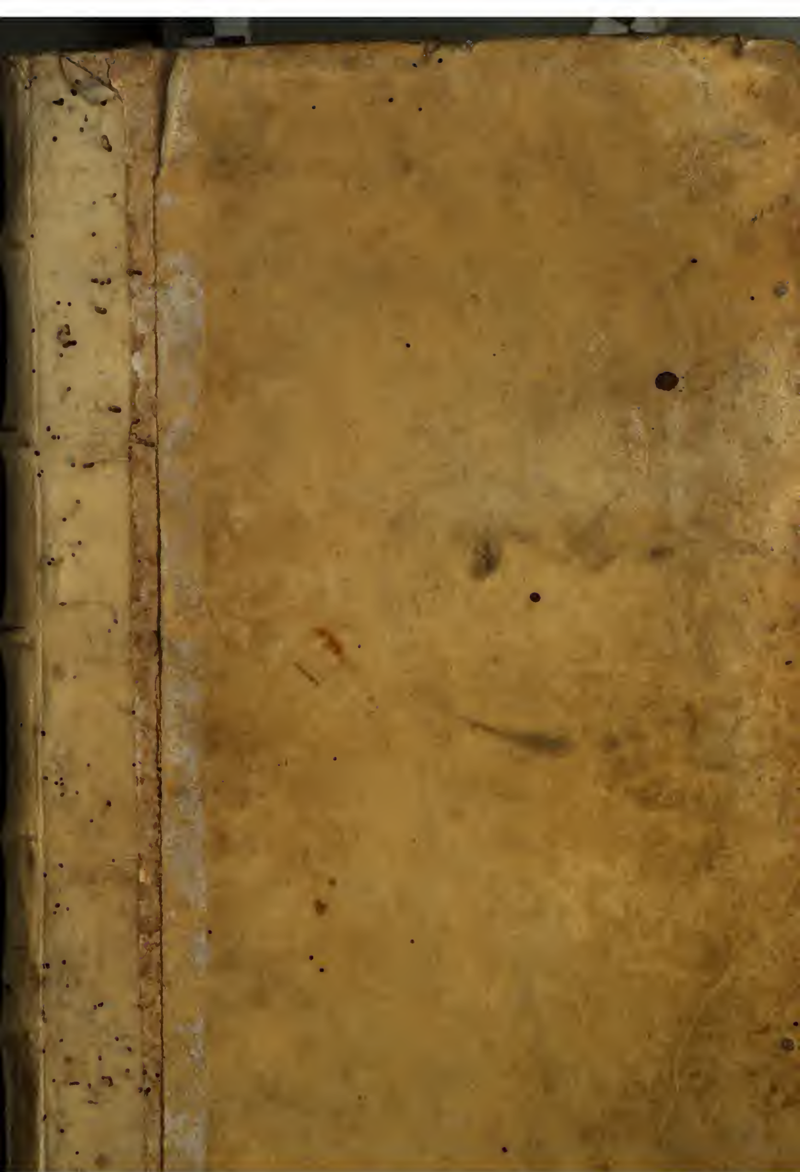
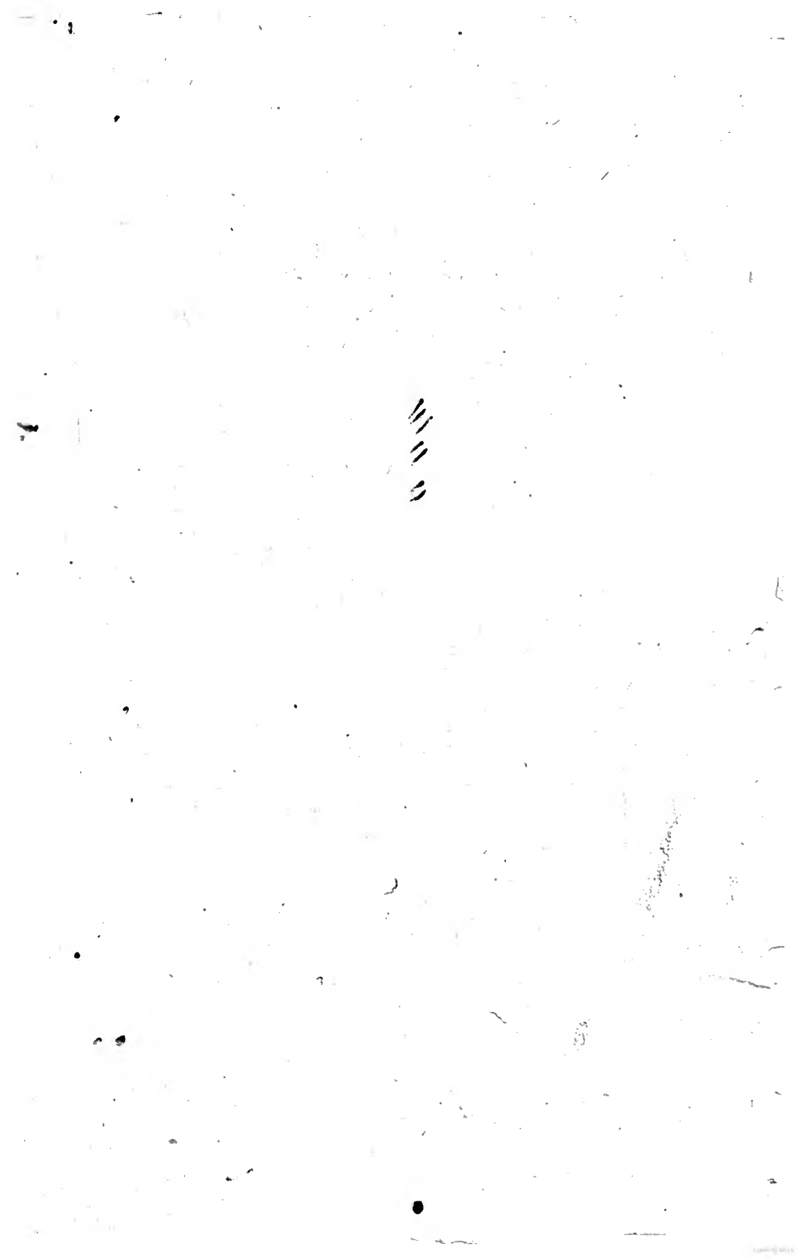

[illegible]

OPERVM

AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI

Tomus V.

SERMONES ET EPISTOLAS HVIVS SANCTI DOCTORIS EXACTE RECOGNITAS, ET OPVSCVLA QVÆDAM ILLI ADSCRIPTA COMPLECTENS.

SERMONES QVIDEM AD MISSALIS ROMANI ORDINEM, TEXTV IPSO EPISTOLAE VEL EVANGELII SINGVLIS PRAEMISSO, ACCOMMODATI SVNT: EPISTOLÆ VERO IN PROPRIOS LIBROS IVXTA MATERIARVM diuersitatem distinctæ.

In iis, Sermones & Epistolæ nonnullæ, quæ à B. Paulino in ipsius sancti Ambrosii vita citantur, diu desideratæ, & hactenus numquam excusæ, nunc primum, ex antiquis bibliothecis erutæ in lucem prodeunt.

Omnia tandem ab innumeris mendis auxilio vetustiorum codicum expurgata, & in pristinam integritatem nitoremque restituta.

Quorum Elenchum pagina quarta & sequentes indicabunt.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Sumptibus Antonii Hierat, Bibliopolæ sub signo Gryphi.

ANNO M.DC.XVI.

NICOLAVS PAPA IN EPIST. VI. AD PHOTIVM Constantinopolitanum.

BEatissimus quoque Ambrosius, clarissima & splendidissima lucerna Ecclesiæ, qui ex catechumeno, diuino præsagio ad Episcopalem per continuos gradus promotus est dignitatem, non instinctu hominum, sed diuina vocatione per miraculorum prodigia electus est. Dum enim ad electionem Episcopi popularis fieret in Ecclesia conglobatio, ecce quidam infans acclamabat, dicens: Ambrosium Episcopum, ad quam vocem & omnis illa conuentio similiter acclamabat, Ambrosium Episcopum.

SAN-

SANCTISS.MO AC BEATISS.MO D. N. D. XYSTO V. PONT. MAX.

INTER alias cogitationes, curasque præcipuas, Xyste Quinte Pont. Max. quas pro iuuanda atque illustranda Dei Ecclesia in omni tua vita suscepisti, ea in postremis non est numeranda, quod cum animaduerteres, quantum Reip. Christianæ expediat, vt sanctorum Patrum scripta, quibus salutaris doctrina cõtinetur, in veterem integritatem puritatemque restituantur, deletisque omnibus maculis quæ imperitorum animos possent inficere, quam emendatissima peruulgentur: in ea re officium tuum publicæ vtilitati deesse nequaquam es passus. Itaque vt partem aliquam huius tam præclari muneris tu quoque subires, sancti Ambrosii Mediolanensis Episcopi, & Ecclesiæ Doctoris eximii libros delegisti, quos accurate recognosceres, adhibitisque vetustis codicibus manuscriptis, iudicioque etiam tuo perpurgares ab iis mendis, quibus illos aliorum quorumdam negligentia vel audacia cõtaminasset. In quam curam multos annos totus incubisti, nulli nec sumptui nec labori parcens, vt cœptum opus quam absolutissimum exhiberes. Cumque iam propemodum totius emendationis summam perfecisses, ac primum operis volumen typis excusum emitteretur in publicum, illud sanctæ mem. Gregorio XIII. *Beatitudinis tuæ prædecessori obtulisti: vt qui Petri sedem tenebat, labores tuos pro Petri fide susceptos comprobaret. Sed interim eo ad cælestem vitam vocato, cum supremi Dei prouidentia, tuisque exigentibus meritis in eius locum suffectus fueris nondum absoluta omnium voluminum editione: cuius curam mihi à principio iniunxeras, vt ea in re omni quo possem studio ac diligentia Sanctitati tuæ inseruirem: ratio omnis postulare visa est, vt vigiliarũ & laborum tuorum postrema hæc pars sanctissimo tuo nomini inscripta prodeat in lucem. Quare singularis beneficij loco acceptum fero, vt eam Sanctitati tuæ nõ quidem dicare, sed quasi fructum proprii fundi tui mihi vni ad te perferre liceat, quæ nominis tui maiestate ac splendore fulta atque illustrata, in manus deinde hominum deueniat. Suscipe igitur, pater Beatissime, benigno animo tuũ hoc munus, quod à te primum prodiit, & nunc demum ad te felici auspicio redit: & cũ rationẽ hanc expurgandi ac ppoliendi veterum scriptorũ monumenta, in quo summa cũ laude diu versatus es, semper ipse probaueris, vtilissimamq; Christianæ religioni iudicaueris, eam nunc maxime fouere ac promouere pergas; vt si qui adhuc deprauati supersunt sanctorum virorum libri eadem diligentia iussu tuo recognoscantur, atque integriores & emendatiores edantur. Quo quidẽ nomine res ipsa litteraria, boniq; omnes plurimũ tibi debebunt, qui Deum assiduis votis, precãtur vt quã spẽ instaurandæ Ecclesiæ suæ in hoc tui Pontificatus felicissimo initio ostendit, eam in dies magis magisque augeat atq; confirmet, ac vitam ad eam rem Sanctitati tuæ longissimã largiatur. Romæ.* VI. *Kal. Sextilis. M. D. LXXXV.*

Sanct. tuæ humillimus & deuotiss. seruus.

Ioannes Baptista Bandinius
à Castello Florentinus.

ELENCHVS EORVM QVÆ IN HOC QVINTO TOMO CONTINENTVR.

Numerus singulis Sermonibus vel Epistolis præfixus, indicat ordinem quo in veteribus impressionibus locata erant: Quæ vero asterisco notantur, nunc primum huic editioni addita sunt.

SErmones de Tempore. LXVII.

* Scitote

66. Cum

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS SERMONES DE TEMPORE.

DOMINICA PRIMA ADVENTVS

Euangelium. LVC. CAP. XVII

A *IN illo tempore: Interrogatus Iesus à Pharisæis: quando veniret regnum Dei, respondens eis, dixit: Non veniet regnum Dei cum obseruatione: neque dicent: Ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est. Et ait ad discipulos suos: Venient dies quando desiderabitis videre vnum diem filij hominis, & non videbitis: & dicent vobis. Ecce hic, & ecce illic, Nolite ire, neque sectemini. Nam sicut fulgur coruscans de cælo, in ea quæ sub cælo sunt, fulget: ita erit filius hominis in die sua. Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac. Et sicut factum est in diebus Noë: ita erit & in diebus filij hominis. Edebant & bibebant, vxores ducebant, & nubebant vsque in diem qua intrauit Noë in arcam, & venit diluuium, & perdidit omnes. Similiter sicut factum est in diebus Lot. Edebant & bibebant, emebant & vendebant, plantabant & ædificabant: qua die autem exiit Lot à Sodomis, pluit ignem & sulphur de cælo, & omnes perdidit. Secundum hæc erit qua die filius hominis reuelabitur. In illa hora qui fuerit in tecto, & vasa eius in domo, ne descendat tollere illa: & qui in agro, similiter non redeat retro. Memores estote vxoris Lot. Quicumque quæsierit animam suam saluam facere, perdet illam: & quicumque perdiderit illam, viuificabit eam. Dico vobis: in illa nocte erunt duo in lecto vno: vnus assumetur, & alter relinquetur: duæ molentes in pistrino: vna assumetur. & vna relinquetur: duo in agro vno, vnus assumetur: & alter relinquetur: Et respondentes dixerunt illi: Vbi Domine? Qui dixit illis: Vbi fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ.*

Gen. 6. & 7. B Gen. 19. Ibid. C

Aduentus Domini mysteria quædam explicat Sermo.

PAucorum admodum dierum occupatione detentus cœtui vestro videor defuisse, & alterius Ecclesiæ necessitatibus euocatus, minime vobis studium solitum dependisse. Sed quamuis vobis non adfuerim corpore, tamen à vobis amore non defui: & peregrinatus licet conuersatione membrorum, vnanimitate tamen spiritus non fui peregrinus: nisi quod maiore intra me desiderio vos tenebam, vt quos aspectus mihi subtraheret, dilectio præsentaret: vel quos obtutibus non videbam, corde complecterer. Eram enim solicitus in dies singulos quemadmodum salubriter valeretis. & quemadmodum festinanter quotidie ad Ecclesiam veniretis: & quamquam essem de vestra deuotione securus, trepidabam tamen, quia hoc ipsum quod in vobis noueram, non videbã. Hic enim affectus paternæ pietatis est, vt de absentibus liberis non tam certa spe gaudeat, quam solicita cogitatione desperet: & simul ac eos videre desierit, amare plus nouerit: ac per hoc intelligimus quod amor inter præsentes gratus sit, inter absentes molestus. Erã ergo de vobis anxius, mœstus & trepidus, ne quis me absente per negligentiam caderet, ne quis diaboli insidijs laberetur, Memineram enim luporum rabiem absentibus plus præualere pastoribus. Sed Domino gratias, quod & vos illæsos custodiuit & paruitatem meam reuocauit incolumem. Igitur quoniam post tempus spiritalibus epulis reficere nos debemus, videamus quid Euangelica lectio prosequatur Ait enim Dominus, sicut nuper audiuimus, de aduentus sui tempore: [*Sicut fulgur coruscans de cælo, ita erit aduentus filij hominis.*] [Et addidit in consequentibus:] *In illa nocte erunt duo in lecto vno: vnus assumetur, & vnus relinquetur: duæ molentes in pistrino: vna assumetur, & vna relinquetur.*] Mouet fortasse vos fratres, cur Dominus aduentum suum indicans, noctis se tempore ostenderit aduenturum, cum vtique eius aduentum magna cum claritate diei, magno cum nitore & timore suscipi deberet à cunctis. Frequenter namque audiuimus sacris litteris prædicatum, priusquam Dominus Christus adueniat, antichristum regnaturum, qui ita tenebras humano generi suæ prauitatis infundet, vt lucem veritatis nemo pene respiciat, & caligine propria operiẽs mentes hominum, cæcitatem quandam spiritalibus oculis exhibebit. Nec mirum si diabolus emittat iniquitatis tenebras, cum ipse nox sit omnium peccatorum. Ad huius igitur tetram caliginem depellẽdam velut fulgur quodam Christus adueniet. Et sicut lucescente die nox subuertitur, ita coruscante Saluatore antichristus effugatur, nec vlterius poterit disseminare iniquitatis suæ tenebras, cum lumen veritatis effulserit. Quod autem ait: [*Illa nocte erunt duo in lecto vno, vnus assumetur, & vnus relinquetur:*] hic iam resurrectionis meritum demõstratur, quod pro qualitate viuendi sit gratia resurgendi: ac tantam in singulis quibusque resurrectionis esse distantiam, vt duobus etiam pariter dormientibus, & in vna sede quiescentibus, æqualis non possit esse assumptio. Quamuis enim eodem consortij lectulo teneantur: pro meritis tamen alter eorũ rapietur ad cælum, alter relinquetur in terris. Lectus .n. quidam noster communis est terrę huius amplissimũ solum, in quo corpora nostra deposita tutissima sede requiescunt. In hoc autem lectulo ille mollius dormit, quis-

1. Cor. 5. D E Ioan. 10 F Luc. 17. Ibid. 2. Thes. 2. G Luc. 17. H

A

quis durius in vita se gesserit. Possumus enim ipsa mēbra nostra lectulos nostros proprios nuncupare, in quib. animæ nostræ veluti in quodam strato suauissime demorantur. Quod quidem sanctum Prophetam sensisse arbitror

Ps. 40.

cū dicit: *Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius.* Beatus enim est ille, cuius stratum Dominus in ipsius infirmitate conuertit, vt qui fuerat paulo ante adulter, iracundus & petulans, & cunctorum scelerum infirmitatibus plenus, assuetum corpus eius malo versans Dominus, fiat castus, humilis & modestus. De quo strato spiritaliter ad paralyticum dictum est à Domino:

Mat. 9. & Marc. 2.

Surge, tolle lectum tuum, & ambula. Non enim tam in eo admirationis aliquid erat vt confracti lectuli ligneam cratem portaret paralyticus, quam vt resoluti corporis membra & debilitate confracti velut animæ suæ necessarium lectulum paralyticus ipse gestaret, & coram positis Iudæis proprijs abiret pedibus, qui manibus allatus fuerat alienis. In hoc plane, sicut dixi, completa est prophetica illa sententia:

Ps. 40.

Versasti stratum eius in infirmitate eius: vt versa vice portaret lectum, in quo fuerat paulo ante portatus: & anima illius quæ prius vasculo corporis ferebatur, postea corpus suum ipsa vtilius circumferret.

B

Potest etiam accipi quod ait: [*Erunt duo in lecto vno: vnus assumetur, & vnus relinquetur:*] Christianorum plebs, & populus Iudæorum, qui velut vno lectulo, hoc est, vna mandatorum lege tenentur, & velut simili resurrectionis spe gloriantur. Tunc igitur Christianorum beatus populus assumetur in gloriam, Iudæorum autem execrabilis conuentus relinquetur in terra.

Eadem Dominica I. Aduen. Sermo alter.

Docet populum qualiter vitam & mores moderari hoc tempore debeat.

Sermo II.

HOc tempus, fratres charissimi, non immerito Domini aduentus vocatur, nec sine causa sancti patres aduentum Domini celebrare cœperunt, & sermones de his diebus ad populum habuerunt, id namque ideo instituerunt, vt se vnusquisque fidelis præpararet & emendaret, quo digne Dei ac Domini sui Natiuitatē celebrare valeret.

C

Nam si aliquis vestrum seniorem suum in eius domum suscepturus, ab omnibus sordibus & immundis rebus ipsam domum mundaret, & quæque honesta & necessaria essent secundum suam possibilitatem præpararet: & hoc facit mortalis suscepturus mortalem: quanto magis se mundare debet creatura, vt suo creatori apparenti in carne nō displiceat? Ille iustus venit ad nos peccatores, vt ex peccatoribus faceret iustos: pius venit ad impios, vt nos faceret pios: humilis venit ad superbos, vt ex superbis faceret humiles. Quid plura? Ille natura bonus, venit ad homines qui erant pleni omnibus malis.

23 q. 4. c. fratr.

Quapropter hortamur vos vt his diebus abundantius eleemosynas faciatis, ad Ecclesiam frequentius conueniatis, confessionē peccatorum vestrorum purissime faciatis: & non solum ab omni immunditia, sed etiam ab vxoribus proprijs studiosissime vos contineatis: odium nihilominus, iram & indignationem, clamorem & blasphemiam, superbiam atque iactantiam, cum omni carnali delectatione procul à vobis repellatis: vt cum dies Dominicæ Natiuitatis aduenerit, salubriter ipsum celebrare positis. Et sicut multi sunt soliciti de carnalibus diuitijs, & de pretiosis vestimētis,

D

vt honorabiliores ceteris videantur in illa die: ita vos solicitiores estote de spiritalibus diuitijs & vestimentis: quia sicut anima melior est carne: ita deliciæ spiritales meliores sunt quam carnales. Et multo melius est animam ornare virtutibus, quam corpus pretiosis induere vestibus. Hęc admonitio fratres, idcirco ad vos facta est vt qui boni sunt, per hanc sint meliores: & qui malos se esse recolunt, certissime conuertantur: vt pariter in die Dominicæ Natiuitatis lætari spiritaliter mereantur: Ipso prętante, qui cum patre & Spiritu sancto viuit & regnat per infinita sæcula sæculorum. Amen.

E

Dominica secunda Aduentus.

Prosequitur ea quæ eodem Aduentu Domini in priori sermone Dominicæ superioris inchoauerat, super verbis Euangelij Luc. cap. XVII. Erunt duæ molentes in pistrino, &c. Sermo.

Sermo III.

SVperiore Dominica capitulum Euangelicum disserentes, partem quandam ex illo perstrinximus: superest vt sequentia decurramus. Descripsimus enim quid esset quod ait Dominus: [*In illa nocte erunt duo in lecto vno,*] & reliqua. Nunc ergo videamus quod reliquum est. Dicit enim eadem diuina sententia: [*Erunt duæ molentes in pistrino: vna assumetur, & vna relinquetur.*

Luc. 17. Ibidē.

Primum igitur considerādum est quomodo constet molentis officium: deinde quę sint duæ quæ molere dicuntur: tertio quid pistrinum sit, qui ve molitionis effectus. Nulli dubium est quod molere aliter non constat, nisi duobus lapidibus apparatis & conuenientibus sibi, vt alteri ex ijs magnitudo alterius imponatur, & illum quidem lapidum qui prior solo sternitur, esse pigrum & tardum, & pene, vt ita dixerim, otiosum, ac nisi superioris participatione lapidis ornaretur, forsitan necessarius non videretur. Ita dum ille operatur, etiam iste vtilis inuenitur. Ille autem, id est, superior lapis,

F

tanta velocitate operis circumfertur, vt fallens oculos in ipsa celeritate stare credatur, & putetur immobilis esse dū currat, qui quanto violentius actus fuerit, tanto opus perfectius consummatur. Ita ergo prior lapis stat, iacet, & pene nihil prodest: ille vero alter quæ inferuntur cuncta suscipit, quæ veniunt vniuersa complectitur, & per cauernulas quasquam vterque quod operetur acquirit. Qui molit autem, hoc habere videtur officij, vt peruigili cura granorum asperitate confracta, ex intimis eorum occultisq; visceribus similaginem medullamque producat, & sordium leuitate discussa, in apertum proferat omne quod purum est, ex quo mundissimum panem conficiens gratiam Domini consequatur. Hos igitur duos molares lapides, duo esse arbitror testamenta, hoc est legem Moysi, & Euangelium Domini, quæ ita sunt disposita vel parata, vt sibi testamentum vtrumque conueniat, sicut ait Saluator:

Mat. 5.

G

Non veni legem soluere, sed adimplere. Et ad vicem molarum aliud pri° solo positum, aliud insuper collocatum: hoc est, legem primum hominibus constitutam, deinde ad perfectum Euangelium: Quæ lex velut inferioris molæ saxum ita erat tarda, pigra, & penitus otiosa, vt quidquid operando acceperat, id omne perdiderit, dicente de Iudæis Propheta:

Ps. 13.

Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Ergo nisi Euangelium superpositum fuisset, adhuc lex veluti tarda & grauis iaceret in terra Iudaica, & vnius prouinciæ cooperiretur angustijs. Nisi Euangelium, inquam, datum esset, lex necessaria omnino non esset. Hoc autem lex operabatur sine Euangelio, quod vno saxo fieri potest. Confringere poterat, nō prodesse, sicut ait beatus Apostolus:

Rom. 4.

Lex autem iram operatur, gratiam vero non præstat. Stante ergo lege Euangeliū datum est, quod veteri superpositum testamento vtrumque condecorat, ac tanta velocitate operis circumfertur, vt volubilitate sui sæculum omne circumeat: hoc est, inferna visitet, cælestia penetret, terrena collustret. Quod Euangelium tamquam superior mala cunctos credentes suscipit, omnes aduenientes accipit, & veluti per quasdam cauernulas præceptorum ad interiora transmittit: vt ibi hinc inde duorum testamentorum salutaribus mandatis gentilitatis asperitate molita producat omne quod purum est.

H

Quam similitudinem testamentorum Ezechielem prophetam arbitror perstrinxisse, cum dicit rotā in medio rotæ esse connexam.

Ezec. 1.

Harum igitur malorum operatione, id est, noui ac veteris testamenti, hoc agit sancta Ecclesia cura peruigili, vt peccatorumq; asperitate discussa, ex occultis cogitationib. medullā mundi cordis eliciat, & cælestib. mandatis mundata, ex intimis spiritalia alimenta producat. De quibus alimentis Paulus Apostolus ait: *Lac vobis potum dedi, non escam.* Et iterum:

1. Cor. 3. Heb. 5.

Perfectorum aūt est solida esca, qui propter habitum sensus exercitatos habēt, & reliqua: ac spiritū nostrum oī humanitate purificans, velut similaginem Deo offerre contendit, sicut Dauid sanctus

Psal. 50. A ait: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Tanta autem velocitate circumfertur Euangelium, vt non nisi sapientes cursum eius intelligant, quem beatus Paulus intelligens ait: 2. Thess. 3. *Vt sermo Dei currat & clarificetur in nobis.* Insipientium autem oculis videtur Euangelium stare cum non vident. Stare in quam illud putant, cum mandata eius negligunt, cum nō credunt euentura esse quæ scripta sunt. Molit autem & synagoga, sed inutiliter molit, quippe quæ vno saxo, hoc est, solo veteri testamento nititur laborare, atque ideo non tam molit illa, quam dissipat & cōfringit. Propterea enim opus eius displicet, & ad Iudæos dicitur per Prophetam: Esai. 1. *Et si offeratis similaginem, vanum est.*

Eadem Dominica II. Aduentus.

Instruit populum quomodo hoc tempus legitime celebrare debeant. Sermo alter.

Sermo IV. LÆtitia quanta sit, quantusque concursus, cum Imperatoris mundi istius natalis celebrandus est, bene nostis: quemadmodum duces eius & principes omnes etiam militantes accurate sericis vestibus accincti, operosis cingulis auro fulgente pretiosis ambiant solito nitidius in B conspectu regis incedere. Credunt enim maius esse Imperatoris gaudium, si viderit maiorem suæ apparationis ornatum: tantoque illum lætum futurum, quanto ipsi fuerint in ei⁹ festiuitate deuoti: vt quia Imperator tanquam homo corda non conspicit, affectum eorum circa se probet vel habitum cōtuendo, ita fit vt splendidius se accuret quisquis regem fidelius diligit. Deinde quia in die natalis sui sciūt eum largum futurum ac donaturum plurima vel ministris suis, vel ijs qui in domo eius abiecti putantur & viles, tanta prius thesauros eius replere diuitiarum varietate festinant, vt in quantum prorogare voluerit, intātum prorogatio copiosa non desit, & ante voluntas donandi deficiat, quam substantia largiendi. Hæc autē ideo solicite faciunt, quia maiorē sibi remunerationem pro hac sollicitudine sperant futuram. Si ergo fratres sæculi istius homines propter præsentis honoris gloriam terreni regis sui natalem diem tanta apparitione suscipiunt, qua nos accuratione æterni regis nostri IesuChristi Natalem suscipere debemus? qui pro deuotione nostra non nobis temporalem largietur gloriam, sed æternam, nec terreni honoris C administrationem dabit quæ successore finitur, sed cælestis imperij dignitatem, quæ non habet successorem. Qualis autē nostra remuneratio sit futura, dicit Propheta. Esa. 64. 1. Cor. 2. *Quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se.* Quibus indumentis nos exornari oportet? Quod autem diximus nos, hoc est animas nostras: quia rex noster Christus non tam nitorem vestiū quam animarum requirit affectum, nec inspicit ornamēta corporum, sed considerat corda meritorum: nec fragilis cinguli præcingentis lumbos operositatem miratur, sed fortis castimoniæ restringentis libidinem ad pudicitiam plus miratur. Ambiamus ergo inueniri ante ipsum probati fide, compti misericordia, moribus accurati: & qui fidelius Christum diligit, nitidius ſe mandatorum eius obseruatione componat: vt vere nos in se credere videat, cū ita in eius solēnitate fulgemus, & magis lætus sit, quo nos perspexerit puriores. Atque ideo ante complures dies castificemus corda nostra, mundemus conscientiam, purificem⁹ spiritū, ac nitidi & sine macula immaculati Dñi suscipiamus aduentum: vt cuius natiuitas per immaculatam Virginem constitit, eius Natalis per immaculatos seruulos procuretur. Quisquis enim in illa die sordibus fuerit ac pollutus, natalem Christi ortumque non curat: intersit D licet Dominicæ festiuitati corpore, mente tamen longius à Saluatore separatur. Nec societatem habere poterūt immundus & sanctus, auarus & misericors, corruptus & virgo: nisi quod magis ingerendo se indignus offensionem contrahit, cum minime se cognoscit. Dū enim vult officio Mat. 22 suis esse, iniuriosus existit: sicut ille in Euangelio, qui in cœtu sanctorum inuitatus ad nuptias venire ausus est vestem nō habens nuptialem: & cum aliis niteret iustitia, alius luceret fide, alius castitate fulgeret, ille solus conscientiæ fœditate pollutus, cunctis splendentibus deformi horrore sordebat. Et quanto plus simul discumbentium beatorum E candebat sanctitas, tanto magis peccatorum illius apparebat improbitas, qui poterat minus displicuisse forsitan, si in consortium iustorū minime se dedisset. Propterea ergo sublatus manibus & pedibus in tenebras exteriores expellitur, nō solum quod peccator erat, sed quia cum peccator esset, sanctitatis sibi meritum vendicabat. Igitur fratres suscepturi Natalem Domini, ab omni nos delictorum fæce purgemus, repleamus thesauros eius diuersorum munerum donis, vt in die sancta sit vnde peregrini accipiant, reficiantur viduæ, pauperes vestiantur. Nā quale erit, si in vna eademque domo inter seruulos vnius domini, alter exultet in holosericis, alter consumatur in pannis: alius æstuet cibo, alius famem frigusque sustineat ille eructet hesternam indigestionis crapulam, hic hesternam ieiunij inediam non resoluat? Aut quis erit nostræ orationis affectus, si petimus vt liberemur ab inimico, qui nō sumus liberales in fratres? Simus imitatores Domini. Si enim ille pauperes in cælesti gratia voluit nobis esse cōsortes, cur nobis non sint in substantia terrena participes? F Nec extranei sint alimonijs, qui fratres sunt sacramentis: 1. Pet. 2. nisi quod rectius apud Dominum per ipsos agimus causam nostram, vt nostris eos alamus sumptibus qui illi gratias agant. Quisquis enim pauper sumptus recipiēdo benedicit Dominum, illi proficit, quo eleemosynam faciente Dominus benedicitur. Nec immerito. Nam sicut scriptum est: *Væ homini illi per quem scandalū venit, & Vlutate, quia* Mat. 18 *propter vos nomen Dei blasphematur in gentibus,* ita scribitur: *Pax* Esa. 52. *omni homini operanti bonum,* & ei per quem nomen benedi- Rom. 2. citur Saluatoris. Quale autem est meritum largientis, vt Luc 10. solus quis operetur in domo, & per multos Ecclesia Dominum deprecetur? Et quod ille fortassis petere de diuinitate non audeat, plurimorum interpellantium orationibus, etiam quod non sperabat accipiat? Quod adiutoriū nostrum commemorans beatus Apostolus ait: *Vt per mul-* 2. Cor. 4 *tos gratiarum actio referatur pro nobis.* Et iterum: *Vt fiat oblatio* Rom. 15 *nostra accepta, sanctificata in Spiritu sancto.*

Dominica tertia aduentus.

Quomodo populus præparare se debeat ad rite celebrandam Domini Natiuitatem. Sermo.

SAtis abundeque dixisse me credo superiore Dominica quemadmodum compti vel nitidi Natalem Domi- G Ser. V ni suscipere debeamus, & superuenientem festiuitatem eius omni ambitione retinere. Retinere, inquam, vt si dies solemnitatis transeat, apud nos sanctificationis eius beatitudo permaneat. Hæc enim gratia Natalis est Domini Saluatoris, vt in futūrum ad prædestinatos transeat, in præteritum remaneat ad deuoros. Oportet ergo esse nos sanctitate puros, mundos pudicitia, nitidos honestate: vt quo diem festum aduenire propinquius cernimus, eo accuratius incedamus. Si enim mulierculæ solent aliquas ferias suscepturæ, maculas vestium suarum aqua diluere: cur nō magis non accepturi Natalem Domini, maculas animarum nostram fletibus abluamus? Et illæ quidem si adeo infectæ & obscuræ sordibus fuerint, vt maculas sola aqua nō purget, addunt mollitiem olei, saponis etiam acrimoniā: nos quoque si tam graue peccatum fuerit, vt minime solis fletibus abluatur, addamus misericordiæ oleum, acrimoniam ieiunij. Nullum enim tam graue delictum est, quod non purgetur abstinentia, eleemosynis extinguatur. Ait enim sanctus Propheta: *Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum.* Eccl. 3. Magna ergo est eleemosyna, quæ H ardentium criminum globos beneuolentiæ suæ fonte refrigerat, & quodam irriguo largitatis obruit incendia delictorum: vt quamuis offensus Deus, quamuis criminib. prouocatus cogatur liberare eleemosynis, quem dispo- suerat punire peccatis. Cogitur enim à nobis quodammodo, dum compellitur pro actibus nostris mutare sententiam, & in vno eodemque homine nunc seueritate iudicis permoueri, nunc patris pietate blandiri. Pater enim nobis Deus est, cum bene agimus: iudex noster est, cum

A peccamus. Compellitur ergo operibus nostris Dominus, vt nobis suam misericordiam largiatur: atque ideo
Mat. 11 ipse in Euangelio sancto dicit: *A diebus Ioannis Baptistæ regnum cælorum cogitur.* Quæ sententia quem intellectum habeat, videamus. Regnum cælorum non nisi Christus est Dominus, qui regnat in cælis. Cogi autem verbum tunc solet dici, cum res aliqua rarior assidua operatione densa-
Mat. 3. tur. Ex quo ergo Ioannes Baptista Saluatoris annuntiauit aduentum, ex eo regnum cælorum quod prius fluidum & remissum apud Iudæos iacebat, credentium populorum cœpit assiduitate densari, & omnibus illa regni raritas prædicationum frequentatione solidari. Tam enim rarum fuit apud Iudæos regnum, vt transiret ad gentes: tam fluidum, vt emanaret ad populos. Nunc autem tanta credentium cogitur densitate, vt fixum & solidum maneat sine
Act. 11. Luc. 1. fine, sicut scriptura dicit: *Et regni eius non erit finis.* Cogimus ergo regnum cælorum, & vim quodammodo facimus,
Mat. 11. sicut ait Euangelica lectio: *Et vim facientes diripiunt illud.* Vim, inquam, facimus Domino non compellendo, sed flendo: non prouocando iniuriis, sed lacrymis exorando: non blasphemando per superbiam, sed per humilitatem mœrendo. O beata violentia, quæ non indignatione percutitur, sed misericordia condonatur. Beata inquam vio-
B lentia quæ vim patienti bonitatem elicit, & vtilitatem tribuit inferenti. Mala res admittitur, & de iniuria nemo cau-
Ioa. 14. satur: vis admittitur, & religio propagatur. Quisquis enim violentior Christo fuerit, religiosior habebitur à Christo. Aggredimur ergo in itinere Dominum (siquidem ipse est via) & more latronum suis eum spoliare nitimur, cupimus illi auferre regnum, thesauros, & vitam: sed ille tam diues & largus est, vt non abnuat, non resistat, & cum omnia dederit, nihilominus om-
2. Cor. 10. nia ipse possideat. Aggredimur inquam illum non ferro, non fuste, non saxo, sed mansuetudine, bonis operibus, castitate. Hæc sunt arma fidei nostræ, quibus in congressione certamus. Vt autem his armis vti in vi inferenda possimus, ante corporibus nostris vim quodammodo faciamus, expugnemus membrorum vitia, vt virtutum præmia consequamur. Prius enim ipsi regnare debemus in nobis, vt regnum possimus diripere Saluatoris. Ait ergo
Mat. 11. Euangelium: *Et vim facientes diripiunt illud.* Raptores igitur sumus: raptores autem non, nisi aliena diripiunt. Agnosco veram esse sententiam. Christum enim Ecclesia rapuit
Gal 4. Act 13. Mat 21 synagogæ, & alienæ gentis regnum vim faciendo possedit. Nam Saluator missus sub lege, natus in lege, nutritus
C iuxta legem, dum à Iudæis negligitur, à gentibus occupatur: & dum à sacerdotibus perditur, à peccatoribus inuenitur, sicut ipse ait: *Publicani & meretrices præcedent vos in regnum cælorum.* Raptores igitur sumus. Mirandum non est, quippe qui à tali auctore descendimus. Scriptum est e-
Ge. 49. Mat. 15 nim de patriarcha nostro Beniamin: *Lupus rapax.* Rapit enim quod suum non est. Ita & nos velut filij rapacis lupi alienarum pastorem ouium nostra intentione præripimus, sicut ipse dicit: *Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel.* Rapitur itaque Christus cum à Iudæis dimittitur, & ab aliis prædicatur. Rapitur Christus cum occiditur à Iudæis, & sepelitur à nobis. Rapitur Christus à vigilantibus discipulis, à dormientibus perditur Pharisæis: sicut mentiendo ipsi confessi sunt, dum custodias ponerent sepul-
Matt. 28. turæ, post resurrectionem Domini dicentes: *Quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus.* Vnde spiritaliter intelligimus quia Christum omnes dormientes perdunt, vigilantes inueniunt, atque ideo Apostolus
D Ephes. 5 dicit: *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.* Vides ergo mortuum esse qui ita dormit, vt non custodiat Saluatorem. Et ideo illi Pharisæi velut mortui non potuerunt seruare viuentem. Propterea fratres non dormiamus, sed vigilemus circa ipsum Dominum nostrum saluatorem, vt appositis iugiter custodiis, nemo illum auferat à sepultura pectoris nostri, nec di-
Mat. 28. camus aliquando: Venerunt, & dormientibus nobis furati sunt eum. Habemus enim inimicos, qui Christum de cordibus nostris si obdormierimus, auferre nitantur. Vnde peruigili cura seruemus cum in sepulchro animarum nostrarum, ibi perquiescat, ibi dormiat, ibi cum voluerit & resurgat. E

Dominica quarta Aduentus.

Quomodo populus disponere se debeat ad sacram Communionem in die Natalis Domini digne suscipiendum. Sermo. Sermo VI.

PRopria diuinitate fratres dilectissimi, iam adueniunt dies, in quibus Natalem Domini Saluatoris cum gaudio desideramus celebrare: & ideo rogo & admoneo, vt quantum possumus cum Dei adiutorio laboremus, quatenus in illo die cum sincera & pura conscientia, & mundo corde, & casto corpore, ad altare Domini possimus accedere, & corpus, vel etiam sanguinem eius non ad iudicium, sed ad remedium animæ nostræ mereamur accipere. In Christi enim corpore vita nostra consistit, sicut
1 Cor. 11 & ipse Dominus noster dixit: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis.* Ioan. 6.
Mutet ergo vitam, qui vult accipere vitam. Nam si non mutat vitam, ad iudicium accipiet vitam, & magis ex ipsa corrumpitur, quam sanetur: magis occiditur, quam viuificetur. Sic enim dixit Apostolus: *Qui manducat corpus Domini, & bibit sanguinem eius indigne, iudicium sibi manducat & bibit.* Et ideo licet omni tempore bonis operibus ornatos 1 Cor. 11
ac splendidos esse nos conueniat, præcipue tamen in die F
Natalis Domini, sicut in Euangelio ipse dixit, vt lucere debeant opera nostra coram hominibus. Considerate Mat. 5.
quæso fratres, quando aliquis homo potens aut nobilis natalem aut suum aut filij sui celebrare desiderat, quanto studio ante plures dies quidquid in domo sua sordidum viderit ordinat emundare, quidquid ineptum & incongruum proiicit, quidquid vtile & necessarium præcipit exhibere: domus etiam si obscura fuerit dealbatur, & diuersis respersa floribus adornatur: pauimenta autem à scopis mundantur, quidquid etiam ad lætitiam animi, & corporis delicias pertinet, omni sollicitudine prouidetur. Vt quid ista fratres charissimi, nisi vt dies natalitius cum gaudio celebretur hominis morituri? Si ergo tanta præparas in natalitio tuo, aut filij tui: quanta & qualia præparare debes suscepturus natalem Domini tui? Si talia præparas morituro, qualia præparare debes æterno? Quidquid ergo non vis inueniri in domo tua, quantum potes elabora vt non inueniat Deus in anima tua. Certe si rex terrenus, aut quiuis potens pater familias ad suum natalitium te inuitasset, qualibus vestimentis studeres ornatus incedere? quam nouis vel nitidis, quam splendidis, quo nec vetustas, nec vilitas, nec aliqua fœditas oculos inuitantis offenderet? Tali ergo studio, in quantum præuales, Christo auxiliante contende, G
vt diuersis virtutum ornamentis animam tuam compositam, simplicitatis gemmis & sobrietatis floribus adornatam, ad solemnitatem Regis æterni, id est, ad Natalem Domini Saluatoris, cum secura conscientia procedas, castitate nitida, charitate splendida, eleemosynis candida. Christus enim Dominus noster si te ita com- Ioan. 14
positum eius natalitium celebrare cognouerit, ipse per Le. 26. &
se venire, & animam tuam non solum visitare, sed etiam 2 Cor. 6
in ea requiescere, & in perpetuum in illa dignabitur Leuit. 26.
habitare, sicut scriptum est: *Et inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos.* & iterum: *Ecce sto ad ostium, & pulso; si quis surrexerit, & aperuerit mihi, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ille mecum.* Quam felix est illa anima quæ vitam suam ita 2 Cor. 6. Apoc. 3
Deo auxiliante studuerit gubernare, vt Christum hospitem inhabitatorem mereatur excipere. Sicut econtrario, H
quam infelix est illa conscientia, toto lacrymarum fonte lugenda, quæ se ita magis operibus cruentauit, vt in ea non Christus requiescere, sed diabolus incipiat dominari. Talis enim anima, si medicamentum pœnitentiæ non cito subuenerit, à luce relinquetur, à tenebris occupabitur, vacuabitur dulcedine, replebitur amaritudine: à morte inuadetur, à vita repudiabitur. Non tamen de Domini pietate diffidat qui talis est, nec mortifera desperatione frangatur, sed magis ad pœnitentiam cito confugiat; & dum adhuc noua sunt & calent peccatorum suorum vulnera, vera sibi adhibeat medicamenta salubria: quia medicus noster omnipotens est, & si consueuit plagas nostras curare, vt nec cicatricum vestigia

post

A post ipsius medicamina ostendatur. Ideo etiam ab omni inquinamento ante eius Natalem multis diebus abstinere debemus. Quotiescunque fratres aut natalem Domini, aut reliquas solemnitates celebrare disponitis, ebrietatem ante omnia fugite, iracundiæ quasi bestiæ crudelissimę repugnate, odiū velut venenū mortiferum de corde vestro repellite, & tanta in vobis sit charitas, quę nō solum ad amicos, sed etiam vsque ad ipsos perueniat inimicos, vt securi possimus dicere in oratione Dominica: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Nam qui se scit vel vnum hominem odio habere, nescio quomodo ad altare securus possit accedere: cum pręcipue beatus Ioannes Euāgelista terribiliter clamet & dicat: *Qui fratrem suum odit, homicida est.* Nam vestrum est vetare verū homicidam antequam pœnitentiam agat, Eucharistiam accipere: talis ad altare accedere ne præsumat. Addit etiam adhuc sanctus Ioannes, & clamat dicens: *Qui fratrem suum odit, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo vadat: quoniam tenebræ obcæcauerunt oculos eius.* Et iterum: Omnis, inquit, qui fratrem suum non diligit, manet in morte. Et iterum: *Si quis dixerit quia Deum diligo, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere?* Quicumque ergo odium vel iracundiam seruat in corde, & sub tali tonitruo nec terretur, nec expauescit; non dormiens, sed mortuus esse credendus est. Hæc ergo fratres charissimi quotidie cogitantes, qui boni sunt, cum Dei gratia contendant perseuerare in operibus bonis: quia non qui incœperit, sed qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Qui vero se ad eleemosynam tardos, ad iracundiam promptos, & ad exercendum iracundiam præcipites esse cognoscunt: auxiliante Domino festinent se à malis eruere, vt quæ bona sunt mereantur implere: vt cum dies iudicij venerit, non cum impiis & peccatoribus puniantur, sed cum iustis & misericordibus peruenire ad æterna gaudia mereantur: præstante Domino nostro Iesu Christo, qui cum patre & Spiritu sancto viuit & regnat in sęcula sæculorum. Amen.

Mat. 5. Mat. 6. Mat. 5. 1. Ioa. 3. 1 Ioa. 2. 1. Ioa. 2. 1. Ioa. 4. B Mat. 10 Mat. 25

IN DIE NATALIS DOMINI nostri Iesu Christi Euangelium. Luc. Cap. II.

C *Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt censum profiteretur vniuersus orbis. Hac professio prima, facta est à præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes vt profiterentur, singuli in suam ciuitatem. Ascendit autem & Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth, in Iudæam ciuitatem Dauid, quæ vocatur Bethleem: eo quod esset de domo & familia Dauid, vt profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore prægnante. Factum est autem cum essent ibi, impleti sunt dies vt pareret. Et peperit filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & posuit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio. Et pastores erant in regione eadem, vigilantes & custodientes vigilias noctis supra gregem suum. Et ecce angelus Domini stetit ante illos, & claritas Dei circumfulsit illos: & timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus: Nolite timere, ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum,* D *quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus, in ciuitate Dauid, Et hoc vobis signum: Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio. Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis exercitus laudantium Deum & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

Sermo super verbis Euangelij.

E Sermo VII

Domini nostri Iesu Christi fratres Natiuitatem celebrantes, videamus sensum huius euangelicæ lectionis, quæ modo lecta est. Dicit enim sanctus Euangelista, Augusti Cæsaris edicto censum professum esse mundum vniuersum: & ob hoc ascendisse Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth in Iudæam, in ciuitatem Dauid quæ vocatur Bethleem: vt ibi profiteretur cum Maria vxore prægnante, & pro vtroque solueret censum: vtpote de eadem familia. Tanta quippe fuit pax filio Dei apparente in carne per duodecim annos, vt omnes, secundum Esaiæ vaticinium, conflarent gladios suos in aratra, & lanceas suas in falces. Idem vero filius Dei auctor pacis, tempore pacis nascitur, vt omnes sequaces suos pacem amare doceret. Nam sicut Cæsar Augustus misit Cyrinum ad exigendum censum: ita Deus verus Augustus misit prædicatores in mundum ad censum fidei exigendum. Reddamus ergo fratres, censum fidei & bonæ actionis. Nullus remaneat, omnes ascendamus de Galilæa, id est, de volubilitate mundi, in Iudæam, id est, rectæ confessionis regionem, quatenus Bethleem, id est, domus panis esse mereamur: illius videlicet, qui dicit: *Ego sum panis viuus qui de cælo descendi.* Narrat præterea Euangelium, qui cum genuisset beata semper virgo Maria Christum, pannis ipsum inuolutum posuerit in præsepio: quæ nec mysterio vacant. Voluit enim Christus pannis inuolui, vt nos à laqueis mortis absolueret. Et bene dicit: [*Ibant:*] vt ostendat q̄ in via nascitur: hoc autem, quia viam nobis se ostendere venerat. Voluit in angusto præsepio poni, qui venerat nobis regni cælestis latitudinem præparare. Non in sericis vel in auratis pannis, sed in vilibus inuolui voluit, qui nobis immortalitatis stolam reddere venerat. Iis adstringi se permisit, qui nostros pedes & manus ad opera bona agenda soluere properabat. Quid ad hæc dicendum est fratres? Exclamandum est cum Psalmista: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Ille quidem inuenit calicem quem retribuet: nos vero reddamus quod possumus, id est, eleemosynas, vigilias, lacrymas, pacem: dimittamus in nos peccantibus, vt nostra nobis dimittantur à Deo peccata. Pastores vero qui nascente Dei filio supra gregem suum vigilabant, & angelos videbant, sanctos prædicatores significant: qui quo maiorem curam habent animarum, eo frequentius angelica allocutione reuelari merentur. Angelo vero apparente pastores turbantur, quia humanæ naturæ est ad angelorum aspectum pauere, & bonorum est angelorum consolationem adhibere timentibus. Vnde mox pastores alloquitur, dicens: [*Nolite timere:*] & subdit quare: [*Ecce, inquit, euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.*] Pulchre dicit, [*Omni populo.*] quia de omni populo venerunt ad fidem. Vno itaque angelo cum pastoribus loquente, subito multitudo angelorum apparens hanc vocē emisit [*Gloria in altissimis Deo & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*] in quo facto moraliter monemur, vt vno fratre legente, vel docente, vel quodlibet opus bonum agente, multitudo fidelium in laudem Dei prorumpat, & ad imitandum bonum quod cernit, assurgat. Apparente vero filio Dei in carne, gloria in altissimis Deo canitur, & pax in terra esse hominibus bonæ voluntatis annuntiatur. Simus ergo & nos fratres bonę voluntatis, quatenus in pace viuere mereamur. Sensum tamen euangelicæ lectionis & propter breuitatem diei, & prolixitatem diuini officij sub breuitate perstringimus, vt vos monere possimus de his quæ ad vestram specialiter salutem pertinent. Monendi enim sumus, vt afflictionem quæ nobis propter dissonantiam Regum superuenit, nostris reputare studeamus peccatis. Vt ergo & ab ista persecutione, & ab æterna damnatione liberari mereamini, vnusquisque quidquid in se reprehensibile recognoscit, in hac die in qua filius Dei nascitur, corrigat: id est, qui fuit adulter, voueat Deo castitatem; qui auarus, largitatem; ebriosus, sobrietatem; qui superbus, humilitatē, q̄ detractor, charitatē voueat & reddat, secundū illū Psalmi versiculū: *Vouete, & reddite Domino Deo vestro,*

Es. 2. 1. Cor. 14 & 14. Ioan 6. F Ioa. 14. Ioa 16. 1. Cor. 15. Ps. 1. 5. Mat. 18 G H Ps. 75.

A Nos fideliter voueamus, ille dabit possibilitatem soluendi. Valde quippe honestum est fratres, vt nullus sit qui non hodie Domino aliquid offerat. Regibus vel amicis susceptis munera damus, & creatori omniũ ad nos veniẽti nihil dabimus? Nihil enim à nobis magis requirit, quã nosmetipsos. Offeramus ergo ei nos ipsos, quatenus & à præsentibus malis, & ab æternis cruciatibus, ipsius ineffabili pietate liberati, in cælestis regni beatitudine suscepti, perpetuo valeamus gaudere, præstante ipso Domino ac redemptore nostro Iesu Christo, cui est omnis honor & gloria cum patre & Spiritu sancto per infinita sæcula sæculorum Amen.

De Natiuitate Domini nostri Iesu Christi, Sermo alius.

Sermo VIII. Ioan 3. VErum est quod ait sanctus Ioannes Baptista de Domino Saluatore, dicens: Illum oportet crescere, me autem minui. Siquidem hoc primum etiam ipsis temporibus approbetur. Ecce enim natiuitate Christi dies crescit, & Ioannis natiuitate decrescit. Illo oriente lux proficit, hoc nascente minuitur. Ipsa enim quodammodo tẽpora famulantia partibus suis, cum detrimentum faciunt B seruus gignitur: cum ad autem Dominus nascitur, consequitur augmentum. Profectum plane facit dies cum Luc 16. mundi Saluator oritur: defectum patitur cum vltim⁹ Propheta generatur. Scriptum est enim: *Lex & Propheta vsque ad Ioannem.* Atque ideo necesse erat vt obscuraretur legis obseruatio, vbi euocatio, vbi Euangelij gratia refulgebat: & cessaret prophetia veteris testamenti, cum noui testamenti gratia succedebat. Ergo in natiuitate Dñi proficit dies. Ioan. 1. Nec mirũ si proficit dies, quam splendidissima lux veritatis illuminat. Ait enim Euangelista de Christo Domino: *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem.* Igitur si *erat lux vera quæ illuminat hominem*: cur non illuminaret mundum? Atque ideo dies quæ lucem humano generi pepetit, prius ipsa eiusdem lucis fulgore resplenduit, & conclusa iam spatia sua noctium tenebras Dominicæ lucis nitore discussit. Occupauerat enim totam diem noctium longitudo, nisi in ipsa dierum breuitate Christi refulsisset aduentus. Qui sicut ortu suo humani generis peccatorum tenebras discussit, ita & die natiuitatis suæ caliginum tenebras amputauit, & vno eodẽq; ortu lucẽ pariter intulit & C hominib. & dieb. Vnde non est mirum si crescit dies, q̃ gemino Ioan 3. fulgoris splendore vestitur. Sed videamus adhuc quomodo Dominus Saluator crescat, Ioannes Baptista decrescat. Diximus alibi quod Ioannes quidem figuram legis prophetarumque gestauerit: necesse erat ergo vt deficeret lex Euãgelio coruscãte, & minueret Iudaicus popul⁹ populo Christiano surgente. Quis enim dubitat de natiuitate Domini synagogæ esse conuenticula vacuata, plebes multiplicatas Ecclesiæ, & mirum in modum quotidie Christum per Christianos suos crescere, Ioannem minui per Iudæos? Hos diei Dominici splendore fulgere, illos obscuritate noctium laborare? Nox enim super Iudæos quodammodo maior incubuit, ex quo dixerũt de nece Saluatoris: Mat. 27. Sanguis huius super nos, & super filios nostros. Maiorib. plane sunt noctium tenebris obscurati, ex quo conati sunt diẽ veritatis occidere. Hoc autem quod dicimus, vt verius approbare possimus, vtriusque natiuitatem breuiter exponamus. Luc. 2. Mat. 2. Ecce enim cum nascitur Christus, exultant angeli, pastores peruigilant, Magi adueniunt, stella præcedit & cũcta quæ sunt in cælis terrisque pulcherrima, ipsi Domino D deferuntur. Deferuntur enim illi, gloria per angelos, claritas per stellam, religio per Magos simplicitas per pastores. Et quod apud ipsum solum futura essent hæc omnia, Luc. 1. nascenti illi vniuersa famulantur. Cum autem Ioannes concipitur, Zacharias obmutescit, solemnis conticescit sacerdos, Elizabeth mater absconditur, significans post ortum suum legis silentium, amissionem sacerdotij, latebras synagogæ. Dubium autem non est quod Ioannes natus Phariseis iustitiam legis abstulerit, quod conceptus Ioan. 5. patri abstulit vocis obsequium. Crescit igitur Dominus semper, Ioannes Baptista minuitur. Non ideo minuitur quod meritis aliquid derogetur, sed quoniam Saluatoris quotidie accumulatur gloria, illius minor fieri videtur. E Lucerna denique vocatur Ioannes, dicente Domino: *Ille erat lucerna ardens.* Lucernæ igitur obscuratur lumen cum radius solis effulget, & defectionem quandam lampadæ suæ patitur, cum clarioris lucis splendore superatur. Quis enim sapiens lucernam requirat in sole? Non quidem extinguitur, Act 19. sed necessaria non habetur: hoc est, quis ad Ioannis pœnitentiæ baptismum veniat, cum possit Saluatoris baptismo saluari? Non quidem illud reprehenditur, sed hoc magis vtile & necessarium iudicatur, quia in eo remissio peccatorum tribuitur.

De eadem Domini nostri Natiuitate, Sermo alius.

Sermo IX. QVa gratia, vel quibus laudibus hunc diem Natalis Domini prædicemus, prorsus ignoro. In tanta enim festiuitate ad magnificandum Deum humana loquela non sufficit. Nam si tunc cum nascebatur Christus, angelorum voce laudatus est, nunc humana laudandus est Luc. 2. voce cum regnat. Supergreditur enim illius temporis festiuitatem nostra solemnitas. Siquidem tunc stupuerunt illi tantum nascentem Dominum, nos illum suscipimus F nascentem, resurgentem pariter & regnantem. Tanto igitur fœcundior laudatio esse debet huius temporis, quãto sunt maiora miracula. Sed quoniam dignam prædicationem exhibere non potest humana fragilitas, ad angelorum nos præconia conferamus. Et quia merito eos æquiparare non possumus, deuotione comitemur; hoc in ea festiuitate, eadem qua illi lætitia, nos sententia persultemus, dicentes: [*Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*] Ibid. Digna plane & iusta sententia quæ in Natiuitate Christi & Deo honorem repræsentat in cælis, & hominibus pacem præsentat in terris. Ante Saluatoris enim ortum nec cælestia reuerẽtiam deferebant, nec terrena requiem possidebant. Sed videre quid dicat ipsa sententia: [*Pax in hominibus bonæ voluntatis.*] Non in quibuscũque hominibus, sed bonæ voluntatis hominibus: vt intelligas pacem Christi non debiti esse, sed meriti (non enim eam meretur conditio, sed voluntas) Hanc pastores ea nocte qua nascente Domino super gregem suum vigilias obseruabant, præ omnibus primi audierunt. Ipsi Saluatoris ortum primi ante omnes intimantibus angelis co- G gnouerunt. Angeli enim non regibus, non iudicibus, sed hominibus rusticanis seculi redemptionem prius annũtiauerunt. Nec mirum si Christi gratiam ante scire meruerit innocentia, quam potestas; & prius cognoscere veritatem simplex rusticatio, quam superba dominatio. Quod enim cognouerunt pastores, principes cognoscere nequiuerunt. Vnde & beatus Apostolus ait: *Quam nemo principum sæculi huius cognouit,* & reliqua. 1. Cor. 2. Ergo in Natiuitate Domini angeli pariter cum pastoribus sunt lætati, excelsam vero dicentes gloriam. Nam vicinis quodammodo & iunctis choris Dei gloriam prædicauerunt. Vnde & credo eosdem angelos in eiusdem Domini eadem festiuitate simili nobiscum lætitiæ vicinitate gaudere. Nam qui solent propter Christi ortum alloqui pastores, non possunt propter eiusdem Christi gaudium non inquirere sacerdotes? Siquidem & quod tunc ad illos super gregem suum vigilias obseruantes nocte intempesta locuti sunt, huius temporis mysterium designabant. Nam illo facto hoc vtique monstrabatur, gregem populum, noctem sæculum, sacerdotes esse pastores, qui iugi super H plebem sollicitudine vigilantes propter Christum ab angelis minime deseruntur. Hodierna igitur die secundum carnem natus est Dominus, ita secreto, ita silentio, vt ortum eius sæculum penitus ignoraret. Ignorauit enim sæculum, quia & extra conscientiam patris conceptus, & extra ordinem naturæ natus. Nam Ioseph conceptum susLuc. 2. cepit filium quem non genuit: Maria partum edidit quem sexus consuetudine non creauit. Sic igitur natus est Dominus, vt ortum eius nemo futurum suspicaretur, nemo crederet, nemo sentiret. Quemadmodum crederent hoc futurum, quod posteaquam factum est, factum esse vix credunt? Nam quod ita latenter & secreto Saluator descen-

scen-

A scensurus esset in virginem, iam ante Dauid propheta testatus est, dicens: *Descendet sicut pluuia in vellus.* Psa.17. Quid enim tam silenter & sine strepitu sit, quam cum imber in lanæ vellus infunditur? Nullius aures sono verberat, nullius corpus humore repercussionis aspergit: sed sine inquietudine ouium totum imbrem per multiplices effusum partes toto corpore in se trahat, vnius meatus scissuram nesciens, solida mollitie plures præbens meatus: & quod clausum videtur per densitatem, est patulum per tenuitatem. Recte ergo Maria velleri comparatur, quæ ita concepit Dominum, vt toto eum hauriret corpore, nec eius discissuram corporis pateretur: sed esset mollis ad obsequium, solida ad sanctimoniam. Recte inquam Maria velleri comparatur, de cuius fructu salutaria populis vestimenta texuntur. Vellus plane Maria est, siquidem de molli sinu eius agnus egressus est, qui & ipse matris lanicium, hoc est, carnem gestās, molli vellere cunctorum operit vulnera populorum. Omne enim peccati vulnus Christi lana suffunditur, Christi fouetur sanguine, & vt sanitatem recipiat, Christi indumento vestitur.

De eadem Domini nostri Natiuitate, Sermo alius.

B Sermo. X. BEne quodammodo sanctum hunc diem Natalis Domini solem nouum vulgus appellat, & tanta sui auctoritate id confirmat, vt Iudæi etiam atque gentiles in hac voce consentiat. Quod libenter amplectendum nobis est, quia oriente Saluatore non solum humani generis salus, sed etiam solis ipsius claritas innouatur, sicut ait Apostolus: *Vt per ipsum restauraret omnia, siue quæ in cælis, siue quæ in terra sunt.* Ephes.1. Luc.23. Si enim obscuratur sol cum Christus patitur, necesse est illum splendidius solito lucere cum nascitur. Et si Iudæis mortem operantibus offundit tenebras, cur non Mariæ parturienti vitam exhibeat claritatem? Aut non credamus quod nascente Christo sol ad obsequium lucidior aduenerit, cum Magos ad indicium clarior stella præcesserit? Et si stella per diem alieni temporis officium ministrauerit, cur non credamus quod sol quoque nocturnis horis aliquantulum aduentu maturiore decerpserit? Mat.2. Ex eo denique factum puto vt nox decresceret, dum sol festinus ob Dominicæ Natiuitatis obsequiū ante mundo lucem protulit, quam nox cursum sui temporis consummaret. Quin potius ipsam noctem fuisse nō dico, nec aliquid obscuritatis habuisse, in qua pastores C peruigilant, exultant angeli, astra deseruiūt. Nec mirari debemus quod in Natiuitate Christi noua omnia facta sunt, cū nouum hoc ipsum fuerit quod Virgo peperit. Luc.2. Si autem præter solitum natiuitas extitit, & præter solitum obsequia sunt delata. Ergo oriente Domino pastores peruigilant, exultant angeli, sol obsequitur, stella famulatur. Et quidem angeli vel pastores gaudia sua voce vel sermonibus prosequuntur: Esa.43. elementa autem ista gaudia sua, quia voce non poterant, officio protestantur. Sol igitur præter consuetudinem in hac festiuitate matutinus illuxit, nec mirum. Luc.2. Mat.2. Si enim ad Iesu Naue orationem defixus stetit in die cur non ad Iesu Christi natiuitatem festinus promoueret in noctem? Solem igitur nouum hanc diem vulgus appellat: & cum dicit nouum, vtique & veterem esse demonstrat. Iosue.10. Veterem autem dixerim huius mundi solem, qui defectionem patitur, qui parietibus excluditur, qui nubibus obscuratur. Veterem dixerim solem, qui vanitati subiacet, qui corruptionem metuit, qui iudicium pertimescit. Rom.8. Iohel.2. Scriptum est enim: *Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem.* D Veterem, inquam, dixerim, qui sceleribus interest hominum, adulteria non refugit, homicidium non declinat. Et cum omne genus hominum nolit esse medium cum aliquod crimen admittitur, hic solus in cūctis facinoribus stat. Ergo quia hunc veterem esse manifestum est, nouum quem nisi Christum Dominum reperimus; de quo scriptum est: Orietur vobis sol iustitiæ, de quo etiam ex persona peccatorum dicit Propheta: Malac.4. Sap.5. *Sol non est ortus nobis, & iustitiæ lumen non luxit nobis.* Hic enim sol, cū diaboli tenebris vniuersus mundus esset oppressus, & E caligo referta criminibus sæculum possideret, dignatus est vltimo tempore, hoc est, incumbente iam nocte, ortum suæ natiuitatis infundere. Primo quidem ante lucem, hoc est, antequam illuminaret iustitiæ sol, velut matutinum quoddam Prophetarum misit oraculum, sicut scriptum est: Hier.7. *Mittebam Prophetas meos ante lucem.* Postea vero ipse cum suis radiis, hoc est, cum Apostolorum suorum fulgore resplenduit, ac tanta mundi caliginem veritatis luce discussit, vt diaboli tenebra nullos offenderet. Hic est igitur sol nouus qui claustra penetrat, inferna reserat, corda rimatur. Hic nouus est sol, qui spiritu suo viuificat mortua, corrupta reparat, suscitat iam defuncta. vel qui calore suo purgat sordida, exurit fluida, decoquit vitiosa. Ipse inquam, est qui in cunctis actibus nostris perspicit omnia opera nostra, & nō tam condemnat crimina, quam emendat. Mat.5. Hic plane est sol iustus & sapiens, qui non sine discretione, sicut iustus sol mundi bonis ac malis similiter circumfertur, sed quodam iudicio veritatis, sancto licet, occidit peccatori. Hoc autem inter vtrumque interest solem, quod ille iudicium metuit, hic iudicium comminatur: quod ille corruptionis minister est, hic æternitatis est dominus: quod ille creatura est, hic creator. F Tamen istum mundi solem, priusquam oritur, adhuc ante lucem propter necessarios vsus hominum solet lucerna præcedere. Ps.131. Ioan.5. Luc.3. Habet autem & Christus sol lucernam suam quæ eius ortum præcessit, sicut dicet Propheta: *Paraui lucernam Christo meo.* Quæ autem ista lucerna sit, ostendit Dominus, dicens de Ioanne Baptista: *Ille erat lucerna ardens* Ipse autem Ioannes, vt præcedens lucernæ lumen exiguum, ait: *Veniet fortior me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.* Ioan.3. Act.19. Simul etiam intelligens lumen suum solis radiis offuscandum, ante prædicit: Illum oportet crescere, me autem minui. Sicut enim lucernæ claritas destruitur solis aduentu, ita & Ioannis pœnitentiæ baptismum superueniente Christi gratia vacuatum est. Videamus igitur, hic sol noster nouus quo fonte nascatur: sicut est verum, Deo oritur auctore. Diuinitatis ergo est filius. Diuinitatis, inquam, incorruptæ, integræ, illibatæ, intelligo plane mysterium. Idem enim secunda natiuitas per immaculatam Mariam, quæ prior per diuinitatem constiterat illibata: vt cui prior natiuitas gloriosa extitit, eius secunda contumeliosa non fieret: hoc est, vt quemadmodum virgo diuinitas ediderat, ita eum & virgo Maria G generaret. Habere etiam apud homines patrem scribitur, sicut legimus in Euangelio dicentibus Pharisæis: Mat.13. *Nonne hic est filius Ioseph fabri, & mater eius, Maria est?* In hoc quoque aduerte mysterium. Faber pater dicitur Christi. Gen.6. Exod.26. Exod.25. 1.Par.21. Et plane faber Deus, qui totius mundi opera fabricatus est. Et plane faber, sed qui in diluuio Noe arcam fabricare disposuit. Faber, inquam, est qui ordinauit Moysi tabernaculum, arcam testamenti instituit, templum Salomonis erexit. Fabrum dixerim, qui mentes rigidas expolit, cogitationes superbas recidit, humilia facta sublimat. Hic autem faber circa arbores curuo vtitur ferramento: sicut in Euangelio legimus, dicente Ioanne: Mat.3. *Iam securis ad radices arborum posita est. Omnis arbor non faciens fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur.* Hoc enim agit totum, vt vtiles cælestis fabricæ arbores in futuro componat, infructuosas vero euulsas, radicitus flammarum consummat incendio.

In die Circumcisionis Domini nostri Iesu Christi.

Populum quod adhuc Ianuarij Kalendarum superstitionem colat, grauiter obiurgat. Sermo,

H Serm. XI. Est mihi aduersus plerosque vestrum fratres querela non modica, de his loquor qui nobiscum natalem Domini celebrantes, gentilium se feriis dediderunt, & post illud cæleste conuiuium superstitionis sibi prandium parauerunt, vt qui ante lætificati fuerant sanctitate, inebriarentur postea vanitate, ignorantes quod qui vult regnare cum Christo, non possit gaudere cum sæculo: &

A qui vult inuenire iustitiam, debeat declinare luxuriam. Alia enim ratio est vitæ æternæ, alia desperatio lasciuiæ temporalis. Ad illam virtute ascenditur, ad istam perditione descenditur. Atque ideo qui vult esse diuinorum participes, non debet esse socius idolorum. Idoli enim portio est inebriare vino mentem, ventrem cibo distendere, saltationibus membra torquere, & ita prauis actibus occupari, vt cogaris ignorare quod Deus est. Vnde sanctus A-
2. Cor. 6 postolus hæc præuidens dicit: *Quæ portio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci cum tenebris? aut quæ fidelis cum infideli? qui autem consensus templo Dei cum idolis?* Ergo si nos sumus templum Dei, cur in templo Dei colitur festiuitas idolorum? Cur vbi Christus habitat, qui est abstinentia, temperantia, castitas, inducitur comessatio, ebrietas, atque lasci-
Mat. 6. uia? Dicit Saluator: *Nemo potest duobus dominis seruire*, hoc est, Deo & mammonæ. Quomodo igitur potestis religiose Epiphaniam Domini procurare, qui iam kalendas, quantum in vobis est, deuotissime celebrastis? Ianus enim homo fuit vnius conditor ciuitatis, quæ Ianiculum nuncu-
B patur, in cuius honorem à gentibus kalendæ sunt Ianuariæ nuncupatæ: vnde qui Kalendas Ianuarias colit peccat: quoniam homini mortuo defert diuinitatis obsequium.
Gal. 4. Luo. p. 1. c. 97. Inde est quod ait Apostolus: *Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos, timeo ne sine causa laborauerim in vobis.* Obseruauit enim diem & mensem, qui his diebus aut non ieiunauit, aut ad Ecclesiam non processit. Obseruauit diem, qui hesterna die non processit ad Ecclesiam, processit ad campum. Ergo fratres omni studio gentilium festiuitatem & ferias declinemus, vt quando illi epulantur & læti sunt, tunc nos simus sobrij atque ieiuni, quo intelligant lætitiã suam nostra abstinentia condemnari. Non solum autem gentilium, sed & Iudæorum consortia vitare debemus, quorum etiam confabulatio est magna pollutio. Hi etenim arte insinuant se hominibus, domos penetrant, ingrediuntur prætoria, aures iudicum & publica inquietãt, & ideo magis præualent, quo magis sunt impudẽtes. Hoc
Matt. 27. autem non recens in ipsis, sed inueteratum & originariũ malum est. Nam olim iam & Dominum Saluatorem intra prætorium persecuti sunt, & præsidis eum iudicio cõdemnarunt. In prætorio ergo à Iudæis innocentia opprimitur, secretum proditur, religio condemnatur. Cum
C enim Christus occiditur, omnis in eo veritas & iustitia condemnatur, quoniam ipse est innocentia, religio, sanctitas, atque mysterium.

IN DIE EPIPHANIAE. *Domini Euangelium.* Matth. CAP. II.

CVm natus esset Iesus in Bethleem Iudæ in diebus Herodis regis, ecce Magi ab oriente venerunt Hierosolymam, dicentes: Vbi est qui natus est rex Iudæorum? Vidimus enim stellam eius in oriente, & venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, & omnis Hierosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum & scribas populi, sciscitabatur ab eis vbi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei: In Bethleem Iudæ. Sic enim scriptum est
D *per Prophetam: Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda: ex te enim exiet dux qui regat populum meum Israel. Tunc Herodes*
Mich. 5 *clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ quæ apparuit eis. Et mittens illos in Bethleem, dixit: Ite, & interrogate diligenter de puero: & cum inueneritis, renuntiate mihi, vt & ego veniens adorẽ eum. Qui cum audissent regem, abierunt. Et ecce stella quam viderant in oriente, antecedebat eos, vsque dum veniens staret supra vbi erat puer. Videntes autem stellam, gauisi sunt gaudio magno valde, Et intrantes domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius: & procidentes adorauerunt eum: & apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham. Et responso accepto in somnis ne redirent ad* E
Herodem, per aliam viam reuersi sunt in regionem suam.

De mysterio Epiphaniæ Domini, & quomodo solemnitatem eius populus digne celebrare valeat. Sermo.

DIes ista & festiuitas, quã hodie fratres celebratis, ideo Epiphania, id est apparitio, siue manifestatio appellatur, quia in ea Christus stella duce gentibus est manifestatus, & à Ioanne hodie dicitur baptizatus, & aquam in vinum potestate diuina eum conuertisse narratur. Vtinam sicut per stellam nouam hodie Christus redemptor noster ostensus est gentibus: ita per cæleste desiderium vestris ipse semper manifestum se faciat cordibus: & qui à seruo suo hodie baptizari voluit, donet vobis, vt quod in baptismo promisistis, per humilitatis virtutem seruare possitis: & qui aquas hodie conuertit in vinum, quidquid in vobis insipidum est, in spiritalem commutet intellectũ. Erigite fratres ad Deum animas vestras, & videte corda & cogitationes vestras, vt & pro bonis actibus vestris Deo gratias agatis, & mala vestra longe à vobis proiiciatis. Imitemini istos Magos, vt eo studio & ardore semper ad Ecclesiam veniatis, quo illi desiderio de longinquis regionibus Christum adorare venerunt. Illi pretiosa munera obtulerunt, & vos offerte illi animas vestras; si fidem, spem charitatem, pœnitentiam, humilitatem, & castitatem diligitis; rationabilia dona illi offeratis, id est, vos ipsos: quia plus Deus vos ipsos, quam substantiam vestram diligit. Multi enim sunt qui faciunt eleemosynas, & tamen peccare non cessant. Isti quasi sua offerunt Deo, & se ipsos diabolo. Nullam habet Deus cum diabolo partem: & ideo siue furtũ, siue luxuriam, siue odium, siue superbiam, & quidquid mali est, à vobis cum Dei adulterio repellite, vt totos vos vester creator possideat. Attẽdite quia Herodes Christum quæsiuit, sed ideo non inuenit, quia male quæsiuit. Et vos male Christum quæritis, si bona opera pro humana laude facitis: cauete vt taliter quærendo, & illum non inueniatis, & vos ipsos perdatis. Magi ad Herodem intrãtes stellam perdiderunt; & vos si ad diabolum accesseritis peccando, lucem spiritalem non habebitis, nisi forte per confessionem & pœnitentiam denuo ab illo recesseritis. Moneo ne intretis ad Herodem, quia melius est peccatum cauere, quam emendare. Nam si diabolo suadente peccaueritis, per pœnitentiam autem Deo adiuuante ab illo recesseritis, gratiam perditam recipietis: sicut & Magi postquam ab Herode recesserunt, stellam quam perdiderant, videre meruerunt. Illi Magi tres reges esse dicuntur, & tria munera, hoc est, aurum, thus, & myrrham obtulerunt: quoniam verum Deum & regem, & verum hominẽ in carne mortali apparuisse cognouerunt. Et vos fratres offerte illi aurum cœlestis sapientiæ, & thus mundæ orationis, & myrrham perfectæ mortificationis. Et sicut illi [*Per aliam viam reuersi sunt in regionem suam:*] ita & vos, qui à paradiso recessistis superbiendo, inobediendo, & cibũ prohibitum comedendo, curate illuc per humilitatem & obedientiam atque abstinentiam redire. Vita ista præsens peregrinatio est, patria vero vestra paradisus est: & quia nimis stulti sunt qui exilium pro patria diligunt, vos despicite hanc miseram & incertam vitam, vt peruenire valeatis ad patriæ cælestis felicitatem certissimam. Ad hoc namque filius Dei de cælo venit ad terras, vt vos eius exempla sequendo, potuissetis de terra in cælum ascendere. Quod ipse vobis concedat, cuius regnum & imperium sine fine permaneat in sæcula sæculorum.

[Margin: Sermo XII. — Mat. 3. Ioan. 2. — F — Rom. 12 — 2. Cor. 6 — G — Ezech. 33. — Gen. 3. — H — 1. Cor. 5. Heb. 11.]

De Epiphania Domini, Sermo alius.

EXultandum nobis est fratres charissimi, quod votis nostris vota succedunt, quod gaudiis gaudia cumulantur. Ecce enim adhuc Natalis Dominici solemnitate Sermo XIII.

A corda nostra persultant, & iam festiuitate sanctæ Epiphaniæ gloriamur. Gratias igitur agere debemus Domino, qui nos frequenter visitat, vt sæpe lætificet frequentiusq; repetit, vt numerosius benedicat. Quamuis igitur gentilis (licet vane) numerosa solennitate lætetur propter diuersitatem deorum suorum: tamen plures nobis festinitates præstat vnius Dei visitatio, quam illis multorum dęmonum superstitiosa præsumptio. Nam sicut eos veritate religionis vincimus; ita votorum numero superamus. Epiphaniæ ergo hodie procuramus gaudia. Quęrat forte aliquis quid interpretetur hoc verbum, scilicet Epiphania; quia ἐπιφαίνειν Græce, Latine dicitur apparere. Ergo quia tunc primum apparuit Saluator in mundo, ipsa dies eodẽ vocabulo Epiphania nuncupata est. Quomodo autem apparuerit, requiramus, non quod in mundo ante non fuerit, cum mundus per ipsum factus sit, sed quod tunc primum signis atque miraculis credentium cordibus Christus Deus illuxerit, & in tenebrosas conscientias hominũ *Ioan. 1.* fidei splendor aduenerit. Cum igitur Deus vbique sit, & *Hier. 23* vniuersa possideat, tamquam non visus antea, apparuisse dicitur. Apparuit autem non tam oculis hominum, quam saluti. Nam etsi prius natus ex virgine oculis carnalibus B videbatur, tamen non apparebat, quoniam virtutem eius adhuc fidei acies ignorabat. Vnde Iudæis per Prophetam *Esa. 6.* dicitur: *Videntes videbitis, & non videbitis*: hoc est, Saluatorem quem cernerent oculis corporalibus, spiritali lumine nõ viderent. Postea, enim quam diuinitatem suam mirabilibus declarauit, humanis mentibus tamquam nouus & inopinatus apparens, oculis se quorundam cordis infudit, vt cognosceret sensus, quam non cognouit aspectus. Vnde fit vt nos Christum Dominum per fidem, quem numquam vidimus, contemplemur: Iudæi quem perspexerũt oculis, palpauerunt manibus, hodieque non videant. Requiramus igitur quod signum operatus sit, vt diuinitatem *Ioan. 2* suam hominibus declararet. Dicitur hoc primum fecisse miraculum vt aquam mutaret in vinum. Magnum plane signum, & ad credendum sufficiens maiestatem. Quis. n. non miretur in aliud q̃ erant elementa translata Nemo enim potest mutare naturam, nisi qui dominus est naturæ. Credendum est iam ex hoc mortalem hominem in immortalitatem posse conuerti, quando vilis substantia in pretiosam est conuersa substantiam. Nolo enim auditor nomina tantum perspicias vini & aquæ: sed si vis potentiã comprobare, virtutem rerum aspice. Facto enim hoc al- C tius nescio quid demonstratur. Nam Dominus aquã vertit in vinum, non tantum hoc operatur ne discumbentibus desit ebrietas, sed vt credentibus abundet æternitas. Siquidem propterea in mundum venerit Christus, non vt conuiuarum cellaria procuraret, sed vt saluti hominum prouideret: vt hydrias substantia boni odoris impleret, sed vt animas gratia sancti Spiritus irrigaret. Et cum ille ex vili aqua vini optimi saporem voluit gustare cõuiuas, magis voluit ex hac vili carne resurrectionis cælestis sapientiam gustare credentes. Nam hoc signo totum vtique resurrectionis mysterium continetur. Aqua enim vilis, pallens, & frigida, in vinum versa, scilicet pretiosum, rubrum vel ignitum, hoc significat, hominis substantiam conditione vilem, imbecillitate pallentem, morte frigentem, in resurrectionis gloriam commutandam, quæ est æternitate pretiosa, gloria colorata, spiritu immortalitatis ignita. Hoc igitur dignum est credere Dominum operari voluisse, vt per hoc terrenum signum, futurum iam tunc à sapientibus cæleste mysterium videretur. Nam si mirabile est vtique quæ defecerant conuiuis vina supplesse, quãto est D mirabilius vitam quæ est exhausta, hominibus reparasse? Etsi gloriosum est aquam in vinum mutare, quãto est gloriosius peccata in iustitiam commutare, & mores potius tẽperare, quam pocula? Ausim dicere illas hydrias non solum illi conuiuio, sed vniuerso mundo pretiosam illã mi- *Ps. 115.* nistrare substantiam, nisi quod nobis melius administrãt. Constat enim ex ipsis vasculis illos hausisse ebrietatẽ, nos haurire iustitiam: illos percepisse vini poculum, nos calicẽ salutis accipere: & si dici fas est, apud illos pertrãsisse quod biberant, apud nos vero permanere quod sumpsimus.

De eadem solemnitate, Sermo alius.

E *Sermo XIV.* Meminit sanctitas vestra fratres superioris prædicationis nostræ, qua descripsimus beatos Apostolos vno viso miraculo, hoc est, aqua in vinum à Saluatore conuersa, in eum protinus credidisse. Ita enim ait Euangelista de Domino: *Et manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum* *Ioan. 2* *discipuli eius.* Quod factum non ideo tantum scriptum est, vt illorum sub quibus factum est, fidei gloria monstraretur, sed & propter nos, qui eodem deuotionis exemplo credulitatis gloria prouocamur. Christus enim q̃ operatus est, non illis tantum operatus est quos habebat tunc præsentes, sed & nobis postea secuturis: vt licet maiores nostri tempore nos præcederent, tñ signorum gratia non præirent. Quæ. n. illis exhibita est præsentia rerum in mirabilib. virtus, eadem virtus nobis litterarũ thesauro conseruata: vt nobis pręstaret pagina, quod illis gerebat historia: immo in nobis geritur, quidquid nobis ingerit, quidquid nobis insinuatur, vt scripturarum speculo dictaretur: & potentiam Dñi q̃ illi carnalibus oculis cernerent, nos spiritali lumine videremus. *Et crediderunt in eum, & manife-* *Ibid.* *stauit gloriam suam discipulis suis.* Quam bene potentiam Domini subsequitur deuotio seruulorum: & q̃ magister docet opere, discipuli in corde describunt. Ecce cui manife- F statur virtus operãtis, & fides prædicatur manifesta credentiũ. Prędicanda plane Apostolorum fides, q̃ viso suo signo credidit in omnipotentiam Saluatoris: & Apostoli dũ mirantur aquam in vinum versam, ipsi ex omni fæce peccatorum similiter sunt conuersi, & instar facti miraculi ex vili superstitione gẽtilium in pretiosam deuotionem credentium sunt translati. Et vt aqua in vinum versa, sapore, rubore, calore cõditur: ita scientiæ, quod erat in his infulsum, accepit saporem: q̃ pallens, gratiæ sumpsit colorem: quod frigidum, incaluit immortalitatis ardore. Magnificanda igitur Apostolorum fides, quæ ideo Euãgelico sermone descripta est, vt & illis esset ad laudem, & nobis proficeret ad exẽplum. Sed quod peius est, his illis laus sua permanet, nos exempla non permouent. Nam quanto posteriores sumus tempore, tanto & inferiores merito. Illi enim viso vno signo statim Domino crediderunt, nos acceptis adhuc tot beneficiorum millibus dubitamus. Dubitamus, inquam, quia præsentiã diligimus, dum futura non credimus: diuitias amamus in sæculo, dum eas accipere cunctamur à Christo. Iracundia immoderate extollimur, G dum retributionis iudicium non timemus. Ceterum qui nouit scriptum esse. *Quo iudicio iudicaueritis, eodem iudicabitur* *Mat. 7.* *de vobis*: absque dubio lenis, moderatus & mitis est, & plus bonitate cogit, q̃ seueritate compellit: amicus indulgentiæ, familiaris est veniæ: vt dum eam frequenter impartit, à Domino semper accipiat. Siquidem prudẽtis sit rectoris ita terrenos honores agere, vt honorificentiam cælestis dignitatis acquirat. Et si interdum vigorem dicendi in nobis corporis obtundat infirmitas, tñ studio deuotionis vestræ fortiores efficimur. Nam quo vos studiosius auditis, eo nos libentius prædicamus, & virtus nobis loquendi additur cum vos intelligendi accommodatis auditum. Quis non conetur illic verbi cælestis semen iacere, vbi illud puri cordis fœcunda terra suscipit? Quis, inquam non illic verbum Saluatoris collocare velit, vbi illud non sęcularium solicitudo præfocet, sed disciplinarum spiritalium virtus enutriat? Ergo fratres, quia in sancta Epiphania exultauimus videntes miracula Saluatoris, debemus facere quod illius temporis discipuli tunc fecerunt. Quod autem dixi vidisse nos modo quod olim gestum est videmus plane, videmusq; quotidie. Ea enim sunt Christi mi- H racula, vt non iniquitate prætereant, sed gratia conualescant: non obliuione sepeliantur, sed virtutibus innouentur. Apud potentiam enim Dei nihil est abolitum, nihil præteritum, sed pro sui magnitudine omnia illi in pręsenti sunt, totum illi tempus est hodie. Vnde & sanctus Propheta dicit: *Mille anni ante oculos tuos tanquam dies vna.* *Psa. 89.* Quod si omne sæculi tempus vna dies est Domino, eadem ergo die qua mirabilia Saluator patribus operatus est, operatus & nobis est. Vidimus igitur & nos sicut maiores nostri mirabilia Domini, cum pari ea cum illis stupore suspeximus. Gustauimus & nos sicut illi de ipsis hydrijs. Siquidem illi

de his

A Psal. 115. de his poculum vini biberunt, nos salutis calicem sumpserimus. Debemus ergo facere viso signo Domini quod nostri facere priores. Si enim eadem in nobis diuinitatis refulsit gratia, eadem & fidei apud nos debet esse deuotio. Ioan. 2. Dicit enim Euangelista de Domino hoc miraculo perpetrato: *Et manifestauit gloriam suam, & crediderunt discipuli in eu.* Credere ergo debemus, sicut tunc Apostoli crediderunt. Dicit autem & alius: Et nos Christiani sumus, credimus in Dominum Saluatorem. Sed credere opus est opere, non sermone, non lingua, sed corde, ne & nobis dicatur: Esa. 29. *Plebs hæc labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me.*

De eadem festiuitate, Sermo alius.

Sermo. XV. Ioan. 2. PLerique in hac sancta Epiphaniæ die hactenus à Domino mirabilia facta esse commemorant, vt rogatus ad nuptias aquę substantiam in vini speciem commutaret, ac liquorem fontium in meliorē vsum sui benedictione transferret, ministros hausisse aquam de puteis, vinum in hydriis inuenisse: atq; vtiliore dispendio perdidisse quod impleuerant, reperisse quod deerat: tuncq; primum hoc mirabili signo diuinitatis suæ declarasse virtutem. Nonnulli autem in hac sancta die ab Ioanne baptizatum eum Mat. 3. B in Iordane testantur, atque in lauacri eius gratia interfuisse loquendo Deum patrem, sanctum quoque spiritum descendisse. Nec mirum si in Domini lauacro mysterium non defuit Trinitatis, cum nostrum lauacrum Trinitatis Matt. 28. compleat sacramentum. Neque enim poterat Dominus non primum circa se exhibere, quod erat postea humano generi præcepturus, cum omnia non sui causa, sed nostrę gratia salutis efficeret. Aut numquid propter se baptizari voluit, cum peccatum non haberet, sicut dicit Propheta. Esa. 53. 1. Pet. 2. *Qui iniquitatem non fecit, neque dolus inuentus est in ore eius?* Sed propter nos vtique, qui multorum criminū peccatis obnoxij, opus habebamus vt in Christi baptismo purgaremur, atque ideo venit Dominus ad lauacrum, non vt purificetur ipse aquis, sed vt nobis aquarum flueuta purificet. Et quo enim ille in aquis se mersit, ex eo omnium credentium peccata deleuit. Esa. 53. Ioan. 1. Mat. 3. Necesse est autem vt omnium peccata deleuerit, qui omnium peccata suscepit, sicut ait Euangelista: *Hic est agnus Dei, hic est qui tollit peccatum mundi.* Mirum ergo in modum vnus mergitur, & salus omnium C reparatur. Adest ergo Deus pater cum baptizatur Dominus, adest Spiritus sanctus. Videte Saluatoris beneuolentiam, qua solus se in passione contumeliis subdidit, in lauacro solus gratiam non quęsiuit, vult participes esse gloriæ. Adest ergo, sicut dixi, pater, adest & Spiritus sanctus: & quia Deus videri non potest, spiritus in columba, pater Rom. 10. descendit in voce: quodque solum ad astruendam fidem hominibus necessarium erat, exhibet Saluatorem. Fides enim nostra nisi auditu non constat & visu: ideo se spiritus in columba oculis subdit, pater in voce se auribus subministrat. Nam nisi propter nostram credulitatem ista fieri oportuisset, potuit pater & spiritus tanquam inuisibilis Deus ad verbum filium inuisibili prolapsione descendere. Igitur propter nostram fidem aperto cælo spiritus ad Christum, pater ad filium, vox descendit ad verbum. Verbum enim Christus est, de quo scribitur: *In principio erat verbum.* Mat. 3. Ioan. 1. Bene, inquā, pater vox, & filius verbum dicitur, quia verbum non nisi de voce procedit. Conueniunt itaque sibi vox & verbum, & saluti hominum prouident societate mysterij. Qua autem ratione Spiritus sanctus ad Christū in specie columbę descenderit, videamus vtrum sit aliqua similitudo columbæ vel Domini, sicut est vocis & verbi. Mat. 10. D Et plane nō parua. Columbam enim etiam ipsum Dominum dixerim, quia est alacer, mitis & simplex. Columba est, quia sanctos suos esse præcipit vt columbas, dicens: *Estote simplices sicut columbæ.* Quod autem columba Christus sit, Propheta dicit ex persona ipsius, describens post passionem reditum eius ad cælum: Psal. 54. *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* Cum ergo Christus Dominus initiaret Ecclesiæ sacramenta, è cælo superuenit colūba. Intelligo mysterium, agnosco etiam sacramentum. Gen. 8. Columba enim ipsa est quæ nunc ad Ecclesiam Christi in baptismo venit, quæ quondā ad arcam Noe in diluuio properauit, tunc illi securitatem annuntians oliuæ ramo, E modo huic æternitatem conferens diuinitatis indicio. Mat. 3. Psal. 113. Iosue. 3. Tunc signū pacis ore afferens, modo ipsa pacem Christū sui substantia superfundens. In Iordane igitur baptizatus est Dominus. Multa mirabilia in hoc flumine sępius facta esse scriptura commemorat, inter cetera dicens: *Et Iordanis conuersus est retrorsum.* Puto autem esse mirabilius quod Domino Iesu Christo ibi posito factum est. Ante enim retrorsum aquæ cōuersæ fuerant, modo retrorsum peccata conuersa sunt. Et sicut tunc impetus fluminis alueum sui cursus perdidit: ita & nunc impetus peccatorū dominium sui erroris amisit. 4. Reg. 2. Quod quidem in propheta Elia iam illo in tempore factum puto. Sicut enim Elias in Iordane diuisionem fecit vndarum: ita & Christus Dominus in eodem Iordane separationem operatus est peccatorum. Ille stare fluenta præcepit, hic crimina. Et sicut sub Elia fluctus primordia fontium, de quibus exierant, pertinuerunt: Ibid. ita & sub Christo Domino hoīnes ad originis suæ infantiam, de qua fuerant exorti, sunt reuersi.

De eadem ad Catechumenos, Sermo.

Sermo. XVI. F AD omnes vos fratres prædicationem meam in die sancta Epiphaniæ peruenisse credo, & ad vos præcipue catechumenos: in qua descripsimus tunc, nonnullis asserentibus, aquam in vinum fuisse conuersam: plerisque autem testāribus, illa quoque die in Iordane Dominum baptizatum. Quod licet à diuersis alterutrum factū esse credatur: ergo tamen vtrumque factum esse confirmo, & aliud signum de alio contineri. Vtrumque enim factum est. Nam cum baptizatus est Dominus mysteriū lauacri instituit, & humanum genus velut vilē aquam in æternam substantiam diuinitatis sapore conuertit. Similiter & cum hydrias plenas liquore fontium vertit in vinum, vtrūque operatus est, & speciem magis necessariam nuptiis præstitit, & demonstrauit corpora hominum per lauacrum Spiritus sancti replenda esse substantia. Quod alibi ipse Dominus manifestius declarauit, dicens in vtres nouos vinum nouum esse condendum. Mat. 9. In nouitate enim vtrium lauacri puritas, Spiritus sancti gratia significatur in vino. Igitur vos catechumenos diligentius oportuit hoc audisse, quibus magis est necessarium, vt sensus vester, qui ignorantia Trinitatis vt aqua nunc friget, agnitione mysterij incalescat vt vinum, & animatum vestrarum liquor vilis & tenuis in pretiosam & fortem gratiam G transfundatur, vt vini vice sapiamus quod bonum est, redoleam⁹ quod suaue est, & possim⁹ dicere illud Apostoli: *Quoniam Christi bonus odor sumus Deo.* 2. Cor. 2. Catechumenus enim priusquam baptizetur, sicut aqua iacet, riget & pallet. Fidelis autem sicut vinum fortis & ruber est. Catechumen⁹, inquam, sicut aqua nullius saporis, nullius odoris, nullius est pretij, nec sufficiens ad vsum, nec delectabilis ad reficiēdum, nec tolerabilis ad seruandum. Nam sicut aqua cum seruatur diutius, in deterius versa intra semet putrescit & fœtet: ita & catechumenus cū diutius catechumenus permanet, in deterius conuersus intra semet vilescit & deperit. Ioan. 3. Ait enim Dominus: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nō intrabit in regno cælorum.* Qui autem non intrat regnum, necessario remanet in inferno. Recte autem vino comparatur fidelis. Sicut enim ex cunctarum creaturarum substantia omnis res vetustate deperit, solum vinum proficit vetustate: ita ex omni genere hominum cunctis antiquitate pereuntibus, solus Christianus proficit vetustate. Et sicut vinū in dies singulos asperitatē suam decoquens, saporis dulcedinē, suauitatē odoris acquirit: ita & Christianus successu temporis delictorum suorum asperitatem H decoquens, sapientiam sibi diuinitatis beneuolentia Trinitatis assumit. Ergo in hac sancta die baptizatus est Dominus. Videte quam bene ordinauerit, vt & in Natali natus sit, & in Epiphania sit renatus, vt nec longe à se salutis Ibid. humanæ vota distarent, & æternas Saluatori iugiter gratias ageremus: tunc & vota nostra celebrata sunt, quo Christo Ecclesia copulata est, sicut ait Ioannes: *Qui habet sponsam, sponsus est.* Propter has ergo nuptias saltare nos conuenit. 2. Reg. 6. Siquidem & Dauid rex pariter & Propheta cum multa cecinerit, & ante arcam saltasse dicatur, elatus enim gaudio in saltationē prorupit. Præuidebat enim in spiritu

per

per Mariā de germine suo Ecclesiā Christi thalamo sociā dam, de quo ait: *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.* Atque ideo præ ceteris plus prophetarum cantauit, quia lætior cunctis per hæc gaudia suos posteros coniungebat, & ad propria vota omnes gētes solito dulcius inuitabat: nos quoque docuit quid ipsis facere deberemus in nuptiis, cum ille ante nuptias tota exultatione lætatus sit.

IN OCTAVA EPIPHANIAE Domini Euangelium.

Ioan. Cap. I.

IN illo tempore: Vidit Ioannes Iesum venientem ad se, & ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi: Post me venit vir qui ante me factus est, qui prior me erat, & ego nesciebam eum: sed vt manifestaretur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens: Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de cælo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.

De Baptismo Christi Sermo.

EVangelica scriptura refert, sicut lectum nuper audiuimus, Dominum ad Iordanem baptismi causa venisse, & in eodem flumine mysteriis se cælestibus consecrari voluisse. Quod mirari non debemus, cur hoc baptismatis ipsius dominus & magister fecerit: quia ipse ait: *Qui fecerit sic & docuerit, maximus vocabitur in regno cælorum.* Facere igitur prius voluit, quod faciendum omnibus imperabat: vt bonus magister doctrinam suam non tam verbis insinuaret, quam actibus exerceret, & ad finem nos gustu pariter cōfirmaret & sensu. Hoc autē totum hodierno die gestum esse manifestum est. Quod ita verum esse ipsa possumus colligere ratione. Ratio enim exigit, vt post diem Natalis Dominici, licet interpositis annis, eodem tamen tempore hæc festiuitas sequeretur, q̄ & ipsam festiuitatem natalem appellendam puto. Tunc enim natus hominibus hodie natus est sacramentis: tunc per virginem editus, hodie per mysterium generatus. Ita.n. disposuit Dominus non longe inter hominum vota distare, vt in vno tempore quē genitum gratulabantur in terra, sanctificatum lætarentur in cælis: vt qui partum Virginis angelis annuntiantibus possidebant, Dei filium cælis testantibus retinerent, certiq; essent homines quia ipse esset filius Dei, quē virgo pepererat, diuinitas agnoscebat. Noui.n. partus noua merētur obsequia. Ibi cum secundum hominem nascitur, matercum Maria sinu circumfouet: hic cum secundum mysterium gignitur, pater eū Deus voce complectitur. Ait.n. Mat. 3. *Hic est filius meus, in quo bene complacui, ipsum audite.* Mater ergo partui molli blanditur gremio, pater filio pio testimonio adstipulatur. Mater, inq̄, eum adorandum ingerit, pater colendum gentib. manifestat. Sinu igitur retinetur à matre cum nascitur, sed pater ei sinus sui fotum iugiter subministrat. Legim⁹ enim eum sine intermissione in patris gremio quiescentem, dicente Euangelista: *Deum nemo vidit vnq̄, nisi vnigenitus qui est in sinu patris.* Libenter ergo in sinu sanctorum quiescit Dominus: vnde & Ioannis Euangelistę sinum, vt in eo accumberet, libenter eligit. Sinus ergo in quo Christus requiescit, non corporis gremio præparatur, nō vestimentorum ambitione componitur, sed cælestium virtutum operatione colligitur. Nam Christi sin⁹ erat in Ioanne Euangelista fides, in Deo patre diuinitas, in Maria matre virginitas. Ibi sinus Christi est, vbi habitaculum est virtutum. Ibi reclinat caput suum, vbi domicilium cælestium inuenit præceptorum. Nam ideo peccatorib. & infidelibus dicit: *Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput reclinet.* Igitur Dominus Iesus hodie venit ad baptismum, & corpus suum sanctum voluit aqua dilui. Dicat fortasse aliquis: Qui sanctus est, quare voluit baptizari? Audi ergo. Ideo baptizat Christus, non vt sanctificetur ab aquis, sed vt ipse aquas sanctificet, & purificatione sui purificet fluenta illa quæ tangit. Baptizatio enim Christi, consecratio est elementi. Cum enim Saluator abluitur, iam tunc in nostrum baptismum tota aqua mundatur, & purificatur fons, vt secuturis postmodum populis lauacri gratia ministretur. Præcedit ergo Christus per baptismum, vt Christiani post eum confidēter populi subsequantur. Intelligo ergo mysterium. Ita enim & columna ignis præcessit per mare Rubrum, vt intrepidum iter Israel filij sequerentur, & ipsa prius per aquas gressa est, vt venientibus post se viandi semitam præpararet. Quod factum, sicut Apostolus dicit, mysteriū baptismi fuit. Baptismum plane quodammodo fuit, vbi homines nubes operiebat, vnda portabat. Sed hęc omnia operatus est Christus Dominus idem qui & modo, qui sicut tunc per mare filios Israel in ignis columna præcessit, ita nunc per baptismum Christianos populos in corporis sui columna præcedit. Ipsa, inquam, est columna quæ tūc lumen sequentium oculis præstitit, modo lucem credentium cordibus subministrat: Tūc in fluentis vndarum solidauit semitam, modo in lauacro fidei vestigia corroborat: per quam fidem, sicut filij Israel, qui intrepidus ambulauerit, persecutorem Ægyptium non timebit.

Mat. 3. Exo. 13. 1. Cor. 10. Exo. 14

Eadem die, de Baptismo Christi, Sermo alter.

Sermo XVIII.

HAnc baptismi Iesu Christi Domini nostri celebritatem, fratres dilectissimi, quam hodierni Euangelij refert historia, & nos quotānis deuote recolimus, Gręci propria eorum voce Epiphaniam vocant. Quod .n. nos apparitionem aut ostensionem seu manifestationem dicimus, hoc ipsi ἐπιφάνειαν appellant. Nec immerito; quoniam hodie Christus & Saluator noster pluribus euidentioribus ac præstantioribus signis in baptismate mundo manifestatus est. Nam q̄uis dudum ex Maria virgine nat⁹, & ab angelis pastorib. nuntiatus in terris apparuerit, moxque stella duce à Magis adorat⁹ olim fuerit: tñ inter homines postmodū conuersatus, iam quasi triginta ętatis expleuerat annos, & adhuc vel hominū prolapsione, vel diuini dispensatione mysterij Israelitico populo ignotus fere habebatur. Hodie vero quando ad Ioannem Baptistam vt in Iordane baptizaretur accessit, omnib. palam ostensus est. Sic.n. Euangelica lectio dicit: [*Sed vt manifestaretur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.* Tunc.n. vox patris de cęlo intonantis audita est. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cōplacui. Deniq; quem pater de cælo monstrauerat voce hunc Spiritus sanctus in colūbæ specie super caput eius manens, tactu quoq; ipso voluit demonstrare, ne ali⁹ quispiam de populo Dei filius putaretur. His testimoniis ipse Ioannes eum cognouisse profitetur, dicens. [*Et ego nesciebā eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quē videris spiritum descendentem, & manentē super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui quia hic est filius Dei.*] Quomodo ergo Christi per stellam manifestatio gentib. Epiphania merito dicta est; si eiusdem declaratio patris voce, & Spiritus sancti visibili super eū mānsione, forti ratione dicetur. Deniq; à Ioanne baptizatur. Sic.n. alius Euāgelista inquit: *Et baptizatus est à Ioanne in Iordane.* Verum quid hac humilitate sublimius? quid hac vilitate nobilius? Baptizatur à seruo, & à Domino filius appellatur. Inter publicanos & meretrices & peccatores ad lauacrum accedit, baptizatur, est sanctior & baptizatore suo, lauatur à Ioanne in carne, sed ipse Ioānem in spiritu lauat. Vnde sequitur: [*Hic est qui baptizat in Spiritu sancto.*] Aquæ q̄ cetera mundare consueuerāt, Dño nostro lauāte mundatæ sunt: Iordanis fluuius, qui eo tēpore quo populum Israel dux Iesus in terram repromissionis induxit, exsiccatus fuerat, nunc mēbris Domini tactis, si potuisset, vndas in vnum locum congregari voluisset, vt Domini corpus attingeret. Videte fratres, quomodo id quod in Euangelio lectum est, in vigesimo octauo Psalmo fuerit ante prædictū: *Vox Domini super aquas.* Locutus est enim Dei filius ad Ioanē: *Sine modo: sic enim oportet nos adimplere omnem iustitiam.* Se-

Luc. 2. Mat. 2. Luc. 3. Mat 3. Mar Mat Iosue 3 Ps. 28 Mat. 3

A quitur Psalmus: *Deus maiestatis intonuit.* quando pater filio testimonium reddidit, dicēs: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* (Matt. 3.) *Vox Domini confringentis cedros*, inquit Propheta: (Psal. 8.) quia baptizato Christo erecti prius atq; sublimes dæmones corruerunt. *Succidit eos Dominus quasi cedros Libani, & comminuit eos, tamquam vitulus arborum fragmenta ventilans, & calcibus stirpes in diuersa discerpens.* Denique audiamus de Saluatore quid dicat: (Ibid.) *Et dilectus sicut filius vnicornium.* Dilectus est Dominus noster atque Saluator, estque filius vnicornium, quia filius crucis, de quo dicitur in cantico Habacuc: (Hab. 3.) *Cornua in manibus eius: ibi absconditur fortitudo eius.* (Psal 28) Postquam ergo dilectus iste crucifixus est, impletum est illud quod sequitur in Psalmo: *Vox Domini intercidentis flammam ignis.* Christo enim baptizato, & vniuerso mundo à culpis eius baptismo mundato, gehennæ ignis extinctus est. Sequitur: (Ibid.) *Vox Domini concutientis desertum.* Deserta dicebatur Ecclesia, quæ prius filius non habebat. Ad prædicationem autem Christi deserta commota est, vt parturiret, & peperit: & nata est vna die gens multa: (Esai. 66.) sicque ab illa die, Ecclesia quę antea dicebatur desertum Cades, hoc est, desertum sanctitatis, id est, quæ sanctitatis filios non habebat, cœpit parere ceruos, & sanctorum suorum emittere greges, qui serpentes interficiant, qui venena contemnant.

B Quibus discurrentibus in toto orbe, & Christi Euangelium prædicantibus, in templo eius omnes dicent gloriam Deo. Sequitur: (Psal. 28.) *Dominus diluuium inhabitare facit.* Consideremus totum orbem, respiciamus barbaras nationes, Romanum quoque mente lustremus imperium: vbique Christo creditur, vbique in nostrum Deum credentes baptizantur. Et ita fit vt non vna aqua, sed quodammodo fit diluuium baptismorum. Quapropter fratres charissimi, quoniam consummatum est tabernaculum (hoc enim Psalmus iste titulo prænotatur) quoniam Ecclesia viuis lapidibus extructa est: (1. Pet. 2.) afferamus Domino filios Dei, afferamus ei filios arietum, (Psal. 28.) hoc est, Apostolorum atque sanctorum martyrum: & imitemur Saluatorem nostrum, quia ipse & pastor & agnus & aries appellatur, (Exod. 12. Gen. 22.) qui pro nobis immolatur in Ægypto, qui pro Isaac cornibus tenetur in sentibus, & dicamus: (Psal. 22.) *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit: super aquam refectionis educauit me.* Cui est gloria & imperium in secula sæculorum. Amen.

DOMINICA SEXTA POST Epiphaniam. Euangelium.

C

Matth. Cap. XIII.

Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo, quod minimum quidem est omnibus seminibus: cum autem creuerit, maius est omnibus oleribus, & fit arbor, ita vt volucres cæli veniant, & habitent in ramis eius. Aliam parabolam locutus est eis. Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum. Hac omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas, & sine parabolis non loquebatur eis: vt adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem: (Psa. 77.) Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi.

Qua ratione grano sinapis regnum cælorum comparetur, super verbis Euangelij: Simile est regnum cælorum grano sinapis. Sermo.

(Sermo XIX.) Libenter nos prædicare, & gratanter opus Dei facere manifestum est. Sed cum videmus plures è fratribus pigrius ad Ecclesiam conuenire, & Dominicis præcipue diebus minime cælestibus interesse mysteriis, prædicamus inuiti: non quo nos pigeat loqui, sed quia negligētiores prædicatio nostra grauet potius, non emendet. Ideo

D inuiti loquimur, & tacere non possumus. Prædicatio enim nostra in plebe aut regnum operatur, aut pœnam: regnum credulis, perfidis pœnā. Quisquis enim frater Dominicis non interest sacramentis, necessario apud Deum castrorum desertor est diuinorum. Nam quomodo se excusare potest qui sacramentorum die prandium sibi domi præparans prandium cæleste contemnit, & ventris curam faciens, animæ suæ negligit medicinam?

E Dicit Dominus in sancto Euangelio, sicut lectio decursa testatur: [*Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo, quod minimum quidem est omnibus seminibus: cum autem creuerit, maius est omnibus, & fit arbor, ita vt volucres cæli veniant, & habitent in ramis eius.*] Cui consonat quod alius Euangelista scribit dicens: Cui simile est regnum Dei, & cui simile illud æstimabo? (Luc. 13) *Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, & creuit, & facta est arbor, & volucres cæli requieuerunt in ramis eius.* Mouet fortasse sensus vestros cur regnum Dei tam præclarum atque magnificum grano sinapis exiguo comparetur, & spei nostræ tam grande solarium, rei vilissimę simile esse dicatur, præsertim cum alibi idem Dominus discipulis suis dicat: (Matt. 17. Luc. 17.) *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti, Tollere, & iacta re in mare, & fiet.* Igitur si fides tanta est, quæ potest ab ipsis sedibus montium fundamenta transferre, necessario ergo & granum sinapis magnum est, ad cuius similitudinem fidem habere compellimur. Magnum autem dixerim non specie, sed virtute, & fidei qualitate: non oleri comparandum, sed vigore acrimoniæ coæquandum.

F Nam si diligenter intendamus, inueniemus rectè à Domino hanc similitudinem comparatam. Sicut enim granum sinapis prima fronte speciei suæ est paruum, vile, despectum, non saporem præstans, non odorem circumferens, non indicans suauitatem: at vbi teri cœperit, statim odorem suum fundit, acrimoniam exhibet, cibum flammei saporis exhalat, & tanto feruoris calore succenditur, vt mirum sit in tam friuolis granis tantum ignem fuisse conclusum: (Plin. lib. 19. c. 8. & li. 20. c. 22.) cuius etiam seminis cibum homines hyemis præcipue tempore magna pro suauitate percipiunt, quatenus repellant frigora, humores egerant, viscerum interna calefaciant: sæpe etiam ex hoc capite adhibent medicinam, vt si quid inualidum, si quid ægrotorum fuerit, sinapis igne curetur. Ita ergo & fides Christiana prima frōte videtur esse parua, vilis & tenuis, non potentiam suam ostendens, non superbiam præferens, non gratiam subministrans. At vbi diuersis tentationibus teri cæperit, statim vigorem suum prodit, acrimoniam indicant, calorem Dominicæ credulitatis aspirat: & tanto diuini ignis ardore iactatur, vt & ipsa ferueat, & participantem sibi ardere compellat: sicut in sancto Euangelio Amaon & Cleophas dixerunt, dum cum ipsis post passionem Dominus loqueretur:

G (Luc. 24.) *Nonne cor nostrum erat ardens in nobis in via, dum aperiret nobis Dominus Iesus scripturas?* Ergo granum sinapis membrorum viscera calefacit, fidei autem vigor cordium peccata comburit. Et illud quidem asperum algorem frigoris remouet, hæc autem delictorum diabolicum frigus expellit. Sinapis, inquam, granū humores decoquit corporum, fides autem libidinum fluenta consumit. Et per illud medicina capiti procuratur, per fidem autem spiritale caput nostrum, quod est Christus Dominus, sæpius refouetur. (1. Cor. 11.) Sed & fidei iuxta comparationē sinapis sancto odore perfruimur, sicut ait beatus Apostolus: (2. Cor. 2.) *Quoniam Christi bonus odor sumus Deo.* Igitur sanctum martyrem Laurentium grano sinapis possumus comparare, qui diuersis attritus passionibus, per totum orbem gratiam meruit sui fragrare martyrij. Qui antea constitutus in corpore erat humilis, ignotus & vilis: posteaquam vexatus, laceratus, exustus est, vniuersis per totum mundum Ecclesiis odorem suæ nobilitatis infudit. Rectè igitur huic comparatio copulatur. Siquidem granum sinapis cum teritur, accenditur: Laurentius cum patitur, inflāmatur. Illud feruorem attritionis suæ euomit: hic ignem plurima vexatione suspirat. Sinapis, inquam, in vasculo calido vapore decoqui tur: Laurentius in craticula flammarum igne torretur. Ardebat itaque extrinsecus beatus martyr tyranni sæuientis incendiis: sed maior illum intrinsecus Christi amoris flāma torrebat.

H Et quamuis rex improbus ligna subiiceret, incendia maiora supponeret: tamen sanctus Laurentius has flammas fidei calore non sentit, & dum Christi præcepta

ceptu cogat, frigidum est illi omne quod patitur. Nece-
A nim poterat vicenibus ignium tormenta sentire, qui sen-
sibus paradisi refrigeria possidebat. Iacet licet ante pedes
tyrannicus caro, corpus exanime, nihil tamen detri-
menti patitur in terris, cuius animus demoratur in cælis.
Extenditur ergo super flammarum ignitos globos, & sæpi-
us versatur in latera: sed quanto plus pœnarum patitur,
tanto amplius Christum Dominum pertimescit: nouo ad-
ministrationi genere alius illum torquet, & alis seuientis tor-
menta proficiant: deuotiorem Laurētium Saluatori sup-
pliciis atrociora fecerunt.

Super iisdem verbis Euangelij, Sermo alius.

SVperiore Dominica parabolam Domini differentes,
Sermo XX. in qua ait: [*Simile est regnum calorū grano sinapis,*] &c. mul
ta perstrinximus, quibus probaremus regnum Dei grano
sinapis non immerito comparari, & distantiam in sola
esse æstimatione verborum, non in collatione virtutum.
Siquidem fides Christiana, quæ regnum est Dei, eundem
vigorem obtinet quem sinapis natura depromit. Nam sic-
ut cum sinapis succum sumimus, vultu contristamur,
B fronte contrahimur, ad lacrymas promouemur, & ipsam
salubritatem corporis nostri cum quodam fletu austerita-
tis accipimus. Illiuc enim nos amaritudo exasperat, acri-
monia penetrat, hinc calor ignei saporis accendit, & toto
perturbati corpore tunc magis sani efficimur, cum am-
plius deploramus. Ita cum fidei Christianæ mandata per-
cipimus, contristamur animo, affligimur corpore, ad la-
chrymas promouemur, & ipsam nostram salutem cum
quodam fletu ac mœrore consequimur. Inde enim ieiu-
nia nos exasperant, illinc peccatorum conscientia mace-
rat: hinc patrimonij iactura conturbat, & toto contristati
habitu magis salutem consequitur, si amplius defleamus,
secundum quod ait Dominus: *Vos plorabitis & plangetis, secu-*
Ioa. 16. *lum autem gaudebit.* Sicut autem cum sinapi caput forte cu-
randum est, iubemur abrasos capillos demere, impedi-
menta cutis vniuersa deponere, vt nudo corpore per-
fectius medicina proueniat: ita & cum anima per fidem
curanda est, præcipimur substantiam à nobis sæculi aufer-
re, impedimenta auri argentiq; deponere, vt & nudę & so-
li animæ congruentius spiritalis medicina cōueniat. Quis
C quis. n. reb. mundi & diuitiis sæculi obuolut⁹ est, huic fidei
medicina non proderit. Ergo quod succus sinapis in cor-
pore, hoc fides Christiana operatur in anima. Sed quonia
in eadem sententia ab alio Euangelista scriptum est: *Quod*
Luc. 13. *acceptū homo misit in hortum suū, & creuit, & facta est arbor, & vo-*
lucres requieuerunt in ramis eius: diligenti⁹ requiramus quis i-
ste sit cui hæc cuncta conueniant. Diximus superius, san-
ctis martyribus, qui diuersis attriti sunt passionibus, natu-
ram sinapis posse congruere. Sed quoniam dicit scriptura:
Ibidem. *Et excreuit, & facta est arbor, & volucres requieuerūt in ramis eius:*
arbitror hoc ipsi Christo Domino rectius comparari, qui
nascendo in homine humiliatus vt granum est, ascenden-
do ad cælum exaltatus vt arbor est. Granum plane Chri-
Ioan. 4. stus est dum patitur, arbor est cum resurgit. Granum in-
Ioan. 6. quam, & tum famis esuriem sustinet: arbor est cum quin-
Ioan. 12. que panibus saturat quinque millia virorum. Ibi sterilita-
Mat. 20. tem humana conditione patitur, hic satietatem propria
Mat. 15. diuinitate largitur. Granum autem dixerim Dominum
Ioa. 12. cum cæditur, contemnitur, increpatur: arborem autem,
cum cæcos illuminat, mortuos resuscitat, peccata condo-
nat. Quod autem granum sit, ipse dicens in Euangelio ait.
Ioan. 9. *Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum*
D *manet.* Huius igitur grani, hoc est Domini Saluatoris, ve-
hut sinapis acrimoniam atque amaritudinem Iudæi mi-
nime sustinentes, contempserunt succum cælestis disci-
Ioan. 12. plinæ accipere, dicentes illuminato illi cæco: *Tu sis disci-*
pulus eius, nos autem Moysi discipuli sumus. Ipsi quoque Moy-
si mandata penitus ignorantes, qui præcepit illis speciali-
ter hanc amaritudinem comedendam, nam cum Paschæ
illis celebrandæ sacramenta disponeret, ait; *Manducabitis*
illud cum amaritudine. Pascha enim Domini est. Non enim
(sicut illi putant) iussit herbarum vilium acerrimos suc-

cos cum assis agni carnibus manducari: sed mandatorum E
Christi vtiliter amatos sermones præcepit cum ipso sa- Mat. 19.
cramento passionis Dominicæ deuorari. Nonne enim a- Mat. 10.
mari videntur sermones Domini, cum dixit: *Si vis perfectus*
esse, relinque omnia tua, & veni sequere me: & cum dicit non ha-
bendas duas tunicas, neque perā, neque calceamenta? A-
maritudo ista sermonum, medicina est animarum. Quod
autem ait Euangelium: *Quod acceptum homo misit in hortum* Luc. 13.
suum: quem esse hominem hunc putamus, qui ac-
ceptum granum velut sinapis granum in suo horto semi-
nauit? Ego illum esse arbitror, de quo Euangelista refert: Luc. 23.
Ecce autem Ioseph qui erat decurio ab Arimathia, accessit
ad Pilatum, petens vt depositum corpus Domini sepeliret quod Luc. 23.
acceptum tradidit sepulturæ, quæ in horto fuerat præ-
parata: atque ideo ait scriptura: *Quod acceptum homo mi-*
sit in hortum suum. Ergo Ioseph hortus flosculorum erat
diuersis odoribus plenus: sed necdum in eo tale germen
inseuerat. Fragrabat quidem specialis animæ eius hortus
varia suauitate virtutum: sed necdum Christum cum aro-
matibus in cordis sui secreto posuerat. Ita dum saluatorē
in hortulū sui monumento sepelit, magis illum in animæ
suæ intimis collocauit. Ramos autem huius arboris si re-
quiras, inuenies. Ramus est Petrus, ramus est Paulus, ra- F
mi sunt omnes Apostoli, vel Martyres, ad quos si quis se
fortiter tenere voluerit, fluctibus sæculi minime merge-
tur: quin potius sub vmbra illorum latitans, gehennæ
non patietur ardorem, securus à diabolicæ tempestatis
procella.

Super Aliis verbis eiusdem Euangelij: Simile est regnum cælorum fermento, &c. Sermo alius.

ET ipsi scitis fratres quod ex qua die vobiscum esse Sermo XXI.
cœpi, non cessaui omnibus vos Dominicis admone- 2. Ti. 4.
re mandatis, & partim hortando, partim increpando, præ-
cepta vobis ingerere, ita vt plerique plus pater fuerim,
nonnullis autem durus magister extiterim. Patrem enim
me sibi gratulatus est, quisquis sermonem meum liben-
ter amplexus est: durum autem magistrum sensit, qui cō-
scientiam suam prædicatione mea percussam esse con-
doluit. Sed nihil mea interest, dummodo siue pietate, si-
ue censura Christus annuntietur in vobis: quamuis & ipsa Phili. 1.
censura sit pietas, quæ ideo circa negligentiores filios ad- Prou. 13.
hibetur, vt timore discant quod amore neglexerant. Non G
quod omnes filios non æqualiter diligat pater, sed quod
indulgētia patris sit, pro diuersitate morum exhibere pie-
tatis affectum: vt blandum filium exhortatione prouocet,
contumacem vero austeritate conueniat, de vtriusque
tamen correctione securus, quoniam hunc amore ver-
berat, illum seueritate castigat, sicut ait beatus Apostolus: Heb 12.
Omnis quidem disciplina in præsenti non videtur esse gaudij, sed
mæroris: postea vero fructum pacificum exercitatis per eam red-
det iustitiæ. Igitur quoniam tot tractatibus meis pro-
fecisse vos credo, libet quædam vobis diuinarum disse-
rere litterarum, vt intelligam quod id quod dixerim,
fidei viuacitate capiatis. Ait Dominus in sancto Euange-
lio: [*Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mu-*
lier abscondit in farina satis tribus, donec fermentatum est totum.]
In alio vero loco ita ait: *Cui simile æstimabo regnum Dei? Simi-* Luc. 13.
le est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farina, donec
fermentatum est totum. Fermenti vim atque virtutem omni-
bus notam esse non dubium est. Nam cum sit magnitudi-
ne paruum, specie simplex, natura cōmune, tantam forti- H
tudinem intrinsecus gerit, vt cum reconditum fuerit in
farina, succus hoc totam massam faciat esse quod ipse est,
& ita semper vniuersum cumulum aspersionis suæ vigo-
re diffundit, vt omnem ipsam magnitudinem pollinis fa-
ciat fermentum, ac sic res ipsa fortitudine suā molem sibi
proprii vigoris acquirit. Hoc autem faciunt mulieres vt
viris suis salubriorem panem, & cibum vtilem diligenter
exhibeant. Sed quoniam lex spiritalis est, & Euangelium Rom. 7.
spiritaliter parabolarum ratione subsistit: videamus quid
sit fermentum, quæ mulier, quid farina. Legimus in san-
cto Euangelio, dicente Domino Christo de seipso: Ioan. 12.
Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum so-
lum

A *lum manet : si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Ergo si triticum Dominus, & Dominus est fermentum, quia fermentum non nisi de tritico fieri solet: recte ergo fermento Dominus comparatur, qui cum esset specie homo, humilitate paruus, imbecillitate deiectus, Phil. 2. tanta intrinsecus sapientiæ virtute pollebat, vt doctrinam ipsius muudus ipse vix caperet: qui cum se cœpit per totum orbem diuinitatis vigore diffundere, statim omne hominum genus in substantiam suam sui potestate protraxit, vt & iugum spiritus sui sancti infunderet omnibus, hoc est, Christianos cunctos faceret esse quod Christus est. Nam quod homo Dominus Iesus vnus & solus esset in mundo, tamquam fermentum in massa reconditum, vniuersos homines præstitit esse quod ipse est. Quisquis igitur illi fermento Christi adhæserit, efficitur & ipse fermentum, tam sibi vtilis, quam idoneus vniuersis, & de sua certus salute, & de aliorum acquisitione securus. Sicut igitur fermentum cum in cumulum conspergendum est farinarum, confringitur, comminuitur, dissipat, & ipsum omne dissoluitur, vt dispersam illam farinæ multitudinem in vnum vigorem constringat, atque in solidum corpus redigat, quod in pulueris modum ipsa deminutione languebat, faciatque coniunctione sui vtilem B massam, quod propria dissolutione videbatur mutile: sic ergo Dominus Iesus Christus cum esset totius mundi fermentum, diuersis passionibus confractus, laceratus, & dissolutus est, & succus eius pro salute nostra, qui est pretiosus sanguis, effusus est, vt admixtione sui omne genus humanum solidaret, quod per diuersa antra resolutum iacebat. Sic enim velut fermentum quoddam nos qui farina ex gentibus videbamur esse, adhæsimus. Nos, inquam, qui per totum orbem dispersi & deminuti Ephes. 5 pectus iacebamus, vigore passionis Christi in ipsius corpus redacti sumus, sicut beatus Apostolus ait: *Quoniam sumus corpus Christi & membra.* Nos igitur qui ex nationibus in pulueris modum è terræ facie iactabamur, aspersione sanguinis Domini in massam soliditatis eius aggregamur. Mulier autem quæ dicitur abscondere farina fermentum, quæ est, nisi sancta Ecclesia, quæ quotidie doctrinam Christi in cordibus nostris conatur abscondere? Ipsa, inquam, est mulier quæ in alio loco etiam molere dicitur, Mat. 24 sicut ait Dominus: *Erunt duæ molentes, vna assumetur, & vna relinquetur.* Molit enim sancta Ecclesia per legem, per A-C postolos, per prophetas, cum catechumenos facit, & asperitatem gentilitatis dissipat atque comminuit, vt emolitos eos in farinæ modum aptos faciat fermento Dominici sanguini adhærere. Fermentum enim dixerim totam Domini passionem. Fermentum enim salutis nostræ est symbolum; sine quo fermento vel symbolo nemo potest vitæ æternæ substantiam promereri. Et quia duas Euangelium describit molentes, atque vnam Ecclesiam diximus salubriter molere, alteram quam nisi synagogam accipere debemus? Molit enim & ipsa per Moysen & prophetas: sed inutiliter molit, sicut dicit Apostolus de Iu- Rom. 10 dæis: *Æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam.* Inutiliter, inquam, molit synagoga, quia massam suam Christi Mat. 16 doctrina non temperat. Atque ideo euitandum præcepit synagogæ Dominus esse fermentum, dicens: *Cauete vos à fermento Pharisæorum.* Temperatum est enim sanguinibus Mat. 27 & crudelitatibus Iudæorum dicentium de Domino: *San-* Mat. 24 *guis super nos, & super filios nostros.* Vnde ait Euangelium: *Erunt duæ molentes, vna assumetur, & vna relinquetur.* Assume- D tur enim in requiem æternam sancta Ecclesia, quæ Domino cibum sanctitatis emolit. Relinquetur ad molas cruenta synagoga, gyrum semper passura suæ perfidiæ.

Dominica in Septuagesima.

Hortatur populum, vt sicut anni tempora per vices mutantur, ita & ipse vitam & mores mutare discat. Sermo.

Sermo. XXII. REdimite vos ipsos fratres, dum pretium habetis: quando charissimi nouum tempus inchoatis, vestram vitam renouare debetis. In toto anno non dicitur vlla dies Septuagesima, nisi ista, nec Sexagesima, nisi se- E quens Dominica, neque Quinquagesima, nisi ab hinc tertia, nec Quadragesima, nisi ab hinc quarta Dominica: & quia noua nomina hoc tempus habet, ideo omnis Christianus renouare vitam suam debet. Hoc enim admonet Apostolus, dicens: *Renouamini spiritu mentis vestræ.* Item: *Etsi exterior homo noster corrumpitur, tamen inte-* Ephes. 4 *rior renouetur de die in diem.* Nam sicut renouatur qui 2. Cor. 4 de malo transit ad bonum, ita renouatur qui de bono transit ad melius. Qui de luxuria vel qualibet immunditia transit ad castitatem, vitam suam renouauit. Qui aliena rapere iniuste consueuerat, sua cœpit misericorditer distribuere, vitam suam renouat. Qui superbus ad humilitatem transierit, & qui amabat detrahere fratribus, si cœperit fratres diligere, sine dubio renouat vitam suam: quia qui erat membrum diaboli male viuendo, incipit esse in corpore noui hominis, id est, Domini nostri Iesu Christi, per fidem rectam & bonam operationem. Frequenter audistis fratres, duos esse homines, id est, Adam & Christum: ille dicitur vetus, iste vocatur nouus. Et ideo qui malus est, vetus est imitando illum qui fuit in paradiso superbus & inobediens: qui vero bonus est, nouus est se- F quendo illum qui dicit: *Discite à me quia mitis sum &* Gen. 3. *humilis corde:* & de quo Apostolus ait: *Factus est obediens* Mat. 11 *vsque ad mortem.* Sed quia hoc tempus nouum nomen Phil. 2. habet, idcirco admonemus illos qui veteres sunt male viuendo, sint noui bene conuersando. Admonemus illos qui iam noui sunt per bona opera, vt renouari studeant in hoc nouo tempore per opera meliora. Verbi gratia, nouus est per castitatem cessando à malo opere, renouetur cessando ab ipsius operis delectatione. Similiter qui humilis & obediens & misericors & patiens est, renouetur necesse est quotidie, vt proficiendo crescat in i- Ps. 83. psis virtutibus, secundum illud quod scriptum est: *Ibunt* 1. Cor 9 *de virtute in virtutem.* Nemo nostrum, charissimi, securus sit Phil 3. quia baptizatus est: quoniam sicut non omnes qui in sta- Mat. 10 dio currunt, accipiunt brauium, id est, destinatum præmi- 1. Cor. 9 um, sed ille qui prius currendo peruenit: ita non omnes qui habent fidem, saluantur, sed illi tantum qui in bono, in quo inchoauerunt, opere perseuerant. Et sicut qui aduersus alterum pugnat, ab omnibus se abstinet, ita & vos ab omnibus vitiis abstinere debetis, vt diabolum vestrum persecutorem superare possitis. Miseri homines G cum periculis vitæ suæ, & immensis laboribus seruiunt regi terreno pro beneficio cito transituro & perituro: Mat. 20 quare vos non seruitis regi cœlestis regni beatitudine perfruenti, eamque laborantibus largienti? Iam quasi ad vineam ad sanctæ Ecclesiæ vnitatem vocati estis à Domino: ita viuite, & ita conuersamini, vt denarium, id est, regni cælestis fælicitatem, Deo largiente accipere valeatis. Nemo desperet de magnitudine peccatorum suorum, dicendo: Multa sunt peccata mea, in quibus vsque ad senectutem & decrepitam ætatem perseueraui, iam promereri non potero indulgentiam, maxime quia peccata Ibid. me dimiserunt, non ego illa. Absit vt talis de Dei misericordia desperet: quia alij prima hora, alii tertia, alij sexta, alij nona alij vndecima ad Dei vocantur vineam. Item alij in pueritia, alij in adolescentia, alij in iuuentute, alij in senectute, alij in decrepita ætate ad Dei seruitium pertrahuntur. Et sicut nullus desperare debet in quacunque æ- Ibid. tate sit, si ad Dominum conuerti voluerit: ita nullus pro Eccl. 9. H sola fide securus esse debet, sed potius pertimescere per hoc quod subditur: *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* Quod vocati sumus per fidem, nouimus; sed si sumus ad vitam Exo. 14. æternam electi, nescimus. Tanto ergo debet vnusquis- Exo. 16. que esse humilior, quanto si sit electus ignorat. Conce- 1. Cor. 10 dat vobis omnipotens Deus, vt non sitis de illorum nu- Iosu. 3. mero, qui mare Rubrum sicco vestigio transierunt, man- Mat. 20 na in deserto manducauerunt, & potum spiritalem bi- Ephes. 5 berunt, & propter murmurationem suam in eremo perierunt: sed de illorum qui terram repromissionis intrauerunt, & fideliter in Ecclesiæ vinea laborando, denarium perpetuæ beatitudinis percipere meruerunt: quatenus cum capite nostro Christo, vos qui eius mẽbra estis,

possi-

A possitis regnare per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Dominica in Sexagesima.

Dat rationem ieiunij Sexagesimæ, Quinquagesimæ & Quadragesimæ. Sermo.

Sermo XXIII. ADest tempus charissimi fratres quod Sexagesima vocatur, & ideo necesse est vt vita vestra mutetur, mores corrigantur, mundus despiciatur, & cælestis patria ardentius diligatur. Nam senarius numerus, à quo sexaginta, & sexagesima, & sexcenti, & sex millia deriuantur, perfectionem significat. Hinc est quod ille qui sexta die facit hominem, in sexta ætate, & sexta feria, & sexta hora illum voluit redimere. Vnde qui iam Septuagesimam celebrastis, & hodie sexagesimam celebratis, ac deinde Quinquagesimam, & Quadragesimam Deo propitio celebraturi estis, istorum nominum mysteria vobis manifestare debemus. Quadragesima enim sex septimanas habet, cui addidit Thelesphorus pontifex septimam hebdomadam, & vocatum est hoc tempus Quinquagesima; deinde his addita est octaua septimana, & vocatum est ipsum tempus Sexagesima; postmodum vero addita est nona hebdomada, & dicta est Septuagesima. Quoniam sicut à quatuor quadragesima, & à sex sexagesima: ita à septem septuagesima dicitur. Vnde si quis modo adderet decimam septimanam, non eam vocaremus decagesimam, sed octogesimam, seruato numeri ordine: quia post septem, à quo septuagesima, sunt octo. Quadragesima igitur seruatur, quia Moyses & Elias & Saluator quadraginta diebus & noctibus ieiunasse leguntur. Quinquagesima ideo à quibusdam seruatur, in qua sunt quinquaginta dies: quia si subtraxeris ab his septem Dominicas, non amplius remanent in abstinentia nisi quadraginta & duo dies, & in ipsis duobus diebus alij ieiunant, alij non, vt in Cena Domini, & in Sabbato sancto. Sexagesima ideo celebratur, in qua sunt octo hebdomadæ, id est, dies quinquaginta sex: si substraxeris octo Dominicos dies, & octo quintas ferias, quadraginta dies solummodo remanent ieiunij. Septuagesima vero, à qua vsque in Pascha sunt nouem septimanæ, id est, sexaginta tres dies, ideo ab aliquibus celebratur, quia si subtraxeris nouem dies Dominicos propter Domini resurrectionẽ, & nouem quintas ferias, propter Dominicam cenam, & totidem Sabbata, ne videamur sabbatizare cum Iudæis, non amplius quam triginta sex dies remanent ad ieiunandum: quos omni deuotione ipse vos obseruare concedat Christus Dominus noster: Qui viuit & regnat cum Deo patre in vnitate Spiritus sancti Deus, per cuncta sæcula. Amen.

Gen. 1 Ioa. 19

Dist. 4. c. Quadrag.

B

Exo. 24 3 Reg. 19.

C

DOMINICA IN QVINQVAgesima. Epistola. 1. Cor. CAP. XIII.

FRatres. Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æramentum resonans, aut cymbalum tinniens. Et habeam prophetiam, & sciam mysteria omnia, & omnem scientiam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Et si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, & si erogauerò omnem substantiam meam pauperibus, & tradidero corpus meũ vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Charitas magnanima est, iucunda est: charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet in iniquitate, congaudet autem veritati: omnia tolerat, omnia credit: omnia sperat, omnia suffert. Charitas numquam cadit, siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia euacuabitur. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus: cum autem venerit quod perfectum est, destruetur quod ex parte est. Cum essem paruulus, quasi paruulus loquebar, quasi paruulus sapiebam, quasi paruulus cogitabam. At vbi factus sum vir, ea quæ paruuli erant destruxi. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Modo scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut cognitus sum. Manet nunc fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem his est charitas.

D

E

Hortatur populum ad officia charitatis, & de eius virtute differit. Sermo.

MERITO fratres, dicit Apostolus: [*Nunc manent fides, spes charitas, tria hæc: maior autem his est charitas:*] quia vt fides prædicaretur, & spes esset futuræ, vitæ, charitas præstitit. Vnde & Ioannes Apostolus: *Ex hoc cognoscimus*, inquit, *charitatem eius, quia ipse pro nobis animam suam posuit.* Ex hac Christi discipulus comprobatur. Vnde & ipsa veritas ait: In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicem. Hinc in libro qui de Apostolorum Actibus inscribitur, legitur tantam felici illo sæculo deuotionem plebis fuisse, tantam in ea charitatem floruisse, vt post acceptam fidem nemo domum propriam sibi defenderet, & nemo suum aliquid vendicaret, sed iure fraternitatis essent illis cuncta communia: scilicet vt qui eodem consortio religionis tenebantur, eodem consortio fruerentur & vita: hoc est, vt quibus erat vna fides esset & vna substantia: quibus erat communis Christus, communis esset & sumptus. Nefas etenim putabant religiosi viri eum sibi participem non adscisscere substantia, qui particeps esset in gratia: atque ideo charitate fraternitatis omnibus communiter vtebantur, nisi quod maior est fraternitas Christi quam sanguinis. Sanguinis enim fraternitas similitudinem tantummodo corporis refert, Christi autem fraternitas vnanimitatem cordis animæque demonstrat, sicut scriptum est: *Et erat autem credentium cor vnum atque anima vna.* Vere ergo ille frater est, qui tam corpore quam vnanimitate germanus est. Verus, inquam, frater est, cuius idem spiritus & voluntas est. Melior igitur est (sicut dixi) fraternitate sanguinis, Christi fraternitas: nam illa interdum sibi inimica est, Christi autem fraternitas sine intermissione pacifica est. Illa inter se communia cum æmulatione diuidit, hæc etiam propria cum gratulatione communicat. Illa in consortio despicit sæpe germanum, hæc adsumit frequenter alienum. Tanta ergo, sicut dixi, illo in tempore Christianæ plebis deuotio fuit, vt nemo domum suam diceret, nemo proprium aliquid vendicaret, sicut ait sanctus Lucas, dicens: *Nemo quidquam ex eo quod possidebat, suum proprium esse dicebat, sed erant illis omnia communia:* nec enim quisquam, inquit, erat egens inter ipsos. Beata igitur plebs, quæ dum plures diuites habet in Christo, nullum in sæculo habet indigentem: & quæ dum æternas cogitat diuitias, à fratribus temporalem repulit paupertatem. Vendebant enim, sicut ait scriptura, prædia & domos suas, & pretia venditorum ante pedes Apostolorum ponebant, vt erogaretur quod cuique opus erat. Videte sanctorum virorum fidem, quemadmodum propter Christum toto se expoliabant patrimonio, & nihil sibi reliqui faciebant. Non enim verebantur ne esurirent ipsi, dum timebant ne alius esuriret. Hæc igitur sub Apostolis fuit in plebe deuotio: modo quid simile reperimus? Et certe idem Christus in nobis. Idem quidem Christus in nobis, sed non idem animus est in nobis. Eadem in plebe fides, sed non in plebe est ipsa largitio. Ita alter

Sermo XXIV.

1. Ioa. 3

Ioa. 13.

F

G Act. 4

Ibid.

H

Ibidem.

A alter de alterius inopia non cogitat, vt illud sit quod dicit
1. Cor. 11. Apostolus: *Alius quidem esurit, alius ebrius est.* Nam plerique Christiani non solum propria non distribuunt, sed etiam diripiunt aliena: Non solum, inquam, colligentes pecu-
Act. 4. nias suas, ad pedes Apostolorum non deferunt, sed etiam confugientes fratres suos protrahunt à pedibus sacerdo-
2. Tim. 3. tum. Nunc est illud tempus quod describit beatus Apostolus, dicens: *In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa:* erunt homines seipsos amantes, auari, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, &c.
Mat. 24 Et Dominus dixit: *Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum.* Modo enim abundat auaritiæ iniquitas quæ ante largitatis bonitate cessabat: & refrigescit fraternitatis charitas, quæ prius Christi amore feruebat. Tanta enim sub Apostolis fraternitatis dilectio fuit, vt tunc in conuentu suo non adueneerit indigentia: tanta autem mo-
1. Tim. 6. do Christianitatis dissimulatio est, vt in cœtu nostro vix inuenias locupletem. Locupletem autem vix inueniri dico, non iam facultatibus, sed operibus. Ait enim Apo-
Act. 4. stolus: *Diuites sint in operibus bonis.* Locupletem autem illum in Ecclesia intelligi voluit, qui diues est in Christo. Nam & ibi quod ait sub Apostolis neminem indigentem fuisse, ostendit vtique tanta eos gratia fidei fuisse
B præditos, vt omnes cælestium diuitiarum abundauerint largitate. Raro igitur hoc tempore inuenimus in Christiano populo locupletem. Et si plerique in domibus auro sint diuites, tamen in Ecclesia iustitia sunt mendici. Dum enim circa pauperes non pro eo quod præualent, operantur, nec hoc est gratum quod offerunt, nec illud est fariabile quod reseruant. Dixit Dominus ad Cain cum offer-
Gẽ. 4. ret munera: *Non si recte offeras, recte autem non diuidas: peccasti? quiesce.* Sic & tu Christiane non recte diuidis,
Luc. 16. Act. 5. qui de tanto auro tuo maiorem partem mammonæ reseruas, quam Domino largiaris. Sic namque Ananias in actibus Apostolum dum putat se recte offerre, & non recte diuidit: pecuniam quam obtulit, perdidit: & quam domi reseruauit, amisit. Pecuniam inquam pariter perdidit & salutem. Dum enim ex eo quod promiserat, partem subtrahit, sacrilegij simul condemnatur & fraudis. Sacrilegij, quod Deum in pollicitatione fefellerit: fraudis, quod de integris muneribus portionem quandam putauerit subtrahendam. Ait enim Apostolus Petrus: *Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Si er-
Ibidem C go, fratres, Ananias condemnatur quod non totum dederit quod de suo ipse promiserat, quid censemus de eo qui non vult reddere quod aliis repromisit? Videte ergo & vos fratres quid promiseritis Deo, cum primum gratiam fidei percepistis. Ecce abundant in ciuitate nostra hospites siue peregrini: facite quod polliciti estis, ne dicatur & vobis quod Ananiæ dictum est: *Non mentiti estis hominibus, sed Deo.*

FERIA QVARTA CINERUM Epistola.

Iohel. Cap. II.

HAEc dicit Dominus Deus. Conuertimini ad me de toto corde vestro, in ieiunio & fletu & planctu: & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra: & conuertimini ad Dominum Deum vestrum, quia misericors & miserator est, patiens, & multæ mi-
D *sericordiæ: & pœnitens super malitijs. Quis nouit si conuertetur & pœnitebit eum, & dimittet post se benedictionem? Sacrificium & libamen Domino Deo vestro. Clangite tuba in Sion, sanctificate ieiunium, prædicate curationem, congregate populum, sanctificate Ecclesiam, eligite seniores, congregate paruulos & sugentes vbera: Egrediatur sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo, Inter vestibulum & altare plorabunt sacerdotes ministrantes Domino, & dicent: Parce Domine, parce populo tuo, & ne des hæreditatem tuam in opprobrium, vt dominentur eis gentes, vt non dicant in nationibus: Vbi est Deus eorum? Et zelauit* E *Dominus terram suam, & pepercit populo suo. Et respondit Dominus, & dixit populo: Ecce ego mitto vobis frumentum & vinum & oleum, & implebimini eis, & non dabo vos vltra in opprobrium in gentibus: dicit Dominus omnipotens.*

Docet remedium pro satisfactione culparum commissarum. Sermo.

Sermo XXV. DOminus & Saluator noster qualiter post multas negligentias ad eum confugere debeamus, per Prophetæ capitulum, quod hodie lectum est admonet, dicens: [*Conuertimini ad me de toto corde vestro, in ieiunio, &c.*] Dies enim sanctæ Quadragesimæ fratres mei charissimi, si diligenter attendimus, vitam præsentis sæculi significant, sicut & dies Paschæ æternam beatitudinem præfigurant: & quomodo in Quadragesima quasi tristitiam habemus, vt in Paschæ festiuitate legitime gaudeamus: sic & in hoc sæculo quamdiu viuimus, pœnitentiam debemus agere, vt in futurum possimus peccatorum indulgentiam accipere. Sed ita debet vnusquisque pro suis criminibus suspirare, lachrymas fundere, eleemosynas dare, vt Deo auxiliante, quamdiu viuit, semper crimina ip- F sa conetur effugere. Sicut enim sine minutis peccatis nullus vnquam fuit, aut esse potuit, ita sine capitalib. criminibus donante & auxiliante Domino omnimodis esse debemus. Et vt hæc obtinere possimus, si nos alio tempore impedimenta mundi detinent obligatos, vel in diebus sanctæ Quadragesimæ in lege Dei sicut scriptum est, *die noctuque meditemur*, & ita cor nostrum diuinæ legis dulcedine repleamus, vt in nobis nullum locum virtutibus vacuum, quod obtinere possint vitia, relinquamus. Sicut enim tẽpore messium vel vindemiarum, fratres vnde caro nostra possit sustentari colligitur, ita etiam diebus Quadragesimæ quasi in spiritali vindemiarum vel messium tempore, vnde in æternum anima nostra possit viuere congregetur: quia sicut negligens quispiam si tempore vindemiarum vel messium nihil collegerit, per totum anni spatium fame torquebitur: ita qui hoc tempore spiritale triticum & cæleste mustum ieiunando, orando, legendo, in horreis animæ suę prouidere & congregare neglexerit, in æternum durissimam sitim, & crudelem inopiam sustinebit. Certissime scitote fratres, quia qualis est caro quæ non nisi post multos dies percipit cibum, talis G est anima quæ non assidue pascitur Dei verbo: & quomodo caro nostra per famem & inopiam tenuis & sicca velut quoddam simulacrum efficitur; ita & anima si verbi Dei cibo non pascitur, arida & inutilis ad nullum opus bonum inuenitur congrua. Considerate fratres, si & horreũ & cellarium annis singulis replemus, vnde vno anno cibum habeat caro nostra, quantum debemus recondere vnde in æternum sustentetur anima nostra? Et ideo vel istis paucis diebus recedant impedimenta mundi, quæ multos negligentes miseros faciunt, recedat carnalis lætitia, recedant venenis plena mundi istius blandimenta: carnis gaudia minuantur, vt animæ lucra spiritalia præparentur, propter illud quod scriptum est: *Væ vobis qui ridetis, quia flebitis.* & illud; *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Tempus quod nobis furiosus tabulæ ludus solebat auferre, lectio diuina incipiat occupare: otiosis fabulis, mordacibus iocis, ac detractionibus venenatis colloquia de scripturis sanctis succedant. Horarum spatiis in quibus solebatis cum damno animæ detineri, visitentur H infirmi, requirantur in carcere destituti, peregrini suscipiantur, & discordes ad concordiam reuocentur. Hæc si feceritis fratres, inde vobis potestis præparare medicamenta, vnde vulnera vobis intulistis. Ante omnia in diebus ieiuniorum quod prandere solebatis, pauperibus erogetis: ne forte aliquis sibi sumptuosas cenas, exquisitis saporibus epulas studeat præparare, & corpori suo magis commutasse quam subtraxisse ciborum abundantia videatur. Nihil prodest longum duxisse ieiunium, post ciborum suauitate vel nimietate anima obruatur. Illico mens repleta torpescit, & irrigata corporis nostri terra spi-

Marginal references (right column): Psal. 1. (beside "die noctuque meditemur"); Luc. 6. Mat. 5. (beside "Væ vobis qui ridetis ... Beati qui lugent").

A Gen. 1. spinas libidinum germinabit. Sit ergo temperatus cibus, & nunquam nimium venter impleatur, sed semper magis de cibo cordis quam de cibo corporis cogitate: quia in homine interiori facti sumus ad imaginem Dei, in carne autem de limo terrę formati sumus. Et videte fratres, si iustum est, vt caro de terra facta interdum bis in die capiat cibum, & anima nostra imago Dei, vix vel post plures dies accipiat Dei verbum: cum tamen expediat nobis, vt amplius Dei imaginem, quam nostram carnem honorare debeamus. Qui enim sola carne cogitant, bestiis & pecoribus similes sunt; & qui ita agunt, iam in se Dei imaginem contriuerunt. Caro ergo velut ancilla gubernetur, & anima tanquam domina legitima præferatur. Nam si aliter factum fuerit, & si nos non agnoscimus ad Psa. 48. imaginem Dei factos, & plus de carne quam de anima cogitemus, timeo ne nos Dominus Iesus per Prophetam arguat, dicens: *Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Lectiones diuinas in Ecclesia, sicut consueuistis, libenter audite, & in domibus vestris relegite. Si aliquis ita fuerit occupatus, vt ante refectionem scripturæ diuinæ non possit insistere, non eum pigeat in mensa sua aliquid de diuinis scripturis legere, vt quomodo caro pascitur ci- B bo, sic anima reficiatur Dei verbo, & totus homo, id est, exterior & interior, de sancto & salubri conuiuio satiatus exurgat. Nam si sola caro reficitur, & anima Dei verbo non pascitur; ancilla satiatur, & domina fame torquetur: & hoc quam sit iniustum, sanctitas vestra non potest ignorare. Et ideo sicut iam dixi, lectiones diuinas tali desiderio & legere & audire debetis, vt de ipsis in domibus vestris, & vbicumque fuerit, etiam loqui & alios do- Leui. 11 cere possitis; & verbum Dei velut munda animalia cogitatione assidua ruminantes, vtilem succum, id est, spirita- Ps. 22. 1. Cor. 10. lem sensum, & vobis sumere, & aliis Deo auxiliante propinare possitis: vt in vobis impleatur illud quod scriptum est: *Et calix tuus inebrians quam præclarus est*, implentes illud quod beatus Apostolus hortatur & admonet, dicens: *Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Si infirmitas non prohibet, quotidie ieiunate, ad vigilias alacri & feruenti deuotione consurgi- Esai. 26 te, propter illud quod scriptum est: *De nocte consurgit spiri-* Psal. 5. *tus meus ad te Deus.* & iterum: *Ad te orabo Domine, mane ex-* Ps. 118. *audies vocem meam.* & iterum: *Media nocte surgebam ad con-* Mar. 14 *fitendum tibi.* Ad quod nos etiam Dominus & Saluator in Euangelio hortatur & admonet, dicens: *Vigilate &* C *orate*, ipso adiuuante, qui viuit & regnat in sæcula sæculorum.

Feria quinta post Diem Cinerum.

Docet populum quod Quadragesimam cum ieiuniis & eleemosynis custodire debeat. Sermo.

Sermo XXVI. S. Ambr. de Elia & ieiunio. c. 10. ROgo vos fratres charissimi, vt in isto legitimo tempore, exceptis Dominica & Sabbato diebus, nullus ante nonam prandere præsumat, nisi forte quem ieiunare infirmitas non permittit: quia aliis diebus ieiunare aut remedium, aut præmium est: in Quadragesima vero non ieiunare peccatum est. Alio tempore qui ieiunat, accipiet indulgentiam: in Quadragesima qui non ieiunat, sentiet pœnam. Et ipse tamen qui ieiunare non præualet, secretius soli sibi, aut si est alius infirmus, cum ipso in domo sua præparet quod accipiat: & illos D qui ieiunare præualent, ad prandium non inuitet: quia si hoc fecerit, non solum Deus, sed etiam homines possunt intelligere illum non pro infirmitate ieiunare non posse, sed pro gula ieiunare non velle. Sufficiat illi quod ipse ieiunare non præualet, & magis cum gemitu & suspitio & animi dolore manducet, pro eo quod aliis ieiunantibus ille abstinere non potest. Quod opus est vnicuique infirmo, secretius aut sibi soli, aut cum alio similiter infirmo faciat præparari: quia non eum oportet vt aliquem sanum roget ad prandium, ne sibi augeat etiam ad alterius gula peccatum. Pro eo tamen quod non potest ieiunare, amplius erogare pauperibus debet, vt peccata quę non potest ieiunando curare, possit in eleemosynas dando redimere. *Bonum est ieiunare fratres, sed melius est eleemosy-* E Dan. 4. *nam dare.* si tamen aliquis vtrumque potest, duo sunt bona. Si vero potest eleemosynam dare, & possibilitas non fuerit ieiunandi, eleemosyna sufficit sibi sine ieiunio. Ieiunium vero sine eleemosyna non sufficit. Ergo si aliquis ieiunare non potest, eleemosyna sine ieiunio bona est. Si vero præualet, ieiunium cum eleemosyna duplex bonum est. Ieiunium vero sine eleemosyna non valde bonum est; nisi forte ita sit aliquis pauper, vt non habeat omnino quod tribuat. Ille ergo qui non habuerit vnde tribuat, suf- Luc. 2. Mat. 16 ficiat voluntas bona, secundum illud quod scriptum est: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Sed quis est qui se poterit excusare, cum etiam pro calice aquæ frigidæ mercedem se Dominus redditurum promiserit? Et quare frigidæ dixit? Ne forte se possit aliquis pauper de lignorum penuria excusare, aut dicere se vasculum vbi aquam calefaceret non habere. Denique & per beatum Prophetam Dominus ita hortatur & admonet eleemosynam fieri, vt prope nullus pauper sit, qui se valeat Esa. 58. excusare. Sic enim ait: *Hoc ieiunium est quod elegi*, dicit Dominus: *Frange esurienti panem tuum.* Non dixit vt integrum daret: cum pauper ille forte alium non haberet: sed frange, inquit: hoc est dicere, Etiam si tanta ibi paupertas sit, F vt non habeas nisi vnum panem, ex ipso tamen frange, & pauperi tribue. *Et pauperes*, inquit, *sine tecto induc in do-* Ibid. *mum tuam.* quasi dicat: Si aliquis ita pauper est, vt non habeat vnde tribuat pauperi cibum: vel in vno angulo domus suæ præparet lectulum. Quid nos ad hæc dicturi sumus fratres, vel quam excusationem habere poterimus, qui amplas & spatiosas domos habentes, vix aliquando dignamur excipere peregrinum; non ignorantes, immo ore profitentes, quod in peregrinis Christus excipitur, sicut ipse dixit: *Hospes fui, & suscepistis me*, &c. Mat. 25 *Quamdiu fecistis vni ex minimis istis, mihi fecistis.* Laboriosum & fastidiosum est nobis in pauperibus recipere Christũ in patria nostra: timeo ne nobis ille vicem reddat in cælo, & non nos recipiat in beatitudinem suam. Contemnimus nos illum in mundo: timeo ne nos ille contemnat in cælo, secundum illud quod dixit *Esuriui, & non dedistis* Ibidem *mihi manducare: hospes eram, & non suscepistis me*: &: *Quam-* Ibid. *diu non fecistis vni ex minimis istis, nec mihi fecistis.* Et quod post Ibid. hæc sequitur auertat Dominus à nobis: hoc enim postea addidit, dicens: *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.* Hæc ergo fratres charissimi, non transitorie, nec solis corporis audiamus auribus: sed G fideliter audientes, etiam vt alij teneant & impleant, verbo pariter & exemplo doceamus. Quia enim post hæc quod dixit Dominus per Prophetam opus est perpendere. *Si videris*, inquit, *nudum, operi eum.* Arctum manda- Es. 58. tum, & valde timendum. Ego tamen per hoc neminem iudico: vnusquisque suam discutiat conscientiam. Grauiter nihilominus me arguo & reprehendo, quia forte aliquoties euenit, vt per negligentiam meam vestes quas debuerat accipere pauper, deuorentur à tineis, & timeo ne ipsi etiam panni in me testimonium proferant in die iudicij, secundum illud quod Iacobus Apostolus terribiliter comminatur, dicens: *Agite nunc diuites, plorate, vlu-* Iacob. 5 *lantes in miseriis vestris quæ aduenient vobis. Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt; aurum & argentum vestrum æruginauit: & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis iram in diebus nouissimis*, &c. & infra: *Deliciati estis super terram,* Ibid. *& in luxuriis enutristis corda vestra, vt in die occisionis.* Hęc H omnia, sicut dixi, fratres charissimi, quia per Apostolum comminatus est Christus, licet nos nimium terreant, tamen de Dei misericordia desperandum non est. Adhuc enim & ego & mei similes negligentes, cum Dei adiutorio possumus emendare nos, si volumus: & eleemosynas, quas vsque huc vel non fecimus, vel admodum anguste, largius pro peccatis præteritis erogare possumus: & cum dolore & gemitu & spe reparationis Domini misericordiam deprecari. Ergo sicut supra dixi, ieiunia nostra eleemosynarum pinguedo commendet: quia tale est ieiunium sine eleemosyna, qualis lucerna sine oleo.

A Nam sicut lucerna quæ sine oleo accenditur, fumigare, non autem illuminare potest: ita ieiunium sine elemosyna carnem quidem cruciat, sed claritatis luce animam non illustrat interius. Ceterum hoc in ieiunio exigitur, vt prandia nostra pauperibus erogentur, & quod pransuri eramus, non in uostris sacculis, sed in visceribus pauperum reponamus. quia manus pauperis gazophylacium Christi est. Da ergo pauperi, vt quidquid à te acce- Luc.12 perit, in terra non pereat, sed in cælo reponatur. Nam quamuis cibus quem pauper accipit, consumatur, merces tamen boni operis in cælo reconditur. Nam si prandia vestra exquisitis saporibus condire, & multiplicata ad cœnam fercula exponere studeatis, non tantum corpori vestro deliciæ non subtrahuntur, sed etiam duplicantur: ac sic, quomodo corpori vestro nihil minuitur, sic animę nihil augetur. Hæc fratres charissimi timens magis quam de vobis aliquid sinistrum credens dico. Scio enim plures ex vobis Deo propitio, & peregrinis & pauperibus frequenter eleemosynam dare: & ideo quod suggero ad hoc proficiat, vt qui faciebat, amplius faciat: qui vero non faciebat, tam sanctam sibi salubrem, & Deo placentem operationem in consuetudinem mittat Et licet Deo inspirante semper vos monui, vt superuenientibus festiui- B tatibus castitatem ante plures etiam dies cũ propriis vxoribus vnusquisque custodiat: non tameǹ superfluum est, (quod vos facere credo) charitatis contemplatione nunc etiam commouere, vt per totam Quadragesimam vsque ad finem Paschæ castitatem Deo auxiliante seruetis: vt in illa sacrosancta solemnitate paschali claritatis luce vestiti, eleēosynis splendidi, orationibꝰ & vigiliis, ac ieiunijs velut quibusdã cęlestibꝰ spiritalibusq; margaritis ornati, non solum cum amicis, sed etiam cum inimicis pacifici, libera & secura conscientia ad altare Domini accedentes, corpus & sanguinem Domini non ad iudicium, sed ad remedium possitis accipere. Sed cum de eleemosynis loquimur, non conturbentur angustiæ, paupertas enim 1 Cor. 10. omnia impleuit, & quidquid potuit fecit: quia voluntas perfecta faciendi reputabitur pro opere facti. Sed ille hoc implere poterit, qui omnem pauperem quasi seipsum considerare voluerit, & sic pauperi tribuet, quomodo si in tali ipse necessitate constitutus esset, sibi fieri cupe- Luc. 21. ret. Hæc qui fecerit, & noui & veteris testamenti præcepta compleuit: implens illud Euangelij præceptum: *Omnia quæcumque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite* Mat. 7. C *illis similiter: hæc enim est lex, & prophetæ.* Ad quam perfectæ charitatis legem pius Dominus sub sua nos protectione Ibidem. perducat: qui cum patre & spiritu viuit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

FERIA VI. POST DIEM Cinerum Euangelium.

Matt. Cap. V. & VI.

IN illo tempore. Dixit Iesus discipulis suis: Audistis quia dictum est antiquis: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos: vt sitis filij patris vestri qui in cælis est, qui solem suum orire facit super bonos & malos, & pluit D *super iustos & iniustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne & publicani hoc faciunt? Estote ergo & vos perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum qui in cælis est. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in vicis, vt honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: vt sit eleemosyna tua in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi.* E

De dextera & sinistra manu disserens, docet vt bona opera bona etiam intentione fiant: & cur Christus dexteram aridam hominis curauerit.

Sermo.

Sermo XXVII *TE autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.*] Videtis fratres, quam moralem iudicem habeatis. Vos consulit quomodo opus vestrum suscipiat, mentem vestram prius interrogat: [*Nesciat, inquit, sinistra tua quid faciat dextera tua.*] Diligenter attendite fratres, & intellectum diuinæ scripturæ humiliter & sapienter requirite. Nam cum dextera vel sinistra corporis organa sint rationis expertia, scire aliquid vel ignorare eis non competit. Non ergo nunc de corpore loquitur. Verum in dextera, Dei amor intelligitur, in sinistra vanitas, vel mundi cupiditas. Quasi dicat, *Nesciat sinistra quid faciat dextera:* hoc est, quod facit amor Dei, non perdat mundi vanitas. Abraham cum nepotem à se deflectentem tenere non posset, & vellet eum dimittere: *Discede,* inquit: *si tu in sinistram, ego in dexteram.* Gen. 13 In sinistra sunt ea quæ corporis & mundi sunt, in dextera amor Dei, & F animæ virtutes sunt. Recte igitur Abraham dixit: *Si tu in sinistram, ego in dexteram:* quia homo imprudens ea quæ mundi & corporis sunt, nempe diuitias & honores in meliorem partem constituit: prudens vero virtutem animæ, & immortalitatis adipiscendæ gratiam præponit: Longitudo enim vitæ in dextera eius. Denique quia dextera hæc in homine iam aruerat: idcirco Dominus Iesus Prou. 3. synagogam sabbato ingressus, hominis ibi habentis manum dexteram aridam, vt alius narrat Euangelista, spiritali medicina curauit. Sic enim habet: *Factum est autem & in alio sabbato vt intraret in synagogam, & doceret. & erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida.* Luc. 6. Obseruabant *autem Scribæ & Pharisæi si in sabbato curaret, vt inuenirent vnde accusarent eum. Ipse vero sciebat cogitationes eorum: & ait homini qui habebat manum aridam: Surge, & sta in medium. & surgens stetit.* & post pauca: *Et circumspectis omnibus dixit homini: Extende* G *manum tuam. & extendit: & restituta est manus eius sana sicut altera.* Ibid. Diligenter fratres, vos audisse credo quomodo Christus Dominus non appositis herbarum succis, non pigmentorum medicaminibus colligatis, sed verbo iubens, & in ira præcipiens refudit corpori sanitatem. Ira inquam, sicut ait Euangelista, *restituit vigorem dexteræ.* Vnde intelligimus qualis Dominicæ benignitatis sit sanitas, cuius indignationis talis est medicina: aut quemadmodum placatus prodest, qui ita miseretur iratus. Verbo igitur iubet, vt arenti dexteræ venarum succos infun- Gen. 2. deret. Non mirum est si is arentem reparauit dexteram, qui totum corpus de arenti puluere procreauit, & id verbi imperio restituit, quod in principio factura operationis instituit: velut auctorem suum plasma cognoscens obsequitur ei portiũcula, cui totum se deberet in massa. Sed videamus quæ sit in synagoga manus arida, quæ nihil corpori prodest: quando operibus siccauit, quando etiam primum arida esse cœperit, requiramus. Non enim vnius hominis tantum per Saluatorem causa geritur, nec vnius hominis imbecillitas procuratur, sed totius generis humani sanatur infirmitas. Nulli autem dubium est dexteram vel totius corporis præclariorem portionem hoc officij gerere, vt diurna alimenta suo corpori subministret, & prouidentia quadam ad fru- H endam vitam membra cetera pascat ac nutriat. Hanc igitur dexteram in Iudaïco populo Scribas esse dixerim, vel doctores, qui velut præclarior portio in Pharisæorum corpore à Domino constituti, neglexerunt & in cetera membra sua prophetarum oracula velut escam vitæ æternę porrigere, atque ideo doctrina eorum tanquam manus aruit imbecillis, quia fontem perennis sapientiæ non quæsiuit. Propterea denique factum est vt quasi contracta dextera clauem scientiæ tenere non posset, sicut ait Dominus: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi qui absconditis clauem scientiæ,* & reliqua. Hæc autem Luc. 11.

cla-

A clauis Christus est Dominus, quo ad credulitatem fidei pectorum arcana reserantur. Ista clauis, sicut ait Dominus Petro: *Tibi dabo clauem regni cælorum.* Ergo aruit dextera synagogæ manus, relinquens Christum, quæ prius erat in principibus Iudæorum, & deteriorauit. Quisquis enim Christi fontem deserit, & debilitatur protinus, & arescit. Sed inuenio ipsam manum quondam ceteris membris fuisse meliorem. Sanctus enim Moyses dux Iudaici populi, velut clarior corporis sui dextera fuit cum legem porrigendam meruit à diuinitate percipere. Dextera, inquam, erat sanctus Moyses, qui filios Israel velut manu prouida cælesti manna nutriit. Hæc plane est dextera quæ Iamnem & Mambrem magos niuei splendoris nitore conuicit. Ita enim scriptum habes. *Atque ideo magorum destructa sunt tenebra, quia Moysi meritu lucens dextera coruscabat.* Sed videamus, manus ista quando primum arida cœperit esse vel mortua. Ego illam primum in Adam aruisse confirmo, cum contra vetitum Domini interdictę arboris poma decerpsit, ac tūc succum immortalitatis amisit. Et siccata quodammodo est, quando hominem ad imaginem Dei factum peccato suo solui facit in puluerem. Atque vtinam sola manus in peccato teneretur obnoxia: quod B est grauius, omne corpus morte damnatum est, cùm dextera prima peccauerit. Nec mireris si membrum dexteræ in Adam non mansit integrum: vigor enim in illa æternitatis exaruit. Nam sicut Moysi dextera custodientis mandata Domini niueo fulgore resplenduit, ita & Adæ dextera præuaricantis præcepta mortifero pallore contracta est. Hanc igitur Adæ manum Saluator curat in synagoga, hoc est, totius generis humani imbecillitatem sanare festinat. Dicit etiam illi: *Extende manum tuam,* qui eam idolis immolando contraxit. Dicit illi: *Extēde manum tuam,* cuius dextera vsuras accipiendo siccauit. *Extende manum tuam,* qui per eam res orphanorum viduarumque gestis inuadere. Sed & tu qui putas te manum habere, & sanam, caue ne auaritiæ contrahatur. Qum potius extende eam pro misericordia frequenter ad pauperem, pro hospitalitate sæpius ad peregrinum. Extende eam pro peccatis sēper ad Dominum. Esto misericors, esto largus. Obserua quod ait Propheta: *Ne sit manus tua ad accipiendum porrecta, ad erogandum contracta.* Sic enim manus tua sana esse poterit si malis contrahatur, bonis vero operibus extendatur. C Dum autem ad virtutum opera extenditur, nesciat sinistra id est, carnis vel mundi cupiditas non perdat: propitiante Christo Domino nostro, qui cum patre & spiritu sancto viuit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

(Mat. 16 — Exo. 31. Exo. 16. 2. Tim. 3. Exo. 10. — Gen. 3. — Ibid. — Exo. 4. — Eccl. 4.)

DOMINICA PRIMA.
quadragesimæ Epistola.
2.Cor. Cap. VI.

Fratres. Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Dicit enim: Tempore acceptabili exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis Nemini dantes vllam offensionem, ne vituperetur ministeriū nostrum: sed in omnibus commendemus nosmetipsos vt Dei ministri, in multa patientia, in pressuris, in necessitatibus, in angustijs, in plagis, in carceribus, in perturbationibus, in laboribus, in vigilijs, & ieiunijs, in castitate, in scientia, in lōganimitate, in benignitate, in Spiritu sancto, in charitate non simulata, in verbo veritatis, in virtute Dei: per arma iustitiæ à dextris & sinistris: per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam: vt seductores, sed veraces: vt ignoti, sed qui cognoscimur: vt morientes, sed ecce viuimus quasi tentati, sed morti non traditi: vt tristes, semper autem gaudentes: vt pauperes, multos autem ditantes: vt nihil habentes, omnia autem possidentes. D

(Esa. 49)

E *Hortatur populum ad bona opera peragenda. Sermo.*

Ecce adsunt dies sancti, & tempus acceptabile, fratres charissimi, de quo nunc lectum est: [*Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis:*] ideo solicitiores vos esse oportet in vigiliis, in ieiuniis, in eleemosynis & orationib. Qui vsque modo eleemosynam fecit, amplius his diebus faciat; quia sicut ignem ardentem extinguit aqua, ita eleemosyna veniam impetrabit peccati. Qui vsque modo ieiunauit & orauit, modo amplius ieiunet & oret: quia sunt quædam peccata quæ non dimittuntur nisi per orationē & ieiunium, sicut Saluator ait: *Hoc genus non eijcitur nisi per orationem & ieiuniū.* Si quis iram tenet aduersus alterum, dimittat ei ex corde: si quis ab aliquo iniuste aliquid abstulit, reddat ei saltem quod abstulit, si non in quadruplum; si cupit Deum propitium habere. Nam quamuis omni tempore Christianus à maledictionibus, à conuiciis, iuramentis, & risu nimio, atque verbis otiosis se abstinere debet, præcipue tamen sanctis his diebus, qui ad hoc constituti sunt, vt peccata totius anni in eis per pœnitentiam deleantur. Credite firmissime mihi fratres, & nullatenus dubitetis, quia si in his diebus puram confessionem feceritis, & taliter sicut diximus pœnitueritis, omnium peccatorum vestrorum remissionem cum Nininitis à misericordissimo Domino impetrabitis. F Sed sicut illi non nisi in sacco & in cinere pœnitendo liberari meruerunt; ita & vos si ex toto corde secundum illorum exemplum ad Deum clamaueritis, Dei etiam super vos misericordiam prouocabitis; in tantū vt lætiores & securiores diem Dominicæ resurrectionis celebretis, & felices ad cœlestem patriam post hanc vitam transeatis: præstante Domino nostro Iesu Christo, qui cum patre & spiritu sancto viuit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

(Sermo. XXIIX. — Eccl. 3. — Mat. 17 Mat. 18 Luc. 19. — Iona. 3.)

Eadem Dominica.
Super verbis eiusdem epistolæ, Sermo alter.

Testimonium perhibet sanctus Apostolus de prophetis, dicens: [*Tempore,* inquit, *acceptabili exaudiui te, & in die salutis adiuui te.*] Et subsequit ipse: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.*] Vnde & ego testificor vobis hos esse dies redemptionis, hoc esse tempus cælestis quodammodo medicinæ, in quo omnium vitiorum nostrorum labem & vniuersa vulnera peccatorum sanare poterimus, si medicum animarum nostrarum fideliter exoremus, & præcepta eius tamquam suscepti idonei minime dispernamus. G Tunc enim languidus ægritudinis suæ inuenit medicinam, si omni solicitudine medici mandata seruauerit. quod si aliud faciat cum aliud iubetur, merescente morbo non medicus, sed præuaricator in culpa est. Medicus autem est Dominus noster Iesus Christus, qui ait: *Ego occidam, & viuificabo: percutiam, & sanabo.* Occidit enim quodammodo anteq̄ viuificet Dominus. Occidit enim primum in nobis homicidia, adulteria, furta, per baptismum: & sic nos tanquam nouos homines æternitatis immortalitate viuificat. Morimur ergo peccatis, videlicet per lauacrum: regeneramur autem vitæ per spiritum, sicut ait sanctus Apostolus: *Quoniam mortui estis delictis vestris, & vita vestra abscondita est cum Christo.* Consepulti enim estis cum illo per baptismum in mortem. Occidimur enim quodammodo, cum desinimus esse quod fuimus. Nouo enim pietatis genere in vno eodemque homine mors operatur & vita. H Moritur enim concupiscentia peccatorū, viuificatur amore virtutum. In vno namque eodemq; homine impius & adulter occiditur, vt misericors renascatur & castus. Interimitur idololatria, vt religio propagetur. Fornicator & ebriosus extinguitur, vt continens & sobrius procreetur. Sic ergo mortificat Dominus, vt viuificare faciat: sic occidit, vt prosit: sic verberat, vt emendet. Hæc est igitur circa homines suos eius tota seueritas, vt in his peccata puniantur, anima conseruetur: auferantur detestanda vitia, virtutes optimæ nutriantur. Vsque adeo autem hac pia occasione Domini cernimus plerosque cōuersos in tantum ad melius profecisse, sic de pessimis optimos factos: vt cum videas eos, credas rena-

(Sermo XXIX. Esa. 49. 2.Cor. 6 — Deu. 32 — Colos. 3. Rom. 6.)

A tos homines, cum non videas mutatas esse personas. In tantum enim in nobis id quod prius eramus perimitur, aufertur, extinguitur, vt id quod postea sumus, denuo natum esse credamus: vnde natiuitas hæc secuda, prioris vitæ finem iam fuisse significat. Quod autem ait: *Ego percutiam, & sanabo*: percutit plane præceptis suis peccato-
Deu.32 res vt sanet, mandatis verberat vt emendet, ieiunia præcipit, indicit continentiam, iudicium comminatur: & tristem gehennæ metum incutiens adhibet medicinam, vt dum futura pertimescimus, præsentia corrigamus. Sic namque Paulum Apostolum percutiendo sanum reddidit. Cum enim esset persecutor, impius & blasphemus, &
Act.9. quidem ad euastandas Ecclesias Damascum properaret; subito fulgoris cælestis eum terrore percussit, vt Euangelici splendoris eum luce perfunderet: & carnalium luminum orbitatem mutauit, vt spiritalium oculorum illumi-
Ibid naret aspectum. Corporis eum debilitate perterruit, vt fidei deuotione saluaret. Surgens ergo à terra Paulus, exterioribus quidem oculis non videbat homines, non aërem, sed mentis luminibus Christum videbat de cœlo. Denique in tantum profuit Domini ista percussio, vt de Iudæo Christianus, de blasphemo Apostolus, de Saulo Paulus existeret: & eo vsque mutauit veterem cum mori-
B bus hominem, vt etiam mutaret & nomen. Habentes igitur huiusmodi medicum qui percutiendo sanat, mortificando viuificat; subdamur ei cum omni patientia ad curandum: vt quidquid vlceribus fœtidum esse perspexerit, incidat, amputet, exsecet: vt resectis omnibus diaboli vulneribus, hoc solum in nobis faciat remanere quod Dei est. Istud autem præceptum eius est primum, vt his quadraginta diebus ieiunijs, orationibus, vigilijs opera commodemus. Ieiuniis enim lascinia corporis castigatur, orationibus deuota saginatur anima: vigilijs diaboli insidiæ depelluntur. Deinde cum istis mandatorum obseruationibus fuerit hoc tempus impletum, tunc purgata & fatigata tot obseruationibus anima, ad baptismum veniens Spiritus sancti inundatione reficitur, & quidquid in ea diuersarum ægritudinum ardor exsiccauerat, cælestis gratiç rore perfunditur; vnde deponens veteris hominis corruptelam, nouæ indolem iuuentutis acquirat. Et mirum in modum in vno eodemque homine delictis sanctitas, iniquitati iustitia, senectuti succedit infantia, nouoque natiuitatis genere alter est qui renascitur, cum ipse sit qui pec-
C cauit. Sic namque Elias quadraginta dierum ac noctium
3.Reg.9 curriculo continuato ieiunio, totius mundi longam ac
3 Reg. 18. nimiam siccitatem meruit imbrium rore restinguere, & arentem terrarum sitim cælestis pluuiæ largitate perfundere. Quod quidem in figuram nostri factum esse cognoscimus, vt nos quoque horum quadraginta curriculo dierum ieiunantes, spiritalem baptismatis pluuiam mereamur, nostramque iamdiu aridam terram cælestis desuper imber infundat, & longam gentilium siccitatem lauacri inundatio salutaris irroret. Siccitatem enim & ardorem animæ suæ patitur, quisquis baptismi gratia non rigatur. Horum ergo dierum noctiumque ieiunio Moyses san-
Exo 24 ctus meruit cum Deo loqui, stare & consistere, & de manu eius legis præcepta suscipere. Quamuis enim illum ab obtutibus Dei conditio humana subtraheret, ieiuniorum tamen gratia proximum illum diuinitatis consortio faciebat. Hæc enim in vobis virtutum portio Dei vt ieiunem[us] frequenter, quoniam semper Deus ipse ieiunat. In quocumque igitur plus operum suorum inesse perspexerit, ipsi magis familiaris intimus & amicus est, sicut scriptura
D dicit: *Et Moyses loquebatur cum Deo facie ad faciem, sicut quis lo-*
Exo.33. *quitur cum amico suo.* Vnde Dominus Iesus Christus
Mat.4. resurrectionis gloriam præcepturus, virtutes suas quadraginta dierum noctiumque ieiunio dedicauit, vt ostenderet non panem esse vitam hominum, sed Dei verbum. His itaque dierum quadraginta ieiuniis recõciliatur Deus, aperiuntur cæli, inferna reserantur. Igitur & nos fra-
Mat.16 tres dilectissimi ieiunemus continue & deuote hoc spatio temporis, vt propitietur nobis Dominus: pateant nobis cæli, inferna non præualeant.

E
EADEM DOMINICA I. *Quadragesimæ Euangelium.* Matth. CAP. IV.

IN illo tempore. Ductus est Iesus in desertum à spiritu, vt tentaretur à diabolo. Et cum ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit. Et accedens tentator dixit ei: Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant. Qui respondens, dixit: Scri- Deut.8 *ptum est: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinnaculum templi, & dixit ei: Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim, quia angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Ait illi Iesus rursum: Scriptũ est: Non tentabis Dominum Deum tuum. Iterum as-* Deut.6 *sumpsit eum diabolus in montem excelsum valde, & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, & dixit ei: Hæc omnia dabo tibi, si procidens adoraueris* F *me. Tunc dixit ei Iesus: Vade satana: scriptum est enim Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Deut. 10. *Tunc reliquit eum diabolus: & ecce angeli accesserunt, & ministrabant ei.*

De Christi Domini tentatione. Sermo.

NOn vsque adeo contristari debemus fratres, quod in his Quadragesimæ diebus tentatio nobis tri- Sermo XXX. bulationis aduenit, quoniam & Saluatorem nostrum propter ipsam quadragesimam videmus esse tentatum. Minus ergo dolere debemus seruuli, quia Domini habemus exemplum. Vbi enim est similis cum Christo deuotio, similis est & cum Christo tentatio. Conditionem enim nobis tolerandi imponit conditio ieiunandi. Credimus autem, sicut Saluator noster diabolum cum tentaretur obtinuit, ita & nos hostes nostros cum tribulamur posse deuincere. Ieiunia enim Christi tentari possunt, non possunt superari. Angustias quidem in obseruatione habent, sed prosperitatem tribuunt & salutem. Vi- G deamus igitur inter cæteras tentationes qua Dominum diabolus arte lacessat. Cum enim super pinnam staret templi Saluator, ait diabolus. [*Si filius Dei es, mitte te deorsum,*] & reliqua. Vere diabolicæ fraudis astutia consuetudinis suæ nititur argumento. Semper enim religiosos de superioribus deiicere ad inferiora conatur, & de sanctis ac venerandis actibus deducere ad terrena & cœnosa festinat: vt qui stat puritate mẽtis in summitate templi, proijciat se in profundum contagione peccati. Nam cum Dominum de pinna templi deiicere nititur, vtique de perfecto religionis cultu eum remouere conatur. Pinna enim loci sancti, perfectio cœlestis est sacramenti. Recte autem Dominus super pinnam templi stare dicitur, quia de ipso scriptum est: *Qui ambulat super pennas ventorum.* Super pen- Ps.105. nas enim ventorum quodammodo ambulat Dominus, cum super morum nostrorum alacri conuersatione volatu incedit. Pennæ enim nobis sunt boni mores, qui nos alleuatos à terræ humilibus in cæli altiora sustollunt, & volatu quodam mentis de tartari tenebris educunt, & ad H paradisi amœna perducunt. Quorum morum pennas habere Propheta desiderans ait: *Quis dabit mihi pennas columbæ, & volabo & requiescam?* Super hanc ergo pinnam templi Saluator stare dicitur, hoc est, quasi in quodam templo fidei nostræ consistere. Vnde ait Apostolus: *Vos estis* Ps.54. *templum Dei, & spiritus Dei habitat in vobis.* In hoc igitur tem- 1. Cor.3 plo stans Dominus nec recedens, increpat diabolum, dicens: [*Scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum.*] Hoc Deut.6 est, non tentabis eum quem putas tanquam hominem ad inferiora pellendum, sed magis tanquam Deum & Dominum ipsum noueris adorandum. In his ergo ieiuniorum diebus tentamur ad similitudinem Saluato-

ris.

A ris. Similiter enim & nos hostes nostri de pinna templi, hoc est, de obseruatione Quadragesimæ deturbare conantur. Dum enim terrores ingerunt, dum insidias parant, cupiunt nos de arce religionis abducere. Dicitur autem ei à Domino: *Non tentabis sanctos viros & famulos Dei.* Quos enim tanquam humiles conculcandos putatis, sentietis, tanquam strenuos honorandos. Sunt enim, sicut dixi, plerique fratres, quos hostes nostri de perfectione religionis abducunt: qui dum præsens malum metuunt, putant Deum nostræ salutis immemorem, nescientes quod Deus nullius est immemor, sed immemorem illum nostri tunc nos facimus, cum peccamus. Cum enim mala operamur, auertit faciem: cum nefanda loquimur, aurem obstruit: & ideo bonitatem suam à nobis Deus non tam ipse retrahit, quam nostra illum delicta reiiciunt. Ait enim idem Dominus per Prophetam ad eos qui erant in tribulationibus constituti: *Nunquid non valet manus mea eruere vos?* & reliqua. Vides ergo quoniam inter Deum & hominem peccata separant. Tolle igitur peccata de medio, & Deum tibi proximum fecisti. Quomodo enim potest fratres obliuisci nostri Deus, qui etiam capillos capitis nostri in Euangelio apud se dicit esse numeratos? Si enim capillorum nostrorum meminit, multo magis nostrarum animarum meminit. B Per numerum enim curam circa nos solicitudinemque cognoscimus. Nemo enim numerat, nisi quod vult diligentius custodire: nemo numerat, nisi qui veretur ne fraudem absque numero patiatur. Pastor vt saluum gregem habeat, eum frequenter annumerat. Denique Dominus qui est bonus pastor, cum vna ouicula de centum ouibus aberrasset, recurrens ad numerum propriis eam ad gregem humeris reportauit. Vsque adeo ergo habetur sub tutela qui habetur in numero, vt errans propriis apportetur humeris, ne quid de numero minuatur. Nolite ergo putare fratres quod vel minimi cuiusquam obliuiscatur. Deus enim omnium meminit, omnium recordatur, tantum vt non nostris interuenientibus peccatis ei inferatur obliuio.

Esa. 50. Esai. 59 Luc. 12. Ioan. 10 Luc. 4. 15

Eadem Dominica.

De ratione Quadragesimæ. Sermo.

Sermo. XXXI.

NOnnulli Christianorum, fratres, existimantes se diuinitatis præcepta religiosius obseruare, prætermissa deuotione Quadragesimæ, cuius hodie curamus exordium, Quinquagesimam se facere mentiuntur: cum id neque diuinis litteris iubeatur, neque traditum sit auctoritate maiorum: Sola igitur hoc faciunt animi præsumptione: & dum putant se deuotius agere, superstitiosius conuersantur. Dicit se obseruare Quinquagesimam, qui forte Quadragesimam implere vix possit. Bonum est quidem cunctis temporibus ieiunare, sed melius Quadragesimam ieiunare cum Christo. Hanc enim Quadragesimam nobis Dominus suo ieiunio consecrauit. Quod dixit ieiunio, non ieiuniis. Vnum enim ieiunium Domini fuit, quia continuatis quadraginta diebus & noctibus cibum omnino non sumpsit. Quisquis ergo Christianus consecratam ieiunando non impleuerit Quadragesimam, præuaricationis & contumaciæ reus tenebitur, quod legem diuinitus pro salute sua datam prandendo ipse rescindit. Rescindis enim legem, qui exemplum ieiunij Dominici non custodis. Qualis vero Christianus es, cum Domino ieiunante tu prandes? Qualis Christianus es, cum Christo esuriente tu reficeris? Ille pro salute tua famem sustinet, tu pro peccatis tuis ieiunare formidas? Dicite autem mihi, interrogo vos qui in Quadragesima prandetis, si non in conscientiis vestris rei estis, quod abstinente toto populo vos soli contra præceptum Domini deuoratis? si non vobis rubor est cum exitis in publicum, ne quis vobis ieiunus occurrat: aut si non cogitatis cum ad ecclesiam proceditis, quemadmodum pacem episcopo porrigatis, ne forte ipso spiritu osculi vestri vos reprobet? Quod si hæc forte non cogitatis, vehementer erratis. Scire enim debetis, cum in Quadragesimæ diebus

C Mat. 4. D

ieiuno pransus occurrit, non bene de illo iudicat qui ieiunat. Hoc enim ideo dico, quia audio complures, quod grauius est, fideles, alternis in Quadragesima hebdomadis abstinere, & consecratum illum dierum numerum gulæ intemporantia violare; hoc est, prandere septem dierum curriculo, & septem dierum spatio ieiunare. Quibus hoc dico, cum etiam per illos septem dies fraudem sibi faciant ieiunando, cum illis ieiunium tale non prosit? Quamuis enim abstineat quis certis diebus, quamuis ciborum dulciora alimenta non sumat, non tamen illi accepto fertur Quadragesimæ ieiunium, quod non diebus quadraginta ieiunat. Pudet dicere, senes & aniculæ Quadragesimam faciunt, iuuenes & iuuenculæ non faciunt. Omni igitur solicitudine tempus sacratissimum celebremus, non prætereat dies absque ieiunio, non nos transeat vna hebdomada absque vigiliis. Ille enim facit Quadragesimam, qui ieiunando & vigilando ascendit ad Pascha. Nam sicut reliquo anno ieiunare præmium est, ita in Quadragesima non ieiunare peccatum est. Illa enim voluntaria sunt ieiunia, ista necessaria: illa de arbitrio veniunt, ista de lege: ad illa inuitamur, ad ista compellimur. Sed videamus iste quadraginta dierum sacratissimus numerus vnde habere cœpit exordium. Legimus primum in veteri testamento Noë temporibus, cum omne genus humanum scelerata iniquitas occupasset, tot dierum numero patefactis cataractis cæli aquarum pluuias defluxisse, & mysterio quodam quadragesimæ inundatione orbi terrarum facta, non tam diluuium quam baptismum contigisse. Baptismum plane fuit, per quod in peccatoribus iniquitas sublata est, Noë iustitia conseruata. Ita ergo & modo nobis Dominus instar illius temporis Quadragesimam dedit, vt constituto dierum numero, patefactis cælis pluuia nos misericordiæ cælestis irroret, & inundatione facta per baptismum lauacri salutaris nos imber illuminet, & sicut tunc factum est aquarum fluctibus, extinguatur nunc in nobis delictorum iniquitas, virtutum iustitia conseruetur. Ipsa enim quæ sub Noë, & modo vertitur ratio. Baptismum enim peccatori diluuium est, consecratio est fideli. Per lauacrum enim Domini saluatur iustitia, necatur iniustitia. Quod in vno eodemque factum videmus Apostolo Paulo, qui priusquam præceptis spiritalibus lauaretur, erat blasphemus, persecutor, & Saulus. At vbi pluuia super eum lauacri cælestis influxit, necatur blasphemus, iustus viuificatur, necatur persecutor, necatur & Saulus, viuificatur Apostolus, viuificatur & Paulus. Vsque adeo autem perdidit veterem cum actibus hominem, vt cum moribus mutaret & nomen. Quisquis ergo in hac deuotione quadragesimæ Dominica mandata seruauerit, necabitur, in eo diabolica impietas, Apostolica autem reseruabitur gratia, & succedens quodammodo sibi moritur ea parte qua peccator est, viuificatur ex illa parte qua iustus est. Videamus etiam si alibi in scripturis hunc mysticum Quadragesimæ numerū possimus inuenire. Legimus quod sanctus Moyses in eremo quadraginta annorum curriculo filios Israël cælesti manna nutrierit. Bonus ergo numerus, qui semper cælum aperit. Bonus ergo numerus, per quem iustitia Noë saluatur, & Israël filij saginātur. Vnde & nos obseruemus hunc numerum, vt aperiantur nobis cæli, quatenus & pluuia nos gratiæ spiritalis irroret, & spiritalium sacramentorum manna reficiat. Instar enim patrum nostrorū hac obseruatione Quadragesimæ & iustificeamur & pascimur. Iustificamur lauacro, pascimur sacramentis. Sed dicet aliquis, filios Israël in eremo quando manna saturati sunt, minime ieiunasse. Ego autem dico, illos non nisi abstinentiæ tunc vacasse, atque ideo cælestis alimoniç gratiā meruisse. Primū quia desertum omne ieiunium est, quia anxietas solitudinis concupiscentiam repellit escarum: deinde in eremo vnde accuratæ epulç? vnde vina pretiosa? vnde quadraginta annorum tempore qualiscumque substantia? Intelligimus ergo ieiunasse filios Israël, quia cognoscimus illis escarum copiam defuisse, & tunc sumpsisse cibum, quando largienti Domino placuisset. Satis autem diu ieiunat qui cum Christi voluntate se reficit.

E F Gen. 7. 1. Tim 1. Act. 9. Gal. Act. 13 G Exo. 16. Gen. 7. H Exo. 16. ibid.

A ficit. Vsque adeo vero abstinentia filiorum Israël in eremo placuit Saluatori, vt quorundam etiam inter ipsos intemperantia notaretur: ita vt quisquis auidior duplum mannæ cibum sibi collegerat, hic hac iniuria feriretur, vt nōn tam cibum sibi inueniretur seruasse, quam vermes: scilicet vt quia supra moderatam refectionem concupierat, velut stimulis quibusdam conscientiæ in morem vermium vrgeretur. Igitur & nos fratres obseruantes Quadragesimæ quotidiana & moderata ieiunia, & tamquam in eremo constituti, nihil deliciarum sæcularium cogitemus, nulla nos cupiditatum corporalium dulcedo solicitet. Simus sobrij, simus casti, habentes quidem conuersationem in vrbibus, possideamus mente desertum. Si ita abstinentes egerimus, erit vt cælestis mannę reficiamur alimonia, & nullis vermium stimulis compungamur.

Eadem Dominica.

Iterum de ratione Quadragesimæ concionatur. Sermo alius.

Sermo XXXII. B

SAnctæ Quadragesimæ rationem, cuius hodie initium celebramus, frequenter edidimus, & cur tot dierum numero ieiunemus, sæpe docuimus. Diximus enim quod Dominus Iesu Christus hunc eundem numerum ieiunij consecrauit, & continuatis diebus noctibusque non capiens cibum, vnum ieiunij corpus effecerit: hoc est, licet dici ordo noctis interrumperetur aduentu, non tamen interruptus est ordo ieiunij. Vnde erant apud eum plura temporum curricula, sed abstinentiæ dies vna: ostendens nobis ita nos hunc numerum integrum ieiunare debere, vt quia totam Quadragesimam complecti non possumus solido & vno ieiunio, vel quotidianis eandem sine intermissione ieiuniis celebremus, vt si quisquam vnam diem abstinendo prætermiserit, totam Quadragesimam violatit, & propter modici temporis cibum magni fructum laboris amiserit. Sed dicit aliquis: Quadragesimæ aliquotiens accepimus rationem, & eam consecratam à Domino frequenter audiuimus: sed cur eadem Quadragesima quadraginta & duos dies habeat, audire gestimus. *Nū. 33.* Legimus in veteri testamento cum sanctus Moyses filios Israël de iugo Ægyptiæ captiuitatis erueret, vt in terram eos repromissionis induceret, quadraginta & duorum locorum eum ad memoratam terram mansionibus peruenisse: tantoque illum C temporum numero potitum esse promissis, quanto & nos promissis nobis à Saluatore perfrui gratulamur. *Deut. 29.* Eodem, inquam, numero Moyses per mansiones peruenit ad requiem, quo & nos per ieiunia properamus ad cælum. Ieiunia enim nostra mansiones quædam sunt, per quæ iter spiritaliter facientes animæ virtutibus ambulamus, & diurno profectu repromissæ nobis terræ viciniores efficimur, ita vt citius perueniat qui deuotius ieiunarit. Pedes enim quidam animæ pernices sunt fides atque ieiunium, qui cito de humilibus ad altiora conscendunt, cito de terrenis ad cælestia gradiuntur. *Rom 10* De his pedibus dicit Apostolus: *Quam speciosi pedes euangelizantium bona.* *1. Tim 5.* Hos pedes lauari præcepit Dominus, sicut Apostolus ait de vidua: *Si sanctorum pedes lauit.* *Esa. 52* Digni enim honore euangelizantium pacem pedes sunt, qui spiritales ac nitidi doctrina super hominum corda gradiuntur. *Nū. 33. Ps. 113. Iosu. 33.* Quadraginta etiam & duorum annorum numero D Israël populus peruenit ad fluenta Iordanis: eodemque dierum curriculo Christianus populus peruenit ad fluenta baptismatis. Et sicut ait Propheta: *Iordanis conuersus est retrorsum: illic* introeunte Israelita in aquam fluminis, vnda superfugit, hic descendente in fontem Christiano criminum peccata diffugiunt. Et mirum in modum illic retrosum conuersus fluuius in originem suam reuertitur: hic in posterum reuocatus homo in originis suæ infantiam reparatur. Ibi fontem suum de quo egressa fuerat vnda perquirit, hic hominem suum à quo exierat innocentia recognoscit. Ibi exinanitur alueus fluctibus, hic euacuantur corda criminibus. Ibi vt seruos Dei illic aqua E cœnosa non madidet, hic famulos Dei conscientia tetra non polluat. Iordanis enim quidam est fons lauacri, per quem qui transfuerit, relictis sordibus paradisum repromissionis ingreditur. *Exo. 14* In hoc ergo quadragenario & duali numero Israël populus relinquens Ægyptum, Rubri maris fluenta transcendit: & nos quoque in ipso numero relinquentes mundi Ægyptum, gehennæ ardentis stagna transimus. Illos in fluctibus vnda sustentat, nos ignis flamma non vrit. Illis solidatur aqua, nobis refrigescit incendium. Et contra naturæ vsum per æstum siccatur mare, per fontem baptismi gehenna mitescit. *Exo. 15* In hoc inquam mystico numero filij Israël peruenientes ad Maran, cum præ amaritudine aquam haurire non possent (habebat enim fons aquam, sed dulcedinem non habebat: erat delectabilis ad visionem, sed sincerus non erat ad saporem) iniecto in eam per Moysen ligno, dulcedinem suauiter potarunt: austeritatem quam noxia vnda gestabat, ligni abstulit sacramentum. Quod quidem in figura factum puto. Aquam enim amaram in Mara, legem esse arbitror veteris testamenti, quæ lex prius quam cruce temperaretur Domini, erat inimitis. *Deut. 19* Iubebat enim oculum pro oculo, dentem pro dente dari, & velut austera nullum misericordiæ refrigerium porrigebat. F At vero vbi ligno euangelicæ passionis est temperata, statim amaritudinem suam suauitate commutans, dulcem se cunctis præstitit ad potandum, sicut ait Propheta: *Ps. 118.* *Quā dulcia faucibus meis eloquia tua super mel & fauum ori meo.* Dulcia enim sunt eloquia quæ iubent: *Mat. 5.* *Si quis te percusserit in maxillam, præbe ei & alteram. Si quis tibi aufert tunicam, relinque illi & pallium.* Hæc est ergo illa amaritudo quæ dulcedine commutata est, id est, austeritas legis Euangelij gratia temperata est. Amara enim est legis littera sine crucis mysterio, de qua ait Apostolus: *2 Cor 3 Ibid.* *Littera occidit.* At vbi passionis illis sacramenta iunguntur, omnis eius spiritaliter amaritudo conditur. Et de ea dicit Apostolus: *Spiritus autem viuificat.*

Feria II. post Dominicam I. Quadrag.

De futuro vniuersali iudicio. Sermo.

Sermo XXXIII. 2 Thes. 1.

QVam timendus est, fratres charissimi, dies ille iudicij, in quo Dominus noster Iesus Christus ac redemptor omnium proposuit venire cum flamma ignis, *Ps 96. Heb 10* quæ consumptura est aduersarios suos, & eos qui faciunt iniquitatem. *Mat. 24* In illa die plangent omnes tribus terræ. *Ps. 95.* Et videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute magna, & maiestate excelsa: & commouebuntur ante eum omnes fines terræ, G *Ps 36.* & peccatores peribunt in ea: *Tob 14* & cælum plicabitur, & mare siccabitur, *Mala. 1* & montes sicut cera ardebunt vsque ad inferos: *Iohel. 2.* & sol conuertetur in tenebras, & luna non dabit lumen suum, *Eze. 32* & stellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum commouebuntur: *Mat. 24.* & tunc apparebit signum filij hominis in cælo, quod erit crux Christi Domini nostri, in cuius lumine tenebrescent totius mundi lumina. *1. Thes. 4.* Tunc sancti rapientur obuiam Christo in aëra, & sic semper cum Domino erunt: *Esa. 13. Matth. 24.* peccatores autem confundentur & peribunt. Et tunc Dominus noster Iesus Christus mittet angelos suos ad quatuor angelos terræ, & congregabunt electos eius à summo cælorum vsque ad terminos eorum: *Mat. 25* & tunc separabit sanctos suos Dominus de medio peccatorum, *Mat. 13* & mittet eos in mansiones cœlestes: *Mat. 25* peccatores autem mittentur in caminum ignis, qui paratus est diabolo & angelis eius. *Ap. 14.* Ibi erit fletus, & stridor dentium. *Esa 66.* H Væ illis hominibus qui cum diabolo habebunt mansiones, quia ascendet fumus tormentorum eorum in sæcula sæculorum: quorum vermis non morietur, & ignis eorum non extinguetur. In quibus nulla vox nisi gemitus, nulla requies nisi ignis, nullum refrigerium nisi flāma, nulla lux vmquam nisi tenebræ, & tales non venient vmquam in memoriam apud Deum, quorum cibus cruciatus est, & mansio eorum cum diabolo erit, vbi nulla suauitas nisi fœtor. *Esa. 3. Eccl. 3* O homo qui regnum Dei possidere desideras, quod fecisti malum dum potes emenda, dum tempus habes clama ad omnipotentem Deum,

A dum tempus habes lugendi, dum adhuc anima tua versatur in corpore tuo, dum adhuc viuis, remedium tibi futurum acquire, priusquam in profundum te mortis absorbeat laqueus pœnarum, priusquam te infernus capiat: vbi nulla est indulgentia, vbi nullus ad confessionem recursus, vbi nullus est ad veniam regressus. Et nos fratres charissimi, agamus veram pœnitentiam, vt nos Dominus ab illa pœna quam superius diximus, eripere dignetur. Non nobis sufficit quod nomen Christianorum præferamus, si opera Christiana non facimus: decimas nostras annis singulis de cunctis frugibus, pecoribus, &c. præcipit erogandas Dominus. Scriptum quoque [Leuit. 26. Deut. 14.] est: *Date decimas de omni labore vestro, & de omnibus pecoribus vestris: & ego aperiam vobis cataractas cæli, & multiplicabuntur messes, & vindemiæ vestræ erunt vobis in abundantiam: insuper & sanitates in domibus vestris. At si non dederitis decimas*, dicit Dominus: [Deut. 28.] *mittam grandinem & pruinam & tempestates super vos, & tollam omnem laborem vestrum.* Nouem partes vobis tributæ sunt, sed qui decimas dare noluistis, ad solam decimam reuertetis. Insuper & mortalitates venient in domos vestras: frumenti, vini & olei partem offerte primum in Ecclesiam, reliquam per cæcos, B claudos, debiles, leprosos, & orphanos, & per viduas, peregrinos & aduenas diuidere deberis. Similiter facite de omni peculio vestro, de omni fructu vestro. Quoties nouum facis panem de messe tua, primum affer ad Ecclesiam pro benedictione, reliquum vero tecum retinere poteris pro te & tua familia, sic fac de vna, & de omni labore tuo. In Ecclesia stantes nolite obstrepere, sed lectiones diuinas diligenter audite. Qui [Mat. 12. Rom. 1.] otiosis verbis, cachinnis clamorosis, deambulationibus importunis in Ecclesia perstreperit, & pro se & pro aliis redditurus est rationem in die iudicij: quia verbum Dei nec ipse audit, nec alios audire permittit. Ad Ecclesiam cum venitis, nolite litigare, causas vanas nolite dicere, audire vel iudicare, aut rixari, aut iocari, vel alienas fabulas referre: quoniam qui talia agunt, sine fructu orationes eorum euanescunt: imo cum paruo peccato ad Ecclesiam veniunt, & cum peccatis multis de Ecclesia recedunt, quibus valde congruit quod Propheta [Ps. 143. Psa. 37. Psa. 14.] dicit & comminatur: *Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra transeunt.* Iudices vero qui causas audiunt, iuste iudicent, & munera super innocentes non accipiant: ne forte dum acquirunt pecuniam, perdant animam suam. C Nemo enim habet iniustum lucrum sine iusto damno. Vbi lucrum, ibi & damnum: lucrum in arca, damnum vero in anima. Dic vbi sunt reges, vbi sunt principes, vbi sunt diuites? vbi est aurum & ornamentum [Baruc 3. Sap. 5. Marc. 9. Sap. 6. 2. Pet. 2.] eorum? Cuncta velut vmbra transierunt. Aurum & argentum & ornamenta eorum remanserunt in mundo, & illi sine fine cruciantur in inferno, vbi vermes eorum non morientur, & ignis eorum non extinguetur: quia scriptum est: *Potentes potenter tormenta patientur.* Ibi vitam tenebrosam & mansionem obscuram perpetuo habebunt: ibi miseri cum miseris, superbi cum superbis, homicidæ cum homicidis, adulteri cum adulteris, iniqui cum iniquis, falsi cum falsis, sacrilegi cum sacrilegis, omnes simul cruciantur in inferno sine fine. Firmiter mihi credite fratres, quia nullus peiorem culpam habet, quam [Sap. 14.] qui Deum blasphemans & derelinquens, idola colit: nec peior dissolutio esse potest in populo, quam quod dæ[Leu. 20]monibus immoletur, & Ecclesiæ catholicæ derelinquantur: & qui de misericordia Domini desperat, & non credit in resurrectione: & qui colunt augures, vel sortilegos, vel aruspices, diuinos & præcantores, & qui con- D fidunt in phylacteriis & characteribus, aut sternutationibus, auibus cantantibus, diuinationibus, aut mathematicis, aut aliis quibuscumque malis artibus, damnabuntur. Isti omnes infelices & miseri, qui saltationes ante ipsas etiam sanctorum basilicas, & in ipsorum sanctorum festiuitatibus choros ducunt: cantica luxuriosa vel turpia lingua sua proferunt. Quare vnde debuerant Deum laudare & mereri, inde sibi damnationem acquirunt: & sicut Christiani ad Ecclesiam veniunt, vt pagani tamen de Ecclesia reuertuntur. Nulla mulier potione abortiuum procuret, aut conceptos fœtus occidat. E Mulier quæ iniquitatem hanc patrauerit, quantos parere potuisset filios, tantorum homicidiorum rea rationem reddituta est in die iudicij. Quicumque malorum huiusmodi reus inuentus fuerit, perdit baptismi meritum coram Deo, & angelis eius. Contestamur vobis coram Christo Domino nostro, [Ezech. 3. Luc. 13. Mat. 7.] quod qui malum fecerit, nisi veram pœnitentiam egerit, eleemosynas iustas fecerit, & nisi in bonis operibus mors illum inuenerit, quod nunquam possidebit vitam æternam, sed cum diabolo descendet in infernum: quia arcta & angusta est via quæ ducit ad vitam: & ideo non tantum propter timorem iudicij, sed propter amorem Dei, & gaudia vitę æternæ ab omni vitio & malo se abstinere quis debet etiam spem suam omni hora in Deum ponere. Serpens cum venerit ad bibendum aquam, priusquam bibat, extra fontem euomit venenum suum, & postea bibit: ita [Coloss. 3.] & nos quando ad altare Domini communicaturi accedimus, venenum pessimum: hoc est, iracundiam, odium, inuidiam, falsitatem, iniquitatem, auaritiam, cupiditatem, superbiam, sacrilegium, furtum, luxuriam, falsum testimonium, discordiam, periurium: hæc sunt animarum [1. Cor. 11.] venena. Ista prius repellamus à nobis, & sic ad altare Domini corpore & sanguine eius satiemur. F Mundemus corda & corpora nostra ab omni vitio malo, vt casto corpore, & mundo corde, & cum secura conscientia ad altare Domini possimus accedere. Etiam per omnes festiuitates auxiliante Domino castitatem seruate, vt nos solemnitates nostræ castos & iustos inueniant. Rogamus Dominum vt mittat vobis medicamentum cæleste, hoc est, castitatem, charitatem, gaudium, patientiam, longanimitatem, fidem, lenitatem, continentiam, & misericordiam. Et nos fratres charissimi, non cessemus benefacere, ieiunare, pœnitentiam agere, eleemosynas dare, nudos vestire, infirmos visitare, hospites colligere, & pauperes pascere, Ecclesias Dei seruire, scripturas sanctas custodire, Dei [Ephes. 4. Mat. 5. Luca. 6. Mat. 10.] seruos diligere, spem nostram omni hora in Deum ponere, iram non perficere, iracundiæ tempus non retinere, pacem falsam non dare, charitatem non derelinquere, non iurare omnino, ne forte peieremus. *Omnia quæcumque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.* Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Vos autem fratres charissimi, vt cogitetis periculum vestrum, paterna charitate admonemus. Si nos libenter auditis, & vobis vitam æternam, & nobis perenne compa- G rabitis gaudium in regno cælorum: ad quod feliciter peruenire mereamur, præstante Domino nostro Iesu Christo, qui cum patre & spiritu sancto viuit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Feria III. post primam Domin. Quadragesimæ.

Docet formam agendi digne Quadragesimam.
Sermo.

[Sermo xxxiv. 2. Cor. 6. De pœn. dist. 1. c. ecce.] ECce nunc tempus acceptabile, vt superiori Dominica legimus: ecce nunc tempus adest, in quo & peccata vestra confiteri Deo & sacerdoti, & per ieiunia & orationes & lacrymas atque eleemosynas delere debetis. Quare erubescit peccator manifestare peccata sua, quæ & Deo & angelis omnibus atque cunctis electis animabus sunt nota & manifesta? Confessio à morte [Esa. 43.] animam liberat, confessio paradisum aperit, confessio spem saluandi tribuit. Vnde scriptura dicit: *Dic tu iniquitates tuas primus, vt iustificeris.* His verbis ostenditur, quia non meretur iustificari, qui in vita sua peccata non vult H confiteri. Illa vero confessio vos liberat, quæ fit cum pœnitentia. Pœnitentia vera est dolor cordis, & ama- [De pœn. dist. 3. c. pœnitentia.] ritudo animæ pro malis quæ quisque commisit. Pœnitentia est & mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere. Et quamuis omnes dies quibus homines viuunt, apti sunt pœnitentiæ: tamen isti dies sunt plus apti & congrui ad confitendum, & ad ieiunandum, atque eleemosynas faciendas: quoniam peccata totius anni istis diebus potestis diluere. Ideoque moneo omnes, &

A hortor singulos, vt quidquid in vobis reprehensibile co-
gnoscitis, emendetis. Quicumque recognosci in se quod
1.6.q.6. quicūq. fideliter non dederit decimas suas, modo emendet quod
Deu.14 minus fecit. Quid est fideliter decimas dare, nisi vt nec pe
i⁹, nec min⁹ aliquādo Deo offerat aut de grano suo, aut de
vino suo, aut de fructib. arborū, aut de pecorib. aut de hor-
to, aut de negotiis, aut de ipsa venatione sua? Quia de om-
ni substantia quam Deus homini donat, decimam partem
sibi seruauit, & ideo non licet homini retinere illud quod
Deus sibi reseruauit. Tibi dedit nouem partes, sibi vero
reseruauit decimam partem: & si tu non dederis Deo de-
cimam partem, Deus tollet à te nouem partes. Itē si quis
16.q.7. recognoscit in se quod ab aliquo tulit aliquid iniuste, emē
c.nanq. det, reddendo quod iniuste tulit. Nam qui non vult Deo
Deo. reddere decimas quas retinuit, & homo non studet red-
dere quod iniuste ab eo abstulit, non timet adhuc Deum:
& ignorat quid sit vera pœnitentia, veraque confessio. Iste
talis homo non potest bonam eleemosynam facere; Bo-
num est propterea fratres, vt Deo reddatis quæ sua sunt,
& proximo quæ illius fuerunt: vt de vestris iustis laborib.
eleemosynas faciendo, peccata vestra possitis redimere,
Dan 4. secundum quod scriptum: *Peccata tua eleemosynis redime.* Et
B adhuc scire debetis, quia vnusquisque secūdum quod ha-
bet, debet tribuere indigentibus: id est, qui habet multū,
debet tribuere multa: & qui parum habet, iuxta paucum
non timeat eleemosynam facere: secundum quod sanct⁹
Tob. 4. Tobias agere docuit filium suum. Cum grandi quoq; stu-
dio & cum ingenti auiditate debent Christiani eleemosy-
nas facere, vt mereantur in die iudicij audire à Domino: *E-*
Mat.25 *suriui, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: ho-*
spes eram, & collegistis me: nudus, & vestistis me: infirmus, & visita-
stis me: in carcere eram, & venistis ad me. Venite ergo benedicti
patris mei. Si per hanc vocem opera misericordiæ non fe-
ceritis quæ modo commemoraui, audietis in die iudicij:
Ibidem *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.* Iam
quia tales dies sunt, non audeo tacere, vt non reuelem pe-
riculum, & grande malum quod vobis, nisi emendetis vi-
Iona. 3. tam, imminet. Qualis Christianus est, qui tali tempore nō
ieiunet vel vsque ad nonam? Ecce Niniuitæ paruulos etiā
lactantes, & pecora atque iumenta vt periculum mortis
euadere possent, ieiunare mandarunt. Quales ergo Chri-
stiani esse possunt, qui si sani sunt, ieiunare cum Moyse &
Elia & Saluatore nostro nolunt? Solent enim dicere: Non
C possumus laborare, & ieiunare. Sed ideo nō possunt, quia
Exo.34 nolunt. Saltem laborent minus, vt ieiunare possint. Mo-
3.Reg. 19. neo ea quapropter, & contestor vos in Domino, vt nullus
Mat.4. vestrum, nisi forte sit infirm⁹, aut infans, vsque ad Pascha,
& nisi in Dominicis diebus, ante nonam manducet, aut
bibat. Moneo etiam vt qui iuxta Ecclesiam est, & sine gra-
ui impedimento potest, quotidie audiat Missam: & qui po
test, omni nocte ad matutinum officium veniat. Qui vero
longe ab Ecclesia manent, omni Dominica studeāt ad ma-
tutinum venire: id est, viri, & feminæ, & iuuenes & senes
præter infirmos: vnus tantum aut duo remaneāt qui do-
mum custodiant. Nullus omnino vxori suæ iungatur ante
octauum Paschæ. Quicumque iram, aut odium contra al-
terum tenet, dimittat illi ex toto corde, si saluari desiderat:
& exceptis illis quibus sacerdos consilium dat vt non cō-
municent, omnes Christiani omni Dominica debent of-
Mat. 5. ferre & communicare. In Quadragesima vero moneo vt
die omni, aut saltem, vt dixi, omni Dominica, offeratis &
communicetis. Et idcirco puram & mundam vitam duci-
te, vt digni sitis accedere ad sanctam communionem. De-
D nique scire debetis, quia quidquid subtrahitis corpori ve-
stro ieiunando, totum debetis pauperibus donare, non
vobis ipsis reseruare. Omnipotens Deus donet vt ista quę
dicta sunt retineatis, & opere compleatis, quatenus post
finem huius vitæ, & post terminum laboris ad requiem
sempiternam peruenire possitis, ipso donante, qui vos
creauit, & pretio sui sanguinis redimere voluit: qui
viuit & regnat per infinita sęcula
sæculorum. Amen.

FERIA IV. POST DOMINICAM I, E
Quadragesimæ Euangelium.
Matth. Cap. XII.

IN illo tempore. Accesserunt ad Iesum Scribæ &
Pharisæi, dicentes: Magister volumus à te signum
videre. Qui respondens ait illis: Generatio mala &
adultera signum quærit: & signum non dabitur ei, ni-
si signum Ionæ prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ven-
tre ceti tribus diebus & tribus noctibus: sic erit filius
hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctib.
Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista,
& condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in
prædicatione Ionæ. Et ecce plus quam Ionas hic. Regina
Austri surget in iudicio cum generatione ista, & con-
demnabit eam: quia venit à finibus terræ audire sapiē-
tiam Salomonis: & ecce plus quam Salomon hic. Cum F
autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat
per loca arida quærens requiem, & non inuenit. Tunc
dixit: Reuertar in domum meam vnde exiui. Et veni-
ens inuenit eam vacantem, scopis mundatam & orna-
tam. Tunc vadit & assumit septem alios spiritus secum
nequiores se, & intrantes habitant ibi: & fiunt nouissi-
ma hominis illius peiora prioribus. Sic erit & genera-
tioni huic pessimæ. Adhuc eo loquente ad turbas, ecce
mater eius & fratres stabant foris, quærentes loqui ei.
Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua & fratres tui
foris stant quærentes te. At ipse respondens dicenti sibi
ait: Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et ex-
tendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater
mea & fratres mei. Quicumque enim fecerit volunta-
tem patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, & soror,
& mater est.

De modo vere agendi pœnitentiam, Sermo. G

LEctum est nunc in Euangelio: [*Viri Niniuitæ surgent in*
iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam, quia pœ- Sermo XXXV.
nitentiam egerunt in prædicatione Ionæ.] Pharisæi pœnitentiam
simulabant, ideo à Christo Domino appellantur genera- Mat. 3.
tio mala adultera: & alibi, progenies viperarum, non autē
vere pœnitebant, ideo merito condemnantur. Sic & tu,
ô Christiane, quem scio esse superbum, pœnitere te asse-
ris, & diaboli opera requiris, & Domini præcepta præ-
termittis. Scire à te desidero quid pœniteas, nescio quid
sit pœnitentia tua. Pœnitere te asseris qui cum iniustitia
qua præcinctus es, super induxisti superbiam? Pœnitere
te asseris qui carnem alienam sequeris? sic fatigaris? Re-
uersus es sicut canis ad vomitum, aut velut sus calore affe-
cta in limo terræ prouoluta. Quid sit tua pœnitentia non 1.Pet. 2.
inuenio, circuiui & parambulaui locum pœnitentiæ, &
non inueni pœnitentiam tuam. Qui sæculum destruxeras
ibidem inueniris: qui carnis superbiam deposueras, hu-
merum submittis iterum, vt grauius portes onus: qui aua-
ritiæ dederas dorsum, denuo illi obuiam occurris: qui va-
nitati repudium dederas, iterum reuerteris ad eius gratiā:
qui pompas sæculi fugeras, iterum in manus illius incidi-
sti: ambulas superelatus sine ceruice: nescis scriptum esse:
Quid nobis profuit superbia? & quid diuitiæ cum iactantia contule- H
runt nobis? & sequitur: *Transierunt illa omnia tanquam vmbrà,* Sap. 4.
Fidelem & mundum te inuenisti, quia per aquam bapti- Ibid.
smi fueras reuocatus? sicut scriptum est: *Lauamini, mundi e-*
stote, auferte nequitias ab animabus vestris. Illos Propheta ad la- Esai. 1.
uandum hortatur, tu autem cum esses mundus, sordidus
factus es, non potes denuo lauari. Si vis autem vt munde- Luc.11.
tis iterum, da eleemosynam, & omnia tua munda sunt. Tob. 4.
Mundandis bona est eleemosyna, quæ purgat omnes sor-
des. Humilia autem te in omnibus, & coram Deo inueni- Ecc.3.
es gratiam: subditus esto Deo, & obsecra Dominum, &c. Ps 36.
Ne æmuleris, vt nequiter agas: quoniam qui nequiter a-

gunt,

A gunt, exterminabuntur: ora Dominum quotidie cum la-
crymis, si forte peccata tua soluantur: cum Deus superbis
1. Petr. 3 resistat, humilibus autem det gratiam. Memorare filium
Luc 15. in longinquo positum, qui luxuriose viuendo substantiam
suam cum meretricibus dissipauit, postea humilis factus,
& ad cor reuersus, diceris: *Quanti mercenarij in domo patris
mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo? Surgam ergo, &
vadam ad patrem meum, & dicam: Fac me sicut vnum ex mer-
cenariis tuis, ad patrem accedens, & coram eo se prosternens, fuit
ab eo lætanter acceptus: immo occidit pro eo vitulum saginatum.*
Memorare itaque quia & pro te Christus occisus est, qui
ante fuit vitulus saginatus. Quia vero alter filius eius
contristatus est, quoniam occisus est Christus, qui ante
fuit vitulus saginatus, pater respondit, dicens: *Fili tu mecum
semper es, & omnia mea tua sunt: gaudere autem te oportet quia
hic filius meus mortuus fuerat, & reuixit: perierat, & inuentus
Ioan. 5. est.* O quam beatum populum, pro quo Christus occi-
Apoc. 2 ditur: quale gaudium portat pater, quando quod mor-
tuum fuerat reuiuiscit, & quod perierat inuenitur, cui
tunc dicitur, vt scriptum est: Ecce sanus factus es, iam no-
li peccare, ne tibi deterius aliquid contingat. Attende er-
go vnde excideras, & plange, pœnitentiam age: si quo
Luc. 19. minus, veniet tibi Dominus cito, & mouebit candela-
Ibid. brum tuum de loco suo. Memorare fili Christum reliquis-
B se nonaginta & nouem iustos, & perquisisse hominem
peccatorem, & inuentum eum in muo humeris suis re-
portasse, vel illam mulierem, hoc est Ecclesiam, quæ per-
diderat drachmam, hoc est hominem peccatorem, ac-
Malac. 4. cendisse lucernam, hoc est, Christum qui est lumen iusti-
tiæ, & inuenta ea in puluere, vocasse amicas & vicinas
Ps. 112 Ecclesiæ, vt congratularentur super inuentum hominem
peccatorem: & à stercore erectum eum collocasse cum
principibus populi sui, hoc est, cum Apostolis & pro-
phetis. Ecce quid facit pœnitentia homini peccatori, qui
dum in stercore iacet, cum principibus sublimatur. Pœ-
nitentem hominem dico, qui plangit quod peccauerat,
& rogat Dominum vt non iterum faciat quod admise-
rat. Pœnitentem hominem dico, qui diebus ac noctibus
Psal. 6. ingemiscit, & cum Propheta dicit: *Lauabo per singulas noctes
lectum meum lacrymis meis.* Pœnitentem hominem dico,
qui repellit quod malefecerat, & rogat Dominum vt ve-
niam consequatur. Pœnitentem hominem dico, qui post
concupiscentiam suam non vadit, & voluptatibus suis se
C priuat. Pœnitentem hominem dico, qui diligit quod ante
Psal 33. neglexit, & quod fecerat mali deserit. Adhæreant ergo
tibi quæ bona sunt, & quę mala deleantur. Si pœnitentiam
non egeris, incides in manus Domini secundum seuerita
tem iudicij eius: quod cauere debemus. Nam dicit Apo-
Heb. 10 stolus: *Horrendum est incidere in manus Dei viuentis.* Diuerte
Psal 33. ergo à malo, & fac bonum: inquire pacem, & sequere il-
Mat 3. lam, sicut scriptum est. Dic ergo: *Commisi mala, & recreaui
Eccl 5. bona.* Faç etiam dignos fructus pœnitentiæ, & ne dixeris:
Ibid. *Peccaui, quid factum est mihi triste?* & non adiicias peccatum
super peccatum, & ne dicas: *Miseratio Dei multa est*, Scito
Ps. 50. enim quia misericordia & ira ab illo. Reuertere igitur ad
Ps. 24. Dominum, & plange: dicito autem: *Tibi soli peccaui, & ma-
Psal. 21 lum coram te feci*, & Delicta iuuentutis meæ & ignorantias
Luc. 14. meas ne memineris Domine, & *Ne auertas faciem tuam à
me, ne declines in ira à seruo tuo.* Ecce pœnitentia hominis se
humiliantis: quomodo non veniam habebit qui talia inge
miscit? quis audiat illum, & non moueatur: Qui enim se
humiliat, exaltabitur: sicut & qui se exaltat, humiliabitur,
Nam scriptum est: *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in ini-
quitate?* Pœnitere pollicit⁹ es, & adhuc carnis opera perfi-
D cis? Nescis quia scriptum est: *Bonum est non vouere te quam vo
Ps 51. uisse te & non reddere?* Peccatum non desinit dominari tibi, &
Eccl 5. tu dicis quod pœnites, & oras. Nescis quod scriptum est:
Peccatori autem dixit Deus: *Quare tu enarras iustitias meas,
& assumis testamentum meum per os tuum*: Ecce qualem com-
Ps. 49. minationem Domini in omnem peccatorem. Quid dicis
tu qui te asseris pœnitentem? Vbi est pœnitentia tua? ex-
clusa est superbiæ astu: dum carnis desideria sequi cona-
ris, Dominum prætermittis. Audi ergo fili, retrahe pe-
dem tuum à sæculo, cui iam pridem renuntiaueras, vt fi-
delis amodo inueniaris. Quid quæris à sæculo, cui iam
renuntiasti? Pœniteas ergo de omni pompa iniquitatis, E
apprehende fidem quam ante maculaueras, quia consen-
seras diabolo tenebrarum, & Dominum qui est lumen,
post dorsum tuum reliqueras. Memorare fili quia scriptū
est: *Quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium?* Miserebi-
tur tibi Dominus, si hæc omnia cum legeris facias, vt per
obedientiam tuam & humilitatem, gratiam consequaris:
si pœnitentiam de toto corde egeris, si Dominum præ Osee. 6
oculis habueris, si missa voragine poculi veneni calicem
salutis accipias, si die ac nocte in lege Domini meditabe-
ris, si omnem sollicitudinem tuā in illum proieceris, tunc
gaudebis & exultabis in Domino, quia vicisti malignum:
tunc erit merces tua in cælo, quia taliter laborasti: tunc e-
rit Dominus adiutor tuus in die iudicij: tunc stabis in ma- Esa. 115
gna fiducia: tūc stabis ad dexteram Dei cum sanctis suis, & Psal. 1.
dicetur tibi: *Venite benedicti patris mei, accipite regnum perpetuū,* 1. Petr. 5
quod vobis parauit pater meus cælestis. Iniustis autem & pecca- Ioan. 11
toribus dicetur: *Ite in ignem æternum, quem præparauit pater ve-* Sap. 5.
ster diabolo. Tunc ibunt impij in ignem æternum, iusti au- Mat. 25
tem in vitam æternam, ad quam nos perducat Dominus Ibid.
noster Iesus Christus, qui cum patre & spiritu sancto viuit
& regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Feria V. post primam Domin. Quadrag. F

De vtilitate ieiunij Quadragesimalis, Sermo.

IN tellexisse vos credo fratres superiore Dominica, cur
hæc nostra ieiunia illis mãsionibus comparauerim, in Sermo XXXVI.
quibus populus Israel tanquam in procinctu quodam Exo. 14.
positus Pharaonem regem quotidiano labore superauit,
& ab inimicis suis quasi quibusdam castris mansionum
sese statione defenderit, ita vt quicumque ex illo comi-
tantium numero diurnæ stationis spatia non confecit,
aut Pharao illum occupauit, aut solitudo peruasit, Si er-
go & nos propositum nobis quadraginta dierum iter
debemus omni labore conficere, & quibusdam quasi
castris nos ieiuniorum deuotione munire, Castra enim
nobis sunt nostra ieiunia, quæ nos à diabolica oppugna-
tione defendunt, Denique stationes vocātur, quod stan-
tes & commorantes in eis inimicos insidiantes repella-
mus. Castra plane sunt ieiunia Christianis, à quibus si
quis aberrauerit, à spiritali Pharaone inuaditur, aut pec-
catorum solitudine deuoratur, Peccatorum autem solitu-
dinem patitur qui deseritur societate sanctorum. Murus G
igitur quidam est Christiano ieiunium; inexpugnabilis
diabolo, intransgressibilis inimico. Quis enim vnquam
Christianorū ieiunauit, & captus est? Quis sobrius man-
sit, & victus est? Temulētum aggreditur, diabolus, luxu-
riosum oppugnat inimicus. Vbi autē ieiunium viderit, fu-
git, metuit, pertimescit, terretur pallore eius, debilitatur
inedia, infirmitate prosternitur, prosternitur inquam in-
firmitate, quia Christiana infirmitas fortitudo est. Vnde
ait Apostolus: *Cum infirmor tunc fortior sum.* Sed quærit ali-
quis, quemadmodum fortis infirmitas? Tunc est fortis in
firmitas, quando caro tabescit ieiuniis, anima puritate
pinguescit. Quantum enim illi ciborum succus subtrahi- 2. Cor. 12
tur, tantū huic iustitię virtus augetur. Tunc igitur homo
imbecillis quidem est ad sæcularia, sed fortis est ad diuina
opera. Tunc enim magis de Deo cogitat, tunc iudicium
metuit, tunc vincit inimicum. Ait enim Saluator de dia-
bolo: *Hoc genus non eiicitur nisi ieiunio & orationibus.* Dicit vti-
que à diabolo energumenum non nisi ieiuniis posse pur-
gari. Videte ergo quæ ieiunij virtus sit, quantam homi- Mat. 17
ni suo præstet gratiam, quod tantam præstet alteri medi-
cinam; quemadmodum proprium sanctificet hominem,
quod ita purificet alienum. Mira enim res est, alteri ieiu- H
nat, & alteri prodest ieiunantis vtilitas. Ergo fratres ab-
stinentiæ arma minime deponamus, & quadraginta die-
rum ieiunia sine intermissione curramus. Hic est enim
perfectus numerus ad vincendum. Dominus enim diabo
lum posteaquam quadraginta dies ieiunauit, euicit, non
quod & ante ieiunia eum vincere non potuisset, sed vt o-
stenderet nobis tunc nos diaboli posse esse victores, cum
per quadraginta dies victores ieiunando desideriorum
carnalium fuissem⁹. Eum quoque qui hunc numerū con-

[A] [Mat. 4.] secratum gulæ intemperantia violasset, tanquam imbecillem & miserum facile eum ab inimico posse superari. Quomodo enim potest in altero diaboli improbitatem vincere, qui gulæ intemperantiam in se ipso non vincit? Prius ergo homo tui victor esto, vt possis esse victor alterius. Sunt enim intra te proprij tibi hostes, qui quotidie te oppugnant. Ecce enim auaritia te diuitiarum ambitione circumuenit, luxuria epularum suauitate captiuat, hęresis scientiæ peruersitate peruertit. Vince ergo inimicos proprios, vt vincere possis alienos. Non enim fratres leue peccatum est, fidelibus indictam Quadragesimam à Domino violare, & ieiunia consecrata ventris voracitate dissoluere. Scriptum est: *Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.* Si vis ergo Christianus esse, debes quod Christus fecit, facere. Ille qui peccatum non habebat, Quadragesimam ieiunauit, tu [1. Ioan. 2.] non vis Quadragesimam ieiunare qui peccas? Ille inq̃ peccatum non habebat, sed pro nostris ieiunauit peccatis. Qualis ergo apud conscientiam tuam Christianus es, [1. Petr. 2.] [Ibid. in supra serm. [illegible]] cum Christo pro te esuriente tu prandes? Cum Saluatore pro te ieiunante tu reficeris? Non igitur, sicut dixi, leue peccatum est, indictum violare ieiunium. Nam vt hoc exemplis breuiter approbemus, legimus in libris Regnorũ, [B] cum Saul rex Israel bellum contra Allophylos gereret, vniuerso eum exercitui indixisse ieiunium, & abstinentibus cunctis eum contra aduersarios pugnare cœpisse. [1. Reg. 14.] Bonus plane rex, qui hostes suos non tam armis quam deuotione vincebat, & plus dimicabat religione quam telis. [Ibid.] Cum ergo Saul abstinentiam diei suis omnibus indixisset, & Ionathas eius filius præcepti nesciens inter medias hostium acies victor incedens fauum mellis intincta sceptri summitate gustasset, tanta indignatio repente commota est, vt & differretur victoria, & diuinitas læderetur. Denique nec bello finis imponitur, nec regi responsum propheticum datur. Vnde intelligimus quod Saul hostes non tam virtute militum, quam abstinentia superabat. Denique vnius culpa cunctis confertur ignauia, & vnius delicto omnibus generatur infirmitas. Deficit enim virtus in exercitu, vt deficit in obseruatione ieiunium. Quod vt peccatum Saul ex ipsa diuinitatis offensione cognouit, statim Ionathæ dixit non esse parcendum, sed peccatum admissum effusione eius sanguinis expiandum. Videte quanta apud Saul regem fuerit religionis obseruantia, qui offensum Deũ optauit etiam parricidio mitigare: & quan- [C] ta sit resoluti culpa ieiunij, quæ non sanguinis effusione punitur. Et si ignorans Ionathas indictum à patre ieiuniũ quia resoluerit, morti addicitur: qui sciens indictum à Christo resoluit, quid meretur? Ergo fratres statutum nobis custodiamus omni obseruatione ieiunium, vt hostes nostros spiritales carnalesque vincamus. Habemus enim, sicut nostis, carnales hostes. Ieiunemus igitur, vt eos & [Rom. 7.] exercitus noster & Saul superet & obtineat. Nec in abstinentia positi declinemus ad fauum. Fauus enim quidam mundi est voluptas, seu vitia, quæ sicut scriptum est, ad [Prou. 5.] tempus quidem impinguant fauces, nouissima amariora sunt felle.

Feria VI. post primam dominicam Quadragesimæ.

De ieiunio Christi, & tentatione, Sermo.

[Sermo XXXVII.] MEminisse debet vestra dilectio, fratres. hoc me anteriore Dominica prædicasse, & dedisse rationem cur Dominus Quadragesimam ieiunauerit, vel cur [D] ipsa ieiunia in deserto transegerit. Diximus enim hęc omnia obseruasse eum non iustificationis suæ causa, qui erat virgo per omnia, sed nostræ salutis gratia: vt quorũ generatio per intemperantiam peccauerat, per abstinentiam sanaretur. Videamus igitur quid illo in tempore vel in ipsa solitudine gestum sit. Dicit enim Euangelista ad fuisse ibi diabolum, & Saluatorem eius versutia fuisse [Luc. 4.] tentatum. Ait namque sacra lectio, esurisse Dominum, & dixisse illi diabolum: *Si filius Dei es, dic lapidi huic, vt fiat panis.* Videte artem Domini, qua aduersarium fraude circumuenit. [E] Post multa ieiunia esurire se simulat, vt diabolum quem ieiunando iam vicerat, iterum esuriendo solicitet, Spem enim illi congrediendi ex infirmitate famis quodãmodo tribuit, vt dum veluti contra imbecillem congreditur, gloriosus superetur. Hæc enim est vera victoria: vt qui Adam immortalem, gloriosum & epulantem subuerterat, nunc ab homine mortali, humili atque esuriente vincatur. Cernens enim esurientem diabolus Dominum, [Ibid.] hominem putat, dubitat Saluatorem, & ideo ait: *Si filius Dei es, dic lapidi huic vt fiat panis.* O misera satane & extrema congressio: diabolus in deserto tentationis solida arma non inuenit, deest illi de paradiso amœnitas arborum, deest illi consiliatrix Eua, deest illi pomorum speciosa deceptio: & quia non inuenit cibum quem offerret esurienti, [Gen. 3.] postulat in cibum saxa mutari. Vndique exclusus, vndique defraudatus, ad pauimenta se confert. Satis enim manifeste ostendit vastitatem sibi eremi restitisse, cum putat propter inopiam rerum etiam elementa posse conuerti. Postulat igitur in panem lapides commutari. Versutus & callidus scit quid petat, nouit factum esse quod dicit. Meminit enim in veteri testamento sitientibus aquam de lapide profluxisse, vult etiam hic e- [Exo. 17] [F] surienti cibum de lapide ministrare. Retinet enim duritiam petræ in liquorem ibi fontium resolutam: cupit etiã hic asperitatem saxi in panis dulcedinem transformari. Suspicatur enim ipsum esse Christum, qui hæc operari soleat de natura saxorum, sicut ait Apostolus Paulus: *Bibebant de spirituali consequenti petra, petra autem erat Christus.* Suspicabatur inquam ipsum esse Christum, cum postulabat [1. Cor. 10.] vt de lapide panem faceret, sed putabat tãtummodo solũ hominem, cum esurientem videbat. Saluator autem versutiam eius mira responsione condemnat. Nec facit quod dicit diabolus, ne videatur pro arbitrio aduersarij virtutis suæ gloriam declarare: nec tamen respondit non posse fieri, qui negare non poterat, quod sæpe iam fecerat. Igitur nec acquiescit petenti, nec denegat exploranti: ac per hoc & potentiam virtutis suæ suo reseruat arbitrio, & versutiam aduersarij diuino confutat eloquio. Respondit ergo ille: *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei,* hoc est, non in pane terreno, non in cibo materiali, quo [Mat. 4.] Adam primum hominem decepisti, sed in verbo Dei, in quo sunt vitę alimenta cælestis. Verbum autem Dei Christus est Dominus, sicut Euangelista dicit: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum.* [Ioan. 1] [G] Quisquis ergo verbo Christi pascitur, terrenum pabulum non requirit. Nec enim potest sæculi panem cupere, qui pane reficitur Saluatoris: Habet enim Dominus suum panem, immo panis ipse Saluator est, sicut docuit, dicens: *Ego sum panis viuus qui de cælo descendi.* [Ioan. 6.] De quo pane dicit Propheta: *Et panis cor hominis confirmat.* [Ps. 103.] Quo ergo mihi panem offert diabolus, cum habeam panem quem Christus impartit? Quo mihi cibum, per quem protoplastum deiectum memini, Esau primitiuis fraudatum vidi, Iudam Iscariotem [Gen. 3.] proditionis scelere denotatum? [Gen. 25.] Adam enim per escam paradisum perdidit, Esau per lentem honorem primatus amisit, [Ioan. 13] Iudas per buccellam apostolatus sublime deposuit, ex quo enim buccellam sumpsit, non iam apostolus cœpit esse, sed proditor. Sic enim scriptum habes, [Ibid.] dicente Domino: *Cui intinctum panem dedero, ipse me tradet.* Et continuo post buccellam introiuit in illum satanas. Non bonus cibus, post quem negatur Dominus, post quem ingreditur inimicus. Non bonus cibus, post quem Christus respuitur, deuoratur antichristus. Non bonus cibus, qui benedictione caret, maledictione completur. Illa ergo esca nobis necessaria est quæ vitam præstat, quæ animam pascit, postquam sequitur Christus, inimicus ex- [H] cluditur. Illam escam accipere debemus, quam Saluator, non diabolus subsequatur, quę perceptione sui confessorem faciat, non proditorem. Quam bene autem ieiunio- [Mat. 4.] rum tempore verbum Dei dixit esse quod reficit, vt ostenderet ieiunia nostra non debere sæculi actibus occupari, sed sacris literis exerceri. Negligit enim famem corporis, qui pabula lectionis intendit: nec ventris curam habere poterit, qui alimentũ verbi cælestis acquirit. Ipsa est enim refectio quæ saginat animam, quę impinguat viscera, cum

A de diuinis scripturis cibum eloquij perennis accipimus. Ipsa est esca quæ vitam æternam tribuit, & insidias à nobis diabolicæ tentationis excludit. Quod autem sacrarum litterarum lectio vita sit, Dominus testatur, dicens: Ioan. 6. *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita est.*

Dominica secunda Quadragesimæ.

Hortatur populum ad ieiunium Quadragesimale obseruandum, Sermo.

Sermo xxxix. Nu. 33. RETinent adhuc sensus vestri, fratres, nos hoc superiore Dominica prædicasse quod huius Quadragesimæ nostræ figuram illæ quadraginta & duæ mansiones habuerint, per quas populus Israel exiens de Ægypto, diurno profectu terram repromissionis intrauit, & quasi quibusdam salutis gradibus post iugum seruitutis ascendit ad regnum. Figura inquam fuit in illis mansionibus ieiuniorum nostrorum, non solum in quantitate numeri, sed etiam in obseruatione virtutum. Non enim tantum filij Israel in itinere deserti corporeis gressibus ambularunt, quantum in via Domini religiosis actibus profecerunt. In via plane ambulauerunt Domini, quæ illos portauit in fluctibus, & paruit è cœlo. B Esurientibus enim in Exo. 14. Exo. 16. eremo manna non defuit, periclitantibus in mari terra non fugit. Ibi mare in semitam sternitur, hic cælum reseratur. Propter gratiam famulorum Dei Iordanis fluenta sua retinet, aquam sitam Mara commutat. Iosue 3. Exo. 15. Illic retrorsum conuersa, quæ sequebatur vnda præcedit: hic in melius temperata, quæ amarum stillabat vena dulcescit. Et mirum in modum fluuius cursum perdidit, fons saporem. Sed quoniam diximus filios Israel venientes ad Maran, aquæ amaritudine laborasse, eamque non nisi ligni iniectione potare potuisse, typum quoque in illa fuisse veteris testamenti, videamus quo exinde proficiscens populus ipse peruenerit. Peruenit in locum qui dicitur Elim in quo erant duodecim fontes purissimi, & septuaginta Ibidem virentium multitudo palmarum. Videte mysterium Dei quemadmodum post amaritudinem legis, fluenta euangelicæ pietatis exuberent. Ibi fons vnus austerus est ad bibendum, hic plures, & omnes dulces sunt ad potandum. Ibi post fatigationem nulla refectio, hic post laborem refrigerium atque victoria. Sitientibus enim fontes ministrantur, palmæ vincentibus offeruntur. C Palmæ inquam offeruntur vincentibus, quia post legis duritiam ad Euangelij gratiam peruenisse, vicisse est. Præmium enim quoddam victoris est, os viuo fonte diluere, & dexteram triumphali palma munire. Per fontem enim lingua confessoris purificatur; per palmam dextra martyris honoratur. Illi quia Christi exaltauit gloriam, hæc quia aram sacrilegij recusauit. Præmium enim quoddam est palma martyrij, quæ confitenti linguæ dulcem fructum tribuit, & victrici dexteræ gloriosum præstat ornatum. Et plane palma martyribus similis ad cibum, vmbrosa ad requiem, honorabilis ad triumphum, semper virens, semper vestita folijs, semper parata victoriæ. Ioan. 12. Luc. 19. Atque ideo non marcescit palma, quia martyrum victoria non marcescit. Ipsæ denique palmæ sedenti super asinam & venienti ad templum Domino à populis offeruntur. Cum enim discipuli vestimenta sua sternerent, & iter Christo suis amictibus communirent, non habuit maius præmium nisi palmas, quod ei deuotio plebis offerret significans stratis in itinere vestibus im- D pollutam viam illi in mundo, oblatis palmis ipsum mundi esse victorem. Ipse inquam victor est, de quo Apoc. 5. 2. Tim. 1. ait scriptura: *Vicit leo de tribu Iuda.* Ipse plane victor, qui destruxit diabolicam mortem, vitam illuminauit æternam. Psal. 91. Palmæ igitur aduenienti eriguntur Christo. Scriptum est: *Iustus sicut palma florebit.* Recte ergo aduenienti iusto eriguntur vexilla iustitiæ, & auctori suorum obsequuntur tituli triumphorum. Prius autem quam tollantur palmæ, iter Domini vsque ad templum discipulorum vestibus operitur, & vt impolluta sit semita Saluatoris, Luc. 19. Apostolorum amictibus communitur. Quod quidẽ in mysterium factum puto. Via enim Christi quæ ducit ad templum, fides eius est atque doctrina. E Hanc igitur viam discipuli; vt nos sine offensione gradiamur, amictus proprij corporis exuentes suo strauere martyrio, vt inter diuersarum gentium turbas iustitiæ semitam membrorum suorum vestimenta substernant, & cœnosam voraginem mundi operiant, & impollutam viam Saluatoris ostendāt. Ad duodecim ergo fontes post Maran venit populus Israel. Exo. 15. Psal. 67. Legimus in Propheta: *Benedicite Domino de fontibus Israel.* Dominus Christus est, qui non nisi per Apostolorum ora discitur, discipulorumque doctrinam. Apostoli dicendi sunt fontes, quia velut omnes purissimi gratia prædicationis exuberant, & post amaritudinem legis, venarum suarum larga sapientia poculi dulcedinem stillant. Nec mirum si potus dulcis est fontium, in quorum sinu cib. dulcior est palmarum. Apostoli ergo sunt fontes, qui totius terræ faciem doctrinæ suæ flumine rigauerunt, & fatigatis gentium populis potum diuini mysterij propinarunt. Septuaginta autem palmas iuxta fontes apostolicos generatas, septuaginta illos discipulos dixerim, qui secundo ab Apostolis gradu propter salutem hominum à Domino dirigũt, Exo. 15. quos Lucas Euangelista describẽs, *binos & binos asserit destinatos.* Luc. 10. Ibidem. Qui vere velut palmæ post curas hominum cum exultatione redeuntes gloriantur apud Dominum sibi & dæmonia esse subiecta. F Recte igitur comparantur palmis, qui palmarum præmio diaboli extitere victores.

Feria II. post Dominicam II. Quadrag.

Hortatur adhuc populum ad ieiunii Quadragesimale obseruandum exemplo Christi Domini nostri, Sermo.

Sermo xxxx. SI bene retinet vestra dilectio fratres, superiori Dominica prædicauimus quod sanctam Quadragesimam abstinendo ipse Dominus consecrauerit, & tot dierum noctiumque curriculo cibum omnino non capiens, vnum ac solidum ieiunij corpus effecerit: quod in totum non obseruare, sacrilegum est: ex parte violare, peccatum est. Hoc enim fecit causa salutis nostræ, vt rem vtilem non solum doceret verbis, sed etiam exemplis instrueret, vt iisdem vestigijs quibus ad fidem currimus, ad abstinentiam gradieremur. Sed videamus quę causa fuerit vt ieiunia Saluator indiceret, & ipse sibi primum vt bonus humani generis medicus ieiunaret. Bonus enim medicus poculum quod ægro daturus est, prior gustat, vt peritiam artis suæ ante in seipso demonstret, & experimen- G tum æger accipiens securus sit de poculo, securior de salute. Deinde quo loci hoc ipsum tempus ieiunij procurarit. Dicit enim Euangelista abstinuisse Dominum quadraginta diebus & noctibus in deserto. Arbitror itaque Mat. 4. Gen. 3. causam hanc esse ieiunij, vt quia primus Adam in paradiso constitutus per intemperantiam gulæ gloriam immortalitatis amiserat, eandem immortalitatem secundus Adam Christus per abstinentiam repararet. Et quia contra mandatum Dei gustans de interdicta arbore peccatum mortis inciderat, nunc secundum mandatum Domini ieiunans, vitæ iustitiam mereretur. Hoc enim agit Saluator, vt iisdem vestigijs quibus amissa fuerint delicta, purgentur: hoc est, vt quia homo manducando deliquerat, corrigat abstinendo: vel quia epulando mulierem cognouerat, nunc eandem ieiunando despiciat. Adam enim Euam non nisi intemperantia prouocante cognouit. Gen. 4. Quamdiu autem mansit in illis intemerata paritas, mansit & impolluta virginitas: & quamdiu ieiuna- H uerunt ab interdictis epulis, tamdiu & à pudẽdis ieiunauẽre peccatis. Fames enim amica virginitatis est, inimica lasciuiæ: saturitas vero castitatem prodigit, nutrit illecebram. Igitur sicut dixi: hoc agit Dominus, vt iis præiudiciis quibus homo obnoxius peccato fuerat, liberetur. Propterea nãque per omnia secundum similitudinẽ Rom. 5. Adæ nasci voluit, vt secundũ similitudinẽ Adæ oia hominis peccata dissolueret. Adã.n. de terra virgine nat' est, & Christ' de Maria virgine procreat'. Illi' maternũ solũ nec dũ rastris scissũ fuerat, istius maternũ secretũ nunq̃ concupiscentia violatum. Gen. 2. Adam Dei manib. plasmatur e limo, Christus Dei spiritu formatur in vtero. Vterq; ergo orit à Deo

A à Deo patre, vterque virgine vtitur matre, *vterque*, sicut Euangelista dicit, *filius Dei est*: (Luc. 3.) sed Adam creatura est Dei, Christus vero substantia. Hoc est ergo, agit Dominus sicut Adam secundus, vt quod prior homo manducãdo perdiderat, hoc alter ieiunando recipiat, ac legem in paradiso abstinentiæ datam, in deserto custodiat. Sciebat enim prçceptum Dei non vnius loci legem esse, sed mundi. Non enim interest, diuinitatis mandatum vtrum domi an in agro custodias, cùm vbique sit qui præcepit. In deserto itaque Saluator implet mandatum Dei, vt ibi Adam saluaret (Ps. 138) errantem, vbi fuerat de paradisi possessione deiectus. Adam enim expulsus paradiso, inculti mundi deserta sustinuit. In deserto ergo primum homini salus refunditur, vbi non sunt epulæ, vbi desunt deliciæ, (quod est omnium malorum causa) deest & mulier. Potuerat enim Adam inter illas paradisi inconcussus stare delicias, si Eua ibidem cum diabolicis illecebris non fuisset. (Eccl. 25.) Conueniens ergo est desertum saluti, vbi non est Eua quæ persuadet, non est mulier quæ blanditur. Videte rem miram, in paradiso cum Adam diabolus decertat, in deserto cum Christo diabolus dimicat, vbique insidiatur homini, vbique congreditur: sed vbi mulierem inuenit, vincit: vbi mulierem non inuenit, victus abscedit. Formam igitur dedit nobis Deus B in hoc facto, vt ieiuniorum tempore tamquam desertum habitantes abstineamus epulis, voluptate, muliere, nec coniũgatur nobis Eua, ne nos à casta obseruatione illecebrosa persuasione subuertat. In deserto enim quodammodo videtur habitare qui Quadragesimæ tempore ieiunus & castus est. Desertum plane quoddam ipsum corpus est Christiani cum non repletur cibis, non poculis irrigatur, sed arentis inediæ squalore negligitur. Desertum inquam est corpus nostrum cum abstinentia marcescit caro siti pallor obducitur, & contemptu rerum totius hominis species inculta sordescit. Tunc Christ° Dñs habitat desertum pectoris nostri, cum nostram terram fame squalidam ac siti aridam esse reperit, secundum quod ait propheta David: (Psa. 62.) *Sicut in terra deserta & inuia & inaquosa, sic in sancto apparui tibi.* Aliter enim sicut in sancto ei apparere non possumus, nisi terra corporis nostri fuerit deserta mundanis delicijs, inuia diabolicis concupiscentiis, & inaquosa libidinosis illecebris. Tunc habitans Saluator hoc desertum corporis nostri, omnes ibi diaboli factiones exuperat, & secretum ac securum à cogitationibus sæculi esse suum facit habitaculũ, vt deinceps nos intra nosC metipsos veluti in solitudine constituti, non nisi cælum respiciamus & terram: hoc est, non cogitemus alium nisi cælestis regni Dominum, & terrenæ resurrectionis auctorem.

Feria tertia post Dominicam secundam Quadragesimæ.

Docet hunc quadragenarium ieiunij numerum diuinitus esse constitutum. Sermo.

(Sermo XL.) ANte dies aliquot deuotionem sanctæ Quadragesimæ prædicantes, sacrarũ litterarum exempla protulimus, quibus approbaremus hunc quadragenarium numerum non esse ab hominibus constitutum, sed diuinitus consecratum: nec terrena cogitatione inuentum, sed cælesti maiestate præceptum. Atque ideo qui constitutum numerũ vna die manducando præterit, non vt vnius diei violator accusatur, sed vt totius Quadragesimæ D transgressor arguitur. Vnde bonum est homini vt dictum numerum ad diem sine labore ieiunet, & totius Quadragesimæ consequatur pariter sanctitatem. Hæc autem non tam sacerdotum præcepta, quam Dei sunt. (Mat. 10) Atque ideo qui spernit, non sacerdotem spernit, sed Christum qui in suo loquitur sacerdote. Videamus igitur quo tempore hanc obseruantiam nobis indixerit Dominus, si non veluti per istam deuotionem cuncta elementa voluerit habere profectum. Ecce enim vt indicta Quadragesima, constricta hyemali gelu terra resoluitur, & aquarum fluenta meatus suos glacie liquefacta recipiunt; sic quoque corporum nostrorum hoc eodem tempore contracta sceleribus peccata soluuntur, & vitæ nostræ purior E cursus liquefacto rigore diaboli meatum suum pristinum recognoscit. Terra inquam indicta Quadragesima asperitatem deponit hiemys, ego indicta Quadragesima asperitatem reiicio delictorum. Illa terra aratris scinditur, vt mundanis sit cõgrua frugib°: mea terra ieiunijs exaratur, vt cælestibus sit apta seminibus. Sicut enim redditum vberiorem capit qui frequentius vexando exercet campũ, ita maiorem gratiam percipit qui exercet corporis sui cãpum sæpius ieiunando. Ecce enim abstinentiæ tempore herba segetum reuiuiscit in messem, surculus arboris conatur in fruticem, palmes vineæ pubescit in gemmam, & omnia de inferioribus ad altiora se subrigunt: ita hoc eodemque tempore hominum spes intermortua reuiuiscit in posterum, fides perdita reparatur in gloriam, temporalis vita proficit in æternam, & omne genus humanum ad cælestia se subrigens, ab inferis ad altiora consurgit. Modo ferrum gestans agricola sarmenta deputat vinearum. Ita & nunc Euãgelium tractans episcopus sordes amputat populorũ, & isto quadragenario curriculo vniuersæ hoc agunt creaturæ, quatenus depositis superfluis, ornatæ vel comptæ in Pascha procedant. Modo omnia sunt in partu, vt tunc reperiantur in fructu. Tunc enim contra naturæ F speciem spina profert rosam, calamus fragrat lilium, suauitatem arida virgulta depromunt, & ita cuncta floribus adornantur, vt festiuitatem diei magni creatura ipsa nitore sui celebrare credatur. Igitur & nos hoc eodem ieiuniorum tempore producamus de spinis nostris rosas, (Mat. 7.) hoc est, de peccatis iustitiam, de seueritate misericordiam, de auaritia largitatem. (Luc. 8.) (Gen. 3.) Istæ enim spinæ sunt corporis nostri, quæ præfocant animam, de quibus ait scriptura: *Spinas & tribulos tibi germinabit terra.* Germinat enim mihi terra mea spinas, si me corporalis libidinis titillatione compungit. Generat mihi tribulos, cum me diuitiarum sęcularium cupiditate discruciat. Spina enim Christiano, auaritiæ suæ radix est Spina viro bono, honoris ambitio est. Videntur enim specie apud suos grata esse, sed lædunt. His ergo nisi vigilando & ieiunando carere non possumus: quin potius per abstinentiam ipsæ spinæ vertentur in rosam. Producit enim ieiunando libido castimoniam, superbia humilitatem, sobrietas parcitatem. Hi enim sunt flores vitæ nostræ, qui suaue Christo redolent, qui odorem bonum Deo spirant. Vnde ait Apostolus: (2. Cor. 2) *Quoniam Christi bonus odor sumus Deo.* G Hanc ergo Quadragesimam largitus est nobis Dominus, vt huius temporis spatio in morem totius creaturæ nunc concipiamus virtutum germina, vt in die Paschę fructum iustitiæ proferamus. Hoc autem quadragenario numero se ipse Domin° Christus exercuit, non vt profectum ipse caperet, sed vt profectum salutis nobis ostenderet. (Esa. 11.) Nec enim erat in illo spina peccati, quę verteretur in florem. Ipse enim erat flos natus non de spina, sed virga, sicut ait Propheta: *Exibit virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.* Virga enim erat Maria, nitida, subtilis & virgo, quæ Christum velut florem integritate sui corporis germinauit. Continuatis ergo (Mat. 4.) quadraginta diebus hæc ieiunia non esuriens Dominus procurauit, sed dicit illum Euangelista esuriisse postea. Quomodo ergo potest fieri vt qui tot dierum numero famem sitimque non senserit, postea esurierit? Esuriebat plane; nec negare possumus quod esurierit. Esuriit enim non cibum hominum, sed salutem, nec escarum sæcularium epulas concupiuit, sed animarum desiderauit cælestium sanctitatem. Cibus enim Christi est redemptio poH pulorum, cibus Christi est paternæ voluntatis effectus, (Ioan. 4.) sicut ipse ait: *Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui me misit.* Vnde & nos esuriamus cibum, non qui terrenis epulis apparatur, sed qui diuinarum scripturarum lectione colligitur. Ille enim corpus ad tempus nutrit, hic autem animam reficit in æternum.

[A]

Dominica III. Quadragesimæ.

Hortatur populum vt ieiunij tempore declinando à culpis vacet bonis operibus. Sermo.

[*Sermo XLI.*] DIximus superiore Dominica hoc esse fidei nostræ opus primum, vt horum quadraginta dierum curriculo deuotissime ieiunemus, & istam esse causam salutis nostræ, si hoc tempore abstinentiæ operam commodemus. Atque ideo fratres dilectissimi inspicere debemus, quæ sit huius forma ieiunii, vt respiciamus quanta sit eius vtilitas. Est enim interdum inutile & inane ieiunium, quod licet ventrem & omnia viscera succo saturitatis exhaurit, non tamen acceptum est Deo, quia mentem & intimos sensus minime vinculo iniquitatis euacuat. [*Dist. 86. c. quid prod. & 2. par. 13. c. 24.*] Quid enim prodest ieiunare visceribus, & luxuriare venatibus? abstinere cibis, errare peccatis? castigare corpus inedia, mentem exercere nequitia? vinum forte non bibere, & ebrium cogitatione malignitatis incendere? nisi quod facilior causa est saturi siue temulenti, quam iniqui pariter & ieiuni. Ille enim peccare aliquando desinet, qui ebrius aliquando obdormit; hic autem errare non cessat, qui exercitatus malis ieiunijs semper inuigilat. [B] Vnde inutile & inane est tale ieiunium quod inedia membra debilitat, & animam à perditione non liberat. De quo ieiunio dicit sanctus Propheta ex persona Domini: [*Esai. 58. Dist. 86. c. an putatis. & 2. par. 13. c. 24. § an putatis.*] *Vt quid mihi ieiunastis? non tale ieiunium elegi, dicit Dominus.* An putatis illum ieiunare fratres qui primo diluculo non ad Ecclesiam vigilat, non beatorum martyrum loca sancta perquirit, sed surgens congregat seruulos, disponit retia, canes producit, saltus siluasque perlustrat? Seruulos inquam secum pertrahit, fortasse magis ad Ecclesiam festinantes: & voluptatibus suis peccata accumulat aliena, nesciens reum se futurum tam de suo delicto, quam de perditione seruorum. Tota igitur die venatibus immoratur, nunc clamorem immoderatum effert, nunc silentium latenter indicit, lætus si aliquid ceperit, iratus si id quod non habebat amiserit, & tanto studio gerit, quasi ideo indictum ieiunium fuerit vt venetur. In his ergo luxurijs fratres dicite quis cultus sit Dei, quę mentis possit esse deuotio: qui propterea ieiunat, non vt Deo atque orationibus vacet, sed vt tota die otiosus & liber proprias exerceat voluptates? [C] Quamuis igitur qui eiusmodi es frater, vespere ad domum redeas, quamuis declinante iam sole manduces, potes videri tardius te refecisse, non tamen Domino ieiunasse, non enim potes videri voluptatem tuam exercens, fecisse Domini voluntatem. Hæc enim voluntas est Domini, vt ieiunemus à cibis pariter & peccatis. Abstinentiam indicamus corpori, vt à vitiis magis animam abstinere possimus. Frænum enim quoddam est luxuriantis animæ corpus exhaustum. Quisquis enim ieiunat & peccat, lucrum escarum fecisse videtur, non salutis: & parcendo copijs, replesse cellarium, non mentem saginasse virtutibus. Nonnulli autem diuinorum immemores præceptorum, itcirca seruos & subditos sibi potestatem dominationis exercent, vt in his diebus non dubitent flagris eos [*Esa. 58.*] cædere, pœnis afficere, compedibus præpedire. Et si forte cum ad reficiendum venitur, tardius minister adfuerit, statim eum verberibus laniare, & prius se satiare serui sanguine, quam conuiuij voluptate. Horum tale ieiunium est, quod ideo ieiunatum est, non vt diuinitatis misericordiam prouocaret, sed vt clamorem familiæ ingemiscentis effunderet. Quisquis autem cupit de Deo misericordiam [D] promereri, ipse debet prior esse misericors. Scriptum est enim: *Qua mensura mensi fueritis, eadem mensura remetietur vobis.* Et quod magis dolendum est, Christianus dominus Christiano in his diebus seruo non parcit, minime respiciens quod etsi seruus est conditione, gratia tamen frater [*Luc. 6.*] est. Etenim similiter Christum induit, ijsdem participat sacramentis, eodem quo & tu vtitur Deo patre, cur te non vtatur vt fratre. Sunt enim plerique qui de venatibus redeuntes, magis canum quam seruorum curam gerunt, & faciunt eos iuxta se vel recumbere vel dormire, quotidianum illis cibum sui præsentia ministrãtes, qui vtrum serui eius fame moriantur ignorant; &, quod est grauius, nisi diligenter his præparatum fuerit, pro cane seruus afficitur. [E] Vides enim in nonnullorum domibus nitidos & crassos canes discurrere, homines autem pallentes & titubantes incedere. Isti ergo miserebuntur aliquando pauperibus, qui minime suis famulis & domibus miserentur? Scire igitur debemus fratres hoc acceptum Deo esse ieiunium, non solum vt abstinentia castigemus corpora, sed etiam humilitate animas induamus. Simus ad seruulos mites, blandi ad extraneos, misericordes ad pauperes. Surgentes primo diluculo ad Ecclesiam festinemus, referamus Deo gratias, peccatis veniam postulemus, rogantes præteritis delictis indulgentiam, cautelam futuris. Tota die sit nobis vel oratio vel lectio. Qui litteras nescit, sanctum virum perquirens eius confabulatione pascatur, nulli actus seculi actus diuinitatis impediant, non ludus tabulæ mentem auocet, non voluptas canum sensus abducat, non negotii compendium animam auiditate peruertat. Quidquid enim aliud præter mandatum Dei feceris, quamuis abstineas, non ieiunas. Hoc est enim salutare ieiunium, vt sicut abstinetur corpus ab epulis, ita & anima refrænetur à vitiis. Illud etiam fratres ad perfectionem ieiunii tacendum [F] non est, vt qui abstinemus & minime prandemus, hoc tempore prandia nostra pauperibus prærogemus. Hæc enim est vera iustitia, si te esuriente de cibo tuo alius satietur. Sic enim tu pro delictis tuis ieiunus Dominum roges, & ille pro te satiatus exoret. Vtrumque tibi proficiens, & tua fames, & saturitas mendicorum. Ceterum qui sic abstinet, vt nihil pauperibus de suis epulis largiatur, videtur quæstum sibi suum fecisse ieiunium, & negotiationem parcendo. Ad hoc enim abstinuit, non vt placeret Deo, sed ne amplius erogaret. Atque ideo bona eleemosyna cum ieiunio, quasi non quoddam negotiationis genus, vt tam parce viuat, vt abstinentia sua monachos clericosque præcedat. Nisi hoc interest, quod illi hoc quæstus causa faciunt, nos salutis: illi pecuniæ compendio suas animas macerant, nos propter animarum lucrum nostra corpora castigamus.

Feria sexta post Dominicam tertiam Quadragesimæ.

De virtute aquæ baptismatis, & eleemosynæ, ex verbis Euangelij Ioan. cap. IV. Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Sermo. [G]

[*Sermo XLII.*] REtinet vestra dilectio fratres, ante dies aliquot cum sermonem ad vos de eleemosynis faceremus, primitus nos originem misericordiarum quærere voluisse, & reperto earum fonte virtutum ostendisse quod mulieris Samaritanæ sordes melius Christi vnda diluerit, [*Luc. 4.*] quam Samariæ aqua purgarit, & quod mundius misericordia deterserit peccata quam puteus. Mundius plane misericordia quam puteus detergit maculas, quia putei aqua tantum corporis cutem abluit, misericordiæ autem bonitas animæ interna purificat. Hoc etiam demonstrasse, quod huic euangelicæ mulieri illa prophetica meretrix conueniret, quæ posteaquam viua aqua se lauit, obliuione possessa prauitatis, nitore puritatis exultat. Neque enim de meretrice huius mundi talem sententiam Propheta diceret, cuius pollutio non solum aqua non diluitur, sed etiam polluit ipsa quod tangit, dicente Apostolo: [*Prou. 30.*] *Qui autem se iungit meretrici, vnum corpus efficitur.* Quod si vnum corpus tactu suo efficit, & in cohærentem sibi ignominiæ suæ membra transfundit, quomodo potest purificari ipsa, cũ polluat? [H] [*1. Cor. 6.*] Quæ ergo sit ista meretrix, q̃ ista Samaritana mulier, cuius adulterij sordes fons Christi deterserit, solicitius requiramus. Ego hanc mulierẽ Ecclesiam esse puto de gentibus congregatam, quę & transactis annis quinque milibus, cum in sexto millesimo anno idolorum fornicationib. subiaceret, omnem ignominiã suam adueniente Christi fonte purgauit, & maculas quas adulterinis sacrilegijs contraxerat, fide Saluatoris abstersit, ac relinquens sicut inanem hydriam priorem patrium cultũ, vniuerso orbi Domini annuntiauit aduentum. Hęc,

inquam,

inquam, illa est meretrix, quæ posteaquam lota est, nihil
A se dicit fecisse prauum. Posteaquam enim Ecclesia bapti-
Pro. 30. simi nitore purgata est, diabolicę impietatis non meminit,
religione veritatis exultat, factaque de meretrice virgo
non recordatur priorum scelerum, sed gloriatur in inte-
gritate. Ait ergo Propheta: *Ignem ardentem restinguit aqua: &*
Ecc. 3. *eleemosyna resistit peccatis.* Sæpe quidem videamus hoc fie-
ri, vt aqua effusa flammarum restinguat incendia: sed & è
contrario interdum videmus quod immensi ignium glo-
bi aquarum fluenta consumant, & veluti ab aquis accepta
esca vehementius redimitis ardoribus conualescant: ita vt
videantur aqua non extinxisse incendia, sed auxisse. Quænā
est illa aqua, quæ consumit flammas, nec ipsa consumitur?
Illa est puto, quæ in lauacro de Christi fonte profluens nō
consumitur à peccatoribus, sed gehennæ consumit incē-
dia. Quæ dum per baptismum infunditur, & ipsa in homi-
nibus & tartari restinguit ardorem. Viuit plane in homi-
Ioan. 4 nibus, sicut ait Dominus: *Aqua autem quam ego dabo ei, fiet in*
eo fons aquæ salientis, & reliqua. Mirum ego in modum aqua
Christus vna eademque operatione & viuificat & extin-
guit. Viuificat enim animas, delicta restinguit: has lauacri
sui refrigerio reparat, illas purgatis sui vnda consumit. Et,
B quod ad maiorem baptismatis pertinet gratiam, apud su-
peros mysterium celebratur, & apud inferos gehenna re-
stinguitur: hic fluunt aquæ, & illic tepescit incendium: hic
in fonte homo mergitur, & illic de tartaro liberatur. Sed
nec mirum si in baptismi sacramento aperiatur infernus,
cū tunc quoq; reserer & cælū. Aperiuntur. n. hæc elemen-
ta, vt ad lauacrū Christi cōueniat libertas & gratia: libertas
de inferno, gratia de cælo. Libertas resurrecturis tribui-
tur, gratia regnaturis. Illi eruuntur de pœna, hi assumun-
Rom 6. tur in gloria. Illi qui erant serui peccati, liberi fiunt iustitię
hi qui angustijs sæculi tenebantur, paradisi amœna perci-
piunt. In baptismo ergo Christi aperiuntur cæli, aperiun-
tur & tartara. Inde vt Spiritus sanctus adueniat, illuc vt
misericordia Saluatoris accedat: deferatur de cælo vita,
mors à tartaro destruatur. Ita igitur eleemosyna resistit
peccatis, sicut aqua baptismi gehennæ restinguit incen-
dium. Ergo Eleemosyna quodammodo animarum aliud
est lauacrum, vt si quis forte post baptismum humana fra-
gilitate deliquerit, vt supersit ei vt iterum eleemosynis e-
Luc. 11. mundetur, sicut ait Dominus: *Date eleemosynam, & ecce om-*
nia munda sunt vobis. Nisi (quod salua fide dixerim) indulgē-
tior est eleemosyna quam lauacrum. Lauacrum enim se-
C mel datur, & semel veniam pollicetur: eleemosynam au-
Heb. 6. tem quoties feceris, toties veniam promereris. Hi ergo
duo misericordiarum fontes sunt, qui & vitam tribuunt,
& peccata condonant. Qui vtrūq; custodierit, regni cæle-
stis honore dubitatur. Qui autem maculato fonte viuo, ad
misericordiæ se fluenta contulerit, & ipse misericordiam
consequetur.

Dominica quarta Quadragesimæ.

*Hortatur plebem quod sicut ad Quadragesimæ medium pa-
tienter peruenit, ita alacriter tendat
ad finem. Sermo.*

AGite gratias fratres diuinæ pietati, quæ vos ad me-
Sermo XL III. dium Quadragesimæ perduxit incolumes. Illi ve-
ro possunt pro hoc munere dulcius ac deuotius Deū lau-
dare, quia ita sicut in Quadragesimæ capite didicerunt,
nouiter huc vsq; viuere studuerunt: id est, qui peccatorū
suorum remissionem, quotidie ieiunando, eleemosynas
D dando, & ad Ecclesiam properando cum lacrymis & suspi
rijs curauerunt orare. Illi autem qui ista neglexerūt; id est,
Ioan. 9. aut quotidie non ieiunauerunt, aut eleemosynas non fe-
cerunt, aut studiosi vel compuncti in oratione non fue-
runt, non est vnde gaudeant, sed habeant potius miseri vn
de lugeant. Verum non ita lugeant, vt desperent; quia qui
cæcum à natiuitate potuit illuminare, potest & istos nunc
tepidos & negligentes, si ex toto corde ad eum conuerti
voluerint, studiosos ac feruentes in suo seruitio facere. I-
gitur tales, hoc est, immunde viuentes, vel odium in cor-
de contra aliquem reseruantes, vel aliena iniuste rapien-
res, aut sua inordinate retinentes, cæcitatem suam agno- E
scant, & ad medicum vt illuminentur recurrant. Vtinam
sic quæreretis, quando peccatis, medicinam spiritalem,
sicut quando infirmamini corpore, requiritis carnalem.
Quis modo in tanta plebe est, qui si deberet non occidi,
sed solum oculos perdere, & non daret, vt periculum eua-
dere posset, omnia quæ haberet? Et si ita timetis mortem
carnis, quare non timeatis animæ mortem? maxime cum
mortis dolor, id est, carnis, non sit vnius horæ; & mors a-
nimæ, id est, luctus & pœna, nūq̄ habeat finē: Et si ita ama-
ris oculos corporis, quos cito moriēdo perditis, quare nō
diligatis oculos spiritales, quibus Deum ac Dominum ve-
strum sine fine videre valeatis? Operamini quapropter di- Ibidem
lecti in Domino filij, operamini dum dies est: quia, vt di-
cit Christus Dominus noster, venit nox in qua nemo po-
test operari. Dies est vita præsens, nox est mors, & tempus
post mortem. Si post hanc vitam non est operandi licen- Ibid.
tia, sicut veritas dicit, quare non laborat vnusquisque cum
tempus habet, id est, dum viuit in hoc sæculo? Timere istā
mortem fratres, de qua dicit Saluator: *Venit nox, in qua ne-*
mo potest operari. Omnes qui malum operātur, non timent
istā mortē, & ob hoc ab hac vita migrantes mortē inueni-
unt sempiternam. Laborate dum viuitis, sed maxime his
dieb. ieiunando à delicatis cibis, & omni tēpore abstinēdo F
à vitiis. Siquidē & illi qui ieiunant à cibo, & non se abstinēt
à malo, similes sunt diabolo, qui non manducat, & tamen
à malo non cessat. Denique noueritis quia quod vobis
subtraxitis ieiunando, in cælum debetis transmittere per Luc. 12
pauperes. Hodierni sermonis admonitionem fratres o- Ioan. 9
pere perficite, ne Iudæorum super vos veniat maledictio.
Dixerunt enim cæco: *Tu discipulus eius sis.* Quid est discipu-
lum esse Christi, nisi discipulum esse pietatis & veritatis &
humilitatis? Illi dixerunt hoc maledicenti voto, sed ma-
gna est benedictio: quam ipse vobis concedat asse-
qui, qui viuit & regnat per infinita sæcula sæculorum.
Amen.

DOMINICA IN PASsione Euangelium.
Ioan. Cap. VIII.

*IN illo tempore. Dicebat Iesus turbis Iudæorum, &
principibus Sacerdotum: Quis ex vobis arguet* G
*me de peccato? Si veritatem dico, quare non credi-
tis mihi? Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea
vos non auditis, quia ex Deo non estis. Responderunt
ergo Iudæi & dixerunt ei: Nōne bene dicimus nos quia
Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Respondit Ie-
sus: Ego dæmonium non habeo, sed honorifico patrem
meum, & vos inhonorastis me. Ego autem non quæro
gloriam meam: est qui quærat, & iudicet. Amen amen
dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mor-
tem non videbit in æternum. Dixerunt ergo Iudæi:
Nunc cognouimus quia dæmonium habes. Abraham
mortuus est, & prophetæ: & tu dicis, Si quis sermonem
meum seruauerit, mortem non gustabit in æternum.
Nunquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mor-
tuus est? & prophetæ mortui sunt. Quem te ipsum fa-
cis? Respondit Iesus: Si ego glorifico me ipsum, gloria
mea nihil est. Est pater meus qui glorificat me, quem
vos dicitis, quia Deus vester est, & non cognouistis eū:* H
*ego autem noui eum: Et si dixero quia non scio eum, ero
similis vobis mendax. Sed scio eum, & sermonem eius
seruo. Abraham pater exultauit vt videret diem me-
um: vidit, & gauisus est. Dixerunt ergo Iudæi ad eum:
Quinquaginta annos nondum habes: & Abraham
vidisti? Dixit eis Iesus. Amen amen dico vobis, ante-
quam Abraham fieret, ego sum. Tulerunt ergo
lapides vt iacerent in eum. Iesus autem
absconditse, & exiuit de
templo.*

A

Quod quisque eius filius esse conuincitur, eius opera imitatur: & vt mendacium vitetur Sermo.

Sermo XLIV. SCitote fratres, quoniam cuius opera quisque facit, e-
ius & filius vocatur. Vnde & Iudæi cum dixissent pa-
trem suum esse Abraham, audierunt à Domino, sicut ante
verba Euangelij, quod nunc audistis, legitur: *Si filij Abrahæ*
Ioan. 8. *estis, opera Abrahæ facite.* Qui cum iterum dixissent Deum se
Ibidem. habere patrem, audierunt: *Si Deus pater vester esset, diligeretis*
vtique me. His verbis apertissime demonstratur, quòd ma-
Ibid. li & cupidi, nec Abrahæ nec Dei filij sint. Nam cuius filij
sint, sequentia manifestant. Ait enim: *Vos ex patre diabolo e-*
stis. Ac si dicat: Cur patrem mutatis, nunc Abraham, nunc
Deum: Ego vobis ostendam patrem vestrum. Pater vester
diabolus est, non creando, sed decipiendo. Fugite fratres,
talem patrem, fugite, sicut Propheta admonet. Ait enim:
Obliuiscere populum tuum, & domum patris tui. Populum vocat
Ps. 44. vitia atque peccata: domum vero patris dicit mundum, in
quo regnat diabolus. Ille obliuiscitur populū suum, qui re
linquit vitia sua: & ille obliuiscitur domum patris sui, qui
mundi huius falsas diuitias contemnit, per quas eum dia-
bolus tenet captiuum. Patet quod diabolus non diligit fi-
B lios suos, sed odit, quia non amat nisi vt perdat: sicut amat
gluto porcellum vt comedat. Cauete fratres mendacium;
22. q. 5. c. caue te. quia omnes qui amant mendacium, filij sunt diaboli; qui
non solum mendax est, sed etiam & pater & inuentor ipsiꝰ
Ioan. 8. mendacij est. Omnis simulatio, & omnis duplicitas men-
dacium est. Ergo non solum in falsis verbis, sed etiam in si-
mulatis operibus mendacium comprobatur. Mēdacium
namque est Christianum se dicere, & opera Christi non
facere. Mendacium est sacerdotem vel clericum se profi-
teri, & contraria huic ordini operari. Pertimescenda sunt
hæc: quia verba Dei sunt, Ait enim Propheta, dicens: *Per-*
Psal. 5. *des omnes qui loquuntur mendacium.* Quapropter transite fra-
tres à mendacio ad veritatem, si non vultis habere diabo-
lum patrem. Nam quod alibi legitur: Omnis homo men-
dax, intelligendum est in quantum homo, in quantū car-
Ps. 115. nalis, non in quantum spiritalis. Denique monet vos E-
uangelica lectio vt patientes sitis. Ecce cum multa conui-
cia Dominus à Iudæis audisset, patienter eos tolerauit,
& patienter portauit, patienter sustulit. Et si Dominus pa-
tientiam habuit inter verba blasphemiæ, qui suos inimi-
cos vno verbo poterat in abyssum demergere; quare mi-
C seri homines, pleni peccatis non habent patientiam, quā-
do dura audiunt, vel quando pro suis iniquitatibus corri-
guntur? Videte fratres, ne per opera vel cogitationes ma-
las lapidetis Iesum, lapidetis Saluatorem cum Iudæis in-
credulis, de quibus hodie dicitur: [*Tulerunt ergo lapides Iu-*
dæi vt iacerent in eum.] Forte dicitis: Malum fecerunt Iudæi,
qui eum lapidare voluerunt, & qui eum crucifixerunt. Sci
tote & firmiter credite, quia hoc faciunt Christiani ho-
die male viuentes, eo quod tunc Christum vitiis perse-
Ioa. 14. quuntur. Quid enim est Iesus, nisi veritas, & pax, & iusti-
Ephes. 2. tia? Ergo qui pro falsitate relinquit veritatem, & pro cu-
1. Cor. 1. piditate dirumpit charitatem, & odit pacem, & pro aliquo
præmio occultat iustitiam; nihil aliud facere videtur, quā
lapidare & crucifigere & occidere Christum, quia ipsius
dona extinguit in se ipso. O quam pauci sunt in tanta mul-
titudine Christianorum, qui Iesum non persequantur; &
lapident, & occidant. Sed vę illis, quia Iesus abscondit no-
titiam suam talibus, & exit de templo cordium eorum; &
D. manifestat se amatoribus suis, & habitat in illis, sicut ipse
dilectori suo inferius pollicetur, dicens: Ego & pater ad eū
veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Quia no-
lumus vos fratres grauare multa loquendo, oramus ne si-
Ioa. 14. tis de illorum numero, qui Iesum lapidare voluerunt; sed
cum illis potius habeatis patrem, qui super omnia illum
amando, eius gratiam in suis cordibus susceperunt.
Quod ipse vobis concedat, qui viuit & re-
gnat in secula seculorum.
Amen.

E

DOMINICA IN RAMIS
Palmarum Euangelium.
Matth. CAP. XXI.

IN illo tempore. Cum appropinquasset Iesus Hiero-
solymis, & venisset Bethphage ad Montem Oliueti:
tunc misit duos discipulos, dicens eis: Ite in castellū
quod contra vos est, & statim inuenietis asinam alliga-
tam, & pullum cum ea: soluite, & adducite mihi: & si
quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his o-
pus habet: & confestim dimittet eos. Hoc autem fa-
ctum est, vt adimpleretur quod dictum est per Prophe-
tam dicentem: Dicite filiæ Sion: Ecce rex tuus venit ti- Zac. 9.
bi mansuetus, sedens super asinam & pullum filiū sub-
iugalis. Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit
illis Iesus. Et adduxerunt asinam & pullum, & impo-
suerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sede-
re fecerunt. Plurima autem turba strauerunt vesti-
menta sua in via. Alij autem cædebant ramos de arbo- F
ribus, & sternebant in via. Turbæ autem quæ præcede-
bant, & quæ sequebantur, clamabant, dicentes: Hosan-
na filio Dauid: benedictus qui venit in nomine Domi-
ni.

Ex verbis Euangelij Sermo.

VEniente Domino nostro Iesu Christo ad vrbē Hie- Sermo XLV.
rusalem ante sex dies passionis suæ, turba multa quę Ioa 12.
conuenerat Hierosolymis, vt secūdum præceptum Moy-
si Pascha celebraret, accipiens ramos palmarum occurrit
illi obuiam: vt in palmis victoriam Christi ostenderent ve-
lut terreni regis in populo Israel; consuetudo enim est vt
victoribus palma offeratur. Alij autem de eadem turba
[*ramos cædebant de arboribus*,] maxime oliuarum, quia in
Monte Oliueti res agebatur, & eos portabant, vt vbi o-
portunum esset, venienti Domino planum sternerent i-
ter. Hinc descendit consuetudo hodiernæ festiuitatis, vt
psallentes, ramos palmarum siue oliuarum portemus in
manibus: & eandem festiuitatem palmarum siue oliua-
rum vocitemus. Sed non absque magno sacramento rami G
istarum arborum feruntur. Oliua enim, quia oleum vt so-
lamen dolorum atque laborum portat in fructu, oleo e-
nim quia vulnera curantur, & æstus leuatur, opera desi-
gnantur misericordiæ, siquidem & ipsa misericordia Grę-
ce dicitur ἔλεος. Palmæ autem radix aspera est, sed nitorem
maximum habet in fine, ostendens per huius vitæ asperi-
tatem, in decorem cælestis patriæ nos debere sustolli. Vn-
de & Dauid propheta Psalmographus de iusto viro canit: Ps. 91.
Iustus vt palma florebit. Ramos ergo oliuæ portemus in ma-
nibus, virtutem misericordiæ exhibentes in operatione.
Sumamus & ramos palmarum, vt pro misericordiæ bono
non terrena delectamenta, sed supernæ patriæ pulchritu-
dinem expectemus, quo nos præcessit Christus Dominꝰ Rom. 10.
noster, *qui est*, iuxta Apostolum, *finis legis ad iustitiam omni*
credenti. Nec prætereundum est à Psalmi versiculo, quem
occurrens turba Domino decantabat [: *Hosanna filio Dauid:* Ps. 117.
benedictus qui venit in nomine Domini: hosanna in excelsis]. Aduē-
tus enim Domini, eiusque incarnatio non solum homi-
num salus fuit in terra, sed etiam angelorum in cælo: quia H
dum homines in terra saluantur, angelorum numerus qui
diabolo cadente minoratus fuerat, integratur in cælo.
[*Hosanna ergo in excelsis*] tantūdem est, tamquam si dicatur:
Salua nos qui etiam es salus in cælis. Et qui cum magna
deuotione salutem istam poposcerant, duplicauerunt vo-
cem, vt iterum dicerent: [*Hosanna in excelsis.*] Ad hanc igi-
tur salutem peruenire vobis concedat benedictus Domi-
nus noster Christus, qui venit in nomine Dei pa-
tris: cum quo viuit & regnat Deus per
omnia secula seculorum.
Amen.

A

Eadem Dominica.

Ex verbis eiusdem Euangelij, Sermo alter.

Sermo XLVI. Video vos fratres hodie attentius quam soletis, ad Ecclesiam conuenisse, & ramos arborum cum lætitia portasse. Sed quid prodest illis id agere, qui nesciunt cur id faciãt, vel quid ista significent? Scire debetis, quia sicut lectum est hodie, quę est quinta dies ante passionem, Saluator noster in Monte Oliueti sedit super asinam, vt *Ioan.12* intraret Hierosolymam. Et cum audisset turba quod Iesus veniret Hierosolymam, processerunt ei obuiam cum ra- *Luc.19* mis palmarum: & cum iam appropinquaret ad descensum *Luc. 2.* *Exo.12* Montis Oliueti, cœperunt turbæ descendentium gaudentes voce magna laudare Deum. Per hos quidem quinque dies, id est, ab isto vsque ad vesperum quintæ feriæ, quando post cœnam traditus est, omni die docuit in templo, & omni nocte mansit in Monte Oliueti. Et quia decima luna recludebatur agnus, qui quartadecima luna erat immolandus à filiis Israel: bene iste verus agnus Christus Dominus qui erat sexta feria crucifigendus, eo B die intrauit in Hierusalem, quo ille typicus agnus recludebatur. Hodie si quidem [*turbæ strauerunt vestimenta sua in via: & alij hodie cædentes ramos de arboribus*] similiter sternebant in itinere Saluatoris super asinam sedentis. Quæ pia mater Ecclesia corporaliter ideo celebrat, vt fiat id, quod multo maius est, spiritaliter. Omnis quippe sancta anima, Dei asina est. Super asinam igitur Dominus sedet, & Hierusalem tendit, cum animas nostras inhabitans, mundum *Luc. 3.* istum despicere, & cælestem patriam diligere facit. Ve- *1 Cor.9* stimenta in via ante Deum iactatis, si viam illi ad vos veniendi præparando, corpora vestra per abstinentiam castigatis. Ramos vero de arboribus præciditis sanctorum patrum virtutes amando, viam ad vos veniendi Domino præparatis. Quid fuit Abraham? quid fuit Ioseph? quid Dauid? quid reliqui iusti? nisi fructiferæ arbores Ecclesiæ *Gen.22* Dei? Discite ab Abraham obedientiam, à Ioseph castitatem, à Dauid humilitatem, si perpetuam desideratis adi- *Gen.39* pisci salutem. Et quia palma victoriam significat, palmas *Ps. 131.* in manu recte portamus, si ita ei laudes victoriæ decantamus, vt etiam bene viuendo, diabolum vincere studea- C mus. Ideoque fratres scire debetis, quia sine causa ramũ oliuæ portat, quem diabolus decipiendo superat. Redite ergo ad conscientias vestras charissimi, & videte si spiritaliter facitis, quod corporaliter agitis. Denique firmissime credentes, intelligite quia nostrum periculum est, si *Mat.18* mysteria nostri Saluatoris vobis non annuntiamus. & vestrum est periculum, si ea parui pendatis. Monemus itaque vt quanto magis solemnitas Paschalis appropinquat, tanto magis vos præparare curetis, mundantes vos ab omni inuidia, odio, conuicio: maledicto, ac detractione, *Ioan. 6.* vt digne illam diem celebrare possitis. Dimittite illi qui in *1.Cor.11* vos peccauerunt, vt vestra vobis Dominus dimittat peccata: quoniam qui vel contra vnum hominem odium aut iram tenuerit, malo suo Pascha celebrabit: quia non manducabit cum Petro vitam, sed cum Iuda mortem in sancta communione accipiet: quod ille à vobis auertat, qui vos potestate creauit, pietate redemit, Iesus Christus Dominus noster, qui cum patre & spiritu sancto viuit per cuncta sæcula. Amen.

D

FERIA II. HEBDOMADAE sanctæ. Euangelium.

Ioan. Cap. XII.

Ante sex dies Paschæ venit Iesus Bethaniam, vbi fuerat Lazarus mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei cœnam ibi, & Martha ministrabat. Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & extersit capillis suis pedes eius, & domus impleta est ex odore E *vnguenti. Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas Iscariotes, qui erat eum traditurus: Quare hoc vnguentum non venijt trecentis denariis, & datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur portabat. Dixit ergo Iesus: Sinite illam, vt in diem sepulturæ meæ seruet illud. Pauperes semper habebitis. Cognouit ergo turba multa ex Iudæis quia illic esset: & venerunt non propter Iesum tantum, sed vt Lazarum viderent, quem suscitauit à mortuis.*

Super verbis Euangelij, Sermo.

Audistis fratres, Iudam Iscariotem de vnguento super Domini pedes à deuota muliere effuso mur- *Sermo. XLVII* murasse, Dixit enim, vt audistis: [*Quare hoc vnguentum non venijt trecentis denariis, & datum est egenis?*] Arbitrari quispiam potuisset charitatis affectu id ab eo dictum esse, propterea quia dixit: [*Et datum est egenis.*] sed Spiritus sanctus omnem hanc sustulit dubitationem, dum subiunxit: [*Dixit autem hoc non quia de egenis pertinebat ad eum. sed quia fur erat, &* F *loculos habens, ea quæ mittebantur portabat.*] Fur ergo erat, sicut etiã ante dies paucos me vobis prædicasse dilectio vestra retinet: hincque Dominum Iesum Christum argento *Mat.26* Pharisæis ipse vendidit. Quod tandem sacrilegium agnos- *Mat.27* cens, falsa ductus pœnitentiam, propria damnatus sententia, ad Pharisæos Dominici mercedem sanguinis reportauit & actus pœnitentia refudit venditionis pretium, sed conscientię suæ non resoluit scelus. Denique post redditum pretium laqueo se suspendit, vt qui se multauerat pecunia multaret & vita. Intelligens enim quantum scelus admiserit, non suffecit ei sacrilegij carere mercede, nisi careret & salute. Dignum enim se morte iudicauit, quod Christum vitam omnium tradidisset. Seuerissimus igitur index sui Iudas, vel in vlciscendo confitetur, quem negauerat in tradendo. Restituit ergo pecuniam Pha- *Ibid.* risæis. sed nec Pharisæi eam libenter accipiunt. Dicunt enim illicitum sibi esse in suis eam habere thesauris. Videre igitur quanta vis Dominicæ sit pecuniæ, quam inde Iudas reijcit, hinc Pharisæi in loculos non recludunt. Insti enim sanguinis pretium pertimescit iniquitas possidere: consilium tamen ineunt Pharisæi, vt ex ea ager figuli comparetur, in quo peregrinorum corpora collocent. Quod G quidem Dei prouidentia factum puto, vt pretium Salua- *Act. 1.* toris non peccatoribus sumptum præbeat, sed peregrinis requiem subministret: non sacrilegis sit ad luxum, sed defunctis sit ad sepulchrum, vt iam exinde Christus & viuos sanguinis passione redimat, & mortuos pretiosa passione suscipiat. Pretio ergo Dominicę sanguinis ager figuli comparatur. Legimus in scripturis quod totius generis humani salus redempta sit sanguine Saluatoris, sicut ait *1.Petr.1* Apostolus Petrus: *Non enim redempti estis corruptilibus auro vel argento, sed pretioso sanguine agni incontaminati & immaculati Iesu Christi.* Igitur si pretium vitæ nostræ sanguis est Domini, vide ergo quia illo non tam redempta sit agri terrea fragilitas, quam totius mundi incolumitas sempiterna. Ait enim Euangelista: *Non enim venit Christus vt iudicet mun-* *Ioan 3.* *dum, sed vt saluetur mundus per ipsum.* Vide inquam ne pecunia illa non tam comparati sit agri parua portio, quam totius mundi copiosa possessio, sicut ait Dauid propheta: *Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem* *Psal. 2.* *tuam terminos terræ.* Ager ergo iste mundus hic totus est, in quo nos dispersi & disseminati Domino fructum boni operis germinamus. Sed fortasse perquiras à me, si ager H mundus est, quis nam sit figulus qui mundi possit habere dominatum. Nisi fallor, ipse est figulus qui vascula corporis nostri fecit è limo, de quo dicit scriptura: *Et fecit Deus* *Gen. 2.* *hominem de limo terræ.* Ipse est figulus qui carnium nostrarũ cœnosum lutum vapore sui spiritus animauit, & materiẽ fluidam atque terrenam igneo calore decoxit. Ipse inquã *Ibid.* est figulus qui nos per manus suas formauit ad vitam, per *2 Cor 3* Christum suum reformauit ad gloriam, sicut ait Apostolus: *Ad eandem imaginem reformamur de gloria in gloriam:* scilicet vt qui à priore factura propriis vitiis corruimus, in se-

A cunda natiuitate figuli huius misericordia reparemur:
hoc est, qui per Adæ transgressionem in mortem cecidi-
mus, per Saluatoris gratiam denuo resurgamus. Ipse pla-
Rom. 9. ne est figulus, de quo dicit beatus Apostolus: *Nunquid di-*
Ibid. *cit figmentum ei qui se finxit, cur me fecisti sic?* Et iterum: *Nunquid*
Esa. 45. *non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud qui-*
dem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? Ex eodem enim
luto corporis nostri Deus pro meritis singulorum, alios
reseruat ad pœnam, alios ad gloriam. Istius itaque figuli
ager Christi sanguine emptus est peregrinis. Peregrinis,
inquam, qui erant sine domo, sine patria, & toto orbe ex-
ules iactabantur, requies Christi sanguine prouidetur, vt
quibus non est in mundo possessio, iis in Christo sit se-
2. Cor. 6. pultura. Istos autem peregrinos quos esse dicimus, nisi
deuotissimos Christianos, qui renuntiantes sæculo, & ni-
hil possidentes in mundo, in Christi sanguine requiescũt?
Christianus enim qui mundum non possidet, hic
totum possidet, Saluatorem: ideo autem peregri-
nis Christi sepultura promittitur: vt qui se à carnali-
bus vitiis tanquam peregrinum, & alienum custodierit,
is Christi requiem mereatur. Sepultura enim Christi quid
est aliud, nisi requies Christianis? Nos ergo peregrini in
B hoc mundo sumus, & tamquam hospites in hac luce ver-
2. Cor. 5. samur, sicut ait Apostolus, dicens: *Etenim dum sumus in hoc*
Coloss. 2. *corpore, peregrinamur à Domino.* Peregrini, inquam, sumus,
& nobis Saluatoris sanguinis pretio empta est sepultura.
Consepulti enim sumus, sicut ait Apostolus, cum illo per
baptismum in mortem. Baptismum igitur Christi nobis
Rom. 6. est sepultura, in quo peccatis morimur, criminibus sepe-
limur, & veteris hominis conscientia resoluta, in alteram
natiuitatem rediuiua infantia reparamur. Baptismum in-
quam Saluatoris nobis est sepultura, quia & ibi perdimus
ante quod viximus, & ibi denuo accipimus vt viuamus.
Magna igitur sepulturæ huius est gratia, in qua nobis &
vtilis mors infertur, & vita vtilior condonatur. Magna in-
quam huius gratia sepulturæ, quę & purificat peccato-
rem, & viuificat morientem.

Feria III. Hebdomadæ sanctæ.

Super verbis Euangelij: [*Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit vna ex ancillis summi sacerdotis, & cum vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum, ait. Et tu cum Iesu Nazareno eras. At ille negauit, &c.*]

C

Marc. Cap. XIIII. Sermo.

Sermo XLVIII. SÆpius diximus fratres, quod ad similitudinem Euæ
Gen. 3. Petrum quoque ostiaria mulier deceperit: & sicut A-
dam fœmina circumscripsit, ita & Apostolum fœmina cir-
cumuenerit. Vsitatus enim ad decipiendum sexus est,
Eccl. 25. fraudis suæ vasculum in ostiaria diabolus recognouit: fide
Gen. 3. les viros non nisi per mulierem oppugnare consueuit.
Ibi Adam per Euam superat, hic Petrum vincit per ostia-
riam. Fuit enim, sicut legimus, in paradiso deliciarum di-
abolus: nec defuit, sicut intelligimus, in prætorio Iudæ-
orum. Ibi imminebat satanas serpens, hic Iudas coluber
perurgebat. Est ergo eadem similitudo deceptionis in Pe-
Ibid. tro, quæ in Adam fuit: quoniam eadem est & similitudo
Mat. 26 mandati. Accepit enim à Domino vterque mandatum:
Adam ne tangeret, Apostolus ne negaret. Ille ne lignum
scientiæ præsumeret, hic ne crucem sapientiæ præteriret.
Sed transgrediens vterq; præceptũ pari modo delinquũt.
Gustat ille q̃ non licet, loq̃r iste q̃ non decet: & tñ facilior
D negatio Petri, q̃ Adæ præuaricatio. Citi⁹ enim Apostolo
quam protoplasto subuenitur. Hunc etenim Deus ad ves-
perum requirit errantem, illum Dominus pullorum can-
tu denegantem. Sic enim legitur. [*Et statim gallus iterum can*
tauit: & recordatus est Petrus verbi quod dixerat ei Iesus: Priusquam
gallus cantet bis, ter me negabis. & cœpit flere] Vbi apparet Pe-
tri delictum, sed non sicut Adam, Adam reus facti nudus
erubuit, Petrus conscius delicti correptus ingemuit. Ille
tanquam deprehensus festinat ad latebras, hic tanquam
emendatus prorumpit ad lacrymas. Velut enim latenti &
Gen. 3. celanti se à diuinitate Adæ dicitur: *Adam vbi es?* Non quod
Adam conspectum Domini latere potuerit: sed quod pec
catrici conscientiæ nullus locus tutus vel certus sit, dum E
metuit deprehendi. Respexit Dominus Petrum, & aper- Luc. 22
tis oculis eius emendauit errorem. Recte oculis emen- Psal. 33.
dat, quia scriptum est: *Oculi Domini super iustos, & aures in pre-*
ces eorum. Ergo Petrus prorupit ad lacrymas, nihil voce De pœ. dist. 1. c. Petrus.
precatus. Inuenio enim quod fleuerit, non inuenio quid
dixerit. Lacrymas lego, satisfactionem non lego. Recte
plane Petrus fleuit & tacuit, quia quod defleri solet, non
solet excusari: & quod defendi non potest, ablui potest.
Lauat enim lacryma delictum, quod voce pudor est con-
fiteri. Lacrymæ ergo verecundiæ consulunt pariter & sa- Ibid. c. lachrymæ.
luti, nec erubescunt in petendo, & impetrant in rogan-
do. Lacrymæ inquam tacitæ quodammodo preces sunt,
veniam non postulant & merentur: causam non dicunt,
& misericordiam consequuntur: nisi quod vtiliores la-
crymarum preces sunt quam sermonum, quia sermo
in precando forte fallit, lacryma omnino non fallit. Ser-
mo enim interdum non totum profert negotium, la-
cryma semper totum prodit affectum. Et ideo Petrus
iam non vtitur sermone quo fefellerat, quo peccauerat,
quo fidem amiserat, ne per id ei non credatur ad confi-
tendum quo vsus fuerat ad negandum, ac per hoc ma-
uult causam suam flere quam dicere, & quod voce ne- F
gauerat, lacrymis confiteri. Inuenio autem & aliud cur
tacuerit Petrus, ne tam cito veniæ postulatio per impu-
dentiam plus offenderet quam impetraret. Solet enim
citius mereri indulgentiam qui verecundius deprecatur.
In omni igitur culpa ante flendum est, & tunc precan-
dum. Scimus iam hoc exemplo quemadmodum nostra
peccata curemus. Ecce nihil nobis Apostolus nocuit
quod negauit, & plurimum profuit quod emendauit. De-
nique imitemur eum dicentem alibi. Cum enim tertio
interrogaretur à Domino: *Simon amas me?* respondit tertio:
Domine, tu scis quia diligo te. Ait Dominus: *Pasce oues meas.* Et Ioa. 21.
hoc tertio, quod quidem dictum ad compensationem
prioris profecit erroris. Qui enim Dominum tertio ne-
gauerat, tertio confitetur: & quotiens culpam delin- Luc. 22
quendo contraxerat, totiens gratiam diligendo conqui-
rit. Videre ergo quantum fletus profuerit Petro: ante-
quam fleret, lapsus est: posteaquam fleuit, erectus est: &
qui ante lacrymas præuaricator extitit, post lacrymas pa-
stor assumptus est: & alios regendos accepit, qui prius se
ipse non rexit.

Feria IIII. Hebdomadæ sanctæ. G

Super verbis Euangelij: [*Vnus autem de his qui pendebant latronibus blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, saluum fac te ipsum & nos. Respondens autem alter, increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es. Nos quidẽ iuste: nam digna factis recipimus: hic vero nihil mali gessit. Et dicebat ad Iesum: Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum. Et dixit illi Iesus: Amen dico tibi, Hodie mecum eris in paradiso, &c.*]

Luc. Cap. XXIII. Sermo.

QVoniam hodie Euangelij lectio de latrone fecit Sermo XLIX.
mentionem, videamus quis iste latro sit, qui in cru-
ce Domino constituto non solum peccatorum suorum
veniam consequitur, sed etiam paradisi amœnitate dona-
tur: vt qui propter scelera damnatus fuerat ad pœnam,
propter fidem transferretur ad gloriã, fueritque illi crux
quam pertulit, non tam supplicij damnatio, quam salutis
occasio. In cruce enim positus in Christum Dominum
nostrum credidit crucifixum. Et ideo qui consortio passi- H
onis vtitur, consortio paradisi condonatur. Beat⁹ enim la-
tro dum supplicium patitur, regnum cæleste consequit̃.
Ecce reus dicitur, sicut cui damnari illud temp⁹ expetiuit.
Non enim perueniret ad gloriam, si non contraditus esset
ad pœnã. Videamus inq̃ cur tantorum criminũ reus, tam
cito à Saluatore paradisum promeret̃, cum alij multorum
temporũ lacrymis frequẽtibusque ieiuniis vix delictorũ
suorũ veniam consequant̃. Magna fratres & multiplex cau

sa est.

A sa est. Primum, quod iste latro deuotione fidei tam repente mutatus est, vt præsentem pœnam despiceret, ac de futura veniam precaretur, & magis crederet vtile sibi esse de æterno iudicio petere, quam de temporali supplicio postulare. Reminiscens enim scelerum suorum, & pœnitudinem gerens, plus incipit dolere quod sperat, quam sentire quod patitur, potuit enim nisi de futuris amplius cogitasset, qui Christum semel crediderat; de præsenti magis supplicio deprecari. Deinde illud ad gratiam eius maioris est meriti, quod in Christum in cruce positum credidit: & passio quæ aliis scandalum fecit, illi ad fidem profecit. Crucis enim passio multis scandalum fuit, sicut dicit Apostolus: *Nos autem prædicamus Christum crucifixum:* [1. Cor. 1.] *Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam.* Recte ergo meretur paradisum, qui crucem Christi non putauit esse scandalum, sed virtutem. Dicit enim Apostolus: [Ibidem] *Ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis, Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Recte plane & Dominus huic donat paradisum, quia quã Iudas Iscariotes in hortulo paradisi distraxerat, hic in crucis patibulo confitetur. [Mat. 26. Luc. 22. Luc. 23.] Mira res: confitetur latro, quem discipulus abnegauit. Mira inquam res: latro honorificat patientem, quem Iudas prodidit osculantem. Ab hoc pacis blandimenta venduntur, ab illo crucis vulnera prædicantur. Ait enim: *Memento mei Domine cum veneris in regno tuo.* B Hæc est fidei plena deuotio, vt cum de vulneribus Domini profluens sanguis cernitur, tunc de potestate eius venia postuletur: cum videtur eius humilitas, tunc magis timeatur eius diuinitas: cũ morti addictus putatur, tunc regis illi honorificentia deferatur. Iste enim fidelis latro non credidit moriturum, quem annuntiat regnaturum: non putat subdendum inferis, quem dominaturum confitetur in cælo: non arbitratur eum apud tartarum detineri, à quo se etiam postulat liberari. Cernat licet eius hiantia vulnera, spectet ipsius sanguinem profluentem, Deum tamen credit quem reum nescit, iustum fatetur quem non meminit peccatorem. Ait enim alteri exprobranti latroni: [Ibidem] *Nos quidem recte digna factis recipimus, hic autem nihil mali gessit.* Intellexit enim quod pro alienis peccatis has ille plagas susciperet, pro alienis sceleribus hæc vulnera sustineret: & sciuit quod illa in corpore Christi vulnera non essent Christi vulnera, sed latronis: atque ideo plus amare cœpit postquam in corpore eius sua vulnera recognouit. [Esa. 53.] Ait enim Propheta: *Quoniam ipse peccata nostra portat, & pro nobis dolet: nos autem æstimabamus eum esse in dolore: & liuore eius nos sanati sumus.* C Plus ergo in cruce positus, liuorem eius cernens latro diligit Deũ. Mira res, plus in cruce latro Christum diligit, quam Iudas dilexit in cœna. [Ioan. 13. Ps. 40.] Ille per cibum supplantat magistrum; hic credidit Dominum per dolorem, sicut ait Propheta: *Qui edebat panes meos, adampliauit aduersum me supplantationem.* Cognouit igitur hic latro omnem Dei passionem ex ipsius fieri voluntate, & in potestate eius esse vel morti animam tradere, vel ad vitam iterum remeare, sicut ipse ait: [Ioan. 10.] *Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.* Vsque adeo autem illum liberum ab inferni legibus iudicauit, vt etiam se ab his posceret liberari.

Feria V. Hebdomadæ sanctæ.

Super eadem materia de qua in præcedenti die actum est, Sermo.

D [Ser. L.] COllecta quam hodie legit Ecclesia, fratres charissimi, sic habet: *Deus à quo & Iudas reatus sui pœnam, & confessionis suæ latro præmium sumpsit.* Quare & de sancto latrone iterum coram vobis sermonem habere operæ pretium esse iudicaui. Meminisse autem debet vestra dilectio, quomodo hesterno die rationem dederim cur tantorum criminum inueteratus latro, & scelerum suorum confessione damnatus, paradisum in ipso supplicii patibulo potuerit promereri, & tanta fuerit celeritate saluatus, vt peccata eius gratia præuenerit antequam pœna, & prius in malis suis gloriari cœperit, quam puniri. Non enim patitur supplicium, dum paradisum promeretur. Petro dicitur à Christo: [Ioan. 13. Luc. 23.] *Non potes me modo sequi, sequeris postea.* Et huic dicitur: *Hodie mecum eris in paradiso.* E Tanquam discipulus ille differtur, & hic tanquam socius inuitatur. Ille adhuc reseruatur ad præmium, etiam ad consortium iste deligitur. Non potes, inquit, me modo sequi. Impossibile est Petro sequi Dominum, & latroni tam facile est esse cum Domino. *Hodie mecum, inquit, eris in paradiso.* Non in aliud differtur tempus non in diem alteram reseruatur. Ipsa hora qua paradisus Deum suscepit, & latronem: vnus passus est pro salute cũctorum, & duobus pariter immortalitatis ianua reseratur. Sed hanc tãtam gloriam latroni fides præstitit. Fides enim est quæ peccata cooperit, quæ vincit crimina, quæ facit de latronibus innocentes; quamuis enim delinquentiũ grãdis culpa sit, fidei tamen maior est gratia. Plus enim credidisse Christo, quam sæculo deliquisse, & plenioris est meriti veniam sperasse de Domino, quam culpam contraxisse de mundo. Sicut enim perfidia criminosum fecit: ita fides perfecit innocentem. Denique Iudas posteaquam fidem perdidit, innocentiam apostolatus amisit: [Ioan. 13.] omnium enim criminum reus factus est, posteaquam virtutum omnium denegauit. Sicut ergo sufficit isti ad scelera deseruisse Christum: ita illi sufficit ad innocentiã Domino credidisse. Facit igitur & fides innocentes latrones, & perfidia apostolos criminosos. Magna igitur & perfecta fides in illo latrone fuit. F Magna plane est & admirabilis fides q̃ Christum crucifixum glorificari magis credidit quam puniri. In hoc enim totius forma salutis est, Saluatorem tunc maiestatis Dominum recognosci, cum videtur humilitatis patientia cruciari. Vnde ait Apostolus: [1. Cor. 2.] *Si cognouissent, nũquam Dominum maiestatis crucifixissent.* Hæc inquam perfecta fides est, Christum in cruce Deum non reum credere. Vnde ille latro iustificatus est, quia Saluatore in patibulo constituto, Iudæis insultantibus, & in eum criminosa dicentibus: *Libera teipsum, si potes:* [Mat. 27.] ille certus de diuinitate eius & securus de volũtate, se magis postulat liberari. Magna inquam fides in illo latrone fuit, & sanctis Apostolis cõparanda, nisi quod & forte præcesserit; præcessit etenim deuotione, qui præcessit & præmio. Prior enim latro ad paradisum quam Apostoli peruenerunt. Denique Petrus Dominum sequitur, & iste comitatur. Dominus autem secundum fidem & meritum tribuit & remunerationis obsequium. Omnis enim, sicut legimus, in passione Saluatoris discipuli trepidarunt, omnes eum pene cum traderetur reliquerunt, ita factum, sicut scriptum est: G *Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis.* [Mat. 26. Zac. 13. Mat. 20.] Denique fidem Petrus nec admonitus potuit custodire: toties lapsus est, quoties ne laberetur admonitus. Et nisi modum quẽdam tertio denegandi ei Dominus statuisset, forsitan sæpius interrogatus, sæpius abnegasset. Tantam enim trepidationem discipulis intulit passio Saluatoris, vt quod Apostolo Christus ante prædixerat, ancilla destrueret, & magis præualeret ostiaria ad perfidiam, quam Apostolus ad cautelam. Non bona ostiaria, quę Petrum ideo in domum sacerdotis includit, vt à fide Saluatoris excludat. Male Adam induxit Eua, male Petrum introduxit ancilla. [Gen. 3. Ioan. 18.] Illa exclusit à paradiso, hæc exclusit à Christo. Illa persuasione sua virum decepit, hæc interrogatione sua Apostolum circumscripsit. Illa ad præuaricandum Adam impulit, hęc Petrum compulit ad negandum. Et idem sexus in vtraque ostiariæ officium gerens aut excludit à vita, aut includit ad mortem.

Feria VI. Hebdomadæ sanctæ, quæ est Parasceues.

H *De cruce Christi Domini nostri, Sermo.*

SÆculi huius hominum fabulæ ferunt. Vlyssem illum qui decennio marinis iactatus erroribus ad patriã peruenire non poterat, [Ser. L.I. Homerus l. 12. Odyss.] cum in locum quendam cursus illum nauigii detulisset, in quo Sirenarum dulci cantus crudelis varietate resonabat, & aduenientes sic blanda modulatione mulcebat, vt non tam spectaculum voluptatis caperent, quam naufragium salutis incurrerent. Talis enim erat illis oblectatio cantilenæ, vt quisquis audisse vocis sonitum, quasi quadam captus illecebra non iam tenderet ad eum

quem

A quem volebat portum, sed pergeret ad exitium quod nolebat. Igitur cum Vlysses incidisset hoc dulce naufragium, & suauitatis illius vellet declinare periculum, dicitur inserta cera auribus sociorum seipsum ad arborem nauigij religasse, quo & illi carerent perniciosa auditus illecebra, & se de periculi nauigij cursus auferret. Si ergo de Vlysse illo refert fabula quod eum arboris religatio de periculo liberarit, quanto magis prædicandum est quod vere factũ est, hoc est, quod hodie omne genus hominum de mortis periculo crucis arbor eripuit? Ex quo enim Christus Dominus religatus in cruce est, ex eo nos mũdi illecebrosa discrimina velut clausa aure transimus. Nec pernicioso enim sæculi detinemur auditu, nec cursum melioris vitæ deflectimus in scopulos voluptatis. Crucis enim arbor non solum religatum sibi hominem patriæ repræsentat, sed etiam socios circa se positos virtutis suæ vmbra custodit. Quod autem crux ad patriam post multos errores redire nos faciat, Dominus declarat, dicens latroni in cruce posito: *Hodie mecum eris in paradiso.* Qui vtique latro diu oberrans ac naufragus aliter ad patriam paradisi, de qua primus homo exierat, redire non poterat, nisi fuisset arbori religatus. Arbor enim quædam in naui, est crux Ecclesia, quæ inter totius sæculi blanda & perniciosa naufragia incolumis sola seruatur. In hac ergo naui quisquis aut arbori crucis se religauerit, aut aures suas scripturis diuinis clauserit, dulcem procellam luxuriæ non timebit. Sirenarum enim quædam suauis figura est mollis concupiscentia voluptatum, quæ noxiis blandimentis constantiam captæ mentis effeminat. Ergo Dominus Christus pependit in cruce, vt omne genus hominum de mundi naufragio liberaret. Sed vt omittamus Vlyssis fabulam, quæ ficta non facta est, videamus si quod in scripturis diuinis exemplum simile possumus inuenire, quod Domin⁹ per semet ipsum postea completurus, per prophetas suos ante promiserit. Legimus in veteri testamento cum Moyses sanctus filios Israel de captiuitate Ægypti produxisset, atque idem populus in deserto graui à serpẽtibus incursione laboraret, nec aliqua illis armorum defensio posset obsistere, tunc sanctum Moysen diuino repletum spiritu, serpentem æneum affixum ligno inter medias morientium erexisse, turbas, & mandasse populo vt de illo signo spem gererent sanitatis: atque hac re tantam medicinam contra morsum aspidum prouenisse, vt quisquis vulneratus in illam serpentis crucem aut respiceret aut speraret, statim remediũ salutis acciperet. Cuius facti etiam Dominus in Euangelio meminit, dicens: *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis.* Vnde si affixus serpẽs ligno filiis Israel contulit sanitatem, quanto magis salutem præstat populis Dominus in patibulo crucifixus? Et si figura tantum profuit, quantum prodesse credimus veritatem? Serpens igitur primus crucifigitur. Recte plane: vt quia primus apud Deum peccauerat diabolus, primus crucis sententia feriretur. In ligno enim crucifigitur, rationabiliter factum, vt quia homo in paradiso per arborem concupiscentiæ deceptus fuerat, nunc idem per ligni arborẽ saluaretur, atque eadem materia quæ causa mortis fuerat, esset remedium sanitatis. Deinde post Serpentem in Saluatore homo ipse crucifigitur, scilicet vt post auctorẽ puniatur & facinus. Per primam enim crucem vindicatum est in serpentem, per secundam in venena serpentis: hoc est primum auctor ipse punitur, deinde eius malignitas condemnatur. Virus enim quod persuasione sua in hominem transfuderat, nunc reiicitur, nũc curatur. Nam cum homo passioni addicitur, non morti traditur, sed mortis in eo facinus emẽdatur. Hoc enim egit Dominus per hominem quem suscepit, vt dum innocens patitur, præuaricationis illius diabolicæ in eo inobedientia corrigatur, & deinceps liber à culpa fieret, ac liber esset à morte. Habẽtes igitur Dominum Iesum, qui nos passione sua liberauit, in ipsum aspiciamus semper, & de ipsius signo speremus nostris vulneribus medicinam: hoc est, Si forte nobis venenum auaritiæ se diffundit, ipsum consideremus, & sanat. Si scorpionis nos libido compungit, ipsum rogemus, & curat. Si terrenarum cogitationum nos morsus lacerant, eundem precemur, & viuimus. Hi enim sunt spiritales serpentes animarum nostrarum, propter quos conculcandos Dominus crucifixus est, de quibus ipse ait: *Super serpentes & scorpiones ambulabitis, & nil vobis nocebunt.*

Margin: Luc. 23. — Gen. 3. — B — Nũ. 21. — C — Ioa. 3. — Gen. 3. — D — Heb. 12. — E — Luc. 10

Eadem die Parasceues.

De Cruce eiusdem Domini nostri Iesu Christi, Sermo alter.

SVperiori sermone diximus, vt retinet vestra dilectio fratres, quod crux Domini salutem generi contulerit humano, & verum est. Passio enim illius nostra redẽptio est, mors eius vita nostra est. Ideo autem mala hæc cuncta sustinuit, vt nos bona omnia sentiremus. Ideo crudelitatem in se exerceri maluit, vt nobis misericordiam largiretur. Bonus ideo in nos ita esse voluit, vt ante in se esset inimicis. Auferens enim per crucem humani generis iniurias, omnes eas in sua passione consumpsit, vt vlterius non esset homini quod noceret. Grande ergo crucis est sacramentum: & si intelligamus, per hoc signum etiam mundus ipse saluatur. Nam cum à nautis sciditur mare, prius ab ipsis arbor erigitur, velum distenditur, vt cruce Domini facta, aquarum fluenta rũpantur: & hoc Dominico securi signo portum salutis petunt, periculum mortis euadũt. Figura enim sacramenti quædam est velum suspensum in arbore, quasi Christus sit exaltatus in cruce, atque ideo cõfidentia de mysterio veniente homines ventorum procellas negligunt, peregrinationis vota suscipiũt. Sicut autem Ecclesia sine cruce stare non potest, ita & sine arbore nauis infirma est. Statim enim & hanc diabolus inquietat, & illam ventus allidit: at vbi signum crucis erigitur, statim & diaboli iniquitas repellitur, & ventorum procella sopitur. Sed & bonus agricula cum parat terræ solum vertere, & vitę alimenta perquirere, non nisi per signum crucis id facere conatur. Dum enim aratro dentale subiicit, affigit aures, stiuam inserit, figuram crucis imitatur. Compactio enim ipsa similitudo quædam est Dominicæ passionis. Cœlum quoque ipsum huius signi figura dispositũ est. Nam cum quatuor partibus, hoc est, oriente & occidente, meridiano & septentrione distinguitur, quatuor quasi crucis angulis continetur. Ipsius etiam incessus hominis cum manus leuauerit, crucem pingit, atque ideo eleuatis manibus orare præcipimur, vt ipso quoque membrorum gestu passionem Domini fateamur. Tunc enim citius nostra exauditur oratio, cum Christum quem mẽs loquitur, etiam corpus imitatur. Hoc etiam exẽplo Moyses sanctus cum contra Amalech bellum gereret, non armis, non ferro, sed eleuatis eum ad Deum manibus superauerit, sic enim habes scriptum: *Cum eleuasset manus suas Moyses, præualebat Israel: cum autem remisisset manus suas, præualebat Amalech.* Hoc igitur Dominico signo scinditur mare, terra colitur, cœlum regitur, homines conseruantur. Hoc inquam Dominico signo etiam reserantur inferna. Nam ex quo homo Dominus Iesus qui ipsam crucem gestabat, sepultus in terra est, veluti dirupta ab eo exarata terra omnes quos retinebat mortuos germinauit. Sed videamus de hoc ipso Domini corpore posteaquam à cruce deponitur quid geratur. Accepit illud Ioseph ab Arimathia vir iustus, sicut ait Euang. *& in nouo suo sepeliuit monumento, in quo nõdum quisquam positus erat.* Beatũ ergo corp⁹ Dñi Christi, quod cum nascitur, vtero virginis gignitur: cum recedit, iusti tumulo commendatur. Beatũ plane corpus, quod virginitas peperit, & iustitia custodiuit. Custodiuit illud Ioseph tumulus incorruptum, sicut seruauit illud Mariæ virginis vterus illibatum. Hic enim viri pollutione nõ tãgitur, ibi mortis corruptione non læditur. Vbique beato corpori defertur sanctitas, vbique virginitas. Nouus illud venter concipit, nouus tumulus includit. Virgo ergo Dominica vulua, virgo est sepultura. Quin potius ipsam sepulturam vuluam dixerim, est enim similitudo non parua. Sicut enim Dominus de matris vulua viuus exiuit, ita de Ioseph sepultura viuus surrexit: & sicut tunc de vtero ad prędicandum natus est, ita & nunc ad euangelizandum renatus est de sepulchro: nisi quod gloriosior ista est quam illa

Margin: Sermo LII. — Esa. 53. — F — G — Exo. 17. — Luc. 23 — H

A natiuitas. Illa enim corpus mortale genuit, hæc edidit immortale. Poſt illam natiuitatem ad inferos deſcenditur, poſt hanc remeatur ad cœlos. Religioſior plane eſt iſta q̃ illa natiuitas. Illa enim totius mundi Dominum nouem menſibus in vtero clauſum tenuit, hæc autem triduo tantum tumuli gremio cuſtodiuit. Illa cunctorum ſpem tardius protulit, & hæc omnium ſalutem citius ſuſcitauit.

Sabbato ſancto.

De ſepulchro Domini noſtri Ieſu Chriſti, Sermo.

Sermo LIII. RETinet veſtra dilectio fratres, quod alibi diximus, quia non minor gloria eſt quod tumulus Ioſeph ſuſcitauerit Dominum, quam quod eum ſanctæ Mariæ vterus procreatit. Sed fortaſſe quis dicat: Quæ comparatio ventris & tumuli, & illa ex intimis viſceribus ediderit filium, hic autem ſolummodo locum præſtiterit ſepulturæ? At ego dico non minorem Ioſeph affectum fuiſſe quam Mariæ. Siquidem illa vtero Dominum, hic corde conceperit. Illa Saluatori membrorum ſuorum ſecretū præſtitit, hic ſecretum ſui corporis non negauit. Illa Dominum pannis inuoluit cum natus eſt, hic linteis cum receſſit. Illa perunxit beatum corpus oleo, hic aromatibus honorauit. Luc. 2 B Conueniunt ergo ſibi obſequia, conuenit & affectus. Vnde neceſſe eſt & meritum conuenire: Luc. 13. niſi quod angelus Mariam ad obſequium admonuit, Ioſeph autem ſola iuſtitia perſuaſit. Igitur Ioſeph in ſuo ſepulchro poſuit Dominum. Pſ. 5. & 13. Legimus in Propheta: *Sepulchrum patens eſt guttur eorum.* Si ergo ſepulchrum patens eſt guttur hominum, vide ne forte ſecūdum hanc ſimilitudinem Dominum Ioſeph non tam in ſepultura terrena poſuerit, quam in monumēto ſui pectoris collocarit, & cuſtodiendum illum ſuſceperit non tam memoria fragili cæmentorum, quam memoria ſancta virtutum. Hæc enim virtutum fidelis eſt memoria, quæ intra ſe continens Chriſtum, lædi eum hæreticorum corruptione non patitur. De qua memoria in ſacris litteris Dominus dicit: *Hoc facite in mei commemorationem.* Luc. 22 1. Cor. 11. & Apoſtolus dicit: Quotieſcumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. Quotieſcumque enim Chriſtum loquimur toties eum ſacri oris memoria cōmendamus. Sepulchrū ergo patens eſt guttur eorum. Recte plane dicit Propheta. *Sepulchrum enim Chriſti patens eſt Euangeliſtarum beatum guttur, per quod illud æterno litterarum theſauro condiderunt.* C Pſ. 13. Patens autem ſepulchrum ideo dicitur, quia qui vult ad Chriſti peruenire myſterium, non ingreditur ad illud niſi per euāgelicæ ſcripturæ ſecretum. In litterarū enim ſacrario quaſi quodam nouo vaſculo commendatus eſt Dominus. Quiſquis igitur illum videre deſiderat, ibi & paſſionis eius ſacramentum inuenit, & reſurrectionis gloriam recognoſcit. Patens ergo guttur ſanctorum eſt. Vnde Apoſtolus ad Corinthios ait: 2. Cor. 6 *Os noſtrum patet ad vos ô Corinthij.* inuitās eos vt per prædicationis ſuæ ſemper apertam ianuam ingrediantur Chriſti ſecreta myſteria. In hac igitur pectoris memoria collocatur Dominus à Ioſeph, vt in iuſtitiæ ſede requieſcat, & habeat filius hōinis vbi caput reclinet. Mat. 8. Luc. 23. Videamus igitur quare Saluator in aliena ſepultura ponatur, ac ſuam nō habeat ſepulturam. Ideo in aliena ſepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur ſalute. Mors enim iſta non illi illata eſt, ſed nobis delata. Mors iſta non illi accidit, ſed nobis proficit. Vt quid enim ei propria ſepultura, qui in ſe mortem propriam non habebat? Vt quid illi tumulus in terris, cuius ſedes manebat in cælis? Vt quid illi ſepultura, D qui tridui tantum temporis ſpatio non tam in ſepulchro mortuus iacuit, quam velut in lectulo dormiens conquieuit? Ipſa enim temporis breuitas declarat ſomnum potius fuiſſe quam mortem. Sepulchrum autem, mortis eſt habitaculum neceſſarium. Neceſſarium ergo non erat mortis habitaculum Chriſto, qui vita eſt: Ioa. 14. nec opus habebat ſēper viuens domicilio defunctorum. Recte autem hanc vitam nos in noſtro ſepulchro condidimus, vt cum ipſo viuificante mortem noſtram à mortuis ſurgeremus. Vnde & illa Maria Magdalena quæ Dominum inter ceteros defunctum in ſepulchro quærebat, arguitur, & dicitur illi *Quid quæris? viuentem cum mortuis?* E Hoc eſt: Quid quæris apud inferos, quem rediiſſe iam conſtat ad ſuperos? Quem illa adhuc non intelligens, nec cognoſcens, reſpondit illi: Ioa. 20. *Domine ſi tu ſuſtuliſti eum, dicito mihi vbi poſuiſti eum, & ego illum tollam.* Ibidem Exiſtimabat enim illum, ſicut dicit ſcriptura, *hortulanum eſſe.* Sancta ergo & ſimplex fœmina Chriſtum requirebat à Chriſto, ac deuotione mentis prophetat, & neſcit. Ait enim Domino de ſemetipſo: *Si tu ſuſtuliſti eum, dicito mihi.* Ibidem Recte interrogat, *ſi tu ſuſtuliſti*, ipſe enim tulit corpus ſuum, qui illud protulit de ſepulchro, ipſe tulit corpus ſuum qui ſuſcitauit, ipſe tulit corpus, qui illud iacens & dormiens ſua aſpiratione collegit. Ipſe tulit corpus, qui diuinitatis illud virtute geſtaris portat ad cælos. Atque ideo mulier ſapienter interrogat & requirit: Ibidem *Si tu ſuſtuliſti eum, dicito mihi, vbi poſuiſti eum:* hoc eſt, ſi illud auferens de ſepulchro ad paradiſum tranſtuliſti. Audierat enim illum dicentem latroni: Luc 23. *Hodie mecum eris in paradiſo.* Aut certe ſi de infernis in patris dextera collocaſti, ſicut ait Apoſtolus: Coloſſ. 3. *Quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt ad dexteram Dei.* Beatus ergo qui ita quærit Chriſtum Dominum, vt credat eum & in paradiſo conſtitutum, & in cœleſtibus collocatum. Ioa. 20. Nam qui eum aut in infernis requirit, aut tumulis, dicitur ei? *Quid quæris? viuentem cum mortuis?*

F

DOMINICA RESVRRECTIONIS Domini, Euangelium.

Marc. Cap. XVI.

ET cum tranſiſſet ſabbatum, Maria Magdalena & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, vt venientes vngerent Ieſum: Et valde mane vna ſabbatorum, veniunt ad monumentum orto iam ſole. Et dicebant ad inuicem? Quis reuoluet nobis lapidem ab oſtio monumenti? Et reſpicientes viderunt reuolutum lapidem, erat quippe magnus valde. Et introeuntes in monumentum, viderunt iuuenem ſedentem in dextris, coopertum ſtola candida: & obſtupuerunt. Qui dixit illis: Nolite expaueſcere: Ieſum quæritis Nazarenum, crucifixum: ſurrexit, non eſt hic: ecce locus vbi poſuerunt eum. Sed ite, dicite diſcipulis eius & Petro quia præcedet vos in Galilæam; ibi eum videbitis, ſicut dixit vobis.

G

Super verbis Euangelij, de Reſurrectione Domini, Sermo.

Sermo. LIV. AVdiſtis fratres, quod ſanctæ mulieres quæ cum aromatibus ad monumentum venêre, angelum viderunt. Inquit enim: [*Et introeuntes in monumentum viderunt iuuenem ſedentem in dextris.*] Quis vero iuuenis iſte fuerit, ne ambiguitas te offenderet, alius Euangeliſta ſcripſit: Mat. 28 *Angelus enim Domini deſcendit de cælo, & accedens reuoluit lapidem, & ſedebat ſuper eum.* Maria vero Magdalena, quę arctius diligebat Ieſum, quia iuxta ſepulchrum perſeuerauit, Dominum prima omnium vidit, & Apoſtolis nnnriauit. Inquit enim Ioannes Euangeliſta: Ioa. 20. *Venit Maria Magdalena annuntians diſcipulis: Vidi Dominum: & hæc mihi dixit,* &c. Per quę nos monemur, vt cum aromatibus, id eſt, cum odore bonorum operum, & virtutibus referti Dominum quæramus. Sunt autem chariſſimi, nonnulli qui videntur Dominum quærere, ſed quia otioſi ſunt, & à virtutibus alieni, illum non merentur inuenire, nec inuentum videre. H Denique quid quærebant illæ ſanctæ mulieres in monumento, niſi corpus Domini Ieſu? Et vos quid quæritis in Eccleſia, niſi Ieſum, id eſt Saluatorem? Sed ſi cupitis illum inuenire orto ſole, vt iſtæ mulieres, venite: id eſt, non ſint in cordib. veſtris tenebræ vitiorum, carnalia enim deſideria & mala opera tenebræ ſunt. In quorum vero cordibus tales tenebræ ſunt; non vident lucem, non intelligunt Chriſtum, Ioan. 3. Ioan. 8. quia Chriſtus lux eſt. Repellite igitur à vobis fratres, tenebras, id eſt, omnes delectationes, & omnia opera mala, & curate habere aromata, hoc eſt orationem mūdam, dicē-

tes

A tes cum psalmista: *Dirigatur Domine oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo.* Attendite insuper quod audistis: nempe
Psal.140. Ioan.20 Mat.10 Maria Magdalena quia perseuerando ad monumentum, quem quærebat inuenit: quoniam qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Vnde sicut necesse est vt malum à vobis repellatis, ita expedit omnino vt in bono quod iam inchoastis, firmissime perseueretis, si Dominum videre & ad cælestem patriam peruenire desideratis. Denique quia sanctum Pascha celebratis, debetis scire fratres quid sit Pascha, Pascha vero transitus dicitur: ideo autem tali nomine vocata est ista festiuitas, quia in ipsa transierunt filij Israël ex Ægypto, & ipse filius Dei transiuit ex hoc mundo ad patrem. Verum quid vobis prodest, quod Pascha celebretis, si non imitamini quod colitis? hoc est, si non transitis ab Ægypto, id est, tenebris vitiorum ad lucem virtutum, & à mundi huius amore ad desiderium cœlestis patriæ? Exo.12. Ioan.13 Nam sunt multi qui gaudent in ista festiuitate, & colunt hanc solemnitatem, & tamen male & malo suo: quia non transeunt ex hoc mundo ad patrem, id est, non transeunt à mundi cupiditate, & à carnali delectatione ad cælestis patriæ amorem. O miseri Christiani qui in Ægypto sunt, id est sub potestate diaboli, & gaudent in malis. B Moneo quapropter vos fratres, vt Pascha rite celebretis, id est, transitum faciatis. Exo.12. & Deut.16. Quicunque mali hanc festiuitatē celebratis, transite de vitijs ad virtutes. Quicunque vero boni, transite de virtutibus ad virtutes: & ita, vt nullus remaneat in vobis qui transitum non faciat. Et sicut Iudæi quando Pascha celebrabant, septem dies azyma comedebant: ita omnis Christianus, qui veri agni, id est Christi, carnem comedit, per omne tempus vitæ suæ quod per septem voluitur dies, simpliciter & innocenter debet conuersari. 1.Cor.5 Videte fratres, videte ne fermentum vetus sit apud vos, sicut monet Apostolus, dicens: *Expurgate vetus fermentum*, id est, veteris hominis conuersationem. Tunc enim eritis veri Christiani, si omne malum declinaueritis, quod designatur per vetus fermentum, & quod in baptismo promisistis, fideliter custodieritis quod ipse vobis concedat, qui viuit & regnat per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Eadem Dominica Resurrectionis.

De vtilitate Resurrectionis Domini nostri Iesu Christi, Sermo alter.

C Sermo LV.

MAgnum fratres & mirabile donum concessit nobis Deus hunc Paschæ salutarem diem, in quo resurgens Dominus, resurrectionem præstitit vniuersis, & 1.Cor.12 Ephes.5 de imis ad altiora conscendens, nos quoque ad superiora de inferioribus in suo corpore subleuauit. Sumus enim secundum Apostolum omnes Christiani corpus Christi & membra. Resurgente igitur Christo omnia necessario cum eo sua viscera surrexerunt. Dum enim ille ab inferis transit ad superos, nos de morte transire fecit ad vitam. Exo.12. Pascha enim Hebraice, transitus dicitur vel profectus: scilicet quia per hoc mysterium de peioribus ad meliora transitur. Bonus transitus est transire de peccatis ad iustitiam, de vitiis ad virtutes, ad infantiam de senectute. 1.Cor.14. Infantiam autem dixerim non ætatis, sed simplicitatis, habent enim & merita ætates suas. In occiduis enim prius constituti eramus senio peccatorum, resurgente Christo renouati sumus innocentia paruulorum. Habet & Christiana simplicitas infantiam suam. Mat.5. Sicut enim infans nescit irasci, fraudare nō nouit, referire nō audet: ita & Christianitatis infantia lædentibus nō irascitur, spoliantibus non resistit, cædentibus non repugnat. Denique sicut iussit Dominus, etiam orat pro inimicis, auferenti tunicam relinquit & pallium, verberanti maxillam, præbet & alterā: D nisi quod in hoc melior est Christi infantia quam naturæ. Illa enim peccare nescit, ista contemnit: illa per infirmitatem innoxia est, ista est innocens per virtutem. Atque ideo laudi magis scribendum est non tam malefacere non posse, quam nolle. Ergo, sicut diximus, ætates quædam sunt meritorum, nam & senectus morum inuenitur in pueris, & innocentia infantum reperitur in senibus. Denique quod in iunioribus senectus quædam sit honestatis, dicit Propheta: *Senectus enim venerabilis non diuturna, neque numero annorum computatur.* canities enim est sapientia in hominibus. E Sap.4. Mat.18 Ad Apostolos autem iam seniores & maiores natu dicit Dominus: *Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut puer iste, non introibitis in regnum cœlorum.* Reuocat igitur eos ad originis suæ fontem, & retrorsum ad infantiam redire compellit: scilicet vt qui corpore fragili senuerant, innocentiæ moribus renascerentur sicut ait Saluator: Mat.18 *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei.* Dicitur ergo Apostolis: *Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut puer iste.* non dicit, sicut pueri isti, sed sicut puer iste; vnum eligit, vnum proponit. Videamus igitur quis ille tantus sit, qui discipulis proponitur imitandus. Non hunc arbitror esse de plebe, non de publico, non de multitudine ceterorum, præcipue qui per Apostolos vniuerso mundo tribuit sanctitatis exemplum. Non inquam hunc de publico esse arbitror, sed de cælo. Ipse est enim de cælo puer, de quo dicit Esaias propheta: *Puer natus est nobis, filius datus est nobis.* Esa.9. 1.Pet.2. Ipse plane puer est, qui sicut innocens cum malediceretur non remaledixit, cum percuteretur non repercussit, quin potius in ipsa passione pro suis orauit inimicis, dicens: F Luc.23. *Pater dimitte eis, nesciunt enim quid faciunt.* Ita simplicitatem quam infantibus natura tribuit, Dominus misericordiæ bonitate cumulabat. Iste ergo puer est, qui imitandus vt paruulus proponitur & sequendus. Mat.16 Nam ipse dicit: *Tolle crucem tuam, & sequere me.*

FERIA V. POST DOMIN. *Resurrectionis. Euangelium.*
Ioan. Cap. XX.

IN illo tempore. Maria stabat ad monumentum foris, plorans. Dum ergo fleret, inclinauit se, & prospexit in monumentum, & vidit duos angelos in albis sedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positum fuerat corpus Iesu. Dicunt ei illi: Mulier quid ploras? Dicit eis: Quia tulerant Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, conuersa est retrorsum: & vidit Iesum stantem, & non sciebat quia Iesus est. Dicit ei Iesus: Mulier quid ploras? quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dixit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum, & ego eum tollam. G *Dicit ei Iesus: Maria. Conuersa illa dicit ei: Rabboni, quod dicitur Magister. Dicit ei Iesus: Noli me tangere. nondum enim ascendi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic illis: Ascendo ad patrem meum, & patrē vestrum: Deum meum, & Deum vestrum. Venit Maria Magdalene annuntians discipulis, Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi.*

Super verbis Euangelij, Sermo. Sermo LVI.

HÆret adhuc sensibus vestris fratres, hoc nos ante dies paucissimos prædicasse, quod Maria Magdalene non leuiter fuerit obiurgata, cur post resurrectionem Ioan.20 Ioan.2. Dominum quæreret in sepulchro, & non reminiscens verborum eius, quibus se ab inferis tertia die rediturum esse dixerat, putaret eum inferni legibus detineri. Arguitur enim non leuiter, cur non memoraretur resurrectionis promissum, ac mortis scrutaretur indicium. Fides enim humilis & ignata quærit quod nescit, obliuiscitur quod docetur. Festina quidem est ad obsequium, sed non perfecta est ad credendum. anxia enim est de Dominicæ carnis iniuria, sed incerta est de resurrectionis gloria: plorat quidem amore Christi, sed mœret desperatione corporis non reperti; Ioan.20 H periisse putat quem iam regnare constabat; scrutatur enim in tumulo, quem vocare potius deberet è cælo. Increpatur igitur sancta Maria tanquam pigrior ad credendum, & cum sera licet, Dominum cognouisset, dicitur ei à Saluatore: *Noli me tangere, quia nondum ascendi ad patrem.* ibid. Noli me tan-

A gere, increpationis verbum est: hoc est, noli me tangere manibus, quoniam resurrectionem meam mentis obliuione non retines. Non potes me corporis tenere complexibus, quem fidei perfectione non tangis. (Ibid.) Prohibetur à tactu, quæ amisit auditum. *Noli me*, inquit, *tangere, quia nondum ascendi ad patrem*. Videamus quomodo nondum ad patrem ascenderit Christus, cum ipse dicat, (Ioan. 14) *Quia pater in me, & ego in patre.* Quomodo ergo non ascendit ad patrem, à quo per indiscretam diuinitatis substantiam nunquam est separatus? Dum enim pater in filio manet, semper vnum in vno simul esse significat. Aut nunquid illuc ascendere se dicit filius, vbi ante habitat quam ascendat? Dixit enim idem Dominus: (Ioan. 3) *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo.* Si ergo cum descendit Saluator, in cælo est, multo magis etiam priusquam ascendat, in cælo est. Sed vide ne forte ad obiurgationem (Ioan. 20) Mariæ vox ista pertineat, cui paulo ante inter sepulchra quærenti Dominum dicitur: *Quid quæris? viuentem cum mortuis?* nunc addatur, *Noli me tangere, quia nondum ascendi ad patrem*: hoc est, quid me contingere cupis, quæ me dum inter tumulos quæris, adhuc ad patrem ascendisse non credis? quæ dum me inter inferna scrutaris, ad cælestia B redisse diffidis? dum inter mortuos quæris, viuere (Ibid) cum Deo patre meo non speras? *Nondum*, inquit, *ascendi ad patrem*, hoc est, tibi nondum ascendi ad patrem, quia apud fidem tuam adhuc detineor in sepulcro. Quantum in te est enim adhuc humilibus immoror, adhuc inhæreo terrenis, quia nondum me fides tua eleuauit ad cælum. Quid ergo me festinas contingere vt Dei filium, quem re(Ephes. 1)deuntem ad patrem mentis deuotione non sequeris? Quisquis igitur vult contingere Dominum Saluatorem, prius illum debet fide sua ad dexteram diuinitatis impo(Ioan. 14)nere, & credulitate cordis collocare in cælestibus, potius quam inter defunctos inquirere. Illi autem ascẽdit Dominus ad patrem, qui eum semper esse credit in patre. Ascẽ(Ioan. 1.)dit beatis Apostolis ad patrem, quibus ait: *Qui me videt, videt & patrem.* Ascendit Ioanni Euangelistæ, qui apud patrem eũ quæsiuit & reperit, atque ideo ait: *Et verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum*, Ascẽdit etiam beato Paulo, qui non contentus solum se scire quod nouerat, nos quoque docuit quemadmodum Saluatorem in cælesti(Coloss. 3)bus quæreremus, dicens: *Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens.* Et vt nos ab hac humili vel ter(Ibid.)rena inquisitione Mariæ penitus submoueret, addidit C dicens: *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.* Ergo iam non super terrã, nec in terra, nec secundum carnem debemus quærere Saluatorem, si volumus eum inuenire atque (1 Cor. 5.) contingere, sed secundũ diuinæ maiestatis gloriã, vt dica(Act. 7.)mus cum Apostolo Paulo: *Nunc autem secundum carnem nõ nouimus Christum.* Igitur & Stephanus beatus fide sua non super terram quæsiuit Christum, sed stantem illum ad Dei dexteram recognouit: ibi illum reperit, vbi mentis deuo(Ibid.)tione quæsiuit. Non solũ autem Stephanus in cælo videt (Ioan. 20) Christum, sed eum & martyrio suo tangit. Tangit enim (Act. 7.) Dominum, cum pro inimicis suis orans, velut fide sua tenens illum dicit: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.* Intelligite ergo quanta deuotionis est gloria. Maria iuxta Dominum constituta eum tangere non meretur, Stephanus in terris positus Christum tangit in cælo. Illa inter angelos præsentem non videt Saluatorem, Stephanus inter Iudæos Dominum cernit absentem.

DOMINICA IN ALBIS, & octaua Paschæ. Epistola.

D

1. Petr. Cap. II.

(Esa. 53.) Charissimi, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. (Ibid.) Qui cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur non comminabatur. Tradebat autem iudicanti se iniuste. Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus, cuius liuore sanati estis. Eratis enim aliquando sicut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem & episcopum animarum vestrarum. E

Super verbis Epistolæ, Sermo.

Retinet sanctitas vestra fratres, hoc me nuperrime prædicasse, quod homo in iuniorem ætatem per iu- (Sermo LVII.) stitiam reformetur, & quamuis fessus senio, rursus in puerum innocentiæ moribus renascatur, ita vt interuenien- (1. Cor. 14.) te mysterio ex vetulis iterum videamus infantes. Inno- (1 Pet. 2.) uatio enim quædam est, desinere quod eras, assumere quod ante non fueras. Innouatio inquam est, vnde & neophyti nuncupantur, quod nouitate quadam maculas vetustatis abiecerint, gratiam simplicitatis assumpserint, (Coloss. 3) dicente Apostolo: *Deponentes veterem hominem cum actibus suis, induite nouum qui secundum Deum creatus est.* Vnde & Da- (Ps. 102.) uid sanctus ait: *Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua*; intelligens per gratiam baptismi occidua vitæ nostræ posse reuiuiscere, & iuuentute quadam renouari posse id quod in nobis fuerat delictorum vetustate collapsum. Vt autem F intelligas quia de gratia baptismatis Propheta loquitur, innouationem ipsam aquilæ comparauit, quæ auis assidua commutatione habitus sui longam ducere fertur ætatem, & vetustis iam fatiscentibus plumis noua pennarum successione iuuenescere, ita vt depositis antiquitatis exuuiis, rediuiua indumentorum natiuitate se vestiat. Vnde intelligimus quod senectutem aquilæ non sentiunt membra, sed plumæ. De nouo ergo se vestit, & pullulantibus pennis vetusta mater iterum renouatur in pullum. Pullis enim tunc comparanda est, quando radiantibus plumis necesse est illi rursum meditari rudem volatum, & alarum olim exercitata remigia, tanquam nouella volucris intra nidum pigra compescere, quamuis illi sit volandi notitia de consuetudine, deest tamen illi de pennarum raritate fiducia. De baptismatis igitur gratia hoc sanctus Psalmographus prophetauit. Nam vtique neophyti nostri nuper baptizati, tanquam aquilæ depositis vetustatis exuuiis, noua sanctitatis indumenta sumpserunt, & fatiscentibus antiquis maculis sicut plumis lenibus, rediuiua gratia immortalitatis ornantur, ita vt in his senectutis occidua peccata senuerint, vita non senuerit: tanquam aquila in pullum, sic illi in infantiam reuocati. Est eis sæculi de conuersatione notitia, sed adest illis iu- G stitiæ de reparatione securitas. Quid igitur sanctus Dauid dicat, adhuc diligentius videamus. Non enim ait: (Ibid.) *Renouabitur sicut aquilarum, sed sicut aquilæ iuuentus tua.* Vnius ergo aquilæ renouandum in nobis asserit iuuentutem, quam vnam & solam aquilam recte Christum Dominum dixerim, cuius iuuentus renouata est tunc, cum à mortuis resurrexit. Depositis enim corruptelæ corporalis exuuiis, rediuiua carnis assumptione refloruit, (Psal. 27.) sicut ipse ait per Prophetam: *Et refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor illi. Refloruit*, inquit, *caro mea.* Videte quo verbo vsus est, non ait, floruit, sed refloruit. Non enim reflorescit, nisi quod ante floruerit. Floruit autem caro Domini, cum primum de Mariæ virginis illibata vulua processit, sicut ait Esaias dicẽs: (Esa. 11.) *Exibit virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.* Refloruit autem, cum succiso per Iudæos corporis flore, rediuiua de sepulchro resurrectionis gloria germinauit, & in floris modum odorem pariter & nitorem cunctis hominibus immortalitatis afflauit, odorem, bonorum operum suauitatem circumferens, nitorem, incorruptelam perpetuæ diuinitatis ostendens. H

IN DIE ASCENSIONIS Domini. Euangelium.

Marc. Cap. XVI.

In illo tempore. Recumbentibus vndecim discipulis, apparuit illis Iesus, & exprobrauit incredulitatem eo-

A *eorum & duritiam cordis, quia his qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Et dixit eis: Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super ægros manus imponent, & bene habebunt. Et Dominus quidem Iesus, postquam locutus est, assumptus est in cælum, & sedet à dextris Dei. Illi autem profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis.*

Quod Euangelij verba: [Qui crediderit & baptizatus fuerit,] in adulto innuantur: ideo ostendit quod non sufficit baptizato adulto Christianum nomen, sed bona etiam vita exigitur ab eo. Sermo.

Sermo LVIII. B

LAudemus Dominum fratres charissimi, & Deo gratias agamus, quia vos secundum desideria nostra incolumes inuenire meruimus. Nam iuste & merito pater gaudet, quoties filios suos corpore sanos, & in Dei timore deuotos inuenerit, & quia tam de vestra, quam de nostra salute duplicatum nobis gaudium nunc pietas diuina concessit, quod ad profectum animarum vestrarum pertinet, charitati vestræ suggerere debemus. Oportet nos fratres charissimi, vt tota mentis intentione inquirere vel intelligere studeamus quare Christiani sumus, & quare crucem Christi in fronte portamus. Agnoscite & intelligite quia non ideo Christiani facti sumus, vt de ista tantum vita sollicit sumus, quoniam dicit Apostolus: *Si in hac vita tantum sperantes in Christo, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* [1.Cor. 15.] Qui enim non cogitat nisi de ista vita, animalibus & pecorib. similis est. Quid enim quærunt animalia, nisi manducare & bibere, luxuriari atque dormire? Tales sunt qui plus cogitant de carne sua quam de anima, qui plus diligunt gulā ac luxuriam, quam castitatem atque iustitiam. [Phil. 3.] Scire debetis quia ideo Christiani facti sumus, vt semper de futuro sæculo & de æterna beatitudine cogitemus, & plus pro anima quam pro corpore laboremus: quoniam caro nostra paucis annis erit in mundo, anima autem nostra, si bene egerimus, sine fine regnabit in cælo. C Si vero (quod Deus non patiatur) mala opera exercuerimus, & plus pro carnis luxuria, quam pro salute animæ laborauerimus, timeo ne, quando boni Christiani cum angelis accipiuntur in vitam æternam, nos (quod absit) præcipitemur in gehennā. Non nobis sufficit quod Christianum nomen accepimus si opera bona Christiana non fecerimus. Illi enim prodest quod Christianus dicitur, qui castitatem diligit, ebrietatē fugit, superbiā detestatur, inuidiam velut venenū diaboli respuit. Ille vere bonus Christianus est, qui furtū non facit falsum testimonium non dicit, qui non mentitur, qui adulterium non committit, qui ad Ecclesiam frequētius venit, qui de fructibus suis non gustat nisi prius ex ipsis Deo [Deu. 14] aliquid offerat, qui decimas Deo annis singulis erogandas [Rom. 13] pauperibus reddit, qui sacerdotibus suis honorem impēdit, qui omnem hominem sicut seipsum diligit, qui nulli [Prou. 11] hominem odio habet. Ille vero non solum bonus Christianus est, sed & ipse Christus in illo habitat, qui stateras [Pro. 20.] D dolosas, & mensuras duplices velut gladium diaboli pertimescit. Ille bonus Christianus est, qui quando ad Ecclesiam venit, & oblationem quæ altari debetur, exhibet, & pauperibus secundum quod vires habet, aut argentum, aut buccellam porrigit, qui peregrinos in do- [Tob 4.] mum suam recipit, qui hospitum pedes lauat, qui non so- [1.Tim. 5.] lum lites non excitat, sed etiam discordes ad concordiam [Rom 13] reuocat, qui maioribus & parentibus honorem, & veræ [Tit 2.] charitatis amorem impendit, qui & ipse caste viuit, & filios suos, vel vicinos vt caste & sobrie viuant & verbis admonet, & exemplis docet. Ille bonus est Christianus, qui quoties sanctorum solemnitates veniunt, vt securius cō-

municet, castitatem cum propria vxore etiam plures dies E ante custodit: sicque sincera conscientia ad altare Domini casto corpore, & mundo corde præsumit accedere: qui Symbolum & orationem Dominicam memoriter tenet, & filios vel filias vt & ipsi memoriter teneant, fideliter docet. Ecce audistis fratres, quales sunt Christiani boni, & quales sunt Christiani mali: & ideo quantum possumus cum Dei adiutorio laboremus, vt nomen Christianum non sit falsum in nobis, nec in nobis Christiana sacramenta patiantur iniuriam. Nec vos moueat quod hodie ex euangelica audistis lectione: [*Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.*] quoniam intelligitur in adulto, si opera loco & tempore, fidei & sacramentis consentanea efficiat. Nam fides quid innuit, nisi vt fiat quod creditur? Semper igitur opera Christiana fidei sacramentisque cōuenientia & cogitamus corde, & impleamus opere. Denique qualis Christianus est ille qui vix ad Ecclesiam venit, & si venit, non vt pro suis oret peccatis, vel vt communicet, sed vt causas dicat, vt peccatum, Deum inhonorando augeat, aut saltem vt quod alij faciunt, ipse facere videatur? Talis siue vir, siue mulier non ad salutem, sed ad iudicium nomen & sacramentum Christiana recipit. Idcirco is antequam ex hac luce demigret, vitam mutet, pœnitentiam agat: quia [*qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit:*] hoc [1.Cor. 15] F est, si opera consona fidei & sacramentis egerit. Quæ Deo adiuuante si egerimus, regnum cęlorum quo hodie Christus Dominus noster assumptus est, adipiscemur. Quod nobis concedat ipse, qui ad dexteram patris sedens, cum eo & spiritu sancto viuit & regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

IN DIE SANCTO PENTEcostes, Epistola.
Act. Cap. II.

D*Um complerentur dies Pentecostes, erant omnes discipuli pariter in eodem loco, & factus est repente de cælo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum vbi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum: & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & cœperunt loqui varijs linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.* G *Erant autem in Hierusalem habitantes Iudæi, viri religiosi, ex omni natione quæ sub cælo est. Facta autem hac voce, conuenit multitudo, & mente confusa est, quoniam audiebat vnusquisque lingua sua illos loquentes. Stupebant autem omnes, & mirabantur, dicentes: Nonne ecce omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? & quomodo nos audiuimus vnusquisque linguam nostram in qua nati sumus: Parthi, & Medi, & Elamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Iudæam, & Cappadociam, Pontum, & Asiam, Phrygiam, & Pamphiliam, Ægyptum, & partes Libyæ quæ est circa Cyrenen, & aduenæ Romani: Iudæi quoque, & Proselyti, Cretes, & Arabes, audiuimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei.*

Super verbis Epistolæ, Sermo.

H Sermo LIX.

MAgna est fratres charissimi, hodierna festiuitas, in qua sicut audistis, acceperunt Apostoli Spiritū sanctum, qui cum patre & filio vnus & perfectus est Deus, eiusdem substantiæ, maiestatis, & potentiæ: qui non ex tēpore, sed ab æterno à patre filioq; inseparabiliter procedit [1.Ioan. 5] qui etiam Dei donum dicitur, quia & anteq̄ esset angelus vel [Ioan. 15] homo cui daretur, iam sui natura donabile donum erat, [1.Ioa. 4.] quia charitas & amor est. Vnde non solum patriarchis at- [Sap. 7.] que prophetis, sed etiam & reliquis iustis latenter in anima datus est: & licet aliquando manifeste, nunquam tamen tam aperte datus fuisse legitur, sicut hodie, id est, de- [Act. 1.] cima die post Christi ascensionem, quando supra centū vi-

A ginti credentes in specie ignis apparuit. Sic enim lectum est, vt retinetis : [*Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum.*] Videte fratres, videte quid fecit superbia, & quid promeruit humilitas. Gen 8. Superbia diuisit linguas, quando turrim homines ædificare voluerunt pertingentem vsque ad cælum. Prius enim erat vna lingua qua homines se mutuo intelligebant, & propria mentis arcana inuicem communicabant. Verum ne perficeret superbi quod cœperant, confusæ sunt Ibid. linguæ, ac nationes diuisæ sunt. Hodierna vero die, cum propter humilitatem Spiritum sanctum accepissent credentes, cœperunt omnibus linguis loqui. Abiicite quapropter à vobis fratres superbiam, quoniam omnes superbi filii sunt diaboli : & estote humiles, vt Spiritus sancti gratiam accipere, & filii Dei vocari mereamini. sint munda corda & corpora vestra ab omnium peccatorum sordibus : quia Spiritus sanctus non habitat in Sap. 1. corpore subdito peccatis. Si vascula prius mundatis, in quibus aliquid pretiosum seruare vultis, & domos vestras præparatis & ornatis quando potentem personam expectatis : multo magis mundanda sunt corda ab odio & ira atque inuidia & omni malitia, & maxime ab immunditia atque auaritia, vt Spiritus sanctus ad vos venire, & B apud vos mansionem facere non dedignetur. Et sicut nobilis homo in fœtido loco & stercoribus pleno sua Iona. 14 sponte non habitat: ita Spiritus sancti gratia non visitat animam, quæ in fœtore peccatorum perseuerat. Ideoque necesse est fratres, vt in aduentu Spiritu sancti domos animarum vestrarum adornetis bonorum operum floribus, easque repleatis pretioso castitatis odore, & beneuolentiæ balsamo, vt Spiritum sanctum in vobis habitare delecter, cum patre & filio per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Eadem die.

De ratione festiuitatis Pentecostes, Sermo alter.

Sermo. LX. Dist. 76 c. scire debet. SCire debet sanctitas vestra fratres, hanc sanctam Pentecostes diem qua ratione curemus, vel cur istorum quinquaginta dierum numero sit nobis iugis & continuata festiuitas: ita vt hoc omni tempore neque ad obseruandum indicamus ieiunia, neque ad exorandum Deum C genibus succedamus, sed sicut Dominica solemus facere, erecti & feriati resurrectionem Domini celebramus. Dominica enim nobis ideo venerabilis est atque solemnis, quia in ea Saluator velut sol oriēs discussis infernorum tenebris luce resurrectionis emicuit : ac propterea ipsa dies ab hominibus sęculi dies solis vocatur, quod Mal. 4. Dist. 76 c. scire debet. §. ad inst. ortus eam sol iustitiæ Christus illuminet. Instar ergo Dominicę tota quinquaginta dierum curricula celebrantur, & omnes isti dies velut Dominici deputantur. Resurrectio enim Dominica est. Nam in Dominica resurgens Saluator reuersus ad homines est, & post resurrectionem tota quinquagesima cum hominibus commoratus est. Necessarium ergo vt æqualis eorum sit festiuitas, quorum æqualis est & sanctitas. Sic enim disposuit Dominus, vt sicut eius passione in Quadragesimæ ieiuniis contristaremur, ita eius resurrectione in quinquagesimæ feriis lætatemur. Non igitur ieiunamus in hac Luc. 5. quinquagesima, quia in his diebus nobiscum Dominus commoratur. Non inquam ieiunamus præsente Domino, quia ipse ait: *Nunquid possunt filij sponsi ieiunare quamdiu cum illis est sponsus?* Cur enim abstineat corpus à cibo, D cum anima præsentia Domini saginatur ? Non potest enim esse ieiunus, qui reficitur gratia Saluatoris. Societas enim Christi quodammodo esca est Christiani. Reficimur ergo in quinquagesima nobiscum Domino conuersante. Cum autem post hos dies ascendit ad cælum, iterum ieiunamus, sicut ait idem Saluator, dicens: *Venient* Ibidem *autem dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt in illis diebus.* Cum enim Christus ascendit ad cælum, nostris aufertur obtutibus, famem patimur non corporis, sed amo- Psal. 26 ris, & non tam cibi ieiunio quam desiderio laboramus. Desideria enim quædam nostri sustinent oculi, dum non perspiciunt quem requirunt, sicut ait Propheta: *Defecerunt oculi mei dum spero in Deo meo.* E Defecerunt enim Prophetæ oculi, quia nondum videbat quem sperabat se esse visurum. Sic namque Apostolorum defecerunt oculi, cum euntem ad cælum Dominum nequeunt intueri, secundum quod ait Lucas, dicens: *Et videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum.* Act. 1. Stabant enim beati Apostoli toto suspensi corpore, & ascendentem ad cælum Dominum, quia incessu pedum non poterant, oculis sequebantur : & licet ad deducendum Saluatorem visio humana deficeret, fidei tamen deuotio non defecit. Vsque ad nubem enim Christum deducunt oculis, vsque ad cælos autem cum Christo fidei deuotione comitantur. Vnde ait Apostolus, *sciens fidem nostram in cælis esse cum Domino. Nostra autem conuersatio in cælis est.* Phil. 3. Act. 1. Nubes ergo ab oculis Apostolorum suscepit Saluatorem. Videamus ergo quæ ista nubes sit, quam splendida, quam præclara, quę lucem mundi Christum suscipere meretur. Neque enim poterat obscura esse ac terra vel tenebrosa, quia scriptum est: Ioan. 1. Act. 1. *Et tenebræ eam non comprehenderunt.* Tenebræ enim lucem gestare non poterant, Illa enim est nubes quæ ascendentem suscepit Christum, quæ & testimonium Christo etiam in monte perhibuit, de qua ait Euangelista: *Vox de nube audita est,* dicens: *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite.* Mat. 17 F Non igitur nubes suscepit Christum, sed Deus pater recepit filium, & occursu quodam pietatis ascendentem illum gremio molliore complectitur. Nam ideo pater dicitur suscipere filium nubis vmbraculo, vt ostendatur refrigerio quodam fouere eius vulnera passionis. Post crucem enim, post iniurias, post inferos non est maius Christo refrigerium, nisi quod virtute diuinitatis obumbraretur, sicut in natiuitate eius ad Mariam dicitur : *Et virtus altissimi obumbrauit tibi.* Luc. 1. Altissimus ergo pater qui nascente Christo obumbrauit in virtute Mariæ, ascendentem eum suscepit in nube. Semper enim Deus quos post iniurias perducit ad requiem, protegit eos nubis vmbraculo : sicut filios Israël liberatos de Ægypto nubis columna protexit, & vt Exo. 13. Ps. 104. post multum laborem eos in terram repromissionis induceret, refrigerij fouit vmbraculo, sicut ait Propheta: *Expandit nubem ad protegendum eos :* Expandit enim nubem, ne in siccitate eremi fatigarentur etiam solis ardore. Lętemur ergo in hac sancta die, sicut in Pascha lætari sumus Est enim in vtraque die similis eademque solem- G nitas. In Pascha enim omnes gentes baptizari solent: in Pentecoste autem Apostoli baptizati sunt, sicut ait Dominus discipulis suis ascensurus ad cælum : *Ioannes baptizauit aqua, vos autem Spiritu sancto baptizabimini, quem accepturi estis non post multos hos dies.* Act. 1. Act. 2. Et ideo dicit Lucas: *Cum autem complerentur dies Pentecostes, factus est subito sonus de cælo tamquam aduenientis spiritus validi, seditque super singulos eorum.*

Feria secunda Pentecostes.

De ratione festiuitatis Pentecostes iterum concionatur, Sermo.

Sermo LXI. NOn incommode ante dies paucos, sicut retinetis fratres, prædicatio nostra processit, in qua descripsimus quod caro Domini rediuiuo veluti nitore floris de tumulo germinauerit: quem tumulum situm in hortulo Euangelista testatus est, vnde nō incōgrue prosecuti sumus. H Luc. 23. Conueniens enim erat, vt flos pretiosior in hortulo gigneretur, & bonæ frugis commendatum solo semen, intra septa domestica, virentia tamen, in salutem omnium pullularet. Christi enim resurrectio cunctorum est redemptio populorum. Ergo in hortulo Saluator rediuiuum corpus assumit, & inter florentes arbores & candentia lilia carne iam mortua refloreścit, & ita germinat de sepulchro, vt germinantia & nitentia cuncta reperiat. Sic enim post hyemalis rigoris frigidam quodammodo sepulturam pullulare elementa omnia festinarunt, vt resurgente Domino & ipsa consurgerent. Nam vtique ex resurrectione. Christi aër salubior est, sol calidior,

terra fœcundior, ex eo surculus virescit in fruticem, herba
A crescit in segetem, vinea pubescit in palmitem. Si igitur
cum refloreſcit Chriſti caro, omnia floribus veſtiuntur:
neceſſe eſt vt cum idem fructum affert, etiam vniuerſa
Ioan.12. fructificent, ſicut ait idem Dominus: *Niſi granum tritici ca-*
dens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet: cum autẽ mor-
tuum fuerit, multum fructum affert. Refloruit igitur Dominus
cum reſurrexit è tumulo: fructificat, cum aſcendit ad cælũ.
Flos eſt, cum de inferioribus terræ gignitur: fructus eſt,
cum altiſſima ſede reconditur. Granum eſt, ſicut ipſe ait,
cum ſolus crucem patitur: fructus eſt, cum plurima Apo-
ſtolorum credulitate circumdatur. Is enim poſt reſurre-
ctionem quadraginta diebus cum diſcipulis conuerſatus,
tota illos ſapientia maturitatis edocuit, & ad bonam fru-
gem eos omni diſciplinarum fœcunditate conuertit. De-
Act.1. inde aſcendit ad cælum, ad patrem ſcilicet, fructum carnis
præferens, id diſcipulis iuſtitiæ ſemina derelinquens. A-
ſcendit ergo ad patrem Dominus. Meminit ſanctitas ve-
Pſ. 102. ſtra quod aquilæ illi de Pſalterio, cuius innouatam iuuen-
Supra ſer.57. tutem legimus, comparauerim Saluatorem. Eſt enim ſi-
militudo non parua. Sicut enim aquila humilia deſerit, al-
ta petit, cælorum vicina conſcendit: ita & Saluator humi-
lia inferni deſeruit, paradiſi altiora petiit, cælorum faſtigia
penetrauit. Et ſicut aquila relictis terrenis ſordibus in ſu-
B blime volans purioris aëris ſalubritate perfruitur: ita &
Dominus terrenorum fæcem deſerens peccatorum, in
ſanctis ſuis volitans, purioris vitę ſimplicitate lætatur. Per
omnia igitur æquilæ comparatio conuenit Saluatori. Sed
quid facimus quod aquila prædam frequenter diripit, tol-
lit frequenter alienum? Nec in hoc tamen diſſimilis eſt
Saluator. Prædam enim quodammodo ſuſtulit, cum ho-
minem quem ſuſcepit, inferni raptum faucibus portauit
ad cælum, & alienæ dominationis, id eſt, diabolicæ pote-
ſtatis ſeruum de captiuitate erutum duxit ad altiora capti-
Epheſ.4. uum, ſicut ſcriptum eſt in Propheta: *Aſcendens in altum, ca-*
Pſa.67. *ptiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.* Quæ ſenten-
tia vtique ſic intelligitur, eo quod captiuitatem hominis,
quem ſibi diabolus captiuauerat, illi eruendo ſibi Domi-
nus captiuarit, & ipſam (ſicut ait) captiuitatem captam ad
cælorum alta ſuſtulerit. Vtraque igitur captiuitas vno vo-
cabulo nuncupatur, ſed non æqualis vtraque eſt. Diaboli
enim captiuitas ſeruituti ſubiicit: Chriſti autem captiui-
tas reſtituit libertati. *Aſcendens*, inquit, *in altum, captiuam du-*
Ibidem *xit captiuitatem.* Quam bene triumphum Domini Prophe-
C ta deſcribit. Solebat (ſicut dicunt) regum triumphantium
currus, captiuorum pompa præcedere. Ecce Dominum
euntem ad cælos, non pręcedit, ſed comitatur glorioſa ca-
ptiuitas: non ante vehiculum ducitur, ſed ipſa euehit Sal-
uatorem. Quodam enim myſterio dum filius Dei filium
hominis ſuſtollit ad cælum, ipſa captiuitas portatur, &
Ibidem portat. Quod autem ait, Dedit dona hominibus: hoc vi-
ctoris inſigne eſt. Poſt triumphum enim victor ſemper
dona largitur, & proprio regno reſidens, ſeruulorum gau
dia muneratur. Sic Chriſtus Dominus victor diabolicum
Act. 2. poſt triumphum reſidens ad dexteram patris, hodierna
die diſcipulis dona largitus eſt, non auri talenta, non argẽ-
ti metalla, ſed Spiritus ſancti cæleſtia munera: vt inter ce-
teras gratias Apoſtoli etiam linguis varijs loquerẽtur; hoc
eſt, vt Hebrææ nationis homo, Chriſti gloriam Romanæ
facundiæ eloquentia pertonaret, & redemptionem gene-
ris humani peregrinę aures, quia Iudęa prędicante lingua
non caperent, propria loquela cognoſcerent. Omnis lin-
gua in prædicatione Chriſti reſoluitur, vt maieſtatem eius
D omnis loquela fateatur, ſicut ait ſanctus Dauid: *Non ſunt lo-*
Pſ.18. *quelæ neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum.* Ne mi-
remini autem quod ad dexteram patris reſidere diximus
filium. Ad dexteram enim reſidet, non quia maior patre,
ſed ne minor patre eſſe credatur, ſicut hæretici blaſphe-
Marc.26. mare conſueuerunt. Sicut enim diuinitas honorifi-
centiæ gradum neſcit, ita ſcriptura ſan-
cta nouit obuiare bla-
ſphemijs.
(?)

DOMINICA V. POST PENTE-
coſten, Euangelium.
LUC. CAP. V.

E
IN illo tempore. Cum turba irruerent in Ieſum, vt audirent verbum Dei: & ipſe ſtabat ſecus ſtagnum Genezareth. Et vidit duas naues ſtantes ſecus ſtagnum: piſcatores autem deſcenderãt, & lauabãt retia. Aſcendens autem in vnam nauim, quæ erat Simonis, rogauit eum vt à terra duceret puſillum. Et ſedens docebat de nauicula turbas. Vt ceſſauit tantum loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia veſtra in capturam. Et Reſpondens Simon, dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus: ſed in verbo tuo laxabo retia. Et cum hoc feciſſent, concluſerunt piſcium multitudinem copioſam, rumpebatur autem rete eorum. Et annuerunt ſocijs qui erant in alia naui, vt venirent & adiuuarent eos. Et venerunt, & impleuerunt ambas nauiculas, ita vt pene mergerentur. Quod cum videret Simon Petrus,
F procidit ad genua Ieſu, dicens: Exi à me Domine, quia homo peccator ſum. Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illo erant, in captura piſcium quam ceperant. Similiter autem Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, qui erant ſocij Simonis. Et ait ad Simonem Ieſus: Noli timere. amodo enim eris homines viuificans. Et ſubductis ad terram nauibus, relictis omnibus ſecuti ſunt eum.

Ex verbis Euangelij, Sermo.

QVantorum mirabilium operator ſit Dominus Ieſus
Chriſtus intelligere poſſumus ex hac euangelica le- Sermo.
ctione quæ deſcribit tanta per eum beneficia in populum LXII.
fuiſſe collata, vt prouocatæ hominum turbæ ad audien-
dum illum, magis irruerent quam rogarent, & medici-
nam ſalutis non ſperarent per humilitatis gratiam, ſed
per importunitatis iniuriam, ita vt irruentes (ſicut ait Eu-
angelium) turbas à Domino Ieſu non deſertum ſepara-
ret, non ſynagoga repelleret, non reuerentia diuinitatis G
perarceret. Hæc eſt enim conſuetudo infirmantium, vt
dum ſperant ſuis ægritudinibus medicinam, ab
importuna petitione non loco prohibeantur, non
tempore, non pudore: ſed quanto plus mede-
tur ille qui ſanat, tanto amplius ille oportunus
eſt qui laborat. Ergo cum Dominus Ieſus ab irruen-
tibus turbis ſemotus in terra eſſe non poſſet, aſpiciens in
mari duas nauiculas, vnam nauem Petri omni feſtinatio-
ne conſcendit, vt importunitatis iniuriam vel aquarum Luc.5.
natura depelleret: quia eam doctoris reuerentia minime
coërcebat: atque exinde cœpi de nauicula Petri ad homi-
nes doctrinæ ſuæ verba profundere. Videte miſericordi-
am Saluatoris: ſeparatur quidem ab hominibus corpore, Luc.4.
doctrinæ tamen iis vtilitate coniungitur. Vbique miſere-
tur, vbique prodeſt. In terra poſitus per tactum languo-
res corporum ſanat: in mari conſtitutus, per doctri-
nam vulnera curat animarum. Sed videamus quæ ſit iſta
nauicula Simonis Petri quam adducendam de duabus
magis oportunam Dominus iudicauit, quæ & tutum Sal-
uatorem præſtet ab iniuria, & credulitatis hominibus H
largiatur eloquia. Inuenimus enim iam Dominum naui-
gaſſe in alia naui, & grauibus iniuriis laceſſitum. Nauiga-
uit enim cum Moyſe in mari Rubro, quando populus
Iſraël, per vndarum fluenta tranſiuit. Sed grauibus eſt Exo.14.
affectus iniuriis, ſicut ipſe ait in Euangelio ad Iudæos:
Si crederetis Moyſi, & mihi crederetis. Iniuria autem Salua-
toris eſt incredulitas ſynagogæ. Ergo Petri nauem elegit, Ioan.5.
Moyſi deſerit: hoc eſt, ſpernit ſynagogam perfidam fidelem
aſſumit Eccleſiam. Duæ enim quaſi nauiculæ à Deo de- Mat.4.
ſtinatæ ſunt, quæ in hoc, tanquam in mari, mundo ſalu-

tem hominibus piscarentur, sicut ait Dominus, Aposto-
A lis: *Venite, faciam vos piscatores hominum.* Ex his ergo duabus
nauiculis vna relinquitur ad terram inanis & vacua, altera
producitur in altum onusta vel plena. Vacua enim synago
ga relinquitur in littore, quia Christum cū prophetarum
amisit oraculis. Onusta autem Ecclesia in altum assumi-
tur, quia Dominum cum apostolorum doctrina suscipit.
Synagoga, inquam, remanet ad terras, quasi terrenis in-
hærens operationibus: Ecclesia autem in altitudinem re-
uocatur, tanquam cælorum profunda sacramenta discu-
tiens, in illam scilicet altitudinem, de qua Apostolus ait:
Rom.11. *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei.* Propterea dici-
Luc.5. tur Petro: *Duc in altum*, hoc est, in profundum disputatio-
Mat.16 num generationis diuinæ. Quid enim tam profundum,
Luc.4. quam quod ait Petrus ad Dominum: *Tu es Christus filius
Dei viui?* Quid tam terrenum, quam quod de Domino di-
xerunt Iudæi? Nonne hic est filius Ioseph fabri? Ille altio-
re consilio natiuitatem Christi diuinitus approbauit, hi
mente viperea generationem cælestem carnaliter æstimāt
Mat.16 Vnde ait Saluator Petro: *Quia non caro & sanguis tibi hoc re-
Mat.12 uelauit, sed pater meus qui in cælis est.* Pharisæis autem dicit: *Quo
Mat.16 modo potestis bona loqui, cum sitis nequam?* Hanc igitur solam
Ecclesiæ nauem ascendit Dominus, in qua Petrus magi-
B ster est constitutus, dicente Domino: *Super hanc petram
ædificabo Ecclesiam meam.* Quæ nauis in altum sæculi istius
ita natat, vt pereunte mundo, quos suscipit, seruet illæ-
sos. Cuius figuram iam in veteri videmus testamento. Si-
cut enim Noe arca naufragante mundo cunctos quos su-
Gen.7. sceperat, incolumes reseruauit: ita & Petri Ecclesia con-
2.Pet.3. flagrante sæculo, omnes quos amplectitur, repræsentabit
Gen.8. illæsos. Et sicut tunc transacto diluuio ad arcam Noe co-
lumba signum pacis detulit: ita & transacto iudicio ad ec-
clesiam Petri Christum gaudium pacis referet, quia ipse
Ioan.16 columba vel pax est, sicut promisit, dicens: *Iterum autem vi-
debo vos, & gaudebit cor vestrum.* Sed quoniam hanc eandem
nauiculam Petri, de qua nunc Dominus cælestis doctrinę
Mat.8. suæ sacramenta depromit, legimus in Matthæo dormien-
te in eadem Domino ventis insurgentibus perturbatam,
ita vt cuncti Apostoli mortis periculum formidarent: vi-
deamus quæ causa est quod vna eademque nauicula hic in
tranquillitate doctrinam populis tribuit, ibi in tempesta-
te discipulis metum mortis inducit, præsertim cum ibi et-
iam cum ceteris Apostolis Simon Petrus esset. Hæc au-
tem est causa periculi. Erat ibi Simon Petrus, sed erat pa-
C titer & proditor Iudas. Quamuis illius fides fundaret na-
Ibid. uiculam, huius tamen eam perfidia conturbabat. Tran-
1.q.4.c. quillitas est vbi solus Petrus nauigat, tempestas vbi Iudas
turba- adiungitur. Licet esset Petrus firmus suis meritis, pertur-
tur. & batur tamen criminibus proditoris. Metuentibus igitur
24.q.1. discipulis, anxiante Petro dormiebat Dominus. Durum
c. non forte videatur quod anxiante Petro Dominus dormiebat.
turba- Verum dormiebat Petro, sed mare turbabat Iudæ. Vnius
tur. igitur delicto cunctorum merita quatiuntur. Obdormit
Christus, ventorum spiramina concitantur. Quisquis e-
nim peccatum admittit, statim & dormire sibi facit Do-
minum, & procellam sibi spirituum suscitat immundo-
rum. Necesse est autem diabolica insurgat tempestas, cū
Dominica serenitas conquiescit. Igitur si vnius Iudæ pec-
cato cuncti periclitantur Apostoli, hoc exemplo caueа-
mus perfidum, caueamus proditorem, ne per vnum plu-
res fluctuemus. Quin etiam huiusmodi abiiciamus de no
stra nauicula, vt non obdormiat, sed vigilet in nobis Do-
minus, atque eo vigilante nulla nos spiritalis nequitiæ
procella concutiat. Vbi enim fides integra est, ibi Salua-
tor docet, vigilat, & exultat: ibi requies, ibi trāquil-
litas, ibi cunctorum est medicina. Vbi autem fidei est ad-
mixta perfidia, ibi Christus torpet, dormit, & piger est:
D ibi metus, ibi tempestas, ibi omnium est discrimen.

Pro actibus enim nostris Dominus no-
bis obdormit aut vi-
gilat.
(:)

E

DOMINICA VI. POST PENTE-costen, Epistola.

Rom. Cap. VI.

*FRatres. Quicumque baptizati sumus in Christo
Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepul-
ti enim sumus cum illo per baptismum in mor-
tem, vt quemadmodum resurrexit Christus à mortu-
is per virtutem patris, ita & nos in nouitate vitæ am-
bulemus. Si enim complantati facti sumus similitudi-
ni mortis eius, simul & resurrectionis erimus, scientes
hoc, quia vetus homo noster simul crucifixus est, vt de-
struatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus pecca-
to. Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato. Si
autem mortui sumus cum Christo, credimus quod et-
iam simul viuemus cum illo. Scientes, quod Christus
resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vl-
tra non dominabitur. Quod enim mortuus est, pecca-
to mortuus est semel: quod autem viuit, viuit Deo. Ita
& vos existimate, vos mortuos quidem esse pec- F
cato, viuentes autem Deo, in Christo Iesu Domino no-
stro.*

Ex verbis Epistolæ de Baptismi gratia, Sermo.

QVia constat, sicut ante dies prosecuti sumus, Iesum
Christum non sui causa baptizatum esse, sed nostri: Sermo. LXIII.
debemus fratres dilectissimi (vobis catechumenis lo-
quor) gratiam baptismatis eius omni festinatione susci-
pere, & de fonte Iordanis quem ille benedixit, benedi-
ctionem consecrationis haurire, vt in eum gurgitem in
quem se illius sanctitas mersit, nostra peccata mergantur, Mat.3.
scilicet vt eadem aqua quæ Dominum circumdedit, &
seruulos circumpurget, quatenus ex venerabili Christi la-
uacro nobis vnda sancta proficiat, & iisdem vestigiis atque
mysterijs quibus benedictionem à Saluatore est mutuata,
nos fœtu beatiore purificet, gratiamque quam à Christo
suscepit, in Christianos refundat. Ergo fratres tingi debe-
mus eodem fonte quo Christus, vt possimus esse quod
Christus. Nam (quod salua fide dixerim) licet baptismum G
vtrumque sit Domini, tamen gratius puto hoc baptismū
esse quo nos abluimur, quam illud quo baptizatus est Chri-
stus. Hoc enim celebratur per Christum, illud celebra-
tum est per Ioannem. In illo se magister excusat, in isto
nos Saluator inuitat. In illo iustitia semiplena, in isto Tri-
nitas est perfecta. Ad illud sanctus venit, sanctus egredit:
ad istud peccator venit, & sanctus abscedit. In illo bene-
dictio confertur mysteriis, in isto per mysterium delicta
donantur. Baptizari ergo fratres debemus eodem gurgi-
te quo Saluator, sed vt eodem fonte mergamur, non no-
bis Orientalis petenda est regio, non fluuius terræ Iudai-
cæ: Vbi enim nunc Christus, ibi quoque Iordanis est. Ea-
dem consecratio quæ Orientis flumina benedixit, Occi-
dentis fluenta sanctificat. Vnde & si forte nomen fluuio
aliud sit è sæculo, inest tamen illi mysterium è Iordane.
Denique iisdem sacramentis res agitur quibus & tunc
gesta est, nisi quod gratia pleniore. Tūc enim Trinitatem Ibidem
carnalibus oculis vidimus, modo eandem Trinitatem fi-
dei oculis contemplamur. Tunc Christum vix humanus
vultus aspexit, nunc eundem mens humana complecti- H
tur. Tunc Spiritus sanctus velut columbæ specie homi-
nem circumfudit, modo se in interiora hominis ipsa virtu
te diuinitatis infundit. Tunc pater à Domino propter fi-
lium longo auditu vocis aduenit, modo autem descendit
ad nos pariter ipse cum filio. Plenior ergo gratia est vbi
Deus non assumpta specie descēdit ad homines, sed pro-
pria substantia descendere dignatur ad filios. Ibi enim tā-
quam incredulis fidem vult signis corporalibus persua-
dere, hic tanquam fidelibus gratiam spiritali virtute con- 1.Cor.
ferre. Plenioris ergo gratiæ est Deū videre sicut est Deus, 4.

quam

[A] quam videre eum sic vt requiras eum. Hic est perfecta Trinitas, ibi adhuc scrutanda diuinitas. Plenior igitur est gratia Deum propria veritate cognoscere, quam in assumpta specie suspicari. [Mat. 3.] Faciamus ergo ipsi pro nobis quod Deum videmus fecisse pro nobis, faciamus circa nos quod fieri circa se Ioannes optauit. Si ille qui erat propheta & sanctus, Saluatoris baptisinum concupiuit: quanto magis nos peccatores & indigni gratiam hanc debemus ambire? [Ibidem.] Videre misericordiam Saluatoris, hoc nobis sponte defertur, quod Propheta postulans non meretur accipere. Quid autem causę sit quod Ioannes petierit Christi baptismum, & non acceperit, debemus aduertere. [Rom. 9.] Ait enim illi Dominus postulanti: *Sine modo; sic enim decet nos implere omnem iustitiam.* Scimus autem quod Ioannes Baptista typum legis gerebat, iustum ergo erat vt ipse baptizaret Dominum; scilicet vt quemadmodum secundum carnem de Iudæis Saluator est genitus, ita & secundum spiritum de lege Euangelium nasceretur: vt vnde successionem ducebat originis, exinde & traditionem consecrationis acciperet. [Mat. 3.] Hoc est igitur quod ait: *Sic enim decet nos implere omnem iustitiam.* [Mat. 5.] Iustum enim erat vt mandata legis quæ ipse condiderat, ipse compleret, sicut alibi dicit [B] *Non veni legem soluere, sed adimplere.*

DOMINICA VIII. POST Pentecosten, Euangelium.

Lucæ, Cap. XVI.

Dixit Iesus discipulis suis parabolam hanc: Homo quidam erat diues, qui habebat villicum: & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius. Et vocauit illum, & ait illi Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ: iam enim non poteris villicare. Ait autem villicus intra se: Quid faciam, quia dominus meus aufert à me villicationem? Fodere non valeo, mendicare erubesco. Scio quid faciam, vt cum amotus fuero à villicatione, recipiant me in domos suas. Conuocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantū debes domino meo? At ille dixit: Centū batos olei. Dixitq; illi: Accipe cautionem tuam, & sede, cito scribe quinquaginta. Deinde alij dixit: Tu vero quantum debes? [C] *Qui ait: Centum coros tritici. Ait illi: Accipe litteras tuas, & scribe octoginta. Et laudauit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset: quia filij huius sæculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt. Et ego dico vobis: Facite vobis amicos de iniquo mammona, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.*

Ex verbis Euangelij, Sermo.

[Sermo LXIV.] NOn omnia fratres charissimi, quæ in villico dominus laudauit, nos ad imitandum sumere debemus: sed vt nobis signaretur quantum placeat Domino pia bonorum nostrorum dispensatio, hæc scripta sunt. Nam si ille qui fraude pietatis opera exercebat, meruit à Domino commendari; quanto magis qui ex corde bono sua indigentibus distribuit? Et quia diues ille qui plurima collegerat, nec tamen pauperibus subministrabat, [Luc. 12.] sed ea sibi reseruans, dicebat: *Anima habes multa bona posita in annos plurimos, requiesce, comede,* &c. [Ibid.] in alio loco condemnatur, & dicitur ei: *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te.* [D] Ceterum quia hoc Euangelij caput valde deseruit proposito nostro; ideo pro eius intelligentia aliqua dicamus. Duplex est autem tentationum species; aut enim tribulatio cor vexat humanum, & sicut aurum in camino per patientiam probatur vnusquisq; & agnoscitur: aut interdum etiam ipsa vitæ prosperitas ad tentationem cedit hominibus. Similis namque eiusdem ignauiæ est, in aduersis humilem ac miserabilem fieri, & in prosperis insolenter efferri. Exemplum plane quod non debemus animo deijci in aduersis, [Iob. 2.] habemus magnificum Iob inclinari in tristibus penitus nescientem, qui omnem diaboli violentiam velut torrentis cuiusdam aduersus se turbinem [E] venientem immobili corde & inconcussa mentis viuacitate suscipiens, tanto clarior ex tentationibus factus est, quanto difficiliora & periculosiora ei sunt ab inimico intentata certamina. Exempla vero eorum qui per secundos vitæ successus prosperitatesque tentantur, multa quidem habemus & alia non minus tamen eius diuitis, qui alias quidem reconditas premebat diuitias, alias vana spe inaniter præsumebat, [Luc. 12.] dum benignitas Dei auiditatis eius intemperantiam non statim ab initio, nec continuo vt pullulare cœperit, punit. Quinimmo & reconditas diuitias nouis nihilominus & aduentitiis cumular: si forte eum aliquando nimietate ipsa satiatum, ad sensum & intelligentiam humanitatis adducerent, animamque per abundantiæ nimietatem suaderet aliquid de indigentibus cogitare. Sed videamus quid de eo dicit sermo diuinus. [Ibid.] *Hominis,* inquit, *cuiusdam diuitis, fructus vberes ager attulit, & cogitabat, intra semetipsum, dicens. Quid faciam: Destruam horrea mea, & maiora ædificabo.* Dicis fortasse, Cur ager hominis nihil boni operaturi, vberes attulit fructus? Vt magis magisque Dei patientia nosceretur, dum [Mat. 5.] ad huiusmodi homines beneficia suæ benignitatis extendit. *Pluit enim super iustos & iniustos. & solem suum oriri iubet super bonos & malos.* [F.] [Rom. 2.] Verum talis ista benignitas Dei sicut per nimiam patientiam facultatem conuersionis & emendationis indulget: ita maiora & grauiora supplicia coaceruat, vt conuertat ingratos. Largitus ergo est Deus imbres vberes agris hominis auari, solem præstitit ad nutriendas segetes, multiplicandasque fruges, vt aceruos diuitis augeret in omnibus moderata temperies. Igitur quæ à Deo prębentur etiam ingratis ista sunt, terrę fœcunditas, aeris temperies, fructuum lætitia, & bonum subsidia, & omnia quibus anni prouentus fœcundis successibus adimpletur. Quæ vero ab homine procedunt, qualia quæso sint videamus. Angustus animus, & parum putans omne quod nascitur, cuius abundantiæ deesse semper aliquid computans, tum deinde inhumanum propositum impertiendi cuiquam causam nullam idoneam putat. Vide beneficiis diuinis diues quam ingratus existat. Communis hominum naturæ non meminit, æquum non putat saltem ex superfluis aliquid egentibus impertiri, scriptum non legit: [Prou. 3.] *Ne abstineas benefacere inopi, nec recordatur præceptum esse vt fides & misericordia non deserant se, &c. Confringe esurienti panem tuum,* [Tob 4.] [Esa. 58.] & quæcumque, vel à prophetis, vel à ceteris doctoribus quotidie prædicantur, diues nec audit, nec videt, nec intelligit. [Luc. 12.] Et si horrea diruit, & maiora reædificata fructibus largioribus replet, auaritia tamen eius cor & propositū non repletur; [G] semper enim studet cumulare noua veteribus, & augmentis præsentibus superare præterita: & dum cumulis semper crescentibus solidos cupit vincere numeros conditorum, ad istos inextricabilis cogitationum exitus deuolutus est, vt nec veteribus cederet, nec sufficeret nouis. Propterea ergo cassę quidem cogitationes eius, solicitudo vero inutilis & inanis. *Quid,* inquit, *faciam?* [Ibid.] Quis non talem misereatur? quis non infelicitatem eius doleat? Angustatur ex abundantia, constringitur & coarctatur ex opulentia. Infelix in præsentibus bonis, infelicior in futuris: & vt video, ager ei non tam redditus largiores, quam gemitus attulit grauiores. Terra ei non fructuum copiam, sed curarum molestiam germinauit; ita vt curis ac mœroribus stimulatus, egentibus & esurientibus similes perferat cruciatus. Denique & egeni vox ista est: Quid faciam? vnde cibus? vnde vestitus? Eadem conqueritur & diues: Quid faciam? vbi recondam? [H] Iisdem cruciatibus pro solicitudine facultatum, quibus pauper pro egestate torquetur. Vides diuitem nec opimis copiis posse lætari, sed mentē eius absumit ac soluit affluētia, dum nullo intellectu humanitatis admonitus sentire non potest id sibi abundare quod aliis deest. [2. Cor. 8.] Non enim Apostolicis cōmonitionib' accommodat autē suam, vt discat ab eo abundantiæ suæ rationem, cum dicit: vt vestra abundantia fiat, id est, proficiat ad aliorum inopiam. Et quidem mihi videtur talis hæc passio animæ similis esse iis qui tantum gulæ indulgent, vt dirumpi magis nimio

cibo eligant, quam alicui indulgere reliquias. Sed re- A cordare ô homo! quis est qui largitus est tibi te ipsum, qui sis, in memoriam reuoca. *Seruus es Dei, & dispensatio tibi com-* Luc.12. *missa est Dominicæ facultatis.* Recordare ergo quis est qui tibi iniunxit officium dispensandi familiam suam. Quid est quod multis prælatus es? Non est vtique sine causa quod tibi à bono & iusto Deo officium tribuitur largiendi, aliis necessitas imponitur indigendi. Dispensatorem igitur conseruorum tuorum te ex Dominicis facultatibus esse cognosce. Nec existimes quod omnia ventri & deliciis tuis terra producat. Quæ in manibus habes, commissa tibi magis quam concessa cognosce: paruoque tempore aliquantulum super iis lætaris, & abuti eis voluptuosius delectaris, cum vero hæc pariter cum vita nostra defluxerint, rationem dispensationis nostrę vocemur Domino reddituri. Hic mihi te paulisper indulge, ô quis es qui diuitiarum dispensationem in hoc mundo sortitus es, & te in illo terribili Dei iudicis tribunali adstantem, paululum quid vacás, si tamen vacare potes à diuitiarum solicitudinibus, intuere. Iob. 31. Cum interrogari cœperis. Commissas tibi opes cum quibus egentibus diuisisti, quibus necessitatem patientibus subuenisti. quos de carceribus, de vinculis, de gladio B profusa pecunia liberasti, quibus pupillis pater, cui viduæ vir castis prouisionibus extitisti, pecunia mea, fructus mei quid apud te operis, quid vtilitatis habuere? Tu ad hæc sine dubio respondebis: Omnia simul reposita ac recondita claustris validissimis & signaculis tutissimis communiui, nulli quidquam tribui, quinimmo & ad custodienda ea vigilias meas addidi, curas impendi, solicitudines tribui. Sed stulto consiliario vsus es temetipso, deliberans enim ais: Quid faciam: Consequens vtique erat te de talib. deliberante dicere: Aperiam horrea mea, & replebo esurientes animas pauperum, patefaciam quo recondita sunt, & inuitabo indigentes: ac reuelabo Gen.41 afflictos, imitabor beatum Ioseph, & humanitatis voce proclamabo: Si quis indiget panibus, veniat ad me, & gratiam quam Dominus indulgentiori liberalitate mihi largitus est, communem cum omnibus faciam. Velut ex communibus ergo fontibus hauriat vnusquisq; quod sufficit. Sed tu nihil tale non solum proloqueris, verum nec cogitas quidem, quinimmo hominibus quidem diuina inuides beneficia, tuam vero ipsius animam malignis consiliis affligis, & cogitas abundantiam Dei, humanam facere penuriam. Aderant qui animam repeterent, C qui pignus huius vitæ reuocarent, & ille adhuc ad animã Luc.12. de opulentia loquebatur, hac nocte auferendæ à se animæ dicebat: *Anima habes bona multa in annos multos, manduca, bibe, & epulare.* Sed vide dispensationem iusti iudicij Dei. Indulget ei prodire ac proferre omnia consilia sua, publicare sententiam suam, vt & ipse dignam tali mente ac voto cōdemnationis sententiam ferat. Quod vtique propterea scriptum est, non tantum vt quid ille passus sit noscerem*, sed quomodo nos effugere debeamus ne similiter condēnemur. Quod si difficile tibi putas ô homo! magnificentiam diuinæ largitionis, imitari, imitare terram: si leuare sursum oculos non potes, saltem ea quæ deorsum sunt, & in pedibus tuis, intuere. Affer etiam tu fructum sicut terra, noli esse deterior insensibili elemento, Illa enim fruct⁹ quos affert, non suis vsibus vendicat, sed tuis ministrat obsequiis. Tu vero fructus illius solus inuadis, & tibi soli cōcludis. Quod si tantum auiditatis te morbus adstringit, vt tua velis facere omnia, accipe & ad hoc salutare remediũ. D Beneficium largientis præbenti magis permanet quam suscipienti. Nam misericordia quidem ad indigentem peruenit: gratia autem multiplicatæ mercedis permanet tribuenti. Esurienti dedisti panem, ille quidem pastus est & refectus, sed ad te redit quod dedisti, cum fructibus & vsuris. Quod si id difficile putas, considera frumentũ quod seminatur in terra, si nō ad seminantis potius quam ad suscipientis lucra cedit. Ita etiam cum cibus tribuitur indigentibus, cum multo fœnore gratiæ restituetur in posterum. Sit ergo tibi finis agriculturæ huius initium cælestiũ sationum. Seminate enim, inquit, vobis ad iustitiam. Quid ergo afflictaris, quid temetipsum excrucias, luto & lateribus concludens humanæ vitæ subsidia: Scriptum non legis: *Melius est nomen bonum super diuitias multas?* Si ergo & tu E gloriam diuitiis quæris, cognosce quia melius est mille fi- Osee 10 liorum, quos per misericordiam filios adquisieris, patrẽ Pro.22. vocari, quam mille aureorum dominum dici. Facultates namque relinquētur hic etiam si nolumus, bonorum vero operum conscientia nobiscum pariter pergit ad Deum Ps.48. Et considera quanta tibi tum erit gloria, cum te omnis ille populus qui ex promptuariis tuis pastus est & refectus, pro tribunali magni illius & iustissimi iudicis caterua cōstipante circumdabit, pastorem te suum, ac tutorem pium & misericordem patrem omni gratiarum voce testabitur. Quod si magistratus in theatris, mimis & athletis & gladiatoribus, aliisque huiusmodi generibus hominum totum pene patrimonium suum largitur ac prodigit, vt vnius horæ fauorem vulgi nimirum adquirat, nihil sibi vlterius profuturum: tu dubitas & cunctaris munificus esse in huiusmodi largitionibus, in quibus iudex residet Deus: fauentium & acclamantium vulgus sunt angeli: vbi omnes qui à sæculo fuerunt sancti, laudatores & prædicatores tui sunt: vbi laus & fauor non simul cum die cessat, sed sæculis permanet: vbi corona tibi non auri, sed iustitiæ dabitur: vbi non honores vnius vrbis, sed cęlorum regna merebe- F ris? Et hæc conquiruntur per misericordias pauperum, per dispensationes indigentium, in quibus cibi corruptibilis pretio incorruptibilem regni cælorum gloriam æternamque merearis. Veni ergo, si videtur, si horum quæ dicimus, apud te fides vera est, & diuitias nostras consulte & vtiliter disponamus, præparemus noua & præclarissima munera. Edamus primam editionem candidam, in vestitu & indumentis nudorum: secundam vero non minus nobilem, fessas & pereuntes fame animas reparemus: tertiam nihilominus editionem famosissimam pręparemus, circumeamus vrbem, & requiramus eos qui nec ad misericordiam quidem poscendam per debilitatem venire potuerunt, præstemus sumptum, quæcumque sunt necessaria largiamur: nec te pigeat visitare ægrum, requirere clinicum. Memento quoniam & nos cum decumberemus in grabato nostro, cum essemus debiles, & non possemus ipsi per nos ire ad Dominum, Deus ipse venit ad nos. *Misit* Rom.8. *enim filium suum in similitudine carnis peccati, qui nobis attulit ci-* Ioan.6. *bum se ipsum. Ipse est enim panis vitæ, qui de cælo descendit, & vitam dat huic mundo.* Et quo ore, quæso, qua impudentia panem de cælo accipientes nos, panem de terra non damus fratribus? Quod si adhuc nobis sufficit copia patrimonij, e- G damus etiam illam nouissimam, sed non minus fauorabilem editionem. Eamus ad carceres, requiramus vinctos, humanis miseriis & angoribus condoleamus. In his enim omnibus tibi occurrit Christus, qui cum sit incomprehēsibilis secundum Deitatis naturam, inuenietur tamen abs te per opera misericordiæ. Ipse enim dixit: *Quia esuriui, & dedistis mihi manducare: sitiui, & potastis me: nudus fui, & operuistis me.* Mat.25 Vides qualia munera præparat sermo diuinus. Ibi histriones accipiunt, & gladiatores, & perit omne quod perditis datur: hic in istis esurientibus ac sitientibus & nudis, ægris ac vinctis, Christus se suscipere profitetur. Quid ergo agis ô diues? quid cogitas? quid deliberas? Christo esuriente tu horrea tua claudis? Immo non claudis, sed minora destruis, & maiora reædificas? Christo indigente vestitu, tuæ vestes tineis consumuntur? Christo egente tu aurum quæris, aurum desideras, aurum recondis, omnia aurum vides, aurum tibi vigilanti cogitatio est, & somnia dormienti? Sicut enim ij qui per insaniam mente transla- H ti sunt, non iam res ipsas, sed passionis suæ phantasias vi- Dist 47 c. sicut q dent: ita etiam mens auari semel vinculis cupiditatis adstricta, semper aurum, semper argentum videt, semper redditus computat. Gratius aurum intuetur, quam solem Ipsa eius oratio & supplicatio ad Dominum aurum quærit, & vellet atque optaret vt omnia ei in aurum cō- Ibid. §. interdũ uerterentur. Denique, quod potest, frumentum in aurum conuertere conatur, vinum in aurum mutat, lana ei aurum efficitur, omnes fructus eius, omne negotium, omne quod mouetur. in aurum vertitur. Interdum etiam vsuræ arte nequissima ex ipso auro aurum nascitur. Sed quid agis? Nec satietas vnquam, nec finis aderit cupiditati. Nam interdum pueris gulæ nimium dedicis indul-

A gerinus desideratos cibos auidius sumere, vt nimietate ipsa satiati horrescant, & auertant se de reliquo ab huiuscemodi cupiditate. Auaritia tamen nihil tale patitur, sed quanto plus inuenerit, tanto amplius quærit. Sed quid dicit scriptura diuina? (Psal. 61) *Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.* Tu vero fluentes diuitias obstruis & concludis, vt intra locos tuos stagnantes etiam irruptiones operentur. Inde denique est quod etiam horrea tua rumpunt & deijciunt, paternis nõ contentæ claustris, & auitos terminos excedentes. Sed (Luc. 12.) quid dicis? *Maior, inquit, reædificabo.* At hoc satis incertum est. Quis tibi reædificandi tẽpus indulget? Velocius enim tu deijceris, quam illa erigantur. Verum ille diues habuit malignæ cogitationis & finem dignum, & terminum cõpetentem. Vos autem fratres si mihi auscultatis, reserate aditus promptuariorum vestrorum, & largior diuitijs vestris atque fluentior exitus procuretur, quam dudum fuerat quæsitus ingressus tanquam affluentissimus fluuius ad segetes rigandas multis deriuationibus trahitur per omnem terram misericordiæ vestræ affluentia. An nescitis, quia puteorum aqua si frequentius hauriatur, & salubrior efficitur, & abundantior: quod si otiosa remanserit & immobilis, inutilior & corruptior fit? Ita & pecunia si cesset B & iaceat, inutilis erit: sed si moueatur & operetur, communem omnibus & vtilem proferet fructum. Mete ergo vberes pecuniæ tuæ fructus, orationes dico pauperum, intercessionemque sanctorum, qui pro te, officiorum tuorũ memores apud iustũ iudicẽ Deum dignis operũ tuorum allegationibus postulent. Caueamus exemplum diuitis istius, qui dum præsentes diuitias concludit, & de futuris solicitudinem gerit diuitiis pariter abreptus & vita, protrahitur ad tribunal horrificum, in quo accusatrix quidem eius assistit ipsa illa quæ & totius vitæ eius comes extitit auaritia, defensor & intercessor nusquam vllus apparet. Circumspectat namque sanctorum multitudinem diuinis tribunalibus assistentem, & intentis ac solicitis oculis circumlustrat si quem forte videat carum sibi ac familiarem in hac vita obsequio suo factum, nec vsquam (Luc. 7. Act. 9.) tamen vllum inuenit. Nullus est qui dicat: *Domine, dignus est cui ignoscas: dilexit enim gentem nostram, & ecclesiam ipse ædificauit nobis.* Nullæ viduæ quæ præcedentes & flentes rogent Petrum, ostendentes uestimenta sua quæ eis largitus est diues. Nullus ergo miserebitur, ei qui non est misertus. (Mat. 5. Luc. 6. Ibidem) Scriptum est enim: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur,* & iterum *Date, & dabitur vobis,* &: C *Qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur vobis.* Sed ne hæc fortassis aduersus eum temere & immerito coaceruare videamur, sermones ipsius percontemur, & videamus cum ei fructus ager vberes attulisset, quid sentit. Facit saltem hoc quod vtique etiam auaro facere competebat? Orat Deum & deprecatur vt fructus ad maturitatem sine læsione perueniant, ne grando verberet, ne turbo vastet, ne procella subuertat. Solent enim & hæc frugibus sæpe iam maturis incidere. Nihil horum iste, sed destruere parat horrea, & maior reædificare. Et ipse quidem in corde suo loquitur: sed qui videt in occulto, intra se loquentem audit in cęlis, propterea ei & inde responsa redduntur. Quę (Mat. 6. Luc. 12.) autem sunt quæ loquitur? *Anima, inquit, habes multa bona, manduca, bibe, & epulare.* Nonne, si dici ita potest, bruti animalis vox ista est? Si enim porcinam animam habuisset, quid ei aliud quam manducandi & bibendi bona nuntiare debuerat? Nunc autem ita totus animalis homo est, & totus carneus, vt animam suã carnalibus & corruptibilibus escis existimet esse pascendam, & ea quæ in secessum egeruntur, animę præparat ad vtendum: cuius vtique natura D talis est, vt virtutibus alatur, vt verbo Dei saginetur, vt intellectibus pijs & religiosis disciplinis atque exercitiis ex(Philip. 3)colatur. Sed quid tale habes bonum? *Hæc bona ad animam defer.* Verum tibi quoniam Deus venter est, & totus seru⁹ es carnis, audi dignam appellationem quia te non hominum quisquam, sed ipse Dominus appellat. Ait enim: (Luc. 12.) *Stulte, hac nocte auferetur abs te anima tua, & quæ præparasti, cuius erunt?* Ipsis illis æternis cruciatibus maior est stultitiæ nota. Qui enim paulo post erat rapiendus à vita, quę cogitat? *Destruam,* inquit *horrea mea.* Cui ego respondeo: Et rectè quidem facis, nam vere destruere debes horrea iniquitatis, & ea quæ male ædificaueras, manibus tuis ipse subuertere: destruere promptuaria, ex quibus nullus misericordiam consecutus est: deijcere ac subuertere mammonæ obscura & terrea domicilia. (Ibid.) *Destruam, inquit, horrea mea, & maiora ædificabo.* Quod si & ista repleueris, quid quæso facturus es? Et iterum sine dubio destrues, & iterum reędificabis? Et q̃s finis stulti hui⁹ laboris & vãi, & instãter ędificare & instãti⁹ destruere? Si vis ergo, ostendã tibi horrea iã parata, esurientium pauperum ventres: in ipsis tuos conclude thesauros. Tales enim tibi thesauri seruabuntur in (Mat. 6.) cælis, in quibus neque tinea comedit, neque fures effodiunt & furantur. Sed dicis: *Cum secunda horrea repleuero, tunc dabo pauperibus.* Longos tibi promittis annos, & satis lata vitæ spatia polliceris. Talis ista promissio non futurã continet humanitatem, sed præsentis misericordiæ dilationem. Quid enim nunc misericordiam fieri vetat? Frumenti copia, est, tempus anni prospetum, esurientes presto sunt flentes: nudi circumstant gementes, vincti de carceribus, & ægri de lectulis miserabiliter & flebili lamentatione circumstrepunt, tu misericordiam quid in crastinum differs, cum hodie crudelis & misericors fias? Audi (Prou. 3. Prou. 27.) saltem sapientissimi consilium Salomonis. *Ne dicas:* inquit, F *abi nunc, & redi crastino, & dabo tibi. Non enim scis quid pariat superuentura dies.* Sed ne huiusmodi mandata suscipias, aures tibi obstruit auaritia. Non te oportebat gratias agere Deo, exultare & lętari q̃ nõ ipse mendicans alienas circuis fores, sed alij ante tuas ianuas sedentã te misericordiam postulantes? Tu vero difficilis es ad prębendum, contristaris ac declinas ne q̃s tibi paulo molestior cogente necessitate paupertatis existat, quasi nõ potuisset fieri vt esses vn⁹ ex ijs qui ante ianuam tuã fame perditi iacent, & tu quidem satis digne, nam voto, mente, ac proposito pauperes, & totius boni egenus. Cum enim non habeas charitatem, cum tibi desit humanitas, desit fides, desit spes in Deo, cum tibi desit misericordia, quid te egestuosius, quid vemendicius? Pars tua non tineis & muribus horreorum (Dist. 47 c. sicut ij. §. sed ait.) tuorum rosoribus erit. Qui vtique si talia non videtes, si non corrumpi ea cerneres & consumi, qui tibi suadere posset aliquid inde largiri? Sed ais: Quid iniustum est si cum aliena non inuadam, propria diligentius seruo? O impudens dictum, propria dicis? quę? ex quibus reconditis in hunc mundum detulisti? Quando in hanc ingressus es lucem, quando de ventre matre existi, quibus quæso facultatibus, quibusque subsidiis stipatus ingressus es? (1. Tim. 6.) G Aduentum tuum in hunc mundum disce ab Apostolo Paulo dicente: *Nihil enim intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quidem quid possumus, habentes autem victum & vestitum, his contenti simus.* Terra communiter omnibus hominibus (Ibid. §. proprium. Iob. 1.) data est, proprium nemo dicat quod è communi plus quã sufficeret sumptum, & violenter obtentum est. *Veruntamen nudus ex ventre matris existi, nudus nihilominus & reuerteris in terram.* Et si quidem terræ elementum putas fortuito substitisse, impius es qui ignoras conditorem Deum, si vero agnoscis beneficium largitoris, gratus esto creatori, & require apud temetipsum rationem cur plus tibi quam ceteris præstitit. (Ibid. §. nunquid. Rom. 3.) Nunquid iniquus est Deus, vt nobis non æqualiter distribuat vitæ subsidia, vt tu quidem esses affluens & abundans, aliis vero deesset, & egerent? An idcirco magis, quia & tibi voluit benignitatis suæ experimenta conferre, & alium per virtutem patientiæ coronare: tu vero susceptis Dei muneribus & in sinum tuum redactis, nihil te putas agere iniquum, si tam multorum vitæ subsidia solus obtineas? Quis enim tam iniustus, tam auidus, tam auarus, quam qui multorum alimenta, suum non vsum, sed abundantiã & delicias facit? Neque enim minus est criminis habenti tollere, q̃ cum possis & abundes, indigẽtib⁹ denegare. H Esurientiũ panis est quẽ tu detines: nudorum indumentum est quod tu recludis: miserorum redẽptio est absolutio, pecunia quam tu in terram defodis. Tot te ergo scias inuadere bona, quot possis præstare & nolis. Bona quidem, ais, sunt verba, sed melius est aurum. Nihil mirum, nam & si quis cum impudicis de pudicitia loquatur, & scorta vituperet & exprobret: ij animi quibus libido dominatur, & ex ipsa commonitione ad impudicitiam multo acrius accenduntur. Sed tibi iterum ante faciẽ addu-

A Mat. 25 adducam ipsas futuri iudicij Dei formas: vt intelligas quales tibi gemitus recondas. O quam multi pretii tibi in die iudicij sermo ille videbitur, de quo superius diximus, qui ait. *Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis præparauit pater meus à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare.* Ibidem Qualis tibi rursum horror, qualisque sudor, quales tenebræ superuenient audienti condemnationis illius sententiam, qua dicitur: *Discedite à me maledicti, esuriui enim, & non dedistis mihi mãducare.* Neque enim in his verbis qui aliena inuasit arguitur, sed is qui non communiter vsus est iis quæ habuit, condemnatur. Nos quidem quod vtile credidimus, commonuimus. Si quis autem o- Pro. 13 bedire vult diuinis præceptis, non ignorat quæ sit repromissionum merces. Qui vero obedire non vult, & negligit; manifesta est ignis ęterni comminatio, cuius opto vos expertes effici & alienos, & effugere pœnas impiis repromissas, facientes illud quod scriptum est, vt redemptio animæ vestræ sint diuitiæ vestræ, & ad præparatã pergatis regna cælestia, per eum qui vos vocauit: Christum Iesum: cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum Amen.

B

DOMINICA XIV. POST PENTEcosten, Euangelium.

Matth. Cap. VI.

IN illo tempore. Dixit Iesus discipulis suis: Nemo potest duobus dominis seruire. Aut enim vnum odio habebit, & alterum diligit: aut vnum sustinebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire & mammonæ. Ideo dico vobis: Ne soliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quam esca, & corpus plus quam vestimentum? Respicite volatilia cæli, quoniam nõ serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & pater vester cælestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? Quis autem vestrum cogitans potest adijcere ad staturam suam cubitum vnum? Et de vestimento quid soliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborant, neque nent. C *Dico autem vobis quod neque Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. Si enim fœnum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos modicæ fidei? Nolite ergo solliciti esse, dicentes. Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirũt. Scit enim pater vester cælestis quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.*

Ex verbis Euangelij: [Non potestis Deo seruire & mammonæ.] Sermo.

Sermo LXV. MAmmona apud Hebræos huius sæculi diuitiæ appellantur. Dicitur vero mammona iniquus: quia non nisi iniqui in eis spem constituunt, iusti autem, licet Ps. 75. ea possideant, non sunt illis tamen diuitiæ, nisi cælestes & spiritales. Seruit igitur mammonæ qui in terrenis huius Mat. 19 sæculi rebus confidit. Hi alibi *viri diuitiarum* à Propheta appellantur. D Nolite fratres diuitias appellare illas, nolite eas amare: quia si seruietis illis, & cum illis peribitis. Ideo de huiusmodi diuite Iesus Christ⁹ alibi dicit: *Facilius est trãsire camelum per foramen acus, quam diuitem intrare in regnũ cælorum.* Quæ sententia vereor ne forte vobis conueniat, qui diuitias sæculi huius aut habetis, aut quæritis. Sicut enim cameli animal quod est tortuosum atque deforme, peruersitas ipsa corporis per angustissimam acus cauernam præterire non patitur: ita & diuites oneratos auaritia, & cupiditate fœdatos, ipsa vitæ deformitas per artam viam regni minime introire permittit. Ait enim idem Domi- Mat. 7. nus: *Arta & angusta via est, quæ ducit ad vitam.* Igitur in camelo difficultatem quæstus præstat habitudo membrorum: E in diuite autem impedimentum magnitudo efficit peccatorum. Gibbus enim quidam est animæ, turpe quid vel cogitare vel facere, ac mentis quædã tortuosa deformitas immundis rebus semper intendere, & ab Ecclesiæ sancto limine curis sæcularibus auocari. Vnde mihi videtur hanc deformitatem corporis Propheta spiritaliter elocutus, fœditatem morum potius indicasse, cum dicit: *Non glorietur gibberosus sicut rectus.* 3. Reg. 20. Quasi si diceret: Non glorietur peccator vitiorum suorum prauitate distortus, sicut gloriatur iustus conscientiæ bonæ simplicitate directus. Quamuis enim ô peccator proceritate corporis gaudeas, quamuis scapularum tuarum æqualitate læteris: anima tamen tua morum prauitate deformis est. Recte ergo camelo comparatus est diues. Siquidem illum à transitu acus corporis crassitudo reuocat: hunc ab ingressu Ecclesiæ patrimonij solicitudo detentat. Et sicut illum paruum foramen non capit oneratum mole membrorum: ita & hunc introitus sanctus non suscipit grauatum cumulo delictorum. Vterque habet propriam sarcinam suam. Ille oneratus est carnibus, iste peccatis: & sicut ille inhabilis est angustissimæ acus cauernæ, ita & hic inconueniens est beatissimo Dei regno: nisi quod camelum corpore compositum natura, F hunc autem prauum voluntas efficit. Hæc autem dico fratres, de ijs qui festiuissimam diem sanctæ Epiphaniæ ne in Ecclesia procurarent, patrimoniorum suorum compedibus sunt detenti, & terreno quodam obligati sunt vinculo, vt venire eis ad domum Domini nõ liceret. Non quod eos quippiam detinet, sed quod ita propriis sint actibus implicati, vt iam arbitrium vincendi suæ potestatis amiserint: & dum solicitudinem patrimoniis exhibent, animarum medicinam penitus non requirunt. Quid mihi ô diues difficultatem temporis obiicis? Quid necessitatem ingeris repẽtinam? Si cor habes, intellige quia omni necessitate maior necessitas est salutis: & vtilior est causa, prius curare vitam, tunc peculij damna sarcire: ne dum augmẽtum patrimonij quærimus, sentiamus animæ detrimentum. Sed forte iudicem metuis, quem in secretario reliquisti. Mat. 8. Psa. 66. Mihi crede quod magis Deum iudicem metuere debebis, qui de ipso tuo iudice iudicabit. Illum ergo metuis qui mox accipiet successorem: Dominum non metuis, cui nemo aliquando succedit: Considera itaque iudicij imminentem diem, & inextinguibiles gehennæ flammas G stridorem horrendum dentium, tenebrarum vltimum cruciatum: & si potes, relicta Ecclesia sæcularibus solicitudinibus implicare. Vereor enim ne dum mũdi diuitias quæritis, inueniatis potius diuitias peccatorum: & repertis thesauris sæculi, cœlestes thesauros amittatis.

DOMINICA XXII. POST PENtecosten, Euangelium.

Matth. Cap. XXII.

IN illo tempore. Abeuntes Pharisæi, consilium inierunt vt caperent Iesum in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes: Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo, non enim respicis personam hominum: Dic ergo nobis, quid tibi videtur? Licet censum dare Cæsari, an non? Cognita autem Iesus nequitia eorum ait: Quid me tentatis, hypocritæ? Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Iesus: Cuius est imago hæc & superscriptio? Dicunt ei: Cæsaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. H

Ex verbis Euangelij: [Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.] Sermo.

NOnnulli fratres, qui aut militiæ cingulo detinentur, Sermo LXVI. aut in actu sunt publico constituti, cum peccant grauiter, hac solent à peccatis suis prima se voce excusare, q militant: & ne bene aliquando faciant, occupatos se malis

A Luc. 3. actibus conqueruntur: perinde quasi militia hominum, non voluntas in culpa sit: ita quod ipsi gerunt, officiis suis adscribunt. Non enim militare delictum est, sed propter prædam militare peccatum est. Nec rempublicam gerere criminosum est: sed ideo agere rempublicam, vt rem familiarem potius augeas, videtur esse damnabile. Propterea enim prouidentia quadam militantibus sunt stipẽdia constituta, ne dum sumptus quæritur, prædo grassetur. Ambr. ina. 3. Luca. Illud autem quale est quod cum ob errorem aliquem à senioribus arguuntur, & imputatur alicui de illis cur ebrius fuerit, cur res alienas peruaserit, cædem cur turbulentus admiserit, statim respondeat? Quid habebam facere homo sæcularis aut miles? nũquid monachum sum professus aut clericum? Quasi omnis qui clericus non est aut monachus, possit ei licere quod non licet. Cunctis igitur officiis, sacris litteris præscribitur norma viuendi, omnis ad bene viuendum prouocatur sexus, ætas & dignitas. Igitur nemo se publicis excuset actibus, nemo de occupatione militiæ conqueratur. Apud omnem Christianum Luc. 3. prima honestatis debet esse militia. Nam vt id quod dicimus, auctoritate euangelica comprobemus, videamus lectionem quæ paulo ante decursa est. Ait enim Euangeliũ: *Venerunt autem & publicani ad Ioannem, vt baptizarentur ab eo,* B *& dixerunt ad eum: Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos: Nihil amplius quam quod præscriptum est vobis, exigatis.* Honesta plane publicanorũ interrogatio, ac sancti Prophetæ iusta responsio. Illi enim solicite interrogãt, ne aut ignorãtes plus exigendo peccatũ incidãt, aut cessantes publ. decipiant functionem. Hic autẽ moderate præcipit, vt & iniquitas locum non habeat, & constitutum habeat vectigal effectũ. Non enim dixit: Nihil exigatis, sed nihil amplius exigatis. Vnde intelligimus quod apud Deum non iam exactio, sed exactio iniqua damnetur. Dicit enim ipse Dominus: [*Reddite quæ Dei sunt, Deo: & quæ Cæsaris, Cæsari.*] Igitur Mat. 22. quod Cæsar præcipit, ferendum est: quod Imperator indicit, tolerandum est. Sed fit intolerabile, dum illud prędã exactionis accumulat. Hoc autem quale est quod iidem ipsi qui huiusmodi necessitates procurant, peccatis suis peccata congeminant, hoc est, quod fraudes suas ac rapinas commodum vocant, cum ipsa prędã inferatur incommodum? Illud autem addunt sceleribus suis, vt quos indefensos viderint, ipsos potius persequantur: & putãt se necessitates decepisse publicas nisi domos deceperint orphanorum. C Ita quorum pater ante biduum forsitan fuerit amicus, collega, vel frater, interueniente morte eiusdem liberi habeantur tanquam ignoti, viles & miseri. Vidua autem si qua fuerit, aut sic iniuriis exagitatur vt nubat, aut si voluerit in castitatis permanere proposito, dando munera facultates vix permanent. Cum his ergo fraudibus repleuerint sacculos suos, videas illos lętos & accuratos ad Ecclesiam properare, & Deo gratias agere quasi ab ipso illis hæc pecunia conferatur, illud quoque peccãtes, quod rapinarum suarum Deum volunt esse participem. Dicit Luc. 3. autem sãctum Euangelium: *Interrogauerunt illum & milites: Quid faciemus & nos? Ait illis Ioannes: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis: sed contenti estote stipendiis vestris*: Hic iam cognoscere se debet omnis homo qui militat. Non enim tantum de iis militantibus scriptura loquitur, qui armata militia detinentur, sed quisquis militiæ suæ cingulo vtitur dignitatis suæ miles adscribitur. Atque ideo hęc sententia potest dici, verbi gratia, militibus, protectorib. cunctisq; rectoribus. D Quicunque stipendia sibi publice decreta cõsequitur, si amplius quærit, tanquam calumniator & concussor Ioannis sententia cõdemnatur. Vsque adeo autem hoc inoleuit malum, vt iam quasi ex consuetudine vendãtur leges, corrumpantur iura, sententia ipsa venalis sit, & nulla iam causa possit esse sine causa. Hęc autem diuina sẽtentia, quæ ad milites loquitur, potest etiam ad clericos retorqueri: quia etiam si non militare videamur sæculo, tamẽ Deo & Domino militamus, sicut ait Apostolus: *Nemo militans Deo, obligat se negotiis sæcularibus.* Videmur, inquam, 2. Tim. 2. non militare remissis ac fluentibus tunicis, sed habemus militiæ nostræ cingulum, quo castimoniæ interiora constringimus: de quo cingulo Dominus ait ad Apostolos suos: *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris.* Milites igitur Christi sumus, & stipendium ab ipso donatiuumque percipimus, sicut dicit beatus Apostolus: E Luc. 12. *Qui dedit nobis pignus spiritus, hoc est, qui Spiritus sancti nos remuneratione ditauit.* Si quis ergo Christianorum hoc donatiuo 2. Cor. 1. contentus forte non fuerit, & quærit amplius: incipit hoc ipso carere quod meruit. Quod specialiter contingit hæreticis Arianis. Dum enim nescio quid amplius quærunt, inuenientes erroris spiritum, gratiam sancti Spiritus perdiderunt. Nam & Catholicus clericus hac sententia retinetur. Si enim non contentus stipendiis fuerit quæ de altario Domino iubente cõsequitur, sed exercet mercimonia, intercessiones vendit, viduarum munera libẽter amplectitur: hic negotiator magis potest videri quam clericus. Nec dicere possumus, Nemo nos inuasionis arguit, violentiæ nullus accusat: quasi non interdum maiorem prædam à vidua blandimenta eliciant, quam tormenta. Nec interest apud Deum vtrum vi, an circumuentione quis res alienas occupet, dummodo quoquo pacto teneat alienum.

DOMINICA XXIII. POST PENTEcosten, Epistola.

F

Philip. Cap. III. & IV.

FRatres. Imitatores mei estote, & considerate eos qui sic ambulant, sicut habetis formam nostram. Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis (nunc autem & flens dico) inimicos crucis Christi: quorum finis est interitus, quorum Deus venter est, & gloria in pudendis ipsorum qui terrena sapiunt. Nostra autem conuersatio in cælis est: vnde & Saluatorem expectamus, Dominum nostrum Iesum Christum, qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ, secundum operationem suam, qua possit etiam subiicere sibi omnia. Itaque fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudium meum & corona mea: sic state in Domino dilectissimi. Euodiam rogo, & Syntychen obsecro idem sapere in Domino. Et te rogo etiam germane compar, adiuua illas quæ mecum laborauerunt in Euangelio cum Clemente, & ceteris qui G *sunt mihi participes operum, quorum nomina sunt in libro vitæ.*

Ex verbis Epistolæ, [Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis (nunc autem flens dico) inimicos crucis Christi: quorum finis est interitus, quorum Deus venter est, & gloria in pudendis ipsorum qui terrena sapiunt.] &c. Sermo.

NOn dubito fratres, contristari vos quotiescunq; absentem me à vobis necessitas facit. Dum enim quẽ Sermo LXVII. diligitis non videtis, tanquam boni filij pietatis stimulis laboratis. Sed quamuis corpore vos ego interdum deseram, spiritu tamen non relinquo. 1. Cor. 5. Quocumque enim iero dilectio vestra me sequitur, vbicumque fuero, ibi mecum vestra fraternitas commoratur. Quisquis enim in Christi mandatis permanet, necesse est vt Christi adhæreat sacerdoti: & licet longe positus videatur, fit tamen proximus H dum illum vnius fidei gratia repræsentat. Ille se sane separatum à sacerdotibus putet, qui actibus malis separatus à Christo est. Atque ideo fratres, vos qui mandatum Saluatoris facitis, quamuis absentes à me fueritis corpore, dilectione tamen minime defuistis. Ita quos separabat longitudo terrarum, Christi gratia connectabat. Sunt autem nonnulli inter vos fratres, quorum licet vultus in Ecclesia videamus, cor tamen eorum in agris esse cognoscimus & præsentiam quidem eorum consideramus in plebe, sed conuersationẽ eorũ inuenimus in rure. De quib. dicit Apostolus: [*Et gloria in pudendis ipsorum qui terrena sapiunt.*] Ij enim de terra semper cogitant, de terra tractant, [*quæ terrena sunt sapiunt.*] His conuenit diuina illa sententia: *Quia* Gen. 3.

terra

A *terra, es & in terram redibis.* Qui ideo aliquando ad Ecclesiá veniunt, non quia ex fide Christiani sunt, sed ne Christiani ab hominibus non putétur. Quibus cum ieiunium indicitur, de intemperie se temporis semper excusant. Dicunt enim æstiuis mensibus, Dies longa est, torrentior sol est, sitim ferre non possumus, poculis nos refrigerare debemus. Hiemis vero tempore, Graue frigus est, rigores sunt pessimi, algorem tolerare nequimus, escis calefieri nos oportet. Ita homines quorum animus semper est in prandio, prandendi sibi causas inquirunt: & dum se à ieiuniis excusant, tempora creatoris accusant. De iis dicit A-
Mat. 8. postolus: [*Quorum Deus vēter est.*] Dic mihi ô delicate Christiane, qui æstum solis ieiunando ferre non potes, numquid æstus quem sustentaturus es, torrentior est gehennæ? Numquid hiems horridior est tenebris quibus trudēdus es? *In exteriores enim tenebras abijcientur peccatores, ibi erit fletus & stridor dentium:* sicut ait Dominus. Stridor, inquam dentium instar hiberni temporis erit in illis tenebris. Ergo sicut penetrante algore hiemis, toto homines corpore contremiscunt, ita & interueniente conscientia frigida delictorum, graui peccatores dentium stridore quatientur. Ita miser peccator dum hic hiberni rigorem metuit, i-
B bi tenebrarum frigus incurrit: dum hic æstum solis euitat, ibi gehennæ sustinebit ardorem. His autem ipsis hominibus cum dixeris vt aliquid pauperibus largiantur, statim ubi obijciunt, Necessitates infinitæ sunt, tributa sunt grauia, fiscalia explicare non possumus. Et tanta tibi ingerunt vt quasi reum te statuant cur hoc ipsum illos volueris cōmonere. Ij [*sunt inimici crucis Christi*,] vt hodie lectum est qui non intelligunt quod omnibus necessitatibus salu- E
tis sit necessitas præferenda, & quod tributum reddere, alij prodest: eleemosynam facere, ipsi proficiat qui largitur. Tributi enim redditio illi præstat beneficium qui accipit, eleemosynæ autem operatio sibi confert meritum qui ministrat: Tributi, inquam, redditio detrimentum infert soluenti, eleemosynæ erogatio lucrum tribuit erogāti. Ditior .n. fit vir misericors postea quā minus habere incipit pauperibus largiendo. *Beata igitur est eleemosyna, quæ &* 2. Cor. 9
accipientem reficit, & lætificat erogantem. Hilarem enim datorem diligit Deus. Atque ideo melius est illi prius dare. Lętus ergo & hilaris est qui pauperibus subministrat. Recte plane lętus est, quia per nūmulos paucos, æternos thesauros sibi cęlestes acquirit. Et contra semper tristis est & mœstus qui tributa dissoluit. Nec immerito tristis est, qui ad solutionem non dilectione adducitur, sed terrore cōstringitur. Christi enim debitor lætus, Cæsaris tristis est, quia hunc ad soluēdum amor cogit, illum pœna compellit. Hic præmiis prouocatͣ, ille supplicijs coartatur. Dicit sanctus 1. Tim.
Apostolus: *Diuitibus huius sæculi præcipe non sublime sapere, &* 16.
neque in incerto diuitiarū sperare. Vides ergo ô diues, quia sunt tuæ incertæ diuitiæ. Quid ergo aurum congregas, in quo nulla certa fiducia est? Auri tui auaritia cesset, & terra est: F
solidi tui cupiditas auferatur, & sordes sunt. Aurum enim & argentum vilis est & abiecta materies, vbi aurum increuit & humana concupiscentia, tunc & his speciebus accreuit ambitio. Aurum enim & argentum non pretiosum natura instituit, sed hominum voluntas effecit.

S. AMBROSII SERMONVM DE TEMPORE FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, PRO VARIIS ACTIONIBVS CONCIONES.

DE BASILICIS NON TRADENDIS HAERETICIS AVT GENTIlibus, ad Mediolanensem populum contra Auxentium inuasorem, Concio.

C G

Concio. 1.

IDEO vos præter solitum subito esse turbatos, atque asseruantes mei. Miror quid hoc sit, nisi forte quia per tribunos me vidistis aut audistis Imperiali mandato esse conuentum, vt quo vellem abirem hinc, & si qui vellent sequendi potestatem haberent. Metuistis ergo ne Ecclesiá desererē, & dum saluti meæ timeo, vos relinquerem? Sed quid & ipse mandauerim, potuistis aduertere: deserendæ Ecclesiæ mihi voluntatem subesse nō posse, quia plus Dominum mundi, quam sæculi huius Imperatorem timerē. Sane si me vis aliqua abduceret ab Ecclesia, carnem meam exturbari posse, non mentem. Paratum me esse vt si ille faceret quod solet esse regiæ potestatis, ego subirem quod
23 q. 8. ante. c. 1. §. arma, & c. nō pila & c. conueni or §. quid ergo. sacerdotis esse consueuit. Quid ergo turbamini? Volens nunquam vos deseram, coactus repugnare non noui. Dolere potero, potero flere, potero gemere: aduersus arma milites, Gothos quoque, lachrymæ meæ arma sunt. Talia enim munimenta sunt sacerdotis. Aliter nec debeo nec possum resistere. Fugere autem & relinquere Ecclesiam non soleo, ne quis grauioris pœnæ metu factum interpretetur. Scitis & vos ipsi quod Imperatoribus soleam deferre, non cedere: suppliciis me libenter offerre, nec metue-
D re quæ parantur. Vtinam essem securus quod Ecclesia hæreticis minime traderetur: ad palatium Imperatoris irem libenter, si hoc congrueret sacerdotis officio, vt in palatio magis certarem quam in Ecclesia. Sed in consistorio non reus solet Christus esse, sed iudex. Causam fidei in Ecclesia agendam quis abnuat: Si quis confidit, huc veniat, inclinatum iam vel Imperatoris iudicium, quod lata lege patefecit, quo impugnat fidem, vel sperata ambientium quorumdam studia non requirat. Non committo vt quisquam vendat iniuriam Christi. Circumfusi milites, armorum strepitus, quibus vallata est Ecclesia, fidem non terrēt meam, sed mentem exagitant: ne dum me tenetis, perniciosum aliquid vestræ oboriatur saluti. Ego enim iam didici non timere, sed vobis timere plus cœpi. Sinite quæso vestrum sacerdotem congredi: habemus aduersarium qui
lacessit. *Aduersarius enim noster diabolus, sicut leo rugiens circuit* 1. Petr. 5
quærens quem deuoret, vt Apostolus dixit. Accepit sine dubio accepit (non fallimur, sed admonemur) tentandi huiusmodi potestatem, ne forte corporis mei vulneribus possim à fidei intentione reuocari. Legistis & vos quia multis aliis tentauit sanctum Iob diabolus: ad postremum potestatē huiusmodi petiit, & accepit, vt tentaret corpus eius: quod perfudit vlceribus. Cum esset propositum vt Ecclesiæ va- Iob. 2.
sa iam traderemus, hoc responsi reddidi: Me, si de meis a- 23 q. 8.
liquid posceretur, aut fundus, aut domus, aut aurum, aut c. conuentor §. si de meis aliquid
argentum, id quod mei iuris esset, libenter offerre: templo Dei nihil posse decerpere: nec tradere illud quod custodiendum acceperim. Deinde consulere me etiam Im- H
peratoris saluti, quia nec mihi expediret tradere, nec illi accipere. Accipiat enim vocem liberi sacerdotis, si vult sibi esse consultum, recedat à Christi iniuria. Hæc plena hu- Ephes. 6
militatis sunt, & (vt arbitror) plena affectus eius quē Imperatori debet sacerdos. Sed quia lucta nobis est non solū aduersus carnem & sanguinem, sed etiam (quod grauius est) aduersus spiritalia nequitiæ, quæ sunt in cælestibus, tentator ille diabolus per ministros suos certamen auget, vulneribus corporis mei experiendum arbitratur. Scio fratres vulnera quæ hæc quo pro Christo excipimus, non esse vulnera quibus vita amittitur, sed propagatur. Sinite

quæso

A quæ so esse certamen, spectatores vos esse decet. Considerate quia si quem habet ciuitas vel athletam, vel alterius nobilis artis peritum, optat offerre certamini. Cur in maioribus rebus repudiatis, quod velle in minoribus consuestis? Non metuit arma, non barbaros, qui mortem nō timet, qui nulla carnis voluptate retinetur. Certe si Dominus huic nos certamini deputauit, frustra peruigiles tot noctibus & diebus custodias exhibetis. Luc.19. *Implebitur Christi voluntas. Omnipotens enim noster est Dominus Iesus, hæc est fides nostra.* Et ideo quod fieri mandat, implebitur: nec conuenit nos diuinæ obuiare sententiæ. Audistis quod hodie lectum sit: Pullum sibi asinæ Saluator per Apostolos iussit Mat.21. adduci, mandauitque vt si quis resisteret, diceretur. *Dominus operam eius desiderat.* Quid si & nunc pullum istum asinę, hoc est, eius animalis quod grauem sarcinam portare cōsueuit, sicut est humana conditio, cui dicitur. *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam: tollite iugū* Luc.19. *meum, quia leue est:* quid si, inquam, pullum istum ad se modo iussit adduci, missis Apostolis, illis qui iam exuti corpore incomprehensibilem oculis nostris angelorum speciē

B gerunt? Nonne si ab aliquo resistatur, dicent, *Dominus operam eius desiderat?* Si resistat vel vitæ huius cupiditas, si resistat caro & sanguis, si resistat conuersatio corporalis, quia aliquibus forsitan grati videmur: sed qui nos hic diligit, Philip.1 multo amplius diliget si sinat fieri hostiā Christi: quia dissolui, & cum Christo esse, multo meli⁹: etsi manere in carne, magis necessariū propter vos. Nihil est ergo quod vereamini fratres dilectissimi. Scio enim quia quidquid passus fuero, pro Christo patiar. Et legi quod eos timere non debeam qui possunt carnem occidere. Et audiui dicentē: Mat.10 Ibidem *Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eā.* Ergo si vult Domin⁹, certum est quod nullus obsistat. Quod si adhuc nostra differt certamina, quid veremini? Seruum Christi non custodia corporalis, sed Domini prouidentia sepire cōsueuit. Turbati estis quia apertas reperistis geminas fores, quas captus oculis quidā dum hospitium propriū repetit, patefecisse memorat. In quo cognoscite, ꝙ nihil suffraget humana custodia. Ecce vnus qui viuendi munus amisit, soluit vestra vniuersa munimina, & custodias lusit.

C Dñs autem suæ misericordiæ custodiam nō amisit. Nōne ante biduum, vt meministis, etiam illud repertum est, quod à parte læua basilicæ ingressus quidam peruius fuit, quem putabatis clausum esse atque munitum? Sepserunt nempe armati basilicam, explorabant hos atq; illos aditus: cæcitate perfusi sunt, vt quod apertum erat, videre nō possent: itaque per plurimas noctes quod apertum fuerit, 4. Reg. 6. non ignoraris. *Desinite ergo sollicitari*: quia hoc erit quod Christus iubet, & hoc esse expedit. Denique exempla vobis legis proferam. Elisæus quærebatur à rege Syriæ, missus erat exercit⁹ qui eum caperet, circumuallatus erat vndique: cœpit timere eius seruulus, quia seruulus erat, hoc Ibid. est, non erat liberæ mentis, & liberæ potestatis. Petiuit aperiri eius oculos sanctus Propheta, & ait: *Respice, & vide quanto plures sint pro nobis, quam contra nos. Et respexit, & vidit* Ibidem *angelorum millia.* Aduertitis igitur quod seruulos Christi ii magis custodiant qui non videntur, quam qui videntur. Sed & illi si custodiunt, vestris custodiunt orationibus aduocati. Legistis nempe eos ipsos qui Elisæum quærebant, Act.12. ingressos esse Samariam ad eum ipsum quem capere

D gestiebant, cui non solum non potuerunt nocere, sed ipsius, aduersus quem venerant, intercessione seruati sunt. Petrus quoq; Apostolus vtriusq; rei vobis dedit exemplum. Nam vbi eum Herodes quæsiuit & cepit, recepit in carcere. Non enim recesserat Dei seruulus, sed steterat timoris ignarus. Orabat pro eo Ecclesia, sed Apostolus in carcere Inop. 4 c.140. quiescebat, quod est indicium non timentis. Missus est angelus qui dormientem excitaret, per quem Petrus productus è carcere, mortem euasit. Idem Petrus postea victo Simone cùm præcepta Dei populo seminaret, doceret castimoniam, excitauit animos gentilium: quibus eum quęrentibus, Christianæ animæ deprecatæ sunt vt paulisper cederet. Et quamuis esset cupidus passionis, tamen contemplatione populi precantis inflexus est. Rogabatur enim vt ad instituendum & confirmandum populum se reseruaret. Quid multa? Nocte muro egredi cœpit, & vidēs

E sibi in porta Christum occurrere: vrbemque ingredi, ait: Hegesi. l.3 c.2. *Domine, quo vadis? Respondit Christus: Venio Romam iterum crucifigi.* Intellexit Petrus ad suam crucem diuinum pertinere responsum. Christus enim non poterat iterum crucifigi, qui carnem passione susceptæ mortis exuerat. Rom.6. *Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel: quod autem viuit, viuit Deo.* Intellexit ergo Petrus quod iterum Christus crucifigendus esset in seruulo. Itaque sponte remeauit, interrogantibus Christianis responsum reddidit, statimque correp⁹ per crucem suam honorificauit Dominum Iesum. Videtis igitur quod in seruulis suis pati velit Christus. Quid si & huic seruulo dicit: *Illum volo sic manere, tu autem me sequere: &* Ioan 21 Ioā 4. *de hac arbore gustare vult fructum?* Nam si illius cibus erat vt faceret voluntatem patris, idem cibus illius est vt nostris passionibus epuletur. Nonne (vt de ipso Domino sumamus exemplum) quando voluit, passus est: & cum quæreretur, inuentus est: Quando autem hora non venerat passionis, Ioan 7. Luc.4. per medium quærentium transibat, & videntes eū tenere non poterant. Quo vtique euidenter ostendit, quia quando Dominus vult, vnusquisque inuenitur & capitur.

F Quando autem differt, etiam si quærentium manib⁹ occurrat & oculis, nō tenetur. Ego ipse non quotidie vel visitandi gratia prodibam, vel pergebam ad martyres? Non regiam palatii prætexebam eundo atque redeundo? Et tamen nemo me tenuit, cum exturbādi me haberēt, vt prodiderunt postea, voluntatem, dicentes: Exi de ciuitate, & vade quo vis. Expectabam fateor magnum aliquid, aut gladium pro Christi nomine, aut incendium. At illi delicias mihi pro passionibus obtulerunt: sed athleta Christi non delicias, sed passiones suas exigit. Nemo ergo vos turbet quod aut carrum pręparauerant, aut dura, vt videbatur sibi, Auxentii ipsius qui se dicit episcopum, ore iactata. Plerique narrabant percussores præmissos, pœnam mortis esse decretam: nec illa timeo, & ista nō desero. Quo enim abibo, vbi non omnia plena gemitus sint atque lachrymarum, quando per Ecclesias iubentur eiici Catholici sacerdotes, resistentes gladio feriri, curiales proscribi omnes, nisi mandatum impleuerint? Et hæc episcopi manu scripta, & ore dictata: qui se vt probaret doctissimum, vetus

G non omisit exemplum. Legimus enim in Propheta quod viderit falcem volantem. Hanc imitatus Auxentius gladium volantem per omnes vrbes direxit. Et satanas transfigurat se in angelum lucis, & in malum imitatur eius potentiam. Zach.5. 1.Cor. 11. Tu Domine Iesu vno momento mundum redemisti, Auxentius vno momento tot populos, quod in ipso est, trucidabit, alios gladio, alios sacrilegio. Meam basilicam petit cruento ore, sanguinolentis manibus. Cui bene pręsens respōdit lectio: Peccatori autem dixit Deus: Ps. 49. *Quare tu enarras iustitias meas?* id est, non conuenit paci & furori, non cōuenit Christo & Belial. 2.Cor.6 3.Reg. 21. Meministis etiā non ꝙ lectum est hodie, Naboth sanctum virum possessorem vineæ suæ interpellatum petitione regia vt vineā suā daret, vbi rex succisis vitib. olus vile sereret, eumque respōdisse: 23.q.8. c.conuenior.§. Nabut Absit vt ego patrum meorum tradam hęreditatem, regemq; contristatum esse ꝙ sibi esset alienū ius relatione iusta negatum: sed muliebri consilio deceptum Nabuthe, vites suas vel proprio cruore defendit. Si ille vineam non tradidit suam, nos trademus Ecclesiam Christi? Quid igitur à me responsum est contumaciter? Dixi enim cōuentus:

H 3.Reg. 21. *Absit à me vt tradam Christi hæreditatem.* Si ille patrum hęreditatem non tradidit, ego tradam Christi hæreditatem? Sed & hoc addidi: Absit vt tradam hęreditatem patrū, hoc est, hæreditatē Dionysij qui in exilio in causa fidei defunctus est, hæreditatē Eustorgij confessoris, hæreditatē Myroclis, atque omnium retro fidelium episcoporum. Respondi ego quod sacerdotis est: quod Imperatoris est, faciat Imperator. Prius est vt animam mihi quam fidem auferat. Luc.19. At cui tradam? Præsens lectio Euangelii docere nos debet, quid petatur, à quibus petatur. Audistis nempe legi quod cum Christus super pullum asinæ sederet, clamabant pueruli, & moleste ferebant Iudæi. Denique interpellauerunt Dominum Iesum, dicentes vt faceret eos tacere, respondit: *Si hi tacuerint, lapides clamabunt.* Ibidem Deinde ingressus templum, eiecit nummularios, & cathedras, & columbas venden-

[A] tes in templo Dei. Lectio nempe ista nulla nostra dispositione recitata est, sed casu, quæ præsentibus bene aptatur temporibus. Semper ergo Christi laudes, verbera perfidorum sunt. Et nunc cum laudatur Christus, dicunt hæretici quia seditio commouetur: dicunt hæretici quia his mors paratur, & vere mortem habent in laudibus Christi. Quomodo enim laudes eius ferre possunt, cuius infirmitatem prædicant? Itaque & hodie cum laudatur Christus, Arianorum amentia verberatur. [Luca 8] [Psal. 8] Geraseni præsentiam Christi ferre non poterant, isti peiores Gerasenis nec laudationem Christi sustinere possunt. Vident pueros Christi gloriam concinentes, quia scriptum est: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Irrident istam ætatulam fidei plenam cum dicunt: *Ecce quid clamant?* Sed respondit iis Christus: [Luc. 19] *Si hi tacuerint, lapides clamabunt:* hoc est fortiores clamabunt clamabunt & iuuenes, clamabunt & maturiores, clamabunt & senes: Isti lapides ad illum iam solidati lapidem, de quo scriptum est: *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic* [B] *factus est in caput anguli.* His igitur laudationibus inuitatus [Ps. 117] templum suum Christus ingreditur, & flagellum prehêdit, & eiicit de templo nummularios. [Ioan. 2.] Non patitur enim in suo têplo pecuniæ esse vernaculos, nô patitur in suo têplo esse eos qui vendant cathedras. Quid sunt cathedræ, nisi honores? Quid sunt columbæ, nisi simplices mentes, vel animæ fidem candidam & puram sequentes? Ego ergo inducam in templum quem Christ⁹ excludit? Iubetur enim exire qui dignitates vendit & honores. Iubetur enim exire qui vendere vult simplices mentes fideliû. Ergo Auxentius eiicitur, Mercurinus excluditur. Vnum portentum est, duo nomina. Etenim ne cognosceretur quis esset, mutauit sibi vocabulum: vt quia hic fuerat Auxêtius episcopus Arianus, ad decipiendam plebem, quam ille renuerat: se vocaret Mercurinum. Mutauit ergo vocabulum, sed perfidiam non mutauit. Exuit lupum & induit lupum. Nihil prodest quod mutauit nomen, quid sit agnoscitur. Alius in Scythiæ partibus dicebatur, alius hic vocatur, nomina pro regionibus habet. Habet ergo iam duo nomina: & si hinc alio perrexerit, habebit & tertium. [C] Quomodo enim patietur vt maneat ei vocabulum ad tâti sceleris indicium? Minora fecit in Scythia, & ita erubuit vt mutaret vocabulum: sceleratiora hic ausus est, & volet, quocunque perrexerit, nomine suo prodi? Tantorum populorum sanguinem manu sua scribet, & poterit consistere animo? Paucos excludebat Dominus Iesus de templo suo, Auxentius nullum reliquit. De templo suo Iesus flagello eiicit, Auxentius gladio. Iesus flagello, Mercurinus securi. Pius Dominus flagello exturbat sacrilegos, nequam persequitur pios ferro. De quo bene dixistis hodie: [Hier. 17] *Leges suas secum ferat.* Feret etiam si nolit: Feret conscientiam suam, etsi non fert chartulam: feret sanguine inscriptam animam suam, etsi attramento inscriptam epistolam non feret. Scripta est Iuda culpa tua graphio ferreo & vngue adamantino, & scripta in pectore tuo: hoc est, ibi scripta, vnde processit. Is mihi etiam audet mentionem facere retractandi, plenus sanguinis, plenus cruoris? Qui quos non potuerit sermone decipere, eos gladio putat esse feriendos, cruentas leges ore dictans, manu scribens, & putans quod lex fidem possit hominibus imperare. [D] Non audiuit & id quod hodie dictum est: [Gal. 2] *Quoniam non iustificatur homo ex operibus legis?* Aut, [Ibidem] *Per legem legi mortuus sum, vt Deo viuam?* id est, per legem spiritalem interpretationi legis est mortuus corporali. *Et nos per legem Domini nostri Iesu Christi moriamur huic legi, quæ sancit decreta* [Gal. 3.] *perfidiæ. Non lex Ecclesiam congregauit, sed fides Christi. Lex au-* [Hab. 2.] *tem non est ex fide: iustus enim ex fide viuit.* Iustum ergo fides non lex facit, quia non est per legem iustitia, sed per fidem Christi. Qui autem fidem repudiat, & legis iura præscribit, ipse se testatur iniustum, quia iustus ex fide viuit. Hanc ergo legem quisquam sequatur, qua firmatur Ariminense concilium, in quo creatura dictus est [Gal. 4.] Christus? Sed aiunt: *Misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege.* Ergo factum legunt, hoc est creatum. Nône hoc ipsum considerant quod proposuerunt, quia factus dicitur Christus, sed ex muliere, hoc est, secundum

patrum virginis factus est, qui secundum diuinam generationem ex patre natus est? [E] Legerût & hodie quia Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. [Gal. 3.] Numquid maledictum Christus secundum diuinitatê est? [Ibidem] Sed quare maledictum dicatur, Apostolus te docet, dicens quia scriptum est: [Deut. 21.] *Maledictus omnis qui pendet in ligno.* hoc est, qui in carne sua nostram carnê, in suo corpore nostras infirmitates & nostra maledicta suscepit, vt crucifigeret. Non enim ille maledictus, sed in te maledictus. Denique habes alibi: *Qui peccatum non nouerat, sed pro* [2. Cor. 5] *nobis peccatum factus est: quia nostra peccata suscepit, vt sacramento suæ passionis aboleret.* Hæc ego fratres coram ipso apud vos plenius disputarem, sed certus non ignaros vos esse fidei vestrum refugit examen, & gentiles quosdam quatuor aut quinque ferme homines elegit cognitores sibi, si tamen aliquos elegit: quos vellem adesse in cœtu omnium, non vt de Christo iudicent, sed vt maiestatem audiant Christi. Tamen illi iam de Auxentio pronuntiauerunt, cui tractanti quotidie non crediderunt. Quæ maior eius condemnatio, quam quod sine aduersario apud iudices [F] suos victus est? Ergo & ipsorum sententiam contra Auxentium iam tenemus: & quod gentes elegit, iure damnandus est, quia Apostoli præcepta dimisit, cum Apostolus dicat: *Audet aliquis vestrum aduersus alterum habens nego-* [1. Cor. 6] *tium, iudicare apud iniquos, & non apud sanctos? Aut nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt:* Et infra ait: *Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratres, sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles?* [Ibidem] Vides quia quod ille obtulit, contra auctoritatem Apostoli fit? Vos eligite, vtrum Auxentium an Paulum sequi debeamus magistrum. Sed quid dicam de Apostolo, cum ipse Dominus clamet per Prophetam: *Audite me populus meus qui scitis iudicium, quorum in corde lex mea est.* [Esa. 51.] Deus dicit: Audite me populus meus, qui scitis iudicium, Auxentius dicit: Nescitis iudicium. Videtis quia iam Deum contemnit in vobis, qui sententiam cælestis refutat oraculi? *Audite me,* inquit, *populus meus,* dicit Dominus. Non dicit audite gentes, non dicit audite Iudæi. Iam enim populus Dei [2. Cor. 3] qui fuerat, populus erroris est factus. Et qui populus erroris erat, populus Dei esse cœpit, quia in Christum credidit. [G] Iste ergo populus iudicat, cuius in corde lex diuina est non humana: lex non atramento scripta, sed spiritu Dei viui: non in charta exarata, sed in corde signata: lex gratiæ, non cruoris. Quis igitur vobis iniuriam facit, qui recusat vestram, an qui eligit audientiam? Conclusus vndique ad versutiam patrum suorum confugit. De Imperatore vult inuidiam commouere, dicens iudicare debere adolescentem catechumenum sacræ lectionis ignarum, & in consistorio iudicare. Quasi vero superiore anno quando ad palatium sum petitus, cum presentibus primatibus ante côsistorium tractaretur, cum Imperator basilicam vellet eripere, ego tunc aulæ contemplatione regalis infractus sim, constantiam non tenuerim sacerdotis, aut imminuto iure discesserim. Nonne meminerunt quod vbi me cognouit populus palatium petisse, ita irruit, vt vim eius ferre non possent, quando comiti militari cum expeditis ad fugandam multitudinem egresso obtulerunt omnes se neci pro fide Christi? Non tunc rogatus sum vt populum molli sermone mulcerem? spondere fidem, quod basilicam Ecclesiæ nullus inuaderet? [H] Et cum pro beneficio meum sit officium postulatum, tamen quod populus ad palatium venisset, mihi inuidia commota est. In hanc igitur inuidiam me redire desiderant. Reuocaui populum, & tamen inuidiam non euasi: quam quidem inuidiam ego temperandam arbitror, non timendam. Quid enim timemus pro Christi nomine? nisi forte illud mouere me debet quod aiunt: Ergo non debet Imperator vnam basilicam accipere ad quam procedat: & plus vult Ambrosius posse quam Imperator, vt imperatori prodeundi facultatem neget? Quod cum dicunt, apprehendere sermones nostros gestiunt, sicut Iudæi qui Christum versuto sermone tentabant, dicentes: *Magister, licet tributum dare Cæsari, aut* [Mat. 22] *non?* Semper ne de Cæsare seruulis Dei inuidia commouetur: Et hoc ad calûniam sibi arcessit impietas, vt imperiale nomê obtendat? Et isti possunt dicere quod corû non habeât

sacrile-

A facrilegium,quorum imitantur magisterium ? Et tamen
videre quanto peiores Ariani sunt quam Iudæi. Illi quæ-
rebant vtrum soluendum putaret Cæsaris ius tributi, isti
Imperatori volunt dare ius Ecclesiæ. Sed vt perfidi suum
sequuntur auctorem,ita & nos quæ nos Dominus & au-
ctor noster docuit,respondeamus. Considerans enim Ie-
Ibid. sus dolum Iudæorum dixit ad eos: *Quid me tentatis: Ostendi-
te mihi denarium. Et cum dedissent, dixit: Cuius imaginem habet &
inscriptionem: Respondentes dixerunt: Cæsaris. Et ait illis Iesus: Red-
dite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo.* Ergo&ego di-
co illis qui mihi obiiciũt: *Ostendite mihi denarium.* Iesus Cæ-
saris denarium vidit , & ait: *Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt,
& quæ Dei sunt, Deo.* Numquid de Ecclesiæ basilicis occupã-
dis possunt denarium offerre Cæsaris? Sed in Ecclesia v-
nam imaginem noui, hoc est, imaginem Dei inuisibilis, de
Gen. 1. qua dixit Deus: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudi-
Heb. 1. nem nostram.* Illam imaginem de qua scriptũ est: *Quia Chri-
Ioan. 14 stus splendor gloriæ, & imago substantiæ eius.* In ista imagine pa-
Ioan. 10 trem cerno, sicut dixit ipse Dñs Iesus: *Qui me videt, videt &
patrem.* Non enim hæc imago à patre est separata, quę vni-
B tatem me docuit Trinitatis, dicens: *Ego & pater vnum sumus.*
Et infra: *Omnia quæcumque habet pater, mea sunt.* Et de Spiritu
Ioan. 16 sancto, dicens quia spiritus Christi sit, & de ipso accepit,
Ibidem sicut scriptum est: *Ille de meo accipiet , & annuntiabit vobis.*
11. q. 1. Quid igitur? non humiliter responsum à nobis est? Si tri-
c. si tri butum petit, non negamus. Agri Ecclesiæ soluunt tribu-
butum tum. Si agros desiderat Imperator, potestatem habet vin-
dicandorum, nemo nostrum interuenit. Potest pauperib.
collatio populi redundare. Non faciant de agris inuidiam
tollant eos si libitum est. Imperatori non dono, sed non
nego. Aurum quærunt , possum dicere: Argentum &
aurum non quæro. Sed inuidiam perhorresco. Habeo
ærarios, ærarii mei, pauperes Christi sunt, hunc noui con-
gregare thesaurum. Vtinam hoc mihi semper crimen ad-
scribant, quia aurum pauperibus erogatur. Quod si obii-
ciunt quod defẽsionem ab ijs requiram, non nego, sed et-
iam ambio. Habeo defensionem , sed in orationibus pau-
perum. Cæci illi & claudi, debiles & senes , robustis bella-
toribus fortiores sunt. Denique munera pauperum Deũ
obligant, quia scriptum est: *Qui largitur pauperi, Deo fœnerat.*
C Præsidia bellatorum diuinam sæpe gratiam non meren-
Luc. 14 tur. Hymnorum quoque meorum carminibus deceptum
Pro. 19. populum ferunt. Plane nec hoc abnuo. Grande carmen
istud est, & quo nihil potentius. Quid enim potentius
quam confessio Trinitatis, quæ quotidie totius populi o-
re celebratur? Certatim omnes student fidem fateri, pa-
trem & filium & spiritum sanctum norunt versibus præ-
dicare. Facti sunt igitur omnes magistri, qui vix poterãt es-
se discipuli. Quid igitur obaudientius potest esse, quam vt
Christi sequamur exemplum , qui specie inuentus vt ho-
mo, *humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem?* De-
Phil. 2. niq; omnes per obedientiam liberauit. Sicut enim per in-
Rom. 5. obedientiam vnius hominis peccatores constituti multi,
ita & per vnius obedientiam iusti constituentur plurimi.
Si ergo ille obediens, accipiant obedientiæ magisterium,
cui non inhæremus, dicentes iis qui nobis de Imperato-
Mat. re inuidiam faciunt: *Soluimus quæ sunt Cæsaris Cæsari , & quæ
22. sunt Dei Deo.* Tributum Cæsaris est, non negatur. Ecclesia
23. q. 8. Dei est, Cæsari vtique non debet addici: quia ius Cæsaris
c. conuë esse non potest Dei templum. Quod cum honorificentia
tor. 5. Imperatoris nemo dictum potest negare. Quid enim ho-
D norificentius, quam vt Imperator Ecclesiæ filius esse dica-
tributũ tur? Quod cum dicitur, sine peccato dicitur, cum gratia di-
citur. Imperator enim bonus intra Ecclesiam , non supra
Ecclesiam est. Bonus enim Imperator quęrit auxilium Ec-
clesiæ, non refutat. Hæc vt humiliter dicimus, ita constã-
ter exponimus. Sed incendia aliqui, gladium deportatio-
nem minantur. Didicimus Christi seruuli non timere.
Non timẽtibus nunquam est grauis terror. Denique scri-
Psa. 63. ptum est: *Sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum.* Satis igitur
propositis responsum videtur. Nũc illos interrogo quod
Saluator interrogauit: *Baptismum Ioannis de cælo est, an ex ho-
Luc. 20. minibus?* Et non potuerunt respondere ei Iudæi. Si baptis-
mum Ioannis non soluerunt Iudæi, Auxentius soluit ba-
ptismum Christi ? Non enim istud ex hominibus est
baptismum , sed de cælo , quod detulit nobis consi-
lii magni angelus , vt iustificemur Deo. Cur igitur re- E
baptizandos Auxentius fideles populos putat , baptiza- Esa. 9.
tos in nomine Trinitatis, cum Apostolus dicat: *Vna fides,* Ephes. 4
vna baptisma? Et se hominum dicat aduersarium esse, non Luc. 7.
Christi , cum consilium Dei spernat, & condemnet ba-
ptismum, quod Christus nobis ad redimenda nostra pec-
cata donauit?

In obitu Valentiniani iunioris Augusti , Concio funebris.

ETsi incrementum doloris sit , id quod doleas refer- Conc. II
re: quoniam tamen plerumque in eius quem a-
missum dolemus commemoratione requiescimus , eo
quod dum in eum mentem dirigimus , intentionem-
que defigimus , videtur nobis in sermone reuiuiscere:
signare aliquid de Valentiniani iunioris vltimis cordi
fuit: ne aut obliterasse silentio benemeriti de nobis pi-
gnoris memoriam videremur atque inhonoratam reli-
quisse, aut refugisse incentiuum dolendi, cum doluisse,
plerumque solatium sit dolentis: simul vt cum de ipso F
aut ad ipsum loquor , tanquam de præsente vel ad præ-
sentem mihi sermo sit. Quid igitur primum defleam?
Quid primum amara conquestione deplorem? Conuersi Iob. 30.
sunt dies nobis votorum nostrorum in lachrymas. Si-
quidem Valentinianus nobis, sed non talis qualis spera-
batur, aduenit. Et iste quidem vel morte sua voluit im-
plere promissum , sed nobis acerbissima est facta eius,
quæ exoptabatur, præsentia. Vtinam adhuc nobis abesset
vt sibi viueret. Sed illę non passus, cum audiret Alpes Ita-
liæ hoste infestari barbaro, maluit periclitari se, si Gallias
derelinqueret, quam nostro deesse periculo. Magnum
crimen agnoscimus Imperatoris , quod Romano voluit
subuẽire imperio. Hęc causa mortis, quę plena laudis. Sol-
uamus bono principi stipẽdiarias lacrymas , quia ille no-
bis soluit etiam mortis suæ stipendium. Nec tamen flen-
di admonitio necessaria. Flent omnes, flent ignoti, flent &
timentes, flent & inuiti, flent & barbari, flent & qui vide-
bantur inimici. Quantos iste de Galliis vsque huc totius
tractu itineris populorum egit gemitus ? Omnes enim G
non tanquam Imperatorem sibi , sed tanquam parentem
publicum obisse domestico fletu doloris illacrymant, sua-
que omnes funera dolent. Amisimus enim Imperatorem Thrī. 1.
in quo duo pariter acerbant dolorem: annorum immatu-
ritas, & consiliorum senectus. In his ego fleo, sicut dixit
Propheta, *oculi mei caligauerunt à fletu , quia elongatus est à me* Ibidem
qui consolabatur me. Oculi mei non solum corporis, sed etiã
mentis hebetati sunt , & quadam cæcitate omnis sensus
obductus , quoniam ereptus est mihi qui conuertit ani-
mam meam, & ad spem maximam de summa rerum de-
speratione reuocauit. Audite omnes populi, & videte do-
lorem meum: Virgines meæ & iuuenes mei abierunt in
captiuitatem : sed cognito quod de Valentiniani essent
partibus, liberi reuerterunt. Militauit hostis barbarus Im
peratori adolescenti, & suæ oblitus victoriæ, memor fuit
imperialis reuerentiæ. Laxauit sponte quos ceperat , ex-
cusans quod ignorasset Italos. Nos adhuc murum Alpi-
bus addere parabamus. Valentiniani gratia non expecta-
uit Alpium vallum, fluenta amnium, aggeres niuium, sed
Alpes & fluuios supergressa, muro nos sui imperii prote- H
xit. Vnde prophetici Threni mihi vtendum videtur exor-
dio. Quomodo mœret Italia, quæ abundabat gaudiis? *Plo-* Ibidem
*rans plorauit in nocte, & lachrymæ illius in maxillis eius. Non est qui
eam consoletur ab omnibus qui diligunt eam. Omnes qui amant il-
lam, despexerunt eam. Omnis populus eius ingemiscens.* Et quia de
Hierusalem dictum est, *Plorans plorauit in nocte*; & nostra
Hierusalem, id est Ecclesia, plorauit in nocte , quoniã qui
eã splendidiorem fide sua & deuotione faciebat, occubuit.
Merito ergo *plorans plorauit , & adhuc lachrymæ eius in maxillis
eius.* Vbertatem quidem fletuum solet vultus humescen-
tis declarare infusio, cum lachrymis genæ rorãt. Sed quia
scriptum est: *Genæ eius sicut phialæ aromatis gignentes vnguen-* Cant. 5.
taria, labia est eius lilia distillãtia myrrham plenam; myrrha my-
sticæ Ecclesiæ gratia deflentis accipitur; quæ in obitu Va-
lentiniani bonum doloris sui effudit vnguentum, & vitã
eius

A eius prædicando concelebrat. Cui mors obesse non po-
tuit, eo quod odor prædicationis vniuersorum ore cele-
bris, fœtorem omnem mortis adoleuit. Flet igitur Eccle-
Thrē. 1 sia pignus suum, & lachrymæ eius in maxillis eius. Quæ
Luc. 6. sit maxilla, audi. *Qui te percusserit in maxillam, prabe ei & alte-
ram:* eo quod in dolore sit patiens, vt pœniteat verberan-
tem. Percussa eras Ecclesia in maxilla tua cum amitteres
Gratianum: præbuisti & alteram, quando tibi Valentinia-
nus ereptus est. Merito tibi non in vna maxilla, sed in v-
Thrē. 1. traque sunt lachrymæ, quia pie germanum vtrumq; de-
ploras. Ploras igitur Ecclesia, & fletu genæ tuæ velut fluē-
tibus quibusdam stillicidiis pietatis exundant. Quæ sunt
Cant. 6 istæ genæ Ecclesiæ? De quibus alibi ait scriptura: *Vt corium
malorum granatorum genæ tuæ.* Istæ sunt genæ in quibus so-
let nitere verecundia, pulchritudo fulgere: in quibus aut
flos iuuentæ, aut perfectæ ætatis insigne est. In obitu igi-
tur fidelium Imperatorum quidam fidei pudor, quædam
Ecclesiæ verecundia est, & in tam immatura morte pio-
rum principum omnis Ecclesię mœstior pulchritudo est.
B Plorat Ecclesia in sapientibus suis, qui velut caput Eccle-
sie sunt. Oculi enim sapientis in capite eius. Plorat in ocu-
Eccl. 2. lis, hoc est in suis fidelibus, quia scriptum est: *Oculi tui sicut
Cant. 4 columbæ, extra taciturnitatem tuam: eo quod & videant spiritali-
ter, & nouerint ea quæ viderint tacere mysteria.* Plorat in sacerdo
tib. suis, qui sunt sicut genæ Ecclesiæ, quibus est barba Aa-
ron, hoc est barba sacerdotalis, in quem de capite descen-
dit vnguentum. Isti sunt in quibus est pulchritudo Eccle-
Psa. 132 siæ, in quibus flos eius gratior, in quibus ætas perfectior,
qui velut cortices malorum punicorum decorē foris prę-
ferant abstinentia corporali, intus autem commissam sibi
plebem diuersæ ætatis & sexus foueant sapientia spiritali:
obiecti quidem sæculo ad iniurias, sed intus mysteria di-
uidentes. Plorat in virginibus suis, quæ sunt lilia myrrha
plena, candorem integritatis, & mortificatæ corporalis il-
lecebræ gloriam præferentes. In his ergo flet, sicut scriptū
Thrē. 5. est: *Viæ Sion lugent, sacerdotes eius ingemiscunt, virgines eius ab-
Thrē. 1. ductæ, & ipsa indignatur intra se.* Et intra se quidem indigna-
tur, ad Valentinianum autem dicit: *Assumam te & inducam
C in domum matris meæ, & in secretum eius quæ concepit me. Potum
Cant. 8 tibi dabo à vino operosi vnguenti, hoc est multi operis, multi odoris, à
fluxu malorum granatorum meorum:* vt bibat vinum quod læ-
tificat cor hominis, & defluat in eum malorum granatorū
fluxus, in quibus multus & diuersus est fructus. Sermo e-
nim multorum sensuum, & de diuersis scripturis abun-
Ps. 103. dans, sermo angelorum, sermo Apostolorum ac Prophe-
tarum, quos vno velut corio Ecclesia sancta complectitur
malorum fluxus est granatorum.

Thrē. 4 Videns hæc Valentinianus integræ plena gratiæ, re-
Thrē. 3. spondet: *Misericordiæ Domini quod non defecimus, quia non sunt
consummatæ miserationes eius. Renouabit illas sicut lux matutina.*
Multi sunt gemitus mei, & cor meum defecit. Sors mea
Dominus, dixi, ideo sustinebo eum. Bonus est Dominus
sustinentibus eum, animæ quæ quærit eum. Bonum est
sperare in salutare Domini. Bonum est viro cum portaue-
rit iugum graue in iuuentute sua: sedebit singulariter, &
silebit, quia tulit iugum graue. Et ille quidem se suarum
virtutum remuneratione solatur, eo quod in iuuentute
sua labores absorbuit, pericula multa tolerauit. Iugum
maluit graue emendatioris propositi, quam molle illud ac
D plenum deliciarum inuitamentis ceruice portare. Beatus
plane qui vel in senectute correxit errorem, beat⁹ qui vel
sub ictu mortis animum conuertit à vitiis. Beati etiā quo-
Psal 31. rum tecta sunt peccata, quia scriptum est: *Desine à malo &
Psal 33 fac bonum, & inhabita in sæculum sæculi.* Quicumque ergo de-
sierit à peccatis, & fuerit ad meliora in quacumque con-
uersus ætate, habet superiorum indulgentiam peccato-
rum, quæ fuerit vel pœnitendi confessus affectu, vel cor-
rigendi auersatus ingenio. Sed huic cum plurimis veniæ
societas emerendæ. Plurimi enim sunt qui se à peccatis &
lubrico iuuentutis in senectute reuocare potuerunt: ra-
rus autem qui in iuuentute graue iugum seria sobrietate
portauerit. Hoc est illud iugum, de quo Dominus in Eu-
Mat. 11. angelio ait: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, &
Thrē 3. ego vos reficiam tollite iugum meum super vos.* Si quis ergo ante-
Psal. 4 quam graui oneretur peccatorum sarcina, tulerit iugum

in iuuentute, singulariter sedebit, non cum plurimis con- E
ferendus, sed cum illo qui potest dicere: *Quoniam tu sin-
gulariter in spe constituisti me.* Sed forte dicas: Quomodo iu-
gum graue dicit Hieremias, cum in Euangelio Dominus
dixerit: *Iugum meum suaue, & onus meum leue est?* Primum di-
sce, quia Græcus iugum tantummodo posuit, non addi- Mat. 11
dit graue. Tamen & illud aduerte, quia etsi ita esset in Thrē. 3.
Threnis, in Euangelio tamen iugum suaue dixit, & onus Mat. 11.
leue, non iugum leue. Potest enim graue iugum verbi es-
se, sed suaue. Graue adolescenti, graue iuueni, cuius ætas
est florulentior, vt nolit iugo verbi subiiciendā animi prę-
bere ceruicē. Potest & graue verbi iugum videri pondere
disciplinæ, austeritate correctionis, pondere abstinentiæ,
restrictioneque lasciuiæ; suaue tamen esse fructu gratiæ,
spe remunerationis æternæ, purioris conscientiæ suauita-
te. Deniq; iugum verbi suaue dixit, onus obedientiæ leue:
quoniam ei qui iugum verbi patienti ceruice susceperit,
disciplinæ onus graue esse non poterit. Qui ergo tulerit à Thrē. 3.
iuuentute iugum, singulariter sedebit, & silebit, reuelata
sibi gaudens diuinę remunerationis æterna mysteria. Aut F
certe silebit, non opus habens excusatione peccati, quod
matura confessione præuenit, & propera correctione de-
posuit. Non enim dicet huic: *Quæ in iuuentute non cōgregasti,* Eccl. 25.
quomodo inuenies in senectute? Potest autē & sic intelligi: quo- Thrē 3.
niam qui cito portauerit iugum verbi, hoc est à iuuentute,
non se miscebit cum iuuenibus: sed sedebit seorsum & si- Ibidem
lebit, donec plena se perfectione virtutis erudiat, & ma-
gnam induat animo patiētiam; dabitq; percutienti maxil-
lam suam, etiam cædis contentus iniuria, vt mandatis ob-
sequatē cælestib. Magnum est enim vel abstinere à vitiis iu-
uentutis, vel ea in ipso iuuentutis vestibulo derelinquere,
atque ad saniora cōuerti. Lubricæ enim & perplexæ vię sūt Prou. 30
iuuentutis. Denique Salomon ait: *Tria mihi impossibilia sunt
intelligere, & quartum quod non cognosco. Vestigia aquilæ volantis,
& vias serpentis in petra, & semitas nauis nauigantis, & vias viri in* Psa. 24.
iuuentute. Dauid autem ait: *Delicta iuuentutis meæ & ignorātiæ
meæ ne memineris.* Iuuenis enim non solum fragilitate lubri
cæ ætatis prolabitur, verum etiam ignorātia cælestiū mā-
datorum plerumque delinquit. Cito autem meretur ve-
niam, qui prætendit ignorantiam. Propheta itaque dicit: G
Delicta iuuentutis meæ & ignorantiæ meæ ne memineris. Non di- Ibidem
cit, Delicta senectutis meæ & scientiæ meæ ne memine-
ris; sed Propheta quasi qui cito correxerit & emendauerit
vitia iuuentutis, ætatem ignorantiamque prætendit. Va-
lentinianus quoque in delicto Prophetæ similis ait: *Deli-
cta adolescentiæ & ignorantiæ meæ ne memineris.* Nec solum di-
xit, sed etiam ante correxit errorem, quam disceret esse la-
psum alicuius erroris. Itaque dicit: Correctionem iuuen-
tutis meæ ne memineris. Error in pluribus est, in paucis
correctio.

Et quid iam de aliis dicam, qui etiam ludo iuuentutis
putauerit abstinendum, resecandum ætatis licentiam, se-
ueritatis publicæ duritiem molliendam, lenitatem se-
nectutis in alienis annis deferendam ei, qui in pericu-
lum conuicti criminis vocaretur? Ferebatur, primo, lu-
dis Circensibus delectari, sic istud abstersit, vt ne solem-
nibus quidem principum natalibus, vel imperialis ho-
noris gratia Circenses putaret esse celebrandos. Aiebant
aliqui ferarum eum venationibus occupari, atque ab
actibus publicis intentionem eius abduci. Omnes fe- H
ras vno momento iussit interfici. Audire in consistorio
negotia, etiam in quibus dubitarent senes, vel personæ
alicuius contuitu ducerentur, vt Danielis spiritu adole- Dan 13
scentem videres senilem ferre sententiam. Iactabant in-
uidi, quod præmature prandium peteret, cœpit ita fre-
quentare ieiunium, vt plerumque ipse impransus conui-
uium solemne suis Comitibus exhiberet: quo & religioni
sacræ satis faceret, & principis humanitatis. Scenicæ cu-
iusdā formā ac decore deperire Romę adolescentes nobi-
les nūtiabitē. Iussit eā ad comitatū venire. Miss⁹, pretio de-
prauat⁹ sine mādati effectu rediit. Alterū misit, ne voluisse
emēdare vitia adolescentiū, & non potuisse videretē. Datus
est obtrectandi aliquib. locus. Deductā tn̄ nunq̄ aut specta
uit aut vidit. Postea redire præcepit: vt & omnes agnosce-
rent irritū ei⁹ non esse mandatū, & adolescētes doceret ab

amore

A amore mulieris temperare, quam ipse qui potuit habere in potestate, despexerat. Et hæc fecit cum adhuc nõ haberet vxorem, & tamen exhiberet sui tanquam vinctus coniugio castitatem. Quis tam dominus serui, quam ille sui corporis fuit? Quis tam aliorum arbiter, quam ille suæ censor ætatis? Quid de pietate eius loquar? qui cum homines nobili ortos genere, & locupleti prosapia, quæ cito mouere inuidiam solet regiæ cupiditatis, accusator vrgeret, Præfectus insisteret, respondit vt nihil cruentum sanctis præsertim diebus statueretur. Et cum post aliquot dies accusatoris legeretur libellus, calumniam pronũtiaturus, accusatum libere donec Præfect⁹ cognosceret, obseruari iussit. Neque ante aut postea quisquam tanti criminis sub adolescente Imperatore formidauit inuidiam. Risit adolescens, quod robusti metuunt Imperatores. Miserat propter recuperanda templorum iura, sacerdotiorum profana priuilegia: cultus sacrorum suorum Roma legatos, & (quod est grauius) Senatus nomine nitebãtur. Et cum vniuersi qui consistorio aderant Christiani

B pariter atque gentiles dicerent esse reddẽda, solus velut Daniel excitato in se Dei spiritu arguebat perfidiæ Christia-

Dan. 13 nos, gentilibus obuiabat, dicens: *Quod pius frater eripuit, quomodo à me putatis esse reddendum?* cum in eo & religio lædatur & frater, à quo se nollet pietate superari. Et cum paterno conueniretur exemplo, quod sub patre suo ea nullus abstulerat, respondit: Patrem meum laudatis quia non abstulit, nec ego abstuli. Nunquid pater meus reddidit, vt me debere reddere postuletis? Postremo etsi pater reddidisset, frater abstulerat, imitatorem in ea parte fratris esse me mallem. Aut nũquid meus pater Augustus fuit, & frater non fuit? Par vtrique debetur reuerentia, & par vtriusque est circa rempublicam gratia. Vtrumque imitabor: & vt nõ reddam quod pater reddere non potuit, quia nullus abstulerat: & seruem quod à fratre est constitutũ. Postulet parens Roma alia quæcumq; desiderat. Debeo affectum parenti, sed magis obsequium debeo salutis auctori.

Quid de amore prouincialium loquar, vel quo eos ipse complectebatur, vel qui ab iis consultori suo rependebatur, quibus nihil vnquam indici passus est? Præteri-

C ta, inquit, non queunt soluere, noua poterunt sustinere? Ex hoc laudant prouinciæ Iulianum. Et ille quidem in robusta ætate, iste in processu adolescentiæ. Ille plurima reperit, & exhausit omnia: iste nihil inuenit, & omnibus abundauit. Audiuit in Transalpinis partibus positus, ad Italiæ fines barbaros propinquasse, solicitus ne alieno hoste suum regnum attentaretur, venire properabar, cupiens dimittere Gallicana otia, & pericula nostra suscipere. Hæc mihi cum aliis communia. Illa priuata, quod sæpe me appellabat absentem, & à me initiãdum se sacris mysteriis præferebat. Quinetiam cum rumor quidam ad Viennensem pertulisset vrbem, quod inuitandi eius ad Italiam gratia eo pergerem, quam gaudebat, quam gratulabatur me sibi optato adfore? Mora ei aduentus mei prolixior videbatur: atque vtinam aduentum ipsius nullus præuenisset nuntius. Iam promiseram me profecturum, respondens vel honoratis petentibus, vel Præfecto, vt tranquillitati Italiæ consuleretur, me sicut superfluo ingerere non possem propter verecundiam, ita necessitatibus defuturum. Confirmatum hoc erat, Ecce postridie

D litteræ de instruendis mansionibus, inuectio ornamentorum regalium, aliaque eiusmodi quę ingressurum iter Imperatorem significarent. Quibus rebus ab ipsis à quibus fuerat postulata, intermissa legatio est. Reus mihi videbar speratæ meæ præsentiæ, nec impletæ: sed vtinam viuenti tibi hunc deberem reatum. Excusarem quod nulla tua audissem pericula, nullas tuas accepissem litteras, quod non potuissem propriis animalibus occurrere, etiam si iter ingressus essem. Itaque securus veniæ, dum dies subduco aduẽtus tui iter lego, ecce rescriptum accipio, vt sine mora pergendum putarem, eo quod vadem fidei tuæ habere me apud Comitem tuum velles. Num restiti? num moratus sum? Additur, eo vt properarem ocyus, nec arbitrarer itineris mei synodum Gallorum esse episcoporum, propter quorum frequẽtes dissensiones crebro me excusaueram, sed vt ipse baptizaretur in ipso egressu. Gestarum iam rerum indicia potui cognoscere, sed properandi studio nihil aduertere poteram. Iam superabam

E Alpium iuga, & ecce nuntius amarus mihi & omnibus de tanti morte Imperatoris. Reflexi, & iter fletibus meis laui. Quibus ergo votis omnium proficiscebar? Quo gemitu omnium reuertebar? Non enim Imperatorem sibi, sed salutem ereptam putabant. Quanto ipse angebar dolore? Primum quod tantus princeps, quod dulce pignus meum, quod ita mei cupidissimus occidisset. Quos ego æstus eius illo biduo fuisse comperi, quo litteris quas ad me miserat superuixit? Vesperi profectus est silentiarius, tertio die mane quærebat iam ne remeasset, iam ne venirem. Ita sibi salutem quandam venturam arbitrabatur. O iuuenis optime, vtinam te viuentem inuenire potuissem, vtinam te dilatio aliqua meo reseruasset aduentui! Nihil de aliqua mei virtute polliceor, nihil de ingenio atque prudentia: sed quanta ego cura inter te & Comitem tuum, quanta sedulitate concordiam & gratiã refudissem? Quam me ipsum pro tua obtulissem fide,

F quam in me ipsum eos recepissem, à quibus ille se timere dicebat? Certe si Comes non esset inflexus, tecum remansissem. Præsumebam de te quod ipse me audires, si pro te non esse auditum videres. Multa habueram quę tenerem, nunc nihil habeo præter lacrymas & fletus. Quotidie mihi maior ad dolorem es, crescis ad gemitum. Omnes quanti me feceris protestantur. Omnes absentiam meam causam tuæ mortis appellant. Sed non sum Elias, non sum propheta, vt potuerim futura cogno- Ioã. 1

scere: sed sum vox clamãtis in gemitu, quo possim deflere pręterita. Quid enim habeo quod melius faciam, quam tibi lacrymas pro tanto tuo in me affectu rependam? Ego te suscepi paruulum, cum legatus ad hostem tuum pergerẽ, ego maternis traditum manib. amplexus sum, ego tuus iterum legatus repetiui Gallias, & mihi dulce illud officium fuit pro salute tua primo, deinde pro pace atque pietate qua fraternas reliquias postulabas: nondum pro te securus, & iam pro fraternæ sepulturæ honore sollicit⁹.

Sed reuertamur ad Threnos, & ipsa doloris ingredia- Thre. 1.

mur viscera. *Quid testabor*, inquit, *tibi, aut quid assimilabo tibi filia Hierusalem? quis saluam te faciet? & quis consolabitur te vir-* G

go filia Sion? Quia magna facta est super te contritio tua. Quis sanabit te? Quis autem me consolabitur, à quo alii petunt cõsolationis officium? Impleuit me amaritudine, inebriauit me felle. *Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo*, vt pro- Thre. 4

phetico vtar eloquio, quoniam quem in Euangelio eram Hier. 4

generaturus, amisi. Sed ille non amisit gratiam quam poposcit, qui mihi in sermone quo vtebar ad plebem, hodie resurrexit. Nam cum in tractatum incidissem propositæ lectionis, quod pauper benediceret Deum: quærere cœpi quis esset hic populus, & distinguere quod esset populus, alter diues, alter pauper: diues Iudæorum, pauper Ecclesiæ. Diues ille eloquiis sibi creditis, iste pauper aliena eloquia mutuatus. Merito pauper, quia congregatus à paupere est: illo videlicet, qui pauper factus est cum diues esset vt nos eius inopia ditaremur. *Exinaniuit enim se, vt omnes repleret.* Sed quomodo pauper qui habeat ęternitatis, diuitias, & plenitudinem diuinitatis? Denique in carne erat, & dicebat: *Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis.* Et alibi ad Petrum dicit: *Tibi dabo claues regni calorum.* Hic ergo pauper, qui regnum cæleste donabat? Sed

(Lib. 4. sent. dist. 4 §. sint & alij. — Rom. 3. — 2. Cor. 8 — Colos. 2. — Mat. 26 — Mat. 18 — Mat. 11.)

H audi quomodo pauper. *Tollite*, inquit, *iugum meum super vos, quia mitis sum, & humilis corde.* Ideo & populus eius pauper est, non indigentia, quem diuite illo populo video ditiorem. Non solum enim oracula prophetarum, sed etiam Apostolorum meruit diuino fusa spiritu habere præcepta. Non ergo inopia pauper, sed spiritu, cui dictum est: *Beati pauperes spiritu: ipsorum est enim regnum calorum.* Vere Mat. 5.

beati pauperes, qui acceperunt quod diuites non habebant. Ex hoc numero est ille propheticus pauper, de quo scriptum est: *Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum.* Psal. 33.

Ex hoc populo ille qui ait: *Argentum & aurum non habeo,* Act. 3

sed quod habeo, hoc do tibi: In nomine Iesu Nazareni surge & ambula. Ille ergo pauper auctor populi pauperis dicit: *Deus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris & os dolosi su-* Psal. 108

per me apertum est. Locuti sunt super me lingua dolosa, & sermoni-

A *bus odij circumdederunt me, & expugnauerunt me gratis. Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam.* Bonum scutum oratio, quo omnia aduersarii ignita spicula repelluntur. Orabat ergo Dominus Iesus, & eius imitator Valentinianus orabat. Sed forte dicatur: Quid ei pro- [Ephe. 6] fuit sua oratio? Ecce in primo vitæ occidit cursu. De celeritate mortis, non de genere loquor. Non enim accusationis voce vtor, sed doloris. Sed etiam Dominus orabat, & crucifixus est. Hoc enim orabat, vt peccatum mundi tolleret. Audiamus ergo quid oret Christi discipulus: vtique [Mat. 26] quod magister docuit. Docuit autem vt vigilemus & oremus, ne intremus in tentationem, hoc est, ne incidamus in peccatum. Hæc est enim tentatio Christiani, si in suæ animæ periculum prolabatur. Mortem autem timere non est perfectionis. Rogare autem quis debet & pro inimicis suis, orare etiam pro persequentibus, sicut Do- [Mat. 5.] minus orabat, dicens: *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid* [Luc. 23.] *faciunt.* Vide clementiam magnam. Illi suum persequebãtur auctorem, ipse aduersariis etiam grauia peccata donabat: quin etiam ignorantiæ velamine excusabat admissum [Ibidem] dicens: *Quia nesciunt quid faciunt;* nam si scirent, Dominum non prosequerentur suum, in cuius potestate ac iure salutem esse suam arbitrarentur. Et quia non sola Christi per- B secutores eius erant morte contenti, addebant maledicta atque conuicia, vt ait ipse: *Maledicent ipsi, & tu benedices.* Do- [Ps. 108.] cuit nos quod timere maledicta persequentium minime debeamus, cum habeamus benedictionis auctorem: nec mouere nos conuicia debeant, vbi præsul est qui possit au- [Gal. 3.] ferre maledicta. Quid illud quod mori non timuit? Immo pro omnibus se obtulit, dicens quod frustra innoxii in inuidiam vocarentur, quod frustra propter se alij periclitarentur: sibique potius mortem optabat ne ipse aliis causa mortis esset. Hoc est illud euangelicum Domini in ipsa sui captione dicentis: *Si me quæ-* [Ioan. 18] *ritis sinite hos abire.* Occidit itaque pro omnibus quos diligebat pro quo amici sui parum putabant si omnes perirent.

Aduertimus quem circa amicos suos habuerit animum, quem erga germanas suas habuerit affectum consideremus. In ipsis requiescebat, in ipsis se consolabatur, in ipsis relaxabat animum, & fessa curis corda mulcebat. Rogabat eas, vt si quo pueritiæ suæ lapsu, si sermone aliquo offensæ à fratre viderentur, ignoscerent, veniam sibi à Domino deprecarentur. Manus, caput sororibus o- C sculabatur, immemor imperii, memor germanitatis: & quo magis aliis potestatis iure præstaret, hoc se magis humilem sororibus exhibebat. Rogabat vt nõ meminissent iniuriæ, meminissent gratiæ. Acciderat, vt quoddam de earum possessione audiret negotium. Tantus enim erat, vt etiam in causa sororum æquus fore arbiter à prouincialibus æstimaretur: quod etsi circa sanctas necessitudines suas charitate propenderet, tamen pietatem suam iustitia temperaret. Audiuit negotium non de iure, sed de possessione prædij. Hinc pietas pro sororib⁹, inde misericordia pro orphani causa certabat, vt pro eo apud ipsas interueniret sorores. Remisit ad iudicem publicum negotium, ne aut ius, aut pietatem læderet. Priuatim tamen, quantum ex proposito nobilium puellarum aduertimus, pium sanctis sororibus impressit affectum, vt concedendi prædij voluntatem haberent, indicium darent. Vere dignæ tanto fratre germanæ, quæ quod mater sibi reliquerat, mallent de suo potius iure laxare, quam fratrem in sua causa D verecundiam sustinere. Hæc est vobis sanctę animæ hereditas pretiosior fraternæ laudis & gloriæ, his vos pius frater nobiliores & ditiores reddidit, qui caput vestrum non gemmis onerabat, sed osculis: manus vestras non tam regalibus ambiebat insignibus, quam Imperatorio ore lambebat. In vestræ fructu præsentiæ omne ponebat solatiũ, vt nec ipsam nimie desideraret vxorem. Ideo nuptias differebat, quia pius cum vestrę gratię pascebat affectus. Hęc vobis desiderio amplius quam dolori sint vt fraterna gloria plus reficiat mentem, quam dolor torqueat. Pascunt frequenter & lacrymæ, & mentem alleuant: fletus refrigerant pectus, & mæstum solantur affectum. Durum quidẽ funus videtis, sed stabat & sancta Maria iuxta crucem filij, E & spectabat virgo sui vnigeniti passionem. Stantem illam lego, flentem non lego. Vnde dixit ei filius: *Mulier, ecce filius* [Ioan. 19] *tuus. Et discipulo dixit: Ecce mater tua.* hereditatem illis charitatis suæ gratiæ derelinquẽs. In quo vobis pia pignora, quo- [Ibidem] niam fratrem vestrum seruare propter mea peccata non merui, affectum paternum exhibere desidero. Illum intueor in vobis, illum teneo, illum puto esse mihi præsentem, immo vtrumque germanum, quos velut oculos mihi effossos doleo. Felicius episcopos persequuntur Imperatores quam diligunt. Quanto mihi beatius Maximus minabatur? In illius odio laus erat, in horum amore supplicii feralis hęreditas. Vtinam filii pro vobis licuisset hũc spiritum fundere. Compendium doloris inueneram, & gloriosius mihi fuerat pro tantis obire pignoribus. Sed ad vestram sanctæ filiæ consolationem reuertar, quamuis rerum gestarum acerbitas vim omnem consolationis absorbeat. Quæ si breuis sit, nihil afferet quo mæstum affectum demulceat: sin prolixior, longiorem afferet admonitionem doloris. Quo enim prolixior fueris, hoc magis in consolando afficies eum, quem consolari velis, & diutius mærorem eius tenebis. Non igitur velut penicillo quodam sermonis mei vestras abstergam lacrymas, neq; enim id facere vellem, etiam si possem. Est enim piis affe- F ctibus quædam etiam flendi voluptas, & plerumque grauis lacrymis euaporat dolor. Sed id postulo, ne vel infixũ pectori vestro fratrem duris gemitibus releuetis; vel auertatis planctibus vel requiescentem excitetis. Ille vobis maneat in corde, ille viuat in pectore, ille amplexibus piis hæreat vt solebat, ille fraterna oscula premat, ille sẽper in oculis sit, semper in osculis, semper in alloquiis, sẽper in mentibus: Ille iam talis, vt ei nihil timeatis sicut ante. Obliuiscamini eius ærumnã, teneatis gratiam. Ille vobis auxiliaturus speretur, ille noctibus præsul assistat, illũ à vobis nec somnus excludat. Propter ipsum delectet quies, vt vobis gratior reuertatur. In vobis est filiæ, vt fratrem vobis iam nemo possit auferre. Sed corpus eius tenere desideratis, tumulum circũfusæ tenetis. Ille tumulus fratris vobis habitatio sit, ille sit aula palatii; in quo cara vobis membra requiescunt. Quod si me ad illum reuocatis dolorem, quod cito excessit e vita: hec ego abnuo immatura obisse ætate, quem nostræ vitæ temporibus fulcire cuperemus, vt de nostris annis viueret, qui fungi non potuit suis.

Sed quæro vtrum aliquis sit post mortem sensus, ãn G nullus? Si est, viuit: immo quia est, vita iam fruitur æterna. Quomodo enim non habet sensum, cuius anima viuit & & viget, & remeabit ad corpus, & faciet illud cum refusa fuerit, reuiuiscere? Clamat Apostolus: *Nolumus vos igno-* [1. Thes. 4.] *rare fratres de dormientibus, vt non contristemini, sicut & ceteri qui spem non habent.* Nam si credimus quod Iesus mortuus est, & resurrexit: ita & Deus illos qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo. Manet ergo eorum vita, quos manet resurrectio. Quod si gentes qui spem resurrectionis non habẽt hoc vno se cõsolantur quo dicunt quod nullus post mortem sensus sit defunctorum, ac per hoc nullus remaneat sensus doloris: quanto magis nos consolationem recipere debemus, quia mors metuenda non sit, eo quod finis sit peccatorum: vita autem desperanda non sit, quæ resurrectione reparatur? Iob quoque docet nec mortem timẽdam, & potius optandã piis, dicens: *Vtinam in inferno me cu-* [Iob. 14.] *stodires, & abscõderes me donec mitigetur ira tua, & constituas mihi tempus in quo memor sis mei.* Si enim mortuus fuerit homo, viuet, consummans dies vitæ ipsius, sustinebo donec iterũ H fiam: Tunc vocabis, & ego tibi obediam, opera autem manuum tuarum ne despicias. Esto tamẽ dolẽdum sit, quod primæua obierit ætate gratulãdum nihilominus est quod virtutum stipendiis veteranus decesserit. Tanta enim fuit emendatio vitæ eius in illo omnibus lubrico adolescentię tempore, tanta laus morum eius, vt omnem memoriam doloris obducat. Quod enim obiit, fragilitatis est: quod talis fuit, admirationis. Quam beata fuisset respublica si eum diutius seruare potuisset? Sed quia vita sanctorum nõ hic in terris est, sed in cælo (Iustis enim viuere Christo, & mori lucrum, quia & dissolui & cum Christo esse, multo melius) dolendum est quod nobis cito raptus sit: conso-

A landum, quod ad meliora tranſierit. Denique Dauid moriturum filium flebat, mortuum non dolebat. Flebat, ne ſibi eriperetur: ſed flere deſiuit ereptum, quem ſciebat eſſe cum Chriſto. Et vt ſcias verum eſſe quod aſſero, *Phil. 1.* inceſtum Ammon filium fleuit occiſum, parricidam Abeſſalon doluit interemptum, dicens: *2. Reg. 12.* *Filius meus Abeſſalon, filius meus abeſſalon.* Innocentem filium non putauit eſſe lugẽdum quia illos ſibi periſſe ſciebat pro ſcelere, hunc pro innocentia credidit eſſe victurum. Nihil ergo habetis quod grauiſſime doleatis in fratre. *2. Reg. 13.* *Homo natus eſt, humanæ fuit obnoxius fragilitati.* *2. Reg. 18.* Nemo ſe redimit à morte, non diues, non ipſi reges, immo ipſi grauioribus ſubiacent. Iob dixit: *Numerati anni dati ſunt potenti, timor autem eius in auribus eius: Iob. 15.* *quando videtur habere pacem, tunc veniet eius euerſio.* Vobis quoque ipſis tam acerba incidiſſe patienter ferre debetis, quę videtis vobis communia eſſe cum ſanctis. Etiam Dauid amiſſis filiis deſtitutus eſt. Optaſſet illos tales obiiſſe, qualis vobis frater ereptus eſt. Ille crimina doluit, non exi- *Iud. 11.* tum filiorum. Sed iſto fuerit ingemiſcendum. Quouſque luctus tempora protrahuntur? Duorum menſium curricula in fraterni funeris quotidiano clauſiſtis amplexu. Sola in ſcripturis Iephthe filia fletus ſui tempora poſtu- B lauit, cognito quod pater eius profecturus ad prælium vouerat quia id rerum potitus offerret Domino, quod ſibi *Ibidem* primum occurreret. Poſt victoriam reuertenti occurrit filia, ignara pietatis, ignara promiſſi. Vidit eam, & ingemuit pater, dicens: *Heu me filia, impediſti me, in ſtimulum doloris facta es mihi. Ego enim aperui os meum de te ad Dominum, & non* *Ibidem* *potero auertere. Illa dixit ad eum: Pater, ſi in me aperuiſti os tuum, fac mihi vt exijt de ore tuo.* Et iterum dixit: *Sine me menſibus duobus, & vadens flebo in montibus virginitatem meam ego & compares amicæ meæ.* Itaque duobus exactis regreſſa menſibus ſa- *Ibidem* crificii munus impleuit. Quæ decreto populi Iſraël quaternis in anno diebus ab eiuſdem plebis feminis deploratur. Ad deflendum igitur ſuæ virginitatis florem duos ſat eſſe menſes Iephte filia iudicauit; & adhuc non venerat reſurrectio, & hoc ſpatio temporis ſatis putauit à paucis ſe eſſe defletam. Vobiſcum omnes populi defleuerunt, omnes ingemuerunt prouinciæ, & adhuc parua putatis veſtra hæc eſſe ſupplicia? Si fratrem veſtro redimere poſſetis exitio, nollet tamen ille veſtra afflictione ſuſcitari: qui ſe melius viuere credidit in vobis, qui optauit potius ſe ipſũ mori, quam veſtram videre iniuriam, qui pro vobis ſi libē- C ter fuit paratus offerre, qui ipſo veſtri doloris die dicitur hanc ſolam emiſiſſe vocem: Væ miſeris ſororibus meis. Itaque magis veſtram deſtitutionem quam ſuam mortem dolebat.

Sed audio vos dolere quod non acceperit ſacramenta baptiſmatis. Dicite mihi, quid aliud in nobis eſt niſi voluntas, niſi petitio? Atqui etiam dudum hoc voti habuit: vt & antequam in Italiam veniſſet, initiaretur, & proxime baptizari ſe à me velle ſignificauit, & ideo præ ceteris cauſis me accerſiendum putauit. Non habet ergo gratiam q̃ deſiderauit? non habet quam popoſcit? Certe quia popoſcit, accepit. Vnde illud eſt: Iuſtus quacumque morte pręuentus fuerit, anima eius in refrigerio erit. Solue igitur pa- *Sap. 4.* ter ſancte munus ſeruo tuo, quod Moyſes dum in ſpiritu vidit, accepit: quod Dauid quia ex reuelatione cognouit, emeruit. Solue, inquam, ſeruo tuo Valentiniano mu- D nus quod concupiuit, munus quod popoſcit ſanus, robuſtus, incolumis. Si affectus ægritudine diſtuliſſet, tñ non penitus à tua miſericordia eſſet alienus, qui celeritate tẽporis eſſet non voluntate fraudatus. Solue ergo ſeruo tuo munus gratiæ tuæ, quam ille nunquam negauit, qui ante diem mortis templorum priuilegia denegauit, his vrgentib. quos reuereri poſſet. Adſtabat virorum catena gentilium, ſupplicabat Senatus? non metuebat hominib. diſplicere, vt tibi ſoli placeret in Chriſto. Qui habuit ſpiritũ tuũ quomodo non accepit gratiam tuam? Aut ſi quia ſolemniter non ſunt celebrata myſteria, hoc mouet: ergo nec martyres ſi catechumeni fuerint coronentur. Non enim coronantur, ſi non initiantur. Quod ſi ſuo abluuntur ſanguine, & hunc ſua pietas abluit & voluntas. Ne quæſo eũ Domine à fratre ſeiungas, nec iugum hoc piæ germanitatis patiaris abrumpi. Hic tuus iam, & tuo iudicio vindicatus, periclitatur amplius Gratianus, ſi ſeparetur à fratre, ſi E non mereatur eſſe cum eo, per quã meruit vindicari. Quas ille nunc manus ad te pater erigit, quas pro fratre preces fundit? quo ei inhæret amplexu? quemadmodum ſibi eũ non patitur auelli? Adeſt etiam pater, qui militiam ſub Iuliano & tribunatus honores fidei amore contẽpſit. Dona patri filium, fratri germanum, quorum vtrumq; imitatus eſt: alterum fide, alterum deuotione pariter atque pietate in templorum priuilegiis denegandis. Quod patri defuerat, adiunxit: quod frater conſtituit, cuſtodiuit. Et huic adhuc interceſſionem adſciſco, cui remunerationẽ pręſumo? Date manibus ſancta myſteria, pio requiem ei poſcamus affectu. Date ſacramenta cęleſtia, animã piam noſtris oblationibus proſequamur. Extollite populi mecum manus in ſancta, vt eo ſaltem munere vicem eius meritis rependamus. Non ego floribus tumulum eius aſpergã; ſed ſpiritum eius Chriſti odore perfundam. Spargant alii ple- *Pſ. 132.* nis lilia calathis; nobis lilium eſt Chriſtus. Hoc reliquias eius ſacrabo, hoc eius gratiam cõmendabo. Nunquam ego piorum fratrum ſeparabo nomina, merita diſcernam. Scio quod Dominum commemoratio iſta conciliet, copula iſta delectet. Nec putet aliquis meritis eorum obitus celeritate detractum. Raptꝰ eſt Enoch, ne malitia mu- *Gen. 5.* *Sap. 4.* taret cor eius; & Ioſias decimo octauo anno regni ſui ita *4. Reg. 23.* Domini Paſcha celebrauit, vt omnes retro principes de- F uotione ſuperaret, nec diutius fidei ſuæ meritis ſuperuixit: immo quia plebi Iudęæ graue imminebat exitium, rex iuſtus ante ſublatus eſt. Metuo ergo ne & tu nobis aliqua noſtri offenſione ſis raptus, vt octauo regni tui anno imminentis mali acerbitatem quaſi iuſtus euaderes.

Sed iam cara mihi complectar viſcera, & debito condam ſepulchro, prius tamen ſingula membra perſpiciam. Valentinianus meus, iuuenis meus, candidus & fuluus, habens in ſe imaginem Chriſti. Talibus enim proſequi- *Cant. 5.* tur Eccleſia in Canticis Chriſtum. Nec iniuriam putes. Charactere domini inſcribuntur & ſeruuli, & nomine Imperatoris ſignantur milites. Denique & ipſe Dominus dixit: *Nolite tangere Chriſtos meos.* & : *Vos eſtis lux mundi.* Et *Pſ. 104.* *Mat. 5.* Iacob dixit: *Iuda, te laudabunt fratres tui.* Ad filium loqueba- *Gen. 49* tur, & Dominum reuelabat. Et de Ioſeph dictum: *Filius* *Ibidem* *meus ampliatus, filius meus ampliatus Ioſeph,* & Chriſtũ ſignifica- *Cant. 5.* bat. Licet ergo & mihi charactere Domini ſignare ſeruulum: Iuuenis meus cãdidus & fuluus, electus è decem millibus, Electus eſt filius meus, cum poſt mortem patris par- G uulus adſciſceretur imperio. Caput eius aurum cephas, o- *Ibid.* culi eius ſicut columbæ ſuper abundantiam aquarum. Ibi *Pſ. 136.* enim ſedimus & fleuimus, dixerũt qui inde venerũt. Ven- *Cant. 5* ter eius pyxis eburnea, qui reciperet oracula ſcripturarũ, *Hier. 4.* vt poſſet dicere: *Ventrem meum doleo,* ſicut dixit prophe- *Cant. 5* ta. Dicit enim hæc qui imitator eſt Chriſti. Genæ eius phialę aromatis, quibꝰ Chriſti influebat vnguentum. Labia eius lilia diſtillantia myrrham plenam. Manus eius tornatæ, aureæ, plenæ tharſis, eo quod in verbis eius iuſtitia refulgeret, in factis & operibus reniteret gratia; in quo & plenum virtutis & auctoritatis regalis eſſet alloquium, nec inflexa aliquo mortis terrore conſtantia, ſanctorũ pretioſa & emẽdata correctio. Omnis enim bonus operarius, manus Chriſti eſt. Fauces eius dulcedines, & totus deſiderium. Quam dulcia enim omnia iudicia eius vniuer- *Ibidem* *Pſ. 118.* ſorum faucibus adhæſerunt? quanta gratia ſermones ipſius ſinguli receſentur? Quẽadmodum fili deſideraris à populis? Mihi certe te impreſſiſti, qui pectore teneo verba illa poſtrema, quibus me vadem tuum fieri po- H ſtulabas. Reliquiſti ipſe de me teſtimonium iudicij glorioſi. Ego tibi fidem meam exhibere non potui, quam parabam. Dixi tamen abſens, & dicentem me fidem pro te Chriſtus audiuit. Tenetur in cælo ſponſio mea, etſi non teneatur in terris. Obligatus ſum Deo, etſi non potui hominibus obligari.

Locutus ſum de corpore tuo, nunc alloquar animam tuam dignam propheticis ornamentis. Iis igitur vtar exor- *Cant. 6.* diis. *Quædam eſt hæc proſpiciens ſicut diluculum, ſpecioſa vt luna, electa vt ſol?* Videor mihi te videre fulgentem, videor au- *Rom. 13* dire dicẽtem: *Diluculum mihi eſt pater. Nox terrena præceſſit, dies cæleſtis appropinquauit.* Proſpicis nos igitur ſancta anima de lo-

A co superiore, tanquam inferiora respiciens. Existi de tenebris istius sæculi, & vt luna resplendes, vt sol refulges. Et bene vt luna, quia & ante in vmbra licet istius corporis refulgebas, & terrarum tenebras illuminabas: & nunc lu- Mal. 4. men à sole iustitiæ mutuata, clarum diem ducis. Videre igitur videor te tanquam de corpore recedentem, & repulsa noctis caligine surgentem diluculo sicut solem, appropinquantem Deo, & rapido volatu sicut aquilam quæ Cant. 6 terrena sunt relinquentem. *Conuertere Sunamitis, conuertere: conuertere, & videbimus te.* Conuertere ad nos pacifica, vt gloriam tuam sororibus monstres, & incipiant se tuæ quietis & gratiæ securitate solari. Semel tantum ad nos conuertere, vt te videamus, & rursus conuertere, atque ad Hierusalem illam ciuitatem sanctorum tota intentio- Heb 11. ne festina. Aut certe quia ad animam piam Christus hoc dicit, iubet illam paulisper conuerti, vt nobis gloria eius appareat, & requies futura cum sanctis, & postea præcipit eam ad illud supernum sanctorum festinare consortium. Cant. 7. *Quid videbitis, inquit, in Sunamite, quæ venit sicut chori castrorũ?* B hoc est, in ea quæ multum & aduersus plurimos in corpore præliata est. Etenim pugnauit aduersus extraneos hostes, pugnauit aduersus lubricas sæculi mutationes, pugnauit aduersus corporis fragilitates, aduersus multiplices passiones. Audiuit à Domino: Cant. 6. *Conuertere Sunamitis, conuertere ad pacem.* Semel in sæculo conuersa est, conuersa est iterata communione ad gratiam Christi. Et ideo pulchra conuersio eius in sæculo, pulcherrimus incessus eius Cant. 7. & volatus in cælum. Vnde meretur audire: *Speciosi facti sunt gressus tui in calceamentis filia Aminadab, hoc est, filia principis.* Speciosa es enim in processu, habitasti in corpore, tanquam calceamento eo vsa, non vt inuolucro, vt quasi superior & eminentior, quo velles tuum circumferres sine vlla offensione vestigium. Vel certe sicut calceamentum Exod. 3 illud euolue, sicut Moyses fecit, cui dictum est: *Solue cal-* Num. 2 *ceamentum pedum tuorum.* Dicit igitur tibi nunc pater Ami- Ps. 44. nadab, ille populi princeps: *Audi filia & vide, quoniam concu-* Cant. 7 *piuit rex speciem tuam. Speciosi ergo facti sunt gressus tui in calcea-* C *mentis filia Aminadab.* Moduli femorum tuorum similes torquibus, hoc est, consonans sibi in omnibus factis tuis gratia atque moderatio, magnorum æquauit insignia triumphorum. Denique moderatione tua & tranquillitate pacifica nec Gallia hostem sensit, & Italia hostem repulit, qui eius finibus imminebat. Torques autem insignia esse victoriæ dubitari non potest, cum ij qui in bello Ibid. fortiter fecerint, torquibus honorentur. *Vmbilicus tuus crater tornatilis, non deficiens mixto. Venter tuus aceruus tritici, munitus inter lilia. Ceruix tua sicut turris eburnea. Oculi tui sicut stagna in Esebon.* Bonus vmbilicus animæ, virtutum omnium capax, sicut crater ab ipso fidei auctore tornatus. Sapientia enim in cratere miscuit vinum suum, dicens: Prou 9. *Venite, edi-* Cant. 7. *te panes meos, & bibite vinum quod miscui vobis.* Vmbilicus ergo iste tornatus omni decore virtutum non deficit mixto. Venter quoque eius non solum iustitiæ velut frumentario cibo replebatur, sed etiam gratiæ suauitate quę florebat sicut lilium. Ceruix quoq; eius candida & pura, D iugo Christi sponte subiecta, cogitationes rationabiles, fidei odor, circumcisionis attentio, ornatus capitis gloriosus, quod non regalia diademata, sed Dominici sanguinis insignia coronarent. Merito tanquam rex peccati victor & cælesti corona redimitus ascendit, cuius animæ Ibid. dicit Deus verbum: *Quam pulchra & suauis facta est charitas in deliciis tuis?* Pulchra, per virtutis decorem: suauis, per gratiam. Procera sicut palma, quæ vincentis est præmiũ. Huic ascendenti animæ Gratianus frater occurrit, & cõ- Ibid. plexus eam, dicit: Ego fratri meo, & super me conuersio eius: vel quod sibi eum cupiat inhærere, vel quod pietate fraterna quasi aduocatus assistat, dicens conuersionem Ibid. eius etiam suæ gratiæ præferendam. *Veni, inquit, frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas:* hoc est, venisti eo, vbi diuersarum virtutum fructus pro singulorum meritis deferuntur, vbi abundãt meritorum præmia. Exeamus ergo in agrum, in quo non vacuus labor, sed fœcundus prouentus est gratiarum. Gen. 27 Quod in terris seminasti, hic mete: quod ibi sparsisti, hic Luc. 16. collige. Aut certe veni in illum agrum, vbi est odor Iacob, hoc est, veni in gremium Iacob, vt sicut Lazarus pauper E in Abrahæ sinu, ita etiam tu in Iacob patriarchæ tranquillitate quiescas. Sinus enim patriarcharum, recessus quidam est quietis æternæ. Merito ergo Iacob, ager est fru- Gen. 27 ctuosus, sicut Isaac patriarcha testatus est, dicens: *Ecce odor* Cant. 7 *filij mei tanquam odor agri pleni, quem benedixit Dominus. Requie-* Ibid. *scamus, inquit, in castellis:* Cant 8. ostendens illic esse requiem tutiorem, quæ septo cælestis refugij munita atque vallata non exagitatur sæcularium incursibus bestiarum. In foribus, inquit, nostris omnes fœtus arborum: noua & vetera frater meus seruaui tibi. *Quis dabit te fratrem mihi, lactentem vbera matris meæ? Inueniens te foris, osculabor te, & quidem non spernent me, adsumam te & inducam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ concepit me. Potum dabo tibi à vino operosi vnguenti, à fluxu malorum granatorum meorum. Læua eius sub caput meum, & dextera eius complectetur me.* Promittit fratri augustæ memoriæ Gratianus præsto sibi fructus diuersarũ esse virtutum. Fuit enim & ipse fidelis in Domino, pius atque mansuetus, puro corde. Fuit etiam castus corpore, qui præter coniugium nescierit feminæ alterius consuetudinem. Ideo in foribus sedis suæ habet fructus paratos, F nec longe petendos. Offert quæ seruauerit fratri noua & Ibid. vetera, hoc est, & testamenti veteris & Euangelij sacramenta, & dicit: *Quis dabit te fratrem mihi lactentem vbera matris meæ?* hoc est, non quicumque te, sed Christus illuminabit gratia spiritali. Ille te baptizauit, quia humana tibi officia defuerunt. Plus adeptus es, qui minora te amisisse Ibid. credebas. Quæ sunt vbera Ecclesiæ, nisi sacramenta baptismatis? Et bene ait lactentem, quasi qui baptizatus lactis niuei succum requirat. *Inueniens, inquit, te foris osculabor te:* hoc est, extra corpus te reperiens, osculo mysticæ pacis amplectar. Nemo te spernet; nullus excludet, in penetralia te & arcana Ecclesiæ matris inducam, & in omnia secreta mysterij, vt bibas poculum gratiæ spiritalis.

Amplexatus igitur fratrem deducere eum cœpit ad propriam mansionem: & quia pio officio ad vlteriora G processerat, cum fratre cœpit ascendere, petens vt sibi & fratri maior illic charitas augeatur: eo quod vitia humana defecerant, inuidia atque iactantia, quæ in plerisque solẽt fraternæ pietatis iura vacuare. Videntes eos vel Angeli Ibid. vel aliæ animæ, quærunt ab iis quæ veluti comitatu suo fratres hos & officio deducebant, dicentes: *Quæ est hæc quæ ascendit candida, innitens super fratrem suum?* Nec nos quidem dubitemus de meritis Valentiniani, sed iam credamus vel testimoniis Angelorum, quod detersa labe peccati ablutus ascendit, quem sua fides lauit, & petitio consecrauit. Credamus & sicut alij habent, quia ascendit à deserto, hoc est, ex hoc arido & inculto loco ad illas florulentas delectationes, vbi cum fratre coniunctus æternæ vitæ fruitur voluptate. Beati ambo, si quid meæ orationes valebunt. Nulla dies vos silentio præteribit, nulla inhonoratos vos mea transibit oratio, nulla nox non donatos aliqua precum mearum contextione transcurret. Omnibus vos oblationibus frequentabo. Quis prohibebit innoxios nominare? Quis vetabit commendationis prosecu- Ps. 136. H tione complecti? Si oblitus fuero te sancta Hierusalem, hoc est, sancta anima, pia & pacifica germanitas, obliuiscatur me dextera mea, adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui, si non meminero Hierusalem in principio meæ lætitiæ. Ipse me citius quam vos obliuiscar: & si vnquam sermo tacebit, loquetur affectus: & si vox deficiet, non deficiet gratia, quæ meis est infixa præcordiis. Quomodo ceciderunt potentes? Quomodo v- 2. Reg. 1 terque super illa Babylonis ceciderunt flumina? Quo- Ps. 136. modo rapidiora vtriusq; vitæ fuere curricula, quam ipsius Rhodani sunt fluenta? O mihi Gratiane & Valentiniane speciosi & charissimi, quam angusto vitam fine clausistis? quam proxima vobis mortis fuere confinia? quam sepulchra vicina? Gratiane inquam & Valentiniane in vestris nominibus adhærere iuuat, atque delectat in vestri commemoratione requiescere. O omnibus Gratiane & Va- 2. Reg. 1 lentiniane speciosi & charissimi: inseparabiles in vita, & in morte non estis separati. Non vos discreuit tumulus, quos non discernebat affectus. Non causa mortis separa-

uit,

A uit, quos pietas vna iungebat. Non virtutum diſtantia di-
ſpares fecit, quos religio vna fouebat. Super columbas
ſimpliciores, ſuper aquilas leuiores, ſuper agnos clemen-
tiores, ſuper vitulos innocentiores. Gratiani ſagitta non
eſt reuerſa retro, & Valentiniani iuſtitia non fuit vacua,
nec inanis auctoritas. Quomodo ſine pugna ceciderunt
potentes? Doleo in te fili Gratiane, ſuauis mihi valde. Plu-
rima dediſti tuæ pietatis inſignia. Tu me inter tua pericu-
la requirebas, tu in tuis extremis me appellabas: meum
Ibid. de te plus dolebas dolorem. Doleo etiam in te fili Valen-
tiniane, ſpecioſus mihi valde. Ceciderat amor tuus in me,
ſicut amor pignoris. Tu per me putabas eripi te periculis,
tu me non ſolum vt parentem diligebas, ſed vt redem-
ptorem tui & liberatorem ſpectabas. Tu dicebas, Putas
ne video patrem meum? Specioſa de me voluntas tua,
Pſ. 117. ſed non efficax præſumptio. Hei mihi vana ſpes in homi-
ne. Sed tu in ſacerdote Dominum requirebas. Hei mihi
quod voluntatem tuam non ante cognoui. Hei mihi
2. Reg. 1 non clanculo ante miſiſti. Hei mihi qualia amiſi pignora.
B Quomodo ceciderunt potentes, & perierunt arma con-
cupiſcenda? Et quia nemo habet quod alij plus deferat,
quam quod ſibi optat, non me ab illis poſt mortem ſepa-
Ioan 17 res, quos in hac vita chariſſimos ſenſi. Domine peto, vt
vbi ego fuero, ſint & illi mecum: vt vel illic eorum per-
petua copula fruar, quia hic vti eorum diuturniore con-
Cant. 3 iunctione non potui. Te quæſo ſumme Deus, vt chariſſi-
mos iuuenes matura reſurrectione ſuſcites: & immatu-
rum hunc vitæ iſtius curſum matura reſurrectione com-
penſes. Amen.

De obitu Theodoſii ſenioris Auguſti Concio habita die quadrageſimo ſuæ depoſitionis.

Concio III. HOc nobis motus terrarum graues, hoc iuges plu-
uiæ minabantur, & vltra ſolitum caligo tenebro-
ſior denuntiabat, quod clemētiſſimus Imperator Theo-
C doſius receſſurus eſſet è terris. Ipſa igitur receſſum eius
elementa mærebant. Cœlum tenebris obductum,
aër perpeti horrens caligine, terra quatiebatur motibus.
replebatur aquarum alluuionibus. Quidni mundus ipſe
defleret eum principem continuo eſſe rapiendum, per
quem dura mundi iſtius temperari ſolerent, cum crimi-
num pœnas indulgentia præueniret? Et ille quidem abiit
ſibi, regnumque non depoſuit, ſed mutauit, in taberna-
cula Chriſti iure pietatis adſcitus, in illam Hieruſalem ſu-
Luc. 19. pernam, vbi nunc poſitus dicit: Sicut audiuimus, ita & vi-
Heb. 12 dimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei no-
Pſ. 47. ſtri, quam Deus fundauit in æternum. Sed plurimos
tamquam paterno deſtitutos præſidio dereliquit, ac po-
tiſſimum filios. Sed non ſunt deſtituti, quos pietatis ſuæ
reliquit heredes. Non ſunt deſtituti, quibus Chriſti ac-
quiſiuit gratiam, & exercitus fidem: cui documento fuit,
Gen. 50 Deum fauere pietati, vltoremque eſſe perfidiæ. Eius ergo
13. q. 2. principis & proxime conclamauimus obitum, & nunc
c. quia quadrageſimum celebramus, aſſiſtente ſacris altaribus
alii. Honorio principe: quia ſicut S. Ioſeph patri ſuo Iacob
D quadraginta diebus humationis officia detulit, ita & hic
Gen. 50 Theodoſio patri iuſta perſoluit. Et quia alij tertium diem
alij trigeſimum, alij ſeptimum, & alij quadrageſimum
obſeruare conſueuerunt, quid doceat lectio, conſidere-
mus. Defuncto enim Iacob præcepit, inquit, Ioſeph
pueris ſepultoribus, vt ſepelirent patrem ſuum. Et ſepe-
lierunt ſepultores Iſrael, & repleti ſunt ei quadraginta:
dies ſic enim dinumerantur dies ſepulturæ. Et luxit eum
Deu 34 Ægyptus ſeptuaginta diebus. Hæc ergo ſequenda ſolem-
nitas, quam præſcribit lectio. Sed & in Deuteronomio
ſcriptum eſt: *Quia planxerunt filij Iſraël Moyſen diebus triginta,*
& conſummati ſunt dies luctus. Vtraque ergo obſeruatio ha-
bet auctoritatem, quia neceſſarium pietatis impletur of-
Gen. 49 ficium. Bonus itaque Ioſeph, qui formam pio muneri
dedit, quem amabat pater, cuique dixit: *Adiuuet te Deus*
meus, & benedicat te benedictione terræ habentis omnia, propter
benedictionem mamillarum & vulnæ, benedictiones matris
tuæ, & patris tui: pij patris ſoboles bona. Celebrat ergo & iſte E
quadrageſimam patris Iacob, ſupplantatoris illius, & nos Gen. 50.
celebramus Theodoſij quadrageſimam: qui imitatus Ia- Gen. 27
cob, ſupplantauit perfidiam tyrannorum, qui abſcondit Gen. 35
ſimulachra gentium. Omnes enim cultus idolorum fi-
des eius abſcondit, omnes eorum cæremonias oblitera-
uit. Qui etiam iis qui in ſe peccauerant, doluit quam de-
derat periiſſe indulgentiam, & veniam denegatam. Sed
non negabunt filij, quod donauit pater: non negabunt,
etiam ſi quidam interturbare conatus ſit. Neque enim
poterunt negare quod in commune donauit, qui ſoluunt
quod ſingulis dedit. Nihil glorioſius exitus tanti princi-
pis habuit, qui omnia iam filiis tradidiſſet, regnum, pote-
ſtatem, nomen Auguſti: nihil, inquam, ſpecioſius ei in
mortem ſeruatum eſt, quam quod immanę quantis pro-
miſſa annonarum exigendarum relaxatio dum moratur,
facta eſt ſucceſſio eius indulgentiarum hereditas, vt ille
qui voluit impedire, ſibi odium fecerit, Theodoſio ta-
men tantæ cumulus gratiæ non ſit ademptus. Nec im-
merito. Si enim priuatorum vltimæ voluntates & defi- F
cientium teſtamenta habent perpetem firmitatem: quo-
modo poteſt tanti principis eſſe irritum teſtamentum?
Glorioſior quoque in eo Theodoſius, qui non commu- Gal 3.
ni iure reſtatus eſt. De filiis enim nihil habebat nouum
quod conderet, quibus totum dederat, niſi vt eos præ-
ſenti commendaret parenti: de ſubditis ſibi & commiſ-
ſis teſtari debuit, vt legata dimitteret, fidei commiſſi ſi-
gnaret. Præcepit dare legem indulgentiæ, quam ſcriptam
reliquit. Quid dignius quam vt teſtamentum Imperato-
ris lex ſit?

Ergo tantus Imperator receſſit à nobis, ſed non totus
receſſit. Reliquit enim nobis liberos ſuos, in quibus eum
debemus agnoſcere, & in quibus eum & cernimus & te-
nemus. Nec moueat ætas: fides militum, imperatoris
perfecta eſt ætas. Eſt enim perfecta ætas, vbi perfecta eſt
virtus. Reciproca hæc, quia & fides imperatoris, mili-
tum virtus eſt. Recognoſcitis nempe quos vobis Theo-
doſij fides triumphos acquiſiuerit. Cum locorum an-
guſtiis & impedimentis calonum agmen paulo ſerius in G
aciem deſcenderet, & inequitare hoſtis mora belli vi-
deretur, deſiliuit equo princeps, & ante aciem ſolus pro-
grediens, ait: Vbi eſt Theodoſij Deus? Iam hoc
CHRISTO proximus loquebatur. Quis enim
poſſet hoc dicere, niſi qui CHRISTO ſe adhære-
re cognoſceret? Quo dicto excitauit omnes, & exem-
plo omnes armauit. Et iam certe ſenior ætate, ſed validus Gen. 21
fide. Theodoſij ergo fides, fuit veſtra victoria: veſtra fi- Heb 11
des, filiorum eius fortitudo ſit. Fides ergo auget ætatem. Hab 2
Denique nec Abraham vt in ſenectute generaret filium,
conſiderauit ætatem: nec Sara, vt pareret. Nec mirum ſi
auget ætatem fides, cum repræſentet futura. *Quid enim eſt*
fides, niſi rerum earum quæ ſperantur ſubſtantia? Sic nos ſcriptu- Heb. 10
ræ docent. Ergo ſi ſubſtantia eorum quæ ſperantur, fides
eſt: quanto magis eorum quæ videntur? Bona fides, de
qua ſcriptum eſt: *Iuſtus autem ex fide viuit; quod ſi ſub-*
traxerit ſe, non placebit animæ meæ. Nos autem non ſub- Heb. 11.
trahamus nos ad diſpendium animæ, ſed inhæreamus Gen. 15
fidei animæ noſtræ acquiſitionem: quoniam in hac Gen 22
fidei militia teſtimonium conſecuti ſunt ſeniores noſtri Gen 32
Abraham, Iſaac, Iacob. Et ideo hereditatem nobis H
fidei reliquerunt. Fidelis Abraham, qui non ex operi- 4. Reg. 6
bus, ſed ex fide iuſtificatus eſt, quoniam Deo credidit,
Iſaac per fidem nec gladium ferituri parentis expauit:
Iacob paternæ fidei veſtigiis intentus, dum iter agit,
Angelorum vidit exercitum, & vocauit caſtra Dei. A-
libi quoque, id eſt in libris Regnorum, Eliſæus erat
intra Samariam, & ſubito eum circumfuſus Syrorum
obſedit exercitus. Vidit eos Giezi, & ait ad dominum
ſuum: *O domine, quid faciemus? Et dixit Eliſæus propheta: No-*
li timere: quoniam nobiſcum plures ſunt, quam cum illis. Et ro-
gauit vt aperiret DEVS oculos Giezi. Et aperti ſunt oculi eius,
& vidit plenum montem equis & curribus in circuitu Eli-
ſæi: & rogauit Eliſæus vt percuteret eos DEVS cæcitate,
& percuſſi ſunt: & introierunt in ciuitatem, quo ingre-
derentur, nequaquam videntes. Audiſtis certe mili-

tes

A Gen. 32 tes qui circumfusi estis, quia vbi perfidia, ibi cæcitas est.
Merito ergo cæcus erat exercitus infidelium. Vbi autem
fides, ibi exercitus Angelorum est. Bona itaque fides quæ
frequenter operatur in mortuis. Denique aduersarius &
legiones suæ quotidiana martyrum virtute torquentur.
Vnde arbitror quod fila chordarum citharæ ideo fides
dicantur, quoniam & mortua sonum reddant. Quo ma-
gis ac magis enitendum est, ne in hoc viuendi munere si-
ti, simus ingrati: sed pij pignoribus Principis sedulum ac
patrium impendamus affectum. Soluite filiis eius quod
debetis parenti. Plus debetis defuncto, quam debuistis
viuenti. Etenim si in liberis priuatorum, non sine graui
scelere minorum iura temerantur, quanto magis in filiis
Imperatoris? Addatur, & cuius Imperatoris? Imperatoris
pij, Imperatoris misericordis, Imperatoris fidelis, de quo
Prou. 20. non mediocre locuta est scriptura, dicens: *Magnum & ho-
norabile est homo misericors: inuenire autem virum fidelem, difficile
est.* Si magnum est misericordem aut fidelem quemcumq;
hominem inuenire, quanto magis Imperatorem, quem
quum potestas ad vlciscendum impellat, reuocet tamen
B ab vltione miseratio? Quid præstantius fide Imperatoris,
quem non extollat potentia, superbia non erigat, sed pie-
Prou. 19. tas inclinet? De quo præclare Salomō ait: *Regis minitatio, si-
milis rugitui leonis: sicut autem ros in herba, sic & hilaritas eius.*
Quantum igitur est, deponere terrorem potentiæ, præ-
ferre suauitatem gratiæ? Beneficium se putabat accepisse
augustæ memoriæ Theodosius, cum rogaretur ignosce-
re: & tunc propior erat veniæ, cum fuisset commotio ma-
ior iracundiæ. Prærogatiua ignoscendi erat, indignatum
fuisse: & optabatur in eo quod in aliis timebatur, vt irasce-
retur. Hoc erat remedium reorum, quoniam cum habe-
ret supra omnes potestatem, quasi parēs expostulare ma-
lebat, quam quasi iudex punire. Sæpe trementes vidimus
quos obiurgabat, & conuictos sceleris, cum desperassent
solutos crimine. Vincere enim volebat, non plectere: æ-
quitatis iudex, non pœnæ arbiter: qui nunquam veniam
confitenti negaret. Aut si quid esset quod occulta con-
scientia inuolueret, Deo seruabat. Hanc vocem eius ho-
mines magis quam pœnam timebant, quod tanta Impe-
C ratorem ageret verecundia, vt mallet sibi homines reli-
Arist. 11 7. Ethic. cap 6. Ps. 4. gione quam timore adstringere.

Maximum philosophorum impunitatem ferunt de-
disse iis facinoribus, quæ per iram commissa forent: sed
scriptura diuina melius ait: *Irascimini, & nolite peccare.* Ma-
luit peccatum recidere, quam excusare. Satius est in indi-
gnatione laudem clementiæ reperire, quam ira in vltionē
excitari. Quis ergo dubitabit filiis eius maximum præsi-
dium fore apud Deum? Domino fauente Arcadius Im-
Reg. 12. 4. Reg. 23. 3. Reg. 15. 2 Par. 14. 2 Par. 16. perator iam validus iuuenta, Honorius continuo pulsat
adolescentiæ fores, prouectior ætate quam Iosias. Ille e-
nim destitutus patre orsus imperium vsque ad tricesimū
& primum annum regni sui perduxit ætatem, & placuit
Domino, quod præ ceteris regibus Israel Domini Pascha
celebrauit, & cæremoniarum aboleuit errores. Asa quo-
que adhuc inualidus corporis robore, cum regnandi cur-
ricula recepisset, quadraginta & vno anno regnauit i Hie-
rusalem; quoniam cum Æthiopum infinita vrgeretur at-
que innumerabili multitudine, sperauit à Domino & in
paucis se posse saluari. Vtinam tam fidelis processu, quam
D deuotus exordio. Nam seruatus in paucis & victor, postea
à Syriis auxilia relicto Domino postulauit, & medicos ad-
hibuit ad pedum dolorem. Accepto enim tanto indicio
diuini fauoris, auxiliatorem suum derelinquere non de-
buit, sed tenere. Ideo ei nec medici profuerunt, & quasi
2. Par. 13. & 33 incredulus mortem impleuit. Sed illorum patres Abias
Prou. 20. & Amos ambo infideles, Theodosius vero plenus timo-
ris Dei, plenus misericordiæ, speramus quod liberis suis
apud Christum præsul assistat, si Dominus propitius sit
rebus humanis. Bonum est misericors homo, qui dum
aliis subuenit, sibi consulit, & in alieno remedio vulnera
Ioan. 3. Ps 114. sua curat. Agnoscit enim se esse hominē, qui nouit igno-
scere: & vias Christi sequitur, qui carne suscepta maluit in
hunc mundum redemptor venire quam iudex. Vnde pul-
chre Psalmista dixit: *Dilexi, quoniam audiet Dominus vocem o-
rationis meæ.* In quo Psalmo dū legitur, velut ipsum Theo-
dosium loquētem audimus. *Dilexi*, inquit. Agnosco vocē E
piam, cuius testimonia vocis agnosco. Et vere dilexit, qui
officia diligentis impleuit, qui seruauit hostes, qui dilexit
inimicos, qui iis à quibus est appetitus ignouit, qui regni
affectatores perire non est passus. Non mediocris, sed
perfecti in lege vox ista est, dicere, *Dilexi.* Plenitudo enim Rom. 13
legis, dilectio est. Sed quid dilexerit, audiamus. Cum ta-
cet, vrget nos. Dilectionis vtique diuinæ gratia significa-
tur, qua diligimus illud quod est super omnia desiderabi-
lia desiderabile: de quo scriptum est: *Diliges Dominum Deum* Deut 6
tuum.

Ergo recedens è terris pia anima, & sancto repleta spi-
ritu, quasi interrogantibus iis qui sibi occurrerent, cum
sese ad sublimia & superna subrigeret, dicebat: *Dilexi.* Ni- Ps 114.
hil hoc plenius, nihil expressius. Interrogabant Angeli
vel Archangeli: Quid egisti in terris? (occultorum enim
solus cognitor Deus.) dicebat, *Dilexi.* Hoc est dicere: Le- Eccl. 42.
gem impleui, Euangelium non præterii. Hoc est dicere: Rom. 13 Ps. 43.
Morti me obtuli, & tota die æstimatus sum sicut ouis oc- Rom. 8.
cisionis. Et ideo confido, quia neque mors, neque vita,
neque Angeli, neque virtutes, neque altitudo, neque pro F
fundum, neque creatura alia poterit nos separare à chari-
tate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Hoc
mandatum legis etiam in Euangelio Dominus Iesus do-
cet esse seruandum, cum dicit ad Petrum: *Simon Ioannis di-* Ioan. 21
*ligis me? Et ille respondit: Tu scis Domine quia diligo te. Et iterum di-
xit: Simon Ioannis diligis me? Et iterum respondit: Etiam Domine,
tu scis quia diligo te. Et tertio interrogatus ait: Domine, omnia tu no-
sti; tu scis quia amo te.* Confirmauit itaque charitatem trina
responsio, vel aboleuit trinæ negationis errorem. Et hic Ps 114.
trinam responsionem si quærimus, inuenimus. *Dilexi,* Ibid.
quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ. Dilexi, quoniam Ibid.
*inclinauit aurem suam mihi, vt in diebus meis inuocarem eum. Di-
lexi, quia tribulationem & dolorem inueni*, & pro nomine Dei
mei pericula inferni non refugi, sed expectaui vt compre-
henderent & inuenire me possent. Et pulchre ait, *Dilexi*:
quia iam cursum vitæ huius impleuerat. Vnde & Aposto-
lus in passione iam positus ait: *Certamen bonum certaui, cur-* 2. Tim. 4.
*sum consummaui, fidem seruaui, quod reliquum est, reposita est mi-
hi corona iustitiæ.* Magnus Dominus, qui nobis dedit certa- G
mina, quibus mereatur qui vicerit coronari. *Dilexi*, inquit 2. Tim. 2.
confidens, *quoniam audiet Dominus vocem orationis meæ.* Dile- Ps. 114.
xi, & ideo inclinauit aurem suam mihi, vt iacentem erige-
ret, mortuum suscitaret. Non enim Deus inclinat aurem
suam vt audiat corporaliter, sed vt condescendat nobis,
quo nos audire dignetur, & infirmitatis nostræ releuare
substantiam. Inclinat se nobis, vt nostra ad eum ascendat
oratio. Voce non indiget, qui misericordiam defert. Ne- Exod. 14.
que enim voce indiguit, qui Mosem tacentem audiuit: & Rom. 8.
non loquentem, sed interpellantem gemitibus ineffabi- Gen. 4.
libus ad se clamare dicebat. Nouit Deus & sanguinem
audire, cui nulla vox subest, lingua non suppetit, sed acce-
pit vocem sacræ titulo passionis. Clamauit in martyrio,
clamauit in parricidio, quod pertulit pro sacrificio. *Dilexi*, Ps 114.
inquit, *& ideo diligens feci voluntatem Domini, & inuocaui eum* Ps. 26.
non in paucis, sed in omnibus diebus vitæ meæ. Nam certis diebus
inuocare, non omnibus, fastidientis est, non sperantis: &
pro vsu affluentium commodorum; mercedem gratiarū
referre, non pro deuotionis affectu. Et ideo Paulus, *In o-* 1. Thes. 5.
mnibus, inquit, *gratias agite.* Quando enim non habes quod H
Deo debeas? aut quando sine Dei munere es, cui quotidie 1. Cor. 4
viuendi vsus à Domino est? *Quid enim habes, quod non accepi-
sti?* Ergo quia semper accipis, semper inuoca, & quia quod
habes, à Domino est, debitorem te semper esse cognosce.
Malo tamen vt quasi diligens quam coactus debitum tuū
soluas. Audis dicentem: *Circumdederunt me dolores mortis.* Ego Ps. 114.
tamen & in mortis dolore Dominum dilexi. Pericula in-
ferni inuenerunt me, non timentem vtique, sed amantē,
sed sperantem, quod nullæ me angustiæ, nulla persecutio,
nulla pericula, nullus gladius separet à Christo. Denique Rom. 8.
volens inuenit tribulationem & dolorem, sciens quia tri- Ps. 114.
bulatio patientiam operatur, patientia probationem, Rom. 5.
probatio spem. Etenim quasi bonus athleta quæsiuit cer-
tamina, vt coronam inueniret, quam tamen non suis viri-
bus, sed Domini auxilio nouit sibi esse donatam. Non e-

A
nim potuisset vincere, nisi eum qui certantes adiuuat in-
uocasset. Miser homo congreditur vt vincat, & ipse in pe-
riculum ruit, nisi Domini nomen adfuerit, nisi cum vere-
Ps. 114. tur orauerit, dicens: *O Domine libera animam meam.* Hinc
Rom. 7. illud Apostolicum: *Video legem carnis meæ repugnantem legi*
mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris
meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore
mortis huius? gratia Dei per IESVM CHRISTVM
Dominum nostrum. Ille vincit, qui gratiam Dei sperat,
non qui de sua virtute præsumit. Cur ergo non præsumas
gratiam, cum habeas præsulem certaminis misericordiæ?
Scriptum est enim: *Nunc misericordia superexaltat iudicium,*
Iaco. 2. & alibi: *Misericors & iustus Dominus, & Deus noster miseretur.*
Ps. 114. Bis misericordiam posuit, semel iustitiam. In medio iu-
stitia est, gemino septo inclusa misericordiæ. Superabun-
Ps. 25. dant enim peccata, superabundet ergo misericordia. A-
pud Dominum omnium virtutum abundantia est, quia
Dominus virtutum est. Neque tamen iustitia sine mise-
ricordia est, neque sine miseratione iustitia: quia scriptum
Eccl. 7. est: *Noli esse nimium iustus.* Quod supra mensuram est, et-
B
si bonum est, tamen tu non festines. Mensuram serua,
vt secundum mensuram recipias. Non impendit tamen
iustitia misericordiam, quia misericordia ipsa iustitia est.
Ps. 111. *Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum.*
Nouit enim iustus debere se infirmis atque inopibus
subuenire. Vnde Dominus veniens ad baptismum,
vt nobis infirmantibus peccata donaret, ait ad Ioannem.
Sine modo; sic enim decet nos implere omnem iustitiam.
Matt. 3. Liquet igitur iustitiam esse misericordiam, & misericor-
diam esse iustitiam. Etenim si Dei nos misericordia non
sustentaret, quomodo in ipso exordio paruuli viuere-
mus, cum effusi vtero de calidis in frigida, de humidis
in arida piscium more iactemur, quos naufragos in
hanc vitam quidam velut naturæ fluctus exposuerit? Ra-
Ps. 114. tio deest, sed gratia diuina non deficit. Ipse ergo custodit
paruulos, aut certe eos qui se paruulos humili confiten-
tur affectu.

Bona igitur humilitas, quæ liberat periclitantes, iacen-
C
tes erigit. Nouit eam ille qui dixit: Ecce sum, ego peccaui,
& ego pastor male feci, & isti in hoc grege quid fecerunt?
2. Reg. 24. *Fiat manus tua in me.* Bene hoc dicit, qui regnum suum
Deo subiecit, & pœnitentiam gessit, & peccatum suum
confessus veniam postulauit. Ipse per humilitatem per-
uenit ad salutem. Humiliauit se Christus, vt omnes ele-
uaret. Ipse ad Christi peruenit requiem, qui humilitatem
Christi fuerat secutus. Et ideo quia humilem se præbuit
Theodosius Imperator, & vbi peccatum obrepsit, ve-
niam postulauit: conuersa est anima eius in requiem suam
Ps. 114. sicut habet scriptura quæ dicit: *Conuertere anima mea in re-*
quiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. Pulchre dicit animæ,
Conuertere, quasi diuturno cuiusque operis sudore exer-
Ibid. citæ: vt à labore conuertatur ad requiem. Conuertitur e-
Matt. 25 quus ad stabulum, vbi cursum impleuerit: nauis ad por-
tum, vbi ad stationem fidam à fluctuum mole subduci-
tur. Sed quid est quod ait: In requiem tuam; nisi secundũ
illud intelligas quod ait Dominus Iesus: *Venite benedicti*
patris mei, hæreditate possidete paratum vobis regnum à cõstitutione
mundi? Tanquam enim possessionem hæreditariam reci-
pimus ea quæ promissa sunt nobis. Fidelis enim Deus,
D
qui semel seruis suis præparata non subtrahit. Si fides no-
stra maneat, manet & sponsio. Vide ô homo circa te gra-
tiam Christi. Adhuc in terris quæreris, & in cœlo possi-
Matt 6 des. Ibi ergo sit cor tuum, vbi est possessio tua. Hæc est re-
quies quæ iustis debetur, negatur indignis. Vnde ait Do-
Ps. 94. minus: *Sicut iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam.*
2. Tim. 4. Qui enim non cognouerunt vias Domini, non ingrediũ-
tur in requiem Domini. Qui autem bonum certamen
Ps. 114 certauit, & cursum consummauit, ipsi dicitur: *Conuertere*
in requiem tuam. Bona requies, præterire quæ mundi
sunt, & in illis quæ supra mundum sunt cœlestium con-
Ps. 54. sortiis requiescere secretorum. Hæc est requies, ad quam
Propheta properauit, dicens: *Quis dabit mihi pennas sicut*
columbæ, & volabo & requiescam? Hanc sanctus requiem
suam nouit, ad hanc requiem conuertendum animæ suæ
Leu. 25 dicit. Erat ergo anima in requie sua, ad quam dicit esse re-

deundum. Hæc est requies sabbati magni, vt vnusquis- E
que sanctorũ supra mundi sensibilia sit in illo intelligibi-
li secreto totus intentus atque adhærens Deo. *Hæc est re-* Gen. 2
quies illa sabbati, quo requieuit Deus ab omnibus operibus mundi
istius. Feriatus his sæculi curis Theodosius se ereptum Ps. 114.
gaudet, & eleuat animam suam, atq; ad illam perpetuam
dirigit requiem, pulchre sibi consultum asserens, quod
eripuerit animam eius Deus de morte, quam mortem
frequenter in hoc sæculi istius lubrico sustinebat, inquie-
tus fluctibus peccatorum: eripuerit etiam oculos eius à
lacrymis. Fugiet enim dolor & tristitia & gemitus. Et a- Esa. 35
libi habemus: *Delebit omnem lacrymam ab oculis eorum, &* Apo 21
mors non erit amplius, neque luctus, neque clamor, neque dolor. Si
ergo mors non erit, lapsum sentire non poterit in illa re-
quie constitutus: sed placebit Deo in regione viuorum.
Non enim vt hic homo inuolutus est mortis corpore Ps 114.
obnoxio lapsibus atque delictis, ita & illic. Ideoque re- Gen. 1.
gio illa viuorum est, vbi anima est, quæ ad imaginem & Ps 114.
similitudinem Dei facta est, non caro figurata de limo.
Ideo in terram caro reuertitur, anima ad requiem festi-
nat supernam, cui dicitur: *Conuertere anima mea in requiem* F
tuam. In quam festinauit intrare Theodosius, atque
ingredi ciuitatem Hierusalem, de qua dictum est: *Et re-* Apo 21
ges terræ ferent gloriam suam in illam. Illa est vera gloria quæ
ibi sumitur, illud regnum beatissimum quod ibi posside-
tur, ad quod festinabat Apostolus, dicens: *Audemus ergo,* 2. Cor 5
& consentimus magis peregrinari de corpore, & adesse ad Domi-
num: & ideo connitimur siue absentes siue præsentes pla-
cere illi.

Absolutus igitur dubio certamine fruitur nunc augu- Ibid.
stæ memoriæ Theodosius luce perpetua, tranquillitate
diuturna, & pro iis quæ in hoc gessit corpore, remune-
rationis diuinæ fructibus gratulatur. Ergo quia dilexit
augustæ memoriæ Theodosius Dominum Deum suum,
meruit sanctorum consortia. Et ego, vt quidem sermo- Esa. 66.
nem meum peroratione concludam, dilexi virum mise-
ricordem, humilem imperio, corde puro & pectore mã-
sueto præditum, qualem Dominus amare consueuit, di-
cens: *Supra quem requiescam, nisi supra humilem & mansuetum?* G
Dilexi virum, qui magis arguentem, quam adulantem
probaret. Strauit omne quo vtebatur insigne regium,
defleuit in Ecclesia publice peccatum suum quod ei alio-
rum fraude obrepserat, gemitu & lacrymis orauit veniã.
Quod priuati erubescunt, non erubuit Imperator, publi-
ce agere pœnitentiam: neque vllus postea dies fuit, quo
non illum doleret errorem. Quid quod præclaram ad-
eptus victoriam? tamen quia hostes in acie strati sunt, ab-
stinuit à consortio sacramentorum, donec Domini circa
se gratiam, filiorum experiretur aduẽtu. Dilexi virum, qui
me in supremis suis vltimo spiritu requirebat. Dilexi vi-
rum, qui cum iam corpore solueretur, magis de statu Ec-
clesiarum quam de suis periculis angebatur. Dilexi er-
go, fateor, & ideo dolorem meum intimo viscere dolui,
& prolixiore sermonis prosecutione solandum putaui.
Dilexi, & præsumo de Domino, quod suscipiat vocem o-
rationis meæ, qua prosequor animam piam. *Circumdede-* Ps. 114
runt me dolores mortis, pericula inferni inuenerunt me. Multo-
rum enim pericula sunt, sed remedia paucorum. In om-
nibus sacerdos periclitatur, in omnibus reis angitur.
Quod enim alij patiuntur, ipse sustinet: & iterum libera- H
tur, cum alij qui tenentur, periculis liberantur. *Conteror* Prou. 20.
corde, quia ereptus est vir, qualem vix possumus inuenire. Sed ta-
men tu solus Domine inuocandus es, tu rogandus, vt
cum in filiis repræsentes. Tu Domine custodiens etiam Ps 114.
paruulos in hac humilitate, saluos facito sperantes in te.
Da requiem perfectam seruo tuo Theodosio, requiem
illam quam præparasti sanctis tuis. Illo conuertatur a-
nima eius, vnde descendit, vbi mortis aculeum sentire
non possit, vbi cognoscat mortem hanc non naturæ fi-
nem, sed culpæ. *Quod enim mortuus est, peccato mortuus est, vt* Rom 6.
iam peccato locus esse non possit. Resurget autem, vt perfe-
ctior renouato munere vita reparetur. Dilexi, & ideo Ps. 114
prosequor eum vsque ad regionem viuorum, nec dese- Ps. 42.
ram, donec fletu & precibus inducam virum quo sua me- Esa 25.
rita vocant, in montem Domini sanctum, vbi perennis 1. Cor. 15.

A vita, vbi corruptelæ nulla contagio, nullus gemitus, nullus dolor, nulla consortia mortuorum, vera regio viuentium: vbi mortale hoc induat immortalitatem, & corruptibile hoc induat incorruptionem. Magna requies, quæ votum impleat diligentis, pulcherrima promissio. Ideo centesimus quartusdecimus Psalmus inscribitur. Deniq; supra in quartodecimo Psalmo perfectionem hominis accepimus. Sed illic formatus, perfectus licet vir, sed adhuc peccato obnoxius, quia viuit in sæculo. Hic vera perfectio est, vbi iam culpa cessauit, gratia perpetuæ quietis affulsit. Ideo centesimus quartusdecimus Psalmus, quia remuneratio charitatis est: vnde Domini Pascha quartadecima luna formam celebritatis accepit, quoniam qui Pascha celebrat, debet esse perfectus, debet amare Dominum Iesum, qui diligens populum suum perfecta charitate, sese obtulit passioni. Et si diligamus nos quoque, vt si necesse fuerit, pro Domini nomine mortem non fugiamus, nullum existimemus doloré, nihil metuamus. Perfecta enim charitas timorem expellit foras. Grande numeri mysterium, quando pater filium vnicum pro nobis omnibus tradidit, cum pleno luminis sui orbe luna fulgeret. Ita est enim Ecclesia, quæ pie Pascha celebrat Domini nostri Iesu Christi, sicut luna perfecta in æternum manet. Quisquis bene hic Domini Pascha celebrat, in lumine perpetuo erit. Quis splendidius celebrauit, quam qui sacrilegos remouit errores, clausit templa, simulachra destruxit? In hoc Iosias rex superioribus antelatus est.

Manet ergo in lumine Theodosius, & sanctorum coetibus gloriatur. Illic nunc complectitur Gratianum iam sua vulnera non mœrentem, quia inuenit vltorem. Qui licet indigna morte peremptus sit, requiem tamen animæ suæ possidet. Illic bonus vterque & pietatis interpres largius misericordiæ suæ consortio delectatur. De quibus bene dicitur: *Dies diei eructat verbum.* Contra autem Maximus & Eugenius in inferno quasi nox nocti indicat scientiam: docentes exemplo miserabili quam durum sit arma suis principibus irrogare. De quibus pulchre dicitur: *Vidi impium superexaltatum & eleuatum super cedros Libani, & transiui, & ecce non erat.* Transiuit enim pius de caligine sæculari C ad lumen æternum, & non erat impius qui esse desiuit iniquus. Nunc se augustæ memoriæ Theodosius regnare cognoscit, quando in regno Domini Iesu est, & considerat templum eius. Nunc sibi rex est, quando recipit etiam filium Gratianum, & pulcherrima ac dulcissima sibi pignora quæ hic amiserat, quando ei sua Placcilla adhæret, fidelis anima Deo, quando patrem sibi redditum gratulatur, quando Constantino adhæret. Cui licet baptismatis gratia in vltimis constituto omnia peccata dimiserit, tamen quod primus Imperatorum credidit, & post se hæreditatem fidei principibus dereliquit, magni meriti locum reperit cuius temporibus completum est illud propheticum: *In illo die erit quod super frænum equi est, sanctum Domino omnipotenti.* Quod illa sanctæ memoriæ Helena mater eius infuso sibi Dei spiritu reuelauit. Beatus Constantinus tali parente, quæ imperanti filio diuini muneris quæsiuit auxilium, quo inter prælia quoque tutus assisteret, & periculum non timeret. Magna femina, quæ multo amplius D inuenit quod imperatori conferret, quam quod ab imperatore acciperet. Anxia mater pro filio, cui regnum orbis Romani cesserat, festinauit Hierosolymam, & scrutata est locum Dominicæ passionis. Stabulariam hanc primo fuisse asserunt, sic cognitam Constantio seniori, qui postea regnum adeptus est. Bona stabularia, quæ tam diligenter præsepe Domini requisiuit. Bona stabularia, quæ stabularium non ignorauit illum, qui vulnera curauit à latronib. vulnerati. Bona stabularia, quæ maluit æstimari stercora, vt Christum lucrifaceret. Ideo illam Christus de stercore leuauit ad regnum, secundum quod scriptum est: *Quia suscitat de terra inopem, & de stercore erigit pauperem.* Venit ergo Helena, cœpit reuisere loca sancta, infudit ei spiritus vt lignum crucis requireret, accessit ad Golgatham, & ait: *Ecce locus pugnæ, vbi est victoria?* Quæro vexillum salutis, & non inuenio. Ego, inquit, in regnis, & crux Domini in puluere? Ego in aulis, & in ruinis Christi triumphus? Ille adhuc

E latet, & palma vitæ æternæ? Quomodo me redemptam arbitror, si redemptio ipsa non cernitur? Video quid egeris diabole, vt gladius quo peremptus es, obstrueretur. Sed Isaac obstructos ab alienigenis puteos euderauerit, nec latere aquam passus est. Tollatur igitur ruina, vt vita appareat. Promatur gladius, quo veri Goliæ caput est amputatum. Aperiatur humus, vt salus fulgeat. Quid egisti diabole, vt absconderes lignum, nisi vt iterum vincereris? Vicit te Maria, quæ genuit triumphatorem, quæ sine imminutione virginitatis edidit eum qui crucifixus vinceret te, & mortuus subiugaret. Vinceris & hodie, vt mulier tuas insidias deprehendat. Illa quasi sancta Dominum gestauit, ego crucem eius inuestigabo. Illa generatum docuit, ego resuscitatum. Illa fecit vt Deus inter homines videretur, ego ad remedium peccatorum diuinum de ruinis eleuabo vexillum.

Aperuit itaque humum, decutit puluerem: tria patibula confusa reperit, quæ ruina contexerat, inimicus absconderat. Sed non potuit obliterari Christi triumphus. Incerto hæret vt mulier, sed certam indaginem S. Spiritus F inspirat, eo quod duo latrones cum Domino crucifixi fuerint. Quærit ergo medium lignum. Sed poterat fieri vt patibula inter se ruina confunderet, casus mutaret & inuerteret. Redit ad Euangelij lectionem, inuenit quia in medio patibulo prælatus titulus erat: Iesus Nazarenus Rex Iudæorum. Hinc collecta est series veritatis, titulo crux patuit salutaris. Hoc est quod petentibus Iudæis Pilatus respondit: *Quod scripsi, scripsi*; id est, non ea scripsi quæ vobis placerent, sed quæ ætas futura cognosceret: non vobis scripsi, sed posteritati, propemodum dicens: Habeat Helena quæ legat vnde crucem Domini recognoscat. Inuenit ergo titulum, regem adorauit, non lignum vtique, quia hic gentilis est error, & vanitas impiorum, sed adorauit illum qui pependit in ligno, scriptus in titulo illum inquam, qui sicut scarabæus clamauit, vt persecutoribus suis peccata donaret. Auida mulier festinabat tangere remedium immortalitatis, metuebat calcare sacramentum salutis. Læto corde, & trepidanti vestigio quid faceret nesciebat. Pertendit tamen ad cubile, veritatis lignum refulsit, & gratia micuit. Et quia iam feminam visitauerat Christus in Maria, spiritus in Helena visitaret, docuit eam quod mulier ignorabat, & deduxit in viam quam mortalis scire non poterat. Quæsiuit clauos, quibus crucifixus est Dominus, & inuenit. De vno clauo frænos fieri præcepit, de altero diadema intexuit: vnum ad decorem, alterum ad deuotionem vertit. Visitata est Maria vt Euam liberaret, visitata est Helena vt Imperatores redimeret. Misit itaque filio suo Constantino diadema gemmis insignitum, quas pretiosior ferro innexas crucis redemptionis diuinæ gemma connecteret. Misit & frænum. Vtroq; vsus est Constantinus, & fidem transmisit ad posteros reges. Principium itaque credentium Imperatorum, sanctū est quod super frænum: ex illo fides, vt persecutio cessaret, deuotio succederet. Sapiens Helena quæ crucem in capite regum leuauit, vt crux Christi in regibus adoretur. Non insolentia ista, sed pietas est, cum defertur sacræ redemptioni. Bonus itaque clauus Romani imperij, qui totum regit orbem, ac vestit principum frōtem: vt sint prædicatores, qui persecutores esse consueuerunt. Recte in capite clauus, vt vbi sensus est, ibi præsidium. In vertice corona, in manibus habena. Corona de cruce, vt fides luceat, habena quoque de cruce, vt potestas regat: sitque iusta moderatio, non iniusta præceptio. Habeant hoc etiam principes Christi sibi liberalitate concessum, ad imitationem Domini dicatur de Imperatore Romano: *Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.* Ex illo gratulatur Ecclesia, erubescit Iudæus: nec solum erubescit, sed etiam torquetur, quod ipse sibi auctor confusionis est. Dum insultat Christo, confessus est eum regem: dum regem Iudæorum appellauit, sacrilegium suum qui non credidit, confitetur. Ecce, quasi inquiūt: Crucifiximus Iesum, vt Christiani & post mortem resurgant, & mortui regnent. Nos crucifiximus quem reges adorant. Quem non adoramus ipsi adorant. Ecce & clauus in honore est: & quem ad mortem impressimus, remedium salutis est, atque inuisi-

A bili quadam potestate dæmones torquet. Putabamus
nos vicisse, sed nos victos fatemur. Iterum Christus re-
surrexit, & resurrexisse eum principes agnouerunt. Iterũ
viuit, qui non videtur. Nunc maior nobis contentio, nũc
pugna nobis vehementior aduersus eum. Cui regna fa-
mulantur, cui seruit potestas, illum contempsimus, quo-
modo regibus resistemus? Ferro pedum eius reges incli-
nantur. Reges adorant, & Photiniani diuinitatem eius
negant? Clauum crucis eius diademati suo præferunt Im-
peratores, & Ariani potestatem eius imminuunt?
Zach. Sed quæro, Quare sanctum super frænum, nisi vt Im-
14. peratorum insolentiam refrænaret, comprimeret licen-
Hier. 5. tiam tyrannorum, qui quasi equi in libidines adhinnirẽt,
quod liceret illis adulteria impune cõmittere? Quæ Ne-
ronum, quę Caligularum, ceterorumque probra compe-
rimus, quibus non fuit sanctum super frænum? Quid er-
go aliud egit Helenæ operatio, vt fræna dirigeret, nisi vt
omnibus Imperatoribus sancto dicere spiritu videretur:
Ps. 31. Nolite fieri sicut equus & mulus: sed in fræno & chamo
maxillas eorum constringeret, qui se non agnoscerent
B reges, vt regerent sibi subditos? Prona enim potestas in
vitium ferebatur, & more pecudũ vaga sese libidine pol-
luebat. Ignorabant Deum, restrinxit eos crux Domini, &
reuocauit à lapsu impietatis. Leuauit oculos eorum, vt
Christum in cœlo quærerent. Exuerunt se chamo perfi-
diæ, susceperunt fræna deuotionis & fidei, secuti dicentẽ:
Mat. 11 *Tollite iugum meum super vos. Iugum enim meum suaue est, & onus
meum leue.* Inde reliqui principes Christiani, præter vnum
Iulianum qui salutis suæ auctorem reliquit, dum philoso-
phiæ se dedidit errori. Inde Gratianus & Theodosius.
Esa. 60. Non ergo mentita est prophetia, dicens: *Ambulabunt reges
in lumine tuo.* Ambulabunt plane ac maxime Gratianus &
Theodosius prę ceteris principes, non iam armis militũ,
sed meritis suis recti, non purpureum habitum, sed ami-
ctum induti gloriæ. Qui cum hic delectarentur absolutio-
ne multorum, quanto magis illic pepercisse se pluribus
recensendo, pietatis suę recordatione mulcentur, qui nũc
luce fruuntur candida? longe meliora illic, quam hic pos-
C sidebant, habitacula consecuti, dicentes: *O Israël, quam ma-
Baruc. gna est domus Domini, & quam ingens locus possessionis eius: ma-
3. gnum, & non habens finem.* Et perfuncti maximis laboribus
Thr. 3. inter se conferunt: Bonum est viro cum portauerit iugum
graue à iuuẽtute, sedebit singulariter, & silebit, quia por-
tauit iugum graue. Qui enim iugum graue portauit à iu-
uentute, requiescit: postea que remotus à turba præcipuũ
Ps. 4. locum quietis suæ possidet, dicens: *Quoniam tu singulariter
Luca 16. in spe constituisti me.* Portauit iugum graue à iuuentute sua
Lazarus pauper, ideo singulariter in sinu Abrahę requie-
scit, diuinæ testimonio lectionis. Portauit iugum graue
Theodosius à iuuentute quando insidiabantur eius salu-
ti, qui patrem eius triumphatorem occiderant. Portauit
iugum graue, quando subiit pietatis exilium, quando in-
fusis Romano imperio barbaris suscepit imperium. Por-
tauit iugum graue, vt tyrannos Romano dimoueret im-
perio. Sed quia hic in labore, ibi in requie.
Sed iam veniamus ad Augusti corporis transmissionẽ.
Fles Honori germen augustum, & lacrymis pium testifi-
caris affectum, quod inhonorum adhuc honore tumuli
D patris corpus per spatia multa transmittis. Sed & patriar-
Gen. 42 cha Iacob propter populum liberandum quem tetra fa-
& 43. mes graui vrgebat periculo, relicta domo senex ad pere-
Gen. 46 grina contendit, atque ibi defunctus, ad sepulchrum pa-
Gen. 49 trium per aliquot dies filio prosequẽte deductus est. Nec
Gen. 50 derogatum est aliquid meritis eius, sed magis accessit ad
laudem, quod pro suis carens dedita domus sorte, quodã
supremi funeris est peregrinatus exilio. Fles etiam Impe-
rator Auguste, quod non vsque Constantinopolim re-
uerendas reliquias ipse prosequeris. Eadem tibi causa no-
biscum est, omnes iusto dolore prosequimur: omnes (si
fieri posset) deductores tecum esse cuperemus. Sed Io-
seph ad finitimam accessit prouinciam: hic multa interia-
Ibid. cent regionum diuortia, hic maria transfretãda sunt. Ne
hoc quidem tibi laboriosum, nisi te teneret respublica,
quam boni Imperatores & parentibus & filiis prætule-
runt. Denique ideo te Imperatorem pater fecit, Domi-
nus confirmauit, vt non solum militares patri, sed omni- E
bus imperares. Nec vereare ne in honore videantur quo-
cumque accesserint reliquiæ triumphales. Non hoc sen-
tit Italia, quæ claros spectauit triumphos, quæ à tyrannis
iterum liberata, concelebrat suæ libertatis auctorem. Nõ
hoc Constantinopolis, quæ secundo ad victoriam prin-
cipem misit: quem cum vellet tenere, non potuit. Expe-
ctabat quidem in reditu eius triumphales solemnitates,
& titulos victoriarum, expectabat totius orbis Imperato-
rem, stipatum exercitu Gallicano, totius orbis subnixum
viribus: sed nunc illuc Theodosius potentior, nunc glo-
riosior redit: quem Angelorum caterua deducit, quem
sanctorum turba prosequitur. Beata plane quæ paradisi
incolam suscipis, & habitatorem supernæ illius ciuitatis
augusto sepulti corporis tenebris hospitio.

*Obiurgat populum ob quandam lunæ superstitionem,
Sermo.*

ET ipsi videtis fratres quod mea non cessat humilitas Sermo
omni circa vos solicitudine laborare, & ad frugem IV.
bonam vos tota festinatione conuertere: sed quãto plus F
laboro vobiscum, tanto amplius confundor in vobis. Cũ
enim video tot commonitionibus meis nullum vos ha-
bere profectum, labor meus iam non gratulationi est, sed
rubori. Dicit B. Apostolus: *Quis plantat vineam, & de fructu* 1. Cor 9
eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit? Ec-
ce ego pasco gregem Christi, & gregis fructum extorque-
re nõ valeo: pasco gregem Domini, & nulla ex eo religio-
si lactis alimenta percipio. Nulla enim me fidei eius dul-
cedo lętificat, sed quid ex eo profluit, asperum & amarum
est. Tunc enim pastor Christiani gregis lacte reficitur,
quando bonorum operum eius candore lætatur. Quis e-
nim fratres in vobis non grauiter ferat (non tamen de o-
mnibus dico; sunt enim inter vos quos ad religionis cul-
tum debeatis habere exemplo) quis inquam non moleste
ferat, sic vos esse vestrę salutis immemores, vt etiam cœlo
teste peccetis? Nam cum ante dies plerosque de vestræ a-
uaritiæ cupiditate pulsauerim, ipsa die circa vesperum tã- G
ta vociferatio populi extitit, vt irreligiositas eius penetra-
ret ad cœlum. Quod cum requirerem, quid sibi clamor
hic velit, dixerunt mihi quod laboranti lunæ vestra voci-
feratio subueniret, & defectum eius suis clamoribus ad-
iuuaret. Risi equidem, & miratus sum vanitatem, quod
quasi deuoti Christiani Deo ferebatis auxilium. Clama-
batis enim, ne tacentibus vobis perderet elementum;
tanquam infirmus enim & imbecillis, nisi vestris adiuua-
retur vocibus, non posset luminaria defendere quæ crea-
uit. Bene igitur facitis, qui diuinitati exhibetis solatium,
vt vobis iuuantibus possit cœlum regere. Sed si vultis hoc
plenius facere, cunctis & totis noctibus peruigilare de-
betis. Nam quoties putatis vobis dormientibus luna vim
passa est, & tamẽ de cœlo non corruit? Aut nunquid sem-
per circa vesperum defectum patitur? nonne aliquando
& circa lucem laborat? Sed apud vos vespertinis tantum
horis laborare consueuit, quando copiosa cena venter di-
stenditur, quãdo maioribus poculis caput mouetur. Tũc
igitur apud vos laborat luna, quando laborat & vinum.
Tunc, inquam, apud vos turbatur carminibus globus lu- H
nę, quando calicibus turbantur & oculi. Quomodo igitur
ebrius videre potes circa lunam quid agatur in cœlo, qui
circa te non vides quid agatur in terra? Hoc est plane quod
ait S. Salomon, dicens: *Stultus sicut luna mutatur.* Mutaris e-
nim sicut luna, dum stultus & insipiens ad motũ eius, qui Eccl. 27
Christianus fueras, incipis esse sacrilegus. Sacrilegium e-
nim creatori committitur, dum imbecillitas adscribitur
creaturæ. Mutaris ergo sicut luna, vt qui paulo ante fidei
deuotione fulgebas, postea perfidiæ infirmitate deficias.
Mutaris sicut luna, dum cerebrum tuum ita exinanitur sa-
pientia, sicut lunæ obscuritas: te vero teterrimæ tenebræ
mentis inuadunt, atque vtinam ô stulte sicut luna mute-
ris. Illa enim cito ad plenitudinem suam redit, tu ad sa-
pientiam nec sero conuerteris. Illa velociter colligit quod
amiserat lumen, tu nec tarde fidem recipis quam negasti.
Grauior ergo tua quam lunæ mutatio est. Luna defectum

A *Ps. 17.* luminis patitur, tu salutis. Quam bene igitur scriptum est de sapiente: *Et permanebit cum sole?* Permanet enim sapiens cum sole, cum constantia fidei permanet cum Saluatore. Sed dicit aliquis: Luna igitur non laborat? Laborat plane, negare non possumus, sed laborat cum ceteris creaturis, *Rom. 8.* *Ibid.* sicut ait Apostolus: *Quia omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc.* Et infra: *Quoniam & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis.* Liberabitur, inquit, à seruitute. Vides ergo quoniam luna non laborat carminibus, sed laborat obsequiis: non laborat periculis, sed laborat officiis: non laborat vt pereat, sed laborat vt seruiat. *Ibid.* Vanitati enim creatura subiecta est non sponte. Ergo luna à statu suo non sponte mutatur, tu de sensu tuo sponte mutaris. Illa in diminutionem sui conditione deducitur, tu in detrimentum tui voluntate pertraheris. Nolo igitur frater ita sis sicut luna cum deficit, sed esto sicut quando est plena atq; *Ps. 88.* perfecta. Scriptum est enim de iusto: *Sicut luna perfecta in æternum, & testis in cælo fidelis.*

Populum quod non frequentet Ecclesiam redarguit, Sermo.

B *Sermo. V* DEberem fratres post hos complures dies aliquid vberius prædicare, & reuertens à tanto examine sacerdotum, dulci vos sermone reficere. Bene dixi examine sacerdotum, quia sicut apes de diuinarum scripturarũ flosculis suauia mella conficiunt, & quidquid ad medicinam pertinet animarum, oris sui arte componunt. Recte comparantur apibus sacerdotes, quia sicut apes castitatẽ corporis præferunt, cibum vitæ cælestis exhibent, aculeũ legis exercent. Puri enim ad sanctificationem, suaues ad refectionem, seueri sunt ad vltionem. Apibus plane sunt comparandi, qui velut alueario quodam gratiam matris Ecclesiæ continent, in qua diuersorum meritorum cellulas dulcissimis prædicationibus componentes, de vno Saluatoris examine Christianorum examina multa producunt. Cum semper fratres non cessauerim vos paterna pietate corripere, miror nihil vos tot meis commonitionibus profecisse, & doleo quod frequens prædicatio mea non vos profectu aliquo salutis corrigat, sed qua- C dam contestationis pœna constringat. Prædicatio enim sacerdotis in plebe, saluandis est correctio, contestatio iudicandis. Contestamur enim illis ante iudicium quod illos maneat in ipso iudicio, vt tunc omni excusatione submota, & rei sint de peccatis, & obnoxij de contemptu. Vnde & ego interdum parcens vobis tacere vellem, sed malo vos contumaciæ causas reddere, quam me negligẽtiæ sustinere iudicium. Comperi enim fratres quod per absentiam meam ita rari quique ad Ecclesiam veniatis, ita pauci admodum procedatis, quasi me proficiscente mecum pariter veneritis, & quasi cũ necessitatibus ego pertrahor, vos mecum traxerit ipsa necessitas. Pariter ergo à domo Dei absentes sumus: sed hoc interest, quod me absentem necessitas efficit, vos voluntas. Nescitis quia etsi ego ab Ecclesia desum, Christus ab Ecclesia sua, qui est vbique, non deest? Venis frater ad Ecclesiam, non inuenis ibi Episcopum: sed si fideliter venis, inuenies ibi Episcoporum Episcopum Saluatorem, Nam Christianus qui tunc tantum procedit ad Ecclesiam, quando Episcopus D præsens est, non tam Dei causa videtur processisse, quam hominis: nec implesse Christiani timentis officium, sed *8. q. 1. c. quid autem.* amici deferentis obsequium. Quid autem ego vos arguo, cum possitis me vno sermone conuincere? Conuincor enim cum in hac parte clericos vobis magis video negligentes. Quomodo enim possum corrigere filios, cum fratres emendare non possim? Aut qua fiducia succensẽã laicis, cum à consortibus pudoris verecundia conticescã? Ego autem fratres non de omnibus loquor. Sunt certe quidam deuoti, sunt & alij negligentes; ego neminem nomino, conscientia sua vnumquemque conueniat.

E

Consolatur populum, ne quia illum sæpius obiurgauerit, deficiat animo, sed magis proficiat, Sermo.

AMarior fortasse fuerit increpatio mea superioribus prædicationibus, quod plerosque de vobis acrius magisterij seueritate conuenerim, & sim prosecutus quæ aliquot non blandimenta deferrent, sed tristitiam irrogarent. *Sermo. VI.* Verum nihil mea interest; ego enim gaudeo, sciens discipuli tristitiam magistri esse lætitiam. Tunc enim auditor proficit, quando austeriora annuntiat prædicator: tunc ei salus gignitur, quando tristitia emendationis ingeritur. Dicit enim B. Apostolus: *Nam quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur.* *2. Cor. 7.* Recte ergo lætor, quia salutem operor cum obiurgo; mœreat licet filius mei asperitate sermonis, me tamen delectat, qui proficere illum intelligo per mœrorem. Ait S. Apostolus: *Quis est enim filius quẽ non verberat pater?* *Heb. 12. 1. q. 5. c. non osculatur.* Non enim osculatur semper pater filium, sed & aliquando castigat. Ergo quan- F do castigatur qui diligitur, tunc circa eum pietas exercetur. Habet enim & amor plagas suas, quæ dulciores sunt cum amarius inferuntur. Dulcior enim est religiosa castigatio, quam blanda remissio. Vnde ait Propheta: *Dulciora sunt vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici.* *Prou. 27.* Igitur fratres quia post increpationis meæ vtilia verba credo vos benignitate sensuum profecisse, de sacris litteris aliqua conferamus. Sicut enim fons qui non solito humore distillat, exagitatur surculis, & ita largior inuenitur, ac primum ex eo turbida aqua producitur, vt vnda purior subsequatur: sic ergo & sanctitas vestra asperata quidem fuerat austeritate sermonis, sed deuotior facta est dulcedine pietatis. Turbulentum enim quiddam vestri animi forsitan retinebant, sed iam ex vestris moribus profluit omne quod purum est. Videamus ergo quid sit quod ait ad discipulos suos Dominus: *Vos autem quem me dicitis?* *Mat. 16* Non igitur tanquam ignarus interrogat Dominus quid de eo populi discipulique sentirent, sed tanquam sciens vniuersorum mentes, fidem manifestare voluit singulorũ, vt quod G corde credebant, ore narrarent. Alij enim Eliam esse credebant Dominum, alij Hieremiam, alij Ioannem Baptistam, Petrus solus Christum Dei filium confitetur. *Rom. 10.* *Mat. 16* Gradus quidam sunt fidei: & qui deuotius credit, religiosius confitetur. Pro hac deuotione dicitur Petro: *Ibid.* *Beatus es tu Simon Bariona, quoniam caro & sanguis nõ reuelauit tibi, sed pater meus qui est in cælis. Et ego dico tibi: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Cum vocaretur ergo Simõ, per hanc deuotionem vocatus est Petrus. Legimus dicẽte Apostolo de ipso Domino: *Bibebant de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus.* *1. Cor. 10.* Recte igitur quia petra Christus, Simon nuncupatus est Petrus, vt qui cum Domino fidei societatem habebat, cum Domino haberet & nominis Dominici vnitatẽ, vt sicut à Christo Christianus *Mat. 16* dicitur, ita & à petra Christo Petrus Apostolus vocaretur. Sed nec populorum opinionẽ possumus reprobare, qui vnum de Prophetis Dominum æstimabant. Nam ideo nonnulli velut Eliam Saluatorem forsitan putauerunt, quia ad cœlos Elias sicut Saluator ascendit. Sed non sicut H Elias Christus est. Ille enim ad cœlos rapitur, iste regreditur. *4. Reg. 2.* Ille tanquam infirmus ignea quadriga subuehitur, hic tanquam Deus propria virtute portatur. Ille sicut homo ducitur, hic sicut Saluator ascendit. Ille ducentes sequitur Angelos, comitantes sibi Angelos iste præcedit. Deniq; iidem Angeli remeantes in terram à Domino Saluatore dixerunt ad Apostolos: *Viri Galilei quid statis aspicientes in cœlum? Hic Iesus qui receptus est a vobis, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.* *Act. 1.*

S. AMBROSII CONCIONVM PRO VARIIS ACTIONIBVS FINIS.

E

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, SERMONES DE SANCTIS PER ANNVM.

IN FESTO S. LVCIAE VIRGINIS & martyris. Euangelium.

Matth. Cap. XIII.

SImile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro: quem qui inuenit homo, abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuersa quæ habet, & emit agrũ illum. Iterum simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas. Inuenta autem vna pretiosa margarita, abiit & vendidit vniuersa quæ habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti: quam, cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione sæculi: exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus & stridor dentium: Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis: Ideo omnis Scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patri familias, qui profert de thesauro suo noua & vetera.

B

Super verbis Euangelij: [Simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas.] &c.

Sermo.

Serm. I

SAtis ad correctionem vestram arbitror posse sufficere fratres dilecti, quod anteriore Dominica profecturus, nulla vobis sacrarum litterarum spiritalia dona largitus sum, sed tantum vos increpans & arguens pro peccato, sine aliqua prædicationis consolatione dimiserim. Volui enim vos hoc ipsum intelligere quã grauiter peccaueritis, quod diuina eloquia audire minime meruistis. Hæc enim sacerdotum vehemens & copiosa vindicta est, indignis quibusque litterarum cælestium sacramenta nõ credere, nec (sicut ait Dominus) dare sanctum canibus, neque margaritas proiicere porcorum pedibus inculcãdas. Perdit enim cælestis margaritæ gratiam quisquis eam fœdissimo peccatori circumdare conatur. Gemmã enim, sicut ipsi scitis, nisi auro non conuenit, margarita nisi pretiosis monilibus non aptatur. Estote ergo aurum optimũ, estote monile pretiosum, vt possit in vobis margarita spiritalis includi. Margarita enim Christus est Dominus, quam negotiator ille diues in Euangelio venditis omnib. rebus suis emere festinauit, & maluit omnes quas habebat sæculi gemmas amittere, tãtum vt vnam Christi emeret margaritã. Vnde fratres pro magnitudine quod amisetatis delicti volui vobis pandere Euangelicę refectionis eloquia, sed magis ingerere animo sæ indignationis iniuriam, & prius vos verberibus spiritalibus emendare, ac sic margaritæ ditare muneribus. Malui inquam peccatũ vestrum incusando acriter increpare, quam leniter dissimulando nutrire. Quisquis enim fratrem non arguit peccãtem, quodammodo hortatur vt peccet. Nolo autem putetis quod non de amore faciam, vos sæpius verberando. Filius enim qui castigatione dignus est, plus amatur, sicut ait scriptura sancta: *Quem enim diligit Dominus, corripit: castigat autem omnem filium quem recipit.* Dicite mihi si non dolẽdum fuerit hoc peccatum, sic vos salutis immemores tũc fuisse, vt beatissimis Apostolis Petro & Paulo honorificẽtiam minime reddideritis, cum ipsos esse sciatis doctores gentium, auctores martyrum, principes sacerdotum, nec volueritis eorum natalem nobiscum festiuissimum celebrare, atque illi cælesti interesse conuiuio, in quo martyrũ tanta lætitia, substantiam vitæ ipse nobis Dominus ministrauit? Vultis autem scire quantis bonis fraudati fueritis? Interrogate fratres qui tunc mecum pariter adfuerunt, quam refectiã Dominica mensa discesserint, vel quales secum domum spiritales diuitias reportauerint. Vnũ scio, quod si quis illa die honoratus aut diues ob natalem filij sui ad decimum vsque miliarium ad prandium rogauisset propter accuratas epulas, & inæquales mensuras, absque dubio vos ituros fuisse. Igitur fratres quotiescunq; martyrum memoriam celebramus, prætermissis omnib. sæculi actibus sine aliqua dilatione concurrere debemus, reddere illis honorificentiam, qui nobis salutem profusione sui sanguinis pepererunt, qui tam sacrata hostia pro nostra propitiatione Domino sunt oblati, præsertim cum dicat ad sanctos suos omnipotens Deus: Qui vos honorat, me honorat: & qui vos spernit, me spernit. Quisquis ergo honorat martyres, honorat & Christum: & qui spernit sanctos, spernit & Dominum.

Mat. 7.

Mat. 13

C

D

Prou. 3. Hebr. 12

F

Luc. 10.

IN CATHEDRA S. PETRI APOstoli. Euangelium.

Matth. Cap. XVI.

IN illo tempore. Venit Iesus in partes Cæsareæ Philippi: & interrogabat discipulos suos, dicẽs: Quem dicunt homines esse filium hominis? At illi dixerũt: Alij Ioannem Baptistam, alij autem Eliam, alij vero Hieremiam, aut vnum ex Prophetis. Dicit illis Iesus: Vos autem quem me esse dicitis? Respondit Simon Petrus, & dixit: Tu es Christus filius Dei viui. Respondẽs autem Iesus dixit ei: Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hãc petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Et tibi dabo claues regni cœlorum. Et quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis.

G

Super verbis Euangelij (Tu es Petrus, & super hanc petram,) &c.

Sermo.

Ser. II.

ADstruximus superiore Dominica S. Petrum in Saluatoris passione suis erroribus profecisse, & posteaquam negauit Dominum Deum, fuisse meliorem. Fidelior enim factus est postquam fidem se perdidisse defleuit, atq; ideo maiorem gratiam reperit quam amisit. Tanquam bonus enim pastor tuendum gregẽ accepit, vt qui sibi ante infirmus fuerat, fieret omnibus firmamentũ: & qui ipse interrogationis tentatione nutauerat, ceteros fidei stabilitate fundaret. Deniq; pro soliditate deuotionis Ecclesiarum petra dicitur, sicut ait Dominus: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Petra enim dicitur, eo quod primus in nationib. fidei fundamenta posuerit, & tanquam saxum immobile totius operis Christiani compagem molemq; contineat. Petra ergo pro deuotione Petrus dicitur, & petra pro virtute Dominus nũcupatur, sicut ait Apostolus: *Bibebant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus.* Recte consortium meretur nominis, qui consortium meretur & operis. In eadem enim domo Petrus fundamentum posuit, Petrus plantat: Dñs incrementum dat, Dñs irriguum subministrat. Petrus enim tentationibus suis proficit, fletibus suis gaudet, periculis suis crescit. Sic namq; in mari dum super vndas temerarius viator ingreditur, nutat incessu, sed cõualescit affectu; periclitatur corpore, sed deuotione non labitur; mergitur pedibus, sed Christi dextera sustentatur sustentabat fides quem vnda mergebat: & quem fluctuũ pro-

Dist. 50. c. fideliter.

Mat. 16

H

Act. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 3

Mat. 14

procella turbabat, Saluatoris dilectio confirmabat. Ambulauit enim in mari Petrus magis dilectione quam pedibus. Non enim videbat vbi pedum vestigium poneret, videbat autem vbi figeret vestigium charitatis. In naui enim positus considerat Dominum, & amore eius ductus descendit in mare, non cogitat labentes aquas, non flueta currentia: & dum Christum respicit, non respicit elementum. Credit fide etiam inter vndas solidum inuenire vestigium, iactetur licet fluctibus mare, ventis pelagus conturbetur, non tamen turbatur Petri semita, quæ ducit ad Dominum. Ambulat igitur super aquas Petrus, & sub pedibus eius mollis vnda non cedit. Legimus in veteri testamento filios Israël per mare Rubrum siccis itineribus ambulasse, & ad securitatem gradientium, ne laberetur vnda, in soliditatem quandam eam fuisse mutatam. Quãto hic melius, vbi ambulante Petro nec mutatur vnda, nec labitur? nec solidatur aqua, nec refugit? Melius inquã est vbi eadem vnda quæ fluctuat, & sustẽtat, vbi idem gurges qui mergitur, & famulatur, illic vt portaretur per mare populus Israël, meatum suũ natura perdiderat: hic portatur in aquis Petrus, & cursum suum flueta non perdũt. Temerarius ergo viator Apostolus noui itineris viã carpit, modo curuati gurgitis molem ascendit, modo subsidentis sinus vndæ descendit, & inter marinos fluctus ascensus illi itineris descensusque non deest: sed vbi turbatus ventis, exagitatus procellis incipit timere quod credidit, statim ei gurges subtrahitur, vnda subducitur, mox de fatiscente fide fatiscit semita, tunc exclamans Dominum Iesum, saluum se fieri deprecatur: quem apprehẽsum manu Saluator liberat, & obiurgat dicens: *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Hoc est, cur tam paruæ fidei es, vt qui credendo mare ambulare cœperas, non id perseuerando transires? Scriptum est enim: *Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.* Sed dum cunctaris & dubitas iter quod ingressus fueras, perdidisti. Cur inquam tam modicæ fidei es, vt non ea fide qua venire cœperas, peruenires? Intellige ergo quia in mari credulitas te portabat, perfidia submergebat. Igitur fratres S. Petrus dum fluctuat, dum mergitur, dum periclitatur, sic peruenit ad Dominum, ostendens nobis quod non nisi p pericula properatur ad Christũ. Multi enim diabolici fluctus sunt in hoc mundo, tentationum multa naufragia, à quibus ita liberari possumus, si clamãtibus manum suam Saluator extenderit. Nos ergo clamare ad Dñm non cessemus, ille auxiliũ solitum nõ negabit.

IN FESTO S. BASILII EPISCOPI & Confes. Euangelium.

Luc. Cap. XIV.

SI quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, & vxorem & filios, & fratres & sorores, adhuc autem & animã suam, non potest meus esse discipulus. Et qui non baiulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus. Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non prius sedens cõputat sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiẽdum: ne posteaquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui vident incipiant illudere ei, dicentes, Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit cõsummare? Aut quis rex iturus committere bellum aduersus alium regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? Alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, nõ potest meus esse discipulus. Bonum est sal, si autem sal quoque euanuerit, in quo condietur? Neq; in terrram, neq; in sterquiliniũ vtile est, sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi, audiat.

Ex verbis Euangelij: [*Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem,*] *&c. Sermo.*

SI diligenter aduertit vestra dilectio fratres, capitulum Euangelicum quod hodie lectum est, sensus vestros id ipsum capitulum potuit permouere, quomodo Dominus qui in lege, vt scriptura refert, mandauit: *Honora patrẽ tuum & matrem tuam, quemadmodũ præcepit tibi Dominus Deus tuus, vt bene tibi sit:* nunc dicat: (*Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, &c. non potest meus esse discipulus.*) Cui congruit quod in alio loco, cum interpellaretur à quodã: *Domine, permitte mihi primũ ire, & sepelire patrem meũ; respondit: Sine vt mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade, & annuntia regnum Dei.* Illi vero qui dicit: *Sequar te quocunque ieris:* respõdit: *Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos; filius autem hominis non habet vbi caput reclinet.* Cur ergo cum ab altero interpellatus fuerit vt quocumque iisset, religiosi seruitij causa sequeretur eum: alteri magis dixerit qui eum sequi cunctabatur, *Sequere me:* & priori spreto atque despecto, alium potius tacentem nec opinantemque delegerit. Et cum vtiq; acceptius voluntarium obsequium esse soleat quam coactum, & seruitium plus placeat non quod imperio exigitur, sed quod sponte defertur: cur ergo iste respuitur, cur velut indignus etiam recusatur? Ait enim ad eum Dominus: *Vulpes foueas habẽt, & volucres cæli nidos: filius hominis nõ habet vbi caput reclinet.* Primum itaque hoc considerare debemus, quod non est acceptor Dominus personarum (est enim æquus iudex & iustus) sed pro qualitate meritorum rependat dilectionis affectum, & eum eligat non qui verbis promptus, deuotione piger, sed qui fuerit lingua tacitus, mente deuotus, de quo dicit Propheta: *Tacitum te faciens, sapiens videberis.* De illo autem qui petulanter loquitur, refert scriptura: *Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui fecerit voluntatem meam.* Hinc ergo discimus quod ad Dominum non tam ore quam corde clamandum est. Igitur Saluator noster, qui cogitationes hominum sensusque præuideat, audiens quidem vocis obsequium, mentis autem versutiam recognoscens, tali illum animali comparat, quod aliud voce indicet, aliud moribus operetur. Vulpes latratu canis resonat, dolo rapinam fraudis exercet. Tacentem ergo nec opinantem assumit. Tacebat quidem lingua, sed spiritu loquebatur. Intelligimus enim quam deuotus fuerit, qui sicut ipse asseruit, patrem reliquit mortuum vt vitæ Dominum reperiret. Ait enim: *Permitte mihi prius ire & sepelire patrem meum.* Mortuũ ergo illum reliquerat, quem vt reuertens sepeliret exorat. Non eum dolor retinuerat, non mors retardauerat, quia festinabat ad vitam. Necdum morientis clauserat oculos, necdum rigentia membra condiderat: statim vt comperit aduenisse Dominum, oblitus paternæ pietatis, affectum maiorem pietate credidit plus Christum diligere, quam parentem. Legerat enim fortasse propheticam lectionem quæ dicit: *Obliuiscere populum tuum, & domum patris tui.* Propterea oblitus est patrem, dum memor est Saluatorem. Audierat enim Euangelium Domini: *Qui plus dilexerit patrem aut matrem, non est me dignus.* Ita cum Tobias iustificetur cum sepulturæ causa prandium dereliquerit, hic probatur cum causa Christi, patris reliquerit sepulturam. Ille enim non veretur ne interueniente opere terreni prandij epulas prætermitteret: hic metuit ne interueniente mora refectionem panis cælestis amittat. Vnde cum Christi contemplatione sepulturam omnib. debeamus, hic amore Christi patris deseruit sepulturam. Discutiamus itaque primo illius interpellationem, responsionemque Domini Saluatoris. Ait enim ille: *Sequar te quocumque ieris.* Prompta quidem, sed superba responsio. Iturus enim ad passionem erat Dominus, descensurus ad inferos, ascensurus ad cœlum: numquid in omnibus illum potest fragilitas humana comitari? Stulta est ista præsumptio potius quam religiosa confessio. Siquidem & Petro Apostolo dicitur à Domino, cum existimaret se sequi per omnia Saluatorem: *Quo vado, non potes me modo sequi.* Et cum pertinaciter insisteret, ac se ab eo nec morte disceret separandum, tanquam iactantiæ condemnatus audit quod esset Dominum tertio negaturus. Ita qui promittebat à confessione Christi nec morte diuelli, ab eius societate interrogatione ancillulæ separatur: & nisi modum quendam statuens, tertio cum dixisset Dominum negaturum, forsitan sæpius interrogatus, frequentius denegasset.

A Luc. 9. Quid ergo respondetur illi petulanti? *Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos; & filius hominis non habet vbi caput reclinet.* Videre cui rei subtiliter comparetur. Est enim hoc genus animalis fallax, & insidiis semper intentum, rapina fraudes exercens, quod nihil tutum, nihil otiosum, nihil patitur esse securum, quod inter ipsa quoque hominum domicilia prædam requirat. Tit. 1. Quam comparationem non solum propter illum scriptam puto, sed propter plerosque etiam Christianos, qui ore quidem Dominum confitentur, moribus autem vulpium fallacia diuersantur. Omnis enim Christianus qui sua vult peccata celare, hic spiritaliter vulpes est. Sicut enim vulpes propter fraudes suas latibulis demoratur: ita & peccator tacens propter conscientiam suam peccatorum foueis delitescit. Et sicut illa non audet inter medias hominum turbas morum suorum ostendere fallaciam, ita & hic erubescit in media Ecclesia conuersationis suæ nequitiam confiteri. Vulpem plane dixerim omnem Christianum qui suo insidiatur vicino, qui quotidie nititur fines alienos attodere, fructus B inuadere, animalia deuorare: & quod est familiare huic tempori, non iam vulpium more pullos, sed luporum more rapere porcos: qui dum suo labore possit se iuuare, ferarum rabie prædam captat alienam. Hæreticos etiam omnes arbitror vulpibus comparandos, qui cum in domo Domini habitare non possint, conuenticula sibi quędam velut foueas præparant tenebrosas, in quibus pertinaciter latentes insidiantur Ecclesiæ: vt si qua innocens anima forte processerit, velut pullum gallinæ matris absorbebant. Insidiantur inquam vulpes Ecclesiæ, hoc est hæretici Euangelicæ illi gallinæ, de qua ait Dominus: Matt. 23. *Quotiens volui congregare filios tuos sicut gallina colligit pullos suos sub alas suas? sed ipsa sicut Samson ardentes faces vulpibus religauit.* Iud. 15.

In Festo SS. Cantij, Cantiani, & Cantianillæ martyrum, Sermo.

Ser. IV. HOdie beatissimorum Cantij, Cantiani, & Cantianillæ natalis est. Quam bene & iucunde tres martyres vno pene vocabulo nuncupantur. C Nec mirum si similes sunt nomine, qui sunt similes passione, si vna est illis apud homines appellatio, quibus apud Deum est vna vocatio. Vniter enim vocati sunt à Domino, non interposito tempore aliter & aliter passi, sed omnes eodem ictu pariter martyrium pertulerunt. Quod quidem illis paternia quadam à Christo affectione concessum est, vt congruerent meritis qui vocabulis concordabant: & qui erãt consanguinitate fratres, fierent etiam sanctitate germani: & quorum membra vnius corporis substantia vegetabat, eorum animas eiusdem fidei confessio coronaret. Refert de beatis supradictis historia, quod tempore passionis cum eos persecutor inquireret, ascenso vehiculo iunctis mulabus eos sedere voluisse: & cum non longe ab vrbis mœnibus iter agerent, vnum animal de subiunctis subito corruisse, atque ita illos à persecutoribus comprehensos tentos ad pœnam. Quod factum quam gloriosum sit, & à diuinitate dispositum, debemus aduertere. Semper enim Deus quos elegit, hos victores subuectione sublimi in aulã regni cælestis inducit. 4. Reg. 2. Nam sicut Elias curru applicito quasi ascendit ad cœlum, ita & isti vehiculo D admoto ad martyrium peruenerunt: & quadriga sicut illum euexit ad requiem, ità hos portauit ad gloriam. Et quamuis illa ignea quadriga fuerit, hæc tamen inferior non habenda est, quia illa vnum gestauit prophetam, hæc tres martyres sustentauit. Sed dicit aliquis: Gloriosius est gestari quadriga ignea, quam terrena. Nec hoc plane defuit sanctis viris. Nam sicut Eliam ignea quadriga portabat, ita & martyres fides ignea iam ferebat. Ferebat, inquam, illos Christus, qui lumen est, qui ignis est, de quo scriptum est: *Dominus noster ignis consumens est.* Deut. 4. & Heb. 12. Ergo cum beatos, de quibus loquimur, persecutor vrgeret, vehiculum conscenderunt. Qua causa? vt fugerent? Absit. Non vt fugerent, sed vt martyrium citius peruenirent: non vt latitarent, sed vt Christianos se cunctis transeuntibus manifestius approbarent. Ceterum occultius inter plures in ciuitate latere potuerant, tutius per diuersa singuli E fugæ præsidium commendare. At vero vbi quis congregatione habita, stratis vehiculis; apparatu disposito per aggerem publicum egreditur, illic non fuga dicenda est, sed profectus est. Sancti enim viri hoc facto velut in triumphali curru positi contestabantur dicentes; Ecce persecutor, ecce proficiscimur, ecce præcedimus, quid resides? quid moraris? Subsequere nostra vestigia. Nolumus enim videri inuiti ducti ad pœnam, qui pręcedere nos profitemur ad gloriam.

In Festo SS. Geruasii & Prothasii martyrum.

De inuentione corporum eorundem Sanctorum, Sermo.

Ser. V. Ps. 18. HEsterno die tractaui versiculum Psalmi: *Dies diei eructat verbum* prout nostri captus tulit ingenij: hodie mihi non solum superiore tempore, sed præsenti quoque prophetasse videtur scriptura diuina. Nam cum diebus ac noctibus continuatam videam sanctitatis vestræ celebritatem, F istos esse dies prophetici carminis oracula declararunt, hesternum atque hodiernum, de quibus opportunissime dicitur: *Dies diei eructat verbum,* & istas noctes, de quibus aptissime disputatur, *quia nox nocti indicat scientiam.* Ibid. Quid enim aliud hoc biduo nisi verbum Dei intimo eructastis affectu, & scientiam vos habere fidei probauistis? Cui tamen celebritati vestræ, qui solent, inuident. Et quia celebritatem vestram inuidis animis ferre non possunt, causam celebritatis odere, atque in tantum amentiæ prodeunt, vt negent martyrum merita, quorum opera etiam dæmones confitentur. Sed hoc non mirum. Siquidem tãta est incredulorum perfidia, vt tollerabilior sit diaboli plerumque confessio. Dicebat enim diabolus: *Iesu fili Dei viui, quid venisti ante tempus torquere nos?* Et cum audirent Iudæi, ipsi tamen Dei filium denegabant. Et nunc audistis clamantes dæmones & confitentes martyribus quod pœnas ferre non possint, & dicentes: *Quid venistis vt ante tempus nos tam grauiter torqueatis?* Matt. 8. Et Ariani dicunt non sunt isti martyres, ne torquere diabolum possunt, nec aliquem G liberare, cum tormenta dæmonum ipsorum voce probentur, & beneficia martyrum remediis cæcorum, & absolutorum indiciis declarantur. Negant cæcum illuminatum, sed ille non negat se sanatum. Ille dicit: Video, qui non videbam. Ille dicit: Cæcus esse desiui, & probat facto. Isti beneficium negant, qui factum negare non possunt. Notus homo est, publicis cum valeret mancipatus obsequiis, Seuerus nomine, lanius ministerio. Deposuerat officium postquam inciderat impedimentum. Vocat ad testimonium homines quorum ante sustentabatur obsequiis. Eos indices suæ visitationis accersit, quos habebat testes & arbitros cæcitatis. Clamat, quia vt contigit fimbriam de veste martyrum qua sacræ reliquiæ vestiuntur, redditum sibi lumen sit. Nonne simile istud est atque illud quod in Euangelio legimus? *Vnius enim potentiam laudamus auctoris:* Ioan 9. nec interest vtrum opus sit, an munus, cum & muneretur in opere, & operetur in munere. Quod enim aliis faciendum donauerit, hoc in aliorum opere nomen eius operatur. Legimus ergo in Euangelio, Iudæos cum viderent in illo cæco sanitatis remedium, requisisse H parentum testimonium. Interrogabant: Quomodo videt filius vester? cum ille diceret: Cæcus cum essem, modo video. Hoc & iste dicit: Cæcus fui, & modo video. Interrogate alios si mihi non creditis, interrogate extraneos, ne adstipulari mihi parentes putetis. Detestabilior istorum quam Iudæorum pertinacia. Illi cum dubitarent, vel parentes interrogabant: isti occulte interrogant, palam negant, iam non operi increduli, sed auctori. Sed quæro quid non credant, vtrum à martyribus possint aliqui visitari: hoc est Christo non credere, ipse enim dixit: Et maiora his facietis; an ab istis martyribus, quorum merita iamdudum vigent, corpora dudum reperta sunt? Ioa. 14. Quæro hic, vtrum mihi an sanctis martyribus inuideant? Si mihi, nunquid à me aliquæ virtutes fiunt? Nunquid meo opere, meo nomine? Cur igitur mihi inuident, quod meum non est? Si martyribus (restat enim vt si mihi non inuident, martyribus inuidere videantur) ostendunt alterius

A fidei fuisse martyres, quam ipsi credunt. Neque enim aliter eorum operibus inuiderent, nisi fidem in his fuisse eã quam ipsi non habent iudicarent. Fidem illam maiorum traditione firmatam, quam dæmones ipsi negare non possunt, sed Ariani negant. Audiuimus hodie dicentes eos quibus manus imponebatur, neminem posse esse saluum qui patrem & filium & spiritum sanctum negaret, qui Trinitatis omnipotentem virtutem non crederet. Luc. 4. Confitetur hoc diabolus, sed Ariani nolunt fateri. Dicit diabolus, sic torqueatur quemadmodum ipsi à martyribus, torquebatur, qui spiritus sancti deitatem negarit. Nō accipio diaboli testimonium, sed confessionem. Inuitus dixit diabolus, & exactus & tortus. Quod nequitia supprimit, extorquet iniuria. Cedit diabolus plagis, & adhuc cedere nesciunt Ariani. Quanta perpessi sunt, & quemadmodum Pharao, malis suis indurantur. Dicebat diabolus, Exo. 9. vt scriptum legimus: *Scio te quis sis, tu es filius Dei.* Dicebant Marc. 1 Iudæi: *Nescimus quis sit.* Dicebant hodie & superiore die vel Luc. 4. nocte dæmones: Scimus quia martyres estis. Et Ariani Ioan 9. dicunt: Nescimus, nolumus intelligere: nolumus credere. B Dicunt dæmones martyribus: Venistis perdere nos? Ariani dicunt: Non sunt dæmonum vera tormenta, sed ficta & composita ludibria. Audiui multa componi, hoc nemo vnquam fingere potuit vt dæmonem se esse simularet. Quid illud quod ita exagitari eos videmus quibus manus imponitur? vbi hic locus fraudi est? vbi suspicio simulandi? Sed non ego ad suffragium martyrum vsurpo vocem dæmoniorum. Beneficiis suis sacra passio comprobetur. Habet iudices, sed purgatos: habet testes, sed absolutos, Melior vox est quam sanitas loquitur eorum Gen. 4. qui debiles aduenerunt. Melior vox est quam sanguis emittit. Habet enim sanguis vocem canoram, quæ de terris ad cœlum peruenit. Legistis dicente Domino: *Sanguis fratris tui clamat ad me.* Et hic sanguis clamat coloris indicio: sanguis clamat operationis præconio: sanguis clamat passionis triumpho. Satisfactum est petitioni vestræ vt condendas hesterno in hodiernum diem differremus reliquias.

C

In Festo SS. Martyrum Octauij, Aduentitij & Solutoris. Sermo.

Serm. VI. CVm omnium sanctorum martyrum fratres, deuotissime natalem celebrare debemus, tum præcipue eorum solemnitas tota nobis veneratione curãda est, qui in nostris domiciliis proprium sanguinem profuderunt. Nam licet vniuersi sancti vbiq; sint, & omnibus prosint: specialiter illi tamen pro nobis interueniunt, qui & supplicia pertulere pro nobis. Martyr enim cum patitur, non sibi tantum patitur, sed & ciuibus. Sibi enim patitur ad præmium, ciuibus ad exemplum. Sibi patitur ad requiē, ciuib. ad salutem. Exemplo enim eorum didicimus Christo credere, didicimus contumeliis vitam æternam quærere, mortem didicimus non timere. Videte ergo quid martyribus debeamus, in quo alter tortus est, vt alius saluaretur: alter carnificem pertulit, vt Christum alter agnosceret: alter morti addictus est, vt alius vita potiretur æterna: & ad postremum sanctus occisus est, vt peccator euaderet. Beati igitur martyres nec sibi vixerunt, nec sibi sunt D mortui. Exemplum enim nobis reliquerunt: bene viuendi, conuersationis: tolerando fortiter, passionis. Nam ideo Dominus per totum mundum diuersis in locis pati martyres voluit, vt tanquam idonei testes nos præsenti quodam fidei exemplo suæ confessionis vrgerent, vt humana fragilitas quæ prædicationi Dominicæ aditu longiore vix credit, vel, præsenti oculorum martyrio crederet beatorum. Cuncti igitur martyres deuotissime percolendi sunt: sed specialiter ij venerandi sunt à nobis quorũ reliquias possidemus. Illi enim nos orationibus adiuuãt, isti etiam adiuuant passione. Cum his autem nobis familiaritas est. Semper enim nobiscum sunt, nobiscum morantur: hoc est, & in corpore nos viuentes custodiunt, & de corpore recedẽtes excipiunt. Hic, ne peccatorum nos labes absumat: ibi, ne inferni horror inuadat. Nam ideo hoc à maioribus prouisum est, vt sanctorum ossib. nostra corpora sociemus, vt dum illos tartarus metuit, nos pœna non tangat: dum illis Christus illuminat, nobis tenebrarum caligo diffugiat. Cum sanctis ergo martyrib. istis quiescentes, euadimus inferi tenebras, eorum propriis meritis, attamen consocij sanctitate. Ait enim Dominus Matt. 16. Petro: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meã, & portæ inferi non præualebunt ei.* Si ergo Apostolo & martyri Petro inferni porta nō præualet: quisquis sociatur martyri, tartarō non tenetur. Martyres enim inferni porta nō possidet, quoniam eos paradisi regna suscipiunt. Nam videmus eos vtiq; iam regnare. Cernimus enim ab iis frequenter obsessos immundissimis dæmonibus homines liberari, ita vt cælesti medicina & captiua anima de diaboli laqueis eruatur, & ipse diabolus vinculis igneis alligatus producatur de sua captiuitate captiuus, vt qui prædam paulo ante ceperat, ipse subdatur in prædam. Hæc & alia potiora mirabilia per sanctos fieri omnibus notum est. Et ideo fratres veneremur eos in sæculo, quos defensores habere possumus in futuro. Et sicut eis ossibus parentum nostrorum iungimur: ita & eis fidei imitatione iũgamur. In nullo enim ab ipsis separari poterimus, si sociemur illis tam religione quam corpore. F

IN FESTO S. IOANNIS Baptistæ Euangelium.

Luc. CAP. I.

ELizabet impletum est tempus pariendi: & peperit filium. Et audierunt vicini & cognati eius, quia magnificauit Dominus misericordiam suã cum illa: & congratulabantur ei. Et factum est, in die octauo venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine patris sui, Zachariam. Et respondens mater eius, dixit: Nequaquam, sed vocabitur Ioannes. Et dixerũt ad illam: Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Annuebant autem patri eius, quē vellet vocari eum. Et accepit pugillarem, & scripsit, dicens: Ioannes est nomen eius. Et mirati sunt omnes. Continuo autem resoluta est lingua eius, & apertum est os eius, & loquebatur benedicens Deum. Et factus est timor super omnes vicinos eorum: & super omnia montana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc. Et posuerunt omnes qui audierant in corde suo dicentes: Quis putas, puer iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo. Et Zacharias pater eius impletus est Spiritu sancto, & prophetabat, dicens: Benedictus Dominus Deus Israel: quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ. G

IN sancti ac beatissimi Ioannis Baptistæ laudibus, cuius natalem hodie celebramus, quid potissimum prædicem nescio: vtrum quod mirabiliter natus sit, an quod mirabilius sit occisus. Natus enim est in prophetia, in veritate peremptus est,: nascendo annuntiauit Saluatoris aduentum, moriendo condemnauit Herodis incestum. Vir enim sanctus & iustus, & qui præter communem hominum natiuitatem ex repromissione generatus fuerat, hoc de Deo meruit, ne communi cũ ceteris de sæculo morte discederet: sed corpus quod Domino donante susceperat, Dominum confitendo deponeret. Ergo Ioannes per omnia volũtatem Domini fecit, quia propter opus Domini & natus est & defunctus. Nã vt natiuitatis eius seriem breuiter repetamus, cum essent pater eius Zacharias & mater eius Elizabet ætatis senectute defessi, & nulla filiorum prole gauderent, procreãdi etiam illis liberos tempus florentissimum præteriisset, ita vt de suscipienda iam sobole ipsa etiam eos vota deficerent, subita per Angelum repromissione donantur, & nasci Ioannē Gabriel sanctus annuntiat, dicens: *Ne timeas Zacharia, ecce exaudita est deprecatio tua, & vxor tua Elizabet concipiet & pariet filium.* Exaudita est, inquit, oratio tua, vnde intelligimus quod Ioannem Zachariæ iustitia magis orãdo genuerit, quam Elizabet senectus procurando susceperit. Hinc inquam intelligimus quod Ioannem obsecratio Serm. VII. Matt. 6. H Luc. 1.

A tio creauerit, non voluptas. Cum enim materni vteri viscera ætatis senectute frigescerent, & fessi corporis membra fœcunditatis gratiam perdidissent, contra impossibilitatem corporis, contra sterilitatem viscerum, Zachariæ precibus Elizabet vterus intumescit, & concepit Ioanné, non natura, sed gratia. Vnde necesse erat sanctum nasci filium, qui nō tam complexibus quam orationibus gigneretur. Minus autem mirari debemus quod tantam Ioānes gratiam in nascendo meruerit, debuit enim præcursor & præuius Christi aliquid simile habere natiuitati Domini Saluatoris. Si quidem Dominus de virgine gignitur Ioānes de sterili procreatur. Ille de adolescentula immaculata depromitur, iste de vetula iam fessa generatur. Habet ergo & huius natiuitas aliquid gloriæ atque miraculi. Quamuis enim vilior partus mulieris videatur esse quam virginis, tamen sicut Mariam scimus quod virgo peperit, ita in Elizabet miramur quod anicula procreauerit Quod quidem factum, mysterium aliquod arbitror continere, vt Ioannes qui veteris testamēti figuram gerebat, senis B muliérculæ frigido sanguine nasceretur: Dominus autem qui regni cælestis Euangelium prędicaret, feruentis iuuenculæ flore progrederetur. Maria enim conscia virginitatis miratur fœtum visceribus inuolutum: Elizabet autē conscia senectutis erubescit partum vtero prægrauato. Dicit enim Euangelista: *Occultabat se mensibus quinque.* [Ibidem] Illud autē quam mirandum, quod idem Gabriel archangelus vtriusque natiuitatis officium repræsentat? Zachariam solatur incredulum, confidentem Mariam cohortatur. Ille quia dubitauit, vocem perdidit: hæc quia statim credidit: verbum salutare concepit. Hoc etiam in laudibus Ioannis minime tacendum videtur, quod nondum natus etiā prophetat: & adhuc in materni vteri finibus constitutus, aduentum Christi, quia voce non poterat, gaudiis confitetur. Dicit enim Elizabet ad sanctam Mariam: *Simul vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo.* [Ibidem] Exultat enim Ioannes antequam nascatur, & priusquam mundi oculis habitum recognoscat, iam spiritu mundi Dominū recognoscit. In quo arbitror propheticam conuenire sententiam, quæ dicit: [Hier. 1.] *Priusquam te formarem in vtero, noui te: & priusquam exires de vulua, sanctificaui te.* C Vnde mirari non debemus quod ab Herode missus in carcerem clausus Christum semper suis discipulis intimaret: [Mat. 11. Luc. 1.] cum etiam clausus in vtero eundem Dominum gestibus prædicarit.

De prærogatiua eiusdem S. Ioannis Baptistæ.

Sermo alius.

[Sermo VIII.] Sancti Ioannis Baptistæ natalem hodie prosecuturus tacere vellem, & laborem atque imperitiam meam silentio coërcere: sed ipsa vis nominis eius minime me silere permittit. Nam nuncupatio vocabuli ipsius, pectoris nostri vrget secreta, silentii nostri resoluit arcana, & quod dissimulatione reticetur, admiratione compellitur. [Ibidem] Si enim pater Zacharias cum eum nominauit, vocem recepit: quanto magis cum laudamus illum, eloquium promeremur? & si illius os cum in sæculo nasceretur aperuit, quanto magis cum pro Christo patitur, ora nostra fœcū- D dat? Cum enim Zacharias pater eius propter incredulitatem natiuitatis illius ab angelo Gabriele silentii esset taciturnitate multatus, etiam diu mutus verborum dispendio mentis secreta velaret, subito nato Ioanne filio, cum apud proximos esset contentio quo nomine vocaretur, offeruntur patri tabulæ, vt vocabulum eius pro sui arbitrio ipse describeret, & quod sermone non poterat, litteris loqueretur, tunc mirum in modum acceptis pugillaribus vt stylum figeret, linguam resoluit, ac litteras sermone præuenit, & Ioannem non testatus est, sed locutus. Videte igitur sancti Baptistæ meritum, vocem patri reddidit [Ibid.] sacerdoti eloquentiam reparauit. Videte inquam meritū, os quod angelus alligauerat, Ioannes absoluit: quod Gabriel obstruxerat, paruulus reserauit: quamquam & ipse [Mal. 3.] sit angelus, sicut scriptum est de eo: *Ecce mitto angelum meū ante faciem tuam.* Respicite igitur Ioannem, quanta vis sit E eius vocabuli, cuius nuncupatio reddidit muto vocem, patri pietatem, populo sacerdotem. Prius enim erat tacēs lingua, sterilis filio, priuatus officio: at vbi Ioannes nascitur, fit repente pater propheta vel pontifex, loquela vsum recipit, prolem affectio suscipit, sacerdotem functio recognoscit. Cum ergo tanta vis sit eius vocabuli, dicturi de eo, etsi tacere volumus, silere non possumus. Ipse enim Ioannes vox clamātis dicitur. Quis igitur qui vocem laudet & taceat? clamorem admiretur & mutus sit? Ait enim ipse de se: *Ego sum vox clamantis in deserto.* Videte quid dixerit. Non enim ait tantum: [Ioan. 1.] *Ego sum vox, sed & clamantis vox* [Ibidem] scilicet, vt ad fidem consequendam, vox aures penetret, clamor corda concutiat, vox regnum prædicet, clamor iudicium comminetur, Magnus igitur Ioannes, cuius magnitudini etiam Saluator testimonium perhibet, dicens: *Inter natos mulierum maior non est Ioanne Baptista.* [Luc. 7.] Præcellit cunctis, eminet vniuersis, antecedit prophetas, supergreditur patriarchas, & quisquis de muliere natus inferior est Ioanne. Sed debemus diligēter inquirere cur F ita Dominus dixerit, hoc est. *Inter natos mulierum*, & nō potius dixerit. Inter filios virorum non est maior Ioanne, cū vtique mulieres natos sine viris habere non possint. Hoc autem dixit, quia numerosior est proles mulierum quam virorum. Est enim mulieris filius, qui viri filius non est. Denique sancta Maria genuit filium, qui patrem hominē non haberet. Dominus enim est mulieris filius, & viri filius non est, sicut dicit Apostolus: *Natum de muliere, factum sub lege, vt qui matrem in terris habet, patrem haberet in cælis.* [Gal. 4.] Ergo in laudem Ioannis fœcundioris sexus generatio ponitur, vt nullius ab eo natiuitas separarer. Dicit forte aliquis: Si [Luc. 7.] inter natos mulierum maior est Ioannes, numquid etiam maior est Saluatore? Absit. Ioannes enim natus mulieris, Christus autem virginis natus est. Ille corruptibilis vteri finibus effusus est, iste impollutæ vuluæ flore progenitus Ideo autem cum Ioannis natiuitate Domini generatio deputatur, ne Dominus extra veritatem videret esse conditionis humanæ.

De vita eiusdem S. Ioannis Baptistæ.

G

Sermo alius.

Diximus iam supra, cum silētii nostri veniam peteremus, [Sir. IX] quod pro salute communi sacerdotibus etiam tacentibus doctrina euangelica taceat, & quod silentium eorum suppleret diuina sententia. Semper enim diuina scriptura loquitur & clamat, sicut scriptum est de Ioanne *Ego sum vox clamantis in deserto.* [Ioan. 1.] Non enim tantum in illo tempore clamauit Ioannes, quo Pharisæis annuntians Dominum Saluatorem, dixit: *Parate viam Domini, rectas facite semitas eius*: [Mat. 3. Marc. 6 Mat. 3. Gen. 4.] sed & hodie clamat in nobis, & vocis suæ tonitruo deserta nostrorum concutit peccatorum. Ac licet sācta martyrii morte dormierit, vox tamen eius viuis, dicit enim & nobis hodie: *Parate viam Domini, rectas facite semitas eius.* Semper enim scriptura diuina clamat & loquitur. Vnde & ad Cain dicit Deus: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me.* Nulla vtique sanguini vox est, sed clamare dicitur sanguis quin innocens effusus est, non tam voce quam causa, & interpellare Dominum non prosecutione eloquii, H sed indignatione commissi, ac reatum suum non tam verborum accusare sermonibus, quam conscientiæ ipsius criminatione constringere. Quamuis enim malum factum si in verba producatur, excusationem fortasse recipit, nisi conscientia reuocetur, non potest excusari. [Rom. 2. Mat. 3.] Cōnscientia enim reatum suum semper tacita sine contradictione conuincit, & iudicat. Hodieque ergo Ioannes clamat & dicit: *Parate viam Domini, rectas facite semitas eius.* Parare ergo iubemur viam Domini scilicet non aggerem itineris, sed fidei puritatem Dominus enim non terrenam semitam carpit, sed per secreta mentis incedit. Si quid igitur in hac via fuerit moribus asperum, crudelitate durum, conuersatione pollutum, iubemur mundare, exæquare, componere, vt superueniens Dominus non offendat in nobis, sed magis reperiat viā castitate puram, proclinem fide, eleemosynis eminentem. Quod au-

A rem tali itinere incedere soleat Dominus, Propheta describit, dicens: *Iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus*
Psa.67. *nomen est ei.* Sed videamus, ipse Ioannes qui parare viam Domino iubet, quam ipse viam parauerit Saluatori. Per omnia plane adueniente Christo tramitem vitæ suæ com-
Mat.3 posuit & direxit. Nam fuit vtique ieiunus, humilis, parcus & virgo. Omnes enim has virtutes eius Euangelista describens ait: *Ipse autem Ioannes vestitum habebat de pilis camelorum, & zona pellicea circa lumbos eius. Esca autem eius erant locustæ & mel siluestre.* Quæ igitur maior humilitas in Propheta, quam contemptis mollibus indumentis, pilorum asperitate vestiri? Quæ deuotior fides, quam præcinctum zona paratum esse semper ad omne seruitutis obsequium? Quæ præclarior abstinentia, quam spretis vitæ huius deliciis stridulis vesci locustis ac melle siluestri? Quæ omnia hæc quoniam Prophetæ vsui erant, arbitror in his ipsis prophetiam fuisse. Nam vtique cum prænuntius Christi vestimentum habebat camelorum asperitate contextum, quid aliud significat, nisi quod ipse Christus adueniens ysurus esset indumento humani corporis,
B quod erat peccatorum asperitate densatum? & quod velut immundissimæ bestiæ, hoc est, gentilis populi circumdatus exuuijs deformitatem eius ipse gestaret? Zona vero pellicea quid aliud demonstrat, nisi hanc fragilem carnem nostram, quæ ante aduentum Christi dominabatur ad vitia, post aduentum eius restrictam esse ad virtutem? vt quæ ante luxutiando dilatabatur in pinguedinem, nunc abstinendo attenuaretur in pellem? Exi-
Marc.6 tum vero eius quam beatum legimus, scilicet quod psaltria regis filia post illam inimicam voluptatem caput eius petierit. Quid mirum si psaltria occidit prophetam, quia luxuria semper est inimica iustitiæ: & iniquitas sine cessatione persequitur veritatem? In quo facto grande mysterium continetur. Nam vtique ipsa psaltria synagogæ est comparanda, quæ Christum dum luxuriatur, occidit. Quod autem ista psaltria synagoga sit, di-
Mat.11. cit Dominus ad Iudæos: *Cantauimus vobis, & non saltastis.* Cur autem à Ioannis corpore caput ablatum sit,
1 Cor. 11. manifesta res est. *Ioannes* (sicut scripturis adstruitur) *typum legis gerebat.* De Domino autem legimus, quia viri ca-
C
Marc.6 put Christus est. Ergo cum à Ioannis corpore caput eius aufertur, Christus quodammodo à Iudæis legis cultoribus separatur. Remansit enim illis sine Saluatore
Psal.67 lex exanimis & truncata. Nam ex eo vtique Iudæi diuina non sapiunt, ex quo sine capite esse cœperunt. Iter igitur facit Domino qui inter cæteras continentiæ virtutes matrimonii limitem non excedit, nec coniugij præscriptum terminum adulterina permixtione commaculat. Sunt enim nonnulli qui cum legibus vxores duxerint contra diuinitatis legem sibi sociant concubinas, non intelligentes quod contrahendo matrimonia propriis se vinculis constrinxerunt. Qui enim legibus ducit vxorem, profitetur se contra legem non esse facturum. Reum ergo ipse se statuit, qui adhibendo sibi adulteram ius pollicitationis excedit. Sed dicit aliquis: Vxorem non habeo, & ideo mihi ancillam sociaui. Audi quid dicat scriptura ad Abraham
32. q. 4. c. dicat aliquis: & Ios. *Ejce ancillam, & filiũ eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ.* Si igitur ancillæ filius hæres non est, ergo nec filius est. Cur ergo quæritur tale coniugium, de quo susceptus
D filius nec successionis possit hęres esse nec sanguinis? Nec
par. s. c. 10. enim habere potest hæreditatis consortium, qui non habet originis priuilegiũ. Cur inquam quæritur tale contu-
Gen 21 bernium, de quo nati filii non matrimonii, sed testes sint
Gal. 4. adulterii? Cur huiusmodi suscipiuntur adulterini, qui patri pudori sint, non honori? Dicit scriptura: *Adulterorum fi-*
Sap. 3. *lij non initiati erunt, & iniquo toro semen exterminabitur.* Mulier igitur tua si talibus moribus prædita est, vt mereatur consortium, mereatur & nomen vxoris, præsta concubinæ tuæ libertatem & nomen vxoris, ne tu adulter sis potius quam maritus. Sed & ille iter facit Domino Christianus
Psa.67. qui professionis suæ exhibet ei fidele seruitium, & castitatem quam promisit, custodit tam mente q̃ corpore. Sunt enim plerique qui singularem vitam proponentes, singuli esse non possunt, sed quærunt sibi contubernia, atque vtinam fratrum. Inuenisti Christianum monachum, cui cũ fratre non conuenit, & libenter ei conuenit cum sorore, E
qui non sequitur seniorem vtilia commonentem, & sequitur adolescentulam incongrua cachinnãtem, eius etsi sincerum corpus sit, anima non potest esse sincera. Sed & ille clericus iter Domino facit, qui secundum Euangelium viuit, & per omnia obtemperat sacerdoti. Aliqui enim cum sint minus subditi, moleste ferunt quum à senioribus arguuntur. Dicunt, Grauiter irascitur episcopus, patientior esse deberet. Audi ergo optime clerice, Sacerdotis exigis patientiam, & tui non exigis disciplinam? Nescis quia mihi salutis causa arguere aliquando permissum est, tibi nũquam peccare concessum est? Dicit enim Apostolus: *In-* 1. Tim. 4.
crepa opportune, importune argue. Esto ergo in omnibus subditus sacerdoti, si vis eum esse mansuetum.

In Festo SS. Apostolorum Petri & Pauli.

Beati Petri Apostoli specialia quædam differit. Sermo.

NAtalem beatissimorum Apostolorum Petri & Pau- Ser. X.
li hodie celebrãtes, diuersis epulis nos reficere de- F
bemus, & tantam festiuitatem magna cũ lætitia celebrare? Quis .n. talium virorum solemnitatẽ non magna cum lætitia debet celebrare? Quis enim talium virorum solemnitate nõ magnos sibi exhibeat apparatus, vt quo plus expenderit, plus se Apostolos confirmet amare? Verumtamen non opus est proprio sumptu ad refectionem nostrã nã natali suo sanctus Petrus ipse nos reficit. Est enim non omnibus copiis refertum vas ei, quod illi de cælo esurienti delatum est. Igitur qui esurit sicut Petrus, reficitur ipse cum Petro. Vt quid ergo præparemus nobis proprium Act.10.
prandium, cum apostolico ferculo saginemur? Cur nobis inquiramus terrenas epulas, cum cælestes copias habeamus? Dicit enim sanctus Lucas in actibus Apostolorum, Ibidem
post orationem esurienti Petro circa horam sextam aperto cęlo vas quoddam splendidum velut linteum fuisse delatum, in quo erant quadrupedia & repentia terræ, & volatilia cæli, & dixisse Dominum ad eum: *Petre surge, immola* Act.3.
& manduca. Ecce Petrus qui dicit alibi *Aurum & argentum nõ est mihi*: nunc conuiuii eius vasculum splendidius est argento. Et qui propter Christum argenti speciem refutasset, per Christum argenti nitore ditatur. Pransuro igitur G
Petro desunt cocorum apparatus, desunt obsequia famulorum, sed quod est melius, ministeria diuina non desunt, & vtili commutatione sancto viro quod deest in terris, abundat in cælis. Vt reficiatur enim Petrus, non cellarium sollicite reseratur, sed cælum ipsum protinus aperitur. Legimus in scripturis sanctum Eliam in deserto coruis ministrantibus pastum, quanto melius Petrus, cui non 3. Reg. 17.
paruam escam terra auis porrigit, sed integrum conuiuium multitudo angelica subministrat? Post orationem ergo esuriit Petrus. Mirandum cur sanctum virum post orationem fames sequatur, cum soleat fames oratione depelli, & esuriens anima non nisi obsecrationibus saginari. Sed puto Petrum post orationem non cibum esurisse Act.10.
hominum, sed salutem, nec inedia vexatum esse corporis, sed inopia credentium laborasse. Cum enim Iudaicus populus perfidus & ingratus illo prædicante Christo non crederet, famem quodammodo Petrus sui officii sustinebat. Famem enim patitur qui minime fructum sui Ibid.
laboris assequitur. *In cœnaculum igitur ad orationem festinus a-* H
scendit. Bene ait, in cœnaculum ad orationem ascẽdisse Petrum, quia omnis sanctus quando orat, relinquens humilia vel terrena in altum mentis extollitur, & in sublime suspensus rapitur, & cogitatione sancta cælo vicinus efficitur. Atque ibi esurienti illi, hoc est, cogitanti in cordis sui sublimiori loco pro salute Iudaici populi, offertur vas diuersorum generum animalibus plenum, velut diuinitate Ephes.5
dicente illi: *Tu Iudæos solos esuris, ecce famem fidei tuæ cunctarum gentium diuersitate reficio.* Nam vtique diuersa animalia collecta in vno vasculo, diuersarum gentiũ congregatio collecta in vna Ecclesia demonstrat, quæ Ecclesia in illius vasculo splendido dum non habet maculam neque rugam, lintei nitore resplendet. In qua primum animal Deo ex gentibus Centurio Cornelius est immolatus. De hoc

ergo

A De hoc ergo vasculo suo hodie nos reficit Petrus. Cum enim videmus gentilium turbas ad fidem Christianitatis accurrere, simul cum Apostolis gratulamur. Non enim mortui sunt quorum curamus natalem hodie, sed renati viuunt pane, quia participes effecti sunt Christi, qui *panis vitæ est omnium.* Quamuis enim corpora passione cæsa sint, interruptus tamen non est ordo viuentium. Iugiter enim & Deo gratias agunt, & laudes Saluatori referunt: nisi quòd resoluta membrorum sarcina magis adhærent Christo, sicut ait Paulus: *Dissolui, & cum Christo esse, multo melius.* Non ergo dicenda est mors, qua interueniente caremus persecutoribus, & Christo connectimur. Non est plane dicenda mors, quæ Christo mortuum socians lucrum efficit morientis, sicut ait beatus Apostolus: *Mihi enim viuere Christus est, & mori lucrum.* Illa autem vera est mors quæ etiam viuentem hominem peccatorum morte constringit: quia quamuis viuere videatur, sceleribus tamen suis morti iam videtur addictus, sicut ait Apostolus de illa deliciosa vidua: *Hæc autem viuens, mortua est.*

Ioan. 6. Philip. 1 Ibidem 1. Tim. 5

B

In eodem festo.

Sanctorum Petri & Pauli Apostolorum præconia quædam enarrat, Sermo alius.

Sermo XI.

NOtum omnibus vobis est fratres, & vniuerso mundo notissimum, quod beatissimorum Petri & Pauli natalis est hodie, nec aliquam partem orbis latere potest tanta deuotio. Siquidem de iis dicat Dauid propheta: *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* In omnem terram mirabilium Petri virtus effusa est, & in fines orbis terræ epistolarum Pauli verba penetrauerunt. Quis enim non audiuit quod primum Petrus sedenti ad portam speciosam claudo, & ex matris suæ olim ventre iam debili, pedum restituerit firmitatem, vt quod natura minus contulerat, Apostolica gratia repararet? Cùm enim idem claudus stipem rogans, aliquid pecuniæ se ab Apostolis crederet accepturum, ait illi Petrus: *Argentum & aurum non habeo, sed quod habeo, hoc do tibi: In nomine Domini nostri Iesu Christi Nazareni surge & ambula.* Beata plane largitas, quæ petenti argentum quidem non contulit, sed contulit sanitatem. Beata largitas, quæ de thesauris suis aurum non protulit, sed protulit sanitatem. Beatus & ille claudus, qui dum stipem quærit pecuniæ, diuitias incolumitatis accepit. Hoc enim ab Apostolis donatum meruit, quod nullis thesauris à medicis redimere potuisset. Primum ergo signum mirabilium suorum Petrus fecit, claudo pedum restituendo vestigia. Diximus frequenter ipsum Petrum à Domino petram nuncupatum, sicut ait: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Si ergo Petrus petra est, super quam ædificatur Ecclesia, rectè prius pedes sanat: vt sicut in Ecclesia fidei fundamentum continet, ita & in homine membrorum fundamenta confirmet. Rectè inquam primum in Christiano pedes curat, vt iam non trepidus nec imbecillis possit super petram Ecclesiæ, sed robustus, & fortis incedere. Vbi autem verba Pauli Apostoli non leguntur? Quis locus ea non litteris scribit, corde retinet, conuersatione custodit, quia Paulus à Domino *vas electionis* est nominatus? Bonum vas, in quo pretiosa mandatorum Christi præcepta conduntur. Bonum vas, de cuius plenitudine substantia vitæ populis semper erogatur, & plenum est. Optima Apostolorum nomina, petra, & vasculum, necessaria domui Saluatoris. Domus enim fortitudine petræ construitur, vtilitate vasis ornatur. Petra ad firmitatem ne labantur sustentat populos, vas ad custodiam ne teneantur, operit Christianos. Exitus vero eorum de hoc sæculo quam beatus fuerit, nemo est qui nesciat. Nam prima hæc in illis beatitudo est, quod ambo vna die passi esse noscuntur: scilicet vt quos vna fides seruitio deuinxerat, vna dies martyrio coronaret. Deinde ipsa passio licet diuersa in singulis fuerit, tamen vna referta est gratia sanctitatis. Nam Petrus crucis, sicut Saluator, exitum tulit, & à Dominicæ deuotionis similitudine nec morte discretus est: scilicet vt quẽ imitabatur fide, imitaretur & passione. De pauli vero ceruice, cum eam persecutor gladio percussisset, dicitur fluxisse lactis magis vnda quam sanguinis, & mirum in modum sanctum Apostolum baptismi gratia in ipsa cæde extitisse splendidum potius quam cruentum. Quæ quidem res in sancto Paulo stupenda non est. Quid enim mirum si abundat lacte nutritor Ecclesiæ, sicut ipse ad Corinthios ait: *Lac vobis potum dedi, non escam?* Hęc est plane repromissionis illa terra, quam patribus nostris Deus promisit, dicẽdo: *Dabo vobis terram fluentem lacte & melle.* Non enim de hac terra locutus est quæ manantibus aquis cœnum inuoluit; lutumque permiscet: sed de illa terra Pauli, & similium Pauli, quæ iugiter purum suaueque distillat. Quæ enim Pauli epistola non melle dulcior est, lacte candidior? Quæ epistolæ tanquam vbera ecclesiarum populos enutriunt ad salutem. De ceruice ergo Apostoli pro sanguine lac manauit. Legimus in ipso, quoniam caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Igitur iam Paulus possidet regnum, quoniam caret & sanguine, qui impedire dicitur regnaturum. Adhuc ergo Paulus in terris positus, iam in regni cælestis substantiam transformatur. Ideo fratres, quotiescunque martyrum memorias celebramus, prætermissis omnibus sæculi actibus sine aliqua dilatione concurrere debemus ad domum Dei, reddere honorificentiam illis qui nobis salutem effusione sui sanguinis pepererunt: qui tam sacratam hostiam pro nostra propitiatione Domino se obtulerunt, præsertim cum dicat ad sanctos suos Christus Dominus: *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit.* Quisquis ergo honorat martyres, honorat & Christum: & qui spernit Sanctos, spernit & Christum Dominum nostrum: qui viuit & regnat cum patre & spiritu sancto Deus in sæcula sæculorum. Amen.

Psal. 18. Act. 3. Ibidem C Mat. 16 Act. 9. D

E 2. Cor. 3 Leuit. 20. 1 Cor. 15. F Luc. 10.

In eodem festo.

Agit amborum supra ceteros Apostolos excellentia, Sermo alius.

Serm. XII. G

CVm omnes beati Apostoli parem gratiam apud Dominum sanctitatis obtineant, nescio quo tamen pacto Petrus & Paulus videntur præ cæteris peculiari quadam in Saluatorem fidei virtute præcellere. Quod quidem ex ipsius Domini iudicio possumus approbare. Nam Petro sicut bono dispensatori clauem regni cælestis dedit: Paulo tamquam idoneo doctori, magistrum ecclesiasticæ institutionis iniunxit: scilicet vt, quos iste erudierit ad salutem, ille suscipiat ad quietem: & quorum corda Paulus patefecerit doctrina verborum, eorum animabus Petrus aperiat regna cælorum. Clauem enim quodammodo à Christo scientiæ & Paulus accepit. Clauis enim dicenda est, qua ad fidem pectorum dura reserantur, mentium secreta panduntur, & quidquid intrinsecus clausum tenetur, in palam rationali manifestatione producitur. Clauis inquam est, quæ & conscientiam ad confessionem peccati aperit, & gratiam ad æternitatem mysterij salutaris includit. Ambo igitur claues à Domino perceperunt, scientiæ iste, ille potentiæ: diuitias immortalitatis ille dispensat, scientiæ thesauros iste largitur. Sũt enim *scientiæ thesauri*, sicut scriptum est: In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Ergo beati Petrus & Paulus eminent inter vniuersos Apostolos, & peculiari quadam prærogatiua præcellunt. Verum inter ipsos qui cui præponatur, incertum est. Puto enim illos æquales esse meritis, qui æquales sunt passione: & simili eos fidei deuotione vixisse, quos simul videmus ad martyrij gloriam peruenisse. Non enim sine causa factum putem, quod vna die, vno in loco, vnius tyranni tolerauere sententiam. Vna die passi sunt: vt ad Christum pariter peruenirent. Vno in loco: ne alteri Roma deesset. Sub vno persecutore: vt æqualis crudelitas vtrumque constringeret. Dies ergo pro merito, locus pro gloria, persecutor decretus est pro virtute. Et in quo tandem loco martyrium pertulerunt? In vrbe Roma, quæ principatũ & caput obtinet nationũ: scilicet vt vbi caput superstitionis erat, illic caput quiesceret sanctitatis: & vbi gentiliũ principes habitabãt,

Mat. 16 Act. 9. Colos. 2. 2. q. 7. c. H beati

A illic Ecclesiarum principes morerentur. Cuius autem meriti sint beatissimi Petrus & Paulus, hinc possumus intelligere: quod cum Dominus Orientis regionem propria illustrauerit passione, Occidentis plagam, ne quid minus esset, vice sui Apostolorum sanguine illuminare dignatus est. Et licet illius passio nobis sufficit ad salutem, tamen etiam horum martyrium nobis contulit ad exemplum. Hodierna igitur die beati Apostoli sanguinem profuderunt. Sed videamus causam quare ista perpessi sunt: scilicet quod inter cetera mirabilia etiam magum illum Simonē orationibus suis de aëris vacuo præcipiti ruina prostrauerint. Cum enim idem Simon se Christum diceret, & tanquam filium patrem assereret volando se posse conscendere, atque elatus subito magicis artibus volare cœpisset: tunc Petrus fixis genibus precatus est Dominum, & precatione sancta vicit magicam leuitatem. Prior enim ascēdit in cælum oratio, quam volatus: & ante peruenit ad Dominum iusta petitio, quam iniqua præsumptio. Ante Petrus in terris positus obtinuit quod petebat, quam Simon perueniret in cęlestia quo tendebat. Tunc igitur Petrus velut victum illum de sublimi aëre deposuit, & quodam præcipitio in saxo elidens, eius crura cōfregit. Et hoc in opprobrium facti illius, vt qui paulo ante volare tentauerat, subito ambulare nō posset: & q. pennas assumpserat, plantas amitteret. Sed ne forte hoc mirum videatur, quod magus iste præsente Apostolo per aërem aliquamdiu volitauerit: hoc patientia Petri fecit; Permisit enim illum sublimius ascendere, vt altius caderet. Voluit eum in excelsum leuari à conspectu omnium, vt ruentem illum de excelso oculi omnium peruiderent. Hæc igitur est iniquitatis elatio, vt in altum se ferat, in sublime se erigat. Sed sancta oratio omnem humiliat superbiam, vniuersam deiicit vanitatem.

Hegesippus l. 3. c. 2.

IN FESTO S. ALEXII Confess. Epistola.

1. Tim. Cap. VI.

C *FRatres. Est autem quæstus magnus pietas, cum quis suo contentus sit. Nihil enim intulimus in mundum: verum quia nec auferre quidquā possumus. Habentes vero alimēta, & quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & laqueum, & desideria multa inutilia & nociua, quæ demergunt homines in exitum & interitum. Radix enim omnium malorū est auaritia: quā quidam appetentes, errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Tu vero homo Dei, hæc fuge: sectare autem iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, tranquillitatem animi. Certa bonum certamen fidei: apprehende vitam æternam.*

Super verbis Epistolæ: [Radix omnium malorum est auaritia.] Sermo.

Sermo XIII. D REtinet vestra dilectio fratres, ante dies cum plebis eius quæ sub beatissimis Apostolis fuit, vnanimitatē largitatemque prædicaremus, vsq; ad Ananiā nos auaritiam peruenisse, qui illo tempore in totius gregis purissima vita tanquam ouis morbida solus inuentus est. Tanta enim infectus erat auaritiæ pestilentia, vt sanctus eum Petrus non tam emendare voluerit, quam damnare. Legerat enim: *Eijce de concilio pestilentem, & exibit cum eo omnis contentio.* Solus ergo in cœtu sancto pestilēs fuit, qui cunctis contemptu pecuniæ, luctum vitæ requirentibus, ipse tantum lucrum magis pecuniæ mercatus est quam salutis, & dum pretii sperat compendium, animæ reperit detrimentum. Ab Apostolis igitur Ananias auarus inuētus est, iā nostra excusatur humilitas. Minus enim mirandum est abundare sub nobis hoc vitium, cum sub Apostolis cœperit pullulare: & si illorum auctoritas hæc in Anania emendare non potuit, nobis quid imputabitur si

Act. 5.

Pro. 22.

Act. 5.

E eadem in plerisque fratribus corrigere non valemus? In Anania enim Petrus auaritiam si potuisset corrigere, non puniisset: sed dum illum punit, alios corrigit. Voluit enim vt pœna ad vnum, metus autem ad plurimos perueniret. Exemplum ergo auari omnibus in Anania propositum est: vt qu[i] eiusdem criminis reus fuerit, eiusdem supplicii in iudici[o] [illegible] sententia feriatur. Grande igitur malū est auaritia, immo [m]alorum omnium est origo, sicut ait Apostolus: [*Radix e[n]i[m] omnium malorum est auaritia: quam quidam appetentes erra[uer]unt à fide.*] Vides ergo quia qui pecuniā appetit, fidem per[dit]: qui aurum redigit, gratiā prodigit. Auaritia enim c[æ]citas est, errorem religionis inducit. Cęca inquam est auaritia, sed diuersis fraudum oculata ingeniis non videt quæ diuinitatis sunt, sed cogitat quæ cupiditatis sunt. Semper enim quamuis diues sit, cogitat vnde vel ex malo adquirere: totam vitam negotium putat, compendiorum etiam omnia supprimens, maius præstationis suę fœnus imponit. Erubescit vsuræ nomen, & lucrum non erubescit vsuræ. Semper ergo auarus alieno vtitur, alieno se pascit damno, est illi præda egestas alterius, est illi lætitia fletus alienus, sicut nuper factum vidimus. Quot amissa deplorant, super quæ iuuasi plerique gratulantur? Ecce senex pater captum deflet filium, & tu iam super eum velut seruulum gloriaris. Innocens rusticus perditum ingemiscit iuuencum, & tu eo rus tuum excolere disponis, & fructus te putas posse capere gemitibus alienis. Ecce religiosa vidua tota supellectile dispoliatam domum suam dolet, & tu eadem supellectile domum tuam ornatam esse lætatis. Dic mihi ô Christiane, non compungeris, nō cōstringeris cū vides in hospitio tuo lacrymas alienas? Dicit scriptura sancta ad filios Israel: *A bestia captum ne tetigeritis, pollutum enim & contaminatum est quidquid fera cruenta contigerit.* Ac per hoc tetrior bestia est, quisquis sumit q. bestiæ superauit. Dic igitur mihi tu Christiane, cur prædam relictam à prædonibus præsumpsisti? Cur laceratum & contaminatum, sicut ipse putas, tuis ædibus importasti? Cur quod hostili superauit bestię, tu sęuior bestia deuorasti? Aiunt plerique lupos leonum subsequi solere vestigia, & non longe ab eorum venatibus aberrare, scilicet vt rabiem suam rapina satient aliena: & quod leonum saturitati remanet, id luporum rapacitate consumatur. Sic & isti auaritiæ lupi prædonum vestigia subsecuti sunt, vt quod illorum rapacitati superauit, horum cederet feritati. Sed forsitan emisse te dicis, & ideo auaritiæ crimen euadis. Non ita solet constare emptio atque venditio. Bonum est emere, sed in pace, quod propria voluntate venditur, non in deprægnatione. Respice cōtractus originem, venditionis auctorem, pretii quantitatem, & intelliges te magis prædæ socium, quam venditionis emptorem. Vnde enim barbaro auri gemmarumque monilia? Vnde pellito serica vestimenta? Vnde Gotho Romana mancipia? Scimus ea comprouincialium nostrorum esse vel ciuium. Facit ergo vt Christianus & ciuis, qui ideo emit vt reddat.

1. Tim. 6.

F

Exo. 21

G

In Festo SS. Nazarii & Celsi martyrum.

Sermo XIV. ETiam si martyribus regionis extraneæ pia votorum debita redderemus, propriis consulere vtilitatibus & commodis probaremur. Nostros enim eos fides faceret, & remotis quamlibet finibus sperata nobis patrocinia corrogarent. Studiorum siquidem sunt huiusmodi suffragia, non locorum. Proinde apud domesticos Dei tantum intercessionis promeruimus quantum venerationis impenderis. Oportet itaque vt alienos potius nobis deuotio religiosa conciliet, quam forte proprios à nobis negligētia irreligiosi tēporis alienet. Agnoscamus charissimi circa Ecclesiam nostram vberiorem diuinorum munerum largitatem. Exultant felices singularum vrbium populi, si vnius saltem martyris reliquiis muniantur. Ecce nos populos martyrum possidemus. Gaudeat terra nostra nutrix cælestium militum, & tantorum parens fœcūda virtutum. Recte itaque & ex debito à filiis parentis Ecclesiæ horum beatorum martyrum celebrantur insignia. Qui illuminantes virtute fidei suæ innumerabiles populos,

H

A palos, soli quidem illatam sibi sensere mortem, sed non solum mortis suæ beneficia possederunt. Immensa enim Dei nostri pietas multiplex ad bonitatem, & artifex ad salutem, proponens arduam virtutum palmam, raro appetitore pretiosam in paucorum triumphis, plurimorum commodis prospicit. Illorum siquidem merita nostra vult esse suffragia. Simulque dum nobis fidem veram duro martyrii agone commendat, afflictionem præcedẽtium, instructionem efficit posterorum. Quanta est circa nos Dei nostri solicitudo: Illos examinat, vt nos erudiat: illos conterit, vt nos adquirat: eorumque cruciatus nostros vult esse profectus. Merito ergo eos colimus, qui periculis suis pugnant, & nostris vtilitatibus militant, qui per lucis vitæque contemptum edocent nos quantum Deo nostro debeamus affectum. Nouerimus itaque quia non sine magno discrimine de religionis veritate dubitamus, quam tantorum sanguine confirmatam videmus. Magni periculi res est, si post prophetarum oracula, post Apostolorum testimonia, post martyrum vulnera, veterem fidem quasi nouellam discutere præsumas, & post tã

B manifestos duces in errore permaneas, & post morientiũ sudores, otiosa disputatione contendas. Congratulamur ergo dilectissimi fratres magnæ fidei vestræ, per quam dũ exules profluа charitate suscipitis, etiam incolas paradisi & cæli ciues habere meruistis. Beatum itaque Nazarium martyrem Christi sancta Mediolanensis ecclesia licet totum corpore secum retineat, & mundo tamen totum in benedictione transmisit. Hæc est enim sanctorum martyrum gloria, quorum etsi per vniuersum mundum seminetur in cineribus portio, manet tamen integra in virtutibus plenitudo. Veneramur ergo in tanto Christi milite fidem nostram: mater namque martyrii fides catholica est, in qua iste illustris athleta sanguine fuso mortem pro ipsa calcauit, mater, inquam, martyrii fides est. Veneremur ergo in sanctorum martyrum gloria fidem nostram. Quomodo fidem nostram: Ab istis enim dum mortis tolerantia indubitanter excipitur, spes immortalitatis euidenter asseritur. Nunquam enim hanc vitam tam constãter expenderent, nisi esse alteram incomparabiliter bea-

C tiorem perfecta definitione sentirent. In sanctis itaque præconibus veritatis resurrectionis auctoritas est. Prompti enim pereunt in melius reparandi, quibus per angustias tribulationum aperitur exitus ad amplitudinem gaudiorum. Vnde & beatus Nazarius, cuius hodie gloriosam de mundi hoste victoriam vniuersalis Ecclesia festa exultatione concelebrat, cum tempore gentilitatis non ignobilibus parentibus oriundus existeret, sacrilegi adhuc puer genitoris militiam simul & doctrinam detestari ex improuiso cœpit: atque ab innocente matre, quæ iam Christianę fidei titulis insignita, Christo sedulo insistebat, sacrosanctæ regenerationis fluenta fidelis iam spiritu ac fide instituta præueniens demonstrari sibi flagitabat. Nõdum siquidem baptismum consecutus, sed inter religionis principia consummatus: & nondum manifestatis sibi legibus, Deo plenus, repente possessio atque habitaculum Dei factus est, atque ita peruenturæ vsque ad cælos turris prius eleuaret fastigium, quam disponeret fundamentum, nondum sacramentorum conscius, & in sacrifi-

D cium iam prælectus. Quid ad hæc nos infelices respondere poterimus? qui post nitorem baptismi, post collatũ nobis sacra regeneratione candorem, post adquisitam indumenti nuptialis angelicam dignitatem, in peccatorum cœnum relapsi, & in antiqua criminum volutabra reuoluti, niueum vestimentum tetris iniquitatum ac libidinũ contagiis sordidamus, & holosericam, in qua sigillum diuinæ imaginis acceperamus impressum, maculis mortiferæ corruptionis infecimus, & post singularem Dei nostri indulgentiam innouata fœdamus, integra rescindimꝰ expiata violamus, repetentes opera non iam vndis purganda, sed flammis. Quid illud, quamque insigne diuinæ gratię munus, quod accepto iam salutari lauacro, post innumera virtutum signa, post peragratas circumquaque ob Christi prædicationem innumeras regiones, cum pro Dei summi confessione diuersa per supplicia aduersus eum totus pene orbis baccharetur, & nunc atrocissimis

E artaretur pœnis cruciandus, nunc in longinquis finibus transueheretur exulãdus, ita robustissimo Christi athleta pectore tormenta omnia deuincebat, vt strenuum de prostrato reportaret hoste trophæum, interque cruenta Cæsaris iussa vasti maris deiectus gurgitibus ambulare ei diuina super aquas concessum est prouidentia, & rerum obstupescente natura, per insueti itineris nouas vias pendulum inserens gressum tumẽtia maris dorsa calcauit? Videres æquoreas sancti substerni meritis vndas, supraque angelicis confortatum alloquiis in Christi Iesu laudibus exultare. Ecce profanus hostis nunquam beato martyri tantum prodesset obsequio, quantum profuit odio. Sed tandem profecto agonis certamine, cum Celso puerulo, quem ipse Deo in holocaustum de polluto adsumpserat sæculo, crudeli imperio damnatione absoluitur, gladio consecratur. Felix hic tali exitu, quo omne delictum ita ab eo exiit, vt etiam redire non possit: quo sic debita sua soluit, ne vltra creditorem timeret: quo in se hostium peccata fide clausit, fide damnauit, per quem innocenti-

F am deuotione quæsiuit, perseuerantia inuenit, morte seruauit. Quæ cum ita sint charissimi, licet tantus Christi testis pretiosus confessione, pretiosior sanguine, crudeli vulnere pretiosior, & tincta veste candidior, licet hic Mediolanensium peculiaris putetur priuilegio sepulchri, sed omnium est communione suffragii. Neque enim istius vrbis charitas proflua & fides auara tantum huic martyri derogauerit dum sibi arrogat, vt solum erga mœnia sua, patrocinii illius beneficia adfutura esse crediderit. Non clauditur locis, quod diffunditur meritis. Inuocasti vbique martyrem, vbi te exaudiuit ille qui honoratur in martyre. Moderante itaque eo qui pensat vota tua, & dispensat munera sua, intantum vicina præsentia efficacis præbebitur aduocati, inquantum fuerit fides deuota suscepti. Oratio enim quæ castitatis, iustitiæ, eleemosynarum operibus adiuuatur, excedit mundum, penetrat paradisum, euolat vsque ad ipsum summæ maiestatis angelo conferente conspectum: sicut quodam loco vox testatur angelica: *Et cum tu*, inquit, *orares ego obtuli orationem tuam in conspectu claritatis Dei.* Beata ani- *Act.10.*

G ma charissimi, cuius votum, cuius compunctionis incensum, cuius supplicationis holocaustum, nulla infidelitate fumidum, nullo carnalis illecebræ fœtore pollutum, nulla sæuitia cruentatum, nulla odii simultate maculatum, sed fide igneum, conscientia nitidum, sinceritate cordis odorum, concordia & charitate perfectum, vsque ad Dei vultum per cælestium nũtiorum defertur obsequia. Quæ cum ita sint, honoremus beatos martyres principes fidei, intercessores mundi, præcones regni, coheredes Dei. Quod si dicas mihi: Quid honoras in carne iam resoluta atque consumpta, de qua nulla iam Deo cura est? Et vbi est illud charissimi quod ipsa veritas loquitur per Prophetam? *Preciosa inquit, in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Et iterum: *Mihi autem valde honorificandi sunt amici tui Deus.* Honorare debemus seruos Dei, quanto magis amicos Dei? De quibus alio loco dicitur: *Dominus*, inquit, *custodit omnia ossa eorum, & vnum ex his non conteretur.* Honoro ergo in carne martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices, honoro viuentis memoriam perennitate virtutis, honoro per confessionem Domini *Psal.115. Psal.138. Psal.33.*

H sacratos cineres, honoro in cineribus semina æternitatis, honoro corpus quod mihi Dominum meum ostendit diligere, quod me propter Dominum mortem docuit non timere. Cur autem non honorent corpus illud fideles quod reuerentur & dæmones? quod & adflixerunt in supplicio, sed glorificat in sepulchro. Honoro itaque corpus, quod Christus honorauit in gladio, quod cum Christo regnabit in cælo.

A

In Festo S. Eusebij martyris episcopi. Vercellensis.

De laudibus eius, Sermo.

Sermo. XV. AD sancti martyris Eusebij laudem aliquid addere velle, decerpere est. Tam ineffabilium enim doctrinarum magister extitit, vt merita eius facilius operibus cognosci possint, quam sermonib⁹ explicari. Tantum autem de eo conscientia retinet, quantum oratio & narratio non præualet. Igitur gesta illius non verbis adornanda sunt, sed perstringenda sententiis, præsertim quia nos scimus eam rem comere non debere sermonibus, quam videmus iam comptam esse virtutibus, cum dicat Apostolus: *Regnum Dei non in sermone est, sed in virtute.* (1. Cor. 4) Ergo ad merita eius aliquid addere velle, decerpere est, me præcipue, qui terum à se gestarum pene ignarus sim. Potuissent autem prædicare sancti hæc præcessores mei visu facilius, experimento probatius, doctrina præclarius, (B) dominum & patrem specialiter beatum Exuperantium loquor, qui fuit eius minister in sacerdotio, comes in martyrio, particeps in labore. In cuius vultu sanctum quoque Eusebium videre nos credimus, & quasi in quodam speculo bonitatis illius imaginem contuemur. Facile enim cognoscimus qualis magister fuerit, cuius talem videmus esse discipulum. Sed quoniam confessionis illius similis hunc gloria comitatur, mauult reticere laudes paternas, ne proprias pariter iactare videatur. (Prou. 1. 1. Cor. 4.) Quid ergo de martyris Eusebij gloria prædicem, cuius tota plebs ista sit gloria? Et cum dicat scriptura: *Gloria patris est filius sapiens:* quantæ huius sunt gloriæ, qui tantorum filiorum sapientia & deuotione lætatur? In Christo enim Iesu per Euangelium ipse vos genuit. Quidquid ergo in hac sancta plebe potest esse virtutum & gratiæ, in sancti Eusebij magisterio reperitur. Ex hoc autem quasi quodam virtutum fonte lucidissimo riuulorum hæc puritas emanauit. Nam quia castitatis vigore pollebat, propositum virginitatis instituit: quia abstinentiæ gloriabatur angustiis, (C) monachorum introduxit forte seruitium, quia blandimentis erat præditus lenitatis, cunctorum ciuium in Deum prouocauit affectum, quia pontificii administratione fulgebat, plures è discipulis sacerdotii sui elegit hæredes. Quamuis igitur nonnulli liberis suis relinquant auri argentique thesauros, nemo tamen sancto Eusebio ditiores reliquit. Siquidem omnes exiterunt aut sacerdotes, aut martyres. Nam vt cetera taceam, illud quam admirabile est, quod in hac sancta Ecclesia eosdem monachos instituit esse quos clericos, atque iisdem penetralibus sacerdotalia officia contineri, quibus & singularis castimonia conseruatur, vt esset in ipsis viris contemptus rerum, & accuratio leuitarum: vt si videres monasterij lectulos, instar Orientalis propositi iudicares: si deuotiones cleri perspiceres, angelici ordinis obseruatione gauderes. Illud autem tacendum omnino non arbitror, quod cum Arianorum detestanda perfidia totam cum vniuerso mundo Italiam perturbasset, atque eiusdem pestilentiæ sacerdotes simplicitatem sancti Dionysij martyris captiuassent, ita vt subscriptionis eius (D) vinculum retinerent, qua illum è manibus eorum sapientia liberauit? Sicut enim ait sanctus Paulus. *Factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrifacerem:* ita Eusebius hæreticis hæreticum se esse mentitus est, vt de heresi filiū liberaret. Dixit enim se eorum consentire perfidiæ, hoc sibi placere quod illis: sed sibi filium Dionysium in subscribendo præponerent, grauiter se moueri. (1. Cor. 9) Vos enim, inquit, qui dicitis filiū Dei patri Deo æqualem esse non posse, cur mihi filium prætulistis? Qua illi ratione permoti, statim sancti Dionysij chirographum deleuerunt, priorem locum subscribendi beato Eusebio deferentes. Quos ille increpans & irridens ait: Neque ego me vestris sceleribus polluo, neque filium meum vobiscum participare permitto. (Luc. 16.) Vnde cum dicat Euangelium in hac generatione prudentiores filios tenebrarum esse quam lucis, ecce hic ipse tenebris prudentior filius lucis inuentus est. Tunc illi grauiter indignantes ita nequitiam suam fuisse delusam, nouis eum per Constantium principem passionibus vexauerūt. (E) Nam post multas iniurias Orientis plagę illum in exilium relegarunt, in quo tanta passus est, vt martyrii inuictā gloriam reportaret. Dicitur enim inter cetera passionum genera hoc pœnale passionis supplicium pertulisse, vt dū interrogaretur ab Arianis, & se eorum communicare perfidiæ denegasset, scalarum procliui tractu supinis pedibus ad imum vsq; pertraheretur, & iterum reuocatus ad summum, interrogatus denuo cum eadem respondisset, eadē pateretur, ac sic frequentem interrogationem frequenter huiusmodi supplicium fuerit subsecutum. In qua passione sancti Eusebii martyris licet fuerit quassatum caput, elisum corpus, membra confracta, animus tamen fidei māsit inuictus. Nam quanto plus illum Ariana perfidia corporaliter lacerabat, tanto magis eum catholica integritas spiritaliter refouebat. Quem quidem scalarum ascensum atque descensum possumus dicere quem Iacob somniās prophetarit: (Gen. 28) & sicut ille vidit etiam istas scalas ab imo ad cælestia vsque pertingere, sic quidem per has & Eusebius (F) ascendit ad cælum, & Ariani ad inferos descenderunt. Vnde fratres sanctum Eusebium Machabæorum martyrum choro annumerādum puto. (1. Mac. 7.) Siquidem illi singulis membris martyrium pertulerunt, hic autem totius corporis passione Dominum sit confessus: nec disparem eorum esse gratiam, quos etiam dies vna martyrio copulauit.

In die depositionis eiusdem.

Sermo.

DEpositionem sancti Eusebii martyris hodie celebramus. (Sermo. XVI.) Quid est depositio? Non illa vtiq; quæ sepeliēdis in terra membrorum reliquiis clericorum manibus procuratur, sed illa qua homo vinculis carnalibus absolutus, liber iturus ad cælum terrenum corpus exposuit. Ipsa plane est depositio, in qua concupiscere abiicimus, cessamus delinquere, peccare desinimus, & totum quidquid saluti est graue, quasi abiecta sarcina oneris, exponimus, (G) Nam ideo hæc dies pro celebritate maxima procuratur, quia vere est summa festiuitas mortuum esse vitiis, soli vigere iustitiæ. Vnde & depositionis ipsa dies fatalis dicitur, quod delictorum carcere libertati nascimur Saluatoris. Sed videamus, sanctus Eusebius cum qua gloria ad hanc diem depositionis aduenerit. Dicitur enim ante aliquantum temporis exitus sui manifesta reuelatione vidisse se Kalendis Augusti de monte ad mōtem volare, & prophetia quadam hoc interpretatus est hac die exiturum se esse de corpore. In quo facto nescio quid primum sit admirādum, vtrū q̄ meruit exitus sui finem nosse, an quod scire potuerit quæ illum post exitum gratia permaneret. (Psal. 38.) Dicit sanctus Dauid: *Notum fac mihi Domine finem meū, & numerū dierum meorū & reliqua.* Ecce q̄ Propheta optauerat, martyr accepit: notitiam quam ille exorat, iste consequitur, nisi q̄ salua fide dixerim, amplius promereatur. Ille enim finem postulat nosse, iste etiam vltra finem quid futurum esset agnoscit. Ille vsque ad exitum quid desit ignorat, iste post exitum quid supersit edixit. Volare ergo se in hac die vidit (H) martyr Eusebius. Sicut scimus, velare nō potest nisi quod purum, leue, atque subtile est, cuius nec sinceritas intemperantia retardatur, nec alacritas, nec velocitas mole grauatur. Grauari autem volatum dico non tam mole membrorum quam pondere delictorum. Vnde puro etiam in ipsis auibus ideo velocius colūbam pene præ omnib. volitare, quod alacritatem & innocētiam comitetur. Deniq; sanctus Dauid cum puritate mentis volare concupisceret, non alterius animantis nisi columbę optauit alas, dicens: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam?* (Psa. 54.) Intelligebat enim quod altiora facilius penetrantur simplicitate mentis quis quam leuitate pennarum. Volauit ergo hac die sanctus Eusebius. Æstimemus iam eius innocentiam de volatu, & puritatem eius de ipsa elatione iudicemus, tanquam columba enim in domo Dei degens assumpsit spiritales pennas & requieuit in monte. Et licet

A ipse de monte ad montem volare se dixerit, tamen in ipsa translatione maiorem requiem fuisse significo. Quid *Dan. 2.* enim aliud est de monte ad montem volare, nisi de Saluatoris gratia ad patris gloriam properare? Ipsi enim sunt montes, sicut dicit Propheta: *Mons de monte sine manibus concidentium*: hoc est, filius de patre absque vllius creationis accessu.

In festo S. Laurentij martyris. Sermo.

Sermo XVII.

Beatissimi Laurētij martyris, cuius natalem hodie celebramus, passionē nosse vos credo: & quanta in persecutione pertulerit, dilectionem vestram scire posse non dubito. Tanta enim martyrij eius gloria extitit, vt passione sua mundum illuminauerit vniuersum. Illuminauit mundum plane Laurentius eo lumine quo ipse succensus est, & flammis quas ipse pertulit, omnium Christianorum corda calefecit. Quis enim hoc exemplo nolit pro Christo ardere cum Laurentio, vt possit à Christo cum Laurētio coronari? B Quis nolit ad horam vri Laurentij igne, vt æternum gehennæ non patiatur incendium? Beati igitur Laurentij prouocamur exemplo ad martyrium, accendimur ad fidem, incalescimus ad deuotionem, & si nobis persecutoris flamma deest, fidei tamen flamma non deest. Non ardemus quidem corpore pro Christo, sed ardemus affectu. Non subiicit mihi persecutor ignem, sed suggerit mihi ignem desiderium Saluatoris, esse autem Saluatoris ignem legimus in Euangelio, dicente eodem *Luca. 12.* Domino: *Nescitis quia ignem veni mittere in terram, & quid volo* *Luc. 24.* *nisi vt accendatur?* Quo igne succensi Amaus & Cleophas dixerunt: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas?* Hoc igitur igne beatus etiam Laurentius accensus, flammarum non sensit incendium: & dum Christi ardet desiderio, persecutoris pœna non ardet. Inquantum enim in illo fidei ardor feruet, intantum supplicij flamma frigescit. Corporali enim beatus Laurentius dum laborat incendio, hinc amore Christi succenditur, inde persecutoris flamma torquetur, sed diuinus Saluatoris ardor materialem tyranni C restinguit ardorem. Quamuis enim in fauillam membra soluantur, fidei tamen fortitudo non soluitur. Corporis detrimentum sustinet, sed lucrum salutis adquirit. Non enim fratres beatus Laurentius cita vel simplici passione perimitur. Nam qui gladio percutitur, semel moritur: qui in flammarum camino mergitur, vno impetu liberatur: hic autem longa & multiplici pœna cruciatur, vt mors ei non desit ad supplicium, & desit ad finem. Dicitur enim ab illo sæuissimo persecutore hæc illi constituta pœna, vt ardentium exposita mole carbonum insuper cum ferrea crate distentum lenta flamma consumeret, vt non tam inflammando cito interimeret hominem, quam *Dan. 3.* diu exurendo torqueret: ita vt cum vnum latus exustum persecutor cerneret, aliud latus ignibus obiiceret exurendum. Legimus Ananiam, Azariam & Misaël beatissimos pueros à rege in camino ignis inclusos, in pœnarum suarum deambulasse flammis & igneos globos pedibus con-*Ibid.* culcasse. Vnde & beatus Laurentius non minori est gloria præferendus. Siquidem illi in pœnarum suarum flammis ambulant, hic in ipso supplicij igne discumbit. Illi vestigiis pedum conculcant incendia, hic laterum suo-D rum deuotione restinguit. Illi, inquam, stantes in pœnis eleuatis manibus orabant Dominum: hic autem prostratus in sua pœna toto corpore Deum deprecatur. Iterum ergo beatus Laurentius exustis lateribus in dorsum supinus vertitur, & renes eius ignibus exuruntur, vt impleretur Psalmi prophetia, quæ dicit ex persona Lauren-*Psal. 138.* tij: *Proba me Domine, & tenta me, vre renes meos, & cor meum.* Duplici se vtique postulat igne comburi Nam si de vno & *Luc. 24.* solo mundi igne loqueretur, sufficeret renes tantum exurendos incēdiis obtulisse: cor autem nisi Christi flamma non vrit, sicut Amaus & Cleophas dixerunt: *Nonne cor nostrum erat ardens in via, cum aperiret nobis Dominus scripturas?* E Atque ideo ad comprobādam deuotionem suam geminum sibi ignem postulat, vt luctamine habito ostendat in se plus posse amorem Christi, quam pœnam tyranni. Honoremus igitur fratres beatum Laurentium, qui dum fide sua persecutoris flammas vicit, ostēdit nobis per ignē fidei gehennæ incendia superare, & amore Christi diem iudicij non timere. Nos tandem fratres, si ad consortium sanctorum martyrum peruenire volumus, de imitatione martyrum cogitemus. Debent enim martyres in nobis aliquid de suis virtutibus recognoscere, vt pro nobis dignentur Dominum supplicare. Si enim tormenta quæ sancti martyres pertulerunt, sufferre non possumus: vel contra malas concupiscētias ipsis intercedentibus repugnemus. Et quia non desunt quotidiana peccata, non desint etiam quotidiana remedia. Nemo se credat aliquam felicitatem, aut aliquod verum gaudium in hoc sæculo possidere. Beatitudo hic præparari potest, possideri non potest. Duo sibi tempora ordine suo succedunt, tempus *Eccl. 3.* flendi, & tempus ridendi. Nemo se circumueniat, fratres: non est in hoc mūdo tempus ridendi. Scimus enim quod F omnis homo gaudere desiderat, sed non omnes ibi quærunt gaudium, vbi oportet inquiri. Verum in hoc mundo gaudium nec fuit, nec est, nec esse poterit. Sic enim ipse Dominus in Euangelio suos discipulos admonet, dicens: *Ioan. 16.* *In hoc mundo pressuram habetis*, & iterum: *Mundus gaudebit, vos* *Ibidem* *vero contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* Ac sic in hac vita cum labore & dolore, quod bonum est auxiliāte Domino faciamus, vt in futuro sæculo bonorum fructus colligere cum gaudio & exultatione possimus, præstante Domino nostro Iesu Christo, qui viuit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

In festo S. Cypriani martyris.

De eius martyrio, Sermo.

Sermo XVIII.

Sancti Cypriani festiuitatem, sicut omnibus notum est, hodie celebramus, & natali, sicut dicunt, imminēte vindemia, natalem eius martyrij procuramus. Conueniunt igitur vota nostra, & mundi. Mundus vindemiarum G vbertate lętatur: nos sanctorum passione gaudemus. Quę quidem passio vindemiis comparāda est. Sicut enim vuarum expressione vinum funditur, ita & sanctorum martyrio vini vice sanguis effunditur: nisi quod vua temporales fructus præstat, passio sempiternos. Recte ergo martyrium vindemiis comparatur. Habet enim & ebrietatem suam, habet & calicem suum, de quo dicit propheta Da-*Psal. 22.* uid: *Et calix tuus inebrians quam præclarus est.* Et ipse Domi-*Mat. 26.* nus in passionis suæ exitu constitutus ait: *Pater, si possibile* *Psal. 115.* *est, transeat à me calix iste.* Et iterum Propheta: *Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.* Recte inquam calix martyrio comparatur, quia sicut calix lætificat cum bibitur, ac omnis humor noxius vini calore decoquitur: ita & martyrij poculum cum hauritur, omnes peccatorum fæces expurgantur, & passiones glorię temperantur. Vinum ergo quoddam salutare martyrium est, quod cordi lætitiam præstat, calorem fidei, animæ puritatem. Vinum plane est spiritale, de illa vua quæ pro salute omnium pependit in ligno expressum. Sicut enim botrus reddi-H turus vinum, prius in vinea quadam naturæ arte suspenditur: ita & Christus redditurus vinum spiritale martyrij in cruce quadam prouidentia diuinitatis aptatur. Ipse plane botrus est, quem duo exploratores illi, hoc est, Iesus Na-*Num. 13.* ue & Caleb filius Iephone in phalanga ad filios Israël propriis humeris detulerunt. Quod quidem factum iam tunc præfigurabat aduentum Domini Saluatoris. Nam botrus in phalanga suspensus, in cruce Christus appensus, ostenditur. Duo autem in phalanga portantes vuam, duo populi demonstrantur, Christianus vtique & Iudæus. Et sicut mos est portantium, vnus præcedens, alter subsequens: ita prior Iudæorum designatur populus, Christianorum secundus. Et sicut antecedens quod portat non videt, & retrorsum id semper habens quadā dorsi auersione contemnit: qui autem sequitur semper id

A oculis perspicit, semper custodit obtutibus, semper cor-
poris vicinitate potitur: ita ergo Iudæus, & Christianus
populus. Iudæus enim prior est, Christum in lege portat,
& nescit, & retrorsum eum ponens, quadam dorsi auersi-
one comtemnit. Vnde ait Propheta: *Obscurentur eorum o-*
Psa. 68. *culi ne videant, & dorsum ipsorum semper incurua.* Christianus
vero sequens populus Christum semper oculis aspicit,
semper custodit obtutibus, & quadam graduum suorum
vicinitate complectitur: & quanto eum ille populus par-
uo itinere post se relinquit, tanto eum iste directo cursu
festinat attingere. Ideoque fratres, istius beatissimi marty-
ris Cypriani sectemur exempla, qui recto tramite Chri-
stum secutus est, atque ad palmam martyrij maturescen-
tibus vuis peruenit, necnon & tempus instabat eum de
vita exire miseriæ.

Eadem die.

De eiusdem martyrio. Sermo alter.

Sermo XIX. ANte dies, cum beatissimi martyris Cypriani cele-
B braremus natalem, suauissime in eius festiuitate iu-
cundati sumus. Quia enim hoc vindemiarum tempore
passus est, tanquam & nos de vindemia dulces & vari-
os fructus ex eius passione collegimus. Impinguauit enim
nos, & refecit musto martyrij sui. Est enim mustum
quod reficit & inebriat Christianum, sed ebrietas illa ma-
gis sobrium facit. Qui enim inebriatur cælesti gratia,
Act. 2. exsobriatur sarcina peccatorum. Hoc namque musto re-
pleti sancti Apostoli, sicut ait scriptura, *alienis linguis Dei*
magnalia loquebātur. In quo facto pariter ebrij esse videban-
tur, & sobrij. Ebrij enim putabantur, quod in iis loquela
præter naturam altera personabat. Sobrij erant, quod iu-
xta consuetudinem mentis Deum deuotione laudabant.
Quod quidem non elatione aliqua aut impudentia con-
tigit, vt viri sancti peregrino sermone loquerentur, sed
prouidentia diuinitatis factum est, vt quia ad magnifican-
dum Deum vna loquela non sufficit, per plures linguas
mentis deuotio solueretur. Iucundati enim sumus, quia
Esai. 5. de vinea Domini sabaoth fructum refectionis accepimus:
Heb. 3. *vinea autem Domini sabaoth*, sicut dicit Propheta, *domus Israël*
Gal. 3 *est*; quæ domus nos sumus. Secundum fidem eius Israëlitæ
nos sumus. Vnde dicit Apostolus: *Qui ex fide sunt, ij fi-*
C *lij sunt Abrahæ.* Quoniam igitur nos sumus Israël, vi-
nea Domini sumus, videamus diligenter ne ex palmite
operis nostri non nascatur dulcedinis vua, sed fellis: ne di-
catur nobis, quod Iudæis dictum est per Prophetam: *Susti-*
nui vt faceret vuam, fecit autem spinas: & non iustitiam, sed cla-
Esai. 5 *morem.* Quam dura conditio, vt possessio, quæ domino
suo suauitatis fructus afferre debuit, spinarum illum aspe-
Ioan. 19 ritate compunxerit, hoc est, cum Iudæi Saluatorem de-
buerint tota fidei deuotione suscipere, spinarum eum co-
ronauerunt passione. Quæ corona quidem, quantum in
Iudæis est, erat iniuriarum contumelia: quantum in Do-
mino, erat corona virtutum. Compungunt ergo Iudæi
Dominum dum coronant, compungunt dum crucifigūt.
Ibid. ex Zach. 12 Vnde ait scriptura sancta: *Videbunt in quem compunxerunt.*
Igitur fratres videte ne & nobis dicatur: *Sustinui vt faceret*
Esai. 5. *vuam, fecit autem spinas*, hoc est, ne spinas quas Domino
Iudæi cruentis imposuerunt manibus, nos iniquis sensi-
bus apponamus, & compungamus eum non asperitate
sentium, sed operum prauitate. Sunt enim spinæ cordis,
D quæ verbum Dei etiam vulnerare consueuerunt, de qui-
Mat. 13 bus meminit in Euangelio Saluator, dicens *seminantis se-*
men cecidisset inter spinas, & creuisse eas, ac suffocasse quod satum est.
Ibidem Quæ autem spinæ sint, ipse prosequitur, dicens vtique
sollicitudines esse mundanas, quæ cum crescunt in corde
hominis, mandata in Saluatoris suffocant. Quis enim
vnquam sollicitus de mundo, potuit bene sollicitus esse
de Christo? Quis dum lucris domus suæ prouidet, vtilita-
1. Cor. 7 tibus Ecclesiæ potuit prouidere? Vnde ait Apostolus: *Qui*
sine vxore est, sollicitus est quæ sunt Domini, quomodo placeat Deo:
qui autem cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomo-
Esai. 5. *do placeat vxori.* Ergo fratres videte ne vinea vestra non
vuas, sed spinas faciat, ne vindemia vestra non vinum
E afferat, sed acetum. Quisquis enim vindemiam legit, &
pauperibus non largitur: ille acetum colligit, non vinum.
Quisquis messes recondit, & indigentibus non ministrat, Gen. 3.
iste non alimoniæ fructus reposuit, sed tribulos auaritiæ
congregauit. Nam propterea ait scriptura de terra nostra:
Spinas & tribulos germinabit tibi.

In festo S. Michaëlis Archangeli.

Euangelium.

Matth. Cap. XVIII.

IN illo tempore. *Accesserunt discipuli ad Iesum, di-*
centes: Quis putas maior est in regno cælorum? Et
aduocans Iesus paruulum, statuit eum in medio eo-
rum. & dixit: Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis,
& efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum
cælorum. Quicumq; ergo humiliauerit se sicut paruu-
lus iste, hic maior est in regno cælorum. Et qui susceperit
rit vnum paruulum talem in nomine meo, me suscipit.
Qui autem scandalizauerit vnum de pusillis istis qui
in me credunt, expedit ei vt suspendatur mola asinaria
in collo eius, & demergatur in profundum maris. Væ
mundo à scandalis. Necesse est enim vt veniant scan- F
dala: verumtamen væ homini illi, per quem scanda-
lum venit. Si ergo manus tua, vel pes tuus scandalizat
te: abscinde eum, & proiice abs te. Bonum est tibi ad
vitam ingredi debilem vel claudum, quam duas ma-
nus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternū.
Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proiice
abs te. Bonū est tibi cum vno oculo in vitā intrare, quā
duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. Vide-
te ne contemnatis vnum ex his pusillis. Dico enim vo-
bis quia angeli eorum semper vident faciem patris mei
qui in cælis est.

Ex verbis Euangelij: Quicunque humiliauerit se sicut paruulus iste, hic maior erit in regno cælorum. Sermo.

SI diligenter audistis fratres, Euangelicam lectionem, Sermo
intelligere potestis quæ ministris ac sacerdotibus Dei XX.
reuerentia debeatur, vel qua ipsos clericos inuicem hu-
militatis sedulitate se oporteat præuenire. Ait enim Do-
minus percontantibus discipulis quis eorum in regno
cælorum maior esset futurus, statuto corā omnibus pue- G
rulo: [*Quicumque humiliauerit se sicut paruulus iste, hic maior e-* Mat. 18
rit in regno cælorum.] Vnde intelligimus quod humilitate
peruenitur ad regnum, simplicitate penetratur ad cælum.
Quisquis ergo cupit diuinitatis tenere fastigia, humilita-
tis ima sectetur. Quicumque vult fratrem præuenire re-
gnando, prius præueniat obsequendo, sicut ait Apostolus:
Honore inuicem præuenientes. Vincat eū officiis, vt possit vin- Rom. 12
cere sanctitate. Si enim te non læsit frater, obsequium me-
retur vt diligas. Quod si forsitan læsit, magis obsequium
meretur vt vincas. Hæc enim nostræ Christianitatis sum-
ma est: vt amantibus vicissitudinem, lædentibus patien-
tiam rependamus. Qui ergo fuerit patientior ad iniuriam
potentior constituetur in regno. Non enim ad imperium
cælorum peruenitur superbia, diuitiis, præfectura: sed
humilitate, pauperie, lenitate. *Arcta enim & angusta via est*
quæ ducit ad regnum. Quisquis ergo honoribus inflatus fue- Mat. 7.
rit, & auri thesauris dilatatus, tanquam onustum & impe-
ditum animal per angustum regni iter transire non po-
terit. Simul etiam vt se existimat peruenisse, sarcinam eius H
exigua porta non capiens, repercussam limine retrorsum
redire cogit. Tam enim angusta est diuiti porta cælestis,
quam est camelo acus foramen exiguum. Vnde ait Domi-
nus: *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem*
intrare in regnum cælorum. Sicut enim cameli animal tor- Mat. 19
tuosum atque deforme exigua acus cauerna præterire
non patitur: ita & diuitem auarum atque mendacem
arcta cæli ianua minime intrare permittit. Nā ideo nudi Eccl. 25
in seculo nascimur, nudi etiam accedimus ad lauacrum: Iob. 1.
vt nudi quoque & expediti ad cæli ianuam propere-
mus.

A mus. Quam autem incongruum & absurdum est vt quem nudum mater genuit, nudum suscipit Ecclesia; diues intrare velit in cœlum? Propterea adolescenti illi diuiti in Euangelio à Saluatore dicitur, qui sibi iustus videbatur & sanctus, & omnia legis mandata complesse, Mat. 19 *Si vis perfectus esse, vende omnia tua, & da pauperibus.* Vsque adeo enim nuda virtus apta cœlo est, vt quamuis iustus, quamuis sanctus aurum vel diuitias possidens, non possit esse perfectus. Talem enim voluit adolescentem illum Dominus ad paradisum redire, qualis Adam fuerat de paradisi sublimitate deiectus. Gen. 2. Gen. 3. Nudus enim Adam incola paradisi fuit. Denique post peccatum nuditatem suam videns folio pudẽda contexit. Prius enim quam peccaret, honestatis erat colore vestitus: atque ideo nuditatem inhonestam non natura instituit, sed delicti reatus inuenit. Nam & sancti angeli in splendidissimo habitu constituti, non quod tunicis operiuntur & palliis, sed cum sit in illis natiuitatis suæ nuda substantia, vestiri videntur esse quod sancti sunt. Sic igitur & Adam custodiens honestatis angelicæ dignitatem, erat quidem nudus mũdanis vestibus, sed immortalitatis erat splendore vestitus. B Nihil prauum respiciebãt eius oculi, non cor eius turpe aliquid cogitabat, et at apud honestas mentes nuditas ipsa vestita. Sicut enim apud nequam homines turpis cogitatio à concupiscentia vestibus non arcetur, ita apud sanctos viros honesta simplicitas ad concupiscendum nuditate non trahitur: sed sicut vitiosis ad corruptelam nuda sunt omnia, ita religiosis ad castimoniam operta sunt vniuersa. Quid autem ait Euangelica lectio? Mat. 18 [*Qui scandalizauerit vnum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris.* Pusillos hic non ætate pueros, sed malitia paruulos dicit, sicut & Apostolus ait: 1. Cor. 14. *Malitia paruuli estote, vt sensibus perfecti sitis.* Qui sunt isti, nisi clerici idonei, & monachi religiosi vel laici? Quisquis igitur his irreuerens aut contumeliosus extiterit, hac beluina pœna plectetur, vt informi saxo religato illi ad collum, præcipitetur in mare. Sed videamus cur scandalizantibus Christianis ista pœna decreta sit, aut quid sibi velit ipsa sententia. Puto enim illa aliquod mysterium contineri. Quasi vero non sufficeret in mare homini demergendo saxum C qualecunque non magnum aut enorme, sed molæ asinariæ lapis ei religetur ad collum vt cum perituro homine pereat res vsui necessaria. Sed puto hoc magis esse quod in scripturis asini figura populus gentilium nuncupatur, qui clausis oculis circa ignorantiæ molam erroris sui gyro pertrahitur, & sine vlla cursus directione vestigiis in se sæpe redeuntibus inuitus vsui laborat alieno. Nonne enim tibi videtur molam asinariam voluere gentilis populus, quamdiu imperitiæ suæ labore versatur? Naturæ quidem vinculis alligatus vt verbum Dei molat, Deum cœli quærat, sed opertæ mentis cæcitate suffusus, vt vultus animi erigere ad Deum, cordis oculos leuare non possit ad cœlum. Sed quoniam molam asinariam saxum esse constat, videamus si & paganorum talis est mola. Talis plane est. Saxea enim mola est paganorum Iupiter, Herculesque lapideus, circa quos cæcis oculis frequenti errore circũeunt. Cæcos inquam dixerim eorum oculos qui putant se videre quod non vident. Aspicientes enim saxum, Deum Sap. 13. se videre confingunt. Attamen qui molam voluit, consumandi aliquando finem operis habet, exeundi spem gerit D laboris. Cui vero mola asinaria ad collum suspenditur, portat lapidem, qui portare debuerat iugum Domini. Mat. 11 Asinus ergo ad molam, cæcus ad lapidem, gentilis ad saxum qui adorat eum quem non videt nec agnoscit. Deus enim non in manufactis habitat, nec in metallo aut saxo cõgnoscitur. Act. 17. Hic ergo gentilis populus cum persecutionem Christiano intulerit, hac pœna plectitur, vt cum sua sacrilega mola iudicandi sæculi fluctibus demergatur.

E

IN FESTO S. LVCAE EVANgelistæ. Euangelium.

Luc. Cap. X.

IN illo tempore. Designauit Dominus & alios septuaginta, & misit illos binos ante faceim suam in omnẽ ciuitatem & locum quo erat ipse venturus. Et dicebat illis: Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, vt mittat operarios in messem suam. Ite: ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculum, non peram, non calceamenta: & neminem salutaueritis in via. In quamcunque domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui, & si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra: sin autem ad vos reuertetur. In eadem autem domo manete, edentes & bibentes quæ apud illos sunt, dignus est enim operarius mercede sua: nolite transire de domo in domum. F *Et in quamcunque ciuitatem intraueritis, & susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis: & curate infirmos qui in illa sunt, & dicite illis: Appropinquauit in vos regnum Dei.*

Ex verbis Euangelij: [*In quamcunque domum intraueritis,*] &c. *Sermo.*

Sermo XXI. ADuertit sanctitas vestra, fratres Euangelicam lectionem, quemadmodum Dominus discipulis suis inter cæteras exequendas virtutes etiam hospitalitatis iura præscripserit. Ait enim: Luc. 10. [*In quamcunque domum intraueritis,*] &c. Et infra: Ibid. [*in eadem autem domo manete, edentes, & bibentes quæ apud illos sunt.* In alio vero Euangelista sic legitur: Mat. 10 *In quamcunque ciuitatem introieritis, interrogate quis in ea dignus est, & ibi manete donec exeatis,* & reliqua. Sancta plane & diuina sententia, quæ discipulis eligendi optionem primitus detulit, & facilitatem penitus amputauit. Prouidit enim modum statuendo, ne vir sanctus aut citus esset in iudicando, aut leuis in hospite commutando. G Sicut enim nobis permisit arbitrium, ita & voluit nos tenere constãtiam. Quam enim reprehensibile est vt vir qui Euangelium annuntiat, & docet errandum non esse, ipse per diuersos incipiat oberrare, & domum cui pacem dixerat, deserere: hospitem cui benedictionem intulerat, contristare? Magna enim hospitalitatis est gratia, nec facile violanda, omnibus aperta est, omnibus parata est, & sanctos libenter suscipit, & peccatores tolerat patienter. Sed repetamus sanctam ipsam diuinamque sententiam. Si enim in litera placet, & in mysterio forsitan plus placebit. Ait igitur, *vt cum intramus in ciuitatem, interrogemus quis in ea vel hospes dignus, vel idonea domus sit, & ibi maneamus donec dies profectionis adueniat.* Ibidem Quæ sententia altiorem nobis tribuit intellectum. Nõ enim mihi videtur de huius sæculi hospite vel domo iussisse, nec tam diligenter inquirere, sed de illo magis qui nos vsque ad diem exitus nostri possit inoffensos, sospites, illæsosque seruare. Nam huius sæculi hospitem cito lædimus, cito offendimus, interdum ei & post triduum displicemus. H Fidelis igitur domus, & hospes dignus inquiri iussus est. Quæ domus fidelior Ecclesia? quis hospes dignior Saluatore? Ambros. sup. li. 6. in Luc. cap. 9. Iste peregrinos vt filios suscipit, illa susceptos refouet vt infantes. Iste hospitibus, sicut experti sumus, pedes lauare gestit; illa mensam parare festinat. Quos enim Saluator viua aqua refrigerat, hos reficit cœlestibus cibis Ecclesia. Hunc igitur hospitem Euangelista inquiri iussit, & vsque ad diem exitus nostri cum hoc habitare præcepit ne aliqua leuitate medio tempore aliorsum forsitan emigremus, hoc est, qui semel in Christum credidimus, non iterum velut transgressores ad idola recurramus. Mat. 6. Scriptum est enim: *Nemo potest duobus dominis seruire.* Dum enim vni placere gestit, alterum sentit iratum. Christum igitur hospitem deserere non debemus, quemadmodum & Petrus Apostolus cum suis similibus; deserentibus aliis

A Dominum non reliquit, sed dicamus quod ille ad Saluatorem dixit: *Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ tu habes & nos credimus.* (Mat. 26. Ioan. 6) Ecce executor cœlestium præceptorum, qui quoniam Christi non mutauit hospitium, meruit cũ Christo regni cœlestis habere consortium.

Pro communi Martyrum tempore Paschali, Sermo.

Sermo XXII.

Dignum & congruum est fratres, vt post lætitiam Paschæ quam in ecclesia celebrauimus, gaudia nostra cum sanctis martyribus conferamus, & iis annuntiemus Dominicæ resurrectionis gloriam, qui consortes suos Dominicæ passionis. Qui enim socij sunt contumeliæ, debent & participes esse lætitiæ. Ita enim dicit beatus Apostolus: *Sicut socij passionum estis, & resurrectionis eritis: si tolerabimus,* inquit, *& conregnabimus.* (2 Cor. 1. 2 Tim. 2) Qui ergo tolerauerunt mala propter Christum, debent & gloriam habere cum Christo. Annuntiemus inquam sanctis martyribus Dominicæ Paschæ gratiam, vt dum sepulturæ illius prædicamus reserata claustra, & horum sepulchra reserentur. B Dum corpus illius mortuum dicimus tepentibus venis subito viguisse, horum quoque membra iam frigida immortalitatis calore foueantur. Eadem enim ratio martyres suscitat, quæ & Dominum suscitauit. Nam sicut viam passionis eius experti sunt, ita experientur & vitæ. Scriptũ est enim in Psalmo: *Notas mihi fecisti vias vitæ.* (Ps. 15.) Hoc vtique in resurrectione ex persona dicitur Saluatoris, vt qui dum post mortem ab inferis redit ad superos, incipiat notam habere viam vitæ quæ ante habebatur ignota. Ignota enim erat ante Christi aduentum via vitæ, quæ nullius adhuc resurgentis fuerat temerata vestigio. At vbi Dominus resurrexit; nota facta solo attrita est plurimorum. De quibus sanctus Euangelista ait: *Multorum corpora sanctorum surrexerunt cum eo, & introierunt in sanctam ciuitatem.* (Matt. 27.) Vnde cum Dominus in resurrectione sua dixerit: *Notas mihi fecisti vias vitæ;* (Psa. 15) possumus & nos iam dicere Domino: *Notas fecisti nobis vias vitæ.* Ipse enim nobis notas fecit vias vitæ, qui nobis semitam manifestauit ad vitam. Notas enim mihi fecit vias vitæ, cum me docuit fidem, misericordiam, iustitiam, castitatem. His enim peruenitur itineribus ad salutem: & C licet nos in resolutione corporis mortis vmbra circumdet; tamen gressus suos vita non deserit, sed inter ipsas medias inferni leges incunctanter Christi virtutibus ambulamus. Vnde ait sanctus Propheta: *Nam etsi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* (Psa. 22.) Quod manifestius Dominus ait fideli, dicens: *Qui credit in me, non morietur in æternum.* (Ioan. 11) Et licet moriatur, viuet. Ergo fratres cum sanctis martyribus Paschæ Domini licet gloriam conferamus. Conferamus inquam: & melius nouerint omnia, tamen nos illis prædicemus quemadmodum de sepulchri gremio resurrexit ad superos. Illis nobis reuelent quo pacto de inferni profundo remeauerit ad sepulchrum. Notum, inquam, nobis faciant quemadmodum in examine iam corpus & frigidum sese calor insinuauerit, spiritus ingesserit, sanguis infuderit, & gelatas humore venas pristini vigoris pulsus agitauerit. Notum, inquam, nobis faciant quemadmodum organum corporis dissipatum in priorem statum neruorum rursus coaptauerit resoluta compago, & harmoniam viscerum iam silentem in veterem concentum spiritus viuificans ani- D mauerit. Sacerdotes ergo prædicent quæ Saluator post resurrectionem mirabilia gessit ad superos, martyres, reuelent quanta in ipsa morte refrigeria operatus sit in defunctis.

Pro communi vnius Martyris per annum, Sermo.

Sermo XXIII.

Si quantum me necesse est dicere, & vos oportet audire, tantum prosequi corporis mei posset infirmitas; profecto omnes excusati essemus: sed ego insinuando præceptum, vos exequendo mandatum. Sed quoniam imbecillitate percellimur, quo minus quantum oportet dicere valeamus, excuset nos mentis deuotio, quos non excusat prædicationis oratio, hoc est, etsi à laudibus Do- E mini lingua cessamus, mirabilia tamen eius fidei operibus approbemus: si non loquimur verbis eius gloriam, factis exequamur eius gloriã, quoniam dictis facta priora sunt. Nam Dominus in Euangelio ita dicit: *Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.* (Mat. 5.) Audis ergo quoniam præcedit factum, subsequitur doctrina, siquidẽ benefacere, prima doctrina est. Cessantibus enim verbis hoc ipsum docet hominem opus optimum, dum videtur; quod etsi voce aures non excitet, virtute corda tamen cõpungat. Quis enim bonum factum videns non gaudeat, miretur, imitetur, ac veluti tacito magistro vtens eius exẽplo doceatur? Dictis igitur facta præcedunt, immo sine factis dicta nihil prosunt. Nam ideo & Dominus fieri voluit, sic doceri, ne sine bono opere, verborum inutilis esset & superstitiosa iactatio. Melius ergo docemur facto quam voce. Denique sancti martyres etsi voce tacent, factorum virtute nos edocent: etsi lingua silent, martyrij passione persuadent: Vnde quãuis disertus orator facundia sua me doceat, id tamen quod vtile est mihi, melius disco exemplo sanctorum, quam assertione verborum. Citius mihi persuadent oculi quod cernunt, quam auris potest insinuare quod præterit. F Auditui enim cito irrepit obliuio: oculorum autem historia semper inspicitur. Quis enim non omnibus horis momentisque conspiciat quemadmodum tunc beati martyres propter nomen Christi diuersis subiacuere supplicijs, & de ipsis pœnis quodammodo triumphabant? Quanto enim plura patiebantur, tanto se victoriosissimos esse credebant. Victoria enim est martyris, iudicium persequentis, sicut scriptum est: *Et vincas cum iudicaris.* (Ps. 50.) Cum iudicatur enim martyr, & condemnatur, tunc vincit atque prosternit. Tali enim iudicio non est addictus ad mortem, sed absolutus ad requiem. Ac per hoc, manifestissima ratione vicisse est, non perisse. Constat igitur sanctos martyres plus passione docere quam voce, quanquam ipsamet passio sine voce non sit. Legimus enim animas eorum de sub ara Dei clamare vel dicere: *Quousque sanctus & verus non vindicas sanguinem nostrum??* (Apoc. 6) Nam & Deus dicit de sanguine Abel ad Cain: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me.* Clamare igitur dicitur sanguis qui innocens effusus est, non tam voce, quam causa. (Gẽ. 4.) Sic & sanctorum martyrum animę clamant, dum fidem atque innocentiam suam sensibus nostris ipsa passione commendant.

G

PRO COMMVNI PLVR. MART. per annum. Euangelium.

LUC. CAP. XXI.

Cum audieritis prælia & seditiones, nolite terreri, oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis. Tunc dicebat illis: Exurget gens aduersus gentem, & regnum aduersus regnum: & terræmotus magni erunt per loca, & pestilentiæ, & fames, terroresque de cælo, & signa magna erunt. Sed ante hæc omnia inijcient vobis manus suas, & persequentur, tradentes in synagogas, & custodias, trahentes ad reges & præsides propter nomen meum. Continget autẽ vobis in testimonium. Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis. Ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri. H *Trademini autem à parentibus & fratribus: & cognatis & amicis, & morte afficient ex vobis. Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum: sed capillus de capite vestro non peribit. In patientia vestra possidebitis animas vestras.*

Ex verbis Euangelij: [Exurget gens aduersus gentem, & regnum aduersus regnum,] &c. Sermo.

Sermo XXIV.

Mouet fortasse vos fratres, quod tumultus bellorum, & incursiones præliorum fieri audiuimus

A assiduè: & cur nostris temporibus fiant, dilectionem, vestram fortasse plus moueat. Sed hæc causa est, quia quantò magis proximi sumus mundi excidio, tanto magis regno sumus proximi Saluatoris. Ipse enim Dominus ait, quod in nouissimis diebus[*exurget gens aduersus gentem, &*
Mar. 13. *regnum aduersus regnum.*] Et alibi : *Cum videritis bella, & terræmotus, & fames, scitote quoniam in proximo est regnum Dei.* Ergo vicinitas ista bellorum vicinum magis nobis Christum esse demonstrat. Atque ideo venientem aduersarium timere non debeo, quia per hæc signa venire potius intelligo Saluatorem. Quamuis enim iste metum incutiat temporalem, ille tamen deferit sempiternum. Potens est autem idem Dominus vt & hostilem à nobis repellat pauorem, & suam nobis præsentiam largiatur. Per hos igitur bellorum tumultus, mundi quodam significatur excidium. Futurum enim iudicium hæc inquietudo præcedit. Est autem quoddam commonitionis indicium Dei videre, quod metuis vt possis intelligere plus superesse quod metuas Dum enim cauti sumus ad ea quæ cernimus,
B. cautiores ad illa efficimur quæ speramus. Vir autem sapiens his actibus terrenis instruitur, quemadmodum futuri sæculi debeat declinare iudicium. Dum enim perspicit in hac communi perturbatione priores viros tuitiones mœnibus præparare, ipse admonetur quemadmodum in futura euersione mundi defensionem Christianis præparet animabus. Cernimus armari ciuitatis portas, debemus etiam prius in nobis portas armare iustitiæ. Sunt enim portæ iustitiæ, de
Ps. 117. quibus sanctus Propheta dixit : *Aperite mihi portas iustitiæ*, & reliqua. Tunc autem ciuitatis porta munita esse poterit, si prius in nobis portæ iustitiæ muniantur. Cæterum nihil prodest muros munire propugnaculis, & Deum prouocare peccatis. Illa enim constituitur ferro, saxis & sudibus : hæc armatur misericordia, innocentia, castitate. Illa telorum multitudine custoditur, hæc orationum frequentia defendatur. Et ad plenam tuitionem vrbium portas principum solent signa præcedere : animarum autem nostrarum portas si-
C gnum Saluatoris anticipet. Ergo fratres, propter fu-
Ephe. 6 turum mundi iudicium armis nos cœlestibus muniamur, accingamur lorica fidei, salutis galea protegamur, verbo Dei velut spiritali gladio defendamur, qui enim his armis instructus fuerit, nec præsentem per-
1. Reg. 17. turbationem metuit, nec futurum iudicium pertimescit. Siquidem sanctus Dauid hac deuotione protectus, Goliam illum fortissimum armatum etiam inermis occiderit, & virum bellicosum sub munitionibus vndique circumseptum sola fidei virtute prostrauerit.
Ibid. Cum enim sanctus Dauid non operiretur galea, non præcingeretur gladio, non lancea vteretur, occidit illum non telo ferreo, sed gladio spiritali. Quamuis enim inermis oculis hominum videretur, satis tamen erat gratia diuinitatis armatus. Verum ipse spiritalis gladius non fuit gladius. Non enim gladio Golias, sed lapide prostratus occubuit. Legimus in scripturis lapidis vocabulo Christum figuraliter designari, sicut ait Pro-
Ps. 117. pheta : *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Igitur cum lapide Golias percutitur,
D Christi virtute prosternitur. Et in qua tandem corporis parte percutitur ? In fronte scilicet. Gentilis enim & sacrilegus homo ibi percutitur à Christo, vbi deerat Christus; & ibi infertur ei mortis exitium, vbi signum salutis non inuenitur. Quamuis enim esset Go-
H lias vndique armorum protectione munitus, frons tamen eius patebat ad mortem, quia signaculum Saluatoris non gestabat. Atque ideo ibi perimitur, vbi nudus à Dei gratia reperitur. Hæc autem in figura facta esse nemo est qui nesciat. Nam & Dauid armorum
1. Reg. 17. indumentis se se ante præcinxerat : sed cum esset in iis grauis & impeditus, ita vt ambulare vix posset, eadem sine cunctatione proiecit, significans arma illa huius mundi vana & luxuriosa esse opera, quibus qui se permiscere voluerit, tanquam granis & gradien-
Sermo XXIV. di ad cœlum cursum liberum non habebit. Simul & illud

E nos docuit, quod non in armis tantum speranda victoria est, sed in nomine Saluatoris oranda.

PRO COMMVNI CONFESsoris non pont. Euangelium.

Luc. Cap. XIX.

D*Ixit Iesus parabolam hanc : Homo quidam nobilis abijt in regionem longinquam accipere sibi regnum, & reuerti. Vocatis autem decem seruis suis, dedit eis decem mnas, & ait ad illos: Negotiamini dum venio. Ciues autem eius oderant eum, & miserunt legationem post illum, dicentes : Nolumus hunc regnare supra nos. Et factum est, vt rediret accepto regno, & iussit vocari seruos, quibus dedit pecuniam: vt sciret quantum quisque negotiatus esset. Venit autem primus, dicens : Domine, ecce mna tua decem mnas acquisiuit. Et ait illi: Euge serue bone, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Et alter venit, dicens: Domine, mna* F
tua fecit quinque mnas. Et huic ait : Et tu esto super quinque ciuitates. Et alter venit, dicens: Domine, ecce mna tua, quam habui, reposita est in sudario, timui enim te, quia homo austerus es : tollis quod non posuisti, & metis quod non seminasti Dicit ei : De ore tuo te iudico serue nequam. Sciebas quod ego homo austerus sum, tollens quod non posui, & metens quod non seminaui : & quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens cum vsuris vtique exegissem illam? Et astantibus dixit: Auferte ab illo mnam, & date illi qui decem mnas habet. Et dixerunt ei. Domine, habet decem mnas. Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur, & abundabit : ab eo autem qui non habet, id quod habet auferetur ab eo.

Ex verbis Euangelij:[Qui habet, dabitur ei, & abundabit: ab eo autem qui non habet, id quod habet auferetur,] &c.

Sermo.

G
Sermo XXV. FRequenter statueram apud me ipsum fratres, subtrahere vobis Dominicæ prædicationis eloquia, ac non elargiri sæpius sermonum cœlestium sacramenta. Si quidem nihil prosit offerre pabula recusanti, & potum porrigere minime sitienti : cur id quod offeras, non tam libenter hauriat, quam fastidiose ve-
Prou. 23. lut turbulentum reddat : atque ita fit vt & poculi sinceritas vitietur, & causas delicti fastidiosus potator inueniat. Sic ergo & charitati vestræ ingerere Dominici poculi prædicationem forte superfluum est : cum id anima vestra clausis visceribus non tam sitienter hauriat, quam dissimulanter infundat. Fundit enim mandatum Domini, qui illud aure sua percipit, corde non continet. In superficie enim quadam corporis illud gestans, ac minime ad interiora transmittens quod audiuit dum obliuiscitur, seriem prædicationis effudit, & ita domum vacuus repedat, qui de Ecclesia onustus exierat. Dicite enim mihi : Quis de vobis cum ad hospitium redierit, dicit : Hodie audiuimus episcopum de eleemosynis disputantem, tam vtilem prædica- H
uit, debemus pauperibus misereri ? Prosecutus etiam est de idolorum execranda cultura, requiramus ne ignorantibus nobis in possessione nostra sit idolum. Admonuit etiam festinare debere catechumenum ad gratiam fidei, offeramus familiolæ nostræ fidem, vt quisquis est fidelis accipiat, ne forte ratio salutis eorum quæratur à nobis, quia vita eorum nostro pendet arbitrio. Nemo de Dei rebus cogitat, nemo de die Heb. 13
iudicij loquitur, quasi aut per omnia victuri, aut per omnia morituri. Mihi credite, ita viuimus in hoc sæ- 2. Cor. 5
culo, vt corpore moriamur ita morimur, vt rationi reddendæ viuamus. Moritur interim homo, sed actuum

A causa non moritur: viuente autem causa necesse est vt causæ suæ persona non desit, sicut ait Propheta: *Ecce homo, & opera eius.* Volueram ergo subtrahere vobis Dominicæ prædicationis eloquia, non quod iratus hoc facerē, sed vt Euangelicam sententiā custodirē. Ait enim Dominus: [*Qui habet dabitur ei, & abundabit: ab eo autem qui non habet, id quod habet auferetur ab eo.* Habenti ergo dari iussit, & non habenti non solum non dari, sed & id quod habet auferri. Quæ sententia superflua vobis forsitan videtur, ego autem dico recte ac sapienter Dominum præcepisse. Habenti ergo iubetur dari. Meretur plane accipere, qui ita laborauit vt propria solicitudine animæ suę diuitias spiritales adquireret: vt puta quis continentiæ forti proposito cœpit castimoniæ custodire virtutem; meretur audire quæ castitatis remuneratio sit futura, vt ad virtutis obseruantiam audiens remunerationis gloriam, facilius possit pugnam quam cœpit atterere. Alius ad misericordiam promptus debet audire quia ipsi miserebitur Deus, & qui hanc terrenam substantiam cœlestibus diuitiis repensauit necesse est vt auscultans vicissitudinem cœlestium præmiorum promptior ac libentior opus Domini prosequatur, & ad misericordiæ quod habet bonum, largitatis addat augmentum. Ideo ait Dominus: [*Qui habet, dabitur ei:*] hoc est, qui diues fuerit bonis operibus, huic magis Euangelica prædicatione ditetur. Cæterum si fornicatori prædices, & dicas quod virgo debeat permanere, & auaro quod omnia sua distrahere debeat atque donare, stultitia illi est. Hanc autem prædicationem ridiculam putat, sicut ait Apostolus: *Animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus, stultitia enim est illi.* Tale enim est iis prædicare quod per fectum est, quale si mendicum pannis obsitum holoserica velis induere, & esurientem rusticum placento delectare, necesse est vt ab vtroque recusetur oblatio. Illi enim displicet holoserica, qui necessaria magis frigori vestimenta desiderat: huic placentum amarum, dum escam magis saturitatis exquirit. Istis ergo personis auferenda potius sunt quæ sua sunt, sicut ait Euangelium: [*Etiam id quod habet auferetur ab eo;*] hoc est, cogendus est fornicator pannos suæ corruptionis abiicere, compellendus auarus est panem suę cupiditatis exponere. Vereor autem fratres ne hæc Euangelica lectio plerisque de vobis congruat, quæ ait: *Cantauimus vobis, & non saltastis: lamentauimus, & nō plorastis.* Annuntiamus ergo vobis regni cœlestis gaudium & minime corda vestra motu quodam alacritatis exultāt. Prædicamus triste iudicium, & sensus vestri ad pœnitentiam in lachrymas non prorumpunt. Infidelitatis enim genus est, in diuinis rebus nec gaudere prosperis, nec flere contrariis. Saltationem ergo à nobis requirit Dominus, nō vtique, sinuosi volubilitatem corporis, sed extollētis se fidei sanctitatem. Sicut enim qui corporaliter saltat, nunc in aere suspenditur, nunc ad altiora iactatur, nūc alternis saltibus loca diuersa collustrat: ita & qui spiritaliter saltat interueniente fide, modo in aeris sublimitatem erigitur, modo ad siderum altiora tollitur, modo diuersis cogitationum saltibus paradisum cœlumque collustrat. Et sicut qui corporaliter saltat, volubilitate membrorum se exercens gyrum sibi saltationis adquirit: ita & qui spiritaliter saltat, fidei alacritate semper se mouens, gyrum sibi totius orbis adsumit. Solent autem homines sicut mos est, in suis votis, hoc est nuptiis, præcipue saltare vel canere: vnde & nos habemus votiuas nuptias, in quibus saltare vel canere debeamus. Vota enim nostra celebrantur quando Christo Ecclesia copulatur, sicut ait Ioannes: *Qui habet sponsam, sponsus est.* Propter has ergo nuptias saltare nos conuenit. Siquidem Dauid rex pariter & propheta dum multa cecinerat, ante arcam testamēti etiam saltasse dicitur. Elatus enim gaudio, in saltationem prorupit. Prędebat enim in spiritu Mariam de germine suo Christi thalamo sociandam. Vnde ait: *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.* Ideo ipse præ ceteris prophetarum auctoribus plus cantauit, quia lætior cunctis per hæc gaudia suos posteros coniugabat: & ad propria vota solitò dulcius inuitans, docuit nos quid in ipsis nuptiis facere deberemus, cum ille ante nuptias tanta exultatione saltauerit ante arcam. Ergo saltauit propheta Dauid ante Arcam.

Luc. 19. | Mat. 5. | B | 1. Cor. 2 | C Luc. 7. | D | Ioan. 3. 2. Reg. 6

Arcam autem quid nisi sanctam Mariam dixerimus? Siquidem arca intrinsecus portabat testamēti tabulas, Maria autem ipsius testamenti gestabat heredem. Illa intra semet legem, hæc Euangelium retinebat. Illa Dei vocem habebat, hæc verbum. Veruntamen arca intus forisque auri nitore radiabat, sed & sancta Maria intus forisque virginitatis splendore fulgebat. Illa terreno ornabatur auro, ista cœlesti.

E Deut. 10. Exod. 25.

In festo Dedicationis Ecclesiæ. Sermo.

Legimus in sancto Euangelio, cum Centurionis cuiusdam seruus qui erat illi pretiosior, graui paralysis ægritudine laboraret, & per se seniores Iudæorum ille Centurio rogaret Saluatorem vt eius doloribus mederetur (erat enim, vt ait scriptura, moriturus) inter cætera ad maiorem commendationis gratiam seniores dixisse Domino: *Dignus est vt hoc illi præstes, diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificauit nobis.* Si ergo commendatur Domino qui ædificauit synagogam, quanto est commendatior qui ędificauit Ecclesiam? Et si is meretur gratiam qui impietatis receptaculum præstitit, quanto maiorem meretur gratiā qui religioni domicilium præparauit? Et si ille cœlesti misericordia visitatur qui construxit locum vbi Christus semper negatur, quanto magis visitandus est qui fabricari fecit tabernaculum vbi Christus quotidie prædicatur? In Cēturione enim Dominus non quid operis fecit, sed quā mente operatus sit comprobauit. Nam qui tempore nondum Christiani erant, sollicite synagogam fecit: si fuissent vtique Christiani, intelligitur quod multo sollicitius fecisset Ecclesiam: sed tamen licet synagogam ædificet, Christum prædicat, in ipso enim opere commouet Pharisæos debere illos suscipere Saluatorem: & demonstrat propterea se tabernaculum amplius edidisse, vt multiplicitet Domini gloriam loquerentur. Si enim credit in Christum conditor synagogæ, multò magis credere debet habitator ipsius synagogæ. Centurio ergo si iustificatus est propter opus fragile vel terrenum, iustificandus planę vir clarissimus & prouidentissimus Comes noster propter opus tam perpetuum vel cœleste: qui Comes sicut est Centurione dignitate potior, ita & fide debet esse deuotior. Sapiens vir & religiosus Comes, qui quantum in bello Imperatori militat, tantum & in pace militat Saluatori: & quantum festinat de hostium manibus captiuos eruere, tanto magis festinat à diaboli se sacrilegio liberare. Ibi inimicos terreni regis interficit, hic aduersarios Domini cœlestis insequitur. Ibi barbaros vincit, hic dæmones. Sapiens, inquam, qui sicut Comes Imperatoris est, ita & Comes Christi esse desiderat. Nam bene vtique & religiose agendo dignitatem suam cupit esse perpetuam, secundum quod scriptum est in Propheta: *Et vos ô boni reges! bonas facite vias vestras & studia vestra; & audite vocem Domini Dei vestri, & pœnitebit Dominum mali quod locutus est aduersus vos.* Ergo cum Centurio rogaret Dominum vt de morte erueret ægrotantem, & vellet Dominus ad domum Centurionis pergere, in quā seruulus decumbebat, ait Centurio: *Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum.* Excusat igitur Centurio, & ne sub tectum eius ingrediatur Dominus, indignum se dicit. Ecce dignus est Comes noster, sub cuius tectū in hodie Saluator ingreditur. Videamus, ipsa Centurionis excusatio quam habeat gratiam. Ait enim: *Domine, non sum dignus vt intres sub tectum meum, sed dic tantum verbo, & sanabitur puer meus.* O fides Christiana, quæ cum humilitate totum impetrare consuesti. Ecce religiosus Centurio ad accipiendam salutem dignior fit dum se profitetur indignum: & dum ædes suas iniuriosas putat, magis eas honorificas fecit & gratas. Magnæ enim & perfectæ fidei vir, qui intelligeret Christum cœlorum esse; dum verebatur ne hospitij sui eum angusta non acciperent. Ergo contradicente Centurione non pergit ad domum Dominus. Non pergit Dominus, sed pergit Domini medicina; non visitat ægrum

Sermo XXVI. Luc. 7. | Ibid. | F | G | Hier. 26. | Mat. 8. | H Ibid.

Saluator, sed visitat sanitas Saluatoris. De fratribus vero nostris sanctis viris Vitaliano & Maiano quid dicam? Scio illos gloriam ab hominibus non quærere, nisi à solo Deo: sed tamen laudem eorum etsi ego taceam, ipsa opera loquuntur. Ad ipsorum enim laudem pertinet quidquid in aliis paulo ante laudauimus. Nam hoc tabernaculum etsi plurimi construxerunt, hi tamen sumptu operati sunt vno assensu. Et quo tandem sumptu, cum sint in sæculo mediocres & tenues? Illo scilicet, de quo ait Apostolus: *Abundantia fidei, & diuitiis simplicitatis.* Est enim sanctis viris semper diues ipsa paupertas. Vnde credo hos beatos hanc Ecclesiam non minus orationibus quam impendiis fabricasse. Sic enim oportebat vt opus Christi precibus magis cresceret, quam cæmentis. Totam enim substantiam in huius facturam operis expenderunt, & ipsis certe nihil deest. Ipsa plane est, sicut diximus, diues locuplesque paupertas, quæ expendit omnia & possidet omnia. Sed hæc á Deo benedicta est, sicut illa vidua, de qua dicit Dominus in Euangelio: *Mulier hæc vidua pauper plus quam omnes misit:* nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei; hæc autem totum victum suum quem habuit misit.

2. Cor. 8

Luc. 21.

S. AMBROSII SERMONVM DE SANCTIS FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS EPISTOLARVM LIBRI OCTO.

Pro rerum quæ tractantur in illis varietate distincti.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS EPISTOLARVM

LIBER PRIMVS.

In quo de Fidei catholicæ negotiis, de primatu Ecclesiæ Romanæ, & de modo scribendi sanctorum Patrum, agitur.

Valeriani Aquileiensis, sancti Ambrosij Mediolanensis, & aliorum Episcoporum Aquileiæ in Concilio congregatorum, ad Imperatores Augustos Epistola.

Qua de Episcoporum conuentu, de ariculorum in disputatione positorum discussione, de trium hæreticorum condemnatione, de conuentuum hæreticorum prohibitione, deque sacri Concilij deerctorum executione differitur.

Imperatoribus clementissimis & Christianis, beatissimisque Principibus Gratiano, Valentiniano, & Theodosio, sanctum Concilium Episcoporum, quod conuenit Aquileiæ.

Epist. 1. *BENEDICTVS Deus pater Domini nostri Iesu Christi, qui nobis Romanum Imperium dedit, & benedictus Dominus noster Iesus Christus vnigenitus Dei filius, qui regnum vestrum sua pietate custodit: apud quem gratias agimus pro vobis, clementissimi Principes, quia & fidei nostræ studium probauistis, & quia ad remouendas altercationes congregare sacerdotale Concilium studuistis, & quia episcopis dignatione vestra honorificentiam reseruastis, vt nemo deesset volens, nemo cogeretur inuitus. Nullus enim senectutis grauatus annis, cuius vel sola esset reuerenda canities, de vltimo sinu maris Oceani venire compulsus est: nullus debile corpus trahens ieiuniorum stipendiis oneratum, itineris est coactus iniuria fortitudinis amissæ damna deflere: nullus postremo paupertem in sacerdotibus gloriosam subsidio veniendi destitutus ingemuit. Vnde completum est in te clementissime principum Gratiane, quod scriptura diuina laudauit:* Psal. 40 *Quia beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Itaque iuxta mansuetudinis vestræ studia, Aquileiæ conuenimus sine inuidia multitudinis, sed cum affectu disceptationis, Nec vlli de hæreticis episcopis sunt reperti, nisi duo tantum Palladius, & Secundianus, homines vetustæ perfidiæ. En propter quos de Romani extrema etiam orbis parte Concilium congregari efflagitabant. Quam vero graue fuisset propter duos tantum in fide cariosos, sacerdotes toto ex orbe huc conuenire, ac Ecclesias suis destitui pastoribus, clementia vestra perpendere dignetur. Nihilominus, etsi nonnulli propter itineris prolixitatem venire nequiuerint, tamen omnes ex omnibus Occidentalibus prope prouinciis vel missis adfuere legatis, qui attestationibus euidentibus id se tenere quod nos asserimus, & quod Nicæni Concilij congruit tractatui, protestantur, prout scripta declarant. Vbique ergo nunc per vestrum imperium concinant vota populorum, sicut nec pro vestro arbitrio fidei assertores hic defuerunt. Denique licet euidentia sint scripta maiorum, à quibus impium & sacrilegum est deuiare, opponentibus tamen disceptandi obtulimus facultatem. Ac primo principium ipsum obortæ discussimus quæstionis, atque Arij epistolam putauimus esse recitandam, qui auctor huius hæresis inuenitur, & à quo nomen accepit: ea videlicet gratia, vt quoniam ij Arianos se negare consueuerant, Arij blasphemiam aut incusando damnarent, aut adstruendo defenderent, aut certe non recusarent nomen eius, cuius impietatem perfidiamque sequerentur. Sed quia auctorem suum nec probare poterant, nec damnare volebant: tum ipsi ad disceptandum triduum ante nos loco & tempore constituto prouocassent, non expectata condictione prodierunt subito, & dixerunt, se quia Christiani essent facile probaturos, quod nos vbi libenter accepimus (optabamus enim vt probarent) refugere congressum illico, & disceptationem declinare cœperunt. Multus tandem nobis cum his sermo fuit, proposita sunt diuinæ in medium scripturæ, disceptandi de primo ortu diei in horam septimam copia data est, dilata patientia. Atque vtinam pauca dixissent; vel certe quæ audiuimus, possemus abolere. Nam sacrilegis vocibus (quum Arius solum patrem sempiternum, solum bonum, solum verum Deum, solum immortalitatem habentem, solum potentem, solum sapientem dicendo,*

expertem horum filium impia commendatione voluisset intelligere) isti Arium potius sequi, quam sempiternum Deum Dei filium, & verum Deum, & bonum Deum, & sapientem, & potentem, & immortalitatem habentem voluerunt fateri; multas idcirco horas frustra consumpsimus. Crescebat illorum impietas, ne corrigi vllo poterat modo. Denique eum viderent se Arij epistolæ sacrilegiis perurgeri (quam ideo subdidimus, vt eam etiam vestra clementia perhorresceret) resilientes de media epistolæ lectione, petierunt vt eorum propositis responderemus, quanquam nō esset ordinis neque rationis vt proposita interrumperemus: responsum tamen fuit à nobis vt damnarent Arij impietates, & mox de quibus vellent, ordine locoque seruato, eorum propositionibus responderemus: tandem aequieuimus præposteræ voluntati. Illi vero tum Euangelij scripturam falsantes, proposuerunt nobis, dixisse Dominum: Qui me misit, maior me est, cum aliter scriptum doceat series scripturarum. Redarguti de falsitate sunt, vt veritatem faterentur, nec tamen ratione correcti. Nam eum diceremus

Ioan 10 Philip. 2.

secundum carnis susceptionem minorem patre suo filium dici, secūdum diuinitatem autem ex testimoniis scripturarum parem patri & æqualem probari, nec posse ibi esse discretionis gradus alicuius, aut magnitudinis, vbi esset vnitas potestatis: non solum illi noluerunt emendare errorem, sed etiam vesaniam augere cœperunt, vt & subiectum secundum diuinitatem dicerent filium, quasi vlla Dei secundum diuinitatem & maiestatem suā possit esse subiectio: mortem denique eius non ad sacramentum nostræ salutis, sed ad infirmitatem quandam diuinitatis referunt. Horruimus clementissimi Principes, tam dira sacrilegia, prauosque doctores: & ne vlterius populos deciperent, quod tenebant sacerdotio putauimus abdicandos. Neque enim dignum est vt eius sacerdotium sibi vendicent, quem negarunt. Vestram fidem, vestram gloriam deprecamur, vt reuerentiam imperij vestri deferatis auctori, censeatisque assertores, & adulteros veritatis, datis apicibus clementiæ vestræ ad iudicia competentia, ab Ecclesiæ arcendos esse liminibus, & vt in damnatorum locum per nostræ paruitatis legatos, sancti subrogentur antistites. Attalum quoque presbyterum de præuaricatione confessum, & palam sacrilegiis inhærentem, par sententia comprehendat. Nā quid de magistro eius Valente dicamus? qui cum esset proximus, declinauit sacerdotale concilium, ne euersæ patriæ, proditorumque ciuium dicere causas sacerdotibus cogeretur: qui etiam torquem, vt asseritur, & brachiale, Gothica profanatus impietate, more indutus gentilium, ausus sit in conspectu exercitus prodire Romani: quod sine dubio non solum est in sacerdote sacrilegium, sed etiam in quocunque Christiano abhorretur atque Romano, nisi forte sic soleant Idololatræ sacerdotes prodire Gothorum. Moueat pietatem vestram sacerdotale nomen, quod ille sacrilegus infamat, qui etiam suorum vocibus (si qui tamen superesse possunt) nefandi sceleris arguitur. Certe domum repetat suam, non contaminet florentissimas Italiæ ciuitates, ipse nunc illicitis ordinationibus consimiles sui sociat sibi, & seminarium quærit suæ impietatis atque perfidiæ, vt perditos quosque sibi conciliet, qui episcopus esse nec cœpit. Nam primo Petauione superpositus fuerat sancto viro Marco admirabilis memoriæ sacerdoti, sed posteaquam deformiter eiectus à plebe est, qui Petauione esse non potuit, is nunc Mediolani post euersionem patriæ, ne dicamus proditionem, latet. Super omnibus ergo pietas vestra nobis consulere dignetur, ne nos obtemperantes vestræ tranquillitatis statutis, frustra huc conuenisse videamus. Non solum enim cauendum est, ne nostra, sed ne etiam vestra decreta infirmentur. Petimus igitur, vt legatos Concilij, sanctos viros æquanimiter clementia vestra audire dignetur, & cum effectu eorum quæ poscimus, oportune redire præcipiat: vt mercedem recipiatis à Domino Deo Christo, cuius Ecclesias ab omni sacrilegorum labe purgastis. Photinianos quoque quos & superiori lege cēsuistis, nullos facere debere conuentus, prout iam & sacerdotum concilio sententia in eos lata est. Petimus insuper, vt quoniam in Syrmiensi oppido adhuc conuentus tentare eos cognouimus, clementia vestra interdicta hac eius coitione, reuerentiam primum Ecclesiæ Catholicæ, deinde etiam legibus vestris deferre iubeat: vt & vos Deo præstante triumphetis, qui paci Ecclesiarum quietique consulitis.

CONCILIVM AQVILEIENSE CONTRA PALLADIVM ET SECVNDIANVM ARIANÆ HÆRESIS DEFENSORES.

Sancti Ambrosij Episcopi Mediolanensis opera coactum, ac denique terminatum.

Damaso Papa: Gratiano, Valentiniano & Theodosio Imperatoribus.

Acta Concilij Aquileiæ habiti.

SIAGRIO & Fucherio viris clarissimis Coss. Nonis Septembribus, Aquileię in Ecclesia considētib. episcopis, Aquileiensis ciuitatis Valeriano, Mediolanensis Ambrosio, Eusebio, Limenio, Amenio, Sabino, Abundantio, Artemio, Cōstantio, Iusto, Philastro Constantio, Theodoro, Almachio, Domino, Amantio, Maximo, Felice, Basiano, Numidio, Ianuario, Proculo, Helliodoto, Iouino, Felice, Exuperantio, Diogene, Maximo, Macedonio, Cassiano, Marcello, & Eustathio: Ambrosius episcopus dixit: Iamdiu, fratres & consacerdotes, nostras disceptationes citra acta tractauimus. Verum quia tanta, tamque aperta sacrilegia à parte Palladij & Secundiani nostris in dies auribus ingeruntur, vt difficile quisq; credat tam immaniter eos blasphemare potuisse: ideo ne qua ipsi calliditate dicta sua postea negare conentur, (licet de tantorum sacerdotum testificatione dubitari non queat) vbi omnibus episcopis placeat, fiant acta, ita namq; vnusquisque professionem suam negare nō poterit. Quid ergo vobis, sancti viri, placeat, declarandum est. Omnes episcopi dixerunt: Scribantur acta, placet. Ambrosius episcopus dixit: Controuersiæ nostræ ratione firmandæ, & rescripto Imperiali publicandæ sunt, vt allegari possint. Recitetur ergo rescriptum, si placet. Omnes episcopi dixerunt: Placet. Sabinianus diaconus recitauit.

Rescriptum Imperiale pro Concilio ad Valerianum.

GRatianus, Valentinianus, & Theodosius, &c. Imperatores, &c. Ambigua ne dogmatum reuerētia dissideant sacerdotes quamprimum experiri cupientes, cōuenire ex diœcesibus in Aquileiensem ciuitatem meritis excellentiæ tuæ creditam, episcopos iusseramus. Neque dubiæ sententiæ rectius manifestari poterant controuersiæ, quam si in obortæ altercationis iudicium, interpretes ipsos constituissemus antistites: vt videlicet à quibus proficiscuntur instituta doctrinæ, ab eisdem discordis eruditionis repugnantia solueretur. Neque sine nunc aliter iubemus ac iussimus, non inuertentes præcepti tenorem sed superfluam conuenarum copiam recidētes. Nā quod Ambrosius & vitæ merito, & Dei dignatione conspicuus episcopus Mediolanensis ciuitatis, ibi multitudinem nō opus adesse suggerit, vbi veritas nō laboraret in pluribus, si locata esset in paucis: seque eorum qui contra astarent assertionibus, & sacerdotes vicinarum ex Italia ciuitatum satis abundeque sufficere posse etiam suggerit: abstinendum ideo venerabiles viros ab itineris fatigatione cēsuimus, ne quis vel maturo æuo grauis, vel corporali debilitate confectus, vel laudabili paupertate mediocris, insuetas commigret terras: & reliqua.

Disceptatio contra Palladium Arij sectatorem.

AMbrosius episcopus dixit: Ecce quod Christianus constituit Imperator. Noluit iniuriam facere sacerdotibus, interpretes ipsos cōstituit episcopos. Ac per hoc quoniam in sacerdotali concilio considemus, respōde ad ea quæ tibi proponuntur. Arij epistola lecta est: etiam nūc recitabitur, si tibi videtur. A principio habet blasphemias solum patrem æternum dixit. Si tibi videtur quod Dei filius sempiternus non sit: hoc ipsum (quemadmodū vis,) adstrue. Sed damnandum putas, damna. Euangelium præsens est, & Apostolus, omnes scripturæ præsto sunt. Vnde vis adstrue, si putas non esse Dei filiū sempiternum. Palladius dixit: Vestro studio factum est, sicut dictat diualis sanctio à vobis prolata, vt non esset generale & plenum concilium. absentibus consortibus nostris nos respondere non possumus. Ambrosius episcopus dixit: Qui sunt consortes vestri? Palladius dixit: Oriētales Episcopi. Ambrosius episcopus dixit: Interim quia superioribus temporibus concilium sic factum est, vt Orientales in Orientis partibus constituti haberent concilium, Occidentales in Occidente: nos in Occidentis partibus constituti, conuenimus ad Aquileiensem ciuitatem iuxta Imperatorum præceptum. Denique etiam præfectus Italiæ literas dedit, vt si vellent Orientales conuenire, in potestate id haberent. Sed quia sciebant consuetudinem huiusmodi, vt in Oriente Orientalium esset concilium, intra Occidentem Occidentalium, ideo putauerūt non esse veniendum. Palladius dixit: Imperator noster Gratianus iussit Orientales venire, negas tu iussisse eum? Ipse Imperator nobis dixit se Orientales iussisse venire. Ambrosius episcopus dixit: Vtique iussit, qui non prohibuit huc venire. Palladius dixit: Sed ne venirent tua petitio fecit: sub specie piæ, sed falsæ voluntatis hoc impetrasti, & distulisti concilium. Ambrosius episcopus dixit: Nō hic opus est diutius euagari, responde nunc: Bene dixit Arius, asserens solum æternum patrem? & secundum scripturas hoc dixit, an non? Palladius dixit: Non tibi respondeo. Constantius episcopus dixit: Non respondes, qui tā-diu blasphemasti? Eusebius episcopus dixit: Debes simpliciter fidei tuæ tradere libertatem. Si à te gentilis exigeret quemadmodum in Christum crederes, confiteri protsus erubescere non deberes. Sabinus episcopus dixit: Tu petisti vt responderemus hodie: ex voluntate tua, & te vrgēte conuenimus, & non expectauimus reliquos fratres, qui poterant venire. Proinde nō tibi liberum est vlterius euagari. Christum dicis esse creatum? aut sempiternum Deum dicis esse filium Dei? Palladius dixit: Dico tibi, nos ideo dixisse iam vobis quod veniremus, vt conueniretis & vos, quia expectabamus consortes, sed non recte fecistis subrepere Imperatori. Ambrosius Episcopus dixit: Legatur epistola Palladij, vtrū nobis hoc mandauerit, & do-

A cebitur quod etiam nunc nos fallit. Palladius dixit: Legatur plane. Episcopi dixerunt: Imperator cum esset presens Syrmio, tu illum interpellasti, an ipse te compellauit? Et addiderunt: Quid ad ista respondes: Palladius respondit: Dixit mihi Imperator, Vade. Diximus: Orientales conuenti sunt? Numquid si Orientales non fuissent conuēti, nos huc conuenissem*? Ambrosius episcop* dixit: Sequestrata sit causa Orientaliū, sententiā tuam hodie expone. Arij tibi epistola lecta est: soles te Arianū negare. Aut igitū damna hodie Ariū, aut defende. Palladius dixit: Non est auctoritatis tuę, vt hoc à me quęras. Eusebius episcop* dixit: Nō credimus, religiosū Imperatorē aliud dixisse, quā quod scripsit. Episcopos Occidentales iussit cōuenire, nō potuit tibi soli contra rescriptū suum dicere, vt sine Oriētalibus causa minime diceretur. Palladius dixit: Si Itali soli iussi sunt conuenire? Euagri* presbyter & legatus dixit: Vt ante quatuor dies, & ante biduū respondetes te affuturū; quid expectabas? Orientalium, vt dicis, consortiū tuorū præsentiā? Sic debuisti mādari, nō promittere conflictū. Palladius dixit: Quia quasi ad concilium plenū veneram,

B vidi non meos consortes conuenisse, iudicaui vero vt cōuenirem secundum iussionem, vt dicerem ne aliquid ageretis in præiudicium futuri concilij. Ambrosius episcopus dixit: Vt hodie resideremus, ipse exegisti. Denique etiam hodie tu ipse dixisti quia Christiani ad Christianos venimus. Christianos igitur nos probasti. Promisisti te conflictaturum, promisisti te allaturum esse rationem. Libēter itaque accepimus præfationē tuā. Optauimus, vt quasi Christianus venires. Obtuli tibi epistolam Arij, quam ipse scripsit Arius, pro cuius nomine dicitis vos iniuriam frequenter sustinere. Dicitis quod Arium non sequamini? Hodie aperta debet esse sententia. Aut condemna illum aut adstrue quibusnis rationibus. Et addidit: Ergo iuxta epistolam Arij Christus Dei filius nō est sempiternus? Palladius dixit: Nos diximus probaturos nos Christianos, sed in concilio pleno. Non vobis respōdemus omnino in præiudicium concilij futuri. Eusebius episcopus dixit: Sine calliditate fidei tuę professionē debes exponere. Palladius dixit: Et quid cōcilio reseruamus? Ambrosius episcopus dixit; Omni ore cōdemnatio facta est in eū, qui nega-

C ret Dei filiū sempiternū. Negauit Arius, hūc sequitur Palladius, qui non vult condemnare Ariū. Itaq; vtrum huius probanda sententia sit, considerate: & vtrum secundum scripturas dicat, aut cōtra scripturas, intelligere decet. Le-

Rom. 1. ctum est enim: Sēpiterna virtus Dei atque diuinitas. Dei

1. Cor. 1 virtus Christus est. Si igitur sempiterna Dei virtus est, sēpiternus vtique Christus est, quia Christus est Dei virtus. Eusebius episcopus dixit: Hæc fides nostra est, hæc intelligētia Catholica. Qui hęc non dixerit, anathema. Omnes episcopi dixerunt: Anathema. Eusebius episcopus dixit: Specialiter dicit Arius solum patrem sempiternū, & filiū aliquando cœpisse. Palladius dixit: Ariū nec vidi, nec scio qui sit. Eusebius episcopus dixit: Arij blasphemia prolata est, in qua negat Dei filium sempiternum. Hanc perfidiam damnas cū auctore, aut asseris? Palladius dixit: Vbi auctoritas pleni concilij non est, sententiam meam non dico. Ambrosius episcopus dixit: Dubitas post diuina iudicia dānare Ariū, quum crepuerit medius? Et addidit: Dicant etiam sancti viri legati Gallorū. Constantius episcopus & legatus Gallorū dixit: Hanc impietatē eiusmodi hominis

D & semper damnauimus, & nunc damnamus non solū Ariū, sed & quicumq; filium Dei non dixerit sempiternum. Ambrosius episcopus dixit: Qui ad hoc dicit dominus meus Iustus? Iustus episcopus & alius legatus Gallorū dixit: Qui filiū Dei coæternum cum patre non confitetur, anathema habeatur. Omnes episcopi dixerūt: Anathema. Ambrosius episcopus dixit: Dicant etiam Afrorum legati qui omnium Africæ sacerdotum huc attulete sententias. Felix episcopus & legatus Afrorum dixit: Si quis filiū Dei negauerit & sempiternū, & patri coæternum, non solus ego legatus totius Africanæ prouinciæ cum damno, sed & cunctus chorus sacerdotalis qui ad hūc cœtū sanctissimū me misit, sicut etiam illū ipse ante dānauit. Amenius episcopus dixit: Caput Illyrici non nisi ciuitas est Syrmiensis: ego vero episcopus illius ciuitatis sum. Eum igitur qui nō

E confitetur filium Dei æternum, & coæternū patri, quod est sempiternum, anathema dico, & etiam, vt recitatum est, eum qui confitetur solum patrem æternū, solum sine initio, solū verū, solum immortalitatem habentem, non etiam filium æqualē, anathema dico. Ambrosius episcopus dixit: Et in hoc damna eum qui negat filium Deū verum. Cū enim ipse sit veritas; quemadmodū non est Deus Ioan. 14

verus? Palladius dixit: Quid est hoc? Filiū verum quis non dicit? Ambrosius episcopus dixit: Arius negauit. Palladius dixit: Cum Apostolus dicat, *Christū super omnia Deum*

potest aliquis eum negare verum filiū Dei? Ambrosius e- Rom. 9.

piscopus dixit: Vt scias quā simpliciter veritas á nobis requiratur, ecce dico ego vt dicis, sed semiplenū habeo responsum. Cum enim ita dicis, videris negare Deum verū: si autē simpliciter confiteris verū Deū filiū Dei, eo ordine adstrue, quo ipse propono. Palladius dixit: Ego secundum scripturas tibi loquor; verum filium Dei dico. Ambrosius episcopus dixit: Verū Deum dicis filiū Dei? Palladius dixit Quum verum filium dicam, quid amplius? Ambrosius episcopus dixit: Nō quæro tantummodo vt verum filiū di-

F cas, sed vt verū Deum Dei filiū dicas. Eusebius episcopus dixit: Christus Deus verus est, secūdum omnium fidē, & catholicam professionem. Palladius dixit: Verus Dei filius

est. Eusebius episcopus dixit: Nam & nos per adoptionē Gal. 4.

filij sumus, ille secundum proprietatem generationis diuinæ. Et addidit: Confiteris ergo verum filium Dei, Deū verum esse secundum natiuitatem & proprietatem? Palladius dixit: Verum Dei filium vnigenitum dico. Eusebius episcopus dixit: Hoc ergo putas contra scripturas, si Christus Deus verus esse dicatur? Cumque Palladius reticeret Ambrosius episcopus dixit: Solum verum filium Dei qui dicit, & non vult dicere Deum verum, Deum eum esse videtur negare. Hoc igitur ordine confiteatur (si tamē confitetur) Palladius, vtrū verū Deum Dei filium dicat, Palla-

dius dixit: Cū dicat filius: Vt cognoscant te solum verum Ioā. 17.

Deū, & quem misisti Iesum Christū: humano affectu hoc dicit, an in veritate? Ambrosius episcopus dixit: Ioannes

dixit in epistola sua: *Hic est verus Deus*; negas hoc? Palladius 1. Ioā. 5.

dixit: Cum dicam tibi verū filiū, profiteor verum etiā diuinitatem. Ambrosius episcopus dixit: Et in hoc est fraus.

G Sic enim soletis dicere vnam & veram diuinitatem, vt patris tantummodo, non etiam filij veram & vnam diuinitatē dicatis. Ergo si aperte vis dicere, quia ad scripturas me prouocas, dic quod dixit Euangelista Ioannes: *Hic est verus Deus*: aut nega dictum. Palladius dixit: Præter filium alius genitus non est Eusebius episcopus dixit: Christus verus Deus secundum omnium fidem & catholicam professionem, an in sententia tua Deus verus non est? Palladius dixit: Virtus Dei nostri est. Ambrosius episcopus dixit: Non habes libertatem profitendi: Ac per hoc anathema ei, qui non confitetur verum Deum filium Dei. Omnes episcopi dixerunt: Anathema habeatur, qui Christum filiū Dei Deū verū nō dixerit. Iterum addidit: Solum verum, solum immortalitatē haberē. Ambrosius episcopus dixit: Filius Dei habet immortalitatem, aut non habet secundum diuinitatem? Palladius dixit: Apostolum admittis, an non? Rex regum, inquit ille, qui solus habet immortalitatem. Ambrosius episcopus dixit: De Christo filio Dei quid dicis: Palladius dixit: Christus nomē diuinum est, an huma-

H num? Eusebius episcopus dixit: Secundum carnis quidē sacramentum Christus dicitur, sed idem Deus & homo est. Palladius dixit: Christus nomen carnis est. Christus nomen humanum est, & respondete vos mihi. Eusebius episcopus dixit: Quid superfluis immoraris? Quum legeretur impietas Arij, qui hoc dicit de patre quia solus ha-

bet immortalitatem, attulisti testimonium ad consensum Ibidem

impietatis Arij ex Apostolo dicente: *Qui solus habet immortalitatem, & lucem inaccessibilem habitat*. Sed si intelligis, totius naturę dignitatem in Dei nomine expressit: siquidem in Dei nomine pater & filius designantur. Palladius dixit: Et ego vos quod interrogaui, respondere noluistis. Ambrosius episcopus dixit: Aperte de te sententiā quæro: Filius Dei habet immortalitatem secundum generationem diuinam, an non habet? Palladius dixit: Secundum generationē diuinā incorruptibilis, & per carnē mortuus est.

A Ambrosius episcopus dixit: Non diuinitas mortua est, sed caro mortua est. Palladius dixit: Ante vos mihi responde- te. Ambrosius episcopus dixit: Filius Dei secundum diuinitatem habet immortalitatem, an non habet? Sed iã fraudes & insidias tuas secundũ Arii professionem prodisti. Et addidit: Qui filium Dei negat habere immortalitatem, quid vobis videtur? Omnes episcopi dixerunt: Anathema habeatur: Palladius dixit: Status diuinus immortalis est. Ambrosius episcopus dixit: Astute & hoc, vt de Dei filio nihil exprimas euidẽter; & ego dico: Immortalitatem habet Dei filius secundum diuinitatem? Aut nega quia non habet immortalitatem. Palladius dixit: Christus mortuus est, an non? Ambrosius episcopus dixit: Secundum carnis
Mat. 10 naturam anima nostra non moritur. Scriptum est enim: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Quum igitur anima nostra mori non possit, putas quod Christus secundum diuinitatem mortuus sit? Palladius dixit: Mortis appellationem quare tu horres? Ambrosius episcopus dixit: Immo non horreo, sed confiteor secundum carnem Christum mortuum esse; eius nãque morte diaboli vinculis reuinctus à mortis potestate
B sum erutus. Palladius dixit: Mortem separatio facit spiritus. Nam Christus filius Dei carnem suscepit, & per carnẽ
1. Pet. 5. mortuus est. Ambrosius episcopus dixit: Scriptum est, Christum passum in carne. Secundum carnem igitur passus est, secũdum diuinitatem habet immortalitatem. Hoc qui negat, Arianus est. Palladius dixit: Ego Arium non noui. Ambrosius episcopus dixit: Ergo male dixit Arius, cũ etiam filius Dei habeat immortalitatem secundũ diuinitatẽ. Et addidit: Bene dixit ergo, an male: Palladius dixit: Nõ consentio. Ambr. episc. dixit: Cui non consentis? Anathema illi qui non explicat suæ fidei libertatem. Omnes episcopi dixerunt. Anathema. Palladius dixit: Dicite ꝙ vultis, eius est diuinitas immortalis. Ambrosius episcopus dixit: Cuius? Patris, an filii? Et addidit: Multas impietates congessit Arius. Sed ad alia transeamus. Et recitatum est: Solum sapientem. Palladius dixit: Pater à se sapit, filius autem sapiens non est. Ambrosius episcopus dixit: Ergo fi-
1. Cor. 1 lius non est sapiens, cum ipse sit sapientia? Nam & nos di-
C cimus, quia ex patre natus est filius. Eusebius episcopus dixit: Est aliquid tam impium, tam profanum, quam quod dixit, nempe sapientem filium Dei negare? Palladius dixit: Sapientia dicitur. Quis potest sapientiam denegare? Ambrosius episcopus dixit: Sapiens est, an non? Palladius dixit: Sapientia est. Ambrosius episcopus dixit: Sapiẽs ergo, cum sit sapientia. Palladius dixit: Secundum scripturas vobis respondemus. Ambrosius episcopus dixit: Etiã sapiẽtem) quantum video) filium Dei Palladius negare conatus est. Eusebius episcopus dixit: Qui negat filium dei sapientem, anathema sit. Oẽs episcopi dixerunt, Anathema Eusebius episcopus dixit: Etiã Secundianus ad hoc respõdeat. Quumq; Secundianus reticeret, Ambrosius episcopus dixit: Qui tacet, integrum vult habere iudiciũ. Et addidit: Solum patrem bonum quum dicit, filium confessus
Ioan. 10 est, an negauit? Palladius dixit: Legimus: *Ego sum pastor bonus*, & nos negamus? Quis non dicat bonum Dei filium? Ambrosius episcopus dixit: Ergo bonus est Christus: Palladius dixit: Bonus. Ambrosius episcopus dixit: Male ergo Arius de solo patre dixit, quum etiam filius Dei bonus
D Deus sit. Palladius dixit: Qui bonum non dicit Christum,
Mat. 25 male dicit. Eusebius episcopus dixit: Christum bonum
Luc. 6. confiteris? Nam & ego bonus sum. Mihi dixit: *Euge*
Ioan. 7. *serue bone.* & : *Homo bonus profert de thesauro suo bona.* Palladius dixit: Iam dixi, nunc vobis non respondeo vsque ad plenum concilium. Ambrosius episcopus dixit: Iudæi dicebant quia bonus est, & Arius negat quia filius Dei bonus est. Palladius dixit: Quis potest hoc negare? Eusebius episcopus dixit: Bonus est ergo Deus filius Dei. Palladius dixit: Bonus pater, bonũ filium genuit. Ambr. episcopus dixit: Et nos bonos genuit, sed non secundum diuinitatẽ.
Gen. 1. Deum bonum Dei filium dicis? Palladius dixit: Filius Dei bonus est. Ambrosius episcopus dixit: Vides ergo quia Christum bonum, bonum filium, non bonũ Deum dicis, quod à te quæritur. Et addidit: Qui bonum Deum filium Dei non confitetur, anathema. Omnes episcopi dixerũt,

Anathema. Item recitauit: Solum potentem. Ambrosius E
episcopus dixit: Potens est filius Dei, an non? Palladius dixit: Qui omnia fecit, non est potens? Qui omnia fecit minus potest? Ambrosius episcopus dixit: Ergo Arius male dixit. Et addidit: Vel in hoc damnas Arium? Palladius dixit Vnde scio quid sit Arius? ego pro me respõdeo tibi. Ambrosius episcopus dixit: Filius Dei Deus potens est, an nõ? Palladius dixit: Potens. Ambrosius episcopus dixit: Deus ergo bonus est filius? Palladius dixit: Iam dixi filium Dei vnigenitum esse potentem. Ambrosius episcopus dixit: Deum potentem? Palladius dixit: Filium Dei potentem. Ambrosius episcopus dixit: Potentes & homines sunt. Scriptum est enim: *Quid gloriaris in malitia, qui potens es* Psa. 51.
in iniquitate? Et alibi: *Quum infirmor, tunc potens sum.* 2. Cor.
Illud à te requiro, vt confitearis Deum potentem esse 12.
Christum Dei filium: aut si negas, adstrue. Nam qui vnam potentiam dico patris & filii, sic filium Dei dico potentem sicut & patrem. Dubitas ergo confiteri Deum potentem esse Dei filium? Palladius dixit Iam dixi, secundum disputationem (prout possumus) respõdemus vobis. Vos enim F
soli vultis esse iudices: vos litigatores esse vultis. Nõ vobis respondemus nunc, sed in Concilio generali & pleno respõdebimus vobis. Ambr. epis. dixit: Anathema illi qui negat Deum potentem Christum. Omnes episcopi dixerũt. Anathema. Item recitatum est: Omnium iudicem. Palladius dixit: Omnium iudicem filium Dei profiteor: sed pater est qui dat, & fili⁹ est qui accipit. Ambrosius episc. dixit: Per gratiam pater dedit, an per naturam? nam & hominibus datur iudicium. Palladius dixit: Patrem maiorem dicis an non? Ambr. episc. dixit: Postea respondebo tibi. Palladius dixit: Ego tibi non respondebo, si non respondes mihi. Eusebius episcopus dixit: Nisi impietatem Arii ex ordine dãnaueris, interrogandi non tibi dabimus facultatem. Palladius dixit: Non tibi respondeo. Ambrosius episcopus dixit: Filius Dei (sicut lectum est) iudex est, an non? Palladius dixit: Si non respondes mihi, ego tibi vt impio non respondeo. Ambrosius episcopus dixit: Habes professionem meam, iuxta q̃ respondebo tibi. Interim perlegatur epistola Arii. Et addidit: In epistola Arii inuenies & G
hoc sacrilegium, ꝙ tu moliris. Palladius dixit? Ego vos interrogo, non respondetis? Eusebius episcopus dixit: Filiũ Dei Deum æqualem dicimus. Palladius dixit: Tu iudex es tui exceptores hic sunt. Ambrosius episcopus dixit: Scribant tui qui volunt. Palladius dixit: Pater maior est, an nõ? Eusebius episcopus dixit: Secundum diuinitatem æqualis Ioan. 5.
est filius patri. Habes in Euangelio quod Iudæi persequebantur eum, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem faciens Deo. Quod ergo impij persequentes confessi sunt, nos credentes negare non possumus. Ambrosius episcopus dixit: Et alibi Phil. 2.
habes: *Qui quum esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, &c. obediens vsque ad mortem.* Et addidit: Vides quia in forma Dei æ- Ibidem
qualis est: Et formam, inquit, serui accipiens. In quo ergo minor est? Secundum formam vtique serui, non Dei. Eusebius episcopus dixit: Sicut in forma serui constitutus, inferior seruo non fuit: ita in forma Dei constitutus, inferior Deo esse non potuit: Ambrosius episcopus dixit, Aut dic, quia secundum diuinitatem minor est filius pa- H
tre. Palladius dixit: Pater, inquit, maior me est. Ambrosius episcopus dixit, Secundum carnem. Palladius dixit: Qui me misit, maior est me; caro missa est à Deo, aut filius Dei? Ambrosius episcopus dixit: Falsari à vobis diuinas scripturas hodie comprobamus. Sic enim scriptum est: Ioan. 1
Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis; non quomodo mundus dat, ego do vobis, &c. Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad patrem, quia pater maior me est. Non dixit: Qui me misit, maiorem me est. Palladius dixit. Pater maior est. Ambrosius episcopus dixit: Anathema illi qui diuinis scripturis addit aliquid aut minuit. Omnes e- Apoc. 22.
piscopi dixerunt, Anathema. Palladius dixit: Pater maior est filio. Ambrosius episcopus dixit: Secundum carnem filius minor est patre, secundum diuinitatem æqualis est patri. Legi enim Dei filium æqualem patri, sicut iam &

A prolata exemplaria testantur. Secundum carnem autem quid miraris minorem, quum dixerit se seruum, quum dixerit se lapidem, quum dixerit se vermem, quum dixerit se minorem angelis, quia scriptum est: *Minorasti eum paulominus ab angelis*? Palladius dixit: Impie vos asserentes video, non respondemus vobis sine auditoribus. Sabinus episcopus dixit: Nemo requirat ab eo sententiam, qui tam innumeris sententiis blasphemauit. Palladius dixit: Nō vobis respondemus. Sabinus episcopus dixit: Ab omnibus iam damnatus est Palladius: Arii blasphemiæ multo minores sunt q̄ Palladii. Et quum Palladius surrexisset, atque foras exire voluisset: Ideo, inquit, surgit Palladius, quoniā apertis scripturarū testimoniis conuincendum esse secernit, sicut iam conuictus est. Sic.n. lectū est secundum diuinitatem, q̄ æqualis patri filius sit. Accipiat aūt quod secūdum diuinitatē maiorem non habet. Scriptum est: *Abrahæ cum repromisisset Deus, &c. quoniam nullum alium habebat maiorem, per quem iuraret, iurauit per semetipsum.* Vides igitur scripturam, quia nullū alium maiorem habet, per quem iuraret. Filius autem est is, de quo in scriptura dicitur, quoniā ipse visus est Abrahæ. Vnde & ait: *Abraham diem meum vidit, & gauisus est.* Palladius dixit: Pater maior est. Eusebius episcopus dixit: Quando vt Deus loquutus est, maiorem non habuit: quando vt homo loquutus, maiorem habuit. Palladius dixit: Pater genuit filium, pater misit filium. Ambrosius episcopus dixit: Anathema illi qui negat filiū secundum diuinitatem æqualem patri. Omnes episcopi dixerunt: Anathema. Palladius dixit: Filius subiectus patri, filius præcepta patris custodit. Ambrosius episcopus dixit: Subiectus secundum carnis rationem. Ceterum & ipse meministi quia legisti: Nemo venit ad me, nisi quē pater attraxerit. Sabinus episcopus dixit: Dicat, si secundum diuinitatem subiectus est patri, an secundum incarnationem? Palladius dixit: Ergo pater maior est. Ambrosius episcopus dixit: Et alibi scriptum est: *Fidelis Deus, per quem vocati estis in communionem filij eius.* Ego dico patrem maiorem esse secundum carnis assumptionem, quam suscepit filius Dei, non secundum diuinitatem. Palladius dixit: Quænā comparatio est filii Dei? & caro potest dicere, De⁹ me maior est? Caro loquebatur, aut diuinitas? quia ibi erat caro. Ambrosius episcopus dixit: Caro sine anima non loquit. Eusebius episcopus dixit: Deus in carne loquebatur secūdum carnem, quando dicebat: *Quid me persequimini hominē.* Quis hoc dixit? Palladius dixit: Filius Dei. Ambrosius episcopus dixit: Deus ergo filius Dei est secundum diuinitatem, & homo est secundum carnem. Palladius dixit: Carnem suscepit. Eusebius episcopus dixit: Ergo humanis verbis vsus est. Palladius dixit: Carnem humanam suscepit. Ambrosius episcopus dixit: Dicat quia nō secundum diuinitatem Apostolus dixit: *Obediens vsque ad mortem*, sed secundum carnem. Scriptum est enim: *Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem.* In quo ergo mortem gustauit? Palladius dixit: Quia se humiliauit. Ambrosius episcopus dixit: Non diuinitas, sed caro humiliata est atque subiecta. Et addidit: Creaturam perfectam bene dixit Arius, an maledixit? Palladius dixit: Ego tibi non respondeo, auctoritatem non habenti. Ambrosius episcopus dixit: Profitere quod vis. Palladius dixit: Non respondeo vobis. Sabinus episcopus dixit: Pro Ario respondes, ad nostra interrogata non respondes? Palladius dixit: Pro Ario ego non respondi. Sabinus episcopus dixit: Vsque adeo respondisti, vt filium Dei negares omnipotentem, negares verum Deum. Palladius dixit: Ego te iudicem non patior, quem impietatis arguo. Sabinus episcopus dixit: Ipse nos coegisti sedere. Palladius dixit: Mandaui vt sederetis, vt arguerē vos. Quare subripuistis Imperatori? vt plenum concilium non esset obripuistis? Ambrosius episcopus dixit: Quum Arii impietates legerentur, & impietas tua pariter condemnata est, quæ cōsensit Arianæ impietati. Placuit tibi vt Arii epistola legeretur; dictum est vt dubitationem proponeres, quam volebas; proposuisti quod filio pater maior est; responsum tibi est, quod patrem maiorem dixerit filius Dei, eo quod secundum carnis susceptionem pater maior est eo. Proposuisti etiam subiectum esse filium Dei, & in hoc responsum tibi est, quia subiectus filius

Phil. 2. Psa. 117 Psa. 21. Psal. 8. Heb 16 B Ioan 8. Ioan 6. 1. Cor. 1 C Ioan. 8. Phil. 2. Ibidem D

E Dei secundum carnem est, non secundum diuinitatem. Habes professionem nostram, nunc audi cetera. Quoniā tibi responsum est, responde ad ea quæ sequuntur. Palladius dixit: Non tibi respondeo, quia quæcumque ego dixi non sunt scripta; vestra tantummodo scribuntur verba; nō vobis respondeo. Ambrosius episcopus dixit: Omnia vides scribi. Denique quæ scripta sunt, abundant ad tuæ impietatis iudicium. Et addidit: Creaturam dicis Christum, an negas? Palladius dixit: Non respōdeo. Ambr. episcopus dixit: Ante citra horam, cum legeretur quia Arius dixit creaturam Christum, negasti; oblatum est tibi, vt damnares perfidiam: noluisti; vel nunc dic, vtrum natus ex patre Christus sit, an creatus. Palladius dixit: Si vultis, exceptores nostri veniant, & sic totum excipiatur. Sabinus episcopus dixit: Adducat suos exceptores. Palladius dixit: Pleno concilio vobis respondebimus: Ambrosius episcopus dixit: Attalus in tractatu Nicæni concilii subscripsit. Neget factum, quia venit ad Concilium. Dicat hodie, vtrum subscripserit in tractatu Nicæni concilii, an non; Cumque Attalus reticeret, Ambrosius episcopus dixit: Attalus presbyter licet inter Arianos sit, tamen habet auctoritatem loquendi, libere profiteatur vtrum subscripserit in tractatu Nicæni concilii sub episcopo suo Agrippino, an non. Attalus dixit: Iam dixisti me aliquoties damnatum, nō tibi respondeo. Ambrosius episc. dixit: Subscripsisti in tractatu concilii Nicæni, an non? Attalus dixit: Non tibi respondeo. Palladius dixi: Modo vultis tractatum plenum haberi, an non? Cromatius presbyter dixit: Filium creaturam non negasti, potentem negasti. Omnia negasti, quę fides Catholica profitetur. Sabinus episcopus dixit: Testes sumus nos, Attalum subscripsisse in concilio Nicæno, & nunc nolle respondere. Quid cunctis videtur? Cumq; Attalus reticeret, Ambrosius episcopus dixit: Dicat vtrum subscripserit in tractatu concilii Nicæni, an non? Palladi⁹ dixit: Exceptor vester & noster stent, & omnia scribant. Valerianus episcopus dixit: Iam quæ dixisti, & quæ negasti, scripta sunt omnia. Palladius dixit: Dicite quod vultis. Ambrosius episcopus dixit: Quia sæpius vult damnari Palladius, qui iam frequenter damnatus est, lego epistolā Arii, quā ille noluit condemnare? Profitemini antistites, quid vobis videtur? Omnes episcopi dixerunt. Legat; Et recitata est. Nato aūt non putatiue, & reliqua. Ambrosius episcopus dixit: Respondi tibi de maiore, respondi tibi & de subiecto, nunc & ipse mihi respōde. Palladius dixit: Nō respondebo nisi auditores veniant, & post Dominicā diē. Ambrosius episcopus dixit: Veneras tractaturus, sed posteaquam obieci tibi, Vidisti epistolam Arii, quam damnare noluisti, asserere aūt non audes: ideirco nunc refugis & cauillaris. Plenarie ipsam iterū recito; ad singula dic, Vtrū Christus creatus videat, an fuit tempus quando non fuit: an vero semper fuit vnigenitus Dei filius? Cum Arii epistolam audieritis, aut dāna, aut proba. Palladius dixit: Cū impietatis te arguam, te iudice non vtor, Transgressores Sabinus episcopus dixit: Quas impietates obiicis fratri nostro & consacerdoti nostro Ambrosio? Dicito. Palladius dixit: Iam vobis dixi: Pleno concilio respondebo, & præsentib. auditoribus. Ambrosius episcopus dixit: In cōsessu fratrum cupio confutari & redargui. Quæ igitur impie dixerim, dicito si impius tibi videor, qui pietatē adstruo. Sabinus episcopus dixit: Ergo impius tibi videtur, quia Arii blasphemias arguit, & profitetur Deum bonum filium Dei: Palladius dixit: Ego non negaui bonum filium Dei. Ambrosius episcopus dixit: Dicis ergo Christum Deum bonum? Palladius dixit: non vobis respondeo. Valerianus episcopus dixit, Nolite multum adigere Palladiū, non potest verā nostra simpliciter confiteri. Ipsius .n. cōscientia duplici blasphemia confusa est. Nam à Photinianis est ordinatus, & cum ipsis est dānatus, & nūc vt Arianus plenius damnabitur. Palladius dixit: Hoc proba. Sabinus episcopus dixit: Non aliter poterat Christum Deum verū peragere nisi auctores suos sequeretur. Ambrosius episc. dixit: Obiecisti me esse impium, hoc proba. Palladius dixit: Expositionem afferemus. Cum autem attulerimus, tunc probatio habebitur. Ambrosius episcopus dixit: Dāna impietatem Arii. Cum reticeret Palladius, Eusebius

F G H

A bius episcopus dixit: Superfluis immoratur. Tot impietates Arii Palladius noluit condemnare, immo potius asserendo confessus est. Hunc qui non damnat, similis illius est, & hæreticus iure dicendus est. Omnes episcopi dixerunt. A nobis omnibus anathema sit Palladio. Ambrosius episcopus dixit: Acquiescis Palladi vt cetera legantur Arij? Palladius dixit: Date auditores, veniant & ex vtraque parte exceptores. Non potestis esse iudices, si exceptores nō habuerimus, & nisi ex vtraque parte venerint qui audiant, non vobis respondemus. Ambrosius episcopus dixit: Quos quæris auditores? Palladius dixit: Sunt hic viri honorati multi. Sabinꝰ episcopus dixit: Post tot blasphemias auditores petis? Ambrosius episcopus dixit: Sacerdotes de laicis iudicare debent, non laici de sacerdotibus. Sed tñ quos iudices petas, dicito. Palladius dixit: Auditores veniant. Cramotius presbyter dixit: Salua condemnatione sacerdotali, & qui Palladii sunt, etiam nunc audiantur. Palladius dixit: Nostri non permittuntur loqui: auditores veniant, & ex vtraq; parte exceptores, & respondebunt vobis B hi in concilio generali. Ambrosius episcopus dixit: Et si in multis impietatibus deprehensus sit, erubescimus tamen, vt videatur qui sacerdotium sibi vendicat, à laicis esse damnatus. Ac per hoc quoniam & in hoc ipso damnādus est qui laicorum expectat sententiam, cum magis de laicis sacerdotes debeant iudicare, iuxta ea quæ hodie audiuimus. Palladium profitentem, & iuxta ea quæ cōdemnare noluit, pronuncio illum sacerdotio indignum & priuandum, & in loco eius Catholicus ordinetur. Omnes episcopi dixerunt; Anathema Palladio, Ambrosius episcopus dixit: Imperator clementissimus & Christianus sacerdotū iudicio causas, licet & vt ipse arbiter esset altercationis constituissemus, commisit. Quoniam igitur nobis iudicium videt delatum interpretes esse scripturarum, condemnemus Palladium, qui impii Arrii noluit dānare sententiam: & quia ipse filium Dei sempiternum, & cetera q̄ actis inhærent, negauit. Ergo anathema habeatur. Omnes episcopi dixerunt: Omnes condemnemus eum, anathema habeatur.

C

Condemnatio Palladij.

Ambrosius episcopus dixit: Quoniam omnes qui cōsistunt hic, viri sunt Christiani, & Deo probati fratres cōsacerdotes nostri: dicat ergo vnusquisque quid sibi videatur. Valerianus episcopus dixit: Mihi quidem videt, quia qui Arium defendit, Arianus est qui blasphemias eius non condemnat, ipse blasphemus est. Ideoque huiusmodi hominem à consortio sacerdotum censeo esse alienum. Palladius dixit: Cœpistis ludere? Ludite. Sine concilio Orientali vobis non respondemus. Amenius episcopus Syrmiensis dixit: Quicumque hæreses Arianas non condemnat, Arianus sit necesse est. Hunc igitur alienum etiam à nostra communione, & sacerdotali cœtu priuatū esse censemus. Constantius episcopus Arausicanus dixit: Palladium Arii discipulum, cuius impietates iam olim damnatæ sunt à patrib. nostris in concilio Nicæno, & nunc hodie probatæ, cū recenseat ab eodē Palladio singulæ, quia nō confusus est dicere Dei filiū à Deo patre esse alienū: & cum creaturam confitet, & cum tēpore cœpisse D dicit, Deum verum negat, in sempiternum censeo esse dānādum. Iustꝰ episcopus dixit: Palladium, qui blasphemias Arii damnare noluit, sed etiam magis has confiteri videt, censeo vlterius sacerdotem dici non posse, nec inter episcopos deputari. Euentius episcopus Cenetēsis dixit: Palladium, qui impietatem Arii damnare noluit, arbitror à consortio sacerdotali in perpetuum esse remotum. Abundantius episcopus Tridentinus dixit: Cum euidentes blasphemias Palladius defendat, damnatum se ex concilio Aquileiensi cognoscat. Eusebius episcopus Bononiēsis dixit: Qui impietates Arii diabolico stylo conscriptas, quas non licebat nec ad aures admittere, Palladius non solum noluit condemnare, sed & earum extitit assertor, negando filium Dei Deum verum, Deum bonum, Deum sapientem, Deum sempiternum, hunc à cœtu sacerdotali, & mea sententia & omnium Catholicorum iudicio arbitror iure esse damnatum. E Sabinus episcopus Placentinus dixit: Quoniam cunctis patefactum est, Palladium qui Arianæ perfidiæ assertor est, etiam eius impietatem tenere quæ contra Euangelica & Apostolica instituta venit, iusta in eum totius Concilii lata sententia est, & meæ licet paruitatis sententia, sacerdotio denuo priuatus, ex hoc sacro sancto cœtu iure pellatur, Felix & Numidius legati Afrorum dixerunt. Arianæ hæresis sectæ, cuius in Aquileiensi synodo Palladius assertor declaratus est, anathema. Sed & eos qui contra veritatem Nicænæ synodi repugnantes sunt, condemnamus. Limenius episcopus Vercellensis dixit: Arianam doctrinam sæpe esse damnatam, manifestū est: & ideo Palladius conuentus in hac sacra synodo Aquileiensi, quia noluit se corrigere vel emendare, sed magis se probauit reprehensibilem, & se oletauit perfidia, q̄ se publice confessus est tenere, hunc sententia mea & ego profiteor consortio sacerdotali esse priuandum. Maximus episcopus Emonensis dixit: Palladium, qui blasphemias Arii nec damnare voluit, sed magis confessus est, iste ac merito esse dānatum, & Deus nouit, & fidelium conscientia F condēnauit. Exuperentius episcopus Dertonensis dixit: Palladium, qui sectam Arii vel eius doctrinam damnare noluit, sed defendit, vt ceteri consortes mei damnauerūt, etiam & ego condemno. Basianus episcopus Laudēsis dixit: Audiui sicut & ceteri consortes mei, impietates Arii, quas Palladius non solū non condemnauit, sed confirmauit, hic anathema sit, & sacerdotio priuabitur. Philaster episcopus Brixianus dixit: Blasphemias & iniquitatē Palladii, quia Arianam doctrinā sequit & defendit, vna cum omnib. ego condemnaui. Constantius episcopus Sciscięsis dixit: Palladium, qui blasphemias & impietates Arii non condemnauit, sicut & ceteri consacerdotes mei, & ego censeo damnandum. Heliodorus episcopus Altinēsis dixit: Qui perfidiam Arii, omniumque hæreticorum, quorum consors est Palladius, qui insipiens corde veritatem non est confessus, cum ceteris consacerdotibus meis cōdemno. Felix episcopꝰ Iadrensis dixit: Palladium, qui blasphemias dicit in filium, sicut Arius cum omnib. pariter G condemno, Theodorus episcopus Octodurensis dixit: Palladium, qui Christum Deum verum, coæternum patri negauit, nec Christianum hunc, ne sacerdotem vllo modo censemus. Dominus episcopus Gratianopolitanus dixit: Palladium in perfidia Arii permanentem, in perpetuum sicut & fratres damnauerunt, etiam & ego censeo esse dānandum. Proculus episcopus Massiliensis dixit: Palladium, qui Arii blasphemias sub quadam impia hæreditate non condemnando defendit, sicut hunc & plurimorum iam venerabilium sacerdotum sententia blasphemum designauit, atque à sacerdotio alienum duxit, ita & mea pariter sententia in perpetuum condemnatum designat. Diogenes episcopus Genuēsis dixit: Palladium, qui Christum Dominum Deum verum similem & æqualem patri dum non confitetur, immo negauit, damnationem iudico cum cæteris fratribus meis, vel cum sacerdotibus sortiri. Amantius episcopus Niciensis dixit Palladium, qui sectā Arii non destruxit, secundum consacerdotum meorum iudicium etiam & ego condemno. Ianuarius episcopus dixit: Sicut omnes consacerdotes mei damnauerunt H Palladium, ita & ego pari iudicio eum censeo esse damnādum.

Disceptatio contra Secundianum.

Et cum Secundianus se paulullum subripuisset, & postea conuenisset; Ambrosius episcopus dixit: Audisti Secundiane, quomodo Palladius impius sententia, sacerdotali concilio damnatus, exceperit, licet displicuerit nobis, quod eius non horrueris amentiam, tamen de te aliqua specialiter quæro, Vtrum Dei filium Dominum nostrum Iesum Christum, verum vel non verum Deum dicas. Secundianus dixit: Qui negat Deum verum esse patrem Domini & Dei nostri Iesu Christi, non est Christianus. Idem qui negat Christum filium Dei verum. Ambrosius episcopus dixit: Deum verum Dei filium confiteris? Secundianus dixit: Dei filium vnigeni-

A genitum, verum filium Dei dico. Ambrosius episcopus dixit: Verum Deum dicis? Secundianus dixit: Vnigenitum Christum quis negat verum filium Dei? Eusebius episcopus dixit: Non sufficit quod verum filium Dei vnigenitum confitearis, nam hoc omnes confitentur. Hoc vero potissimum nos monet quod Arius dixit: Deum solum patrem, solum bonum: negauit vero filium Dei Deũ verum. Simpliciter ergo filium Dei Deum verum confiteris? Secundianus dixit: Qui fuerit Arius, ignoro: quid dixerit, nescio; mecum loquaris viuus ad viuum. Illud dico quod Christus dixit: *Vnigenitus qui est in sinu patris*, ergo vnigenitum filium se asserit patris: filius igitur vnigenitus est Dei filius verus. Ambrosius episcopus dixit: Deus verus est, verus Dei filius? Responde. Et addit: In diuinis lectionibus scriptum est: *Qui iurantes super terram, iurabunt Deum verum.* Quod vtique de Christo esse non dubium est. Nos ergo filium Dei verum Deum profitemur: & fides nostra hæc est, & professio, quia vnigenitus patris filius est verus Deus: Dic & tu de Deo vero, deinde profitere filium Deum verum. Secundianus dicit; Dico de Deo vero. Ambrosius episcopus dixit: Filius Dei, Deus verus est, an non? Secundianus dixit: Ergo mendax Christus, qui dixit: Vnigenitus. Ambrosius episcopus dixit: In hoc fraudem facis, vt non Deum verum dicas, sed vnigenitum verũ: ac per hoc dic simpliciter: Vnigenitus Dei filius De⁹ verus est. Secundianus dixit: Vnigenitum dixi verum Dei filium. Eusebius episcopus dixit: Hoc Photinus non negat, hoc Sabellius confitetur. Ambrosius episcopus dixit: Et qui hoc non confitetur, iure damnatur. Ac per hoc sæpe te conuenio, licet cauillando negaueris veritatẽ. Non quæro vt tãtummodo vnigenitum verum filium dicas Dei sed etiam Deum verum. Secundianus dixit: Veritatis me seruum profiteor. Quæ dico, non scribũtur: & q̃ dicis, scribuntur. Christum verum Dei filium dico. Quis negat filiũ Dei verum esse? Ambrosius episcopus dixit: Qui negat Deum verum vnigenitum Dei filium, anathema sit. Secũdianus dixit: Deum verum vnigenitum filium Dei, quid mihi profers? Hoc non est scriptum. Ambr. episc. dixit: Apertum sacrilegium est, quando Christum Dei filium Arius Deum verum negauit. Secundianus dixit: Iesum Christum filium Dei quia Christus dicitur filius Dei, verum filium Dei dico, sed verum Deum non est scriptum. Ambr. episc. dixit: Nondum respuisti? Et adiecit? Ne quid illi videatur subreptum, confirmet sententiam suam. Dicat ergo vnigenitum Dei filium Christum Deum verum. Secũdianus dixit: Iam dixi. Quid mihi extorquere vis amplius? Ambr. episcopus dixit: Quid dixisti? Certe si verum multoties dixisses, adhuc respondere debetes, nam quod gloriose dicitur, sæpe repetendum est. Secundianus dixit: Dictum est: Sit sermo vester, est est, non non. Ambr. episc. dixit: Qui dicit ipsum patrem filium, sacrilegus est. Hoc à te quæro, vt dicas, de Deo vero Deum verum Dei filium natum. Secundianus dixit: Ego filium à Deo genitum, dicente patre: *Ego hodie genui te*, & confitente se genuisse, vnigenitum Dei verum esse dico. Ambrosius episcopus dixit A Deo vero Deus verus est genitus? Secundianus dixit: Et cum nomini etiam addis, Et verum: audi qualis in te fides sit, & Christianus es? Eusebius episcopus dixit: Quis negauit Dei filium verum Deum? Arius & Palladius negauit. Tu si Deum verũ credis, debes simpliciter designare. Ambr. episc. dixit: Si non dixeris Deum verum de Deo vero natum esse, Christum negasti. Secundianus dixit: Interrogatus de filio, dedi responsum: quemadmodum deberem profiteri, respondi. Habemus nostram expositionem, afferemus, legetur. Ambrosius dixit: Hodie afferre debueras, ceterum tu subterfugere conaris. Professionẽ à me exigis & professionem à te exigo. Deus verus est Dei filius? Secundianus dixit: Vnigenitus est verus Dei filius, & ego te interrogo: Vnigenitus est? Ambrosius episcopus dixit: Ratio permoueat nos, & non impietas & insipientia tua. Cum dicis filium verum vnigenitum, non Deũ verum dicis, sed verum vnigenitum. Ac per hoc, vt istam diluas quæstionem, adhuc responde: Ex Deo vero: Deus verus est: Secundianus dixit: Ergo Deus filium non genuit? Deus verus ille qui est? & quid est, genuit, nisi quia

Ioan. 1.

Esa. 65

B

Ioan. 1.

C

Mat. 5

D

Psal. 2.

E Deus vnum verum vnigenitum filium genuit? Ambrosi⁹ dixit: Non confiteris Deum verum, sed vis dicere verum vnigenitum. Et ego vnigenitum verum dico, & Deum verum. Secundianus dixit: Ego dico genitum à patre, verum genitum dico omnibus.

Episcopi & presbyteri qui Concilio subscripserunt.

Valerianus episcopus Aquileien. Ambrosius episcopus Mediolanensis. Eusebius episcopus. Bononien. Limenius episcopus Vercellen. Amenius episcopus Syrmien. Illirici. Sabinus episcopus Placentinus. Abundantius episcopus Tridentinus. Philaster episcopus Brixianus. Constantius episcopus Arausicanus legatus Gallorum. Theodorus episcopus Octoduren. Dominus episcopus Gratianopolitanus. Amantius episcopus Nicien. Maximus episcopus Emonen. Basianus episcopus Lauden. Proculus episcopus Massilien. Legatus Gallorum. Heliodorus episcopus Altinen. Felix episcopus Iadren. Euentius episcopus Ceneten. Exuperantius episcopus Dertonen. Diogenes episcopus Genuen. Constantius episcopus Sciscien. Iustus episcopus Lugdunen. alius legatus Gallorum. Felix legatus Afrorum. Numidius legatus Afrorum. Euagrius presbyter & legatus. Artemius, Almachius, Ianuarius, Iouinus, Macedonius, Cassianus, Marcellus, Eustathius, Maximus, Cromatius presbyter. F

Concilij Epistola ad Galliarum episcopos.

Concilium quod conuenit Aquileiæ, dilectissimis fratribus episcopis Galliarum prouinciæ Viennensis & Narbonensis.

Agimus gratias sanctæ vnanimitati vestræ, q in dominis & fratrib. nostris Constantio & Proculo omniũ vestri præsentiã nobis contulistis; simul & scripta maiorum sequentes, non mediocre addidistis pondus sententiis nostris, cum quibus etiam vestræ sanctitatis conuenit professio, domini fratres dilectissimi. Itaq; vt libenter suscepimus memoratos de vestro nostroq; consortio sãctos viros, ita etiam vberi gratiarum actione dimittimus. Quã necessarius autem conuentus hic fuerit, rebus ipsis patescet, quando aduersarii & inimici Dei, Arianæ sectæ hæresis defensores, Palladius ac Secundianus, duo tantum qui ausi sunt ad Concilium conuenire, debitam præsentes excepere sententiam, super impietate conuicti, Valete. Incolumes vos & florentissimos Deus noster tueatur omnipotens domini fratres dilectissimi. Amen.

Epist. II.

G

Ad Gratianum, Valentinianum, & Theodosium Imperatores de habitu in concilio Aquileiensi, & de rebus ecclesiarum Orientalium, eorumdem Episcoporum epistola.

Imperatorib. clementissimis & Christianis, gloriosis beatissimisque Principibus Gratiano, Valentiniano, & Theodosio, sanctum Concilium quod conuenit Aquileiæ.

H

Quibuslibet etiam redundantib. gratiarum actionib. nequaq̃ possumus beneficia vestræ pietatis æquare Imperatores clementissimi, atque beatissimi & gloriosissimi principes Gratiane, Valentiniane & Theodosi dilecti à Deo patre, & filio eius Domino nostro Iesu Christo, q post multa pericula, & persecutiones varias, quas catholicis intulerunt Ariani, maximeque Vellutius ille in monachorum & virginium impias cædes grassatus; vt & Demophilus dirum perfidiæ caput omnibus tandem ecclesiis Dei, maximeque per Orientem, catholicis per clementiam vestram pax & tranquillitas sit restituta. In occidentalibus autem partibus vix duo hæretici, qui obuiare possent sancto Cõcilio sũt reperti. Et quis est qui putat se gra-

Epist. III.

tia-

A tiarum vestrarum fore idoneum relatorem? Sed tamē etsi beneficia vestra verbis explicare non possumus, votis tamen Cōcilij compensare desideramus: qui liber per singulas quasque ecclesias quotidianas apud Deum nostrum pro imperio vestro celebramus excubias, tamen conducti in vnum (quo munere nihil esse pulchrius opinamur) Deo nostro omnipotenti & pro imperio, & pro pace ac salute vestra gratias agimus, quod per vos nobis pax & concordia ita sit refusa, quod per Occidētales partes duobus in angulis tantum, hoc est, in latere Daciæ Riphæensis, Mœsię, fide obstrepi videretur. Quibus tandem nunc, post Concilij sententiam, vestræ fauore clementiæ opinamur illico consulendum. Per omnes aūt tractatus atq; regiones, & vicorum claustra vsq; ad Oceanum, manet vna & intemerata fidelium communio. In Orientalibus aūt partibus cognouimus quidem summo gaudio atq; lętitia, eiectis Arianis qui ecclesias violenter inuaserāt, sacra Dei
1. Pet. 5. templa per solos catholicos frequentari. Sed tn̄, quoniam inuidia diaboli nunquam quiescere solet, inter ipsos ca-
B tholicos audiuimus crebras dissentiones, impacatamque discordiam: vnde toto confundimur affectu, quod innouata pleraque competimus, eosque grauari nunc, quos oportuit adiuuari qui in nostra semper communione durabant. Deniq; Alexandrinæ ecclesiæ Timoth. episcopus, sed & Antiochenæ Paulinus (qui semper communionis nobiscum intemeratam habuere concordiam) dissēsionibus aliorum, quorum fides superioribus temporibus hęsitabat, feruntur vrgeri. Quos quidem si fieri potest, & fides plena commendat, ad consortia nostra optamus adiūgi: sed ita, vt vetustæ communionis sociis sua prærogatiua seruetur, quorum nobis hæc non superflua cura est. Primo omnium, communionis societas nullam debet habere offensam. Deinde, quia vtriusque partis dudum accepimus, litteras, præcipueq; illorum, qui in Antiochiæ dissidebant ecclesia, & quidem nisi hostilis impedimento fuisset irruptio, aliquos, etiam de nostro numero disposueramus illo dirigere, qui sequestres & arbitri refundendæ, si fieri posset, pacis existerent. Sed quia studia nostra tunc
C temporis habere effectum per tumultus publicos nequiuerūt, oblatas pietati vestræ nostras repetimus preces qui bus poposcimus, vt altero decedente, penes superstitem ecclesiæ iura permanerent, nec aliqua superordinatio vi attentetur. Ideoque petimus vos clementissimi & Christiani Principes, vt & Alexandriæ sacerdotum catholicorum omnium concilia fieri censeatis, qui inter se plenius tractent atque definiant quibus impertienda communio, quibusque obseranda sit. Nam etsi Alexandrinæ ecclesiæ semper dispositionem, ordinemque tenuerimus, & iuxta morem, consuetudinemque maiorum eius communionem indissolubili societate ad hæc vsque tempora seruemus; tamen ne aut aliqui videantur esse posthabiti, qui etiam pacto, quod stare volumus, communionem nostram rogarunt; aut illius pacis & societatis fidelium neglecta compendia: id obsecramus, vt cum inter se cœtu pleniore tractauerint, etiam auxilia decretis sacerdotalibus vestræ pietatis aspirent. Et vobis deferri in notitiam censeatis, ne titubanti nutemus affectu, sed læti atque securi pietatis vestræ apud Deum omnipotentem agamus gratias,
D non solum quia excussa perfidia est, sed quia catholicis fides & concordia est restituta. Quod à vobis Africanæ & Gallicanæ ecclesiæ per legatos obsecrant, hoc est, vt toto vobis faciatis in orbe episcopos debitores: licet non mediocre sit debitum, quod virtuti vestræ pro totius orbis Romani pace debetur à nobis. Ad deprecandam autem clementiam vestram, & impetra[illegible] quæ poscimus, legatos fratres & compresbyteros nostros direximus, quos petimus & clementes audire dignemini, & redire maturius censeatis.

(:)

Ad eosdem Augustos Imperatores de habitis in eodem Concilio Aquileiensi, & de factione Vrsicidi Antipapæ, Episcoporum Aquileiæ congregatorum epistola.

E

Imperatorib. clementissimis, & Principib. Christianis, gloriosissimis ac beatissimis Gratiano, Valentiniano, & Theodosio Concilium quod conuenit Aquileiæ.

PRouisum est quidem, clementissimi Principes vestræ tranquillitatis statutis, ne Arianorum perfidia posset vlterius vel latere, vel serpere (etenim effectum Concilii decretis putamus minime defuturum,) nec id temere. Nam quantum ad partes spectat Occidentis, duo tantum reperti sunt, qui auderent prophanis & impiis vocib. obuiare Concilio, vix angulum Riphæensis Daciæ iam turbare consueti, Sed aliud est, & propter quod magis animo angimur, de quo, quoniam conuenimus, fuit rite tractādum, ne posset totum corpus Ecclesię toto orbe diffusum & vniuersa fœdare. Nam licet frequentet conuenerimus Vrsicinum nō potuisse obrepere pietati vestræ (quamuis quietum nihil esse patiatur, & inter tot bellicas necessitates obreptio importuna tentetur) tamen ne sancta mens vestra, animique tranquillitas, quę omnibus consulere gestit, importuni hominis simulata adulatione flectatur, deprecandos vos & obsecrandos, si dignanter ducitis, æstimauimus, non solum præcauentes futura, sed etiam præterita quæ iam ipsius temeritate gesta sunt, perhorrescētes. Quoniam si aliquam viam nactus fuerit audacię, quid est quod non ille confundat? Sed si viuus miseratio vos inflectere potest, multo magis præcatio omnium vos moueat sacerdotum. Quis enim nostrum ei communionis societate iunge[illegible]r, qui indebitum sibi gradum vsurpare conatus sit, & ad quem nec iure potuerit peruenire? & quē importune affectauit, importunissime repetere moliatur Turbatum toties damnatus, incedit adhuc quasi præteritis non perhorrescendus exemplis. Qui plerumque (sic-
G ut in hoc Concilio cognouimus, & vidimus) cum Arianis copulatus atque coniunctus erat eo tempore, quo turbare Mediolanensem Ecclesiam cœtu detestabili moliebatur, nunc ante synagogæ fores, nunc in Arianorum domibus, miscens occulta concilia, & suos eis iungens. Sed quoniam ipse aperte in eorum congregationes prodire non poterat, eos quorum fauore respirabat, quo magis posset fauores & socios emereri, instruxit & informauit quemadmodum pax Ecclesiæ turbaretur. Cum igitur scriptum sit: *Hæreticum post vnam correptionem deuita:* Tit. 3 Ioan. 2.
cum & alius vir sancto locutus spiritu dixit declinandas huiusmodi bestias, nec salutatione recipiendas, neque congressuxquomodo fieri potest, vt potest, vt eum quem societati eorum insertum vidimus, non etiam assertorem perfidiæ iudicemus? Quid etiam si defuisset? tamen totius orbis Romani caput Romanam Ecclesiam, atque illam sacrosanctam Apostolorum fidem, ne turbari sineret, obsecranda foret clementia vestra, inde enim in omnes venerandæ communionis iura dimanant. Et ideo petimus & rogamus, vt obrependi ei adimere dignemini facultatem.
H Scimus clementiæ vestræ sanctum pudorem: non auditui vestro indigna ingerat, non aliena ab officio & nomine sacerdotis interstrepat, non inuerecunda vobis loquatur: quem, cum habere potuerit testimonium etiā ab his qui foris sunt, quali testimonio & ciues proprii prosequuti sunt, clemētia vestra meminisse dignetur. Pudet enim di- 1. Tim. 3.
cere, inuerecundum est recensere quam turpi famam ei⁹ conuicio sauciauerint. Quo saltem pudore constrictus conticescere debuisset: & si haberet aliquam conscientiā sacerdotis, pacem Ecclesiæ, concordiamque ambitionis suæ etiam studio præoptasset. Verum longe alienus ab omni verecūdia, per abscisum hominem Paschasium, signiferum furoris sui, missis litteris serit turbas, gētiles quosque ac perditos homines concitare conatur Oramus igitur vt iam & populo Romano, qui post relationem Præfecti Vrbis pendet incertus, & nobis sacerdotibus securi-

A tatem interdictam importunissimi hominis obiectione tribuatis. Quo ea impetrata à clementia vestra, apud Deū patrem omnipotentem, & Christum eius filium Deum & Dominum nostrum gratias agamus, & merita vestra iugi oratione celebremus. Amen.

Quod iudices ad causas deputati à Synodo, ea soluta adhuc decernere possunt: & quod ex virgineo beatæ Mariæ vtero nullus præter Christum effusus est partus: ad Theophilum Alexandrinum, & Anysium Thessalonicensem Episcopum Epistola.

Ambrosius Theophylo & Anysio episcopis.

Epist. V Accepi litteras vestras de Bonoso episcopo, quibus vel pro veritate, vel pro modestia nostram sententiam sciscitari voluistis. Sed cum huiusmodi fuerit concilii Capuensis iudicium, vt finitimi Bonoso atque eius accusatorib. iudices tribuerentur, & præcipue Macedones, B qui cū episcopo Thessalonicensi de eius factis vel cognoscerent, aduertimus quod nobis iudicandi forma competere non posset. Nam si integra esset hodie Synodus, recte de iis q̄ comprehendit vestrorum scriptorū series, decerneremus. Vestrum est igit̄ qui hoc recepistis iudicium sētentiam ferre de omnib. nec refugiendi vel elabendi, vel accusatorib. vel accusato copiam dare. Vicem enim Synodi recepistis, quos examinandū Synodus elegit. Denique cum Bonosus episcopus post iudicium vestrum misisset ad fratrē nostrum Ambrosium qui eius sentētiam consuleret, interdictam sibi ecclesiam irrumpere atque ingredi, responsum est ei quod nihil temerandum foret, sed omnia modeste & patienter ordine gerenda, neque contra sententiam vestram tentandum aliquid, vt quod videretur vobis iustitiæ conuenire, statueretis, quibus hanc Synodus dederat auctoritatem. Ideo primum est vt ii iudicent quibus iudicandi facultas est data. Vos enim totius (vt scripsimus) Synodi vice decernitis, nos quasi ex Synodi auctoritate iudicare non conuenit. Sane nō possumus negare de Mariæ filiis iure reprehensum, meritoque vestram sanctitatem abhorruisse, quod ex eodem C vero virginali, ex quo secundum carnem Christus natus Rom 9. est, alius partus effusus sit. Neq; enim elegisset Dominus Iesus nasci per virginem, si eam iudicasset tam incontinētem fore, vt illud genitale Dominici corporis, illam aulam regis æterni, concubitus humani semine coinquinaret. Qui enim hoc adstruit, nihil aliud nisi perfidiam Iudæorum astruit, qui dicunt eum non potuisse nasci ex virgine. Nam si hanc accipiant à sacerdotibus auctoritatem, & videatur Maria partus fudisse plurimos, maiore studio veritatem fidei expugnare contendent. Et vbi est illud quod scriptum est, dicente Domino ad matrem de Ioanne Euangelista: *Mulier ecce filius tuus,* & rursus ad Ioannem Ioan. 19 de Maria: *Ecce mater tua?* Quid sibi istud vult, quod cum in cruce Dominus positus peccatum mundi tolleret, pronuntiauit etiam de integritate materna? Aut quid aliud dicitur, nisi vt claudat sua ora perfidia, obmutescat, ne matrem Domini aliquo audeat temerare conuicio? Testis est ergo idem arbiter, idem materni pudoris assertor quod desponsata fuerit viro tantummodo Ioseph, nul D la tamen coniugalis coitus consuetudine tori iura cogno- Mat. 1. uerit. Neque enim eam suscepturam ex Ioseph filios, à viri consortio separare voluisset. Sed si hoc parum est, addi Ioan. 19 dit testimonium Euangelista, dicens quod suscepit eam discipulus in suam. Nunquid ergo diuortium fecit? nunquid à viro abduxit atq; abstulit? Ergo qui hoc legit in Euangelio, quomodo quasi naufragus titubat & fluctuat? Hoc ergo testamentum filii est de matris integritate, hæc Ibidem Mariæ locuples integri pudoris hæreditas, hic totius finis consummationis. Denique hoc dixit, & emisit spiritū, consummans omne mysterium bono fine pietatis. Legimus etiam & omnia percurrimus vel de eo quo fratri nostro & coëpiscopo Basso in consortium regendæ ecclesiæ datus est Senecio, vel de ceteris, vnde vestræ normam expectamus sententiæ.

E *Siricius Papa Romanus scribit ecclesiæ Mediolanensi, Iouinianum, eiusque sectatores Romæ coacto Concilio velut hæreticos esse damnatos, vt damnationem contra illos admittat & in ecclesia eos non recipiat. Epistola.*

Syricius Mediolanensi ecclesiæ.

Epist. VI. Optarem semper, fratres charissimi, dilectionis & pacis vestræ sinceritati gaudia nuntiare, ita vt vicissim discurrentibus litteris sospitatis vestrę iuuaremur indicio Nunquam patitur nos quietos ab incursione sua vacare hostis antiquus, ab initio mendax, inimicus veritatis, æmulus hominis, quem vt deciperet, se ante decepit, pudicitię aduersarius, luxuriæ magister, crudelitatibus pascitur, abstinentia punitur, odit ieiunia, ministris suis prædicantibus eadem dicit esse superflua, spem non habens de futuris, Apostoli sententia percussus dicentis: *Manducemus & bibamus, cras enim moriemur.* O infelix audacia, ô desperatæ mentis astutia. Iam incognitus sermo hæreticorum intra Ecclesiam cancri more serpebat, vt occupans pectus totum hominem præcipitaret in mortem. Et nisi Dominus Sabaoth laqueum quem parauerant dirupisset, scena tanti mali & hypocrisis publicata multorum simplicium corda traxisset in ruinam: quia facile ad deteriorem partem mens humana traducitur, malens per spatiosa ambulare, quam per artæ viæ iter cum labore transire. Qua de re necessarium satis fuit dilectissimi, quæ hic gesta sunt, ad vestram conscientiam cognoscenda mandare, ne ignorantia sacerdotis cuiuspiam pessimorum hominum Ecclesiam irrumpentium sub religioso nomine contagio violaretur: sicut scriptum est, Domino dicente: *Multi veniunt ad vos in vestimentis ouium, intus autem sunt lupi rapaces: à fructibus eorum cognoscetis eos,* ii videlicet qui subtiliter Christianos sese iactant, vt sub velamento pii nominis gradientes, domum orationis ingressi, sermonem serpentinæ disputationis effundant, vt sagittent in obscuro rectos corde, atque veritatem catholicam peruertendo, ad suæ doctrinæ rabiem diabolico more traducant, atque ouium simplicitatem defraudent. Et quidem multarum hęresium malignitatem ab apostolicis nūc vsque temporibus didicimus, & experti probauimus: sed nunquam tales canes Ecclesiæ mysterium latratib. fatigauerunt, quales isti nunc subito irrumpentes, doctrina perfidiæ polluti, hostes fidei, qui cuius sint discipuli, verborum fructibus prodiderunt. Nam cum alii hæretici singula sibi genera quęstionum male intelligendo proposuerint conuellere atque concerpere de diuinis institutionibus: isti non habentes vestem nuptialem, sauciantes catholicos, noui ac veteris testamenti (vt dixi) continentiam peruertentes, illecebroso atque ficto sermone aliquot Christianos cœperunt iam vastare, atque suæ demētiæ sociare, intra se continentes nequitiæ suæ virus, præferentes se tanquam electi: blasphemias tamen suas conscriptione temeraria publicarūt, & desperatę mētis furore conciti passim in fauorem gentilium se prodiderūt. Verum à fidelib. Christianis, viris genere optimis, religione præclaris, ad meam humilitatem subito scriptura horrifica vident̄ esse delati, vt sacerdotali iudicio detecti diuinæ legi contraria spiritali sententia deleantur. Nos sane nuptiarū vota non aspernantes accipimus, quib. velamini intersuimus, sed virginum nuptias Deo deuotas maiore honorificentia honoramus. Facto igitur presbyterio constitit doctrinæ nostræ, id est, Christianæ legi esse contraria. Vnde Apostoli secuti præceptum, quia aliter quam quod accepimus annūtiabant, omnium nostrum tam presbyterorum & diaconorum, quam totius etiam cleri vna lata fuit sententia, vt Iouinianus, Auxentius, Genialis, Germinator, Felix, Prōtinus, Martianus, Ianuarius & Ingeniosꝰ, qui incentores nouæ hæresis & blasphemiæ inuenti sūt, diuina sententia & nostro iudicio in perpetuum damnati extra Ecclesiam remanerent. Quod custoditurum sanctitatem vestram nō ambigens, hæc scripta direxi per fratres & presbyteros meos Crescētē, Leopardū, & Alexandrū,

qui

qui religiosum officium fidei spiritu possint adimplere feruentes.

Ambrosij Episcopi Mediolanensis, Basiani Laudensis, & ceterorum Episcoporum Mediolani in Synodo congregatorum, aduersus Iouinianum, sectatoresque hæreticos, ad Syricium Papam. Epistola.

Domino dilectissimo fratri Syricio Papæ, Ambrosius Episcopus, Basianus, & ceteri Episcopi.

Recognouimus litteris sanctitatis tuæ boni pastoris excubias, qui fideliter commissam tibi ianuam serues, & pia solicitudine Christi ouile custodias, dignus quem oues Domini audiant & sequantur: & ideo quia nosti ouiculas Christi, lupos facile deprehendes, & occurres quasi prouidus pastor, ne isti morsibus perfidiæ suæ feralique vlulatu Dominicum ouile dispergant. Laudamus hoc domine frater, nobis dilectissime, & toto cōcelebramus affectu. Nec miramur si luporum rabiem grex Domini perhorruerit, in quibus Christi vocem non recognouit. Agrestis enim vlulatus est nullam virginitatis gratiam, nullum castitatis ordinem seruare, promiscue omnia velle confundere, diuersorum gradus abrogare meritorum, & paupertatem quandam cælestium remunerationum inducere, quasi Christo vna sit palma quam tribuit, ac non plurimi abundent tituli præmiorum. Simulant se isti donare coniugio. Sed quæ potest laus esse coniugij, si nulla virginitatis est gloria? Neque vero nos negamus sanctificatum à Christo esse coniugium, diuina voce dicente: *Erunt ambo in carne vna & in vno spiritu.* Sed prius est quod nati sumus, quam quod effecti: multoque præstantius diuini operis mysterium, quam humanæ fragilitatis remedium. Iure laudatur bona vxor, sed melius pia virgo præfertur, dicente Apostolo: *Qui iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit.* Hæc enim cogitat quæ Dei sunt, illa quæ mundi. Illa coniugalibus vinculis colligata est, hæc libera vinculorum: illa sub lege, ista sub gratia. Bonum coniugium, per quod est inuenta posteritas successionis humanæ, sed melior virginitas, per quam regni cœlestis hæreditas acquisita, & cœlestium meritorum reperta successio. Per mulierem cura successit, per virginem salus euenit. Denique speciale sibi donum virginitatis Christus elegit, & integritatis munus exhibuit, atque in se præsentauit quod elegit in matre. Quanta dementia funestorum latratuum, vt iidem dicerent CHRISTVM ex virgine non potuisse generari, qui asserunt ex muliere, editis humanorum pignorum partubus virgines permanere. Aliis ergo præstat Christus, quod sibi (vt dicunt) præstare non potuit? Ille vero sic carnem suscepit, & sic homo factus est, vt hominem redimeret, atque à morte reuocaret, inusitato tamen quasi Deus itinere venit in terras, vt quemadmodum dixerat: *Ecce facio omnia noua*: partu etiam immaculatæ virginis nasceretur, & sicut scriptum est, vt crederetur nobiscum Deus. Sed de via peruersitatis produntur dicere: *Virgo concepit, sed non virgo generauit.* Potuit ergo virgo concipere, non potuit virgo generare: cum semper conceptus præcedat, partus sequatur? Sed si doctrinis non creditur sacerdotum, credatur oraculis Christi, credatur monitis Angelorum dicentium: *Quia non est impossibile Deo omne verbum.* Credatur Symbolo Apostolorum, quod Ecclesia Romana intemeratum semper custodit & seruat. Audiuit Maria vocem Angeli, & quæ ante dixerat, *Quomodo fiet istud?* non de fide generationis interrogans, respondit postea: *Ecce ancilla Domini, contingat mihi secundum verbum tuum.* Hæc est virgo quæ in vtero concepit, virgoque peperit filium. Sic enim scriptum est: *Ecce virgo in vtero accipiet & pariet filium.* Non enim concepturam tantummodo virginem, sed & parituram virginem dixit. Quæ autem est illa porta sanctuarij, porta illa exterior ad Orientem, quæ manet clausa, & nemo, inquit, pertransibit per eam, nisi solus Deus Israël? Nonne hæc porta Maria est, per quam in hunc mundum redemptor intrauit? Hæc porta iustitiæ, sicut ipse dixit: *Sine nos implere omnem iustitiam.* Hæc porta est Beata Maria, de qua scriptum est, *quia Dominus pertransibit per eam, & erit clausa post partum, quia virgo concepit & genuit.* Quid autem incredibile si contra vsum originis naturalis peperit Maria & virgo permanet, quando contra vsum naturæ mare vidit & fugit, atque in fontem suum Iordanis fluenta remearunt? Non ergo excedit fidem quod virgo peperit, quando legimus quod petra vomuit aquas, & in muri speciem maris vnda solidata est. Non ergo excedit fidem quod homo exiuit de virgine, quando petra fontem profluum scaturiuit, ferrum super aquas natauit, ambulauit homo super aquas. Ergo si hominem vnda portauit, non potuit hominem virgo generare: atque hominem de quo legimus: Et mittet illis Dominus hominem qui saluos faciet eos, & notus erit Dominus Ægyptiis? In veteri itaque testamento virga Hebræorum per mare duxit exercitum: in nouo testamento virga regis, aula cælestis electa est ad salutem. Quid autem? etiam viduitatis attexamus præconia, cum in Euangelio post virginis celeberrimum partum Anna vidua subrogetur, quæ vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua, & hæc vidua annorum octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo, ieiuniis & obsecrationibus seruiens die ac nocte. Et merito ab illis viduitas despicitur, quæ solet obseruare ieiunia, quibus se dolent isti aliquo tempore esse maceratos, & propriam vlciscuntur iniuriam, quotidianis quoque conuiuiis vsque luxuriæ, laborem abstinentiæ propulsare desiderant. Qui nihil rectius faciunt, quam quod ipsi suo se ore condemnant. Sed & metuunt ne in istis illud ieiunium reputetur, eligant quod volunt, si aliquando ieiunauerint, gerant ergo boni facti sui pœnitentiam, si nunquam, suam ergo ipsi intemperantiam & luxuriam confitentur, & ideo dicunt, Paulum luxuriæ magistrum fuisse. Atquis erit sobrietatis magister, si fuit ille luxuriæ, qui castigauit corpus suum, & in seruitutem redegit, atque ieiuniis multis se debitam CHRISTO obseruantiam detulisse memorauit, non vt se suaque laudaret, sed vt nos quid sequeremur edoceret? Ille ergo luxuriam docuit, qui ait: *Quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quæ sunt omnia in corruptelam*, qui etiam ait: *Non indulgentia corporis, non in honore aliquo ad saturitatem & diligentiam carnis, non in desideris erroris, sed in spiritu quo renouamur, esse viuendum.* Si parum est quod Apostolus dixit, audiant Prophetam dicentem: *Et operui in ieiunio animam meam.* Ergo qui non ieiunat, intectus est & nudus, & patet vulneri. Denique si Adam se texisset in ieiunio, non fuisset nudus effectus. Niniue se à morte ieiunio liberauit. Et ipse Dominus ait: *Non eiicietur hoc genus dæmoniorum nisi per orationem & ieiunium.* Sed quid plura apud magistrum atque doctorem? cum iam dignum præmium retulerint illi perfidiæ suæ, qui ideo vsque huc venerunt, ne superesset locus in quo non damnarentur, qui vere se Manichæos probauerunt, non credentes quia ex virgine vtique venisset. Quænam hæc est suppar nouorum Iudæorum amentia? Si venisse non creditur, nec carnem creditur suscepisse, ergo in phantasmate visus est, in phantasmate Crucifixus est. Sed nobis in veritate Crucifixus est, in veritate redemptor noster est. Manichæus est qui abnegat veritatem, qui carnem CHRISTI negat, & ideo non est illis remissio peccatorum. Sed est impietas Manichæorum, quam & clementissimus execratus est Imperator, & omnes qui illos viderunt, quasi quædam contagia refugerunt, sicut testes sunt fratres & compresbyteri nostri Crescens, Leopardus, & Alexander, sancto feruentes spiritu, qui eos omnium execratione damnatos, Mediolanensi ex vrbe quasi profugos repulerunt. Itaque Iouinianum, Auxentium, Germinatorem, Felicem, Prōtinum, Genialem, Martianum, Ianuarium, & Ingeniosum, quos sanctitas tua damnauit, scias apud nos quoque secundum iudicium tuum esse damnatos. Incolumem te & florentissimum DEVS noster tueatur omnipotens, Domine dilectissime frater. Subscri-

A ſcriptio. Ego Ambroſius Mediolanenſis Eccleſię Epiſcopus ſubſcripſi. Euentius Epiſcopus Cenetenſis ſaluto ſanctitatem tuam in Domino, & huic Epiſtolæ ſubſcripſi. Maximus Epiſcopus Emonenſis, Felix Epiſcopus Iadrenenſis, Baſianus Epiſcopus Laudenenſis, Theodorus Epiſcopus Octodnrenſis, Conſtantius Epiſcopus Arauſicanus, Sabinus Epiſcopus Placentinus, ex iuſſu domini Epiſcopi Geminiani, ipſo præſente Aper presbyter ſubſcripſi. Euſtaſius Epiſcopus, & omnes ordines ſubſcripſerunt.

Sabino Epiſcopo Placentino, qui hæreticum quendam Apollinariſtam, de ſacræ Incarnationis Dominicæ myſterio praue ſentire & turpiter obloqui ſignificauerat, reſpondet S. Ambroſius Epiſcopus quod illum palam confutauit, & de humilitate ac ſeruitute quam Chriſtus Dominus noſter in ſua incarnatione pro nobis ſuſcepit diſſerendo, omnem eius hæreſim profligauit.

Epiſtola.

Ambroſius Sabino Epiſcopo.

B Epiſt. VIII. QVem ſcripſiſti maledici ſermonis ſeminatorem, leuiſſimus eſt, qui iam veneni ſui mercedem recepit. Siquidem reſponſum eſt ei publice: & quod priuatim ſeuerat, palam meſſuit. Ego autem vanum ante & inuiſorem tantum habebam. At vbi iſte ſermo ad aures peruenit meas, ſtatim reſpondi quod eum virus infeceerit Apollinare, qui non poteſt audire quod Dominus noſter Ieſus pro nobis ſeruitutem ſuſceperit in iſtius corporis ſuſceptione, cum Apoſtolus clamet quod formam ſerui acceperit. Hoc munimentum, hæc ſepes eſt fidei noſtræ: qui Phil. 2 hanc deſtruit, deſtruetur ipſe, ſicut ſcriptum eſt: *Quia deſtruentem ſepem mordebit ſerpens.* Eccl. 10 Equidem primo leniter mandaui ei, Qua ratione bonam rem malo animo facis? Ego enim beneficio annumero, ſi quis mea legens ſcripta dicat mihi quo videatur moueri. Primum quia & in iis quæ ſcio, falli poſſim: Multa autem prætereunt, multa quibuſdam aliter ſonant. Pulchrum eſt, ſi fieri poteſt, cauere omnia. C Deinde quia non debeo moleſte ferre ſi cum de Apoſtolicis & ipſis Euangelicis Dominicisque verbis plerique multas quæſtiones ſerant, etiam in meis ſcriptis reperiant de quo diſputandum putent. Pleriq; enim ſtudio indulgent ſuo, vt iſte qui propterea orbem circuiuit, vt quæreret quem reprehenderet, non quem ſibi imitandum arbitraretur. Hic igitur vt arroderet aliquid de meis ſcriptis, eam ſibi amplam viam reperit, quoniam eo loci Mat. 11 vbi dixit Dominus Ieſus: *Confiteor tibi Domine pater cœli & terræ*: diximus ideo dictum, vt nos intelligamus patrem filij eſſe, & dominum creaturæ. Quanquam in Pſalmo euiPſ. 108. denter Dominum dixerit patrem filius. *Viderunt me, & mouerunt capita ſua: adiuua me Domine Deus meus.* Etenim ſecundum formam ſerui locutus Dominum vocauit quem patrem nouerat, æqualis in Dei forma ſeruum ſecundum carnis ſubſtantiam ſe prædicans. Seruitus enim carnis, Phil. 2. dominatus autem diuinitatis eſt. Aduertis igitur primum pro tua admirabili prudentia, ea quæ in Euangelio dicuntur, ad Euangelij tempus referri, quo Dominus IESVS inter homines humana ſpecie conuerſabatur. Nunc ergo ſecundum hominem iam non nouimus Chriſtum, ſi ita D viſus & cognitus veteribus, iam tranſierunt vetera, & omnia noua facta ſunt. Omnia tamen ex Deo, qui nos ſibi per Chriſtum reconciliauit. 2. Cor. 5 Ibid. Eramus enim mortui, & idco vnus pro omnibus ſeruus factus eſt. Phil. 2. Quid dicam, ſeruus factus eſt? Peccatum, opprobrium, maledictum fa2. Cor. 5 ctus eſt. Dixit enim Apoſtolus: *Quia pro nobis peccatum factus* Pſ. 21. *eſt, quia maledictum factus eſt Dominus Ieſus.* Gal. 3. Dixit quia cum ſibi ſubiecerit omnia, tunc & ipſe ſubiectus erit. 1. Cor. 15. Dixit & Petrus: *In nomine Ieſu Nazareni ſurge, & ambula.* Act. 3. Dixit quia glorificauit puerum ſuum Ieſum, Ibid. & nemo calumniatur de tempore. Apoc. 5 In Apocalypſi autem & agnus dictus à Ioanne, Pſ. 21. dictus eſt in Pſalmo vermis, & non homo. 1. Cor. 15 Hæc omnia factus eſt, vt noſtræ obtunderet mortis aculeum, noſtram ſeruitutem tolleret, maledicta, peccata, opprobria. Hæc & alia quę conſulenti cuidam, & multo plura à te ſcripſiſti elata, cum ſcriptura diuina habet, quemadmodum quiſ-

E quam dubitabit dicere quia pie ſcripta ſunt, quoniam ad gloriam Chriſti ſpectant, non ad imminutionem? Exo. 16 Nam cum de dono eius, hoc eſt manna, dictum ſit, quia & qui minus collegit, non diminuit: & qui plurimum, non ampliauit: vnde, potuit ipſe vel minui vel augeri? Quid enim in eo imminutum eſt? num quod noſtram ſeruitutem, noſtras infirmitates ſuſcepit? Erat humiliatus, erat in ſerui forma, ſed idem in gloria Dei patris. Erat vermis in cruce, ſed idem dimittebat peccata etiam perſecutorum ſuorum. Eſa. 53. Phil. 2. Erat opprobrium, ſed idem maieſtas Domini, ſicut ſcriptum eſt: *Et videbitur maieſtas Domini, & videbit omnis caro ſalutare Dei.* Pſ. 21. Luc. 23. Quid amiſit, cui nihil minus eſt? Non habebat quidem ſpeciem neque decorem, ſed habebat plenitudinem diuinitatis. Pſ. 21. Eſa. 40. Infirmus æſtimabatur, ſed non deſtiterat eſſe Dei virtus: Eſa. 53. videbatur vt homo, ſed fulgebat in terris maieſtas diuina & patris gloria. Leo 1. ep. 95. ad Leo. Vnde pulchre Apoſtolus eiuſdem verbi repetitione vſus eſt, dicens de Domino Ieſu: Aug. c. 3. *Quia cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens.* Phil. 2. Quid eſt in Dei forma, niſi in plenitudine diuinitatis, in illa perfectionis diuinæ expreſſione? F Ergo cū eſſet in plenitudine diuinitatis, exinaniuit ſe, & accepit plenitudinem naturæ & perfectionis humanæ ſicut Deo nihil deerat, ita nec hominis conſummationi vt eſſet perPſ. 44. fectus in vtraque forma. Phil. 2. Vnde & Dauid dicit: *Speciosus forma præ filiis hominum.* Gal. 4. Concluditur Appollinariſta, nec quo ſe vertat habet, ſuis clauditur retibus. Ipſe enim dixerat. *Formam ſerui accepit, non ſeruus lectus eſt.* Iterum ergo interrogo, quid eſt in forma Dei? Reſpondet: In natura Dei. *Sunt enim,* ait Apoſtolus, *qui non ſunt natura dij.* Quæro quid ſit, *formam ſerui accipiens?* Sine dubio perfectionem naturæ & conditionis (vt dixi) humanæ, vt eſſet in hominum ſimilitudine. Et pulchre non carnis, ſed hominum dixit ſimilitudinem, quia in carne eadem. Sed quia ſine peccato erat ſolus, omnis autem homo in peccato, in ſpecie hominis videbatur. Heb. 4. Vnde & Propheta ait: *Et homo eſt, & quis cognoſcet eum?* Hier. 17 Homo ſecundum carnem, ſed vltra hominem Mat. 27. ſecundum diuinam operationem. Denique cum leproſum tangeret, homo videbatur, ſed vltra hominem cum G emundaret. Et cum Lazarum fleret mortuum, quaſi homo flebat: ſed ſupra hominem erat, cum mortuum iuberet vinctis pedibus exire. Homo videbatur cum penderet in cruce, ſed ſupra hominem cum reſeratis tumulis mortuos reſuſcitaret. Phil. 2. Nec ſibi blandiatur virus Apollinare, quia ita legitur: *Et ſpecie inuentus vt homo.* 1. Tim. 2. Non enim negatus eſt homo Ieſus, cum alibi ipſe Paulus de eo dicat: *Mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus: ſed confirmatus eſt.* Ioan. 1. Id enim eſt vſus & moris ſcripturæ ſic ſignificare. Sic & in Euangelio legimus: *Et vidimus gloriam quaſi vnigeniti à patre.* Sicut ergo quaſi vnigenitus dicitur, & non abnuitur vnigenitus Dei filius, ita vt homo dicitur, & perfectio fuiſſe Phil. 2. in eo hominis non negatur. Gal. 4. Cum eſſet igitur in forma ſerui humiliatus vſque ad mortem, erat tamen in Dei glo Pſ. 188. ria. Quid ei igitur obfuit ſeruitus? Pſ. 188. Seruus autem factus legitur, quia legitur factus ex virgine, Ibid. & creatus in carne. Pſ. 85. Omnis enim creatura ſeruit, dicente Propheta: *Quia vniuerſa ſeruiunt tibi.* Vnde & Deus pater ait: *Inueni Dauid ſeruū meum, in oleo ſancto vnxi eum. Ipſe vocabit me, pater meus es tu, Deus ſalutis meæ: & ego primogenitum ponam eum.* Et in alio H Pſalmo: *Cuſtodi animam meam: quoniam ſanctus ſum, ſaluum Ibid. fac ſeruum tuum.* Pſ. 30. Et infra in eodem Pſalmo: *Da poteſtatem puero tuo, & ſaluum fac filium ancillæ tuæ.* Congeſſi enim patris & filij voces, vt ei non argumenta humana, ſed diuina reſponderent oracula. Alibi inquit: *In manus tuas commendo ſpiritum meum,* &: *Statuiſti in loco ſpatioſo pedes meos,* &: *Super omnes inimicos meos factus ſum opprobrium.* Ibid. Et in eodem Pſalmo: *Illuſtra faciem tuam ſuper ſeruum tuum.* Eſa. 49 Per Eſaiam quoque dicit ipſe filius Dei: *Ex vtero matris meæ vocauit Dominus nomen meum, & poſuit os meum vt gladium acutū, & ſub tegmento manus ſuæ protexit me: Poſuit me ſicut ſagittam electam, & pharetra ſua texit me, & dixit mihi: Seruus meus es Iſraël.* Eſa. 42. Ioan. 1. Dicitur enim Dei filius & Iſrael, ſicut alibi: *Iacob puer meus, Iſraël electus meus.* Eſa. 49. Solus enim vere Deum patrem non ſolum vidit, ſed etiam enarrauit. Et ſequitur: *In te glorificabor. Et ego dixi: In vacuum laboraui, & in nihilum dedi vires meas, ideo iudicium*

meum

A *meum ante Dominum, & dolor meus ante Deum meum.* Et nunc sic dicit Dominus, qui finxit me seruum ex vtero sibi ad congregandum Iacob & Israël. Quis congregauit Dei populum, nisi Christus? Quis glorificatus est ante Dominum? Quis est Dei virtus? Cui dixit pater: *Magnum tibi est vocari te puerum meum*: Et cui dicit: *Ecce posui te in testamentum generis mei, in lucem gentium, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ?* De quo etiam per os Ezechiel locutus est, dicens: *Suscitabo super eos pastorem vnum, & reget eos seruus meus Dauid, & erit eorum pastor, & ego Dominus ero illis in Deum, & Dauid in medio eorum princeps.* Dauid vtique rex iam defunctus erat, & ideo verus Dauid, verus humilis, verus mansuetus, verus manu fortis Dei filius hoc annuntiatur nomine: qui etiam in Zachariæ Prophetæ libro significatur, dicente Deo patre: *Ecce ego mittam seruum meum, Oriens nomen est ei.* Numquid quia habebat vestimenta sordida, ideo fulgorem diuinitatis suæ sol iustitię non habebat? Et quid plura? An infirmius putamus seruitium esse quam peccatum? quam maledictum? quam opprobrium? quam infirmitates, quas pro nobis suscepit, vt à nobis auerterentur? B Factus est enim hæc omnia, vt vniuersa vacuaret. Sed hæc ideo non recipiunt, quod seruus, opprobrium, peccatum maledictum factus sit, quia verbum & carnem vnius asserunt esse substantiæ, & dicunt, Ergo qui nos redemit, seruus dictus est, & peccatum debuit dici. Nec aduertunt quod hæc Christi gloria sit, quia seruitutem suscepit in corpore suo, vt libertatem omnibus redderet: peccata nostra portauit, vt mundi peccatum tolleret. Seruus, peccatum, maledictum factus est, vt tu peccati seruus esse desisteres, te diuinæ sententiæ maledictio absolueret. Ille ergo maledictum suscepit tuum. *Maledictus enim omnis qui pendet in ligno.* Ille maledictum in cruce factus est, vt tu benedictus esses in Dei regno. Ille dehonestatus & depreciatus est, nec aliquid æstimatus. Ille dicebat: In vacuum laboraui: per quem meruit Paulus dicere: *Non in vacuum laboraui, vt boni operis fructum, & Euangelicæ prædicationis gloriam suis conferret seruulis, per quam vniuersi sarcina laboris absoluerentur.* His igitur auditis derelictus est in dimidio dierum suorum perdix, qui clamauit vt congregaret quæ C non peperit, & oppressus est voce Domini Iesu. Denique adornat fugam. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

(Ibid. Ibid. Ezech. 34. 3. Reg. 2. Zach. 3. Esa. 53. Gal. 3. Deu. 21. Esa. 49. Phil. 2.)

Theophilo Alexandrino, cui contentionis de Episcopatu Antiochiæ inter Flauianum & Euagrium causa à Capuana synodo commissa erat, quærenti quid esset agendum, quia Flauianus ad Imperatorem confugerat, Flauianum grauiter culpans, respondet, vt ipse quod pacis & vnionis est decernat, & ad Romanam referat Ecclesiam, vt quod ab ea fuerit comprobatum, omnes læti suscipiant.

(Hier. 17 Hist. Tri. l. 9. c. 26. & 44)

Epistola.

Ambrosius Episcopus Theophilo.

(Epist. IX.)

NOn habet quod vrgeat Euagrius, & habet quod metuat Flauianus, ideoque refugit examen. Dent fratres veniam dolori iusto, quia propter ipsos vniuersus orbis concutitur, & illi tamen nostro non compatiuntur dolori. Perstringi saltem se æquanimiter ferant ab D iis quos vident sua per tantorum curricula temporum vexari intentione. Inter hos etenim duos nihil quod ad Christi pacem pertineat, eligentes, grauis toto orbe stabat discordia. Cui bonæ pacis naufragio sancta synodus Capuensis tandem obtulerat portum tranquillitatis, vt omnibus per totum Orientem daretur communio Catholicam confitentibus fidem, & duobus istis tuæ sanctitatis examen impertiretur, fratribus & consacerdotibus nostris Ægyptiis pariter considentibus: quia hoc verum iudicium futurum arbitrati sumus, quod neutri parti sociata communione aliquo fauore propenderet. Cum ex his igitur æquissimæ Synodi constitutis speraremus iam remedium datum, finemque oblatum discordiæ, scribit sanctitas tua iterum fratrem nostrum Flauianum ad precum auxilia, & Imperialium rescriptorum suffragia remeauisse. Frustra ergo tantorum sacerdotum susus labor, iterum ad huius sæculi iudicia reuertendum, iterum E ad rescripta, iterum vexabuntur sacerdotes senes, transfretabunt maria, iterum inualidi corpore patriam peregrino mutabunt solo, iterum sacrosancta altaria deserentur, vt in longinqua proficiscamur, iterum pauperum turbæ Episcoporum, quibus ante onerosa paupertas non erat, æternæ opis egentes compellentur inopiam gemere, aut certe victum inopum itineris vsurpare. Interea solus exlex Flauianus (vt illi videtur) non venit, quando omnes conuenimus. Fœnerator & debitor inuicem sibi occurrunt, isti sibi non possunt occurrere, solus exors Flauianus (vt ipse vult) sacerdotalis consortij, qui nec Imperialibus decretis, nec sacerdorum conuentui præsentiam faciat sui. Nec tamen etiam hoc moti dolore, fratri Euagrio donamus speciem bonæ causæ, qui eo defensabilior sibi videtur, quod eum refugit Flauianus, aut quod habere se alterum arbitratur æqualem, vterque alienæ magis ordinationis vitiis quam suis fretus. Quos tamen nos in meliorem vocamus viam, vt malimus eos suis potius bonis quam alieno vitio de- F fendi. Qua de re quoniam propriis texuisti litteris posse typum reperiri aliquem, quo possit auferri fratrum discordia, cum sancta Synodus cognitionis ius vnanimitate tuæ ceterisque ex Ægypto consacerdotibus nostris commiserit, iterum oportet fratrem nostrum Flauianum conuenias, vt si in eo perseuerauit quo veniendum non putet, saluis concilij Nicæni, sed etiam Synodi Capuensis statutis, illibata pace vniuersorum ita consulas, vt non videamur destruere quod ædificatum est. Si enim quæ ædificaui destruo, præuaricatorem me ipse constituo: ac si quæ destruxi, iterum ædificem. Seruetur ergo impertitæ pacis gratia inter vniuersos, & nihilominus declinatio partis alterius frustrandi effectum habere non possit. Sane referendum arbitramur ad sanctum fratrem nostrum Romanæ sacerdotem Ecclesiæ, quoniam præsumimus ea te iudicaturum quæ etiam illi displicere nequeant. Ita enim vtile erit consultum sententiæ, ita pacis & quietis securitas, si id vestro statuatur consilio quod communi nostræ dissensionem non afferat, vt nos quoque accepta vestrorum serie statutorum, cum id gestum G esse cognouerimus quod Ecclesia Romana haud dubie comprobauerit, læti fructum huiusmodi examinis adipiscamur.

(Prou. 29. Gal. 2.)

Quod doctores orthodoxi, licet in scribendo vsi non fuerint rhetorum arte, scripserunt nihilominus secundum gratiam, quæ est præstantior arte, ad Iustum.

Epistola.

Ambrosius Episcopus Iusto.

(Epist. X. Act. 2.)

NEgant plerique nostros secundum artem scripsisse. Nec nos obnitimur, non enim secundum artem scripserunt, sed secundum gratiam, quæ super omnem artem est. Scripserunt enim quæ spiritus iis loqui dabat. Sed tamen ij qui de arte scripserunt, de eorum scriptis artem inuenerunt, & condiderunt commenta artis, & magisteria. Denique in arte requiruntur præcipue, vt sit αἴτιον, ὕλη, ἀποτέλεσμα. Cum igitur le- H gamus sanctum Isaac patri dicere: *Ecce ignis & ligna, vbi hostia?* quod horum deest? Nam qui quærit, dubitat: qui respondet quærenti, pronuntiat, & dubitationem absoluit. Ecce ignis, id est, αἴτιον: & ligna, id est ὕλη, quæ Latine materia dicitur. Tertium quid superest, nisi ἀποτέλεσμα, quod filius quæsiuit, pater retulit dicendi. Vbi hostia? DEVS, inquit, prouidebit in sacrificium filii. Differamus paulisper mysterium. Ostendit DEVS pendentem arietem cornibus. Aries autem est verbum plenum tranquillitatis, & moderationis, atque patientiæ, quo ostenditur bonum esse sacrificium iustitiæ, esse sapientiam prudenter eruendi ac propitiandi rationem cognoscere. Vnde & Propheta ait: *Sacrificate sacrificium iustitiæ.* Itaque, iustitiæ, ita vt sapientiæ sacrificium est. Ecce ergo mens calida & feruens vt ignis, quæ operatur, ecce & intel-

(Gen. 22. Ibid. Ps. 50. Ps. 4.)

intelligibilia, id est, materia: vbi est tertium, nempe intelligere? Ecce visus, ecce color, vbi est videre? Ecce sensus, ecce sensibilia, vbi est sentire? Materia enim non ab omnibus videtur, ideoque Deus dat munus intelligendi, & sentiendi, & videndi. Verbum ergo Dei ἀποτέλεσμα est, id est, definitio & consummatio disputationis, quod infunditur prudentioribus, & dubia confirmat. Pulchre autem etiam ij qui in aduentum Christi non crediderunt, se ipsos reuincunt, vt confiteantur quod negandum putant. Dicunt enim arietem verbum Dei, & non credunt passionis mysterium, cum in illo mysterio verbum Dei sit, in quo impletum est sacrificium. Ergo primum accendamus in nobis ignem mentis, vt operetur in nobis. Quæramus subiicientes materiam quid sit quod nutriat animam, tanquam in tenebris requiramus eam. Neque enim vel patres sciebant quid esset manna. Inuenientes vero manna didicerunt ipsum esse verbum Dei, vnde omnes disciplinæ fonte iugi ac perpetuo fluunt atque deriuant. Hæc est esca cælestis. Significatur autem ex persona dicentis: *Ecce ego pluam vobis panes de cælo*; αἴτιον ergo, eo quod operatur Deus, qui irrigat mentes rore sapientiæ: ὕλη, quia videntes animæ & gustantes delectantur, & requirunt vnde sit illud splendidius luce, dulcius melle. Respondetur eis scripturæ serie: *Hic est panis quem dedit vobis manducare Dominus*, & hoc est verbum quod disposuit Deus vel ordinauit, quo pascitur anima prudentium & delectatur: quod est candidum & suaue, veritatis splendore illuminans, & virtutum suauitate demulcens audientium animas. In se enim didicerat Propheta quid esset cõsummandę rei αἴτιον. Nam cum mitteretur ad populum Dei liberandum, ad regem Ægypti, ait: *Quis sum ego vt vadam, & educam populum à regis potestate? Respondit Dominus: Ego ero tecum. Interrogabat Moyses: Quid dicam illis si requirant, quis est Dominus qui misit te? & quod nomen est illi? Dixit Dominus: Ego sum qui sum. Dices: Qui est, misit me.* Hoc est verum nomen Dei, esse semper. Vnde & Apostolus de Christo: *Dei enim filius Iesus Christus, qui in vobis est, qui per nos prædicatus est, per me & Siluanum & Timotheum, non fuit in illo, inquit, est & non, sed in illo fuit. Respondit Moyses: Si non crediderunt mihi, neque obedierint voci meæ, dicentes, quia non apparuit tibi Deus, quid dicam illis? Dedit illa signa facere, vt crederetur quia à Domino missus est. Tertio ait Moyses: Non sum dignus, & gracili voce sum, tardiori lingua, quomodo me audiet Pharao? Responsum est ei: Vade, & ego aperiam os tuum, & instruam te quid debeas loqui.* Interrogationes ergo illæ in medio & respõsiones habent sapientię semina & διάνοιαν. Gratum tamen ἀποτέλεσμα est, quia ait: *Ego ero tecum*. Et quamuis dederit ei signa facere, tamen dubitanti iterum (vt scias quia signa non credentibus, promissum autẽ credentibus) respõdit ad infirmitatẽ vel meriti, vel voti: *Ego aperiã os tuũ, & instruam te quid debeas loqui.* Perfectũ ergo ἀποτέλεσμα seruatũ est. Habes hoc & in Euãgelio: *Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis.* Pete ἀπὸ τοῦ αἰτίου, id est, ab auctore quære. Habes ὕλην intelligibilia quibus quæras: pulsa, & aperit tibi Deus verbũ. Quæ petit, mens est, quæ operatur sicut ignis intelligibilia, in quibus mentis ardor operatur sicut ignis in lignis: aperit verbum tibi Deus, quod est ἀποτέλεσμα. Habemus & alibi in Euangelio, dicente Domino: *Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Habes hoc & in Genesi, dicente Isaac: *Quid est quod tam cito inuenisti fili? Qui dixit: Quod tradidit Dominus Deus tuus in manus meas*; ἀποτέλεσμα Dominus est: qui per Dominum quærit, inuenit. Laban denique qui per Dominum non quæsiuit quia quærebat idola, non inuenit. Pulchre autem quos dicunt ὅρους seruauit. Primus est ὅρος: Vade affer mihi de venatione tua, vt manducem. Excitat atque adolet velut igni quodam adhortationis suæ mentem eius, vt operetur & quærat. Secundus ὅρος: Quid est quod tam cito inuenisti? Hic in interrogatione est. Tertius ὅρος in responsione: Quod tradidit Dominus Deus tuus in manus meas; ἀποτέλεσμα Deus est, qui concludit & cõsummat omnia: de quo dubitandum non est. Est & ille ὅρος de spontaneis: Non seminabitis, neque metetis spontanea ascendentia, & si dixeritis: Si non seminauerimus, non metemus: respondebitur vobis sicut scriptum est: *Et mittam benedictionem meam vobis in anno sexto, & facies fructus eius in tres annos.* Quod vtique verum est. Nam etsi cultura prouocet semina, tamen natura spontaneo quodam vt surgant in iis operatur ingenio. Vnde Apostolus: *Ego plantaui, inquit, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit.* Itaque neque qui plãtat est quidquam, neque qui rigat, sed qui dat incrementum Deus. Dat tibi Deus in spiritu, & in corde tuo seminat Dominus. Age ergo vt inspiret, & seminet vt metas: si non seminaueris, non metes, quasi admoneris vt semines, non seminasti, non metes: sententia est. Principio finis conuenit, principium semẽ est, finis messis. Disce, inquit, ex me natura adiuuat discẽtem, Deus autẽ auctor naturę est. Dei quoque, vt bene discamus, quia hoc naturæ est, perdiscere. Duri enim corde non discunt. Incrementa per naturam, quæ diuini habet gratiam muneris, consummationem & perfectionem Deus dat, id est, illa præstantissima & diuina Trinitatis natura & substantia. Vale, & nos dilige, vt facis, quia nos te diligimus.

S. AMBROSII EPISTOLARVM LIBRI PRIMI FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS EPISTOLARVM LIBER SECVNDVS.

In quo aduersus gentium idololatriam, & Iudæorum superstitionem Ecclesia Catholica, eiusque immunitas acerrime defenditur.

Magna Valentinianum iuniorem Augustum auctoritate compellat, ne Deorum aras, quod gentiles efflagitabant, in Dei blasphemiam, in Ecclesiæ contemptum, & suorum iniuriam maiorum vllatenus instaurari decernat, Epistola.

Beatissimo Principi, & Christianissimo Imperatori Valentiniano, Ambrosius Episcopus.

A Epist. XL.

VM omnes homines qui sub ditione Romana sunt vobis militent Imperatoribus terrarum atque principibus, tum ipsi vos omnipotenti Deo & sacræ fidei militatis. Aliter enim salus tuta esse non poterit, nisi vnusquisque Deum verum, hoc est Deum Christianorum, à quo cuncta reguntur, (ipse enim solus verus est Deus) intima mente veneretur. *Dij enim gentium dæmonia,* sicut scriptura dicit. (Ps. 95. Rom. 2.) Huic igitur Deo vero quisquis militat, & qui intimo colendum recipit affectu, dissimulationem, non conniuentiam, sed fidei studium & deuotionis impendit. Postremo si non ista, consensum saltem aliquem non debet colendis idolis & profanis cæremoniarum cultibus exhibere. Nemo enim Deum fallit, cui omnia etiam cordis occulta manifesta sunt. (Hist. Tr. l. 6. c. 16.) Ergo cum à te Imperator Christianissime fides Deo vero sit exhibenda, cum ipsius fidei studium, cautio atque deuotio, miror quomodo aliquibus in spem venerit quod debeas aras Dijs gentium tuo instaurare præcepto, ad vsus quoque sacrificiorum profanorum præbere sumptum. (B) Quod enim iam dudum vel fisco vel arcæ est vindicatum, de tuo magis conferre videbere, quam de suo reddere. Et de dispendiis quæruntur qui numquam nostro sanguini pepercerunt, qui ipsa Ecclesiarum ædificia subruerunt. Petunt etiam vt illis priuilegia deferas, qui loquendi & docendi nostris communem vsum Iuliani lege proxime denegarunt: & priuilegia illa, quibus sæpe decepti sunt etiam Christiani. Nonnullos enim illis priuilegiis partim per imprudentiam, partim propter publicarum necessitatum molestias declinādas irretire voluerunt, & quia non omnes fortes inueniuntur, etiam sub principibus Christianis plerique sunt lapsi. Sed hæc si iam sublata non essent, auferenda tuo imperio comprobarem. Aut cum per totum fere orbem à pluribus retro principibus inhibita interdictaque sint, Romæ autem à fratre clementiæ tuæ augustæ memoriæ Gratiano fidei veræ ratione sublata sint, & datis antiquata rescriptis: ne quæso vel fideliter statuta conuellas, vel fraterna præcepta rescindas. (C) De negotiis ciuilibus, si quid statuitur, nemo putat esse temerandum: & præceptum de religione calcatur? Nullus obrepat iuniori ætati tuæ: siue ille gentilis est qui ista deposcit, non debet mentem tuam vinculis suæ superstitionis innectere, sed proprio studio docere & admonere te debet quemadmodum veræ fidei studere debeas, quando ille tanto motu veri vana defendit. Deferendum meritis clarorum virorum & ego suadeo, sed Deum certum est omnibus præferendum. Si de re militari est consulendum, debet exercitati in præliis viri expectari sententia, consilium comprobari: quando de religione tractatus est, Deum cogita. (D) Nullius iniuria est, cui DEVS omnipotens antefertur. Habet ille sententiam suam. Inuitum non cogitis colere quod nolit, hoc idem vobis liceat Imperator, & vnusquisque patienter ferat si non extorqueatur Imperatori, quod moleste ferret si ei extorquere cuperet Imperator. Ipsis gentilibus displicere consueuit præuaricantis affectus. Libere enim debet defendere vnusquisque fidele mentis suæ & seruare propositum. Quod si aliqui nomine Christiani tale aliquid decernendum putant, mentem tuam vocabula nuda non capiant, nomina cassa non fallant. Quisquis hoc suadet, sacrificat, & quisquis hoc statuit, tolerabilius tamen est vnius sacrificium, quam lapsus omnium. Totus hic Christianorum periclitatur senatus. Si hodie gentilis aliquis Imperator, quod absit, aram staueret simulacris, & eo conuenire cogeret Christianos, vt sacrificantibus interessent, vt oppleret anhelitus & ora fidelium cinis ex ara, fauilla de sacrilegio, fumus ex busto, & in ea curia sententiam diceret, vbi iurati ad aram simulacri in sententiam cogerentur (propterea enim interpretantur aram locatam, vt eius Sacramento, vt ipsi putant, vnusquisque conuentus consuleret in medium, (E) cum curia maiore iam Christianorum numero sit referta) persecutionem esse crederet Christianus, qui cogeretur tali optione ad Senatum venire: quod fit plerumque, nam etiam iniuriis conuenire coguntur. Te ergo Imperatore Christiani in aram iurare cogentur? Quid est iurare, nisi eius quem testeris fidei tuæ præsulem, diuinam potentiam confiteri? Te Imperatore hoc petitur & postulatur, vt aram iubeas eleuari, sumptum sacrificiis profanis dari? Sed hoc non potest sine sacrilegio decerni, Vnde rogo te ne id decernas, statuas, vel in eiusmodi decreta subscribas. Cōuenio fidem tuam Christi sacerdos. Omnes conueniremus Episcopi, nisi incredibile hoc & repentinum ad aures peruenisset hominum, quod tale aliquid esset vel in consistorio suggestum tuo, vel à Senatu petitum: sed absit vt hoc Senatus petisse dicatur. Pauci gētiles communi vtuntur nomine. Nam & ante biennium ferme cum hoc petere tentarent, misit ad me sanctus Damasus Romanæ Ecclesiæ sacerdos, iudicio Dei electus, (F) libellum quem Christiani senatores dederunt, & quidem innumeri, postulantes nihil se tale mandasse, non congruere gentilium istiusmodi petitionibus, non præbere consensum, questi etiam publice priuatimq; se non conuenturos ad curiam, si tale aliquid decerneretur. Dignum est temporibus vestris, hoc est Christianis temporibus, vt dignitas Christianis senatoribus abrogetur, quo gentilibus senatoribus profanæ deferatur voluntatis effectus? Hunc libellum ego fratri clementiæ vestræ direxi.

Vnde

A Vnde constitit non Senatum aliquid de superstitionis impensis mandasse legatis. Sed fortasse dicatur: Cur dudum non interfuerint Senatui, cum ista peterentur? Satis loquuntur quid velint qui non interfuerũt: satis locuti sunt, qui apud Imperatorem locuti sunt. Et miramur tamen si priuatis resistendi Romæ eripiunt libertatem, qui nolunt esse liberum tibi non iubere quod non probas, non seruare quod non sentis. Et ideo, memor legationis proximæ mandate mihi, conuenio iterum fidem tuam, conuenio mentem tuam, ne vel respondendum secundum huiusmodi petitionem gentilium censeas, vel in eiusmodi responsa sacrilegium subscriptionis adiungas. Certe refer ad parentem pietatis tuæ principem Theodosium, quem super omnibus fere maiorib. causis consulere consuesti. Nihil maius est religione, nihil sublimius fide. Si ciuilis causa esset, diuersæ parti responsio seruaretur, causa religionis est, Episcopus conuenio. Detur mihi exemplũ missæ relationis, vt & ego plenius respondeam, & sic de omnibus consultus clementiæ tuæ parens respondere di- B gnetur. Certe si aliud statuitur, Episcopi hoc æquo animo pati & dissimulare non possumus: licebit tibi ad Ecclesiã conuenire: sed illic nõ inuenies sacerdotem, aut inuenies resistentem. Quid respondebis sacerdoti dicẽti tibi: Munera tua non quærit Ecclesia, quia templa gentilium muneribus adornasti? Ara Christi dona tua respuit, quoniam aram simulacris fecisti. Vox enim tua, manus tua, & subscriptio tua, opus est tuum. Obsequium tuum Dominus Iesus recusat & respuit, quoniam idolis obsecutus es. Di- Mat. 6. xit enim tibi: *Non potestis duobus dominis seruire.* Priuilegia tua sacratæ Deo virgines non habent, & vendicant virgines Vestæ? Cur sacerdotes Dei requiris, quibus petitiones profanas gentilium prætulisti? Alieni erroris societatem suscipere non possumus. Quid respondebis his verbis? Puerum esse te lapsum? Omnis ætas perfecta Christo est. Omnis Deo plena pueritia fidei comprobatur. Paruuli etiam Christum intrepido aduersus persecutores ore con- Mat. 21 fessi sunt. Quid respondebis germano tuo? Nonne tibi dicet: Victum me esse non credidi, quia te Imperatorem C reliqui: mori nõ dolui, quia te heredem habebam: Imperio me decedere non ingemui, quia imperia mea, præsertim de religione diuina, omnibus sæculis mansura credebam? Hos ego titulos piæ virtutis erexeram: has de sæculo manubias, hæc spolia de diabolo, has ego de aduersario omnium exuuias offerebam, in quibus æterna victoria est. Quid mihi plus potuit meus hostis auferre? Abrogasti decreta mea: quod adhuc ille qui contra me leuauit arma, non fecit. Nunc grauius telum corpore recipio, quod à fratre mea statuta damnentur. Meliore parte mei apud te periclitor. Illa enim mors corporis, ista virtutis est. Nũc mihi abrogatur Imperium, & quod est grauius, abrogatur à tuis, abrogatur à meis, & id abrogatur quod in me etiam mei aduersarij prædicarunt. Si volens acquieuisti, damnasti fidem meam: si inuitus cessisti, prodidisti tuam. Ergo, quod grauius est, & in te periclitor. Quid respondebis etiam patri? qui te maiore dolore conueniet, dicẽs: De me fili pessime iudicasti, qui putasti quod ego gentilibus conniuentiam præstitissem, nemo ad me detulit aram esse in illa Romana curia; numquam tantum nefas credidi, quod in communi illo Christianorum gentiliumque D concilio sacrificarent gentiles, hoc est, insultarent gentiles præsentibus Christianis, & inuiti Christiani interesse sacrificiis cogerentur. Multa & diuersa crimina me imperante commissa sunt, vltus sum quæcumque sunt deprehensa: si quis tunc latuit, debet ergo dicere me probasse quod ad me nemo detulerat? De me pessime iudicasti, si mihi superstitio aliena, non fides mea seruauit Imperium. Vnde cum aduertas Imperator, Deo primum, deinde patri & fratri iniurias irrogari: si quid tale decernas, peto vt id facias quod saluti tuæ apud Deum intelligis profuturũ.

Symmachi Vrbis Præfecti contendentis veteres ritus circa Deorum cultum seruandos esse, ad Imperatores relatio.

VBi primum Senatus amplissimus, semperque vester, subiecta legibus vitia cognouit, & à Principi- E bus piis vidit purgari famam proximorum temporum, boni sæculi auctoritatem secutus, euomuit diu pressum dolorem atque iterum me querelarum suarum iussit esse legatum. Gemino igitur functus officio, & vt Præfectus vester gesta publica prosequor, & vt legatus ciuium mandata commendo. Nulla est hic dissensio voluntatum, quia iam credere homines desierunt, aulicorum se studio præstare, si discrepent. Amari, coli, diligi, maius imperio est. Quis ferat obfuisse reipublicæ priuata certamina? Merito illos Senatus insequitur, qui potentiam suam famæ Principis prætulerunt. Noster autem labor pro clementia vestra ducit excubias. Cui enim magis commodat, quod instituta maiorum, quod patriæ iura & facta defendimus, quam temporum gloriæ? Quæ tum maior est, cum vobis contra morem parentum intelligitis nil licere. Repetimus igitur religionum statũ qui reipublicæ diu profuit. Certe numerentur principes vtriusque sectæ, vtriusque sententiæ: proximus eorum cæremonias patrum coluit, recentior non remouit. Si exemplum non F facit religio veterum, faciat dissimulatio proximorum. Quis ita familiaris est barbaris, vt aram Victoriæ non requirat? Cauti in posterum sumus, & talium rerum ostenta vitamus. Reddatur saltem nominis honor, qui numini denegatus est. Multa Victoriæ debet æternitas vestra, & adhuc plura debebit. Auersentur hanc potestatem quibus nihil profuit, vos amicum triumphis patrocinium nolite deserere. Cunctis potentia ista votiua est: nemo colendam neget, quam profitetur optandam. Quod si huius ominis non est etiam iusta vitatio, ornamentis saltem curiæ decuit abstineri. Præstate oro vos vt ea quæ pueri suscepimus, senes posteris relinquamus. Consuetudinis amor magnus est. Merito diui Constantij factum diu non stetit. Vir. Eccl. 3. Omnia vobis exempla vitanda sunt, quæ mox remota didicistis. Æternitatem curamus famæ & nominis vestri, ne quid futura ætas inueniat corrigendum. Vbi leges vestras & verba iurabimus? qua religione mens falsa terrebitur, ne in testimoniis mentiatur? Omnia quidem Deo plena sunt, nec vllus perfidis tutus est locus: sed plu- G rimum valet ad metum delinquendi etiam præsentia religionis vrgeri. Illa ara concordiam tenet omnium, illa ara fidem conuenit singulorum, neque aliud magis auctoritatem facit sententiis nostris, quam quod omnia iuratus noster ordo decernit. Patebit ergo sedes profana periuriis, & hoc inclyti Principes mei probabile iudicabunt, qui sacramento publico tuti sunt? Sed diuus Constantius idem fecisse dicitur, cetera potius illius principis æmulemur: qui nihil tale esset aggressus, si quis ante se alius deuiasset. Corrigit enim sequentem lapsus prioris, & deprehensionis antecedentis exemplo nascitur emendatio. Fas fuit, vt parens ille clementiæ vestræ in re adhuc noua non caueret inuidiam. Non potest etiam nobis eadem defensio conuenire, si imitemur quod meminimus improbatum. Accipiat æternitas vestra alia eiusdem Principis facta, quæ in vsum dignius trahat. Nil ille decerpsit sacrarum virginum priuilegiis, repleuit nobilibus sacerdotia, Romanis cæremoniis non negauit impensas, & per omnes vias æternæ Vrbis lætum secutus Senatum, vidit placido ore delubra, legit inscripta fastigiis Deum nomina percontatus est templorum origines, miratus est con- H ditores. Cumque alias religiones ipse sequeretur, has seruauit imperio. Suus enim cuique mos, suus cuique ritus est. Varios custodes vrbibus & cultus mens diuina distribuit. Vt animæ nascentibus, ita populis fatales genij diuiduntur. Accedit vtilitas, quæ maxime homini Deos asserit. Nam cum ratio omnis in operto sit, vnde rectius quam de memoria atq; documentis rerum secundarum cognitio venit numinum? Iam si longa ætas auctoritatem religionibus faciat, seruanda est totius sæculi fides, & sequendi sunt nobis parentes, qui secuti sunt feliciter suos. Romam nunc putemus assistere, atque his vobiscum agere sermonibus: Optimi principes, patres patriæ reueremini annos meos, in quos me pius ritus adduxit. Vtar cæremoniis auitis, neque enim pœnitet. Viuam meo more, quia libera sum. Hic cultus in leges meas orbem redegit: hæc sacra Annibalem à mœnibus, à Capito-

lio

A lio Senonas repulerunt. Ad hoc ergo seruata sum, vt longæua reprehendar? Videro quod instituendum putatur: Sera tamen & contumeliosa emendatio senectutis. Ergo Diis patriis, Diis indigetibus pacem rogamus. Æquum est, quidquid omnes colunt, vnum putari. Eadem spectamus astra; commune cœlum est, idem nos mundus inuoluit. Quid interest qua quisque prudentia verum requirat? Vno itinere non potest perueniri ad tam grande secretum, sed hæc otiosorum disputatio est: nos preces, non certamina offerimus. Quanto commodo sacri ærarij vestri Vestalium virginum prærogatiua detracta est? Sub largissimis Imperatoribus denegatur, quod parcissimi præstiterunt? Honor solus est in illo velut stipendio castitatis. Vt vitæ earum capiti decus faciunt, ita insigne ducitur Sacerdotij vacare muneribus. Nudum quodammodo nomen immunitatis requirunt, quoniam paupertate à dispendio tutæ sunt: Itaque amplius laudi earum tribuunt, qui aliquid rei detrahunt. Siquidem saluti publicæ dicata virginitas crescit merito, cum caret B præmio. Absint ab ærarij vestri puritate ista compendia. Fiscus bonorum principum non sacerdotum damnis, sed hostium spoliis augeatur. Vllum ne lucrum compensat inuidia? Et quia auaritia in mores vestros non cadit, hoc miseriores sunt, quibus subsidia vetera decerpta sunt. Etenim sub Imperatoribus qui alieno abstinent, qui resistunt cupiditati, ad solam detrahitur amittentis iniuriam, quod desiderium non mouet auferentis. Agros etiam virginibus & ministris deficientium voluntate legatos fiscus retentat. Oro vos iustitiæ sacerdotes, vt Vrbis vestræ sacris reddatur priuata successio. Dictent testamenta securi, & sciant sub principibus non auaris stabile esse quod scripserint. Delectet vos ista felicitas generis humani, cœpit causæ huius exemplum solicitare morientes. Ergo Romanæ religiones sub Romana iura non pertinent? Quod nomen accipiet ablatio facultatum, quas nulla lex, nullus casus fecit caducas? Capiunt legata liberti, seruis testamentorum iusta commoda non negantur, tantum nobiles virgines, & fatalium sacrorum ministri excluduntur prædiis hæreditate quæsitis. Quid iuuat saluti C publicę castum corpus dicare, & imperij æternitatem cælestibus fulcire præsidiis, armis vestris, aquilis vestris amicas applicare virtutes, pro omnibus efficacia vota suscipere, & ius cum omnibus non habere? Itaque melior est seruitus quæ hominibus impenditur. Rempublicam lædimus cui expedit vt ingrata sit. Nemo me putet solam causam religionum tueri: ex huiusmodi facinoribus orta sunt cuncta Romani generis incommoda. Honorauerat lex parentum Vestales virgines, ac ministros Deorum, victu modico, iustisque priuilegiis. Stetit muneris huius integritas vsque ad degeneres trapezitas, qui ad mercedem vilium baiulorum sacræ castitatis alimenta verterunt. Secuta est hoc factum fames publica, & spem prouinciarum omnium messis ægra decepit. Non sunt hæc vitia terrarum. Nihil imputamus astris. Nec rubigo segetibus obfuit, nec auena fruges necauit: sacrilegio annus exaruit. Necesse enim fuit perire omnibus, quod religionibus negabatur. Certe si est huius mali aliquod exemplum, imputemus tantam famem vicibus annorum. Grauis hanc sterilitatem aura constrinxit: siluestri- D bus arbustis vita producitur, & rursus ad Dodonæas arbores plebis rusticæ inopia conuoluit. Quid tale prouinciæ pertulerunt, cum Religionum ministros honor publicus pasceret? Quando in vsum hominum concussa quercus, quando vulsæ sunt herbarum radices, quando alternos regionum defectus deseruit fœcunditas mutua, cum populo & virginibus sacris communibus esset annona? Commendabat enim terrarum prouentus victus antistitum, & remedium magis, quam largitas erat. An dubium est; semper pro copia omnium datum, quod nunc inopia omnium vendicauit? Dicet aliquis, sumptum publicum denegatum alienæ religionis impendiis. Absit à bonis principibus ista sententia, vt quod de communi quibusdam tributum est, in iure fisci esse videatur. Nam cum respublica de singulis constet: quod ab ea proficiscitur, fit rursus proprium singulorum. Omnia regitis, sed

E suum cuique seruatis: plusque apud vos iustitia quam licentia valet. Consulite certe munificentiam vestram, an hæc publica velit existimari quæ in in alios transtulistis? Semel honori Vrbis delata compendia desinunt esse tribuentium: & quod à principio beneficium fuit, vsu atq; ætate fit debitum. Inanem igitur metum diuino animo vestro tentat incutere, si quis asserit conscientiam vos habere præbentium, nisi detrahentium subieritis inuidiam. Faueant clementiæ vestræ sectarum omnium arcana pręsidia: & hæc maxime, quæ maiores vestros aliquando iuuerunt, vos defendant, à nobis colantur. Eum religionum statum petimus, qui diuo parenti vestro culminis seruauit imperium, qui fortunato principi legitimos suffecit hæredes. Spectat senior ille diuus ex arce siderea lacrymas sacerdotum, & se culpatum putat, more violato quem libenter ipse seruauit. Præstate etiam diuo fratri vestro alieni consilij correctionem, tegite factum quod Senatui displicuisse nesciuit. Siquidem constat ideo exclusam legationem, ne ad eum iudicium publicum perueniret. Pro existimatione est temporum superiorum, vt non dubitetis abolere, quod probandum est Principis non fuisse. F

Relationi Symmachi Vrbis Præfecti S. Ambrosius libertate magna respondet, validissimisque eam rationibus euertit. Epistola.

Beatissimo Principi & clementissimo Imperatori Valentiniano Augusto, Ambrosius Episcopus.

CVm vir clarissimus præfectus Vrbis Symmachus ad clementiam tuam retulisset, vt ara quæ de vrbis Romæ curia sublata fuerat, redderetur loco, & tu Imperator, licet adhuc in minoris æui tyrocinio florentibus nouus annis, fidei tamen virtute veteranus obsecrata gentilium non probares, eodem quo comperi puncto libellum obtuli: quo licet comprehenderim quæ suggestioni necessaria viderentur, poposci tamen exemplum mihi Relationis dari. Itaque non fidei tuæ ambiguus, sed prouidus cautionis, & pij certus examinis hoc sermone Relationis assertioni respondeo: hoc vnum petens, vt non verborum elegantiam, sed vim rerum expendendam putes. Aurea enim (sicut scriptura diuina docet) est lingua sapientium, quæ phaleratis dotata sermonibus, & quodam splendentis eloquij velut coloris pretiosi corusco resultans, capit animorum oculos specie formosi visusque perstringit. Sed aurum hoc si diligentius tractes, foris pretium, intus metallum est. Volue quæso, atque excute sectam gentilium: pretiosa & grandia sonant, veri effœta defendunt. Deum loquuntur, simulacrum adorant. Tria igitur in Relatione suæ vir clarissimus Præfectus Vrbis proposuit, quæ valida putauit: Quod Roma veteres, vt ait, suos cultus requirat, & quod sacerdotibus suis virginibusque Vestalibus emolumenta tribuenda sint; & quod emolumentis sacerdotum negatis, fames secuta publica sit. In prima propositione, flebili Roma quæstu sermonis illacrymat, veteres, vt ait, cultus cæremoniarũ requirens, Hæc sacra, inquit, Annibalem à mœnibus, à Capitolio Senonas repulerunt. Itaque dum sacrorum potentia prædicatur, infirmitas proditur. Ergo Annibal diu sacris insultauit Romanis, & Diis contra se dimicantibus, vsque ad muros vrbis vincendo peruenit. Cur se obsideri passi sunt, pro quibus Deorum suorum arma pugnabant? Nam de Senonibus quid loquar quos Capitolij secreta penetrantes Romanæ reliquiæ non tulissent, nisi eos pauido anser strepitu prodidisset? En quales templa Romana præsules habent. Vbi tunc erat Iupiter? An in ansere loquebatur? Verum quid negem sacrorum ritus militasse Romanis? Sed etiam Annibal eosdem Deos colebat. Vtrum volunt igitur, eligant. Si in Romanis vicerunt sacra, in Carthaginensibus ergo superata sunt, si in Carthaginensibus triumphata, nec Romanis vtique profuerunt. Facessat igitur inuidiosa illa populi Romani querela. Non hæc Roma mandauit. Aliis illa eos inter-

Epist. XII. G *Eccl. 6.* H

A pellat vocibus. Quid me casso quotidie gregis innoxij sanguine cruentaris? Non in fibris pecudum, sed in virib. bellatorum trophæa victoriæ sunt. Aliis ego disciplinis orbem subegi. Militabat Camillus, qui sublata Capitolio signa, cæsis Tarpeiæ rupis triumphatoribus reportauit: strauit virtus, quos religio non remouit. Quid de Atilio loquar, qui militiam etiam morti impendit? Africanus non inter Capitolij aras, sed inter Annibalis acies triumphum inuenit. Quid mihi veterum exempla profertis? Odi ritus Neronum. Quid dicam bimestres Imperatores, & terminos regum cum exordiis copulatos? Aut forte illud est nouum, barbaros suis excessisse finibus? Numquid etiam illi Christiani fuerunt, quorum miserabili nouoque exemplo, alter captiuus Imperator, sub altero captiuus orbis, fefellisse quæ victoriam promittebant, suas cæremonias prodiderunt? Nunquid & tunc non erat ara Victoriæ. Pœniter lapsus, & vetusta canicies pudendi sanguinis traxit ruborem. Non erubesco cum toto orbe longæua conuerti. Verum certe est, quia nulla ætas ad perdiscendum sera est. Erubescat senectus, quæ emendare
B se non potest. Non annorum canicies est laudanda, sed
Sap. 4. morum. Nullus pudor est, ad meliora transire. Hoc solum habebam commune cum barbaris, quia Deum antea nesciebam. Sacrificium vestrum ritus est bestiarum cruore respergi. Quid in mortuis pecudibus quæritis Dei voces? Venite & discite in terris cœlestem militiam. Hic viuimus, & illic militamus. Cœli mysterium doceat me Deus ipse qui condidit, non homo qui seipsum ignorauit. Cui magis de Deo quam Deo credam? Quomodo possum vobis credere qui fatemini vos ignorare quod colitis? Vno, inquit, itinere non potest perueniri ad tam grande secretum. Quod vos ignoratis, id nos Dei voce cognouimus. Et quos vos suspicionib. quæritis, nos ex ipsa sapientia Dei & veritate compertum habemus. Non cōgruunt igitur vestra nobiscum. Vos pacem Diis vestris ab
Sap. 13. Imperatoribus obsecratis, nos ipsis Imperatorib. à Chri-
Ioan. 3. sto pacem rogamus. Vos manuum vestrarum adoratis opera, nos iniuriam ducimus, omne quod fieri potest, Deū putari. Non vult se Deus in lapidibus coli. Denique etiam ipsi Philosophi vestri ista riserunt. Quod si vos ideo Chri-
C stum Deum negatis, quia illum mortuum esse non creditis: (nescitis enim quod mors illa carnis fuerit, non diuinitatis, quæ fecit vt credentium iam nemo moriatur) quid vobis imprudentius, qui contumeliosæ colitis, & honorifice derogatis? Vestrum enim Deum lignum putatis. O contumeliosa reuerentia, Christū mori potuisse non creditis. O honorifica peruicacia! Sed vetera, inquit, reddenda sunt altaria simulacris, ornamenta delubris. Reposcantur hæc à consorte superstitionis, Christianus Imperator aram solius Christi didicit honorare. Quid manus pias & ora fidelia ministerium suis cogunt sacrilegiis exhibere? Vox Imperatoris nostri Christum resultet, & illum solum quem sentit loquatur, quia cor regis
Prou. 21. in manu Dei. Nunquid Imperator gentilis aram Christo leuauit? Dum ea quæ fuerunt reposcunt, exemplo sui admonent quantum Christiani Imperatores Religioni quam sequuntur debeant deferre reuerentiæ, quando gentiles superstitionibus suis omnia detulerunt. Dudum cœpimus, & iam sequamur exclusos. Nos sanguine gloriamur, illos dispendium mouet. Nos hæc victoriæ loco
D ducimus, illi iniuriam putant. Nunquam nobis amplius contulerunt, quam cum verberari Christianos atque proscribi ac necari iuberēt. Præmium fecit religio, quod perfidia putabat esse supplicium. Videte magnanimos. Per iniurias, per inopiam, per supplicium nos credimus: illi cæremonias suas sine quæstu manere posse non credunt. Habeant, inquit, Vestales virgines immunitatem suam. Dicant hoc qui nesciunt credere, quod possit esse gratuita virginitas: prouocent lucris, qui diffidunt virtutibus. Quot tamen illis virgines præmia promissa fecerunt? Vix septem Vestales capiuntur puellæ. En totus numerus, quem infulæ vittati capitis, purpuratarum vestium murices, pompa lecticæ ministrorum circumfusa comitatu, priuilegia maxima, lucra ingentia, præscripta denique pudicitiæ tempora coegerunt. Attollant mentis &

corporis oculos, videant plebem pudoris, populum integritatis, concilium virginitatis. Non vittæ capiti decus, E
sed ignobile velamen, vsu nobile castitatis: non exquisita, sed abdicata lenocinia pulchritudinis: non illa purpurarum insignia, non luxus deliciarum, sed vsus ieiuniorum: non priuilegia, non lucra: omnia postremo talia, vt reuocari studia putes, dum exercentur officia. Sed dum exercetur officium, studium prouocatur. Suis castitas cumulatur dispendiis. Non est virginitas quæ pretio emitur, nō virtutis studio possidetur. Non est integritas quæcumque tamquam in auctione nummario ad tempus sollicitatur compendio. Prima castitatis victoria est, facultatum cupiditates vincere: quia lucri studium, tentamentum pudoris est. Ponamus tamen subsidia largitatum cōferenda virginibus. Quæ Christianis munera redundabunt, quod tantas opes sufficiet ærarium? Aut si arbitrantur solis Vestalibus conferendum, non pudet, vt qui totum sibi sub Imperatoribus gentilibus vēdicarunt iidem sub principibus Christianis non putent nobis sortem debere esse communem? Sacerdotibus quoq; suis & mini- F
stris quæruntur alimenta publica non præberi. Quantus hinc verborum tumultus increpuit? At contra, nobis etiam priuatæ successionis emolumenta recentibus legibus denegantur, & nemo conqueritur. Non enim putamus iniuriam, qui dispendium non dolemus. Si priuilegium quærat Sacerdos, vt onus curiale declinet patria atque auita & omnium facultatum possessione cedendum est. Quomodo hanc gentiles si haberent ingrauarent quærelam, quod Sacerdos ferias ministerij sui emat totius patrimonij sui damno, & priuatus vniuersæ commoditatis dispendio vsum publici mercetur obsequij: prætendens communis salutis excubias, domesticæ inopiæ se mercede soletur, quia ministerium non vendidit, sed gratiam comparauit. Conferte causas. Vos excusare vultis decurionem, cum Ecclesiæ excusare non liceat Sacerdotem.

Scribuntur testamenta templorum ministris, nullus excipitur profanus, nullus vltimæ conditionis, nullus prodigus verecundiæ: soli ex omnibus clerico commune ius clauditur, à quo solo pro omnibus votum commune G
suscipitur, officium commune defertur: nulla legata vel grauium viduarum, nulla donatio. Et vbi in moribus culpa non deprehenditur, tamē officio mulcta præscribitur. Quod sacerdotibus fani legauerit Christiana vidua, valet: quod ministris Dei, non valet? Quod ego non vt querar, sed vt sciant quid non querar, comprehendi. Malo enim nos pecunia minores esse, quam gratia. Sed referunt, ea quæ vel donata vel relicta sunt Ecclesiæ, non esse temerata. Dicant & ipsi quis templis dona detraxerit, quod Hist.
factum est Christianis. Quæ si facta essent gentilibus, Tr. l. 6.
redderetur potius quam inferretur iniuria. Nunccine c. 10.
demum iustitia prætenditur, æquitas postulatur? Vbi tunc erat ista sententia, cum direptis Christianorum omnium facultatibus, ipsos vitales anhelitus inuiderent, & nullis vsquam negata defunctis inhiberent supremæ cōmercia sepulturæ? Quos gentiles præcipitarunt, maria reddiderunt. Fidei ista victoria est, quod & ipsi iam facta maiorum carpant, quorum gesta condemnant? Sed quæ (malum) ratio, vt eorum munera petant, quorum gesta condemnant? Nemo tamen donaria delubris, & legata H
haruspicibus denegauit: sola sublata sunt prædia, quia non religiose vtebantur iis quæ Religionis iure defenderent. Qui nostro vtuntur exemplo, cur non vtebantur officio? Nihil Ecclesia sibi nisi fidem possidet. Hos reditus præbet, hos fructus. Possessio Ecclesiæ, sumptus est egenorum. Numerent quos redemerint templa captiuos, quæ contulerint alimenta pauperibus, quibus exulibus viuendi subsidia ministrauerint. Prædia igitur intercepta, non iura sunt. En quod factum, quæ triste pariter nefas fames, vt aiunt, publica vindicauit: quia vsui omnium proficere cœpit, quod proficiebat commodis sacerdotum. Propterea ergo detractis, vt aiunt, arbusta exuta corticibus, succo miserabili deficientium ora lambebant. Propterea Chaoniam frugem glande mutantes, rursus in pecudum pastus, & ad infelicis victus alimenta reuocati,

con-

A concuſſa quercu famem in ſiluis miſeram ſolabātur. Noua videlicet prodigia terrarum, quæ numquam ante acciderant, cum ſuperſtitio gentilis toto orbe ferueret. Re vera quando ante vacuis auenis ſeges fallax auari vota luſit agricolæ, & ſpem ruſticæ plebis quæſita ſulcis frugis herba deſtituit. Et vnde Græcis oracula habitæ ſuæ quercus, niſi quia remedium ſiluestris alimoniæ cæleſtis religionis donum putarunt? Talia enim ſuorum munera credunt Deorum. Quis Dodonæas arbores niſi gentium populus adorauit, cum pabulum triſte ſacri nemoris honore donaret? Non eſt veriſimile quod indignantes eorum Dij id pro pœna intulerunt, quod ſolebant placati conferre pro munere. Quæ autem æquitas, vt paucis ſacerdotibus dolentes victum negatum, ipſi omnibus denegarent? cur inclementior eſſet vindicta, quam culpa? Non eſt igitur idonea quæ tantam ægritudinem mundi fallentis cauſa conſtrinxit, vt virentibus ſegetibus ſubita ſpes anni adulta moreretur. Et certe ante plurimos annos templorum iura toto orbe ſublata ſunt. Modo ne demum Diis gentilium venit in mentem ſuas iniurias vltum ire? Propterea B nec aſſueto curſu Nilus intumuit, vt vrbicorum Sacerdotum diſpendia vindicaret, qui non vindicauit ſuorum? Eſto tamen ſi ſuperiore anno Deorum ſuorum iniurias vindicatas putant, cur præſenti anno contemptui fuere? Iam enim nec herbarum vulſis radicibus ruſticana plebs naſcitur, nec baccæ ſilueſtris explorat ſolatia, nec cibū de ſentib. rapit, ſed operum lęta felicium dum meſſes ſuas & ipſa miratur, expleuit voti ſatietate ieiuniū: vſurarios nobis reddidit terra prouētus. Quis ergo tam nouus humanis vſibus, & vices ſtupeat annorum? & tamen etiam ſuperiore anno pleraſque nouimus prouincias redundaſſe frugibus. De Gallis quid loquar ſolito ditioribus? Frumētum Pannoniæ, quod non ſeuerant vendiderunt, & fœcunda Rhetia fertilitatis ſuæ nouit inuidiam. Nam quæ ſolebat tutior eſſe ieiunio, fœcunditate hoſtem in ſe excitauit. Liguriam Venetiaſque autumni frumenta pauerūt. Ergo nec ille ſacrilegio annus exaruit, & iſte fidei fructib. annus effloruit. Negent etiam quod largo fœtu vineæ redundauerint. Itaque & meſſem fœneratam recepimus, & liberalioris vindemiæ beneficia poſſidemus. Poſtremus C ſupereſt & maximus locus, vtrum ea quæ vobis profuerint Imperatores reſtituere ſubſidia debeatis. Ait enim, Vos defendant, à nobis colantur. Hoc eſt fideliſſimi Principes quod ferre non poſſumus, quia exprobrant nobis veſtro ſe nomine Diis ſuis ſupplicare, & vobis non mandantibus ſacrilegium immane committunt, diſſimulationem pro conſenſu interpretantes. Sibi habeant præſidia ſua: ſuos ſi poſſunt illa defendant. Nam ſi iis à quibus coluntur, auxilio eſſe non poſſunt, quomodo poſſunt vos defendere à quibus non coluntur? Sed maiorum, inquit, ſeruandus eſt ritus. Quid quod omnia poſtea in melius profecerunt? Mundus ipſe qui vel primum coactis elementorum per inane ſeminibus tenero orbe concreuerat, vel confuſo adhuc indigeſti operis caligabat horrore, nonne poſtea diſtinctio cœli, maris, terrarumque diſcrimine, rerum formas quibus ſpecioſus videtur, accepit? Exutæ humentibus tenebris nouum terræ ſtupuere ſolē. Dies in exordio non refulget, ſed in proceſſu temporis incremento luminis micat, & caloris exæſtuat. Luna ipſa D qua propheticis oraculis ſpecies Eccleſiæ figuratur, cum primum reſurgens in menſtruas reparatur ætates, tenebris nobis abſconditur, paulatimque cornua ſua complēs vel è regione ſolis abſoluens, clari ſplendore fulgoris irrutilat. Exerceri in fructus terræ ante neſciebant, poſt vbi imperare aruis ſolicitus cœpit agricola, & informe ſolum veſtire vinetis, ſilueſtres animos domeſticis mollitæ cultibus exuerunt. Anni ipſius ætas prima, quæ nos vſu parili colorauit nuda gignentium, ſed in proceſſu lapſuris floribus vernat, poſtremis adoleſcit fructibus. Nos quoque æui rudes ſenſus habemus infantiæ, ſed mutati in annos ingenij rudimenta deponimus. Dicant igitur in ſuis omnia manere debuiſſe principiis, mundum tenebris obductum, quia ſplendore ſolis illuxit, diſplicere. Et quāto gratius eſt animi tenebras depuliſſe quam corporis, fideique iubar emicuiſſe quam ſolis? Ergo & mundi ſicut

E omnium rerum, primæua viam mutarunt, vt venerabilis canæ fidei ſequeretur ſenectus. Quos hoc mouet, repre- *Sap. 4.* hendant meſſem, quia ſera fœcunditas eſt: reprehendant vindemiam quia in occaſu anni eſt: reprehēdant oliuam, quia poſtremus eſt fructus. Ergo & meſſis noſtra fides animatum in Eccleſia, gratia meritorum vindemia eſt: quę ab ortu mundi virebat in ſanctis, ſed poſtrema ætate ſe diffudit in populos, vt aduerterent omnes non rudibus *2. Tim. 2* animis irrepſiſſe fidem Chriſti. Nulla enim ſiue aduerſario corona victoriæ: ſed exploſa ea opinione quæ ante cōualuit, id quod erat verum, iure prælatum. Si ritus veteres delectabāt, cur in alienos ritus eadem Roma ſucceſſit? O mitto abſconditam pretio humum, & paſtorales caſas auro degeneri renitentes. Quid (vt te de ipſo reſpondeam quod quæruntur) captatum ſimulacra vrbium, victoſque Deos, & peregrinos ritus ſacrorum alienæ ſuperſtitionis æmuli receperunt? Vnde igitur exemplum, quod currus ſuos ſimulato Almonis in flumine lauat Cybele? Vnde Phrygij vates, & ſemper inuiſa Romanis non æquæ Carthaginis numina? Quam Cœleſtem Afri, Mitram Perſæ, F plerique Venerem colunt, pro diuerſitate nominis, non pro numinis varietate. Sic deam eſſe & Victoriam crediderunt, quæ vtique munus eſt, non poteſtas: donatur non dominatur: legionum gratia, non religionum potentia. Magna igitur dea, quam militum multitudo ſibi vendicat, vel præliorum donat euentus. Huius aram ſtrui in vrbis Romæ curia petunt, hoc eſt, quo plures conueniūt Chriſtiani. Omnibus in templis aræ, ara etiam in templo Victoriam, quando numero delectantur, ſacrificia ſua vbique concelebrant. Quid eſt niſi inſultare fidei, vnius aræ ſacrificium vendicare? Ferendum ne iſtud, vt gentilis ſacrificet, & Chriſtianus interſit? Hauriant omnes, inquit, hauriant vel inuiti fumum oculis, ſymphoniam auribus, cinerem faucibus, tuis naribus, & auerſantium licet ora excitata focis noſtris fauilla reſpergat. Non illi ſatis ſunt lauacra, non porticus, non plateæ occupatæ ſimulacris? Etiam ne in communi illo concilio non erit communis conditio? Obſtringetur pia Senatus portio obteſtantium vocibus, adiurantium Sacramentis? Si refutet, G videbitur mendacium prodere: ſi acquieſcat, ſacrilegium confiteri. Vbi, inquit, in leges veſtras & verba iurabimus? Ergo mens veſtra quæ legibus tenetur incluſa, cæremoniis gentium ſuffragium colligit, fidem ſtringit? Iam non ſolum præſentium, ſed abſentium, etiam, & quod eſt amplius, Imperatores, fides veſtra pulſatur. Vos enim cogitis, ſi iubetis. Conſtantius auguſtæ memoriæ nondum ſacris initiatus myſteriis contaminari ſe putauit ſi aram illam videret. Iuſſit auferri, non iuſſit reponi. Illud auctoritatem facti habet, hoc præcepti non habet. Nemo ſibi de abſentia blandiatur. Præſentior eſt qui ſe animis inſerit, quam qui oculis proteſtatur. Plus enim eſt mente connecti, quam corpore copulari. Vos Senatus cogendi conſilij præſules habet, vobis coit, vobis conſcientiam ſuam, non Diis gentium præſtat, vos liberis ſuis non tamen fidei ſuę præfert. Hæc eſt charitas expetenda, hæc eſt charitas maior imperio, ſi fides tuta ſit, quæ ſeruat imperium. Sed fortaſſe aliquem moueat ita fideliſſimum Principem deſtitutum: proinde quaſi meritorum pretium caducis æſtimetur præſentium. Quis enim ſapiens non in orbe quo- H dam atque circuitu locata humanarum rerum nouit negotia, quia non eoſdem ſemper ſucceſſus habent, ſed variant ſtatus, & mutant vices? Quem beatiorem Cneo *Plut. in Pōpeio* Pompeio Romana Templa miſerunt? At is cum tribus triumphis terrarum cinxiſſet orbem, pulſus acie, bello profugus, & ſui terminis exul Imperij Canopei manu ſpadonis occubuit. Quem nobiliorem Cyro Perſarum totius Orientis terræ regem dederunt? Is quoque cum principes potentiſſimos aduerſantes viciſſet, victos reſeruaſſet, muliebribus armis fuſus interiit. Et ille Rex qui ſuperatos etiam conſeſſus honore donauerat, ex ſecto capite, & intra vtrem plenum cruoris ſatiari iuſſus incluſo femineis imperiis ludibrio fuit. Adeo in iſtius vitæ curriculo non paria paribus, ſed longe diuerſa referuntur. Quem etiam magis ſacrificiis deditum quam *Herod. lib. 1. hiſt.* Carthaginenſium ducem Hamilcarem reperimus? qui

A cum toto prælij tempore inter acies positus dimicantes sacrificium faceret, vbi partem suorum victam esse cognouit, in ipsos quos adolebat, se præcipitauit ignes, vt eos vel cruore suo restingueret, quos sibi nihil profuisse cognouerat. Nam de Iuliano quid loquar? qui cum responsis haruspicum male credulus esset, ademit sibi subsidia reuertendi. Ergo in communi casu non est communis offensa. Neminem etenim promissa nostra luserunt. Respondi lacessentibus tamquam non lacessitus. Refellendæ etenim relationis, non exponendæ superstitionis mihi studium fuit. Te tamen Imperator ipsa eorum relatio faciat cautiorem. Nam cum de superioribus Principibus texuisset, quia prior eorum numerus cæremonias patrum coluit, recentior non remouit, addidisset etiam. Si exemplū Religio veterum non facit, faciat dissimulatio proximorum: euidenter docuit quod & fidei tuæ debeas, vt gentilicij ritus non sequaris exemplum: & pietati, vt fratris statuta non violes. Si enim pro suis dumtaxat partibus eorū dissimulationem Principum prædicarunt, qui cum essent Christiani, decreta tamen gentilium minime remouerunt: quanto magis amori debent deferre fraterno, vt qui dissimulare deberes, etiamsi quid forsitan non probares, ne fraternis derogares statutis, & nunc teneas quod & fidei tuæ, & germanitatis necessitudini iudicas conuenire.

Hist. Tri par lib. 6. c. 44.

B

Quod laico nec de fide disputare, nec de Sacerdote iudicare licet, quare Ambrosius vt cum Auxentio Ariano de fide coram arbitris disputet, Imperatoris consistorium adire constantissime renuit. Epistola.

Clementissimo Imperatori, & beatissimo Augusto Valentiniano, Ambrosius Episcopus.

Epist. XIII

DAlmatius me tribunus & notarius mandato, vt allegauit, clementiæ conuenit tuæ, postulans vt & ipse iudices legerem, sicut elegisset Auxentius. Nec tamen expressit eorum nomina, qui fuerant postulati: sed id addidit, quod in consistorio esset futura certatio, arbitror pietatis iudicio tuæ. Cui rei respondeo, vt arbitror, competenter. Nec quisquam contumacem iudicare me debet, cum hoc asseram quod augustæ memoriæ pater tuus non solum sermone respondit, sed etiam legibus suis sanxit. In causa fidei vel Ecclesiastici alicuius ordinis eum iudicare debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis, hæc enim verba rescripti sunt: hoc est, Sacerdotes de sacerdotibus voluit iudicare. Quin etiam si alias quoque argueretur Episcopus, & morum esset examinanda causa, etiam hanc voluit ad Episcopale iudicium pertinere. Quis igitur contumaciter respondit clementiæ tuæ? Ille qui te patri similem esse desiderat, an qui vult esse dissimilem? Nisi forte vilis quibusdam tanti Imperatoris existimatur sententia, cuius & fides confessionis constantia comprobata est, & sapientia melioratæ reipublicæ profectibus prædicatur. Quando audisti clementissime Imperator in causa fidei laicos de Episcopo iudicasse? Ita ergo quadam adulatione curuamur, vt sacerdotalis iuris simus immemores, & quod Deus donauit mihi, hoc ipse aliis putem esse credendum? Si docendus est Episcopus à laico, quid sequentur? Laicus ergo disputet, & Episcopus audiat, Episcopus discat à laico. At certe si vel scripturarum seriem diuinarum vel vetera tempora tractemus, quis est qui abnuat in causa fidei, in causa, inquam, fidei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de Episcopis iudicare? Eris Deo fauente etiam senectutis maturitate prouectior, & tunc de hoc censebis, qualis ille Episcopus sit qui laicis ius sacerdotale substernit. Pater tuus Deo fauente vir maturioris æui dicebat: Non est meum iudicare inter Episcopos; tua nunc dicit clementia, Ego debeo iudicare? Et ille baptizatus in Christo inhabilem se ponderi tanti putabat esse iudicij: clementia tua, cui adhuc emerenda baptismatis Sacramenta seruantur, arrogat de fide iudicium, cum fidei ipsius Sacramenta non nouerit? Quales autem elegerit

C

D

E iudices, possumus existimationi relinquere, quando eorum nomina timet prodere. Veniant plane si qui sunt ad Ecclesiam, audiant cum populo: non vt quisquam iudex resideat, sed vt vnusquisque de suo affectu habeat examē, eligat quem sequatur. Agitur de istius Ecclesiæ Sacerdote: si audierit illum populus, & putauerit melius disputare, sequatur fidem eius: nō inuidebo. Omitto qui iam ipse populus iudicauit: taceo quia eum quem habet, de patre tuæ clementiæ postulauit: taceo quia pater pietatis tuæ quietam futuram spopōdit, si electus susciperet sacerdotium. Hanc fidem secutus sum promissorum. Quod si de aliquorum peregrinorum assentatione se iactat, ibi sit Episcopus, vnde sunt ij qui eum Episcopatus putant nomine esse donandum. Nam ego nec Episcopū noui, nec vnde sit scio. Vbi illud constituimus Imperator, quod iam ipse tuum iudicium declarasti, imo etiam dedisti leges, ne cui esset liberum aliud iudicare? Quod cum præscripsisti aliis præscripsisti & tibi. Leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat. Vis ne igitur experiar, vt incipiant ij qui iudices eliguntur, aut aduersus tuam venire sententiam, aut certe excusare quod Imperatoris tam seuero, & tā districto imperio non potuerint obuiare? Sed hoc contumacis, non modesti est sacerdotis. Ecce Imperator legē tuam iam ex parte rescindis; sed vtinam non ex parte, sed in vniuersum. Legem enim tuam nollem esse supra Dei legem, Dei lex nos docuit quid sequamur, humanæ leges hoc docere non possunt. Extorquere solent timidis commutationem, fidem inspirare non possunt. Quis erit igitur ille qui cum legat per tot prouincias vno momento esse mandatum vt quicumque obuiauerit Imperatori, feriatur gladio: quicumque Dei templum non tradiderit, protinus occidatur? Quis, inquam, est qui possit vel vnus, vel inter paucos dicere Imperatori, Lex tua mihi non probatur? Non permittitur hoc dicere sacerdotibus, permittitur laicis? Et iudicabit de fide, qui aut gratiam sperat, aut metuit offensam? Deinde ipse committam vt eligam iudices laicos, qui cum tenuerint fidei veritatem, aut proscribantur, aut necentur, quod lex de fide lata decernit? Ego igitur aut præuaricationi offeram homines, aut pœnæ? Non tanti est Ambrosius, vt propter se deiiciat sacerdotium. Non tanti est vnius vita, quanti est dignitas omnium sacerdotum, quorum de consilio ista dictaui, intimantibus ne forte etiam gentilis esset aliquis aut Iudæus qui ab Auxentio esset electus, quibus traderemus de Christo triumphum, si de Christo iudicium committeremus. Quid illos aliud, nisi Christi iniuriam audire delectat? Quid illis aliud potest placere, nisi (quod absit) vt Christi diuinitas denegetur. Cum iis plane bene conuenit Ariano, qui creaturam Christum dicit, quod etiam gentiles ac Iudæi promptissime confitentur. Hoc scriptum est in Ariminensi synodo: meritoque concilium illud exhorreo, sequens tractatum concilij Nicæni, à quo me nec mors nec gladius poterit separare. Quā fidem etiam parens clementiæ tuæ Theodosius beatissimus Imperator & sequitur, & probauit. Hanc fidem Galliæ tenent, hanc Hispaniæ, & cum pia diuini spiritus confessione custodiunt. Si tractandum est, tractare in Ecclesia didici: quod maiores fecerunt mei. Si conferendum de fide, sacerdotum debet esse ista collatio, sicut factum est sub Constantino augustæ memoriæ principe, qui nullas leges ante præmisit, sed liberum dedit iudicium sacerdotibus. Factum est etiam sub Constantio augustæ memoriæ Imperatore, paternæ dignitatis hærede. Sed quod bene cœpit, aliter consummatum est. Nam Episcopi sinceram primo scripserant fidem: sed dum volunt quidam de fide intra palatium iudicare, id egerunt, vt circūscriptionibus illa Episcoporum iudicia mutarentur. Qui tamen inflexam statim reuocauere sententiam. Et certe minor numerus Arimini, Nicæni concilij fidem probauit, Ariana decreta damnauit. Si ad Synodum prouocat Auxentius vt de fide disputet (licet non sit necesse propter vnum tot Episcopos fatigari, qui etiam si Angelus de cœlo esset, paci Ecclesiarum non deberet præferri) cum audiero Synodum congregari, & ipse non deero. Tolle igitur legem, si vis esse certamen. Venissem Imperator

F

G

Rom. 8.

H

ad

A ad consistorium clementiæ tuæ vt hæc coram suggererẽ, si me vel Episcopi vel populus permisissent, dicentes de fide in Ecclesia coram populo debere rractari. Atque vtinam Imperator non denuntiasses, vt quo vellem pergerem. Quotidie prodibam, nemo me asseruabat. Debuisti me quo volueras destinare, quem ipse omnibus offerebã. Nunc mihi à sacerdotibus dicitur: non multum interest, vtrum volens relinquas, an tradas altare Christi. Cum enim reliqueris, trades. Atque vtinam liquido mihi pateret quod Arianis Ecclesia minime traderetur: sponte me offerrem tuæ pietatis arbitrio. Sed si ego solus interstrepo, cur etiam de aliis omnibus inuadendis Ecclesiis est præceptum? Vtinam confirmetur vt Ecclesiis nullus molestus sit: opto vt de me, qualis videtur, sententia proferatur. Dignanter igitur Imperator accipe quod ad consistorium venire non potui. Ego in consistorio nisi pro te stare non didici: & intra palatium certare non possum, qui palatij secreta nec quæro, nec noui. Ego Ambrosius Episcopus hunc libellum obtuli clementissimo Imperatori, & B beatissimo Augusto Valentiniano.

Marcellinæ sorori, Imperatori petitionis vt basilicæ traderentur, euentum, anxie sciscitanti, facti seriem, vt vniuersamque recensendo causam, compendiario respondet.

Epistola.

Ambrosius Episcopus Marcellinæ sorori.

Epist. XIII. QVoniam omnibus fere Epistolis sollicite quæris de Ecclesia, accipe quid agatur. Postridie quam accepi litteras tuas, quibus significaueras quod te exagitarent somnia tua, moles inquietudinum grauium cœpit moueri. Nec iam Portiana, hoc est, extramurana basilica petebatur, sed basilica noua, hoc est intramurana, quæ maior est. Conuenerunt me primo viri comites consistoriani, vt & basilicam traderem, & procurarem ne quid populus turbarum moueret. Respõdi quod erat mei ordinis; templum Dei tradi à sacerdote non posse. Acclamatum est sequenti die in Ecclesia, etiam Præfectus eo venit, cœpit C suadere vt basilica Portiana cederemus. Populus reclamauit. Ita tunc discessum est, vt intimaturum se Imperatori diceret. Sequenti die (erat autem Dominica) post lectiones atque tractatum dimissis catechumenis, Symbolum aliquibus Competentibus in baptisterij tradebam basilica. Illic nuntiatum est mihi comperto quod ad Portianam basilicam de palatio decanos misissent, & vela suspenderent, populi partem eo pergere. Ego tamen mansi in munere, Missam facere cœpi. Dum offero, raptum cognoui à populo Castulum quendam, quem presbyterum dicerent Ariani. Hunc autem in platea offenderant transeuntes. Amarissime flere, & orare in ipsa oblatione Deũ cœpi, vt subueniret, ne cuius sanguis in causa Ecclesiæ fieret, certe vt meus sanguis pro salute non solum populi, sed etiam pro ipsis impiis effunderetur. Quid multa? Missis presbyteris & diaconibus eripui iniuriæ virum. Condemnationes illico grauissimæ decernuntur: primo in corpus omne mercatorum. Itaque sanctis diebus hebdomadis vltimæ, quibus solebant debitorum laxari vincula, D strident catenæ, imponuntur collo innocentium, exiguntur ducenta pondo auri intra triduum. Respondent aliqui se tantum aut duplum si peterétur daturos, dummodo seruarent fidem. Erant pleni carceres negotiatoribus. Palatina omnia officia, hoc est, memoriales, agentes in rebus, apparitores aduersorum Comitum temperare à processu iubentur, specie qua seditioni interesse prohibebãtur: honoratis multa minabantur grauissima nisi basilicã traderent. Feruebat persecutio: ac si aperuissent portam, proruptturi in omne facinus videbantur. Conuenior ipse 22 q 8. c. conuenior. à Comitibus & tribunis, vt basilicæ fieret matura traditio, dicentibus Imperatorem iure suo vti, eo quod in potestate eius essent omnia. Respondi, si à me peteret quod meum esset, id est, fundum meum; argẽtum meum, quiduis huiusmodi meum, me nõ refragaturum, quamquam omnia quæ mea sunt, essent pauperum: verum ea quæ diuina, imperatoriæ potestati non esse subiecta. Si patrimonium E petitur, inuadite: si corpus, occurram. Vultis in vincula rapere? vultis in mortem? voluptati est mihi. Non ego me vallabo circumfusione populorum, nec altaria tenebo vitam obsecrans, sed pro altaribus gratius immolabor. Horrebam quippe animo cum armatos ad basilicam Ecclesiæ occupandam missos cognoscerem, ne dum basilicam vindicant, aliqua strages fieret quę in perniciem totius vrgeret ciuitatis. Orabam ne tantæ vrbis vel totius Italiæ busto superuiuerem. Detestabar inuidiam fundendi cruoris, offerebam iugulum meum. Aderant Gothi tribuni, adoriebar eos, dicens: Propterea vos possessio Romana suscepit, vt perturbationis publicæ vos præbeatis ministros? Quo transibitis si hæc delata fuerint? Exigebatur à me vt compescerem populum. Referebam, in meo iure esse vt non excitarem, in Dei manu vt mitigaret. Postremo si me incentorem putarent, iam in me vindicari oportere, vel abduci me in quas vellent terrarum solitudines. His dictis illi abierunt: ego in basilica veteri totum F exegi diem, inde domum cubitum me recepi, vt si quis abducere vellet, inueniret paratum. Ante lucem vbi pedem limine extuli, circumfuso milite occupatur basilica. Idque à militibus Imperatori mandatum dicitur, vt si prodire vellet, haberet copiam, se tamen præsto futuros si viderent eum cum Catholicis conuenire, alioquin se ad cũ cœtum quem Ambrosius cogeret, transituros. Prodire de Arianis nullus audebat, quia nec quisquam de ciuibus erat, pauci de familia regia, nonnulli etiam Gothi. Quibus vt olim plaustra sedes erat, ita nunc plaustrum Ecclesia est. Quocumque femina ista processerit, secum suos omnes cœtus vehit. Circumfusam basilicam esse gemitu populi intellexi: sed dum leguntur lectiones, intimatur mihi plenam populi esse basilicam etiam nouam, maiorem videri plebem quam cum essent omnes liberi: lectorem efflagitari. Quid plura? Milites ipsi qui videbantur occupasse basilicam, cognito quod præcepissem vt abstinerentur à communionis consortio, ad conuentum hunc nostrum venire cœperunt. Quibus visis turbantur mulierum animi, proripit se vna. Ipsi tamen milites se ad orationem venisse, non ad prælium loquebantur. Clamauit G aliqua populus, quam moderate, quam constanter, quam fideliter poscebat vt ad illam pergeremus basilicam? In illa quoque basilica fertur quod populus præsentiam flagitabat meam. Tunc ego hunc adorsus sermonem sum: Audistis filij librum Iob hodie legi, qui solemni munere est decursus & tempore. Sciuit ex vsu hunc librum etiam diabolus intimandum, quo virtus omnis suæ tentationis aperitur & proditur, & ideo se hodie motu maiore concussit. Sed gratias Deo nostro, qui vos ita firmauit fide & patientia. Vnũ Iob miraturus ascenderã, omnes Iob quos mirarer inueni. In singulis vobis Iob reuixit, in singulis sancti illius patientia & virtus refulsit. Quid enim præstantius dici potuit à Christianis viris, quam id quod hodie in vobis Spiritus sanctus est locutus? Rogamus Auguste, non pugnamus. Non timemus, sed rogamus. Hoc Ps. 16 Iob 42. Christianos decet, vt & tranquilitas pacis optetur & fidei, veritatisque constantia, nec mortis reuocetur periculo. Etenim præsul Dominus; qui saluos faciet sperantes in se. Sed veniamus ad propositas lectiones. Videtis diabolo tentandi licentiam dari, vt boni probentur. Inuidet iniH Iob 1. micus bonis profectibus, tentat diuersis modis. Tentauit S. Iob in patrimonio, tentauit in filiis, tentauit in dolore corporis. Fortior in suo corpore tentatur, infirmior in alieno. Et mihi meas diuitias quas in vobis habeo, volebat auferre; & hoc tranquillitatis vestræ patrimonium dissipare cupiebat. Vos quoque ipsos mihi bonos filios gestiebat eripere, pro quibus ego quotidie instauro sacrificium, vos ruinis quibusdam publicæ perturbationis conabatur inuoluere. Duo igitur iam genera tentationis excepi. Et fortasse quia infirmiorem me Dominus Deus nouit, adhuc in corpus meum non dedit potestatem. Etsi ipse cupiam, etsi offeram, adhuc me fortasse huic certamini imparem iudicat, & diuersis exercet laboribus. Nec Iob 1. Iob ab isto cœpit certamine, sed in hoc consummauit. Iob 2. Tentatus est autem Iob nuntiis coaceruatis malorum,

A tentatus est etiam per mulierem, quæ ait: *Dic aliquod verbum in Deum & morere.* Videtis quanta subito moueantur: Gothi, arma, gentiles, mulcta mercatorum, pœna san-
23.q.8. c.conuenior. § mandatur ctorum. Aduertitis quid iubeatur cum mandatur: Trade basilicam, hoc est, dic aliquod verbum in Deum, & morere. Nec solum dic aduersum Deum, sed etiam fac aduersus Deum. Mandatur. Trade altaria Dei. Vrgemur igitur præceptis regalibus, sed confirmamur scripturæ ser-
Iob 2. monibus, quæ respondit: *Tamquam vna ex insipientibus lo-*
Gen. 3. *cuta es.* Non mediocris igitur ista tentatio. Namque asperiores tentationes has esse cognouimus, quæ fiunt per
Ibid. mulieres. Denique per Euam etiam Adam supplantatus est: eoque factum, vt à mandatis cœlestibus deuiaret. Quo errore cognito, præuaricatricis conscientiæ reus latere cupiebat, sed latere non poterat, & ideo ait ei Deus: *Adam, vbi es?* Hoc est, quid eras ante? vbi nunc esse cœpisti? vbi te constitueram? quo ipse transgressus es? Agnoscis esse te nudum, quia bonæ indumenta fidei perdidisti. Folia sunt ista quibus nunc velare te quæris. Repudiasti fru-
B ctum, sub foliis legis latere cupis, sed proderis. Recedere à Domino Deo tuo propter vnam mulierem desi-
3 Reg. 19. derasti, propterea fugis quem videre quærebas. Cum vna muliere te abscondere maluisti, relinquere speculum
Mat. 14 mundi, incolatum paradisi, gratiam CHRISTI. Quid dicam quod etiam Eliam Iezabel cruenta persecuta est? quod Ioannem Baptistam Herodias fecit occidi? Singulæ tamen singulos, mihi quo minora longe merita, eo tentamenta grauiora. Virtus infirmior, sed plus periculi. Succedunt sibi mulierum vices, alternantur odia, commenta variantur, seniores conueniuntur, prætexitur regis iniuria. Quæ ratio igitur est aduersus hunc vermiculum moliri grauiores tentationes, nisi quia non me, sed Ecclesiam persequuntur? Mandatur denique: Trade basilicam. Respondeo: Nec mihi fas est tradere,
23 q 8. c conuenior § alle gatur. nec tibi accipere Imperator expedit. Domum priuati nullo potes iure temerare, domum Dei existimas auferendam? Allegatur, Imperatori licere omnia, ipsius esse vniuersa. Respondeo: Noli te grauare Imperator, vt putes te in ea quæ diuina sunt, imperiale aliquod ius habe-
C re. Noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto
Mat. 22 Deo subditus, scriptum est: *Quæ Dei Deo, quæ Cæsaris Cæsari.* Ad Imperatorem palatia pertinent, ad Sacerdotem Ecclesiæ. Publicorum tibi mœnium ius commissum est, non sacrorum. Iterum dicitur Imperatorem mandasse: Debeo & ego vnam basilicam habere. Respondi: Non tibi licet illam habere. Quid tibi cum adultera? Adultera est enim quæ non legitimo CHRISTI coniugio copulata. Dum hæc tracto, suggestum est mihi cortinas regias esse collectas: refertam autem populo basilicam, præsentiam mei poscere: statimque eo conuerti sermo-
Ps. 78. nem meum, dicens: Quam alta & profunda oracula sunt Spiritus sancti. Matutinis horis lectum est, vt meministis fratres, quod summo animi dolore respondimus: *Deus venerunt gentes in hereditatem tuam.* Et reuera venerunt gentes, & plus etiam quam gentes venerunt. Venerunt enim Gothi, & diuersarum nationum viri, venerunt cum armis, & circumfusi occupauerunt basilicam. Hoc nos ignari tuæ altitudinis dolebamus, sed nostra imprudentia aliud opinabatur. Venerunt gentes, sed vere in
D hereditatem tuam venerunt. Qui enim gentes venerunt, facti sunt Christiani. Qui ad inuadendam hereditatem venerunt, facti sunt coheredes Dei. Defensores habeo, quos hostes putabam: socios teneo, quos aduersarios existimabam. Completum est illud quod de Do-
Ps. 75. mino IESV Dauid Propheta cecinit: *Quia factus est*
Ibid. *in pace locus eius*, & Ibi *confregit potentias arcuum, scutum, gladium, & bellum.* Cuius enim hoc munus, cuius opus, nisi tuum Domine IESV? Videbas ad templum tuum armatos venire, hinc gemere populum, & frequentem adesse, ne basilica Dei traderetur: inde vim militibus, Imperatori: mortem ante oculos mihi: ne quid inter hæc furori liceret, inseruisti te Domine medium, & fecisti vtra-
Eph. 2. que vnum. Compescuisti armatos dicens profecto: Si ad arma concurritur, si in templo meo lis commouetur, quæ vtilitas in sanguine meo? Gratias itaque tibi Christe: non legatus, neque nuntius, sed tu Domine saluum fecisti po- E
pulum tuum: conscidisti saccum meum, & præcinxisti me lætitia. Hæc ego dicebam, ratus imperatoris animum stu- Ps. 29.
dio militum, obsecratione comitum, precatu populi pos- Esa. 63.
se mitescere. Interea nuntiatur mihi missum notarium Ps. 29.
qui mandata deferret. Concessi paululum, mandatumq; intimat. Quid tibi visum est, inquit, vt contra placitum faceres? Respondi: Quid placitum sit ignoro, quidue temere factum dicatur, incertum habeo. Ait: Cur presbyteros ad basilicam destinati? Si tyrannus es scire volo, vt sciam quemadmodum me aduersum te præparem. Retuli dicens me nihil in præiudicium fecisse Ecclesiæ: eo tempore quo audieram occupatam esse à militibus basilicam, gemitum tantummodo liberiorem habuisse: multisque adhortantibus vt eo pergerem, dixisse: Tradere basilicam non possum, sed repugnare non debeo. Postea vero quam cognouerim cortinas regias inde esse sublatas, cum me populus eo ire deposceret, direxisse presbyteros me tamen noluisse ire, sed dixisse: Credo in Christo quod ipse nobiscum faciet Imperator. Si hæc tyrannis videtur,
habeo arma, sed in Christi nomine, habeo offerendi mei F
corporis potestatem. Quid moraretur ferire, si tyrannum Ioan. 6.
putaret? Veteri iure à sacerdotibus donata imperia, non 2. Cor.
vsurpata. Et vulgo dici quod Imperatores sacerdotium 12.
magis optauerint, quam imperium sacerdotes. Christus fugit, ne Rex fieret. Habemus tyrannidem nostram. Tyrannis sacerdotis, infirmitas est. Cum infirmor, inquit, tunc potens sum. Cauere tamen ne ipse sibi tyrannum faceret, cui Deus aduersarium non excitauit. Non hoc Maximum dicere, quod tyrannus ego sim Valentiniani, qui se meæ legationis obiectu quæritur ad Italiam non potuisse transire. Addidi quia numquam sacerdotes tyranni fuerunt, sed tyrannos sæpe sunt passi. Exactus est totus ille dies in mœrore nostro, scissæ tamen ab illudentib. pueris cortinæ regiæ. Ego domum redire non potui, quia circumfusi erãt milites, qui basilicam custodiebant. Cum fratribus Psalmos in Ecclesiæ basilica minore diximus. Sequenti die lectus est de more liber Ionæ, quo completo hũc sermonem adorsus sum. Liber lectus est fratres, quo
prophetatur quod peccatores in pœnitentiam reuertan- G
tur. Acceptum est ita, vt speraretur in præsenti futurum. Iona
Addidi quod vir iustus offensam contrahere voluisset, ne vel spectaret vel denuntiaret excidium ciuitati. Et quod lugubre esset illud dictum: contristatus quoque sit quod
aruisset cucurbita. Deum quoque dixisse ad Prophetam: Iona 2.
Si tristis es pro cucurbita? Respondisse Ionam: Tristis. Dixisse Dominum, si illud doleret quod exusta esset cucurbita, quanto magis sibi curæ esse oportere tantæ plebis salutem? Et ideo excidium quod paratum toti vrbi
fuerat, remouisse. Nec mora, nuntiatur Imperatorem ius- Iona 14.
sisse vt recederent milites de basilica, negotiatoribus quoque quod exactum de condemnatione fuerat redderetur. Quæ tunc plebis totius lætitia fuit? qui totius populi plausus? quæ gratia? Erat autem dies quo sese Dominus pro nobis tradidit, quod in Ecclesia pœnitentia relaxatur. Certatim hoc nuntiare milites, irruentes in altaria oscu-
lis significare pacis insigne. Tunc agnoui quod Deus ver- Ibid.
mem antelucanum percusserat, vt tota ciuitas seruaretur. Hæc gesta sunt, atque vtinam iam finita. Sed grauio-
res motus futuros, plena commotionis imperialia ver- H
ba indicant. Ego tyrannus appellor, & plus etiam quam tyrannus. Nam cum Imperatorem comites obsecrarent vti prodiret ad Ecclesiam, idque petitu militum facere se dicerent. respondit: Si vobis iusserit Ambrosius, vinctum me tradetis. Quid post hanc vocem supersit, considera. Quam vocem omnes cohorruerunt, sed habet à quibus exasperetur. Deniq; etiam speciali expressione Calligonus præpositus cubiculi mandare mihi ausus est: Me viuo tu contemnis Valentinianum? Caput tibi tollo. Respondi: Deus permittat tibi vt impleas quod minaris. Ego enim patiar quod Episcopi, tu facies quod spadonis. Minas tuas non timeo; carnem enim occidere potes, animam autem nõ potes. Vitam istam corporis potes eripere, meritũ nõ potes extinguere. Anima namq; quæ Deo subdita est, humanæ potestati nõ est subiecta. An nocere te putas?

Im-

A Immo magnum mihi commodum præstas. Vitam adimis temporalem, vt succedat perpetua. Denique dixi: Vtinam Deus auertat hostes ab Ecclesia, & in me omnia eorum tela conuertat, vt meo sanguine sitim suam expleant. Vale soror in Domino.

Eugenio dat rationem quare Mediolano discesserit, ipsum non expectando, eumque quod idolorum sacrificiis sumptus concesserit, libere redarguit. Epistola.

Clementissimo Imperatori Eugenio, Ambrosius Episcopus.

SEcessionis meæ causa timor Domini fuit, ad quem omnes actus meos quantum queo, dirigere, neq; vnquam ab eo mentem deflectere, nec pluris facere cuiusuis hominis, quam Christi gratiam consueui. Nemini enim facio iniuriam si omnibus Deum præfero, & confidens in B ipsum, non vereor vobis Imperatoribus dicere quæ pro meo captu sentio. Itaque quod apud alios Imperatores non tacui, nec apud te clementissime Imperator, tacebo. Atque vt ordinem rerum custodiam, strictim recensebo quæ ad hoc spectant negotium. Retulerat vir amplissimus Symmachus, cum esset præfectus Vrbis, ad Valentinianum augustæ memoriæ Imperatorem iuniorem, vt templis quæ sublata fuerant, reddi iuberet. Functus est ille partib. suis pro studio & cultu suo. Vtique etiam ego episcopus partes meas debui recognoscere. Dedi libellos Imperatori duos, quib. significarem sumptus sacrificiorũ Christianum virum non posse reddere: & non fuisse quidem me auctorem cum tollerentur, auctorem tamen fieri quominus decernerentur debere: quia dare pretia sacrificiorum simulacris videret, non reddere. Quod enim ipse non abstulerat, non quasi ipse reddebat, sed arbitratu proprio largiebatur ad superstitionis impensas. Postremo si fecisset, aut non veniret ad ecclesiam, aut si veniret, futurum vt aut sacerdotem non inueniret, aut inueniret sibi in ecclesia resistentem. Nec ad excusationem obtendi posse quod esset catechumenus, cum non liceat etiam catechumenis C sumptus idolis subministrare. Lecti sunt libelli mei in cõsistorio, aderat amplissimus honore magisterii militaris Bauto comes, & Rumoridus, & ipse eiusdem dignitatis gentilium nationum cultui inseruiens à primis pueritiæ suæ annis. Valentinianus tunc temporis audiuit suggestionem meam, nec fecit aliud, nisi quod fidei nostræ ratio poscebat. Acquieuerũt etiam comites sui. Postea etiam clementissimo Imperatori Theodosio coram intimaui, atq; in os dicere non dubitaui, cui intimata Senatus legatione huiusmodi, licet non totus Senatus poposcerit, insinuationi meæ tandem assensionem detulit, & sic aliquibus ad ipsum nõ accessi dieb. nec moleste tulit: quia nõ pro meis commodis faciebam, sed quod & ipsi, & animæ meæ proderat, in conspectu regis loqui non confundebar. Iterum Valentiniano augustæ memoriæ principi, legatio à Senatu missa intra Gallias, nihil extorquere potuit: & certe aberam, nec aliquid tunc ad eum scripseram. Sed vbi clemẽtia tua Imperii suscepit gubernacula, cõpertum est postea donata illa esse præcellentibus in Republica, sed gentilis D obseruantiæ viris, & fortasse dicatur Imperator auguste, quia ipse non templis reddideris, sed bene meritis de te donaueris. Verum nosti pro Dei timore agendum esse cõstanter, quod etiam pro libertate frequenter fit, non solũ à sacerdotibus, sed etiam ab his qui vobis militant, aut in numero habentur prouincialium. Te imperante petierunt legati vt templis redderes, non fecisti, iterum alteri postulauerunt, renisus es, & postea ipsis qui petierũt, donandum putasti. Etsi Imperatoris potestas magna sit, tamen considera Imperator, quantus sit Deus, qui corda omnium videt, conscientiam interiorem intertogat, nouit omnia antequã fiant, nouit intima pectoris tui. Ipsi falli vos non patimini, & Deum vultis celare quidquam? Hoc non cecidit in animum tuum? Quamuis enim illi agebant tam perseueranter, nonne tuum fuit Imperator pro Dei summi & veri & viui veneratione perseuerantius

Epist. XV. Huius epistolæ meminit Paulin. in vita S. Ambros. Relatio habetur sup. in hoc lib. pag. 134.

Psa. 118

Paulin. in vita S. Am. Act. 1. Dan. 13

E obsistere, & negare quod erat iniuriæ sacræ legis? Quis inuidet quoniam quæ voluisti, aliis donauisti? Non sumus scrutatores vestræ liberalitatis, nec aliorum commodorũ inuidi, sed sumus interpretes fidei. Quomodo offers dona tua Christo? Pauci æstimabũt quid feceris, omnes quid volueris, quidquid illi fecerint, tuum erit, quidquid nõ fecerint, suum: & si es Imperator, Deo subditus magis esse debes. Quomodo sacerdotes Christi tua munera dispensabunt? Fuit huiusmodi quæstio temporib. & tñ fidei patrum ipsa cessit persecutio, & gentilitas detulit. Nam cum ageretur agon quinquennalis in ciuitate Tyro, & ad spectandum venisset Antiochię rex, sceleratissimus Iason ordinauit sacrorum procuratores, vt ab Hierosolymis Antiochenses ferrent didrachmas argenti CCC. & illas darẽt ad sacrificium Herculis: verum patres non gentilibus dederunt pecunias, sed viris fidelibus suis missis protestatũt non erogari ad Deorũ sacrificium, quia non congruebat, sed in alios sumptus dari, & pronuntiatum est (quia ille ad sacrificium Herculis missum dixerat argentum) suscipi quidem debere in id ad quod erat missum: sed quia illi qui F detulerant, resistebant pro studio & cultu suo, vt non sacrificio proficerent, sed aliis necessitatibus, traditæ sunt pecuniæ ad constructionem nauium, etsi coacti miserunt non tamen ad sacrificium, sed alios sumptus Reipublicæ. Denique qui attulerant vtique potuissent tacere, sed lædebant fidem, quia sciebant quo deferrent, & ideo missi sunt viri timentes Deum, qui agerent, vt non templo, sed ad impensas nauium quæ missa fuerant deputarentur. Illis enim crediderunt pecunias, qui causas agerent sanctæ legis; iudex rerum effectus fuit, qui absoluit conscientiam Si positi in aliena potestate, sic præcauebant, quid te oportuerit facere ô Imperator, dubitari non potest. Te vtique nemo cogebat, nemo habebat in potestate, debuisti sacerdotem consulere. Ego certe quando tunc restiti, etsi solus restiti, tamen non solus volui, nec solus id suasi. Quoniam igitur meis vocibus & apud Deum & apud omnes homines teneor, aliud mihi non licere intellexi, aliud non oportere, nisi vt consulerem mihi, quia non potui tibi credere modeste. Certe diu pressi, diu texi dolorem, nulli quidquam intimandũ putaui, dissimulare mihi nunc non licet, tacere liberum non fuit. Ideo etiam primordiis G Imperii tui scribenti non rescripsi, quia istud præuidebã futurum. Denique reposcenti litteras, cum ipse non rescriberem, dixi: Hæc causa est, quod extorquendum ei arbitror, tamen vbi causa emersit officii mei, pro his qui sollicitudinem sui gerebant, & scripsi & rogaui, vt ostenderem in causis Dei, timorem mihi iustum inesse, nec pluris me facere adulationem quam animam meam. In his vero in quibus vos rogari decet, etiam exhibere sedulitatem potestati debitam, sicut & scriptum est: *Cui honorem, honorem: cui tributum, tributum.* Nam cum priuato detulerim corde intimo, quomodo non deferrem Imperatori? Sed qui vobis deferri vultis, patimini vt deferamus ei, quem Imperii vestri vultis auctorem probari.

2. Mac. 4

Ibidem

Paul. in vita S. Ambr.

Rom. 13

Excusat se apud Theodosium quod superioribus diebus non scripserit, imploratque eius clementiam pro iis qui ad Ecclesiam confugerunt. Epistola.

H

Clementissimo Principi, ac beatissimo Imperatori Theodosio Augusto, Ambrosius Episcopus.

QVamuis proxime scripserim augustę clementiæ tuę etiam secundo, mihi tamen non satis fuit velut pari vice sermonis officium reddidisse, cum beneficiis clementiæ tuæ tam frequentibus oppigneratus sim, vt nullis officiis possim compensare quæ debeo, beatissime atque augustissime Imperator. Itaque vt prima occasio non prætermittenda fuit, quia per cubicularium tuum clementiæ tuæ gratias agerem, & alloquii mei officium repręsentarẽ, maxime ne desidiæ putaretur fuisse potius quam necessitatis, quod tempore superiore non scripserim. Itaque

Epist. XVI.

A requirenda mihi causa fuit, qua pietati tuæ deferrem debitum salutationis obsequium. Merito autem ad perferendam epistolam meam filium meum Felicem diaconũ misi, simul vt & mei vicem officii repræsentaret & memoriam, pro his qui ad matrem pietatis tuæ Ecclesiam, petẽtes misericordiam, confugerunt: quorum lacrymas sustinere non potui, quin aduentum clementiæ tuæ meis obsecrationibus præuenirem. Grande est quod petimus, sed ab eo cui Dominus inaudita & admiranda concessit: ab eo cuius clementiam nouimus, & obsidem pietatem tenemus. Vnde plus expectare nos confitemur; quoniam vt te virtute vicisti, ita etiam tua te vincere debes pietate. Victoria enim tua antiquo more, vetustisque miraculis, qualis sancto Moysi, & sancto Iesu Naue, & Samueli, atque Dauid, non humana æstimatione, sed cælestis gratiæ effusione tibi collata censetur; hic pietatem æqualem poscimus, cuius merito tanta victoria ipsa quæsita est.

Exo.17. Iosu.10 1.R g. 17.

B *Quod Iudæorum synagoga, ac Valentinianorum fani in partibus Orientis conflagratio nec in episcopum, nec in monachos vindicetur, Theodosium Imperatorem libere alloquitur, & vt rescriptum aduersus Christianos reuocet, grauissimis vrget rationibus. Epistola.*

Clementissimo Principi, ac beatissimo Imperatori Theodosio Augusto, Ambrosius Episcopus.

Epist. XVII.

EXercitus ingibus fere curis sum, Imperator beatissime: sed numquam tanto in æstu fui, quanto nũc, cum video cauendum ne quid sit quod adscribatur mihi etiam de sacrilegii periculo. Itaque peto vt patienter sermonem meum audias: Nam si indignus sum qui à te audiar, indignus sum qui pro te offeram, cui tua vota, cui tuas cõmittas preces. Ipse ergo non audies eum quem pro te audiri velis? Non audies pro se agentem, quem pro aliis audisti? Nec vereris iudicium tuum, ne cum indignum putaris quem audias, indignum feceris qui pro te audiatur? Sed C neque imperiale est libertatem dicendi denegare, neque sacerdotale quod sentiat non dicere. Nihil enim vobis Imperatoribus tam populare & tam amabile est, quam libertatem etiam in iis diligere qui obsequio militiæ vobis subditi sunt. Siquidem hoc interest inter bonos & malos principes, quod boni libertatem amant, seruitutem improbi. Nihil etiam in sacerdote tã periculosum apud Deũ, tam turpe apud homines, quam quod sentiat non libere pronuntiare. Siquidem scriptum est: *Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum, & non confundebar.* Et alibi: *Fili hominis, speculatorem te posui domui Israel.* in eo, inquit, vt si auertatur iustus à iustitiis suis, & fecerit delictum, quia non distinxisti ei, hoc est, non dixisti quid sit cauendum, non retinebitur memoria iustitiæ eius, & sanguinem eius de manu tua exquiram. Tu autem si distinxeris iusto vt non peccet, & ipse non peccauerit, vita viuet, quia dixisti ei: & tu animam tuam liberabis. Malo igitur Imperator bonorũ mihi esse tecum, quam malorum consortium: & ideo clementiæ tuæ displicere debet sacerdotis silentium, libertas placere. Nam silentii mei periculo inuolueris, liberta- D tis bono iuuaris. Non ergo importunus in debitis me intersero, alienis ingero: sed debitis obtempero, mandatis Dei nostri obedio. Quod facio primum tui amore, tui gratia, tuæ studio conseruandæ salutis. Si id mihi vel non creditur, vel interdicitur dico sane diuinæ offensæ metu. Nã si meum periculum te exueret, patiẽter me pro te offerrẽ sed non libenter. Malo enim te sine meo acceptum Deo esse & gloriosum periculo. Sin autem silentii mei dissimulationisque culpa & me ingrauat, nec te liberat, malo importuniorem me quam inutiliorem aut turpiorẽ iudices. Siquidem scriptum est, dicente sancto Apostolo Paulo, cuius non potes doctrinam refellere: *Insta opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina.* Habemus ergo & nos cui displicere plus periculi sit, præsertim cum etiam Imperatoribus non displiceat, suo quemque fungi munere, & patienter audiatis vnumquemque pro

Psa.118 Ezec.3. 1 Tim. 4.

E suo suggerentem officio, immo corripiatis, si non vtatur militiæ suæ ordine. Quod ergo in iis libẽter accipitis qui vobis militant, num hoc in sacerdotibus potest molestũ videri, cũ id loquamur non quod volumus, sed quod iubemur? Scis enim lectum: Cum stabitis ante reges & præsides, *nolite cogitare quid loquimini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquimini, non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.* Et tamẽ si in causis Reipublicæ loquar, quamuis etiam illic iustitia seruanda sit, non tanto adstringar metu si non audiar. In causa vero Dei quem audies, si sacerdotem non audias, cuius maiore peccatur periculo? Quis tibi verum audebit dicere, si sacerdos non audeat? Noui te pium, clementem, mitem atq; tranquillum, fidẽ ac timorẽ Domini cordi habentẽ: sed plerumq; aliqua nos fallunt. Habent aliqui zelum Dei, sed non secundum scientiam. Ne igitur hoc etiam fidelibus animis obrepat, cauendum arbitror. Noui pietatem tuam erga Deum, lenitatem in homines, obligatus sum beneficiis tuarum in- F dulgentiarum. Et ideo plus metuo, amplius solicitor, ne etiam ipse tuo me postea iudicio condemnes, quod mea aut dissimulatione aut adulatione prolapsionem non euitaueris. Si in me peccari viderem, non deberẽ tacere. Scriptum est.n. Si *frater tuus in te peccauerit, corripe illum primo deinde increpa duobus & tribus testibus, si te non audierit, dic Ecclesiæ.* Causam ergo Dei tacebo? Quid igitur sit quod metuam, consideremus. Relatum est à Comite Orientis militariũ partium incensam esse synagogam, idque auctore factum episcopo. Iussisti vindicari in ceteros, synagogam ab ipso exædificari episcopo. Non adstruo expectandam fuisse assertionem episcopi. Sacerdotes enim turbarum moderatores sunt, studiosi pacis, nisi cum & ipsi mouentur iniuria Dei, aut Ecclesiæ contumelia. Sit aliquis iste episcopus feruentior in exustione synagogæ, timidior in iudicio, non vereris Imperator ne acquiescat sententiæ tuæ, ne præuaricetur non times? Non etiam vereris quod futurũ est, ne verbis resistat Comiti tuo? Necesse erit igitur vt aut præuaricatorem aut martyrem faciat, vtrumq; alienum temporib. tuis, vtrumq; persecutionis instar, si aut præuaricari cogitur, aut subire martyrium. Vides quo inclinet G causæ exitus. Si fortem episcopum putas, caueto martyriũ fortioris: si inconstantem, declina lapsũ fragilioris. Plus enim astringitur, qui labi infirmum coegerit. Hac proposita conditione puto dicturum episcopum quod ipse ignes sparserit, turbas compulerit, populos conduxerit, ne amittat occasionem martyrii, & pro inualidis subiiciat validiorem. O beatum mendacium quo acquiritur sibi aliorum absolutio, sui gratia. Hoc est Imperator quod poposci & ego, vt me magis vindicares: & hoc si crimen putares, mihi adscriberes. Quid mandas in absentes iudiciũ? Habes præsentem, habes confitentem reum. Proclamo quod ego synagogam incenderim, quod ego illis mandauerim, ne esset locus in quo Christus negaretur. Si obiiciatur mihi, cur hic non incenderim? Diuino iam cremari cœpit iudicio: meum cessauit opus. Et si verum quæritur, ideo segnior fui, quia non putabam hoc vindicandum. Quid facerem, quod nullo vltore sine præmio foret? Tãgunt hæc verecundiam, sed reuocant gratiam, ne fiat opus quo Dei summi contrahatur offensio. Esto tñ, nemo episcopum ad hoc munus conueniat. Rogaui enim clemen- H tiam tuam: & licet ipse hoc reuocatum adhuc nõ legerim, reuocatum tamen constituamus. Quid si alii timidiores dum mortem reformidat, offerant vt de suis facultatib. te patetur synagoga, aut Comes vbi hoc compererit primo constitutum, ipse de Christianorum censu exædificari iubeat? Habebis Imperator Comitem præuaricatorem, & huic vexilla committes victricia, huic labarum, hoc est, Christi sacratum nomine signum, qui synagogam instauret, quæ Christum nesciat? Iube labarum synagogæ inferri, videamus si non resistunt. Erit igitur locus Iudæorum perfidiæ factus de exuuiis ecclesiæ: & patrimonium quod fauore Christi acquisitum est Christianis, hoc transfertur ad donaria perfidorum? Legimus templa idolis antiquitus condita de manubiis Cimbrorum, de spoliis reliquorum hostium. Hunc titulum Iudæi in fronte synagogæ suæ scribent: Templum impietatis factum de manubiis Christianorum.

Mat.10. Rom.10 Mat.18 Iuo p. 13.c.119 Iuo. ibi. §. quid mãdat.

A norum. Sed disciplinæ te ratio Imperator mouet. Quid igitur est amplius, disciplinæ species, an causa religionis? Cedat oportet censura deuotioni. Non audisti Imperator quia cum iussisset Iulianus reparari templum Hierosolymis, quod diuino, qui faciebant repurgium, igne flagrarét? Non caues ne etiam nunc fiat? Adeo à te non fuit iubendum, vt Iulianus hoc iusserit. Quid tamen mouet? Vtrum quodcumque ædificium publicum exustum est, quia synagogæ locus? Si ædificio incenso moueris vilissimo (quid enim in tam ignobili castro esse potuit) non recordaris Imperator quantorum Romæ domus præfectorum incensæ sint, & nemo vindicauit? Immo si quis Imperatorum voluit factum seuerius reprehendere, eius magis qui tanto est percussus dispendio, causam grauauit. Quid igitur dignius vt Calinici castri in parte aliqua ædificiorum incendium, an vrbis Romæ vindicandum existimaretur, si oporteret tamen? Constantinopoli dudum domus Episcopi incensa est, & filius clementiæ tuæ intercessit apud patrem, vt & suam, hoc est, & filii Imperatoris iniuriam, & domus sacerdotalis incendium non

B vindicares. Non consideras Imperator ne & hoc cum vindicari iusseris, ipse iterum interueniat ne vindicetur? Sed bene illud acquisitum est à patre filio. Dignum erat enim vt suam iniuriam prius ipse donaret. Bene illud cum gratiæ distinctione diuisum est, vt & filius pro sua, & pater pro filii iniuria rogaretur. Hic nihil est quod filio reserues, & vide ne quid Deo deroges. Non est ergo causa tantę commotioni idonea, vt propter ædificii exustionem in populum tam seuere vindicetur, multo autem minus quia synagoga incensa est perfidiæ locus, impietatis domus, amentiæ receptaculum, quod Deus damnauit ipse. Sic enim legimus per os Hieremiæ, dicente Domino Deo nostro: Et faciam domui vbi inuocatum est nomen meum super ipsam, in qua confiditis vos, & loco quem dedi vobis & patribus vestris, sicut feci Silo: & proijciam vos à facie mea, sicut proieci fratres vestros omne semen Ephrē. Et tu noli orare pro populo isto, & noli postulare illis misericordiam, & neque accesseris ad me pro illis, quia non exaudiam te. An non vides quid isti faciunt in ciuitatibus

C Iuda? Deus se pro illis prohibet rogari, quos tu vindicandos putas. At certe si iure gentium agerem, dicerem quātas Ecclesiæ basilicas Iudæi tempore imperii Iuliani incēderint: duas Damasci quarum vna vix reparata est, sed ecclesiæ non synagogæ impendiis: altera informibus horret ruinis. Incensæ sunt basilicæ Gazis, Ascalonæ, Beryto, & illis fere locis omnibus, & vindictam nemo quæsiuit. Incensa est basilica & Alexandriæ à gentibus & Iudæis, quæ sola præstabat ceteris. Ecclesia non vindicata est, vindicabitur synagoga? Vindicabitur etiam Valentinianorum fanum incensum? Quid est enim nisi fanum, in quo est cōuentus gentilium? Licet gentiles duodecim Deos appellent, isti triginta æonas colant, quos appellant Deos. Nam & de ipsis comperi relatum & præceptum, vt in monachos vindicaretur, qui prohibentibus iter Valentinianis, quo Psalmos canentes ex consuetudine vsuque veteri pergebant ad celebritatem Machabæorum martyrum, moti insolentia incenderunt fanum eorum in quodam rurali vico tumultuarie conditum. Quor se offerre habent tali optioni, cum meminerint tempore Iuliani illum

D quia aram deiecit, & turbauit sacrificium, damnatum à iudice fecisse martyrium? Itaque numquam alias ille iudex qui audiuit eum, nisi persecutor habitus est, nemo illum congressu, nemo illum vmquam osculo dignum putauit. Qui nisi iam esset defunctus, timerem Imperator ne in eum tu vindicares, quamquam vindictam cælestem non euaserit suo superstes heredi. Sed refertur cognitionem mandatā iudici, scriptumq; eo quod non referre debuerit, sed vindicare. Requirenda quoque sublata donaria, vt omittam alia. Incensę sunt à Iudæis Ecclesiarum basilicæ, & nihil redditum est, nihil repetitum, nihil quæsitum. Quid autem habere potuit synagoga in castro vltimo cum totum quidquid illic est, non multum sit, nihil pretiosum, nihil copiosum? Quid deinde de incendio potuit rapi Iudæis insidiantibus? Artes istæ sunt Iudæorum volentium calumniari, vt dum ista quæruntur, mandetur

Histor. Trip. l. 6. c. 41. Theod. l. 3 c. 17.

Hier. 7

...na l. c. 7. & seqq.

E extra ordinem militaris censura iudicii, mittatur miles fortasse dicturus quod hic aliquando ante tuum Imperatorem dixit aduentum: Quomodo poterit nos Christus iuuare, qui pro Iudæis aduersus Christum militamus? Qui mittuntur ad vindictam Iudæorum, suos perdiderunt exercitus, nostros volunt perdere. In quas præterea non prosiliant calumnias, qui etiam Christo falsis testimoniis calumniati sunt? In quas non prosiliant calumnias homines & circa diuina mendaces? Quos non auctores seditionis fuisse dicant? Quos non appetant, etiam quos non recognoscant, vt catenatorum ordines innumeros spectent de Christiano populo, vt captiua videant colla plebis fidelis, vt condantur in tenebras Dei seruuli, vt feriantur securibus, dentur ignibus, tradantur metallis, ne pœna cito transeat? Hunc dabis triumphum Iudæis de Ecclesia Dei? hoc trophæum de Christi populo? hæc gaudia Imperator perfidis? hanc celebritatem synagogę? hos luctus Ecclesiæ? Referet Iudæorum populus hanc solemnitatē in dies festos suos, & inter illos profecto numerabit quibus aut de Amorrhæis, aut de Chananæis triumphauit, F aut de Pharaone rege Ægypti, aut de Nabuchodonosor regis Babyloniæ manu liberari potuit? Addet hanc celebritatem, significans se de Christi populo triumphum egisse. Et cum ipsi Romanis legibus teneri se negent, ita vt crimina leges putent, nunc velut Romanis legibus se vindicandos putent? Vbi erant istæ leges cum incenderent ipsi sacratarum basilicarum culmina? Si Iulianus non est vltus Ecclesiam, quia præuaricator erat: tu Imperator vlcisceris synagogæ iniuriam, quia Christianus es? Et quid tecum posthac Christus loquetur? Non recordaris quid Dauid sancto per Nathan prophetam mandauerit? Ego te de fratribus tuis minorem elegi, & de priuato Imperatorem feci. Ego de fructu seminis tui in sede imperiali locaui. Ego tibi subieci nationes barbaras, ego tibi pacem dedi, ego tibi inimicum tuum in potestatem tuam captiuum deduxi. Frumentum non habebas ad exercitus alimoniam, ipsorum hostium manu patefeci tibi portas, aperui horrea, dederunt tibi hostes tui commeatus suos quos sibi parauerant. Ego perturbaui hostis tui consilia, vt se ipse nu- G daret. Ego ipsum vsurpatorem imperii ita vinxi, ac mentē eius ligaui, vt cum haberet adhuc fugiendi copiam, tamen cum omnib. suis tanquam metuens ne quis tibi periret, ipse se clauderet. Ego comitem eius atque exercitum ex altera parte naturę, quos ante dispersera m, ne ad belli societatem coirent, ad supplementum tibi victoriæ congregaui. Ego exercitum tuum ex multis indomitis conuenam nationibus quasi vnius gentis fidem & tranquillitatem & concordiam seruare præcepi. Ego cum periculum summum esset ne Alpes infida barbarorum penetrarent consilia intra ipsum Alpium vallum victoriam tibi contuli, vt sine damno vinceres. Ego te triumphare feci de inimico tuo, & tu de plebe mea das meis inimicis triumphum? Nonne propterea Maximus destitutus est, quia ante ipsos expeditionis dies cum audisset Romæ synagogam incensam, edictum Romam miserat quasi vindex disciplinæ H publicæ. Vnde populus Christianus ait: Nihil boni huic imminet. Rex iste Iudæus factus est: defensorem istum disciplinæ audiuimus, quem mox Christus probauit, qui pro peccatoribus mortuus est. Si de sermone hoc dictum est, quid de vltione dicetur? Ille igitur statim à Francis, à Saxonum gente, in Sicilia, Siciæ, Petauione, vbique denique terrarum victus est. Qui pio commune cum perfido? Abolenda cū impio sunt etiam impietatis exempla. Quod illi nocuit, & quo victus offendit, hoc nō sequi debet, sed damnare qui vicit. Itaque illa tibi non quasi ingrato recensui, sed quasi iure collata enumeraui, vt his admonitus cui plus collatum est, plus diligas. Deniq; hoc respōdenti Simoni dixit Dominus Iesus: *Recte iudicasti. Statimque conuersus ad mulierem* q̄ pedes eius vnguento vnxit, typū Ecclesiæ gerens, *ait Simoni propter quod dico tibi: Remissa sunt peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit.* Hæc mulier q̄ donū Pharisæi intrauit, & eiecit Iudæū, Christum acquisiuit. Ecclesia .n. synagogā exclusit, cur iterum tentat vt apud Christi famulū, hoc est, de pectore fidei, de domo Christi synagoga excludat Ecclesiā

2. Reg. 7

Rom. 5.

Luc. 7 Ibidem

Hæc

A Hæc ego Imperator amore & studio tui in hunc sermonem contuli. Debeo .n. beneficiis tuis, quib. me petente, liberasti plurimos de exiliis, de carceribus, de vltimæ necis pœnis, vt malle debeam pro salute tua etiam offensionem tui animi non timere, (nemo maiore fiducia vtitur, quam qui ex affectu diligit: nemo certe debet lædere qui sibi consulit) ne tot annorum conceptam cuiuscumq; sacerdotii gratiam vno momento amittam. Et tamen non damnum gratiæ deprecor, sed salutis periculum. Quamquam quantum est Imperator, vt quærendum aut vindicandum non putes, quod in hunc diem nemo vnquam vindicauit? Graue est fidem tuam pro Iudæis periclitari. Gedeon cum occidisset sacratum vitulum, dixerunt gentiles: Dij ipsi iniuriam suam vindicent. Quis habet synagogam vindicare? Christus quem occiderunt, quem negauerunt? An Deus pater vindicabit eos qui nec patrem receperunt, dum filium non receperunt? Quis habet Valentinianorum hæresim vindicare? quam pietas tua quomodo vindicat, cum eos excludi iusserit, ne conueniendi vsurpare copiam? Si Iosiam tibi obiiciam regem Deo probatum, hoc in istis damnabis quod in illo probatum est. Certe si mihi parum fidei defertur, iube adesse quos putaueris episcopos, tractetur Imperator quid salua fide agi debeat. Si de causis pecuniarijs Comites tuos cõsulis, quãto magis in causa regionis sacerdotes Domini æquum est consulas? Consideret clementia tua quantos insidiatores habeat Ecclesia, quantos exploratores; leuem rimam si offenderint, figent aculeum. Secundum homines loquor Ceterum plus hominibus Deus timetur, qui etiam Imperatoribus iure præfertur. Si amico suo aliquis, si parenti aut propinquo deferendum existimat, recte ego & deferendum Deo, & eum præferendum omnibus iudicaui. Consule tibi Imperator, aut patere me consulere mihi. Quid respondebo postea si compertum fuerit data hinc auctoritate aliquos Christianorum aut gladio, aut fustib. aut plumbis necatos? Quomodo hoc purgabo factum? Quomodo excusabo apud episcopos? Qui nunc quia per triginta & innumeros annos presbyteri quidam gradu functi, vel ministri Ecclesiæ retrahuntur à munere sacro, & curiæ deputantur, grauiter gemunt. Nam cum ij qui vobis militant, certo militiæ tempore seruentur, quanto magis etiam eos considerare debetis qui Deo militant? Quomodo, inquam, hoc excusabo apud episcopos qui queruntur de clericis, & impressione graui vastari scribunt ecclesias? Hoc tamen in notitiam clementiæ tuæ peruenire volui de hoc vt placet, arbitrio tuo consulere & temperare dignaberis. Illud autem quod me angit, & iure angit, exclude atque eiice; ipse facis quidquid fieri iussisti. Aut si ille facturus non est, malo te magis esse clementem, quam illum non fecisse quod iussus est. Habes in quibus Domini adhuc debes circa imperium Romanum inuitare clementiam, habes quibus amplius quam tibi speres. Illorum gratia, illorum salus te in hoc sermone conueniat meo: ne causam tuam alieno committas iudicio. Integra adhuc tibi sunt omnia. In hoc me ego Deo nostro pro te obligo, nec verearis sacramentum. Numquid Deo displicere poterit, quod pro eius emendatur honorificentia? Nihil mutaueris certe in illa epistola, siue missa, siue nondum missa est: dictari iube aliam, quæ plena fidei, plena pietatis sit. Tibi integrum sit emendare, mihi non est integrum dissimulare. Antiochenis tuam donasti iniuriã, inimici tui filias reuocasti, nutriendas apud affinẽ dedisti, matri hostis tui misisti de ærario tuo sumptus. Hęc tanta pietas, tanta erga Deum fides hoc facto obfuscabitur? Tu igitur qui armatis pepercisti hostibus, & seruasti inimicos tuos, ne quæso tanto studio putes vindicandum in Christianos. Nunc te imperator rogo vt non aspernanter acceperis me & pro te & pro me timentem. Sancti enim vox est: Vt quid factus sum videre contritionem populi mei, vt offensam incurram Dei? Ego certe quod honorificentius fieri potuit, feci vt me magis audires in regia, ne si necesse esset, audires in ecclesia.

Indic. 6 — Iuo. p. 13 c. 107 § quis habet. — Ioan. 14 — B — 4. Reg. 22. — Iuo ibi § si de causis — C — Iuo. ibi. §. integra. — D — 1. Mac. — Iuo p. 13. c. 107 §. quod honorificent.

E

De concione quam in Ecclesia ad Theodosium Imperatorem habuit in causa episcopi & monachorum ob synagogæ conflagrationem, ad Marcellinam sororem Epistola.

Ambrosius Episcopus Marcellinæ sorori.

Solicitam sanctitatem tuam esse adhuc, scribitur dignata es mihi, eo quod solicitum me esse scripserim: vnde miror quod litteras non acceperis meas, quib. refusam mihi scripseram securitatem. Nam cum relatum esset Imperatori synagogam Iudæorum in partibus Orientis incensam à Christianis auctore episcopo, & Valentinianorum lucum: iussum erat me Aquileiæ posito, vt synagoga ab episcopo reædificaretur, & in monachos vindicaretur qui incendissent lucum. Tum ego, cum sępius agendo parum proficerem, epistolam dedi Imperatori, quam simul misit, & vbi processit ad ecclesiam hunc sermonem habui.

Epist. XVIII. Meminit huius epi. Paulinus vita S. Ambr.

F In libro prophetico scriptum est: *Sume tibi baculum nucinum.* & qua ratione hoc dixerit Dominus Prophetæ debemus considerare: non otiose etenim scriptum est; quando quidem & in Heptateucho legimus, quod virga nucina Aaron sacerdotis, cum diu reposita fuisset, effloruit. Nam videtur per virgã significari quod directa esse debeat prophetica vel sacerdotalis auctoritas, vt non tam delectabilia, quam vtilia persuadeat. Ideo vero nucinum baculum sumere iubetur Propheta, quia memoratæ pomum arboris amarum in cortice, durum in testa, intus est fructuosum: vt ad eius similitudinem Propheta quoque amara & dura prætendat, & denuntiare tristia non formidet. Similiter etiam sacerdos, quia præceptio eius etsi ad tempus aliquibus amara videatur, & tamquam virga Aaron reposita diu in auribus dissimulantium, tamen aliquando cum æstimatur aruisse, florescat. Vnde & Apostolus ait: *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate, spirituque mãsuetudinis?* Prius enim virgam dixit, & tamquam virga nucina percussit errantes, vt postea consolaretur eos spiritu mansuetudinis. Itaque quem virga sacramentis abdicauit cælestibus, eundem mansuetudo restituit. G Discipulo quoq; talia præscripta dedit, dicens. Argue, obsecra, increpa, duo dura, vnum mite, sed ideo dura, vt etiam ipsa molliret: quia sicut ægris redundanti felle corporibus, ciborum aut potus amaritudo dulcescit, & è contra epularum suauitas amaritudini est: ita vbi animus est saucius, voluptariæ fœtu adulationis ægrescit, & rursum correptionis temperatur amaritudine. Hæc de propherica lectione libata sint: Euangelii quoque lectio quid habeat consideremus. *Rogauit quidem Pharisæus Dominum Iesum, vt manducaret cum illo: & ingressus domum pharisæi discubuit. Et ecce mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix, vt cognouit quod Iesus accubuit in domo Pharisæi, attulit alabastrum vnguenti: & stans retro secus pedes eius, lacrymis cæpit rigare pedes eius,* & reliqua recitaui vsq; ad locũ: *Fides tua te saluam fecit, vade in pace.* Quam simplex, subiunxi, in verbis, quam profunda in consiliis Euangelij lectio. Itaq; quia magni consiliarii sermo est, altitudinem eius consideremus. Dominus noster Iesus Christus iudicauit magis homines beneficiis alligari posse, & prouocari ad ea quæ sunt recta facienda, quam metu: plusq; charitatem proficere, quam formidinem ad correctionem. H Itaque præmisit gratiam, veniens per Virginis partum, vt in baptismo peccata donaret, quo sibi faceret gratiores. Deinde si competentia gratis viris officia reponeremus, ipsius gratiæ remunerationem futuram omnium in hac muliere declarauit. Nam si tãtummodo prima debita nobis remisisset, videretur cautior, quam indulgentior, correctionisque prouidentia. Augusti namque animi est vt illiciat, non autem promoueat. Ideoque nobis & ante donat per baptismum, & post bene seruientibus vberiora largitur. Ita ergo Christi beneficia & incentiua virtutis & præmia sunt. *Erant duo debitores cuidam fœneratori,* &c. Sed nemo vocabulum fœneratoris horrescat. Fuimus ante sub fœneratore duro, qui nisi morte debitoris expleri ac satiari nequiret. Venit Dominus Iesus, vidit graui nos

Hier. 1. — Nũ. 17. — 1. Cor. 4 — 1. Cor. 5. — 2. Cor. 2 — 2. Tim. 4. — Luc. 7. — Esai. 9. — Luc. 7.

obli-

A obligatos fœnore. Nemo enim fœnus suum patrimonio innocentiæ suæ poterat exoluere: & quia de meo unde me liberarem habere non poteram, nouum genus absolutionis mihi detulit, vt creditorem mutarem, qui fœnus vnde soluerem non habebam. Debitores autem nos non natura, sed culpa fecerat: peccatis autem nostris æra grauia contraximus, vt essemus obnoxii, qui eramus liberi. Debitor enim est qui aliquid accipit de fœneratoris pecunia. Peccatum vero à diabolo est: tamquam ergo in eius patrimonio habet impius opes. Sicut enim Christi diuitiæ virtutes sunt, ita diaboli opes crimina sunt. Redegerat humanũ genus in perpetuam captiuitatem obnoxia hereditas graui fœnore, quod oberatus auctor ad posteros de fœnerata successione transmiserat. Venit Dominus Iesus, mortem suam pro morte omnium obtulit, sanguinem suum pro sanguine fudit vniuersorum. Mutauimus ergo creditorem, non euasimus, immo euasimus; manet enim debitum, fœnus intercidit, dicente Domino Iesu qui in vinculis sunt, Exite, & his qui in carcere sunt,

B procedite. Dimissa sunt ergo peccata vestra: omnib. enim dimisit, nec quisquam est, cui non relaxarit. Sic enim scri- [Esai. 40. Coloss. 2.] ptum est: Quia donauit omnia delicta, delens quod aduersum nos erat chirographum decreti. Cur nos aliorum tenemus chirographa, & volumus exigere aliena, qui nostrorum vtimur indulgentia? Qui donauit omnibus, ab omnibus exigit, vt quod vnusquisque sibi dimissum meminit, alii ipse dimittat. Vide ne grauiorem causam incipias habere fœnerator, quam debitor; sicut ille in Euangelio, cui dominus suus dimisit omne debitum. Nam quia ille postea à conseruo suo cœpit exigere quod ipse non soluerat, iratus dominus eius de ipso exegit quod ei ante donauerat. [Mat. 18] Caueamus ergo de nobis hoc accidat, vt non remittendo quæ nobis debentur, incipiamus & illa soluere quæ remissa sunt nobis. Ita enim scriptum est, dicente Domino Iesu. Sic & vobis faciet pater meus qui in cælis est, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. [Ibidem] Dimittamus ergo pauca, quibus plura donata sunt: & intelligamus eo nos Deo acceptiores fore, quo etiam plura donamus: quia hoc gratiores Deo sumus

C quo nobis plura dimissa sunt. Denique interrogatur à Domino Pharisæus: [Luca 7.] *Quis, inquit, eum plus diligit? Respondit: Aestimo quia is cui plus donauit. Cui Dominus dixit: Recte iudicasti.* Laudat Pharisæi iudicium, sed arguitur affectus: de aliis bene iudicat, sed quod de aliis opinatur, ipse non credit. Audis laudantem Iudæum Ecclesiæ disciplinam, eiusque veram gratiam prædicantem, honorantem sacerdotes Ecclesiæ, hortaris vt credat, renuit: ita quod in nobis laudat, ipse non sequitur. Non ergo plena eius laudatio est, quia audiuit à Christo, Recte iudicasti: nam & Cain recte obtulit, sed non recte diuisit: [Gen. 4.] ideoque dixit illi Deus: Si recte offeras, non recte autem diuidas: peccasti, quiesce. Ergo & hic recte obtulit, qui iudicat Christum à Christianis maxime diligendum, quia multa nobis peccata donauit; sed non recte diuisit, quia putauit quod peccata hominum posset ignorare, qui hominibus peccata dimitteret. Ideoque ait Simoni: *Vides hanc mulierem? Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lacrymis suis rigauit pedes meos.* [Luca 7.] Omnes vnum corpus Christi sumus: cuius

D caput Deus, membra autem nos sumus: alii fortasse oculi, vt prophetæ; dentes, vt Apostoli, qui euangelicæ prædicationis cibum nostris infudere pectoribus: [1. Cor. 12. 1. Cor. 11. Ephes. 5. Gen. 49] meritoque scriptum est: *Oculi eius hilares à vino, & dentes candidiores lacte.* Sunt & manus eius illi qui videntur executores bonorum operum. Sunt & venter eius, qui vires alimoniæ pauperibus largiuntur. Sunt ergo & pedes eius aliqui, atque vtinam merear eius esse calcaneum. Aquam igitur mittit in pedes Christi, [Luca 7.] qui etiam vltimis quibusque peccata concedit, & dum plebeios liberat, Christi tamen lauat vestigium. Mittit & ille aquam in pedes Christi, qui à peccatorum colluuione mundat conscientiam suam. Ambulat enim Christus in pectoribus singulorum. Caue igitur ne pollutam habeas conscientiam, & pedes Christi incipias inquinare; caue ne spinam in te improbitatis offendat, qua eius in te deambulãtis calcaneum saucietur. Nam ideo aquam pedibus Christi non dedit Pharisæus, quia

E mundum à colluuione perfidiæ animum non habebat. Vnde enim suam mundaret conscientiam, qui aquam nõ susceperat Christi? [Psa. 55. Luc. 7.] Ecclesia autem & aquam habet & lacrymas habet: aquam baptismatis, lacrymas pœnitentiæ. Fides namque quæ superiora peccata deplorat, noua cauere consueuit. Ergo Simon Pharisæus qui aquam non habebat, vtique & lacrymas non habebat. Quomodo enim haberet lacrymas, qui pœnitentiã nõ gerebat? Quoniam vero non credebat in Christum, nec habebat lacrymas; nam si habuisset, lauisset oculos suos, vt Christum videret, quem adhuc, cum simul accumberet, non videbat. Nam si vidisset, non vtique de eius potestate dubitasset. Non habebat capillos Pharisæus, qui Nazaræum scire nõ poterat; habebat Ecclesia, quæ Nazaræum quærebat. [Num. 6. Mar. 16 1. Cor. 11.] Capilli veluti in superfluis corporis æstimantur, iidem tamen si vngantur, bonum reddunt odorem, & ornamento sunt capiti: si tamen non vngantur oleo, ingrauant; ita & diuitiæ oneri sunt, si his vti nescias, si nõ aspergas iis Christi odorem; si vero alas pauperes, laues eorum vulnera, illuuiemque detergas, tersisti vtique pedes Christi.

F *Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo intrauit, non cessauit osculari pedes meos.* [Luc. 7.] Osculum vtique insigne est charitatis; vnde ergo Iudæo osculum, qui pacem non recognouit: pacem à Christo non accipit dicente: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis?* Nõ habet synagoga osculum, habet Ecclesia, quæ expectauit, quę dilexit, quę dixit: *Osculetur me ab osculis oris sui*, [Ioan. 14 Cant. 1.] Diuturnæ enim cupiditatis ardorem quẽ aduentus Dominici expectatione adoleuerat, osculo eius volebat stillante restinguere: hoc explere sitim suam munere. Ideoque sanctus Propheta ait: *Os meum aperies: & annũtiabit laudem tuam.* [Psal. 5.] Qui ergo laudat Dominum Iesum, osculatur eum: qui laudat, credit vtique ipse Dauid ait: *Credidi, propter quod locutus sum.* & supra: *Repleatur os meũ laude tua, vt cantem tibi gloriam tuam.* [Psa. 115. Psa. 70.] De specialis quoque gratiæ infusione eadem te scriptura docet quod osculetur Christum, qui accipit spiritum: dicente Propheta sancto: *Os meum aperui, & attraxi spiritum.* [Psa. 118 Rom. 10] Osculatur ergo Christum, qui confitetur illum. *Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem cõfessio fit ad salutem.* Osculatur vero pedes Christi, qui Euangelium legens, Domini Iesu gesta cognoscit, & pio mira-

G tur affectu: ideoque religioso osculo velut quædam deambulantis Domini lambit vestigia. Osculamur ergo Christum communionis osculo; qui legit intelligat. Vnde hoc Iudæo osculum? Qui enim non credidit in aduentu eius, nec in passione credidit. Quomodo enim credet passum, quem venisse non credidit? [Mat. 24] Non ergo habebat osculum Pharisæus, nisi forte Iudæ proditoris: sed nec Iudas habebat: ideoque cum Iudæis promissum osculum tanquam signum proditionis vellet ostendere, dicit ei Dominus: [Luc 22] *Iuda, osculo filium hominis tradis?* Hoc est, osculum offers qui non habes osculi charitatem; osculum offers, qui nescis osculi sacramentum. [Ibidem] Osculum non labiorum quærit, sed cordis & mentis. Sed dicis, Osculatus est Dominum; verũ osculatus est labiis; hoc habet osculum populus Iudęorum; ideoque dictum est: [Mat. 15 Esai 19] *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me.* Ergo non habet osculum, qui fidẽ & charitatem non habet. Osculo enim vis amoris exprimitur; vbi non est amor, non est fides, non est dilectio, q̃ est suauitas osculorum. Ecclesia autem non cessat osculari pedes Christi, & ideo non vnum, sed multa in Canticis

H canticorum exigit oscula, quæ velut sancta Maria ad omnes eius est intenta sermones; [Cant. 1. Luc. 10. Luca 2.] omnia eius verba excipit, cum legitur Euangelium, vel propheta, & omnia eius dicta conseruat in corde suo. Sola ergo Ecclesia habet oscula quasi sponsa; osculum enim quasi pignus est nuptiarum, & prærogatiua coniugii. Vnde Iudæo oscula, qui non credit in sponsum? Vnde Iudæo oscula, qui sponsum adhuc venisse non nouit? Nec solum oscula non habet, sed nec oleum habet, quo vngat pedes Christi. [Luc 7. Exo. 34 Luc. 10.] Nam si haberet oleum, ceruicem vtique suam ante molliret, de quo & Moyses dicit: *Populus hic duræ ceruicis est.* & Dominus ait, quod leuita & sacerdos prætererunt, nec quisquam eorum oleum aut vinum illius à latronibus percussi vulneribus infudit, non enim habebant quod infunderent, nam si habuissent oleum, suis quoque vulneribus infudissent.

A fent. Sed clamat Esaias. *Non est malagma imponere, neque oleū, neq; alligaturam.* Ecclesia autem habet oleum, quo suorum vulnera fouet, ne duritia vulneris alte serpat: habet oleum quod accepit. Hoc oleo Aser pedem suum lauit; sicut scriptum est: Benedictus filius Aser: & erit acceptus fratrib. suis, & intinget in oleo pedem suum. Hoc itaq; oleo vnxit Ecclesia ceruices suorum, vt suscipiant iugum Christi; hoc oleo vnxit martyres, vt sæcularem ab eis puluerem detergeret: hoc oleo confessores vnxit, ne labori cederet, ne succumberent fatigati, ne æstu mundi istius vincerentur: ideo vnxit eos, vt spiritali ipsos oleo refrigeraret, Synagoga hoc oleum non habet, quæ oliuam non habet, quæ non intellexit illam columbam, quæ ramum oleę detulit post diluuium. Illa enim columba postea descendit cum Christus baptizaretur, & mansit super eum, sicut in Euangelio testatur, Ioannes, dicens: *Quia vidi spiritum descendentem de cælo quasi columbam, & mansit super eum.* Quomodo enim vidit columbam, qui non vidit eum, super quem spiritus quasi columba descendit? Ecclesia vero &

B lauat pedes Christi, & capillis suis tergit, & ideo vngit & perfundit vnguento: quia non solum saucios curat, & lassos fouet, verum etiam suaui gratiæ odore respergit, nec diuitibus tantum ac potentioribus, sed etiam plebeiæ familiæ viris eandem transfundit gratiam, æqua omnes lāce examinat, omnes eodem sinu suscepit, eodem gremio fouet. Semel mortuus Christus est, semel sepultus est: & nihilominus quotidie vult in pedes suos mitti vnguentum. In quos autem Christi pedes mittimus vnguentum? Pedes Christi illi sunt, de quibus ipse dicit: *Quod vni horum minimorum fecistis, mihi fecistis.* Hos tūc pedes illa mulier euangelica testigerat, hos tunc lachrymis suis irrigat, quando etiam infimis peccatum remittitur, culpa lauatur, donatur indulgentia. Hos tunc pedes osculatur ille, qui etiam infimos plebis sacræ diligit. Hos tunc pedes vnguēto vngit ille, qui etiam tenuioribus mansuetudinis gratiam impertit. In his se martyres, in his Apostoli, in his ipse Dominus Iesus honorari iudicat. Vides quam moralis Dominus sit, vt exemplo sui te ad pietatem prouocet. moralis est etiam cum arguit. Denique accusans Iudæos

C ait: *Popule meus quid feci tibi,* aut quid contristaui te, *aut quid molestus fui tibi? Responde mihi. Quia eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis liberaui te?* Et addidit: *Et quia misit ante faciem tuam Moysen & Aaron & Mariam?* In mente habeto quid cogitauit in te Balac, hoc est, ille magicæ artis opem quærens, sed tamen eum tibi non permisi nocere. Deprimebaris vtique in peregrinis exulans terris, grauibus vrgebaris oneribus: misi ante faciem tuam Moysen & Aaron, & Mariam: & primum ille qui spoliauerat exulem, spoliatus ipse est. Tu qui amiseras tua, acquisisti aliena, liberatus ab hostibus circumuallantibus, atque inter aquas medias tutus stragem vidisti inimicorum tuorum, cum eadem vnda quæ te circumfusa prouexerat, hostem refusa demergeret. Nonne cum tibi per desertum venienti alimenta deessent, altricem tibi pluuiam, & commeatus quocumque pergeres circumfluos ministraui? Nonne te debellatis inimicis omnibus in regionem Botrionis induxi? Nōne ipsum Seon Amorrhæorum regem, hoc est superbum

E exasperantium ducem: nonne regem Hai viuentem tibi tradidi, quem suffixum ligno ac sublatum in cruce maledicto vetere condemnasti? Quid dicam? Cæsa fuerūt quinque regum agmina, quæ debitas tibi terras negare contendebant. Et nunc pro his omnibus quid aliud à te quæritur homo, nisi vt facias iudicium & iustitiam, & diligas misericordiam, & paratus sis ire cum Domino Deo tuo? Ad ipsum regem Dauid, illum pium atque mansuetum, qualis per Nathan prophetam expostulatio? Ego, inquit, te minorem elegi de fratribus tuis, ego te mansuetudinis repleui spiritu: ego te per Samuelem, in quo ego eram, & meum nomen vnxi in regem: Ego te, sublato illo rege superiore, quem malus spiritus exagitabat, vt persequeretur sacerdotes Domini, de exule feci triumphatorem. Ego de semine tuo in throno tuo non prius heredem quā consortem locaui. Ego tibi feci etiam alienigenas subditos, vt tibi seruiant qui te impugnabant: & seruientes mihi in potestatem deduces inimicorum meorum, & tu auferas

F quod erat seruuli mei, in quo & tibi peccatum inuritur, & habebunt de quo mei aduersarii glorientur? Ergo Imperator (vt iam non solum de te, sed etiam ad te verba conuertam, quoniam aduertis quam grauiter Dominus conuenire soleat) quo gloriosior factus es, eo amplius auctori tuo deferendum noueris. Scriptum est enim. Cum te induxerit Dominus Deus tuus in terram alienam, & manducaueris fructus alienos, non dicas, Virtus mea & iustitia mea hoc mihi dedit, sed Dominus donauit Deus, sed Christus misericordia sua contulit: & ideo corpus eius, hoc est, Ecclesiam diligendo, aquam da pedibus eius, osculare pedes eius, vt non solum absoluas eos qui in peccatis deprehensi sunt, verum etiam pace tua dones concordiæ, & quieti relaxes. Mitte vnguentum in pedes eius, vt tota domus in qua Christus recumbit, tuo repleatur vnguento, omnes recumbentes eum eo gaudeant tuis odoribus: hoc est, sic honora vltimos, vt eorum absolutione gaudeant angeli, sicut super vno peccatore pœnitentiam agente, lætentur Apostoli, delectentur prophetæ. Non enim possunt dicere oculi manui, Opera tuā nō

G desideramus: aut caput pedibus, Non estis mihi necessarii. Ergo quia omnes necessarii sunt, tuere omne corpus Domini Iesu, vt ipse quoque regnum tuum cælesti sua dignatione custodiat. Deinde cum aliquamdiu starem, dico Imperatori: Fac me securum pro te offerre, absolue animum meum. Cum assideret annueretque, non tamen aperte polliceretur, atque ego starem, dixit se emendaturum rescriptum; statim dicere cœpi, vt omnem cognitionem tolleret, ne huius occasione cognitionis Comites aliqua Christianos iniuria afficerent. Promisit facturum. Aio illi: Ago fide tua, & repetens, Ago fide tua: Age, inquit, fide mea, & ita ad altare accessi: non aliter accessurus, nisi mihi plane promisisset. Vere tanta oblationis fuit gratia, vt sentirem etiam ipse eam Deo nostro commendationem fuisse gratiam, & diuinam præsentiam non defuisse. Omnia itaque ex sententia gesta sunt.

Margin notes: Esai. 1. Deut. 33. Gen. 8. Ioan. 1. Rom. 6. Mat. 25. Luc. 7. Mic. 6. Ibidem. Nū. 23. Exo. 3. Exo. 12. Exo. 14. Exo. 17. Exo. 16. Nū. 13. Nū. 21. Iosu. 6. Deu. 21. Iosue 10. Mich. 6. Esa. 11. 2. Reg. 12. 1. Reg. 16. 1. Reg. 23. & 23. 3. Reg. 1. Psa. 131. Deut. 9. Ioan. 12. Luc. 15. 1. Cor. 12.

D

S. AMBROSII EPISTOLARVM LIBRI SECVNDI FINIS.

H

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS EPISTOLARVM

LIBER TERTIVS.

In quo de vita, moribus & disciplina episcoporum & sacerdotum, quales ipsi sint eligendi, & qua cura plebem curare debeant, luculenter disseritur.

Constantiam Arausicorum episcoporum designatum, quomodo Ecclesiam sibi creditam recte & laudabiliter regere debeat, fideliter instruit.

Ambrosius episcopus Constantio fratri.

Epist. XIX.

VSCEPISTI munus sacerdotij, & in puppe Ecclesiæ sedens nauim aduersus fluctus gubernas. Tene clauum fidei, vt te graues huius sæculi turbare non possint procellæ. *Mare quidem magnum & spatiosum,* sed noli vereri, *quia ipse super maria fundauit eam, & super flumina præparauit eam.* *Psa 103. Psal. 23* Itaque non immerito inter tot mundi freta Ecclesia Domini tamquam supra Apostolicam ædificata petram immobilis manet, *Mat. 16* A & concusso aduersum impetus sæuientis sali perseuerat fundamine. Alluitur vndis, non quatitur: & licet frequenter elementa mundi huius magno illisa resultent fragore, habet tamen quo laborantes excipiat, tutissimum portum salutis. *Psal. 92* Sed tamen etsi in mari fluctuat, currit in fluminibus, *Ioan. 7.* & vide ne in illis fluminibus magis, *Esai 66* de quibus dictum est. *Eleuauerunt flumina vocem suam.* *Psal 45.* Sunt enim flumina quæ de ventre eius fluent qui potum à Christo acceperit, de spiritu Dei sumpserit. Hæc ergo flumina cum redundant spiritali gratia, eleuant vocem suam. *Psal. 18.* Est & fluuius qui decurrit in sanctos suos sicut torrens. Est & fluminis impetus, qui lætificat animam pacificam atque tranquillam. Ex huius fluminis plenitudine quicumque acceperit, sicut Ioannes Euangelista, sicut Petrus, Paulus, eleuat vocem suam? & sicut Apostoli euangelicæ prædicationis vocem vsque in totos fines orbis terrarum canoro diffuderunt præconio, ita & iste incipit euangelizare Dominum Iesum. Accipe ergo à Christo, vt & tuus sonus exeat. *Eccl. 1.* Mare est scriptura diuina, *Ioan. 4.* habens in se sensus profundos, altitudinem *Prou. 16* propheticorum ænigmatum, in quod mare B plurima introierunt flumina. Sunt ergo & fluuij dulces atque perspicui, sunt & fontes viui qui saliant in vitam æternam, sunt & sermones boni sicut faui mellis, & gratę sententiæ quæ animos audientium spiritali quodam potu irrigent, & præceptorum moralium suauitate mulceant. *Esai 9.* Diuersa igitur scripturarum diuinarum fluenta. *Psa 148* Habes quod primū bibas, habes quod secundum, *Eccl. 11.* habes quod postremum. Collige aquam Christi, illam quæ laudat Dominum, Collige aquam de pluribus locis, quam effundunt nubes propheticæ. Quicumque colligit de montibus aquam, atque ad se trahit, vel haurit è fontibus, & ipse rorat sicut nubes. Imple ergo gremium mētis tuę, vt terra tua humescat, & domesticis irrigetur fontibus. Ergo *Ibidem* qui multa legit & intelligit, impletur: qui fuerit impletus, alios rigat. Ideoque scriptura dicit: *Si impletæ fuerint nubes, pluuiam in terram effundent.* Sint ergo sermones tui proflui, sint puri, dilucidi, vt morali disputatione suauitatem fundas populorum auribus, & gratia verborum tuorum plebem demulceas, vt volens quo dulcis sequatur. Quod si aliqua vel in populo vel in aliquibus contumacia vel culpa est, sint sermones tui huiusmodi, vt audientem stimulent, compungant male conscium. Sermones enim sapientium tanquam stimuli. *Eccl. 12* Stimulauit & Dominus Iesus Saulum, cum esset persecutor. *Act. 9.* Quā salutaris fuerit stimulus, considera, *Ibid.* qui ex persecutore Apostolum fecit, dicendo: C Durum tibi est vt aduersus stimulum calces. *1. Cor. 3.* Sūt etiam sermones sicut lac, quos infudit Paulus Corinthiis. Qui enim fortiorem cibum epulari *Pro. 14.* non queunt, succo lactis ingenij sui exercent infantiam. *Prou. 15* Eloquia tua plena intellectus sint. Vnde & Salomon ait: Arma intellectus labia sapientia. Et alibi: Labia tua alligata sint sensu, id est, fulgeat sermonum tuorum manifestatio, intellectus coruscet, & alloquium tuum atque tractatus aliena non indigeat assertione, sed sermo tuus velut armis suis sese ipse tueatur, nec vllum verbum tuum in vanum exeat, & sine sensu prodeat. Est enim alligatura quæ constringere solet animorum vulnera, quam si quis reijcit, desperatam sui prodit salutem. Et ideo circa eos qui graui vlcere vexantur, vtere oleo sermonis, *Esai. 1.* quo foueas mentis duritiam, appone malagma: adiunge alligaturam salutaris pcepti, vt vagos & fluctuantes circa fidē vel disciplinæ obseruantiam, nequaquam soluto animo & remisso vigore patiaris perire. *2. Cor 9* Admone igitur plebem Domini atque obsecra, vt abundet in operibus bonis, renuntiet flagitiis, non accendat flammarum incendia (non dicam in sabbato, D sed in omni tempore) ne comburat corpus suum: *Ephes. 5* fornicatio & immunditia non sit in Dei seruulis, *1. Thes. 4.* quia immaculato seruimus Dei filio. Nouerit vnusquisque vt vas possideat suum, quo subacto quodam sui corporis solo, fructus expectet debitos: *Gen. 3.* nec spinas & tribulos ei terra sua germinet, sed dicat & ipse. *Psal. 84* Terra dedit fructus suos: atque in hac dumosa quondam passionum fragilitate, insitiua virtutum effloreant. Edoce etiam atque institue vt faciant quod bonum est, & vnusquisque non intermittat opus probabile, siue à plurib. videatur, siue sine arbitro sit. *Eccl. 23* Abundat enim sibi locuples testis consciētia. Fugiat etiam mala opprobria, etiamsi se credat non posse conuinci. *Gen. 4.* Nam etsi clausus parietibus sit, & opertus tenebris, sine teste, sine conscio, habet tamen facti arbitrum quem nihil fallat, *Ibid.* ad quem facta clamant omnia. Denique clamauit & vox sanguinis. Sibi ipsum vnus-

A quisque animum suum seuerum iudicem sui, vltoré sceleris, & vindicem criminis habet. Deniq; timens & tremens oberrabat Cain, parricidalis facinoris luens pœnas, vt ei remedio sua mors fuerit, quæ vagum exulem formidato p omnia momenta errore mortis per mortem exuit. Nemo igitur vel solus vel cum altero aliquid turpe aut improbũ faxit. Et si quis solus est, se ipsum præ ceteris erubescat, quẽ maxime debet vereri. Nec concupiscat plurima, quia & pauca ei plurima sunt. Paupertas enim & opes, inopię & satietatis vocabula sunt. Nec diues est qui indiget aliquo, nec pauper qui non indiget. Nec quisquam viduam spernat, circumscribat pupillum, frauder proximum suum. Væ enim illi q̃ cõgregatã dolo habet substantiam, & in san-
Zac. 7. guine ædificat ciuitatem, id est animam suam. Hæc est e-
Hab. 2. nim quæ ædificatur sicut ciuitas. Hãc ciuitatem non ędifi-
Psal. 121 cat auaritia, sed destruit: non ædificat libido, sed exurit atque incendit. Vis bene ædificare ciuitatem? Melius est exi-
Prou. 15 guum cum Dei timore, quam thesauri magni sine timore
Prou. 5 Diuitiæ hominis ad redemptionem animæ debent proficere, non ad destructionem. Et thesaurus redemptio est,
B si quis eo bene vtatur: & iterum laqueus est, si quis vti nesciat. Quid n. homini pecunia sua, nisi quoddam viaticum est? Multa oneri, moderata vsui. Viatores sumus vitæ hui⁹. Multi ambulant, sed opus est vt quis bene trãseat. Cum illo enim Dominus Iesus, qui bene transit. Ideoque legis:
Esai 43 Si transeas per aquam, tecum sum, flumina te non conclu dent: nec ignis exuret vestimenta tua, si transeas. Qui au-
Prou. 6. tem ignem alligat in corpore suo, ignem libidinis, ignem
Prou. 2 immodicę cupiditatis, non transit, sed exurit inuolucrum istud animæ suæ. Præclarior est bona existimatio quam pecunia, & super omnes argenti aceruos bona est gratia. Fides ipsa abundat sibi satis superque censu suo diues. Sapienti quoque nihil alienum, nisi quod virtuti incõgruum. Quocumque accesserit, sua omnia. Totus mũdus posses-
Pro. 17 sio eius est, quoniam toto eo quasi suo vtitur. Quid igitur
Pro. 19. circumscribitur frater? quid fraudatur mercenarius? Non magna, inquit, lucra de mercede meretricis, id est, lubricæ istius fragilitatis. Meretrix ista nõ specialis, sed publica est. Non vna mulier, sed vaga omnis cupiditas, meretrix est
C Omnis perfidia, omnis fallacia meretrix, non illa sola quæ corpus prostituit suum, sed omnis anima quæ spem suam vendit, quæ deformes quæstus & degenerem stipem quærit. Et nos mercenarii sumus, qui ad mercedem laboramus, & huius operis nostri mercedem speramus è Domino nostro & Deo. Si quis cognoscere
Luc. 15. vult quam mercenarii sumus, audiat dicentem: *Quantu pa-*
Ibidem *nibus mercenarij patris mei abundant? ego autem hic fame pereo.* Et infra: *Fac me*, inquit, *sicut vnum mercenariorum tuorum.* Omnes mercenarii, omnes operarii. Qui tamen fructum expectat laboris, cõsideret quod is qui alium mercede fraudauerit debita, & ipse fraudabitur sua. Fœneratum istud offendit, & postea cumulatiore mensura exoluet. Ergo qui non vult amittere quod est perpetuum, non eripiat a-
Prou. 6. lii quod temporale est. Nemo etiam in dolo loquatur ad
Pro 22 proximum suum. Laqueus est in labiis nostris, & sæpe v-
Prou 14 nusquisque sermonibus suis non explicatur, sed inuolui-
Prou. 11 tur. Fouea alta est os maleuoli: grande innocentiæ præcipitium, sed maius maleuolentiæ. Innocens dum credit facile, cito labitur, sed tamen iste lapsus resurgit: maledicus
D autem suis artibus præcipitatur, vnde numquam exiliat atque euadat. Ponderet ergo vnusquisque sermones suos non cum fraude & dolo. Statera fallax improbabilis apud Deum, non illam stateram dico quæ mercem appendit alienam (& in vilibus quidem rebus raro constat fallacia) sed statera verborum ipsa apud Deum est exercrabilis, quæ prætendit pondus grauitatis sobrię, & subnectit versutias fraudulentiæ. Hoc maxime condemnat Deus, si decipiat aliquis proximum suum promissorum benignitate, & subdola iniquitate defœneratum opprimat, nihil sibi profuturus astutiæ suæ ar-
Mat. 16 tibus. Quid enim prodest homini si totius mundi capiat opes, animam autem suam vitæ æternæ defraudet stipendio? Alia piis mentibus consideranda statera, qua singulorum facta trutinantur, in qua plerumque ad iudicium peccata propendunt, aut bene gesta peccatis

præponderant. Væ mihi si præcedant flagitia, & ad mor- E
tis præiudicium letali vergant pondere, tolerabilius si subsequantur. Omnia tamen manifesta Domino & ante 1. Tim. 5.
iudicium: nec bona possunt latere, nec ea quæ plena
sunt offensionis abscondi. Quam beatus qui radicem Heb. 4.
vitiorum resecare potuerit auaritiam. Is profecto state- 1. Tim. 6.
ram hanc non reformidabit. Auaritia enim plerumque Ibidem
sensus hebetat humanos, & peruertit opiniones, vt quæ- Ibid.
stum pietatem putent, & pecuniam quasi mercedem prudentiæ. Merces autem magna pietatis ęst, & quæstus sobrietatis, habere quod vsui est satis. Quid enim in hoc Sap. 2.
mundo prosunt diuitiarum superflua, cum in iis & nul- 1. Tim. 6.
la adiumenta nascendi sint, nec impedimenta moriendi? Nam & sine integumento in hoc mundo nascimur, & sine viatico discedimus, sine hereditate sepelimur. Pendet per singulos nostrorum statera meritorum: atque exiguis vel boni operis, vel degeneris flagitii momentis huc atque illuc sæpe inclinatur: si mala vergant, heu me! si bona, præsto est venia. Nemo enim à peccato im- Psal. 31.
munis: sed vbi propendunt bona, eleuantur peccata, F
obumbrantur, teguntur. Ergo in die iudicii aut nostra o- Zac. 5.
pitulabuntur nobis opera, aut ipsa nos in profundum tan- 1. Tim. 5.
quam molari depressos lapide mergent. Grauis est enim
vt pote talento plumbeo suffulta iniquitas, intolerabilis 2. Cor. 8
auaritia, atque omnis superbia, terra fraudulentia. Et ideo Eccl. 9.
hortare plebem Domini sperare magis in Domino, abundare in diuitiis simplicitatis, in quibus ambulet sine laqueo, sine impedimento. Bona etiam puri sermonis sinceritas, & locuples apud Deum, etiam si inter laqueos am-
bulet. Tamen quia alii nescit insidias aut vincula innecte- Phil. 4.
re, non alligatur. Illud quoque præcipuum, si persuadeas vt nouerint humiliari, sciant verum humilitatis colorem, naturam nouerint. Multi habent humilitatis speciem, virtutem non habent: multi eam foris prætendunt, & intus impugnant. Ad fucum præferunt, ad veritatem abiurant, ad gratiam negant. Est enim qui nequiter humiliat
se, & interiora eius plena sunt doli. Et est qui se nimium Ecc. 19.
submittit ab humilitate multa. Non est ergo humilitas nisi sine fuco, sine fraude. Ipsa est vera quæ habet piam
mentis sinceritatem. Magna virtus eius. Denique per in- G
obedientiam vnius hominis mors introiuit, & per obedi-
entiam vnius Domini Iesu Christi facta est vniuersorum Rom. 5.
redemptio. Sciuit humiliari sanctus Ioseph, qui cum esset à fratribus in seruitutem venditus, vel à negotiatoribus
coemptus, humiliatus in compedibus, vt scriptura dicit, Gen. 37.
virtutem humilitatis didicit, infirmitatem repudiauit. I- Psa. 104
taque emptus in Ægypti partibus à seruo regio coquorũ Gen. 39.
præpósito, non prosapiæ nobilis conscientia, quasi germen Abrahamidarum, dedignatus obsequia vernacula, fastidiuit degenerem conditionem, sed magis gnauum se & fidelem herili imperio prębuit, alto intendens consilio nihil interesse in quo statu quis probabilem se præstaret, sed illum esse finem bonorum, vt in quocumque statu probarentur: illudque præcipuum, si magis mores commendarent statum, quam status mores. Etenim quo status inferior, eo virtus eminentior. Talem itaque se exhibebat, tam sedulum, vt ei dominus suus totam domum suam
crederet, ipsi omnia committeret. Vnde & vxor eius ocu- Ibid.
los iniecit in eum, capta formæ venustate. Nihil enim ad
nos, si petulantibus oculis aut ætas expetitur, aut pulchri- H
tudo. Ars desit, nullum est crimen decoris: illecebra facessat, inoffensa est species, & formæ gratia. Itaque percita atque animi furens interpellat iuuenem, & cogente libidi-
ne, victa passionum stimulis crimen fatetur. Verum ille Deu. 22
abiurat flagitium, dicens nec moribus Hebræorum conuenire, nec legibus, vt alienum violent torum, quibus cura est tuendi pudoris, vt integri nuptiarum integris socientur virginibus, nec vlli conueniant fœminæ quæ legitimi vsus tori nesciat: religionemque sibi esse, ne ebrius turpis intemperantiæ, ingratus herilis indulgentiæ, cui obsequium deberet, ei grauem inferret contumeliam. Numquid erubescebat illum vilem dominũ tñ dicere, & se ser-
uum fateri? Quinetiam cum ambiret mulier, obsecraret Gen. 39
etiã metu proditionis, vel amoris sui lachrymas funderet ad extorquẽdi necessitatem, nec misericordia flexus ad fla

gi-

gitii consensum, nec coactus metu, & precibus restitit, nec minis cessit, præponens præmiis periculosam honestatem, quam turpem remunerationem casto pudori. Iterum quoque mulier maioribus adorsa tentamentis cum inflexibilem aduerteret, etiam secundo immobilem passione, effera impudentia vires ministrante, iuuenem aggreditur, veste apprehensa ad cubile trahens, complexum offerens, & pene ceperat, nisi exuisset Ioseph vestem qua tenebatur, exueret amictum humilitatis, indumentū pudoris. Sciuit igitur humiliari, qui humiliatus est vsque ad carcerem; & cum sustineret calūniam, maluit crimen falsum subire, quam verum referre. Sciuit inquā humiliari, q humiliabatur pro virtute. Humiliabatur in typo eius qui fuerat humiliaturus vsq; ad mortem, mortem autem crucis: qui venturus erat vt vitam hanc de somno suscitaret, & somnum esse hunc viuendi vsum doceret, in quo diuersæ commutationum vices tamquam ebriæ, & nihil solidum nihil firmum, tanquam dormientis somnium videntes nō videmus, & audientes non audimus, & manducantes nō satiamur, gratulātes non gratulamur, currentes non peruenimus. Vanæ spes hominum in hoc sæculo, qui ea quæ non sunt, tamquam quæ sint, sequenda arbitrentur. Itaq; inanes & vacuæ rerum species tanquam in somno venerunt, abierunt, adstiterunt, euanuerunt. Circumfusæ & dispersæ sunt, teneri videntur, & non tenentur. Denique vbi quis audiuit dicentem: Surge qui dormis; & de seculi istius sōno exurrexit: falsa hæc intellexit omnia: euigilauit, & fugit somnium, fugit potestas, abiit cura patrimonii, formæ venustas, honorum studium. Hæc enim somnia sunt, quibus non mouentur qui vigilant corde, sed dormientes exagitantur. Vadatur hunc sermonem meū sanctus vir Ioseph, non esse perpetua nec diuturna quæ sunt huius sæculi, qui ab initio nobilis genere, censu diues, subito ignobilis seruulus, & (quod ipsam seruitii vilitatem acerbat) degeneris domini ære emptum mancipium. Minus enim vile putatur seruire libero, geminatur autem seruitus, vbi seruitur vernaculis. Seruus igitur ex genere præclaro, pauper ex patre diuite, de amore ad odium, de gratia ad supplicium; rursus de carcere ad aulā, de reatu ad iudiciū traductus, neque aduersis fractus est, neque eleuatus secundis. Adstipulatur etiam momentarias esse vices rerum etiam sancti Dauid frequenter variatus status, qui despectus patri, pretiosus Deo, triumpho nobilis, inuidia vilis, accitus ad ministerium regium, electus ad affinitatē, postremo faciem & ora mutatus, exul regni, fugitans parricidii, nūc sua offendicula deplorabat, & rursus aliena remouebat, conciliato herede nobilior quam decolorato. Expertus igitur omnia, pulchre dixit: Bonum mihi quod humiliatus sum. Quanquam hoc & ad eum possit referri qui cum esset in Dei forma, facilis inclinare cælos, descendit tamen, & formam serui accipiēs nostras portauit infirmitates: qui præuidens sanctos suos, nō quasi rapinam sibi proprium honorem assumere, sed subiicere se æqualibus, & alios sibi anteferre, dixit: Bonum mihi est quod humiliatus sum. Bonum mihi est quod me subieci, vt subiecta mihi sint omnia, & sit Deus omnia & omnib. Hanc infunde humilitatem singulorum animis, & te ipsum formam præbe omnibus, dicens: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.* Discant bonorum operum diuitias quærere, & morum esse locupletes. Pulchritudo diuitiarum non in sacculis diuitum, sed in alimentis pauperum est. In illis infirmis & egenis melius opes lucent. Discant itaq; pecuniosi non sua, sed ea quæ sunt Christi quærere, vt illos & Christus requirat, vt illis sua largiatur. Impēdit pro illis sanguinem suum, effudit illis spiritum suum, offert illis regnum suum. Quid amplius dabit qui se ipsum obtulit? Aut quid est quod non sit daturus pater, qui pro nobis vnicum filium tradidit morti? Admone igitur illos seruire Dño in sobrietate & gratia, & tota mētis sedulitate, erigere oculos ad cælestia, nihil ponere in lucro, nisi q vitæ æternæ sit. Nam iste omnis huius quæstus sæculi, animarū dispendium est. Denique omnium detrimentum passus est qui volebat Christum lucrari: quod etsi mirabiliter dixerit, minus tamē expressit quam acceperat. Hic enim de alienis locutus est, Christus autem dixit: Qui vult post me venire, abneget se ipsum sibi, vt ipsum suum detrimentū sit, quo fiat lucrum Christi. Caduca hæc omnia, cum damno, sine lucro: illud solum est lucrum, vbi fructus perpetuus, vbi æternæ merces quietis. Commendo tibi fili Ecclesiam quæ est ad Forum Cornelii, quo eam de proximo interuisas frequentius, donec ei ordinetur episcopus. Occupatus dieb. ingruentib. Quadragesimæ, tam longe non possum excurrere. Habes illic Illyrios de mala doctrina Arianorum, caue eorum zizania, non appropinquent fidelibus, non serpant adulterina semina, aduertant quid propter suam perfidiam acciderit sibi, quiescant, aut verā fidem sequantur. Difficile quidem imbuti animi infidelitatis venenis abolere possunt impietatis suæ glutinum, si tamen in iis virus infaustum inoleuerit: nec facile iis credendum putes. Nerui enim sunt, & quidam artus sapientiæ, non temere credere, maxime in causa fidei; quæ raro perfecta est in hominibus. Tamē si qui est, qui licet suspectæ sit infirmitatis, & nutantis affectus, purgare habitam de se opinionem velit, permitte, vt satis fecisse se putet: indulge aliquantulum. Cuius enim excluditur satisfactio, auertitur animus. Nam etiam medendi periti cum vident notas ægritudines, vt ipsi appellant, medicinam quidem non adhibent, sed tamen medicinæ tempus expectant, nec deserunt inualidum, sed lenioribus verbis, aut quibus possunt palpant delinimentis, ne aut intermissa ægritudo desperatione animi grauescat, aut crudior medicinam respuat, eo quod ad maturitatem peruenire nequeat, si indigestæ incolens rerū huiusmodi medicus adhibeat manus. Siquidem & pomum cum immaturū exagitatur, cito deperit. Et quia de agro exemplum sumpsimus, præcipue illis inuiolata confinii seruare iura, paternos custodire terminos quos lex tuetur. Supra fraternam charitatem frequenter est vicini gratia. Ille enim sæpe longe, hic in proximo est, vitę omnis testis, cōuersationis arbiter. Delectet eū per finitima spatia laxare liberū pecus, & in herba viridi proiectum secura captare otia. Seruos quoque dominus iure seruitij subditos habeat pro moderamine coërcitionis quasi animæ consortes. Pater familias enim dicitur, vt quasi filios regat, quoniam & ipse Dei seruus est, & patrē appellat Dominum cæli, moderatorem potestatum omnium. Vale & nos dilige, vt facis, quia nos te diligimus.

Docet Irenæum quod Christi sacerdotum vita à cæterorum conuictu hominum remota esse debeat sicut Pythagoras suos discipulos communem hominum viam sequi prohibuit Epistola.

Ambrosius Irenæo.

PYthagoricum mandatum in aliquorum scriptis prædicari inuenimus, quo ille discipulos suos communē atque vsitatam populo prohibuerit ingredi viam. Sed hoc vnde assumpserit, non est incognitum. Nam cum ex populo Iudæorum (vt plerique arbitrantur) genus duxerit, ex eius disciplina deriuauit etiam magisterii præcepta, meritoque magnus apud philosophos habitus, qualem (vt aiunt) vix reperis vllum. Legerat itaque in Exodo Moysi diuino præceptum esse oraculo: *Solue calceamentum pedum tuorum.* Id etiam præceptum Iesu Naue, videlicet vt detritæ & popularis viæ deponerent puluerem, qui viam Domini ambulare desiderarent. Legerat præceptum eidem Moysi, vt montē cum sacerdotib. ascenderet, populus autem deorsum staret. Separauit igit sacerdotes à populo, & postea ipsum Moysen introire intra nubē præcepit. Vides diuisiones? Nihil in sacerdotib. plebium requiri, nihil populare, nihil commune cum studio atque vsu & moribus inconditæ multitudinis? Sobriam à turbis grauitatem, feriam vitam, singulare pondus dignitas sibi vendicat sacerdotalis. Quomodo enim potest obseruari à populo qui nihil habet secretū à populo, dispar à multitudine? Quid enim in te miretur si sua in te recognoscat, si nihil in te aspiciat quod vltra se inueniat, si quæ in se erubescit, in te quem reuerendum arbitratur offendat? Supergrediamur igitur plebeias opiniones, & strata quædā gregalis conuersationis, ac detritæ viæ orbitas declinemus

Marginalia: A; B; Phil. 2.; Ephes. 5; 1. Cor. 7; Esa. 29.; Ephes. 5; Gen. 37; Gen. 39; C; Gen. 41; 1. Reg. 16.; 1. Reg. 18.; 1. Reg. 20.; 2. Reg. 15.; Psal. 118; Phil. 2.; Esai. 53; Psal. 118; 1. Cor. 15.; 1. Cor. 11.; D; Phil. 2.; Rom. 8.; Phil. 3.; Luca 9.; E; Q. Cicero de petit. Cons. ad M. fr.; F; Deu. 19; Ephes. 7; G; Epist. XX. quod om. pro. si. lib. Clem. Alex. 1. Stromat. Orig. 1. cont. Celsum; H; Virg. in Epigr. Exo. 3. Iosue 5. Exo. 24.

A mus, ac vulgaris semitæ solum, quam currit ille, cuius vita leuior cursore, de quo dicitur: *Transiuit, & non vidit*: sed quæramus nobis viam inaccessam sermonibus insolentium, inuiam opertib. imperitorum, quam nullus maculosus deterat, maculosus scilicet ignauiæ suæ sordibus, & fimo iniquitatis oblitus, tenebrisque & patientinis quibusdam animæ ruinosus, qui nullam virtutis suauitatem gustauerit, aut certe limis eam spectandam magis quam directo affectu, & aperto sinu mentis suscipiendam arbitratus sit: & (quod plerique amant, qui sibi faceti atque vrbani videntur, pulchritudinem sapientiæ in dedecus versutiæ transfigurantes) veram non intuens gratiam, tanquam in nocte positus non credit in die viuentib. quia de numero Themanorum & Sabæorum est deficientium & auertentium se à veritate, de quibus dicit Iob: Videte vias Themanorum, & semitas Sabæorum, quia confusionem incident qui in ciuitatibus & diuitiis spem habent. Iterum & vos insurrexistis in me sine misericordia, vnde viso vulnere meo timete. Has igitur deuias semitas declinantium, & illum deficientium puluerem, qui propter suam appetentiam ceciderunt sæpe in deserto, derelinquamus. B Conuertamur autem, & sequamur sapientiæ viam, quam non calcauerunt filii glorificantium se & iactantium, quam interitio ignorat, mors nescit, quia Deus direxit eam. Abyssus dixit, Non est in me: mare dixit, Non est mecum. Sed si quæris viam sapientiæ & disciplinæ, colere Deum, atque ei subditum esse, sapientia est: abstinere autem à peccatis, disciplina est. Quid igitur nobis cum istius sæculi via, in qua est tentatio, immo ipsa vita hominis tentatio est, & exilior quam sermo fabularum, habitare in luteis domibus, dies & noctes in lucris ponere, & de lucris semper cogitare, & sicut mercenarius diurnam mercedem quærere, atque (vt cicadas aiunt) aura quadam pasci cupiditatum? Vere sicut cicadas, quia de die in diem viuunt, quæstuque rumpuntur suo. Quid enim aliud sunt homines? nullius ponderis, nullius disciplinæ, nisi vt videantur sicut cicadæ, ad mortem nati diurnam, strepentes magis quam loquentes? Qui sub ardore feruentium cupiditatum se mulceant cantu sibi noxio, statimque occidant, nullum fructum ferentes, nihil habentes gratiæ. C Horum igitur viæ noxiæ tortuosæque serpentium, qui venenato lapsu corporis sese trahunt, atque in spiram nequitiæ sese colligunt, & erigere non queunt ad cælestia. Ingrediamur autem portas Domini, portas iustitiæ, quas iustus qui fuerit ingressus, confitetur Domino. Sed hæc paucorum ingressio, vnde Dominus ait: Quia angusta porta, & arcta est via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam. Lata autem porta & spatiosa via quam multi gradiuntur, ad mortem dirigit, & viatores suos eo ducit. Sit ergo via nostra angustior, virtus exuberantior, trames pressior, fides sublimior, callis artior, vigor mentis exundans, semitæ rectæ, quia inflexibilia sunt virtutum vestigia. Vnde Salomon: *Væ qui dereliquerunt semitas rectas.* Sit gressus ad superiora: quia melius est ascendere quam descendere. Denique, sicut lectum est hodie: ve iis qui descendunt in Ægyptum. Non vtique transire in Ægyptum, criminosum est, sed transire in mores Ægyptiorum, transire in eorum perfidiæ sæuitatem, & luxuriæ deformitatem, qui eo transit, descendit, qui descendit, cadit. D Declinemus itaque, Ægyptium hominem, & non Deum. Vitiis enim suis etiam ipse rex Ægyptiorum in potestatem est datus, cuius comparatione Moyses Deus æstimatus est, imperans regnis, subiiciens sibi potestates. Vnde ei dictum legimus: *Faciam te in Deum regni Pharaoni.* Vale, & nos, vt facis quasi filius dilige.

Iob. 9. — 2. Tim. 4. — Iob. 6. — 1. Cor. 10. — Baru. 3. — Iob. 28. — Iob. 7. — Iob. 4. — Iob. 7. — Arist. l. 4. de hist. ani mal. c. 7. — Psa. 117. — Mat. 7. — Prou. 2. — Esai. 31. — Exo. 7.

Sacerdotes Diaconosque, qui sedulam suo muneri nauant operam, nec ab eo diutius abesse patiuntur, summopere commendat. Epistola.

Ambrosius Syricio.

Epist. XXI.

GRatum est mihi cum litteras accipio tuas. At cum de conseruitio nostro aliquos dirigis, vt fratrem nostrum & compresbyterum Syrum tuis es prosecutus litteris, gesminatur lætitia. E Sed vtinam fructus fuisset iste diuturnior. Nam statim vt venit, recurrendum putauit: quod quidem ad desiderium meum plurimum minuit, ad sui gratiam multum addidit. Nam ego diligo eos vel presbyteros vel diaconos, qui cum aliquo processerint, nequaquam se patiuntur à suo diutius abesse munere. Dicit enim Propheta. *Non laboraui sequens post te.* Quis autem potest laborare sequens Iesum, cum ipse dicat: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam?* Sequamur ergo Iesum semper, nec desinamus. Quod si semper sequamur, numquam deficimus. Dat enim vires sequentibus se. Itaque quo propior virtuti fueris, eo fortior eris. Plerumque cum sequimus, dicitur nobis ab aduersariis: Vbi est verbum Domini? veniat. Sed nos non fatigemur sequendo, non auertamur subdolæ interrogationis impedimento. Dicebatur hoc prophetæ cum mitteretur in carcerem, cum demergeretur in voraginem luti: Vbi est verbum Domini? veniat. Sed ille multo magis secutus est, & ideo ad brauium peruenit, ideo accepit coronam, quia non laborauit qui sequebatur Iesum. F Non est enim labor in Iacob, nec dolor videbitur in Israel. Vale, & nos dilige, quia & nos amantem nostri vt parentem diligimus.

Hier. 17 — Mat. 11. — Hier. 17 — Hier. 37 — Nu. 23.

Sacerdotibus & vniuerso clero ecclesiæ Thessalonicensis, de vita, conuersatione: & obitu sancti Acholii eorum episcopi. Epistola.

Ambros. Anatolio, Numerio, Seuero, Philippo, Macedonio, Ammiano, Theodosio, Eutropio, Claro, Eusebio, & Timotheo Domini sacerdotib. & omni clero plebis Thessalonicensis dilectis salutem.

Epist. XXII.

DVm semper affixum tenere animo desidero virum sanctum atque omnes actus eius quasi in specula positus exploro, hausi nimia indagine sollicitudinis amaritudinem nuntii celerioris, & quod adhuc mallem nescire, cognoui in cælestib. iam requiescere virum sanctum Acholium, quem in terris requirebamus. G Quæritis quis hoc annuntiauerit, cum vestræ sanctitatis nondum venissent litteræ? Non teneo auctorem nuntii, & vsu quidem venit vt non libenter teneamus nuntium mæstitudinis: sed tamen clauso tunc temporis mari, occupatis terrarum barbarica infestatione regionib. cum deesset qui aduenire potuerit, non defuit qui nuntiaret: vt mihi videatur ipse sanctus annuntiasse se nobis, eo quod iam perpetuo laboris sui potiretur stipendio, & solutis vinculis corporis inter angelorum ministeria Christo adhæreret, cupiens amantis sui errorem absoluere, ne illi longæuitatem vitæ huius deprecaremur cui vitæ æternæ iam præmia deferebantur. Abiit ergo, non abiit, & emigrauit à nobis veteranus Christi Iesu, cælo terræ istius solum mutans, & plaudens alis atque remigiis spiritalib. dicit: *Ecce elongaui fugiens.* Cupiebat enim apostolico spiritu iam dudum terras relinquere, sed tenebatur votis vniuersorum, sicut de Apostolo legimus, quia remorari cum diutius in carne erat Ecclesiæ necessarium. Viuebat enim non sibi, sed omnib. & populis erat vitæ æternæ minister, vt prius eius fructum etiam in aliis quam in se adipisceretur. H Est igitur iam superiorum incola, possessor ciuitatis æternæ illius Hierusalem quæ in cælo est. Videt illic vrbis eius mensuram immensam, purum aurum, lapidem pretiosum, lumen sine sole perpetuum & hæc omnia iam dudum quidem sibi comperta, sed nunc facie ad faciem manifesta videns, dicit: *Sicut audiuimus, ita & vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri.* Ibi ergo positus appellat populum Dei, dicens: O Israel! *quam magna est domus Dei, & quam ingens locus possessionis eius, magnus & non habens finem.* Sed quid hoc est? Dum merita viri considero, & quasi discedentem spiritu sequor, & sanctorum choris deducentib. intermisceor, non merito vllo, sed affectu, pene sum oblitus mei. Ita ne ergo raptus est nobis murus fidei, gratiæ, & sanctitatis, quem totiens ingruentib. Gothorum cateruis, nequaquam tamen potuerunt barbarica penetrare tela, expugnare multarum gentium bellicus furor? Deniq; in cete-

Psal. 45. — Phil. 1. — Heb. 12 — Apoc. 21. — 1. Cor. 13. — Psa. 47. — Baru. 3.

ris

ris populatores locis, illic pacem rogabant: mirantibusq; quid sibi sine milite vllo obsisteret, à prudentioribus intimabatur Elisæi intus imitatorem degere, ætate suppatem, non imparem spiritu: cauerent ne exemplo Syriaci agminis sibi quoque cæcitas offunderetur. Et tamen circa discipulos suos diuersa dona Christi sunt. Elisæus quidem in Samariam captiuas acies induxit Syrorum, sanctus autem Acholius precibus suis fecit, vt de partibus Macedoniæ victores fugaret. Nonne & hoc intelligimus virtutis superioris fuisse, vt vbi miles nullus aderat, illic pellerentur sine milite? Nonne & hoc cæcitatis est, vt fugerent quos nullus vrgebat? Sed vrgebat & præliabatur sanctus Acholius, non gladiis, sed orationibus: non telis, sed meritis. An incognitum nobis est dimicare sanctos etiam cũ ferientur? Nonne otiosus erat Elisæus? Otiosus scilicet corpore, sed vibrabat spiritu, & orationibus præliabatur, quando in castris Syriæ vox equitũ & vox virtutis magnæ audiebatur, adeo vt putarent Syri aliorum regnũ aduersus se venire exercitus, qui populo Israel adiumento forent: vnde perculsi magno fugerunt pauore, ita vt leprosi quatuor qui mortis egressi fuerant desiderio, castra hostium deprædarentur. Nonne in Macedonia similia Dominus per orationes sancti Acholi fecit miracula, aut prope maiora? Non enim inani metu, nec superflua suspicione, sed sæuiente lue, & ardenti pestilentia perturbati Gothi ac territi sunt. Denique tunc fugerunt, vt euaderẽt: egressi postea pacem rogauerunt, vt viuerẽt. Vidimus itaq; in tãti viri meritis superiora sæcula, & opera prophetarum quæ legebamus, aspeximus. Quasi Elisæus, inter arma, inter acies, dum vixit versatus est, meritis suis componens prælia. Denique vbi securitas cohabitãtibus reddita est, quod ipso fuit durius bello, sanctum exhalauit spiritum, & quasi Elias vsque ad cœlũ eleuatus est, nõ curru quidem igneo, non equis igneis (nisi forte illa non vidimus) nec in commotione aeris, sed in voluntate & placiditate Dei nostri, & sanctorum angelorum lætitia quia ad se tantum virũ trãsisse gratulabantur. Certe dubitare illa nequaquam possumus, quandoquidem reliqua congruerunt. Siquidem eodem momento quo ille adhuc eleuabatur, velut quodam meloridis suæ demisso amictu sanctum Anysium discipulum suum induit, & sui vestiuit infulis sacerdotij: cuius meritũ & gratiã non nunc primum audio, nec in vestris epistolis didici, sed in vestris literis recognoui. Nam quasi præscius successurũ sibi, etsi promissis regebat, tamẽ indiciis designabat, adiutum se eius cura, labore, officio memorans, vt iam declarare consortem videretur, qui non quasi nouum ad summũ sacerdotiũ veniret, sed quasi verus sacerdotij executor accederet. Cui pulchre conuenit dictum illud Euangelium: *Euge bone serue & fidelis, quoniam super pauca fidelis fuisti, super multa te constituam.* Hęc mihi de sancto Acholio nobiscum communia. Illud tamen speciale, quo deuinctus sum beatæ memoriæ viro, quia tribuit mihi vt eum non ignorarem. Nam cum eo veniẽte ad Italiam ęgritudine confectus tenerer, vt non possem occurrere, ipse ad me venit, & visitauit. Quo studio, quo affectu ipse in me, & ego in eum irruimus? Quo gemitu mala istius sæculi, & ea quæ hic acciderẽt: deplorauimus? ita vt lachrymarum profluuio vestem infuderemus, dum salutatione exoptatissima, mutuo desiderio & expetito diu fruimur, adhæremus amplexu. Itaque quod voti mei erat, illius beneficij fuit, quia potui illum videre. Nam etsi maior portio, & plenior cognitio sit in spiritu videre quos diligimus, tamen etiã in figura corporis videre desideramus. Sic aliquando reges terræ quærebant faciem Salomonis videre, & audire eius sapientiam. Discessit igitur à nobis, & nos in hoc reliquit solo: sed quod illi vtile, id multis ipso barbarico furore est grauius: quia illum iste depellebat, hũc nobis quis poterit repræsentare? Sed repręsentat Dominus, & se ipsum in discipulo repręsentat. Repręsentant iudicia vestra, quibus dictum est: Date Leui manifestos eius, & veritatem suam viro sancto, dedistis manifestũ eius, vtpote eius institutione fundatũ, dedistis imitatorẽ viri eius, qui dixit patri suo & matri suę. Nõ vidit te: & fratres suos non sciuit, & filios non recognouit, & custodiuit verbum Domini, & testamentũ eius obseruauit. Narrabunt populi iustitiam eius. Talis viri vita, talis hæreditas est, talis conuersatio, talis successio. Ille se monasteriis puer dedidit, & intra Achaiam angusto clausus tugurio, gratia tamen multarum terrarum peragrauit diuortia, ad summum sacerdotium à Macedonicis obsecratus populis, electus à sacerdotibus, vt vbi ante fides per sacerdotem claudebatur, ibi postea per sacerdotẽ muralia fundamenta fidei confirmarẽtur. Nõ aliter etiam eius discipulus imitatione, qui & ipse dixit patri suo & matri suæ. Non vidit te. Non vidit enim studio, non vidit affectu, & fratres suos non sciuit, quia Deum scire desiderauit. Et hic recognouit verbum Domini, & custodiuit testamentum eius, & imponit honorem in ara eius semper. Benedic Domine fidem eius, sanctitatem, sedulitatẽ. Benedictio tua veniat super caput eius, & super verticem ipsius. Sit honorificus inter fratres suos, sit in eo tauri species, vt ventillet corda inimicorum, & sanctorum mentes demulceat, & iudicium sacerdotum tuorum in eo sicut lilium floreat. Valete fratres, & diligite me, quia ego vos diligo.

Anysio Thessalonicæ episcopo electo congratulatur quod Acholio sancto in episcopatu successerit: monet propterea vt eiusdem etiam in vita & disciplina successor fieri curet.

Epistola.

Ambrosius episcopus Anysio fratri.

IAm dudum te teneo, etsi nunc primum lego, meritisq; compertum habeo quem oculis non videram. Doleo quidem illud accidisse, sed hoc successisse gaudeo, quia licet superstite me non optauerim illud contingere, speraui tamẽ post illius sancti viri exitum hoc solum posse merito. Tenemus ergo te sanctæ memoriæ Acholij dudum discipulum, nunc successorem hæredemque eius vel honoris vel gratiæ. Magnum meritum frater, gaudio tibi, ne vno quidem momento de successore tanti dubitatum viri: & magnum onus frater tanti nominis pondus subiisse, tantæ libræ, tantique examinis. Quæritur in te Acholius, & sicut erat in affectu tuo, ita in officiis desideratur illius virtutis; illius disciplinæ effigies, illius fortitudo animi in tã senili corpore. Vidi fateor virum, nam & hoc meritis illius debeo, quod illum viderim. Vidi ita illum esse in corpore, vt extra corpus putarem. Vidi imaginẽ illius, qui se siue in corpore siue extra corpus nesciens, raptũ ad paradisum viderat. Ita enim percurrebat omnia excursu frequenti, Constantinopolim, Achaiam, Epirũ, Italiã, vt iuniores eum nõ possent consequi. Cedebãt fortiores corpore, quia eum siue impedimento esse corporis nouerãt: vt eo tantum pro velamine vteretur, non pro officio: certe ad seruitium, non ad subsidium. Ita enim effocerat corpus suum, vt in eo mundum crucifigeret, & mundo semetipsum. Benedictus Dominus, & benedicta adolescentia eius quam exegit in tabernaculis Dei Iacob, positus in monasteriis, in quibus cũ quæreretur à parẽtibus vel proximis, dicebat: *Qui sunt fratres mei, aut quæ mater mea?* Non noui patrem, vel matrem, vel fratres meos, sed eos qui audiũt verbũ Dei, & faciunt. Benedictus etiã processus iuuẽtutis ipsius, in qua ad summum electus est sacerdotium, maturo iã probatus virtutum stipendio. Venit enim tanquã Dauid ad pacẽ populi reformandam. Venit tanquam illa nauis aurum secum intelligibile vehẽs, & ligna cedrina, & lapides pretiosos: vt illa colũba pennas habens deargentatas, quibus medias inter sortes somno pacis & trãquillitatis sopore dormiuit. Est enim sanctorũ etiam somnus operarius, secundum quod scriptum est: *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Et secundum quod Iacob sanctus diuina dormiens videbat mysteria, quæ vigilans non viderat, de cœlo ad terras aerem præuiũ sanctis, respicientem Dominum, & pollicentem terræ eius possessionem. Itaque breui somno dormiens impetrauit, quod magno labore postea acquisiuit hæreditas eius. Est enim somnus sanctorũ feriatus ab omnib. corporis voluptatibus, ab omni animi perturbatione, tranquillitatẽ menti inuehẽs, placiditatẽ animę, vt tãquam soluta nexu corporis se ableuet. & Christo adhæreat. Hic est somnus vita sanctorũ, quam viuebat sanctus Acholius, cuius benedicta etiam senectus ipsa

A est. Vere senectus illa venerabilis, quæ non canis, sed me-
Sap. 4. ritis albescit. Ea est enim reuerenda canicies, quæ est cani-
cies animę, in canis cogitationibus & operibus effulgens.
Quæ est enim vere ætas senectutis, nisi vita immaculata,
Ibid. quæ non diebus aut mensibus, sed sæculis propagatur,
cuius sine fine est diuturnitas, sine debilitate longæuitas;
Quo enim diuturnior, eo fortior: & quo diutius eam vi-
tam vixerit, eo fortius in virũ perfectum excrescit. Huius
igitur successorem te Dominus non solum honore, sed
etiam moribus probet, & summa fundare dignetur gratia
Ephes. 4 vt ad te quoque populi concurrant, de quibus dicas: Qui
sunt isti qui sicut nebulæ volant, & sicut columbæ cum
pullis suis? Veniant quoque sicut naues Tharsis, quæ ac-
cipiant frumentum, quod Salomon verus impertiuit vi-
Esai 60. ginti mensuras tritici. Accipiant oleum & sapientiam Sa-
1. Paral. 9 lomonis: & sit pax inter te, & populum, & testamentum
pacis custodias. Vale frater, & nos dilige, quia & nos te di-
ligimus.

B *Vigilium ad Tridenti episcopatum recens assumptum, quomodo suo muneri digne satisfacere valeat, erudiri poscentem, inter cætera quod alienigenarum coniugia vitari vt rem perniciosam exemplo Samsonis faciat, sedulo informat.*

Epistola.

Ambrosius episcopus Vigilio fratri.

Epist. XXIII. POposcisti à me institutionis tuæ insignia, quoniã no-
2. Tim. 2. uus accitus es ad sacerdotium. Et quoniam te ipsum
ædificasti, vt oportuit, qui dignus habitus es tanto mune-
re: quomodo & alios ædifices, insinuandum videtur. Pri-
mum omnium cognosce Ecclesiam Domini tibi com-
missam, ideo vitandum semper ne quid obrepat offensio-
nis, & fiat velut commune corpus eius gentilium admi-
Gen. 28 xtione. Vnde scriptura tibi dicit: Ne accipias vxorem de
filiabus Chananæorum, sed vade in Mesopotamiam in
domum Bathuelis, id est domum sapientiæ, & de filiabus
Labam tibi acquire copulam. Mesopotamia autem regio
est in partibus Orientis, quæ duobus maximis per ea lo-
corum Euphrate & Tigri fluminibus circumuenitur, qui-
C bus origo est in Armeniæ locis. Influunt autem diuerso
meatu in mare Persicum: & ideo Mesopotamiæ nomine
signatur figura Ecclesiæ, quæ maximis fluentorum pru-
dentiæ irriguis atque iustitiæ fœcundat mentes fidelium
quibus sacri baptismatis, cuius typus præcessit in Rubro
1. Cor. 10. mari, infundit gratiam, culpamque abluit. Doce ergo ple-
bem vt nõ ex alienigenis, sed ex domibus Christianis cõ-
iugij quæratur copula. Nemo fraudet mercenarium mer-
Leu. 19. cede debita, quia & nos mercenarij sumus Dei nostri, &
ab eo mercedem laboris nostri expectamus. Et tu quidẽ,
ô quicumque es negotiator, mercenario tuo mercedem
pecuniariam negas, id est vilem, caducam: tibi autem ne-
gabitur merces promissorum cœlestium. Non fraudabis
ergo, vt lex dicit, mercenarium mercede sua. Non dabis
pecuniam tuam ad vsuram, quoniam scriptum est, quod
is qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, habitabit in
Deut. 24. tabernaculo Dei. Nam ille est supplantator, qui vsurarũ
Ps. 14. captat emolumẽta. Itaque vir Christianus si habet, dat pe-
cuniam quasi non recepturus, aut certe sortem quam de-
Luc. 6. dit, recepturus. Habet in ea non mediocrem vsuram gra-
tiæ. Alioquin decipere istud est, nõ subuenire. Quid enim
D durius, quam vt des pecuniam tuam non habenti, & ipse
duplum exigas? Qui simplum non habuit vnde solueret,
quemadmodum duplum soluet? Exemplo nobis sit To-
Tob 4. bias, qui nunquam requisiuit pecuniam quã dederat, nisi
extremo vitæ suæ tempore, magis ne fraudaret heredem,
quam vt depositam pecuniã cogeret ac recuperaret. Po-
puli sæpe conciderũt fœnore, & ea publici exitij causa ex-
titit. Vnde nobis sacerdotibus id præcipue curæ sit, vt ea
vitia resecemus, quæ in plurimos videntur serpere. Hos-
1. Pet. 4 pitẽ doce voluntarium magis quam ex necessitate esse o-
portere, ne in hospitio deferendo inhospitalẽ affectum a-
nimi sui prodat, & in ipsa hospitis susceptione per iniuriã
violetur gratia, sed magis excolatur officiorum vsu, & ali-
quo humanitatis ministerio. Nõ enim à te munera exigũ-

tur ditia, sed officia voluntaria, plena pacis, & conuenien- E
tis concordiæ. Meliora enim sunt olera cũ amicitia & gra- Prou. 15
tia, quã si exquisitis dapibus adornetur conuiuium, si de- Iud. 20.
sit affectus gratię. Legimus peremptos graui populos ex- Gen. 34
cidio propter violata iura hospitij propter libidinem quo
que commissa bella atrocia. Sed prope nihil grauius quã
copulari alienigenæ, vbi & libidinis & discordiæ incenti-
ua, & sacrilegij flagitia conflantur. Nam cum ipsum con-
iugium velamine sacerdotali & benedictione sanctifica-
ri oporteat, quomodo potest coniugium dici, vbi non est
fidei concordia? Cum oratio communis esse debeat, quo- 1. Cor. 7
modo inter dispares deuotione, potest esse coniugij cõ-
munis charitas? Sæpe plerique capti amore fœminarum fi-
dem suam prodiderunt, vt patrũ populus in Beelphegor.
Vnde Phinees arrepto gladio interfecit Hebręum & Ma- Nu. 25.
dianitem fœminam, & mitigauit indignationem diuinã,
ne totius populus extingueretur. Quid de pluribus exẽ-
plis loquar? Ex multis vnum proferam, vt eius cõmemo-
ratione liqueat quam perniciosum sit alienigenę mulieris
adsciuisse copulam. Quis fortior, & ab incunabilis suis F
munitior Dei spiritu, quam Nazaræus Samson? & ipse Iud. 16.
proditus est, & ipse per mulierem non potuit suam tene-
re gratiam. Cuius generationis & vitæ totius seriem hi-
storico digestam stylo enarrabimus secundum sacri libri
continentiam, quæ in hunc est modum, non verborum
serie, sed sensu.

Multos per annos Hebræorum populum subditũ Pa-
læstini ac subiectum habebant, quoniam fidei prærogati-
uam amiserat, qua victoriam patres adepti fuere. Non pe-
nitus tamen interciderat insigne electionis apud auctorẽ
suum, & funiculus hereditatis. Sed quia rerum secundarũ
insolentia sæpe extollebantur, dabat eos plerumque in
potestatem hostium, vt more ingenij humani remedium
malorum de cœlo sibi quærerent. Tunc enim Deo subditi
sumus, cũ aduersis aliquibus vrgemur. Secundę res men-
tem extollũt. Quod cum alias vsu probatum sit, tum ma-
xime in ea rerũ conuersione qua rursus ad Hebræos à Pa-
læstinis versa vice res mutaræ. Namque cum diuturna in-
iuria lõgæ subiectionis ita essent depressa Hebræorũ pe- Iud. 15.
ctora, vt nullus virili ingenio ad libertatem animos tolle-
re auderet, ortus est illis Samson diuino oraculo prędesti-
natus, magnus vir, nec in pluribus numerãdus, sed in pau-
cis præstantissimus, & (quod sine vlla controuersia sit) vi-
ribus corporis omnium facile primus: eoque ingẽti admi- Iud. 41.
ratione nobis spectandus à principio, non illa quæ tẽpe- G
rantiæ & sobrietatis iam inde à pueritia vini abstinẽs prę-
clara insignia dedit, nec illa quæ intõso capite Nazaræus
sacra diu seruauit custodia: sed ab adolescentia, quę in aliis
ætas mollior, in hoc egregia, atque supra humanum mo- Iud. 13.
dum perfectæ virtutis stupendia facinora effecit, quibus
diuini oraculi mox aperuit fidem, quod non perfũctorie
tãta cũ anteisset gratia, vt descenderet angelus, per quem
ortus eius præter spem parentibus annuntiaretur, futuri
regimen & præsidiũ suis. Nã grauibus iam diu Palæstino-
rum imperiis afflictabantur. Pater illi erat de tribu Dan ti-
mẽs Deum, haud ignobili genitus loco, præstans cæteris:
mater vtero sterilis, sed animi virtutibus haud infœcũda:
quæ propriæ hospitio mentis recipere meruit visionem
angeli, mãdatum tenuit, oraculum impleuit. Nec tamen
passa sine viro scire vel diuinitatis secretũ, insinuauit ma-
rito visum sibi hominẽ Dei, præclara specie, futuræ sobo-
lis ferentẽ oracula: qua pollicitatione sese fidẽtem cũ cõ-
iuge fidem promissorum cœlestium participaré. Quod v-
bi comperit, pie Deum precatus orauit, vt sibi quoque vi- H
sionis eius gratia tribueretur, dicens; In me Domine an-
gelus veniat tuus. Vnde ego arbitror, non zelo mulieris Ibidem
quę esset spectabilis pulchritudinis, aliquid eum suspectũ
habuisse, vt quidã existimauit, sed magis diuinæ zelo gra-
tię prouocatum, conspectus sacri voluisse participari mu- Ioseph. lib. 5. Ant. c. 13.
nere. Neque enim vitiis animi praue affectus tantã apud
Deum inuenisset gratiam, vt angelus in eius domum re-
uerteretur, qui monitis iis quæ vsus oraculi postulauisset
subito flammæ vehementis eleuatus specie, sese recepit.
Id formidolosũ viro, mulier salubrius interpretata, in gau
dium vertit, atque ademit solicitudinem, eo quod pro-

spero-

A ſperorum indicium, non aduerſantium ſit videre Deum. Talibus è cælo commendatus inſignibus, vbi primum adoleuit, coniugio mentem intendit, ſiue quod vagam ac familiarem adoleſcentulis abhorreret animo lubricę libidinis conſuetudinem, ſiue quia iam cauſa quærebatur, quemadmodum à ceruicibus plebis ſuæ auerteret Palæſtinorum potentiam, duraque imperia. Pergens itaque in Thannata (vrbi hoc nomen eſt in illis poſitæ locis, quæ *Iud. 14.* tunc Paleſtinorum incolis frequentabatur) virginem aſpexit, grata ſpecie, & vultu decoro, & parentes proprios quorum commitatu fultus gradiebatur, orauit vt eam in coniugium ſibi poſcerent. Verum illi ignorantes quod eo intentio vergeret, vt Palęſtinis aut negantibus infeſtior foret, aut acquieſcentibus affectus inferendæ in ſubditos iniuriæ demeretur, cum ex coniūctione æqualitas par, & gratia conſortij iure accreſceret, aut ſi quid offenſum eſſet, lōgius vltionis ſtudia procederent, quaſi alienigenam declinandam arbitrabantur. Sed vbi flectere animum pignoris legitimorum obiectu fruſtra experti, in arbitrium eius volentes conceſſere. Recepta itaque petitione, Sam- *Ibidem.* B ſon cum ſibi promiſſam reuiſeret, diuertit, & pauliſper de aggere deflexit, continuoque occurit ei leo ferus de ſilua, agreſti libertate ſæuior. Comes nullus, telum in manibus haudquaquam ſuppeditabat: cedere pudor, & conſcia virtus fiduciam dare: tunc irruentem in ſe brachijs amplexus necat, & lacertorum nodo exanimatum, præter aggerem ſupra ſilueſtria germina proiecit ac dereliquit. Locus erat lætus pabuli, herboſo gramine, vinetis conſitus. Itaque apud dilectiſſimam ſibi ſponſam exuuias ferę credidit ſine momento futuras, cum talium rerum tempora non terribilibus ſpoliis, ſed mitibus gaudijs, & feſta fronde fiant venuſtiora. Denique poſt eadem regrediens via fauum in vtero leonis offendit, atque abſtulit, donum parentibus ac puellæ futurum, talia enim ſponſam muneta decent: ac deguſtato melle fauum prædictis edendum dedit, cauſam repreſſit. Sed forte quadam die nuptialis feſti celebrabatur conuiuium, læta in epulis iuuentutis mutuis ſe ad ludum inuitabat ſermonibus, cum alius alium ſalſiore dicacitate perſtringeret, ſicut ſe huiuſmodi vſus habet, certamen lætitiæ accendebatur. Ibi tum quæſtionem huiuſ- *Ibidem* modi propoſuit Samſon iuuenibus coepulantibus: De C manducante exiuit eſca, & de forti proceſſit dulce, abſoluentibus pollicens præmium, quaſi mercedem ſapientię triginta ſindones, & totidem ſtolas, ſecundum numerum virorum comeſſantium: aut mulctam ignorantibus: Qui cum enodare implexa, & diſtinguere ambigua nequirent, mulierem eius partim minis exagitādo, partim fatigando precibus, eo impulere, vt à viro poſceret quæſtionis eius abſolutionem, inſigne futurum coniugalis gratiæ in mercedem amoris. Atque ea ſeu animi territa ſeu muliebri ingenio inflexa, veluti pio queſtu maritalis odij dolorem prætexere cœpit, quod ſecretum viri conſors totius vitæ & conſocia non comperiſſet, ſimiliſque ceteris habita fo- *Ibid.* ret, cui arcanum viri proprij non crederetur. Odiſti me, inquit, & non amaſti, quam celaſti vſque adhuc. His atque ceteris talibus inuictus certe animus, muliebribus emollitus blandicijs, aperuit dilectæ propoſitam quæſtionem, *Ioſeph. l. 5. Ant. c. 13.* & illa ciuibus. A quibus vix tandem ſeptimo die qui præſcriptus abſoluendæ parabolæ fuerat, ante occaſum ſolis comperta ſoluta ſunt atque in hunc modum relata: *Quid* *Iudic. 14* *fortius leone? quid dulcius melle?* Et ille reſpondit: *Nec muliere aliquid perfidius.* Nam ſi non domuiſſetis vitulam meam, numquam intelligeretis parabolam meam: & ſtatim deſ- D cendit in Aſcalonam, & triginta viros peremit, quorum exuuias auferens, eos qui propoſitam quæſtionem ſoluerant, promiſſo munere donauit. Abſtinuit autem coniugio puellæ, cuius perfidiam deprehenderat, atque in patriam domum ſeſe recepit. Turbataque animi iuuencula, quæ indignationem læſi, ferociam fortiſſimi fraudi ſibi futuram iuſta formidine perhorreſceret, in alterius viri conceſſit nuptias, quam tamen paranymphum ſibi Samſon quaſi fidum ſodalem, cum duceret eam vxorem, adſciuerat, nec ſi tamen prætento licet coniugio offenſionis periculum auertit. Namque vbi res prodita, volentique *Iudic. 15* ad coniugem redire, intercluſa copia, quod pater eam alij

E viro nupſiſſe diceret ſororem ſane eius ſi vellet, ducere liceret: ſtimulo iniuriæ exulceratus, publicam excogitauit vltionem capeſcere domeſticæ contumeliæ indignatione: correptiſque trecentis vulpibus, adulta ætate, cum iā matura eſſent in agris frumenta, binas ſibi inuicem cauda ad caudam ligauit, atque in medium earum ardentem inſeruit faciem, nodoque adſtrinxit inexſolubili, & vltor iniuriæ ſuper manipulos meſſis dimiſit frumentariæ, quā ſecuerant incolæ Palæſtinorum. At illæ igni exterritæ, quacumque præcipites conuoluebātur, ſpargebant incēdium, & exurebant ſpicas eorum. Quo diſpendio commoti, quod omnes ſibi locorum fructus interierant, factū principibus ſuis intimauerunt. Et illi miſerunt viros in Thannatam, qui mulierem quæ variato fidem coniugio mutauerat, ac totam eius domum parenteſq; igni inuoluerent, quod ea cauſa ſuæ vaſtitatis & iniuriæ foret, nec oportuiſſe lædi virum pronuntiantes qui poſſet malo ſe publico vlciſci. Nec tamen Samſon populis Palæſtinorū delicti gratiam fecit, atque eo vindictæ fine contentus fuit, ſed concidit eos ſtrage maxima, plurimique eorum F ferro interiere. Ipſe autem conceſſit in Etam ad torrentē in deſerto. Petra illic erat munitio tribus Iuda. Palæſtini vero, vt qui eum auderent non laceſſere, nec munitionis prærupta arduaque ſuperare, tribum Iuda denuntiatio adorſi vrgere prælio, quod ſubditos ſibi & tributarios perditum iri nequaquam iuſtum & æquum atque ex vſu videretur publico, pro alieno præſertim facinore: conſulentes in medium, tradi ſibi deſignatorem tanti flagitij poſtulauerunt, atque ita illis quod ab eo commiſſum eſſet, futurum ſine noxa. Quæ præſcripta ſibi conditione viri de tribu Iuda tria millia ex ſuis congregantes aſcenderūt ad eum, & præfato quod eſſent ſubditicij Palæſtinorum, quibus ſibi neceſſitas obediendi non ex arbitrio, ſed ex periculi formidine maneret, facti ſui inuidiam retorquebant in eos qui ius cogendi habebant. Tum ille: Et quæ, inquit, iuſtitiæ forma eſt, genus Abrahamitarum, vt circumſcriptæ primo coniugis, deinde abductæ pernicioſa mihi vindicta ſit, & ſine periculo domeſticam iniuriam non licuerit vlciſci? Tantum ne inclinatis animos ad turpe vernularum obſequium, vt executores vos alienæ G præbeatis inſolentiæ, atque in voſmetipſos vertatis manus? Si perendum eſt quia dolorem habui liberum, iuuat perire manibus Palæſtinorum. Tentata domus, ſolicitata vxor. Si non licuit mihi viuere ſine eorum fraude, ſaltem liceat mori ſine meorum ſcelere. Retuli ego acceptā iniuriam, non intuli. Vos æſtimate an digna viciſſitudo fuerit. Illi de damno fructuum queruntur, ego de coniugis amiſſione. Conferte manipulos meſſis, & ſociam tori. Dolorem meum ipſi probarunt, cuius iniurias vindicauerūt. Videte quo vos miniſterio dignos putant. A vobis eum morte affici volunt, quem ipſi vltione dignum de ijs qui me læſerant iudicauerunt, & qui vindictæ præbuere miniſterium. Sed ſi adeo ſubdita ſuperbis colla geritis, tradite me hoſtium manibus, vos nolite occidere. Non mortem abnuo, ſed veſtrum fugio contagium. Verum ſi formidine ceditis inſolentib. alligate vinculis manus: inermes licet, inuenient ſibi arma nobis ſolutæ. Certe con- *Ibidem* ditioni impoſitæ ſatis futurum arbitrati ſunt, ſi viuentem in poteſtatē daretis. Quibus illi auditis, quamuis tria millia virorum aſcenderant, ſacramentum dederunt quod à ſe vitæ eius vis nulla irrogaretur, tantummodo patiens H vinculorum eſſet, vt deditionem eius patrarent, quo vacui fierent eius cuius arguebantur facinoris. Accepta itaque fide ſpelæo egreſſus deſeruit petræ munitionem: ac duobus innexus funibus, vbi appropinquare accitos ad ſuſcipiendum Palæſtinorum validos videt infremuit ſpiritu, & vniuerſa dirupit vincula, atque arripiens maxillam aſini iacentem percuſſit mille viros, fugauit alios grādi virtutis ſpectaculo, cum inermo & vni cederent armatorum agmina. Et qui cominus auſi fuerant congredi, facili negotio, nullo labore obtruncati: aliis fuga exitium dempſit. Vnde hodieque Siagon loco nomen eſt, quod ibi Samſon glorioſum certamen virtute egregia aſini maxilla conſūmauerit. Sed vtinam quam fortis in hoſtem, tā moderatus in victoria fuiſſet. Verū quod facile vſu venit, inſo-

A insolens rerum secũdarum animus, qui debuit euentum pugnæ diuino fauori & præsidio deferre, sibi arrogauit, dicens: *In maxilla asini deleui mille viros.* [Ioseph. lib 5. Ant. c. 13] Nec atã statuit Deo, nec hostia immolauit, sed negligens sacrificij, assumptor gloriæ, vt triumphum suum perpetuo consecraret nomine, vocauit locum Maxillæ interfectionem. Et mox siti grauiter cœpit inardescere, & potus deerat, nec iam ferre ac tolerare poterat. Vnde intelligens quod nihil tam facile esset humanę opi, quod sine diuino adiumento nõ difficile foret, exclamauit atque obsecrauit ne sibi Deus omnipotens in offensam verteret, quod impudenter incauto sermone sibi aliquid assignauisset. Quin etiam illam victoriam Deo deputabat, dicens: [Iud. 15.] *Tu dedisti in manu serui tui salutem magnam hanc, & nunc subueni, quia ecce morior siti.* & in potestatem eorum, de quibus tantum donasti triumphũ, sitis necessitate adiudicor. Quomodo Dei misericordia, cum proiecisset ille maxillam, aperuit scissuram eius, & fons erupit ex ea, & bibit Samson, & resumpsit spiritum, & vocauit locum, Inuocationis fontem, eo quod victorię iactantiam inuocationis precibus emendasset: ita diuersa B iudicia mature edita, quod & arrogantia cito offensam incurreret, & humilitas sine vlla offensione sese reconciliaret. Verum vbi decursa serie bellum Palæstinorum composuit, [Iud. 16.] & suorum declinans ignauiam, & hostilem despiciens manum, Gazam sese contulit (ea ciuitas erat in locis Palæstinorum) & habitabat illic in diuersorio. Quod cognitum Gazæi haud quaque dissimulatione præteriercũt, sed festinantes circumdederunt diuersorium eius, & obsederunt vniuersos aditus domus, ne fugam in noctem componeret. Itaque Samson cognito quid pararetur, cõpositas insidias noctis medio præuertens, fores portæ vrbis & vtrosque postes manibus amplexus, materiem totã & seram ceruice valida sustentans, in verticem montis altissimi transportauit, qui imminebat vrbi Chebron, quæ populis Hebræis incolebatur. Sed cũ libero & vago motu trãsgrederetur, non solum regionis paternę terminos, sed etiam morum limites, & maiorum obseruatione præscriptos, eam sibi futuræ mox cladis pestem inuenit. Nã- [Ibidem] que parum fida expertus alienigenæ vxoris prima connubia, qui debuisset cauere vel postea, rursus Dalilæ mulieris C fornicariæ copulam non declinauit: & cum eam diligeret impense, tentandi se causam dolis hostilibus præstitit. [Ibidem] Ascendentes enim Palæstini ad eam, polliciti sunt pecuniam viritim daturos mille & centum denarios, si proderet eis in quo ille fiduciam virtutis suę constitutam haberet, quo cognito circumueniri & capi posset. At illa quæ semel se pecuniæ prostituerat, astute satis & callide inter pocula & illecebras amoris quasi admirans fortitudinis eius eminentiam, quærere cœpit, quo tandem genere tãtum præstaret reliquorum virtutibus, simul & quasi pauida atque [Ioseph. lib. 5. Ant. c. 13.] sollicita orare, vt dilectæ suæ committeret, qui nexus adstrictum alienæ potestati substerneret. Ille autem adhuc sobrius & fortis animi aduersus delinimenta meretricia dolum dolo retulit, dicens quia si vitibus virentibus adhuc & nõ aridis alligaretur, infirmitate corporis adæquaret aliorum similitudinem. Quo Palæstini per Dalilam sibi comperto, cum vitea soporanti circumdedissent vincula, quasi de improuiso excitum, haud degenerem offendere notæ & solitæ fortitudinis, cum solutus nexibus virtus libera multis licet resisteret ac repugnaret. Sed vbi id D parum processit, rursus Dalila quasi derisam conquerens repetere artes suas, & fidem amoris poscere non prætermittebat. [Iud. 16.] Cui Samson validus adhuc consilij, dolum ridens, significat ligatum se septem funibus qui adhuc sine vsu forent, venturum se in potestatem hostium: sed & hoc frustra fuit. Tertio quoque tanquam de mysterio deprõpsit, iam lapsuro propior, si dissoluti essent crines septem capitis sui, & quasi in cubitum intexti, discederet ab eo virtus sua. Et hoc quoque lusit insidiarum fabricatores. At postremum cum illusum sibi totiens procax mulier deplorauisset, indignam se habitam dolens cui committeretur arcanum dilecti, & id quod pro remedio quæreret, ad proditionem suspectari videret, lacrymis fidem coëgit: simul quia debebatur inuictæ ad id tempus fortitudinis viro, vt indiceret ærumnam, saucius animi, secretum

E aperit, prætendere in se virtutem Dei, & esse Domino sãctificatum, secundum eius præceptum comam pascere, quæ si attonderetur, desineret Nazaræus esse, & propriæ virtutis vsum amitteret. Palæstini per mulierem comperta infirmitate viri, sceleris mercedem afferunt vt pretio obnoxia dolum patraret. At illa meretriciis delimentis fessum amoris in soporem compulit, & tonsore adhibito septem crines capitis eius admota nouacula abscidit, continuoque interdicti præuaricatione vires minutæ. [Ibidem] Denique ex somno experrectus: Faciam, inquit, sicut soleo, & excutiam me super aduersarios: sed nec animi sui alacritatem, nec virtutem agnouit: nec vigor erat, nec gratia manebat. Itaque reputans secum quam improuide se mulieri aduersariorum credidisset, & caluatus tentare vlterius aliquid damnatus infirmitatis nequiret, cæcitati oculos, vinculis manus præbuit, & compedibus innexus carcerem intrauit multis sibi incognitum tempestatibus. Et iam processu temporis crescere ei coma cœperat. Itaq; cum esset celebre conuiuium, Palæstinorum conuentui producitur de carcere Samson, ac statuitur in populi con- F spectu. Erant tria millia ferme hominum virilis ac muliebris sexus, & grauibus in eum insultabant conuiciis, circumagebant ludibriis, quod durius & vltra ipsam captiuitatis speciem viro ingenitæ virtutis conscio tolerabatur. Nam viuere & mori, naturæ functio: ludibrio esse, probro ducitur. Cupiens igitur tantam contumeliam vel vltione solari, vel morte in reliquum præuertere, simulato quod propter infirmitatem corporis & nodos compedum sustentare sese nequiret, poposcit á puero qui dirigebat vias eius, vt admoueret eum ad columnas proximas, quibus domus omnis suffulciebatur. Et admotus, vtraque manu fulcra totius comprehendit ædificij, atque intentis ad festa sacrificij Palæstinis, quod Dagoni deo suo deferebant, per quem sibi aduersarium suum datum in potestatem arbitrabãtur, muliebris perfidiæ dolos beneficiis annumerantes cœlestibus, [Ibid.] exclamauit ad Dominum, dicens: Domine adhuc semel memor pueri tui esto, vt pro duobus, oculis meis vindictam tribuas de nationibus, ne dent gloriam suis diis, quod ipsis iuuantibus me in potestatem acceperint: nec vitam meam pluris facio. *Moriatur anima mea* G *cum Palæstinis*, vt agnoscant sibi infirmitatem meam non minus quam virtutem exitialem fuisse. Concussit itaque columnas magna vi, ac dissoluit & cõminuit eas: quas secuta ruina superioris culminis, & ipsum inuoluit, & vniuersos qui desuper aspectabant, præcipitauit. Ibi magna vis marium fœminarumque promiscue exanimata, & triũphus quæsitus perempto, supra omnes superiores victorias haud quaquam degenere aut decolore exitu. Nam etsi inuiolabilis ad id locorum & deinceps, atque incomparabilis in hac vita expertis belli fuerit viris: tamen in morte se ipsum vicit, & insuperabilem gessit animum, vt contemneret, & quasi pro nihilo haberet vitæ finem omnibus formidolosum. Virtutis igitur fuit quod victoriarũ [Ioseph l. 5. Ant. c. 13. Iudic. 16] numero diem clausit, nec captiuum exitum, sed triumphalem inuenit. Circumscriptum autem fuisse à muliere, naturæ potius quam personæ adscribendum: quia humana conditio, quam culpa inferior. Premitur enim & cedit illecebris flagitiorum. Itaque cum scriptura ei testificetur quod plures in morte, quam in lumine vitæ istius positus occiderit, videtur ad aduersariorum magis exitium ca- H ptus, quam quo ipse deiectior fieret, aut minor esset. Non est enim se expertus inferiorem, cuius sepultura præstantior, quam potentia fuerit. Denique non talis, sed cadaueribus hostium pressus humatus est, proprio tectus triumpho, clarum insigne relinquens posteris, eo quod populum suum quem captiuum inuenerat, viginti annis in libertate iudicio suo rexit, & sepultus in patrio solo libertatis hæredem dimisit. Hoc ergo exemplo liquet alienigenarum consortia refugienda, ne pro charitate coniugij proditionis insidiæ succedant. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

A

Vercellensem Ecclesiam pastoris solatio destitutam, vt Episcopum iuxta maiorum instituta deligat, instanter monet, ac vbi virginitatis abstinentiæque præconium & merita commendauit, eandem Ecclesiam vt idoneum postulet Episcopum grauiter vrget. Epistola.

Ambrosius seruus Christi vocatus Episcopus, Vercellensi Ecclesiæ, & iis qui inuocant nomen Domini nostri Iesu Christi. Gratia vobis à Deo patre & vnigenito filio eius adimpleatur in Spiritu sancto.

Epist. XXV. CONficior dolore, quia Ecclesia Domini quæ est in vobis, Sacerdotem adhuc non habet, ac sola nunc ex omnibus Liguriæ atque Æmiliæ, Venetiarumque vel cæteris finitimis Italiæ partibus huiusmodi eget officio, B quod ex ea aliæ sibi Ecclesiæ petere solebant, & (quod verecundius est) mihi adscribitur vestra intentio, quæ affert impedimentum. Nam cum sint in vobis dissensiones, quomodo possumus aliquid aut nos decernere, aut vos eligere, aut quisquam acquiescere, vt inter dissidentes suscipiat hoc munus, quod inter conuenientes vix sustineatur? Hæc est illa confessoris institutio, hæc iustorum soboles patrum, qui S. Eusebium quem nunquam ante cognouerant, posthabitis ciuibus simul vt viderunt, & probauerunt: tantumque interfuit vt probaretur, quantum vt videretur? Merito vir tantus euasit, quem omnis elegit Ecclesia, merito creditum quod diuino esset electus iudicio, quem omnes postulauissent. Conuenit igitur vt sequamini exemplum parentum, præsertim cum à sancto confessore Eusebio institutos, tanto meliores patribus esse oporteat, quanto vos melior doctor instituit atque erudiuit, modestiæque vestræ & concordiæ insigne edere, vt congruatis assensu ad postulandum sacerdotem. C Mat.18 Etenim si iuxta Dominicam sententiam, quod duobus conuenerit super terram, de omni re quamcunque petierint, fiet illis à patre meo q. in cœlis est: (*vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum*) quanto magis vbi plena est in nomine Domini congregatio, vbi vniuersorum postulatio congruit, dubitare vos nequaquam oportet ibi Dominum Iesum & voluntatis auctorem, & petitionis arbitrum fore, & ordinationis præsulem, vel largitorem gratiæ? Facite ergo vos dignos videri quorum in medio Christus sit. Ephes.2. 1. Cor.1. Ioan.1. *Vbi enim pax, ibi Christus:* quia pax Christus. Vbi iustitia, ibi Christus: quia Christus iustitia. Sit in medio vestrum, vt videatis eum, ne dicatur & vobis: *Medius autem vestrum stat, quem vos non videtis.* Non illum viderunt Iudæi, in quem non crediderunt: nos illum deuotione conspicimus, fide cernimus. Psa.18. Ioan.6. Act.7. Dan.7. Stet igitur in medio vestrum, vt aperiantur vobis cœli, qui enarrant gloriã Dei, vt voluntatẽ eius faciatis, & operemini opus eius. Qui videt Iesum, cœli ei aperiuntur, sicut aperti sunt Stephano dicenti: *Ecce video cœlos apertos, & Iesum stantem ad dexteram Dei.* Stabat Iesus quasi aduocatus: stabat quasi sollicitus, vt Stephanum athletam suum certantem iuuaret: D stabat quasi paratus vt coronaret suum martyrem. Stet igitur & vobis, vt eum non timeatis sedentem. Sedens enim iudicat, sicut Daniel dicit: *Throni positi sunt, & libri aperti:* & antiquus dierum sedit. In octogesimo autem primo Psalmo scriptum est: Dan.7. Psal.81. *Deus stetit in congregatione deorum, in medio autem deos diiudicat.* Sedens igitur iudicat, stans iudicat, & iudicat de imperfectis, inter deos autem diiudicat. Ioan.18 Stet vobis vt defensor, vt bonus pastor, ne vos lupi incursent graues.

Quo non otiose nostra admonitio deflectit. Audio enim venisse ad vos Sarmationem & Barbatianum vaniloquos homines, qui dicunt nullum esse abstinentiæ meritum, nullum frugalitatis, nullam virginitatis gratiam, pari omnes æstimari pretio, delirare eos qui ieiuniis castigent carnem suam, vt menti subditam faciant. Quod numquam fecisset, nunquam scripsisset ad instituendum alios Paulus Apostolus, si deliramentum putasset. Gloriatur itaque dicens: 1.Cor.9 *Sed castigo corpus meũ: & in seruitutẽ redigo,* ne E aliis prædicans ipse reprobus inueniar. Ergo qui non castigant corpus suum, & volunt prædicare aliis, ipsi reprobi habentur. An quidquam tam reprobum, quam quod ad luxuriam, ad corruptelam, ad lasciuiam prouocat, quã incitamentum libidinis, illecebra voluptatis, incontinẽtiæ, fomes, incendium cupiditatis? Quæ istos Epicureos noua schola misit? Non philosophorum, vt ipsi aiunt, sed imperitorum, qui voluptatem prædicent, delicias suadeant, castimoniam nulli vsui esse dicant. 1.Ioa.2. Fuerunt nobiscum, sed non fuerunt ex nobis. Neque enim pudet dicere quod dicit Euangelista Ioannes. Sed hic positi ieiunabant, intra monasterium continebantur: nullus erat luxuriæ locus interdicta ludibriosæ disputationis licentia. Hoc delicati non potuerunt ferre. Abierunt: deinde volentes redire non sunt recepti. Pleraque enim audieram, quæ deberent caueri. Monueram, nihil profeci. Efferuescentes itaque disseminare illa cœperunt, quibus incentores essent vitiorum omnium. Miserabiles, perdiderunt vtique quod ieiunauerunt, perdiderunt quod se aliquo F continuerunt tempore. Nunc itaque diabolico studio inuident aliorum operibus bonis, quorum ipsi fructu exciderunt. Quæ virgo audiat nullum præmium esse integritatis, & non ingemiscat (absit enim vt facile credat) certe vt non studia deponat, & intentionem suæ mentis inflectat? Quæ vidua quum conceperit nullum esse fructum viduitatis, malit seruare fidem coniugij, & in tristibus degere, quam se credere lætioribus? Quæ coniugii districta vinculo, si audiat quod nullus honos castitatis sit, non possit incuriosa tentari corporis aut mentis facilitate? Et ideo Ecclesia quotidie in lectionibus sacris, in sacerdotum tractatibus laudem pudicitiæ, gloriam integritatis personat. Frustra ergo dicit Apostolus: Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornicariis. Et ne forte dicãt, non de omnibus mundi nos dicere fornicariis, sed quod qui fuerit in Christo baptizatus, haberi iam non debeat 1.Cor.5 fornicarius, qualiscumque vita eius accepta sit Deo: addidit Apostolus: *Non vtique fornicariis huius mundi.* Et infra: G Ibidem Si qui frater nominatur, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum quidem sumere. Quid enim mihi de iis qui foris sunt iudicare? Ephes.5 Ibidem Et ad Ephesios: *Fornicatio & omnis immunditia & auaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos.* Et statim subinfert: *Hoc enim scitote quod omnis impudicus, aut immundus, aut auarus, quod est idololatra, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei.* Rom.6. Rom.8. De baptizatis vtique dictum liquet. Ipsi enim accipiunt hereditatem, qui baptizantur in morte Christi, & consepeliuntur cũ Christo, vt cum ipso resurgãt. Ideo heredes Dei, coheredes Christi sunt. Heredes Dei, quia transmittitur in eos Dei gratia: coheredes Christi, quia renouantur in vitam ipsius. Heredes quoq; Christi, quia datur illis per mortem ipsius tanquam testatoris hereditas. Isti igitur magis sibi debent attendere qui habent quod possint amittere, quam qui non habent. Isti maiore egere custodia, isti cauere vitiorum illecebras, erroris incitamenta debent, quæ maxime cibo potuque oriuntur. H Exo.32 *Denique sedit populus manducare & bibere, & surrexit ludere.* Ipse quoque Epicurus, quem isti sibi magis sequendum quam Apostolos putant, assertor voluptatis, etsi neget inuectricem mali esse voluptatem, non negat tamen Arist. l. 10 Ethic. c.5 ex ea fieri quædam, ex quibus generentur mala. Denique ne luxuriosorum vitam reprehensibilem videri, quæ repletur delectationibus, nisi vel doloris vel mortis quatiatur metu. Atque hic quam alienus à vero sit, etiam hinc deprehenditur, quod voluptatem in homine Deo auctore creatam asserit principaliter: sicut Philomarus eius sectator in Epitomis suis disputat, & huic allegat Stoicos esse auctores sententiæ.

Sed hoc diuina scriptura redarguit, quæ serpentis insidiis atque illecebris infusam Adæ atque Euæ voluptatem Gen 3. docet. Siquidem ipse serpens voluptas sit, & ideo variæ ac lubricæ & velut veneno quodam corruptelarum infectæ passiones voluptatis sint. Appetentia igitur voluptatis cõstat deceptum Adam excidisse mandato Dei, & fructu gratiæ. Quomodo igitur voluptas ad paradisum reuocare nos potest, quæ sola nos paradiso exuit? Vnde & Domi-

nus

A nus Iesus volens nos aduersus diaboli tentamenta fortiores reddere, certaturus ieiunauit, vt sciremus quia aliter illecebras mali non possumus vincere. Mat 4. Ibid. Denique ipse diabolus primum tentamentorum suorum spiculum de voluptate intorsit, dicens: *Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant.* Vnde ait Dominus: *Non in pane solo viuit homo, sed in omni verbo Dei*; & noluit facere, cum posset, vt magis lectionis studio quam voluptati intendere nos salutari precepto doceret. Et quia isti ieiunandum negant, qua causa Christus ieiunauerit, adstruant, nisi vt nobis exemplo esset eius ieiunium? Mat.17 Denique in posterioribus docuit non facile malum posse nisi nostro vinci ieiunio, dicens: *Hoc genus dæmoniorum non eiicitur nisi in oratione & ieiunio.* Act.10. Exo 34. Act.10. Dan.14. Dan 9. Tob.12. 1.Cor.15. Ibid. Quid etiam sibi vult scriptura quæ docet ieiunasse Petrum, & ieiunanti atque oranti de baptizandis gentibus reuelatum mysterium, nisi vt ostenderet etiam ipsos sanctos cum ieiunant, tunc fieri præstantiores? Denique Moyses cum ieiunaret, legem accipit. Et ideo Petrus cum ieiunaret, edoctus est noui testamenti gratiam. Daniel quoque B ieiunij merito ora clausit leonum, futurorumque temporum vidit negotia. Aut quæ nobis salus esse potest, nisi ieiunio eluerimus peccata nostra: cum scriptura dicat: *Ieiunium & eleemosyna à peccato liberat*? Qui sunt ergo hi præceptores noui, qui meritum excludant ieiunij? Nonne gentilium vox ista est dicentium: *Manducemus & bibamus?* Quos bene irridet Apostolus, dicens: *Si secundum hominem pugnaui Ephesi ad bestias, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Manducemus & bibamus: cras enim moriemur.* Hoc est: Quid mihi profuit vsque ad mortem contentio, nisi vt hominem redimerem meum? Sap 2. Qui frustra redimitur, si nulla est spes resurrectionis. Ac per hoc spe omni resurrectionis amissa manducemus & bibamus: ne amittamus fructum præsentium, qui futurorum nullum tenemus. Illorum ergo est cibis & potibus indulgere, qui nihil post mortem suam sperent. Diogé. Laert. li 10. in vita Epic. Denique Epicurei dicunt, assertores voluptatis, quia mors nihil ad nos. Quod enim dissoluitur, insensibile est: quod autem insensibile, nihil ad nos. Quo demonstrant, corpore se tantum, non mente viuere: nec animæ fungi, sed carnis solius munere, C qui secessione animæ corporisque dissolui munus suæ vitæ omne existiment, perire merita virtutum, atque animæ omnem vigorem totos se deficere cum corporis sensu, nihil reliquiarum superesse animæ cum ipsum corpus non statim resoluatur. Prius ergo dissoluitur anima quam corpus: cum secundum suam opinionem vel carnem & ossa considerare debeant, quæ post mortem supersunt, secundum veram autem assertationem negare non debeát resurrectionis gratiam. 1. Cor. 15. Merito ergo hos redarguens Apostolus, monet nos ne talibus labamur opinionibus, dicens: *Nolite seduci, corrumpunt mores bonos colloquia mala.* Sobrij estote iuste, & nolite peccare. Ignorantiam enim Dei quidam habent. Bonum ergo sobrietas, quia peccatum ebrietas est.

Quid quod ille ipse Epicurus defensor voluptatis, cuius ideo frequentem facimus mentionem, vt hos aut gentilium discipulos, & Epicuream probemus sectam sequi, aut illum ipsum quem ipsi philosophi à suo excludunt consortio tanquam patronum luxuriæ, tolerabiliorem his esse doceamus? Diogé. Laert. li 10. in Epic. D Clamat ergo ille (vt Demarchus asserit) quia non potationes, neque commessationes, nec filiorum soboles, nec feminarum copulæ, nec piscium copia, aliorumque huiusmodi, quæ splendido vsui parantur conuiuij, suauem vitam faciant, sed sobria disputatio. Denique addidit quod ij copiis conuiuij moderate vtantur, qui non immoderate eas quærunt. Succo solo & pane vel aqua qui libenter vtitur, despuit deliciarum epulas, quia multæ ex his generantur molestiæ. Etiam alibi dicunt: Ibid. Non immoderatæ epulæ, non potationes, voluptatis suauitatem generant, sed continens vita. Cum igitur illos abdicauerit philosophia, hos non excludit Ecclesia? Si quidem & illi, quod malam causam habent, se assertionibus suis impugnant frequenter. Nam etsi principalis eorum sententia sit quod nullam suauitatem voluptatis putent, nisi quæ cibo potuque percipiatur: tamen intelligeres in tam reprehensibili definitione versari se sine summo dedecore non posse, ac deseri ab omnibus, fuco quodam probabilium disputationum ea colorare voluerunt, E adeo vt diceret quidam ex iis: Dum studemus delectationi per epulas & cantus, amisimus eam quæ per verbi, quo solo salui esse possumus, infunditur perceptionem. Nonne isti dispares, discolores in hac multiformi disputatione nobis videntur? quos adeo scriptura condemnat, vt non prætererit eos quos Apostolus redarguebat, dicente Luca in Actibus Apostolorum, qui eum librum historico stylo scripsit: Quid autem Epicurei & Stoici philosophi disputabant cum eo, & quidam dicebant: Quid sibi vult hic seminiuerbius: Act.17. Alij autem: Nouorum dæmoniorum videtur pronuntiator esse. Ex hoc tamen numero non immunis gratiæ abiit Apostolus. Siquidem etiam Dionysius Areopagites cum Damari muliere, aliisque multis credidit. Itaque illi doctissimorum & eloquentium cœtus simplici disputatione victos se esse credentium exemplo manifestarunt. Quid igitur sibi isti volunt qui tentant eos peruertere quos acquisiuit Apostolus, quos redemit Christus sanguine suo? F Quid est quod asserunt baptizatos intendere non debere virtutum disciplinis, nihil illis obesse comessationes, nihil voluptatum affluentiam, insipientes esse eos qui iis careant: virgines oportere nubere, filios facere; similiter & viduas iterare, quod semel male virili admixtione experte sint, etiam si se continere possint, errare eas quæ nolint iterare copulam? Quid ergo? Placet vt hominem exuentes, induamus pecudem: & expoliantes Christum, vestiamur aut superuestiamur amictus diaboli? Arist. li 10. Ethic. c.5. Sed quum ipsi doctores gentium ne honestatem quidem cum voluptate copulandam putauerint, eo quod pecudem viderentur cum homine includere: nos & belluinos vsus humano infundemus pectori, & rationabili menti inscribemus irrationabiles ritus ferarum? Quamquam multa genera sint animantium, quæ amisso pari, concubitu indulgere nesciant, & tanquam solitariæ vitæ æuum exigant: plurima quoque herbis vescantur simplicibus, nec alio nisi fonte puro sitim restinguere nouerint: canesque videamus frequenter interdicto cibo temperare solitos, vt ieiuna fame ora suspendant, si imperetur abstinentia. G Ab hoc igitur reuocantur homines, quod didicerunt per hominem etiam mutæ non præuaricari bestiæ? Quid autem pulchrius abstinentia, quæ facit etiam iuuentutis annos senescere, vt fiat morum senectus? Namque vt redundantia ciborum ac temulentia etiam maturior ætas calescit, ita mitigatur iuuentutis ferocitas epularum parsimonia, irriguoque fontis. Et si exterior ignis aquæ infusione extinguitur: non mirum si etiam interior æstus corporis fluuiali potu refrigeratur. Cibo enim flamma alitur, ac deficit. Siquidem fœnum, stipulam, lignum, oleum, aliaque huiusmodi alimenta ignis sunt, quibus pascitur: ea si detrahas, vel non suggeras, etiá ignis sopitur. Similiter ergo vapor corporis cibo alitur aut minuitur: cibo excitatur, cibo soluitur. Luxuria igitur mater libidinis est.

Quid quod naturæ conueniens temperantia est, atque illi diuinæ legi quæ in ipso rerum ortu omnes fontes potui, fructus arborum cibo dedit? Gen. 9. Vinum post diluuium iustus ad tentationem sui reperit. Vtamur ergo temperantiæ naturali cibo, vtinamque possimus. H Sed quia non omnes fortes, ideo Apostolus ait: *Vino modico vtere propter frequentes tuas infirmitates.* 1 Tim. 5. Non ergo propter voluptatem bibendum est, sed propter infirmitatem. Pro remedio igitur parcius, non pro deliciis redúdantius. Denique, Elias quem Dominus ad virtutis erudiebat perfectionem, ad caput suum collyridam & vas aquæ reperit, & ideo in virtute escæ illius quadraginta diebus ieiunauit. 3. Reg. 19. Patres nostri quum mare transirent pedibus, aquam non vinum bibebant. Exo.17. Daniel & Hebræi pueri patrio cibo, & aquæ potu: Dan.1. Dan.14. ille furorem leonum repressit, isti ardentem ignem innoxio videre tactu circa membra sua pasci. Dan.3. Et quid de viris loquar? Iud.13. Iudith luxurioso Holophernis haud quaquá inflexa conuiuio, solo titulo sobrietatis desperatum lacertis virilibus reportauit triumphum, patriam obsidione exuit, ducem militiæ suis manibus occidit. Exemplum euidens, quod & illum terribilem populis bellatorem

A vitum luxuria emolliuit, & hanc feminam temperantia cibi fortiorem viris fecit. Non hic in sexu suo victa est natura, sed in cibo suo vicit. Hest. 4. & 5. Hester regem superbum suis inclinauit ieiuniis. Luc. 2. Anna octogintaquatuor annos in viduitate sua ieiuniis & obsecrationibus in templo die ac nocte seruiens, Christum agnouit, Mat. 3 quem Ioannes abstinentiæ Magister & quidam nouus terrarum Angelus annuntiauit. 4. Reg. 4 O stultum Elisæum, qui siluestribus glumis & amaris pascebat Prophetas: 1. Esd. 8 immemorem scripturarum Esdram, qui memoria scripturas reddidit: 1. Cor. 11. insipientem Paulum, qui gloriatur ieiuniis: si nihil prosunt ieiunia. Sed quomodo non prosunt, quibus vitia purgantur? Esa. 58 Quæ si deferas cum humilitate, cum misericordia, vt Esaias spiritu diuino locutus est, ossa tua pinguescent, & eris sicut hortus ebrius. Pinguescit igitur anima tua, virtutesque eius spiritali adipe ieiunij, & fructus tui multiplicantur vbertate mentis tuæ, vt sit in te sobria ebrietas, sicut illud est poculum, de quo ait Propheta: Ps. 22. *Et poculum tuum inebrians quam præclarum est.* Eccl. 18 Sed non illa solum laudabilis quæ parca est ciborum temperantia, sed etiam illa quæ concupiscentiæ. B Denique scriptum est: *Post concupiscentias tuas ne eas, & à voluptate tua vetare.* Eccl. 9. Si dederis animæ tuæ concupiscentiam, gaudio eris inimicis tuis. Eccl. 9. Et infra: *Vinum & mulieres apostatare faciunt etiam sapientes.* 1. Cor. 7. Vnde Paulus etiam in ipsis coniugiis temperantiam docet. Est enim velut quidam adulter incontinens in matrimonio, qui legem Apostolicam præuaricatur.

Quid autem loquar quanta sit virginitatis gloria, quæ meruit à Christo eligi vt esset etiam corporale Dei templum, Col. 2. in qua corporaliter (vt legimus) habitauit plenitudo diuinitatis? Virgo genuit mundi salutem, virgo peperit vitam vniuersorum. Sola ergo non debet esse virginitas, quæ omnibus in Christo profuit? Virgo portauit, quem mundus iste capere aut sustinere non potest. Qui cum ex Mariæ nasceretur vtero, genitale tamen septum pudoris, & intemerata virginitatis conseruauit signacula. Itaque in virgine Christus reperit quod suum esse vellet, Gen. 3. quod sibi omnium dominus assumeret. Per virum autem & mulierem caro eiecta de paradiso, per virginem iuncta est Deo. C Exo. 15. Quid de altera Moysi sorore Maria loquar, quæ feminei dux agminis pede transmisit pelagi freta? Quo munere autem venerabilis Thecla etiam leonibus fuit, vt ad pedes prædæ suæ stratæ impastæ bestiæ sacro deferrent ieiunio, nec procaci oculo virginem, nec vngue violarent aspero? quoniam & ipso aspectu virginitatis violatur sanctitas. Denique qua reuerentia virginitatis locutus est S. Apostolus: 1. Cor. 7 *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do tanquam misericordiam consecutus à Domino?* Præceptum non habet, consilium habet. Non enim præcipitur quod supra legem est, sed magis dato suadetur consilio. Nec auctoritas præsumitur, sed demonstratur gratia: nec à quocumque demonstratur, sed ab eo qui misericordiam Dei meruit. Horum ergo meliora quam Apostolorum consilia? Apostolus dicit: *Consilium do:* Ibid. isti dissuadendum putant, ne qua studeat virginitati. Cuius quàm laudem breui versiculo Propheta expresserit, vel potius CHRISTVS in Propheta, debemus cognoscere. Hortus, inquit, clausus soror mea sponsa, hortus clausus, D fons signatus. CHRISTVS hoc dicit ad Ecclesiam, Can. 4 Eph. 4. quam vult esse virginem sine macula, sine ruga. Bonus hortus virginitas, quæ plurimos boni ferat fructus odoris. Hortus clausus, quia vndique vallata est muro castitatis. Fons signatus, eo quod virginitas sit fons & origo pudicitiæ, quæ inuiolata custodiat integritatis signacula, in quo fonte imago Dei luceat: quia cum munditia corporis congruit etiam puritas simplicitatis. 1. Cor. 11. Nec potest dubitare quisquam quod Ecclesia virgo sit, quam etiam in 2. Cor. 7 Corinthiis despondit Apostolus Paulus, virginem castam assignare Christo. In superiore igitur Epistola dat consilium, & existimat bonum esse munus virginitatis, vt nullis instantis sæculi turbetur necessitatibus, nulla illuuie coinquinetur, nullis exagitetur procellis: 2. Cor. 11. in posteriore sponsor est CHRISTO, quo virginitatem Ecclesiæ in illius plebis consignare possit integritate. Responde mihi nunc Paule, qua ratione propter instantem

E necessitatem des consilium: Quoniam *qui sine vxore est, sollicitus,* inquit, *est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo.* 1. Cor. 7 Et addidit. Ibid. *Et mulier innupta & virgo cogitat quæ sunt Domini, vt sit sancta corpore & spiritu.* Habet igitur murum suum aduersus mundi huius turbines, & ideo septo diuinæ munita perfectionis nullis sæculi flabris inquietatur. Bonum ergo consilium, quia in consilio vtilitas est, in præcepto laqueus. Consilium inuitat voluntarios, præceptum adstringit inuitos. Si qua ergo secuta fuerit consilium, & eam non pœnituerit, acquisiuit vtilitatem: si quam vero pœnituerit, non habet quod accuset Apostolum. Ipsa enim de infirmitate sua iudicare debuit, & ideo sibi voluntatis suæ rea est, cuius grauiore quam ferre posset laqueo se ac nodo ligauit. Itaque tanquam bonus medicus qui & fortioribus stabilitatem virtutis conseruare cupiat, & infirmis salubritatem dare, aliis dat consilium, aliis demonstrat remedium. Rom. 14 Qui infirmus est, olera manducet, accipiat vxorem: 1. Cor. 7 qui validior est, fortiorem virtutis cibum expetat. Meritoque adiunxit: *Nam qui statuit in corde suo firmus non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare virginem suam, bene facit.* F *Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Mulier vincta est legi quanto tempore vir eius viuit. Quod si dormierit vir eius, libera est: cui vult nubat: tantum in Domino. Beatior autem erit si sic permanserit, secundum meum consilium. Puto enim quod & ego spiritum Dei habeam.* Hoc est consilium Dei habere, explorare diligenter omnia, & quæ meliora sunt suadere, & quæ tutiora demonstrare.

Prouidus ductor multas ostendit vias, vt qua vult vnusquisque quam sibi accommodam arbitratur incedat, dummodo occurrat quo possit in castris prætendere. Bona virginitatis via, sed sublimis & ardua validiores requirit. Bona etiam viduitatis, non tam difficilis vt superior, sed confragosa & aspera cautiores exigit. Bona etiam matrimonij, plana & directa longiore circuitu ad castra sanctorum peruenit, ea plurimos recepit. Sunt ergo virginitatis præmia, sunt merita viduitatis, G est etiam coniugali pudicitiæ locus. Gradus singulorum sunt & incrementa virtutum. Ibid. State igitur in corde vestro, ne quis vos subruat, ne quis possit subuertere. Exo. 3. Docuit nos Apostolus quid sit stare, hoc est, quod Moysi dictum est. Locus enim in quo stas, terra sancta est. Nemo enim stat, nisi qui fide stat, nisi qui fixus stat sui cordis sententia. Alibi quoque legimus: *Tu autem hic sta mecum.* Deu. 5. Vtrumque ad Moysen à Domino dictum est: Exo. 3. *Vbi tu stas, terra sancta est:* & *Hic sta mecum,* hoc est, mecum stas, si stes in Ecclesia. Ipse enim locus est sanctus, ipsa terra fœcunda sanctitatis, & opima virtutum messibus. Sta ergo in Ecclesia, sta vbi tibi apparui, ibi ego tecum sum. Vbi est Ecclesia, ibi firmissima statio tuæ mentis est: ibi fundamentum animi tui, vbi tibi de rubo apparui. Tu rubus, ego ignis. Ignis in rubo, ego in carne. Propterea ignis, vt tibi luceam, vt tuas spinas & tua peccata consumam, & meam tibi demonstrem gratiam. Stantes ergo in corde vestro lupos fugate ab Ecclesia quærentes prædam tollere. Ps. 01 Non sit in vobis desidia, non sit prauum os, lingua amarior. Nolite in concilio vanitatis sedere. H Scriptum est enim: *Non sedi in concilio vanitatis.* Ps. 49. Nolite audire detrahentes proximis, ne dum auditis alios, prouocemini vt & ipsi derogetis proximis, & dicatur vnicuique vestrum: Sedens aduersus fratrem tuum detrahebas. Sedentes detrahunt, stantes autem Dominum benedicunt, quibus dicitur: Ps. 133. *Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini, qui statis in domo Domini.* Qui sedet (vt de corporeo vsu loquar) quasi otio resoluitur corporis, atque intentionem mentis relaxat. Stat autem speculator prouidus, explorator impiger, peruigil custos, qui prætendit in castris. Bellator quoque strenuus ante expectatum prælium stat in agmine, qui vult aduersarij consilia præuenire. *Qui stat, videat ne cadat.* 1. Cor 10. Qui stat, obtrectare nescit. Otiosorum etenim fabulæ sunt, quibus obtrectatio seritur, malignitas proditur. Ps. 25. Vnde ait Propheta: *Odio habui congregationem malignorum, &* cum

A *cum impiis non sedebo.* Et in trigesimo sexto Psalmo, quem præceptis refersit moralibus, in principio statim posuit: *Noli malignari inter malignantes, neque æmulatus fueris facientes iniquitatem.* Malignitas plus nocet quam malitia, quia malignitas nec puram simplicitatem habet, nec apertam malitiam, sed absconditam maleuolentiam. Difficilius autem cauentur occulta, quam quæ sunt cognita. Vnde & Saluator noster à Spiritibus malignis cauendum admonet, quod nos blandarum speciæ voluptatum capiunt, ceterarumq; rerum simulatione, cum ad ambitionem, honorem, auaritiam, diuitias, ad superbiam potentię lenocinia prætendunt.

Itaque cum in omni actu, tum maxime in Episcopi petitione abesse debet malignitas, i quo vita formatur omnium, vt placido & pacifico iudicio præferatur vir omnibus, qui eligatur ex omnibus, & qui medeatur omnibus. Etenim mansuetus homo, cordis medicus est. Huius se medicum etiam Dominus in Euangelio locutus est, dicens: *Non opus est sanis medico, sed iis qui male habent.* Bonus medicus, qui infirmitates nostras suscepit, sanauit ægritudines: B & tamen iste (sicut est scriptum) non se honorificauit fieri summum sacerdotem, sed qui locutus est ad eum, pater dixit) *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Sicut & alibi dicit: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.* Qui quoniam typus futurus erat sacerdotum omnium, ideo carnem suscepit, vt in dieb. carnis suæ preces & supplicationes Deo patri cum magna voce & lacrymis offerret, & ex iis quæ passus est, quamuis esset filius Dei, discere videretur obedientiam, quam nos doceret, vt nobis fieret auctor salutis. Denique consummatis passionibus tanquam consummatus ipse sanitatem dedit omnibus, peccatum tulit omnium. Ideo & Aaron sacerdotem ipse elegit, vt non humana cupiditas in eligendo sacerdote præponderaret, sed gratia Dei: non voluntaria oblatio, nec propria assumptio, sed cœlestis vocatio: vt is offerat munera pro peccatis, qui possit affici pro peccantibus: quia & ipse, inquit, gestat infirmitatem. Non sibi quis honorem debet sumere, sed vocari à Deo, sicut & Aaron: & ita Christus non exegit, sed accepit sacerdotium. Denique C cum ab Aaron per genus ducta successio, generis magis teneret hæredes, quam iustitiæ consortes, propterea ad typum illius Melchisedec, quem in veteri testamento legimus, verus Melchisedech, verus rex pacis, verus rex iustitiæ venit. Hoc enim habet nominis interpretatio, sine patre, sine matre, sine generationis enumeratione, neque initium dierum, neque finem vitæ habens: quod & ad filium Dei refertur, qui matrem in illa diuina generatione nesciuit, patrem in hoc virginis Mariæ partu ignorauit: ex patre solo natus ante sæcula, ex virgine sola ortus in hoc sæculo. Initium dierum habere vtique non potuit, qui erat in principio. Quomodo vitæ finem haberet, qui vitæ auctor omnibus, est? Ipse principium & finis omnium. Sed refertur & ad exemplum, vt tanquam sine patre & sine matre sacerdos esse debeat, in quo non generis nobilitas, sed morum eligatur gratia, & virtutum prærogatiua. Sit in eo fides, & morum maturitas, non alterum sine altero, sed vtrumque in vno cum bonis operibus conueniat & factis. Vnde nos Apostolus Paulus eorum vult esse imitatores, qui per fidem, inquit, D & patientiam possident repromissiones Abrahæ, qui per patientiam promissæ sibi benedictionis meruit accipere & possidere gratiam. Imitatores nos S. Aaron Dauid propheta debere esse admonet, qui eum inter sanctos Domini ad imitandum nobis constituit, dicens: Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter inuocantes nomen eius. Dignus plane vir qui sequendus poponatur omnibus. Nam cum dira mors propter contumaces in plebem serperet, medium se inter viuentes morientesq; obiecit, vt mortem sisteret, ne plures perirent. Vere vir mentis animi sacerdotalis, qui se pro Domini grege quasi pastor bonus pio obiiceret affectu. Itaque infregit aculeum mortis, impetum tenuit, transitum negauit. Pietas meritum adiuuit, quia pro ipsis se obtulit qui resistebant.

Discant igitur dissidentes timere Domini commotionem, sacerdotes placere. Quid? Dathan & Abiron & Core nonne propter dissentionem hiatus terræ absorbuit? E Nam cum instigassent Core & Dathan & Abiron ducentos quinquaginta viros aduersus Moysen & Aaron, vt separarent se ab iis, insurrexerunt illi dicentes: Satis sit vobis quod tota synagoga omnes sancti, & in ipsis Dominus. Vnde iratus Dominus locutus est ad omnem synagogam. Considerauit & nouit Dominus qui sunt eius, & sanctos adduxit ad se: & quos non elegit, nō adduxit ad se. Et iussit Dominus vt eligerent sibi arulas, & incensum ponerent Core & omnes qui cum eo insurrexerant aduersum Moysen & Aaron sacerdotes Domini, vt qui electus esset à Domino, ipse sanctus confirmaretur inter leuitas Domini. Et dixit Moyses ad Core: *Audite me filij Leui:* Numquid hoc pusillū est vobis quod separauit vos Deus à synagogis Israel, & adduxit vos ad se, vt ministraretis ministeria tabernaculi Domini? Et infra: Quæritis sacerdotio fungi, sic tu & omnis synagoga tua cōgregata ad Deū? Et Aaron? Quid est quia murmuratis de eo: Consideratis igitur q̄ offēsionis causæ extiterint, quod sacerdotio fungi indigni vellent, & propterea dissiderent, quod immurmurarent F improbantes in sacerdotis sui electione iudicium Dei. Propterea totum populum metus ingens corripuit, pœnæ terror inuoluit vniuersos. Obsecrantibus tamen omnibus ne paucorum insolentia omnes perirēt, designantur sceleris rei, & à totius populi corpore ducenti quinquaginta cum auctoribus suis separantur viri, immugiens terra in medio plebis scinditur, aperitur in profundum sinus, abripiuntur noxij, & ita ab omnibus mundi huius ablegantur elementis, vt nec aerem haustu, nec cœlum visu, nec mare tactu, nec terram contaminarent sepulchro. Cessauit pœna, non cessauit malitia, ex hoc ipso immurmuratio exorta populi, quod per sacerdotes periisset populus. Qua indignatione Dominus perdidisset omnes, nisi Moysi & Aaron primo precibus inflexus, post etiam obiectū sacerdotis sui Aaron maluisset ingratos maiore veniæ pudore donare iis quorum abnuebant gratiam. Ipsa prophetissa Maria, quæ cum fratribus pede transmiserat freta maris, quæ Æthiopissæ mysterium adhuc nesciens immurmurauerat aduersus fratrem Moysen, G lepræ maculis inhorruit, vt vix tanto absoluta esset contagio, nisi Moyses rogasset. Quamuis ad typum synagogæ illa refertur admurmuratio, quæ Æthiopissæ, id est, Ecclesiæ ex gentibus Sacramentum ignorans, quotidiano immurmurat conuicio, & inuidet ei plebi, cuius fide etiam ipsa exuetur à perfidiæ suæ lepra, secundum quod legimus, quia cæcitas ex parte in Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel fieret.

Et aduertamus quia in sacerdotibus diuina magis quā humana operatur gratia, vna ex multis quas Moyses per tribus acceperat & reconderat, virga Aaron floruit: atque ita diuini iudicij munus spectandum in sacerdote populus aduertit, ac destitit parem sibi humano iudicio vendicare gratiam, qui ante parem sibi prærogatiuam competere arbitrabatur. Virga autem illa quid aliud ostendit, nisi quod nunquam sacerdotalis marcescat gratia, & in summa humilitate habeat in suo munere commissæ sibi florem potestatis, vel quia id quoque ad mysterium referatur? Nec otiose prope exitum vitæ Aaron sacerdotis hoc factum putamus. Declarari videtur populus senior, sacerdotalis longæuæ infidelitatis vetustate, cariosus, H quod vltimis temporibus imitatione Ecclesiæ reformatus in studia fidei & deuotionis, emortuum iam tot sæculis rediuiua gratia florem emittat. Quid autem illud significat, quod post defunctum Aaron non vniuerso populo, sed soli Moysi qui est in sacerdotibus Domini, imperauit Deus vt exuuiis Aaron sacerdotis filium eius indueret Eleazarum, nisi vt cognosceremus quod sacerdos sacerdotem cōsecrare debeat, & ipse eum induere vestimentis, hoc est, virtutibus sacerdotalibus, ac tunc si nihil ei deesse indumētorum aduerterit sacerdotalium, & apte quadrare omnia, sacris eum adhibeat altaribus? Supplicaturus enim pro populo, elegi à Domino, probari debet à sacerdotibus, ne quid sit quod in ipso grauiter offendat, cuius officium est pro aliorum offensa interuenire. Neq; enim mediocris virtus sacerdotalis est, cui cauendum nō solum

A solum ne grauioribus flagitiis sit affinis, sed ne minimis quidem: vt sit promptus ad misericordiam, promissum non remordeat; lapsum reuocet, compatiatur dolori, mansuetudinem teneat, pietatem diligat, iram repellat vel decoquat, sit quidam lituus plebis excitandæ ad deuotionem, mitificandæ ad tranquillitatem. Prou. 3. Vetus dictum est, Assuesce vnus esse: vt vita tua quandam picturam exprimat, eandem seruans semper imaginem quam acceperit. Quomodo potest vnus esse, qui nunc iracundia inflammatur, nunc indignatione graui exæstuat, nunc vultu excandescit, nunc pallore immutatur, per momenta varius & discolor? Sed esto, sit naturæ irasci, aut plerumque causæ: hominis est tamen temperare iracundiam, non leonino raptari furore, non nosse assuescere clamori, non serere nec acerbare familiare iurgium. Scriptum est enim: *Vir iracundus effodit peccatum.* Prou. 15 Ps. 4. Non est vnus duplici corde, non est vnus qui se cohibere nescit in iracundia, de quo pulchre Dauid ait: *Irascimini, & nolite peccare.* Non iram imperat, sed indulget naturæ: quam homo præuertere non potest, mitigare potest. Ergo etsi irascimur,
B affectus noster motum recipiat secundum naturam, non peccatum præter naturam. Quis enim ferat si ipse se gubernare nequeat, qui alios gubernandus receperit? 1. Tim. 3. Tit. 1. Ideoque Apostolus formam dedit, quia & Episcopum esse oportet irreprehensibilem. Et alibi ait: *Oportet enim Episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum.* Nam quomodo conueniunt sibi dispensatis misericordia, & cupientis auaritia? 1. Tim. Hæc posui quæ cauenda acceperim, Virtutum autem Magister Apostolus est, qui cum patientia redarguendos doceat contra dicentes, qui vnius vxoris virum præcipitat esse: non quo exortem excludat coniugij, nam hoc supra legem præcepti est: sed vt coniugali castimonia seruet ablutionis suæ gratiam. Neque iterum vt filios in sacerdotio creare Apostolica inuitetur auctoritate, habentem enim dixit filios, nos facientem: Ibid. neque coniugium iterare. Quod ideo non prætermisi, quia plerique ita argumentantur, vnius vxoris virum dici post baptismum habitæ, eo quod baptismo vitium sit ablutum, quo afferebatur impedimentum.
C Et vitia quidem atque peccata diluuntur omnia, vt si quis contaminauerit suum corpus cum plurimis quas nulla coniugij lege sociauerit, remittantur ei omnia: sed coniugia non resoluuntur, si quis iterauerit. Culpa enim lauacro, non lex soluitur. Nulla enim culpa coniugij, sed lex est. Quod legis est igitur non remittitur quasi culpa, sed tenetur quasi lex. Ideo & Apostolus legem posuit, Tit. dicens: *Si quis sine crimine est vnius vxoris vir.* Ergo qui sine crimine est, vnius vxoris vir, tenetur ad legem sacerdotij suscipiendi: qui autem iterauerit coniugium, culpam quidem non habet coinquinati, sed prærogatiua exuitur sacerdotis. Diximus quid legis est, dicamus etiam quid rationis. Dist. 26 c. qui ine & no par. c. 290 Dist. 34. cogno ... Sed prius cognoscamus non solum hoc Apostolum de Episcopo & presbytero statuisse, sed etiam patres in concilij Nicæni tractatu addidisse, neque clericum quemquam debere esse qui secunda coniugia sortitus sit. Quomodo enim potest consolari viduam, honorare, cohortari ad custodiendam viduitatem, seruandam marito fidem, quam ipse priori coniugio non reseruauerit?
D Aut quid interesset inter populum & sacerdotem, si iisdem adstringerentur legibus? Debet præponderare vita sacerdotis, sicut præponderat gratia. Nam qui alios præceptis suis ligat, debet ipse legitima præcepta in se custodire. Quam resistebam ne ordinarer? postremo cum cogerer, saltem ordinatio protelaretur. Sed non valuit præscriptio, præualuit impressio. Tamen ordinationem meam Occidentales Episcopi iudicio, Orientales etiam exemplo probarunt. Dist. 61 ... neophytus. 1. Tim. Et tamen neophytus prohibetur ordinari, ne extollatur superbia. Si dilatio ordinationi defuit, vis cogentis est: si non deest humilitas competens sacerdotio, vbi causa non hæret, vitium non imputatur. Quod si in aliis Ecclesiis tanta suppetit ordinandi sacerdotis consideratio, quanta cura expetitur in Vercellensi Ecclesia, vbi duo pariter exigi videntur ab Episcopo, monasterij continentia, & disciplina Ecclesiæ? E
Hæc enim primus in Occidentis partibus diuersa inter se Eusebius sanctæ memoriæ coniunxit, vt in ciuitate positus instituta monachorum teneret, & Ecclesiam regeret ieiunij sobrietate. Multum enim adiumenti accedit ad sacerdotis gratiam, si ad studium abstinentiæ, & ad normam integritatis iuuentutem adstringat, & versantes intra vrbem abdicet vsu vrbis & conuersatione. Hinc illi processerunt viri, Elias, Elisæus, Ioannes, qui pelliceis tunicis & caprinis exuuiis induti, inopes atque egentes, angustiis & doloribus afflicti, in solitudinibus errabant, inter alta & condensa montium, inuia rupium, speluncarum horrida, fouearum vadosa, quorum conuersatione dignus orbis terrarum non erat. Heb. 11 Hinc illi Daniel, Ananias, Azarias, Misael, Dan. 1. qui in aula regia pascebantur, ieiunio alebantur tanquam in desertis cibo aspero, potuque obuio. Meritoque regij seruuli regi præualuerunt, & captiuitatem decusso iugo contempserunt, potestates subegerunt, elementa vicerunt, naturam ignis extinxerunt, hebetarunt flammas, obtuderunt aciem gladij, strinxerunt leonum ora: & vbi infirmiores æstimabantur, ibi fortiores reperiebantur, non refugiebant F ludibria humana, qui cælestia sperabant præmia, non horrebant tenebras carceris, Dan. 3. Dan 14 quibus æterni luminis gratia refulgebat. Heb 11.

Hos secutus Eusebius sanctus exiuit de terra sua, & de cognatione sua, & domestico otio peregrinationem prætulit. Pro fide quoque exilij dura præoptauit atque elegit, Gen. 12. coniuncto sibi sanctæ memoriæ Dionysio, qui posthabuit Imperatoris amicitiam exilio voluntario. Itaque memorabiles viri circumdati armis, vallari exercitu cum raperentur de Ecclesia, maiore triumphabant de imperio, quia contumelia terrestri mercabantur mentis fortitudinem, regni potentiam: quibus militaris armorum strepitus extorquere non potuit fidem, subegerunt bestialis animi feritatem, quæ nocere sanctis nequiuit. Ira enim regis, ira leonis, vt in Prouerbiis habes. Pro 19. Confessus est victum se esse, qui rogabat vt mutarent sententiam. Sed illi validiorem calamum suum ferreis gladiis arbitrabantur. G Denique vulnerata est perfidia vt occideret, non est vulnerata sanctorum fides: non desiderarunt patrium sepulchrum, quibus reseruabatur cœleste domicilium. Errauerunt toto orbe, vt nihil habentes, & possidentes omnia. 2. Cor 6 Quocumque missi essent, locus deliciarum putabatur. Neque enim illis quidquam deerat, quibus fides locuples abundabat. Denique locupletabant alios, ipsi inopes ad sumptum, opimi ad gratiam: tentabantur, sed non mortificabantur, in ieiuniis, in laboribus, in custodiis, in vigiliis. Heb 11 Euaserunt de infirmitate fortes, non spectabant deliciarum illecebras, quos saginabat fames, non adurebat eos torrida æstas, quos refrigerebat æternæ spes gloriæ, non frangebant glacialis plagæ frigora, quibus feruenti spiritu ardebat deuotio, non verebantur vincula hominum, quos IESVS soluerat, non desiderabant redimi à morte, qui præsumebant, à Christo resuscitari. Denique sanctus Dionysius exegit votis vt in exilio vitam poneret, ne regressus confusa institutis & vsu infidelium studia plebis aut cleri inueniret, meruitque hanc gratiam, vt pacem Domini tranquillo affectu secum referret. Itaque vt Eusebius sanctus prior leuauit vexillum confessionis, ita beatus Dionysius in exilij locis propiori martyribus titulo vitam exhalauit. H Hæc igitur patientia in sancto Eusebio monasterij coaluit vsu, & durioris obseruationis consuetudine hausit laborum tolerantiam. Namque hæc duo in attentiore Christianorum deuotione præstantiora esse quis ambigat, clericorum officia, & monachorum instituta? Ista ad comitatem & mortalitatem disciplina, illa ad abstinentiam assuefacta atque patientiam. Hæc velut in quodam theatro, illa in secreto. Spectatur ista, illa absconditur. Ideo bonus athleta ait: *Spectaculum facti sumus mundo & Angelis.* 1 Cor. 4 1. Cor. 9 Eph. 6. Dignus sane qui spectaretur ab Angelis, cum luctaretur: vt ad Christi brauium perueniret, cum certaret vt in terris vitam Angelorum institueret, in cœlo nequitiam Angelorum refelleret. Colluctabatur enim nequitiis spiritalibus. Merito mundus eum spectabat, vt mun-

[A] dus imitaretur. Hæc ergo vita in stadio, illa in spelunca. Hæc aduersum confusionem sæculi, illa aduersus carnis appetentiam. Hæc subiiciens, illa refugiens corporis voluptates. Hæc gratior, illa tutior. Hæc seipsam regens, illa semetipsam coercens. Vtraque tamen se abnegans, vt fiat [Mat.16] Christi, quia perfectis dictum est: *Qui vult post me venire, abneget se ipsum sibi, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Sequitur ego Christum qui potest dicere: Viuo ego iam non ego, viuit vero in me Christus. [Gal. 2.] [Act.10] Negabat se Paulus, cum sciens quia vincula & tribulationes eum manerent, in Hierusalem voluntarius se offerret periculis, dicens: *Nec facio animam meam cariorem mihi dummodo consummem cursum meum, & ministerium verbi, quod accepi à Domino Iesu.* Denique circumstantibus plurimis plorantibus & obsecrantibus, non flexit animum, ita fides prompta dura sui censor est. [Gal. 6] Hæc ergo dimicat, illa vero se remouet. Hæc illecebras vincit, illa refugit. Huic mundus triumphatur, illi exultat. Huic mundus crucifigitur, vel ipsa mundo, illi ignoratur. Huic plura tentamenta, & ideo maior victoria: [5.Re 17] illi infrequentior lapsus, facilior custodia. Denique ipse [B] Elias, vt confirmaretur verbum oris eius, missus est à Do- [3.Re.19] mino, vt se ad torrentem absconderet Chorath. [Ibid.] Minabatur Achab, minabatur Iezabel, timuit Elias, & exurrexit, & in virtute escę intelligibilis quadraginta diebus ambulauit, & quadraginta noctibus vsque ad montem Horeb, & introiuit in speluncam, & requieuit ibi, & sic postea [Luc.3.] missus est vt vngeret reges. [Mar.6.] Duratus igitur ad patientiam est solitudinis incolatu, & tanquam pastus ad virtutis adi- [3 Re.17] palem agresti alimento processit fortior. Ioannes quoq; in deserto adoleuit, & constantiam illic prius exercuit, vt postea regem increparet.

Et quia de sancti Eliæ habitatione deserti, nomina locorum non otiosa quasi feriati præteriuimus, quid signi- [Ps. 103.] ficent repetendum videtur. Missus est Elias ad torrentem [3.Re.19] Chorath, ibi eum corui alebant, mane panem afferebant ad vesperam carnes. Non immerito mane panis afferebatur, quia confirmat cor hominis. Quo enim cibo nisi mystico aleretur Propheta? Ad vesperam caro ministrabatur. Intellige quæ legis, quia Chorath intellectus est, Ho- [C] reb omne cor, vel quasi cor dicitur, Bersabe quoque pu- [Ps. 15.] teus septimi, aut iuramenti Latina interpretatio est. Primum Elias in Bersabe est, concessit ad sanctæ legis mysteria, diuinique iuris Sacramenta. Postea ad torrentem mittitur, ad illum fluminis impetum qui lætificat ciuitatem Dei. Vtrumque aduertis vnius auctoris testamentum, vetus scriptura quasi puteus profunda atque obscurior: vnde cum labore haurias, non plenam, quia adhuc qui [Ioan. 4] impleret eam, non venerat. Denique postea ait: *Non veni* [Matt.5] *legem soluere, sed implere.* Ideo ad fluuium tra[illegible]re sanctus à [1 Re.17] Domino iubetur, quoniam qui de nouo testamento bi- [Ioan 7.] berit, non solum flumen est, sed etiam *flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*, flumina intellectus, flumina cognitionis, flumina spiritalia, quæ tamen perfidiæ aruerunt tempore ne sacrilegi biberent, potarent perfidi. Ibi Prophetam Domini agnoscebant corui, quem non agnoscebant Iu- [5.Re 17] dæi. [3.Re.19] Pascebant corui, quem genus regale illud & nobile [3. Re.17] persequebatur. Quæ est Iezabel quæ persequebatur, nisi [Ps 145.] synagoga, vane flues, vane abundans scripturis, quas neq; custodit, neque intelligit? Qui corui pascebant, nisi quo- [D] rum pulli eum vocant, *qui iumentis dat escam*, vt legimus, *pullis coruorum inuocantibus eum?* Sciebant illi corui quem pascerent qui iuxta intellectum erant, & ad illum cognitionis sacræ fluuium escam vehebant. Pascit Prophetam, qui intelligit, qui custodit quæ scripta sunt. Dat ei succum fides nostra, dat ei alimentum noster profectus: ille sensu nostro pascitur, in nostro sermo eius intellectu epulatur. Damus ei mane panem, qui in lumine Euangelij positi conferimus ei nostri firmamenta cordis. His alitur, his viget, his ieiuna diu replet ora, quibus Iudæorum perfidia nullum fidei cibum subministrat. Ieiunus est illis omnis sermo Propheticus, cuius adipem interiorem non vi- [3 Re.17] dent, excisus & tenuis, qui impinguare eorum fauces non [1 Cor.3.] potest. Fortasse ideo deferebant ad vesperam carnes, quasi fortiores cibos, quos infirmi ingenio Corinthij non poterant sumere, & ideo lacte potabantur Apostolico. Esca ergo fortior ad vesperam mundi huius deferebatur, [E] mane panis. Et ideo quia Dominus hanc ministrari mandauit alimoniam, bene illud propheticum dici ei hoc loco conuenit: Exitu & matutino & vespere delectaberis. [Ps. 64.] Et infra: *Parasti cibum illorum, quia ita est præparatio eius.* [Ibid.]

Sed satis de magistro dictum puto, nunc discipulorum vitam persequamur: quia in illam se laudem induerunt, hymnis dies ac noctes personant. Hæc nempe Angelorum militia est semper esse in Dei laudibus, orationibus conciliare crebris, atque exorare Dominum student, lectione vel operibus continuis mentem occupant, separati à cœtu mulierum, sibi ipsi inuicem tutam præbent custodiam. Qualis hæc vita, in qua nihil sit quod timeas, & quod imiteris, plurimum adest: ieiunij labor compensatur mētis placiditate, leuatur vsu, sustentatur otio, aut fallitur negotio, non oneratur mundi solicitudine, non occupatur alienis molestiis, non vrgetur vrbanis discursibus. Huic vel seruando vel edocendo muneri, aduertitis qualis adhibendus magister sit, quem reperire possumus si vestra vnanimitas aspiret, si vos donetis inuicem vobis, [F] si quis ab altero se læsum non putat. Non enim hæc sola [Col.3.] est forma iustitiæ, vt non lædas eum qui te non læserit, sed [Rom 12] etiam illa, vt etiam ei remittas qui te læserit. Lædimur plerumque fraude alterius, dolo proximi. Nunquid hoc virtutis putamus, vt dolum dolo vlciscamur, fraudem referamus fraudibus? Etenim si iustitia virtus est, crimine debet vacare, nec improbitatem improbitate refellere. Quæ enim virtus, hoc à te fieri, quod in altero ipse punias Contagio ista improbitatis, nō vltio est. Nihil autē interest cui malefacias, vtrū iusto, an iniusto, cū te malefacere non oporteat. Neque distat quomodo malignus sis, vtrū iusto vindicandi studio, an voto nocendi, cum malignitas in vtroque genere non careat reprehensione. Nam mali- [Ps. 36.] gnum esse, ab iniusto nihil distat: ideoque dictum est: No- [Ps. 25.] li malignus esse inter malignantes, neque æmulatus fueris facientes iniquitatem. Et supra idem: Odio habui congregationem malignantium, Omnes vtique complexus est, nullum excepit: malignitatem tenuit, non causam in- [G] terrogauit. Quæ autem melior forma quam iustitiæ diuinæ? Dicit enim Dei filius: *Diligite inimicos vestros.* [Mat 5.] Et iterum [Ibid.] dicit: *Orate pro persequentibus & calumniantibus vos.* Eousque [Deu. 32] perfectis studium adimit vltionis, vt lædentium charita- [Mat.5] tem imperet. Et quoniam in veteri scriptura dixit: *Mihi vindicta, ego retribuam*, in Euangelio ait orandum pro iis qui læserint, ne in eos vindicet, qui vindicandum promisit. Vult enim ex tua dimittere voluntate, in quo ex sua conuenitur promissione, Quod si vindictam requiris, habes quia iniustus amplius suis punitur opinionibus quam iudiciariis seueritatibus.

Et quoniam nemo potest esse sine aliquibus aduersis, [Eccl 32] id agamus, ne nobis nostro iudicio aduersa accidant. [Rom.12] Nemo enim grauius alieno condemnari potest iudicio, quam insipiens suo, qui sibi est auctor malorum. Vnde molesta & plena contentionis declinemus negotia, quæ neque fructum habent, & impedimentum afferunt. [Col.3.] Quanquam id agere debemus, ne nos arbitrij nostri pœ- [Iacob.2] niteat, aut facti. [Pro 17.] Prudentis est enim prospicere ne frequenter eum pœniteat sui. Nunquam autem pœnitere, solius est Dei. Quis vero iustitiæ fructus, nisi mentis [H] tranquillitas? Aut quid est iuste viuere, nisi cum tranquillitate viuere? Qualis forma fuerit domini, talis totius do- [1. Pet.1.] mus est status. [Leu 20] Quod si domui quæruntur ista, quanto magis in Ecclesia, vbi & diues & pauper, seruus & liber, Græcus & Scyta, honoratus & plebeius, omnes in Christo vnum sumus? Nemo præsumat, quia diues est, plus sibi deferendum. [1. Pet.1.] Ille est diues in Ecclesia, qui pauperi non sibi diues est. In Ecclesia quidem fidelis diues est. Fideli enim totus mundus diuitiarum est. Quid mirum si mundum fidelis possidet, qui possidet Christi hereditatem, quæ pretiosior est mundo? Sanguine pretioso redempti estis: omnibus vtique non solis pecuniosis di- [Ibid.] ctum est. Sed vultis diuites esse: Sequimini dicentem: [Rom.8.] *Sancti in omni conuersatione estote.* Non diuitibus dicit, sed omnibus, quia sine discrimine personarum iudicat, vt bonus testis eius Apostolus dicit: Et ideo non in

remis-

A remissione, non in fastidio, non in exaltatione cordis, sed
in timore, inquit, hoc incolatus vestri tempore conuersa-
mini. Tempus accepistis hac in terra, non perpetuitatem,
Ps 33. ipsi tempore vtamini, qui sciatis vos migraturos. Nolite
1. Cor 8. in diuitiis confidere, quia omnia illa hic relinquuntur: so-
Mat 10 la vos comitabitur fides. Erit sane etiam iustitia comes, si
Act 3. fides præuia sit. Quid vos palpant diuitiæ? *Non auro vel ar-
gento*, non possessionibus, non sericis vestibus de vana ve-
stra conuersatione *redempti estis, sed pretioso sanguine Christi
Iesu.* Ille ergo diues est, qui fuerit heres Dei, Christi cohe-
res. Noli pauperem contemnere, ille te diuitem fecit.
Noli egentem fastidere. Iste pauper clamauit, & Domi-
nus exaudiuit eum. Noli inopem refutare. Et Christus
Phil. 2. propter te pauper factus est, quum esset diues, vt te ino-
pia sua diuitem faceret. Noli quasi diues te attollere. Sine
pecunia misit Apostolos suos. Denique primus eorum
dixit: *Argentum & aurum non habeo.* Gloriatur in pauperta-
te, quasi refugiat contaminationem. *Argentum*, inquit, *&
aurum non habeo.* Aurum & argentum nescit ordine, qui
Esa 35. nescit vsu. *Argentum, & aurũ non habeo*, sed fidem habeo. Sa-
Heb. 12 tis diues sum in nomine Iesu, quod super omne nomen
Mat 5. est. Argentum non habeo, sed nec requiro. Aurum non
B
Prou 13 habeo, sed nec desidero: sed habeo quod vos diuites non
habetis, habeo quod pluris esse etiam vos arbitremini.
Dono pauperibus, vt in nomine Iesu dicam: *Conualescite
manus remissæ, & genua dissoluta.* Sed vultis diuites esse? esto-
te pauperes. Tunc eritis per omnia diuites, si fueritis pau-
peres spiritu. Non census diuitem, sed animus facit.

Sunt qui se humiliant in multis diuitiis, & recte ac pru-
denter. Satis enim diues omnibus naturæ lex est, cui cito
inuenias quod abundet. Cupiditatibus autem, omnis di-
uitiarum abundantia, inopia est. Denique nemo pauper
nascitur, sed fit. Non ergo naturæ paupertas, sed opinio-
nis est: ideoque cito inuenitur diues naturæ, difficile cu-
piditati. Etenim quo plus vnusquisque acquisierit, plus si-
tit, & quasi quadam inardescit ebrietate cupiditatum sua-
rum. Quid quasi necessarium quæritis cumulum diuitia-
rum. Nihil tam necessarium, quam cognoscere quid non
C sit necessarium. Quid in carnem retorquetis excusatio-
nem? Non corporis venter insatiabilem, sed mentis aua-
ritia facit. Numquid caro spem futuri abstulit? Numquid
caro spiritalis gratiæ suauitatem ademit? Numquid caro
fidem impediuit? Numquid caro aliquid tanquam furio-
sis dominis, vanis opinionibus adiudicauit? Plus amat ca-
ro moderatam frugalitatem, qua exuitur onere, induitur
salubritate, qua sollicitudinem deponit, adsumit tranquil-
litatem. Sed nec ipsæ diuitiæ vituperabiles. Denique re-
demptio animæ viri, diuitiæ eius: quoniam qui pauperi
Prou 13 donat, redimit animam suam. Est ergo & his materialibus
diuitiis virtuti locus. Quasi gubernatores estis in magno
mari. Si quis bene gubernat suum nauigium, cito transit
fretum, vt perueniat ad portum. Qui autem nescit regere
Prou. 10 suum censum, onere suo mergitur. Ideo scriptum est: *Pos-
Heb. 12 sessio diuitum, ciuitas firma.* Quæ est ista, nisi Hierusalem quæ
in cœlo est, in qua regnum Dei? Bona hæc possessio, quæ
fructus perpetuos facit. Bona possessio, quæ non hic re-
linquitur, sed illic possidetur. In hac possessione qui fue-
rit dicit: *Portio mea Dominus.* Non dicit, Portio mea ab illis
vsque ad illos porrecta & diffusa terminos. Non dicit,
D Portio mea inter illos vicinos: nisi forte inter Apostolos,
Ps. 118. inter Prophetas, inter sanctos Dei, hæc est enim iusti por-
Sap 5. tio. Non dicit, Portio mea in pratis, non in siluis, non in
campis nisi forte in campis siluæ, in quibus inuenitur Ec-
clesia, de qua scriptum est: *Inuenimus eam in campis siluæ.* Nõ
dicit, Portio mea greges equorum. Mendax enim equus
Ps. 132. ad salutem. Non dicit, Portio mea armenta boum, asini,
Ps. 32. Esa. 1. oues: nisi forte inter illa se numerat armẽta quæ agnoscũt
Hier 12 possessorem suum, & in illa asina vult consortium habere
Esa. 53. quæ non refugit præsepe Christi. Et illa ouis sibi portio
est, quæ ad immolandum ducta est, & ille agnus coram
tondente se sine voce, qui non aperuit os suum, cuius in
Ps. 118. humilitate iudicium exaltatum est. Bene ait: *Coram ton-
dente*, qui superflua, non propria in illa deposuit cruce: qui
corpus exuit, non diuinitatem amisit. Non quicumque
ergo dicit, *Portio mea Dominus.* Non auarus dicit, quia ve-
nit auaritia, & dicit: Mea portio es, ego te subditum ha- E
bui, mihi seruisti, mihi te in illo auro vendidisti, mihi te in
illa possessione adiudicasti. Non dicit luxuriosus, *Portio
mea Christus*: quia venit luxuria, & dicit: Mea portio es, ego
te in illo mihi mancipaui conuiuio, illis te cepi epulatum
retibus, ego te addictum teneo gulæ tuæ chirographo. An
ignoras quia carius tibi fuit mensæ tuæ quam vitæ pretiũ?
Tuo te iudicio reuinco, nega si potes, sed negare non po-
tes. Denique nihil ad vitam reseruasti, totum ad mensam
expendisti. Non potes dicere adulter, *Portio mea Dominus*: Ioan 13
quia venit libido, & dicit: Ego sum tibi portio, mihi te in
illius adolescentulæ addixisti amore; illius nocte meretri-
cis in meas leges, in mea iura migrasti. Non dicit prodi-
tor, *Portio mea Christus*: quia statim irruit in eum nequitia
mali, & dicit: Fallit te Domine Iesu, meus est iste. Habe-
mus exemplum, quia *cum Iudas panem à Christo accepisset, im-
misit se in cor eius diabolus*, quasi possessionem suam vendicás
quasi portionis suæ ius retinens, quasi dicens: Non est Ibid.
tuus iste, sed meus: meus certe minister, tuus proditor,
meus plane iste est. Denique tecum recumbit, & mihi ser-
uit: tecum epulatur, & mecum pascitur: à te panem acce- F
pit, à me pecuniam: tecum bibit, & mihi tuum sanguinem
vendit. Quam vera diceret, probauit. Denique Christus Esa 45.
recessit ab eo, ipse quoque Iudas reliquit Iesum, sequutus Phil.
diabolum. Quam multos dominos habet qui vnum re-
fugerit. Sed nos non refugiamus. Quis refugiat eum
quem sequuntur alligati vinculis, sed vinculis voluntariis
quæ soluunt, non alligant, quibus vincti vinculis glorian-
tur, dicentes: Paulus vinctus Iesu Christi, & Timotheus?
Gloriosius ab hoc stringimur, quam ab aliis absoluimur
& relaxamur. Quis igitur fugiat pacem? Quis fugiat salu-
tem? quis fugiat misericordiam? quis fugiat redemptio-
nem?

Videtis filii quales euaserint qui hæc secuti sunt, quo-
modo operentur defuncti. Quarum virtutum laudem
miramur, earum studeamus adipisci industriam: & quas
prædicamus in aliis, eas in nobis taciti recognoscamus.
Nihil molliculum, nihil infractum ad laudem peruenit.
Regnum cœlorum cogitur, & cogentes diripiunt illud. Festinantes G
patres agnum manducabant. Festina est fides, alacris de- Mat 11
uotio, spes impigra contradictiones animi non amat, sed Exo 12
traductionem ab infructuoso otio ad fructum laborum.
Quid in crastinum differes? Potes & hodiernum diem
lucrari. Cauendum est enim ne & illum non teneas, &
hunc amittas. Non exiguum detrimentum est vel horæ
vnius. Et vna hora, totius vitæ portio est. Sunt iuuenes
qui cito volunt ad senectutem peruenire, ne subiaceant
diutius seniorum arbitrio: sunt etiam senes qui velint
si possint ad iuuentutem redire. Quorum studium neu- Sap 4.
trum probo: quia iuuenes fastidiosi præsentium, quasi in-
grati, mutationem viuendi requirunt, senes dilationem,
cum possit & iuuenta senescere moribus, & senectus vi-
rere operibus. Neque enim emendationem morum ma-
gis ætas affert quam disciplina. Quanto ergo magis nos
oportet spem attollere ad regnum Dei, vbi vitæ nouitas,
vbi gratiæ erit non ætatis commutatio? Non otio, non
somno merces paratur. Nullum opus dormientis est, nul- Gen. 25
lus fructus otii, imo magis dispendium. Otiosus Esau Gen. 27
amisit primatus benedictionem, quia maluit cibum acci-
pere quam quærere. Laboriosus Iacob apud vtrumque H
parentem inuenit gratiam. Et tamen cum superior esset
Iacob virtute & gratia, cessit tamen fratris indignationi,
qui sibi prælatum fratrem iuniorem dolebat. Ideo scri-
ptum est: *Date locum iræ*, ne alterius indignatio te quoque Rom. 12
in peccatum trahat, dum vis resistere, dum vis vindicari.
Potes & ab illo à te remouere culpam, si cedendum pu-
tes. Imitare Patriarcham, qui de consilio matris longin- Gen. 27
qua petiit. Et cuius matris? Rebeccæ vtique, hoc est pa-
tientiæ. Cuius enim nisi patientiæ hoc consilium esse po-
terat? Amabat mater contra affectum pii amoris dimitti
filium. Maluit enim sibi eum exulare quam Deo. Et ideo
quia bona mater vtique detulit, iuniori tamen filio bene-
dictionem quam conseruare poterat, dedit. Non enim fi-
lium filio, sed impigrum otioso prætulit, fidelem infido.
Sed etiam filio ipsi seniori non parum contulit amandan-

A do minorem filium,ne parricidium faceret. Itaque quo-
niam ob pietatem non propter improbitatem exulabat à
parentibus,loquebatur cum Deo,augebatur censu, libe-
Gen. 18 ris,gratia. Neque his tamen elatus est cum fratri occurre-
Gen. 30 ret, sed humiliatus adorauit, non vtique illum immitem,
Gen. 33 illum furibundum, illum degenerem, sed eum quem in
fratre considerabat,ideoque adorauit septies numero sci-
licet remissionis, quia non hominem adorabat, sed Deũ,
quem in carne hominis esse venturum præuidebat spiri-
tu,vt tolleret peccatum mundi. Quod tibi ex Petri respõ-
Ioan. 1 Mat. 18 sione aperitur mysterium, dicente eo : *Si peccauerit in me*
Leu. 25 *frater meus, quotiens remittam ei? Vsque septies?* Vides quoniam
Gen. 33 peccatorum remissio, typus erat illius magni sabbati, il-
lius quietis perpetuæ gratiæ, & ideo contemplatione do-
natur, Sed quid sibi vult quod & vxores, & filios, & om-
nes disposuit suos, & præcepit vt ipsi adorarent super ter-
ram? Non vtique vt elementum quod plerumque reple-
tur sanguine, in quo officina est scelerum, aut vastis ple-
rumque horret cautibus,aut præruptis rupibus,aut steri-
B li & ieiuno solo,sed vt carnem præsidio nobis futuram. Et
fortasse hoc illud est mysterium quod te docuit Dominus
Mat. 18 dicens: *Non solum septies, sed & septuagies septies.* Et vos igitur
Col. 3. donate iniurias vestras, vt sitis filij Iacob. Nolite exaspe-
Ps. 108. rari sicut Esau. Imitamini S. Dauid, qui tamquam bonus
magister reliquit nobis quod imitemur dicens : *Pro eo vt*
diligerent me detrahebant mihi, ego autem orabam, & cum ma-
Ibid. lediceretur,orabat. Bonum scutum oratio,qua contume-
lia excluditur, maledictum repellitur, & in ipsos qui ma-
ledixerunt,frequenter retorquetur,vt suo telo vulneren-
tur. *Maledicent*, inquit, *& tu benedices.* Ambienda hominum
maledictio,quæ acquirit Dominicam benedictionem.

Heb. 13 Quod superest charissimi,considerate quia Iesus extra
portam passus est, & vos egredimini de hac terrena ciui-
Phil. 3 tate, quia ciuitas vestra superior est Hierusalem : ibi con-
uersamini,vt dicatis: *Nostra autem conuersatio in cœlis est.* Ideo
Iesus exiuit de ciuitate,vt vos exeuntes de hoc mundo su-
Ioan. 19 pra mundum sitis. Moyses solus qui Deum videbat,extra
Nu. 12. castra habebat tabernaculum quando loquebatur cum
Exo. 33 Deo: & hostiarum quæ pro peccato fiebant sanguis qui-
Exo. 29 C dem altaribus inferebatur , corpora autem extra castra
comburebantur, quia nemo intra mundi huius vitia po-
situs peccatũ deponit, nec sanguis eius acceptus est Deo,
Gen. 18. nisi de corporis eius exeat inquinamento. Hospitalitatẽ
Gen. 19 diligite, per quam S. Abraham inuenit gratiam, Christum
Iosue 2. hospitio suscepit, filium Sara meruit effœta iam senectu-
re. Lot quoque Sodomitani excidij euasit ignem, & tu
potes suscipere Angelos, si aduenientibus hospitium tuũ
Eccl 7. offeras. Quid de Rahab dicam, quæ hoc munere inuenit
salutem? Compatimini iis qui alligati tenentur vinculis,
tãquam simul alligati. Consolamini in luctu positos. Me-
lius est enim ire in domum luctus, quam in domum gau-
dij. Illinc officij meritum boni, hinc vitium lapsus refer-
tur. Postremo illinc mercedem speras, hic recepisti. Sen-
tite de laborantibus tamquam simul laborantes. Mulier
viro deferat, non seruiat: regendam se præbeat, non coer-
cendam. Indigna est coniugio, quæ digna est iurgio. Vir
D quoque vxorem tanquam gubernator dirigat, tanquam
consortem vitæ honoret, participet vt cohæredi gratiæ,
Matres ablactate filios, diligite eos, & orate pro iis vt lon-
gæui super terram sint: non in terra, sed super terram. Ni- E
hil enim longæuum in hac terra, & quod est diu, breue est Mat 10
& magis lubricum. Monete eos vt magis crucem Domi- Ioa. 19.
ni tollant, quam hanc vitam diligant. Maria mater Domi- Mat. 27
ni ante crucem filij stabat. Nullus me hoc docuit, nisi san- Luc. 23.
ctus Ioannes Euangelista. Mundum alij concussum in
passione Domini conscripserunt, cœlum tenebris obdu-
ctum, refugisse solem, in paradisum latronem, sed post
piam confessionem, receptum: Ioannes docuit, quod alij
nõ docuerunt quemadmodum in cruce positus matrem
appellauerit, pluris putans quod victor suppliciorum pie-
tatis officia matrem exhibebat, quam quod regnum cœ-
leste donabat. Nam si religiosum est quod latroni dona- Ioã. 19.
tur venia, multo vberioris pietatis est quod à filio mater
tanto affectu honoratur. *Ecce*, inquit, *filius tuus : Ecce mater*
tua. Testabatur de cruce Christus, & inter matrem atque
discipulum diuidebat pietatis officia. Condebat Domi-
nus non solum publicum , sed etiam domesticum testa-
mentum, & hoc eius testamentum signabat Ioannes, di-
gnus tanto testatore testis. Bonum testamentum non pe- F
cuniæ, sed vitæ æternæ: quod non atramento scriptum est,
sed spiritu Dei viui, qui ait: *lingua in ea calamus scribæ velociter*
scribentis. Sed nec Maria minor quam matrem Christi de- 2. Cor. 3
cebat. Fugientibus Apostolis ante crucem stabat, & piis Ps. 44.
spectabat oculis filij vulnera, quia expectabat non pigno- Matt. 26.
ris mortem, sed mundi salutem. Aut fortasse quia cogno- Ioã. 19
uerat per filij mortem mundi redemptionem aula regalis
etiam sua morte putabat se aliquid publico addituram
muneri. Sed Iesus non egebat adiutore ad redemptionem
omnium, qui omnes sine adiutore seruauit. Vnde & dicit:
Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Suscepit Ps. 87.
quidem affectum parentis, sed non quæsiuit alterius au-
xilium. Hanc imitamini matres sanctæ, quæ in vnico filio
dilectissimo tantum maternæ virtutis exemplum edidit.
Neque enim vos dulciores liberos habetis, neque illud 1. Pet. 2
virgo quærebat solatium, quod alium posset generare fi-
lium; Domini seruis imperare non quasi conditione sub-
ditis; sed ita vt naturæ eiusdem cuius vos estis, consortes
esse vos memineritis. *Serui quoque dominis seruite cum volun-*
tate: etenim vnusquisque quod natus est, patienter debet G
suscipere. Nec solum bonis, sed etiam asperioribus obe- Ibid.
dite dominis. Nam quæ est vestræ seruitutis gratia, si bo-
nis seruiatis sedulo? Sed si etiam asperos promereamini.
Nam liberi quoque nullam habent mercedem, si peccan-
tes puniantur à iudicibus : sed illa merces est si etiam non
peccantes. Et vos ergo contemplatione Domini Iesu et-
iam si difficilibus seruiatis dominis cum patientia, merce-
dem habebitis. Siquidem ipse Dominus iustus ab iniustis
passus est, & patientia mirabili peccata nostra suæ affixit
cruci, vt qui illum imitatus fuerit, peccata sua sanguine
suo diluat. Ad summam, conuertimi omnes ad Dominũ
Iesum. Sit in nobis vitæ huius delectatio in bona consciẽ-
tia, patientia mortis cum spe immortalitatis, confirmatio
resurrectionis cum Christi gratia, veritas cum simplicita-
te, fides cum confidentia, abstinentia cum sanctitate, in-
dustria cum sobrietate, conuersatio cum modestia, erudi-
tio sine vanitate, sobrietas doctrinæ, fidelis sine hæ- H
resis temulentia. Gratia Domini Iesu cum o-
mnibus vobis, Amen.

S. AMBROSII EPISTOLARVM LIBRI TERTII FINIS.

SAN-

SANCTI AMBROSII
EPISCOPI MEDIOLANENSIS EPISTOLARVM
LIBER QVARTVS.

In quo de moribus, vita, & conuersatione Christianorum professioni consona, & de solitudine, virginitate, & aliis virtutibus ad perfectionis statum tendentibus agitur.

Bellicium graui iactatum ægritudine dum in infidelitate maneret, vbi vero in Dominum Iesum credidit, conualescentem, vt alia percipiat Sacramenta, quo sanior fiat, efficaciter monet, asserens hanc Dei visitationem fuisse. Epistola.

Ambrosius Bellicio.

A Epist. XXVI. IActatum te graui ægritudine significasti mihi, credidisse in Dominum Iesum, & iam cœpisse reualescere. Ad salutem igitur ea infirmitas fuit, plus aculei quam periculi ferens, quia diu promissũ remordebas. Hoc est quod
Deu. 32 ait: *Percutiam & sanabo.* Percussit infirmitate, sanauit fide.
Vidit enim interiorem affectum tuum non vacuum piæ
cupiditatis, sed excuti dilationibus. Et ideo admonere
maluit, ita vt salutem non læderet, deuotionem excitaret.
Quomodo enim saluti noceret qui solet dicere, vt legi-
Mat. 8. mus in Euangelio: *Ego veniam, & curabo eum?* Ergo & cum à
tuis inuitaretur vt inuiseret domum tuam, sine dubio di-
xit: *Ego veniam, & curabo eum.* Et si non audisti eum, ille ta-
men quasi Deus insensibiliter locutus est: & si non vidisti
B eum, ille tamen quod te incorporaliter inuiserit, dubitari
non potest. Sed vidisti eum, qui credidisti ei: vidisti eum:
quia recepisti eum hospitio tuæ mentis: vidisti eum spiri-
tu, vidisti eum oculis interioribus. Tene ergo hospitem
nouum diu expectatum, sed sero susceptum, in quo & vi-
Act. 17 uimus, & sumus & mouemur. Gustasti igitur fidei prima
Deu. 15 exordia, non fiat verbum occultum in corde tuo. Hæc o-
mnis gratia est, hoc omne munus. Nemo enim penetra-
lia domus de ingressu æstimat: siquidem omnis fructus in
interioribus est. Neque enim sapientis est à fenestra respi-
cere in domum, & stultitia hominis audire per ostium. A-
lia sunt sacramentorum perfectiorum mysteria, quæ *ocu-
lus non vidit, nec auris audiuit, quæ præparauit Deus diligentibus eũ*,
vt dixit scriptura. Alia sunt illa quæ de gloria futura annũ-
tiarunt Prophetæ, quibus reuelatum est, & euangeliza-
runt sancti spiritu Dei misso de cœlo, in quæ concupiscũt
C & angeli videre, vt ait Apostolus Petrus. Alia sunt illa, in
1. Cor. 2 quibus est mundi redemptio, peccatorum remissio, gra-
Esa. 64 tiarum diuisio, sacramentorum participatio: quæ cum ac-
1. Pet. 1. ceperis, tunc mirabere tantum donatum esse homini, vt
Exo. 17. illud manna quod miramur fluxisse de cœlo Iudæis: nec
tantæ operationis iudices ad salutem fuisse. Illud enim
quicumque acceperunt in deserto mortui sunt, præter
Nu. 32. IESVM Naue, & Caleb: hoc Sacramentum quicumque
Ioan. 6. gustauerit, non morietur in æternum. Sanet te Dominus
IESVS. Vale.

Simpliciano monacho, qui postea ei in Episcopatu successit, quæ sint Christianæ diuitiæ, & quod verum est paradoxum, vt solus sapiens sit vere diues, ostendit. Epistola.

Ambrosius Simpliciano.

Epist. XVII VIdebamur proxime in disceptationes incidisse Phi-
losophiæ, cum de Apostoli Pauli epistola sumentes
exordium tractaremus quod omnis sapiens liber. Verum D
postea cum Petri Apostoli Epistolam legerem aduerti 1 Cor. 7
quod omnis sapiens etiam diues: nec sexum exceperit, Sap. 18.
qui feminas ornatum omnem non in pretiosis monili- 2. par. 28. in
bus, sed in bonis moribus habere scripserit. Quarum non marr.
sit, inquit, extrinsecus capillorum implicatio, aut auri cir- Ps. 104.
cumpositio, aut habitus vestimentorum ornamentum, Cicero
sed ille absconditur cordis homo. Duo sunt igitur, & esse in Pa-
hominem in homine, & illum esse diuitem, qui sibi nul- radoxo 6.
larum diuitiarum vsum requirat; pulchre autem cordis 1. Pet. 3.
hominem dixit, eo quod totus sapientiæ sis absconditus,
sicut ipsa sapientia quæ non videtur, sed intelligitur. Ne-
mo ante Petrum tali expressione vsus est, vt diceret cor-
dis hominem. Exterior enim homo plurima in se mem- Ibid.
bra habet: interior autem cordis homo totus sapientiæ
est, plenus gratiæ, plenus decoris. In incorruptione, in- E
quit, quieti & modesti spiritus, qui est ante Deum diues.
Et vere diues, qui in conspectu Dei potest diues videri, in
cuius conspectu terra exigua, mundus ipse angustus est;
sed solum illum Deus diuitem nouit, qui sit diues æter-
nitati, qui non opum, sed virtutum fructus recondat.
Quis autem ante Deum diues, nisi quietus & modestus
Spiritus, qui nunquam corrumpitur? Nonne tibi videtur
diues, qui habet pacem animi, tranquillitatem quietis, vt
nihil concupiscat, nullis exagitetur cupiditatum procel-
lis, nec vetera fastidiat, & noua quærat, & semper deside-
rando, fiat in summis diuitiis inops? Ea est pax vere diues, Phil. 4
quæ superat omnem mentem. Diues pax, diues modestia, Pro. 15.
diues fides (Fideli enim totus mundus possessio est) diues 2 Cor. 8.
simplicitas. Sunt enim & diuitiæ simplicitatis, quæ nihil
discutit, nihil contractum, nihil suspectum, aut fraudu- F
lentum putat, sed puro se fundit affectu. Diues bonitas: Iob 5.
quam si quis seruauerit, pascitur in diuitiis cælestis hære-
ditatis: & vt antiquioribus exemplis scripturæ vtamur,
Beatus, inquit, *vir, quem arguit Dominus.* Admonitionem
autem Dei ne recusaueris. In fame liberabit te à morte, in
prælio de manu ferri liberabit te à flagello linguæ te ab-
scondet. Feræ bestiæ pacificæ erunt tibi, & scies quod in 1. Pet. 2
pace erit domus tua. Mitigatis enim carnis huius passio- Iob 5
nibus, quæ militare aduersus animam solent, tabernacu- Ibid.
la tua sine perturbatione erunt, domus sine offensione, Ps. 36.
semen sine defectu, posteritas sicut odor agri pleni, se-
pultura sicut messis. Siquidem quando alij suum defe-
ctum arbitrantur, tunc aceruus tritici tui supernis matu-
rus inferetur apothecis. Merito iustus semper fœnerat,
iniquus indiget. Ille iustitias fœnerat mandato Dei pau-
peribus & egenis, at vero insipiens & quod putat se ha-
bere, nequaquam possidet. An putas illum possidere qui
thesauro suo die ac nocte incubans, auara & misera tor-

A quetur solicitudine? Ille vero eget, & si alij diues videtur, sibi pauper est, qui non vtitur eo quod habet, qui adhuc alia rapit, alia desiderat. Vbi enim nullus cupiditati modus, qui fructus diuitiarum? Nemo est diues, qui quod

Ps. 48. Gen. 5. Sap. 4. 4. Reg. 2. secum hinc auferre non potest. Quod enim hic relinquitur, non nostrum, sed alienum est. Diues Enoch, qui quod habuit secum transtulit, & omnem illum bonitatis suæ censum cœlestibus intulit receptaculis: qui ideo raptus est, ne cor eius malitia mutaret. Diues Elias, qui virtutum suarum thesauros curru igneo sublimis sedibus æthereis inuexit. Et tamen iste non mediocres diuitias heredi reliquit, quas ipse non amitteret. Quis hunc

3. Reg. 17. pauperem vel tunc dixerit, cum victus quotidiani indigens alimonia mitteretur ad viduam, vt pasceretur ab ea, quando ad eius vocem cœlum claudebatur & aperiebatur, quando ad eius verbum hydria farinæ & vas olei non

4. Reg. 1. 4. Reg. 2. 3. Reg. 21. deficiebat per triennium: sed abundabat, nec minuebatur vsu, sed replebatur? Quis illum pauperem dixerit, ad cuius voluntatem descendebat ignis, quem inuia flumina non concludebant, sed in suum fontem recurrebant,

B vt sicco Propheta transiret pede? Duos finitimos vetus historia describit, regem Achab, & pauperem Nabuthen: quem horum pauperiorem, quem ditiorem credimus? Alter regali fulcro diuitiarum præditus, inexplebilis insatiabilisque opibus suis exiguam pauperis vineam desiderauit. Alter despiciens animo βασιλείων τὰς πολυχρύσους τύχας, imperialesque gazas, suo erat con-

Iob 20. Pro. 11. Ps. 91. Ps. 143. Ps. 36. tentus palmite. Nonne videtur hic magis diues, hic magis rex, qui sibi abundabat, suas regebat cupiditates, vt nihil alienum concupisceret? Ille autem egentissimus, qui aurum suum vile, alienus palmes pretiosissimus æstimabatur? Sed qua ratione egentissimus cognosce. Quia diuitiæ iniuste congregatæ euomentur, radix autem iustorum manet, & vt palma floret. An non egentior paupere is qui tanquam vmbra præterit? Hodie impius exaltatur, etas non erit, nec inuenietur aliquis locus eius. Quid

Ps. 33. est itaque diuitem esse, nisi abundare? Quis autem abundat, qui sit animo contractior? Qui autem animo con-

C tractior, vtique angustior. Quæ igitur in angustiis a-

Matt. 5. Rom. 11. Ps. 118. Deu. 33. bundantia? Non ergo diues, qui non abundat. Vnde pulchre Dauid: Diuites, inquit, eguerunt & esurierunt, quoniam cum haberent scripturarum thesauros cœlestium, eguerunt qui non intellexerunt, & esurierunt qui nullum spiritalis gratiæ gustarunt cibum. Nihil igitur affectu sapientis ditius, nihil insipientis egentius. Nam cum regnum Dei pauperum sit, quid esse locupletius potest? Et ideo præclare Apostolus: *O altitudo*, inquit, *diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei*. Præclare etiam Dauid,

Ibid. 1. Pet. 3. qui in via testimoniorum cælestium quasi in omnibus diuitiis delectabatur. Expresse Moyses, qui ait: Nephthalim satietas accipientium. Nephthalim, abundantia significatur Latina interpretatione, vel dilatatio. Ibi ergo abundantia, vbi satietas. Vbi autem fames cupiditatum, vbi inexplebilis appetentia, ibi vtique paupertas. Sed quia vix vlla rei pecuniariæ vel mundi huius cupiditas satietatem habet, ideo addidit: Et replebitur benedictione. Secundum hæc Petrus Apostolus definiuit, non in auro & argento & indumentis feminarum

D esse ornamentum, sed in occulto cordis homine atque abscondito: vnde nulla se exuat cultum pietatis, ornatum gratiæ, vitæ æternæ hæreditatem. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Quæ sit Christianorum hæreditas edocet, & cur tanti æstimetur, vt pro ea plerique morti se offerant.
Epistola.

Ambrosius Horontiano.

Epist. XXVIII. NOn otiose quærendum putasti, quæ sit rei diuinæ hæreditas, & cur æstimetur tanti, vt propter eam plerique etiam mortem suam offerant. Verum si consideres quia & vsu humano hæreditatis pecuniariæ gratia facit vt venerabiliora fiant iura pietatis, quia hoc quoque plus defertur parentibus, ne læsa pietas patris vlciscatur se exheredatione vel abdicatione contumacis pignoris; mirari profecto desines quæ sit tanta diuinæ hæreditatis appetentia. Est autem hæreditas proposita Christia- E

Esa. 54. Gen. 21. Gal. 4. nis omnibus. Sic enim dicit Esaias: *Est hæreditas credentibus in Dominum*. Quæ speratur ex repromissione, non ex lege. Quod veteris testamenti exemplo probatur, dicente Sara: *Expelle ancillam, & filium eius. Non enim heres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac*. Filius Saræ Isaac, filius ancillæ Ismaël

Ibid. hi ante legem sunt. Ergo antiquior repromissio quam lex. Nos secundum Isaac filij per repromissionem, Iudæi secundum carnem filij ancillæ. Nobis mater libera, quæ non parturiebat, & postea ex repromissione effudit peperitque masculum: illis mater Agar, generans in seruitutem. Liber est cui gratia promittitur, seruus cui iugum legis imponitur. Prius ergo nobis repromissio quam illis lex, & secundum naturam antiquior liber-

Ps. 134. Eph. 6. 1. Cor. 7. tas quam seruitus. Libertas igitur ex repromissione, ex lege seruitus. Sed licet repromissio ipsa ante legem sit, vt diximus, ex repromissione autem libertas, in libertate charitas, secundum legem tamen est charitas, quæ

F Gal. 4. maior libertate est. Non ergo serui. Et quomodo scriptum est: *Laudate serui Dominum*? Quomodo ipse Apostolus ait: Sed vt serui CHRISTI facientes voluntatem Dei ex animo cum bona voluntate? Verum est & seruitus libera quæ est voluntaria, de qua Apostolus

Eph. 4. Gal. 5. ait: Qui liber vocatus est, seruus est CHRISTI. Hæc est seruitus ex animo, non ex necessitate. Itaque nos serui quidem sumus creatoris nostri, sed libertatem habemus quam per gratiam CHRISTI accepimus, gene-

Gen. 27. rati ex repromissione secundum fidem. Vnde quasi ex libera geniti, libertatis sacrificium deferamus signati in fronte, sicut liberos decet, vt non confundamur, sed gloriemur signati Spiritu, non carne. Quibus recte dicitur: *State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri*. Non dixit, nolite seruire, sed nolite iugo seruitutis contineri. Est enim grauius iugum seruitutis quam seruitus. Denique Isaac

Ibid. filio suo Esau petenti benedictionem ait: Ecce ab vbertate terræ erit tibi habitatio, & à rore cœli à summo, &

G super gladium tuum viues, & seruies fratri tuo. Erit autem cum deposueris & solueris iugum illius à collo tuo. Quomodo istud conuenit, vt seruiat cum soluerit iugum fratris à collo suo, nisi distantiam esse intelligamus seruitutis? Quæ igitur sit differentia, ipsa nobis exponat lectio. Bonus Isaac, & bonus nobis, qui secundum ipsum in libertatem nascimur: & bonus pater vtique filio. Denique quod vtrumque diligeret, circa alterum affectu pro-

Gal. 5. Deu. 30. Exo. 32. bauit, circa alterum benedictione. Seniori enim filio dixerat vt cibum deferret sibi, & acciperet benedictionem: sed dum ille moram facit, & cibum agrestem & forensem requirit, frater iunior domesticum detulit ex ouium grege. Bonus cibus omnium CHRISTVS est: bonus cibus est fides, suauis cibus misericordia, iucundus cibus gratia. Hos cibos epulatur populus Ecclesiæ. Bonus cibus spiritus Dei, bonus cibus peccatorum re-

Gen. 27. missio. At vero ille prædurus cibus rigor legis, terrorque pœnarum. Agrestis cibus obseruantia litteræ potius quam gratia indulgentiæ. Denique ille populus sub maledicto, nos in benedictione. Velox cibus fides. Pro-

H pe est enim verbum in ore tuo, & in corde tuo: tardior cibus legis. Denique dum lex expectatur populus errauit. Contulit igitur benedictionem pater impigro & fideli filio: sed quia bonus pater erat, seruauit & seniori filio benedictionem, vt eum seruum faceret fratris sui, non quo familiam suam degeneri vellet seruituti addicere, sed quia is qui regere se non potest & gubernare, seruire debet, & subditus esse prudentiori, vt eius regatur consilio, ne sua stultitia præcipitetur, & labatur temeritate. Pro benedictione igitur huiusmodi confertur seruitus. Denique inter bona annumeratur, in-

Ibid. ter collatam terræ vbertatem, & rorem cœli à summo. Sed quia dixerat, Super gladium tuum viues: ne ei fortitudinis aut potestatis noceret præsumptio, addidit: *Seruies fratri tuo*; vt & carnis fructus vberes, & diuinæ rorem adipiscaris gratiæ, & eum sequaris qui te suo gubernaculo regat. Sed tunc erit istud cum deposueris iu-

A gum eius à collo tuo, vt voluntariæ seruitutis mercedem habeas, non iniuriam subeas necessitatis. Inhonora enim huiusmodi seruitus, quæ necessitate cogitur: honorata autem quæ pietate defertur. Vnde Apostolus: *Si volens hoc ago, mercedem habeo: si inuitus, dispensatio mihi credita est.* Melius vtique mercerdis premium, quam dispensationis obsequium est. Nos igitur non contineamur seruitutis iugo, sed charitate spiritus seruiamus, quia dicit Apostolus: *Per charitatem spiritus seruiute inuicem.* Timor legis est, charitas Euangelii. Denique *initium sapientiæ timor Domini*: plenitudo autem legis charitas. Tamen & ipsa lex dicit: Et in hoc verbo omne mandatum instauratur, & in isto vno, inquit, sermone impletur: *Diliges proximum tuum.* Hoc est igitur quod proposuimus: quia etsi ex lege seruitus, tamen secundum legem libertas. Charitas enim libertatis, timor seruitutis est. Est igitur & charitas legis, & seruitus charitatis: sed lex charitatis prænuntia est, charitas Euangelii piæ seruitutis arbitra est. Non superflua itaque lex, quæ tamquam pædagogus prosequitur infirmiores. Infirmitatem dico morum non corporum. Infantes enim sunt qui fari verbum Dei nesciunt, qui eius B opera non recipiunt. Nam si ætas senectutis vita immaculata, vtique ætas adolescentiæ est vita maculosa. *Nõs uos* Ergo, id est lex pædagogus fuit, donec fides veniret.

Et quasi infirmi, inquit, custodiebamur à lege, conclusi in eam fidem quæ reuelanda foret. Postquam autem fides aduenit: non dicit Euangelium, sed fidem. Ea est enim sola fides, quæ est in Euangelio. Nam licet iustitia Dei in eo reuelatur, quæ est ex fide in fidem, tamen sic illa legis est fides, si ei accedat fidei plenitudo. Merito ergo fides ista quasi sola dicitur, quia illa sine hac fides non est, sed in hac confirmatur. Denique vbi hęc fides venit, plenitudo aduenit, aduenit filiorum adoptio, cessauit infirmitas, abiit infantia, in virum perfectum assurgimus, Christum induimus. Quomodo igitur infirmus & paruulus esse potest, in quo Christus est Dei virtus? Ergo ad perfectionem venimus, perfectionis præcepta accepimus. Audisti hodie lectum: Non possem ego à me facere quidquam: sicut audio, iudico. Audisti lectum: C Ego non accuso vos, ego non iudico, ego non accuso, Moyses vos accusat, in quem speratis. Audisti lectum: *Si ego testimonium perhibuero de me ipso, testimonium meum non est verum.* Didici qualis iudex, qualis testis esse debeam. Non enim quasi infirmus dicit: *Non possum ego à me facere quidquam.* sed infirmus ille qui sic intelligit. Nihil quidem sine patre facit filius, quia communis operatio, & vnitas potestatis est. Sed hoc loco quasi iudex loquitur, vt cognoscamus homines in iudicando; quod non ex voluntate nostra & potestate, sed ex æquitate debeamus formare sententiam. Constitue aliquem reum coargutum & conuictum criminis, non adstruentem defensionis genera, sed deprecantem & aduoluentem se ad genua iudicis: respondet ei iudex, *Non possum à me facere quidquam*; iustitia in iudicando, non potentia est. Ego non iudicio, sed facta tua de te iudicant. Ipsa te accusant, & ipsa condemnant. Leges te adiudicant, quas iudex non conuerto, sed custodio. Nihil ex me ego profeto, sed ex te forma iudicii in te procedit. Secundum quod audio, iudico, non secundum quod volo, & ideo iudicium meum verum est, quia D non voluntati indulgeo, sed æquitati. Consideremus itaque quæ sit iudicandi religio. Dominus cæli atque terrarum, iudex omnium dicit: *Non possum à me facere quidquam: sicut audio, iudico.* & homo dicit Domino suo: *Nescis quoniam potestatem habeo dimittere te, & potestatem habeo crucifigere te?* Quare Dominus non potest? *Quia iudicium,* inquit, *meum iustum est. Non enim quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me*: id est, non voluntatem hominis, quem videtis: non arbitrium hominis, quem vos hominem tantummodo iudicatis: non voluntatem carnis, quia *spiritus promptus, caro autem infirma*: sed voluntatem diuinam, quæ auctor legis, arbitraque iudicii est. Similiter & testis verus est, qui non sibi, sed alii fert testimonium. Scriptum est enim: *Laudet te proximus tuus, & non os tuum.* Pulchre autem dicitur Iudæis mystice. *Ego vos non iudico,* id est, ego vniuersorum redemptio, ego peccatorum re- E missio vos non iudico, quia me non recepistis. Non iudico, qui libenter indulgeo. Ego non iudico, qui sanguine meo redimo peccatores. Ego non iudico, qui deleo iniquitates, & memor non ero. Ego non iudico, qui malo vitam quam mortem peccatoris. Ego non iudico, quia non damno, sed iustifico confitentes. Moyses vos accusat, ille vos arguit, in quem speratis: ille accusat vos, quia iudicandi non habet potestatem, quæ eius debetur auctori. Ille ergo in quem speratis, accusat: iste in quem sperare noluistis, absoluit. Magna Iudæorum imprudentia. Merito accusantur in criminibus suis, quia accusatorem elegerunt, & bonum iudicem refutarunt. Ideoque deest illis absolutio, pœna non deest. Recte ergo fili à lege cœpisti, in Euangelio confirmatus es à fide in fidem, sicut scriptum est: *Iustus enim ex fide viuit.* Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Floriano adolescenti lapso & reuertenti, poscenti autem, vt via qua alienus à peccato, tutiòr ad salutem progredi valeat, ei ostendatur, disciplinam conuersationemque Christiano consonam vt cælum consequi posit, fuse describit. Epistola.

F

Ambrosius episcopus Floriano.

Dilecte fili dilige lachrymas, noli differre eas. Tãtum promptus esto ad lamenta, quantum fuisti promptus ad culpam. Nulla res de peccato te securũ faciat; si nõ potes iram vitare, saltem tempera. Magna gloria est, si cui potuisti nocere, parcas. Peccanti in te non retribuas secundum culpam, sciens quod in te venturum est iudicium. Nam non habebis indulgentiam, nisi alteri donaueris. Odium enim hominem separat à regno, à cælo subtrahit, à paradiso deiicit. In omnibus actibus tuis imitare bonos, æmulare sanctos, habeto ante oculos exempla sanctorum: bonos tibi adiunge, quia si socius fueris conuersationis, eris & virtutis. Periculosum est cum his qui male viuunt sociari. Melius est ergo habere odium malorum, quam cõuersationem. Vanus sermo cito polluit mẽtem, & facile agitur quod libenter auditur. Hoc proferatur G ex labiis, quod aures non polluat audientis. Mentem hominis lingua pandit, & qualis sermo ostenditur, talis animus comprobatur. *Ex abundantia enim cordis os loquitur*, vt scriptum est. Retine verbum quod non ædificat audientes, quia qui otiosum verbum non reprimit, cito ad noxiam trahit. De malo alieno os tuum non coinquines, nunquam detrahas peccanti, sed condole. Quod in aliis detrahis, in te potius pertimesce. Nunquam profecto detrahes, si te ipsum bene perspexeris. Tantum cura corrigere vitam tuam, quantum prospicis alienam. Per nullam fallaciam vitam alicuius defendas. Nec plaga, nec mors te terrebit, si bene & pie vixeris. Curiositas periculosa præsumptio est. Plus dilige audire, quam dicere; plus auscultare, quam loqui. Quo obtemperat in malo, similis est ei qui facit malum. Facientem & obsequentem par pœnitentia constringit. Quidquid boni cum discretione egeris, virtus est, virtus vero indiscreta pro vitio habetur. Testimonium tuum nulli noceat: sermo tuus non sit reprehensibilis, sed ab omnibus sit acceptus atque laudabilis. H Nullis personæ affectu à recto iudicio deflectaris. An diues, an pauper sit causam respice, non personam. Iustitiam pro sola æterna retributione distribue. Qui enim præsentia dona affectat, futuram gloriam non quærit, vel sperat. In iudicio numquam misericordiam deseras. Impia iustitia est humanæ fragilitati non ignoscete. Nullum ante iudicium condemnes. Nullum iudices suscipicionis arbitrio. Caue honores quos tenere sine culpa non potes. Sublimitas honorum sine onere peccati vix tenetur: ideo dicit Apostolus: *Nec quærentes ab hominibus gloriam.* In maiori enim gradu maior interdum culpa est. Qui minor est, veniæ proximus est. Nullus sine peccati periculo terrenas res administrat: valde rarum est, vt qui diuitias possident, ad requiem tendant. Vnde scriptum est: *Amen dico vobis quod diues difficile intrabit in regnum cælorum.*

A *rum.* Qui curis terrenis se implicat, ab eo te separa. Nemo
potest amplecti Dei gratiam simul & sæculi. Difficile est
cælestibus & terrenis curis simul insistere: difficile est
Deum simul & mundum diligere. Toto animo odi & dã-
na quod diligit mundus. Tamquam mortuus à labe & af-
fectu illius te separa: sicut sepultus nil habeas curam de
sæculo, tanquam defunctus omni terreno te abdica ne-
gorio. Contemne viuens quæ post mortem habere non
1. Tim 6. poteris. Omnibus te tribue: non eligas cui miserearis, ne
forte præferas illum qui meretur accipere. Incertum est
enim pro quo placeas magis Deo. Non auferas vni vnde
tribuas alteri, ne alieno spolio misericordem te ostendas.
Condemnat miseratio ista, non proficit. Bonum quod fa-
cis, misericordiæ non iactantiæ causa facias. Si enim hic
laus quæritur, in cælo remuneratio amittitur. De his dici-
Mat. 5. Mat. 6 tur, *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Iustis in cœlo,
Mat. 5. non in terra merces promittitur. Lege quod scripse-
rim, & vide ne quod legendo miraris, viuendo con-
temnas. Vale, & nos dilige, quia te vt filium nos diligi-
B mus.

Sabino episcopo Placentino, Paulini Aquitani institutum, qui venditis facultatibus relictoque sæculo in partes vrbis Nolanæ secesserit, vitamque solitariam elegerit, pluribus rationibus commendat, ostendens gloriosum esse pro Christo humilem fieri. Epistola.

Ambrosius Sabino episcopo.

Epist. XXX. PAulinum splendore generis in patribus Aquitaniæ
nulli secundum, venditis facultatibus tam suis quam
etiam coniugalibus, in hos se induisse cultus ad fidem
competi, vt ea in pauperes conferat quæ redegit in pecu-
niam, & ipse pauper ex diuite factus tamquam de onera-
tus graui sarcina, domui, patriæ, cognationi quoque vale
dicat? quo impensius Deo seruiat. Elegisse autem secretũ
affirmatur Nolanæ vrbis, vbi tumultum fugitans æuum
2. Cor. 8 exigat. Matrona quoque virtuti & studio eius proxime ac-
cedit, neque à proposito viri discrepat. Denique transcri-
C ptis in aliorum iura suis prædiis, virum sequitur, & exiguo
illic coniugis contenta cespite solatur se religionis & sim-
plicitatis diuitiis. Soboles ei nulla, & ideo meritorum po-
steritas desiderata. Hæc vbi audierint proceres viri, quæ
loquentur? Ex illa familia, illa prosapia, illa indole, tanta
præditum eloquentia migrasse à Senatu, interceptam fa-
miliæ nobis successionem: ferri hoc non posse. Et cum i-
psi capita & supercilia sua radant si quando Isidis suscipi-
Apuleius l. 11. Meta. unt sacra, si forte Christianus vir attentior sacro sanctæ re-
ligioni vestem mutauerit, indignum facinus appellant.
Equidem doleo tantam esse in mendacio obseruantiam,
in veritate negligentiam, vt confundantur plerique atté-
tiores ad sacrosanctam religionem videri, non considerá-
tes vocem dicentis: *Qui me confusus fuerit coram hominibus,*
confundar & ego eum coram patre meo qui est in cælis. Sed non
confusus est Moyses, qui cum esset adscitus in domum re-
giam, thesauris Ægypti opprobrium Christi præferendũ
putauit. Non confusus est Dauid, qui ante arcam testimo-
nii coram omni populo saltauit. Non confusus est Esaias,
Luc 9. qui nudus & discalceatus ibat per populos, oracula cla-
mans cælestia. Quid vtique tam deforme visibili specta-
D culo, quam histrionicos sinuare gestus, & femineo vsu
mollire membra? Deliciarum comes & luxuriæ
Exo. 2. Heb. 11. ludibrium est lasciua saltatio. Quid illud quod ipse ceci-
2. Reg. 6 nit, dicens: *Omnes gentes plaudite manibus?* Nempe si corpo-
Esai. 20 ralia consideremus, tamquam muliebribus intermixtum
Cic. in orat. choreis putamus eum concrepare manibus, & turpi sono
plaudere. Nam & de Ezechiel dictum est: *Plaude manu, &*
pro Murana *percute pede.* Sed hæc quæ corporeo aspectu fiunt turpia, sa-
Psa. 46. crosanctæ religionis contemplatione reuerenda sunt: vt
Ezec. 6. qui ista reprehendunt, ipsi in laqueos reprehensionis ani-
mas suas inducant. Denique reprehendit Michol saltan-
tem Dauid, & ait ad eum: *Quid honorificatus est hodie rex Is-*
2. Reg. 6 *rael, quia denudatus est ante oculos puellarum suarum?* Et respõ-
dit ei Dauid: *Coram Domino ludam qui elegit me pro patre tuo,*
& pro vniuersa domo eius, vt constitueret me regem super populum
suum Israel. Et ludam coram Domino, & denubabor ad- E
huc sic, & ero nugax ante oculos tuos, & cum puellis qui-
bus dixisti me denudatum, honorificabor. Non erubuit i-
gitur Dauid femineas opiniones, nec opprobria apud
mulieres subire pro religionis obsequio verecũdatus est.
Ludebat enim Domino puer suus, & ideo amplius placu-
it: quia ita se humiliauit Deo, vt regale posthaberet fasti-
gium, & vltimum exhiberet Deo quasi seruulus ministe-
rium. Denique illa quę saltationem huiusmodi reprehen-
dit, sterilitatis damnata, non edidit sobolem regiam, ne
superbos crearet: & quod verum est nullam est adepta po-
steritatis suæ meritorumque successionem. Quod si quis
adhuc dubitat, accipiat euangelicum testimonium. Dixit
enim Dei filius: *Cantauimus vobis, & non saltastis.* Derelicti Mat. 11.
sunt itaque Iudæi qui non saltauerunt, qui nescierunt ma- Ezec. 6.
nibus suis plaudere, adscitæ sunt gentes quæ spiritalem Eccl. 4.
Deo plausum dederunt. Stultus enim complexus est ma- Esai. 25
nus suas, & deuorauit viscera sua, id est, corporalibus se Mat. 9.
implicauit negotiis, & deuorauit viscera sua sicut mors
præualens, & ideo non inueniet vitam æternam. Sapiens F
autem attollẽs opera sua, vt lucerent coram patre suo qui
in cælis est, non absumpsit, sed eleuauit viscera sua vsque
ad resurrectionis gratiam. Hæc gloriosa sapientis saltatio,
quam saltauit Dauid, & ideo vsque ad sedem Christi sub- 2. Reg 6
limitate spiritalis saltationis ascendit, vt videret atque au-
diret dicentem Dominum Domino suo: *Sede à dextris meis,* Psa. 109. Esai. 20
Ergo si non absurde cecidisse nobis hanc de saltatione in-
terpretationem iudicas, non supersedeas adhuc lectionis
labori, vt etiam de Esaia mecum recenseas, quod bene ti-
bi cognitum est, illum nõ ludibriose, sed gloriosissime de
nudatum esse in conspectu populorum occursantium, vt-
pote qui oracula Domini ore proprio resultabat. Sed for-
te aliquis dicat: Non igitur erat turpe vt vir nudus omni-
no iret per populos, cum ei & virilis sexus & muliebris
occurreret? Non ipsa species offendebat oculos omnium
& maxime mulierum? Nõne ipsi nos inspicere nudos ple-
rumque reueremur? Denique idcirco indumentis operi-
untur genitalia hominum, ne deformi visu obtutum aciẽ- Ibid.
que perstringant oculorum intuentium. Acquiesco & e-
go: sed considera quæ figura sit facti huius, quid ve præte- G
dat species huiusmodi. Eo quod ita nudi ambulabunt pue
ri Iudæorum, & virgines in captiuitatem deductæ. Sicut
puer, inquit, meus Esaias vadit nudus & excalceatus. Po-
tuit quidem hoc & sermone exprimere, sed exemplo acer
bare maluit: vt species ipsa plus incuteret horroris, &
quod in prophetæ corpore auersabantur, in se pertime-
scerent. In quo igitur horror grauior turpitudinis, in cor-
pore prophetæ, an in perfidorum peccato, quod tantam
meritis suis ærumnam incidit captiuitatis? Quid si in pro-
phetico corpore nihil opprobrij? Ille enim corporalibus
non intendebat, sed spiritalibus. Namque in excessu mẽ- Psal. 48
tis non dicit: *Audiam quid loquar, sed quid loquatur in me Deus.* Gen. 2.
Neque attendit vtrum nudus, an vestitus sit. Denique A- Gen. 3.
dam ante peccatum nudus erat, sed nudum se nesciebat, Gen. 9.
quia erat indutus virtutibus. Posteaquam vero peccatum
commisit, nudum se esse vidit, & texit. Noë nudatus erat,
sed non erubescebat, quia erat plenus iucunditatis, & spi-
ritalis lætitiæ. Denique qui eum risit vt nudum, ipse man- Gen. 39.
sit perpetuæ obnoxius opprobrio turpitudinis. At vero
Ioseph ne turpiter nudaretur, vestem reliquit, & nudus H
aufugit. Quis igitur turpis, illa quæ vestem alienam renuit
an is qui suam exuit? Sed vt plenius liqueat quia non se, ne
que ea quæ iuxta pedes sunt, prophetæ aspiciunt, sed cęle-
stia: lapidabatur Stephanus, & videbat cælos apertos, & Act. 7.
Iesum ad dexteram Dei stantem: & ideo lapidum ictus nõ
sentiebat, corporis non considerabat vulnera, sed oculis Esai. 20
erat Christo affixus, illi adhærebat. Ergo & Esaias nudum
se non conspicabatur, sed diuinæ vocis organum se præbe Gen. 18.
bat, vt promeret quod in eo loquebatur Deus. Sed esto vt Rom 4.
se videret, poterat non facere quod iubebatur? Poterat Gen. 22
turpe arbitrari quod imperabat Deus? Sara quia risit, in-
credulitatis coarguta est, Abraham laudatus, quia in ver-
bo Dei non hęsitauit. Et donatus remuneratione maxima
quia iubente Deo pie posse fieri credidit etiam parricidiũ.
Hic igitur qui verecundiæ esset propheta, vbi aliud gere- Esai 20

batur,

A batur, & aliud figurabatur? Iudæi propter flagitia sua destituti à Domino Deo, cœperant vinci ab aduersariis suis, conferre se volebant ad Ægyptios, vt sibi essent præsidio aduersum Assyrios, qui redire magis ad fidem, si boni cõsulerent, debuissent. Iratus Dominus significat vanam illos spem gerere, qui offensam Domini putarunt maiore peccato leuandam, cum illi ipsi vincendi forent in quorum auxiliis populus Iudæorum confideret. Hoc secundum historiam. Figura autem illa, qui in Ægyptiis confidit qui luxuriis deditus est, mancipatus lasciuiæ. Nemo autẽ se luxui committit, nisi qui recedit à præceptis Dei veri. Vbi autem cœperit quis luxuriari, incipit deuiare à fide vera. Ita duo committit maxima crimina, opprobria carnis, & mentis sacrilegia. Ergo qui non sequitur. Dominum Deum suum, ingurgitat se luxuriæ ac libidini, pestiferis corporis passionibus. Qui autem se ingurgitauerit atque immerserit huiusmodi volutabris, perfidiæ laqueos incurrit. Exo. 32 *Sedit enim populus manducare & bibere*, & fieri sibi Deos poposcit. Vnde docet Dominus B quoniam qui duobus istis flagitiorum generibus dederit animam suam, exuitur indumento, non vestis laneæ, sed viuidæ virtutis, cuius amictus non temporalis, sed æternus est. Vale & nos dilige, quia nos te diligimus.

Sabino episcopo Placentino, occasione paradoxi quo dicitur: Numquam minus solus sum, quam cum solus, &c. solicitudinem commendat, ac eius commoda recenset.
Epistola.

Ambrosius Sabino episcopo.

QVoniam tibi quoque complacuit nostrarum vsus epistolarum, Epist. XXXI. in quibus quidem inter absentes præsentium sermo est, pergam frequentius te in meis scriptis & cum solus sum alloqui. Numquam enim minus solus sum, quam cum solus esse videor: nec minus otiosus, quã Cic. l. 3 Offic. cum otiosus. Certe pro arbitrio accesso quos volo, atque adiungo mihi quos magis diligo, aut quos aptiores arbitror: C. nemo interpellat, nemo interpollat. Tunc ergo te magis teneo, de scripturis confero, & prolixiorem simul Luc. 1. sermonem cedimus. Sola erat Maria, & loquebatur cum angelo. Sola erat quando *superuenit in eam Spiritus sanctus, & virtus altissimi obumbrauit eam.* Sola erat, & opeAct. 10. rata est mundi salutem, & concepit redemptorem vniGen. 2. uersorum. Solus erat Petrus, & totum per orbem conse& 3. De ctandarum gentium cognouit mysteria. Solus erat Adam, & non est præuaricatus, quia mens eius adhærebat Deo. Postquam vero ei mulier adiuncta est, non potuit inhærere mandatis cælestibus, & ideo se abscondebat quando Deus deambulabat in paradiso. Et nunc deambulat in paradiso Deus quando diuinas scripturas lego. Paradisus est Genesis liber, in quo virtutes pullulant patriarcharum: paradisus Deuteronomium, in quo germinat legis præcepta: paradisus Euangelium, in quo arbor vitæ bonos fructus facit, & æternæ spei mandata diffundit per Mat. 5. vniuersos populos. Audiens itaque. *Diligite inimicos,* Mat. 19. andiens: *Dimitte omnia tua, & sequere me*: audiens, *Qui te* Luc. 6. *percutit in maxilla, præbe ei alteram*: & hæc non faciens, & D vix diligens eum qui me diligat; non dimittens quæ habeo, iniuriam acceptam vlcisci volens, & sublatum mihi extorquere, cum scriptura dicat etiam aliud, id est, plus quam petitum aut ereptum est, concedendum, video me contra mandata Dei facere. Et aperiens oculos conscientiæ, deambulare mihi Deum præsentem recognosco, Heb. 4. cupio me abdere, cupio velare, sed nudus sum Deo: apud quem nuda & intecta sunt omnia. Erubescens itaque tegere pudenda facinora desidero, quasi membra mei corporis: se quia Deus omnia videt, foliis obumbratus, latebris tectus appareo. Puto me abscondi, quia corpore amictus sum. Ipsa est tunica pellicea cum qua Adam de Gen. 3. paradiso eiectus est, nec à frigore tutus, nec tectus ab opprobrio, & sed iniuriæ & culpæ patens. Liquet igitur ex his quia soli cum sumus, tunc nos offerimus Deo, tunc mentem ei nostram aperimus, tunc amictum frauE dis exuimus. Solus erat Adam quando in paradiso conGen. 2. stitutus est, solus erat & quando ad imaginem Dei factus Gen. 1. est, sed non erat solus quando de paradiso eiectus est. SoGen. 3. lus erat Dominus Iesus quando mundum redemit. Non Esai. 63 enim legatus neque nuntius, sed ipse Dominus solus salIoan. 14 uum fecit populum suum: etsi numquam solus est ille, in quo pater est semper. Vnde & nos soli simus, vt Dominus nobiscum sit. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Seuero episcopo, Iacobum qui è Perside profectus, vt molestiarum expers in oratione & contemplatione Deo inseruiat, ad Campaniæ sinum successum elegit, magnopere laudat: conquiritur vero quod ipse in medio periculorum versetur.
Epistola.

Ambrosius Seuero episcopo.

EX vltimo Persidis profectus sinu Iacobus frater & Epist. compresbyter noster, Campaniæ sibi ad requiescenF dum litora, & vestras elegit amœnitates: Aduertis quibus XXXII in locis quasi ab huius mundi vacuam tempestatibus suppetere sibi posse præsumpserit securitatem, vbi post diuturnos labores reliquum vitæ exigat. Remota enim vestri ora litoris non solum à periculis, sed etiam ab omni strepitu tranquillitatem infundit sensibus, & traducit animos à terribilibus, & sæuis curarum æstibus ad honestam quietem, vt illud commune omnium specialiter vobis videatur congruere & conuenire, quod ait Dauid de sancta Ecclesia: *Ipse super maria fundauit eam, & super* Psa. 23. *flumina præparauit eam.* Etenim liber animus à barbaPhil. 2. rorum incursibus, & præliorum acerbitatibus, vacat oRom. 14 rationibus, inseruit Deo, curat ea quæ sunt Domini, fouet illa quæ pacis sunt & tranquillitatis. Nos autem obiecti barbaricis motibus, & bellorum procellis, in medio versamur omnium molestiarum freto, & pro his laboribus & periculis grauiore colligimus futuræ vitæ pericula. Vnde de nobis propheticum illud concinnere videtur: *Pro laboribus vidi tabernacula Æthiopum.* Etenim Hab. 3. in istius mundi tenebris, quibus obumbratur veritas fuG turæ perfectionis, cum annum tertium & quinquagesimum iam perduxerim in corpore situs, in quo tam graues iam dudum sustinemus gemitus, quomodo non in tabernaculis Æthiopum tendimus, & habitamus cum tabernaculis Cedar? qui propter tenebrosi operis conscienPsal. 119 tiam diiudicari etiam ab homine mortali reformidant. *Spiritalis enim diiudicat omnia, ipse autem à nemine diiudicatur.* 1 Cor. 2 Vale frater, & nos dilige, vt facis, quia nos te diligimus.

Sacræ virginis vitam, qua virginitatis meritum non perdere, sed Deo placere, & cælestem gloriam adipisci valeat, & viuum effingit: & præcipue vt omni calcata iactantia humilitatem sequatur. Epistola.

Ambrosius episcopus sacræ virgini Demetriadi.

CVm splendidissimæ sanctimoniæ tuæ sublime proH positum super humilitatis fundamenta cõsistere pie Epist. & sapienter intelligis, in hoc vsque ô sacra virgo DemeCXXIII. trias dignationem tuæ dignitatis inclinas, vt prouectiones tuas etiam meo stylo exigas adiuuari. Quod ego, ad tenuitatem facultatis meæ respiciens, omnimodis recusarem, neque tam maturo & erudito animo cohortatiunculas meas adhibere præsumerem, nisi fiduciam efficiendi id quod iubetur, à iubente conciperem, & tuis meritis atque orationibus confiderem esse præstandum vt oriatur in deserto aqua, & fiant in sicca terra flumina. Vnde collaborandum tibi mecum est, vt *qui sapientiam* Psa. 104 *præstat paruulis, & linguas infantium desertas*, iubet de corPsal. 18. dis mei ariditate profluere quod sitis tua digne possit hauSap. 10. rire. Quæ ergo materia stylo dabitur, & vnde loquendi tecum causa sumetur? Si laudes tuas scribere aggrediar,

A & maiorum seriem quæ per te multum illustratur, euol-
uam, onerosum me forte & impudētem videri posse arbi-
tror, qui vel humanæ tibi gloriæ tentationem adulando
ingeram, vel tuis ac tuorum prædicationibus ingenium
meum par esse præsumam. Si vero de commendando
virginitatis bono disseram: superflua erit eius nunc pro-
positi insinuatio, quod tu à primo ætatis tuę flore sine hu-
manis cohortationibus elegisti, & de quo inter ipsa prin-
cipia multi qui tunc in Ecclesia præeminebant, merito
non siluerunt. Valde enim mirabile erat, & inter præci-
pua diuinæ gratiæ exempla numerandum, quod virgo A-
nicia super omne fastigium trabeatæ nobilitatis euecta,
de cuius fœcunditate auis atque atauis responsura poste-
ritas, & familiæ votis expectabatur & patriæ, conuerso re-
pente animo, desiderio cælestium nuptiarum declinasti
mortale coniugium. Et vt omnem prosapiam tuam et-
iam huius virtutis titulo consecrares, primam stirpis tuæ
perpetuam & virginem filio virginis spopondisti. Il-
1.Cor.3 lam ergo ætatem tuam, & illa principia rationabiliter
doctissimi viri suis adhortationibus incitarunt. Et licet
B plantationi suæ summus agricola valida ad profectum
tuum incrementa præberet, cooperatores tamen gra-
tiæ Dei oportune piam adhibuere culturam, vt germén
tenerum fortitudinis robur acciperet, & dignos gene-
rositate sua fructus propositi tui arbor afferret. No-
stris autem paginis quid erit loci, & post ornatissima
scripta excellentium magistrorum, quid vtilitatis in eo
quem indicere dignata es sermone reperies, nisi forte
quia & illorū doctrinis, & tuis studiis ad sublimiores gra-
dus virtutum consuetudo proficit, cauendam te elatio-
nis admoneam, & humilitatis tibi sinceritatem fida sug-
gestionę commendem, vt in omnibus actionibus, in qui-
bus tibi es bene conscia, numquam audeas esse secura?
De hoc igitur congruentissimo & saluberrimo bono
quod Dominus donauerit, disseramus, vt inspectioni
nostræ non tantum visibilia eius, sed etiam occulta rese-
rentur.

Psal.118 Est enim multiplex virtutis istius qualitas, & licet in ex
terioribus quoque pulchra sit, in intimis tamen suis mul-
C to est speciosior, multoque luculentior, vbi nihil obscurū,
nihil turbidum, nihil est inquietum: quia *pax multa diligen-
tibus legem Dei, & non est illis scandalum.* Accessuri autem ad
beatæ humilitatis intuitum, omnem illam abiectionem
quæ ignauos & inconstantes animos deprimit, repella-
mus. Nec generale nomen ita nos à iudicio discretionis
excludat, vt omnes quoquo modo humiles putemus es-
se laudabiles. Imitatur quidem plerumque necessitas vo-
luntatem, & ab imagine modestię parum differt forma se-
gnitiæ; sed aliud est quod grauat, aliud quod exercet, nec
in eundem finem venit labor indeclinabilis miseriæ, &
expetitæ fortitudo patientiæ. Vnum est paupertatis voca-
bulum, sed non vna mens pauperum: quia non idem est
gaudere bene expensis diuitiis, quod aut gemere de non
acquisitis, aut dolere de perditis. Timoris etiam quo Deus
metuitur, nulla est in appellatione distinctio. Sed aliud est
timere quia peccaueris, aliud timere ne pecces. Et ibi est
1.Ioā. 4 formido de supplicio, hic solicitudo de præmio. Ob hoc
enim de illo seruili metu dicitur quia perfecta charitas fo-
Psal.118 tas mittit timorem. De hoc vere liberari: *Timor Domini san-
D ctus permanens in sæculum sæculi.* Remota itaque illa specie
humilitatis, quæ tota sine fructu est, voluntarios tantum
pendamus affectus. Qui etiam si in gradibus meritorum
inueniuntur impares, non sunt tamen ab ipsa virtute dis-
cordes. Prima ergo humilitatis ratio communis vitæ ver-
satur officiis, quibus & diuina clementia conciliatur, & so-
cietas humana connectitur. Multum enim ad roborandū
Rom.12 dilectionem valet, cum secundum doctrinam Apostoli-
cam inuicem se homines honore præueniunt, & alter al-
terum superiorem existimantes, amant seruire subiecti, &
nesciunt tumere prælati: cum & pauper diuitem non sibi
dubitat anteferre, & diues pauperem sibi gaudeat æqua-
re: cum & sublimes non superbiunt de claritate prosapiæ,
& pauperes non extolluntur de communione naturæ: cum
denique non plus tribuitur magnis opibus, quam bonis
moribus, nec maior ducitur phalerata iniquorum poten-
tia, quam rectorum inhonora iustitia. Ab hoc æquo & mo- E
desto iure concordię, in quo nullum est de gradu superio-
re certamen, nec felicitas aut inflat propria, aut vrit alie-
na. Pulchre & mirabiliter à plerisque proficitur ad illam
humilitatis fortitudinem, quæ & se extra omnē constituit
dignitatem, & mauult apta esse iniuriis accipiendis, quam
idonea repellendis: vt impleatur quod ait Dominus: *Qui
vult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte* Mat.5
*ei & pallium. Et quicunque te angariauerit mille passus, vade cum
illo & alia duo.* Illud quod Apostolus docet, dicens: *Quare*
non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? 1 Cor 6
Tales enim multum ad imitationem ipsius Domini no- 2 Cor 8
stri & Saluatoris accedunt, qui cum diues esset, pauper fa- 1.Pet.2.
ctus est: & cum malediceretur, non maledicebat, & per- Mat.5.
cutienti se non comminabatur. Et quoniam dixerat: *Dili-* Luc.23
gite inimicos vestros, benefacite iis qui vos oderunt: vt huiusmodi
beneuolentiam confirmaret exemplo, ipse pro iis à quib.
crucifigebatur, orabat. Qui ergo fideliter & scienter intel
ligunt quo opere saluati, & quo pretio sint redempti, no-
lunt de mundi huius sapientibus, nolunt esse de fortibus,
quoniam sicut ait Apostolus: *Quæ stulta sunt mundi, elegit* F
Deus, vt confundat sapientes: & infirma mundi elegit Deus, vt con- 1.Cor.1
*fundat fortia: & ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus: &
quæ non sunt, vt ea quæ sunt, destrueret: vt non glorietur omnis caro
in conspectu eius*, id est, vt nemo se placere Deo per mun-
di sapientiam putet, quæ tota carnalis est, & à vera
sapientia cum omni sua vanitate destruitur, Dominus
enim nouit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sūt.

Cum itaque discipuli veritatis humanam gloriam fu-
giunt, & à temporalium amore desciscunt, vt quæ Dei sūt
sapiant, non quæ hominum: proficiunt sensibus, neq; vi- Psal.93
gorem cordis amittunt, sed excellentissimæ intelligentię Mat.16
lumen accipiunt, viuentes quidem in hoc mundo, sed o-
mnes mundi strepitus relinquentes, vt redimant tempus
quia dies mali sunt. Quo autem pretio quies huius tem-
poris aptius comparatur, quam vt ipsi mundo omnes di- Ephes.5
uitiæ, omnes dignitates, & vniuersarum cupiditatum ma-
teriæ refundantur, & sancto beatoque commercio ema-
tur Christiana libertas, fiantque filii Dei de paupertate di-
uites, de patientia fortes, de humilitate sublimes? Non e- G
nim, vt dilectores huius sæculi putant, parui cordis aut se-
gnis est animi terrenas opes spernere, honores occiduos
fastidire, nec ibi gloriam quęrere, vbi laudatur peccator in
desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit, benedicetur. Vn-
de si vere intelligatur, contemptus iste rerum pręsentium Psal.9
ad q̄ tēdat, & qualia concupiscat, nihil huiusmodi menti-
bus rectius, nihil inuenietur electius quę sacratissimis de-
sideriis vniuersa transcendunt, neque ad vllam creaturam
quamuis potentem atque mirabilem, sed ad ipsum omni-
um visibilium & inuisibilium ambiunt creatorem: cui ap-
proquinquare, clarescere est: quem timere, gaudere est:
cui seruire, regnare est. Sed hæc virtus quæ temporalis co
piæ & patientiæ negligens ad vitam æternam angusta &
ardua nititur, non debet voluntarios pauperes in consor-
tium Christianæ humilitatis admittere: eos autem à socie-
tate boni huius excludere qui ampla prædia, magnifica
patrimonia, & multas in hoc sæculo possident facultates,
cum in populo Dei multi semper qui diuitiis bene vterē-
tur extiterint, nec vllo modo vel dici vel cogitari liceat
quod Abraham & Isaac & Iacob, quorum se esse Deum H
Dominus protestatus est, ideo vera humilitate caruerint, Exo.3.
quia pauperes non fuerunt. Aut quod vir sacratissimus Mat 22
Melchisedec, Domini & Saluatoris nostri præferens for- Gen.14
mam, non fuerit perfecte humilis, quia & sacerdotio emi- Heb.7.
nebat & regno. Vel quod beato Iob (de quo Deus pronū- Iob.2.
tiat, dicens: *Considerasti igitur seruum meum Iob, quod non est se-* Iob.1.
cundum eum ex his qui in terra, homo innocens, verax, sine defe-
ctu pius, *abstinens ab omni malo?*) ideo virtus ista defuerit,
quia fuerunt ei, sicut scriptum est, pecora, oues septē mil-
le, camelorum tria millia, iuga boum quingenta, & asinæ
feminæ quæ pascebantur quingentæ, & famulatus mul-
tus nimis, eratq; homo ille magnus eorum qui à solis or-
tu. Quasi tunc istius gratiæ particeps factus est, quando o- Iob.2.
mnibus facultatibus perditis, vniuersa quoque familia, fi-
liisque priuatus, & percussus vlcere pessimo à planta pe-

A dis vsque ad verticem capitis, testa saniem radebat, sedens in cinere, ad imaginem elationis postmodum reuocatus Iob. 42. est, quando corporis incolumitate renouata, septem rursus filiorum triumque filiarum factus est pater, & duplæ substantiæ est ditatus augmento. Absit autem ab animis fidelium tam irreligiosa persuasio, vt cuiquam sanctorum quibus Deus & diuitias est largitus & honores, ad capiendum veræ humilitatis meritum credatur vel opulẽtia obfuisse vel dignitas, cum eis ad huius virtutis prouectum vtraque profuerint. Iob. 7. Quamuis enim tota vita hominis tentatio sit super terram, & tam abundantia quam inopia materia soleant esse peccati, cum vel diues extollitur ad superbiam, vel pauper prosilit ad querelam, extiterunt tamen omni tempore, & in nostra quoque ætate non desunt sicut & boni pauperes, ita & boni diuites.

Nec frustra beatus Apostolus Paulus Timotheum admonet, dicens: *Diuitibus huius seculi præcipe non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere, diuites fieri in operibus bo-* 1. Tim. *nis, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum* B *bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam.* Quod vtique fieri in vniuersa Ecclesia quæ per totum mundum est diffusa non dubium est, & pauperes Christi non eorum tantum facultatibus sustineri, qui vt expeditiores Dominum sequerentur simul se omnibus suis opibus exuerunt sed eidem operi etiam illorum substantias deseruire, qui possessionibus suis non aliter quam rebus pauperum præsunt, vt Ecclesiasticæ vtilitati sub quadam procuratione famulentur, elaborantes singuli pro suarum virium portione vt ad victum atque vestitum familiæ Dei necessaria conferantur, & simul prospicientes vt in domibus ipsorum sub iusto sanctoque moderamine omnes & benignitas foueat, & disciplina contineat, dicente Apostolo: 1. Tim. 5 *Si quis autem suorum, & maxime domesticorum curam non habet fidem negauit, & est infideli deterior.* Cum itaque Ecclesia Dei, quæ est corpus Christi, ita sit multimoda varietate contexta, vt in vnum decorem etiam quę non sunt paria, concurrant, & de omni genere hominum, & de omni gradu officiorum, de omni mensura operum, de omni qualitate vir- C tutum fiat totius ædificationis inseparabilis connexio, & indifferens pulchritudo, nec desit soliditati quod non defuerit portioni, tantaque ibi sit pax, tantaque concordia vt non possit esse nisi omnium quod est etiam singulorum, indubitanter apparet copulatricẽ quandã esse virtutẽ qua sibi confœderatur & concinit multiplex sanctorum vnitas & speciosa diuersitas. Hæc autem virtus vera humilitas est, quæ inter quoslibet meritorum gradus numquam sui potest esse dissimilis. Nam & in officiorum vicissitudine, & in mansuetudinis lenitate, & in voluntariæ paupertatis electione, inuenitur multa distantia, & alter altero in propositi sui deuotione aut maior aut minor est. In vera autem humilitate nihil diuisum, nihilque non solidum est & ideo omnes participes suos vnum facit, quia inæqualitatem ipsa non recipit. Huius igitur boni proprietas in confessione est gratiæ Dei, quæ tota repellitur, nisi tota suscipitur. Sicut enim alienus est à numero fidelium & à sorte sanctorum qui in aliquo à Catholica veritate dissentit: ita extra gratiam efficitur qui aliquid de eius plenitudine diffitetur, quasi homo auxilio Dei in quadam actionum D suarum parte egeat, in quadam autem parte non egeat, sitque vllum tempus, vllum ve momentum quo perniciosum illi esse non possit si ab eo Spiritus sanctus defuerit. Qui vtique secundum veræ deitatis essentiam vbique to- Hier. 23 tus est, & omnia comprehendit, sed ab illis modo quodã intelligitur recedere, quos desliterit gubernare. Cessatio quippe auxilii eius pro absentia accipitur, quam sibi insanissime vtilem putat, qui in iis quæ recte gesserit, se magis quam Deum gaudet operatum. Plene ergo & veraciter confitenda est gratia Dei, de cuius hoc primum mune- 1. Cor 2. re est, vt auxilium ipsius sentiatur. Propter quod dicit A- Esai 29. postolus: *Nos autem non spiritum huius mundi accipimus, sed spi-* 1. Cor. 1 *ritum qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis.* Rom. 1. Vnde si quis est qui aliqua se habere existimat bona, quorum non Deus largitor sit, sed ipse sibi auctor existat, manifestum est hunc non Dei spiritum habere sed mũdi, & de illa

E secularis sapientiæ tumere doctrina, de qua dicit Dominus: *Perdam sapientiam sapientium, & intellectum prudentium abscondam,* &: *Vbi sapiens? vbi scriba? vbi conquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi?* secundum q̃ (sicut ait Apostolus) *quidam cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogi-* Ibidem *tationibus suis, & obscuratum est cor insipiens eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.*

Vides ne qualis superbis retributio debeatur, & quali mercede repleantur, qui si quo modo ad cognitionem veritatis accesserint, suæ hoc sapientiæ tribuunt, & de naturali ingenio gloriantur, tamquam Deum non Dei munere, sed proprii intellectus facultate cognouerint? Omnia quidem elementa mundi, & vniuersæ creaturarum naturæ, hoc ipsa sui exigunt specie, vt inuisibilia Dei per ea quę facta sunt, intellecta conspiciantur: & in pulchritudine cęli & terræ quædam sunt paginæ ad omnium oculos semper patentes, & auctorem suum nunquam tacentes, qua- F rum protestatio doctrinam imitatur magistrorum, & eloquia scripturarum. Sed quid illud est quo corporeorum sensuum exteriora pulsantur in agro cordis, cui impenditur ista cultura, nec radicem potest figere, nec germen emittere, nisi ille summus & verus agricola potentiam sui operis adhibuerit, & ad vitalẽ profectum ea quæ sunt plãtata perduxerit? Siue enim contemplatio creaturarum, siue sacrorum series voluminum, siue scientia differentium 1. Cor 3 sincero & assiduo testimonio prædicet veritatem, *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.*

Inter omnes igitur lapsus hominum, inter omnia commissa peccantium, nulla est grauior quam superborum ruina, maxime cum ipsa elatio in Dei tendit iniuriam. Nam aliter inflantur qui cupiditate excellentiæ singularis omnibus appetunt anteferri, aliter vero intumescunt qui Dei auxilium refutantes, quæ fieri sine ipsius opere non possunt, ex sua perfici virtute contendunt, & spem suam à Domino auferunt, atque ad se transferũt, vt adimpleatur Hier. 17 in eis quod scriptum est: *Maledictus homo qui spem habet in hominem, & firmat carnem brachij sui, & à Domino recedit cor eius.* G Hæc superbia à diabolo sumpsit exordium, qui quoniam Esaia 14 sua, quam à creatore acceperat, potentia & dignitate sibi placuit, seque auctoris sui gloriæ cõparauit, cum iis angelis quos in consensum impietatis suæ traxerat, à cælesti sublimitate deiectus est. Et ideo primis hominibus noce- Gen 3. re potuit, quia illis malecredulis per mendacia venenata persuasit vt meliores se futuros putarent, si in libertate sui arbitrii prosilirent, quam si in legis datæ custodia permanerent. Siue itaque in lapsu diaboli, siue in præuaricatione hominis, initium peccati superbia est: quæ congruenter & auaritia nominatur, quia vtraque appellatio enim significat appetitum qui & suam mensuram concupiscat excedere, & non dignetur diues esse nisi propriis, tamquam habeat hoc simile Deo, vt bonorum suorum ipse sibi fons, ipse sibi sit copia. Hæc autem elatio de Eccl 10. peruerso vsu donorum Dei nascitur. Nam si conditor naturarum nulla pulchra, nulla sublimia naturis rationabilibus contulisset, vnde se extollerent non haberent. Nemo enim de iis quę non accepit, superbit, ne inflari quisquam H de eo potest, quod à participatione eius alienum est. Numquid gloriatur de sobrietate temulentus, neque de beneuolentia inuidus, aut de lenitate sæuus, vel de castitate extollitur impudicus. Ipsa se à virtutibus vitia secernunt, & cum in peccatis agitur, non insita per naturam, sed ex mala voluntate concepta & propria diliguntur, quia sicut scriptum est: *Mendax de proprio loquitur.* Cum au- Ioan. 8 tem in bonis & rectis actibus laudabilis vita ducitur, Dei Iacob 1 est quod geritur, Dei est quod amatur. *Omne enim datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum.*

Vnde quia inter vitia aut nulla est aut rara iactantia, & facile spernitur qui de opprobrio gloriatur: malum superbiæ maxime virtutibus est cauendum, quia nullis opportunius insidiatur quam quibus laus iusta debetur. Cum ergo per ineffabilem misericordiã Dei captiuis libertas,

per-

A perditis salus, mortuis vita reparatur, cum in sacramento
crucis & resurrectionis Christi ad nouitatem redit vetu-
stas, & ad innocentiam regeneratur impietas, antiquus
hostis malignus fremit, & acrius inardescit: & cum innu-
meris nocendi artibus humanum genus nitatur euertere
serens discordias, incitans iras, acuens cupiditates, suadés
turpia, falsa commentans, & errorum laqueos per opini-
onum commenta multiplicans, plus vritur de virtute stá-
Psal.1. tium quam lætetur de fragilitate labentium. Multi enim
Gal.5. seruientes Deo, & in lege eius die ac nocte meditantes,
crucifixerunt carnem suam cum desideriis & concupiscē-
tiis, omniumque illecebrarum incentiua domuerunt: nō
damnis victi, non persecutionibus fracti, non prosperita-
tibus deprauati, mundum istum nec dilexere obsequen-
tem, nec timuere terrentem. Tantam itaque firmitatem,
& tam sublime propositum qua impugnatione diabolus
posset adoriri, nisi vt quibus non potuerat persuadere vi-
tiorum amorem, immitteret laudis cupiditatem, & inde
nouissima instrueretur tentatio, vnde nocuit prima dece-
ptio? Non itaque desidiosis & tepidis, neque inertibus &
B incultis, sed magis quibusdam animis sedulis & bonorum
actuum probitate luculentis, per gloriam irrepsit huma-
nam, & quos impulsione non mouit elatione deiecit.
Quanto enim clariores erant meritis, tanto eos aptiores
suis inuenit insidiis. In paradiso namque Ecclesiæ consti-
tutos, & virtutum deliciis abundantes, ad confidentiam
liberi incitauit arbitrii, vt profectus suos in se constitue-
rent, & ad arborem propriæ voluntatis manum præsum-
Gen. 3. ptionis extenderent. Restiterunt quidem huic impietati
recta innumerabilia corda sanctorum, & non solum docti
quique pontifices, verum etiam vniuersales Ecclesiæ ple-
bes Apostolicæ sedis exemplo insaniam noui dogmatis
horruerunt: sed inuenerunt quosdam viperina consilia,
quibus doctrinæ suæ virus infunderent, & quorum lin-
guam per dolos falsæ rationis armarent. Hinc illa erat na-
turæ humanæ fraudulenta laudatio, & illæsæ per omnes
homines originalis defensio dignitatis. Hinc Adæ pecca-
tum exemplo posteris asserebatur nocuisse, non transitu:
& quam illi possibile fuerat non violare mandatum, tam
C liberum esse vnicuique declinare delictum. Hinc euacua-
tio baptismatis paruulorum, qui sola adoptione donari,
nullo autem reatu dicerentur absolui. Hinc postremo di-
uinæ gratiæ simulata & insincera confessio, quæ secundū
merita daretur, non ex qua merita nascerentur: quam par-
tem superbæ prædicationis quidam sibi cum cetera ab-
nuerent, seruauerunt. Sed hoc eos aut nimis imperite, aut
valde nequiter fecisse non dubium est, vt omnium homi-
num generalem ruinam meritorum priuilegio subleua-
rent, & cum inter nostros originalis peccati vulnera fate-
rentur, inter suos tamen hoc tenere ostenderent, quod
primorum hominum præuaricatio solis imitatoribus ob-
fuisset. Naturalem autem facultatem nihil sui in alieno a-
misisse peccato, cui possibile esset & liberum per volun-
tariam deuotionem promereri gratiæ largitatem. Verum
istam damnati dogmatis portionem Catholicæ mentes
facile intelligunt, & merito detestantur. Dicēte enim Do-
Mat. 9. mino Iesu: *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus, non
enim veni vocare iustos: sed peccatores*: conuincuntur isti in su-
perbia etiam sine voce clamare: Sani sumus, opus medico
D non habemus. Quæ nobis expectanda sunt præsidia de
ope gratiæ, quibus suppetunt vires de incolumitate na-
turæ? Non autem frustra Ioannes protestatur, & dicit:
Ioan. 1. *Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi.* Nec frustra scri-
Iob. 14. ptum est: Nemo mundus à sorde, nec si vnus dies vita e-
Ioan. 3. ius in terra. Propter quod sicut nunc in Ecclesia manet
Gen. 17. constitutio Saluatoris dicentis: *Nisi quis renatus fuerit ex a-
qua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum*: ita
cautissime erat in lege præcautum, vt natus puer nisi die
circumcideretur octauo, exterminaretur anima eius de
populo suo, nullum in hæreditate Israel habitura consor-
tium.

1. Ioā 3. Quæ omnia & multo plura documenta non tanta cu-
Luc. 14. ra sacris paginis Spiritus sanctus inseruisset, si talis esset na
tura in filiis Adam, qualis in ipso est principaliter institu-
ta. Sed quia filius Dei venit vt solueret opera diaboli, & vt
quæreret ac saluaret quod perierat, manifestum est om- E
nes in Adam damnatione obnoxios esse nascendo, nisi in
Christo liberati fuerint renascendo. Vnde vigilanter no-
bis considerandum est, in ipso regenerationis munere
quid geratur. Quamuis enim ad vnum concurrant omnes
eiusdem mysterii portiones, aliud tamen est quod visibi-
liter agitur, aliud quod inuisibiliter celebratur. Nec idem
est in sacramento forma quod virtus, cum forma cum hu-
mani ministerij adhibeatur obsequio, virtus autem per
diuini operis præstetur effectum. Ad cuius vtique poten- 2. Cor 4. & 5.
tiam referendum est quod dum homo exterior abluitur, Rom 9.
mutatur interior, & fit noua creatura de veteri, vasa iræ in Rom 6.
vasa misericordiæ transferuntur, & in corpus Christi con- Ioan. 1.
uertitur caro peccati, de impiis iusti, de captiuis liberi, de Rom. 8.
filiis hominum fiunt filii Dei: *qui non ex sanguinibus, neque
ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt.*
Quod quia dubitanter accipimus, verissimum est quod Ibidem
Apostolus docet, dicens: *Quicumque enim spiritu Dei aguntur
ij filii sunt Dei.* Vnde videant cuius se haberi filios velint, qui
definierint omnes homines voluntate propria regi, cum F
idem Apostolus protestetur & dicat: *Qui spiritum Christi
non habet, hic non est eius.* Refutata igitur superborum impia
vanitate, quibus in peccatum etiam illa quæ in eis viden-
tur laudanda, vertuntur: nos illam humilitatem, cui virtus
& gloria Dei est, eligamus, scientes prophetam Dauid ce-
cinisse de sanctis: *Domine in lumine vultus tui ambulabunt, &* Psa. 88.
*in nomine tuo exultabunt tota die, & in tua iustitia exaltabuntur,
quoniam gloria virtutis eorum tu es.* Qui & alibi piissime con-
fitetur Dominum in sanctis suis esse laudandum, dicens:
Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel ipse dabit virtutem & for- Psa. 67
titudinem plebi suæ. Huic etiam Hieremias concordat, & di-
cit: *Hæc dicit Dominus: Ne glorietur sapiens in sapientia sua, & ne
glorietur fortis in fortitudine sua, & ne glorietur diues in diuitiis
suis: sed in hoc glorietur qui gloriatur, intelligere & scire quia ego sū* Hier. 9.
Dominus. Ipse vero intellectus & scientia vnde habeantur,
pandunt Prouerbia Salomonis, & dicunt: *Quoniam Domi-
nus dat sapientiam, & à facie eius scientia intellectus.* Vnde in Ec- Prou 2.
clesiastæ libro ipsius legimus quod & corda & opera iu- Eccl. 6.
storum in manu Dei sint, & tantum in studiis suis profici-
ant, quantum eos ille prouexerit. Quantumcumque, in- G
quit, laborauerit homo vt quærat, non inueniet. Et Eccl 8.
quodcumque dixerit sapiens vt sciat, non potest inuenire,
quia vniuersum hoc vidit cor meum, quia iusti & sapien-
tes & opera eorum in manu Dei. Tale est quod Apostolus
prædicat, dicēs: Omne verbū bonū, & omne opus sanctū,
donum est Spiritus sancti, sine quo nihil recte agatur. Id-
eo inquit gentium magister, *notum vobis facio quod nemo in* Eccl 9.
spiritu Dei loquens dicit anathema Iesu. Et nemo potest dicere Domi- Iacob. 1.
nus Iesus, nisi in Spiritu sancto. Diuisiones vero sunt gratiarum, idē 1. Cor. 12.
*autem spiritus: & diuisiones ministrationum sunt, idem autem Do-
minus: & diuisiones operationum sunt, idem vero Deus qui operatur
omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad
vtilitatem. Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alii
autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eo-
dem spiritu, alteri operatio virtutum, alij prophetia, alii discretio spi
rituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum; hæc au-
tem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis pro-
ut vult.* Sunt & alia innumerabilia testimonia quæ ex pagi-
nis & noui & veteris testamenti quadam conclamatione
confirment hanc esse veræ humilitatis excellentissimam H
dignitatem, vt omnia quæ hominem faciunt Christianū,
ad diuinæ gratiæ donum referantur.

Sed tantam multitudinem sententiarum in vnum con-
gerere, immodicum fuit, præsertim cum mihi sermo esset
ad sanctimoniam tuam, cui ex formula eorum quæ com-
memorauimus, omnia se aut recordanti offerent, aut le-
genti, licet quædam etiam breuissima tantæ sint plenitu-
dinis, tantæque virtutis, vt nullo aduersantis ingenio pos-
sint in sensum alium detorqueri. Nam quæ contradictio Ioan. 15
admitti potest in eo quod ipsa veritas discipulis suis per
Euangelium Ioannis dixisse narratur? *Sicut palmes, inquit,
non potest facere fructum nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me
mā seritis. Ego sum vitis, vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo,
hic fert fructum, quia sine me nihil potestis facere.* Nonne con-
uincitur palmes elatus, quod omni fertilitate vacuatur si

A

vitis vbertate non alitur? Quis enim sine auxilio gratiæ fructum potest afferre iustitiæ? Aut quis audet dicere se à Christo non diuidi, qui Christum in se diffitetur operari? An forte verendum est ne liberum tollere videamur arbitrium, cum omnia per quæ propitiatur Deus, ad ipsum dicim us esse referenda? Quod nequaquam esse consequẽs veritatis ostenditur. Operante enim spiritu Dei iuuatur arbitrium, non aufertur, & hoc agit gratia, vt volũtas peccato corrupta, vanitatibus ebria, seductionibus circumsepta, difficultatibus impedita, non remaneat in languoribus suis, sed per opem miserãtis medici curata reualescat, & gaudeat se non interrogantem edoctam, & non quærẽtem esse quæsitam: quia impletur quotidie quod Esaias

Esai. 52
1. Ioã. 5

propheta prædixit: *Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt & qui non audierunt, intelligent.* Quomodo autem hoc fiat, Ioannes Apostolus docet, dicens: *Scimus quia ex Deo sumus, & mundus totus in maligno positus est. Et scimus quoniam filius Dei venit, & dedit nobis sensum, vt cognoscamus verum Deum, & simus in vero filio eius.* Quod vtique nunc eadem potentia Dominus indesinenter operatur, qui ait:

Mat. 28

Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem sæculi. Vt ergo misericordiam Dei quæramus, Dei misericordia est, qui ait: Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericordiam præstitero.

B
Rom. 9.
Exo. 33.

Vnde mire per Hieremiam idem Dominus manifestat quod Dei gratiam nemo præueniat merito suo, sed propter dilectionem qua Deus diligit etiam auersos ad misericordiam trahi. Dilectione, inquit, æterna dilexi te, propterea traxi te ad miserationem: adhuc ædificabo te, & ædificaberis virgo Israel. Cui sententiæ Ioannes quoque Apostolus congruit, dicens:

Hier. 31
1. Ioã. 4
Ibidem

Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse dilexit nos. Er infra: *Nos ergo diligamus, quoniam Deus prior dilexit nos.* Paulus quoque Apostolus in eadem est sententia, dicens in epistola ad Timotheum secunda:

2. Tim. 1.

Collabora Euangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberauit, & vocauit vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam quæ data est nobis ante tempora æterna. Ad Titum etiam scribens, docet nullo bono hominis merito Dei gratiam præueniri.

Tit. 3.
C

Eramus, inquit, *& nos insipientes aliquando, increduli, errantes, seruientes desideriis, & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. Cum autem benignitas & humanitas illuxit Saluatoris nostri: non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis Spiritus sancti, quem effundit abunde in nos per Iesum Christum Saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, heredes simus secundum spem vitæ æternæ.* Omnis igitur illuminatarum mentium pius motus alienari quidem non potest à propria hominis voluntate: siquidem nihil recte faciet, nisi quod volens egerit: sed vt ad id quod æquum & vtile est, animi tendat intentio, de illius æternæ & incommutabilis voluntatis inspiratione concipitur. Et sicut arte medici fit in oculis caligantibus, vt possint videre quod non vident nec tamen non ipsorum est visio quam medicina contulerit: ita in cordibus tardis & hebetib. per Spiritum sanctum acies obducta tergitur, & de vero lumine tenebrosæ iam & deficientes lucernæ lumen accipiunt, nec tamen nisi ipsarum erit quidquid fulgoris acceperint.

Luc. 12
Ibidem
D

Vnde dicit Dominus: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur?* Et idem iubet, vt lucernæ nostræ sint semper ardentes, vt scilicet superno igne accẽsus animus non tepescat, sed studeat semper ardere: ac si vigorem eius aliqua turbarit aduersitas, vnde cœpit inflammari, inde poscat igniri.

Proinde quia manifestissime & prophetica & euangelica & Apost. doctrina nec superbos nos vult esse, nec desides:

1. Cor. 3

cooperatores nos esse oportet gratiæ Dei, vt illam excitantem, iuuantem, locupletantem, & quotidie prouehentem vigilanter & sobrie subsequamur, numquam cessantes ab actione gratiarum, quia inter secunda vitæ istius & aduersa, quibus gemina semper tentatione pulsamur, si proficimus, inde alimur: si stamus, inde subsistimus si recidimus, inde reparamur. Dicit enim spiritus per

Psal. 36.

prophetam Dauid: A Domino gressus hominis dirigentur, & viam eius cupiet. Cum ceciderit, non conturbabitur quia Dominus confirmat manum eius. Non itaq; frustra præcipitur vt boni simus, cum dicitur:

E
Psal. 33.
Hier. 32
Rom. 12
1. Cor. 13

Diuerte à malo, & fac bonum. Sed nec frustra per Hieremiam dicit Dominus *Timorem meum dabo in corde eorum, & visitabo eos, vt bene faciam eis.* Nec superflua erat præceptio Pauli Apostoli ad Romanos dicentis: Noli vinci à malo, sed vince in bono malum cum Corinthiis dicat: *Oramus autem ad Deum vt nihil mali faciatis.* In omnibus enim monitis Dei atque mandatis vna eademque ratio est & diuinæ gratiæ, & humanæ obediẽtiæ. Nec ob aliud vmquam datur præceptum, nisi vt quæratur præcipientis auxilium. Voces enim docentium, & litteræ paginarum quæ ad eruditionem audientiũ vel legentium Deo seruiunt, non carent eius virtute cui seruiunt: & quando id quod iubetur, ab obediente perficitur, tunc affectus diuini operis declaratur. Vigilant aũt tentatoris insidiæ, vt vbi proficit deuotio, subrepat elatio, & vt homo de bono opere in se potius quam in Domino glorietur. Sed solicitudo nos Apostoli contra hoc periculum monet dicentis:

Phil. 2.
F

Cum timore & tremore vestram salutem operamini. Deus est enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Quanto ergo excellentius in mandatis Dei quique proficiunt, tanto maiores habent causas formidinis & tremoris, ne de ipsis probitatis augmentis mẽs sibi bene conscia, & laudis auida, in superbiæ rapiatur excessus, & fiat immũda vanitate, dum sibi videtur clara virtute. Sed contra hoc periculum quid beatus Petrus in prima epistola prædicet, audiamus.

2. Pet. 1

Si quis, inquit, *loquitur, tamquam sermones Dei: si quis ministrat, tamquam ex virtute quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus per Iesum Christum, cui est gloria & imperium in sæcula.* Item idem in epistola secunda:

1. Pet. 4

Gratia, inquit, *vobis adimpleatur in recognitione Domini nostri Iesu Christi, qui nunc omnia nobis diuina virtute sua quæ ad vitam & pietatem pertinent, donauit per agnitionem suam, qui vocauit nos propria gloria & virtute, per quam maxima nobis & pretiosa promissa donauit, vt per hæc efficiamini diuinæ consortes naturæ, fugientes eius quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem.* Si ergo omnia quæ ad vitam & pietatem pertinent, Deus nobis diuina sua virtute donauit, nihil magis fugiendum est, quam appetitus huius concupiscentiæ, quæ virtutem negat diuini operis, amore propriæ dignitatis. Et cum aliæ cupiditates ea tantum bona quib. aduersantur imminuant, hæc dum omnia ad se trahit, simul vniuersa corrumpit.

G

Cum itaque totius superbię generale nomen odiosum sit, siue illa de honore suo, seu de nobilitate, vel de immodicis opibus intumescat, hæc pars ipsius omnibus tentationibus nocentior inuenitur, quæ videtur iis quas perdituras cupit, amica esse virtutibus. Sed quia sublimiora queq; grauius corruunt, gaudet princeps superbiæ eos quos potuerit sua impulsione prosternere, ad celsiora creuisse. Huic autem mala firmissimum bonum humilitatis occurrit. Quam ideo diximus veram, quia omnium virtutum inexpugnabilis fortitudo, & quædam suorum est vita membrorum. Discernimus enim ab iis officiis illam quę potest etiam cum mundi sapientibus habere communia, & in eo proprietatem ipsius definimus, quod per omnia Deo subditur. Nec potest quidquam de meritis suis perdere, quorum causas atque prouectus non in se, sed in suo auctore constituit. Dignum quippe est vt imago Dei Deo splendebat, & inde pulchra, inde sit compta, dicens:

H
Psal. 4.

Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Alioquin adultera est, & à diuino aliena coniugio, si alterius cuiusquam decorem in speculo sui cordis ostentat, aut vllis aliis monilibus acquiescit ornari, nisi illis quæ de thesauris sponsi per sancti Spiritus pignus accepit: Si aũt quęlibet anima Christiana huius debet continentiæ soliditate muniri, quia omnes nuptiale sacramentum in quocumque vocationis suę ordine susceperunt: quanto magis personæ tuæ dignitas præsidio huius virtutis armanda est, cui de opulentissimis gratiæ Dei donis tam multiplex se ingerit materia gloriandi? Quamuis enim communis tibi sit cum multarum virginum puritate virginitas, non tamẽ facile reperitur, quę possit tibi magnificentia domus & splendore antiquissimæ familiæ comparari. De quibus vt non superbias, nec tibi hoc ipsum quod eis Christum præposueris; adscribas, ipsa est vera humilitas, vera charitas, vera virginitas. Ab

A omni quippe contaminatione mens libera est, quę siue in se, siue in proximo nihil diligit, nisi quod ex Deo esse nouit. Nam amare aliquid quod non ex opere & spiritu Dei sit, non est casta dilectio, sufficit tentatori sublimes & claras animas hac illusione violasse, vt quas ad illicita nõ impulit, placendi sibi ad elationem deiecerit. De hac charitate sine dubio Apostolus loquebatur, & istius proprietatem subtilissimis discretionibus eliquabat, dicens: 1.Co.13. *Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeã, factus sum velut æramentum resonans, aut cymbalum tinniens. Et si habeam prophetiam, & sciam mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam nihil sum. Et si erogauero pauperibus omnem substantiam meam, & si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* In quarum definitionum formula multo laboraremus obscurior, nisi sequentia demonstrarent quæ esset species istius charitatis, cui soli tot operum labores, tot virtutum merita non perirent. B Esto enim vt multiplex loquendi peritia, quę non solum ad omnem humanæ facundiæ artem, sed etiam ad angelici eloquii peruenerit facultatem, si charitate careat inutilis æris sono, & tinnitui si comparabilis cymbalorũ. Esto vt habens prophetiam, scientiam, habens fidem dæmonibus imperantem, nihil sit, quia charitate sit vacuus, vt etiam ille ab hac esse possit alienus, qui in alimoniam pauperum suas distribuerit facultates, vel qui corpus suum igne torrendum pro Christi confessione tradiderit: incredibile videretur, nisi beatus Paulus hoc diceret, qui tamen cum eiusdem charitatis membra describeret, doceretque qualis esset hæc virtus, sine qua nullæ possint Ibidem prodesse virtutes: *Charitas*, inquit, *magnanima est, benigna est, charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt*, & reliqua Inflatio ergo, & ambitio, & propriorum bonorum superba defensio possunt destruere eleemosynas, possunt euacuare martyria, & si magnas opes amore quis humanæ laudis effundat, & sæua supplicia non ea fortitudine quam Deus tribuit, sed ea quam de se præsumpsit excipiat.

C Hoc est enim propria fiducia inflari, hoc vanam gloriã quibuslibet ambire dispendiis, hoc postremo est nolle habere quæ Dei sunt, & ibi suum constituere meritum. vbi diuinum cessarit auxilium; hæc superbia omni peccato nocentior, omni genere est elationis insanior. A quibuslibet enim lapsibus delictorum facile surgitur: quando opem à reparatore suo poscit elisus. Huic autem ruinæ nil subuenit, quia aut difficile peccatum suum superbus agnoscit, aut etiam si intellexerit, non currit ad medicum, sed de se sibi remedium pollicetur, nec vnquam ibi proficit cura vbi morbus est ipsa medicina. Hunc autem corruptissimum pestilentiæ istius flatum, spiritus veræ humilitatis & veræ charitatis excludit. In nullo enim hæ virtutes ab inuicem diuiduntur, & ambarum tam indiscreta connexio est; vt qui in vna earum construitur, simul vtraque potiatur. Sicut enim pars charitatis est humilitas, ita pars humilitatis est charitas. Et si illa recolamus quæ sine bono charitatis infructuosa esse Apostolus definiuit, inueniemus eadem similem debere charitatem, si eis humilitas vera defuerit. D Quem enim fructum habebit aut cum inflatione scientia, aut cum humana gloria fides, aut cum iactantia largitas, aut cum elatione martyrium? Vnde quia in districtione superbiæ & humilitas tendit & charitas: de vtraq; habeatur dictum, quidquid de vna est disputatũ.

Superest nunc sacratissima Dei virgo, vt sobrio castoque iudicio sancti cordis tui arcam discutias, & aculeo totius elationis obtrito inuestiges in te atque dinumeres quæ & qualia tibi sponsus tuus dona contulerit, quæ à me non oportuit recenseri, ne aut plura contexerem, aut pauciora percurrerem. Verecundiæ enim tuæ onerosa foret etiam vera laudatio, & ipse contra disputationem meam facerem, si cui ab humana gloria continentiam suasissem, ad eandem te tuis præconiis incitarem. Ipsa ergo aulam tuæ mentis ingredere, & in secretario purissimæ conscientiæ tuæ qualia tibi reposita sint ornamenta circumspice, & quidquid ibi splendidum, quidquid pulchrum pretiosumque repereris, diuini operis & muneris esse ne dubites, ita vt in omnibus bonis opulentię tuæ & gratiam donatoris, & ius proprietatis agnoscas. E Accepisti enim quæ habes, & quidquid tibi diligentia tui laboris accreuit tibi per ipsum est auctum, per quem fuerat inchoatum. Itaque vtendum tibi est iis quæ largitus est Deus, & ab eodem semper est petendum vt donis eius fideliter & scienter vtaris. Rom.8. Quid enim nobis boni potest esse sine ipso, quandoquidem etiam vt recte oremus, ex ipso est dicente Apostolo: Nam quid oremus sicut oportet, nescimus: sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus, quoniam secundum Deum postulat pro sanctis. Et ne dubium esset de quo spiritu loqueretur, iam supra dixerat. Ibidem *Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater. Itaque ipse spiritus testimonium reddidit spiritui nostro, quoniã sumus filii Dei.* Si autem filii & hæredes, *hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: si tamen compatimur, vt conglorificemur.* F Implet igitur Spiritus sanctus organum suum, & tamquam fila chordarum tangit digitus Dei corda sanctorum. Act.2. Qui ideo cum die Pentecostes in Apostolos plebemque credentium, sicut à Domino fuerat promissus, influeret, in specie linguarum apparuit ignearum, & loquelis omniũ nationum eos super quos insederat, fecit affari, vt dubiũ non esset per ipsius inspirationem vtilem affectum, rationabilem sermonem animis fidelium ministrari: sicut ipse Dominus discipulis suis insinuauit, & dixit: Mat.10. *Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris qui loquitur in vobis.* Quod non in solo magnarum tribulationum tempore credamus fieri, sed etiam in pace præstari. Audiamus Apostolum definiente quod ipsæ quoque cogitationes nostræ nisi à Deo nobis insitæ fuerint, rectæ esse non possint. 2.Cor.3. *Fiduciam*, inquit, *talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* Vnde cum sanctorum animis ex Deo sit vt illis meditatio iusta petitio, efficax actio ex Deo sit, in fide firmitas, G in tribulatione patientia, in persecutione victoria, magna est in vera humilitate felicitas, cui Deus dilectio, Deus sapientia, Deus consilium, Deus fortitudo est. Nec dubie ista subiectio iam ex magna parte in illius futuræ beatitudinis est constituta consortio, vbi Deus erit omnia in omnibus. 1.Co.15. Quod ideo in hac vita ad plenum non potest obtineri, quia nondum mortale nostrum induit immortalitatem, Ibidem nec corruptio trãsiit in incorruptionem: Gal.5. caro adhuc cõtra spiritum, & contra carnem spiritus concupiscit. Nec inuenitur in vllo hominum tanta concordia, Rom.7. vt legi mentis lex quæ mẽbris est insita, non repugnet. Propter quod 1.Ioã.1. ex omnium sanctorum persona accipitur, quod Ioannes Apostolus ait: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.* 1.Ioã.3. Iob.14. Cum tamẽ idem ipse dicat: 1.Ioã.3. *Qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniã semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.* Vtrumque ergo verum est: quia & nemo sine peccato est, in eo quod nemo est sine lege peccati: & qui natus ex Deo, peccatum non facit, quia per legem mentis, id est per charitatem, quæ Dei semen est, peccatum non facit. H 1.Pet.4. *Charitas enim operit multitudinem peccatorum:* & sine qua nullum prodest bonum, per quam deletur omne peccatum. Sap.9. Dum igitur corruptibile corpus aggrauat animam, & onerat terrena habitatio sensum multa cogitantem: nõ quidem obtinetur, vt iam anima in omnib. Deus sit, quia nullus est sine tentationis stimulo, & sine mutabilitatis incerto. Iacob.1. Sed quia *omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum*, sine dubio inde habetur virtutum omnium portio, vnde habebitur plenitudo: & tanto quisque est beatior, Deoque coniunctior, quanto plus in eo fuerit gratiæ diuinæ quam actionis humanæ. Ps.33. Benedic itaque Dominum in omni tempore, & laus eius in ore tuo sit semper. Ibidem Anima autem tua non acquiescat nisi in Domino laudari. Superbi quidem refragabuntur, sed mansueti hæc audient, & lætabuntur.

A *Vita, martyrium, & miracula beatæ Agnetis virginis & martyris apposite describuntur. Epistola.*

Ambrosius seruus Christi vocatus Episcopus, virginibus sacris.

DIem festum sacratissimæ virginis celebremus. Hinc Psalmi resonent, inde concrepent lectiones: hinc (Epist. xxxiv.) populorum turbæ lætentur, inde sustententur pauperes Christi. Omnes ergo gratulemur in Domino, & ad ædificationum virginum, qualiter passa sit Agnes beatissima, ad memoriam reuocemus. Tertio decimo ætatis suæ anno mortem perdidit, & vitam inuenit: quia solum vitæ dilexit auctorem. Infantia quidem computabatur in annis, sed mentis senectus erat immensa. Corpore quidem iuuencula, sed animo cana. Pulchra facie, sed pul- (Act. 3. Sap. 3.) chrior fide, & elegantior castitate. Quæ dum à scholis reuertit, à Præfecti Vrbis filio adamatur. B Cuius parentes dū requisisset, & inuenisset; cœpit offerre plurima, & plura promittere. Denique detulerat secum pretiosissima ornamenta, quæ à beata Agnete veluti quædam stercora sunt recusata. Vnde factum est, vt iuuenis maiori perur- (Phil. 3.) geretur amoris stimulo, & putans eam meliora velle accipere ornamenta, omnium lapidum pretiosorum secum detulit gloriam, & per se ipsum, & amicos, & notos, & affines, cœpit aures virginis appellare, diuitias, domos, possessiones, familias atque omnes huius mundi delicias repromittere, si consensum suum eius coniugio non negaret. Ad hæc beata Agnes tale fertur iuueni dedisse responsum: Discede à me fomes peccati, nutrimentum facinoris, pabulum mortis: discede à me, quia iam ab alio amatore præuenta sum, qui mihi satis meliora te obtulit ornamenta, & anulo fidei suæ subarrauit me, longe te nobilior & genere & dignitate. Ornauit inæstimabili dextrocherio dexteram meam, & collum meum cinxit lapidibus pretiosis. Tradidit auribus meis inæstimabiles margaritas, & circumdedit me vernantibus atque coruscantibus gemmis. C Posuit signum in facie mea, vt nullum præter ipsum amatorem admittam. Induit me cyclade auro texta, & immensis monilibus ornauit me. Ostendit mihi thesauros incomparabiles, quos mihi se daturum, si ei perseuerauero, repromisit. Non ergo potero ad contumeliam prioris amatoris vel aspicere alium, & illum relinquere, cum quo sum charitate deuincta. Cuius est generositas celsior, possibilitas fortior, aspectus pulchrior, amor suauior, & omni gratia elegantior. A quo mihi iam thalamus collocatus est, cuius mihi organa modulatis vocibus resonant, cuius mihi virgines iustissimis vocibus cantant. Iam mel & lac ex ore eius suscepi: iam amplexibus eius castis adstricta sum, iam corpus eius corpori meo sociatum est. & sanguis eius ornauit genas meas, cuius mater virgo est, cuius pater feminam nescit: cui angeli seruiunt, cuius pulchritudinem sol & luna mirantur, cuius odore reuiuiscunt mortui, cuius tactu fouentur infirmi; cuius opes numquam deficiunt, cuiusque diuitiæ numquam decrescunt. Ipsi soli seruo fidem, ipsi me tota deuotione committo. Quem cum amauero, casta sum: D cum tetigero, munda sum: cum accepero, virgo sum. Nec deerunt nuptiis filii, vbi partus sine dolore succedit, & fœcunditas quotidiana cumulatur.

Audiens hæc insanus iuuenis, amore corripitur cæco, & inter angustias animi anhelo cruciabatur spiritu. Inter hæc lecto sternitur, & per alta suspiria amor à medicis aperitur. Fiunt nota patri quæ fuerant inuenta à medicis, & eadem paterna voce quæ fuerant iam dicta à filio, ad petitionem virginis reuoluuntur. Abnegat Agnes beatissima, & se nullo pacto prioris asserit sponsi fœdera violare. Cumque pater diceret in fascibus præfecturæ se agere, & idcirco quamuis etiam illustrem virum minime sibi debere præferri, cœpit tamen vehementissime inquirere quis esset sponsus, de cuius se Agnes potestate iactaret. Tunc extitit quidam ex parasitis eius, qui diceret hanc Christianam esse ab infantia, & magicis artibus ità occupatam, vt dicat Christum sponsum suum esse. E Audiens hæc Præfectus lætus efficitur, & missa apparitione cum ingenti strepitu suis eam tribunalibus præcipit sisti. Et primo quidem blandis eam sermonibus secretius prouocat: deinde terroribus pulsat. Sed virgo Christi nec blandimentis seducitur, nec terrore concutitur: sed eodem vultu, eodem animo perseuerans, & terrentem similiter sicut blandientem animo deridebat. Videns itaque Symphronius præfectus tantam in puella constantiam, parentes eius alloquitur. Et quia erant nobiles, & vim eis inferre non poterat, titulū eis Christianitatis opposuit. Sequenti namque die Agnetem sibi præsentari iubet. Et iterum iterumque repetens, replicare cœpit de iuuenis amore sermonem. Cumque omnis sermo eius casso labore deficeret, sisti eam iterum suis tribunalibus iussit. Cui & dixit: Superstitio Christianorum, de quorum te magicis artibus iactas, nisi à te fuerit segregata, non poteris insanias abiicere pectoris, neque æquissimis consiliis præbere consensum. Vnde te ad venerandam deam Vestam properare necesse est, vt si perseuerantia virginitatis placet, eius die noctuque sacrificiis reuerendis insistas. F Ad hæc beata Agnes dixit: Si filium tuum, quamuis iniquo amore vexatum, tamen viuentem hominem recusaui: hominem vtique qui est rationis capax, qui & audire, & videre, & palpare, & ambulare potest, & flore lucis huius cum bonis frui: si ergo hunc causa amoris Christi nulla possum ratione respicere, quomodo possum idola muta & surda, & sine sensu, & sine anima, colere, & ad iniuriam summi Dei ceruicem meam vanis lapidibus inclinare? Audiens hæc præfectus Symphronius dixit, Cupio consultum infantiæ tuæ, & adhuc te Deos blasphemantem idcirco differo, quia annos tuos infra sensum aspicio. Noli ergo temetipsam ita despicere, vt motus Deorum incurras. Beata Agnes dixit. Noli infantiam corporalem ita in me despicere, vt putes me te velle habere propitium. Fides enim non in annis, sed in sensibus inuenitur, & Deus omnipotens mentes magis comprobat, quam ætates. Deos autem tuos, quorum motus me incurrere non vis, ipsos irasci permitte, ipsi loquantur, ipsi hoc mihi præcipiant, ipsi iubeant se coli, ipsi iubeant adorari. G Verum quoniam ad hoc video te tendere quod impetrare non poteris, quidquid tibi videtur, exerce. Symphronius præfectus dixit: Vnum tibi è duob. elige, aut cum virginibus deæ Vestæ sacrifica, aut cum meretricibus scortaberis in contubernio lupanari. Et longe erunt à te Christiani, qui te ita magicis artibus imbuerunt, vt hanc calamitatem intrepido animo te posse perferre confidas. Vnde, vt dixi, aut sacrifica deæ Vestæ ad laudem generis tui: aut ad ignominiam natalium tuorum eris publicæ abiectionis scortum.

Tunc beata Agnes cum ingenti constantia dixit: Si scires quis est Deus meus, non ista ex ore tuo proferres. Vnde ego quia noui virtutem Domini mei Iesu Christi, secura contemno minas tuas, credens quòd neque sacrificem idolis tuis, neque polluar sordibus alienis. Mecum enim habeo custodem corporis mei angelum Domini. Nam vnigenitus Dei filius quem ignoras, murus est mihi impenetrabilis, & custos mihi est numquam dormiens, & defensor mihi est numquam deficiens. Dii autem H tui aut ærei sunt, ex quibus cucumæ melius fiunt ad vsus hominum: aut lapidei, ex quibus sternuntur plateæ. Diuinitas ergo non in lapidibus vanis habitat, sed in cælis: non in ære aut aliquo metallo, sed in regno superno consistit. Tu autem & similes tui nisi ab istorum cultu recesseritis, simul vos pœnæ concludent. Sicut enim illi igne conflati sunt vt funderentur, sic colentes eos perpetuo incendio conflabuntur: non vt fundantur, sed vt confundantur in æternum, & pereant. Ad hæc insanus iudex iussit eam expoliari, & nudam ad lupanar duci, sub voce præconis dicentis, Agnetem sacrilegam virginem, Diis blasphemiam inferentem, scortum lupanaribus datam. Statim autem vt expoliata est, crine resoluto tantam densitatem capillis eius diuina gratia concessit, vt melius videretur fimbriis eorum, quam vestibus tecta. Ingressa autem turpitudinis locum, angelum Domini ita præ-

A præparatum inuenit, vt circumdaret eam immenso lumine, ita vt nullus posset eam præ splendore respicere. Fulgebat enim tota cellula illa quasi radians sol in virtute sua: & quanto quis curiosior oculis esse voluisset, tanto sibi visus aciem obtundebat. Cumque se in orationem Domino prostrauisset, apparuit ante oculos eius stola candidissima, & apprehendens eam induit se, & dixit: Gratias tibi ago Domine Iesu Christe, qui me in numero ancillarum tuarum computans, vestem hanc mihi largiri præcepisti. Ita namque ad mensuram corpusculi eius aptum erat indumentum, & ita nimio candore conspicuum, vt nullus dubitaret hoc angelicis manibus præparatum. Interea lupanar efficitur locus orationis, in quo omnis qui fuisset ingressus, adoraret & veneraretur, dans honorem immenso lumini, & mundior egrederetur foras, quam fuerat intus ingressus. Cumque hæc agerentur, Præfecti filius qui auctor erat huius sceleris, venit ad locum cum sodalibus suis iuuenculis insultaturus puellæ, cum quibus libidinis suæ se posse credebat ludi-
B brium exercere. Et ingressos ante se furentes pueros & turpiter sæuientes, cum omni veneratione & ingenti admiratione egressos cœpit impotentes arguere, atque vanos & molles ac miseros iudicare. Et irridens, locum in quo virgo orabat, audacter ingressus est. Et videns tantum lumen circa eam, non dedit honorem Deo, sed irruens in ipsum lumen, priusquam vel manu eam contingeret, cecidit in faciem suam, & præfocatus à diabolo expirauit. Videntes autem socii eius quod moras intus faceret, putabant obscœnis eum operibus occupari. Et ingressus est vnus ex iuuenibus qui ei familiarior erat, vt congratularetur insultationi eius, & mortuum eum inueniens, exclamauit voce magna, dicens: Piissimi Romani succurrite, magicis artibus ista meretrix Præfecti filium interfecit. Fit repente concursus populorum ad theatrum, & varia furentis populi acclamatio. Alii dicebant magnam, alii innocentem, alii sacrilegam conclamabant.

C Præfectus autem audiens filium suum interiisse, cum ingenti tumultu venit ad theatrum. Et ingressus locum in quo corpus filii eius iacebat exanime, cum ingenti clamore dicebat: Crudelissima omnium fœminarum, ad filium meum voluisti apodixen tuæ artis magicæ demonstrare? Et cum talia atque alia huiuscemodi verba repeteret & causam mortis eius ab ea vehementer inquireret, ait ad eum beatissima Agnes: Ille cuius voluntatem volebat perficere, ipse in eum potestatem accepit. Quare autem omnes qui ad me ingressi sunt, sani sunt? Quia vniuersi dederunt honorem Deo qui misit angelum suum, & induit me hoc indumento misericordiæ, & custodiuit corpus meum, quod ab ipsis cunabulis Christo consecratum est & oblatum. Videntes ergo splendorem angelicum adorabant omnes, & abscedebant illæsi. Hic autem impudens statim vt ingressus est, sæuire cœpit & fremere. Cumque manum suam ad me contingendum aptaret, dedit eum angelus Domini in reprobam quam conspicis mortem. Dicit ei Præfectus: In hoc apparebit quia non magicis artibus ista gessisti, si deprecata fueris ipsum angelum vt restituat mihi filium meum sanũ. Cui beata Agnes dixit: Licet fides vestra hoc
D impetrare non mereatur à Domino, tamen quia tempus est vt virtus Domini mei Iesu Christi manifestetur, egredimini omnes, vt solitam ei orationem offeram. Cumque vniuersi fuissent egressi, prosternens se in faciem planam, rogare cœpit Dominum vt iuuenem suscitaret. Orãte autem illa, apparuit angelus Domini, qui eleuauit eam flentem, & confortans animum eius, iuuenem suscitauit. Qui egressus foras cœpit voce publica clamare & dicere: Vnus Deus in cælo & in terra & in mari, qui est Deus Christia-
Sap. 13. 14. & 15. norum. Nam omnia templa vana sunt. Dii qui coluntur, omnes vani sunt, & penitus nec sibi possunt nec aliis aliquod auxilium exhibere. Ad hanc vocem omnes haruspices, & templorum pontifices cõturbabãtur, & fit per eos vehementior quam fuerat seditio populorum, atq; omnes vna voce clamabant: Tolle magam tolle maleficam, quæ & mentes mutat, & animos alienat. Præfectus autem videns tanta mirabilia, obstupuit. Sed veritus proscriptionem, si contra templorum pontifices ageret, & Agnetem contra suam sententiam defensaret, vicarium ad seditionem populi iudicem dereliquit: ipse autem tristis abcessit, quod eam non potuit post resurrectionem filii sui liberare. Tunc vicarius Aspasius nomine, iussit in conspectu omnium ignem copiosum accendi, & in medium eam præcepit iactari flammarum. Quod cum fuisset impletum, statim in duas partes diuisæ sunt flammæ, & hinc atque illinc seditiosos populos exurebant, ipsam autem penitus in nullo contigebat incendium. Eo magis non hoc virtutibus diuinis, sed maleficiis reputantes, dabant fremitus inter se populi, & infinitos clamores ad cælos. Tunc beata Agnes expandens manus suas in medio ignis, his verbis orationem fudit ad Dominum: Omnipotens, adorande, colende, tremende, pater Domini nostri Iesu Christi, benedico te, quia per filium tuum vnigenitum euasi minas hominum impiorum, & spurcitias diaboli impolluto calle transiui. Ecce & nunc rore cælesti perfusus per Spiritum sanctum focus iuxta me moritur, flamma F
diuiditur, & ardor incendii huius ad eos à quibus in me ministratur, effunditur. Benedico te pater prędicande, qui etiam inter flammas intrepidam me ad te venire permittis. Ecce iam quod credidi video: quod speraui, iam teneo: quod concupiui, complector. Te confiteor labiis & corde, te totis visceribus concupisco. Ecce ad te venio viuum & verum Deum, qui cum Domino nostro Iesu Christo filio tuo, & cum Spiritu sancto viuis & regnas in cuncta sæcula sæculorum, amen. Cumque complesset orationem, ita omnis ignis extinctus est, vt nec tepor quidem incendii remaneret. Tunc Aspasius vrbis Romæ vicarius, populi seditionem non ferens in guttur eius gladium mergi præcepit. Atque hoc exitu, roseo sui sanguinis rubore perfusam Christus sibi sponsam & martyrem consecrauit.

Parentes vero eius nullam penitus tristitiam habentes, cum omni gaudio abstulerunt corpus eius, & posuerunt illud in prædiolo suo non longe ab vrbe, in via quæ dicitur Numentana. Vbi cum omnis turba Christianorum concurreret, insidias à Paganis perpessi sunt: & videntes populum infidelium super sevenientem armatum omnes fugerunt. Aliquanti tamen lapidum ictibus læsi euaserunt. Emerentiana autem, quæ fuerat collactanea eius, virgo sanctissima, licet cathecumena constanter stabat intrepida & immobilis, & his verbis exprobrabat eis: Superflui, miseri, caduci, atque attrocissimi, Deum omnipotentem colentem occidistis, & pro defensione lapidum homines innocentes iugulastis. Hæc & his similia dum turbis furentibus diceret, lapidata est ab eis, & orans iuxta sepulchrum Agnetis beatissimæ emisit spiritũ. Non dubium est quod in suo sanguine sit baptizata, quæ pro defensione iustitiæ dum confiteretur Dominum, mortem constãter excepit. Eadem denique hora fit terræmotus vehementissimus: & cum nimia esset cæli serenitas, tantæ corruscationes, tantaque fulgura & tonitrua extiterunt, vt pars maxima insani populi expiraret. Vnde factum est vt nullus penitus ex eo aduenientibus ad sepulchra sãctorum aliquas molestias excitaret. Venientes autem parentes beatæ Agnetis cum sacerdotibus nocte, abstulerunt corpus sanctæ Emerentianæ virginis, & sepelierunt illud in confinio agelli beatissimę virginis Agnetis. Igitur dum parentes beatæ Agnetis assiduis pernoctationibus vigilarent ad tumulum eius, vident in medio noctis silentio exercitum virginum, quæ omnes auro textis cycladib. indutæ, cum ingenti lumine præteribant. Inter quas vident beatissimam Agnetem simili veste fulgentem, & ad dexteram eius agnum niue candidiorem. Hęc itaque dum viderent parentes eius, & qui simul erant, stuporem mentis incurrunt. Sed beata Agnes rogat sanctas virgines parumper gradum figere, & stans parentibus suis dixit: Videte ne me quasi mortuam lugeatis, sed congaudete mihi & congratulamini, quia cum iis omnibus lucidas sedes accepi: & illi sum iuncta in cælis, quem in terris posita tota animi intentione dilexi. Et his dictis pertransiit. Hæc visi publice ab omnibus qui viderant, quoti-

A dic vulgabatur. Vnde factum est vt post aliquot annos ad Constantiam Constantini filiam hoc factum ab his qui viderant, narraret. Erat enim ipsa Constantia regina virgo prudentissima, sed ita obsessa vulneribus, vt à capite vsque ad pedes nulla membrorum pars libera remansisset. Accepto autem consilio, spe recuperandæ salutis venit ad tumulum martyris nocte, & licet pagana, tamen credula animi intentione preces fideliter fundebat. Quod dum faceret, repentina somni suauitate corripitur, & videt per visum beatissimam Agnetem talia sibi monita præferentem: Constanter age Constantia, & crede Dominum Iesum Christum filium Dei esse saluatorem tuum, per quẽ modo consequeris omnium vulnerum quæ in corpore tuo pateris sanitatem. Ad hanc vocem Constantia euigilat sana, & sic sana, vt nec signum in eius membris alicuius vulneris remanerent. Reuersa igitur ad palatium sanissima, facit gaudium & patri suo Augusto, & fratribus suis Imperatoribus. Coronatur ciuitas tota: fit lætitia militantibus atque priuatis, & vniuersis audientibus hęc. Infidelitas gentium confundebatur, & fides Dominica B lætabatur. Interea patrem & fratres Augustos rogat vt basilica beatæ Agnetis construeretur, & sibi illic mausoleum E collocari præcepit. Currit hæc opinio ad omnes, & quotquot credentes ad eius tumulum aduenissent, sanabantur quacumque fuissent infirmitate detenti. Quod facere Christum nullus dubitat vsque in hodiernum diem. Perseuerauit autem Constantia Augusti filia in virginitate, per quam multæ virgines mediocres, & nobiles, & illustres, sacra velamina susceperunt. Et quia fides mortis damna non patitur, vsque in hodiernum diem multæ virgines Romanæ Agnetem beatissimam quasi in corpore manentem attendunt, & eius exemplo agentes viriliter, integræ perseuerant, credentes sine dubio quod perseuerantes perpetuæ victoriæ palmam acquirant. Hæc ego Ambrosius seruus Christi dum in voluminibus abditis inuenissem scripta, non sum passus infructuoso silentio tegi. Ab honorem igitur tantæ martyris sicut gesta eius agnoui, conscripsi, & ad ædificationem vestram, ô virgines Christi, textum passionis eius credidi destinandum, obsecrans charitatem Spiritus sancti, vt labor noster in vestra imitatione fructum in conspectu Domini valeat inuenire. Amen. F

S. AMBROSII EPISCOPORVM LIBRI QVARTI FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS EPISTOLARVM

LIBER QVINTVS.

C *In quo dubia examinantur, quæstiones explicantur, obscura sacræ scripturæ loca dilucidantur, graues ad animarum profectum difficultates diluuntur.* G

Irenæo poscenti solutionem dubii: An apud Deum sit aliqua differentia charitatis eorum qui in pueritia, & eorum qui in prouectiori crediderunt ætate, dubium examinando respondet. Epistola.

Ambrosius Episcopus Irenæo.

Epist. XXXV. DIFFERENTIA charitatis vtrum sit aliqua apud Deum, eorum qui à pueritia crediderint, & eorum qui iuuentutis aut prouectioris ætatis processu, prudenter requirendum putasti. Nam hoc quoque scriptura diuina non prætermisit, neque intactum reliquit. Siquidem Dominus Deus noster ad Ioel prophetam non D otiose ait: Lamentare ad me super sponsam præcinctam saccum, super virum eius virginalem, dolens synagogam quæ antea virginitate sua desponsata Dei verbo foret, vel animam certe quæ de bonis meritis decidisset, ita offendiculum incidisse peccatorum flagitiis, vt odia contraheret, & inquinamento impietatis, ac perfidiæ obsoleta sordibus, miserabili esset despectui, longe mutata ab illius Osee. 2. sponsæ gratia, quæ ante meruerat audire: *Sponsabo te mihi in fide & iustitia & misericordia.* Nec immerito lamentabilis pronuntiatur, quæ tantorum munerum amiserat pretiũ, & virtutum dotalium tam graue subierat dispendium, vt ei virginalis sponsus eriperetur. Nostris enim meritis verbũ Dei nobis aut viuit, aut moritur. Nam si bona studia atque opera nostra sint, viuit atque operatur in nobis Dei verbũ: si tenebrosæ cogitationes operationesque nostræ sint occidit nobis sol iustitiæ. Et ideo lamentandum præcipit pro ea anima. Nam sicut illis gratulandum & epulandum est, Mal. 4. cum quib. sponsus est: ita illi animæ lugendum, cui sponsus fuerit ereptus, sicut de Apostolis scriptum est in Euãgelio: *Quoniam cum auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt in illis dieb.* Ergo & hæc anima habebat ante lætitiam & exulta- Mat. 9. tionem, cum haberet παρθενικὸν λόγον. Et ideo non ieiunabat, quia dies erant epularum & refectionis cum adesset sponsus, inuehens quib. aderat, vbertatis affluentiam cæ- H lestis alimenti, vni rigatus, quo corda hominum lætificãtur, sed posteaquã sponsum factis suis amisit, iubet in concilio agere pœnitentiam peccatorum suorum, & deflere semet ipsam quia mortuus est & crucifixus pro ea Christ[us] Psa. 103 qui est παρθενικὸς λόγος. Si prima ætate conuenit, nec alterius anima hæc videtur experta copulam, sed à principio virginalem fidei suæ florem Christo dicauit, atque ipsi primis fœderata pietatis mysteriis sacros iuuẽcula cultus recepit, ipsa est Israelitica anima veteris prosapiæ ex genere patriarcharum: quæ si inoffensum fidei seruasset curriculum, magni meriti foret sponsa verbi virginalis, tamquam illa quæ apprehendit iustitiam, & obuiabit illi quasi mater, & quasi mulier à virginitate suscipiet illam. Altera quoque est acquisita ex gentibus, & vtra sponsa vnius Eccl. 15 Verbi, quod est magnum mysterium. Idque tibi demon- 1. Reg. 25. stratur in libro Regnorum. Siquidem Dauid duas vxores

habuit, Achinaam Iezrahelitem, & abigeam acquisitam sibi postea. Illam rigidiorem, istam misericordiæ plenam & gratiæ, hospitalem ac liberalem animam, quæ reuelata facie patrem vidit speculata eius gloriam, quę suscepit diuinum illum paternæ gratiæ rorem, vt habet nominis interpretatio. Quid autem ros patris, nisi Dei verbum, quod humore fidei atque iustitiæ infudit corda vniuersorum? Pulchre igitur huic animę verus dicit Dauid, quod illi Abigeæ dictum est: *Benedictus Dominus Deus Israel, qui misit te hodie huc obuiam mihi*, & benedicti mores tui. Et iterum dicit ei: *Ascende in pace in domum tuam: vide iam: audiui vocem tuam, & reueritus sum faciem tuam.* Denique in canticis etiam hæc verba sunt sponsi ad sponsam: Ostende mihi faciem tuam, & insinua mihi vocem tuam. Et nunc quidem dimissa est, quoniam alterum habebat virum, qui dicebatur Hebraice Nabal, Latine insipiens, durus, inhospitalis, inhumanus, ingratus qui officia nesciret referre: sed postea quam defunctus est vir eius, solutam à lege viri accepit eam sibi vxorem propheta Dauid. Per cuius copulam Ecclesiæ crediturae ex gentib. significantur mysteria, quæ amisso, cui ante iuncta fuerat, transiuit ad Christum, censu pio diues, humilitatis & fidei, misericordiæ quoque dotata patrimonio. Sed hoc loco non ista deploratur, sed illa Achinaam, quæ fuit male fortis in fratrem. Et ideo illi frater factus est in commotionem. Vnde ex persona corū dictum est: *Posuisti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis.* Quam nutantem inueniens diabolus, sicut leo dirruit, & iucunditatem eius abstulit: vineam eius & ficum euertit, sub quibus solebat ante requiescere, & arescere fecit fructus eius. Quos aridos miseratus, atque albentes siccitate nimia, dicit ad Prophetam Deus. Lamentare ad me super sponsam præcinctam cilicio, & super virum eius virginalem, id est, super animæ huiusmodi vel synagogæ virum mortuum. Cui, loco alio expostulans, dicit: Eo quod oblita propositi sui, oblita charitatis, immemor gratiæ, de via disciplinæ, superiorem vxoris affectum amiserit. Meritoque suis eam sermonibus redarguit, memorans & retexens eiusdem blandicias, & pietatis vocabula: Non sicut domesticum me vocabas, & patrem & initiatorem virginitatis tuę. Ergo huic animæ cui per intemperantiam eius mortuum est Dei verbum, & ille παρθενικὸς λόγος occidit, luctum incidit, intercessorem adhibet, vt vocetur ad pœnitentiam, quo possit mereri misericordiam. Illa autem quæ bona intellectu, & decora aspectu valde, sicut Abigea acquisita sibi erat in prælio, deuictis aduersariis, & mortuo viro, qui vallatus nequitiis spiritalibus repugnabat ac resistebat ne sibi speciosa vxor adhæreret, quasi victor & diligens sponsus iucunditatem confert & gratiam, emundans eam ab omnibus pulchritudinis eius impedimentis, & exuens vestimentis captiuitatis: vt depositis omnibus capitis sui capillis, id est, peccatorum criniculis, qui quasi superflui nostro in corpore videntur (quoniam si vir comam nutriat, ignominia est illi) in vnitate fidei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi studeat occurrere, vt omnem deponat animi perturbationem, & charitate fundata augeatur in Domino Iesu, & vniuerso acquirat incrementa corpori. Hæc est anima illa quam lex demonstrat tibi in specie mulieris bonæ, quam si videris in præda, & concupieris accipere in vxorem tibi: *Induces*, inquit, *eam in domum tuam*, vt tota ei cōmittas interiora domus tuæ, omnium tuorum viscerum possessionem, auferas eius superflua, tondeas lapsus, & nouacula non satis acuta, ne faciat dolum, tuarum exuuias passionum, atque inanes sensus recidas. Ideo ait: Rades eius caput, quo nulla obstacula patiantur oculi sapiētis, qui sunt in capite eius. Et sedebit, inquit, triginta dieb. in domo tua, peccata propriæ deplorans natiuitatis, & cōmenta nequissimi patris diaboli, qui vult congregare quę nō generauit: vt huius mystici numeri purificatione mundata, coniugii claues adipiscatur. Et pulchre ait: Postea intrabis ad eam, vt totus ingrediaris in animam tuam, atque intra ipsam te colligas, & in ea habites: apud eam commorere, in ipsa tibi sit omnis conuersatio, vt sis non in carne, sed in spiritu, & proponas adiungere eam tibi ad consortium vitæ, sciens quoniam communicabit tecū de bonis: & perfūctus eius gratia, dicas: Puer autem eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam. Et illa tibi respondeat: Assumam te, & inducam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ me concepit. Bona mater animarum Hierusalem illa quæ in cælo est. Erit ergo vxor tua, & inueniens te osculabitur te. Et si postea displicuerit tibi quod castiget corpus suum, & seruituti redigat, non patieris eam seruire, id est, voluptatibus corporis: nec subiicies eam carni, sed liberam permanere patieris: nec alienabis eam, hoc est enim vendere: nec contemnes eam, sed permittes seruire cū Deo suo in castitate fidei, & bonorū operū sobrietate. Vale, & nos dilige, quia nos te diligim⁹.

Eidem Irenæo proponenti dubium, viri duas habentis vxores vnam odibilem, amabilem alteram, quid id significet: Deuteronomij locum explicando, verum dubij sensum aperit.

Epistola.

Ambrosius Episcopus Irenæo.

Svperiore Epistola scripsimus liberandam ab aduersatiis animam nostram, & cum ea indissociabilis vitæ subeundum cōsortium. Et quia sermo iste nobis de Deuteronomio exemplum assumpsit assertionis suæ, quo loci subiectum est de viro qui duas vxores habebat, vnam odibilem, alteram amabilem: non perfunctorie motus videris, ne forte duas animas istum sibi adsciuisse aliquis intelligat: quod fieri nequaquam potest. Verum ipse non ignoras quod interdum scriptura cum allegoriam dicit, alia ad speciem synagogæ, alia ad Ecclesiam refert: alia ad animam, alia ad verbi mysterium: alia ad diuersas species & qualitates animarum: quæ discernit qui diiudicat spiritu. Vnde sequenti capitulo Legis non duas animas, sed diuersas qualitates vnius animæ comprehensas arbitror. Est enim amabilis animæ species, quæ concupiscit voluptaria, quæ laborem fugit, compunctiones declinat, iudicium Dei negligit. Ideo amabilis, quia dulcis & suauis ad tempus videtur, quæ mentem non afficiat, sed oblectet. At illa altera tristior, quę zelo Dei conficiatur, sicut vxor seuera scortari comparem suum nolit, non patiatur, non sinat, nihil indulgeat corpori, nihil voluptati & delectationi relaxet, abdicet occulta dedecoris, dura laborum sequatur, grauia periculorum. Si igitur pepererint ei ambæ, non poterit, inquit, primitiuum filium amabilis in hereditatis institutione præponere primitiuo filio odibilis, cum sciat odibilis filium primitiuum esse. In quo nō tam prælationem simpliciter significari puto quasi inter primitiuos duos, quam expressionem solum odibilis filium primitiui habere prærogatiuam. Primitiuus enim primogenitus est, sancti autem primogeniti sunt, quia omnis masculus adaperiens vuluam sanctus Domino vocabitur. Non tamen omnis primogenitus, sanctus. Non enim sanctus Esau, qui vtique primogenitus, sancti autem primogeniti sunt. Denique habes in numeris: *Ecce tuli Leuitas de medio filiorum Israel pro omni primogenito qui aperit vuluam, à filiis Israel Mihi enim in quo die percussi omne primitiuum Aegypti, sanctificaui omne primogenitum Israel.* Ergo Leuitas pro primogenitis accepit, quasi sanctos, sanctos enim primogenitos esse cognoscimus ex epistola ad Hebræos scripta, in qua habemus: *Sed appropinquastis Sion monti, & ciuitati Hierusalem, & decem millibus angelorum, & Ecclesiæ primitiuorum.* Ergo sicut primogeniti Ecclesiæ sancti, sic & Leuitæ, quoniam ipsi quoque primogeniti. Non enim nascendi ordine sancti, sed sanctificationis munere. Leui enim tertius filius fuit Liæ, non primus vtique. Qui autem sanctificatus, ipse aperit vuluam. Quam vuluam? Audi dicentem: *Errauerunt peccatores ab vtero.* Quia intellexisti primogenitum qui aperit vuluam, intellige vterum bonæ matris, à quo non errāt sancti, sed peccatores. Leuitę autem auferuntur de medio Israel, quia nihil habent commune cum populo, cui⁹ primogenita sæcularia destruuntur. Primogenita enim sæculi alterius matris sunt, à cuius vtero segregatus Paulus est cum ad gratiam vocaretur Dei. Et ideo de medio populi, segregatus, verbum recepit, quod est medium in corde nostro. Vnde & illud dictum est: *Medius autem vestrum stat,*

quem

A *quam vos non videtis.* Non otioſus itaque nobis à lege in le- Deu. 21 gem excurſus fuit, vt primogenitum non eſſe amabilis illius, id eſt, remiſſioris & voluptariæ filium doceremus, quamuis propoſiti capituli verba hoc exprimant, dicente ſcriptura: *Non poterit filium amabilis primitiuum præponere,* cũ Gen. 45 ſciat filium odibilis primitiuum eſſe. Ille eſt vere primitiuus, qui ſanctæ matris ſanctus eſt partus: ſicut illa vera mater, à cuius vtero non erant veri filij, ſed peccatores. Ergo ille non veræ matris filius, non primitiuus verus, ſed quaſi primitiuus iuuatur ſumptu ne egeat, non vt diues ſit honoratur. Deu. 21 Hic autem dupla ex omnibus accipit, vt Apoc. 1. abundet: ſicut etiam in Geneſi habes Patriarchas à fratre ſuo Ioſeph geminæ ſingulos ſtolæ donatos munere cum remitterentur ad patrem, vt ſignificarent fratrem repertum Ioſeph, quem defunctum eſſe crediderat pater. Primogenitus itaque hæreditatis accepit prærogatiuam, dicente ſcriptura: Hic eſt initium filiorum eius, & huic debentur primogenitalia. A primogenito igitur Dei filio primogeniti ſancti, & ab illo initio (quia ipſe eſt initium B & finis) initium ſanctus nuncupatur, initium filius, cui debetur primitiarum prærogatiua, ſecundum illud ad Abraham dictum: Gen. 21 *Eiice ancillam, & filium eius. Non enim heres erit filius ancillæ cum filio meo Iſaac.* Quod magis ad hæreditatem virtutum quam pecuniæ ſpectare, diuino oraculo docetur, dicente Deo: *Omnia quæcumque tibi dixerit Sara, audi vocem eius, quoniam in Iſaac vocabitur tibi ſemen.* Quæ erat alia in Iſaac, niſi ſanctitatis hereditas, quæ nobilitaret patrem? Et filium quidem ancillæ ſuper nationes præfecit, Ibid. quaſi ſimpla conterens patrimonij: filio autem Saræ dupla dedit, cui non ſolum temporalia, ſed etiam ſuperna & perpetua collata ſunt. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Idem Irenæus obſcuritatem expertus epiſtolæ B. Pauli ad Epheſios ſcriptæ, quærit vt per ſummam illa explicetur: cui S. Ambroſius epiſtolæ ſummarium tradens, omnem Apoſtoli mentem breuiter exponit. Epiſtola.

Ambroſius Epiſcopus Irenæo.

C Epiſt. LXXVII. Popoſciſti vt ſummam epiſtolæ quæ ad Epheſios ſcripta eſt, inculcaremus tibi, quæ obſcurior videretur, niſi eius diſtinctiones colligas, quib. perſuadendum putauit Apoſtolus de Dei regno nobis non deſperandum. Eph. 1. Propoſuit itaque primum (quod bonis maximum ſolet eſſe ad ſtudia virtutis incitamentum) præmiorum ſpem, & promiſſorum cæleſtium hæreditatem, quæ in paſſione Chriſti & reſurrectione appropinquauerint. Deinde ſubiecit nõ ſolum in paradiſum reditum nobis reformatum eſſe per Chriſtum, ſed etiam cæleſtis ſolij honorem per conſortium Chriſti corporis carni huic eſſe impartitum, vt de aſcendendi poſſibilitate iam non dubites, qui conſortia tua in carne Chriſti regno cæleſti adhærere cognoſcas, Ibid. Eph. 4. per ſanguinem eius reconciliationem factam omnium quæ vel in terra, vel in cœlo ſunt, qui ideo deſcendit, vt captiuitatem noſtram auerteret: ideo aſcendit, vt impleret omnia: & per Apoſtolos, Prophetas, Sacerdotes, confirmationem vniuerſorum, & congregationem gentium conſummaret. Finem autem ſpei eſſe noſtræ D charitatem ipſius, vt augeamur in ipſo per omnia, quia ipſe eſt caput vniuerſorum, ad quem omnes ſecundum menſuram operationis, in vnũ corpus ædificatione charitatis aſſurgimus. Non ergo deſperandum quod capiti Eph. 1. ſuo membra adhæreant, præſertim cum in adoptionem Gen. 2. filiorum Dei ab initio ſimus prędeſtinati per Ieſum Chri- Eph. 5. ſtum in ipſo: quam prædeſtinationem probauit, aſſerens illud quod ab initio prænuntiatum eſt: *Quia relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt ambo in carnem vnam: Sacramentum eſſe Chriſti & Eccleſiæ.* Si ergo Adæ Ibid. & Euæ copula Sacramentum magnum eſt in Chriſto & in Eccleſia, certum eſt quod ſicut Eua de oſſibus viri fuit, & caro de carne eius, & nos mẽbra ſimus corporis Chriſti, os de oſſibus, & caro de carne eius. Nulla autem epiſtola tantum benedictionis increpuit in plebem Dei, quantum iſta, in qua non ſolum benedictos nos à Deo,

E ſed in omni benedictione benedictos & ſpiritali & in cæleſtibus ſignificauit diuinæ locuples gratiæ teſtis, & prædeſtinatos nos in adoptionem filiorum, in filio quoque Dei nos cumulatos gratia, abundaſſe ea ad cognoſcendum myſterium æternæ voluntatis: tum præterea in plenitudine temporum, cum pacificarentur omnia in Chri- Eph. 4. ſto, & quæ in terra ſunt, & quæ in cœlo, ſorte nos in ipſo cõſtitutos, vt quæ legis ſunt implerentur in nobis, & quæ gratiæ: cum etiam ſecundum legem electi videremur in iuuentutis ætate, quæ eſt vita immaculata, nihil habentes laſciuię puerilis, & ſenilis infirmitatis. Eph. 6. Docti quoque prælium non ſolum aduerſus carnem & ſanguinem, ſed etiã aduerſus omnem militiam ſpiritalis nequitiæ, quæ eſt in cæleſtibus, viduis genere virtutibus. Itaque ſicut illis ſortito obrigit captarum ex hoſte terrarum poſſeſſio, ita nobis cecidit ſors gratiæ, vt ſimus poſſeſſio Dei, qui renes poſſidet noſtros, id eſt, ſeminarium caſtitatis & temperantiæ. Quæris hanc ſortem agnoſcere? Recordare illam Iſa. 1. 8 quæ cecidit ſuper Matthiam, vt in duodecimum Apoſto- Act. 1. lorum numerum ſubrogaretur. Sed etiam Propheta Da- Pſ. 67 F uid ait: *Si dormiatis inter medias ſortes*, eo quod is qui medius inter veteris ſortem & noui teſtamenti eſt, recumbens in vtroque, ad regni cœleſtis tranquillitatem adſciſcitur. Hanc ſortem filiæ Salphæ petebant hæreditatis Nũ. 37. paternæ, & earum petitio diuino iudicio probata eſt. Sed illæ petebant in vmbra. Salpha enim vmbra oris ſignificatur. In vmbra ergo ſermonis petebant, loquebantur quod non reuelabatur. Paternæ itaque hæreditatis petitio Salphæ filiabus in vmbra ſermonis erat, nobis autem in Euangelij ſplendore, & reuelatione gratiæ. Simus itaque nos poſſeſſio Dei, & ille nobis portio, in quo ſunt diuitiæ gloriæ & hæreditatis eius. Heb. 3. *Quis enim diues, niſi ſolus* Eph. 2. *Deus, qui omnia creauit?* Sed multo magis diues miſericordia, qui omnes redemit, & nos ſecundum carnis naturam ira filios & morti obnoxios mutauit quaſi auctor naturæ, vt ſimus filij pacis & charitatis. Quis enim naturam mutare poteſt, niſi qui creauit naturam? Itaque ſuſcitauit Ibid. mortuos, & viuificatos in Chriſto ſedere fecit in cæleſti- Pſ. 109 bus in ipſo Domino Ieſu. Non quo quiſquam hominum G prærogatiuam ſedendi meruerit in illa ſede Dei, de qua pater ſoli filio dixit: *Sede à dextris meis*: ſed quia in illa carne Chriſti per conſortium eiuſdem naturæ caro omnis hu- Luc. 2 mani generis honorata eſt. Phil. 2 Nam ſicut ille in noſtra carne ſubditus legitur per vnitatem carnis & obedientiam corporis, in quo fuit obediens vſque ad mortem: ſic & nos in illius carne conſedimus in cœleſtibus. Non ergo ſedemus, ſed in Chriſto conſedimus, qui ſolus ſedet ad dexteram Dei filius hominis, ſicut ipſe dixit: *Amodo videbitis filiũ* Matt. *hominis ſedentem ad dexteram Dei.* 26. In eo enim abundauit gratia eius & bonitas ſuper nos in Chriſto Ieſu, vt operibus mortuos, per fidem redemptos, ſaluos gratia tantæ donaret liberalitatis munere, in quo velut in reſuſcitata etiam ipſa natura nouæ ſenſit creaturæ gratiam, vt in bonis operibus ambulemus creati in Chriſto, qui ante obnoxię hæreditatis vitio degenerauimus. Etenim ſublatis inimici- Eph. 2. tiis quæ erant in carne ante, pax facta eſt vniuerſitatis in Ibid. cœlo, vt eſſent homines ſicut Angeli in terra, vt eſſent gẽtes vnum atq; Iſraelitæ, vt in homine vno & nouus homo & vetus ſublato pariete maceriæ, qui vtrumq; diffi- H dioſo obice diuidebat, inter ſe conuenirent. Nam cũ huius natura carnis iras, diſcordias ac diſſenſiones excitauiſſet, lex nos damnatorũ nexuiſſet vinculis: Ibid. Chriſtus Ieſus inſolentiam atq; intemperantiam carnis mortificatione compreſſit, legem mandatorum in decretis euacuauit, in quibus oſtendit non ſecundum litteram interpretanda legis ſpiritalis dogmata, cum & ſabbati ignaua otia, & corporalis ſuperflua deſtrueret circumciſionis, atque omnibus acceſſum ad patrem in vno reſeraret ſpiritu. Quomodo enim poteſt diſcordia eſſe, vbi vna vocatio, vnum corpus, & vnus ſpiritus eſt? Ibid Quid enim aliud de- Eph. 4. ſcendens operatus eſt Dominus Ieſus, niſi vt de captiuitate nos in libertatem vendicaret, & illam captiuitatem vinctam perfidiæ vinculis ſibi captiuam faceret alligatam ſapientiæ compedibus, mittente vnoquoque prudente pedes ſuos in compedes eius, ſicut ſcriptum eſt: Ibid.

A

Ibid. Ioan. 1. Eph. 4.

& cum descendisset, ascẽderet, vt impleret omnia, & nos omnes de plenitudine eius acciperemus? Ideoque primũ repletos spiritu suo *posuit in Ecclesia Apostolos, Prophetas alios, alios Euangelistas, alios autem pastores & doctores,* vt eorum adhortationibus consummaretur profectus credentium & ministerij fidelis opus cresceret, ædificatus vnusquisque ædificatione virtutum in mensuram ætatis interioris, quę mensura perfectior vitæ immaculatæ, id est, perfecti viri, accipiens de plenitudine Christi recepit gratiæ plenitudinem. Quis autem vir perfectus est, nisi ille qui absolutus infantia puerilis ingenij, atque adolescentiæ incerto ac lubrico, & immoderato iuuentutis calore, in viri perfecti firmitatem successerit, atque ad illam morum maturitatem adoleuerit, vt non facile deuij disputatoris alloquio flectatur, & quasi quadam doctrinæ irrationabilis turbidiore in scopulos iactetur procella, ad erroris remedia se conferens: & qui veritatem non solum in sermone, sed etiam in operibus sequatur suis, & ædificationem charitatis in se suscipiat, vt in vnitate fidei & agnitionis occurrat, & quasi membrum nõ desit capiti suo, id est Christo, qui est caput omnium, ex quo totum corpus fidelium & sapientium per harmoniam rationabilem verbi: hoc est enim συναρμολογούμενον, id est, harmonia verbi compaginatum & compactum atque connexum: per omnem iuncturam ministrationis, in mensuram vniuscuiusque partis augmentum corporis facit, in ædificationem sui in charitate, vt assurgat vnum templum Dei in omnibus, & vnum domicilij cœlestis habitaculum in spiritu vniuersorum? In quo non solum sanctorum hominum, sed omnium credentium, omnium etiam superiorum rationabilium virtutum ac potestatum, connexionem fidei spiritusque accipiendam arbitror, vt per harmoniam quandam virtutum ac ministeriorum corpus vnum ex omnibus rationabilis naturæ spiritibus adhæreat capiti suo Christo, ita ædificationis compage cõnexa vt ne tactu quidem iuncturã singulorum adhærentium discrepare videatur. Hoc est enim quod dixit Græcus: διὰ πάσης ἁφῆς τῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ: quod non difficile erit tanto architecto secundum mensuram vniuscuiusque meritorum ac fidei conuenientem sibi connectere, cum ædificatio charitatis rimam offensionis excludat atque obstruat. Non est ergo dubitãdum cœlestium potestatum adhæsura ad hoc templum ædificandum consortia, incongruum quippe intelligi quod ita assurgat humanę charitatis ędificatio in templum Dei, vt fiat in nobis habitatio Dei in spiritu, non sit autem in cælestibus potestatibus. Cuius rei gratia, vt maturius in nobis ædificatio huiusmodi procederet, hortatur nos Apostolus aperire oculos cordis, eleuare ad superiora, agnitionem Dei impense quærere, veritatem discurrere, abscondere in corde mandata Dei, deponere erroris desideria, dedecoris occulta, renouari per gratiam sacramentorum, temperare iracundiam, commotionem ante occasum solis relaxare, cauere ne superiora tua occupet aduersarius, spiritus ille habẽs potestatem, qui se immersit in cor Iudę, & comminuit animæ eius ianuas, ne posset resistere, furem excludere, mendacem auertere: exurgere à mortuis, sobrietatem assumere, vxorem viro vt Ecclesiã Christo, debere esse subditam, virum pro vxore animam suam offerre, sicut se pro Ecclesia tradidit Christus, postremo quasi bonum bellatorẽ sumere arma Dei, ac prætendere semper, non solum aduersus carnem & sanguinem, sed etiam aduersum spiritales nequitias, ne à suis emolliri, ab extraneis capi possit. Hæc breuiter comprehensa vt potui perstrinxi. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Horontiano quæstionem proponenti, Anima humana, cum nec ignis nec sanguis, nec harmonia esse constet: an sit de substantia cœli, respondet nihil istorum, sed præstantioris esse naturæ. Epistola.

Ambrosius Episcopus Horontiano.

Epist. XXXVIII

Quæsisti à me vtrum anima cęlestis esse videatur substantiæ. Non enim aut sanguinem, aut ignem, aut neruorum harmoniam animam putas, vt vulgus Philosophorum interpretatur: aut, vt illa patricia quædam eorum prosapia Platonis disputat, quod ipsum se mouet, & non mouetur ab alio, ipsa tibi anima videtur: vel certe vt Aristoteles acri ingenio quintum quoddam elementi genus induxit, probasti, id est, ἐντελέχειαν, ex quo componeres & velut fingeres animæ substantiam. De quo tibi Esdræ librum legendum suadeo, qui & illas philosophorum nugas despexerit, & abditiore prudentia, quam collegerat ex reuelatione, perstrinxerit eas substantiæ esse superioris. Apostolus quoque etsi non expressit, tamen intelligendum nobis reliquit quasi bonus magister, & spiritalis agricola, occultis doctrinæ seminibus excitans discipulorum ingenia, quod animæ nostræ potioris creaturæ sint, & cuiusdam præstantissimæ naturæ. Cum enim dicit quia vanitati creatura subiecta est, non sponte, sed propter eũ qui subiecit in spe, quoniam & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei: ostendit non mediocrem animarum esse gratiam, quarũ vigore & virtute in adoptionem filiorum Dei assurgit humanum genus, habens in se quod ad similitudinẽ & imaginem Dei tributum est sibi. Animæ enim neque tactu aliquo comprehenduntur, neque visu corporeo videntur, & ideo præferunt illius incorporeæ & inuisibilis naturæ similitudinem, & supergrediuntur substantia sua corpoream & sensibilem qualitatem. Quæ enim videntur, temporalia sunt, temporalia significant, temporalibus agglutinantur: illa autem quæ non videntur, æterno illi & summo adhærent bono, atque in ipso viuunt, & sunt & mouentur, nec ab eo, si boni consulunt, se patiuntur separari ac diuidi. Vnaquæque ergo anima videns se corporeo isto clausam gurgustio, quæ tamen terrenæ huius habitationis consortio nõ degenerauit, ingemiscit grauata corporis huius coniunctione: quia corruptibile corpus grauat animam, & inclinat terrenũ habitaculum mentem multarum cogitationum: simulque cognoscens quia per fidẽ ambulat, non per speciem, peregrinari vult de corpore, & adesse ad Dominum. Aduertimus igitur quomodo vanitati creatura subiecta sit, non ex voluntate sua, sed ex diuino arbitrio, quo dispositum est animas corporibus coniungi oportere propter spem earum, vt dum sperant bona, dignas se præstent cœlesti remuneratione. *Omnes enim nos oportet adesse ad tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis.* Ideo vniuscuiusque anima præuideat rependẽda sibi merita conuersationis suæ. Et pulchre ait: *Propria corporis*, id est, quod suscepit regendum, vt si bene rexit, pręmium referat, propter quod in spe subiecta est: si male supplicium, quia non sperauit in Deum, nec ad illam adoptionem filiorum, & ad veræ libertatem affectauit gloriæ. Docuit igitur Apostolus quod humani generis creatura subiecta vanitati sit. Quid enim tam subiectum vanitati, quam homo & quam anima eius? De consortib. eius dicit: *Cum sumus in corpore isto, ingemiscimus grauati.* Sed & Dauid dicit: *Homo vanitati similis factus est.* Et: *Vniuersa vanitas, omnis homo viuens.* Vita itaque hominis in hoc sæculo vanitas est. Huic *vanitati subiecta est anima.* Itaque sanctus cum facit quæ sunt corporis, non sponte facit, non volens, sed propter eum qui subiecit in spe, facit in spe, vt ei pareat. Ab hoc igitur exemplo animæ progrediamur ad creaturas reliquas. Propone tibi solem, lunam, & stellas, quæ cœli lumina etsi præclaro fulgent nitore, creaturæ sunt tamen, & ad quotidianum ministerium vel surgunt vel occidunt, seruientes dispositioni creatoris æterni, ministrantes splendorem quo vestiuntur: itaque die noctuque emicant. Quotiens sol iste obtexitur nubibus, quotiens obiectu aufertur terræ, vel cum regione lunæ luminis sui radius fuerit repercussus: oriuntur ipsi, sed vt ait scriptura: *Fecit lunam in tempora, sol nouit occasus suos.* Nouit quando pleno orbe suo luceat, quando exinanito. Stellæ quoque nebulis obductæ vanescunt, quæ sustinent ministerij huius mundani vsus, non sponte vtique, sed in spe, quia sperant etiam huius laboris gratiam ab eo qui subiecit eas. Ideoque propter eum sustinent, id est, propter eius voluntatem. Nec mirum si patienter sustinent, cum sciant dominum suum, & creatorem omnium siue quæ in cœlo, si-

ue quæ

Marginalia: Ibid. — B, Ibid. — C — Ioan. 13 — D, Eph. 5 — Eph. 6 — E, Arist. l. 1. de Ani. c. 32. Plat. lib. de leg. Arist. l. 2. de Ani. c. 6. — Rom. 8. — F — 2. Cor. 4 — Act. 17 — 2. Cor. 5 Sap. 9. — 2. Cor. 5 G Rom. 8. — 2. Cor. 5 — Rom. 8. — 2. Cor. 5 Ps. 143. Ps. 38. Rom. 8. — H — Deu. 4. — Ps. 103. — Rom. 8.

A ue quæ in terra sunt, suscepisse nostri corporis fragilitatem, nostræ conditionis seruuntem. Cur ergo illa seruitutem corruptionis suæ non patienter sustineant, cum Dominus omnium pro toto mundo se humiliauerit vsque ad mortem, serui formam susceperit, peccatum mundi, maledictum etiam pro nobis factus sit? Illius ergo imitantes bonitatem cœlestes creaturæ, licet ingemiscant quòd mundi huius vanitati subiectæ sint, consolantur se tamen quod liberabuntur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ, cum filiorum Dei adoptio venerit, quæ est vniuersorum redemptio: *Cum enim intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus erit.* Cui enim non ignoscit populo, qui ignoscit etiam illi persecutori suo qui dixit: *Crucifige, crucifige eum,* &: *Sanguis eius super nos & super filios nostros?* Sed quia vanitati etiam cœlestis sub iecta creatura est, licet istud in spe, etiam horum perfidiam & temulentiam vanitate huius mundi lapsam pertinente ad veniam patietur veritatis pietas, & redemptio vniuersitatis. Ergo vt concludamus, & ille tantus ac talis sol, & illa luna quam noctis tenebræ non operiunt, & illæ stellæ quæ sunt ornamenta cœli, seruitutem corruptionis nunc sustinent, quia corruptibile omne corpus.

B Siquidem & cœli peribunt, & cœlum & terra præteribit. Postea autem & sol & luna & cetera stellarum lumina requiescent in gloria filiorum Dei, quando erit Deus omnia in omnibus: qui & in te & in nobis sit per suam plenitudinem & misericordiam. An ipsos quoq; Angelos qui in istius mundi laboribus diuersa sustinent ministeria, sicut in Apocalypsi legimus Ioannis, non ingemiscere credimus cum adhibentur pœnarum & excidiorum ministri? Qui habentes vitam beatam, mallent vtique eam in illo superiore tranquillitatis suæ statu currere, quam nostrorum peccatorum pœnis vltricibus interpellari. Etenim qui gaudent vnius peccatoris redemptione, vtique tantorum peccatorum ærumnis ingemiscunt. Si igitur etiam cœlestes creaturæ & potestates seruitutem corruptionis sustinent, sed in spe, vt pro nobis postea & nobiscum lætentur, etiam nos passiones huius temporis futuræ spe & expectatione consolemur gloriæ. Vale fili, & nos

C dilige, quia nos te diligimus.

Propositæ de animæ natura quæstioni non videbatur abunde satisfecisse, idcirco eidem Horontiano hanc etiam scribit epistolam, vt omnem diluat dubitationem.

Ambrosius Episcopus Horontiano.

SVperior epistola tuæ inquisitioni respondit, hæc meæ responsionis portio est, quæ non soluat, sed impleat superiorem. Nam dum vlteriora recenseo, mouit me, fateor, quia addidit: *Scimus enim quod omnis creatura congemiscit*: cum in priori capitulo sine adiectione dixerit, quia *creatura vanitati subiecta est.* Non enim omnem creaturam, sed creaturam subiectam dixit. Et iterum ait: *Quoniam & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis.* Tertio autem addidit quod omnis creatura congemiscat. Quid sibi igitur vult ista adiectio? Nisi forte quia non omnis creatura subiecta vanitati est: & quia non omnis vanitati subiecta est, nō omnis à seruitute corruptionis liberabitur? Quid

D enim liberaretur à seruitute, quæ vanitatis & corruptionis eius expers atque immunis sit? Omnis autem congemiscat, non in suo, sed in nostro labore, & comparturiat illum fortasse spiritum salutis, spiritum iucunditatis, expectans adoptionem filiorum Dei, vt communem de redemptione humani generis consequatur lætitiam & exultationem. Aut propter charitatem igitur suam omnis ingemiscit nostrum laborem, aut propter membrum sui corporis, cuius caput Christus est. Sed sine ita vt diximus, siue simpliciter subiectam creaturam omnem dixerit congemiscere & comparturire, vt voles intellige. Nunc illud consideremus quod adiecit: *Non solum autem illa, sed etiam nos primitias spiritus habētes, ipsi intra nos ingemiscimus, adoptionem filiorum expectantes, redemptionem corporis nostri.* Quid sit adoptio filiorum, superior pagina docet. Et ideo exponendi sensus gratia ad superiorem recurrendum est paginam. Qui spiritu, inquit, facta carnis mortificat, viuet.

E Nec mirum si viuat; cum filius Dei fiat qui habet spiritum Dei. Adeo filius Dei, vt non accipiat spiritum seruitutis, sed spiritum adoptionis filiorum, eousque vt testimonii spiritui nostro S. Spiritus reddat quod sumus filij Dei. Testimonium autem hoc est spiritus sancti, quod ipse est qui clamat in cordibus nostris, Abba pater: sicut & ad Galatas scriptum est. Sed & illud grande testimonium quod filij sumus Dei, quia *sumus heredes Dei, coheredes autem Christi.* Coheres autem est eius qui conglorificatur ei. Conglorificatur vero ille qui patiendo pro ipso, compatitur ei. Et vt nos hortetur ad passionem, adiungit quia omnia quæ patimur, minora sunt & indigna quorum pro laboribus tanta rependatur futurorum merces bonorum, quæ reuelabitur in nobis, cum ad Dei imaginem reformati gloriam eius facie ad faciem aspicere meruerimus. Et vt magnitudinem reuelationis futuræ extolleret, addidit quod & creatura hanc reuelationem expectet filiorum Dei, quæ nunc vanitati subiecta est, non sponte, sed in spe, quia sperat de Christo gratiā ministerij sui: vel quia

F & ipsa liberabitur à seruitute corruptionis, vt assumatur in libertatem gloriæ filiorum Dei, vt sit vna libertas creaturæ, & filiorum Dei, cum reuelata fuerit eorum gloria. Verum nunc dum reuelatio procrastinatur, congemiscit omnis creatura expectans adoptionis & redemptionis nostræ gloriam, parturiens iam illum spiritum salutis, & volens liberari à vanitatis seruitio. Cui coniunxit Apostolus etiam sanctorum gemitum, qui habent primitias spiritus: nam & ipsi ingemiscunt. Quamuis enim de suo merito securi sint, tamen quia futura est adhuc redemptio totius corporis Ecclesiæ, compatiuntur. Cum enim adhuc membra patiuntur corporis sui, quomodo alia mēbra licet superiora non compatiuntur mēbris vnius corporis laborantibus? Vnde puto dixisse Apostolum quia tunc & ipse filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia. Qui enim adhuc laborant, nondum subiecti sunt, in quibus fortasse adhuc sitit Christus, adhuc esurit, in quibus nudus est, eo quod non impleant verbum Dei, non induant Christum, qui est indumentum credentium, amictus fidelium. Sed & illi in quibus æger est: adhuc medi-

G cina indigent, & ideo nondū subditi. Subiectio enim ista virtutis est, non infirmitatis. Denique in fortibus & faciētibus mandatum Dei, subiectus est Dei filius. Nunc autem magis in iis laborat qui non subueniunt laborantibus, quam in illis qui sibi postulant subueniri. Hæc est pia interpretatio & vera subiectionis Domini Iesu, qui ideo se subiciet, vt sit Deus omnia in omnibus. Sensum Apostolicum percurrimus, nunc consideremus qui sunt primitias spiritus habentes. Et ideo legem interrogemus quid sit quod primitiarum vel initij nomine declarauerit. Initia, inquit, areæ & lacus tui non fraudabis. Et infra: *Initia primitiarum tuarum inferes in domum Domini Dei tui.* Aliæ sunt primitiæ, aliæ decimæ, primitiæ maioris gratiæ, sanctificationis obseruantissimæ. Ideo placuit Abel, quia non est suum munus moratus, qui de primitiuis ouium obtulit. Licet aliqui distantiam velint esse inter primitias & primogenita, id est, quæ primo nascuntur, eo quod collectis seminibus quasi ex omnibus initia offerantur areæ: tamen de messe quod primum

H tollitur, id offertur Domino, sed de hoc alias. Sanctificari autem videtur primitiarum munere tota areæ messis, sed ipsæ sanctiores primitiæ sunt, similiter sancti primitiæ sunt Domini, præcipue Apostoli. Primum enim Deus posuit in Ecclesia Apostolos, qui & pleraque Prophetarunt, & Euangelizarunt Dominum IESVM, quia primi receperunt eum. Recipit eum Symeon Propheta, Zacharias Propheta, Ioannes filius eius, Nathanael, in quo dolus non erat, & ideo sub ficu requiescebat: Ioseph qui dicebatur iustus, qui sepeliuit eum. Isti sunt primitiæ fidei nostræ, sed tamen eadem ceterorum natura seminum, quæ primitiarum, licet in aliquibus minor gratia. *Potens est enim Deus ex lapidibus filios Abrahæ excitare.* En tibi exemplum de ipso Domino IESV. In resurrectione mortuorum primogenitus ex mortuis dicitur. Eundem ipse Apostolus primitias significauit, dicēs:

A

In Christo omnes viuificabuntur, vnusquisque autem in suo ordine: primitiæ Christus, deinde ij qui sunt Christi, qui in aduentu eius crediderunt. Eadem in illo corporis veritas quæ in nobis, sed tamen & primogenitus ex mortuis dicitur, quia primus resurrexit: & primitiæ, quia sanctior omnib. fructus, qui etiam ceteros consortij sui fructus sanctificauit. Ipse etiam initium eorum qui ad imaginem, quasi imago inuisibilis Dei, in quo secundum diuinitatem nihil corporeum, nihil temporale, quia splendor est gloriæ paternæ, & imago substantiæ eius. Produximus sermonem epistolarem, dum volumus quid sint primitiæ significare. Primitiæ ergo nostræ Apostoli, electi ex omnibus tunc temporis fructibus, quibus dictum est: *Et maiora his facietis.* Fudit enim se in eos gratia Dei. Isti, inquam, ingemiscebant, expectantes redemptionem totius corporis, & adhuc ingemiscunt, quia multorum est labor qui adhuc fluctuant. Et si aliquis ad superiora se subrigat, & adhuc medio corpore cædatur fluctibus, ingemiscit & compatitur, donec totus euadat. Ingemiscit vtique qui adhuc nobis dicit: *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* Non ergo

B

nos moueat quod ita scriptum est: *Qui primitias spiritus habentes, ipsi intra nos ingemiscimus, adoptionem filiorum expectantes, redemptionem corporis nostri.* Sensus enim apertus est, eo quod primitias spiritus habentes ingemiscunt, adoptionem filiorum expectantes. Quæ adoptio filiorum, redemptio totius corporis est, quando facie ad faciem quasi Dei filius per adoptionem videbit illud diuinum & æternum bonum. Est enim adoptio filiorum in Ecclesia Domini quando clamat spiritus, *Abba pater:* sicut habes ad Galatas. Sed illa erit perfecta, quando resurgent omnes in incorruptione, honore, gloria, qui merentur Dei faciem videre. Tunc enim vere redemptam se humana indicabit conditio. Vnde Apostolus gloriatur, dicens: *Quia spe salui facti sumus.* Saluat enim spes, sicut & fides, de qua dicitur: *Fides tua te saluum fecit.* Ergo creatura quæ non sponte, sed in spe vanitati subiecta est, spe saluatur, sicut & Paulus cum sciret lucrum sibi esse mori, vt cum Christo esset solutus corpore, permanebat in carne propter eos quos Christo

C

acquireret. Spes autem quid est, nisi futurorum expectatio? Vnde ait: *Spes autem quæ videtur, non est spes.* Non enim quæ videntur, sed quæ non videntur æterna sunt. *Nam quod videt quis, quid sperat?* Videmur enim tenere ea quæ videmus. Quomodo ergo quæ tenemus, speramus? Nihil igitur eorum quæ sperantur, videtur. *Oculus enim non vidit, nec auris audiuit quæ præparauit Deus diligentibus eum.* Ergo si sperari non potest quod videtur, non bene habent aliqui: *Nam quod videt quis, quid & sperat?* Nisi & forte sic intelligas: Nam quod videt quis, quid & sperat, vel quid expectat? Quia illud verum est, *quia id speramus quod non videmus:* & ideo quamuis abesse videatur à nobis, *expectamus illud per patientiam. Expectans enim expectaui Dominum, & respexit me.* Ideo ergo expectamus patienter, quia bonus est Dominus sustinentibus eum. Et videtur conuenire, quia reddidit patientiam, expectamus quæ speramus, & non videmus. Multum enim facit qui sperat & ea expectat quæ non videntur, propterea quod intendat mentem ad illud omne quod est sustinet. Pulchre autem dicitur: *Spes autem quæ videtur, non est spes*: de potestatibus istius sæculi, de dignitatibus, de diuitiis. Vides nescio quem fascibus præeminentem & curribus, nihil habet spei in curribus, qui

D

videntur. Nec in ipso cœli elemento spes est, sed in Domino cœli. Nec Chaldæus in stellis spem habet quas obseruat, nec diues in possessionibus, nec auarus in vsuris, sed ille spem habet qui in eum spem suam ponit quem non videt, id est, in Domino IESV, qui medius nostrum stat, & non videtur. *Denique quæ oculus non vidit, nec auris audiuit quæ præparauit Dominus diligentibus eum.*

E

Quoniam B. Paulus Apostolus in Epistola ad Romanos inquit: Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: *Horontiano quærenti quis spiritus iste sit breuiter de quo intelligatur spiritu, respondet.*

Epistola.

Ambrosius Episcopus Horontiano.

Concatenantur sibi epistolæ nostræ, vt tanquam inter præsentes videamur sermonem cædere. Ita ego ex tua interrogatione, tuque ex mea explanatione epistolis scribendis materiam damus. Moneri enim te indicasti de quo spiritu dictum sit: *Qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Superiora igitur repetamus, vt lectio manifestet quod quærimus. *Similiter,* inquit, *& spiritus adiuuat infirmitatem nostræ orationis.* Nonne tibi videtur Spiritus sanctus qui adiutor nobis est, sicut ille cui dicitur: *Adiutor meus es tu, ne derelinquas me, neque despicias me Deus salutaris meus?* Quis enim alius spiritus qui possit docere Paulum

F

quid oraret? Docet autem spiritus Christi sicut & Christus, orare discipulos suos. Quis autem post Christum doceret nisi spiritus eius, quem ipse misit, vt doceret, & dirigeret nostras orationes? Oramus enim spiritu, oramus & mente. Vt bene mens possit orare, præcedit spiritus, & deducit eam in viam rectam, ne obrepant carnalia, ne minora, ne etiam maiora viribus. *Vnicuique enim datur manifestatio spiritus ad vtilitatem.* Denique scriptum est: *Petite magna, & parua adiicientur vobis.* Petite cœlestia, & terrena adiicientur. Ergo vult nos maiora petere, non in terrenis morari. *Ille autem scit quid tribuat, diuidens singulis prout vult.* Dicit enim interdum, sciens mensuram quam nos ignoramus: Non potestis hæc modo accipere. Peto mihi passionem martyrij: spiritus promptus est, sed videns infirmum carnis meæ, ne dum maiora cupio, minora amittam, dicit: Non potes hæc accipere. Quales occasiones habui? & de ipso prope fine reuocatus sum. Nouit enim bonus medicus quæ esca cui apta sit infirmitati, & cui tempori ad profectum valetudinis. Interdum opportunitas escæ

G

sanitatem reddit, quod si importune aliquis accipiat, aut non conueniente, implicatur periculo. Ergo quia nos nescimus quid oremus, & quomodo oporteat, postulat pro nobis Spiritus sanctus (est enim spiritus aduocati nostri Iesu) & postulat gemitibus ineffabilibus. Dolet enim pro nobis & Christus. Et Deus pater dicit: *Ventrem meum doleo.* Et frequenter indignantem eum legimus & dolentem. Gemit autem vt auferat peccata nostra, doceat nos agere pœnitentiam. Est enim pius gemitus, & plenus auctoritatis de quo dicit Propheta: *Et gemitus meus non est absconditus à te.* Non enim latebat vt Adam, sed dicebat: *Ecce ego pastor, & grex iste quid deliquit?* Ego peccaui, in me vindica. Ex hoc igitur gemitus spiritus Dei, & ille Prophetæ gemitus, bene ineffabilis, quia cælestis. Ea enim quæ in cœlo audiuit Paulus, ineffabilia audiuit, vt fari ea homines non debeant, sed quæ occulta hominibus, Deo nota sunt. Nouit enim omnia qui scrutator est cordis, sed illa scrutatur quæ mundauit spiritus. Nouit ergo Deus quid postulet spiritus, & quæ spiritus sapientia sit quia interpellat pro sanctis, sicut habes: *Quia & spiritus interpellat pro nobis.* Pro quibus enim Christus passus est, & quos san-

H

guine mundauit suo, pro iis interpellat & spiritus. Vale, & nos vt filius dilige, quia nos te diligimus.

Quoniam in epistola quam B. Apostolus Paulus ad Romanos scribit, hæc habentur: Lex iram operatur, vbi enim non est lex, nec præuaricatio: *Irenæus quærit, Si lex iram operatur, & præuaricationem inducit, cur ergo data est lex, si obest, & si operatur iram? examinatur dubium, ac propositæ quæstioni perspicue respondetur. Epistola.*

Ambrosius Episcopus Irenæo.

Decursa lectione Apostoli, non perfunctorie motus es, quia audisti hodie lectum: *Lex enim iram operatur. Vbi autem non est lex, nec præuaricatio.* Vnde & consulendum

A arbitratus es, cur lata sit lex si nihil proderat, imo oberat, quæ operaretur iracundiam, & præuaricationem introduceret. Equidem secundum interrogationem tuam certum est non fuisse legem necessariam quæ per Moysen data est. Nam si naturalem legem, quam Deus creator infudit singulorũ pectoribus, homines seruare potuissent, non fuerat opus ea lege quæ in tabulis scripta lapideis implicauit atque innodauit magis humani generis infirmitatem, quam elaqueauit atque absoluit. Esse autem legem naturalem in cordibus nostris, etiam Apostolus docet, qui scribit: *Quia plerumque & gentes naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, & cum legem non legerint, opus tamen legis scriptum habent in cordibus suis.* Ea igitur lex non scribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam naturæ fonte in singulis exprimitur, & humanis ingeniis hauritur. Quam debuimus vel futuri iudicij metu seruare, cuius testis conscientia nostra tacitis cogitationibus apud Deum ipsa se prodit, quibus vel redarguitur improbitas, vel defenditur innocentia. Itaque cum semper pateat Domino, tum maxime in die iudicij B manifestabitur, quando occulta cordis in examen veniet, quæ putabantur latere. Quorum tamen proditio, occultorum scilicet, nequaquam noceret, si lex naturalis inesset pectoribus humanis. Est enim sancta, sine versutia, sine fraude, consors iustitiæ, expers iniquitatis. Denique interrogemus infantiam, videamus si quod in ea crimen reperitur, si auaritia, ambitio, dolus, sæuitia, insolentia. Nihil suum nouit, nullos honores sibi arrogat, præferre se alteri ignorat, fraudem nescit, vindicare sese nec vult nec potest. Insolentia quid sit, puro ac simplici nequit animo comprehendere. Soluit hanc legem Adã, qui voluit sibi atrogate quod non acceperat, vt esset sicut creator & conditor suus, & diuinum honorem affectaret. Itaque per inobedientiam offensam traxit, & culpam incidit ex insolentia. Qui si non rupisset imperium, & obediens fuisset mandatis cœlestibus, prærogatiuam naturæ atque ingenitæ sibi innocentiæ hæredibus propriis reseruasset. Ergo quia per inobedientiam præ- C rogatiua naturalis legis corrupta atque interlita est, ideo scriptum legis existimatum est necessarium, vt vel partem haberet, qui vniuersum amiserat. Et cui perierat quod nascendo assumpserat, discendo saltem cognosceret & custodiret. Simul quia causa deiectionis eius superbia fuit, superbia autem orta est ex prærogatiua innocentiæ: debuit ea lex ferri quæ subditum Deo & subiectum redderet. Nam sine lege peccatum nesciebatur, & minor erat culpa, vbi erat culpæ ignorantia: Vnde & Dominus ait: *Si non venissem, & locutus non fuissem iis, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato.* Lata est ergo lex. Primum vt excusationem tolleret, ne quis diceret, Peccatum nesciui, quia præscriptum non erat quid cauerem. Deinde vt omnes subditos faceret Deo agnitione peccati. Omnes autem subditos fecit, quia non solum Iudæis data est, sed etiam gentes vocauit. Proselyti enim ex gentibus sociabantur. Neque vero exceptus videri potest, qui vocatus defuit. Lex enim quos vocauit, alligauit: Vniuersorum itaque culpa operata est subiectionem, subiectio humilitatem, humilitas obedientiam generauit. Itaque quia superbia culpam D contraxerat, econtrario culpa obedientiam generauit. Vnde lex scripta quæ videbatur superflua, facta est necessaria, vt peccatum peccato solueret. Sed ne rursus aliquis deterreatur, & dicat incrementum peccati factum esse per legem, & legem non solum non profuisse, sed etiam obfuisse arbitretur, habet quo solari suam possit solicitudinem, quia etsi per legem *superabundauit peccatum, superabundauit & gratia.* Quid sit hoc, intelligamus. Superabundauit peccatum per legem, quia per legem agnitio peccati, & cœpit mihi obesse scire id, quod per infirmitatem vitare non possem. Ad cauendum enim prodest præscire: sed si cauere non queam, obfuit nosse. Versa ergo lex in contrarium, tamen ipso peccati incremento facta est mihi vtilis, quia humiliatus sum. Vnde & dixit Dauid: *Bonum mihi quod humiliatus sum.* Humiliando autem me solui vinculum erroris superioris, quo Adam & Eua nexuerant omnem propriæ seriem successionis. Vnde & E Dominus quasi obediens venit, vt inobedientiæ & præuaricationis humanæ laqueus solueretur. Itaque sicut per inobedientiam peccatum intrauit, ita per obedientiam peccatum solutum est. Vnde Apostolus ait: *Quia sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt plures, ita & per obedientiam vnius hominis iusti constituentur multi.* Habes igitur vnum, quia lex & superflua fuit, & facta est non superflua. Superflua in eo, quia non fuisset necessaria, si illam legem naturalem seruare potuissemus. Sed quia non seruauimus, ista lex per Moysen necessaria facta est, vt doceret me obedientiam, & laqueum illum solueret præuaricationis Adę, qui laqueus totam adstrinxit hæreditatem. Creuit quidem culpa per legem, sed & culpæ auctor superbia, soluta est: idque mihi profuit. Superbia enim culpam inuenit, culpa autem gratiam fecit. Accipe aliud. Non fuit necessaria lex per Moysen. Denique subintrauit: quod vtique non ordinarium, sed velut furtiuum significare videtur introitum, eo quod in locum naturalis legis intrauerit. Itaque si illa suum seruasset locum, hæc lex scripta nequaquam esset ingressa. F Sed quia illam legem exclusérat præuaricatio, ac propemodum aboleuerat, in pectoribus humanis regnabat superbia, inobedientiaque sese diffuderat, ideo successit ista, vt nos scripto conueniret, & *omne os obstrueret, vt totum mundum faceret Deo subditum.* Subditus autem mundus eo per legem factus est, quia ex præscripto legis omnes conuincuntur, & ex operibus legis nemo iustificatur: id est, quia per legem peccatum cognoscitur, sed culpa non relaxatur: videbatur lex nocuisse, quæ omnes fecerat peccatores: sed veniens Dominus Iesus, peccatum omnibus quod nemo poterat euitare, donauit, & chirographum nostrum sui sanguinis effusione deleuit. Hoc est quod ait: Superabundauit peccatum per legem: superabundauit autem gratia per Iesum: quia postquam totus mundus subditus factus est, totius mundi peccatum abstulit, sicut testificatus est Ioannes, dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Et ideo nemo glorietur in operibus, G quia nemo factis suis iustificatur, sed qui iustus est, donatum habet, quia per lauacrum iustificatus est. Fides ergo est quæ liberat per sanguinem Christi, quia *beatus ille cui peccatum remittitur, & venia donatur.* Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Cum Deus in lege seruari pleraque præceperit, vt circumcisio & sabbatum, & alia, quæ per Euangelium euacuata videntur: qua ratione adhuc Apostolus dicat: Lex pædagogus noster fuit in Christo: *dubitant nonnulli, locus examinatur, & dubitationi respondetur.*

Epistola.

Ambrosius Episcopus Clementiano.

AVdisti fili hodie lectum in Apostolo, quia *lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur.* Quo vno absolutas arbitror quæstiones quæ plerosque mouere consueuerunt. Sunt enim qui dicũt: Cum legem Deus Moysi dederit, quid causæ est vt pleraque in lege sint quæ per Euangelium iam vacuata videantur? Et quomodo vnus vtriusque conditor testamenti, cum quod licebat in H lege, per Euangelium cœperit non licere, vt est circumcisio corporalis, quæ licet etiam tunc signo data sit, vt circumcisionis spiritalis veritas teneretur, tamen qua ratione vel in ipso signo fuit? Cur ista diuersitas æstimatur, vt tunc circumcidi pietas crederetur, nunc impietas iudicetur? Deinde sabbati diem feriatum esse debere obseruabatur ex lege, ita vt si quis onus aliquod lignorum portasset, mortis fieret reus: nunc autem diem ipsum & oneribus subeundis, & negotiis obeundis sine pœna aduertimus deputari. Et pleraque præcepta sunt legis, quæ præsenti tempore cessare videantur. Quid ergo causæ sit consideremus. Non enim otiose dixit Apostolus quia *lex pædagogus noster fuit in Christo.* Pædagogus cuius est, maturioris, an adolescentis? vtique adolescentis, aut pueri, hoc est, ætatis infirmæ. Pædagogus enim,

Marginalia (left): 2 Cor. 3. — Rom. 2. — Ibid. — Ibid. — Gen. 3. — Rom. 7. — Ioan. 15 — Rom. 7. — Rom. 3. — Rom. 12 — Rom. 7. — Rom. 5. — Rom. 3. — Rom. 7. — Psal. 118. — Gal. 2.
Marginalia (right): Rom. 5. — Rom. 7. — Rom. 5. — Rom. 3. — Ibid. — Colos. 2. — Rom. 5. — Rom. 3. — Ioan. 1. — Rom. 4. — Psal. 31. — Gala. 3 — Epist. XLII. — Gala. 3. — Gen. 17 — Gala. 5. — Nũ. 15. — Act. 15. — Colos. 2. — Gala. 3.

A enim, sicut etiam interpretatio Latina habet, doctor est [Exo. 20] pueri: qui vtique imperfectæ ætati non potest perfecta adhibere præcepta, quæ sustinere non queat. Denique per Prophetam Deus legis ait: Dabo vobis præcepta non bona, hoc est, non perfecta. Quod enim bonum, vtique perfectum. Idem autem Deus Euangelio perfectiora seruauit. [Mat. 5.] Siquidem ait: *Non veni legem soluere, sed implere.* Quæ [Exo. 34.] igitur istius causa distantiæ, nisi humana varietas? Sciebat [Esa 6.] duræ ceruicis populum Iudæorum, lasciuum, mobilem, perfidiæ promptiorem, qui aure audiret & non audiret, oculis videret & non videret, lubrico quodam infantiæ leuem & immemorem præceptorum, & ideo legem tanquam pædagogum mobili plebis ingenio & menti adhibuit infirmæ, ipsaque legis præcepta moderatus, aliud legi voluit, aliud intelligi: vt insipiens saltem quod legeret custodiret, & à præscripto litteræ non recederet: sapiens intelligeret diuinæ mentis sententiam, quam littera non personaret: imprudens seruaret legis imperium, prudens mysterium. Ideo lex seueritatem gladij habet tamquam B pædagogus baculum, vt imperfectæ plebis infirmitatem pœnæ saltem denuntiatione deterreat: Euangelium autem indulgentiam habet, quo peccata donantur. Iure ergo ait Paulus, [2. Cor. 3.] quia *litera occidit, spiritus autem viuificat.* Littera igitur occidit exiguam corporis portionem: spiritus intelligens, circumcisionem totius animæ corporisque custodit, vt superfluis amputatis (quid enim tam superfluũ, quam auaritiæ vitia libidinisque peccata, quæ natura non habuit, culpa quæsiuit?) castimonia teneatur, frugalitas diligatur. Signum igitur, circumcisio corporalis: veritas autem, circumcisio spiritalis est. Illa membrum amputat, ista peccatum. Nihil imperfectum in homine natura generauit, nec tanquam superfluum iubebatur auferri: sed vt aduerterent qui partem sui corporis amputabant, multo magis amputanda peccata, recidendos eos qui delicta suadent, etiam si quadam vnitate corporis connecterentur, [Matt. 5] sicut habes scriptum: *Si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proiice abs te. Expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam.* Ergo sicut pueris, ita Iudæis mandata præcepta sunt, non C plena, sed ex parte, & velut vnam membri sui partem mundam seruare præcepti sunt, qui totum corpus suum [Exod. 1.] mundum seruare non poterant. Sabbati quoque ferias vno die in hebdomada celebrare iussi sunt, vt nulli oneri subderentur, qui à mundanis operibus absoluti, vtinam sic abissent, vt in illud perpetuum futurorum sabbatum sæculorum nulla secum grauium veherent onera delictorum. Sed quia lubricum populum Deus nouerat, partem infirmioribus diei vnius obseruatione præscripsit, plenitudinem fortioribus reseruauit: synagoga diem obseruat, [Nũ. 15.] Ecclesia immortalitatem. In lege igitur portio, in Euangelio perfectio est. Populus Iudæorum ligna portare prohibetur, hoc est, illa quæ consumuntur incendio. Vmbram [Mal. 4.] tenet qui solam refugit. Tibi sol iustitiæ, vmbram [Ioan. 8.] impedimento esse non passus, apertum gratię suæ lumen [1. Cor. 3] infundens ait: *Vade, & amodo vide ne pecces.* Tibi æterni illius solis imitator ait: *Si quis autem superædificauerit super fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam: vniuscuiusque opus manifestum erit. Dies enim Domini manifestabit, quoniam in igne reuelabitur. Et vniuscuiusque opus quale* D [Ibid.] *sit, ignis probabit.* Et ideo illud superædificemus supra Christum. Christus enim nostrum est fundamentum, quod nõ exuratur, sed melioretur. Aurum melioratur igne, melioratur argentum. Audisti aurum & argentum, putas hoc [Prou. 27.] materiale, congregare desideras, sed ludis operam. Hoc aurum & argentum onus habet, fructum non habet. Onus quærentis est, sumptus hæredis. Hoc aurum sicut lignum exuritur, non perpetuatur: hoc argentum in die il- [Iacob. 5] lo detrimentum vitæ tuæ, non lucrum affert. Aliud aurũ, aliud argentum à te quæritur, hoc est, sensus bonus, ver- [Psal. 11.] bum optimum. Hæc sunt munera Dei, de quibus dicit Dauid: *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatũ, probatum terræ, purgatum septuplo.* Gratia sensus tui, nitor casti sermonis exigitur: splendor fidei, non tinnitus argen- [1. Cor. 3.] ti. Hoc manet, illud perit: hoc mercedem habet, & migrat nobiscum, illud detrimentum habet, quod hic relinquitur. Si quis diuitum putat quod illud argentum repositum & reconditum ei suffragari possit ad vitam, onus inane portat, quod iudicij ignis absumat. Hic relinquite ligna vestra diuites, vt onus vestrum futuro incendio incrementum non addat. Si erogaueris, minuetur onus: & quod remanserit, onus non erit. Noli auare recondere, ne fias nudo quidem nomine Christianus, opere Iudæus, cũ aduerteris onera tua tibi esse supplicio. Dictum est enim tibi non per vmbram, sed in sole: Si cuius opus manserit mercedem accipiet: si cuius arserit, detrimentum patietur. Et ideo tamquam perfectus, eruditus in lege, confirmatus in Euangelio, vtriusque fidem suscipe testamenti. *Beatus enim qui seminat super omnem aquam, vbi bos & asinus calcat,* sicut hodie lectum est: hoc est, qui seminat super populos quę sequuntur testamenti vtriusque doctrinam. Bos est illi aratoribus, legis iugum portans, de quo lex dicit: *Boui trituranti os non alligabis*: qui habet scripturarum cornua diuinarum. Pullum autem asinæ Dominus in Euangelio in figura populi gentilis ascendit. Puto autem (quoniam diues est verbum Dei) quod etiam illud intelligere debeamus, quia bos habet cornua plena terroris, taurus ferociam habet, asinus mansuetudinem: quod bene ad præsentia deriuatur, quia beatus qui & seueritatem & mansuetudinem tenet: vt altero disciplina seruetur, altero innocentia non opprimatur. Nimia enim seueritas extorquet plerumque terrore mendacium. Deus diligi maluit quam timeri. Dominus charitatem exigit, seruus timorem, cum perpetuus in homine terror esse non possit, quia scriptum, sicut hodie lectum est: *Ecce in timore vestro ipsi timebunt quos timebatis.* Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

[E; Nũ. 11; 1. Cor. 3; Esa. 32; Deu. 25 & 1. Cor. 9; F; Luc 19.]

Quoniam propositæ quæstionis vim ob rei latentiam non videbatur exacte in superiori epistola aperuisse, ideo nunc dubitationem resumens, satisfacere plene conatur.

Epistola.

Ambrosius Episcopus Clementiano.

[G; Epist. XLIII]

ETsi sciam quod nihil difficilius sit quam de Apostoli lectione disserere, cum ipse Origenes longe minor sit in nouo quam in veteri testamento: tamen quoniam superiore epistola visus tibi sum, cur pædagogus lex diceretur, non absurde explicuisse: hodierno quoque sermone vim ipsam Apostolicæ disputationis meditabor aperire. [Gala. 3.] Superiora enim lectionis eius hoc habent: Eo quod [Ibid.] ex operibus legis nemo iustificetur, sed ex fide; *quoniam qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt.* Christus autem redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. [Ibid.] Non ex lege igitur hæreditas data est, sed ex repromissione. [Gen. 22; Gala.] Etenim *Abrahæ dictæ sunt repromissiones, & semini eius,* quod est Christus. Lex itaque præuaricationum gratia posita est, donec veniret semen cui repromissum est: & ideo conclusa sunt omnia sub peccato, vt repromissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. *Postquam autem venit fides, iam non sub pædagogo,* hoc est, sub lege *sumus, quia sumus filij Dei, & omnes sumus in Christo Iesu. Si autem omnes sumus in Christo Iesu, ergo Abrahæ semen sumus, secundum promissionem heredes.* Hæc est Apostolicæ conclusio sententiæ. H Sed occurrit adhuc ei, quod poterat etiam Iudæus dicere, Et ego hæres sum, quoniam sub lege sum. Lex autem, vetus dicitur testamentum. [Ibid.] Vbi autem testamentum, ibi hæreditas. [Heb. 9.] Et licet ad Hebræos ipse dixerit, quia testamentum non valet, nisi mors intercedat testatoris, id est, quoniam testamentum non valet quamdiu viuit testator, sed eius morte firmatur: tamen quia in Hieremia Dominus locu- [Hier. 12] tus est de Iudæis, & ait: *Facta est hæreditas mea mihi sicut leo*: hæredes eos negare noluit. Sed sunt hæredes sine re, sunt & cum re. Et dicuntur hæredes testatore viuente, qui scri- [Gala. 4] pti sunt, sed sine re. Sunt etiam hæredes paruuli, qui nihil differunt à seruulo, quoniam sub curatoribus sunt & actoribus. Ita, inquit, & nos eramus Iudæi sub elementis mundi huius seruientes. Postquam vero venit plenitudo temporis, & Christus aduenit, iam non sumus serui, sed liberi si credamus in CHRISTVM. Ergo dedit illis

A spem hæreditatis. possessionem negauit. Habent nomen
hæredis, vsum non habent : quia sicut paruuli hæredes
nomen nudum hæreditatis non auctoritatem vsurpant,
iubendi ius & vtendi non habent, quia plenitudinem suę
ætatis expectant, vt à curatoribus liberentur. Sicut ergo
paruuli, ita & Iudæi sub pædagogo sunt. *Lex pædagogus est.*
Pædagogus ad magistrum ducit: magister noster solus est
Gala. 3. Christus. Nolite dicere vobis dominum & magistrum
quia Dominus & magister vester vnus est Christus. Pæ-
Mat. 23. dagogus timetur, magister viam salutis ostendit. Timor
ergo ad libertatem perducit, libertas ad fidem, fides ad
charitatem : charitas acquirit adoptionem, adoptio hæ-
Rom. 8. reditatem Ergo vbi fides, ibi libertas : seruus enim sub
metu, liber ex fide. Ille sub littera, iste sub gratia : ille in
seruitute, iste in spiritu. Vbi autem spiritus Domini, ibi
libertas. Si igitur vbi fides, ibi libertas, vbi libertas, ibi
gratia: vbi gratia, ibi hæreditas : Iudæus autem littera non
spiritu in seruitute est, qui non habet fidem, non habet
2. Cor. 3 spiritus libertatem. Vbi autem nulla libertas, nulla gra-
tia: vbi nulla gratia, nulla adoptio: vbi nulla adoptio, nulla
B successio. Tanquam clausis ergo tabulis cernit hæredi-
tatem, non possidet, auctoritatem non habet lectionis.
Mat. 6. Nam quomodo dicit, *Pater noster*, qui verum Dei filium
Rom. 8. negat, per quem adoptiuus acquiritur? Quomodo testa-
Heb. 9. mentum nuncupat, qui mortem testatoris negat? Quo-
1. Pet 1. modo libertatem vsurpat, qui negat sanguinem quo re-
Esa. 53. Hier. 11 demptus est? Hic enim est nostræ pretium libertatis, si-
Ioan. 1. cut Petrus dicit: *Sanguine pretioso redempti estis*, non agni vti-
Gala. 4 que, sed eius qui mansuetudine & humilitate tanquam
Ibid. agnus aduenit, & totum mundum vna sui corporis ho-
stia liberauit, sicut ipse ait : *Sicut agnus ductus sum ad immo-
landum.* Vnde & Ioannes ait: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit pec-
catum mundi.* Ergo Iudæus heres in littera, non spiritu,
tanquam paruulus est sub curatorib. & actoribus : Chri-
stianus autem qui plenitudinem temporis agnouit, qua
CHRISTVS aduenit factus ex muliere, factus sub
Eph. 4. lege, vt omnes qui sub lege erant redimeret : Christia-
nus, inquam, per vnitatem fidei, & agnitionem filij Dei
C in virum perfectum, in mensuram ætatis exurgit plenitu-
dinis Christi. Vale fili, & nos dilige, quia nos te dili-
gimus.

Rom. 4. *Ex verbis Apostoli in Epistola ad Romanos :* Credidit Abraham
Deo, &c. *adstruit circumcisionem abolitam, legem non iusti-
ficare, sed fidem quæ per charitatem operatur.*
Epistola.

Ambrosius Episcopus Horontiano.

Epist. XLIV. SI *Abraham credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam*:
quod autem reputatur ad iustitiam, ex incredulitate
Gen 15. ad fidem est : vtique ex fide iustificamur, non ex operibus
Gala. 4. legis. Abrahæ autem ipsi duo filij Ismael & Isaac, vnus
Gen 21. de ancilla, alter de libera. Et responsum huiusmodi, vt
Gala. 4 expelleret ancillam, & filium ancillæ: non enim heredem
fore ancillæ filium. Et ideo non ancillæ nos filios esse, sed
liberæ, qua libertate nos Christus liberauit. Vnde col-
ligitur quod ij magis Abrahæ filij, qui ex fide. Præstant
D enim fidei quam generationis hæredes. *Lex pædagogus est,*
Gal. 3. fides libera. Abiiciamus ergo opera seruitutis, teneamus
Col. 2. gratiam libertatis. Deseramus vmbram, solem secuti, ri-
Gal. 5. tus Iudaicos deseramus. Circumcisio membri vnius ni-
hil prodest. Denique ait Apostolus: *Ecce ego Paulus dico vo-
bis quoniam si circumcidamini, Christus vobis nil proderit.* Non
quia non possit : sed quia indignos beneficiis suis iudicet,
Exod. 4 qui vias eius deserunt. Et quidem ante Sephora circum-
Eph. 4. cidit filium suum, & periculum depulit quod immine-
Luc. 2. bat. Sed nunc profuit Christus, cum adhuc perfecta dif-
Mat. 3. ferret. Cum paruulus esset populus credentium, venit
1. Cor. 13. non paruulus, sed perfectus in omnibus Dominus Iesus.
Circumcisus est primo secundum legem, ne legem sol-
ueret: postea per crucem, vt legem impleret. Cessauit er-
go quod ex parte est, quia venit quod perfectum est. Crux
enim in Christo non vnum membrum, sed totius circū-
cidit superfluas corporis voluptates. Fortasse adhuc quæ-
ritur qua ratione circumcidi ex parte voluerit, qui vene- E
rat perfectam circumcisionem demonstraturus. De quo
non puto esse diutius deliberandum. Nam si peccatum 2 Cor 5
factus est, vt nostra peccata mundaret: si maledictum pro Gala 3
nobis factus est, vt legis maledicta vacuaret : ea ratione &
circumcisus pro nobis est, vt circumcisionem legis au-
ferret, daturus salutem crucis. Spiritu igitur ex fide spem Gala. 5.
iustitiæ expectandam nobis asserit Apostolus, & in liber- Ibid
tatem vocatos, libertatem nostram in occasionem carnis Deut. 6
non debere conferre. Siquidem neque circumcisio ali-
quid valet, neque præputium : sed fides quæ per charita-
tem operatur. Et ideo scriptum est: *Diliges Dominum Deum
tuum.* Qui autem diligit, vtique credit : & credendo v-
nusquisque diligere incipit. Denique Abraham credidit Gen 15.
& sic diligere cœpit: & credidit non ex parte, sed per om- 1. Cor.
nia. Aliter enim habere plenam non poterat charitatem, 13.
quia scriptum est: *Charitas credit omnia.* Si non credit om-
nia, non videtur charitas esse perfecta. Ergo perfecta cha- Ibid.
ritas omnem fidem habet. Non tamen facile dixerim,
quod continuo omnis fides perfectam charitatem ha-
beat, quia Apostolus dixit : *Si habeam omnem fidem ita vt* F
*montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil mihi pro-
dest.* Etenim cum tria sint maxime in viro Christia-
no, *spes, fides, charitas: maior his est charitas.* Sed arbitror pro-
positi gratia hoc dixisse Apostolum. Neque enim videtur
mihi qui habeat omnem fidem, ita vt montes transfe-
rat, charitatem non habere: quomodo & illud, Si habeat Ibid.
aliquis omnia mysteria, & omnem scientiam: quomodo 1 Ioã 4
non habeat charitatem, cum dicat Ioannes, *Quia omnis* Ioan. 3.
qui credit quia Iesus Christus est, de Deo natus est, & supra ipse di-
xerit: *Quoniam qui de Deo natus est, non peccat?* Vnde colligi-
tur : Si is qui credit quia Iesus Christus est, de Deo natus
est, & qui de Deo natus est, non peccat, vtique is qui cre-
dit quia Iesus Christus est, non peccat: si quis autem pec-
cat, non credit. Qui autem non credit, non diligit. Qui 1. Pet. 4
autem non diligit, peccato obnoxius est. Ergo non diligit 1. Ioã. 4.
qui peccat. *Charitas enim multitudinem operit peccatorum.* Luc. 17
Quod si charitas peccandi excludit affectum, quando-
quidem etiam timorem excludit foras, plena est vtique G
perfectæ fidei charitas. Denique Apostoli qui futuri e-
rant amici, dixerunt : *Adauge nobis fidem,* petentes à bono
medico vt infirmantem in se fidem sanaret. Infirmaba-
tur adhuc fides in iis, cum audiret etiam Petrus: *Modicæ fi-* Mat. 14
dei, quare dubitasti? Ergo fides velut præuia charitatis occu-
pat animam, & præparat semitas venturæ dilectioni. Sic
omnis fides est, vbi perfectio charitatis. Ideo puto dici
quia charitas credit omnia, hoc est, facit fidem omnia
credere, & habere huiusmodi animam omnem fidem.
Ac per hoc vbi perfecta charitas, ibi omnis fides: sicut vbi 1 Cor. 13.
perfecta charitas, ibi spes omnis. Denique sicut *omnia*
credit, ita scriptum est, quia *sperat omnia*. Ideo maior, quia 1. Ioã 4
spem fidemque complectitur. Hanc charitatem habens 1. Cor 13.
nihil timet, quia *charitas* timorem excludit foras: & ideo Gal 6.
ablegato & exuto timore *omnia suffert, omnia sustinet.* Qui
ergo per charitatem omnia sustinet, non potest timere
martyrium. Et ideo quasi victor alibi in fine ait : *Mihi enim
mundus crucifixus est, & ego mundo.* Vale fili, & nos dilige,
quia nos te diligimus.

Super verbis Euangelij secundum Ioannem de illuminatione cæci à H
*natiuitate, pulchre digreditur, ponderat verba, reserat
mysteria. Epistola.*

Ambrosius Episcopus Bellicio.

AVdisti frater lectionem Euangelij in qua decursum Epist. XLV.
est quod præteriens Dominus IESVS vidit à gene- Ioan. 9.
ratione cæcum. Ergo si Dominus vidit, non eum præ-
teriuit: quare nec nos quidem præterire debemus quem
prætereundum Dominus non putauit, præsertim cum à
generatione cæcus fuerit, quod non otiose est positum.
Est enim cæcitas quæ plerumque vi ægritudinis aciem
obducit oculorum, eademque temporis spatio mitiga-
tur : est cæcitas quæ humorum infusione generatur : ea
quoque vitio plerumque sublato, medicinæ arte depelli-

[A] tur: vt cognoscas, quod iste qui à generatione sua cæcus est, sanetur, non artis esse, sed potestatis. Donauit enim Dominus sanitatem, non medicinam exercuit. Eos enim sanauit Dominus Iesus, quos nemo curaret. Quam [*Ibid.*] stolide autem discipuli interrogant: *Hic peccauit, an parentes eius?* debilitates corporum referentes ad merita delictorum. Et ideo Dominus ait: *Neque hic peccauit, neque parentes eius: sed vt manifestarentur opera Dei in illo.* Quod enim naturæ defuit, creatori competit reformare, qui auctor naturæ est. Vnde addidit: *Cum in hoc mundo sum, lux sum mundi.* Hoc est, omnes possunt videre qui cæci sunt, si me lumen requirant. Accedite & vos, & illuminamini, vt videre [*Ps. 33.*] possitis. Deinde quid sibi vult quod is qui vitam tefundebat imperio, salutem præcepto dabat dicens mortuo: *Exi foras, & egressus est Lazarus de sepulchro*, dicens para[*Ioan. 11*]lytico. *Surge, tolle grabatum tuum: & surrexit paraliticus, & cœpit grabatum ipse portare, in quo solutis membris omnibus portabatur?* Quid inquam, sibi vult, quod expuit & fecit lutum, & [*Marc. 2*] [*Ioan. 9*] superunxit oculos cæci, & dixit ei: *Vade & laua in Siloa*, quod interpretatur missus: *& abiit, & lauit, & videre cœpit?* [B] Quæ ista ratio est? Magna, ni fallor. Plus enim videt quem IESVS tangit. Simul & diuinitatem & sanctificationem eius aduerte. Quasi lux tetigit, & lumen infudit. Quasi sacerdos per figuram baptismatis mysteria gratiæ spiritalis impleuit. Expuit, vt aduerteres quia interiora Christi [*Ioan. 15*] lumen sunt. Et vere videt qui Christi mundatur internis. [*Ioan. 9.*] Lauat saliua eius, lauat sermo eius, sicut habes: *Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Quod autem lutum fecit, & superunxit oculos cæci, quid aliud [E] significat, nisi vt intelligetes quia ipse hominem luto illito reddidit sanitati, qui de luto hominem figurauit, & quod hæc caro luti nostri per baptismatis Sacramenta æ[*Gen. 2*]ternæ vitæ lumen accipiat? Accede & tu ad Siloa, hoc est ad eum qui missus est à patre, sicut habes: *Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit.* Diluat te Christus, vt videas. Veni ad baptismum, tempus ipsum adest, veni festinus, vt tu dicas: *Abij, & laui, & videre cœpi*, vt tu dicas: Cæcus [*1. Ioh 7.*] [*Ioan 9.*] eram & videri cœpi, vt tu dicas, sicut iste refuso lumine [*Rom. 13*] ait: *Nox præcessit, dies appropinquauit.* Nox erat cæcitas. Nox [*1. Ioh. 13*] erat cum Iudas accedit buccellam à Iesu, & introiuit in [*Mat. 17*] eum satanas. Iudæ nox erat, in quo diabolus erat: Ioanni dies erat, qui in Christi pectore recumbebat: Petro quoque dies erat, cum lumen Christi videret in monte. Nox erat aliis, sed Petro dies erat. At vero ipsi Petro nox erat quando Christum negabat. Denique gallus cantauit, & flere cœpit, vt emendaret errorem. *Iam enim dies appropin*[*Mat. 26*]*quabat.* Interrogabant Iudæi cæcum: Quomodo vidisti? [*Ioan. 9*] [*Ibid.*] Grandis amentia. Interrogabant quod videbant, interrogabant causam, cum factum viderent. Et maledixerunt [F] ei, dicentes: *Tu sis discipulus eius.* Maledictio eorum benedictio est, quia benedictio eorum maledictio est. Tu sis, inquiunt, discipulus eius. Tunc prosunt, quando nocere se credunt. Vale fili, & nos dilige, vt facis, quia nos te diligimus.

S. AMBROSII EPISTOLARVM LIBRI QVINTI FINIS.

[C] SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS EPISTOLARVM [G]

LIBER SEXTVS.

In quo agitur de iudiciis, arguuntur quidam praue iudicantes, & plura ad recte iudicandum documenta afferuntur.

Syagrium Veronensem Episcopum, quia Indiciam puellam Deo sacram non per iudicij formam, sed per mulierum inspectionem male iudicauerit, grauiter redarguit: pudorisque virginalis per inspectrices iudicium vtpote fallax vituperat. Epistola.

Ambrosius Syagrio Veronensis Ecclesiæ Episcopo.

[*Epist. XLVI.*]

Rospiciendum esse ne de nostro, obloquantur iudicio charissimi nostri Veronenses, propriis te[D]xuisti litteris. Non arbitror fore, certe non solent. Aut si obloquantur, de quo obloqui soleant, haud dubie liquet, cum exasperati huc veniant, pacifici ad te reuertantur: præsertim cum hoc iudicium nostrum cum fratribus & consacerdotibus nostris participatum processerit. Tu autem sine alicuius fratris consilio hoc iudicium tibi solus iudicandum putaris, in quo tamen ante iudicium præiudicium feceris, vt puellam Zenonis sanctæ memoriæ iudicio probatam, eiusque sanctificatam benedictione, post tot annos sine auctore criminationis, sine accusatore, sine professore delationis, in periculum reatus deducendam arbitrarere. Cui inuidia esset à vanis, ab hæreticis, vt ipsi volunt, à turpibus personis conflata per scelus, per auaritiam, per intemperantiam, quærentibus proprij libertatem flagitij, ab iis postremo qui domo eius eiecti atque eliminati forent, quod discolora opera subtexerent, quam prima fronte suæ professionis prætenderant. [H]

Huiusmodi accusatores, huiusmodi testes in tuo constituebas iudicio, qui neque accusare audebant, neque delationis se nexu obligare, atque ita inspectioni adiudicandam constituebas virginem, quam nullus argueret, nullus deferret. Vbi hæc cognitionis solemnitas? Vbi talis iudicandi formula? Si leges pu[*Deu. 17*]blicas interrogemus, accusatorem exigunt: si Eccle[*Mat. 18*]siæ, *Duobus*, inquit, *& tribus testibus stat omne verbum:* sed illis testibus qui ante hesternum & nudiustertius non fuerint inimici, ne irati nocere cupiant, ne læsi [*Dan. 13*] vlcisci sese velint. Inoffensus igitur affectus testium quæritur, ita tamen vt accusator prius in medium procedat. Ipsi illi presbyteri Iudæorum manus suas prius supra caput imposuerunt Susannæ, & accusationem

pro-

A professi sunt & pariter addiderunt testimonij auctoritatem, quam imprudenter populus sub errore positus acceperat. Sed diuino iudicio per Prophetam retexit & redarguit omnipotens Deus, vt liqueret omnibus eos velle inuidiam præseminare aduersum innocentis periculum, qui deficerent accusationis argumento, & firmamento probationis, coniicientes videlicet quod si præoccupatis vulgi auribus inuidia mentem incesseret, præiudicium examinandæ veritatis inferret. Etenim cum audita præueniunt, aurem obstruunt, animum occupant, ne probatio desideretur, vt rumor pro conuicto teneatur crimine. Nos igitur accusatorem exegimus, & auctorem totius scenæ Maximum perurgendum arbitrati sumus. Verum ille accusationem quam studio informauerat, verbo detulerat, deseruit professione, & tamen affectu vrgebat, arte exequebatur, sed fugiebat nomine, quod diffideret probationi. Denique sparsis rumoribus, etiam epistolis compositis & destinatis, quæsiuit acerbare inuidiam delationis, sed nequaquam opprimi potuit integritas & circumueniri. Nam si habuisset probationes

B *Iuo, par 7. c. 136.* nunquam inspectionem tua sententia flagitasset. Quid igitur sibi velit, & quo spectet quod obstetricem adhibendam credideris, non possum aduertere. Itane ergo liberum erit accusare, omnibus, & cum probatione destiterint, parebit vt genitalium secretorum petant inspectionem, & addicentur semper sacræ virgines ad huiusmodi ludibria, quæ & visu & auditu, horrori & pudori sunt? Denique non minima etiam in tuis litteris tentatæ expressionis verecundia est. Quæ ergo sine damno pudoris in alienis auribus resonari non queunt, ea possunt in virgine sine eius tentari verecundia? Inuenisti tibi vile mancipium, procacem vernulam, cur non abutaris pudibundo ministerio, & exponas eius modestiam, cum præsertim nihil sanctius in virgine sit quam verecundia? Non enim sacra virgo vt corpore tantummodo integra sit quæritur, & non vt in omnibus eius inoffensus maneat pudor. Virgo Domini suis est nexa fulcris ad sui probationem, nec alienis dotibus eget vt se virginem probet, nec abditorum occultorumque inspectio, sed

C obuia omnibus modestia adstipulatur integritati. Non placet Deo quam non suorum grauitas morum probat, non probatur Domino quæ vnius obstetricis indiget testimonio, quod plerumque quæritur pretio. Ea ergo tibi locuples videtur ad fidem, quæ & redimi & falli potest, vt excuset ream, & crimen regat, aut nesciat, & non possit flagitium deprehendere? Neque vero illud iustum arbitror, quod tuis comprehendisti litteris, quia nisi inspecta fuerit, integritas periclitetur, & incerto sui fluctuet. Ergo omnes quæ inspectæ non sunt, periculum subiectunt pudoris? Ergo & quæ nupturæ sunt, prius inspiciantur, vt nubant probatiores? Ergo & quæ velandæ sunt, prius subiiciendæ sunt huiusmodi attrectationi? Non enim visitantur, sed attrectantur: & rectius secundum tuam sententiam inspicitur non probata, quam cõsecrata. Quid, quod etiam ipsi archiatri dicunt non satis liquido comprehendi inspectionis fidem, & ipsis medicinæ vetustis doctoribus id sententiæ fuisse? Nos quoque vsu hoc cognouimus; sæpe inter obstetrices obortam varietatem, & quæstionem excitatam: vt plus dubi-

D tatum sit de ea quæ inspiciendam se præbuerit, quam de ea quæ fuerit inspecta. Siquidem & proximo id compertimus exemplo. Nam quædam conditionis seruilis Altini inspecta & refutata, postea Mediolani non meo quidem iussu, sed Nicenti ex tribuni & notarij domini vel patroni sui volũtate visita est à peritissima & locupleti fœmina huiusmodi artis: & cum simul ista suppeterent, vt neque paupertas obstetricis suspectam faceret fidem, neque indocilitas imperitiam, tamen adhuc manet quæstio. Quid profuit igitur eam inspici, cum damnatio maneat? Nam vt quisque voluerit, aut imperitam medicam, aut redemptam asseret: ita sine effectu vllo iniuria inspectionis est. Quid deinde fiet? Quotienscumque emerserit qui non credat, totiens virgo attrectabitur? Nam si vnquam se visitandam abnuerit, secundum assertionem tuam de crimine confitebitur. Et facilius est vt re-

E iutet quod nunquam fecerit, quam quod fecerit. Variabuntur igitur obstetrices, ne suspectæ aliqua reperiatur gratiæ. Erit itaque inter plures (quamquam paucorum etiam in magnis vrbibus hic vsus medendi sit) erit inquam, vel maleuola, vel imperita, quam pudoris claustra prætereant, & per imperitiam integro notam affigat pudori. Vides in quod periculum inducas virginalem professionem, dum obstetricem adhibendam putas? vt iam non solum verecundiæ suæ dispendio, sed etiam obstetricis incerto periclitetur. Nunc consideremus quod obstetricis officium sit. Legimus etiam in veteri testamento obstetrices, sed non inspectrices. *Exod. 1.* Denique ad parturientes ingrediebantur, non ad virgines: vt partus susciperent, non vt pudorem examinarent. Vnde & obstetrices dictæ, eo quod obsistant dolori: vel certe pignori, ne laxatis vteri genitalibus claustris in terram defluat. Secundo & tertio loco in scripturis inuenimus obstetrices adhibitas, sed vbique partui, nusquam inspectioni. Primo vbi Rachel parturit, deinde vbi Thamar parit, *Gen 35.* tertio vbi necandos mares Pharao mandat Hebræorum *Gen 38.* obstetricibus: quando responderunt illæ, non eo more

F *Exod. 1.* Hebræas feminas parere quo pariunt Ægyptiæ; sed Hebræas prius parere quam introeant obstetrices ad eas. Qui locus vt superiori vtilis ad Hebræorum salutem, ita reliquo confragosus ad obstetricum fidem, quæ didicerunt mentiri pro salute, & fallere pro excusatione. Quid igitur suspecta & dubia captamus, cum maiora sint alia examinandæ veritatis documenta & testimonia, in quibus expressiora insignia vel temerati pudoris sint? Quid enim est quod magis publicum sit, quam offensa pudoris, & defloratio virginitatis? Nil profecto quod magis se probet, quam castitatis dispendium. Tumescit aluus, & incedentem fœtus sui onera grauant, vt prætermittamus alia quibus se vel tacita prodit conscientia. At forte sterilitatis obtentu abscondi in aliquibus possit flagitium. Hic vero cum editus partus & expositus vel necatus (dum inuidiæ magis quam probationi consulitur) dissipatus sit per aures vniuersorum, strangulata est libertas calumniatum, si peperit nempe, Veronæ fuit, vi-

G sebatur frequenter à virginibus & mulieribus, in honore enim semper erat. Visebatur & à sacerdotibus propter pudicitiæ reuerentiam, & grauitatis speculum. Quomodo ergo potuit occulere crimen quod se vel specie sui proderet? Quomodo texit vterum? quomodo non re- *Gen. 3.* fugit aspectum mulierum oculos salutantium? quomo- *Esa. 13.* do parturientis vocem repressit? Sed hoc non patitur dolor. Denique scriptura hos maximos dicit dolores qui *1. Thes. 5.* sunt parturientis. Sic enim inquit: *Dies Domini subito venit, & improuisus adest, vt dolor partus, qui intercludit omnia effugia delitescendi.* *Luc. 1.* Hæc est verior documentorum fides, quam erubescunt & mulieres. Denique Elizabet occultabat se mensibus quinque, eo quod sterilis conceperat in senectute. His signis & ipsa Mariæ virginitas apud ignaros mysterij, probri suspectabatur. Vnde & Ioseph, cui desponsata erat Virgo, suspectum habebat vitium, dum adhuc nesciret Dominicæ incarnationis Sacramentum. *Mat. 1.* Quid ergo? negamus inspiciendas virgines? interim quod nusquam legerim, non adstruo, nec verum arbitror. Sed quia pleraque ad speciem facimus,

H non ad veritatem, & erroris gratia compluria frequenter prætendimus (sunt enim qui nesciant recte facere nisi metu) relinquamus hoc illis, quas non verecundia reuocat à lapsu, sed solus iniuriæ deterret metus, apud quas nulla cura pudoris, & castitatis gratia, sed pœnæ timor est. Relinquamus vernaculis, quibus formido est deprehendi magis quàm peccasse. Absit à virgine sacra vt obstetricem nouerit, partus putatur, & remedium doloris ducitur, non examen pudoris. Relinquamus etiam illis, si quæ grauibus appetitæ calumniis, oppressæ testimoniis, strangulatæ argumentis, ad id confugiant, vt se offerant inspectioni, quo vel corporis probetur custodia, si tamen deprehendi potest, in quibus nutat pudoris gratia, & disciplina integritatis. Male tamen se habet causa, vbi potior est carnis quam mentis prærogatiua.

A Malo morum signaculo, quam corporis claustro vir-
ginitatem exprimi. Iam illud præclarum, quod scripsisti,
insinuatum tibi à quibusdam quod nequaquam tibi com
municarent si eam sine visitatione suscipiendam crede-
res. Ergo iudicandi accepisti formulam. Quales illi qui
volunt præscribere sacerdotibus quid sequi debeamus?
Liberauimus itaque te à cognitionis grauissimæ necessi-
tate, ne necesse haberes formulam mandatam exequi.
Quid nobis futurum est, qui eorum studiis non obtem-
perauimus? Sed tamen scio illic plerosque esse qui timeāt
Dominum. Nam & hic vidimus dudum, & illic esse com-
perimus, qui compositam hanc querantur calumniam,
quos aiunt eo offensos fauisse Maximo, quod ista virgo
non circumeat domos, nec eorum matronas salutet atq;
1. Tim 5. ambiat. Quid igitur fiet? quo tanto eam exuemus cri-
mine? quomodo persuadebimus, vt cultus assumat no-
uos, suos exuat? Graue flagitium, virginem intra secreta
Luc. 1. domus degere, claudi penetralibus suis. Si certe lectio
Dan. 13 docet Mariam domi repertam cum ad eum Gabriel Ar-
changelus venisset. Susanna fugiens turbarum induci-
B tur. Denique cum se lauaret, paradisum claudi iubebat.
Quid autem præstantius præsertim in virgine, cuius præ-
cipuum opus verecundia, quam secretum? quid tutius
secreto, & ad omnes actus expeditius? Munia enim pu-
doris indui, non concursationis. Sed de aliis videro, tuæ
nunc mihi respondendum epistolæ est. Te miror frater,
qui tantopere defendas Maximum non fuisse accusato-
rem, sed parentis dolore doluisse inuidiam sparsi rumo-
ris, cum ille se inimicum & aduersarium litigatorem pro-
posito iam iurgio negare non potuerit aduersus sacram
virginem iudicia attentauisse, muroque interiecto di-
scretas ædes vxoris suæ ac virginis, diuisam germanitatis
inter sorores societatem, aliaque proh dolor! & quod
virgo in agro affinitatis suæ refugisset consortium. Quo-
modo ergo non accusator, qui affectum accusatoris iam-
dudum exercuit? qui sermone suo accusationem detu-
lit? aures tuas impleuit clamore? & testes auditionis de-
duxit? cognitionem poposcit? Quamlibet argumenta-
tus negare non potuisti, quod ad Indiciam scripseris
C quoniam Maximus seu impulsu aliorum, seu dolore pro-
prio, crimen graue detulerit. Sola hæc epistola satis est
ad accusationis testimonium. Neque enim te ego tuis
ad me datis litteris vrgendum putaui, sed iis lectis quas
ad virginem dederas, aduerti diuersum esse quod ad me
scripseras: & tamen cum epistolæ tuæ sibi non conue-
nirent, consulendum te, non arguendum putaui. Quid
igitur sibi vult illa argumentatio, quia illud detulerit,
quod ad me scripseras, delatam videlicet eam in turpi cri-
mine, ita vt editum & obrutum partum dici asserat?
Quasi vero istud ad Indiciam, non ad me scripseris. Illa
vbi audiuit litteris tuis Maximum subduci accusationi,
litteras tuas protulit, quibus eum criminis delatorem
probauit: ad me datas non legerat, nec quid haberent
sciebat. Ego autem exhorrui à primo calumniam, quia
aduertebam non crimen intendi, sed iniuriam virginis
desiderari, cuius inspectio & visitatio postulabatur, non
aliquod flagitium deferebatur. Quis enim istud à prin-
cipio fraude compositum, nequaquam sibi congruere
& conuenire non arbitraretur? Cucurrisse mulieres vi-
D les ad monasterium, iactasse partum virginis, & necem
pignoris, de monasterio rumorem per populos spar-
sum, cumque affluxisse in aures noui affinis Maximi, ab
ipso interpellatum Episcopum, dimissas eas quæ dixisse
ferebantur, atque in fugam coactas, vt apud nos patuit
eos qui audisse dicerent, ad Ecclesiam vocatos prodisse,
Renatum & Leontium, duos illos iniquitatis viros,
4. Reg 21. quos apposuit Iezabel, redarguit Daniel, subornauit
Dan. 13 Iudæorum populus, vt auctorem vitæ suæ falso appete-
Matt. 26. rent testimonio. Qui tamen cum simul composuissent
flagitium, simul ingressi essent viam, & ne quid præter-
eam, adiuncti Maximo, comitantibus (vt dixit Leon-
tius) iis qui illum rumorem sparserant: tamen vbi in
meo adstiterunt iudicio, cum primo de origine causæ
quærerem, diuersa & distantia prompsere, non loco-
rum separati, sed mendaciorum diuortio. Cum igitur
E sibi ipsi non conuenirent, Mercurium & Leam vilissi-
mæ conditionis & detestabilioris nequitiæ personas a-
mandauissent, aufugisset Teudule, non ignara obiicien-
di sibi facinoris, quod ante lectum Renati sola cubita-
uisset, ancilla præsto esset alia, quæ stupro eiusdem Re-
nati se diceret coinquinatam: die ipso qui dictus erat
cognitioni, subtraxerunt se Episcoporum conuentui, li-
cet etiam pridie subito se profecturos idem Renatus cla-
mauerit. Vnde ego iudicio præscripsi diem, & tamen nul-
lo accusante, nullis testimoniis perurgentibus insinua-
ui sanctæ sorori quod peteres coram ipsa inspici & visi-
tari memoratam virginem. At illa sancte inspectionem
quidem recusauit, sed testimonium non declinauit, di-
cens nihil se in Indicia comprehendisse, nisi quod esset
virginalis pudoris & sanctitatis. Habitasse eam Romæ
in domo nostra, nobis absentibus, nulli eam se virorum
familiaritati dedisse, optare cum ea sibi à Domino IESV
partem reseruari in regno Dei. Paternam quoque filiam
F nostram interrogaui, quod ab ea nunquam soleat disce-
dere, cuius charitas, vitæ huius testimonium est. Itaque
etsi quod iniurata diceret, fidei Sacramento conferen-
dum foret: sub obtestatione tamen professa est alienam
criminis quo appetebatur, nec quidquam i nea scire se
bonæ vacuum conuersationis. Nutricem quoque liberæ
conditionis interrogauimus, cui & status haudquaquam
degeneri seruitio obnoxius libertatem vera fatendi da-
ret, & fides atque ætas ad veritatem adstipularetur, &
officium nutricis ad cognitionem secreti. Ea quoque
nihil se indecorum vidisse, nihil sibi quasi patenti com-
missum à virgine, aliqua dignum reprehensione. His
moti, Indiciam inoffensi virginem muneris pronuntia-
uimus, Maximum autem & Renatum & Leontium ita
inuoluit sententia, vt Maximo si errorem emendaret,
spes reditus reseruaretur; Renatus autem & Leontius
excommunicati manerent, nisi forte probata sui pœni-
tentia, & huius facti diuturna deploratione, dignos se
præberent misericordia. Vale frater, & nos dilige, quia
G nos te diligimus.

*Inuehitur adhuc in Syagrium Veronensem Episcopum pro contu-
melia quam virginali irrogauit pudori per mulierum inspectionem,
interserens ex sacris scripturis quantum etiam vltionis stu-
dium apud maiores fuerit aduersus pudicitiæ teme-
ratores. Epistola.*

Ambrosius Syagrio Veronensi Epi-
scopo.

QVæ sint in nostro iudicio decursa, comperta Epist. XLVII
retines, & ideo nunc quasi animæ portionem
conuenio meæ, habens apud te pro castitatis con-
tumelia familiarem & dolentem querelam. Ita ne
oportuit inoratam atque inauditam virginitatis cau-
sam adiudicari, vt non possit absolui? Hoc est, ni-
si sua iniuria ab honesto pudore traducatur ad in-
decoram sui corporis oblationem, grande videlicet
relatura sui testimonium, vt exponatur ludibrio, &
procacitatis notetur. Hanc igitur prærogatiuam de-
tulisti integritati, huiusmodi honorificentiam, quã H
se lacessiri aut inuitari gaudeant quæ hoc munus re-
cipiendum putant, vt amittant libertatem communis
assertionis, nec se iure tueantur vel sanctæ legis, vel pu-
blico, vt non accusatorem exigat, non accersitorem vr-
geat, sed impudentiam solam induat, ac sese proiiciat ad
iniuriam? Non ita maiores nostri despicabilem habe- Iud. 21.
bant castimoniam, cui tantum deferebant reuerentiæ,
vt bellum aduersum temeratores pudicitiæ suscipien-
dum putarent. Denique tantum fuit vltionis studium, Iud. 20.
vt omnes tribules de Beniamin tribu extinguerentur,
nisi sexcentos qui bello reliqui forent, natura editioris
loci defendisset. Sic enim lectionis diuinæ serie expres-
sum tenetur, cuius tenorem recensere congruit. Leuites
vir animo maior quam opibus, habitabat in partibus Iud. 19.
montis Ephrem. Ei quippe tribui sortito obtigerat locus Iosue 21.

A in possessionem terræ datus pro funiculo hereditatis. Is sibi accepit iugalem de Iuda Bethleem. Et vt se habent prima copularum exordia, ardebat iuuenculam immodica animi cupiditate: simul quia similibus eius non fungebatur, exardescebat magis, atque immane quantum exæstuabat. Vnde quia nihil referebatur ex parte adolescentulæ, vel leuitate amoris, vel vi doloris, quod haudquaquam mercede pari secum decerneret, cum eadem expostulabat. Hinc frequens iurgium. Quo mulier offensa, claues remisit, domum reuertit. At ille amore victus, qui quod speraret non habebat aliud, cum quartum iam mensem fluere cerneret, eo contendit, fretus quod consilio parentum emolitetur animus adolescentulæ. Occurrit pro foribus socer, generum introduxit, filiam reconciliauit, & vt lætiores dimitteret, triduo tenuit, quasi repararet nuptias: ac volenti abire, quartum quoque diem comperendinauit, prætenta humanitatis specie moras innectendo. Pari modo cum etiam quintum diem vellet adiungere superioribus, & iam nouæ deessent causæ morandi, paterno tamen affectu retinendæ B filiæ desiderium non deforet, promissam profectionis copiam distulit in meridiem, vt viam cibo curati adorirentur. Post epulas quoque volens dilationem attexere, eo quod iam vesper appropinquaret, generi precibus, ægre licet, tamen acquieuit. Ille iter suum pertexit lætus animi, quod dilectam sibi recuperauisset. Qui vno comitati seruulo, cum iam declinaret dies, festino viam celerabant gradu. Mulier vehebatur iumento, viro nullus sensus laboris, qui fructu desiderij simul & vario mulieris ac vernaculi sermone viam leuaret. Denique vbi Hierosolymam appropinquarunt, quæ triginta stadiis aberat, quam tunc Iebusæi tenebant, suggessit puer deflectendum in ciuitatem, quia sub noctem suspecta essent etiam illa quæ tutiora sunt, cauendaque tenebratum ambigua, maxime quia locorum incolæ non essent de filiis Israel. Et ideo præuertendum, ne quid aduersa studia gerentes insidiarum inferrent, obscuro noctis dolum quærentibus ad perpetrandum facinus satis oportuno. Sed domino eius haudquaquam placuit sententia, vt C inter alienigenas hospitio succederent, cum Gaba & Rama non longe abessent ciuitates Beniamin. Itaque præualens sententia posthabuit seruuli suggestionem, quasi ex conditione consilium æstimaretur, & non consilio quamuis infima conditio ableuaretur. Et iam sol in occasu erat: denique vix occurrit, cum iam vrgeretur vespere, in ciuitatem succedere. Gabaonitæ incolebant locum, inhospitales, immites, intolerabiles, omnia tamen tolerabiliores, quam si aliquem hospitio recepissent. Denique commodius huic viro Leuitæ cesserat, si in Gaba hospitium non reperisset. Verum ne quid deesset offensionis, primo ingressu diuersorium non reperit: cum in publico situs alienam misericordiam imploraret, offendit aduenientem ex agro senem, quem vesper ex opere agresti compulit nocti decedere. Et cum esset ei conspicuus, rogatus quo iret, & vnde aduentaret, respondit: De Bethleem Iuda reuertor, contendo ad montem Ephrem, & mulier est n. um: sed ecce huc diuerti, & nemo est qui hospitio recipiat, & requiescen- Ibid. D di vsum ministret. Non quo cibi aut potus sibi, aut pecori pabulorum esset indigentia, sed tecti hospitio prohiberentur: præsto esse illa, nudum tecti hospitium desiderari. Ad ea senior benigne satis & placide: Pax, inquit, tibi, & succede hospes pariter & ciuis. Nam & mihi origo de montis Ephrem partibus, & hic hospitalis habitatio, sed tempore diuturno incolatus sedes fundauit. Itaque receptos domicilio, ministerio sui & subsidiis Ibid. hospitalibus iuxta fouet. Hortabatur ad lætitiam senior, & frequentioribus prouocabat poculis, vt vino adoleret curarum obliuia, cum subito circumsistunt eos Gabaonitæ, iuuenes ad omnem proiecti libidinem, nihil pensum ac moderatum habentes, quos forma mulieris illexerat, & in omnem amentiam præcipitabat. Capti enim eius decore, & per senectutem hospitis, atque infirmitatem subsidij accepta spe potiundi poscunt mulierem, & pulsant ianuam. Itaque egressus senior roga- E bat eos ne hospitales mensas turpi flagitio fœdarent, & reuerendum ius etiam indomitis barbararum gentium nationibus violandum arbitrarentur: contribulem illum sibi, Israelitem virum legitimi tori subnixum copula non sine indignatione cælestis arbitri tanta affici contumelia. Quod vbi parum procedere aduertit, esse sibi filiam virginem adiecit, illam se offerre maiore parentis dolore, sed minore gratiæ hospitalis dispendio publico flagitio priuatum dedecus tolerabilius haberi. At illi exagitati æstu furoris, & inflammati incentiuo libidinis, eo amplius ardebant formam iuuenculæ, quo magis negabatur. Et iustitiæ exortes ridebant verba æquitatis, filiam senis quia minore inuidia sceleris offerebatur, despectui habentes. Itaque cum piæ nihil proficerent preces, & seniles frustra hospes manus tenderet, desperato præsidio rapitur mulier, & per totam noctem iniuriæ impletur. At vbi lux finem intemperantiæ dedit, ianuam hospitalem repetit, non quo viri conspectum exposceret, quem magis declinandum putaret, contumeliæ pudore miserabilis, sed vt affectum viro referret, quæ castitatem F amiserat, & contumeliæ suæ funus lamentabili specie ante ianuam hospitalem exponeret. Egressus itaque Leuita cum iacentem inuenisset, arbitratus quod verecundia vultum nequaquam attollere auderet, consolari cœpit, quia non voluntate, sed inuita tantæ iniuriæ succubuisset, hortari assurgere, & secum repetere domum. Sed vbi nullum responsum referebatur, quasi quiescentem maiore voce è somno excitare. Verum vbi mortis supremæ patuit fides impositas iumento reliquias domum pertulit, & diuisos artus mulieris in partes duodecim misit per singulas tribus Israel. Quo commotus vniuersus populus conuenit in Masphat, atque ibi querela per Leuitam cognita, omnes in bellum exarsere, statuentes neminem virorum fas esse in tabernaculum succedere priusquam de tanti sceleris auctoribus vltio capesseretur: animis itaque ruebant in prælium. Sed consilium prudentiorum præuertit sententiam, non temere confligendum bello cum ciuibus, sed prius verbis experiendum de flagitio, & decernendum conditionibus G pro delictis. Neque iustum videri vt paucorum sceleris pretium ad omnes perueniret, & priuata adolescentium peccata statum salutis publicæ labefactarent. Itaque miserunt viros qui denuntiarent Gabaonitis vt tanti reos flagitij offerrent. Sin autem, cognoscerent non minoris esse criminis tantum facinus defendisse quam exercuisse. Verum illis superba referentibus, consilia pacis bello mutata: neque primo aut secundo conflictu, cum plurimi à paucis affligerentur, cedendum Israelitæ aduersis præliis æstimarunt. Quadringenta enim milia viro- Iud. 20. rum bellantium, aduersum vigintiquinque milia Beniamin tribus & septingentos Gabaonitas expertos belli iuuenes decertabant. Et cum sinistra forte duo sibi iam cecidissent prælia, animi tamen promptus haudquaquam deposuit Israel vincendi fiduciam, & vlciscendi præsumptam spem. Sed quia causa numeroque præstantiores, inferiores pugnæ euentu pedem retulerant, diuinam offensam rati, ieiunio & fletu maximo reconciliationem gratiæ cælestis affectauere. Itaque orata Domini pace acriores in bellum reuertentur, vt pote quibus oraculum animos dederat, spem accumulauerat. Et simula- H to à fronte quod cederetur, ac dispositis per noctem insidiis à tergo vrbis, in qua locata erat manus hostium, dum hi cedunt, & illi sectantur, inuadendi vrbem vacuam facta, copia, & mox admoto statimque adulto incendio, flammarum fragor atque æstus furens captæ vrbis speciem manifestarunt. Quo & suis fracti animi, & erecti hostium. Nam & Beniamin viri clausos se & circumuentos rati, priusquam à tergo inuaderentur, dispergere sese, atque in desertum fugere cœperunt, è contra Israel gemino agmine vrgere eos, ac palantes persequi. Cæsa itaque vigintiquinque milia, id est, omnes fere de viris Beniamin, præter sexcentos, qui arrepto scrupeæ rupis munimento, partim loci ingenio & subsidio naturæ, partim desperatione victoribus terrori fuere. Nam secundæ res cautionis admonent, in aduersis vl-

A tio pro victoria habetur. Nec feminarum numerus tanti discriminis exors fuit, sed omnis tribus Beniamin muliebris sexus cum pueris & puellis omnique ætate gladio aut igne extinctus, sacramentumque additum, ne quis tribus illius viro filiam suam in vxorem daret, quo reparandi nominis omnis aboleretur successio. Belli finis simul atque iræ factus, & furor in pœnitentiam vertit: ar- *Iud. 21.* misque positis in vnum conuenientes viri Israel fleuerũt fletum magnum, & celebrarunt ieiunium, dolentes vnam tribum perisse ex fratribus, atque extinctam populi sui validam manum iure quidem pro delicti pretio bellatum aduersum propugnatores flagitiorum, sed misere in sua populum conuersum viscera, & bello ciuili vtrumque afflictum. Lachrymarum effusio mouit passionem animi, & affectum perculit, sæuitiæ ratio successit. Missique legati ad sexcentos illos Beniamin viros, qui per quatuor menses edito se præruptarum tuebantur rupium, aut deserti indigentia quæ multitudini obsidentium periculosa foret, deplorauerunt communem illam ærumnam, quod illi contribules isti cognatos & socios ami- B sissent, sed tamen non penitus interceptam reparandæ tribus successionem: consulere se in medium quomodo & Sacramenti fides sibi constet, & tribus vna nequaquam à corpore auulsa intercidat. Altari itaque posito reconciliationis, & pacis oblatum sacrificium. Et quia Iabis Galaad populus erat pœnæ & maledicto obnoxius (obstrinxerat enim se omnis Israel magno Sacramento, vt si quis non ascendisset cum eo ad puniendum flagitium, morte moreretur) duodecim millia bellatorum directa, vt & viri omnes & mulieres ferro extinguerentur, solas virilis tori exortes reseruarent adolescentulas. Interfectis itaque omnibus Iabis Galaad, solæ virgines quadringentæ exitio ceterorum superfuerunt. Quas accipiens Israel, statuit viros Beniamin belli metum deponere, & in coniugium sibi sumere integras æui ac pudoris puellas: quibus & causa esset apud viros integra, quod nemo suorum aduersum eos bellum susceperat, & charitatis gratia, qui propter eos supremo supplicio ereptæ forent. Hoc igitur modo quadringentis iuuenibus quæsita copularum consortia sunt. C Sed quia ducenti numero supererant, quibus iugales deerant, iis quoque sine fraude Sacramentorum consultum accepimus. Dies festus in Silo quotannis celebrabatur. Ibi exultare solitæ virgines & choreas ducere in honorem religionis, aliæ præire ma- *Ibid.* tribus, & totum iter agmine viantum repleri. Dixit vnus ex senioribus: Si ducenti illi tribus Beniamin viri intra vineas siti excubias tenderent, donec se omnis fœminea turba effunderet, & surgentes ex vineis vnusquisque quam occursus dederit, vxorem sibi vendicaret, fraudi id nequaquam futurum: populum etenim fauere reparandæ tribus successioni, propter Sacramentum impartire non posse filiarum suarum societatem: neque tamen cõtra Sacramentum videri si prohibendum non putaret, quia Sacramento neque cogendi neque prohibendi necessitas imposita videretur, illos sibi sine metu consulere oportere. Sane si puellarum parentes vindictam efflagitarent, partim prece, partim etiam retorquendo in ipsos indiligentis culpam custodiæ, sese reuocaturos: quia cum scirent Beniamin viros exortes esse iugalium, cum filia- D bus processerint: dignam sane tribum iam non pœna, sed misericordia: satis dure sæuitum in eos & debellatam corporis sui partem: immoderatius exarsisse plebem, vt successionem domesticam extingueret, atque ex suis necaret: placere Deo non perire populo tribum, neque pro vna muliere tam acerbe consuli. Probauerunt consilium Israelitæ, executi sunt viri Beniamin, & dispositi in vineis loco opportuno & tempore, plenas feminei agminis vias occupauerunt. Præbuit illis festum nuptiarum religionis solemnitas. Auulsæ de complexu patrum filiæ tanquam in manum ab ipsis parentibus tradebantur, & velut pactam è gremio matris non abduci, sed prodire arbitrareris. Ita tribus Beniamin pene intercepta atque extincta breui floruit, documentum exhibens quod magno exitio sit insolentibus vindicta pudicitiæ, & læsæ castitatis vltio. Nec hoc solo loco, sed plerisque scriptura hoc docet. E Nam & in Genesi legimus exercitum quæ- *Gen. 12.* stionibus regem Ægypti Pharaonem, quod Saram attentauisset, & tamen alienam esse vxorem nesciebat. Est igitur Domino castitatis tuendæ voluntas, quanto magis est defensandæ integritatis? Vnde nulla debet virginibus sacris irrogari iniuria. Quæ enim non nubunt, & qui v- *Luc. 20.* xores non ducunt, habentur sicut Angeli Dei in cœlo. Et ideo cœlesti gratiæ non inferamus corporalem contumeliam, quoniam potens est Deus, quem nec præuaricatio prætereat & moueat accepti sibi muneris & consecratæ virginitatis acerba & grauis contumelia. Vale frater & nos dilige, quia nos te diligimus.

Paternum consulit vt filio suo filiam ex filia, hoc est, neptem auunculo nullatenus coniugio copulare velit, quia est iure interdictum: & licet tale coniugium non prohiberetur à lege, expediret tamen non permitti.

Epistola.

Ambrosius Episcopus Paterno.

F *Epist. XLVIII.* PAterni quidem vnanimis mei salutationem legi, sed consultationem haudquaquam paternam, vt velis filio neptem copulare ex filia, sed nec auo te nec patre dignam. Itaque quid consulueris, considera. Omne enim quod agere volumus, prius nomen facti eius interrogemus, & tunc vtrum laude an vituperatione dignum sit, existimabimus. Verbi gratia, misceri mulieri quibusdam voluptas est, medicorum etiam pueri corporibus vtile ferunt. Sed considerandum vtrum coniugi, an extraneæ: deinde nuptæ, an innuptæ. Si quis desponsata sibi & tra- *27. q. 1. c. si quis desponsata. & Ivo par. 8 c. 10.* dita vtatur, coniugio vacat. Qui alienæ expugnat pudorem, adulterium facit, cuius vel solo nomine reprimitur plerumque tentandi audacia. Hostem ferire victoria est, rerum æquitas, innocentem homicidium. Quod si quis percipiat animo, reuocat manum. Ergo etiam tu quid consulas, quæso tecum retractes. Coniugium vis inter filios nostros componere. Quæro vtrum pares copulandi, an impares sint. Sed nisi fallor, compares appellari so- G lent. Boues qui iungit ad aratrum, equos ad currum, pares eligit, & vt ætas conueniat & forma: nec natura discrepet, nec decoloret diuersitas. Tu copulare paras fi- *Ivo par. 9. ca. 1.* lium tuum, & neptem ex filia, hoc est, vt accipiat sororis suæ filiam, diuersa licet matre quam socrus editus. Interroga nominum religionem: nempe auunculus iste illius, illa huius neptis vocatur. Nec ipse te reuocat sonus nominum, cum hic auum resonet, illa hoc nomen ad auunculum quod ad auum referat? Quanta deinde etiam reliquorum confusio vocabulorum. Idem auus & socer vocabere, ea quoque tibi neptis & nurus diuerso nomine nuncupabitur. Mutuabuntur etiam fratres diuersa vocabula, vt illa socrus fratri sit, iste gener sorori. Nubat auunculo suo neptis, & immaculatorum pignorum charitas illecebroso amore mutetur. Super hoc igitur meam à sancto viro Episcopo vestro expectari sententiam non opinor neque arbitror. Nam si ita esset, & ipse scriben- *Ivo par. 9. c. 54. quid est Leu. 18. l. 1. de* dum putasset. Non scribendo autem, significauit quod nequaquam hinc dubitandum arbitretur. Quid enim est quod dubitari queat, cum lex diuina etiam patrue- H les prohibeat couenire in coniugalem copulam, qui sibi quarto sociantur gradu? *incest. nupt. in C. Tht.* Hic autem gradus tertius est, qui etiam ciuili iure à consortio coniugij exceptus videtur. Sed prius sacræ legis scita interrogemus. Prætendis enim in tuis litteris quod permissum hoc diuino iure connubium huiusmodi pignoribus existimetur, eo quod non sit prohibitum. Ego autem & prohibitum assero: quia cum leuiora interdicta sint, de patruelibus fratribus, multo magis hoc quod arctioris est plenum necessitudinis, interdictum arbitror. Qui enim leuiora adstringit, grauiora non soluit, sed alligat. *Rom. 8.* Quod si ideo permissum putas, quia specialiter non est illud prohibitum: nec illud prohibitum sermone legis reperies, ne pater filiam suam accipiat vxorem. Numquid ideo licet, quia non est prohibitum? Minime.

A Interdictũ est enim naturæ iure, iure interdictum est lege quæ est in cordib. singulorum. Interdictum est inuiolabili præscriptione pietatis, titulo necessitudinis. Quanta huiusmodi inuenies non esse interdicta lege per moysen edita, & tamen interdicta sunt quadam voce naturæ? Multaque sunt quæ licet facere, sed non expedit. *Omnia enim licent, sed non expediunt: omnia licent, sed non ædificant.* Si ergo etiam ab iis nos reuocat Apostolus quæ non ædificant, quomodo faciendum putamus, quod & non licet legis oraculo, & non ædificat discrepante pietatis ordine? Et tamen illa ipsa vetera quæ fuerant duriora, temperata sunt per Euangelium Domini Iesu. *Transierunt vetera, ecce facta sunt omnia noua.* Quid tam solemne, quam osculum inter auunculum & neptem, quod iste quasi filiæ debet, hæc quasi parenti? Hoc igitur inoffensæ pietatis osculum suspectum facies de talibus cogitando nuptiis, & religiosissimum sacramentum caris pignoribus eripies. Sed si diuina te prætereunt, saltem Imperatorum præcepta, à quibus amplissimum accepisti honorem, haudquaquam
B præterire te debuerunt. Nam Theodosius Imperator etiam patrueles fratres & consobrinos vetuit inter se coniugii conuenire nomine, & seuerissimam pœnam statuit si quis temerare ausus esset fratrum pia pignora: & tamen illi inuicem sibi æquales sunt: tantummodo quia propinquitatis necessitudine, & fraternæ societatis ligantur vinculo, pietati eos voluit debere quod nati sunt. Sed dicis alicui relaxatum. Verum hoc legi non præiudicat. Quod enim in communione statuitur, ei tantum proficit, cui relaxatum videtur. Longe diuersa iniuria. Illud tamen licet in veteri testamento legimus, vt aliquis vxorem suam sororem duceret, istud inauditum, vt quisquam neptem suam in vxorem accipiat, & coniugem dicat. Iam illud pulcherrimum, quod negasti neptem tuam auunculo suo tuo filio propinquo semine conuenire, quia non agnationis ei legitimo iure, sed cognationis copuletur necessitudine. Quasi vero & vterini fratres, id est diuerso patre, sed eadem matre geniti, possint diuerso sexu inter se coniugio conuenire, cum & ipsi agnationis ius habere non queant, sed cognationis tantum
C sibi titulo connexi sint. Vnde oportet ab ea discedas intentione, quæ etiam si liceret, tamen tuam familiam non propagaret. Debet enim tibi filius noster nepotes, debet etiam neptis charissima pronepotes. Vale cum tuis omnibus.

1.Cor.6 · 2.Cor.5 · l.3 de incest. nupt. in C. Theo. · Gen.12. 20. & 15

Vetus & immodica inter duos fratres & sororem super bonorum diuisione vertebatur contentio: sanctus Doctor licet constitutus esset iudex, non tamen vt iudex, sed vt compositionis arbiter à partibus electus decernere maluit: scribit seriem, & Marcellum alterum fratrem quia arbitrium laudauerit, commendat. Epistola.

Ambrosius Episcopus Marcello.

Epist. XLIX.

Apud me decursus est tui textus negotii, quod nõ intulisti, sed recepisti: quia erat & pietatis necessitas, & probandæ in pauperes liberalitatis voluntas. Cognoui autem secundum sacræ formam præceptionis, in qua me induit & beatissimi Apostoli auctoritas, & tuæ doctrinæ
D ac vitæ forma & disciplina. Nam cum ipse arguerem quod adhuc inter vos maneret veternosum iurgium, cognoscendi mihi necessitatem partes imposuerunt. Erubui recusare, fateor, cum præsertim togati vtriusque partis inuicem se lacesserent, dicentes vt meo sub examine liqueret cui parti maiora iuris vel iustitiæ suffragia forent. Quid plura? Cum iam conclusi essent dies, & paucarum horarum superesset spatium, quibus tamen alia audiret Præfectus negotia, petierunt causæ patroni prorogari paucorum dierum tempora, vt ego residerem cognitor. Tantus ardor erat Christianis viris ne Præfectus de Episcopi iudicaret negotio. Aiebant præterea nescio quæ gesta indecore, & pro suo quisque studio iactabat, quæ Episcopo potius iudice quam præfecto examinari oporteret. His confusus, simul admonitus Apostolicæ præceptionis, quæ arguit, dicens: *Nonne de iis qui intus sunt, vos iudicatis?* Et iterum:

E *Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum.* Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam qui possit iudicare inter fratrem suum: sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles: recepi cognitionẽ, ita tamen, vt compositionis essem arbiter. Videbam enim quod si pro tuis iudicarem partibus, posset ille nõ acquiescere: si pro illo ferretur sententia, obediret tua & sanctæ sororis defensio. Erat ergo iniqua decernendi conditio. Posset etiam illis videri suspecta necessitudinis sacerdotalis gratia. Quando enim victus quemuis alium quam se æquiorem putat? Et quod verum erant vetusti iurgii intolerabilia vtrique parti dispendia, si finis eius aut fructu careret, aut liberalitatis solatio. Cum igitur anceps iudicium, ius controuersum, multiplices ab vtraque parte actiones cernerem, inuidiæ plenas supplicationes, rescriptorum quoque obreptiones obtexerunt, aduerterem etiam graui conditione illum si vicisset, acturum de duplis fructib. & de sumptibus annosæ litis, tuo autem officio non con-
F uenire, vt expensas iurgii posceres, nec cõpetere vt quid quam de fructib. possessor ageres quos percepisses: malui iurgium compositione sedare, quam pronuntiatione acerbare. Alia enim habebãt excitari iurgia. Tum quod est grauissimum, etsi iurgia sublata forent, erant tamen odia mãsura; quæ apud bonos mores dispendia sunt. Inter hos æstus positus, cum me persona sacerdotis, fœminæ sexus, viduæ grauitas, amici quoque contemplatio, trino quodã non perfunctorio conueniret nomine, illud sequendum putaui, vt neminem vinci vellem, & omnes vincere. Nec fefellit sententia. Vicistis enim omnes germaniti, vicistis naturæ, vicistis scripturæ dicenti. Quare non magis iniuriam accepistis? quare non magis fraudem patimini? Sed putas te grauatum iactura iuris, damno pecuniæ. Meliora vtique sacerdotibus damna quam lucra seculi sunt. *Beatius est enim dare, quam accipere.* Sed forte dicas: Fraudem non debui pati, iniuriam non debui perpeti, dãnum subire. Quid ergo? Inferre velles? Sed etsi tu non inferres, ille se passum diceret. Itaque vide quid dicat Apostolus: *Quare non magis fraudem patiamini?* vt prope videatur qui non patitur fecisse. Tolerare enim debet qui fortior est. Verum quid ego
G ita tecum ago, quasi hoc meum & non tuum sit? Tu enim obtulisti quasi arbiter litis vt soror in diem vitæ suæ possideret partem prędii, post obitum eius fratri cederet omnis possessio. Neq; quisquam eum vel tuo vel Ecclesię cõueniret nomine, sed sibi haberet, si ita mallet, vt nihil dispensaret Ecclesiæ. Hoc eum ego prædicarem, & præferrẽ tantam animo tuo infusam liberalitatis gratiam, respõdit germanus tuus placere sibi oblationem, si metus deteriorandæ possessionis decederet. Quemadmodum enim femina, & quod est amplius vidua, possessionem regeret tributariam? Quid sibi profuturum, quod sibi iura possessionis cederes, si maiora ex incultu agri subeunda sibi damna arbitraret? Mouebat hoc vtriusque partis togatos. Itaque omnium conspirante assensu placuit vt Lætus V. C. agrum susciperet, & certum numerum frumenti, vini, olei, sorori quotannis pensitaret. Ergo sanctæ germanæ tuæ non ius, sed solicitudo decessit: non fructus, sed culturæ labor: non reditus, sed incerti euentus quædam (vt dicitur
H vulgo) alea. Si tempestates ventorum graues prouentum impedierint, sorori tamen tuæ sua vbertas manebit. Si nimia siccitate aruerint locorum gignentia, sorori tamẽ tuę stata non minuetur fœcunditas. Sibi adscribit Lætus conditionem oblationis suæ: si necessitates temporum & extraordinariæ incubuerint exactiones, germana tua beneficio tuo & dispendio Læti immunis erit. Lætus autem se proprietate locorum solabitur. Vicistis ergo omnes, Lętus quia ius loci adeptus est quod non tenebat: soror quia annuis potietur fructibus, iam sine lite, sine iurgio: nemo tamen plenius, nemo gloriosius quam tu vicisti, qui dum erga sororem confirmari vis liberalitatem tuam, in vtrumque eam fraternæ consortem necessitudinis contulisti. Nam & fratri concessisti proprietatem, & sorori vsus fructum. Nihil autem adimitur Ecclesiæ quod pietati acquiritur. Charitas enim non damnum, sed lucrum Christi est. Denique charitas, fructus Spiritus sancti est. Apostolico

1.Cor.5. · 1.Cor.6 · Act.20 · 1.Cor.6

igitur charactere cognitio decursa est. Dolebamus ante quod litem haberes. Profuit iurgium, vt formam induceres Apostolicæ vitæ & præceptionis. Illud sacerdotio nō cōgruebat, hęc transactio & Apostolicam decet normam. Nec vereare ne immunis sit atque exors Ecclesia liberalitatis tuæ. Habet & illa fructus tuos, & quidem vberiores, habet fructus doctrinæ tuæ, habet tuæ vitæ stipendium, habet fœcunditatem, quem tuis institutis rigasti. His diues redditibus non quærit temporalia, quia æterna possidet, Addidisti autem ei non solum Apostolicos, sed etiam Euangelicos fructus. Dominus enim dixit: *Facite vobis amicos*, & quod mirabile est, ex diffidentibus. Fecisti in ius germanitatis redire fratres, fecisti eos hac charitate, hac gratia securos quod suscipiantur in æterna tabernacula. Christo igitur auctore, & duobus arbitris sacerdotibus, te qui formam prior dedisti, me qui sententiam prompsi, facta pax non claudicabit, quando tanta fidei conuenerunt suffragia, vt perfidia non possit esse sine pœna. Arabit Lætus sorori, cui antea alienos inuidebat labores: messem Lætus sorori colliget, in qua anteferre non poterat alienas donationes: deferet fructus ad sororis horrea, & hoc Lætus faciet, recepta iam etiam nominis sui proprietate. Tu interea confirmatus in Apostolum Christi, assumens propheticam authoritatem dices ad Dominum: *Possedisti renes meos.* Hæc melius Christum possessio decet, vt virtutes sacerdotis possideat sui, hos fructus capiat, qui sunt integritatis & continentiæ, & quod est amplius, charitatis & tranquillitatis. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Titianus habebat cum nepte causam, Rufinus eius filius & pater neptis, Magister erat officiorum, ideo ex lege iudex: quare pro filia contra patrem causam fouebat: mox factus est Præfectus prætorio, vnde desiit esse iudex, congaudet ergo patri, & quia filius honore auctus, & quia ipse a molestia liberatus est. Epistola.

Ambrosius Episcopus Titiano.

VEnit tibi innocens victoria, vt sine veri amaritudine potiaris victoriæ securitate. Rufinus enim ex magistro officiorum factus est in consulatu Præfectus prætorio, ac per hoc plus esse cœpit, sed tibi iam nihil obesse. Est enim aliarum præfectus partium. Congaudeo vel illi vt amico, quia honore auctus inuidia leuatus est: vel tibi vt filio, quia liberatus es ab eo quem tibi grauiorem iudicem arbitrabare, vt si de negotio definiueris cum tua nepte, pietatis tuæ sit, non formidinis. Ideoque promptior esto decisioni, cuius & spes potior, & fructus est. Spes, quia pater neptis tuæ qui de illius sententia sibi plurimum blandiebatur, iam quod de eo speret non habet. Ille enim alia curat, præterita negligit, vel cum illo quod tunc gerebat, deposuit officio: iste negotii sui meritum, non sententiæ patronum considerat. Et fructus iucundior est, vt tibi referatur decisionis gratia, qui potueris iam spernere, & non spreueris. pietatem spectans necessitudinis, non stimulum offensionis. Vale, & nos dilige vt filius, quia nos te vt parentes diligimus.

Studio nobili viro, in causa cuiusdam criminosi iudicio deputato, quam potius partem, clementiæne, an iustitiæ sequi conduceret percontanti, respondet clementiam esse præferendam. Epistola.

Ambrosius Episcopus Studio.

REcognosco puræ affectum mentis, & fidei studium, & Domini nostri Iesu Christi timorem. De quo etiam ego vererer responsum referre, constrictus altero quod est commissum vobis propter custodiam legum, altero autem propter misericordiam & gratiam, nisi de hoc Apostolicam haberes auctoritatem, quia *non sine causa gladium portat qui iudicat. Dei enim vindex est in eos qui male agunt.* quod tamen etsi cognitum tibi foret, non otiose sciscitandum putasti. Nam sunt qui eos in communionem nō vocent sacramentorum cælestium, qui in aliquos capitalem sententiam ferendam æstimauerunt. Plerique etiam spōte se abstinent, & laudantur quidem, nec ipsi eos possumus non prædicare, qui auctoritatem Apostoli eatenus obseruamus, vt iis communionem non audeamus negare. Vides igitur quid auctoritas tribuat, quid suadeat misericordia. Excusationem habebis, si feceris: laudem si non feceris. Etsi non potueris facere, nec tamen innocentes atterere squalore carceris, sed absoluere, plus quasi sacerdos probabo. Potest enim fieri vt causa cognita recipiatur reus, qui postea aut indulgentiam sibi petat, aut certe sine graui seueritate (quod quidam ait) habitet in carcere. Scio tamen plerosque gentilium gloriari solitos quod incruentam de administratione prouinciali securim reuexerint. Si hoc gentiles, quid Christiani facere debent? Ad omnia tamen accipe respōsum Saluatoris. Nam cum adulteram reperissent Iudæi, obtulerunt eam Saluatori: captantes, vt si absolueret eam, videretur legem soluere, qui dixerat: *Non veni legem soluere, sed adimplere.* si damnaret, videretur aduersum finem venisse propositi sui. Hoc igitur præuidens Dominus Iesus, *inclinato capite scribebat in terra.* Quid scribebat, nisi illud propheticum: *Terra, terra, scribe hos viros abdicatos*: quod de Iechonia lectū est in Hieremia propheta? Cum Iudæi interpellant, in terra scribuntur nomina Iudæorum; cum adeunt Christiani, non scribuntur in terra fidelium nomina, sed in cælo. In terra autem scribuntur abdicati à patre proprio, qui patrem tentant, & contumelias irrogant auctori salutis. Cum interpellant Iudæi, inclinat caput Iesus: & quia non habet vbi reclinet caput suum, iterum erigit quasi dicturus sententiam, & ait: *Qui sine peccato est, prior lapidet eam. Et iterum inclinato capite scribebat in terra. Audientes illi, exire cœperunt singuli, incipientes à senioribus*: vel quod ipsi plura haberent crimina qui diu vixerant, vel quia priores vim intellexerunt sentētiæ, quasi prudentiores: & cœperunt sua magis peccata deflere, qui alieni criminis venerant accusatores. Recedentibus ergo illis *remansit solus Iesus, & eleuans caput ad mulierem, ait: Vbi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnauit? Et illa respondit: Nemo. Dicit ei Iesus: Nec ego te damno. Vade, & amodo vide ne pecces.* Nō damnat, quasi redemptio: corrigit, quasi vita, quasi fons abluit. Et quia quando se inclinat Iesus, ideo inclinat vt iacentes eleuet, ideo ait remissio peccatorum. *Nec ego te damnabo.* Habes quod sequaris. Potest enim fieri vt ille criminosus possit habere spem correctionis, si sine baptismo est, vt possit accipere remissionem: si baptizatus, vt pœnitentiam gerat, & corpus suum pro Christo offerat. Quantæ sunt ad salutem viæ? Et ideo maiores maluerunt indulgentiores esse circa iudices, vt dum gladius eorum timeretur, reprimeretur scelerum furor, & non incitaretur. Quod si negaretur communio, videretur criminosorum vindicata pęna. Maluerunt igitur priores nostri vt id in voluntate magis abstinentis, quam in necessitate sit legis. Vale, & nos dilige, quia nos quoque te diligimus.

Quoniam superiore epistola mansuetudinem in iudicio præponendam scripsit, ideo eidem nunc Studio plenius instrui quærenti, Domini nostri Iesu Christi in causa mulieris in adulterio deprehensæ iudicium adijciens, fusius respondet. Epistola.

Ambrosius Episcopus Studio.

ETsi superiore epistola hanc quam proposuisti quæstiunculam absoluerim, tamen aliquid plenius requirēti tibi vt filio afferre atque exsculpere non supersederim. Ac semper quidem decantata quæstio, & celebris absolutio fuit mulieris eius quæ in libro Euangelii quod secundum Ioannem scribitur, adulterii rea oblata Christo est. Id enim Iudæorum commenta est tergiuersatio, vt si contra legem absolueretur, contra legem prolata Domini Iesu sententia teneretur. Si autem damnata esset ex lege, vacare Christi videretur gratia. Sed vehementior facta est, posteaquam Episcopi reos criminum grauissimorum in pu-

bli-

[A] blicis iudiciis accusare, alii & vrgere vsque ad gladium supremamque mortem, alii accusationes huiusmodi & cruentos sacerdotum triumphos probare cœperunt. Quid enim aliud isti dicunt quam dicebant Iudæi, reos criminum legibus esse publicis puniendos, & ideo accusari eos etiam à sacerdotibus in publicis iudiciis oportuisse, quos asserunt secundum leges oportuisse puniri? Eadem causa est, sed numerus minor, hoc est, non dispar iudicii quæstio, sed pœnæ dispar inuidia. Vnam Christus puniri ex lege non passus est, isti minorem numerum asserunt esse punitum. At quo loco hoc iudicat Christus? Nam plerumque secundum qualitates locorum in quibus docebat famulos suos, disputationes suas formare dignatus est, vt in porticu Salomonis, hoc est sapientis, deambulans loquebatur: [Ioan. 10] *Ego & pater vnum sumus*: vt in templo Dei dicebat: [Ioan. 7.] *Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit.* Hoc quoque iudicium in templo positus exercet, sicut scriptum est in posterioribus. Sic enim habes [Ioan. 8] *Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo, & nemo apprehendit eum.* [B] Quid est gazophylacium? Collatio fidelium, sumptus pauperum, requies egenorum, iuxta [Luc 21.] quod sedens Christus, vt habes secundum Lucam, duo æra mulieris viduæ diuitum muneribus censuit præferenda, diuino videlicet testimonio præferens opimæ præmiis largitatis sedulæ liberalitatis affectum. Qui tale habebat iudicium videamus quid ipse iuxta gazophylacium positus conferebat. [Luca 10] Non enim otiose viduam prætulit duo æra [Luca 21] mittentem. Pretiosa ista paupertas est, fidei opulenta mysterio. Ista sunt duo æra quæ Samaritanus ille Euangelicus ad eius curanda vulnera qui incidit in latrones, stabulario dereliquit. Ergo & ista specie vidua, in typo Ecclesia, hoc gazophylacio sacro conferendum putauit, quo pauperũ sanarentur vulnera, peregrinorum ieiunia sedarẽtur. Vnde & nunc quid Christus conferat, spiritaliter te oportet [Ps. 11.] expendere. Diuidebat enim populis *argentum igne examinatum* eloquiorum cœlestium, & imaginis regię pecuniam populorum annumerabat affectibus. Nemo plus misit, quam qui totum donauit. Satiabat esurientes, replebat inopes, illuminabat cæcos, redimebat captiuos, paralyticos [C] erigebat, mortuos resuscitabat, & quod est amplius, conferebat absolutiones reorum, peccata donabat.

Hæc sunt duo æra quæ misit Ecclesia posteaquã accepi à Christo. Quid enim sunt duo æra, nisi pretium noui & veteris testamenti? Pretium scripturæ, & fides nostra est. Nam quod legitur, pro intelligentis æstimatur arbitrio. Remissio igitur peccatorum, vtriusque pretium testamẽti est, quæ per agnum in typo annuntiata est, in veritate [Exo. 12.] [Ioan. 1.] completa per Christum. Ideo habes neque septem dierũ [Leui. 12] purgationem sine trium dierum esse purgatione. Septem dierum purgatio secundum legem, quæ in specie præsen- [Luc. 24] tis sabbati, spiritale sabbatum annuntiauit: trium dierum purgatio secundum gratiam, quæ Euangelii testificatione signatur, quia tertio die Dominus resurrexit. Vbi pœna præscribitur, debet esse pœnitẽtia peccatorum: vbi remissio donatur, gratia est. Præcedit pœnitentia, sequitur gratia. Neque pœnitentia ergo sine gratia, neque gratia sine pœnitentia. Debet enim pœnitentia prius damnare peccatum, vt gratia possit abolere. Ideo typum legis accipiẽs [D] [Mat. 3.] Ioannes baptizauit in pœnitentia, Christus ad gratiam. Septimus ergo dies legis mysterium signat, octauus resur- [Eccl. 11.] rectionis: sicut habes in Ecclesiaste? *Da partem illis septem, &* [Osee. 3.] *illis octo.* Nam & in propheta Osee legisti dictum ad eum: [Ibidem] *Conduc tibi fornicariam quindecim denariis*: eo quod gemino ære veteris & noui testamenti, hoc est, integro fidei pretio, mulier illa vago quodam & meretricio gentium conuenarum comitatu fulta cõducitur. *Et conduxi*, inquit, *eam gomor hordei, & semigomor hordei, & neuel vini.* Per hordeum significat, quia imperfectos vocaret ad fidẽ, vt perfectos redderet: per gomor intelligitur plena mensura, per semi gomor semiplena mensura. Plena mensura in Euangelio est, semiplena in lege, cuius plenitudo nouum est testa- [Mat. 5.] mentum. Siquidem ipse Dominus ait: *Non veni legem solue-* [4. Re. 20] [Mal. 4.] *re, sed implere.* Nec otiose quindecim anabathmorũ Psal- [Gal. 1.] mos Dauidicos legimus, & quindecim gradib. ascendisse solem, cum Ezechias iustus rex vitę huius acciperet com- [E] meatum. Significabatur enim esse venturus sol iustitiæ, qui gradus quindecim veteris & noui testamenti illuminaturus esset præsentiæ suæ lumine, quibus nostra fides ad vitam ascendit æternam. Vnde & hoc quod hodie in Apostolo lectum est, mysticum reor, eo quod quindecim diebus apud Petrum mãserit. Videt.n. mihi quod Apostolis sanctis scripturæ diuinæ interpretationem sermone secũ vario cõferentib. pleni luminis refulserit claritudo, ignorãtiæ vmbra decesserit. Sed iam veniamus ad mulieris huius adulteræ absolutionem. Oblata erat à Scribis & Pharisæis Dño Iesu adulterii rea, & hac oblata fraude, vt si eã [Ioan. 8.] absolueret, legem soluere videret: si vero damnaret, propositum sui mutaret aduentus, quia peccata omnium remissurus aduenit. Denique supra ait: *Ego non iudico quem-* [Esai. 61] [Ioan. 5.] *quam.* Offerentes ergo eam, dixerunt: *Hanc mulierem inue-* [Ioan. 8.] *nimus publice mœchantem. Scriptum est autem in lege Moysi om-* [Leui. 20] *nem mœchãm lapidari. Tu vero quid dicis de ea?* Quæ cum dice- [Ioan. 8.] rent? *Iesus inclinato capite digito scribebat in terra. Et cum expe-* [c. 21.] *ctarent vt audirent eum, erigens caput dixit: Qui sine peccato est pri-* [F] *or lapidet eam.* Quid tam diuinum q̃ ista sententia, vt is peccata puniat qui exors ipse peccati sit. Quomodo.n. feras alieni vltorem, & proprii criminis defensorẽ? Nõne se magis ipse condemnat, qui in alio damnat quod ipse cõmittit? Hoc aũt dixit, & scribebat in terra. Quid? Vtiq; dicens: [Mat. 7.] *Festucam quæ in oculo est fratris tui vides, trabem autem quæ in oculo tuo est, non vides.* Libido enim velut festuca est, cito accenditur: propere consumitur. Sacrilegium perfidiæ, quo Iudæi negabant proprię salutis auctorem, sceleris magnitudinem [Exo. 31.] personabat. *Scribebat autem in terra digito* quo legẽ [Hier. 17] scripserat. Peccatores in terra scribuntur, iusti in cælo, sic- [Luc. 10.] ut habes dictum ad discipulos: *Gaudete quia nomina vestra* [Ioan. 8.] *scripta sunt in cœlis.* Secundo autem scripsit, vt gemino testamento Iudæos scias esse damnatos. *Audientes autem hoc verbum exierunt foras vnus post vnum, incipientes a senioribus, & sedebant cogitantes de se. Et remansit solus Iesus, & mulier in medio stans.* Bene ait quod exierunt foras qui nolebant esse cum [S. p. s.] Christo. Foris littera est, intus mysteria. Sequebãtur enim [Ioan. 8.] diuinarum lectionum quædam velut arborum folia, non [Ioan 16] fructum, qui viuebant in vmbra legis, & solem iustitiæ vi- [G] dere non poterant. Denique discedentibus illis *remansit* [Esai. 6.] *solus Iesus, & mulier in medio stans.* Donaturus peccatum, solus remanet Iesus, sicut ipse ait: *Ecce venit hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisque in sua, & me solum relinquatis.* Non enim legatus neq; nuntius, sed ipse Dominus saluũ fecit populũ suum. Solus remanet, quia nõ potest hoc cuiq̃ hominum cum Christo esse commune vt peccata condonet. Solius hoc munus est Christi, qui tulit peccatum mundi. Meruit & mulier absolui, quæ recedentib. Iudæis remansit sola cum Christo. *Eleuans aũt caput Iesus dixit mulieri: Vbi* [Ioan. 1] *sunt qui te accusabant? Nemo te condẽnauit? Et illa respondit: Nemo* [Ioan. 8] *Domine. Et ait ad illam Iesus: Nec ego te dãnabo, vade, & amodo vide ne pecces.* Vide lector diuina mysteria, & clementiã Christi. Cũ accusatur mulier, caput Christus inclinat, eleuat aũt vbi defecit accusator. Ita nullũ dãnari vult, absolui oẽs. Bre- [Ioan. 8] uiter aũt oẽs hæretic. interimit quæst. dicẽdo. *Nemo te cõ-* [c. 12.] *demnauit*: qui dicunt Christũ diẽ nescire iudicii, vel qui ait: *Sedere autẽ ad dexterã meam vel ad sinistrã, non est meum dare vo-* [Mat. 24] *bis*: ecce & hic ait: *Nemo te condemnauit?* Quomodo vtiq; in- [Mat. 20] terrogat q videbat? Sed interrogat nobis, vt nosceremus [H] non esse condemnatam. Est etiam humani affectus hæc [Ioan. 8] consuetudo, vt interrogemus sæpissime q videmus. Et ideo mulier respõdit: *Nemo Domine.* Hoc est dicere: Quis potest condẽnare q̃ ipse non dãnas? Quis potest alium sub tali sententiæ conditione punire? Cui respondit Dñs: *Nec ego te dãnabo.* Aduerte quomodo propriã sententiã tẽperauit, vt Iudęi de absolutione mulieris calũniari nihil possẽt sed in se magis calumniam retorquerent si queri vellent. Dimittiẽ enim mulier, non absoluitur, quia deerat accusator, non quia innocens approbaẽ. Quid ergo quererentur [Ibidem] qui priores à persecutione criminis, & ab executione supplicii destiterunt? Addidit autem deuiç: *Vade, & amodo vide nec pecces.* Emendauit reã, non crimẽ absoluit. Etenim seueriore sententia culpa damnatur si vnusquisq; crimen suũ oderit, & in se incipiat condemnare delictum. Etenim

cum

A cum reus occiditur, persona magis quam culpa punitur. Vbi vero culpa deponitur, absolutio personæ est pœna peccati. Quid est ergo: *Vade, & amodo vide ne pecces?* Hoc est, Ex quo te Christus redemit, corrigat gratia quam pœna non emendaret, sed plecteret. Vale fili, & nos dilige, vt filius, quia nos te vt parentes diligimus. E

S. AMBROSII EPISTOLARVM LIBRI SEXTI FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS EPISTOLARVM

B

LIBER SEPTIMVS.

F

In quo præclara quædam sanctißimi huius Episcopi gesta: insignioresque actiones commemorantur.

Quomodo Mediolani sanctorum martyrum Geruasii & Protasii corpora inuenerit: vbi aliqua de ipsorum etiam sanctorum martyrum paßione describuntur. Epistola.

Ambrosius seruus Christi, vocatus Episcopus, fratribus per omnem Italiam constitutis, salutem in Domino æternam.

Epist. LIII. Mat. 10. IN diuinis voluminibus reus scribitur qui non studuerit dare gratis quod ipse gratis accepit. Quidquid enim Ecclesiæ Domini profuturum erat, subtraxisse videtur qui noluerit tradere omnibus, quod ipse non celandum
C accepit. Vnde Psalmographus canit: *Iustitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam &*
Psal. 39. *salutare tuum dixi: non celaui misericordiam tuam in concilio multorum.* Et pro hoc opere quasi vicissitudinem à Deo postulans adiecit:
Ibidem *Tu autem Domine ne elonges misericordiam tuam à me.* Quasi diceret Deo: Sicut ego feci alios misericordiam inuenire, ita ipse nō patiaris longe fieri misericordias tuas à me. Aperiamus ergo cur ista præmisimus, & vestros animos qui pie de Domino sentitis & creditis, de inuentione sanctorum corporum ad lætitiam inuitemus. In diebus itaque transanctæ nuper Quadragesimæ cum Dominus donasset mihi vt ieiunantium me faceret esse participem, in oratione positum ita me somnus oppressit, vt nec vigilans aperte dormiens integre, viderem apertis oculis duos iuuenes ephebos vestibus candidissimis, id est, colobio & pallio indutos, caligulis calceatos, manibus extēsis orantes. Nullam quidem grauedinem patiens, loqui cum eis non poteram: sed quia, vt dixi, pars in me somni incumbebat, qui me ad eorum interrogationem verbum proferre non sineret. Plene autem mihi euigilanti visio
D eorum elapsa est. Factum est proinde vt rogarem Domini misericordiam, quod si ludificatio dæmonum esset, abscederet: si vero esset veritas, plenius appareret. Ad impetrādum vero quod poscebam à Domino, augmentaui ieiunium. Similique modo canente gallo, orantes mecum iuuenes apparuerunt. Tertia vero nocte, defecto ieiuniis corpore, non dormienti, sed stupenti, cum quadam mihi tertia apparuerunt persona, quæ similis esse beato Paulo Apostolo videbatur, cuius me vultum pictura docuerat, in tantum vt ipse mecum, illis tacentibus, loqueretur, dicens: *Isti sunt qui monitis meis obtemperantes,* prædia & diuitias respuentes, secuti sunt Domini nostri Iesu Christi vestigia nihil terrenum, nihil carnale concupiscētes, in media hac Mediolanensi vrbe per decem annos in Dei seruitio perdurantes, ad hoc pertingere, vt Christi martyres fierent. Quorum corpora in loco inuenies, in quo stas & oras. Duodecim pedum altitudine terra coopertam arcam inuenies, quam arcam superius exaltabis, & in nomine eorum Ecclesiam fabricabis. Cumque eorum nomina requirerem, dixit mihi: Ad caput eorum libellum scriptum inuenies, in quo & ortus eorum & finis scriptus est. Conuocans itaque omnes per circuitum fratres & coepiscopos vrbium vicinarum, & referens vniuersa quę videram,
G ipsis coram positis, primus ego terræ fossor accessi: ceteri vero Episcopi prosecuti sunt, & fodientes peruenimus ad arcam, quam sanctus promiserat Paulus. Quam aperientes, inuenimus quasi in ipsa hora positos sanctos, miro odore fragrantes. Ad quorum caput libellum inuenimus, in quo erant hæc per ordinem conscripta: Ego seruus Christi Philippus, intra domum meam sanctorum mater Valeria, & pater Vitalis sunt ducti: quos vno ortu geminos genuere, & vnum Protasium, alium Geruasium vocauerunt. Cumque ab intestato Geruasius & Protasius, hoc est, patre sancto Vitale martyre, & matre sanctæ memorię Valeria defunctis, vtrique patrimonio successissent: domum propriam in qua nati fuerant, & res vniuersas parētum, & casellulas venūdantes, omnes pretium pauperib. erogauerunt, & familiolæ suæ, quam ingenuam fecerant. Post hæc autem Geruasius & Protasius in vno se cœnaculo concluserunt, & per decem annos lectioni & orationi adhærentes, anno vndecimo conuersionis suę ad palmam martyrii, idola respuentes, sub Astasio comite in mediolanensi ciuitate die Kalendarum Iuniarum feliciter peruenerunt. Nam eo tempore superueniente comite Astasio,
H qui proficiscebatur ad bellum, quod à Marcomannis fuerat excitatum, occurerunt ei cultores idolorum cum sacerdotibus suis, dicentes: Si vis lætus ad Augustos nostros reuerti & victor, Geruasium & protasium diis nostris cōpelle sacrificare. Vehementer enim dii nostri de eorum contemptu commoti, responsa nobis dare contemnunt. Audiens hæc Astasius comes iussit eos teneri, & ad se perduci. Cumque perducti fuissent ad illum, ait comes Astasius: Hortor vos & moneo, vt à deorū nostrorum iniuriis recedentes, ad immolandum eis deuoti studeatis insistere, vt expeditio mea vnanimiter celebretur. Beatus Geruasius dixit: Victoriam de cælo debes ab omnipotente Deo requirere, non à simulacris mutis & vanis, quæ oculos habent sine lumine, aures sine auditu, nares sine odoratu, os sine sermone, manus sine tactu, pedes sine gres-

[A] su, & ventrem absque interioribus probantur habere, & sine flatu esse noscuntur. Tunc indignatus Astasius comes iussit beatum Geruasium tamdiu plumbatis tundi, quamdiu exhalaret spiritum. Quo remoto, iussit sibi adstare Protasium. Cui & dixit: Miser, vel tu viuere stude, & noli βιοθάνατος interire sicut & frater tuus Geruasius. Cui beatus Protasius respondens ait: Quis est miser, ego qui te nō timeo, an tu, qui me timere probaris? Astasius dixit: Ego te, miser homo, quomodo timeo? Beatus Protasius dixit: In hoc probaris timere me & lædi, si non sacrificauero diis tuis. Si enim non timeres te lædi à me, ad sacrificium idolorum non me compelleres. Ego autem te non timens, contemno minas tuas, & omnia idola tua vt stercora reputans, [Phil. 3. Mat. 4.] Deum solum qui regnat in cælis, adoro. Audiens hæc Astasius comes, iussit eum fustibus cædi: & dum diu torqueretur, iussit eum erigi, dixitque ei: Protasi, vt quid tam superbus & tam rebellis existis? vis perire sicut tuum probasti perire germanum Geruasium? Beatus Protasius respondit: Non tibi irascor Astasi comes: nec ego, nec ipsa iustitia: quoniam [B] cæcos tui cordis oculos attendo. Incredulitas enim quæ in tuis sensibus regnat, non te permittit videre quæ Dei sunt. Nam & Dominus meus Iesus Christus cum male- [1. Pet. 2. Luc. 23.] diceretur non maledixit, sed potius vt eis indulgeretur orauit: addens & hoc, quia nescirent quid facerent. Vnde & ego tui, comes Astasi, misereor, quia nescis quid facias. Age ergo quod cœpisti, vt mihi possit occurrere cum meo fratre Geruasio hodie benignitas Saluatoris nostri. Tunc comes Astasius iussit eum capite cædi. Cumque decollatus esset beatus Protasius, ego seruus Christi Philippus abstuli cum filio meo furtim nocte sancta corpora, & in domo mea, Deo solo teste, in ista arca saxea sepeliui, credens me orationibus eorum consequi misericordiam Domini nostri Iesu Christi: qui cum patre & Spiritu sancto viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

[C] *Marcellinam sororem per epistolam certiorem reddit de corporum eorundem sanctorum Geruasii & Protasii martyrum inuentione, translatione, basilicæ dedicatione, miraculis, & ad populum concione.*

Epistola.

Ambrosius Episcopus Marcellinæ sorori.

[Epist. LIV.] QVoniam nihil eorum quæ hic te absente geruntur, sanctitatem tuam celare soleo, scias etiam dilectissima soror, sanctos martyres à nobis repertos. Nam cum ego basilicam dedicare vellem, multi tamquam vno ore interpellare cœperunt, dicentes: Sicut in Romana, sic basilicam dedices. Respondi: Faciam, si martyrum reliquias inuenero. Statimque subiit veluti cuiusdam ardor præsagii. Quid multa? Dominus gratiam dedit, formidantibus etiam clericis iussi eruderari terram eo loci qui est ante cancellos sanctorum Felicis atque Naboris. Inueni signa conuenientia: adhibitis etiam quibus per nos manus imponenda foret, sic sancti martyres eminere cœperunt, vt adhuc nobis silentibus arriperetur vrna, & sterneretur [D] prona ad locum sancti sepulchri. Inuenimus miræ magnitudinis viros duos, vt prisca ætas ferebat. Ossa omnia integra, sanguinis plurimum. Ingens concursus [S. Aug. lib. 9. Confess. c. 7.] populi per totum illud biduum. Quid multa? Condiuimus integra, ad ordinem transtulimus, vespere iam incumbente ad basilicam Faustæ venimus: ibi vigiliæ tota nocte, manus impositio. Sequenti die transtulimus ea in basilicam quam appellant Ambrosianam. Dum transferimus, cæcus sanatus est. Talis mihi ad populum fuit sermo. Cum tam effusam, tamque inauditam considerarem conuentus vestri celebritatem, & diuinæ gratiæ munera, quæ in sanctis martyribus refulserunt, imparem me, fateor, huic muneri indicabam, ne fieri posse, vt sermone absoluerem, quod vix possimus animo intendere, oculis comprehendere. Sed vbi sanctarum legi cœpit series scripturarum, largitus est Spiritus sanctus, qui locutus est in prophetis, quod dignum aliquid tanto cœtu & [E] expectatione vestra, martyrumque sanctorum meritis proferamus. *Cæli enarrant*, inquit, *gloriam Dei.* Cum legitur hic Psalmus, occurrit quod non tam elementa materialia, [Psal. 18.] quam cælestia merita dignum Deo præconium, deferre videantur. Hodierna tamen fortuita lectione patuit qui *cæli enarrant gloriam Dei.* Aspicite ad dexteram meam, [Ibidem] aspicite ad sinistram reliquias sacrosanctas, videtis cælestis conuersationis viros spectantes animi sublimis trophæa. Isti sunt *cæli, qui enarrant gloriam Dei: hæc opera manuum eius, quæ annuntiat firmamentum.* Non enim eos secularis illecebra, sed diuini operis gratia ad firmamentum sacratissimæ passionis euexit. Multoque ante morum virtutum- [Phil. 3. Marc. 3. Ioan. 1.] que documentis annuntiauit in his martyrium, quod aduersus lubricum seculi huius stabiles permanserunt. Cælum erat Paulus, qui ait: *Nostra conuersatio in cælis est.* Cæli erāt Iacobus & Ioannes: deniq; filii tonitrui nuncupantur, & ideo quasi cælum Ioannes verbum apud Deum vidit. Ipse [Ibidem Iob. 27.] Dominus Iesus perpetui luminis erat cælum, cum enarraret Dei gloriam, sed eam quam nemo ante conspexerat. [F] Et ideo dixit: *Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit.* [Psal. 18.] Opera quoq; manuum Dei si quæris, audi Iob dicentē: *Spiritus diuinus, qui fecit.* Et ideo aduersus diaboli tentamenta firmatus, inoffensæ vestigium cōstātiæ reseruauit. Sed veniamus ad reliqua. *Dies*, inquit, *diei eructat verbum.* Ecce veri dies, quos nulla caligo noctis interpolat. Ecce veri dies pleni luminis & fulgoris æterni, qui non perfunctorio sermone verbū Dei, sed intimo corde eructarunt in confessione constantes, in martyrio perseuerātes. Alius Psal. lectus dicit: *Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra?* [Psal. 112.] Respexit sane humilia Dominus, qui latentes sub ignobili cespite reliquias sanctorum suæ Ecclesiæ reuelauit, quorum anima in cælo corpus in terra. *Suscitans a terra inopem, & de stercore erigens pauperem,* [Ibidem] quos videtis vt eos cum principibus populi sui collocarit. Principes populi quos alios in sanctos martyres æstimare debemus, quorum iam in numerum, diu ante ignorati Protasius Geruasiusque proferuntur, qui sterilem martyribus Ecclesiam Mediolanēsem, iam plurimorum matrem filiorum, lætari passionis [G] propriæ fecerint & titulis & exēplis? Nec hoc abhorret à vera fide: *Dies diei eructat verbum,* anima animæ, vita vitæ, [Psal. 18. 1. Cor. 15.] resurrectio resurrectioni. *Et nox nocti indicat scientiā,* hoc est caro carni, quorū passio veram fidei scientiam omnib. indicauit. Bonæ noctes, noctes lucidæ, quę habēt stellas. Sicut enim stella à stella differt in claritate, ita & resurrectio mortuorū. Non immerito autem pleriq; hanc martyrū resurrectionē appellant. Videro tñ vtrum sibi an nobis certi martyres resurrexerunt. Cognouistis, immo vidistis ipsi multos à dæmoniis purgatos: plurimos etiam vbi vestem sanctorū manib. contigerunt, iis quibus laborabant debilitatib. absolutos reparata vetusti corporis miracula, quo se per aduentum Domini Iesu gratia terris maior infuderat, vmbra quadam sanctorum corporum plerosque sanatos cernitis. Quanta oraria iactitantur? Quanta indumenta super reliquias sacratissimas & tactu ipso medicabilia, reposcuntur? Gaudent omnes extrema linea contingere, & qui contigerit, saluus erit. Gratias tibi Domine Iesu ꝗ hoc tempore tales nobis sanctorum martyrum spiritus [H] excitasti, quo Ecclesia tua præsidia maiora desiderat. Cognoscant omnes quales ego propugnatores requirā, qui propugnare possint, impugnare non soleant. Hos ego acquisiui tibi plebs sancta, qui prosint omnibus, nemini noceāt. Tales ego ambio defensores, tales milites habeo. Quorum quo maiora, eo tutiora patrocinia sunt. Horum etiam illis ipsis qui mihi inuident, opto præsidia. Veniant ergo & videant stipatores meos, talibus me armis ambiri non nego. Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Elisæum scripturæ diuinæ series refert, cum ab exercitu Syrorum esset [Ps. 19. 4. Re. 6.] obsessus, dixisse timenti seruulo, ne timeret: quia *plures*, inquit, *pro nobis sunt, quam contra nos.* Et hoc probaret, petisse vt oculi Giezi aperirentur, quib. innumeros adesse vidit Prophetæ exercitus angelorum. Nos etsi eos videre non possumus, sentimus tamē. Erant clausi isti oculi quamdiu obru-

A obruta sanctorum corpora delitescebant. Aperuit oculos nostros Dominus, videmus auxilia quibus sumus sæpe defensi; non videbamus hæc, sed habemus tamen. Itaque trepidantibus nobis quasi dixerit Dominus: Aspicite quãtos vobis martyres dederim: ita reseratis oraculis gloriam Domini speculamur, quæ est martyrum passione præterita, & operatione præsens. Euasimus fratres, non mediocrem pudoris sarcinam; patronos habebamus, & nesciebamus? Inuenimus vnum hoc quo videamur præstare maioribus. Sanctorum martyrum cognitionem, quam illi amiserunt, nos adepti sumus. Eruuntur nobiles reliquię sepulchro ignobili, ostenduntur cælo trophæa. Sanguine tumulus madet, apparent cruoris triumphalis notæ, inuiolatæ reliquiæ loco suo & ordine repertæ, auulsum humeris caput. Nunc senes repetunt audisse se aliquando horum martyrum nomina, titulumque legisse; perdiderat ciuitas suos martyres, quæ rapuit alienos, Et si hoc Dei munus est, tamen gratiam quam temporibus sacerdotii mei Dominus Iesus tribuit, negare non possum: quia ipse

B martyr esse non mereor, hos vobis martyres acquisiui, Succedant victimæ triumphales in locum vbi Christus hostia est. Sed ille super altare, qui pro omnibus passus est: isti sub altari, qui illius redempti sunt passione. Hunc ego locum prædestinaueram mihi. Dignum est enim vt ibi requiescat sacerdos, vbi offerre consueuit. Sed cedo sacris victimis dexteram portionem, locus iste martyribus debebatur. Condamus ergo reliquias sacrosanctas, & dignis ædibus inuehamus, totumque diem fida deuotione celebremus. Acclamauit populus vt in Dominicum differretur diem martyrum depositio: sed tandem obtentum, vt sequenti fieret die. Sequenti die talis mihi ad populum iterum sermo fuit: Hesterno tractaui versiculum, &c. *Hunc habes supra ser. 5. de Sanctis pag. 107*

Quod sanctorum Vitalis & Agricolæ martyrum corpora, Bononiæ inter Iudæorum sepulchra per sanctum Ambrosium episcopum reperta fuerunt: de quorum vita, passione, & miraculis aliqua notantur. Epistola.

C Ambrosius seruus Iesu Christi, vocatus Episcopus, dilectissimis fratribus, & vniuersis plebibus per Italiam, æternam in Domino salutem.

Epist. LV. Magna atque præcelsa martyrum testimonia, de quibus vobis scripturus sum, noster potius attenuat quam explicat sermo. Verum quod sermo attenuat, virtus adauget. Idcirco quod in me minus est, in martyribus luculenter resplendet. Inuitatus itaque à plebe Bononiensi negare præsentiam meam Domino suggerente nullatenus potui: quoniam tempus aderat, vt sua quæ Christus solet mirabilia, suis fidelibus ostenderet. Nam Diocletiani & Maximiani Imperatorum temporibus duo viri. Vitalis nempe & Agricola, pro Christo in ciuitate Bononiæ martyrium passi sunt, quorum corpora ne à fidelibus reperirentur, inter Iudæorum sepulchra recondita fuerunt Christum igitur confitentes, & pro eius gloria morientes, inter eos qui eum negauerunt, indecore sepulti sunt. Locum autem qui omnes latebat, Christus Dominus noster mihi reuelare dignatus est. Vbi ieiuniis & orationibus

D plures habentes excubias, inuenimus tandem pignora martyrum, prout mihi Dominus reuelauerat, tanquam inter spinas rosam legentes, & omnibus palam manifestata sunt. Aderat populus Christianus cum plausu & lætitia. Iudæi ludentes dicebant: *Flores visi sunt in terra nostra.* *Cant. 2* Respondebant Christiani: Tempus incisionis aduenit. Alii dicebant: Alii seminauerunt, & nos in eorum labores *Ioan. 4* introimus, & martyrum fructus recipimus: vt quod scriptum est impleatur, quod *qui seminat, & qui metit, mercedem accipit.* Iudæi audientes voces plaudentis Ecclesiæ, ridẽtes *Cant. 2. Psal. 18.* dicebant: *Vox turturis audita est in terra nostra.* Christiani dicebant: *Vineæ florentes dederunt odorem suum.* Vnde bene per Prophetam dicitur: *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Quasi dicat: *Dies diei*, hoc est, Christianus Christiano: *& nox nocti*, hoc est, Iudæus Iudæo. Certe & ipsi dę- E

mones confitebantur, & ab hominum corporibus illico egrediebantur. Et multi qui variis vexabantur ægritudinibus, sanctorum tangentes sudaria continuo sanabantur & plura per sanctos suos mirabilia in populi præsentia, dũ sacra veherentur pignora, operatus est Dominus. Colligant ergo alii aurum atque argentum, & de latentibus eruant venis, legant pretiosa monilium serta: temporalis iste thesaurus est, & habentibus non infrequenter perniciosus. Nos legimus martyrum clauos, & plures quidem, quia plura in eis vulnera quam membra fuerunt. Colligimus sanguinem triumphalem, & crucis lignum. Namque sicut qui ad conuiuium magnum inuitantur, apophoreta secum referre consueuerunt, ita nos ex conuiuio Bononiẽsi apophoreta gratiæ & sanctitatis plena nobis reseruare curauimus. Sanctorum igitur martyrum vni nomen est Vitalis, Agricola nomen alteri. Vtrisque nomen aptum: vt martyrio iam designati ipsis etiam vocabulis noscerentur Nam ille Vitalis dictus est, quasi per istius vitæ contemptum, vitam aliam quæ ęterna est, sibi compararet: iste vero Agricola, qui bonos spiritalis gratiæ fructus sereret, & F sui sanguinis effusione meritorum & virtutum suarũ plãtaria rigaret. Sanctus Vitalis, cum à persecutoribus Christum negaret, impeteretur, & ille constantius confiteretur, adeo omni tormentorum genere cruciatus est, vt nullus in eius corpore sine vulnere esset locus. Quare hanc ad Dominum orationem effudit, dicens: Domine Iesu Christe Saluator meus & Deus meus, iube suscipi spiritum meum, quia iam desidero accipere coronam, quam sanctus angelus tuus mihi ostendit. Et completa oratione emisit spiritum. Sanctus vero Agricola mitioribus ita pręditus erat moribus vt ab omnibus impense diligeretur, ideoque eius passionem differebant. Verum persecutorum hæc indulgentia, quapiam etiam immanitate martyri videbatur acerbior. Nec enim eorum blanditiæ sedulitatis, sed fraudis erant; differebant quippe coronã. Hinc namque tormenta suppliciaque plura in sancto exercuere Vitale, vt sanctum terrerent Agricolam; sed Dominus illa in maiorem eius constantiam vertit. Denique videntes nihil proficere, cum tandem cruci affixerunt: sicque G Deo spiritum reddidit. Sanctus Vitalis sancti Agricolę seruus fuerat, mox eius in passione socius, nunc gloriæ consors factus est. Merito autem sanctus Vitalis primo passus est, & vt seruus præcessit, quia domino parabat locum: secutus est dominus, vt serui prudentis fidem probaret. Passio serui, disciplina est domini: hic instituit, ille impleuit, nihil illi seruitute decerpitur. Quomodo autem minui potest quod Christus donauit egregie? Ille quidem homini seruiendo didicit quomodo placeret Christo: hic geminam acquisiuit laudem, in illo magisterii, in se martyrii beneficiis mutuo certauerunt postquam equales esse meruerũt. Hic illum ad martyrium pręmisit, ille istum accersiuit. Nihil ergo ad meritum hominis conditio dertaxit, nihil dignitas auxit, sed vtrumque fides consummauit. Nã scriptum est: *Siue liber, siue seruus, omnes in Christo vnum sumus.* *Gal. 3. Ephes. 6* &: *Vnusquisque quod fecerit bonum, hoc recipiet à Domino.* Apud Dominum enim seruitus & libertas æqua lance penduntur: cum nulla sit maior dignitas; quam seruire Christo, *qui tanti nos æstimauit, vt animam suam pro nobis traderet.* *Esai 53.* H Hæc vobis pauca & compendiario, dilectissimi fratres, de corporum sanctorum martyrum inuentione significare curauimus, vt ipsorum memoriam in Ecclesiis facere valeatis. Passi sunt autem sancti martyres sub Diocletiano & Maximiano Imperatoribus: in ciuitate Bononiæ, prouinciæ Italiæ, pridie nonas Nouembris, regnante Iesu Christo Domino nostro, cui est omnis honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

***

A *Gratiano Augusto Andragatij Comitis fraude interempto, Maximus Galliam occupauit, Imperium inuasit, Valentinianus iunior adhuc puer sanctum Episcopum nunc secundo ad eum legatum mittit. quanta vero auctoritate constantiaq́; suam peregit legationem, in hac ad ipsum Valentinianum relatione conspicitur. Epistola.*

Valentiniano Imperatori Ambr. Episcopus.

Epist. LVI.

ET si superioris legationis meæ fides ita approbata sit tibi, vt ratio eius à me nõ quęreret (satis enim claruit eo ipso quod aliquot dies retentus sum intra Gallias, me violentiam à Maximo non recepisse, neque iis adstipulatum quæ ad voluntatem eius magis quam ad pacem protenderent: denique non commisisse secundam legationem, nisi primam probasses:) quia tamen regredienti mihi decernendi secum imposuit necessitatem, ideo hac epistola expositionem legationis meæ insinuandam putaui, ne cuiusquam sermo veris prius vana intexeret, quam reditus meus integra & sinceræ veritatis expressa signa- B culo manifestaret. Cum peruenissem Treuiros, postridie processi ad palatium. Egressus est ad me vir Gallicanus, præpositus cubiculi, eunuchus regius. Poposci adeundi copiam, quæsiuit num rescriptum haberem clementiæ tuæ. Respondi, habere. Retulit, non posse me, nisi in consistorio videri. Dixi non esse hunc morem sacerdotalem, certe esse aliqua de quib. secreto deberem cum suo principe confabulari. Quid plura? Consuluit eum, sed eadem referenda credidit, vt liqueret etiam priora ex illis arbitrio deprompta. Dixi tamen alienum id quidem à nostro munere, sed me recepto officio non non defuturum, gratam mihi esse humilitatem in tuo præsertim, & quod verum est, fraternæ pietatis negotio. Vbi sedit in consistorio, ingressus sum, assurrexit vt osculum daret. Ego inter consistorianos steti. Hortari cœperunt alii vt ascenderem, vocare illi. Respondi ego: Quid oscularis eum quem non agnoueris? Si enim me agnouisses, non hoc loco videres. Commotus es, inquit, Episcope? Non, inquam, iniuria, sed verecundia, quod alieno consisto loco. Et primi, inquit, legatione ingressus es consistorium. Nec illud inquã C mei erroris fuit: vocantis, non ingredientis vitium est. Cur, inquit, ingressus es? Quia, inquam, tunc vt inferiori pacem petebam, nunc vt æquali. Cuius inquit, beneficio æquali? Respondi: Omnipotentis Dei, qui Valentiniano regnum quod dederat reseruauit. Ad postremum erupit, dicens: Quoniam me lusisti, & ille Bauto qui sibi regnum sub specie pueri vendicare voluit: qui etiam barbaros mihi immisit, quasi ego non habeam quos possim adducere, cum mihi tot millia barbarorum militent, & annonas à me accipiant. Quod si ego tunc temporis quando venisti, non fuissem retentus, quis mihi obstitisset & virtuti meæ? Ad hæc ego leniter: Non opus est, inquam, vt commouearis, cum causa nulla sit commotionis, sed patienter audias quæ referantur istis. Propterea & ego veni, quia prima legatione dum mihi credis, per me deceptum te esse asserebas. Gloriosum mihi est & hoc pro salute pupilli Imperatoris. Quos enim Episcopi magis quam pupillos debemus tueri? Scriptũ est enim: *Iudicate pupillo, & iustificate viduam, & eruite iniuriam accipientẽ.* Et alibi: *Iudicis viduarum, & patris orphanorum.* Tamen non exprobrabo beneficium meum Valentiniano. Vt verum eloquar, vbi ego tu- D is legionib. obstiti quo minus influeres in Italiam? Quib. rupibus? qua acie? quib. numeris? An vero corpore meo clausi tibi Alpes? Vtinam hoc meum esset, obiectionẽ nõ timerem, non vererer criminationes tuas. Quib. promissis lusi te vt paci acquiesceres? Nonne intra Gallias iuxta vrbem Mogontiacum comes Victor occurrit mihi, quẽ direxisti vt pacem rogaret? In quo ergo te fefellit Valentinianus, qui prius pacem à te rogatus est, quam postularet: In quo te fefellit Bauto, qui deuotionem Imperatori exhibuit suo? An quia principem suum non prodidit? In quo ego te circumscripsi? Qui vbi primum veni, cum diceres quod Valentinianus ad te quasi filius ad patrem venire deberet, responderim non esse æquum vt aspero hiemis puer cum matre vidua penetraret Alpes: sine matre autem tanto itineri dubiis rebus committetur. De pace

Esai. 1. Ps. 67.

E vobis legationem commissam, non de aduentu eius promissionem: spondere nos id non potuisse, certum est, quod mandatum non erat, me certe nihil spopondisse, adeo vt diceres: Expectemus quid Victor responsi referat. Illum autem liquet me retento peruenisse Mediolanum, negatumq; ei quod postulabat. De pace tantum cõspirare studia, non de aduentu Imperatoris, quem moueri non oporteret. Pręsens eram vbi Victor rediit. Quomodo ergo reuocaui Valentinianum? Legati iterum missi ad Gallias, qui eius aduentum negarent, apud Valentiam Gallorum me repererunt: milites vtriusque partis qui custodirent iuga montium, offendi reuertens. Quos ego tuos reuocaui exercitꝰ? quas de Italia reflexi aquilas? quos immisit barbaros Bauto comes? Et quid mirũ si hoc Bauto fecisset, Transrhenanus genere, cum tu miniteris imperio Romano barbarorum auxilia, & turmas translimitanas, quibus commeatus prouinciarum tributa soluebant? Vide autem quid intersit inter tuas minitationes, & Valentiniani Augusti pueri mansuetudinem. Tu flagitabas quod barbarorum stipatus agminibus Italiæ te infun- F deres, Valentinianus Hunnos atque Alanos appropinquantes Galliæ per Alemãniæ terras reflexit. Quid habet inuidiæ si Bauto barbaros cum barbaris fecit decernere? Quoniam dum tu militem Romanum occupas, dum is aduersum se vtrinque prætendit, in medio Romani imperii sinu Iuthungi populabantur Rhetias; & ideo aduersus Iuthungum Hunnus accitus est. Idem tamen quia de finitimo proterebat Alemanniam, & iam vicinia mali vrgebat Gallias, coactus est triumphos suos deserere, ne tu timeres. Confer vtriusque factum. Tu fecisti incursari Rhetias, Valentinianus suo tibi auro pacem redimit. Aspice illum quoq; qui tibi ad dexteram assistit, quem Valentinianus cum posset suum dolorem vlcisci, honoratum ad te redire fecit. Tenebat eum in suis terris, atque in ipso nuntio necis fraternæ frænauit impetus: nec tibi vicem etsi non paris dignitatis, eiusdem tamen necessitudinis retulit. Confer ergo te iudice vtriusque factum. Illi tibi fratrem tuum viuentem remisit, tu illi vel mortuum redde. Quid illi reliquias germani abnegas, qui tibi aduersum se auxi- G lia non negauit? Sed vereris ne exuuiarum reditu renouetur militib. dolor. Hoc enim allegas: Quem viuentem deseruerunt, eum defendent peremptum. Quid eum mortuum times, quem occidisti cum posses seruare? Hostem, inquis, meum peremi. Non ille tuus hostis sed tu illius. Ille iam non sentit defensionem, tuam causam considera. Si quis aduersum te hodie imperium in his partibus vsurpandum putet, quæro, vtrum te hostem illius dicas, an illum tibi? Nisi fallor, vsurpator bellum infert, Imperator ius suum tuetur. Ergo quem non debueras occidere, eius reliquias negas? Habeat Valentinianus Imperator vel fratris exuuias, pacis tuæ obsides. Et quomodo allegabas quod eum non mandaueris occidi, quem prohibes sepeliri? Poterit igitur credi quod ei non inuideris vitam, cui etiam sepulturã inuides? Sed ad me reuertar. Audio te queri quod se ad Theodosium Imperatorem potius contulerint qui sunt cum Valentiniano Imperatore. Quid igitur futurum sperabas, cum tu refugientes eos ad pœnam posceres, captos necares, Theodosius autem muneribus ditaret, donaret honoribus? Quos, inquit, occidi? Respõ- H di, Balionem. At quem virum? qualem bellatorem? Hæccine fuit iusta causa exitii, quod Imperatori suo fidem seruauit? Non ego, inquit, eum iussi occidi. Respondi: Hoc audiuimus quod occidi iussus sit. Sed, inquit, si ipse sibi vim non intulisset, iusseram eum deduci Cabillonem, & ibi viuum exuri. Respondi: Ergo propterea & illud creditum est, quod eum occideris. Quis autem sibi parcendum putaret, cum occisus sit bellator strenuus, miles fidelis, comes vtilis? Ita tum discessi, vt se tractaturum diceret. Postea cum videret me abstinere ab Episcopis qui communicabant ei, vel qui aliquos, deuios licet à fide, ad necem petebant, commotus eis iussit me sine mora regredi. Ego vero libenter, etsi me plerique insidias euasurum non crederent, ingressus sum iter, hoc solo dolore percitus, quod Hyginum Episcopum senem in exilium duci comperi, cui nihil iam nisi extremus superesset spi-

A ritus. Cum de eo conuenirem comites eius, ne sine veste, sine plumatio paterentur extrudi senem, extrusus ipse sum. Hæc est expositio legationis meæ. Vale Imperator, & esto tutior aduersus hominem, pacis inuolucro bellum tegentem. Vale.

Dolet sanctus episcopus Valentiniani Augusti è vita discessum, commemorat eius pietatem, agitq; de eius sepultura. Epistola.

Theodosio Imperatori Ambrosius Episcopus.

Epist. LVII.

SIlentium meum rupit sermo clementiæ tuæ. Nihil enim in tam tristibus reb. melius facere in animum induxeram, quam si fieri posset, me ipsum abdere. Sed quia in secessu aliquo delitescere, & sacerdotio exire non poteram: vel silentio intra me latebam. Doleo enim fateor, dolore acerbo, non solũ quod immatura ætate Valentinian⁹ Augustus decesserit, sed etiam quod informatus fide ac tuis institutis tantam deuotionem erga Deum nostrum induerat, atque tanto in me incubuerat affectu, vt quem ante persequebatur, nunc diligeret: quem ante vt aduersarium repellebat, nunc vt parentem putaret. Quod ego non pro recordatione iniuriæ veteris exprompsi, sed pro testimonio conuersionis. Illud enim alienum, hoc suum: quod ad te infusum sibi ita tenuit, vt matris persuasionem excluderet. Ille se à me nutritum præferat, ille vt sedulum patrem desiderabat. Ille simulato à quibusdam aduentus mei nuntio, impatienter præstolabatur. Quinetiam illis ipsis publici doloris diebus cum sanctos & summos sacerdotes Domini intra Gallias haberet, vt à me tamen sacramentis baptismatis initiaretur, scribendum arbitratus est. Quod etsi non rationabiliter, amabiliter tamen erga me suum studium testificatus est. Hunc ergo non intimo anhelem spiritu, secretisque mentis atque animi visceribus amplectar? Hunc mihi mortuum putem? Immo mihi magis viuum. Quas ego domino deferebam gratias, quod ita in me conuersus esset, quod ita emendatus, quasi senioris cuiusdam ætatis mores induisset: quas clementiæ tuæ, quod eum non solum regno reddidisses, sed etiam, quod est amplius, instituisses fidei & pietatis tuæ disciplinis? Hunc ergo non doleam, æui integrum, antequam sacramentorum quæ desiderauit adipisceretur gratiam, repentina obisse morte? Refrigerasti animum quod etiam ipse dignatus es ferre testimonium meo dolori. Te Imperator arbitrum teneo affectus mei, te meæ mentis interpretem. Sed flendi tempora alias non deerunt: nunc de sepultura eius, quoniam scripsit clementia tua ita hic procurandum. Sed exors recessit baptismatis, quod cognouerim non repressi. Et hic porphyreticum labrum pulcherrimum, & in vsus huiusmodi aptissimum. Nam & Maximianus Diocletiani socius ita humatus est. Sunt tabulæ porphyreticæ pretiosissimæ, quibus vestiebatur operculum quo regales exuuię claudantur. Hoc fuerat pręparatum, sed expectabatur rescriptum clementiæ tuæ, cuius perceptione recreatæ sunt sanctæ filiæ tuæ, filii tui Valentiniani sorores, quę se grauibus afficiunt modis, & amplius exagitabantur quod diu nihil scriberetur sibi. Vnde iis non parum accessit solatii, sed dum inhumanæ sunt reliquiæ nequaquam sibi parcunt. Videmur enim sibi germani sui quotidianum funus tenere. Et re vera cum sine fletu magno ac sine dolore graui numquam sint, tamen quotiescumque eo accedunt, exangues reuertuntur. Et ipsis igitur consuletur, & charissimis exuuiis, si acceleretur sepultura, ne æstiuo penitus soluantur calore. Vix enim superiorem æstatem transegimus. Mandatum tuum seruo, & commendo Domino. Diligat te Dominus, quia tu Domini seruos diligis.

Valentiniano iuniore Arbogastis Comitis dolo extincto, Imperium sibi Eugenius vsurpauit: quo Mediolanum contendente, sanctus Episcopus ne illius tyrannidi assentire videretur, vrbem reliquit, illo vero recedente confestim reuertitur, necato denique per Theodosium Augustum Eugenio, eiusq; profligato exercitu, omnem rei seriem describens, rogat vt de hostiu exercitu ijs ignoscat qui non iterum in Imperium deliquerunt. Epistola.

Augustissimo Imperatori Theodos. Ambr. Epis.

Epist. LVIII.

E ARbitratus es, beatissime Imperator, quãtum ex augustis litteris tuis comperi, me longe abesse ab vrbe Mediolani, quia res tuas crederem à Deo destitui: sed non ego ita impudens, aut virtutis & meritorum tuorum immemor absui, vt præsumerem cęleste auxilium pietati tuę non adfore, quo Romanum Imperium à barbari latronis immanitate & ab vsurpatoris indigni solio vindicares. Festinaui igitur illico reuerti, posteaquam illum, quem iure declinandum putaueram, iam abesse cognoui. Non enim ego Ecclesiam Mediolanensem relinquebam Domini iudicio mihi commissam, sed eius vitabam præsentiam qui sacrilegio se iam miscuerat. Redii itaque circiter Kal. Augustas, ex illo die hic resedi. Hic me augusti clementię tuę apices repererunt. Gratias Domino Deo nostro, qui fidei tuæ pietatique respondit, & formam veteri restituit sanctitati, vt videremus nostro tempore, quod in scripturarum lectione miramur, tantam in prœliis diuini auxilii F fuisse præsentiam, vt nulli vertices montium aduentus tui cursum retardarent, non hostilia arma impedimentum aliquod afferrent. Pro his gratias me censes agere oportere Domino Deo nostro: faciam libenter conscius meriti tui, certum est placitam Deo esse hostiam, quæ vestro offertur nomine, & hoc quantæ deuotionis & fidei indicium est? Alii Imperatores in commemorationem victoriæ eius triumphales parari iubent, aut alia insignia triumphorum: clementia tui hostiam Deo parat, oblationẽ & gratiarum actionem per sacerdotes celebrari Domino desiderat. Etsi ego indignus atque impar tanto muneri & tantorum votorum celebritati, tamen quid fecerim, scribo. Epistolam pietatis tuæ meum ad altare detuli, ipsam altari imposui, ipsam gestaui manu cum offerrem sacrificium, vt fides tua in mea voce loqueretur; & apices augusti sacerdotalis oblationis munere fungerentur. Vere Dominus propitius est Imperio Romano, quandoquidem talem principem, & parentem principum elegit, vt cuius virtus & potestas in tanto Imperii constituta culmine triumphali, tanta sit humilitate subnixa, quod virtute Imperatores, humilitate vicerit sacerdotes. Quid exoptẽ? quidne desiderem? Omnia habes, & vt summam votorum capessam, pius es Imperator, clementiam habes maximam: opto tamen tibi etiam atque etiam incrementa pietatis, qua nihil Dominus præstantius dedit, vt per tuam clemẽmentiam Ecclesia Dei sicut innocentium pace & tranquillitate gratulatur, ita etiam in eorum absolutione lætetur. Ignosce maxime his qui non ante peccarunt. Dominus clementiam tuam conseruet. Amen.

Theodosium Augustum ob sæuitiam in hominis Thessalonicæ perpetratam multa libertate auctoritateq; redarguit multisq; exemplis ad pœnitentiam prouocat. Epistola.

Augustissimo Imperatori Theodosio Ambrosius Episcopus.

Epist. LIX.

ET veteris amicitię dulcis mihi recordatio est, & beneficiorum quæ crebris meis intercessionibus summa gratia in alios contulisti, gratiæ memini. Vnde colligi potest quod non ingrato aliquo affectu aduentum tuum sẽper mihi ante hac exoptatissimũ declinare potuerim. H Sed qua causa hoc fecerim, breuiter expediam. Soli mihi in tuo comitatu ius naturæ ita ereptum videbam audiendi, vt loquendi priuarer munere. Motus frequẽnter es quod ad me peruenissent aliqua quæ in consistorio tuo statuta forent. Ego ergo expers communis vsus sum, cum dicat Dominus Iesus *nihil esse occultum quod non manifestetur?* *Luc. 8.* Verecundia igitur qua potui, satis feci imperiali arbitrio, & prospexi ne aut ipse causam commotionis habeas, cum id egerim; ne quid ad me de imperialibus deferatur statutis: aut ego cum fuero præsens, aut non audiam per metũ omnium, & quasi conniuentis famam subibo: aut ita audiam vt mihi aures pateant, vox intercludatur, vt audita non possim eloqui, ne eos qui in suscipicionem proditionis venerint, lædam in periculo. Quid igitur facerem? Nõ audirem? Sed aures non possem cera veterum fabularum *Homer. li. 12. Odyss.* clau-

A claudere. Proderem? Sed quod in tuis iussis timerem, in meis verbis deberem cauere, ne quid cruentum committeretur. Tacerem? Sed quod miserrimum foret omnium, alligaretur conscientia, vox eriperetur. Et vbi illud: Sed si sacerdos non dixerit erranti; is qui errauerit, in sua culpa
Ezec. 3. morietur, & sacerdos reus erit pœna, quia non admonuit errantem? Accipe illud Imperator auguste. Quod habeas fidei studiũ, non possum negare? Quod Dei timorem, non diffiteor. Sed habes naturæ impetum, quem si quis leuire velit, cito vertes ad misericordiam: si quis stimulet, in maius exsuscitas, vt eum reuocare vix possis. Vtinam si nemo mitigat, nullus accendat: libenter eum cõmitto tibi: ipse te reuocas, & pietatis studio vincis impetũ naturæ. Hũc ego impetum malui cogitationib. tuis secreto committere, quam meis factis publice fortassis mouere. Itaque malui officio meo aliquid deesse, quam humilitari, & requiri in me ab aliis sacerdotis auctoritatem, quam à te desiderari in me amantissime honorificentiam vt represso impetu integra esset consilii eligendi facultas.
B Prætendi ægritudinem corporis reuera grauem, & nisi à viris mitioribus vix leuandam: vel emori tamen maluissem, quam aduentum tuum biduo aut triduo non expectarem. Sed quid facerem, non erat. Factum est in vrbe Thessalonicensium quod nulla memoria habet, quod reuocare non potui ne fieret, immo quod ante atrocissimũ fore dixi, cum totiens rogarem: & quod ipse sero reuocando graue factum putasti, hoc factum extenuare non poteram. Quando primum auditum est, quum propter aduentum Gallorum Episcoporum synodus conuenerat nemo non ingemuit, nullus mediocriter accepit, non erat facti tui absolutio in Ambrosii communione. In me etiam amplius commissi exaggeraretur inuidia, si nemo diceret Dei nostri reconciliationem fore necessariam. An pudet te Imperator hoc facere quod rex propheta auctor Christi secundum carnem prosapiæ fecit Dauid? Illi di-
2. Re. 12 ctum est, quia diues qui haberet plurimos greges, vnam pauperis ouem propter aduentum hospitis eripuit & occidit: & cognito quod in hoc ipse argueretur, quia ipse fecisset, ait: *Peccaui Domino.* Noli ergo impatienter ferre
C Imperator, si dicatur tibi: Tu fecisti istud, quod Dauid regi dictum est à propheta. Si enim hoc sedulo audieris, & dixeris: *Peccaui Domino*; si dixeris regale istud propheticum
Psal. 94 *Venite adoremus, & procidamus ante eum, & ploremus ante Dominum nostrum qui fecit nos*: dicetur & tibi: *Quoniam pœnitet te, dimittit tibi Dominus peccatum tuum, & non morieris.* Iterum cum plebem numerari iussisset Dauid, percussus est corde, & dixit ad Dominum: *Peccaui vehementer quod fecerim hoc*
2. Re. 12. 2. Re. 24 *verbum, & nunc Domine aufer iniquitatem serui tui, quod deliqui vehementer.* Et missus est iterum ad eum Nathan propheta, qui ei trium optionem conditionum offerret, & quam vellet eligeret: famem tribus annis in terra, aut trib. mensib. fugere à facie inimicorum suorum, aut triduo mortẽ in terra. Et respondit Dauid: Angustiæ sunt tria hæc vehementer, veruntamen *incidam in manum Domini, quoniam multæ misericordiæ eius nimis, & in manus hominum non incidam.*
Ibidem Culpa autem erat, quoniã voluit scire numerũ totius plebis quæ secum erat: quod scire Deo soli debuit reseruare. Et cum, inquit, mors fieret in plebe, ipso primo die ad ho-
Ibidem ram prandii cum vidisset Dauid percutientem angelum plebem, ait Dauid: *Ego peccaui, & ego pastor malignum feci, &*
D *hic grex quid fecit? Fiat manus tua in me & in domum patris mei.* Itaq; pœnituit Dominum, & iussit angelo vt parceret plebi, sacrificium autem offerret Dauid. Erant enim tunc sacrificia pro delictis, hæc nunc sunt sacrificia pœnitentiæ. Itaque ea humilitate acceptior Deo factus est. Non enim mirandum peccare hominem, sed illud reprehensibile, si non se cognoscat errasse, non humiliet Deo. Iob sanctus
Iob. 31. & ipse potens in sæculo, ait: *Peccatum meum non abscondi, sed coram plebe omni annuntiaui.* Ipsi immani regi Saul dixit Io-
1. Re. 19 Ibidem nathas filius suus, *Noli peccare in seruum tuum Dauid, &: Vt quid peccas in sanguinem, innocentem occidere Dauid sine causa?* Quia etsi rex erat, peccabat tamen si occideret innocentem. Denique etiam Dauid cum iam regno potiretur, & E
audisset Abner innocentem occisum à Ioab duce militiæ suæ ait: *Innocens sum ego & regnum meum amodo & vsque in æternum à sanguine Abner filii Ner: & ieiunauit in dolore.* Hæc ideo 2. Re. 3.
scripsi non vt te confundam, sed vt regum exempla 1. Cor. 4
prouocent, vt tollas hoc peccatum de regno tuo. Tolles Mat. 18
autem humiliando Deo animam tuam. Homo es, & tibi venit tentatio, vince eam. Peccatum non tollitur nisi lachrymis & pœnitentia. Nec angelus potest, nec archangelus: Dominus ipse, qui solus potest dicere, Ego vobiscum sum, si peccauerimus, nisi pœnitentiam deferentibus non relaxat. Suadeo, rogo, hortor, admoneo: quia dolori est mihi, vt tu qui pietatis inauditæ exemplum eras, qui apicem clementiæ tenebas, qui singulos nocẽtes non patiebaris periclitari, tot periisse non doleas innocentes. Etsi in prœliis felicissime egeris, etsi in aliis quoque laudabilis, tamen apex tuorum operum pietas semper fuit. Id tibi inuidit diabolus quod habebas præstãtissimum. Vince eum, dũ habes adhuc vnde possis vincere. Noli peccato tuo aliud peccatum addere, vt vsurpes
quod vsurpasse multis officit. Ego certe in omnibus aliis F
licet debitor pietati tuæ, cui ingratus esse non possum, quam pietatem multis Imperatoribus præferebam, vni adæquabam; ego, inquam, causam in te contumaciæ nullã habeo, sed habeo timoris: offerre non audeo sacrificium, si volueris assistere. An quod in vnius innocentis sanguine non licet, in multorum licet? Non puto. Postremo scribo manu tua quod solus legas. Ita me Dominus ab omnibus tribulationibus liberet, quia non ab homine, neque per hominem, sed aperte mihi interdictum aduerti. Cum enim essem solicitus, ipsa nocte qua proficisci parabam, venisse quidem visus est ad Ecclesiam, sed mihi sacrificium offerre non licuit. Alia prætereo, vt potui cauere. Sed pertuli amore tuo, vt arbitror. Dominus faciat omnia cum tranquillitate cedant. Multifarie Deus noster admonet: signis cælestibus, prophetarum præceptis, visionibus etiam peccatorem vult nos intelligere, quo rogemus eũ vt perturbationes auferat, pacem vobis imperantib. seruet, fides Ecclesiæ & tranquillitatis perseueret, cui pro- Eccl. 3.
dest Christianos & pios esse Imperatores. Certe vis pro- Psa. 118
bari Deo. Omnis rei tempus, vt scriptum est, &: *Tempus,* G
inquit, *faciendi Domine, &: Tempus beneplaciti Deus.* Tunc of- Ps. 168.
feres, cum sacrificandi acceperis facultatem, quando hostia tua accepta sit Deo. Nonne me delectaret habere gratiam Imperatoris, vt secundum voluntatem tuam agerẽ, si causa pateretur? Et simplex oratio sacrificium est, hæc veniam refert, illa offensionem: quia hæc habet humili- 1. Re. 15.
tatem, illa contemptum. Dei enim vox est quod malit vt fiat mandatum eius, quam deferatur sacrificium. Clamat istud Deus, ad populũ Moyses annuntiat, ad populos Paulus prędicat. Id facito quod intelligis in tempore plus pla- Osee 6.
cere. *Misericordiam, inquit, malo quam sacrificium.* Quare non Mat. 9.
illi magis sint Christiani qui peccatum condemnant suũ, Pro. 18.
quam qui defendere putant? *Iustus enim in exordio sermonis accusator est sui.* Qui se accusat cum peccauerit, iustus est, non ille qui se laudauerit. Vtinam Imperator etiam ante mihi potius credidissem, quam consuetudini tuæ. Cum puto quod cito ignoscis, cito reuocas, vt sæpe fecisti: & tu
præuentus es, & ego non declinaui quod cauere non de- H
bueram. Sed gratias Domino, qui vult seruulos suos castigare, ne perdat. Istud mihi commune est cum prophetis, & tibi erit commune cum sanctis. An ego Gratiani patrem non oculis meis præferam? Debent veniam sancta alia pignora. Dulce mihi nomen antetuli, quibus amorem communiter detuli. Amo, diligo, orationibus prosequor. Si credis, sequere. Si, inquam, credis, agnosce quod dico. Si non credis ignosce quod facio, in quo Deum præfero. Beatissimus & florentissimus cum sanctis pignoribus fruaris tranquillitate perpetua Imperator Auguste.

***

S. AMBROSII EPISTOLARVM LIBRI SEPTIMI FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS EPISTOLARVM

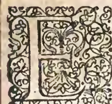
LIBER OCTAVVS.

In quo de causis & de negotijs domesticis & familiaribus agitur.

Felici Comensi episcopo scribit, se & lectione sermonis illius, & spe futuri aduentus refocillatum, simulque vt venire non negligat hortatur. Epistola.

Ambrosius Felici Comensi Episcopo.

Epist. LX.

T si habitu corporis minus valebam, tñ vbi sermonem vnanimis mihi pectoris tui legi, non mediocrem sumpsi ad conualescendũ gratiam, quasi quodã tui alloquij pulegio refotus, simul quia celebrem vtriq; nostrum annuntiasti diẽ adfore, quo suscepisti gubernacula summi sacerdotii, de quo ante momentum eũ fratre nostro Bassiano loquebar. Ortus enim sermo de Basilicæ, quam condidit Apostolorum nomine, dedicatione, dedit huic sermoni viam, siquidem significabat quod sedulo tuæ quæreret sanctitatis præsentiam. Tum ego nostris fabulis intexui diem natalis tui, qui foret in exordio ipso Kalendarum Nouembrium, eumque (si non fallerer) appropinquasse, & crastina celebrandum die; vnde posthac non excusaturum promisi. Ergo de te, quoniam & tibi id de me licet, promisi illi, exegi mihi. Præsumptum enim habeo quod affuturus sis, quia debes adesse. Non ergo te magis meum promissum tenebit, quam tuum institutum, qui id in animum induxeris, vt quod oportet facias. Aduertis itaque quia non tam promissi audax, quã tui conscius fratri spopondi. Veni igitur, ne duos sacerdotes redarguas: te, qui non adfueris; & me, qui tam facile promiserim. Natalem autem tuum prosequemur nostris orationibus, & tu nostri in tuis votis non obliuiscaris. Te noster spiritus comitabitur, tu quoque cum ingredieris secũdum tabernaculum, quod dicitur sancta sanctorum, facito nostro more, vt nos quoque tecum inducas cum spiritu. Adolẽs aurum illud thymiamaterion, nos ne intermiseris. Ipsum est enim quod in secundo tabernaculo est, de quo plena sapientiæ oratio tua sicut incensum dirigitur ad cælestia. Ibi arcã testamenti vndique auro tecta, id est, doctrina Christi, doctrina sapientiæ Dei. Ibi dolium aureum habens manna, receptaculum scilicet spiritalis alimoniæ, & diuinæ promptuarium cognitionis. Ibi virga Aaron insigne sacerdotalis gratiæ, quæ aruerat ante, sed in Christo refloruit. Ibi Cherubin super tabulas testamenti, lectionis cognitio sacræ. Ibi propitiatorium, supra quod in excelsis Deus verbum est, imago inuisibilis Dei, quod tibi dicit: *Loquar tecum desuper propitiatorium in medio duorum Cherubim.* Sic enim loquitur nobiscum, vt nos eius sermonem intelligamus: vel quia non mundana, sed intelligibilia loquitur, sicut ait: *Aperiam in parabolis os meum.* Vbi enim Christus, ibi omnia, ibi doctrina eius, ibi peccatorum remissio, ibi gratia, ibi separatio mortuorum ac viuentium. Et Aaron quidem semel stetit in medio eorum, obiiciens se, ne mors transiret ad viuentium agmina à funerib. mortuorum. Hic autem quasi verbum semper stat in singulis, quem nos non videmus intra nos, separans rationabiles virtutes à cadaueribus passionum letalium, & pestilentium cogitationũ. Hic stat quasi qui in hunc mundum venerit, vt aculeum mortis hebetaret, deuoratorium eius obstrueret, viuentibus æternitatem gratiæ daret, defunctis resurrectionẽ concederet. Huic tu miles militas bonam militiam, huius depositum custodis, huius pecuniam fœneras, secuñdum quod scriptum est: *Fœnerabis gentibus.* Bonum fœnus spiritalis gratiæ, quod veniens Dominus cum vsuris exiget, & cum te bene dispensasse inuenerit, dabit tibi plura pro paucioribus: eritque mihi fructus dulcissimus, quod meum in te iudicium comprobabitur. Ordinatio non reprehendetur, quam accepisti per impositionem manuum mearum, & benedictionem in nomine Domini Iesu. Fac ergo bonum opus, vt in illo die mercedem inuenias, & ego in te, & tu in me requiescamus. *Multa messis Christi, sed pauci operarij*, & difficile reperiuntur qui adiuuent. Verum hoc vetus: sed potens est Dominus qui mittat operarios in messem suam. Certe in illo ordine Comensium iam plerique cœperũt credere magisterio tuo, & doctrina tua verbum Dei receperunt: sed qui dedit credentes, & adiutores dabit, quo & tibi excusandi auferatur necessitas, quod serius nos inuiseris: & mihi crebrior tuæ præsentiæ refundatur gratia. Vale, & nos dilige, vt facis.

Faustinum, propter obitum germanæ acerbo dolore mœrentem consolatur. Epistola.

Ambrosius Faustino.

Epist. LXI.

ACerbo te doliturum dolore obitum germanæ tuæ non ignorabam, non tamen vt à nobis te ablegares, sed vt nobis te redderes. Nam etsi minus iucunda solatia mœrentibus, tamen nonnunquam necessaria sunt. Tu autem abisti in secreta mõtium, & inter ferarum diuersatis spelæa, omni humanæ conuersationis vsu abdicato, & quod grauius est, iudicio tuo. Tantum ne de te commeruit germana tua, vt propter quam excellere apud te debuit conditio humana, quæ tam egregiam feminam tulit, propter eam apud te minoris prærogatiuæ sit? Illa certe vita excedens hoc se mulcebat solatio, quod te sibi superstitem derelinqueret, parentem nepotibus, præsulem paruulis, auxiliatorem destitutis. Tu ita te & nepotib. & nobis abnegas, vt consolationis illius fructum non sentiamus. Illa te cara pignora vocant non ad dolendum, sed ad consolandum, vt cum te vident matrem sibi non credant obisse. In te eam recognoscant, in te eius præsentiam teneant, in te vitam eius sibi manere arbitrentur. Sed doles quod dudum florentissima repẽte occiderit. Verum hoc nobis commune non solum cum hominibus, sed etiam cum ciuitatibus, terrisque ipsis est. Nempe de Bononiensi veniens vrbe à tergo Claternam, ipsam Bononiam, Mutinam, Rhegium derelinquebas, in dextera erat Brixillum, à fronte occurrebat Placentia, veterem nobilitatem ipso adhuc nomine sonans, ad læuam Appennini inculta miseratus, & florentissimorum quondam po-

pulo-

A pulorum castella considerabas, atque affecta relegebas dolenti. Tot igitur semirutarum vrbium cadauera, terrarumque sub eodem conspectu exposita funera non te admonent vnius, sanctæ licet & admirabilis fœminæ decessionem consolabiliorem habendam, præsertim cum illa in perpetuum prostrata ac diruta sint, hæc autem ad tempus quidem erepta nobis meliorem illic vitam exigat? Itaque non tam deplorandam quam prosequendam orationibus reor: nec mœstificandam lacrymis tuis, sed magis oblationibus animam eius Domino commendandam arbitror. Verum forte asseras securū te de meritis eius ac fide, nequire tamen ferre desiderium, quod eam iam non videas secundum carnem, idque tibi summo dolori sit. 1. Cor. 5. Nec illud te mouet Apostolicum, quod ait: *Quia neminem nouimus ex hoc secundum carnem: & si cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus.* Caro enim nostra perpetua esse ac diuturna non potest, necesse est occidat Ibidem vt surgat, necesse est resoluatur vt requiescat, vt fiat quidam finis peccati. Et ideo multos cognouimus secundum B carnem, sed nunc iam non nouimus. Ipsum Dominum Ibidem Gal. 2 Iesum cognouimus (inquit Apostolus) secundum carnem, sed nunc iam non nouimus. Iam enim carnis deposuerat exuuias, iam speciem hominis non videbatur, iam pro omnibus mortuus erat, & omnes in illo mortui; vt per ipsum renouati, & viuificati spiritu, iam non sibi, sed Christo viuant. Vnde & alibi ait idem Apostolus: *Viuo autem iam non ego, viuit autem in me Christus.* Meritoq; qui ante Act. 9. cognouerat secundum carnem Christum, iam operationes eius inuisibiliter agnoscens, iam non carnem eius, sed potentiam scrutans, qui ante persecutor discipulos hominis, & pedissequos carnis infestis odiis vrgebat, postea doctor gentium factus veneratores maiestatis eius 2. Cor. 5 ad prædicationem Euangelii instruere atque informare cœperat. Et ideo addidit: Si quis in Christo noua creatura: id est, qui perfectus in Christo, noua creatura est, quoniam qui caro est, imperfectus est. Denique i- Gen. 7. pse Dominus ait: *Non permanebit spiritus meus in istis homini-* 2. Cor. 5 *bus, quoniam carnes sunt.* Ibid. Carnalis itaque non est Christo, Mat. 13 sed si quis in Christo est, noua creatura est: non naturę no- C uitate formatus, sed gratiæ. Vetera itaque quæ secundum carnem erant, transierunt, facta sunt noua omnia. Quæ illa nisi quæ scriba doctus in regno cælorum nouit, similis illius patris familias qui profert de thesauro suo noua & Cant. 7 vetera? neque vetera sine nouis, neque noua sine veteribus. Ideo & Ecclesia dicit: *Quia noua & vetera seruaui tibi.* Sed transierunt vetera, id est, legis mysteria abscondita in Gal. 5. Christo facta sunt omnia noua. Hæc est noua creatura, de qua Apostolus ad Galatas ait: *In Christo enim Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium:* sed noua creatura, per quam iam renouata caro floret, & fructum inuenit gratię, Psa. 102 quæ ante inueterati flagitii spinas habebat. Quid ergo est quod mœreamus, siquidem ad animam dicitur: *Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua?* Quid est quod ingemiscamus pro 2. Cor. 5 mortuis, cum iam reconciliatio mundi apud Deum patrem facta sit per Dominum Iesum? Quoniam ergo Christi beneficia tenemus, cum apud omnes, tum apud te pro Christo legatione fungimur, vt noueris irreuocabilia eius Ibid. esse dona, vt credas quod semper credidisti, nec nimio Ioan. 1. mœrore tuam in dubium adducas sententiam, quia *ideo* 2. Cor. 5 *peccatum factus est Dominus Iesus, vt tolleret peccatum mundi, &* D *essemus in illo omnes iustitia Dei,* iam non culpæ obnoxii, sed iustitiæ remuneratione securi. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Eusebio Bononiensi episcopo significat, apparitori præfecturæ offensam quam contraxerat, veniam esse, Faustinumque paruulum tussi laborantem ad sororem venisse. Epistola.

Ambrosius Eusebio Episcopo.

Epist. LXII. Apparitor præfecturæ, qui propter operas portuenses offensam contraxerat, iam in portu nauigat, opportune autem aduenit. Nam simul vt accepi literas, tuas, vidi Præfectum, rogaui pro eo, ignouit illico, iussit retrahi epistolam quam de facultatibus eius publicandis decreuerat. Quod si tardius venisset, nemo magis probasset inexplicabile illud opus esse portus reformandi: quam iste qui illic naufragium fecerat, nisi te habuisset gubernatorem, vt aliter non posset inde nisi nudus exire. Faustinus paruulus tussi laborat, ad sanctam sororem curatum venit, & venit sponte. Expertus enim est melius sibi ventre curari. Denique & me medicum putat, expectat prandium. Itaque hic bis ad diem curatur, & cœperat pulchre valere; sed dum eum nimio amore abstinere gestiunt, tussire de ventre plus cœpit: & laborabit adhuc, nisi ad medicamen sua reuertatur. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Rogat Sabinum, vt libellos quos illi mittit, discutiat, & quæ corrigenda decreuerit, arbitrii sui iudicio corrigat. Epistola.

Ambrosius Sabino.

Remisisti mihi libellos, quos tuo iudicio probatiores F habeo. Ideo misi alios non iudicii fauore delecta- Epist. LXIII. tus, sed promissa à te, & petita à me veritate illectus. Malo enim tuo corrigatur iudicio si quid mouet, priusquam foras prodeat, vnde iam reuocandi nulla facultas sit, quam laudari à te quod ab aliis reprehendatur. Itaque arbitrum te eorum quæ postulas rogaui. Neque enim legi ante mea quæ nonnunquam tribuo in vulgus, sed in tuæ Cice. 13 Epist. IX. calculum venire sententię desideraui. Non erit longi subsellii ista indicatio & mora, vt dictum est antiquitus. Facile est tibi de nostris iudicare. Ego certe hinc inuitatu tuo prodeundum putaui; tuum est à liquido decernere, & scrutanter discutere quæ corrigas, ne tibi vitio vertant ea quæ nobis potuerunt obrepere. Nescio quo enim modo præter imprudentiæ caliginem quæ me circumfundit, vnumquemque fallunt sua scripta, & aurem prætereunt, atque vt filii etiam deformes delectant, sic etiam scriptorem indecores sermones sui palpant. Incautius plerumque aliquid promittitur, aliquid accipitur maleuolentius, aliquid exit ambiguum: vnde quia alieno examinanda iudicio, non pro nostra debemus magis quam pro aliena opinione trutinare, & discutere omnes scrupulos maleuolentię. G Assume igitur beneuolo animo aurem veritatis, & pertracta omnia, sermones vellica, si in iis non forenses blanditiæ & suasoria verba, sed fidei sinceritas est, & confessionis sobrietas. 1. Cor. 2. Pro. 20 Notam appone ad verbum dubii ponderis, & fallacis staterę, ne quid pro se aduersarius interpretetur. Esto vt reuincatur si congredi cœperit. Male se habet liber qui sine assertore non defenditur. Ipse igitur pro se loquatur, qui procedit sine interprete. Noster hic tamen non egreditur à nobis, nisi à te acceperit auctoritatem. Itaque cum eum fide tua prodire iusseris, committetur sibi. 1. Cor. 4 Tamen quoniam non in sermone est regnum Dei, sed in virtute: verbum si offenderit, virtutem professionis interrogato. Professio autem fidei sententia est, quam aduersum Sabellianos & Arianos ita à maioribus traditam tenemus, vt patrem Deum, & filium eius vnigenitum, & Spiritum sanctum venerentur, hanc Trinitatem vnius esse substantiæ, maiestatis, diuinitatis, in hoc nomine patris & filii & spiritus sancti baptizare nos, quemadmodum scriptum est: Filium i- H taque coæternum patri suscepisse carnem, natum de Spi- Mat. 28 ritu sancto & virgine Maria, æqualem patri secundum diuinitatem in Dei forma, id est, in omni plenitudine di- Colos. 2 Phil. 2 uinitatis, quæ in illo habitat, vt dixit Apostolus, corporaliter: qui in persona hominis *formam serui accepit, & se humiliauit vsque ad mortem.* Ergo & aduersus Photinum hæc nobis sententia est: aduersus Apollinarem autem legitima circumspectio, vt confiteamur sicut in Dei forma nihil ei defuit diuinæ naturæ & plenitudinis, sic in illa forma hominis nihil ei defuisse quo imperfectus homo iu- Ioan. 7 dicaretur, qui ideo venit, *vt totum hominem saluum faceret.* Neque enim decebat vt qui perfectum opus in aliis consummauerat, hoc imperfectum in se esse pateretur. Si enim aliquid ei defuit, non totum redemit. Si non totum redemit, fefellit igitur, qui dixit ideo se venisse, *vt to-*

A tum hominem saluum faceret. Sed quia impossibile est mentiri Deum, non fefellit ergo: quia ita venit, *vt totum redimeret, & saluum faceret*, totum vtique suscepit quod erat humanæ perfectionis. Nostra sententia huiusmodi est, vt meministi. Si verba alicubi mouent, non præiudicant fidei. Etenim sermonem dubium mens non dubia obumbrat, & defendit à lapsu. Hæc tecum prælusimus quæ in libros nostrarum epistolarum referam si placet, atque in numerum reponam, vt tuo commendentur nomine, & tuis ad nos, & nostris ad te litteris augeatur mutuus amor per Dominum, vt ita legas quo iudices, & quod monerit, scribas ad me. Amor enim vetus constantia probatur. Placet iam quod senibus vsu facilius est, quotidiano & familiari sermone epistolas texere, & si quid de scripturis diuinis obuium inciderit, attexere. Vale frater, & dilige amantem tui quia plurimum te diligo.

Ibidem Hebr. 6

B *Pietatem Sisinnij commendat, quod filio ignouerit qui eo inconsulto vxorem acceperat.*

Epistola.

Ambrosius Sisinnio.

Epist. LXIV.

QVod filio nostro remisisti meo rogatu, quia te inconsulto vxorem acceperat, pietati magis tribuo quam nostri amori. Plus est enim pietatem ipsam de te impetrasse, quam cuiusquam petitionem. Certe sacerdos tunc magis impetrat, cum virtus præualet. Sacerdotis enim petitio, doctrina pietatis est. Impetrauit igitur natura, impetrauit filius, eo plenius, quia postulari contemplatio temporalis solet esse, virtutis autem diuturnus habitus, & iugis animarum inductio. Pulchre itaque gestum, vt te patrem recognosceres: simul quia iusta indignatio fuit. Malo enim culpam fateri, vt plus laudetur paterna indulgentia, sed & ipsa paterna offensio fuit, quoniam venturam in locum filiæ tuæ debuisti eligere iudicio, cui fieres pater. Naq; aut naturafilios suscipimus, aut C electione. In natura casus est, in electione iudicium: magisque in adoptatis offendimus, quam in genitalibus filiis: quia genitales filios esse degeneres, ad naturam refertur: adscitos vel adoptione vel copula dedecores esse, nostro errori adscribitur. Fuit ergo quod succenseres filio, sed fuit etiam quod remitteres, quia sibi vxorem elegit. Adquisisti filiam sine electionis periculo. Si bonam duxit, tibi acquisiuit gratiam: si errauit, accipiendo meliores facies, refutando deteriores. Maturiore quidem consilio puella filio à patre traditur, sed maiore obsequii proposito à filio ad patrem ducitur, & à viro lecta ingreditur soceri domum, dum metuit & filius displicere iudicium suum, & nurus ministerium. Illam paternæ electionis prærogatiua attollit atque erigit, istam offensionis humiliat metus, inclinat verecundia. Non habebit filius quod in vxorem referat quasi exors culpæ, si quid fortasse offensum sit, quod habet vsus: immo amplius elaborabit vt in vtroque suum possit probari, & in vxore iudicium, & in se obsequium. Fecisti igitur quod boni parentes, vt cito ignosceres, sed obsecratus. Nam antequam rogareris, non erat ignoscere, D sed factum probare. Deinde diutius differre veniam, & tibi acerbum, & illis inutile. Neque enim paterna viscera diutius tolerare posseut. Summæ deuotionis proposito Abraham filium suum secundum oraculum Dei offerebat in holocaustum, & quasi exors naturæ exerebat gladium, ne mora sacrificium decoloraret: tamen vbi abstinere à filio iussus est, gladium libenter recondit: & qui immolare vnigenitum fidei intentione properabat, maiore pietatis studio festinauit ouem subrogare sacrificio. Ioseph quoque vt fratrem iuniorem teneret, simulabat iracundiam fratribus, & composita à se furti fraude indignatus est: tamen cum aduolueretur ad genua eius vnus ex fratribus Iudas, flerent alii, fraterno victus & compassus affectu, diutius tenere non potuit simulationem seueritatis, remotisque arbitris aperuit fratribus quod germani sui essent, & ipse esset Ioseph quem

Gen. 22
Gen. 44
Gen. 45

E vendidissent: nec se memorem suæ esse iniuriæ, & fraternæ venditionis acerbitatem fraterne excusare, atq; id quod posset arguere, ad altiores causas referre, eo quod ita oportuisset fieri procurante Deo, vt transiret in Ægyptum qui gentem suam frugis externæ egentem pasceret, vt sterilitatis tempore alendis patri & filiis subsidio fore. Quid autem de sancto Dauid loquar, qui degenerem filium, & fraterno oblitum sanguine, ad vnius mulieris petitionē paternis viscerib. mentem emollitus domo recepit? Ipse ille Euangelicus pater adolescentiorem filium qui prodegerat omnem substantiam à patre acceptam viuendo luxuriose, regredientem tamen vnius sermonis inflexus humilitate, quod in patrem peccasse se fatebatur, occursu pio fouit, supra collum eius cecidit, primam illi stolam, anulum & calceamenta deferri iussit, atque honoratum osculo, donatum munere, admirabili suscepit cōuiuio. Horum te imitatorem præbuisti pietate patria, qua proxime ad Deum accedimus: & ideo ego prompte filiam nostram adhortatus sum vt etiam hiemali tempore viæ laborem F exciperet, commodius liber natura nō solum in hospitio, sed etiam in affectu paterno, cum iam successerit indignationi gratia: quandoquidem vt plene te ad similitudinem atque imitationem sanctorum referres, eos accusauisti qui compositis mendaciis animum tuum aduersum filios excitandum arbitrati sunt. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

2. Re. 14
Lucæ 15

Sabino causam reddit cur post scripturam prius directam codicem, apertius scriptum transmiserit, & ad epistolarum inde ludum eum inuitat, & vsum illius exponit,

Epistola.

Ambrosius Sabino.

Epist. LXV.

TRansmisi petitum codicem scriptum apertius atque enodatius quam ea scriptura est quam dudum direxi, vt legendi facilitate nullum iudicio tuo afferatur impedimentum. Nam exemplaris liber non ad speciem, sed ad necessitatem scriptus est. Non enim dictamus omnia, & maxime noctibus, quibus nolumus aliis graues esse ac molesti: tum quia ea quæ dictantur, impetu quodam G proruunt, & profluo cursu feruntur Nobis autem quibus cura est senilem sermonem familiari vsu ad vnguem distinguere, & lento quodam figere gradu, aptius videtur propriam manum nostro affigere stylo, vt non tam deflare aliquid videamur, quam abscondere: neque alterum scribentem erubescamus, sed ipsi nobis conscii sine vllo arbitro, non solum auribus, sed etiam oculis ea ponderemus quæ scribemus. Velocior est enim lingua quam manus, dicente scriptura: *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis*. Sed forte dicas, quia velocitatem ad scribentem retulit. Non te fallit tamen id significari, quod scribæ velociter scribentis celeritas sola possit linguæ propheticæ excipere sermones. Apostolus quoque Paulus sua scribebat manu, sicut ipse ait: *Mea manu scripsi vobis*, ille propter honorificentiam, nos propter verecundiam. Tamen dum adhuc habes de libris iudicium, interludamus epistolis: quarum eiusmodi vsus est, vt disiuncti locorum interuallis, affectu adhæreamus: in quibus inter absentes imago H refulget præsentiæ, & collocutio scripta separatos copulat: in quibus etiam cum amico miscemus animum, & mentem ei nostram infundimus. Iam si, vt hortaris, aliquid & de veteribus scriptis redoleat in epistolis, non solum animi conglutinari videntur per verę doctrinę profectum, sed etiam plenioris colloquii species & forma exprimi, vt inter quærendi & respondendi mutuas vices assumpta concertatio in vnum conducere, & coram videatur amicos locare, qui tali se lacessunt & complectuntur munere. Quid autem maiorum nostrorum exempla proferam, qui epistolis suis fidem infuderunt populorum, atque ad integros & confertos scripserunt populos, & præsentes se esse cum absentes scriberent significarunt, dicente sancto Apostolo quia absens erat corpore, sed præsens spiritu, non solum cum scriberet, sed etiam cum iudicaret? Denique absens per epistolam condemnabar,

Psal. 44
Colos. 4
1. Cor. 5
1. Cor. 2

A nabat, & idem absoluebat per epistolam. Epistola enim Pauli quædam effigies erat eius præsentiæ, & forma operis. [2. Cor. 10.] Non enim vt aliorum epistolæ graues, inquit, & fortes, præsentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis, talis & Apostoli: sed talis huius epistola, vt talis esset forma præcepti, qualis esset operationis substantia: [Ibid.] quia *quales sumus*, inquit, *verbo per epistolas absentes, tales & præsentes sumus in opere.* Imaginem præsentiæ suæ in epistolis expressit, fructum testimonij in opere significauit. Vale, & nos dilige, vt facis.

Iucunditatem Eusebij in filiis, & filiorum benedictionem recenset. Epistola.

Ambrosius Eusebio.

[Epist. LXVI.] FAustinus vterque tibi redditus est, nobis vtrumque Ambrosium pignus resedit. Ipse habes quod primũ in patre, & quod iucundissimum est in filio minore, quia & virtutis apicem tenes, & humilitatis exhibes gratiam: B nos quod medium inter patrem & iuniorem filium. Tecum summa totius domus, & perpetuitati vocabuli iugis successio, apud nos parca mediocritas, quæ & de summo pendeat, & in posteriore subsistat. Tecum igitur requies vtriusque nostrum, quæ eum inuicem nobis refunditur, omnem animi abstergit solicitudinem. Tecum is qui & moribus & operibus suis & sobole tali inuenit gratiam apud Dominum nostrum. [Gen. 8. Gen. 9.] Tecum is qui inter mundi huius procellas spiritalem nutriuit columbam, quæ ei fructus afferat pacis, vncta oliua integritatis. Tecum is qui ædificauit aram Deo, quem benedixit Deus & filios eius, [Gen. 6.] dicens: *Crescite, & multiplicamini.* Cum quo testamentum pacis statuit suæ, vt sit ei & filiis eius in progeniem æternam. Habes igitur hæredem diuinæ benedictionis, consortem gratiæ, principem iustitiæ. Sed vide quæso ne iste [Gen. 9.] noster Noë agricola, bonus plantator feracis vineæ, cum fuerit amoris & gratiæ tuæ inebriatus poculo, tanquam crapulatus à vino, diutius quieti indulgeat: ac si forte indormierit, excitet eum Sem nostri desiderium. Est & ibi C Iaphet iunior ex fratribus, qui pietatis reuerentia patrem induat, quem pater & dormiens videat, nec vnquam de pectore dimittat suo, quin semper oculis & complexu teneat, atque euigilans intelligat quæ ei fecerit filius suus iunior, qui latitudo Latine dicitur, eo quod in labiis eius diffusa gratia sit, & in moribus: propter quod benedixit [Ps. 44. Gen. 9.] eum Dominus, quia ipse tanquam bonus nepa retrorsum rediens patrem texit pio charitatis velamine, & detulit pietati honorem, de quo & pater ait: *Lætificet Deus Iaphet in* [Gen. 10. Gen. 9.] *domibus Sem.* Vnde & in enumeratione generationum præfertur seniori fratri in benedictione substituitur. Præfertur propter honorem nominis, substituitur propter prærogatiuam senioris ætatis, & honorificentiam naturę [Prou. 22.] debitam. Sem autem dicitur Latine nomen. Et bene hic noster Ambrosius bonum nomen, in cuius domibus di- [Ibid.] latatur Iaphet, quia potius est nomen bonum super multas diuitiarum copias. Sit ergo & iste benedictus, & gratia eius super aurum & argentum, sit in portione eius semen [Gen. 22.] Abrahæ, sit benedictus omnis in posteritate & omni familia iusti viri. Sed maledictus nemo, benedicti omnes. D Benedictus enim Saræ fructus. Salutant te Ambrosij, salutat Parthenius dulcissimus, salutat Valentinianus paratus ad humilitatem, quod Hebraice Chanaan dicitur, quasi puer fratris sui, cui & nomine suo cessit. Et ideo tanquam Nemroth gemini gigas nominis, venator egregius super terram, de quo dictum est: [Gen. 10.] *Tanquam Nemroth gigas venator ante Dominum.* Namque ingenio substrictus, virib. validus quos ingenio æquare non potest, viribus superat, vt Comacinas rupes gestare secum, & faciem tauro proprio vultu videatur exprimere, posthabitum se indignatus, & paterno exutum vocabulo, metropolitanum virum Bononiensi subditum, quia infantiæ nescit blandicias, & de nutricis gremio se illæsus excussit.

Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

E

Narrat Siricium Prisco aduenienti litteras dedisse, & se eidem reuertenti alias reddidisse. Epistola.

Ambrosius Siricio.

PRisco amico & æquæuo meo dedisti aduenienti litteras, ego quoque reuertenti reddidi, quas & pro officio, & amore debui. [Epist. LXVII.] Vtrumque igitur nostrum suo officio remuneratus est, qui & mihi tuas, & meas tibi restituit. Ideo eius officij pretium incremento debet adipisci gratiæ. Vale, & nos frater dilige, quia nos te diligimus.

Attico scribit, litteras suas Priscum sibi: & se illi alias reddidisse. Epistola.

Ambrosius Attico.

F PRisco meo dedisti litteras, Priscus meus mihi reddidit, & ego Prisco. [Epist. LXVIII.] Tu Priscum vt soles dilige, & plus etiam quam soles: quod eo suadeo, quia & ipse Priscum meum facio plurimi. Est enim erga eum priscus hic noster amor, qui à pueritia iam inde nobis cum ætate accreuit simul, sed eum multo post vidi tempore, vt vere mihi non solum nomine, sed etiam tanti interuallo temporis Priscus aduenerit. Vale, & amantes tui dilige, quia nos te diligimus.

Felici Comensi Episcopo significat tuberum sibi missorum partem amicis direxisse, & illum quod se tamdiu nequaquam reuiserit arguit. Epistola.

Ambrosius Felici.

MIsisti mihi tubera, & quidem miræ magnitudinis, [Epist. LXIX.] vt stupori forent ea tam grandia. Noluí in sinu, vt aiunt, abscondere, sed aliis quoque demonstrare malui. G Itaque partem direxi amicis, partem mihi reseruaui. Suaue munus, non tamen ita præpotens, vt comprimeret querelam meam iure excitatam, quod nos tamdiu amantes tui nequaquam reuisas. Et caue posthac ne maiora inuehas doloris tubera. Nam huius nominis diuersa ratio. Vt enim gratia in mente, ita in corpore atque in affectu molesta sunt. De te impetra quo minus te abesse doleam. Nam causa commotionis meæ, desiderium est tui. Effice si potes, vt minus gratus sis. Rem exposui, causam probaui. Intorquenda est amentata illa non manipularis sententia, metuisti certe: sed vide quam moueat, vt delectet iocari, postea tamen ne excusaueris. Etenim quamuis tua hæc vectigalis mihi sit excusatio, male tamen de te iudicat, nec de me melius, si aut tuam absentiam munerib. cõpensandam, aut me muneribus redimendum putes. Vale, & nos amantes tui dilige, quia nos te diligimus.

Fygadio & Delphino Episcopis insinuat, Polybium vt vtrique eorum scriberet poposcisse, ac post datam epistolam vtriusque nomine conscriptam, alteram exegisse, & ei se illam dedisse. Epistola. H

Ambrosius Fygadio & Delph. Episcopis.

POlybius filius noster eum de Africanis regressus partibus, [Epist. LXX.] in quibus proconsularem iurisdictionem egregie repræsentauit, aliquantulos nobiscum exegisset dies, summa gratia se meis visceribus insudit. Deinde cum abire hinc & demeare vellet, poposcit vt vtrique vestrum scriberem. Promisi futurum. Itaque dictaui epistolam, & vtriusque conscriptam nomine dedi. Postulauit alteram. Dixi ad vtrumque vestrum datam more vsuque nostro, eo quod sancta mens vestra non epistolarum numero, sed coniunctione nominum delectaretur: nec perpeti posset vt fieret vocabulorum separatio, quorum affectus conueniret. Ideoque præscriptum

A nostro muneri vt vteremur charitatis compendio. Quid plura? Exegit alteram, dedi: vt neque illi negarem quod posceret, nec mihi immutarem, quod in vsum venerat. Ita & ille habet quod vtrique reddat: quia id solum prætendit, ne cum alteri reddidisset, alteri vacuus foret. Et ego vobis indiuisæ gratiæ munus sine vllo dependam offensionis periculo, & diuisionis scrupulo: cum præsertim etiam hæc forma scriptionis Apostolicæ sit, vt & vnus ad plures, vt Paulus ad Galatas: & duo ad vnum possint scribere, sicut scriptum est: Paulus vinctus Iesu Christi, & Timotheus frater, Philemoni. (Philem.) Salutem vobis dico, diligite nos, & orate pro nobis, quia ego vos diligo.

Splendorem sermonis Candidiani, & fulgorem affectus eius commendat, illique benedictionem optat. Epistola.

Ambrosius Candidiano fratri.

B (Epist. LXXI.) SVmmus quidem splendor in sermone est tuo, sed magis in affectu elucet mihi. Nam in epistolis mentis tuæ aspicio fulgorem, dilectissime frater ac beatissime. Dominus te benedicat, & det tibi suam gratiam. Nam & ipse in epistolis tuis vota magis quam mea merita tecognosco. Quæ enim merita mea tantis tuis æquentur sermonibus? Dilige nos frater, quia nos te diligimus.

Cynegium de consultatione sua commendat. Epistola.

Ambrosius Cynegio.

(Epist. LXXII.) QVam ingenuo te commendasti pudore, quia de eo consuleres quod non probates, sed morem gereres parenti, vt pietatem non læderes, securus quod non aliud à me posset referri, nisi quod sanctas deceret necessitudines. Ego vero libenter tua in me onera suscepi, & auo neptem, vt opinor, refudi. Quam nescio plane qua opinione nurum sibi fieri desiderabat, vt auum C socero mutaret. Plura non opus est, ne hoc quoque accedat ad verecundiam. Vale fili, & nos dilige, quia nos quoque te diligimus. D

Antonio amorem eius in se, & sui animum in illum commemorat. Epistola.

Ambrosius Antonio.

NVnquam es tacitus mihi, nec vnquam tuo me trãsmissum silentio querar, qui sciam quod tuo non desim pectori. (Epist. LXXIII.) Nam cum id pendas quod pluris est, qui potes id negare quod sæpe etiam in multos defluit, non tam amoris vsu, quam officij vicissitudine? Ego vero, etiam ex meo animo tuam vicem æstimo, vt nunquam me tibi, & te mihi absentem putem, quoniam semper animis hæremus. Núquam tuas litteras mihi deesse opinor, aut meas tibi, cum te quotidie coram alloquar, in te oculos, studia, atque omnia officia mea dirigam. His tecum delectat congredi. Nam litteræ tuæ (vt aperte cum indiuiduo pectoris mei loquar) verecundari me faciunt. Vnde peto vt E supersedeas gratiarum relatu. Mihi enim mei in vos officij summa merces est, si me debito erga vos muneri non de[illegible]isse arbitraretur. Vale, & nos dilige, quia ego quoque [illegible] diligo.

Alypio, litteras illius sibi esse redditas, & se suis respondisse significat. Epistola.

Ambrosius Alypio.

(Epist. LXXIV.) ANtiochus vir clarissimus reddidit mihi eximietatis tuæ litteras, nec supersedi respondendi munere. Nam per meos homines dedi litteras, & ni fallor, alia oborta copia geminaui epistolam. Sed quia non tam tenetienda amicitiæ munia, quam cumulanda arbitror, oportuit ipso præsertim regrediente qui me tanto litterarum tuarum affecit munere, referri aliquod officium sermonis mei, vt ego vtrique vestrum & ille tibi absolueretur, qui debebat referre quod acceperat. F

Vale, & diligentes te dilige.

S. AMBROSII EPISTOLARVM LIBRI OCTAVI ET VLTIMI FINIS.

A E

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS PRECATIONES DVÆ.

Precatio prima præparans ad Missam.

Hab. 9. Ioan. 6. B 1 Cor. 11 SVmme Sacerdos & vere Pontifex IESV CHRISTE, qui te obtulisti Deo patri in ara crucis hostiam puram & immaculatam pro nobis miseris peccatoribus, & qui dedisti nobis carnem tuā ad manducandum, & sanguinem tuum bibendum, & posuisti mysterium in virtute Spiritus sancti, dicens: *Hæc quotiescumq̄ feceritis, in mei memoriam facietis*: Rogo per tuum sanguinem pretiosum, magnum salutis nostræ pretium: rogo per hanc miram & ineffabilem charitatem, qua nos miseros & indignos sic amare dignatus es, vt lauares nos à peccatis nostris in sanguine tuo: doce me seruum tuum indignum, quem inter cetera dona tua ad officium sacerdorale vocare dignatus es, nullis meis meritis, sed sola dignatione misericordiæ tuæ, doce me quæso per spiritum tuum tantum mysterium tractare ea reuerentia & honore, eaque deuotione & timore, quibus oportet & decet. Fac me Domine Iesu Christe per gratiam tuam semper illud de tanto mysterio credere & intelligere, sentire & firmiter retinere, dicere & cogitare, quod tibi placet, & expedit animæ meæ. Intret spiritus tuus bonus in cor meum, qui sonet ibi sine sono, & sine strepitu verborum, loquatur omnem veritatem tātorum mysteriorum. Profunda sunt nimis, & sacro tecta velamine. Propter Magnam clementiam tuam, concede mihi hodie & semper Missarum solemnia puro corde & pura mente celebrare. Libera cor meum ab immundis & nefandis, vanis & obnoxiis cogitationibus. Muni beatorum Angelorum pia & fida tutela, atque fortissima custodia, vt hostes omniū bonorum confusi discedant per virtutem tanti mysterij, & per manum sancti Angeli tui. Repelle à me Domine Iesu Christe & à cunctis seruis tuis durissimum spiritum superbiæ, cenodoxiæ, inuidiæ, iracundiæ, fornicationis & immunditiæ, dubietatis & blasphemiæ. Confundantur qui nos persequuntur, pereant illi qui cuncta perdere festinant. Rex virtutum, castitatis & integritatis amator Deus, cœlesti rore benedictionis tuæ extingue in corpore meo totum fomitem ardentem libidinis, vt maneat in me tenor totius castitatis animæ & corporis. Mortifica in me carnis stimulos, & omnes libidinis commotiones, & da mihi veram & perpetuam castitatem cum ceteris donis tuis, quæ tibi placent in veritate, vt sacrificium laudis casto corpore & mundo corde valeam tibi offerre. Quanta enim Domine Iesu Christe cordis contritione, & lacrymarum fonte, quanta reuerentia & tremore, quanta corporis castitate, & animi puritate istud diuinū & cœleste sacrificium est celebrandum, vbi caro tua in veritate sumitur, vbi sanguis tuus in veritate bibitur, vbi summa imis iunguntur, vbi adest præsentia sanctorum Angelorum, vbi tu es sacerdos & sacrificium mirabiliter & ineffabiliter constitutus. Quis digne hoc celebrare poterit, nisi tu Deus omnipotens offerentem feceris dignum? Scio, & vere scio, & ipsum pietati tuæ confiteor, quia non sum dignus accedere ad mysterium tantū propter nimia peccata mea, & infinitas negligentias meas. Sed scio veraciter, & credo ex toto corde, & ore cōfiteor, *quia potes me facere dignum, qui solus potes mundum facere de immundo conceptum semine*, de peccatoribus facere iustos & sanctos. Per hanc omnipotentiam tuam te rogo, vt concedas mihi peccatori hoc cæleste sacrificium celebrare cum timore & tremore, cum cordis puritate, & lacrymarum fonte, cum lætitia spiritali, & cælesti gaudio. Sentiat mens mea dulcedinem beatissimæ præsentiæ tuæ, & excubias sanctorum Angelorum tuorum in circuitu meo. Ego enim Domine memor venerandæ passionis tuæ accedo ad altare tuum, licet peccator, vt offerram tibi sacrificium quod tu instituisti, & offerri præcepisti in commemorationem tui pro salute nostra. Suscipe ergo istud quæso summe Deus, dulcissime Iesu Christe, pro Ecclesia tua sancta, & pro cuncto populo tuo quem acquisisti sanguine tuo pretioso. Et quoniam me peccatorem inter te & eundem populum medium esse voluisti, licet in me boni operis testimonium non agnoscas, officium dispensationis creditæ non recuses, nec per me indignū famulum tuum eorum salutis pereat pretium, pro quib. victima factus salutaris dignatus es esse redemptio. Profero ergo Domine (si dignaris propitius intueri) tribulationes plebium, pericula populorum, captiuorum gemitum, miseriam orphanorum, necessitates peregrinorum, inopiam debilium, desperationes languentium, defectus senum, suspiria iuuenum, vota virginum, lamenta viduarum. Tu enim *misereris omnium* Domine, *& nihil odisti omnium quæ fecisti.* Memorare quæ sit nostra substantia, quia tu pater noster es, ne irascaris satis, neque multitudinem viscerum tuorum super nos contineas. Non enim in iustificationibus nostris prosternimus preces nostras ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Aufer à nobis Domine iniquitates nostras, & ignem sancti Spiritus in nobis clementer accende. Aufer cor lapideum de carne nostra, & da nobis cor carneum quod te timeat, diligat & honorificet, te delectetur, te sequatur, & te perfruatur. Oramus Domine clementiam tuam, vt sereno vultu familiam tuam sacri tui nominis officia præstolantem aspicere digneris. Et vt nullius sit irritum votum, nullius vacua postulatio, tu nobis preces suggere, quas ipse audire propitius & exaudire delecteris. Rogamus etiam te sancte pater pro spiritibus fidelium defunctorū, vt sit illis salus æterna, ac perpetua sanitas, gaudium & refrigerium sempiternum, hoc magnum pietatis Sacramentum. Domine Deus meus sit illis hodie magnum & plenum gaudium de te pane viuo & vero, qui de cœlo descendisti, & das vitam mundo, de carne sancta & benedicta, agni videlicet immaculati, qui tollis peccatum mundi: & potari de fonte pietatis tuæ, qui per lanceam militis de latere emanauit crucifixi Domini nostri, vt consolati exultent in laude & gloria tua sancta. Peto Domine clementiam tuam, vt descendat super hunc panem & calicē istum plenitudo diuinitatis tuæ. Descendat etiam Domine illa sancti Spiritus tui inuisibilis forma, & incomprehensibilis maiestas, sicut quondam in patrum hostias descen-

Marginalia: Apoc. 1. — C — Esa 41. — D — Ioan. 6. — Iob 14. F — 1. Cor. 11. — G — Sap 11. Esa. 63 Dan. 9 — Ezec. 36 — 3 Reg. 8 — H — 1. Tim. 3. Ioan 6. Ioan 6. Ioā 19. — 3. Reg. 18.

A igitur charactere cognitio decursa est. Dolebamus ante quod litem haberes. Profuit iurgium, vt formam induceres Apostolicæ vitæ & præceptionis. Illud sacerdotio nõ cõgruebat, hęc transactio & Apostolicam decet normam. Gal. 5. Nec verearе ne immunis sit atque exors Ecclesia liberalitatis tuæ. Habet & illa fructus tuos, & quidem vberiores, habet fructus doctrinæ tuæ, habet tuæ vitæ stipendium, habet fœcunditatem, quem tuis institutis rigasti. His diues redditibus non quærit temporalia, quia æterna possidet. Addidisti autem ei non solum Apostolicos, sed etiam Euangelicos fructus. Dominus enim dixit: Luc. 16 *Facite vobis amicos*, & quod mirabile est, ex diffidentibus. Fecisti in ius germanitatis redire fratres, fecisti eos hac charitate, hac gratia Ibid. securos quod suscipiantur in æterna tabernacula. Christo igitur auctore, & duobus arbitris sacerdotibus, te qui formam prior dedisti, me qui sententiam prompsi, facta pax non claudicabit, quando tanta fidei conuenerunt suffragia, vt perfidia non possit esse sine pœna. Arabit Lætus sorori, cui antea alienos inuidebat labores: messem Lætus B sorori colliget, in qua anteferre non poterat alienas donationes: deferet fructus ad sororis horrea, & hoc Lætus faciet, recepta iam etiam nominis sui proprietate. Tu interea confirmatus in Apostolum Christi, assumens propheticam authoritatem dices ad Dominum: Psa. 138 *Possedisti renes meos*. Hæc melius Christum possessio decet, vt virtutes sacerdotis possideat sui, hos fructus capiat, qui sunt integritatis & continentiæ, & quod est amplius, charitatis & tranquillitatis. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Titianus habebat cum nepte causam, Rufinus eius filius & pater neptis, Magister erat officiorum, ideo ex lege iudex: quare pro filia contra patrem causam fouebat: mox factus est Præfectus prætorio, vnde desiuit esse iudex, congaudet ergo patri, & quia filius honore auctus, & quia ipse à molestia liberatus est. Epistola.

Ambrosius Episcopus Titiano.

C Epist. L. VEnit tibi innocens victoria, vt sine veti amaritudine potiaris victoriæ securitate. Rufinus enim ex magistro officiorum factus est in consulatu Præfectus prætorio, ac per hoc plus esse cœpit, sed tibi iam nihil obesse. Est enim aliarum præfectus partium. Congaudeo vel illi vt amico, quia honore auctus inuidia leuatus est: vel tibi vt filio, quia liberatus es ab eo quem tibi grauiorem iudicem arbitrabare, vt si de negotio definiueris cum tua nepte, pietatis tuæ sit, non formidinis. Ideoque promptior esto decisioni, cuius & spes potior, & fructus est. Spes, quia pater neptis tuæ qui de illius sententia sibi plurimum blandiebatur, iam quod de eo speret non habet. Ille enim alia curat, præterita negligit, vel cum illo quod tunc gerebat, deposuit officio: iste negotii sui meritum, non sententiæ patronum considerat. Et fructus iucundior est, vt tibi referatur decisionis gratia, qui potueris iam spernere, & non spreueris, pietatem spectans necessitudinis, non stimulum offensionis. Vale, & nos dilige vt filius, quia nos te vt parentes diligimus.

D *Studio nobili viro, in causa cuiusdam criminosi iudicio deputato, quam potius partem, clementiane, an iustitiæ sequi conduceret percontanti, respondet clementiam esse præferendam. Epistola.*

Ambrosius Episcopus Studio.

Epist. LI. REcognosco puræ affectum mentis, & fidei studium, & Domini nostri Iesu Christi timorem. De quo etiam ego vererer responsum referre, constrictus altero quod est commissum vobis propter custodiam legum, altero autem propter misericordiam & gratiam, nisi de hoc Apostolicam haberes auctoritatem, quia Rom. 13 *non sine causa gladium portat qui iudicat. Dei enim vindex est in eos qui male agunt.* quod tamen etsi cognitum tibi foret, non otiose sciscitan-

E dum putasti. Nam sunt qui eos in communionem nõ vocent sacramentorum cælestium, qui in aliquos capitalem sententiam ferendam æstimauerunt. Plerique etiam spõte se abstinent, & laudantur quidem, nec ipsi eos possumus non prædicare, qui auctoritatem Apostoli eatenus obseruamus, vt iis communionem non audeamus negare. Vides igitur quid auctoritas tribuat, quid suadeat misericordia. Excusationem habebis, si feceris: laudem si non feceris. Etsi non potueris facere, nec tamen innocentes atterere squalore carceris, sed absoluere, plus quasi sacerdos probabo. Potest enim fieri vt causa cognita recipiatur reus, qui postea aut indulgentiam sibi petat aut certe sine graui seueritate (quod quidam ait) habitet in carcere. Scio tamen plerosque gentilium gloriari solitos quod incruentam de administratione prouinciali securim reuexerint. Si hoc gentiles, quid Christiani facere debent? Ad omnia tamen accipe respõsum Saluatoris. Ioan. 8. Mat. 5. Nam cum adulteram reperissent Iudæi, obtulerunt eam Saluatori: captantes, vt si absolueret eam, videretur legem soluere, qui dixerat: Ioan. 8. *Non veni legem soluere, sed adimplere.* si damnaret, videretur aduersum finem venisse propositi sui. F Hier. 22 Hoc igitur præuidens Dominus Iesus, *inclinato capite scribebat in terra.* Luc. 10. Hier. 17 Quid scribebat, nisi illud propheticum: *Terra, terra, scribe hos viros abdicatos*: quod de Iechonia lectũ est in Hieremia propheta? Cum Iudæi interpellant, in terra scribuntur nomina Iudæorum; cum adeunt Christiani, non scribuntur in terra fidelium nomina, sed in cælo. Ioan. 8. Mat. 5. Ioan. 8. In terra autem scribuntur abdicati à patre proprio, qui patrem tentant, & contumelias irrogant auctori salutis. Cum interpellant Iudæi, inclinat caput Iesus: & quia non habet vbi reclinet caput suum, iterum erigit quasi dicturus sententiam, & ait: *Qui sine peccato est, prior lapidet eam. Et iterum inclinato capite scribebat in terra. Audientes illi, exire cœperunt singuli, incipientes à senioribus*: vel quod ipsi plura haberent crimina qui diu vixerant, vel quia priores vim intellexerunt sententiæ, quasi prudentiores: & cœperunt sua magis peccata deflere, qui alieni criminis venerant accusatores. Ibid. Recedentibus ergo illis *remansit solus Iesus, & eleuans caput ad mulierem, ait: Vbi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnauit? Et illa respondit: Nemo. Dicit ei Iesus: Nec ego te damno. Vade, & amodo* G *vide ne pecces.* Nõ damnat, quasi redemptio: corrigit, quasi vita, quasi fons abluit. Et quia quando se inclinat Iesus, ideo inclinat vt iacentes eleuet, ideo ait remissio peccatorum. *Nec ego te damnabo.* Habes quod sequaris. Potest enim fieri vt ille criminosus possit habere spem correctionis, si sine baptismo est, vt possit accipere remissionem: si baptizatus, vt pœnitentiam gerat, & corpus suum pro Christo offerat. Quantæ sunt ad salutem viæ? Et ideo maiores maluerunt indulgentiores esse circa iudices, vt dum gladius eorum timeretur, reprimeretur scelerum furor, & non incitaretur. Quod si negaretur communio, videretur criminosorum vindicata pęna. Maluerunt igitur priores nostri vt id in voluntate magis abstinentis, quam in necessitate sit legis. Vale, & nos dilige, quia nos quoque te diligimus.

Quoniam superiore epistola mansuetudinem in iudicio praponendam scripsit, ideo eidem nunc Studio plenius instrui quærenti, Domini nostri Iesu Christi in causa mulieris in adulterio deprehensæ iudicium adijciens, fusius respondet. H *Epistola.*

Ambrosius Episcopus Studio.

Epist. LII. ETsi superiore epistola hanc quam proposuisti quæstiunculam absoluerim, tamen aliquid plenius requirẽti tibi vt filio afferre atque exsculpere non supersederim. Ac semper quidem decantata quæstio, & celebris absolutio fuit mulieris eius quæ in libro Euangelii quod secundum Ioannem scribitur, adulterii rea oblata Christo est. Ioan. 8. Id enim Iudæorum commenta est tergiuersatio, vt si contra legem absolueretur, contra legem prolata Domini Iesu sententia teneretur. Si autem damnata esset ex lege, vacare Christi videretur gratia. Sed vehementior facta est, posteaquam Episcopi reos criminum grauissimorum in publi-

A blicis iudiciis accusare, alii & vrgere vsque ad gladium supremamque mortem, alii accusationes huiusmodi & cruentos sacerdotum triumphos probare cœperunt. Quid enim aliud isti dicunt quam dicebant Iudæi, reos criminum legibus esse publicis puniendos, & ideo accusari eos etiam à sacerdotibus in publicis iudiciis oportuisse, quos asserunt secundum leges oportuisse puniri? Eadem causa est, sed numerus minor, hoc est, non dispar iudicii quæstio, sed pœnæ dispar inuidia. Vnam Christus puniri ex lege non passus est, isti minorem numerum asserunt esse punitum. At quo loco hoc iudicat Christus? Nam plerumque secundum qualitates locorum in quibus docebat famulos suos, disputationes suas formare dignatus est, ut in porticu Salomonis, hoc est sapientis, Ioan. 10 deambulans loquebatur: *Ego & pater vnum sumus*: vt in Ioan. 7 templo Dei dicebat: *Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit*. Hoc quoque iudicium in templo positus exercet, sicut scriptum est in posterioribus. Sic enim habes Ioan. 8 *Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo, & nemo apprehendit eum*. Quid est gazophylacium? Collatio fiB delium, sumptus pauperum, requies egenorum, iuxta Luc. 21 quod sedens Christus, vt habes secundum Lucam, duo æra mulieris viduæ diuitum muneribus censuit præferenda, diuino videlicet testimonio præferens opimæ præmiis largitatis sedulæ liberalitatis affectum. Qui tale habebat iudicium videamus quid ipse iuxta gazophylacium posiLuca 10 tus conferebat. Non enim otiose viduam prætulit dno æra Luca 21 mittentem. Pretiosa ista paupertas est, fidei opulenta mysterio. Ista sunt duo æra quæ Samaritanus ille Euangelic ad eius curanda vulnera qui incidit in latrones, stabulario dereliquit. Ergo & ista specie vidua, in typo Ecclesiæ, hoc gazophylacio sacro conferendum putauit, quo pauperū sanarentur vulnera, peregrinorum ieiunia sedarentur. Vnde & nunc quid Christus conferat, spiritualiter te oportet Ps. 11 expendere. Diuidebat enim populis *argentum igne examinatum* eloquiorum cœlestium, & imaginis regiæ pecuniam populorum annumerabat affectibus. Nemo plus misit, quam qui totum donauit. Satiabat esurientes, replebat inopes, illuminabat cæcos, redimebat captiuos, paralytiC cos erigebat, mortuos resuscitabat, & quod est amplius; conferebat absolutiones reorum, peccata donabat.

Hæc sunt duo æra quæ misit Ecclesia posteaquā accepit à Christo. Quid enim sunt duo æra, nisi pretium noui & veteris testamenti? Pretium scripturæ, & fides nostra est. Nam quod legitur, pro intelligentis æstimatur arbitrio. Remissio igitur peccatorum, vtriusque pretium testamenExo. 12 ti est, quæ per agnum in typo annuntiata est, in veritate Ioan. 1 completa per Christum. Ideo habes neque septem dierū Leui. 12 purgationem sine trium dierum esse purgatione. Septem dierum purgatio secundum legem, quæ in specie præsenLuc. 24 tis sabbati, spiritale sabbatum annuntiauit: trium dierum purgatio secundum gratiam, quæ Euangelii testificatione signatur, quia tertio die Dominus resurrexit. Vbi pœna præscribitur, debet esse pœnitentia peccatorum: vbi remissio donatur, gratia est. Præcedit pœnitentia, sequitur gratia. Neque pœnitentia ergo sine gratia, neque gratia sine pœnitentia. Debet enim pœnitentia prius damnare peccatum, vt gratia possit abolere. Ideo typum legis accipiēs D Ioannes baptizauit in pœnitentia, Christus ad gratiam. Mat. 3. Septimus ergo dies legis mysterium signat, octauus resurEccl. 11. rectionis: sicut habes in Ecclesiaste? *Da partem illis septem, &* Osee. 3. *illis octo*. Nam & in propheta Osee legisti dictum ad eum: Ibidem *Conduc tibi fornicariam quindecim denariis*: eo quod gemino ære veteris & noui testamenti, hoc est, integro fidei pretio, mulier illa vago quodam & meretricio gentium conuenarum comitatu fulta cōducitur. *Et conduxi*, inquit, *eam gomor hordei, & semigomor hordei, & neuel vini*. Per hordeum significat, quia imperfectos vocaret ad fidē, vt perfectos redderet: per gomor intelligitur plena mensura, per semigomor semiplena mensura. Plena mensura in Euangelio Mat. 5. est, semiplena in lege, cuius plenitudo nouum est testa4. Re. 20 mentum. Siquidem ipse Dominus ait: *Non veni legem solue*Mal. 4. *re, sed implere*. Nec otiose quindecim anabathmorū PsalGal. 1. mos Dauidicos legimus, & quindecim gradib. ascendisse solem, cum Ezechias iustus rex vitæ huius acciperet commeatum. Significabatur enim esse venturus sol iustitiæ, q. E gradus quindecim veteris & noui testamenti illuminaturus esset præsentiæ suæ lumine, quibus nostra fides ad vitam ascendit æternam. Vnde & hoc quod hodie in Apostolo lectum est, mysticum reor, eo quod quindecim diebus apud Petrum mānserit. Videt.n. mihi quod Apostolis sanctis scripturæ diuinæ interpretationem sermone secū vario cōferentib. pleni luminis refulserit claritudo, ignorātiæ vmbra decesserit. Sed iam veniamus ad mulieris huius adulteræ absolutionem. Oblata erat à Scribis & Pharisæis Dño Iesu adulterii rea, & hac oblata fraude, vt si eā Ioan. 8. absolueret, legem soluere videretur: si vero damnaret, propositum sui mutaret aduentus, quia peccata omnium remissurus aduenit. Denique supra ait: *Ego non iudico quem*Esai. 61 *quam*. Offerentes ergo eam, dixerunt: *Hanc mulierem inue*Ioan. 5. *nimus publice mœchantem. Scriptum est autem in lege Moysi om*Ioan. 8. *nem mœchantem lapidari. Tu vero quid dicis de ea?* Quæ cum diceLeui. 20 rent? *Iesus inclinato capite digito scribebat in terra. Et cum expe*Ibid. & c. 21. *ctarent vt audirent eum, erigens caput dixit: Qui sine peccato est pri-* F *or lapidet eam*. Quid tam diuinum q̄ ista sententia, vt is peccata puniat qui exors ipse peccati sit. Quomodo.n. feras alienum vltorem, & proprii criminis defensorē? Nōne se magis ipse condemnat, qui in alio damnat quod ipse cōmittit? Hoc aūt dixit, & scribebat in terra. Quid? Vtiq; dicens: Mat. 7. *Festucam quæ in oculo est fratris tui vides, trabem autem quæ in oculo tuo est, non vides*. Libido enim velut festuca est, cito accenditur: propere consumitur. Sacrilegium perfidiæ, quo Iudæi negabant propriæ salutis auctorem, sceleris magnitudinem personabat. *Scribebat autem in terra digito* quo legē Exo. 31. scripserat. Peccatores in terra scribuntur, iusti in cælo, sic-Hier. 17 ut habes dictum ad discipulos: *Gaudete quia nomina vestra* Luc. 10. *scripta sunt in cælis*. Secundo autem scripsit, vt gemino testaIoan. 8. mento Iudæos scias esse damnatos. *Audientes autem hoc verbum exierunt foras vnus post vnum, incipientes a senioribus, & sedebant cogitantes de se. Et remansit solus Iesus, & mulier in medio stans*. Bene ait quod exierunt foras qui nolebant esse cum Christo. Foris littera est, intus mysteria. Sequebātur enim S. ps. diuinarum lectionum quædam velut arborum folia, non Ioan. 8. fructum, qui viuebant in vmbra legis, & solem iustitiæ viIoan 16 dere non poterant. Denique discedentibus illis *remansit* G *solus Iesus, & mulier in medio stans*. Donaturus peccatum, soE ai. 63 lus remanet Iesus, sicut ipse ait: *Ecce venit hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisque in sua, & me solum relinquatis*. Non enim legatus neq; nuntius, sed ipse Dominus saluū fecit populū suum. Solus remanet, quia nō potest hoc cuiq; hominum cum Christo esse commune vt peccata condonet. Solius hoc munus est Christi, qui tulit peccatum mundi. Meruit & mulier absolui, quæ recedentib. Iudæis remansit sola cum Christo. *Eleuans aūt caput Iesus dixit mulieri: Vbi* Ioan. 1 *sunt qui te accusabant? Nemo te condēnauit? Et illa respōdit: Nemo* Ioan 8 *Domine. Et ait ad illam Iesus: Nec ego te dānabo, vade, & iam noli vide ne pecces*. Vide lector diuina mysteria, & clementiā Christi. Cū accusatur mulier, caput Christus inclinat, eleuat aūt vbi defecit accusator. Ita nullū dānari vult, absolui oēs. Breuiter aūt oēs hæretic. intercipit quæst. dicēdo. *Nemo te cō-* Ibid. & c. 12. & cum ai enj ... *demnauit*: qui dicunt Christū diē nescire iudicii, vel qui ait: *Sedere autē ad dexterā meam vel ad sinistrā, non est meum dare vobis*: ecce & hic ait: *Nemo te condemnauit?* Quomodo vtiq; inMat. 3 terrogat q videbat? Sed interrogat nobis, vt nosceremus Mat. 10 non esse condemnatam. Est etiam humani affectus hæc H consuetudo, vt interrogemus sæpissime q videmus. Et id Ioan. 8 eo mulier respōdit: *Nemo Domine*. Hoc est dicere: Quis potest condēnare q̄ ipse non dānas? Quis potest alium sub tali sententiæ conditione punire? Cui respondit Dñs: *Nec ego te dānabo*. Aduerte quomodo propriā sententiā téperauit, vt Iudæi de absolutione mulieris calūniari nihil possēt sed in se magis calumniam retorquerent si queri vellent. Dimittitū enim mulier, non absoluitur, quia deerat accusator, non quia innocens approbat. Quid ergo quærerentur qui priores à persecutione criminis, & ab executione supIbidem plicii destiterunt? Addidit autem deuiq: *Vade, & amodo vide nec pecces*. Emendauit reā, non crimē absoluit. Etenim seueriore sententia culpa damnatur si vnusquisq; crimen suū oderit, & in se incipiat condemnare delictum. Etenim

cum

A cum reus occiditur, persona magis quam culpa punitur. Vbi vero culpa deponitur, absolutio personæ est pœna peccati. Quid est ergo: *Vade, & amodo vide ne pecces*? Hoc est, Ex quo te Christus redemit, corrigat gratia quam pœna non emendaret, sed plecteret. Vale fili, & nos dilige, vt filius, quia nos te vt parentes diligimus. E

S. AMBROSII EPISTOLARVM LIBRI SEXTI FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS EPISTOLARVM

B ## LIBER SEPTIMVS. F

In quo præclara quædam sanctissimi huius Episcopi gesta: insignioresque actiones commemorantur.

Quomodo Mediolani sanctorum martyrum Geruasii & Protasii corpora inuenerit: vbi aliqua de ipsorum etiam sanctorum martyrum passione describuntur. Epistola.

Ambrosius seruus Christi, vocatus Episcopus, fratribus per omnem Italiam constitutis, salutem in Domino æternam.

Epist. LIII. Mat. 10

N diuinis voluminibus reus scribitur qui non studuerit dare gratis quod ipse gratis accepit. Quid quid enim Ecclesiæ Domini profuturum erat, subtraxisse videtur qui noluerit tradere omnibus, quod ipse non celandum

C accepit. Vnde Psalmographus canit: *Iustitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam & salutare tuum dixi: non celaui misericordiam tuam in concilio multorum.* Et pro hoc opere quasi vicissitudinem à Deo postulans adiecit: *Tu autem Domine ne elonges misericordiam tuam à me.* Quasi diceret Deo: Sicut ego feci alios misericordiam inuenire, ita ipse nō patiaris longe fieri misericordias tuas à me. Aperiamus ergo cur ista præmisimus, & vestros animos qui pie de Domino sentitis & creditis, de inuentione sanctorum corporum ad lætitiam inuitemus. In diebus itaque transanctæ nuper Quadragesimæ cum Dominus donasset mihi vt ieiunantium me faceret esse participem, in oratione positum ita me somnus oppressit, vt nec vigilans aperte dormiens integre, viderem apertis oculis duos iuuenes ephebos vestibus candidissimis, id est, colobio & pallio indutos, caligulis calceatos, manibus extēsis orantes. Nullam quidem grauedinem patiens, loqui cum eis non poteram: sed quia, vt dixi, pars in me somni incumbebat, qui me ad eorum interrogationem verbum proferre non sineret. Plene autem mihi euigilanti visio

D eorum elapsa est. Factum est proinde vt rogarem Domini misericordiam, quod si ludificatio dæmonum esset, abscederet: si vero esset veritas, plenius appareret. Ad impetrādum vero quod poscebam à Domino, augmentaui ieiunium. Similique modo canente gallo, orantes mecum iuuenes apparuerunt. Tertia vero nocte, defecto ieiuniis corpore, non dormienti, sed stupenti, cum quadam mihi tertia apparuerunt persona, quæ similis esse beato Paulo Apostolo videbatur, cuius me vultum pictura docuerat, in tantum vt ipse mecum, illis tacentibus, loqueretur, dicens: *Isti sunt qui monitis meis obtemperantes*, prædia & diuitias respuentes, secuti sunt Domini nostri Iesu Christi vestigia nihil terrenum, nihil carnale concupiscētes, in media hac Mediolanensi vrbe per decem annos in Dei seruitio perdurantes, ad hoc pertingere, vt Christi martyres fierent. Quorum corpora in loco inueniēs, in quo stas & oras.

Psal. 39.

Ibidem

Duodecim pedum altitudine terra coopertam arcam inuenies, quam arcam superius exaltabis, & in nomine eorum Ecclesiam fabricabis. Cumque eorum nomina requirerem, dixit mihi: Ad caput eorum libellum scriptum inuenies, in quo & ortus eorum & finis scriptus est. Conuocans itaque omnes per circuitum fratres & coepiscopos vrbium vicinarum, & referens vniuersa quę videram, ipsis coram positis, primus ego terræ fossor accessi: ceteri vero Episcopi prosecuti sunt, & fodientes peruenimus ad arcam, quam sanctus promiserat Paulus. Quam aperientes, inuenimus quasi in ipsa hora positos sanctos, miro odore fragrantes. Ad quorum caput libellum inuenimus, in quo erant hæc per ordinem conscripta: Ego seruus Christi Philippus, intra domum meam sanctorum mater Valeria, & pater Vitalis sunt ducti: quos vno ortu geminos genuere, & vnum Protasium, alium Geruasium vocauerunt. Cumque ab intestato Geruasius & Protasius, hoc est, patre sancto Vitale martyre, & matre sanctæ memorię Valeria defunctis, vtrique patrimonio successissent: domum propriam in qua nati fuerant, & res vniuersas parētum, & casellulas venūdantes, omnes pretium pauperib. erogauerunt, & familiolæ suæ, quam ingenuam fecerant. Post hæc autem Geruasius & Protasius in vno se cœnaculo concluserunt, & per decem annos lectioni & orationi adhęrentes, anno vndecimo conuersionis suę ad palmam martyrii, idola respuentes, sub Astasio comite in mediolanensi ciuitate die Kalendarum Iuniarum feliciter peruenerunt. Nam eo tempore superueniente comite Astasio, qui proficiscebatur ad bellum, quod à Marcomannis fuerat excitatum, occurerunt ei cultores idolorum cum sacerdotibus suis, dicentes: Si vis lætus ad Augustos nostros reuerti & victor, Geruasium & protasium diis nostris cōpelle sacrificare. Vehementer enim dii nostri de eorum contemptu commoti, responsa nobis dare contemnunt. Audiens hæc Astasius comes iussit eos teneri, & ad se perduci. Cumque perducti fuissent ad illum, ait comes Astasius: Hortor vos & moneo, vt deorū nostrorum iniuriis recedentes, ad immolandum eis deuoti studeatis insistere, vt expeditio mea vnanimiter celebretur. Beatus Geruasius dixit: Victoriam de cælo debes ab omnipotente Deo requirere, non à simulacris mutis & vanis, quæ oculos habent sine lumine, aures sine auditu, nares sine odoratu, os sine sermone, manus sine tactu, pedes sine gres-

G

H

A su,& ventrem absque interioribus probantur habere, & sine flatu esse noscuntur. Tunc indignatus Astasius comes iussit beatum Geruasium tamdiu plumbatis tundi, quamdiu exhalaret spiritum. Quo remoto, iussit sibi adstare Protasium. Cui & dixit: Miser, vel tu viuere stude, & noli βιοθάνατος interire sicut & frater tuus Geruasius. Cui beatus Protasius respondens ait: Quis est miser, ego qui te nō timeo, an tu, qui me timere probaris? Astasius dixit: Ego te, miser homo, quomodo timeo? Beatus Protasius dixit: In hoc probaris timere me & lædi, si non sacrificauero diis tuis. Si enim non timeres te lædi à me, ad sacrificium idolorum non me compelleres. Ego autem te non timens, contemno minas tuas, & omnia idola tua vt stercora reputans, Deum solum qui regnat in cælis, adoro. (Phil. 3. Mat. 4.) Audiens hæc Astasius comes, iussit eum fustibus cædi: & dum diu torqueretur, iussit eum erigi, dixitque ei: Protasi, vt quid tam superbus & tam rebellis existis? vis perire sicut tuum probasti perire germanum Geruasium? Beatus Protasius respondit: Non tibi
B irascor Astasi comes: nec ego, nec ipsa iustitia: quoniam cæcos tui cordis oculos attendo. Incredulitas enim quæ in tuis sensibus regnat, non te permittit videre quæ Dei sunt. Nam & Dominus meus Iesus Christus cum malediceretur non maledixit, sed potius vt eis indulgeretur orauit: addens & hoc, quia nescirent quid facerent. (1. Pet. 2. Luc. 23.) Vnde & ego tui, comes Astasi, miserior, quia nescis quid facias. Age ergo quod cœpisti, vt mihi possit occurrere cum meo fratre Geruasio hodie benignitas Saluatoris nostri. Tunc comes Astasius iussit eum capite cædi. Cumque decollatus esset beatus Protasius, ego seruus Christi Philippus abstuli cum filio meo furtim nocte sancta corpora, & in domo mea, Deo solo teste, in ista arca saxea sepeliui, credens me orationibus eorum consequi misericordiam Domini nostri Iesu Christi: qui cum patre & Spiritu sancto viuit & regnat in sæcula sæculorum, Amen.

C *Marcellinam sororem per epistolam certiorem reddit de corporum eorumdem sanctorum Geruasii & Protasii martyrum inuentione, translatione, basilicæ dedicatione, miraculis, & ad populum concione.*

Epistola.

Ambrosius Episcopus Marcellinæ sorori.

(Epist. XIV.) Quoniam nihil eorum quæ hic te absente geruntur, sanctitatem tuam celare soleo, scias etiam dilectissima soror, sanctos martyres à nobis repertos. Nam cum ego basilicam dedicare vellem, multi tamquam vno ore interpellare cœperunt, dicentes: Sicut in Romana, sic basilicam dedices. Respondi: Faciam, si martyrum reliquias inuenero. Statimque subiit veluti cuiusdam ardor præsagii. Quid multa? Dominus gratiam dedit, formidantibus etiam clericis iussi eruderari terram eo loci qui est ante cancellos sanctorum Felicis atque Naboris. Inueni signa conuenientia: adhibitis etiam quibus per nos manus imponenda foret, sic sancti martyres eminere cœperunt, vt adhuc nobis silentibus arriperetur vrna, & sterneretur
D prona ad locum sancti sepulchri. Inuenimus miræ magnitudinis viros duos, vt prisca ætas ferebat. Ossa omnia integra, sanguinis plurimum. Ingens concursus populi per totum illud biduum. (S. Aug. l. 9. Confess. c. 7.) Quid multa? Condiuimus integra, ad ordinem transtulimus, vespere iam incumbente ad basilicam Faustæ venimus: ibi vigiliæ tota nocte, manus impositio. Sequenti die transtulimus ea in basilicam quam appellant Ambrosianam. Dum transferimus, cæcus sanatus est. Talis mihi ad populum fuit sermo. Cum tam effusam, tamque inauditam considerarem conuentus vestri celebritatem, & diuinæ gratiæ munera, quæ in sanctis martyribus refulserunt, imparem me, fateor, huic muneri iudicabam, ne fieri posse, vt sermone absoluerem, quod vix possimus animo intendere, oculis comprehendere. Sed vbi sanctarum legi cœpit series scripturarum, largitus est Spiritus sanctus, qui locu-

E tus est in prophetis, quod dignum aliquid tanto cœtu & expectatione vestra, martyrumque sanctorum meritis proferamus. *Cæli enarrant*, inquit, *gloriam Dei*. Cum legitur hic Psalmus, (Psal. 18.) occurrit quod non tam elementa materialia, quam cælestia merita dignum Deo præconium, deferre videantur. Hodierna tamen fortuita lectione patuit qui *cæli enarrant gloriam Dei*. Aspicite ad dexteram meam, (Ibidem) aspicite ad sinistram reliquias sacrosanctas, videtis cælestis conuersationis viros spectantes animi sublimis trophæa. Isti sunt *cæli, qui enarrant gloriam Dei: hæc opera manuum eius, quæ annuntiat firmamentum*. Non enim eos sæcularis illecebra, sed diuini operis gratia ad firmamentum sacratissimæ passionis euexit. (Phil. 3.) Multoque ante morum virtutumque documentis annuntiauit in his martyrium, (Matt. 3.) quod aduersus lubricum sæculi huius stabiles permanserunt. (Ioan. 1.) Cælū erat Paulus, qui ait: *Nostra conuersatio in cælis est*. Cæli erāt Iacobus & Ioannes: deniq; filii tonitrui nuncupantur, & ideo quasi cælum Ioannes verbum apud Deum vidit. (Ibidem. Iob. 27.) Ipse Dominus Iesus perpetui luminis erat cælum, cum enar-
F raret Dei gloriam, sed eam quam nemo ante conspexerat. Et ideo dixit: *Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit*. (Psal. 18.) Opera quoq; manuum Dei si quæris, audi Iob dicentē: *Spiritus diuinus, qui fecit*. Et ideo aduersus diaboli tentamenta firmatus, inoffensæ vestigium cōstātiæ reseruauit. Sed veniamus ad reliqua. *Dies*, inquit, *diei eructat verbum*. Ecce veri dies, quos nulla caligo noctis interpolat. Ecce veri dies pleni luminis & fulgoris æterni, qui non perfunctorio sermone verbū Dei, sed intimo corde eructarunt in confessione constantes, in martyrio perseuerātes. (Psal. 112.) Alius Psal. lectus dicit: *Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra?* Respexit sane humilia Dominus, qui latentes sub ignobili cespite reliquias sanctorum suæ Ecclesiæ reuelauit, quorum anima in cælo corpus in terra. *Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem*, (Ibidem) quos videtis vt eos cum principibus populi sui collocarit. Principes populi quos alios in sanctos martyres æstimare debemus, quorum iam in numerum, diu ante ignorati Protasius Geruasiusque proferuntur, qui sterilem martyribus Ecclesiam Mediolanē-
G sem, iam plurimorum matrem filiorum, lætari passionis propriæ fecerint & titulis & exēplis? Nec hoc abhorreat à vera fide: *Dies diei eructat verbum*, (Psal. 18.) anima animæ, vita vitæ, resurrectio resurrectioni. (1. Cor. 15.) *Et nox nocti indicat scientiam*, hoc est caro carni, quorū passio veram fidei scientiam omnibus indicauit. Bonæ noctes, noctes lucidæ, quę habēt stellas. Sicut enim stella à stella differt in claritate, ita & resurrectio mortuorū. Non immerito autem pleriq; hanc martyrū resurrectionē appellant. Videro tñ vtrum sibi an nobis certi martyres resurrexerunt. Cognouistis, immo vidistis ipsi multos à dæmoniis purgatos: plurimos etiam vbi vestem sanctorū manib. contigerunt, iis quibus laborabant debilitatib. absolutos reparata vetusti corporis miracula, quo se per aduentum Domini Iesu gratia terris maior infuderat, vmbra quadam sanctorum corporum plerosque sanatos cernitis. Quanta oraria iactitantur? Quanta indumenta super reliquias sacratissimas & tactu ipso medicabilia reposcuntur? Gaudent omnes extrema linea contingere,
H & qui contigerit, saluus erit. Gratias tibi Domine Iesu, quod hoc tempore tales nobis sanctorum martyrum spiritus excitasti, quo Ecclesia tua præsidia maiora desiderat. Cognoscant omnes quales ego propugnatores requirā, qui propugnare possint, impugnare non soleant. Hos ego acquisiui tibi plebs sancta, qui prosint omnibus, nemini noceāt. Tales ego ambio defensores, tales milites habeo. Quorum quo maiora, eo tutiora patrocinia sunt. Horum etiam illis ipsis qui mihi inuident, opto præsidia. Veniant ergo & videant stipatores meos, talibus me armis ambiri non nego. Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Elisæum scripturæ diuinæ series refert, cum ab exercitu Syrorum esset obsessus, (Ps. 19. 4. Re. 6.) dixisse timenti seruulo, ne timeret: quia *plures*, inquit, *pro nobis sunt, quam contra nos*. Et hoc probaret, petisse vt oculi Giezi aperirentur, quib. innumeros adesse vidit Prophetæ exercitus angelorum. Nos etsi eos videre non possumus, sentimus tamē. Erant clausi isti oculi quamdiu obru-

A obruta sanctorum corpora delitescebant. Aperuit oculos nostros Dominus, videmus auxilia quibus sumus sæpe defensi; non videbamus hæc, sed habemus tamen. Itaque trepidantibus nobis quasi dixerit Dominus: Aspicite quãtos vobis martyres dederim: ita reseratis oraculis gloriam Domini speculamur, quæ est martyrum passione præterita, & operatione præsens. Euasimus fratres, non mediocrem pudoris sarcinam; patronos habebamus, & nesciebamus? Inuenimus vnum hoc quo videamur præstare maioribus. Sanctorum martyrum cognitionem, quam illi amiserunt, nos adepti sumus. Eruuntur nobiles reliquię sepulchro ignobili, ostenduntur cælo trophæa. Sanguine tumulus madet, apparent cruoris triumphalis notæ, inuiolatæ reliquiæ loco suo & ordine repertæ, auulsum humeris caput. Nunc senes repetunt audisse se aliquando horum martyrum nomina, titulumque legisse; perdiderat ciuitas suos martyres, quæ rapuit alienos. Et si hoc Dei munus est, tamen gratiam quam temporibus sacerdotii mei Dominus Iesus tribuit, negare non possum: quia ipse B martyr esse non mereor, hos vobis martyres acquisiui. Succedant victimæ triumphales in locum vbi Christus hostia est. Sed ille super altare, qui pro omnibus passus est: isti sub altari, qui illius redempti sunt passione. Hunc ego locum prædestinaueram mihi. Dignum est enim vt ibi requiescat sacerdos, vbi offerre consueuit. Sed cedo sacris victimis dexteram portionem, locus iste martyribus debebatur. Condamus ergo reliquias sacrosanctas, & dignis ædibus inuehamus, totumque diem fida deuotione celebremus. Acclamauit populus vt in Dominicum differretur diem martyrum depositio: sed tandem obtentum, vt sequenti fieret die. Sequenti die talis mihi ad populum iterum sermo fuit: Hesterno tractaui versiculum, &c.

Hunc habes supra ser. 5. de Sanctis pag. 10.

Quod sanctorum Vitalis & Agricolæ martyrum corpora, Bononiæ inter Iudæorum sepulchra per sanctum Ambrosium episcopum reperta fuerunt: de quorum vita, passione, & miraculis aliqua notantur. Epistola.

C Ambrosius seruus Iesu Christi, vocatus Episcopus, dilectissimis fratribus, & vniuersis plebibus per Italiam, æternam in Domino salutem.

Epist. LV.

Magna atque præcelsa martyrum testimonia, de quibus vobis scripturus sum, noster potius attenuat quam explicat sermo. Verum quod sermo attenuat, virtus adauget. Idcirco quod in me minus est, in martyribus luculenter resplendet. Inuitatus itaque à plebe Bononiensi negare præsentiam meam Domino suggerente nullatenus potui: quoniam tempus aderat, vt sua quæ Christus solet mirabilia, suis fidelibus ostenderet. Nam Diocletiani & Maximiani Imperatorum temporibus duo viri. Vitalis nempe & Agricola, pro Christo in ciuitate Bononiæ martyrium passi sunt, quorum corpora ne à fidelibus reperirentur, inter Iudæorum sepulchra recondita fuerunt Christum igitur confitentes, & pro eius gloria morientes, inter eos qui eum negauerunt, indecore sepulti sunt. D Locum autem qui omnes latebat, Christus Dominus noster mihi reuelare dignatus est. Vbi ieiuniis & orationibus plures habentes excubias, inuenimus tandem pignora martyrum, prout mihi Dominus reuelauerat, tanquam inter spinas rosam legentes, & omnibus palam manifestata sunt. Aderat populus Christianus cum plausu & lætitia. Iudæi ludentes dicebant: *Flores visi sunt in terra nostra.* (*Cant. 2*) Respondebant Christiani: Tempus incisionis aduenit. Alii dicebant: Alii seminauerunt, & nos in eorum labores introimus, & martyrum fructus recipimus: vt quod scriptum est impleatur, quod *qui seminat, & qui metit, mercedem accipit.* (*Ioan. 4*) Iudæi audientes voces plaudentis Ecclesiæ, ridẽtes dicebant: *Vox turturis audita est in terra nostra.* (*Cant. 2. Psal. 18.*) Christiani dicebant: *Vineæ florentes dederunt odorem suum.* Vnde bene per Prophetam dicitur: *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Quasi dicat: *Dies diei,* hoc est, Christianus Christiano: *& nox nocti,* hoc est, Iudæus Iudæo. E Certe & ipsi dęmones confitebantur, & ab hominum corporibus illico egrediebantur. Et multi qui variis vexabantur ægritudinibus, sanctorum tangentes sudaria continuo sanabantur & plura per sanctos suos mirabilia in populi præsentia, dũ sacra veherentur pignora, operatus est Dominus. Colligant ergo alii aurum atque argentum, & de latentibus eruant venis, legant pretiosa monilium serta: temporalis iste thesaurus est, & habentibus non infrequenter perniciosus. Nos legimus martyrum clauos, & plures quidem, quia plura in eis vulnera quam membra fuerunt. Colligimus sanguinem triumphalem, & crucis lignum. Namque sicut qui ad conuiuium magnum inuitantur, apophoreta secum referre consueuerunt, ita nos ex conuiuio Bononiẽsi apophoreta gratiæ & sanctitatis plena nobis reseruare curauimus. Sanctorum igitur martyrum vni nomen est Vitalis, Agricolæ nomen alteri. Vtrisque nomen aptum: vt martyrio iam designati ipsis etiam vocabulis noscerentur Nam ille Vitalis dictus est, quasi per istius vitæ contemptum, vitam aliam quæ ęterna est, sibi compararet: F iste vero Agricola, qui bonos spiritalis gratiæ fructus sereret, & sui sanguinis effusione meritorum & virtutum suarũ plãtaria rigaret. Sanctus Vitalis, cum à persecutoribus Christum negaret, impeteretur, & ille constantius confiteretur, adeo omni tormentorum genere cruciatus est, vt nullus in eius corpore sine vulnere esset locus. Quare hanc ad Dominum orationem effudit, dicens: Domine Iesu Christe Saluator meus & Deus meus, iube suscipi spiritum meum, quia iam desidero accipere coronam, quam sanctus angelus tuus mihi ostendit. Et completa oratione emisit spiritum. Sanctus vero Agricola mitioribus ita prędictus erat moribus vt ab omnibus impense diligeretur, ideoque eius passionem differebant. Verum persecutorum hæc indulgentia, quapiam etiam immanitate martyri videbatur acerbior. Nec enim eorum blandiciæ sedulitatis, sed fraudis erant; differebant quippe coronã. Hinc namque tormenta suppliciaque plura in sancto exercuere Vitale, vt sanctum terrerent Agricolam; sed Dominus illa in maiorem eius constantiam vertit. G Denique videntes nihil proficere, eum tandem cruci affixerunt: sicque Deo spiritum reddidit. Sanctus Vitalis sancti Agricolę seruus fuerat, mox eius in passione socius, nunc gloriæ consors factus est. Merito autem sanctus Vitalis primo passus est, & vt seruus præcessit, quia domino parabat locum: secutus est dominus, vt serui prudentis fidem probaret. Passio serui, disciplina est domini: hic instituit, ille impleuit, nihil illi seruitute decerpitur. Quomodo autem minui potest quod Christus donauit egregie? Ille quidem homini seruiendo didicit quomodo placeret Christo: hic geminam acquisiuit laudem, in illo magisterii, in se martyrii beneficiis mutuo certauerunt postquam ęquales esse meruerũt. Hic illum ad martyrium pręmisit, ille istum accersiuit. Nihil ergo ad meritum hominis conditio detraxit, nihil dignitas auxit, sed vtrumque fides consummauit. Nã scriptum est: *Siue liber, siue seruus, omnes in Christo vnum sumus.* (*Gal. 3.*) &: *Vnusquisque quod fecerit bonum, hoc recipiet à Domino.* (*Ephes. 6*) Apud Dominum enim seruitus & libertas æqua lance penduntur: cum nulla sit maior dignitas; quam seruire Christo, *qui tanti nos æstimauit, vt animam suam pro nobis traderet.* (*Esai 53.*) H Hæc vobis pauca & compendiario, dilectissimi fratres, de corporum sanctorum martyrum inuentione significare curauimus, vt ipsorum memoriam in Ecclesiis facere valeatis. Passi sunt autem sancti martyres sub Diocletiano & Maximiano Imperatoribus: in ciuitate Bononiæ, prouinciæ Italiæ, pridie nonas Nouembris, regnante Iesu Christo Domino nostro, cui est omnis honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

***

A *Gratiano Augusto Andragatij Comitis fraude interempto, Maximus Galliam occupauit, Imperium inuasit. Valentinianus iunior adhuc puer sanctum Episcopum nunc secundo ad eum legatum mittit. quanta vero auctoritate constantiaq; suam peregit legationem, in hac ad ipsum Valentinianum relatione conspicitur. Epistola.*

Valentiniano Imperatori Ambr. Episcopus.

Epist. LVI.

ET si superioris legationis meæ fides ita approbata sit tibi, vt ratio eius à me nō quęreretē (satis enim claruit eo ipso quod aliquot dies retentus sum intra Gallias, me violentiam à Maximo non recepisse, neque iis adstipulatum quæ ad voluntatem eius magis quam ad pacem proderent: denique non commisisse secundam legationem, nisi primam probasses:) quia tamen regredienti mihi decernendi secum imposuit necessitatem, ideo hac epistola expositionem legationis meæ insinuandam putaui, ne cuiusquam sermo veris prius vana intexeret, quam reditus meus integra & sinceræ veritatis expressa signa- B culo manifestaret. Cum peruenissem Treuiros, posttidie processi ad palatium. Egressus est ad me vir Gallicanus, præpositus cubiculi, eunuchus regius. Poposci adeundi copiam, quæsiuit num rescriptum haberem clementiæ tuæ. Respondi, habere. Retulit, non posse me, nisi in consistorio videri. Dixi non esse hunc morem sacerdotalem, certe esse aliqua de quib. secreto deberem cum suo principe confabulari. Quid plura? Consuluit eum, sed eadem referenda credidit, vt liqueret etiam priora ex illis arbitrio deprompta. Dixi tamen alienum id quidem à nostro munere, sed me recepto officio non non defuturum, gratam mihi esse humilitatem in tuo præsertim, & quod verum est, fraternæ pietatis negotio. Vbi sedit in consistorio, ingressus sum, assurrexit vt osculum daret. Ego inter consistorianos steti. Hortari cœperunt alii vt ascenderem, vocare illi. Respondi ego: Quid osculatis eum quem non agnoueris? Si enim me agnouisses, non hoc loco videres. Commotus es, inquit, Episcope? Non, inquam, iniuria, sed verecundia, quod alieno consisto loco. Et prima, inquit, legatione ingressus es consistorium. Nec illud inquā C mei erroris fuit: vocantis, non ingredientis vitium est. Cur, inquit, ingressus es? Quia, inquam, tunc vt inferiori pacem petebam, nunc vt æquali. Cuius inquit, beneficio æquali? Respondi: Omnipotentis Dei, qui Valentiniano regnum quod dederat reseruauit. Ad postremum erupit, dicens: Quoniam me lusisti, & ille Bauto qui sibi regnum sub specie pueri vendicare voluit: qui etiam barbaros mihi immisit, quasi ego non habeam quos possim adducere, cum mihi tot millia barbarorum militent, & annonas à me accipiant. Quod si ego tunc temporis quando venisti, non fuissem retentus, quis mihi obstitisset & virtuti meæ? Ad hæc ego leniter: Non opus est, inquam, vt commouearis, cum causa nulla sit commotionis, sed patienter audias quæ referantur istis. Propterea & ego veni, quia prima legatione dum mihi credis, per me deceptum te esse asserebas. Gloriosum mihi est & hoc pro salute pupilli Imperatoris. Quos enim Episcopi magis quam pupillos debemus tueri? *Scriptū* est enim: *Iudicate pupillo, & iustificate viduam, & eruite iniuriam accipientē.* Et alibi: *Iudicis viduarum, & patris orphanorum.* Tamen non exprobrabo beneficium meum Valentiniano. Vt verum eloquar, vbi ego tuis legionib. obstiti quo minus influeres in Italiam? Quib. rupibus? qua acie? quib. numeris? An vero corpore meo clausi tibi Alpes? Vtinam hoc meum esset, obiectionē nō timerem, non vererer criminationes tuas. Quib. promissis lusi te vt paci acquiesceres? Nonne intra Gallias iuxta vrbem Mogontiacum comes Victor occurrit mihi, quē direxisti vt pacem rogaret? In quo ergo te fefellit Valentinianus, qui prius pacem à te rogatus est, quam postularet: In quo te fefellit Bauto, qui deuotionem Imperatori exhibuit suo? An quia principem suum non prodidit? In quo ego te circumscripsi? Qui vbi primum veni, cum diceres quod Valentinianus ad te quasi filius ad patrem venire deberet, responderim non esse æquum vt aspero hiemis puer cum matre vidua penetraret Alpes: sine matre autem tanto itineri dubiis rebus committetur. De pace

Esai. 1.
Ps. 67.

D

E vobis legationem commissam, non de aduentu eius promissionem: spondere nos id non potuisse, certum est, quod mandatum non erat, me certe nihil spospondisse, adeo vt diceres: Expectemus quid Victor responsi referat. Illum autem liquet me retento peruenisse Mediolanum, negatumq; ei quod postulabat. De pace tantum cōspirare studia, non de aduentu Imperatoris, quem moueri non oporteret. Pręsens eram vbi Victor rediit. Quomodo ergo reuocaui Valentinianum? Legati iterum missi ad Gallias, qui eius aduentum negarent, apud Valentiam Gallorum me repererunt: milites vtriusque partis qui custodirent iuga montium, offendi reuertens. Quos ego tuos reuocaui exercit⁹? quas de Italia reflexi aquilas? quos immisit barbaros Bauto comes? Et quid mirū si hoc Bauto fecisset, Transrhenanus genere, cum tu mineris imperio Romano barbarorum auxilia, & turmas translimitanas, quibus commeatus prouinciarum tributa soluebant? Vide autem quid intersit inter tuas minitationes, & Valentiniani Augusti pueri mansuetudinem. Tu flagitabas quod barbarorum stipatus agminibus Italiæ te infunderes, Valentinianus Hunnos atque Alanos appropin- F quantes Galliæ per Alemāniæ terras reflexit. Quid habet inuidiæ si Bauto barbaros cum barbaris fecit decernere? Quoniam dum tu militem Romanum occupas, dum is aduersum se vtrinque prætendit, in medio Romani imperii sinu Iuthungi populabantur Rhetias; & ideo aduersus Iuthungum Hunnus accitus est. Idem tamen quia de finitimo proterebat Alemanniam, & iam vicinia mali vrgebat Gallias, coactus est triumphos suos deserere, ne tu timeres. Confer vtriusque factum. Tu fecisti incursari Rhetias, Valentinianus suo tibi auro pacem redimit. Aspice illum quoq; qui tibi ad dexteram assistit, quem Valētinianus cum posset suum dolorem vlcisci, honoratum ad te redire fecit. Tenebat eum in suis terris, atque in ipso nuntio necis fraternæ frænauit impetus: nec tibi vicem etsi non paribus dignitatis, eiusdem tamen necessitudinis retulit. Confer ergo te iudice vtriusque factum. Illi tibi fratrem tuum viuentem remisit, tu illi vel mortuum redde. Quid illi reliquias germani abnegas, qui tibi aduersum se auxi- G lia non negauit? Sed vereris ne exuuiarum reditu renouetur militib. dolor. Hoc enim allegas: Quem viuentem deseruerunt, eum defendent peremptum. Quid eum mortuum times, quem occidisti cum posses seruare? Hostem, inquis, meum peremi. Non ille tuus hostis sed tu illius. Ille iam non sentit defensionem, tuam causam considera. Si quis aduersum te hodie imperium in his partibus vsurpandum putet, quæro, vtrum te hostem illius dicas, an illum tibi? Nisi fallor, vsurpator bellum infert, Imperator ius suum tuetē. Ergo quem non debueras occidere, eius reliquias negas? Habeat Valentinianus Imperator vel fratris exuuias, pacis tuæ obsides. Et quomodo allegabas quod eum non mandaueris occidi, quem prohibes sepeliri? Poterit igitur credi quod ei non inuideris vitam, cui etiam sepulturæ inuides? Sed ad me reuertar. Audio te queri quod se ad Theodosium Imperatorem potius contulerint qui sunt cum Valentiniano Imperatore. Quid igitur futurum spetabas, cum tu refugientes eos ad pœnam posceres, captos necares, Theodosius autem muneribus ditaret, donaret honoribus? Quos, inquit, occidi? Respō- H di, Balionem. At quem virum? qualem bellatorem? Hæccine fuit iusta causa exitii, quod Imperatori suo fidem seruauit? Non ego, inquit, eum iussi occidi. Respondi: Hoc audiuimus quod occidi iussus sit. Sed, inquit, si ipse sibi vim non intulisset, iusseram eum deduci Cabillonem, & ibi viuum exuri. Respondi: Ergo propterea & illud creditum est, quod eum occideris. Quis autem sibi parcendum putaret, cum occisus sit bellator strenuus, miles fidelis, comes vtilis? Ita tum discessi, vt se tractaturum diceret. Postea cum videret me abstinere ab Episcopis qui communicabant ei, vel qui aliquos, deuios licet à fide, ad necem petebant, commotus eis iussit me sine mora regredi. Ego vero libenter, etsi me plerique insidias euasurum non crederent, ingressus sum iter, hoc solo dolore percitus, quod Hyginum Episcopum senem in exilium duci comperi, cui nihil iam nisi extremus superesset spiritus.

A ritus. Cum de eo conuenirem comites eius, ne sine veste, sine plumacio paterentur extrudi senem, extrusus ipse sum. Hæc est expositio legationis meæ. Vale Imperator, & esto tutior aduersus hominem, pacis inuolucro bellum tegentem. Vale.

Dolet sanctus episcopus Valentiniani Augusti è vita discessum, commemorat eius pietatem, agitq; de eius sepultura. Epistola.

Theodosio Imperatori Ambrosius Episcopus.

Epist. LVII

SIlentium meum rupit sermo clementiæ tuæ. Nihil enim in tam tristibus reb. melius facere in animum induxeram, quam si fieri posset, me ipsum abdere. Sed quia in secessu aliquo delitescere, & sacerdotio exire non poteram: vel silentio intra me latebam. Doleo enim fateor, dolore acerbo, non solú quod immatura ætate Valentinian⁹ Augustus decesserit, sed etiam quod informatus fide ac tuis institutis tantam deuotionem erga Deum nostrum in-B duerat, atque tanto in me incubuerat affectu, vt quem ante persequebatur, nunc diligeret: quem ante vt aduersarium repellebat, nunc vt parentem putaret. Quod ego non pro recordatione iniuriæ veteris exprompsi, sed pro testimonio conuersionis. Illud enim alienum, hoc suum: quod ad te infusum sibi ita tenuit, vt matris persuasionem excluderet. Ille se à me nutritum præferat, ille vt sedulum patrem desiderabat. Ille simulato à quibusdam aduentus mei nuntio, impatienter præstolabatur. Quinetiam illis ipsis publici doloris diebus cum sanctos & summos sacerdotes Domini intra Gallias haberet, vt à me tamen sacramentis baptismatis initiaretur, scribendum arbitratus est. Quod etsi non rationabiliter, amabiliter tamen erga me suum studium testificatus est. Hunc ergo non intimo anhelem spiritu, secretisque mentis atque animi visceribus amplectar? Hunc mihi mortuum putem? Immo mihi magis viuum. Quas ego domino deferebam gratias, quod ita in me conuersus esset, quod ita emendatus, quasi senioris cuiusdam ætatis mores induisset: quas clemen-C tiæ tuæ, quod eum non solum regno reddidisses, sed etiam, quod est amplius, instituisses fidei & pietatis tuæ disciplinis? Hunc ergo non doleam, æui integrum, antequam sacramentorum quæ desiderauit adipisceretur gratiam, repentina obisse morte? Refrigerasti animum quod etiam ipse dignatus es ferre testimonium meo dolori. Te Imperator arbitrum teneo affectus mei, te meæ mentis interpretem. Sed flendi tempora alias non deerunt: nunc de sepultura eius, quoniam scripsit clementia tua ita hic procurandum. Sed exors recessit baptismatis, quod cognouerim non repressi. Et hic porphyreticum labrum pulcherrimum, & in vsus huiusmodi aptissimum. Nam & Maximianus Diocletiani socius ita humatus est. Sunt tabulæ porphyreticæ pretiosissimæ, quibus vestiebatur operculum quo regales exuuiæ claudantur. Hoc fuerat præparatum, sed expectabatur rescriptum clementiæ tuæ, cuius perceptione recreatæ sunt sanctæ filiæ tuæ, filii tui Valentiniani sorores, quæ se grauibus afficiunt modis, & amplius exagitabantur quod diu nihil scriberetur sibi. Vnde iis non parum accessit solatii, sed dum inhumanæ sunt reliquiæ nequaquam sibi parcunt. Videntur enim sibi ger-D mani sui quotidianum funus tenere. Et re vera cum sine fletu magno ac sine dolore graui numquam sint, tamen quotiescumque eo accedunt, exangues reuertuntur. Et ipsis igitur consuletur, & charissimis exuuiis, si acceleretur sepultura, ne æstiuo penitus soluantur calore. Vix enim superiorem æstatem transegimus. Mandatum tuum seruo, & commendo Domino. Diligat te Dominus, quia tu Domini seruos diligis.

Valentiniano iuniore Arbogastis Comitis dolo extincto, Imperium sibi Eugenius vsurpauit: quo Mediolanum contendente, sanctus Episcopus ne illius tyrannidi assentire videretur, vrbem reliquit, illo vero recedente confestim reuertitur, necato denique per Theodosium Augustum Eugenio, eiusq; profligato exercitu, omnem rei seriem describens, rogat vt de hostis exercitu ijs ignoscat qui non iterum in Imperium deliquerunt. Epistola.

E

Augustissimo Imperatori Theodos. Ambr. Epis.

Epist. LVIII.

ARbitratus es, beatissime Imperator, quãtum ex augustis litteris tuis comperi, me longe abesse ab vrbe Mediolani, quia res tuas crederem à Deo destitui: sed non ego ita impudens, aut virtutis & meritorum tuorum immemor absui, vt præsumerem cęleste auxilium pietati tuę non adfore, quo Romanum Imperium à barbari latronis immanitate & ab vsurpatoris indigni solio vindicares. Festinaui igitur illico reuerti, posteaquam illum, quem iure declinandum putaueram, iam abesse cognoui. Non enim ego Ecclesiam Mediolanensem relinquebam Domini iudicio mihi commissam, sed eius vitabam præsentiam qui sacrilegio se iam miscuerat. Redii itaque circiter Kal. Augustas, ex illo die hic resedi. Hic me augusti clementię tuę apices repererunt. Gratias Domino Deo nostro, qui fidei tuæ pietatique respondit, & formam veteri restituit sanctitati, vt videremus nostro tempore, quod in scripturarum lectione miramur, tantam in prœliis diuini auxilii fuisse præsentiam, vt nulli vertices montium aduentus tui F cursum retardarent, non hostilia arma impedimentum aliquod afferrent. Pro his gratias me censes agere oportere Domino Deo nostro: faciam libenter conscius meriti tui, certum est placitam Deo esse hostiam, quæ vestro offertur nomine, & hoc quantæ deuotionis & fidei indicium est? Alii Imperatores in commemorationem victoriæ eius triumphales parari iubent, aut alia insignia triumphorum: clementia tui hostiam Deo parat, oblationẽ & gratiarum actionem per sacerdotes celebrari Domino desiderat. Etsi ego indignus atque impar tanto muneri & tantorum votorum celebritati, tamen quid fecerim, scribo. Epistolam pietatis tuæ meum ad altare detuli, ipsam altari imposui, ipsam gestaui manu cum offerrem sacrificium, vt fides tua in mea voce loqueretur, & apices augusti sacerdotalis oblationis munere fungerentur. Vere Dominus propitius est Imperio Romano, quandoquidem talem principem, & parentem principum elegit, vt cuius virtus & potestas in tanto Imperii constituta culmine tri-G umphali, tanta sit humilitate subnixa, quod virtute Imperatores, humilitate vicerit sacerdotes. Quid exoptẽ? quidue desiderem? Omnia habes, & vt summam votorum capessam, pius es Imperator, clementiam habes maximam: opto tamen tibi etiam atque etiam incrementa pietatis, qua nihil Dominus præstantius dedit, vt per tuam clemẽntiam Ecclesia Dei sicut innocentium pace & tranquillitate gratulatur, ita etiam in eorum absolutione lætetur. Ignosce maxime his qui non ante peccarunt. Dominus clementiam tuam conseruet. Amen.

Theodosium Augustum ob sæuitiam in hominis Thessalonicæ perpetratam multa libertate auctoritateq; redarguit multisq; exemplis ad pœnitentiam prouocat. Epistola.

Augustissimo Imperatori Theodosio Ambrosius Episcopus.

ET veteris amicitię dulcis mihi recordatio est, & beneficiorum quæ crebris meis intercessionibus summa gratia in alios contulisti, gratiæ memini. Vnde colligi potest quod non ingrato aliquo affectu aduentum tuum sẽper mihi ante hac exoptatissimũm declinare potuerim. Sed qua causa hoc fecerim, breuiter expediam. Soli mihi in tuo comitatu ius naturæ ita ereptum videbam audiendi, vt loquendi priuaret munere. Motus frequenter es quod ad me peruenissent aliqua quæ in consistorio tuo statuta forent. Ego ergo expers communis vsus sum, cum dicat Dominus Iesus *nihil esse occultum quod non manifestetur?* Verecundia igitur qua potui, satis feci imperiali arbitrio, & prospexi ne aut ipse causam commotionis habeas, cum id egerim, ne quid ad me de imperialibus deferatur statutis: aut ego cum fuero præsens, aut non audiam per metũ omnium, & quasi conniuentis famam subibo: aut ita audiam vt mihi aures pateant, vox intercludatur, vt audita non possim eloqui, ne eos qui in suscipicionem proditionis venerint, lædam in periculo. Quid igitur facerem? Nõ audirem? Sed aures non possem cera veterum fabularum clau-

Epist. LIX.

H

Luc. 8.

Home. li. 12. Odiss.

A claudere. Proderem? Sed quod in tuis iussis timerem, in meis verbis deberem cauere, ne quid cruentum committeretur. Tacerem? Sed quod miserrimum foret omnium, alligaretur conscientia, vox eriperetur. Et vbi illud: Sed si sacerdos non dixerit erranti; is qui errauerit, in sua culpa morietur, & sacerdos reus erit pœna, quia non admonuit errantem? Accipe illud Imperator auguste. Quod habeas fidei studiũ, non possum negare? Quod Dei timorem, non diffiteor. Sed habes naturæ impetum, quem si quis lenire velit, cito vertes ad misericordiam: si quis stimulet, in maius exsuscitas, vt eum reuocare vix possis. Vtinam si nemo mitigat, nullus accendat: libenter eum cõmitto tibi: ipse te reuocas, & pietatis studio vincis impetũ naturæ. Hũc ego impetum malui cogitationib. tuis secreto committere, quam meis factis publice fortassis mouere. Itaque malui officio meo aliquid deesse, quam humilitati, & requiri in me ab aliis sacerdotis auctoritatem, quam à te desiderati in me amantissime honorificentiam vt represso impetu integra esset consilii eligendi facultas. B Prætendi ægritudinem corporis reuera grauem, & nisi à viris mitioribus vix leuandam: vel emori tamen maluissem, quam aduentum tuum biduo aut triduo non expectarem. Sed quid facerem, non erat. Factum est in vrbe Thessalonicensium quod nulla memoria habet, quod reuocare non potui ne fieret, immo quod ante atrocissimũ fore dixi, cum totiens rogarem: & quod ipse sero reuocando graue factum putasti, hoc factum extenuare non poteram. Quando primum auditum est, quum propter aduentum Gallorum Episcoporum synodus conuenerat nemo non ingemuit, nullus mediocriter accepit, non erat facti tui absolutio in Ambrosii communione. In me etiam amplius commissi exaggeraretur inuidia, si nemo diceret Dei nostri reconciliationem fore necessariam. An pudet te Imperator hoc facere quod rex propheta auctor Christi secundum carnem prosapiæ fecit Dauid? Illi dictum est, quia diues qui haberet plurimos greges, vnam pauperis ouem propter aduentum hospitis eripuit & occidit: & cognito quod in hoc ipse argueretur, quia ipse fecisset, ait: *Peccaui Domino.* Noli ergo impatienter ferre C Imperator, si dicatur tibi: Tu fecisti istud, quod Dauid regi dictum est à propheta. Si enim hoc sedulo audieris, & dixeris: *Peccaui Domino;* si dixeris regale istud propheticum *Venite adoremus, & procidamus an eum, & ploremus ante Dominum nostrum qui fecit nos:* dicetur & tibi: *Quoniam pœnitet te, dimittit tibi Dominus peccatum tuum, & non morieris.* Iterum cum plebem numerari iussisset Dauid, percussus est corde, & dixit ad Dominum: *Peccaui vehementer quod fecerim hoc verbum, & nunc Domine aufer iniquitatem serui tui, quod deliqui vehementer.* Et missus est iterum ad eum Nathan propheta, qui ei trium optionem conditionum offerret, & quam vellet eligeret: famem tribus annis in terra, aut trib. mensib. fugere à facie inimicorum suorum, aut triduo mortẽ in terra. Et respondit Dauid: Angustiæ sunt tria hæc vehementer; veruntamen *incidam in manum Domini, quoniam multæ misericordiæ eius nimis, & in manus hominis non incidam.* Culpa autem erat, quoniã voluit scire numerũ totius plebis quæ secum erat: quod scire Deo soli debuit reseruare. Et cum, inquit, mors fieret in plebe, ipso primo die ad horam prandii cum vidisset Dauid percutientem angelum plebem, ait Dauid: *Ego peccaui, & ego pastor malignum feci, &* D *hic grex quid fecit? Fiat manus tua in me & in domum patris mei.* Itaq; pœnituit Dominum, & iussit angelo vt parceret plebi, sacrificium autem offerret Dauid. Erant enim tunc sacrificia pro delictis, hæc nunc sunt sacrificia pœnitentiæ. Itaque ea humilitate acceptior Deo factus est. Non enim mirandum peccare hominem, sed illud reprehensibile, si non se cognoscat errasse, non humiliet Deo. Iob sanctus & ipse potens in sæculo, ait: *Peccatum meum non abscondi, sed coram plebe omni annuntiaui.* Ipsi immani regi Saul dixit Ionathas filius suus, *Noli peccare in seruum tuum Dauid, &: Vt quid peccas in sanguinem, innocentem occidere Dauid sine causa?* Quia etsi rex erat, peccabat tamen si occideret innocentem. Denique etiam Dauid cum iam regno potiretur, & audisset Abner innocentem occisum à Ioab duce militiæ suæ ait: *Innocens sum ego & regnum meum amodo & vsque in æternum à sanguine Abner filij Ner: & ieiunauit in dolore.* Hæc ideo scripsi non vt te confundam, sed vt regum exempla prouocent, vt tollas hoc peccatum de regno tuo. Tolles autem humiliando Deo animam tuam. Homo es, & tibi venit tentatio, vince eam. Peccatum non tollitur nisi lachrymis & pœnitentia. Nec angelus potest, nec archangelus: Dominus ipse, qui solus potest dicere, Ego vobiscum sum, si peccauerimus, nisi pœnitentiam deferentibus non relaxat. Suadeo, rogo, hortor, admoneo: quia dolori est mihi, vt tu qui pietatis inauditæ exemplum eras, qui apicem clementiæ tenebas, qui singulos nocẽtes non patiebaris periclitari, tot periisse non doleas innocentes. Etsi in præliis felicissime egeris, etsi in aliis quoque laudabilis, tamen apex tuorum operum pietas semper fuit. Id tibi inuidit diabolus quod habebas præstãtissimum. Vince eum, dũ habes adhuc vnde possis vincere. Noli peccato tuo aliud peccatum addere, vt vsurpes quod vsurpasse multis officit. Ego certe in omnibus aliis F licet debitor pietati tuæ, cui ingratus esse non possum, quam pietatem multis Imperatoribus præferebam, vni adæquabam; ego, inquam, causam in te contumaciæ nullã habeo, sed habeo timoris: offerre non audeo sacrificium, si volueris assistere. An quod in vnius innocentis sanguine non licet, in multorum licet? Non puto. Postremo scribo manu tua quod solus legas. Ita me Dominus ab omnibus tribulationibus liberet, quia non ab homine, neque per hominem, sed aperte mihi interdictum aduerti. Cum enim essem solicitus, ipsa nocte qua proficisci parabam, venisse quidem visus est ad Ecclesiam, sed mihi sacrificium offerre non licuit. Alia prætereo, vt potui cauere. Sed pertuli amore tuo, vt arbitror. Dominus faciat omnia cum tranquillitate cedant. Multifarie Deus noster admonet: signis cælestibus, prophetarum præceptis, visionibus etiam peccatorem vult nos intelligere, quo rogemus eũ vt perturbationes auferat, pacem vobis imperantib. seruet, fides Ecclesiæ & tranquillitatis perseueret, cui prodest Christianos & pios esse Imperatores. Certe vis probari Deo. Omnis rei tempus, vt scriptum est, &: *Tempus,* G *inquit, faciendi Domine, &: Tempus beneplaciti Deus.* Tunc offeres, cum sacrificandi acceperis facultatem, quando hostia tua accepta sit Deo. Nonne me delectaret habere gratiam Imperatoris, vt secundum voluntatem tuam agerẽ, si causa pateretur? Et simplex oratio sacrificium est, hæc veniam refert, illa offensionem: quia hæc habet humilitatem, illa contemptum. Dei enim vox est quod malit vt fiat mandatum eius, quam deferatur sacrificium. Clamat istud Deus, ad populũ Moyses annuntiat, ad populos Paulus prędicat. Id facito quod intelligis in tempore plus placere. *Misericordiam, inquit, malo quam sacrificium.* Quare non illi magis sunt Christiani qui peccatum condemnant suũ, quam qui defendere putant? *Iustus enim in exordio sermonis accusator est sui.* Qui se accusat cum peccauerit, iustus est, non ille qui se laudauerit. Vtinam Imperator etiam ante mihi potius credidissem, quam consuetudini tuæ. Cum puto quod cito ignoscis, cito reuocas, vt sæpe fecisti: & tu præuentus es, & ego non declinaui quod cauere non debueram. Sed gratias Domino, qui vult seruulos H suos castigare, ne perdat. Istud mihi commune est cum prophetis, & tibi erit commune cum sanctis. An ego Gratiani patrem non oculis meis præferam? Debent veniam sancta alia pignora. Dulce mihi nomen anteculi, quibus amorem communiter detuli. Amo, diligo, orationibus prosequor. Si credis, sequere. Si, inquam, credis, agnosce quod dico. Si non credis ignosce quod facio, in quo Deum præfero. Beatissimus & florentissimus cum sanctis pignoribus fruaris tranquillitate perpetua Imperator Auguste.

***

Marginal references: Ezec. 3. — 2.Re. 12. — Psal. 94 — 2.Re. 12. — 2.Re. 24 — Ibidem — Ibidem — Iob. 31. — 1.Re. 19 — Ibidem — 2.Re. 3. — 1.Cor. 4 — Mat. 28 — Eccl. 3. — Psa. 118 — Ps. 68. — 1.Re. 15. — Osee 6. — Mat. 9. — Pro. 18.

S. AMBROSII EPISTOLARVM LIBRI SEPTIMI FINIS.

A E

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS EPISTOLARVM

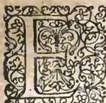
LIBER OCTAVVS.

In quo de causis & de negotijs domesticis & familiaribus agitur.

Felici Comensi episcopo scribit, se & lectione sermonis illius, & spe futuri aduentus refocillatum, simulque vt venire non negligat hortatur. Epistola.

B F

Ambrosius Felici Comensi Episcopo.

Epist. LX. T si habitu corporis minus vale-
bam, tñ vbi sermonem vnanimis
mihi pectoris tui legi, non medi-
ocrem sumpsi ad conualescendũ
gratiam, quasi quodã tui alloquij
pulegio refotus, simul quia cele-
brem vtriq; nostrum annuntiasti
diẽ adfore, quo suscepisti guber-
nacula summi sacerdotij, de quo ante momentum cũ fra-
tre nostro Bassiano loquebar. Ortus enim sermo de Basi-
licæ, quam condidit Apostolorum nomine, dedicatione,
dedit huic sermoni viam, siquidem significabat quod se-
dulo tuæ quæreret sanctitatis præsentiam. Tum ego no-
stris fabulis intexui diem natalis tui, qui foret in exordio
ipso Kalendarum Nouembrium, cumque (si non fallerer)
appropinquasse, & crastina celebrandum die; vnde post-
hac non excusaturum promisi. Ergo de te, quoniam & ti-
C bi id de me licet, promisi illi, exegi mihi. Præsumptum e-
nim habeo quod affuturus sis, quia debes adesse. Non er-
go te magis meum promissum tenebit, quam tuum insti-
tutum, qui id in animum induxeris, vt quod oportet faci-
as. Aduertis itaque quia non tam promissi audax, quã tui
conscius fratri spopondi. Veni igitur, ne duos sacerdotes
redarguas: te, qui non adfueris; & me, qui tam facile pro-
Exo. 26 miserim. Natalem autem tuum prosequemur nostris ora-
tionibus, & tu nostri in tuis votis non obliuiscaris. Te no-
Heb. 9. ster spiritus comitabitur, tu quoque cum ingredieris secũ
dum tabernaculum, quod dicitur sancta sanctorum, faci-
to nostro more, vt nos quoque tecum inducas cum spiri-
tu. Adolẽs aurum illud rhymiamaterion, nos ne intermi-
Ps. 140. seris. Ipsum est enim quod in secundo tabernaculo est, de
Heb. 6. quo plena sapientiæ oratio tua sicut incensum dirigitur ad
Nũ. 17. cælestia. Ibi arca testamenti vndique auro tecta, id est, do-
ctrina Christi, doctrina sapientiæ Dei. Ibi dolium aure-
um habens manna, receptaculum scilicet spiritalis alimo-
niæ, & diuinæ promptuarium cognitionis. Ibi virga Aa-
ron insigne sacerdotalis gratiæ, quæ aruerat ante, sed in
D Christo refloruit. Ibi Cherubim super tabulas testa-
menti, lectionis cognitio sacræ. Ibi propitiatorium, su-
pra quod in excelsis Deus verbum est, imago inuisibi-
Colos. 1. lis Dei, quod tibi dicit: *Loquar tecum desuper propitiato-*
Exo. 25 *rium in medio duorum Cherubim.* Sic enim loquitur no-
Psa. 77. biscum, vt nos eius sermonem intelligamus: vel quia
non mundana, sed intelligibilia loquitur, sicut ait: *A-*
Nũ. 16. *periam in parabolis os meum.* Vbi enim Christus, ibi om-
nia, ibi doctrina eius, ibi peccatorum remissio, ibi gratia,
ibi separatio mortuorum ac viuentium. Et Aaron quidem
semel stetit in medio eorum, obiiciens se, ne mors transi-
ret ad viuentium agmina à funerib. mortuorum. Hic au-
Ioan. 1. tem quasi verbum semper stat in singulis, quem nos non
videmus intra nos, separans rationabiles virtutes à cada-
ueribus passionum letalium, & pestilentium cogitationũ.
Hic stat quasi qui in hunc mundum venerit, vt aculeum
mortis hebetaret, deuoratorium eius obstrueret, viuen- Hebr. 2.
tibus æternitatem gratiæ daret, defunctis resurrectionẽ 1. Tim. 1
concederet. Huic tu miles militas bonam militiam, huius 2. Tim. 1.
depositum custodis, huius pecuniam fœneras, secudum Deu. 15
quod scriptum est: *Fænerabis gentibus.* Bonum fœnus spiri- Luc. 19.
talis gratiæ, quod veniens Dominus cum vsuris exiget, &
cum te bene dispensasse inuenerit, dabit tibi plura pro
paucioribus: eritque mihi fructus dulcissimus, quod me-
um in te iudicium comprobabitur. Ordinatio non repre- 2. Tim. 1
hendetur, quam accepisti per impositionem manuum
mearum, & benedictionem in nomine Domini Iesu. Fac
ergo bonum opus, vt in illo die mercedem inuenias, & e-
go in te, & tu in me requiescamus. *Multa messis Christi, sed*
pauci operarij, & difficile reperiuntur qui adiuuent. Verum Luca 10
hoc vetus: sed potens est Dominus qui mittat operarios Ibidem
in messem suam. Certe in illo ordine Comensium iam
plerique cœperũt credere magisterio tuo, & doctrina tua
verbum Dei receperunt: sed qui dedit credentes, & adiu- G
tores dabit, quo & tibi excusandi auferatur necessitas,
quod serius nos inuiseris: & mihi crebrior tuæ præsentiæ
refundatur gratia. Vale, & nos dilige, vt facis.

Faustinum, propter obitum germanæ acerbo dolore mœrentem consolatur. Epistola.

Ambrosius Faustino.

ACerbo te doliturum dolore obitum germanæ tuæ Epist.
non ignorabam, non tamen vt à nobis te ablegares; LXI.
sed vt nobis te redderes. Nam etsi minus iucunda solatia
mœrentibus, tamen nonnumquam necessaria sunt. Tu
autem abisti in secreta mõtium, & inter ferarum diuersa-
ris spelæa, omni humanæ conuersationis vsu abdicato, &
quod grauius est, iudicio tuo. Tantum ne de te comme-
ruit germana tua, vt propter quam excellere apud te de-
buit conditio humana, quæ tam egregiam feminam tu-
lit, propter eam apud te minoris prærogatiuæ sit? Illa cer-
te vita excedens hoc se mulcebat solatio, quod te sibi su- H
perstitem derelinqueret, parentem nepotibus, præsulem
paruulis, auxiliatorem destitutis. Tu ita te & nepotib. &
nobis abnegas, vt consolationis illius fructum non sentia
mus. Illa te cara pignora vocant non ad dolendum, sed ad
consolandum, vt cum te vident matrem sibi non cre-
dant obisse. In te eam recognoscant, in te eius præsentiam
teneant, in te vitam eius sibi manere arbitrent. Sed doles
quod dudum florentissima repẽte occiderit. Verum hoc
nobis commune non solum cum hominibus, sed etiam
cum ciuitatibus, terrisque ipsis est. Nempe de Bononien-
si veniens vrbe à tergo Claternam, ipsam Bononiam, Mu-
tinam, Rhegium derelinquebas, in dextera erat Brixil-
lum, à fronte occurrebat Placentia, veterem nobilita-
tem ipso adhuc nomine sonans, ad læuam Appennini
inculta miseratus, & florentissimorum quondam po-

pulo-

A palorum castella considerabas, atque affectu relegebas dolenti. Tot igitur semirutarum vrbium cadauera, terrarumque sub eodem conspectu exposita funera non te admonent vnius, sanctæ licet & admirabilis fœminæ decessionem consolabiliorem habendam, præsertim cum illa in perpetuum prostrata ac diruta sint, hæc autem ad tempus quidem erepta nobis meliorem illic vitam exigat? Itaque non tam deplorandam quam prosequendam orationibus reor: nec mœstificandam lacrymis tuis, sed magis oblationibus animam eius Domino commendandam arbitror. Verum forte asseras securu te de meritis eius ac fide, nequire tamen ferre desiderium, quod eam iam non videas secundum carnem, idque tibi summo dolori sit. 2. Cor. 5. Nec illud te mouet Apostolicum, quod ait: *Quia neminem nouimus ex hoc secundum carnem: & si cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus.* Caro enim nostra perpetua esse & diuturna non potest, necesse est occidat vt surgat, necesse est resoluatur vt requiescat, vt fiat quidam finis peccati. Ibidem. Et ideo multos cognouimus secundum carnem, sed nunc iam non nouimus. B Ibidem. Gal. 2. Ipsum Dominum Iesum cognouimus (inquit Apostolus) secundum carnem, sed nunc iam non nouimus. Iam enim carnis deposuerat exuuias, iam specie hominis non videbatur, iam pro omnibus mortuus erat, & omnes in illo mortui; vt per ipsum renouati, & viuificati spiritu, iam non sibi, sed Christo viuant. Vnde & alibi ait idem Apostolus: *Viuo autem iam non ego, viuit autem in me Christus.* Act. 9. Meritoq; qui ante cognouerat secundum carnem Christum, iam operationes eius inuisibiliter agnoscens, iam non carnem eius, sed potentiam scrutans, qui ante persecutor discipulos hominis, & pedissequos carnis infestis odiis vrgebat, postea doctor gentium factus veneratores maiestatis eius ad prædicationem Euangelii instruere atque informare 2. Cor. 5. cœperat. Et ideo addidit: Si quis in Christo noua creatura: id est, qui perfectus in Christo, noua creatura est, quoniam qui caro est, imperfectus est. Denique i-Gen. 7. pse Dominus ait: *Non permanebit spiritus meus in istis hominibus, quoniam carnes sunt.* 2. Cor. 5. Ibid. Carnalis itaque non est Christo, sed si quis in Christo est, noua creatura est: non natiuę no-Mat. 13. C nitate formatus, sed gratiæ. Vetera itaque quæ secundum carnem erant, transierunt, facta sunt noua omnia. Quæ illa nisi quæ scriba doctus in regno cælorum nouit, similis illius patris familias qui profert de thesauro suo noua & Cant. 7. vetera? neque vetera sine nouis, neque noua sine veteribus. Ideo & Ecclesia dicit: *Quia noua & vetera seruaui tibi.* Sed transierunt vetera, id est, legis mysteria abscondita in Gal. 5. Christo facta sunt omnia noua. Hæc est noua creatura, de qua Apostolus ad Galatas ait: *in Christo enim Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium*: sed noua creatura, per quam iam renouata caro floret, & fructum inuenit gratię, quæ ante inueterati flagitii spinas habebat. Quid ergo est Psa. 102. quod mœreamus, si iam ad animam dicitur: *Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua?* Quid est quod ingemiscamus pro 2. Cor. 5. mortuis, cum iam reconciliatio mundi apud Deum patrem facta sit per Dominum Iesum? Quoniam ergo Christi beneficia tenemus, cum apud omnes, tum apud te pro Christo legatione fungimur, vt noueris irreuocabilia eius Ibid. esse dona, vt credas quod semper credidisti, nec nimio Ioan. 1. mœrore tuam in dubium adducas sententiam, quia *ideo* 2. Cor. 5. D *peccatum factus est Dominus Iesus, vt tolleret peccatum mundi. & essemus in illo omnes iustitia Dei,* iam non culpæ obnoxii, sed iustitiæ remuneratione securi. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Eusebio Bononiensi episcopo significat, apparitori præfecturæ offensam quam contraxerat, remissam esse, Faustinumque paruulum tussi laborantem ad sororem venisse. Epistola.

Ambrosius Eusebio Episcopo.

Epist. LXII. APparitor præfecturæ, qui propter operas portuenses offensam contraxerat, iam in portu nauigat, opportune autem aduenit. Nam simul vt accepi litteras, tuas, vidi Præfectum, rogaui pro eo, ignouit illico, iussit retrahi epistolam quam de facultatibus eius publicandis E dictauerat. Quod si tardius venisset, nemo magis probasset inexplicabile illud opus esse portus reformandi: quam iste qui illic naufragium fecerat, nisi te habuisset gubernatorem, vt aliter non posset inde nisi nudus exire. Faustinus paruulus tussi laborat, ad sanctam sororem curatum venit, & venit sponte: Expertus enim est melius sibi ventrem curari. Denique & me medicum putat, expectat prandium. Itaque hic bis ad diem curatur, & cœperat pulchre valere; sed dum eum nimio amore abstinere gestiunt, tussire de ventre plus cœpit: & laborabit adhuc, nisi ad medicamen sua reuertatur. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Rogat Sabinum, vt libellos quos illi mittit, discutiat, & quæ corrigenda decreuerit, arbitrij sui iudicio corrigat. Epistola.

Ambrosius Sabino.

F Epist. LXIII. REmisisti mihi libellos, quos tuo iudicio probatiores habeo. Ideo misi alios non iudicii fauore delectatus, sed promissa à te, & petita à me veritate illectus. Malo enim tuo corrigatur iudicio si quid monet, quam vsquam foras prodeat, vnde iam reuocandi nulla facultas sit, quam laudari à te quod ab aliis reprehendatur. Itaque arbitrium à te eorum quæ postulas rogaui. Neque enim legi Cice. l. 3. Epist. IX. ante mea quæ nonnunquam tribuo in vulgus, sed in tuæ calculum venire sententię desideraui. Non erit longi subsellii ista iudicatio & mora, vt dictum est antiquitus. Facile est tibi de nostris iudicare. Ego certe hunc inuitatu tuo prodeundum putaui; tuum est à liquido decernere, & fermanter discutere quæ corrigas, ne tibi vitio vertant ea quæ nobis potuerunt obrepere. Nescio quo enim modo præter imprudentiæ caliginem quæ me circumfundit, vnumquemque fallunt sua scripta, & aurem prætereunt, atque vt filii etiam deformes delectant, sic etiam scriptorem in decores sermones sui palpant. Incautius plerumque aliquid promittitur, aliquid accipitur maleuolentius, aliquid exit ambiguum: unde quia alieno examinanda iudicio, non pro nostra debemus magis quam pro aliena opinione æstimare, & discutere omnes scrupulos maleuolentię. G Assume igitur beneuolo animo aurem veritatis, & pertracta omnia, sermones vellica, si in iis non forenses blanditiæ & suasoria verba, sed fidei sinceritas est, & confessionis sobrietas. 1. Cor. 2. Pro. 16. Notam appone ad verbum dubii ponderis, & fallacis stateræ, ne quid pro se aduersarius interpretetur. Esto vt reuincatur si congredi cœperit. Male se habet liber qui sine assertore non defenditur. Ipse igitur pro se loquatur, qui procedit sine interprete. Noster hic tamen non egredietur à nobis, nisi à te acceperit auctoritatem. 1. Cor. 4. Itaque cum eum fide tua prodire iusseris, committetur sibi. Tamen quoniam non in sermone est regnum Dei, sed in virtute: verbum si offenderit, virtutem professionis interrogabo. Professio autem fidei sententia est, quam aduersum Sabellianos & Arianos ita à maioribus traditam tenemus, vt patrem Deum, & filium eius vnigenitum, & Spiritum sanctum veneremur, hanc Trinitatem vnius esse substantiæ, maiestatis, diuinitatis, in hoc nomine patris & filii & spiritus sancti baptizare nos, quemadmodum scriptum est: H Mat. 28. Filium itaque coæternum patri suscepisse carnem, natum de Spiritu sancto & virgine Maria, æqualem patri secundum diuinitatem in Dei forma, id est, in omni plenitudine diuinitatis, Colos. Phil. 2. quæ in illo habitat, vt dixit Apostolus, corporaliter: qui in persona hominis *formam serui accepit, & se humiliauit vsque ad mortem.* Ergo & aduersus Photinum hæc nobis sententia est: aduersus Apollinarem autem legitima circumspectio, vt confiteamur sicut in Dei forma nihil ei defuit diuinæ naturæ & plenitudinis, sic in illa forma hominis nihil ei defuisse quo imperfectus homo iudicaretur, Ioan. 7. qui ideo venit, *vt totum hominem saluum faceret.* Neque enim decebat vt qui perfectum opus in aliis consummauerat, hoc imperfectum in se esse pateretur. Si enim aliquid ei defuit, non totum redemit. Si non totum redemit, fefellit igitur, qui dixit ideo se venisse, *vt to-*

A Ibidem Hebr. 6

tum hominem saluum faceret. Sed quia impossibile est mentiri Deum, non fefellit ergo: quia ita venit, *vt totum redimeret, & saluum faceret*, totum vtique suscepit quod erat humanæ perfectionis. Nostra sententia huiusmodi est, vt meministi. Si verba alicubi mouent, non præiudicant fidei. Etenim sermonem dubium mens non dubia obumbrat, & defendit à lapsu. Hæc tecum prælusimus quæ in libros nostrarum epistolarum referam si placet, atque in numerum reponam, vt tuo commendentur nomine, & tuis ad nos, & nostris ad te litteris augeatur mutuus amor per Dominum, vt ita legas quo iudices, & quod mouerit, scribas ad me. Amor enim verus constantia probatur. Placet iam quod senibus vsu facilius est, quotidiano & familiari sermone epistolas texere, & si quid de scripturis diuinis obuium inciderit, attexere. Vale frater, & dilige amantem tui quia plurimum te diligo.

B

Pietatem Sisinny commendat, quod filio ignouerit qui eo inconsulto vxorem acceperat.
Epistola.

Ambrosius Sisinnio.

Epist. LXIV.

QVod filio nostro remisisti meo rogatu, quia te inconsulto vxorem acceperat, pietati magis tribuo quam nostri amori. Plus est enim pietatem ipsam de te impetrasse, quam cuiusquam petitionem. Certe sacerdos tunc magis impetrat, cum virtus præualet. Sacerdotis enim petitio, doctrina pietatis est. Impetrauit igitur natura, impetrauit filius, eo plenius, quia postulari contemplatio temporalis solet esse, virtutis autem diuturnus habitus, & iugis animarum inductio. Pulchre itaque gestum, vt te patrem recognosceres: simul quia iusta indignatio fuit. Malo enim culpam fateri, vt plus laudetur paterna indulgentia, sed & ipsa paterna offensio fuit, quoniam venturam in locum filiæ tuæ debuisti eligere iudicio, cui fieres pater. Naq; aut natura filios suscipimus, aut

C

electione. In natura casus est, in electione iudicium: magisque in adoptatis offendimus, quam in genitalibus filiis: quia genitales filios esse degeneres, ad naturam refertur: adscitos vel adoptione vel copula dedecores esse, nostro errori adscribitur. Fuit ergo quod succenseres filio, sed fuit etiam quod remitteres, quia sibi vxorem elegit. Adquisisti filiam sine electionis periculo. Si bonam duxit, tibi acquisiuit gratiam: si errauit, accipiendo meliores facies, refutando deteriores. Maturiore quidem consilio puella filio à patre traditur, sed maiore obsequii proposito à filio ad patrem ducitur, & à viro lecta ingreditur soceri domum, dum metuit & filius displicere iudicium suum, & nurus ministerium. Illam paternæ electionis prærogatiua attollit atque erigit, istam offensionis humiliat metus, inclinat verecundia. Non habebit filius quod in vxorem referat quasi exors culpæ, si quid fortasse offensum sit, quod habet vsus: immo amplius elaborabit vt in vtroque suum possit probari, & in vxore iudicium, & in se obsequium. Fecisti igitur quod boni parentes, vt cito ignosceres, sed obsecratus. Nam antequam rogareris, non erat ignoscere,

Gen. 22 D

sed factum probare. Deinde diutius differre veniam, & tibi acerbum, & illis inutile. Neque enim paterna viscera diutius tolerare possent. Summæ deuotionis proposito Abraham filium suum secundum oraculum Dei offerebat in holocaustum, & quasi exors naturæ exerebat gladium, ne mora sacrificium decoloraret: tamen vbi abstinere à filio iussus est, gladium libenter recondit: & qui immolare vnigenitum fidei intentione properabat, maiore pietatis studio festinauit ouem subrogare sacrificio. Ioseph quoque vt fratrem iuniorem teneret, simulabat iracundiam fratribus, & composita à se furti fraude indignatus est: tamen cum aduolueretur ad genua eius vnus ex fratribus Iudas, flerent alii, fraterno victus & compassus affectu, diutius tenere non potuit simulationem seueritatis, remotisque arbitris aperuit fratribus quod germani sui essent, & ipse esset Ioseph quem

Gen. 44

Gen. 45

E

vendidissent: nec se memorem suæ esse iniuriæ, & fraternæ vēditionis acerbitatem fraterne excusare, atq; id quod posset arguere, ad altiores causas referre, eo quod ita oportuisset fieri procurante Deo, vt transiret in Ægyptum qui gentem suam frugis externæ egentem pasceret, vt sterilitatis tempore alendis patri & filiis subsidio fore. Quid autem de sancto Dauid loquar, qui degenerem filium, & fraterno oblitum sanguine, ad vnius mulieris petitionē paternis viscerib. mentem emollitus domo recepit? Ipse ille Euangelicus pater adolescentiorem filium qui prodegerat omnem substantiam à patre acceptam viuendo luxuriose, regredientem tamen vnius sermonis inflexus humilitate, quod in patrem peccasse se fatebatur, occursu pio fouit, supra collum eius cecidit, primam illi stolam, anulum & calceamenta deferri iussit, atque honoratum osculo, donatum munere, admirabili suscepit cōuiuio. Horum te imitatorem præbuisti pietate patria, qua proxime ad Deum accedimus: & ideo ego prompte filiam nostram adhortatus sum vt etiam hiemali tempore viæ laborem

2. Re. 14 Lucæ 15

F

exciperet, commodius liber natura nō solum in hospitio, sed etiam in affectu paterno, cum iam successerit indignationi gratia: quandoquidem vt plene te ad similitudinem atque imitationem sanctorum referres, eos accusauisti qui compositis mendaciis animum tuum aduersum filios excitandum arbitrati sunt. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Sabino causam reddit cur post scripturam prius directam codicem, apertius scriptum transmiserit, & ad epistolarum inde ludum eum inuitat, & vsum illius exponit,
Epistola.

Ambrosius Sabino.

Epist. LXV.

TRansmisi petitum codicem scriptum apertius atque enodatius quam ea scriptura est quam dudum direxi, vt legendi facilitate nullum iudicio tuo afferatur impedimentum. Nam exemplaris liber non ad speciem, sed ad necessitatem scriptus est. Non enim dictamus omnia, & maxime noctibus, quibus nolumus aliis graues esse ac molesti: tum quia ea quæ dictantur, impetu quodam proruunt, & profluo cursu feruntur. Nobis autem quibus cura est senilem sermonem familiari vsu ad vnguem distinguere, & lento quodam figere gradu, aptius videtur propriam manum nostro affigere stylo, vt non tam deflare aliquid videamur, quam abscondere: neque alterum scribentem erubescamus, sed ipsi nobis conscii sine vllo arbitro, non solum auribus, sed etiam oculis ea ponderemus quæ scribemus. Velocior est enim lingua quam manus, dicente scriptura: *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis*. Sed forte dicas, quia velocitatem ad scribentem retulit. Non te fallit tamen id significari, quod scribæ velociter scribentis celeritas sola possit linguæ propheticæ excipere sermones. Apostolus quoque Paulus sua scribebat manu, sicut ipse ait: *Mea manu scripsi vobis*, ille propter honorificentiam, nos propter verecundiam. Tamen dum adhuc habes de libris iudicium, interludamus epistolis: quarum eiusmodi vsus est, vt disiuncti locorum interuallis, affectu adhæreamus: in quibus inter absentes imago refulget præsentiæ, & collocutio scripta separatos copulat: in quibus etiam cum amico miscemus animum, & mentem ei nostram infundimus. Iam si, vt hortaris, aliquid & de veteribus scriptis redoleat in epistolis, non solum animi conglutinari videntur per verę doctrinę profectum, sed etiam plenioris colloquii species & forma exprimi, vt inter quærendi & respondendi mutuas vices assumpta concertatio in vnum conducere, & coram videatur amicos locare, qui tali se lacessunt & complectuntur munere. Quid autem maiorum nostrorum exempla proferam, qui epistolis suis fidem infuderunt populorum, atque ad integros & confertos scripserunt populos, & præsentes se esse cum absentes scriberent significarunt, dicente sancto Apostolo quia absens erat corpore, sed præsens spiritu, non solum cum scriberet, sed etiam cum iudicaret? Denique absens per epistolam condem-

G

Psal. 44

Coloss. 4

H

1. Cor. 5
2. Cor. 2

A nabat, & idem absoluebat per epistolam. Epistola enim Pauli quædam effigies erat eius præsentiæ, & forma operis. Non enim vt aliorum epistolæ graues, inquit, & fortes, præsentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis, talis & Apostoli: sed talis huius epistola, vt talis esset forma præcepti, qualis esset operationis substantia: quia *quales sumus*, inquit, *verbo per epistolas absentes, tales & præsentes sumus in opere*. Imaginem præsentiæ suæ in epistolis expressit, fructum testimonij in opere significauit. Vale, & nos dilige, vt facis.

Iucunditatem Eusebij in filiis, & filiorum benedictionem recenset. Epistola.

Ambrosius Eusebio.

Epist. LXVI. FAustinus vtetque tibi redditus est, nobis vtrumque Ambrosium pignus resedit. Ipse habes quod primū in patre, & quod iucundissimum est in filio minore, quia & virtutis apicem tenes, & humilitatis exhibes gratiam: B nos quod medium inter patrem & iuniorem filium. Tecum summa totius domus, & perpetuitati vocabuli ingis successio, apud nos parca mediocritas, quæ & de summo pendeat, & in posteriore subsistat. Tecum igitur requies vtriusque nostrum, quæ cum inuicem nobis refunditur, omnem animi abstergit solicitudinem. Tecum is qui & moribus & operibus suis & sobole tali inuenit gratiam apud Dominum nostrum. Tecum is qui inter mundi huius procellas spiritalem nutriuit columbam, quæ ei fructus afferat pacis, vncta oliua integritatis. Tecum is qui ædificauit aram Deo, quem benedixit Deus & filios eius, dicens: *Crescite, & multiplicamini*. Cum quo testamentum pacis statuit suæ, vt sit ei & filiis eius in progeniem æternam. Habes igitur hæredem diuinæ benedictionis, consortem gratiæ, principem iustitiæ. Sed vide quæso ne iste noster Noë agricola, bonus plantator feracis vineæ, cum fuerit amoris & gratiæ tuæ inebriatus poculo, tanquam crapulatus à vino, diutius quieti indulgeat: ac si forte indormierit, excitet eum Sem nostri desiderium. Est & ibi C Iaphet iunior ex fratribus, qui pietatis reuerentia patrem induat, quem pater & dormiens videat, nec vnquam de pectore dimittat suo, quin semper oculis & complexu teneat, atque euigilans intelligat quæ ei fecerit filius suus iunior, qui latitudo Latine dicitur, eo quod in labiis eius diffusa gratia sit, & in moribus: propter quod benedixit eum Dominus, quia ipse tanquam bonus nepa retrorsum rediens patrem texit pio charitatis velamine, & detulit pietati honorem, de quo & pater ait: *Lætificet Deus Iaphet in domibus Sem*. Vnde & in enumeratione generationum præfertur seniori fratri in benedictione substituitur. Præfertur propter honorem nominis, substituitur propter prærogatiuam senioris ætatis, & honorificentiam naturę debitam. Sem autem dicitur Latine nomen. Et bene hic noster Ambrosius bonum nomen, in cuius domibus dilatatur Iaphet, quia potius est nomen bonum super multas diuitiarum copias. Sit ergo & iste benedictus, & gratia eius super aurum & argentum, sit in portione eius semen Abrahæ, sit benedictus omnis in posteritate & omni familia iusti viri. Sed maledictus nemo, benedicti omnes. D Benedictus enim Saræ fructus. Salutant te Ambrosij, salutat Parthenius dulcissimus, salutat Valentinianus paratus ad humilitatem, quod Hebraice Chanaan dicitur, quasi puer fratris sui, cui & nomine suo cessit. Et ideo tanquam Nemroth gemini gigas nominis, venator egregius super terram, de quo dictum est: *Tanquam Nemroth gigas venator ante Dominum*. Namque ingenio substrictus, virib. validus quos ingenio æquare non potest, viribus superat, vt Comacinas rupes gestare secum, & faciem tanto proprio vultu videatur exprimere, posthabitum se indignatus, & paterno exutum vocabulo, metropolitanum virum Bononiensi subditum, quia infantiæ nescit blandicias, & de nutricis gremio se illæsus excussit.

Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

(Marg.: 1. Cor. 10. — Ibid. — Gen. 8. — Gen. 9. — Gen. 6. — Gen. 9. — Ps. 44. — Gen. 9. — Gen. 10. — Gen. 9. — Prou. 22. — Ibid. — Gen. 12. — Gen. 10.)

Narrat Siricium Prisco aduenienti litteras dedisse, & se eidem reuertenti alias reddidisse. Epistola.

Ambrosius Siricio.

E PRisco amico & æquæuo meo dedisti aduenienti litteras, ego quoque reuertenti reddidi, quas & pro officio, & amore debui. Vtrumque igitur nostrum suo officio remuneratus est, qui & mihi tuas, & meas tibi restituit. Ideo eius officij pretium incremento debet adipisci gratiæ. Vale, & nos frater dilige, quia nos te diligimus. Epist. LXVII.

Attico scribit, litteras suas Priscum sibi: & se illi alias reddidisse. Epistola.

Ambrosius Attico.

F PRisco meo dedisti litteras, Priscus meus mihi reddidit, & ego Prisco. Tu Priscum vt soles dilige, & plus etiam quam soles: quod eo suadeo, quia & ipse Priscum meum facio plurimi. Est enim erga eum priscus hic noster amor, qui à pueritia iam inde nobis cum ætate accreuit simul, sed eum multo post vidi tempore, vt vere mihi non solum nomine, sed etiam tanti interuallo temporis Priscus aduenerit. Vale, & amantes tui dilige, quia nos te diligimus. Epist. LXVIII.

Felici Comensi Episcopo significat tuberum sibi missorum partem amicis direxisse, & illum quod se tamdiu nequaquam reuiserit arguit. Epistola.

Ambrosius Felici.

MIsisti mihi tubera, & quidem miræ magnitudinis, vt stupori forent ea tam grandia. Nolui in sinu, vt aiunt, abscondere, sed aliis quoque demonstrare malui. Itaque partem direxi amicis, partem mihi reseruaui. Suaue munus, non tamen ita præpotens, vt comprimeret querelam meam inte excitatam, quod nos tamdiu amantes tui nequaquam reuisas. Et caue posthac ne maiora inuehas doloris tubera. Nam huius nominis diuersa ratio. Vt enim gratia in mente, ita in corpore atque in affectu molesta sunt. De te impetra quo minus te abesse doleam. Nam causa commotionis meæ, desiderium est tui. Effice si potes, vt minus gratus sis. Rem exposui, causam probaui. Intorquenda est amentata illa non manipularis sententia, metuisti certe: sed vide quam moueat, vt delectet iocari, postea tamen ne excusaueris. Etenim quamuis tua hæc vectigalis mihi sit excusatio, male tamen de te iudicat, nec de me melius, si aut tuam absentiam munerib. cōpensandam, aut me muneribus redimendum putes. Vale, & nos amantes tui dilige, quia nos te diligimus. Epist. LXIX. G

Fygadio & Delphino Episcopis insinuat, Polybium vt vtrique eorum scriberet poposcisse, ac post datam epistolam vtriusque nomine conscriptam, alteram exegisse, & ei se illam dedisse. Epistola. H

Ambrosius Fygadio & Delph. Episcopis.

POlybius filius noster cum de Africanis regressus partibus, in quibus proconsularem iurisdictionem egregie repræsentauit, aliquantulos nobiscum exegisset dies, summa gratia se meis visceribus infudit. Deinde cum abire hinc & demeare vellet, poposcit vt vtrique vestrum scriberem. Promisi futurum. Itaque dictaui epistolam, & vtriusque conscriptam nomine dedi. Postulauit alteram. Dixi ad vtrunque vestrum datam more vsuque nostro, eo quod sancta mens vestra non epistolarum numero, sed coniunctione nominum delectaretur: nec perpeti posset vt fieret vocabulorum separatio, quorum affectus conueniret. Ideoque præscriptum Epist. LXX.

A nostro muneri vt vteremur charitatis compendio. Quid plura? Exegit alteram, dedi: vt neque illi negarem quod posceret, nec mihi immutarem, quod in vsum venerat. Ita & ille habet quod vtrique reddat: quia id solum prætendit, ne cum alteri reddidisset, alteri vacuus foret. Et ego vobis indiuisæ gratiæ munus sine vllo dependam offensionis periculo, & diuisionis scrupulo: cum præsertim etiam hæc forma scriptionis Apostolicæ sit, vt & vnus ad plures, vt Paulus ad Galatas: & duo ad vnum possint scribere, sicut scriptum est: Paulus vinctus Iesu Christi, & Timotheus frater, Philemoni. Salutem vobis dico, diligite nos, & orate pro nobis, quia ego vos diligo. *Phile.*

Splendorem sermonis Candidiani, & fulgorem affectus eius commendat, illique benedictionem optat. Epistola.

Ambrosius Candidiano fratri.

B *Epist. LXXI.* SVmmus quidem splendor in sermone est tuo, sed magis in affectu elucet mihi. Nam in epistolis mentis tuæ aspicio fulgorem, dilectissime frater ac beatissime. Dominus te benedicat, & det tibi suam gratiam. Nam & ipse in epistolis tuis vota magis quam mea merita recognosco. Quæ enim merita mea tantis tuis æquentur sermonibus? Dilige nos frater, quia nos te diligimus.

Cynegium de consultatione sua commendat. Epistola.

Ambrosius Cynegio.

Epist. LXXII. QVam ingenuo te commendasti pudore, quia de eo consuleres quod non probares, sed morem gereres parenti, vt pietatem non læderes, securus quod non aliud à me posset referri, nisi quod sanctas deceret necessitudines. Ego vero libenter tua in me onera suscepi, & auo neptem, vt opinor, refudi. Quam nescio plane qua opinione nurum sibi fieri desiderabat, vt auum socero C mutaret. Plura non opus est, ne hoc quoque accedat ad D verecundiam. Vale fili, & nos dilige, quia nos quoque te diligimus.

Antonio amorem eius in se, & sui animum in illum commemorat. Epistola.

Ambrosius Antonio.

NVnquam es tacitus mihi, nec vnquam tuo me trãsmissum silentio querar, qui sciam quod tuo non desim pectori. Nam cum id pendas quod pluris est, qui potes id negare quod sæpe etiam in multos defluit, non tam amoris vsu, quam officij vicissitudine? Ego vero etiam ex meo animo tuam vicem æstimo, vt nũquam me tibi, & te mihi absentem putem, quoniam semper animis hæremus. Nũquam tuas litteras mihi deesse opinor, aut meas tibi, cum te quotidie coram alloquar, in te oculos, studia, atque omnia officia mea dirigam. His tecum delectat congredi. Nam litteræ tuæ (vt aperte cum indiuiduo pectoris mei loquar) verecundari me faciunt. Vnde peto vt supersedeas gratiarum relatu. Mihi enim mei in vos officij summa merces est, si me debito erga vos muneri non defuisse arbitrarer. Vale, & nos dilige, quia ego quoque te diligo. *Epist. LXXIII.* E

Alypio, litteras illius sibi esse redditas, & se suis respondisse significat. Epistola.

Ambrosius Alypio.

ANtiochus vir clarissimus reddidit mihi eximietatis tuæ litteras, nec supersedi respondendi munere. Nam per meos homines dedi litteras, & ni fallor, alia oborta copia geminaui epistolam. Sed quia non tam remetienda amicitiæ muna, quam cumulanda arbitror, oportuit ipso præsertim regrediente qui me tanto litterarum munium affecit munere, referri aliquod officium sermonis mei, vt ego vtrique vestrum & ille tibi absolueretur, qui debebat referre quod acceperat. *Epist. LXXIV.*

Vale, & diligentes te dilige. F

S. AMBROSII EPISTOLARVM LIBRI OCTAVI ET VLTIMI FINIS.

A E

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS PRECATIONES DVÆ.

Precatio prima præparans ad Missam.

Heb. 9. Isaia 6. B 1. Cor. 11. SVMME Sacerdos & vere Pontifex IESV CHRISTE, qui te obtulisti Deo patri in ara crucis hostiam puram & immaculatam pro nobis miseris peccatoribus, & qui dedisti nobis carnem tuã ad manducandum, & sanguinem tuum bibendum, & posuisti mysterium in virtute Spiritus sancti, dicens: *Hæc quotiescumq; feceritis, in mei memoriam facietis*: Rogo per tuum sanguinem pretiosum, magnum salutis nostræ pretium: rogo per hanc miram & ineffabilem charitatem, qua nos miseros & indignos sic amare dignatus es, vt lauares nos à peccatis nostris in sanguine tuo: doce me seruum tuum indignum, quem inter cetera dona tua ad officium sacerdotale vocare dignatus es, nullis meis meritis, sed sola dignatione misericordiæ tuæ, doce me quæso per spiritum tuum tantum mysterium tractare ea reuerentia & honore, eaque deuotione & timore, quibus oportet & decet. Fac me Domine Iesu Christe per gratiam tuam semper C. illud de tanto mysterio credere & intelligere, sentire & firmiter retinere, dicere & cogitare, quod tibi placet, & expedit animæ meæ. Intret spiritus tuus bonus in cor meum, qui sonet ibi sine sono, & sine strepitu verborum, loquatur omnem veritatem tãtorum mysteriorum. Profunda sunt nimis, & sacro tecta velamine. Propter Magnam clementiam tuam, concede mihi hodie & semper Missarum solemnia puro corde & pura mente celebrare. Libera cor meum ab immundis & nefandis, vanis & obnoxiis cogitationibus. Muni beatorum Angelorum pia & fida tutela, atque fortissima custodia, vt hostes omniũ bonorum confusi discedant per virtutem tanti mysterij, & per manum sancti Angeli tui. Repelle à me Domine Iesu Christe & à cunctis seruis tuis durissimum spiritum superbiæ, cenodoxiæ, inuidiæ, iracundiæ, fornicationis & immunditiæ, dubietatis & blasphemiæ. Confundantur qui nos persequuntur, pereant illi qui cuncta perdere festinant. Esa 41. Rex virtutum, castitatis & integritatis amator Deus, cœlesti rore benedictionis tuæ extingue in corpore meo totum fomitem ardentem libidinis, vt maneat in D me tenor totius castitatis animæ & corporis. Mortifica in me carnis stimulos, & omnes libidinis commotiones, & da mihi veram & perpetuam castitatem cum ceteris donis tuis, quæ tibi placent in veritate, vt sacrificium laudis casto corpore & mundo corde valeam tibi offerre. Quanta enim Domine Iesu Christe cordis contritione, & lacrymarum fonte, quanta reuerentia & tremore, quanta corporis castitate, & animi puritate istud diuinũ Ioan. 6. & cœleste sacrificium est celebrandum, vbi caro tua in veritate sumitur, vbi sanguis tuus in veritate bibitur, vbi summa imis iunguntur, vbi adest præsentia sanctorum Angelorum, vbi tu es sacerdos & sacrificium mirabiliter & ineffabiliter constitutus. Quis digne hoc celebrare poterit, nisi tu Deus omnipotens offerentem feceris dignum? Scio, & vere scio, & ipsum pietati tuæ confiteor, quia non sum dignus accedere ad mysterium tantũ propter nimia peccata mea, & infinitas negligentias meas. Sed scio veraciter, & credo ex toto corde, & ore cõfiteor, Iob 14. F *quia potes me facere dignum, qui solus potes mundum facere de immundo conceptum semine*, de peccatoribus facere iustos & sanctos. Per hanc omnipotentiam tuam te rogo, vt concedas mihi peccatori hoc cæleste sacrificium celebrare cum timore & tremore, cum cordis puritate, & lacrymarum fonte, cum lætitia spiritali, & cælesti gaudio. Sentiat mens mea dulcedinem beatissimæ præsentiæ tuæ, & excubias sanctorum Angelorum tuorum in circuitu meo. Ego enim Domine memor venerandæ passionis tuæ accedo ad altare tuum, licet peccator, vt offeram tibi sacrificium quod tu instituisti, & offerri præcepisti in commemorationem tui pro salute nostra. Suscipe ergo istud 1. Cor. 11. quæso summe Deus, dulcissime Iesu Christe, pro Ecclesia tua sancta, & pro cuncto populo tuo quem acquisisti sanguine tuo pretioso. Et quoniam me peccatorem inter te & eundem populum medium esse voluisti, licet in me boni operis testimonium non agnoscas, officium dispensationis creditæ non recuses, nec per me indignũ famulum tuum eorum salutis pereat pretium, pro quib. G victima factus salutaris dignatus es esse redemptio. Profero ergo Domine (si dignaris propitius intueri) tribulationes plebium, pericula populorum, captiuorum gemitum, miseriam orphanorum, necessitates peregrinorum, inopiam debilium, desperationes languentium, defectus senum, suspiria iuuenum, vota virginum, lamenta viduarum. Tu enim *misereris omnium* Domine, *& nihil odisti omnium quæ fecisti*. Sap. 11. Esa. 63. Dan. 9. Memorare quæ sit nostra substantia, quia tu pater noster es, ne irascaris satis, neque multitudinem viscerum tuorum super nos contineas. Non enim in iustificationibus nostris prosternimus preces nostras ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Aufer à nobis Domine iniquitates nostras, & ignem sancti Spiritus in nobis clementer accende. Aufer cor lapideum Ezec. 36. de carne nostra, & da nobis cor carneum quod te timeat, diligat & honorificet, te delectetur, te sequatur, & te perfruatur. Oramus Domine clementiam tuam, vt sereno 3. Reg. 2. vultu familiam tuam sacri tui nominis officia præstolantem aspicere digneris. Et vt nullius sit irritum votum, H nullius vacua postulatio, tu nobis preces suggere, quas ipse audire propitius & exaudire delecteris. Rogamus etiam te sancte pater pro spiritibus fidelium defunctorũ, vt sit illis salus æterna, ac perpetua sanitas, gaudium & refrigerium sempiternum, hoc magnum pietatis Sacramentum. Domine Deus meus sit illis hodie magnum & 1. Tim. 3. plenum gaudium de te pane viuo & vero, qui de cœlo de- Ioan. 6. scendisti, & das vitam mundo, de carne sancta & benedi- Ioan. 6. cta, agni videlicet immaculati, qui tollis peccatum mun- Ioã. 19. di: & potari de fonte pietatis tuæ, qui per lanceam militis de latere emanauit crucifixi Domini nostri, vt consolati exultent in laude & gloria tua sancta. Peto Domine cle- 3. Reg. 18. mentiam tuam, vt descendat super hunc panem & calicẽ istum plenitudo diuinitatis tuæ. Descendat etiam Domine illa sancti Spiritus tui inuisibilis forma, & incomprehensibilis maiestas, sicut quondam in patrum hostias de-

scen-

A scendebar, qui & oblationes nostras corpus & sanguinẽ tuum efficiat, & me indignum sacerdotem tuum doceat tantum tractare mysterium, ita vt placide ac benigne sacrificium suscipias de manibus meis ad salutem omnium tam viuorum quam defunctorum. Rogo te Domine per ipsum sacrosanctum mysterium corporis & sanguinis tui quo quotidie in Ecclesia tua pascimur & potamur, abluimur & sanctificamur, atque vnius tuæ summæque diuinitatis participes efficimur, quatenus des mihi virtutes tuas sanctas, quibus repletus bona conscientia ad altare tuum accedam, ita vt hæc cœlestia Sacramenta efficiantur mihi salus & vita. Tu enim dixisti ore tuo sancto & benedicto: *Panis quem ego dedero, caro mea est pro mundi vita. Et qui manducat me, vita viuet propter me, ipse manet in me, & ego in eo. Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.* (Ioan. 6. Ibid.) Panis dulcissime sana palatum cordis mei, vt sentiam suauitatem amoris tui. Sana ab omni languore, vt nullam præter te amem pulchritudinem. Panis candidissime habens in te omne delectamentum, & omnis saporis suauitatem, qui nos semper reficis, comedat te cor meum, & dulcedine saporis tui repleantur viscera animæ meæ.

B Manducat te Angelus pleno ore, manducet te peregrinus homo pro modulo suo, ne deficere possit in via, tali recreatus viatico. (3 Reg. 19. 2. Cor. 7.) Panis sancte, panis viue, panis pulcher, panis munde, qui descendisti de cœlo, & das vitam mundo, veni in cor meum, & munda me ab omni inquinamento carnis & spiritus. Intra in animam meam, sana & sanctifica me intus & exterius. Esto tutamen & perpetua salus corporis & animæ meæ. Repelle à me insidiátes mihi. Hostes recedant procul à præsentia tua, vt foris & intus per te munitus recto tramite perueniam ad tuum regnum, vbi non mysteriis, sicut in hoc tempore agitur, sed facie ad faciem te videbimus, cũ tradideris regnum Deo patri, & erit Deus omnia in omnibus. (1 Cor. 13. 1. Cor. 15. Ioan. 7.) Tunc me de te satiabis satietate perpetua, vt nec esuriam nec sitiam in æternum. Qui cum eodem Deo patre & Spiritu sancto viuis & regnas per omnia sæcula sæculorum, Amen.

C

Precatio secunda præparans ad Missam.

SVmma & incomprehensibilis natura, virtus vitaque beata, lux inaccessibilis, vera, singularis, & vna sapientia, veritas incommutabilis, sancta, incomparabilis, & æterna dilectio, temporalium rerum sine tempore conditor, visibilium & inuisibilium inuisibilis æternusque patrator, pater & filius & spiritus sanctus, vnus & verus in trinitate Deus. Pater non habens à quo sis, habens tamen sapientiam, id est filium, cui maior vel anterior non sis. Filius habens patrem à quo sis, non tamen habens cui minor vel posterior sis. Spiritus sanctus habens patrem & filium, à quibus sis, non tamen habens quibus vel inæqualis vel impar sis: quia totum in hac tua diuinitate, cui tempus nunquam accidit, æternum ac coæternum, æquale ac coæquale est, in qua alius pater, alius filius, alius spiritus sanctus, sed pater in filio & spiritu sancto, filius in patre & spiritu sancto, spiritus sanctus in patre & filio: quia sicut tua Deus noster natura personas recipit,

D sic partes nequaquam admittit, cui nec supra nec subtus, ante vel retro conuenit, quia corporum lineamenta non recipit. Vnde & tota in locis sine loco habetur, nec tamen tota comprehenditur. Tota namque vbi habetur quia perfectior pars in ea nulla reperitur. Tota autem non comprehenditur, quia videlicet cum in creaturis vnicuique præsens efficitur, etiam vltra creaturas totus inuenitur. (Hier. 23.) Quamobrem cum cœlum & terram implet, totus est: cum hominem vnum implet, totus est, nec variatur per singula quæ in singulis tota est: nec de loco ad locum transit cum vnum deserens, alterum petit, quæ semetipsam sine loco & tempore mouet. (1. Tim. 2.) Hinc merito colendus, hinc adorandus es, hinc incommutabilis, hinc incircumscriptus agnosceris, hinc mediator Dei & hominum homo Christus Iesus secundum diuinitatis essentiam, totus cum hominibus in terris, totus erat cum patre in cœlis, cum diceret: (Ioan. 3.) *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui*

E *de cœlo descendit filius hominis, qui in cœlo est.* Qui videlicet *cum forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens in similitudinem hominum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.* (Phil. 2.) Per hunc te beata Trinitas humanitatis habitum, per huius susceptionis humilitatem deprecor, per huius sacratissimam obedientiam, per huius beatissimam mortem exoro in primis, vt te Deum meum diligam, te sitiã, te toto corde perquiram: deinde vt proximum iuxta vires atque mensuram in hac ipsa tua dilectione charum semper atque dilectum attendam. Sed hanc dilectionem nulli Domine præstabis, nisi cui vitia prius odisse donaueris. Obsecro ergo pia & vera misericordia, solida atque vnica spes mea, vt superbiæ regnum auferas ab anima mea. (Apoc. 12. Gen. 3.) Horrendum Domine pauendumque tam maximum malum, quod Angelos de cœlo proiecit, quod homines de paradiso minauit, quodque initium omnis peccati est, & ad ipsum pertinet quidquid vitij & iniquitatis est, cuius prima soboles, septem nimirum principalia vitia, ex hac virulenta radice proferuntur, scilicet inanis gloria, inuidia, ira, tristitia, auaritia, ventris ingluuies, atque luxuria: sed & numerosa propaginis turba ex singulis generatur.

F Inanis ergo gloria cum plene mentem cœperit, mox septiformem in illa nequitiam gignit, inobedientiam, iactantiam, hypocrisim, contentionem, pertinaciam, discordiam, ac nouitatis præsumptionem. Sed si huic vera humilitas opponatur, omnis eius nequitia vacuatur. Te ergo deprecor humilitatis magister, vt hanc cordi meo inseras, insertamque custodias, quæ dum cũctis inferiorem se attendit, subiectionem protinus gignit iactantiam extinguit, hypocrisim excludit, contentionem refugit, pertinaciam emollit, discordiam præcauet, nouitatum præsumptionem abhorret. Hoc beatæ humilitatis medicamine morbum elationis sanandum prævideras, cum per hominem assumptum auctor nostræ salutis, tuis ad te venientibus diceres: *Discite à me quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris.* (Mat. 11.) Et rursum: *Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum.* (Mat. 18.)

G De inuidia quoque odium, susurratio, detractio, exultatio in aduersis proximi, afflictio autem in prosperis eius propagatur. O mala progenies, quæ si animo intromissa dominari cœperit, omnem sanctitatis sobolem extinguit. Qui itaque inuidet vel odit, non alium prius quam seipsum occidit. Qui susurrat & detrahit, prius suas quam aliorum radices euellit. Qui exultat in aduersis proximi, & affligitur in prosperis eius, alieno proximum se petit gladio. Hoc secundum superbiæ virgultum tunc primo fuit exortum, cum ille de quo scriptum est: *Inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum.* (Sap. 2.) Cain persuasit vt liuoris odio fraternum funderet sanguinem. (Gen. 4.) Sed nimirum idem Cain inuidus prius suam animam quam alterius carnem peremit. Scriptum quippe est: *Qui odit fratrem suum, homicida est.* (1. Ioan. 3.) Et scitis quia omnis homicida non habet vitam ęternam in se manentem. Hinc Domine appatet cuius primum homicida est qui alterum odit, in quo vita non est. Quod contra Moyses omnium mitissimus admonet, dicens: *Ne oderis proximum tuum in corde tuo.* (Leu. 19.) Et quia ille qui inuidet & odit, consequenter susurrat & detrahit, hoc malum scriptura sancta præcauendum denuntiat.

H *Non eris, inquit, susurro in populis: & Nolite detrahere alterutrum fratres. Qui enim detrahit fratri, detrahit legi.* (Ibid. Iaco. 4.) Qui enim susurrat & detrahit, consequens est vt in aduersis proximi exultet, in prosperis autem animi tristitiam contrahat. Sed occurrit B. Apostolus, & dicit: *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus.* (Rom. 12.) Et ecce alius pro terrenis rebus, terrenisque honoribus, alius pro virtutum successibus cuilibet inuidet, quemlibet odit, contra quemlibet susurrat, de quolibet detrahit, de cuiuslibet aduersis exultat, de prosperis animum mœstificat. Sed vt in cunctis hoc multiplex malum superetur, occurrat Domine quæso illud multiforme bonum, quod potenti virtute resistens non det inuidiæ locum, charitas scilicet, quæ fundamentum est omnium virtutum & bonorum: quæ non inuidet, sed congaudet: non odit, sed diligit: non susurrat, sed obiurgat: non detrahit, (1. Cor. 13.)

[A] sed arguit: non de aduersis proximi gaudet, sed mœret: non de prosperis afflictionem, sed consolationem recipit. Merito autem tale nomen accepit, quod illa carius [Ioan. 4.] inueniri non potest: quam qui habet, te vtiq; habet. *Deus* inquit, *charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Cui vt præfatum inuidiæ superest malum, cordis simul & oris iniungenda custodia est: cordis scilicet, ne inuideat, ne in aduersis proximi exultet, ne in prosperis mœstitiam contrahat. Oris vero, ne susurret, ne detrahat. [Prou. 4. Prou. 18.] Scriptum quippe est: *Omni custodia serua os tuū. Cor,* quia ex *ipso vita procedit.* Et rursum scriptum est: *Mors, & vita in manibus linguæ.* Citius malum quod intus latet, extinguitur, si [Ps. 140.] à prauo eloquio foris lingua frænetur. *Pone Domine custodiā ori meo & ostium circumstantiæ labiis meis, vt non declines cor meū* [Ps. 119.] *in verba malitiæ. Libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa.* Ira autem inuidiam sequitur, qua inter cætera vitia nihil asperius, nihil inuenitur amarius: quæ dum vltra modum efferbuerit, atrociter mentem exulcerat, sensum hebetat, linguam immutat, oculos obumbrat, totumque corpus perturbat. Hinc protinus rixæ, contumeliæ, cla- [B] mor, indignatio, tumor mentis, & blasphemiæ suscitantur. De qua nimirum scriptura sancta testatur, dicens: [Eccl. 7. Iacob 1.] *Ira in sinu stulti requiescit,* &: *Ira viri iustitiam Dei non operatur.* Sed obiice Domine contra tam amarissimum iracundiæ malum suauissimum patientiæ bonum, in quo specialiter animarum nostrarum salus collocatur, cum nobis per Eu- [Luc. 21.] angelium dicitur: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Quæ nimirum dum arcem & principatum in mente susceperit, omnes mox perturbationes compescit. Rixas & contumelias in exhortationem conuertit, confusum clamorem subordinato silentio premit, indignationem tumoremque mentis mansuetudine vincit, blasphemias gratiarum actione repellit. Quod si forte in immensum ita succensa ad horam patientia succubuerit, nullumne Domine remedium erit? Erit certe. Nam cum huius mali [Matt. 5.] damnationem denuntiat, dicens: *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo, Racha, reus erit* [Ibid.] *concilio: qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis:* protinus recuperationem subiungit, cum dicit: *Si offers* [C] *munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare,* [Marc. 11.] *& vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offerre munus tuum.* Et illud: *Cum statis ad orandum, remittite si quid habetis aduersus alterum in cordibus vestris.* Hanc mihi Domine Deus secundam tribue victoriam, si furore cœcatus amisero primam, cum non tuo zelo, sed meo vitio cuiuslibet animum offendo. Tristitia quoque iram persequitur: quæ dum cordis arcana penetret, protinus in eius cubiculo malitiam, rancorem, pusillanimitatem, desperationem, torporem circa præcepta, vagationem mentis erga illicita generat. Quæ inter cætera vitia quam sit detestanda, [2. Cor. 7.] B. Paulus indicat: *Seculi,* inquiens, *tristitia mortem operatur.* Sed Domine Deus meus oppone contra sæculi tristitiā futuræ beatitudinis lætitiam, quæ ex mœrore contractam malitiam vincat beneuolentia, tædio procuratum rancorem pellat sinceritate, pusillanimitatem fortitudine roboret, desperationem spei fiducia erigat, torporem circa præcepta exercitio spiritali repellat, vagationem mentis erga illicita, inconcussa stabilitate refrenet. Quod si ad [D] momentum substracta lætitia, spiritali malum tristitiæ [Iaco. 5.] præualuerit, agam quæso quod monet B. Iacobus: Tristatur quis in vobis? oret æquo animo, & psallat. Auaritia sequitur tristitiam, quæ in vtroque testamento pari notatur [Eccli. 10. Ephe. 5.] execratione. In veteri namq; dicitur: Auaro nihil est scelestius. In nouo autem: & auaritia, *quæ est idolorum seruitus.* Ex qua profecto septem nequitiæ procreantur; scilicet proditio, fraus, fallacia, periurium, inquietudo, violentia, & contra misericordiā obduratio. Et ecce Domine Deus quilibet amator mundi, & non tui, propter metalla pretiosa, ardentes fulgentesque lapides, seruos & seruas, prædia & fundos ad mortem proximum tradit, fraudem incurrit, fallaciam obducit, periurium committit: & alius inquietus & violentus est propter villam; alius propter gallinam: alius obduratur contra misericordiam, ne tribuat aurum; alius ne porrigat potum. Sed peto mihi

Deus amator castus & verus, vt cui præter te nulla possessio debetur in terra, nihil quod tu non es, concupiscam [E] in terra, semper illius sententiæ meminerim, qua dicitur: [Iob 1. 1. Tim. 6.] *Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc:* Atq; illius: *Nihil intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quid possumus.* Quæ nimirum dum pie consideratur, mundi contemptum afferre videtur, qui auaritiæ contrarius est. Post hæc restat ventris ingluuies, quæ à necessitate quidem incipit, sed modum necessitatis excedens, ad voluptatem pertransit, dumque à licitis ad illicita peruenerit, mox ineptam lætitiam, scurrilitatem, immunditiam, multiloquium, sensusque hebetudinem circa intelligentiam parturit, cuius mortiferum virus tunc vtcumque vacuatur, cum non qualitas, sed libido in escis præcauetur. Prima enim mulier non exquisitarum dapum, sed sola pomi de- [Gen. 3. Mat. 4. Gen. 19.] lectatione mortem mundo induxit: & antiquus hostis regem nostrum non de carne, sed de pane tentauit: & *Sodoma* idcirco *igne & sulphure periit,* quia inter cætera mala panem in saturitate comedit. Quapropter clementiam tuā Deus imploro, vt sicut æger ad medicinam, sic ad sumen- [F] das dapes accedam, nequaquam in eis voluptatem appetens, sed necessitati subueniens. Aufer à me propter magnam misericordiam tuam omne ciborum noxium desiderium, congruamque seruo tuo escarum propitius tribue abstinentiam, vt intra necessarium modum propriū temperem appetitum: remotaq; à me omni prorsus crapula & ebrietate, sciam in virtute tua abundare, sciam & [Phil. 4.] penuriam pati, nouerim quoque in quibus mihi sufficiēs esse possim. Ita Domine, ita pater bone noxiis gastrimargiæ succis arefactis inepta lætitia vel scurrilitas non pul- [Exo. 32.] lulabit, quæ illos maxime ad insaniam perducit, in quibus crapula & ebrietate dominium sumit. *Sedit enim populus* [Luc. 6. Ibid.] *manducare & bibere, & surrexit ludere.* Contra quos illa sententia venit, qua dicitur: *Væ vobis diuitibus, quia habetis conso-* [Gala. 5.] *lationem vestram. Et væ vobis qui ridetis nunc, quia plorabitis & flebitis.* Quod contra ij qui carnem suam cruci fixerunt cū [Ioan. 16. Mat. 5. Gala. 5.] vitiis & concupiscentiis eius audiunt: *Mundus gaudebit, vos vero contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium: & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.* Et rursum: *Beati qui lugēt,* [G] *quoniam ipsi consolabuntur.* Immunditia quoque quæ iuxta Apostolum quibusdam regni cælestis aditum claudit, vigilantem nunquam, dormientem vero tardius sua colluuione fœdabit. Multiloquium inedia pressum silebit. Hebetudo sensus circa intelligentiam spiritalis acuminis ingenio cedet, quod sancta parsimonia in mente propagabit. Venter enim contactus humanos in altū eleuat sensus. Luxuria gastrimargiā sequitur, quæ dum licētiæ metas excedit, mox de se cæcitatē mentis, inconsiderationē, inconstantiā, præcipitationē, amorem sui, odium Dei, affectum præsentis sæculi, horrorem autem vel desperationē gignit futuri. Sed peto Domine, vt qui ab ipso pubertatis tempore à complexu carnalis copulæ alienū me esse voluisti, delectationis eius sensu non tangat. Quid enim [Mat. 5. 1. Cor. 7.] prodest Domine Deus virginem esse corpore, si contingat mente esse corruptū. *Qui enim viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo.* Huic profecto necdum castitatem professo, iuxta Apostolum *melius est nubere quam vri.* Sed obsecro Domine, vt cui nō licet nubere, nec contingat aduri. Ecce dum pro me sollicitus ta- [H] lia postulo, meminisse charitatis debeo, vt & pro aliis exorem. Te igitur amatorem Ecclesiæ tuæ deprecor Deus [1. Tim. 2.] pro sacerdotibus eius, vt verbis simul & meritis vitæ populum sibi creditum ad cælestem patriam inuitet. Pro regib. ducibus, & ijs qui in sublimitate positi sunt, vt patres orphanorum & iudices viduarum semetipsos exhibeant, miseriis inopum, & gemitibus pauperum doleant, nil nisi [1. Cor. 7. 2. Tim. 2. 1. Cor. 7.] quod iustum est, in iudicio quærant, sicque administrent præsentia, ne amittant bona futura. Pro virginibus, continentibus, ac mundo renuntiantibus, vt præsentia despiciant, futura requirant, ne se negotiis sæcularibus implicent, vt tibi militantes placeant, cui se probauerunt. Pro coniugatis, vt sic sibi inuicem carnis debitum soluant, ne à desiderio patriæ cælestis exorbitent. Sed quid ago Do- [Luc. 18. Luc. 23.] mine? Quasi oblitus peccatorum meorum pro aliis orare præsumo? O quam in multis offendi atque offendo: sed

non

A non subrepit desperatio, cum publicanum in templo iustificatum attendo, cum latronem in cruce confitentem, & de cruce ad paradisum transeuntem aspicio, cum Mariam post multas criminum culpas fonte pietatis ablutam, cum Petrum post negationem Apostolatus gratiam recuperasse intueor. Sed rogo ineffabilis pietas, vt cui de tantis exemplis præsumere donasti, gemitus publicani, confessionem latronis, lachrymas meretricis, fletusque negantis Apostoli concedas. O Domine, si flagello temporali scelera mea vindicanda prouideris, lachrymosus imploro, vt dum contra hæc iratus deseuis, semper in ira misericordiæ recorderis. *Quem enim diligit, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit.* Quibus nimirum verbis etsi virga percussionis minatur, paternus tamen pietatis affectus monstratur. Da ergo inter flagella tolerantiam, ne murmurationis notas vt malus seruus incurram, sed magis quasi bonus filius gratiarum actiones rependam. Illud etiam magnopere peto, vt diem obitus, diem extremi iudicij, damnationem æterni supplicij, beatitudinemque regni futuri semper meminerim: quod nemo indesinenter potest, nisi qui ad vitam præordinatus est æternā.

B Indesinenter Domine recolenda est dies illa, in qua lux cum tenebris pugnat, misericordia cum crudelitate desudat, in qua aduersarius noster mala quæ fecimus, locuti sumus, vel cogitamus, violentissimus accusator retexet, iustitiam tuam ad hæc punienda deposcet. Vbi quid sum Domine, nisi tu qui iuste iudicas, etiam misericorditer defendas? Recordare quia aduocatus meus es ipse qui iudicas. Quod si etiam in illo adhuc sæculo aliquid in me vindicandum reseruas, peto ne me potestati dæmonum tradas, dum scelus meum purgatoria pœna detergis. Nunquid Domine obliuioni tradenda est dies illa, de qua dixit Propheta: *Dies, inquit, iræ, dies illa, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies tubarum & clangoris,* in qua cælis & terris ardentibus exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, in quem messores collecta zizania alligabunt in fasciculos ad comburendum. In quo à sinistris positi audient impij: *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & Angelis eius.* In quo

C iam obseratis vitę ianuis, extinctis lampadibus, stultæ virgines à thalamo exclusæ plorabunt, damnationemque ingementes clamabunt: *Domine Domine aperi nobis.* & tunc dices illis: *Nescio vos.* In quo etiam qui miraculis coruscauerunt, similiter lamentabuntur repulsi. & dicent: *Domine Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus? & in nomine tuo dæmonia eiecimus? & in tuo nomine virtutes multas fecimus?* Et tunc confiteberis etiam istis quia nunquam nouisti eos, subiiciens: Discite à me omnes qui operamini iniquitatem. Quis hic Domine *Deus terribilis in consiliis,* mirabilis in maiestatibus, faciensque prodigia: quis inquam hic non paueat, & à fundo cordis non tremiscat, cum etiam in illos damnari audiat quos in hac vita contigit miraculis coruscare? Ad quæ nimirum valet illa sententia, qua dicitur: *Nescit homo vtrum amore an odio dignus sit,* sed omnia reseruātur in futurum incerta: in quo *etsi iustus vix saluabitur, peccator & impius vbi parebunt?* Etiam Domine Deus indesinenter

D

E meditandum æternæ damnationis supplicium, in quo quidquid pœnarum excogitari potest, quidquid etiam non potest, semper adest: cuius vermis immortalis, ignis inextinguibilis, fœtor intolerabilis est: cuius terra tenebrosa, & mortis caligine cooperta, terra miseriæ & tenebrarum est: cuius torrentes in picem conuertuntur, & humus in sulphur, ardebitque in sempiternum: cuius lacus sanguine igneque permixtus est: & quoscunque susceperit, demergit simul & exurit. O quam horrenda, ô quam stupenda sunt ista! sed maior est Domine cruciatus, amissio tuæ claritatis. Sufficit enim ad plenam miseriam, tua nō perfrui beatitudine, in qua iusti receptis corporibus, sanctorumque Angelorum celsitudini coæquati, in æternam lucem aspicientes sicut sol refulgebūt. Nec immerito sole & luna non indigebunt, quia te perenne lumen habebunt. *Non esurient, neque sitient,* non laborabūt neque deficient, non mœrebunt neque lugebunt, quia quidquid satietatis, quidquid quietis, quidquid gaudij est tua visitatio præstabit, quæ in omnibus omnia erit. Nec tempus iam illis accedet, quia totos æternitas possidebit: nec timebunt vltra iam mori, qui meruerunt beata immortalitate vestiri. Quid autem de hac beatitudine miser

F ego amplius dicere valeo? quia de illa quidquid dixero, illa sententia reprimor, quam per Prophetam & Apostolum dictam intelligo: *Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se.* Erunt certe in illa beata vita hæc bona quæ præmisi, ineffabili, & nobis adhuc incomprehensibili modo. Huius desiderio Domine Deus formator & reformator meus, huius amore peragam quidquid in hac vita præcipis vt agam: nec sit vltra timor in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. Et vt efficax hęc mea sit deprecatio, B. Mariæ virginis suffragia peto, quam tanti meriti esse fecisti, vt prima inter mulieres nouum munus offerret, & nulla præter ipsam tam nouum acciperet: nouum scilicet munus prima offerret, vt purpurea virgo perseueraret: nulla præter ipsam tam nouum acciperet, vt Deum virgo pareret, & post partum virgo maneret. Apostolorum intercessionem imploro, qui beatissimam mediatoris paupertatem, eiusque passiones vestigio insequentes, ad tantum celsitudinis culmen peruenerunt, vt *quæcunque, ligarent super terram, essent ligata & in cælis: & quæ soluerent super terram, essent soluta & in cælis:* atque in extremis sederent *super duodecim thronos,* iudicantes *duodecim tribus Israël.* Martyrum preces deposco, qui pro veritate non dubitarunt sanguinem fundere, nec dilexerunt animas suas vsque ad mortem, vt mortis superarent auctorem. Confessorum orationes expostulo, qui bella tentantis inimici, dum pie viuerent in Catholica pace, vel etiam hæreticorum conflictationem diuturno certamine pertulerunt, atque (vt verum dicam) longioris occultique martyrij palmas acceperunt. Talium Domine Deus preces nunquam spernis, si vt pro me exorent, ipse inspiraueris, qui æternitate perenni viuis & regnas cuncta per sæcula, & in omnibus sæculis.

Amen.

G

H

Luc. 7. Luc. 23. Ioā. 21. Heb. 12. Matt. 24. Act. 13. 1. Ioā. 2. Soph. 1. Mat. 13. Mat. 25. Ibid. Matt. 7. Ibid. Ps. 31. Ps. 65. Matt. 7. Eccle. 9. 1. Pet. 4. Esa. 66. Iob 10. Esa. 34. Apoc. 14. Mat. 13. Apo. 22. Esa. 49. Apoc. 7. 1. Cor. 15. Apo. 21. Esa. 64. 1. Cor. 2. 1. Ioā. 4. Mat. 18. Mat. 19.

F I N I S.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS

HYMNI ALIQVOT, DIVERSIS TEMPORIBVS CONCINENDI.

A

Ad Nocturnum officium Hymnus I.

ETERNE rerum conditor,
Noctem diemque qui regis,
Et temporum das tempora,
Vt alleues fastidium.
Præco diei iam sonat,
Noctis profundæ peruigil:
Nocturna lux viantibus
A nocte noctem segregans.
Hoc excitatus lucifer
Soluit polum caligine:
Hoc omnis errorum chorus
Viam nocendi deserit.
Hoc nauta vires colligit,
Pontique mitescunt freta:
Hoc ipsa petra Ecclesiæ
Canente, culpam diluit.
Surgamus ergo strenue:
Gallus iacentes excitat,
Et somnolentos increpat,
B Gallus negantes arguit.
Gallo canente spes redit,
Ægris salus refunditur,
Mucro latronis conditur.
Lapsis fides reuertitur.
Iesu labentes respice,
Et nos videndo corrige:
Si respicis, lapsi cadunt,
Fletuque culpa soluitur.
Tu lux refulge sensibus,
Mentisque somnum discute:
Te nostra vox primum souet,
Et ora soluamus tibi.
Deo patri sit gloria,
Eiusque soli filio,
Cum spiritu paraclito,
Et nunc & in perpetuum. Amen.

Hymnus II.

C

SOmno refectis artubus
Spreto cubiculi surgimus,
Nobis pater canentibus
Adesse te deposcimus.
Te lingua primum concinat,
Te mentis ardor ambiat:
Vt actuum sequentium
Tu sancte sis exordium.
Cedant tenebræ lumini,
Et nox diurno sideri:
Vt culpa quam nox intulit,
Lucis labescat munere.
Precamur idem supplices
Noxas vt omne amputes,
Et ore te canentium
Lauderis in perpetuum.
Præsta pater piissime,
Patrique compar vnice,
Cum spiritu paraclito,
Regnans per omne seculum. Amen.

Hymnus III.

D

COnsors paterni luminis,
Lux ipse lucis & dies,
Noctem canendo rumpimus,
Adsiste postulantibus.
Aufer tenebras mentium,
Fuga cateruas dæmonum:
Expelle somnolentiam
Ne pigritantes obruat.
Sic Christe nobis omnibus
Indulgeas credentibus:
Vt prosit exorantibus,
Quod præcinentes psallimus.
Præsta pater piissime.

Hymnus IV.

RErum creator optime,
Rectorque noster aspice,
Nos à quiete noxia
Mersos sopore libera.
Te sancte Christe poscimus,
E Ignosce nostro crimini:
Ad confitendum surgimus,
Morasque noctis rupimus.
Mentes manusque tollimus,
Propheta sicut noctibus
Nobis gerendum præcepit,
Paulusque gestis censuit.
Vides malum quod gessimus,
Occulta nostra pandimus,
Preces gementes fundimus,
Dimitte quod peccauimus.
Præsta pater piissime.

Hymnus V.

NOx atra rerum contegit
Terræ colores omnium,
Nos confitentes poscimus,
Te iuste iudex cordium,
Vt auferas piacula,
Sordesque mentis abluas:
Donesque Christe gratiam,
F Vt arceantur crimina.
Mens ecce torpet impia,
Quam culpa mordet noxia,
Obscura gestit tollere,
Et te redemptor quærere.
Repelle tu caliginem
Intrinsecus quam maxime,
Vt in beato gaudeat
Se collocari lumine.
Præsta pater piissime.

Hymnus VI.

TV Trinitatis vnitas,
Orbem potenter qui regis,
Attende laudum cantica,
Quæ excubantes psallimus.
Iam lectulo consurgimus,
Noctis quieto tempore,
Vt flagitemus vulnerum
A te medelas omnium.

A Quo fraude quidquid dæmonum
In noctibus deliquimus,
Abstergat illud cælitus
Tuæ potestas gloriæ.
Nec corpus adsit sordidum,
Nec torpor instet cordium,
Nec criminis contagio
Tepescat ardor spiritus.
Ob hoc redemptor quæsumus,
Reple tuo nos lumine,
Per quod dierum circulis
Nullis ruamus actibus.
Præstas pater piissime.

Hymnus VII.

SVmmæ Deus clementiæ,
Mundique factor machinæ,
Vnus potentialiter,
Trinusque personaliter.
B Nostros pius cum canticis
Fletus benigne suscipe:
Quo corde, puro sordibus,
Te perfruamur largius.
Lumbos iecurque morbidum
Adure igne congruo,
Accincti vt sint perpetim
Luxu remoto pessimo.
Vt quique horas noctium
Nunc concinendo rumpimus,
Donis beatæ patriæ
Ditemur omnes affatim.
Præsta pater piissime.

Sub finem laudum, Hymnus VIII.

SPlendor paternæ gloriæ,
De luce lucem proferens,
Lux lucis, & fons luminis,
Dies diem illuminans,
Verusque sol illabere,
C Micans nitore perpeti;
Iubarque sancti Spiritus
Infunde nostris sensibus.
Votis vocemus te patrem,
Patrem perennis gloriæ:
Pater potentis gratiæ,
Culpam vt releget lubricam:
Confirmet actus strenuos,
Dentem retundat inuidi,
Casus secundet asperos,
Donet gerendi gratiam:
Mentem gubernet & regat
Casto, fideli corpore:
Fides calore feruear,
Fraudis venena nesciat.
Christusque nobis sit cibus,
Potusque noster sit fides:
Læti bibamus sobriam
Ebrietatem spiritus.
Lætus dies hic transeat,
D Pudor sit vt diluculum,
Fides velut meridies,
Crepusculum mens nesciat.
Aurora cursus prouehit,
Aurora totus prodeat:
In patre totus filius,
Et totus in verbo pater.
Deo patri sit gloria.

Hymnus IX.

AEterna cœli gloria,
Beata spes mortalium,
Celsi tonantis vnice,
Castæque proles virginis.
Da dexteram surgentibus,
Exurgat vt mens sobria,
Flagrans & in laudem Dei
Grates rependat debitas. E
Ortus refulget lucifer,
Sparsamque lucem nuntiat,
Cadit caligo noctium,
Lux sancta nos illuminet.
Manensque nostris sensibus
Noctem repellat sæculi:
Omnique fine terminum
Purgata seruet pectora.
Quæsita iam primum fides
Radicet imis sensibus,
Secunda spes congaudeat,
Qua maior extat charitas.
Deo patri sit gloria.

Ad primam diei horam, Hymnus X.

IAm lucis orto sidere
Deum precemur supplices,
Vt in diurnis actibus
Nos seruet à nocentibus.
Linguam refrænans temperet, F
Ne litis horror insonet:
Visum fouendo contegat,
Ne vanitates hauriat.
Sint pura cordis intima,
Absistat & vecordia:
Carnis terat superbiam
Potus cibique parcitas.
Vt cum dies abscesserit,
Noctemque sors reduxerit,
Mundi per abstinentiam,
Ipsi canamus gloriam.
Deo patri sit gloria.

Ad tertiam diei horam, Hymnus XI.

NVnc sancte nobis Spiritus,
Vnum patri cum filio,
Dignare promptus ingeri
Nostro refusus pectori.
Os, lingua, mens, sensus, vigor
Confessionem personet: G
Flammescat igne charitas,
Accendat ardor proximos.
Præsta pater piissime.

Ad sextam diei horam, Hymnus XII.

REctor potens verax Deus,
Qui temperas rerum vices,
Splendore qui mane instruis,
Et ignibus meridiem.
Extingue flammas litium,
Aufer calorem noxium,
Confer salutem corporum,
Veramque pacem cordium.
Præsta pater, &c.

Ad Nonam diei horam, Hymnus XIII.

RErum Deus tenax vigor,
Immotus in te permanens,
Lucis diurnæ tempora
Successibus determinans. H
Largire clarum vespere,
Quo vita nusquam decidat:
Sed præmium mortis sacræ
Perennis instet gloria.
Præsta pater, &c.

Ad Vesperas, Hymnus XIIII.

DEus creator omnium,
Polique rector, vestiens
Diem decoro lumine,
Noctem soporis gratia.
Artus solutos vt quies
Reddat laboris vsui,

Men-

A Mentesque fessas alleuet.
Luctusque soluat anxios.
Grates peracto iam die,
Et noctis exortu preces,
Votis (reos vt adiuues)
Hymnum canentes soluimus.
Te cordis iam concinant,
Te vox canora concrepet,
Te diligat castus amor,
Te mens adoret sobria.
Vt cum profunda clauserit
Diem caligo noxium;
Fides tenebras nesciat,
Et nox fide reluceat.
Dormire mentem ne sinas,
Dormire culpa nouerit:
Castos fides refrigeret,
Somni vaporem temperet.
Exuta sensu lubrico
B Te cordis alta somnient:
Nec hostis inuidi dolo
Pauor quietos suscitet.
Christum rogemus, & patrem
Christi, patrisque spiritum:
Vnum potens per omnia
Foue precantes Trinitas. Amen.

Ad horam Completorij, Hymnus XV.

TE lucis ante terminum
Rerum creator poscimus,
Vt pro tua clementia
Sis præsul ac custodia.
Procul recedant somnia,
Et noctium phantasmata:
Hostemque nostrum comprime,
Ne polluantur corpora.
Præsta pater omnipotens
Per Iesum Christum Dominum,
Qui tecum in perpetuum
C Regnat cum sancto Spiritu. Amen.

Hymnus XVI.

CHriste qui lux es & dies,
Noctis tenebras detegis:
Lucisque lumen crederis,
Lumen beatum prædicans.
Precamur sancte Domine,
Defende nos in hac nocte:
Sit nobis in te requies,
Quietam noctem tribue,
Ne grauis somnus irruat,
Nec hostis nos subripiat,
Nec caro illi consentiens,
Nos tibi reos statuat.
Oculi somnum capiant,
Cor ad te semper vigilet:
Dextera tua protegat
Famulos qui te diligunt.
Defensor noster aspice,
D Insidiantes reprime,
Guberna tuos famulos,
Quos sanguine mercatus es.
Memento nostri Domine
In graui isto corpore,
Qui es defensor animæ,
Adesto nobis Domine. Amen.

Hexameron, siue de opere creationis,
Dies prima. Hymnus XVII.

LVcis creator optime,
Lucem dierum proferens,
Primordiis lucis nouæ
Mundi parans originem,
Qui mane iunctum vesperi
Diem vocari præcipis:

Tetrum chaos illabitur, E
Audi preces cum fletibus.
Ne mens grauata crimine,
Vitæ sit exul munere:
Dum nihil perenne cogitat,
Seseque culpis illigat.
Cælorum pulset intimum,
Vitale tollat præmium:
Vitemus omne noxium,
Purgemus omne pessimum.
Præsta pater piissime.

Dies secunda, Hymnus XVIII.

IMmense cæli conditor,
Qui mixta ne confunderent
Aquæ fluenta diuidens,
Cælum dedisti limitem:
Firmans locum cælestibus,
Simulque terræ riuulis,
Vt vnda flammas temperet,
Terræ solum ne dissipet. F.
Infunde nunc piissime,
Donum perennis gratiæ:
Fraudis nouæ ne casibus
Nos error atterat vetus
Lucem fides inueniat,
Sic luminis iubar ferat:
Hæc vana cuncta terreat,
Hanc falsa nulla comprimant.
Præsta pater piissime.

Dies tertia, Hymnus XIX.

TElluris ingens conditor,
Mundi solum qui detegens,
Pulsis aquæ molestiis
Terram dedisti immobilem:
Vt germen aptum proferens,
Fuluis decora floribus,
Fœcunda fluctu sisteret,
Pastumque gratum redderet.
Mentis perustæ vulnera G
Munda vigoris gratia,
Vt facta fletu diluat,
Motusque prauos atterat.
Iussis tuis obtemperet,
Nullis malis approximet:
Bonis repleri gaudeat,
Et mortis ictum nesciat.
Præsta pater piissime.

Dies quarta, Hymnus XX.

CÆli Deus sanctissime,
Qui lucidum centrum poli
Candore pingis igneo,
Augens decoro lumine.
Quarto die qui flammeam
Solis rotam constituens,
Lunæ ministras ordini
Vagos recursus siderum:
Vt noctibus vel lumini
Diremptionis terminum
Primordiis & mensium H
Signum dares notissimum.
Illumina cor omnium,
Absterge sordes mentium,
Resolue culpæ vinculum,
Euerte moles criminum.
Præsta pater piissime.

Dies quinta, Hymnus XXI.

MAgnæ Deus potentiæ,
Qui ex aquis ortum genus
Partim remittis gurgiti,
Partim leuas in aëra:
Demersa lymphis imprimens,

A Subuecta cælis erigens:
Vt stirpe ab vna prodita,
Diuersa rapiant loca.
Largite cunctis seruulis,
Quos mundat vnda sanguinis,
Nescire lapsus criminum,
Nec ferre mortis tædium.
Vt culpa nullum deprimat,
Nullum leuet iactantia:
Elisa mens ne concidat,
Elata mens ne corruat.
Præsta pater piissime.

Dies sexta, Hymnus XXII.

PLasmator hominis Deus,
Qui cuncta solus ordinans,
Humum iubes producere
Reptantis & feræ genus.
Qui magna rerum corpora
B Dictu iubentis viuida,
Vt seruiant per ordinem
Subdens dedisti homini.
Repelle seruis à tuis
Quidquid per immunditiam
Aut moribus se suggerit,
Aut actibus se interserit.
Da gaudiorum præmia,
Da gratiarum munera:
Dissolue litis vincula,
Adstringe pacis fœdera.
Præsta pater piissime.

In Aduentu Domini ad Vesperas, Hymnus XXIII.

COnditor alme siderum,
Æterna lux credentium,
Christe redemptor omnium,
Exaudi preces supplicum.
Qui condolens interitu
C Mortis perire sæculum,
Saluasti mundum languidum,
Donans reis remedium.
Vergente mundi vespere,
Vti sponsus de thalamo
Egressus honestissima
Virginis matris clausula.
Cuius forti potentiæ
Genu curuantur omnia,
Cælestia, terrestria,
Fatentur nutu subdita.
Occasum sol custodiens,
Luna pallorem retinens,
Candor in astris relucens,
Certos obseruat limites.
Te deprecamur agie
Venture iudex sæculi,
Conserua nos in tempore
Hostis à telo perfidi.
Laus, honor, virtus, gloria,
Deo patri cum filio,
D Sancto simul paraclito,
In sempiterna sæcula, Amen.

In Natali Domini, Hymnus XXIIII.

VEni redemptor gentium,
Ostende partum Virginis:
Miretur omne sæculum,
Talis decet partus Deum.
Non ex virili semine,
Sed mystico spiramine
Verum Dei factum est caro,
Fructúsque ventris floruit.
Aluus tumescit Virginis,
Claustra pudoris permanent:
Vexilla virtutum micant,
Versatur in templo Deus. A
Procedens è thalamo suo,
Pudoris aula regia,
Geminæ gigas substantiæ,
Alacris vt currat viam.
Egressus eius à patre,
Regressus eius ad patrem:
Excursus vsque ad inferos,
Recursus ad sedem Dei.
Æqualis æterno patri
Carnis trophæo accingere:
Infirma nostri corporis
Virtute firma perpeti.
Præsepe iam fulget tuum,
Lumenque nox spirat nouum,
Quod nulla nox interpolet,
Fideque iugi luceat.
Gloria tibi Domine,
Qui natus es de Virgine
Cum patre & sancto Spiritu, D
In sempiterna sæcula. Amen.

De Quadragesimali ieiunio, Hymnus XXV.

AVdi benigne conditor
Nostras preces cum fletibus,
In hoc sacro ieiunio
Fusas quadragenario.
Scrutator alme cordium
Infirma tu scis virium:
Ad te reuersis exhibe
Remissionis gratiam.
Multum quidem peccauimus,
Sed parce confitentibus:
Ad laudem tui nominis
Confer medelam languidis.
Sic corpus extra conteri
Dona per abstinentiam,
Ieiunet vt mens sobria
A labe prorsus criminum.
Præsta beata Trinitas, E
Concede simplex vnitas,
Vt fructuosa sint tuis
Ieiuniorum munera. Amen.

De eodem Hymnus, XXVI.

EX more docti mystico
Seruemus hoc ieiunium,
Deno dierum circulo
Ducto quater notissimo.
Lex & prophetæ primitus
Hoc prætulerunt, postmodum
Christus sacrauit, omnium
Rex atque factor temporum.
Vtamur ergo parcius
Verbis, cibis, & potibus,
Somno, iocis, & arctius
Perstemus in custodia.
Vitemus autem pessima,
Quæ subruunt mentes vagas:
Nullumque demus callidi F
Hostis locum tyrannidi.
Dicamus omnes cernui,
Clamemus atque singuli,
Ploremus ante iudicem,
Flectamus iram vindicem.
Nostris malis offendimus
Tuam Deus clementiam:
Effunde nobis desuper
Remissor indulgentiam.
Memento quod sumus tui,
Licet caduci plasmatis,
Ne des honorem nominis
Tui precamur alteri.
Laxa malum quod gessimus,

A Auge bonum quod poscimus:
Placere quo tandem tibi
Possimus hic & perpetim.
Præsta beata trinitas.

Dominica in Passione, Hymnus XXVII.

VExilla regis prodeunt,
Fulget Crucis mysterium
Quo carne carnis conditor
Suspensus est patibulo,
Confixa clauis viscera,
Tendens manus vestigia,
Redemptionis gratia
Hic immolata est hostia.
Quo vulneratus insuper
Mucrone diræ lanceæ,
Vt nos lauaret crimine,
Manauit vnda, & sanguine.
B Impleta sunt quæ concinit
Dauid fideli carmine,
Dicens, In nationibus
Regnauit à ligno Deus.
Arbor decora & fulgida,
Ornata regis purpura,
Electa digno stipite,
Tam sancta membra tangere.
Beata, cuius brachiis
Sæcli pependit pretium,
Statera facta est corporis,
Prædamque tulit tartari.
Aroma fundis cortice,
Vincis saporem nectaris,
Iucunda fructu fertili,
Plaudis triumpho nobili,
Salue ara, salue victima,
De passionis gloria,
Qua vita mortem pertulit,
Et morte vitam reddidit.
C O crux aue spes vnica,
Hoc passionis tempore
Auge piis iustitiam,
Reisque dona veniam.
Te summa Deus Trinitas
Collaudet omnis spiritus:
Quos per Crucis mysterium
Saluas, rege per sæcula. Amen.

De Resurrectione Domini, Hymnus XXVIII.

CHorus nouæ Hierusalem
Nouam meli dulcedinem
Promat, colens cum sobriis
Paschale festum gaudiis.
Quo Christus inuictus leo
Dracone surgens obruto,
Dum voce viua personat,
A morte functos excitat.
Quam deuorarat improbus
Prædam refudit tartarus,
D Captiuitate libera
Iesum sequuntur agmina.
Triumphat ille splendide,
Præcelsus amplitudine,
Soli polique patriam
Vnam facit rempublicam.
Ipsum canendo supplices
Regem precemur milites,
Vt in suo clarissimo
Nos ordinet palatio.
Per sæcla metæ nescia
Patri supremo gloria,
Honorque sit cum filio
Spiritui paraclito. Amen.

Item de Resurrectione Domini, Hymnus XXIX. E

HIc est dies verus Dei
Sancto serenus lumine,
Quo diluit sanguis sacer
Probrosa mundi crimina.
Fidem refundens perditis,
Cæcosque visu illuminans:
Quem non graui soluit metu,
Latronis absolutio?
Qui præmium mutans cruce,
Iesum breui quærit fide,
Iustosque præuio gradu
Præuenit in regnum Dei.
Opus stupent & angeli,
Pœnam videntes corporis,
Christoque adhærentem reum
Vitam beatam carpere.
Mysterium mirabile, F
Vt abluat mundi luem,
Peccata tollat omnium,
Carnis vitia mundans caro.
Quid hoc potest sublimius,
Vt culpa quærat gratiam:
Metumque soluat charitas,
Reddat que mors vitam nouam?
Hamum sibi mors deuoret,
Suisque se nodis liget?
Moriatur vita omnium,
Resurgat vita hominum?
Cum mors per omnes transeat,
Omnes resurgant mortui?
Consumpta mors ictu suo,
Perisse se solam gemat?
Gloria tibi Domine,
Qui surrexisti à mortuis,
Cum patre & sancto Spiritu,
In sempiterna sæcula. Amen.

In Ascensione Domini, Hymnus XXX. G

OPtatus votis omnium
Sacratus illuxit dies,
Quo Christus, mundi spes Deus
Conscendit cælos arduos.
Ascendens in altum Dominus,
Propriam sedem remeans,
Gauisa sunt cæli regna
Reditu vnigeniti.
Magni triumphum prælij,
Mundi perempto principe,
Patris præsentans vultibus
Victricis carnis gloriam.
Est eleuatus nubibus,
Et spem fecit credentibus,
Aperiens paradisum,
Quem protoplastus clauserat.
O grande cunctis gaudium,
Quod partus nostræ Virginis
Post sputa, flagra, post crucem,
Paternæ sedi iungitur.
Agamus ergo gratias H
Nostræ salutis vindici,
Nostrum quod corpus vexerit
Sublimem ad cæli regiam.
Sit nobis cum cælestibus
Commune manens gaudium:
Illis, quod se præsentauit,
Nobis, quod se non abstulit.
Nunc prouocatis actibus
Christum expectare nos decet,
Vitaque tali viuere,
Quæ possit cælos scandere.
Gloria tibi Domine,
Qui scandis supra sidera,

A

Cum patre & sancto spiritu
In sempiterna sæcula, Amen.

In eadem festiuitate, Hym. XXXI.

IEsu nostra redemptio
Amor & desiderium:
Deus creator omnium,
Homo in fine temporum.
Quæ te vicit clementia,
Vt ferres nostra crimina,
Crudelem mortem patiens,
Vt nos à morte tolleres?
Inferni claustra penetrans,
Tuos captiuos redimens,
Victor triumpho nobili
Ad dextram patris resides.
Ipsa te cogat pietas
Vt mala nostra superes,
Parcendo, & voti compotes
Nos tuo vultu saties.

B

Tu esto nostrum gaudium,
Qui es futurus præmium,
Sit nostra in te gloria,
Per cuncta semper sæcula, Amen.

In die Pentecostes, Hym. XXXII.

VEni creator Spiritus,
Mentes tuorum visita,
Imple superna gratia
Quæ tu creasti pectora.
Qui paraclitus diceris,
Donum Dei altissimi,
Fons viuus, ignis, charitas,
Et spiritalis vnctio.
Tu septiformis munere,
Dextræ Dei tu digitus:
Tu rite promissum patris
Sermone ditans guttura.
Accende lumen sensibus,

C

Infunde amorem cordibus.
Infirma nostri corporis
Virtute firmans perpeti.
Hostem repellas longius,
Pacemque dones protinus:
Ductore sic te præuio
Vitemus omne noxium.
Da gaudiorum præmia,
Da gratiarum munera,
Dissolue litis vincula,
Adstringe pacis fœdera.
Per te sciamus da patrem,
Noscamus atque filium,
Te que vtriusque spiritum
Credamus omni tempore.
Sit laus patri cum filio,
Sancto simul paracleto:
Nobisque mittat filius
Charisma sancti Spiritus, Amen.

De sancta Agnete virgine & martyre, Hymnus XXXIII.

D

AGnes beatæ virginis
Natalis est, quo spiritum
Cælo refudit debitum,
Pio sacrata sanguine.
Matura martyrio fuit,
Matura nondum nuptiis:
Nutabat in viris fides,
Cedebat & fessus senex.
Metu parentes territi
Claustrum pudoris auxerant:
Soluit fores custodiæ
Fides teneri nescia.
Prodire quis nuptum putet,
Sic læta vultu ducitur,

E

Secum nouas ferens opes
Dotata censu sanguinis.
Aras nefandi numinis
Adolere tædis cogitur:
Respondet, Haud tales faces
Sumpsere Christi virgines.
Hic ignis extinguit fidem,
Hæc flamma lumen eripit:
Hic, hic ferite, vt profluo
Cruore restinguam focos.
Percussa quam pompam tulit?
Nam veste se totam tegens,
Curam pudoris præstitit.
Ne quis retectam cerneret.
In morte viuebat pudor,
Vultumque texerat manu:
Terram genu flexo petit,
Lapsu verecundo cadens.
Gloria tibi Domine,
Gloria vnigenito,

F

Vna cum sancto spiritu
In sempiterna sæcula, Amen.

De S. Agatha, Hymnus XXXIIII.

MArtyris ecce dies Agathæ
Virginis emicat eximiæ,
Qua sibi Christus eam sociat,
Et diadema duplex decorat.
Stirpe decens, elegans specie,
Sed magis actibus atque fide,
Terrea prospera nihil reputans,
Iussa Dei sibi corde ligans.
Fortior hæc trucibusque viris
Exposuit sua membra flagris,
Pectore quam fuerit valido,
Tota mamilla docet patulo.
Deliciæ cui carcer erat,
Pastor ouem Petrus hanc recreat,
Lætior inde magisque flagrans,
Cuncta flagella cucurrit ouans.
Ethnica turba rogum fugiens,

G

Huius & ipsa meretur opem:
Quod fidei titulus decorat,
His Venerem magis ipsa premat.
Iam renidens quasi sponsa polo
Pro miseris supplica Domino:
Sic sua festa coli faciat,
Se celebrantibus vt faueat.
Gloria cum patre sit genito,
Spirituique proinde sacro,
Qui Deus vnus & omnipotens
Hanc nostri faciat memorem, Amen.

Precatio pro pluuia impetranda.

SQuallent arua soli puluere multo,
Pallet siccus ager, terra fatiscit:
Nullus ruris honos, nulla venustas,
Quando nulla viret gratia florum,
Tellus dura sitit, nescia roris,
Et fons nescit aquas flumina cursus.

H

Iam cœlos reseres, aruaque laxes
Fœcundo placidus imbre rogamus
Abrami meritis impia sæcla
Donasti pluuia, nos quoque dones.

Pro serenitate.

OBduxere polum nubila cœli,
Absconduntque diem sole fugato:
Iesu parce tua morte redemptis.
Prior diluuium pertulit ætas,
Vt mundaret aqua crimina terræ:
Sed mundata tuo sanguine terra est.
Iam nunc missa ferent ore columba
Ramum paciferæ munus oliuæ,

A Exutas liquido flumine terras
Læto significat lapsa volatu.

CANTICVM SANCTORVM
Ambrosii & Augustini.

E Deum laudamus, te Dominum confitemur,
Te æternum patrem omnis terra veneratur.
Tibi omnes angeli, tibi cœli & vniuersæ potestates.
Tibi Cherubim & Seraphim incessabili voce proclamãt,
Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth.
Pleni sunt cœli & terra maiestatis gloriæ tuæ.
Te gloriosus Apostolorum chorus,
Te prophetarum laudabilis numerus,
Te martyrum candidatus laudat exercitus,
Te per orbem terrarum sancta confitetur Ecclesia,
B Patrem immensæ maiestatis,
Venerandum tuum, verum & vnicum filium,
Sanctum quoque paraclitum spiritum.
Tu rex gloriæ Christe.
Tu patris sempiternus es filius.
Tu ad liberandum suscepturus hominem, non horruisti Virginis vterum.
Tu deuicto mortis aculeo aperuisti credentibus regna cœlorum.
Tu ad dexteram Dei sedes in gloria patris,
Iudex crederis esse venturus.
Te ergo quæsumus famulis tuis subueni, quos pretioso sanguine tuo redemisti.
Æterna fac cum sanctis tuis in gloria numerari.
Saluum fac populum tuum Domine, & benedic hæreditati tuæ.
Et rege eos, & extolle illos vsque in æternum.
Per singulos dies benedicemus te.
Et laudamus nomen tuum in sæculum, & in sæculum sæculi.
C Dignare Domine die isto sine peccato nos custodire.
Miserere nostri Domine, miserere nostri.
Fiat misericordia tua Domine super nos, quemadmodũ sperauimus in te.
In te Domine speraui, non confundar in æternum.

Qui sequuntur Hymni absunt ab editione Romana: quos tamen partim Beda, partim Radulphus Tungrensis, partim etiam veteres libri B. Ambrosio tribuunt.

De Epiphania Domini.

Illuminans altissimus
Micantium astrorum globos,
Pax, vita, lumen, veritas,
Iesu faue precantibus.
Seu mystico baptismate
Fluenta Iordanis retro
Conuersa tandem tertio
D Præsentem sacraris diem.
Seu stella partum virginis
Cœlo micans signaueris,
Et hac adoratum die
Præsepe Magos duxeris.
Vel hydriis plenis aqua
Vini saporem infuderis
Hausit minister conscius,
Quod ipse non impleuerat.
Aquas colorare videns
Inebriare flumina,
Mutata elementa stupet
Transire in vsus alteros.
Sic quinque milibus virũm,
Dum quinque panes diuidit,
Edentium sub dentibus
In ore crescebat cibus.
E Multiplicabitur magis
Dispendio panis suo.
Quis hæc videns, mirabitur,
Iuges meatus fontium.
Inter manus frangentium
Panis rigatur profluus,
Intacta quæ non fregerant
Fragmenta subrepunt viris.
Gloria tibi Domine, &c.

In quadragesima ad tertiam.

IAm surgit hora tertia,
Qua Christus ascendit crucem,
Nil insolens mens cogitet,
Intendat affectum precis.
Qui corde Christum suscipit,
Innoxium sensum gerit,
Votisque præstat sedulis
Sanctum mereri spiritum.
Hæc hora qua finem dedit
F Diri veterni criminis,
Mortisque regnum diruit,
Culpamque ab eo sustulit.
Hinc iam beata tempora
Christi cœpere gratia,
Fidei repleuit veritas
Totum per orbem Ecclesias.
Celsus triumphi vertice
Matri loquebatur suæ,
En filius mater tuus,
Apostole en mater tua.
Prætenta nupta fœdera
Alto doces mysterium,
Ne verpa gens partu sacrum
Matris pudorem læderet.
Cui fidem cœlestibus
Iesus dedit miraculis,
Nec credidit plebs impia,
Qui credidit saluus erit.
Nos credimus natum Dei,
Partumque virginis sacræ,
G Peccata qui mundi tulit,
Ad dexteram sedens patris.

In Pascha ad tertiam.

HIc est dies verus Dei
Sanctus sereno lumine,
Quo diluit sanguis sacer
Probrosa mundi crimina.
Fidem refundens perditis,
Cæcosque visu illuminans,
Quem non graui soluit metu
Latronis absolutio.
Qui præmio mutans crucem
Iesu breui acquisiuit fidem,
Iustusque præuio gradu
Peruenit in regnum Dei.
Opus stupent & Angeli,
Pœnam videntes corporis,
Christoque adhærentem reum
Vitam beatam carpere.
Mysterium mirabile,
H Vt abluat mundi luem,
Peccata tollit omnium,
Carnis vitia mundans caro.
Quid hoc potest sublimius?
Vt culpa quærat gratiam,
Metumque soluat charitas,
Reddat mors vitam nouam.
Hamum sibi mors deuoret,
Suisque se nodis liget,
Moriatur vita omnium,
Resurgat vita omnium.
Cum mors per omnes transeat,
Omnes resurgant mortui,

A Consumpta mors ictu suo
Perisse se sola gemat.

De Ecclesie dedicatione.

CHriste cunctorum dominator alme
Patris æterni genitus ab ore,
Supplicum vota pariter ac hymnum
Cerne benignus:
Cerne quod puro Deus in honore
Plebs tua supplex resonet in aula,
Annua cuius redeunt colenda
Tempore festa,
Hæc Domus rite tibi dedicata
Noscitur, in qua populus sacratum
Corpus assumit, bibit & beatum
Sanguinis haustum.
Hic sacrosancti latices veternas
Diluunt culpas, perimuntque noxas
Chrismate vero genus & creatur.
Christicolarum.
B Hic salus ægris, medicina fessis,
Lumen orbatis, veniaque nostris
Fertur offensis, timor atque mœror
Pellitur omnis.
Dæmonis sæua perit hic rapina,
Peruicax monstrum pauet, & retenta
Corpora linquens fugit in remotas
Ocyus vmbras.
Hic locus nempe vocitatur aula
Regis æterni, niueaque cœli
Porta, quæ sanctos patriam petentes
Accipit omnes.
Turbo quam nullus quatit, aut vagantes
Diruunt venti, penetrantque nimbi,
Non teris lædit piceus tenebris
Tartarus horreus.
Quæsumus ergo Deus, vt sereno
Animas vultu, famulos gubernans,
Qui tui summo celebrant amore
Gaudia templi,
C Nulla nos vitæ crucient molesta,
Sint dies læti placidæque noctes,
Nullus ex nobis pereunte mundo
Sentiat ignes.
Hæc dies in qua tibi consecratam
Conspicis aulam, tribuat perenne
Gaudium nobis, vigeatque longo
Temporis vsu.
Gloria summum resonet parentem,
Gloria natum, pariterque sanctum
Spiritum dulci modulemus hymno
Omne per æuum.

De sancto Benedicto.

IEsu corona celsior,
Et veritas sublimior,
Qui confitenti seruulo
Reddis perenne præmium.
Da supplicanti cœtui
Obtentu, huius optimi
D Remissionem criminum,
Rumpendo nexum vinculi.
Anni recurso tempore
Dies reluxit lumine,
Quo sanctus hic de corpore
Polum migrauit præpotens.
Hic vna terræ gaudia,
Et luculenta prædia
Polluta cuncta deputans,
Ouans tenet cœlestia.
Te nunc redemptor quęsumus,
Vt ipsius consortio
Iungas precantes seruulos
In sempiterna secula. Amen.

De Apostolis Petro & Paulo. E

APostolorum passio
Diem sacrauit seculis,
Petri triumphum nobilem,
Pauli coronam præferens.
Coniunxit æqualis viros
Cruor triumphalis necis,
Deum secuti præsulem,
Christi coronauit fides.
Primus Petrus Apostolus,
Nec Paulus impar gratia,
Electionis vas sacræ
Petri adæquauit fidem.
Verso crucis vestigio,
Simon honorem dant Deo
Suspensus ascendit, dati
Non immemor oraculi.
Præcinctus, vt dictum est, senex,
Et eleuatus ab altero,
Quo nollet, ibat, sed volens F
Mortem subegit asperam.
Hinc Romam celsus vertice
Deuotionis extulit,
Fundata tali sanguine,
Et vate tanti nominis.
Tanta per orbis ambitum
Stipata pendent agmina,
Trinis celebrantur viis
Festa sanctorum martyrum.
Prodere quis mundum putet
Concurrere plebem poli,
Electa gentium caput
Sedens magistri gentium.

De Martyribus.

AEterna Christi munera,
Et martyrum victorias,
Laudes ferentes debitas
Lætis canamus mentibus.
Ecclesiarum principes,
Belli triumphales duces, G
Cælestis aulæ milites,
Et vera mundi lumina:
Terrore victo seculi,
Spretisque pœnis corporis,
Mortis sacræ compendio
Vitam beatam possident.
Traduntur igni martyres,
Et bestiarum dentibus,
Armata sæuit vngulis
Tortoris insani manus.
Nudata pendent viscera,
Sanguis sacratus funditur,
Sed permanent immobiles
Vitæ perennis gratia.
Deuota sanctorum fides,
Inuicta spes credentium,
Perfecta Christi charitas,
Mundi triumphat principem.
In his paterna gloria,
In his voluntas filij, H
Exultat in his spiritus,
Cælum repletur gaudiis.
Te nunc Redemptor quæsumus,
Vt ipsorum consortio
Iungas precantes seruulos
In sempiterna secula. Amen.

De vno Martyre.

DEus tuorum militum
Sors, & corona, & præmium.
Laudes canentes martyris
Absolue nexu criminis.
Hic nempe mundi gaudia,
Et blandimenta noxia

A Caduca rite deputans,
Peruenit ad cœleſtia.
Pœnas cucurrit fortiter,
Et ſuſtulit viriliter,
Pro te effundens ſanguinem,
Æterna dona poſſidet.
Ob hoc precatu ſupplici
Te poſcimus piiſſime,
In hoc triumpho martyris
Dimitte noxam ſeruulis.
Laus & perennis gloria
Deo patri cum filio,
Sancto ſimul paracleto,
In ſempiterna ſæcula. Amen.

De pluribus Virginibus.

IEſu corona virginum,
Quem mater illa concipit,
Quæ ſola virgo parturit,
B Hæc vota clemens accipe.
Qui paſcis inter lilia,
Septus choreis virginum,
Sponſus decorus gloriæ,
Sponſiſque reddens præmia.
Quocumque pergis, virgines
Sequuntur, atque laudibus
Poſt te canentes curſitant,
Hymnoſque dulces perſonant.
Te deprecamur largius
Noſtris adauge ſenſibus,
Neſcire prorſus omnia
Corruptionis vulnera, Amen.

Hildephonſus in ſermone de parturitione & purgatione B. Mariæ virginis, ex quodam hymno B. Ambroſii in honorem virginis ſcripto, hæc habet.

SIt porta Chriſti peruia
Refecta plena gratia
Tranſiliit rex & permanet
C Clauſa, vt fuit per ſæcula.

Precatio pro pluuia impetranda.

SQualent arua ſoli puluere multo,
Pallet ſiccus ager, terra ſatiſcit,
Nullus roris honos, nulla venuſtas,
Quando nulla viret gratia florum.
Tellus durat, ſitit, neſcia roris,
Fons iam neſcit aquas, flumina curſus,
Herbam neſcit humus, neſcit aratrum,
Magno rupta patet turpis hiatu.
Feruens ſole dies, igneus ardet
Ipſas vrit aues, frondea rami
Feſſis tecta negant, pruinis atenæ,
Sicco diſpuitur ore viantis.
Ventis ora feræ, beſtia ventis,
Captanteſque viri flamina ventis,
Ventis & volucres ora recludunt,
Hac mulcere ſitim fraude volentes.
Fœtus cerua ſuos, pignora cerua
Fœtus cerua ſiti feſſa recuſat,
D Fœtus cerua pios mœſta relinquit,
Quæſitam quoniam non vehit herbam.
Venerunt iuuenes pocula noti
Quærentes putei, limphaque fugit,
Et vaſis vacuis tecta reuiſunt,
Fletus heu proprios ore bibentes.
Bos præſepe ſuum linquit inane,
Pratorumque volens carpere gramen,
Nudam verſat humum, ſic pecus omne
Fraudatum moriens labitur herbis.
Radices nemorum ruſtica plebes
Explorat miſero curua labore,
Solarique famem cortice quærit,
Nec ſuccos teneros arida præſtat.
Hanc peccata famem noſtra merentur,
Sed merce propria Chriſte faueto,
Quod culpa grauior gratia maior,
Iuſti ſupplicij vincula reſoluat. E
Iam cælos reſeres, aruaque laxes
Fœcundo placidus imbre rogamus,
Heliæ meritis impia ſæcla
Donaſti pluuia: nos quoque dones.
Æternæ genitor gloria Chriſto
Semper cum genito ſit tibi ſancto
Compar ſpiritui, qui Deus vnus,
Pollens perpetuis inclyte ſæclis.

Pro ſerenitate.

OBduxere polum nubila cœli,
Abſconduntque diem ſole fugato
Noctes continuas ſydere nudas,
Et lunæ viduas carpimus olim.
Æther dira micat igne coruſco,
Concuſſoque tremit cardine mundus,
Cæli porta tonat, ruptaque credas
Axis ætherei vincula ſolui.
Excreſcunt pluuiis æquora ponti,
Nec fines proprios iam freta norunt,
Terrarum medio fluctuat vnda,
Errabunda ſecat arua carina. F
Portus nauta ſuos, littora nauta,
Seceſſuſque ſuos nauta requirit,
Hoſpes nauta ſuis, viribus hoſpes,
Meſſes nauta ſuper nauigat hoſpes.
Flentes agricolæ culta relinquunt,
Spectant naufragium triſte laboris,
Meſſis læta natat ſemina, cenſus:
Nati, tecta, pecus, aruaque migrant.
Cernas alta domus culmina ferri,
Mutatiſque locis culmina poni,
Mœſtas inter aues ludere piſces,
Piſces in tremulis ludere tectis.
Euerſos videas arbore nidos
Pullis cum teneris per freta duci,
Nec matrem exilio ponere curas,
Maioreſque metu cogere fœtus.
Spectat turba virum turba feneſtris,
Spectat fœminei turba pudoris,
Deploratque famem turba precantium,
Victum nauigiis nauta miniſtrat. G
Ieſu parce tua morte redemptus,
Prior diluuium pertulit ætas,
Vt mundaret aqua crimina terræ,
Sed mundata tuo ſanguine terra eſt.
Ramum nulla ferens ore columba,
Ramum pacificæ munus oliuæ
Exutas liquido flumine terras,
Læto ſignificet lapſa volatu.
Æterne genitor, gloria Chriſto,
Semper cum genito ſit tibi ſancto, &c.

EPITAPHIVM SATYRI fratris B. Ambroſij ab ipſo B. Ambroſio ſcriptum. Ex libro Dungali contra Claudium Taurinenſem, ad Ludouicum & Lotharium Impp.

Ranio Satyro ſupremũ frater honorem H
Martyris ad læuam detulit Ambroſius.
Hæc meriti merces, vt ſacri ſanguinis humor
Finitimas penetrãs abluat exuuias.

DISTICHA S. AMBROSII DE DIVERSIS rebus quæ in Baſilica Ambroſiana ſcripta ſunt.

Transfiguratio Domini in Monte.

A

AIESTATE sua rutilans sapientia vibrat,
Discipulisq; Deũ si possint, cernere mõstrat.
*
Aspice Iohannem recubantem in pectore Christi,
Vnde Deum Verbum assumpsit pietate fateri.
*
Angelus affatur Mariam, quæ, parca loquendi,
Ora verecundo soluit suffusa rubore.
*
Præstolatur oues sponsæ de gentibus Isaac:
Ecce Rebecca venit sublimi vecta camelo.
*
Iacob fraude bona, patri dum suggerit escas,
Præcipit eulogiam: † sed dulcia frusta lucratur.
*
Ecce feri norunt sanctis deferre Leones
Atque famem cohibere metu, vatemque vereri.
*
Ioseph † manipulus Christi Crux, stellaque Christus,
Quem Sol, Luna Deum † terræ quoque adorant.
*
Ficta quidem Iacob* naris, sed vera loquutus:
Bestia germano quod sit mens inuida, fratri.
*
Præclari inuidia fratrum quoque pectora mouit:
Seruitioque datus Patrio dilectus amore.
*
Nil status inferior præclaris moribus obstat,
Deformem Dominæ condemnat seruus amorem.
*
Ætherium spectare polum Patriarcha iubetur,

† al. E sau.

B

† al. cali stella.

C

Stellarumque modo sobolem sperare micantem.
*
Offert progeniem sanctis altaribus Habran,
Patris ei est pietas charo non parcere nato.
*
Hospitio largus Christum quoque suscipit Habran:
Sarra pudore latis, fida pietate ministrat.
*
Pascit oues Iacob varias, vos discite, vates,
Diuerso populos virturum adsuescere cultu.
*
Zacheus in ramo est rapti iam prodigus auri,
† Fœminaque immundum miratur stare † cruorem.
*
Disparibus victum populis prænunciat vnum
Isaias vates, socians armenta Leoni.
*
Hic est Hieremias sacratus matris in aluo,
Hostia cui Dominus sæpe † monstratur vt agnus.
*
Helias ascendit equos currusque volantes
Raptus in ætheriam, meritis cœlestibus aulam.
*
Arca Noe nostri typus est, & spiritus, ales
Qui pacem populis ramo prætendit oliuæ.
*
Pender Abisalon astrictus in arbore guttur,
Ne cælum patricida ferus macularet humumque.
*
Excipit innocuo viuentem bellua morsu
Cetus, & ad terras Ionam grauis attulit aluo.

† al. fœmina quem immũda.
† al. cruorem.
† al. mõstrauit.

D

F I N I S.

ENARRATIONES, LIBRI, ET TRACTATVS SANCTO AMBROSIO

ADSCRIPTI.

Quorum alij quidem prælo hactenus dati non sunt: alij vero licet iam sub præstantium Ecclesiæ doctorum Augustini, Hieronymi, Leonis, & Bedæ nomine excusi in lucem prodierint: in multarum nihilominus vetustarum bibliothecarum manuscriptis codicibus sancti Ambrosij nomen præferunt: quare præclari huius Doctoris operibus eos adiiciendos esse putauimus. Verum quia proprium ipsorum auctorem certo asserere non audemus, illos veterum manuscriptorum exemplarium & emendatiorum excusorum codicũ collatione recognitos, in calce huius quinti Tomi quasi parerga reponere curauimus. Nostri ergo laboris, studiose lector, boni consule, eoque prudenter fruere.

IN APOCALYPSIM BEATI IOANNIS APOSTOLI COMMENTARIA.

CAPVT PRIMVM.

A

POCALYPSIS *Iesu Christi, quam dedit illi Deus.*] Apocalypsis, reuelatio vel manifestatio interpretatur. Quod reuelationis donum & pater filio dedit, secundũ quod homo erat, & filius sibimetipsi, diuitias scilicet homini quem assumpsit. *Palam facere seruis suis quæ oportet fieri cito.*] Cum hic liber non solum futura, sed & præsentia & præterita narret, cur hic sola futura Dominum nostrum Iesum Christum seruis suis manifestare dixit? Quia videlicet præsentia visu, præteria auditu facile cognoscuntur: futura autem, non nisi aut per doctrinam diuinarũ scripturarum, aut per reuelationem agnosci queũt. *Et significauit, mittens per angelum suum seruo suo Ioanni.*] In hoc loco talis mihi sensus esse videtur. Dominus Iesus angelum suum misit, & per eundem angelum seruo suo Ioanni manifestauit quæ oportet fieri cito. *Qui testimonium perhibui verbo Dei.*] Hic locus aperte demonstrat, non ab alio Ioanne, sed ab illo qui Euangelium scripsit, hunc librum esse compositum. Qui & in cœna supra pectus Domini, in quo erant omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, recubuit, de quo immensum fontem sapientiæ haurire. Perhibuit ergo testimonium verbo Dei, quando dixit: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Sed & in hoc quod sequitur, quæstio oritur. *Et testimonium Iesu Christi in iis quæcumque vidit.*] Quomodo ergo testimonium perhibuit Iesu Christi in iis quæcumque vidit, cum ipse dicat in eodem Euangelio: Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Sed testimonium perhibuit eorum quæcumque vidit, prædicando videlicet gentibus omnia quę à Christo didicerat, miracula quæ viderat narrando, ea tantummodo scribens, quæ postea amplius profutura esse præuiderat. *Beati qui legunt, & qui audiunt verba prophetiæ huius, & seruant ea quæ in ea scripta sunt.*] Tres species beatitudinis posuit, sed duæ nihil sunt, si tertia defuerit. Nam nihil prodest legere & audire mandata Dei, si non seruant ea quę legunt vel audiunt. Multi namque sunt qui mandata Dei aut audiunt aut legunt, sed nihil eos iuuat, quia cũ corpore pręsentes sint, mente sunt absentes. Aut enim adquirendis rebus mens eorum dedita est, aut libidine exagitatur, aut proximum diiudicat, aut contra prælatum superbit, aut fingit se potentem futurum, aut cæteris vanissimis rebus distenditur. Potest talibus conuenire quod ait Propheta: Aure audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non perspicietis. Nonnulli vero sunt qui diuinas scripturas legunt & audiunt, id est, mentem ad earum intelligentiam accommodant, sed ideo diuinas scripturas discunt, vt sapientes & egregij apud homines habeantur, & in sæculi prosperitatibus floreant, nõ vt vitam reprobã corrigant. Sed beati non sunt, quia scripturam diuinam nõ pro amore Dei, sed pro amore sęculi didicerunt. De talibus dicit Propheta: Sapientes *vt faciant mala, bene autem facere nesciunt.* Et Dominus in Euangelio in parabola seminantis loquitur, dicens: Quod autem in spinis cecidit, ij sunt qui audierunt, & sollicitudinibus & voluptatibus vitæ euntes suffocantur, & non referunt fructum. Illi ergo soli beati sunt, qui ideo mandata Dei student discere, vt impleant: ideo in mente recondunt, vt opere impleant: ideo opere implent, vt æternam beatitudinẽ assequantur. *Tempus enim prope est.*] Tẽpus videlicet iudicij. Nam si tempus ab aduentu Domini vsque ad finem mũdi ante oculos ponas, longũ inuenies, sed in comparatione priorum temporũ breue est. *Ioannes septem ecclesiis quæ sunt in Asia.*] Per septem ecclesias, vna Ecclesia catholica designatur, propter septẽ videlicet dona Spiritus sancti, quibus illustrata in mundo refulget. Asia elata interpretatã, quia inter elatos huius sæculi Christus multitudinem fideliũ inuenit, ex quibus Ecclesiam suam fabricauit. Et perpende quia totus hic liber in septenario numero consistit, sicut septẽ ecclesię, ad quas hæc scripta diriguntur. Sunt septẽ candelabra, septẽ stellæ, septẽ lampades, septem cornua agni, septem oculi, septẽ sigilla, septem angeli tubis canentes, septem tonitrua, septem iridẽ angeli phialas habentes. Nam & draco qui diabolum, & bestia quæ Antichristum designat, vterque septem capita habuisse visus est. Similiter & bestia, super quam mulier meretrix sedisse visa est. Et si diligenter aduertas, totus hic liber in septem visiones distinctus est. Prima est, quæ septem epistolas ad septem ecclesias destinatas continet, & cætera quæ ibi continentur. Secunda est, in qua sedem in figura Ecclesiæ in cælo positam vidit, & supra sedem, Christum sedentem. In tertia, agnus librum & sigilla eius aperuit. In quarta, septem angeli sunt visi tubis canentes. In quinta septem iterum angeli visi sunt phialas habentes. In sexta, resurrectio describitur. In septima, gloria sanctorum in figura ciuitatis Hierusalem de cælo descendentis demonstratur. *Gratia vobis & pax ab eo qui erat, & qui est & qui venturus est, & à septẽ spiritib. qui in conspectu throni eius sunt.*] Hic tota Trinitas demonstratur. Per eum namque qui erat, & qui est, & qui venturus est, pater designatur. Erat namque ante constitutionem mundi sine vllo initio, est modo post constitutionem mundi, regens omnia quæ creauit & gubernans; venturus est post finem mũdi cum filio & Spiritu sancto, vt regnet cum sanctis in sæcula sæculorum. Per septem autem spiritus, Spiritus sanctus, eo quod sit septiformis intelligitur. *Et ab Iesu Christo, qui est testis fidelis.* Ille veraciter testis fidelis est, qui nescit mentiri. Qui quod electis suis misericorditer repromisit, sine dubio implebit. Qui nec eum qui calicẽ aquæ frigidæ egenti dederit, à mercede vacuũ derelinquet. Cuius verba ita fixa permanent, vt facilius sit cælũ & terram in nihilum redigi, quã aliquid immutari ex omnibus quæ se facturũ esse prædixit. *Primogenitus mortuorũ, & princeps regum terræ.*] Quomodo Christus primogenitus mortuorum dicitur cum ipse in fine temporum sit natus, aduentumque eius innumerabilis multitudo hominum præcesserit? Sed primogenitus proprie mortuorũ ponitã, sicut primos in populo eos vocamus, qui non ętate, sed honore & dignitate cæteros antecellunt. Mortui autẽ

Margin notes (left column): B Ioan. 13 Coloss. 1 — Ioan. 1. — Ioan. 21 — C — Esaiæ 6 — Hier. 4

Margin notes (right column): D Mat. 13 Luc. 8. — E Infr. 10. 13 & 17 — Cap. 2. & 3. — Cap. 4. — Cap. 5. & 6 — Cap. 8. & 9. — Cap. 15. & 16. — Cap. 20 — Cap. 21. — F — Mat. 10 Matth. 24.

ipsi

A Colos. 3. ipsi sunt, de quibus Apostolus loquitur, dicens: *Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Primogenitus ergo mortuorum Christus est, quia ipse est primus, & caput omnium electorum suorum. [*Princeps regum terræ.*] Rex à regendo dicitur. Per reges ergo, Apostoli & cæteri sancti designantur, qui semetipsos & alios regere nouerunt. Per terram autem, Ecclesia designatur. *Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.*] Ergo quia dilexit, lauit. Et quid ista lauatio nobis contulerit, sequentia manifestant. *Et fecit nos regnum & sacerdotes Deo & patri.*] Regnum Dei Ecclesia Dei dicitur. Regnum ergo Dei ex hominibus Christus fecit, quando eos tales constituit, in quibus ipse cum patre & Spiritu sancto inhabitare & regnare dignaretur. Nam qui designantur per regnum, ipsi & per sacerdotes. Sacerdotes ergo Dei electi dicuntur, eo quod membra sint summi sacerdotis. De quo Psalmista loquitur, dicens: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.* Ps. 109 Possunt & aliter electi Dei, sacerdotes Dei dici, eo quod semetipsos quotidie per compunctionem cordis & orationes, cæteraque bona opera offerant B Deo, sicut dicit Psalmista: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Psal. 50. Est & sacrificium laudis, quod quotidie offerre Deo sancta Ecclesia consueuit, de quo idem Propheta loquitur, dicens: *Immola Deo sacrificium laudis.* Psal. 49 Et iterum: Sacrificium laudis *honorificabit me.* Ibidem *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.*] Veniet ad iudicium Dominus cum nubibus, sicut dicit ipse in Euangelio. Mat. 24 *Et* tunc *videbunt filium hominis venientem in nubibus cum potestate magna & maiestate.* Sed quomodo eum omnis oculus videbit, cum scriptura dicat: Esa. 26 Tollatur impius, ne videat gloriam Dei? Videbunt eum impij ad sinistram in iudicio Mat. 25 constituti, in ea forma qua in mundo constitutus ab hominibus videri potuit, sed non in ea qua Deus est. Iusti autem in ea claritate eum videbunt, quomodo in cœlestibus positi eum vident & visuri sunt post finem mundi in perpetuum. Sed & ipsi qui eum pupugerũt, velint nolint, videre compellentur, impij videlicet Iudæi qui eum crucifixerunt, vt sciant quem irriserũt, sicut scriptum est Ioan. 19 in Euangelio: Videbunt in quem transfixerunt. Et *plangent se super eum omnes tribus terræ.*] C Per omnes tribus terræ, soli reprobi intelliguntur. Plangent autem se, cur præcepta Dei contempserunt, cur propter breue gaudium perpetuam tristitiam acquisierunt. Aliter:] *Ecce venit cum nubibus.*] Possunt per nubes, Apostoli cæterique prædicatores intelligi. Venit autem cum nubibus, quando nomen eius per sanctos prædicatores vniuersis gentibus innotuit. [*Et videbit eum omnis oculus,*] quia omnes qui oculos habuerint, eum videbunt cum illis videlicet oculis, de Luc. 10. quibus dicit ipse discipulis: *Beati oculi qui vident quæ vos videtis.* Habebant impij Iudæi oculos, sed eos oculos non habebant, quibus Deus videtur. *Et qui eum pupugerunt.*] Id est, qui eum persecuti sunt, & membra eius, & postea ad fidem illius maxima, ex parte conuersi sunt, ex quibus fuit Apostolus Paulus. *Et plangent se super eum omnes tribus terræ.*] Per omnes tribus terræ, omnis multitudo gentiũ potest intelligi, quæ ad Christũ cõuersa est, quæ quotidie in Ecclesia Dei posita plangit peccata sua, vt veniam à Deo consequi mereatur. *Etiam amen.*] Confirmatio sermonis est. *Ego sum α & ω.*] Quid sit alpha & omega, sequẽtia ma-Ioan. 8. nifestant: id est, *Principium & finis.*] sicut ipse dixit Iudæis: D Ego sum principium, qui & loquor vobis. Potest Saluator noster principium ideo dici, eo quod ipse sit principium, id est, creator generis humani, & auctor salutis. Finis autem potest dici, quia ipse est finis legis, finis mortis, omnisque præuaricationis. *Qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens.* [Est modo Dominus in mundo Ecclesiam suam regens, erat ante constitutionem mundi æternaliter cum patre permanens: venturus est ad iudicium, vt iudicet mundum. *Ego Ioannes frater vester, & socius in tribulatione, & regno, & patientia in Iesu.*] Discipulos vocat fratres, quia vno Christi sanguine redempti, & vna matre, Ecclesia scilicet, generati erant. Socium se eorum in persecutione etiam dicit, quia omnes ecclesias Domitiani persecutio turbauerat. Socium in regno, quia & se membrum Ecclesiæ, sicut & ipsi erant, quos Deo acquisierat, fatebatur. Socium se eorum etiam in patientia testatus E est, quia & ipsi æquanimiter aduersa tolerabant, sicut & ipse qui pro amore Christi in Patmos insula legatus tenebatur. *Fui autẽ in spiritu in Dominica die.*] In spiritu se fuisse dicit, quia tanta mysteria quæ sequuntur, non carnalibus, sed spiritalibus oculis videri poterant. 2. Cor. 2. Animalis enim homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei. 2. Cor. 6. Dominica autem dies, tempus Euãgelij designat. De quo tempore Apostolus loquitur, dicens: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* In quo tempore, Prophetæ mysteria diuina gentibus esse pendenda prædixerunt. *Et audiui post me vocem tamquã tubæ dicentis.*] Quasi post nos est, quod ignoramus. Aliter: Vox Domini post nos est, quia nos quasi serui fugitiui sumus: Dominus autem post tergum nostrum clamat, vt nos reuocet. Post se ergo Iohannes vocem audiuit, quia mysteria quæ tunc ei reuelata sunt nondum perfecte cognouerat. Quæ vox similis tubæ dicitur fuisse. De hac tuba, Propheta loquitur dicens: Esai. 58 *Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.* Tuba ad pugnan- F dum milites prouocare solet. Similiter & nos sermo Dei ad pugnandum contra diabolum atque vincendum incitare non desinit. *Quod vides, scribe in libro, & mitte septem ecclesiis, Ephesum & Smyrnam, Pergamum & Thyatiram, Sardis & Philadelphiam & Laodiceam.*] Per has septem ecclesias, vna Ecclesia Catholica, sicut interpretatio nominum docet, designatur. Ephesus namque voluntas, siue consiliũ interpretatur: Smyrna, canticum eorum. Pergamus, diuisio cornu: Thyatira, illuminata: Sardis, principium pulchritudinis: Philadelphia, saluans hæreditatem Dei: Laodicea, tribus amabilis Domino. Ephesus igitur, quæ primo ponitur, initium conuersionis vniuscuiusque demõstrat. Interpretatur namque voluntas, siue consilium. Quod enim melius consiliũ, quam voluntas bona, quæ homini suadet abrenunciare diabolo, & sequi Christum relinquere vitia: & apprehendere virtutes? Et quia qui ad Deum conuerti volunt, necesse est vt Domini misericordiam implorent, vt perficere possint quod desiderant. Smyrna huic supponitur, quę canticum eorum interpretatur. Ille enim bene cantat, qui misericordiam conditoris sui corde contrito, & humiliato spiritu deprecatur: de G quo cantu Apostolus loquitur, dicens: Ephes. 5 *Cantantes & psallẽtes in cordibus vestris Domino.* Et quia qui à Deo exaudiri vult necesse est vt vitia derelinquat, & ad bona opera agenda, in quantum virtus suppetit, semetipsum conuertat. Pergamus in ordine sequitur, quæ diuisio cornu interpretatur. Duo cornua in hoc loco, malum & bonum significãt. Cornua diuidimus, quando inter bonum & malum discernentes, malum à bonis repellimus, & bonum amplectimur. Et quia quamdiu in peccatis iacemus, in tenebris sumus; cum autem mala à nobis reijcimus, & bona operari incipimus, quasi à tenebris ad lucem progredimur: non inconuenienter post Pergamum Thyatira sequitur, quæ illuminata interpretatur. Et quia ex operatione mãdatorum Dei pulchritudo animæ accrescit, & quanto quis plus in operatione mandatorum Dei crescit, tanto ampliorem pulchritudinem animæ suæ confert, non incongrue post Thyatiram, Sardis sequitur, quæ principiũ pulchritudinis interpretatur. Principium pulchritudinis ideo dicitur, quia sanctorum pulchritudo in hac vita inchoatur, & in æterna beatitudine perficitur. H Sequitur Philadelphia, quæ saluans hæreditatẽ Dei dicitur. Quid est autem hæreditas Dei, nisi omnis multitudo electorũ, sicut dicit Dominus ad Prophetam: Esai. 19 *Hæreditas autem mea Israel?* Et in quo salus electorum consistit, nisi in operatione mandatorum Dei? Luc. 19 Nam ille qui venit quærere & saluare quod perierat, illis salutem animarum largitur, qui mandata eius singuli secundum propriam virtutem custodiunt. Laodicea septima ponitur, quia tribus amabilis Domino interpretatur. Tribus autem amabilis Domino est omnis multitudo electorum, quæ est Ecclesia, quę per abrenuntiationem vitiorum, & per virtutum operationem ad hoc peruenit, vt tribus amabilis Domino vocetur. *Et conuersus sum, vt viderem vocem eius qui loquebatur mecum.*] Cur tam diu aduersus stetit? cur nõ ad primum ictũ

A sermonis, aures eius percutientis, ad eum conuersus est, qui à tergo loquebatur? Sed sciendum quod exemplum dedit nobis. Nam ad eum qui secū loquebatur, non prius conuersus est, quam nomina Ecclesiarum, ad quas scribere præcipiebatur, audiret. Et superius breuiter diximus, per interpretationes nominum septem Ecclesiarum, viā demonstrari, quæ ducit ad vitam. Quisquis igitur per hāc viam ire ad Deum desiderat, aut legendo, aut ab aliis audiendo, qualiter per hanc viam gradi debeat, inuestigare debet: quia stultus viator est, qui ad locum optatum ire desiderat, & viam nescit, si non prius dicere studuerit, quæ sit longitudo viæ, quæ asperitas, qui anfractus, quæ pericula? vt cum iter scandere cœperit, pericula præcognita facilius transeat. Multos enim vidimus sæculum reliquisse, vt per contemplationis viam vitam æternam acquirerent, sed quia nescierunt asperitatem viæ, subito cecidisse. Sed potest fieri, vt contra hæc testimonium vobis de diuina scriptura aliquis obiiciat, quæ dicit: *Ne tardes cōuerti ad Deum.* (Eccl. 5.) Ad hæc ego respondeo, quia iam ad Deum conuertor, cum viam quæ ad eum ducit, inuestigare non B desino. Et quid est quod dicit: (*Et conuersus sum vt viderem vocem,*) cum vox non oculis, sed auribus percipiatur? Sed sciendum quod Ioannes in spiritu positus, spiritalibus oculis ea quæ sequuntur, videre promeruit. Neque opus erat ibi voces verborum perstrepere, vbi intus erat Deus qui docebat. Aliter: ille competenter verba Dei audit, qui quod audierit, oculis mentis intueri non desinit, donec ea opere impleat. *Et conuersus, vidi septem candelabra aurea, & in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis.*] Septem candelabra aurea septem Ecclesias designant, sicut ipse exposuit: & septem Ecclesiæ vnam Ecclesiam Catholicam figurant. Quæ candelabra aurea dicuntur, siue propter persecutiones quas sancti in sæculo perferunt, siue propter sapientiam qua illuminantur. In quorum medio Christus stare visus est, sicut ipse dicit in Euangelio: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem sæculi.* (Mat. 28.) Sequitur: *Vestitum podere, & præcinctum ad mamillas zona aurea, caput vero eius & capilli erant candidi tanquā lana alba, & tanquam nix, & oculi eius tanquam flamma ignis,* C *& pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti: & vox eius sicut vox aquarum multarum. Et habebat in dextera sua septem stellas: & de ore eius gladius ex vtraque parte acutus exibat: & facies eius, sicut sol lucet in virtute sua.*] Si septem candelabra & septem stellas pro duobus ornamentis accipere volueris, decem ornamenta inuenies, ex quibus Domini corpus decoratum fuisse visum est. Sed quid duo ornamenta, id est, septem candelabra, & septem stellæ significarent, ipse per semetipsum exposuit. Quid autem octo quę restant, significent, perscrutandum nobis est. Sanctam namque ciuitatem Dei, quæ ex omnibus electis constat, quæ ab initio vsque ad finem tendit, si diligenter perspicias, in septem partes diuisam inuenies. Prima igitur pars eius, sunt electi, qui ab initio vsque ad diluuium fuerunt. Secunda Patriarchæ & cæteri iusti, vsque ad legem datā. Tertia, hi qui sub lege fuerunt. Quarta, Prophetæ. Quinta, Apostoli, & qui ex Iudæis crediderunt. Sexta vero pars est gentium multitudo, quæ ad fidem venit. Septima electi, qui in fine mundi nascituri sunt, & contra Antichristum pugnaturi. Per has igitur septem partes, quod Do- D minus dederit, dicendo redeamus. De octaua, in sequentibus dicemus. Poderis igitur, quæ est talaris tunica, iustos qui ante diluuium fuerunt, designat. Quæ cuius coloris fuerit, non dicitur, eo quod nullam aliam legem, nisi naturalem, habuerint. Naturalis autem lex est, creatorem suum diligere, & quod sibi quis non vult fieri, alteri non facere. Hanc legem nullus qui ratione suffultus est, ignorare permittitur. Per zonā autem, Patriarchæ, & cæteri iusti qui ante legem fuerunt, designantur. Quæ aurea fuisse dicitur, quia multis tribulationibus, sicut aurum in fornace probati esse noscuntur. Sicut Abraham, (Gen. 11.) qui de igne Chaldæorum erutus est: sicut Lot, quem Sodomitæ afflixerunt, (Gen. 19.) sicut Isaac, qui cæcitatem pertulit: (27.) sicut Iacob, qui persecutione fratris atque soceri est afflictus, (Gen. 31. & 32.) sicut Ioseph, qui captiuitatē & carcerē sustinuit, sicut Iob, qui amissionem rerum, diramque passionem pertu- (Gen. 7. & 39.)

lit. E Eodem modo & de cæteris, quos scriptura commemorat, debemus intelligere. Quæ zona mamillas constrinxisse legitur. (Iob 1. & 2.) Per mamillas namque duo præcepta charitatis designantur, per quæ sanctos patres Deo placuisse certum est. *Caput vero eius & capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix.*] Per caput lex, per capillos vero qui ex capite nascuntur, multitudines eorum designantur, qui per legem salui facti sunt. Qui capilli tanquam lana alba, & tanquam nix esse dicuntur, quia videlicet ille populus à tenebris vitiorum per legem est emundatus. *Oculi autem eius erant velut flamma ignis.*] Oculi cuncta quæ circa se sunt longe lateque perspiciunt. Per oculos igitur Prophetæ designantur, qui ea quæ ventura erant, longe ante præuidere meruerunt. Qui sicut flamma ignis esse dicuntur, quia Spiritu sancto illuminati mysteria cœlestia contemplati sunt. *Et pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti.*] Per pedes, Apostoli designantur, & cæteri qui ex Iudæis crediderunt. De istis pedibus Propheta loquitur, dicens: *Quam pulchri super montes pedes Euangelizantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion: Regnabit Deus tuus.* (Esa. 52.) F Qui similes aurichalco dicuntur. Æs namque in fornace quibusdam medicaminibus admixtis tamdiu conflatur, vsque dum colorem auri accipiat, & dicitur aurichalcum. Per æs igitur, quod sonorum est, & quod in nigredinem cito vertitur, Iudæi designantur, qui legem quidem secundum litteram sonare videbantur, sed velamine nigredinis mente obtecti, spiritalem intelligentiam, quæ in ea latebat, intelligere nequiuerunt. Æs igitur in aurichalcum est conuersum, quando ex Iudæis Apostoli sunt electi. Per fornacem autem, siue mundus, in quo aliquantum Christus conuersatus est, siue tribulationes quas sustinuit, possunt designari. In hac ergo fornace per doctrinam Euangelij splendorem auri accipere meruerūt. *Et vox eius, sicut vox aquarum multarum.*] Per vocē aquarum multarum, multitudo gentium, quæ ad fidem Christi currit, designatur. *Et habebat in dextera stellas septem.*] Quid hoc significet, ipse in sequentibus exponit. *Et de ore eius gladius ex vtraque parte acutus exibat.*] Per gladium, electi G qui in fine mundi nasciturі sunt, atque contra Antichristum pugnaturi, designantur. Et quia maxima multitudo gentium culturam Christi derelinquens, Antichristum hominem impiissimum pro Deo adorabunt, non incongrue illi qui ad errores eorum concidendos progressuri sunt, per gladium designantur. Qui duo acumina habere visus est, quia ipsi doctores, duorum testamentorum doctrinis eruditi, facile hostes deuincent. Nam quod de ore Domini ipse gladius procedere visus est, illud significat quod ipse dixit in Euangelio: *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.* (Mat. 10.) In iis ergo septem ornamentis omnis electorum Ecclesia, quæ à nobis in septem partes diuiditur, comprehenditur. Sine iis ergo septem partibus non mihi videtur hunc librum quemquam ordinate posse intelligere. De octaua autem quæ restat, aliquid dicendum est. *Et facies eius, sicut sol lucet in virtute sua.*] Per faciem, Ecclesia sicut post resurrectionem futura est, designatur. Et ideo per faciem Ecclesia, quæ tunc Deum, sicut dicit Apostolus, *facie ad faciem videbit*, designatur, (1. Cor. 13.) Quæ sicut sol lucere visa est, quia sicut dicit Dominus: Tunc *iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui.* (Mat. 13.) H Inueniuntur in scripturis quædam his septem partibus conuenientia, vt est illud quod in Iosue legitur, vbi præcepit Dominus, vt circumiret arca Dei ciuitatem Iericho per septem dies semel in die, sacerdotibus eam portantibus, tubisque canentibus, ac populis sequentibus. (Iosue 6.) Iericho namque omne corpus reproborum, quod est ciuitas diaboli, significat: per filios vero Israel, electi designantur: per sacerdotes, prædicatores: per turbas doctrina prædicationis: per populum vero qui eos sequebatur, omnes iusti designantur, qui eorum doctrinam sequebantur, & actus imitabantur: per arcam autem quam ferebant, Christus intelligitur, qui in sanctis cordibus eorum habitans portabatur. De prædicatoribus autem qui post Christi aduentum fuerunt, nulli dubium, quod Christum non solum lingua prædicando, verum etiam corde diligendo portauerunt. Illi autem qui aduentum eius præ-

A cesserunt, quomodo illum portauerunt? Portauerunt vti que& illi. Nam aliqui eorum cum verbis prædixerunt, aliqui factis præsignauerunt. Quærendum vero nobis est quid circuitus iste, qui per septẽ dies factus est, designet. Locum namque quem circuimus, ingressum eius deuitamus. Nam cum per viam pergimus, si foueam aut limum profundum, aut aliquod periculum inuenimus, circumeundo si possum⁹, ingressum eius deuitamus, vt periculũ euadam⁹. Iericho namque circuimus, si iter vitę pręsentis secundum voluntatem Dei perficimus. Nam quamuis cũ reprobis habitemus, Iericho circuimus, si ab eorum prauitatibus abstinemus. De hac circuitione dicit Psalmista: *Circuiui & immolaui in tabernaculo eius hostiam iubilationis.* Circuiuit namque & postea immolauit: quia facta reproborum prius spreuit, vt hostia iubilationis eius acceptabilis Deo fieret. Multi enim sunt qui assidue laudant Deum, sed quia vitia à se repellere nolunt, eorum laudationis hostia non est acceptabilis Deo. Prima igitur circuitio ad eos iustos, qui ante diluuium fuerunt, pertinet, qui filij Dei dicti sunt. Ciuitatem igitur Iericho tamdiu circuierunt, B quamdiu à societate reproborum se sequestrauerunt. Postquam igitur arca Dei, & populi Iericho ciuitatem circumierunt, ad castra redierunt: quia vnusquisque iustus circuitionis suæ tempore expleto, post mortem ad societatem electorum, quæ sunt castra sanctorum, ducatur. Secundæ diei circuitus, ad eos qui post diluuium vsque ad Moysen fuerunt, pertinet. Qui & ipsi ciuitatem Iericho circumierunt, quia ab iniquitatibus reproborum se separauerunt. Nam & Abraham quamuis inter Amorrhæos habitaret, non solum vitia, sed etiam corporum societatem in tantum horruit, vt filio suo ex filiabus eorum nollet accipere vxorem. Et de Lot, qui apud Sodomitas habitabat, loquitur beatus Petrus, quia auditu & visu iustus erat, habitans apud eos, qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. Eodem modo de cæteris intelligendum. Tertius vero circuitus ad eos qui sub lege fuerunt, pertinet: qui quanta sollicitudine à societate iniquorum se secernere deberent, ipsa lex manifestat. Prophetæ vero, ad quos quartus circuitus pertinet, in tantum peccata principum, homi- C numque impiorum spreuerunt atque reprehenderunt, vt pro hoc quidam eorum lapidati, quidam interfecti, quidam vero in occisione gladij mortui sint. Apostoli vero, & hi qui ex Iudæis crediderunt, ad quos quintus circuitus pertinet, quanto studio se ab infidelium Iudæorum consilio atque operibus segregauerint, Lucas in actibus Apostolorum narrat. Gentes vero, ad quos sextus circuitus pertinet, quanto ardore se à societate impiorum disiunxerint, martyres requisiti dicant. Septimus vero circuitus ad eos qui temporibus Antichristi futuri sunt, pertinet: sed & illi quomodo Antichristi, ministrorumque eius refutabunt perfidiam, hic liber manifestat. Septimo ergo die circumeuntibus sacerdotibus cum arca Iericho, atque vociferantibus, muri Iericho ceciderunt, omnisque populus cum rege suo interfectus est; quia prædicantibus in fine mundi prædicatoribus veritatis, finemque mundi annuntiantibus, subito finis mundi adueniet, omnisque ciuitas diaboli destruetur, atque cum ipso capite suo diabolo perpetua morte damnabitur. Legimus etiam in libro Iudicum D. Samsonem fortissimum habuisse septem crines. Samson, Christum significat: per capillos vero, omnes electi designantur. Et sicut capilli adhęrent capiti, ita & omnes iusti adhęrent Christo, qui caput est omniũ electorum suorũ. Et sicut capilli Samsonis in septẽ partes diuisi sunt, ita & omnis electorũ numerus in septem partes pro temporum qualitatibus diuidi potest sicut superius demonstrauimus. Sed & hoc quod in Salomone scriptum est: *Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem,* potest huic nostro intellectui conuenire *Sapientia namque ædificauit sibi domum,* quando Dominus noster Iesus Christus ab initio mundi vsque ad finem eius, ex numerositate electorum Ecclesiam sibi construxit & constituit. *Excidit columnas septem,* quando iis septem temporibus prædicatores qui singulis temporibus conue-

Psalm. 26.
Genes. 24.
2. Pet. 2.
Heb. 11.
Iosue. 6.
Iudic. 16.
Prouer. 9.

E nirent, in Ecclesia sua statuit, qui & monitis salutarib. & bonorum operum exemplis eam sustentarent. Possumus quod idem Salomon in alio loco ponit, dicens: Da partes septem, nec non & octo: huic nostræ expositionis operi coaptare. Primum igitur quærendum nobis est quid sit vnde partes facere pręcipimur. Est namque quoddam bonum, & ipsum est summum bonum, charitas videlicet, quæ nisi partiatur, perfectum bonum non erit. Partitur enim in dilectione Dei, & dilectione proximi. Quæ cum vna sit, habet tamen duo brachia, quæ circumquaque extendens, & Deum hominibus, & homines Deo coniungit. Sunt & duæ vitæ, vna quæ actiua, altera quæ contemplatiua nũcupatur. Dilectio proximi ad actiuam, dilectio autem Dei, proprie ad contemplatiuam pertinet; possumus igitur per septem, omnem electorum multitudinẽ, per octo vero, Dominum nostrum Iesum Christum intelligere, eo quod octaua die resurrexit. Sancti itaque Dei partes septem dant amoris sui, cum in exercitiis vitæ acti- F uæ occupantur, videlicet cum curam proximi non solum carnalem, sed & spiritalem impendunt. Dant etiam partes octo, cum eos amor Dei ad contemplationem eius iterum reuocat. Aliter. Partes septem damus, cum sanctis Dei debitam venerationem exhibemus: partes octo damus, cum Deo creatori nostro debitum cultum impendimus. Sequitur: *Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes eius tamquam mortuus.*] Ecce Ioannes, qui sibi stare videbatur viso Domino cecidit tamquam mortuus, quia vnusquisque vir sanctus quantum se ad contemplandam diuinitatem Dei altius erexerit, tanto apud se introrsus inferius cadit: quia in comparatione Dei eius magnitudo quam parua sit, facile perspicit: Vnde & tamquam mortuus cecidit, quia in comparatione Dei, se nihil esse perspexit. Ad pedes cecidit, quia incarnationis eius mysterium, quod per pedes figuratur, se nullo modo comprehendere posse perspexit. *Et posuit manum suam super me dicens: Noli timere*] Sicut manus in corpore plurima habet officia, ita & manus Dei in diuinis scripturis plurimas significationes. Iob namque flagellum Dei, manum Dei vocat, cum dicit: *Manum tuam longe fac à me, & formido tua non me terreat.* Et iterum amicis dicit: *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.* Nam & Hieremiam G manu sapientiæ Dominus tetigit, sicut ipse dicit: *Et misit Dominus manum suam, & tetigit os meum, & dixit mihi: Ecce dedi verba mea in ore tuo*, & reliqua. Similiter & Daniel manu confortationis Dei tactus est, quando propter visionem angelicam in terra prostratus iacens, manum ad se missam vidit, quæ eum confortaret, cui & dixit: Loquere Domine, quoniam confortasti me. Hac ergo confortationis manu idem Ioannes tactus est, quæ eum ne se vltra modum deiiceret confortando erexit. *Ego sum primus & nouissimus.*] Si primus, cur dixit Arius filium Dei initium habuisse? Si enim initium habuit, non ipse primus, sed ipse à quo initium sumpsit, fuit. Primus ergo & nouissimus ipse est quia sicuti finem non habebit, sic nec initium habuit. *Et fui mortuus, & ecce sum viuens in sæcula sæculorum.*] Hoc manifestum est. *Et habeo claues mortis inferni.*] Qui clauem alicuius domus habet, quem vult intromittit, & quem vult ab ingressu domus repellit. Per clauem ergo potestas filii Dei intelligitur. Claues igitur mortis & inferni ipse possidet, quia quos vult à damnatione mortis perpetuæ misericorditer liberat, & quos H vult in eodem mortis periculo damnationis, iusto iudicio remanere sinit. *Scribe ergo quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc.*] Hic demonstrat non se de præsentibus & futuris tantummodo, sed & de præteritis prophetiam texuisse. (Scribe ergo quæ vidisti,) id est, quæ præteritis tibi ostensa sunt: (quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc,) id est, præsentia & futura. *Mysterium septem stellarum quas vidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea.*] Subauditur quid significent. Quid autem significent, subdendo manifestat. *Septem,* inquit, *stellæ, angeli sunt septem Ecclesiarum: & septem candelabra aurea, septem Ecclesiæ sunt.*] Septem igitur angelos, rectores septem Ecclesiarum debemus intelligere, eo quod angelus nũtius interpretatur. Et qui verbum Dei populis annuntiant, non

Eccles. 11.
Iob. 13.
Iob. 19.
Hier. 1.
Daniel 10.

A inconuenienter angeli, id est, nuntij vocantur. Et sicut per septem Ecclesias, vna Ecclesia Catholica; ita & per septem rectores septem Ecclesiarum, omnes rectores Ecclesiæ Catholicæ signantur.

CAPVT SECVNDVM.

ET *Angelo Ecclesiæ Ephesi scribe: Hæc dicit, qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum.*] Per dexteram Dei, potestas Dei in hoc loco potest designari: per stellas, sancti prædicatores. Sancti igitur prædicatores manu Dei tenentur, quia ab ipso gubernantur & reguntur, & ipsi sunt copulati, sicut ipse dicit in Euangelio: *Sicut palmes non potest ferre fructum nisi manserit in vite, sic & vos nisi in me manseritis.* (Ioan. 15) In medio vero septem candelabrorum aureorum Christus ambulat, sicut ipse dicit Propheta: *Inhabitabo inter illos, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus. Scio opera tua.* (Leu. 26 & 2. Cor. 6.)] Ea videlicet quæ operabaris prius, antequam refrigesceret in te charitas. *Et laborem & patientiam tuam.*] Id est, persecutiones, quas pro nomine meo patienter toleras. *Et non potes sustinere malos.*] B Cum scriptura diuina nobis præcipiat, vt toleremus malos, cur hic laudatur quod non potuerit sustinere malos? Sciendum est autem, quod de hæreticis dictum est. (Mat. 13) Nam proximorum mala aliquando reprehendendo corrigere debemus, tempore videlicet opportuno: aliquando patienter tolerare, vt quos correctio nō emendat, patientia ad emendationem prouocet. Sunt namque nonnulli qui reprehendere p[...] nesciunt, nisi ira inflammati. Horum aliquis si non solum [...] gna, verum etiam pro parua aliqua re contra proximum commotus fuerit, tamdiu iram in corde gestat, donec in actibus proximi aliquid videat, quod reprehendere possit: & tunc lætus efficitur, cum reprehensionis vindictam proximo intulerit. Quod si alicui viderit displicuisse, dicit se zelo Dei hoc fecisse. Ad te ergo loquor, qui talis es. Cur quæris fallere eum, qui occulta cordium considerat? Si zelus Dei in te est, cur oculi tui per diuersa vagantur more diabolico, desiderans malum potius videre quam bonum? C (Ps. 43.) desiderans in proximo videre malum quod reprehendas, non bonum vnde ædificeris? Sunt etiam multi, qui eos à quibus aliquam iniuriam pertulerunt, etiam pro minimis delictis impatienter insectantur: eos vero quos diligunt, non solum non reprehendunt, quamuis grauiter deliquerint, sed etiam tota virtute defendunt. O infelix amicitia, quæ illum quem diligit, tacendo & defendendo, diabolo tradit: illum vero cui iratus est, reprehendendo à diabolo abstrahit. Correptio ergo illa iusta est, quæ ex Dei zelo & amore fraterno descendit: quæ nō propter iram vindicandam, sed propter animam proximi saluandam profertur. Verum quia hæc verbis paucis diximus, ad ea quę cœpimus, redeamus. Igitur hoc quod pręsuli Ecclesiæ Ephesi à Domino dicitur, (Quia non potes sustinere malos,) de hæreticis debemus intelligere. Omnis enim qui pastor est Ecclesiæ, societatem hæreticorum quantum potest vitare debet, ne per occasionem familiaritatis eorum, corda simplicium veneno suæ malitiæ corrumpant. Sicut enim lupus quietus inter oues sine laceratione earundem ouium versari non potest, sic nec hæ- D reticus inter simplices. Sequitur: *Et tentasti eos qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt, & inuenisti eos mendaces.*] Quidam praua docentes temporibus Apostolorum, Apostolos se esse dicebant, vt per reuerentiam nominis facilius prauam doctrinam in cordibus audientium plantarent. Hos & Apostolus Paulus damnat. Et Dominus in Euangelio cauendos eos insinuat, cum dicit: *Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* (2. Cor. 11. & 11. Mat. 7.) Hos ergo iste falsos, eorumque doctrinam falsam esse comprobauit. *Et patientiam habes, & sustinuisti propter nomen meum, & non defecisti.*] Id est, in hoc apparuit patientia tua, quia in laboribus, quos pro nomine meo sustinuisti, non defecisti. *Sed habeo aduersum te quod charitatem tuam primam reliquisti.*] Multi enim sunt, qui initio conuersionis suæ in seruitio Dei feruentes existunt, sed processu temporis tepescunt. Quod huic præsuli Ecclesiæ Ephesi contigisse manifestum est. *Memento ergo vnde excideris.*] Vnde excisus est? De charitate scilicet. Si de charitate excisus est, de Deo excisus est, quia Deus charitas est. (1. Ioā. 4) E *Et age pœnitentiam.*] Videlicet eo quod per torporem & ignauiam tuam, à charitate disiunctus es. *Et prima opera tua fac: sin autem venio tibi cito, & mouebo candelabrum tuum loco suo, nisi pœnitentiam egeris.*] Si per candelabrum Ecclesia Ephesi designatur, cur propter peccatum pastoris, Ecclesia locum suum perdet, cum scriptura dicat: Non morientur patres pro filiis, neque filij pro patribus suis, sed vnusquisque in peccato suo? (Hier. 31 Ezech. 18.) Sed sciendum est quod per locum, merces quæ illi pro pastorali cura debebatur, designatur, vt sit sensus: Nisi pœnitentiam egeris pro eo quod charitatem tuam primam reliquisti, & ad prima opera non redieris, vt quod ore prædicas, opere impleas, mercedem quę tibi pro pastorali cura debebatur subtraham. *Sed hoc habes.*] Videlicet vt candelabrum non moueatur. *Quia odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi.*] Pro eo quod illorum facta odisti, quæ & ego odiui, merces quæ tibi pro pastorali cura debebatur, adhuc tibi manet. Nicolaitæ vero erant hæretici, quos superius dixit, non posse eum sustinere. F *Qui habet aures audiendi, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis.*] Quia cunctis aures habentibus dicit: (*Qui habet aures audiendi audiat;*) aures proculdubio cordis requirit. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei.*] Duo ligna erant in medio paradisi: è quibus vnum lignum vitæ, alterum vero, lignum scientiæ boni & mali vocabatur. (Gen. 2.) Quorum virtus talis erat, vt si quis ex ligno vitæ comedisset, non moreretur in æternum: si quis vero ex ligno scientiæ boni & mali comederet, quamuis esset immortalis, mortalis statim fieret. [...] paradisus igitur Ecclesiam significat: lignum vero vitæ in medio paradisi [...] Christus est in medio Ecclesiæ suæ. Lignum autem scientiæ boni & mali quod & ipsum in medio paradisi fuisse dicitur, diabolum significat, qui inter fideles discurrere non cessat, vt quoscumque potest decipiat. (1. Pet. 5.) Lignum igitur vitæ ad electos, lignum vero scientiæ boni & mali ad reprobos pertinet. Fructus ergo ligni vitæ electi comedunt, vt in æternum viuant cum Domino: fructus vero ligni scientiæ boni & mali, reprobi comedunt & moriuntur, G quia suggestionibus diaboli, omnibusque vitiis & voluptatibus pascuntur, vnde æternam damnationem sibi adquirunt. Et sicut mulieri delectabiliores fuerunt fructus ligni scientiæ boni & mali, quam fructus ligni vitæ, (Gen. 3.) ita & reprobis delectabilior est gloria huius sæculi, quam oculis corporis vident, quam gloria cœlestis patriæ, quæ non nisi oculis spiritalibus videtur. Sed oritur quæstio, Cur lignum scientiæ boni & mali dicatur, cum primo homini scientiam mali ministrauerit, non scientiam boni. Quæ ita soluitur. Primus namq; Angelus quando creatus est, scientiam boni habuit, non scientiam mali. Scientiam vero mali per semetipsum inuenit, ob quam causam de illa cœlesti gloria deiectus est. De ligno ergo scientię boni & mali primus homo comedit, quando illius suggestiones secutus est, qui scientiam boni & mali habebat. Neque enim lignum, scientiam mali docere potuit, sed diabolus præceptum Dei homini transgredi suasit. Dicit ergo: (*Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei.*) Ille vincit, qui in bonis operibus vsque ad finem vitæ suæ perseuerat. Vincenti ergo. H Christus edere de ligno vitæ dabit, quia præcepta sua vsq; ad finem vitæ seruantibus, immortalitatis suæ gloriam in cœlesti beatitudine secundabit, vt cum eo æternaliter viuant, cuius præcepta in sæculo positi seruare studuerunt. Quod autem patrem Deum suum vocat, ad humanitatē pertinet. *Et Angelo Smyrnæ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus, & viuit: Scio tribulationem tuam, & paupertatem tuam.*] Potest fieri vt Smyrnæorum Ecclesia eandem persecutionem contribulatoribus suis in rapina bonorum suorum pertulerit, quam & illa quæ apud Hierosolymam erat. Ideoque tribulatio & paupertas eius à Domino, quam pro ipso sustinuit, laudatur. Potest & hoc, voluntaria paupertas intelligi, de qua Dominus dicit in Euangelio: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* (Mat. 5.) *Sed diues es:* pauper videlicet rebus, diues virtutibus. *Et blasphemaris ab iis qui se dicunt Iudæos esse, & non sunt,*

A *sed sunt synagoga satanæ.*] Iudæi, confitentes interpretantur. Iudæi igitur Christum blasphemabant: non Iudæi, id est confitētes, sed synagoga satanę non inconueniēter vocantur. Prædicunt ei aduersa, vt venientia facilius tolerare posset. *Nihil horum timeas, quæ passurus es. Ecce missurus est diabolus ex vobis in carcerem, vt tentemini.*] id est, quosdam ex vobis diabolus, id est ministri diaboli in carcerem missuri sunt, vt tentemini vtrum in timore pœnarum à fide cedere, an pro amore Christi mori deliberetis. *Et habebitis tribulationem diebus decem.*] Tempus quo hæc persecutio crudelius sæuitura esset, demonstrat. *Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.*] Per coronam vitæ gloriam sempiternam demonstrat. *Qui habet aures, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Qui vicerit, non lædetur à morte secunda.*] Quid sit mors secunda, in sequentibus demonstrabimus. *Et angelo Pergami Ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui habet romphæam vtraque parte acutam.*] Per romphæam, iudiciaria Domini potestas potest intelligi. Quæ vtraque parte acuta dicitur, propter duo iudicia. Vnum quod factum est per
B aquam; alterum quod fiet per ignem. Sed excludimur ab hoc intellectu, eo quod illud iudicium iam peractum, atque per misericordiam Dei abolitum sit. Tunc namque iudicij illius acumen deletum est, quando Deus dixit
Genes. 9 ad Noe: *Per memetipsum iuraui, quia non adijciam vltra aquas diluuij super terram.* Videtur ergo mihi per romphæam, diuinam scripturam debere intelligi: quæ propter resecanda vitia, acuta esse dicitur, & propter duo testamenta vtraque parte acuta demonstratur. Nam & vetus & nouum testamentum hoc bonis indesinenter admonent, vt vitia relinquamus, & in nobis operibus ... metipsos exerceamus, quatenus salute... ...atum nostrarum inuenire possimus. *Sc... ...habitas, vbi sedes es satanæ.*] Id est, inter ill... ...abitas qui sessorem habent diabolū. *Et ten... ...omen meum, & non negasti fidem meam.*] Id est, quam...s ab eis, inter quos habitas, pro nomine meo assi...ue persecutiones perferas, tamen nomen meum tenes, & fidem meam non negasti. *Et in diebus illis Antipas testis meus, qui occisus est apud vos, vbi satanas habitat.*] Et in diebus illis, id est, in diebus quibus persecutio apud vos amplius
C feruebat, Antipas testis meus, subauditur extitit, qui occisus est apud vos, vbi satanas habitat. Apud vos occisus est, & non à vobis, sed ab illis inter quos vos habitatis, in quibus habitat diabolus. *Sed habeo aduersum te pauca, quia habes illic tenentes doctrinā Balaam, qui docebat mittere scandalum coram filiis Israel, ita habes & tu tenētes doctrinam Nicolaitarum.*] Legimus in libro Numeri, quod Balac rex Moabitarum ad suggestionem Balaam posuerit speciosas mulieres in conspectu filiorum Israel, diis suis sacrificantes. Quarum pulchritudo non solum ad perpetrandam libidinem eos accendit, sed etiam vt de sacrificiis eorum comederent, perduxit. Nicolaitæ vero erant hæretici nuptias detestantes, docentesque fideles, vt quibuscumque vellent miscerentur more bestiarum. Sicut ergo per doctrinam Balaam, filij Israel in fornicationis malum dilapsi sunt, propter quod multi eorum perierunt; ita & Nicolaitæ quosdam ex fidelibus, qui apud Pergamum erant, sua praua doctrina in fornicationis malum deiecerunt, docentes eos vt nullo modo se vinculo coniugali retinerent, sed quibuscunque vellent, passim
D miscerentur. Quod autem dicit, [*Habeo aduersum te pauca,*] significat paucos ex fidelibus ab hæreticis esse deceptos. *Similiter pœnitentiam age.*] Hoc quod dicit, similiter, videtur mihi ad angelum Ephesi ecclesiæ respicere, cui dicitur: Pœnitentiam age, eo quod charitatem tuam primam reliqueris. Quasi diceret: Sicut præcepi angelo Ephesi vt pœnitentiam ageret, eo quod charitatem primam reliquisset, similiter & tu pœnitentiam age, eo quod à charitate deuiaueris, vt aliquos tuorum per taciturnitatem amitteres. *Si quo minus, veniam tibi cito.*] Solet per aduentum Domini, mors intelligi: vnicuique enim Dominus tunc venit, quando per mortem, animam à corpore se-
Mat. 24 parat, partemque eius cum hypocritis ponet. Homo enim ex anima & corpore consistit. Diuidit Dominus hominem cum animam à corpore separat. Partem eius cum hypocritis ponit, quando animam, quæ secunda

E pars est in homine, pro iniquitatibu...is cum impiis cruciandam tradit. In hoc ergo quod...it, [*Veniam tibi cito,*] talis mihi sensus esse videtur: ...pœnitentiam non egeris, *veniam tibi cito,* vt te per m...m, quam præuidere negligis, dissoluam. Sequitu... [*...t pugnabo cum illis in gladio oris mei.*] Id est alium in loco t...ponam, & ponam gladium verborum meorum in or...us, in quo deiiciam aduersarios veritatis. *Qui habet au... audiat quid spiritus dicat ecclesiis.*] Vbicumque hæc se...ntia ponitur, vel in Euangelio, vel in Apocalypsi, ...endum est mysticum esse quod dicitur, & ad intellig...dum difficile. *Vincenti dabo manna absconditum.*] Legi...s in veteri testamento,
Exod. 16. quod populum Iudæorum p... desertum gradientem Dominus manna pauerit, vsq...dum venirent ad terram
Ioan. 6. repromissionis. Per manna igitur sapientia, quæ Christus est, intelligi potest. *Ipse est enim panis viuus, qui de cælo descendit.* Hoc pane aluntur omnes electi, in deserto atque in itinere huius sæculi positi, vsque dum veniant ad
F terram repromissionis, id e...t, ad cælestem beatitudi-
Iacob. 1 nem, quam repromisit Deus diligentibus se. Absconditum autem ideo dicitur, qui... sapientia Dei superbis ab-
Mat. 11 sconditur, & humilibus ...uelatur, sicut ipse dicit in Euangelio: *Confiteor tibi pater, domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, & reuelasti ea paruulis.* [*Et dabo illi calculum candidum.*] Per calculum, qui lapis paruus est, & à calcando sic dictus, Euangelium possumus acci...e. Quia sicut antiqui horum l...orum multi... ...ncm magnam sibi congreg... ...nt ad partie...os & diuidendos numeros... ...doctores Ecclesiæ multa verba Euange... ...cordibus suis congregant: quorum obscuritates & spiritales intelligentias & vtilitates dum auditoribus suis aperiunt, quasi numeros suos diuidunt & partiuntur. *Et in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit.* [Quod est hoc nomen Christi, quod in calcu-
Ioan. 1. lo Euangelij scriptum esse dicitur? *In principio erat ver-*
Ioan. 10. *bum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Et
Ioan. 5. iterum: *Ego & pater, vnum sumus.* Et idem Euangelista in alio loco dicit: Qui non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens
G Deo. Si Christus æqualem se faciebat Deo, cur dicit Arius minorem esse filium patre? Hoc ergo nomen quod in calculo scriptum est, nullus scit, nisi qui accipit, quia omnipotentiam, diuinitatem, æqualitatem filij cum patre nullus scire præualet, nisi cui doctrina Euangelij data fuerit. Sed est aliud quod nos mouet, nam paulo superius dixit: (Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum, quod nemo scit, nisi qui accipit.) Si igitur solis illis qui diabolum vincunt, & manna, & calculus, & nominis Christi datur scientia, ergo impij qui diabolum non vincunt, sed ab eo vincuntur, quamuis baptisma, quamuis fidē Christi videantur habere, ab hoc tamen munere alieni existūt. Sed dicet aliquis: Quomodo literatus quisque & in diuinis scripturis eruditus, mysterium nominis Christi nescit, quamuis & sęculū diligat, & voluptuose viuat? Huic ego duorū hominum similitudinem, mel multum possidētium opponā: ex quibus vnus ex eo edere solitus erat:
H alter vero ab eius esu, quadā necessitate cogente, omnibus modis abstinebat. Quis horū tibi videtur saporē mellis satius cognouisse? Vtique respondebis mihi, quia is qui eius dulcedine perfrui solitus erat. Et tamen si interrogasses vtrosque de melle cuius esset saporis, vterque dulcissimū esse fateret. Sed diceret ille quod audiuit, iste quod expertus erat: illius lingua loqueret quod fauces ignorabāt, istius autē quod delectatio docuerat. Ille igitur qui mel nō ad vtendū, sed ad lucra exaggerāda possidebat, eos significat, qui ex sciētia diuinarū scripturarū gloriam temporalē plusquā ęternā capessūt. Ille vero qui mel ad hoc possidebat, vt eius dulcedine assidue frueretur, eos significat qui mādata Dei nō pro gloria tēporali, sed pro amore Dei discere student, vt per eorū operationem, ad gloriā æternam peruenire mereanī. Illis mandata Dei, quamuis ea prędicēt, dulcia non sunt, quia nō dulcedinē cęlestis patriæ, sed dulcedinem terrenam, quæ amaritudinem generat, diligunt. Istis autem mandata Dei spes cælestis patriæ dul-

A cia facit, sicut dicit Ps. Imista: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua Domine, super mel & fauum ori meo.* Illi ergo soli sciũt nomen Dei, qui custodiunt mandata Dei. Qui vero sæculum diligunt, qui in quibusdam vitiis semetipsos deiiciũt qui desideria carnis suæ perficiunt, nesciunt nomen Dei, quia timorem & amorem eius à mente sua abiiciunt. Aliter: Potest per calculum, nomenque in eo scriptum, beatitudo cælestis patriæ designari, vt per calculum cœlestis patria, per nomen vero in eo scriptum, beatitudo cælestis patriæ figuretur. Hoc ergo nomen nullus scit, nisi qui accipit calculum: quia quanta sit illa cælestis beatitudo nullus scire præualet, nisi qui ad hanc peruenire meruit, sicut dicit Esaias Propheta: *Oculus non vidit Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te. Et Angelo Thyatiræ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit filius Dei, qui habet oculos vt flammam ignis, & pedes eius similes aurichalco.* Quid ista significent, superius dictum est. *Scio opera tua, & charitatem, & fidem, & ministerium, & patientiam tuam, & opera tua nouissima plura prioribus.*] Hic per omnia laudatur: sed sicut sequentia manifestant, sola taciturnitatis culpa in eo redarguitur. *Sed habeo aduersum te, quia permittis mulierem Iezabel, quæ se dicit Propheten, docere & seducere seruos meos, fornicari, & manducare de idolothytis.*] Hæc mulier quæ Iezabel pessimæ comparatur, ideo se Propheten mendaciter affirmabat, vt facilius sub religionis nomine falsam doctrinam in populum Dei introduceret. Et sicut Iezabel populum Dei, culturam Dei deserere, & idola venerari: ita & hæc populum Dei à cultura Dei, id est, à fide recta, conabatur per prauam doctrinam separare. Fornicatur enim anima, quæcumque à Deo creatore suo recedit. Idolothytum vocat illud, quod idolis erat immolatum. Docebat enim hæc mulier nihil nocere fidelibus si comederent carnes, quæ idolis immolabantur. *Et dedi illi tempus vt pœnitentiam ageret, & non vult pœnitere à fornicatione sua.*] Sicut & B. Iob de impio dicit: *Dedit illi Deus locum pœnitentiæ, & ille abusus est eo in superbia. Ecce mitto eam in lectum, & qui mœchantur cum ea, erunt in tribulatione maxima, nisi pœnitentiam egerint, & filios eius interficiam morte.*] Ecce mulieri & filiis eius pœnitentiæ locus nullus promittitur, eo quod pœnitẽtiæ tempus à Deo sibi indultum spreuerint: iis autem qui mœchabantur cum ea, adhuc locus pœnitentiæ repromittitur. Videntur ergo mihi ij qui mœchabantur cum ea, eos designare, qui prauis eius assertionibus fauentes, necdum ex toto in foueam malitiæ eius demersi fuerant: per filios eius eos designari, qui iam ex toto ab ea decepti medicamentum correctionis nullo modo recipere volebant. Per lectum autem in quo mulier mittenda erat, infernus designatur, in quo sepultus est & diues, de quo dicit Dominus in Euangelio: *Mortuus est autem diues, & sepultus est in inferno.* Per tribulationem vero maximam, in qua ponendi erant qui mœchabantur cum ea, nisi pœnitentiam agerent, & per mortem in qua filij eius interficiendi erant, eadem inferni pœna designatur. *Et scient omnes Ecclesiæ, quia ego sum scrutans renes & corda.*] Per renes qui intra corpus continentur, & ex quibus libido procedere dicitur, peccata abscondita: per corda autem, cogitationes occultæ designantur. Et est sensus: Et scient, videlicet in die iudicij, quando & ipsa mulier, & omnes qui decepti sunt ab ea, damnabuntur: omnes Ecclesiæ, id est, omnes qui Christiano nomine censentur, non solum electi, sed etiam reprobi, *quia ego sum scrutans renes & corda.* id est, non solum peccata quæ patent, verum etiam & quæ latent, sed & ipsas cogitationes intueor, & in illa die dabo vnicuique vestrum secundum opera vestra. *Vobis autem dico, cæterisque qui Thyatiræ estis, quicumque nõ habent doctrinam hanc, qui non cognouerunt altitudinem satanæ, quemadmodum illi dicunt, non mittam super vos aliud pondus.*] Hoc quod dicit, videtur mihi non ad doctrinam mulieris sed ad falsos Apostolos pertinere, qui docebant eos, qui ex gentibus crediderant, vt in legem & circumcisionem verterentur. Et quia Iudæi de legis obseruantia superbiebant: & post Euangelium datum, custodia legis secundum litteram, nihil est aliud quam seruitus diaboli: possumus per altitudinem satanæ, ipsam legem, si carnaliter impletur, intelligere. Quod igitur dicit, tale est: (Vobis dico, cæterisque qui Thyatiræ estis:) videlicet qui in fide

Marginal notes (left column): Ps. 118. (A); Esa. 64; B; 3. Reg. 16.; Iob 24.; C; Luc. 16.; D

perstitistis, (quicumque non habent doctrinam hanc,) id est, qui non receperunt doctrinam illius pessimæ mulieris, (qui non cognouerunt altitudinem satanæ, quemadmodum illi dicunt,) id est qui legem non susceperunt, quemadmodum falsi Apostoli dicunt, vt eam carnaliter impleant: receperunt quidem eam, vt spiritaliter impleãt non receperunt autem eam, vt carnaliter custodiant. Verbi gratia: Illi dicebant, quia *nisi circumcidatis carnem præputij vestri, non potestis salui fieri*: isti autem circumcisionem non carnaliter, sed spiritualiter intelligentes, circuncidebant à cordibus & à carne sua omnia vitia. Illi autem dicebant vt seruarent sabbatum, nihil in eo facientes operis: isti vero omne tempus vitæ suæ pro sabbato accipientes, ab omni opere seruili, id est, à peccatis inquantum poterant, abstinere curabant. (Non mittam super vos aliud pondus,) id est, qui in fide perstitistis, qui falsos Apostolos nõ recepistis. (Non mittã super vos aliud pondus,) nisi quod ab Apostolis præceptum est vobis, vt abstineatis vos ab escis, quæ idolis immolantur, & à suffocato & sanguine & fornicatione, *Verumtamen id quod habetis, tenete donec veniam.*] Sic est, ac si diceret. Quia paruuli estis, & lac vobis opus est, non solidus cibus, fidem quam didicistis, tenete donec veniam, vt per aspirationis meæ gratiam ad altiora opera virtutum agenda vos prouocem. *Et qui vicerit, & custodierit vsque in finem opera mea, dabo ei potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur sicut & ego accepi à patre meo.*] Per finem in hoc loco mors intelligitur. Qui ergo vicerit mundum & concupiscentias eius, & perseuerauerit vsque in finem, dabitur ei potestas super gentes, & reget eas in virga ferrea. Sed & si per finem mors intelligitur, quomodo electi post mortem gentes dicuntur regere, cum in illa beata vita nullus sit qui regatur in virga ferrea, vbi nihil distortum, nihilque prauum inuenitur? Nisi forte eo sensu intelligamus, sicut est illud: Qui fecit quæ futura sunt. Omnia enim quæ secundum dispositionem Dei fienda sunt, in prædestinatione eius iam quasi facta existunt: quia non potest fieri vt immutetur aliquid ex omnibus, quæ statuit Deus vt fiant. Similiter & sanctos, quos præsciuit Deus futuros iustos, & in bonis operibus perseueraturos, ante ortum illorum hos præsciuit, vt habeant potestatem super gentes, & regant eas in virga ferrea: sicut ad Hieremiam loquitur, dicens: *Priusquam te formarem in vtero, noui te: & antequam exires de ventre, sanctificaui te, & Prophetam in gentibus dedi te.* In secundo Psalmo scriptum est, quia dixit pater ad filium: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam, terminos terræ reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.* Dedit pater filio potestatem, vt regat gentem in virga ferrea: dedit & filius potestatem Apostolis & cæteris prædicatoribus, vt regant & ipsi gẽtes in virga ferrea, & tanquam vas figuli conterant eas. Per virgam igitur ferream, Euangelium designatur, sicut & per virgam ligneam, lex. Nam virga lignea, qua vtebatur Moyses, ipsam legem quæ ab eo data est, prætendebat. Ipsa namque virga, sicut in Exodo legimus, percussit bis silicem, & egressæ sunt aquæ largissimæ, ita vt populus biberet & iumenta. Virga igitur est vetus testamentum. Bina percussio, legem & Prophetas: Petra autem Christum figurabat. Virga ergo bis silicem percussit, quando vetus testamentum per legem & prophetas, Christum ad redemptionem generis humani venturum esse prædixit. Et quia impossibile erat, vt ea quæ per legem & prophetas prædicabantur non implerentur, sicut Dominus dicit in Euangelio: *Facilius est cœlum & terram transire, quam vnum iota, aut vnus apex prætereatur à lege qui non impleatur.* Virga bis silicem percussit, quando vaticinia prophetarum atque legis quodammodo compulerunt, vt homo fieri Deus dignaretur. Percussa est igitur petra, & egressæ sunt aquæ largissimæ, quia Christus secundum hoc quod dictum erat veniens, fluenta doctrinę cœlestis, id est, Euangelium de se produxit. Bibit populus & iumẽta, id est, Iudæi & gentes. Ipsa etiam virga in tabernaculo floruit, nucesque produxit: quia in tabernaculo Ecclesiæ postea vetus testamentum flores spiritalium sensuum protulit, ipsique flores, fructus bonorum operum ediderũt.

Marginal notes (right column): E; Act 15.; Ibid.; F; Heb. 5.; Ps. 2.; G; Hier. 1.; Ps. 2.; Exo. 17; H; Luc. 16.; Num. 17.

A Hoc totum ideo diximus, vt demonstraremus per ligneã virgam designatam fuisse legem. Et quia austeriora sunt præcepta noui testamenti quam veteris, non incongrue per virgam ferream Euangelium, per ligneam autem, lex figuratur. In illa dicitur: *Comedetis, & saturabimini, bibetis, & inebriamini, dormietis, & non erit qui exterreat*, & iterum: *Comedetis vetustissima veterum, & vetera nouis superuenientib. proijcietis*: & multa alia quæ ad delectationes carnales pertinent. Istis autem dicitur: *Videte ne grauentur corda vestra in crapula & ebrietate & curis huius seculi*, & iterum: *Arcta & angusta via est, quæ ducit ad vitam*. Et Paulus Apostolus dicit: *In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in vigiliis, in ieiuniis*: & alia innumerabilia, quæ in nouo testamento de maceratione carnis inueniuntur. Nam & Dominus in Euangelio quod austeriora sint sua præcepta præceptis legis, manifestat cum dicit: *Audistis quia dictum est antiquis, Non occides. Qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, Racha, reus erit concilio. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis.* Et iterum: *Dictum est antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo.* Et iterum: *Dictum est antiquis: Quicumque dimiserit vxorem suam, det illi libellum repudij. Ego autem dico vobis, Quicumque dimiserit vxorem suam, excepta causa fornicationis, mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœchatur.* Et iterum: *Dictum est antiquis, Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuũ. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, vt sitis filij patris vestri qui in cœlis est.* Hæc igitur verba Domini quæ protulimus, aperte demonstrant per virgam ferreã Euangelium, per ligneam aut, fragilem & mollem legem figurari: per vasa autem figuli, corda gentilium omnibus erroribus dæmonum repleta designantur, quæ à tactu virgæ ferreæ confracta sunt, quia veniente Euangelij gratia, omnis error gentilium destructus est: & quæ erant antea vasa fictilia, facta sunt vasa ferrea, contra omnia tentamenta dæmonum, & contra persecutiones hominum malorum fortissima. *Et dabo illi stellam matutinam.*] Id est, meipsum dabo illi. Ipse est enim stella matutina, de quo dicit scriptura: *Orietur stella ex Iacob, & exurget homo de Israel, & percutiet duces Moab.* Moab dicitur ex patre. Duces ergo Moab Dominus percussit, quando omnes fabricatores errorum exinaniuit.

Leu. 26. Ibid. Luc. 21. Malac. 7. 2. Cor. 6. Mat. 5. B C Num. 24.

CAPVT TERTIVM.

ET *Angelo Sardis Ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui habet septem spiritus Dei, & septem stellas.*] Septem spiritus Dei, septem sunt dona Spiritus sancti, quæ in Dominum descendisse Propheta Esaias ostendit, dicens: *Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis: & replebit eum spiritus timoris Domini.* De his septem spiritibus, quod Dominus dederit, in sequentibus dicemus. Quid sint autem septem stellæ, superius dictum est. Sequitur: *Scio opera tua, quia nomen habes quod viuas, & mortuus es.*] Nomen habet quod viueret, id est, nomen Christianum: sed mortuus erat, quia fidei opera, quæ est charitas, non habuit. *Esto vigilans, & confirma cætera quæ moritura erant.*] Vigilat qui semper bona opera exercet. Præcipitur ergo huic vt vigilet, id est, vt in charitatis operibus semetipsum exerceat, ne parua bona quæ adhuc videbatur habere, deperirent. Quia sicut corpus mortuum est sine anima, ita & nos si quælibet bona videamur habere, mortua sunt si charitas defuerit. *Non enim inuenio opera tua plena coram Deo meo.*] Non erant plena, sed vacua, quia charitate non replebantur: vnde & quinque virgines fatuæ à contubernio sponsi cœlestis repulsæ sunt, quia oleum charitatis in vasis suis habere noluerũt. *In mente ergo habe qualiter acceperis & audieris, & serua & pœnitentiam age.*] Id est, recordare qualiter fidem Christi in baptismate perceperis: vbi promisisti renuntiaturum te diabolo, & omnibus pompis eius. Recordare etiam quid à doctoribus fidei Christianæ, qui te fidem Christi docuerũt, qualiter te viuere oporteret, audisti: & serua quod audisti, & pœnitentiam age, eo quod à bonis operibus tamdiu torpuisti. *Si ergo non vigilaueris.*] Id est, ad bona opera agenda temetipsum non excitaueris. *Veniam tanquam fur, & nescies qua hora veniam ad te.*] Illi Dominus tanquam fur superuenit, vt eum per mortem ab hac mundana habitatione subtrahat, qui in prauitatibus suis requiescens, neque vitiis vult abstinere, neque ipsam mortem ante oculos ponere, sicut Dominus dicit in Euangelio: Quia *si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtique, & non sineret perfodi domum suam.* Per patrem familias mentem debemus intelligere: quia sicut paterfamilias omnibus qui in domo sunt, principatur, ita & mens omnibus actibus corporis & cogitationibus præfertur. Pater igitur familias dormit, furque veniens domum eius perfodit, quando mens in delectationibus carnalibus requiescens mors dum non præuidetur, atque superuenit, domũ corporis perfodiens, animam abstrahit. Si autem vigilauerit, id est, in bonis operibus perseuerauerit, mortem non vt furem, sed vt liberatricem perferet. *Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt vestimenta sua.*] Ecce discipuli pastori negligenti præponuntur, vt saltem in eorum imitatione proficerent. Sed mirum cur pauca nomina habere dicatur, & non paucos homines. Sed hoc ad excellentiam magnam alicuius sancti pertinet, cum eum Deus nominatim scire dicitur, sicut Moysi perfecto viro dicitur: Noui te ex nomine. Et Dominus dicit in Euangelio: *Et proprias oues vocat nominatim, & educit eas.* Isti ergo pauci, qui voce Dei laudari merentur, nõ inquinauerunt vestimenta sua. id est, mundiciam quam in baptismo perceperunt, sordibus vitiorum non inquinauerunt. *Et ambulant mecum in albis, quia digni sunt.*] Id est, in bonis operibus. *Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis.*] Id est, qui per pœnitentiã & lacrymas diabolum vicerit, & vitia omnia à se expulerit, eandem mundiciam quam baptizatus possidet, & ipse consequetur. Hæc ideo dicit, vt & pastorem Sardis Ecclesiæ, & omnes etiam peccatores ad pœnitentiam prouocet. *Et non delebo nomen eius de libro vitæ.*] Si librum vitæ prædestinationem vocat, quomodo de libro vitæ aliquis deleri potest, cum Apostolus dicat: *Quos autem prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: & quos iustificauit, ipsos & glorificauit?* Nisi forte ita intelligamus: Sunt multi qui ab hominibus iusti putantur, sed in conspectu Dei iniusti existunt. Ergo homines qui eos iustos æstimant, tam in libro Dei eos scriptos esse putant. Sed in die iudicij, cum facta reproborum atque iustorum omnibus patebunt, hæc inscriptio atque falsa suspicio à mentibus eorum delebitur, cum eorum damnationem pro impietatibus suis conspexerint. *Et confitebor nomen eius coram patre meo, & coram Angelis Dei.*] Confessio ista tunc fiet nominum iustorum, quando secundum qualitatem meritorũ vnusquisque mercedem recipiet. *Et Angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit sanctus & verus, qui habet clauem Dauid.*] Legimus in libro Regum, quod dixerit Dominus ad Dauid: Et erit cum *dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuũ quod egredietur ex te, & firmabo regnum eius* in sempiternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. Hoc de Christo esse dictũ, nullus est nisi perfidus Iudæus, qui ambigat. Et in domum obseratam nullus nisi per clauem potest introire. Filius ergo Dei habet clauem Dauid, quia ipse hominem assumpsit ex genere Dauid, quem clauem Dauid vocat, per quem reserata sunt omnia, & quæ Deus ad Dauid, & quæ Dauid de Deo locutus est. *Qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit.*] Aperuit Dominus Iesus Christus vetus testamentũ ad intelligenda diuina mysteria, q̃ in eo latebant, quod nullus claudere poterit. Clausit vero obseruantiã litteræ legalis superfluam, quam nullus aperire poterit. Aperuit etiam corda gentilium ad percipiendam doctrinam fidei, quæ nullus persecutor claudere potuit. Clausit vero atque destruxit culturam idolorũ, quam nullus persecutor aperire potuit. Aperiet etiã aditum regni cœlestis suis electis, quod nulla vis dæmonum claudere potest: clausit vero eundem aditum reprobis, quod nullus eis aperire poterit. *Scio opera tua. Ecce dedi corã te ostium apertum, quod nemo potest claudere: quia modicã habes virtutẽ, & seruasti verbum meum, & non negasti nomen meum.*]

Esa. 11. D Iaco. 2. Mat. 25. E Matt. 24. F Exo. 33. Ioan. 10. G Rom. 8. 3. Reg. 7. H

Vide-

A Videtur quod iste angelus Ecclesiæ Philadelphiæ non satis in diuinis fuerit eruditus: & ideo dixerit eum modicã habuisse virtutem, ad refutandos videlicet inimicos fidei veritatis. Et est sensus: Quia in persecutione constans fuisti, & seruasti verbum meum, id est, à prædicatione verbi mei non cessasti, & nomen meum non negasti, ideo quia modicam habes virtutem, *dedi coram te ostium apertum* in diuinis scripturis, vt intelligas mysteria diuinarum scripturarum: quod nemo poterit claudere, id est, sapientiæ quæ tibi dabitur, nullus poterit resistere inimicorum. *Ecce dabo de synagoga satanæ qui dicunt se Iudæos esse, & non sunt, sed mentiuntur.*] Ecce dabo synagoga satanæ qui tibi aduersabantur. & quorum infestationem assidue tolerabas, vt credãt per verba tua in me. Ecce faciam illos vt veniant & adorent ante pedes tuos, & scient quia dilexi te, quoniam seruasti verbum sapientiæ meæ: id est, cum crediderint per verba tua in me, adorabunt ante pedes tuos, deprecantes, vt per te vitam æternam consequantur. *Et ego te seruabo ab hora tentationis, quæ ventura est in vniuersum orbem, tentare omnes qui inhabitant terram.*]
B Hora tentationis diem iudicii significat. Tentationem autem pro manifestatione posuit, quia singulorum facta omnibus manifestabuntur. A qua hora tẽtationis nos & omnes electos suos Dominus saluabit. *Ecce venio cito: tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuã.*] Tene quód habes, id est, bonum quod habes, vsque in finem vitæ tuæ tene. [*Vt nemo accipiat coronam tuam*,] id est, vt gloriam quæ tibi debetur, nullus sine te possideat. *Qui vicerit, faciam illũ columnam in templo Dei mei: & foras non egredietur amplius.*] Potest per templũ Ecclesia designari: per colũ-
Gal. 2. nas autẽ quæ sustentant templum, prædicatores. Nam &
Mat. 16. Paulus Apostolus Petrum & Iacobum columnas Ecclesię vocat, eo quod super ipsos ædificata sit Ecclesia, sicut Dominus dixit Petro: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Sed videtur propter hoc quod sequitur: [*Et foras non egredietur amplius:*] non ad præsentem Ecclesiam, sed ad cælestem pertinere hanc sententiam. Nam multi fuerunt, qui columnæ Ecclesiæ dicebantur: sed propter prauam doctrinam eorum ab ea exierunt, sicut fuit Origenes & multi alii. Per templum ergo, cælestis habitatio: per co-
C lumnam vero vnusquisque electus potest designari. Ergo qui vicerit omnia tentamenta diabolica, omnesque carnales voluptates, columna in templo Dei efficitur, id est, in cęlesti beatitudine: & sicut columna in loco, in quo statuitur, firmissimam stabilitatem à creatore consequitur, vt numquam ab ea diuellatur, quemadmodum auulsus est diabolus, qui de cælesti beatitudine superbiendo cecidit. *Et scribam super eum nomen Dei mei.*] Nomen hoc Dei, est æternum. Nomen ergo Dei, quod est æternum, super vnũquemque iustum scribitur, quando æternitas ei cũ Domino permanendi largitur. *Et nomẽ ciuitatis Dei mei nouæ Hierusalem, quæ descendit de cælo Deo meo.*] Noua Hierusalẽ illa est cælestis, quæ non ex lapidib. sicut vetus, sed ex sanctis hominib. quotidie ędificatur. Hierusalem autem interpretatur visio pacis, id est, visio Dei. Nomen ergo Hierusalem super vnumquemque electum scribitur, dum hoc vnicuique conceditur, vt Deum sine fine videre mereatur. Aliter: Nomen Hierusalem super vnumquemque electum scribitur, eo quod sit ipse Hierusalẽm, in quo Deus regnare dignetur, in societate videlicet angelorum omniumq;
D electorum, qui Hierusalem cælestis vocãtur. Sed mirum, cur Hierusalem de cælis descendisse dicitur, cum sciamus electos omnes à terris ad cælos conscendere quotidie, nõ de cælestibus ad terrena relabi. Sed Domino de cælis ad redemptionem generis humani descendente, simul etiã sancti descenderunt, qui iam per prædestinationis gratiam illi coniuncti erant, quos per misericordiam suam redimere veniebat. *Et nomen meum nouum.*] Videlicet vt vocetur filius Dei, sicut & ego sum filius Dei. *Et angelo Laodiciæ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit Amen, testis fidelis & verus.*] Amẽ vere, siue fideliter interpretatur. Quod est Amen, hoc est testis fidelis & ver⁹. *Qui est principiũ creaturæ Dei.*] Non ideò se principium creaturæ Dei dicit, quod ipse sit creatura, sed quod ab ipso omnia sunt creata, vt pote architectus fecit domum. Si interrogaueris qui fuerit principem domus, dicetur tibi: Artifex, qui eam prius mẽte concepit, & postea ædificauit, quia domus sibimetipsi principium dare E
non potuit. *Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus.*] Frigidus non erat, quia quamuis opera fidei non haberet, sola fide se iustum existimabat. Calidus non erat, quia charitas illi deerat. *Vtinam frigidus esses, aut calidus.*] Id est, vtinam aut charitate ferueres, aut te peccatorem, sicut es, existimares: vt per timorem ignis æterni & pœnitentiam ad bona opera agenda impelleréris. *Sed quia tepidus es, incipiam te euomere de ore meo.*] Aqua tepida si hausta fuerit, fastidiũ generat, ideoque facile reijcitur. In ore vero Domini tunc ingredimur, quando per baptismum à vitiis omnibus emundati, membra eius efficimur. Igitur si fidem, quę per charitatem operatur, & quam in baptismate promisimus,
à charitate tepescentes operari neglexerimus ab ore Do- Gal. 5.
mini, veluti quoddam nociuum ac fastidiosum, fœtidumque reiicimur, sicut ipse dixit de se ipso discipulis suis: *Ego*
sum vitis, & vos palmites: & pater meus agricola est. Omnem pal- Ioan. 15
mitem non ferentem in me fructũ purgabit eũ, vt fructus plus afferat. *Quia dicis quod diues sum, & locupletatus, & nullius*
egeo.] diues & locupletatus recte dicitur, qui omnib. virtu- F
tibus plenus, vsque ad culmen perfectionis excreuit. Iste autem præsul Ecclesiæ Laodiciæ propter solam fidem omnibus virtutibus diuitem se & locupletem æstimabat, & nihil se ad salutem æternam adquirendam aliud agere debere, non recogitans illud quod dicit Apostolus: *Quia fi-* Iacob. 2
des sine operibus mortua est. Et nescis quia tu es miser & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus.] Miserum eum dicimus, qui cũ paupertate & nuditate, etiam aliqua infirmitate premitur. Similiter & iste miser & miserabilis dicitur, eo quod pauper erat virtutibus operib. bonis nudus. *Suadeo tibi emere a me aurũ probatum ignitum.*] Per aurum sapiẽtia intelligitur,
sicut scriptum est: *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapien-* Pro. 21.
tis. Quod probatum dicitur, quia probatos & perfectos reddit oẽs quos possidet. Ignitũ vero ideo dicitur, quia eorum mentes in quib. habitat, in amore Dei atque proximi accendit. Et quia vera sapientia ex diuinis scripturis accre-
scit, Psalmista manifestat cum dicit: *Eloquia Domini, eloquia* Psal. 11.
casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum. Eloquia Domini, eloquia casta sunt, quia castas mentes
à vitiis reddunt. Sed cum nihil purgari possit, nisi quod G
sordidum est, quærendum nobis est, quomodo eloquia Domini purgari dicantur, in quibus nihil sordidum esse potest. *Eloquia* ergo *Domini sicut argentum igne examinatum* esse dicuntur, quia mentes fidelium aliquando ignẽ charitatis ab omnib. sordibus examinant. Quod aũt ait, *Probatum terræ*, in Hebræo habet, Separatum à terra. Quod etiã *septuplum purgatum* dicitur, propter septẽ purgationes quas diuina scriptura in se continet, septem videlicet virtutes, quibus omnia vitia purgantur: quemadmodum gulæ vitium purgatur per abstinentiam, superbia per humilitatẽ, libido per pudicitiam: odium, auaritia, inuidia, & multa alia, per charitatem. Similiter & cætera vitia habent hostes suos, à quibus aut vincuntur, aut vincunt. Et quia superius dicit, vt aurum, id est sapientia, à se ematur: quærendum nobis est, quo pretio sapientia ematur, cum Iob di-
cat: *Non dabitur aurum obrizum* (id est purum) *pro ea*: nec ali- Iob. 28.
ud quid, quod inter homines pretiosius habetur. Sed quo
pretio ematur, ipse beatus Iob manifestat cum dicit: *Ti-* Ibidem
mor Domini, ipse est sapientia: & recedere à malo, intelligentia. Nõ
quod ille qui timet, perfectus sit in sapientia, cum Apo- H
stolus dicat: *Qui autem timet, non est perfectus in charitate*: sed 1. Ioã. 4
quod sapiẽtiam iam possidere incipit, qui pro eã pretium dare inchoat. Pretium autem eius est, timor Domini, abrenũtiatio vitiorũ, pœnitentia, lacrymæ, opera misericordię. Et ideo nõ inconueniẽter sequit: *Vt locuples fias,*] quia sine hoc pretio ad locupletationẽ virtutũ, quod est sapiẽtia, nemo peruenire potest. *Et vestimentis albis induaris.*] Vestimenta alba sunt opera bona. *Et non appareat cõfusio nuditatis tuæ.*]
Confusio nuditatis illa est, de qua dicit Psalmista: *Ecce in i-* Psal. 50.
niquitatib. concept⁹ sũ, & in peccatis cõcepit me mater mea. Hãc aũt confusionẽ nuditatis, bonis operib. operire debemus. Nã quãuis iste Episc. fidẽ haberet, nudus tñ dicit, eo quod ab operib. fidei vacaret. *Et collyrio inunge oculos tuos, vt videas.*] Per collyriũ, quod caliginẽ ab oculis detergit, lacrymasq; educit, pœnitẽtiam atq; compunctionem cordis debemus intel-

A ligere. Ipse est namque qui ab oculis mentis caliginem iustorum & pœna peccatorum acuit. *Ego quos amo, arguo & castigo.*] Sicut dicit scriptura: Heb. 12. *Quem enim diligit Dominus corripit, flagellat autem omnem hominem quem recipit. Aemulare ergo, & pœnitentiam age.*] Id est, æmulare bonos, & pœnitentiam age, eo quod bonis operibus vsque modo torpueris. *Ecce sto ad ostium, & pulso. Si quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ille mecum.*] Pulsat Dominus ad ostium nostrum, cum per scripturam diuinã quotidie nos admonet, vt vitia relinquentes, ad bona opera agendo conuertamur. Vocem eius audimus, & ianuam aperimus, cum mandata eius tota mentis intentione suscipimus. Ad nos vero intrat, cum nostris profectib. gaudet. Cœnamus nos cum illo, cum de spe cælestis gloriæ exultamus. *Qui vicerit, dabo ei potestatem sedere mecum in throno meo: sicut & ego vici, & sedeo cum patre meo in throno eius.*] Vicit Christus diabolum, vincunt & sancti eius. Sed Christus persemetipsum, sancti vero eius non per semetipsos, sed per ipsum. Dedit B pater filio potestatem secundum quod homo est, vt sedeat in throno eius. Dedit & filius potestatem suis, vt sedeant & ipsi in throno eius. Christus ad dexteram Dei sedet, sicut dicit Psalmista: *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis:* quia æqualis est patri. Ps. 109 Sancti autem non ad dexteram filii sedere dicuntur, sed in sedibus suis, sicut dixit Dominus in Euangelio: *Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus.* Mat. 19 Ipsi enim non naturaliter vt Christus, sed per adoptionem sunt filij: ideo diuersas sedes sortiuntur, secundum meritorum diuersitatem. Præstet hoc nobis de quo loquimur, vt in earum sedium distributione, nos miseri partem habere mereamur, Iesus Christus Dominus noster, qui cum patre & Spiritu sancto viuit & regnat Deus, per omnia sæcula sęculorum. Amen.

CAPVT QVARTVM.

C POst hæc vidi ostium apertum in cælo.*] Per ostium, Christus intelligitur, qui dicit: V. s. 11. Ioan. 10 *Ego sum ostium, Per me si quis introierit, saluabitur.* Quod ostium apertum esse dicitur, quia omnibus ad se venire desiderantibus, quamuis sceleribus deprimantur, ostium misericordiæ suæ aperire non dedignatur, sicut ipse dicit in Euangelio: Mat. 11 *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Per cælum autem Ecclesia designatur. Sed si omnis qui per ostium in ouile ouium, id est in sanctam Ecclesiam introierit, saluabitur: reprobi, quorum innumerabiles multitudines intra sanctam Ecclesiam continentur, quo aditu introierunt? De hoc Dominum interrogemus. Ait enim: Ioan. 10 *Qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde: ille fur est & latro.* Quicũq; ergo hoc quod in baptismo promiserunt, obseruare nolunt, non per ostium in ouile ouium, sed aliunde ascenderunt. Luc. 1. *Et vox prima quam audiui, tanquam tubæ loquentis mecum, dicens.*] Vocem primam, vetus testamentum accipere possumus. Sed melius mihi videtur, vt per vocem primam, Ioannem Baptistam intelligamus: de quo scriptum est: Ioan. 1. Esa. 40 *Et tu puer, propheta altissimi vocaberis, praibis ante Dominum parare vias eius, ad dandam scientiam salutis plebi eius in remissionem peccatorum eorum.* Sed ipse Ioannes se vocem vo- D cat, dicens: *Ego vox clamantis in deserto, Dirigite viam Domini, sicut dixit Esaias propheta.* Et quia prædicatio eius circumquaque perecrepuit, vox prædicationis eius, tubę similis dicitur. Sed quid vox ista dicat, audiamus. *Ascende huc.*] Id est, terrena desere, & ad cælestia animum erige. Aliter. Ioannes Euangelista personam eorum in hoc loco gerit, qui per Ioannem Baptistam in Christum crediderunt, & multi eo tempore extiterunt, qui Ioannem Christum æstimabant. Ioannes vero sursum auditores suos mentes erigere suadebat, cum se non Christum esse dicebat, sed alterũ qui post se venturus erat, dicens: Non sum ego Christus. Ioan. 1. Veniet vero fortior me post me, *cuius non sum dignus vt soluam eius corrigiam calceamenti.* Ipse vos baptizabit in spiritu & igne. Ioan. 3. Et iterum: *Illum oportet crescere, me autem minui.* Sed & discipulos suos conscendere sursum monebat, cum se

E deserendum, & Christum esse sequendum manifesta ratione perdocebat. Deinde sequitur. *Et ostendam tibi quæ oportet fieri post hæc.*] Ac si diceret: Si sursum cor erexeris, id est, Christum fide secutus fueris, ea quæ doceo, & quæ ventura sunt, etiam ipso docente facile cognoscere poteris. *Et statim fui in spiritu.*] Id est, cum in Christum credere cœpi, ex carnali spiritalis effectus sum. *Et ecce sedes posita erat in cælo, & supra sedẽ sedens.*] Per cælum Ecclesia designatũ. Sedes vero posita in cęlo, corda sanctorũ in Ecclesia cõmorantium designat. Qui vero supra sedem visus est sedere, Deus est, qui in cordibus sanctorum suorum inhabitat atque sedet, sicut Apostolus dicit: *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Et qui sedebat, similis erat aspectu lapidis, & sardini.*] 1. Cor. 3 Iaspis lapis viridis coloris est: sardius autem rubei. Per viriditatem ergo iaspidis, diuinitas nostri Saluatoris: per ruborem autem sardii, eius humanitas designatur. Saluator igitur noster & viriditatem iaspidis in se continet, quia secundum diuinitatem per omnia æqualis est patri: & ruborem sardii quia secundum humanitatem homo perfectus existit, sicut scriptum est: Athan. in Sym. F Perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali, & humana carne subsistens. *Et iris erat in circuitu sedis, similis visioni smaragdinæ.*] Gen. 9. In Genesi legimus, quia dixit Deus ad Noe: *Arcum meum ponam in nubibus cæli, & recordabor fœderis mei sempiterni, quod pactum est inter Deum & omnem animam viuentem.* Per arcum igitur, qui in signum clementiæ Dei hominibus in terra consistentib. apparet, misericordia Dei non inconuenienter accipitur. Iris, id est arcus, sedem Dei, id est Ecclesiam, circumdabat: quia eius misericordia nos circumdando protegit & gubernat, atque à visibilibus & inuisibilibus hostibus defendit. Act. 17. *In ipso enim,* sicut dicit Apostolus, *viuimus, mouemur, & sumus.* Qui arcus similitudinem smaragdi habuisse dicitus est, qui nimiæ atque gratissimæ viriditatis est. Iaspis vero, de quo superius diximus viridis coloris est, sicut smaragdus, sed eius viriditas obscura est. Viriditas vero smaragdi perspicua est, cuius pulchritudo oculos intuentium ad se mirandum pertrahit. Per viriditatem iaspidis, sicut diximus, diuinitas nostri Saluatoris accipitur. Quæ obscurata, & quibusdam nebulis obtecta est, quia diuinitatem redemptoris nostri nulla mens, sicut est, compre- G hendere potest. Et quanto altius se mens ad perscrutandum erexerit, tanto amplior caligo ei obiicitur. Per viriditatem vero smaragdi, quæ perspicua est, misericordia Domini recte designatur. Misericordia namque Domini tam perspicua est, vt nullus homo sanam mentem possidens, hanc ignorare valeat. Quis enim immensam misericordiam Dei, quam erga humanum genus exhibuit, & exhibet quotidie, ignorare potest, quamuis verbis perfecte explicare non possit? Sed & hoc quod viriditas huius lapidis hebetatos oculos, si inspicitur, ad videndum acuit, potest misericordiæ Dei conuenire. Quando enim in peccatis iacemus, & scelera nostra nos deprimunt, hebetatos oculos mentis habemus. Cum vero consideramus misericordiam Dei, qualiter meretrices & latrones, omniumque scelerum generibus depressos, etiam & persecutores suos per pœnitentiam ad salutem reduxit, ad spem veniæ reformamur. Et quia iam in perditionis fouea detinebamur misericordiam Domini intuentes, atque de ea præsumẽtes, ad eum quem offenderamus confugimus, vt eius mi- H sericordia à morte perpetua liberemur. Quam misericordiam Dei Psalmista intuens, nec eam verbis explicare valens, ipsum Deum misericordiam suam vocauit, dicens: Ps. 143. *Deus meus, misericordia mea. Et in circuitu sedis, sedilia vigintiquatuor: & supra thronos, vigintiquatuor seniores circumamicti vestimentis albis, & in capitibus eorum corona aurea.*] Vigintiquatuor seniores in hoc libro aliquando patres veteris testamenti, aliquando noui, aliquando simul vtrosque significant. Sed in hoc loco patres veteris testamenti designant, qui vigintiquatuor sedilibus sedisse dicuntur. Quando sedemus, à labore quiescimus. Per sedilia igitur vigintiquatuor, vigintiquatuor libri veteris testamenti designantur. Super vigintiquatuor igitur thronos, vigintiquatuor seniores sedisse visi sunt, quia patres veteris testamenti à laboribus & curis huius sæculi, in lectione & meditatione diuinorum librorum quodammodo quiescebant. Sed

quæ-

A quærendum nobis est, cum sedes Ecclesiam significet, cur in circuitu sedis hæc sedilia disposita esse dicantur. Nimirum quia quisquis paterfamilias, qui domum suam tutam à latronibus & inimicis esse desiderat, hanc aut muro, aut sepe, aut pariete circumdat. Similiter Ecclesia & contra hæreticos & contra paganos, qui fidem Christi in ea deiicere volunt, veteris testamenti libris munitur. Quia quando ea quæ colit, longe ante aduentum Christi fuisse prædicta probat, iacula inimicorum fidem Christi euertere cupientium, longe à se repellit. Qui senes circumamicti vestimentis albis fuisse dicuntur, & in capitibus eorum coronæ aureæ. Per alba vestimenta, vitæ puritas: per coronas aūt aureas opera bona designātur. *Et de throno* (id est de Ecclesia) *procedebant fulgura & voces & tonitrua.*) Per fulgura, miracula quæ per sanctos suos operatur Deus: per voces, prædicatio: per tonitrua vero, terror gehennæ ignis designatur. Quia sancti prædicatores eos quos amore cælestis patriæ à vitiis reuocare nequeunt, eis tormenta æterna, quæ impiis præparata sunt, B apponunt: vt quos blandiciis nequeunt, saltem terroribus à vitiis compescant. *Et septem lampades ardentes ante thronum*] Quæ sunt septem lampades, ipse exponit cum dicit: *Quæ sunt septem spiritus Dei.*] Per septem spiritus Dei, septem dona Spiritus sancti debemus intelligere, quæ in Dominum requieuisse propheta Esaias manifestat, dicens: (Esaia. 11.) *Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis: & replebit eum spiritus timoris Domini.* Hæc igitur lampades septem, id est septem dona Spiritus sancti, ante sedem, id est, ante conspectum Ecclesiæ suæ ardere dicuntur: quia sine lumine harum virtutum in nocte huius sæculi positi, per vitæ viam ad cælestem patriam gradi non possumus. Quod autem Christum hæc septem dona Spiritus sancti accepisse dixit, ad humanitatis eius mysterium pertinet. Nam secundum diuinitatem in nullo augeri potuit, sine quo nihil esse potest. Verum quæri potest, cur Propheta cum hæc septem dona in Christum descensura esse diceret, à maioribus cœpit, & descendendo ad minora peruenit. Sed C non ab re esse factum videbitur, si diligenter inspiciatur. (Psal. 8.) Nam quia Dominus noster Iesus Christus de illa cælesti beatitudine, in qua æqualis erat per omnia patri, ad terras descendere, & homo fieri dignatus est, & angelis minorari voluit, quos ipse creauerat: non inconuenienter hæc septem dona descendendo accepit, quia voluntatem patris descendendo & humiliando se vsque ad mortem adimpleuit, sicut dicit Apostolus: (Phil. 2.) *Humiliauit semetipsum vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Nos autem qui ab ipsa perditionis fouea ad cælestia subleuamur, à minoribus incipimus, vt ad maiora crescendo perueniamus. Quomodo autem hæc septem dona super Christum descenderint, prout Dominus dederit, breuiter dicamus. (1. Cor. 1.) Spiritus sapientiæ super hominem Christum requieuit, quando filius Dei secundum diuinitatem, qui sapientia patris dicitur, in eum descendit. Spiritus intelligentiæ, in eum requieuit, quando omnibus virtutibus est ditatus, (Luc. 2.) sicut in Euangelio scriptum est: *Iesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia coram Deo & hominibus.* Post intellectum, consilium sequitur. Consilium à consulendo dicitur. D Nam si aliquod periculum nobis imminet, consilium à sapiente perquirimus, qualiter periculum euadamus. Similiter & cum ad aliquam dignitatem sæculi conscendere cupimus, consilium quærimus qualiter ad id quod desideramus, peruenire valeamus. Christus igitur est consiliator noster, qui consilium dat qualiter pericula æterna euadamus: & consilium quod dat ipse, perficit, cum à periculis æternis nos liberat. Similiter & consilium dat qualiter ad hæreditatem paradisi peruenire possimus, & ad ipsa gaudia ipse nos perducit. Spiritus itaque consilij in homine Christo descendit, dum à Spiritu sancto percepit doctrinam Euangelii, in qua consilium consistit omnium hominum saluari cupientium. Spiritus etiam fortitudinis super Christum requieuit, quando ad debellandum hostem antiquum fortis inter homines apparuit. De hac sua fortitudine ipse dixit in Euangelio: (Luc. 11.) *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet. Si autem fortior illo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet.* E Post fortitudinem sequitur scientia. Apud homines multæ scientiæ sunt. Sunt namque diuersarum artium diuersæ scientiæ. Est scientia in litteris, est in mundanis legibus, est in augendis rebus temporalibus, est etiam scientia in præcauendis periculis. Sunt etiam multi, qui per subtilitatem sensus quædam futura præuident. Sed has scientias aliquando boni, aliquando mali possident. Scientiam vero quæ in Christum descendit, nullus nisi bonus habere potest. Quæ tanta est, quantam nulla mens comprehendere potest. (Col. 2.) *In ipso enim sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.* Videtur itaque mihi per spiritum scientiæ, aliud factum eius nos debere intelligere. Præuidens namque Saluator noster, si accessum hominum peccatorum deuitaret, multos sceleratos in desperationis foueā esse decidendos, peccatoribus per societatem corporis se conformari voluit: manducans videlicet & bibens cum eis, tactus etiam meretricum non respuens. F Qui etiam & latroni in initio confessionis eius paradisum repromisit, (Luc. 7. Luc 23.) vt omnibus peccatoribus saluari cupientibus, spem veniæ tribueret. Pharisæi vero, spiritum scientiæ non habentes, reprehendebant eum, eo quod cum publicanis & peccatoribus manducaret. Sed e ipse spiritum scientiæ possidens, dixit eis: (Mat. 9.) *Non est opus sanis medico, sed male habentibus: Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.* De spiritu vero pietatis non est necesse nobis quidquam dicere. Quid enim tam pium, quam ille (1. Petr. 2.) *qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius*: & qui cum posset à morte potestate sua liberari, se pro salute generis humani & teneri, & ligari, & conspui, & alapis cædi, & flagellari, & crucifigi permisit? Spiritus vero timoris Domini, qui vltimus ponitur, ad passionem pertinet: non quod timore coactus sit, vt pro salute generis humani moreretur, sed timorem pro obedientia accipere debemus, de qua ipse dicit: (Mat. 26. Ioan 6.) *Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me patris.* Nam & filium, qui patri carnali est per omnia obediens, patrem timere dicimus, cum illo obedientia non sit timoris, sed amoris. G De quo timore Psalmista dicit: (Psal. 18.) *Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi.* Non autem timor, sed charitas Dei in sæculum sæculi permanebit. Nunc qualiter hæc septem dona Spiritus sancti vnicuique fidelium conueniant, breuiter dicendum est. Et quia nos qui per primæ præuaricationis culpam in perditionis laqueo iacebamus, misericordia Dei ad superna reducimur ab inferioribus: id est, à timore Dei incipimus, vt ad superiora, id est, ad sapientiā proficiendo crescamus. Et quibus gradibus Christus humiliando se ad nos descendit, salutemque nostram moriendo perfecit eisdem gradibus & nos ad eum conscendere debemus: faciendo videlicet præcepta eius, quæ in donis septem Spiritus sancti continentur. Spiritus igitur timoris Domini super vnumquēque peccatorem requiescit, cum considerans peccata sua, iustum iudicium Dei pertimescens, pœnasque ignis æterni, quæ impiis præparatæ sunt, ad pœnitentiam lachrymasque conuertitur, & amarissime flere incipit, quod delectabiliter gessit. Spiritus vero pietatis super (Eccli. 3. Luc 11.) quemlibet peccatorum requiescit, dum audiens scripturam dicentem: H *Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum*: & Dominum dicentem: *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis*: alere egentes, vestire nudos, (Dan. 4.) & cetera pietatis opera incœperit exercere, vt Deum aliquando miserando propitium sibi faciat, quem peccando offenderat. Vnde & Daniel propheta, Regem impiissimum, vt peccata sua elemosynis redimeret, & misericordijs pauperum, admonere studuit. A pietate, ad scientię spiritum conscenditur. Nam quamuis videntur aliquis scientiam possidere, stultus est, si male viuit. Quid enim stultius, quam timorem Dei à mente abiicere, vitiis deseruire? Scientia vero maxima est, vitia deserere, atque ad Deum tota mente conuerti. Quicumque ergo per timoris spiritū, peccata sua plangere incipit, & per pietatis spiritū misericors erga indigentes esse studet, vt Deū aliis

mise-

[A] miserando, misericordem sibi faciat, necesse est vt per donum sancti spiritus, scientiæ spiritum possideat. Quicumque enim conuerti ad Deum desiderat, necesse est vt per doctrinam diuinarum scripturarum, siue per prædicationem sanctorum virorum discat, quæ sint genera vitiorum qualiter homines illaqueant, & quibus modis extingui possint: quæ sint etiam deceptiones dæmonum, & qualiter contra eos pugnandum sit: [Eccl. 1.] hoc est scientiæ spiritum possidere. Et quia Salomon dicit: Quia qui addit scientiã, addit & laborem: à scientia ad fortitudinis spiritum conscenditur. Nam sicut quilibet præliator non contra eum qui est in vinculis pugnat, sed potius contra eum qui resistere ei vult: ita & diabolus non contra eum quem vinculis peccatorum constrictum tenet, dimicat, sed potius [Prou. 5.] contra eum qui peccare desistit, & ad Deum tota mente conuertitur. Quicumque ergo per pœnitentiam, pietatisque opera à diaboli vinculis absolui meretur, atq; contra eum per scientiæ spiritum bellum cupit instruere, necesse habet, vt à Spiritu sancto fortitudinis donum accipiat: quo instructus, & interiores hostes, id est, vitia [B] funditus possit extinguere, & exteriores, videlicet homines, per patientiam superare, omniaque iacula dęmonum [Ephes. 6] scuto fidei à se repellere. A fortitudine ad consilium conscenditur. Consilium autem salutis nostræ in præceptis consistit Euangelicis. Quisquis igitur vitia in se extinguere per fortitudinis spiritum potuit, necesse est vt ad mandata Euangelii perscrutanda, atque in corde suo recondẽda transeat: vbi consilium repetiet, qualiter ad perfectionis culmen conscendere valeat. Et quia mandata Euangelii sine virtutibus custodiri non possunt, à spiritu consilii ad intellectum conscenditur, in quo perfectio virtutum tota consistit. Intellectus vero dona à Spiritu sancto fideles accipiunt, cum omnibus virtutibus ditari merentur. Ille autem verum intellectum possidet, qui fide illuminatur, qui pudicitia mundatur, patientia decoratur, qui humilitate munitur, qui charitate refulget, ceterisque virtutibus consummatur. Et quia per orationum virtutem ad culmen perfectionis conscenditur, sapientia intellectui præponitur: in qua tota perfectio consistit. [C] De hac perfectione Dominus dicit in Euangelio: [Mat. 19] *Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me.* Sunt namque multi, qui ad perfectionis culmen subito conscendere conantur, sed quia per gradus virtutum non conscendunt, facile corruunt. Quid enim prodest substantiam relinquere, si iram, odium, ebrietatem, inuidiam, superbiam, vanam gloriam, ceteraque vitia, quæ occidunt animam, à mente sua non abiiciat? Non enim prodest arborem conscendere vt leonem euadat, si serpentem in sinu gestet, cuius veneno pereat. Nec dicit Dominus illum perfectum esse, qui substantiam tantummodo dimiserit, sed eum qui & substantiam dimiserit, & ipsum secutus fuerit. Sequimur autem illum, quando imitamur. Ad hoc igitur perfectionis culmen ille competenti gradu conscendit, qui prius vitiis abrenuntians, per actualem vitam, quæ virtutibus perficitur, ad contemplatiuam conscendit, in qua soli Christo coniungitur, qui est sapientia patris, filiusque Dei, & ciuis Hierusalem cælestis efficitur. Nunc qualiter descensioni [2 Cor. 8] Christi per gradus septem donorum Spiritus sancti ascẽsio fidelium conueniat, breuiter demonstremus. [D] Vltimus descensionis Christi gradus est timor Dei, per quem passionem & mortem eius diximus fuisse designatam, & primus ascensionis ad Deum conuertentium. Congruit autem mors Domini iis qui per spiritum timoris Domini peccata sua deflẽt, quia in morte Domini remissio cõsistit omniũ peccatorũ. Nec perfecta peccatorum esse posset, si ille pro nobis mortuus non fuisset. Sextus descensionis Christi gradus est pietas, & secundus ascensionis pœnitẽtium. Congruit autem fidelium pietas cũ pietare Dñi, quia ille iis qui secundum animam erant miseri, misericordiam suam impendit, ab æterna morte, sua morte eos liberans: & isti qui secundum corpus sunt, misericordiam impendunt, largiendo eis corporum necessaria, quibus in [Mat. 5.] iudicio ipse dicturus est: *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Quintus descensionis Christi gradus est scientia, [E] & tertius ascensionis fidelium. Conuenit autem spiritus scientiæ qui fidelibus datur, cum spiritu scientiæ, qui homini Christo oblatus est: [Mat. 9.] quia ille vt peccatores saluos faceret, semetipsum illis conformare non est dedignatus: & isti vt peccata euadant, ad eum per spiritũ scientiæ confugiunt, qui potestatem habet dimittendi peccata. Quartus descensionis Christi gradus est fortitudo, & quartus similiter ascensionis fidelium. Congruit hæc fortitudo fidelium fortitudini Christi, quia ea fortitudine isti vincunt diabolũ, qua & Christus vicit, fortitudine videlicet Christi, non sua, sicut ipse dicit: [Ioan. 15] *Sine me nihil potestis facere.* Tertius descensionis Christi gradus est spiritus consilii, & quintus ascensionis fidelium. Coniungitur autem consilium fidelium consilio Christi, cum ad præcepta Euangelii seruanda se transferunt, in quibus perfectum consilium cõsistit omnium sanctorum. Secundus descensionis Christi gradus est inrellectus, & sextus ascensionis fidelium. Cõgruit autem intellectus fidelium intellectui Christi, cum easdem virtutes quas ipse à Spiritu sancto percepit, easdẽ & sancti eius ab ipso percipere merentur. [F] Primus descensionis Christi gradus est sapientia, & septimus ascensionis fidelium: [1. Cor. 1. Col. 2.] quia Christus est sapientia patris, & ab ipso omnis sapientia oritur. Sancti igitur qui per operationem virtutum Domino copulantur, ab ipso sapientiam, in qua totius bonitatis summa consistit, percipiunt. Quibus ipse per Salomonem loquitur, dicens: [Pro. 1. & 8.] *Si quis diligit sapientiam, ad me declinet, & eam inueniet: & eam cum inuenerit, beatus est, si tenuerit eam.* Sequitur: *Et in conspectu solis tanquam mare vitreum, simile crystallo.*] [2. Par. 4] In tẽplo Salomonis mare æneum fuisse legimus, in quo lauabantur sacerdotes antequam accederẽt ad altare ad hostias offerendas, ęris vero splendor quadam nigredine cito obnubilatur. Per mare itaque æneum lex Moysi designatur, quæ fulgorem spiritalis intelligentiæ, litteræ nigredine obscurat. Et sicut æs si lima teratur, splendor eius aperitur: ita & spiritalis intelligentia, quæ litteræ superficie obscuratur in lege, si à fidelibus viris diligenter discutiatur, per gratiam Dei manifestatur. In hoc igitur mari sacerdotes lauabantur, quia per sacrificia & per quasdam obseruationes legales, quædam peccata [G] veteris populi delebantur. Per mare ergo vitreum, atque crystallum, non inconuenienter nouum testamentum intelligitur. In hoc autem mari tria inuenimus, mare, vitrũ, atque crystallum. Per mare igitur, historica: per vitrum, moralis intelligentia: per crystallum autem spiritalis intelligentia designatur. Per vitrum ergo, ex quo specula fiunt, non incongrue moralis intelligentia accipitur: quia sicut homo quidquid turpe in facie gerit, in speculo deprehendere potest, ita & quidquid vitiosum in animabus hominum esse potest, moralis intelligentia patefacit. Per crystallum autem, quæ clarior est omnibus gemmis, & quæ flammas splendoris, sæpe etiam & ignem de se emittere solet, spiritalis intelligentia exprimitur, quę obscura quęque in diuinis scripturis elucidat, mentes spiritalium hominum flammis illuminat, quosdam etiam in amorẽ Dei, [H] amoremque cælestis patriæ accendit. Sequitur. *Et in medio sedis, & in circuitu sedis, quatuor animalia plena oculis ante & retro.*] Hoc secundum historiam stare non potest. Neque enim tam paruus numerus & ambitum sedis, & medietatem obtinere poterat. Sed spiritaliter inrelligendum est. Quatuor igitur animalia non solum quatuor Euangelistas, sed & omnes doctores Ecclesiæ, qui eorum doctrinam sequuntur, designant. In circuitu vero sedis quatuor animalia stant: quia doctores Ecclesiæ populum sibi commissum & à visibilibus & ab inuisibilibus hostibus quanta vittute possunt defendunt. In medio sedis consistunt, quia vnumquemque eorum vt in virtutibus, omnibusq; bonis operibus proficiant, admonere non desinunt. Quatuor ergo hæc animalia ante & retro oculos habuisse visa sunt, quia prædicatores sancti & futura & præterita inspiciunt. Ante oculos habent, quia diem iudicii, damnationemque impiorum, gloriamque iustorum dum inspiciunt, auditoribus suis quid cauere, & quid appetere debeant, ostendunt. Retro oculos habent, quia vitam præcedentium patrum dum intuentur, & ipsi in eorum imitatione proficiunt, eorumque vitam atque doctrinam audi-

tori-

A toribus suis anteponunt, vt & ipsi in eorum imitatione proficiant. *Et animal primum, simile leoni: & secundum animal, simile vitulo: & tertium animal, habens faciem quasi hominis: & quartum animal, simile aquilæ volanti.*] Figuras quatuor animalium non omnes auctores vno modo exposuerũt. Sed ab antiquioribus nobis traditum est, vt per leonem Marcum intelligeremus: per vitulum, Lucam: per hominẽ, Matthæum: per aquilam vero Ioannem: eo quod Marcus à deserto incepit: Lucas à sacerdotio Iudæorum, Matthęus ab homine, id est, à Christi generatione: Ioannes vero à diuinitate Christi. Quidam vero alium ordinem sequentes, per leonem, Matthæum: per vitulum, Marcum: per hominem, Lucam: per aquilam vero, Ioannem designatum fuisse putant. Nam per leonem, qui rex est bestiarum ideo Matthæum designatum fuisse dicũt, quod ipse Christum secundum humanam naturam ex regia stirpe descendisse narrauit. (Mat. 1. Mat. 2.) Ipse etiam tempore natiuitatis eius stellam apparuisse dicit, quæ eum regem cæli & terræ, angelorum hominumque fuisse demonstrauit: Magos etiam veluti regem mundi ad adorandum eum ab Oriente perduxit. B Sed & regem terræ, id est Herodem, tempore natiuitatis eius cum omnibus ministris suis turbatum fuisse dicit: quia sicut quilibet rex qui paruæ potentiæ est, alterũ regem qui magnæ potentiæ est, contra se, vt regnum eius inuadat, venire cognouerit, contremiscit & conturbatur: ita & Christo in carne veniente, qui rex futurus erat mundi, Herodes turbatus est, & omnis Hierosolyma cum illo. (Ibidem.) Nam & munera quæ Magos Christo obtulisse narrat, eũ Regem & Dominum esse omnium creaturarum demonstrant. Marcum vero propter simplicitatem eloquij, per vitulum signatum fuisse dicunt: Lucam per hominem, eo quod ipse generationem Christi secundum humanitatẽ plenius quam ceteri prosecutus est. (Luc. 2.) Namque ab ipso qualiter sit in præsepio positus, qualiter circumcisus, qualiter in templo pręsentatus, qualiter vsque ad maturam ętatem crescendo peruenerit, didicimus. Ioannem per aquilam designatum fuisse, nullus est qui neget. *Et quatuor animalia singula eorum habebant alas senas, & in circuitu & intus plena sunt oculis.*] Per senarium numerum qui perfectus est, perfectio sanctorum designatur, ad quam nullus nisi per doctrinam Euangelii, valet assurgere. C *Lex enim nullum ad perfectum adduxit.* (Hebr. 7.) Senas vero alas quatuor animalium si simul iunxeris, vigintiquatuor inuenies. Videntur ergo mihi eandem significationem habere, quam & vigintiquatuor sedilia, quæ vigintiquatuor libros veteris testamenti significasse diximus. Sedilia hæc cum semper terræ hæreant, eos qui in eis requiescunt, ad terram aliquantulum incuruant. Alæ vero eos quibus innexæ sunt, ad excelsa subleuant. Libri igitur veteris testamenti antiquis patribus sedilia fuerunt, quia eos secundum litteram intelligentes, nequaquam ad eorum intelligentiam spiritalem se erigere perfecte potuerunt. Sed hæc sedilia patrib. noui testamenti in alas conuersa sunt, quia libros veteris testamenti spiritaliter intelligentes, per eorum doctrinam ad cælestia quotidie subleuantur. Verum quia hic numerus, id est vigintiquatuor, in hoc libro sæpe inuenitur: placuit, vt de sacramẽtis huius numeri pauca dicamus. Partes autem huius numeri, sunt, vnum, duo tres, quatuor, sex, octo, duodecim. Vnus qui in capite ponitur, vnum Deum significat: duo vero qui sequuntur, duo testamenta indicant. D Tres ad Trinitatem pertinent. Post tres non inconuenienter quatuor sequuntur, quia per doctrinam quatuor Euangeliorum, fides nobis sanctæ Trinitatis manifesta est. (Ibidem) Post quatuor vero sex, qui perfectus est numerus, sequuntur: quia sine doctrina Euangelii nullus ad perfectionis culmen conscendere potuit, quia *lex*, sicut dicit Apostolus, *nullum ad perfectum adduxit.* Post sex, octo sequuntur, quia octo sunt virtutes quæ dimicant contra vitia, sine quarum operatione nullus ad fastigium perfectionis valet conscendere. Post octo sequuntur duodecim, quia per doctrinam Apostolorum ad fidem peruenimus, *quæ mater est omnium virtutum.* Quatuor ergo animalia in circuitu & intus plena esse oculis dicuntur. (Ezec. 1.) Per circuitum, totum corpus intelligere debemus. Nã Ezechiel cum de iis animalibus loqueretur, dicit totũ corpus eorum plenum fuisse oculis. E Sancti igitur retro oculos habent, quando audientes comminationem Domini dicentis: *Nemo mittens manum suam ad aratrum, & aspiciens retro, aptus est regno Dei*: (Luc 9.) tota virtute laborant, ne in malis quæ se aliquando egisse meminerunt, relabantur: quamuis ea ante mentis oculos ad humilitatis suæ custodiam ponere non desistunt. Ante se oculos habent, quando audientes vocem Domini dicentis: *Beatus ille seruus, quem cum venerit Dominus, inuenerit vigilantem*: (Mat. 24.) bona quæcumque possunt, operari non desinunt, vt tempore mortis suæ, Domino veniente parati inueniantur. (Ephes. 6.) A sinistris oculos habent, cum omnia tentamenta dæmonum scuto fidei à mentibus suis repellunt. A dextris oculos habent, cum sollicite cauent, ne pro bonis operibus extollantur. Siue à dextris & à sinistris oculos habent, cum eos nec prospera erigere, nec aduersa possunt inclinare. Inferius oculos habent, cum desideria carnalia extinguendo calcant. Superius oculos habent, cum ad cælestem patriam toto mentis desiderio anhelant. Intus oculos habent, dum corda sua à sordidis cogitationibus custodiunt. F *Et requiem non habebant animalia die ac nocte dicentia: Sãctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.*] Quia requies reproborum, vita præsens est: sequitur eos tribulatio, quæ finem non habet. Iusti autem in hoc sæculo tribulantur, vt requiem æternam possideant, dicente Paulo Apostolo: *Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei.* (Act. 14.) Aliter: Sancti requiem non habent, quia à laudib. Dei & orationibus non cessant, dicente Domino: *Oportet semper orare, & non deficere.* (Luc. 18.) Et Paulus Apostolus loquitur, dicẽs: Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. (1. Thess. 5.) Sed quærendum nobis est, quomodo sine intermissione orare possimus. Multi enim sunt, qui cum sint assidui in orationibus, in psalmodiis, in Missarum celebrationibus, & eleemosynas multas largiantur: tamen superbia inflãtur, auaritiæ æstibus ardent, pecunias quacunque arte possint, congregant: in tantum etiam ipsos pauperes, quorum misereri debuerant, quibusdam argumentis insectantur, vt ex eorum parua substantia opes suas augeant, dicentes, hoc se legaliter facere, cum ista lex non sit Dei, sed strophæa diaboli. G Sed & in monasteriis multi inueniuntur, qui in vigiliis, in Psalmis, in orationibus, & Missarum celebrationibus sunt dediti, & tamen sæpissime ita facile inflammantur. Quidam vero ebrietati & gulæ deseruiunt, quidam etiam odium in corde longo tempore portant. Quidam in bonis quæ agere videntur, fauores & laudes hominum quærunt. Quidam inuidia, quidam detractionibus, aut ceteris vitiis deprimũtur. Et quid plura? Omnem sanctitatem quam sermonibus vsurpant, indignis morib. deturpant, atque deuenustant. Ad istorũ ergo cæcitatem demonstrandam, quandam similitudinem proponam. Homo quidam vsque ad collum defixus in limo tenebatur: cumque vidisset quemdam prætereuntem extendens manum, clamabat dicens: Miserere mei, & extrahe me ab hoc luto. Cumque manum extendisset vt eũ extraheret, iste manum quam extenderat, sub luto demersit. Cumque ille qui ad extrahendum venerat, recedere vellet, iste iterum vt erueretur postulabat. Cumque ille secundo ad eruendum manum extenderet, iste sicut prius manum sub luto demersit. H Cumque crebrius hoc faceret ille iratus dixit: Cur petis vt eruaris, cum in tuo periculo persistere velis? Et quia interitum tuum diligis, posside quod elegisti. Similiter & isti Deum deprecantur assidue, vt à vitiis eruantur, & tamen ipsa vitia ita amplectuntur, vt ab eis nullo modo diuelli possint. Ponamus ergo ante oculos, duos: vnum doctum assidue orantem, psallẽtem, Missas celebrantem, & tamen quibusdam vitiis subditum: alterum vero indoctum, idiotam, attamen fidelem, Deum timentem atque amantem, proximum diligentem, patientem, humilem. (Ibidem) Quis horum tibi videtur Apostoli sententiam magis seruasse, qua dicit, Sine intermissione orate: ille qui assidue orat, & quibusdam vitiis subiacet, an iste qui nescit orare, & tamẽ mũdus est à vitiis, & operib. bonis deditus? Omnibus claret, istius innocentiam atq; bona opera magis exaudire Deum, quam illius voces, cui⁹ vita quibusdam vitiis sordescit. Ille igit̃ sine intermis-

sione

A fione orat, qui congruis temporibus mente & lingua De-
um deprecatur, & in bonis operib. assiduus est. Qui quan-
do dormit, aut aliquibus operibus humanæ vitæ necessa-
riis est occupatus, opera eius refulgent in conspectu Dei,
& ipsa sunt intercessores eius apud Deum, sicut ad Cor-
Act. 10. nelium loquitur angelus dicens: *Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ commemoratæ sunt in conspectu Dei.* Quid hęc quatuor ani-
malia indesinẽter dicãt, audiamᵒ: (Sanctus, Sanctus, Sãctᵒ,
Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui vẽ-
turus est.) Ter spiritum Domini vocantes, demonstrant
patrem & filium & spiritum sanctum: Quod hæc anima-
lia dicunt, (Dominus Deus omnipotens,) à pluralitate
transeuntes ad singularitatem, ostendunt patrem & filium
& spiritum sanctum vnius esse dominationis, vnius dei-
tatis, vnius omnipotentiæ. Sed quærendum nobis est, si
quatuor animalia non solum quatuor Euangelistas, sed &
omnes doctores Ecclesiæ designant, cur sanctam Trinita
tem indesinenter inuocare dicantur, cum sancti Dei ali-
quando in orationibus, aliquando in lectione, aliquando
in prædicatione, aut diuersis necessitatib. occupẽtur. Prę-
B dicatores ergo sancti dum fidem sanctæ Trinitatis & mẽ-
te retinent, & ore profitentur, dum opera fidei adimplẽt,
dum eandem fidem & opera fidei quibuscumque possũt
prædicant, dum etiam in orationibus & in gratiarum a-
ctionibus ipsum qui est trinus & vnus Deus, exorant &
laudant, dum secundum Apostolum, siue manducant, si-
1 Cor. 10 ue bibunt, omnia in nomine Domini Iesu Christi faciunt,
Trinitatem sanctam indesinenter inuocant. Quod autem
sequitur: (Qui erat, & qui est, & qui venturus est,) iam su-
perius dictum est. *Et cum darent illa animalia gloriam & hono-rem & benedictionem sedenti super thronum, viuenti in sæcula sæ-culorum, procedebant viginti quatuor seniores ante sedentem in thro-no, & adorabant viuentem in sæcula sæculorum.*) In hoc loco per
quatuor animalia, quatuor libri Euangeliorum designan-
tur. Per viginti quatuor seniores, patres noui testamenti
accipi possunt. Quatuor ergo animalia gloriam & hono-
rem & benedictionem sedenti super thronum viuenti in
sæcula sæculorum dant, quia doctrina Euangelii in vniuer
so orbe legitur & prædicatur, per quam gloria & honor &
C benedictio patri & filio & spiritui sancto datur. Ad vocem
igitur quatuor animalium, vigintiquatuor seniores ceci-
derunt ante sedentem in throno, & adorauerunt viuen-
tem in sæcula sæculorum, quia sancti Dei per vniuersum
orbem constituti, audientes doctrinam Euangelii, humili
ant se in conspectu Dei, vt cum ipso viuant in sæcula sæcu-
lorum. *Et mittebant coronas suas ante thronum dicentes.*) Per co
ronas, opera bona fuisse designata superius diximus. San-
cti ergo coronas suas ante thronum mittunt, dum quid-
quid boni agunt, Deo tribuunt, non sibi, secundum Apo-
2. Cor. 10. stoli præceptum: *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Quid hęc
animalia dicant audiamus: *Dignus es Domine Deus noster acci-pere gloriam & honorem & virtutem.*] Superius dixit quatuor
animalia gloriam & honorem & benedictionem à Deo
accepisse, hic virtutem pro benedictione commutauit.
Quid vero aliquis Deo dare potest, aut quid Deus ab ali-
quo accipere potest, cum ipse sit qui creauit omnia, & si-
Ioan. 15. ne quo nihil esse potest, & qui dicit in Euangelio: *Sine me nihil potestis facere?* Si enim sancti sine Deo nihil possunt
facere quid possint dare illi? Igitur quia hominum
D talis est natura, vt nihil boni à se habere possint, nisi ab i-
pso accipiant qui est summe bonus, dat Deus sanctis suis
vnde ipse eos remuneret. Regnum namque cælorum De-
us promisit sanctis suis, attamen si pretium bonorum o-
perum pro eo dederint. Et quia electi hoc pretium non
habent, nisi ab ipso accipiant, ipse dat pretium, vnde ab i-
pso emant vitam æternam. Dant itaq; sancti gloriam Deo,
quando quidquid boni faciunt, eo studio faciunt, vt glori-
Mat. 5. ficent Deum patrem, sicut filius Dei dicit in Euangelio:
Ioan. 21 *Vt videant vestra bona opera, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.* Nam & Ioannes Petrum dicit morte sua Deũ glo-
rificasse. Dant honorem, quando in omnibus quæ agunt,
honorem Dei quærunt, non suum. Superius benedictio
tertio loco ponitur, hic virtus. Et quia sancti dum magna
faciunt, benedicuntur ab hominibus, conuenit virtus cũ
benedictione. Sed quantum sancti pro magnis operibus

E quæ faciunt, laudes hominum detestantur, liber actuum
Apostolorum nobis indicat. Nam Petrus & Ioannes cum
claudum sanassent, & omnium oculi essent intendentes
in eos, quasi sua virtute hoc facerent, Petrus oculorum
benedictiones deuitans, dixit ad eos: *Viri fratres, quid vos in-tuemini, quasi in nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambu-lare? Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob* suscitauit filiũ Act. 3.
suum Iesum, in cuius nomine hic stat coram vobis sanus.
Similiter & Paulus & Barnabas cum ægrotum in Lystris
sanassent, & populi vellent eis sacrificare, sciderunt vesti-
menta sua, dicentes: *Viri, vt quid hæc facitis? Et nos homines su-mus, similes vobis.* Possumus & hoc de Christo intelligere, Act. 14
quem secundum humanitatem, & gloriam & honorem
& virtutem accepisse manifestum est. Sequitur. *Quia tu crea-sti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata sunt.*] Si
erant, quomodo creata sunt? Omnes ergo creaturæ erant
in potestate & voluntate Dei antequam crearentur. Crea-
ta vero sunt eo tempore, quo disposuit Deus. Ipse igitur
qui cuncta creauit ex nihilo, creare dignetur in nobis cor
mundum, qui viuit & regnat Deus per omnia sæcula sæ- F
culorum. Amen.

CAPVT QVINTVM.

ET *vidi in dextera sedentis super thronum, librum, scriptum in-tus & foris, signatum sigillis septem.*] De dextera & sigillis Visio III.
quod Dominus dederit in sequentibus dicemus. Liber
vero scriptus intus & foris non solum vetus testamentum
sed & nouum significat. Qui intus scriptus est secundum
allegoriam, foris secundum historiam. Hic igitur liber,
vetus & nouum testamentum in se continet, quia spirita-
lis intelligentia in veteri testamento nihil est aliud, quam
nouum testamentum. *Et vidi angelum fortem, prædicantem voce magna.*] Angelus fortis, patres veteris testamenti si-
gnificat: qui voce magna prædicauerunt, quia Christum
ad redemptionem generis humani venturum esse prædi-
xerunt. *Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius?*]
Interrogatio angeli desiderium sanctorum significat: de-
siderabant enim sancti videre Christum in carne, & audi-
re sermones eius, eo quod scirent omnia mysteria veteris G
testamenti ab eo esse reuelanda, sicut ipse dixit discipulis
suis: *Amen dico vobis, quia multi prophetæ & reges voluerunt vi-dere quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, &* Luc 10.
non audierunt. Et nemo dignus inuentus est neque in cælo, ne-que in terra, neque subtus terram, aperire librum, & soluere signa-cula eius.] Nullus namque angelus cælum inhabitans,
nullus iustus in terra consistens, nullus etiam ex iis qui
mortis debitum soluerant, in mundo vnquam apparuit,
qui genus humanum de potestate diaboli redimeret, quæ
redemptio, apertio est veteris testamenti. *Et ego flebam multum, quoniam nemo dignus inuentus est aperire librum, nec videre eum.*] Ioannes in hoc loco personam gerit eorum
de quibus modo diximus, id est, patrum veteris testa-
menti. Flebant enim sancti multum, eo quod mysteria
scripturarum sibi abscondita, nullus esset qui eis manife-
staret, nullusque esset qui genus humanum perditum, de
potestate diaboli erueret. Sed quærendum nobis est cur
dicat hũc librum à nullo posse videri, cum superius dicat,
quod eum in dextera sedentis super thronum viderit. Vi- H
debant namque antiqui patres, quorum typum Ioannes
in hoc loco tenet, veteris testamenti librum, & non vide-
bant secundum spiritalem intelligentiam. *Et vnus de se-nioribus dixit mihi: Ne fleueris. Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix David, aperire librum, & soluere septem signacula eius.*] Vide-
tur mihi eandem significationem habere seniorem, quam
& Ioannem, quam etiam angelum fortem: significat e-
nim patres veteris testamenti. Angelus namque fortis
interrogat quis esset dignus aperire librum: Ioannes flet,
eo quod nullus dignus esset aperire librum: senior vero
dicit, quod per Leonem, id est Christum, aperiendus es-
set liber. Per angelum igitur fortem iidem designantur,
qui desiderantes aduentum Christi, interrogabant quo
tempore venturus esset. Ioannes vero eos significat qui
flebant, eo quod tanto tempore tardaret. Senior autem,
prophetas designat, qui dixerunt quomodo & quo tem-

pore

A pote venturus esset. Per leonem igitur de tribu Iuda,
Christus intelligitur, qui ex tribu Iuda, & progenie Da-
uid ortus est. Leo autem propter fortitudinem voca-
tur, quia diabolum vicit, & electos suos ab ejus potestate
eripuit. *Vicit ergo leo de tribu Iuda, radix Dauid*, diabo-
lum vt aperiret librum & septem signacula eius, quia li-
ber non posset aperiri, nisi prius vinceretur diabolus, quę
victoria apertio fuit veteris testamenti. Quomodo se-
ptem signacula aperuerit, in sequentibus dicemus. *Et vi-
di in medio throni & quatuor animalium, & seniorum, agnum
stantem quasi occisum, habentem cornua septem, & oculos septem,
qui sunt septem spiritus Dei, missi in omnem terram.*] Per thro-
num quatuor animalia & seniores, vna Ecclesia cum
cunctis suis ordinibus designatur. Agnus vero non occi-
sus, sed tanquam occisus visus est, quia mortem in transi-
tu gustauit, & paulo post *resurgens iam non moritur, mors illi
Rom. 6. vltra non dominabitur.* Qui cornua septem & oculos se-
ptem habuisse visus est. Quid sint autem septem oculi, i-
pse exponit cum subiungit: (Qui sunt septem spiritus Dei
missi in omnem terram.) Per cornua vero, sæpe regna de-
B signantur. Videntur ergo mihi aliam significationem ha-
bere cornua, aliam oculi. Per septem namque cornua, o-
mnes electi designantur, qui regnum Dei vocantur, quo-
rum omnium multitudinem superius in septem partes
diuisimus. Ad primum igitur cornu, electi qui ante dilu-
uium fuerunt, pertinent. Ad secūdum vero, qui post dilu-
uium vsque ad legem fuerunt. Ad tertium autem, ij qui
sub lege erant. Ad quartum, prophetæ. Ad quintū, ij qui
ex Iudæis crediderunt in Christum. Ad sextum, populus
gentilis. Ad septimum vero, ij qui in fine mundi nascituri
sunt, & cum Antichristo pugnaturi. *Et venit, & accepit
librum dextera sedentis super thronum.*] Superius diximus per
sedentem in throno, Christum designatum fuisse. Sed
Ioan. 14 quia ipse dixit: *Ego in patre, & pater in me est: & qui videt me,
Ibidem videt & patrem*; in hoc loco sedes in throno patrem desi-
gnat: dextera vero patris, filius est. Agnus autem hominē,
quem Christus assumpsit, designat. Agnus ergo librum
de dextera sedentis super thronum accepit, quia homo
Christus à sua diuinitate accepit, vt sacramenta diuina-
C rum scripturarum reseraret. *Et cum aperuisset librum, quatuor
animalia & vigintiquatuor seniores ceciderunt coram agno, haben-
tes singuli citharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ
sunt orationes sanctorum.*] Quærendum nobis est, quomo-
do ante reserationem sigillorum liber aperiri potuerit.
Sed spiritaliter intelligendum est. Prophetæ namque ad-
uentum Christi, passionem & resurrectionem eius ali-
quando per quasdam figuras, aliquando apertis vocibus
prædixerunt. Sed patriarchæ in suis actibus hæc omnia
præfigurauerunt. Christus ergo quando ex virgine natus
est, quando passus est, & resurrexit, & in cælum ascendit,
librum veteris testamenti aperuit, quia quæ ibi significa-
bantur, opere impleuit. Postea vero, ea quæ in veteri te-
stamento obscura erant & in nouo, doctoribus Ecclesiæ
per inspirationem Spiritus sancti aperuit. Quæ apertio
reseratio est sigillorum. Quod autem sequitur, quod qua-
tuor animalia & seniores ceciderunt coram agno, ad eos-
dem doctores Ecclesiæ pertinet. Quoties enim natiuita-
tem, passionem, & resurrectionem Domini ad memori-
am reducunt, & quibuscumque modis hæc à sanctis pa-
D tribus præfigurata, & à prophetis prædicta sunt, recolunt
quotiesque hæc quæ in Euangelio obscure posita sunt in-
uestigare non desinunt, toties eis liber signatus aperitur.
Cadunt vero coram agno cum per meditationem diuina-
rum scripturarum, considerantes immensam clementiā
Dei, humiliant se in conspectu creatoris sui: & quanto se
per humilitatem deiiciunt, tanto amplius in amore eius
exardescunt, quia humilitas quæ fit in conspectu Dei, nu-
trit amorem Dei. Per citharas autem quæ animalia & se-
niores habuisse dicuntur, mortificatio carnis designatur,
Coloss. 3 sicut dicit Apostolus: *Mortificate membra vestra quæ sunt super
terram, fornicationem, immunditiam, auaritiam, & cetera.*
Phialæ vero aureæ, corda sunt sanctorum, spiritali sapien-
tia repleta: quæ odoramentis plena fuisse dicuntur. Quid
sint autem odoramenta, ipse exponit cum subiungit: Quę
sunt orationes sanctorum.) Et vt hæc odoramenta ad
Deum ascendant, Psalmista precatur cum dicit: *Dirigatur* E
oratio mea sicut incensum in conspectu tuo Domine. Et cantabant Ps. 140.
canticum nouum.] Populus nouus canticum nouum can-
tat. Canticum nouum, canticum est Euangelii. *Dignus es
Domine accipere librum, & aperire signacula eius.*] Hoc quod
dicit, ad humanitatem eius pertinet. Nam secundum
diuinitatem, nihil accipere potuit, quia omnia semper
habuit. Cur autem dignus fuerit accipere librum, & sol-
uere signacula eius, subdendo manifestat. *Quoniam occi-
sus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu, & lin-
gua, & populo & natione.*] Hic demonstrat, ex omnibus
gentibus Ecclesiam fuisse collectam. Iam fuerunt qui-
dam hæretici, qui hoc negauerunt. *Et fecisti nos Deo nostro
regnum & sacerdotes, & regnabimus super terram.*] Sunt qui-
dam, qui se & alios optime regere nouerunt: qui etiam &
sacerdotes dicuntur, quia semetipsos quotidie igne cha-
ritatis succensi, per compunctionem cordis & lachrymas
Deo offerre consueuerunt, sicut dicit Psalmista: *Sacrificium* Ps. 50.
Deo spiritus contribulatus. Sine sacerdotes Dei dicuntur, eo
quod membra sint summi sacerdotis, de quo dicit Psalmi- Ps. 109.
sta: *Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec. Et* F
*vidi & audiui vocem angelorum multorum in circuitu throni, &
seniorum, & quatuor animalium: & erat numerus eorum millia
millium, dicentium voce magna: Dignus est agnus qui occisus est, ac-
cipere virtutem & diuinitatem, & sapientiam & fortitudinem, &
honorem & gloriam, & benedictionem.*]. Per thronum, &
quatuor animalia, & seniores, vniuersa Ecclesia cum suis
doctoribus designatur. Angeli vero, qui thronum id est
Ecclesiam cinxisse visi sunt, angeli sūt qui ad custodiā Ecclesiæ à
Deo destinati sunt, sicut Paulus Apostolus loquitur, di-
cens: *Nonne omnes administratorii sunt spiritus in ministerium* Heb. 1.
missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis? Per maxi-
mum autem numerum, eorum multitudo innumera-
bilis designatur: qui agnum magna voce benedicere di-
cuntur, quia ad quæcumque officia angeli explenda desi-
gnantur, à laudibus Dei numquam cessant. Et sicut hic li-
ber in septenario numero totus consistit, vtique septem
dona Spiritus sancti propheta in Christo requieuisse Esai. 11.
dicit: ita & septem benedictiones in hoc loco ponuntur,
quibus assidue angeli Deum laudare dicuntur. *Et omnem* G
*creaturam quæ in cælo est, & quæ in terra, & quæ subtus terram,
& quæ sunt in mari, & quæ in eo sunt, audiui dicentes sedenti in
throno & agno.*) Per creaturam quæ in cælo erat, angelos:
per eam vero quæ erat in terra, homines: per eam au-
tem quæ erat subtus terram, ij qui iam debitum mortis
soluerant, designantur. Quod vero dicit, (Et quæ sunt in
mari,) aquas maris intelligere possumus: per mare autem
locum in quo aquæ continentur. Quod vero subiungit
(*Et quæ in eo sunt*;) pisces qui in aquis morantur intelli-
gere debemus. Sed si per omnem creaturam quæ in ter-
ra est, omnes homines intelligere debemus, quomodo
omnes homines Deum laudant, cum pagani & Iudæi
blasphematores Dei potius dicendi sint, quam laudato-
res? Inuenimus etiam & quosdam flagitiosos, qui Chri-
stiani vocantur, qui quamuis Deum laudare videantur, Deū
non laudant, quia sicut dicit scriptura: *Non est speciosa laus in* Eccl. 15.
ore peccatoris. Et si per omnem creaturam quæ in terra est,
omnes animas debemus intelligere, quorum corpora in
terra requiescunt, quomodo ij qui apud inferos crucian- H
tur, Deum laudare credendi sunt? Sed per omnem crea-
turam, quæ in terra, & quę subtus terram est, solos electos
debemus intelligere, qui & in terra bonis operibus &
verbis Deum laudare non desistunt, & in cælis cum Do-
mino positi, à laudibus eius numquam cessant. Per mare
vero, Ecclesiam: per aquas maris, multitudinem fidelium
per pisces qui in aquis commorantur, doctores Ecclesiæ
possumus intelligere. Sequitur benedictio, qua fideles
Dei assidue benedicere dicuntur. *Benedictio, honor & gloria,
& potestas Deo nostro in secula seculorum, Amen.*) Benedicunt
nāq; electi assidue Deum, cum verbis bona opera coniun-
gunt. *Et quatuor animalia dicebant, Amen.*) Amen, confirma-
tio sermonis est. Quatuor igitur animalia dicunt Amen,
cum sancti prædicatores optant assidue, vt auditores
eorum in bonis operibus magis proficiant. *Et vigintiqua-
tuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt.*) Viginti-

A quatuor seniores in hoc loco eandem habent significationē, quam & quatuor animalia. Seniores ergo cadunt & adorant, cum prædicatores sancti quanto amplius auditores suos vident in bonis proficere, tanto magis se humiliant in conspectu Dei, sicut dicit scriptura: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus & coram Deo inuenies gratiam.* (Eccl. 3.) Sequitur sigillorum apertio, quæ non nisi ad perfectionem diuinarum scripturarum pertinere credenda est. Nam & ea quæ sub sigillorum apertionibus facta esse dicuntur, ad perfectionem veteris ac noui testamenti pertinent. Et sicut omne corpus lectorum ex septem partibus consistit, ita sunt & septem sigilla, quæ vnicuique parti conueniunt, ad demonstrandā ea quæ in diuinis scripturis obscure posita sunt, vel quid sanctorum patrum facta significent. Apertio igitur primi sigilli ad ea quæ ante diluuium facta sunt, pertinet: secundum vero sigillum, ad patriarchas: tertium, ad eos qui sub lege fuerunt: quartum autem, ad prophetas. Tres vero apertiones, quæ residuæ sunt, ad nouum testamentum pertinent. Quinta apertio pertinet B ad martyres, sexta, ad Iudæorum deiectionem, & gentium vocationem. Septima, ad aduentum Christi pertinet. Et cur in septimo loco aduentus Domini ponatur, in sequentibus dicemus. Sed quærendum nobis est, cur per visionem quatuor equitum, apertio veteris testamenti figuretur. Equus namque ex parte equi, irrationabilis: ex parte vero præsidentis, rationabilis esse dignoscitur. Similiter & quædam præcepta legalia, ex parte litteræ, irrationabilia: ex parte autem allegoriæ, valde rationabilia esse comprobantur.

CAPUT SEXTUM.

ET *vidi cum aperuisset agnus vnum de septem signaculis.*) Apertio primi signaculi, vt supra dictum est, ad ea quæ ante diluuium facta sunt, pertinet. Agnus igitur primum sigillum aperuit, quando ea quæ ante diluuium gesta sunt, doctoribus Ecclesiæ qualiter spiritaliter intelligerentur, Spiritus sancti gratia patefecit. Et vt quid sit apertio sigillorum plenius manifestemus, de apertione singulorum C sigillorum pauca dicamus. In Genesi scriptum est, quod (Gen. 2.) *plantauerat Deus paradisum voluptatis, in quo posuit hominem quem formauerat.* Qui diuersis arboribus consitus esse describitur. Per paradisum igitur, Ecclesia: per arbores vero paradisi, doctores Ecclesiæ designātur. Et sicut arbores paradisi victum pomorum præbebant primis hominibus, ita & doctores Ecclesiæ victum verborum diuinorum animabus fidelium in Ecclesia constitutorum præbere non desistunt. De ligno autem vitæ, & de ligno scientiæ boni & mali superius diximus. Fons vero qui egrediebatur de medio paradisi, Euangelium significabat, qui in medio sanctæ Ecclesiæ exoritur. Qui inde in quatuor capita diuidebatur, quia doctrina Euangelij in quatuor libros diuiditur, & circuit omnes terminos terræ. Nam & Adam, Christum figurauit; Eua vero, Ecclesiam. Et sicut Eua ex latere viri dormientis facta est, ita & Ecclesia ex latere Christi in cruce pendentis fabricata est, quia eius sanguine redempta & mundata est à sordibus. Duo (Gen. 4.) filij nati sunt Adæ, *Cain*, & *Abel*: Cain populum Iudæorū: Abel vero, Christum significauit. *Obtulit Cain de fructi-* D *bus terræ munera,* id est, primitias, decimas, sacrificia, & cætera quæ in lege iubebantur: *Abel vero obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum.* Primogenita gregis sunt Apostoli, quos primos genuit Ecclesia, & ex quibus Ecclesia nata est. Adeps vero, fides est Apostolorum. *Obtulit igitur Abel de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum:* quia Christus Apostolos, quos de mundo elegerat, fidemque illorum Deo patri obtulit. Cain inuidia ductus, eo quod respexisset Dominus ad Abel, & ad munera eius interfecit eum: similiter & Iudæi videntes signa, quæ sua & patris virtute Christus operabatur, interfecerunt eum, qui frater illorum erat secundum carnem. Maledixit Deus Cain, eo quod interfecisset Abel fratrem suum: dixitque ei, *quod vagus & profugus esset super terram.* Similiter & Iudæi non solum à Deo, sed à semetipsis maledicti (Mat. 2.) sunt, quando dixerunt de Christo: *Sanguis eius super nos & super filios nostros.* E Suntque vagi & profugi super terram, quia propriam sedem nullam habentes, per vniuersas gentes vagantur. De apertione igitur primi sigilli tantum dixisse sufficiat. Deinde sequitur: *Audiui vnum ex quatuor animalibus, dicens: Veni, & vide.*] Eandem significationem habet primum animal, quam & secundum, & tertium, & quartum: significant enim doctores Ecclesiæ. Quod autem dicit, [*Veni & vide*] ad intelligentiam spiritalem nos prouocat, ac si diceret: Veni non passibus corporis, sed passibus mentis, & intellige spiritaliter ea quæ primo tempore historialiter facta legisti. *Et vidi, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, habebat arcum, & data est ei corona, & exiuit vincens vt vinceret.*] Equus albus iustos qui ante diluuium fuerunt designat, qui propter innocentiam albi dicuntur. Sessor vero equi, Dominus est, qui in sanctis suis æternaliter præsidet. Per arcum autem, qui procul sagittas à se mittit & vulnerat, vindicta Domini potest designari, qua & primos homines propter inobedientiæ culpā damnauit, & Cain propter fratricidij reatum septuplum puniuit. (Gen. 4.) Per coronā nihilominus, sicut & per equum album, iusti qui ante diluuiū fuerūt, designāt. F Exiuit vero vincēs vt vinceret, quādo statuit vt per aquas diluuij omnis multitudo reproborū deleretur. (Gen. 7.) *Et cum aperuisset sigillum secundum.*] Secundi sigilli apertio ad arcæ fabricam, & ad iustos qui ante legē fuerunt, pertinet. Ad demonstrandam ergo secūdi sigilli apertionem pauca de his loquamur. (Gen. 6.) In Genesi scriptum est, quia dixit Deus ad Noe: *Fac tibi arcam de lignis læuigatis: mansiunculas in arca facies, & bitumine linies intrinsecus & extrinsecus. & sic facies eam Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo illius.* Arca Ecclesiam, Noe vero fabricator arcæ, Christū fabricatorem Ecclesiæ figurabat. Quæ arca ex lignis læuigatis facta fuisse describitur. Per ligna læuigata, quæ & aquas prohibuerunt, & vitā omnibus animalibus intra se cōstitutis seruauerūt doctores Ecclesiæ designantur, qui & doctrina cum scriptis suis aquas diuersorū errorum ab ingressu Ecclesiæ prohibēt, & vitam iis qui intra Ecclesiā sunt, sua doctrina & exemplis seruant, quæ læuigata esse dicuntur, id est, ab omni asperitate vitiorū emundata per mansiunculas, quæ in arca fieri iussæ sunt diuersi ordines in Ecclesia designantur. Alius enim in coniugali ordine, alius in cōtinenti, alius in monachico, alius in sacerdotali, dum G Deo seruire studēt, quasi in diuersis mansionibus habitant. Per bitumen autē quo lita fuisse dicitur, diuina scriptura designatur, Tabulæ ergo ex quibus arca facta est, quas doctores Ecclesiæ significasse diximus, bitumine intrinsecus & extrinsecus litæ sunt: quia doctores Ecclesiæ intrinsecus liti sunt per sapientiam, doctrinamque diuinarum scripturarum, & extrinsecus per opera virtutum. Trecentorum autem cubitorum longitudo arcæ fuisse describitur, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo illius. Per longitudinem igitur arcæ, fides: per latitudinem, charitas: per altitudinem spes figuratur. Longitudo ergo arcæ in trecentos cubitos extenditur, quia fides nostra in confessione sanctæ Trinitatis consistit: centenarius vero perfectus est numerus. In trecentos ergo cubitos fides nostra præsignata est, quia æqualem perfectionem habet pater & filius & spiritus H sanctus, sicut scriptum est: Qualis pater, talis filius, talis (Athan. in Sym.) spiritus sanctus. Latitudo nihilominus eius in quinquaginta cubitos dilatatur, quia fides per dilectionem operatur. (Gal. 5.) Sed non inconuenienter per quinquaginta cubitos latitudinis, charitas figuratur. Septies enim septem, quadraginta nouem faciunt. Quod si vnum huic numero addideris, quinquaginta inuenies. Dilectio ergo proximi non inconuenienter in septenario numero comprehenditur, quia sine septem virtutibus perfici non potest. In septem vero septenis vnusquisque fidelis dilectionem proximi extendit, dum quibuscumq; modis necessitatis aut aduersitates, quæ proximis euenire possunt, eisdem modis & ipse ad subueniendum paratus existit: verbi gratia, dum esurienti, nudo, hospiti, egenti, in carcere posito, quæ sunt necessaria ministrat: dum dolentem consolatur, dum iracūdum verbo temperat, dum odium in corde

geren-

A gerentem pacificat, discordantesque ad pacem reducit: dum eum qui in peccatis iacet, ad pœnitentiã prouocat, dum ad vitam æternam quoscumque potest, secum trahere studet. Et vt breuiter dicam, quibus modis vult ei salubriter ab alio subueniatur, eisdem & ipse quibuscumque potest subuenire paratus est. Ad septem autem septenos si vnum adiungas, quinquaginta fiunt. Similiter & ad dilectionem proximi, si vnius Dei dilectionẽ adiungas, tota charitas integra atque perfecta in te efficitur. Altitudo vero arcæ in triginta cubitos exaltata est, quia ille venialem spem possidet qui à fide sanctæ Trinitatis, sicut nobis ab Apostolis tradita est, atque cæteris documentis, neque opere, neque credulitate discordat. Qui enim spẽ sine recta fide de vita æterna possidenda sibi vsurpat, sine dubio semetipsũ decipit, quia *sine fide impossibile est placere Deo.* (Heb. 11.) Altitudo itaque arcæ à magna longitudine & latitudine exoriebatur, & in cubito sursum consummabatur, quia charitas quæ ex fide nascitur, in magna latitudine erga proximorum curã semetipsum extendit. Sursum vero in cubito consummatur, quia omnis spes fidelium atque B desiderium ad vnius Dei visionem tendit. Quod autem (Gen. 7.) Noe ad iussionẽ Domini ex omnibus animantibus mundis & immundis introduxit in arcã, significat quod mali & boni in Ecclesiã introducũtur. Sed *de mundis septena, & septena: de immũdis vero bina, & bina, masculus & femina in arcã introierunt.* Per munda nãque animalia electi, per immunda vero reprobi designãtur. Munda itaque animalia in septimo numero ponuntur, quia illi soli electi sunt, qui per gratiã Spiritus sancti ab operatione donorum eiusdem spiritus sancti alieni non sunt. Reprobi vero in secũdo numero ponuntur, quia cũ solo corpore & anima in ecclesia cõsistunt, mẽte vero extra Ecclesiã sunt. In sequentibus quoque (Gen. 8.) scriptum est: Quia *aperiẽs Noe fenestrã arcæ quam fecerat, dimisit coruum, qui egrediebatur & non regrediebatur, donec siccarentur aquæ super terram.* Per coruum autem nigerrimum, Iudæi infidelitate tenebrosi designantur. Noe igitur de arca coruum emisit, quia Dominus noster Iesus Christus à consortio sanctæ Ecclesiæ populum Iudæorum separauit. *Post coruum emisit columbam, quæ cum non inuenisset vbi requiesceret pes eius, reuersa est ad eum in arcam.* Secundo *emisit columbam ex arca, quæ venit ad eum ad vesperam, portans ramum* C *oliuæ virentibus foliis in ore suo.* Tertio *emisit columbam, quæ non est reuersa vltra ad eum.* Per columbam, sæpe Spiritus sanctus figuratur, eo quod in columbæ specie super Domi- (Luc. 3.) num descenderit. Sed quærendum nobis est quid significet trina emissio columbæ, & bina reuersio. Tres emissiones, tria tempora significant. Primum ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. In hoc vero loco, Noe Deum; arca autem, cælestem Dei habitationem designat. *Noe* primo *columbam ex arca emisit*, quia Deus omnipotens sanctis viris qui ante legem fuerunt, gratiam Spiritus sancti dedit: & qui legem non habebant, diuina præcepta quę postea data sunt, per donum Spiritus sancti impleuerunt. Sed *columba non inuenit vbi pes eius requiesceret*, quia non solum cæteræ gentes, sed & ipsi Iudæi in Ægypto positi in tantum culturam Dei reliquerunt, vt eo tempore quo Moyses natus est, pene nullus inueniretur, in quo Spiritus sanctus habitare dignaretur. Et quodammodo gratia Spiritus sancti ad eum rediit à quo missa est, cum homines iniquos deseruit. Secundo *emisit Noe columbam ex arca*, quia Deus gratiam D Spiritus sancti hominibus legem puro corde seruantibus dedit. Vespere autem qua columba ad Noe rediit, tempus (Mat. 11) quo Christus natus est designat. De hoc tempore Dominus dicit in Euangelio: *Lex & prophetæ vsque ad Ioãnem:* quia postquam Euangelium cœpit prædicari, circumcisio & multę obseruationes legales nihil profuerunt. Quamdiu legis obseruatio Deo placuit tamdiu homines legem seruantes Spiritus sancti gratia comitauit. Et sicut columba ad vesperã ad Noe rediit, ita & spiritus sancti gratia Iudęos infideles deserens, quodammodo ad eum à quo fuerat missa, reuersa est. Per ramum vero oliuæ legem possumus intelligere, vel accipere: per folia autem virentia, eos qui per legem salui facti sunt. Columba igitur ramũ oliuæ cum virentibus foliis in ore suo detulit, cum Spiri-

E tus sancti gratia eos quos per legem saluauerat, quodammodo obtulit. Tertio *Noe columbam ex arca emisit*, quando fidem Euangelij seruantibus gratiam Spiritus sancti dedit. Quæ non est reuersa vltra ad eum, quia fides Euangelij tamdiu cum electis manebit, vsque dum veniente Domino ad iudicium, electi qui in hoc mundo inuenientur, rapientur coram Domino in aera, & sic semper cum Domino erunt. (1. Thes. 4.) Ad demõstrandam vero apertius secundi sigilli apertionem, de tribus patriarchis pauca dicam⁹. In Genesi scriptum est, quia tentauit Deus Abraham, & dixit ad eum: *Tolle filium tuum quem diligis Isaac, & vade in terram visionis, & offeres eum ibi in holocaustum super vnum montium, quem dixero tibi.* (Genes. 22.) *Abraham vero de nocte consurgens, strauit asinum suum, ducens secum duos iuuenes, & Isaac filium suum.* Abraham Christum secundum diuinitatem: Isaac autem hominem, quem Christus assumpsit, designat. Per asinũ vero, Apostoli designantur. Abraham igitur de nocte surrexit, quia filius Dei mundo in tenebris ignorantiæ posito, ex Maria virgine nasci dignatus est. Strauit asinum suum quando Apostolis suis mandata Euangelij tradidit. F Duos vero iuuenes secum duxit, quia duo præcepta charitatis discipulis suis arctius & frequentius tradidit: duxit & filium suum, quia hominem quem assumpsit, ad moriendum pro genere humano tradidit, sicut ipse dixit in Euangelio discipulis suis: (Luc. 18.) *Ecce ascendimus Hierosolymam, & consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis. Tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur: & postquam flagellauerint, occident eum, & die tertia resurget.* Die autem tertia eleuatis oculis, vidit locum procul. Tres dies, tres decades annorum, terque binos menses designant, quo spatio temporum Christus in mundo conuersatus dicitur. Locus vero, Hierusalem designabat, in qua passus est. Christus locum se procul vidisse dixit, cum quotidie in templo prædicaret: quia quamuis Iudæi prope essent corpore, propter incredulitatem tamen longe ab illo recesserant. (Genes. 22.) *Dixitque Abraham pueris suis: Expectate hic cum asino: ego & puer illuc vsque properantes, postquam adorauerimus, reuertemur ad vos.* Similiter & Christus expectare discipulos suos iussit, vsque dum resurgens (Mat. 26) reuerteretur ad eos, cum diceret: *Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam.* Et cum comprehenderetur, dixit Iudæis: (Ioan 18) *Si me quæritis, sinite hos abire. Tulit igitur Abraham ligna holocausti, & imposuit super Isaac filium suum: ipse vero portabat in manibus ignem & gladium.* Diximus superius, per ligna peccata G nostra fuisse designata. Ligna ergo Isaac portauit, quia peccata nostra Christus pertulit in corpore suo super lignũ, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus. (1 Pet. 2.) Per manus vero Abrahæ potestas Domini nostri Iesu Christi intelligitur. In eius namque potestate fuit vt moreretur, & vt nõ moreretur si vellet, sicut ipse ait: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Per ignem autẽ, passio: per gladium, eius mors intelligitur, *Cum venisset ad locum, ædificauit altare, & desuper ligna composuit. Cumque colligasset Isaac filium suum, posuit eum super struem lignorum.* Per altare, crux intelligitur. Crucem ergo filius Dei ædificauit, in qua homo quem assumpserat immolaretur, quo ipso permittente factum est. *Super altare vero ligna composuit, & super ligna posuit Isaac filium suum colligatum.* Illud namque quod suffocare volumus, nobismetipsis, supponimus, vt pondere nostro suffocetur, & pereat. Similiter & redemptor noster ligna, id est, pec- H cata nostra in cruce pendens sibi supposuit, vt pondere suo atque virtute suffocarentur ac delerentur. Vincula autem Isaac, afflictionem Domini in cruce designauerunt. Ea vero quæ angelus ad Abraham locutus est, ad hanc expositionem non pertinent. *Leuauit Abraham oculos suos, viditque arietem inter vepres hærentem cornibus, quem assumens obtulit pro filio.* Aries Christum signauit. Per cornua duo, duo præcepta charitatis designantur: per vepres, Iudęi. Christus igitur inter vepres hęrebat cornibus, quia Iudęos vt fratres diligens, & sciens quia gentium vocatio, Iudæorum esset perditio, noluit primo fidem Euangelij gentibus tradere, sed mittens ad prędicandum discipulos suos, præcepit ei dicẽs: *In viam gentiũ ne abieritis, & in ciuitatẽ*

A [Mat. 10] *Samaritanorum ne intraueritis: sed ite potius ad oues perditas domus Israël.* Et mulieri Chananææ dixit: [Mat. 15] *Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.* Et iterum: [Ibidem] *Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus.* Abraham autem à vepribus arietem abstraxit, atque in holocaustum pro filio obtulit: quia pater filium, & ipse filius semetipsum ab amore impiorum Iudæorum separauit, atque hominem quem assumpsit, pro salute humani generis in holocaustum obtulit. [Gen. 25] De eodem vero Isaac scriptum est, quia habuit duos filios, *Esau & Iacob. Esau venator fuit, & homo agricola: Iacob vero simplex habitabat in tabernaculis.* Per Esau, populus Hebraicus: per Iacob vero, populus gentium designatur. Isaac autem vtriusque genitor typum Domini tenuit, qui vtrumque populum, & illum per legem, & istum per fidem filios sibi fecit. Esau agricola erat, quia Iudæorum populus pro terrenis commodis Deo seruiebat. Non enim dictum est ad illos. [Mat. 5.] *Si pauperes fueritis spiritu, si mitei, si pacifici, si misericordes, si persecutiões pro nomine meo sustinueritis, beati eritis, & merces vestra copiosa erit in cælo:* [Luc 6.] sed dictum est ad illos: [Luc. 26.] *Si custodieritis mandata mea, & iudicia mea seruaueritis, dabo vobis pluuiam temporibus suis, & terra proferet germen suum, & pomis arbores replebuntur,* B & cætera quæ ad delicias sæculi pertinent. Fuit Esau etiam venator, quia per effusionem sanguinum arietum, hircorum atque vitulorum Deum placare consueuerat. [Gen. 25] *Iacob autem simplex habitabat in tabernaculis,* quia electi ex gentibus soli, fide bonaque voluntate Deo placere studuerunt. Per tabernacula, siue diuersas ecclesias, in quibus per vniuersum orbem vna Ecclesia catholica diuisa est, siue diuersos ordines possumus intelligere. Isaac diligebat Esau, eo quod de venationibus illius vesceretur: sed Rebecca diligebat Iacob. Isaac, sicut diximus, in hoc loco typum Domini tenet. Per Rebeccam autem, præscientiam Dei possumus intelligere. Isaac igitur diligebat Esau, eo quod de venationibus illius vesceretur: quia Deus diligebat populum Iudęorum, eo quod assidue eorũ oblationibus placaretur. [Gen. 27] Mater vero diligebat Iacob, quia sciens Deus populum gentium multo meliorem fore quam populum Iudæorum: per præscientiæ suæ gratiã multo amplius eum diligebat. Esau cum in venatione moraret, vt de agrestibus animalibus cibos patri exhiberet, quaten' ab illo benediceretur. C mater Iacob ad percipiendam benedictionem patri applicuit: quia cum populus Iudęorum obseruationibus legalibus deditus esset, atque ad fidem Christi percipiendam tardus occurreret; mater gratia scilicet, populum gentium, eo quod fidem Christi cum auiditate suscepisset, ad percipiendam benedictionem quæ Iudæis debebatur, Deo obtulit. Qualiter autem ipse populus gentium hoc benedictionis donum promeruerit, testant opera Iacob per significationem, quæ pro benedictione percipienda egisse describuntur. [Ibidem] *Dixit igitur Rebecca filio suo Iacob: Affer mihi duos hædos optimos, & faciam ex eis escas patri tuo, quibus libenter vescitur: vt benedicat tibi corã Domino antequam moriatur. Abiit & attulit, deditque matri. Parauit illa cibos sicut nouerant velle patrem illius, & vestibus Esau, quas apud se habebat domi, induit eum, pelliculasque hædorum circumdedit manibus, & colli nuda protexit, deditque pulmentum, & panes quos coxerat, tradidit.* Per duos hædos, confessionem peccatorum populi gentilis & pœnitentiam intelligere debemus. Duos ergo hædos optimos Iacob matri obtulit, quia per confessionem pec- D catorum & pœnitentiam, quæ via est ad fidem omnibus, populus gentilis ad eandem fidem percipiendam properauit. Qui hœdi optimi dicuntur fuisse, quia valde acceptabilis Deo est pœnitentia peccatoris, cum abrenuntiatione vitiorum, sicut ipse Dominus noster dicit in Euangelio? [Luc. 15.] *Gaudium est in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonagintanouem iustis, qui non indigẽt pœnitentia.* Per vnũ peccatorem, populum gentium: per nonaginta vero iustos, Iudæos intelligi volens. Qui iusti ideo dicuntur, quia propter obseruationem legis, iustos se falso putabant. Nam ad eosdem iustos Dominus loquitur, dicens: [Luc. 16.] *Væ vobis qui iustificatis vos coram hominibus Deus autem nouit corda vestra.* Qui in imperfecto numero ponuntur, [Heb. 7.] *quia nullum ad perfectum adduxit lex.* Per escas autem delectabiles, quę Isaac ad sumendum ex duobus hædis pręparatæ sunt, pœnitentiæ opera debemus intelligere. E De iis escis loquitur Ioannes Baptista, dicens: [Mat. 3.] *Facite fructus dignos pœnitentiæ.* Per vestes vero valde bonas, quas Esau, id est Iudæi domi reliquerant, optima præcepta legis debemus accipere, vt est illud: [Deut. 6] *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo & ex tota mente tua, & proximum tuum sicut teipsum:* [Mat. 22] & multa alia, sine quibus nullus iustus esse potest. Hæ sunt optimæ vestes, quas Iudæi domi id est in veteri testamento reliquerant, eo quod ea obseruare nollent: iis populus gentilis indutus & ornatus, ad Deum patrem cum cibis operũ bonorum perrexit. Cum cibis autem & panes detulit. Per panem sæpe verbum Dei designatur, quia ille congruenter ad Deum patrem cum cibis operum bonorum pergit, qui & alios quoscumque potest ad bona opera agenda admonere non desinit. Sed & illud nobis quærendum est, cur mater pellibus hœdinis manus Iacob & colli nuda protexerit. Pellis namque cum ab hædo subtrahitur, caro apparet, vnde delectabiles cibi confici possunt. Similiter & ab vnoquoque peccatore cum vitia detrahuntur, bona naturæ cum ratione apparent, quæ si fide Deo coquantur, delectabiles cibi ex bono naturæ, Deo præparantur. F Per collum igitur, eo quod in collo sæpe superbia appareat, possumus elationem mentis intelligere. Per manus vero, opera designantur. Collum ergo vnusquisque fidelis pellibus hœdinis circumdat, cum ad mentis elationem deponendam, ad humilitatis suæ custodiam peccata præterita ante oculos mentis reuocare non desinit. Manus circumdat, cum ne in bonis operibus extollatur, peccata præterita ante oculos mentis sæpe reducit. *Postquam Isaac cibum sumpsit, obtulit ei Iacob etiam vinum.* Si per cibum actiuæ vitæ opera designantur, possumus per vinum, quod mentes hominum alienat, contemplatiuam vitam accipere, quę ab amore sæculi mentes quorumdam electorũ insensibiles reddit. Cibo igitur potuque sumpto, Isaac Iacob benedixit, quia illi benedictionem cęlestis patriæ à Deo percipiunt, qui eũ vsque ad finem vitę suę bonis operibus placare student. Idem vero Iacob cum fugeret Esau fratrem suum, venit ad quẽdam locum. [Gen. 28] Cumque supposuisset capiti suo lapidem, dormiuit illic: *viditque in somnis scalam ad caput suum à terra vsque ad cælum erectam, & Dominum innixum scalæ, angelos quoque Dei ascendentes & descendentes per eam.* G Per lapidem, Christus intelligitur: Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, pręter id quod positum est, quod est Christus Iesus. [1. Cor. 3] Caput igitur super lapidem ponimus, si ex bonis operibus parietem nostrum super Christum ædificamus. Concordat huic sensui visio scalæ. Duo namque ligna scalæ maiora, quæ sunt ex vtraque parte, atque ab inferioribus ad superiora eriguntur duo pręcepta charitatis designant. Per gradus vero qui in transuersum ex vtraque parte iis duobus lignis inseruntur, ceteræ virtutes designantur. Et sicut duo ligna nisi à gradibus, & gradus nisi à duobus lignis contineri non possunt: ita & charitas sine cæteris virtutibus, & cæteræ virtutes sine charitate esse non possunt. Et quemadmodum diuersi gradus nisi in duobus lignis maioribus ex vtraque parte inserantur, ascensum hominibus præbere non possunt, sicut dicit Ioannes Apostolus: [1. Ioã. 4] *Qui enim non diligit fratrem, suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere?* Et sicut scala ex vna parte terram, ex altera cælum tangere visa est: ita & charitas ab inferioribus, proximis, à superiorib. H vero, Deo coniungitur. Vnde & angeli *Dei per eam ascendentes & descendentes* monstrati sunt: quia sanctos Dei, qui per angelos designantur, aliquando amor Dei per contemplationis gratiam ad excelsa subleuat, aliquando amor & cura proximorum ad inferiora reducit. Dominum autem innixum scalæ vidit, quia quicumque per iter virtutum ad Dominum conscendere satagunt, postquam viam sui itineris finierint, Dominum omnium bonorum auctorem, præmiorumque largitorem inueniunt, cum quo sine fine gaudebunt. [Gen. 32] *Cum vero idem Iacob reuerteretur de Mesopotamia Syriæ, venissetque ad Iordanem transductis omnibus, quæ ad se pertinebant remansit solus. Et ecce vir luctabatur cum eo vsque ad mane. Cumque videret quod eum superare non posset, tetigit neruum femoris eius, & statim emarcuit, dixitq. ei: Dimitte me*

A *nam enim ascendit aurora At ille dixit: Non dimittã te, nisi benedixeris mihi. Et ait illi: Quo vocaris nomine? Respondit ei: Iacob. At ille dixit: Non vocaberis vltra Iacob, sed Israël erit nomen tuum.* Per Iacob hoc in loco quilibet peccator & pœnitens designatur. Quod vero angelus cum Iacob in figura luctabatur, illud significat quod Dominus dicit in Euangelio:
Matt. 11 *Regnum cælorum vim patitur: & violenti rapiunt illud.* Qui sunt autem violenti, nisi peccatores & pœnitentes? Qui cum se vident pro sceleribus suis mortis perpetuæ esse reos, tamdiu ianuam paradisi precibus pulsant, vsque dum eis aditus regni cælestis aperiatur. Iacob ergo cum Domino luctatur, quomodo quilibet peccator pertimescẽs pœnas ignis æterni, tandiu in precibus persistit, vsque dum ei misericordia diuina succurat, sicut sequentia manifestant. *Qui cum videret quod eum superare non posset, tetigit neruũ femoris eius, & statim emarcuit.* Et quia libido ex femore nascitur, per neruũ femoris, voluptates carnales intelligi possũt. Neruũ igitur femoris peccatoris Domin⁹ tetigit, cũ omnia desideria carnalia, ex quibus peccata oriũtur, extinxit:
B quia fieri non potest, vt à peccatis abstineamus, quandiu
Gen. 32 in voluptatibus carnalibus resoluti iacemus. Dixit igitur angelus ei, videlicet ille qui in persona Domini *cum eo luctabatur: Dimitte me, iam enim ascendit aurora.* Ac si dixisset: Desine iam pro timore ignis æterni flere, quia iam tranquillitas vitiis extinctis redit, quæ te in perditionis foueã demerserant. Et quia non satis prodest mala deserere, nisi bona agere studeamus, sequitur: *Dixitque Iacob: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi,* id est, à precibus non cessabo nisi me virtutibus ditaueris: vt qui vsque modo secundum carnem vixi, amodo secundum spiritum viuam. Dixitque ei: *Non vocaberis vltra Iacob, sed Israël erit nomen tuum.* Id est Non vocaberis vltra supplantator vitiorum, sed vocaberis vir videns Deum: & qui ante flebas ne in infernum demergereris, nunc flebis eo quod aliquo tempore à visione omnipotentis Dei elongeris, dicens cum Psalmista: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* Idem etiam Iacob post luctationem quam cum angelo gessit, vno pede claudicasse dicitur. Qui vero claudicat, super sanum pedem
C totus innititur, altero paulisper terram tangens. Duo igitur pedes, duorum alimentorum genera designant. Sunt namque alimenta corporis, sunt & animæ. Alimenta corporis, sunt cibi, potus, & vestimenta Alimenta vero animæ sunt Dei verbum, opera bona. Vnusquisque igitur fidelis vno pede paulisper terram tangit, super alterũ totus innititur: quia iis quæ sunt mundi, tantummodo ad ne-
1. Tim. 6. cessitates corporis subleuandas vtitur, sicut dicit Apostolus: *Habentes autem victum & vestitum, iis contenti simus.* In ea vero quæ ad salutem animæ pertinent, totus incumbit, ne aliquando à via Dei, quæ salus animæ est, deuiet. Ad apertionem secundi sigilli demonstrandam, pauca de multis diximus, nunc ordinem persequamur. Sequitur. *Audiui secundum animal dicens: Veni & vide.*] Id est, intellige spiritualiter quæ à patriarchis facta cognouisti. *Et ecce equus rufus: & qui sedebat super illum, datum est ei vt sumeret pacem de terra.*] Hic color aureo colori parumper appropinquat, veluti si aureo colori sanguineum admisceas. Non incongrue sancti viri, qui ante legem fuerunt, huic colori comparantur: eo quod & sapientia claruerint, quæ per aurum figuratur, & in persecutionibus & aduersis con-
D stantes fuerint, quæ per sanguinem figurãtur. Sessor vero huius equi, Dominus est, qui in sanctis suis habitat. Huic sessori datum est vt pacem sumeret de terra. Si pax bona est à Deo, de terra quomodo sumpta est? Sed est pax bo-
Gen. 6. na: & est pax mala. Pacem malam filij Dei ante diluuium cum filiis hominum habuerunt, quando filias eorum
Exod. 23. acceperunt, & suas eis dederunt, ideoque cum illis aquis
Deut. 7 diluuij deleti sunt, Sed & filiis Israël præcepit Dominus
Psal. 17. vt fœdus non inirent cum Chananæis, neque filias eorũ acciperent, nec filias suas illis darent. Nam de pace bona & mala Psalmista loquitur, dicens: *Cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris.* Hanc ergo pacẽ Deus de terra sumpsit, quando iustos homines ab impiis separauit mẽte, non corpore. *Et vt inuicem se interficiant.*] A quibus pax ablata est, consequẽs vt alius ab alio interficiatur. Nã sæpe iusti iniustos, & iniusti iustos interficiũt, sicut Aran frater

Abrahæ secundũ traditionem Iudæorũ in igne Chaldeo- E
rum, eo quod ignem adorare noluerit, mortuus est: sicut Gen. 11
Abrahã quatuor reges pro suis impietatibus cum exerci- Gen. 14
rib⁹ interfecit: sicut filij Iacob qui pro stupro sororis om- Gen. 34
nes Sichimitas interfecerunt. Per gladium autẽ magnũ, Gen. 7.
aquas diluuij accipere possumus, quibus omnis mundus deletus est. Possumus etiam per gladium magnum, ex- Gen. 19
terminium quinque ciuitatum intelligere, quarum habitatores igne & sulphure perierunt, eorumque terram, quę cum ipsis in abyssum demersa est. *Et cum aperuisset sigillum tertium.*] Sigilli tertio, ad legem & ad eos qui sub lege fuerunt pertinet. Ad demonstrandum ergo tertij sigilli apertionẽ, placuit vt pauca de Moyse & de iis quæ in lege irrationabilia esse videntur dicamus. In Exodo scriptum est, *quod cum natus esset Moyses, absconditus est mensibus tribus à paren-* Exod. 2
tibus suis. Postea vero fecit ei mater fiscellã, scirpeam & liniuit eam bitumine ac pice, & posito int⁹ infante, posuit eũ in carecto ripæ fluminis, Moyses Christum figurabat. Per menses autem tres quibus absconditus est Moyses, tria tempora designãtur. Vnum ante diluuium: secundum post diluuium vsque ad
Moysen: tertium à Moyse vsque ad aduentum Domini. F
In iis tribus temporibus quomodo hominis aduentus Christi secundum carnem latuit, à perfectis multis viris prædictum est. *Per fiscellam* vero *scirpeam*, beata virgo Maria designata est. Mater ergo fiscellã scirpeam in qua Moyses ponebatur præparauit, quia sapientia Dei, quæ est filius Dei, beatam Mariam virginem elegit, in cuius vtero hominem, cui per vnitatem personæ coniungeretur, formauit. *Per bitumen* vero quod ab aquis solui non potest,
virginitatem beatæ Mariæ, quæ nullo æstu carnali violari Luc. 1.
potuit, intelligere possumus. *Per picem* autem, quæ custos Exod. 2
est bituminis, humilitatem custodẽ ceterarum virtutum. De qua ipsa loquitur, dicens: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes Per flumen* vero, mundus. *Per carectum*, in quo Moyses positus est, Iudæi designantur. Nam in sequentibus, in papyrione à filia Pharaonis inuentus fuisse legitur. Eandem significationem habet carectum in hoc loco, quam & papyrus.
Nam carectum, manus attrectantium vulnerare solet, ex G
papyro autem antiquitus libri conficiebantur. *Per carectum* ergo Iudæi designantur, qui prophetas medicos videlicet spirituales, qui vulnera eorum sanare cupiebant, interfecerunt. Iidem etiam & per papyrum designantur, eo quod in scripturis sibi à Deo traditis gloriarentur, quas legebãt, & non custodiebant. Filia ergo Pharaonis Moysen à papyrione sustulit, quia Ecclesia ex gentilibus fidem Christi suscipiẽs, eundem Christum à Iudæis credere nolentibus abstulit: filia vero Pharaonis, filia videlicet diaboli, populum ex gẽtibus figurauit. Postea cum idem Moyses oues
Iethro cognati sui pasceret, *apparuit ei Dominus in igne flam-* Exod.
mæ rubi, videbaturque quod rubus arderet, & non combureretur. Possumus per rubum qui flammas ex se producebat, & non comburebatur, beatam virginem Mariam intelligere, quæ filium Dei ex suo vtero protulit, & virginitatem non amisit. Sed propter ea quæ sequuntur, per rubum, Christum esse intelligendum existimo, secundũ quod homo est. Flamma vero rubi, eius diuinitatem figurauit. Rubus ergo ardebat & non cõburebatur, quia filius Dei hominem assumens, sicut eius diuinitas non est mutata in
humanitatẽ, vt amitteret quod erat: sic nec ei⁹ humani- H
tas per diuinitatem ardens non est absumpta à diuinitate, vt amitteret humanitate, sed ex duabus substantiis humanitatis atque deitatis vnus Christus permansit &
permanet, sicut scriptum est: Perfectus Deus, per- Atha
fectus homo, ex anima rationali, & humana carne subsi- nas. in
stẽns. Locutus est autem Dominus ad Moysen de medio symb.
flãmæ rubi: *Ne appropinques huc, solue calceamentum de pedibus* Exod.
tuis: locus enim in quo stas sanctus est. Videns *vidi afflictionem populi mei qui est in Aegypto, & gemitum eius audiui. & descendi liberare eum: Sed veni, mittam te ad Pharaonem, vt educas filios Israël de terra Aegypti.* Et post pauca: Dixitque ad Dominum. *Quis ego sum, vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Israël de* Ibidem
Aegypto: Et in sequentibus. Moyses de filiis Israël loquitur Exod.
ad Dominum, dicens: *Non audient vocem meam. sed dicent:* Ibidem
Non apparuit tibi Dominus. Et iterũ: Obsecro Domine, mit-

A te quem missurus es. Hæc verba demonstrant, Moysen
Exod. 4 inuitum obedisse mandatis Domini, vt educeret filios Is-
Ibidem raël de terra Ægypti. Sed quærendum nobis est, cur tan-
tus vir Domini præceptum inuitus executus sit. Verum hanc eius pertinaciam spiritaliter intelligere debemus.
1 Cor. 10. Dicit n. Apost. *Hæc aũt omnia in figura contingebãt illis scripta sũt autẽ ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum deuenerunt.* Per Moysen igitur in hoc loco Apostoli designantur. In initio namque prædicationis Euangelicæ, Apostoli scientes electionem gentium, reprobationem esse Iudæorum, nolebant gentibus doctrinam Euangelij tradere, vt de potestate diaboli eruerentur. Vnde & Dominus in visione quadrupedum atque reptilium, Petrum ne gentes despiceret, docuit dicens: *Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris.* Ad hunc igitur sensum pertinet illud quod
Act. 10.
Exod. 3. Dominus dixit ad Moysen: *Ne appropinques huc; solue calceamentum de pedibus tuis,* & cætera. Ac si alicui ex magnis apostolis Dominus dixisset: Quamuis mortuos suscites, quamuis vmbra corporis tui ægrotos sanes in nulla tamen te mihi comparare audeas: quia magnum quod agis,
B non est de te, sed ego operor per te. Calceamenta autem pedes muniunt, ne terram tangant: per terram vero, gentes designantur. *Solue,* inquit, *calceamentum de pedibus tuis:* id est, aufer odium & despectionem gentium de corde tuo. Locus enim in quo stas, terra sancta est: id est, mundus in quo habitas, meo sanguine redemptus est. Et in sequen-
Exod. 4 tibus scriptum est. Dixitq; Dominus ad Moysen: *Quid est quod tenes in manu tua? At ille dixit: Virga. Ait illi: Proiice eam in terram. Quam cum proiecisset, versa est in colubrum, ita vt fugeret Moyses, dixitque ei Dominus. Apprehende caudam eius.* Quã cũ comprehendisset, *versa est in virgam.* Per virgam Iudæi designantur. Moyses virgam in manu tenebat, quia Apostoli populum Iudæorum per amorem in corde tenebant, totaque virtute laborabant, vt eos per doctrinam sanctæ prædicationis ad salutem perducerent. Proiecit Moyses virgam de manu, quia Apostoli videntes Iudæos in Christũ nullo modo velle credere amorem eorum à cordibus suis proiecerunt. Per colubrum vero diabolus designatur.
C *Versa est virga in colubrum,* quia Iudæi ex prædicatione Apostolorum deteriores effecti, qui ante dicebantur populus Dei, facti sunt filij ac membra diaboli. Fugit Moyses, quia Apostoli relictis Iudæis transierunt ad gentes. *Per caudam* vero, quæ finis est corporis, Iudæi qui in fine mundi nascituri sunt, designantur. Moyses igitur caudam serpentis apprehendit, atque in virgam versa est, quia prædicatores sancti in fine mundi Iudæos quodammodo apprehendent, cum per eorum doctrinam ad fidem Christi conuertentur, atque ex filijs diaboli efficientur filij Dei. Nam & illud, quod præcipiente Domino *Moyses manum in sinum misit, & leprosam retraxit, & iterum misit, & sana effecta est,* eandem significationem habet, *per manum* namque Moysi Iudæi designantur. *Manum Moyses in sinum misit,* quia Apostoli Iudæorum salutem desiderantes, eis doctrinam fidei prædicare non cessabant. *Moyses manum retraxit, & leprosam inuenit:* quia Iudæi ex prædicatione Apostolorum multo peiores effecti, in pessimam lepram incredulitatis atque blasphemiarum delapsi sunt. *Moyses iterum manũ in sinum misit, & sanam retraxit,* quia prædicatores sancti in fine mundi Iudæos in sinum recipient, cũ eis fidem Chri-
D sti prædicabunt, eosque ad sanitatem quam amiserant, reducent. In sequentibus quoque scriptum est, quod cum
Exo. 4 reuerteretur Moyses in Ægyptum, *occurrit ei Dominus, & volebat interficere eum. Tulit illico Sephora acutissimam petram, & circumcidit carnem præputij filij sui, tetigitque pedes eius, & dixit: Sponsus sanguinum tu mihi es. Et dimisit eum postquam dixerat, Sponsus sanguinum tu mihi es, ob circumcisionem.* Si dominus occidere voluit Moysen, quare non fecit quod volu-
Psa. 113. it, cum Psalmista dicat: *Omnia quæcumque voluit fecit?* Sed voluntas sæpe pro comminatione ponitur. Comminatus
Gen. 17 est igitur Dominus Moysi mortem, eo quod incircumcisum filium ferret, sicut ad Abraham loquitur, dicens: *Omnis anima ex vobis quæ circumcisa non fuerit, peribit de populis suis.* Sed ista prætermittentes, ad spiritalem intelligentiam recurramus. Moyses in hoc loco eos qui ex gentibus crediderunt, designat. In initio namque fidei Apostoli & cæ-

E teri prædicatores considerantes imbecillitatẽ gentium fidẽ Christi suscipientiũ, noluerunt eis austeriora Christi præcepta primũ tradere, ne forte territi non auderent ad fidem Christi suscipiendam accedere. Hæc ita esse Apostolus Paulus demonstrat, qui eis qui ex gentibus credi-
derant, per epistolã loquitur, dicens: *Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, & non escam: nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis adhuc enim estis carnales.* 1. Cor. 3 Sed & Apostoli eis qui apud Antiochiã in Christum crediderãt, mandauerunt dicẽtes: *Placuit spiritui sancto & nobis, nihil imponere vobis oneris, nisi vt abstineatis vos ab istis quæ idolis immolantur, & à fornicatione & suffocato & sanguine.* Act. 15. Comminatus est igitur Dominus Moysi mortem, eo quod carnẽ præputij filij sui circumcidere dissimularet, quia credentibus ex gentibus, eo quod tepidi essent in charitate, Dominus mortem comminatus est, cum eis præcepta Euangelij sub-
ante posuit, vbi scriptũ est: *Arcta & angusta via est quæ ducit ad vitã, & pauci sunt qui vadunt per eam,* & iterũ: *Qui non baiulat crucẽ suam & sequitur me, non est me dignus:* Mat. 7. Mat. 10. & multa alia quæ de resecatione vitiorũ in Euangelio, & in dictis Apostolicis inueniuntur. Per petram vero Christus intel-
ligitur: acumen autẽ petræ, dura præcepta Euangelij. *Tulit igitur Sephora acutissimam petram & circumcidit carnem præputij filij sui:* Exo. 4. quia Ecclesia cernens filios suos nullo modo posse perfectam consequi salutẽ, nisi omnia desideria carnalia ab eorum corporibus extirparet, tulit austeriora præcepta Euangelij, & amputauit a corporibus filiorum suorũ omnia nutrimenta vitiorum. In pedibus vero finis est corporis. Sephora igitur post circumcisionẽ pedes filij sui tetigit, quia ille circumcisionem salutiferam percipit, qui in bono quod cœpit, vsque in finẽ vitæ perseuerat. Postquã autem Sephora pedes filij sui tetigit, iam non filiũ, sed spõsum vero Ecclesiæ, Christus est. Sed & ipsa eius sponsa vocatur, sicut dicit Ioannes Baptista: *Qui habet sponsam, sponsus est.* Ioan. 3.

Quem & sponsum sanguinum vocat, quia Christi sanguine est redempta. Filij ergo Ecclesiæ post circumcisionem vitiorum, & in bonis operibus consummationẽ, iam non filij, sed sponsi vocãtur, quia illi coniuncti sunt in cælis per copulationem membrorum, qui sponsus Ecclesiæ in terra vocatur & est. Et quoniam non possumus omnia quæ per Moysen in Ægypto gesta sunt commemo-
G rare, pauca de iis quæ post egressionem Israelitici populi ex Ægypto ab eis gesta sunt, ponamus. Filij igitur Israel Exo. 14 vt Pharaonem & Ægyptios euaderent, per medium sicci maris transierunt, & aquæ eis erant quasi pro muro à dextris & à sinistris. Similiter & populus gentium, vt diabolum, omnesque eius satellites euaderent, per aquam baptismatis transierunt. Et qui antea fuerunt filij diaboli, ex aqua & spiritu sancto, qui per columnam ignis designabatur, renati effecti sunt filij Dei. Aqua ergo maris filios Israël saluauit. Pharaonem vero cum omnibus satellitibus suis necauit: quia aqua baptismatis imaginem Dei Saluatoris gerens, peccata quibus populus gentium seruierat, extinguit: diabolus autem vnicuique extinguitur, qui cũ fideliter cum omnibus pompis eius abrenuntiat. Aquæ vero quæ pro muro eis erant a dextris & à sinistris, fidem designabant nostram, quam in baptismate percepimus, quæ murus est noster, ex vtraque parte defendens nos &
H ab inuisibilibus hostibus & à visibilibus. Post transitum maris Rubri venerunt in Marath, vbi aquas amaras inue- Exo. 15.
nerunt, quas bibere non poterant. *Et ostendit Dominus Moysi lignum, quod cum misisset in aquas, in dulcedinem versæ sunt.* Per aquas amaras, lex Moysi designatur: per lignum autem passionem Christi, eo quod in ligno crucis completa fuerit, debemus intelligere. Populus igitur qui ex Ægypto egressus est, aquas amaras inuenit, quia legem acceperunt quam implere non potuerunt: sed gentibus ad fidẽ Christi venientibus amaritudo legis per passionem & resurrectionem Christi in dulcedinem versa est, quæ ab eis spiritaliter, non carnaliter intellecta est. Illud etiam quod Ibidem in Elim duodecim fontes repererunt, & *castrametati sunt iuxta aquas,* eandẽ significationem habet. Per aquas namq; duodecim fontium doctrina noui testamenti designatur, quę à duodecim fontib⁹, id est, à duodecim Apostolis per

vni-

[A] vniuersum mundum emanauit. Per septuaginta aũt palmas vetus testamentum designatur, eo quod interpretatio Septuaginta interpretum ad notitiam gentium vsque peruenerit. His nihilominus intermissis, pauca de iis quæ in lege irrationabilia esse videntur, dicamus. Præcepit namque [Exo. 23] Dominus filiis Israel: *Non coques hædum in lacte matris suæ.* Et [Deu. 22] iterum: *Non arabis simul in boue & asino, & non indues vestem, quæ ex lana linoq; contexta est.* Quid igitur peccat quis, si hædi, in lacte matris coquat? aut quid agricola delinquit, si cum bobus & asinis terram vomere scindat? aut quid offendit aliquis, si vestem ex lana linoq; contextam induat? Sed spiritaliter hæc omnia intelligenda sunt. Per hædum namq; vnusquisque peccator designatur. Mater hæc nostra, primi parentes fuerunt, ex quib. omnes procreati sumus: lac vero matris, vitia sunt, quæ de originali peccato processerunt. Nisi enim originale peccatum fuisset, vitium nullum [Psal. 50] esset. De hoc matris lacte Psalmista loquitur, dicẽs: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea.* Hædus igitur in lacte matris coquitur, dum quilibet [B] peccator igne vitiorum vsque ad diem mortis suæ exuritur. Præcepit ergo Dominus ne coquatur hædus in lacte matris suæ, id est, vt peccator non sinat vsque in diem mortis suæ se in peccatis permanere: sed ante diem mortis suæ ad bona opera agenda reuocetur, ne pereat. [Deu. 22] *Non arabis simul in boue & asino.* Per bouem Apostolos, cæterosque prædicatores: per asinum, populum Iudæorum possumus intelligere. Aramus vero, quando secundum traditionem sanctorum nosmetipsos in bonis operibus exercemus. In boue igitur & asino simul arat, quicumque doctrinam Apostolorum, traditionesque Iudæorum simul seruare nititur. A qua doctrina Paulus A[Gal. 3]postolus Galatas reuocare studuit, cum diceret: *O insensati Galatæ, quis vos fascinauit veritati non obedire?* Dico enim vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest. Possumus etiam bouem, quemlibet sapientem prædicatorem: per asinum vero stultum intelligere. Præcipitur ergo, vt non aretur simul in boue & asino, id est, vt non copuletur stultus sapienti in prædicationis officio. [Deu. 22] Hoc autem quod dicit. *Non indues vestem ex lana, linoque contextam.* secundum superiorem sensum possumus intel[C]ligere. Per lanam namque, quæ vestis est ouium, doctrinam Apostolorum: per linum vero, quod ex terra oritur, doctrinam Iudæorum possumus intelligere. Vestem ergo induimus, cum nosmetipsos bonis operibus circumdamus: ex lana autem linoque contexta vtitur veste, qui cum traditionibus Apostolorum etiam traditiones Iu[Levi. 14]dæorum vult obseruare. Præcepit etiam Dominus Moysi, vt si quis leprosus mundatus esset, veniret ad sacerdotem, & offerret duos passeres sacerdoti. Ex quibus ille vnum immolans, decurrere faceret sanguinem eius in aquam viuentem, & intingens passerem viuum in aquas, in quibus sanguinem immolati passeris decurrere fecerat, cum ligno cedrino, lana coccinea, & hyssopo aspergeret septies leprosum, & tunc rite mundaretur. Per sacerdotem, Christus intelligitur: per duos vero passeres, duorum testamentorum doctores intelliguntur: per aquas autem viuentes, præcepta Euangelij designantur: de qui[Ioan. 7]bus Dominus dicit in Euangelio: *Qui credit in me,* sicut dicit scriptura, *flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.*

[D] Aquas viuas vocat, eo quod vitam æternam præstent facientibus ea. Per passerem igitur immolatum, sicut diximus, doctores Iudæorum, sacerdotes videlicet, Scribæ & Pharisæi designantur. Sanguis vero, qui vitam passeri præstabat, spiritalis est intelligentia, quæ in obseruationibus Iudæorum latebat. Et sicut passer sine sanguine mortuus efficitur, ita & multæ obseruationes Iudæorum, si spiritalis intelligentia defuisset, vanæ esse viderentur. Postquam ergo sanguis passeris apparuit, atq; in aquas viuas decucurrit, passer mortuus est: quia postquam spiritalis intelligẽtia, quæ in obseruationibus Iudæorum latebat, per gratiam Domini nostri Iesu Christi manifestata est, obseruationes legales nihil profecerunt: sed & ipsi qui propter custodiam legis fidem Christi spreuerunt, secundum animã mortui sunt. Sanguis igitur passeris, aquis viuentibus admixtus est, quia omnis scriptura, quæ ad nouum testamen[E]tum pertinet, spiritalibus intellectibus repleta est. Per lignum vero cedrinum, pater: per hyssopum filius: per lanam autẽ coccineam, quæ fulgorem ignis habet, spiritus sanctus designatur. Iis tribus qui rite mundari volebat, aspergebatur: quia nullus per aquam baptismatis à lepra peccatorum mundari potest, nisi sub inuocatione patris & filii & spiritus sancti. Sed si per hæc tria, pater & filius & spiritus sanctus designantur, cur passer viuus quartus adiungitur? Per passerem namq; viuum, prædicatores noui testamenti designatos fuisse diximus. Sacerdos ergo ligno cedrino, cocco, & hyssopo passerem viuum adiungebat: quia Dominus noster Iesus Christus in inuocatione sui nominis, & patris & spiritus sancti, adiungit ministerium sacerdotum, nosque à peccatis nostris, qui per leprosum designamur, per eorum inuocationẽ, & per aquã baptismatis abluit. Qui passer in aquis viuentibus intingi iubetur, quia qui alios docet in diuinis scripturis, doctũ esse oportet.

[Mat. 15] Nam si cæcus cæcum ducere tentauerit, ambo in fo[F]ueam cadũt. Qui leprosus septies aspergi præcipitur, quia nullius mũditia sine donis septem Spiritus sancti perfecta esse potest. Quis enim sine timore Dei, sine pietate, cæterisque virtutibus saluus esse potest? Sed cum vnusquisque à prædicatoribus fidei qualiter viuere debeat secundũ mandata Dei docet, septies aqua viua aspergitur. Post emũdationem vero leprosi passer viuus in agro auolare sinebatur, quia prædicatores sancti post expletum officium prædicationis suæ, in agro patriæ cælestis auolare promerentur. In alio quoque loco scriptum est, quia præcepit Do[Deu. 32]minus Moysi, vt offerrent filii Israel sacerdoti caprum emissarium, poneretque sacerdos manum super caput eius & confiteretur super eum peccata filiorum Israel, & mitteret eum per hominem paratum in desertum, vt portaret peccata filiorũ Israel in desertum. Ille aũt qui caprum emissarium in desertum ducebat, non permittebatur in castra ingredi, nisi prius lauaret vestimenta sua. Eandem significationem habet sacerdos, quã & caper emissarius: significant enim Dominum nostrum Iesum Christũ. Sacerdos igitur super caprum emissarium peccata filiorum [G] Israel confessus est, quia filius Dei peccata generis humani super hominem quem assumpsit, posuit, vt pro eis ipse moreretur. Per desertum vero, cuius habitationem omnes deliciosi perhorrescunt, crux designatur, cunctis reis valde horribilis. Duxit ergo homo paratus caprum emissarium in desertum, quia Iudæi qui ad hoc scelus perpetrandũ præstiti fuerant, Dñm nostrum Iesum Christũ crucifixerunt. Illi autem qui caprum emissarium in desertũ duxerat, præceptum est vt lauaret vestiměta sua & sic ingrederetũ in castra: quia Iudæi interfectores Chri[Levi. 16]sti in castra Ecclesiæ ingredi non potuerunt, nisi prius aqua baptismatis abluerentur. Et in Deuteronomio præcepit Moyses filiis Israel, dicens: Si transieris per agrum, & inueneris auem incubantem super pullos suos, ne teneas auem cum pullis suis, sed dimitte auolare auem in campũ, & captos tene filios, vt longo viuas tempore in terra quam Dominus Deus tuus dederit tibi. Numquid dimissa auicula dies alienos augere poterat? Non. Sed spiritaliter intelligendum est. Per auem vnaquæque sancta anima designatur: per pullos autem eius, bona opera intelligũ[H]tur. Nam sicut auis pullos suos sub alas congregat, vt eos fouendo nutriat, ita vnaquæque sancta anima, opera sua intra cordis secreta recondit, & ea semper augendo multiplicat & nutrit, vt ex iis mercedem plenissimam recipiat. Auem itaque cum pullis suis suis inuenimus cum aliquem iustum pro suis bonis operibus amando amplectimur. Auem in agro auolare permittimus, cùm eo quem diligebamus per mortem ad regna cælestia conscendisse gaudemus: Filios vero eius captos tenẽmus, si eius bona opera in mente retinemus, atque in eorum imitatione proficimus. Et in hoc longitudinẽ vitæ nobis adquirimus quæ non nisi in cælesti beatitudinẽ constitutis datur. De apertione tertij sigilli pauca de multis diximus, nunc ordinem prosequamur. *Audiui tertium animal, dicens: Veni & vide.*] Id est intellige spiritaliter qui scripturã légis. *Et ecce equus niger, & qui sedebat super eum, habebat stateram in manu sua.*]

A Per equum nigrum, doctores legis possumus intelligere. Exo. 34 Nigredo enim equi, siue obscuritatem legis quam docuerunt, siue duritiam designat. Nam & Moyses velamen habebat super faciem suam, eo quod splendor vultus eius, id est, spiritualis intelligentia in lege à lippientibus oculis non posset videri. Sessor autem equi, Dominus est: statera vero, æquitatem iudicii legalis demonstrat, vt est istud: Exo. 21. *Animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, pedem pro pede.* & quale inflixerit quis malum, tale & sustinere cogatur. *Et audiui tanquam vocem in medio quatuor animalium, dicentem.*] Potest per vocem quæ facta est in medio quatuor animalium, vox Ecclesiæ accipi, Domini misericordiam implorantis. Sequitur. *Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario, & vinum & oleum ne læseris.*] Magna sunt quæ protulit, & valde obscura. Per triticum namque, ex quo panis optimus conficitur, diuinam scripturam possumus accipere, quæ est panis animarum: duæ vero libræ tritici, duo testamenta designant, quibus diuina scriptura diuiditur: Ex ijs duabus libris tritici magnam ciborum copiam nobis sancti patres præparauerunt, qui eam B multipliciter exposuerunt: denarius autem Dominum nostrum Iesum Christum designat. Binæ ergo libræ tritici, denario copulantur, quia quod sancta scriptura loquitur, ad vnius Dei omnipotentiam, magnitudinem, bonitatem, atque seueritatem pertinet. Iac. 1. Quidquid enim boni erga proximos agimus, de illo est, non de nobis. Per asperitatem vero hordei, opera sanctorum designantur. Quæ aspera quidem videntur per operationem, sed spes, ea suauia facit, sicut dicit Dominus: Mat. 11 *Iugum meum suaue est, & onus meum leue.* Tres autem bilibres hordei sunt. Non inconuenienter ergo per binarium numerum, qui perfectus est, opera sanctorum designantur: quia perfectio sanctorum ex bonis operibus accrescit. Tres bilibres ergo hordei denario coniunguntur, quia quidquid boni electi hoc sæculo operantur, quidquid aduersi patiuntur, pro amore vnius Dei omnipotentis agunt & patiuntur. Aliter per equum ii, qui per legem salui facti sunt, designantur: per ascensorem eius, ipse dator legis: per stateram vero, æquitas iudicii eius. Consequens est igitur, vt per binas libras C tritici, & per tres libras hordei vetus testamentum intelligamus. Per binas ergo libras tritici, duo præcepta charitatis, quæ in lege & prophetis specialiter commendantur, designantur sicut Dominus dicit in Euangelio: *In ijs duob. mandatis tota lex pendet & prophetæ.* Et per tres bilibres hordei, vetus testamentum possumus accipere, eo quod in tres partes ab Hebræis diuidatur, in prophetas, in legem, in agiographa. Nec inconuenienter per hordeum, quod asperum habet corticem, vetus testamentum designant, propter asperitatem corticis sui. Medullam continet, ex qua pa[illegible] conficitur, ita & infra litteram veteris testamenti, spiritualis intelligentia continetur, ex qua à magistris Mat. 22 Hebr. 7 Ecclesiæ panis doctrinæ spiritalis conficitur, ad nutrimenta fidelium proficiens. Scribit enim Apostolus Paulus, *quia nullum ad perfectum adduxit lex.* Nullum scilicet eorum, qui eam carnaliter intelligunt & operantur: eos vero qui eam spiritaliter intelligunt & operantur, ad perfectionis culmen sine dubio erigit. Tres ergo libræ hordei duplicantur, vt ad senarium, qui perfectus est numerus, perueniant, cum vetus testamentum à doctoribus Ecclesiæ primo D historialiter, postea spiritaliter intelligitur, eiusque spiritalis intelligentia operibus impletur. Per denarium autem, æterna vita designatur, sicut Dominus dicit in Euangelio. Precatur igitur Dominum Ecclesia, & dicit: Mat. 20 [*Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario.*] id est, ij qui duo præcepta charitatis secundum doctrinam legis atque prophetarum, patribus videlicet veteris testamenti: similiter & eis qui vetus testamentum spiritaliter intelligunt & operantur, id est fidelibus Ecclesiæ, denarium vitæ æternæ dignetur largiri. Per austeritatem vero vini, actiuam vitam: per pinguedinem olei, contemplatiuam possumus accipere. Quod ergo dicit, [*Vinum & oleum ne læseris,*] tale est ac si diceret, Eos qui tibi per actiuæ vitæ opera siue contemplatiuæ seruire studuerunt, ne læseris cum ad iudicium veneris. Sequitur: *Et cum aperuisset sigillum quartum, audiui vocem quarti animalis dicentis: Veni & vide.*]

E Apertio sigilli quarti ad prophetias pertinet, qui aduentum Christi, passionem, & resurrectionem eius, vocationemque gentium & aperto sermone, & per varias figuras prædixerunt. Saluator igitur noster quartum sigillum aperuit, quando intelligentiam prophetarum doctoribus Ecclesiæ præbuit. Sed de dictis prophetarum non est nobis necesse quidquam dicere, eo quod ab eisdem doctoribus expositi sint. Et quia non solum quæ à prophetis scripta sunt, sed & quæ ab eis gesta sunt, spiritalem habent intelligentiam, pauca de iis quæ per Dauid, Eliam & Elisæum gesta sunt, dicamus. In Regum volumine scriptum est, quia cum Dauid vellet pergere ad pugnam contra Philistæum, dixit ad Saulum: 1. Re. 17 *Pascebat seruus tuus gregem patris sui & veniebat leo vel vrsus, tollebatque arietem de medio gregis, & insequar, percutiebamque eos eruebamque eum de ore eorum. Et illi consurgebant aduersum me, & apprehendebam mentum eorum; & suffocabam, interficiebamque eos.* Nam & leonem & vrsum interfeci ego seruus tuus. Dauid Christum significat. Per leonem autem & vrsum, persecutores Ecclesiæ designantur. F Per leonem Imperatores & cæteri principes terræ: per vrsum, Iudæi designati sunt, qui Ecclesiam Dei persecuti sunt. Per arietem vero, martyres designantur. Leo igitur & vrsus venit, atque arietem de medio gregis abstulit: quia persecutores quasdam de Ecclesia fideles tulerunt atque pro Christi nomine interfecerunt. Et sicut Dauid leonem & vrsum insecutus percussit, atque arietem de ore eorum eruit: similiter & redemptor noster quosdam ex persecutoribus persecutus est, quando eis pœnam quam merebantur, in præsenti sæculo irrogauit, sicut primo Herodi, & iterum secundo, & tertio, & multis aliis. Percussit quippe, quando æterna morte damnauit. Arietem de ore eorum eruit, quia populum fidelium de laceratione eorum liberauit. Et iterum illi consurgebant aduersum Dauid, quia temporibus persecutorum cum alij punirentur alij contra Christum insurgebant vt eius nomen atque culturam funditus extinguerent. Sed Dauid apprehendebat mentum eorum, & suffocabat, interficiebatque eos. Per mentum, quod ori eorum appropinquauit, blasphemiæ Iudæorum atque paganorum designantur. Christus G mentum persecutorum apprehendit, & suffocauit, interfecitque eos, quando Imperatoribus in Christus credentibus, omnis cultura & error gentilium ita suffocatus est, vt nullus persecutorum auderet os ad blasphemandum Christum aperire. Item, 1. Re. 17 *Dauid cum ad bellum contra Philistæum iret, baculum suum tulit secum, quem semper habebat in manibus, elegitque sibi quinque limpidissimos lapides de torrente: & misit eos in peram* quam habebat secum, & *fundam manu tulit, & processit contra Philistæum.* Per baculum quo homo sustentatur, Apostoli designantur, qui Christum quasi sustinuerunt, cum opus propter quod in mundum venerat, compleuerunt, sicut dicit Apostolus 1 Cor. 3 Paulus: Dei adiutores sumus. Per peram autem, eius humanitas designatur: per quinque lapides, quinque libri Moysi, quos in peram misit, quia scientiam quinque librorum homini quem assumpserat dedit: per fundam autem eius linguam accipere possumus. Processio vero Dauid contra Philistæum, duobus modis secundum allegoriam intelligi potest. Processit namque Saluator noster contra H Philistæum, quando ductus est in desertum à Spiritu sancto, vt tentaretur à diabolo, vinceretque diabolum. Quinque lapides Dauid in peram misit, sed ex vno Goliam prostrauit: quia Saluator noster scientiam quinque librorum Mat. 4. æqualiter possedit, sed ex vno, id est Deuteronomio, tria testimonia assumpsit, ex quibus tres tentationes diaboli deuicit. Et sicut Dauid funda lapidem iecit, & Goliam interfecit: ita & Dominus noster Iesus Christus lingua sanctæ scripturæ testimonia protulit, & diabolum superauit. Alter: perrexit Dauid ad pugnam contra Philistæum: similiter & Christus vt diabolum vinceret, ad passionem properauit. Dauid lapide Goliam deiecit, similiter & Christus diabolum morte sua peremit. *Cumque gladium non haberet in manu Dauid, tulit gladium Philistæi, & caput illius amputauit.* Iste est gladius, quo diabolus primum hominem, deinde genus humanum vsque dum à Christo redimeretur interfecit. Hunc gladium incurrimus,

[A] cum peccamus. Sed hunc gladium Christus nō habebat, [1 Pet. 2] *quia peccatum non fecerat, nec inuentus fuerat dolus in ore eius.* Originali quoque peccato obnoxius non erat, quia in peccato ortus non fuerat. Christus itaque qui mortem ex debito non habebat, à diabolo, qui auctor eius erat, mortem mutauit, & per eam eundem principem mortis interfecit. Per caput autem Philistæi, genus humanum in hoc loco designatur. Præcidit Dauid caput Philistæi, quia Christus à corpore diaboli electorum multitudinem separauit. Detulit illud in Hierusalem, quia multitudinem electorum in cælesti beatitudine, quæ Hierusalem vocatur, collocauit. De Elia vero & Elisæo quamuis eorum facta plena sint spiritalibus sensibus, ea tantummodo proferamus, quæ à Domino in Euangelio commemorata sunt. Nam cum venisset Dominus in Nazareth, dixerunt [Luc. 4] ei conciues eius: *Quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac* [3 Re. 17] *& hic in patria tua. Dixitque eis: Amen dico vobis, quia multæ* [4 Reg. 5] *viduæ erant in diebus Eliæ in Israel, quando clausum est cælum, &* [3 Re. 17] *ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sareptam Sidoniæ* [B] *ad mulierem viduam. Et multi leprosi erant in diebus Elisæi in Israel, & nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus.* In regum volumine scriptum est, quia cum cœpisset Achab rex Israël Eliam persequi, præcipiente Domino *abijt in desertum, & sedit iuxta torrentem Charib: corui quoque deferebant ei panes & carnes mane, & panes & carnes vespere, & bibebat de torrente.* Elias Christum figurabat. Per torrentem autem Charib, legem debemus intelligere, Charib, interpretatur mendacium, non quod lex mendacium sit. Solent namque prudentes proponere auditoribus suis parabolas, vt apertius intelligantur ea quæ dicere volunt, & introducunt bestias & aues loquentes.

Quod si sola verba parabolarū attendas, mēdacium esse perspicies: sin vero sensum, veritatem probabis. Similiter & quædam præcepta legalia, si litteram tantummodo attendas, inutilia tibi videbuntur, si spiritalem intelligentiam, veritas tibi magna in littera resulget. Quædam igitur præcepta legalia Iudæis mendacium sunt, quia ea carnaliter intelligunt: nobis autem veritas, quia ea spiritaliter in- [C] telligere curamus. Per coruos vero, sacerdotes Iudæorum designantur, velamine cordium suorum tenebrosi: per carnes, iuge sacrificium quod mane & vespere offerebatur. Panes autem, panes propositionis demonstrant, qui assidue in conspectu Domini ponebantur. Bibebat vero de torrente, quia in obseruationibus legalibus Christus [Nu. 28] delectabatur. Post dies autem multos siccatus est torrens [Exo. 29] quia veniente Christo in carne, & prædicante, obseruatio legalis cessauit, atque ab illo tempore nihil profuit, sicut dicit Dominus: *Lex & prophetæ vsque ad Ioannem, & cætera.* [Mat. 11] Et iterum dicit ad Israël per prophetam: [Esai. 1] *Ne offeratis vltra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi. Neomenias & sabbata vestra non feram, iniqui sunt cœtus vestri.* Sequitur: Di- [3 Re. 17] xit Dominus ad Eliam *Vade in Sareptam Sidoniorum, & manebis ibi: præcepi enim ibi mulieri viduæ, vt pascat te. Qui consurgens,* [Act. 13] *abiit in Sareptam.* Elias in Sareptam abiit, quia Iudæos perfidos Christus derelinquens, per Apostolos suos pertransiuit ad gentes. Sarepta enim, succensa interpretatur, vel angustia panis. Gentiles quippe, qui erant ciuitas [D] diaboli, & qui per Sareptam designantur, igne vitiorum [Esai 50] succensi erant. De hoc igne scriptura dicit: *Omnes vos accendentes ignem accincti flammis, ambulate in lumine ignis vestri, & in flammis quas succendistis vobis.* Illi namque flammis accincti sunt, qui igne vitiorum vndique exuruntur, qui & angustia panis vocantur, quia nullus prædicator vnquam ad [3 Re. 17] eos accesserat, qui pabulum verbi Dei eis impartiret. *Cumque venisset ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier vidua, colligens ligna.* Eandem significationem habet mulier, quam & ciuitas. Significat enim Ecclesiam ex gentibus congregatam. Vidua enim erat, quia Deum virum suum peccatis suis exigentibus perdiderat. *Et vocauit eam, dixitque ei: Affer mihi paululum aquæ in vase, vt bibam.* Minora petiit vt ad maiora perueniret. Possumus namque per paululum aquæ, quod animum sitientis refrigerat, voluntatem audientium intelligere: quia sicut sitientis linguam aqua refrigerat, ita & prædicatorum mentes promptus ani- [E] mus auditurum. *Cumque illa pergeret vt afferret, clamauit post tergum eius, dicens: Affer mihi & bucellam panis in manu tua.* Quasi post tergum nobis est quod ignoramus. Elias ergo post tergum mulieris clamauit, quia prædicatores sancti gentibus Deum quem ignorabant prædicauerunt. Vnde & per bucellam panis initium fidei possumus intelligere. Et quia illi competenter ad fidem veniunt, qui student prius peccata sua confiteri, recte subditur: *Dixitque mulier Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantum potest pugillus capere farinæ in hydria, & paululum olei in lecytho.* Lecythus, vas erat in quo oleum seruabatur. Possumus vero per farinam, rationem: per oleum autem, opera misericordiæ intelligere. Gentilis ergo populus cognoscens se grauiter errasse, confitebatur nihil in se boni esse, nisi tantummodo quod parum rationis, & parum ex operibus misericordiæ videretur habere. Gentiles namque parum rationis habebant, quia ex parte rationabiles, ex maxima autem parte irrationabiles erant. Quid enim irrationabilius, quam dicere ligno aut lapidi, Deus meus es [F] tu? Habebant & parum misericordiæ, quia ipsa natura sæpe eos hoc impellabat, vt miseris subuenire[.] Per vasa vero, in quibus farina & oleum continebatur, eorum corda designantur. *En colligo duo ligna vt ingrediar, & faciam illud mihi & filio meo, vt comedamus & moriamur.* Ligna quæ in ciuitate colliguntur, nihil vtilitatis habent, nisi vt igni comburantur. Per ligna igitur, errores gentilium diabolica fraude inuenti designantur. Mulier ligna duo colligebat, quia gentilis populus ex doctrina philosophorum atque poetarum diuersos errores colligebat, pro quibus perpetuo incendio traderetur. Sed quid est quod dicit, Vt comedamus & moriamur? Nos enim ideo comedimus, vt vitam in corpore seruemus. Hæc autem ideo se dicit comedere vt moriatur, quia doctrina gentilium mortem magis infert, quam vitam. *Ad quam Elias: Vade, & fac sicut dixisti, verumtamen fac mihi ex ipsa farinula subcinericium panem paruulum & affer ad me, tibi autem & filio tuo facies postea.* Per panem, fides: per cinerem vero sæpe pœnitentia designatur, sicut dicit beatus Iob ad Dominum: *Idcirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere.* [Iob. 42] Panis igitur ci- [G] nere cooperitur, cum quilibet infidelis ad fidem veniens primum studet deflere mala quæ fecit, vt conuenientius ad fidem Christi percipiendam, quæ in baptismate datur, accedat. Elias itaque præcepit mulieri, vt ex farina panem faceret, sibique deferret, quia prædicatores sancti gentes hortabantur, vt ex rationis bono, quod à Deo perceperant, cibum fidei Deo præpararent, sibique deferrent. Fidem namque vnusquisque ad baptismum veniens, prædicatori defert, cum ad interrogationem sacerdotis qualiter credat, confitetur. Elias panem quem mulieri facere præcepit, comedit: quia profectus filiorum, merces est prædicatorum. Quapropter Elias mulieri præcepit, vt sibi primum, postea sibi & filio suo panem præpararet: quia conuersio peccatoris, prædicatori primo imputatur. Postea vero conuersus panem sibi præparat, cum in bonis operibus semetipsum exercens, vt hæres cælestis patriæ fiat, obtinet. Quod autem ait Elias: Hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur, vsque in diem in qua daturus est Dominus pluuiam super terram: illud si- [H] gnificat, quod fides ab electorum cordibus bonaque opera non deficient, vsque dum Dominus ad iudicium cum omnibus sanctis suis veniat. Similiter & Elisæus Christum figurabat: Naaman vero, populum gentium. *Multi leprosi* [Luc. 4] *erant in Israel, & nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus:* quia veniente Christo in carne, & Iudæi & gentes lepra peccatorum suorum circumdati erant. Sed Iudæis in iniquitate sua permanentibus, gentes à lepra peccatorum suorum mundatæ sunt. Præcepit ergo Elisæus Naaman, dicens: *Vade, & lauare septies in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua, atque mundaberis. Abiit: & lauit in Iordane septies, & restituta est caro eius sicut caro pueri paruuli, & mundatus est à lepra.* [4 Reg. 5] A qua Iordanis baptismum figurabat, eo quod in ea Christus baptizatus sit. Naaman aquis Iordanis ablutus est, & à lepra mundatus, quia populus gentium aqua sacri baptismatis à lepra peccatorum suorum est expurgatus. Septena vero eius leuatio, septiformem

Spiri-

A Spiritum sanctum figurabat, per cuius operationem remissio peccatorum in baptismo datur: quia sicut corpus visibiliter aquis baptismatis, ita anima inuisibiliter per operationem Spiritus sancti à peccatis omnibus emundatur. Giezi autem qui pretium sanitatis Naaman recepit, lepramque eius hereditauit, eos designauit qui doctrinam suæ prædicationis hominibus vendunt, quos
Ioan. 10 Dominus in Euangelio non pastores, sed mercenarios, vocat. Elisæus igitur sanitatem contulit, & Giezi pretium accepit, quia ab eis quos diuina misericordia saluat, peruersi doctores pretium sanitatis exigunt. Et ideo hæredes lepræ eorum efficiuntur, quia in malis quæ isti per gratiam Dei contempserunt, permanentes, damnationem sibi perpetuam adquirunt. De apertionib. quatuor sigillorũ, quæ ad vetus testamentum pertinere certum est, pauca de multis diximus: vt demonstremus nihil aliud esse sigillorum apertionem, nisi demonstrationem spiritalium sensuum in veteri testamento, quæ nobis per Christum facta est. Sequitur. *Et ecce equus pallidus, & qui sedebat super eum, nomen illi mors, & infernus sequebatur eum.*]
B Videtur h[...] quæ de equite quarto dicuntur, ad Antichristum pertinere. Sed quia superiores tres equites in bonã partem interpretati sumus vt conuenirent cum apertionibus trium sigillorum, ordinis rectitudo cogit, vt & istam in bonam partem intelligamus, quatenus concordet cum apertione quarti sigilli, quam ad prophetas pertinere demonstrauimus. Equus igitur pallidus prophetas significat. Pallor vero diuersis modis accidit hominibus, aliquando namque pauore, aliquando languore, aliquando morte, totum corpus occupante, multisque modis aliis palescunt homines. Prophetæ ergo, qui populo peccanti prædicabant quod in rapinam & gladium & perditionem darentur, non inconuenienter colorem pallidum habuisse dicuntur. Sessor huius equi Dominus est, qui in prophetis suis inhabitauit. Sed valde durum videt, quod nemo mortis habuisse dicitur. Ipse enim vita est omnium
Ioan. 14 electorum suorum, sicut ipse dicit: *Ego sum vita.* Sed si diligenter scripturas diuinas inspexerimus, inueniemus Dominum nostrum Iesum Christum etiam mortem vocari.
C Nam sicut vita est omnium electorum, quibus quotidie vitam æternam largitur, ita & mors dici potest reproborum, quos pro sceleribus suis quotidie morti tradit per-
Mat. 10 petuæ. *Ipse enim habet potestatem, animam & corpus perdere in gehennam.* Nomen ergo mortis habuisse dicitur, quia Israelitico populo peccanti mortem intulit, sicut in cantico
Deu. 32 Deuteronomij ipse manifeste demonstrat, cum dicit: *Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima: deuorabitque terram cum germine suo, & montium fundamenta comburet, & cætera.* Hunc equitem infernus sequebatur, quia omnes qui comminationes prophetarum quas ex ore Domini ad populum pertulerant, contempserunt, infernus absorbuit. Vnde & sequitur. *Et data potestas in quatuor partes terræ, occidere in gladio & fame & morte & bestijs terræ.*] Per quatuor partes terræ, omnis terra designatur. Qualiter autem in gladio & fame & morte & bestiis terræ consumpti fuerint, libri Prophetarum atque Regum aperte demonstrant. Quærendum vero nobis est, cur apertio quatuor sigillorum ad vetus testamentum, trium vero ad nouum pertineat. Quatuor namque
D sunt elementa, quibus secundum corpus subsistimus. Vetus igitur testamentum in quaternario numero non inconuenienter ponitur, quia lex Moysi nihil aliud populo Hebraico, nisi ea quæ ad quatuor elementa pertinent, repromittit. Nouum vero testamentum in ternario numero ponitur, quia fides sanctæ Trinitatis, sine qua salui esse non possumus, in eo specialiter commendatur. *Et cum aperuisset sigillum quintum.*] Quinti sigilli apertio, sexti & septimi, sicut iam diximus, ad apertionem noui testamenti pertinet. Et quamuis nouum testamentum apertio sit veteris testamenti, tamen multa in eo obscure ponuntur, quæ necesse est vt exponantur. Igitur sigillum quintum, sextum & septimum Saluator aperuit, quando ea quæ per parabolas ipse locutus est, & figuraliter gessit, doctoribus Ecclesiæ patefecit. Sed de expositione noui testamenti non est nobis necesse quidquam dicere, eo

quod à sanctis patribus mirabiliter & multipliciter sit expositum. Quinti igitur sigilli apertio ad martyres pertinet. Quintum vero sigillum tunc Christus aperuit, quando ea quæ per parabolas & quasdam figuras de persecutione martyrum, & glorificatione eorum dixit, doctorib. Ecclesiæ manifestauit. Aperuit etiam quintum sigillum, quando eis cælestem gloriam quam promiserat, contulit, eosque in mundo apud homines clarificauit. *Vidi sub altare Dei animas interfectorum propter verbum Dei, & testimonium Iesu quod habebant.*] Altare Dei Christus est. Animæ igitur sanctorum sub altare quiescunt, quia sicut capiti supposita sunt membra, eique cohærent, ita & animæ sanctorum in cælesti gloria constitutæ, Christo saluatori subiectæ sunt ei, q̃ per coniunctionem membrorum nectuntur. *Et clamabant voce magna, dicentes: Vsquequo Domine sanctus & verus, non iudicas & vindicas sanguinem nostrum de ijs qui habitant in terra?* Cum scriptura præcipiat, *malum pro malo non reddere,* & Dominus dicat in Euangelio: *Diligite inimicos vestros, & benefacite ijs qui oderunt vos:* quid est quod sancti in cælestibus constituti vltionem de inimicis suis expetunt? sed scimus sanctos Dei diem vltimum desiderare, in quo & corpora & mercedem plenam laborum suorum à Domino percipient. Nam hunc diem Dominus desiderandum esse discipulis suis manifestauit, cum signa diei iudicii prædiceret, dicens: *Cum autem videbitis hæc fieri, respicite & leuate capita vestra, quoniã appropinquauit redemptio vestra.* Et in oratione Dominica assidue petimus *adueniat regnum tuum.* Verum quia sanctorum resurrectio atque glorificatio in die iudicii fiet, & dies iudicii damnatio erit impiorum, sancti vltionẽ de inimicis suis postulant, quando petunt vt dies Domini veniat, quia eo die damnatione perpetua damnabuntur. Sed hic quæstio oritur, cur sancti Domini diem iudicii desiderent, cum Propheta dicat. *Væ desiderantibus diem Domini.* Scimus namque diem Domini damnationem esse impiorum, sicut iam diximus. Et quid necesse fuit Prophetæ dicere: *Væ desiderantibus diem Domini,* cum nullus impius reperiatur, qui aut mortem suam, aut diem Domini desideret, eo quod in eo damnari metuit? Et quia verum est quod Propheta dixit, inuestigandum nobis est quid significet. Damnatio quippe impiorum, sunt peccata. Quicumque ergo cum scorto coire desiderat, damnationem suam desiderat. Qui equum aut bouem aut aliquid huic rei simile furari desiderat, damnationem suam desiderat. Qui damnum aliquod proximo inferre desiderat, damnationem suam desiderat. Igitur quia damnatio impiorum erit dies iudicii, quicumque ea scelera committere desiderat, pro quibus in die iudicij damnabitur, diem Domini, id est, damnationem suam desiderat. *Et data sunt illæ singulæ stolæ albæ.* Stolæ albæ, gloria est sanctarum animarum. Singulas stolas albas sancti Dei nunc possident, quia corporibus in terra quiescentibus, stolis animæ beatitudinis æternæ perfruuntur. Binas stolas tunc percipient, cum post resurrectionem animæ cum corporibus gloriam cælestis patriæ sine fine possidebunt. *Et dictum est illis vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec impleantur conserui eorum, & fratres eorum interficiendi sunt sicut & illi.*] Tempus modicum, tempus est vsque ad diem iudicii. Quod modicum idcirco dicitur quia in comparatione futuri temporis valde modicum est. Sancti ergo qui hoc desiderant, vt dies iudicij fiat, in qua & corpora & mercedem plenam laborum suorum recipiant, tempus modicum expectare iubentur, donec impleatur numerus fratrum eorum: quia dies iudicij non veniet vsque dum impleatur omnis numerus electorum. Sed quærendum nobis est, cur solæ animæ pro Christi nomine interfectorum sub altare Dei quieuisse, & stolas singulas accepisse legantur, cum omnes electorum animæ sub hoc altare quiescant, easdemque stolas & ipsę possideant. Per animas igitur interfectorum, non solum martyres, sed & omnes animæ iustorum debemus accipere: eo quod & ipsi mundo sint mortui, vt Deo viuerent, sicut dicit Apostolus: *Mortui estis & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Et de semetipso dicit: *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo &c. Omnes qui volunt pie viuere in Christo Iesu persecutionem patientur.* Et iterum dicitur:

Margin (right): E; Rom. 12; Mat. 5; F; Luc. 21; Mat. 6; Amos 5; G; H; Colos. 3; Galat. 6; 2. Tim. 3; Act. 14; Mat. 10

Per

A *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Sed & Ioannes auctor huius libri, calicem Domini bibisse describitur, cum sine gladij peremptione quieuerit. *Et cum aperuisset sigillum sextum.*] Sigilli sexti apertio ad Iudęorum deiectionem, sicut diximus, & ad gentium vocationem pertinet. Et quia Christus de Iudæorum perditione, & de gentium electione, multa, per parabolas est locutus, quædam etiam gessit, quæ hoc designauerunt. Sextum igitur sigillum Dominus aperuit, quando doctoribus Ecclesię ea quę per figuras dixit & fecit, per inspirationis suę gratiam patefecit. Aperuit etiam sextum sigillum, quando ea quæ prædixit, opere impleuit. *Terræ motus factus est magnus.*] Per terram in hoc loco Iudæi designantur. Terrę motus factus est magnus, quando à Romanis hæc gens est deuastata. *Et factus est niger sol, sicut saccus cilicinus.* Per solem idem Iudæorum populus designatur. Sol igitur fact⁹ est niger tanquam saccus cilicinus, quia populus Iudæorum qui propter cognitionem vnius Dei, & propter custodiam legis, velut sol in mundo refulgebat, inter ceteras gentes factus est omnibus hominibus odiosus propter B iniquitates suas. Sacco namque pœnitentes vestiuntur, vt indicent se esse peccatores. Sol ergo nigredinem sacci habuit, quia omnibus gentibus facinora Iudæorum patuerunt. *Et luna facta est sicut sanguis.*] Eandem significationem habet luna, quam sol. Significat namque synagogam Luna ergo speciem sanguinis habuisse visa est, quia omnibus claruit, Iudæos propter effusionem sanguinis Christi, sanctorumque eius esse deletos. *Et stellæ de cælo ceciderunt super terram, sicut ficus mittit grossos suos, cum a vento magno mouetur.* Per stellas, principes sacerdotum designantur, Scribæ & Pharisæi: per ficum autem, terram Iudæorum possumus intelligere. Grossi vero eiusdem arboris fructus inutiles vocantur, qui cito labuntur, cum arbor eadem vento concutitur. Ficus igitur vento commota est, & inutiles fructus à se emisit, quia terra Iudæorum a Romanis infestata est, & gentem inutilem, & Deo odibilem à se expulit, vt habitatio fieret fidelium. Stellæ itaque grossorū more in terram ceciderunt, quia eos qui per doctrinam legis velut stellæ in populo refulgebant, eadem pœna conclusit, quæ & cæteram multitudinem. *Et cælum recessit, sicut* C *liber inuolutus.*] Per cælum, vetus testamentum designatur: liber vero quādo inuoluitur, eius scriptura ab oculis intuentium absconditur. Liber ergo Iudęis inuolutus est quia spiritalem intelligentiam in veteri testamento, quę Christum demonstrabat, intelligere noluerunt. Cælum itaque sicut liber inuolutus recessit, quia vetus testamentum Iudæos dereliquit, & ad gentes transiit. *Et omnis mons & insulæ de locis suis motæ sunt.*] Et quia Iudæorum terra montuosa est, possumus per mōtes, eos qui in ciuitatib⁹, per insulas autem eos qui in campestribus habitant, intelligere. Qui de locis suis moti sunt, quia omnes aut exterminati, aut in captiuitatem ducti sunt. *Et reges terræ, & principes & tribuni, & diuites & fortes, omnis seruus & liber absconderunt se in speluncis, & in petris montium, & dicunt montibus, cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira agni, quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, & quis poterit stare?*] Per reges terræ principes & tribunos, eos qui hanc gentem regere videbantur, possumus intelligere: per diuites & fortes, seruos & liberos, (Ioseph. lib. de bello Iudai.) cæteram multitudinem. Qualiter autem se in speluncis & D petris montium absconderunt, Iosephus manifeste narrat, qui euersionem Hierusalem describit. Tanta enim fuit (lib. 6. c. 11. & seq.) afflictio, & cum fame diutina consumerentur, & ab hostibus exterius, & multo deterius à prædonibus intrinsecus affligerentur, absconderunt se in puteis & in cloacis, & in quibusdam terræ abditis locis cupiētes mori, vt prolixam miseriam mortis compendio terminarent. Qui etiam scientes se pro sceleribus suis ista pati, & post mortē se inferni pœnas esse passuros, cupiebant vt montib. sub quibus delitescebant, opprimerentur, & absconderētur à facie Dei, & à facie Christi eius quem grauiter nouerant se offendisse. Nam & Dominus cum ad passionem duce- (Luc. 23.) retur, hoc eos esse passuros mulieribus se lamentantibus prædixit, dicens: *Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed super vos flete, & super filios vestros: quia ecce venient dies quando dicent. Beatæ steriles quæ non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt.* E *Tunc incipient dicere montibus, Cadite super nos, & collibus, Cooperite nos. Quia si in viridi ligno hæc faciunt in arido quid fiet?* Se viride lignum, illos vero lignum aridum vocans. Ac si dixisset: Si in me qui lignum sum secundum humanitatem, viride, hoc secundum diuinitatem: id est, qui Deus sum & homo, hæc faciunt, in illis qui lignum sunt aridum, id est, qui viriditatem fidei non habent, quid fiet? Subauditur, pessime peribunt. Sed & arbor fici, quam Dominus ante (Mat. 21) passionem maledicendo aridam fecit, eo quod in ea fructum non reperisset, eosdem Iudæos designauit, quos maledictione perpetua damnauit, eo quod in illis fructum fidei non reperisset.

CAPVT SEPTIMVM.

Post hæc vidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ.] Iudæorum deiectione præmissa, nunc qualiter Ecclesia ex gentib. congregata fuerit, narrare inchoat. Per F quatuor quippe angelos, quatuor regna designantur: Assyriorum scilicet, Persarum, Macedonum, atque Romanorum. Sed quia potestas quatuor regnorum ad solos Romanos transierat, per quatuor angelos soli Romani intelliguntur: quia potestatem sibi quatuor regnorum vendicauerant. Per quatuor angulos, vniuersæ gentes quæ intra quatuor mundi plagas continentur, designantur, quas sibi Romani subiecerant. *Tenentes quatuor, ventos terræ, ne flarent super terram, neque super mare, neque in vllam arborem.*] Per ventos qui nubes excitant, vt terram irrigantes faciē eius hilarem reddant, ac fructiferam faciant, pax cunctis mortalibus optata designatur, quæ & mentes hominum lætificat, & vt propriis vtilitatibus deseruiant, facultatem tribuit. Per terram & mare, omnes gentes figurantur: per arbores autem ij qui inter eos principatum tenebant. Quatuor ergo angeli quatuor ventos tenebant, ne flarent super terram: quia Romani, qui per quatuor angelos designantur, omnem terram cædibus & rapinis & mortalitatibus hominum replentes, non sinebant genus humanum pacatum esse ac quietum. *Et vidi alterum angelum de-* G *scendentem ab ortu solis, habentem signum Dei viui.* Alter angelus Christus est, de quo scriptum est. *Et vocabitur nomen eius* (Esai. 9.) *magni consilij angelus.* Ipse est sol, de quo scriptum est: *vobis* (Mal. 4.) *autem timentibus nomen meum orietur sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius.* Ab ortu solis Christus descendit, id est, à semetipso, quoniam non ex concubitu viri carnem assumpsit, sed à semetipso, qui vtique sibi carnem immaculatam ex carne Virginis creauit. Signum autem Dei viui, est Christi diuinitas. Nam in carne positus, signum Dei viui habuit: quia ea opera gessit, quæ demonstrabant eum vnicum esse filium Dei, sicut ipse dicit: *Opera quæ ego facio, ipsa* (Ioan. 10.) *testimonium perhibent de me. Et clamauit voce magna quatuor angelis quibus datum est nocere terræ & mari, dicens: Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.*] Clamasse Dei, fecisse dicitur. Etenim aduentu suo fecit, vt Romani ab infestatione generis humani cessarent, fieretque pax per vniuersum orbem sicut dicit Psalmista: *Orietur in diebus eius iustitia, & abundan-* (Psal. 71.) *tia pacis*: donec semina fidei per vniuersas gentes spargerentur, ac signaculo fieri ij qui præordinati erant ad vi- H tam æternam, signarentur. *Et audiui numerum signatorum, centum quadragintaquatuor millia signati ex omni tribu filiorum Israel.*] Per centum quadragintaquatuor millia præsentis Ecclesiæ electi significantur. Duodecies namque duodeni, fiunt centum quadragintaquatuor. Omnes igitur qui fidem duodecim Apostolorum custodiunt, actusque imitantur, in hoc numero consistunt. Sed quærendum nobis est, cur ex omni tribu filiorum Israel: congregati esse dicantur, cum multo plures ex gentibus, quam ex Iudæis crediderint. Verum si interpretationes nominum attendimus, in nominibus duodecim tribuum, omnes ad electos pertinent. *Ex tribu Iuda, duodecim millia signati. Ex tribu Ruben duodecim millia signati. Ex tribu Gad, duodecim millia signati. Ex tribu Aser, duodecim millia signati. Et tribu Nephthali, duodecim millia signati. Ex tribu Manasse, duodecim millia signati. Ex tribu Simeon, duodecim millia signati. Ex tribu Leui,*

duode-

A *duodecim millia signati. Ex tribu Issachar, duodecim millia signati. Ex tribu Zabulon, duodecim millia signati. Ex tribu Ioseph, duodecim millia signati. Et tribu Beniamin, duodecim millia signati.*] Iudas prior ponitur, Beniamin vero vltimus. Quod si interpretationes nominum inspicere voluerimus, Iudam inferiorem in pœnitentia, Beniamin vero superiorem reperimus in patria. Nam qui ad Deum conscendere desiderat, à minoribus incipit, vt gradatim crescendo ad maiora perueniat, sicut dicit Psalmista: *Ps. 83.* *Ibunt sancti de virtute in virtutem.* *Ibidem* Et quia sancti ad Deum per iter virtutum conscendunt, subiungit. *Videbitur Deus deorum in Sion.* Iudas confessio interpretatur. Iudas ergo prior ponitur, quia quicumque post peccata ad Deum conuerti desiderat, necesse est vt primo confiteatur peccata sua, sicut dicit Iacobus Apostolus: *Iacob. 5* *Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicem, vt saluemini:* videlicet vt per confessionem peccatorum & pœnitentiam, Deum sibi placabilem faciat quem offenderat. Et quia qui salubriter pœnitet, & deflet mala quæ fecit, gaudium in cælo facit, oculos misericordiæ Dei ad se conuertit, B sicut dicit Dominus: *Luc. 15. Zac. 1. Mal. 3.* *Conuertimini ad me, & ego reuertar ad vos:* Ruben secundus ponitur, qui visionis filius interpretatur: quia per pœnitentiam, visionis factus est filius, qui erat antea filius perditionis. Post Ruben Gad sequitur, qui accinctus interpretatur: quia necesse est, vt qui pœnitet se mala gessisse, & petit ne in eisdem relabatur, contra omnia vitia armetur, voluptatesque carnales à se præcidat quia non potest fieri vt à peccatis abstineat, qui in voluptatibus carnalibus requiescit. Et quia qui contra vitia pugnat viriliter, iam beatus esse incipit, Aser in ordine ponitur, qui beatitudo interpretatur. Sequitur Nephthali, qui dilatatio mea interpretatur. Omnis enim qui scit se Deum offendisse, & vult vt ei misericordia diuina succurrat, debet & ipse misereri quibuscumque potest, & quomodo potest, sicut dicit *Mat. 5.* Dominus: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Illius quippe mens circumquaque dilatatur quia per dilectionem quam proximis exhibere debet, omnibus quibuscumque potest, miseretur. Post Nephthalim ponitur Manasses, qui oblitus interpretatur: C quia expedit vt qui peccata sua deflet, qui eleemosynas pauperibus largitur, vt peccata eius dimittantur, eadem peccata ita deserat, quatenus ea penitus oblitus esse videatur. Et ideo Symeon sequitur, qui exauditio interpretatur. Ille enim pro malis quæ fecit, deprecans vt ei dimittantur, à Deo exauditur, qui omnia vitia ex toto deserit. Deinde Leui sequitur, qui additus siue assumptus interpretatur: quia qui de peccatis quæ fecit, iam pœnitentiam exercuit, qui contra vitia pugnauit, eaque deuicit, qui erga indigentes misericors extitit, atque iis operibus hoc promeruit, vt eius peccata dimitterentur, de venia iam securus, timorem ignis æterni à mente abiicit, atque in amorem Dei, ac cælestis patriæ totus assumitur, ijsque additur, qui filii Dei nuncupantur & sunt. *1. Ioã. 3.* Sequitur Issachar, qui merces interpretatur. Sed interpretationem huius nominis clarius videbimus, si ea quæ *Gen. 30* mater Lia, eo nascente dixit, ponamus. Ait enim: *Reddidit Deus mercedem mihi. quia dedi ancillam meam viro meo. Et* D *idcirco appellauit nomen eius Issachar*, id est merces. Caro nostra, ancilla nostra debet esse. Vir noster, Deus noster est. Ancillam vero nostram viro nostro damus, si carnem nostram Dei seruitio mancipamus, si eam vigilare, ieiunare, & abstinere compellimus, atque voluptates eius edomamus. Issachar igitur Liæ in mercedem datus est à Deo, quia ijs qui carnem domant, qui vitia extinguunt, ea merces datur à Deo, vt virtutibus *Ps. 23.* ditentur. Et ideo post Issachar, Zabulon ponitur, qui habitaculum fortitudinis interpretatur. *Quis est fortis, nisi Deus?* de quo Psalmista dicit: *Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Et quod habitaculum fortitudinis, nisi habitatio Dei? In illo enim habitat Deus, in quo fides, patiẽtia, castitas, humilitas, charitas, ceteræque virtutes commorantur. Et quia per operationem virtutum augentur præmia meritorum, Ioseph subsequitur, qui augmentum interpretatur. Beniamin vltimus, immo & superior ponitur qui filius dexteræ interpretatur. Dextera namque E patris, filius Dei dicitur. Et Euangelium loquitur, quia sãcti Dei ad dexteram Dei ponentur. *Mat. 25* Electi itaque Dei, filij dexteræ efficiuntur, cum ab hac vita subtracti, in cælestibus sedibus collocantur, vbi nihil est sinistrum, sed totum dexterum. Igitur quia interpretationes nominum duodecim tribuum vsque ad eum finem perduximus, quo in cælestibus collocantur, congruum est vt ea quæ sequuntur, ad glorificationem animarum sanctarum transferamus. *Post hæc vidi turbam magnam, quam nemo dinumerare poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis stantes ante thronum, & in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum. Et clamabant voce magna, dicentes.*] Per turbam superiorem quæ numero comprehenditur, electi qui in Ecclesia Dei singulis temporibus laborant, designantur, sicut iam diximus. Et quia *Mat. 25* *multi sunt vocati, pauci vero electi*, & in comparatione reproborum exigua est turba electorum, non immerito numero centum quadragintaquatuor millia, electi qui singulis temporibus in Ecclesia Dei laborauerunt, designantur. F In cælesti vero beatitudine, vbi singulis temporibus ex omnibus gentibus, tribubus & singulis congregantur, tanta earum efficitur multitudo, vt nullo numero comprehendi possit. Per stolas autem albas, mundiria animarum designatur. Palmæ vero in signum victoriæ ponuntur. Palmas igitur non solum sancti martyres, quibus victoria specialiter adscribitur, sed & oẽs electi, qui in hoc sæculo positi contra visibiles & inuisibiles hostes fortiter dimicarunt, in cælesti beatitudine possident. Palmæ autem, præmia sunt victoriæ sanctorum. Qui & voce magna clamare dicuntur: *Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & agnum.*] Sancti Dei numquam cessant à laude Dei, nec tamen laborant laudando Deum: quia sicut dulcis est sanctis visio Dei, sic & laus Dei. *Et omnes angeli stabant in circuitu throni & seniorum, & quatuor animalium, & ceciderunt in medio throni in facies suas, & adorauerunt Deum, dicentes, Amen, benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor & virtus, & fortitudo Deo nostro in sæcula sæculorum, Amen.*] Superius millia millium angelorum in circuitu throni Deum G laudare dicuntur: hic autem nullo numero comprehenduntur, sed omnes in circuitu throni stare dicuntur. Possumus per superiores angelos, qui numero comprehenduntur, eos intelligere qui ad diuersa officia in mundo destinantur: eos autem qui sine numero ponuntur, illos qui in cælestibus cum Domino conuersantur. Sed & hic septẽ benedictiones ponuntur sicut superius, vt demonstraret eodem modo & istos benedicere Deum, qui mundum sua gubernatione tuentur, sicut & illos qui in cælestibus cum Domino commorantur. *Et respondens vnus de senioribus dixit mihi: Ii qui amicti sunt stolis albis, qui sunt & vnde venerunt? Dixi illi, Domine mi tu scis.* Interrogabat, vt doceat. Per seniorem namque doctores Ecclesiæ: per Ioannem vero, auditores intelliguntur. Nam prædicatores sancti gloriam animarum sanctarum quibuscumque modis possunt intimant auditoribus suis, vt mentes eorum ad amorem cælestis patriæ accendat. *Et dixit mihi: Ii sunt qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sãguine agni.*] Hic demonstrat non ad electos, qui in hac vita laborant, sed ad eos qui in cælesti vita cum Domino re- H quiescunt, hæc pertinere. Non enim sancti de magna tribulatione, sed ad magnas tribulationes perferendas in mundum veniunt, sicut dicit Iob: *Homo ad laborem nascitur, & auis ad volandum.* *Iob. 5.* Et Dominus dicit in Euangelio: *Mat. 5.* *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Et Paulus dicit: *Act. 14.* *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum.* Hic enim tempus est tribulationis, illic tempus pacis. Sancti itaque de magna tribulatione veniunt, qui ab hac vita subtracti, vbi tempus tribulationis est, in æterna quiete collocantur. Lauerunt autem stolas suas, quia animas suas in hac vita positi ab omnibus sordibus peccatorum mundauerunt, primo quidem per baptismum, postea vero per pœnitentiam & lachrymas, ac misericordiæ opera, & in cæteris bonis operibus. Quæ etiam in sanguine agni dealbatæ fuisse dicuntur, quia animæ electorum, quæ antea erant

nigre-

A nigredine peccatorum inuolutę,per redemptionem sanguinis Christi candorem munditiæ assumpserunt. *Ideo sūt ante thronum Dei,& seruiunt ei die ac nocte in templo eius.*]In cōspectu namque Dei sancti Dei assistunt,ac visione eius indesinenter perfruuntur. Templū vero Dei, cœlestem patriam;seruitium Dei,amorem Dei vocat.Quod enim seruitium tam acceptabile Deo , quam vt diligatur ex toto corde,totaque virture?Et quis ita ardenter diligit Deum, sicut illi qui assidue contemplantur faciem eius? *Et qui sedet super thronum, habitat super illos.*] Thronus Dei, sancti Dei sunt,sicut superius diximus.Qui ergo designatur per thronum Dei,ipsi sunt super quos habitat Deus: habitat vero super sanctos suos Deus,cum eos suo lumine illuminat,circumdat,& tuetur.*Non esurient,neque sitient amplius.*]

Mat. 5. Cum Dominus dicat in Euangelio: *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur*; cur hic sancti Dei nunquam esurire dicuntur? Sed sicut superius diximus, non ad electos qui in hac vita sunt positi,loquitur:qui videntes iniustitias hominum,esuriunt & sitiunt iustitiam,

B cupientes omnes homines iustos esse, sicut ipsi sunt. Esuriunt etiam, vt sua iustitia quotidie crescat, esuriunt & sitiunt vitam æternam. Animæ vero sanctorum non esurient neque sitient amplius;quia esurierunt, iamque percipere vitam æternam meruerunt. *Et non cadet super eos sol, neque vllus æstus.*] Per solem,tentationes quas sancti ab hominibus perferunt,possumus intelligere:per ęstum,tentationes dæmonum,siue voluptates carnales.Et quia sancti in hac vita positi persecutiones iniquorum hominum tolerando vicerunt,tentationes dæmonum superauerūt, desideria carnalia in se extinxerunt,in cœlesti beatitudine positi nullum laborem in perpetuum sentient. *Quoniam agnus qui in medio throni est,reget illos.*]Regit Deus sanctos suos,cum voluntates eorū ita disponit, vt nihil velle possint,nisi quod Deus vult.*Et deducet eos ad vitæ fontes aquarū.*]

Ioan. 14 Vitæ fons Christus est,qui dicit:*Ego sum vita.* Quod enim sine illo est,mortuum est:quod vero cum illo est, vita est. Ad vitæ fontem Christus sanctos suos ducit, quia ad

Ioan. 14 semetipsum eos ducit, vt sint vnum cū illo. Per aquas,eosdem sanctos possumus intelligere.Ipse est quippe & fons

C aquarum,quia ab ipso procedit omnis sanctitas electorū,

Ioan. 15 sicut ipse dixit:*Sine me nihil potestis facere. Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.*]Quia tempus flendi hic fuit tempus ridendi in illa beatitudine erit, sicut Dominus

Mat. 5. dicit: *Beati qui nunc lugent, quoniam ipsi tunc consolabuntur.*

CAPVT OCTAVVM.

ET *cum aperuisset sigillum septimum.*] Apertio septimi sigilli ad natiuitatem Christi pertinet. Sed quærendū nobis est,cur in septimo,non in quinto loco ponatur. In

Gen. 2. Genesi scriptum est, quia sex diebus fecit Deus cuncta quæ ex cœlo & terra originem sumpserunt, septimo autem requieuit, & idcirco vocauit diem septimum sabbatum,id est requiem. Quæ est autem requies nostra, nisi Christus? Non inconuenienter ergo in septimi sigilli apertione natiuitas Christi ponitur, quia ipse est requies omnium sanctorum suorum,quæ per septimum diem figuratur.Et quia ea quæ in natiuitate Christi gesta sunt,spiritalem intelligentiam obtinent; septimum sigillū Christus aperuit, cū ea quæ per significationē gesta sunt,

D Doctoribus Ecclesiæ per inspirationem Spiritus sancti manifestauit.*Factum est silentium in cælo quasi media hora.*]Per silentium,pax quæ ab Octauiano Augusto,Christo nascēte,per vniuersum orbem facta est, designatur. Media autem hora silentium factum est, quia pax quam Ecclesia in initio fidei apud paganos habuit, pauco tempore mansit. Nam à Nerone Imperatore interrupta est, & Petro Pauloque interfectis, præcepit omnes Christianos persequi. *Et vidi septem angelos stantes in conspectu Dei,& datæ sunt illis septem tubæ.* Ordo istorum angelorum in sequentibus designatur. Nam sicut præco ante regem aut principem mittitur, qui eius aduentum annuntiet, ita & Ioannes,quia magna erant quæ per angelos designabantur,eorum memoriam facere voluit antequam ad eorum narrationem veniret.*Et alius angelus venit,& stetit ante altare,habens turibulum aureum in manu sua.*] Iste angelus Christum significat. Venit autem, quia per incarnationis mysterium in mūdo apparuit.Per altare autē aureū, Ecclesia designatur. Quia ante altare stetisse dicitur. Iacebat namque Christus in incredulis, qui eum purum hominem ęstimabāt:stabat vero cum fidelibus,qui eum Deū verum esse credebāt. Ante altare ergo stetit,quia Apostolis & cęteris credentibus, ex quibus Ecclesia tunc constabat,quod Deus esset, manifestauit. Per turibulū vero quod in manu tenebat, corda Apostolorum, cæterorumque fidelium demonstrantur.Quod aureum fuisse dicitur,quia corda discipulorum per fidem purificata,& per sapientiam quam à Christo didicerant, erant inaurata. Qui etiam turibulum in manu tenuisse dicitur,quia corda Apostolorum in manu Dei erant,sicut dicit Salomon:*Cor regis in manu Dei,quocumq; voluerit inclinabit illud.* Prouer. 21. Numquid cor istud Salomonis in manu Dei erat,quando idola adorabat? Nūquid cor Antio- 3. Reg. 11. chi aut Herodis in manu Dei erat? Numquid corda regū sanctos Dei persequentium in manu Dei erant? Non:sed in manu diaboli erāt, qui ad quęcumque volebat facino- F ra,ea inclinabat.Corda vero regum spiritalium,id est sanctorum in manu Dei sunt, & ideo ad quæcumque voluerir inclinabit ea.Sequitur:*Et data sunt ei incēsa multa.*]Incēsa multa,pręcepta sunt Euangelij.Incensa enim in turibulo ponuntur,vt calore ignis accepto, fragrantiam odoris sui circumquaque spargant. Similiter & Christus doctrinam Euangelij in cordibus discipulorum suorum posuit, qui igne charitatis succensi, odorem fidei suæ per omnes gentes sparserunt. Vnde & sequitur: *Vt daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum, quod est in cōspectu Dei.*] Genera orationum plura sunt. Orāt namque fideles verbis Deum, deprecantes vt dimittantur eis omnia peccata eorum.Orat & eleemosynas largiendo,sicut dicit Dominus in Euangelio: *Date eleemosynam,& ecce omnia munda* Luc. 11 *sunt vobis.*Et in alio loco scriptum est: *Sicut aqua extinguit i-* Eccl. 3. *gnem,ita eleemosyna extinguit peccatum.* Orant etiam, dimittendo proximis quæ in eis deliquerunt, sicut Dominus dicit in Euangelio:*Si remiseritis hominibus peccata eorum, &* Mat 6. *pater vester cælestis dimittet vobis peccata vestra.* Orant nihilominus & præcepta charitatis seruando, quemadmodum scriptum est: Quia vniuersa delicta operit charitas. Ille i- G Pet 4. gitur salubriter orat Deum,qui seruat mandata Dei.Nihil enim prodest nobis clementiam Dei verbis implorare, & operibus irritare. Super altare ergo aureum de orationibus sanctorum dedit Deus,quando super corda credētium,fidem,doctrinam,actusque Apostolorum, cæterorumque prædicatorum posuit,vt haberent vnde erudirētur, & quod imitarentur. Vnde & sequitur:*Et ascendit fumus aromatum de orationibus sanctorum, de manu angeli in conspectu Dei.*] Per fumum aromatum, non solum orationes fidelium,sed & fragrantia bonorum operum designatur, quæ ab Ecclesia indesinenter ascendit in conspectu Dei. Qui fumus de manu angeli cōscēdere dicitur, quia quidquid boni fideles faciunt,operante Deo faciunt, sicut di- Ioan. 15 cit ipse:*Sine me nihil potestis facere. Et accepit angelus turibulum, & impleuit illud de igne altaris,& misit in terram.*] Per ignem, Spiritus sanctus designatur. Angelus itaque, id est Chri- Act. 1 stus,turibulum, id est corda discipulorum, de igne altaris,id est de Spiritu sancto impleuit,quando post ascēsio- H nem suam in cælum, decimo die Spiritu sancto misso de cælo, corda discipulorum impleuit, ac scientiam omniū linguarum dedit. Et si per altare Ecclesia designatur, cur Spiritus sanctus antequam daretur, ignis altaris esse dici- Ioan. 7. tur? sicut idem Ioannes dicit: Nōdum erat spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus. Sed spiritus sanctus antequam daretur,ignis altaris erat, quia per remis- Ioan. 15 & 16. sionis gratiam iam eum Ecclesia possidebat. Nam Dominus ante passionem suam promisit se Spiritum sanctum daturum discipulis suis: & idem Ioannes cum ver- Ioan 11 ba Caiphæ posuisset dicentis: *Expedit vobis vt vnus moria-* Ibidem *tur homo pro populo,& non tota gens pereat,*intulit dicens:Hoc autem à semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit quia Iesus moriturus erat pro gente,& non tantum pro gente,sed vt filios Dei con-

A gregaret in vnum, qui dispersi erant. Numquid ij qui in Christum credituri erant, qui per vniuersas gẽtes dispersi idolis seruiebant, filij Dei erant? Erant itaque iam filij Dei per prædestinationem, quia iam prædestinati erant ad vitam æternam. Congregati sunt vero postea in vnum, quãdo per fidem, quam in baptismate susceperunt, corpori Ecclesiæ sunt sociati. Misit ergo angelus ignem, quem in turibulo posuerat, in terram, quia doctrinam fidei, quam in cordibus Apostolorum posuerat, per aduentum Spiritus sancti in cordibus Iudæorum qui per incredulitatem terra erant, per ora Apostolorum effudit. *Et facta sunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræ motus.*) Per fulgura, virtutes quæ per Apostolos fiebant: per voces, prædicatio: per tonitrua autem, comminatio ignis æterni designatur: per terræmotus vero, conuersionem Iudæorum possumus intelligere. Conuersi sunt namque ad pœnitentiam per prædicationem beati Petri, sicut liber actuum Apostolorum narrat: His, inquit, auditis, compuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum & ad reliquos Apostolos: *Viri fratres, quid faciemus:* ostendite nobis. Et in sequentibus scriptum est, quia ad primam Petri prædicationem crediderunt ex B Iudæis tria millia, postea vero innumerabiles. Hunc ignẽ, id est Spiritum sanctum, super nos qui terra sumus, misericordia Domini nostri Iesu Christi effundere dignetur, vt ex carnalibus spiritales efficiamur, qui viuit & regnat in sęcula sæculorum, Amen.

Act. 2 *Ibidem*

Visio quarta

GRatia Domini nostri Iesu Christi largiente, de apertionibus septem sigillorum pauca diximus, nunc de cantu tubarum septem angelorum quæ sequuntur, aliqua proferamus. Per septem angelos, doctores qui ad erudiẽdum populum Dei à Deo missi sunt, & mittentur vsque ad finem, designantur. Et quia sacramenta diuinarum scripturarum doctoribus Ecclesiæ perspicacius Deo inspirãte quam cæteris patuerũt, rationis ordo poscebat, vt post reseratione sigillorum, quæ apertionem diuinarum scripturarum significat, septem angeli ponerentur, per quos omnes doctores populi Dei designantur, qui scientiam diuinarum scripturarum locupletius perceperunt. Et sicut omne corpus electorum in septem partes diuiC simus, ita & septem angeli tubis cecinisse visi sunt. Per quos omnes doctores populi Dei designantur, quamuis ab eo ordine parumper discrepent. Nam superius per poderem quæ talaris est tunica, & prior in ornamentis Domini ponitur, vt & in sequentibus per primum cornu agni, iustos qui ante diluuium fuerunt, diximus fuisse designatos: per zonam vero auream in corpore Christi, & per secundum cornu, patriarchas & cæteros qui ante legem fuerunt: hic autem per primum angelum, doctores qui ab initio mundi vsque ad legem fuerunt: per secundum, doctores legis designantur. *Et septem angeli qui habebant septem tubas, parauerunt se vt tuba canerent.*) Per tubæ cantum, prædicatio designatur. Prædicatores quippe sancti ad hoc semper parati existunt, vt quoscumque possunt, per doctrinam suæ prędicationis Deo acquirant. *Et primus angelus tuba cecinit.*) Per primum angelum, sicut iam diximus, prædicatores qui ante legem fuerunt, designantur. Primus ergo angelus tuba cecinit, quia sancti viri qui ante legem fuerunt, quãuis nullam legem haberent, nisi naturalem, hoc quibuscumque poterant suasisse conati sunt, vt Deum creatoD rem suum timerent atque diligerent, & quod quis pati non vellet, alteri non faceret. *Et facta est grando & ignis, mixta sanguine, & missum est in terram.*) Ea quæ septem angelis tubis canentibus facta fuisse visa sunt, in bonam partem, sicut mihi videtur, accipienda sunt, sicut è contrario effusio phialarum septem angelorum, quæ sequitur, in malã. Per grandinem igitur quę percutit, verba sanctorũ virorum, quæ corda prauorum hominum arguendo percutiebant, designantur. Quæ ignem & sanguinem permixtum habuisse describitur. Per ignem Spiritus sanctus designatur, qui in sanctis inhabitans suis, minister verborum eorum extitit. Per sanguinem vero Christus intelligitur, qui & à patribus sæpe prædictus est, & eorum actibus præfiguratus. Terra autem, sæculi homines peccato subditos demonstrat. *Et tertia pars terræ combusta est, & tertia*

Sup. c. 1

E *pars arborum concremata est, & omne fœnum viride combustum est.*) Per tertiam partem terræ, eos qui per doctrinam & exempla bonorum hominum salui facti sunt, debemus intelligere. Qui igne timoris Dei atque amoris quidquid praui in se fuit combusserunt atque deleuerunt. Arbores vero, qui principatum inter eos tenuerunt significant. Ex quibus multi per doctrinam & exempla bonorum hominum salui facti sunt, sicut Abimelech per Abraham, & per Iob, tres amici eius. Per fœnum autem viride, quod omne combustum est, ij designantur, qui & superius per tertiam partem terræ & arborum quæ combusta est, id est electi, qui eo tempore fuerunt. Fœnum namque viride difficile accenditur: aridum vero facile consumitur. Per fœnum vero viride electi: per aridum autem reprobi designantur. De hoc arido fœno Propheta dicit: *Vere fœnum est populus.* Per fœnum igitur viride, ij qui fideles erant viri designantur: qui omne quod in se reprobum fuit, igne charitatis combusserunt. *Et secundus angelus tuba cecinit.*) Per secundum angelum, Moyses & cæteri legis doctores designantur. *Et ecce tanquam mons magnus igne ardens, missus est in mare.*) Per montem magnum, lex Moysi designatur. F Quæ propter grauitatem ponderis sui, monti assimilatur, & propter spiritalem intelligentiam quæ in lege refulgebat, igne ardere dicitur. Ipse vero Hebraicus populus propter magnitudinem scelerum, per mare designatur. *Et facta est tertia pars maris sanguis, & mortua est tertia pars creaturæ eorum quæ habebant animas in mari. & tertia pars nauium interijt.*) *Omnis remissio in lege, sanguinis effusione atque aspersione fiebat.* Vnde & *Moyses populum sanguine aspersit, dicens: Hic est sanguis testamenti, quod mandauit ad vos Deus.* Sed & Aaron & filios eius, vt mundi efficerentur ad offerendas hostias Deo, idem *Moyses sanguine aspersit, nec sine sanguinis effusione remissio esse poterat.* Per tertiam ergo partem maris, electi qui eo tempore fuerunt, designantur: per sanguinem vero in hoc loco remissionem peccatorum possumus accipere. Tertia igitur pars maris in sanguinem versa est, quia electi qui eo tempore fuerunt, per obseruationem legis à peccatis suis mundati meruerunt. Tertia pars creaturæ, quæ habebant animas in mari, & mortuæ sunt, eandem significationem habet, quam & tertia pars maris quæ in sanguinem versa est. Per mare autẽ, sicut iam diximus, multitudo peccatorum designatur: pisces vero cum ab aquis G subtrahuntur, animas amittunt. Electi ergo quamdiu in aquis vitiorum suorum versantur, animas marinas habent, peccatorum videlicet tenebris inuolutas, cum vero aut per baptismum, aut pœnitentiam ab aquis vitiorum extrahuntur, animas pristinas quasi amittunt, cum ex malis boni efficiuntur, moriunturque diabolo, vt viuant Deo. Tertia igitur pars piscium animas amiserunt, quia electi qui eo tempore fuerunt, per obseruationem legis mortui sunt peccato, & cœperunt viuere Deo. Per naues autem, quæ aquas sub se habent, illisque supereminent, principes gentis illius designantur. Tertia vero pars quæ interiit, eos designat, qui ex eis iusti fuerunt, iuxta illum sensum quem diximus: eo quod interierint & mortui sint peccato, & vixerint Deo. *Et tertius angelus tuba cecinit, & cecidit de cœlo stella magna ardens tanquam facula.*) Eandem significationem habet stella, quam & angelus, significat namque prophetas. Sed quærendum nobis est, quomodo de cœlo in terram cecidisse dicatur. Sancti in cœlum quodã H modo conscendunt, cum eos amor diuinus ad cœlestia contemplanda eleuat. Cadunt in terram, cum eos amor proximorum ad ima retrahit, vt prædicatione sua peccantes ad viam veritatis reducant. Facula vero accenditur, vt tenebras noctis depellat. Verba igitur prophetarũ faculæ fuerunt, quia tenebras peccatorũ à mentibus hominũ fugauerũt. Possumus etiam per ignem faculę, Spiritũ sanctũ intelligere, quo inflammati prophetæ, & multos ab iniquitatibus correxerunt, & quæ ventura erant, prędixerũt. *Et cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum.*) Per flumina & fontes, duodecim tribus cũ suis familiis designãtur: per tertiam vero partẽ, ij qui ex eis ad vitã ęternam præscripti erant, figurantur. *Cecidit ergo stella in tertiam partem fluminum,* quia illi doctrinam prophetarum acceperũt & in cordibus suis plantauerũt, qui ad vitã æternã prędestina-

Gen. 20. *Iob. 42.* *Esa. 40* *Exo. 24* *Heb. 9.* *Exo. 29* *Heb. 9.*

A siniari erant. *Et nomen stellæ dicitur Absinthium.*) Absinthium valde est amarum. Per absinthium igitur comminationes prophetarum designantur, quas populo peccanti ingerebant, prædicentes eis quod nisi pœnitentiam agerent, in prædam & in captiuitatem hostibus suis darentur. Et quod si nec sic pœniterent, morte perpetua damnarẽtur. *Et facta est tertia pars aquarum in Absinthium.*] Illi in amaritudinem pœnitentiæ per comminationem prophetarum assumpserunt, quos superius per tertiam partem aquarũ diximus fuisse designatos, id est electi. *Et multi homines mortui sunt de aquis, quia amaræ factæ sunt.*] Illis namque amaritudo pœnitentiæ mortem intulit, qui salui esse meruerunt. Mortui sunt enim secundum id quod mali erant, & vixerunt secundum id quod boni esse cœperunt. *Et quartus angelus tuba cecinit.*) Quartus angelus, Christum & Apostolos eius significat. *Et percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum, ita vt obscuraretur tertia pars eorum, & diei non luceret tertia pars, & nocti similiter.*) Sol, luna, & stellæ, ad vnam rem pertinent. Nam per solem, populus Iudæorum: per Lunam vero, synagoga: per stellas

B autem, principes sacerdotum & Pharisæi designantur. Sed si obscurationem solis & lunæ atque stellarum, ad eos qui in Christum noluerunt credere, transferre voluerimus, superior perturbabitur sensus. Superius enim combustionem terræ tertiæ partis, quæ sub cantu tubæ primi angeli facta est, conuersionem tertiæ partis maris in sanguinẽ, quæ sub cantu tubæ secundi angeli facta fuisse visa est; conuersionem nihilominus tertiæ partis aquarum in absinthium, quæ sub cantu tubæ tertij angeli facta fuisse legitur, in bonam partem accipiendam esse demõstrauimus, ideoque ad electos pertinere. Consequens est ergo, vt percussionem solis & lunæ atque stellarum in bonam partem interpretemur. Per tertiam itaque partem solis, quæ percussa obscurata est, ij qui ex populo Iudæorum in Christum crediderunt, designantur. Obscurati sunt namque impiis Iudæis, sed refulserunt in conspectu Dei. Similiter & per tertiam partem lunæ atque stellarum quæ obscurata est, ij qui ex archisynagogis atque sacerdotibus & ex Pharisæis in Christum crediderunt, designantur: quia & ipsi propter lumen verum, id est Chri-

C stum, quæcumque perceperunt, obscurati sunt eis, quorum mentis oculos diabolus obcæcauerat, ne in Christũ crederent. Nam claritas solis lippientes oculos obcæcat magis, quam illuminat. Possumus vero per tertiam partẽ diei Apostolos, per tertiam autem partem noctis eos qui ex gentibus crediderũt, intelligere. Obscurati sunt namque eis Apostoli, qui eorum doctrinam non solum spreuerunt, sed etiam ipsos vsquequaque persecuti sunt. De

Luc. 21. hac eorum obscuratione Dominus dicit: *Trademini autem à parentibus & fratribus & cognatis & amicis, & morte afficient ex vobis, &c. Et vidi & audiui vocem vnius aquilæ volantis per medium cælum, dicentis voce magna: Væ, væ, væ: habitantibus terram, à vocibus trium angelorum, qui erant tuba canituri.*) Per cælum in hoc loco Ecclesia designatur. Aquila vero, Christum & Apostolos eius demonstrat. Aquila ergo per medium cælum volabat & clamabat, quia Christus primum per Iudæam, Apostoli vero eius per vniuersas gentes Euangelium prædicauerunt. Quas etiam persecutiones ab aduersariis Ecclesia esset passura, multis modis prædixerũt. Ideoque tria væ posuit, ex quibus primum ad hæreticos

D pertinet, qui Ecclesiam Dei multis modis impugnare conati sunt: secundum ad paganos, qui eandem Ecclesiam Dei persecuti sunt, maximamque fidelium multitudinẽ interfecerunt: tertium ad Antichristum, qui populum Dei in fine mundi debellaturus est. Nec putare debemus, quod tria væ ad electos pertineant, qui diuersas calamitates ab impiis pertulerunt: sed potius ad eosdem impios, qui easdem calamitates intulerunt. Vnde & *Væ, væ, væ, habitantibus in terra dicit.* Impij namque qui nihil aliud quam terram quærunt, habitatores terræ iure vocantur: iusti autem qui cælestia semper desiderant, cæli habitatores recte vocantur, sicut dicit Apostolus Paulus: *Nostra autem conuersatio in cælis est.* Philip. 3.

CAPVT NONVM.

E *Et quintus angelus tuba cecinit.*) Quintus angelus defensores Ecclesiæ orthodoxæ fidei designat. Tuba cecinerunt, quoniam pro defensione fidei omnibus modis laborauerũt. *Et vidi stellam de cælo cecidisse in terram.*) Per stellam, hæresiarchæ designantur: quia sicut stellæ in cælo refulgent, ita & isti antequam caderent, doctrina & sapientia refulgebant in Ecclesia. De cælo in terram cecidit, quia ab Ecclesia præcisi, corpori reproborum, qui per terram designantur, sociati sunt. Sed quærendum nobis est, cur primum hæreticos, qui per stellam & locustas designati sunt, posuerit, & postea persecutores, qui designantur per equites loricatos: de quibus in sequentibus in cantu tubæ sexti angeli dicturus est. Quia antequam Imperatores Romanorum Ecclesiam Dei persequi instituissent, hæretici esse cœperunt: sicut Nicolaus, qui temporibus Apostolorum extitit, & multi alij. Act. 6. *Et data est illi clauis putei abyssi.*) Per clauem, liberum arbitrium hæreticorum, quod habuerunt in malo, designatur: per abyssum vero, corda eorum: per puteum autem, eorum ora designantur. Data est

F igitur hæreticis clauis putei abyssi, quia permisit Deus hæreses esse, sicut dicit Apostolus Paulus: 1. Cor. 11. *Oportet hæreses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant inter vos. Et aperuit puteum abyssi.*) Stella quæ de cælo cecidit, puteum abyssi aperuit, quia hæretici ad proferenda mala quę in cordibus eorum latebant, ora sua aperuerunt. *Et ascendit fumus putei, sicut fumus fornacis magnæ.* Per fumum doctrina hæreticorum designatur: quia sicut fumus vento impulsus cito euanescit, ita & doctrina hæreticorum per doctrinam sanctorum patrum velut fumus euanuit: per fornacem vero sæpe corda impiorum designantur, sicut dicit Propheta: Osee 7. *Velut clibanus ardens, corda eorum. Et obscuratus est sol & aër de fumo putei.*) Per solem sæpe Christus intelligitur: in hoc autem loco membra eiusdem, id est, prædicatores sancti designati sunt: per aërem vero populus fidelis, qui eis subiectus erat. Sed quomodo electi obscurati sunt, quos prauitas hęretica decipere non valuit? Sed obscurati sunt eis, quos hæretici decipere potuerunt: qui & in sequentibus per locustas designantur: verum claritas eorum cæteris fidelibus latere non potuit, sicuti lucerna sub modio abscondi non potest. *Et de fumo putei exierunt locustæ in terram.*)

G De fumo, id est, de doctrina eorum qui hæresiarchæ appellati sunt, magna multitudo hæreticorum generata est. In terram exierunt, quia à societate electorum separati, eis qui terra vocantur, id est infidelibus coniuncti sunt. *Et data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terræ.*) Mat. 5. Sæpe Deus dicitur dedisse quod permittit. Permittit enim Deus impiis male agere, vt ex eorum malis bona operentur. Per scorpiones vero possumus dæmones accipere: quia sicut scorpiones dum non præuidentur, corpora hominum suo veneno inficiunt & extinguunt, ita & dæmones incautis hominibus venena malarum persuasionum ingerunt, & dum ad perpetranda scelera pertrahunt, eorum animas veneno suæ malitiæ infectas occidunt. Potestas ergo locustarum, id est hæreticorum, similis est potestati scorpionum, id est dæmonum: quia sicut dæmones in hoc semper insistunt, vt quoscumque possint decipiant, ita & hæretici tota virtute laborant, vt quoscumque possunt, in foueam suæ perditionis demergant. *Et præceptum est illis, ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, neq; omnẽ arborẽ.*)

H Quod significat fœnũ terræ, hoc & omne viride. Sap. c. 3. Nã sicut superius sub cãtu tubę primi angeli per omne fœnum viride quod combustum esse dicitur, electi qui primis temporibus fuerunt, designantur: ita & hic per fœnũ terræ, & omne viride, fidelis populus est designatus: per arbores vero, doctores Ecclesiæ designãtur. Prohibiti sunt ergo hæretici, *ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem*: quia nõ permisit Deus, vt eos qui viriditatem fidei habebant, id est, qui fidem quã profitebãtur, operibus implebant, neque sanctos prædicatores, qui non erant spinæ vel tribuli, ex quibus neque vuæ neque ficus colliguntur, sed potius arbores bonorum operum fructus ferentes, ex quibus fideles populi reficiebantur, hæretici deciperent. Vnde & sequitur: *Nisi tantum homines, qui non habent signum Dei in fronti-*

A *bus suis.*]Quid est autem signum Dei, nisi charitas? De qua 1. Ioan. 4 idem Ioannes loquitur, dicens: *Deus charitas est.* Possumus vero per frontes, quæ qualitates mentium sæpissime demonstrant, corda reproborum intelligere. Ille vero facile ab hæreticis decipiebantur, qui signum Dei viui, id est, charitatem in cordibus suis non habebant. *Et præceptum est illis, ne occiderent eos.*] Quod dicit, (præceptum est illis,) videtur mihi ad dæmones pertinere. Tanta est enim nequitia dæmonum, vt si hoc Deus permisisset, statim vt homo mortale facinus admisisset, eum interficerent. Sed expectat Deus homines impios, vt aliquando pœnitentia ad eum redeant & saluentur, siue vt iusti per eos probentur. Psa. 58. Iud. 3 Nam & Psalmista, cum de impiis loqueretur, precabatur dicens: *Ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei.* Et in Iudicum libro scriptum est: Quia dimisit Deus Chananæos & Philistæos, vt in eis experiretur Israel, & haberent scientiam certandi cum hostibus. Præcepit ergo Deus, id est, non permisit vt exterminaretur, siue omnes hęretici, siue omnes impij: vt haberent iusti per quos Sap. 3. probarentur, *sicut aurum quod probatur per ignem.* Vnde & B sequitur: *Sed vt cruciarentur mensibus quinque.*] Per menses quinque, omne tempus vitæ præsentis, quod in quinque ætatibus consistit, possumus intelligere. Prima, namque ætas est infantia: secunda, pueritia: tertia, adolescentia: quarta, iuuentus: quinta, senectus. In quinque ergo mensibus, id est, in omni tempore vitę præsentis, non solum hæretici, sed & omnes impij cruciantur. Nam velint nolint, cum ad memoriam mortem pœnamque quæ mortem sequitur, reducunt, quamuis de prosperitatibus sæculi videantur exultare, cruciantur tamen intrinsecus, eo quod sciant se pro sceleribus suis æternaliter esse cruciandos. E contrario iusti, quamuis extrinsecus diuersis modis affligantur, intrinsecus tamen de spe cœlestis gloriæ, ad quam se peruenturos credunt, exultant. Possumus etiam per quinque menses omne tempus huius mundi intelligere. Primus, namque mensis est ab origine mundi vsque ad diluuium: secundus, à diluuio vsque ad Moysen: tertius, à Moyse vsque ad Dauid: quartus, à Dauid vsque ad Christum: quintus, à Christo vsque ad consummationem sęculi. In iis ergo quinque mensibus omnes fabrica- C tores errorum cruciantur, siue eo modo quo superius diximus: siue quod falsas adinuentiones suas vident à veritate superari. *Et cruciatus eorum vt cruciatus scorpij, cum percutit hominem.*]Diximus superius per scorpiones dęmones esse designatos. Nam sicut scorpio corpus aculeo vulnerat, vt per vulnus venenum intromittat, per quod hominem interficiat: ita & diabolus, aut ira, aut superbia, aut libidine, aut aliqua delectatione carnali mentem vulnerat, vt per hoc venenum suæ malitiæ infundat, animamque interficiat. Cruciatus ergo locustarum similis esse cruciatui scorpij dicitur: quia hæretici imitantes patrem suum diabolum, per lenia verba atque composita, mentes hominum imperitorum vulnerabant, venenumque sui erroris infundentes, eorum animas necabant. Possumus quippe per cruciatum, animarum interfectionem intelligere. *Et in diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam: & cupient mori, & fugiet mors ab eis.*] Hæc sententia ad electos pertinet. In diebus illis, id est, in diebus quibus Euãgelij gratia per vniuersum mundũ refulget, quærent ho- Act. 9. mines mortem. *Quærebat Paulus mortem, persequendo Ecclesiã* Esa. 26. Ioan. 14 *Dei, & non inuenit eam:* quia Christus qui est murus impe- D netrabilis, se illi obiiciens, à morte quam quærebat, eum retraxit, & ad vitam, quod est ipse, violenter reduxit. Fuerunt & alij multi qui quærebant mortem, Ecclesiam Dei persequendo, aut cætera mala exercendo: sed fugit mors ab ipsis, quia per prędicationem sanctorum ad vitam sunt reuocati. Nos etiam quosdam vidimus qui quæsierunt mortem, & non inuenerunt eam, & cupierunt mori, & fugit mors ab iis. Scimus enim quosdã fuisse, qui amplius quam oportebat sæculum diligentes, multo tempore, multisque modis laborasse, vt carnis suæ desideria perficerent. Sed cum ad id quod optabant, peruenire non possent, respuentes sæculi falsa promissa, ad diuitias cœlestes adquirendas se contulerunt, atque ad earum perceptionẽ sicut credimus, bonis operibus insistẽdo, peruenire meruerunt. E Vidimus nihilominus quosdam monasteria reliquisse, & ad sæculum transisse, & in seruitio quorundam hominum potentium se tradidisse, vt terrenas diuitias atque possessiones, quas per se habere non poterant, eorũ suffragiis obtinerent: sed cum ad id quod desiderabant, peruenire non possent, sæculum reliquisse, & ad monasteria sua rediisse, atque in bonis operibus vitam terminasse. Ij ergo quæsierunt mortem, & non inuenerunt eã: & cupiebant mori, & fugit mors ab eis. De talibus Dominus sub specie Hierusalem ad Prophetam loquitur, dicẽs Osee 2. *Ecce ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria, & semitas suas nõ inueniet. Et sequetur amatores suos, & non apprehendet eos: quæret, & non inueniet eos.* Amatores nostri, sunt desideria carnalia. Amatores nostros sequimur, quando in hoc laboramus, vt diuitiarum possessores efficiamur, vt habeamus vnde desideria carnalia expleamus. Amatores nostros sequimur, & non apprehendimus, quando misericordia Dei impediente, ad hoc quod inutiliter desideramus, peruenire non possumus. *Et similitudines locustarum, similes equis paratis in prælium.*] Per equos sæpe præ- F dicatores sancti designantur, sicut Habacuc propheta in Habac. 3. cantico suo loquitur, dicens: *Viam fecisti Domine in mari equis tuis, in luto aquarum multarum.* Viam fecit Deus in mari equis suis in luto aquarum multarum, quando initio fidei pacem mundo largitus est: vt Apostoli Domini per vniuersas gentes, quæ per mare & lutum designatæ sunt, possent discurrere, & semina fidei spargere. Equi ergo Dei ad prælium parabantur, quando prædicatores sancti & verbo & virtutibus ad hoc armabantur, vt genus humanum de potestate diaboli eruerent. Locustæ vero similes equis paratis in prælium esse dicuntur, quia sicut prædicatores sancti tota virtute laborant, vt quoscumque possunt de laqueis diaboli eripiant: ita & hæretici ad hoc semper armantur, vt quoscumque possunt decipere, in barathrum suę damnationis inuoluant. *Et super capita earum, tanquam coronæ similes auro.*] Sæpe per aurum sapientia designatur, sicut superius iam diximus. Per coronas locustarum, sapientia sæcularis ostenditur. Coronæ igitur locustarum aurum ipsæ non erant, sed similitudinem auri ha- G bebant, quia sapientia sæcularis, in qua hæretici maxime confidebant, aurum non erat, id est sapientia, sed potius stultitia, sicut dicit Apostolus Paulus: *Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum. Et facies earum, sicut facies hominum.*] 1. Cor. 3. Homo rationale est animal. Per faciem vero hominum, diuinarum scripturarum scientiam intelligere possumus quam hæretici habere studebant, vt per eam facilius simplices quosque deciperent. Locustæ igitur facies hominum habere videbantur, sed similitudo erat, non veritas: quia hæretici videbantur quidem scientiam habere diuinarum scripturarum, sed procul à veritate distabant, quia eam non recte intelligebant. *Et habebant capillos sicut capillos mulierum.*]per capillos qui sine sensu pręciduntur, possumus maximam multitudinem infidelium intelligere. Qui ab hæreticis facile decipiebantur, quia sicut capilli absque iniuria præciduntur, ita & isti ab Ecclesia sine aliquo dispendio præcisi sunt. Per mulieres vero, diuersas ecclesias possumus intelligere. Habebant igitur locustæ capillos mulierum, quia sicut sancti Ecclesiæ Dei habebant turmas suas, quę certis temporibus ad diuina officia celebranda confluebant: ita & hæretici habebant popu- H los insanos, qui in diuersis locis conueniebant, nõ ad ministeria diuina, sed ad diabolica officia celebranda. *Et dentes earum, sicut leonum erant.*) Officium dentiũ est, vt quidquid intra se ceperint, terendo consumentes in foueam ventris demergant. Possumus ergo per leones & dentes, persecutores Ecclesiæ intelligere. Per leones quidẽ, principes: per dentes autem, eos qui eorum imperio sanctos Dei laniabant. Dentes igitur hæreticorum sicut leonum erant, quia sicut pagani Ecclesiam Dei persequebantur, & quoscumque poterant, terroribus atque cruciatibus in perditionis voraginem implicabant: ita & hæretici quosdam potentes homines sibi sociantes, Ecclesiam Dei persecuti sunt, multosque more dentiũ, minis & impressionibus afflictos, in ventrem suæ malitiæ demerserunt. *Et habebant loricas, sicut loricas ferreas: & vox alarum earũ,*

sicut

A *sicut vox equorum multorum currentium in bellum.*] Possumus per alas, verba hæreticorum intelligere. Quia sicut alæ à terra aues subleuant, ita hęretici suis eloquiis extollebantur. Per equos vero, prędicatores designantur, sicut superius iam diximus. Vox igitur alatum locustarũ erat sicut vox equorum multorum currentium in bellum: quia sicut prædicatores sancti voces prædicationum emittebãt, cum pergerent ad bellum contra diabolum, vt genus humanum de potestate eius liberarent: ita & hæretici circũquaque discurrebant, falsam doctrinam spargendo, vt quoscumque possent deciperent, & diabolo subiugarẽt. *Et habebant caudas similes scorpionum, & aculei erant in caudis earum.*] Esai. 9. Et Esaias propheta dicit, *quod propheta docens mendacium, cauda est.* Hæretici ergo qui propter notitiam diuinarum scripturatũ pophetas se esse ęstimant, non inconueniẽter caudis scorpionũ assimilantur, quia eorũ doctrina falsa erat, & venenosa: vnde & aculeos in caudis habuisse dicuntur. Per aculeos namque, blasphemiæ quas in diuinis scripturis intermiscebant, designantur. Et sicut scorpio innoxius esset, si aculeus deesset: ita & doctrina hęreticorum bona esset, si hanc blasphemiis non fœdarent. B *Et potestas earum nocere hominibus mensibus quinque.*) Quid sint menses quinque, superius dictum est. *Et habebãt super se regem angelum abyssi, cui nomen Hebraice Abaddon, Græce Apollyon, & Latine habens nomen Exterminans.*] Certum est omnibus, hæreticorum principem esse diabolum, sicut Dominus dicit ad Iob: Iob. 41. *Ipse est rex super omnes filios superbiæ*: vnde & exterminator vocatur, eo quod exterminator sit totius bonitatis. *Væ vnum abijt, & ecce veniunt adhuc duo væ. Et sextus angelus tuba cecinit:*] Per sextum angelum martyres designantur. Sextus angelus tuba cecinit, quia martyres Christi doctrinam fidei infidelibus propinauerunt. *Et audiui vocẽ vnam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod est in conspectu Domini, dicentem sexto angelo qui habebat tubam.*] Per altare aureum, sicut superius iam diximus, Ecclesia designatur. Quattuor vero cornu altaris, quattuor Euangelistas demonstrant. Vocem ergo vnam ex quattuor cornibus altaris aurei audisse se dicit: quia vna est fides, vna doctrina, quam quatuor libri Euangeliorum docent. Quid autem hæc vox sexto angelo dicat, manifestat subeundo: C *Vade, & solue quattuor angelos qui alligati sunt in flumen magnũ Euphraten.*] Primũ dicamus quid sint quattuor angeli, quid vincula, quid Euphrates, & postea cur sexto angelo pręcipiat Euãgelium, vt soluat quattuor angelos, diligentius inuestigabimus. Nam sicut superius in apertione sexti sigilli, Sup. c.7 *quattuor angeli super quattuor angulos terræ stetisse visi sunt, tenentes quattuor ventos terræ, ne flarent super terram, neque in vllam arborem*: ita & hic sub cantu tubę sexti angeli, quattuor angeli in flumen magnum Euphratem alligati esse referuntur. Eandem ergo significationem habent quattuor angeli isti, quam & illi. Significant enim quattuor regna, Assyriorum videlicet, Persarum, Macedonum, atque Romanorum. Et quia potestas quattuor regnorum, sicut superius diximus, ad Romanos fecesserat: per quatuor angelos in hoc loco Romani designantur. Per Euphraten Sup. c.7 hic mundus intelligitur. Quid sint ergo vincula quattuor angelorum, superius manifestatum est. Nã supra scriptũ est, *quia vidit Ioannes angelum descendisse de cælo, habentem signum Dei viui, qui clamauit voce magna quattuor angelis, quibus datum est nocere terræ & mari, dicens Nolite nocere terræ & mari,* D *neque arboribus, quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.* Per angelum qui habebat signũ Dei viui, Christum diximus fuisse designatum. Vincula igitur quattuor angelorum verba sunt Domini: non quod Dominus pręceperit persecutoribus vt à persecutione cessarẽt, donec semina fidei per omnes gentes spargerẽtur: sed quod potestate fecit, hoc dicitur verbis præcepisse. Romani namque qui ante aduentum Christi, à cædibus & rapinis atq; ab effusione sanguinis generis humani, manus cohibere non poterant, pace ligati sunt, atque ab effusione sanguinis prohibiti sunt. Præcepit ergo vox, quæ processit à quatuor cornibus altaris aurei, sexto angelo qui habebat tubam, vt solueret quattuor angelos: quia doctrina Euangelij hoc præcepit prædicatoribus verbi Dei, vt nullis minis, nullis terroribus hominum impiorum terreantur, vt

E cessent ab officio pręedicationis: sicut Dominus dicit in Euangelio: Matt. 10 *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Imperatores quippe Romanorum & cæteri principes terræ, cum viderent religionem Christianam quotidie augeri, & culturam idolorum euacuari, interminati sunt mortem omnibus qui Christum colerent aut pręedicarent. Sextus ergo angelus, id est martyres quattuor angelos, id est pręedicatores suos quasi soluerũt, cum propter insuperabilem euangelizandi constantiam, ad persequendos eos se armauerunt. Vnde & sequitur. *Et soluti sunt quattuor angeli, qui parati erant in horam, & diem, & mẽsem, & annum, vt interficerẽt tertiam partem hominum.*] Soluti sunt quattuor angeli, quia impij homines pace abiecta, manibusque solutis, quas pax alligauerat, persecuti populum Dei. Quod autem dicit, (Parati erant:) impiorum hominum voluntatem demonstrat: quia antequam tempus persecutionis veniret, voto parati erant vt populum Dei interficerẽt. Sane tertia pars hominum, vt superius dictum est, electos significat. Porro quod in horam, & diem, & mensem, & annum, quattuor angeli vt interficerent tertiam partem hominum parati esse dicuntur, F possumus ad omnes impios, qui ab initio mundi fuerunt & erunt vsque in finem, referre. Per horam quippe, tempus ab initio mundi vsque ad diluuium: per diem autem, tempus diluuij vsque ad legem: per mẽsem vero, tempus sub lege: per annum autem, tẽpus sub grãtia designatur. In iis ergo quattuor temporibus semper reprobi persequuntur electos. *Et numerus equestris exercitus, vicies millies dena millia: & audiui numerum eorũ.* Qui designãtur per quattuor angelos, ipsi & per equestrem exercitum, videlicet persecutores Ecclesiæ. Exercitus autem persecutorem equestris esse dicitur: quia sicut habet Deus equos suos, id est sanctos prædicatores, qui cum per vniuersum mundũ deportauerunt, ita habet diabolus equos suos, id est omnes impios, super quos sedet, & ad perpetranda diuersa scelera impellit: qui vicies millies dena millia esse dicũtur Per finitum namque numerum persecutorum, innumerabilis multitudo exprimitur. *Et ita vidi equos in visione: & qui sedebant super eos, habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & sulphureas.*) In hoc loco per equos, insani populi: per sessores autem equorum, principes terræ designantur: per loricas vero, quę ictus gladiorum à se repellunt, duritia cor- G dium reproborum designatur, quæ ad corda eorum gladij spiritus, quod est verbũ Dei, accedere non sinit. Ephes. 6 Quæ loricæ igneæ, hyacinthinæ: & sulphureæ esse dicũtur. Per ignem plane crudelitas mentis persecutorũ: per hyacinthum qui cęli figurã habet, honor deitatis, quem diis suis referebãt, designatur. Per sulphur vero, quod fœtet, blasphemiæ quas in Christum proferebant, designãtur. Persecutores igitur loricas igneas & hyacinthinas atque sulphureas habuisse dicũtur, quia partim propter crudelitatẽ mentis corda sua indurauerant, vt non solũ in Christũ nõ crederent, sed etiam seruos eius persequerentur: partim propter defensionẽ falsorum deorũ, partim propter blasphemias quas in Christum ferebant, dicentes eũ magum fuisse & seductorem. *Et capita equorum erant tanquam capita leonum.*) Per capita equorum, Imperatores Romanorum designantur, quia capita esse videbantur omnium persecutorum: qui etiam propter insatiabilem rabiẽ leonibus assimilantur. *Et de ore eorum procedit ignis & fumus & sulphur.*) Per ignem, impia præcepta Imperatorum desi- H gnantur, quibus populus Dei interfici iubebatur: per fumum vero, honor deitatis, quem diis suis deferre iubebant. Et recte per fumum, idololatriæ falsitas designatur: quia sicut fumus à facie venti euanescit, ita & cultura idolorum in conspectu prædicationis Euangelicæ deperiit. Per sulphur autem, sicut supradictum est, blasphemię quas Christo ingerebant, designantur. *Ab iis tribus plagis interfecta est tertia pars hominum.*] Id est, multitudo martyrum *Per ignem* videlicet, *fumum, ac sulphurem, quæ procedebant de ore ipsorum.*] Procedebat quippe ignis de ore ipsorum, id est iussio impiissima, quæ præcipiebat vt sancti Dei martyres interficerentur. Procedebat & fumus, quia præcipiebant vt honor Deitatis ab omnibus hominibus diis suis impenderetur. Procedebat & sulphur, id est blasphemiæ

A in Christum, præcipientes vt religio Christiana funditus de mundo extingueretur. *Potestas igitur equorum in ore ipsorum est, & in caudis eorum.*] Superius capita equorum vt leonum esse dicuntur. In ore vero leonum dentes consistũt, quibus conterunt & dilaniant omnia quæ cœperint. Possumus itaque per dentes, carnifices intelligere, qui in ore leonum, id est, in potestate persecutorum positi, eorum imperio diuersis cruciatibus corpora sanctorum cruciabant. Corpora igitur sanctorum persecutores in ore, id est in potestate habebant: sed animas non habebant, sicut *Mat.10* Dominus dicit in Euangelio: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Et ideo potestas persecutorum tantũmodo in ore erat: quia corpora sanctorum in potestate habebant, sed animas non habebãt. Occidere poterant, quos vincere non valebant. Per caudas vero, philosophorum atque poetarum doctrina designatur. *Nam caudæ eorum similes serpentibus, habentes capita, & in iis nocent.*] Recte doctrina philosophorum serpentibus assimilatur, quia plena erat mẽdaciis & fallaciis. Qui serpentes capita habere dicuntur, quia omnes errores gen- B tilium proprios habebant auctores. Potestas ergo equorum in caudis eorum erat, quia persecutores Ecclesiæ per doctrinam philosophorum volebant euertere religionem Christianam. *Et cæteri homines qui non sunt occisi in iis plagis, neque egerunt pœnitentiam ab operibus manuum suarum, vt non adorarent idola aurea & argentea, & ærea, & lapidea, & lignea, quæ neque videre possunt, neque audire, neque ambulare, & non egerunt pœnitentiam ab homicidiis suis, neque à veneficiis suis, neque à fornicatione sua, neque à furtis suis.*] Subauditur, perierunt. Tertia igitur pars, quæ interfecta est, salua facta est, id est electi, ex quibus multi pro Christi nomine interfecti sunt: reliqui libentissime occumberent, si necessitas exegisset. Cæteri vero, id est pagani, qui in Christum credere noluerunt, vt agerent pœnitentiam ab iniquitatibus suis, perierunt.

CAPVT DECIMVM.

Et vidi alium angelum fortem descendentem de cœlo, amictum nube, & iris in capite eius. Quia superius aduersitates Ec- C clesiæ narrauerat, quæ ab hæreticis & paganis passa est: restat vt de prosperitate eius, qualiter inter persecutiones creuerit, narret. Constat namque Ecclesiam in persecutionibus creuisse, & quanto amplius opprimebatur, tanto amplius confortabatur, & crescebat: sicut de filiis Ia- *Exod 1* cob in figura eiusdem Ecclesiæ scriptum legimus, *qui quãto amplius ab Aegyptiis opprimebantur, tanto amplius multiplicabantur.* Angelus fortis Dominum nostrum Iesum Chri- *Psal.23.* stum designat, de quo dicit Psalmista: *Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Qui descendens de cœlo amictus nube esse dicitur, quia Dominus noster veniens in mundum, carnem quæ per nubem designata est, induit, vt per carnis assumptionem, se hominibus conformaret, quos redimere veniebat. Per irim vero, eius misericordia designatur, sicut superius diximus: per caput autem, eius diuinitas in hoc loco intelligitur. Irim in capite habebat, quia eius diuinitas ante incarnationem suam tantam misericordiam assumpserat, vt homo fieri pro hominibus non dedignaretur, & ad vltimum pessima morte damnari. *Et facies eius erat sicut sol.*) Sæpe per solem Dominus designatur, quia sol omnes creaturas visibiles suo splen- D dore atque pulchritudine antecedit. Sed quæ creatura poterit comparari suo creatori? Verum per figuras visibiles, sæpe inuisibilia demonstrantur. In corde igitur electorum Christus sol est, quem cernere per spem nullo modo desistunt, & ad cuius pulchritudinem intuendam, semper venturos esse se credunt. *Et pedes eius tanquam columna ignis.*) Per columnam ignis, Ecclesiam Dei possumus accipere, quia amore Dei atque proximi indesinenter ardet. Per duos vero pedes, duos populos intelligere debemus. Ex duobus ergo pedibus vna columna efficitur: quia ex duobus populis, ex Iudæis videlicet atq; gentibus, vna Ecclesia Dei fabricatur. Possumus etiam per duos pedes, duo testamẽta intelligere, sicut in sequẽtibus plenius demõstrabimus. Nec discordat à sensu superiori, eo quod vetus testamentum Iudæis, nouũ autẽ

E gẽtibus specialiter traditũ sit. *Et habebat in manu sua libellum apertum.*) Hic liber superius septem sigillis signatus fuisse describitur. Sed de eius apertione, Domino largiente, aliqua superius diximus. Libellum igitur apertum in manu sua Dominus noster Iesus Christus tenere visus est, quia sensus diuinarum scripturarum doctoribus Ecclesię ipse aperuit. *Et posuit pedem suum dexterum super mare, sinistrum autem super terram.*) Per pedem dexterum, sicut diximus, nouum testamentum: per sinistrum, vetus designatur. Possumus autem per mare, populum gentium designare, propter profunditatem ignorantiæ atque errorũ: per terram vero quæ excolitur vt fructum ferat, Iudæos qui excolebantur per disciplinam legis, & fructum ferebant, cum præcepta legalia, quamuis carnaliter, implebant. Pedem ergo suum dextrum Dominus super mare posuit, quando specialibus gentibus doctrinam Euangelij, quam Iudæis tradidit: sicut Paulus eisdem Iudæis lo- *Act.13* quitur, dicens: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quia repulistis illud, & indignos vos iudicastis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes.* Pedem sinistrum super terram posuit, quando legem Iudæis specialiter tradidit. Sed nullum F moueat, quod posteriora prius cõmemorauerit, & priora posterius: eo quod in diuinis scripturis hoc sæpe con- *Psa.105* tingat. Ad quod comprobandum vnum tantum modo exemplum proferamus. In Psalmo centesimo quinto, cũ *Ibidem* dixisset: *Aperta est terra, & deglutiuit Dathan, & operuit super congregationem Abiron: & exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combussit peccatores*: retro reuertitur: & dicit, *Et fecerunt vitulum in Oreb, & adorauerunt sculptile.* Nec inconuenienter per dextrum pedem, nouum testamentum: per sinistrum autem, vetus designatur: quod vetus testamentum vmbra fuerit noui testamenti. *Et clamauit voce magna, quẽ- Psa.73.* admodum cum leo rugit.*) Clamauit Christus per legem, sed non quemadmodum cum leo rugit, quia in vna domo Israel vox eius tantummodo audita est. Clamauit postea per Euangelium, quemadmodum cum leo rugit, quia in omnem mundum vox eius intonuit. *Et cum clamasset, locuta sunt septem tonitrua voces suas.*) Per septem tonitrua, septem virtutes possumus accipere. Clamauit Christus per legem, sed septem tonitrua non sonuerunt. Clamauit per Euangelium, & locuta sunt septem tonitrua voces *Exo 21* G suas. Nam illis quibus lex dicebat: *Maledictus qui non reliquerit semen in Israel*: quibus ob hoc plures vxores atque concubinas habere licitum erat, pudicitiæ tonitruum needum sonuerat. Similiter & illi, quibus lex dicebat: *Ioan.19 Matt 5* *Oculum pro oculo, dentem pro dente*: & qualem inflixerit quis maculam, talem & sustinere cogatur: needum tonitruum patientiæ audierant. Et illi tonitruum charitatis needum perfecte audierant, quibus lex dicebat: *Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum.* Idem & de cæteris virtutibus intelligendum est. Septem ergo tonitrua locuta sunt, quando per doctrinam Euangelij sublimitas virtutum cœpit demonstrari. *Et cum locuta fuissent septem tonitrua voces suas, ego scripturus eram, & audiui vocem de cœlo dicentem mihi: Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, & noli ea scribere.*) Vox de cœlo, vox est de Ecclesia: scribere vero, est prædicare. Quia sicut scriptor atramento in volumine scribit, vnde legentes exercirentur: ita & quilibet doctor verba Dei scribit, cum ea prædicando in cordibus audientium plantat. Cur ergo per vocem quæ de cœlo sonuit, prohibitum est ne septem tonitrua scriberentur, in actibus Apostolorum, & in epistolis Pau- H li inuenire possumus. In initio namque fidei prædicatores sancti videntes infirmitates gentium ad fidem venientium, non sunt ausi eis austeriora Christi præcepta committere, ne forte duritia præceptorum territi non non auderent ad fidem Christi suscipiendam accedere: sicut Paulus Apostolus discipulis suis scripsit, dicens: *1.Cor.3* *Tanquam paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis: adhuc enim estis carnales.* Sed & Apostoli qui erant Hierosolymis, eis *Act.15* qui ex gentibus crediderant, mandauerunt, dicentes: *Placuit Spiritui sancto & nobis nihil imponere vobis oneris, nisi vt abstineatis vos ab escis quæ idolis immolantur, & à fornicatione & suffocato, & sanguine.* Vox ergo de cœlo Ioanni loquitur, ne

A septem tonitrua scriberet: quia Apostoli qui per cælum designantur, primis prædicatoribus præceperunt, ne nouiter ad fidem venientes, subito ad celsitudinem virtutum conscendere cogerent, donec in fide confortati, iam ad operationem virtutum transire possent. *Et angelus quem vidi stantem supra mare & super terram, cum leuasset manus suas ad cælum, iurauit per viuentem in æternum, qui creauit cælum, & ea quæ in eo sunt: & terram, & ea quæ in ea sunt: & mare, & ea quæ in eo sunt: quia tempus non erit, sed in diebus vocis septimi angeli, cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei, quod euangelizauit per seruos suos prophetas.*] Nos quando iuramus, volumus vt firmum sit quod loquimur. Dixisse ergo Dominum, iurasse est: quia fieri non potest, vt quod loquitur Deus, irritum fiat, sicut ipse dicit in Euangelio: (Luc. 21) *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* Cum igitur Christus per viuentem in æternum, & per eum qui fecit omnes creaturas iurauit, per semetipsum iurauit: (Ioan. 1) *quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Iurauit autem, B non in quibusdam verbis semetipsum obligando, sed dicendo ea quæ ventura erant. Per septimum vero angelum, prædicatores qui in fine mundi futuri sunt, designantur: de quibus in sequentibus dicemus. Iurauit ergo Christus, quod in diebus septimi angeli consummabitur mysterium Dei, quod euangelizauit per suos prophetas, quia prædixit quod tunc veniret finis, cum omnis electorum numerus fuerit completus. *Et audiui vocem de cælo iterum loquentem mecum, & dicentem: Vade, & accipe librum apertum de manu angeli stantis supra mare & supra terram.*] Vocem primam eam dicit, quando de cælo ei dictum est: [*Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, & noli ea scribere.*] Eandem quippe vocem se iterum audisse dicit: quia eiusdem Spiritus sancti vox fuit illa, cuius & ista. Per Ioannem in hoc loco omnes Apostolos intelligere debemus. Vox ergo diuina Ioanni locuta est, vt iret ad angelũ, & acciperet ab eo librum: quia Spiritus sancti gratia Apostolis inspirauit, (Mat. 4. & 19. Ezech. 3.) vt relictis omnibus Christum sequerentur, vt doctrinam Euangelij ab eo perciperent. *Et abij ad angelum, dicens ei vt daret mihi librum.*] Abierunt Apostoli ad Christum, vt ab eo doctrina diuinarum scripturarum instruerentur. *Et dixit mihi: Accipe librum, & deuora illum, & faciet amaricari ventrem tuum,* C *sed in ore tuo erit dulce tamquam mel. Et accepi librum de manu angeli, & deuoraui illum: & erat in ore meo tamquam mel dulce: & cum deuorassem eum, amaricatus est venter meus.*] Per os, in quo sapores discernuntur, corda Apostolorũ intelligere possumus: per ventrem autem, in quo omnes spurcitiæ commorantur corporis, memoriam peccatorum intelligere debemus. Liber igitur dum deuoraretur, vt mel dulce fuisse dicitur: quia diuina scriptura dum in mente reuoluitur, vitamque æternam mandata Dei custodientibus repromittit, dulcis vt mel in corde efficitur: cum vero mentem a superioribus ad inferiora, id est, à contemplatione cælestis patriæ ad peccata sua intuenda deducit, pœnasque quas impij pro peccatis suis passuri sunt, ostendit, quæ ante fuerat dulcis in demonstratione cælestis gloriæ, amara efficitur in peccatorum ostensione. Possumus etiam hoc de Ioanne proprie intelligere, qui (Sup. c. 4) antequam Euangelium scriberet, *Patmos in exilium ductus est.* Sed quia propter absentiam eius, hæretici Ecclesiam Dei inuaserant, post reuersionem suam de exilio ad eo- D rum blasphemias destruendas compulsus est Euangeliũ scribere. Præcipit igitur vox diuina Ioanni, vt iret ad angelum, & acciperet ab eo librum: quia Spiritus sanctus hoc Ioanni inspirando suasit, vt iret ad Christum non passibus corporis, sed passibus mentis: ad considerandã diuinitatis eius potentiam atque cum patre æqualitatem, vt de diuinitate eius libellum omnibus fidelibus salutiferam posset conscribere. Deuorauit vero Ioannes librũ, cum scientiam Euangelij quod postea scripsit, plenissime accepit. Liber itaque dum deuoraretur, dulcedinem mellis ori exhibuit: quia diuina scriptura quanto amplius in corde ruminatur, tanto salubriorem dulcedinem menti exhibet. Possumus autem per ventrem, in quo escæ putrescunt, carnem mortalem intelligere. Liber igitur qui in ore dulcis fuit, amaritudinem ventri generauit: quia sancti viri quãto amplius in meditatione diuinarum scri- E pturarum dediti sunt, quantoque eius meditatio dulcior fit in mente, tanto maiorem amaritudinem carni suæ exhibent, affligendo videlicet eam ieiuniis, vigiliis, abstinentia vitiorum, ceterisque cruciatibus, quibus caro atteritur. *Et dixit mihi angelus: Oportet te prophetare iterum populis, & gentibus, & linguis, & regibus multis.*] Prædicitur ei, quod ab exilio ad prædicandum rediturus sit. Sed cum sancti patres tradant, quod post reuersionem suam de exilio tantummodo in Epheso, & circa adiacentia loca eius prædicauerit, ibique mortuus sit, & corpus eius requiescat: quomodo populis, & gentibus, & linguis, & regibus multis prophetasse dicitur? Sed prophetauit, id est, prædicauit per Euangelium suum, quod postea scripsit, omnibus gentibus, & linguis, & regibus multis: quia per omnes gentes dispersum est, & in meditatione eius omnes terrarum populi, regesque multi proficiunt.

CAPVT VNDECIMVM.

Et datus est mihi calamus mensuræ similis virgæ, & dictum est mihi: Surge, & metire templum Dei, & altare, & adorantes in eo.] F Per calamum quo antiqui scribere solebant, Euangelium quod ei datum est à Domino, & quod postea scripsit, designatur: per virgam vero sæpe disciplina accipitur. Calamus igitur qui Ioanni datus est, similitudinem virgæ habuit, quia disciplina Christianorum est Euangeliũ. Vnde & templum & altare & adorantes in eo metiri præcipitur. Per templum namque Ecclesia: per altare sancti & perfecti viri designantur qui in Ecclesia consistunt: per adorantes autem in eo, cetera multitudo, quæ eorum doctrina instruitur, designatur. Templum nempe Dei & altare, atque adorantes in eo vnusquisque prædicator metitur, dum vnicuique secundum propriam capacitatem spiritualis gratiæ doctrinam administrat, aliter paganis, aliter Christianis: aliter hæreticis, aliter catholicis. Nam & Dominus dicit in Euangelio, (Mat. 25) *quia paterfamilias peregre proficiscens, vocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua. Et vni dedit quinque talenta, alii autem duo, alij vero commisit vnum, vnicuique secundum propriam virtutem.* Sequitur. *Atrium autem quod est foris templum, eijce foras, & ne metiaris illud, quoniam datum est gentibus.*] G Si foris erat, quomodo foras eijci poterat? Per atrium ergo, Iudæi designantur. Iudæi vero foris erant, per incredulitatem: sed Ioannes & ceteri Apostoli adhuc eos per amorem in cordibus suis tenebant, sicut dicit Apostolus: Paulus: (Rom. 9.) *Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ.* Vnde præcipitur ei, ne illud metiatur, id est, verba prædicationis non eis ministret, sicut in Euangelio ipse præcipit, dicens: (Mat. 7.) *Nolite mittere margaritas vestras ante porcos, ne conculcent eas pedibus suis, & conuersi elidant vos.* Et ad prophetam Ezechielem Dominus loquitur, dicens: (Ezech. 3.) *Ecce ego adhærescere faciam linguam tuam palato tuo, & eris mutus, nec quasi vir obiurgans: quia domus exasperans est.* Hocque atrium datum esse gentibus dicitur, quia Iudæi propter incredulitatem suã paganis gentibus erant coniuncti: siue traditi erant gentibus, id est, Romanis, vt ab eis delerentur atque exterminarentur. *Et ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus.*] Subito saltum facit ad Eliam atque Enoch, qui temporibus Antichristi venturi sunt, & pulchro satis ordine: videlicet, vt qui Iudæorum deiectionem per figuram atrij protulerat, eorum restauratio- H nem tacite subnecteret. Constat enim Iudæos in fine mũdi (Mat. 5.) prædicatione Eliæ & Enoch ad fidem Christi esse reuersuros. Ciuitatem itaque sanctam, id est Ecclesiam, Antichristus & ministri eius calcabunt, id est, persequentur mensibus quadraginta duobus, qui faciunt tres annos & dimidium. *Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis.*] (Mat. 6.) Testes duos Dñs Eliã & Enoch vocat, q aduentũ ei⁹ secundũ præcurrẽt, sicut (Mat. 5.) Ioannes præcurrit primum. *Ii sunt duæ oliuæ, & duo candelabra in conspectu Domini terræ stantes.*] Oliua oleum fert, quod super candelabrum postea ponitur, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Per oleum in hoc loco sapientiam spiritalem possumus accipere. Vnusquisque enim oliua tũc est, quando apud se quiescens, per contemplationis gra-

A tiam Deo deseruire studet: quando illud desiderat imple-
Mat. 6. re, quod Dominus dicit in Euangelio: *Nesciat sinistra tua*
quid faciat dextera tua: vt sit eleemosyna tua in abscondito: & pa-
Mat. 5. *ter tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.* Candelabrum vero
tunc fit, quando illud implet quod Dominus dicit in Euã
gelio: *Videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum*
qui in cælis est. Duo igitur isti sancti modo oliuæ sunt, cum
in aliquo loco terræ positi, vbi eos maiestas diuina com-
morari præcepit, per contemplationis gratiam Deo de-
seruiunt. Candelabra tunc fient, cum ad explendum præ-
dicationis suæ officium venerint, quando omnibus, vide-
licet fidelibus & infidelibus verbum Dei annuntiabunt.
Ibidem De hoc candelabro Dominus dicit in Euangelio: *Neque*
accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candela-
brum, vt luceat, omnibus qui in domo sunt. Lucerna quippe su-
per candelabrum ponitur, quando officium prædicatio-
nis sancto viro traditur, qui bonum quod prædicat, flam-
mis bonorum operum illustrat: lucerna vero sub modio
ponitur, quando officium prædicationis alicui reprobo
committitur, qui bonum quod prædicat, prauis operi-
B bus tegit, ne lumen præbeat eis qui in domo sunt, sicut
scriptum est: Cuius vita despicitur, restat vt eius prædica-
tio contemnatur. *Duæ ergo oliuæ & duo candelabra in conspectu*
Domini stare dicuntur: quia in terra positi, illud tempus
præstolantur, quo officium prædicationis suæ expleant,
& mortis debitum soluant, sicut sequentia manifestant.
Et si quis voluerit eis nocere, ignis exiet de ore eorum, & deuorabit
inimicos eorum:] Quia igitur Spiritus sanctus loquitur per
Mat. 10 ora sanctorum, sicut Dominus dicit in Euangelio: *Non*
enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in
vobis: non incõgrue verba sanctorum ignis vocantur, sicut
Psa. 118 Psalmista dicit de Domino: *Ignitum eloquium tuum vehe-*
mẽter, & seruus tuus dilexit illud. Ignis igitur exiet de ore san-
ctorum istorum, & deuorabit inimicos eorum: quia do-
ctrina eorum ita errores Antichristi destruet, vt omni-
bus sanam mentem possidentibus, nihil videantur esse
quod asserere conabuntur Antichristus & ministri eius:
Quod autem sequitur: *Et si quis voluerit eos lædere, sic oportet*
eum occidi.] ad eamdem rem pertinet. *Hi habent potestatem*
C *claudendi cælum, vt non pluat diebus prophetiæ eorum: & habent*
potestatem super aquas, conuertendi eas in sanguinem, & percutere
terram omni plaga quotiescumque voluerint. Legimus Eliam
3 Reg. 17. orationе clausisse cælum, & iterum aperuisse: sed & Mo-
& 18. ysen aquas in sanguinem conuertisse. Non ergo putan-
Exod. 7 dum est Eliam minorem virtutem habere cum ad explen
dum officium suæ prædicationis venerit, quam habuit
eo tempore quo inter homines conuersatus est. sed poti-
orem. Possumus etiam per cælum Ecclesiam, per pluuiã
verba sanctorum spiritaliter intelligere. Clauditur nam-
que cælum impiis cum Deus suo iudicio corda eorum ita
obdurari sinit, vt nullo modo verbi Dei aditum acceden-
di ad cor suum tribuat, vt saluentur. Nam & propheta E-
Esaia 6 saias cælum Iudæis clausit, cum ei à Domino dictum est:
Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius clau-
de, ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde suo intelli-
gant, & conuertantur, & sanem eos. Clausit & cælum Hiere-
Hierẽ 18. mias amicis suis, cum dicebat ad Dominum: *Ne propitieris*
Exod. *iniquitati eorum, & peccatum eorum à facie tua non deleatur, Fi-*
32. *ant corruentes in conspectu tuo: in tempore visitationis tuæ peribũt.*
Numquid Moyses non habebat potestatem claudendi
D cælum & aperiendi? Cui dicebat Dominus, cum popu-
lus peccasset: *Dimitte me, irascatur furor meus contra eos, & de-*
leam eos, faciamque te in gentem magnam. Sancti itaque
illi quibusdam claudent cælum, vt non descendat su-
per eos imber misericordiæ Dei, eis videlicet, quos ab
errorib. Antichristi reuocare non potuerint. Quibusdam
vero aperient, eis videlicet quos ab erroribus Antichri-
sti reuocauerint. Imbremque super eos pluent, quando
suis precibus Deum illis propitium efficient. Per aquas
quas in sanguinem conuertere dicuntur, populi designan
tur: sanguis autem vltionem diuinam demonstrat. Aquas
igitur in sanguinem conuertent, quando gentes quæ à fi-
de Christi discesserint, perpetua morte esse dãnandas, suo
iudicio decernent. *Et cum finierint testimonium suum, bestia*
quæ ascendit de abysso, faciet contra eos bellum, & vincet, illos, &

E *occidet eos.*] Bestia hæc, Antichristum significat. Faciet con-
tra eos bellum, quando persequentur: vincet vero illos
non superando verbis, sed interficiendo. Vnde & sequi-
tur: *Et iacebunt corpora eorum in platea ciuitatis magnæ, quæ vo-*
catur spiritaliter Sodoma & Aegyptus, vbi & Dominus eorũ cruci-
fixus est.] Si per ciuitatem magnã, Hierusalem terrestrem
voluerimus intelligere, propter hoc quod dicit: [*Vbi &*
Dominus eorum crucifixus est,] à veritate non aberrabimus:
eo quod illa Hierusalem vsque ad solum destructa sit, &
ista quæ pro ea ædificata est, non in eo loco, sed in alio sita
esse dicatur. Neque Sodoma & Aegyptus dicenda est, eo
quod à Christianis incolatur. Simulque considerandum,
quia vbicumque in hoc libro ciuitas magna ponitur, Ba-
bylonem quæ est ciuitas diaboli, & ex omnibus reprobis
constat, significat. Quod autem in platea ciuitatis magnę
corpora sanctorum proiicienda esse dicuntur, possumus
simpliciter intelligere, vt in quacumque platea, quæ ad
iussa alicuius reprobi pertineat, iaceant. Sed melius mihi
videtur, vt sicut per ciuitatem magnam omnes reprobos
intelligendos esse diximus, ita & per plateam corda repro
F borum intelligamus: Iacebunt itaque corpora sanctorũ
in platea ciuitatis magnæ, quia sancti illis iacent, à quibus
nullius esse momenti existimantur: econtrario fidelibus
stant, qui quanta sit eorum virtus atque gloria cordis o-
culis intuentur. Ciuitas vero diaboli nõ inconuenienter
Sodoma & Ægyptus nominatur: eo quod Sodoma, cæ-
citas: Ægyptus, tenebræ interpretentur. Quis enim de-
teriorem cæcitatem atque tenebras patitur, quam impij,
qui præcipiti gradu, vt in cloacam inferni demergantur,
mala operando properare non desistunt? In platea vero
ciuitatis magnæ, vbi Dominus crucifixus est, corpora san
ctorum proiicienda esse describuntur, quia sicut à mem-
bris diaboli Christus crucifixus est, ita ab eisdem ij duo
prophetæ occidentur. *Et videbunt de populis, & tribubus & lin-*
guis, & gentibus corpora eorum per tres & dimidium, & corpora
eorum non sinent poni in monumentis & inhabitantes ter-
ram gaudebunt super eos, & iucundabuntur, & munera
mittent inuicem, quoniam ij duo prophetæ cruciauerunt eos
qui habitant super terram. Et post dies tres & dimidium,
G *spiritus vitæ à Deo intrauit in eos: & steterunt super pedes*
suos, & timor magnus cecidit super eos qui viderunt eos. Et
audierunt vocem magnam de cælo, dicentem illis: Ascen-
dite huc. Et ascenderunt in cælum in nube, & viderunt illos
inimici eorum.] Hoc si secũdum historiam impleatur ho-
minibus quidem incognitum, Deo autem nota sunt om-
nia. Possumus autem & nos huic historiæ spiritalem in-
telligentiam adiungere. Sed temerarium videtur, illam
historiam quam intelligimus, spiritalibus sensibus velle
adornare. Nullam quippe domum extrapositi, interius
ornare valemus. Sed ne omnino tacuisse videamur, pauca
dicamus. Possumus per tres dies & dimidium, tres annos
& semis intelligere, quibus ij duo prophetæ prædicaturi
sunt: per monumenta vero, mentes reproborum intel-
ligere possumus. De iis monumentis Dominus loquitur,
dicens: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi, quia estis sicut sepulchra deal-* Mat. 23
bata, quæ foris quidem videntur candida, intrinsecus autem plena
sunt omni immunditia, & ossibus mortuorum. Sic & vos qui-
dem foris paretis hominibus iusti, intus autem ple-
ni estis rapina & iniquitate. In monumentis igitur repro- H
bi corpora sanctorum non sinent poni, quia doctrinam
illorum à mentibus suis abiicient. Quod autem post dies
tres & dimidium spiritus vitæ à Deo intrare in eos dici-
tur, & stare super pedes suos: resurrectionis tempus acci-
pere possumus quod post tria tempora & dimidium quã-
uis non statim, in proximo tamen fiet. Stabunt quippe
super pedes suos, quando post resurrectionis tẽpus quã-
ta sit eorum virtus atque magnificentia omnibus im-
piis manifestabitur. Timor vero magnus cadet super ini-
micos, eorum, cum viderint eos: quia in die iudicij cũ vi-
derint eos, gloriãque illorũ, turbabuntur timore horribi
li, dicentes: *Ii sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in* Sap. 5.
similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorum æstimaba-
mus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo
computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est? Et
quia Malachias propheta ex persona Domini loquitur,
dicens

A dicens: *Ecce ego mittam vobis Eliam Thesbiten prophetam, qui conuertat corda patrum ad filios*, & cętera quæ sequuntur: credimus Iudæos per prædicationem Eliæ, sicut superius demonstrauimus, ad fidem Christi conuertendos. Possumus autem per duos testes, duorum populorum prædicatores intelligere, Iudæorum videlicet atque gentium. Qui diebus mille ducẽtis sexaginta prophetaturi esse dicuntur: quia omni tempore quo Antichristi persecutio atque deceptio per vniuersum orbem desæuiet, quoscunque possunt ad viam veritatis adducere studebunt. *Et in illa hora factus est terræmotus magnus.*] Nunc ad initium prædicationis Eliæ & Enoch reuertitur. Terræmotus, sicut superius iam diximus, motionem cordium solet designare. Terræmotus tunc fiet, cum per prædicationem Eliæ & Enoch multi ad pœnitentiam, multi ad fidem conuertẽtur. *Et decima pars ciuitatis cecidit.*] Non sanus sensus esse videtur, vt per ciuitatem, cuius decima pars cecidit, Ecclesiam intelligamus: eo quod hic sermo ad ciuitatem magis diaboli, quam ad ciuitatem Dei respiciat. Illius ergo ciuitatis in hoc loco decimam partem corruisse dicit, quam

B superius ciuitatem magnam, Sodomamque & Ægyptum vocauit, & in cuius platea corpora sanctorum per tres dies & dimidium insepulta iacere dicuntur. Et quia per denarium numerum sæpe lex designatur, eo quod lex per decalogum sit accepta, possumus per decimam partem quæ corruit, Iudæos obseruatores legis intelligere, qui per prædicationem Eliæ fidem Christi suscipientes, à ciuitate diaboli corruent, & præcidentur. *Et occisa sunt terræmotu septem millia hominum: & reliqui in timorem sunt missi, & dederunt gloriam Deo cæli.*] Sicut per denarium numerũ lex, ita & per septenarium sæpe gratia Euangelij accipitur. Ecce decima pars ciuitatis, quam non ex lapidibus, sed ex hominibus constare docuimus, cecidit, & non decẽ millia, sed septem millia, mortua esse prohibentur. Denarius igitur numerus in septenarium cõmutatus est, quia Iudæi obseruationes legales respuentes, doctrinam Euãgelij suscipient: quæ propter septem dona Spiritus sancti, per septenarium numerum designatur. Septẽ ergo millia mortua esse describuntur: quia morientur diabolo, vt viuant Deo. Reliqui vero qui in timorem sunt missi, electos designant qui videntes conuersionem Iudæorũ, atque

C diuinam scripturam in illis esse completam, in timore Dei atque amore proficient, Deumq; pro eorum conuersione laudare nõ desistent. *Væ secundum abijt, & ecce væ tertium veniet cito.*] Væ tertium ad ea mala, quæ per Antichristum facturus est diabolus, & ad diẽ iudicij pertinet. Et quia superius angelum quem vidit stare supra mare & supra terrã, iurasse dicit per viuentem in æternum, quia in diebus septimi angeli, cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei quod euangelizauit per seruos suos prophetas, diẽ iudicij breuiter ponere voluit, & ad mala Antichristi postea narranda reuertitur. Quod si diligenter inspicimus, videbimus eũ hoc ordinate fecisse. Scimus namque quia prędicatores sancti, qui in fine mũdi nascituri sunt, hoc prædicabunt, quod dies Domini in proximo sit, vt quos exhortationibus ad viam veritatis reducere non potuerint, saltem terroribus ad pœnitentiã reuocent. Et quia ante persecutiones Antichristi, dies iudicij incipiet prædicari, eundem diem iudicij Ioannes antea ponere voluit, quam ad persecutiones ipsius Anti-

D christi narrãdo veniret. *Et septimus angelus tuba cecinit.*] Per septimum angelũ, sicut diximus, prædicatores sancti qui in fine mũdi nascituri sunt, designantur. Tuba canent, cũ verbum Dei annuntiabunt. *Et factæ sunt voces magnæ in cælo, dicentes.*] Possumus per cœlum, Ecclesiam: per voces vero magnas, sanctorum verba intelligere, qui in aduentu Domini ad iudicium venientes exultabunt, sicut Dominus dicit in Euangelio: *Respicite & leuate capita vestra, quia appropinquat redemptio vestra. Factum est regnum huius mundi Domini nostri & Christi eius, & regnabit in sæcula sæculorum.*] Numquid antea non erat Domini & Christi eius regnũ huius mundi? Sed regnum huius mundi homines vocauit, in quorum mentibus aut regnat Deus, aut regnat diabolus. Regnat Deus in sanctis eius: regnat diabolus in eis qui sunt ex parte eius. *Ipse est enim rex super omnes filios superbiæ.*

Malac. 4. Rom. 11. Supra 10. Luc. 21. Iob. 41.

E Regnũ igitur huius mundi, Domini & Christi eius tunc fiet, cum diabolus cum omnibus quos decepit, in infernum demersus fuerit, cum illud implebitur, quod angelus ad Danielem loquitur, dicens: Regnum autem & potestas, quod est subter omne cœlũ, tradetur populo sanctorum, qui *& obtinebunt illud vsque in sæculum, & in sæculum sæculorum. Et viginti quatuor seniores, qui in conspectu Dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, & adorauerunt Deum, dicẽtes.*] Per viginti quatuor seniores in hoc loco animas sanctorum quæ in cœlesti beatitudine cum Domino commorantur, possumus intelligere. Sedes vero, requiem sempiternam designat. Viginti igitur & quatuor seniores in conspectu Dei sedent in sedibus suis, quia sanctorum animæ sine corporibus in cœlesti beatitudine modo cũ Domino requiescunt. In facies suas ceciderunt & adorauerunt, quia sancti Dei cum viderint iustissimum Dei iudicium peragi, inenarrabilemque eius potentiam, deijciente se per humilitatis subiectionem in cõspectu creatoris sui, scientes nihil esse quidquid est, in comparatione illius qui Deus est. *Gratias agimus tibi Domine Deus omni-*

F *potens, qui es, & qui eras sanctus, & qui accepisti virtutem tuam magnam, & regnasti. Et iratæ sunt gentes, quia aduenit ira tua, & tempus mortuorum iudicari.*] Est Christus modo, postquam hominem assumpsit, eiusdem sanctitatis qua & pater, eiusdem æternitatis, eiusdem potentiæ: erat & antequam hominem assumeret, æqualis per omnia patri. Accepit autem virtutem suam magnam, quando per passionem suam diabolum vicit. Regnauit vero, quando genus humanum sibi subiecit. Iratæ sunt gentes, quia impij homines Ecclesiam Dei persecuti sunt, vt nomen Christi de mundo extinguerent. Adueniet autem ira Dei, cum dies iudicij aduenerit. Adueniet tempus mortuorum, iudicari, videlicet vt mortui iudicentur. Illi scilicet mortui, qui in hac vita positi, animas suas male viuendo interficere non timuerunt. *Et reddere mercedem seruis tuis prophetis & sanctis, & timentibus nomen tuum pusillis & magnis.*] Hoc tũc implebitur, quando in die iudicij dicturus est: *Venite benedicti patris mei percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mũdi.* Pusillos illos vocat qui minoris sunt meriti, magnos qui maiorem gratiam obtinent apud Deum. *Et exterminã-*

G *di eos qui corruperunt terram.*] Corruptores terrę, impios vocat, hoc tunc implebitur, quando dicet: *Ite maledicti in ignẽ æternum, & cætera.* Sed quærendum nobis est, quam terrã corruperunt impij. Semetipsos vtique male viuẽdo corruperunt, quando in luxurijs, cæterisque vitijs corpora sua enutrierunt. Corruperunt & aliorum terram, eorum videlicet, quos & verbis & exemplis ad mala opera agenda pertraxerunt. Nunc ad ea quæ prætermiserat, id est, ad mala Antichristi narranda reuertitur. Et vt commodius ad ea exprimenda perueniat, ab aduentu Christi incipit, atque mala quæ Ecclesia à diabolo passa est commemorans, qualiter idem diabolus eandem Ecclesiam per Antichristum euertere conetur, annectit. *Et apertum est templum Dei in cælo, & visa est arca testamenti eius in templo eius.*] Possumus per templum Dei, beatam Mariam intelligere: per arcam vero testamenti, Christum qui ex ea carnẽ

M assumpsit. Templum autem Dei non ideo apertum dicitur, quod vterus beatæ virginis Mariæ in pariendo Dominum apertus sit, *quæ fuit ante partum virgo, virgo in partu, virgo post partum*: sed ideo apertum dicitur, quia per ipsam visibilis nobis factus est Dominus noster Iesus Christus. Possumus etiam per templum, vetus testamentum intelligere: per arcam, sacramenta quæ de Christo in veteri testamento continentur. Veniente quippe Christo in carne apertum est vetus testamentum, atque spiritalis intelligentia quæ in eo latebat, fidelibus est reuelata. *Et facta sunt fulgura, & voces, & terræmotus, & grando magna.*] Per fulgura, miracula quæ per Christum facta sunt: per voces vero, eius prædicatio designatur. Terræmotus autẽ motionem cordium designat. Moti sunt namque multi per prædicationem Christi ad pœnitentiam de peccatis suis peragendam: moti sunt per fidelitatem ab infidelitate: moti sunt de malo ad bonum, per bonam conuersionem. Et quia grando terrã solet percutere, possumus per grãdinem comminationes ignis æterni, quæ in Euangelijs

Dan. 7. Matt. 25. Ibidem.

sæpe

A sæpe inueniuntur, intelligere, quibus corda prauorum
percutiuntur, vt resipiscant ab iniquitatibus suis.

CAPVT DVODECIMVM.

ET signum magnū apparuit in cælo, mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim.]Hæc mulier Ecclesiam designat. Consequens quippe erat, vt post prædicationem Christi, eius forma describeretur, quam prædicatio Christi genuit. Possumus autem per cœlum in hoc loco hunc mundum intelligere: per signum magnum, salutem magnam, quam aduentus & prædicatio Christi mundo contulit. Per solem vero,
Malac. 4. Christus designatur, sicut dicit Propheta: *Vobis autem timentibus nomen Domini orietur sol iustitiæ, & sanitas sub pennis eius. Mulier itaque amicta erat sole:* quia fideles, ex quibus Ecclesia constat, in baptismate Christum induunt, sicut A-
Gal. 3. postolus dicit: *Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Per lunam vero, quam sub pedibus suis habuisse
B visa est, quæ crescit & decrescit, mundum istum possumus intelligere, quem Ecclesia despiciendo calcat, vt liberius ad cœlestia tendat. Sed quia luna noctem illuminat, melius mihi videtur, vt per lunam, sacram scripturam intelligamus, sine cuius lumine in nocte huius sæculi per vias rectitudinis incedere non valemus. De hoc lumine
Ps. 118. Psalmista dicit: *Lucerna pedibus meis verbum tuum Domine, & lumen semitis meis.* Mulier igitur lunam sub pedibus suis habuisse visa est, quia Ecclesia gressus mentis suæ in præceptis diuinarum scripturarum figens, ad cælestia quotidie nouit tendere. Quæ etiam in capite suo coronam stellarum duodecim habuisse visa est. Caput Ecclesiæ Christus est: duodecim vero stellæ, duodecim sunt Apostoli. Possumus nihilominus per caput, mentes fidelium intelligere. Mulier ergo in capite coronam stellarum duodecim habuisse visa est, quia mentes fidelium doctrina & actus Apostolorum, cum eos imitari satagunt, exornant. *Et in vtero habens, & clamabat in doloribus, & cruciabatur vt pareret.*]Quomodo infans in vtero coagulatur, humanamq; formam accipit atque spiramentum, similiter & Ecclesia
C infideles quosque, quos in vtero gestat, dum eos prædicando tamdiu nutrit, vsque dum humanam formam accipiant, id est, vsque dum in Christum credant, atque animam spiritalem accipiant, quæ in baptismo datur, cum efficiuntur Dei filij. Vnde & clamare in doloribus dicitur, & cruciari vt pareret. Clamat namque Ecclesia prædicando, clamat etiam pro auditorum suorum salute Deū deprecando. Cruciatur vero vt pariat, cum luget eos quos in peccatis iacere conspicit: sicut Paulus Apostolus infir-
Gal. 4. mitatibus discipulis loquitur, dicens: *Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis.* Et in Actibus Apo-
Act. 20. stolorum Ephesiis loquitur, dicens: *Per triennium quotidie non cessaui, cum lacrymis monens vnumquemque vestrum.* Et Psal-
Ps. 125. mista de prædicatoribus loquitur, dicens: *Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua. Et visum est aliud signum in cælo: & ecce draco magnus rufus, habens capita septem & cornua decem, & in capitibus suis septem diademata: & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram.*] Draco iste diabolum significat. Rufus autem color talis est, ac si croceo co-
D lori sanguineum admisceas. Concordat vero pallidus color, id est, croceus, cum sanguineo: quia sanguis dum effunditur, mortem adducit: pallor autem totum corpus morientis occupat. Recte ergo diabolus habere dicitur
Sap. 2. colorem mortis, *quia illius inuidia mors intrauit in orbem terrarum.* Per septem vero capita, reprobi quibus diabolus ad decipiendum genus humanum vsus est, designantur. Diademata regiam eius potestatem designant. *Ipse est enim*
Iob 41. *rex,* sicut dicit scriptura, *super omnes filios superbiæ.* Nam sicut per septem cornua, omnes electi designati sunt, quos in septem partes diuisimus: ita & per septem capita draconis reprobi qui eis in via Dei aduersati sunt, designantur.
Gen. 6. Primum namque caput draconis fuerunt reprobi, qui ante diluuium fuerunt, quos scriptura filios hominum vocat, quia eis qui filij Dei vocabuntur, in laqueum fuerunt. Secundum caput diaboli fuerunt ij, qui post diluuiū vsque ad legem fuerunt: inuentores scilicet idolorum, di-

uersorumque errorum, per quos genus humanum dece- E
ptum est. Tertium caput diaboli fuerunt ij, qui postquam lex data est populo Dei, idola colere suadebant. Quartum 4. Reg. 24.
caput fuerunt falsi Prophetæ regesque impij, à quibus populus Dei in tantum deceptus est, vt pro suis iniquitatibus in captiuitatem duceretur. Quintum caput fuerunt impij Iudæi, qui & Dominum occiderunt, & Apostolos eius persecuti sunt. Sextum caput fuerunt persecutores Ecclesię. Septimum vero caput diaboli, erit Antichristus. Quid significent autem decem cornua, in sequentibus dicemus, eo loco vbi mulier meretrix super bestiam coccineam sedisse visa est. Per caudam vero, quæ finis est cor- Inf. ca. 17.
poris, Antichristus designatur. Tertiam igitur partem stellarum cœli cauda draconis traxisse visa est, quia Antichristus multos ex iis qui ab hominibus electi putabantur, & qui in Ecclesia velut stellæ in cœlo, scientia & intellectu refulgent, decipiet, atque in perditionis foueam demerget. *Et draco stetit ante mulierem quæ paritura erat, vt cum peperisset, filium eius deuoraret.*] Possumus per mulierem
F in hoc loco & beatam Mariam intelligere, eo quod ipsa mater sit Ecclesiæ, quia cum peperit qui caput est Eccle- Eph. 1.
siæ: & filia sit Ecclesię, quia maximum membrum est Ecclesiæ. Draco igitur stetit ante mulierem, vt cum peperisset, filiū eius deuoraret: quia in exordio natiuitatis Christi, eum per Herodem ministrum suum interficere voluit. Stat etiam ante mulierem, id est, Ecclesiam, vt eos quos Mat. 2.
per baptismum Deo generat, male suadendo perdat. *Et peperit filium masculum.*] In quantum hoc ad Dominum nostrum Iesum Christum pertinet, quid necesse fuit dicere filium masculum mulierem peperisse, cum omnes sciamus masculum esse Dominum nostrum Iesum Christum? In quantum vero ad Ecclesiam, cur dicit masculum eam peperisse, cum ex vtroque sexu filios & filias quotidie Deo generet: Femineus quippe sexus fragilis est. Feminea igitur quæ fortitudine animi assumpta diabolum vincit, atque per bona opera Deo placere studet, non incongrue vir vocatur, quia quamuis corpore sit femina, virtute tamen animi viris bonis coæquatur. *Mulier itaque masculum peperit,* quia eius membra quem B. Maria virgo peperit, quotidie Ecclesia parit. Vnus ergo masculus est G
quem virgo Maria peperit, & Ecclesia quotidie parit, quia Christus cum omnibus membris suis vnus Christus est. *Quia recturus erit omnes gentes in virga ferrea.*] Hoc superius Sup. 6. 2.
expositum est. *Et raptus est filius eius ad Deum, & ad thronum eius.*] Hoc tunc impletum est, quando quadragesimo die Act. 1.
postquam resurrexit, ascendit in cœlum. Rapiuntur quotidie filij Ecclesiæ, id est, membra Christi ad Deum & ad thronum eius, cum post mortem ad cœlestia perducuntur. *Et mulier fugit in solitudinem, vbi habebat locum paratum à Deo, vt ibi pascat illam diebus mille ducentis sexaginta.*] Solitudinem Christum vocat. Solitudo quippe dicitur, eo quod sola sit, deserta ab habitatoribus. Similiter & Christus desertus est à suis, sicut Euangelista loquitur, dicens: *In pro-* Ioan. 1.
pria venit, & sui eum non receperunt. Et per Prophetam loqui- Esa. 63.
tur Dominus, dicens: *Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum.* Mulier igitur fugit in solitudinem: quia Apostoli & cæteri discipuli, ex quibus constabat Ecclesia, relicto diabolo, *relictisque omnibus quæ possidebant, Christum* Mat. 19.
secuti sunt. Per dies vero mille ducentos sexaginta, tempus quo Christus prædicauit, designatur. Pascitur ergo mulier diebus mille ducentis sexaginta, quia Apostoli & cæteri discipuli, ex quibus sicut superius diximus, Ecclesia tunc constabat, per tres annos & dimidium dapibus Euangelij à Domino pasti sunt. *Et factum est præliū magnum in* H
cælo, Michael & Angeli eius præliabantur cum dracone.] Quia superius natiuitatem & prædicationem Christi breuiter comprehendit, consequens est vt qualiter per passionem suam diabolum vicit, subiungat. Michael qui interpretatur, Quis vt Deus, Christum significat. Prælium in cœlo factum est, id est, propter cœlum, pro salute videlicet omnium electorum præliatus est Michael cum dracone: quia Christus prædicando, patiendo & moriendo, pro salute generis humani præliatus est. Præliati sunt Angeli Michaelis, id est, Apostoli Christi cum dracone, prædicando videlicet, miracula faciendo, & ad vltimum pro

A Christi nomine moriendo. *Et draco pugnabat, & Angeli eius.*] Pugnauit draco & Angeli eius contra Michaelem, quando diabolus & cætera multitudo dæmonum Iudæos contra Christum excitauerunt, vt eum interficerent. Pugnauit & contra Angelos Michaelis, quãdo Apostolos Christi & per Iudæos & per Paganos tamdiu persecutus fuit, vsque dum eos interficeret. *Et non valuerunt, neque locus inuentus est eorum amplius in cœlo.*] Non valuit diabolus, neque ministri eius vincere Christum, nec Apostolos eius: quia vnde putauerunt vincere, victi sunt. Putauerunt namque Christum se per mortem vicisse, sed ex morte eius nomen illius claruit in mundo. Non valuerunt ergo, neque locus inuentus est eorum amplius in cœlo: quia per prædicationem Apostolorum, cæterorumq; sanctorum, à cordibus electorum qui per cœlum designantur, expulsi sunt. *Et proiectus est ille draco magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus & satanas, qui seducit vniuersum orbem: & proiectus est in terram, & Angeli eius cum eo missi sunt.*] Gen. 3. Recte diabolus serpens vocatur, siue quod per serpentem primum hominem decepérit: siue quod veneno suæ malitiæ genus humanum perdiderit. B Diabolus vero interpretatur, deorsum ruẽs. Ruit quippe primo per superbiam de cœlo, ruit postea, cum ab electorum cordibus per Christum deiectus est, sicut præsens scriptura demonstrat. Satanas autem interpretatur contrarius. Contrarius est enim Deo omnibusque bonis hominibus. Væ illis quibus diabolus amicus est. Nam quanto amplius est cuilibet amicus, tãto ampliora ei tormenta ingerit. Infelix est enim amicitia diaboli. Quod autem dicit, *Qui seducit vniuersum orbem*: præsens tempus pro præterito posuit. Seduxerat enim genus humanum, quod per orbem designatur, sed ex magna parte illud per Christum amiserat. Proiectus est ergo diabolus & Angeli eius in terrã, quia ab electis expulsus, solos reprobos, qui per terram designantur, possidet. *Et audiui vocem magnam de cœlo dicentem: Nunc facta est salus & virtus & regnum Deo nostro, & potestas Christi eius.*] Vox magna de cœlo, vox est Angelorũ pro salute generis humani gaudentium, Deumque laudantium, sicut dicit Dominus in Euangelio: Luc. 15. *Gaudium est in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta iustis qui non indigent pœnitentia.* C Possumus per vnum peccatorem, populum gẽtilem: per nonagintanouem iustos, Iudæos intelligere. Qui ad centenarium numerum non perueniunt, Heb. 7. *quia neminem ad perfectum adduxit lex.* Multo enim maius gaudium factum est in cœlo de conuersione gentium, quam de Iudæorum obseruationibus. In deiectione igitur diaboli facta est salus credentium. Acceperunt etiam virtutem vincendi diabolum, à quo antea vincti tenebantur. Factum est nihilominus regnum Dei nostri, quia in quibus diabolus regnabat, cœpit regnare pater & filius & Spiritus sanctus. Facta est & potestas Christi eius, cum eos, quos diabolus possidebat, cœpit Christus possidere. *Quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte.*] Accusantur noxij homines apud iudices, cum eorũ scelera eis manifestantur. In conspectu vero Dei, qui non solum facta, sed & cogitata considerat, quomodo diabolus aliquẽ accusare potest? Sed accusamur in conspectu Dei, cum peccamus. Accusat & diabolus, cum in peccatis male suadendo deiicit. *Et ipsi vicerunt eum propter sanguinem agni, & propter verbum testimonij sui.*] D Propter sanguinem agni vicerunt, quia redemptio sanguinis Christi hoc contulit sanctis, vt diabolum possint vincere. Vicerunt etiam propter verbum testimonij sui, fidem seruãdo quam professi sunt, eamque operib. implendo. Sed valde obscurum est quod sequitur: *Et non dilexerũt animas suas vsque ad mortem.*] Quomodo enim sancti animas suas non diligunt, pro quarum salute ardua quæque ac difficilia patiuntur? Quomodo animas suas non diligunt, pro quibus semetipsos vigilijs, ieiunijs, abstinentia macerant, atque cæteris virtutibus exercent? Isa. 64. & 1. Cor. 2. Quod si per animam, vitam præsentem intelligere voluerimus: quis sanctus vitam suam non diligit, in qua positus, illam cælestem gloriam sibi acquirit, *quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec vlla mens potest comprehendere?* Aut quis ad illã sine ista vnquã peruenit? Lucrum enim magnum confert sanctis vita præsens, sicut è cõtrario reprobis magnum detrimentum. E Secundum tamen quendam modum recte dicuntur sancti vitam suam odio habere, eo quod propter amorem vitæ æternæ in fastidium eis vita præsens vertatur, sicut Psalmista deplorãs dicebat: Ps. 119. *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* Dñs quoq; dicit in Euangelio: Ioã. 12. *Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eã.* Amatores mundi animas suas amant secundum sæculum: quia ab hac vita præsenti nunquam vellẽt recedere, sed semper luxuriose hic viuere. Ille diues animam suam secundum sæculũ diligebat, qui dicebat: Luc. 12. *Anima, habes multa bona posita in annos plurimos, epulare, iucũdare, & satiare.* Sancti vero qui nolunt conformari huic sæculo, sicut dicit Apostolus, Rom. 12. *sed reformari in nouitate sensus spiritalis: qui non diligunt mundum, neq; ea quæ in mundo sunt:* 1. Ioã. 2. Iacob. 4. qui nolunt esse amici sæculi huius, ne inimici Dei constituantur: odio habent animas suas in hoc mũdo id est, non diligunt eas secundum sæculum, sed secundum Deum: pro cuius amore transitoria cuncta contemnunt, vt eas in vitam æternam custodiant. Non dilexerũt igitur sancti animas suas vsq; ad mortem, qui eas in præsenti vita seruare noluerunt, vt Christũ negarent: sed pro F Christi nomine mori potius elegerunt, vt eas in vitam æternam inuenirent. *Propterea lætamini cœli, & qui habitatis in eis.*] Possumus per cœlos, & habitatores cœlorum, diuersas Ecclesias intelligere, quæ vna est. Præcipitur igitur filiis Ecclesiæ vt lætentur, eo quod à tam immani hoste liberari meruerunt per Dñi gratiam. *Væ terræ & mari, quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet.*] Possumus per terrã, Iudæos: per mare vero, Paganos cæterosq; reprobos intelligere. Væ igitur Iudæis, cæterisq; gentibus incredulis: quia propter iram quã habet diabolus, eo quod maximam multitudinem amiserit, tam atrociter reprobis dominatur, & in tantis flagitiis detinet, vt nullo modo digni sint, quatenus ad vitę vias reuertantur, & sanentur. Dicit etiã diabolum scire quod modicum tempus habeat, quia quanto appropinquare cernit diẽ iudicij, tãto callidior efficitur ad decipiẽdos homines. *Et postquã vidit draco, quod proiectus esset in terrã, persecutus est mulierẽ, quæ peperit masculũ.*] G Vidẽs diabolus se maximam multitudinem electorũ amisisse, & intra angustias cordiũ reproborũ esse conclusum, persecutus est mulierem, id est, Ecclesiã. Concitauit enim Imperatores Romanorum, omnemq; multitudinem impiorum ad persequẽdum populũ Dei. *Et datæ sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ, vt volaret in desertum in locum suum, vbi alitur per tempus, & tẽpora, & dimidium temporis à facie serpentis.*] Per aquilam, Christum possumus intelligere: duæ vero alæ duo sunt testamenta. Duæ igitur alæ datæ sunt mulieri, quia duo testamenta Ecclesia accepit, vt eorũ doctrina & diabolum euadat, & ad cœlestem patriam quotidie conscendat. Luc. 15. Mat. 25. Hanc namq; patriam desertũ vocat, quemadmodum & Dñs dicit in Euangelio, cum se nonaginta nouẽ oues in deserto dixit dimisisse, & vnam abiisse quærere, quæ errauerat. Hanc patriam locũ Ecclesiæ vocat, sicut in iudicio dicturus est: *Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mũdi.* Per tempus vero & tempora, & dimidiũ temporis, tempus à passione Christi vsq; ad finem mundi designatur. In hoc ergo spatio temporum animæ sanctorũ, id est Ecclesia dapibus cælestis patriæ in cælesti beatitudine pascuntur. H *Et misit serpens ex ore suo post mulierem, aquam tanquam flumen, vt eam faceret trahi à flumine.*] Flumen aquæ, desideria sunt carnalia. Videns autem diabolus Ecclesiam non posse deiici persecutionibus, sed potius crescere & roborari, multitudinem desideriorum carnalium ei immittere voluit, quibus decepta, ad mala opera agenda retraheretur. *Et audiuit terra mulierem, & aperuit os suum, & suscepit flumen quod misit serpens ex ore suo.*] Possumus per terram reprobos intelligere, qui susceptores fuerunt desideriorum carnalium, quibus diabolus fideles irretire voluit, & ad se pertrahere. Possumus etiam per eandem terram Christum intelligere. Et quia in sermonibus Domini magna potestas est: Ps. 148. *Dixit enim, & facta sunt, mandauit & creata sunt:* haud absurde per os terræ, potestas eius intelligi potest. Audiuit ergo terra mulierem, id est Christus Ecclesiam, & aperuit os suum, & suscepit flumen quod misit serpens

A ex ore suo: id est, sinum misericordiæ suæ aperuit flumenque vitiorum, potestas eius funditus extinxit. *Et iratus est draco in mulierem, & abiit prælium facere cum reliquis de semine eius, qui custodiunt mandata Dei, & habent testimonium Iesu Christi.*] Reliqui de semine Ecclesiæ electi sunt, qui in fine mundi nascituri sunt. Quemadmodum autem hoc prælium diabolus peragat, in sequentibus manifestatur. *Et stetit super arenam maris.*] Per arenam maris; multitudines reproborum qui eo tempore futuri sunt, designantur.

CAPVT XIII.

Et vidi de mari bestiā ascendentem, & habentē capita septē & cornua decē, & super cornua eius decem diademata.] Hęc bestia Antichristū significat. Qui vero designātur per arenā, ipsi & per mare, multitudo scilicet reproborum. De mari igitur bestia conscendere visa est, quia de societate reproborum Antichristus exurget: quæ bestia, capita septem

B & cornua decem habere describitur. Similiter & draco

Sup. c. 12. superius septem capita habuisse dictus est, & in capitibus septem diademata: per quæ omnes reprobos, quibus diabolus ad decipiēdum genus humanum vsus est, diximus fuisse designatos. Hæc autem bestia non in capitibus, sed in decem cornibus decem diademata habuisse describitur. Ideoque per decem cornua, gentes quas sibi Antichristus subiugaturus est, designantur: septem vero capita, septem vitia principalia designant. Et vt sequentia melius intelligamus, placuit mihi in enumeratione vitiorū prudentium sequi vestigia, qui de conflictu vitiorum atque virtutum egregie disseruerunt. Primum namque vitium posuerunt culturam idolorum, secundum libidinē, tertium iram, quartum superbiam, quintum luxuriam. Quamuis enim libido ita inserta sit luxuriæ, sicut aliquod membrum corpori, pro qua re à pluribus pro libidine sæpe luxuria ponebatur: tamen inter libidinem & luxuriam distantia est. Sextum posuerunt auaritiam: septimum blasphemiam, siue discordiam. Et quia eos qui iis vitiis subditi erunt, facile Antichristus decipiet, sibique

C sociabit, recte per septem capita septem vitia designantur. De iis septem vitiis Dominus in Euangelio loquitur,

Mat. 12 dicens: *Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & non inueniens dicit: Reuertar in domum meam vnde exiui. Et cum venerit, inuenit scopis mūdatam & ornatam. Et tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & intrantes habitant ibi.* Immundus spiritus exiuit ab homine, quando diabolus exiuit à Iudæis, cum legem acceperunt. Ambulat per loca arida, id est, per gentium nationes, quæ aridæ erant quia viriditatem fidei non habebant. Non inuenit ibi requiem, quia veniente Christo in carne, gentes quas diu tenuerat, amisit. Rediit in domum suam vnde exiuit, quia ad Iudæos possidendos reuersus est, eo quod in Christum credere noluerunt. Inuenit domum Iudæorum vacātem, quia Christum hospitem non habebant. Quærendum vero nobis est, cur eas mentes quæ Deum habitatorem non habebant, mundatas & ornatas dixerit. Sed mundatæ erant diabolo, non Deo. Quod enim mundum est in conspe-

D ctu Dei, immundum videtur diabolo: & quod immundum est Dei, mundum est diabolo. Nam sicut mundius videtur stercus quibusdam animantibus, quam quilibet cibus mundus atque delectabilis: ita & diabolus plus diligit ea corda quæ omnibus vitiis sunt repleta, quam ea quæ cunctis virtutibus pollent. Scopæ autem sunt quæ domum à quisquiliis emundant. Habet igitur Deus scopas suas, habet & diabolus. Scopæ Dei sunt quæ domum eius emundant, vt in ea ipse habitare possit, videlicet confessio peccatorum, pœnitentia, lachrymæ, & eleemosynæ. Scopæ diaboli sunt, quæ secundū eum domum ipsius euertunt, scilicet amor sæculi, leuitas mentis, contemptus mandatorum Dei, & multa alia. Septem vero spiritus quos diabolus secum assumpsit, septem sunt vitia principalia. Cum iis ergo septem satellitibus diabolus Iudæos vsque modo possidet. Sed quæri potest, cur hæc septem vitia principalia diabolo esse deteriora dicantur.

E Verum nobis deteriora sunt vitia quam dæmones, quia illi foris nos impugnant, vitia autem intrinsecus nos assidue debellant. Nam sicut leuius tolerantur hostes qui extrinsecus vrbem oppugnant, eo quod muros habeant obiectos, quam ij qui intrinsecus positi iam ciuitatem depopulantur; ita facilius tolerātur dæmones qui exterius, quam vitia quæ intus nos indesinenter deuastant. *Et super capita eius, nomina blasphemiæ.*] Blasphemiā Antichristi plura nomina habebit, quia multis modis Christū blasphemabit. *Et bestia quam vidi, similis erat pardo; & pedes eius sicut pedes vrsi, & os eius sicut os leonis erat.*] Per pardum, qui fertur diuersos colores habere, hypocrisis Antichristi designatur: qui cum futurus sit homo nequissimus, variis virtutibus decolorabit, vt facilius stultos quosque decipiat. Per vrsum vero, qui callidissimum est animal, eius astutia ad decipiendos homines demonstrari potest. Per leonē nihilominus eius crudelitas ad dilacerandum populum

F Dei designatur. *Et dedit illi draco virtutem suam, & potestatem magnam.*] Virtutem suam diabolus, quæ tota mala est, Antichristo dabit, quia in illo habitabit, & per eum quidquid nequitia diaboli excogitare potest, operabitur. Sed cum scriptura dicat: *Non est potestas nisi à Deo*, quomodo Rom. 13.

diabolus potestatem magnam Antichristo dabit? Deus dabit Antichristo potestatem, sed ipsam potestatem intantum permittabit in malum, vt tota diabolica esse credatur, & sit. *Et vidi vnum de capitibus eius quasi occisum in mortem, & plaga mortis eius curata est.*] Diximus superius per septem capita Antichristi, septem vitia principalia esse designata. Per caput ergo quod non occisum, sed quasi occisum visum est, blasphemia designatur. Quærendum itaque nobis est, quomodo blasphemia quasi occisa esse dicatur. Primis namque temporibus Euangelij fuerunt multi hæretici, qui fidem Ecclesiæ suis erroribus labefactare conati sunt. Sed omnipotens Deus defensores Ecclesiæ orthodoxos patres, ex filiis ipsius Ecclesiæ elegit, quos flumine sapientiæ suæ replens, per eorum doctrinam omnes hæreses ab Ecclesia sua extirpauit. Qui etiam maximam copiam librorum ediderunt, quibus omnes hæreses quæ fuerunt, & quæ esse poterāt, destructæ sunt.

G Blasphemia ergo quasi occisa est modo, quia quāuis sint multi, qui multas blasphemias mente concipiant, malum quod mente conceperint, non audent proferre, ne per illorum doctrinam turpiter conuincantur. Hoc igitur caput, id est blasphemia, temporibus Antichristi mortuum esse videbitur, sed à diabolo in Antichristo resuscitabitur, quem ad blasphemandum Christum intantum accendet, vt omnes blasphematores in suis blasphemiis antecedat. *Et admirata est vniuersa terra post bestiam.*] Per terram peccatores homines designantur. *Et adorauerunt draconem, qui dedit potestatem bestiæ: & adorauerunt bestiam dicentes: Quis similis bestiæ, & quis poterit pugnare cum ea?*] Quomodo draconem, id est, diabolum adorabunt, quem non videbunt? Sed adorabunt Antichristum illi, qui per terram designantur, & in Antichristo diabolum, dicentes nullum esse Antichristo similem, nec esse qui eius fortitudini possit coæquari. *Et datum est illi os loquens magna, & blasphemias.*] Datum est, id est, permissum est à Deo, vt loquatur magna de semetipso, dicens se esse filium Dei, & vt lo-

H quatur blasphemias de Deo. *Et data est illi potestas facere mēses quadraginta duos.*] Difficile videtur, vt in tam paruissimo tempore, id est, in tribus annis & dimidio, omnes gentes sibi subiicere, & ad suam culturam genus humanum præter paucos electos possit adducere. Erunt enim multi electi, sed in comparatione infidelium valde paucissimi. Verum potest fieri, vt primo omnes gentes suæ ditioni subiiciat, postea vero in superbiam elatus, se pro Deo coli instituat. Nam sicut mihi videtur, in tribus annis & dimidio, persecutionis tempus tantummodo comprehenditur, in quo & per se, & per discipulos suos, & per ostensionem signorum mirabilium totus laborabit, vt culturam deitatis omnes homines sibi impendant. Eos autem qui contradicere voluerint, diuersis & inauditis tormentis affliget, vt coacti faciant quod voluntarie facere detrectabunt. *Et aperuit os suum in blasphemias ad Deum blasphemare, nomen eius, & tabernaculum eius, & eos qui in cœlo habitant.*]

A Aperiet autem os suum ad blasphemandum Deum, patrem videlicet, & filium, & spiritum sanctum. Blasphemabit & nomen Dei dicens Christum non esse Deum. Blasphemabit etiam tabernaculum Dei, id est Ecclesiam Dei dicens nihil prodesse fidelibus religionem Christianam, sed interitum magis afferre quam salutem. *Blasphemabit & eos qui in cœlo habitant*, id est martyres & cæteros sanctos, dicens nihil prodesse eos posse cuiquam, falsumque esse quidquid de eis à fidelibus asseritur. *Et datum est illi bellum facere cum sanctis, & vincere illos.*] Faciet bellum cum sanctis quosdam blandiendo, quosdam terrendo, & ad vltimum eis pessima tormenta inferendo, vt eos in erroribus suis inducat: sed fieri non potest, vt in errorem inducantur electi. Vincet autem illos non superando, sed interficiendo. *Et data est ei potestas in omnem tribum, & populum, & linguã, & gentem; & adorauerunt eum omnes qui inhabitant terram.*] Hoc secundum litteram implebitur. Multi dicent, cur talia Deus fieri sinat, vt Antichristus genus humanum tam pessime decipiat. Verum duabus causis existentibus talia permittet. Nam sicut ipse dicit in Euangelio: *In illis diebus refrigescet charitas multorum, & abundabit iniquitas eorum*, in

B Mat. 24 tantum quippe malitia hominum excrescet, & ita Deum pro suis sceleribus ad iracundiam prouocabunt, vt digni sint quatenus tam pessimo homini subiiciantur, atque ab

Iob 34. Rom. 1. eo decipiantur, testante scriptura: *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peruersitatem populi. Tradet enim illos Deus*, sicut dicit Apostolus, *in reprobum sensum, vt faciant ea, quæ nõ conueniunt*, & quibus nihil peius erit: tantum vt quidquid mali cogitauerint expleant, iustissima Dei permissione fiet, vt ab Antichristo decepti deterius pereant. Permittet etiam hoc Deus fieri propter probationem electorum

Iob 34 suorum, vt *sicut aurum probatur per ignem*, ita & illi in persecutionibus Antichristi probentur & examinentur, sicut in Daniele de illis scriptum est. *Eligentur & dealbabuntur*

Dan. 12 *plurimi*. Sequitur. *Quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi.*] Liber vitæ prædestinatio est Dei omnipotentis. Reprobi non sunt scripti in libro vitæ, quia non sunt prædestinati ad vitam æternam. Sed quærendum nobis est, quomodo agnus, id est Christus, ab origine mũdi occisus esse dicatur. Nam illud quod

C sequitur. *Si quis habet aures audiendi, audiat.*] Vbicumque in diuinis scripturis ponitur, obscurum esse quod præcessit demonstrat. Aures quippe cordis atque intelligentiæ requirit. Agnus igitur ab origine mũdi occisus est, quia eius mors ab exordio generis humani in sanctis patribus præ-

Gen. 2 figurata est. In primo namque homine præfigurata est,

Gen. 4 quando eo dormiente, Eua de costa eius facta est. Simili-

Gen. 22 ter & in Abel præfigurata est, qui à fratre Cain peremptus

Gen. 37 est. Præfigurata est & per Isaac, quem pater in holocaustũ obtulit Domino: similiter & per Ioseph, quem fratres vẽdiderunt. Præfigurata est etiam mors eius in diuersis sacrificiorum ritibus. Quoties ergo mors Christi à sanctis patribus aut præfigurata aut prædicata est, quasi toties agnus occisus est. Quamuis hoc simpliciter possit intelligi, vt non dicat agnum occisum ab origine mundi, sed nomina sanctorum scripta ab origine mundi in libro agni, qui pro eorum salute occisus est. *Qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem vadit: qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi.*] Antichristus qui populum Christianum à crea-

D tore suo captiuabit, ipse à præsenti vita captiuabitur, & in infernum detrudetur. Et qui gladio malitiæ suæ multorũ animas perempturus est, gladioque corporali iustorum corpora occisurus, ipse gladio mortis perpetuæ damnabitur. *Hic est patientia & fides sanctorum.*] Id est, patientia & fides sanctorum in persecutionibus Antichristi comprobabitur. *Et vidi aliam bestiam ascendentem de terra, habentem cornua duo similia agni, & loquebatur sicut draco & potestatem prioris bestiæ omnem faciebat in conspectu eius.*] Hæc bestia aut vnum ex discipulis Antichristi designat deteriorem cæteris, aut multos, qui eum prædicaturi sunt. Quæ de terra ascendisse visa est, quia de societate reproborum exurget.

Sup. cap. 5. Duoque cornua similia agni habuisse visa est. Superius diximus, per septem cornua agni, omnes electos esse designatos; quos in septem partes diuisimus. Per quintum autem cornu diximus Iudæos, qui in Christum crediderunt, fuisse designatos: per sextum vero, gentes quæ in

E Christum similiter crediderunt. Bestia itaque cornua duo similia agni habebit, quia Iudæos & gentes decipiendo possidebit. Quia quamuis multi credent ex Iudæis per prædicationem Eliæ in Christum, maxima tamen pars eorum Antichristum secutura est, sicut dicit Dominus in Euangelio: *Ego veni in nomine patris mei, & non recepistis me: alius veniet in nomine suo, & illum recipietis.* Ioan. 5. Loquebatur ergo hæc bestia vt draco, quia eius verba diabolica erant. Nam diabolus qui loquutus per Antichristum, ipse loquetur & per discipulos eius, & omnem potestatem prioris bestiæ faciet in conspectu eius. Quod dicit, [In conspectu eius,] significat in nomine eius. Non enim præsens poterit esse Antichristus in omnib. locis, vbi fuerit prædicatus à suis. Faciet namque miracula Antichristus arte diabolica, facient & discipuli eius: sed eorum miracula falsa erunt, & non vera, sicut dicit Apostolus: *Cuius aduentus erit secundũ* 2. Thes. 2. *operationem satanæ, in omnibus virtutibus & signis & prodigiis mendacibus.* Non enim credibile est, vt eos quos Deus excæcauerat aut debilitauerat, sanitati possint restituere, sed

F eos tantummodo quos ipsi læserint, lædentes in occulto, sanantes in aperto. Sed ipse Antichristus in tanta claritate se hominibus demonstrabit, vt ab insipientibus credatur Deus, sicut dicit Apostolus: *Ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus.* Ibid. *Et fecit terram, & inhabitantes in eã, adorare bestiam primam, cuius curata est plaga mortis: Et fecit signa magna, ita vt etiam ignem faceret de cœlo descendere in terram, in conspectu hominum.*] Legimus in libro Iob, diabolum ex Iob 1. permissione Dei ignem fecisse de cœlo descendere, & oues Iob puerosque consumpsisse. Quod ergo illic per semetipsum fecit, hoc per Antichristum & sequaces eius extremo tempore faciet. *Et seduxit habitantes terram propter signa quæ data sunt illi facere in conspectu bestiæ.*] Nihil est quod sic seducat simplices quosque quemadmodum signorum demonstratio. Ideoq; ministri Antichristi propter signorum operationem facile stultorum multitudinem decipient. Sequitur: *Dicens habitantibus in terra, vt faciant imaginẽ bestiæ, quæ habet plagam gladij, & vixit.*] Videlicet, vt in imaginibus Antichristus adoretur. Quod autem bestiam plagã

G gladij habuisse dixit, & vixisse, potest fieri vt arte diabolica fingat se Antichristus mori & surgere, vt hoc facto facilius homines decipiat. Quod Simon magus fecisse dicitur. *Et datum est illi vt daret spiritum imagini bestiæ, & vt loquatur imago bestiæ.*] Sed & hoc quosdam magos fecisse audiuimus. Faciebant quippe per necromanticam artem, vt statuę viderentur moueri, & loqui. Possumus hoc aliter intelligere. Imago speciem habet hominis, sed non est homo. Similiter & Antichristus propter operationem virtutum atque signorum putabitur esse Deus, sed hoc falsissimum erit. Non enim potest fieri, vt homo impiissimus aliquid deitatis in se habeat. Imaginem ergo Antichristi facient, qui eum Deum existimabunt. Ministri vero Antichristi spiritum imagini bestiæ dabunt, cum eos qui crediderint in Antichristum, Christum blasphemare compellent, & facient vt quicumque non adorauerint imaginem bestiæ, occidantur: fideles autem qui Antichristum adorare noluerint, diuersis pœnis macerati interficientur. *Erit namq; talis tribulatio*, sicut dixit Dominus in Euangelio, Mat. 24 *qualis non fuit ab initio sæculi, neque fiet, ita vt in errorem inducantur electi, si fieri potest. Et faciet omnes pusillos & magnos, & diuites & pau-*

H *peres, & liberos & seruos habere characterem in dextera manu, aut in frontibus suis.*] Potest fieri vt sicut nos habemus characterẽ Christi, id est crucem, qua signamur, ita habeat Antichristus proprium characterem, quo signentur ij qui in eum crediderint. Possumus & hoc aliter intelligere. Discipuli Antichristi laudatores erunt vitiorum: docebunt enim ideo creatum vitium cæterasque diuitias; vt homines iis abundanter & efficienter vterentur. Cum autem istam nefandam doctrinam virtutibus affirmauerint, terrenos homines qui proni erunt ad malum magis quam ad bonum, facile decipient. Sæpe vero per manus, opera intelliguntur. Characterem ergo Antichristi in dextera manu habebunt, quia opera maligna doctrinæ Antichristi congruentia exercebunt: habebunt & in fronte, per quam mens sæpe discernitur; quia ex prauis operibus, quas pes-

A simas mentes gerant, dignoscetur. *Et ne quis possit vendere, aut emere, nisi qui habuerit characterem nominis bestiæ, aut numerum nominis eius.*] Scimus humanam vitam non posse subsistere, nisi aut vendant aliquando homines, aut emant. Eo itaque Antichristi persecutio erga fideles crudelius grassabitur, quo eis hoc interdictum fuerit, sine quo viuere non poterunt. Facient autem hoc ministri Antichristi, vt in tempore necessitatis, eos qui Christianitatis fidē occulte seruare voluerint, deprehendant. *Hic sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est & numerus eius est sexcenti sexaginta sex.*] De hoc numero multi multa dixerunt, pluraque nomina repererunt, in quorum literis hic numerus inuenitur. Tamen si aliquod ex iis nominibus Antichristus possideat, præuidere non potuerunt. Sed de re tam incerta nihil audeo definire. Quis enim scit, si nomen quod eiā parentibus imponetur, hunc numerum contineat?

CAPVT XIV.

B ET *vidi, & ecce agnus stabat supra montem Sion: & cum eo centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus suis.*] Si diligenter textum lectionis sequentis inspiciamus, hæc quæ de centum quadragintaquatuor millia dicuntur, ad electos potius, quorum animæ in cęlesti beatitudine cum Domino exultant, quàm ad eos qui in hac vita laborāt, videbimus pertinere. Agnus itaque Christum demonstrat. Sion autem, speculatio interpretatur. Per montem vero Sion, cælestem patriam intelligere debemus. In monte igitur Sion agnus visus est, quia in cælesti beatitudine cum sanctis suis Christus consistit. (Sup. ca. 7.) In superioribus quoque centum quadragintaquatuor millia ex duodecim tribubus electa, & signo fidei signata fuisse dicuntur. Illa ergo centum quadragintaquatuor millia, sicut expositio nominū duodecim tribuum demonstrat, ad electos qui in hac vita laborant, pertinent, ista vero centum quadragintaquatuor millia, electos qui in cælesti gloria cum Domino lætantur, significant, sicut textus præsentis lectionis manifeste C indicat. Sed cur nomen patris & filij tantummodo in frōtibus suis eos scriptum habere dicit, & de Spiritu sancto tacuit? Quia videlicet vbicumque patrem & filium legimus, intelligere debemus Spiritum sanctum. Possumus autem per frontes, corda sanctorum intelligere. Nomen itaque patris & filij & spiritus sancti in frontibus suis habent scriptum, quia à mentibus eorum amor Dei nunquam auelli poterit, sicut auulsus est à cordibus quorundam Angelorum, qui propter superbiam de cælo ceciderunt. (Esa. 14.) *Et audiui vocem de cælo, tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitrui magni.*] Sæpe per Ioannem præsentis vitæ fideles demonstrantur. Per aquas vero, populi designantur. Et quia de omnibus gentibus quotidie colliguntur electi, & in cælesti beatitudine collocantur; sancti Dei in terra constituti, qui per Ioannem designantur, vocem aquarum multarum assidue audiūt, quia doctrinam sanctorum in cælis consistentium & cordis auribus sentiunt, & virtute qua possunt, eorum actus imitantur. Vnde & eadem vox tanquam tonitruum esse dici-D tur, quod corda audientium terrere solet. Terrentur enim, cum ad eorum perfectionem se ascendere non posse considerant. *Et vox quam audiui, sicut citharædorum citharizantium in citharis suis.*] Vox citharœdorum valde est dulcis audientibus. Et quid dulcius fidelibus, quam memoria sanctorum in cælis commorantium, dum quanta sit eorum gloria mente pertractant, atque vt ad hanc quandoque perueniant, suppliciter exorant? *Et cantabant quasi canticum nouum ante sedem, & ante quatuor animalia, & seniores: & nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadragintaquatuor millia, qui empti sunt de terra.*] Hic magna obscuritas est. Dicit quippe centum quadragintaquatuor millia non fuisse coinquinatos cum mulieribus, virginesque esse, & ideo canticum nouum cantare, quod nemo potest dicere nisi illi soli. Scimus autem quosdam ex Apostolis atque martyribus vxores habuisse. Nunquid ij qui virginitatem corporis seruare studuerunt, laudes Deo decantant, & illi

E in laudibus Dei muti existunt? Maxime cum sciamus ex vtroque sexu parui meriti homines virginitatem corporis vsque ad mortem seruasse, sicut sunt infantes & pueri, quos ætas virginitatem amittere non permittit. Vidimus etiam quosdam aliquibus peccatis obnoxios, virginitatem corporis vsque ad mortem seruasse, quos credimus per ignem purgatorium esse purgandos, vt in iustorum numero quandoque adscribi mereantur. Nunquid istos tales Apostolis & martyribus quos vxores habuisse scriptura non tacet, præferre audebimus, vt illud canticum suauissimum Deo afferant, à quo Petrus eiusque similes alieni existant? *Nam sicut est dulcis sanctis visio Dei, sic & laus Dei.* Et quemadmodum saturari nequeunt visione Dei, ita nec satiari laudibus Dei. Et quanto proximiores sunt secundum meritorum qualitates Domino Deo, tanto & feruentiores in laudibus Dei. Quis vero digne considerare potest, quod magna pars gloriæ sanctis detrahitur, si à laudibus Dei expertes habeantur? Nec ideo hoc dicimus vt virginitati derogemus, quæ magna est virtus, sociaque Angelorum, si tamen eam vitia non fœdauerint. Quis e- F nim perpendere potest, quod magnum bonum est integritatē corporis & animæ possidere? Igitur quia hæc quæ superius de virginibus dicta sunt, de iis solummodo qui virginitatem corporis seruauerunt, intelligere non possumus, necesse est vt indagemus qui sint virgines, & qui illi qui canticum virginum dicere non poterunt. Nam si superficiem lectionis diligenter attendimus, inueniemus non de solis virginibus, sed de omnibus sanctis animabus hæc esse dicta. Diximus superius, per centum quadragintaquatuor millia, sanctorum animas esse designatas, quæ in cælesti beatitudine Deum assidue laudare non desinūt. Per sedem vero, quatuor animalia, & seniores ante quos canticum nouum cantare dicuntur, fideles in hac vita positi, ex quibus Ecclesia constat, designantur, sicut in secunda visione diximus. Ante sedem ergo & quatuor animalia & seniores, centum quadragintaquatuor millia cāticum nouum cantasse dicuntur. Nouum namque testamentum, canticum nouum dicitur, sicut dicit Propheta: *Cantate Domino canticum nouum, laus eius ab extremis terræ.* (Esa. 42.) G Nouum autem testamentum dicitur, eo quod præcedat aliud quod vetus vocatur, siue pro eo quod nouos populos faciat, cum ex filiis diaboli facit filios Dei. Habent & fideles in hac vita positi cantica sua, sed in iis canticis sæpe confessio fit peccatorum, sæpe pro peccatis deprecatio, sæpe commemoratio tormentorum æternorum: ideoque in fletus sæpe cantantes excitant, sæpe in laudibus Dei orare solent, sæpe ad spem cælestis patriæ mentes fidelium eleuant. In illo verò cantico spirituum cælestium nihil triste, nihil quod mentem perturbet, resonat. Et quanto amplius depromitur, tanto ampliorem vel amplius gaudium & lætitiam mentib. cantantium infundit. Sicut igitur nouum testamentum dicitur, quia præcessit vetus; ita & aliud canticum spirituum cælestium, nouum canticum dicitur, quia præcessit quod vetus est, illis qui ad cælestem beatitudinem quotidie transeunt, & nouum est ad quod perueniunt. Et hoc canticum ante sedem, id est in conspectu sedis, cantasse dicuntur. Quod enim in conspectu nostro est, indesinenter aspicimus. In conspe- H ctu ergo fidelium, qui per sedem & quatuor animalia & seniores designantur, animæ fidelium canticum nouum cantasse dicuntur, quia sancti viri in hac terra positi, gloriam sanctorum in cælis commorantium, oculis mentis assidue conspiciunt, atque vt ad eorum societatem quandoque perueniant, tota virtute laborant. *Et nemo poterat dicere canticum.*] (1. Cor. 13.) Id est, ne illorum qui per sedem & quatuor animalia & seniores designantur. Vident namque modo fideles viri in terra positi quasi per speculum & in ænigmate gloriam sanctorum in cælis consistentium, illudque canticum quia ardenter desiderant, quasi audiunt: sed dicere non possunt, *quia oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se.* (Esa. 64. & 1. Cor. 2.) Qui de terra empti esse dicuntur: Empti sunt quippe in terra positi, pretioso sanguine CHRISTI. Sed melius est vt per emptionem, assumptionem intelligamus. Assumpti sunt enim de terra, & in cælesti

bea-

beatitudine collocati. *Ii sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines enim sunt.*] Hic rursum oritur quæstio. Nam si in illa beatitudine diuersi ordines sunt, vt sunt Apostoli, martyres, confessores, & virgines, quomodo omnes sanctorum animæ virgines esse dicuntur, & in tantum virgines, vt cum mulieribus coinquinatæ non fuisse dicantur? Et si verum est quod dicit (imo verum est, quia non potest fieri vt Deus mentiatur:) (Mat. 5.) *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatur eam in corde suo*; quomodo omnes sanctorum animæ in toto spatio vitæ præsentis ab inquinatione mulierum mundæ esse potuerunt? Quærendum ergo nobis est quomodo hoc intelligendum sit. Multi quippe fuerunt ante baptismum adulteri & fornicatores, sed in Christum credentes, atque de peccatis suis pœnitentiam agentes, fontemq; baptismatis expetentes, quidquid in eis sordidum fuit per Spiritus sancti gratiam aquis baptismatis deletum est. Qui in bono quod in eodem baptismate promiserunt, vsque in finem perseuerantes, veniente Domino, vt eos per mortem ab hac terrena habitatione subtraheret, eorum animę virgines, id est integrę, & ab omni corruptione vitiorum mundæ inuentæ sunt. Istorum ergo animæ iure virgines vocantur, quia eorum omnis corruptio aquis baptismatis bonisq; operibus deleta est. Fuerunt etiam multi qui post baptismum multa scelera commiserunt, sed cum per pœnitentiam & lacrymas atque per misericordiam, cæterisque bonis operibus malum quod gesserunt, delere studuerint, & in bono proposito perseuerauerint, Domino veniente, eorum animę virgines repertæ sunt. Quidquid enim in eis fuit reprobum, charitatis remediis est purgatum. Fuerunt & coniugati qui Deum tota virtute dilexerunt, atque in virtutibus vitam ducere studuerunt. Istorum igitur animæ rectè virgines vocantur, quia si quas sordes ex coniunctione feminarum traxerunt, bonis operibus deletum est. Similiter de cæteris sordibus intelligendum est. Possumus etiá per mulieres, corpora sanctorum intelligere, per viros autem animas: quia sicut vir & mulier vna caro vocatur, ita corpus & anima vnus homo. (Gen. 2.) Et quemadmodum femina inferior est viro, ideoque necesse est à viro regatur, eiusque dominationem pertimescat: ita corpus multo inferior est quá anima, & ideo necesse est vt a spiritu regatur atq; dometur eiusq; desideria frangantur. Quod quia sancti facere studuerunt, non sunt coinquinati cum mulieribus: quia ex coniunctione corporum nullas sordes traxerunt, ex quibus Deum nimis offenderent. *Ii sequuntur agnum quocunque ierit.*] Quo vadit qui omnia implet, & totus vbiq; est? Sed quemadmodum vadat, Apostolus docet, dicens: (Rom. 9.) *Cui vult miseretur, & quem vult indurat.* Vadit itaque Deus miserando quibusdam, & à quibusdam misericordiam suam auferendo. Sequuntur vero sancti, quia quibus ille misericordiam suá largitur, largiuntur & illi, & à quibus abscindit, abscindunt & illi. Hoc de electis in terra positis intelligere nō possumus. Sæpe enim miserentur quibus Deus non miseretur, sicut Samuel qui lugebat Saul, quem Deus proiecerat a facie sua. (1 Reg. 15. 16.) Quosdam etiam sancti damnare volunt, quibus Deus miseretur, sicut Ionas, qui cupiebat vt Niniuitæ delerentur, quos Deus saluare decreuerat. *Ii empti sunt ex omnibus primitiæ Deo & agno.*] In lege præceptum est, vt primitiæ frugum offerrentur Deo. Per primitias frugum, electi designātur. (Ione 4. Exo. 22) Nam sicut ex multitudine fructuum paruæ primitiæ Deo offerebantur, ita & ex multitudine populorum paruus numerus electorum eligitur, qui ab Angelis Deo in templo gloriæ cælestis offertur, sicut Dominus dicit in Euangelio: (Mat. 22) *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Sancti ergo primitiarum more ex hominibus sunt assumpti, & in cælesti beatitudine collocati. *Et in ore eorum non est inuentum mendacium.*] Valde difficile esse videtur quod dicitur. Sunt quippe quædam mendacia valde grauia, sunt alia quæ inter leuia peccata deputanda sunt, à quibus nostris temporib. nescio si aliquis omni tempore vitæ suæ abstinere possit, nisi fuerit infans qui loqui ignorat. Non itaque de omnibus mendaciis hoc dictum esse mihi videtur: sed est mendacium valde grauissimum, cum mentimur ea quæ in baptismate promisimus. *Hoc ergo mēdacium in ore sanctorum non est inuentū*, quia hoc quod in baptismate promiserunt, vsq; in finem vitæ seruare studuerunt. Et si fuerunt aliqui qui post baptismum multa peccata commiserunt, *tamen in ore eorum non est inuentum mendacium*, quia per pœnitentiam, charitatisque opera malū quod gesserunt ante mortem delere studuerunt. *Sine macula enim sunt.*] Et hic satis aperte demōstrat, ea quæ in hac lectione continentur, non ad fideles qui in hac vita laborant, sed ad eos qui in cælestibus sedibus requiescunt, pertinere. Quis enim in hac vita positus sine macula esse potest? cum idem Ioannes dicat: (1. Ioã. 1.) *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.* Animæ vero sanctorum sine macula sunt; quia si quas sordes ex mundana habitatione contraxerunt, aut per pœnitentiā & lacrymas, charitatisque opera: aut per flagella, aut certe post mortem igne purgatorio deletæ sunt. Dixi quod sensi. Quod si quis textum huius lectionis ad præsentem Ecclesiam transferre voluerit, & per centum quadraginta quatuor millia, aut prædicatores, aut cæteros iustos in hac adhuc vita degentes, per nouum vero cāticum, quod nemo nisi ipsi soli dicere poterant, Euangelium designatum esse censuerit: perpendat sanctum Euangelium non solū ab electis, verum & à reprobis sæpe prædicari, de quibus Dominum in Euangelio dixisse credimus: (Mat. 7.) *Multi dicent mihi in illa die, Domine Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, Amen dico vobis, nescio vos: discedite à me omnes operarij iniquitatis.* De talibus Apostolus loquitur, dicens: (Phil. 1.) *Sunt qui per contentionem Christum annuntiāt, nō sincere, existimantes se pressuram suscitare vinculis meis.* Si quis autem seriem lectionis huius ad præsentis temporis virgines pertinere sanxerit, ad eos videlicet quos amor Dei ad integritatis custodiam, adiunctis cæteris bonis operibus quotidie impellit, sanum mihi in hoc videtur possidere sensum: sed animaduertere debet, non posse huic sensui conuenire, vt per canticum nouum in hoc loco Euangelium intelligat, sed potius gaudiú spiritale, quod eis ex custodia virginitatis accrescit. Nullus igitur canticum nouum dicere potest, nisi illi soli: quia gaudium virginitatis nullus habere præualet, nisi soli qui hanc cæteris bonis operibus exornatam quotidie Deo offerre consuescunt. Similiter & qui hanc sententiam eis aptare voluerit, qui cum virginitatis palma ad cælestia regna iam conscendere meruerunt, à recto intellectu non discrepat. Sed sciat non conuenire huic sensui, vt per nouum canticum, aliquod canticum quod voce, lingua, labiis componi potest, intelligat: sed potius virginitatis præmium, quod à Domino æternaliter percipere merentur. Hocque canticum nullus, nisi illi soli dicere potest: quia virginitatis præmium nullus percipit, nisi qui hanc in sæculo positi, intemerata mente pro Christi amore seruare studuerint. De quibus Propheta Esaias loquitur, dicens: (Esa. 56.) *Hæc dicit Dominus eunuchis: Qui custodierint sabbata mea, & elegerint quæ volui & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Et vidi alterum Angelum volantem per medium cœlum habentem Euangelium æternum, vt euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem & tribum, & linguam, & populum, dicentem voce magna.*] Iterum vniuersa breuiter comprehendit. Nam sicut superius cum mala Antichristi narrare vellet, ab aduentu Christi inchoauit, persecutionesq; quas Ecclesia à diabolo passa est, prius narrans, ad Antichristum peruenit: ita & hic diem iudicij describere cupiens, ab aduentu Christi inchoat, atque sub specie trium Angelorum cuncta comprehendens, ad diem iudicij peruenit. Iste quippe Angelus, Christum & Apostolos eius, cæterosque Christi prædicatores significat. Qui Euangelium æternum habuisse dicitur, quia doctrina Euangelij à Christo Apostolis, cæterisq; prædicatoribus data est, quā gentibus prædicarent. Quod Euangelium æternum esse dicitur, quia æternitatem præstat omnibus facientibus illud. Quod etiam super terram sedentibus prædicatum esse dicatur. Gentes namque quibus Euangelium prædicatum est, nihil aliud quam terram quærebant: totamque requiem suam in terra posuerant. Quid autem iste Angelus prædicet audiamus. *Timete Dominum, & date illi honorē,*

A *quia venit hora iudicij eius.*] Conuenienter timorem Domini primo posuit, & postea honorem. Timor etenim Domini ad pœnitentiam impellit hominem: pœnitentia vero ad bona opera agenda eum prouocat. Honorem itaq; Deo deferimus, cum bona opera agimus, sicut ipse Dominus dicit: *Videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.* (Mat. 5.) Hora vero iudicij ex tunc incœpit, ex quo Euangelium prædicari cœpit. Illi igitur acriter in die iudicij iudicabuntur, qui verbum Euangelij audientes, illudque spernentes, fidem Christi suscipere noluerunt. Similiter & illi qui susceperunt fidem CHRISTI, sed eam operibus implere noluerunt. *Cui enim plus committitur, plus ab eo exigetur.* (Luc 19) De illis autem qui verbum Dei non audierunt, Dominus dicit in Euangelio: *Qui non credit, iam iudicatus est.* (Ioan. 3) *Et adorate eum qui fecit cœlum & terram, & mare, & fontes aquarum.*] Id est, relinquite idola surda & muta, & adorate eum qui cuncta fecit ex nihilo. *Et alius Angelus persecutus est, dicens.*] Alius Angelus, doctores Ecclesię, qui futuris persecutionibus Ecclesiam Dei gubernauerit, designat. *Cecidit, cecidit Babylon magna.*] Per Babylonem, sicut superius diximus, ciuitas diaboli designatur, quæ ex omnibus impiis constat. B Ceciderat autem, quia omnis cultura dæmonum per fidem Christi deleta fuerat. Et bis cecidisse dicitur, quia ex parte persecutorũ, & ex parte culturæ diabolicæ ceciderat. *Quæ à vino iræ suæ potauit omnes gentes.*] Vinum iræ, errores sunt gentilium, quibus Deum ad iracundiam prouocauerunt. Sed cum Babylon nihil sit aliud, quam omnes gentes, id est, omnes reprobi, quomodo omnes gentes à vino iræ suæ potauit? Verum cum vnus alterum docuit, & ille tertium, & tertius quartum, & ita in omnes homines error diabolicus transiit, vtiq; Babylon omnes gentes vino iræ Dei potauit. *Et Angelus tertius secutus est illos, dicens voce magna: Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius & acceperit characterem eius in fronte sua, aut in manu sua, & hic bibet de vino iræ Dei, quod mixtum est mero calice ipsius.*] Angelus tertius, prædicatores sunt, qui temporib. Antichristi futuri sunt. Prædicabunt enim vt nullus Antichristum adoret, neque ad eius pessimam doctrinam aures cordis accommodet, neque opera eius imitetur. C Quod si quis fecerit, perpetua pœna eum esse damnandũ testabuntur. Per vinum iræ Dei, damnatio vltima quæ in die iudicij impiis irrogabitur, designatur: merum autem, putum dicimus. Per merum igitur, iustitia Dei designatur: per calicem vero, iudicium Dei accipere possumus. Vinũ itaque mixtum est mero in calice Dei, quia damnatio vltima qua impij damnabuntur, mixta erit cum iustitia in calice Dei, id est in iudicio, quia iustissimo Dei iudicio perficietur. Bibent igitur impij vinum iræ Dei, cum illis dicetur: *Ite maledicti in ignem æternum, &c.* (Mat. 25) *Et cruciabitur igne & sulphure in conspectu Angelorum sanctorum, & in conspectu agni: & fumus tormentorum eorum in sæcula sæculorum ascendet.*] Ignis exurit, sulphur autem fœtorem pessimum de se emittit. Igne autem corporaliter cruciabuntur, qui ignem vitiorum in se extinguere noluerunt: fœtore sulphuris torquebuntur, quibus dulcis fuit fœtor luxuriæ. In conspectu Angelorum sanctorum cruciabuntur, & in conspectu agni, videlicet vt in eorum conspectu crucientur, in quorum conspectu non timuerunt multa mala perpetrare. *Nec habebunt requiem die ac nocte qui adorauerunt bestiã & imaginem eius & si qui acceperint characterem nominis eius.*] D Cur neque in die neque in nocte reprobos habere dicit requiem, cum electi æternum diem possessuri sint, reprobi vero perpetuam noctem. Sed more humano locutus est. *Hæc patientia sanctorum, qui custodiunt mandata Dei, & fidẽ Iesu.*] Id est, talis est patientia sanctorum, & talem fructum affert, qualis in sequentibus demonstratur. *Et audiui vocem de cælo, dicentem mihi: Scribe, Beati mortui qui in Domino moriũtur.*] Talis igitur patientia sanctorum, qui custodiunt mãdata Dei, & fidem Iesu, vt sint beati in perpetuũ. Sed quid est quod dicit: *Beati mortui qui in Domino moriuntur.*] Quis mortuus mori potest? Nullus proculdubio mortuus mori potest, nisi prius animã recipiat, vt iterum mori possit. Sed illi sunt beati, & illi in Dño moriuntur, qui prius moriuntur sæculo, postea carnẽ: qui prius veterem hominẽ, id est, omnes nequitias & spiritales & carnales in se extinguunt, vt possint dicere cũ Apostolo: *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* (Gal. 6.) *Illi namq; in Domino moriuntur,* de quib. Dñs dicit in Euangelio: *Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.* (Mat. 24) E *A modo iam dicit spiritus, vt requiescant a laborib. suis.*] A modo, id est, à tẽpore mortis suę requiescent sancti à laboribus suis. *Opera enim illorũ sequuntur illos.* Quomodo sequuntur? Nonne Corneliũ opera sua præcesserant, cui ab Angelo dictũ est: *Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ commemoratæ sunt in conspectu Dei?* (Act. 10) Sed sequi, pro comitari posuit. Nã & exercitus qui regẽ comitatur, eum sequi dicitur, cum alij præcedant, alij sequantur, alij ad dexteram, siue sinistram incedant. Opera igitur sanctorum sequuntur illos, quia merces operũ illorum comitatur illos in perpetuum. Possumus & hoc de illis spiritaliter intelligere, qui temporibus Antichristi pro nomine Dñi nostri Iesu Christi interficiendi sunt. Beati quippe erunt illi, & in Dño moriẽtur, qui pro fide Dñi nostri Iesu Christi moriẽtur. Nunc quia pœnam illorum qui in Antichristum credituri sunt narrauit, beatitudinemq; illorum qui in fide Christi perseuerauerint vsq; in finem, breuiter comprehendit: consequẽs F est vt diem iudicij describat, in quo hæc cuncta complebuntur. *Et vidi, & ecce nubem candidã, & super nubem, sedentem similem filio hominis, habentem in capite suo coronã auream, & in manu sua falcem acutam. Et alter Angelus exiit de templo, clamans voce magna ad sedentem super nubem, dicens: Mitte falcem tuam & mete, quia venit hora vt metatur, quoniã aruit messis terræ. Et misit qui sedebat super nubem, falcem suã super terrã, & messuit terrã. Et alius Angelus exiuit de templo quod est in cælo, habens & ipse falcem acutã. Et alius Angelus exiuit de altari, qui habebat potestatem supra ignem: & clamauit voce magna ad eũ qui habebat falcem acutã, dicens: Mitte falcem tuã acutam, & vindemia botros vineæ terræ, quoniã maturæ sunt vuæ eius. Et misit Angelus falcem suã acutã in terrã, & vindemiauit vineã terræ, & misit in lacum iræ Dei magnum.*] Vterque namq; iste Angelus Christum significat: similiter & duæ falces vnam significationem habent: designant enim illum ignem, quo vniuersus mundus delendus est. Quia sicut primo tempore mũdus per aquam deletus est, ita & in fine temporum per ignẽ delebitur. (Gen. 7.) Sed quærendum nobis est, cur vnus Christus per duos Angelos, & vna exterminatio per duas figuretur. G Primus quippe Angelus super nubem candidam sedisse, & coronam auream habuisse visus est: secundus vero neq; coronã auream habuisse, neq; super nubem candidam sedisse dicitur. Et primus messem terræ, secundus vero botros vineæ terræ præcidisse dictus est. Sed primus quo loco messem terræ posuerit non dicitur: secundus autem botros vineæ terræ in lacum iræ Dei magnum misisse dictus est. Videtur itaq; mihi per messem terræ electos: per botros autẽ, ex quibus vinum oritur quod mentes hominum alienat, reprobos esse designatos. Ista est messis, de qua Dominus dicit in Euangelio: In tempore messis dicam messoribus: *Colligite primum zizania, & ligate ea in fasciculos ad comburendum: triticum vero recondite in horreum meũ.* (Mat. 13) Qui enim illic per triticum, ipsi in hoc loco per messem designantur. Et qui illic per zizania, ipsi in hoc loco per botros vineę terræ figurantur. Et quia Christus aliter apparebit iustis, & aliter iniustis, non inconuenienter per duos Angelos figuratur. Iusti namque in eadem claritate eũ videbunt, quomodo ab Angelis & sanctis spiritibus in cælesti beatitudine cernitur. H Impij autem in ea specie eũ videbunt, qua ab hominibus in terra positus videbatur, sicut scriptum est: *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei.* (Esa. 26.) Blãdus itaq; iustis, terribilis apparebit iniustis. Vnde & primus super nubem candidam sedisse, & coronam auream habuisse in capite describitur. Per nubem namque candidam corpus eius immaculatũ designatur: per coronam vero auream, multitudo Angelorum atque sanctorum, qui eum ad iudicium venientem comitabuntur, exprimitur. Similiter & vna exterminatio per duas falces designatur, qui aliter exterminabũtur iusti, aliter iniusti. Iustorum exterminatio, redemptio potius dicenda est, sicut Dominus dicit, *Respicite, & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.* (Luc. 21.) Redemptio iure vocatur, eo quod à malis temporalibus liberet, & ad gaudia æterna perducat. Impiorum autem exterminatio & hic grauis erit, & post mortem grauior:

dam-

A damnatio enim luctusque perpetuis eis permanebit. Iusti de spe retributionis æternæ mortem lætam excipient: impij vero de damnatione perpetua timidi, tristissima morte plectentur. Aliter Angelus qui exiuit de templo, & clamauit voce magna ad eum qui sedebat super nubē, dicens: *Mitte falcem tuam, & mete,*] electos qui in hac terra laborant, designat: per templum autem vnde exiisse visus est, Ecclesia designatur. Clamauit ergo ad eum qui sedebat super nubem, vt mitteret falcem suam in terram, & meteret: quia sancti viri videntes mundum in maligno positum, eiusque miserias horrentes, deprecantur quotidie vt regnum Dei veniat, in quo ab omnibus angustiis liberati, corpora propria recipient, & in æternum cum Domino exultabunt. Ariditas vero messis maturitatem eius indicat. Nam sicut messis crescit ad maturitatem quando arida efficitur: ita & numerus electorum vsque ad finem mundi crescet, eorumque maturitas tunc perficietur, cum eorum fuerit numerus completus. Similiter & quartus Angelus qui exiit de altari, qui habebat potestatem super ignem, eandem significationem habet quā & secūdus, qui de templo exiisse visus est: significat namque electos in hac vita laborantes. Altare autem Ecclesiam significat, sicut & templum: per ignem vero, charitatem possumus intelligere, quam in cordibus sanctorū spiritalibus fomentis Spiritus sanctus enutrit. Super hūc ignem sancti habere potestatem ideo dicuntur, quia & ipsi possident charitatem, & possidentur ab ea. Iste ergo Angelus clamauit ad tertium Angelum secundam falcē gerentem, quem Christum significasse diximus, vt vindemiaret botros vineæ terræ. Per quos impij designantur: quia viri sancti videntes quotidie genus humanum à dæmonibus decipi, videntes etiam impios florere, mundūque semper ad deteriora delabi: orant vt dies iudicij veniat, in quo & nequitia dæmonum cum ipsis auctoribus pereat, & omnis præuaricatio cum ipsis præuaricatorib. accipiat finem, & adducatur iustitia sempiterna, quæ nullo fine terminabitur. Vinea quippe mundum significat, quæ omnem impiorum multitudinem genuit & nutriuit: lacus vero, quem infernum vocamus, ideo lacus iræ Dei dicitur, quia vindicta iræ Dei in eo consummabitur. *Et calcatus est lacus extra ciuitatem.*] Per calcationem, demersionem in infernum possumus intelligere, per ciuitatem autem, cœlestem Hierusalem, quæ ex omnibus electis constat. Extra hanc ergo ciuitatem lacus calcabitur, quia à consortio iustorum impij separabuntur, & in infernum detrudentur, sicut Dominus dicit in Euangelio: *Exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, &c. Et exiit sanguis de lacu vsque ad frænos equorum per stadia mille sexcenta.*] Per sanguinem pœna impiorum designatur. Per spatium vero mille sexcentorum stadiorum, quod sanguis de lacu exiens occupauit, falsi Christiani designantur: Qui numerus quamuis à quaternario numero deriuetur, circumquaque tamen eundem numerum spargens spargitur, finesque eius minime transilit. Similiter & falsi Christiani fidem Christi, quæ in quatuor libris Euangelij consistit, in baptismate suscipiunt, sed arctam & angustam viam, quæ intra angustias quaternarii numeri concluditur, relinquentes, quæ ducit ad vitam, per latam & spatiosam viam quæ ducit ad mortem, incidunt. Verumtamen à quaternario numero non recedunt, quia quamuis opera Christianitatis non habeant, nomen tamen Christianitatis non amittunt. Sanguis ergo de lacu exiit, & mille sexcenta stadia occupauit, quia ea pœna quæ dæmones & omnes incredulos absorbebit, etiam falsos Christianos qui fidem visi sunt habuisse, sed opera fidei non habuerunt, illaqueabit. Per equos vero falsi pastores Ecclesiæ designantur, qui officium regiminis non pro amore Dei, sed pro amore sæculi suscipiunt. Per frænos quibus equi reguntur, eorum falsa doctrina, designatur. Habēt quidem falsi pastores doctrinam in ore, ne ab officio funditus alieni videantur, sed Pharisæorum exemplum sequentes, dicunt & non faciunt. Et quia aliud non possunt docere, nisi quod Euangelium loquitur, & in prædicatione sua annuntiant peccatoribus quas pœnas patientur nisi corrigantur: vsq; ad equorum frænos sanguis peruenit, quia pœnas quas peccatoribus minati sunt nisi corrigerentur, ipsi quia vitia sua deserere noluerunt, experientur. E

Margin notes (left): 1 Ioh. 5. Mat. 6. B Dan. 9. C Mat. 13 Mat. 7 D Mat. 23

CAPUT XV.

Et vidi aliud signum in cœlo, magnum & mirabile: Angelos septem habentes septem plagas nouissimas: quoniam in illis consummata est ira Dei.] Sicut superius antequam ad narrationem septem Angelorum tubis canentium veniret, eorum mentionem facere studuit, ita & hic antequam ad septem Angelorum phialas habentium narrationem veniat, eorum mentionem facit, vt indicet magna mysteria in eorum visione contineri. Sed de iis in sequentibus quod Dominus dederit dicemus. *Et vidi tamquam mare vitreum mixtum igni, & eos qui vicerunt bestiam, & imaginem eius, & numerum nominis eius, stantes super mare vitreum, habentes citharas Dei, & cantantes canticum Moysi serui Dei, & canticum agni dicentes.*] Quid significet mare vitreum, superius in visione secunda diximus. Sed illic tanquam crystallum esse dicitur, hic autem mixtum igne. Et quia crystallus eximiæ claritatis est, ignemque de se cum calorē solis acceperit, solet emittere, eandem significationem habet illic crystallus, quam hic ignis: significant namque spiritalem intelligentiam quæ in diuinis scripturis inuenitur. Mare igitur vitreum mixtum est igni, quia diuina scriptura mixta est spiritalibus intellectibus. Super mare itaque vitreum ij qui bestiam vicerūt, stare visi sunt, quia sancti Dei qui contra Antichristū pugnaturi sunt, in præceptis diuinarum scripturarum gressus figent, nullaque impulsione vitiorum à sua fide moueri poterunt. Per citharas vero quas habebant, mortificatio carnis designatur. Canticum autem Moysi, vetus testamentum: canticū agni nouum demonstrat: Canticum ergo Moysi & canticum agni cantabant, quia & vetus & nouum testamentū sancti prædicabant. Quod canticum quale sit, audiamus. *Magna & mirabilia opera tua Domine Deus omnipotens: iustæ & veræ viæ tuæ rex sæculorum. Quis non timebit te Domine, & non magnificabit nomen tuum? quia tu solus pius es: quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conspectu tuo, quoniam iudicia tua manifesta sunt.*] Concordat hoc canticum cum veteri & nouo testamento. Nam septem benedictiones ibi inueniuntur, quæ septem partibus, de quibus superius diximus, coaptari possunt. Prima quippe benedictio est: *Magna & mirabilia opera tua Domine Deus omnipotens:* quæ primo tempori conuenire potest, in quo factum est cœlum & terra, omnesque creaturæ: quæ valde sunt mirabilia. Secūda est: *Iustæ & veræ viæ tuæ rex sæculorum:*] quę congruit parti secundæ, in qua omnes creaturæ quæ habebant spiritū vitæ, iustissimo Dei iudicio aquis diluuij deletæ sunt. Tertia est: *Quis non timebit te Domine:*] quæ tertiæ parti, iis videlicet quibus lex data est, congruit, qui timore potius quam amore, legis mandata exercebant. Quarta est: *Et magnificabit nomen tuum:*] quam prophetis conuenire manifestum est, qui nomen Dei & prædicationibus & scriptis magnificauerunt. Quinta est: *Quia tu solus pius es.*] In quinta parte aduentum Christi apposuimus, in qua Dominus noster Iesus Christus, qui solus pius est, & homo fieri pro salute generis humani, & pati & mori dignatus est. Sexta est: *Quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in cōspectu tuo.*] Manifestum est, post ascēsionem Domini omnes gentes ad fidem venisse Christi, quas in sexto loco posuimus. Septima est: *Quoniam iudicia tua manifesta sunt:*] quam ad diem iudicij pertinere manifestum est, in quo iudicia Dei iusta & vera esse manifestabuntur. A cuius iudicij damnatione nos misericordia & pietas Domini & redemptoris nostri Iesu Christi liberare dignetur, qui cū patre & spiritu sancto viuit & regnat Deus, per omnia sęcula sæculorum. Amen.

Et post hæc vidi, & ecce apertum est templum tabernaculi testimonij in cœlo.] Visio quinta, ad cuius sensus elucidandos Domino iuuante peruenimus, ex maxima parte visioni superiori concordat, de cuius intelligentia vsquemodo quod Domini gratia largiri dignata est, diximus. Nam sicut illic septem Angeli visi sunt, quibus datæ sunt septem tubæ: ita & hic septem Angelis septem phialæ

Margin notes (right): Sup. c. 4. F Hier. 10 G Sup. c. 3 & 7. Ps. 85. Gen. 1. Genes. 7 H Visio quinta. Sup. c. 8.

[A] datæ fuiſſe memorantur. Et ſicut in cantu tubæ primi Angeli grando magna terram percuſſit, ita & in effuſione phialæ primi Angeli, homines qui per terram ſæpe deſignantur, peſſimis vulneribus percuſſi eſſe dicuntur. Et quemadmodum in cantu tubæ ſecundi Angeli tertia pars maris in ſanguinẽ verſa eſt, ſimiliter & in effuſione phialæ ſecundi Angeli, totum mare in ſanguinem verſum fuiſſe deſcribitur. Sed qualiter iſti cum ſuperioribus concordent, in ſequentibus dicemus, eundem ſenſum ſecuturi. [Ibid.] Eandem ergo ſignificationem habent iſti, quam & illi. Significant quippe prædicatores qui fuerunt ab initio vſq; ad finem. Sed ideo bis ponuntur, quia ſicut ſuperius demonſtrauimus, ea quæ ſub cantu tubæ primi Angeli, ſecundi, tertij, atque quarti geſta fuiſſe viſa ſunt, ad electos pertinent. Porro quæ ſub cantu tubæ quinti, ſexti, atque ſeptimi Angeli facta fuiſſe referuntur, quibus & tria væ coniunguntur, in quibus perſecutiones Eccleſiæ, quas ab hæreticis & à paganis paſſa eſt, & ab Antichriſto in fine mundi paſſura eſt, deſcribuntur, ex vna parte ad reprobos [B] ex altera ad electos pertinent: quia impij ex malo quod piis ingerũt, pœ[…]m perpetuam, iuſti vero ex malo quod perferunt, gloriam ſempiternam ſibi acquirunt. Omnia itaque quæ effuſione phialarum ſeptem Angelorum deſcribuntur, ad reprobos pertinent. Vnde & primi tubis, quibus exercitus Dei ad pugnam prouocabatur, ceciniſſe dicuntur: ſequentes autem, phialas plenas iracundiæ Dei ſuper impios effudiſſe referuntur. *Et ecce apertum eſt templũ tabernaculi teſtimonij in cœlo.*] [Exod. 35 & 36] In Exodo ſcriptum eſt, quod fecerat Moyſes tabernaculum in deſerto: poſtea vero à Salomone [3. Reg. 6] iam populo in terra repromiſſionis degente, tẽplum ædificatum eſt. Per deſertum igitur, hoc ſæculum: per tabernaculum quod de loco ad locum transfertur, præſens Eccleſia deſignatur, quæ de deſerto huius ſæculi [Pſ. 83.] quotidie ad cęleſtem beatitudinem tranſit, *pergitque de virtute in virtutem, vt videat Deum deorum in Sion.* Vnde & cortinæ tabernaculi, quæ diuerſis coloribus depictę erant, pellibus tegebantur & ciliciis, vt demonſtrarent mortificationem carnis atque humilitatem, cuſtodiam eſſe virtutum. [C] Quid autem per terram repromiſſionis, niſi cœleſtis [Iacob 1.] patria deſignatur, *quam repromiſit Deus diligentibus ſe?* Et quid per templũ, quod ex optimis lapidibus ędificatum fuit, figuratur, niſi cœleſtis Hieruſalẽ, quę ex viuis lapidib. quotidie ædificatur: Quid igitur dicit, Apertũ eſt tẽplũ Eccleſię tẽplũ vero Eccleſiæ quid eſt aliud, niſi cœleſtis patria: [Pſ. 26.] In hoc templo Pſalmiſta habitare deſiderabat, cũ dicebat: *Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.* Hoc itaque templum per Chriſtum apertum eſt, quia aditus regni cœleſtis per eum omnibus fidelibus patefactus eſt. *Et exierunt ſeptem Angeli, habentes ſeptem plagas de templo veſtiti lapide mundo & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis.*] Si per templum cæleſtis patria, & per ſeptem Angelos prædicatores deſignantur, quomodo de templo exiiſſe dicuntur? Numquid ſancti de illa cæleſti patria ad prædicandum deſcendunt? Sed ſancti prædicatores quaſi de cæleſti patria exeunt, cum ab illo mittuntur qui eſt gloria ſanctorum, & à quo omnis doctrina eorum procedit. Qui etiam ſeptem plagas habuiſſe dicuntur. Et ſuperius ſeptem plagas habuiſſe dicti ſunt, eo quod in illis conſummata ſit ira Dei. Si ſeptem [D] plagas iracundiæ Dei habuerunt, quomodo ſancti facti fuerunt? Sed habuerunt ſancti Dei plagas ſeptem in poteſtatem, non in pœnam ſuam. Dominus namque dicit [Mat. 19] in Euangelio: *In regeneratione cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael.*] Per ſeptem autem plagas, ſeptem vitia principalia, ex quibus omnia mala oriuntur, deſignantur. Septem igitur plagas, ſeptem Angeli habuiſſe viſi ſunt, quia prædicatores ſancti in die iudicij ſeptem vitia principalia, id eſt, omnes operatores malorum ita in poteſtate habebunt, vt eorum iudicio perpetua pœna plectantur. Conſummata eſt vero in ſanctis prædicatoribus ira Dei, id eſt per illos, quia eorum iudicio ira Dei perficietur. [Sup. ca. 12.] Poſſumus ſeptem plagas aliter intelligere. Superius [Gen. 6.] omne corpus impiorum in ſeptem partes diuiſimus. Septem ergo plagæ ſunt peccata, quæ vnicuique parti aptius

[E] conueniunt. Aliter enim iudicabuntur ij qui ante diluuiũ fuerunt, populumque Dei coniunctione feminarum deceperunt: aliter ij qui poſt diluuium idololatriam, diuerſoſque errores inuenerunt, per quæ genus humanum deceptum eſt: aliter ij qui ſub lege fuerunt, & mandata Dei nõ cuſtodierunt: aliter pſeudoprophetæ, qui populũ Dei deceperunt: aliter impij Iudæi, qui Deum interfecerunt, & Apoſtolos eius perſecuti ſunt: aliter perſecutores Eccleſiæ, qui fidem Chriſti extinguere conati ſunt: aliter miniſtri Antichriſti, qui Chriſtum deſerturi, & Antichriſtũ ſunt ſecuturi: Has itaque plagas ſancti Dei in poteſtate habebunt, quia ſinguli eos qui ſuis temporibus fuerunt, eorumque monita contempſerunt, ſuo iudicio perpetua pœna damnabunt. Per lapidem vero mundum atque cãdidum, quo ſeptem Angeli veſtiti fuiſſe viſi ſunt, Chriſtus deſignatur: de quo dicit Apoſtolus: [Gal. 3.] *Omnes qui in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Per zonas autem aureas, quibus circa pectora præcincti narrantur, prædicatorum ſapientia intimatur: quę corda ſanctorum intra ſe ita concludit, vt extra ipſam per diuerſos errores euagari non ſinat. [F] *Et vnum è quatuor animalibus dedit ſeptem Angelis ſeptem phialas aureas, plenas iracundia Dei viuentis in ſæcula ſæculorum.*] Quatuor animalia quamuis quatuor Euangeliſtas ſignificent, tamen & ſimul & ſingillatim Chriſtum ſignificant. Sed quia breuitas non permittit, vt dicamus quemadmodum vnumquodque Chriſtum ſignificet, per iſtud vnum animal, Chriſtum intelligamus. Phialæ vero corda ſunt ſanctorum, quæ propter ſapientiam aurea recte vocantur. Vnus ergo ex quatuor animalibus dedit ſeptem Angelis ſeptem phialas aureas, quia Chriſtus corda ſanctorum ſuorum ſapientia repleuit. Verum ſi ſapientia repleta ſunt, quomodo iracundia Dei plena eſſe dicuntur? Dominus in Euangelio dicit: [Ioan. 15] *Si non veniſſem, & locutus eis fuiſſem, peccatum non haberent.* Nunquid Iudæi ante aduentum Chriſti peccatum non habebant? Erant itaque antea peccatores, ſed peccatum incredulitatis, peccatum blaſphemiæ, quo eum. Beelzebub vocauerunt, peccatum homicidij, quo eum crucifixerunt, & multa alia ſcelera quæ ex aduentu eius traxerunt, non habebant. [G] In phiala autem Chriſti, in qua vita mundi continebatur, Iudæi ſuis culpis exigentibus mortem inuenerunt. Phialæ igitur ſeptem Angelorum plenæ fuerunt iracundiæ Dei, quia quantum ad reprobos pertinet, prædicatio ſanctorum iram Dei in ſe continuit, quia pro eo quod eorum prædicationem cõtempſerunt, iram Dei incurrerunt. *Et impletum eſt templum fumo à maieſtate Dei, & de virtute eius.*] Diximus ſuperius per templum, cæleſtem patriam deſignari: fumus vero ſi intra domum fuerit, oculos à foris perſpicientium obſcurat, vt non perfecte poſſint videre ea quæ in domo geruntur. Templum igitur cæleſtis patriæ modo fumo eſt plenum, quia electi in hac vita poſiti, dum oculos mentis ſuæ ad cõtemplanda cæleſtia attollunt, obſcurantur quaſi caligine, quam tranſmeare non poſſunt: quam obſcuritatem fumum vocat. Hanc caliginem Paulus patiebatur, cum, dicebat: [1. Cor. 13.] *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Et iterum: [Ibid.] *Nunc autem cognoſco ex parte, tunc vero cognoſcam, ſicut & cognitus ſum.* Et notandum, quia hanc hebetationem electi quamdiu in hac vita poſiti ſunt, patiuntur: cum autem ad illam cœleſtem beatitudinem tranſierint, ab oculis mentis eorum tolletur. [H] Vnde & ſequitur: *Et nemo poterat introire in templum, donec conſummarentur ſeptem plagæ ſeptem Angelorum.*] Nunquid in illa cæleſti beatitudine quotidie iuſti non introeunt? Sed de ingreſſione corporum hoc dictum eſſe intelligimus. In illa quippe cæleſti beatitudine iuſti non ingredientur cum corporibus ſuis, vſque dum ſeptem plagæ ſeptem Angelorum compleantur. De ſeptem plagis ſuperius diximus: vltima vero plaga erit, cum Antichriſtus ſuis erroribus genus humanum inficiet. Finitis autem ſeptem plagis, pro quibus examinandis dies iudicij fiet, ſancti corpora ſua recipient, atque in templo patriæ cæleſtis ſine fine cum Domino habitabunt. De hac habitatione dicit Pſalmiſta: [Pſ. 83.]

Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſæcula ſæculorum laudabunt te.

* *
*

CA-

CAPVT XVI.

(A) *Et audiui vocem magnam de templo, dicentem angelis septem: Ite, & effundite septem phialas iracundiæ Dei in terram.*] Vox de templo, vox Domini est præcipientis prædicatoribus, vt verbum Dei non solum electis, sed etiam reprobis annuntient, quatenus habeant isti vnde corrigantur, & illi vnde deterius damnentur. Per terram vero, peccatores designantur. Prædicatores itaque phialas suas super terram effundunt, cum verbum Dei peccatoribus annunciant. *Et abijt primum primus, & effudit phialam suam in terram, & factum est vulnus sæuum ac pessimum in hominibus, qui habebant characterem bestiæ, & eos qui adorauerunt imaginem eius.*] (Sup. c. 8.) Primus angelus prædicatores qui ante legem fuerunt designat, sicut & ille qui in præcedenti visione tuba primus cecinisse visus est. Sed ibi per tertiam partem terræ quæ combusta est, electi designantur: hic autem per eos qui vulnus sæuum ac pessimum passi sunt, reprobi. *Effudit igitur angelus phialam suam in terram*, quia sancti viri qui ante (B) legem fuerunt, admonitionis verba impiis impenderunt, vt eos corrigerent. Sed vulnus sæuum ac pessimum in eos factum est, quia ex prædicatione sanctorum deteriores effecti, mandata Dei contempserunt. Vulnus namque sæuum ac pessimum est, contemptus mandatorum Dei. Verum si vulnus sæuum ac pessimum tantummodo ad reprobos pertinet, & illi tantummodo hoc passi sunt qui characterem bestiæ habuerunt, quærendum nobis est (Esa. 14.) quid sit character bestiæ. Quod si per characterem bestiæ, superbiam voluerimus intelligere, eo quod diabolus de cælo ceciderit, aduertere debemus, multos electos superbiæ vulnus habuisse, sed medicamento humilitatis sanatos esse. Est autem aliud vitium pessimum, quod medicamentum pœnitentiæ à se semper excludit. Scimus diabolum esse irreuocabilem, vt nullo modo ab iniquitatibus suis corrigi possit. Ideoque qui irreuocabilis est, medicamentum pœnitentiæ non requirit: sicut & diabolus ab hoc medicamento alienus existit. Ergo qui per doctrinam sanctorum patrum à sceleribus suis reuocari non potuerunt, characterem diaboli habuerunt, qui incorri- (C) gibilis & impœnitens perseuerat. Sed quia hoc vitio nostro tempore multi laborant, necesse est vt de magnitudine eius aliqua dicamus. Nam sunt nonnulli ita irreuocabiles, vt quamuis sciant prauam esse assertionem suam, nullo modo ab ea reuocari possint, timentes vinci ab hominibus: & ne vincantur, mendaciis & periuriis atque flammantibus contentionibus falsitatem suam defendere conantur: dumque timent vinci ab hominibus, à diabolo vincuntur. Cætera vero vitia medicamento pœnitentiæ sanantur: istud autem solum est, quod à se salubre medicamentum excludit, ne scilicet per confessionem & pœnitentiam victi esse videantur. Et quia malum suum vt vicisse videantur laudant, completur in illis illud propheticum: (Esa. 5.) *Væ qui dicit malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras.* Fertur auis quædam esse quæ serpentem vincit & comedit, sed post paululum veneno illam perimit. Similiter & isti gaudent se vicisse proximos, sed talis victoria interfectrix est animarum illorum. Quicumque ergo tales sunt, characterem portant diaboli. Per imaginem vero bestiæ, vitia possumus intelligere: eo quod ipsa, id est, *diabolus, sit auctor omnium malorum.* Imaginem i- (D) taque bestiæ adorat, quicumque vitiis seruit. Nam & Paulus dicit, quod venter Deus esset falsorum prædicatorum, (Phil. 3.) inquiens: *Quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipso-* (Colos. 3.) *rum qui terrena sapiunt.* Similiter & auaritiam seruitutem vocauit idolorum. *Et secundus angelus effudit phialam suam in mare, & factus est sanguis tamquam mortui, & omnis anima* (Sup. c. 8.) *viuens mortua est in mari.*] Iste angelus doctores legis significat, sicut & ille qui in præcedenti visione secundus tuba cecinisse visus est. Sed ibi tertia pars maris in sanguinem versa fuisse dicitur, per quæ electos designatos fuisse diximus: hic autem totum mare in sanguinem versum esse le- (Gen. 9.) gitur. Vindicta criminalium scelerum secundum legem, erat sanguinis effusio. Per mare igitur præuaricatores legis designantur: Quod in sanguinem versum est, quia vindictam perpetuam pro contemptu mandatorum Dei receperunt. (E) *Omnis vero anima viuens, mortua est in mari*: quia multi ex iis qui in mari erant, id est ex numero reproborum, qui per mare designantur, & qui ante perceptionem legis viui, id est iusti videbantur, accepta lege quod iniusti fuerint, ex præuaricatione legis comprobatum est. Sunt etiam modo multi in Ecclesia, qui antequam ad honores ecclesiasticos, siue sæculares conscendant, sancti & iusti videntur: verum acceptis honoribus, dum donum Dei in malum peruertunt, quod mortui & non viui fuerint, omnibus patet. *Et tertius angelus effudit phialam suam super flumina, & super fontes aquarum, & factus est sanguis.*] Iste angelus prophetas designat: per flumina vero fontesque aquarum, duodecim tribus cum suis famulis designantur. Nam & in præcedenti visione per tertium angelum tuba canentem, prophetas diximus fuisse designatos. Sed ibi pars fluminum atque fontium versa esse legitur in absinthium, per quam eos qui per doctrinam prophetarum amaritudinem pœnitentiæ assumpserunt, atque per eam salui esse meruerunt, diximus fuisse designatos: hic autem in effusione phialæ tertij angeli, flumina & fontes in sanguinem conuersa fuis- (F) se leguntur. *Angelus igitur phialam suam super flumina & fontes aquarum effudit*, quando prophetæ sancti impio populo verbum Dei annuntiauerunt. Sed illi ex prædicatione sanctorum multo deteriores effecti, non solum mandata Dei contempserunt, sed & ipsos verbi Dei ministros occiderunt. In sanguinem vero versi sunt, quia ipsi sibimetipsis mortem perpetuam intulerunt. *Et audiui angelum aquarum dicentem: Iustus es Domine, qui es, & qui eras, sanctus, quia hæc iudicasti: quia sanguinem sanctorum & prophetarum effuderunt & sanguinem eis dedisti bibere, quod digni sunt.*] Possumus per angelum aquarum, angelum illius populi intelligere, qui videns iusto Dei iudicio populum iniquum esse damnatum, laudat sententiam iustissimam Dei omnipotentis. Et *quia sanguinem sanctorum & prophetarum fuderunt*, sanguinem biberunt: quia pro morte temporali, quam iustis intulerunt, mortem perpetuam receperunt. *Et audiui vocem de altari dicentem: Etiam Domine Deus omnipotens, vera & iusta iudicia tua.*] Possumus per altare sanctos viros qui eo tempore fuerunt, intelligere, qui laudauerunt iustum iudicium Dei, eo quod impio populo iustissimam damnationem intulerit, sicut (G) legimus Danielem & tres pueros fecisse. (Dan. 3.) *Et quartus angelus phialam suam effudit in solem, & datum est illi æstu affligere homines, & igni.*] Quartus angelus Christum & Apostolos eius, cæterosque prædicatores significat, vt quartum angelum in superiori visione significasse diximus. Sed ibi per solem, populus Iudæorum: per tertiam partem solis & lunæ atque stellarum, fideles qui ex illo populo in Christum crediderunt, designantur. *Quartus igitur angelus phialam suam in solem effudit*, quia Christus & Apostoli eius quod impij Iudæi à Ro- (Luc. 21. & 24.) manis delendi essent, apertis vocibus prædixerunt. Nam sicut quilibet seruus accipit à Domino suo gladium, non vnde ipse iuguletur, sed vnde reum iugulet: ita & Romani effusionem phialæ, in qua ira Dei continebatur, non ad hoc susceperunt vt ipsi in ea perirent, sed ad vindicandum Christi sanguinem in Iudæos effunderent: vnde & sequitur: *Quia datum est illi æstu affligere homines & igni.*) Possumus per æstum, obsidionem: per ignem autem, famem & gladium, quibus Iudæi pene omnes consumpti sunt, intelligere. *Datum est ergo soli affligere homines æstu & igni*: Quia Romanis (H) datum est à Deo, vt impios Iudæos diuersis calamitatibus afflictos, quosdam occiderent, quosdam à sua terra euellerent. *Et æstuauerunt homines æstu magno.*] Quam magnus fuerit ille æstus, quo Romani Iudæos afflixerunt, qui vult scire, Iosephum legat, & inueniet nullam gentem in omnibus regnis terrarum atrocius periisse. *Et blasphemauerunt nomen Dei, habentis potestatem super has plagas.*) Tam impia fuit gens Iudæorum, vt cum se viderent pro sceleribus suis inaudita mala perpeti, non solum à blasphemiis Christi non cessauerunt, sed etiam multo deteriores blasphemias in suis afflictionibus contra Deum euomuerunt. Vnde & sequitur: *Neque egerunt pœnitentiam, vt darent illi gloriam.*) Darent namque Deo gloriam, si ex suis iniquitatibus pœnitentiam agentes in Christum credidissent, eiusque mandata custodiuissent. *Et quintus angelus effudit phialam suam super sedem bestiæ*

[A] *& factum est regnum eius tenebrosum: & commanducauerunt linguas suas præ dolore, & blasphemauerunt Deum cæli præ doloribus & vulneribus suis, & non egerunt pœnitentiam ex operibus suis.)* [Sup. c. 9] Quintus igitur angelus orthodoxos patres, qui contra hæreticos dimicauerunt, significat: quemadmodum & illum diximus significasse, qui in superiori visione quintus tuba cecinit. Et sicut illic per locustas hæretici sunt, ita & hic per sedem bestiæ hæretici designantur: bestia autem diabolum significat. Iure igitur hæretici sedes bestiæ dicuntur, quia in eorum cordibus diabolus inhabitat. *Quintus igitur angelus phialam suam super sedem bestiæ effudit*, quia sancti viri errores hæreticorum detegentes, quæ pœna illis instaret, manifestare studuerunt. Factum est vero regnum eius tenebrosum, quia illis quibus doctrina hæreticorum fulgida videbatur, per doctrinam sanctorum patrum, quod misera & tenebrosa esset, demonstratum est. *Commanducauerunt linguas suas præ dolore*, quia singuli singulorum errores reprehendebant. Qui etiam Deũ præ doloribus & vulneribus suis blasphemasse dicuntur. Dolebant quippe hæretici, eo quod à catholicis viris semper conuincerentur: [B] vulnera vero eorum erant errores singulorum. *Blasphemabant vero hæretici Deum præ doloribus suis*, quia quanto amplius à catholicis viris superabantur, tanto ampliores blasphemias ad eos reuincendos inueniebant: impellebantque eos ad Deum blasphemandũ proprij errores, quos profitebantur. Qui etiam sine pœnitẽtia fuisse dicuntur. Vix namque aliquem ex inuentoribus hæresum inuenies, qui pœnitentiam egerit ex suis erroribus. [Ibidem.] *Et sextus angelus effudit phialam suam super flumen illud magnum Euphraten, & siccauit aquam eius, vt præpararetur via regibus ab ortu solis.)* Sextus iste angelus eandem significationem habet, quam & ille qui sexta tuba cecinisse visus est: significat enim martyres sanctos. Et qui designantur illic per equites, à quibus tertia pars hominũ occisa fuisse describitur, ipsi & in hoc loco per flumen magnum Euphraten, persecutores videlicet Ecclesiæ Dei. *Effudit ergo angelus phialam suam super flumen Euphraten*, quia quæ damnatio persecutoribus Ecclesiæ instaret, ipsis persecutoribus sine aliqua trepidatione prædixerunt. Per aquam vero ipsa persecutio designatur. *Siccauit aquam eius*, quia [C] tamdiu in prædicatione verbi Dei sancti martyres perstiterũt, vsquedum omnis persecutio finem acciperet, quibusdam ex persecutoribus in infernum demersis, quibusdam fidei Christianæ semetipsos subiicientibus. Per reges multitudinem gentium, quæ ad fidem Christi confluxit, possumus intelligere. *Via itaque regibus siccata aqua præparata est*: quia finitis persecutionibus, libera facultas data est omnibus gentibus ad fidem Christi veniendi. Sed quomodo *ab ortu solis* venisse dicuntur, id est à Christo; qui per solem designatur, cum non à Christo, sed ad Christum, diabolũ relinquentes venerint? Nisi forte per solem diabolum intelligamus, vt ab ipso ad Christum venerint. [Malac. 4.] Sed melius est vt per solem Christũ intelligamus, propter illud propheticum: *Vobis autem timentibus nomen meum orietur sol iustitiæ.* Ab ortu ergo solis, id est à Christo veniunt: quia ipso [Phil. 2.] inspirante & impellente ad eum veniunt. *Ipsius est donum & velle, & perficere quæ bona sunt*: [Ioan. 15] sicut ipse dixit: *Sine me nihil potestis facere.* A Christo itaque veniunt quicumque ad Christũ veniunt, quia ipse dat vt veniant, & ipse suscipit venientes. *Et vidi de ore draconis & de ore bestiæ, & de ore pseudoprophetarum, exire tres spiritus immundos in modum ranarum. Sunt enim spiritus dæmoniorum facientes signa.*] [D] Spiritus tres immũdi, discipulos designant Antichristi, qui cum per vniuersum orbem prædicaturi sunt. Qui quamuis homines sint futuri, spiritus immundi, & spiritus dæmoniorum vocãtur: quia dæmones in ipsis habitabunt, & per ora eorum loquentur. Qui de ore Antichristi, & de ore pseudoprophetarum eius exiisse visi sunt: quia per eorum doctrinã filij diaboli efficientur. Qui etiam de ore draconis exiisse visi sunt, quia per os Antichristi diabolus loquetur. Ranis nihilominus, quæ sunt reptilia immunda, & in luto viuẽtia, recte assimilantur: quia sicut ranæ in sordidis aquis immorantur, ita & discipuli Antichristi eos facile decipient, qui diuersis vitiis & sceleribus non timuerant sordidari. Nam & ranarum vox rauca & turpis, impiissimam [E] eorum prædicationem blasphemiis plenam designat. *Et procedent ad reges totius terræ congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei.*] Per reges terræ, non solum reges, sed & populi designantur. Congregabunt autem illos discipuli Antichristi in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei, non quod contra Deum audeant in die iudicij, à quo tam terribiliter iudicabuntur, sed congregabunt eos in prælium ad persequendam Ecclesiam, vt in die magno Dei omnipotentis, perpetua pœna damnentur. Et quia finita persecutione Antichristi Dominus ad iudicium in proximo veniet, subdit: *Et ecce venio sicut fur.*] *Dies Domini,* sicut dicit Apostolus, *sicut fur, ita in nocte veniet*, [1. Thess. 5.] Cum enim dixerint, pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. *Beatus qui vigilat & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.*] Impij qui in voluptatibus suæ carnis veluti in quadam mollicie lectuli requiescunt, & qui nolunt præuidere mala quæ sequuntur, non inconuenienter dormire dicuntur. Quos Apostolus admonet, dicens: [Ephes. 5] *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.* [2. Cor. 6] Iusti vero qui mala quæ sequuntur, præuidere student, [F] qui voluptates carnales in se extinguunt, qui armis virtutum se muniunt, vt contra visibiles & inuisibiles hostes indesinenter dimicare valeãt, non incongrue vigilare dicuntur, ideoque beati sunt. Vestimenta autem nostrarum animarum, sunt opera bona. Custodia vestium, custodia est mandatorum Dei. Vestimenta nostra custodimus, si ea quæ præcepit Deus, operando implemus. Nudus vero est, qui à bonis operibus alienus existit: Nudi impij ambulant, cum ad diem iudicij à bonis operibus vacui deducentur. Et ideo turpitudo illorum videbitur, quia & angelis & hominibus eorũ scelera manifestabuntur. *Et congregabit eos in locum qui vocatur Hebraice Armageddon.*] Armageddon mons globosus, siue consurrectio in priora interpretatur. Quæ vtraque interpretatio diei iudicij coaptari potest. Mons quippe globosus recte vocatur, eo quod globis flammarum vniuersus mundus tunc delebitur. Similiter & consurrectio in priora recte dicitur, eo quod omnes homines in priorem statum resurgendo reparentur. *Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem.*] Per septimum istum angelum prædicatores sancti, qui temporibus Antichristi futuri sunt, designantur, [G] sicut & illum significasse diximus, qui superius septima tuba cecinisse legitur: per aerem vero, vani homines designantur. *Angelus igitur phialam suam in aerem* effundit; quia prædicatores sancti vanis & impiis hominibus quod perpetua morte sint damnandi, denuntiabunt. *Et exiuit vox magna de templo a throno, dicens.*] Vox magna, vox est prædicatorum sanctorum. Per templum, Ecclesia designatur. A templo ergo vox exiit, quia ab Ecclesia vox sanctæ prædicationis procedit. Quæ etiam & à throno exiisse dicitur, quia Ecclesia Dei, thronus est Dei, & in illa sedens requiescit. Quid autem hæc vox dicat, subdendo manifestat. *Factum est.*) Id est, finis mundi instat, in quo omnia quæ prædicta sunt à Domino & à sanctis, complebuntur. *Et facta sunt fulgura & voces & tonitrua, & terræmotus factus est magnus, qualis numquam fuit ex quo homines fuerunt super terram.*) Per *fulgura*, miracula quæ per sanctos suos facturus est Deus, designantur. Legimus namque in superioribus, Eliam & Enoch plurima signa esse facturos. [H] Per *voces*, prędicatio sanctorum, per *tonitrua autem*, terror ignis æterni exprimitur: terræmotus vero motionem cordium sępe designat. Mouebuntur enim quidam de malo ad bonum, sicut Iudæi qui in Christum credituri sunt. [Sup. c. 11] Mouebuntur alij de bono ad malum, qui fidem Christi relicturi sunt, & errores Antichristi secuturi. *Et facta est ciuitas magna in tres partes, & ciuitates gentium ceciderunt.*) Ciuitas magna, ciuitas est diaboli, id est, omnis multitudo reproborum. Per tres partes in quibus diuersa est, Iudæi qui in Christum credere noluerunt, & Pagani atque falsi Christiani designantur. Quod autem dicit: (*Et ciuitates gentium ceciderunt.*) ad diem iudicij pertinet. Ciuitates gentium tũc cadent, cum eo igne qui faciem Domini ad iudicium venientis præcedet, omnes gentes delebuntur, sicut dicit Psalmista: [Psal. 96] *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Et Babylon magna venit in memoriam ante Deũ, dare*

A *et calicem vini indignationis iræ eius.*) Quomodo Babylon in memoriam ante Deum venisse dicitur, ad cuius memoriam nihil accedere, nihil recedere potest, in cuius conspectu sicut præsentia, ita præterita & futura consistunt? Sed memoriam pro tempore posuit. Babylō igitur in memoriam ante Deum veniet, quando illud tempus veniet, in quo statuet iudicare mundum, & reddere vnicuique Mat. 16 secundum opus eius. Vinum vero indignationis iræ Dei, pœna perpetua est, quia peracto iudicio omnes impij cū auctore iniquitatis diabolo damnabuntur. *Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti.*) Eamdem significationem habent montes & insulæ, quam ciuitates gentium, quæ paulo superius dicuntur cecidisse. Per insulas namque gētes: per montes vero earum, principes designantur. Fugere autem dicuntur, cum ab igne in die iudicij delebuntur. Mat. 25 *Et grando magna sicut talentum descendit de cælo in homines.*) In Euangelio scriptum est, *quod quidam paterfamilias peregre proficiscens, dedit vni seruorum suorum quinque talenta, alij duo, alij vero vnum. Sed primus & secundus negotiando, talenta quæ à domino acceperunt, duplicauerunt: tertius fodit in terram, & abscondit pecuniam domini sui.* B Quæcumque ergo temporalia aut quascumque artes à Domino accepimus, pro talentorum acceptione nobis reputabuntur. Iusti igitur qui per primum & secundum seruum designantur, talenta sua duplicant, cum bona temporalia quæ à Domino accipiunt, in bonis operibus expēdunt, atque ad bona agenda quoscumque possunt, prouocant. Impij vero qui per seruum tertium designantur, talenta sua in terra abscondunt, quia ex bonis temporalibus quæ à Domino acceperunt, vitia potius quàm virtutes enutriunt. Per grandinem, quæ ea quæ ex terra nascuntur, conterit & delet, vindicta omnipotentis Dei designatur, quæ impios conteret, & in infernum demerget. Quæ sicut talentum esse dicitur, quia vnumquemque secundum talenti sui qualitatem puniet: & quanto amplius quis deliquit, tanto ampliora tormenta sustinere cogetur. Sed obscurum est valde quod sequitur: *Et blasphemauerunt homines Deum propter plagam grandinis, quoniam magna facta est vehementer.*) Quis enim in illo tam districto iustorum iudicio blasphemare Deum audebit? Sed blasphemare dicuntur, quia blasphemiæ reproborum, C quas modo in corde tegunt, cunctis manifestabuntur.

CAPUT XVII.

Apoc. 17 ET *venit vnus de septem angelis qui habebant septem phialas, & locutus est mecum, dicens.*) Sicut superius sub cantu tubæ septimi angeli diem iudicij breuiter comprehendens, ad ea quæ prætermiserat, redit, atque sanctam Ecclesiam describens, passiones quas à diabolo pertulit, & quas ab Antichristo in fine mundi passura est, annexuit: ita & hic sub effusione phialæ septimi angeli diem iudicij summatim perstringens, ad ea quæ prætermisit reuertitur, atque sub specie mulieris meretricis, ciuitatem diaboli describens, quas pœnas pro sceleribus suis passura sit, in sequentibus manifestat. Angelus vero phialam habens, prædicatores sanctos designat. Ioannes autem typum tenet omnium fidelium, vnde & subditur: *Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas, cum qua fornicati sunt reges terræ.*) Meretrix ista in aliquibus locis Romam specialiter, quæ tunc Ecclesiam Dei perseD quebatur: in quibusdam vero generaliter ciuitatem diaboli, id est, omne reproborum corpus demonstrat. Angelus igitur Ioanni ostendit damnationem meretricis magnæ, quia prædicatores sancti & verbis & scriptis fidelibus ostendunt, quæ pœnas impij pro sceleribus suis patiantur, vt eorum pœnis territi, à peccatis abstineant. Quę super aquas multas sedere dicitur, quia ex multitudine gētium, quę per aquas designantur, ciuitas diaboli constituitur. Cum qua reges terræ fornicati esse dicuntur, quia scelera Babylonis auxerunt potiùs, quam destruxerunt. *Et inebriati sunt qui inhabitant terram, de vino prostitutionis eius.*] Vinum prostitutionis, diuersi errores, diuersa sunt scelera impiæ ciuitatis. Nam sicut meretrix prostituitur omnibus secum fornicari volentibus, vt eorum immundiciis polluatur: ita & omnes impij subiiciuntur dæmonibus, E cum eorum prauis suggestionibus sceleribus se deiiciūt, sicut Propheta ad Hierusalem loquitur, dicens: Et posuisti vt terram corpus tuum, &c. quasi viam transeuntibus. Terræ autem habitatores, omnes reprobos vocat. *Ebrietas vero, malitia est Babylonis:* quia sicut ebriosus tamdiu impletur vino, vsque dum à mente sua alienus efficiatur; ita Esai. 51 reprobi tamdiu omni malitia semetipsos replent, vsquedum à mente sua alieni effecti timorem Dei, omnemque bonitatem à semetipsis abiiciant, sicut dicit beatus Iob; *Quia bibunt sicut aquam iniquitatem. Et abstulit me in desertum* Iob 15 *in spiritu: & vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam, plenam nominibus blasphemiæ, habentem capita septem, & cornua decem.*] Per desertum, omnis impiorum multitudo designatur, eo quod ipsi deseruerint Deum, & ideo derelicti sunt à Deo. In deserto igitur mulier meretrix inuenta est, quia ex multitudine iniquorum ciuitas diaboli constat. Bestia vero sicut ipse in sequentibus exponit, diabolum significat. Coccus autem colorem sanguinis habet: & per sanguinem sæpe mors designatur. Diabolus itaque sanguineus est, quia auctor est mortis & omnis perditionis. Quę F bestia plena nominibus blasphemiæ esse dicitur, eo quod ipse diabolus auctor sit omnium blasphemiarum. Quid sint autem capita septem & cornua decem, angelus in sequentibus exponit, *Et mulier erat circumdata purpura & coccino, & inaurata & auro, & lapide pretioso, & margaritis, habens poculum aureum in manu sua, plenum abominationibus, & immūditia fornicationis eius.*] Purpura sanguine tingitur, coccus vero sanguinis habet colorem: suntque vestimenta regalia, per quæ potestas sæcularis designatur. Purpura igitur & coccus sanguinis speciem habent, quia potestas sæcularis mortifera est, periculum sempiternum affert iis qui eam amplius quam cęlestem gloriam amplectuntur. Possumus etiam per vestimenta sanguinea, opera impiorum intelligere, pro quibus morte perpetua damnabuntur. Quodque sequitur: (*Et aurata auro:*) per aurum sæpe sapiētia designatur. Mulier igitur inaurata erat auro, quia sapiē1 Cor. 3 tiam huius sæculi possidebat, *quæ stultitia est apud Deum.* Per gemmas vero & margaritas, eloquentia sæcularis designatur. Per poculum aureum, quod manu tenuisse dicitur, philosophorum & poetarum doctrina designatur: quod plenum abominationum & immunditiæ fornica- G tionis dicitur, quia doctrina philosophorum plena erat mendaciis, omnibusque erroribus ad decipiendum genus humanum compositis. *Et in fronte eius nomen scriptum, Mysterium, Babylon magna, mater fornicationum & abominationum terræ.*] Per frontem itaque atque faciem, opera impiorum designantur, quia ex operibus suis intelliguntur quod sint filij diaboli, ciuesque impiæ ciuitatis. *Et mulierem vidi ebriam de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum Iesu.*] Numquid Babylon sanguinem sanctorum bibebat? Non. Sed ebria erat, id est, ab omni spiritali ratione aliena. Ebria erat, quia vltio sanguinis sanctorum ita eam dānabilem fecerat, & à misericordia Dei alienam, vt non esset digna quod aliquo modo suæ saluti posset consulere. *Et miratus sum cum vidissem illam, admiratione magna.*] Mirantur fideles cum vident reprobos tantum à timore Dei alienos, vt sine aliqua trepidatione & innocentibus plurima mala ingerant, & in omnibus flagitiis semetipsos demergant, scientes Deum nullum scelus impunitum relinquere, nisi prius pœnitentia cæterisque medicaminibus, H quibus peccata sanantur, fuerit deletum. *Et dixit mihi angelus Quare miraris? Ego dicam tibi sacramentum mulieris, & bestiæ quæ portat eam, quæ habet capita septem & cornua decem.*) Eandem significationem habet bestia in hoc loco, quam & superius diximus draconem habuisse, significat namq; diabolum. Quid sint autem capita septem, & cornua decem, ipse vt diximus in sequentibus exponit. *Bestia quam vidisti fuit, & non est, & ascensura est de abysso, & in interitum ibit.*) Bestia, id est diabolus, fuit ante aduentum Christi, possidens genus humanum, non est modo, id est, non possidet genus humanum, sicut antea: quia per Christum ab electorum cordibus expulsus est: *ascensura est de abysso,* quia tēporibus Antichristi soluetur satanas de carcere suo, & exibit, & seducet gētes, sicut sequētia plenius manifestāt. *Et in interitū ibit,* quia cū omnib. reprobis quos deceperit, & cū o-

A mnibus satellitibus suis æterna pœna damnabitur. *Et mirabuntur inhabitantes terram: quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ à constitutione mundi, videntes bestiam quæ fuerat, & nō est.*) Inhabitantes terram eos debemus intelligere, qui amatores terræ erunt magis quam Dei, quos Antichristus faciet decipiet. Mirabuntur ergo reprobi, *quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ*, id est, qui non sunt prædestinati ad vitam æternam: videntes bestiam, id est, diabolum per Antichristum signa facientem, & in Antichristo diabolū adorantes. *Et hic est sensus, qui habet sapientiam.*) Id est, in hoc quod sequitur, magna obscuritas est, & sensus ad ea intelligenda valde acuendus est. Et nos rogemus Dominum, vt hanc obscuritatem nobis aperiat. *Septem capita septem montes sunt, super quos mulier sedet, & reges septem sunt. Quinque ceciderunt, vnus est, & alius nondum venit: & cum venerit, oportet illum breue tempus manere.*) Diximus superius, per septem capita draconis illos reprobos esse designatos, per quos diabolus genus humanum decepit, quos etiam in partes septem diuisimus, sicut & cæteram multitudinem reproborum. Et quia eandem significationem habet hæc bestia de qua loquimur, quam & draconem diximus habuisse: designant namque diabolum: eandem significationem habēt etiam septem capita bestiæ: quam & septem capita draconis diximus habuisse. Quæ & montes dicuntur, quia altiores fuerunt illi in sceleribus qui cæteros deceperunt, quā illi qui ab eis decepti sunt: sicut in sequentibus de Babylone dicit: Quia venerunt peccata eius vsque ad cælum. Vocantur nihilominus & septem reges, eo quod cæteris ad perditionem euntibus ducatum præbuerint. Super hos ergo montes meretrix sedere dicta est, quia ab iis ciuitas diaboli in omnibus erroribus atque sceleribus informata est. Nam sicut Apostoli fundamenta dicuntur Ecclesiæ, ita è diuerso inuentores errorum, fundamenta sunt ciuitatis diaboli. Ex iis igitur capitibus, siue montibus vel regibus, quinque ceciderunt, vnus erat, alius vero nondum venerat. Primum caput diaboli ceciderat, quia illi qui ante diluuium fuerunt, per quos ij qui filij Dei vocabantur, decepti sunt, in cloacam inferni descenderant. Similiter qui post diluuium vsque ad legem fuerunt, in eadem perditionis fouea demersi tenebantur. Ceciderant & tertij, qui populo Dei, quibus lex data est, idola colere suadebāt. Similiter & falsi prophetæ, qui in quarto loco ponuntur, iam ceciderant in interitum suæ perditionis, eo quod deceptores fuerint populo Dei. Iniqui vero Iudæi, qui Dominum interfecerunt, & Apostolos eius persecuti sunt, qui in quinto ponuntur loco, eo tempore quo hæc visio Ioanni demonstrata est, iam à Romanis deuastati fuerant. Quinque ergo capita bestiæ iam ceciderant, quæ montes regesque nominantur, quia omnes præcedentes, & Impij Iudæi in quinto loco ponuntur, iam perditionis suæ pœnas luebant. Vnus erat, quia pagani, illi videlicet qui Ecclesiam Dei persecuti sunt, qui & in sexto loco ponuntur, tunc Ecclesiam Dei persequebantur; ob quam causam & iste Ioannes in Patmos insola relegatus tenebatur. Alius nondum venerat, quia Antichristus qui in septimo loco ponitur, nondum venit; *Et cum venerit, oportet illum breue tēpus manere*: quia *Dominus Iesus interficiet eum spiritu oris sui & destruet illustratione aduentus*, sicut ipse dicit in Euangelio: *Et nisi Dominus breuiasset dies illos*, id est *dies persecutionis Antichristi, non fieret salua omnis caro*: per omnem carnem solos electos designans. *Et bestia quæ erat, & non est, & ipsa octaua est, & de septem est.*] Bestia, id est diabolus, qui ante aduentum Christi dominabatur humano generi, & modo non tenet illud ita obnoxium, quemadmodum tunc faciebat, ipsa scilicet bestia octaua est. Septem namque partes sunt omnium reproborum: octaua vero pars eorum est diabolus cum cæteris dæmonibus: *de septem est*, quia de societate reproborum dæmones existunt. Et sicut fuerunt auctores perditionis eorum, ita erunt & socij tormentorum: Vnde & sequitur: *Et in interitum vadit.*] Hæc quæ sequuntur, vsque ad eum locum vbi angelus de cælo descendisse visus est, ad destructionem Romani Imperij proprie pertinent. *Et decem cornua quæ vidisti, decem reges sunt, qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem tamquam reges vna hora accipient post bestiam.*] Quatuor bestiæ Danieli in visione demonstratæ sunt, per quas quatuor regna figurabantur. Quarta autem bestia, quæ erat fortis atque terribilis, per quam Romani designati sunt, decem cornua habuisse describitur. Per quæ ea regna quæ Romanum imperium destruxerunt, designata sunt: sicut beatus Hieronymus quorumdam assertionem sequens exponit. Eamdem significationem habent decem cornua in hoc loco, quam & illa habuisse dicuntur. Significant quippe ea regna, per quæ Romanum Imperium destructum est. Partem namque Asiæ per se primitus abstulerunt: postea vero Saraceni totam subegerunt. Vuandali Africam sibi vindicauerunt, Gothi Hispaniam, Longobardi Italiam, Burgundiones Galliam, Franci Germaniam, Hunni Pannoniam, Alani autem & Sueui multa loca depopulati sunt, quæ eorum subiacebant ditioni. Hæc ergo regna eo tempore quo visio ista Ioanni demonstrata est, potestatem nondum acceperant: sed vna hora tamquam reges potestatem acceperunt, quia singularum istarum gentium potestas pauco tempore permansit. Post bestiam regnum acceperunt; quia destructo regno diaboli per Christum hæ gentes propriam potestatem acceperunt. *Ii vnum consilium habebunt.*] id est vnam voluntatem in malo. *Et virtutem suam & potestatem bestiæ tradiderunt.*) quia eorum virtus atque potestas diabolica fuit. *Ii cum agno pugnabunt, & agnus vincet illos.*) Cum agno pugnauerunt, quia Ecclesiam Dei persecuti sunt, populumque Dei interfecerunt. *Agnus vincet illos*, quia scimus: has gentes præter paucas, iugum fidei Christi iam suscepisse. *Quoniam Rex regum est, & Domini dominantium, & qui cum illo sunt vocati, electi & fideles.*) Qui sunt reges & dominantes, ipsi sunt electi & fideles. *Christus igitur Rex regum est, & Dominus dominantium, quia ipse est Rex & Dominus omnium sanctorum*: & qui cum illo sunt vocati, electi & fideles sunt: id est sancti, qui ad hoc vocati sunt, vt cum illo in æternum permaneant, electi & fideles iure vocantur. Vocantur etiam & reprobi, sicut Dominus dicit: *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* Sed reprobi ad hoc vocantur, vt inexcusabiles sint: electi vero, vt cum ipso in æternum perseuerent. *Et dixit mihi: Aquæ quas vidisti vbi meretrix sedet, populi sunt, & gentes, & linguæ.*) Per aquas, omnes gentes, quas sibi Romani subiecerant, designantur. *Et decem cornua quæ vidisti in bestia, ij odient fornicariam.*) Fornicariam Romam vocat, quæ pro defensione falsorum deorum, Deum creatorem suum persequebatur. Decem itaque cornua odio habuerunt fornicariam, quando gentes quæ per decem cornua designatæ sunt, ad destruendum Romanum Imperium arma sumpserunt. *Et desolatam illam fecerunt & nudam:*) quando omnes gentes potestatem eius ademerunt. *Et carnes eius manducauerunt.*] Quia vero deliciæ carnem nutriunt, possumus per carnem, diuitias omnium gentium intelligere. Carnem eius manducauerunt, quando opes omnium gentium, quæ Romæ deferebantur, acceperunt, & in suos vsus redegerunt. *Et ipsam igni concremabunt.*) Scimus plurimas ciuitates, vicos & castella, quæ Romano Imperio subiacebant, ab gentibus fuisse concremata. *Deus enim dedit in corda eorum, vt faciant quod illi beneplacitum est, vt dent regnum suum bestiæ, donec consummentur verba Dei.*) Deus dedit in corda eorum, id est, permisit vt faciant quod illi beneplacitū est, & quod prædictum est à prophetis eius & Apostolis, qui prædixerunt quod potestas Romani imperij ab iis gētibus esset destruenda, *Regnum autem suum bestiæ dederunt, donec consummarentur verba Dei*, quia secundū iustissimi Dei permissionem tamdiu suggestiones diaboli in sceleribus perpetrandis secuti sunt, quamdiu consummarentur verba Dei, id est, impleretur ea quæ à Deo & sanctis eius prædicta sunt. *Et mulier quam vidisti, est ciuitas magna, quæ habet potestatem super cunctos reges terræ.*) Hoc manifestum est. Scimus enim Romanos eo tempore cunctis regibus terræ dominari. Sed dicet aliquis. Quomodo per mulierē meretricem Romani designantur, cum illis temporibus, quando hæ gentes diuersas clades generi humano intulerunt, Romani Christiani extiterint? Ad quos nos respōdemus, quia per mulierem meretricem, non electi qui ex eadem gente fuerunt, intelliguntur, quippe mundi gloriam pro amore gloriæ cœlestis contempserunt: sed reprobi, siue pagani, siue falsi Christiani fuerint. Illorum ergo po-

Marginalia: Sup. ca. 12. — Inf. c. 18 — Ephes. 2 — Gen. 6. — Exo. 31. — Sup. c 2 — 2. Thes. 2. — Mat. 24 — Dan. 7. — Matt. 22. — B — C — D — E — F — G — H

A go potestas ab iis gentibus destructa est, quia impia dominatione genus humanum premebant.

CAPVT XVIII.

Post hæc vidi alium angelum ascendentem de cælo, habentem potestatem magnam: & terra illuminata est à gloria eius. Hæc quę sequuntur, generaliter ad impiam ciuitatem, id est, ad omnes reprobos pertinent. Et vt plenius euersionem Babylonis demonstret, ad primam eius ruinam, quæ per Christum euersa est, reuertitur. Angelus namque iste Christum significat, qui de cœlo ad terram descendere dignatus est, vt nos ad cælestia subleuaret. Qui potestatem magnam habere dicitur, quia eamdem potestatem habet quam & pater, eo quod æqualis super omnia patri. *Terra illuminata est à gloria eius*, quia per doctrinam fidei eius genus humanum à tenebris ignorantiæ atque incredulitatis est ereptum. *Et clamauit in forti voce, dicens.*) Vox Christi, doctrina est Euangelij. Quid autem hęc vox clamauerit, subdendo manifestat. *Cecidit cecidit Babylon magna.*] Dixisse Dei,
B fecisse est. Dixit enim cecidisse Babylonem, quia ipse fecit vt caderet. Quæ bis cecidisse dicitur, quia cecidit primo, cum per doctrinam Euangelij maximam multitudinem electorum amisit, qui ab ea per fidem Christi præcisi ciues sanctæ ciuitatis, id est sanctę Ecclesiæ facti sunt. Cadet secundo, cum in vltimo die morte perpetua, quæ in hoc libro mors secunda vocatur, punietur. *Et facta est habitatio*
Cap. 21. & 22. *dæmonum.*) Numquid ante aduentum Christi dæmones in Babylone non habitans? Habitabant quidem, sed eorum habitatio ignorabatur. Quando autem multitudo electorum ad fidem conuersa est, *Babylon habitatio dæmoniorum facta est*, quia illi qui fidem Christi susceperunt, quod habitatio dæmoniorum in Babylone semper fuerit, veraciter cognouerunt. *Et custodia omnis spiritus immundi & custodia omnis volucris immundæ & odibilis.*) Qui sunt dæmones, ipsi sunt spiritus immundi, & volucres immundæ. Volucres quippe nominantur, eo quod per aerem istum more ventorum indesinenter discurrant. Custodes Babylonis ideo vocantur, quia sicut angeli electos Dei custodiunt, ne tam pessime peccent vt pereant: ita & dæmones impios ob-
C seruant, ne aliquando ab iniquitatibus suis resipiscant, & saluentur. *Quia de vino iræ eius biberunt omnes gentes, & reges terræ cum illa fornicati sunt, & mercatores terræ de virtute delicia-*
Sup. 14. 17. *rum eius diuites facti sunt.*) Quid sit vinum, iræ, & quid fornicatio regum cum Babylone, superius diximus. Per mercatores terrę amatores sæculi possumus intelligere, qui animas suas pro acquisitione pecuniarũ perditioni tradunt. De huiusmodi mercatoribus Iesus filius Sirach loquitur,
Eccl. 10 dicens: *Hic animam suam venalem habuit, quoniam in vita sua proiecit intima sua.* Animam suam venalem habuit, quia eã pro acquisitione pecuniarum dæmonibus tradere non timuit. Delicias virtutem Babylonis vocat, quia sicut electi tota virtute laborant, vt diuitias cœlestes adquirant: ita & reprobi totis nisibus insistunt, vt diuitias perituras sibi
Hier. 9. accumulent. De talibus dicit Propheta: *Vt inique agerent laborauerunt. Et audiui aliam vocem de cælo, dicentem.*] Per cælum in hoc loco Ecclesia designatur. Vox de cœlo, vox est prædicatorum de Ecclesia procedens. Sed quid dicit vox ista? *Exite de illa popule meus.*] Dominus per prædicatores suos suadet electis, vt exeant à Babylone, non corpore, sed mente. Quemadmodum à Babylone exire debeant,
D in sequentibus docet, dicens: *Et ne participes sitis delictorum eius.*] Illi à Babylone conuenienter exeunt, qui à malis operibus eius se alienos reddunt; sicut Psalmista de se-
Psal. 25 metipso loquitur, dicens: *Non sedi in consilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo. Et de plagis eius non accipiatis.*] Quid sunt plagæ Babylonis, nisi vitia quæ animas interficiunt? Possumus etiam per plagas Babylonis, pœnas quæ impiis præparatæ sunt, intelligere, vt sit sensus; Si à sceleribus Babylonis abstinueritis, à pœnis quas in æternum patietur, alieni eritis. *Quoniam peruenerunt peccata eius vsque ad cælum, & recordatus est Deus iniquitatum eius.*] Iniquitates Babylonis omnipotens Deus semper intuetur: sed cum vindictam non exerit, videtur non videre quod videt. Per hoc quod dicit, (*Aliam vocem.*) illud designat tempus, in quo omnes impii perpetua pœ[nis plec]tentur. *Reddite illi sicut ipsa reddidit vobis.*) Pręcipitur ele[ctis] vt reddant Babyloni sicut illa ipsis reddidit, siue p[ro eo] quod sancti Dei impios iudicabunt, sicut dicit Domin[us] in Euangelio: *In regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim tri[bus] Israel*: siue pro eo quod ipsi membra sunt eius, cui iudicandi potestas à patre tradita est. Reddent itaque iusti impiis mala quæ ab eis passi sunt, cum Christus qui caput illorum est, & cuius membra ipsi sunt, eos perpetua pœna damnabit. *Et duplicate duplicia secundum opera eius.*] Dupliciter Babylon electos Dei persecuta est, quando corporibus & animabus eorum multa mala ingessit. Dupliciter pœnas ipsa recipiet, quia cum animabus corpora cruciabuntur: ipsaque, duplicia duplicabuntur, quia pro pœnis temporalibus atque breuibus, quibus iustos afflixit, pœnas æternas excipiet. *In poculo quo miscuit vobis, miscete ei duplum.*] Per poculum, tribulationes quas ab iniquis sancti passi sunt, possumus intelligere. *Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit tantum date illi tormentum & luctum.*] *Quantum glorificauit se*, id est,
in superbiam erexit, & in omnibus vitiis se implicauit tanta & ampliora tormenta excipiet. *Quia in corde suo dicit: Sedeo regina, & vidua non sum, & luctum non videbo.*) Reginam se Babylon vocat quodammodo, cum se in prosperis huius mundi extollit. Viduam non se esse dicit, quia à bonis temporalibus, quibus coniuncta est, & ex quibus luxuriam suam enutrit, non se posse disiungi confidit. Luctum non se esse visuram dicit, quia impij quamuis sciant se pro sceleribus suis esse puniendos, fingunt se non videre quod vident, memoriamque mortis à mente reijciunt, ne tristis cogitatio lætitiam cordis eorum perturbet. *Ideo in vna die venient plagæ eius, mors, & luctus, & fames.*) In die iudicii mors perpetua illi veniet, quę in hoc libro mors secunda vocatur. Luctus illi veniet, sicut Do- Cap. 13. & 25
minus dicit in Euangelio: *Ibi erit fletus, & stridor dentium.* Fa- Mat. 24
mes illi veniet, id est, fames requiei, desiderabunt enim à pœnis requiescere, quas patientur, ad quam requiem nullo modo peruenient. *Et igni comburetur.*) Id est igne æterno. *Quoniam fortis est Dominus qui iudicabit illam. Et flebunt & plangent se super illam reges terræ, qui cum illa fornicati sunt, & in delicijs vixerunt, cum viderint fumum incendii eius, longe stantes* G
propter timorem tormentorum eius, dicentes: Væ, væ, ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis, quia in vna hora venit iudicium tuum.) Quid sit fornicatio regum cum Babylone, superius diximus. Sed mirum valde est, quod longe stare dicantur, cum in eisdem pœnis & ipsi sint demergendi, in quibus & ceteri reprobi, qui per Babylonem designantur. Stabunt igitur longe mente & voluntate, non corpore, horrentes scelera sua, quibus æternaliter cruciabuntur. Stabunt longe per desiderium, aliud desiderantes, id est requiem, & aliud patientes, id est tormenta æterna. *Et negotiatores terræ flebunt & lugebunt super illam quoniã merces eorum nemo emet amplius.*] Quia superius per mercatores terræ, amatores sæculi diximus esse designatos, possumus in hoc loco per negotiatores eos accipere, qui bonum quod facere videntur, vendunt. Sunt namque multi, quib. legum sæcularium scientia data est, qui causas pauperum in iudiciis portãt. Sed quia non pro amore Dei, sed pro præmiorum acceptionibus hoc faciunt, mercedem à Deo non recipiunt. In tantum vere hæc miseria conualuit, vt non in- H
ueniam aliquem ex iis qui locum habent apud principes, qui aliquid verbum ad proximi pauperis necessitatem sustentandam proferat sine præmij acceptione. Possumus & per negotiatores terræ eos intelligere, qui ex bono quod faciunt laudes ab hominibus requirunt. Possumus etiam & per eosdem, illos qui gradus ecclesiasticos vendunt, intelligere: quod diuina scriptura valde condemnat. Et quamuis multi ex episcopis ab hoc scelere videantur immunes, ministri tamen eorum in hoc sæpe polluuntur. Sed ad magistros respicit, quidquid à discipulis delinquitur. Est & aliud scelus valde pessimum, quod ab iis qui archidiaconi appellãtur, cõmittitur. Nam ab adulteris presbyteris pretium accipiunt, & tacendo malum consentiunt, quod per auctoritatem quam ab episcopis acceperunt,

emen-

A emendare possent. Sunt etiam alij ex huiusmodi presbyteris, qui timentes se damnari pro sceleribus suis, in seruitiis archidiaconorum plus sunt assidui, quam cæteri. Contra quos si quis aliquod verbum contrarium proferre voluerit, defendimur ab eis, & fingunt se nescire quod sciunt: condemnanturque illa prophetica sententia quæ dicit: *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras.* (Esa. 5.) Ad te ergo loquor qui talis es. Ecce animam sacerdotis diabolo vendidisti. Quis enim suasit presbytero vt fornicaretur, nisi diabolus? Qui ergo suasit vt fornicaretur, ipse suasit vt pretium tibi daret, quatenus hoc scelus sine timore perpetrare posset. Per manum ergo presbyteri pretium perditionis animæ ipsius tibi diabolus dedit. Ecce pretium accepisti, & animam fratris, Christi sanguine redemptam, idem diabolo à quo redempta est tradidisti. In lege scriptum est, (Exo. 21.) *quod si quis hominem qui frater eius esset, vendidisset, morte moreretur.* Si igitur reus est ille qui hominem homini vendit, quanto magis tu reus existis, qui hominem Christi sanguine redemptum, non homini, sed quod perniciosius est diabolo vendidisti: B *Tales itaque negotiatores flebunt & lugebunt in inferno, quoniam merces eorum nemo emet amplius.* Amittent enim quod tenere videbantur, & incident in malum, quod præuidere neglexerunt. *Merces auri & argenti & lapidis pretiosi, & margaritæ, & byssi, & purpuræ, & serici, & cocci, & omne lignum thyinum, & omnia vasa eboris, & omnia vasa de lapide pretioso, & æramento, & ferreo, & marmore, & cinnamomum, & odoramentorum, & vnguenti, & turis, & vini, & olei, & similæ, & tritici & iumentorum, & ouium, & equorum, & rhedarum, & mancipiorum, & animarum hominum: & poma desiderabilia animæ tuæ discesserunt à te, & omnia pinguia & præclara perierunt à te, & amplius non inuenientur mercatores horum.*] In omnibus quæ enumerata sunt, auaritia Babylonis atque luxuria condemnatur. Nam & in iudicio Dominus non dicit reprobis: *Ite maledicti in ignem æternum: homicidæ fuistis, superbi, fornicatores, adulteri,* (Mat. 25.) sed dicet: *Esuriui, & non dedistis mihi manducare: sitiui, & non dedistis mihi bibere,* & cætera misericordiæ opera, à quibus auaritia retrahit reprobos, ne misericordes sint erga pauperes. Auaritia quippe nutrix est luxuriæ: C nutrimenta autem luxuriç in hoc loco descripta sunt, quibus ab auaritia nutritur. Et si diligenter inspicere voluerimus, inueniemus omnia quæ in hoc loco ad auaritiam, siue luxuriam Babylonis demonstrandam enumerata sunt, ad quinque corporis sensus pertinere. Quinque enim sunt corporis sensus, id est, *Visus, auditus, gustus, odoratus, & tactus, quos Deus hominibus & animalibus dedit,* animalibus ad vitam suam tantummodo tuendam: hominibus autem & ad vitam tuendam, & vt per eos ratio animam quæ illi commissa est, per viam rectitudinis posset ducere. Iusti itaque qui per hos quinque corporis sensus secundum rationis rectitudinem incedere studuerunt, amicitiam sibi Dei omnipotentis acquisierunt: impij vero qui rationis bonum in malum peruertentes, hosque corporis sensus luxuriæ, & cæteris vitiis seruire coegerunt, iram nihilominus iusti iudicis incurrerunt. Igitur si ea quæ in sequentibus scripta sunt, vocem scilicet citharœdorum & musicorum, & tibia canentium & tuba, cum iis coniungere volueris, inuenies omnes diuitias Babylonis, quæ hic descriptæ sunt, ad quinque corporis sensus, vt supra diximus, pertinere. *Aurum* namque & *argentum, & lapides pretiosi, & margaritæ* D ad visum: *byssus, & purpura, & coccus,* ad tactum: *cinnamomum, & odoramenta, & vnguenta, & thus* ad odoratum: *vinum, oleum, simila, triticum, & cætera,* ad gustum: *vox citharœdorum, & musicorum, & tibiæ canentium,* ad auditum pertinent. Damnatio ergo Babylonis, sicut ex scriptura demonstrat, maxime in diuitiis consistit: eo quod diuitiæ nutrimenta sint vitiorum, & ex quibus auaritia, quæ modo regina mundi dici potest, luxuriam suam alit. *Qui diuites facti sunt, ab ea longe stabunt propter timorem tormentorum eius, flentes & lugentes, & dicentes: Væ, væ ciuitas illa magna, quæ amicta erat bysso & purpura & cocco, & inaurata auro, & lapide pretioso, & margaritis: quoniam in vna hora destitutæ sunt tantæ diuitiæ.*] Quod diuites Babylonis longe stare dicantur, secundum sensum superiorem, quem de regibus diximus, intelligendum est. *Et omnis gubernator, & omnes qui à longe nauigant, & nautæ qui* E *in mari operantur, longe steterunt, & clamauerunt videntes locum incendij eius, dicentes: Quæ similis ciuitati huic magnæ? Et miserunt puluerem super capita sua, flentes & lugentes, & dicentes: Væ, væ ciuitas illa magna, in qua diuites facti sunt omnes qui habent naues in mari de pretiis eius: quoniam vna hora desolata est.*] Possumus per mare, hoc sæculum, per gubernatores vero, principes iniquos intelligere. Per eos autem qui de loco ad locum nauigant, & per nautas qui in mari operantur, eos qui diuersa officia ad deprædationes pauperum, & ad peccata sua quotidie augenda in mundo exercent. Isti ergo flebunt & lugebunt, & videntes locum incendij Babylonis. Ipsi namque erunt Babylon, & ipsi lugebunt & flebunt. Videbunt autem incendia Babylonis, quia sua incendia proferendo, videbunt quæ mente in sæculo positi conspicere neglexerunt, vt se corrigerent. Qui etiam cinerem super capita sua misisse dicuntur. Nam sæpe per caput, mens, per cineres, peccata designantur. Cinerem itaque super capita sua ponent, quia memoria peccatorum à mentibus eorum nunquam recedet. *Exulta super eam cælum, & sancti Apostoli & prophetæ: quia iudicauit Deus iudicium vestrum de illa.*] F Possumus per cælum, angelos, per Apostolos, noui testamenti patres, per prophetas autem, patres veteris testamenti intelligere. Exultabunt igitur, cum destructa fuerit omnis caterua impiorum, cum ipsis dæmonibus auctoribus iniquitatum. Exultabunt etiam, eo quod tunc finem acceptura sit omnis malitia, & adducentur iusti ad gaudia sempiterna. *Et sustulit vnus angelus fortis lapidem quasi molarem magnum, & misit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltra iam non inuenietur.* Iste angelus Christum significat. Qui fortis esse dicitur, quia fortitudinem Christi quanta sit, humana mens comprehendere non potest. Per lapidem vero molarem magnum, omnis multitudo impiorum designatur: mare autem, infernum designat, in quo omnes impij demergentur. *Angelus igitur lapidem molarem in mare misit,* quia Dominus noster Iesus Christus in die iudicij omnem impiorum multitudinem suo iusto iudicio in infernum demerget. *Et vox citharœdorum, & musicorum, & tibia canentium & tuba non audietur in te amplius.* Hoc superius expositum est. *Et omnis artifex, & omnis ars non inuenietur in te amplius, & vox molæ non audietur in te amplius, & lux lucernæ non lucebit in te amplius, &* G *vox sponsi & sponsæ non audietur in te adhuc.*) Quærendum nobis est cur artes & voces molæ, & lumen lucernæ, & vocem sponsi & sponsæ inter scelera Babylonis computet, cum ista omnia sine culpa exerceri possint, & sine istis vita humana subsistere non possit. Spiritaliter itaque ista omnia intelligenda sunt. Possumus ergo per artes, sapientiam huius sæculi, *quæ stultitia est apud Deum,* intelligere. (1. Cor. 3) Quas artifices maligni & filij Babylonis ad hoc discunt, vt in malitia Babylonis possint proficere. *Sapientes enim sunt vt faciant mala, bene autem facere nesciunt.* (Hier. 4.) Mola autem quidquid sub se acceperit, conterit & comminuit. Possumus igitur per molam, iudices impios intelligere vel accipere Vocem ergo molæ mittit, cum iudices impij iudicia iniusta ad conterendos innocentes proferunt: per lumen vero lucernæ, huius sæculi gloria designatur. De hac lucerna dicit scriptum: *Lucerna impiorum extinguetur.* (Prouer. 24.) Lucerna quippe impiorum extinguitur, cum ab hac vita subtracti, gaudium temporale amittunt, & æternam tristitiam incurrunt. Possumus nihilominus per sponsum, amatores sæculi, per sponsam vero, terram intelligere. H Quia sicut amor sponsum & sponsam ligat, vt vna caro efficiantur, ita & amor sæculi amatores suos sic terræ coniungit, vt vnum cum ea efficiantur, à qua si fieri posset, in perpetuum segregari nollent. Tales ergo artifices in Babylone non audiuntur amplius, quia cum ea in perpetuum damnabuntur. *Quia mercatores tui erant principes terræ.*) Habent ecclesiæ mercatores suos, habet & Babylon. Mercatores ecclesiarum thesauros suos in cælo recondunt, vbi fures non effodiunt nec furantur: (Mat. 6.) mercatores vero Babylonis thesauros suos in terra recondunt, vbi fures effodiunt & furantur. *Et in veneficiis tuis errauerunt omnes gentes.*) Veneficia Babylonis sunt diuersi errores, per quos genus humanum deceptum est. *Et in ea sanguis prophetarum & sanctorum inuentus est, & omnium qui interfecti sunt in terra.*) Sanguis sanctorum

A rum in ea inuentus est, id est, scelus interfectionis sanctorum, sicut Dominus dicit impiis Iudæis sub intellectu ô-
Mat. 23 mnium reproborum: *Veniet*, inquit, *super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram.*

CAPVT XIX.

Post hæc audiui quasi vocem magnam tubarum multarum in cælo, dicentium; Alleluia. Salus, & gloria, & virtus Deo nostro est, quia vera & iusta iudicia eius sunt, quia iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram in prostitutione sua, & vindicauit sanguinem sanctorum suorum de manibus eius. Et iterum dixerunt. Alleluia & fumus eius ascendit in sæcula sæculorum. Et viginti quatuor seniores ceciderunt in facies suas & quatuor animalia, & adorauerunt Deum sedentem super thronum, dicentes: Amen, Alleluia. Et vox magna exijt de throno, dicens: Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius, & qui timetis eum pusilli & magni. Et audiui quasi vocem tubæ magnæ, & quasi vocem aquarum multarum, & quasi vocem tonitruorum magnorum, dicentium: Alleluia: quoniam
B *regnauit Dominus Deus noster omnipotens. Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se. Et datum est ei vt operiat se byssino splendente & candido. Byssinum enim iustificationes sunt sanctorum.)* Totam sententiam posui, vt vndique circumspecta, eius subtilitas facilius indagari possit. A septem namq; vocibus quinquies Alleluia decantata esse legitur. Primo & secundo à voce tubarum multarum: tertio à viginti quatuor senioribus, & quatuor animalibus: quarto à voce quę de throno exiit, non iam Alleluia, sed eius interpretatio decantata est, id est: (*Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius.*) *Alleluia* quippe, *laudate Deum sonat.* Quinto vero à tribus vocibus semel decantata est, id est, *à voce tubæ magnæ & à voce aquarum multarum, & à voce tonitruorum magnorum.* Scriptura libri huius sæpe demonstrat omnem electorum multitudinem in septem partes esse diuisam, si eius subtilitas, vel intelligentia perscrutetur. Iusti itaque qui ante diluuium fuerunt, ad primam partem: illi vero qui post diluuium vsquequo lex data est, ad secundam pertinent, sicut sæpe iam diximus: nullamque aliam legem habuerunt, nisi naturalem,
C id est, dilectionem Dei & proximi. Scit enim vnusquisque se debere timere, & super omnia diligere eum, à quo creatus est, & a quo ei vita & vitæ subsidia ministrantur, & nulli se debere facere, quod non vult ab alio pati. Hanc le-
Matt. 7 gem nullus qui sanæ mentis est, ignorare permittitur. Per tubas igitur multas, electi qui ante diluuium fuerunt, & qui post diluuium vsque ad illud tempus quo lex data est, designantur. Vocem emiserunt, quia per prædicationis suæ doctrinam, quoscumque potuerunt, à suis erroribus reuocauerunt. *Alleluia decantauerunt*, quia secundum naturalis legis notitiam, per bona opera Deo placere studuerunt. Secundo Alleluia dixerunt, quia hi qui post diluuium fuerunt, secundum eandem legem viuentes, creatori suo iuste viuendo adhæserunt. Sed quærendum nobis est, cur in pronuntiatione secunda, Alleluia, fumus Babylonis in sæcula sæculorum ascendisse dicatur. Potest per fumum fama designari. Scimus quia in secunda parte, *Noë & filij* eius primi ponuntur, quorum temporibus aquis diluuij humanum genus deletum est. Postea vero
Gen. 7. *Sodoma & Gomorrha*, & cæteræ ciuitates quæ eis adhære-
Gen. 19 bant, cœlesti igne consumptæ sunt. *Fumus ergo Babylonis in sæcula sæculorum ascendit*, quia hæc fama ab ore fidelium nū-
D quam recedet. At vero per viginti quattuor seniores, patres qui sub lege fuerunt, designantur. Quibus coniunguntur quattuor animalia, per quæ nouum testamentum figuratur: quia in veteri testamento si spiritaliter intelligatur, nouum continetur. *Alleluia decantauerunt*, quia mandata legalia obseruantes, per bona opera Deo placere studuerunt. Per thronum autem prophetæ designantur, eo quod sedes Dei fuerint, & per eos sua iudicia disposuerit. A throno vox exiit, quia à prophetis prædicatio sancta processit. Laudem Deo decantauerunt, quia ei tota virtute seruire studuerunt. Tuba vero magna Christum significat. Vox tubæ, prædicatio est Euangelij. Per vocem autem aquarum multarum, multitudo gentium Christum confitentium designatur. Per vocem vero tonitruorum

E magnorum, electi qui in fine mundi nasci turi sunt, intelliguntur. Et iure per tonitrua, quia terrorem diei iudicij annuntiabunt. Tres ergo voces semel *Alleluia decantauerunt*, quia fidem sanctæ Trinitatis, doctrinamque Euangelij, quæ à magna tuba, id est à Christo processit, seruauerunt, & seruabunt vsque in finem. Duæ igitur partes, id est prima & secunda, ad legem quam naturalem esse diximus, pertinent. Duæ vero quæ sequuntur, id est tertia & quarta ad legem quæ per Moysen data est. Tres autem quæ restant, id est, quinta & sexta & septima, ad legem Euangelij, vt indicent eos in fide sanctæ Trinitatis vsque ad finem mundi permanere debere. Quid autem istæ tres partes decantent, audiamus: [*Alleluia, quoniam regnauit Dominus Deus noster omnipotens.*] Id est, laudemus Dominū, eo quod destructo regno diaboli proditoris nostri, ipse in nobis regnare dignatur, qui est Dominus & saluator noster. [*Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se.*] Ideo gaudeamus, ideo exultemus, eo quod misericordia conditoris nostri, Ecclesiam suam, quæ sumus nos, ita sibi coniungere sit dignatus, vt sponsa coniungitur sponso suo, quatenus simus
F cum ipso vna caro, sicut dicit scriptura. *Erunt duo in carne v-*
Gen. 2. *na*: quod Apostolus de Christo & Ecclesia intelligendum
Ephes. 5 esse docuit. *Vxor eius præparauit se*, id est, Ecclesia quæ vxor agni dicitur, variis virtutibus semetipsam ornauit. [*Et datum est illi vt operiat se byssino splendenti & candido.*] Quid byssus significet, ipse exponit: *Byssinum enim iustificationes sunt sanctorum. Et dixit mihi angelus: Scribe, Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt.*] Prandium electorum nunc est, quando in Ecclesia, dapibus euangelicis pascuntur. Cœna vero tunc erit, quando post resurrectionem in cœlesti beatitudine æterna gloria perfruentur. Et quia prandium quod nunc agitur, *& bonos & malos reci-*
Mat. 22. *pit*, non omnes beati sunt qui in eo videntur recumbere. Illi autem soli beati sunt, qui in illa cœna, quæ post finem mundi futura est, recipientur. *Et dixit mihi: Hæc verba Dei, vera sunt. Et cecidit ante pedes eius, vt adorarem eum. Et dixit mihi angelus: Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu. Deum adora.*] Redemptio sanguinis Christi hoc fidelibus contulit, vt filij Dei,
G sociique angelorum efficerentur. Ideoque pertimescit angelus adorari ab homine, qui super se adorabit hominem Deum. Quapropter conseruum se Ioannis cæterorumque fidelium vocat. *Testimonium vero Iesu, est spiritus prophetiæ.*] Patres autem veteris testamenti, qui aduentum Christi, passionem & resurrectionem eius prædixerunt, spiritum prophetię habuisse certissimum est, vnde & prophetæ vocantur. Quicumque ergo testimonium Christo perhibet spiritum prophetiæ habet. *Et vidi cælum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum vocabatur fidelis & verax.*] Nullo modo æstimare debemus quod hoc capitulum ad aduentum Christi pertineat, in quo ad iudicium venturus est, sed potius ad electos qui in fine mundi nascituri sunt. Fine etenim mundi instante veniet Dominus cum sanctis suis, vt pugnet per ipsos contra Antichristum, & ministros eius. Et qualis à sanctis, illis prædicabitur, talis & forma eius in hoc loco describitur. Nam per cœlum Ecclesia designatur: per equum album, homo quem filius Dei assumpsit, super quē
H & sedisse visus est: qui etiam fidelis & verax vocari dicitur. Hæc duo nomina, id est, fidelis & verax, vnum sensum habent in hoc loco. Recte fidelis vocatur, de quo dicit
Ps. 144. Psalmista: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Veracem vero seipsum in Euangelio
Ioan. 14. vocat, dicens: *Ego sum via, & veritas, & vita.* Sequitur *Et cum iustitia iudicat & pugnat.*] Non armis Deus in die iudicij contra impios dimicaturus est, sed eius iustitia expugnabuntur & conterentur. Omnia enim peccata impiorum atque scelera in conspectu eorum adducet Dominus, vt sciant se iustissimo Dei iudicio esse damnatos. *Oculi autem eius sicut flamma ignis.*] Per oculos Domini Spiritus sanctus designatur, sicut in tertia visione auctor huius libri exponit: *Habebat*, inquit, *agnus oculos septem, qui sunt se-*
Sup. c. 5 *ptem spiritus Dei, missi in omnem terram.* Et quia flamma vrit & illuminat, non inconuenienter Spiritus sanctus flam-

A meus esse dicitur, eo quod corda fidelium, & illuminet & incendat in amorem Dei. *Et in capite eius diademata multa.*] Per diademata multa, multitudo sanctorum exprimitur. *Habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse.*] Cum superius dicat, quia vocabitur fidelis & verax: & paulo post, quia vocabitur nomen eius, verbum Dei: quid est quod dicit, quod nemo scit nomen eius nisi ipse? Sciunt quidem sancti Dei nomen Christi, quod est filius Dei, & nesciunt. Ex parte quippe sciunt, & ex parte nesciunt. In omnibus enim creaturis quæ gignunt, & gignuntur, nullus filius coæuus potest esse patri, quia necesse est vt antecedat qui generat, & subsequatur qui generatur. Sed non talis est natura filij Dei. Nam & quemadmodum pater est sine initio, sic & filius. Et quamuis hoc quomodo fieri possit, cõsiderare non non possimus, in veritate tamen credimus & confitemur, filium per omnia coæqualem & coæternum esse patri. De hac eius generatione Propheta loquitur dicens: *Generationem eius quis enarrabit.* (Esai. 53.) *Et vestitus erat veste aspersa sanguine: & vocabatur nomen eius Verbum Dei.*] Possumus

B per vestem, corpus Christi: per sanguinem vero, peccata nostra, pro quibus mortuus est ipse, siue ipsam mortem quam pertulit pro nobis, intelligere. Sed quia peccata electorum suorum moriendo deleuit, & ipsam mortẽ resurgendo calcauit, sicut dicit Apostolus Paulus: (Rom. 6.) *Christus resurgens à mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur*: melius mihi videtur vt per vestem Christi multitudinem sanctorum intelligamus qui sunt membra eius. Per guttas autem sanguinis, quibus vestis aspersa esse legitur, martyres designantur, qui pro amore Christi sanguinem fundere non dubitauerunt. Ideo vestem Christi, qui ex angelis & sanctis hominibus constat, in illa cœlesti beatitudine suo splendore exornant. *Et exercitus qui sunt in cælo, sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo & mundo.* Diximus superius, quia qualis Christus à sanctis in fine mundi prędicabitur, talis & figura eius hoc in loco describitur. Per cælum ergo in hoc loco Ecclesia, per exercitus qui de cælo processisse Christum sequentes visi sunt, sancti qui in fine mundi nascituri, & contra Antichristum pugnaturi sunt intelliguntur. Per equos autem, corpora; per sessores vero equorum, animæ designantur. Albos igitur equos

C habuisse visi sunt, quia se mundos & nitidos in quãtum humana fragilitas permisit, exhibebant in conspectu Dei. Quid sit vero byssinum, superius expositum est. (Sup eo cap.) *Byssinum igitur iustificationes sunt sanctorum. Et habebat in vestimento & in femore suo scriptum, Rex regum, & Dominus dominantium.*] Per vestimentum, sicut superius diximus, sancti; per femur autem ex quo humana origo procedere dicitur, homo quem Christus assumpsit, designatur. In vestimento itaque suo quod ipse sit *Rex regum*, scriptum habet, quia in operibus sanctorum agnoscitur hunc esse verum Deum, qui tales seruos possidet. *Habet & in femore suo scriptum quod ipse sit Rex regum & Dominus dominantium*, quia in operibus, quæ in carne positus gessit, cognitum est hunc esse verum Dei filium. Possumus etiam per femur, patres veteris testamenti, ex quorum stirpe Christus originem duxit, intelligere: qui & ipsum figurauerunt & quod ipse futurus esset. *Rex regum & Dominus dominantium*, apertis vocibus prædixerunt. *Et de ore eius gladius acutus exibat.* Possumus per os Domini, eosdem prædicatores, de quibus diximus, qui in fine mundi nascituri sunt, accipere, per quorum os loquetur Deus, sicut ipse dixit in Euangelio: (Mat. 10) *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Et

D ipse dicit per Prophetam: (Hier. 15) *Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris.* Per gladium vero, diuinam scripturam, sicut superius diximus, intelligere debemus, sicut dicit Apostolus Paulus: (Ephes. 6) *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei.* Qui acutus esse dicitur, quia ad resecanda vitia, diuina scriptura acutissima est. Vnde & sequitur: *Vt in ipso percutiat gentes.*] Percutiet Christus gladio suo gentes, quando per doctrinam sanctorum suorum, hominum infidelium errores destruet. *Et ipse reget eas in virga ferrea.*] Per virgam ferream, Euangelium diximus fuisse designatum. *Reget ergo Christus gentes in virga ferrea*, quando per doctrinam sanctorum & Iudæos ad fidem suam conuertet, & electos ab erroribus Antichristi defendet. *Et tanquam*

E *vas fictile confringentur.*] Quamdiu quilibet in peccatis iacet, recte vas fictile vocatur. Cum autem per pœnitentiam & lachrymas ad bona opera agenda conuersus fuerit, confringitur vas fictile, & ex vase fictili efficitur vas solidum & firmum, & ad ictus tentationum dæmonum fortissimum. *Et ipse calcabit torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis.*] Esaias cum de passione loqueretur, interposuit Dominum dicentem: (Esai. 63) *Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum.* Sed ibi per torcular, crux Domini intelligitur, hic vero non crux, sed locus pœnarum, in quo impij retrudendi sunt, designatur. Eandem quippe significationem habet torcular in hoc loco, quam & lacum superius diximus habuisse, (Sup. ca. 14.) in quo botri vineæ terræ, per quos impij designantur, demersi fuisse leguntur. Sed & ipsa calcatio torcularis eandem significationem habet, quam & illic calcationem locus habuisse diximus. Significat namq; vltimam demersionem impiorum in infernum. Quid vero sit vinum furoris iræ Dei omnipotentis, superius diximus. *Et vidi alium angelum stantem in sole, & clamauit voce magna omnibus auibus quæ volabant per medium cæli.*] Iste angelus

F prędicatores qui in fine mundi futuri sunt, significat. Qui etiam & per equites paulo superius designati sunt. Per solem vero, Christum intelligere debemus. Angelus igitur in sole stetit, quia prædicatores sancti in Christo ita solidabantur, vt et ab eius fide nulla persecutione auelli possint. Per aues autem fideles omnes qui eo tempore futuri sunt, designantur. Per cœlum volabant, quia in terris positi, mente in cœlestibus habitabant. Possumus nihilominus per cœlum, Ecclesiam intelligere. Per cœlum sancti volant, quia duas alas habentes, id est duo præcepta charitatis, circumquaque volant, quibusdam misericordiam imponendo, quosdam ab iniquitatibus reuocando, *Venite, congregamini ad cœnam magnam Dei omnipotentis, vt manducetis carnes regum, & carnes tribunorum, & carnes fortium, & carnes equorum, & sedentium in ipsis, & carnes omnium liberorum & seruorum, & pusillorum & magnorum.* Qui designantur per reges & principes, liberos & seruos, cæterosque, ipsi per equos, eorumque ascensores, principes scilicet terræ, ac populi qui eis subiiciuntur. Cœna vero Dei quid aliud est, nisi exterminatio impiorum? Carnes autem

G impiorum iusti manducabunt, cum vindictam ex malis quæ eis intulerunt, excipient. Et quia iusti videntes pœnam impiorum, in bonis operibus proficiunt, sicut dicit Psalmista: (Psal. 57) *Lætabitur iustus cum viderit vindictam impiorum, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Et vidi bestiam, & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo qui sedebat in equo, & cum exercitu eius.*] Hic demonstrat non ad aduentum Domini secundum ea quæ superius dicta sunt pertinere, sed potius ad illud tẽpus, in quo per sanctos suos contra Antichristum præliaturus est, sicut iam diximus. *Congregabuntur namque bestiæ, & reges terræ, & exercitus eorum, vt pugnent contra Christum & sanctos eius*, quando Antichristus & innumerabilis multitudo gentium quæ ab eo decipietur, ad persequendam Ecclesiam Dei exurgent, vt nomen Christi de mundo funditus extinguant. *Et apprehensa est bestia, & cum ea pseudopropheta, qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestiæ, & qui adorauerunt imaginem eius, viui missi sunt ij duo in stagnum ignis ardentis & sulphuris: & cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedebat de ore ipsius, & omnes aues saturatæ sunt de carnibus eorum.*] Apprehendentur bestiæ &

H pseudopropheta eius, quando illud implebitur quod Apostolus Paulus ait: (2 Thes. 2.) *Quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui.* Si Antichristus spiritu oris Domini interficiendus est, quomodo ipse & pseudopropheta eius in stagnum ignis viui mittendi sunt? Est vita iustorum, est & impiorum. De vita iustorum dicit Propheta: (Hab. 2.) *Quia iustus ex fide viuit*, de vita vero mala dicit Paulus: (1. Tim. 5.) *Quia vidua male viuens mortua est.* Vitam namque impiorum iusti non incongrue mortem vocant: Similiter & impij vitam iustorum mortem æstimant, sicut in iudicio dicturi sunt: (Sap. 5.) *Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperij: nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore.* Antichristus ergo & pseudopropheta eius viui missi

sunt

A sunt in stagnum ignis, id est in malitia sua, viui in ea videlicet vsque in finem vitæ suæ perseuerantes. Quod autem dicit quia cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equũ: interfectionem istam pro confusione posuit. Nam sancti, quorum doctrina per gladium oris Domini designatur, interfecto Antichristo insultabunt infidelibus, eo quod hominem impiissimum, atque omnibus hominibus deteriorem Antichristum, immortalem Deum existimauerint, quem constabit pessima morte peremptum. At illi confundentur & tabescent in iniquitatibus suis. Omnes ergo aues saturatæ sunt de carnibus eorum, quia subuerso Antichristo, omnes electi inenarrabiliter gaudebunt & exultabunt, eo quod à tam pessimo hoste misericordia diuina eos liberauerit; omnesque qui eos persequebantur, velut fumus euanuerint.

CAPVT XX.

ET vidi angelum descendentem de cælo, habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua.] Damnationem diaboli narrare volens, ad aduentum Christi reuertitur. B Tres namque sunt damnationes diaboli. Damnatus est primo, quando de cœlesti beatitudine propter iniquitatem suam est deiectus. Secunda damnatio eius fuit, de qua auctor libri huius loqui modo incipit, quando per mortem Christi genus humanum de potestate eius ereptum est, & ipse sicut præsens scriptura demonstrat, in abyssum est religatus. Tertia damnatio eius erit, quando in infernum cum omnibus impiis in æternum cruciandus demergetur. Angelus itaque iste Christum significat: descensio eius de cœlo, est incarnatio eius. Clauẽ abyssi, id est inferni, ipse possidet, quia ab ingressu eius quos vult retrahit, & quos vult in eius damnationem cadere, iuste permittit. Per catenam vero magnam, eius potestas designatur. *Et apprehendit draconem serpentem antiquum qui vocatur diabolus & satanas & religauit eum per annos mille.*] Apprehendit Christus serpentem antiquum, id est diabolum, quando per mortem suam eius destruxit imperiũ. Per annos autem mille, omne tempus ab aduentu Christi vsque ad finem mundi debemus intelligere vel accipere. C Religauit ergo Christus diabolum non vinculis corporeis, sed vinculis potestatis suæ immensæ, quia eum à cordibus electorum suorum expellens, ab eorum deceptione diuina sua virtute exclusum tenet. *Et misit eum in abyssum & clausit & signauit super eum, vt non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni: & post hæc oportet illum solui modico tempore.*] Alligationem diaboli tribus modis possumus intelligere. Possumus namque hoc simpliciter intelligere, vt virtute Dei omnipotentis in abyssum religatus teneatur vsque ad tempus præfinitum. Possumus etiam per abyssum corda impiorum intelligere, vt à cordibus electorum exclusus, intra angustias cordium reproborum constrictus & alligatus teneatur. Possumus & hoc tertio modo intelligere. Diabolus nihil desiderat quam deceptionem hominum: & dum per custodiam Dei omnipotentis qui electos suos custodire & defendere non desistit, ab eorum deceptione arcetur, quasi quibusdã vinculis eius iis eius impiissima voluntas religata tenetur. Per gentes vero quas seducere non permittitur, solos electos debemus intelligere. Tempus modicum, quo post mille annos soluendus esse dicitur, tempus Antichristi est. Tunc D enim peccatis hominum faciẽtibus, dabitur potestas diaboli tota virtute cõtra genus humanum dimicandi. *Et vides sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis.*] Quia superius narrauit quo ordine misericordia diuina quotidie electos suos ab immanissimo hoste diabolo liberet, consequens est, vt gloria ad quam eorum animę quotidie perducuntur, describatur. Per sedes namque cœlestis patria: per sedentes vero super eos, sanctorum animæ designantur. Quod autem iudicium datum sit sanctis, quorũ animæ in cœlesti beatitudine requiescunt, in hoc aduertere possumus, cum ad eorum sepulchra dæmonio ab obsessis corporibus expelli, periuria sæpe detegi, atque multa miracula videmus. *Et animas interfectorum propter verbum Dei, & testimonium Iesu: & qui non adorauerunt bestiam & imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus aut in manibus suis: & vixerunt & regnauerunt cum Christo mille annis.*] E Per *animas interfectorum propter verbum Dei & testimonium Iesu*, martyres qui diuersis temporibus interfecti sunt, possumus accipere. Per eas vero *quæ non adorauerunt bestiam & imaginem eius*, eos qui ab Antichristo interficiendi sunt, puto esse intelligendos. Isti ergo vixerunt & regnauerunt cum Christo mille annis: quia quamuis corpore sint interfecti, secundum animam tamen viuunt cum Christo in cælesti beatitudine. Sed quærendum nobis est, quomodo electi qui instante fine mundi nascituri sunt, cum Christo mille annis regnare dicantur, cum tempus mille annorũ non ad futurum tempus, quod sine fine est, sed ad præsens potius pertineat, quod in fine mundi consummabitur: & in quo fides Euangelij per vniuersum orbem florens, electos quotidie ad vitam æternam percipiendam dirigit. Quod ita soluendum puto. Tempus ab ascensione Christi vsque ad finem mundi, quod per mille annos designatur, omnibus electis deputatum est, vt in eo sine corporibus gloria cælesti cum Domino perfruantur. Et scimus quia omnes electi membra Christi sunt, & ex multis mẽ- F bris vnum corpus efficitur. *Et si gloriatur vnum membrum, congaudent omnia membra.* 1.Cor. 12. Gaudium igitur præcedentium sanctorum, illorum nihilominus erit qui in fine mundi nascituri sunt: quia vnum corpus efficientur cum eis, & in aliis possidebunt quod ipsis deerit. *Cæteri vero non vixerunt donec consummentur mille anni.*] Cæteri autem, id est reprobi, non vixerunt: quia post mortem non ad vitam ducuntur, quæ in cœlestibus sanctorum animabus datur: sed in infernum demergunt, quę in hoc libro mors secunda vocatur. *Hæc est resurrectio prima. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima, in iis secunda mors non habet potestatem.*] Quærendum nobis est, quæ sit resurrectio prima. Nam primam resurrectionem non diceret, nisi esset & secunda: nec secundam mortem, nisi esset & prima. Resurgimus itaque primo per baptismum à morte animæ. Sed quia dicit beatos esse eos qui habent partem in resurrectione prima, non mihi de baptismo hoc dictum videtur, Rom. 6. eo quod non omnes beati sint, qui per baptismum à morte animæ resurgere videntur: eo quod nonnulli post baptismum ipsi sibi peccando mortem attrahunt, mentiendo quæ in eo promiserunt, atque in suis malis perseuerando. G Sunt etiam nonnulli qui post perpetrationem scelerum, quibus sibi mortem intulerunt, ad vitam per pœnitentiam & lachrymas, cæteraque bona opera redeunt, quibus Apostolus loquitur, dicens: *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.* Ephes. 5. Sed nec istam primam resurrectionem dicere possumus, eo quod primo per baptismum, secundo per pœnitentiam & lachrymas, animæ nostræ ad vitam reuocentur. Necesse est ergo vt inuestigemus quam vocet resurrectionem primam. Quatuor sunt vitæ fidelium. Prima, mala: secunda, bona & mala: tertiæ vero & quartæ nullum malum adhærere potest. Prima est ante baptismum, quæ tota mala est. Secunda post baptismum, quæ & bona & mala dici potest. Nullus enim fidelium tempus vitæ præsentis sine aliquibus peccatis transire potest: sicut iste Ioannes loquitur, dicens: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.* 1.Ioã.1. Tertia est, quæ tota bona est, & ad quam series huius lectionis pertinet, quæ à H passione Christi vsque ad finem mundi extenditur, in qua sancti sine corporibus cum Domino vita æterna perfruuntur. Quam etiam primam resurrectionem esse vocat, cum dicit: [*Hæc est resurrectio prima.*] Tempus itaque à passione Christi vsque ad finem mundi, resurrectio prima vocatur. Quarta, vita sanctorum erit post receptionem corporum, quæ nullo fine terminatur. Igitur quia vita præsens in comparatione vitæ cælestis mors recte dici potest, sancti prima resurrectione tunc resurgunt, cum ab hac misera vita subtracti, in cœlesti beatitudine cum Domino collocantur. Et sicut est hęc prima resurrectio sanctorum, ita est & prima mors impiorum, quando pręsentem vitam deserunt, & in pœnis demergunt. Secunda vero mors, vltima damnatio erit, sicut in sequentibus exponit. Beati ergo erunt qui habent partem in resurrectione

A prima, & in iis secunda mors non habet potestatem: quia illi tantummodo beati sunt & erunt, qui ante finem mundi in consortio sanctorum adscribi merebuntur. Multos enim fine mundi instante, ignis purgatoribus purgando cremabit, sed ante iudicium absoluti in sanctorum collegio recipientur. Atque in iis secunda mors, id est, damnatio vltima non habebit potestatem: quia iam nō cum hœdis in sinistris, sed cum ouibus in dextris ponentur. *Sed erunt sacerdotes Domini & Christi, & regnabunt cum Christo mille annis.* Mat 25 Nomine sacerdotum omnes electos comprehendit. Omnes namque electi, sacerdotes vocātur? siue quod sint membra summi sacerdotis, siue quod ipse semetipsos offerre Deo per bona opera non desistant. *Et cum consummati fuerint mille anni soluetur satanas de carcere suo, & exibit, & seducet gentes quæ sunt super quatuor angulos terræ, Gog & Magog.*] Quod hic carcer vocatur, superius abyssus vocatur. Sed interim quæstio oritur. Superius quippe quorumdam opinionem sequens, dixi per abyssum corda impiorum designari, in quibus diabolus à cordibus fidelium expulsus, religatus teneatur. Si ergo per abyssum corda reproborum designantur, quomodo de abysso, id est de cordibus B reproborum exire dicitur, quos nunquam derelinquet? Numquid reprobos derelicturus est, & inuasurus electos? Nullo modo. Alligationem ergo diaboli secundum litteram intelligendam puto, vt in aliquo abysso loco virtute diuina religatus teneatur, vel certe in inferno vsque ad diem solutionis suæ. *Seducet autem gentes quæ sunt super quatuor angulos terræ,* quia vniuersas gentes quæ infra quatuor plagas mundi continentur, Antichristi impiissima doctrina perlustrabit: nullasque alias gentes seducet, nisi quæ spiritaliter Gog & Magog vocantur. Gog namque interpretatur tectum. Per Gog igitur, qui interpretatur tectum, ij designantur qui malitiam suam in corde tegentes, iusti ab hominibus videbuntur, cum futuri sint mente reprobi: Magog vero, qui interpretatur de tecto, eos designat qui de tecto cordis sui in apertas malitias prorumpentes, omnibus se impios esse demonstrabunt. Tales itaque diabolus per Antichristum facile decipiet. *Et congregabit eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris.*] C In prælium eos congregabit quia ad Ecclesiam Dei persequendam eos armabit. *Et ascenderunt super latitudinem terræ, & circumdederunt castra sanctorum & ciuitatem dilectam.*] Diximus superius, discipulos Antichristi laudatores fore vitiorum, & omnia quę ad delectationes carnales pertinēt, docere. *Super latitudinem ergo terræ ascenderunt,* quia vastas huius sæculi vias ingredientur, quæ ducunt ad mortem. Castra vero sanctorum & ciuitas dilecta, vnam significationem habent, significant quippe Ecclesiam. Castra igitur sanctorum circumdabunt, quia Ecclesiam tota virtute persequentur, vt nomen Christi de mundo funditus extinguant. *Et exiuit ignis de cælo à Deo, & deuorauit eos.*] Ignis de cælo exiet, quia veniente Domino ad iudicium, ignis ante ipsum præcedet, qui non solum omnem cateruam impiorum, sed & ipsum mundum consumet, sicut in nonagesimosexto Psalmo David loquitur, dicens: Psal. 99 *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.* Reprobi namque quamuis cum electis conuersentur, in circuitu sunt: quia sicut hostes ciuitatem aliquam impugnat, vt capiant eam: ita & Ecclesia à reprobis impugnatur. Sed & in Psalmo quadragesimonono idem David loquitur, dicens. Psal 49 *Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida.* D Quidam hunc versum ita exponunt, quod post successionem elementorum pluuia descendet, quæ combustionis cineres abluet. Sed talis expositio absurdissima videtur. Scimus enim pluuiam à mari atque à terra siue per nebulam, siue per exsiccationem solis exurgere. Et sicut aqua leuia quæque à fundo ad superiora eleuat: ita & aër aquam aut in nebulam conuersam, aut per ardorem solis in tenuissimum fumum, & pene inuisibilem redactam, vsque ad ea loca vbi consummatio eius est, eleuat: ibique conglobata, primo in densam nebulam, quam nubes vocamus, conuertitur: deinde vento agitante, minutissimæ guttæ simul mixtæ, atque sua permixtione graues effectæ, ad terras decidunt, pluuiamque faciunt. Ecce terra, ecce aër, ecce mare, cæteraque elementa igne consu-

E mentur. Vnde ergo pluuia exurget, maxime cum secundum Apostolum, Rom. 8 *tunc creatura liberetur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei?* Numquid Deus qui omnia ex nihilo creauit, non poterit mundare creaturam suam sine adiutorio pluuiæ, presertim cum ipse mundus in meliorem statum, atque multo pulchriorem reparetur post ignem? Aut quid sunt aliud cineres, nisi terra munda. Nā quascumque sordes ignis absumpserit, in cineres mūdos conuertet. Numquid non poterit Deus mundos cineres in meliorem statum cum altera terra reparare, vt necessaria non sit ei ablutionis pluuia? Dicamus aliter: Omnium sordium ablutiones aut terra ebibit, aut in flumina decurrunt, & cum fluminibus in mare. Et quomodo terra postquam ab igne examinata fuerit, sordes suas ebibet, vt iterum sordescat? Aut quomodo in flumina decurret, & cum fluminibus in mare, cum mare iam non sit, sicut sequentia huius libri videntur fateri? Quod si mare in meliorem statum reparabitur, sicut cælum terraque, à terræ sordib. quomodo inquinabitur? Quod siquis dixerit, ante innouationem hanc passurū esse inquinationem, atque in permutatione eius ad nihilum esse redigendas, non poterit F Deus sicut in aqua, ita & in terra easdem sordes ad nihilum redigere, vt non sit necesse vt in mare defluant? Per tempestatem igitur validam, vltimum interitum impiorum possumus intelligere, quem sapientia per Salomonē in vltimo examine impiis se illaturam esse testatur, dicens: Prou. 1. *Ego quoq; in interitu vestro ridebo & subsannabo, cum vobis id quod timebatis aduenerit, cum irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tēpestas ingruerit. Et diabolus qui seducebat omnes gentes, missus est in stagnum ignis & sulphuris, vbi est bestia & pseudopropheta.*] Hoc tunc implebitur, quando Dominus dicet: Mat. 25 *Ite maledicti in ignem æternum, & cætera. Et cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum.*] A quo cruciatu misericordia Domini nostri Iesu Christi redemptoris nostri nos liberare dignetur, qui cum patre & spiritu sancto viuit & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Visio sexta. DOmini nostri Iesu Christi misericordia largiente ad sextam visionem peruenimus: quæ breuior est cæteris, eo quod in ea generalis resurrectio, dānatio impio- G rum, glorificatio iustorum tantummodo breuiter describitur. Et recte in sexto loco resurrectio vltima ponitur, quia senarius numerus perfectus est, & quidquid sanctis promissum est, in resurrectione perficietur. *Et vidi thronum magnum candidum, & sedentem super eum.*] Thronus iste Dei non auro & gemmis ornabitur, sed hominibus iustis. Iste est namque thronus, de quo Psalmista dicit: Psal. 44 *Thronus tuus Deus in sæculum sæculi, virga æquitatis, virga regni tui.* Thronus igitur Dei est omnis multitudo angelorum atque sanctorum. *A cuius conspectu fugit terra & cælum, & locus non est inuentus eis.*] Quemadmodum à conspectu sedentis super thronum cælum & terra fugiat, Psalmista ostendit, sicut superius iam diximus, qui dicit: *Ignis in conspectu eius exardescet.* Psal. 49 Et iterum: Psal 96 *Ignis ante ipsum præcedet.* Fugiet autem terra & cœlum, id est, species terræ & cæli: quia igne à sua specie commutabūtur, vt possint in aliam reformari multo meliorem & pulchriorem. Quod vero dicit, [*Locus non est inuentus eis.*] non ideo dicit, vt locum pristinum amittāt, sed H speciem. *Et vidi mortuos magnos & pusillos, stantes in conspectu throni.*] Per mortuos magnos & pusillos, reprobi designātur, qui in die resurrectionis mortui adstabunt in conspectu Dei, ea videlicet morte quam primam esse diximus, post paululum in mortem secundam deiiciendi. Per mortuos vero magnos, eos designari puto, qui aut maiores fuerunt in sceleribus, aut altiores in sæculi dignitatibus. Per pusillos autem ij designantur, qui eis subiecti fuerūt, vel certe ij qui minus peccauerunt. *Et libri aperti sunt: & alius liber apertus est, qui est vitæ.*] Libri multi ad reprobos: vnus qui est vitæ, ad electos pertinet. Reprobi multos libros habent, quia in multis erroribus sunt deuoluti. Nam Pagani multos Deos coluerunt, & in multis erroribus semetipsos deiecerunt. Similiter & hæretici multa dogmata praua, & Deo odibilia inuenerunt. Falsi etiam Christiani in multis sceleribus quotidie inuoluuntur.

A tur. Multos ergo libros reprobi possident, quia multis modis Deum offendunt. Electi vero vnum librum habēt, quia vnum Deum colunt, vnam fidem catholicam confitentur, vno vinculo charitatis connectuntur. Sed quærēdum nobis est, qui sint libri isti. Numquid ex aliqua materia visibili, aut inuisibili fient libri, in quibus singulorum facta describantur? Libri igitur multi, sunt facta reproborum: libri multi aperientur, cum scelera reproborum omnibus manifestabuntur. Per librum autem vitæ, prædestinationem Dei omnipotentis possumus intelligere. In hoc libro nomina discipulorum esse conscripta, Dominus in Euangelio manifestat, cum dicit: *Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis.* (Luc. 10) De hoc libro Apostolus Paulus loquitur dicens: (Rom. 8) *Quos autem præsciuit, hos & prædestinauit: & quos prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & glorificauit. Et iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum.*] Quia secundum errores proprios, & iuxta qualitatem scelerum suorum singuli iudicabuntur. Aliter enim iudicabuntur hæretici, aliter pagani, aliter falsi Christiani. Sed vnusquisque ipsorum quanto B deterior fuerit in proprio errore, tanto & acrius iudicabitur. *Et dedit mare mortuos qui in eo erant, & mors & infernus dederunt mortuos suos qui in ipsis erant: & iudicatum est de singulis secundum opera eorum.* Nunc ad ea quæ prætermiserat, reuertitur. Prius quippe resurrectio generalis fiet, & postea iudicium exercebitur. Quod ita esse Dominus in Euangelio manifestat, (Mat. 19) dicens discipulis: *In regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* Primo regenerationem posuit, & postea ad iudicandos populos eos securos esse dixit. Et in Euangelio huius Ioannis Dominus loquitur, (Ioan. 5) dicens: *Venit hora quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij.* Ad imperium igitur Domini de monumentis suis procedent mortui, quia corpora omnium mortuorum pro receptione animarum viuificata, de sepulchris suis exient. Qui mala fecerunt, in resurrectionem iudicij procedent: quia ad hoc resurgent, vt in corporibus in quibus animæ peccauerunt, in ipsis & iudicentur. Vel quos habuerunt C socios in iniquitatibus, habeant participes in tormentis. Præsens quoque lectio quod ante iudicium futura sit resurrectio ostendit, cum post redditionem mortuorum, quos mare, mortem & infernum reddidisse dicit, impios esse iudicandos narrat. Sed & fides catholica quam frequenter decantamus, (Athanasius in symb.) hoc demonstrat: cum dicit de Domino ad cuius aduentum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, & reddituri sunt de factis propriis rationem. Verum quærendum nobis est quid significet, mors, mare, & infernus. Scimus quippe aquas ad ablutionem peccatorum nostrorum esse consecratas: sicut (Ioan. 3) dicit Dominus in Euangelio: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Mare itaque ad resurrectionem electorum: mors vero atque infernus ad reproborum deiectionem pertinet. Mare ergo in hoc loco baptismum designat. Quasi igitur mare mortuos suos reddet, cum electi qui in ea mundicia quam in baptismate perceperunt, in ea etiam & resurgent, nullam maculam peccati habentes. Mare mortuos suos reddet, quia sacri baptismatis ablutio, sancti spiritus gratia, elec- D ctos omnes tempore resurrectionis in conspectu creatoris sui mundos & immaculatos exhibebit. Per mortem autem, corpora impiorum quæ in terræ finibus mortua detinentur: per infernum vero, eorum animas, eo quod in inferni claustris detineantur, intelligere possumus. Infernus itaque mortuos dabit, quia animas prima morte deuoratas, quas detinet, ad recipienda propria corpora remittet. Mors etiam mortuos suos dabit, quia corpora quæ in puluerem redegerat, vt virtute diuina per animarum susceptionem viuificentur, exhibebit. *Et mors & infernus missi sunt in stagnum ignis, hæc est mors secunda, & omnis qui non est in libro vitæ scriptus, missus est in caminum ignis.*] Mors & infernus missi sunt in stagnum ignis, id est, animæ cum corporibus. Possumus & per mortem, dæmones, eo quod ipsi auctores fuerint mortis, intelligere. Mors & infernus in stagnum mittentur, quia dæmones cum cæteris impiis E in infernum demergentur.

CAPVT XXI.

ET *vidi cælum nouum, & terram nouam. Primum enim cælum, & prima terra abijt, & mare iam non est.*] Cælum & terra, (Psal. 101) & cætera elementa quæ modo videmus, ab igne consumentur, non vt penitus deleantur, sed vt in meliorem statum, sicut superius iam diximus, per ignem reparētur sicut Psalmista indicat, dicens, *Ipsi peribunt, tu autem permanebis: & omnes vt vestimentum veterascent, & velut amictum mutabis eos, & mutabuntur.* Quod dicit, [*Primum cælum, & prima terra abijt:*] speciem eiusmodi cæli ac terræ transituram esse demonstrat. Species enim eorum, non essentia transibit, cum in meliorem statum commutabuntur. Quod vero infert, [*Et mare iam non est:*] possumus secundum litteram intelligere, vt mare penitus deleatur. Aliter mare iā non erit, quia propriam figuram amittet, sicut cælum & terra, vt in pulchriorem formam reparetur. Sed spiritaliter hoc intelligendum puto. Quidquid enim de innoua- F tione cæli & terræ dictum est, & historialiter intelligendum est, sicut superius diximus, & spiritaliter. Possumus itaque per cælum, animas sanctorum: per terram, corpora intelligere. Cælum nouum fiet, cum animæ sanctorum per receptionem corporum in hominis naturam atque formam restituentur. Terra noua efficietur, cum corpora sanctorum quæ antea erant mortalia atque corruptibilia, immortalia & incorruptibilia reddentur. Sæpe per mare impij designantur, dicente Esaia propheta: (Esai. 57) *Impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum.* Mare igitur iam non erit, quia omnis multitudo impiorum cum deceptoribus suis dæmonibus in infernum detrusa præsentem mundi faciem à sua inquinata habitatione mundam præstabunt. *Et ego Ioannes vidi ciuitatem sanctam Hierusalem nouam descendentem de cælo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo.*] Ciuitas Hierusalem, Ecclesia ex omnibus iustis constructa: de cælo descēdet, quia Domino ad iudicium veniente, cum illo omnis multitudo sanctorum veniet, sicut dicit Esaias propheta. (Esai. 3) *Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, & principibus eius.* Et Salomon in Prouerbiis: (Prou. 31) *Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus terræ.* Quæ sicut sponsa parata & orna- G ta esse dicitur, quia sicut sponsa diuersis monilibus & ornamentis semetipsam exornat, vt sponso suo placeat: ita & Ecclesia diuersis virtutibus decoratur, vt creatori suo, qui est sponsus eius, placere valeat. *Et audiui vocem magnam de throno, dicentē: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis: & ipsi populus eius erunt, & ipse Dominus cum eis erit eorum Deus*] Scimus per ciuitatem Hierusalem & tabernaculum Domini, Ecclesiam sæpe esse designatam. Ciuitas ergo in hoc loco & tabernaculum, Ecclesia vocatur, eo quod in illa habitet Deus, sicut ipse dicit per Prophetam. (Leu. 26) *Inhabitabo in illis, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus. Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis* (Hier. 31) *eorum.*] Animæ omnium hominum immortales creatæ sunt, sicut Dominus dicit in Euangelio: (Mat. 10) *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Quamuis enim moriantur peccato, aut ea morte quam primam & secundam diximus: tamen non ita moriuntur, vt penitus H non sint, sed earum mala essentia mors vocatur. Duoque tempora iis constituit Deus, præsentis vitæ, quod cito finitur: & futuræ, quod finiri non potest: vnumque quod fletui & mœrori, alterum quod gaudio atque lætitiæ deputauit. Verbi gratia: Si quis vellet in hoc tempore quod (2. Pet. 2) breuissimum est, pro peccatis suis flere & lugere, & affligendo semetipsum carnalia desideria extinguere, in alio (Gal. 5) tempore quod istud sequitur, quodque infinitum est, *gaudebit & exultabit in æternum.* Si quis autem hoc elegerit, vt in præsenti tempore gaudeat, & desideria carnis suæ perficiat, necesse est vt in futuro lugeat, & tristetur in æternū. De iis duobus temporibus videtur mihi Salomonem di- (Eccl. 3) xisse: *Tempus flendi, & tempus ridendi.* Tempus flendi electorum nunc est: tempus ridendi tunc erit, quando illud implebitur quod Dominus dicit in Euangelio: *Beati qui lugent,* (Matt. 5)

A Luc. 6. *quoniam ipsi consolabuntur.* Peccatoribus vero dicit: *Væ vobis qui ridetis nunc, quia plorabitis & flebitis. Absterget* ergo *Deus omnem lachrymam ab oculis eorum,* quia post resurrectionē nihil triste sanctis accidere poterit, vnde lachrymæ oriri possint. *Et mors vltra non erit.*] Primus homo immortalis factus est: peccando autem & immortalitatem amisit, & mortem mundo intulit. Post resurrectionem mors non erit, quia & ipse princeps mortis diabolus cum omnibus satellitibus suis in infernū perpetuo reclusus tenebitur, & immortalitas quam primus homo peccando amisit, iustis reddetur: & possibilitas peccandi, quæ mortem mūdo intulit, ab eis auferetur. *Neque luctus.*] Cum superius dicat, quod *absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum,* quid necesse fuit in hoc loco luctum ponere? Sed inter effusionem lachrymarum & luctum aliqua distantia est. Nā tristitia sæpe lachrymas educit, sæpe gaudium, sæpe lætitiā. Luctus vero semper ex magno mœrore nascitur. Luctus namque est fletus dierum multorum. Lugebat Paulus eos qui peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam. Et Salomon loquitur, dicens: *Luctus mortui septem diebus: luctus autem fatui omnibus diebus vitæ eius.* Ecclesia Domini nunc in luctu est, eo quod per deceptiones dæmonum quotidie maximam partem ex suis amittat. In illa autem vita luctus non erit, quia per deceptiones dæmonum nullum ex suis amittere poterit. *Neque clamor.*] In Genesi scriptū est quod dixit Deus ad Abraham: *Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum venit ad me.* Esaias vero Propheta quid sit clamor Sodomorum exponit, cum loquitur de Israel: *Peccatum suū quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt.* Prædicatio igitur peccati, clamor vocatur. Possumus etiam clamorem aliter intelligere. Psalmista namque dicit: *Ad Dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me.* Et Moyses in angustia positus clamabat ad Dominum. Vbi ergo neque peccatum quod prædicetur, neque tribulatio vlla erit, clamor vllus necessarius non erit. *Neque dolor erit vltra.*] Est dolor corporis, est & mentis. Istique dolores ita sunt connexi, vt vnus sine altero esse non possit. Dolor quippe corporis affligit mentem: similiter & dolor mentis corpus excruciat. In illa igitur vita dolor non erit, vbi neque corpori neque animæ vlla aduersitas accidere poterit. *Quæ prima abierunt.*] Prima ista abierunt, quia cum sæculo transierunt. Electi enim qui præsentem vitam, sicut superius iam diximus, mœroribus & afflictionibus deputauerunt, post mortem præsentis vitæ gaudium sempiternum inuenerunt. *Et dixit qui sedebat in throno: Ecce noua facio omnia.*] De innouatione creaturarum superius aliqua diximus. *Et dixit mihi: Scribe, quia hæc verba fidelissima sunt, & vera.* Sed & hoc superius dictum est. *Et dixit mihi: Factum est: ego sum α & ω.*] Quid sit α & ω, subdendo manifestat, cum dicit: *Initium & finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis.*] Per fontem aquæ viuæ sæpe scriptura sancta designatur, sicut Dominus dicit in Euangelio: *Qui credit in me, sicut scriptura dicit, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Sed vt ordinem seruemus, per fontem aquæ viuæ gloriam cælestis patriæ debemus intelligere. Qui fons ab ipso Domino procedens, mentes omnium iustorum sua inenarrabili dulcedine satiare non desistit. Verum quomodo gloria ista gratis iustis datur, pro cuius acceptione multa aduersa perferunt, multas lachrymas fundunt, innumeras preces Deo offerunt, multas eleemosynas largiuntur, & cæteris bonis operibus semetipsos exercent? Sed gratis vitam æternam percipiunt, quia pretium vitæ æternæ, quod sunt bona opera, ab ipso accipiunt qui dixit: *Sine me nihil potestis facere.* Ipse quippe dat pretium, & suo pretio vitam æternam largitur. *Qui vicerit, possidebit hæc: & ero illi Deus, & ipse erit mihi filius.*] Qui vicerit diabolum, omniaque vitia superans, in bonis operibus perseuerauit, possidebit hæc, id est, ea quæ superius dicta sunt, videlicet vt bibat ipse de fonte vitæ æternæ, quod est gloria perpetua. *Timidis autem, & incredulis & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficiis, & idololatris.*] Cum timor valde necessarius sit hominibus, cur timorem inter octo vitia valde pessima primum posuit? Sed sunt timores boni, sunt & mali. Est timor valde optimus, de quo dicit Psalmista: *Timor Domini sanctus permanet in sæculum sæculi.* Est & timor mortis valde necessarius, timorque ignis æterni: timor etiam bonorum hominum, quando amantur ab iis, à quibus timentur. Sunt & alij timores, qui aliquando iuuant, aliquādo nocent, sicut est timor malorum hominum, timor iudicium, timor malorum dominorum. Sunt alij timores valde pessimi, de quibus hic dictum esse reor. Sunt namq; nonnulli, qui timore pœnarum sæpe in fletibus compunguntur. Sed quia timent asperitatem viæ illius quæ ducit ad vitam, vitia deserere, rigorémque vitæ bonę apprehendere trepidant. Sunt etiam multi quibus dedit Deus scientiam legum temporalium, qui in iudiciis positi, dum vident quosdam à potentioribus iniuste opprimi, plus timentes iras hominum, quam iram Dei, eos qui per doctrinam quam acceperunt, iuuare poterant, & à periculo liberare, tacendo in damnum magnum sinunt deuenire. Sunt alij qui non solum non eos iuuāt, sed propter timorem hominum, sententiam damnationis in eos proferūt. Est & timor quē auaritia parit, aliique timores valde inutiles, de quibus longum est dicere. Incredulos non eos tantummodo vocat qui non credunt, sicut sunt Iudæi atque Pagani, sed & eos qui non credunt resurrectionem. Sunt etiam multi ex iis qui Christiani vocantur, qui non credunt Dei iustitiæ. Pro eo enim quod vitia diligunt, & desideria carnis suæ perficere volūt, non credunt comminationes diuinarum scripturarum, nec putant se pro iis esse damnandos. Nam libidinosi dicunt, nullo modo pro vsu concumbendi quenquam esse periturū. Sed & ebriosi dicūt, nullo modo se pro nimia vini potatione esse puniēdos. Similiter & auari, luxuriosi, atque superbi defendunt vitia sua. Execratos eos esse puta, qui execrantur mandata diuinarum scripturarū, correptionesque hominum bonorum. Possumus & per execratos, eos intelligere, qui tātum sunt inuerecundi, vt non pudeat eos quædā execrabilia in conspectu omnium perpetrare: qui nō solum à iustis, verum etiam à quibusdam iniustis sæpe execrantur. Homicidas vocat non solum interfectores quorundam hominum, sed & eos qui odium portant in cordibus suis, sicut ille Ioannes loquitur, dicens: *Omnis qui odit fratrē suū, homicida est.* Sequitur fornicatio. Fornicationum genera multa sunt. Quibuscumque modis, excepta legitima vxore, desiderium libidinis expletur, fornicatio vocatur. De fornicationis malo Paulus Apostolus loquitur, dicens: *Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.* In corpus suū peccat, quia integritatem eius violat atque corrumpit, cum humores eius innoxios vi extrahit, atque effundit. Est & fornicatio cogitationis, de qua Dominus loquitur, dicēs: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, & cætera.* Prophetæ quoque Hierusalem fornicatricem vocant, eo quod Deum derelinquens, idola coluerit. Similiter & nos suggestionibus dæmonum obtemperando, cum nosmetipsos eis subiicimus, fornicatores nō inconuenienter vocamur. Venefici autem sunt, qui corpora hominum veneno inficiunt, vt eos extinguant. Sunt & alij multo deteriores venefici, ij videlicet qui seminant inter fratres discordias. Illi autem corpora interficiūt, isti animas. Et multo deterior est mors animę, quam corporis. Idololatrę vero sunt non solum ij qui idola colunt, sed & omnes auari: hoc demonstrante Apostolo Paulo, *qui auaritiam idolorum seruitutem vocat.* Sed valde terribile est quod sequitur: *Et omnibus mendacibus.* Deinde subiungit: *Pars illorum erit in stagno ignis ardentis & sulphuris, quod est mors secunda.*] Et Psalmista dicit ad Dominum: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium,* & in alio loco. *Omnis homo mendax.* Si igitur omnis homo mendax, & si perdet Deus omnes qui loquuntur mendaciū, & si omnes mendaces partem habebunt in perditione cum cæteris impiis, de quibus hactenus locuti sumus: quis saluus esse poterit? Scimus namque nullum hominē hanc vitam posse transire, vt aliquādo non mentiatur, nisi fuerit infans qui fari non potest. Sed nō de omnibus mēdaciis hoc dictum esse intelligere debemus, sicut nec illud de omnibus peccatoribus quod in psalmo trigesimosexto canitur: Quia peccatores peribunt. Et in Psalmo cētesimo quadragesimoquarto: *Custodit Dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.* Si peccatores peribunt, & omnes peccatores disperdet, & omnes sumus peccatores, secundum dictum istius Ioannis: *Si dixerimus quia*

peca-

Margin: Luc. 6. — 2. Cor. 12 — Eccl. 22 — Eccl. 22 — B — Gen. 18. — Esa. 3. — Ps. 119. — Num. 11. — C — Ioan. 7. — D — Ioan. 15 — Psal. 16. — E — Mat. 7. — F — 1. Ioa. 3 — G — 1. Cor. 6 — Mat. 5. — Ezech. 16. — Colos. 3. — H — Psal. 5. — Psal. 36 — Ps. 144.

A 1. Ioh. 1. *peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est*: ergo omnes peribimus. Absit. Sed nec hoc de omnibus peccatoribus dictum esse intelligere debemus, sed de illis tantummodo qui in grauibus peccatis semetipsos præcipitantes, nolunt agere pœnitentiam de iniquitatibus suis. Similiter & hic non de omnibus mendacibus dictum esse intelligere debemus. Sunt enim mendacia quæ inter leuia peccata deputantur, à quibus nullum puto hominem ex toto posse abstinere. Sunt & grauia, quæ mergunt hominem in damnationem mortis. Sed quia his temporibus multi sunt qui sine aliqua reuerentia Dei omnipotentis pene assidue mentiuntur, placuit nobis vt de hoc vitio aliqua dicamus. Verum prius de leuibus mendaciis dicamus, postea de grauioribus. Sæpe æstimatione mentimur, æstimantes nos videre quod non videmus, aut audire quod non audimus, aut scire quod non scimus. Sæpe namq; cum à longe quosdam prospicimus, fallit nos aspectus noster, & dicimus esse qui non sunt. Sæpe etiam & obscuris temporibus, cum procul lapides

B aut arbusta conspicimus, ipsa obscuritate fallimur, & dicimus homines esse aut bestias. Sæpe obliuione fallimur, cum obliuiscimur quę fecimus & vidimus, aut locuti sumus, & dicimus nos fecisse quod non fecimus, aut non fecisse quod fecimus: aut audisse quod non audiuimus, aut non audisse quod audiuimus: aut vidisse quod non vidimus, aut non vidisse quod vidimus, aut dixisse quod nõ diximus, aut non dixisse quod diximus. Sæpe & cum audimus quod desideramus, dicimus verum esse quod audimus, & sepe contingit quod falsum sit. Et cum audimus quod nolumus, dicimus falsum esse, quamuis verum sit. Sæpe etiam ioco mentimur, vt risum audientibus excitemus. Sæpe vero ex nimia credulitate mentimur. Nam cum audimus quosdam homines, quos veraces existimamus, aliqua narrantes verisimilia, credentes quod audimus, cum ea aliis referimus, dicimus vera esse, quamuis sint falsa & frequenter cum iuramento affirmamus. Sunt & multi qui gesta patrum quæ diuinis scripturis aut legerunt aut audierunt, ex parte obliuiscentes, cum ea aliis

C narrare cœperint, aut quædam mendacia intermiscent, aut ex multis narrationibus vnam facere conantur. Et sicut qui stannum auro vel argento admiscens, inutilem materiam facit, ita & isti cum ex multis narrationibus vnam facere satagunt, mentiendo inutilem reddunt. Melius est enim silere, quam gesta sanctorum mendaciter proferre. Sunt etiam multi diuinis literis eruditi, qui Iudæis vltra quam oportet credentes: quasdam eorum fabulas vanissimas suscipiunt, & suis traditionibus interserunt. Scimus itaque quoniam Iudæi omnia quę de Christo in veteri testamento inueniuntur, in prauos sensus peruertere nitũtur; vt gloriam nominis Christi apud quoscumque possunt extinguant. Et non solum prophetias de Christo euerterunt, sed & in ceteris locis multas vanissimas & obscenissimas fabulas interponunt. Miror ergo cur inimicis Christi, omnisque religionis nostræ creduntur, aut ab eis aliqua suscipiuntur, nisi tantummodo ea quæ ab antiquis

Ioan. 8 patribus probata esse dignoscuntur. *Ipsi quippe patrem habent diabolum, qui in veritate non stetit, quia mendax est ipse, & pater eius: & quoscumque diabolus possidet, mendaces facit.* Sæpe

D & timore mentimur. Nam cum timemus, ne à potentioribus aliquæ molestiæ nobis ingerantur, aliquando mendacia excogitamus, per quæ liberemur. Sed & viatores quædam mendacia inuenire solent, vt à latronibus liberentur. Similiter & serui & pueri aliqua mendacia interpolare solent, ne vapulent. Sunt etiam multi qui in extraneis locis positi, egestate, aut aliqua necessitatis causa mẽtiuntur, vt victum aut aliqua corporis necessaria sibi acquirant. Sæpe & nos amore atque ira mentimur, laudantes eos quos diligimus vltra modum: & vituperantes eos quibus irati sumus, plus quam oportet. Sed ista grauiora mihi videntur, quam superiora. Sunt alia mendacia superioribus similia, quæ longum est prosequi. In talibus namque mendaciis non solum iniusti, sed & iusti sæpe dilabuntur. Et propter hoc videtur mihi Psalmistam dixisse:

Ps. 115. *Omnis homo mendax.* Est & aliud genus mendacij, quod abs-

1. Ioh. 2. que culpa videretur, nisi scriptura diceret, quia *omne mendacium à malo est*: ex quo aliqua in diuinis scripturis inueniuntur. In Exodo namque scriptum est, quod præceperis Pharao obstetricibus Hebræorum vt masculos interficerent, & feminas reseruarent. Sed illæ timentes Deum conseruabant mares. Pro qua re, cum à Pharaone increparentur, dixerunt quod omnes Hebrææ mulieres obstetricandi haberent scientiam, illisque nescientibus parerent. Nonne melius fuit mentiendo pueros reseruare, quam vera dicendo, tot homicidia perpetrare? In Iosue quoque scriptum est, quod miserit duos exploratores ad explorandam Iericho. At illi ingressi sunt domum cuiusdam meretricis nomine Rhaab, quæ abscondit eos in interioribus domus suæ: venientibusq; persecutoribus eorum, dixit quod cum porta clauderetur, in tenebris aufugissent. Atque pro hoc mendacio à persecutoribus eos liberans, ipsa cum tota cognatione sua à mortis periculo liberata est. Et pro hoc facto a B. Paulo Apostolo in epistola ad Hebræos laudatur. Ait enim. *Fides Rhaab meretrix non periit cum cæteris incredulis, excipiens exploratores cum pace.* In Regum etiam volumine scriptum est, quod Dauid fugiens Absalon filium suum, miserit Hierusalem duos exploratores ad explorandos actus eiusdem filij sui. Quod cum audisset Absalon, misit qui eos caperent. At illi fugientes, ingressi sunt domum cuiusdam viri, cuius vxor abscondit eos in puteo, quem habebat in vestibulo, posito desuper operimento. Venientes vero persecutores eorum, eosq; requirentes, illa respondit: Transierunt statim gustata paululum aqua. Verum igitur dicendo, eos potuisset perdere, quos mentiendo seruauit. Talium itaque mendaciorum maculæ à charitate, ex qua procedunt, delentur, *quia charitas operit multitudinem peccatorum.* Nunc de grauioribus mendaciis dicamus. Sicut namque infidelitatis mẽdacia, sunt & blasphemiæ, sicut & alia quæ ex odio procedunt, alia quæ inuidia generat, alia quæ auaritia, alia quæ vana gloria, habent nihilominus cætera vitia, mendacia sibi conuenientia. Infideles quippe Iudæi atque ethnici habent plurima mendacia. Nam excepto quod Christum negant venisse in carne, habent multos errores, quibus decepti pereunt. Sunt & mendacia blasphemiæ quibus iidem Iudæi atque Pagani, necnon & heretici Deum & Ecclesiam, omniaq; diuina mysteria multis modis blasphemant. Sunt etiam mendacia, quę ex odio procedunt. Nam nonnulli pro eo quod odium in cordibus contra proximos gestant, falsa crimina eis innectunt: & quos non possunt gladio interficere, falsis criminationibus in damnũ magnum sæpe etiam & in mortem præcipitant. Sunt & alia mendacia, quæ parit inuidia. Inuidiosi quippe cum vident aliquos aut dignitatibus sæculi, aut sapientia, aut aliquibus artibus præpollere, eos despicere & subsannare non cessant: seque ipsos illis præferre, vt ipsi clariores apud eos qui eorum mendaciis credunt, videantur, quam illi quos despiciunt. Sunt & detractionis mẽdacia, quæ propriè ad inuidos pertinent. Derident namq; semper inuidi facta meliorum. & quibus coæquari non possunt, eorum actus suis mendaciis obnubilare quærunt. Sunt enim multi, qui eos quos odio habent, aut quib. inuident, fingentes se esse amicos, suis callidis suasionibus ad quædam flagitia perpetrãda pertrahunt. Quos cum in aliquod scelus veluti in foueam alicuius peccati præcipitauerint, cõtra eos versi atrocius quam cæteri persequuntur: & qui videbantur amici, quod fuerint pessimi inimici comprobantur. Habet & auaritia mendacia sua. Quam multi sunt qui propter aliorum substantiam tollendam multas fallacias & diuersas machinationes componunt, vt aliis auferant vnde auaritię suę baratro, quod insatiabile est, aliquantulum satisfaciant. Sunt etiam multi qui pro præmiorum acceptionibus falsi testes contra proximos suos efficiuntur, & eos mentiendo, aut in seruitium præcipitant, aut hæreditatem siue substantiam auferunt. Sunt & alia mendacia, quæ gignunt vanam gloriam. Sunt enim multi vanæ gloriæ amatores, qui vt magni & egregij ab hominibus habeantur, dicunt se magna quædam fecisse, quæ non fecerunt, aut posse quod non potuerunt, aut possidere quod non possidebant, aut sapere quod non sapiebant, vt ad celsitudinem ad quam conscendere nequeunt, sua mẽ-

Marginal notes (right column): E; Exo. 1.; Iosue 2.; Hebr. 11.; F; 2. Reg. 15.; 2. Reg. 17.; 1. Pet. 4; G; H

A daciа eos eleuent. Et quia hoc vitium apud quosdam pro nihilo habetur, etiã in monasteriis scimus quosdam hoc vitio esse maculatos. Multi quippe sunt qui postquam sæculum reliquisse videntur, vt magnos & inclytos se apud simplices quosque, & qui in monasteriis educati fuerunt, constituant, dicunt se possessores fuisse magnarum diuitiarum, iactant se fuisse præliatores, venatores, & multa alia de se mentiuntur, vt magni apud eos, quos suis mendaciis decipere possunt, habeantur. Ad te ergo loquor, qui talis es: Ecce qui in sæculo positus vix simplicem cibum, qui tibi tuisque omnibus sufficeret, per totum annum elaborare poteras, in monasterio positus, possessor thesaurorum, prædiorum, magnarumque diuitiarum efficieris: & qui vix vnam vulpeculam capere poteras, monachus effectus, venator potentissimus factus es: & qui quosdam ex infimis vicinis tuis formidabas, in monasterio positus, præliatorem fortissimum te fecisti. Ecce hoc non fuit sæculum reliquisse, sed acquisisse. Dicis te hominem in prælio interfecisse, & homicidij reatum super te imposuisti.

1. Reg. 31.

Lingua mendax fecit, quod manus non præualuit. Et vis vt probem quod te mentiendo, reum homicidij feceris?

B Saul, sicut in libro Regum legimus, timore Philistinorum manu propria semetipsum interfecit: venitque quidam homo ad sanctum Dauid, & dixit quod ipse Saulem, qui eum persequebatur, interfecisset: sed ille spiritu propheticæ mentitum esse eum intelligẽs, veluti homicidam puniri iussit, reatumque homicidij super illum imponens,

2. Reg. 1.

dixit: *Sanguis tuus super caput tuum, os enim tuum locutum est aduersum te, dicens: Ego interfeci Christum Domini.* Scimus autem diuites sæculi ad conuersionem venientes, grauiter peccare, si se de diuitiis ac potentia sua iactare cœperint. Et si ille reus est qui verum dicit, quanto magis tu qui pene per omnia mentiris? Sunt etiam alij qui prope indesinenter mentiuntur, & vix aliquid loqui possunt sine mendacij admixtione. Qui ad omnia semper quæ audiunt, quædam mendacia confingunt: & dicunt se vidisse quæ non viderunt, & audisse quæ non audierunt, & fecisse quæ non fecerunt. Cumque à veracibus deprehensi fuerint, dicunt non posse quemquam bene vera loqui, qui non possit bene mentiri.

C O stulte, quam vana est assertio tua. Ecce Christus multa bene & veraciter locutus est, qui nũquam potuit mentiri. Cuius vestigia te sequi magis oportuisset, in quantum virtus suppeteret. Similiter & cæteri prædicatores multa docuerunt & scripserunt sine permixtione mendacij: & scriptura dicit, *quia omne mendacium a malo est.*

Mat. 5. & 1. Ioã. 2.

Si mendacium malum est, quomodo malum bene potest proferri? O infelix, quam vana est tibi ira Dei omnipotentis, quem assidue sine causa offendere non trepidas. Nam cætera vitia quanquam Domino contraria sint, videntur tamen aliquid corpori conferre. Auaritia quippe quamuis sit per omnia Deo odibilis, videtur tamen aliquid corpori conferre, quia diuitias congregat, ex quibus desideria sua expleat. Similiter & libido videtur aliquid corpori conferre, quia in perfectione eius voluptas carnis extinguitur. Et ebrietas quamuis Deum offendat, gulæ desideria perficit. Similiter & cætera vitia ad carnis desideria perficienda assumuntur. Sunt etiam quædam mendacia, quæ corpori aliquid videntur adiicere, sicut sunt auaritiæ, de quibus superius diximus.

D Tu autem nihil corpori acquiris, & Deum sine intermissione offendere non metuis. Ecce mendacium tuum leue esset, si tarde accidisset: verũ ex iugi continuatione grauissimum atque importabile efficitur. Nam sicut lutum leuius est quam plumbum, sed ex multiplicatione sua grauius & periculosius fit, ita vt in eo sæpe pecora demergantur: sic & quædam leuia peccata ex congerie sua grauiora quibusdam quæ grauia existimãtur efficiuntur.

1. Ioã. 5.

Et scito quia sicut ipse dixit: *Deus veritatu est*: nihil plus contrarium potest esse veritati, quam mendacium. *Horum ergo pars, erit in stagno ignis ardentis & sulphuris, quod est mors secunda.*] Quid sit mors secunda, in hoc loco manifeste demonstrat. A supradictis igitur vitiis, ne in mortem secundam incidamus, misericordia Domini nostri Iesu Christi redemptoris nostri nos liberare dignetur qui cum patre & spiritu sancto viuit & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

E Visio septima.

Septima visio, ad quam Domino donãte peruenimus, tota ad illud tempus quod post resurrectionem futurum est, pertinet. Et ordo poscebat, vt generali resurrectione descripta gloriam sanctorum, quam post resurrectionem sine fine possidebunt, describeret: quæ sub figura ciuitatis Hierusalem in hac visione describitur.

Sup. ca. 15.

Et venit vnus de septem Angelis qui habebant phialas plenas septem plagis nouissimis, & locutus est mecum, dicens: Veni, & ostendam tibi sponsam, vxorem agni.] Superius in quinta visione Ioannis dicit, septem Angelos habentes septem phialas sibi fuisse demonstratos: & in sequentibus vnum ex illis, ciuitatem diaboli, damnationemque eius sub specie mulieris meretricis sibi ostendisse. Similiter & hic vnum ex eiusdem septem Angelis dicit sibi ciuitatem Dei sub figura Hierusalem demonstrasse. Eandem ergo significationem habent singuli isti, quam illi septem. Significant namque prædicatores, qui fuerunt & erunt vsque in finem: Ioannes vero typum tenet cæterorum fidelium. Angelus igitur Ioanni se demonstraturum ciuitatem Dei repromittit: quia prædicatores sancti cæteris fidelibus quanta sit beatitudo iustorum, in quantum possunt, student demõstrare, vt eos ad vitam æternam percipiendam accendant.

F Quam etiam sponsam, vxorem agni vocat. Quod sponsa agni Ecclesia iure vocetur, Ioannes Baptista demonstrat,

Ioan. 3. Gen. 2. & Ephe. 5.

dicens: *Qui habet sponsam, sponsus est.* Quod autem & vxor dicatur, scriptura demonstrat, dicens: *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.* Quasi ergo patrem suum filius Dei dereliquit, cum de illa cælesti beatitudine ad terras descendens, hominem assumpsit, quem pro sponsa sua, quæ est Ecclesia, daret. Matrem dereliquit, quia affectum matris abiiciens, corpus quod ex ea assumpsit, pro Ecclesia sua tradidit.

Coloss. 1.

Quam sibi ita vniuit, vt ipse sit caput & ipsa corpus. *Et sustulit me in spiritu in montem magnum & altum.*] Mons iste, Christus est. De hoc monte Propheta loquitur, dicens:

Esa. 2.

Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini super verticem montium. Montes super quorum verticem mons domus Domini præparatus esse dicitur, patres veteris testamenti designant.

G Super hunc igitur montem domus Domini, id est Ecclesia ædificata est: quia super Christum fundata est, sicut Paulus Apostolus loquitur dicens:

1. Cor. 3.

Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est quod est Christus Iesus. Et ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem descendentem de cœlo à Deo habentem claritatem Dei.]

Ezech. 40. & 41.

Notandum quia Ezechielis vltima visio cum hac Ioannis visione concordat in aliquibus locis. Et ideo placuit vt de illa huic operi pauca inseramus. Dicit namque montem sibi fuisse demonstratum, super quem erat ciuitas, & in ea templum. Verum ciuitatem tantummodò commemorans, de templi structura multa est locutus. Eandem vero significationem habet illud templum, quam & hic ciuitas: significant enim Ecclesiam. Sed per templum, illud, præsentis temporis Ecclesia: per ciuitatem autem Hierusalem, Ecclesia quidem, sed qualis post finem mundi futura est, designatur. Sed dicit aliquis: Quomodo descriptio ista Hierusalem, id est Ecclesiæ ad futurum tempus pertinet, cum præsentis temporis eius forma in hac videatur visione describi? Ad quod nos respondemus, quia

H Ecclesia quamdiu in hac vita consistit, agnosci perfecte non potest, sed quasi sub quodam velamine abscõsa tenetur, cum ignoretur quis sit reprobus, aut quis electus, aut ad quem finem actus suos vnusquisque perducat: in illa autem vita eius forma omnibus patebit. Tunc enim aliquando omnibus apparebit, quis fuerit murus, qui portæ, qui fundamẽta, qui lapides structuræ, qui lapides pretiosi. Sed quærendum nobis est, quomodo de cœlo descendere dicatur, cum ad cælestem habitationem quotidie conscendat, in qua sine fine permansura creditur. Sanctorum actus atque merita quamdiu mente pertractamus, semper augentur in cordibus nostris: & quanto plus ea consideremus, tanto amplius eorum magnificentia nobis eleuatur. At cum oculos mentis nostræ ad magnitudinem Dei omnipotentis considerandam attollimus, magnitudo sanctorum magnitudini Dei comparata, valde nobis humiliatur. Ascendunt igitur nobis sancti, cum

A cum eorum actus & merita consideramus: descendunt vero, cum ad considerandam Dei omnipotentiam oculos mentis nostræ attollimus. Dicitur igitur claritatem Dei habuisse. Habebat profecto claritatem Dei non suam. Sæpe etenim sol in aqua fulgens, suam claritatem aquæ largitur, ita vt aqua oculos intuentium reuerberet, sicuti & sol. Quemadmodum igitur aqua claritatem solis habet, sed non à seipsa, sed à sole: ita & sancti habent claritatem Dei, sed non a seipsis, sed à Deo, à quo illuminantur. (Rom. 8.) *Et lumen eius simile lapidi pretioso, & tanquam lapidi iaspidis, atque crystalli.*] Ecce tres lapides posuit, quorum lumen Ecclesiæ assimilauit: vnum sine nomine, duos vero nominatim exprimens. Possumus itaque per lapidem pretiosum, patrem: per iaspidem filium: per crystallum, spiritum sanctum intelligere. Primus sine nomine est, quia pater à seipso est. Secundus & tertius nominatim exprimuntur: *quia filius a patre est, spiritus vero sanctus ab vtroque procedit.* Possumus etiam per lapidem pretiosum, spem per iaspidem, fidem: per crystallum vero, charitatem intelligere. Sed potest aliquis dicere, quia in illa vita necessariæ non erunt fides & spes. B Quod enim videt quis, quid sperat? Ad quod respondemus, quia sicut vestis quæ ex aliqua materia tangitur, post tinctionem materia abiecta colorem pulcherrimum in se retinet: ita & in illa vita, fide, spe, humilitate, abstinentia, cæterisque virtutibus absque charitate finem accipientibus, splendor quem ex operatione illarum sancti acquisierunt, in eis sine fine permanebit. (Esa. 26.) *Et habebat murum magnum & altum.*] Iste est murus, de quo dicit Propheta: *Vrbs fortitudinis nostræ Sion, Saluator ponetur in ea murus, & antemurale.* Per hunc igitur murum Christus cum omnibus membris suis designatur: ita vt per illum, fundamentum, per reliquam vero structuram, eius membra figurentur. *Habentem portas duodecim.*] (Ezech. 46.) In Ezechiele scriptum est, quod templum quod ei demonstratum est, tres portas habuerit, Orientalem videlicet, Australem & Aquilonarem. Præcipitque Deus, vt porta Orientalis clausa semper maneret, principe tantummodo per eam intrante & exeunte. Per portam Orientalem, beata virgo Maria figuratur, quæ clausa ante C ingressum principis, id est Christi, semper extitit: & post egressum eius clausa in æuum permansit. Porta autem Australis, vetus testamentum: porta vero Aquilonaris, nouum designat. Ij itaque qui ab Australi parte venire dicuntur, Iudæos: qui autem ab Aquilonari, gentes designant. Iudæi itaque qui cognitionem Dei habebant, & quibus lex data fuerat a parte solis, id est ab Australi parte, in qua sol feruet, non incongrue in Ecclesiam venire dicuntur. Per portam Australem ingrediebantur, quia cognoscentes in veteri testamento multipliciter Christum esse prophetarum, diuersisque modis præfiguratum, eos ad fidem Christi suscipiendam suæ scripturæ pertrahebant. Gentiles vero idololatriam deserentes, illique abrenuntiantes, (Esa. 14.) qui dixit: *Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo:* non incongrue ab Aquilonari parte venire dicuntur. Per portam Aquilonarem ingrediebantur, quia doctrinam Euangelij audientes, virtutes etiam quę per Christum & ministros eius factæ sunt admirantes, ad fidem Christi suscipiendam currebant. Præceptum est etiam, vt per iter quo D quisque intrauerat, non regrederetur, sed è regione eius (Ezech. 46.) egrederetur: videlicet vt qui ingrediebatur, per portam Meridianam, egrederetur per portam Septentrionalem: & qui ingrediebatur per portam Septentrionalem: egrederetur per portam Meridianam. Iudæi, quos intelligentia veteris testamenti ad fidem Christi suscipiendam perducebat, non debebant reuerti ea parte qua venerant, scilicet vt obseruationes legales carnaliter implerent sed egredi potius per portam Aquilonarem, ad Euangelij videlicet doctrinam meditandam & perscrutandam se trasferre, vt discerent spiritaliter implere, quod antea carnaliter facere satagebant. Gentiles vero qui per portam Aquilonarem ingrediebantur, id est, qui per doctrinam Euangelij filij Ecclesiæ efficiebantur, non debebant reuerti ea parte qua venerant, videlicet vt ad errores philosophorum perscrutandos regrederentur: sed potius post

E susceptionem fidei atque doctrinæ euangelicæ, ad portam Meridianam, id est, ad doctrinam veteris testamenti perscrutandam se transferre, vt cum inuenirent in eo Christum multis modis esse prædictum, roboraretur in eis fides Christi. Per portas autem duodecim, quas Hierusalem habere dicitur, duodecim Apostoli, eorumque doctrina designatur. *Et in portis, Angelos vidi duodecim.*] Angeli duodecim, cæteros prædicatores, videlicet Apostolorum sequaces, designant. Qui in portis visi dicuntur, quia fidem Apostolorum inconcussam tenentes, eorumque doctrinam sequentes, quoscunque potuerunt, ad fidem Christi trahere studuerunt. *Et nomina scripta duodecim tribuum filiorum Israël.*] Per nomina duodecim tribuum, patres veteris testamenti possumus accipere, qui à fide sanctæ Trinitatis non deuiauerunt. Possumus etiam & per eadem nomina vetus testamentum intelligere. Nomina duodecim tribuum in portis scripta erant, quia doctrina Apostolorum, cæterorumque prædicatorum plena est exemplis veteris testamenti. *Ab Oriente portæ tres: & ab Aquilone portæ tres: & ab Austro portæ tres: & ab Occasu portæ tres.*] F Quatuor plagas mundi posuit, vt indicet pæne omnes gentes, quæ inter quatuor plagas mundi continentur, ad Ecclesiam conuenisse. Contra vnamquamque, vero plagam ternas portas se vidisse dixit, id est, simul duodecim: vt indicet nullum intra Ecclesiam ingredi posse, nisi per confessionem sanctæ Trinitatis. Et quia doctrina Apostolorum nihil est aliud nisi Euangelium, & ipsum Euangelium in quatuor libros diuiditur, & vniuscuiusque libri doctrina in fide sanctæ Trinitatis consistit: recte hæc ciuitas quatuor latera habere dicitur, & per singula, ternas portas: quæ simul iunctæ, fiunt duodecim. *Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis scripta duodecim nomina Apostolorum agni.*] Quid significent duodecim fundamenta, ipse exposuit, cum subiunxit, quod in eis scripta essent nomina duodecim Apostolorum agni. Reprehensus sum à quodam, cur Petrum fundamentum Ecclesiæ dixerim, in eo loco vbi Dominus dicit: (Matt. 16.) *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Si Petrus fundamentum est Ecclesiæ sicut & cæteri Apostoli quem G admodum præsens lectio aperte demonstrat: ergo super ipsum ædificata est, sicut & super cæteros. Si vero super Petrum Ecclesiæ ædificatio non est, ergo nec super cæteros. Vera est ergo huius Ioannis præsens assertio, quia duodecim fundamenta esse Ecclesiæ dixit. Nec repellit nos à nostro intellectu illud quod Apostolus dicit: (1. Cor. 3.) *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est* CHRISTVS IESVS. Non enim aliud fundamentum est Petrus, & aliud CHRISTVS IESVS, quia petrus membrum est CHRISTI IESV, sicut ipse dixit discipulis suis: (Ioan. 15.) *Vos in me, & ego in vobis.* CHRISTVS namque fundamentum est omnium Apostolorum suorum, similiter & ipsi fundamenta sunt eorum qui per eos crediderunt. Vnum est igitur fundamentum, id est CHRISTVS, à quo continentur omnia fundamenta, super quem etiam CHRISTVM tota compages Ecclesiæ constructa est. De hoc fundamento Paulus loquitur, dicens: (1. Cor.) *Si quis autem ædificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, lignum, fœnum, stipulam: vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit.* Sex hic posuit H species: tres speciosas, & tres viles. Sæpe per aurum sapientia designantur. Aurum supra fundamentum Christi ædificat, qui sapientiam, quæ vitia conterat, & virtutes nutriat, in corde suo recondit, imitans Psalmistam qui dixit: *In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.* (Psal. 118.) Per argentum vero, sermo prædicationis exprimitur. De quo idem Psalmista dicit: (Psal. 11.) *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum.* Argentum supra fundamentum CHRISTI ædificat, qui bonum quod didicit, alios docet vt eos ad bona opera agenda pertrahat. Per lapides autem pretiosos, bona opera designantur. Lapides pretiosos supra fundamentum CHRISTI ædificat, qui bonum quod docet, operibus implet. Sunt quidam qui verba exhortationis, quibus cæteros perfecte instruant, non habent: sed cum bona opera exerceant, lapides pretiosos super

fun-

A fundamentum Christi ædificant. Similiter & qui parua sciunt, & ea alios docent, argentum vtique super Christum ædificant: si tamen operibus implent ea quæ docent. Multi enim intellectum quem acceperunt, alios docendo, super Christum ædificant: sed per mala opera destruũt in se, quod ædificauerunt. Per ligna vero, fœnum, atque stipulam peccata, minima designantur. Sed alius intellectus est, qui nos ab hoc sensu excludit. Non enim super Christum peccata, sed virtutum opera ædificantur. Et quando peccamus, ab ædificatione quæ fit super Christum, recedimus: & quanto grauius peccamus, tanto longius separamur. Sed cum per pœnitentiam ad bona opera agenda recurrimus, ad ædificationem quæ fit super Christum, reuertimur. Possumus ergo per ligna, terrena opera intelligere, dum quis terreno operi insistit, vt habeat vnde viuat, ne forte necessitate compulsus, furari cogatur. 2.Thess. 3. Nam Apostolus præcipit, *vt cum silentio operantes, vnusquisque suum panem manducet.* Per fœnum vero, amorem terrenum possumus accipere, cum quis pro affectu carnis, vxorem, filios fratresque diligit. Ephes. 5 & 6. Sed & hoc ipsum Apostolus præcipit, *vt viri vxores, vxores viros, filij parentes, parentes filios suos diligant.* B Tit. 2. Per stipulam autem, eos possumus intelligere, qui pro eo quod eos libido exagitat, & se continere non possunt, vxores accipiunt. Sed & hoc Apostolus præcipit, dicens: 1.Cor 7 *Propter fornicationem vnusquisque suam vxorem habeat.* Et quia talis conuersatio sine crebris offensionibus esse non potest, dicit per ignem tales esse saluandos, id est, per ignem purgatorium. Et hoc fiet, si a grandibus peccatis se abstinuerint, & per eleemosynarum largitionem hoc promeruerint, vt post mortem, per ignem purgatorium saluari possint. Sicut enim aurum quod ex alijs permixtionibus sordidum efficitur, per ignem purgatur: ita & isti à sordibus quas ex mundanis actibus contraxerunt, per ignem mundantur, vt digni fiant electorum numero sociati. *Et qui loquebatur mecum, habebat arundineam auream, vt metiretur ciuitatem & portas eius & murum.*] Angelus qui loquebatur cum Ioanne, in hoc loco Christum significat, *qui modo regit omnes gentes in virga ferrea,* sicut Sup ca. 2 & 19 superius iam dictum est. In futuro autem ciuitatem Dei, quæ ex omnibus gentibus constabit, arundinea aurea C metietur. Diximus superius, per virgam ferream, disciplinam Mat. 5. Euangelij esse designatam: ferrum vero graue est, & durissimum. De durina autem virgæ ferreæ dicit Dominus Mat. 11 in Euangelio: *Arta & angusta via est, quæ ducit ad vitam.* Sed hanc duritiam, amor Dei, & spes cœlestis patriæ suauem Mat. 16 & leuem facit, sicut ipse iterum dicit: *Iugum meum suaue est, & onus meum leue.* Virga namque ferrea in harundinem leuem suauem, atque auream commutabitur: quia sancti pro angustiis quas pro Christo pertulerunt suauitatem & gloriam perpetuam recipient. *Metietur vero ciuitatem, & portas eius & murum,* quando secundum qualitatem operum vnicuique mercedem restituet. Sed quærendum nobis est, cum ciuitatem mensus fuisse dicatur, cur portas & murum adiunxerit, cum ciuitatis nomine hæc omnia comprehendantur. Verum sicut præterita & futura docent, per portas, Apostoli: per ciuitatem, Apostolici viri: per muros vero cætera multitudo fidelium designatur. Sed hæc sequentia plenius manifestant. Sequitur: *Et ciuitas in quadro posita est, & longitudo eius tanta est, quanta & latitudo.*] D Per quadraturam ciuitatis, perfectio designatur. Quadratum quippe lapidem in quamcumq; partem verteris, rectus stabit. Et si quadratum lapidem, aut aliquid quidquid quadrari potest, diligenter inspexeris, perfectionem Ecclesiæ in eo esse depictam, deprehendere poteris. Habet namque sex latera, octo cornua, crepidines duodecim. Sex latera, perfectionem demonstrant bonorum operum: quia senarius numerus perfectus est. Habet octo cornua, ex quibus quatuor cœlum, quatuor terram respiciunt. Quatuor igitur cornua designant Euangelia: quæ duplicantur, quia dilectionem Dei & proximi specialiter commendant. Quatuor cœlum respiciunt, vt indicent Deum super omnia esse diligendum. Quatuor terram respiciunt, vt indicent proximos tanquam nosmetipsos esse diligendos. Duodecim vero crepidines, fidem demonstrant duodecim Apostolorum. A singulis autem

E cornibus tres crepidines prodeunt, vt indicent à doctrina Christi, quæ est Euangelium, quæ etiam in quatuor libros diuiditur, fidem sanctę Trinitatis in Apostolos transire, vt per illos ad omnes gentes migraret. Hoc totum de quadrato lapide ideo diximus, vt demonstraremus per quadraturam ciuitatis, perfectionem Ecclesiæ esse designatam. Et quia hæc ciuitas quadratutam æqualem habet, longitudo eius tanta esse dicitur, quanta & latitudo. Per longitudinem namque æterna gloria, per latitudinem autem charitas designatur. Longitudo igitur huius ciuitas tanta est, quanta & latitudo: quia quantum vnusquisq; fidelis in hac vita positus maior fuerit in charitate, tanto maiorẽ gloriam in cælesti beatitudine possidebit: & quanto minor fuerit charitas, tãto minor erit & gloria. *Et mensus est ciuitatẽ de harũdinea aurea, per stadia duodecim millia: & longitudo & latitudo & altitudo eius æqualia sunt.*] Eandẽ significationẽ habent, stadia duodecim, quã & portæ duodecim habent, significant namq; Apostolos. Sed superius lõgitudinem & latitudinẽ hanc ciuitatem æqualẽ habere dicit: hic vero dicit, quod longitudo, latitudo & altitudo eius æqualia sunt. F Possumus ergo in hoc loco per tria hæc quæ posuit, fidem, spem, & charitatem intelligere; ita vt per longitudinem, fidem: per latitudinem, charitatem: per altudinem vero, spem intelligamus. Sed quomodo æqualia esse possunt, cum Apostolus dicat: 1. Cor. 13. *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: maior autem horum est charitas.* Nam quamuis charitas maior sit omnibus virtutibus, eo quod ipsa manet in ęternum, secundum tamen quendam modum iis tribus virtutibus ęqualitas adscribi potest. Gal. 5. Iaco. 2. Dicit quippe Apostolus, *quia fides per charitatem operatur: & fides sine operibus mortua est.* Si mortua est, illi cui mortua est, nihil est. Et si fides per charitatem operatur, & illi mortua est qui charitatis opera non habet: ergo fides tanta est, quanta sunt & opera charitatis. Similiter spes tanta est, quanta fides & charitas, quia quanta sunt opera fidei, quæ est charitas, tanta est & spes gloriæ. In quantum namque vnusquisque per charitatis opera se dilatauerit, in tantum sibi gloriam patriæ cælestis accrescere non dubitat. *Et mensus est muros eius per circuitum, centum quadraginta quatuor cubitorum mensura hominis quæ est Angeli.*] Hoc si superiora attendamus, secundum litteram stare non potest. G Superius namque dicit, quia mensus est ciuitatem per stadia duodecim: hic autem muros ciuitatis centum quadragintaquatuor cubitorum dicit esse mensuratos, multo enim maius est spatium: per quod eos qui maioris meriti sunt, intelligere possumus. Diximus superius per duodecim stadia, duodecim Apostolos esse designatos. Martyres ergo & confessores, & cęteri perfecti viri, qui Apostolorum doctrinam per omnia sunt secuti, & eorum actus imitati, in eorum ambitu metientur, quia eandem gloriam possidebunt, quam & illi. Per muros vero, qui ex minoribus lapidibus fiunt, cætera multitudo fidelium designatur. Qui minorem ambitum tenebunt, quàm illi de quibus superius diximus: quia qui minoris erunt meriti, minora percipient & præmia. Quorum mensura in duodenario numero consistit, quia fidem Apostolicam intemeratam seruauerunt; duodecies namq; duodecim, fiunt centum quadraginta quatuor. Quod autem dicit, ciuitatem & muros mensuram hominis esse: vel mensura hominis dicit H Angelos fuisse mensuratos, vel demonstrat Angelum in similitudinem hominis sibi apparuisse. Possumus hoc aliter intelligere. Mensuram hominis dicit esse mensuram Angeli, & ea mensura ciuitatem & muros dicit esse mensuratos, quia sancti viri æqualitatem habebunt cum Angelis, & eorum mensura mensurabuntur, quia eandem gloriam possidebunt, quam & illi, sicut Dominus Mat. 22 dicit in Euangelio: *In resurrectione neque nubent, neque vxores ducent, sed erunt sicut Angeli Dei in cœlo. Et erat structura muri eius ex lapide iaspide, ipsa vero ciuitas aurum mundum, simile vitro mundo.*] Sed & hic aliquam distantiam inter muros & ciuitatem fecit. Muros dicit ex lapide iaspide esse constructos, ipsam vero ciuitatem auro mundo & vitro mundo dixit esse similem. Per viriditatem namque iaspidis, fides designatur. Per iaspidem ergo, simplices quique & imperfecti viri non inconuenienter designantur, qui fide

A Habac. 2. saluantur, sicut dicit Propheta: *Iustus autem ex fide viuit*. Sancti autem & perfecti viri, qui per ciuitatem designantur, auro mundo non inconuenienter assimilantur eo quod & sapientia fuerunt repleti, quæ per aurum sæpe figuratur: Prou. 17. & diuersis tribulationibus probati, *sicut aurum quod per ignẽ probatur*, vel purgatur. Per vitrum vero mundum, quod clarius est omnibus metallis, Angeli designantur; quos nulla macula peccati vnquam sordidare potuit. *Et fundamenta muri ciuitatis, omni lapide pretioso ornata.*] Superius diximus per duodecim fundamenta, duodecim Apostolos esse designatos: per lapides autẽ pretiosos, omnes iusti designãtur. Duodecim ergo fundamenta duodecim lapidib. ornabũtur, quia in illa beatitudine, Apostoli & ceteri prędicatores pro ornamento habebũt eos, qui per eos crediderũt, quoniã pro illis omnib. mercedũ recipient. Dan. 4. *Fundamẽtum primum iaspis.*] Iaspis vero, viridis ac spissi coloris est. Significat autem fideles sæculares, qui à vitiis abstinentes, quamuis eorum viriditas, id est fides, ex mundi actibus aliquantulum obfuscetur, eleemosynis tamen & cæteris misericordiæ operibus peccata sua redimere non B cessant. Nec abre est, quod tales in primo loco ponatur. Apostoli namque, sicut sæpe iam dictum est, timentes iis qui ex gentibus primo crediderant, austeriora Domini præcepta committere, ne forte duritia præceptorum territi, non auderent ad suscipiendam Christi fidem accedere, Act. 15. scripserunt eis, dicentes: *Placuit Spiritui sancto & nobis, nihil imponere vobis oneris, nisi vt abstineatis vos tantummodo a fornicatione, & ab escis quæ idolis immolantur, & a suffocato, &* Ibid. *sanguine.* Et in alio loco Petrus conuersionem gentium narrans, dicit Iudæis: *Deus qui nouit corda hominum, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum sanctum sicut & nobis, fide purificans corda eorum.* Quicumque ergo Deum imitantur, in figura lapidis iaspidis continentur.

Secundum sapphirus.] Sapphirus cærulei coloris est sicut hyacinthus, sed guttas habet intermixtas eiusdem coloris, sed nigrioris. Videntur etiam mihi per hunc lapidem sæculares quidam viri designari, cælestia quidem desiderantes, sed in sæculi actibus adhuc occupati, ex qua occupatione quasdam maculas contrahere videntur. C Qui pro eo quod omnibus curis cælestia anteponunt, cæli habere colorem dicuntur. Qui in secundo numero ideo ponuntur, quia Deum super omnia, & proximos sicut seipsos, student diligere. *Tertium chalcedonius.*] Chalcedonius rubeum habet colorem, sed tamen obscurum, nisi cauando attenuetur. Ipsa vero concauitas pulcherrimum colorem & gratissimum ei confert. Significat autem & iste sæculares quosdam viros, qui quantæ sanctitatis ante persecutionis tempus fuerint, homines latuit, sed à persecutoribus suis diuersis tribulationibus attenuati, quantus splendor sanctitatis in eis latuerit, cunctis patuit. Qui non inconuenienter in tertio loco ponuntur, eo quod in confessione sanctæ Trinitatis perdurantes, ad martyrij palmam peruenire meruerunt. *Quartum smaragdus.*] Eximiæ pulchritudinis atque viriditatis est, in tantum vt ea quæ circa se sunt, sua viriditate inficiat. Significat autem prædicatores sanctos, qui & fide virides, & virtutibus præclari, splendorem suæ fidei prædicando circumquaque sparserunt. Qui ideo in quarto loco ponuntur, D eo quod doctrinam Euangelij, quæ in quatuor libros diuiditur, per multa loca disseminauerunt. *Quintum sardonix.*] Sardonix candidus est, in rubeum colorem parumper declinans. Significat autem simplices quosque & innocentes viros, qui propter vitæ puritatem, per lapidem candidum designantur. Qui pro eo quod vigilando, ieiunando, abstinendo, ac diuersis modis corpora sua affligendo martyria sibi imponunt, quasi colorem rubeum habere videntur. Qui non inconuenienter in quinto loco ponuntur. Per quinarium enim numerum sæpe quinque sensus corporis designantur. Quia igitur per quinque sensus corporis scientia exteriorum designantur, & quia exteriorum scientiam quam perceperunt, aliis impartire studuerunt, recte in ædificio ciuitatis sanctæ quintum locum obtinent. *Sextum sardius.*] Sardius fusui coloris est. Qui pro eo quod in rubicundum colorem aliquantulum declinare videtur, parumper obscuratur. E Per fuluum itaque colorem, qui aureo colori appropinquat, tribulationes quas sancti ab hostibus pertulerunt, designantur. Rubeus vero color, martyrium designat. Per sardium igitur sancti & perfecti viri designantur, qui post experientiam omnium virtutum, post diuersas persecutiones, post immania tormenta quæ ab inimicis pertulerunt, ad martyrij palmam peruenire meruerunt. Qui non incongrue in senario numero qui perfectus est, ponuntur, quia & virtutibus perfecti extiterunt, & ipsam perfectionem martyrio ornauerunt. *Septimum chrysolithus.*] Chrysolithus, totus aureus est, & sæpe per aurum sapientia designatur. Per chrysolitum ergo sapientes in Ecclesia designantur, qui propter fulgorem sapientiæ, aurei apud homines recte dici possunt. Qui congruenter in septimo loco ponuntur, eo quod septem donis Spiritus sancti repleti multos verbis & exemplis ab iniquitate auerterunt. *Octauum beryllus.*] Beryllus eximiæ claritatis est, cæruleum colorem habens admixtum. Significat autem puræ vitæ homines, & à sæculi actibus per omnia alienos: qui ne claritatem F vitæ suæ aliquo modo macularent, etiam à consortio ceterorum hominum sequestrari voluerunt. Quorum claritas in cæruleum colorem vertebatur, quia cælo semper intenti, Angelicam vitam inter homines duxisse comprobantur. Qui non inconuenienter in octauo loco ponuntur. Quaternarium itaque numerum isti impleuerunt, quia Euangelij præceptum secuti sunt, qui dixit: *Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me.* Mat. 19. Quaternum numerum duplicauerunt, quia ad idem perfectionis culmen multos alios secum conscendere suaserunt. *Nonum topazius.*] Topazius ærei aureique coloris esse dicitur, iubar suum circumquaque spargens. Sæpe per aurum, probati viri, qui igne tribulationis probantur, designantur: ipsæque tribulationes diuersæ sunt. Aliquando namque sancti viri diuersis tentationibus, quas à dæmonibus patiuntur, probantur: aliquando per tribulationes, quæ eis à malis hominibus ingeruntur: aliquando per G afflictiones, quas ipsi sibi ingerunt: aliquando flagellis Dei probantur, & per actiuæ vitæ exercitata. Videntur itaque mihi per lapidem topazium ij designari, qui per actiuæ vitæ opera ad contemplatiuam vitam conscendunt, qui prius per actiuæ vitæ exercitia probati fuerunt. Nam qui subito ad contemplatiuæ vitæ celsitudinem sine exercitus actiuæ vitæ transeunt, facile labuntur. Quod autem hic lapis radios suos circumquaque spargere dicitur, significat illos viros qui per lapidem designantur, & ad actiuæ vitæ opera prædicando multos pertraxisse, & ad contemplatiuæ vitæ celsitudinem multos etiam secum duxisse. Qui non incongrue in nono loco ponuntur. Ter enim terni, fiunt nouem. Sancti ergo viri, qui propter amorem sanctæ Trinitatis in actiuæ vitæ bonis operibus, prius affligentes semetipsos, suis exhortationibus quoscumque potuerunt, ad suam imitationem pertraxerunt, & iterum ad contemplandam sanctæ Trinitatis diuinitatem conscendentes, multos secum perduxerunt, non inconuenienter in nono loco ponuntur, eo quod talentum quod à Domino perceperunt, H non solum duplicauerunt, sed & triplicauerunt. Mat. 25. *Decimum chrysoprasus.*] Chrysoprasus lapis viridis aureique coloris esse perhibetur. Qui pro eo quod in decimo loco ponitur, possumus per eum quosdam doctores Ecclesiæ intelligere, qui & verbis multos docuerũt, & multo plures suis scriptis erudierunt & erudiunt. Qui etiam & lumina Ecclesiæ recte dici possunt. Qui per viridem & aureum colorem designantur, eo quod viriditate fidei, firmitate & sapientia, vt aurum fulgidi fuerunt. Per denarium vero numerum, vetus testamentum, propter decem videlicet præcepta legis, possumus intelligere. Et vetus testamentum sine doctrina noui testamenti nullus intelligere potest, eo quod spiritalis intelligentia in veteri testamento nihil sit aliud, quam nouum testamentũ. Non inconuenienter in decimo loco ponuntur, eo quod scientiam veteris testamenti ac noui plenissimam habuerint. Possumus & denarium numerum aliter intelli-

gere.

A gere. Denarius quippe numerus diuidit & ordinat, & perficit omnes numeros. Ita & isti diuiserunt quodammodo scripturas, cum eas exponendo, per sententias & libros partiti sunt. Ordinauerunt eas, cum earum obscuritates aperuerunt: & quæ inordinata videbantur, quam rectum ordinem habuerint, manifestauerunt. Perfecerunt autem, cum ea quæ deesse videbantur, suppleuerũt. *Vndecimum hyacinthus.* Hyacinthus, cuius species hyacinthino colori nomen imposuit, pretiosissimus est, cœli sereni colorem habens sicut sapphirus. Sed ille maculas habet, istius pulchritudo nullis maculis deturpatur. Significat autem sanctos viros, ab omnibus sordibus peccatorum alienos, terram corporibus, cœlum mentibus semper inhabitantes: de qualibus fuit Apostolus, qui dicebat: [Phil. 3] *Nostra autem conuersatio in cœlis est.* Qui non inconuenienter in vndecimo loco ponuntur. Per decem namque, scientia diuinarum scripturarum, sicut superius diximus, designatur: vnus vero qui decem sequitur, vt vndecim fiant, ad vnius Dei contemplationem pertinet. Isti ergo sancti vn- B denarium numerum compleuerunt, quia scientia diuinarum scripturarum repleti, multos suis prædicationibus ad vitam æternam perduxerunt. Vnum numerum compleuerunt, quia in contemplatione Dei omnipotentis assidui fuerunt: nec instantia prædicationis à contemplatione, nec assidua contemplatio à prædicatione eos retraxit; similitudinem gestantes Angelorum, qui & Angelicum officium semper implent, & à contemplatione Dei omnipotentis numquam alieni existunt. De talibus videtur mihi Prophetam dixisse: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est.* [Mala. 2] De talibus fuit Ioannes Baptista, de quo Dominus [Luc. 7 ex Malach. 3] dicebat: *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Duodecimum amethystus.*] Sæpe per duodenarium numerum Apostoli designantur. Amæthystus vero purpureus est. Et scimus quia purpura ornamentum est regale. Per amæthystum igitur Apostoli eorumque similes designantur, qui ornamentum fuerũt Dei, quia eum per vniuersum mundum prædicauerunt. [Ioan. 21] Ornamentum Dei fuit Petrus, de quo scriptum est, quod C clarificauerit Deum morte sua. Similiter & cæteri ornamentum Dei fuerunt, quia eum prædicando, miracula faciendo, pro nomine eius moriendo, clarificauerunt. *Et duodecim portæ, duodecim margaritæ sunt, per singulas: & singulæ portæ erant ex singulis margaritis.*] Hoc secundum litteram stare non potest. Si singulæ portæ erant ex singulis margaritis, quomodo per vnamquamque duodecim margaritæ fuisse dicuntur? Sed spiritaliter intelligendum est. Duodecim namque margaritæ sunt, ex quibus singulæ portæ esse dicuntur, id est centumquadragintaquatuor, per quos Apostolorum successores, doctores Ecclesiæ designantur, qui fidem doctrinamque Apostolorum sunt secuti, & actus imitari. Qui propter vitæ munditiam & sanctitatem præcipuam, per candorem margaritarum significantur. *Et plateæ ciuitatis aurum mundum tanquam vitrum perlucidum.*] [Sup eo. cap.] Superius per aurum mundum & vitrum mundum perfectos viros & sanctos Angelos diximus significatos: sed, hic per plateam ciuitatis, mentes fidelium, per aurum vero mundum, & vitrum perlucidum; munditia mentium hominum designatur, atque Angelorum: quia sicut ad D mentes Angelorum: nulla vnquam vana cogitatio accedere potuit quæ eos macularet, ita & sanctis post resurrectionem nulla vmquam inutilis cogitatio adueniet, quæ eorum mentes commaculet. *Et templum non vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotens templum illius est, & agnus.*] Per templum, in quo hostiæ & sacrificia offerebantur, Ecclesia designatur, in qua non carnalia, sed spiritalia sacrificia quotidie Deo offeruntur. Nam sicut illic secundum qualitatem peccatorum exercebatur ritus sacrificiorum, ita & in Ecclesia secundum modum culpæ debent esse sacrificia pœnitentiæ, sacrificia orationum, fletuum, cordis compunctionum. De talibus sacrificiis Propheta loquitur, dicens: *Sacrificium* [Psal. 50.] *Deo, spiritus contribulatus.* Et iterum: *Tunc acceptabis sacrificium* [Ibid.] *iustitiæ.* Si est sacrificium iustitiæ, est sapientiæ, est & abstinentiæ, est & humilitatis, cæterarumque virtutum.

Hæc sunt sacrificia, quæ odorem suauissimum præbent E Domino, non carnales carnes pecudum, quæ in altari cremabuntur. Ioannes ergo templum in sancta ciuitate se non vidisse dixit, quia hæc omnia quæ diximus, in illa beatitudine necessaria non erunt. *Absterget enim Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, & mors vltra non erit, neque luctus neque clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abierunt.* [Sup. eo. cap.] Dominus vero templum illius erit & agnus, quia in illo erunt sancti, & in illo habitabunt sicut ipse dixit discipulis suis: *Sicut ego sum in patre, ita & vos in me eritis, & ego in vobis. Et ciuitas non eget sole, neque luna, vt luceant in ea, nam claritas Dei illuminabit eam; & lucerna eius est agnus.*] [Ioan. 14] Per solem nouum testamentum, per lunam, vetus designatur. Absq; istis duobus luminibus, vel luminaribus, Ecclesia per viam rectitudinis, in tenebris huius sæculi sine crebris offensionibus incedere non potest. In illa autem beatitudine, vbi nullæ tenebræ erunt, nullæ offensæ, nihil incorrectum quod corrigi possit, lux noui ac veteris testamenti necessaria non erit. Illius enim lumine sancti sine fine perfruentur, qui auctor est lucis, *& qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et ambulabunt gentes per lumen eius,* F *& reges terræ afferent gloriam suam & honorem in illam.*] [Ioan. 1.] Per gentes omnes electi designantur. Sed quomodo ambulabunt? Ambulabunt mente, non corpore, non mutando locum, sed considerando omnipotentiam, diuinitatem, atque maiestatem. Per lumen Ecclesiæ ambulabunt, quia vt hoc iter perficere possint, illo de lumine illuminabuntur, quod cunctæ Ecclesiæ omnipotens Deus daturus est. Per reges autem terræ, Apostoli & cæteri prædicatores designantur. Gloriam vero & honorem prædicatorum eos vocat qui per eos crediderunt, sicut Apostolus Paulus dicit discipulis suis: Gloria nostra vos estis in [2. Cor. 1] Domino. Afferent ergo gloriam suam & honorem in illam, cum eos qui per eos crediderunt, Domino repræsentabuntur. *Et portæ eius non claudentur per diem, nox enim non erit illic.*] Superius per duodecim portas, quæ ex duodecim margaritis fuisse dicuntur, Apostolos fuisse diximus designatos. Sed hic vbi sine numero ponuntur, aliam significationem habent: significant namque corda fidelium, fideles namque in hac vita positi noctem patiuntur, id est, G dæmones & impios homines. Portas autem in nocte claudunt, cum contra omnia tentamenta dæmonum, aditus mentium suarum obstruunt, eaque à se repellunt. Claudunt etiam portas in nocte, cum contra malitiam prauorum hominum corda sua muniunt, vt non audiant linguam detrahentem, *non reddant malum pro malo, vel maledictum pro maledicto,* [1. Pet. 3.] vt secundum prophetam: *Excutiant manus suas ab omni munere, & obturent aures suas ne audiant* [Esa. 33] *sanguinem, & claudant oculos suos, ne videant malum.* Porro in cælesti beatitudine, vbi nullus dæmon, nullus reprobus esse poterit, qui mala suadeat, qui per noctem designantur, portarum, id est mentium, obseratio necessaria non erit. Nam & secundum litteram erit ibi dies perpetuus, nulla nocte succedente. *Et afferent gloriam gentium, & honorem in illam.*] Superius reges terræ, id est prædicatores sanctos, gloriam suam in ciuitatem sanctam detulisse dicit. Per gloriam, gentes quæ per eos crediderunt, diximus fuisse designatos. Si ergo gloria prædicatorum gẽtes sunt, gloriæ gentium quæ sunt? Nisi forte secundum Salomonem hoc dictum intelligamus, qui dicit: *Gloria senum, filij* H *filiorum: gloria filiorum, patres eorum,* [Prou. 17.] gloria vero filiorum erunt patres eorum, quia gaudebunt gentes, eo quod tanti meriti tantæque excellentiæ patres habeant, cum eorũ gloriæ participes esse meruerint. Quod autem dicit, [*afferent,*] possumus ad Angelos referre, qui in die iudicij sanctos Dei ad percipienda præmia repromissa deducent, sicut Dominus dicit in Euangelio: *Mittet filius hominis Angelos suos, & congregabunt electos eius à quatuor ventis cœli, & à* [Matt. 24.] *summitate cælorum. Nec intrabit in eam aliquid coinquinatum, & faciens abominationem & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni.*] Inquinatos vocat eos, qui se diuersis sceleribus inquinauerunt. Abominationem faciunt, qui malum operantur. Nihil enim abominatur Deus, nisi malitiam, sicut in libro Sapientiæ scriptum est: *Misereris omnium Domine, & nihil eorum odisti quæ fecisti.* [Sap. 11] Quæri autem potest, cur

men-

A mendacium fieri dicatur. Quod autem facimus non est mendacium quia quod factum est, non potest non esse factum, vt sit mendacium. Sed factum pro locutione posuit. Peccatum quippe mendacij loquendo facimus, non operando. Possumus etiam per mendacium, omne peccatum intelligere. 1. Ioh. 4 Scimus enim, *quia Deus veritas est.* Peccatum vero, deceptio est animarum. Quidquid ergo contrarium est veritati, atque ad deceptionem animarum pertinet, quamuis videatur verum, mendacium recte dici potest. In illa itaque sancta ciuitate non intrabit aliquid coinquinatum, & faciens abominationem & mendaciũ, quia in die iudicij exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, *& mittent eos in caminum ignis ardentis.* Nã Mat. 13 & illis qui oleum charitatis in vasis suis non habuerint, Mat. 25 claudetur ianua regni cælestis, diceturque illis à Domino: *Amen dico vobis, nescio vos.*

CAPVT XXII.

ET ostendit mihi fluuium aquæ viuæ, splendidum tanquam crystallum, procedentem de sede Dei & agni.] B Licet Ezechieli in vltima visione torrens demonstratus sit, qui de templo exibat, & decurrebat in mare, de quo ita loquitur: *Et duxit me,* inquit, *Angelus mille cubitos, & transduxit me vsque ad talos.* Ezech. 47. *Et duxit me mille cubitos, & transduxit me vsque ad genua. Et duxit me mille cubitos, & transduxit me per aquam vsque ad renes. Et duxit me mille cubitos, torrentemque non potui transuadere, quia intumuerant aquæ torrentis, qui transuadari non potuit.* Per torrentem, scripturam diuinam intelligere debemus quæ de templo, id est de Ecclesia egreditur, ab ore scilicet prædicatorum: Angelus vero Dominum significat. Angelus itaq; Prophetam mille cubitos ducit, cum Dominus alicui fideli suo desiderium largitur intelligendi scripturas. Propheta namque typum tenet eorum qui diuinas scripturas ad hoc discere volunt, vt ipsi in eis proficiant, & alios per earum scientiam instruant. Millenarius vero numerus perfectionem alicuius rei sæpe demonstrat. Et prima transductio ad historiæ intelligentiam, secunda ad moralem, tertia pertinet ad spiritalem. Angelus C igitur transducit Prophetam vsque ad talos, cum ei historiæ intellectum tribuit. Quisquis enim moralem & spiritalem intelligentiam in diuinis scripturis inuestigare desiderat, necesse est vt historiæ intelligentiam prius possideat. Secundo Angelus Prophetam mille cubitos ducit, cum Dominus fidelem suum ad moralem intelligentiam percipiendam accendit. Per aquam vsque ad genua eum transducit, cum moralis scientiæ sensus ei manifestat. Torrentemque non potuit transuadere, quia profunditatem diuinorum cælestiumque mysteriorum, nullus sicuti est, perscrutari potest. Ex parte enim cognoscimus, 1. Cor. 13. & ex parte prophetamus, sicut dicit Apostolus: *cum autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est.* Ibid. Et iterum: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Hunc torrentem idem Paulus transmeare se Rom. 11 non posse considerans, dicebat: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius: Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit: aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi gloria in* D *secula seculorum, amen.* Et propheta Esaias: Esa. 64 *Oculus non vidit Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te.* Ecce Angelus Prophetam vsque ad locum præfinitum duxit, & non eum transduxit: quia omnipotens Deus suos sanctos vsq; ad contemplanda secreta & arcana mysteria suæ diuinitatis perducit, sed nequaquam eos transducit: quia fragilitas humana perfecte non potest comprehendere illa inscrutabilia diuina mysteria. Et sicut qui regios cibos odoratus est, & eorum dulcedinem prægustauit, amplius eos desiderat, quã ille qui nec eos vidit, nec odoratus est, nec qualis esset eorum dulcedo gustando sensit: ita & sancti, qui per contemplationis gratiam dulcedinem patriæ cælestis sæpe degustant, multo amplius in eius amore quotidie exardescunt, quam illi qui propter dulcedinem sæculi, dulcedinem non sentiunt vitæ æternæ. Dicit idem Ezech. 47. Propheta in sequentibus, *vidisse se ligna in vtraque parte torrentis, quorum fructus erant in cibum, & folia ad medicinam.* E Duæ ripæ, duo testamenta significant. Inter has duas ripas magnus torrens scripturarum, qui à sanctis patribus editus est, decurrit: per ligna vero doctores Ecclesiæ designantur, qui in vtrisque ripis, id est, in doctrina veteris ac noui testamenti plantati esse dicuntur: vnde aquas veræ scientiæ trahentes, & fructus gignunt, & folia. Per fructus nãque, opera bona: per folia autem, verba prædicationis designantur. Fructus in cibum, & folia ad medicinam proficiunt: quia vnusquisque doctor languenti animæ medicinam verborum salutiferam tunc ministrat, cum eam prius exemplis bonorum operum pauerit. Ecce Ezechiel torrentem de templo exisse se vidisse dixit, Ioannes autem non torrentem, sed fluuium à sede Dei & agni procedentem, sibi ostensum fuisse dicit. Torrens ex nimio ardore solis solet siccari, fluuius vero nullo ardore exsiccatur. Non inconuenienter ergo per torrentem diuina scriptura exprimitur, quæ veniente sole, id est, Domino ad iudicium, siccabitur: quia post resurrectionem diuina scriptura necessaria non erit. Porro per fluuium, qui nullo F ardore solis exsiccatur, gloria sanctorum perpetua intelligitur. Qui à sede Dei & agni procedere dicitur, quia ab illo fluuius gloriæ sanctorum procedet, à quo illis in carne positis processit riuus omnium bonorum: qui fluuius splendidus tanquam crystallus esse dicitur. Verum quia huius lapidis in hoc libro sæpe fit mentio, placuit vt de natura & significatione eius aliqua dicamus. Hic lapis clarior est omnibus lapidibus: nascitur autem in frigidissimis locis, à quibus frigus nunquam recedit. Qui ex inferiori parte saxo aliquantulum molliori inhæret, radicem in eo parumper defigens, sursumque crescens erigitur, sex angulos habens, in summitate vero acutus, eundem tamen ordinem sex angulorum vsq; ad summitatem seruans. Significat namque vnumquemque perfectum virum: lapis vero, cui inhæret, Christum significat. Claritas crystalli, puritatem mentium sanctorum designat: sex anguli perfectionem demonstrant operum bonorum. Ordinem sex angulorum vsque ad summitatem ducit, qui sancti hoc student, vt perfectionem bonorum operum vsque ad finem vitæ perducant. G In superiori vero summitate acutus, quia omnis intentio sanctorum ad illum tendit qui vnus est, & in quo etiam ipsi vnum fiunt. Fluuius ergo iste, qui gloriam sanctorum designat, splendorem crystalli habere dicitur: quia vnicuique fidelium secundum qualitatem operum suorum refulget, sicut dicit Apostolus: 1. Cor. 15. *Stella ab stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum.* Qui de sede Dei & agni procedere dicitur, quia ab ipso procedit omnis gloria sanctorum, qui auctor est omnium bonorum. *In medio plateæ eius.*] Qui etiam in medio plateæ ciuitatis decurrere dicitur, quia corda sanctorum perpetuæ suauitatis dulcedine lætificabit. *Et ex vtraq; parte fluminis, lignum vitæ.*] Ezech. 47. Ezechieli in vtraque ripa torrẽtis, plurima ligna demonstrata sunt, de quibus superius locuti sumus: his autem vitæ lignum vtramque partem fluminis occupasse dicit. Sed illic per multa ligna, multi prædicatores: hic autem per vnũ vitæ lignum, vnus Christus designatur, qui est vita cunctorum fidelium, per vtramq; vero partem fluminis, possumus Angelos & homines intelligere. Vtramque igitur partem fluminis lignum vitæ obtinebit, H quia & Angelos & homines sanctos Christus æqualiter possidebit. *Afferent fructus duodecim.*] Fructus duodecim, Apostoli sunt, omnesque qui eorum doctrinam sunt secuti. Fructus duodecim lignum vitæ affert, quia in cœlesti beatitudine Christus omnem multitudinem fidelium collocabit. *Per menses singulos reddens fructum suum.*] Menses singuli tempora sunt ab initio mundi vsque ad finem eius, de quibus frequenter diximus. Per menses ergo singulos reddet fructum suum, quia omnes electos qui singulis temporibus fuerunt, & erunt vsque ad finem, in cælesti beatitudine patri repræsentabit. *Et folia ligni ad sanitatem gentium.*] Folia ligni, verba sunt Euangelij, quæ sanitatem multis gentibus præstiterunt. Et sensus: Omnes gentes quæ per doctrinam Euangelij à languoribus animarum saluæ factæ sunt, in cœlesti beatitudine constituet. *Et omne maledictum non erit amplius.*]

A *plius.*] Cum dicit, (*Omne maledictum,*) demonstrat plurimas
Gen. 3. esse maledictiones. Maledictionem mortis primus ho-
Rom. 5. mo incurrit, quando peccauit, & ab illo in omnes homi-
Gal. 3. nes pertransiuit. Et de Christo Paulus dicit, *quod factus sit*
Gen. 4. *maledictum pro nobis: quia mortem, quæ est maledictio primi homi-*
Deu. 27. *nis, pro nostra salute suscepit.* Sed & *Cain propter homicidij ma-*
ledictus est à Deo. Et contemptorib. legis dicit Moyses: *Ma-*
ledictus qui nõ permanserit in omnibus iis. Similiter & nos cum
grauiter peccamus, ipsi nosmetipsos pessima maledictio-
ne damnamus. Omne igitur maledictũ non erit amplius,
quia peccatum non erit, nec aliquid quod occasionẽ præ-
beat peccandi. Maledictio quoq; primi hominis in resur-
rectione delebitur, cum immortalitas omnibus electis
1. Cor 15. fuerit attributa. *Et sedes Dei & agni in illa erunt.*] Si modo sũt
sancti Dei in hac vita positi, sedes Dei, quanto magis tunc
erunt, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, &
mortale hoc induerit immortalitatem? *Et serui eius seruient*
illi.] Quæ est ista seruitus, qua serui Dei seruiunt Deo? a-
mando videlicet eum, & sine fine eum laudando. *Et vide-*
bunt faciem eius, & nomen eius in frontibus eorum.] Quanta sit
B gloria & suauitas quæ sanctis ministrabitur, mens huma-
na comprehendere non potest, sicut dicit Apostolus Pau-
1. Cor. 2. lus: *Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis a-*
2. Cor. 13. *scendit, quæ præparauit Deus diligentibus se.* Sed omnem dulce-
dinem atque suauitatem illud transcendet, quando vide-
bunt Deum facie ad faciẽ. Nomen vero Dei est filius Dei.
Nomen itaq; erit in frontibus sanctorum, quia ipsa clari-
tas atque species demonstrabit eos esse filios Dei. *Et non*
1. Ioã. 1. *vltra nox erit.*] Dicit alio loco Ioannes: Deus lux est, & te-
nebræ in eo non sunt vllæ. Quas ergo tenebras pati pote-
runt, à quibus Deus assidue videbitur? Et si de dæmoni-
bus & impiis intelligere voluerimus hoc dictum, nox nõ
erit, quia dæmones cum omnibus impiis in cloaca infer-
ni perpetuum tenebuntur reclusi. *Et non egebunt lumine lu-*
cernæ, neque lumine solis.] Diximus superius, per lumen lunæ
ac lumen solis, vetus ac nouum testamentũ esse designa-
tum. Eamdem itaque significationem habet lucerna in
hoc loco, quam superius diximus lunam habuisse. De lu-
mine autem solis ac lunæ, id est veteris ac noui testamen-
C ti, superius aliqua diximus. Hoc igitur lumine non ege-
bunt sancti. *Quoniam Dominus Deus illuminabit illos, & regna-*
bunt cum illo in secula seculorum.] Hucusque visio septima.
Quæ sequuntur, ad admonitionem pertinent ipsius Ioã-
nis, ceterorumq; fidelium. *Et dixit mihi: Hæc verba fidelissima*
& vera sunt.] Hoc bis repetiuit ideo, vt nullus considerans
obscuritates dictionum, & ea quæ secundum literam ir-
rationabilia videntur, incredulus existat. Fuerunt enim
quidam, qui non intelligẽtes diuina mysteria, quæ in hoc
libro continentur, à catalogo diuinarum scripturarum eũ
amputare voluerunt. *Et Dominus Deus spiritum prophetarum*
misit Angelum suum ostendere seruis suis quæ oportet fieri cito.] Id
est, Dominus Deus qui spiritum prophetiæ dedit omni-
bus sanctis prophetis, ipse misit Angelum suum, id est
ipsum, qui loquebatur, qui & Ioanni ostendit omnia my-
steria quæ in hoc libro continentur, ostendere seruis suis
quæ oportet fieri cito. Cum hæc scriptura non tantum ad
futurum tempus, sed etiam ad præteritum pertineat, cur
ad demonstranda ea tantummodo, quæ oportebat fieri
D cito, à Deo Angelum dicit esse missum? Quia nimirum
præterita facile dignoscuntur: futura autem & incognita
hominibus, non nisi per reuelationem Spiritus sancti, aut
per Angelorum ministerium intelligere possumus. Ali-
ter. Quidquid ignoramus: futurum nobis est, quia futu-
rum est vt ad cor nostrum veniat quod nescimus, illud
videlicet, quod Deus prædestinauit vt sciremus. Non e-
nim scientia mali nobis prædestinata est, sed ex originali
peccato descendit. *Ecce venio velociter.*] Hoc in persona lo-
quitur Christi, significans eum ad iudicium cito esse ven-
turum. *Beatus qui custodit verba prophetiæ libri huius.*] Ille ser-
nat verba prophetiæ, id est mandata Dei, qui ea operan-
do implet, & in meditatione eorum assiduus est, implens
Psal. 1. illud Psalmographi dictum: *In lege Domini voluntas eius, &*
in lege eius meditabitur die ac nocte. Et ego Ioannes qui audiui &
vidi hæc: & postquam audissem & vidissem, cecidi vt adorarem an-
te pedes Angeli, qui mihi hæc ostendebat, & dixit mihi: Vide ne fece-
ris: conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & E
eorum qui seruant verba libri huius. Deum adora.] Cur Angelus Sup. c. 19.
Domini à Ioanne adorari noluerit, superius in expositio-
ne quintæ visionis sufficienter exposuimus. Quærendum
vero nobis est, cur repetiit quod antea prohibitum fue-
rat. Sed diligenter scripturam inspexerimus, non in vanũ
esse factum intuebimur. Nam cum ei demonstrasset An-
gelus Christum in sua sede sedentem, quatuorq; anima-
lia, & vigintiquatuor seniores, nequaquam dicitur Ange-
lum adorare voluisse. Similiter cum ei demonstrasset,
qualiter ab agno septem sigilla reserata sunt, & ea quæ sub
cantu tubarum septem Angelorum gesta sunt, necnon &
ea quæ sub effusione phialarum septem Angelorum ge-
sta fuisse leguntur, nequaquam dicitur quod Angelum ad
orare voluerit. Vbi vero ventum est ad eum locum, in quo
ei ab Angelo demonstratum est, qualiter sponsa Christi,
id est Ecclesia, Christo coniuncta est, in eo videlicet loco,
vbi scriptum est: *Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam* Ibid.
ei, & cetera, continuo Angelum adorare voluit. Simili mo-
do & in sequentibus, cum ei demonstrata esset deiectio
Antichristi, alligatio diaboli in abyssum, gloria resurre- F
ctionis, nullo modo Angelum adorare voluit. Cum au-
tem in fine huius visionis demonstratum esset ei, qualiter
Ecclesia post resurrectionis gloriam Christo in æternum
cum illo regnatura sociabitur, continuo Angelum adora-
re voluit. Coniungitur namque Ecclesia quotidie Chri-
sto per fidem, ceteraq; bona opera, quæ per abyssum de-
signantur. Coniungetur vero ei post resurrectionem mo-
do excelsius, atq; nobilius, non iam per partes, sicut mo-
do, sed tota simul in æternum cum illo mansura, & sine fi-
ne regnatura. Igitur Ioannes bis Angelum adorare voluit
quia binas coniunctiones Ecclesiæ cum Christo ei demõ-
strasset. *Et dixit mihi. Ne signaueris verba prophetiæ libri huius:*
tempus enim prope est.] Signata est scriptura illis, à quibus nõ
intelligitur. Præcipitur igitur Ioanni ne signet verba pro-
phetiæ libri huius, id est, ne tacendo obscuritates eius ab-
scondat, sed exponendo potius omnibus eam scire volen-
tibus manifestet, eo quod dies iudicij, qui in hoc libro di-
uersis modis describitur, prope sit, & necesse habeamus,
vt periculum quod imminet, corde videamus, ne sicut fur G
incautos occupet, & perdat. Sed cur Ioannes secundum
præceptum Angelicum obscuritates libri huius exponẽ-
do & describẽdo manifestare noluit? præsertim cum pro-
pter eas obscuritates quidam in errorem & hæresim de-
ciderint, dicẽtes Christum post resurrectionem per mil-
le annorum spatium cum omnib. sanctis in mundo car-
naliter esse regnaturum. Verum quod non fecit scriben-
do, credimus eum fecisse prædicando. *Qui nocet, noceat ad-*
huc: & qui in sordibus est, sordescat adhuc.] Non præcipiendo,
sed comminando dixit. Solent quippe homines hoc ge-
nere locutionis terrere quosdam sibi subiectos, sicut ma-
gistri solent dicere pueris vacantibus: Nolite legere, noli-
te legere. Illi vero intelligentes comminationem esse hoc
non prohibitionẽ, statim incipiunt legere. Hoc etiã mo-
do domini seruos otio torpẽtes terrere solent, vt opus si-
bi iniunctũ citius expleant. *Et qui iustus est, iustificetur adhuc,*
& sanctus sanctificetur adhuc. Ecce venio cito, & merces mea mecũ
est, reddere vnicuique secũdum opera sua.] Seculi homines, mer-
cedes quas sibi seruientibus debent reddere, aut in saccu- H
lis, aut in horreis, aut in quibusdam terræ locis habent:
Christus autem præmia seruorum suorum secum semper
habet, ab ipso enim procedit modo omnis bonitas san-
ctorum, ab ipso & in futuro procedet omnis gloria eorũ.
Ego sum α & ω, primus & nouissimus, principium & finis. Beati
qui lauant stolas suas, vt sit potestas illis in ligno vitæ, & per portas
intrent in ciuitatẽ.] Possumus per stolas in hoc loco animas
nostras intelligere. Et quia assidue peccamus, necesse est
vt stolas, id est animas nostras, orando, vigilando, ieiunã-
do, eleemosynas largiendo, assidue lauemus. Per lignum
vitæ possumus sapientiam intelligere, dicente Salomone:
Lignum vitæ est iis qui apprehenderint eam: & qui tenuerit eã, bea- Prou. 3.
tus. Potestatem in ligno vitæ, id est, in sapientia habent san-
cti, quia quicumq; sapientiã possidet, potens est ad omnia
vitia extirpanda, ad tẽtationes dæmonum deuincendas, &
ad omnia bona operanda peragenda, sicut dicit Salomõ:

A Prou. 16. Ioan. 10. *Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium.* Tales ergo per portas intrant in ciuitatem, per illam videlicet portam, quæ dicit in Euangelio: *Ego sum ostium: per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet.* Possumus hoc & ad futurum tempus referre. Per lignum namque vitæ, Christus designatur, vt sæpe iam diximus. Sicut enim ex vno stipite ligni, multi rami prodeunt: ita & ex vno Christo multitudo sanctorum. Quicumque ergo lauacris spiritalibus, id est, bonis operibus se abluere non cessant, potestatem habent in ligno vitæ, quia eius membra effecti per illum magna poterunt. Nam sicut ex vno stipite arboris, omnis virtus ramorum procedit, ita & ex vno Christo omnis potestas sanctorum. Per portam ciuitatis possumus accipere misericordiam & clementiam Dei. Psal. 117. *Hæc est porta, quæ iustis aperietur,* quia iustos intra aulam paradisi, misericordia diuina recipiet. Sequitur: *Foris canes & venefici & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat & facit mendacium. Ego Iesus misi Angelum meum testificari vobis hæc in Ecclesiis. Ego sum radix & genus Dauid, stella splendida, & matutina.*] B Dauid, radix est vniuersæ stirpis suæ. Quia sicut ex vna radice multi rami oriuntur, ita & ex vno Dauid magna progenies est exorta. Cum ergo Dauid fuerit radix Christi, eo quod de stirpe eius Christus fuerit exortus, quomodo Christus radicem se dicit esse Dauid? Christus igitur & radix & filius est Dauid. Radix est Dauid, qui ab ipso Dauid est creatus, sicut & ceteri homines: filius est Dauid, quia ex eius progenie processit secundum carnem. Qui etiam stellam matutinam se vocat. Stella matutina, quam Luciferum vocamus, recte Christus vocatur: quia sicut illa mane oriens splendorem suum per vniuersum mundum spargit, ita & Christus veniens in mundum, vniuersam mundi faciem illuminauit. Qui non incongruenter Lucifer vocatur, quia veniens in mundum, lucem secum detulit, qua tenebras huius mundi extinxit. De hoc lucifero Iob loquitur, dicens: Iob 38. *Qui producit Luciferum in tempore suo.* Luciferum in tempore suo Deus pater produxit, quando filium suum tempore constituto ad redimendum C genus humanum direxit. *Et spiritus & sponsa dicunt, Veni.*] Id est, Christus & Ecclesia omnes homines per scripturas & per prædicatores ad percipienda præmia æterna quotidie inuitant. Sequitur: *Et qui audit, dicat, Veni.*] Audiunt autem non solum illi qui diuinas scripturas intelligunt, sed & illi qui ea bona sciunt, per quæ saluari possunt. Multi sunt vero qui audiunt, id est, qui diuina mandata didicerunt: sed non veniunt, quia ea opere implere negligunt. Qui igitur audit necesse est vt veniat: & qui iam cœpit venire ad Deum per viam operum bonorum, necesse habet vt & alios secum admonendo pertrahat. *Et qui sitit, veniat.*] Id est, qui sitit vitam æternam, ad eam per viam bonorum operum venire se debere cognoscat. *Et qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.*] Sup. ca. 12. Hoc superius expositum est. *Contestor enim omni audienti verba prophetiæ libri huius: Si quis apposuerit ad* D *hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate sancta, & de his quæ scripta sunt in libro isto.*] E Cum superius præcipiat Angelus Ioanni, dicens: Ne signaueris verba prophetiæ libri huius, quid est quod idem Ioannes in hoc loco maledictione terribili damnat eos, qui ad scripturam libri huius aliqua addiderint? maxime cum in hoc libro multa inueniantur, quæ secundum litteram inutilia & vana esse videbuntur, nisi eis spiritalis intelligentia adhibeatur, per quæ intelligantur. Verum non de expositoribus, sed de hæreticis hoc dictum esse intelligere debemus. Expositor namque nihil addit aut minuit, sed aut obscuritates historiæ exponendo manifestat, aut moralem aut spiritalem intelligentiam demonstrat. Hæreticos ergo maledicit, qui in scripturis diuinis ad confirmandam hæresim suam quædam falsa apponebant, & quædam detrahebant, quæ eorum hæresi videbantur esse contraria: *Dicit qui testimonium perhibet istorum: Etiam venio cito, Amen. Veni Domine Iesu Christe.*) Dicit, (*Venio cito:*) Ioannes petit, (*Veni Domine Iesu:*) & nos aduentum Christi multis modis postulare debemus. Postulamus namque aduentum eius in oratione Dominica, F quotidie dicentes *Adueniat regnum tuum*, id est, tempus Matt. 6. quod post resurrectionem futurum est, *in quo omnes sancti cum Christo sine fine regnabunt.* In peccatis iacemus, & ideo necesse habemus, vt pœnitendo, plorando, orando, abstinendo, eleemosynas largiendo, aduentum eius deprecemur, vt ad nos misericordiam suam impendendo redeat, a quibus malis nostris irritatus discesserat. In tenebris ignorantiæ positi sumus, deprecandus est Dominus vt veniat, & lumine sapientiæ suæ corda nostra illuminet. Ab inuisibilibus hostibus impugnamur, rogandus est Dominus vt veniat, & ab eis inuisibili potentia nos defendat. Visibiles hostes patimur, implorandus est Dominus, vt veniens, patientiam & tolerantiam nobis in aduersis tribuat, vt non vincamur malo, sed vincamus in bono malum. Sunt etiam alij hostes interiores multo deteriores a quibus indesinenter debellamur: auaritia videlicet, gula, libido, inuidia, ira, odium, superbia, vanagloria, tumor G mentis, despectio proximorum, blasphemiæ, & alij multi, quos longum est ponere. Isti sunt itaque hostes pessimi, qui ex nobis prodeunt, & nobiscum morantur, & iugiter nos debellant. Habent autem & innumerabilia iacula malarum cogitationum, quibus assidue nos vulnerant. Si ergo interiores hostes deessent, exteriores hostes nullo modo, nisi per istos, ciuitatem cordis nostri possent capere. Rogemus igitur Dominum nostrum Iesum Christum, vt veniat, & istos immanissimos hostes in nobis funditus extinguat, & illis extinctis, perducere dignetur ad gaudia vitæ perpetuæ. Sequitur. *Gratia Domini nostri Iesu Christi sit cum omnibus vobis, Amen.*) Sit & nobiscum gratia Domini Iesu Christi, & det nobis arma virtutum, quibus muniti, ipso duce atque signifero & ab interioribus hostibus & ab exterioribus defendamur, vt vitæ æternę participes esse mereamur: Qui cum patre & spiritu sancto viuit & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen. H

COMMENTARIORVM IN APOCALYPSIM B. IOANNIS, FINIS.

DE VITIORVM VIRTVTVMQVE CONFLICTV, S. AMBROSII EPISCOPI AD SIMPLICIANVM LIBER.

Postolica vox clamat per orbem, charissime, atque in procinctu fidei positis ne securitate torpeát, dicit: *Omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur.* Verum quia hoc tempore Christianitas etiam in suis principibus iam religiosa, iamque fidelibus est, desunt pie viuentibus in Christo Iesu vincula, verbera, flagra, carceres, equulei, cruces, & si qua sunt alia diuersa tormentorum genera: quomodo verum erit (*dicet quis*) quod per Apostolum sonuit, vt omnes pie viuentes persecutionem patiantur? An forte pacis tempore nemo vult pie viuere in Christo Iesu, & ideo desunt ista? Quis hoc modo vel desipiens dixerit? In hac ergo Apostoli sententia non specialis quorumdam, sed generalis omnium persecutio debet intelligi. Et quoniam sunt multi intra sinum matris Ecclesiæ constituti, qui pie viuentes in Christo, contumeliis afficiuntur, ac maledictis opprobriis, iniuriis, irrisionibusque lacessuntur: ista ne est illa generalis, inquiet, persecutio, quam Apostolus omnes pie viuentes in Christo pati descripsit? Verum non istam facile dixerim: cum sint quidam in Ecclesia adeo deuoti, quibus nemo prauorum audeat in faciem derogare. Alia ergo ex Apostoli verbis intelligenda est persecutio immanior & magis noxia, quam non mortalis intorquet seueritas, sed vitiorum gignit aduersitas. Dum enim contra humilitatem superbia, contra Domini timorem inanis gloria, contra veram religionem simulatio: contra submissionem elatio: contra fraternam dilectionem inuidia, contra charitatem, odium, contra libertatem iustæ correctionis, detractio, contra patientiam, ira, contra mansuetudinem, asperitas, contra humilem deiectionem, tumor: contra spiritale gaudium, sæculi tristitia, contra virtutis exercitium, torpor vel ignauia, contra firmam stabilitatem, inquieta vagatio: contra fiduciam spei, desperatio contra mundi contemptum, cupiditas, contra Dei amorem, amor proprius: cōtra simplicitatem, furtum & fraus contra veritatem, fallacia atque mendacium: contra puram frugalitatem ac parsimoniam, ventris ingluuies, cōtra moderatum mœrorem, inepta lætitia, contra discretam taciturnitatem, multiloquium, contra illibatam castitatem, carnis immunditia atque luxuria, contra cordis munditiam, spiritalis fornicatio, contra amorem patriæ cœlestis, appetitus huius sæculi opponens, semet emergit: hæc (inquam) cum virtutibus obsistere conátur, quid aliud nobis insinuant, quam quod crudelis aduersus conglobatas virtutum acies pie viuentium persecutio desæuiat? O quam durus, O quam amarus est congressus superbiæ, quæ Angelos de cœlo eiecit, hóminem paradiso eliminauit cuius exercitus atque armorum conflictus vitia sunt, quæ breuiter comprehensa tetigimus. Sed videamus quemadmodum castra cœli & inferni dimicent, arma Christi & diaboli decertent. [*Apoc. 12. Gen. 3.*]

Primus superbia tibi dicit.

[*Cap. 2.*] Certe multis: imo pœne omnibus meliores, verbo, scientia, honoribus & diuitiis, & cuncta tibi carnalia & spiritalia suppetunt charismata: cunctos ergo despice, omnibus temetipsum superiorem ostende.

Humilitas ex aduerso respondet.

Memento quia terra es, quia putredo & vermis es, quia etsi aliquid es, nisi tantum te humiles, quantum magnus es, perdis omnino quod es. [*Gen. 3. Iob 25. Eccl. 5.*] Numquid tu altior quam primus Angelus? [*Ezech. 28.*] Numquid tu splendidior in terra, quam lucifer in cœlo? [*Esa. 14.*] Quod si ille de tanta sublimitate per superbiam cecidit: quomodo tu ad cœlestem celsitudinem superbiendo de imis conscendes? Qui quamdiu hic viuis ea conditione teneris, de qua per Sapientem dicitur: *Corruptibile enim corpus aggrauat animam*, & onerat terrena inhabitatio mentem multi cogitantem. [*Sap. 9. Esa. 64. Esa. 14. Ioan. 8.*] Quam densissimis putamus in terra superbiæ tenebris lutum nostrum inuolui, si potuit in cœlo stella, quæ mane oriebatur, lucis suæ globos amittere? Audi ergo potius lucem veritatis dicentem: *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* In quo autem ipsa esset sequenda, alibi præmonuit, dicens: *Discedite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris.* [*Mat. 11.*] Audi tumor superbiæ: audi adhuc dicentem humilitatis magistrum: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur*, & iterum: Super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem & quietum & trementem sermones meos? [*Luc. 14. Esa. 66.*] Audi quid etiam de illa veritatis luce dicat Apostolus, qui te ad eam sectandam inuitat. Ait enim: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & specie repertus vt homo. Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.* [*Phil. 2.*] Si igitur tanta humilitate se deprimit diuina maiestas, superbire in aliquo non debet humana infirmitas.

Inanis gloria dicit.

[*Cap. 3.*] Age bonum quod vales: ostende cunctis bonum quod agis, vt bonus à cunctis dicaris, vt sanctus ac venerabilis ab omnibus prædiceris, vt tanquam Dei electus noscaris: vt nemo te contemnat, nemo te despiciat: sed vniuersi debitum tibi honorem persoluant.

Timor Domini respondet.

Si boni aliquid agis, non pro transitoriis, sed pro æternis id honoribus age. Occulta quod agis, in quantum vales: quod si ex toto non vales, sit in animo occultandi voluntas, & tunc non tibi imputabitur de ostentatione vlla iniquitas. Nam crimen esse non poterit, aliquando manifestari quod semper vis celatum haberi. Sic deniq; duas Redemptoris sententias sibi quasi contrarias videberis adimplesse, quibus dicitur: *Faciente te eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: sed sit eleemosyna tua in abscondito: & pater tuus, qui videt in abscondito: reddet tibi*, [*Matt. 6.*] & *Videant vestra bona opera, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est.* [*Matt. 5.*] Caue prorsus ne tibi sententia illa conueniat, qua de hypocritis dicitur: *omnia opera sua faciunt vt beatificentur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam*: hoc est: laudes tantum ab hominibus quas amauerunt. [*Mat. 23.*] Attende ergo tibi in omnibus quæ agis, ne cenodoxiæ elatione pulsatus, cum his qui etiam de miraculorum signis gloriabátur, audias: *Videbam satanam sicut fulgur de cœlo cadentem*: sed time, nam scriptum est: *Timor Domini gloria, & gloriatio. lætitia & corona exultationis. Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam & gaudium, & longitudinem dierum. Timenti Dominū bene erit in extremis: & in die defunctionis suæ benedicetur.* Et infra: *Radix sapientiæ timere Dominum, & rami illius longitudo dierum.* [*Luc. 10. Eccl. 1. Ibid.*]

A

Simulatio suggerit.

Cap. 4. Quia in abscondito nihil boni facis, ne à cunctis cognitus detesteris, finge te foris, quod intus esse non appetis.

Religio ex aduerso respondet.

Nequaquam omnino id agas, sed magis satage bonus fieri, quod non es. Nam probum ostendere te hominibus quod non es, quid aliud quam damnatio est? Memor esto vtique quod dicitur: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui mundatis quod deforis est calicis & paropsidis, intus autem pleni estis rapina & immunditia. Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis & paropsidis, vt fiat & id quod deforis est mundum.* (Mat. 23) Itemque illud quod inculcando repetitur: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ foris quidem apparent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia: sic & vos foris quidem paretis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi, & iniquitate.* (Ibid.) Necnon & illud quod de talibus scriptum legitur: *Veniūt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* (Mat. 7.)

B

Elatio obiicit.

Cap. 5. Qualis es tu, vt prioribus obtemperes, deterioribus famulatum exhibeas? Te magis quam illos decet imperare: nam illi nec ingenio, nec industria, aut viribus tibi coæquari possunt. Obtempera igitur imperio Dei, & non sit tibi vlterius cura de aliquo.

Beata autem submissio respondet.

Si Dei recte obtemperandum est imperio, humano subdi necesse est magisterio. Christus namque Dominus dicit: *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit eum qui me misit.* (Luc. 10.) Verum ita fieri (inquies) oportet, sed si talis qui imperat esset, qualis esse deberet per quem Deus imperet, cum vero talis non sit, igitur non debetur ei obedientia. Cæterum Apostolus econtra ait: *Non est potestas, nisi a Deo, quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* (Rom. 13) Quare cum ordinatio hæc diuino sit iure constituta, non est humanis obscuranda commentis. Quales ergo esse debeant hi qui imperant, non est à subditis discutiendum. Sequitur enim idem Apostolus: *Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* (Ibid.) Et quidem primus Ecclesiæ pastoribus ipse Dominus dicit: *Scitis quia reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem exercent inter eos, benefici vocantur: vos autem non sic, sed qui in vobis est maior, erit omnium seruus*: (Mat. 20, Luc. 22) sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & animam suam dare pro multis in redemptionem. Denique quia non omnes tales futuros esse expressit, ideo subiectorum omnium personas in discipulis assumens, præmonuit dicens: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: omnia quæcumque dixerint vobis, seruate & facite: quæ autem faciunt nolite facere.* (Mat. 23) Imponunt enim in humeros hominum onera grauia, & importabilia, digito autem suo nolunt ea mouere.

C

Item inuidia dicit.

Cap. 6. In quo illo vel isto minor es? cur ergo eis vel æqualis vel superior non es? Quanta vales quæ ipsi non valent? Non ergo tibi aut superiores, aut etiam æquales esse debent.

D

Verum dilectio fraterna respondet.

Cap. 2. Si cæteros, ô homo, virtutibus antecellere te existimas, tutius in infimo, quam in summo loco temetipsum seruabis. Semper enim de alto peior fit ruina. Quod si tibi, vt asseris, quidam superiores, alij æquales sunt, quid te lædit? quid te nocet? Caue prorsus, ne dum aliis locum celsitudinis inuides, illum imiteris, de quo scriptum est: *Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Imitantur autem illum qui ex parte eius sunt.*

Odium dicit.

Cap. 7. Absit vt tu illum diligas, quem in omnibus contrarium habes, qui tibi derogat, qui tibi insultat, qui te iniuriis exacerbat, qui tibi peccata tua improperat, qui te dictis, operibus atque honoribus semper præire festinat. Nisi enim tibi inuideret, nequaquam se tibi ita præferret.

E

Sed sincera charitas respondet.

Numquid quia hæc quæ narras, odio habenda sunt in homine, propterea non est amanda Dei imago in homine? Immo Christus, qui in cruce positus inimicos suos dilexit, & pro eis orauit, ante crucis tormentum discipulos admonuit, dicens: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos: vt sitis filij patris vestri, qui in cælis est.* (Luc. 23, Mat. 5.) Quod aute & per Salomonem dictum fuerat, sic enim legitur: *Si esurit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, da bibere ei: hoc enim faciens, carbones ignis accumulabis super caput eius, at Dominus retribuet tibi bona.* (Prou. 25) Huic sententiæ Apostolus ex spiritu Christi, cuius sensum habebat, subiungit dicens: *Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.* (1 Cor. 5., Rom. 12.) Quod contra de his qui fratres odisse noscuntur, per Ioannem dicitur: *Qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quod omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem.* (1. Ioā. 3.) Et rursum: *Qui odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quoniam tenebræ obcæcauerunt oculos eius.* (1. Ioā. 2.) At inquis: Sufficit mihi quod amantes me diligo. Sed Dominus contra ait: *Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne & publicani hoc faciunt?* (Mat. 5.) Quid tu homo ad hoc iterum obiicere vales? *Certe qui odit fratrem suum, manet in morte, & qui diligit, in Deo manet, & Deus in eo* (1 Ioā. 4) Omnem ergo amaritudinem fellis euome, & quoquo pacto valueris, charitatis dulcedinem sume. Nihil enim illa suauius, nihil in vita beatius, sicut scriptum est: *Odium suscitabit contentionem*: omnes autem non contendentes operiet amicitia. (Prou. 10) Immo & Deo nos illa conformare contendit: ideo Ioannes Euangelista hoc affirmans ait: *Deus charitas est.* (1. Ioā. 4) Et egregius prædicator Paulus: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.* (Rom. 5.) Vnde nec immerito charitas delictorum facinora tegere dicitur, sicut scriptum est: *Vniuersa delicta operit charitas.* (1. Pet. 4)

F

G

Detractio dicit.

Cap. 8. Quis potest sustinere, quis silentio regere, quanta iste vel ille parua committit, nisi forte qui consentit?

At iusta correptio respondet.

Nec tacenda sunt mala proximi, nec consentienda: sed charitate fraterna proximus in faciem redarguendus est, non autem clanculum detrahendus. Quod si à quopiam obiicitur. Idcirco se fratrem coram oculis increpare nolle, ne exasperatus non solum non proficiat, sed magis ex correptione scandalum sumat, occurrit scriptura diuina, & versa vice magis detractionem scandalum esse denuntiat, dicens: *Sedens aduersus fratrem tuum detrahebas, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum.* (Psal. 49) Magis enim scandalum sumit qui sibi detrahentem intelligit, quam qui se corripientem cernit. Et quia nonnumquam delinquentium errata, vt aptiori tempore corrigantur, silentio tegenda sunt, propterea subiungitur: *Hæc fecisti, & tacui.* (Ibid.) Denique ne ex hoc discreto silentio detractores sibi applauderent, qui dum semper occulte derogare malunt, numquam in apertam correptionem prosiliunt, adhuc subinfertur: Existimasti iniquitatem quod ero tui similis. (Ibid.) Ac si diceret: Iniquitas est cogitare, vt detractori similis appaream, sed ad tempus reticens locum correptioni aptum expecto. (Ibid.) Vnde & protinus subdit: Arguam te, & statuam contra faciem tuam peccata tua, velut diceret: Non in occulto, vt est tua consuetudo, sed in aperto, vt est mea sollicitudo, aptum corripiendi tempus expectans, peccatorem arguam, & eius delicta contra faciem illius statuam. At inquis: Non odi, sed amo quem ita in abscondito, diiudicans reprehendo. Sed respondet: Immo magis hunc odis & non diligis: vnde detrahis, & non corripis. Quam

H

A sit autem detestanda detractio proximi, plerisque in locis eloquia diuina testantur. [Ps. 100] Vnde est aliud: *Detrahentem aduersus proximum suum occulte, hunc persequebar* & illud: [Iacob. 4] *Qui detrahit fratri, detrahit & legi*, nec non & illud Apostoli Pauli: [Gala. 5.] *Quod si inuicem mordetis & comeditis, videte ne ab inuicem consumamini.*

Iræ dicit.

[Cap. 9.] Quæ contra te aguntur, talia sunt, vt æquanimiter profecto ferri non possint, immo patienter hæc tolerare peccatum est: & si non eis cum magna exasperatione restituitur, contra te deinceps sine mensura cumulabuntur.

Patientia respondet.

[1. Pet. 2.] Si passio redemptoris ad memoriam reducatur, nihil tam durum, quod non æquo animo toleretur. [Mat. 10.] *Christus namque* (vt ait Petrus) *passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum, vt sequamur vestigia eius.* Ipse etiam Dominus nobis dixit: [Ioan 15] *Si patrem familias Beelzebub vocauerunt, quanto magis domesticos eius?* B Et alió in loco: *Si me persecuti sunt, & vos persequentur.* [Ioan. 18 & 19.] Sed quanta sunt in comparatione passionum illius, quæ patimur? Ille enim opprobria, irrisiones, contumelias, alapas, sputa, flagella, spineam coronam, crucemque sustinuit: & nos miseri (ad nostram dico confusionẽ) vno sermone fatigamur, vno verbo deiicimur: nec perpendimus id quod dicitur: [2. Tim. 2.] *Si commortui sumus, & conuiuemus: si sustinemus, & conregnabimus.* [Mat. 5] Quapropter retundendi sunt iræ & stimuli, & eius metuenda damnatio est. Vnde scriptum legimus: *Qui irascitur fratri suo, racha reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo: reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit concilio: qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis.* Ibi tamen innuitur remedium, cum subinfertur: [Ibid.] *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuũ ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.* Ac si aperte diceretur: Nec in corde tacitam precem effundens, nisi prius offensum proximum satisfaciendo ad lenitatis mansuetudinem perducas. C Munus enim nostrum, est oratio nostra: altare vero nostrum est cor. Ille autem qui hoc facere (quotiens inter duos ira sine causa fuerit excitata) studuerit, præmissam damnationem nequaquam incurret. Sed sunt multi, qui petenti sibi veniam delicta non remittunt. Contra quos illa Domini sententia venit, quã dicitur: [Mat. 18] *Si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris, nec pater vester cælestis remittet vobis peccata vestra.* Plura sunt, inquis, quæ in me commisit, me sæpius offendit, & quia sine causa plurimis inuenior lacessitus iniuriis, tot ei remittere culpas mihi non conuenit. Ad hæc non ego: sed Dominus respondet. Nam cum [Ibid.] Petrus ad eum diceret: *Quoties peccabit in me frater meus, dimittam illi? vsque septies? Et Dominus ad eum: Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies.* Quam multi autem sunt qui suas iniurias tarde relaxant, Dei vero citius indulgent: fitque nonnunquam, vt occasione Domini iniurias vindicandi, suas vlciscantur irati. Quid denique de illis dicendum est, qui adeo iracundiæ obcæcantur feruore, vt vsq; ad verba prorumpant maledictionis, nisi quod Apostolus ait: [1. Cor. 6] *Neque maledici neque rapaces regnum Dei possidebunt?* D Quod Iacobus quoque Apostolus exaggerando detestatur, dicens: [Iacob. 3] *Linguam nullus hominum domare potest: inquietum malum, plena veneno mortifero. In ipsa benedicimus Deum & patrem: & in ipsa maledicimus homines, qui ad imaginem & similitudinem Dei facti sunt. Ex eodem ore procedit benedictio & maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri. Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam?* [..18] Hac de causa alibi etiam dicitur: *Mors & vita in manu linguæ.*

Asperitas dicit.

[Cap. 10.] Numquid nam stultis hominibus istis, & insensatis perinde ac brutis animalibus lenia verba, & non potius asperrima, dum delinquunt, obiicienda sunt, vt dignitatem tuam reuereri discant?

Sed mansuetudo respondet.

E Non tua in huiusmodi persuasio, sed Apostoli Pauli sequenda est præceptio, qui de hoc dilectum discipulum admonuit, dicens: [1. Tim. 5.] *Seniorem ne increpaueris, sed exhortare, vt patrem, iuniores vt fratres, anus vt matres, adolescentulas vt sorores in omni castitate,* & rursum: [2. Tim. 2.] *Seruum,* inquit, *Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, aptum ad docendum, patientem, modeste corrigentem eos qui diuersa sentiunt.* Rursumque: [2. Tim. 4.] *Argue, hortare, increpa in omni longanimitate & doctrina.* Quod videlicet asperitatis malum perniciosum est, subditis nocet, minusque proficit; immo sæpius contingit, vt etiam charitatis correptionem exacerbati spernant, & contra salutaria verba despectionis emittat iacula. Quod per Sapientem cauetur dum dicit: [Prou. 9.] *Qui arguit derisorem, ipse sibi facit iniuriam.* [Ibid.] Econtra vero de illo qui per increpationem proficit, dicit: *Argue sapientem, & diliget te.* [Eccl. 10] Idcirco scriptum est: *Fili, in mansuetudine tua honora animam tuam,* & [Gal. 6.] Apostolus inquit: *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis,* & idem Apostolus Episcopos docens ait: [2. Tim. 2.] Vt ostendant se mansuetos ad omnes. F

Tumor dicit.

Testem habes Deum in cœlis, non tibi sit curæ quid de te suspicentur homines in terris.

Sed humilis deiectio respondet.

[Cap. 11.] Non est danda occasio detrahendi, non susurrandi suspicio: sed si adsunt, detractoribus tua facta vt corrigantur manifestanda: aut certe si desunt, humili protestatione dissimulanda sunt. Quoniam Apostolus admonet, [1. Tim. 5.] nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. [1. Cor. 8] Quod etiam in illo detestatus est, qui Christiano nomine censiti, in idolo recumbebant, & quamquam ipsi idolum pro nihilo ducentes, immolata quasi innoxios cibos sumerent, infirmas tamen fratrum conscientias per hoc factum ad nefandos idolorum ritus trahebant. Idcirco, inquit: [Ibid.] Sine offensione estote Iudæis & gentibus, & Ecclesiæ Dei.

G

Tristia dicit.

[Cap. 12] Quid habes vnde gaudeas, cum tanta mala à proximo sustineas? Perpende quo animi mœrore omnes intuendi sint, qui in tanto contra te amaritudinis felle versantur.

Sed spirituale gaudium respondet.

[2. Cor. 7] Geminam esse tristitiam noui, immo duas cordis tristitias expertus sum: vnam scilicet quæ salutem operatur, alteram vero quæ machinatur perniciem: vnam quæ ad pœnitentiam trahit, alteram quæ ad desperationem perducit. Tu quidem vnam ex illis dignoscere videris, sed illam quæ mortem omnino operatur. Non est igitur in his quæ suades contristandum, sed econtra magis gaudendum in his, quę needum intelligis. Vnde & Dominus perennis dator gaudij dixit. [Mat. 5.] *Cum persecuti vos fuerint homines, & dixerint omne malum aduersum vos, mentientes propter me, gaudete in illa die, & exultate: ecce enim merces vestra multa est in cælis.* [Act. 5.] Memento quia Apostoli nostræ religionis culmina, H ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu, contumeliam pati. Nullus ergo in afflictionibus mœroris locus esse debet, cum eis tanta lætitiæ exuberantia succedat.

Torpor vel ignauia dicit.

[Cap. 13.] Continuæ lectioni, ac diuturno scripturarum studio semper insistis? Oculorum ophthalmiam, vel lippitudinem incurres. Si indesinenter lacrymas fundis, ipsum etiam oculorum lumen amittes. Si protelatis vigiliis Psalmorum pensum persoluis, capitis insaniam incides. Si quotidiano labore te conficis, ad opus spiritale quando consurges?

Sed industria, indefessaque virtus respondet.

[Iacob. 4] Quid tibi, ô homo, ad bona perficienda tam longa tem-

A temporum proponis spatia? Numquid scis si crastina vitas die? immo etiam si vel vnam in hac vita peragas horā? An forte mente excidit quod Saluator in Euangelio dicit:
Mat.25 *Vigilate, quia nescitis diem neque horam?* Quapropter discute
Mat 11 torporis inertiam, semperque memento, quia regnum cœlorum non tepidi, non molles, non desides, sed violenti, vimque facientes, vt inquit, Saluator, diripiunt illud.

Euagatio inquieta dicit.

Cap.14. Si Deum esse vbique credis, cur vnum singulariter locum, quo tāta mala perpetrantur, custodis, & non potius ad alia transis?

Stabilitas vero respondet.

Ps. 138. Si ita est vt asseris, quia vbique esse Deum fateris, ergo nec iste locus deserendus est, quem fugere appetis: quia & in ipso Deus est. Verum inquies, meliorē inquiro, meliorem inuenio. Sed respondeo: Numquid meliorem, aut saltem qualem diabolus & angelus eius atque homo per-
B didit, inuenies locum? Memor esto itaque quia primus angelus de cœlo corruit (sic namque scriptum legitur: *Vi-*
Luc.10 *debam satanam sicut fulgur de cœlo cadentem.*) & primus homo
Gen.3. de paradiso expulsus ad ærumnam huius sæculi deuenit.
Gen.19 Attende quia Lot exercitio malorum probatus, inter So-
Ibidem domitas sanctus fuit: in monte vero securitate torpens, inebriatus cum filiabus peccauit. Hoc vagationis tædium adhuc alteram speciem addidit, dum quosdam etiam in suo exercitio perseuerantes à spiritalibus retrahit, vel terrenis negotiis implicat, vel rebus vilissimis satagit occu-
2.Ti.2. pare: contra dictum Apostoli agens, qui ait: *Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus, vt ei placeat, cui se probauit.* &
1.Thes. 5. rursum: *Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite.*

Desperatio dicit.

Cap.12. Quæ & quanta in Deum & in animam tuam commisisti, quam grauia crimina, quam innumera delicta, & in melius nec iam vitam mutasti, nec conuersationem vtiliter hactenus correxisti. Ecce enim, vt cernis, mala semper
C consuetudine obligatus teneris. Conaris exurgere, sed peccatorum pondere prægrauatus relaberis. Quid ergo tibi agendum, quādo de preteritis certa damnatio imminet, de præsentibus emendatio nulla succurit, nisi vt non omittas temporalium rerum voluptates, dum futuri sæculi promissione consequi retardaris.

Sed spei fiducia respondet.

1 Reg. 12. Si de capitalibus delictis agitur: ecce Dauid adulterio simul & homicidio reus, de inferni faucibus Domini mise-
2.Para. 33. ricordia describitur liberatus. Ecce impudentissimus Manasses, peccatorum omnium impurissimus ac sordidissimus, per pœnitentiam de morte ad vitam rediit. Ecce mulier in ciuitate peccatrix innumeris peccatorum sordibus inquinata, ad pietatis fontem anxia currens, Dominique vestigia lachrymis rigans, capillis detergens, deosculansque & vnguento perungens, ablui tota meruit. Denique
Luc 7. audiuit: *Remittuntur tibi peccata.* & *Fides tua te saluam fecit, vade in pace.* Ecce Petrus negationis trinæ vinculis adstrictus,
Ibid. amarissimis lacrymis nodos prolapsionis suæ resoluit. Ec-
Luc 22 ce seditione simul & fraterni effusione sanguinis latro
D mortis damnationis obnoxius, vno temporis momento, vnaque confessionis voce, de cruce ad paradisum transiit.
Luc.23. Denique dictum est ei: *Hodie mecum eris in paradiso.* Pulcherrimum profecto affectandæ conuersionis exemplum. Nā tam cito latro in venia relaxatur, vt vberior appareat gratia, quam precatio. Ecce Saulus Ecclesiam Dei persequēs,
Act.9. multos pro nomine Christi perimens, & madidus pene totius sanctorum martyrum cruore, Domini tandem voce conuersus, Apostolus factus est, & vas electionis nuncupatus. Vbi ergo tot, tantaque exempla præcedunt, non dent locum desperationi mala colloquia, cum etiam scri-
Ezech. 33. ptum sit: *Cum conuersus fuerit peccator ab iniquitate sua, & fece-*
Ezech. 18. *rit iudicium & iustitiam, in ipsis ipse viuet.* & in alio loco: Numquid voluntate velim mortem iniqui, dicit adonai, quantum *vt conuertatur ille à via sua mala, & viuat?* De conuersa- F
tione vero in melius nequaquam mutata quid aliud respondeam, nisi vt quod heri quisque non egit, hodie agat? Nec conuersionem differat de die in diem, dum nescit si vel vnam correctionis habeat diem, semperque pro muneribus desuper acceptis, prauæ consuetudini resistens, dicat mane vesperi: *Ecce nunc cœpi,* hæc commutatio dextre- Psal 76
ræ excelsi.

Cupiditas dicit.

Certe sine culpa es quod quædā habenda concupiscis, Cap 16
quia non multiplicare appetis, sed egere pertimescis: & quod male alius retinet, ipse melius expendis.

Sed mundi contemptus respondet.

Ista læta huius sæculi à nemine sine periculo vel offensione procurantur: quia quanto quisque plus habet, tanto amplius habere concupiscit: sitque vt modum habendi inuenire nequeat, dum innumeris huius sæculi curis deseruire festinat. Vt enim ait scriptura: *Diligens argentum non* Eccl 5.
implebitur argento Hæc nimirum habendi cupiditas semper F
bibens, & semper sitiēs, numquam desiderium suum implens, quam sit detestanda, Paulus Apostolus indicat, dicens: *Et auaritia, quæ est simulachrorum seruitus.* Quæ quam sit Colos. 3
animæ noxia, salutique contraria, idem Apostolus exponens ait: *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & la-* 1.Ti. 6.
queum, & desideria multa inutilia & nociua, quæ demergunt homines in exitium & interitum. Quam sit vero detestandus auarus, ipse Sapiens denuntiat cum dicit: *Auaro quidem nihil* Eccl. 10
iniquius. Quam sit item noxia diuitiarum accumulatio, ācceruatioque, sanctus Iacobus aperit, dicens: *Agite nunc di-* Iacob. 5
uites, plorate, vlulantes in miseriis vestris quæ aduenient vobis. Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt. Aurum & argentum vestrum æruginem traxit, & ærugo eorū in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Sed nec Redemptor noster præterire silētio voluit huius execrabilis cupiditatis malum, quod quam sit exitiale explicat dum ait: *Quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei* Mat 10
introibunt. Et alibi: *Facilius est camelum per foramen acus transire* Mat 19
quam diuitem intrare in regnum cœlorum. Si igitur sæcularium rerum cupiditas adeo periculosa proponitur omnibus, G
quanto magis illis qui de sorte Domini sunt, qui sæculo renuntiarunt, qui habitu & conuersatione iam sæculares esse desierunt, exitialis erit? Huc specialiter Redemptoris tendūt verba, vt perniciosus destruatur auaritiæ morbus, quibus ait: *Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis, neq; corpori quid induamini.* Hæc enim omnia gentes mūdi quæ- Luc. 12
runt: & alibi subiungit: *Quærite autem primum regnum Dei, &* Matt.6
iustitiam eius: & hæc omnia adijcientur vobis. O quam beata, ô quam secura, ô quam amplectenda sentētia! Nullus enim in hac vita ita securus est, vt ille qui nihil præter Christum appetens, ipsum possidet. Cuncta namque quæ homini necessaria ęstimātur, sub hac possessione ipse probatur habere, sicut Paulus ditissimus pauper dicebat: *Tanquam ni-* 2 Cor.6
hil habentes, & omnia possidentes. Omnia, inquit, hoc est non superflua vtique, sed vitæ humanæ necessaria, ipso confirmante ac explicante alibi, dum dicit: *Habentes alimenta &* 1.Ti 6
quibus tegamur, his contenti simus. Sed forte dices: Ideo iis qui in sortem Domini vocati sunt, plura habere contingit, vt melius ab ipsis quam à popularibus, erogētur Christi pauperibus. Et iis ego consentio, sed prælatis, non autem sub- H
iectis, quos maxime illud mulieris Lot exēplum docuit, quæ dum post tergum à Sodomis exiens respexit, in statuā Gen.19
salis cōuersa, spiritum efflauit. Vnde & Christus tale quid præcauendum denuntiat, dicens: *Nemo mittens manum suā* Luc. 9.
ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Hinc Petrus 2.Pet.2
ait: *Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quam post agnitionem retrorsum conuerti ab eo quod traditum est illis sancto mandato.* Contingit enim eis illud veri Prouerbij: *Canis reuersus* Prouer. 26.
ad vomitum suum, & sus lota in volutabro luti. Qui nimirum auaritiæ morbus numquam melius compescitur, nisi cum dies mortis sine intermissione meditatur, cum qualis post modicum in sepulchro futurus sit homo considerat. Hoc certe fixū manebat in illius memoria, qui dicebat: *Homo putredo, & filius hominis vermis.* Hæc ab illius Iob. 25.

A Eccl. 7. corde non recedebant, qui docebat: *In omnibus sermonibus*
Eccl 1 *tuis memorare nouissima tua, & in sæculum non peccabis.* Quid
Iob.1. tunc rogo, quid tunc diuitiæ conseruatæ proderunt? Audi
quid sanctus Iob de iis dicat: *Nudus egressus sum de vtero ma-*
tris meæ, nudus & reuertar illuc. Audi quid & Apostolus:
1 Ti. 6. *Nihil intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quid possu-*
mus.

Amor sui dicit.

Cap. 17 Si ea quæ possides, indigentibus tribuis, vnde te, tibi-
que subiectos, absque penuria, vel cum dignitate alere va-
lebis?

Sed amor Dei respondet.

Si Apostoli modum in hac parte tenueris, vtrumque
2. Cor 8 perficere valebis. Hinc enim idem ipse ad Corinthios ait.
Si voluntas prompta est, secundum id quod habet, accepta est, non
secundum id quod non habet. Non enim vt aliis sit remissio, vobis au-
B *tem tribulatio, sed ex æqualitate. In præsenti tempore vestra abun-*
dantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestræ
inopiæ sit supplementum, vt fiat æqualitas, sicut scriptum est: Qui
Exo 16 *multum, non abundauit: & qui modicum, non minorauit.* Hinc
Tob. 4. & Tobias iustus prolem dilectam admonet, dicens:
Quemadmodum tibi fuerit, secundum multitudinem
fac ex eis eleemosynam: si paucum tibi fuerit, iuxta pau-
cum ne timeas facere eleemosynam. Hinc quoque incar-
Luc. 11. nata veritas docet: *Verumtamen quod superest, date eleemosy-*
nam, & ecce omnia munda sunt vobis. Audi quoque quod scri-
Iacob. 2 ptum est: Iudicium sine misericordia illi qui non fecerit
misericordiam. Quo contra Propheta admonet, dicens:
Esai. 58 *Frange esurienti panem tuum, & pauperes sine tecto induc in do-*
mum tuam: si videris nudum, operi eum, & a domesticos seminis tui
Luc. 16. *ne despexeris.* Memento quid purpurato diuiti contige-
rit: qui non ideo damnatus est quod aliena tulerit, sed
quod egenti pauperi sua non tribuerit: & in inferno
positus ad petenda minima peruenerit, qui hic parua ne-
gauit. Quid etiam ad sinistram positis iudex cæli dicturus
Mat. 25 sit, attende: *Ite,* inquit, *maledicti in ignem æternum, qui pa-*
C *ratus est diabolo & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mi-*
hi manducare, & cætera, quæ ibi terribiliter enumeran-
tur.

Furtum & fraus quamquam diuersum gradum habeant lo-
cutionis, vnum est tamen quod dicunt. Furtum
enim dicit.

Cap. 18 Si aliena non tollis, ex proprio vel diues vel sufficiens
esse non vales.

Fraus vero dicit.

Si cuncta quæ tibi sunt commissa, illibata consignes, &
nec modicum quidem tibi reseruandum existimes, vnde
vel propriis vtilitatibus consules, vel amicis & domesticis
placebis?

Sed simplicitas ad vtrumque respondet.

Melius est pauperem esse & indigere, nullique ex dato
placere, quam aliquem furto lædere, vel fraude. Qui enim
aliena quolibet modo iniuste præripit, ipse sibi regni cæ-
lestis aditum claudit. Vnde Paulus prædicator egregius
1. Cor. 6 quosdam redarguit, dicens: *Sed vos iniuriam facitis & frauda-*
D *tis: & hoc fratribus? An nescitis quia iniqui regnum Dei non possi-*
Ibid. *debunt?* Atque inter cætera subiungit: *Neque fures, neque a-*
uari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possi-
debunt. Furtum igitur & fraus à Dei regno hominem ex-
cludunt, idcirco vitanda sunt prorsus.

Fallacia atque mendacium & ipsa vnum dicunt. Nam falla-
cia fit ingenio, mendacium autem simplici verbo.
Fallacia ergo dicit.

Cap. 19 Vt ex multis vnum proferamus exemplum, cum in nō
dando aliquem illudere quæris, in petendo moras inne-
ctas, iam habeo, inquiens, quod tibi tribuere possum: ce-
lans vtique in corde quod habes, vel vt tibi conserues: vel
vt alij, si voluntas inest, tribuas.

Mendacium dicit. E

Omnino quod postulas non habeo (licet illud habeat)
Nō ergo artificioso ingenio sicut fallacia, sed simplici ne-
gationis verbo mendacium poscentem frustratur.

Sed veritas ad vtrumque respondet.

Nec artificioso ingenio, nec simplici verbo oportet
decipere quemquam, quia quolibet artis modo mentia-
tur quis, peccat, scriptum est enim: *Os quod mentitur, occidit* Sap. 1.
animam. Insuper dicitur: *Et omnibus mendacibus pars illorum* Apoc. 21
erit in stagno ignis ardentis & sulphuris quod est mors secun-
da.

Ventris ingluuies dicit.

Ad esum Deus munda omnia condidit, & qui saturari Cap. 20
cibo respuit, quid aliud quam muneri concesso contradi-
cit?

Sed pura fragilitas, & simplex parsimonia respondet.

Vnum horum quæ dicis, verum est. Nam ne homo fa- Gen. 1.
me periret, omnia Deus ad esum munda creauit: sed ne F
comedendi mensuram excederet, abstinentiam impera-
uit. Nam inter cætera sua mala saturitate Sodoma periit, Ezech.
Domino attestante, qui de Hierusalem per Prophetam lo- 16.
quitur, dicens: *Hæc fuit iniquitas Sodomorum sororis tuæ, super-*
bia in saturitate panum. Quapropter sicut æger ad medici-
nam, sic ad sumendas dapes quisque debet accedere, non
voluptatem in illis appetens, sed necessitati satisfaciens.
Hinc veritas per Euangelium monuit: *Attendite, inquit, vo-* Luc 21.
bis ne forte grauentur corda vestra in crapula & ebrietate. E con- Phil. 3.
tra vero de insatiabili aliquorum voracitate Apostolus di-
cit: *Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis, nunc vero &*
flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorū Deus
venter est, & gloria in pudendis ipsorum qui terrena sapiunt, & ali-
bi: *Esca ventri, & venter escis: Deus autem & hunc, & has destruet.* 1. Cor. 6
Denique hanc labem, ventrisque ingluuiem ille plene e-
ludit, qui in sumendis dapibus nōn solum parsimoniam
custodit, hoc est, refectionem semper esuriens consum-
mat, verum etiam accuratiores simul & suauiores epulas, G
excepta corporis necessitate, & hospitum susceptione cō-
temnit.

Inepta lætitia dicit.

Vt quid animi gaudium intus abscondis? Egredere in Cap. 21
publicum lætus: dic aliquid foris vnde vel tu vel proximi
rideant: fac eos lætos tua lætitia.

Sed sapiens gaudium, moderatusque mæror respondet.

Vnde tibi tanta contigit lætitia? Numquid nam diabo-
lum vicisti? Numquid nam pœnas inferni euasisti? Num-
quid nam de exilio ad patriam peruenisti? Numquid nam
de tua electione securitatem aliquam accepisti? An forte Ioan. 16
in obliuionē tibi venit quod Dominus dicit: *Mundus gau-* Luc 6.
debit, vos vero cōtristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudiū? Prou. 14
An forte animo excidit quod idem alibi dicit: *Væ vobis qui*
ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis? Et quod per sanctum Sa-
lomonem dicitur: *Risus dolore miscebitur, extrema autem*
gaudij in luctum vadunt? Et è contra quod per Euangelium H
docetur: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur?* Rur- Mat. 5.
sumque quod per Salomonem dicitur: *Quoniam iusti & sa-* Eccl. 9.
pientes, & opera eorum in manu Dei: & nescit homo vtrum amore,
vel odio dignus sit, sed omnia in futurum reseruantur incerta.
Comprime ergo inanem lætitiam, quia needum euasisti
pœnalem ærumnam. Nonne apud homines insanus is æ-
stimatur, qui carceralibus tenebris gaudere conatur re-
clusus?

Multiloquium dicit.

Non ille reus habebitur criminis, qui plura quidem, Cap. 22
sed bona loquitur: sed ille qui licet pauca, mala tamen di-
cere probatur.

Cui prudens taciturnitas respondet.

Verum est quod dicis: sed dum multa bona proferri vi-
dentur,

[A] [Prou. 10. Mat. 12. Ius par. li. c. 55.] dentur, saepe contingit, vt a bonis inchoata locutio, ad aliquod parum derivetur, hoc ipsum sancta scriptura pronuntiante: Quia ex multiloquio non fugies peccatum: parcens autem labiis intelligens eris. Et si forte in multa verba declinantur crimina, sed numquid declinari possunt inutilia atque otiosa, de quibus vtique ratio in futuro erit reddenda? Tenendus est ergo modus in loquendo, & ipsis nonnunquam vtilibus verbis parcendum, sicut Psalmista sanctus legitur fecisse. [Psal. 38.] Dicit enim: *Obmutui, & humiliatus sum, & silui a bonis.*

Luxuria dicit.

[Cap. 23.] In voluptate cur te modo non dilatas, cum quid te sequetur ignores? Acceptum tempus in tuis desideriis perdere non debes, quia quam citius pertranseat nescis. Si enim Deus in voluptate carnis hominem misceri voluisset, in ipso humani generis exordio masculum & foeminam profecto non fecisset.

Sed illibata castitas respondet.

Nolo ignorare te quid post hanc vitam recipies, praemium enim, vel poena te manent. [B] Nam si pie casteque vixeris, sine fine in alia gaudebis vita: si vero impiam ac luxuriosam egeris vitam hanc, aeternis incendiis contorqueberis in alia. Inde ergo eo castius ac purius viuere debes, quo citius tempus acceptum pertranseat, ignorare te dicis. Quod vero in exordio generis humani ad hoc masculum & foeminam Deum procreasse profiteris, [Gen. 1.] vt mutuis se amplexibus misceri debeant, omnino verum dicis in aliquibus: sed postquam humanum genus tam longe lateque propagatum est, nubendi licentia quibusdam relinquitur, hoc est, qui virginitatem vel castimoniam viduale nequaquam professi sunt: quibusdam vero interdicitur, id est, qui virgines vel continentes esse decreuerunt. Fornicatio vero nulli impune conceditur. Non attendis forte, aut contemnendum putas quod Apostolus lubricis dicit: [1. Cor. 6.] *Fugite fornicationem: Omne enim peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.* Quod si hoc paruipendendum existimas, audi vnde postea in sempiternum deplores & gemas. [Ibidem] *Neque fornicarij* (inquit idem Apostolus) *neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, regnum Dei possidebunt.* [C] O quam momentanea est carnis delectatio quam labiis concubitus hora, qua perditur vita aeterna. Quod, rogo, emolumentum affert corpori, quodue tribuit lucrum, id quod tam cito animam ducit ad tartarum?

Spiritalis fornicatio dicit.

[Cap. 24. Luch. 1.] Numquid damnandum aliquid agit is, qui in corde libidini consentit, & ad opus concupitae libidinis non pertransit? Certe non: *quia peccatum*, vt scribit Apostolus, *quod consummatum fuerit, generat mortem.*

Sed munditia cordis respondet.

Omnino delinquit, qui cordis puritatem, animique castimoniam non custodit. Idcirco & omnis auctor munditiae in Euangelio dicit: [Mat. 5.] *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam iam moechatus est eam in corde suo.* Vnde & per beatum Iob dicitur: [Iob. 31.] Foedus posui cum oculis meis, vt non intelligam super virginem. Et quid diuisit Deus desuper, & haereditas sufficientis ex altissimis? Nisi enim Deo auctori nostro prauae cogitationis consensus displiceret, nequaquam per Esaiam diceretur: [Esai. 1. Mat. 9.] *Auferte nequitias ab animabus vestris coram oculis meis*, & in Euangelio aduersus Pharisaeos non di- [D] ceretur: *Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris?* [E] sed nec Paulus Apostolus Romanis scriberet: [Rom. 2.] *Et inter se cogitationibus, inuicem accusantibus, aut etiam defendentibus, in die qua iudicabit Deus occulta hominum, secundum Euangelium meum per Iesum Christum.*

Amor saeculi dicit.

[Cap. 25.] Quid pulchrius, quid honestius, quid venustius quidue potest esse delectabilius, quam quod in praesenti vita quotidie cernimus: O quam mirabilis caeli camera in aere iucundo, in lumine solis, in augmento lunae atque defectu, in varietate stellarum & cursu: quam oblectabilis terra in nemorum floribus, in fructuum suauitatibus, in pratorum, riuulorumque amoenitatibus, in segetum culmis luxuriantibus, in vinearum foliis, & botrionibus plenis palmitibus, in siluarum vmbris, & palmis virentibus, in equorum & canum cursibus, in ceruorum & caprearum saltibus, in accipitrum volatibus, in pauonum, columbarum, turturumque pennis & collis, in domorum parietibus pictis; & laquearibus, in organorum, omniumque musicorum tympanis & cantibus, & in mulierum venustis aspectibus, earumque superciliis & crinibus, oculis & genis, gutture, [F] labiis, & manibus, atque aliis extrinsecus adhibitis ornamentis, nimirum auro & gemmis distinctis monilibus, & caeteris huiusmodi, quae singillatim sensus modo recolere non potest.

Sed caelestis amor patriae respondet.

Si te ista quae sub caelo sunt, adeo placent, cur non magis ea quae in caelo sunt, te oblectant? Si carcer a te tanti aestimatur, patria, ciuitas, & quanta est? Si talia sunt quae colunt peregrini, qualia sunt ea quae possident filij? Si mortales & miseri in vita hac taliter sunt ditati: immortales & beati qualiter sunt in alia remunerandi? Quapropter amor praesentis saeculi, in quo nullus ita nascitur vt non moriatur, protinus recedit, vt amor futuri, in quo sic omnes viuificantur, vt deinceps non moriamur, succedit: vbi nulla aduersitas turbat, nulla necessitas angustat, nulla molestia inquietat, sed perennis laetitia regnat. Sed quaeres quid ibi sit, vbi tanta & talis beatitudo persistit. Aliter dicere nemo potest, nisi quia quidquid boni est, ibi est: & quidquid mali est, numquam ibi est. Quod, inquis, bonum illud est? Quid me interrogas? [G] A Propheta & Apostolo explicatum est, [Esa. 64. 1. Cor. 2.] *Oculus*, inquiunt, *non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt quae praeparauit Deus iis qui diligunt illum.* Ad hanc foelicitatem multis saeculi diuitiis constipatus Dauid anhelabat, cum diceret: [Psal. 72. Psal. 16.] Quid enim mihi est in caelo: & a te quid volui super terram? Multis & regalibus dapibus & voluptatibus aliis abundabat, & nihilominus clamabat: Satiabor cum apparuerit mihi gloria tua, & rursum: [Psal. 41.] *Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* rursumque: [Ps. 119.] *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est.* Hinc & Paulus Apostolus: [Philip. 1.] *Desiderium*, inquit, *habens dissolui, & cum Christo esse multo melius.* His itaque decursis quamquam, multa praetermiserim, tamen vt mihi videtur, hostis nostri fortia castra, quibus pie viuentes in Christo non desinit impugnare, quam breuiter demonstraui. Ecce, fratres charissimi, inter caeteras meas occupationes hunc tibi sermonem nocturnis horis, inculta licet venustate, dictaui atque conscripsi: quem quia epistolarum excedere modum cognoui, libellum potius de vitiorum virtutumque conflictu nuncupare malui: in quo si aedificationis aliquid reperieris, & aliis ipsum legendum tradere curabis. [H]

SANCTI AMBROSII DE VITIORVM VIRTVTVMQVE CONFLICTV LIBRI FINIS.

HVnc, qui sequitur, libellum de fidei explicatione inscriptum, ad nos Romam transmisit Reuerendiss. D. Episcopus Ruramunden. quem in vetustiss. codice ms. sub nomine S. Ambrosii se reperisse affirmauit. Eum cum diligenter perlegissemus, animaduertimus ex lib. primo de Fide ad Gratianum esse exceptum, ac proinde epitomen potius & compendium eius libri esse dicendum, cum ipsius collector (quisquis ille fuerit) non modo sententias a B. Ambrosio expressas, earumque sensum secutus sit, sed etiam verba ipsa integra huc transtulerit. Non tamen idcirco pij viri labores ad communem vtilitatem susceptos putauimus esse reijciendos, quin potius ea quae nobis impertiti fuerunt benignitate: aliis quoque esse communicandos, cum praesertim ex iis aliquem fructum percipi posse credamus. Quare opusculum hoc vt in vetusto illo exemplari inuentum accepimus, (singulis prius locis qui ex Ambrosio descripti sunt, simul collatis, iisque ad margines libri adnotatis) excudi curauimus: lectorem omni qua possumus diligentia iuuare cupientes: quem huius rei monuisse sit satis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI EXPOSITIO FIDEI SIVE SYMBOLI NICÆNI CONTRA ARIVM ET PHOTINVM EXPLICATIO.

Nunc recens in lucem eruta, Reuerendiss. D. Vuilhelmi Damasi Lindani episcopi Ruræmunden. opera, cum eiusdem notis atque coniecturis.

[A] [S. Ambros. in prologo lib. 1. de Fide ad Gratian.] [Gen. 14]

BRAHAM *trecentos decem & octo numerauit vernaculos*, eosque duxit ad bellum, & ex innumeris trophæa hostibus reportauit: signoq; Dominicę crucis & nominis, quinque regum, victricium que turmarum subacto robore, & vltus est proximum, & fratris filium reducere meruit, & triumphum. [Ibidem paulo post.] Audax negotium verecunda occasione suscipiam, vt de Fide pauca disceptem, de Scripturæ testimoniis plura contexam: de Conciliis id potissimum sequar, quod trecenti decem & octo sacerdotes, tamquam Abrahæ electi iudicio consona fidei virtute victores, velut trophæum toto orbe subactis perfidis extulerunt: vt mihi videatur hoc esse diuinum, quod eodē numero in Conciliis fidei habemus oraculum, quod in historia pietatis exemplum.

Assertio autem nostræ fidei hæc est, vt vnum Deum esse dicamus, neque vt Gentes, filium separemus: neque vt [Ibid. c. 1] [B] Iudæi, natum ex patre ante tempora, & ex virgine postea editum denegemus: neque vt Sabellius, patrem confundamus, & verbum, vt eundem patrem asseramus & filiū: neque vt Photinus, initium filij ex virgine disputemus: neque vt Arius, plures credendo & dissimiles potestates, plures deos gentili errore faciamus. Quia scriptum est: [Deut 6] *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est.* (1) Deus enim & Dominus nomen magnificentiæ, nomen est potestatis, [Esai. 42] sicut ipse dicit: *Ego Dominus Deus, nomen hoc meum est.* Et sicut [Amos 9] alibi Propheta asserit: *Dominus Deus omnipotens nomen est ei.* Dominus ergo & Deus, vel quod dominetur omnibus, [Hier. 15] vel quod spectet omnia, & timeatur à cunctis. Si ergo vnus Deus, vnum nomen, vna potestas, vna est Trinitas. [Mat. 28] Denique ipse dicit: *Ite, baptizate gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti.* In nomine vtique ait, non in nominibus. Ipse etiam dicit: *Ego & pater vnum sumus.* Vnum dixit, ne fiat [1. Ioā. 10] discretio potestatis & naturæ. Sumus, addidit, vt patrem, filiumque cognoscas, quo perfectus pater perfectum filium genuisse credatur: & pater ac filius vnum sint, non confusione personæ, sed vnitate naturæ. Vnum ergo Deū, [Ibid. c. 2] [C] non duos, aut tres deos dicimus, vt impia Arianorum hæresis dum criminatur incurrit. Tres enim deos dicit, qui diuinitatem separat Trinitatis, cum Dominus dicendo: [Mat. 28] *Ite, baptizate gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti,* vnius esse Trinitatem potestatis ostenderit. Nos patrem, [Ibidem paulo post.] & filium, & sanctum spiritum confitemur, ita vt in Trinitate perfecta & plenitudo sit diuinitatis, & vnitas potestatis. Certe ne quis possit errare, sequatur ea, quibus scriptura sancta vt veritatem intelligere possemus, filium definiuit. Is namque verbum dicitur, filius Dei dicitur, Dei virtus dicitur, Dei sapientia dicitur. (2) Verbum: quia immaculatus: virtus, quia perfectus: filius, quia genitus ex patre: sapientia, quia vnicum cum patre, vnum æternitate, vnum diuinitate. Non enim pater ipse qui filius, sed [D] inter patrem & filium generationis expressa distinctio est, vt ex Deo Deus, vt ex manente manens, plenus è pleno sit. Non sunt igitur hæc nuda nomina, sed operatricis virtutis indicia. Est enim plenitudo diuinitatis in patre, est [Coloss. 2] plenitudo diuinitatis in filio, non discrepans, sed vna diuinitas. Nec confusum, quod vnum; nec multiplex quod indifferens. Etenim si omnium credentium sicut scriptum est, *erat anima vna, & cor vnum, si omnis qui adhæret Domino, vnus spiritus est,* vt Apostolus dixit, *siue vir & vxor in carne vna sunt*; si omnes homines quantum ad naturam pertinet, vnius substantiæ sumus; [Act. 4] [1. Cor. 6] [Mat. 19] si hoc de humanis scriptura dicit, quia multi vnum sunt, quorum nulla potest esse cum diuinis comparatio: quanto magis pater & filius diuinitate vnum sunt, vbi nec substantiæ, nec voluntatis vlla est differentia? (3) Namque aliter quomodo vnum Deum dicemus? Diuersitas plures facit? vnitas potestatis excludit numeri quantitatem, quia vnitas (4) numerus non est, sed hæc omnium ipsa principium est. Vt autem vna deitas & [Ibid. aliquanto post.] patris & filij, & vna dominatio probaretur, ne gentilis aut Iudaicæ impietatis (5) incurreremus errorem, prouidens Apostolus, quid sequi deberemus ostendit, dicens: [E] [1. Cor. 8] *Vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso, & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.* Sicut enim vnū dicendo Dominum Iesum Christum, (6) patrem Dominū non negauit, ita vnum dicendo Deum patrem, (7) æquè à deitatis veritate nec filium separauit. Vide non pluralitatem diuinitatis, sed vnitatem potestatis ostendit: quia & [Psal. 91] in dominatione diuinitas, & in diuinitate dominatus est, [Ibidem paulo post.] sicut scriptum est: Scitote *quoniam Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, & non ipsi nos.* Vnum Deum communis natura testatur, quia vnus est mundus: vnum Deum fides significat, [Ephe. 4] quia vna fides noui & veteris Testamenti. Vnum Spiritū sanctum testificatur gratia, quia vnum baptisma in nomine Trinitatis est. Vnum Deum Prophetæ dicunt; (8) Apostoli audiunt. Vnum Deum Magi crediderunt, & aurum, [Matt. 2] tus & myrrham supplices ad Christi cunabula detulerūt: Auro regem fatentes; vt Deum ture venerantes: Thesauris enim Regis, sacrificium Dei myrrha est sepulturæ. Quid igitur voluerunt sibi mystica munera inter abiecta præsepia, nisi vt intelligeremus in Christo differentiam [F] diuinitatis & carnis? Vt homo cernitur, vt Deus adoratur. Iacet in pannis, sed fulget in stellis. Cunæ nascentem indicant (9) stellæ dominantem. Caro est quę inuoluitur, diuinitas cui ab angelis ministratur. [Luc. 2.] Ita nec dignitas naturalis maiestatis amittitur, & assumptæ carnis veritas, comprobatur. Hæc est fides nostra: sic se Deus cognosci voluit ab hominibus, sic tres pueri crediderunt, nec incendia circumiecta senserunt, cum infidos noxius ignis exureret, & [Dan. 3] fideles innoxia flamma rotaret, quibus aliorum incendia refrigerabant, quia merito fidei perdiderat (10) sua pœna natura. Aderat enim in specie angeli, qui (11) monebat, vt [al. mouebat.] in numero Trinitatis, vnius esset laudatio potestatis. Benedicebatur Deus, videbatur in angelo Dei filius, sancta & spi-

A & ſpiritalis in pueris gratia loquebatur. Scripſit Euangeliſta Ioannes in epiſtola ſua, dicens: Scimus quoniam filius Dei apparuit,& dedit nobis ſenſum vt cognoſcamus verum Deum,& ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto. Hic eſt verus Deus,& vita æterna. Verum Ioannes filium Dei & verum Deum dicit. Ergo ſi verus Deus, vtique non creatus: nihil fallax habens, atque fucatum, nihil confuſum, atque diſſimile. *Deus igitur ex Deo, lumen de lumine, verus Deus de Deo vero*: ex patre natus, non factus, vnius ſubſtantiæ cũ patre. Si nempe noſtri ſecundum ſcripturas dixerunt Patres, qui etiam ſacrilega dogmata ideo ſuis (12) inferenda putauere decretis, vt Arii perfidia ipſa ſe proderet, ne quaſi fucis quibuſdam & coloribus illita velaretur. Fucum enim faciunt qui non audent explicare quod ſentiunt. Cęſorie itaque impietas Ariana, non expoſitione (13) reſeratur, ſed damnatione detegitur: vt qui curioſe geſtit audire prius damnatam cognoſceret, ne laberetur, quam expoſitam audiret, vt crederet. Eos, inquit, qui dicunt, Erat aliquando quando non erat, & antequam naſceretur non erat, & qui ex nihilo factum, aut ex alia ſubſtantia, vel

B *οὐσία* dicunt eſſe aut mutabilem & conuertibilem Dei filium, anathematizat catholica & Apoſtolica Eccleſia. Accepiſti eos qui talia aſſerunt, iure damnatos non humana induſtria, non compoſitione aliqua, ſed trecenti decem & octo, vt ſupra dixi, Epiſcopi ad conſilium conuenerunt, vt in numero eorum per ſignum ſuæ paſſionis & nominis Dominus Ieſus ſuo probaret (14) ſe adeſſe concilio. Crux in trecentis, Ieſu nomen in decem & octo eſt ſacerdotib. Arius ergo dicit: Erat quando non erat, ſed ſcriptura dicit: Erat, non dicit, non erat. Denique Ioannes ſcripſit: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbũ, hoc erat in principio apud Deum.* Ecce quotiens erat, & nuſquã dixit, non erat. Cui ergo credemus? Ioanni in Chriſti pectore recumbenti, an Ario inter effuſa viſcera volutanti? Vt agnoſceremus ſimilem Iudæ proditoris Arii quoque fuiſſe perfidiam, quem ſimilis pœna damnauit. Effuſa ſunt enim & Arii viſcera (pudet dicere vbi) atque ita crepuit medius, proſtratus in faciem, ea quibus Chriſtum negauerat, fœde ora pollutus. Crepuit enim, ſicut etiam de Iuda Petrus Apoſtolus dixit, quia poſſedit agrũ de mercede

C iniuſtitiæ, & in faciem proſtratus crepuit medius, & effuſa ſunt omnia viſcera eius. Nõ eſt fortuita mors, vbi in ſacrilegio pari pœnę parilis proceſſit exẽplũ, vt idẽ ſubirẽt ſupplicium, qui eũdẽ Dominũ negauerũt, vt qui eũdẽ Dominũ prodiderunt. Veniamus ad alia. Arius dicit: Antequã naſceretur, nõ erat. Sed ſcriptura dicit, omnia eſſe per filium. Quomodo ergo aliis dedit eſſe qui non erat? Cũ aũt dicit impius, quãdo. & ante: hæc vtique duo verba tẽpus oſtẽdũt. Quomodo ergo negant tempus ante filiũ, & volunt prius fuiſſe quæ tẽporis ſunt, cũ idipſum, quando, & ante, & aliquãdo nõ fuiſſe, ſit tẽporis? Arius dicit ex nihilo Dei

E filiũ. Quomodo ergo Dei filius? quomodo paterno generatus ex vtero? quomodo eructatũ ex corde verbũ legitur, niſi vt ex intimo, & inextimabili patris intelligatur, vt ſcriptũ eſt, prodiſſe ſecreto? Filius enim aut per adoptionem, aut per naturã eſt. Per adoptionẽ nos filij dicimur: ille per veritatẽ naturę eſt. Quomodo ergo ex nihilo ille, *qui ex nihilo fecit omnia?* Nõ habet filiũ, qui neſcit vnde ſit. Denique nec Iudæi habebãt filiũ, quia vnde eſſet neſciebãt, & ideo dixit his Dominus: Neſcitis vnde veni, & infra: Neq; me noſtis, neque patrẽ meũ ſcitis. Qui enim negat ex patre filiũ, nec patrẽ, ex quo eſt filius, nouit, neq; filiũ nouit, quia patrẽ neſcit. Arius dicit: Ex alia ſubſtantia. Quæ igitur alia ſubſtantia æquatur Dei filio, vt ex ipſa Dei filius ſit? Aut quomodo reprehẽdũt, quia nos in Deo aut *οὐσίαν* Græce, aut Latine ſubſtantiã dicimus, cũ ex alia dicendo ſubſtantia Deũ filiũ, etiã ipſi ſubſtantiã Dei eſſe confirmãt? Sed ſi de nomine ſubſtãtiæ, aut *οὐσίαν* aut naturæ diuinæ voluerint dicere, facile reuincũtur: quia & *οὐσίαν* Græce, & ſubſtantiã Latine frequẽter ſcriptura memorauit, & Petrus vult nos, vt legimus diuinæ conſortes fieri naturæ. (15)

F Quod ſi ex alia ſubſtantia filiũ dicent, ipſi ſe reuincunt, & verbũ ſubſtãtiæ, quod metuũt, cõfitẽdo, & filiũ creaturis, quibus præferre ſe ſimulãt, cõferẽdo. Arius dicit creaturã Dei filiũ, nõ ſicut cæteras creaturas. Verũ quę creatura ſicut alia creatura eſt? Homo non vt angelus, terra nõ vt cœlũ, ſol nõ vt aqua, lumẽ nõ vt tenebræ. Nihil ergo præferẽdo donauit, ſed ad ſimplices decipiẽdos miſero colore fraudẽ ſuæ impietatis obduxit. Arius dicit mutabilẽ & cõuertibilẽ Dei filiũ. Quomodo ergo Deus, ſi mutabilis, cũ ipſe dixerit: *Ego ſum, ego ſum, & non ſum mutatus*: Verũ nunc mihi propheticũ illud eſt cõfitendũ, quod prophetaturis de Domino prætermittit Eſaias, dicẽs: (16) *O miſer ego, & compuncto corde, qui cũ immũda labia habeam, in medio quoq; populi habẽtẽ immũda labia habens, vidi Dominũ ſabaoth.* Ergo ſi Eſaias miſerum ſe dicit, quia vidit Dominum ſabaoth: quid ego de me dicã qui cũ immũda labia habeã, cogor De Dei generatione tractare? Quo igitur de his quæ metuo loquuturus erũpo, cũ Dauid de his quæ ſciebat, ori ſuo cuſtodiã petat? O ſi mihi quoque vnum de Seraphim (17) candẽtẽ

G illum carbonem, quem de altari diuino ſumpſit, veteriſque forcipe deferens Teſtamenti, immunda adurat labia. At quia tunc Seraphim deſcendit in figura (18) ad Prophetam: tu autem Domine reuelato myſterio ad nos in carne veniſti, non per legatum, neque per nuntium, ſed ipſe per te: ab occultis meis conſcientiam meam mundes, vt ego quoque dudum immundus, ſed iam per tuam miſericordiam fide mundus, illud Dauidicum cantem, dicens: *Pſallã tibi in cithara Deus Iſrael. Gaudebunt labia mea cum cantauero tibi, & anima mea, quam redemiſti.*

ILLVSTRISS. D. ET REVERENDISS. IN CHRISTO PATRI, D. FELICI S.R.E. Cardinali de monte alto, Domino ſuo ſemper colendiſſ. Sal.

Idẽ meã iſthic ante ſeſquiannũ vltroneo tibi voto adſtrictã quod tãſero tãdẽ libero, non alia factũ eſt cauſa, quã quod ſuperiore demũ bruma in Belgicã ſub natalẽ Domini reuerſus, ita infeſta prædonibus Coloniã verſus omnia ſenſi itinera, vt amici ſarcinulas meas, quas illic apud eos ante triẽniũ profligatus & proſcriptus depoſuerã, huc trãſmittere nõ fuerint auſi. Immo dũ nũc aduehũtur, adeo propemodum in rapaces harpyarum vndiq; viatoribus inhiantium vngues inciderunt, vt qui eadem via vix ſtadiolum præceſſerant, & qui pone ſubſequebatur, ſuis fuerint immaniter ſpoliati veſtibus.

D *Itaque eodẽ die, quo meas cuſtode & protectore Chriſto Ieſu, Colonia ſarcinulas accepi ſaluas, codicẽ illũ antiquiſſimum requiſiui, ac tibi deſcribendũ meis e veſtigio iuſſi illud, quod Romæ dixi me habere S. Ambroſii fragmentũ, nondum in lucem editum, nimirum Fidei ſymbolum ab eo doctiſſime iuxta ac luculentiſſime contra veteres illos hæreſiarchas Arium atque Photinum, alioſq; Chriſti Ieſu Dei noſtri hoſtes expoſitum, quod an Catechiſmi, cuius Paulinus in vita B. Ambroſii meminit, nomen mereatur, veſtræ ſit cenſuræ.* H

Certe qui libellũ ſedulo perlegerit, inſtitutionẽ habere fidei catholicæ contra impias illas Arij ſacrilege Iudaizãtis, & Photini impie Platonizãtis hæreſes, tũc in orbe graſſãtes, inficiari nequibit: ſed, niſi fallor, exordiũ potius videtur Catechiſmi illius, quam opus perfectum. Huc enim facere videtur, quod ſub finem huius commentarioli legitur. Ergo ſi Eſaias miſerum ſe dicit, quia vidit Dominum ſabaoth, quid ego de me dicam, qui cum immunda habeam labia, cogor de Dei generatione tractare? Quo igitur de his quæ metuo, loquuturus erumpo? Quo voto, immo accurata adeo excuſatione quorſum viro ſanctiſſimo erat opus, ſi iam ſuam abſoluerat Fidei expoſitionem, aut arduum illum Symboli Nicæni explicatum? Hoc autem fragmento pius ille collector voluminis noſtri antiquiſſimi contentus fuiſſe iſto loco videtur, quod argumentum, & quaſi luculentum Catechiſmi contra Arianos haberet epitomen, quem ad ſtabiliendam catholicã Chriſti Ec-

clesiæ fidem in animo religiosæ Fridegildæ Marcomannorum Reginæ, cui illum elaboratum testatur Paulinus, conscripserat. Nam sedulus ille voluminis collector, ex quo aureum hoc fragmentũ hausimus, tali reliquit inscriptione ornatum: In nomine Domini nostri Iesu Christi, incipit libellus de opt. genere vitæ & doctrinæ ecclesiastici rectoris iuxta Apostolicã institutionẽ, & SS. orthodoxorum PP. probatissimã & lucidissimã definitionẽ.

Itaque multa vndique, sed ex lectissimis tantũ Patribus catholicis, in Symbolorũ Apostolici potissimũ & Nicæni illius magni explicationẽ accurato admodum studio congessit, additis Symbolis Concilij Ephesini, & Constantinopolitani. Sic & D. Pelagij recenset Symbolum. Item explicationem absolutissimã dicti Symboli Nicæni ex B. Hieronymo & Augustino: quæ nondum lucem vidisse arbitror. Quæ aliaq́ hinc scientia, nos fauente Christo, in lucem dabimus, vbi tabulas illas naufragij Nicæni concinnauerimus, quæ canones & synodica habẽt varia Concilij illius magni hactenus orbi nondũ visa, & Cæsariensis Synodi anno CXCIIII de Paschatis die: itẽ & Palæstinæ contra Pelagiũ, & aliarũ ex Caroli magni & filij Ludouici editis ad correctionẽ ecclesiasticorũ. Item fragmenta Conciliorum Francfordien. & Agathonis pro sanctis imaginibus, octaui generalis. Meldensis fragmenta numquã in lucem edita. Sed hæc parergos dicta sint. Est etiã in eodẽ pergameno codice doctissima sacræ actionis mysteriorũ (sic enim veteres vocabãt, quod posteritas nunc Missam appellat) explicatio: quã se collegisse asserit ex verbis SS. PP. Cypriani, Ambrosii, Augustini, Hieronymi, Fulgentij, Seueriani, Vigilij, Isidori, Bedæ, Auiti. Quo in catalogo videre est quantæ sit antiquitatis codex ille noster, qui pro Beda habet Veda, vt & pro Seraphim semper scribit Serafin. Hanc venerandam antiquitatem alia etiam testantur non leuia indicia, quod passim litteris semi Italicis permixta sunt vel Gothorũ, vel Alanorũ, vel Longobardorũ elementa bis barbara.

Cæterum, vbi hoc B. Ambrosii in Symbolum fidei Nicenæ fragmentum vobis descriptum fuerat ad antigraphum studio non leui contulimus, nonnulla deprehendimus scribarum vitia quæ inferius duximus subtexenda: quæ fœdis mendis sunt adeo deprauata, vt vix sciam an illis à coniecturis medicina possit adferri.

Castigationes & coniecturæ in fragmentum S. Ambrosii, cui titulus est adscriptus: Expositio Fidei.

Sic quidem habet codex noster antiquissimus pergamenus: sed coronidem Symboli Nicæni potissimũ explicat.

(1) Deus enim & Dominus.] Videtur scribæ vitio perturbatus vocabulorum ordo. Videndum igitur nam hac ratione sancti viri oratio elaboratissima, & acutissima disputatio magis fiat perspicua simul & solidior: Deus enim nomen naturę est, Dominus potestatis. Sic legendum, quod e vestigio sequitur, magis declarat. Dominus ergo & Deus, vel quod dominetur omnibus, vel quod spectet omnia, & timeatur à cunctis. Alludit ad Platonis sui etymologiam ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι, vel vt loquebatur, ni fallor, Sicionij, σίειν quod & Belgæ dialecto dorica, vt alia sexcenta, Seen, vel cultius Syen, videre, dicimus.

(2) Verbum, quia immaculatus.] De mendo mihi suspicio suboritur. Proculdubio enim B. Ambrosius Græce doctissimus vocem Græcam τὸν λόγον exprimere adnitebatur, nondum tamen inuenio, quod litterarum vicinitate vitium scribarum arguat.

(3) Namque.] Codex sic habet, Namque. vnde coniectura oritur, an forte significantius legendum, Nam quando aliter quod apparet non esse absurdum disputationi Ambrosianæ contra Arium subtilissimæ. Si aliter filius dicitur Deus, aliter pater dicitur Deus, quomodo vnũ Deum dicimus: Diuersitas plures facit. Inde liquet, illud aliter, dogma respicere Arij, qui patrem aliter docebat Deum, & alterius substantiæ, quam filium Deum.

(4) numerus numerus] Sic erat in codice scripto: sed legendum, Vnitas numerus non est. Quod liquet ex etiologia siue aduersatiua. Sed hæc omnium ipsa principium est.

(5) Incurremus.] Sed rectius, incurreremus: quia cunctis Apostoli verba vrget Ambrosius cõtra Arianos.

(6) patrem Dominum non negauit.] In veteri libro erat, Deum, sed Ambrosianæ disputationi aptius conuenire videtur, Dominum. Certe id ex similitudinis redditione liquidũ apparet, quia alioqui altera vox Deum, redundabit, quod superiori colo coniecerat: quod in Ambrosii oratione laboratissima foret absurdum.

(7) æque à Deitatis.] In libro erat, neque, quod redundare videbatur, quia sequitur altera negatio: nisi Græcissare B. Ambrosium dixerit aliquis: quod puritati Ambrosiani styli est alienissimum.

(8) Apostoli audiunt.] In codice scripto legebatur, audient, sed rectius præsenti voce, audiunt, vt testimoniam Apostolorum suffragetur doctrina Prophetica, cum vtrique diuinitus instructi vnum Deum contra Arium credendum docuerint.

(9) stellę dominantẽ.] Forte legendũ, stella, vt alludat ad illam Euangelicã stellam Magorũ ab Oriente ducẽ.

(10) suam pœna naturam.] Sic habet quidem codex, Potest etiam legi, suam pœna natura, vt sit recti casus. Celebrat enim præclarum illud miraculum Babylonicæ fornacis, vbi merito fidei trium Deo famulorum ignis & natura suum naturalem remiserant, immo exuerant cruciatum.

(11) muniebat] In codice legitur, monebat, sed scrupulum habet an potius manebat, qui à præsentia, atque vt ita dixerim, commanentia angelicum tribus pueris in flamma ignis tribuit miraculum: à quo non habet locum monitio aliqua, videtur enim alludere ad historiam sacram, quæ narrat inter eos ambulasse quendã specie filij hominis, vnde manebat, videtur vera lectio: sed haud satis scio an omnibus suis membris integra.

(12) inserenda] Pro eo quod erat, inferenda, legendum videtur, inserenda, facilis enim mutatio litteræ s, in f, apud illos calligraphos minus alicubi accuratos, aut non satis eruditos.

(13) reseratur] Videndum an potius per e, legendum, resecatur. Si enim reseratur legas, quomodo aduersatiua locum habet, sed deregitur? cum amplius sit resecare, quam detegere.

(14) se adesse concilio.] Pro quo legebatur, consilio. sed manifesta est corruptela, s, pro c. Vbi pius lector obseruet eximium B. Ambrosii encomium in Synodum Nicænam, ab impiis & perfidis Arianis tunc delusam, ac sacrilegis cachinnis derisam: quam fuisse Domini Iesu concilium dicit.

(15) Quod si ex alia substantia.] In codice scripto legitur, Quod si alia substantia, alia filium. vbi aut secunda vox, alia, redundat: aut post vocem, substantia, deest patrem: quod Ambrosianæ disputationis filo magis congruere videtur. Sed tamen elegantior est impressa lectio.

(16) O miser ego & compuncto corde.] Sequitur veritatem veterum Hebraicorum codicum, vnde doctissimi LXX. Interpres ab Apostolis probati sacra biblia nobis conuerterunt.

A (17) candentem illum carbonem.] *In codice habetur*, candent illo arbore. *quod indubitatum est mendum, carbonis enim Esaias meminit cap. 6.* E

(18) ad Prophetam.] *Male ibi scriptum*, ad perfectam.

Has coniecturas nostras, Reuerendis. in Christo Pater, tanti facies, quanti eas æstimabis momenti, donec optatissimus ille codex Reuerendissimi D. Caroli Borromei Archiepiscopi Mediolanen. & S. R. E. Cardinalis præclarissimi alicunde contingat integer, qui vobis transmissus, titulum quidem Catechismi B. Ambrosii sua inscriptione pollicebatur, sed inspectus, flagitiosum nebulonis alicuius sacrilegi senserat plagium. Excisus enim scelerata manu de codice periit: nisi apud æmulos aliquot delitescat, qui alienæ inuidi vtilitatis, cæca sibi retōdūt auaritia, quod in lucem editum maximo queat esse vsui. Nos igitur qualem B. Ambrosii vetustissimo illo codice nostro reperimus Symboli explicationem mittimus, loca aut mutila, aut vitij suspecta Reuerendissimæ V. P. censenda relinquentes, quæ iam, nisi fallit memoria, totos annos decem istud voluit saxum non citra maximam impensam, quam & B. Ambrosius non mediocri pensabit publicæ vtilitatis emolumento, & Christus Dominus, cuius hac opera seruitur gloriæ, sua liberalissima remunerabit beatæ immortalitatis corona. Hanc vt & Lindano peccatori vestris exortus precibus impartiri dignetur, obsecro, Reuerendissime Pater tuis satagere precibus ne dedigneris.

Vale & nos redamare, mutuisque precibus adiuuare satage, quia tui nominatim quotidie apud Dominum illo sacrificij Christiani loco Reuerendissimæ V. P. notissimo nos meminisse non desinimus.

B *Traiecti ad Mosam Idibus Iunijs anno* M D L X X X. *vbi halcyonia colligenais dispersis nostris gregibus expectamus exoptatissima, vt salutaria liceat post triennij exsilium impendere cælestis doctrinæ pabula: quod faxit Deus, qui eos fœdissimis luporum grassantium, atque adeo deuorantium facibus cito eripiat propitius.* F

Reuerendissimæ V. P. atque Illustrissimæ D. semper ad omnia in Christo Iesu obsequia deditiss.

Vuilhem. Damasi Lindanus, Ecclesiæ Ruræmuden. Episcopus indignus.

C *Sequens libellus, seu potius fragmentum, superioribus annis additum fuit operibus B. Ambrosii Parisiis postremo excusis, quod ex ms. codice valde vetusto in Bibliotheca S. Dionysii reperto descriptum fuisse affirmant ij qui editioni illi præfuerunt, atque in eo cum tribus libris de Spiritu sancto coniunctum, hoc titulo: Incipit liber quartus B. Ambrosii de Spiritu sancto. Sed ij quamuis Ambrosii quartum librum non esse multis coniecturis assecuti fuerint, & præcipue ex ipsius dictionis & styli diuersitate, illud tamen antiqui auctoris esse cognoscentes, & lectu non iniucundum, in publicum emittere voluerunt. Quare iam inter Ambrosii opera sit excusum, nec eo indignum videatur, nos quoque in hac editione illud apposuimus, ne quid in ea desiderari possit quod in aliis reperiatur, vnicuique suum de eo iudicium relinquentes.* G

SANCTI AMBROSII EPISCOPI DE SPIRITV SANCTO LIBELLVS.

D H

[Margin: Videtur deesse princip. Rom. 8.]

Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero viuit propter iustitiam. Quod si spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis: qui suscitauit Christum ex mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum eius in vobis. Diuino Apostolus modo & diuino eloquio sacramentum dominicæ Trinitatis, & fidei nostræ mentibus intimauit. Nam cum dixisset: *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen spiritus Dei habitat in vobis*: adiecit, *Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius.* Quid ergo Apostolus aliud quàm vnionem Trinitatis edocuit? Nam spiritus Dei, spiritus Christi est. Spiritus autem Christi & Dei neque à Christo diuisus aut separatus est: quoniam neque Deus ab spiritu suo, neq; & Christus idem ab spiritu suo potest separabilis indicari. Si autem inseparabilis Deus ab spiritu suo est, inseparabilis vtiq; & Christus ab spiritu suo est. Ergo spiritus Dei & spiritus Christi inseparabilis à Deo & Christo. Ac per hoc Deus & Christus & Spiritus sanctus indiuisi manifestantur, quia semper spiritus in Deo & Christo perennis est. Nam quid aliud concatenatione hac & connexione significari contendit, quā intelligētiam vnitatis, dum per spiritū Deus & Christus, qui inseparabiles à se se sunt vni-

[Margin: Ibidem]

A ti,& vt verius dicam, vnum intelliguntur? Hoc diuinum sacramentum est: hoc in se creatura naturaliter aut inseparabiliter non habet, vt vnus spiritus patris & filij, aut tres vnus & vnum indiuisibiliter esse noscantur. Et ideo securus Apostolus, qui hoc fundamentum fidei de sancta scriptura didicit, & de diuina reuelatione cognouit, de cętero non timet & alibi vnum Deum, alibi cum Domino, alibi cum Deo, & Domino sanctum Spiritum prædicare: quia siue vnus Deus dixerit, scit se nomen Trinitatis impleste: siue autem Dei & Domini solummodo memor sit, scit
1. Thes. 3 dicere: *Ipse autem Deus & pater & Dominus noster Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos*: & cauere, ipsi dirigant siue Dei & sancti Spiritus faciat mentionem, scit se Christo iniuriam non fecisse, siue Dei & Domini & spiritus Sancti causis competentibus personas aptet, scit dicere: Et omnia hæc operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult, quoniam & tres deos dicere, impium est: & vnum
1. Cor. 12. non in Trinitatis nomine confiteri, admodum irreligiosum Deniq; sequentia consideremus, quib. hunc sensum
B confirmat & solidat. Nam cum dixisset: *Si quis autem spiritum Christi non habet hic non est eius*: adiecit, Si autem Chri-
Rom. 8. stus in vobis est, ergo manifestum est quia per inhabitātem spiritum Christi, Christus habitat: si autem per inhabitantem spiritum Christi, Christus habitat, vtique & per inhabitantem spiritum Dei, Deus habitat. Deniq; sub-
Ibidem iunxit: *Quod si spiritus eius, qui suscitauit Christum ex mortuis, habitat in vobis*, hoc est, Dei. Ac per hoc non aliud esse Spiritus sanctus, quam Deus & Christus probatur, per quem Deus & Christus habitat: quem qui in se non habet habitantem, nec Deū potest habere, nec Christum. Sed dicit aliquis: Si per spiritum suum Deus habitat in nobis, &
Ibidem spiritus cum Deo & Christo vnum atque idem est, quomodo rursum dicitur: *Qui suscitauit Christum ex mortuis: viuificabit & mortalia corpora vestra*? quomodo Deus & Chri-
Rom. 11 1. Cor. 1 1. Cor. 2 Esa. 64. Phili. 2. stus vnum sunt, cum Christus per spiritum Dei suscitetur ex mortuis? O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei Vere, *vbi sapiens? vbi scriba*? Vere, hoc est, *quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se*. Præparauit autem Deus diligentibus se, vt
C Christus Dominus cum in forma Dei esset, formam serui acciperet, vt solus inueniretur vtrumque. Cum ergo Christus vtrumque sit, Deus scilicet & homo suscitatio hæc non ideo diuinitati eius adscribitur, quia diuinitas e-
Ioan. 1. ius aut pati aut mori posset: sed quia verbum Deus *caro factus est & habitauit in nobis*. Cæterū si diuinitas eius pati po-
1 Cor. 2 Rom. 8. tuisset, non vtique opus fuisset *vt formam serui acciperet*: accepit autem formam serui non aliam ob causam, quam vt per eam pro salute diligentium & pati & mori posset. Et ideo recte dicitur. Dominus maiestatis crucifixus, & Dominus Iesus Christus ex mortuis excitatus quia spontanea benignitate & diuina sua ratione per templi sui passionem cuncta ipse suscepit & pertulit. Ac per hoc, id quod Christus excitatur ex mortuis, proficit ad gloriam Dei, & comprobat omnipotentiam Christi. Sed & sequētia loci huius non minus diligenter inspicere debemus, quoniam alta & profunda doctrina Apostolus ita locutus est, dicens: *Quod si spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis,*
1 Cor 12 Rom. 8. *habitat in vobis: qui suscitauit Christum ex mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vo-*
D *bis*. Primum ergo manifestum est quia omnia Deus & Christus per inhabitantem spiritum suum in nobis operatur, ac per hoc constat, quoniam sanctus Spiritus omnia operatur, quia & mortalia corpora nostra viuificabit is qui suscitauit Iesum ex mortuis, per inhabitantem spiritum Christi in nobis. Et non dixit quia per se suscitat is qui suscitauit Iesum ex mortuis, neque Christum per se suscitare: sed per inhabitantem in nobis spiritum Christi, *spiritus eius qui suscitauit Iesum ex mortuis, viuificabit & mortalia corpora nostra*. Et vtique in Euangelio legi-
Ioan. 5. mus dicente Domino: *Sicut pater suscitat mortuos & viuificat, ita & filius quos vult viuificat*. Et non est dictum ibi, quia per spiritum suum suscitat Deus & Christus. Quid ergo? contrarium hoc erit illi sententiæ? absit. Sed intellectus illorum nobis redditur, & docemur per Euangelium beatissimi Pauli, qua ratione Deus suscitet, per inhabitātem scilicet spiritum Christi in nobis. Ac per hoc apertissime E
traditur, quia omnia opera diuina Spiritus sanctus opera-
1. Cor. 12 tur. Et ideo alio in loco idem Apostolus docet, dicens: *Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus: & diuisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus*. Quomodo est illud, Idem spiritus, si aliud est spiritus quam Deus & Dominus? aut quid est istud, Idem Dominus, si aliud est Dominus, quam Deus & spiritus? aut qua ratione accipiemus, Idem Deus, si aliud est Deus, quam Dominus & spiritus? & si essentia vel οὐσία & diuinitate & auctoritate aliud, & aliud, & non vnum sunt? Nullo modo possent dici idē, qui longe aliud & aliud reperirent. Inueniretur autem & Apostolus falsus testis & contumax in Deum, qui idē adscriberet vbi idem non est. Sed absit hoc
Ibidem Non sensu Apostolus laborauit. Nouit autem Deum & Dominum & Spiritum sanctum, vnum spiritum omnia in omnibus operantem. Et ne quid forte scrupuli mens audientium sustineret, quia cum Trinitatis personas osten-
F disset, Deū cuncta in omnibus dixerat operantem, dum: scit & Trinitatem vere probare, sicut vere & vnionem quamquam error nullus poterat videri, vbi idem sæpe iā dixerat: solito tamen suo more Apostolus, & prudentia
2. Cor. 2 Ibidem 1. Cor. 12 suæ cautela, (immo, vt verius dicam, Spiritus sancti gubernatione, quā se reuelatorem & doctorem habere sæpe profitetur, sicut dixit: Sed docti spiritu, spiritalibus spiritalia comparantes, & alio loco: Nobis autem reuelauit Deus per spiritum sanctum:) reddidit omnia vnioni, dicens: *Alij enim datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij fides in eodem*
Mat 12 *spiritu, alij gratia curationum in vno spiritu, & cæter.* Et in nouissima parte concludens, ait: Omnia autem hæc operatur vnus atque idem spiritus: qui supra scilicet Deus Ergo quia omnia operatur Deus atque idem spiritus, patrem & filium & spiritum sanctum, in quorum nomine per regenerationis baptisma recreamur, vnum Deum, quod est nomen vnum, accipere debemus & credere: quia vno atque eodem modo, iisdemque virtutibus, nec non & prophetationibus, quibus patrem Deum discimus, de
G spiritu quoque sancto & de filio edocemur. Sed forte quis dicat, Omnia dixit quæ ad ordinationem Ecclesiæ pertinent: non autem omnia quæ Deus operatur & Dominus operator & spiritus. Ergo de omnibus vel pauca ponenda sunt, quibus probetur Spiritum sanctum omnib. omnino diuinis operibus adesse, & ipsum omnia implere.
Exo. 4. Moyses Spiritu sancto impletur, & per spiritum prophetæ præscientia docetur, & futura prædicit. Quid prophetæ omnes deinceps, num Spiritu sancto pleni prophetauerunt, & plagas populo imminentes annuntiauerunt, & aduentum Domini & passionem prædicauerunt? probante Domino & dicente per os Zachariæ prophetæ: *Veruntamen verba mea & legitima mea accipite quæ ego mando in spiritu*
Zac. 1 *meo seruis meis prophetis*. Ac per hoc manifestum est oēs prophetas Spiritu sancto prophetasse. Legem quoq; ipsam per Spiritum sanctum datam accepimus & scriptum. Di-
Exo. 31 cit enim Moyses: *Et dedit Dominus duas tabulas lapideas digito Dei scriptas*, Digitum autem Dei Spiritum sanctum dici, Euangelia manifestant. Cūm enim Dominus dæmonem eiecisset, & accusaretur à Iudæis quod in Beelzebub principe dæmoniorum, dæmonia expelleret: secundum Lucam
H quidem respondisse perhibetur: *Quod si ego in digito Dei ex-*
Luc. 11. *pello dæmonia*: secundum Matthæum vero, *Si autem ego in spi-*
Mat. 12. *ritu Dei eiicio dæmones*. Vnde manifestum est spiritum digitum Dei dici. Cum ergo constet Spiritum sanctum digitum dici, manifestum est quia tabulas lapideas Spiritus sanctus scripsit, quas Moyses digito Dei scriptas accepit: & Spiritus sanctus dedit, quia digitus Dei non aliud quam Deus est, quoniam in omnibus operatur. Virtutes quo-
Exo. 7. & deinceps Luc. 11 que ipsas, quas diuina potentia in Ægypto in doctrinam & in experimentum sui peccatoribus operata est, num manifestum est in digito Dei esse perfectas? probante Domino, qui se in digito Dei, id est, in Spiritu sancto eiicere dæmonia profitetur: quia idem ipse in Ægypto, & Spiritus sanctus eadem consummauit & gessit. Quod quidem sensibus nostris intimans Dominus, in digito Dei

sit

A ſe profitetur expellere dæmonia, docens ſcilicet opera ſua, opera eſſe ſancti Spiritus: cum opera ſancti Spiritus opera Chriſti ſint: opera autem Chriſti, opera patris ſunt (ſicut in Euangelio ſecundum Ioannem legimus, ipſo Ioan. 5. Domino dicente: *Amẽ amen dico vobis, non poteſt filius facere à ſe quidquam, niſi quod viderit patrem facientem, quæcunque autem ille facit, eadem & filius facit ſimiliter, &c. Sicut pater mortuos ſuſcitat, & filius quos vult viuificat*) ergo hoc gradu & Ibidem. hac ratione agnoſcimus opera ſancti Spiritus eſſe opera paterna: quia quæ pater operatur, eadem & filius operatur ſimiliter: quæ autem filius operatur, eadem & ſanctus Spiritus operatur. Ac ſic ſemper Trinitas vnus Deus & vnus ſpiritus per ſe; ſed ex ſeſe eadem & omnia in omnibus operatur: quem quidem ſanctum Spiritum quia in virtutibus ſuis & potentia diuina agnoſcere Ægyptij noluerunt, plagis compulſi ſunt confiteri. In quas ne nunc audientes incidant, à Domino admonentur, vt ſero incipiant Exo. 8. dicere: Digitus Dei eſt. Ac per hoc manifeſtum eſt, 1. Cor. 12. *quia vnus atque idem ſpiritus omnia in omnibus operatur*. Natiuitas quoque ipſius Domini Ieſu ſecundum carnem, B nonne per Spiritum ſanctum facta prædicatur, euangelizante Gabriele angelo Mariæ & dicente: *Spiritus ſanctus* Luc. 1. *ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi?* Et iterum Mat. 1. Ioſeph angelus in ſomnis apparet, dicens: *Ioſeph fili Dauid, ne timueris accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea generatum eſt, de Spiritu ſancto eſt.* Et inde perſpicuum eſt quia omnia & in omnibus ipſe, operatur & perficit. Sed aiunt quidam. Omnia quidem diuina operatur, & de operibus Deus intelligitur, ſed nihil tamen ſua auctoritate probatur operari, quia omnia per eum Deus operatur & Dominus. Iam quidem de auctoritate eius ſatis conſtat cum Deus probatur, Deus agnoſcitur, cum inſeparabilis à Deo inuenitur, cum vnionem habere cum Deo & Domino manifeſtetur. Sed quoniam de auctori- C tate eius quæritur quam ſcriptura non tacuit, edoceri nos oportet; primum quidem cum dicitur: *Hæc autem omnia operatur vnus atque idẽ ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult.* Diuidit, manifeſtum eſt quia non ex imperio operatur alieno: & attendendum, quia quæ prout vult diuidit: non eſt ſcriptum, quæ aliena ſunt, & rurſum in Actibus Apoſtolorum legimus: Deſeruientibus autem illis & ieiunan- Act. 13. tibus Domino, dixit Spiritus ſanctus: *Segregate mihi Barnabam & Paulum in opus ad quod vocaui eos* Quid ergo clarius, quid lucidius ad manifeſtandam diuinitatem & auctoritatem Spiritus ſancti dici poteſt? Segregate mihi, non enim dixit, Segregate Deo, ſed mihi: neq; in opus ad quod vocaui eos, ſed in opus ad quod vocaui. Satis vtique probauit nobis auctoritatem & diuinitatem ſuam, qui ſegregationem Apoſtolorum non alij quã ſibi adſcripſit: quos & in opus non alienum ſed ſuum aduocaſſe ſe dixit, quod vtique alienus à Deo & Domino & ab auctoritate diuina facere numquam potuiſſet. Atque vt clarius luceat Trinitatis ſacræ auctoritas vna & diuinitas excolẽda, Eſaiæ prophetæ nobis contemplanda, pphetatio eſt, quam per Eſa. 6. Apoſtolos ipſe Spiritus ſanctus nobis interpretatus eſt, Act. 28. quam ita legimus: *Et audiui vocem Domini dicentis. Quem mittam, & quis ibit ad populum iſtum? Et dixi, Ego, ego ſum, mitte me. Et dixit: Vade, & dic populo huic: Aure audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non aſpicietis, &c.* Et vtiq; mo- D do dicens, ſupra in eadem viſione Dominum ſabaoth vidiſſe ſe dixit ſedentem in throno gloriæ ſuæ, & Seraphim Eſa. 6. audiuiſſe dicentes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth: plena eſt omnis terra maieſtate eius.* Et certe Dominus ſabaoth, cui laus hæc & gloria redditur, vnus atque idem in prophetis oſtenditur, & ipſe eſt qui Eſaiæ locutus eſt, Eſa. 6. dicens: *Quem mittam, & quis ibit ad populum iſtum?* Et cum vnus atque idem in prophetis ſignificetur, ab Apoſtolis tamẽ & ab Eccleſia Trinitas intelligitur. Vnde etiam tractum eſt per omnes fere Orientales Eccleſias, & nonnullas Occidentales, vt in oblationibus ſacrificiorum, quæ Deo patri offeruntur, vna cum ſacerdote voce populus vtat. id eſt, *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus ſabaoth: plena eſt omnis terra maieſtate eius.* Ergo ſecundum prophetam conſtat hoc ad perſonam Dei patris referri oportere. Ioannes autem Euangeliſta informat nos, & docet de filio

E intelligi debere. Nam cum ſupradictum teſtimoniũ Euangelio inſcripſiſſet, & interpretatus eſſet, poſtea ſubiũ- Ioan. 12. xit. Hæc dixit Eſaias quãdo vidit gloriã eius, & locutus eſt de eo. i. Domino Chriſto, Paulus autẽ Apoſtolus Romæ Iudæis contradicentibus doctrinæ ſuæ, & blaſphemantibus viã Domini Chriſti, exaltans vocem ſuam, ait: Bene prophetauit Spiritus ſanctus per Eſaiam, dicens: *Vade, &* Act. 28. *dic populo huic: Aure audietis, & non intelligetis: & videntes vide-* Eſa. 6. *bitis, & non aſpicietis, &c.* Cum ergo in prophetia diuinitas vna doceatur ab Apoſtolis, & tamen ab Eccleſia Trinitas intelligatur: certiſſime vtique docemur quia Trinitas idem pater & filius & ſpiritus ſanctus, vnum & vnus Deus ſunt. Et cum vnus Deus intelligantur & agnoſcantur, vnius etiam & auctoritatis intelligantur neceſſe eſt. Et rurſum Dominus in Euangelio huius vnionis Trinitatem docet, dicens: *Euntes ergo docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, &c.* Et cum patris & Mat. 28. filij & Spiritus ſancti ſignificantiam edidiſſet, Trinitatis tamen ipſius nomen vnum obſeruare nos docuit, quod eſt, *Sanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus Deus ſabaoth, plena eſt omnis terra maieſtate eius.* At per hoc conſuetudo ſcripturæ manifeſta, quæ & cum vnum Deum nuncupat, intel- F lectum tamen Trinitatis non amputat: & cum patris & filij & Spiritus ſancti meminit, nomen non interimit maieſtatis vnius. Et quid plura? Deficiet mihi pagina, deficiet tempus, ſi cuncta quæ ad probandam diuinitatem Spiritus ſancti ſcripta ſunt, reuoluere aut enumerare voluero. Hæc autem breuiter dicta ſunt ad retundendam impudẽtiam eorum qui diuinitatem Spiritus ſancti, immo vt verius dicam, ipſam Trinitatem abnegare conãtur: ipſam autem negant, quando non ita vt eſt, Deum fatentur? quando non ita credunt, vt ſcriptura diuina nos docuit, & vt credere oportet, ſed prout illos traxerit ſenſus ſui libido? & vt intelligant quam longe à fide Dei ſint, aut quam alieni à ſalute quæ eſt in Chriſto Ieſu, qui Spiritum ſanctum, quo credentes ſignantur in die re- Epheſ. 4. demptionis noſtræ; contriſtare & abnegare nituntur: & vt ſciant qui talia ſentiunt, quia huiuſmodi machinantur, quæ neque ad veniam, neque ad remiſſionem peccatorum ſuorum poterunt pertinere, quia ſcriptum eſt: *Qui autem blaſphemauerit in Spiritum ſanctum, non remittetur ei: ne-* G *que in hoc ſeculo; neque in futuro:* ſed illi ſe potius ſententiæ Mat. 12. ſubiicere non neſciant, quam diuina menſura idem per Luc. 12. os Eſaiæ protulit, dicens: *Vermis eorum non morietur, & ignis* Eſai. 66. *eorum non extinguetur*

FINIS.

Tractatus de concordia Matthæi & Lucæ narrantiũ genealogiam Chriſti, repertus fuit Pariſiis ſub nomine S. Ambroſii in duobus perantiquis exemplaribus: altero bibliothecæ S. Victoris, altero S. Dionyſij, vt teſtantur ijdem Pariſienſes, qui nouiſſime ante nos Ambroſium excudi curarunt.

DE CONCORDIA MATTHÆI ET Lucæ in Genealogia Chriſti deſcribenda, Tractatus.

IN Chriſti generatione Matthæus & Lucas diſſentire videntur, pro- H pterea quod cũ alter, id eſt, Mat- Mat. 1. thæus deſcendendo, alter, id eſt, Lucas aſcendendo, eiuſdem generationis ſeriem texat: Matthæus quidem ab Abraham exordium narrationis ſumens, & ad Dauid vſque deſcendens: deinde per Salomonem vſque ad Ioſeph lineam deducit: Lucas vero à Ioſeph incipiens, per Luc. 3. Nathaan ad Dauid, & à Dauid vſque ad Abraham, poſtremo ab Abraham vſque ad Adam, generationis ordinem reuoluendo aſcendit. Vnde contingit vt à Dauid deorſum, cum ille per Nathan, iſte per Salomonem generationis tramitem deducat, totus pene cõputationis ordo diſſideat. Sed quia ſcriptura ſacra diuerſa quandoque reci-

[A] pit, aduersa autem omnino nō admittit: dum non permittitur credere contrarietatem, latentem cogimur quærere veritatem. Matthæus igitur generationem Christi descendendo computat, ostendens filium Dei per carnis susceptionem factum esse filium hominis, Lucas eandem ascendendo texit, demonstrans filios hominum effici filios Dei per gratiam adoptionis. Propterea etiam Matthæus generationis seriem vsque ad Christum natum ducere volens, non à primo parente Adam, sed ab Abraham exorsus est: vt ostenderet quod susceptio carnis in filio Dei non fuit primæ conditionis institutio, sed promissionis postmodum factæ impletio. Lucas vero à Christo baptizato incipiens, non in Dauid vel in Abraham, sed nec in Adam finem fecit: sed per Dauid & Abraham atque Adam transiens ad Deum ascendit: vt aperte daret intelligi, quod ij qui per generationem carnis filij sunt hominum, per regenerationem baptismatis in adoptionem transeunt deitatis. Ideo Matthæus in genealogia non nisi naturales filios computare voluit: Lucas vero [B] inter naturales etiam adoptiuos adscribit, vt ostendatur [Tit. 3.] & in Christo nascente vera fuisse carnis susceptio, & [Rom. 8.] in nobis renascentibus non per naturam, sed per gratiam peruenire adoptio. Hæc ergo fuit causa quare in generationis serie alios Matthæus, & alios Lucas patres posuit, quia ille, sicut diximus, solos naturales, iste vero naturalibus etiam adoptiuos connumerauit. Quod vt melius patere possit, vtrorumque narrationem conferamus. Ordo generationis Christi secundum Matthæum talis est. *Abraham* [Mat. 1.] *genuit Isaac: Isaac genuit Iacob: Iacob genuit Iudam: Iudas genuit Phares: Phares genuit Esron: Esron genuit Aram: Aram genuit Aminadab: Aminadab genuit Naasson: Nasson genuit Salmon: Salmon genuit Booz: Booz genuit Obed: Obed genuit Isai,* vel Iesse: *Iesse genuit Dauid: Dauid genuit Salomonem: Salomon genuit Roboam: Roboam genuit Abiam: Abia genuit Asa: Asa genuit Iosaphat: Iosaphat genuit Ioram: Ioram genuit Oziam.* Tres hic intermisit Euangelista, idest Oziam, siue Ochoziam, & Ioas, & Amasiam. *Ioram* enim primo loco *genuit Ochoziam & Ochozias genuit Ioas, & Ioas genuit Amasiam, & Amasias demum genuit Oziam* Quod ita intelligendum est, genuit videlicet [C] mediantibus supradictis, quia per illos de semine eius processit. Hos autem Euangelista vel ideo prætermisit vt numerus tesseræ decadis æquaretur: vel ideo quia Ioram generi se miscuit Iezabel: & dictum erat per Prophetam, de domo Achab non esse quemquam regnaturum, nisi in quarta generatione, & ideo memoria eius tollitur eo vsque à sancta generatione. *Ozias* ergo qui & Azarias, *genuit Ioatham: Ioatham genuit Achaz: Achaz genuit Ezechiam: Ezechias genuit Manassen: Manasses genuit Amon: Amon genuit Iosiam: Iosias genuit Iechoniam: Iechonias genuit Salathiel:* Veritas historiæ habet quod Iosias genuerit Eleachim, qui & Ioachim, siue Iechonias dictus est. *Eleachim autem genuit Ioachim*, qui & ipse sicut pater Iechonias appellatus est. Hic demum *genuit Salathiel.* Dicemus ergo aut vnum propter supradictam rationem, siue aliam quamcumque ob causam, prætermissum: aut non esse eumdem Iechoniam illum de quo dicitur, *Iosias genuit Iechoniam: & illum de quo dicitur, Post transmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salathiel:* sed priorem esse patrem, secundum esse filium, propter separationem autem & disiunctionem transmigrationis non esse repetitam inter eos generationis con- [D] nexionem, vt diceretur: Iechonias genuit Iechoniam. *Iechonias* ergo *genuit Salathiel: Salathiel genuit Zorobabel: Zorobabel genuit Abiud.* Huc vsque ex libris veteribus generationis ordo texitur: quæ sequuntur, auctoritas Euangelistæ confirmat. *Abiud genuit Eliacim: Eliacim genuit Azor: Azor genuit Sadoc: Sadoc genuit Achim: Achim genuit Eliud: Eliud genuit Eleazar: Eleazar genuit Matham: Matham genuit Iacob: Iacob genuit Ioseph.* Hoc modo generationem naturaliter descendisse credimus. Nunc secundum Lucam seriem generationis reuoluamus, Lucas sic ait: *Ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, vt putabatur, filius Ioseph, qui fuit Heli, qui* [Luc. 3.] *fuit Matthat.* Prima fronte contrarietas occurrere videtur. Matthæus dicit Ioseph filium fuisse Iacob, & Iacob filium Matham Lucas dicit Ioseph filium fuisse Heli, & Heli filium non Matham, sed Matthat. Sed huius

[E] quæstionis talis à patribus solutio datur: Matham qui per Salomonem descendit, vxorem habuisse Esthan nomine, de qua genuit filium Iacob: quo mortuo, Matthat qui per Nathan descendit, eandem vxorem duxit, & genuit ex ea filium Heli. Sic ergo Heli & Iacob vterini fratres fuerunt vna matre, non vno patre editi. Prior Heli duxit vxorem, & mortuus est sine liberis. Postea Iacob accepit vxorem fratris, vt suscitaret semen fratri suo, ex qua genuit Ioseph. Ioseph ergo filius est Iacob secundum generationem: filius Heli secundum legem. Deinde generationis ordo texitur. *Ioseph qui fuit Heli, qui fuit Matthat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioseph, qui fuit Matthathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Nahum, qui fuit Hesli, qui fuit Naggē, qui fuit Maath, qui fuit Matthathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda, qui fuit Ioanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel:* Non puto eumdem hunc esse Zorobabel aut Salathiel, qui superius in serie generationis secundum Matthæum numerati sunt, cum & ille Salathiel non filius Neri, sed filius Iechoniæ fuerit: & Zorobabel non Resa, sed Abiu, & cæteros, inter quos Resa non numeratur, genuerit, vel si idem sunt, dicendum est quod hic primum vtriusque computationis linea in vnum concurrat, deinde mox secundum modum quem in capite generationis huius signauimus, ab inuicem deducantur. *Qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosam, qui fuit Elmadan, qui fuit Her, qui fuit Iesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim, qui fuit Matthat, qui fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui fuit Eliacim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Matthatha, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid.* Quæ deinceps sequuntur vsque ad Abraham, in vtroque eadem sunt. Sane quod in ipsa generationis linea plures secundum Lucam à Ioseph vsque ad Dauid, quam secundum Matthæum à Dauid vsque ad Ioseph numerentur, contrarium videri non debet: cum ipsæ successiones generationum in ea parte multiplicius excreuerint, vbi citius decedentibus patribus filij numerosius successerunt.

[G] FINIS.

Liber qui sequitur, repertus fuit inter Ambrosii opera, vt Parisienses testantur, in veteri exemplari msc. bibliothecæ Sorbonicæ, hoc titulo: Liber primus de Pænitentia B. Ambrosii. Quem quidem non esse Ambrosij, tum quod stylus eius & dicendi genus ab eo dissimile sit, tum quod ipsemet Ambrosius in Ps. xxxvij. duos tantum libros de Pænitentia scripsisse se dicat, in quibus Nouatianos præcipue impugnat, quorum hic nulla mentio: tum præterea quod scripturæ aliam versionem auctor hic sequatur, quam Ambrosius: quin potius ex duritia sermonis, & nonnullis verbis quibus Africani maxime delectati sunt, homini Africano esse tribuendum, recte illi, vt videtur, iudicarunt. Et fortasse, cum in extremo libro ipse auctor Victorē se nominari innuat dicēs: Nulla capiaris obliuione Victoris: & Gennadius in catalogo virorum illustrium, atq; etiam Trithemius, Victorem quendam Cartennæ in Mauritania episcopum de Pænitentia librum vnum composuisse scribant: non improbabili coniectura persuaderi potest, librum hunc ab eo Victore Cartennæ episcopo conscriptum fuisse, qui ante vltimam operum B. Ambrosii editionem Parisiensem in lucem non prodierat. Is tamen & quia inter Ambrosij opera & sub eius nomine inuentus, iamq; vulgatus sit, & quia eruditi scriptoris omnino esse cognoscatur, à nobis in hac editione prætermissus non est: idque studioso lectori non ingratum fore confidimus.

SAN-

[A]

S. AMBROSII DE POENITENTIA Liber.

[Cap. I.] POENITENTIÆ officia & merita narraturus, frater carissime, puto mihi non verbis opus esse, sed factis. Res enim salubris ac necessaria non tam dicenda est, quam docenda: quæ totum habens insitum amaritudinis actum, fructum profert in effectu dulcedinis, & hæret faucibus, cum cordi impertit salutare remedium. Pœnitentia, inquam, est prioris æui damnatio, & in futuro promissa correctio: & velut in aliam vitam ducitur vsus viuendi, dum pia mens, ea quæ sunt à tergo, non respicit. Hanc non ita dictis doceo, sicut gestis exerceo. Et quamuis iusti persona non competat, me tamen in initio mei sermonis accuso. Habet enim iustitiæ partem errati causa confessio: quia licet, vt tu doces, Dei sit punire commissa, sententiam tamen cognitoris præuenit in humilitate exercita pœnitentia. [B] [Pro. 18] Scriptum est enim: *Pœnitentibus dedit partem iustitiæ, & corrogauit deficientes sustinere, & destinauit illos in sortem veritatis.* [Eccl 17] Age pœnitens, propria scelera confidere, pande Deo tuæ iniquitatis arcana, denuda secreta pectoris tui, & amoue internæ præuaricationis operculum. Nota sunt Deo cuncta quæ in occulto fecisti: quæ si non dixerit lingua, non potest celare conscientia [Heb. 4.] Frustra te latenti consolatione deludis, & absconsum putas esse posse quod sine teste commiseris. Patet Deo omne quod clausum est, & in aperto lucet quidquid nox abstrusæ cogitationis intenebrat. Reum te tibi officio confessionis institue, causam tuam in conspectu tuo temetipso accusante compone, dicta in te sub seueritate sententiam, antequam iudicis sentias iracundiam. Et vt mulgeas misericordiam, exerce prior in te ipse censuram. Crede mihi, totum quo suspectus es, sit illico venabile, cum inuenta fuerit in te huiusmodi pœnitudo iustitiæ, scriptura dicente: [Eccl 17] *Pœnitentibus autem dedit partem iustitiæ, & corrogauit deficientes sustinere, & destinauit illos in sortem veritatis.* [C] Expectat ecce Dominus confessionis munus, si confitentem non inuoluit reatus. Et cum sit nota diuinis sensibus hominum conscientia, mauult lingua prodere quod non possunt occulta cordis celare. Pœnitentia itaque vno actu officia diuersa congeminat. Hinc enim publicat confitentem, inde confessum reuocat innocentem: hinc reatum nundinat, inde crimen excusat: hinc obiicit propius peccata peccanti, inde indulgentiam exigit pœnitenti: nec permittit puniri confessum, qui pœnitentem noscit reuocare damnatum. O magnificum bonitatis diuinæ thesaurum! ô singulare clementissimi iudicis institutum! Ad hoc de reis vult confessionis exsculpere vocem, vt non inueniat quod vlcium iri debeat. Et cum apud sæculi iudices confessus mox dirigatur ad pœnam: apud Dominum confitens statim pergit ad veniam. Nec hoc vllis elicit de confitente tormentis, cum patiens in semetipso officium videatur exercere tortoris. Lucra sunt enim pij iudicis gemitus confitentis: & gaudium cognitoris est sine quæstione confessio. Acquiritur Domino quod non punitur inferno, & multum confertur auctori, si deputatus pœnæ veniæ condonetur. Cupit enim damnum esse vindictæ [D] quod non vult perire clementiæ. Nec optat vlcisci, qui paratus est misereri, ipso de se per Prophetam dicente: [Eze. 33.] *Nolo mortem morientis, quam vt conuertatur & viuat.* [Sap. 1.] Quibus Sapientia concinens Salomonis: *Deus*, inquit, *mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum.* Iudicis ergo nostri clementia non optat reos perire vitæ, sed perire sententiæ: nec desiderat morientis exitium, sed festinat magis seruare confessum. [Eze. 33.] *Nolo*, inquit, *mortem morientis, sed vt reuertatur & viuat.* Ecce verus vitæ auctor, qui non vult morientis mortem, sed lamenta conuersi: & vult se semper in miseratione esse beneficum, ne iustitia teneat iudicatum.

[Ca. II.] [Sap. 1.] Damnum ergo in moriente experitur, qui in vno perdito non lætatur, quia in donatore vitæ necesse est vt ex morte veniat causa tristitiæ, non quasi ex corporalium sensuum lege descendat quod in perdito ac moriente contristat, cum in auctore incorporeo non cadat omne quod venit è corpore. [E] Sed cum nullam capiat ex pereuntis morte lætitiam, tristitiæ actus in promptu est, vt sit miserantis affectio, non dolentis anxietas: & decurrens ex pietate tristitia, non de passione vlla externa perpessio, Consequens ergo est vt doleat perditum, qui gaudet inuentum: & non lætetur ex mortuo, qui gratulatur ex viuo. Hoc per parabolam Dominus in Euangelio manifestat, dicens: [Luc. 15.] *Gratulari & gaudere te oportet, quoniam frater tuus mortuus fuerat, & reuixit: perierat, & inuentus est.* Et iterum: [Ibidem] *Sic erit*, inquit, *gaudium in cælo coram patre vestro & angelis eius super vno peccatore pœnitentiam agente* Vnde per Esaiam prophetam Dominus prouocat pœnitentem, dicens: [Esa. 43.] *Ego sum quia deleo iniquitates tuas, & non memorabor: tu autem noli obliuisci, & iudicemur: dic tu prior iniquitates tuas, vt iustificeris.* Quid, oro, hac responsione iucundius? quid potest hoc inuitamento dulcius inueniri? prouocare iudicem, dicere aduersum se reum pro se, non vt puniat, sed vt absoluat: non vt animaduertat in confessum sed vt iustificet è seipso conuictum? *Ego autem non memorabor, tu autem noli obliuisci.* [F] Hoc est dicere. Non remanebit penes me memoria facti tui, si proprij non obliuiscaris errati. Et delebitur infamia criminis tui, si eius recordatione compulsus non cesses meis auribus confiteri. Vides ergo Deum in flagitia peccatoris intentum, si nullum pœnitentiæ existat officium; & imminentem ceruicibus rei iram iusti iudicis. cui non placuerit gemitus confitentis: illa autem in obliuionem ducere quæ tu non quiueris publicare: & aboleri criminis notam si non vulneres silentio conscientiam, *Ego sum*, inquit, *qui deleo iniquitates tuas, & non rememorabor: tu autem noli obliuisci.* [Ibidem]

Nullum voluit esse temporis punctum. nullum momenti momentum, quo in pectus tuum irrepat obliuio peccatorum: sed vt execreris quæ ante commiseras: non vt pristinorum oblectatione capiaris, & sit in te non ex desiderio præteritorum, sed ex doloris recordatione suspirium. [G] Casum tuum semper ante oculos proponas & lugeas, & funera tua momentis omnibus plangas, mortuum te iugiter sentias, moriturumque sine dubitatione cognoscas. Hæc Dominus non imputabit ad pœnam, sed detorquebit ad gloriam: & ita memorabitur tui, vt obliuiscatur eorum quæ ante in peccatis egisti, præbiturus tibi pro temporali luctu æterna atque infinita solatia, cum peccata tua euaserint impunita, ipso dicente: [Mat. 5.] *Beati qui nunc lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Tu autem noli obliuisci, & iudicemur. Interea iudicemur, ait: an numquid Dominus iudicabitur, qui dicit, vt cum peccatore iudicetur? absit. [Esa. 43.] Iudicemur, inquit, tu confitens, ego dimittens: tu offerens debita, ego donando peccata: tu dicens iniquitates: ego te absoluta pietate iustificans. Denique vide quod sequitur: [Ibidem] *Dic tu prior, iniquitates tuas, vt iustificeris,* non vt condemneris: vt maneat in te præmium conuersi, non confessi supplicium: vt iudicium tecum comitetur iusti, non nota damnati. Et tunc carebis cunctis iniquitatibus tuis, cum aduersum te testis & accusator extiteris, *Dic tu*, inquit, *prior iniquitates tuas, vt iustificeris.* [H] Sed numquid tanquam ignorans prouocat te frater, vt confitearis iniquitates tuas, qui scit antequam fiant? Et tanquam nescius ex te optat audire, qui necdum natos solet ex præscientia iudicare. Aut nescis in vtero sanctæ Rebeccæ geminum partum vno [Gen. 25.] tempore conceptum, eodemque progenitum, præscientiæ notione retulisse iudicium disparium meritorum?

[Ca. III.] Vult ego te magis nosse quid agatur in te, vt cum exponis medico vitium tuum, necessarium tibi propinet antidotum. Tunc enim poteris perfectum consequi beneficium medicinæ, si non celes medico tuæ vulnera conscientiæ. Ceterum qualiter curandus eris, qui ea quæ sunt in te absconsa non pandis? Opinor enim nisi interpelletur medicus, non curatur ægrotus. Expectat ergo diu sibi ostendi doloris

A tui causas, vt medicinæ remedium iam curatus intelligas. Quid enim medico debeatur iusta æstimatione pensabis, si morbum tuum in te ante cognoueris. Et vt pluribus te non teneam, confessio tua pœnitens medicina est: ipsa te curat, ipsa te viuificat, nec patitur vulnus tuũ tenere putredinem: sed mox vt ingemueris, superinducit indenotabilem cicatricem. Hodie si quisquam te morbus corporalis afficiat, & sentias artus tuos intestino grauari languore, aut vulnus tuum intelligas tabo & sorde putredinis cancerare, statim curris ad medicum, quæris de arte remedium, excubas ante ianuam dormientis, & ante fores eius matutinus salutator adsistis. precibus orare, dona promittere, munera offerre, & totum patrimonium pro tua cupis sanitate prodere, & cum plerumque imperitia eius aut grauetur languor, aut certe in longa tempora differatur: nihilominus tamen in obseruatione assidua perseueras, & homo ab homine speras tarda remedia: nec desperas adiutorium profuturum, adhuc non sentias corroborationis affectum: & non curris ad Deum tuum gratuitum B medicum, ad vltroneum pigmentarium, qui in curandis animæ tuæ valetudinibus nullum nouit pati fastidium, nec expectat ex sanitate tua præmium, sed magis desiderat præmio munerare curatum: Et vtique temporalis medicus hoc solum curat quod ad corpus attinet: ceterum Deus animam sanat, quam peccata conuulnerat: & ille profert ad præsens profutura remedia, hic autem adhibet perpetuam medicinam. Et tamen homo nec seipsum potest iuuare medicus, nisi subueniat Deus. Nam incassum laborat plerumque astutia medicinæ, si Deus ægroto viuendi tempus noluerit prolongare. Quos nec sibi videbimus nonnumquam posse succurrere, cum præuenti corporalibus vitiis fraudantur beneficio sospitatis. Nullum ergo beneficium medicinæ erit, quando medico ipsi medicina non subuenit. Nemo te, crede mihi, melius reficit, quam qui fecit: nec alius iustificat, nisi qui flagellat & curat. Solus nouit operis sui sarcire rupturas, & limi nostri quassatam speciem in status pristini substantiam C reformare, ipso per Prophetam dicente: *Sicut lutum figuli, sic vos estis in manu mea.* Neque hoc ipsum aliquo inter- Tob 13. Hier. uallo temporis operatur. Mox vt dixeris vitium tuum, illico impertit & adiutorium: imploranda subsidia & conferenda remedia, nullum propemodum tempus interuenit. Hoc tantum expectat, vt fatearis, mora non erit Esa. 43. vt saneris. *Dic tu*, inquit, *prior iniquitates tuas, vt* Eze. 18. *iustificaris.* Hoc per Ezechielem prophetam idem spiritus repromittit iniustis: *Impius quacumque die conuersus fuerit ab iniustitia, & iustitiam fecerit, ipsa die peribunt* Esa. 30. *omnes iniustitiæ eius: in sua iniustitia quam fecit, non morietur.* Et alibi: *Dum conuersus fueris & ingemueris, tunc saluaberis.*

Cap. IV. Sed forsitan dicas, Non habeo conscium, & nulli omnino manifesta sunt quæ commisi. Quid ergo, si non habes conscium, saltem nescis præscium Deum conscientiæ tuæ inuitabilem conscium? Et si facta tua nemo hominum nouit, nempe Deus facta tua & adhuc futura præ noscit. Quid enim non videt, qui vbique & totum videt? ipso ad Iob dicente: Quis putet aliquid me latere? Da mi- D hi locum in quo non sit Deus, qui totus est oculus, & erit in factis tuis, vt tu arbitraris, occultus, sed Deus vbi- Esai. 66. que est, & totus in toto est, ipso dicente: *Cælum mihi sedes* Hier. 23. *est, terra vero scabellum pedum meorum, &, Cælum & terram ego* Psa. 138. *impleo.* Vnde & beatissimus propheta Dauid: *Quo ibo*, inquit, *à spiritu tuo, & à facie tua quo fugiam? Si ascendero in cælum, tu ibi es: si descendero in inferos, tu ibi venies. Si recepero pennas meas directas, vt inhabitem in nouissimo maris: etenim illuc manus tua Domine deducet me, & continebit me dextera tua.* Frustra ergo dicis non habere te conscium, cum audias Deum totum vbique, & per omnia maiestatis suæ ambitione diffusum, cui sit notum quidquid putatur absconsum. Sed non habeo, inquies, conscium. Gen. 4. Hoc recte dixisses, si exemplum Cain parricidarum principis non haberes. Persuaserat ire secum in campum pio fratri parricidalis impietas, & nihil de fratre custodire æstimans rudis adhuc & noua germanitas, præceptis eius bono simplicitatis obtemperat. Gradiuntur vno pariter comitatu ambo germani, & parricida infaustus ad perficiendum nefarii sceleris cogitatum quasi locum elegit sine teste. Quasi vero si sibi hominem conscium non haberet, latere aliquid Dei oculo potuisset: aut celare posset studio solitudinis, cum nihil obtutibus celetur auctoris. At vbi infandi facinoris artifex primitiuus aptum indicauit locum perpetrando flagitio, insiliit in furorem, & patientissimum fratrem, ac minime repugnantem diabolo instigante interfecit. Res quidem in effectu euidens erat, sed quantum eam ratus fuerat, sine conscio admissa latebat. Et credebat crudelissimus hominum sine teste aditum crimini non patere, cum ob hoc ipsum crimen agnosceret, quod occultare cupiebat. Sed ecce rerum Dominus, cui quidquid absconsum putatur in promptu est, & quem non potest latere quod in cogitationum occultis agitur, scriptura dicente: *Cogitatio hominis confitebitur tibi*, & ite- Psal. 75. rum: *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo* F *omnes scribentur*, & iterum: *Scrutans corda & renes De-* Psa. 138. *us*, vnde idem propheta Dauid: *Cogitationes*, inquit, Psal. 7. *meas à longe vidisti*: parricidam voce indignantis appel- Psa. 138. lat. Et sciens ferocis facti atrocem spiritum quem gesserat negaturum, vt reatum cumularet impii parricidæ, simulat se veluti quod admissum fuerat, ignorare. *Et dixit*, inquit, *Dominus ad Cain: Vbi est Abel frater tuus? Et* Gen. 4. *dixit Cain: Nescio, numquid custos fratris mei sum ego?* O insaniam detestabilem, ô audaciam singularem! Fidens negat quod sine teste commiserat. Et credidit sine conscio crimen publicari non posse, cum ipsa negatio reatum magis proderet conscientiæ. Quid agis Cain infelix? Non habes vllum hominem testem: ecce habes effusum sanguinem proditorem: ipse te publicat & accusat. Vox eius aduersum te interpellat auctorem, & facit cruor diffusus inuidiam, ne latentem prætereat vltio parricidam. *Quid*, inquit, *fecisti? Ecce vox* Ibidem *sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Verum vbi parricida sensit proditum quod putabat occultum, & sanguine G teste conuictus frustra finxisse contumaces insidias, facinus confitetur: exoptat in se acrius dictari iudicium, cum excusare non posset conscientia parricidium perpetratum. Sed differtur interim seuerior pœna, vt tanti facinoris auctorem diutius trucidaret lenta sententia, nec celeritas irrogati supplicii compendium magis videretur addicti: & heret pœna diuturnitate longæuior, quoad lentitudine moriendi extenuaret facinus parricidij. Quid ergo tibi super eo blandiris, quod non habeas conscium, cum videas testimonio sanguinis innocentis Cain fuisse conuictum pariter & punitum.

Sed conscium, inquies, non habeo, qui mea facta diuul- Cap. V. get. Rodo dicas mihi, si non habes conscium, non habes conscientiæ testimonium: aut te ipsum potes effugere, & conscientiam declinare? Conscientiam, inquam, apud quam non moritur omne quod gerimus, quæ nos in factis nostris accusat & indicat: Quæ cum non habeat loquendi visum, nescit tamen tenere silentium. Potest conscius morte subduci, potest tibi ad tempus prodesse testis conscientia vero tecum semper est, & sine te non est: hæ- H ret pectori, nec vnquam te deserit, & velut quædam pedisequa nullo abs te temporis interuallo discedit: tenet te reũ, & in sua semper ditione captiuum. Siquando mentem tuam lætior secundarum rerum actus auocarit, & sensus tuos cœperit facti delectatione iucunditas: subito te illa stimulat, illa medullitus pulsat & interpellat sensum, interrumpit gaudium, & totam pectoris regionem mœstis suspiriis inquietat: & quasi vulnerata opprobrio teneatur, non inuenitur bonum remedium quo curetur. Semper enim offenditur cum alius castigatur, & in alieno vulnere primo ipsa percutitur. Deinde vis nosse quanta sit seueritas conscientiæ? Potest tibi conscius auro corrumpi, potest pecunia comparari: conscientia nihil corruptionis admittit, manet integrum eius testimonium tota fidei firmitate vallatum. Quin etiam aduersus conscium conducitur patrocinium, &

defen-

A defensionis ingenio argumenta versutiæ conquiruntur & testimonij veritas loquelæ impudentis calliditate peruertitur: index quoque redimitur, vt facti qualitas excusetur. Vacant hęc omnia, vbi mentem conscientia vulnerat: & cum homo moriatur, conscientia certe non moritur, quæ post mortem corporis in anima iudicatur. Et putas prodesse tibi te non habere conscium, cum conscientiæ quotidianum sentias perpetuumque iudicium? Sed plane eum nō comitabitur vltio diuina, quē propria iudicauerit cōsciētia. Vacet nobis necesse est potestas iudicis, vbi conscius sibi reus aduersum se testis & accusator extiterit. Nam procul dubio geminabitur causa peccati, si contumax conscientia facta sua noluerit confiteri. Tunc enim ex peccatore fit impius, qui in peccatis extiterit induratus, vt & flagitia perstringat digna sententia, & contumaciæ pœnas luat peruicax conscientia. Frangitur enim commotio iudicis, vbi pœnitudinis & seueritatis enixa districtio confessionis oppugnatione lenitur. Deprointum indignatione iudicium, satisfactione percellitur, & comminantis intentio orationis humillimæ
B
Ionæ 3. verecundia temperatur. Hoc ex Niniuitis addisce, quorum confessione deleta est iam dicta sententia, & auersa imminens ira, ne inanis fieret confitens pœnitentia. Pendebat super miseram ciuitatem cælitus iam vibrata sententia, & animaduersionis diuinæ securis ceruicibus infelicium perurgebat. Iam productus fuerat cælestis gladius è vagina, & in vltione perpetratorum criminum vehemens ita feruebat. Vox pręconis interitum populis minitabatur, & denuntiabat cunctis proximum perituris
Ibidem Prophetæ clamor exitium. *Post triduũ*, inquit, *& Niniue ciuitas subuertetur.* Heu quid de Deo exigitis scelera, q d peccata meremini? Ipsam Dei nostri clementissimam præuenistis pietatem, de quo tam propinquam & ante tempus exegistis vltionem. Videre itaque mihi videor quantã miseros artabat angustia, & qualis perstrinxerat in tremore necessitas. Consilium metus amiserat, remedium desperatio non habebat. Ita enim fuerat temporis præcipitata celeritas, vt ne spatiis quidem attributa diram suspicionem criminis relaxaret. Post triduum, in-
C quit, Niniue ciuitas subuertetur. Et quænam futura erat illa subuersio, quæ indicitur perituris? Non vtique hostilem significabat incursum, non armorum strepitum, nec clangorem terribilem buccinarum, quibus forsitan poterant resistentium obuiare agmina, aut præliis promulgatis partium conferri certamen, aut fugæ præsidiis sortem proiicere captiuorum: sed diuinæ indignationis & vindictæ cælestis interitus prædicatur, cui puniendus nec fuga subducitur, nec bellicis artibus defendendi cura datur. Quis enim posset irrogatum exitum declinare, quod æthetius fragor incipiebat effundere?

Cap. VI. At ecce miseros non deserit in pauore consilium, & inuenit remedium ex periculo desperatio. Ad seipsos redeuntes conscientias suas vice iudicantis interrogant, currunt ad propugnaculum pœnitentiæ, & confessionis scuto opposito declinant sagittam. Itur ab omnibus in curationem criminum fatendorum, & in satisfactionis officium exposita morti turba conspirat. Indicunt sibi necessarium perituri ieiunium in ipsis corporibus, animas humilitatis flagello castigant: induunt
D pro veste cilicium, & pro vnguentis cinere se aspergunt, ac prostrati humo puluerem lambunt. Mortem suam lacrymis funerant, & vitam plangimoniis prosequuntur: reatum suum gemitibus publicant, & actuum suorum pandunt arcana facinora. Omnis ætas & sexus indiscrete lugubribus se aptat officiis: depositus omnis cultus, desectus ornatus. Sed plane illæ sordes corporis ornamenta fuerunt pœnitentiæ, & virtus habitudinis summum fuit decus confessionis: negata quoque sunt ipsis alimenta lactentibus, & ætas necdum propriis peccatis infecta, onera sustinuit aliena. Cibum suum mutum pecus esuriuit, & naturalia pabula brutum animal non accepit. Vnus audiebatur per mœnia ciuitatis eiulatus disparium naturarum, & per omnia recta vrbis flebilia resonabant lamenta plangentium, & vt semel dixerim: terra mugitus confitentium sustinebat. Sed & astra ipsa voce pœnitentiæ personabant. Impletum est
E
quod scriptum est: *Oratio humiliantis se nubes penetrauit.* Ecel. 33 Denique sic placauit offensum Deum, sic mitem fecit rigidum, sic demulsit iratum: & mucronem vltionis in theca recondidit, quia conscientiæ de se iudicium indicauit. Eripuit reos pœnæ confessio, & vindictæ iam deditos, pœnitentia sibimet vindicauit. Deletum est statim condemnationis elogium lachrymis confitentium, & absoluit obnoxios pœnæ adstipulatio confessa de crimine.

Vidit pius Deus tulisse in se iudicium pœnitentes, & errata suæ conscientiæ ea adstipulatione damnantes, continuo donauit veniæ quos destinauerat pœnæ. Et ideo pepercit afflictis, vt exempli supplicio, lucra fierent pietatis. Probatum est testimonium prophetiæ, quod in superioribus paulo ante disposuimus: Ego sum qui deleo iniquitatis tuas, & non rememorabor: tu autem noli obliuisci, & iudicemur. *Dic tu*, inquit, *prior iniquitates tuas, vt iustificeris*, & iterum: *Cum conuersus fueris & ingemueris, tunc saluaberis*, & iterum: *Conuertimini ad Dominum Deum vestrum quia misericors & pius est: patiens & multæ misericordiæ*, & qui sententias flectat aduersum malitias irrogatas. Vnde & beatissimus Dauid: *Peccatum*, inquit, *meum ego sciui, & iniquitatem meam non cooperui. Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti iniquitatem peccati mei*, & iterum: *Quia iniquitatem meam ego scio, & peccatum meum coram me est semper*. Vides ergo quotidiano in se peccanti opus esse iudicio, quo cum conscientia aperitur, & cum publicatur operitur. Et licet notum sit Deo omne quod gerimus, nec occultatur sensibus eius antequam fiat, mauult tamen cordis tui nudare secretum, & facinora prodere conscientiæ, vt indulgentiæ suæ dono operiat turpitudinis nuditatem. Quomodo vult spoliatum venia dimittere confitentem? De talibus Propheta beatissimus cecinit, dicens: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Quanquam hoc euidentius pertinet ad renatos, quorum & iniquitates & crimina baptismo operiuntur & teguntur. Fidelem enim veniæ locum tenet non infida confessio, & in tuto est pœnitens conscientia, si indulgentiæ remissionem non dubitet.

Esa. 34. · Esa. 30. · Ioel. 2. · F · Psal. 31. · Psal. 50. · Psal. 31.

G

At è contrario peccati cumulus erigitur, si quod committitur, id negatur: quod in facto Cain supra memorauimus, qui dum putauit auctori suo facinus abnegare, seipsum pœnæ non est permissus eximere, vt conscientia in facti sui atrocitate publicum frustraret ei ex negatione fructum pœnitentiæ. Negans enim est conuictus, non ex voluntate confessus: & punita est in scelere contumacia, quia interrogationem non subsecuta est confitens pœnitentia. Libet igitur pedetentim hic illius vindictæ septemplicis aperire rationem, & quænam causa coegerit tam duram coaceruari sententiam, euidentius rei probatione monstrare, ne enormitate vindictæ pateat ad suspicionem iniustitiæ via calumniæ: quanquam non i sceleris inuētum, vehemens debeat comitari supplicium, quod longioribus esset posteris in exemplum. Errat enim qui putat vno teneri crimine parricidam, cum eiusmodi sceleris testimonio cōstipata sunt omnia facinora.

Gen. 4. · Mat. 22

Audio enim Dominum dixisse: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota virtute tua: & diliges proximum tuum tanquam teipsum*, vnde, in his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ. Cum ergo duobus his præceptis pendeat omne quod legis est, videamque Cain nec Deum dilexisse, cuius primum fabricam violauit, & germanum vehemēter odisse, quem instinctu impietatis occidit: apparet illum adhuc minus soluisse vindictæ, in cuius facto cuncta inueniuntur crimina conuenire. Et iure in illo exertum septiforme supplicium, in quo vniuersa tenebant scelera principatum. Et tamen specialiter septem in illo reprehēdo flagitia, quibus singulis singula sunt deputata tormenta. Primum enim crimen est, quia non recte diuisit, hoc est, de primitiuis terræ fructibus primo comedit antequam obtulit. Secundum est, quia cum muneris sui dignum videretur accepisse repudium,

H

A contum:acem concepit ſpiritum : & cum nulla reiectæ oblationis culpa pij fratris exiſteret, quaſi vindicandum ſe infauſtus credidit dē auctore, ſi pro hoc fratrem Deo probatum videretur occidere. Tertium crimen eſt, quod inuidiæ felle ſuffectus, & liuoris amaritudinem venenatus, innocentiſſimum zelauit truculenta animoſitate germanum. Quartum eſt, quod dolo fefellit obſecundātem ſibi, vt pariter comitarentur in campum, in quod iuſtus initiaret ſub ouis ſimplicitate martyrium parricidio terram macularet iniuſtus. Quintum eſt, quod fratrem nefarius crudelitatis auctor occidit. Sextum, quod cum ſcelus perficeret inſuper, & negauit, & putauit Deum alicuius facti ignarum, quem conſcientiæ ſuæ ſecretum multaſſe perſenſerat, cum competens retuliſſet in oblationis ſuæ reprobatione repudium. Septimum crimen eſt, quod poſt mortem ſe non credidit proditus, parricidio puniri, cum ob infamiam criminis publicati ad præſens tempus ſeſe poſtulauit occidi. Merito ergo in Cain ſeptulum vindicatum eſt, in quo totidem prærogata ſunt tormenta, quot crimina. Cui tantæ inflictæ
B ſunt plagæ, quantæ numerantur & cauſæ: vt nec iuſtitia modum vltionis excederet, nec numerum criminum vindicta competens præteriret. Quod idcirco iterum poſui, ne inſinuatæ expoſitionis præteriret occaſio.

Cap. VIII. Iam diu me à propoſito inchoati operis ſentio deuiaſſe, & in aliam detorſiſſe partem curſum celerem dictionis. Sed facilis eſt ad omiſſa recurſio, & cito repetitur trames declinatæ materiæ, cùm à finibus eius interiectæ probationis non exorbitat argumentum. *Pſ. 31.* *Peccatum ergo, inquit, meum ſciui, & iniquitatem meam non cooperui. Dixi, confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti iniquitatem peccati mei* & iterum: *Pſ. 50.* *Quia iniquitatem meam ego ſcio, & peccatum meum coram me eſt ſemper* Hoc non ſolum verbis docuit, ſed & factis impleuit: quia non ſufficit ad conſummationem ſapientiæ ſpiritalis verbis præferre virtutem, niſi doctrina ornetur ex rebus. Tunc enim demum tribuitur competens auctoritas magiſterio, ſi proprio innititur
Mat. 5. exemplo. Denique Dominus in Euangelio. *Qui fecerit,*
C inquit, *& ſic docuerit, maximus vocabitur in regno cælorum.* vt & facto doctrina firmetur, & factorum fides ex doctrina accipiat teſtimonium. Alioquin non erit nixis viribus fundata doctrina, quæ verborum phaleris gloria virtutis abutitur. Erit enim facundiæ locuples lingua, non erit plena operum diuitiis conſcientia: & priuabitur merito
2. Re. 11 ſuo, qui priuilegio fruitur alieno. Videamus ergo quid geſſerit, qui iſta cantauit. Vno igitur tempore duo regi peccata ſubrepſerant, & pellexerat principem in facinoris perpetrationem regni licentia. Cum enim vult adulterium cooperire, crimen incidit homicidij. Perfecit tamen vtrumque non violentia regij ſtemmatis, nec ambitione poteſtatis: quia licet de inceſti licentia deſcenderet adulterium, tamen non ex odio fuerat homicidium per-
2. Re 12 petratum. Mittitur ergo à Domino Propheta, qui apud eum cauſas adulterij & cædem peroraret occiſi, & ſub quodam colore compoſitæ fabulæ eliceret de neſciente iudiciū. Sed vbi Propheta quod propoſuerat explicuit, fert ille commotus indeſignatā in ſe ſub veritate ſententiam, & diſceptator ignarus in ſeipſum exerit vltionē. Porro vbi præuentus cognitor proprio ſe vidit perſtringi iu-
D dicio, & reum ſe ſibi examinator iuſtiſſimus adprobauit, nec pœnam ſenſit vitare poſſe iudicij, in quo iudex ipſe detinebatur conditione damnati, arripit ſaluberrimum in tanta rerum neceſſitate conſilium. Et cum non poſſet ad iuſtitiam iudicij prouocare, confugit ad ſecretarium pœnitentiæ. Peccatum ſuum proditum ſciuit, ſi iniquitatem ſuam nulla negationis nube contexit. Dixit aduerſum ſe protinus teſtimonium, & voce confeſſionis emiſſa ſtatim adeptus eſt veniam peccatorum. Peccaui, enim
Ibidem inquit, huic Domino. At ille Propheta non interpoſuit abſolutionis moras, non effectum diſtulit remittendi: repente vt manifeſtatus reus confeſſionem dedit, indulgentiam criminum ex Dei voluntate deprompſit, dicens:
Pſa. 31. Dominus abſtulit peccatum tuum. Impletum eſt illud quod in Pſalmo cantauit, dicens : *Peccatum meum ſciui,*
E *& iniquitatem meam non cooperui. Dixi, confitebor aduerſū me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti iniquitatem peccati mei.*

Cap IX. Aliud quoque in ſancto Dauid pœnitentiæ aperiamus exemplum. Ita enim rex hic egregius vitæ imitabilis inſtitutor, diuinis ſe cultibus fidei ſeruitio mancipauerat, vt relinqueret nobis ſuorum morum non exempla, ſed monumenta. Contra interdictum namque, po- *2. Reg. 24.* pulum numerari mandauerat, & voluerat noſſe cuncti exercitus quantitatem. Obſecundatum eſt voluntati regali, & renuntiata totius agminis dinumerata collectio, atque inclyte cœpit ſcire quod nocuit: felicitatem ſuam popularibus extulit incrementis, & lucra multiplicati exercitus inter principalia gaudia numerauit. Mox ad eum alius Propheta dirigitur, & non ei, vt primo actum eſt, ſubtiliter peccati cauſa prætenditur, ſed iam pro facto proponitur pœnalis electio. *Ibidem.* *Et factum eſt verbum Domini ad Gad prophetam,* dicens: *Vade ad Dauid, & loquere: Hæc dicit Dominus*
F *Tria ego tollo in te: elige tibi vnum ex ipſis & faciam tibi. Et vt venit Gad ad Dauid, & nuntiauit ei, dicens Elige tibi quid fieri velis è tribus ſiue famem triennio ſuper terram aut tribus menſibus fugere te à facie inimicorum tuorum ; ipſi perſequantur te: aut tribus diebus fieri mortem in terra, & nunc ſcito, & vide quid reſpondeam ei qui miſit ad te verbum.* Quænam ergo eſt nunc in animo eius verſata pugna conſilij? Quæ cogitationis fuit in electione turbatio? Hinc inimicorum metus, hinc famis vaſtitas, inde diuinæ animaduerſionis plaga terrebat. Nihil horum vellet incidere, ſed offenſa non poterat inulta remanere. Inter ipſas tantum electionis anguſtias, cum vtriuſque periculi vallaretur articulo, præcedentis veniæ doctus exemplo, acrius elegit in ipſa voluntate ſupplicium & contulit ſe ad maiorem pœnam, vt poſſet prouocare clementiam. Lenitur enim rigor iuſtitiæ, cū de miſeratione præſumitur, & apud clementiſſimum iudicem prima pietatis cauſa tractatur. Qui enim terrata confitentibus donat, pertinaces non de voluntate condemnat. Et ideo rex iſte deuotus cum deliberationis fluctuat tempeſtate, non dimiſit anchoram pœnitentiæ, &
G fidus de pietate torrentis, magnitudinem non contemplatus eſt vltionis. *Ibidem.* *Et dixit,* inquit, *Dauid ad Gad: Anguſtiæ mihi valde in his tribus: ſed melius mihi incidere in manus Domini, quia magna eſt miſericordia eius valde, quam in manus hominum incidam.* Sequitur illico vindicta confeſſum, & electionem placibilem placabilis pœna comitatur, Et ſtrages innumera peremptorum, & multitudo populi angelica percuſſione mactatur: percutiūtur ſeptuaginta millia de exercitu, & acerbius perurgebat dulcem animum miſerabilis ruina caſtrorum. Obiicit ſe auctorem facti telo ſupplicii, & induit contra ſæuientem iuſtitiæ machæram, cōfeſſionis loricam, puniendum ſe magis inſtans inter punitos exclamat, & optat in ſe deriuari ſententiam, vt poſſit *Ibidem* à populo reuocare fracturam. *Ecce ſum ego,* inquit, *ego paſtor peccaui, & ego male feci: grex autem hic quid fecit? In me manum tuam conuertere, & in domum patris mei.* Ecce ſatisfactionis officio pœna percellitur, & in armis confeſſionis indignatio propugnatur : vt nec in eum vlterius vindicta procederet, & erga populum quaſſatio cælitus effuſa quieſceret, vno actu pœnitentiæ & ſibi mercatus eſt pietatem, & à populo ſuſpendit protinus vltionem, vt *Pſa. 31.*
H merito veniæ condonatus cantauerit, dicens : Dixi, *confitebor aduerſum me iniquitatem meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei :* quia cum adſiſteret ſub deſperatione conuicti, dignus reputari meruit expiari: Sed premit te tuorum enormitas peccatorum, & eorum ditione captiuus in cælum oculos non audes attollere. Probo quidem conſcientiæ metum, non laudo conſilium : ſed malo te ſuper indulgentiæ conſecutione ſuſpectum, non de ſalutis reparatione penitus deſperatum.

Cap. X. Tenet enim quamdam confeſſionis partem ſupplicandi confuſio, quæ ſuorum conſcia peccatorum non de auctoris remiſſione dubitat, ſed de magnitudine ſui ſceleris erubeſcit. Reatum enim agnouiſſe, confeſſionis initium eſt, & proximum fit veniæ

quod

A inquies, abundantia peccatorum. Quinimmo tanto magis insistēdum est confessionis officio, quāto peccatorum sarcinis es oneratus: vt quod per amicitiam non es dignus exigere, per impudentiam valeas obtinere. Audis enim in Euangelio Dominum dixisse, quia cui pusillum dimittitur, minus diligit. Deinde impium facit Deum, Luc. 7. si putas eum repudiare conuersum, & effectum negare redeunti, à quo scias perditos affectu commiserationis inquiri. Hoc Apostolus probat, 2. Tim. 2. dicens: Et si nos infideles extiterimus, ipse fidelis perseuerabit, negare seipsum non potest. An nescis nouies tentatum in eremo Dominum distulisse vindictam, nec ipsa decima tentationis vice damnare potuisse, si de præteritis nouem culpis egisset populus pœnitentiam? Num. 14. ipso dicente: Ecce iam decies exacerbant me in deserto hoc: Lege librum Iudicum, & inuenies innumeris vicibus filios Israel coram Domino fecisse malum, & traditos incursibus nationum: sed iterum conuersum populum per electos duces de captiuitatibus variis liberatum; nec vindicari potuisse B commissa, si toties factum sequeretur competens pœnitentia, quia licet pœnalis correctio non deesset, non erat tamen proditionis abscissio, sed conuersionis oratio. Dum enim castigatus filius recipitur ad effectum, admonitum eum constat ad satisfactionis officium, non punitum: nec odij videtur esse correctio, sed amoris, cum reuerso identidem post flagellum non negantur iura pietatis. Denique audi Dominum per Prophetam increpantem huiusmodi verbere fornicariam, & probrosis deditam iniquitatemque contagiis voluisse sibi iure conuersionis adsciscere. Hier. 3. *Et dixi*, inquit, *postquam fornicata es hæc omnia, ad me reuertere: & non es reuersa incomposita Iuda.* Quod idem Dominus in Euangelio manifestat, cum induratos increpat, Mat. 23 dicens: *Hierusalem Hierusalem quæ interficis prophetas, & lapidas missos ad te: quoties volui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas, & noluisti?* Vltimum, crede, vitæ nostræ actum Dominus expectat, & in quo nos exitus finalis in- C uenerit, in eo iudicabit, si scilicet multiplicibus septus erratis circumuoluent supra caput tuum vmbræ facinorum, oculos tuos scelerum caligo pernubilet, & peccati iugum tuam ceruicem incuruet, atque intra conscientiæ penetrale flagitiorum probrum subinde vulnus exulceret, si animam tuam non in desperationis proieceris vilitatem, cum vnum circumcordialis secreti effuderis in confessione sermonem, non negabit remedium veniæ, qui venit animas saluare, non perdere: quia non vult mortem morientis, conuersum proculdubio suadet ad vitam, ipso Domino Luc. 9. dicente: *Filius hominis non venit animas hominum* Luc. 19. *perdere, sed saluare*, & iterum: *Venit enim filius hominis quærere, & saluare quod perierat.* Nisi quia præpotentem facis diabolum, si putas quia de faucibus eius Dominus non potest eruere captiuatum: aut quemadmodum ille vigilat semper vt perdat, non ita satagit Dominus vt acquirat.

Latro Luc. 23 In hac igitur te veluti præsentis loci fiducia vltima confessio latronis inducat, & spem maximam tribuat nouissima desperati non desperantis in cruce confessio. D Omne igitur vitæ suæ actum ille latrociniis cruentauerat, & egerat semper in sæculo diabolicæ feritatis armigerum, numquam Dei meminerat, nulla legis audierat mandata, aut certe si audierat, procliuior ad facinora non currebat, totam spem in desperatione versabat, & exercebat crudelitatem more sceleratorum satellitum: ob hoc namque damnatus in cruce, & cum ipsis criminibus suis affixus ligno pendebat. Tandem perditus resipuit, & in ipso supplicio constitutus magnum sibi mercatus est ex morte compendium. Deum enim cum quo pendebat agnouit, iudicem futurum cui adhærebat intremuit, conscientiæ suæ crimina explicauit, baptismum sanguinis perfusione protinus acquisiuit, & cum Domino in paradisum purpuratus confessor intrauit. Hæc vera consultatio pœnitentiæ, hoc præcipuum pragmaticum confitendi, si filium Dei quem non ignoras E auctorem, credas & iudicem, Ipso dicente: *Pater neminem & iudicat, sed omne iudicium dedit filio*, Ioan. 5. & ad spem salutis perpetuæ capessendam, non præsentis vitæ consulere, sed de futuro iudicio cogitare. Primo enim in conspectu iudicis sese damnatus exposuit, & confessus de criminibus suis impleuit officium pœnitentis. Deinde cum crucis cerneret pœnam, intellexit iudicium affixo commune esse, non causam. Deum tamen tunc credidit, Luc. 23. quando cum Iudæa pertinaciter abnegauit, & futuri non immemor in cruce iudicij, memoriam sui commendabat iudicio regnaturi. Hoc Euangelium manifestat. *Respondens autem*, inquit, *alius latro corripiebat illum dicens: Non times Deum qui in eadem damnatione es? Nos quidem iuste quemadmodum egimus & percipimus, hic autem nihil mali admisit. Et dicebat ad Iesum: Domine memento mei cum veneris in regnum tuum.* Sed vide repente quod meruit, quod ex ore veritatis audiuit, quod ex gratia iudicantis accepit: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.*

Ca. XII Sed ais mihi: Peccata peccatis adieci, & qui iam cadens F erectus fueram, iterum recidi: & conscientiæ meæ vulnus iam pene curatum peccati exulceratione recruduit. Quid trepidas? quid vereris? Idem semper est qui ante curauit, medicum non mutabis. Non laborabit explorare valetudinis tuæ causam, nec tentabit erga te nouiter medicaminis virtutem examinare, noto te curabit antidoto. Experimentum adiutorij non expectat, qui languoris tui nouit originem. Vnde dudum curatus fueras, inde iterum curaberis: nec tu eris de remedio medelæ suspectus, & medicus de reparatione tua securus. Castigabit plane intemperantiam tuam, obiurgatione impatientiam verberabit. Sed non negabit auxilium, qui non contemnit ægrorum. Audi Prophetam dicentem: Psa. 40 *Numquid qui dormit non adijciet vt resurgat?* Aut qui naufragauit non itidem nauigat? aut qui messem perdidit numquid semel desperatus non iterum aut arat aut seminat? Cursus hic noster in quodam salo mundi iactatur. Nauigandum nobis est, & malorum tendiculis, vela insinuanda sunt. Procella sæuit, ventus consurgit, tempestas insanit. Si ita G clauum tenueris, vt manus tuæ retinacula non amittas, ad portum illibatis mercibus tendes: sin vero fluctibus aduersis illisus scopulis implicantibus, ac flatibus præpeditus inter freta rixantia tumidi gurgitis naufragaueris redeundum est ad saburram, reficiendum primo nauigium, merces emenda, rursus pericula subeunda, & præteriti casus referendi per causas. Et vt liceat perdita reparare, non dubitabis te prisco discrimini sub spe incerta committere. Nam proculdubio mendicabis, si post naufragium ad negotiandi vsum reuerti nolueris. nec de egestate atque ærumnis tuis queri postmodum poteris, si captus forte naufragij sub ignauiæ stupore efficiaris calamitati mendici. Et si mundani negotiatoris hæc cura est, vt plerumque post naufragij iacturam non desperet præterita sua damna industriæ emolumento sarciri, nec expoliatus incursibus detegi suam patitur nuditatem sed studet magis è paruo concrescere, & spebus dubiis aucupatur potiora lucra peccato lenocinante conquirere: quanto magis tibi animæ tuæ damna cogitāda sunt, & in vestigio reparanda perditio, in qua futuræ spei damna H minuerant, & vitæ perpetuę infeliciter quæstus amittitur?

Capit. XIII. Eundum tibi est ad armarium idonei largitoris, & fœnore pœnitentiæ ac satisfactionis oblatis vsuris conscribe syngrapha, mitte chirographa: eme tibi ab illo aurum ignitum Dei dono, qualibuscumque, si non pretiosis, mercibus imple nauigium: sensum tuum in comparando illam pretiosam margaritam depende, ex qua animæ tuæ turpitudinem possis ornare: vt cum ad ciuitatem ma- Mat. 13 gnam delatis mercibus veneris, lucris dignioribus & mercibus beatissimis amplior sis. Nam si te segnitiæ stupor inualerit, & dominari sensibus, cœperit corporis ignauia, nec vlla animæ tuæ reficiendæ argumenta quæsieris, subiicieris cruciatibus creditoris, obnoxius fœnori detineberis. Dicetur. liberalis illa sententia quam non valebis tui conscius euadere, aut appella- Mat. 25 tionis interiecta voce suspendere: *Omni habenti dabitur*,

A *Ibidem* *tur, & abundabit, ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. & : Seruum superuacuum expelle foras in tenebras exteriores; ibi erit fletus & stridor dentium.* Tunicam tuam vilissimi operis lanificio confectam non pateris induere: horret tibi vestis tua quæ sit deformis ex macula & non tibi horret anima tua quæ sit peccati sorde & sceleris inquinatione polluta? Nisi quia eodem momento tunicam festinas eluere, vt possis eam mundam & sine vllo næuo fœditatis induere, animæ vero tuæ infestum squalore criminum non desideras recuperare candorem: nec optas dilui conscientiam tuam, quam scias flagitiorum illuuie & contaminatione scelerum cœnolentam. Quis rogo cadit, & non quærit surgere? quis infirmatur, & non desiderat conualescere? quis periclitatur, & non optat euadere? quis pauper effectus patrimonium non cupit reparare? Hæc si rerum paritur natura, vt istiusmodi emergentibus casibus quispiam redire nequeat ad status pristini qualitatem, æmulare priora, vt deteriora percipias, dimitte manus,
B & semiuigiles oculos stoliditate inuolue, obdormisce nũquam euigilaturus, iace numquam surrecturus, & hebetem mentem stupore soporis elide. Pœnitebit te postmodum tarditatis, cum nihil quod vtilitati animæ tuæ proficiat cogitaueris. Eris semper iacens infirmus, nudus paupertate confectus, & vt dixerim, somni ebrietate temulentus; elogium illud quo numquam careas, audi-
Psal. 75 turus: *Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt.* Exurge frater, exurge, & male sani consilii pelle torporem: vigila: semper vigila, & esto pro tua salute solicitus, non vt dormias desperatus. Caue nocturnum furem, ne domus tuæ perfodiat parietem, &c. & meridianum iaculatorem sagit-
Psal. 90 tæ volantis euita. Patet enim incursibus incauta securitas, & facile dormienti subrepitur vt lethaliter feriatur. In vigilante fiducia est, in dormiente nihil tutum. Conuenit sobriæ menti somnium seruum habere, non domi-
Matth. 24. num. Refugit hostis quem non inuenerit dormientem: & *Beatus seruus erit, quem adueniens Dominus inuenerit vigilantem:*
Ephes. 5 quia dicit. *Surge qui dormis, exurge à mortuis, & attinget Christus.*

C *Caput XIV.* Sed non audeo, inquies, orare, quia me reuocat conscientia: non enim semel, sed sæpius & frequenter erraui. At ego dicam: Si te orandi reuocat verecundia, peccandi desinat pertinacia, & fiet beneficium timoris, non desperationis causa, quod metuis. Revereri enim potestatem iudicis non erit verecundiæ, sed pudoris: quia licet frequens sit peccandi licentia, excusabilis tamen efficitur conscientia, quam perculit in peccati recordatione timiditas. Exemplum Achab illius impiissimi regis te doceat.
3. Re. 21 Hic namque Naboth Iezrahelitæ vineam concupiuerat, quod suæ esset possessioni confinis. Offert pretiũ, aut certe vicariam vineæ quantitatem. Ille neglexit, asserens hereditariam se rem nulla in alterum posse ratione trãscribere. Hac repulsa cõpunctus tristis domum reuertitur, quod appetitus sui libido recidisset incassum. Tum eius mulier sacrilega Iezabel tristitiæ mariti causas requirit. Quibus compertis, veluti saucio cordi eius fomitem consolationis iniecit, quà arte, compluribus concinnatis falsitate calumnijs consilio impuræ mulieris Naboth innocens lapidatus occiditur; funesti voti sui mulier impleto flagitio velut victrix ad maritum ingreditur, interempti exi-
D *Gen. 3.* tio narratura lætitiam. Quæ ne sola teneretur in crimine, egit astutia mulieris primitiuæ vt maritum ad conscientiã sceleris obligaret, & vtrosque iugales conscios vna facinoris catena vinciret. Surge, inquit, posside vineam Naboth Iezrahelitæ, qui noluit tibi eã dare pretio, quia ecce mortuus est. At ille dolens materiam se præbuisse mortis, facinoris nuntia perhorrescit, & mortis eius causam flebili dolore lucrificat. Discissis enim regalibus indumentis, accingit se vestitu funereo, non tam conscientiæ reatui, quã
3 Reg. 21. pœnitentiæ primæ cogitationis attestans. Et factum est quomodo audiuit, inquit, Achab quia mortuus est Naboth Iezrahelites, disrupit vestimenta sua, & accinxit se sacco. Vacare ergo potuit Achab effusi sanguinis culpa, quia de concepto, non de parricidio egerat pœnitentiam & remanserat in profana muliere impietas homicidij, quæ pretio quodam cruoris effusi putauit se vineam debuisse mercari.

E *2. Pet. 2* *Sed ecce sicut canis reuersus ad vomitum suum odibilis fit:* oblitus Achab pœnitudinis suæ, statim exposito luctu pergit perempti vineam possidere. Et perdit innocentiæ meritum, qui vineæ cupiditate pellectus, innexuit interfecti occisioni consensum. Mox ad eum venerandus Elias propheta mandatur, & sententia in eum cum indignatione depromitur, vt acta dudum pœnitentia frustraretur & vindictæ occasionem tribueret sceleris gemina-
3 Reg. 21. ta præsumptio. *Et ait Elias ad Achab: Hæc dicit Dominus: Ecce ego super induco super te mala; & incidam post te, & exterminabo te Achab mingentem ad parietem, & contemptum & derelictum in Israel; & dabo domum Achab sicut domum Ieroboam filij Nabat & quomodo domum Baasa filij Abia, pro omnibus quibus irritasti Deum, & fecisti declinare Israel.* Verum ille cum sententiæ ictum non valeret effugere, ad priorem pœnitentiam conuertit repente consilium, reatum flebilis confitetur, cilicio deiecit regium potẽtatum, saccum induit pœnitentiæ, & reueritus faciem comminantis tacito gemitu publicabat offensam, non excusabat conscien-
F *Ibidem* tiam. *Factum est, inquit, quomodo audiuit Achab sermones hos, reueritus est à facie Domini, & ibat flens, & scidit vestimenta sua & accinxit se sacco. Tunc dixit Dominus ad Eliam: Vidisti quemadmodum reueritus est Achab à facie mea? non adjiciam adducere mala in diebus eius, sed in diebus filij eius adducam.* Et quonam perduxit timidum reuerentia? & quantum seueritatis motum fregit metus? Non orationis pompa, non sermonis ornatu, nec eloquii copia placuit Deo, sed multis precibus lachrymarum. Os tacuit, sed cor ingemuit: oculus fleuit, sed conscientia planxit, & verecundiam pœnitudinis pietas laudauit auctoris. Parum fuit reum debitum euasisse supplicium, nisi accepisset reuerentia probabilis testimonium. Et probatus est in timore, qui damnabatur in crimine: nec prius quod morte luxit occisi, inane fuit, sed repetitam identidem culpam iterata lamentatione purgauit.

Cap. XV. *4. Reg. 21.* *2. Par. 33.* Nec Manasses quoque rex filius Ezechiæ tacendus est, qui cunctorum prætergressus audaciam profanorum, manus tetendit impias contra Deum & paternis mori-
G bus degenerans, ex toto præ diuinis cultibus idolorum caput erexit insanum. Hic sacrilego fauore possessus, in domo Dei execrandæ superstitionis aras instituit, simulachris dæmonum funestauit, templi sacra altaria lapideis figmentis impleuit, captauit augutia, vitam suam maleficiis inquinauit, populum ad idolorum obseruationes induxit, cæremoniis polluit; diabolo mancipauit, & omnia quæ diuinis cultibus prohibentur, vltra omnem insolentiam desperatæ mentis exercuit. Pro his tot tantisque flagitiis ductus in prædam, & vinculis innexus, grauatusque compedibus pertulit captiui supplicium, atque in Babyloniam transportatus, impietatis suæ pœnas luit, vt diuinam vltionem sentiret addictus, cuius nunquam antea meminerat induratus. Denique congruo correptus flagello conuertitur, & Deum in pœna constitutus agnouit, quem in regno positus antea non quæsiuit. Profuit afflictio desperato, & correcta est in agnitione stimulo correctionis improbitas. Fuit vindicta illa mentis perditæ medicina, & multum salutis contulit castigatio, quæ ideo verberauit impium, vt Deo faceret acceptum quem diabolus per impotentiam fecerat alienum. Et
H animæ sanitati profuit, quod inflictum fuerat vanitati.
Ibidem Hoc scripturæ dominicæ fides admittit. *Et loquutus est, inquit, Dominus aduersum Manassen & aduersum populum, & non audierunt: & induxit super illos Dominus principes virtutum Assyriorum, & comprehenderunt Manassen; & alligauerunt vinculis & compedibus, & adduxerunt eum in Babyloniam: & mox afflictus quæsiuit Dominum Deum suum, & humiliatus est nimis ante faciem Dei patrum suorum, & orauit ad Deum, & exaudiuit illum Dominus, & reuocauit illum in Hierusalem in regnum eius. Et cognouit Manasses quia Dominus ipse est Deus.* Ecce quantum repentinæ lamentationis ex corde conuerso, peccatum suum fleuit & diluit; & lachrymis tersit quod nefas infecerat. Orauit tamen conscius reatus sui, & veniam meruit satisfactione mercari, vsque adeo vt illa sacra quæ dudum profani actus contaminatione polluerat, in pristinum restitueret venerationem,

& in

A Esa. 30. & in cultum timoris Dei cuncta reponeret. Consummatione conuersi impletum est propheticum illud diuini oris oraculum: *Cum conuersus fueris & ingemueris, tunc saluaberis.*

Cap. XV. Sed quid ego eorum regum faciam mentionem, quos electi generis origo laudabilis non sinebat ab vrbe sacræ religionis pessima persuasione discedere, cũ Nabuchodonosor ille feralis & alienigena princeps diuina animaduersione emulatus sit: vt per emendationem vindictæ cogeretur agnoscere, quem sacrilegium fuerat abnegasse. & virtutibus eum crederet, quem per ferociam spiritus ante nescisset, vsque adeo vt qui elatus spiritu pertinaci Deum se non timuerat antea prædicari, non auderet postmodum super eius incomparabili maiestatẽ mentiri, cum ingenti in se facti admiratione correctus, non desiit solum Deum verum ex toto corde, decretisque præconantibus confiteri? Sed si male tibi conscius verereris orare, habes magisterium publicani, etsi suspectum generis, ne eum pro peccatis tuis oraueris, non merearis

B Luc. 18. audiri. Ingressus ille templum fuerat peccatorum mole decuruata ceruice, & oculorum palpebris graui morbo iniquitatis compressis non audebat aspicere: retro gradũ timidus reuocat, & extremum se non tam loco quam iudicio conscientiæ sistit? nec ad supplicandum irreuerenter pedem incidat promptus audacia, sed vestigiis modũ subtrahit, publicat se, verecundia reum, peccatum pectoris percussione crebro commemorat, & cor conscium pugni admonitione contundit. Audiebantur oris eius non verba, sed gemitus: & quinque tantum sermonibus celebrata est tota confessio. Hoc Dominus in Euangelio

Idem. manifestat, homines duos ascendisse in templum adorare, vnus Pharisæus, & alter publicanus, Pharisæus autem cum stetisset, talia apud se precabatur, dicens: *Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri homines iniusti, raptores, adulteri, quomodo & publicanus iste: ieiuno bis in sabbato, decimas do de omnibus quæ possideo. Publicanus autem de longe stabat & neque oculos in cælum volebat leuare; sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori.* Sed aduerte quid de inspe-

C ctore cordis exegerit reuerens supplicatio: verecundia mercede munifica sensit Deum, quem cupiebat habere propitium. Et statim meruit iustificari verecundia: quæ

Idem. probata est in humilitate confessa, Domino dicente: *Dico vobis, descendit hic iustificatus in domum suam magis quam ille Pharisæus: quia omnis qui se exaltauerit, humiliabitur, & qui se humiliauerit, exaltabitur.*

Cap. XVI. Vbi deinde ponis exemplum mulieris illius peccatricis, quæ crimina sua non verbis visa est exposuisse, sed lachrymis, cuius eum orando tacuerit lingua, pœnitentiæ officio confessa est conscientia? *In domo namque Pha-*

Luc. 7. *risæi cuiusdam Dominus recumbebat, & præparauerat velut homini temporaneum inuitator ille conuiuium. Hoc reperiens mulier prostituta, Pharisæi domum audacter ingreditur, atque ad pedes Domini recumbentis adsistit, lauat lachrymis sancta vestigia, capillis extergit, osculatur incessabiliter plantas, & pretioso pedes madefacit vnguento, atque omnibus pene membris quibus ante peccauerat, scelerum suorum maculas expiabat.* Tunc Dominus, apud quem

Psa. 34. ossa nostra discreta sunt, Propheta dicente: *Omnia ossa mea dicent. Domine quis similis tui?* obtrectantis Pharisæi murmur obuerberat, occultam mulieris cogitationem, sed mani-

D festam fidem admirabili probatione collaudat: & præfert apparatibus inuitantis confitentis obsequium, magis delectatus mulieris facto, quam prandio, cui plus fuit conuersione delectari, quam pasci, vt qui cibi desiderio minime ducebatur, confessionis epulis pasceretur. *Vides,* in-

Luc. 7. quit, *hanc mulierem? Intraui in domum tuam, osculum mihi & aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem ex quo intrauit, non cessauit osculari pedes meos. Oleo caput meum non vnxisti, hæc autem vnguento vnxit pedes meos. Propter quod dico tibi. Remittuntur ei peccata multa quia dilexit multum. Et conuersus ad mulierem dixit: Dimissa sunt tibi peccata tua.* Paruum est hoc? Postmodũ autem vide quid audiat: *Filia, fides tua te saluam fecit, vade in pace.* Dudum peccatrix, absoluta mox filia, & in Domini pace confestim absoluta dimittitur, quæ suorum bello

Esa. 30. Esa. 43. criminum vastabatur. Hoc est illud propheticum oraculum: *Cum conuersus fueris & ingemueris, tunc saluaberis, & Dic tu prior iniquitates tuas, vt iustificeris.* Cum ergo tot ac talibus documentis agnoscas delectari pœnitentiæ sacrificio, ne contriti cordis & humiliati spiritus apud pium iudicem verearis perire mercedem, scriptura dicente: *Sacrificium*

Psa. 50. *Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non spernit;* si de profundo luxuriæ, & de mundanæ voluptatis gurgite festinas emergere, atque ad pœnitentiæ officia ea pescenda ex temulentis actibus respirare: ne putes quod te ab ipso adeo elongaueris, aurem tibi eius obcludi; mox vt pulsaueris, fores aperiet, & in septa cohortis suæ miserandum miseratus includet, tantum est vt doloris tui querela flectatur. Quanto tu procul abscesseras, tanto celerius proximabit, Propheta dicente: *Proximus est Deus tri-*

Psa. 33. Mat. 5. *bulatis corde. & humiles spiritu saluos faciet.* De quibus Dominus in Euangelio: *Beati,* inquit, *plangentes, quia ipsi consolabuntur.*

Cap. XVII. Sed aspera tibi fortassis videtur post voluptates sæculi pœnitentia. Verum est, sentio valetudinis tuæ vitium video animi tui morbum. Sed si curari desideras, medelæ

F impetum non attendas, nec expauescas remedium; cum admouerit tuo vulneri ferramentum, celerior cura sectionis efficitur. Nam pessime sedulitas medendi palpatur, cũ non continuo suppurata labes abscinditur. Amarus est gustus antidoti, sed vitale ac salutare est quod est faucibus insuaue. Curat nos Dominus non vt exteros, extraneos sibi seruat quoscumque sanauerit delinquentes. Omni hora, omni die in curandis intentus, nec retardatur tempore nec vllis moratum obstaculis impeditur, cum inuẽrus fuerit qui curetur. Vacet enim necesse est beneficium Domini, cum non extat cui debeat misereri. Aspera est castigatio pœnitentiæ, sed lenior efficitur si modus cui pæ tractetur. Iampridem mundialis pompæ oblectabat ambitio, & in seruum sibi dominatus sæculi vindicabat nunc in luxuria remissum, nunc in vinolentia demersum. Hic te modo exercitio aleæ intentum viderunt, alij ad ganeandum, alii in scortum proiectum, isti lupanaribus mancipatum, vnguentis oblitum aromatibus delibutum, & peregrinis cernebant oculis infectum. Splendebas vesti-

G bus, auro fulgebas, gemmis & pretiosissimis margaritis ornabaris. Vicem ergo vici restitue, & sero saltem compensationem temporum temporibus redde. Reciprocam vitam tuam in vtroque actu æquali moderatione partire. Fuisti tunc diaboli, esto nunc Dei: immo vero esto iam tuus, qui dudum fueras alienus. Et forsitan si consideres, multum temporis decoxisti, vt id quod residuum est breue tempus angustet. Vaca iam tibi, non tempori: vaca dixi non vt torpeas, sed vt negotio confessionis insistas. Reuertere in viam a cuius semitis aberraueras, damna quæ gesseras, quære quod fueras. Primo teipsum inueni, vt quod quæris inuenias: & si te inueneris abs te ipso, nihil quæras. Saccum indue, cinerem asperge, in ieiunio semper ora, in oratione ieiuna. Pretiosa magis hæc sunt quib. corpus afficitur, vt pulchritudo animi reparetur. Horret humilis vestis, sed hoc valde decet, quod Deo non displicet. Vilis est corporis cultus, sed ipse præcipuus sanctitatis ornatus. Et adhuc de indignitate fortitan quereris indumenti, qui nuptialẽ tunicã perdidisti? Er cum appareas fœditatis tuę nuditate deformis, non cogitas qualiter idẽ ridẽ vestiaris? Non metuis, ql'o, ne cum illo qui ad regiam

H Mat. 22. cœnam vocatus intrauit, a conuiuio recumbentium simili exprobratus damnatione pellaris, & audias dici tibi: *Amice quomodo huc venisti non habens vestem nuptialem?* Et cum argumentum non repereris excusandi, dicat: *Tollite eum ligatis manibus & pedibus, & mittite in tenebras exteriores, ibi erit ploratio & stridor dentium.* Et vtique ille quia non quæsierat aut non acceperat, dicitur abiectus. Vocatus enim intrauit, sed non vestitus accubuit. Si ergo is qui nunquam habuit, taliter, quia non quæsiuit, exiuit, qualiter iam puniendus erit, qui tunicam accepit & perdidit, & vestiri iterum non potuit?

Cap. XIX. Luc. 15. Sed credo dubitas amissum non posse reperiri vestimentum, aut ab eo qui nuper dederat, cum petieris, posse negari. Intuere in Euangelio filium iuniorem perdito patrimonio mendicantem vsque eo fuisse perductum, vt egestatis impulsu pastor vellet esse porcorum. Is summa ino-

pia

A iam: & moraturus vtens spatijs, protelat patientiam, ne amittat clementia, quod debuit fieri censura. Non præterita, mala spectat, nec errata computat, sed correcta collaudat. Habes promissum ad pœnitentiam suadentis, tibi, si non pœnitueris, imputabit, [Apoc. 2] *Et dedi illi*, inquit, *tempus vt pœnitentiam ageret, & noluit pœnitere.* Huic simile propheticum illud: [Hier. 3] *Et dixi postquam fornicata est omnia hæc, Ad me reuertere: & noluit ad me reuerti:* Ceterum si te in desperationis gurgitem enormitate tuorum scelerum circumactus abieceris, aut itineris tui dubitaueris represso gradu extirpare congeriem, vel sinistræ mentis prolapsu decliuior in pronum vergentia adducas lubrica exercitatione vestigia, illico tibi spes amissæ reparationis adimitur, rapiet te sorbens in abruptum vorago facinorum, claudentur oculi tui nocte peccati, ne veri luminis videant radium permicantem; mortis se cæcitas opponet, & per ludum quemdam huc atque illuc te circumducent angeli deceptores. Fient igitur grata cuncta flagitia, & peccandi licētia tibi penitus adlubescet: tenebit te diabolus suæ libertati addictum, vt sit tibi liberum peccare, B non viuere. Nec sinet te resipiscere ante qui fueras, cum blandimento peccandi, dulcedine te criminum fallacissimus auocauerit. Et vt semel dixerim, ita te pereundi suauitate decipiet, vt delectabilius tibimet videatur perire potius quàm redire. Omne namque peccatum absque sui delectatione non geritur. Nec alias inescare animum poterit nisi suauitate desiderij illiciat quem deceperit. Dulcis enim mixtura, & suauis sit necesse est faucibus lethalis poculi funesta confectio, ne amaritudinis prima libatio reuocet haurientem. Sed denique visum est mulieri primitiuæ bonum esse ad aspectum & dulce ad cibum arboris illius venenum, cuius postquam mentita est suauitas, labris comedentis, infecit morientis haustus violēta subtilitas, quod vigens ac viuidum manebat extinxit & in contrarium per intemperantiam recidentibus votis, ad exilium mundi & spectaculum seculi de paradiso beatitudinis & prædio securitatis eiecit.

[Caput XXIII] Oro te frater hæc metuas, fugias & expauescas, nec patiaris inimicum de tua perditione gaudere, & in conspectu Dei supercilium efferre victoris. Caue reditum C septem spirituum immundorum, [Luc. 11] quibus se ducem malorum omnium sociauit octauus. Et cum vnum nemo patiatur diabolum, quis octo sustinere valeat dominatum? Domino dicente: [Mat. 12] *Cum immundus spiritus exierit ab homine, perambulat loca inaquosa, quærens requiem: & non inueniens, dicit: Reuertar in domum meam a qua exieram. Et reuersus inuenit eam vacantem mundatam scopis & compositam. Tunc vadit & adducit secum alios septem spiritus nequiores se, & ingressi habitabant illic: & fient nouissima illius hominis peiora prioribus.* Si te obsidione bellica septum manus accepisset hostilis, & sub incursione barbarica tenuisset prædonis vrna captiuum, quos fletus ederes, quos eiulatus dares, quę lamenta iactares? Ageres omni die noctuque suspirium, non cibum quæreres, potum non desiderares, exhaustus & fame enectus, sola in te asperæ cutis auiditas & rugosa macies appareret, rigeret cōcreta sordibus coma, & hirsuta cęsaries squalentis verticis, promissiorque barbæ impressi artus horrerent, patrimonium redderes redemptoris sub gladio, districtus ambulares nudus, pauper atque omni censu euolutus quæsisses euadere: aut si fugę D aditus præberetur: sub maximo incertus discrimine meditareris periculum superare. Captiuum te tenet auctor scelerum, vinculis non ferreis, sed catenis habet criminum te ligatum: compedes tibi libidinis imposuit, & vndique te sepsit arctiori custodia, legem tibi dedit vt licitum putes omne quod nō licet, viuum te æternæ mortis fouea demersit, & non ingemiscis salutis tuæ damnū, spei æternæ dispendium & vitæ perpetuæ detrimentum? Incedis comptus ornatu vestium, celebras opulentis cibis refectiones, vino mades, pinguificas epulis quotidianis animam & torosi corporis excolere non quiescis ingluuiē: vt interim de cæteris criminibus taceam: putas etiā, putas & hoc nō esse animaduersionis diuinæ vt nescias quemadmodū debeas de tuis sceleribus pœnitere, [Rom. 1] Apostolo probante qui ait, *Propter quod non habuerint Deum in* E *notitia, tradidit eos in reprobum sensum, facere inconuenientia,* & iterum: [2 Thes. 2] *Pro eo quod dilectum veritatis non receperunt vt saluarentur, misit Deus illis operationem erroris, vt iudicentur qui non crediderunt veritati:* De talibus denique metuit, ne veniens Corinth. [1 Cor. 12] lugeret multos ex his q non egerunt pœnitētiā ex immunditijs quas fecerūt, & fornicationib. & libidine.

[Caput XXIV] Cogita diuitis illius opiparas cœnas & copiosarum dapum vberem affluentiam, purpura, murice pinguiori, & textilibus inclusi serici nitoris, totum de spe præsentis [Luc. 16] temporis, nihil tamen de futuro tractantis. Quid illi post ista omnia reponatur, ausculta. Post purpuram flamma, post epulas egestas, vt aquæ guttulam quæreret, qui guttam antea pretiosi nectaris ebibisset, & ab eo peteret, nec tamen acciperet, summitatis digiti humentis solatium, cui in sæculo micas suarum negauerat epularum. Confitere quæso cuncta quibus reum te memineris: confitere, & faciem Dei præueni satisfactionis officio, humilia ante eum cor tuum, & in conspectu eius curua ceruicē: [1 Ioā. 2] flecte genua, & eliso vultu terræ prosternere: Suscipiet gemitum tuum cęlestis ille protinus aduocatus, & nō prætermittet pro te interpellare patrem suum, qui fidum [Rom. 1] F præbere consueuit pœnitentibus patrocinium. Causam suam non argumentis ad præscriptum genus eloquentiæ perorabit, illico impetraturus veniæ beneficium, [1 Ioā. 2] qui de superato non expectat aliquod honorarium. Hoc Apostolus probat, dicens: *Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat. Quis est qui condēnet? Christus qui mortuus est,* [1 Ioā. 2] *verumetiam & surrexit, qui est in dextera Dei, qui & interpellat pro vobis.* Concinens Ioannes Apostolus beatissimus in epistola sua ponit & dicit: *Si dixerimus quia peccatum non habemus: nos ipsos decipimus, & veritas in nobis non est.* [Ioan. 14] Si autem confessi fuerimus peccata nostra, & fidelis & iustus est Deus qui nobis peccata dimittat, & mundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus quia non peccamus, mendacem facimus eum, & verbum eius non est in nobis. Filioli mei, hæc scribo vobis vt non peccetis. Etsi quis peccauerit, habemus aduocatum apud patrem, Iesum, & ipse exorat pro peccatis nostris. Omne quod Dei filius Dominus Iesus Christus: qui est via, veritas & vita, loquutus est, lex est: & sub exemplo sui fieri docuit quod nobis in scripto mandauit. Neque enim à nobis fieri aliquid vellet, quod aut ipse non fecerit, aut quod ei nobis facien- G tibus non placeret, Sed nec displicere posset quod ipse mandasset, quia qui mandasset, ipse antea fecisset. Inanis enim fieret doctrina mandati, si in facto doctoris nō præiret auctoritas. Sed quidquid Dominus præcepit, & fecit, inane non erit quod sub imitatione sui faciēdum esse mandauit. Iam ergo Dominus discipulis hæc custodienda proposuit. [Luc. 17] *Attendite vobis: Si peccauerit in te frater tuus, dimitte illi, Et si septies in die peccauerit in te, & septies reuersus fuerit ad te dicens Pœnitet me: dimitte illi, & dimittetur tibi.* Atq; cū à sancto Apostolo Petro fuisset in causa consultus, & diceret: *Domine, peccauerit in me frater meus quoties dimittam illi? vsque septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi vsque septies, sed vsq; septuagies septies.* [Mat. 18] Qui ergo de dimittenda septies fratri in nos peccanti debita nobis donare imperat, erga nos formam præcepti sui non seruat? Aut qui dixit: [Mat. 9, Osee 9] *Misericordiam plus volo quam sacrificium: misericordiæ nobis potest negare thesaurum?* Hoc est (quod exorata prius venia dixerim) credere Dominum Iesum cuncta quæ docuit fuisse mentitū si circa nos formam custodire suorum noluerit præceptorum.

H [Caput XXV. Mat. 18] Et bene quod repente aptat huic sententiæ de comparatione parabolam duorum scilicet seruulorum: de quibus vnus cum ob debitum numerosum ære decocto vna cum vxore & filiis detrahi iuberetur, & patientiam domini prostratus eius pedibus exoraret, vt tributo sibi spatio omne debitum reddidisset, meruissetque misericordia domini cuncta sibi donari, qui sub conditione tali ad cruciatus detinebatur addictus, ipse conseruo suo debitori noluit misereri: quia oblitus est collocati sibi nuperrime beneficij statim tortoribus traditur, vt de eius cruciatibus idem quod dudum fuerat donatum exigitur. Inde est quod Dominus huiusmodi orandi ordinem posuit, dicens: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos*

A *dimittimus debitoribus noſtris*: vt tantum ſcias poſſe tibi dimit-
Mal 7 ti, quantum tu proprio dimiſeris debitori: immo vero
Zac. 1. vt tibi parcere videaris, cum alij obſecratus ignoueris.
nam iudicio tuo proculdubio iudicaberis, ſi dimitti tibi
ipſe cupiens, alij dimittere nolueris. Domino dicente:
*In quo iudicio iudicaueritis in eodem iudicabitur de vobis: & in qua
menſura menſi fueritis, in eadem remetietur vobis.* Legas volo
intentius prophetæ Zachariæ principium, & illic quo ro-
buſtius animeris inuenies: *Iratus eſt*, inquit, *Dominus ad
patres noſtros ira magna.* Quis non hoc audiens contremi-
ſcat? Quis non huius vocis tonitru perterritus areſceret?
aut quem ſenſum non hæc indignatio intimata turbaret?
Quis enim ſtatus teneri poterat ſanitatis vbi tam vehe-
mēs ira denuntiabatur auctoris? Et parum fuit dixiſſe irā,
niſi denuntiaretur & magna, quaſi ſi non eſſet magna, ſu-
ſtineri eius poſſet vel lentior iracundia. Sed videamus
quem exitum pronuntiet tanta commotio. Credo dixit,
bellicis vos inquietabo tumultibus, & captiuitatis vos
ſæua ditione multabo, fame vos afficiam, morbo quatiam
B morte conſumam, ferarum atque beſtiarum rapiet inopi-
nata vaſtatio, profugos & vbique diſperſos agitabit exili-
um. Hoc enim intellectui relinquitur, vt magnam vehe-
mentior vindicta ſequatur. *Iratus eſt*, inquit, *Dominus ad*
Ibidem *patres noſtros ira magna dicens ad eos*, Quid dixerit audiamus.
Conuertimini ad me, & conuertar ad vos: O indignationem de
pietate manantem! ô magnam iram, quæ infert miſeri-
cordiam! Rogo qui ſic iraſcitur quemadmodum miſere-
tur? Aut ſi ita miſeretur, quemadmodum indignatus
Oſe. 14 iraſcitur? Hoc alius Propheta proloquitur: *Reuertere Iſrael
ad Dominum tuum, propterea quod infirmatus es in iniquitatibus
tuis.* Dicite ei: *Potens es remittere peccata noſtra, non vt accipi-
atis iniquitatem, ſed vt accipiatis bona, & reddite ei fructus labiorum*
Eſa. 55. *veſtrorum: & epulabitur in bonis cor veſtrum.* Et alibi: *Redite*, in-
Hie. 3. quit, *filij deſertores, dicit Dominus. Et iterum. Reuertimini filij re-*
Pſa 105 *uertentes, & ſanabo tribulationem veſtram.* His conſona Dauid
Iob 135 beatus peccatorum ſolatia decantauit, dicens: *Confitemini
Domino quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius.*

Nec hoc dixerim, vt latiores admodum videar habe-
Caput XXVI nas dediſſe licentiæ, & ſub veniæ diuinitus tribuendæ præ
C textu peccandi, magis fomitem auctoris pœnitentiā præ-
buiſſe. Hoc enim ſermone meo cadentem erigo, ſtantē
non impello: nec præiudico innocentiæ, qui exhortor ad
pœnitentiam peccatorem. Siquidem, vt ſupra iam dixi-
mus, innocentia exigit de Deo debitum vitæ ſuæ præmiū
pœnitentia vero expectat miſericordiæ beneficium. Non
peccare enim timere eſt, pœnitere vero pluſquā timere:
Nam plerumque offenſionibus ſubiacet ſecura felicitas:
cautior autem ad euitanda præterita efficitur, quem me-
tus emendat: quia ſolicitior ſemper erit qui cauet ne idē-
tidem ibi incidat, vbi iam antea cecidit. Sic gubernatorē
faciunt pericula experta ſolicitum, & in offenſos portus
nonnunquam veretur intrare, qui vel ſemel incurrerit ex
ſecuritate naufragium, Denique ſcriptura diuina, *Qui non*
Eccli. 34 *tentatus eſt*, inquit, *qualia ſcit?* Vt oſtenderet per tētationis
cauſam tentatum ſemper effici cautiorem, & per timorē
magis corrigi, qui incautus antea fuerit tētationis ſciētia
Eze. 33 *Vſque adeo autem peccantibus Dominus optat ignoſcere, qui non
vult mortem morientis, quantum vt reuertatur & viuat:* vt quos
pro facinoribus ſuis aliquoties deſtinat pœnæ, interpel-
D latus pœnitentia illico feſtinet abſoluere: & vt recondat
in vagina machæram, commutat animaduerſionis ſatiſ-
factione ſententiam.

Caput XXVII Et quanquam hoc ex Niniuitarū facto ſuperius ſit pro-
batum: tamen etiam Hieremiæ prophetæ ſuper eo acci-
pe teſtimonium, vt ex teſtimonio plenius tibi probetur
Hier. 18 exemplum. *Sermo*, inquit, *qui factus eſt à Domino ad Hieremiā
dicens: Exurge & deſcende in domum figuli, & ibi audies verba
mea. Et deſcendi in domum figuli, & ecce ipſe opus faciebat ſuper
lapides: & cecidit vas quod ipſe faciebat in manibus ſuis, & iterum
fecit illud vas aliud, ſicut placuit coram ipſo facere. Et factus eſt ſer-
mo Domini ad me, dicens: Sicut figulus iſte non potero vos facere do-
mus Iſrael? Ecce ſicut lutum figuli vos eſtis in manibus meis. Et
tantum ſi loquar ſuper gentem aut ſuper regnum, vt tollam eos, &
vt perdam eos. Et ſi conuerſa fuerit gēs illa à malis ſuis cogitationib.
pœnitentiā agam pro malis quæ cogitabam vt facerem eis, & non fa-
ciam. Et tamen ſi loquutus fuero ſuper regnum aut gentem, vt reæ-
dificetur & circumplantetur, & fecerit iniqua in conſpectu meo,
vt non exaudiat vocem meam, pœnitentiam agam pro bonis quæ
loquutus ſum vt facerem eius, & non faciam. Et nunc dic ad viros
Iuda, & inhabitantes Hieruſalem: Ecce ego fingo mala ſuper vos,
& cogito ſuper vos cogitationem. Conuertatur vnuſquiſque à via
ſua maligna: meliores facite cogitationes veſtras.* Suadet ergo
figulus noſter à viis peſſimis & cogitationibus nos mali-
gnis auerti, vt conuerſio pœnitentiæ in aliud vas poſſit
fracturas noſtras vitiaque plaſmare. Et velut operis ſui
ſubſtantiam non perire in pœnitentiam, ne ſententia re-
um teneat, quem confeſſio excuſat. Huic conſonat ſapi-
entia Salomonis: *Sed miſereris*, inquit, *Domine omnium, quia* Sap. 11. & 12.
*omnia potes, & negligis peccata hominum propter pœnitentiam,
ſubeſt enim tibi cum voles poſſe, & cum ſis omnium Dominus, om-
nibus te parcere facis.* Conuertamur ergo & confiteamur
Domino cum in hoc ſæculi degimus commeatu, & iudici
noſtro pœnitentiæ viaticum præparemus. Non ſint tem-
poris noſtri otioſa curricula: nec nos nati ad peccandum,
ſed ad bene agendum conuiuamus. Aut ſi peccato fueri- F
mus obnoxii, quoniam deeſſe non poteſt in hoc mundi
theatro quin peccemus, reminiſcamur noſtri vt euadere
gehennæ præcipitium cupiamus. Pœniteamus ergo ex
fide, oremus ex corde, ploremus ex viſcere. Et ſicut Pro-
pheta dicit, *Adoremus & procidamus & ploremus ante Dominū* Pſa. 94.
qui fecit nos: quia qui ſerunt in lachrymis, in gaudio metent. Felix, Pſa. 125
heu nimium felix officium lachrymarum, quo futuro tē-
pore colliguntur præmia: & beatum ſeminis incremen-
tum quod in fletu profunditur, vt in lætitia metatur. Scri-
ptum eſt enim. Felix homo qui agnoſcit vlulatum ſuum,
Leuemus oculos noſtros ad montes, vnde veniet auxilium nobis: Pſa. 120
*quia ſicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum, & ſicut
oculi ancillæ ad manus dominæ ſuæ: ſic & oculi noſtri ad Dominum
Deum noſtrum vſque dum miſereatur nobis.*

Neque ita conuerſionis noſtræ conſilium temporis Cap. 18
delectationibus prolongemus, vt ſub ſcientia peccandi
& delectatione pereundi vſque ad extremam ætatem nos
in voraginem criminum demergamus, cum viuēdi no-
bis vſum à diuina dignatione collatum qui terminus clau-
dat habeatur incertum. Et forſitan hoc quod aut primum G
putatur, aut medium imminentis occidui meta iam limi-
tet, ſitque debitus finis indignantis Domini ex conuerſi-
onis tarditate vocatio, quandoquidem ex admonitione
rumpendarum in conuerſione morarum propoſitum vi-
deatur oraculum: *Non tardes conuerti ad Dominum, & ne dif-* Eccle. 5
*feras de die in diem. Subito enim venit ira eius, & in tempore vindi-
ctæ diſperdet te.* & iterum: *Fili, peccaſti, ne adiicias iterum, ſed & de* Eccli. 21.
*priſtinis deprecare, vt tibi dimittantur, & ne adiicias peccatum ſu-
per peccatum, & dicas: Miſeratio Dei magna eſt, miſericordia enim* Eccli. 5
& ira ab ille. Nec nos vſque ad mortem fieri mancipia pa-
tiamur, & demus corpora noſtra ſcelerum ditioni, ſed o-
bediamus Apoſtolo dicenti: *Non regnet peccatum in veſtro* Rom. 6.
mortali corpore, vt obediatis ei: vt quia peccata deeſſe non poſ-
ſunt, certe non regnent, hoc eſt, ne ſine reſpectu euaden-
di fiat abrupta licentia peccandi. Aut certe ſi putat aliquis
reſtare ſibi tempus vt peccet, & ſatiata libidine cum iam
impetraſſent animo corporis vires, tunc ad pœnitendi re
dire iudicium, vltimum vitæ ſuæ mihi tempus edicat quo
calculante didicerit, quo inſinuante cognouerit, vt iure ſi- H
bi, vt ita dicam, de temporis ſpatio blandietur. At cum
nobis inopinatus ſit exitus terminalis, & vitæ noſtræ du-
bia ſint ex mortis ignorātia curricula, quomodò ſibi quiſ-
que ſupereſſe ad confitendum tempus exiſtimat, qui tem-
poris ſui tempus ignorat, cum vtique audiat dicentē ſcri-
pturam. *Viuens & ſanus fateberis & laudabis Deum, & in partē* Eccli. 17.
vade ſæculi ſancti cum viuis & dantibus confeſſionem. Dilatio e-
nim temporis confeſſionem creet, & non deſperatio-
nem generet, quia exaggeratur in dilato damnatio, qui
diuinam patientiam pertinaci animoſitate cogitat. Quod Gen. 7.
ſancti Noe temporibus docetur effectum, cum per cen-
tum annos pertracta patientia implacabilem, per mundi
ambitum fudit cataclyſmum inundante cenſura Vnde Rom. 2
beatus Apoſtolus ait: *An nunquid opulentiam bonitatis eius &
longam patientiam contemnis, ignorans quod Dei bonitas ad pœni-
tentiam te adducit? Tu autem ſecundum duritiam tuam & cor*

impœ-

A impœnitens thesaurizas tibi iram in die reuelationis iusti iudicij Dei, qui *reddet vnicuique secundum facta sua.*

Caput XXIX. Volo dicas mihi, quæ rerum præsentium gloria, qui sint huius temporis fructus, quæ vtilitas caducorum. Regni potentia, dixi morte finitur, potestatis ambitio successione dirimitur diuitiarum copia viuis nobis plerũque subtrahitur, voluptatis effectio tristitia interueniente corrumpitur, iucunditas gaudiorum metus formidine violatur, & omne quod capitur desiderio, aut corpus aut anima finis calce succiditur. Nec potest perfectũ priuilegium beatitudinis obtinere, quod æternitatis non circũmuallat infinitas. Caducũ enim sit necesse est, quod indeuitabili necessitate metitur. Obnoxium & inconstãs atque infirmũ proculdubio remanebit, cuius vitam nonnunquam fortuitus euentus intercipit. His ergo cunctis morte finitis, nostrum in ipsa morte quid proprium? Si nihil quod boni operis incremento conscientia subsarcinetur habebimus, & si nihil boni ex nobis habere potuimus, quid nobiscum remeantes ad patriã deferemus?

B Quam nuda atque deformis anima nostra remanebit, si nos eam saltem pœnitentiæ velaminibus & confessionis amictibus non obtegamus? nisi quia turpitudinem festinamus abscondere, & animæ operire non contendimus nuditatem, cuius cum sit naturaliter inuisibilis pulchritudo, visibilis fiet peccatorum sorde deformitas.

Caput XXX. Illa sunt occupanda commercia, illæ complectendæ diuitiæ, illa captanda potentia, quam non tempus eripit, non locus subtrahit, non persona subducit, quæ manet statu perpetuo, quæ priuilegio seruatur æterno, quæ fini non subducitur, quæ mortis iugo nec premitur nec vrgetur. Ibi enim bona tuta sunt conscientiæ, vbi iam non licebit post præsentia sęculi mala peccare, vbi diabolo nullus accessus, vbi tenebrarum non est locus, sed neq; qui decipit, neque qui decipi possit penitus inuenitur. Illic bona omnia, illic cuncta felicia, illic prospera vniuersa, non dies lucis incremento mutabilis, non sol lentior in ortu, in fulgendo clarior, in occasu fuscior apparebit: nox omnino vacabit, luna non erit, nec siderum micatus ardentior rutilabit, famem nemo sentiet, lachrymæ detergentur, timor nullus, metus ex nihilo, iucunditas omnia pax totum, gaudium quidquid obnoxium tristitiæ fuerat, possidebunt. Omnia propheta Esaias euidenter exponit. (Esa. 60. Apo. 21 & 22.)

C Quæ tunc ibi gloria feliciũ, quæ supplicia miserorũ: qui gemitus, quæ suspiria peccantium, quæ beatitudo Sanctorum? his cum Deo consortiũ, illos donari gehennalium cruciamento flammarum: hos incomparabili perfrui refrigerio, illos incendio indomitabili trucidari: hos paradisi fontibus, nemorumque verticibus à riuulis indefessos amœnari, illos stagno ignis, & fluento incendij, atque atræ noctis tenebris obsessos, pœnis inextricabilibus perurgeri: ad postremum hos bonis cælestibus vti, illos totius gehennæ, & æternæ mortis edacitate consumi. (Esa. 65. Apo. 21.)

Caput XXXI. Si nunc quantum ad sæculum, quispiam paupertatis labe defectus, in promptu non habeat vnde qualicumq; victu famelicam sustentare possit esuriem, videatque alios optimis dapibus mensas onerare, ac refertos epulis bibere gemma, & protrahere longe apparatus ambitione peregrinis saporibus pigmentata conuiuia, quę putas eum ducere, ab vltima viscerum parte suspiria? quas edere intestino dolore querelas? interdum etiam lachrymas fundere, cum paulo amplius capi incipat desiderio

D visorum, & inardescere magis ac magis sentiat ex desiderio inefficax desiderium. Quinam ergo tunc erunt gemitus infelicium, quod inconsolabili luctu in illa comparatione tormentum, cum cælestibus copiis perennibus diuitiis perfrui felicium viderint agmen animarum, & se stillicidio rorantis digiti defraudari, & perferre insuper inextinguibilem flammam, cum nulla spe reseruentur adveniam? Solis ardorem ferre non possumus, balneares æstus minime toleramus, sentimus incendia fornacum, & longe secedimus: quis ferat fluctuantem gehennam, & caminis tartareis æstuantem pati strepitum fumantis baratri poterit, & sustinere infernarum globos tenebrarum, vbi solus auditur vlulatus ardentium, & eiulatus (Luc. 16.)

I. resonat crudeliter punitorum? Hęc oro quàm fugienda sunt, quàm cauenda, ac totis viribus & omni animo ac mente declinanda.

Caput XXXII. Cum pateant igitur ianuæ veniales, cum fluctuantibus & criminum tempestate iactatis pœnitentiæ portus offertur, cum mentibus promittitur cura languentibus, & sauciatis vitalem pollicetur vltroneus artifex medicinam, cum misericordia habeatur in promptu, antequam iustitia capulo tenus extrahat pugionem, sumamus arma pœnitentiæ, & iudicis rigorem satisfactionis officio mulceamus. Certum enim habet donum veniæ, qui permittit pœnitere. Nam proculdubio confiteri non sinitur, cui pietas nulla seruatur. Hoc probat inueterati serpentis in ipsa origine mundi damnatio, quem inauditum sentẽtiæ fulmen excussit: & non peroptatum absoluta seueritas status sui possessione deiecit. Hoc Sodomę & Gomorthę cælesti incendio concrematæ prohibent regiones, erga quas ob excessum facinorum nihil reseruatum est pœnitentię, ne fortassis admoniti possent vltionis iustitiam declinare. Hoc Pharaonis in Exodo clamat interitus: hoc Core, Dathan & Abiron inexpectatum testatur exitium: hoc Antiochi & Herodis supplicia proloquuntur: hoc Ananiæ & Sapphiræ indicat repentina animaduersione naufragium: quos ad præsens tempus vindicta non distulit, & negata venia seueritas commota trucidauit. Non nos imparatos dies abscessionis inueniat, nec intra castra diabolica hiemis illius aut sabbati tempus includat. Vigilemus cõtra hostis antiqui fraudulentas insidias & apertas minas. Erga conuersos enim acrius excitatur, & refugos suos seuerior tanquam irrisus insequitur. Tunc cum deciperet, blandimentis illexerat, nunc tẽtationibus & crudelitatibus inquiebat. Tunc fuerat vt amicus, nunc inimicus irascitur, & per casum elisum efficit cautiorem, sed elidentem aliquoties solet elisus elidere. Fugiamus põposas illecebras mundi, & ambitionibus eius domus repudium. Hoc Ioannes Apostolus persuadet, dicens: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ sunt in mundo. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo: quia omne quod in mũdo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorũ, & ambitio sæculi, quæ non est à Patre, sed ex concupiscentia mundi est. & mundus transibit, & concupiscentia eius. Qui vero facit voluntatẽ Dei, manet in æternum,* quomodo & Deus manet in æternũ. (Gen. 3. Gen. 19. Exo. 15. Nu 16. F 2. Ma. 9. Act 12. Act. 5. Mat. 4. 1. Io. 2.)

G Lauemur baptismo pœnitentiæ, vt possimus Dominum mundo corde videre. Auferamus nequitias ab animis nostris à conspectu oculorum Dei, discamus iustitiam facere, inquiramus iudicium, eripiamus iniuriam accipientẽ, iudicemus pupillo iustificemus viduã, & cum Domino disputabimus. Et si fuerint peccata nostra vt phœnicium, vt niuem dealbabit: si autem vt coccinum, vt lanam candidam efficiet. Et quia asperget hyssopo, & mundabimur lauabit nos, & super niuem candidiores erimus. (Esa. 1. Psa. 50.)

Caput XXXIII. Tria sunt quæ erga nos Dominus arbitrio suo constituta conseruat: bonitatem dico, misericordiam atque iustitiam. Bonitas est qua esse iam cœpimus: misericordia, qua ad pœnitentiam prouocamur: iustitia, qua futuro tempore iudicabimur. Hęc interim ordinem temporum in se se custodiunt: præteritum, præsens, & futurum, Præteritum, quo Domino auctore creamur & nascimur: pręsens, quo conuersi misericordiam promeremur: futurũ, quo iuxta opera nostra iustitia distribuẽte munerabimur.

H Itaque quum misericordia regnũ habemus in manibus, & in arbitrio nostro sunt posita dona pietatis: hic purgemus conscientias nostras ab omni inquinatione, & spiritalibus nos deinceps per bonam conuersationem instrumentis aptemus. Euitemus desideria quæ militant cõtra animas nostras, & profanam conscientiam nullatenus patiamur. Consequemur omnia quæ ex fide credimus, si iustis nos actibus & vita inuituperabili cõponamus, Merebimur remissam omnium peccatorum, resurgemus in vitam æternam in resurrectione credentium: & ne amplius loquendi præsumat audacia, in regna cælorum cum iustis intrabimus, cum quibus partem per pœnitentiam habere meruimus, scriptura dicẽte: *Pœnitentib. autẽ dedit partem iustitiæ & corrogauit deficientes sustinere, & destinauit illos in sortem veritatis.* Hęc, amantissime frater, quib. tecũ pari- (1. Pet. 2. Eccl. 17.)

A ter ad exercendam pœnitentiam cohortaretur, quantum ex Dominicis lectionib' colligere mediocritas ingenij mei potuit, exaraui. Quę si iam, vt arbitror, animi studio è proprio instituto sectaris, & curribus confessionis insidens tendis ad veniam, accipe me tecum in hac cogitatione cõsortem, vt adiuncto cõmuni comitatu ad metas indulgẽtiæ properemus: aut si pigritiæ inertia præpeditus pernicitatem tuam sequi non potero, memento mei: & cum præmium de Dei largitione merueris, quæso vt in orationibus tuis nulla capiaris obliuione Victoris.

LIBER DE POENITENTIA FINIS.

AD POENITENTIAM AGENDAM exhortatio.

ADmoneo vos frater in cõspectu Dei, timori vestro adiũge te timorem meum. Qui aũt non timet, timẽtem me contemnit, sed malo suo. Audite ergo quę dicturus sum. Certus sũ quia homo baptizatus, si vitam, non audeo dicere sine peccato, sed si vitam sine crimine duxerit, & alia peccata habuerit, quæ quotidie dimittantur in oratione dicenti: *Dimitte nobis (vita nostra), sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: & ei faciat quod sibi à Deo cupit fieri:* quãdo diem finierit, vita non finit, sed transit de vita in vitã. Siue iste voluntate sua currat ad baptismum, siue in periculo constitutus baptizetur, & exeat, ad Dominum vadit, ad requiem vadit. Baptizatus homo si postea desertor, violatorq; sacramenti fuerit, peccat, & Deum repellit à se. Si autem agat pœnitentiam ex toto corde, vbi Deus videt, saluabitur: sicut vidit cor Dauid, quãdo increpatus à propheta grauiter, post comminationes terribiles Dei exclamauit dicens: *Peccaui* & mox vt audiuit, abstulit peccatum suum. Quantum valent tres syllabæ. Tres enim syllabæ, *Peccaui*: sed in trib. syllabis flamma sacrificij cordis eius ad cælum ascendit. Ergo qui egerit veraciter pœnitentiam, & solutus fuerit à ligamento quo erat constrictus, & à Christi corpore separatus, & bene post pœnitentiam vixerit & post reconciliationem, cum defunctus fuerit, ad Dominum vadit, ad requiem vadit, à regno Dei non priuabitur, & à populo diaboli separabitur. Qui autem positus in vltima necessitate ægritudinis suæ acceperit pœnitentiã, & mox reconciliatus fuerit, & vadit, id est, exit de corpore: fateor vobis, non illi negamus quod perit, sed non præsumo dicere quia bene hinc exit. Non præsumo, non polliceor, non dico, non vos fallo, non vos decipio, non vobis promitto. Fidelis bene viuens, securus hinc exit. Agens pœnitentiam dum sanus est, & reconciliatus, si postea bene vixerit, securus est. Sed dices. Quid est si bene vixerit? Vel in hoc nos instruere sacerdos bone, vt hoc sciamus. Illud nescire te dicis, an ille qui infirmus & impotẽs est peccare, si pœnitentiam accipit, & mox transit, facinora sua relaxantur in die iudicij? Hinc nullam securitatem nobis das? Quid est bene viuere post pœnitẽtiam? doce nos. Dico vobis, Abstinere ab ebriositate, à concupiscentia, à furto, à malo eloquio, ab ipso immoderato risu, à verbo otioso, vnde reddituri sunt homines rationem in die iudicij. Ecce quam leuia dixi, vt tacerem grauia & pestifera. Et aliud dico: Non solum post pœnitentiam ab istis intus homo obseruare se debet, sed & ante pœnitentiam dum sanus est, quia nescit si possit ipsam pœnitentiam accipere, & confiteri Deo & sacerdoti peccata sua. Ecce quod dixi post pœnitentiam, dico ante pœnitentiam melius. Agens vero pœnitentiam ad vltimum, & reconciliatus, si exierit, an securus hinc exeat ego non sum securus. Pœnitentiam dare possum, securitatem dare non possum. Quod dico attendite. Ego illud planius expono, ne aliquis me male intelligat. Numquid dico damnabitur? non dico, sed nec liberabitur dico. An aliud mihi dicis, sancte episcope Quid tibi dicam, nescio. Dixi, non præsumo, non promitto, prorsus nescio de Dei voluntate. Vis te frater à dubio liberari, vis quod incertum est euadere? Age pœnitentiã dum sanus es. Si enim agis veram pœnitentiam sanus es, & inuenerit te nouissimus dies, securus es. Ergo cur-

[Marg.: B; Mat. 6.; Mat. 7.; 2.Re.12; C; Mat.12; D]

E re & reconcilieris: Si sic agis, securus es. Quare securus? Vis dicam tibi? quia egisti pœnitentiam eo tempore quo & peccare potuisti. Ecce dixi quare securus es. Si autem tunc agere vis ipsam pœnitentiam quando peccare iam non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa. Sed vnde scis, inquit, si forte Deus mihi misereatur, & dimittat mihi peccata mea: Bene dicis frater, bene dicis, vnde scio: & ideo tibi do pœnitentiã, quia nescio. At ille inquit: Ergo dimitto causam meam Deo. Quid tu me verbis affligis, & non iudici me Deo dimittis? Illius iudicio te cõmitto, cuius iudicio me cõmendo. Nam si scirẽ nihil tibi prodesse, non te admonerẽ; non te terrerem. Duæ res sunt: aut ignoscet tibi, an non tibi ignoscet. Quid horum tibi futurũ sit, nescio, sed do cõsilium: Dimitte incertum, & tene certum. Et dum viuis, age pœnitentiam veram, vt eum veneris in iudicium Dei, non à Deo confundaris, sed ab eo in regnum inducaris. Hoc præstante Domino nostro Iesu Christo, cui est honor & gloria in sæcula sæculorum.

Epistola qua respondet cuidam interroganti, cur Deus permiserit monachum quendam à dæmone vexari: quæ reperta est Parisiis in exemplo msc. S. Germani, post tres libros de officijs.

VIR quidam religiosus atque in monachio habitu constitutus tunc, nostro tempore nunc antiqui hostis est inaudita tentatione pulsatus, ita vt idem malignus spiritus vestimentorum eius particulas, & extra illum etiam incompositas, immunda colluuione crebrius fœdaret. Quæ in tantum erat horrenda, fœtida & noxia, vt pars vestium quam tetigisset nullius deinceps esset vsui apta, quamquam fuisset abluta. De qua cum interrogatus fuissem, cur omnipotens Deus talem versuto serpenti potestatem in eum dedisset, vt cordis eius immunditiam foris ostenderet: quod nunquam in exteriori habitu fecisset, nisi interiorem omnino corrupisset, scilicet aut infidelitate & blasphemia, aut certe inani & vana gloria respondi. Sanies quippe intus in corde foras per vestimẽta manauit. Quem, quia longe positus erat, ego quidem non vidi, sed tamen, vt arbitror, hæc in illo vere præuidi. Quod si ita non est, numquid tamen factum putatur sine causa? aut propterea gestum, vt in eo munditiam cordis fœditas illa seruaret, nec hãc callidus hostis inani gloria fœdaret, *sicuti Paulus*, ne de reuelationis magnitudine tumeret, *stimulum carnis accepit*? Sit itaque horum quodlibet aut certe si non fuerit, numquid tamen quod ad extremum positurus sum verum non erit? Verum est omnino. Verum est quod dico, non esse colluuionem illam extrinsecus animæ noxiam, si ipsa seruare studuerit intus cordis munditiam. Interea sicut tu ipse iudicare curasti, audio quosdam apud vos dicere, non posse aliquem in patria suæ natiuitatis perfectum esse, illud in argumentum assumentes, quod Dominus dixit: *Nemo propheta acceptus est in patria sua.* Quos primum oportet ratione veritatis refelli, & sic demum qualiter intelligenda sit prolata sententia demonstrari. Audiant igitur patienter qui hæc dicunt, quia dum sensum sacræ scripturæ prudenter non considerant, pene omnes sanctos contemnunt. Si enim ita est, vt asserunt, ergo quotquot ex Romanis conuersi, apud Romanos degunt, quotquot ex Græcis: apud Græcos quotquot ex Italis, apud Italos: quotquot ex Hiberis apud Hiberos: quotquot ex Germanicis, apud Germanicos: quotquot ex Aquitanicis apud Aquitanicos: quotquot ex Angelis apud Anglos religiose viuunt, imperfecti erunt. Ecce Paulus & Antonius ex Thebæis, apud Thebæos perfecti sunt. Ecce Hilarion ex Palæstinis apud Palæstinos perfectus est. Ecce Macarius ex Ægyptiis, apud Ægyptios perfectus est. Ecce Oxyryncus ciuitas ex propriis ciuibus tota perfecta est. Ecce, vt ad proximos & vicinos nostros veniamus, Protasius & Geruasius in propria hæc

[Marg.: G; 2.Cor.12; Luc.4; H]

A Mediolanensi ciuitate, propriaque domo manentes, ac per decem annos manachorum vitam exercentes, ita perfecti fuerunt, vt martyres fierent. An forte sola nostra prouincia extra hanc regulam erit excepta, vt non de propriis sed tantum de externis habeat monachos? Saragendum igitur magis est vt vbi quis fuerit, iuxta regulam perfectorum viuat, & non parentum, non propinquorum; non affinium illecebris à via perfectionis declinet. Sic certe iuxta Saluaroris sententiam, patri, matrique, fratribus, sororibusque, vxoribus, filiis, domibus, agris & cunctis quę possidet, renuntiare valebit. Hoc autem dico, non quo secessores qui de regno ad regnum, de publico ad eremum transeunt, summa laude non dicam, sed quo etiam illos qui magis affectibus patriam fugiunt, quam gressibus, felices atque perfectos ostendam. Obsecro itaque illos qui hæc apud vos fieri posse denegant, vt vigilanti studio considerent, cur non dixerit Dominus: *Nemo propheta perfectus est in patria sua*, sed: *Nemo acceptus est in patria sua.* Sed ibi quid aliud intelligendum est, nisi quia non acceptum dixit nequaquam receptum? B Quod de antiquis prophetis & se ipso dictum intelligi voluit, qui apud incredulos Iudæos non fuerunt accepti, sed magis spreti, Stephano ad eos dicente: Quem prophetarum non sunt persequuti?

Mat. 18. Luc. 4.

Habetur hic tractatus m. sc. in tribus celeberrimis Italiæ bibliothecis, Vaticana, Mediolanensi, & Medicea, sub nomine B. Ambrosij Mediolanensis episcopi: cuius tamen non esse, tum ex alijs dubitari potest, tum ex differentia styli, qui à grauitate Ambrosii, ab elegantia, & acumine verborum cum venustate coniuncto longe distare videtur. Sed cum in vetustis libris nomen ipsius nescio qua occasione sortitus iam sit, à nobis in hac editione additus est inter alia opuscula incerta, quæ huic sancto Doctori tribuenda sint, nec ne, sinceri lectoris iudicio relinquimus. C *Opus certe ipsum non admodum expolitū fatemur. Vel fortasse Ambrosius (si ille eius dicendus est auctor) Palladio Græco homini scribens, linguæ Latinæ parum erudito, & adhuc inueni (is enim est, vt conijcitur, qui postea Hibernorum episcopus fuit ordinatus) vt eius capacitati se accommodaret, magis aperto, & communiore sermone vsus est.*

S. AMBROSII TRACTATVS
In quo loca, doctrinam, ac mores Brachmanorum describit.

DESIDERIVM mentis tuæ, Palladi, quæ immenso sapientiæ amore incensa, noua semper discere optat, nouum etiam arduumque opus efficere nos compellit, id vero est Brachmanorum patriam consuetudinem, vitamque recēsere. Ego quippe cum neq; ipsos, D neque ipsorum viderim loca (longe enim terrarum spatio à nostra Europa sunt seiuncti) ea tibi duntaxat quæ ab aliis audiui, & quæ à scriptoribus desumpsi, enarrare tentabo. Brachmani à nonnullis gymnosophistæ, à quibusdam philosophi, seu sapientes Indorum appellantur. Habitant autem iuxta Gangem, fluuium totius Indiæ maximum. *Hic vero Ganges ille est,* quem scripturæ sanctæ *Phison appellant & vnus de quatuor qui è Paradiso exire perhibentur.* Primum igitur Musæus frater noster Dolenorum episcopus mihi retulit, quod ipse aliquot ante annos ad Indias, Brachmanos visendi studio profecturus, Sericam fere vniuersam regionem peragrauit: in qua refert arbores esse, quæ non solū folia, sed lanam quoque proferunt tenuissimam, ex qua vestimenta conficiuntur, quæ serica nuncupantur, & ibi insignem quandam conspici lapideam columnam Alexādri nomine hoc titulo sculptam: Ego Alexander huc perueni, & quod plurimis populorum nationib. regionibusque perlustratis, in Arianam tandem deuenit prouinciam prope Indum amnem: quam desertis circumdatam cernens, feruoribusq; ambustam, eo quod sol omnia incenderet (vnde maxima aquæ laborabatur penuria, & si illa aliunde aduehebatur, quod cōfestim in suis etiam vasis feruere cerneretur) & cum solis æstum, locorumq; incendiū sufferre nequiret, protinus inchoatum iter deserere, pedem efferre, & in Europam remeare coactus est. Quædā ergo noua, non autem Brachmanos se vidisse affirmat. Refert nihilominus de Brachmanis aliqua se audisse à scholastico quodam Thebæo, qui vt ait, ob id ipsum, nempe vt ipsos Brachmanos & videret & alloqueret, in Indias peregrinari proposuit, & quod tandem miser in captiuitatē incurrit. Hic ergo, vt mihi Episcopus retulit, cum lenioris esset ingenii, in forensis aduocationis officio incongruæ sibi artis tædio fatigatus, Indiam videre & Brachmanorū patriam ac mores cognoscere deliberauit. Quocirca cum quibusdam mercatoribus in Erythræo, siue Rubro mari F nauim conscendens, nauigauit primo sinum Adulicum, & Adulitarum oppidum vidit, mox Aromata promontorium, & Trogloditarum emporium penetrauit, hinc & Assumitarum loca attigit, vnde soluens prosperis flantib. ventis, licet plurium nauigatione dierum, Muzirim toti Indiæ citra Gangem emporium tandem peruenit, vbi quendam Indorum regulum dominari asserebat. Immoratus igitur ibi aliquandiu, obseruataque diligenter aëris & loci qualitate, ac hominum consuetudine per plures dies; venit ei in mentem ad insulam, quæ Taprobane vocatur transfretare: in qua illi, quibus beatorum nomen est longissimam ætatem viuere asseruntur (nam vitam hominum centum annis modicam putant) propter miram aëris temperiem, & incomprehensibilem diuini dispositionem iudicii: Huic quatuor moderantur Reges seu satrapæ, inter quos vnus est maximus, cui cæteri subiacent, obediuntq; vt ille scholasticus referebat. Narrabat quoque si credere facile est, mille insulas Arabici & Persici maris, & quas Mammolas vocant, illi obtemperare. Hic ille, quā magnetem appellant, reperitur lapis, qui ferri naturam ad se vi sua trahere dicitur. G Cum ergo nauis aliqua clauos habens ferreos illic applicuit, illico retinetur, nec quoquam ire permittitur, vi nescio quadam lapidis occulta impediente, ob id naues ibi ligneis clauis cōstrui dicebat. Quod insula quinque habet flumina, & quidem maxima, quibus tota irrigatur, fertiliorque redditur. Vnde & ob maximā cæli clementiam poma nullo vnquam tempore arborib. desunt: immo eodem tempore eiusdem arboris dum ramus alter florescit, alter fructus gignit, ceteri maturos ostendunt fructus. Insuper habet insula hæc dactylos, nuces quas Indicas dicimus, grandes & minutas, odoriferas tamen, item & nuces, quas corylos dicimus. Homines illius terræ aluntur pomorum, oryzæ, & lactis cibo, nobiles vescuntur certis quibusdam diebus etiam solemnibus ouium caprarumque carnibus. Sues à Thebaide vsque ad Indiæ Æthiopiæque fines aiunt non inueniri ob maximos ęstus. Induunt gentes insulæ ouium pelles, non spernenda laboratas arte, oues item non lanæ, sed setarū teguntur vellere: nec lanæ, nec lini habetur ibi vsus, vt narrabat scholasticus, & quod de Æthiopiæ & Persiæ finibus, H & Assumitarum locis ibi mercatores emendi, vendendi, permutandique rei gratia conueniunt: & quod piper ibi nascitur, in magnaque colligitur copia. Ipsa autem admodum parua atque inutilis gens est, quæ intra speluncas saxeas viuit, & per præcipitia magna discurrere natura patriæ edocta consueuit. Piper autem cum ramusculis suis colligitur: ipsas autem arbores quasi quasdam humiles ac paruulas stirpes esse dicebat. Nam & ipsos exiguos homunculos esse, & grandia quædam capita asserit habere cum leuibus & detonsis capillis. Reliquum vero Æthiopum atque Indorum genus comis naturaliter crispatis horret. In quo loco (adiecit) ab eo qui illic plurimum poterat, ego illico abreptus atque detentus sum: qui statim cœperat mihi etiam acerbe conuiciari, eo quod eorum patriam, solumque contingere ausus fuerim. Et illi neque excusationem, nec defensionem

Strab. l. 11. Geograph. & Curtius l. 9. Gen. 2. — Plinius l. 6. nat. hist. c. 23. — Plinius l. 6. c. 22. Ptolemæus 7 geographiæ c. 4.

A meam æquis animis audiebant, non enim poterant linguæ meæ intelligere sermonem, nec ego criminis causã, quod mihi obiiciebatur, sciebam, quia illorum verba nõ noueram, ex solis tantum nutibus nos mutuos intelligere videbamur. Ego quidem ex aspectu toruo luminum, & ex sæuo dentium stridore poteram verborum significata nocere: illi vero ex pallore meo atque pauore sensus meos misericordia magis dignos suspicabantur. Sic itaq; ab eis detentum, per sexennium me in pristinum opus facere iusserunt, expensa autem ex palatio Regis ipsorum vnius tantum modij frumenti quolibet anno. Post sex vero annos, dum paulatim edíscerem eorundẽ loquelam, potui multa de vicinis nationibus, locisque cognoscere. Tandem Deo propitio de captiuitate hoc modo ereptus sum. Rex alius supradicto huic Regi inimicatus, cũ apud maiorem illius regionis Imperatorẽ accusauit, quod nobilem virum, ciuemque Romanum in teterrimam captiuitatem, atque extremum seruitiũ redegisset. Quo Imperator audito, confestim illuc cognitorẽ causæ transmisit, ac deinceps rei veritate perspecta, protinus eum qui conuictus in memorato crimine videbatur, exui tota sui corporis pelle præcepit, eo quod ciui Romano fecisset iniuriam. Dicuntur autẽ non solum impensius honorare Romanorum Imperatorẽ, sed incredibiliter timere, tanquam qui præclaro polleat ingenio, ac virtute magnifica, & Romanos eo quod armis atq; viribus adeo potentes sint, vt (si velint) ad regionis ipsorum excidium valeant peruenire. Ipse ergo ille qui ista dicebat, adiiciebat quod genus Brachmanorum non ex propria tantum voluntate sæcularibus rebus renuntiat, sed potius vt ex iudicio Dei pendens, ac diuinitatis ope suffultum. Naturaliter enim nudi in finitimis fluuij regionibus viuunt. Nulli apud eos quadrupedes, nullus terræ cultus, nullus ferri vsus, nullũ instrumenti genus, quo fieri aliquod opus possit. Habent autẽ illic deliciosas atque optimas auras, & saluberrime temperatas. Colunt semper Deum, cuius veram quidem ac distinctam notitiam se habere profitentur, omnemq; prouidentiæ eius ac diuinitatis rationem discernere. Iugiter orant, orantes vero non Orientalem partem vnde oritur sol, aspiciunt, sed cælum potius intuentur. Edunt autem ea quæ super terram pecudum more potuerint inuenire, hoc est, arborum folia, & olera siluestria. Abundat etiam apud illos plurimum herba, quam enulã nomine vocamus, sicut & apud Persas. Item est ibi arbor, quæ acanthus nominatur. Habẽt & patrias arbores quastam, nescio quos fructus ferentes, quibus vesci semper solent. Viri trans ripam fluminis Gangis in partibus Oceani, in quem fluuius memoratus ingreditur, degunt: feminæ vero citra Gangem iuxta mediterraneas partes morantur, ad quas earundem mariti Iulio & Augusto mense transuadere consuescunt. Isti enim menses apud eos frigidiores videntur, eo quod tunc ad nos sol conuertitur, & supra Aquilonem quem Boream vocamus, vis solis erigitur, quo tempore temperati aeres magis, & ad concubitum magis apti esse dicuntur. Vbi ergo quadraginta cum feminis suis fecerint dies mox ad propria reuertuntur. At cum enixa fuerit vxor alicuius, ediderítque vnum vel alterum partum, non transit vlterius ad eam eius maritus, nec vlterius cum propria concumbit vxore. Singulis enim filiis in locum patrum substitutis, per totam de reliquo vitam à propriis se vxoribus abstinent. Si autem acciderit vt quispiam sterilem sortiatur vxorem, vsque ad quinque annos maritus ipsius ad eam transit, & ei maritale præstat obsequium, quæ si grauida per tempus illud reddita non fuerit, mox ab eadem penitus separatur: ob quod non in multos populos eorum diffunditur genus, tum propter locorum difficultatem, tum propter consuetudinem continendi. Hæc est ergo vita & conuersatio Brachmanorum. Fluuium autẽ ipsum cum maxima dicunt difficultate vadari, tum propter Ondonitum tyrannum loca illa infestantem, tum etiam timore cuiusdam animalis in supradicto fluuio morantis, quod tantæ magnitudinis esse dicunt, vt integrũ possit elephantem deuorare. Eo vero tempore quo Brachmani flumen transire consueuerunt, diuino asserunt

Plin. li. 6. c. 22.

Q. Curtius l. 8.

Q. Curtius l. 8.

B C D

E iudicio dictum animal nõ videri in fluuio. Maximi etiam dracones illic esse dicuntur, habentes septuaginta per longitudinem cubitos, vnde ego vnius pellem vidisse me memini quadragintaduos in latitudine habentem pedes. Formicas etiam illic esse ad modũ palmæ hominis, scorpiones vero ad cubiti humani mensuram adesse loquuntur: propter quæ monstra periculosus est ipsorum transitus locorum. Non tamen vbique animalia ista nascuntur, sed in illis partibus tantum, quæ ab hominibus non inhabitantur. Plurimique illic elephantum greges esse dicuntur. Hęc sunt quæ à Thebæo scholastico de Brachmanis audiuisse se affirmat Musęus: quæ vero ex historiis de Alexandri vita legi, & quæ ex plerisque auctoribus ad hoc facientia de illis desumpsi, nunc subnectam.

Alexander Imperator, cum ei Macedoniæ solius imperium non sufficeret, neque Philippo patre tantum posset esse contentus, Iouis Hammonis filium semet esse dicebat. Et quamuis originem ipsius facile ipsa rei veritas comprobaret, falsis quibusdam tamen, & vt ei videbatur, inuictis modis aliam sui esse naturam generis adstruebat. Itaque solemni bellorum apparatu, ac instructis equitum, peditumque militum copiis, è Macedoniæ regione consurgens, totum pene peragrauit mundũ: & antequam in prouinciam Babylonis accederet, Europam quidem & Asiam veluti quædam parua loca transcurrit: venit tandem in partes nostri quoque orbis, vt eas inspiceret, quasque cum reperisset suis conformes sensibus, ipse dicebat? Sapientia prouidentiæ mater, habens cum virtute ipsa, quæ omnium virtutum caput est, quandam communionem, in sola veritate consistens, alens omnem faciensque naturam, cuius donum est nostrorum sermo verborum, notitiam scientiamque communem scrutans & perspiciens, iniustis quidem tribuẽs quæ merentur, iustis autem parcens: da mihi quæso te placidam, vt possim ad illa quæ cupio, his precibus peruenire, Brachmanos vero bonitate ac sapientia præditos viros hic præsentes cernere. Veni enim vt aliqua cognoscerem à Calano, incola horum locorum, qui ad me festinus accessit, quo nunc persuadente desidero ediscere cuncta plenius, & videre. Brachmani vero è contra Alexandro ista dicebant: Venisti ad nos, inquiunt, cognoscere sapientiam cupiens: nos autem Brachmani libenter statim talem suscepimus voluntatem Huiusmodi enim desiderium in vita ac moribus nostris regnum iudicatur: quod nunc discere Imperator ipse voluisti, Philosophus enim non domino alterius obtemperat, sed ipse dominatur: homo enim in eum non habet potestatem. Sed quoniam nihil nobis hactenus credens (eo quod vsque ad præsens tempus male de nobis apud te quidem locuti sunt) nunc ad nos vera degustans venisti Calanus enim vir apud nos pessimus fuit, per quem vos Græci homines Brachmanos agnouistis quidem, bene tamen non potuistis agnoscere ille enim non fuit noster, qui ad diuitias sine aliqua sui excusatione transfugit, cur non sufficit de Taberunco fluuio aquam castitatis haurire, neque pressi lactis cibum sumere, quibus Deo digna mens crescit, quam ille Deo semper habuit inimicam, qua male succensus in iram exarsit, quamque de sapientiæ bonis transtulit ad vitia voluptatis. Ex nobis autem nullus in prunis ardentibus volutatur, neque vlli dolores corpora nostra consumunt, sed vita nostra medicamentum aliquod sanitatis est. Naturali autem beneficio alieni à diuitiis omnibus sumus: æquo etiam vitam nostram mors fine comitatur. Et si interdũ nonnulli forte mortalium, ad quos falsorum venit doctrina verborum, percutere nos vanis tentant sagittis, ingenuitatem tamen nostram lædere ac vitiare non possunt. Vnum atque idem est mentiri, & credere mentienti. Nocet enim quis & cui falsa persuadet, nocet & sibi, quia dum mendacio credit, non facile ad ipsam veritatem peruenire valet. Insimulatio autem mala inimicitiarum quædam & certaminum mater est, quæ ex se iracundiam parit, ex quibus rursus iurgia, & bella nascuntur. Nulla tamen virtus est occidere hominem: latronum enim iste, vt nouimus, mos est Sed nos virtutem

F G H

A rem veram vocamus contra aurarum mutationes nudo
corpore dimicare, desideria ventris abscindere, & varias
ipsius pugnas abstinentia patientiaque superare. Igitur
prius vince hos inimicos ante omnia tuos, si fortis vide-
ris tibi, & exinde opus tibi non erit aduersum quem-
piam certamina externa committere. Idcirco enim con-
tra eos qui foris sunt, commoues bella, vt istis quos in-
trinsecus habes, alimenta & fomenta suppedites: sed tu
vides quod eos quidem, cum quibus foris dimicas, vin-
cis, ab iis autem quos nosti, qui intra te sunt, supera-
ris.

Considera igitur quanti tyranni in stultorum cordibus
degunt: oculi, aures, nares, venter, virilia, totumque cor-
pus humanum, quam multa etiam desideria nascuntur
intrinsecus, quibus omnibus genus mortale succum-
bit & seruit, propter quæ cuncta & iugulantur & iugu-
lant. Nos autem Brachmani quia omnia quæ intrinsecus
habemus bella superamus, iam de reliquo incolumes at-
que securi in summa pace requiescimus, siluas videmus,
B cælumque suspicimus, aquilarum diuersarumque auium
gratissimas voces semper audimus, nudo sub aëre arbo-
rum foliis nostra corpora contegimus, eorumque fructi-
bus vescimur, aquam bibimus, hymnos Deo canimus, &
futuri sæculi vitam desideramus, nullumque quod pro-
desse nobis non possit, audimus. His ergo nos Bra-
chmani moribus contenti viuimus, paucisque sermonib.
agitatis mox tacemus. Vos autem dicitis quidem quæ de-
beant fieri, nec tamen facitis, philosophum vos nullum
putatis, nisi eum qui nouerit loqui: vester enim est omnis
sensus in lingua, vobisque in oris vestri labiis tota sapien-
tia est. Aurum argentumque colligitis, plurimis seruis &
magnis domibus indigetis: affectatis honores, se-
ctamini dignitates, editis tantum atque potatis, quan-
tum iuuat expleri, vtimini æquæ & vestibus dilicatis sem-
per ac mollibus, eaque facitis, quorum pœnitentiam mox
geratis: contra vos ipsos veluti contra inimicos vestros so
letis loqui, cum tamen habere vos linguæ propriæ pote-
statem sciatis. Longe profecto meliores sunt illi, qui tace-
re consueuerunt, non enim se ipsos loquendo reuincunt.
C Mutuam mercedem ab omnibus accipitis, gloriosum, vt
putatis, ornamentum digitis vestris imponitis aurum:
vos quoque feminas videmus ornatos, cum sciatis quod
idipsum, in quo magnopere creditis, quantum ad rem
pertinet veram, vobis prodesse nihil possit. Auro enim
non extolluntur animæ, neque corpora nutriuntur, sed
econtra per illud vtraque ista vitiantur. Nos autem qui
cognoscimus veritatem, ipsamque naturam, si cœperi-
mus sitire, ibimus ad fluuium, aurumque calcantes, aquã
bibemus. Auro enim nequit sedari fames, ac sitis nescit
extingui. Non ex auro venit vulnerum cura, non ægroto-
rum medicina membrorum, non vlla refrænatio cupidi-
tatis immensæ, sed hortatus magis ac prouocatio maior
ad nouam nescio quam concupiscendi libidinem. Et sitis
quidem illa naturalis, cum fuerit, cum aquam, quam de-
siderauit, acceperit, sitire mox cessat, similiter etiam natu
ralis fames quando escam, quam quærit, acceperit, cõqui-
escit. Si igitur eodem modo, eademq; natura aurũ quoq;
humanus animus desideraret, vbi primũ accepisset quod
optabat accipere, sine dubio cupiditas & ipsa cessaret: sed
D nedũ ista nõ cessat, immo semper noua, & sine aliqua inter
missione desiderat, quia non ex commotione naturæ de-
siderium tale procedit. Postremo in quo apud vos homines
& ornant & gloriant, in eodẽ apud nos spernunt. Calan⁹
amic⁹ est vester, sed spernitur & calcatur à vobis. Qui ergo
multorum malorum auctor apud vos fuerit, à vobis ho-
noratur & colitur: qui vero est inutilis, proiicitur à nobis
& illa quæ nos omnino non quærimus, Calano pro ea
quam habuit erga pecuniam cupiditate, placuerunt. Sed
nõ erat noster hic talis, qui animam suam miserabiliter læ
sit, ac perdidit, ob quod neque Dei neque nostri amicus
esse visus est dignus, neque in hoc sæculo inter siluas ha-
bere meruit securitatem, neq; illam sperare gloriam po-
tuit, quæ promittitur in futuro.

Plutar. in vita Alexd.

Alexãder Imperator vbi venit ad siluas, Dandamim qui
dẽ ipsũ in transitu videre non potuit: in silua.n. iacebat, re-
E cũbens super arborum folia in securitate & pace, proxim⁹
fonti, quẽ quasi vber terræ matris incorruptum atq; inte
grum in os suum emulgere consueuerat. Misit autẽ ei Ale-
xander amicum quendam nomine Onesicritum, dicens

Q. Curtius l. 9. de gestis Alex.

ei: Onesicrite, memoratum virum Dandamim ad me ve-
nire festina, aut causam propter quam venire noluerit, nũ
tia, vt ego ipse ad videndum eum pergam. Cui ille respõ-
dit: Faciam cum celeritate quod præcipis. Nã sicut iubere
tuum est, ita meum esse cognosco tuis iussis obtempera-
re. Vbi igitur supradictus ad Dãdamim nũtius venit, his eũ
alloquut⁹ est verbis: Dixit fili⁹ Dei Iouis magni, Alexãder
Imperator, qui est dominus generis humani, vt properes
ad illũ venire, quia tibi, si veneris, plurima dabit munera,
si vero venire nolueris, veluti contemptorẽ te capite pu-
niet. Quæ cum ad Dandamis aures dicta venissent, non
surrexit ex foliis, quib. fultus iacebat, sed tale respõsum ri-
dens reddidit, ac recũbens: Deus, inquit, maximus parare
cuiq; nescit iniuriã, sed lumen vitæ rursus iis præstat ani-
mis, quæ suo soluerint fato. Meus ergo ille solus est domi-
F nus, qui homicidia vetat, & qui bella non concitat. Alexã
der vero non est Deus, quia & ipse moriturus est. Quẽad-
modũ igitur potest esse omnium dominus, qui nondum
Tyberoboam fluuium transfretauit, neque per totũ mũ-
dum sedem suã locauit, non zonæ Gadem transiit, non in
medio orbis cursum solis aspexit? quare gentes plurimæ
nec eius quidem nomẽ adhuc nosse potuerunt. Si autem
non capit eũ illa quam possidet terra, fluuium transeat no
strum, & inueniet solũ tale, quod norit homines sustine-
re. Quæcumq; mihi Alexander pollicetur, si ea præstiterit
cuncta inutilia mihi erunt. Ego enim habeo domum fo-
lia, herbis quoq; quę adiacent mihi, vescor, & aquam poto
posthabeo alia quæcumque cum sollicitudine colligun-
tur ac pereunt, nihilq; aliud præter tristitiam quęrentibus
ea atq; habentib⁹ præbent. Nunc igitur securus quiesco,
clausisque oculis nil omnino custodio. Si aurum voluero
seruare, somnum meum dissipo: terra mihi omnia vt lac
mater infanti ministrat. Ad quemcumque accedere vo-
luero locum, vado, quocumque autem ire noluero, nul-
lius sollicitudinis necessitate compellor. Et si caput meũ
voluerit abscindere, animam auferre non poterit: sed ca-
G put tantummodo iacens tollet: anima vero discedens, ca-
put suum veluti partem vestis alicuius relinquet, ac red-
det ei, à quo id susceperat, nempe terræ. Cum autem fa-
ctus spiritus fuero, ad Deum qui eum intra hanc carnẽ in-
clusit ascendam. Qui cum hoc fecerit, tentare nos voluit,
vt videret quemadmodum discedentes ab eo, in hoc sæ-
culo viueremus. Et postmodum cum ad eũ fuerimus re-
uersi, rationem vitæ huius à nobis exposcit. Cui assistens
ego videbo iniuriam meam, eiusque iudicium in illos qui
iniuriosi mihi fuerunt, intuebor, suspiria enim gemitus-
que læsorum incipient lædentium esse supplicia. Hoc A-
lexander illis minetur, qui opes desiderant, qui timent
mortem, quia nos vtrumq; contemnimus. Nam Brachma
ni neq; aurum diligunt, neque mortem verentur: Vade
igitur, & hoc Alexandro referas: Nihil tuorum Danda-
mis quærit, verum si aliquid ex ipsius rebus tu necessariũ
tibi esse credis; ad eum venire non dedigneris.

Quæ vbi Alexander per internuntiũ audiuit, desiderare
plus cœpit vt talẽ virum videret, vtq; se, qui multas vicerat
H gentes, vnus & nudus vinceret senex. Pergit igit̃ cũ quin-
que vel decẽ amicis ad eas, quas supra diximus, siluas & cũ
venisset ad proximũ, atq; ex equo, quo vehebat̃, exiliisset,
coronam de capite deposuit, omnẽq; q circa ipsum erat,
superbię tumorẽ relinquens ad memoratũ senem ingres-
sus est solus, & ad pedes ipsius se dedit hoc dicens, Salue
Dãdami, ego ad te veni, quia tu ad me noluisti venire. Cui
ille respondit: Ad quid ad nos venisti? aut quid de nostris
sollicitudinibus auferre desideras? Quod cupis ipse, nos
habere non possumus: quod iterum nos habemus, neces-
sarium tibi non est. Nos honoramus Deum, & amamus
hominem, negligimus aurũ, contẽnimus mortem: vos au
tem mortem timetis, honoratis aurum, oditis hominem
Deum contemnitis. Ad quem Alexander: Doce, inquit,
nos aliquid sapientiæ: plenum aiunt te diuinitate, & cum
ipso colloqui sæpius Deo, ego vero scire desidero in qua

A re præstantiores Græcis vos ipsos esse dicatis,& in quo aut melius videas quam alij homines,aut amplius sapias. At ille respondit: Ego, inquit, vellem deferre ad te acceptum à Deo sensum, sed ipse locū non habes vbi donum tale suscipias. Impleuerunt enim animam tuam auidæ atque immodicæ cupiditates: quas nunc mecum certare considero, quia te ab ipsis conor auellere, quāquam hodie plurimum mœrent, eo quod morte nullius gētis vel sanguine polluaris, & quia vident adhuc homines in ciuitatibus commorantes. Tu ad Oceanum vsque vis accedere? post quem aliam iterum partem orbis cupis occupare?& tunc tristitia afficeris, cum nō potueris habere quod vindicas. Quomodo ergo satisfacere desiderio tuo poteris, cum totus sibi seruiens mundus animum tuum explere ac satiare non possit: Minor mundo longe tu factus es, & si omnia simul velis vincere, atque vniuersa quæcumque tenent homines possidere, tandem necesse est, vt solum habeas quantum aut tu iacentem tenere me cernis, aut ego occupare video te sedentem. Ex quo iterum si ad alia transeamus, & in aliis quoque tibi similes B inuenimur. Eodem enim modo quo ipse, omnibus vtor elementis, aëre, aqua, & terra, nec quidquam vltra habere desidero, & omnia iuste habeo quæcumque possideo,&si solus omnes fluuios obtineas, plus tamen aquæ quam ego ex ipsis haurire non poteris. Hanc ergo si à me sapientiam discas, nihil tibi deerit: totumque habebis, si nihil desideraueris. Cupiditas enim paupertatis est mater, quæ medicamento malo, hoc est, sollicitudine nequit curari: quæ ita semper omnia quærit, quasi inuenire nil possit: quia non in iis, ad quæ iam potuit peruenire, requiescit, sed ex illis quæ necdum tenere se cernit, magis magisque cruciatur. Habebis autem maximas cum voluptate opes, si ita mecum viuere voles: & si meis acquieueris verbis, meas diuitias possidebis. Amicus mihi est omnium Deus, & de ipsis cum eodem rebus loquor, malorum hominum verba non audio. Cælum habeo pro tecto, terra mihi tota pro lecto est. Fluuij mihi potum ministrant, mensam silua suppeditat. Non vescor animalium visceribus, vt leones: neque intra pectora mea in- C clusæ quadrupedum aut volatilium carnes putrescunt, nec sum mortuorum sepulchrum, sed prouidentia naturalis omnes mihi fructus vt lac mater infundit. Intelligo ipse quid quæras. Sapientem me vides, talis & factus sum, itaque viuo vt procreatus sum, & quæ Deus faciat agnosco, & quid fieri debeat scio. Vos autem vanitate magna repleri præsagire vos creditis, cum tamē hæc ipsa quæ per singulos videtis dies, Dei opera intelligere nesciatis. Ego cuncta cognosco, & vnde, & quando, & quomodo fiant, Pluuias, siccitates, fulmina, tempestatesque præsagio: & hoc est quod me delectat ac reficit, quia Deus habere me communionem quandam atque consilium cum operibus suis fecit. At me quemadmodum angelus venit & si quando aliquid timuerit Imperator, tunc ego deprecor Deum vt boni aliquid ei, cum ad me venerit, præstet, vt eum metu quo laborat, absoluat, vtq; ei fiduciā quandam mentis inspiret. Quid esse rectius dicis, lædere homines, an tueri atque seruare, & quid magis conuenit facere filijs Dei, aut euertere cuncta pugnando, an expugnata & diruta instaurare pacando? Non tibi proderit Im- D perator enorme pondus auri, neque elephantorū, quos sustulit aliis, multitudo: sed hæc vox mea, & is meus sermo. Tu vero etiam si me interficere volueris, non timebo, ibo enim ad Deum citius, qui & causam & vitam meam nouit. Nihil est quod Deum latere possit, cuius oculi sunt omnes stellæ, sol, & luna, quæ omnia tu effugere non potes, neque in te iudicium eius euadere. Noli igitur tu destruere quæ ille construxit: noli tu cupere dissipare ea, quæ ille qui ea fecit, ornare desiderat: noli immolare sanguinem ciuitatum, neque transire supra gentium mortuarum cadauera. Longe enim rectius feceris si tuam curaueris vitam, quam si alienā desideraueris mortem: & si contemptis iis quæ prosequeris damnis, vera elegeris lucra. Cur cum vnam persequeris animam, tot simul vis extinguere nationes? Quid, delectaris totius sęculi malis? quid, aliis flentibus, rides? Hoc ipso tamen, E quod memor mei, qui in solitudinibus his viuo, esse voluisti, temetipsum lucratus es. Neque nunc aut certamina pertimescis, aut lædere quemquam cupis, aut virtutē tuam in aliorum malis, quod fecisti semper exerces. Proiice igitur à corpore tuo vellera ouium mortuarum, neque defunctis volucris te operire tegminibus, magis enim ipse cum talem te feceris, honorabis, quia temperatur anima in desertis viuens locis. Hoc igitur vitæ nostræ propositum magis elige, cuius beatitudine plus quam apud Macedones frui poteris. Qui quidem te per singulos expectant dies, vt reliquas tecum diruant ciuitates, & quæcumque in ipsis valuerint inuenire diripiant: quosq; in præsenti die tristari arbitror ac dolere, quod incolumes adhuc quasdam videant nationes, occasionem nanciscentes cupiditatum ac rapinarum suarum auctoritatē nominis tui. Quam ergo securam in Deo vitam poteris obtinere, & vt tibi ipse iam viuas, qui nunc adhuc multa cogitas rapere, multos trucidare desideras: ex quibus iam aliqua fecisti, alia in præsenti facis, alia facturum te esse promittis? Ego vero cum ex hoc mundo recessero, in aëre positum te videbo: F & tunc quidem sermonem prædicabis meum, quia te multitudo equitum vel peditum nulla comitabitur, & cum maximo mentis tuæ dolore deflebis, hoc dicēs: Sine causa perdidi totius retroacti temporis vitam, quam in honoribus istius mundi, bellisque consumpsi. Ex quibus intelliges nihil tibi aliud te reliquisse, nisi memoriam solam malorum. Noui enim ego quæ diuinitas intra se habeat, cum tamen ipse sim apud homines constitutus, mihique tunc ista dices: Bona consilia Dandamis mihi aliquando præbebas. Tunc enim ante conspectum tuum venient omnes quas sine causa expugnaueris animas, apud quas quomodo excusare te poteris?

Libenter hæc & sine vlla iracundia Alexander audiebat: erat enim in Dandami spiritus Dei: sed instigante dæmone malo inter ipsa principia mutabatur Alexander. Vnde his alloquebatur Dandamim verbis: Scio vera te dicere, de diuino enim genere descendens, in his constitutus es locis, vbi nunc tibi sine vlla molestia, sed cum ma- G xima voluptate viuere licet, & vbi naturalib. diuitiis frueris, & quiete secura. Ego vero inter tumultus varios ac formidines viuo, pluresque ex ipsis qui me custodiunt, timeo, & maior mihi plerumque ab amicis metus quam ab hostibus venit, quorumque amplius quotidie quā inimicorum meorum insidias pertimesco: & neq; sine ipsis degere queo, neque illis me possum credere: viuo igitur in afflictione, quos enim vereor, eorum constipatione custodior. Diebus quidem totis varias gentes prosequor ac fatigo, noctibus vero me somnus turbat ac vexat, ne quis in me inopinatus hostis impetum faciat, & si occidero quos formido, tristis efficior: si rursum lenis ac mitis voluero esse, contemnor. Et quemadmodum à tantis rerum periculis me eripiam ignoro: Nam & si voluero in his desertis, in quibus vos degitis, viuere; id mihi penitus non licebit ob quod apud Deum nunc excusare me possum, quia ipse me in huiusmodi vitæ statu, & in tali ordine hominum collocauit. Tu vero pro istis quas ego fudi querelis, quia me per omnia recreasti, ac sensus paulis- H per meos à conflictationibus & præliis liberasti: dona mea suscipe, neque ea quæ tibi offero, in contumeliam mei volueris recusare. Mihi enim, quando sapientiam, honorare fecisti, non modicum profuisti. Hisque finitis innuit seruis Alexander vt munera quæ spoponderat, exhiberent. Qui mox auri argentique optimas species, diuersasque vestes cum oleo ac panibus obtulerunt. Quibus visis Dandamis risit, hoc dicens: Numquid suadere auibus istis potes, qui in locis siluestribus viuunt, vt aurū argentumque suscipiant, & melius quam consueuerunt, canant? Quod cum fieri omnino non possit, me illis vis esse peiorem? Cur illud accipiam, quod neque edi à me, neq; potari potest? Cur accipiam quod mihi nullatenus prosit? Aut quam ob rem id custodiam, quo vti nequeam nisi forte vt animam meam per omnia liberam huiusmodi nexibus ligem? Cur ingenuitatem ipsius frustra iugo turpissimæ seruitutis addicam? Quod ego nunquā pror-

sus efficiam. Sed neque temere quicquam volo, qui in solitudinibus vbi nihil venditur, viuo. Munera mihi Deus, hoc est, fructus istorum locorum præbet. Nihil enim auro hominibus vendit Deus, sed sapientiam bonam ei qui nouerit eam accipere, largitur. Veste velatus sum cum qua me matris meæ edidit partus. Aere hoc vt cibo vescor, libenter volo me talem, dum nullis corpus meum nexibus grauo: omnique mihi melle dulcior est, vbi naturalis venerit sitis, aquæ potus ex flumio. Si autem & panes istos dices habere aliquam voluptatem, cui eos incendisti flammis, Reliquias ego ignis escam facere meam nolo, neque in cibos conuertere meos cupio quod de alieno ore sustulerim. Hos ergo panes ipse qui coxit ignis absumat. Sed ne aliquam tibi qui sapientiam honoras iniuriam à me æstimes irrogari oleum tantummodo istud accipio. Quæ vbi Dandamis dixit, continuo surrexit, ac siluam peragrans, & colligens ligna, molem ex iis maximam fecit, quam igne succendens, hic locutus est verbis: Brachmanus, inquit, omnia habet, & abunde ex omnibus, vt cupit, pascitur, Infusoque oleo mox, pyraque vehementer incensa, talem cecinit hymnum Deo: Immortalis, inquit, Deus tibi ego in omnibus gratias ago. Quæ vbi Alexander vidit, abscessit, cuncta secum præter oleum, quæ exhibuerat, reportans, summopere stupens. Dandamis vero hoc etiam sermonibus suis abdidit, dicens: Tales vniuersi nos sumus. Calanus vero spernimus vir iudicatus est à nobis, eo quod vestræ se exhibuit præsentiæ, & nostram non imitatus est vitam: & quia cum amator Dei esse non posset, fugit à nobis, & migrauit ad Græcos, contemptisque moribus nostris, se ipsum damnauit immortalibus flammis. Tu vero Macedonum malæ gentis Dominum esse te dicis. Brachmanos vituperas, & interfici omnes iubes, credens eorum mendacibus verbis, quod bonum virum facere non oportet. Nos vero rationem vitæ propriæ Deo nouimus reddituros tunc cum ad eum fuerimus profecti. Omnes enim ipsius sumus, gloriam vanam contemnimus, quod stulti facere non possunt. Quemadmodum vos transire ad consuetudinem nostram valetis, qui tam male viuitis? & qui semper illa quæ bona sunt: datis obliuionis? Nos vero Brachmani, memores quemadmodũ procreati aliquando fuerimus, & videntes propter quæ viuere debeamus, irreprehensibilem viuendi cursum tenemus, vnumquęque enim Deus certo propositi eius, cui deputatus est, fine formauit. Lætamur in desertis locis, & in mediis siluis sedentes, & in his tantum sensibus nostris occupati sumus, ne vnquam sermones hominum animas nostras ab institutis talibus valeant separare. Beatus est ille qui nullius indiget, & qui non alienam gloriam cupit, & qui placere vult omnibus, necesse est vt sit omnium seruus. Nobis necessariæ non sunt ciuitates, in quibus latronum multitudo colligitur: magnas vero domos nobis extruxit Deus, ac præstitit, mõtes pariter, ac siluas: ex quibus simplices sumimus fructus, & puræ dona naturæ aquas bibimus: libenterque nosmetipsos reficientes post laborem, iis foliis incubam*.

Quomodo potestis ingenuis hominibus imperare, cum sciatis vos in potestate multorum esse: Vos enim vestris in omnibus quæ concupiscunt, seruitis animabus. Nam si multas habere vestes desideratis, non vt paucos greges ouium pascatis, non vt paucos qui ipsas tondeant oues, & à quibus ipsæ lanæ intexantur necesse habetis artifices. Quid excusaris quod mollia vestimenta non habeas? Æqualis enim seruitus esse probatur in minoribus & maioribus rebus Nam qui exiguum miratur aurum, & multum desiderabit: & qui paruæ ciuitatis fuerit imperator, & maiori cupiet imperare, præterea etiam ex modica perpetuæ portione, quæ in vestris splendet vestibus, superbitis: & cum vestris famulis fuerint indumenta, purpurea vos pulchrius esse aliquid existimantes, vestra colore altero splendere curatis. Si autem hoc apud vos bonum non videtur, pauperes iudicamini, dum parua miramini. Animalia libenter occiditis, quæ terra progenuit: quæ tamen ipsi plurimum vobis prodesse cognoscitis quædam enim ex ipsis tondentur, alia mulgentur: cum quibusdam agrum colitis, cum aliis dicatis quorum postea eo quod funditis cruorem, gauderis, talemque mercedem ipsis, quæ perutilia vobis fuerint, redditis vicem: & quorum vellera vos extrinsecus velát, eorundem vos carnes intrinsecus onerant, & incipitis esse corporum mortuorum sepulchra viuentia. Tantis ergo tamque inconuenientibus rebus, tamque contrariis mens grauata, potest in se recipere Dei sensum? Dimitte paulisper memoratorum animalium carnes, quæ occidis, sic iacere, & quid ex ipsis fiat intellige. Numquid poteris fœtorem ipsarum ferre non fugiens? Quantæ sordes, quantæ impuritates animabus atque corporibus inferantur humanis, quas cum ipse tollerare non possis, includuntur intra illos, atque ab illis inferũtur, à quibus cibi tales desiderantur. Anima iracundiam parit, ista concreant vomitum: terra vero fructus & flores, qui foras emissis bonis odoribus placent. Tales epulas nobis plantauit Deus, ac præstitit: humanos sensus vos penitus perdidistis. Corpora vestra feras male olent: receptacula enim estis pecudum mortuarum: leonibus lupisque peiores esse cœpistis. Lupi enim, si vti terrenis pabulis possent, nunquam profecto carnibus vescerentur. Tauri, equi, cerui iustis herbarum pastibus viuunt, vnde & validioribus membris, & neruis fortioribus roborantur. Cur hæc animalia magis non vultis imitari? Cur non editis siluestria? & aquam bibitis? Sed causa ignis huiusmodi epulas vobis præparatis, quas cum non esse cernitis bestias fortiores, ideo vestris non vrgentur insidiis; vos enim quæritis ciues plures, expensas plurimas facitis, & in paruis rebus plurimum laboratis propter exiguam voluptatem: vbi nihil est nisi eorum aperta perditio, in quibus fuerit labor vanus. Ergo nihil est vestra infelicius vita. Nos numquam bibimus inuitati, sed necessarium siti ex fontibus naturæ implemus officium qui etiam non bibentibus nobis defluunt semper; vos vero propter ventris voluptatem, & non esurientes quæritis iuges cibos, & quibusdam artibus vobis multas atque diuersas epulas præparatis: excurritis omne retibus mare, in aëre volitantium, in montibus bestiarum venatione gauderis, canumque vestrorum velocitatem mirantes ferarum reprehenditis tarditatem, atque habitatrices eas malarum solitudinum nominatis. Istis igitur rebus insistitis, hæc animantia inuestigare, hęc inuestigata festinatis occidere, aut viuentia caueis clausa desertis ad spectaculum ciuitatum: non vt fruges feratis, ex quibus famen, neque vt exinde necessarium aliquod officium hominibus præbeatis, sed vt proximum ac sanguinis vestri, & opus (quod est maius) Dei cum summo dedecore trucidetis, vel vt violenter vinculis illigatum ferarum morsibus ingeratis. Et hoc ipsum libenter aspicitis, quod cum hominibus feræ pugnent, & quod illæ partem naturæ vestræ, ac similitudinis deuorent: postea vero illas prorsus feras occiditis, vt crudeles easdem, eo quod occiderint hominem, esse dicatis: &, quod adhuc scelestius videtur ac peius, humano sanguine saturati, necdum tot tantisque malis expleri, vestrorum cupitis ciuium ventres replere. Ad hæc, tam dedecorosis, tamque prauis moribus viuitis, vt & vobis calidas superædificetis domos, quibus ad vestram explendam voracitatem comesta digeri citius compellantur. Insuper & vt proprij corporis intestina nimia ciborum repletione distendãtur: lautiores eligitis epulas, vnde peritos quosque procuratis artifices condiendis atque ordinandis epulis. Nos autem precamur Deum, ne aliquando sitiamus: nam hoc interdum modo à regula veritatis abstrahimur, hoc est, tunc cum necessarium potum nostro corpori damus, ob quod postea oculos & manus nostras veluti sacrificium aliquod ad radios solis agentes extollimus. At vos etiam læti estis quotiens supra modum conuiuia vestra celebratis, nec ante vestris commessationibus finem imponitis, quam nimia ebrietate furere incipiatis, & donec ipsum quod sapere videbamini, bibendo perdatis: & nimio vini pondere sensus vestri cordis oneratis. Feliciores profecto apud vos esse credide-

A dixerim eos; qui insanire dicuntur. Illi enim semper ebrij sunt, cum tamen vinum non emerint: vos autem pro pretio vini nimiam sollicitudinem geritis: quo empto vosmetipsos ebrietate polluitis, vosque inuicem verberatis, ac tandem ad sobrietatem reuersi, vix potestis agnoscere quemadmodum ebrietatem vestram custodire valeatis. Audio etiam quod plurima comedentes ea digerere non potestis: & cum tandem à conuiuij voracitate vix recesseritis, omnia quæ vos explere solent euomitis: ipsamque mutantes peruerso more naturam, ex eadem parte quas escas capitis, egeratis: capite, non pedibus ambulantes. O stultissimi homines, impletis ingluuie viscera vestra atque distenditis, vt postea iterum arte medicorum corpora vestra vacuetis: turpitudinem per hæc vobis maximamque ægritudinem quærentes, adeoque estis insani, vt ipsam cupiatis euertere tali curatione naturam, quæ nullam penitus sentiat voluptatem: finem habentes voracitatis immodicæ supplicium non salutem: insatiabilia enim membra fieri ex moribus continuo solent, tormenta comitantur, ita vt postre- B mum quod honestæ ac probæ vitæ ex tantis deliciis conferatur nihil habeatis. Sed iactare vos audio quia plurima possidetis: qui tamen cum aliis multa donetis, vestris admodum pauca præstatis. Vnde vos magis pauperes iudicamus, quia ne panem quidem ipsum parentibus datis: innumeras autem habere opes desideratis. Serui ventris vos estis, propterea maxima apud vos turba medicorum est, qui assidua vos purgatione euacuant: faciunt autem id aut ieiunio vel inedia, aut arte medicaminum: qui plurima vina solebatis haurire, subito ne aquæ quidem modicam quantitatem possitis accipere, quotiens ægritudinum necessitate vexamini. Et sicut tunc vltra naturam multum meri bibitis, ita nunc parum quoque aquæ, quod exposcit ipsa natura, desideratis. Nos vero vinum quidem omnino non quærimus, aquam autem habemus quam solam volumus, & qua maxime delectamur & sapienter curamus sitim. Non furere & insanire properamus, magisque nobis mortem, quam ebrietatem precamur, per quam necesse C est homines totis & corporibus & sensibus interire.

Ebrius enim videtur quidem viuere, sed quantum ad sapientiam pertinet, mortuus iudicatur, perdidit enim sublimen ipsam quam homini dedit Deus mentem. Ecquid ij qui se magnos & gloriosos putant, quam falsa spe, & vanis decipiuntur illecebris, qui alternis se inuicem manibus cædunt, spoliant, iugulant, D cum tandem & ipsi mortem, quæ necessario eis debetur, expectent? Quid denique de illis viris, quasi de magnis quibusdam & aliorum promissoribus loquar, qui more turpium fœminarum variis pigmentorum odoribus oleo membra perfusi foris prodire consueuerunt aëris ipsius puritatem dissolutione propria polluentes? Quid de Stoicis philosophis vestris loquar qui cum omnes auri amore teneantur, vobis tamen admiratione vel laude digni videntur? Audimus etiam quod à masculis vestris partem quandam corporis amputatis, in muliebremque sexum illos conuertere gestiatis: & quod sit apud vos talis homo, qui neque generare vt vir, neque parere possit vt mulier, & qui in suum tantum dedecus, & in suam tantum viuat iniuriam. Quis talem humani generis præuaricationem, & tam miserabilem casum etiam cogitando non doleat? Quorum nos miseratione ducti vobis prodesse quantum possumus affectamus: quia & superbiam execramur, & vniuersam humani generis naturam diligimus, ac fouemus: & quasi in alto magnificæ cuiusdam domus se- E dentes loco, nudi tam mente quam corpore, quoscumque spectatores nouimus veritatis, & docemus. Et hoc est in quo cæteris hominibus ditiores nos esse putamus.

Macedonia vim omnibus facit, quia tamen prius ab aliis ipsa sustinuit. Omnes autem ad deteriora conuersi, turpes famuli iudicantur. Sed horum omnium malorum quæ nominamus, Brachmani videntur expertes. A nullo enim debellari atque expugnari queunt, quia nullius rei desiderio vel amore tenentur. Tu vero si vera vis sapere ad Indiam veni, habita in solitudinibus nudus, omnes quas diligis, & quibus ornari videris, proiiciens dignitates: nam aliter non suscipieris à nobis. Et tunc amabis ea, quæcumque paulo ante vidisti, quæque miratus es: neque vllus contra te vlterius dimicabit, aut quidquam tuorum tibi auferre quis poterit, neque aliena collatione, neque aliorum sudore pasceris, eris enim in omnibus diues. Et quoniam desiderare te scribis, vt in aliquo tibi prosim: non inuidemus F illis, qui vere pium imitantur Deum. Vniuersam enim humanam vbique naturam volumus quantum per nos fieri potest, meliorem euadere.

Aliqua deesse videntur.

A E

EXPOSITIO IN CANTICA CANTICORVM SALOMONIS, EX VARIIS OPERVM B. AMBROSII LOCIS EXCERPTA, ET IN VNVM CORPVS COLLECTA.

B F

Ab Antonio Monchiaceno Demochare; Doctore Sorbonico.

CAPVT PRIMVM.

In Ps. 118 oct. 1. vers. 10.2. SALOMON librum de Prouerbiis scripsit, in quo moralem locũ vberius expressit; naturalem in Ecclesiaste, mysticum in Canticis canticorum: quamquam si diligenter discutias, & in Prouerbijs mystica pleraque reperies, & in Canticis moralium suauitatem. Nam vtique mysticum est: [Prou. 9.] *Sapientia ædificauit sibi domum, & subdidit columnas septem, interfecit suas hostias.* In Canticis canticorum & mysticum & morale, in quo blandiciarum suauitas, & affectus amantis exprimitur. *Osculetur me ab osculis oris sui, quoniam optima vbera tua super vinum, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata.*) Constitue ergo virginem desponsatam multo tempore & iusto feruentẽ amore, quæ multa præclara opera dilecti probabilium testium assertione cognouerit, desiderijs suspensam, dilatam frequenter, iã non ferentem moras, quæ omnia fecisset vt sponsũ videret; aliquando votis potitam suis, ad improuisum spõsi aduentum gaudio turbatam, non quærere primordia salutationis, non verborum vices, sed statim quod desiderasset exigere. [Ephes. 5.] Ita ergo & sancta Ecclesia, quæ in primordijs mũdi desponsata in paradiso, præfigurata in diluuio, annũtiata per legem, vocata per prophetas, diu redemptionẽ hominũ, Euang. decorẽ, dilecti expectasset aduentum, impatiens moræ in oscula ruit, dicens: [Gen. 3. Esa. 3.] *Osculetur me ab osculis oris sui.*) Et delectata osculis adijcit: *Quoniam optima vbera tua super vinum.*] Et, vt moralius dicamus, intellige mihi carnẽ illam quæ madefacta fuerat in Adam serpentis veneno, quæ criminũ marcebat fœtore, quæ procedebat in filiab. Sion alta ceruice, & nutibus oculorum, & itinere pedum trahens tunicas, & pedib. suis ludens, crinium cincinnis & compositis vultib. atq; redimiculis & omni affectato decore plus dedecens: eandem plurimis edoctam oraculis quod venturus esset qui serpentis illecebris exclusis, sancti Spiritus infunderet gratiam, vt omnis caro videret salutare Dei, omnis caro ad Deum veniret; [Esa. 40. Psa. 64.] inarsisse desiderio: sed metuentem, ne vt impatiens, vt lasciua, vt luxuriosa, vt querula, sicut ante fuerat, displiceret, & longiore quam [D] [Mat. 25. 1. Tim. 2.] ferre iam poterat, morantis aduentus Dominici expectatione quateretur, non immurmurantem tamen, nec trãsgredientem, sed leuantem in omni loco puras manus sine ira & disceptatione, in habitu ordinato, cum verecundia & sobrietate ornantem se, non intortis crinibus, aut auro aut margaritis, aut veste pretiosa, sed ijs quę castitatis & bonæ conuersationis decerent gratiam, orare dicentem: *Osculetur me ab osculis oris sui, quoniã optima vbera tua super vinũ.*] [1. Cor. 6.] Iam volebat adhærere Christo caro; iam festinabat innubere, vt esset vnus spiritus, & fieret caro Christi, quæ erat ante meretricis, *Osculetur*, inquit, *me.*] Osculatur nos Dei verbum, quando sensum nostrum spiritus cognitionis illuminat.

[Li. de Isaac. 4.] Prouerbia Salomonis moralia, Ecclesiastes naturalis, in quo quasi vanitates istius despicit mundi: mystica eius sunt Cantica canticorũ. [4. lo. 1.] In ipso quoque Canticorũ libro Salomon hanc triplicem sapientiam (moralẽ, naturalẽ, & mysticam) euidenter expressit: sicut in prouerbiis dixerat, vt tripliciter sibi scriberet qui sapientiam eius vellet audire. Ait ergo in Cant. sponsa de spõso: [Pro. 22. Infra. eod.] *Ecce pulcher es consobrinus meus, ecce pulcher es & decorus, acclinatio nostra opaca, trabes domorum nostrarum cedri, lacunaria nostra cupressi.* Possumus hoc de mortalib. accipere. Vbi enim requiescit Christus & Ecclesia, nisi in operib. suæ plebis? Denique vbi impudicitia, vbi superbia, vbi iniquitas erat: ibi ait Dominus Iesus: [Mat. 8.] *Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.* De naturalibus autem quid accipiamus? [Cant. 2.] *In vmbra*, inquit, *eius concupiui & sedi: & fructus eius dulcis in faucibus meis.* Qui enim terrena supergreditur, & cui mundana moriuntur [Gal. 6.] (*quoniã crucifigitur ei mundus, & ipse mundo*) omnia quæ sunt sub sole, refugit & contemnit. De mysticis quoque ait: Introducite me in domum vini, constituite in me charitatem. [G] Etenim sicut vineam suam vitis, ita Dominus Iesus populũ suum quasi vitis æterna quibusdam brachiis charitatis amplectitur.

[Ex apolog. Dauid poster. c. 10. 10.2. 1. Cor. 15.] Suscepit carnem Deus, assumpsit animam, per inusitatam nec legitimam incarnationem consortium fecit esse legitimum: vt sit Deus omnia in omnib. Denique vt scias esse mysterium, interpretare vocabula. Dauid enim accipis in typo Christi. Bethsabee, filia sabbati, aut filia plena vel puteus dicitur iuramenti. Quid igitur expressius, quã quo filia sabbati caro Christi est? [Gal. 4. Luc 4. Ioan 7.] *Quia misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege.* Eadem plena, *quia in passione eius legis est plenitudo: vel quia plena Spiritus sancti, Iesus enim plenus Spiritu sancto regressus est à Iordane.* Eadem etiam puteus iuramenti, hoc est, religionis & fidei. Et bene puteus, *quia flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Hanc ergo assumens sibi Deus verbum, copulam fecit esse legitimam: quod mysterium etiam illæ nuptiæ declarant, quæ sunt in Canticis canticorum, [Cant. 1.] quibus Christo Ecclesia, & spiritui caro nubit. Et ideo circumcursabat & quærebat vtique Dei verbũ quia vulnerata, quia nuda, quia adultera in omnibus (*etsi immaculata in Christo*) quærebat caro misera redemptorẽ. [H] [Cant. 2. Ephes. 5.] Hanc sibi Christus iunxit, vt immaculatam redderet: hãc sociauit, vt auferret adulterium.

[In Psa. 118. oct. 12. in prin. c. 2. Luc. 2.] Qui habet cor (*mundum*) seruat mandata Dei: quemadmodum legisti de Maria, quæ conseruabat omnia Domini saluatoris in corde suo vel dicta, vel gesta. Circumcidamus ergo cor nostrum: nihil corporeum, nihil vile quæramus, vile autem omne terrenum est. Nihil ergo terrenum, nihil seculare, nihil corporeum, nihil leue atque mutabile in eloquijs constituamus cælestib. [Psal. 11.] *Eloquia enim Domini, eloquia casta*: vt in his mysteriorum cælestium immaculata & pudica sinceritas spiritali interpretatione resplendeat. Non adulterina quadam opinione misceamus terrena diuinis, & illud inuiolabile Sacramentũ Propheticę visionis, aut perennis oraculi, naturę nostrę æstimatio-

ne

A ne violemus. Ideo enim addidit: *Argentum igne examinatum*
probatum terra, purgatum ſeptuplum: vt tanquam boni num-
mularij ſpiritu examinemus prophetici ſermonis argen-
tum.

Ibidem Hæc ego vobis ſanctæ virgines nondum triennalis ſa-
cerdos munuſcula paraui, licet vſu indoctus, ſed veſtris e-
Li. 2. de doctus morib. Quantus etenim adoleſcere vſus potuit in
vir. inſt. tam parua initiatæ religionis ætate? Si quos hic flores cer-
ca. 4. nitis, de veſtræ vitæ collectos legite ſinu. Non ſunt hæc
præcepta virginib. ſed de virginib. exempla. Veſtrę virtutis
effigiem noſtra depinxit oratio, veſtræ grauitatis imagi-
nem quaſi in ſpeculo quodam ſermonis iſtius cerneris re-
fulgere. Vos ſi quam noſtro gratiam inhalaſtis ingenio,
veſtrum eſt quidquid iſte redolet liber. Et quoniam quot
homines, tot ſententiæ: ſi quid defæcatum eſt in ſermone
noſtro, omnes legant: ſi quid decoctum, maturiores pro-
bent, ſi quid modeſtum pectoribus inhæreat, genas pin-
gat: ſi quid florulentum, ętas florulenta nõ improbet. De-
buimus ſponſæ excitare amorem. Scriptum eſt enim: *Di-*
B *liges Dominum Deum tuum.* Debuimus in nuptiis ſponſę cri
Deu. 6. nes calamiſtris quibuſdam ſaltem orationis ornare. Scri-
ptum eſt enim: *Plaude manu, & percute pede.* Debuimus per-
petuis ſpargere thalamos roſis. Etiam & in his coniugiis
temporalib. nubenti prius plauditur, quam imperatur: ne
Eze. 21. ante dura offendant imperia, quam blanditiis amor futus
inoleſcat. Equorum vis plauſæ ſonitum diſcit amare cer-
uicis, ne recuſet iugum. Deniq; prius aſſueſcitur verbo la-
ſciniæ, quam verbere diſciplinæ. Aſt vbi colla ſubdiderit
iugo, & habena conſtringit, & ſtimulus vrget, & compa-
res trahunt, & iugalis inuitat. Sic etiam virgo noſtra debu
it prius amore pio ludere, aurea tori cæleſtis fulcra mirari
in ipſo veſtibulo nuptiarum & poſtes frõdium ſertis cer-
nere coronatos, & chori ſtrepẽtis interius haurire de-
licias: ne ſe prius Dominico iugo timefacta ſubduceret,
Cant. 4 quam vocata inclinaret. *Veni* igitur *huc à Libano ſponſa, veni*
huc à Libano: tranſibis, & pertranſibis. Sæpius etiam nobis iſte
verſiculus recantandus eſt, vt vel Dominicis vocata verbis
ſequatur, ſi qua non credit humanis. Hoc nos magiſteriũ
non inuenimus, ſed accipimus: ſic inſtituit myſtici carmi-
C nis doctrina cæleſtis. *Oſculetur me ab oſculis oris ſui, quia bona*
vbera tua ſuper vinum, & odor vnguentorum tuorum ſuper omnia
aromata. Vnguentum exinanitum eſt nomen tuũ] Totus iſte de-
liciarũ locus ludum ſonat, plauſum excitat, amorem pro-
uocat. *Ideo* (inquit,) *adoleſcentulæ dilexerunt te, & attraxerunt*
te: retro in odorẽ vnguentorum tuorum curramus. Induxit me rex in
tabernaculum ſuum] Ab oſculis cœpit, vt ad tabernaculum
perueniret. Atq; illa tam patiens duri laboris, exercitatæ-
Cant. 7 que virtutis, vt aperiat manu clauſtra, in agrũ exeat, in ca-
ſtellis maneat: in principio tamen retro odorẽ currit vn-
guenti: mox cum in tabernaculum venerit, vnguentũ mu
Cant. 8 tatura caſtellis. Denique quo euadat, videte. Si murus, in-
quit, eſt, ædificemus ſuper eum turres argenteas. Quæ lu-
debat oſculis, iam turres erigit: vt pretioſis ſanctorũ turri-
ta faſtigiis, non ſolum hoſtiles fruſtretur incurſus, verum
etiam honorum propugnacula ſtruat tuta meritorum.

Li. de I Veniebat (Rebecca) iam cæleſtibus dotata myſteriis,
ſaac, c. veniebat magna ſecum ornamenta aurium & manuum
3. to. 1. ferẽs, eo quod auditu & operibus emineat Eccleſiæ pul-
chritudo, cui recte dictum aduertimus: *Eſto in millia mil-*
Gen 24 *lium, & ſemen tuum poſſideat aduerſariorum ciuitates.* Decora i-
D gitur Eccleſia, quæ ex inimicis gentibus filios acquiſi-
uit. Sed poteſt hoc etiam ad animam deputari, quæ paſ-
ſiones corporis ſubigit, & ad virtutum officia conuertit
repugnanteſque motus ſibi obedientes efficit. Ergo vel
anima patriarchæ (Iſaac) videns myſterium Chriſti, vi-
dens Rebeccam venientem cum vaſis aureis & argen-
teis, tanquam Eccleſiam cum populo nationum, mirata
pulchritudinem verbi, & ſacramentorum eius, dicit, *Oſcu-*
letur me ab oſculis oris ſui.) Vel Rebecca videns verum Iſaac,
verum illud gaudium, veram lætitiam, deſiderat oſculari.
Quid eſt igitur: *Oſculetur me ab oſculis oris ſui*? Conſidera
vel Eccleſiam iam diu promiſſo ſibi per prophetas Do-
minico aduentu per tempora multa ſuſpenſam, vel ani-
mam quæ eleuans ſe à corpore abdicatis luxuria atque
deliciis, voluptatibuſque carnalibus, exuta quoque ſolici-
tudine ſæcularium vanitatum, iam dudum infuſionem ſi- E
bi diuinæ præſentiæ & gratiam verbi ſalutaris exoptet,
commacerari quod ſero veniat, & affligi. ideoque quaſi
vulneratam charitate, cum moras eius ferre non poſſit,
conuerſam ad patrem rogare vt mittat ſibi Deum verbũ:
& cauſam, qua ſit ita impatiens, declarare, dicentem: *O-*
ſculetur me ab oſculis oris ſui.] Non vnum oſculum quæ-
rit, ſed plura oſcula, vt deſiderium ſuum poſſit explere.
Quæ enim diligit, non eſt vnius oſculi parcitate conten-
ta, ſed plura exigit, plura vendicat: & ita ſe amplius dile-
cto commendare conſueuit. Denique illa in Euangelio,
ſic probata eſt, *quia non ceſſauit*, inquit, *oſculari pedes meos: &* Luc. 7.
ideo remiſſa ſunt ei peccata multa, quia dilexit multum. Ergo
& hæc anima oſcula verbi multa deſiderat, vt illumine-
tur diuinæ cognitionis lumine. Hoc eſt enim oſculum
verbi, lumen ſcilicet cognitionis ſacræ. Oſculatur enim
nos Deus verbum, quando cor noſtrum, & ipſum prin-
cipale hominis ſpiritu diuinæ cognitionis illuminat,
quo anima dotata charitatis pignore nuptiali, læta at- F
que ouans dicit: *Os meum aperui, & duxi ſpiritum.* Oſcu- Pſ. 118.
lum eſt enim quo inuicem amantes ſibi adhærent, & ve-
lut gratiæ interioris ſuauitate potiuntur. Per hoc oſcu-
lum adhæret anima Deo verbo, per quod ſibi tranſ-
funditur ſpiritus oſculantis: ſicut etiam ij qui ſe o-
ſculantur, non ſunt labiorum prælibatione conten-
ti, ſed ſpiritum ſuum ſibi inuicem videntur infunde-
re.

Quid autem loquar de oſculo oris, quod pietatis & cha-
ritatis eſt pignus? Oſculantur ſe & columbæ, ſed quid ad L. 6. He
humani oſculi venuſtatem, quo amicitiæ inſigne humani xam. c.
tatiſq; præfulget, in quo plenæ charitatis fides exprimit? 9. to. 1.
Vnde & Dominus velut prodigij genus in proditore cõ-
demnans ait: *Iuda, oſculo filium hominis tradis?* hoc eſt, Cha- Luc. 22.
ritatis inſigne conuertis ad ſignum proditionis, & infide-
litatis indicium? pacis hoc pignore vteris ad officium cru-
delitatis? Beſtiali igitur oris obſequio inferentem potius
necem, quam charitatis fœdera deferentem, diuinæ ar-
guit vocis oraculo.

Veniſti ad altare: vocat te Dominus Ieſus, vel animam G
tuam, vel Eccleſiam, & ait: *Oſculetur me ab oſculis oris ſui.*] Li. 5. de
Vis ad Chriſtum aptare? nihil gratius. Vis ad animam tu- Sacr. c.
am? nihil iucundius, *Oſculetur me.*] Videt te mundum eſſe 1. to. 4.
ab omni peccato, quia delicta deterſa ſunt: ideo te ſacra-
mentis cæleſtib. dignũ iudicat, & ideo inuitat ad cæleſte cõ
uiuiũ, inquiens: *Oſculetur me ab oſculis oris ſui.*] Tũ anima tua
vel humana conditio vel Eccleſia videns ſe ab omnib. mũ-
datã eſſe peccatis, & dignam quæ ad altare Chriſti poſſit
accedere (quid eſt enim altare, niſi forma corporis Chri-
ſti?) vidit Sacramenta mirabilia, etiam ait: *Oſculetur me ab o-*
ſculis oris ſui: hoc eſt, oſculum mihi Chriſtus infigat.

Non mediocris hæc meriti eſt, de qua poteſt dicere ſa- Li. 6 ad
pientia: Ex quo intraui, non ceſſauit oſculari pedes meos c. 7.
vt aliud niſi ſapientiam loqui neſciat, vt aliud niſi iuſtitiã Luc. 10.
diligere neſciat, vt aliud niſi caſtitatem libare neſciat, vt a- 3. 77.
liud niſi pudicitiam oſculari neſciat. Oſculum enim mu- Luc. 7.
tui amoris indicium eſt: oſculum pignus eſt charitatis. Et In Pſ.
fortaſſe illud quod ait ſupra: *Oſculetur me ab oſculis oris ſui.*] ſi- 118. oct.
gnificat Spiritus ſancti ſuperuenientis gratiam, ſicut an- 1. verſ. 8
gelus ad Mariam dixit: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, to. 2.
& virtus altiſſimi obumbrabit tibi. H

Quia meliora vbera tua ſuper vinum.) Hoc eſt, melio- Luc. 1.
res ſenſus, meliora ſacramenta tua ſuper vinum: ſuper il- Li. 5. de
lud vinum quod etſi ſuauitatẽ habet, lætitiã habet, gratiã Sacr. c.
habet, tamen in illo lætitia ſæcularis, in te autem iucundi- 1. to. 4.
tas eſt ſpiritualis. Iam tunc ergo Salomon inducebat nu-
ptias vel Chriſti & Eccleſiæ, vel ſpiritus & carnis & animę
Et tanquam deſpiciens omnes iucunditates & delectatio- In Pſa.
nes ſuas, cæleſtib. cupiens inhærere mandatis, ait: *Quoniã* 118 oct
optima præcepta teſtamentorum tuorum ſuper omnem appetentiam 1. v. 1.
carnis, & ſæculi voluptatem. Meminerat enim ſe in Eua ante to. 2.
ſic lapſam, dum voluptatem corporis mandatis cæleſti-
bus præfert. Oſtẽdens itaque non ſolam ſpeciem verbi &
vultum quendam, ſed omnia eius interiora diligere, ad- Li. de
iungit ad oſculorum gratiam: *Quia*, inquit, *vbera tua ſuper* Iſaac. c.
vinum. 3 to. 1.

A *vinum, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata.*] Illa osculum poposcit, Deus verbum se ei totus infudit, & nudauit ei vbera sua: hoc est, dogmata sua, & interioris sapientiæ disciplinas: & vnguentorum suorum dulci odore fragrauit, quibus capta, iam dicit vberiorem esse iucunditatem diuinæ cognitionis, quàm lætitiam omnis corporeæ voluptatis.

[In Psal. 118 oct. 1. v. 1. tom. 2. Lib. de Isaac. c. 3. tom. 1] *Vnguentum exinanitum nomen tuum.*] Hoc est, totus immundis imputitatibus diuersorum facinorum fœtebat hic mundus: nunc spirat vbique suauitas pudicitiæ, vnguentum fidei, flos integritatis. Aspirat enim in verbo odor gratiæ, & remissio peccatorum, quæ in totum diffusa mundum: omnia tanquam exinanito repleuit vnguento: quia per vniuersos grauis vitiorum colluuies detersa est.

[L. 3. de Virg. t. 4. 366 a. Act. 2 ex Psa. 15.] *Vnguentum exinanitum nomen tuum.*] Caro Christi non vidit corruptionem, nec odore aliquo mortis emarcuit: sed æterni illius floris & semper virentis odore condita surrexit. Quomodo enim poterat vel in carne marcescere, cuius nomen vnguentum exinanitum est? Exinanivit se, vt spiraret tibi. B Semper vnguentum hoc erat, sed erat apud patrem, erat in patre. Olebat tantum angelis & archangelis, tanquam intra vas cœli, aperuit os pater, [Esa. 49] dicens: *Ecce posui te in testamentum generis mei, in lucem gentium, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ.* Descendit filius, repleta sunt omnia nouo odore verbi. Eructauit cor patris verbum bonum, fragrauit filius, spiritus sanctus exhalauit, atque per omnium se corda diffudit. [Psal 44 Rom. 5.] Diffusa est enim charitas Dei in cordibus nostris per Spiritum sanctum. Ipse Dei filius in corpore tanquam in vase odorem primo cohibebat suum, opperiens tempus quando effunderet, [Esa 50.] sicut ait: *Dominus dat mihi linguam eruditionis, vt sciam quando oporteat dicere sermonem.* Venit hora, aperuit os, exiuit vnguentum, [Luca 6.] quando virtus exibat de eo. Hoc vnguentum exinanitum est super Iudæos, & collectum est à gentibus. Exinanitum in Iudæa, & redoluit in omnibus terris. Hoc [Luc. 1 & 2. Mat. 3. Dan 3. Dan. 6.] vnguento vncta est Maria, & virgo concepit, virgo peperit bonum odorem, Dei filium. Hoc vnguentum effusum est super aquas, & sanctificauit aquas. Hoc vnguento vncti sunt tres pueri, & humorem iis flamma rorauit. Hoc vnguento Daniel vnctus est, & leonum ora molliuit, feritatemque permulsit. C Fluit hoc vnguentum quotidie, & [Ioan. 2.] numquam deficit. Accipe vas tuum virgo, & accede, vt possis hoc vnguento repleri. Accipe vnguentum æstimatum trecentis denariis, sed gratis datum, non venditum, vt omnes haberent. Gratis virgo vngere, noli contristari sicut Iudas, quia hoc vnguentum effunditur, sed consepeli te in Christum. Claude sane vas tuum, ne vnguentum effluat. Claude integritatis claue, loquendi verecundia, abstinentia gloriandi. Hoc quæ habet vnguentum, Christum recipit.

[Lib. de Elia, c. 10 to. 1. Ps 22. Hebr 1. ex Psa. 44. Mat. 6.] Aliud est sobrietatis vnguentum, de quo dicit Ecclesia ad sponsum suum: *Vnguentum exinanitum nomen tuum*: aliud oleum, quo artus animæ & quędam membra pinguescũt, vnde & Dauid dicit: *Impinguasti in oleo caput meum.* Et hoc est oleum lætitiæ, quo vnctus est Christus à Deo patre, vt præ omnibus suis emineret consortibus. Hoc iubet vngere caput nostrum, vt oleo lætitiæ obducatur omnis simulata tristitia, ne videaris ieiunium tuum vendere hominibus, ne videaris contristari in animæ tuæ salute. D Nemo enim tristis coronatur, nemo mœstus triumphat.

[Lib. de inst. virg. c. 13 to. 4.] *Vnguentum exinanitum nomen tuum.*) Descendat vnguentum istud in animæ præcordia, viscerumque secreta, quo non deliciarum odores sancta Maria, sed diuinæ gratiæ spiramenta redolebat. Hæc pluuia Euæ restinxit appetentiam: hoc vnguentum fœtorem hęreditarij erroris abstersit, [Ioan. 12] hoc *vnguentum Maria soror Lazari in pedes Christi effudit, & tota domus pio repleta odore fragrauit.* Nec vlla se pauperem putet, nulla se arbitretur inopem, nulla metuat ne pretiosum hoc vnguẽtum emere non possit, aut fontem [Esai. 55.] istum putet esse venalem. *Qui sititis*, inquit, *ite ad aquam: & quicumque non habetis argentum, ite & emite, & bibite sine argento.* Et supra ait: *Gratis venundati estis, & sine argento redimemini.* [Esai. 52 2. Cor. 8] Ideo *pauper factus est Dominus cum diues esset, vt eum omnes emant, & eos nos præcipue sua paupertate locupletet.* Parate igitur vasa Domini, vt excipiatis hunc fontem aquæ viuæ, fontem virginitatis, integritatis vnguentũm, odorem fidei & suauis misericordiæ gratia florulentum. E

[Lib 6. ad c 7. Luc. to. 3 7. b] Non mediocre istud vnguentum est, quo Christi longe lateque diffunditur nomẽ. Vnde etiam prophetice dictum est: *Vnguentum exinanitum est nomen tuum.* Ideo exinanitum, vt maiore fides odore fragraret.

[Lib. 1. de Spir. san. c 7 tom. 4.] *Vnguentum effusum est nomen tuum.*) Huius virtute sermonis nihil potest esse præstantius. Nam sicut inclusum in vase aliquo vnguentum cohibet odorem suum, qui odor quamdiu vasis illius angustiis coercetur: etsi ad plures non potest peruenire, tamen vim suam seruat: cum vero de vase illo quo claudebatur vnguentum fuerit effusum, longe lateque diffunditur: ita & Christi nomen ante eius aduentum in Israelitico populo quasi in vase aliquo Iudæorum mentibus claudebatur. [Psal 75] *Notus enim in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius.* Hoc vtique nomen, quod vasa Iudæorum angustiis suis coercitum continebant. [Psal 18.] Magnum quidem & tunc nomen, cum infirmorum atque paucorum hæreret angustiis, sed magnitudinem sui nondum per corda gentium & in fines totius orbis effuderat. F Postea vero quam per omnem mundum suo illuxit aduentu, per omnem vtique creaturam diuinum illud suum nomen extendit, non repletum accessione aliqua [Psal. 8.] *(plenitudo enim nescit augmentum)* sed replens vacua, vt esset *admirabile nomen eius in vniuersa terra.* Huius igitur effusio nominis abundantem quandam exuberantiam gratiarũ, bonorumque cœlestium significat largitatem. Exabundanti enim superfluit quidquid effunditur.

[Lib. 3. de Sacr. c. 2. t. 4.] *Propterea adolescentulæ dilexerunt te.*) Quæ sunt istæ adolescentulæ, nisi animæ singulorum, quæ deposuerunt istius corporis senectutem, renouatæ per spiritum sanctum? Nolite adolescentulas arcere, de quibus scriptum [Lib. 1. de Virg. tom. 4. 305 f] est: *Propterea adolescentulæ dilexerunt te, & introduxerunt te in domum matris suæ.*) Bona quidem prouidentia, sed dulcis misericordia. Illam enim pauci assequuntur, hæc ad omnes peruenit. Propter hanc, inquit, indulgentiam [Lib. de Isaac, c. 3. tom. 1 Psa. 102 Ibid.] tuam diligunt te animæ renouatæ spiritu. Vnde & ad animam dicitur: *Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua.* Ad animam enim loquebatur, dicens: *Benedic anima mea Dominum.*

[In c. 32. Esa. t 2 422. f] *Attrahe nos post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum.*] Verum & summum bonum si illo concupiscibili suo & delectabili anima gustauerit, & duabus his hauserit affectionibus, G excludens dolorem & formidinem, incredibiliter exæstuat. Osculata enim verbum Dei, modum non capit, nec expletur dicens: [Ps. 118.] *Suauis es Domine, & in iucunditate tua doce me iustificationes tuas.* Osculata, inquam Dei verbum, concupiscit super omnem decorem, diligit super omnem lætitiam, delectatur super omnia ornata, cupit frequenter videre, sæpe intendere, cupit attrahi, vt sequi possit. *Vnguentum*, inquit, *exinanitum est nomen tuum*: propterea te diligimus adolescentulæ, propterea certamus, sed comprehendere te non possumus. Attrahe igitur nos, vt possimus currere, vt odore vnguentorum tuorum accipiamus virtutem sequendi. Festinat etiam interna mysteria videre, ipsam requiem verbi, ipsam boni illius summi habitationem, & lucem eius, & charitatem. [Lib. de Isa. 3. tom 1. 2. Ti. 2. Psal. 18] Festinat ad verbum, & rogat vt attrahatur, ne forte derelinquatur: *quia currit Dei verbum, & non est alligatum.* Deniq; *exultat tanquam gigas ad currendam viam.* Et *quia egressus eius à summo cælo, & occursus eius vsque ad summum eius*: videns se imparem tantæ velocitati, dicit: *Attrahe nos.* H Habemus enim cupiditatem sequendi, quam vnguentorum tuorum inspirat gratia. Sed quia cursus tuos æquare non possumus, attrahe nos, vt auxilio tuo fultæ, vestigiis tuis possimus insistere. Si enim tu attraxeris, curremus & nos, & spiritalia velocitatis flabra capiemus. Deponitur enim sarcina quibus manus tua fulcro est: & oleum tuum infunditur, quo curatus est ille qui à latronibus vulneratus est. Ac ne impudens tibi videatur [Luc. 10. Mat. 11] quod ait: *Attrahe nos:*] audi dicentem: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam.* Vides quod libenter nos attrahit, ne remaneamus sequentes. Sed qui vult [Phil. 3.] attrahi, currat vt comprehendat: & currat, superiora obli-

A

uiscens, & ea quæ sunt priora appetens, sic enim poterit

1. Cor 9

Christum comprehendere. Vnde & Apostolus ait: *Sic currite vt comprehendatis.* Vult & ista ad brauium peruenire, quæ desiderat comprehendere. Prudenter ergo rogat vt attrahatur, quia non omnes sequi possunt. Denique di-

Ioan. 13
Mat. 16

centi Petro: *Quo vadis?* respondit verbum Dei: *Non potes me sequi modo*, sequeris autem postea. Claues ei commiserat regni cælorum, & sequendo se imparem iudicauit. Hanc tamen animam non distulit: quia non præsumebat, sed rogabat. Denique ait: *Introduxit me rex in cubiculum suum.*] Beata anima, quæ verbi ingreditur penetralia. Insurgens namque de corpore, ab omnibus fit remotior, atque intra semetipsam diuinum illud si quo modo adsequi possit, scrutatur & quærit. Quod cum potuerit comprehendere, ea quæ sunt intelligibilia supergressa, in illo confirma-

2. Cor. 12.

tur, atque eo pascitur. Talis erat Paulus, qui sciebat se raptum in paradisum: sed siue extra corpus raptum, siue in corpore, nesciebat. Assurrexerat enim anima eius de corpore, & se à visceribus & vinculis carnis abduxerat atque eleuauerat, factusque à semetipso alienus, intra se-

B

metipsum tenuit verba ineffabilia quæ audiuit, & vulgare non potuit, quia aduertit ea homini loqui non licere.

In Psal. 118. oct. 1. v. 1. tom. 2.

Introduxit me rex in cubiculum suum: exultemus & lætemur in te, diligamus vbera tua super vinum.) Simplex est osculum, negotiosum autem cubiculi secretum. Hoc loco mystica plenius cognoscere se velle testatur, vt ingrediatur penetralia mysteriorum cœlestium, & aperiantur

Ibi. v. 8
Colos. 2

sibi thesauri sapientiæ & scientiæ in Christo absconditi. Vnde & Salomon ait: *Attrahe nos post te: in odorem vnguentorum tuorum nos curremus. Introduxit me rex in cubiculum suum.*

Sup. eo.

Et fortasse illud quod ait supra: *Osculetur me osculis oris sui:*

Luca 1.

significat Spiritus sancti superuenientis gratiam, sicut angelus ad Mariam dixit: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.* Quando autem introduxerit eã rex in cubiculum suum, passionis tempus, lateris compunctio declarat, sanguinis effusio, sepulturę vnguẽtum, resurrectionis mysterium: vt osculum quasi sponsa acceperit, in cubiculum autem Christi sit introducta Ecclesia, non iam quasi tantummodo desponsata, sed etiam

Infr. eo.

quasi nupta: nec solum thalamum sit ingressa, sed etiam

C

legitimæ claues copulæ consecuta sit. Ideoque quasi in thalamo sita ait: Colligatio guttæ frater meus mihi, in-

Mat. 6.

ter media vbera mea requiescit. Quod si cubiculum quærimus, ipse nos edocet qui ait: *Tu autem cum oratis, intra in cubiculum tuum: & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito.* Cubiculum Ecclesiæ, corpus est Christi. Introduxit eam rex in omnia interiora mysteria: dedit ei claues, vt aperiret sibi thesauros scientiæ sacramentorum, clausas antea fores panderet: cognosceret quiescentis gratiam, defuncti somnum, virtutem resurgentis. In illo cubiculo iustitias Domini Iesu nupta reperit. Quæ sunt illæ iustitiæ? V-

Mat. 3

tique sacramenta baptismatis, sicut legimus, quia cum venienti ad baptismum diceret Ioannes: *Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me?* respondit Iesus: *Sine modo, sic enim decet nos adimplere omnem iustitiam.* In illo cubiculo iustificatio-

Luc. 7

nes Domini didicit, cognouit consilium Dei, sicut scriptum est: *Quia omnis populus audiens, & publicani iustificauerũt Deum, baptizati baptismo Ioannis: Pharisæi autem & legisperiti consilium Dei spreuerunt in se, non baptizati ab eo.* Quod illi spre-

D

uerunt, nos eligamus, & sequamur consilium Dei, quo ni-

Ibidem octo. 2. v. 4.

hil potest esse sublimius. Hoc enim diuinum, quo fit remissio peccatorum. Hæc à Domino quærit discere, quæ homines docere non poterant, nisi Deus ante docuisset:

Colos. 2

quæ posteaquam à Christo didicerunt Apostoli, Ecclesia dicit: *Introduxit me rex in cubiculum suum.* hoc est, in illud se-

Mat. 6

cretum suum, in quo sunt thesauri scientiæ & cognitionis suæ. Ideo tibi dicitur: Cum oras, intra in cubiculum tuum quod significat mentis animique secretum. In hoc cubiculum iustitiarum sponsa se poposcit induci, cum post odorem vnguenti excurrerit, quod semper fluit,

Lib. 5. de Sacr. c. 2. to. 4.

& numquam deficit. *Introduxit, inquit, rex in cubiculum suũ.*) Græcus, *In promptuarium suum & in cancellarium suum*, habet: vbi bona libamina, vbi boni odores, vbi mella suauia, vbi fructus diuersi, vbi epulæ variæ: vt plurimis epulis tuum

E

prandium condiatur. Denique in illud diuini illius intro-

Lib. de Isaac. c. 4. to. 1.

ducta secretum, *Exultemus*, inquit, *& lætemur in te; diligamus vbera tua super vinum.* Non enim in diuitiis auri, argentique thesauris, non in possessionum fructibus, nõ in potestatibus, non in conuiuiis, sed in solo Deo exultat, dicẽs

In Psal. 118. oct. 2. v. 1. tom. 2

ad eum: *Diligamus vbera tua super vinum.* Sic tamen bibens, vt non absorberetur à vino, sed gratia eius lætitiam cordis hauriret, non corporis ebrietate titubaret. Quæ vero sũt vbera sponsi, nisi Ecclesiæ suauia, lactea & pinguia sacramenta? Hæc sunt illi iucundiora ac gratiora quam mundi omnes exquisitæ deliciæ, quam epularum varia ac splen-

Eccl. 19. Ibi. paulo post.

dida fercula, gratiora denique quam *vinum quod inebriat homines, & apostatare facit sapientes.* Itaque post istam exultationem ac lætitiam aperuit oculos suos, & vidit viam rectam, reliquit tortuosas vias, dicens: *Aequitas dilexit te.*) hoc est, non flexuosa itinera te sequuntur, sed solis potest ad te iustitiæ trames peruenire. Qui enim diligit iustitiam, non se auertit à Christo. Quomodo enim arbitrum iustitiæ, remuneratoremque meritorum innocens metuat conscientia?

F

Lib. de Isaac. c. 4. to. 1.

Eadem tamen anima cognoscens se corporis societate fuscatam, dicit ad alias animas, vel ad cœlestes & appositas sacro ministerio potestates: Nolite aspicere me quod obfuscata sum: quoniam non est intuitus me sol.

Lib. de initia. du. c. 7. tom. 4.
In exhort. ad virgin. tom. 4. 326. b
Exenarrat. in Psal. 50 to. 2. 20. 8. c. Esa 1.
In apol. Dau. post. c. 8 tom. 2.

Fusca sum, & decora, filiæ Hierusalem.) Nigra per fragilitatem conditionis humanæ, decora per gratiam. Nigra, quia ex peccatoribus: decora, fidei sacramento. Nigra per carnem, decora per virginitatem. *Nigra sum*, inquit, *& decora, filiæ Hierusalem.*] Erat enim, antequam baptizaretur, tenebroso peccatorum horrore deformis: sed posteaquã abluta per baptismum remissionem meruit delictorum, dealbata ascendit ad Christum. Inde & per Esaiam Dominus loquutus est, dicens: Si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, vt niuem dealbabo, id est, si cruenta, si tetra, mundabo.

Fusca sum & decora, inquit, *filiæ Hierusalem, vt tabernacula Cedar, vt pelles Salomonis.*) Habes causam qua ratione se lauare gestiat, quæ fuscam se esse commemorat. Nam quasi interroganti Ioanni qua ratione plebs multa concurrens gestiret lauari, respondit: *Fusca sum & decora, filiæ Hierusalem.*

G

Quia fusca est, lauari desiderat; quia decora est, videri nuda non metuit.

In Psal. 118. oct. 2. v. 1. tom. 2
Ioan. 13.

In Ioanne Euangelista spectato magna mysteria, quæ in Canticis canticorum sanctus Salomon repletus Domini Spiritu resultauit. Constitue Dominum Iesum recumbẽtem in conuiuio, reclinantem se Ioannem supra pectus eius, mirantes alios quod seruus se supra Dominum reclinaret, quod caro illa peccatrix supra templum verbi recũberet, quod anima illa carnis vinculis innexa, aulam diuinæ plenitudinis scrutaretur. Hæc ergo mirantibus aliis, respondit anima Ioannis: *Fusca sum & decora, filiæ Hierusalẽ.* Fusca per culpam, decora per gratiam. Dicit & caro: *Fusca sum & decora.* Fusca puluere sæculari: quem certando collegi: decora oleo spiritali, quo mundi huius puluerem squaloremque detersi. Fusca per vitium, sed decora iam per lauacrum, quod abluit omne delictum. *Fusca sum*, quia peccaui: decora, quia iã me diligit Christus, quam relegauerat in Eua, recepit ex Virgine, suscepit ex Maria. Dicit etiam synagoga, cuius mysteria hoc loco plerisque viden-

H

tur exprimi: quæ cum se reiici iam videret propter totius plebis impietatem, solabatur se tamen, qui ipsum Christũ de populo suo non tantum, sed & Petrum, Ioannem, Iacobum Christo adhærentes videbat, quia habebat eloquia sibi credita, & ideo dicebat: *Fusca sum & decora, filiæ Hierusalem*, Fusca per incredulitatem, decora per legem. Fusca per lapsum: decora, quia dilexit me sol, & prior facta sum congregatio.

Ibidem octo. 18. v. 5.

Nigra sum, & decora.] Præmisit nigram, vt augeret decorem. Non dixit, Nigra sum decora: ne quod nigrum est, decorum æstimaretur; sed ait: Nigra sum superiore peccato, sed decora confessione peccati, correctionis studio, atque amore virtutis, Nigra per culpam, decora

Lib. 2. de Spir. sanct. c.

per gratiam: nigra per conditionem, decora per redemptionem. Aut certe nigra exercitij sui puluere. Nigra er-

A go dum præliatur: decora, dum victoriæ suæ insignibus coronatur.

Sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis] Tentoria de exuuiis mortuorum animalium fiunt. Igitur quæ hoc dicebat, mortua erat peccato, viuebat Deo. *Et nos ergò moriamur peccato, vt viuamus Deo.* Repleti spiritus iucunditate, & suauitate lætitiæ, erimus exuuiæ spiritales, carentes infirmitate corporea, & integro mentis sinu infusam nobis diuinorum mysteriorum gratiam referuantes. Tabernacula autem Cedar, pellesue Salomonis corpus hoc dici, licet ex pluribus locis, tamen inde etiam intellige, quod Adam & Eua vbi imaginem deposuere cœlestis quam ante portabant, imaginem terreni hominis induentes, tunicas dicti sunt vestiti esse pelliceas. Corporales enim eos fecerat de spiritalibus culpa commissa. Nec illud absurdum ad intelligendum, quod ita se sponsa dicit factam sicut pelles solis adustas caloribus: eo quod in asperitate licet tribulationem posita, mortificauerit tamen corpus suum, ne illam asperitatem sentire posset. Sicut enim ardorem solis non sentit
B pellis tabernaculi, eo quod pellis sit animalis mortui: ita hæc mortua peccato, ardorem peccati sentire non poterat.

Nolite aspicere me, quoniam obfuscata sum; quia non est intuitus me sol.] Ideo, inquit, fusca sum, quia sol me reliquit iustitiæ, qui ante illuminare consueuerat, amisi colorem vultus mei, obtusa facta est acies oculorum meorum, quibus ante solem videbam, in tenebris ambulo quia diem Christi nescio. Nolite tamen despicere me: quoniam qui reliquit, potest rursum aspicere, misereri iterum. Solet congregare dispersos, desertos requirere, colligere destitutos. Omnes tribus Israel conuenite, aspicite me decoram ante, dilectam. *Nolite aspicere me, quoniam obfuscata sum:*) hoc est, non hoc solum aspiciatis, quia obfuscata sum, non est intuitus me sol, & ideo obfuscata sum. *Sed lucet sol super iustos & iniustos*, super iustos pro gratia, super iniustos pro misericordia: illis mercedem meritorum tribuens, istis peccata dimittens. Et gentibus non lucebat ante, nunc lucet. Nunc illis oritur, qui orie-barut mihi: qui illis remisit, remittet & mihi. Nolite arbi-
C trari quoniam obfuscata sum quod penitus reliquerit me sol, & iam non intueatur, nec reuisat nigram. Dissimulauit à me, quia non seruaui mandata eius: reconciliabitur cum viderit meorum pœnitentiam delictorum. Non vidit me sol, quia non recepi aduenientem, non aperui fenestras, vt lumen vitæ intraret. Cum aperuero, illuminabit oculos meos, *qui venit vt totum mundum illuminaret, & videant etiam non videntes.*

Denique quasi orbis terrarum dicit Ecclesia: Noli aspicere me, quoniam fusca sum, quia non respexit me sol: eo quod velut pruinis hiemalibus geluque constrictam gentilis erroris congregationem gentium sol iustitiæ diu indignam æstimauerit, quam serena vultus sui luce lustraret. Nonne tibi videbatur hiberni rigor temporis, quando notus erat in Iudæa tantummodo Deus? Nunc autem plenitudo lucis effulget æstiuæ, quando omnia & in omnibus Christus. *Nonne terra Domini, & plenitudo eius?* Et vere orbis terrarum in Ecclesia, in qua non Iudæus tantummodo aut Græcus, non barbarus aut Scytha, non seruus aut liber, sed omnes in Christo vnum sumus: sol omnibus fulget, dies omnibus lucet. Ergo fusca-
D mur quando non videmur à Christo: sed quãdo videmur, albescimus.

Filij matris meæ pugnauerunt aduersum me.) Possunt Apostoli esse filij matris eius, qui vere impugnauerunt synagogam, dicentes: *Ecce conuertimur ad gentes*, & nationibus verbum Dei seminare cœperunt. Vel, *Filij matris meæ pugnauerunt aduersum me*: hoc est, impugnauerunt me corporis passiones, carnis illecebræ decolorauerunt me.

Posuerunt me custodem in vineis: vineam meam non custodiui.) Putant aliqui hoc de illis dici qui synagogam ad legis præcepta constringunt, vt legem custodiat, vineam suam tueatur, quam custodire non potuit. Denique custodiebat *vt faceret vuas, fecit autem spinas.* Quæ si igitur vinea, venit Dauid testificari nobis, dicens: *Vineam ex*

E *Aegypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam.* Possunt & propheta intelligi, qui monendo, denuntiandoque vt vineam suam custodiret synagoga, nihil profecerunt. Fecit enim spinas improbitatis, quæ virtutis vberes fructus deferre debuerat, & ideo cõfitetur quia populum suum custodire non potuit.

Vineam meam non custodiui.) Nemo auferat animæ vestræ vineam; & vilia olera serat. Vinea enim quidam fructus virginalis est: coniugia velut olerum plantaria sunt, in quibus frequens zelus est: & ideo sicut olera herbarum cito cadunt atque marcescunt, nisi finem imponat senectus, aut ad perfectum vehat continentia. Non veniat ergo in vos Achab; qui concupiscat vineam vestram delere & extinguere: nec veniat in vos Iezabel; vanum illud & sæculare profluuium (hoc enim significatur vocabulo, vana & vacua redundantia) sed veniat Nabuthe, qui venit à patre, sicut indicat nominis ipsius interpretatio, qui vineam sanguine defendat suo, & pro ea mortem offerat: *Hic est qui lapidatus pro nobis est; pro nobis mortuus, pro nobis falsis appetitus testimoniis.* Qui pauper huc venit cum diues esset, vt vos eius inopia ditaremini.
F Hic est vitis, qui redundantibus gratiæ suæ fructus repleuit vniuersum orbem terrarum. Hic in vestris pectoribus alta maneat defixus radice, vt & fructus vester exuberet, & liquore gratiæ spiritalis corporei vaporis incendia temperentur. *Vineam meam non custodiui*: quia spinas, & non vuam attulit, id est, faciens peccata pro fructibus.

Iam vero ad sponsum conuersa, *Annuntia*, inquit, *mihi quem dilexit anima mea.*) Cur quem dilexit anima mea, dicis, & non, quem diligit? Cur dimisisti quem tenebas? Dilexisti patrum fide, amisisti incredulitate: tenebas, charitatis vinculis, amisisti longo fune perfidiæ. Ideo nescis vbi pascat, vbi maneat, nam si scires, non quæreres. Dicis enim: *Vbi pascis? vbi manes in meridie?* Meridiem nostri esse Ecclesiam, quæ tenet Christum: & tu eum in noctibus quæris? Dic, inquit, mihi Christe, responde vel propter id quia ante carus fuisti atque dilectus mihi: etsi ego tantæ prærogatiuam charitatis amisi, tu tamen quasi pius responde mihi: *Vbi pascis? vbi manes?*
G Reliquisti me, abiisti ad gentes, *recessisti longe à me: & illis propior factus es, à quibus longe eras: sed factus es prope, quia crediderunt in sanguine tuo.* A me recessisti: quia ego crucem tuam non suscepi vt mundi redemptionem, sed vt noxij damnationem. Qui autem receperunt te Domine sicut salutis auctorem, in meridie sunt, illis luces, illis refulges, illis calet gratia tua sicut meridies. Mihi matutinus eras cum adhuc crederem: sed non credebam plene, quia non sum inuenta in meridie, sicut Ioseph qui cum fratribus suis cœnabat in meridie. Illis meridies factus es, qui pascuntur in diuitiis tuis, & in te sperant. Ideo sicut dixit Dauid, *Deduces eorum iustitiam tanquam lumen, & iudicium eorum tanquam meridiem.* Quæris ergo tanquam aliena, quæ proxima eras: tanquam pauper, quæ diues fuisti. Vis sequi quæ præcedebas: atque vtinam vel sequaris quos præcedere debuisti.

Annuntia mihi, inquit, *quem dilexit anima mea*] Quærebat in Ioanne Christum Ecclesia, ipsum causam desiderij, ipsum causam lauacri sibi esse commemorans, sicut habes: *Fusca sum, & decora*, &c. Et alioqui synagoga etiam dicit: *Annuntia mihi quem dilexit anima mea:*) hoc est, Annuntia mihi Christe quem dilexit anima mea. Cur non potius, quem diligit? Sed synagoga dilexit, Ecclesia diligit:
H nec vnquam circa Christum suum mutat affectum. *Vbi*, inquit, *pascis, vbi manes in meridiano? ne forte viam circumamicta super greges sodalium tuorum.* Sequi te cupio quasi alumna, quem quasi copulata ante retinebam: & greges tuos quærere, quia amisi meos. In meridiano pascis, hoc est, in Ecclesiæ loco, vbi iustitia resplendet, vbi fulget iudicium sicut meridies, vbi vmbra nõ cernitur, vbi maiores sunt dies, quod eis sol iustitiæ tanquam æstiuis mensibus diutius immoretur.

Annuntia, inquit, *mihi quem dilexit anima mea.*] Synagoga quærebat quem amiserat: vos (Ecclesiæ filiæ) quærite quem non amittatis. Sed cur synagoga dicis, quem dilexi, & non dicis, quem diligo? Ideo non tenes, quia dile-

A Esa. 65. xisse te dicis. Cur non potius adhuc diligis, vt possis tenere? Verum illam omittamus. Tu virgo cum cœperis quærere, adest. Neque enim fieri potest vt desit quærentibus se, qui palam factus est non quærentibus, & inuentus est non interrogantibus. Dum tractas & cogitas, præsto est. Disce interrogare cum venerit, vbi pascat, vbi maneat, sicut illa dicebat: *Vbi pascis, vbi manes in meridiano?* Vbi enim Psal. 18. Christus manet, nisi *vbi iustitiæ meridies refulget?* Ideoque sa- Psal. 35. cratæ scripturæ docetur testimonio, quæ dicit: *In sole posuit tabernaculum suum.* Vnde & alibi idem dicit Propheta: *In lumine tuo videbimus lumen.*

Lib. de Isaac. c. 4. 10. 1. *Vbi pascis, vbi manes in meridiano?* Recte dicit, Vbi pascis: quia regale est Dei verbum. Vbi manes: quia morale. In meridiano, quia mysticum. Si quidem meridie Ioseph Gen. 43 Psal. 36 cum fratribus suis in conuiuio constitutus, futurorum temporum mysteria reuelabat. Sed etiam Dauid ait, *Reuela ad Dominum viam tuam, & spera in eum, & ipse faciet: & educet sicut lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem.* Et ipse Paulus circumfulsisse sibi lumen meridie Act. 9 asseruit, quando à persecutione est conuersus ad gratiam. B Quæritur ergo (synagoga) quod derelicta sit, quod destituta sit pauper ex diuite. Abundabat enim munere gratiarum: sed egere cœpit vbi diuinæ præsentiæ sibi copia denegata est: & ideo vel quasi mercenaria haberi postulat, quæ ante sibi pretiosioris copulæ gratiam vendicabat. *Vbi, inquit, pascis, vbi manes in meridiano?*] Mercenaria esse desiderat, quæ sibi vendicabat ante dominatum. Mercenaria esse desiderat, quæ ante mercenarios colligebat. Mercenariæ vtique vox ista dicentis est: *Ne forte fiam circumamicta super greges sodalium tuorum.*) Quæ proselytos ex gentibus ante suscipiebas, nunc ipsa in nationibus vis pro proselytis suscipi, & tanquam aduena congregari. Quam damnosa perfidia est. Sed quia incredula, immitis, sacrilega, ideo eam à gregibus Ecclesiæ suæ separat Christus, dicens: *Nisi scias te decoram in mulieribus,* hoc est, Prius te quæ sis ipsa cognosce, & tunc pete vt meis gregibus appropinques.

In hor. ad virgin. c. 4. 33. b. In Psal. 118. oct. 2. v. 1. tom. 2. Exo 12 In hort. ad virgin. vbi Lib. de Isaac. c. 4. 10. 1.

Respondit itaque verbum Dei: *Nisi cognoscas te decora inter mulieres:* quæ quereris quod relicta sis: nisi te cognoscas, nisi te pœniteat lapsus tui, nisi intentionem deuotionis approbes, nisi fides tua & sinceritas augeatur, C querela nihil proderit. Ac sic: Nisi cognoscas te quia decora es, nisi pulchritudinem naturæ tuæ serues, & corporis te illecebræ non demergant, nec impedimenta detineant: nihil tibi creaturę melioris nobilitas suffragabitur. Cognosce igitur te, & naturæ tuæ decorem, & exi quasi exuta vinculis pedem, & nudo exerta vestigio: vt carnalia integimenta non sentias, vestigium mentis tuæ corporalia vincla, non implicent, vt pes tuus speciosus appareat.

In Psal. 118. oct. 2. v. 1. tom. 2. *Nisi cognoueris te,* inquit, *formosa in mulieribus.*) *Nosce te ipsum homo,* tuæ animæ dicitur. Cognosce te anima quia nõ de terra, non de luto es, *quia insufflauit in te Deus, & fecit te* Gen. 2. *in animam viuentem.* Opus magnificum est homo, Dei inspiratione formatum. *Attende tibi, vt lex dicit:* tibi, id est ani- Deut. 4 mæ tuæ. *Sæcularia te & mundana ne teneant, terrestria non moueantur.* Ad illum tota intentione festina, ex cuius inspita- Prouer. 20. tione consistis. Grande, inquit, homo, & pretiosum vir misericors: virum autem fidelem opus est inuenire. Disce homo vbi grandis, vbi pretiosus sis. Vilem te terra demõstrat, sed gloriosum virtus facit, fides rarũ, imago pretiosum. An quidquam tam pretiosum quam imago est Dei? D Quæ primum tibi debet fidem infundere, vt in corde tuo refulgeat quædam auctoris effigies: ne qui mentem tuam interrogat, non agnoscat auctorem. An quidquam tam pretiosum quam humilitas, vt naturam corporis animæque perspiciens, altero te subiicias, altero te recognoscas? Prona in vitium carnis illecebra: misericordia suadet quia quod alteri contuleris, tibi soluis: quidquid à te procedit, in te recurrit: & quidquid feceris, tibi proficit.

Lib. 6. Hexa. c. 6. t. 1. Quoniam ergo & elephantos vides tibi subditos, & leones esse subiectos, nosce te ipsum ô homo: quod non (vt ferunt) Apollinis Pythij, sed Salomonis sancti est, qui ait: *Nisi scias te formosa in mulieribus.*) quamquam mul- Deut. 4 & 15. to ante Moyses in Deuteronomio scripserit: *Attende tibi ô homo. Attende tibi,* ait lex, & Propheta ait: *Nisi scias te.* Cui dicit hoc? *Formosa, inquit, in mulieribus.*) Quæ est pulchra in E mulieribus, nisi anima, quæ in vtroque sexu præstantiam possidet pulchritudinis? Et merito decora est, quæ non In Psal. 118. oct. 2. v. 1. tom. 2. terrena, sed cælestia: non corruptibilia, sed incorrupta desiderat, in quibus decus perire non soleat. Corporalia enim omnia processu ætatis, aut ægritudinis inæqualitate marcescunt.

Nisi noscas te decora inter mulieres.) Quid est se noscere, Gen. 1. & 2. nisi vt sciat vnusquisque hominem ad imaginem & similitudinem Dei factum, rationis capacem, qui terram suam excolere tanquam bonus agricola debeat aratro quodam & falce sapientiæ, vt vel dura findantur, vel luxuriantia recidantur, qui inferiorem sibi portionem animi imperio debeat gubernare? Vnde etiam in lege scri- Deut. 4 & 15. ptum est: *Attende tibi, ne fiat verbum absconditum in corde tuo. Tibi,* inquit, *attende,* non vtique dicit pecuniæ tuæ, non possessionibus tuis, non viribus corporis, sed animo tuo, ac menti tuæ, vnde omnia consilia, facta, cogitationesque dimanant. Tibi ergo attende ibi, vbi potiorem esse te nosti. Nosce te ipsum, quod Apollini Pythio assignant gentiles viri, quasi ipse auctor fuerit huius sententiæ, cum de F nostro vsurpatum ad sua transferant: & longe anterior Moyses fuerit, qui scripsit librum Deuteronomij, quam Lib. 6. Hexa. c. 7. 10. 1. philosophi qui ista finxerunt. *Attende, ait, tibi soli.* Aliud enim non sumus, alia sunt nostra, alia quæ circa nos sunt. Nos sumus, hoc est, anima & mens: nostra sunt corporis membra, & sensus eius: circa nos pecunia est, serui sunt, & vitæ istius apparatus. Tibi ergo attende, & te ipsum scito: hoc est, non quales lacertos habeas, non quantam corporis fortitudinem, non quantas possessiones, quantam potentiam: sed qualem animam ac mentem, vnde omnia cõsilia proficiscuntur, ad quam operum tuorum fructus re- In Psal. 118. oct. 1. v. 1. tom. 2. fertur. Vnde & Salomon oraculum diuinum secutus scripsit: *Nisi scias, inquit, te decoram inter mulieres.*) hoc est, Nisi cognoscas te mortalem, rationalem, & cito tua peccata fatearis, cito dicas iniquitates tuas, vt iustificeris, nisi con- Esa. 43. Prou. 18 uertaris, & prior accuses delicta tua: *venit dies mortis, & iam nullum conuersionis remedium est,* præueniris dum non cogitas. *Accende faciem tuam priusquam sponsi tibi claudatur ianua,* Mat. 25 qui expectare diu non solet negligentes. *Nisi scias te,* inquit *decora inter mulieres,* & dicas: Fusca sum, sed decora, fusca sũ, G quia peccaui: sed decora, quia diligor, quia genus sum Abrahæ, electum genus, dilectum Deo: nihil tibi proderit patrum gratia, potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Nisi ergo scias te, nihil tibi proderit. Quod si scias te, & cognoscas quia peccato obnoxia es: exeundum in calcaneis gregum est tibi. Exi ergo, nuda pedes, *& pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum.*) Quę sine peccato est, agnos pascit, *oues pascit:* quæ autem peccato obno- Mat. 25 xia est, *pascit hædos,* qui à sinistris sunt, non enim potest esse in dextera pastoris boni, sequatur magis dicentem Pe- Marc. 8 tro: *Veni retro me satana.* Sequendo Petrus in dextera me- Ioan. 21 ruit collocari, ideoque ei dicitur: *Pasce agniculos meos.* Sed Zach. 13. quo exeat audi. Ad tabernacula, inquit, pastorum, hoc est, Rom. 11 ad gentes, ad dispositionem. Ideoque dixit: *Percute pastorẽ, & dispergentur oues gregis,* vt repleatur totus orbis terrarum grege Christi, significans tunc saluam fore synagogam, cũ se huic dispersioni & ipsa sociauerit, quæ repleuit omnẽ mundum. Tabernacula enim pastorũ, regna sunt terrę. H Ideoque propheta Dauid nationes annuntians credituras, ait: *Regna terræ cantate Deo.* Hoc est ergo quod ait: *Exi tu* Psal. 67 *in calcaneis gregum, & pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum.*] Lib. de Isaac. c. 4. 10. 1. quia per greges, regnum intelligimus, eo quod potestatis sit in gregibus præsidere. Pręsidet autem vnusquisque sibi quadam potestate regali, si coerceat in se corporis luxus, & seruituti redigat carnem suam. Ideoque dictum est: 1. Cor. 9 *Regnum Dei intra vos est.* Vnde pulchre ait ad animam: Exi, Luc 17 id est, exi à seruitio, exi à carnis imperio atque dominatu: & exi non in carne, sed in spiritu: exi ad regimen potestatis. Ideoque addidit: *Pasce hædos tuos:* hoc est, rege ea quæ in sinistra tua sunt: nam si non regnantur, facile labuntur. Coerce petulantiam, lasciuiam tui corporis, & luxuriam irrationabilem: edoma leues motus: pasce eos non corporeis tabernaculis, sed in tabernaculis pastorũ, qui regere gregem nolunt. Sunt enim amabilia tabernacula Israel, Nũ 24.

sicut

A sicut nemora obumbrantia super flumen, in quibus anima tamquam in procinctu bellico sita, bonã exercet militiam, incursus explorat hostiles.

Equæ meæ in curribus Pharaonis assimilaui te proxima mea.] In quo dum velocium equorum cursui similitudo Ecclesiæ comparari videtur, æstimatur diues eius gratia. Non igitur vnam equam diuitis regis accipias, sed absolute pro equitatu, vt sæpe diximus: qualis ouis illius est pro grege ouium. Pharao igitur vt potentissimus rex & prædiues, habebat equos potentes. Vnde & scriptura dicit: Currus Pharaonis, quasi potentissimum genus ad bellorum vsum, & subsidium præliandi. Denique his curribus Pharao fugientes Hebræos facile comprehendit. Sicut ergo equi iuncti concorditer trahunt currum, & patienter suscipiunt iugum, & portant congrua cum gratia, & iugi illius susceptione mansuescunt: sic & congregatio nationum gentilibus indomita moribus seante iactabat, vbi vero suscepit iugum dicentis: *Tollite iugum meum super vos, quia leue est: & onus meum quia suaue:* & cœpit sponsa Christi concordia & mansuetudine populorum esse sublimis, & toto circumferri orbe: tamquam currus equis velocibus supra mundum rapta ascendit ad sponsum. Habet enim equos suos Christus, de quibus dicit Propheta: *Immisisti in mare equos tuos, turbantes aquas multas, eo quod gentium populos qui mouentur vt aquæ multæ, & excitantur vt fluctus aquarum multarum,* euangelizando commonuerint Apostoli, vt assurgentes à terrenis idolorum cæremoniis in Christum crederent. Et supra ait: *Ascendisti in equos tuos: equitatus tuus sanitas.* O bonorum equorum duodecaiugum mirabile, quibus fræna pacis, habenæ sunt charitatis: constricti inter se concordiæ vinculis, & iugo fidei subiecti, quatuor rotis Euangelij mysterium totius orbis finibus inuehentes, bonum aurigam portantes Dei verbum: cuius flagello fugatæ sunt illecebræ sæculares, exterminatus mundi istius princeps, iustorum cursus impletus est. O rationabilium equorum grande certamen, ô mirandum mysterium! Rota intra rotam currebat, & non impediebatur, nouum testamentum in veteri testamento erat: intra illud currebat, per quod annuntiabatur. *In quatuor partes ibant rotæ, & non reuertebantur retrorsum, quia spiritus vitæ erat in iis qui currebant in quatuor partes totius mundi, & sine offensione currebat, quia bona equorum vita quadrabat. Currebant igitur equi, quia non dormiebat qui ascenderat equos.* Animarum igitur nostrarum auriga Iesus, qui nos quoque vult ascendere equos nostros, hoc est, nostra corpora, & vigilare semper, ne dicatur nobis: *Dormitauerunt qui ascenderunt equos.* Transeundum est hoc mare impigre: vix transitur à vigilantibus. Si quis autem dormierit, transire non poterit, sed demergetur vt Ægyptius, cuius & anima & corpus interiit. *Equũ enim & ascensorẽ proiecit in mare*, qui non sequebantur legem, sed persequebantur.

Equæ meæ in curribus Pharaonis assimilaui te.] Virtutis labor quærit victoriam, vt possit equæ illi quæ Salomonis est, comparari: velox ad currendum, habilis ad partum: quoniam fœcunditas animæ desideratur & quæritur. Hæc ergo equa pretiosa, & currus Pharaonis veloces: quod aliqui ad ecclesiam referunt & ad populum. Sed hoc loco de anima dicendum suscepimus. Huius equæ similis æstimatur hæc anima: hoc est, propheticæ vel apostolicæ virtutis: eo quod in eorum annumeretur gregem, qui fœcunditate prædicationis suæ totius orbis terrarum spatia referserunt: & quamuis in corpore constituti, nulla tamẽ cursus spiritalis sensere dispendia. Ideoque laudatur, quod cœlesti sibi illuminante præcepto, iam speciosa, iam pulchra sit, quæ vultu præferat castitatis decorem, & redimicula ceruicis attollat, in qua sunt patientiæ & humilitatis insignia. Atque idcirco sponsam suam collaudans dicebat.

Quam speciosæ factæ sunt genæ tuæ sicut turturis, ceruix tua sicut redimicula.] Vultus liberior est, vbi est castitatis conscientia: *& portare Christi iugum suaue est*, si ornamenta putes ceruicis tuæ esse, non onera. Attolle ergo oculos semper ad Dominum Deum tuum, & quære Deum, & inuenies. Erige ceruicem: redimicula, non vincula geris. Muta quoque animalia redimiculis gaudent, & phalerari sibi magis quam vinculari videntur. Genæ sicut turturis præferent insignia verecundiæ: redimicula ceruicis, libertatis attollent fiduciam. *Leue est enim iugum Christi*, & ideo ceruix eo non premitur, sed leuatur.

Similitudines auri faciemus tibi ex distinctionibus argenti, quoadusque rex est in declinatione sua.] Ex iis enim qui ex lege sunt & prophetis, mediocriter ante crediderant gloriam Domini Iesu: sed hæreditas eius diffusa per populos, quo frequentius examinata, hoc amplius est approbata. Crebræ enim persecutiones Ecclesiæ, iustorum nobis titulos, martyrij victorias ediderunt. Itaque sicut aurum bonum, ita Ecclesia quum vritur, detrimenta non sentit, magis fulgor eius augetur, donec Christus veniat in regnum suum, & reclinet caput suum in Ecclesiæ fide. *Qui cum venisset ad oues perditas domus Israel, non habebat vbi caput suum reclinaret*: nunc autem iam redolet fides: ideoque dicit Ecclesia: *Nardus mea dedit odorem suum.*] Et dicit cum præsumptione, expectans retributionem, Olim, inquit, non exhalabat synagoga de se nisi tetrum odorem: incensum & thymiama quod offerebat, abominatio erat apud Deum victimas & holocaustomata fastidiebat anima eius: nunc vero Ecclesiæ fides, Ecclesiæ casta integritas, tamquam nardus suauissimum & amœnissimum odorem spirat.

Colligatio guttæ consobrinus meus mihi inter vbera mea requiescet.] Corpus enim suscipiens Dominus Iesus, charitatis se vinculis illigauit: & non solum se membris nostris & passionibus naturalibus, sed etiam cruci vinxit: ideoque sicut colligatio in Ecclesiæ fide, & morali requiescit gratia. Et tamquam fasciculum se nobis dedit, quem inter vbera nostra contineamus: cuius lætemur aspectu, fruamur amplexu, saturemur gustu, roboremur contactu.

Botrus Cypri consobrinus meus in vineis Engaddi.] Engaddi, si locum quærimus, regionis cuiusdam quæ in Iudæa est, locus sic dicitur, in quo opobalsamum gignitur: si interpretationem, tentatio Latine significatur. In illis enim vineis lignum est, quod si quis compungat, vnguentum emittit, hic fructus est ligni. Si non incidatur lignum, non ita fragrat & redolet: cum autem compunctum fuerit artificis manu, tunc lacrymam distillat. Sic & Christus in illo tentationis ligno crucifixus illacrymabat populum, vt peccata nostra dilueret, & de visceribus misericordiæ suæ fundebat vnguentum, dicens: *Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Tunc ergo in ligno compunctus est lancea, & exiuit de eo sanguis & aqua, omni vnguento suauior*, accepta Deo hostia, per totum mundum odorem sanctificationis effundens: & quasi balsamum ex arbore, sic virtus exibat è corpore. Vnde ait: Sentio virtutem de me exisse. Inde opobalsamum expressius dicitur, eo quod compunctione ligni balsamum per cauernam punctionis erumpit. Compunctus igitur Iesus odorem remissionis peccatorum & redemptionis effudit. Nam & constrictus erat, verbum cum esset, homo factus: & pauper factus est, cum diues esset, vt nos illius inopia ditaremur. Potens erat, & despiciendum se præbuit, ita vt Herodes sperneret eum, & illuderet ei. Terram mouebat, & hærebat in ligno: cœlum obducebat tenebris, mundum crucifigebat, & crucifixus erat: inclinabat caput & exibat verbum: exinanitus erat, & replebat omnia. Descendit Deus, ascendit homo: verbum caro factum est, vt caro sibi verbi solium in Dei dextera vendicaret. Vulnus inflictum erat, & fluebat vnguentum. Scarabæus audiebatur, & Deus agnoscebatur. Respondit & Christus: *Ecce bona es proxima mea, ecce es bona: oculi tui columbæ.*] Quoniam cognouerat Ecclesia mysterium, & pro totius mundi redemptione crucifixum Dominum Iesum prædicabat, meruit audire: Ecce es bona, quæ me bonum dicis: & ipsa bona es, quæ vidisti gloriæ meæ decorem: & ipsa speciosa es & decora. Quid est autem Christum dicere, Bona es, & decora es, nisi illud euangelicum: *Constans ergo filia, remissa sunt tibi peccata tua?*

Quod vero sponsam suam oculos columbæ habere dicit, ideo dictum existimo, quod huic aui gratissima sit pudici-

Margin notes: B; C; D; E; F; G; H; In Psal. 118 a. Ser. 2. p. 4 to.; Fra. et ibid.; Exo. 15.; Mat. 11; In Psal. 118 oct. 4 v. 4 tom.; Hab. 3.; Psal. 92 (?); Hab. 3.; Zach. 6; Iosua 24 (?); Ezech. 10.; Ezech. 1.; Psal. 75; Ibidem; Exo. 15.; Lib. de Isaac. c. 4. tom. 1.; In Psal. 118. oct. 3. v. 1. tom. 1.; Mat. 11; Ibidem; Et ibi. cont.; 1. Cor. 3; Mat. 15; Mat. 8.; In Psal. 118 oct. 3. v. 1. tom. 2.; Item ex. ead. lo.; Heb. 3; Luc. 23; Ioan. 19; Luc. 8; 2. Cor.; Luc. 23; Matt. 27.; Ioan 1.; Ioan 19; Hab. 4; Mar. 9.

A

dicitia, & adulterium nesciat, & coniugij fidem summo & inuiolabili studio colat. Ingens ergo & sublime præconiũ sponsæ datur, cum oculos illius columbarum similes esse prædicat. Commendat enim illius excellentem castitatẽ, integritatem: simplicitatem: vt in illius vultu nihil resideat spurcum, nihil lasciuum, libidinosum, fraudulẽtum, sed tota eius facies virginali pudore, omnique morum honestate ac simplicitatę refulgeat. Vel ideo oculi eius columbæ comparantur, quod acumine diuini ingenij oracula prophetarum & diuinas scripturas non iam secundũ historicum sensum, sed secundum spiritum intelligat, spiritalibus spiritalia comparare sciens.

1. Cor. 2. In Psal. 118. oct. 4 v. 4 tom. 2. Prouer. 27. Mat. 7.

Sponsa igitur hoc modo commendata, vicissim sponsum collaudat. *Ecce es*, inquit, *formosus consobrinus meus, & quidem pulcher, acclinatio nostra opaca, trabes domorum nostrarũ cedri, lacunaria nostra cupressi.*] Laudat sponsi decorem Ecclesia, quem plus vnusquisque tacito laudat affectu, & fidus mysteriorum interpres tacendo plus prædicat. Nam qui arcana diuulgat, imminuit Christi decorem. Ideo *nemo mittat margaritas suas porcis, ne conculcari faciat ornamenta pretiosa.* Non ergo in tabernaculo loquacis & garruli, *quia multiloquio peccatum admittitur: sed in viri serij, qui sit parcus alloquij, nec sermonis intemperans, & verborum sobrietate temulentiam loquacitatis euitans*, caput suum Christus reclinat. Et merito opacam significat acclinationem, quia in Ecclesia constitutos *virtus obumbrat altissimi.* Hac vmbra Dauid protegi se postulabat, *ne eum per diem sol vreret, vel luna per noctem.* Hanc vmbram spiritalis ministrat gratia, torrida sæculi huius & mundi æstiua fugientibus. Opaca igitur acclinatio Christi & Ecclesiæ sunt quibus Dei patris æterna illa requies aspirat. *In hac ergo requiescamus vmbra, peccatorum nostrorum æstibus fatigati.* Si quos adussit libido, hos Domini crux refrigeret, in qua se reclinauit, vt nostra delicta susciperet. Si quos culpa lassauerit, hos Iesus gremio suscipiat suo, & molli foueat amplexu. Vnde audeo dicere quod caro Christi, acclinatio sit Ecclesiæ.

B

Prou. 10

Luc. 1. Ps. 120.

Cant. 2.

Ibi. eod. Psal 91

Lib. 3. Hexaë. c. 13. 10. 1

Trabes domorum nostrarum cedri.] Cedri specie, maiorum qui iusti fuerunt, gloria designatur. Iustus enim vt palma florebit, & sicut cedrus quæ in Libano est, multiplicabitur. Sicut enim cedrus non putrescit, ita nec maiorũ gloria vlla vetustate corrumpitur.

C

In Psal. 118 oct. 2. v. 4. tom. 2.

Denique cedrus suspendendis tectorum est apta culminibus, eo quod huiusmodi materies & procera sit spatiis, nec onerosa parietibus. Lacunaribus quoque comendisque fastigiis habilis est cupressus. Vnde & Ecclesia dicit in Canticis: *Trabes domorum nostrarum cedri, lacunaria nostra cupressi.*] in his esse declarans decora sui ornamenta fastigij, qui quasi trabes verticem Ecclesiæ sua virtute sustineant, & fastigium eius exornent.

Lacunaria nostra cupressi.] Genus hoc arboris nũquam amittit viriditatem suam, hieme iuxta atque æstate comam pascit: nec diuerso colore mutatur. Solam hanc arborem ventus numquam suo honore despoliat, sola numquam veteri exuitur amictu, aut nouo flore vestitur. Sic apostolica quoque gratia nescit defectum, sed vetustate sui floret. Anima ergo corrumpi nescit, quæ florentibus meritis vigens, semper iustitiæ cæterarumque virtutum culmina patienti magnanimitate substentat: & ideo non defluit neque deficit, quia nihil in ea timosum est ac remissum, nihil mobile, nihil lubricum, nihil quod vitio sermonis ex ea possit effundi.

D

CAPVT SECVNDVM.

Ex apolog. Dau. post. c. 8 10. 1.

EGo flos campi, & lilium conuallium.] Quis est iste flos boni odoris, nisi ille de quo in Esaia scriptum est: *Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet?* Radix vtique familia Iudæorum est, virga Maria, flos Mariæ Christus. Qui quando nostra resplendet in terra, & in agro animæ redolet, vel in Ecclesia sua vernat: nec frigus possumus timere, nec pluuiam vereri, sed expectare iudicij diem.

Lib. de Isaac, c. 4. to. 1.

Ego flos campi, & lilium conuallium.] In moralibus flos est, inter spinas lilium: sicut in naturalibus sol iustitiæ, qui oriens & resurgens illuminat, occidens obumbrat. Caue ne tibi occidat, quia scriptum est: *Sol non occidat super iracundiam vestram.* In mysticis charitas est: quia *plenitudo legis est Christus*, Et ideo Ecclesia quæ diligit Christum, vulnerata est charitate.

E

Ephe. 4. Infra eodem.

Ego flos campi.] In totam enim terram fides populi credentis exiuit, & in spatioso posuit pedes suos Christus. Et ideo pulchre ait florem se esse campi flos erat etiam Paulus, qui dicebat: *Bonus odor Christi sumus Deo. Et vere flos, qui poterat noua & vetera de sui cordis proferre thesauro.*

In Psal. 118 oct. 5. ver. 1. Psal 18. Rom. 10 2. Cor. 2 Mat. 13 h. 7. in Lu. ad c. 12. 10. 3. 113 b.

Ego flos campi; & lilium conuallium.] Plerique comparationem hanc secundum naturam floris & vsum putant propositi germinis aptiorem: eo quod lilia nullius annui vsus cultum requirunt, nec sicut erga prouentum fructuum cæterorum, ita etiam erga generationem istius floris, sollicitis in orbem redeat labor actus agricolis. Quibuslibet enim siccitatibus agri omne illud quod alitur in florem, quadam virtute genitali ex sese atque in se succi semper manentis animatur: ita vt cum foliorum puberum caulem videas aruisse, floris tamen natura viuescat, absconditur enim viriditas, non amittitur. Ast vbi vernis fuerit prouocata blanditiis, indumentum germinis, comam floris, liliue resumit ornatus. Illud etiam delectat aduertere, quia non asperitatibus montium, incultisque siluarum lilia, sed in hortorum amœnitate generantur. *Ego flos*, inquit, *campi, & lilium conuallium.*] Bene filium Christus est, quia vbi martyrum sanguis, ibi Christus, qui est flos sublimis, immaculatus, innoxius, in quo non spinarum offendat asperitas, sed gratia circumfusa clarescat. Sunt enim spinæ rosarum, quia tormenta sunt martyrum. Non habet spinas inoffensa diuinitas, quæ tormenta non sensit. Bene, inquam, lilium Christus. Quid enim candidius lilio? quid odoratius? Et Christo quid candidius esse potest? quid suaueolentius? *Considerate* ait, *lilia agri*: quantus sit candor in foliis, quemadmodum stipata ipsa folia ab imo ad summum videantur assurgere, vt scyphi exprimant formam, vt auri quædam species intus effulgeat, quæ tamen vallo in circuitu floris obsepta nulli pateat iniuriæ. Est vero & lilium conuallium, id est, humilium animarum & initium. Esto ergo mitis, humilis atque mansueta, vt in te sicut lilium germinet Christus. Christi enim lilia sunt specialiter sacræ virgines, quarum est splendida & immaculata virginitas. Vnde plerique accipiunt quod Ecclesia videatur dicere: *Ego sum flos campi, & lilium conuallium*: quæ in hac conualle istius mundi gratiam boni odoris exhalat sedula confessione pietatis. Et quoniam de deserto tractatus hic sumitur: vbi quærendus sit Christus, etiam ipse monstrat, dicens: *ego flos campi, & lilium conuallium: tamquam lilium in medio spinarum.*] Ecce alium locum, in quo solet Dominus diuersari: immo non in vno, sed in pluribus. *Ego*, inquit, *flos campi*: quia patentem simplicitatem puræ mentis frequentat. *Et lilium conuallium.* Flos enim humilitatis est Christus, nõ luxuriæ, non voluptatum, non lasciuiæ, sed flos simplicitatis, flos humilitatis. *Tamquam lilium in medio spinarum.*] Nonne inter asperitates laborum, contritionesque animorum boni flos odoris assurgit, *quia contrito corde Deus placatur*? Denique quam pulchrum est illud & gratiæ plenũ, vt se florem campi seu agri esse dicat? Immo non solum ipse est flos campi vel agri, sed est quoque ipse ager. Ager quem benedixit pater in omni benedictione spiritali, de rore cœli & pinguedine terræ, abundantiã frumẽti & vini in se habens. Quæ enim species pleni agri? qui odor? quæ suauitas? Quid describam purpurascentes violas, candida lilia, rutilantes rosas, depicta rura nunc aureis, nunc variis, nunc luteis floribus, in quibus nescias vtrum species amplius florum, an vis odora delectet? Denique fertilis ager semper parturiens nouos se fundit in partus, & induit se amictum viriditatis, gratiam fœcunditatis assumit, diuersisque comptus germinibus proprios suscipit ornatus. Quam hæc omnia venuste ac proprie Christo possunt aptari. Idcirco Dominus dicebat: *Et species agri mecum est.* Cũ ipso quippe est Christus quem ipse ante sæcula genuit. Dicit ergo: *Ego flos campi: & lilium conuallium.*]

F

Ibidem paulo post.

Lib. 3. Hexaë. c. 8. 10. 1 Mat. 6. Luc. 12 lib de inst. v. c. 15. 3. 4

G

Lib. 3. de virg. tom. 4. 105-a.

Psal. 50

H

Gen 27 Lib 3. Hexa. c. 8. 10. 1.

Psa 49 Lz. 2 de

A Flos odorem suum & succisus reseruat, & contritus accumulat, nec auulsus amittit. Ita & Dominus Iesus in illo patibulo crucis nec contritus emarcuit, nec auulsus euanuit, & illa lanceæ punctione succisus, sacro speciosior fusi cruoris colore vernauit: mori ipse nescius, & mortuis æternæ vitæ munus exhalans.

Tanquam lilium in medio spinarum.] Christus erat lilium in medio spinarum, quãdo erat in medio Iudæorum. Pulchre etiam lilium dicitur Ecclesia. Sicut enim lilium fulget, ita etiam splendent opera sanctorum. Pulcherrime etiam dictum est, Lilium conuallium, quia in hominibus magis elucet gratia. Sed hoc lilium in medio spinarum, hoc est, inter Iudæos & hæreticos, hoc est, inter sollicitudines huius sæculi, quæ mentem hominis animumque compungunt. Possumus etiam aliter accipere: quia sicut liliũ inter spinas eminet, ita super omnes conuentus Ecclesia Dei refulget. Refert etiam considerare, quod hoc lilium splendore circumfusum sit, intus autem quod habet, rubeum sit, boni & ipsum odoris: eo quod caro Christi velut morali diuinitatis claritudine circumsepta, cælestis habuerit protectionem gratiæ. Deniq; in posterioribus ait: *Fraternus meus candidus & rubeus.* Candidus claritate diuina, rubeus specie coloris humani, quem sacramento incarnationis assumpsit. Mentoq; & ipsum quod est B tubrum, bene olet, quia caro Christi sine peccato est: quam perfidi contrectantes, manus suas inquinauerunt: sancti venerantes, pietatis odore fragrarunt. Accepit hunc odorem Dominus Iesus fragrantis Ecclesiæ suæ, & ait: *Ecce proxima mea bona.* Et Ecclesia dicit ad Christum: *Ecce bonus fraternus meus, ecce es bonus, tanquam malum in lignis syluæ.* Pulcherrima collatio. Quid enim pulchrius aptiusque dici queat, quã vt sponsum arbori mali compararet? Huiusmodi enim pomum odorem gratum habet, vt cæterorum pomorum fragrantiam vincat. Et Christus affixus ad lignum sicut malum pendens in arbore, bonum odorem mundanæ fundebat redemptionis, quæ peccati grauem detersit fœtorem, & vnguentum potus vitalis effudit. Dicit ergo: *Tanquam malum in lignis syluæ, ita consobrinus meus in medio filiorũ.*]Eo quod super Prophetas & Apostolos intima corda hominũ verborum suauitate mulcebat. Sed non solum C odor, verum etiam cibus suauis in malo est. Ergo cibus suauis est Christus. Cibus plane mentes Angelorum & hominum pascens: *cibus qui esurientes implet bonis, & diuites dimittit inanes.* Denique excellit Christus & sapore & odore & specie. *Gustate*, inquit *Propheta, & videte quoniam suauis est Dominus.* Et tantus est illius odor longe lateque diffusus vt de eo pater vere dixerit: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. De specie & decore quid dicendum? *Speciosus*, ait *Dauid, præ filiis hominum: diffusa est gratia in labiis tuis*, tantaque & tam admiranda est ipsius pulchritudo, vt Angeli in ipsum sine intermissione conspicere concupiscant. Iuxta hanc arborem nostræ ligna syluæ frutescant: quia: *sicut arbor mali inter ligna syluæ, ita fraternus meus inter medium filiorum:*]vt hoc videns Ecclesia lætetur & gaudeat, dicens:

In vmbra eius concupiui & sedi.] Legem enim acceperat, hanc sequebatur, huic adhærebat. *In lege itaque requiescens, in vmbra Christi requiescebat. Bona vmbra, quæ nos ab iniquitatu solo defendit. Cui autem dubium quod lex vmbra sit Christi? Quid est lex diei festi, neomeniæ, sabbatorum, nisi vmbra futurorum? Qui dies secundum legem Moysi, vt videam sex dies, & iterum septimum diem, & sic perpetua secula?* Qui mensis secundum legem D Moysi: vt sciens mensem, sciam primam mensis neomeniam, & vera sancta in neomeniis offerenda? Qui secundum legem Moysi annus, sex illis diebus constat, de quibus ait: *Sex annis seruiet Hebræus, & septimo anno liberabitur: vt inueniantur sex anni, quibus aliquis operatur terram, septimo autem anno remittit illam proselytis, & pauperibus, & bestiis terræ?* Qui septimus annus, quo conceditur debita omnia Hebræis? In hac vmbra requiescebat patrum fides, prophetarum sancta deuotio. Dicit ergo congregatio religiosa, vel sancta anima: *In vmbra eius concupiui & sedi.*]Vmbra eius est Iubilæus annus. Quis enim eius mystica videt, vt facie ad faciem cognoscat, quæ anno quinquagesimo complenda, lege præscripta sunt? *Vmbra sunt dies festi secundum legem, primo mense, decima die mensis vsque ad quartamdecimam, & inde vsque ad vigesimamprimam mensis.* Quæ vmbra est E celebritas illa inter primum & septimum mensem, in tempore illo anonymo? Vmbra est, sanctificata libertas in sabbato. *Vmbra est dies festus septimi mensis neomenia. & memoriale tubarum septi mensis, decadecimus, dies expiationis.* Vides quia monas & decas, duo festi dies. Item quintusdecimus dies, dies tabernaculorum per octo dies. In vmbra hæc omnia. *In vmbra prima dies vocata, & octaua dies vocata in vmbra, quæ in scenopegia præscripta secundum legem.* Constitue mihi aliquos ex circumcisione credentes, in lege doctos, obseruantiæ sollicitæ viros, & nunc Euangelij agnitione illuminatos, spiritali saginatos gratia, dicit in his Ecclesia quæ videt Christum, quæ sponsum recipit, quæ cibo eius pascitur: *In vmbra eius concupiui & sedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis.*] Qui fructus eius dulcis, nisi prædicatio Dominicæ passionis, vt ipse ait: *Ecce hereditas Domini, filij merces fructus ventris?* Qui enim dulcior fructus potest esse in faucibus nostris, quam remissio peccatorum? Et bene flos est Ecclesia, quæ fructum annuntiat: hoc est, Dominum Iesum Christum, de quo dictum est Mariæ: *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.* Denique habet Christus F spiritale manna, hoc est, pluuiam spiritalis sapientiæ, quæ ingeniosis & quærentibus de cœlo infunditur, & irrorat mentes piorum, & fauces eorum obdulcat. Qui igitur intellexerit infusionem diuinæ sapientiæ, delectatur, nec alium cibum quærit, *nec in solo pane viuit, sed in omni verbo Dei.* Qui curiosior fuerit, quærit quid sit istud quod melle dulcius sit. Respondet illi minister Dei: *Hic est panis quem dedit vobis Dominus manducare.* Quid sit iste panis, audi: *Verbum*, inquit, *quod ordinauit Deus.* Hæc ergo ordinatio Dei, hæc alimonia alit animam sapientis, & illuminat atq; obdulcat, resplendens veritatis coruscο, & mulcens tanquã fauo quodam, diuersarum virtutum suauitate & sermone sapientiæ. Persenserat huius sermonis suauem & salutarem gustum qui dicebat: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel & fauum ori meo.* Mox ergo vbi gustauit fructum suauitatis, impatiens ad perfectiora festinat, dicens:

G *Introducite me ad domum vini.*] Postquam gustasset & comedisset dulcedinem fructuum arboris mali, nunc quoq; optat introduci in domum vini, & in cellam vinariam, vt bibat vinum: non quod sit fomentum libidinis, aut ebrietatis materia, sed *quod Lamuel iis daret qui amaro sunt animo, vt obliuiscantur egestatis suæ, & doloris sui non amplius recordentur.* Optat se, dico, introduci in domum vini, id est, vbi sapientia miscuit in cratere vinum suum, & omnem paruulum & insipientem vt ad conuiuium suum veniat, inuitat dicens: *Venite, edite panes meos, & bibite vinum quod miscui vobis.* Vinum quippe est gratia Spiritus sancti, quę vbi infunditur, nouam & salutarem lætitiam homini adfert. Vinũ denique est Euangelicus sermo, *qui in vtres veteres mitti non potest.* Illi enim iuxta Salomonem edunt cibos impietatis, & iniquitatis vino inebriantur. *Ex vineis enim Sodomorum vinum eorum: vua eorum vua fellis, & botrus amarissimus: furor draconum, vinum eorum, & furor aspidum insanabilis.* Verum sponsa nostra spiritualium appetens deliciarum, & sitim suam longe meliori potu restinguere cupiens: *Introducite me*, inquit, *in domum vini.*] Iam enim fastidiebat insipidã aquam Synagogæ, quam derelicto fonte aquæ viuæ, ex dis- H sipatis cisternis sibi hauserat, & tota inhiabat ad Euangelicum vinum, quod ij qui patris mensæ accumbunt, hilariter & liberaliter bibunt. Denique adiungit:

Ordinate in me charitatem.] Cum omnibus in rebus, tum maxime in Ecclesia vere atque manifeste ordinem & æquilitatem seruare decet, vt nemo se diues aut honoratus extollat, nemo pauper deiiciat, ignobilisque desperet. Omnibus sit in Ecclesia par atque vna libertas, omnibus impertiatur iustitia communis, & gratia.

Ordinate, inquit, *in me charitatem.*] Charitas non potest esse sine fide. Tres enim sunt velut vades Ecclesię, *spes, fides charitas.* Cum spes accesserit, fides fundata fuerit, ordinatur charitas, Ecclesia copulatur. Optat itaque Ecclesia vt charitas in se ordinetur, vt vnicuiq; ac rebus omnib. cum

affectum impertiat, quem debet. Præposterus est enim frequenter ac stultus hominum amor, vt ea diligant quæ sunt odienda, ea odiant quæ sunt amanda. Quis non præponit sæpenumero ea quæ sunt terrena cælestibus, quæ sunt carnalia spiritalibus? Orat ergo sponsa adolescentulas vt amoris & charitatis ordinem in se constituant; ne per imprudentiam, sobrietatis ac moderationis metas excedat. *Constituite in me dilectionem.*] Bona statiua, vbi plenitudo est charitatis.

Confirmate me in vnguentis, stipate me in malis, quia vulnerata charitatis ego sum.] Vulnerata est Ecclesia, sed vulnere charitatis. Vulnus enim est quod Christus excepit, sed vnguentum est quod effudit. Hoc vulnere Ecclesia vulneratur, cum Saluatoris sui prædicat mortem: sed hoc vulnus est charitatis. Denique qui non credit, negat, qui diligit, confitetur: Manichæus negat, Christianus fatetur, & ideo scriptum est: *Vtiliora vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici.* Pulchre ergo dicit Ecclesia: *Quia vulnerata charitatis ego sum.*] Nudemus membra nostra bono vulneri, nudemus sagittæ electæ. Sagitta hæc Christus est, qui dicit: *Posuit me sicut sagittam electam.* Bonum est ergo vulnerari hac sagitta. Non omnes possum dicere quia vulnerati sunt dilectione. Dicebant Apostoli cum pro Christo lapidarentur, & Christum prædicarent. Dicebat Paulus cum ter virgis cæderetur, & die ac nocte Christũ adorandum gentibus prædicaret. Dicunt hoc martyres qui vulnerantur pro Christo: & quia vulnerari pro eius meruerunt nomine, plus diligunt.

Quia vulnerata, inquit, *charitatis ego sum.*] Habet clauum charitas, habet gladium suum, quo anima vulneratur. Felix qui hoc gladio meruerit vulnerari. Hæc sunt vulnera quæ osculis preferuntur: vtiliora vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici. His nos vulneribus offeramus, quibus quicumque mortuus fuerit, mortem videre non poterit. Nam & illigati vinculis ipsum sequuntur, quia quos vulnerat ligat. Ergo sunt etiam vincula charitatis, quib. ligatus est Paulus, qui ait: Paulus vinctus Iesu Christi. Vulnera autem charitatis esse docet Iob, quo nemo amplius Christum dilexit, qui diligebat etiam in ipsis sui corporis cruciatibus, vnde dicebat: *Sagittæ autem Domini in meo corpore sunt, quarum furor ebibit sanguinem meum: cum cæpero loqui, compungunt me.* Sunt ergo charitatis vulnera, & bona vulnera. Vulnera non timenda, sed optanda: quia vulnera charitatis sunt, sicut ipse dicit: *Vulnerata charitatis ego sum.*] Habet & diabolus sua vulnera, quæ suis amatoribus infligit: sed vulnera carnalis amoris, vulnera inuidiæ, vulnera ambitionis, quæ perdunt hominem, non sanant: extinguunt, non viuificant. Sed Ecclesia Christi diuini vulnus amoris accepit, atque ideo præfidenter ait: *Vulnerata charitatis ego sum.*] Quæ enim perfecta est, vulnerata charitatis est. *Bona sunt igitur verbi vulnera, bona sunt amantis vulnera. Bona vulnera charitatis, & osculis præferenda.* Denique Petrus vulnerat, Iudas osculatur. Illum oscula condemnant, hunc vulnus emendat. Illius osculis proditionis venena funduntur, istius lacrymis culpa lauatur.

Leua eius sub caput meum, & dextera illius complectetur me.] Hæc loquitur sponsa de Christo, anima de verbo Dei. Christus autem idem est verbum Dei atque sapientia. Beata ergo anima quam complectitur sapientia. Magna est sapientiæ manus, magna dextera: totam complectitur animam. Tota enim munita est, quæ desponsata Dei verbo est. *Plenitudo enim sapientiæ, timere Deum.* Quæ ergo Deum timet anima, pleno se munit ipsa præsidio: *mittit sapientia leuam suam sub collum eius, dexteram autem in complexum eius.* Vtrumque quidem brachium eius ad vtilia extenditur. Habent tamen propria sua singulæ manus: sapientiæ in dextera longitudo vitæ est: in sinistra autem diuitiæ & gloria. Bonis vtique manus vtraque dotata est dotibus. In eo tamen habent varietatem sui muneris, quod & præsentia & futura tempora comprehendunt, vt læua præsentium remuneratrix, dextera futurorum sit. Possumus hoc etiam de prophetia S. Patriarchæ Israel cognoscere. Nam cum dexteram suam posuisset super Ephraim, sinistram autem super Manassen, & conuertere eas Ioseph ætatum consideratione voluisset, vt dexteram patris super caput Manasse senioris filij collocaret, noluit & dixit: Scio fili, & hic erit in populum, & hic exaltabitur: sed frater iunior maior illo erit. In quo maior? In eo vtique, quia benedictione prælatus est, dicentibus: Faciat vos Deus sicut fecit Ephraim & Manassen, vel quia semen eius multitudo gentium sit, quæ in hoc sæculo laborem elegit, credens in Dominum Iesum, vt consolationem habeat futurorum: Manasse autem semen, est populus obliuionis, qui proprium obitus auctorem, exaltatus ad tempus in hoc sæculo, daturus est in reliquum pœnas graues, quia Deum suum & dominum denegauit. Hoc ideo diximus, vt probaremus ea esse potiora quæ futura sunt. Denique læua sapientiæ sub capite sponsæ est: dextera autem superior, quæ totam complectitur sponsam. Itaque illa quasi fulcrum est quietis præsentis, quo anima innixa requiescit. Habet vbi *reclinet caput suum*, quia in læua sapientiæ sunt diuitiæ & gloria. Ad tempus hæ demulcent, & ex parte solatio sunt. *Et ideo filius hominis non habebat vbi caput suũ reclinaret: quia cum diues esset, pauper factus est: nec gloriam aliquam istius sæculi requirebat,* quia venerat non vt in portione, sed in vniuerso humano generi subueniret, dicens: *Mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato?* Hoc est totum, non facultatum collatione ditaret, non vt honorum insignibus, non vt gloriæ sæcularis cumularet augmento (hæc enim non habent beatitudinis & gratiæ plenitudinem) sed totum, hoc est, quod longitudinem vitæ complecteretur æternæ. Neq; enim communis vitæ similis vita in dextera est sapientiæ, sed longitudo vitæ est: vt qui accipit vitam à sapientia, non exiguitatem vitæ, sed perpetuitatem, & æternitatis longitudinem adipiscatur. Itaque sponsa malorum granatorum, hoc est, diuersorum & innumerabilium fructuum, & præcipue fidei odoribus, gratiæ, sapientiæ, & gloriæ, vitæque æternæ subnixa diuitiis, quæ sunt circa sinistram & dexteram sponsi, per animas sanctas laudantium congregationum plausibus excitat CHRISTVM, dicens:

Adiuraui vos filiæ Hierusalem in virtutibus & fortitudinibus agri, si suscitaueritis & excitaueritis dilectionem vsquequo voluerit. Ager ille quem benedixit Dominus, non est iste terrenus aut horridus siluis, aut fragosus torrentibus, aut palustris pigrioribus aquis, aut ieiunus frumentis, aut inutilis vitibus, aut infœcunda glarea saxosus, aut hiulcus & aridus siccitate, aut sanguine madidus, aut sentibus incultus, sed ille ager, de quo dicit Ecclesia in Canticis: *Adiuraui vos filiæ Hierusalem in virtutibus & fortitudinibus agri.*] Hic namque est ager, de quo & Dominus ait: *Et species agri mecum est.* In hoc agro vua illa reperitur, quæ expressa sanguinem fudit, & mundum diluit. In hoc agro est ficus illa, sub qua sancti requiescent, spiritalis gratiæ suauitate recreati. In hoc agro est oliua illa fructifera, Dominicæ fluens pacis vnguentum. In hoc agro florent malogranata, quæ plurimos fructus vno fidei munimine tegunt, & quodam fouent charitatis amplexu. Hos igitur fructus redolebat Iacob, qui Deum per pericula sequebatur, & tutum se eius vbique deductione credebat. Nam licet dulcis & suauis odor sit agri, quia est odor naturæ: tamẽ in sancto patriarcha virtutum spirabat gratia. Petit ergo sponsus in odore agri quem olebat S. Iacob, id est, illa fide, illa deuotione excitari sponsam suam à filiabus Hierusalem, vt festinet ad sponsum, & excitari eius in se charitatem, aut etiam ipsum excitari, quia charitas sponsus est. Deus enim charitas est, sicut dixit Ioannes. Sed ille non est passus se ab eis excitari: quia sponte properabat, *egressus de thalamo exultauit vt gigas ad currendam viam.* Cæterum quia sapientia, honestas, claritas, ita perfecta sunt, si habeant charitatem (*plenitudo enim legis charitas est*) suscitari & excitari vult charitatem. Suscitari in veteri testamẽto, excitari nouo. *Charitas Deus est*; vt legimus: *charitas Christus est. Suscitatur vt leo, & catulus leonis*, vt Iudæ ascendat ex germine. Resuscitatur vt dormiens, vt recumbens: quia non humana, sed sua & patris maiestate suscitatus est à mortuis. Vnde ait scriptura: *Quis suscitabit illum? Non enim poterat illum aut Angelus aut potestas suscitare aliena, cum ipse alios resuscitaret.* Ergo cum hic dicit: *Si suscitaueritis & excitaueritis dilectionem vsquequo voluerit:*]

A

lucrit:] de iis dicit qui resurrectionem eius possunt congrue prædicare, vt audientibus ardorem fidei & deuotionis accendant. Vel suscitatur Christus in iis qui primum accedunt, excitatur in his qui postquam accesserint, dormierunt. Dormit ergo Christus negligentibus, suscitatur in sanctis. Hanc itaque charitatem suscitat & resuscitat, donec vocem eius accipiat, & præsentiam eius accersat: quia quæsitus non solum venit, sed etiam saliens venit. Vt probaret illud, quia adhuc loquentibus nobis dicit, Adsum. Adest, quia suscitatus à filiabus Iudæ; quasi excitatus à filiabus Hierusalem. Audit Ecclesia sonum vocis eius, & dicit: *Vox consobrini mei. Ecce hic aduenit saliens super montes, transiliens super colles.*] Manipularis est hic liber, multas habens personas nobiles, velut manipulos triumphales: multosque actus significans, quos intelligere magis, quam expressos tenere possumus. Nam quasi aduenientem sponsum audierit cum aliquibus pariter viantibus colloquentem, dicit sponsa: *Vox consobrini mei.*] Dum loquitur cum filiabus Hierusalem, & rogat vt excitent & suscitent sponsum, subito tanquam de longinquo missæ vocis sonum sentiens dicit: *Vox consobrini mei.*] Annuntians quem nuntiari sibi ante quærebat, quem cupiebat ab aliis suscitari, sua prece resuscitatum à parte venire iam credens, læta dicit: *Vox consobrini mei.*] Bene addidit, Consobrini mei: vt non aliæ, sed consobrina sola sibi eius vendicaret aduentum. *Ecce iste,* inquit, *aduenit.*] Adhuc ego eum quæro, & ille iam venit: adhuc ego suffragia capto vt veniat, & ille iam proximus est. Ego suscitari mihi charitatem cupio, ego me vulneratam charitatis puto, & ad me plus ipsa charitas festinat. Ego dixi, Veni: ille salit & transilit. Ego rogo eum venire cum gratia: ille gratiarum operatur augmenta: & dum venit, incrementa gratiæ secum vehit, & veniendo acquirit, quia studet etiam ipse suæ placere dilectæ. Salit super excelsa, vt ascendat ad sponsam. Sponsæ enim thalamus tribunal est Christi. Salit super Ecclesiam, transilit super synagogam. Salit super gentes, transilit super Iudæos. Videamus salientem. Salit de cœlo in Virginem, de vtero in præsepe, de præsepio in Iordanem, de Iordane in crucem, de cruce in tumulum, in cœlum de sepulcro. *Proba mihi Dauid salientem, proba currentem.* Tu enim dixisti: *Exultauit tanquam gigas ad currendam viam: à summo cœlo egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius: nec est qui se abscondat à calore eius.* Ergo & nunc salit, & nunc currit de corde patris super sanctos suos, de Oriente super Occidentem, de Septentrione super Meridiem. Ipse est qui ascendit super occasum, ipse super cœlos cœlorum ad Orientem. Ipse ascendit super montes, ipse super colles. Vtinam ego miser dicam, dicat anima mea: Ecce iste aduenit, & aduenit non super terrena, non super valles, sed aduenit saliens super montes. Deus enim, Deus montium est. Vbi ergo salit? Super montes salit. Si sis mons, salit super te. Salit super Esaiam, salit super Hieremiam, salit super Petrum, Ioannem, Iacobum. *Montes in circuitu eius.* Si non potes mons esse, nec præuales, esto vel collis, vt super te Christus ascendat: & si transilit, ita transiliat, vt te transitus eius vmbra custodiat. Diximus de Christo & Ecclesia, dicamus de anima & verbo. *Anima iusti, sponsa est verbi.* Hæc si desideret, si cupiat, si oret, & oret assidue, & oret sine vlla disceptatione, & tota intendat in verbum, subito vocem sibi videtur eius audire quem non videt, & intimo sensu odorem diuinitatis eius agnoscit: quod patiuntur plerumque qui bene credunt. Replentur subito nares animæ spiritali gratia, & sentit sibi præsentiæ eius flatum aspirare quem quærit, & dicit: Ecce iste est quem requiro, ipse quem desidero. Nonne cum aliquid de scripturis cogitamus, & explanationem eius inuenire non possumus, dum dubitamus, dum quærimus, subito nobis quasi super montes altissima dogmata videntur ascendere: deinde quasi super colles apparens nobis, illuminat mentem, vt infundat sensibus quod inuenire posse difficile videbatur? Ergo quasi ex absente fit præsens verbum in cordibus nostris. Et rursus cum aliquid nobis subobscurum est, tanquam subducitur verbum, & tanquam absentis aduentum desideramus, & cum iterum apparet, ostendit se nobis, tanquam præsens sit nobis in iis quæ requirimus cognoscendis.

Lib. de Isaac c. 4. to. 1. In Psal. 118. serm. 6. v. 1. to. 2.

B

C

Ps. 118. Ps. 18.

1 Reg. 12.

Ps. 124.

Sap. 8.

D

E

dis. Salit ergo in vniuscuiusque corde frequenter: transilit & exit, & reuertitur, si sequaris, si requiras, si tibi fidelium grata disceptatione doctorum verbum quod exierat atque transierat, postules exsuscitari: sicut illa quæ quæsiuit & inuenit, quæ dixit: *Frater meus transiuit, anima mea exiuit in verbo eius.* Ergo & si super montes salit, sequere: & si super colles, sequere. Reperiuntur enim in montibus & in collibus venatores Domini, qui inuestigant eos qui capiuntur ad vitam. Sic enim dixit per Hieremiam Deus: *Ecce mitto multos piscatores, & multos venatores, & venabuntur eos super omnem montem, & super omnem collem.* Ibi ergo populus Dei quæratur, & inueniatur in Petri & Pauli doctrina, gratia, disciplina: vt non in conualle sint, vbi fletus, sed in montibus, à quibus vnumquemque Christus illuminat. Et cum Petrum legimus, Christus illuminat: & cum Paulum legimus, Christus illuminat. Curauit Paulus, Christus illuminauit, quoniam inuocato Domini Iesu nomine resurrexit, cuius sanatus est munere. Suscitauit mortuam Petrus, Christus illuminauit. Et ideo ait: *Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis.* Nos igitur qui montes esse non possumus, stemus in montibus, vel in collibus, vt cum miserit piscatores suos Dominus, & venatores, vt venentur eos qui super omnem montem sunt, vel super omnem collem, id est, in legis & prophetarum præceptis: & noui & veteris testamenti cognitione omnem habentes conuersationem, inueniant nos paratos, & velut bonas colligant spicas opportuno missi messores tempore: quia si quis extra montem aut collem fuerit repertus colligi velut bona spica non poterit ab iis, qui (vt comparationis faciamus alterius mentionem) triticum à paleis separare mittentur. Plurimarum igitur operationum solertes ministros habet Dominus. Iidem piscatores, iidem etiam venatores sunt, atque messores. Si in tempore messis, quo diriguntur isti metere, maturus expectes, salientem in montibus poteris intueri, *& videbis Dominum Iesum similem capreolæ, aut hinnulo ceruorum super montes Bethel.* Salit enim super Ecclesiam, quæ est domus panis, eo quod fidelium corda confirmet. Vnde & sponsa de eo dicit: *Similis est consobrinus meus capreæ, aut hinnulo ceruorum super montes Bethel.*] Merito sponsum capreolæ comparat; caprea enim in altis pascitur. Denique & caprea Græce dorcas dicitur à videndo; dorcadon etenim visus acutior est. Quid hoc aptius Christo, *qui patrem vidit, quem vidit nemo?* Aut si quis vidit in Christo, ipse filius reuelauit. Merito & sicut hinnulus ceruorum. Hinnulus quasi filius, cui paternæ inoleuerit vis naturæ, vt eum occulta non lateant, serpentes fugiant, venena non lædant. Denique eductus de latibulis suis serpens qui educebatur ex homine, dicebat: *Quid venisti ante tempus torquere nos?* Spectemus ergo salientem hunc hinnulum vt non possimus timere serpentem. Oues & capræ, ea quæ sibi noxia sunt declinare didicerunt, & solo odore per quoddam naturæ ministerium, cum sint rationis expertes, rationem tamen euadendi periculi, vel tuendæ salutis agnoscunt, noxiaque pariter ac profutura distinguunt: ita vt plerumque cum armata venenis tela senserint, notas petere herbas, atque his remedium vulneri dicantur adhibere. Cibus ergo illis medicina est, vt resilire sagittas videas è vulnere, & fugere venena, & non serpere. Quid pulchrius, si hæc Christo aptentur? Denique hoc loco ceruum illum propositum arbitror, de quo Salomon in Prouerbiis dixit: *Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum confabuletur tibi.* Verus enim Dei filius in semetipso naturam quam animantibus ipse donauit, expressit, qui in hunc mundum tanquam ceruus aduenit: & cum his se mira simplicitate iungebat, à quibus ei parabantur insidiæ. Fertur enim huiusmodi ceruorum esse simplicitas, vt cum se exagitari viderint, his sese equitibus adiungant, qui ministerio fraudis appositi, fugæ specie ac simulatione societatis inductos, ad retia vsque deducant. Ita ergo Dominus, tanquam ignarus periculi & improuidus, Iudæis sibi dolum struentibus admiscebatur, & societatem Iudæ proditoris sibi adsciuit, cuius simulatione funesta, vsque ad crucis laqueos & passionis retia peruenit. Vnde conuersus ad eum dixit: *Iuda, osculo filium hominis tradis?* Et hoc quidem

Cant. 5.

Hier. 16. Psal. 83.

Ps. 75. Act. 28. Act. 9. Ps. 75. Hier. 16.

F

Mat. 13.

Mat. 3.

Ps. 103.

G

Ioan. 1. Mat. 11.

Mat. 8. Lib. 3. Hexaë. c. 9. to. 1.

H

In enar. Ps. 42. in princ. tom. 2. Prou. 5.

Ioan. 18.

Luc. 22.

modo

A modo venit ad ſynagogæ retia, volenſque ſe induit: ſed nõ implicitus eſt, nec inſtrictus, qui omnes reſoluit. Deniq; eminebat ſuper retia. *Salit ergo ſuper montes: & tranſilit ſuper colles.* Lib. de Iſaac, c. 4. tō. 1. Super maioris gratiæ animas ſalit, inferioris tranſilit; atque hoc ſaltu ad ſponſæ ædes feſtinus aduenit. Ideoque illa ait: Ibid. paulo poſt. *En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per retia.*] Venit ergo, & primo poſt parietẽ eſt, Eph. 2. vt inimicitias animæ & corporis ſoluat, ſublato pariete qui impedimentum concordiæ videbatur afferre. Deinde proſpicit per feneſtras. Quæ ſint feneſtræ, audi Prophetiam dicentem: Eſa. 24. *Feneſtræ apertæ ſunt è cælo.* Prophetas vtique ſignificat, per quos Dominus genus reſpexit humanum, priuſquam in terras ipſe deſcenderet. Et hodie ſi qua eum anima multum requirat, multũ merebitur miſericordiæ: quoniam qui multum requirit, plurimum debetur ei. Si qua ergo anima ſtudioſius eum quærat, longe Luc 11. *audit vocem eius*: & quamuis ab aliis requiratur, præ ipſis à quibus quæritur, *audit vocem eius.* Videt eum ſalientem ad ſe venire, id eſt, properantem atque currentem, & tranſilientem eos qui infirmo corde virtutem eius capere non B poſſunt. Deinde proſpicientem per ænigmata prophetarum, legendo eos, & tenendo eorum ſermones, videt eum proſpicientem, ſed quaſi per feneſtram, non adhuc quaſi præſentem. Videt eminentem ſuper retia. Quid eſt hoc, niſi forte quia illa retia nobis ſunt, non illi? Retia, eo quod adhuc illa anima intra ſenſibilia & mundana ſit, quæ mentem hominis capere, & quodam ſinu proprio conſueuerunt inuoluere. Poſito ergo adhuc in ſæcularibus, ſed tamen quærenti eum, per retia ſe oſtendit.

In Pſal. 118 octon. 9. v. 3. 10. 2. *En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per retia.*] Viderat Eccleſia, vel anima iuſti ſalientem ſicut hinnulum ſuper montes: repentè proximum aſpiciens poſt parietem domus ſuæ, proſpicientem per feneſtras, eminentem ſuper retia: exultat & gaudet, quia etiam ipſa amatur à ſponſo: qui tanquam & ipſe vulneratus charitatis decore, dilectæ primo cum abeſſet, ad oſcula rogatus adfuerit (rogatur enim cum dicitur: Can. 1. *Oſculetur me ab oſculis oris ſui*) deinde preces ſponſæ blandiciaſq; non ſpreuerit, C dilecta ſibi vbera præbentis, atque in interiora domus eam benignus induxerit. Deinde tanquam laſciuienti ludens amore, quia velut pertentare ſenſus amantis, ſæpe egreſſus vt quæreretur à ſponſa, ſæpe regreſſus vt inuitaretur ad oſcula, adſtiterit poſt parientem, proſpexerit per feneſtras, eminens ſuper retia, vt non totus abeſſet, nec quaſi totus intraret, & ipſe ad ſe ſponſam vocaret, vt veniendi ad ſe inuicem fierent gratiora commercia, amoriſque vim mutuis adolerent ſermonibus. *Exurge*, inquit, *veni proxima mea, formoſa mea, columba mea.*] Et tu ſi habeas fundatum parietem, non illum medium qui domus vnius ſeparet membra, Eph. 2. *ſed ædificatum ſupra fundamentum Apoſtolorum & prophetarum, vt compaginata eius ſtructura creſcat in templum, nec diſterminet eius interna, ſed muniat.* 4. Reg. 13. Si habeas ergo in te ædificationem Dei, & ad Orientem pateant ſemper feneſtræ tuæ, venit verbum, ſtat poſt parietem tuum (Pſ 33. *oculi enim Domini ſuper iuſtos*) proſpicit per feneſtras tuas. Quæ ſunt feneſtræ iſtæ? Hier. 9. Legimus feneſtras de quibus dicit Hieremias: *Intrauit mors per feneſtras, per quas intrauit auaritia, intrauit libido.* Matt. 5 Oculus tuus feneſtra eſt. Prou. 23 Eccl 25 *Si videris mulierem ad concupiſcendum eam*, D intrauit mors per oculum tuum. Si videris poſſeſſionem viduæ vel minoris, & concupieris inuadere, indefenſam putans ætatem eſſe vel ſexum (*ſed non ſunt indefenſi, quos Dominus vult eſſe defenſos*) *intrauit mors per feneſtram.* Si videris decorem mulieris, aut theſauros minoris, & tuas excitaueris cupiditates: intrauit mors per feneſtram. Prou. 6. *Sicut ergo per hac intrat mors, intrat & vita.* Si decorẽ puellæ aſpiciens ſacræ, venereris Dominum Ieſum, Sap 4. quod in teneris annis venerit *ætas ſenectutis, vita immaculata*: & ipſe filiã tuam offeras, vt pio cõſecretur velamine: ſi poſſeſſionem minoris non tanquam ſollicitus inuaſor aſpicias, ſed qua parens ſedulus religioſo tuearis affectu: per has feneſtras proſpicit Chriſtus, vt vocet ſponſam, eminens ſuper retia. 1. Pet. 2 *Bene eminens, quia ſolus eſt quem retia non* Iob 14. *inuoluerint peccatorum.* Omnes intra retia erant, immo adhuc intra retia ſumus: 2. Cor. 5 *quia nemo ſine peccato, niſi ſolus Ieſus: quem non cognoſcentem peccatum, peccatum pro nobis fecit pater.* E Etenim tradidit eum laqueis, tradidit eum retibus, Rom. 8. Gen. 3. Rom. 6. *mittens eum non in peccato, in quo erant omnes homines, ſed in ſimilitudine carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum in carne.* Peccatum erat caro ſecundum illud, quia hæreditario damnata erat maledicto. Peccatum erat illecebra & miniſtra peccati. Venit Dominus IESVS, & in carne peccato obnoxia militiam virtutis exercuit. Facta ſunt membra noſtra iam non arma libidinis, ſed arma virtutis. Namque vbi erant incentiua libidinis, ibi nunc ſunt domicilia caſtitatis. Hic ergo venit ad laqueos, ſed voluntarius: venit ad retia, ſed ſecurus. Plena erant omnia laqueis, referta retibus. Audi dicentem: Pſ. 141. *In via hac qua ambulabam, abſconderunt ſuperbi laqueum mihi.* Eccl. 9. Et in libro Sapientiæ Sirach moneris vt cognoſcas *quia in medio laqueorum ambulas.* Quot vitia, tot retia: quod peccata, tot laquei hæreditarij iam te nexus tenebant. Venit ad laqueos Ieſus, vt Adam ſolueret: Luc. 19. *venit liberare quod perierat.* Omnes retibus tenebamur: nullus alium eruere poterat, cum ſeipſum non poſſet eruere. Talis ergo neceſſarius fuit, quem vincula generationis humanæ delictis obnoxia non tenerent, non cepiſſet auaritia, non ligaſſet dolus. F Is ſolus erat Ieſus: qui cum huius carnis ſe circumdediſſet vinculis, captus non erat, non erat alligatus: ſed diſrumpens ea atque diſſoluens, ad ſe magis vocauit Eccleſiam, Eſa. 53. proſpiciens per laqueos, eminens ſuper retia, Pſ. 87. vt & ipſa diſceret vinculis non teneri. 2. Tim. 1. Denique eo vſque non longe à vinculis fuit, vt pro nobis ſubiret & mortem: ſed tamen non ſeruus mortis effectus Ioan. 2. ſed liber inter mortuos. Liber enim erat, qui ſoluendæ Lib. de Iſaac, c. 4. tō. 1 mortis poteſtatem habebat. Denique ipſe te doceat, qui ait: *Soluite hoc templum, & in triduo ſuſcitabo illud.* Audiamus itaque quid dicat. Mat. 11 *Surge, veni proxima mea.*] Id eſt, ſurge à delectationibus mundi, ſurge à terrenis, & veni ad me, 1. Cor. 7 Ioan. 16 *quæ adhuc laboras & onerata es, quia ſollicita es quæ ſunt mundi.* Veni ſupra mundum, veni ad me quia *ego vici mundum.* Veni prope me, iam pulchra æternæ vitæ decore, iam columba, id eſt, mitis atque manſueta, iam tota plena gratiæ ſpiritalis. Eccle. 9 Iure ergo iam retia timere non debet, cum is vocet ad ſe animam, qui tentamentis & retibus mundi non potuit capi. G Nam cum nos homines ambulemus in medio laqueorum, per appetentiam eſcæ, retibus ſimul & laqueis obnoxij ſumus. Ille in corpore poſitus retia non timebat, ſed eminebat ſuper retia, id eſt, ſuper tentamenta mundi, & corporis paſſiones: immo & alios eminere faciebat. Ideoque & hanc animam ſundare volens, dicebat: *Surge, veni proxima mea.*] noli timere retia, iam præterijt hiems: id eſt, venit paſcha, venit indulgentia, venit remiſſio peccatorum, ceſſauit tentatio, imber abiit, procella abijt & quaſſatio. Ante aduentum Chriſti, hiems eſt: poſt aduentum eius, flores ſunt.

In Pſ. 118. octon. 6. v. 3. tō. 1 *Exurge*, inquit, *veni proxima mea, formoſa mea.*] Hoc eſt, ſurge à mortuis, exurge à vinculis, quibus circumdata tenebaris; exurge, quia ego reſurrexi tibi: ſolue vincula iniquitatis, Eſa. 52. quia ego iam ſolui tibi: veni, quia iam retia tibi Luc. 2. ſoluta ſunt. Eph. 2. Virgo peperit, puer natus ex Virgine eſt: nihil debet muliebri hæreditati, quia quaſi filius mulieris non tenetur. Cerne medium parietem maceriæ iam ſolutum, qui internorum affectuum concordiam diuidebat, & in diuerſum excitabat diſſentiones corporalium paſſionũ. H Veni ergo ſecura: *cupio videre faciem tuam, & audire vocem tuam.* Veni vt iam me non per retia videas, ſed facie ad faciem vultibus amatoris dilecta potiaris. Ibid. Ethice iſta decurſa ſint. Myſtica autem illa, ſi poſſumus, vel linea intueamur extrema. Sedebat intra domum ſponſa deuota Domino, intra parietem legis & prophetarum ſpiritalium lapidum exædificatione fundatum, qui claudebat atque vallabat domum regiam plenam iucunditatis atque lætitiæ. Mirabatur theſauros regios, & intuebatur ſollicite, cupiens ſapientiam, quæ has ſibi diuitias demonſtraret, adſciſcere. In ſecreto erat, ſed ſecreti ipſius interpretem requirebat. *Venit Dominus Ieſus ſaliens ſuper montes.* Nobis ſero videbatur venire, ſed ille properabat. Saliebat denique & tranſiliebat, vt Iudæorum corporalia & ſaxoſa dogmata trãſiliret. Adſtitit poſt parietem domus, quæ erat in veteri teſtamento, proſpiciens per legis feneſtram, propheta-

rum

rum cauernas. Nondum erant domus illius aperta vestibula, nondum claues scientiæ portarum claustra patefecerant, quibus legis claudebantur interna. De superiore tamen, hoc est spiritali parte prospectans, Ecclesiam vocat, vt per legem & prophetas, Euangelij vertice sublimis assurgens, retia Iudaicæ interpretationis & nodos intrepido calcet vestigio. Ideoque proxima vocatur, vt adhæreat Christo, mundana non quærat: ideo formosa, vt speciosos Euangelizantium pedes proferat: ideo columba, vt spiritalia petat, terrestria derelinquat.

Ecce, inquit, *hiems præteriit, imber abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra.*] Ante aduentum Christi hiems erat: venit Christus, fecit æstatem. Tunc omnia erant florum indiga, nuda virtutum: passus est Christus, & omnia cœperunt nouæ gratiæ fœcundari germinibus. Imber abiit luxuriæ profluentis, & nubila terris ora flagitiis, æstiua iam puræ conscientiæ serenitate laxantur. Ideo non euadunt, quorum fuga hieme fit, quia non sequuntur Domini passionem: non tollunt crucem suam, & Christum sequuntur. Vnde quam aliam ob causam secundum, Domini sententiam, orandum esse putamus, *ne fiat fuga nostra hieme vel sabbato*, nisi forte quia is qui in montes fugit, frigus & glaciem, procellas & grandinem delictorum timere debet, & optare æstiuæ lucis serenitatem, ne lubrico corporis vestigia infirma labantur? Vnde & illa iam secura processu, iam firmis radicibus nixa lætatur, dicens: *Hiems abiit, tempus secandi aduenit.*] Hieme enim arbores ventus suo honore despoliat, & asperitas frigoris teneras frondes in speciem mortis interficit. Vere autem resurgunt semina, & tanquam noua æstas naturæ viridantis adolescit. Cum enim sol ex meridianis decedens partibus super terram redit, noctis ac diei exæquat tempora: & quo magis moras suis adiungit cursibus, eo paulatim temperiem aeris huius reducit, & renocat aurarum clementiam: quæ fouens omnia, repetendos cogit in partus, vt terra germinet, ac resoluta sulcis semina renuiscant, virescant arbores, ad perpetuitatem quoque conseruandi generis eorum quæ vel in terris sunt, vel aquis gaudent, annuis fœtibus successio propagetur. Ast vbi ad æstiuas conuersiones in Septentrionem se subrigit, spatia diurna producit, noctis vero artat & stringit. Itaque quo magis viu assiduo aeri huic copulatur atque miscetur, eo amplius & ipsum aerem vaporat, & terrarum exsiccat humorem: adolescere facit semina, & tanquam in succos viriles maturescere poma siluarum. Tum quia fragrantior est, minores vmbras facit in meridiano, quoniam ex alto hunc illuminat locum. Ita nimirum in Ecclesia post infidelitatis ac impietatis hiemem apparente sole iustitiæ factum videmus. Vnde verbum dicebat:

Exurge, veni proxima mea, formosa mea, columba mea, quia ecce iam hiems præteriit.] Antequam illa verbum Dei reciperet, hiems erat, inhonora, sine fructu: vbi verbum Dei recepit, & mundus ei est crucifixus, æstas est facta. Denique feruore sancti Spiritus vaporata, flos esse cœpit, & spirare odorem fidei, fragrantiam castitatis, suauitatem gratiæ: Ait ergo: *Exurge, veni proxima mea, formosa mea, columba mea, perfecta mea.*] Proxima, vtique fidei desiderio: formosa, decore virtutis: columba, gratia spiritali. *Pennæ enim columbæ deargentatæ*: æternam illam significant potestatem: & columbæ volatus, S. Spiritus præsentiam declarauit. Vocat igitur ad se eam Christus vt veniat, quoniam spiritalibus iam pretiis dotata veniebat. *Quia ecce*, inquit, *hiems præteriit, imber abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra.*] Videte quemadmodum sancta inuitetur Ecclesia. *Hiems*, inquit, *discessit sibi*: ne hiemem nuda formidet: hiemem non temporis, sed infirmitatis, quæ agrum animæ fœcundum omni flore dispoliat. Est enim hiems non terreni solis, est hiems mentis, quando animo frigus inlabitur, quando vapor animi euanescit, quando soluitur vigor sensus, quando nimius humor exundat, & mentem grauat, quando interior caligat aspectus. Et ideo ait Dominus: *Videte ne fiat fuga vestra hieme vel sabbato.* Bonum enim vt tunc dies iudicij vel mortis adueniat, quum viget animi blanda temperies, quum cœleste mysterium serena luce resplendet, quum cor nostrum ardet in nobis. Tunc enim Christus est præsens, sicut testantur in Euangelio Ammaon & Cleophas, dicentes: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, quum in via aperiret nobis scripturas?*

Imber, inquit, *abiit, flores visi sunt in terra.*] Imber impedit flores, at nunc flores videntur in terra. Vbi ante spinæ, ibi nunc flores. Boni flores Apostoli, qui diuersorum scriptorum atque operum suorum fuderunt odorem. *Tempus secandi aduenit.*] Vbi ante desertum, ibi messis est: quoniam reciduntur in hominibus otiosa & infrugifera vitiorum sarmenta, exsecantur peccata, & matura in horreis frumenta conduntur: & qui metit mercedem accipit. Denique iuxta Baptistæ sententiam, *securis ad radicem arboris posita est, vt omnem arborem non ferentem fructum excidat. Vox turturis audita est.*] Quia inuenit sibi nidum. Ecclesia enim domus est castitatis. *Audita est in terra nostra.*] Bene addidit Propheta, nostra, quasi admirans quod vbi ante impudicitia, ibi castitas. *Ficus protulit grossos suos.*] Quæ ante infructuosa iubebatur excidi, hæc fructus ferre iam cœpit. Sed quid dubitas, quia grossos dixit? Priores decutit fructus, vt posteriores meliores afferat; grossus sicut synagogæ fructus abiicitur, Ecclesiæ autem renouatur. Apta autem synagogæ arboris istius comparatio est: quia sicut arbor ista foliis redundans fluctibus, spem possessoris sui cassa speratorum prouentuum expectatione destituit: ita etiam in synagoga dum doctores eius operibus infœcundi, verbis tantum velut foliis redundantibus gloriantur, inanis vmbra legis exuperat, spes autem falsi expectata prouentus, populi vota credentis illudit. Est etiam in natura arboris quo magis credas synagogæ speciem comparatione huius expressam. Etenim si diligenter inquiras, discretam ab vsu arborum cæterarum consuetudinem naturæ huius inuenies. Namque aliæ florem ferunt antequam fructum, pomaque ventura prænuntio sui flore designant: hæc sola ab initio germinat poma pro floribus. In aliis flos decutitur, & poma nascuntur: in hac poma decidunt, vt poma succedant. Ergo priora illa cassi fructuum, vice floris emergunt. Ita præcoci quodam nascendi vsu, quæ ordinem naturæ nesciunt, beneficium naturæ seruare non possunt. Etenim qua se medio trudere de cortice gemma consueuit, ea immaturissima quæque huius generis poma prorumpunt; de quibus legimus in Canticis Canticorum: *Ficus protulit grossos suos.*] Itaq; cæteris albentibus primo vere virgultis, sola ficus proprio nescit flore canescere, eo fortasse quod nullus istius maturior sit vsus in pomis. Namque succedentibus aliis hæc quasi degenerantia respuuntur: & arenti infirma radice, renouatis quibus sit succus vtilior, exuuntur. Manent tamen aliqua pertata, nec decidunt, quibus hic prouentus attiserit: vt de medio duarum virgarum clauiculo breui erumpente promergant, quo geminis tecta præsidiis, tanquam naturæ parentis gremio, succi fotu plenioris inolescant. Ea clementioris auræ prouocata temperie, & prolixioribus adulta temporibus, vbi siluestrem animum succi prioris exuerint, specie cæteris & maturitatis gratia præferuntur. Specta nunc cultus & animos Iudæorum, qui quasi primi fructus maleferacis synagogæ, grossi labentis similitudine corruerunt, vt mansura supra æuum nostri generis poma succederent. Etenim primus synagogæ populus quasi radice operum infirmus arenti, vbertatem sapientiæ naturalis haurire non potuit. Et ideo velut inutilis decidit fructus, vt quasi ex iisdem clauiculis arboris fructuosæ, de pinguedine religionis antiquæ nouus Ecclesiæ populus emergeret. Ergo ille qui erat, esse desiuit, vt iste inciperet qui non erat. Primi tamen ex Israel, quos naturæ validioris ramus extulerat, sub vmbra legis & crucis, in vtriusque sinu succo gemino colorati, grossi maturescentis exemplo pulcherrimorum gratia fructuum cæteris præstiterunt, quibus dicitur: *Sedebitis super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel.*

Vineæ florentes dederunt odorem.] Bene per vineam Ecclesia designatur. Vt enim vitis maritatur arboribus, ita corpus animæ, anima quoque corpori coniugatur. Vt vinea dum iugatur, erigitur, & recisa non minuitur, sed augetur: ita plebs sancta dum ligatur, exuitur: dum humiliatur attollitur: dum reciditur, coronatur. Quin etiam vt tener

sur-

A surculus veteri abscissus ab arbore, in alterius fœtu radicis insetitur: ita populus hic sanctus surculi veteris cicatricibus enodatis, in nouo illo crucis ligno tanquam gremio piæ parentis fotus inolescit: Spiritusque sanctus in hoc carcereum corpus infusus, velut in altas dimissus terrarum scrobes, aquæ salutaris irriguo diluit quidquid est fœtidum, membrorumque nostrorum habitus in cœlestem erigit disciplinam. Hanc vineam diligens agricola fodere, rigare, tondere consueuit: eruderatisque terrenæ molis aggeribus, operta corporis nostri nunc sole torrere, nunc imbre perfundere, stirpare agrum solitus, ne sentibus gemma lędatur, ne luxuriet vmbra foliorum, verborumque infructuosa iactantia virtutibus obumbrando, maturitatem indolis naturalis impediat.

Lib. 3. Hexã. c. 12. 16. 1.

Vineæ, inquit, florentes dederunt odorem suum.] Nihil gratius florentis odore vitis. Si quidem de flore earum succus expressus poculi genus conficit, quod & voluptati & saluti sit. Deinde quis non miretur ex acino vinaceo vitẽ vsque in arboris summum cacumen prorumpere, quam velut amplexu quodam fouet, & quibusdam brachiis ligat, & circumdat lacertis, pampinis vestit, sertis vuarum B coronat? Quæ ad imitationem vitæ nostræ primum viuã defigit radicem: deinde quia natura flexibilis & caduca est claniculis quasi manibus quibusdam quidquid apprehẽderit stringit, hisque se erigit & attollit. Huius est similis plebs Ecclesiæ, quæ velut quadam fidei radice plantatur, & reprimitur humilitatis propagine, de qua pulchre ait Propheta: *Vineam ex Aegypto transtulisti, & plantasti radices eius, & repleuit terram.* Euidenter igitur exemplum vitis ad nostræ vitæ institutionem arcessendum esse signauit: quæ primum veris tepefacta temperie geminare perhibetur: deinde ex ipsis sermentorum articulis fructum emittere; de quibus oriens vua formatur, paulatimque augescens immaturi partus retinet acerbitatem, nec potest nisi matura iam & cocta dulcescere. Vestitur interea viridantibus pampinis vinea, quibus & aduersum frigus omnemque iniuriam non exiguo munitur subsidio, & à solis ardore defenditur. Quid autem eo vel spectaculo gratius, vel fructus eius dulcius, videre serta pendentia velut quædam C speciosi ruris monilia, carpere vuas vel aureo colore vel purpureo renitentes? Hyacinthos cæterasque gemmas fulgere existimes, coruscare Indicas, albarũ emicare gratiam. Nec aduertis ex his admoneri te homo, ne immaturos fructus tuos dies supremus inueniat, vt plenæ tempus ætatis opera imperata dedeceant? Acerbus enim fructus amarior esse cõsueuit: nec potest dulce esse, nisi quod ad maturitatis perfectionem adoleuerit. Huic viro perfecto nec frigus horridæ mortis, nec sol iniquitatis nocere consueuit, quia obumbrat eum gratia spiritalis, & omnia mundanæ cupiditatis & corporeæ libidinis restinguit incendia, defendit ardores. Laudent te quicumque conspiciunt, & agmina Ecclesiæ velut quædam palmitum serta mirentur, spectent singuli fidelium pulcra animarum monilia, delectentur maturitate prudentiæ, splendore fidei, confessionis decore, iustitiæ pulchritudine, vbertate

Ps. 79. Ibid. paulo inferius.

Ps. 127.

misericordiæ, vt dicatur tibi: *Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ:* eo quod redundantiam vitis fructiferæ, copiosæ munere liberalitatis imiteris. Pulchre ergo Ecclesia, vel anima cuiusq; fidelis, vineæ comparatur, quod D exculta sit probitate morum & conscientiæ tranquillitate læta. Quæ cum virtutum diuersarum pulchritudine adornatur, tanquam floribus quibusdam vestitur, & suauissimam bonæ opinionis fragrantiam longe lateque ex se diffundit. Sed nunc ad sequentia properemus. Postquam igitur sponsus variis modis sponsam suam vt ad se veniret inuitasset, nunc ostendit ei locum ad quem venire debeat.

Lib. de Isaac c. 4. in fin. tom. 1. Deu. 32. In Psal. 118. oct. 6. v. 6. tom. 2.

Et venit, inquit, columba mea in tegimento petræ iuxta præmunitionem.] Surge, ait, secura in tegimento petræ, id est, tuta præsidio passionis meæ, & fidei munimento. *Suxerũt enim mel de petra, & oleum de firmissima petra.* Hoc in tegimẽto animæ piorum indutæ, iam nudæ non sunt, & hæc illis est præmunitio.

Veni ergo, inquit, columba mea in tegimento petræ iuxta præmunitionem.] Hoc est, veni iuxta Euangelium. Propugnacula fidei tuæ, gesta sunt Christi: muri tui subsidia, verba sunt Domini: passio Dominici corporis, tua virtus E est.

Ibid. e conti. nuo. Rom. 10.

Ostende mihi faciem tuam, & insinua vocem tuam: quia vox tua suauis est, & facies tua decora.] *Suauis est vox, quia ore confessio fit ad salutem: & decora facies, quæ non erubescit auctorem, non cõfunditur redemptore.* Ostendit ergo faciem suam, signaculũ crucis præferens: & insinuat vocem suam, auctoritatem prædicationis assumens. In tegimento enim corporis Christi, quo redempta est à peccato, munimentum gratię spiritalis inuenit, vt salutaria sibi & sentiat & loquatur. Suauis ergo (sponsæ) vox, quæ in diuinis testimoniis loquebatur: *decora facies, quæ in conspectu regum non confundebatur.*

Lib. de Isaac c. 4. tom. 1.

Ostende, inquit, mihi faciem tuam, & insinua vocem tuam.] Hortatur sponsam ad cõfidentiam, vt non erubescat crucem Christi, nec eius signaculum. Hortatur ad confessionem: vult omnes insidias dimoueri, vt bonus odor fidei spiret, vt dies fulgeat, vt aduersæ noctis vmbra nõ noceat: quoniam qui iuxta Christum est, dicit: *Nox præcessit, dies appropinquauit.* Est & vmbra sęcularium, quæ pręterit: & dies F cælestium Christus, qui sanctis suis lucet.

Rom. 13.

Ex. epi. 35. lib. 5. tom. 5. 1. Reg. 25. Ibid.

Ostende mihi faciem tuam.] Videri possunt verba hæc Dauid esse ad Abigeam vxorem Nabal, cui Abigeæ tunc dictum est: *Benedictus Dominus Deus Israel, qui misit te hodie huc obuiam mihi, & benedicti mores tui.* Et iterum dicit ei: *Ascende in pace in domum tuam, vide, iam audiui vocem tuam, & reueritus sum faciem tuam.* (quæ quidem pæne eadem hic verba sunt sponsi ad sponsam: *Ostende mihi faciem tuam, & insinua mihi vocem tuam.*] Et tunc quidem Abigea illa à Dauid dimissa est, quoniam alterum habebat virum, qui dicebatur Hebraice Nabal, Latine insipiens, durus, inhospitalis, inhumanus, ingratus, qui officia nesciret referre: sed posteaquam defunctus est vir eius, solutam à lege viri accepit eam sibi in vxorem propheta Dauid. Per cuius copulam, Ecclesiæ crediturae ex gentibus significantur mysteria, quæ amisso viro, cui ante iuncta fuerat, transiuit ad Christum, censu pio diues, humilitatis & fidei, misericordiæ quoque dotata patrimonio. Iam vero in sequenti- G bus verbis mutata est loquentis persona; non enim iam ad sponsam, sed ad sodales loquitur sponsus. Dicit ergo.

Lib. 7. in Lucam, ad c. 9. t. 3. 97. 4.

Capite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas: vt vineæ nostræ floreant.] Vulpes, fallax est animal, & insidiis semper intentum, rapinæ fraudem exercet. Nihil tutum, nihil otiosum, nihil patitur esse securum, quod inter ipsa hospitia hominum prædam requirat. Hæreticis autem vulpes comparat. Denique cum gentes vocet: hæreticos excludit. Vulpes enim plenum fraudis est animal, foueam parans, & in fouea semper latere desiderans. Ita sunt hæretici, qui domum sibi parare non norunt, sed circumscriptiolibus suis alios decipere conantur. Iacob enim domum habitat, hæreticis in fouea est: vt fraudulenta vulpes gallinæ illi Euangelicę dolum semper intendens. Merito ergo foueas habent, quia domum quam habuerant, perdiderunt. Hoc animal neque mansuescit vnquam (vnde & Apostolus ait: *Hæreticum post vnam correptionem deuita*) *neque vlli vsui est, aut cibo vtile.* Non enim de hoc dixit Christus: *Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei qui in cælis est.* H Quin etiam eas à fructibus suis relegat, dicens: *Capite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas:*] hoc est, quę minorem vineam, non maiorem exterminant. Et ideo Sampson ad caudas earum faces ligauit, & in messes alienigenarum dimisit, eo quod hæretici fructus incendere conantur alienos, latratibus magis sonori, quam vocibus. Qui enim verbum negant, nec vocem habent. Ad præsens ore liberi, sed in futurum finem iam vincti: caudæ facibus significantes sui finis incendium.

Mat. 23. Tit. 3. Ioan. 4. Iud. 13.

In Psal. 118. oct. 20. v. 150. 2. Sop. 2. Hier. 5. Ps. 48. Ibid.

Prendite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas, vt vineæ nostræ floreant.] Scriptura enim hominem dicit, qui est ad imaginem & similitudinem Dei: peccantem autem, non hominem, sed aut serpentem, aut equum adhinnientem feminis, aut vulpeculam, aut iumentum vocare consueuit. De quorum vno ait Dominus: *Ite, dicite vulpi illi,* hoc est, de Herode. Et alibi, cum se fraudulenter interrogari aduerterer,

A teret, dixit: *Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos vbi requiescant*: eo quod fraudulenter in terrestrium passionum quibusdam latibulis demorentur. Vnde etiam *Sampson binas vulpes sibi nexuit, ad quarum caudas alligauit faces, & dimisit eas per messes allophylorum*: per hanc figuram significans, quod improbi ac fraudulenti homines, & maxime hæretici, liberam linguam habeant ad latrandum, sed exitus impeditos: aut religiosa principia, finem vero fraudis suæ incendio deputatum.

Ibid. Ideoque *& trecentas vulpes dimisit*, eo quod perfidi crucis quidem prædicatione se commendare desiderant, sed mysterium eius tenere non possunt, qui hac prædicatione composita & falsa atque simulata vrere magis fructus conantur alienos: cum vtique vera crux Domini non exurat aliena merita, sed fœcundet. Meritoque scriptum est: *Prendite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas, vt vineæ nostræ floreant.*] Quo ostenditur, quod vel Dominus Iesus, vel Ecclesia fraudulentorum dolos vineis suis exterminandos esse præcipiat, ne pauxillulis vineis noceat, quia adultis iam vitibus nocere non possunt. Hæreticus enim imperfectum tentare potest, non potest supplantare perfectum.

B Vel ideo bene pusillas vulpes dixit, quia maiores vineas exterminare non possunt, licet fortibus & diabolus sit pusillus. Aut etiam pusillas vulpeculas capi præcipit, vt cogitatus malos in ipso principio ne adolescant statim perimas, quemadmodum scriptum est: *Beatus qui allidet paruulos suos ad petram.*

In prœm. Lib. de Spir. sanct. 4. Ps. 136.

Sponsa igitur vbi tantum sponsi sui amorem erga se videt, multa cum fiducia loquitur: *Fratruelis meus mihi, & ego illi.*] Vox ista est sponsæ, vox ista est virginis. Nam immaculatum corpus à virili permixtione seruare, & palmam castimoniæ limoso in corpore vsque ad Angelorum conuersationem custodire, vtilitas priuata, laus est publica. Quam rarus in terris qui potest dicere: *Fratruelis meus mihi, & ego illi.*] quam alienus à vitiis, quam segregatus ab omni labe peccati, qui nihil habeat commune cum sæculo, nihil mundi huius sibi vendicet, cui non sit corporalium possessio cupiditatum, quem non inflammet libido, non stimulet auaritia, non lasciuia effeminet, non luxuria

In Psal. 118. oct. 16. v. 1. tom. 2. Ibi. oct. 8. v. 1.

C decoloret, non sternat ambitio, non maceret inuidia, non aliqua negotiorum sæcularium cura sollicitet: verus minister altaris, Deo non sibi natus. Leui enim (vt habet interpretatio) significat, Ipse mihi assumptus: significat, & Ipse meus, significat & tantum, Assumptus, significat & Assumptus mihi. *Ipse idem & mihi Leui & Deo est*: quomodo idem & mihi sacerdos & Deo est: & mihi aduocatus, & Domini deprecator: pro me offerens sacrificium, & idem se offerens Domino. Denique & alibi Leui interpretatione dicitur, *Pro me.* Etenim si à me nominetur Leui, pro me est: si pro me offerat, pro me est, si pro me interueniat: pro me est.

1. Tim. 2.

Sin autem vocetur à Domino, ipse mihi dicitur: hoc est, non alij tributarius, non decimarius, non de possessione munificus. Ipse mihi, hoc est, tanquam abundans: pro his omnibus, non ab hoc decimas, non fructus, non dona quæro, non munera: ipse mihi pro munere est, ipse est pro tributo: non in possessione sua munificus mihi, sed ipse mihi possessio, ipse meus fructus, ipse meus census, assumptus mihi, vel assumptus à me. Non potest hoc sine

D diuina esse gratia. Sicut enim possessio non potest mea esse nisi emero eam, sic non potest esse Leui, nisi fuerit assumptus à Domino. Cum enim assumptus fuerit, recte dicitur, Ipse meus. Denique cum Moysi dictum esset vt populo Iudæorum per tribus singulas diuideret incolatus, & distribueret singulis tribub. portiones tribum Leuiticam excepit Deus dicens filiis Leui: *Non erit portio, neq; sors in medio fratrum suorum, quia Dominus Deus pars eorum est.* Et alibi: *Ego Dominus portio eorum.* Negatur his terrena diuisio, vt ipsi dum sæcularem sibi non vendicant portionem, cælestis possessio. Vel hoc solum nouerint possidere, hoc est, fidei & deuotionis obsequium, multo ditiores quam qui possessionum suarum spatia ampla diffundunt. Quantumlibet fines suos extendant, & terra deficit, & mare includit insanas cupiditates, & pendunt tributa maiora quam fructus sunt. At vero iste nihil possidens, nulli nisi Deo militat, supra terram eius est portio, non eum terra defi-

Deu. 18. Deu. 10. Leu. 18.

E cit, non mari clauditur. Cui portio Deus est, totius possessor est naturæ. Pro agris igitur ipse sibi satis est, habens bonum fructum, qui nunquam possit perire. Pro domibus satis est sibi, *vt sit habitatio Domini, & templum Dei, quo nihil potest esse pretiosius.* Quid enim pretiosius Deo? Aut quid deest ei viro qui potest dicere: *Non contingat mihi gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo?* Non potest in hoc princeps mundi huius sibi consortium vendicare, in quo nihil suum inuenit. Ideoque Dominus qui venit docere vt fieret nobis Deus portio, ait: *Venit enim huius mundi princeps, & in me inuenit nihil.* Meritoque imitatores sui esse volens, ait: *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam.* Vnde Petrus ostendens in Deo portionem sibi esse, non in sæculo, ait: *Argentum & aurum non habeo, sed quod habeo, hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazaræi surge & ambula.* Hoc est, Hæc est sors mea id est, portio mea Christus est. In nomine igitur Christi Iesu *surge & ambula.* Hoc est, in portione mea diues sum, in portione mea potens sum: merito tales præsumo fructus istius portionis, vt salus & vita donetur, quia hoc est istius patrimonium portionis quam elegi mihi.

1. Cor. 3. Gal. 6. Ioan. 14. Matt. 10. Act. 3.

F *Dilectus ergo meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia.*] Lilium castitatem significat. Scit itaque bonus pastor vbi pascat gregem suum, quæ pabula ouibus suis expediant. Quæ sunt pascua nostra, hoc est fidelium, nisi Christus? In cuius pascuis se locatum Propheta lætatus est, dicens: *In loco pascuæ ibi me collocauit. Ipse enim nos pascit & reficit.* Bona pascua, diuina Sacramenta sunt. Carpis illic nouum florem, qui bonum odorem dedit resurrectionis, carpis lilium, in quo sit splendor æternitatis, carpis rosam, hoc est, Dominici corporis sanguinem. Bona etiam pascua, libri sunt scripturarum cœlestium, in quibus quotidiana lectione pascimur, in quib. recreamur ac reficimur, cum ea quæ scripta sunt degustamus, vel summo ore libata frequentius ruminamus. His pascuis grex Domini saginatur. Bona etiam Christi pascua, montes conuallium (*nam & in his pascit Christus sicut capreolus, aut hinnulus ceruorum*) hoc est, in splendoribus sanctorum, qui sicut luminaria istius

Ibi oct. 14. v. 1. Ps. 22. Eccl. 39. Ez. 34. Ps. 109. Cant. 2.

G mundi sedula humilitate fulgentes, virtutum diuersarum præstant cacumine, & supra mundum meritis suis eminent. Isti sunt de quibus dicitur: *De hoc mundo non sunt, sicut & ego non sum de hoc mundo*: quia supra mundum sunt qui Christum sequuntur.

Donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ.] Omnia sunt hic vmbrosa & caliginosa, nusquam veri cognitio, nusquam recta experientia rerum. *Videmus*, ait ille, *nunc per speculum, & in ænigmate*, verum cum adspirauerit dies, cum apparuerit Christus vita nostra, vel cum extremi iudicij dies aduenerit, quando audient iusti: *Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi*: tunc discussis vmbris, lætus lætis iustorum mentibus aspirabit dies. Vmbra est ergo vita hæc, festina ad solem, vt te defendat ab vmbræ huius frigore, & calorem tibi profundat æstiuum. Et ideo suadet orandum *ne fiat fuga nostra hieme vel sabbato*: non tempus diemque significans, sed frigere nos meritis prohibens, & bonorum operum esse ieiunos.

1. Cor. 13. Col. 3. Mat. 25. In Psal. 118. oct. 19. v. 5. tom. 2. Matth. 24.

CAPVT TERTIVM.

H *In cubili meo in noctibus quæsiui quem dilexit anima mea, quæsiui eum, & non inueni.*] Acceperat iam hæc anima bona pignora charitatis. Sed quia semper solliciti esse debemus semper intenti, & quia verbum Dei sicut capreola exilit, aut sicut hinnulus ceruorum: semper vigilet anima, & prætendat quæ requirit eum, & quæ tenere desiderat. Ideo quasi sublapsum sibi, *In cubili*, inquit, *meo in noctibus quæsiui quem dilexit anima mea.*] Qui bene quærit in cubili quærat, in noctibus quærat: nec dies feriatus, neq; noctes sint. Nullum tempus vacet à pietatis officio, & si non inuenerit primo, perseueret in quærendo. *Nullum tempus vacuum sinat sancta deuotio præterire.* Nam si studentes doctrinis sæcularibus perperam somno indulgent: quanto magis qui Deum cupiunt cognoscere, non debent somno corporis impediri, nisi quantum naturæ satis est: *Dauid*

Lib. de Isa. c. 5. tom. 1. Cant. 2. In Psal. 118. oct. 7. v. 7. tom. 2. Ps. 118.

per singulas noctes lectum suum lacrymis diluebat: surgebat etiã noctis medio, vt Domino confiteretur: & tu totam noctẽ sopori existimas deputandam? Tunc magis tibi orandus est Dominus, tunc præsidia postulanda, culpa cauenda, quando videtur habere secretum. Tunc maxime quando tenebræ in circuitu meo, & parietes me operiunt, considerandum quia *Dominus omnia intuetur abscondita.* Ne dixeris ergo *circumfusus tenebris*, Quis me videt? & quem vereor septus parietibus & inclusus? Quia vultus Domini super facientes mala.

Deinde si arbitrum non vides, te ipsum non vides? Tuę conscientiæ testimonium non vereris? Nescis illam caliginem noctis, non opertorium, sed incentiuum esse peccati? Cum somno & cibo feruent corpora, tunc etiam vigor mentis sopore laxatur, somno resoluitur, tunc irrepit impuri libido concubitus, tunc perturbatur cor, squalor immunditiam non veretur, castitatis puritas non consideratur, pudicitiæ gloria non recensetur. Nox erat quando Iudas prodidit, quando Petrus negauit. Illo igitur præcipue tempore iustificationes Dei animo retexendę sunt; relegenda mandata hortatoria. Illa de castitate præcepta non absint, vt his occupata mens flagrantiam libidinis, carnis restinguat ardorem. Tene illud animo: *Lauabo per singulas noctes lectum meum.* Quis enim stupris deditus, flagitiis inuolutus, *lauat per singulas noctes lectum suum*? Nescit flere qui flenda committit: & cum sit ipse lacrymabilis, non habet culpæ lacrymas suæ. At ille qui castigat corpus suum, & sui sollicitus gubernator est, atque ingemiscens & dolens lapsus superioris offensam, quærit quomodo abluat fletibus pœnitentiæ: *hic lauat per singulas noctes lectum suum.* Non dormiamus ergo totis noctibus, sed maximam earum partem lectioni & orationibus deputemus. Audi Ecclesiæ vocem quærentis etiam in noctibus Christum: *In cubili*, inquit, *meo in noctib. quæsiui quem dilexit anima mea.*] Accipe secundum litteram. Quæsiuit in noctibus, orando, deprecando, etiam lacrymis deplorando. Quæsiuit in noctibus, quia posuit tenebras latibulum suum, vt quærere eum sollicitius disceremus. Quæsiuit igitur in prophetis Ecclesia ex gentibus congregata, & ideo credidit. Denique aduentus Dominici testimonia de prophetis Euangelistæ psalmisque posuerunt. Vnde scriptum est: *Nox nocti indicat scientiam.* Quæsiuit in noctibus, in persecutionibus & aduersis, in tribulationibus & laboribus duris. Nox est omnibus quibus non est perfecta securitas. Vnde ait Dominus: *Veniet nox, quando nemo potest operari, cum in hoc mundo sum, lux huius mundi sum. Non ergo operemur in tenebris.* Si enim lucem opera nostra, non operamur in tenebris, sed in lumine. Dies est quibus adest Christus: nox est, quibus se denegat. Non magnum ergo si tunc Domino gratias agas, quando in prosperis & secundis es: sed si tunc adhæreas Christo quando te persecutor exagitat, quando aliqua procella perturbat. Amisisti filium? In illo dolore, in illa nocte, in illa destitutione memento Domini Dei tui: ne quasi non exauditus, ingratus sis, & in tua præuariceris ærumna. Pulsus es in exiliũ? Memento Domini Dei tui, ne patriæ interdictæ charitatem Deo præferas. Alicuius diuitis oppressus potentia amisisti proprias facultates, indiges sumptu? Memento Domini Dei tui, ne nox te egestatis abducat à deuotionis affectu. Hoc est enim mandatum legis, vt in nocte magis quæras, quando magis exaudiaris à Domino, & possis dicere: *In tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudine.*

In noctibus, inquit, *quæsiui eum, & non inueni.*] Sequamur ergo Christum per diem, sed eum diem qui adest Ecclesiæ, quem Abraham vidit, & gauisus est, non enim in noctibus reperitur Christus. Vnde & infert: *Exurgam itaque, & quæram in ciuitate, in foro, in plateis quem dilexit anima mea.*] Fortassis ideo non inuenit adhuc, quia in foro quæsiuit vbi lites sunt; in plateis, vbi nundinæ rerum venalium. Non enim vlla Christus pecunia comparatur. Nequaquã igitur ibi Christum quæramus, vbi inuenire non possumus. Non est Christus circũforaneus. Christus enim est pax, in foro lites: Christus iustitia est, in foro iniquitas: Christus operator est, in foro inane otium: Christus charitas est, in foro obtrectatio: Christus fides est, in foro fraus atque perfidia: Christus in Ecclesia est, in foro idola. Et vt illa vidua, quam in alio perstrinximus libro, cognoscat non obtrectandi me locutum illa studio, sed monendi, meque non asperum, sed sollicitum: gratiam reconciliationis accipiat. In Ecclesia vidua iustificatur, in foro circumuenitur. Fugiamus ergo forum, fugiamus plateas. *Prudentiam autem notam adsume tibi, & custodias te à muliere aliena. Per fenestrã enim de domo sua in plateas prospicit. Fugiamus plateas.* Nõ enim iniuria tantummodo est non inuenisse quẽ quæras, sed etiam plerumque vbi non oportet quæsisse, vulnus est: quæsisse in domibus virorum, qui sibi falso doctorum nomen adsumunt, quæsisse procacius quam verecundius. Accipe & secundum alium sensum.

Quæsiuit sponsa Christum in foro, vbi oleum venditur, quod expectantes sponsum emere consueuerunt vbi ius, vbi leges. Si lex spiritalis est, & forum est vtique spiritale, vbi disputant periti legis æternæ, quod forum non litibus tumultuosum est, sed Christi tribunalibus gloriosum. Quæsiuit in foro, & post quæsiuit in plateis, de quibus ij qui ad patrisfamilias Euangelici prandium conuenirent, colligebantur: qui vocati excusandum se ab huiusmodi epulis non putarunt. *Exurgam ergo* dicit, id est, *erigam & attollam intentionem meam, & quæram impigre, quæram sollicite: introibo in ciuitatem.* Est & anima quæ dicit: *Ego ciuitas munita, ego ciuitas obsessa.* Est ciuitas munita per Christum: est ciuitas illa Hierusalem in cœlo, in qua abundant diuinæ legis interpretes, & disciplinarum periti, per quos verbum Dei quæritur. Quæram, inquit, in foro illius ciuitatis, in illo foro vbi tractant iura consulti, vbi oleum venditur, quod Euangelicæ virgines emunt, vt semper faces suæ luceant, nec eas fumus iniquitatis extinguat. Quærã, inquit, in plateis, in quibus super effluunt aquæ de illis fontibus prorumpentes, de quibus Salomon dicit esse potandum.

Inuenerunt me, inquit, *custodes, qui circumeunt ciuitatem.*] Dum quærit igitur Christum, inuenit custodes qui in ministerio sunt: ab his requirit, *Num quem diligit anima vidistis?*] Sed anima quę Deum quærit, etiam custodes transit. Sunt enim mysteria quæ etiam Angeli concupiscunt videre. Vnde Petrus ait: *Nuntiata sunt*, inquit, *vobis per eos quibus euangelizauerunt, Spiritu sancto misso de cœlo, in quem concupiscunt Angeli prospicere.* Posteaquam itaque in foro & plateis quæsiuit, incidit in eos qui circumeunt ciuitatem, & tunc demum potuit inuenire quod quæreret, fortasse quod in tribulatione & metu posita magis inueniat gratiam.

Quam modicum cum transiui ab eis, inueni eum: tenui eũ, & non dimisi eum.] Ergo qui transierit custodes, verbum inuenit. Transiuit Ioannes, qui verbum apud patrem inuenit. Multi quoque sunt qui in otio quærunt Christum, & non inueniunt: & quærunt eum in persecutionibus, & cito inueniunt. Et ideo quasi post tentationes, quia in periculis fidelium suorum adest, *Quam modicum*, inquit, *cum trãsiui ab eis, inueni eum.*] *Omnis enim qui quærit, inuenit, & qui inuenerit, adhærere debet, ne possit amittere.* Et quoniam per Euangelium in terris videmus cælestia mysteria figurata, veniamus ad Magdalenam, veniamus ad alteram Mariam: consideremus quemadmodum Christum in cubili corporis sui, in quo defunctus iacebat, in noctibus quæsiuerint, quando dixit illis Angelus: *Iesum qui crucifixus est quæritis: non est hic, surrexit enim.* Quid igitur quæritis viuentem cum mortuis? Quid quæritis in sepulchro eum qui iam in cœlo sit? Quid quæritis in vinculis sepulturæ, vniuersorum vincla soluentem? Non sepulchrum huic sedes, sed cœlum est. Ideo dixit vna ex his: *Quæsiui eum, & non inueni.* Tamen non vadunt Apostolis nuntiare, miseratus quærentes, occurrit eis Iesus, dicens: *Auete. Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes eius: & adorauerunt eum.* Tenetur ergo Iesus, sed delectatur sic teneri, quia fide tenetur. Denique delectauit eum & illa mulier quæ tetigit eum, & curata est à sanguinis fluxu, de qua dixit: *Tetigit me aliquis: nam sentio virtutem de me exisse.* Tange ergo, & fide tene eũ, & constringe fideliter pedes eius, vt virtus de eo exeat, vt sanet animam tuam.

Tenui, ait, *eum & relinquam eum.*] Sed quibus tenetur

Chri-

A Christus? Non iniuriæ nexibus, non restium nodis, sed vinculis charitatis, mentis habenis stringitur, & animæ tenetur affectu. Si vis & tu tenere Christum, quære eum iugiter, nec pœnam metuas. Inter supplicia enim frequenter corporis, inter ipsas persecutorum manus Christus melius inuenitur. *Quam modicum*, inquit, *fuit cùm transiui ab ipsis.*] Exiguo enim spatio, breuisque momento cùm persecutorum manus euaseris, nec succubueris potestatibus mundi, tibi Christus occurrit, nec te diu tentari patitur. Quæ sic Christum requirit, quæ Christum inuenit, potest dicere: *Tenui eum, nec relinquam eum, donec introducam eum in domum matris meæ, & in cubiculum eius quæ me concepit.*] Quæ est domus matris tuæ, & cubiculum eius, nisi internum tuæ secretumque naturæ? Hanc domum serua, huius domus mundato penetralia, vt cum immaculata domus fuerit, nec vllius adulterinæ conscientiæ sordibus inquinata, spiritalis domus in sacerdotium sanctum lapide angulari coagmentata consurgat, & Spiritus sanctus habitet in ea. Quæ sic Christum requirit, quæ sic Christum obsecrat, non relinquitur ab eo, imo etiam frequenter reuisitur.

B Vel domus matris fortasse est, in qua præfulget moraliũ disciplina: secretum autem illud est, in quo sunt altiora mysteria, in quibus diuinæ gratiæ mella redolent. An non omni melle dulcior peccatorum remissio, Nonne omni flore gratior resurrectio mortuorum?

Videntes itaque sponsam filiæ Hierusalem Christo inhærentem, & adhuc ascendentem cum eo (*dignatur enim quærentibus frequenter occurrere, & condescendere vt eos eleuet*) dicunt: *Quæ est hæc quæ ascendit a deserto sicut vitis propago, fumo incensi, odorificata myrrha & ture ab omnibus pulueribus vnguenti?*] Mirantur ascendentem virtutes cœlorum, quod sine offensione ascendat, & ex hoc mundo ascendat cum lætitia & iucunditate, sicut vitis propago, & sicut fumus se ad superna subrigat, fragrans piæ resurrectionis odorem, & suauitatem fidei. Pulchre vero subtilitatem eius expressit pulueris comparatione, & vnguenti commemoratione, quia in Exodo legimus compositum subtile thymiama: illud vero est incensum propheticum, quod est sanctorũ oratio, vt dirigatur in conspectu Domini, sicut & Dauid

C dicit: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Porro desertum a quo sponsa ascendit, mundum hunc intelligimus, qui velut desertus terræ locus & incultus videtur, sentibusq; & spinis nostrorum oblitus delictorum. Quapropter filiæ Hierusalem mirantur quomodo anima quæ ante in inferno derelinquebatur, inhæreat Dei verbo, & ascendat sicut vitis propago in superiora se subrigens, veluti fumus natus ex igne, atque alia petens: tum præterea quod bonis odoribus fragret. Odor autem ille, orationis piæ redolet suauitatem, quæ dirigitur sicut incensum in conspectu Dei. Et in Apocalypsi legimus quod ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum: quæ incensa referuntur per Angelum super altare illud aureum quod est ante sedem, & tanquam piæ precationis suaue fragrat vnguentum, quia de æternorum & inuisibilium, non de corporalium petitione compositum est. Præcipue tamen myrrham redolet sponsa & tus, eo quod peccatis mortua sit, & Deo viuat. Vnde & in posterioribus: *Ibo*, inquit, *mihi ad montem myrrhæ, & collem turis.* Audiamus sequentia.

D *En lectulum Salomonis: sexaginta potentes in circuitu eius, ex potentibus Israel: omnes tenentes gladium, docti bellum.*] Hanc filiæ Hierusalem ascendentem & non resistentem videntes, & meritorum eius odoribus delectatæ, agnoscentes quoque Salomonis illius pacifici esse sponsam, etiam comitatu sedulo prosequuntur vsque ad lectum Salomonis, eo quod ei vera requies in Christo debeatur; lectus enim sanctorum Christus est in quo vniuersorum fessa sæcularibus præliis corda requiescunt. In hoc lecto requieuit Isaac, & benedixit filium iuniorem, dicens: *Esto Dominus fratrum tuorum.* In hoc lecto recubãs Iacob *benedixit duodecim patriarchas.* In hoc lecto recubans archisynagogi *filia surrexit à morte.* In hoc lecto iacens viduę defunctus, mortis vincula Christi vocatus voce dissoluit. Hunc lectulum sexaginta potentes ambiunt strictis armati ensibus, & eruditi præliaribus disciplinis: qualis nimirum fuit Dauid

E Rex & Propheta, qui ducum omnium fortissimus confidenter canebat: *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.* Qualis & ille qui omnibus fortunis exutus, animi constantiam seruãs: *Nudus*, inquit, *sum natus, nudus exibo: quia Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.* Hæc inuicti animi fortitudo, quæ bellum cum vitiis gerit, quæ sola defendit ornamenta virtutum omnium, & iudicia custodit; & quæ inexpiabili prælio aduersus vitia omnia decernit, inuicta ad labores, fortis ad pericula; rigidior aduersus voluptates, dura aduersus illecebras, quibus aurem deferre nesciat, nec (vt dicitur) aue dicat, pecuniam negligit, auaritiam fugit tanquam labem quandam; quæ virtutem effeminet. Nihil enim tam contrarium fortitudini, quam lucro vinci. Frequenter pulsis hostibus, inclinata in fugã aduersariorum acie, dum exuuiis cæsorum capitur prælıator, inter ipsos quos strauit, miserandus occubuit: & triũphis suis deiectæ legiones, dum spoliis occupantur, hostẽ in se reuocarunt qui fugerat. Fortitudo igitur tam immanem hostem repellat & proterat, nec tentetur cupiditati-

F bus, nec metu frangatur: quia virtus sibi constat, vt fortiter omnia persequatur vitia tanquã virtutis venena. Hæc itaque sunt arma, quibus isti potentes qui lectulum Salomonis ambiunt, sunt armati. Horum fortium castra vidẽs Iacob in spiritu: *Castra*, inquit, *Dei sunt hæc.* Tenent autem fortes illi gladios in manibus, quos pro Christi nomine non refutent: vel quibus corporalia à spiritalibus, vmbram à veritate distinguant. *Viuus est enim Dei sermo & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ & spiritus compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis: & non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius, omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius.* Sunt & alij gladij in Ecclesia, de quibus dicitur, Domine ecce duo gladij hic: Ecclesiasticæ videlicet potestatis, & mundanæ. Est & gladius spiritalis, quem Dominus vẽdita tunica emi imperat: vt vendas patrimonium, emas verbum, quo nuda mẽtis penetralia vestiuntur. Est etiam gladius passionis, vt exuas corpus, & immo-

G latæ carnis exuuiis ematur tibi sacri corona martyrij. Habent ergo fortissimi isti, lectuli Salomonis custodes, huiusmodi gladios in manibus: habent paratos & exertos, vt spiritales nequitias, nostri regis quietem interturbare volentes, sua virtute oppugnent.

Lectum fecit sibi rex Salomon ex lignis Libani: columnas eius fecit argẽteas, reclinatorium aureum, ascensum eius purpureum, dorsum eius gemmis stratum.] Quis est iste lectus, nisi corporis nostri species? Namque in gemmis aer specie fulgoris ostenditur, in auro ignis, aqua in argento, terra per lignum: ex quibus corpus humanum quatuor constat elementis, in quo nostra recubat anima, si non aspero montium, non humi arido expers quietis exultat, sed sublimis à vitiis ligno fulta requiescat. Vnde & Dauid dicit: *Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius.* Nam lectus doloris esse qui potest, cum dolere non possit qui nõ habet sensum? Corpus autem doloris, sicut corpus est mortis. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Et quoniam versiculum induximus, in quo Domini corporis fecimus mẽtionem, ne quem forte perturbet legentem, quod Dominus corpus suscepit doloris, recordetur quia Lazari mor-

H tem & doluit & fleuit, & in passione est vulneratus, atque ex vulnere sanguis & aqua exiuit, spiritũque exhalauit. Aqua ad lauacrum, sanguinis ad potum, spiritus ad resurrectionem. *Vnus enim est Christus nobis spes, fides, charitas.* Spes in resurrectione, fides in lauacro, charitas in Sacramento. Tamen vt corpus suscepit doloris, ita etiam stratum in infirmitate versauit, quia conuertit in commodum carnis humanæ. Nam passione infirmitas est soluta, mors resurrectione: & tamen mœrere pro sæculo, gaudere debetis in Domino: tristes ad pœnitentiam, alacres ad gratiam: licet & *flere cum flentibus, & gaudere cum gaudentibus* oportere gentium doctor salutari præceptione præscripserit.

Media charitate constrauit propter filias Hierusalem.] Quæ sunt istæ filiæ? Non debet esse occultum, quod superiores videantur qui ante generati sunt, inferiores qui postea

Comparantur enim vtero mulieris partus huius ſæculi, quoniā fortiores ſunt qui in virtute iuuentutis nati sũt, infirmiores qui tempore ſenectutis. Defecit enim multitudine generationis hoc ſæculum tanquam vulua generantis, & tanquam ſeneſcens creatura robur iuuentutis ſuæ, velut marcenti iam virium ſuarum vigore deponit. Iſtæ ergo ſunt filiæ Hieruſalem, id eſt, teneriores & inferiores animæ. Iſtis ſe exhibet, vt luceat imago eius in confeſſione earum, luceat in dilectione, luceat in operibus: vt ſi fieri poteſt, tota ſpecies eius exprimatur in ipſis.

Egredimini filiæ Sion, & videte regem Salomonem in corona qua coronauit eum mater eius in die ſponſalium eius, & in die iucunditatis cordis eius.] Canunt epithalamium, & vocant ceteras poteſtates cœlorum, vel animas, vt videant charitatem quam circa filias Hieruſalem habet Chriſtus. Vnde & meruit coronari à matre quaſi filius charitatis, ſicut Paulus oſtendit, dicens: *Quia Deus eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij charitatis ſuæ.* Charitatis itaque filius & ipſe charitas eſt, non accidentibus habens charitatem, ſed habens eam ſubſtantia ſua, ſicut regnum, de quo dicit: *Ego in hoc natus ſum.* Ideoque dicunt: Egredimini, id eſt, exite de ſollicitudinibus & cogitationibus ſæculi, exite de anguſtiis corporalibus, exite de vanitatibus mundi, & videte quam rex pacificus in die ſpōſalium ſuorum habeat charitatem, quam glorioſus ſit, quia corporibus reſurrectionem dedit, & animas ſibi coniunxit. Hæc magni eſt corona certaminis, hoc præclarum munus ſponſalium Chriſti, ſanguis eius & paſſio. Quid enim plus potuit dare, qui ſibi etiam non pepercit: & pro nobis in mortem animam ſuam obtulit? *Quæ eſt autem corona gloriæ,* niſi Eccleſia, quæ caput ſuum Chriſtum coronat? Quę iucunditas vniuerſæ terræ, niſi domus populi Chriſtiani, aula ſanctorum, de quibus ſcriptum eſt: *In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum?* Ergo quia corona gloriæ eſt Eccleſia, ideo dicitur: *Egredimini filiæ Siō, & videte regem Salomonem in corona qua coronauit eum mater eius in die ſponſalium eius, & in die iucunditatis cordis eius.*] Ad animas dicitur vt è gurguſtiis & clauſtris exeant corporalibus, extra corporis cogitationes exeant, egrediantur à cupiditatibus, & à curis, & à cæteris carnis iſtius & affectus lubrici paſſionibus, ſupra mundum aſcendant, de hoc mundo exeant, Chriſto occurrant, paratæ adſint facibus ardentibus relucentes. Quaſi Angeli Chriſti hæc loquuntur: Non poteſtis videre claritatem eius, gloriam eius, & niſi egrediamini humanæ fragilitatis curas, filiæ Hieruſalem. Quaſi dicant: *Quid viuentem inter mortuos quæritis?* Non intra hunc mundum quæritur Chriſtus qui ſupra mundum ſitos voluit eſſe diſcipulos. *Quæ eſt corona, qua coronatur Chriſtus, niſi corona gloriæ?* Ioſeph coronam habuit caſtitatis, Paulus iuſtitiæ, Petrus fidei. Singularum virtutum coronæ ſunt. Solus Chriſtus habet coronam gloriæ, qua eum Eccleſia coronauit. In hac corona omnes coronæ ſunt, quia gloria non portio vnius coronæ, ſed præmium omnium coronatum eſt.

CAPVT QVARTVM.

IAm vero conuerſus ſponſus in laudem ſponſæ dicit: *Ecce pulchra es proxima mea, oculi tui columbæ, extra taciturnitatem tuam.*] Pulchra es, inquit, in prædicatione, pulchra in conuerſatione. *Oculi tui columbæ.*] Oculi ſunt viri, videlicet ſpiritalibus ornati ſenſibus, qui ad videnda myſteria ſunt acuti, & parati ad penetranda ſcripturæ ſecreta diuinæ, rationabili lacte fulgentes, in quibus non ſit aliqua doli maculoſa confuſio, ſed ſimplicis affectus pura & immaculata ſinceritas. Ideo in aquarū abundantia lotas has columbas in lacte memorauit. Dentes & genas, & ſicut coccineum teſticulum labia ſponſæ, intelligimus animæ eſſe virtutes, doctorumque diuerſitates: qui vel ſpiritalē menti alimoniam diſpenſatione ſedula ſubminiſtrent, vel prædicatione Dominicæ crucis, ſicut verbi quadam linea alligent audientem, vel modeſtia verecundi, & iuuentutis flore gratiſſimi. Et ſi à tactu pudore reuocentur, redoleat tamen in his odor Chriſti: & ſicut ingenij, quaſi de capite ſacerdotali *deſcendit vnguentum*, ſic & in his eluceat pulchritudo doctrinæ.

Ecce formoſa es proxima mea.] Chriſtus videns Eccleſiam ſuam in veſtimentis candidis, pro qua ipſe (vt habes in Zachariæ libro prophetæ) ſordida veſtimenta ſuſceperat, vel animam regenerationis lauacro mundam atq; ablutam, dicit: *Ecce formoſa es proxima mea, ecce es formoſa, oculi tui ſicut columbæ:*] In cuius ſpecie ſpiritus ſanctus deſcendit de cœlo.

Formoſi igitur oculi tui ſicut columbæ, extra taciturnitatem tuam:] quod & ſpiritaliter videat, & nouerit *tempus eſſe tacendi, & tempus loquendi*: vt in tempore ſermonem ſuum proferat, ne importunitate loquendi peccatum poſſit incurrere. *Extra taciturnitatem tuam:*] eo quod & videant ſpiritaliter, & nouerint ea quæ viderint tacere myſteria. *Oculi,* inquit, *tui ſicut columbæ.*] Hic columbæ, id eſt, Eccleſiæ ſimplicitas deſignatur & gratia. Vide itaque ſimplicitatem oculi. Qui enim iuſtum videt & gaudet, etiam ipſe vult iuſtus eſſe. Pulchrum eſt enim vt eo in aliis delectetur, quod vult ipſe in ſe ſeruare ſi poſſit. Eſt enim inſitum bonis, vt caſtum pudicus, prudentem ſapiens affectu pio diligat, miſericors liberalem, virtutes ſuas in aliis amet. Pleriſque etiam iuſti aſpectus, admonitio correctionis eſt, perfectioribus vero lætitia. Nam ſi tanta vis in naturalibus eſt, vt animal viſum proſit ictericis, ita vt mortui quoque corpus eius animantis prodeſſe dicatur, ſi fuerit demonſtratum iis qui huiuſmodi inciderint paſſionem, dubitare poſſumus quod iuſti ſanet aſpectus cuius ſunt oculi ſicut columbæ, ſimplices & pudici? Ergo vile animal irrationabile tantam virtutem habet, vt ſanare hominem poſſit momento exiguo, quo videtur: homo iuſtus, ſi tamen cum fide ab eo conſpiciatur qui vtilitatem ab eo percipere deſiderat, nihil conferet? Nonne vel ipſi oculorum radij virtutem quandam videntur infundere iis qui fideliter eum videre deſiderant? Sed quemadmodum iuſtus lætificat cor innocentium cum videtur, ita & improbi iuſtorum cognitione torquentur, quia vel tacitis ſanctorum motibus arguuntur. Torquet caſtitas incontinentiam, auaritiam liberalitas, impietatem fides.

Oculi, inquit, *tui columbæ, extra taciturnitatem tuam:*] eo quod tota ſpiritalis & ſimplex ſponſa Chriſti ſicut columba (*in cuius ſpecie viſus eſt à Ioanne deſcendere Spiritus ſanctus*) ſpiritalia videat, & nouerit ea quæ viderit tacere myſteria. Non enim mediocris virtus tacere. Eſt enim & tempus tacendi, ſicut tempus loquendi, ſicut & ſcriptum eſt: *Dominus dat mihi linguam eruditionis, vt ſciam quando oporteat dicere ſermonem.* Virginitatis itaque dos quædam eſt verecundia, quæ commendatur ſilentio. Ideo Eccleſiæ gloria intus eſt, non vtique in multiloquio, ſed in ſenſibus vel in penetralibus Sacramentorum. Pergit vero commendare dignitatem ſponſi: *Capillamentum tuum vt grex caprarum, quæ reuelatæ ſunt à monte Galaad.*] Ideo capillamentum, quia virtus omnium ſenſuum in capite eſt. *Oculi enim ſapientis in capite eius.* Profunda igitur doctorum prudentia, quæ poteſt ea quæ obſcura ſunt reuelare, & alta aperire ſenſuum. Capillamentum, verbi eſt altitudo, & eminentia quædam iuſtarum animarum. In altitudine enim cogitationis humanæ certum eſt eſſe ſapientiam. Et quemadmodum tondentur capræ, vt ſuperflua deponant, ita etiam tonſarum animarum gregem, hoc eſt, multarum animarum virtutes habet ſancta Eccleſia, in quo grege nihil poſſis inſenſibile reperire, nihil ſuperfluum: quoniam fides ſapientes facit, ſpiritalis autem gratia ab omni ſuperfluorum labe mundauit. Sequitur.

Dentes tui ſicut grex tonſarum, quæ aſcenderunt à lauacro, quæ omnes geminos creant, & infœcunda non eſt in eis.] Quod ſpecie de capris dicitur, myſtice de Eccleſiæ grege ſentiendum. Nec vilia tibi animalia iſta videantur. Vides quod in altis grex iſte paſcitur, audax in monte. Itaque vbi aliis præcipitia, ibi capris nullum periculum? vbi aliis periculum, ibi gregis huius alimētum, ibi cibus dulcior, ubi

fru-

A fructus electior. Spectantur à pastoribus suis dumosa de rupe pendentes, vbi luporum incursus esse non possunt, vbi fœcundæ arbores fructum integrum subministrant. Cernere licet vberi lacte distentas, super teneram sobolē materna pietate sollicitas. Ideo elegit eas Spiritus sanctus quibus cœtum venerabilis Ecclesiæ compararet. *Et paulo inferius.* Merito igitur reuelatæ sunt animæ iustorum, & reuelatæ à monte Galaad, hoc est, à transmigratione testimonij, eo quod à synagoga ad Ecclesiam testimonium cœleste migrauit. *Gen. 37.* In hoc itaque monte nascitur thymiama, resina, & cæteri odores, quos negotiatores illi Ismaelitæ, vt habes in primo libro testamenti veteris, deferebant. Hos odores habet Ecclesia, quos mercatores ex gentibus congregati, fide & deuotione vexerunt. Itaque sicut capræ bonis refectæ cibis, & solis calore vernantes, lauantur in flumine & exultantes mundæ surgunt de flumine: ita animæ iustorū ascendunt ab spiritali lauacro. Istæ sunt vere quę geminos creant, in quibus non est fœcunditas aliqua virtutum, sterilitas vlla meritorum. Bene geminos creant, quia congeminant sensus suos. Vnde habes in Prouerbiis scriptum.
B *Prou. 22.* *Et tu scribe hæc tibi tripliciter, in consilium & in cognitionem.* Triplicem præmisit scriptionem, & duo subdidit, consilium, & cognitionem. Sed cognitio gemina est, vna incorporalium, altera corporalium. Diximus de fœcunditate, dicamus de dentibus. Nam & nauigātes plerique, & properantes, itinere terreno, vbi viderint speciosum aliquem locum, delectationis gratia demorantur, pascunt oculos, animumque alleuant, nec mora vlla commeandi putatur, sed gratia. Ita & nobis pulcherrimos dentes iustarum animarum cōsiderare cordi est. Docuit enim scriptura pulcherrimos dentes esse iustorum, dicens secundum litteram quidem de patriarcha Iuda, spiritaliter autem de Christo. *Gen. 49.* *Hilares oculi eius à vino, & dentes super lac.* In quo non vtique carnis humanæ officia, sed diuinæ gratiæ munera prædicauit. Docet igitur exemplum, dentes non esse prætereundos, vbi de oculis disserimus. Qui sunt igitur iustarum dentes animarum, nisi qui informem ac durum accipientes cibum, vel frigidum plerumque, vel supra modum calentem, nunc comminuunt, nunc fouent,
C nunc temperant, prout qualitas fuerit alimentorum? Dura cōminuunt, ne asperitas litteræ in veteri testamento, & sæcularis intellectus rigor, nisi fuerit spiritali dente solutus, vitalia ipsa interclusis ciborum salutarium meatibus, & gulam quandam animæ incuriosa edacitate suffocet. Par est igitur vt diuidas primum, si solida tibi videtur esca quæ sumitur, & distinguas eam: atque emollitam sine noxa aliqua animæ in omnia eius membra naturali diuisione transfundas, vt vitalem succum omne eius corpus epuletur. Nihil cadauerosum, nihil mortuum ore tuo sumas, ne dicatur: *Psal. 13.* *Sepulchrum patens est guttur eorum*: sed viuū haurias verbum, vt in tuæ mentis visceribus possit operari. Hi dentes super lac candidiores, quia dentes iustorum sunt. Denique cum omnes in Moyse baptizati in nube & in mari patres nostri fuerint, non otiose tamen scriptum est, *Gen. 49. 1. Cor. 10.* *quia omnes eandem escam spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt*: vt istis sanctorum dentibus maior quidam fulgor accederet, quos post transitum maris Rubri, Marrhæi fontis amaritudine per ligni *Exo. 15. Num. 20.* gratiam temperata, agnoscimus esse mundatos: deinde duodecim fontium potu, postremo petræ spiritalem vndam vomentis irriguo.
D *1. Cor. 10.* *Petra enim erat Christus. Vnde & manna manducauerunt, vt toties abluti manducarent panem*, vt scriptum est, *Angelorum.* *Exo. 15. Psal. 77. 1. Cor. 11.* Nunc quoque in Euangelij mysteriis recognoscis, baptizatos licet toto corpore, postea tamen esca spiritali potumque mundari. Merito ergo Dauid & oculos interiores purificatos, & dentes tanquam illuminatos spiritalium dentium candore, sermonem profert, *Psal. 118. Mat. 7. Lib. de initiā. c. 7. tom. 4.* dicens? *Feci iudicium & iustitiam.* Ille est verus dentium fulgor, vbi bene sibi consciæ mentis resonat canora confessio. Ille mundus oculus, quem peccatorum grauium trabes nulla depresserit: quem purgamentorum leuium festuca multa turbauerit. Dicit ergo: *Dentes sui sicut grex tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro.*] Non mediocris ista laudatio.

Primum quidem apta comparatione tonsarum. Capras enim & in altis pasci sine periculo nouimus, & in
E præruptis securas cibum sumere, deinde cum tondentur, deonerari superfluis. Harum gregi comparatur Ecclesia, multas in se habens animarum virtutes; quæ per lauacrum superflua peccata deponant, quæ mysticam fidem & moralem gratiam deferant CHRISTO, quæ crucem Domini IESV loquantur. In his formosa est Ecclesia. Vnde ad eam verbum Deus dicit: *Tota formosa es proxima mea, reprehensio non est in te*:] quia culpa demersa est.

Sicut resticula coccinea labia tua.] In cocco species ignis, & crucis Dominicæ sanguis irrutilat. *In Psal. 118. oct. 18 v. 4. tom. 2.* Coccinea labia Domini, quæ passionem propriam loquebantur. Denique in *Exo. 35.* Exodo coccum pro igne collocatum est. *Lib. 3. Hexaë. c. 13. 30. 1.* Non enim ex cocco mundus, sed ex quatuor constat elementis. Sed in cocco figura ignis expressa est, cuius vapor nisi cœlum atque aerem, maria terrasque penetraret, omnia tanquam effœtis viribus soluerentur. Per resticulum igitur vinculum persuasionis agnoscimus: per coccum, vel cupiditatis ardorem qui scintillat in animis audientium, vel indi-
F cium passionis. Bona sunt huiusmodi sponsi vincula, quæ nocere non soleant, vincula gratiæ, vincula charitatis, vt vnusquisque suis vinculis glorietur, sicut gloriabatur & Paulus, dicens: *Phile. Rom. 8.* *Paulus vinctus Iesu Christi.* Hic ligatus vinculis dicebat: *Quis nos separabit à charitate Christi? an afflictio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Certus sum quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura vlla poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.*

Vt cortex mali punici genæ tuæ absque eo quod intrinsecus latet.] *Ibid. paulo inferius.* Plerumque cito florent mala granata, & fructum afferre non possunt, nisi congruis peritorum remediis excolantur: plerumque succus vanescit interior, & foris species eius pulchra prætenditur. Quæ non immerito comparatur Ecclesiæ. Ecclesia enim bonum fidei fulgorem confessionisque prætendit, tot martyrum sanguine speciosa, & (quod est amplius) Christi cruore dotata, simul plurimos intra se fructus vsu istius pomi sub vna munitione
G conseruans, & virtutum negotia multa complectens. *Prou. 1.* *Sapiens enim spiritu celat negotia.* Neque enim Ecclesia in se theatrale habet negotium, vt opes suas superba vanitate, quibusuis ostentet: *Psal. 44.* *sed omnis gloria eius*, Psalmista teste, *abintus*: *Mat. 6.* cum interim pomposæ synagogæ vani sacerdotes ament in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus.

In Psal. 118. oct. 4. v. 1. tom. 2. *Sicut turris Dauid ceruix tua, quæ ædificata est in Thalphioth: mille clypei pendent in ea, omnia iacula potentium.*] *Hiere. 27.* Erecta ad Deum ceruix, & iugo Christi habilis, quæ nulla in terras illecebrarum inflectione curuetur, sicut Christi regalis est turris, *1. Par. 11. 1. Reg. 17.* cui iugum suum Nabuchodonosor non possit imponere. Condidit enim turrim illam Dauid, ille manū fortis, & supra murorum ædificauit excelsa; vt subsidio pariter & decori sit. Subsidio, quia hostem prȩuidet & expellit: decori quia non solum inter humilia, sed etiam inter excelsa supereminet. Ita tamen subsidio vel decori; si habeat in se verbi dogmata velut quædam phalerarum monilia: habet etiam iacula potentium prophetarum; quæ aduersus omnem extollentem se altitudinem lacertis quibusdam fidei diriguntur. *2. Cor. 10.* Noli igitur in puluerem mortis deducere animam tuam; cui Dominus etiam naturalem altitudinem tribuit, & vigorem quo se excitet &
H assurgat. *Psal. 21. 2. Cor. 5. Gen. 2. Rom. 7.* Vnde etiam de hac coniunctione animæ & corporis dictum opportune accipitur, eo quod in naturali vitæ nostræ mysterio connexa anima corpori velut humi repter, & pauimēto adhæreat, partim propter hoc terrenum habitaculum: partim quia corporis istud de terra est. Et regionis igitur diuersorum; & materia ipsa corporis nostri huic concurrit sententiæ. Ideoque pulchre Apostolus de mortis huius corpore liberari cupit, quia carcere quodam claudimur; & in quodam luxuriæ gurgustio siti, tenebris inuoluimur delictorum. *Gen. 6.* Ergo secundum voluptatem Dei ambulemus, vt adhærere dicamur Deo. Nam qui secundum corporis appetentiam viuit, caro est: qui secundum præcepta Dei, spiritus est. Non ergo fiat

A anima nostra caro, hoc est, vt dicatur caro, sicut & illi qui in diluuio perierunt, de quibus dictum est, *Quia caro sunt*: sed magis caro nostra obediens animæ gubernaculo, fiat anima, & hoc appellari mereatur nomine, sicut appellata est familia patriarchæ Iacob, & generationis eius sancta posteritas. Sic enim scriptum est: *Hi filij Balæ quam dedit Laban Rachel filiæ suæ: peperit hæc Iacob animas septem*. Et ibidem: *Omnes autem animæ quæ intrauerunt cum Iacob in Aegyptum, quæ exierunt de femoribus illius, præter vxores filiorum, sexaginta sex*. Et in principio Exodi legimus: *Erant autem omnes animæ de Iacob quinque & septuaginta*. Ergo illi qui habitabant cum Ioseph, & de Ægypto exierunt, animæ sunt. Qui autem cum essent Angeli Dei, hoc est, vitæ probitate Angelorum imitantes gratiam (*qui enim non ducunt vxores, & quæ non nubunt, erunt sicut Angeli in cælo*) qui ergo cum Angeli viderentur, capti sunt decore femineo, hi caro sunt, sicut Dominus Deus dixit: *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis in æternum, propter quod caro sunt*. Et merito expertes libidinis Angelis comparantur. Caro enim non sunt, quia non sunt in carne, sed in spiritu: quales erant illi qui doctorem Apostolum sequebantur, quibus ait: *Vos autem nō estis in carne, sed in spiritu*. Qui autem corporea feminarum capiuntur libidine, caro sunt: atque vtinam caro tantum, & non etiam equi adhinnientes: *quia in vxorem*, inquit, *proximi sui adhinniebant*.

B

Tota es formosa proxima mea, & reprehensio nō est in te.] Pulchritudinem quis potest maiorem existimare decore eius quæ amatur à rege, probatur à iudice, dedicatur Domino, consecratur Deo semper sponsa, semper innupta, vt nec amor finem habeat, nec damnum pudor? Pulchritudo ista interior est, non exterior: quæ non marcescit, non defluit, qualem in se habuit sanctissimus Ioseph: qui cum esset speciosus facie, & decorus aspectu valde, venustatem sui vultus ad alienam non detinauit iniuriam, sed ad suam seruauit gratiam: hoc se pulchriorem ratus, si non dispendio castitatis, sed cultu pudoris speciosior probaretur. Illum esse verum decorem, qui non alienos oculos caperet, nec fragiles mentes vulneraret, sed iudicia acquireret vniuersorum, fraudi nulli futurus, laudi sibi. Est enim hæc pulchritudo, non quæ lasciuam iuuenum luxuriam excitet, & petulantem cupiditatem accendat, sed quæ honestatem inducat, incutiat pudorem, venustatem conciliet, adferat sanctitatem.

C

Veni huc à Libano sponsa, veni huc à Libano: transibis & pertransibis à principio fidei, à capite Sanir & Hermon, à latibulis leonum, à montibus pardorum.] His indiciis ostenditur perfecta & irreprehensibilis virginalis animæ pulchritudo, altaribus consecrata diuinis, inter occursus & latibula spiritalium bestiarum non inflexa mortalibus, sed intenta mysteriis Dei meruisse dilectum, cuius vbera plena lætitiæ. *Vinum enim lætificat cor hominis.* *Transibis*, inquit, *& pertransibis à principio fidei.*] Non solum transit virgo, sed etiam pertransit, quæ festinat ad sponsum. Renuntians mundo transit sæculum, pertransit ad Christum. Vel quia ea quæ Christo se dicauerit, transeundo ad cælestia, terrena pertranseat. *Nam & ipse sponsus sic venit ad sponsam suam, vt saliat super montes, transiliat super colles. Transibis & pertransibis.*] Trāsibis in sæculum certatura, pertransibis ad Christum triumphatura de sæculo. Audisti quia te à leonum & pardorum, id est, à spiritalium nequitiarum incursionibus separauit, audisti quia placet ei tuarum pulchritudo virtutum.

D

Ades huc à Libano sponsa, ades, &c.] Hoc est, egredere de corpore, & totam te exue. Non potes enim mihi adesse, nisi ante peregrineris à corpore: quoniam qui in carne sunt, peregrinantur à Dei regno. *Ades*, inquit, *ades*.] Bene repetiuit, quia siue præsens, siue absens, adesse & placere Domino tuo debes. Adesto præsens, adesto absens, & si adhuc in corpore es. Mihi enim omnes præsentes sunt, quorum fides mecum est. Adest mihi qui exiit de sæculo: adest mihi qui me cogitat, me intuetur, de me sperat, cui ego portio sum. Adest mihi, qui absuerit sibi, adest mihi, qui se negauerit sibi. Ille mecum est, qui intra se non est: quoniam qui in carne est, non est in spiritu. Ille mecum est, qui ex se ipso ingreditur: ille iuxta me, qui extra se fuerit: ille mihi integer, qui propter me perdiderit animam suam. Et ideo, *Ades sponsa, transibis & pertransibis à principio fidei.*] Transit & pertransit cæteros quæ ad Christum peruenit. Transit fidei merito, & operum claritate, quæ lucet sicut Sanir & Hermon: hoc est, via lucernæ: transit deuictis tentationibus sæculi, & superatis nequitiis spiritalibus, legitimi petēs coronam certaminis. Et bene, inquit: *Transibis & pertransibis à principio fidei*:] quia vbi fidem habes adulterium timere non debes. Fides enim coniugij est, fraus adulterij.

E

Transibis, inquit, *& pertransibis à principio fidei, à cubilibus leonum & montibus pardorum.*] quod gentiles populi, qui velut bestialium passionum graues patiebantur incursus, nūc altitudine fidei & sublimitate deuotionis meant. Per hos igitur montes Christus aduenit, comprimens euangelicis disputationibus feroces corporis motus, atque illam altitudinem cordis, & se extollentem superbiam obedientia & humilitate sui destruens: meritoque fructus mansuetudinis ferre cœperunt, quos ante grauium diluuia passionum subruebant. Posset & versus iste accommodari, cum virgo aliqua Deo sacerdotali munere offertur, vt Deus ipse propitius & præsul conferat ei gratiam, quo cælestium thalamorum immorantem adytis sponsum excutiat, mereatur videre, introducatur in cubiculum Dei sui regis, mereatur audire dicentem sibi: *Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano sponsa, & transibis & pertransibis à principio fidei.*] vt transeat sæculum ad illa æterna pertranseat.

F

Corde nos cepisti soror mea sponsa, corde nos cepisti ab vno oculorum tuorum.] Oculi mentis isti sunt, oculi scilicet interioris hominis, nō hi oculi qui ministerio funguntur obtutus. Est enim oculus & mentis & carnis. Sed ille cæcus est oculis qui non videt quæ diuina sunt, qui frustra mente carnis inflatus est. Est & alius oculus sensus Christi, quo Ecclesia videt Christum, sicut ipse dicit ad sponsam: *Corde nos cepisti ab vno oculorum tuorum.* Merito vno oculo Christus videtur, quia non videtur oculo carnali: aut quia duos oculos habens Ecclesia moralem & mysticum, fidei oculo plus videt Christum. Mysticus enim oculus acutior est, moralis dulcior. Vt iste oculus gratiæ sit, qui Christi sibi pleniorem acquisiuerit charitatem. Plerique tamen hoc loco accipiunt duos oculos Ecclesiæ: vnum qui mystica videt, alterum qui moralia: eo quod sancta Ecclesia non solum moralium teneat disciplinam, sed etiam cælestis doceat secreta mysterij. Et fortasse isti oculi sunt, quibus Paulus videbat æterna, vbi cœpit corporalia non videre. Denique qui Christum non videbat priusquam oculos amitteret, vidit eum postea quam visum amisit oculorū. Vidit eum qui dixit. *Quis es Domine?* Videbat vtique Christum, quem etiam Dominum fatebatur. Et infra: *Domine*, inquit, *quid me vis facere?* Non ergo videbat eum, cuius expectabat imperium? Porro vno oculo vulneratam se esse sponsa scribit, dum intellectum suum spiritalem in ipsius amorem deflectit; dum illius in se beneficia propendit, cum denique castissimo illo suo oculo nullam mundi carnisque lasciuiam expetit, sed ei soli adhærere cupit, cuius se esse amicam, columbam, formosam cognoscit. Sed quia oculus mentis & oculus carnis vnus oculus fiunt, & tunc homo consolatione fulcitur, cum caro & mens diuersa non cupiunt, sed vnum desiderant, vnum requirunt, ideo intenti ad eum cui ait: *Ego & pater vnum sumus*: isti quoque oculi vnum esse se confitentur, quia vno atq; eodem desiderio officioque funguntur.

G

H

Quam pulchra sunt vbera tua à vino, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata.] Duo vbera sunt testamenti veteris & Euangelij Sacramenta, è quibus fideles omnes doctrinæ spiritalis lacte nutriuntur, *Odor*, inquit, *vnguentorum tuorum super omnia aromata.*] & infra, *Odor vestimentorum tuorum sicut odor Libani.*] Vide quem nobis tribuas virgo processum.

Primus enim odor tuus super omnia aromata, quæ in Saluatoris nulla sunt sepulturam: & emortuos corporis motus, membrorumque redolet obiisse delicias. Secundus odor tuus sicut odor Libani, Dominici corporis integri-

Marginal notes (left): Gen. 46 · Ibid. · Exod. 1 · Gen. 46 · Mat. 22 · Gen. 6. · Rom. 8. · Gen. 6. · Hier. 5. · Li. 1. de Virg. tom. 4. 348. d · Lib. de Ioseph. ca 10. l. · Li. 1 de Virg. vbi supra. · Psal. 103 · In hortat. ad virg. to. 4 325. d. · Can. 2. · Li. 3. de Vir. 366 · Eph. 6 · Lib. de Isa. cap. 7 tom. 1 · 2. Cor. 5 · Rom. 8. · Mat. 16

Marginal notes (right): Ex apolo. David poster. ca. 1. l. · Lib. de Noe. ca. 15. 10. r. · 2 Cor. 10. · De instit. Virg. c. 17. 10. 4. · In Psal. 118. oct. 21. v. 2. tom. 2. · Coloss. 2 · Ibi. oct. 18. v. 3. · Ibi. oct. 21. v. 2. · Act. 9. · Ibid. · Ibid. paulo post. · Ioan. 10 · Li. 1. de Virg. tom. 4. 346. f. · Ioan. 19

A

Lib. 3. de Virg. 94. b

tegritatem, virgineæ florem castitatis exhalat. Fauum itaque mellis tua opera componant. Odor etiam vestimentorum, est odor actuum nostrorum. Admoue igitur manus naribus tuis, & odorem actuum tuorum indefessa ac peruigili alacritate mentis explora. Mulcebit te odor dexteræ tuæ, & fragrantiam resurrectionis tua membra redolebunt, myrrham digiti tui sudabunt, hoc est, veræ fidei gratiam spiritalia gesta fragrabunt. Capis ergo virgo ex interiore tuo corpore voluptatem, & ipsa tibi dulcis, ipsa tibi suauis es, ipsa tibi (*quod peccantibus sæpe contingit*) nō incipis displicere.

Li. 1 de Virgin. tom. 4. 157. a Deu 32

Fauus distillans labia tua sponsa.] Digna virginitas quæ apibus comparetur, sic laboriosa, sic pudica, sic continens. Rore pascitur apis, nescit concubitus, mella componit. Ros quoque virgini est sermo diuinus, quia sicut ros Dei verba descendunt. Pudor virginis est intemerata natura: partus virginis: fœtus laborum, expers amaritudinis, fertilis suauitatis. In commune labor, communis est fructus. Quam te velim filia imitatricem esse huius apiculæ, cui cibus flos est, ore soboles legitur, ore componitur. Hanc

B

imitare tu filia. *Verba tua nullum doli velamen obtendant, nullū habeant fraudis inuolucrum: vt & puritatem habeant, & grauitatis plena sint: meritorum quoque tuorum tibi æterna posteritas tuo ore patiatur: nec soli tibi, sed pluribus congreges. Qui scis enim quādo à te anima tua reposcatur*: Ne receptacula horreorum frumentis coaceruata dimittens, nec vitæ tuæ vsui profutura nec meritis, rapiaris eo quo thesaurum ferre non possis. Diues igitur esto, sed pauperibus, vt naturæ participes tuę participes sint etiam facultatum.

Luc. 12 Luc 14.

In Psal. 118. oct. 13 v 7. Prou. 16 Cant. 5. In pan dogis. Prou 16

Fauus, inquit, distillans labia tua sponsa.] Qui sit fauus, doce nos Salomon. Tu enim dixisti: Fauus mellis, sermones boni. Et vere bonus fauus, quem mādueat Ecclesia, multorum prophetarum velut apum spiritali vbertate congesta mella redolentem. Hoc est mel de quo ait: *Manducaui panem meum cum melle meo.* Stillant mel labia prædicantis, quando collisa diris casibus vel ruinis, lapsæ animæ membra refouentur. *Fauum distillant labia tua sponsa, mel & lac sub lingua tua.*] *Os enim iusti distillat sapientiam, de ore iusti suauitatis & misericordiæ mella procedunt.* In ore iusti nullus dolus, nulla fallacia, nulla est amaritudo peccati. Audit Ecclesia

C

verba iusti, audit plebs Dei præcepta sapientis: delectatur alloquij suauitate, moralis disputationis iucunditate mulcetur, dicens: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel & fauum ori meo, quia mel apum ad horam delectat, sed cito sapor eius euanescit*, & plerumque viscera vitiosa læduntur: verborum autem moralium etsi pungunt, mella non lædunt. Cognosce tamen cui illa credantur. Scriptum est enim: *In aurem insipientis nihil dicas, ne quando irrideat prudentes tuos. Euomet enim & reijciet sermonem tuum stultus, qui eius non potest sentire suauitatem.* Quomodo possunt verba Dei dulcia esse in faucibus tuis, in quibus est amaritudo nequitiæ? Quomodo mel & lac sub lingua tua, cum dolum lingua tua cōponat, vt aliud pectore concipias, aliud forensi sermone prætendas, vt decipias incautum, cum tibi Petrus Apostolus dicat, *vt deponas omnem malitiam, & fucum simulationis abijcias*, dicens: *Sicut dudum geniti infantes rationabiles, & sine dolo, lac concupiscite.* Ostendens enim nobis quid sit mel & lac habere sub lingua, docet vt non maledicere maledicētibus, sed benedictionem referre nouerimus: nesciamus odisse nisi viam iniquitatis, vt facere quod execramur, reluctandi caueamus affectu.

Psa 118 Prou. 25 Prouer. 23. Ibi v. 8. Psal. 49 Pet. 2

D

Li. 1. de Vir. t. 4. 147. c. Lib. 7. in Luc. t. 12. 10 3. 119 c. Et li. 4 tom. 4. 41 b

Hortus conclusus soror mea sponsa hortus conclusus fons signatus. Eo quod in hortis huiusmodi impressam signaculis imaginem Dei sinceri fontis vnda resplendeat, ne volutabris spiritualium bestiarum, sparsa cœno fluenta turbentur. Et quod vbi integritas, vbi castitas, vbi religio, vbi fida sacrorum silentia, vbi claritas angelorum est, illic confessorum violæ, lilia virginum, rosæ martyrum sunt. Illa est enim animæ pura & immaculata viginitas, quæ nullo terrore pœnarum, nullis à fide sæcularis voluptatis illecebris nullo vitæ amore traducitur.

Lib. de Isaac. c. 5. tom. 1 Gen. 27

Hortus clausus, inquit, soror mea sponsa, hortus clausus, fons signatus. Laudatur sponsa eo quod hortus sit habens in se odorem agri illius pleni, de quo dicit Isaac: Odor filij mei tanquam odor agri pleni. Bona ergo anima fragrat odores iustitiæ. Et fortasse ager est patriarcha, hortus est anima inferioris alicuius, quasi agri portio, & hortus clausus, ne incursetur à bestiis: & fons signatus, quæ integritate signaculi perseuerante, fide propria peccata diluerit. Quę merito fons signatus dicitur, eo quod imago Dei inuisibilis in illa exprimatur. Hortus etiam clausus, est Ecclesia sancta, & immaculata virginitas, quæ ideo hanc gratiam meretur à Christo, quia verbum Dei quæsiuit, desiderauit, inuenit, aduigilans ante ostia sapientiæ, sicut ipsa dicit: *Beatus vir qui audit me, & homo qui vias meas custodierit, aduigilans meis ostiis quotidie custodiens postes mei introitus.* Et bene hortus conclusus, quia hinc ille murali septus spiritu pudor clauditur, ne pateat ad rapinā. Itaque sicut hortus furibus inaccessus vitem redolet, fragrat oleam, rosam renidet, vt in vite religio, in olea pax, in rosa pudor sacratæ virginitatis inolescat. Hic est odor quem Iacob patriarcha fragrauit, quādo meruit audire: *Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni.* Nam licet plenus omnibus fere fructibus patriarchę sancti fuerit ager, ille tamen fruges maiore virtutis labore generauit, hic flores. Accingere itaque virgo, & si vis huiuscemodi tibi vt hortus aspiret, propheticis eum claude præceptis. *Pone custodiam ori tuo & ostium circūstantiæ labiis tuis.*

E

Col. 8. Ex apolog. Dauid poste. c. 9. tom. 1 Prou. 8. Vir t. 4. 347. c. Gen. 27 Ps. 140.

F

In enar. c. 2. Gen. ad Sabinū tom. 1. 331. c. 2. Cor. 11. Dan. 13 Gen. 2.

Hortus conclusus soror mea sponsa.] Salomon in spiritu paradisum in homine esse euidenter declarauit. Et quia mysteria exprimit vel animæ & verbi, vel Christi & Ecclesiæ, ideo ait de virgine anima, vel ecclesia quam volebat virginem castam assignare Christo: *Paradisus conclusus soror mea, fons sponsa, paradisus conclusus signatus.* Paradisus Græce, Latine hortus dicitur. Denique Susanna in paradiso erat, & sic legitur Latine. Et Adam in paradiso erat, & sic legimus. Ergo non te moueat quod alij codices Latini hortum habent, alij paradisum. Ibi ergo est casta vxor, vbi & virgo. Licet virgo excepta habeat claustra & signacula sua: sed vtraque in paradiso, vt aduersum æstus corporis & carnis flagrantium refrigeretur virtutum vmbraculis. Hic hortum illum sibi Plato composuit, quem Iouis hortum alibi, alibi hortum mentis appellauit, fontem enim & Deum & mentem totius dixit. In hunc introisse animam, quam Peniam nuncupat, vt se & diuitiis horti repleret, in quo repletus potu iaceret Porus, qui nectar effunderet. Hoc igitur ex libro Canticorum composuit, eo quod anima Deo adhærens in hortum mentis ingressa sit, in quo esset abundantia diuersarum virtutum, floresque sermonum. Quis autem ignorat quod ex paradiso illo *quem* legimus in Genesi *habentem lignum vitæ & lignum scientiæ boni & mali*, & ligna cætera, abundantiam virtutum putauerit transferēdam, & in hortum mentis esse plantandum? Quem in Canticis canticorum Salomon hortum animæ significauit, vel ipsam animam. Sic enim scriptum est: *Hortus clausus soror mea sponsa, hortus clausus, fons signatus transmissiones tuæ paradisus.*] Et infra ait anima: *Exurge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meū, & defluant vnguenta mea, descendat frater meus in hortum suum.*

Lib. de bono mort. tom. 2. Plato in Symposio. Cant. 8

G

Gen. 2. Ins. eod.

Hortus, inquit, clausus, fons signatus. Homo quanto plures sensus oculorum auriumque habet, tanto maiora pericula. Namque mentis vigore resoluto, sensim si corporales delectationes effundunt, perniciosæ nimis, & in appetētiam plenam grauis periculi proruentes quas, si mentis viuidæ considerata mansisset custodia, restrænasset. Itaque caue, ne vigor mentis tuæ coitu quodam corporeæ voluptatis inflexus emolliatur, atque in eius amplexus omnis resoluatur, & fontem eius aperiat, qui debet esse clausus & septus intentionis studio, & consideratione rationis.

Lib. de Isaac. c. 1 tom. 1

H

Lib de initiā. dis c. 9. tom 4.

Hortus conclusus soror mea sponsa, fons signatus. Quod significat signatum debere apud te manere mysterium, ne violetur operibus malæ vitæ, atque adulterio castitatis, ne diuulgetur quibus non conuenit, ne garrula loquacitate dispergatur in perfidos. Bona debet ergo fidei tuæ esse custodia vt intemerata vitæ ac silentij integritas perseueret: ne securis & otiosis affectibus blanda conciliatricula voluptatis irrepat illecebra.

Lib. 3.

Hortus conclusus soror mea sponsa] Conclusus nimirum, ne

A

facile aperiat os suum, nec vulgari resignet alloquio. Neq; enim de ipsis diuinis decet, nisi verbo Dei interpellata, respondeas. Quid tibi cum ceteris? *Soli Christo loquere, soli fabulare Christo. Si enim vt mulieres in Ecclesia taceant,* scriptum est, quanto magis non decet patere virginis ianuam, non decet viduæ patere fores? Cito insidiator pudoris obrepit, cito verbum excidit, quod reuocare desideres. Si Euæ clausa fuisset ianua, nec Adam deceptus fuisset, nec respondisset interrogata serpenti. *Introiuit mors per fenestram,* hoc est, per Euæ ostium. Ingreditur mors per ostium tuum, si falsum loquaris, si turpiter, si procaciter, postremo si vbi non oportet loquaris. Clausæ sint igitur labiorum fores tuorum, & obseruatum maneat vocis vestibulum: tunc fortasse reserandum, cum audieris Dei vocem, cum audieris Dei verbum, *Hortus,* inquit, *conclusus soror mea sponsa, fons signatus.*] propterea quod meliores afferat fructus clausto pudoris septa virginitas, in qua intemerata permaneant castitatis signacula. Hunc hortum animæ vestræ sanctæ virgines, hunc fontem seruate puri liquoris, vt eum in vobis nemo perturbet, nemo resignet, quem genitalis in vobis origo signauit.

de Vir. tom. 4. 368 a. 1. Cor. 14. Gen. 3. Hier. 9. In hor. ad Vir. tom. 4 325. d.

B

Hortus clausus soror mea sponsa, hortus clausus, fons signatus.] Christus hoc dicit ad Ecclesiam, quam vult esse virginē sine macula, sine ruga. Bonus hortus virginitas, quæ plurimos boni ferat fructus odoris. Hortus clausus, quia vndique vallata est muro castitatis. Fons signatus, eo quod virginitas sit fons & origo pudicitiæ, quæ inuiolata custodiat integritatis signacula: in quo fonte imago Dei luceat: quia cum munditia corporis congruit etiam puritas simplicitatis. Habet igitur murum suum virginitas aduersus mundi huius turbines: & ideo septo diuinæ munita protectionis, nullis sæculi flabris inquietatur.

Epist. 25 Vercel. ecclesiæ li. 3. ep. tom. 5.

Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructu. Cypri cum nardo, nardus & crocus, fistula & cinnamomum cum vniuersis lignis Libani, myrrha & aloe cum omnibus primis vnguentis.) Laudantur munera animæ quæ missa sunt illi à sponso, quibus dotata veniebat. Dos autem piæ animæ, boni odores sunt, myrrha & aloe, quibus spirat hortorum gratia, & peccatorum fœtor aboletur. Itaque tanto fœcura præconio conquiescere. Aquilonem grauem ventum petit, ne flores decutiat, spirare Austrum: id est, vult hyemem præterire, & mollioris flatus vernare temperiem. Inuitat sponsum in hortum suum. Descendit sponsus, & fructuum eius diuersitate delectatus, lætatur quod inuenerit fortiorem cibum, inuenerit etiam dulciorem. Est enim velut panis quidam verbi & mel, alius vehementior, alius suauior sermo. Est & fides alia feruentior, vt vinum: alia placidior, vt succus est lactis. Hunc cibum Christus epulatur in nobis, hoc poculum bibit: & eius potus ebrietate nos prouocat, vt ad meliora & optima ab inferioribus faciamus excessum. Pulcherrimæ ergo & ditissimæ sunt sponsæ dotes, quas à sponso accepit: tales nimirum, quæ & suauissimum de ipsa bonæ famæ odorem dispergerent, & illam ab omni fœdæ colluuionis corruptione integram conseruarent. Fistula enim & cinnamomum ad suauitatem odoris, myrrha & aloe ad integritatem corporis pertinent.

Lib. de Isaac. c. 5. in fin. tom. 1.

C

Fons hortorum, puteus aquæ viuæ, & impetu descendens à Libano.] Tres puteos fodit Isaac, quos Salomon ita interpretatus est, vt ad moralem doctrinam & naturalem referret, & mysticam. Nam & in prouerbiis cum declinandam speciem diceret sæcularis illecebræ, ait: *Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum tuorum fontibus, & super effluant tibi aquæ de tuo fonte.* Et infra: *Fons aquæ tuæ sit tibi proprius, & iucundare cum vxore quæ ab adolescentia tua:* eo quod aduersum tentamenta mundi remedium nobis vera sapientia sit. Moralis quoque doctrina, quæ imaginem mundanæ voluptatis meretriciis quibusdam illitam fucis irriguo suo diluat, & fluento sui fontis abstergat. De naturalibus quoque habes in Ecclesiaste dictum: *Feci mihi piscinas aquarum ad irrigandum ex his saltum germinantem.* Neque te moueat quod pro puteo piscinas posuit: quia & Moyses puteum Latitudinis dixit, eo quod à sollicitudine omni & angustiis soluitur qui mundum hunc pia mente transcenderit. Non immerito ergo

Lib. de Isaac. c. 4. 10. 1. Gen 20. D Prou. 5. Ibidem Eccl. 2. Gen. 26

E

piscinas habet Ecclesiastes, qui nullam vidit abundantiā esse sub sole: sed si quis abundare velit, in Christo abundet. De mysticis puteus superest nobis, quem etiam ipsū reperimus in hoc libro, dicente scriptura: *Fons hortorum, puteus aquæ viuæ, & impetu descendens à Libano.*) Etenim si mysteriorum altitudinem persequaris, puteus tibi videtur, tamquam in profundo sita, mystica esse sapientia: si vero haurire velis affluentiam charitatis, quæ maior & vberior est quam fides & spes, tunc tibi fons est. Exuberat enim charitas, vt & haurire eam cominus, & rigare eius affluentia hortum tuum possis, spiritalibus fluctibus redundantem. Et quia ipse puteus latitudinis est qui charitatem habet, ideo dixit, quia *vbi charitas est, ibi impetus magnus descendit à Libano.* Ne quid autem moueat quod & puteum & fontem eundem dixit: etiam Euangelium te instituat, in quo scriptum est, quia *venit Iesus in ciuitatem Samariæ quæ dicitur Sichar, iuxta prædium quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob: & fatigatus,* inquit, *sedebat sic super puteum.* Vnde ad mysticam doctrinam hunc referri puteum etiam ibi cognoscimus: quia ibi Samaritana illa, id est custos (*custos autem cœlestium præceptorum*) hausit de puteo illo diuina mysteria, cognoscens quia Deus spiritus est, & non in loco adoratur, sed in spiritu: & quia Messias venit, qui Christus est.

1. Cor. 13. Ioan. 4. Ibidem

F

Fons hortorum, puteus aquæ viuæ, & impetus descendens à Libano] Hos impetus Ecclesiæ deduxit à Libano: hoc impetu diluuntur peccata, hoc impetu puri fontis Spiritus sancti affluit à Libano sponsa, & à principio fidei transiuit seculum, & pertransiuit ad regnum. Aliis fons est, aliis puteus, pro captu nostro gratia spiritalis: aliis hortus clausus, fons signatus: aliis hortorum fons, qui in Ecclesiæ dote numeratur: aliis impetus descendens à Libano, & magnus impetus qui nunquam deficit. *Non enim deficient de petra vbera, neque nix à Libano, neque aqua quæ fertur valido vento virgini Israel.* Descendit impetus à Libano, quando collectis in vnum Apostolis & pluribus credentibus *factus est subito de cælo sonus, tanquam vi magna spiritus* ferretur, & repleti sunt omnes Spiritu sancto diuersitates donante linguarū. Bonus impetus, qui lædere nesciat, norit implere. Si quis igitur hunc impetum superueniens è cœlo gratiæ vult mereri, descendat etiam ipse oculis in decursus aquarum. *Puteus,* inquit, *aquæ viuæ.*] Puteus, si nihil haurias, inerti otio & degeneri situ facile corrumpitur: exercitatus autem nitescit ad speciem, dulcescit ad potum. Ita & aceruus diuitiarum, cumulo arenosus, speciosus est visu, otio antē inutilis habetur. Deriuato igitur aliquid de hoc puteo. *Ignem enim ardentem restinguet aqua, & eleemosyna resistit peccatis.* Aqua autem statiua cito vermes facit. Non stet thesauris tuus, ne ignis tuus stet. Stabit in te nisi eum operibus tuæ miserationis auerteris.

In Psal. 118. oct. 17. n. 8. tom. 2. Hier. 18 Act. 2. 3. Reg. 19.

G

Puteus aquæ viuæ.] Quid est puteus aquæ viuæ, nisi profundæ altitudo doctrinæ? *Vnde & Agar ad puteum angelum vidit, & Iacob ad puteum Rachael sibi inuenit vxorem. Moyses quoq; sicus puteum futuri locauit merita primæ coniugii.*

Lib. de Nabuthe. c. 12 tom. 1. Eccl. 3. Lib. de Isaac. c. 4. 10. 1. Gen 16. & 29. Exod. 2

Exurge Aquilo, & veni auster, adspira hortum meum, & perfluant aromata mea.] Audisti Christi sponsa quia placet ei tuarum pulchritudo virtutum: audisti quia vestimentorum tuorū aromata, hoc est, bonum odorem integritatis omnibus odoribus prætulit: audisti quia hortus es clausus, suauium pomiferatum refertus fructibus. Pete igitur vt aspiret tibi Spiritus sanctos, spiret supra cubile tuum, atque odorem piæ mentis & gratiæ spiritalis accumulet. Excita Spiritum sanctum. Spiritus enim sanctus terræ fertili, atque fœcundæ animæ salutaris sicut ventus Auster adspirare consueuit. Huic vento dicitur: *Veni Auster:*]vt clementia aëris mollioris, cordis nostri arua laxentur quæ brumali gelu stricta recipiendis gremium seminibus denegabant. Bonum est nobis vt hic ventus adspiret, qui naues Tharsis ferentes vero Salomoni quæ ad templum eius necessaria videntur, tutos deducat in portus. Sed tunc iste ventus adspirat, si Boreas ille grauis ventus flare desierit. Ideo vel Ecclesia, vel anima pia dicit: *Exurge Borea: & veni Auster.*] hoc est, tu Borea recede, & vni Auster, adspira hortum meum, vt flores non decutias, sed reserues. Anima igitur plena floribus pietatis hortum habet, vel i-

Lib. 5. de Vir. tom. 4. 309 a. In enar rat. Ps. 1. v. 5. tom. 2.

H

2. Par. 9

psa hortus est, qui fructus ferat. Anima quæ impietati patet, puluerem habet, qui est infœcundus ad fructum.

Exurge, inquit, *Aquilo, & veni Auster.*] Plerique hæc ita accipiunt, quasi proiiciatur Aquilo, & inuitetur Auster. Quod si ita accipiunt, exturbatur ab Ecclesia perfidiæ glacialis asperitas, *ne fiat fuga nostra hyeme vel sabbato*: & inuitatur Australis verna temperies. Aut certe, Exurge Aquilo: hoc est, Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Populus nationum, qui diu ante dormisti, euigila aliquando, & illucescet tibi Christus. Postremo omnes inuitantur ad Ecclesiam, & synagogæ populus, & gentilium: sed prius synagogæ, quia priores ex Iudæis Apostoli crediderunt, & per ipsos postea nationum populi congregati sunt. Vide ergo venientem solem nostrum ad Austrum, postea gyrantem ad Aquilonem: Hierusalem, Hierusalem. Venit vtique ad eam, quam etiam vocare dignatus est. Sed hæc Hierusalem terrena est, quæ occidit prophetas, hoc est, synagoga Iudæorum. *Quoties*, inquit, *volui congregare filios tuos, sicut gallina pullos suos, & noluisti? Ecce relinquetur domus vestra deserta.* Gyrauit igitur ad gentes, gyrando autem gyrauit spiritus Dei, & in gyros suos conuersus est, vt fieret Deus omnia & in omnibus.

Exurge, inquit, *Aquilo, & veni Auster, adspira hortum meum, & fluant aromata mea.*] Ex omnibus enim partibus mundi odor sacratæ religionis adolenit, dilectæ quo virginis mēbra fragrarunt. Vnde & Ecclesia altitudinem seruans mysteriorum cœlestium, reiicit à se grauiores vēti procellas, & inuitat vernantis gratiæ suauitatem: & sciēs quod hortus suus Christo displicere non possit, aduocat ipsum spōsum, dicens.

CAPVT QVINTVM.

DEscendat frater meus in hortum suum, & edat fructum pomiferarum suarum.*] Bonas enim arbores & fructiferas habet, quæ radices suas tinxerint in sacri fōtis irriguo, & in bonos fructus nouæ fœcunditatis germine pullulauerint: vt non iam prophetica cædantur securi, sed Euāgelica vbertate fœcundentur. *Descendat frater meus in hortū suum.*] Quanto hoc pulchrius, quod anima ornata virtutū floribus hortus sit, vel in se paradisum habeat germinantem? In quem hortum inuitat verbum Dei descendere, vt anima illa verbi imbre cœlestis, & eius copiis irrigata fructificet. Verbum autem Dei pascitur animæ virtutibus, quoties obedientem sibi & optimam inuenerit, & carpit fructus eius, atque his delectatur. Cum autem descenderit in eam Dei verbum, defluunt ex ea salubrium vnguenta verborum, & diuersarum fragrant longe lateque redolentia gratiarum spiramina.

Descendat, inquit, *frater meus in hortum suum, & capiat fructum pomiferarum suarum.*] Sed quæ sunt istæ pomiferæ? Lignum aridum factus eras in Adam, sed nunc per gratiam Christi pomifera arbor pullulasti. Inuitatur ergo Dei verbum in hortum pomiferarum, vel in hortū nucis in quo fructus propheticę lectionis & sacerdotalis est gratia, quę amara in tentationibus, dura in laboribus, in virtutibus interioribus fructuosa est. Vnde etiam *virga Aaron nucea floruit, non iam natura sua, sed virtute secreta.* Descendat ergo in hortum suum, vt vindemiet fidem, capiat odores, pabulum cœleste reperiat, suauitatem nostri mellis epuletur. *Vindemiaui myrrham meam cum aromatibus meis, manducaui panem meum cum melle meo.* Quod diuersarum virtutum concretum floribus, illarum apium quæ sapientiam prædicant, consono ore congregatum, sancta Ecclesia in fauis cōdit, vt cibus Christi sit. Omnia igitur habemus in Christo. Omnis anima accedat ad Christum, siue corporalibus ęgra peccatis, siue clauis quibusdam secularis cupiditatis infixa, siue imperfecta adhuc quidem, sed intenta tamen meditatione proficiens, siue multis aliqua sitiā perfecta virtutibus, omnis in Domini potestate est, & *omnia Christus est nobis.* Si vulnus curare desideras, medicus est: si febribus æstuas, fons est: si grauaris iniquitate, iustitia est: si auxilio indiges, virtus est: si mortem times, vita est: si cœlū desideras, via est: si tenebras fugis, lux est: si cibum quęris, alimentum est.

Descendi in hortum meum soror mea sponsa, vindemiaui myrrham cum vnguentis meis.] Quæ est ista vindemia? Cognoscite vineam, & agnoscetis vindemiam. *Vineam*, inquit, *ex Aegypto transtulisti*, hoc est, populum Dei. Vos estis vinea, vos estis vindemia: quasi vinea plantati, quasi vindemia fructū dedistis. Quæ enim melior quam fidei vindemia, qua resurrectionis fructus reconditur, qua perpetuæ lætitiæ fōs libatur? Vinea typus noster est, quod populus de vitis æternæ radice fundatus, supereminet terris: ac solum vile prætexens, nunc gemmante flore pubescit, nunc circumfusa viriditate vestitur, nūc mite iugum suscipit, cum maturioribus sarmentis quasi brachiis fœcundę vitis adoleuerit. Agricola quippe pater, vitis est Christus, at vero nos palmites: qui nisi fructum feramus in Christo, cultoris ęterni falce succidimur. Recte igitur vinea Christi, populus nominatur, vel quod crucis in fronte pretexat iudiciū vel quod fructus eius postrema anni legatur ætate, vel quod omnibus vt ordinibus vinearum, ita pauperibus atque diuitibus, humilibus atque potentibus, seruis ac dominis in Ecclesia Dei æqua dimensio, nulla discretio sit. Sed animaduertēdum quod dicit vindemiasse se myrrhā, nimirum amaram passionem & sepulturam ipsius: vt consepultus cum illo per baptismum in mortē, quemadmodum surrexit ille à mortuis, ita & tu quoque in nouitatem vitæ resurgas.

Manducaui panem meum cum melle meo, bibi vinum meum cū lacte meo.] Vides quod in hoc pane nulla sit amaritudo, sed omnis suauitas sit: & in hoc vino eiusmodi esse lætitiam, quæ nullius peccati sordibus polluatur? Ne verearis ne in conuiuio Ecclesiæ aut grati odores tibi, aut dulces cibi, aut diuersi potus, aut conuiuæ nobiles desint, aut decentes ministri. Quid Christo nobilius, qui in conuiuio Ecclesiæ & ministrat, & ministratur? Istius conuiuæ recumbentis annecte te lateri, ac te Deo coniunge. Nec fastidias mensam quam Christus elegit, dicens: *Introiui in hortum meum soror mea sponsa: vindemiaui myrrham cum aromatibus meis, manducaui panem meum cum melle meo, & bibi vinum cum lacte meo.*] In horto, hoc est, in paradiso est conuiuium Ecclesiæ vbi prius erat Adam quam peccatum committeret, ibi recumbebat Eua priusquam culpam crearet ac pararet. Ibi vindemiabis myrrham, hoc est, Christi sepulturam: vt consepultus cum illo per baptismum in mortem, quemadmodum ille surrexit ex mortuis, & tu resurgas. Ibi manducabis panem, qui confirmat cor hominis. Mel gustabis, quo tuarū dulcescat meatus faucium. Vinum bibes cum lacte, hoc est, cum decore & sinceritate: siue quod pura simplicitas sit, siue quod immaculata gratia quæ in remissione sumitur peccatorum, siue quod paruulos consolationis suæ lactet vberibus: vt ablactati in deliciis, in plenitudinem perfectæ ætatis adolescant. *Manducate proximi mei, & bibite, & inebriamini fratres mei.*] Vis manducare, vis bibere? Veni ad cōuiuium sapiētiæ, quę inuitat omnes cum magna prædicatione, dicens: *Venite, & edite panes meos, & bibite vinum quod miscui vobis.* Delectant cantica, quæ epulantem demulceant? Audi hortantē, audi cantantem Ecclesiā: *Manducate proximi mei, & bibite, & inebriamini fratres mei.*] Sed hæc ebrietas sobrios facit, hæc ebrietas gratiæ, non temulentiæ est, lætitiam generat, non titubantiam. Hæc ebrietas pudicitię custos est: illa vini ebrietas fomes est libidinis, quo per carnes vaporātur interna viscera, animus ignescit, anima exuitur. Sęuus criminum stimulus libido est, quę numquam manere quietum patitur affectum. Nocte feruet, die anhelat, de somno excitat, à negotio abducit, à ratione reuocat, aufert consilium, amantes inquietat, lapsos inclinat, castis insidiatur, potiendo inflammat, vsuque accenditur. Vnde & Apostolus ait: *Nolite inebriari vino, sed adimplemini Spiritu sancto.* Vino enim qui inebriatur, vacillat & titubat: spiritu qui inebriatur, radicatus in Christo est. Et ideo pręclara est ebrietas quę sobrietatem mentis operatur. Bona ebrietas, quę ad meliora atque iucunda facit quemdam mentis excessum, vt immemor sollicitudinum animus noster vino iucunditatis hilaretur. Bona mentis spiritalis ebrietas. Denique *poculum inebrians quam præclarum.* Sed & alibi habes: *Riuos eius inebria, multiplica generationes eius*: eo

quod

A

Esai. 55. Psal. 64

quod ebrietas terrę quum infusa fuerit imbre cœlesti, suscitare semina, fructus multiplicare consueuerit. Itaque vbi verbum quod sicut pluuia descendit de cœlo, venas terræ nostræ, id est animæ ac mentis, inebriauit prædicatione diuina, excitantur virtutum studia diuersarum, fructusque fidei & castæ deuotionis adolescit. meritoque ei dicitur: *Visitasti terram, & inebriasti eam.* Susceptione etenim corporis visitauit, vt sanaret infirmos: inebriauit gratia spiritali, vt anxios iucūditate mulceret, *Edite,* inquit, *proximi mei, & bibite, & inebriamini fratres mei.*] Cognoscamus quos fructus & cibos epulctur Deus, quibusue delectetur. Delectatur eo si quis mortificet peccatum suum, obliteret culpam suam, sepeliat atque aboleat iniquitates suas. Myrtlia enim est sepultura mortuorum. Mortua autem peccata sunt, quæ vitæ suauitatem habere non possunt.

Lib. de bono mort. c. 5. 20. 1.

Lib. de Isaac. c. 6. 10. 1.

Ego dormio, & cor meum vigilat. [Hausit anima fidelis mysteriorum ebrietatem cœlestium, & velut soporata à vino, & quasi in excessu vel stupore posita, dicit: *Ego dormio, & cor meum vigilat.*] Cum enim verbi præsentis lumine percussa, oculis requieuisset inflexis, excitatur à verbo. Est enim sanctorum etiam somnus operarius, secundum quod Iacob sanctus diuina dormiens videbat mysteria, quæ vigilans non viderat, de cœlo ad terras aetem peruium sanctis, respicientem Dominum, & pollicentem terræ eius possessionem. Itaque breui somno dormiens impetrauit, quod magno labore postea acquisiuit hæreditas eius. Est enim somnus sanctorum feriatus ab omnibus corporis voluptatibus, ab omni animi perturbatione, tranquillitatem menti inuehens, placiditatem animæ, vt tamquam soluta nexu corporis se ableuet, & Christo adhæreat. Hic est somnus vitæ sanctorum. Dormiat ergo caro tua, vigilet fides: dormiant illecebræ corporis, vigilet cordis prudentia: membra tua redoleāt crucem Christi, & sepulturæ odorem: vt nihil iis somnus caloris insidat, nullos excitet motus. Perfectus enim non dormitat, qui diuinis animum intendit mysteriis. Idcirco Dauid: *Si dedero, inquit, somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem.*

B

Epist. 21. ad Amsid. lib. 3. epist. c. 5. Gen. 28.

In hor. ad vir. tom. 4. 329. b

Ps. 131.

Lib. de Isaac. c. 4. 10. b.

Vox dilecti pulsantis: Aperi mihi soror mea sponsa.] Et si dormias, si modo deuotionem animæ tuæ nouerit Christus, venit & pulsat eius ianuam, & dicit: *Aperi mihi soror mea sponsa.*] Bene soror, quia nuptiæ spiritales sunt verbi atque animæ. Neque enim animæ norunt coniugiorum fœdera, & vsus copulæ corporalis, sed sunt sicut angeli in cœlo. *Aperi,* inquit, *mihi,* sed extraneis claude, claude sæculo, claude mundo: neque ipsa foras ad illa materialia prodeas, neque tuum relinquas lumen, & alienum requiras: qui materiale lumen tenebrosam infundit caliginem, vt non videatur lumen veræ gloriæ. *Aperi* ergo *mihi,* noli aperire aduersario, neque locum des diabolo. *Aperi ipsam te mihi, noli coarctari, sed dilatare, & adimplebo te.* Et quia decurso orbe terrarum plus molestiarum & offensionis epeni, nec facile habui vbi requiescerem, ideo tu aperi, vt in te filius hominis reclinet caput, cui non est requies nisi supra humilem & mansuetum.

C

Mat. 22

Eph. 4. Psal. 80 Luc 9. Esai. 66 In Psal. 118 [illegible] 1 v. 2 [illegible] 2. Li. 3. de Virg. t. 4. 307. f

Aperi, inquit, *mihi soror mea, proxima mea.*] Pulsat ad ianuam etiam quando tu dormis: si tamen vel exercitatus euigiles, vel vocatus ianuam tui pectoris aperias, introibit. Disce ergo (*ô sponsa Christi.*) ianuam tuam temporibus obserare nocturnis: non facile quisquam patentem reperiat. Sponsus ipse vult clausam esse cum pulsat. Ianua nostra, os nostrum est. Christo propemodum soli debet aperiri: nec aperiatur, nisi ante pulsauerit Dei verbum. Est & illa ianua quam vult patere vt aperiatur, vt resonet os tuum laudem Domini, gratiam sponsi, crucis confessionem, cum symbolum recenses, psalmos in cubiculo tuo concinis. Ipsa est anima quæ se Christo aperit, quam nulli vapores carnis exagitant, quam nullæ illecebræ mundi corrumpunt. Vult enim te omnibus inuigilare momentis, vult ianuam tuæ mentis semper inuenire patentem.

D

In hortat. ad Virgin. tom. 4. 329. a.

In Psal. 118 oct. 12. v. 1. tom. 2.

Aperi mihi soror mea sponsa, columba mea, perfecta mea quia caput meum repletum est rore, & crines mei guttis noctis.] Considera quando maxime pulset ianuam tuam Deus verbum, cum repletum est caput eius rore nocturno. In tribulatione etenim & tentationibus positos visitare dignatur, ne quis forte succumbat victus ærumnis. Repletur ergo caput eius rore vel guttis, quando corpus eius laborat. Tunc ergo vigilandum, ne cum sponsus venerit, recedat exclusus. Si enim dormias, & cor tuum non vigilet, discedit antequam pulset. Si cor tuum vigilet, pulsat, & aperiri sibi ianuam poscit. Habemus ergo animæ nostræ ianuam, habemus & portas, de quibus dictum est: *Tollite portas principes vestras; & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.* Est ergo & cœlum in iis, in quibus portæ sunt æternales. Si has fidei tuæ portas velis attollere, intrabit ad te rex gloriæ; triumphum portans propriæ passionis. Habet etiam iustitia portas. Nam etiam de his legimus scriptum, dicente Domino per Prophetam suū: *Aperite mihi portas iustitiæ.* Et infra ait propheta Dauid: *Lauda Hierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion: quoniam confortauit seras portarum tuarum.* Est ergo anima quæ habet ianuam, est quæ habet portas. Ad hanc ianuam venit Christus, & pulsat: pulsat & portas. Aperi ergo illi, vult introire, vult sponsam inuenire vigilantem. Noli ergo bono amico infacere moras. Cito recedit, & tu somno torporis tui videris exclusisse pulsantem. Excludis enim cum desidiosus es, cum piger, cum somnolentus. His repagulis Christus excluditur, & si castus, & si sobrius sis, caue ne negligens. Maiorem Christo facit iniuriam, qui aduenientem repellit.

E

Psal. 23

Psa. 117 Ps. 147.

F

Lib. 3. de Vir. tom. 4. 566. f.

Luc. 23

2 Cor. 11.

Quia caput, inquit, *meum plenum est rore*] Sicut ros cœli nocturnas amouet siccitates, ita ros Domini nostri Iesu Christi nocturnis & sęcularibus tenebris ęternæ vitæ stillauit humorem. Hoc est caput quod æstu mundi nesciuit arescere. Vnde ait: *Quia si in humido hoc faciunt, in arido quid facient?* Hoc igitur caput rorat aliis, sibi abundat. Et bene abundat caput Christi, quia caput tuum Christus est, qui plenus est semper, nec liberalitatibus exhauritur suis, aut diuturna deficit largitate. In hoc caput ferrum non ascendit, quod est instrumentum belli, insigne discordiæ. Nunc aspecta & vide ros ille qualis sit, scilicet non vulgaris humoris. *Cincinni autem mei guttarum noctis.*] Noli proxima mea accipere cincinnos corporalium capillorum non illa ornamenta, sed crimina sunt: lenocinia formæ, non præcepta virtutis. Alios cincinnos Nazaræus habet, in quibus ferrum non ascendit, quos nemo præcidit: qui non calamistris compositi, & arte digesti, sed multiplici crispantes virtutum nitentium gratia refulserunt. Disce in historia quales Nazaræus cicinnos habeat: quos quamdiu Sampson habuit intactos, numquam vinci potuit: cincinnos perdidit, & meritum virtutis amisit.

G

Iud. 16.

Lib. 3. Hexā. c. 7. 2. 1. Lib. 6. Hexā. c. 9.

Caput meum plenum est rore.] Cum serenior nox est, & luna pernox, tunc largior ros fertur arua perfundere. Et plerique sub aere quiescentes, quo magis sub lumine fuissent lunæ, eo plus humoris se capite collegisse senserunt. Vnde & Christus dicit ad Ecclesiam: *Quoniam caput meum repletum est rore, & crines mei guttis noctis.*] Pulchre capillorū meminit. Quam enim speciosa cæsaries est? quam reuerenda in senibus, quam ueneranda in sacerdotibus, quā terribilis in bellatoribus, quam decora in adolescentibus quam compta in mulieribus, quam dulcis in pueris? Alium sexum crinita, alium tonsa non decet. Ex arboribus licet quæ humani sit capitis æstimare. In capite arboris omnis est fructus, ibi omnis est pulchritudo: illius coma nos aut à pluuiis tegit, aut defendit à sole. Tolle arbori comam, tota arbor ingrata est. Quanto igitur maior humani capitis ornatus est, qui cerebrum nostrum, hoc est, sedem originemque nostrorum sensuum capillis capitis munit & vestit, ne aut frigore vexetur, aut æstu? Illic enim fons vniuersorum est: & ideo vbi iniuria nocet, ibi gratia præminet. Quid sine capite est homo, cum totus in capite sit? Cum caput videris, hominem agnoscis. Si caput desit, nulla agnitio esse potest: iacet truncus ignobilis sine honore, sine nomine. Sola ære fusa principium capita, & ducti vultus de marmore ab hominibus adorātur. Non immerito igitur huic quasi consultori suo cætera membra famulantur, & circumferunt illud seruili gestamine sicut numen, atque in sublime locatum vehunt. Vnde censoria potestate quo vult dirigit quorumdam obsequia serH

uulo-

A

uulorum, & præcepta singulis obeunda decernit. Dicit ergo sponsus crines suos nocturno rore esse perfusos, quando hi qui fide & amore capiti suo Christo adhærent, peccati tenebras patiuntur, & à persequentibus exagitati, tamquam nocturno rore madescunt.

Exui tunicam meam, quomodo induam illam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?] Quam tunicam exuerit, & non inuenerit quemadmodū induat eam, de scripturis si possumus, reuelemus. Est enim quædam tunica corporalis, sunt cupiditatum quędam intexta velamina: & ideo interdum melius est nudum esse corpore, quam corde velatū. Vnde etiam Paulus nos admonet expoliari multo esse melius quam superuestiri, dicens alibi: *Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, induite nouum qui renouatur in agnitione, secundum imaginem eius qui creauit eum.* Ergo quæ expolita est, & pedes lotos habet, nescit quemadmodum inquinari possit. Obliuiscitur enim per gratiam, quod hauserat per naturam. *Nocte, ait, exui me tunicam meam.*) Etenim in hac sæculi nocte prius tibi corporalis vitæ amictus est exuendus. Exuit enim se carnem Dominus, vt pro te dominationibus & potestatibus mundi istius triumpharet.

B

Quomodo induam illam?) Vide anima Deo deuota quid dicat. Si se actus corporis & terrenos exuit mores, vt nesciat quomodo, etiam si velit, rursus possit induere. *Quomodo induam illam?*) Hoc est, qua verecundia? quo pudore? qua postremo memoria? Consuetudo enim boni, vsum veteris prauitatis amisit. Veteris enim hominis vestimentum vitiis erroris intextum in lauacri regeneratione depositum, nescit quomodo possit induere. Studio enim correctionis inoleuerat obliuio peccatorum. Tanta vis consummatæ emendationis est, vt in quandam pueritiæ redeat spiritalis ætatem, quæ vias erroris ignoret, crimen etiam si velit, non possit admittere, quia desueuerit vsum nosse peccandi.

Exui, ait, tunicam meam, quomodo induam illam?) Veretur ne iterum in tentationes resurgat, ne iterum in culpam redeat atque peccatum, & egressus suos, virtutumque processus terrenis incipiat vestigiis inquinare. Iam enim non sentit carnis exuuias, iam quasi spiritus exuens se corporis coniunctione, iam quasi oblita, etiam si velit, illius meminisse non potest. *Exui tunicam meam, quomodo induam illam?*

C

Exuit tunicam illam pelliceam, quam acceperunt Adam & Euam post culpam, tunicam corruptelæ, tunicā passionum. *Quomodo induam illam?*) Nō requirit vt induat, sed ita significabat abiectam, vt iam indumento sibi esse non possit. *Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Hoc est, vestigia mea laui dum egrederer, ac me eleuarem de corporis contubernio, de illa cōnexione & familiaritate carnalis amplexus, quomodo inquinabo eos, vt in corporis claustrum, & illum tenebrosum passionum eius carcerem reuertantur?

Laui, inquit, *pedes meos.*] Non dicit, Quomodo iterum lauabo eos? sed, *Quomodo iterum inquinabo eos?*] quasi oblita maculæ veteris, oblita contagij. Admonet igitur in ministerio corporali, quemadmodum spiritale debeamus actuum nostrorum diluere vestigium. Itaque pedes cum semel laueris æterni fontis irriguo, & mysterij mundaueris sacramento, caue iterum corporeæ cupiditatis illuuiē, ne lutulenti actus sordibus inquinentur. Isti sunt pedes, quos Dauid lauit in spiritu, qui te docet quemadmodum eos inquinare non possis, dicens: *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem.* Vtrique hic non corporis, sed animi intellige pedes.

D

Quomodo enim terrenus homo in cœlo haberet corporis pedes? Hierusalem enim, sicut Paulus te docuit, in cœlo est. Dicit ergo: *Nocte exui me tunicam meā, quomodo induam eam?*] Eo quod non solum renūtiare peccatis, sed etiam memoriam omnē debeas actus superioris abolere. Nam & Paulus superiora obliuiscens culpā exuit, pœnitentiam non omisit.

Frater meus misit manū suam per prospectum, & venter meus conturbatus est super eum. Exsurrexi ergo aperire fratri meo. Manus meæ distillauerunt myrrham: digiti mei myrrha pleni.] Primum tamquam de prospectu mittit manum suam, quādo Deus esse operibus æstimatur. Vnde ait: *Si mihi non creditis, vel operibus credite.* Deinde augetur amor, & intimis visceribus conceptus inolescit. Inde intelligibili vtero, in quo est receptaculum verbi, seminibus eius infusis, plenitudinem eius corporaliter inhabitantem haurire anima nostra desiderat.

E

Non enim turbatur vterus fœminarum, nisi quæ fuerint aluo graues. Surgit igitur anima, vt aperiat Dei verbo: sed dum se expandit atque aperit, vt opera mundi istius, verbi receptione mortificet, sicut ille qui ait: *Mortificationem Domini Iesu in corpore nostro circumferimus*, ergo dum aperit, transit sponsus. Vult enim semper quæri, frequentius inueniri: & si clausam inuenerit ianuam, pulsat: & si per moram fuerit exclusus, recedit: sed cito redit, & iterū pulsat, vt vel postea sponsam inueniat præparatam.

Venter, inquit, meus turbatus est super illum.] Bonum est vt ad aduentum Domini interiora turbentur. Si ad angeli aduentum Maria turbata est, quando magis nos ad Christi turbamur aduentum? Influentibus quippe diuinis corporeus peregrinatur affectus, & vsus ille exterioris hominis exolescit. Et tu turbare, & tu festina. Festinantes illi agnum manducare præcipiuntur. *Surge, aperi*, ad ianuā Christus est, vestibula domus tuæ pulsat: si aperueris, introibit, & introibit cum patre.

F

Nec solum cum ingressus fuerit, mercedem relinquit, sed etiam prius quam ingrediatur, mercedem præmittit. Adhuc anima turbatur, adhuc parietes domus suæ palpat, adhuc ostium quærit vbi Christus est, adhuc soluit vinculum carnis, & corporis claustrum: adhuc Christus foris pulsat. Quæ autem est fenestra nostra, vel prospectus, nisi per quem opera Christi videmus? oculos scilicet animi & mentis obtutus. Et ideo virgo per fenestram tuam Christus introeat, Christus manum suam mittat per fenestram: tibi veniat verbi, nō corporis amor. Si igitur per fenestram tuam manum mittit Dei verbum, vide quemadmodum fenestras tuas præpares, vide quemadmodum ab omni puluere delictorum detergere debeas. Nihil tetrū habeat, nihil adulterinum fenestra virginis. Procul stibium, & cæteras affectati nugas decoris, procul adulterini amoris illecebras. Similis aurium causa est: quibus non suspendenda onera, non figenda vulnera: sed vnus ornatus est, audire quod prosit.

Surrexi ego aperire fratri meo. Manus meæ distillauerunt myrrham, digiti mei myrrha pleni sunt super manus clausuræ.] Quid hoc significet, consideremus. Primum operibus suis videtur, vt dixi, Deus verbum tamquam per cauernam non plene atque perfecte: deinde augetur amor, & conceptus adolescit: atque ex seminibus eius quæ quodam vero intelligibilis susceperit anima, totam plenitudinem diuinitatis eius habitantem in eo corporaliter, vt legimus videre desiderat.

G

Surrexit, vt propius illud Dei verbum videret. Et in hoc ipso processus eius significatur, quod surrexit, per vigorem atque virtutem. Præsentia enim verbi hausit animæ virtutem, sicut præsentia Mariæ, *cum vtero grauis esset, erudiuit Ioannem in vtero constitutum, adeo vt exiliret in vtero, & exultaret. Domini præsentiam recognoscens.* Surrexit aperire, & opera eius & facta mortificata sunt mundo. Talis enim debet esse anima quæ verbū est receptura, moriatur mūdo, & consepeliatur in Christo. Sic enim Christus inuenitur, & tale sibi quærit hospitium. *Aperui, inquit, fratri meo: frater meus transiuit.*] Quomodo transiuit? id est, mentis interna penetrauit, sicut dictum est Mariæ: *Et tuam ipsius animam pertransibit* gladius. Viuum enim verbum Dei sicut gladius acutus, penetrans corporalium repagula cogitationum, cordis interna rimatur.

H

Anima mea exiuit in sermone eius.] Merito, inquit, illum præsentem habere exposco, neque enim illius ad me confabulatio est otiosa ac futilis. Sermo enim ipsius est viuus & efficax, & penetrantior omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretior cogitationum & intentionum cordis: & non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius. Rapit me totum, & in sui amorem ac desiderium transfert. Ita quippe anima illorum exierat, qui dicebant: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur nobis, & aperiret nobis scripturas?* Bonus exitus, quando anima relicta corporeæ voluptatis fallaci illecebra Christo coniungitur. Bonus exitus, quum ad Dei verbum anima de vitiis ad virtutes se transfert: quum de-

A niqúe contemptis rebus terrenis cœleſtiũ amore liquelcit. Vide exeuntem, & Chriſti deſiderio liqueſcentem Prophetam: *Quam dilecta*, inquit, *tabernacula tua Domine virtutum: concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini.* (Pſal. 83) Et Apoſtolum Paulum: *Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto.* (Phil. 1.) *Exiuit anima*, ait, *mea in verbo eius.* (Lib. de Iſaac, c. 6. 10. 1.)] Hoc eſt, Verbũ eius ſecuta exiuit de corpore, eleuans ſe de eius tabernaculo, & peregrinam ſe faciens ei, vt adeſſet Deo, & eſſet ciuis ſanctorum. (2. Cor. 5. Epheſ. 2.) Simul enim & carnis domeſtici & Dei eſſe non poſſumus. Ergo & hoc loco exite ſignificatur anima, quando abducit ſe à corporis voluptatibus. Denique ſcriptum eſt: *Exi de Babylone, fugiens à Chaldæis.* (Eſai. 48) Non vtique vt regionem Babylonis Hebræus fugiat, ſed mores, vt prophetico admonemur alloquio, ſi quidem ſint qui in Babylone ſunt, Hebræi, & de Babylone exiſſe moribus doceant. Nam & iſti, de quibus dicit Propheta *quod ſedebant ſuper flumina Babylonis*, (Pſa. 136) ſedebant quidem in regione Babylonis, ſed in eius non erant vitiis & confuſione. Nam quomodo erant in illa confuſione vitiorum, qui flebant gerentes pœnitentiam, quod de arca deuotionis ac fidei, & virtutis paternę meritis excidiſſent?

B Sed dum exit anima, dum ſponſum ſedula requirit, audi quid dicat: *Inuenerunt me cuſtodes qui circumeunt ciuitatem: percuſſerunt & vulnerauerunt me, tulerunt pallium à me cuſtodes murorum.* (Ibid. continuo.)] Bene quidem quaſi ſponſa veniebat cum pallio, quo obnuberet caput ſuum cum ſponſus occurreret ſicut Rebecca, *quæ cognito quod Iſaac ſibi veniret obuius, deſcendit de camelo, & pallio ſe operuit.* (Gen. 24) ita & hæc anima, nuptialis veſtis præmittebat inſignia, ne forte reiiceretur, quaſi veſtem non habés nuptialem: vel vt caput velaret propter angelos. (Mat. 22. 1. Cor. 11.) Sed illi percuſſerunt eam, vt amplius probaretur. Exercentur enim animæ tentationibus. Tulerunt ei pallium, quærentes ſi verum decorem nudę virtutis afferret: vel quia ſine integimento quis in illam cœleſtem ciuitatem debeat introire, nulla deferens ſecum operimenta fucorum. Sunt enim qui requirant ne qua anima exuuias ſecum vehat carnalis illecebræ, & concupiſcentiam corporalem. Nudatur pallio, cum eius conſcientia manifeſtatur. Sed eſt & quæ bene nudatur, cui licet imitari dicẽtem: *Venit huius mundi princeps, & in me inueniet nihil, quia certè in illo ſolo nihil inuenit, qui peccatum non fecit.* (1. Pet. 2) C Beata & illa eſt, in qua non grauia aut multa inuenit, ſed inuenit in ea amictum fidei, & ſapientiæ diſciplinam. Itaque ſine diſpendio ſui (quia etſi volet quis, non poteſt veram auferre ſapientiam, etiam ſi aduerſarius obſtrepat, ibi tamen vera innoxiæ conuerſationis elucet integritas) tranſiuit cuſtodes.

Inuenerunt me cuſtodes qui circumeunt ciuitatem, tulerunt mihi pallium. (In Pſal. 118 oct. 7. v. 7. tom. 2.)] Habuit ergo certamen: ſed qua ratione ſupra non tulerint palliũ, hæreo reperire, niſi forte quia ibi interrogaſſe ſe dixit: *Numquid quem dilexit anima mea, vidiſtis?* (Cant. 3) *Quæ Chriſtum loquebatur, nec exuta eſt pallio, & quem quærebat inuenit.* Diſce quemadmodum quæratur Chriſtus. Ab his vtique, qui non perfunctorie quærunt, violenter retinẽt: ſicut iſta quæ ait: *Tenui eum, & non dimiſi eum.* (Ibidem) Fide inuenit, meditationẽ conſtrinxit. Si bonos cuſtodes accipimus, vtique angeli ſunt. Qui vero angelos tranſiuit, verbum inuenit: ideo non multum interualli fuit, cum tranſiuit ab his & inuenit Ieſum. Quomodo ergo infra tulerunt pallium, niſi forte quia proceſſu operis ſiue fidei Eccleſia dũ nudatur, à Domino plus amatur: (Col. 2.) D expolians ſe veterem hominem vt nouum induat, quem non operiunt indumenta, ſed mentis ſecreta clarificat, aut quia amictum ſapientiæ ſæcularis ad Chriſtum ventura depoſuit. *Percuſſerunt*, inquit, *me, tulerunt pallium meum.* (Ex apolog. Dau. poſt. c. 8. tom 1.)] Videtis quẽadmodum quærat quæ deſiderat inuenire, vt non timeat vulnerari. Sed hæc vulnera non metuenda ſunt, ſed optanda: quia vulnera charitatis ſunt, ſicut ipſa dicit: *vulnerata charitatis ego ſum.* (Cant. 2 Ibi c. 9.) Merito ergo nuda, quia pallium perdidit: aut fortaſſis ideo nuda, quia nonnunquam virtutis eſt, opertum non habere pectus, cor non habere velatum. Deniq; velatam illam, hoc eſt ſynagogam, *quæ habebat velamen in lectione veteris teſtamenti, quod modo reuelatur, quoniam in Chriſto euacuatur*, (2. Cor. 3) *velatam*, inquam, *ſynagogam Chriſtus deſpexit & ſpreuit: vnde hodieque velamen ſuper cor Iudæorum eſt poſitum.* (Ibid.) At E vero ea quæ tota ad Dominum mente conuertitur, nuda eſt atque perſpicua. Cum enim quis conuerſus fuerit ad Dominum, velamen auferetur, vt gloriam Dei ſpeculantes videre poſſimus.

Percuſſerunt & vulnerauerunt me, & tulerunt pallium meum à me cuſtodes murorum. (Lib. 3. de Virg. tom 4. 364. c.)] Non in ſe, filiæ, ſed in nobis vulneratur Eccleſia. Caueamus igitur ne lapſus noſter, vulnus Eccleſiæ fiat: ne quis à nobis pallium auferat, hoc eſt, amictũ prudentiæ, inſigne patientiæ, quo mollioris ambitio veſtis exuitur. *Qui enim mollioribus veſtibus induuntur, in domibus regum ſunt.* (Mat. 11) Nobis autem pallium dedit Chriſtus, quo Apoſtolos ſuos & corpus ſuum ipſe veſtiuit. Quod deniq; iubet te dare, *ſi quis à te tunicam petat, vt dimittas ei & pallium:* (Mat. 5.) id eſt, inſigne philoſophiæ tuę tradas, & quaſi amictu prudentiæ tuæ eum qui antè nudus fuerat, circumueſtias.

Inuenerunt me cuſtodes qui circumeunt ciuitatem. (Item aliquanto inf. 368. c.)] Quæ eſt hæc ciuitas? Eſt ciuitas quæ portas murorum clauſas non habet, de qua dictum eſt: Et portæ eius non claudentur per diem, nox enim non erit amplius in ea. (Apoc. 21) Illa eſt ergo ciuitas Hieruſalem, quæ in cœlo eſt, intra quam iam quaſi perfecta & immaculata ſeruaris. (Heb. 12 Apo. 21) Non enim intrat in eam F omne commune. Communis caſtitas non eſt, communis pudicitia non eſt, quæ in libro vitæ ſcribitur. (Ibi. paulo poſt.) Quomodo ergo iſti cuſtodes angeli ſunt, qui caſtæ animæ pallium tollunt? Aliud pallium virginum eſt, aliud adoleſcentulæ circumforaneæ illa quæ in foro Chriſtum requirit, palliũ etiam quod habebat, amiſit. (Et paucis interie. Ibi, 369. b. Col. 2.) Prudentia enim non in foro, non in plateis, ſed in Eccleſia poſſidetur. Pallium quoque iſtud amictus eſt corporis. Tulerunt ergo ei pallium, hoc eſt, actus corporalis inuolucrum ſubſtulerunt; Vt nuda mentis ſimplicitas quæreret Chriſtum: quia nemo poteſt veſtitus amictu philoſophiæ, in habitu ſcilicet ſapiẽtiæ ſæcularis Chriſtum videre. Et bene tollitur ei amictus philoſophiæ, ne quis eam per philoſophiam deprædetur. Benè tollitur ei pallium, quæ ad Chriſtum propinquat, vt Deum viſura, mundo corde gradiatur. *Beati enim mundo corde; quia ipſi Deum videbunt.* (Mat. 5.) Pallium ergo ſuum ſublatum dicit, vt aperta meritis & nuda fulgeret. (Lib. de Ioſeph. c. 5. 10. 1) Quantumuis enim eſſet ſpoliata veſte, non tamen erat nuda. Non eſt enim nudus, niſi quem culpa nudauerit. Vnde & Adam, G poſtquam Dei mandatũ præuaricatione deſeruit, & peccati grauis æra contraxit, nudus erat. Vnde & ipſe ait: *Vocẽ tuam audiui in paradiſo, & timui, quia nudus ſum, & abſcondi me.* (Gen. 3.) Intellexit enim ſe eſſe nudum, qui infulas diuinæ protectionis amiſerat: & ideo latebat, quia veſtem fidei non habebat, quam vtique præuaricando depoſuit. Contra Ioſeph à domina ſollicitatus ad ſtuprum, veſtem exuit, (Gen. 39) crimen excuſſit, & relictis quibus tenebatur exuuiis, ſpoliatus quidem, ſed non nudus aufugit, qui erat tectior indumento pudoris.

Adiuro vos filiæ Hieruſalem in virtutibus & fortitudinibus agri, ſi inueneritis dilectum meum, vt annuntietis ei quia vulnerata dilectionis ego ſum. (In Pſal. 118. oct. 11 v. 1. tom. 2.)) Quidquid eſt quod vehementer expetimus, niſi eius maturiorem habeamus effectum, id nos videtur longa quadam intentione laſſare. Amor impatiens die noctuque meretricis fores pulſans, ſi diutius potiendi deſideria differatur, ipſa deficit expectatione dum ſperat in quo vtique non finis amoris, ſed incrementum eſt. Et quidquid eſt deſiderabile, ſi non contingat deſideranti, deficit in illud, & quaſi ipſam deponit animam qui deſiderat. H Si tamen ſpes propior aſſurgat, dat vires ſpes proxima. Si autem abſentia ſit dilecti, eo ipſo quo abſentem deſiderat quæ concupiuit, animæ ſuæ patitur defectionem. Itaque quanto longius eſt illud quod deſideratur, tanto magis deficit qui deſiderat. Id ergo deficere eſt, in id vnũquemque totis ſtudiis migrare quod diligat, illud cogitat, illi adhęret, illud perſonat quod receperit diligendum, in id quadam animæ defectione transfunditur: vt ſi mater filij expectet præſentiam, quemadmodum expectabat Tobiæ vxor filium peregrinantem, (Tob. 5.) deficiens à deſiderio, & in anguſtiis conſtituta, & tanquam reſoluta viribus. Quid enim aliud niſi defectum quemdam eius verba ſignificant? Sed quo magis laſſatur affectus, eo amplius amor creſcit: & quo diutius abeſt qui deſideratur, eo expectantis deſideria maiore quadam vi amoris igneſcũt. Cor

deficit,

[A] deficit, ſed cupiditas alitur & augetur. Itaque ſancta anima neſcit aliud deſiderare, niſi ſponſum, qui eſt Chriſtus Ieſus. Illum concupiſcit, illum deſiderat, in illum totis intẽdit viribus, illum gremio mentis fouet, illi ſe aperit & effundit: & hoc ſolum veretur, ne illum poſſit amittere. Itaque quanto maiore deſiderio excitata fuerit anima cupiens adhærere amatori ſuo, tanto magis deficit. Ergo iſta defectio immunitionẽ quidem fragilitatis, ſed aſſumptionem virtutis operatur. Denique ipſe alibi dicens: [Pſal. 62. Ibidem] *Sitiuit in te anima mea*: ſubiecit infra: *Adhæſit anima mea poſt te, me ſuſcepit dextera tua.* Qui enim ſitit, cupit ſemper adhærere fonti, nec aliud ſibi niſi aquam expetere & contingere videtur, vt ipſo paſcatur affectu. Suſcipiens ergo me Dei dextera, animę meæ inhians, & de ſua virtute mihi impartiens, facit eam eſſe quod non erat, vt dicat: [Gal. 2.] *Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Chriſtus.* Diſce autem etiam hoc exẽplo defectionem iſtam nimiæ eſſe cupiditatis. *Concupiſcit,* inquit, *& deficit anima mea in atria Domini.* Ante concupiſcens, & quaſi totam ſe effundens in concupiſcentiam, [Pſal. 83.] longo fine ſuſpenſa defectione diſſoluitur. Denique quo-[B]modo deficiat anima in ſalutare Dei, Hieremias docet. [Hier. 20] *Et factum eſt,* inquit, *in corde meo vt ignis ardens, flammam in oſſibus meis, & diſſolutus ſum vndique, & ferre non poſſum.* Hoc igitur inflammatus deſiderio ait Dauid: [Pſ. 118] *Defecit in ſalutare tuum anima mea; & in verbum tuum ſperaui.* Concupiſcebat ergo ſponſa, deſiderabat, deficiebat, & toto diſſoluebatur affectu, vt tota illius fieret quem deſiderabat, ſicut etiam Dauid ipſe dicit: [Pſ. 141.] *Effundo in conſpectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipſum pronuntio, in deficiendo ex me ſpiritum meum.* Deficit enim eius ſpiritus, immo ab eo deficit ſpiritus ſuus, qui ſeipſum negat, vt adhæreat Chriſto. Spõſa igitur quaſi amoris impatiens, circumcurſabat & quærebat vbique Dei verbum: nimirum quia vulnerata, quia nuda: & quærebat adminiculum alicuius, à quo Chriſtus [Ex apolog. Dau. poſt. c. 9. tom. 1. Lib. 3. de virg. tom. 4. pag. 6.] rogaretur vt veniret. Vide æſtuantem, vide deſiderantem. *Adiuro vos,* inquit, *filiæ Hieruſalẽ, ſi inueneritis dilectum meum, vt annuntietis ei quia vulnerata charitatis ego ſum.*] Vulnerat enim Dei verbum, ſed non vlcerat. Eſt vulnus boni amoris, ſunt vulnera charitatis. Quæ perfecta eſt, vulneratæ charitatis eſt. Bona ſunt igitur verbi vulnera, bona ſunt amantis vulnera. [C] [Prouer. 27.] *Vtiliora enim vulnera amici, quam voluntaria oſcula inimici.* Vulnerata charitatis Rebecca eſt, quæ relictis parentibus migrauit ad ſponſum. [Gen. 24] Vulnerata charitatis Rachael, quę zelauit ſororem, amauit maritum. [Gen. 30] Sorori enim quod abundaret filiis, ipſa adhuc ſterilis inuidebat: quia typum gerebat Eccleſiæ, cui dicitur: [Gal. 4] *Lætare ſterilis quæ non paris: erumpe & clama quæ non parturis.* Habet ergo charitas vulnera ſua, habet gladium quo anima vulneratur. Felix [In Pſal. 118. oct. 11. v. 2. tom. 2.] qui hoc gladio meruerit vulnerari. Hæc ſunt vulnera quæ oſculis præferuntur. [Prouer. 27.] His nos vulneribus offetamus, quibus quibuſcumque mortuus fuerit mortem videre non poterit. Talis eorum erat mors qui Dominum ſequebãtur; [Ioan 8. Mat. 16] de quibus dictum eſt: Sunt aliqui de iſtis adſtantibus qui non guſtabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno ſuo. Merito Petrus non timebat [Mat. 26] hanc mortem. Non timebat enim qui dicebat, quia etſi oportuerit eum pro Chriſto mori, non eum relinqueret aut negaret.

Qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, quia ſic adiuraſti nos? Dilectus meus candidus & rubeus, electus ex decem millibus.] [Lib. 1. de virg. tom. 4. 147. d] Decet virgo vt plene noueris quem diligis, atque omne in eo & [D] ingenitæ diuinitatis & aſſumptæ myſterium incorporationis agnoſcas. Cãdidus ergo eſt merito, quia patris ſplẽdor: rubeus, quia partus eſt virginis. Color in eo fulget & [Heb. 1.] rutilat vtriuſque naturæ. Momento tamen antiquiora in eo diuinitatis inſignia, quam corporis ſacramenta: quia non cœpit à virgine, ſed qui erat, venit in virginem. [In Pſal. 118. oct. 6. v. 1. tom. 2. Eſai. 63] *Fraternus meus candidus & rubeus.*] Candidus claritate diuina, rubeus ſpecie coloris humani, quem ſacramento incarnationis aſſumpſit. Meritoque & ipſum quod eſt rubeum, bene olet, quia caro Chriſti ſine peccato eſt: quam perfidi contrectantes, manus ſuas inquinauerunt, ſancti venerãtes, pietatis odore fragrarunt. *Electus ex decem millibus.*] Dauidem enim, [Lib. de bened.] iuuenculæ Mariæ auctorem, ex cuius ſucceſſione Chriſtus eſt natus per Virginis partum, in decem

[E] millibus prædicabant, Saul autem in millibus: cum reuerentiæ gratiam circa regem magis præponere debuiſſent. [patr. c. 11. to. 1.]

Caput eius aurum cephas.) [In Pſal. 118. oct. 15. v. 1. tom. 2.] Hoc ſignificat ſtabilem eminentemque ſapiẽtiam. Chriſtum vero eſſe caput Eccleſiæ docet Apoſtolus ad Epheſios ſcribens: [Epheſ. 4] *Veritatem,* inquit, *facientes in charitate, augeamus in ipſum per omnia, qui eſt caput Chriſtus: ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, ſecundum operationem in menſuram vniuſcuiuſque partis, incrementum corporis facit ad ædificationem ſui in charitate.* [Col. 2.] Sic quoque ad Coloſſenſes: *Nemo vos deuincat, volens in humilitate animi & ſuperſtitione angelorum, ad quæ non vidit, extollens ſe fruſtra inflatus mente carnis ſuæ, & non tenens caput illud, ex quo omne corpus per compagines & coniunctiones ſubminiſtratum & compaginatum creſcit in augmentum Dei.* [Ibi. oct. 29. in princ. Eccl. 2.] Caput ergo Eccleſiæ Chriſtus. Caput enim fouet membra omnia, & dirigit atque implet ſenſibus. *Senſus enim ſapientis in capite eius.* Inde ductus venarum, meatuſque ſpiritus, ſanguinis vires in totius partes corporis deriuantur. Luſtrat omnia, ornat omnia. Sublato capite, corpus ſine nomine eſt. Non agnoſcitur, nec vlla ſupereſt vſura viuendi. [F] In capite enim vigor vitæ, in capite eſt gratia venuſtatis. Fertur coluber, cum vrgetur periculo, caput ſemper abſcondere, & in orbem ſe colligens, obiecta reliqua parte corporis hoc ſolum tueri, quod læſa ſetantur membra cætera ſaluo capitis vigore reparari. Hoc & tu moraliter caput ſerua, hoc ſeruato & myſtice. [Coloſ. 1.] Myſticum caput Chriſtus eſt, *quia omnia in ipſo conſtant, & ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ.* Hoc caput qui amiſerit, viuendi vſum habere non poterit. Hoc caput humani ſeruate ſerpentes: etiam ſi omnia membra cædantur, totum vratur corpus incendiis, mergatur profundo, euiſceretur à beſtiis, hoc tamen capite cuſtodito, vita integra, tuta eſt ſalus. Nemo enim poteſt perire, cui non ſublatus eſt Chriſtus. [Heb. 1.] Caput vero hoc aurum eſſe deſcribit, nimirum ob ſplendorem & claritatem diuinitatis in eius facie relucentem. Ipſe eſt enim ſecundum Apoſtoli ſententiam, *ſplendor gloriæ patris, & figura ſubſtantiæ eius.*

Crines eius abietis nigræ ſicut corax.) [In Pſal. 118. oct. 15. ant. v. 1. t. 2. Cant. 4 & 6.] De hoc alibi dixit: Capillamentum tuum vt grex tonſarum. Ideo capillamentum, quia virtus omnium ſenſuum in capite eſt. [Eccl. 2.] *Oculus enim ſapientis in capite eius.* Profunda igitur doctorum prudẽtia, quæ poteſt ea quæ obſcura ſunt reuelare, & alta aperire ſenſuum. [G] Et huiuſmodi diſputatores crines Eccleſiæ ſunt, crines ſunt capitis Chriſti. Quemadmodum enim capilli capitis ſunt ornamenta, & pulchra venuſtate illud conueſtiunt: ita quoque & ſancta iuſtorum hominum vita, [In Proœm. Li. 2 de Spir. ſanct. tom. 4.] qui ſuo exemplo tanquam luminaria mundi, errores & peccatorum tenebras caliginemque depellunt. *Crines eius,* inquit, *abietis nigræ.* Bene ex abiete ſunt naues Tharſis, quę fluctibus ſupernatent mundi, & tutum remigium ſalutis exhibeant. [Mat. 10] Vnde & in Euangelio Dominus noſter viſibiles capitis & intelligibiles capillos quoſdam eſſe ſignificans, ait: *Sed & capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt:* ſpiritalium videlicet ſignificans facta virtutum. Neque enim de capillis noſtris cura eſt Deo. Quamquam & illud non abſurdum ſit æſtimare, quia pro maieſtate diuina eum latere nihil poſſit. Sed quid mihi prodeſt, ſi Deus ipſe omnes [Iud. 16.] meos nouit capillos? Illud mihi redũdat & proficit, ſi bonorum operum peruigil teſtis, remunerationem gloriæ [H] donet æternæ. Denique & ipſe Sampſon non corporales, ſed intelligibiles hos capillos eſſe declarans, ait: *Si tonſus fuero, diſcedet à me virtus mea.*

Oculi eius ſicut columbæ, ſuper abundantiam aquarum lotæ in lacte, ſedentes ſuper plenitudinem.) [In Pſal. 118. oct. 15. ant. v. 1. t. 2. 1. Pet. 1.] Oculi Chriſti ſunt viri ſpiritalibus ornati ſenſibus, qui ad videnda myſteria ſunt acuti, & parati ad penetranda ſcripturæ ſecreta diuinæ, rationabili lacte fulgentes, in quibus non ſit aliqua doli maculoſa confuſio, ſed ſimplicis affectus pura & immaculata ſinceritas. Ideoque in aquarum abundantia lotas has co-[Ibi. oct. 10. v. 3.]lumbas in lacte memorauit. Baptizat in lacte Dominus, id eſt, in ſinceritate. Et iſti ſunt qui vere baptizantur in lacte, qui ſine dolo credunt, & puram fidem deferunt, immaculatam induunt gratiam. Ideo candida ſponſa aſcẽdit ad Chriſtum, quia in lacte baptizata eſt. Ideo mirantur

eam virtutes, dicentes: *Quæ est hæc quæ ascendit dealbata?* Ante paululum dicebat: *Nigra sum*: nunc dealbata cernitur. Nec immerito illic aquarum abũdantia, vbi Christus, vnde mens humana repleri cupiat. Has sitit aquas ceruus, quas cum biberit, sitire non possit. Has aquas sitit Propheta cum dicit: *Sitiuit in te anima mea.* Sedet ergo Christus super abundantiam aquarum, & super plenitudinem. Et ideo qui baptizat in aqua, dicit: *Et nos omnes de plenitudine eius accepimus.* Vnde & oculus suppliciorum non alienus est ab Ecclesia: quia etsi baptizabat Ioannes in Aenon, (quod significat oculum suppliciorum) baptizabat iuxta Salim, vbi erat aquarum abundantia, & duodecim fontes. Hos fontes habet Ecclesia, hoc est, in veteri testamento duodecim patriarchas, in nouo duodecim Apostolos. Ideoque dictum est: *In Ecclesiis benedicite Dominum Deum de fontibus Israel.* His fontibus ante perfunditur quicumque mysteria sacrosancta consequitur. Isti enim fontes ex æterno fonte manantes, toto orbe fluxerunt.

Genæ eius sicut phialæ aromatis gignentes vnguentaria, labia eius lilia distillantia myrrham plenam.) Myrrha mystice Ecclesiæ gratia deflentis accipitur, quæ in obitu viri iusti bonũ doloris sui effundit vnguentum, & vitam eius prædicãdo concelebrat. Cui mors obesse non potuit, eo quod odor prædicationis vniuersorum ore celebris fœtorem omnẽ mortis aboleuit. Flet igitur Ecclesia pignus suum, & lacrymæ eius in maxillis eius.

Labia eius lilia distillantia myrrham plenam.) Per myrrham, passionis vnguentum & resurrectionis gratia declaratur, quæ rediuiuum vitę odorem suscitatis mortuorum visceribus infundit. Hanc myrrham labia sanctorum prædicatorum distillant, qui Christi passionem loquuntur, & suo ore concelebrant, ac mortificationem eius in suo circumferunt corpore: qualis erat ille qui dicebat: *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mũdus crucifixus est, & ego mundo,* & alibi: *Mortificationem Christi in corpore nostro circumferamus, vt & vita Iesu in corporibus nostris manifestetur.* Denique labia sanctorum myrrham distillare dicit, quod efficax & potens sit eorum sermo, neque inanem tantummodo tinnitum habens, & aures demulcens, sed penetrans vsque ad interiora mentis. *Sermo meus*, inquit, *ille & prædicatio mea non in persuasione sapientiæ verborum*, sed in Dei virtute firmatur. In sermone & in labiis sanctorum virtus est: in sermone autem forensi isto ac philosophico vanitas mundi.

Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ Tharsis.] Tornatiles sunt manus sponsi, id est perfectæ: aureæ, propter sapientiam, quæ Christus est: plenæ hyacinthis propter Spiritum sanctum, & plenitudinem charismatum eius. Tornatiles dico, quia omnia ipsius opera quæ vel in creatione mundi, vel post assumptam humanitatem per ipsum facta sunt, perfecta & absolutissima fuerunt. Sic enim scriptum habes: *Vidit Deus cuncta quæ fecit, & erant valde bona.* Denique in Euangelio habes: *Bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui.*

Venter eius pyxis eburnea super lapidem sapphirum. Audi Apostolum: *Etsi*, inquit, *crucifixus est Christus ex infirmitate nostra* (ecce venter, id est carnis infirmitas) *viuit tamen ex virtute Dei*, (ecce distinctio sapphiri). Sapphirus enim eo quod cœli sereni speciem gerat, quæ sunt diuinitatis eius opera significat: ebur autem propter nitorem ac perpetuitatẽ, carnem significat Saluatoris de qua idem Apostolus dicit: Quia *etsi Christum secundum carnem nouimus, sed nunc non nouimus. Venter itaque eius pyxis eburnea*, qui reciperet oracula scripturarum, vt posset dicere: *Ventrem meum doleo*, sicut dixit Propheta. *Dicit enim hæc qui imitator est Christi.*

Crura illius columnæ marmoreæ, fundatæ super bases aureas.] Per hæc significat columnas Ecclesiæ esse Apostolos, qui fundati sunt in timore sancto. Nam sicut Petrus, Iacobus, Ioannes & Barnabas columbæ esse videbantur. Ecclesiæ, sic & quicunque vicerit hoc sæculum fit columna Dei, quam confirmat qui dicit: *Ego confirmaui columnas eius.* Ita & basis aurea, timor plenus disciplinæ, *quia initium sapientiæ est.* In timore ergo sapientium Apostolica prædicatio tamquam super basim auream columna firmatur. Christi igitur eloquio, & Apostolico sermoni tribunal est timor iusti, & basis aurea plena prudentiæ, simulacrum autem bonum tamquam effigies veritatis sermo sanctorum. Et vide tamquam basim auream esse timorem sanctorum. Lege Esaiam: vide quantis subiecerit timorem, vt faceret irreprehensibilem & bonum timorem: *Spiritus*, inquit, *sapientiæ & intellectus, spiritus cognitionis atque pietatis, spiritus timoris Domini.* Quantis timorẽ subiecit, vt haberet quod sequi possit. Informatur per sapientiam, instruitur per intellectum, consilio dirigitur, virtute firmatur, cognitione regitur, pietate decoratur. Tolle timori Domini ista, & est irrationabilis & insipiens timor, vnus ex illis: *Foris pugnæ, intus timores.* Quibus afflictus esset & Paulus, nisi habuisset Dominum consolantem. Nec otiosum est in Prouerbiis: *Tunc intelliges timorem Domini.* Quid est tunc? *Cum sapientiam inuocaueris, & prudentiæ dederis vocem tuam: & ipse quæsieris illam vt pecuniam, & vt thesauros scrutatus fueris eam, tunc intelliges timorem Domini.* Et ideo tamquam super basim bonam dicit: *Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.* Bene ergo dicit columnas Ecclesiæ, hoc est crura sponsi, fundata esse super bases aureas: vt & pulchritudine spectantes oblectent, & fundamento sancti timoris subnixa, nullo spiritalium tempestatum turbine ab animi constantia valeant dimoueri. Solus enim Christus inambulat animis & graditur in mente sanctorum, in quibus velut aureis basibus, fundamentisque pretiosis solidata vestigia verbi cœlestis hæserunt.) Denique addit sponsa: *Species eius vt Libani, electus vt cedri,*] *In altis habitat, & humilia respicit*, quia species eius sicut cedrus Libani, quæ comam nubibus, radicem inserit terris. Principium eius è cœlo, posteriora eius in terris, fructus cœlo proximos ediderunt.

Guttur illius dulcedo, & totus desiderium.] Hoc est quod Propheta de eo scribit: *Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa: desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum; & dulciora super mel & fauum.* Quod seuerum in aliis, in *Christo dulce est, in Christo suaue* est, quia *ipse suauis est. Denique gustate & videte quoniam suauis est Dominus.* Dulcia iudicia, confitenti, quia ipse dicit: *Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero.* Dulcia iudicia agenti pœnitentiã, quia ipse dixit: *Gaudiũ erit in cœlis super vno peccatore pœnitẽtiã agente, quã in nonaginta & nouẽ iustis qui non indigent pœnitẽtia.*

Fauces, inquit, *eius dulcedines, & totus desiderium.*] Omniũ enim bonorum auctor est Deus: & quæ sunt eius, profecto omnia bona sunt, & nusquam illic malum: & in illo mens nostra maneat, malum nescit. Anima igitur quæ in Deo non manet, ipsa sibi auctor malorum est: itaque peccat. *Anima autem quæ peccat, ipsa morietur*, Aureis enim vinculis soluta virtutum, prona fertur præcipitio, & labitur ad inferiora. Anima autem beata est, quam nulla aduersa corporis prælia expugnant. Porro gutturis ipsius dulcedinem Propheta describens: *Diffusa est*, inquit, *gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum.* Denique in Euãgelio habes quod mirabantur homines de verbis gratiæ quæ procedebant de ore eius. Huius dulcedinis bonum si in illo cõcupiscibili suo & delectabili anima gustauerit, & duabus his affectionibus hauserit, excludens dolorem & formidinem, incredibiliter exęstuat. Osculata enim Dei verbum modum non capit, nec expletur, dicens: *Suauis es Domine, & in iucunditate tua doce me iustificationes tuas.* Osculata Dei verbum, concupiscit super omnem decorem, diligit super omnem lætitiam, delectatur super omnia aromata, cupit frequenter videre, sæpe intendere, cupit attrahi, vt sequi possit. Doceat te Propheta qui gustauit, & ait: *Quam dulcia faucibus meis verba tua, super mel & fauum ori meo.* Quid enim aliud desideret anima quæ semel suauitatem verbi gustauerit, quæ semel charitatem eius viderit? Moyses in monte positus quadraginta diebus legem accipiens cibum corporis non requirebat. Elias ad illam festinans requiẽ rogabat vt acciperetur anima sua à se. Petrus aspiciens & ipse in monte Dominicæ resurrectionis gloriam, nolebat descendere: dicens: *Domine, bonum est nos hic esse.* Quanta igitur illa diuinæ substantiæ gloria, quanta dulcedo, quanta verbi bona, in quæ concupiscũt & angeli prospicere? Hoc igitur modo cũ sponsa spõsi sui diuinas & incõparabiles depinxisset dotes, requirẽtibus filiab. Hierusalẽ & dicẽtibus: *Quo abiit fratruelis tuus ô pulchra inter mulie-*

A *res: quo declinauit fratruelis tuus, & quæremus eum tecum?* Respõdit.

CAPVT SEXTVM.

FRatruelis meus descendit in hortum suum ad areolas aromatis, vt pascatur in hortis, & lilia colligat.] Vbi verbum quærat agnoscit: nimirum quod inter orationes sanctorum moretur: & in ipsis inhæreat, nouit: & quod Ecclesiam suam; vel animas iustorum suorum inter lilia pascat intelligit. Mat. 12 Hoc mysterium tibi Dominus in Euangelio demonstrauit, cùm in sabbato duceret per seminata discipulos. Moyses per desertum duxit plebem Iudæorum Christus per Esa. 35 seminata. Christus per lilia ducit, quia per passionem eius desertum floret vt lilium. Diuersatur ergo Christus in hortis, in illis mentibus quæ sunt virtutum ornamento excultæ: *pascitur inter lilia* apud eos qui boni odoris fragrã- Gen. 27 tiam de se exhalant, qualis erat ille qui dicebat: *Ecce odor fi-* 2. Cor. 2 *lij mei sicut odor agri pleni*, cui benedixit Dominus, & Apostolus: Christi bonus odor sumus in omni loco. Pascunt In Psal. 118. 12. v. 3. tom. 2. ergo animæ Christum, quæ sunt candidæ castitatis nitore, odoriferæ odore virtutum. Dicit ergo sponsa: *Ego fra-* B *trueli meo, & fratruelis meus mihi, qui pascitur inter lilia.*] Facilis hæc vox; & communis videtur: sed paucorũ est. Satis rarus 1. Cor. 6 est enim qui hoc potest dicere Deo. Ille enim dicit qui ad- Coloss. 1. hæret Deo totis sensibus, qui aliud cogitare non nouit. Pauci, inquam, possunt hoc dicere, cùm multis etiam non sit satis Dei filius, in quo sunt omnia. Denique ille diues in Mat. 19 Euangelio, cui dictum est: *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus*: Deum sibi non sufficere iudicauit. Psa. 118 Mat. 19 Denique & contristatus est, quasi pluris esset quod relinquere iuberetur, quam quod eligere. Ille ergo dicit, Tuus sum: ille dicit, *Dilectus meus mihi, & ego illi*:] qui dicere potest: *Ecce omnia reliquimus, & secuti sumus te.* Non potest hoc dicere sæcularis, plures enim dominos habet. Venit libido, & dicit, Meus es: quia ea quæ sunt corporis, concupiscis: in illius adolescentulæ amore te mihi vendidisti, in illius concubitu meretricis pretiũ pro te adnumeraui. Venit auaritia, & dicit: Argentum & aurum quod habes, seruitutis tuæ pretium est: possessio quã tenes, iuris tui em- C ptio, venditio tuæ est libertatis. Venit luxuria, & dicit, Meus es: vnius diei conuiuium, pretium tuæ vitæ est ille sumptus epularum: tui capitis licitatio, tui est summa cõtractus. Venit ambitio, & dicit: Plane meus es. Nescis quod ideo imperare aliis te feci, vt mihi ipse seruires? Nescis quod ideo potestatem in te contuli, vt meæ te subiicerem potestati? Veniunt omnia vitia, & singula dicũt: Meus es. Quomodo ergo qui huiusmodi est, potest Christo dicere: Tuus sum? Respondebit huic ille: Non est meus quẽ libido succendit, quia mea est castitas. Non est meus quẽ cura spoliandi minores exagitat, quia mea largitio est. Nõ est meus quem aura nobilitatis inquietat, quia mea tranquillitas est. Non est meus vini crapula temulentus, illiusue ambitionis impurus, gloriæ sæcularis cupidus, ebrius in periculum, qui non potest sobriæ moderationis seruare vestigium. Non est ergo cuiusuis dicere: *Dilectus meus mihi, & ego illi*:] sed eorum dumtaxat, qui animum à rebus terrenis auulsum habent, & Christo adiunctum: qualis e- Gal. 2. rat Apostolus Paulus, qui dicebat: *Viuo autem iam non ego,* Philip. 1 *viuit vero in me Christus, & alio loco: Cupio dissolui: & esse cũ Chri-* D *sto.*

Lib. 1. de Virg. tom. 4. 147. c. *Pulchra es amica mea, tamquam beneplacita, speciosa vt Hierusalem.*] Non caduci ista est corporis pulchritudo, vel morbo peritura vel senio, sed nullis obnoxia casibus, opinio bonorum numquam moritura meritorum: quoniam nõ Lib. de Isaac, tom. 1. humanis iam, sed cœlestibus digna est cõparari. *Beneplacita es,* ait, *amica mea.* Veritas amoris ex sui perpetuitate probatur. Laudatur itaque sponsa à sponso quod tam bene & constanter requisierit eum: ideoque iam nõ solum soror Mat. 17 dicitur, sed etiam beneplacita nominatur, quasi ei complacita, qui complacuit patri: & speciosa sicut Hierusalem, sicut admiratio ordinata, quod ciuitatis æternæ vniuersa habeat mysteria, & admirationi sit omnibus videntibus eam: quia plena vt æquitas atque perfecta est, & fulgorem de verbi lumine mutuata, dum in id semper intendit: sit

E etiam terribilis ordine quodã ad summam prouecta virtutum. Ideoque sponsæ iam quasi perfectæ dicit sponsus: *Auerte oculos tuos à me, quia me auolare fecerunt.*] Deuotione, inquit, nimia ac fide possibilitatem naturæ & conditionis propriæ supergressa es, quia *lucem inaccessibilem è regione in-* Prou. 25 *tueri est graue. Auerte,* ait, *oculos tuos à me:*] eo quod plenitudinem diuinitatis eius, & splendorem veri luminis subsistere non possit. Possumus tamen & sic accipere: *Auerte o-* Ioan. 12 *culos tuos à me,*] & si tu perfecta es, aliæ mihi adhuc redimẽ- Ioan. 14 dæ sunt animæ, aliæ fulciendæ. Eleuas enim me videndo: ego autem ideo descendi; vt omnes eleuem. Et si surrexi, & habeo patris sedem, tamen orphanos non relinquam vos, paterno quasi præsidio destitutos, sed præsentia mea vos confirmabo. Habes hoc in Euangelio scriptum: *Ecce* Mat. 28 *ego vobiscum sum vsque ad consummationem mundi. Auerte ergo oculos à me, quia a me eleuas.* Quanto enim quis ad Dominum intendit, tanto amplius Dominum eleuat, & ipse eleuatur. Vnde & ille ait: *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me.* Psal. 29 Sanctus enim exaltat Dominum, peccator humiliat. Vult ergo auertere illam oculos, ne eam considerans, quod iã ad superiora sequi possit, eleuetur, & cæteras animas de- F relinquat. Ideo & in Euangelio non omnibus discipulis, sed perfectioribus suam gloriam demonstrauit. Consti- Mat. 17 tue nunc aliquem doctorem, qui rem obscuram velit aperire audientibus: quemadmodum etsi ipse potens in sermone sit & scienti, condescendat tamen ad eorum inscitiam qui non intelligunt, & simplici & planiore atque vsitato sermone vtatur, vt possit intelligi. Si quis igitur inter audientes viuacior sensu sit, qui facile sequi possit, eleuat eũ atque excutit. Hunc vidẽs doctor reuocat, vt patiatur magis doctorem humilioribus & planioribus immorari, quo & cæteri sequi possint. Quod ait Aquila, Sonans vt reuelata: sonantem ad admirationem dignam retulit, quasi magna & sonora habentem opera, reuelata ad operũ claritatem, vel *quod eius animæ opera luceant coram patre qui* Mat. 5 *in cœlis est.* Vnde non otiose pallium eius sublatum intelligis, vt aperta meritis & nuda fulgeret.

Corium malorum granatorum genæ tuæ.] Istæ sunt genæ in Cant. 5. quibus solet nitere verecundia, pulchritudo fulgere: in In conc. de obitu Val. tom. 5. st. d. quibus aut flos iuuentæ, aut perfectæ ætatis insigne est. Porro sermo multorum sensuum, & de diuersis scripturis abundans, sermo angelorum, sermo Apostolorũ ac prophetarum, quos vno velut corio Ecclesia sancta complectitur, malorum fluxus est granatorum. G

Vna est columba mea.] Laudatur præterea sponsa quod fi- Lib. de Isaac, c. 7. tom. 1 delis, quod verbo potens, quod fructibus fœcunda diuersis, quod vna sicut columba, habens spiritus vnitatem, *in qua sit pax, quæ fecit vtraque vnum*: & quæ non sit composita ex diuersis elementis discretæ compugnantisque naturæ. Ephe. 2 Quid enim tam diuersum quam ignis & aqua, aër & terra, ex quibus corporis nostri creatura consistit? Anima autẽ Prou. 11 benedicta omnis simplex, quæ imitatur dicentem: *Vt om-* Ioã. 17 *nes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnũ* Ibidem *sint. Hæc est enim consummatio atque perfectio.* Vnde & addidit: *Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus, ego in his, & tu in me: vt sint consummati in vnum.* Hęc est ergo vna columba atque perfecta, quę simplex atque spiritalis neque huius turbatur corporis passionibus, in quo foris pugnę, intus timores sunt. Denique hoc verbo vnitatis concordiam & pa- 1. Cor. 7 cem significari scriptura nos docet, dicens: *multitudo autẽ* Act. 4. *credentium habebat cor vnum & animam vnam, & non erat sepa-* H *ratio in eis vlla.* Sic ergo formosam, sic perfectam, & vno simplicique affectu Deo adhęrentem admirantes filię Hierusalem exclamant:

Quæ est hæc prospiciens tamquãm diluculum, speciosa sicut lu- Ibidem aliquã. to inferius. *na?*] Prospicit enim tamquam de domo libera, nec dicit: *Tenebræ cooperiunt me, & parietes circumdant me, & quis scit si videt altissimus?* Sed ipsa magis lucem expetit tamquam in Eccl. 23 superioribus domus suę, id est corporis sui, & supra mundum posita diuina intuetur, & ad ęterna se eleuat, vt adsit Deo, iam lumen suorum operum sicut luna orbem suum toto orbe circumferens,

Prospicit sicut diluculum:] tamquam diceret: *Nox præcessit,* In conc. de obitu Val. *dies autem appropinquauit.* Prospicit sancta anima de loco superiore, tamquãm inferiora despiciens. Exiuit de tene-

[A] bris istius sæculi, vt luna resplendens, vt sol refulgens. Igitur tamquam de corpore recedens, & repulsa noctis caligine surgens diluculo sicut sol, appropinquat Deo, & [Ps. 91.f. Rom. 13] rapido volatu sicut aquila quæ sunt terrena relinquit. Merito vero Ecclesia sicut luna speciosa dicitur, quę toto mundo refulsit, & tenebras sæculi huius illuminauit. [Lib. 4. Hexaë. ca. 8. t. 1] Pulchre ait, *Prospiciens, quasi suos de superiore prospectans*, sicut habes: [Psal. 13.] *Dominus de cælo prospexit super filios hominum.* Prospiciens ergo Ecclesia sicut luna defectus habet & ortus frequentes: sed defectibus suis creuit, & his meruit ampliari, dum persecutionibus minuitur, & confessorum martyriis coronatur. Hæc est vera luna, quæ de fraterni sui luce perpetua lumē sibi immortalitatis & gratiæ mutuatur. Fulget enim Ecclesia non suo, sed Christi lumine, & splendorem sibi [Gal. 2.] arcessit de sole iustitiæ, vt dicat: *Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus.* [Lib. de Isaac. c. 8. tom. 1] Igitur dum sponsa laudatur à sponso, verecunde refugiens coram laudari, deinde sponsi amore reuocata, ait:

In hortum nucis descendi videre in natiuitate torrentis.] Vbi enim est Ecclesia, nisi vbi virga & gratia floret sacerdotalis? [Nū. 17] [B] Ibi est frequenter, vt in amaritudinibus & tentationibus probetur. Per nucem amaritudines intelligimus, per torrentem tentationes, sed tamen tolerabiles, quia scriptum est: [Ps. 123.] *Torrentem pertransiuit anima nostra.* Itaque descendit in locum amaritudinis, vbi floret vitis, & malorum granatorum specie diuersus & multiplex fructus, qui velut vno tegmine totius corporis fide & charitate munitur. In illa ergo amaritudine non cognouit se anima. [Sap. 9] *Corruptibile enim corpus aggrauat animam, & terrenum habitaculum cito inclinatur, cognoscere autem se debet.* [Luc. 22] Sed tentatus est & Petrus, & non se cognouit. [2. Ti. 2.] nam si cognouisset, non negauisset auctorem. Sed cognouit eum Christus, qui cum respexit (cognouit enim Dominus qui sunt ipsius) & tamquam suum misericordiæ suæ frænis vt bonus rector reuocauit à lapsu. Rector ergo noster Christus est. Ideoque ait sponsa: [Lib. 3. de Vir. tom. 4 569. c.] *Posuit me currus Aminadab.*] eo quod anima nostra coniungitur corpori, & velut quidam equorum frementium currus, rectorem sui quærat aurigam. Aminadab enim pater [Num. 1] Naason fuit, sicut in Numeris legimus, qui erat princeps populi Iuda, cuius figura refertur ad Christum, qui verus [C] populi princeps animam iusti velut currum agitator ascēdens, verbi habenis gubernat, ne violentorum equorum furore in abrupta rapiatur. Sunt enim eius velut quatuor equi, quatuor affectiones, ira, cupiditas, voluptas, timor: [Sap. 9.] quibus furentibus cum cœperit agi, nequaquam se ipsa cognoscit. *Corruptibile enim corpus animam grauat*, & tamquā irrationabilium animalium cursus inuitam rapit, voluentibus curris velut quodam impetu proruentem, donec memoratæ corporis passiones verbi virtute mitescant. Hæc verbi tamquam boni agitatoris est prouidentia, ne illi animæ, quæ in se non est morti obnoxia, corpus mortale coniunctum, agitationem sui faciat esse difficilem. Primo igitur hos veloces corporis motus domitet, & nexu rationis infrænet: deinde caueat ne dispari motu se velint qui implicentur: vt bonum aut improbus decoleret, aut tardus impediat, aut turbidus inquieret. Fremit enim equus malitiæ, seseque iactando currum lædit, grauat iugalem. Hunc bonus auriga demulcet, & in campum veritatis emittit, fraudis declinat anfractus. Tutus ad superiora cursus est, periculosus ad inferiora descensus. Inde quasi [D] emeriti, qui bene portauerunt iugum verbi, vsque ad Domini præsepe ducuntur, in quo non fœnum est esca, sed [Ioan. 6.] panis qui descēdit è cœlo. Huius currus rotæ sunt, de quibus dixit Propheta: [Ezec. 1.] *Et spiritus vitæ erat in rotis*: eo quod currus animæ teres & rotundus sine vlla offensione voluatur.

Posuit, inquit, *me currus Aminadab.*] Anima ergo currus, [Lib. de Isaac. c. 8. to. 1.] qui bonum rectorem sustinet. Si currus est anima, habet equos vel bonos, vel malos. Boni equi virtutes sunt animæ: mali equi, passiones sunt corporis. Bonus ergo rector malos equos restringit & reuocat, bonos incitat. Boni equi sunt quatuor, prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia. Mali equi, iracundia, concupiscentia, timor, iniquitas. Interdum ipsi equi inter se dissident, & aut iracundia protendit, aut timor, & se inuicem impediunt, & cursum retardant. [E] At vero boni equi volant, & à terris ad superiora se subrigunt, animamque eleuant: maxime si iugū habeant suaue, & onus leue dicentis: [Mat. 11] *Tollite iugum meum super vos, iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.* Ipse rector est, qui nouit equos proprios gubernare, vt æqualis omnium cursus sit. Velociores prudentia tardat, iustitia admonet flagello proprio segniores, temperantia mansuetiores, fortitudo duriores reddit: nouit copulare discordes, ne forte currum suum dissipent. Itaque licet intelligibili spectaculo videre vnamquamque animam cum summo certamine ad cœlum rapi, festinantes equos qui priores perueniant ad brauium Christi, quorum prius imponatur palma ceruicibus. Isti sunt equi subiecti fidei iugo, adstricti vinculo charitatis, iustitiæ frænis, retinaculis sobrietatis. Pulchre ergo ait: *Posuit me currus Aminadab.*] [Ruth. 4] hoc est, pater populi. Ipse autem qui pater populi, idem [Ioan. 3.] pater Naason, id est serpentum. Iam tu recole quis sicut serpens in cruce pependerit pro salute vniuersorum, & intelliges illam animam esse pacificam, cui pater Deus præsul sit, Christus agitator: quia scriptum est & hoc nomen in nostris: [4. Reg. 2] Pater pater, agitator Israel. [F] Hic ergo agitator dicit: *Conuertere Sunamitis, conuertere.*] Bene & quasi agitator, & quasi ad currum dicit: *Conuertere Sunamitis*,] hoc est pacifica. Quæ enim pacifica est anima, cito se conuertit & corrigit, etiam si ante peccauit, & magis eam Christus ascendit, & regere dignatur, cui dicitur: [Hab. 3.] *Ascende in equos tuos, & equitatus tuus sanitas.* & alibi: [Ibidem] *Misisti equos tuos Tharsis.* Hi sunt equi Christi.

Posuit itaque *me currus Aminadab.*] [Lib. de Naë. c. 15. to. 1.] Si ergo anima currus est, vide ne equus caro sit: agitator autem vigor mentis, [Psal. 75] qui regit carnem, & motus eius velut quosdam equos prudentiæ habenis coërcet. Dormitauerunt ergo qui ascenderunt equos, corporis voluptates, nullo eos moderamine gubernantes. Vnde & ascensores eos quam equites vel agitatores maluit nuncupare. Agitator enim cum disciplina & arte pro arbitrio suo equos agitat, vel currētes incitat, vel reflectit indomitos, vel reuocat fatigatos, vel mansueros pro sua voluntate conuertit. Vnde cum reciperetur Elias, & curru quasi ad cœlum ferretur, [4. Reg. 2] *clamauit ad eum Eliseus: Pater pater, agitator Israel, & equus eius*, hoc est, qui populum Domini bono ductu regebas, constantiæ merito hos accepisti currus, hos equos ad diuina currentes: [G] quia moderatorem te humanarum mentium Dominus comprobauit: ideo tamquam boni auriga certaminis victor æterno præmio coronaris.

Conuertere itaque, inquit, *conuertere.*] Ad animam piam dicit hoc Christus: iubet illam paulisper conuerti, vt nobis gloria eius appareat, & requies futura cum sanctis: & [In obs. in Aggæum, tom. 2. 44. 4. c.] postea præcipit eam ad illud supernum sanctorum festinare consortium. Etenim cum fuerit anima nostra pacifica, vt dicatur ei: *Conuertere conuertere Sunamitis,*] quod pacificam significat, tunc accipiet in se sicut signaculum Christum, id est, imaginem Dei, vt sit ad imaginem: quoniam [1. Cor. 15] qualis cœlestis, tales & cœlestes, & oportet nos portare imaginem cœlestis, id est pacem.

CAPVT SEPTIMVM.

Q*Vid videbis in Sunamite, quæ incedit sicut chori castrorum.*] [In concione de obitu Val. tom. 5. 92. a] Quid videbis, inquit, in ea quę multum & aduersus plurimos in corpore pręliata est? Etenim pugnauit aduersus extraneas hostes, pugnauit aduersus lubricas sæculi mutationes, pugnauit aduersus corporis fragilitates, aduersus multiplices passiones. [H] Audiuit à Domino: [Cant. 9] *Conuertere Sunamitis, conuertere ad pacē.* Cōuersa est ad pacem semel in sæculo, conuersa est iterata communione ad gratiā Christi. Et ideo pulchra conuersio eius in sæculo, pulcherrimus incessus eius, & volatus in cœlum. Vnde meretur audire: [Ephes. 6] *Speciosi facti sunt gressus tui in calceamentis filia Aminadab:*] hoc est, filia principis. Interrita, inuicta, & tamquam in acie consistens est sponsa Christi, [Ibid.] habet in manu gladium spiritus, quod est verbum Dei, habet loricam fidei, habet in capite galeam, spem salutis: quibus armis communita prælietur & colluctetur non aduersus carnem & sanguinem tantum, sed aduersus mundi rectores tenebrarum harum, aduersus spiritales nequitias in cœlestibus. Illud

A quippe eſt quod ſuperius dixit: *Terribilis vt caſtorum acies ordinata.* Nihil enim in ſe habet effeminatum, nihil molle, nihil languidum: ſed ſemper tamquam in acie & procinctu conſiſtit: quemadmodum ille qui dicebat: *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.*

Quam ſpecioſi facti ſunt greſſus tui in calceamentis filia Aminadab.] Specioſa es in proceſſu, habitaſti in corpore, tamquã calceamento es vſa, non vt inuolucro, vt quaſi ſuperior & eminentior quo velles tuum circumferres ſine vlla offenſione veſtigium. Non eſt dubium, greſſus hic quoque Eccleſiæ vel animæ profectus ſignificari. *Quam ſpecioſi ſunt pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona?* Vtique ſpecioſos dicit euangelicæ prædicationis & diſputationis progreſſus, vt alibi dicitur: *Tranſgredere flumina,* hoc eſt, fluentia & lubrica iſtius mundi tranſcurre ſtabili mentis inceſſu. Quod de animæ greſſibus dicit, in poſterioribus ipſe Dauid euidenter oſtendit, aſſerens quod torrentem iniquitatum anima ſua tranſiret. Sed quid ſibi vult quod **B** ait in calceamentis ſpecioſos eſſe greſſus Eccleſiæ? Legimus dictum ad Moyſen: *Solue calceamentum pedum tuorum,* quo videtur admonitus, ne corporalibus vinculis teneretur adſtrictus. Ergo ſpecioſam hic ſignificat animæ pulchritudinem, quæ carne tamquam calceamento vtitur, & in ipſo impedimentum non patitur, ſed inceſſus decore præcellit. Calceat ſe ergo carnis anima Eccleſiaſtica gratia, vt curſum vitæ huius & tranſitum cum decore prætereat. Quod fit, ſi calceamentum ſuum non inquinet luto corporali, nec in vitiorum merſet voragine; ſi caſtiget carnem ſuam ne moretur ad curſum, & aruinæ pinguis pondere prægrauetur. Bonum calceamentum animæ pudicitia eſt, bonus greſſus veſtigium eſt caſtitatis. Vtamur ergo corpore tanquam calceamento ad inferioris opera virtutis, ad miniſterium, non ad præcipitium: ad obſequium, non ad delectationem: ad obedientiam, non ad diſſentionem: & in viæ ſapientiæ veſtigium collocemus, ne greſſus noſtros vis torrentis aliqua concludat. Ideo ad Moyſen dictum eſt: Solue calceamentum. Dictum eſt & ad Ieſum Naue. De Chriſto autem dictum nõ eſt, ſed magis ſcriptũ eſt, dicente Baptiſta: *Poſt me venit vir cuius non ſum dignus* **C** *calceamenta portare*: quia illi bene admonentur vt ſoluant calceamentum ſuum, qui ſine peccato eſſe non poterant: hic autem non ſolum calceamentum non ſoluit, ſed etiam calceamenta aliorum abſoluit; quia non ſolum corpus ſuum peccatis immune ſeruauit, ſed etiam omnium dedit indulgentiam peccatorum. Ergo Eccleſia ad imitationem Chriſti ſpecioſa eſt: & in calceamentis omni abluta delicto, *Specioſi ergo facti ſunt greſſus tui in calceamentis filia Aminadab.*] eo quod ſpecioſa Eccleſia Euangelij prædicatione proceſſit. In hoc calceamento ſpecioſe proceſſit Maria, quæ ſine vlla commixtione corporeæ conſuetudinis, auctorem ſalutis virgo generauit. Vnde egregie Ioannes ait: *Non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamenti eius,* id eſt, non ſum dignus incarnationis myſterium comprehendere anguſtiis mentis humanæ, atque inopis vilitate ſermonis abſoluere. Vnde & Eſaias dixit: *Generationẽ eius quis enarrabit?* Specioſi ergo greſſus vel Mariæ vel Eccleſiæ, *quoniam ſpecioſi pedes euangelizantium.* Dicitur itaque ad eam: *Moduli femorum tuorum ſimiles torquibus opere manuum artificis.*] Hoc eſt, conſonãs ſibi in omnibus factis tuis gratia atque moderatio, magnorum æquauit inſignia triumphorum. Merito hoc additum eſt, vt poſteritatis Eccleſiæ ornamenta canerentur. Per femur enim inſigne generationis agnoſcimus, iuxta illud: *Accingere gladium tuum ſuper femur potentiſſime,* quo ſignificatur quod filius Dei cum ſemetipſum **D** exinaniſſet, verbi accinctus diuinitatem, & generationẽ calceatus humanam prodiret ex Virgine, omnibus eſſet daturus ſalutem. Moduli autem dicũtur ornamenta precioſa, quæ ſuſpendi matronarum ceruicibus ſolent. Tantus ergo Eccleſiæ proceſſus ſignificatur, vt ornamentis pretioſiſſimis comparatus ſit, & torquibus triumphantium. Hæc enim ornamenta ſunt bellatorũ. Vnde & Symmachus ἀμφιχάλεια dixit, hoc eſt, quæ ſunt circa collum. Siue ergo generatio Chriſti ex Virgine, ſiue Eccleſiæ propagatio, ſpecie quidem tamquam manu artificis torquibus adornatis, vere autem virtutis inſigniis ſpiritalibus **E** ceruices fidelium coronauit. Sicut etiam victores ſæcularium præliorum ſolent ſtrenuorum virorum de natis torquibus honorare ceruices, ita Chriſtus iugum noſtrum leuauit, vt fidelium colla virtutis inſignibus coronaret.

Vmbilicus tuus crater tornatilis non deficiens mixto.] Eo quod in omni doctrina tornatus plenitudine cognitionis & potu non deficiat ſpiritali. Bonus vmbilicus animæ, virtutum omnium capax, ſicut crater ab ipſo fidei auctore tornatus. Sapientia enim in cratere miſcuit vinum ſuum, dicens: *Venite, edite panes meos, & bibite vinum quod miſcui vobis.* Vere autem aluus ille Mariæ crater tornatilis, in quo erat ſapientia, quæ miſcuit in cratere vinum ſuum, indeficientem cognitionis piæ gratiam diuinitatis ſuæ plenitudine ſubminiſtrans. Habet enim Eccleſia Chriſti aquas perpetuo ſcaturientes, quibus abluitur, ſanctificatur, purgatur, & quibus etiam carnalium voluptatum ardores extinguãtur. habet etiam vinum in cratere ſapientiæ mixtũ, quod lætificat cor hominis, quodque omnem ſæculi triſtitiam, **F** quæ ſecundum Apoſtoli ſententiam mortem operatur, depellit. De hoc cratere dicebat Propheta: *Calix tuus inebrians quam præclarus eſt.*

Venter tuus ſicut aceruus tritici muniti inter lilia.] Vẽter eius non ſolum aceruo tritici, id eſt, cibis fortioribus cœleſtis myſterij ſaginatur, verum etiam tamquam liliis quibuſdã moralium ſuauitate repletur. In Virginis enim vtero ſimul aceruus tritici & lilij floris gratia germinabat, quoniam & granum tritici generabat, & lilium. Granum tritici ſecundum quod ſcriptum eſt, *Amen, amen dico vobis, niſi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet.* Sed quia de vno grano tritici aceruus eſt factus, completum eſt illud propheticum: *Et conualles abundabunt frumento; quia granum illud mortuum plurimum fructum attulit.* Hoc itaque granum omnes homines perpetua cœleſtiũ munerum eſca ſaturauit. Conſummatum eſt illud prophetici oris eloquium, dicente eodem Dauid: *Cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle ſaturauit eos.* In hoc grano eſſe etiam lilium diuina teſtantur oracula, quia ſcriptum eſt: *Ego ſum flos campi, & lilium conuallium. Venter* itaque eius **G** *ſicut aceruus tritici muniti inter lilia.*] Neque enim ſponſæ vẽter ſolum fortem cibum ſumit, quo corda firmantur, ſed etiam ſuauem ac florulentum, quo delectantur. Venter igitur ſponſæ non ſolum iuſtitiæ veluti frumentario cibo replebatur, ſed etiam gratiæ ſuauitate, quæ florebat ſicut lilium.

Oculi tui ſtagna in Eſebon, in portis filiæ multorum. Nares tuæ ſicut turris Libani, proſpiciens faciem Damaſci.] Stagna in Eſebõ quid eſt, niſi in cogitationibus rationabilibus abundantia, quæ eſt in portis Eccleſiæ: cui merito defertur multitudo doctrinæ? Filia enim multarum, plurimarum doctrinarum poſteritas eſt. Cuius nares, odor eſt ſacrificiorum floribus omnibus præſtans. *Nares tuæ ſicut turris Libani.*] eo quod vnguentum veri ſacerdotis, quod deſcendit de capite in barbam, hoc eſt, odor ille diuinus, odor gratiæ ſpiritalis, qui de patre in Chriſto erat: & ſacramento incarnationis deſcendit in terras, vt omnia fuſo replerentur vnguẽto, emineat præcelſi poteſtate iudicij, & nares repleat animæ, vt bene olentia diſcernat, & fœtidiuolentia ſanctorum (*qui poſſint dicere: Chriſti bonus odor ſumus Deo*) à fœtidis **H** peccatorum. Hæ ſunt nares ſicut turris Libani, præcelſæ ſupra mundum: & ideo proſpicit faciem Damaſci, gentilem ſcilicet populum, adorans fidem eius, cuius gratia delictorum ſuorum detergit fœtorem. Facies igitur Damaſci: fides eſt gentium, nullo obumbrata amictu, nullo adoperta veſtitu, nuda ac libera, cœlo magis intenta quã terris. Hanc ſpeculantur & proſpiciunt nares Eccleſiæ, quod ſuaue in ea & odorum eſt aſpirationis & gratiæ colligentes. Et bene nares eius ſicut turris Libani, quia in ſacrificiis odor ſuauis Eccleſiæ eſt, in quibus eſt boni odoris hoſtia, remiſſio peccatorum. Sume igitur has nares ô homo, vt à graueolentibus florulenta ſecernas, & tunc viuificabit te Dominus. Nares enim hic interioris hominis ſunt, quibus vitæ odorem carpimus æternæ, & gratiam cœleſtis vnguenti, geminis quibuſdam ſenſibus haurimus.

A

Lib. 1. de Spir. sanct. c. 9. to. 4

mus. Sunt enim quædam interioris hominis membra, cuius manus in tactu, aures in auditu, pedes in processu quodam boni operis æstimantur.

In Psal. 118. oct. 17. v. 5. tom 2.

Ornatus capitis tui sicut in purpura.] Sanguis Christi purpura est, qui inficit sanctorum animas, non solum colore resplendens, sed etiam potestate, quia reges facit, & meliores reges, quibus regnum donet æternum. Metiroque ad tantum Ecclesiæ decorem, cui Christi sanguis irrutilat, Spiritus sanctus inclamat: *Quam pulcra & suauis facta es charitas in delitiis tuis.*] Pulchra decore virtutis, suauis iucunditate gratiæ, remissione vitiorum, quam nulla vexat amaritudo peccati, & ipsa iam charitas, quæ diligendo Deum, ipsius & nomen acceperit, quia *Deus charitas est.* Ornatus ergo capitis eius gloriosus, quod non regalia diademata, sed Dominici sanguinis insignia coronarent.

1. Ioan.

Lib. 3. Hexäe. c. 17. t. 1.

Statura tua assimilata est palmæ.] Virorem & integritatem pectoris eius ostendit. Nulla est arbor quæ ita perpetuo viret vt palma. Seruat quidem indumentum suum semper olea vel pinus, sed tamen folia sua sæpe commutant: nec ea quasi diuturna, sed quasi succedanea prætendunt suæ arboris pulchritudini, perpetui integritate vestitus vice muneris obumbrantes. Palma autem inter cana niuium, pruinas frigorum, viriditatem suam semper cõseruat, conseruatione & diuturnitate, non immutatione foliorum. Nam quæ primo germinauerit folia, ea sine vlla substitutionis successione conseruat. Statura ergo sponsæ assimilata est palmæ, quod viriditatem pueritiæ, & illius innocentiæ naturalis, quam à primordio accepit, semper conseruarit incolumem, *tamquam* videlicet *arbor plantata secus decursus aquarum, cuius folium non defluat.* Hanc viriditatem gratiæ semper florentis in Christo secuta Ecclesia dicit: *In vmbra eius concupiui & sedi.* Hanc prærogatiuam doni virentis acceperunt & Apostoli, quorum nec folium vnquam potuit elabi, vt eorum etiam vmbra curaret ægrotos. Obumbrabat enim infirmitati corporis fides mentis, & florentia merita virtutum.

B

Psalm. 1

Cant. 2

Act. 5.

Lib. de Isaac, c. 8. to. 1.

Rom. 13

Lib. 3 Hexäe. c. 13. t. 1

Ascendam in palmam, & apprehendam sublimitatem eius.] Ipsa charitas, palma est, ipsa est enim plenitudo victoriæ. *Plenitudo enim legis charitas est.* Vnde & Ecclesiæ ait: *Ascendam in palmam, tenebo altitudines eius.*] Eminentiam enim videns verbi, & sperans quod ad eius altitudinem possit ascendere, & scientiæ summitatem, dicit, *Ascendam in palmam:*] vt omnia inferiora relinquat, & ad superiora contendat, ad brauium Christi; vt suaues eius fructus carpat & gustet. Suauis enim virtutis est fructus. Vnde & palmæ offeruntur vincentibus, & eorum dexteræ triumphali arbore muniuntur. Præmium enim quoddam est palma martyrij, quæ confitenti linguæ dulcem fructum tribuit, & victrici dexteræ, vt dixi, gloriosum præstat ornatum. Est plane palma martyribus suauis ad cibum, vmbrosa ad requiem, honorabilis ad triumphum, semper virens, semper vestita foliis, semper parata victoriæ. Atque ideo non marcescit palma, quia martyrum victoria non marcescit.

C

Ser. 58. de tēp. tom 9.

Lib. de Isaac, c. 8. tom. 1

2. Cor. 9

Apoc. 3

Curramus ergo vt comprehẽdamus altitudinem palmæ, vt fructus eius carpamus: curramus vt vincamus. Qui vincit, ascẽdit in palmam, & manducat fructus eius. Hinc philosophi curulia illa animarum in suis libris expressere certamina, nec tam ad palmam peruenire potuerũt, quoniam summitatem verbi, & altitudinem illam animæ nescierunt, quam cognouit hæc anima, in qua erat verbi cõuersio. Sic enim ait: *Ego fratri meo, & super me conuersio eius.*] Hũc sensum tertio repetiuit diuerse in hoc libro. In principio ait: *Frater meus mihi, & ego ei, qui pascitur in liliis vsque dũ aspiret dies, & amoueantur vmbra.* Deinde ait: *Ego fratri meo, & frater meus mihi, qui pascitur inter lilia.* In fine ait: *Ego fratri meo, & super me conuersio eius.*] Primum ad institutionem animæ: ideo & præmisit, Frater meus mihi. Illo enim demonstrãte se, etiam adhærendi Deo sumpsit affectum: quod sequitur secundum profectum, tertium secundum profectionem. In primo quasi in institutione adhuc vmbra videt, anima, necdum verbi appropinquantis reuelatione commotas: & ideo adhuc ei dies Euangelij non refulgebat. In secundo sine vmbrarum confusione odores pios carpit. In tertio iam perfecta requiem in se verbo ministrat, vt conuertatur super eam, & caput suum reclinet, atque requiescat: meritoque iam tenens quem antea quæsitum inuenire non poterat, inuitat ad agrum suum dicẽs:

D

Cant. 2

Cant. 6

Cant. 2

E

Cant. 7 Ib. co. tinet. Cant. 6 Genes. 1

Veni frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis.] Supra ad hortum incitabat, nunc ad agrum habentem non solum florum gratiam, sed etiam triticum & hordeum: hoc est, solidiorum firmamenta virtutum, vt fructus eius aspiciat. *Requiescamus,* inquit, *in castellis.*] ad quæ Adam cum de paradiso eiectus esset, fuerat relegatus; in his requiescebat, sed terram operabatur. Qua autem ratione exire eum in agrum vellet, intellectus manifestus: est vt quasi bonus pastor pascat gregem suum, lassos alleuet, reuocet errantes. Nam etsi ista anima noua & vetera seruauit, tamen sunt adhuc velut agni qui lactis succo nutriendi sunt. Ergo quasi perfecta non pro se, sed pro aliis interuenit, vt de sinu patris exeat, *vt procedat foras tanquam sponsus de thalamo suo,* egrediens currat viam, vt infirmos lucretur, non illo secreto patris solio, & in illa luce immoretur, quo inualidi equi conscendere non queunt: sed vt assumatur & inducatur in domum sponsæ atque secretum, sit foris sibi, vt nobis intus sit medius nostrum, si non videatur à nobis.

Ezech. 34

Psal. 18

1. Ti. 6.

Ioan. 5.

F

In Psal. 118. oct. 18 v. 4. tom 2.

Ioan. 1.

Veni frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus ad vineas.] Aduertis quemadmodum spõsa verbum inuitet Dei vt veniat in terras & tollat peccata mundi. Ager hic erat ante desertus, sentibus nostrorum squalidus delictorum, horridus spinis. Castellum erat in quo relegatus Adam perpetuo suæ posteritatis hæredes stringebat exilio. Illo ergo ducit Ecclesia Christum, vt Adam liberet. Deinde exulibus absolutis cœpit mũdi istius ager idoneos habere cultores: & qui erat ante ieiunus, factus est vitiis æternæ plantationis fœcundus. Nec tamen sic spiritalibus læta palmitibus euagatur, sed ad has vineas vocat Christum, vbi psallentes sint & orantes, vbi noctibus ac diebus fructus innoxius perseueret. *Veni,* ait, *frater meus, exeamus in agrum.*] Multi agri fructus habent: sed ille melior est, qui & fructibus redundat, & floribus. Est ergo Ecclesiæ ager diuersis fœcundus copiis. Hic cernas germina virginitatis flore vernantia, illic tanquam in campis siluæ viduitatem grauitate pollentem, alibi tamquam vberi fruge coniugij, Ecclesiæ segetem replentem mundi horrea, ac velut maritatæ vineæ fœtibus torcularia Domini Iesu redundantia, in quibus fidelis coniugij fructus exuberat. *Veni frater meus, exeamus in agrum.*] Hoc est, venisti eo, vbi diuersarum virtutum fructus pro singulorum meritis deferuntur, vbi abundant meritorum præmia. Exeamus ergo in agrum, in quo non vacuus labor, sed fœcundus prouentus est gratiarum. Quod in terris seminasti, hic mete, quod ibi sparsisti, hic collige. *Veni,* igitur, inquit, *frater meus, exeamus in agrum.*] Non solum se lauat, sed etiam Christum ad se venire prouocat & inuitat, dicens: *Tibi dabo vbera mea.*] Nec sua tantum, sed etiam noua ac vetera pollicetur, sicut habes: *Noua & vetera frater meus seruaui tibi.*] Et qua ratione quærat, & qua gratia inuitet, & quẽadmodum possit tenere demonstrat, quemadmodum foris morantem expectet ostendit, & vt domum suam ingrediatur implorat, dicens: *Inueniens te foris, osculabor te, assumam te, & adducam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ concepit me.*

Lib. 3. de Virg. tom 4. 303 b.

G

In concione de Val. tom 13. 92. a.

Ex apost. lo Dan. poster. c. 9. to. 1

Cant. 8

Mandragoræ dederũt odorem suum.] Pleriq; discernũt quẽdam inter mandragoras sexum, vt & mares putent esse & fœminas, sed fœminas grauis odoris. Significat ergo gentes quæ ante fœtebant cũ essent infirmiores euitata quadã imbecillitate perfidiæ boni odoris fructus ferre cœpisse, postquam in aduentum Domini crediderũt. Legimus etiam quod mandragoras acceperit sancta Rachel à sorore sua Lia, vt concederet ei illa nocte dormire cum sancto Iacob. Mandragoras Ruben primogenitus attulerat matri suæ Liæ, quæ lippientibus oculis synagogæ figuram accepit, quia Christi gratiam videre nõ potuit hebetato debilis mentis obtutu. Quo declaratur, quod fructus quos ante synagoga à primogenito Dei filio susceperat, Ecclesię concessit. Sed quia illius noctis potita concubitu cõcepit & genuit Lia suæ posteritatis hæredem, impletur mysterium, quoniam credentibus Apostolis reliquiæ Iudæorũ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Vnde ait Ecclesia:

In Psal. 118 oct. 19. v. 4. tom 2.

H

Gen. 30

Noua & vetera frater meus seruaui tibi.] Similis illius patrisfamilias qui profert de thesauro suo noua & vetera neque vetera sine nouis, neque noua sine veteribus. Sed transierunt vetera, id est, legis mysteria abscondita: in Christo facta sunt omnia noua. Hæc est noua creatura, de qua Apostolus ad Galatas ait: *In Christo enim Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium: sed noua creatura: per quam iam renouata caro floret, & fructum inuenit gratiæ, quæ ante inueterati flagitii spinas habebat. Noua itaque & vetera frater meus seruaui tibi.*] Hoc est dicere: Teneo mandata omnia noui & veteris testamenti. Sola hoc dicere Ecclesia potest. Non dicit alia congregatio, non dicit synagoga, nec secundum litteram noua teneris, nec secundum spiritum vetera. Non dicit hæresis Manichæa: Vetera seruaui tibi: quæ prophetas non suscipit.

CAPVT OCTAVVM.

Q*Vis dabit te frater mi iactantem vbera matris meæ?*] Vbera sponsæ, duo sunt testamenta, vetus, & nouum. Ex his exprimitur lac, quo infantes in Christo aluntur, quemadmodum Paulus dicebat: *Lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis: sed nec nunc quidem potestis, adhuc enim estis carnales. Inueniens te foris, osculabor te, & quidem non spernit me.*] Habens igitur informationem nouarum & veterum scripturarum, nec despicabilem se esse sentiens, non solum orationibus in secreto cordis verbum tenet, verum etiam psallentis chori vocibus velut quibusdam eum osculis gratiæ osculatur. Itaque malorum granatorum, hoc est, diuersorum & innumerabilium fructuum, & præcipue fidei odoribus, gratiæ, sapientiæ & gloriæ, vitæque æternæ subnixa diuitiis sponsa, quæ sunt circa sinistram & dexteram sponsi, per animas sanctas laudantium congregationum plausibus excitat Christum, dicens: *Adiuro vos filiæ Hierusalem, si suscitetis & exsuscitetis dilectionem vsquequo voluerit.*] Foris osculatur Ecclesia Christum, & ab eo in cubiculum introducitur, sicut supra dixit: *Introduxit me rex in cubiculum suum. Osculatus est eam foris, quando tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultauit tanquam gigas ad currendam viam.* Tanquam gigas foris est, *quia non rapinam arbitratus esse se æqualem Deo, formam serui accepit.* Foris ergo factus est, qui erat intus. Vide illum intus, quando legis quod in sinu est patris: cognosce illum foris, quando nos quærit vt redimat. Foris sibi factus est, vt mihi intus esset, & fieret medicus noster:

Assumam te, & inducam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ me concepit.] Bona mater animarum Hierusalem illa quæ in cœlo est. Erit ergo vxor tua, & inueniens te, osculabitur te. Et si postea displicuerit tibi quod castiget corpus suum, & seruituti redigat, non patieris eam seruire, id est, voluptatibus corporis: nec subiicies eam carni, sed liberam permanere patieris: nec alienabis eam, hoc est enim vendere: nec contemnes eam, sed permittes eam seruire Deo suo in castitate fidei, & bonorum operum sobrietate.

Assumam, inquit, *te, & inducam te in domum matris meæ.*] Vides quemadmodum delectata munere gratiarum, ad interiora cupit mysteria peruenire, & omnes sensus suos consecrare Christo? Adhuc quærit, adhuc suscitat charitatem, & suscitari eam sibi poscit à filiabus Hierusalem, quarum gratia, hoc est, animarum fidelium sponsum in amorem sui vberiorem desiderat prouocari.

Assumam, inquit, *te, & inducam te in domum matris meæ.*] Nam etsi Deus omnia videat cordis occulta, bonum tamen est, vt vnusquisque animam suam ei aperiat & expandat, & tanquam lumini vel calori eius occurrat. Nec immerito gloriatur Ecclesia, dicens: *Ego eram in oculis eius tamquam inueniens pacem: quoniam vias suas prodere non timebat.*

Quæ est hæc quæ ascendit candida, innitens super fratrem suum?] Mirantur virtutes cœlestes sponsam albentibus fuerit is ascendentem ex isto vitæ huius (vt habent plerique) deserto, ad illum florentem semper locum iucunditatis æternæ. Istæ sunt virtutes quæ & in Esaiæ libro loqui dicuntur: *Quis est iste qui aduenit ex Edom, rubor vestimentorum ex Bosor, sic speciosus in stola:* Istæ, inquam, sunt quæ mirantur ex isto confragoso scopulosoque deserto, ex loco, inquam arido & inculto aliquam ascendere posse animam ad illas florulentas delectationes sine magnorum labe vitiorum: & ideo gratulantur repertam quæ vestimenta innocentiæ naturalis non polluerit atramento insipientiæ sæcularis, sed magis sapientiæ spiritalis & gratiæ candore mundarit.

Quæ est hæc quæ ascendit à deserto dealbata?] Hæc erat nigra: vnde nunc subito dealbata? Dubitauerunt enim etiam Angeli cum resurgeret Christus, dubitauerunt potestates cœlorum, videntes quod caro in cœlum ascenderet. Denique dicebant: *Quis est iste rex gloriæ;* In Esaia quoque habes dubitantes virtutes cælorum dixisse: *Quis est iste qui ascendit ex Edom, rubor vestimentorum eius ex Bosor, speciosus in stola candida?* Mirantur ergo & Angeli. Vis scire quia mirantur? Audi Apostolum Paulum dicentem, ea nobis esse collata quæ concupiscunt & Angeli videre, & iterum: *Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, quæ præparauit Deus diligentibus se.* Deinde quid acceperis recognosce. S. Dauid propheta hanc gratiam in figura vidit & concupiuit. Vis scire quia concupierit? Audi dicentem: *Asperges me hysopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor.* Quare? quia nix quamuis sit candida, cito aliqua sorde nigrescit atque corrumpitur.

Quæ est, inquiunt, *hæc quæ ascendit candida, innitens super fratrem suum?*] Superius dixerunt: Quænam est hæc, prospiciens tamquam diluculum, speciosa sicut luna, electa sicut sol? hic plus quod diceretur inuentum est, eo quod verbo Dei innixa ascenderat. Perfectiores enim supra Christum recumbunt, sicut & Ioannes in Christi pectore recumbebat. Ita ergo & hæc vel incumbebat in Christum, vel supra ipsum se reclinabat: aut certe, quoniam de nuptiis loquimur, iam quasi tradita in Christi dexteram, in thalamum ducebatur a sponso. Et quia iam copula charitatis est, blanditur ei sponsus, & dicit:

Sub arbore mali eleuaui te: illic parturiuit te mater tua, illic parturiuit te quæ peperit te.] Bona anima quæ requiescit sub arbore fructuosa, & maxime boni odoris. Nam si Nathanael bonus, in quo dolus nullus erat, sub arbore fici visus est: vtique bona anima, quæ sub arbore mali eleuata est à sponso suo. Plus est enim eleuari quam videri, plus etiam à sponso eleuari. Nam etsi Nathanael videbatur sub arbore, tamen anima eius sponsa non erat, qui dubius veniebat ad Christum. Non erat speciosa sicut luna, electa vt sol, quæ erat in vmbra: quia sponsa per diem nubit, publice confitetur. Ideo ista sub arbore mali, illa sub ficu: quia hæc confessionis suæ odorem diffundebat longius, illa habebat puritatis & innocentiæ suauitatem, fragrantiam spiritus non habebat. *Illic*, inquit, *parturiuit te mater tua, illic parturiuit te quæ peperit te.*] Ibi enim nascimur, ibi renascimur, Parturiuntur autem, in quibus imago Christi formatur. Vnde & Paulus ait: *Filioli, quos ego parturio donec formetur Christus in vobis.* Parturit enim qui in vtero accipit spiritum salutis, & aliis infundit. Vnde quoniam iam formatus in hac erat Christus, ait.

Pone me vt signaculum in cor tuum, vt sigillum in brachium tuum.] Signaculum Christus in fronte est, signaculum in corde. In fronte, vt semper confiteamur: in corde, vt semper diligamus: signaculum in brachio, vt semper operemur. Luceat ergo imago eius in confessione nostra, luceat in dilectione, luceat in operibus, & factis, vt si fieri potest, tota eius species exprimatur in nobis. Ipse sit caput nostrum, quia caput viri Christus: ipse oculus noster, vt per illum videamus patrem: ipse vox nostra, per quam loquamur ad patrem: ipse dextera, per quam Deo patri sacrificium nostrum offeramus, ipse quoq; est signaculum nostrum, quod est perfectionis & charitatis insigne, qua diligens pater signauit filium, sicut legimus: Quem pater signauit Deus.

Pone itaque *me vt signaculum in brachium tuum:*] vt luceat pax in corde tuo, & in operibus tuis CHRISTVS, & formetur in te sapientia & iustitia & redemptio. *Pone me vt signaculum in corde tuo:*]

A

tom. 4. Gen. 1. Li 6. de Sacr. c. 2. to. 4. Rom. 6.

quo fides tua pleno fulgeat ſacramento. Opera quoque tua luceant, & imaginem Dei præferant, ad cuius imaginẽ facta es. Charitas tua nulla perſecutione minuatur, quam multa aqua excludere, flumina inundare non poſſint. Ergo vnxit te Deus, ſignauit te Chriſtus. Quomodo? Quia crucis ipſius ſignatus es forma ad illius paſſionem, accepiſti ſignaculum ad illius ſimilitudinem, vt ad ipſius formam reſurgas, ipſius viuas figura, qui peccato crucifixus eſt, & Deo viuit. Et tuus homo vetus in fontem demerſus, peccato crucifixus eſt, ſed Deo reſurrexit.

In Pſal. 118 oct. 13. v. 8. tom. 1. Rom 6. Ibi. oct. 22. v 8. Gen. 1.

Pone, inquit, *me vt ſignaculum in cor tuum, vt ſigillum in brachium tuum: quia valida eſt vt mors charitas, durus ſicut inferi zelus.*] Infige ergo pectori tuo & cordi tuo hoc ſignaculum crucifixi, infige & brachio tuo, vt opera tua peccato mortua ſint. Nihil in his criminis reuiuiſcat, nihil erroris reſurgat. *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum.*] Reſponſum eſt ſponſi ad ſponſam: *Signaculum meum es, ad imaginem meam es & ſimilitudinem.* Fulget in te imago iuſtitiæ, imago ſapientiæ, imago virtutis. Et quia imago Dei in corde tuo eſt, ſit & in operibus tuis, ſit effigies Euangelij in tuis factis, vt in tuis morib. mea præcepta cuſtodias. Effigies Euangelij erit in te, ſi percutienti maxillã alteram præbeas, ſi diligas inimicũ tuum, ſi crucem tuam tollas, & me ſequaris. Ideo crucẽ ego ꝓ te portaui, ne tu ꝓpter me portare dubitares.

B

Mat. 5. Mat. 16. Li. 1. de Virg. tom. 4. 347. c

Pone me vt ſigillum, inquit, *in cor tuum, & velut ſignaculum ſuper brachium tuum:*] quo ſignatio tua prudentiæ tuæ factorumq; documenta promantur, in quib. figura Dei Chriſtus eluceat, qui paternæ ambitum exæquans naturæ, totum quidquid à patre diuinitatis aſſumpſit, expreſſit. Vnde etiam Apoſtolus in ſpiritu nos dicit eſſe ſignatos: quoniam patris imaginem habemus in filio, ſigillum filij habemus in ſpiritu. Hac Trinitate ſignati caueamus diligentius, ne quod accepimus pignus in cordibus noſtris, aut morum leuitas, aut vllius adulterij fraus reſignet.

Eph. 1.

2. Cor. 1. In Pſal. 118. oct. 19. v. 4. tom. 1.

Pone me, inquit, *vt ſignaculum ſuper cor tuum.*] Quia vidit ſponſus tantam deuotionem Eccleſiæ, idoneos putat eſſe iã populos qui in corde noſtro & in brachio ſignaculũ eius portare poſſimus. Ipſum enim pater ſignauit: & qui teſtimonium eius accepit, ſignauit, quia Deus verax eſt. Et ideo operantes cibum permanentem in vitam æternã, ſignati ſunt ad imaginem & ſimilitudinem Chriſti, qui eſt imago inuiſibilis Dei. Sicut ergo Deus verax eſt, & tu ſigna in tuo ſenſu & opere veritatem, vt os tuum non loquatur mendacium, manus tuæ non operentur opera hominũ, quæ ſunt fallacis iſtius mundi, ſed illa quæ Dei ſunt: vt pauperibus largiantur, debiles ſubleuent, mortuos honorẽt tumulis ſepulturæ. His operibus charitas quæritur, vt nemo poſſit à Chriſto vel periculo mortis auelli. Vnde de ea dictum eſt: *Valida ſicut mors charitas, durus ſicut inferi zelus: alæ eius, alæ ignis flamma.*) Inde eſt quod ille dicebat: *Quis nos ſeparabit à Chriſto? Tribulatio, an anguſtia, an perſecutio?* Et infra: *Confido enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli.* Ea ſpecie etiam zelus durus eſt charitatis, & alæ eius alæ ignis. Habet alas ſicut columba. Sunt enim pennæ columbæ deargentatæ, quibus euolat qui diligit, dicens: *Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine.* Sed alæ charitatis, alæ ignis, quibus dilectionis inflammat ardorem. Hoc vapore feruentes fecit Dominus Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem vrentem, ſed non exurentem. Eſt durus ergo zelus charitatis, qui non cedat infernis, cum pro Dei zelo vnuſquiſque nec ſuis parcat.

C

Ioan. 6. Ioan. 3. Ioan 6. Coloſ. 1.

Rom. 8. Ibid. Pſ 67. Pſ 54. Pſ. 103. In Pſal. 118. oct 15. v. 8.

Lib. de Iſaac. 8. tom 1. 1. Cor. 3

D

Valida ſicut mors dilectio.] Quia ſicut mors finis eſt peccatorum, ita & charitas: quoniam qui diligit Dominum, peccare deſinit. *Charitas enim non cogitat malum, neque gaudet ſuper iniquitate, ſed omnia ſuſtinet.* Nam qui ea quæ ſua ſunt non quærit, quomodo aliena quæret? Eſt & mors illa valida per lauacrum, per quod peccatum omne ſepelitur, & culpa dimittitur. Talis erat charitas quam deferebat Euangelica illa mulier, de qua Dominus ait: *Remiſſa ſunt peccata eius multa, quoniam dilexit multũ.* Eſt & illa mors ſanctorum martyrum valida, quæ culpam abolet ſuperiorem, & ideo valida, cuius non impar eſt charitas, quæ adæquatur martyrum paſſioni, vt auferat meritum delictorum. Zelus quoq; vt inferi, quoniam qui zelum Dei habet, pro Chriſto nec ſuis parcit. Itaq; & mortem habet charitas, & zelum habet charitas, & alas ignis habet charitas. Denique Chriſtus diligens Moyſen, in igne ei apparuit, & Hieremias habens in ſe focum diuinæ charitatis, dicebat: *Et erat ignis inflammans in oſſibus meis, & diſſolutus ſum vndique, & ferre non poſſum.* Bona igitur charitas habens alas ignis ardentis, quæ volitat per pectora & corda ſanctorũ, & exurit quidquid materiale atque terrenũ eſt: quidquid vero ſincerum eſt, probat, & quod cõtigerit ſuo igne, meliorat. Hunc ignem in terras miſit Dominus Ieſus, & refulſit fides, accenſa deuotio, illuminata eſt charitas, iuſtitia reſplenduit. Hoc igne inflammauit corda Apoſtolorũ ſuorum, ſicut teſtatur Cleophas, dicẽs: *Nonne cor noſtrũ ardens erat in nobis, cum aperiret ſcripturas?* Alæ igitur ignis in flamma, ſcripturæ ſunt diuinæ. Denique aperiebat ſcripturas, & ignis exibat, atque audientium corda penetrabat. Et vere alæ ignis, *quia eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum.* Bonæ ergo alæ charitatis veræ alæ quæ volitabant per ora Apoſtolorũ, & alæ ignis, quæ purgatum ſermonem loquebantur. His alis euolauit Enoch raptus ad cœlum. His alis euolauit Elias curru igneo, & equis igneis ad ſuperna tranſlatus. His alis Dominus Deus per columnam ignis deducebat patrum plebem. Has alas habuit Seraphim, quando ſumpſit carbonem de altari, & tetigit os prophetæ, & iniquitates eius abſtulit, & peccata purgauit. Harum alarum igne purgati ſunt filij Leui, & baptizabantur populi nationum, ſicut teſtatur Ioannes, dicens de Domino Ieſu: *ipſe vos baptizabit in ſpiritu, & igne.* Merito: *vri renes ſuos volebat & cor ſuũ Dauid*, quia alas igneas charitatis ſciebat non eſſe metuendas. Merito Hebræi pueri in fornace ardenti non ſentiebant ignis incendia, quia charitatis eos flamma refrigerabat.

Luc. 6.

E

Exo. 3 Hie. 20. Luc. 12. Luc. 24 Pſ. 11. Et paulo poſt. Gen. 5. 4. Reg 2 Exo. 13 Eſa. 6.

F

Mala 3 Mat. 3. Pſ. 25. Dan. 3. Li. 2 de Iacob, ca. vlt. tom. 1. Gen. 9. Li 1. de Iacob. cap. 7. Pſ 123.

Aqua multa non poterit extinguere charitatem.] Charitas adamante fortior, & vinculum indiſſolubile. Nulla diluuia paſſionum charitatem excludere poſſunt, nulla eam acerbitatum flumina inundare. Sicut enim arca in illo mundi diluuio totius orbis ſpatiis innocua ferebatur, ita & tu aduerſus omnium tentationum fluctus immobilis perſtas. *Aqua* igitur *multa non poterit extinguere charitatem, & flumina non concludent eam.*] quia torrentem tranſit anima diligentis. Nulla tempeſtas, nullum profundum periculum, nullus terror mortis aut pœnæ vim charitatis imminuit. In his enim probamur, in his beata vita eſt, etiã ſi multis periculis inundetur. Non enim frangitur ſapiẽs dolorib. corporis, nec vexatur incommodis, ſed etiam in ærumnis beatus manet. Neq; aduerſa corporis, vitæ beatæ munus imminuunt, neq; de eius ſuauitate aliquid delibant: quia non in delectatione corporis vitæ beatitudo eſt, ſed in cõſcientia pura ab omni labe peccati, & in eius mẽte qui cognoſcit quia quod bonum eſt, hoc delectat, etiã ſi aſperũ ſit: quod autem indecorum, etiam ſi ſuaue, non mulcet.

G

In Pſal. 118 oct. 19. v. 4. tomo. 1.

Sunt ergo faſtigia pietatis, ſunt culmina charitatis, quæ vaporẽ gratiæ pectoribus humanis adolere conſuerunt: vt multa aqua extinguere atq; excludere non queat charitatẽ, & flumina eam ſæcularium tempeſtatum nulla concludant. Ideoque charitate fundatus dicit, *Torrentẽ pertranſiuit anima noſtra.* Nũquid aqua maris excludere Moyſi potuit charitatem? Nempe diligens Deum, tutum ſibi credidit iter eſſe per maria. Qui autẽ non dilexerunt Deũ, hi demerſi fluctibus, dignũ ſacrilegiis ſuis exitum pertulerunt.

Pſal. 123 ibid. oct. 21. verſ. 3. Exo 14 Ibi oct 22. v 8

H

Audierunt igitur hæc omnia filiæ Hieruſalem, nimirũ quod iam Dominus Ieſus Eccleſiá ſibi copulabat, & quia conſiderantes magnitudinem verbi, impares ſe tantis nuptiis æſtimabant, ne forte tantæ copulæ pondus ſuſtinere non poſſent, excuſant dicentes: *Soror noſtra parua, & vbera non habet.*] Sic enim qui volunt differre nuptias, excuſare conſueuerunt, vt prætendant immaturæ ætatis infirmitatẽ, & adſtruant quod vbera non habeat, quæ nubilis ſignificant tempus ætatis. Hoc ſolet ſymbolũ commune omnibus virginibus eſſe nupturis, vt cum vbera cœperint eminere, tunc coniunctioni habiles iudicentur. Turbatæ igitur quod ſtudio dilectionis vrgeat nuptias ſponſus, dicunt: *Quid faciemus ſorori noſtræ in die qua loquetur in eo?*] Vel, vt Symmachus, qua loquatur ei; hoc eſt, ſponſalium celebritate ſolet fieri collocutio & confirmatio nuptiarum. Quid ergo faciemus, dicunt turbatæ, quia vrgetur coniun-

A iunctio spiritalis? A tantis nuptiis excusare non possunt. Nemo est enim qui copulam vel animæ & spiritus, vel Christi & Ecclesiæ non beatam putet. Sed quia plenitudo verbi vel Spiritus sancti vibrat & fulget, & nihil est quod illis possit æquari, ideo differre desiderát, vt illa dilatione vel anima vel Ecclesia possit esse perfectior. Dicunt ergo: *Si murus est, ædificemus super eum receptacula argentea: & si ianua est, sculpamus super eam tabulas cedrinas.*] Quæ dudum videbat osculis, iam turres erigit: vt pretiosis sanctorũ turrita fastigiis, non solum hostiles frustretur incursus, verum etiam bonorum propugnacula struat tuta meritorum. Murus est anima sancti. Habet & Ecclesia muros suos, quæ iam perfectior dicit: Ego ciuitas munita. Hic est murus qui habet duodecim portas Apostolicas, per quas populo nationum patet ingressus in Ecclesiam. Sed murus quamuis ambitum totius vrbis includat, tunc tamen est munitior, cum receptacula habuerit præparata in quibus propugnatores vrbis tutum spectandi ac tuendi possint habere subsidium. Sed quia rationabilis hæc ciuitas est, & omnis spes eius in Dei verbo est: non ferrea, sed argentea ei propugnacula requiruntur, eloquiis magis cælestib.

B quam corporis voluptatibus hostiles impetus repulsare consueta. Eo fulta præsidio, eo fulgens splẽdore, habilior Christi copulæ iudicatur. Et quia ianua Christus est: qui ait: *Per me si quis introierit, saluabitur*: & Ecclesia ianua nuncupatur, quia per ipsam patet populis aditus ad salutem: ne hæreticorum corrumpatur tineis aut vermibus, dicunt filiæ Hierusalem, vel Angeli, vel animæ iustorum: *Aedificemus super eam tabulas cedrinas.*] hoc est, fidei sublimis bonũ odorem. Est enim suauis huius materiæ odor, quam non vermis, non tinea corrumpat. Ideo huius materiæ vlus eligitur tectorum fastigiis eleuandis, formandisq; literarũ elementis, quibus ætas puerilis ad studium liberalis eruditionis imbuitur. Est ergo materia ista sublimis ad gratiã, leuis ad onus, suauis ad odorem, vtilis ad instrumentum scientiæ, habilis ad ministerium cognitionis æternæ. Sed quemadmodum sponsam suam diligens Christus vrgebat ad copulæ spiritalis solemnitatem, ita & Ecclesia verbi decore iam capta festinabat ad nuptias. Ideoque morarum & dilationis impatiens, quas filiæ Hierusalem innectere gestiebant, dicit: *Ego murus & vbera mea turres.*] Hoc

C est, Nolite dubitare vtrum murus sim. Illæ enim dixerãt; *Si murus est*: *Ego*, inquit, *murus sum.*] & non parua vbera habeo, sed vt turres vbera mea sunt. Quomodo dicitis, quia non habeo vbera? Sensus vt turres habeo sapiẽtiæ, in quibus est abundantia, sicut scriptum est: *Et abundantia in turribus tuis.* His vberibus, id est sensibus, habilem se tantis nuptiis æstimabat. Sed filiæ Hierusalem adhuc non poterant æstimare, quia sensuum eius abundantiam non videbant. Addidit ergo: *Ego eram in oculis eius tanquam inueniens pacem.*] Talis, ait, eram in oculis sponsi, qualis quę inuenerit & habet pacem, illam vtique pacem quæ exuperat omnem mentem. Scriptum est enim: *Qui recte quærunt pacẽ, gaudebunt.* Dicit itaque Ecclesia: *Ego murus, & vbera mea turris.*] Bene muri Hierusalem, siue Ecclesiæ, sunt fidei propugnacula, disputationum munimenta, virtutum culmina. Muri Hierusalem Ecclesiarum conuentus sunt toto orbe fundati; quoniam quisquis bona fide atque opere ingreditur Ecclesiam, fit supernæ illius ciuis & incola ciui-

D tatis, quæ descendit de cœlo. Hos muros, lapidum ædificat structura viuorum. *Ego igitur murus, & vbera mea turres.*] Murus est Ecclesia, turres eius sunt sacerdotes, quibus abundat & de naturalibus verbum & de moralibus disciplina. Bonus murus, quem pinxit Dominus, sicut ipse ait: *In manibus meis pinxi muros tuos, & in conspectu meo es semper.* Bona anima, quę habet speculatorem Deum, & in manib. eius est, sicut anima prophetica, quæ in manus Domini commendatur vt spiritus, & quæ in conspectu Dei est.

Festinantibus igitur dilecto atque dilecta, celebrata coniunctio spiritalis est, mutuo expetita consensu. Ideoq; tanquã nuptiale canens carmen exultauit spiritus in Propheta, dicens: *Vinea facta est Salomoni in Beelamon: dedit vineã suam iis qui seruant.*] Clamat ergo spiritus: Plantata est cõgregatio populorum, sed vitis æternæ radice fundata: & spiritalia sub iugum verbi corde mansueto colla subiecit.

E Plantata autem in multitudine nationum. Hoc enim intelligendum Beelamon, Symmachus, Aquila, aliæq; trãslationes Græco sermone docuerunt. Repudiata est vetus copula, quæ fructũ afferre non poterat; data est vinea nouis fidelibusq; cultoribus, quĩ non solum facere fructum possent, sed etiam custodire. Vna igitur ouis errauit, sed reuocata totius spatia orbis impleuit. Vnam ouem error abduxerat, sed multitudinem populorum Domini gratia congregauit. Errauit homo, sed Ecclesia iam murus est, & murus validus. Errauit Adam, murus est Dauid, qui mandata Dei oblitus non es. Custodita igitur & vallata hæc vinea munimine spiritali, mille fructus dat Christo, ducentos autem custodibus. Ideoque ait Ecclesia: *Vitis mea in cõspectu meo, mille Salomoni, & ducenti seruantibus fructum.*] Perfectio & plenitudo Christi est portio seruulorum. Habes hoc mysterium in Genesi, vbi quinque partes Beniamin fratri iuniori tribuit Ioseph, singulas reliquis fratribus. Domino igitur quinq; sensuum portio & prærogatiua defertur, quam illi vtiq; tribuit ipse quem diligit, sicut dilexit & Paulũ, cui dedit ad euocandas gentes sapientię prin-

F cipatum. His igitur fructibus delectata Ecclesia, & spiritalibus iã donis exuberans, & cœlesti sponso perpetuo fœdere copulata, in hortos ingreditur, & inueniens illic spõsum sedentem, & cum amicis disputantem, dicit ad Christum: *Qui sedes in hortis, amici intendentes sunt voci tuæ: vocem tuã insinua mihi.*] Delectabatur enim quod in hortis Christus sedebat, & in hortis positi amici intendebant voci eius. Sed quia amici illi de cœlestibus erant Archangeli, vel dominationes & throni (*homines enim expulsi de paradiso fuerant propter inobedientiam cœlestium mandatorum atque ideo adhuc Ecclesia vocem eius audire non poterat, quam cupiebat audire*) ideo ait: *Vocem tuam insinua mihi.*] Vnde & nos si volumus eum in nobis sedere, simus horti clausi atque muniti, feramus virtutum flores, gratiæ suauitatem, vt dispensantem cum Angelis Dominum Iesum audire possimus. Sed quia futurum erat, vt cum ad plenitudinem peruenisset Ecclesia, persecutionibus variis tentaretur, ideo cum verbi gratia delectaretur, subito cernit insidias persecutorũ: & quæ plus sponso quam sibi timeret, aut quia à persecu-

G toribus Christus magis appetitur in nobis, ideo ait: *Fuge frater meus, & similis esto tu capreolæ, aut hinnulo ceruorum super montes aromatum.*] Propter infirmos fugit, qui tentamenta grauiora ferre non possunt. Ideo scriptum est, vt de ciuitatibus ad ciuitates fugiamus: & si nos in hac ciuitate fuerint persecuti, fugiamus in aliam. Propter infirmos igitur vt diximus, fugiat persequentes, aut fugiat ab infirmis, & transeat ad montes aromatum, qui pro martyrio odorem possint beatæ resurrectionis adferre. *Montes aromatum, sancti sunt.* Ad eos confugit Christus, quia *fundamenta eius in montibus sanctis.* Ad eos igitur confugit, qui sunt eius stabilia fundamenta. In nobis fugit, in illis fida statione consistit. Mons igitur aromatum Paulus est, qui potest dicere: *Bonus enim odor Christi sumus Deo.* *Mons aromatum Dauid*, cuius orationis odor ascẽdebat ad Dominum, & ideo dicebat: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.*

Fuge ergo, inquit, *fraternus meus, & similis esto ceruo, aut hinnulo cerui in montes aromatum.*] Fugit fraternus plagas, fugit conuentus & strepitus fori. Serpentinis enim inuisus colubris, & effugitans canum, atque humi reptantibus infestus serpentibus, nescit habitare nisi in sublimitate virtu-

H tum, nescit commorari nisi in talibus Ecclesiæ filiabus, quę possunt dicere: Christi enim bonus odor sumus Deo: sed quibusdam odor mortis in mortem, in iis qui pereũt: quibusdam odor vitæ in vitam, in iis vtique qui odorem resurrectionis Dominicæ viuida fide spirant. Isti sunt aromatum montes, qui Domini corpus Iesu acceperunt, & in linteis cum aromatibus ligauerunt. Quicunque enim crediderunt quia Iesus mortuus est, & sepultus est, & resurrexit, hi excelsum veræ cacumen fidei virtutum fastigiis extulerunt. Ibi ergo quæramus Christum, vbi quærit Ecclesia, in montibus boni odoris, qui excelsorum sublimitate factorum, suauem vitæ odorem pro meritorum verticibus exhalant.

F I N I S.

SER-

A E

SERMO SANCTI AMBROSII EPISCOPI,

DE PVRIFICATIONE S. MARIÆ,

Ex vetustißimo Exemplari M. S.

B

SI subtiliter à fidelibus, quæ sit huius diei festiuitas, perpendatur: eo deuotionis affectu hanc celebrandam suscipient, quo Dominicæ Natiuitatis, Circumcisionis atq; Apparitionis solemnia sunt obsecuti. Illius enim est ista solemnitas, cuius & illæ. Sed nec minor ista solemnitas, quam illę. Quod vtique in hoc sermone apertis monstrabimus documentis. Huius quippe diei solemnitas sicut à quibusdam Christianis ignoratur: sic à multis præ cæteris anni solemnitatibus honoratior habetur, maxime autem eo loco, quo primatum Ecclesia Catholica in primo pastore sortita est. In tanta enim reuerentia ab illis habetur vt ea die cuncta ciuitatis turba in vnum collecta, immensis cereorum luminibus coruscás, Missarum solemnia deuotissime concelebrent; nullusq; aditum publicæ stationis intret, qui lumen manu non tenuerit: tanquam scilicet Dominum in templo oblaturi, imo etiam suscepturi fidei lumen, quo interius fulgent, exterius oblationis suæ religione demonstrent. Hodie namque iuxta legem, atque Euangelium, peractis à Natiuitate Christi quadraginta diebus, in templo est à parentibus idem Dominus præsentatus. Hodie à S. Symeone susceptus, patrique cum sacris muneribus oblatus. Hodie redemptionem Israel expectantibus ab eodem Symeone, & Anna publice prædicatur. O quam pium spectaculum, quo non nisi pij delectari probantur! Stat hinc virgo, & mater: non cuiuscumque, sed Dei. Suscipitur hinc infantulus, paruulus, virginis filius, cuius diuinitatem nō capit mundus. Occurrit hinc inde Propheta, atque vterq; sexus de puero prophetat. Offertur oblatio pro puero nō tam, quæ delicta emundet: sed quæ Sacramenta declaret. Et quia huius diei præconium attollere cupio, libet ipsam Euangelicam lectionem colloquendo trāscurrere, in qua ista narrari cognosco, quatenus ad ea, quæ dico, illa respōdeat: imo ad ea, quæ illa narrat, vox exhortationis meæ respondeat. Denique Lucas Euangelista veritatis historiam de Christi incarnatione plenius, atque ordinatius cæteris Euangelistis exequens, post Annunciationem eius ab Angelo factam; post Natiuitatem Angelorum vocibus declaratam, post Circumcisionem octauæ diei in domo parentum, hæc in ordine sequitur dicens: *Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ secundum legem Moysi, tulerunt Iesum in Hierusalem, vt sisterent eum Domino*, sicut scriptum est in lege Domini: *Quia omne masculinum adaperiens vulnam sanctum Domino vocabitur.* Cunctis fidelibus liquet, nequaquam Redemptoris matrem ex eius Natiuitate maculā contraxisse, qua, illorum dierum spatio à sacris ædib. abstinens, purgaretur. Quæ sine humana concupiscentia, sine humano concubitu virgo cōcepit: sine aliqua carnis corruptione virgo peperit, & sine fine virgo permansit: ae per hoc nec masculus ex ea natus vuluam eius aperuit. Sed hoc iuxta legis narrationem Euangelista contexens claudit impiis sacramentum diuinæ incarnationis, matremq; legem, obseruantem introducit. Sed nec mirum, si mater obseruaret legem, quam eius filius non venerat soluere, sed adimplere. Sciebat enim quo ordine conceperat, quo vsu pepererat, quis esset, quē genuerat. Sed legem communem obseruans expectauit purgationis diem: celauit filij maiestatem. Hinc est enim, quod eum in templo duodecim annorum inter doctores legis inueniens filiū Ioseph vocauit dicens: *Fili quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te*: quem proculdubio se sciebat sine concubitu Ioseph concepisse, sine virginali corruptione edidisse. Sed cur abscondit conceptionis, ac Natiuitatis illius Sacramentum quem vouit immensum? Nūquid non quia inuidit aliis quem ad templum deferens sancti senis tradidit manibus? Absit. Sed, quia, vt spiritu prophetiæ repleta, redemptionem mundi impiis non aperiret. Sciebat enim iam tunc gratia plena, spiritu diuinitatis afflata, quia si hunc huius sæculi principes agnouissent, nunquam pro salute nostra crucifixissent. Offer ergo Beatissima Virgo tanquam legem obseruans in templo, quem edidisti: vt non omnibus, sed paucis reueletur, quis est, quem genuisti. Appareat interim lapis humilis abscisus de monte sine manibus, vt reprobetur ab ædificantibus: *vsquequo statuam in pedibus percutiens*, crescat in montem magnum, impleatq; orbem terrarum. O quam paruus, ô quam magnus est, quem genuisti! Paruus in humanitate: magnus in diuinitate. Paruus in regno Iudæorum: magnus in regno gentium. Sed non ab omnibus in regno Iudæorum paruus æstimatur. Nam & ipsa, quæ hunc genuisti, ex ipso populo Israel in virgam creuisti. Virga enim de radice Iesse surrexisti: & floruisti: virga Aaron fronduisti, & nucem peperisti. Et quia præ omnibus immensitatem eius agnouisti, quem sic paruissimum ex te natum vidisti: proculdubio, quem infantem genuisti, Dominum Omnipotentem tremens adorasti, adorans tremuisti: quem tamen, quia secundum humanitatem filium cognouisti, lactasti, fouisti, aluisti. Quis, putas, nobis possit indicare inter huiuscemodi obsequia, animi tui sensum, ô beatissima virgo, cum hinc cerneres ex te natum tantillum infantem: illinc attenderes dominum immensum? Hinc creatum, illinc creatorem? Hinc infirmum, illinc fortissimū? Hinc alendum, illinc alentem? Hinc non loquentem, illinc Angelos docentem? Quis, inquam, tui pectoris arcana nobis reserare valeat? Quibus modis cogitatum ad vtraque flectebas: cum vnum, eundemque Dei atque hominis filium manibus teneris, hinc adorares vt Dominū, illinc oscularentis, vt paruulum? Quis ad tam mirabile miraculum non obstupescat? Quis non pene elinguis fiat? Generat suum puella, & omnium creatorem: nutrit suū, & omnium nutritorem: portat ad templum suum, & omnium rectorem. O admirandum spectaculum, ad quod non solum humana, verumetiam & Angelica stupescit natura. Ad hoc, fratres, fidei oculos erigite: ad hoc pietatis affectu conuenite. Ibi Christum suscipite pro vobis in

car-

Marginal notes (left): C; Luc. 2.; D; Exo. 13 Num. 8 Idē S. Amb. lib. 2. sup. Luc cap. 2.; S. Aug. tom. 7. li. 2. De pec. ori. c. 4. & lib. 1.

Marginal notes (right): F; cont. Iu. Pel. c. 2. S. Bern. in prin. ser. 3 de Purif. Mariæ. Orig. ho 14. su. Luc. Tertul. in fin. lib. de carn. Christi S. Th. 3. par q. 28. art. 2. ad 2.; G; Dan. 12. Ps. 117. Mat. 21; H

A carne humiliatum; sed adorate in sua diuinitate Dominū excelsum. Amplectimini paruulum: sed cogitate immensum. Amate humiliatum: sed timete excelsum. Iam vero, dilectissimi, si quæritur, quid mystice significatum fuerit in eo, quod redemptor noster à matre, & parentibus ex ciuitate propria in Hierusalem ad templum Domini portari se voluit: inuenimus ipsam gloriosam matrem, & virginem, eiusque propinquos figuram gessisse illius Ecclesiæ, quæ ex Iudæa in Apostolis credidit. Quando enim Ecclesia, non virgo? cuius membra Apostolus affatur dicens: *Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo.* Quando ipsa non mater? de qua per Psalmistam dicitur: *Mater Sion, dicet, homo.* Et Dominus in Euangelio: *quicumque fecerit voluntatem patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, & soror & mater est.* Quando electi non propinqui, qui fratres, & sorores sunt appellati? Mater itaque, ac propinqui Redemptorem nostrum à Nazareth in Hierusalem ad templum deferunt: quia primitiua illa in primis discipulis Ecclesia à Iudæis repulsa, eiusdem Redemptoris dispensationem ad notitiam gentium perducit. Ipsa enim

2. Cor. 11. Psal. 86. Matt. 12.

B Ecclesia non solum ex gentibus: verumetiam ex Iudæis Hierusalem, id est visio pacis, recte vocatur. De qua per psalmistam dicitur: *Hierusalem quæ ædificatur, vt ciuitas cuius participatio eius in idipsum.* Ipsa & templum, sicut per Paulū fidelibus dicitur: *Templum Domini sanctum est, quod estis vos.* Ac per hoc cum Apostoli ex Iudæa Christum annuntiantes veniunt ad gentes, nimirum & Hierusalem ad Hierusalē conuenit, & templum ad templum occurrit: cum hi omnes vna sint Hierusalem ciuitas, vnum & templum. In hac itaque ciuitate, atque in hoc templo ab Apostolis ablatus Christus excipitur. Vnde & ipsa Ecclesia, Psalmistæ voce Deo patri loquitur, dicens: *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui.* Subaudis in medio Ecclesiæ, quæ est templum tuum. Siue autem iuxta historiam, siue iuxta mysticum intellectum, cur Christus à parentibus ad sanctam ciuitatem, & templum ducatur: causa manifestatur, cum subditur: Vt darent hostiam, secūdum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. Præceptum siquidem legis fuerat, vt si cui forte

Psal. 121. 1. Cor. 3. Psal. 47. Luc. 2.

C agnus defuisset, & vnum horum, id est aut par turturum, aut duos pullos columbarum inuenisset, Deo in oblationem filij offerret. Nec præiudicaretur ex altero, qui vnum quodlibet horum obtulisset. Sed, quia vtrumque Christi Ecclesiæq; Sacramenta significat, credendum est vtrumq; ad sacrificium matrem inuenisse, atque obtulisse. Deniq; in hac oblatione auium illa præfigurabatur oblatio, quæ pro salute mundi oblata est vespere diei: Christi videlicet passio, per quam sumus Deo patri reconciliati. De hac quippe hostia per Paulum fidelibus dicitur: *Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo in odorem suauitatis.* Et rursum; *Qui dilexit me*, inquit, *& tradidit seipsum pro me.* Quia vero omnes electi membra sunt Christi in turture, scilicet, turtures, atque in columba columbæ: designat etiam hæc auium oblatio mortificationem electorum, in quibus per eundem Apostolum dicitur: *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem.* Sed nulla esse potest accepta Deo mortificationis oblatio, in quibus non fuerit veræ fidei castitas, veræque charitatis concordia. Proinde non sine causa sacrifi-

Rom. 5. Eph. 5. Gal. 2. Rom. 12.

D cium, quod pro Deo mystice oblatum perhibetur, ex turturibus, & columbis fuisse narratur. In turture enim castitas inuenitur, in columba charitas commendatur. Turtur namque intemeratam seruat vni viro fidem: columba vero aliarum cohabitantium non deserit vnitatem. Catholicus igitur Christianus tunc vere spiritalis turtur efficitur, si veram Trinitatis fidem firma stabilitate conseruet, & hæreticæ prauitatis sensum, tanquam fornicationis inquinamenta repudiet. Tunc vere erit columba, si longanimitate vsque ad finem in Catholica societate permaneat, & contra tentationum scandala immobili firmitate persistat: vt nec hæretica fornicatio corrumpat in corde fidei castitatem, nec amara dissentio Ecclesiasticæ charitatis dissipet vnitatem. Hæc est enim Ecclesia Catholica, quæ fidem vni Domino, tanquam legitimo viro conser-

E uat, & congregationem multorum multiplicat. Sequitur: *Ecce homo erat in Hierusalem, cui nomen Symeon: & homo iste iustus & timoratus, expectans consolationem Israel, & Spiritus sanctus erat in eo. Et responsum acceperat à Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.* Et venit in spiritu in templum. Nihil minus de sanctitate isti specialiter homini adscribitur, qui & in Hierusalem, id est visione pacis, commoratur: & fidei operatione iustus, & reuerentia timoratus, & Israelis consolatione attonitus, & Spiritu sancto repletus, eiusque responsionis de incarnati Verbi visione roboratus fuisse perhibetur. O quam ardenti desiderio homo iste expectabat secundum Spiritus sancti promissionem videre in carne Redemptorem! Quæ, putamus, fuerit instantia orationis eius, quæ diuino responso meruit firmari de his, quæ petebat? Quæ erant gemituum eius continuata verba in sancta deprecatione? Non enim in petendo cessaui, vsque quo responsum acciperet super his quæ poscebat: fuerunt siquidem in retroactis temporibus multi simili desiderio accensi, Domino attestante, qui ad discipulos ait: *Multi reges, & prophetæ voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt.* Sed ex illis hoc isti

Luc. 2. Luc. 10.

F soli concessum est, qui in plenitudine temporis horum vltimus apparuit. Sed si vigilanti studio subsequentium sanctorum attendimus desiderium, quibus CHRISTVS viuere est, & mori lucrum: inuenimus eos non minoris anxietatis ardore diuinitatem eiusdem Saluatoris intueri velle, quam ille concupiuit inspicere carnem. Hinc Paulus ait: *Cupio dissolui, & esse cum* CHRISTO, multo autem melius. Hinc psalmista ex persona Ecclesiæ dicit: *Sitiuit anima mea ad Deum viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* Quis ergo iam hinc non videat in vno Symeone multos: immo per vnum cunctos significari electos? Qui nunc iusti ex fide, atque operatione, & timorati ex futura expectatione, & attoniti inueniuntur ex futura consolatione.

Gal. 4. Phil. 1. Ibid. Psal. 41.

In quibus etiam Spiritus sanctus inesse cognoscitur, quia & per Apostolum dicitur: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Et rursum fidelibus dicitur: *Corpora vestra templum sunt spiritus sancti, quem habetis ex Deo:* quique responsum accipiunt à Spi-

G ritu sancto, non visuros se mortem, nisi prius videant CHRISTVM Domini. Quia in hac adhuc corruptibili vita, eiusdem Spiritus sancti gratia reuelante, apertis fidei oculis eum, qui se cum illis vsque in finem sæculi mansurum esse promisit, aspiciunt non carne iam paruulum, sed diuinitate immensum. Qui etiam cum Apostolo dicunt: Et si noueramus CHRISTVM secundum carnem, sed nunc iam non nouimus. Habitant etiam isti in Hierusalem, atque Spiritu in templum, quo CHRISTVS introducitur, veniunt. Ipsi etiam sunt Hierusalem, qui habitant in Hierusalem: ipsi & templum qui veniunt in templum, in quibus, & à quibus CHRISTVS excipitur. Breuiter ista, fratres, percurrimus, ne dum, quæ sint huius diei sacramenta, quodque sanctum, piumque præconium indicare studemus: cuilibet in fastidium veniamus. Sequitur: *Et cum inducerent puerum IESVM parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo, & ipse accepit eum in vlnas suas, & benedixit Dominum, & dixit: Nunc dimittis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum.*

2. Cor. 5. Luc. 2.

H Hinc vnius, hinc multorum, immo etiam omnium adimpletur expectatio iustorum. Sed dicamus prius de vno, & sic loquamur de omnibus. Cupimus enim ad hoc studium nostrum inflectere, vt quod de vno dicitur, de omnibus veraciter sentiamus. Et ecce, dum specialiter de vno venerabili sene cupimus loqui: occurrit prædicanda Virginis prudentia, non humana industria fulta, sed spiritu diuinitatis afflata Quæ filium oblatura veniens, suæque naturæ humilitatem seruans, prophetæ tradidit manibus offerendum, non ignara vtique quis esset, cuius manibus Deum hominemque sacrificio tradebat dedicandum. Offert ergo Dominum prophetarum, prophetæ: offert vnicum vni; immo omnibus in vno, quæ omnibus eundem peperit

Sal-

A Saluatorem. Non enim desinit nunc vsque offerre, quem genuit: cum suis sanctis interuentoribus eundem Redemptorem electis vniri facit. Et, vt verum fatear, materno affectu idipsum piissima facit. Omnes enim filios deputat, quos diuina gratia Christo sociat. Quando non ipsa mater electorum, quæ fratrem genuit eorum? Si, inquam, Christus credentium frater, cur non ipsa, quæ Christum genuit, sed credentium mater? Quamobrem obsecro, beatissima mater, offer nobis Christum piis suffragiis, quæ nescis inuidere filiis. Sed ne attendas filiorum iniurias, à quibus non, vt dignum est, honoraris. Tolerat enim pia mater irreuerentiam filiorum, quia amore vincitur generationis. Foue ergo etsi tanti meriti indignos piis orationibus, quos in vno genuisti: deprecare vnicum filiũ pro excessib. multorum filiorum. Sed iam, fratres, Christum in vlnas suscipiens, quid vnus specialiter Symeon dicat, audiamus. Ait enim: *Nunc dimittis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum*: (Eph. 2.) ac si diceret, longa me expectatione fatigasti, diu retinuisti: sed tandem viso, quem expectaui, iam de humanæ vitæ scandalis me in pace dimittis. B Dimittis in pace: quia secũdum promissionem tuam per incarnati Verbi mysterium, solutis inimicitiis, tibi merui reconciliari. (Idem super Luc. 2.) Dimittis in pace: quia video pacem. Ipse est enim pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Hoc denique omnes electi dicunt, qui Christum in vlnas suscipiunt, qui fidei oculis salutare Dei suscipiunt. Quid enim est Christum in vlnas suscipere, nisi piis hunc operibus in membris suis amplecti? Per vlnas enim, id est brachia, virtus operationis exprimitur. Cum enim in alio esurientem Christum satiant, in alio sitientem potant, in alio infirmum, vel in carcere positum visitant, his proculdubio deuotis actionibus, tanquam brachiis, quotidie eundem ipsum puerum amplectuntur. Et, quia hæc agentes illum suscipere se in his plena fide cognoscunt, illum in his videre non dubitant, qui dixit: *Quamdiu fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Atque eisdem operibus, vt ad pacem Dei redeant, à peccati scandalo absolui se credunt: recte idem Symeon (Mat. 25) C exclamat, dicens: *Nunc dimittis seruum tuum Domine secundũ verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum.* Ac si electi dicant: Ideo nos a peccati scandalo secundum promissionem tuam absoluens, iam in pace recõciliatos passibus amoris propinquare cœlestibus facis: quia fidei oculis salutare tuum, id est Dominum Iesum Christum in membris eius intueri, eumque piis operationibus amplecti meruimus. E De quo adhuc siue ille, siue isti, Deo patri dicunt: Quod præparasti ante faciem omnium populorum. Nisi a toto pars intelligenda sit populorum, quæ Saluatorem in carne viderit: iuxta literam ratio non stabit, quia eum nec carneis, nec fidei oculis omnes populi conspexerunt. Ante faciem ergo omnium populorum hoc salutare dicitur præparatum; quia ex omnibus populis in eum crediderunt, qui eum credentes fidei oculis aspexerunt. Nam, quod Dominus Thomæ dicit: *Quia vidisti me Thoma, credidisti: beati qui non viderunt & crediderunt*: (Ioan. 20) hoc de visione corporali locutus est. De qua & subditur: *Lumẽ ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.* (Esa. 9.) Hoc itaq; lumine de tenebris reuelatæ, hoc inuentæ, hoc illustratæ sunt gentes; sicut scriptum est: Gentium populus, qui ambulat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis. F De quo lumine Ioannes Euangelista testatur dicens: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* (Ioan. 1.) De hoc in Epistola sua dicit: *Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ.* (1 Ioã. 1. Ioan. 3.) De hoc idem lumine in Euangelio ait: *Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem.* Et iterum: *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.* Quandoque cum sit etiam gloria gentium, in eo ad gloriã Israelis dicitur præparatum: quia siue in Patriarchis, Prophetis atque Apostolis, imo etiam in ipso omnium capite Christo, siue in eloquiis Dei, amplius gens illa, quam gẽtes, gloriosa mõstratur, Apostolo attestante, qui ait: *Quid ergo amplius Iudæo, aut quæ vtilitas circumcisionis?* (Rom. 3.) Multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. Et rursum: *Quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum: & legislatio, & obsequium, & promissa: quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem: qui est super omnia Deus benedictus in secula.* (Rom. 9.)

Amen. G

NOTATIO.

SERMO hic S. Ambrosio ascribitur, ex vetustissimo codice, manu scripto monasterij Massanensis S. Placidi. Ex quo sane sermone liquido constat, solemnitatem Purificationis antiquissimam esse. Cuius rei, præter cæteros multos, sunt etiam duo luculentissimi testes, vnus Methodius martyr, qui Decio Imp. pro Christi gloria sanguinem fudit: præcipuamque de hac solemnitate concionem Græcam habuit. Alter vero Cyrillus Hierosolymitanus: qui in homilia, quam hoc solenni die ad populum habuit, his verbis concionatus est: Læti hodie lampades ornemus: tamquam filij lucis cereos veræ luci Christo offeramus, quoniam lumen in reuelationem gentium mundo apparuit: lumen itaque è lumine mutuati, supra niuem dealbemur. Quod autem nonnulli Iustiniano Imperatore hanc diei festi celebritatem institutam putant, id à Nicephoro quidem scriptum non negatur. Sed res ita se habuit. Erant tum horribiles terræmotus, ac funesta pestis contagio: eamque ob causam, vt Dei iram ille placaret, hanc solemnitatem, multis iam ante ætatibus, toto terrarum orbe institutam, præcipuis pietatis officiis illic D Constantinopoli coli voluit. Verum multò quidem ante illam celebratam esse cum illæ duæ superiores ostendant, tum conciones Chrysostomi de eo die ante id tempus in ea ipsa vrbe habitæ, & aliæ veterum patrum complures. H

NOTATIONES
EX PETRI NANNII ET ALIORVM SCHOLIIS
SELECTÆ AD HVIVS EDITIONIS VSVM ACCOMMODATÆ.
IN ENARRATIONES DVAS SVPER GENESIM AD HORONTIANVM.
TOMO PRIMO.

OL. 200. f. d. *Videt coronas luminum, lunæ & stellarum globos considerat.* Vel allusum ad coronam Ariadnes, vel in genere sidera hic illic quasi flores sparsa coronas appellat: nimirum vnde coronæ stellantes fieri possent, materia pro ipso opere posita, per Metonymiam.

Ibid. g. Calcem leuat. Omnia munia pugilis describit, qui non armis, sed pugnis & calcibus aduersarium oppugnat.

Ibid. h Terra ergo exercitium est hominis, cælum corona. Exercitium idem, quod palæstra, locus nimirum vbi pugiles sese exercent: aut allusit ad illud Gen. 3. Emisit illum Dominus de paradiso, vt exerceret terram.

201. c. Nullis assentantium pumicetur sermonibus. Id est, titilletur, fricetur adulatorum blandiloquentiis.

Ibid. d. In quo ad similitudinem æterni Dei νοῦς esset inuisibilis. Miror cur S. Ambrosius Græcam vocem retinuerit. An quia Latini varie hanc efferunt, cum eam modo mentem, modo animum interpretantur, quod vel ex distichio illo apparet:

Si Deus est animus, nobis vt carmina dicunt,
Hic tibi præcipue sit pura mente colendus.

Nec Virgilius hinc longe abludit:

Dii ne hunc ardorem mentibus addunt
Euryale? An cuique Deus sua dira cupido?

An quod etymum Græcum illi magis placuerit, quod νοῦς ἀπὸ τοῦ νοεῖν, hoc est ab intelligendo sit dictus, cum Mens à meminisse, Animus quasi ἄνεμος appellatus sit, quorum verborum vim naturamque νοῦς probe explet. An quia Anaxagoras omnia dixerit materia & νῷ conseruari, ad dogma gratiosum alluserit, & vocabulum huic dogmati familiare retinuit.

Ibid f. ἀπλανεῖς πλανῆται. Id est, minime errãtes errones.

Ibid g. Tauri depresso sulcu per totum diem aratro gemunt. Virgilianum est:

Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro,
Ingemere.

Ibid. Glomerat gressus superbos. Et hoc Virgilianum:

Insultare solo & gressus glomerare superbos,

Vbi Seruius, glomerare gressus, id est, vt cum disciplina incedat.

Ibid. h. Tum equis singularibus. Cum scilicet vno equo ad cursum vtuntur, quales Græci vocant cælites: non binos trahunt, vt desultores: non iugis innectunt, vt in bigis & quadrigis fit.

202. f. Et abii, & conduxi mihi quindecim argenteis, & coro hordei, & semicoro hordei & neuel vini. Hieronymus hæc tertium caput Oseæ sic transfert, Et fodi eam mihi quindecim argenteis, & coro hordei, & dimidio coro hordei. Et septuaginta translationem in hunc modum adfert: Et conduxi eam mihi quindecim argenteis, & gomor hordei, & neuel vini. Sic Ambrosiana interpretatio ab vtroque nonnihil variat. Vbi in glossa ait, Gomor & corum eiusdem esse mensuræ, nimirum triginta modiorum: & neuel, esse dimidium cori.

203. a. Quid igitur opus est vt explorem ortus signorum, atque obitus: Ex Virgilianis verbis hoc deformatum est:

Daphni quid antiquos signorum suspicis ortus?
Nec frustra signorum obitus speculamur & ortus.

Ibid. Cuius stellæ obitus non cremiorum sensibilium, sed spirantium defunctorum triumphales manipulos de tumulis resuscitauit. Cremium à cremando dictum: volunt nonnulli Grammatici Cremium id esse, quod dum in sartagine cibus frigitur, circa margines combustum adhæret. allegantque illum locum Psalmi centesimi primi: Et ossa mea sicut cremium aruerunt: vbi Septuaginta habent: καὶ τὰ ὀστᾶ μου ὡσεὶ φρύγιον συνεφρύγησαν. Hesychius autem φρύγιον ξύλον ξηρόν hoc est torrem interpretatur. Hic autem sine omni dubitatione cremia busta significant, hoc est, ossa, quæ ex vstrina sepulchrali residua supersunt, quę aliquando reliquias appellamus.

In enarrationem super Genesim ad Sabinum.

Ibid. f. Lecto Hexaemero. Titulus est multorum veterum Theologorum, qui de operibus sex dierum, quibus mundus conditus est, commentaria scripserunt.

Ibid. g Ex quibus colligitur paradisum in nostro principali, &c. Principale hic idem est, quod Græcis ἡγεμονικόν, mens scilicet: id nimirum quod in anima humanum præcipuum est, in quo phantasię & impetus motusque animi nascuntur, & vnde ratio emerget. Hieronymus damnat eos, qui paradisum tantummodo allegorice exponunt.

204. a. Tortuosis angulatur anfractibus. Allusum in hoc verbo angulatur, ad etymon anguis, quod se circumagat & voluminibus implicet, quia à Prudentio, Ciceroneque meandri appellantur.

Ibid. b. Bona est enim sapientia cum hæreditate, id est, cum fide, quoniam est hæreditas credentibus in Dominum. Hæreditas idem est quod Græcis κλῆρος prædium, possessio, ea pars quæ cuique in diuidendo cessit.

Ibid. d. κοσμοπολίτης Id est, mundi ciuis. Ita nõnulli philosophi de sua patria responderunt, interrogati cuiates essent, vnde & illud Poetæ natum est:

Omne solum forti patria est, vt piscibus æquor.

In annotationes super Exodum ad Irenaeum.

207.*f. Abraham autem & Iacob & postea Moyses, & David pastores pecorum fuerunt, regalem quandam in hoc munere disciplinam.* Allusum ad hoc, quod Homerus Reges ποιμένας λαῶν hoc est, pastores populorum nominet, atque adeo ipsi simpliciter Reges ποιμένας appellantur.

208.*a. Lætitia luxuriæ.* Id est, splendor, nitorque opulentiæ: vnde mox contraria opponit.

208.*c. Vocibus mutis.* Id est, non humanis: qua forma, muta animalia vocamus, non quod sono carent, sed quod humana loquela.

Ibid. Præferens insensibilibus simulachris virtutum spirantem decorem. Id est, decorem vita præditum, & quasi spirituum vegetum, sic & Virgilius:

Excudent alij spirantia mollius æra.

In annotationes super Exod. ad Irenaeum.

209.*f. Quæ est hæc quæ ascendit à deserto sicut viti propago fumo incensa, odorificata myrrha & thure ab omnibus pulueribus vnguentarij?* Græca sic habent: τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα ἐκ τῆς ἐρήμου ὡς στελέχη τεθυμιαμένη σμύρναν καὶ λίβανον ἀπὸ πάντων κονιορτῶν μυρεψοῦ. hoc est: Quæ est ista quæ ascendit è deserto, sicut stipulas suffitu redolens myrrham & thus ex omnibus pulueribus vnguentarij? Sed nihil melius interpretatione Ambrosiana. Latina Biblia paulo aliter habent: Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi myrrhæ & thuris & vniuersi pulueris pigmentarij? Hic autem obseruari licet, vnguentarium & pigmentarium eundem esse, quem nunc aromatarium appellant.

Ibid. g. Vmbilicus tuus crater tornatilis non deficiens mixto, venter tuus aceruus tritici muniti inter lilia. Ex Septuaginta interpretatione liquet omnino sic legendum esse, ὀμφαλός σου κρατὴρ τορευτὸς μὴ ὑστερούμενος κρᾶμα· κοιλία σου θημωνία σίτου πεφραγμένη ἐν κρίνοις.

In annotationes super Exodum ad Simplicianum.

210.*d. Tamen quia collatio sermonis, vt pecuniæ, magno est vsui, atque ea maximus in commune emolumentum negotiationis profectus paratur.* Collatio hic idem quod commercium, permutatio, συνάλλαγμα, siue quod magis ad etymologiam accedit συμβολαία.

Ibid. g. λόγος enim diuisor est animarum atque virtutum, λόγος autem verbum Dei validum & acutum. Non leuis causa est, cur hanc vocem Græcam retinuerit S. Ambrosius, cui in πολυσήμοις significationibus nulla vox Latina par est. Sæpe enim id est quod verbum, quæ interpretatio maxime increbuit: à nonnullis transfertur sermo, sæpe id quod ratio, sæpe idem quod cogitatio, sæpe id quod eloquentia; & fit vt ad multa eius significatio simul alludatur: quod cum fit nullo modo sensus eius transferri potest. Miror que quod alij exemplum S. Ambrosij in retinenda Græca dictione sequuti non sint: sed puto, deterruit eos, quod apud Latinos logi dicantur nugæ & inania verba. Veriti igitur sunt patres, ne dignitas quæ est in verbo Dei, sordido vocabulo euilesceret. Sed plura de hac re S. Basilius.

In annotationes super Exodum ad Iustum de didrachmo.

211.*f. g. Interrogans me quid significet illud didrachmum.* Nonne dixit didrachmum pro didrachma, eadem ratione & ἡμιδίδραχμον dicit. Quanti illud sit pretij, inter Budæum, Alciatum, Georgium Agricolam multis disputationibus iactatur: alij denarium & drachmam idem volunt: alij drachmam minorem censent, vt est: binas drachmas vnum didrachmum facere in confesso est. De didrachma multa mentio est Exodi tertio. vbi collatis Græcis verbis Septuaginta interpretum cum interpretatione Hieronymi siclum & didrachmum idem esse, continereque inter se obolos viginti, deprehendas, cuius dimidium pretium Domino offerendum erat in singula capita, longe alia ratione, quam Dioscorides cæterique tradunt, qui drachmam sex obolorum esse volunt. Sed in Septuaginta interpretum translatione euidenter describitur hunc didrachmum sui generis esse, & peculiaris pretij, secundum numisma templi cum inquit: κατὰ τὸ δίδραχμον τὸ ἅγιον εἴκοσι ὀβολοὶ τὸ δίδραχμον, trigesimo Exodi.

Ibid. h. Cum acceperis computationem filiorum Israel in visitatione ipsorum, dabunt singuli pretium redemptionis animæ suæ Domino, & non erit in ipsis plaga in visitatione eorum. Visitatio hic idem est quod censitio, nimirum cum singuli citati nomen suum profiteri coguntur, quod in recensendo exercitu fieri solet. Eadem prope ratione accipitur illud Sapientiæ 4. ἐκ γὰρ ἀνόμων ὕπνων τέκνα γεννώμενα μάρτυρές εἰσιν πονηρίας κατὰ γονέων ἐν ἐξετασμῷ αὐτῶν: Liberi enim ex nefario concubitu testes sunt nequitiæ parentum in ipsorum examinatione: nimirum cum ab ipsis quæritur, vt nomina suorum parentum edant, coguntur stupra parentum ipsa professione nominum quasi contestata reddere. Pro examinatione habet Latinus, interrogatione, quod eodem recidit. cap. item 14. διὰ τοῦτο καὶ ἐν εἰδώλοις ἐθνῶν ἐπισκοπὴ ἔσται, Latinus interpres hæc verba transtulit: Propter hoc in idolis nationum erit respectus. Alij addiderunt, non, inquientes, propter hoc in idolis nationum non erit respectus. Totum autem istud caput trigesimum Exodi, non parum sapit mores censuræ Romanæ: cum enim numerus Romanorum in condendo lustro iniretur, singuli ciues citati ad censores prodibant, si nihil in iis nota dignum apparebat, inoffense transmittebantur: si quid contra ignominia dignum videbatur, senatori curiam, equiti equum, plebeio centuriam tribumque adimebant. Id ita esse ex Græcis verbis hoc modo translatis intelligemus: Cum numerum filiorum Israelis colliges, in visitatione, siue lustratione eorum, dabit quisque Domino munera pro capite suo, neque erit ruina siue cadauer in illorum visitatione: & hoc est quod dabunt singuli quotquot in visitationem prodierint, nimirum dimidium didrachmæ secundum didrachmam sanctam. Faciunt autem hanc didrachmã oboli viginti, huius dimidium oblatio est Domino: quicumque processerit ad visitationem à viginti annis & supra, dabunt hanc oblationem Domino. Quare optime transtulit ita S. Hieronymus: Quando tuleris summam filiorum Israel iuxta numerum, dabunt singuli pretium pro animabus suis Domino, & non erit plaga in eis, cum fuerint recensiti: hoc autem dabit omnis qui transit ad nomen, dimidium sicli iuxta mensuram templi. Siclus viginti obolos habet, media pars sicli offeretur Domino, qui habetur in numero à viginti annis, & supra dabit hoc Gomar. Gomar mensura est trium chenicum Atticarum, teste Hieronymo. Iosephus, inquit, eam habere τρεῖς ἡμισυκοτύλας, cotyla autem & hemina idem est, teste Fannio, continet ergo heminam & eius dimidium.

212.*d. In ore piscis inuentũ staterẽ sumat.* Stateres, Dorici nũmi sunt, eius ponderis, cuius didrachma: quod ipsum conuenit cum tractationibus S. Ambrosij qui se de didrachmo loquuturum promisit. Certe Matth. 17. didrachma exigitur, & postea Petrus in ore piscis staterem inuenit, ex quo loco ista desumpta sunt. S. Hieronymus agnoscit staterem & didrachmam idem esse. S. Ambrosius item hoc ipsum præ se fert cum, inquit.

Ibid. e. Et ideo & pro se & pro Petro tamquam singulas drachmas in statere solui. Quamobrem Budæi auctoritas qui quatuor drachmarum staterem censet, in præsenti negotio locum non habet. Illud autem obiter annotandum cur cum integrum staterem videantur à solo Christo exigere, vnus stater potuit sufficere quæstoribus pro binis capitibus, nempe pro Christo & Petro. Sed mihi videntur Imperatores tributum quod Moyses trigesimo Exodi in cẽsendo populo instituit, reseruasse. & vt ibi mentio est de didrachma, & vltra eius dimidium nec à diuite nec à paupere exigitur: ita hic quoq; formula petendi tributa, nomen didrachmi præ se tulisse, suffecisse tamen in singula capita eius dimidiam partem.

Ibid.f. Cognouimus itaque.ideo dimidium didrachmi, lege postulari, quia dimidium generi huius mundi, id est, conuersationi saeculari, & sui domestico, & posteritati reseruatur, quibus necesse erat & sortem ex sorte, id est, transmissionis deputari. Sensus hic: Dimidium didrachmi à Iudæis ex lege petitur, quià dimidiam bonorum partem relinquere in hæredes oportebat, & sortem, quam in sua familia nactus erat de successore in successores transmittere, quia prædia non licebat de familia exire.

213.*b. Vnde nec numerum monada, sed elementum numeri, quibus ea cura est, appellauerunt.* Arithmetici vnitatem, numerum esse noluut. In iis enim numerus est, vbi summa in plura singula diuidi potest. Iam dicũt omnem numerum repetita vnitate confici, non tamen vnitatem esse, sicque omnia à Deo fieri: eum tamen ea ipsa non esse, sed quod sint, ex Deo habere.

Ibid. Sui deneger. Deneger est, qui à genere suo deficit in vtramque partem & bonam & malam capitur, sæpius tamen in deteriorem.

In annotationes super Exodum ad Romulum.

214.*a. Crebra & iucunda alloquia cadantur.* Alij cudantur. vt hic duplex lectio est, ita quoque in illo Terentiano versu, vnde illud desumptum videtur esse: Verum interea dum sermones cædimus, vbi in aliis libris inuenitur cudimus.

Ibid.b. Conflatum est vituli caput. Iudæi, qui Ægyptiis ritibus quadringentorum annorum incolatu assueuerant, facile pertrahebantur ad superstitionem Apis siue Serapidis, quem in specie tauri Ægyptij colebant. Vitulum vero aliquando capi pro iuuenco siue tauro notum est vel ex Virgiliano.

Si ad vitulam spectes, nihil est quod pocula laudes.

Est alioqui vitulus inter boues gradus ætatis, qualis est puer inter homines, & quod iuuencus siue iuuenca inter hoc genus armenti, id vicissim iuuenes inter homines.

214.*c. Denique & patriarcha Iacob abscondit inaures cum simulachris gentium.* Sæpius me male habuit, cur inaures ab idololatriæ cultu diuersissimas sepelierit Iacob vna cum idolis. Sed hunc scrupulum mihi eripuit Hebræus noster Andreas Balensis, qui respondit inaures ibi vocari, quo sacerdotes in cultu numinis aures tegunt, quales fuere apud Romanos infulæ.

Ibid.d. Sic Moyses typhum illum dissipauit Aegyptium. Typhũ fastum scilicet & elationem. Id enim significat Græcum vocabulum hoc.

Ibid g. Ipse si quid melius habes nobis comparticipato. Allusum ad illud Horatij:

Si quid nouisti rectius istis,
Candidus imparti, si non, his vtere mecum.

In annotationes super Leuiticum ad Simplicianum.

215.*f. Rara itaque confessio de peccato, rara pœn. &c.* Affectio, id est, vt hanc vocem pœnitentiam, sibi vendicent, & vsurpent, & agnoscant se errasse.

Ibid. Quia cito impetus irrationabilis præuenit, & flamma quadam celerrimi motus animam depascitur. Allusum est ad Abiud & Nadab, qui ideo combusti fuerunt, quod alieno igne incensum Domino adolenissent: sed hoc plenius postea ipse indicat.

Ibid. Facile corrumpitur ac deterioratur. Deteriorare, verbum etiam in Pandectis legum obuium est, ne quis tamquam barbarum auersetur.

216.*b. Vt reficiat, & pascat obnoxium animum pœnitentia.* Obnoxius qui in noxa siue quid in noxia est. Discrimen inter vtrumque Grammatici ponunt, sed auctores iis vocibus promiscue vtuntur.

Ibid. Ideo & alibi legis duos hircos, vnum in quo sors Domini, alterum transmissionis. Hæc inuenies Leuit. 16. Cæterum hircus iste transmissionis, ab Hieronymo appellatur emissarius, quod in solitudinem emittatur, & à septuaginta Interpretibus ἀποπομπαῖος, quasi dicas ablegatus, siue dimissarius, nam emissarius longe alterius est significationis. Videat diligens lector num vox dimissarius corrupta sit apud Hieronymum in emissarium.

In annotationes super Leuiticum ad Constantium.

216.*f. Qui viros circumcisione signatos, etiam opprobrio & illusione dignatos arbitrantur.* Eos enim contemptissimo nomine verpos appellare consueuerunt.

Ibid.b. Reperimus autem in historia veterum, non solos Aegyptios, sed etiam Aethiopam & Arabum & Phœnicum aliquos circumcisione erga suos vsos. Sumptum hoc aliqua ex parte ex Euterpe Herodoti est.

In annotationes super Exodum ad Romulum.

219.*f. Vt alienis dispendiis famem suam ableuent.* Alij codices habent alleuent, quod quidem consuetius, sed illud alterum familiare Ambrosio est.

Ibid. Veretur ra est ferrea telorum segetibus inhorrens. Allusionibus Virgilij hæc verba constant.

Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late
Horrescit strictis seges ensibus, æraque fulgent
Sole lacessita.

In annotationes super Leuiticum ad Chromatium.

220.*f. Ideo Balaam ille Chaldæus accitur ad fidem, vt Chaldæorum superstitio conticesceret.* Allusio ad id quod à gentis vitio Mathematici & Genethliaci Chaldæi appellentur.

221.*b. Sed & visu faciles & dictu affabiles circumuerrent.* Versus Matonis cum pusilla immutatione:

Nec visu facilis, nec dictu affabilis vlli.

Ibid. Et ideo tentauit eum, quasi diuinum, non elegit quasi prophetam. Diuinum, id est, hariolum, augurem.

In Annotationem super cap. 22. Deuteron. ad Irenæum.

233.*f. Quid in pullis? quam canora vox galli? nocturnisque vicibus solemne munus ad excitandum & canendum.* Omnis auitij generis fœtus, pulli dicuntur, vt quadrupedum catuli, proprie tamen partus gallorum pulli appellantur, inde pullarius qui gallinaceos nutrit ad obseruandum tripudium solistimum. Plinius lib. 10. capite 21. de gallis. Proxime gloriam sentiunt & hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit. Norunt sidera & ternas distinguũt horas interdiu cantu, cum sole eunt cubitum, quartaque castrensi vigilia ad curas laboresq; reuocant, nec solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemq; venientem nuntiant cantu, ipsum vero cantum plausu alarum, hactenus Plinius. quamobrem à prudentio appellatur: Ales diei nuncius, ab Ausonio Excubitor.

Excubitorque diem cantu prædixerat ales.

Ab eorum cantu Græci duo gallicinia faciunt, Latini vnũ.

In Psal. CIV. de vera libertate ad Simplicianum.

TOMO SECVNDO.

407.*d. Ostendens libertatem nostram in Christi esse sapientia iuxta Stoicum dogma*, solus sapiens est liber. Cicero in Paradoxis ὅτι μόνος σοφὸς ὁ ἐλεύθερος, καὶ πᾶς ἄφρων δοῦλος id est omnes sapientes esse liberos, & omnes stultos seruos: quid enim est libertas? Potestas viuendi vt velis. Quis igitur viuit vt vult, nisi qui recta sequitur, qui gaudet officio, cui viuendi via considerata atq; prouisa est, qui ne legibus quidem propter metum paret, sed eas sequitur atq; colit, quod salutare esse maxime iudicat: qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat deniq;, nisi libenter accubere: cuius omnia consilia resq; omnes quas gerit, ab ipso proficiscuntur, eodemq; feruntur: nec est vlla res, quę plus apud eum polleat quam ipsius voluntas atque iudicium?

408.*b. Sed non ille solum liber, qui Dominum licitatorem non pertulit, aut tollentem digitum non vidit.* Id est, non solum ille liber, qui emptus non est, & de cuius capite licitatio facta

facta non est, aut qui nō vidit emptorem sui, qui digitum in sublime sustulit, quo indicabat sibi eo pretio mancipiū addici cupere, quod in auctione præco pronuntiauerat. vt enim χειροτονία est vbi sublata manu suffragium declaramus, ita tollere digitum solemus, vbi indicamus, quid nobis addici velimus.

409. *a. Et quanta in ipsis insipienti refragia sint.* Refragia à refragari, cui contraria sunt suffragia. Vt enim astipulatio alienæ sententiæ suffragium est, ita refragium dissentio est, & abluctatio: à Comitiis ducta translatio.

Ibidem b. Furta belli. Quæ per insidias geruntur, & non aperto marte, furta belli nominantur, cum victoriam dolo furantur, non vi eripiunt. Virg. 11. Æn. Furta paro belli. Salustius, gens ad furta belli peridonea. Rursus Virg. 10. Æn. Haud melior furto sed fortibus armis.

409. *d. Stultus complexus est manus.* Eccles. 4. Stultus complicat manus suas & comedit carnes suas dicens: Melior est pugillus cum requie, quam plena vtraque manus cum labore, & afflictione animi. Græce. ὁ ἄφρων περιέλαβε τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Quod & ita interpretari potest: Insertius siue insitius circumplexus est manus suas. Describit autem habitum ignaui & inertis qui alteram manum alterius palma inuoluit, & vtramque ita ad opus inutilem reddit: fere idem, quod conserus inter se digitis sedere.

Ibidem e. Calanus Alexandro, &c. De Calano ita Suidas. Indus vnus ex numero Brachmannorum, ita enim sapientes Indi vocant, huic Alexander Macedo, cum se præsente obiisset, funebres ludos exhibuit, & merobibas in certamen produxit ob temulentiam Indorum. Calanus autem ad omnia Alexandro concinne respondit. Cæterum sermo iste ex interpretatione Græcorum verborum hon nihil græcissat. quale illud, gignit corruptionem, quod nihil aliud significat quam ignem perdere & absumere, quale & illud, super hunc nos sumus, pro istis nos superiores sumus & vincimus, quæ prorsus indolem Græcanicam sapiunt.

In enarrationem super caput 52. Esaiæ ad Irenæum.

524. *b.* ὡραῖοι κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων αὐτόν. Id est, Speciosus pulchritudine præ filiis hominum, quam speciosi pedes annuntiantium eum.

523. *d. In quo videtur & clarificatur pater, sicut ipse clarificat filium.* Mutuatum id ex verbis Ioan. cap. 17. δόξασόν σου τὸν υἱὸν ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε. vetus interpres Clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Quia hoc idem verbum multis in locis clarificet, transfertur. veni in eam cogitationem, num gloria dicta sit quasi claria: esse autem promiscuum vsum inter C, & G. in Caio & Gaio, Cneo, & Gneo, omnibus liquet. quæ ἀντιστοιχείου gladium pro cladium, rursum ô in à transire in moto & manto, codice & caudice, ola in aula euidenter cognoscitur. Nec tamen interim ignarus sum Varronem de lingua Latina qui vulgo Festus Pompeius dicitur, gloriam ἀπὸ τοῦ κλέους dictam existimare, sed quid vetat in Latino vocabulo Latinam etymologiam quærere?

523. *g. h. Volebat enim nos in figura esse istius mundi, non in possessione atque vsu.* Subobscurus sermo: sensum hunc opinor: Volebat nos versari in mundo: quasi in re imaginaria, & quæ nulla quasi soliditate subsisteret. Puto enim illum allusisse ad illud primæ ad Corinthios cap. 7. Præterit enim figura mundi, nam postea addit, ambulantes tamquam in imagine sæculi.

Ibid. h. Tunc supinatur per arrogantiam. Describit vultum superbi, qui os sublime in cælum erigit, contrarius est demissos, qui vultum in terram deiicit.

524. *b. Vt renouatis alarum remigiis, &c.* Metaphora Virg. est,

Redditus his primum terris, tibi Phœbe sacrauit
Remigium alarum.

Ibid. c. Corde nos cepisti, &c. Græcis id maiori emphasi dicitur. ἐκαρδίωσας ἡμᾶς ἀδελφὴ ἡμῶν νύμφη, ἐκαρδίωσας ἡμᾶς ἐνὶ ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου. Excordiasti, vt hoc verbo fingam, quia Latini nihil tale habent, nos soror nostra sponsa, excordiasti nos vno oculorum tuorum. Vetus autem interpres, vulnerasti cor meum soror mea, sponsa mea, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum.

Ibid. Tabernaculum circa quod scriba Domini prætendunt. Tendere est tentoria habere. Virg. Hic sæuus tendebat Achilles. Prætendere, quia ante alios tendunt, & suis custodiis cingunt & tuentur.

In enarrationem super cap. 17. Hieremiæ ad Sabinum.

525. *d. Qua decipiendi venatoris vias calleat:* Plinius lib. 10. cap. 33. Si ad nidum auceps cœperit accedere, procurrit ad pedes eius fœta, prægrauem aut delumbem sese simulans, subitoque in procursu, aut breui aliquo volatu cadit fracta, quasi aut ala aut pedibus, aut procurrit iterum, iam prehensurum effugiens, spemque frustrans, donec in diuersum abducat à nidis.

Ibid. e. Vt in fœminas cum summo certamine mares irruant. Plinius ibidem, Illæ quidem & maritos fallunt, quoniam libidinis intemperantia frangunt earum oua, ne cubando detineantur: tunc inter se dimicant mares desiderio fœminarum, victum aiunt venerem pati.

In obseruationem alteram super Michæam ad Horontianum.

534. *b. Iudæ transiuit in paradisum vbi se capiendum dedit.* Paradisum hortum illum Gethsemani nominat, vbi Christus à Iudæis captus est, & recte. Est enim Paradisus non proprium nomen loci, sed appellatiuum. Viuaria enim vbi fere habentur, à Græcis παράδεισοι vocantur, necnon & horti & viridia & ambulationes Regum ita nominantur.

534. *f. Quam suscepit in Golgatha Christus vbi Adæ sepulchrum est.* Ex opinione illa qua dicunt sanguinem Christi in Adæ sepulcrum destillasse.

In obseruationem super Aggæum Prophetam ad Irenæum.

535. *f. Si tempus vobis est vt habitetis in domibus cælatis.* In veteri translatione: Numquid vobis tempus vt habitetis in domibus laqueatis? fere eodem sensu, tangit enim eam magnificentiam ædium, quæ vel cælato opere vel lacunaribus constant: Græce autem εἰ καιρὸς ὑμῖν μὲν τοῦ οἰκεῖν ἐν οἴκοις ὑμῶν κοιλοσταθμοῖς hoc est, in ædibus quæ habent cauas mansiones, atque eo videtur allusisse S. Ambrosius ex iis quæ subtexit: *Quid ergo istud est nisi in superioribus habitandum, non in vallestribus & subterraneis habitaculis.* Quasi per domos cælatas intellexisset domos, quæ habent subterraneas cellas, & hypogæa. Sed paulo post ait, domos cælatas & argentum cælatum.

Ibid. Quia luxuriosum est hypogea quærere. Hypogæa loca subterrestria vbi caupones & meretrices stabulari solent, quæ ob similitudinem cubilium ferarum Iustra Romanis appellantur, meretrix certe χαμαιτύπη & χαμευνάς nominatur.

Ibid. Quid de Petro dicam, qui ad horam sextam ascendens in superiora. Ne quis per superiora montis cacumen, aut simile quid intelligat, sciat hoc vocabulum ad quod toties alludit S. Ambrosius ὑπερῷον esse quod significat cœnaculum superius, vox composita ab ὑπὲρ & ὠόν. veteres testudinata siue concamerata ouum appellabant, ita Leda in fabulis cum in tali cubiculo peperisset, finxerunt eam oua peperisse. In actis tamen δῶμα reperitur, quod tectum significat, nimirum Iudæorum more in sublimi oraturus.

536. *f. Currus ex Ephrem & equus ex Hierusalem.* Aut τὸ διὰ δύο currus equis iunctis significat, aut duo genera bellatorum innuit, quorum alij ex curribus depugnabant, alij ex equis singulis. Ita quoque & in Psalm. 19. Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Domini sperabimus.

In enarrationem de Paschalis celebritatis ratione ad Episcopos per Aemilianum constitutos.

TOMO QVARTO.

144. *a. Sed aliud eſt obſeruare gentilitio more, vt qua luna quid adoriendum ſit iudices, vt puta, quintam eſſe fugiendam, nihilque ea inchoandum.* Ex obſeruatione Virgilij Heſiodique dictum, qui quintum diem lunæ inauſpicatum volunt. Virgil. Georgicôn. a.

Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna.
Felices operum: quintam fuge, pallidus Orcus
Eumenideſque ſatæ: tum partu terra nefando,
Cœumque Iapetumque creat ſæuumque Typhœa.

Heſiodus autem ſic:

Πέμπτας δ' ἐξαλέασθαι, ἐπεὶ χαλεπαί τε καὶ αἰναί.
Ἐν πέμπτῃ γάρ φασιν Ἐρινύας ἀμφιπολεύειν.

Sic Virgilius eam diem infauſtam eſſe voluit, quia ſit natalitius hoſtibus Iouis. Heſiodus quia tum Furiæ obambulent ad pœnas ſumendas de nocentibus. Seruius quod eo die nata ſit Pallas dea ſterilis. Democritus etiam philoſophus in hac opinione fuit. Mirũ eſt Virgilium, quintam dixiſſe cum dixerit Heſiodus quintas, niſi exemplar Virgilianum ſit corruptum. Sunt autem ſex quintæ in ſingulis menſibus lunaribus ſecundum Atticam obſeruationem, qui lunare ſpatium in tres decades deſcribunt. Cæterum etiam quartam lunam vulgare prouerbium infamat, qua infelices quarta luna nati eſſe dicuntur.

Ibid. f. Octogeſimo autem anno tertio ex die imperij Diocletiani. Mira loquutio, ſed ea ter in hac eadem epiſtola vſus eſt. Paulo enim poſt ſic dicit, *rurſum nonageſimo & tertio anno à die imperij Diocletiani*: ac deinde in fine huius Epiſtolæ, ſicut & *ſeptuageſimo ſexto anno die imperij Diocletiani.* Eſt autem ſenſus anno octogeſimo, & nonageſimo tertio, ex quo primum ad imperium Diocletianus peruenerat, non quod tot annos imperauerit Diocletianus, qui ſeptuageſimo octauo anno ſuæ ætatis extinctus eſt, ſed quod poſt acceptum à Diocletiano imperium is annus fuerit octogeſimus, quo lunaris ratio Paſchatis feſtum in alium diem tranſtulit.

Ibid. h. Indictio enim in Septembri menſe incipit. Indictio quindecim annos continet, hoc eſt tres Olympiades. Indictiones Beda incipere dicit 8. Calend. Octobris, quæ ſententia non pugnat cum Ambroſiana, cum octauo Calend. Octobris octo adhuc dies menſis Septembris reſidui ſint.

In orationem funebrem de exceſſu Satyri.

146. *a. In vtroque & fidei ambiguum, & vitæ periculum.* Vita aliquando ipſa anima eſt. Virgil. de Turno:

Vita cum gemitu fugit indignata ſub vmbras.

Aliquando idem quod victus Græcanico more, quibus βίος, & vitam, & victum ſignificat. Digeſtis de officio præſidis: Nec tenuis vitæ homines, ſub prætextu aduentus officiorum, vel militum limine vnico, vel breui ſupellectile ad aliorum vſum translato iniuriis vexentur, præſes prouinciæ prouidebit. Aliquando mores ſignificat alicuius, quapropter qui operoſiores ſunt in ſcribendis ingeniis principum, libros ſuos vitas inſcribunt, non hiſtorias. Hinc Plutarchus opus ſuum βίοι παράλληλοι nuncupauit: atque ex eadem ratione eſt titulus ille vitæ ſanctorum Patrum: atque eam ſignificationem verba S. Ambroſij hic requirunt: hinc eſt quod Donatus in Phormione dicit: vita, & mores, & animam, & alimentum ſignificat & ſpatium viuendi.

147. *c. Nihil mihi profuit vltimos hauſiſſe anhelitus, nihil flatus in os inſpiraſſe morienti.* Summa cum vbertate, & vehementia cum Virgiliano luctu decertat, & in proſa elegantiſſimi carminis vim, & gratiam exuperat:

Date vulnera lymphis
Ablam, & extremus ſi quis ſuper halitus erat,
Ore legam.

Nec aliter Statius ſecundo ſiluarum:

Te vultu moriente videt, linguaque cadente
Murmurat in te omnes vacui iam pectoris efflat.
Relliquias.

Solent autem id facere, vt recepta in ſe per μετεμψύχωσιν morientis anima, quaſi eius ſpiritu deinde potius quam ſuo victuri eſſent. Sed S. Ambroſius id luctuoſius interpretatur, quaſi communionem mortis ex fratris anhelitu accipere ſtuderet, ne videretur ad iſtam μετεμψύχωσιν Pythagoricam alludere.

148. *c. Quam dolores in Alpium vallo; ſummam noſtræ ſalutis conſiſtere, lignorumque concædibus conſtrui murum.* Habent alij pro concædibus congeribus, alij aggeribus, nimirum ſtragibus deiectarum arborum vt itenera hoſtibus intercluderentur. Quid melius ſit; aliis diuinandum relinquo, nam & concædibus intelligi poteſt, quaſi multa ligna cõmuni cæde, & ſimul ſtrata

Ibid. e. Felix igitur tam opportuno obitu, quia non es in hunc ſeruatus dolorem. Eadem imago ſententiæ in verbis Virgilij:

Tuque ô ſanctiſſima coniux
Felix morte tua, nec in hunc ſeruata dolorem.

Ibid. g. Qualem te tunc ego frater aſpicio. Et hoc quoque ad Virgilianum carmen effigiatum eſt:

Hunc ego te Euryale aſpicio.

Ibid. g. h. Quanti tibi dixerunt aliquid, qui ſe mihi dixiſſe memorarent? qua mihi hinc quanta frequenter oborta lætitia, quod eos errare in nobis cernerem? quam gratus error, quam iucunda prolapſio. Et hoc quoque aliqua ex parte à Virgilio mutuo ſumptum eſt:

Daucia Laridæ Tymberque ſimillima proles
Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error.

Quanti autem hic poſitum pro quot, vt tanti in euangelio pro tot: ſed quid hoc inter tantos? Ita Græcis eadem ſignificatione τοσοὶ & τοσοῦτοι dicuntur, quo & numerum continuum, & diſcretum oſtendunt: Ioannis 6. ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστιν εἰς τοσούτους, vbi interpres vetus: Sed quid hæc inter tantos? Fateor raras huiuſmodi locutiones, ſed tamen quia, quanti, pro quot apud probatiſſimos reperitur, veriſimile eſt eius ἀπόδοσιν tanti, in eoſdem vſus receptum eſſe, Catullus, & quantum eſt hominum venuſtiorum, pro quotquot ſunt venuſtiores dixit. Certe cum dicimus, tantum nummorum non dicimus, quam magni ſunt nummi: ſed quam multi.

149. *c. Etenim ligari fecit in Orario.* Orarium hic idem genus veſtis cum eo, quod nunc in ſacrificali cultu ſtola dicitur apud veteres infula nominatur. Cuius extremitates vittæ dicuntur, etiam nunc in baptiſmo pueris initiandis imponitur: inſigne illud, & hoſtiarum, & ſacerdotum eſt, credo id ideo chriſtianis ſollemne fuiſſe, quod S. Petrus genus chriſtianorum, & regium, & ſacerdotale appellat.

Ibid. Quod ſi homini non referre, ſimile homicidio iudicatum eſt. Non abhorret hoc ipſum à lege Perſica, cuius meminit Xenophon, ſecundum quam ſumma pœna plectebantur, qui ingratitudinis conuicti eſſent.

Ibid. e. Eſt enim huiuſcemodi gratiæ vis, vt & cum refertur, habeatur, & habendo referatur. Pulcherrima Antipallage, mutuoque ſumpta ex Oratione Ciceronis pro Cn. Planco. Quamquam diſſimilis eſt pecuniæ debitio, & gratiæ. Nam qui pecuniam diſſoluit, ſtatim non habet quod reddidit: qui autem debet, æs retinet alienum: gratiam autem & qui refert, habet: & qui habet, in eo ipſo quod habet, refert. Hactenus Cicero. Criſpum, inquit Iulianus, agmen orationis rotundumque ac modulo ipſo numerorum venuſtum. Meminit huius ſententiæ Aulus Gellius Noctium Atticarum lib. 1. cap. 4.

149. *f. Nam quid ſpectatam ſtipendiis forenſibus eius facundiam loquar?* Stipendiis forenſibus, id eſt, agendis cauſis in foro. Iam enim militiam in duo genera diſtinguunt in armatam, & forenſem.

150. *e. Quid vero illud recenſeam, quod ſupra ipſam iuſtitiam pietate progreſſus, cum quadam incubatori communium fructuum mei contemplatione muneris putaſſet eſſe tribuenda.* Incubatori, detentori, qui rebus alienis toto corpore inhæret. Ita Dionyſius à Macrobio Siculæ incubator aulæ nominatur. Metaphora deſumpta à canibus, qui toto complexu corporis prædæ, quam rapuerunt, imminent, qualem Cerberum deſcribit Virgilius.

Corripit obiectam, atque immania terga resoluit,
Fusus humi toto ingens extenditur antro.

Huic tamen improbo detentori aliqnid concedendum putabat, respectu episcopalis functionis.

151.e. *Ex te conceptum per te lenire mœrorem.* Integer heroicus est, si pro mœrorem dolorem.

Ibid.f. Eius functa solatio. Id est vsa: sic supra in hac eadem oratione: ita perfunctus sum, quamdiu licuit commisso mihi fœnore.

Ibid.g. Et si diutius morari tibi videbor accersi. Allusum ad Didonem Virgilianam, vbi Dido ideo magis ad mortem properat, quod mariti voce se vocari putaret:

Quo magis inceptum peragat, lucemq; relinquat.
Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
Visa viri.

Ibid. Neque enim vnquam prolixius absfuimus à nobis, tu tamen solebas reuisere. Mutilum videtur, & tale aliquid deesse: neque enim vnquam prolixius abfuimus à nobis inuicem, quin si ego non te, tu tamen me solebas inuisere.

In orationem de fide Resurrectionis.

152.c *Fuisse etiam quidam feruntur populi, qui ortus hominum lugerent, obitusque celebrarent.* Thraces hi sunt, & potissimũ ex gente, quibus nomen est Drausis, auctor est Pomponius Mela, Herodotus, Solinus.

Ibid. Eos, qui in hoc vitæ salum venissent. Salum dictum putant, quasi Salem: hoc est aquam marinam: sed ego non minus à Græco verbo σάλος, quod commotionem, tumultumq; maris significat, deductum puto, Virg. Æneidos 1.

Perque vndas superante salo, perque inuia saxa.
Idem lib. 2.
fit sonitus, spumante salo.

Iustinus lib. 44. Tum plane manifesto quodam numine inter furentes æstus, ac reciprocantes vndas, velut naue non fluctu veheretur, leui salo in littore exponitur. Hic tamen S. Ambrosius salum pro mari posuit.

Ibid. d. Denique Lyciorum feruntur esse præcepta, quæ viros iubeant muliebrem vestem induere, si mœrori indulgent. Mœrere est vicem mortui dolere. Cic. in 1. Tusc. Quis est, qui suorum mortem primum non eo lugeat, quod eos orbatos vitæ commodis arbitretur? Tolle hanc opinionem, luctum sustuleris: nemo enim mœret suo incommodo: dolent fortasse, & anguntur.

Ibid. e. Cur enim mœstitiam tuam non ratio potius, quam dies leniat? Primum hæc sententia deformata est ex verbis Terentij in Heaut. Aut ego profecto ingenio egregie ad miseriam natus sum: aut illud falsum est, quod vulgo audio dici, diem adimere ægritudinem hominibus. Cadere deinde summa ab aliis multis occupata. Cic. ad Atticum lib. 12. epistola quinta: Consolationum autem multæ viæ, sed illa rectissima, impetret ratio, quod dies impetratura est. Ægrotationem autem Cic. in 3, Tusc. quæst. lib. corporis esse dicit, ægritudinem animi.

153. e. *Quanto magis anima nostra corporeum istud euadere gestit ergastulum.* Ergastulum est, vbi serui vincti tenentur πρὸς τὰ ἔργα, id est, ad opera facienda.

Ibid. Obita morte. Id est, tolerata. Sic Lucretius:

Morte obita, quorum tellus amplectitur ossa.

154. d. *Ecce veteres posuisti dies meos, & substantia mea tanquam nihil ante te.* Vetus translatio ita habet: Græca habẽt, ἰδοὺ παλαιστὰς ἔθου τὰς ἡμέρας μου, καὶ ἡ ὑπόστασίς μου ὡσεὶ οὐθὲν ἐνώπιόν σου. S. Ambrosius videtur legisse non παλαιστὰς sed παλαιὰς, nam veteres transtulit quasi dies senio, & vetustate annorum grauatos. S. Hieronymus vertit. Ecce breues posuisti dies meos, & vita mea quasi non sit in conspectu tuo. Est autem hic substantia idem quod materia, aliquando id ipsum quod essentia.

Ibidem e. Melius vtique quam illi, qui meditationem mortis philosophiam esse dixerunt. Verba Ciceronis sunt in Tuscul. ex auctoritate Platonis philosophiam esse: commentationem mortis. Est autem meditari rebus aliquando agendis, quasi præludere: meditatio que nihil aliud est, quam præexperimentum, & prætractatio, qua te instruis antequam ad ipsum agona venias.

Ibid. g. Habes pœnarum ferias. Ferias inusitate dixit prouocationibus, ac sanctionibus, quod in fœdere porcam silice ferire solent.

155. b. *Quam multi enim vitam solo mortis titulo consecrarunt.* Nimirum quod vitam mortis honestate sanctam reddiderunt, alioquin vituperabiles: qualis fuit inter cæteros, Otho, & Catonis filius.

Ausonius.
Mox Otho famosus, clara sed morte potitus.
Idem de eodem
Æmula polluto gesturus sceptra Neroni
Obruitur celeri, raptus Otho exitio.
Fine tamen laudandus erit, qui morte decora
Hoc solum fecit nobile, quod periit.

Sic & Suetonius: Denique magna pars hominum incolumem grauissime detestata, mortuum laudibus tulit, vt vulgo iactatum sit, etiam Galbam ab eo non tam dominandi, quam Reip. ac libertatis restituendæ causa interceptum.

156. b. *Denique multa gignentia, quamuis iugi serenitate humo arido, arenosoque nascuntur.* Non humo arida, & arenosa, & recte. Priscianus verba illa Sallustij in bello Iugurtino ita legit: Sed ex medio quasi collis oriebatur in immensum pertingens, vestitus oleastro, ac myrtetis, alisque generibus arborum, quæ humo arido, arenosoque gignuntur. Non vt vulgo legitur, humo arida arenosaque. Id admonendum fuit, quia sæpius S. Ambrosius humum in masculino genere vsurpat, ne vitium putetur.

Ibid. c. Auis in regione Arabiæ, cui nomen est Phœnix. Lactantius:

Hoc nemus, hos lucos auis incolit vnica Phœnix:
Vnica sed viuit morte refecta sua.
Ipsa sibi proles, suus est pater, & suus heres:
Nutrix ipsa sui, semper alumna sibi.
Ipsa quidem, sed non eadem, quia & ipsa, nec ipsa est,
Æternam vitam mortis adepta bono.

Ibid. b. Multi dormientium in terræ fossu, vna apertione exurgent. Græca verba Danielis astipulantur huic lectioni, καὶ πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι ἐξεγερθήσονται. Noue autem dixit S. Ambrosius fossu pro fossa, siue fossura.

157. c. *Quod si veteres sapientes satis Hydriæ dentibus,* Et Iason in Colchis, & Cadmus in Thebana regione dentes serpentum seminauerunt, ex qua semente homines armati prodierunt.

Ibid. b. Audiuit ergo defunctus, & exiuit foras de monumento, ligatus pedes, & manus institis, & facies eius orario colligata erat. Pro institis transtulit quidam sepulchralibus fasciis: & annotationibus in eundem locum idem tradit, quasi κειρία ἀπὸ τοῦ κῆρος, hoc est à morte sit deriuatum. Aristophanes in auibus κειρίας zonas siue cingula lectorum interpretatur, arbitrorque veteris interpretis vocem castissimam, & huic loco congruam esse. Est enim instita lymbus ille, siue fascia, quæ maternali vesti subassuitur, vt prætexta, purpurea illa, quæ togæ prætexitur. Horatius Satyra 2. lib. 1.

Quarum subsuta talos tegat instita veste.

Arbitror autem Iudæos iis fasciis vsos esse, vt membra resoluta tabe vinculis illis cohærerent, ac potissimum ideo manus, & pedes vinciri solitos, quod illi à cæteris membris separatiores essent, & facillime disiungerentur nisi zonæ istæ intercederent. Certe S. Augustinus auctor est morientibus solere pollices ligari. Existimo autem in Christi sepultura Iudaico more inhumati ea vincula ex lino fuisse, ac proinde ea sub linteorum nomine ibi subintelligi. Iam quod Dauidis Psalmus ait 18. quia circumdederunt me contritiones mortis, torrentes Belial terruerunt me, funes inferi circumdederunt me, præuenerunt me laquei mortis, traductum metaphoricos videri potest ab isto vsu sepulchralium vinculorum.

Ibidem. comprehende si potes, quemadmodum clausis oculis iter carpat, vinctis pedibus gradum dirigat, inseparabili gressu

separa-

separabilique progressu. Nam hic virij quidquam, sed obscuritas magna. Est autem hic sensus: quomodo vinctis pedibus iter dirigat, cruribus inter se reuinctis, tamen quasi diuaricatis alterno motu pedum incedens.

160.a. *Vnde oportet vocis tubæ nos scire virtutem, ne videamur barbari.* Idest vel indocti bellorum, vel non Romanæ ditionis, vt qui Romanas consuetudines non intelligamus: hic autem Barbari pro Allophilis ponuntur, qui ad Ecclesiæ Christi, ritusque insolentes sunt.

161.b. *Leui cornua quærat.* Leui cui contrarium est asperum. Virgilius de Præti filiab. is:

Et sæpe in leui quæsisset cornua fronte.

IN ORATIONEM DE BASILICIS NON *tradentis contra Auxentium.*

TOMO QVINTO.

49.d. *Nam vbi eum Herodes quæsiuit, & cepit, recepit in carcerem.* Dubium est, num recipere, idem sit, quod recondere aut retrudere In actis est. Græce ἔθετο εἰς φυλακὴν

Ibid. f. Non regiam palatij prætexebam [illegible] Idest, non prætendebam regiam Palatij in ita atque reatu, vt intelligamus illum diuerticula nō quæsiisse, aut obliquasse iter, sed ad martyres tenderet, ne regiam præteriret.

Ibid. g. sacrilegio. Sacrilegium hic appellat impiam religionem.

50.c. *Gentiles quosdam quatuor aut quinque ferme homines elegit cognitores sibi.* Cognitor sæpe [illegible] qui causam cognoscit: sæpe procurator litis [illegible] iudicem præsenti a præsente litigatore causa committitur: sæpe [illegible] est, qui alios de statu suo disceptantes agnoscere [illegible], & eorum natalia, patriamque docet. Cic. in Verrem [illegible] ciuem Romanum qui cognitores homines honestos [illegible]ret, sublatum esse in crucem.

51.b. *Ne ego hanc inuidiam perhorresco, habeo ærarios [illegible] mei, pauperes Christi sunt.* Ærarius fieri dicebatur qui plebeius a Censoribus in Cæritum tabulas referebatur, [illegible] per hoc ex albo centuriæ [illegible] expungeretur, [illegible] amplius æra mereri non poterat. Quod cum pe. Imper[illegible] [illegible]ære diruti nominabantur Lecticis [illegible] rer nomina eorum, quos ærarios reliq[illegible] [illegible] legæ nomen. Sed & eta [illegible] aliquando [illegible] contrario sensu, qui æra accipiebant, qui μισθοφόροι dicebantur. Cicero ad Atticum, Mihi [illegible] quam vt app[illegible] ærarii atq[illegible] capitis. Nam pauperes qui de stipendio Ecclesiæ viuebant, ærarios Christi appellant.

Ibid. l. Deportationem minantur. Deportatio sæuissimum ex[illegible] est, vbi nimirum quis insulæ includitur.

Ibid. d. Si baptismum Ioannis non soluerunt Iudæi, Auxentius soluit. Syl[illegible]s est. Soluere enim, duplici significatu positum [illegible]. Primo loco, soluere est quæstionem explicare, secundo loco perdere, quod Græci διαλύειν vocant.

In concionem funebrem de obitu Valentiniani Imperatoris.

Ibid. e. Et si incrementum doloris sit, id quod doleas referre Verba hæc non longe absunt ab illo Æneæ apud Virgilium, qui iussus referre excidium Troiæ ita respondit:

Infandum regina iubes renouare dolorem.

Ibidem Signare aliquid M[illegible] est signare, quam indicare: quod enim notulis compendiariis [illegible]biter, & succinctim rem significat, id signare dicitur: vnde apud Græcos a signis σημειογράφοι dicuntur, qui a Latinis Notarius: siquidem notæ ea signa sunt, quæ vulgo abbreuiationes vocantur; atque ita pro[illegible] [illegible] orationis mira modestia temperatam reddit.

Ibidem. Pignoru. Quicquid datur ad confirmandam securitatem creditoris, pignus appellamus. hic tamen pignus fere idem est, quod filius aut alumnus, eoque nomine dignatur Valentinianum, quod illum & catechismo Christianitatis instruxerat, & baptismo regeneraturus erat, nisi mors intercessisset.

52.a. *Perfectæ ætatis insigne.* Barbam ipsam intelligit, quæ est perfectæ ætatis insigne. Vnde postea barbæ Aaronis mentionem facit.

Ibid b. Intus mysteria diuidentes. Alludit ad corticem mali punici, seu ad cicum qui grana interna diuidit.

Ibid. c. Quos vno velut corio. Quia toties putamen mali punici corium nominat, distinguendum est, quid putamen, crusta, corium, cutis in fructibus differant: ceterum optime eam rem enucleauerint verba Plinij. lib. 14. cap. 28. Putamine, inquit, clauduntur nuces, corio castaneæ, crusta teguntur glandes, cute vuæ, corio à membrana punica, carne, & succo mora constant, cute, & succo cerasi.

Ibid g Et quid iam de aliis dicam, qui etiam ludo iuuentutis putauerit abstinendum? &c. Totus iste locus mihi videtur alludere ad verba M. Tullij pro Cœlio maxime criminibus petul[illegible] iuuentutis grauato: Datur enim, inquit, cōsensu omnium huic aliquis ludus ætati: & ipsa natura profundit adolescentiæ cupiditates, quasi ita erumpant vt nullius vitam labefactent, nullius domum euertant, facile, ac tolerabiles haberi solent: ac paulo post. Detur aliquid ætati, sit adolescentia liberior, non omnia voluptatibus denegentur, non semper superet vera, & directa ratio, vincat aliquando cupiditas, voluptasque rationem, &c. Hac enim ratione Cicero [illegible] cœlium in Capitali crimine defendit, lapsusque adolescentiæ deprecatur.

53.c. *[illegible] promissio meo profectionem respondens, vel honoratus potentibus, vel Præfect. [illegible] tranquillitati Italiæ consuleretur, me [illegible] recundiam [illegible] necessitatibus [illegible] futurum.* Honorati sunt, qui honores in militia adepti [illegible], quales sunt centurio, primipilus, præfectus [illegible], magister militum. Alciatus lib. 1. Præterfiorum [illegible] sunt, qui Palatinam quidē [illegible]tatem habent, sed [illegible] administratione abstinēt, [illegible] Antonius [illegible] exortes, nomine partic[illegible] [illegible].

[illegible] *e quo [illegible] me apud Comitem tuum* [illegible] familiares principis aliqua admi[illegible] ornatos, Comites appellabat adiuncto titulo eius rei, cui præfecti essent, vt comes sacrarum largitionum, comes sacri palatij, comes sacri patrimonij, comes consistorij. Scriptores aliquando eius sæculi comitem accipiunt pro summo præfecto, si Maximus: Comes Gratiani tantum potuit, vt eum Imperio, & vita spoliaret: Idem facit in hoc ipso Valentiniano Comes Aborgales, quos alij nunc præsides, nunc legatos interpretātur. Eos autem non esse magistros equitum, quod propemodum tamen ita esse videretur, docet Ammianus Marcellinus sub his verbis Tunc & Equitius Illyricano præponitur exercitui, nondum magister, sed comes: nisi intelligas magistrum hic esse, qui præest scholis militaribus: quod officium tunc inter maxima reputabatur. Alciatus auctor est comitem inde dictum, quod ex Comitatu Cæsaris a[illegible] aliquam prouinciam, vel eius partem regēdam mitteretur. Eustathius in Homerum asserit Comites [illegible], qui [illegible] promaciis præsiderent. Operosior hic fui, quia hoc vocabulum vario significatu frequentissime occurrit.

54.e. *In horum auctore supplicii feralis hæreditas.* Id est funebris. Feralis hic non à fera dicitur, sed à feriis, id est in feriis mortuorum. Est autem hic feralis hæreditas, idem quod exequialis. quæcumque enim ad mortuos pertinēt feralia dicuntur.

Ibid e. Non igitur velut penicillo. Penicillus tametsi proprie ex peniculis, hoc est caudis animalium constet, quibus pictores inducendis coloribus vtuntur, non tamen infrequens est eos pro spongiis vsurpari, quemadmodum & hic, & in Terentiano Eunucho: quid ignaue peniculo ne pugnare? quid istud huc portas, cogitas, Sanga. Ego ne Imperatoris virtutem noueram, & vim militum, sine sanguine hoc fieri non posse, quin abstergerem vulnera.

Ibid. h. Virtutum stipendiis. Quot bellis aliquis militauit, tot stipendia dicitur expleuisse, atque ideo capitur aliquando pro annua militia. Hinc miles, qui octode-

cini stipendia non absoluisset, vacationem à bellis obtinere non poterat. Cicero pro lege Manilia partem militum, qui iam confectis stipendiis erant, dimisit. Ideo de senectute, animum tamquam emeritis stipendiis, libidinis, ambitionis, contentionis, inimicitiarum, cupiditatũ omnium secum esse, hinc factum, vt operam diuturnam & functionem stipendium vocent. Ita Symmachus: in illis stipendiis castitatis, vestalem pudicitiam designans. Ita & hic quoque virtutum stipendiis dixit, inde vocabulum deductum, quod militi stipes dependebantur in salarium. Operosior & hic quoque fui in hoc vocabulo exponendo; quia multus est S. Ambrosius in hac voce vsurpanda.

55.c. *Solue ergo seruo tuo munus gratiæ tuæ, quam ille nunquã negauit, qui ante diem mortis templorum priuilegia denegauit his vrgẽtibus, quos reuereri posset.* Non mirum est Sanctum Ambrosium nihil scribere de genere mortis, quo Valentinianus obiit, quia tyrannum Abrogastem, qui iam imperio incubabat; & Valentinianum laqueo præfocauerat, sparsa opinione tamquam princeps sibi manus attulisset, nondum opportunum existimabat eum eius criminis impetere. Sed est hic nonnulla obscuritas, opinorque sensum talem esse: Solue Valentiniano gratiam baptismi, & Christianitatis, cum ille tibi semper gratificatus sit. Hoc enim puto, quam ille numquam denegauit. Iam quod sequitur. *Qui ante diem mortis templorum priuilegia denegauit,* approbatio est, vel quod Christianitatem amplexus sit, vel quod Christo gratiam non denegauit, qui templis idolorum sua priuilegia denegauit spreto Symmacho, præfecto vrbis, qui nomine totius senatus à Valentiniano petebat, vt templis, templorumque gentilium sacerdotibus sua stipendia incolumia seruarentur. Quasi dicat: Solue ergo seruo tuo munus tuæ gratiæ, quam ille tibi numquam denegauit. Commutata enim ista per compensationem & parca officia decurrere videntur.

Ibid. d. Hic tuus iam, & tuo iudicio vindicatus. Id est, tibi assertus: allusum ad vindicias secundum libertatem, & seruitutem. Qui enim in seruitutem petebatur, aut qui in libertatem prouocabat, assertorem adhibebat, cuius patrocinio iussum tueretur, is Valentiniano Christus erat.

Ibid e. Date manibus sancta mysteria. Apuleius auctor est, malas animas, vbi de corpore egressæ essent, vocari lemures, bonas lares: eas autem, de quibus incertum est, quo in grege essent, vocari manes: sed ea differentia postmodum abolita est, vt deos etiam infernales manes appellarunt, vnde frequens illa in aris sepulchralibus inscriptio D.M. hoc est: Diis manibus, adeo vt prorsus sub nominé manium sanctiores animas comprehenderint, vel fortasse allusum est ad illud Virg.

Manibus date Lilia plenis.
Purpureos spargam flores animamque nepotis.
His saltem accumulem donis, & fungar inani,
Munere.

Ibid. Non ego floribus Allusum ad carmina illa Virgilij de Marcello filio Octauiæ sororis Augusti proxime recitata.

Ibid. h. Dixi tamen absens, & dicentem me fidem pro te Christus audiuit. Optime restitutum *dixi* pro *dixit*, vt alia infinita, quæ facile Lectori hanc impressionem cum cæteris conferenti, occurrent. Apparet ex hoc loco, locisque superioribus vadem adhiberi solere in baptismo, qui de Cathécumeno baptizando promitteret eum post sacramẽtum datum in fide mansurum: hanc fideiussionem indicat se absenti Valentiniano apud Christum obiisse. Est enim fidem dicere fideiubere.

56.d. *Cogitationes rationabiles fidei odor, circumcisionis attentio, ornatus capitis gloriosus.* Sensus hic est: ideo videlicet gloriosus quod non regalia diademata, sed dominici sanguinis insignia coronent. Ita enim loci obscuritas elucidatur. Diadema Atectato fascia linea est, & recte à reuincẽdo nomen inditum: gemmis vnionibusque id obsitum habebant Reges, nunc adhuc in capitibus Ducum, & Comitum apparet, nostris temporibus sponsarum est ornamentum, olim sanctis virginibus semper additum martyrium passis, quod Christi reginæ essent, Germani vocant een treck.

Ibid. g. Beati ambo si quid mea orationes valebunt. Et hic quoque allusum ad carmina Virgilij de Niso, & Euryalo:

Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt,
Nulla dies vmquam memori vos eximet æuo.

In epistolam V. ad Theophilum & Anysium.

90.b. *Vel cognoscerent.* Id est, maxime vel potissimum cognoscerent: qua loquutione & Cicero & Horatius vtitur.

Ibidem. Temerandum. Id est, temere agendum. Lucanus.

Acer & indomitus, qua spes, quaque ira vocaret,
Ferre manum, & numquam temerãdo parcere ferro.

Ibid. d. Suscepit eam discipulus in suam. Sed alij scripti codices habent. Accepit eam in sua. S. Ambrosius videtur ita sentire, quasi tum quoque adhuc vixisset Ioseph, & quasi Ioannes matrem Christi ad se domum transtulerit: quam sententiam bis alibi quoque apud eundem reperies, semel in Oratione ad virginem: Neque enim mater Domini Iesu nisi ad possessorem gratiæ demigraret, alludens ita ad etymon Ioannis. Rursus in institutione virginis: ipse est discipulus, cui mater commendabatur: Quomodo marito tolleret vxorem; si fuerat Maria mixta coniugio, aut vsum thori coniugalis cognouerat? Potest quidem hæc sententia S. Ambros. ex verbis Græcis colligi, ἔλαβεν αὐτὴν εἰς τὰ ἴδια, hoc est, transtulit ad proprias suas possessiones. sed & illa quam Ecclesia sequitur, ex iisdem verbis Græcis elicias, hoc est, accepit eam inter sua, hoc est inter ea quæ ipsius erant, hanc quoque pro sua habuit. Sed Latina interpretatio proba mihi videtur, Accepit eã in suam: qua ratione, necessitudinem & quasi adoptionẽ matris Ioannem apparet cognouisse. Et quid miri si vna aut altera litera in Græcis mutata sit, vt olim fuerit, ἔλαβεν αὐτὴν εἰς τὴν ἰδίαν Non mihi verisimile videtur si Ioseph in viuis fuisset, eum vxoris & filij eius curam in extremis calamitatibus, quę etiam alienissimos excitare solent, relicturum fuisse. Neque tamen sic cadit argumentum integritatis Mariæ: si enim Mariæ alij filij fuissent, nõ cura matris à filiis translata in patruelem fuisset. Sed orba iam & marito & vnica prole in proximi tutelam committitur

In Epistolam VI. Syricii Papæ ad Ecclesiam Mediolanen.

Ibid. b. Nos sane nuptiarum vota non aspernanter accipimus quibus velamini interfuimus; sed virginum nuptias Deo deuotas, maiore honorificentia honoramus. Hoc illis verbis significatur, nimirum sacerdotes interesse dum nouæ nuptæ flãmeo teguntur. ita enim appellatur velum, quo noua nupta faciem abscondit, quod postea dum ἀκαλυπτήρια celebrantur deponere solet.

Ibid. Facto igitur presbyterio constitit doctrina nostra, idest Christianæ legi esse contraria. Facto igitur presbyterio, quasi dicas, habito senatu: est enim πρεσβυτέριον seniorum cõgregatio, vt γερουσία Senatorium apud Lacedemonios. Erant enim presbyteri in Ecclesia, quod Senatores in Republica. vtrique nomen inditum est à grauiori ætate. Dicit autem Sanctus Ambrosius de sententia presbyterorum, visam eam esse doctrinam aduersariam Christianæ legi.

In Epistolam VIII. ad Sabinum.

92.b. *Quod eum virus interfecerit Apollinare, qui non potest audire, quod Dominus noster Iesus pro nobis seruitutem susceperit.* Cur Christus secundum carnem ab Apostolo seruus sit dictus, inter plurimas causas & hæc quoque referri potest quod tamquam furcifer crucem suam tulerit, &

rit,& seruili supplicio necatus sit.

92.b. *In manus tuas commendo spiritum meum.* Ex Græcis verbis etiam ita interpretari potest, in manus tuas depono spiritum meum, quasi resumpturus in resurrectione. Sed enim commendo etiam aliquando hoc significatum habet.

93.b.*Perdix qui clamauit vt congregaret, quæ non peperit.* Desumptum ex 17.c. Hieremiæ: Perdix fouit, quæ non peperit.

In Epistolam IX. ad Theophilum.

Ibid.c.d.Vexarii intentione. Intentionem hic vocat contentionem & peruicaciam, opponitur remissioni.

Ibid.e.Propenderet. Sumpta metaphora à lancibus quarũ quæ leuior, eleuatur: quæ grauior, propendet. Plautus in Asinaria, Nec dependes nec propendes.

Ibid e. Aut certe victum inopum itineris vsurpare. Rectum ne sit valde mecum ambigo, vt hic sit sensus, collatione pauperum viaticum conquirunt. nihil enim hic victus itineris nisi viaticum. quid si legas pro inopum inopem, vt aut cogantur inopiam gemere, aut si non gemant, ferre? Eo descenderem, nisi vsurpare proprie diceretur, cum quæ nostra non sunt, occupamus: & victum pauperum in vsũ nostrum inique conuertimus.

Ibid.f. Posse typum reperiri. Typum, id est, formam, rationẽ modum.

In Epistolam X ad Iustum.

94.e.*Pulchre autem quos dicunt ὅρους seruauit.* ὅρος vocabulũ artis hic est, & significare videtur obiectationem finium, inter quos momenta sententiarum includi debent

In Epistolam XII. ad Valentinianum.

97.f.*Cum vir clarissimus.* Quid differant illustres, spectabiles, speciosi, clarissimi copiosissime docetur ab Alciato, libro Dispunctionum tertio. Maxime autem hic titulus conuenit viris senatorij ordinis, præfecto vrbis, præfecto prætorij aliisque nonnullis magistratibus. Est ergo hic dignitatis vocabulum potius, quam famæ celebrioris indicium.

Ibid.f. Poposci tamen exemplum mihi relationis dari. id est, libellum, in quo quid Symmachus peteret, & ad Principẽ retulisset, cõtinebatur. Aliud est quinta relatio, cum post quatuor sententias, binas condemnatorias, binas absolutorias, quinto eadem lis ad eum iudicem refertur, à quo postea vlterius appellatio non cadit

Ibid.g. Sed aurum hoc si diligentius tractes, foris pretium, intus metallum est. Pretium id, quod rei æstimationem habet, & tantum in nummis, quanti res est, continet. Hic tamen pretium, ipsum aurum propemodum significat. Sic enim paulo post. Omitto absconditam pretio humum, idest pastorales casas auro degeneri renitentes. Sic & poeta quidam.

In pretio pretium nunc est, dat census honores.

Metallum autem pro ære posuit, genere ad speciem contracto: alioqui pretium est quod pro re debetur, pẽsationemque facit, vt merces quæ redditur opere, & præmiũ quod virtuti,

Ibid h. Nam de Senonibus quid loquar? Quos Capitolij secreta penetrantes Romanæ reliquiæ non tulissent. Idest, sufferre valuissent, nimirum impotentes ad hostes depellendos. Virgilius.

Instat vi patria Pyrrhus, nec claustra, nec ipsi
Custodes sufferre valent.

Senones autem Celtarum gens, quæ duce Brenno Romam cepit, Capitolinmque obsedit, quos noctu furtim ascendentes Manlius strepitu anserum excitatus de rupe Tarpeia deiecit.

98.a. *Quid me casso quotidie gregis innoxii sanguine cruentatis?* Apud antiquos cruentare idem erat quod vulnerare. Ennius apud Ciceronem in primo de Diuinationibus.

Quem se intorquentem lanians rostroque cruentans
Hic autem cruentans idem quod cruore implens.

Ibid. Quid dicam bimestres imperatores? Galbam, Othonẽ, Vitellium intelligit, quorum Galba septimo imperij mẽse occisus est, Otho nonagesimo quinto die, Vitellius octauo mense: tres certe annos trini Principes in imperio non expleuerunt, quod eleganti carmine comprehensũ est ab Ausonio.

Galba senex, Otho lasciue, famose Vitelli,
Tertia Vos Latio regnantes nesciit æstas.

Nisi hoc potius referri velimus ad Ælium Pertinacem, qui duobus mensibus & diebus 25. & ad Didium qui duobus mensibus & quinque diebus in Imperio fuere: quod certius conuenit cum spatio Ambrosiano.

Ibid Numquid etiam illi Christiani fuerant, quorum miserabili nouoque exemplo alter captiuus Imperator, sub altero captiuus orbis. Id haud dubie de Licinio Valeriano, & filio eius Gallieno intelligendum: quorum pater captus à rege Persarum Sapore, cui ascensuro ceruicem pro scabello subiiciebat, in miserabili seruitute consenuit: alter orbẽ terrarum luxu & nequitia perdidit, adeo vt triginta tyranni prouincias occupauerint, & feminæ quoque contra eum diadema sumpserint.

Ibid. d. Vix septem Vestales capiuntur puellæ. Capi proprie dicuntur virgines cum ad Vestale sacerdotium eliguntur. hac enim formula in eligendo Pontifex vti solet: Capio te Amata. Capere etiam Virgilius simpliciter pro eligere posuit. Æneidos 1.

Nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas iam despectare videntur.

Ibid En totus numerus, quem infulæ vittati capitis. Infula redimiri solent & sacerdotes, & victimæ. Sic enim de immolanda Iphigenia inquit Lucretius lib. 1.

Cui simul infula virgineos circundata comptus
Ex vtraque pari malarum parte profusa est.

Est autem infula fascia in modum diadematis, aliquando lata, aliquando tortilis, albo & cocco. Vittæ ab vtraque parte dependent. Virgil in 2. Æneid vittasq; Deum quas hostia gessi. Est autem id quoque insigne sacerdotum, vt diadema Regum. Idem Æneidos 10.

Nec procul Æmonides Phœbi, Triuiæque sacerdos,
Infula cui sacra redimebat tempora vitta.

Cic. contra Rullum, his insignibus atque imperij infulis venditis: atque ita metaphoricῶς infula pro insigni summarum dignitatum capitur: Codice Iustiniani lib. 12. de Consulibus antiquitus statutum est, consularibus viris cæteros quidem honoratos ipsius Trabeæ summitate, pares vero infulis, consideratione tantum temporis anteire.

Ibid. e. Non vitta capiti decus, sed ignobile velamen vsu nobile castitatis. Nimirum quod eximium sit ad vsum pudicitiæ, dum ora prætegit, & lubricis conspectibus defẽdit.

Ibid. f. Si priuilegium quærat sacerdos, &c. Quænam ista lex fuerit non facilis diuinatio, nisi sit ea quæ sub nomine Valentiniani cum sit Valentis, lib. 10. Cod. Iustiniani ascripta est de decurionibus, cuius hæc verba sunt. Quidam ignauiæ sectatores, desertis ciuitatum muneribus captant solitudines: & secreta, & sub specie religionis cum cœtibus μοναζόντων congregantur. Hos igitur atque huiusmodi deprehensos erui latebris, consulta præceptione mandamus, atque ad munia patriarum subeunda reuocari, & pro tenore nostræ sanctitatis familiarium rerum carere illecebris, quas per eas censuimus vendicandas, qui publicatum essent subituri munera functionum. Id autem legem Atticam περὶ ἀντιδόσεως videtur referre, qua cautum erat, vt si quis facultates suas impares esse diceret ad ferenda publica onera, eas illis cederent, qui ea onera in se transferre vellent: meminit huius legis Atticæ Demosthenes in oratione sua aduersus Leptinem. Est & altera ibidem lex, quæ propius ad illud ad verba S. Ambrosij accedere videtur: Curiales, inquiens,

inquiens,& omnes iubemus interminatione moneri,ne ciuitates fugiant,aut deſerant,rus habitandi cauſa, fundũ quem ciuitati prætulerint, ſcientes fiſco eſſe ſociandum, eoque iure eſſe cariturós, cuius cauſa impios ſe patriam vitando demonſtrauerunt. Onus autem curiale, præter cætera maxime in eo ſitum eſt, reſte Alciato, quod ditiores ſenatores curiæ municipalis, qui & decuriones appellantur,onera publica tenuiorum in ſe recipere cogãtur.ſed tamen ex verbis Ambroſianis duriores fuiſſe cõditiones ſacerdotum, quam decurionum intelligimus, cum poſtea dicat: vos excuſare vultis decurionem,cum Eccleſiæ excuſare non liceat ſacerdotem. & paulo ſuperius: At contra nobis eius priuatæ ſucceſſionis emolumenta negantur.Iam quod ſequitur.

Ibid g. Nulla legata vel grauium viduarum. Id eſt, magnarũ, quo genere locutionis ſæpe vtitur & Cæſar in Commentariis: Grauitatem oppidi dixit pro firmitudine & magnitudine.

Ibid.h. Propterea Chaoniam frugem glande mutantes, rurſus in pecudum paſtus,& ad infelicis victus alimenta reuocati, concuſſa quercu famem in ſiluis miſeram ſolabantur. Multiplex alluſio ad dicta Virgiliana:

Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta.
Victum infelicem, baccas lapidoſaque corna.&,
Victum Dodona negaret.
Concuſſaque famem in ſiluis ſolabere quercu.

99.*a. Reuera quando ante vacuis auenis ſeges fallax auari vota luſit agricolæ.* Et hoc quoque concinnatum ex verbis Virgilij.

Infelix lolium & ſteriles dominantur auenæ:
Illa ſeges demum votis reſpondet auari
Agricolæ,bis quæ ſolem,bis frigora paſſa.

hic tamen S. Ambroſius, Auenis poſuiſſe videtur pro ſpicis,vt à Virgilio pro omni genere culmi,

Siluestrem tenui Muſam meditaris auena.

Ibid. Et vnde Graiis oracula habita ſua quercus. Et hoc more Virgiliano,

Æſculus atque habitæ Graiis oracula quercus.

Ibid.b. Propterea nec aſſueto curſu Nilus intumuit. Plinius minor in Panegyrico Traiani, Ægyptus alendis augendiſque ſeminibus ita gloriata eſt,vt nihil imbribus cœloque deberet, ſiquidem proprio ſemper amne perfuſa, nec alio genere aquarum ſolita pingueſcere, quam quas ipſe deuexerat, tantis ſegetibus induebatur, vt cum feraciſſimis terris, quaſi numquam ceſſura certaret:hæc inopia ſiccitate vſque ad iniuriam ſterilitatis exaruit, quia piger Nilus cunctanter alueo ſeſe ac ſanguine extulerat: Plin.maior lib.18.capite 18.Nilus ibi coloni vice fungens euagari incipit, vt diximus, & ſolſtitio aut noua luna, ac primo lente, deinde vehementius quamdiu in leone eſt ſol, mox pigreſcit in virginem tranſgreſſo, atque in libra reſidet. Si duodecim cubitos non exceſſerit,fames certa eſt,nihilominus ſi 19. exuperauerit. Fons ille in paradiſo qui aſcendebat & irrigabat omnem ſuperficiem terræ naturam iſtius fluminis videtur re erre.

Ibid b. Sed ad operum læta ſelicium, dum meſſes ſuas & ipſa miratur. Et hoc quoque imbutum eſt ex imitatione Virgiliana.

Et ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.

Ibid. Quis ergo tam nouus humanis vſibus. Id eſt,quis tam imperitus & recens in caſibus humanis,

Ibid.c. Mundus ipſe qui vel primum coactis elementorum per inane ſeminibus tenero orbe concreuerat. Id quoque ex Virgilio promptum ex aſſe referri acceptum debet:

Namque canebat vti magnum per inane coacta
Semina terrarum,animæque,mariſque fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis:vt his exordia primis
Omnia,& ipſe tener mundi concreuerit orbis.

Ibid. Exuta humentibus tenebris nouum terra ſtupuere ſolem. Et hoc quoque alluſionibus conſtat,

Iam nouum terræ ſtupeant luceſcere ſolem.

Ibid d. Poſt vbi imperare aruis ſollicitus cœpit agricola, & informe ſolum veſtire vinetis, ſiluestres animos domeſticis mollita cultibus exuerunt. Virgilius.

Fructuſque feros mollite colendo.
Tamen hæc quoque ſi quis
Inferat,aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis,
Exuerint ſilueſtrem animum.

Ibid.e. Vnde igitur exemplum quod currus ſuos ſimulato Almonis in flumine lauat Cybele. Almo fluuius eſt Romæ in prima regione, apud quem Romani olim ſacra Cybelis faciebant,eodem ritu,quo Galli ſacerdotes in Phrygia. Iuuenalis,

Et lotũ paruo reuocant Almone Cybelẽ. & alter poeta
Eſt locus in Tiberim quo lubricus influit Almo,
Et nomen magno perdit in amne minor.
Illic purpurea canus cum veſte ſacerdos
Almonis dominam ſacraque lauit aquis.

Ad cuius ſimilitudinem cum alibi ſacra fiunt,proximum fluuium Almonem eſſe fingunt, ſi quidem mos eſt vt quæ in ſacris haberi nequeant,ſimulentur,quod perinde accipitur ac ſi vera eſſent. Virgilius in 4. Æneidos.

Sparſerat & latices ſimulatos fontis Auerni,

Ibidem. Quam Cœleſtem Aphri, Mitram Perſæ, plerique Venerẽ colunt. Sumptum eſt ex illo Herodori, ὀπιμεμαθήκασι δὲ καὶ τῇ οὐρανίῃ θύειν παρά τε ἀσσυρίων μαθόντες καὶ ἀραβίων καλέουσι δὲ ἀσσύριοι τὴν ἀφροδίτην μύλιττα, ἀράβιοι δὲ ἀλίττα πέρσαι δὲ μίζαν

Ibid g. Sed forte eſſe aliquem moueat ita fideliſſimum principem deſtitutum. Gratianus is fuit,qui defectione ſuorum militum Maximo tyranno proditus fuit.

Ibid.h. Canopei manu Spadonis occubuit. Achillus Eunuchus Ptolomæi exceptus in nauem Pompeium Magnũ nefarie occidit,meminit Lucan.li.8. Sueton in vita Cæſaris.Habebant quidam libri Conopei, quidam Canopei, primum à Canopo ciuitate Ægypti, alterum dictum eſt à Conopeo reticulo quibus muſcæ capiuntur, quod Ægyptij inter ſigna militaria in bello circumferebant. Horatius in Epodis,

Interque ſigna,turpe, militaria:
Sol aſpicit Conopeum.

Ibid. Et ille rex qui ſuperatos etiam confeſſus honore donauerat, exſecto capite,& intra vtrem plenum cruoris ſatiari iuſſus, incluſo, femineis imperiis ludibrio fuit, Cyri regis Perſarum exitum miſerabilem deſcribit, qui victum à ſe Crœſum in ſummo honore habuit:poſt modum illato Maſſagetis bello, à Thomyri illius populi regina ſuperatus eſt,caputque ei auulſum & in vtrem humano ſanguine plenum coniectũ eſt,cum ea inſultatione,vt ſe tandem exſatiaret.

In Epiſtolam XIII. ad Valentinianum.

100.*c. Et ſapientia meliorata reipub. profectibus prædicatur.* Meliorare & melioratio verba ſordida videntur,àquibus tamen non abſtinent veteres Iuriſconſulti, vt in Pandectis deprehendi licet.

Ibid.f. Quicumque obuiauerit imperatori, feriatur gladio. Id eſt quicumque non ceſſerit, ſed contumax fuerit, aut in diuerſum tetenderit.

Ibid. Quis,inquam,eſt qui poſſit vel vnus vel inter paucos dicere Imperatori. Hoc eſt, quis eſt qui vel ſolus vel cum paucis dicat Imperatori.

Ibid f.g. Ego igitur aut præuaricationi offeram homines aut pœnæ. Id eſt, ego eligendo iudices,id committam, vt vel metu à religione deficiant, dum hæreticum Epiſcopum eligunt,vel ad pœnam rapiantur, ſi ſecundum religionem eligant.

101 *a. Ego in conſiſtorio niſi pro te ſtare non didici.* Tacite illi obiicit, quod pro ea ad Maximum legatus bis coactus ſit contra decus epiſcopale in conſiſtorio ſtare: ſemel eo deſtinatus pro pace, ſemel vt Gratiani fratris reliquias

liquias reportaret. Est autem consistorium tribunal Imperatoris vbi ius dicit.

In epistolam XIIII. ad Marcellinam Sororem.

Ibid.d. Palatina omnia officia, hoc est, memoriales, agentes in rebus, apparitores diuersorum comitum. De agentibus in rebus titulus est in codice Iustiniani lib.12. Multa etiam mentio in codice Theodosij, præsertim sexto libro. Sunt qui generale nomen putent in eos relatum, qui res principis agunt, vt aut procuratores sint principis, aut Commissarij per diuersas Prouincias ad legatos, auctoque Imperio perdispersos: vnde in libris posterioribus, ducenarij quidam, alij centenarij leguntur. Alienam sententiam, nimirum Alciati, cũ alienis verbis retuli. Ego ex verbis Theodosij in rebus agentes esse eos diuino, qui ordinem ducunt, hoc est militares magistratus gesserunt: quales sunt Centuriones, & ducenarij, quod ex verbis Iustiniani in locis supra citatis colligi posse videtur. Verba Theodosij sunt libro 16. titulo sexto: In Iudaica superstitione viuentibus, attentandæ de cætero militiæ gradus obstruatur. Quicumque igitur vel inter agentes in rebus, vel inter Palatinos militiæ sacramenta sortiti sunt, percurrendæ eius & legitimis stipendiis terminandæ remittemus facultatem, ignoscentes facto potius, quam fauentes. Vbi duo genera militiæ insinuantur: quorum alij sunt Palatini, qui principi in palatio inseruiunt: alij qui in rebus agentes sunt, vt arbitror, qui in prouinciis militares magistratus gerunt. tit. & lib. 15. idem libro 72. Iudæos & Samaritanos qui sibi agentium in rebus priuilegio blandiuntur, omni militia priuandos esse cẽsemus. Eodem lib. tit. 4.l.19. Sublimitatem tuam inuestigare præcipimus; an aliqui hæreticorum, vel scriniis, vel inter agentes in rebus vel inter Palatinos non cum legum nostrarum iniuria audeant militare. Vbi rursus officia in treis partes distinxit: in eos qui ærario præsunt, in Palatinos, qui munia in palatio obeunt, & in agentes in rebus, qui res castrenses administraut.

Ibid. Honoratis multa minabantur grauissima. Hoc est, denuntiabant pœnam grauissimam. Alciatus libro Prætermissorum primo sic ait: Honorati etiam hi, qui palatinã dignitatem habent administratione abstinent, & quod Ausonius ait, nomine participes. Capitur in hoc significatu etiam apud Ammianum Marcellinum. Mihi videtur honoratos aliquando esse, quos Romæ senatores, in municipiis decuriones dicimus: Theodosius certe lib. 16. tit. 4. l. 44. Huiusmodi autem conditionibus etiam honoratos reliquos obligamus, scilicet vt senator, qui nullo monitus, extrinsecus priuilegio dignitatis, inuentus in grege Donatistarum centum libras soluat argenti. Ambrosius de obitu Valentiniani: Iam promiseram me profecturum, respondens vel honoratis petentibus, vel præfecto, vt tranquillitati Italiæ consuleretur, me sicut superfluo ingerere non possem, ita necessitatibus non defuturum.

Ibid.f. Quibus vt olim plaustra sedes erat, ita nunc plaustrum Ecclesiæ est. Eo illusum, Gothi, Scythica gens dicitur, qui quia in curribus degunt, ἁμάξιβιοι, & ἁμαξαβῖται appellantur. Gotthorum sedes tum orientalium, hoc est Oostgoethen, vulgo Ostrogothen, tum Occidentalium, hoc est Vuestgoethen, vulgo Visogothen, in mari Baltheo ad Situediam demonstrantur: arbitror illis nomen inditum à bonitate, hoc est, goeth vt altera gens se à malitia, hoc est, quaeth, appellauerunt. Quados: vt Franci dicti sunt vrij ancken, hoc est iuuenes cælibes, nondum mariti.

Ibid.g. Clamauit aliqua populus. Aliqua forsan pro aliquãdiu accipitur. Est alioqui aliqua in re. Virgil.

Et si non aliqua nocuisses, mortuus esses.

Sed huiusmodi significationem præsens locus non recipit, cum subiungat, quam moderate, quam constanter; quam fideliter poscebat: quæ intentionem potius habent, quam diminutionem, & ἐπιτατικόν qui est in τὸ aliqua.

102.b. Ego enim pati ar quod episcopi tu facies, quod spiritus donis. Hoc est iugulabis me. allusum ad Achillem, Eunuchum Ptolomei regis, qui Pompeium magnum occidit.

In Epistolam XVII. ad Theodosium.

104.c. *Et feceris delictum quia non distinxisti ei, hoc est non dixisti quid sit cauendum.* Septuaginta sic habent. υἱὲ ἀνθρώπου σκοπὸν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ ἀκούσῃ ἐκ τοῦ στόματός μου λόγον καὶ διαπειλήσῃ αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ, ἐν τῷ λέγειν με τῷ ἀνόμῳ θανάτῳ θανατωθήσῃ, καὶ οὐ διεστείλω οὐδὲ ἐλάλησας, τοῦ διαστείλασθαι τῷ ἀνόμῳ, τοῦ ἀποστρέψαι ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτοῦ τοῦ ζῆσαι αὐτόν. Fili hominis dedi te speculatorem domui Israel, & audies ex ore meo sermonem meum, & interminaberis iis meo nomine, dicendo ad iniustum, morieris, & non distinxisti neque loquutus es, vt distingueres iniusto, quo ipse conuerteret se à viis suis, vt viueret. Est autem hic distinguere, diserte & expresse denunciare, sine ambage aut inuolucris verborum.

Ibid. e. Imo corripiatis, si non vtatur militia sua ordine. Prorsus & hic & in principio huius epistolæ videtur militiam ponere, non tantummodo pro castrensi stipendio, sed pro quauis functione, ministerio, & officio.

Ibid.f. Non adstruo expectandam fuisse assertionem Episcopi. Assertionem, id est, defensionem. Metaphora inde sumpta, quod in causa liberali assertorem siue vindicem adesse oportebat, quo alterius libertatem, qui in seruitutem petebatur, assereret.

Ibid. Si aut præuaricari cogitur, aut subire martyrium. Præuaricatio hic idem quod idololatria: quod ipsum aliquãdo adulterium, aliquãdo sacrilegium appellatur. Est quoque & ille præuaricator, quem nunc Apostatam vocant. In literis pro anisis præuaricator est qui cum reo colludit, & causam aduersario prodit.

Ibid.h. Huic labarum, hoc est Christi sacratum nomine signum. Vexillum augustale, quod in summa galea Constantinus Magnus gestare solebat, ipsi & in somniis & exlitus ostẽsum. Eusebius libro primo de eius vita: Circa horas meridiei, iam luce vergente, vidisse se suis oculis aiebat in ipso cœlo supra solem crucis tropliæum, quod non nisi luce constabat, additumque titulum his verbis: In hoc vince. Deinde cum hoc ipsum in somniis apparuisset, tali specie iussit effigurari. Erat autem huiusmodi specie configuratum. Hastile in sublime erectum auroque vestitum, antennam sine ceruchos habebat transuersos instar crucis. In summo fastigio corona ex lapidibus preciosis & auro conserta collocabatur, in qua erat salutaris vocabuli insigne, nimirum duo versiculi Christi nomen præ se ferentes, ita vt litera, P, decussatim in medio poneretur.

X I Σ
P
T O Σ

Quas quidem literas in cono galeæ sequentibus deinde temporibus gestare solebat imperator. ab antenna autem illa sine ceruchis hastili in transuersum insertis, velum pendebat, opus regium, varietate gemmarum multa luce fulgurantium obtectum, auroque intertexto, ineffabilem magnificentiam pulchritudinem spectantibus de se præbens. Cæterum hoc velum ita ceruchis dependulum, iuxta latitudinis & longitudinis modum bona & congrua proportione sibi ipsi respondebat.

105. a. *Non audisti imperator quia cum iussisset Iulianus reparari templum Hierosolymis quod diuino qui faciebant repurgium igne flagrauerunt?* Sensus hic, non audisti Imperator eos qui purgabant aream, à parietinis & caducam materiam eruderabant, vt ibi nouum templum iussu Iuliani consurgeret, cœlesti igne combustos esse. Nam in Theodoreti libro 3. Ecclesiasticæ historiæ legitur ignem ex fundamentis erupisse & concremasse operarios.

Ibid. a. Quid igitur dignius, vt Callinici castri in parte. Castrũ hic pro castello posuit, est autem castellum oppidulum paruum sed munitum.

Ibid.f. Incensa est Basilica. Basilica Vitruuio est, vbi ius dicitur, hic autem pro templo vsurpatum est.

105.c. *Licet gentiles duodecim Deos appellent, isti triginta æonas colant.* Valentinus vnde eius gregales Valentiniani nominati sunt, Platonicæ sectæ perstudiosus fuit, is, vt in Decretis refertur, æonas in origine Dei induxit. Plura de eo Irenæus. Deos autem istos duodecim Consentes appellat. quod Iouis consiliis intersint: quorum hæc nomina sunt in versu Enniano:

Iuno, Vesta. Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Horum singuli singulis mensibus secundum gentiles errores præsidebant.

Ibid. d. Quamquam vindictam cælestem non euaserit suo superstes heredi. Hæres hic non qui in ius defuncti successit, sed successurus esse sperabatur: vt intelligas filium ante patrem mortem obisse.

Ibid. Scriptumque eo quod non referre debuerit, sed vindicare. Non consulere principem quid facto opus esset, sed statim factum punire

Ibid. f. Si Iulianus non est vltus Ecclesiam, quia præuaricator erat. Semper præuaricatorem eum vocat, quem nunc Apostatam appellamus.

Ibid. g. Ego comitem eius atque exercitum ex altera parte naturæ, quos ante dispersferam. Intelligo classem Nauarchi, quem Maximus bello maritimo præfecerat, tempestate disiectam fuisse. Sunt enim qui duas naturæ partes appellent, terram & aquam: aerem & ignem non esse elementa, sed elementata: nata nimirum aliunde, non autem primordia aut semina prima rerum naturæ.

In Epistolam XIX. ad Constantium.

109.a. *Quia ipse super maria fundauit eam, & super flumina præparauit eam.* Hebræi videntur sentire terram aquis inniti, iisque quasi pro fulcris ac fundamentis vti. Habent enim illi in quibusdam peculiarem physiologiam, inter quæ etiam illud est, quod aquas supra cœlum constituunt & firmamentum, aiunt, diuidere inter aquas & aquas: sed Theologi eam cõtrouersiam interpretatione quasi conciliant, cum Græcorum philosophorum dogmatibus, eo quod aquas supra cælum constitutas cælum cristallinum velint esse. Basilius autem in libris Hexaemerῶn simpliciter & φυσικῶς hoc ipsum interpretatur

110.a. *Quæ vagum exulem.* Quod Cain perpetrato homicidio solum vertit, id postea abiit in omnium gentium mores. adeo vt omnes homicidæ, etiam si per errorem, & casu hominem necassent, quasi nefarij patriam, quam sanguine humano contaminauerant, vltro reliquerint. Exempla plurima apud poëtas & nonnulla apud Historicos

Ibid. c. Grande innocentiæ præcipitium. Innocens hic capitur pro simplici & ἀκάκῳ sic paulo post: Innocens dum credit facile, cito labitur.

Ibid. d. Subdola iniquitate defœneratum. Defœneratum, valde vsuris obligatum & depressum.

Ibid. e. Propendunt bona. Inclinantur, humi vergunt, onere suo. Plautus in Asinaria Nec dependes, nec propẽdes quin malus nequaquam sis. Cic. in Tusculanis: Tantũ propendere illam bonorum animi lancem, vt & terram & maria deprimat.

Ibid. f. Grauis est enim vtpote talento plumbeo suffulta iniquitas. Talentum hic simpliciter immensum pondus significat. Virg.

Argenti, atque auri memoras quæ multa talenta.
Gnatis parce tuis.

Apud Homerum etiam bilancem significat.

χρύσεια πατὴρ τίζαιν τάλαντα.

111.b. *Vadatur hunc sermonem meum sanctus vir Ioseph*, Vadatur, hoc est, hunc sermonem meum certum esse docet, & qui subterfugere nequeat à consuetudine eorum sumpta metaphora, cui reum vadantur, hoc est fideiussorem accipiunt, de eo in iudicium ad certum diem sistendo, Cic pro Quintio. hic hominem in præsentia non vadatur, ita sine vadimonio disceditur.

Ibid. Germinatur autem seruitus, vbi seruitur vernaculis. Olim habebant serui peculiosi, eos qui ipsis seruiebant quos vicarios appellabant, qualis Sauria apud Plautum in Asinaria: istorum conditio pessima, eo quod in eius manu sunt, qui nec ipse libertatem habet, nec aliis dare potest.

Ibid. c. Postremo faciem & ora mutatus. Ex Virgiliano versu desumptum hoc est:

Vt faciem mutatus & ora Cupido
Pro dulci Ascanio veniat.

Ibid. Conciliato hærede nobilior quam decolorato. Primo Dauid successor iure natalium destinatus fuit Ammon, sed Thamaris sororis stupro decoloratus ante patris obitum occidi meruit. Hæreditas deinde ad Absalonem pertinebat, sed is tam impius in patrem, quam ille in sororem. Ille enim sorori pudicitiam eripuit, & probro oppletam cum summa ignominia statim eiecit: iste patri & regnum & vitam eripere molitus est. Nefarij ambo: alter incesto, alter patricido. Tertius deinde ordine natalium successor destinatus Adonias, qui senis decrepiti extremum halitum non expectans, eo viuo adhuc regium nomen occupauit, & post mortem eius, coniugem Dauidis in vxorem affectauit. Salomon autem legitimo gradu nascendi ad regnum nullum accessum habebat, vtpote minor Adonia, sed tamen hunc Dauid prætereito maiore filio ad successionem accersiuit. Clarior igitur Dauid accersito herede, quam legitimo, siue illum voles Ammonem, siue Absalonem, siue Adoniam.

Ibid. e. Commendo tibi Ecclesiam quæ est ad Forum Cornelij. Multæ ciuitates à foro nomen habent, vt Forum Appij, Forum Fuluij, Forum Flaminij, Forum Sempronij, Forum Clodij, Forum Liuij, Forum Iulij, ab iis qui eo colonias deduxerunt appellatæ. Forum autem Cornelij siue forum Cornelium in Italia non longe à Cliterna.

Ibid. Nerui enim sunt, & quidam artus sapientiæ non temere credere. Verba Ciceronis in Epistolis ad Quintum fratrem.

Ibid. f. Nam etiam medendi periti cum vident notas ægritudines, vt ipsi appellant. Intelligit autem morbos in ipsa sui cruditate & paroxysmo non esse pharmacis tentãdos, quod sequẽtia indicant cum subdit: Aut crudior ægritudo medicinam respuat.

In Epistolam XX. ad Irenæum.

Ibid. g. Nam cum ex populo Iudæorum, vt plerique arbitrantur, genus duxerit. Fere omnes eum Samium tradunt, nonnulli Thyrrenum, ex insulis quas Athenienses eiectis Barbaris occuparunt. Vnde hauserit S. Ambrosius eum esse ex Iudæorum populo, nondum comperi. Versatum autem eum apud Sacerdotes in Ægypto, apud magos in Chaldæa, multa mentione scriptorum testatum est.

112.a. *Parietinis quibusdam animæ ruinosis.* Parietinæ sunt parietum ruinæ, muri semiconsumpti. Cicero ad Seruiũ Sulpitium: in tantis tenebris & quasi parietinis Reip. Tusculanarum tertio, Magisque me mouerant Corinthi subito aspectæ parietinæ, quam ipsa Corinthus.

Ibid. b. Atque vt cicadas, aiunt, aura quadam pasci cupiditatum. Vere sicut cicadas, quia de die in diem viuunt quæstuque rumpuntur suo. Cicadas rore vesci ex Plinio libro secundo, capite vigesimo-sexto, ex quatro Aristotelis de animalibus & ex illo notissimo carmine Virgilij apparet.

--Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ.

Aristoteles hoc animal maxime ieiunum censet, sed & Plinius Cameleontem vt in pastu animal vicinum, quod haud dubie vento alitur, vno tractatu cum Cicadis coniungit. Aura autem leuis est spiritus cœlo sereno, rore abundans. Quid illud, *quæstuque rumpuntur suo*. Optime & ad cantum, & ad querelas, & acquisitiones temperatum est. Queri enim dicuntur aues in cantando, queri de suis fortunis expostulant. Quætere dicuntur, qui intendunt possessionibus comparandis, & quæstu nomen verbale ab omnibus istis æque deriuari inflectique potest.

Ibid. ad mortem nati diurnam. Sunt apud Aristotelem animalia

animalia quædam in ponto ἐφήμερα dicta, quasi diurna quod eorum ætas diem vnum non excedat. Et Philosophi apud Lucianum ἐφημέρους ceteros mortales vocant.

Ibid. Via tortuosa serpentium, qui venenato lapsu corporis sese trahunt. Ea dicuntur proprie labi, quæ in motu pedibus non nituntur, sed voluuntur, vt serpentium & rotarum actus. Virgilius in secundo Æneidos,

Pedibusque rotarum
Subiiciunt lapsus. & in octauo eius libri:
Ac dum prima lues vdo sublapsa veneno
Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem.

In Epistolam XXI. ad Syricium.

Ibid. d At cum de conseruitio nostro aliquos dirigis. Colligas ex ordine Ecclesiastico conseruos, eorum.cum aliis functionem conseruitium vocat, & fortasse ex eadem consuetudine humilitatis est, quod Pontifex se seruum seruorum Dei appellat.

In Epistolam XXII. ad Anatolium, & alios de obitu Acholij.

113. a Aetate supparem, non imparem spiritu. Dulcissima agnominatio: est autem hic suppar, idem quod aliquando inferior, & subsequens & quasi successor, & proximi deinde gradus. Cicero de claris oratoribus: Huic ætati suppares Alcibiades, Critias, Theramenes.

Ibid. b. Velut quodam melotidis. Vestes ex pellibus, pro genere animalium, vnde fiunt, nomina sua sortiuntur, Leontis ex pellibus leonum, Diphtera ex caprarũ, quam nonnulli rhenonem appellant, Melotis, siue Melota ouium. μῆλον Græci ouem vocant.

Ibid. e. Non aliter etiam eius discipulus imitatione, qui & ipse dixit patri suo & matri suæ, non vidi te. Quid hoc sit in sequẽti Epistola S. Ambrosii reperies sub his verbis: Positus in monasteriis, in quibus cum quæreretur à parentibus vel proximis dicebat: Qui sunt fratres mei, aut quæ mater mea? non noui patrem vel matrem, &c.

In Epistolam XXIII. ad Anysium.

Ibid. b. Medias inter sortes. Verba sunt psal. 67. Si dormiatis inter medios cleros, &c. Iudæa inter tribus sorte diuisa fuit: cuiusque ergo tribus partes Sortes vocant.

In Epistolam XXIIII. ad Vigilium.

114. d. Populi sæpe conciderunt fœnore. Romani non ferentes onera vsurarum per secessionem, Sacrum montem occupauerunt.

115. a. Eo quod prosperorum indicium, non aduersantium sit visere Deum. Veteres crediderunt conspectum numinis aut Herois pestiferum esse: vnde apud Ethnicos solent præcari, vt contra obtueri fas sit. Petrus quoque fulmen numinis ex præsentia eius metuens, dixit. Exi à me domine, quia homo peccator sum, & Vidua in libris Regum putat ideo filium esse mortuum quod in contubernio haberet prophetam.

Ibid. Aut multam ignorantibus. Eandem videlicet, vt par hinc inde conditio essent luendi accipiendique vestes. nam ita habetur Iudic. 24.

Ibid. e. Quam tamen paranymphum. Paranymphus apud Græcos vtriusque generis, alioque nomine νυμφοστόλος dicitur nimirum is, eave qui sponso sponsæve ad curam nuptiarum adiungitur, fere idem qui in Romanis nuptiis est Auspex, cuius auctoritate potissimum solemnia nuptiarum peraguntur. Lucanus de nuptiis Corneliæ & Pompei: contentique auspice Bruto, Iunguntur taciti. Sed regrediar aliquantulum retro ad quæstionem Samsonis: De comedente exiuit cibus & de forti dulce. Si Hebraica verba ita essent πολύσημα vt fortis is diceretur aliquando, qui acer aut acerbus esset, optime decurreret per antitheta, & in extricabilem videretur ex contrariorum natura habere solutionem, & prorsus incredibile quiddam, quod in omni ænigmate obseruari solet. Certe apud Latinos, Sæuus nunc pro forti, nunc pro crudeli ponitur: acremque, nunc fortem, nunc acerbum dicimus. Sed eam curam ad Hebræos reiicimus. Noster Balenus linguæ Habraicæ peritissimus dixit mihi, vocabulum Fortis istiusmodi ambiguitatem non admittere. Sed si scriptũ fuisset meari, hoc est de Leone, idque pronuntiando nonnihil deprauatum esset in mari hoc est acerbo, Samsonis verba proxime ad naturam rei accessisse, & tenui quadam luce, ænigmatis obscuritatem adiuuisse. Certe Iosephus ita habet. τὸ τὸ πάμβορον γεγέννηκε βορὰν ἡδεῖαν ἐξ αὑτοῦ καὶ πάνυ ἀηδοῦς ὄντος, hoc est, qui omniuorax est, genuit cibum suauem ex sese, quamquam ipse prorsus insuauis esset.

116. d. Si dissoluti essent crines septem capitis sui, & quasi in cubitũ intexti, discederet ab eo virtus sua. Iosephus, sic habet: τρίτον ἐνυφῆναι τὰς κόμας αὐτοῦ ἐμήνυεν, hoc est tertio iudicauit comas suas intexi debere. Septuaginta sic ἐὰν ὑφάνῃς τὰς ἑπτὰ σειρὰς τῆς κεφαλῆς μου μετὰ τοῦ δέσματος καὶ ἐγκρούσῃς ἐν τῷ πασσάλῳ εἰς τὸν τοῖχον. hoc est: si texueris septem catenulas siue anulos capitis mei cum trama, & impegeris cum paxillo in parietem. Vbi elegantissime Septuaginta σειρὰς posuerunt. Sunt enim Cincinni quos in alicuius numinis aut fluuij gratiam alere solent. Ceterum quod ait S. Ambrosius quasi in cubitum, sciendum est, cubitum, hic certam partem machinæ textoriæ significare.

Ibid. Simul quia debebatur inuicta ad id tempus fortitudinis viro, vt incideret ærumnam. Illud debebatur tum à scriptoribus vsurpatum, cum id quod fatale, siue in futurum imminebat, indicare volũt Iosephus de eodem Samsone, ἔδει γὰρ αὐτὸν συμφορᾷ περιπεσεῖν. nonnumquam hoc ipsum χρεὼν dicitur, vocabulum idoneum iis, qui à nomine fati abhorrent.

In Epistolam XXV. ad Vercellensem Ecclesiam.

117. b. Mihi adscribitur vestra intentio. Est hic intentio idẽ, quod contentio, futurorum temporum vidit negotia, id est, acta, res gerendas.

118 b. Ad caput suum collyridam. Est autem subcinericius panis teste Hesychio. Sunt autem quatuor genera panum, furnaceus, cratitius, subcinericius, & sartagineus.

121. a. Assuesce vnus esse. Id est idem & vniformis, non varius & multiplex.

In Epistolam XXVII. ad Simplicium.

125. d. Non sit, inquit, *extrinsecus capillorum implicatio.* Verba Petri Græca hæc sunt. ὧν ἔστω οὐχ ὁ ἔξωθεν ἐμπλοκῆς τριχῶν. Interpres vetus, quarũ nõ sit extrinsecus capillatura: quidam transtulit plicaturam. Ceterum S. Petrus intellexit omnem ornatum, qui capillis adhibetur, siue eos in nodum colligunt, siue in corymbos glomerant, siue in cincinnos vibrant, siue gradibus frangũt, siue eos quasi in funiculos in triplici, quatruplici ordine reninciunt siue crobylis innectunt, siue aurea scobe aspergunt.

Ibid e. In summis diuitiis inops. Horatius magnas inter opes inops.

Ibid. f. Posteritas sicut odor agri pleni, sepultura sicut messis. Ad duo loca scripturarum simul allusum. Gen. 27. Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Deus: & Iob. 5 Ingredieris in abundantia sepulchrum. sicut infertur aceruus tritici tempore suo.

Ibid. Infertur apothecis. Vbi aliquid reponitur apotheca dicitur, nunc autem Pharmacopolarum officinas ita appellamus.

126. a. Ideo raptus est, ne cor eius malitia mutaret. Verba ex quarto Sapientiæ: Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius.

In Epistolam XXVIII. ad Horontianum.

Ibid d. Iura pietatis. Id est, iura paternæ necessitudinis

Pietas enim & religio est erga Deum, & obseruantia erga parentes, & gratitudo erga benemeritos: nam & irreligiosus impius & in sanguine coniunctos sænus, impius quoque dicitur, nec non & is, qui vicem meritis ob animi malignitatem non reponit.

Ibid. e. Exheredatione, vel abdicatione contumacis pignoris Latini exheredant, Græci abdicant. hoc discriminis inter vtrumque, quod abdicamus in vita, exheredamus in morteb. Adicato statim gratia parentum, iusque liberorum denegatur: exheredato, successio bonorum. Per pignora autem hic intelligimus liberos.

127. *a. Honorata autem quæ pietate defertur.* Hoc est honoratum obsequium, quod ex philostorgia exhibetur. Est autem hic deferri, cedere, submittere se obsecundare, quo in significatu sæpius ante vsurpauit, quod semel admodum fuit.

Ibid. νόμος ergo, id est, lex pædagogus fuit. Vsurpauit, S. Ambrosius Græcum vocabulum, vt dulcior esset allusio in vocabulis, quæ ambo sunt masculini generis, nam lex & pædagogus quasi sexu inter se discrepare videntur.

In Epistolam XXX. ad Sabinum.

128. *b. In hos se induisse cultus.* Virgiliana loquutio.
Contemplator item cum se nux plurima siluis
Induet in florem.

Ibid. Æuum exigat. Vitam transmittat, & hoc quoque Virgilianum.
Omnes vt tecum meritis pro talibus annos Exigat.

Ibid. c. Cespite. ὑποκοριστικῶς pro paruo agello.

Ibid. Et cum ipsi capita & supercilia sua radant. In sacris Isidis toto corpore erant deglabrati, in signum luctus quo Dea illa suum Osyrim deflet, hinc ne Christiani hunc ritum imitarentur, vetitum Imperatorem Christianorum legibus, ne qua femina tondeatur.

Ibid. Equidem doleo tantam esse in mendacio obseruantiam, Mendacium hic vocat idolum, vel cultum idoli, phrasi Ecclesiastica: quod alio nomine vanitatem appellant tertio Regum decimo sexto: Prouocantes Deum in vanitatibus suis. Psal. 4 Vt quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium? Hieremiæ 8. Quare ad iracundiam me concitauerunt, in sculptilibus suis & in vanitatibus.

Ibid. g. Potuit quidem hoc sermone exprimere, sed exemplo exacerbare maluit, vt species ipsa plus incuteret horroris. Species ipsius rei conspectus visioque ab antiquo verbo specere, quod videre significabat.

Ibid. h. Pie posse fieri credidit etiam parricidium. Id est, filii Isaac mactationem. omnis cædes in cognatos parricidium dicitur, aut in eos qui titulum patris patriæ emeruerunt.

In Epistolam XXXI. ad Sabinum.

129. *b. Numquam enim minus solus sum, quam cum solus esse videor, nec minus ociosus, quam cum ociosus.* Verba Ciceronis sunt ex procemio tertii Officiorum: P. Scipionem Marce fili, eum qui primus Africanus appellatus est dicere solitum scripsit: Caro qui fuit eius fere æqualis, numquam se minus otiosum esse, quam cum otiosus, nec minus solum, quam cum solus esset. Magnifica vero vox & magno viro, & sapiente digna, quæ declarat illum & in ocio de negotiis cogitare, & in solitudine secum loqui solitum vt neque cessaret vmquam, & interdum colloquio alterius non egeret. Ego vt obiter Ciceronis locum castigem, non lego interdum, sed interea dum, hoc est, dum interim secum loquitur.

Ibid. Interpellat interpolat. Iucunda, in vocum affinitate per Paronomasiam allusio, noue autem dixit interpolat pro interturbat. Est alioqui Interpolare, rem veterem poliendo in nouam speciem refingere.

In Epistolam XXXII. ad Seuerum.

Ibid. f. In medio versamur omnium molestiarum freto. Supra dixerat sæuis curarum æstibus, quod fere idem est. freta enim à feruore vndarum dicta sunt, quod in iis angustiis maris vndæ maiori æstu ferantur.

Ibidem. g In quo tam graues iamdudum sustinemus gemitus. Allusum ad illud Pauli ex secundo ad Corinthios, cap. 5. Nam qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus grauati, vel ad illud ad Rom. 8. Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc: non solum illa sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri.

In Epistolam XXXIII. ad Demetriadem.

Elegans epistola & erudita, sed dilutiori stylo conscripta, credo quod se attemperauerit ad puellare ingenium

130. *a. Valde enim mirabile erat & inter præcipua diuinæ gratiæ exempla numerandum, quod virgo Anitia super omne fastigium trabeatæ nobilitatis euecta, de cuius fœcunditate auis atque atauis responsura posteritas, & familiæ votis expectabatur, & patria conuerso repente animo desiderio cœlestium nuptiarum declinasti mortale coniugium.* Primum hæc puella Demetrias est dicta, mater Iuliana autem patris nomine Anitia est dicta, nisi gentis vocabulo Demetriadem Anitiam velis dici. Anitiorum autem Romæ fere ordinarij consulatus, & quasi de manu in manum traditi, vt ex verbis Hieronymi ad eandem virginem colligere licet. Est virgo Anitia neptis Anitiæ Græcanica loquutione, sed quæ etiam apud Latinos increbuit.

131. *b. Sed ex mala voluntate concepta & propria diliguntur.* Et hic sensus, nos peccata in nostra natura non habere nobis insita, sed ea nos concipere aliunde & gignere, deinde ea vt nostros fœtus à nobis diligi, vt sit eo allusum: Parturit iniustitiam, concepit dolorem & peperit iniquitatem.

134. *Et istius propietatem subtilissimis discretionibus eliquabat.* Eliquabat, liquidum & clarum reddebat, hinc in forensibus rebus ea dicuntur liquitata, quæ clare & euidenter probata sunt.

In Epistolam XXXV. ad Irenæum.

137. *Lamentare ad me super sponsam præcinctam saccum super virum eius virginalem, Græce* θρήνησον πρὸς μὲ ὑπὲρ νύμφην περιεζωσμένην σάκκον, ἐπὶ τὸν ἄνδρα αὐτῆς παρθενικόν. Hiero. Plange quasi virgo accincta sacco, super virum pubertatis suæ, eodem recidit. Homerus, huiusmodi maritum κουρίδιον appellat, quasi dilectissimum, qui adolescens & intactus alia libidine in matrimonium venerit κουρίδιον ποθέουσα πόσιν eadem ratione & vxor κουριδία dicitur, quod Virgilius cum tali epitheto careret longa periphrasi extulit.
Et magno misere dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primisque iugarat, ominibus.

Sic alibi: obuiauit ei & quasi mulier à virginitate suscepit eum, hoc est vxor virginalis. Quod autem hic saccum nominat, id postea cilicium vocat, rerum vicinarum vocabula permiscens.

138. *c. Exuens vestimentis captiuitatis, vt depositis omnibus capitis sui capillis.* Allusum videri potest præterquam ad 21. Deuteronomij, etiam ad mores Romanos, qui eorum qnos manu mittebant, caput radere soliti sunt. Plautus: Quid superest, nisi vt raso capite accipiam pileum? Arbitrorque ideo institutum, vt monachi radantur quo se agnoscant liberos Christi. Contraque qui seruile quiddam in moribus habent, dicuntur seruiles pilos retinere. Diuersum in Nazaræis, in quorum caput nouacula non ascendebat.

In Epi-

In Epistolam XXXVI. ad Irenæum.

238.*f. Quæ mentem non afficiat, sed oblectet.* Afficiat, id est, cruciet, anxiam & ægram faciat, fere idem quod conficiat, quod postea subiicit. Poeta quidam:

Iupiter affectæ tandem miserere puellæ.

Sunt autem affecta, quæ fere confecta sunt, & consumpta.

Ibid. g. Scortari comparem suum nolit. Coniugem intelligit, translatio sumpta à paribus boum, qui simul iugum trahunt.

In Epistolam XXXVII. ad Irenæum.

139. *d. Nulla autem epistola tantum benedictionis increpuit.* Increpuit, insonuit, sonitum edidit Virgilius:

At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
Increpuit.

Ibid. b. Legem mandatorum in decretis euacuauit. Græca verba Pauli hæc sunt: τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας. vox δόγμα πολυσημίαν magnam habet: nunc hæresim siue sectam, nunc placitum siue edictum, nunc decretum significat. sic Lucæ 24 ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου. factum est autem in diebus illis exiit edictum a Cæsare Augusto. Arbitrorque secundi anni discipulos in Iurisprudentia cognoscenda, quod iubet Iustinianus ab edictis appellari, dogmaticos Græco vocabulo appellatos fuisse: vt credam facit perpetuus græcismus illius proœmij, quod Pandectis à Iustiniano præfixum est, vt prorsus videatur primum Græce natum esse, deinde in Latinam linguam conuersum.

140. *b. Ex quo totum corpus fidelium & sapientium, per harmoniam rationabilem verbi, hoc est enim συναρμολογούμενον, id est harmonia verbi compaginatum.* Et Græce & Latine interpretatur, verbum Pauli συναρμολογούμενον, quod compositum ex σὺν & ἁρμονία & λόγος.

In Epistolam XXXVIII. ad Honorium.

Ibid. e. Quod ipsum se mouet, & non mouetur ab alio ipsa tibi anima videtur. Sententia Platonis est in 10. libro de legibus: ψυχὴν τὴν δυναμένην αὐτὴν αὑτὴν κινεῖν κίνησιν. Congerit S. Ambrosius fere omnium Philosophorum opiniones de anima. Siquidem Xenocrati anima mens est nullo corpore, Zenoni ignis, Aristoteli quinta quædam essentia, quam Entelechiam nominat, Aristoxeno corporis intentio quædam, Empedocli cordi suffusus sanguis, Euripidi Deus, Pythagoræ numerus, Diçarcho nomen inane, Democrito atomi.

141 *b. Quam nostrorum peccatorum pœnis vltricibus interpellat.* Interpolantur quæ speciem renouationis accipiunt, vt vestes quæ fullone interpolantur, interpolantur quæ perturbantur & in rerum suarum tenore impediuntur. sed tam sæpe in his libris occurrit interpolari, pro interpellari, vt dubitem num S. Ambrosius promiscue his vocibus vtatur.

In Epistolam XXXIX. ad Horontianum.

Ibid. d. Et comparturiat illum fortasse spiritum salutis. Græcum verbum ὠδίνω & parturio & doleo significat, ad vtramque significationem hic allusit S. Ambrosius, quæ in Latina dictione parturio non est.

Ibid. g. Quid sit quod primitiarum, vel initij nomine declarauerit, & postea : *Licet aliqui distantiam velint esse inter primitias & primogenita, id est quæ primo nascuntur, eo quod collectis seminibus quasi ex omnibus initia offerantur area, tamen de messe quod primum tollitur, id offertur Domino.* Hanc differentiam Sanctus Ambrosius facit inter primitias, & initia, quod primitiæ sint ex messe, initia ex tritura. Primitiæ cum aristis sint, initia puro semine constent : quod primum metitur, primitiæ quod primum excusso frumento ex tritura colligitur, initia vocat. Decimæ porro, non ordine nascendi, vt primitiæ, non ordine colligendi, vt initia, sed de numero vocabulum suum trahunt: nimirum quod decima pars sit ; eodemque modo vigesimæ centesimæ dicuntur. hoc quoque adiici potest: Initia tum proprie vocari, cui Deo initiata sint & consecrata. sic primitias esse in concipiendis votis initia in reddendis.

In Epistolam XL. ad Horontianum.

142. *g. Est enim spiritus aduocati nostri Iesu.* Fortasse haud dubie allusum ad vocabulum παράκλητον, quod vel aduocatum vel consolatorem significat.

In Epistolam XLI. ad Irenæum.

143. *a. Cuius testis conscientia nostra tacitis cogitationibus apud Deum ipsa se prodit, quibus vel redarguitur, improbitas, vel defenditur innocentia.* Consonum hoc est cum versu Iuuenalis prima est hæc vltio, quod se iudice, nemo nocens absoluitur.

Ibid. b. Insolentia quid sit. Insolentia opponitur modestiæ: proprium hoc vitium eorum, qui recenti fortuna luxuriant.

In Epistolam XLIII. ad Clementinum.

145. *b. Tanquam clausis ergo tabulis cernit hæreditatem.* Cernere hæreditatem est adire hæreditatem. sic enim vulgo præceptum, sed ex fragmentis Vlpiani & ex Codice Theodosij quarto titulo primo, cretio id temporis est quod datur heredi liberum ad cernendum, hoc est consultandum, velit ne adire hereditatem an non ? Sed hic cernere hereditatem, idem est quod aspicere, quanquam non statim qui aspicit, cernit, ille enim cernit qui rem agnoscit, nec minus animo quam visu perlustrat. vt ex illo prophetico : Vt audientes non audiant, & videntes non cernant.

In Epistolam XLVI. ad Syagrium.

146. *b. Neque delationis se nexu obligare.* Nexus proprie est, vbi debitor non soluendo & adductus per iudicem creditori nectitur, hoc est in vinculis habetur. Postea significatio translata est ad omnem obligationem. Accusator autem, si appareat, eum calumniatorem esse ad pœnã talionis obligatur, & hoc istic nexum vocat.

147. *b. Denique non minima etiam in tuis literis tentata expressionis verecundia est.* Hoc est, dum in literis tuis conaris exprimere rationem inspiciundæ virginis, pudor te retinuit, quo minus hoc ipsum clare proferres.

Ibid. c. Ea ergo tibi locuples videtur ad fidem, quæ & redimi & falli potest. Hoc est ea nec idonea & sufficiens testis ad fidem faciendam? Allusum ad illud duodecim tabularum: Assiduus assiduo vindex esto.

Ibid. Quid quod etiam ipsi archiatri. Archiatri principes medicorum Etiam nostro tempore Medici quidam negant, inter quos Andreas Vesalius in re Anatomica facile primus, hymen in virginibus non inueniri.

Ibid. d. Neque indocilitas. Indocilitatem pro inscitia posuit cum indocilitas sit impotentia discendi, sed ex vicino Catachresis. Qui enim doceri nequeunt semper imperiti sunt. sic & Virgilius.

Is genus indocile, & dispersum montibus altis
Composuit.

Ibid. f. Qui locus vt superiori vtilis ad Hebræorum salutem, ita reliquo confragosus ad obstetricem fidem, quæ didicerunt mentiri pro salute & fallere pro excusatione. Id est, qui locus in primis sui partibus, vt vtilis est ad salutem Hebræorum, nam eo modo factum est, vt pueri non sint necati: ita abruptus est & inaccessus & auius à fide obstetricum, quibus credendum non videtur, cum mentiri pro salute didicerint.

Ibid. Defloratio virginitatis. Pro deuirginatione, verbum apud veteres inusitatum: videtur Metaphora deducta ex illo elegantissimo Epitalamio Catulli.

Vt flos in septis secretus nascitur hortis
Ignotus pecori, nullo contusus aratro,
Quem mulcent auræ, firmat sol, educat imber,
Multi illum pueri, multæ optauere puellæ.
Idem cum tenui carptus defloruit vngui,
Nulli illum pueri, nullæ optauere puellæ:
Sic virgo dum casta manet, tum chara suis: Sed
Cum castum amisit polluto corpore florem,
Nec pueris iucunda manet, nec chara puellis.

147.g. *Quam erubescunt & mulieres.* Mulier hic ea est, quę virgo non est, vel potius quæ vxor est, & tamen quantum potest, præ pudore grauidum vterum celat.

148 g. *Sine visitatione suscipiendam crederes.* Id est, sine inspectione: ne quis eam visitationem intelligat qua amicos accedimus, vt certi simus de eorum statu aut valetudine.

Ibid a. Ergo iudicandi formulam accepisti. Prætores solent iudicibus formulam iudicandi præscribere, non in omnem partem liberam decernendi potestatem permittere, quod postea abolitum fuit. Quid nobis futurum est, comica locutio, pro quid de nobis futurum est. Sic Terentianus Charinus in Andria: Quid me fiet, pro, quid de me fiet.

Ibid. a. Quid igitur fiet? Omnia quæ sequuntur, Ironice dicuntur, cum qui virginem commendare debuerint, criminandi offensas pepererint.

Ibid. b. Et testes auditionis deduxit. Auditionis, id est, famæ, vocabulum etiam Ciceroni in hac significatione vsurpatum. Sic & in Psalmis: Ab auditione mala non timebit.

In Epistolam XLVII. ad Syagrium.

149 *a Locus in possessionem terræ datus pro funiculo hereditatis.* Funiculus Græce σχοῖνος spatij certa magnitudo. Continet autem teste Herodoto in Euterpe sexaginta stadia, hoc est, duas parasangas: lexici tamen parasangam cum funiculo confundunt, sed male.

Ibid. Quo mulier offensa claues remisit. Signum hoc diuortij & renunciantis curam familiæ, atque ita mater familias esse desinit.

Ibid. f. Sed prius verbis experiendum de flagitio & decernendum conditionibus pro delictis. Allusum ad id Terentij.

Omnia prius experiri verbis quam armis sapientem docet Apollo. ἐργοταυτικὸν tertio. μυθ' αὐτοὺς ἀλλὰ τῶν ἐπέων γε τυχεῖν ... Decernitur conditionibus cum offerendis accipiendisque legibus de causa disceptatur.

150. a. *Sed misere in sua populum conuersum viscera & bello ciuili vtrumque afflictum.* Lucanus in primo:
Populumque potentem.
In sua victrici conuersum viscera dextra.

In epistolam XLVIII. ad Paternum.

Ibid f Paterni quidem vnanimis mei salutationem legi, sed consultationem haud quaquam paternam, vt velis filio neptem copulare ex filia. Olim licebat patruum filiam ex fratre in vxorem ducere, vt patet ex fragmentis Vlpiani, cuius verba hæc sunt: Inter cognatos autē ex transuerso gradu olim quidā vsque ad quartum gradum matrimonia contrahi non poterant, nunc autem ex tertio gradu licet vxorem ducere, Sitamen fratris filia, non etiam sororis filia aut amita, aut matertera quamuis eodem gradu sit. Hoc genere connubij primus inter Romanos vsus est Claudius Cæsar Agrippina fratris filia in vxorem ducta. Nunc autem Paternus in pari gradu idem ius putauit, quæ fuitque quod licitum erat Patruo, num idem liceret Auunculo: Si incestæ nuptiæ non erant cum fratris filia, non videri etiam incestas cum sororis filia. Quod sanctus Ambrosius hac epistola refellit.

Ibid. Sed consultationem haud quaquam paternam. Per agnominationem allusum ad proprium nomen, Paternum, quod nomen ipse in affinitatem mutare volebat.

Ibid. g. Boues qui iungit ad aratrum, equos ad currum pares eligit. Allusum ad illud in Heroinis.
Quam male inæquales veniunt ad aratra iuuenci,
Tam premitur magno coniuge nupta minor.

Ibid h Patrueles fratres. Qui ex duobus fratribus nascuntur fratres patrueles, sororesque patrueles appellantur. Cic. in 2. Philippicorum. Sed enim si alter sit masculus, altera sit femina, qui ex duobus fratribus, siue altero fratre altera sorore nascuntur, æque fratres patrueles vocantur à digniore transumpta significatione: & sic etiam maritos vocamus, cum & vxorem virumque eius intelligimus.

151. b *Nam Theodosius Imperator etiam patrueles fratres & consobrinos vetuit inter se coniugij conuenire nomine.* Theodosij lex de incestis nuptiis habetur libro 3. cap. 12. sed ibi nulla mentio de patrui, vel auunculi cum fratris aut sororis filia, nuptiis, sed pleraque in eo codice mutila.

Ibid. c. Tamen tuam familiam non propagaret. Qui ex mea filia nascitur, non ad meam familiam, sed ad mariti familiam pertinet, aut patris eius, si ipse nondum emancipatus sit: vnde quidam dicunt sororem dictam: quod seorsum in familiam detur.

In Epistolam XLIX. ad Marcellum.

Ibid. d Erubui recusare fateor, cum præsertim togati vtriusque patris inui.em se lacessirent. Togati ex habitu cultuque quo causas agebant, patroni litium & causidici appellari cœpti sunt.

Ibid. f. Vt expensas iurgij posceret. Iurgij litis, dictum enim est iurgium quod iure agatur.

Ibid. g. Possessionem regeret tributariam. Id est, quæ tributa dependunt: vt vectigalis, quæ vectigal, quæ si suo die non repræsententur, magna mulcta inuoluunt proprietarium.

Ibid. h. Sibi ascribit Lætus conditionem oblationis suæ. Id est, suo periculo pensitationem sustinebit, eamque ab oneribus extraordinariis expediet & inde minutam persoluet. Argumentum quantum ex verbis Ambrosianis colligi datur, tale fuit. Marcellus agros suos sorori in vsum fructum, Ecclesiæ in proprietatem dedit Hanc donationem Lætus frater litibus inquietabat, & rescriptis principum donationem labefactabat.

152. b. *Et hoc Lætus faciet, recepta iam etiam nominis sui proprietate.* Hoc est hilaris id faciet, proprietatique & etymologiæ sui nominis, quod lætitiam sonat, respondebit.

In Epistolam L. ad Titianum.

Ibid. c. Vt si de negotio definiueris. Pro transegeris & finem negotio imposueris, composita lite.

Ibid. Ideoque promptior est decisioni. Rursus decisioni pro transactione siue compositione, cum hincinde controuersiæ à causa decedatur, & id solum remanet quod apud vtrumque in confesso est.

Ibid. Vel cum illo, quod tunc gerebat officio deposuit. Id est, postquam magister officiorum esse desijt, cum ea functione deposuit litis istius iudicandæ curam.

Ibid. Iste negotij sui meritum. Videtur per istum intelligi neptis meritum, qui iam æquitati causæ, non patrocinijs magnorum virorum innitebatur.

In Epistolam. LI. ad Studium.

Ibid. e. Quod incruentam de administratione prouinciali securim reuexerint. Isti dicuntur Græce ἀναιμακτὶ imperium administrare; quale Titi Vespasiani fuisse traditur, cuius vox est, se malle perire quam perdere.

Ibid. f. Aauersum finem venisse sui propositi. Finem id est, scopum siue institutum sui propositi.

In Epistolam LII. ad Studium.

153. e. *Cum Ezechias iustus rex vitæ huius acciperet commeatū* Commeatus est certum spatium temporis, ad quod miles castris abesse potest. sic Tertul. & Cyprianus sæpe eadem ratione S. Ambrosius indultum spatium vitæ, per quod à morte abesset Ezechias. pulcherrima metaphora commeatum vitæ appellauit.

In Epistolam. LIV. ad Marcellinam sororem de inuentione sanctorum Geruasij & Protasij.

155.c. *Nam cum ego Basilicam, &c.* Basilicæ olim regiæ domus erant, quod & ethymon indicat, apud Romanos in basilicis principes ius reddebant. nunc autē basilicas templa nominamus.

Ibid. Sicut in Rom. sic basilicam dedices, respondi faciā, si martyrum reliquias inuenero. Requirit populus vt basilicam dedicet conditis sub altari reliquiis martyrum. Nam id etiā olim in more fuisse ex Decretis de consecratione distinctione prima, non vno in loco deprehendere licet, nunc respondet S. Ambrosius se id facturum, si vllæ martyrum reliquiæ appareant.

Ibid. Ardor præsagij. Enthusiasmum, hoc est, prophetici spiritus diuinum afflatum intelligit, sed modestiore vocabulo vti voluit.

Ibid.d. Vt adhuc nobis, &c. Indicat vt arbitror, tantam fiduciam fuisse inueniendorum sanctorum, vt non deesset, qui venam, sepulchrale vas, ad colligendas martyrum reliquias inclinaret, & ad crepidinem fossæ subiiceret.

Ibid. Inuenimus, &c. Sic & Lucanus:

Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulchris.

Ibid. Ad ordinem. &c. Scheleta sanctorum ita disposuit vt singula membra suis locis & iuncturis redderentur.

Ibid.f. Quos nulla, &c. Legerem non interpolat, sed interpellat, hoc est, continuationem eius impedit, nisi obseruassem hoc ipsum sæpius obuium in scriptis Ambrosianis, vt interpolari pro interpellari capi videatur. Est alioqui interpolari cū vetustis rebus poliendo noua, quasi species additur.

Ibid g. Quantæ oraria, &c. Hoc est quot oraria iactitantur supra martyrum ossa, fascias autem, strophia, & instita intelligit. Plura de ea re superius diximus.

Ibid.h Talibus me, &c. Videntur hæc scripta cum S. Ambrosius Cæsari basilicam in gratiam Arianorum noluit cedere, eique obiectum fuit, quod populi cateruis se stiparet & tumultum faceret.

Ibid. Erant clausi isti oculi δεικτικῶς, ostendit enim eius oculos, qui cæcus fuerat.

156.a. *Auulsum humeris caput.* Virgilianum est.

Auulsumque humeris caput & sine nomine corpus.

Ibid.b. succedant victimæ, &c. Indicat eos sepeliendos sub altari, veterum Christianorum more, quod etiam in Apocalypsi clamor ille Martyrum sub altari confirmare videtur: Vsquequo non vindicas sanguinem sanctorum tuorum?

In Epistolam LVI. ad Valentinianum.

157.a. *Me violentiam à Maximo, non recepisse.* Græcissat oratio. τὴν βίαν τὴν ἀπὸ Μαξίμου pro violentiā Maximi. Recepisse autem hic significat, approbasse, vt Græcis sum ἀποδέχομαι.

Ibid. Quia tamen regredienti mihi decernendi secum imposuit necessitatem. Decernendi pro disputandi positum videtur.

Ibid.b. Certe esse aliqua, de quibus secreto deberē cum suo principe fabulari. Certe pro, salutem, Cicero in Tusculanis homines mortem optare incipiant, vel certe timere desinant. Horat. lib. 1. Ser. Sat. 9.

Certe nescio, quid, secreto, velle loqui te aiebas.

Ibid. c. Quia, inquam, tunc vt inferiori pacem petebam, nunc vt æquali. Id est tunc Valentiniano exuli & excluso à regnis pacem postulabam. Superiorem, victorem, inferiorem, imparem & victum, Græco more, qui ita τὸν χείρονα καὶ ἥττονα appellant.

Ibid. Et annonas à me accipiant. Annonas, salaria: quia olim in frumento dabatur stipendium.

Ibid.d qua acie, quibus numeris? Numeris, id est, legionibus; quibus à numero nomen imponi solet: sic quarta, quinta decima, decimasexta legio in multam mentionem apud ciuilium bellorum scriptores.

Ibid. Qui deuotionē Imperatori exhibuit suo. Deuotionem fidem summam & obsequium ad omnia, qualem præstant, qui se aliorum saluti addixerunt & deuouerunt.

Ibid.f. Quoniam dum tu militem Romanum occupas, dum is aduersum se vtrinque prætendit. Hoc est dum miles Romanus binis hinc inde castris, quasi contra seipsum stipendia facit, nimirum in legiones & Maximi & Valentiniani distractus.

Ibid. In medio Romani imperij sinu Iuthungi populabātur Rhetias. Arbitror has gentes fuisse Iutlandos, qui nunc in Dania sedes habēt. In ratiocinario imperij Romani inter præsidia Augustanicæ prouinciæ cohors quarta Iuthungorum ex Aphrodito numeratur.

Ibid. Nec tibi vicem etsi non parilis dignitatis, eiusdem tamen necessitudinis retulit. Occiso Gratiano fratre suo Valentinianus habuit in potestate sua fratrem Maximi, quem nō occidit cum potuit. Quod si fecisset, in mactando Maximi fratre, fratris sui necem vltus fuisset. Par quidem in homicidiis ius sanguinis versatum esset, non par dignitas, quia Gratianus Imperator erat frater Maximi homo priuatus.

Ibi.g. Nisi fallor, vsurpator bellū infert. Vsurpator, id est inuasor, est enim vsurpator proprie, qui non iure, sed vsu, rem alienam suam facit. hinc apud Grammaticos, illud vsurpatiue dictum censent quod licentia occupantis ita dicitur, & contra regulam est.

157.b. *Iusseram eum deduci Cabillonem.* Opinor oppidum fuisse Cabalorum, quos Nitiobrigibus fuisse vicinos constat. hos Cæsar ait, sub clientela Auernorum fuisse.

158.a. *Sine plumatio paterentur extrudi senem*, Vestis haud dubie genus, sed an ab opere plumatili dicta sit, aliis diuinandum relinquo. Est autē vestis plumarilis, vbi diuersi colores simul relucent, quales vides in collis auium maxime columbarum, quod ideo fit, quod ex polymitis & staminibus versicoloribus contexta sit. Sed quia res in cōiectura posita est, videat quoque lector, num plumatium legendum sit vt sit vestis linea siue ephod siue alterius formæ quæ sæpe lauari solet.

In Epistolam LIX. ad Theodosium.

Ibid b Et veteris amicitiæ dulcis mihi recordatio est, & beneficiorum, quæ crebris meis intercessionibus summa gratia in illos contulisti gratiæ memini. Gratiæ videtur abundare. Est enim ita construendum, beneficiorum memini. Nisi sic velis interpretari, gratiæ beneficiorum memini, sed genitiuus, qui alterum genitiuum regit, nimium diu dilatus videtur, non sine vitio ὑπερβάτως Est alioqui παρηγμένον non ingratum, & quiddam πολύπλοκον in gratia & gratiæ.

Ibid. Soli mihi in tuo comitatu ius naturæ ita ereptū videbam audiendi Vt & loquendi priuatus munere. Integrum quidem, sed plenius esset, si forma loquendi ad hunc modum cōcepta fuisset: soli mihi in tuo comitatu ita ius naturæ ereptum videbam audiendi, vt & videndi. Indicat sibi in Cæsaris familia, nec librum fuisse auditum nec visum. Comitatus autem hic, est familia imperatoris cū officiariis & stipatoribus, quæ olim cohors dicebatur.

Ibid.h. Aut non audiam per metum omnium. Quod omnes præ metu mussent & taceant, nec ad aures S. Ambrosij perferant.

Ibid. Sed aures non possum cera veterum fabularum claudere. Allusum ad id, quod Vlysses sociorum aures cera obturauerit, ne audirent Sirenum cantus.

159.a. *Accipe illud imperator Auguste.* Concessiones est magna illi dat, vt inoffensus alia detrahat. Sic & Paulus: Laudo vos, in hoc non laudo.

Ibi.e. Vt vsurpes, quod vsurpasse multis officit, Vsurpes, occupes & peruicaciter teneas, vt iustum videri prætendas quod sceleratum est.

In Epistolam LX. ad Felicem

160.b. *Tamen vbi sermonem vnanimis mihi pectoris tui legi non mediocrem sumpsi ad conualescendum gratiam quasi quodam tui alloquij pulegio refotus.* Habent alij libri pro Pulegio polio. Ex auctoritate Dioscoridis pulegium extenuat, calefacit, & concoctiones adiuuat, potum cum melle

& aloe vitia pulmonis educit, conuulsis succurrit, nauseas, & erosiones stomachi bibitum cum posca mitigat, venenatorum morsibus subuenit. Idem admotum naribus ex aceto, animæ deliquiis medetur. Polium autem quod nonnulli ob depulsionem serpentum φυλακτήριον vocant, & à canicie verticis sui polium dicitur, decoctum venenatorum morsibus succurrit, hydropicis item & regio morbo laborantibus, & cum aceto etiam spleneticis.

In Epistolam LXI. ad Faustinum.

Ibid.g. Inter ferarum diuersaris spelæa. Spelæa, id est, speluncas. Virgilius in Bucolicis:

Certum est in siluis inter spelæa ferarum Mille pati.

Ibid.h. Nempe de Bononiensi veniens vrbe à tergo Claternam, ipsam Bononiam, Mutinam, Rhegium. Immitatio ex Seruij Sulpitij ad Ciceronem de obitu Tuliæ filiæ: Ex Asia rediens, cum ab Aegina Megaram versus nauigarem, cœpi regiones circum circa prospicere, post me erat Aegina ante Megara, dextra Pyreus, sinistra Corinthus, quæ oppida quodam temopre florentissima fuerunt, nunc prostrata & dituta ante oculos iacent. Cœpi egomet mecum cogitare, hem nos homunculi indignamur si quis nostrum interiit, aut occisus est cum vno in loco tot oppidorum cadauera proiecta iaceant.

In Epistolam LXIII. ad Sabinum.

161.f. Non erit longi subsellij ista iudicatio & mora. Ciceronjs verba sunt: sine omni commutatione, prouerbium est de graui causa, quæ non nisi à maximo consessu iudicum cognosci debeat.

Ibid.g. Ipse igitur pro se loquatur, qui procedit sine interprete. Interpres hic est, quam vulgo mediatorem dicimus, hoc est, conciliatorem. Cicero in Verrem: Aut qui sequestres aut interpretes corrumpendi iudicij esse solent. Idem in Epistolis: Quo ego interprete nouissime ad Lepidum vsus sum.

162.a. Si verba alicubi mouent non præiudicant fidei. Sensus, si verba aliud fortasse sonent, quam nos volumus, non tamen præiudicium faciunt nostræ sententiæ de religione.

In Epistolam LXIIII. ad Sisinnium.

Ibid.b. Et iugis animarum inductio. φιλοστοργίαν significat, nimirum eam propensionem, qua parentes aduersus liberos suos vergunt, allusum nonnihil, quod ex sequentibus magis patebit, ad illud Terentij: Pro peccato magno paulum supplicij satis est patri.

Ibid.c. Si quid fortasse offensum sit, quod habet vsus. Hoc est, sicubi impingitur, & offensio aliqua nascitur, vt in vita fieri solet.

Ibid.d. Maiore pietatis studio festinauit: ouem subrogare sacrificio. Subrogare, substinere, sufficere, subiicere ouem in locum filij ad victimationem.

In Epistolam LXV. ad Sabinum.

Ibid.f. Nam exemplaris liber. Exemplaris liber archetypus est, nimirum ad cuius exemplum cetera describuntur.

Ibid.g. Vt non tam deflare aliquid videamur, quam abscondere. Deflare pro ebuccinare.

Ibid.h. Quia absens erat corpore, sed præsens spiritu, non solum cum scriberet, sed etiam cum iudicaret. Verba sunt Pauli ad Corinthios prima capite quinto: Congregatis vobis & meo spiritu.

In Epistolam LXVI. Eusebium

163.a. Faustinus vterque tibi redditus est, nobis vtrumq; Ambrosium pignus resedit. Facile colligitur ex sequentibus duos esse Ambrosios, & ipsum auctorem huius libri, & alium de quo postea ait, salutant te Ambrosij.

Ibid. Ipse habens quod primum in Patre, & quod iucundissimũ in filio minore. Hic filius minor Parthenius appellatus est. Videtur autem S. Ambrosius ita scribere ad Eusebium quasi ad patrem, seu potius ad auum: pater autem Ambrosij & ipse Ambrosius dictus est, de se vt maiore filio non meminit, in minore filio dicit esse quod amplexetur Eusebius.

Ibid. Et perpetuitati vocabuli iugis susceßio. Id est, æterna propagatio sobolis sub eodem nomine vt gentiles solet, nuncupatæ, quales sunt familiæ Lentulorum, Pisonum, Fabiorum.

Ibid.c. Sed maledictus nemo. Allusit ad Elogia Noe qui Cham maledixit, in hac autem stirpe vult S. Ambrosius nullum esse Cham aut maledictum.

Ibid.d. Comacinas rupes gestare secum, & faciem tauro propior vultu videatur exprimere. Comacinas rupes fortasse intelligit Alpes eas quæ Como imminent, quo Coloniã Pompeius Strabo deduxit pater Pompeij Magni: sed hæc diuinatio est. Faciem, regionis scilicet imaginem vt asperitatem loci natalis vultu & moribus præ se ferre videatur.

In Epistolam LXIX. ad Felicem.

Ibid.g. Itaque partem direxit amicis. Noua & apud veteres inusitata significatione, quæ tamen posterioribus temporibus increbuit. direxi dixit, pro misi.

Ibid. Intorquenda est amentata illa, non manipularis sententia. Amentum vinculum est & genus habenæ, quo tela alligata ipso rotatu fortius euibrantur. Est autem mens istorum verborum non gregariam esse sententiam simplicis quasi militis, sed eximiam quasi ordinum ductoris intorquendam.

Ibid. Vectigalis. Quasi lucrosa, & quæ vectigal dependat eo quod munusculis comitata veniat.

In Epistolam LXX. ad Fygadium & Delphinum.

Ibid.h. In quibus proconsularem iurisdictionem egregio repræsẽtauit. Id est, proconsulatum administrauit.

164.a. Nec mihi immutarem quod in vsum venerat. Bis igitur scribit ad eosdem, vt & morem semel receptum tueretur, & Polybio gratificaretur, qui ad singulos deferret litteras communes.

In Epistolam LXXIII. ad Antonium.

Ibid.d. & e. Cum indiuiduo pectoris mei loquar. Id est, cum eo qui à pectore diuidi non potest, talem fere Græci amicum vocant ὑποκάρδιον. Est autem non ingrata ἀνάλογος significationis, sic inuictus pro inuincibili, sic infractus qui frangi non potest.

FINIS.

VARIÆ LECTIONES IN ALIQVOT B. AMBROSII TRACTATVS EX OPTIMORVM CODICVM collatione selectæ, quæ in prioribus editionibus non habentur, melioremque textum Auctoris facere videntur.

Tom. 1. pagin.

In librum de paradiso.

54. B. Quod viderat. v.c. quod audierat.
ibid. non igitur hylen hunc parad. v.c. non vilem igitur hunc par.
57. G. Bonum autem est lignum cognitiones. v.c. bonum autem est operatorium cognitiones boni & mali lignum.
58. G. Qui vtrumque cognouit. v.c. qui vtrumque nesciat, quam qui persunctorie vtrumque cognouit. Grauat enim scire quod vel exsequi vel vitare non velis. Grauat scire quod exsequi vel vitare non possis. Grauat scire. &c.
60. A. Videtur indignum. v.c. videtur sine dubio indignum.
61. A. Iactare errorem. Si enim. v.c. iactate terrorem. sit enim. &c.
ibid. A scelere ad confessionem reuertenti. v.c. à scelere ad confessionem, & ad fidem à latrocinio reuertenti.
ibid. B. Quid itaque dixit Deus? v.c. quid vtique dixit Deus.

In lib. de Isaac & anima.

132. H. Cum ad omnem. v.c. cui ad omnem.
133. A. Eiice ancillam. v.c. expelle an.
ibid. Iuit in campum se exercere. v.c. iuit in campum abalienare *veter. edit. legunt* obambulare *infra. cap. 3. huius lib.* eleuabat animam suam sicut Isaac in campo, vel ablienabat, vel, vt alij habent deambulabat. *ita enim legunt vett. libb. illum locum.*
ibid. B. Adhærere Deo. v.c. adhærere Deo. manifesta veri interpretatione signatur.
ibid. F. Exanimare. v.c. exanimum corpus.
ibid. Voluptates, corporis & appetentiam v.c. voluptates corp. & ad petulantiam.
136. A. Fodit & alium puteum & nuntiantes v. c. Fodit & puteum iuramenti. etenim inuenit in eo aquam, & vocauit eum puteum iuramenti.
137. G. Tenentibus & adorantibus v.c. tenentibus pedes, adorantibus.
ibid. Tuis pedibus inhærentem. tecum. v.c. inhærentem, vt tecum ascendat. Noli eam dimittere.
138. D. Et ideo ades spõse. v.c. Et ideo ades, ades sponsa. *& lin. sequenti.* Transit è terris & pertrãsit quę ad Christum per.
ibid. E. Quæ missa sunt à sponso. v. c. quæ missa sunt sponsæ.
141. D. Quo inualidi equi conscendere non queant. v.c quo inualidi sequi non queant.
ibid. H. Quæ surgere iubebatur ait, Exui tunicam. v.c. quæ surg. iubebatur cũ aloën redoleret, & myrrham insignia sepulturæ ait, Exui.
142. E. Voluit monere v.c. posuit significare.

In lib. de bono mortis.

143. G. Tanto maiore oneretur sarcina peccatorum. à vet. codd. abest vox peccatorum.
ibid. D. A terrenis cogitationibus. v. c. à terr. delectationibus.
147. F. Nihil agnoscat v.c. nihil ad nos.
148. H. Ne tempus crastinetur. v.c. ne tempus teramus.
150. E. Quod summum asserunt. v.c quod vnũ asserũt,

In lib. de Iacob & vita beata. lib. 1.

151. G. Omnis ergo temperantia, *hunc locum corruptum puto etiam in veteribus libris, sic enim habent.* Omnis itaque ex aliis non ex se originem sumit: ideoque secunda est: Nam aut de natu. iusc. aut de vtilibus. Itaque aut vtilitatis assertor est *quomodo etiam ferunt priores editiones.*
153. C. De vana vestra conuersatione. sed pretioso &c. v.c. conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso &c.
ibid. D. Qui morti pro te totum obtulit. v.c. qui morti filium obtulit.
155. C. Præmium etiam si. v.c. præmium & gratiam si durum &c.
ibid. D. Et reconciliet exteriorem hominem, &c. v.c. & reconciliet interiorem Deo hominem, atque exteriorem.

Lib. 2.

158. E. Sentibus incultus, sed illa. v.c. sentibus incultus & spinis, sed ille.
ibid. F. Vt matri quod iubebat &c. v.c. vt matri non posset quod iubebatur negare.
159. D. Festinantes enim fratres. v.c. Festinantes enim patres pascha celebrabant.
ibid. F. Fœnerabit enim. v.c. fœnerauit enim.
161. G. Quæ vtique suum seruat. v.c. quæ vbique suum ius seruat.
ibid. H. dare consueuit. v.c. fouere consueuit.
164. G. Super omnem mentem esse. v.c. super omnem pacem esse.
166. D. Sedens sub terebintho. v.c. sed cur sub lentisco absconderit quæro. *vt & paulo ante*, abscondit eos sub lentisco.
ibid. F. Primus audierat. primus admonuit. v.c. Vtrum primus audierit videro, interim primus admonuit.
ibid. G Paulo post infirmaretur benedixit. v. c. Paulo post infirmaretur, & venisset ad eum filius suus Ioseph, velut resumptis viribus sedit supra lectum suum, & benedixit patriarachas, &c.

Deco-

167. B. Decorus magis nitore. v.c. decorus maiore animæ, quam corporis pulchritudine.
ibid. G. Sed tuis iuuandum oratis. v.c. sed tuis iuuandus oratis qui gentis sacerdos. &c.
169. E. Spectares peremptorum cadauera. v.c. spectares per ordinem peremptorum cadauera.
ibid. Non sic illecebrosi cantus. v.c. non sic illecebrosi illi, vt aiunt cātus Syrenarū traherent audientē.

In lib. de fuga sæculi.

173. G. Quomodo eum mortuum ... niret. v.c. in eo mortuum inueniret?
174. E. Sicut nycticorax in domic... v.c. sicut nycticorax, sicut passer singularis in domicilio.
176. F. Occulus tuus aliena declinet. v.c. oculus tuus alienam declinet.

In tractatum de arbore interdicta.

In antiquis editionibus hic tractatus tribuitur B. Augustino, inter cuius opera, sed notha etiamnum exstat editus. Veteres autem manuscripti codices nos docent conflatum fuisse ex duabus homeliis B. Augustino adscriptis quæ ita inter se coniunctæ sunt, vt tamen facile commissura appareat. Quæ enim ad finem 3. capitis huius tractatus habentur: multa supersunt de eiusmodi quæstionibus quæ explicanda forent. Sed quia hora præterit, & singula dicere nequimus, ne longitudo sermonis fastidium faciat auditoribus, soluere cogimur. Verum cum debitor dilationem petit, rogo ne debitor præcurrat, & creditor absentiam. &c. *male interpolata esse apparet nullumque sensum efficere. Ea autem in manusc. codice ita leguntur.* Multa supersunt. &c. soluere cogimur. Debitorem me dico, dilationem peto, sed vereor ne debitor occurrat, & creditor absentiam procuret. SERMO S. AVGVSTINI DE ADAM ET FRVCTV ARBORIS EXPLICIT. INCIPIT ALIVS DE QVO SVPRA. Debitum curo soluere sermonem, sed pristinos meos non inuenio creditores, aliquos video, aliquos requiro creditor piger eonueneris vel debitum exigas, quid tuam absentiam procuras? debitor satisfacere debet, & cupit. &c.
col. 204. In ea apparuit hominis transgressio, in qua fuerat leuis præceptio. v.c. legis præceptio.
col. 205. A. Et imminente eius ruina, in præcipitium ne caderet, suffulsit. v.c. & imminentē eius ruinam velut destina, præcepto suffulsit?
col. 206. F. Responde pro succepta calumnia & ego pro Deo meo. v.c. responde pro suscepto tuo, & ego pro Deo meo. *susceptus pro cliente vox temporibus B. Augustini vsurpata.*

In Apologiam Dauid priorem.

Vetus Codex capitalibus litteris scriptus hunc titulum præfert TRACTATVS S. AMBROSII DE APOLOGIA DAVID AD THEODOSIVM AVGVSTVM.
236. H. Iugulaturus auctoris. v.c. violaturus.
238. E. Vbi religioni exhibetur obsequium, Specta. &c. v.c. vbi rel. exhib. obsequium. Honestum est enim pro religione facere, & si id incongruū potestati sit. Specta &c.
239. F. Posset errorem *vett. omnes libri & editi interpretationem Psalmi 50. quæ pag. 392. To. sequentis inter Psalmorum enarrationes habetur huic apologiæ adnectum: adnectendamque ostendunt hæc verba quæ in iis habētur.* Sed iam se ipse defendat. Nam quinquagesimum psalmum ad eam scripsit historiam. Et cum priorum gestorum suorum historiā subiecerit vt de proditione Dohe. &c. *quæ hic nescio quo consilio partim omissa, partim interpolata sunt.*

In librum de Elia & Ieiunio.

col. 251. E. Tuba canerent: quod foret signum. v.c. tuba canerent, cuius sonitu dominus reminisceretur populi sui, quo petitum conferret auxiliū plusque misericordiæ suæ incentiua cognoscens in dies, in diebus lætitiæ suæ, in neomeniis suis cōcinerent tubarum sono. Vnde & Dauid. &c.
252. A. Hanc hereditatem sobrietatis & abstinentiæ. v.c. hanc hereditatem sobrietatis abstemiæ.
ibid. E. Gulæ suader. v.c. Gulam suadet.
ibid. F. Erumper, inquit. v.c. orietur inquit.
253. C. Ebrietate periit. v.c. ebrietate est vindicatus.
ibid. D. Vapore ignis non ad. &c. v.c. vaporem ignis non non ad disp. sui, sed ad gratiam mutuabantur.
ibid. E. Vbi quia ieiuni ingressi. v.c. vbi cum ieiunio ingressi.
lin. seq. In medio fornacis flatū roris. &c. v.c. in medio fornacis cœpere statim roris spiritu refrigerantis humescere.
ibid. G. Cibus inducit in retia. v.c. cibus inducit in foueam, cibus inducit in retia.
ibid. Ieiunium otia quærit. v.c. Ieiunium otia serit, luxus negotia: ferietur aliquando coquorum vestigiorum machæra, requiescat obsonator. *recte fortasse si* vestorum *legamus, pro* vestigiorum.
254. B. Et ipse vulnerat. v.c. & ipse se manibus suis vulnerat.
ibid. C. Assyriorum. v.c. ebriorum.
ibid. D. Nescit vinum quærere. v. c. nescit vini quærere vetustates
255. H. Igitur hinc ad conuiuia. v.c. Apage igitur hinc adolescentes. lubricos, ad conuiuia &c.
256. A: Poculis velut velitari pugna. v.c. poculis velut ferentariis in pugna præluditur.
ibid. F Et adhuc secūdum prophetas. v.c. & adhuc propter hos.
ibid. H. Præuenire lucem, & vacare orationi. v.c. præuenire lucem, occurrere oratione soli iustitiæ.
257. D. Mane non calcauerunt, neque vespere fecerunt, &c. v.c. mane quia erat, meridie autem non fecerunt. Iazer ΠΟΙΗCIC ΠΕΡICCOC factura superflua est. *ex quibus Græcis, literis capitalibus scriptis veteris editiones curarunt græcas literas pro Latinis accipientes Mobi, Tiine* PICCOT. *nihili vocabula effecerunt quorum loco editio Romana quæ habentur in textu reposuit: significantia quidem aliquid, sed à veteri scriptura toto cœlo dissita. Germana igitur hæc est lectio.* Iazer ποίησις περισσὴ factura superflua est.
ibid. H. Inuerecundos sub conspectu. v.c. inuerecundos etiam viris sub conspectu.
258. A. Quæ obscœnis cantibus. v.c. quæ saltantibus obscœnis verberatur.
ibid. Præuenire potuerunt. v. c. præuenire meruerūt
259. C. Non semper stadium plenum repertum est. v.c. non semper stadium refertum est spectatoribus.
ibid. D. Vngere oleo iustitiæ. v.e. oleo lætitiæ.
ibid. H. Iterate tertio & iterauerunt. v.c. iterate, & iterauerunt, & dixit iterate tertio, & iterauerunt tertio.
260. B. Meruit insigni pietatis laudari oraculo. v.c. meruit insigne pietatis *ceteris deletis.*

In lib. de Nabute paupere.

265. B. Confitetur auarus semper vbertatem. v.c. conficitur auarus semper vbertate prouentuum, dū vilitatem annonæ calculatur.
ibid. C Quid hoc melius bono, si pauperibus largiaris. v.c. quid hoc melius? bona sunt, si pauperibus largiaris.
266. C. Quam iudicem tuum effugere non poteris. v.c. quam iudicem tui effugere, &c.
267. A. Tibi crescit quidquid in pauperes erogaueris. v.c tibi crescit quidquid minueris. Te illo quem pauperi dederis cibo pascis, quoniam qui miseretur pauperis ipse pascetur: & fructus iam in his est misericordiæ. *cetera delent.*
ibid. C. Homines depinguntur. v.c. homines puniūtur.
268. A. Sententiam, si largiaris pauperi. v.c. sententiam. pauperi largire, & fœnerasti.
ibid. B Et æterni nominis tabernaculum possideret. v.c

tes aquarum: ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima.&c.

col. 364. G. Fictile vas est, vnde & Paulus. v. c. fictile vas est, & si Apostolus, vas est vnde & Paulus. &c.

col. 365. C. Piæ deuotionis aequireret. Dum confringũtur. &c. v. c. piæ deuotionis acquireret. Videamus cætera. Quare, inquit, me repulisti? & quare tristis incedo dum affligit me inimicus. confringunt ossa mea, exprobauerunt mihi qui tribulant me, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus? Quare tristis es anima mea ? Prima interpellatio.

col. 366. C. Iudica me Deus. &c. *vetus cod. hoc loco nullam separationem fecit, sed sequentia superioribus ita connectit vt idem esse tractatus appareat. Istis enim verbis* quia salutem expectauit à domino, *hac adnectit.* Tertia quoque interpellatio quod in medio hominum, &c. *supra autem primam interpellationem, & secundam Propheta explicauit. ab eodem codice etiã absunt versus Psal. 42. interpositi.* Quia tu es Deus meus. &c. & Emitte lucem tuam.

366. E. non immerito turbatur. v. c. non immerito ergo turbatur.

ibid. F. Se futurum. Emitte lucem. v. c. se futurum. Et tanquam ab spe. &c.

ibid. H. Quid mihi multitudo. v. c. Quo mihi multitudinem faer.

369. C. De interpellatione sancti Iob lib. secundus. v. c. de disputatione assũpta de sancto Iob & de psalmo septuagesimo secundo. *Quæ inscriptio non videtur ipsius auctoris, sed antiquarij, significare autem voluit hunc librum eiusdem esse cum superiore argumenti, id est, de interpellatione sanctorum Iob & Dauid, quod & statim initio huius tractatus declarat auctor, & vtriusque disputationes se discussurum promittit.*

306. A. Ex Mariæ virginis fructu. v. c. ex Mariæ. virginis partu.

307. A. quia eum superstites fuerint. v. c. quia cum mortui fuerint, indigebunt; quia requiem. &c.

ibid. C. Decursa est igitur interpellatio sancti Iob. *vetus codex & præcedentes editiones ab his verbis incipiunt tractatum.* De interpellatione Dauid ex Psal. 72 *cuius initium ita se habet.* Decursa est interpellatio sancti Iob, nunc adoriamur eam interpellationem quam reperimus in psalmis. Ipse quidem Dauid. &c.

Epistola ad Vercellenses

col. 51. E De obitu Valentiniani. v. c. De consolatione Valentiniani. Tom 5.

ibid. E. Referre. v. c. scribere.

ibid. Eo quod dum in eum. v. c. eo quod scribendo dum in eum.

ibid. D. Inuitamentis ceruice. viuida mentis ceruice.

53. C. Necessitatibus defuturum v. c. non defuturum.

ibid. G. Quod pauper. v. c. quod populus pauper.

54. D. Quia pius eum. v. c. quia plus eum.

ibid. F. Releuetis. v. c. reuellatis.

55. G. Labia eius lilia distilantia myrrham plenam. v. c. labia eius sicut lilia distillantia, myrrhæ plena.

De obitu Valentiniani. Tom. 5.

118. E. Cum Damari muliere. v. c. cum Damari vxore sua.

ibid. H. Inflexa conuiuio. v. c. infelici delectata conuiuio.

121. H. Amabat mulier contra affectum pij amoris dimitti filium. v. c. amabat mulier, contra affectũ pij amoris dimittit filium.

F I N I S.

LOCI SACRARVM SCRIPTVRARVM A SANCTO AMBROSIO IN OMNIBVS SVIS LIBRIS PASSIM EXPLICATI ET ILLVSTRATI.

Ex Genesi.

nem

Ex Exodo.

to.1.226.f

9 Facies phase Domino Deo tuo quartadecima die mensis primi. to 4 144 d

10 Fac tibi duas tubas argenteas ductiles: & erunt tibi ad euocandam synagogam, & promouenda castra. Et tuba cantu significationem primam, & promouebunt castra, & consistentur ad Orientem &c. Et in diebus lætitiæ vestræ, & in diebus festis vestris. & in neomeniis vestris canetis tubis, & in holocaustis & sacrificiis pacificarum vestris to.1 226 b to.4 160 b.e.t.4 161 a

11 Auferam de spiritu qui est in te, & ponam super illos, vt tecum sustineant impetum populi. to.4.44.g

12 locuti sunt Maria & Aaron contra Moysen propter vxorem æthiopissam quam duxerat to.1.227.a 237.d to.5.120 f

13 Misit Moyses viros ad explorandam terram Chanaan, qui venerunt vsque ad vallem Botrionis, & absciderũt botrum vuæ, quem duo viri portauerunt in phalanga: attulerunt etiam mala punica, & ficus to.1.227 e.to 4.84 e.to 5.75 g.h

14 Omnes viri qui tentauerunt me iam decima vice, non intrabunt in terram fluentem lac & mel. to.4.76.c

15 Offeretis oblationem separatam Domino. primitias conspersionis vestræ. to.1.75.e

Inuenerunt hominem portantem ligna in die sabbati, & obruerunt eum lapidibus. & mortuus est. to 5.143 b 144.c

17 Sume tibi baculum nucinum. to 1 246 c

Virga nucina Aaron sacerdotis reposita in tabernaculo effloruit.to. 5.106.f 120.g 185.h

19 Si quis mortuum tetigerit, immundus erit. to.1.150 f

20 Præcepit Dominus Moysi vt indueret Eleazarum vestibus Aaron patris sui. to.5 120 h

21 Immisit Dominus serpentes in populum Iudæorum. & dixit Dominus ad Moysen: Fac tibi serpentem æneum & pone illum pro signo, & omnis qui fuerit morsus, aspiciens illum viuet to.4. 122 a.b to.5 35.a b

22 Vade. & quæcumque tibi inspirauero hæc dices. to 1 220.f

23 Quid maledicam ei non maledixit Dominus? to.1 220.g

A summis montium conspiciam eum. to.1. ibid.

Moriatur anima mea in morte iustorum. to.1.145 c.220 h. to.2. 315.g to.3 483.a.t .4 6 d. 55.a b

Non vt homo Deus, vt mentiatur: neque vt filius hominis. vt mutetur to.1.220 c d

Non est augurium in Iacob, nec diuinatio in Israel. to.1.ibid e

24 Orietur stella ex Iacob, & exurget homo ex Israel & percutiet duces Moab. to.3 14.b.c.to.5.18.b.c

Initium nationum Amalech & nouissima eius peribit. to.1.3.c

27 Et dixerunt filiæ Salphaad ad Moysen: Da nobis possessionem in medio fratrum patris nostri to.4 207.f.to 5.59 f g

28 De donis & datis meis obseruabitis offerre mihi in diebus festis meis. to.1 76 b.268.b

33 Mansiones xlij. explicantur. to.1.221.& seq.& in parte. to.2 427.h.& seq.to.5 22 6 d.27.a.

35 Ciuitates Leuitarum erunt vobis redemptrices. to.1.77.b

Disponetis vobis ciuitates ad refugium, & erunt vobis refugia, quo refugiat homicida omnis qui percusserit animam inuitus. to.1. 170.b

Vsque ad illud tempus erit in ciuitate refugij homicida ille, donec mortatur sacerdos magnus to.1.171.b 172.e

Ex Deuteronomio

4 Attende tibi, ô homo to.1.46.e.47.a.48 f.to.2 452.e

2 Ego sum ignis consumens. to.1.24 d

Deus noster ignis consumens est. to 4 49 e

5 Tu autem hic sta mecum. to.5.19 h

6 Audi Israel Dominus Deus tuus, Deus vnus est. tom.4.1.b.54.c 125.e

Loqueris in illis sedens in domo, ambulans in via, dormiens, resurgens. to.2.554 c

Non tentabis Dominum Deum tuum. to 5.20.h

8 Attende tibi ne obliuiscaris Domini. Dei tui. &c. to 1.71.e

9 Vt restituat testamentum quod iurauit patribus vestris to.ibid.g

10 Filiis Leui non erit portio neque sors in medio fratrum suorum, quia Dominus Deus pars eorum est. to.2 441.c

Circumcidite duritiam cordis vestri. to.2 130.c to.3.121.b

12 Attende tibi, ne derelinquas Leuitem per omne tempus quod vixeris super terram. to.2.483.b.484.a

15 Si audieris legem. & custodieris, fænerabis gentibus multis tu autem mutuum non accipies. to.1 159.f to.2.283 g to 3 333.c. 408.a

Princeps eris gentium multarum, tibi autem princeps ex ipsis non erit. to 1 159 f

Attende tibi, ne fiat verbum absconditum in corde tuo iniquum. to.1.48 g.146.e.to 2 416 g to 4 209 h

Sex annis seruiet Hebræus, & septimo anno liberabitur, tom.2. 428 g

16 Iuste quod iustum est persequeris. to.3 5.f

17 Leget illud omnibus diebus vitæ suæ. to.2 369 a

18 prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris: tanquam me, ipsum audietis per omnia quæcumque loquetur vobis. erit autem, omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe. to.2.447.d 46 d. 73. b 254.c

21 Si videris in præda mulierem pulchram forma, & concupieris accipere eam in vxorem, induces eam in domum tuam, & radet caput eius: & sedebit triginta diebus in domo tua, deplorans peccata propria natiuitatis: postea intrabis ad eam. & si postea displicuerit tibi, dimittes eam liberam. to.5 138 d.e

Si fuerint vni homini duæ vxores, vna earum amabilis, altera odibilis: & pepererint ei ambæ, non poterit primitiuum filium amabilis in hereditatis institutione præponere primitiuo filio odibilis, cum sciat odibilis filium primitiuum esse, &c. & ipsi debentur primogenita alia. to.1, 68.b.to.5 138 f g

Maledictus omnis qui pendet in ligno. to 5.50 e

22 Non erit vestis viri super mulierem, neque induetur vir stola mulieris: quoniam immundus est Domino Deo tuo omnis qui fecerit hæc. to .233 .g

Si transieris per agrum, & inueneris auem incubantem super pullos suos, ne teneas auem cum pullis suis, sed mittere auolare auem in campum, & captos tene filios: vt longo viuas tempore in terra quam Dominus Deus tuus dederit tibi. to 5.1 9.g

Non arabis simul in boue & asino & non indues vestem quæ ex lana linoque contexta est. to 5.99.

23 Moabitæ non intrabunt in ecclesiam Domini vsque ad tertiam & quartam generationem, & vsque in sæculum.to.3,24.c.32.h 33.a

Non exiges à fratre tuo vsuram pecuniæ, & vsuram escarum, &c. to.2.282 b

Fratri tuo nõ fænerabis ad vsuram, sed ab alienigena exiges. tom.2, 282.d.e

24 Non pignerabis molam, neque lapidem superiorem molæ. to. 2 285.g

Si fuerit tibi debitum à proximo tuo quodcumque, non introibis in domum eius pignerare pignus, &c. si homo ille pauper fuerit, non dormiet in pignore ipsius, &c. tom. 2, 283. c. 284. c. 285.b

Non accipies pignus vestimentum viduæ. to.2,283.c.285.g h

25 Si habitauerint fratres simul, & mortuus fuerit vnus ex eis, semen autem non fit illi, fratri defuncti nubet mulier. to 2.377 e. to 3 48.b

Si autem frater noluerit accipere vxorem fratris defuncti ad resuscitandum ei semen, soluet vir calceamentum suum, & dabit proximo suo. &c to.2.377.f.to.3 24.b to 4 72 g

28 Si custodieris mandata Dei, benedictus eris & fænerabis gentibus multis, tu autem non mutuaberis: princeps eris gentibus multis, tibi autem nemo dominabitur. to 283.d g

Aduena qui est in te, ascendet super te, tu autem descendes inferius. Hic tibi fænerabit, tu autem non fænerabis ei: hic erit in caput, tu autem eris cauda. to 284

Tum vidębis vitam vestram pendentem ante oculos vestros & non credetis. to 3 109.g

29 Adduxit vos quadraginta annis in deserto, nec inueterata sunt vestimenta vestra, & calceamenta vestra non sunt attrita a pedibus vestris. to 4 62 g

30 Si fuerit dispersio tua à summo cælo vsque ad summum cæli inde congregabo te, dicit Dominus. to 2 374.b

Ecce dedi ante faciem tuam vitam & mortem, bonum & malum. to.1.143.c 175 d to 2.359.b

32 Interroga patrem tuum, & anuntiabit tibi: seniores, & dicent tibi. to 2 467 f

Cum diuideret altissimus gentem, quemadmodum dispersit filios Adæ, statuit fines gentium secundum numerum angelorum Dei;

& s-

Ex lib. Iosue.

Ex lib. Iudicum.

Ex lib. Ruth

Ex lib. i. Regum.

Ex lib. ij Regum.

Ex lib. Tobiæ.

Ex lib. Iudith.

Ex lib. Esther.

Ex lib. Iob.

Ex Psalmis.

6. La.

Quis

Ex Prouerbiis.

Ex Ecclesiaste.

Ex Canticis Cant.

Egre-

49 Ex vtero matris meæ vocauit Dominus nomen meum.t.2.319.e.to.5.92.b

Posuit me sicut sagittam electam,& pharetra sua texit me.& dixit mihi:Seruus meus Israel. tom. 2.429.d.tom 4.209.d.tom.5.92.b

Pharetra mea protexi eum. to.1.40.d

In te glorificabor. & nunc sic dicit Dominus, qui finxit me ex vtero seruum sibi ad congregandum Iacob & Israel ad eum.to.2.319.e.to.4.90.f.to.5.92.b.

Magnum tibi est vocari puerum meum, vt statuas tribus Iacob.Ecce posui te in testamentum generis mei,in lucem gentium,vt sis in salutem vsque ad extremum terræ.to.2.309.to.4.99.f.tom.5.92.b

Ecce ego Hierusalem pinxi muros tuos. to.1.47.b.48.a.145.f.to.2.405.b.475.c.to.4.210.a

In manibus tuis pinxi muros tuos, & in conspectu meo es semper. to.1.145.f.g

50 Cui vendidi vos fœneratori? to.2.280.b

Ecce peccatis vestris venditi estis,& propter iniquitates vestras dimissi matrem vestram. to.2.374.f

Ecce ego increpatione meâ desolabo mare, & ponam flumina deserta,& arescent pisces eorum. to.2.322.a

Dorsum meum dedi in flagella, & maxillas meas in palmas:vultum autem meum non auerti à confusione sputorum. tom.4.137.b

Omnes vos accendentes ignem accincti flammis, ambulate in lumine ignis vestri,& in flamma quam accendistis.t.1.182.b.tom.5.201.c.d

51 Qui firmauit cælum sicut fumum. to.1.4.b.5.b

Audite me populus meus qui scitis iudicium, quorum in corde lex mea est. to.5.50.f

Bibisti calicem iræ de manu Domini:calicem enim ruinæ bibisti & exinanisti,nec erat qui te consolaretur. to.2.339.c

52 Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes. to.3.120.f

Ego ipse qui loquebar,adsum. to.2.523.to.4.63.e

Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. to.2.486.g

53 Et brachium Domini cui reuelatum est? to.4.152.g

Non est species ei neque gloria, & facies eius despecta est,& non est reputata. to.4.45.e

Homo in plaga,& sciens ferre infirmitatem:qui peccata nostra portat,& pro nobis dolet:& nos æstimauimus eum esse in doloribus. to 2.398 e.to.3.101.a.to.4.45.d

Sicut ouis ad immolandum ductus est, & sicut agnus coram tondente se sine voce,& non aperuit os suum:in humilitate iudicium eius exaltatum est. to.5.123.d

Generationem eius quis enarrabit? to.4.58.b

54 Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis.quia plures filii desertæ magis quam eius quæ habet virum.to.1.113.c.271.d to.4 208.a.237.b

Dilata locum tabernaculorum tuorum, & aulæorum tuorum.to.1.13.d.e

Tempus enim breue dereliqui te. to.4.237.b

Est hereditas seruientibus Domino.(vel,credentibus in Dominum.) to 1.207.b.to.5.126.e

55 Qui sititis,ite ad aquam:& quicumque non habetis argentum, ite & emite,& manducate. to.1.237.f

Sicut imber descendit super gramen, & nix super fœnum. tom.2.458.e

Verbum quodcumque exierit de ore meo,non reuertetur ad me vacuum,donec compleantur quæcumque volui. to.4.45.e

56 Hæc dicit Dominus spadonibus: Quicumque custodierint præcepta mea, dabo illis in domo mea & in muro meo locum nominatum meliorem filiorum & filiarum, nomen æternum dabo illis. to.4 200 f.206.d

Domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus. tom. 3.93 c

58 Canes muti,nescientes latrare. to.1 43.b

Vt quid mihi ieiunastis?non tale ieiunium elegi, dicit Dominus.to.5.29.b

Solue omnem colligationem iniustitiæ, dissolue obligationem violentarum commutationum, dimitte confractos in remissionem,& omnem conscriptionem iniquam disrumpe. to.1.266.b

Frange esurienti panem tuum; & pauperes sine tecto induc in domum tuam si videris nudum,operi eum. tom.1.266.b.c.tom.5.17.e

Pinguescent ossa tua,& eris sicut hortus ebrius. to.5.119.a

Vocaberis ædificator sepis. to.3.23 g

59 Telam araneæ texunt. to.2.351.g.to.4.18.b.

Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob: & hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorum.tom.3.145.g 149.f.g

63 Quis est iste qui aduenit ex Edom, rubor vestimentorum eius ex Bosor;sic speciosus in stola? to.2.474.a.to.4.51.b

Torcular calcaui solus, & degentibus non est vir mecum. tom. 5.230.e

Dominus iudex bonus domui Israel. to.3.89.c

56 Tota die expandi manum meam ad populum non credentem & contradicentem. to.3.147.d

Et parantes dæmoni mensam,& implentes Fortunæ potionem to.1.254.f.to.4.45.b

Ecce qui seruiunt mihi, manducabunt, vos autem esurietis:ecce qui seruiunt mihi,bibent,vos autem sitietis. to.1.60.a.254.f

Iurantes super terram,iurabunt Deum verum to.5.88 a

Erit cælum nouum,& terra noua to.2 46.d

Tunc lupi & agni simul pascentur,leo & bos simul paleas manducabunt,serpentes autem terram vt panem.tom.1.30.f.tom.4 188.b

66.Nonne manus mea fecit hæc omnia? tom.4.12.b

Supra quem requiescam,nisi supra humilem & quietum,& trementem verba mea tom.2.327.a

Effudit & peperit masculum. tom.1.89.c

Quis audiuit tale,si parturiuit terra vno die,& gens nata est simul. tom.4.208.a

Nonne sterilem & parientem ego feci?dicit Dominus. tom.1.113 b

Quemadmodum cælum nouum & terra noua quæ ego facio manere coram me,dicit Dominus,&c. to.4.158.d

Veniet omnis caro in conspectu meo,vt adorent in Hierusalem dicit Dominus Deus. to.4.49.f.247.a

Et exibunt,& videbunt membra hominum qui præuaricati sunt in me.nam vermis eorum non morietur,& ignis eorum non extinguetur vsque in hodiernum diem. to.2.318.e.to.4.158 d

Ex Hieremia.

1 Priusquam te formarem in vtero matris tuæ, noui te, & priusquam exires de vulua matris, sanctificaui te, & prophetam in gentibus posui te. to.1.199.tom.2.395.a.to.3.7.c.to.4.54.c

Noli dicere,Iuuenis sum. to.2.417.c.267.b

Et misit Dominus manum suam,& tetigit os meum,& dixit mihi. to.5.182.g

Ecce dedi verba mea in os tuum,& constitui te hodie super gentes & regna,eradicare & destruere & perdere, & ædificare & plantare. to.2.369.e

Virgam nucinam ego video. to.1.246.c.to.2.351.e

Sume tibi baculum nucinum. to.5.106.f

Cur primo baculum,deinde ollam viderit. to 2.351.e

2 Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. to.1.133.b

Ego plantaui te vitem fructiferam,quomodo conuersa es in amaritudinem vitis alienæ? to.4.84.e

4 Circumcidite præputium (vel,duritiam) cordis vestri.to.3.120.f.g.157.a.b

Ventrem meum doleo,ventrem meum doleo. to.1.176.a

7 Et locutus sum ad vos ante lucem, & misi ad vos seruos meos prophetas ante lucem. to.3.80.d.to.5.7.e

8 Pax,pax,& vbi est pax? to.2.486.b

9 Intrauit mors per fenestram.tom.1.160.f.241.d. tom. 2.430.g to.4.233.b

10 Infatuatus est homo à scientia. to.4.

Scio Domine quia non est in homine via sua, nec viri est vt dirigat iter suum. to.4.245.d.252.d

11 Eduxit eos Deus de fornace ferrea ex Ægypto. to.2.498.e

Ego sicut agnus innocens ductus sum ad immolandum,& nesciui cogitationes eorum. to.2.342.c.354.c.to.4.84.e

Inuiciamus lignum in panem eius. to.2.319.d

12 Facta est hereditas mea mihi sicut leo. to.5.144.b

13 Si mutabit Aethiops pellem suam, & pardus varietatem? to.1.43.f

Nunc videbitur ignominia tua, & adulterium tuum, & hinnitus

Ex Threnis

Ex Baruch.

Ex Ezechiele.

Ex Daniele.

Ex Osee.

Ex Ioele.

Ex Amos.

Ex Iona.

Ex Michea.

Ex Nahum.

Ex Habacuc.

Ex Sophonia.

Ex Aggæo.

Ex Zacharia.

Ex Malachia.

Ex lib. i. Machab.

Ex lib. ij. Machab.

Ex Matthæo.

scon-

Ex Marco.

Cre-

Ex Luca.

Ex Ioanne.

Qui

Ex Actib. Apost.

Ex Epist. ad Romanos.

Ex epist. 1. ad Corinth.

Ext-

Ex epist. 2. ad Corinth.

Ex Epist. ad Galat.

Ex Epist. ad Ephesios.

Ex Epist. ad Philippen.

Ex Epist. ad Colossen,

Ex, Epist. 1. ad Thessalon.

Ex Epist. 2. ad Thessal.

Ex Epist. 1. ad Timoth.

Ex Epist. 2. ad Timoth.

Ex Epist. ad Titum.

Ex Epist. ad Philem.

Ex Epist. ad Hebræos.

Ex Epist. Iacobi.

Ex Epist. 1. Petri.

Ex Epist. 2. Petri.

Ex Epistol. 1. Ioannis.

Ex Apocalypsi.

FINIS.

INDEX LOCVPLETISSIMVS IN OMNIA BEATI AMBROSII EPISCOPI OPERA.

dum

ipsa

B.

C

præsen-

crea-

indu-

Deus,

indu-

Deus

E.

ac dc

insti-

insti-

F

fidei

frater-

G.

lapi-

gratiæ

homi-

I

rer

quando

K

L

culpa

exse

M.

contra

K

L

ex se

pro

N

eius

solus

N

nec

discit.

Phori-

nare,

presby-

eorum

eorum

homi.

stupro

presby-

eorum

stupro

legalia

eius

ab ea.

ei cor-

stupro

legalia

ei cor-

qua ra-

eiusdem

T

non

eius

nostræ

e s

INDICIS VERBORVM, ET SENTENTIARVM in omnia S. Ambrosij opera Finis.

MOGVNTIÆ,
Typis IOANNIS VOLMARI.
M. DC. XVI.

ADVERTENTIÆ THEOLOGIÆ SCHOLASTICÆ, SIVE ANIMADVERSIONES IN S. AMBROSII MEDIOLAN. EPISCOPI OPERA:

AVCTORE *Ferdinando Vellosillo, Episcopo Lucensi,*

Hac nouissima editione, S. Ambros. operibus recens adiunctæ.

INDEX QVÆSITORVM.

PRIMVM QVÆSITVM.

An sit paradisus terrestris.

AMBROSIVS lib. de paradiso, in hæc verba, *Plantauit Dominus paradisum.* Genes. 2. duo à communi Theologorum cousensu aliena asserere videtur. Primum, quod in terra non sit, sed in tertio cœlo: qui error Origeni tribuitur, cum enim in præfatione libri proponat, se inuestigaturũ quid, & qualis sit paradisus, maximam esse huiusmodi inquisitionis difficultatem ex eo potissimum ostendit quod Paulus in hunc paradisum raptus, neget se reminisci posse an in corpore, an extra corpus illum viderit, addens etiam se in eo audisse & vidisse quæ non licet loqui. Et ne putes quod Paulus non in cœlestem, sed in terrestrem paradisum sit raptus, idem in expositione secundæ epistolæ ad Corinth. aperte affirmat Apostolum sublatum ad cælos in paradisum Dei Patris cælestem. *2. Cor. 12.*

Secundum est, quod ad imitationem philosophorum videtur paradisum, & quæcumque in eo scripta sunt iuxta allegoriam intelligere, reiecto historico sensu, hoc est, per paradisum animam, per hominem mentem, per fœminam sensum, per serpentem delectationem, per lignum scientiæ boni & mali, sapientiam, & per cæteras arbores, virtutes animæ insitas. Quam assertionem apertioribus verbis exprimit in epistola ad Sabinum, sic scribens. Lecto Exameron vtrum paradisum subtraxerim requirendum putasti, & quam de eo haberem sententiam significandum, idq; velle te studiose cognoscere: ego autem iamdudum de eo scripsi nondum veteranus sacerdos; sentẽtias autem de eo diuersas esse plurimorum comperi, nam Ioseph locum terræ dicit refertum arboribus, virgultisque plurimis, irrigari etiam flumine, qui diuidatur in quatuor fluuios. Alij alias: omnes tamen congruunt, in paradiso lignũ vitæ radicatum, & lignum scientiæ, quę discernat bonum & malum. & cætera quoq; ligna plena viuificationis spirantia, & rationabilia, ex quibus colligitur paradisum ipsum non terrenum videri posse, non in solo aliquo, sed in nostro principali, quod animatur & viuificatur virtutibus animæ, & infusione spiritus Dei. Hæc Ambrosius.

Origenis dogma fuit, quod scriptura de paradiso tradidit, totum in sensu allegorico intelligendum esse, ex eo quia in sacris literis nusquam inuenitur paradisum illum plantatum fuisse in terra. Deinde quod frustra diceret Moses, hunc hortum post sextam diem materialibus plantis & arboribus fuisse consitum in terra, cum ante scripsisset omnes plãtas & arbores tertia die fuisse à Deo productas. Item, quod frustra & inani consilio Deus hortum terrestrem primis parentibus construxisset, qui nec ipsis statim peccantibus vsui futurus esset, & post Adæ peccatum à nemine colendus esset. His accedit quod Hieronymus his consideratis pronunciabat, paradisum fuisse à Deo conditum, antequam ipse faceret cœlum & terram, significans non esse in hac visibili terra situm, sed in illa terra viuentium, quæ ante hunc visibilem mundum in inuisibili mundo creata est.

De hac quæstione disputauimus supra, 3. tomo Hieronymi, & quid circa eam tenendum sit, diffiniuimus ex mente S. Tho. 1. parte, q. 102. per quatuor articulos illius quæstionis. Vide ibi. Rationes vero inductæ vt suadeant paradisum terrestrem non esse, sed in sensu allegorico, quæ de eo traduntur, esse intelligenda, parum aut nihil suadent, nam quod primo loco inductum est, ex sacris literis non constare, an paradisus sit in terra, falsissimum est: Moses enim clarissime inquit, paradisum à Deo in regione terræ Orientalis, quæ dicitur Heden, conditum, Heden vero esse proprium nomen loci apparet ex 4. c. Genes. vbi legimus Cain habitasse ad Orientalem plagam Heden, & Ezechielis, c. 27. habetur Heden fuisse prope Charam Mesopotaniæ regionem; Illud vero quod Moses scribit, hortum delitiarum post sextum diem à Deo conditum, non repugnat eo, quod prius retulit plantas, scilicet, omnes tertia die conditas: fieri enim potest, vt Augustinus censet, quod plantæ quæ tertia die secundum quasdam rationes seminales productæ fuerant, iterum post opera sex dierum actu productæ & absolutæ sint: vel iuxta Chrysostomi sententiam dici potest, omnes plantas vna cum paradisi plantis tertia die simul conditas, Mosem verò post opera sex dierum iterum per epilogum meminisse productionis plantarum paradisi, qui etiam si à nullo post peccatum incoleretur, cum tamen nemo sanæ mentis superfluum esse dixerit: sicut enim, teste Augustino, dicendum non esse homini frustra datam immortalitatem corporis, quam ipse conseruaturus non erat, ita neque paradisum illum existimare oportet frustra cõditum esse, quia post peccatum ibi habitatio magna non sit, nam etsi locus ille homini ad habitandum non seruiat, prodest tamen & ad eruditionem, vt agnoscat se inde culpa primi parentis eiectum, & vt per ea quæ corporaliter in eo esse scribuntur, ad spiritualia & inuisibilia cœlestis paradisi mysteria animum attollat. Ad id autem *Genes. 4.* *Ezech. 27.*

quod vltimo loco ex verbis Hieronymi violenter detorquere conantur, paradisum videlicet conditum esse a Deo in illo inuisibili mundo, qui huius visibilis mundi constitutionem præcessit, respondemus, id falso sibi imponi: ratio enim humana capere non potest, quod paradisus localis & terrenus locus, imo terræ ornatus ante terram fuerit, sed eum id significare voluisse, quod antequam Deus cœlum & terram distinguendo & ornando perficeret, paradisum tertia die plantauerit, vt ipse Hieronymus, 10. c. comment. Danielis palam fecit his verbis: Conticescant eorum deliramēta, qui vmbras & imagines in veritate sequētes, ipsam conantur euertere veritatem, vt paradisum, & flumina, & arbores putent allegoriæ legibus se debere subruere.

Pro Ambrosio respondemus, credendum nō esse ipsum Origeni in hac parte assensisse, præsertim cum in expositione sexti capitis 1. ad Corinth. constanter affirmet, geminum esse paradisum, alterum terrenum, in quo Adam fuit conditus, alterum cœlestem, in quem Paulus fuit raptus. Eius verba sunt hæc: Est & Hierusalem vlterior, est & superior, quam matrem nostram vocat Apostolus, est & inferior paradisus, in quo homo positus mandatum & vt operaretur ibi, & vt custodiret eum, accepit, est & ille cœlestis, in quem raptus Apostolus, audiuit verba arcana, &c.

SECVNDVM QVÆSITVM.

An Moses mortuus sit.

AMbrosius 1. libro de Cain & Abel, cap. 2. pertractans hunc
Deut. 34. locum, *Adam vero cognouit vxorem & peperit Cain*, Gen. 4. in expositionem huius periodi, Et mortuus est Moses per verbum Dei, &c. cuius vocabuli occasione asseruit Mosen nondum esse mortuum, sed translatum in meliorem vitam, sicut Helias, quod enim scriptum dixit Mosen mortuum esse, voluit intelligi non de interitu, qui fit per separationem animæ a corpore, sed de translatione ad felicem & beatam vitam, sic enim scripsit: Non legimus de Mose, sicut de cæteris, quia deficiens mortuus est, sed per verbum Dei mortuus est: Deus enim neque defectionem neque adiectionem capit, vnde & addit scriptura: Quia nemo scit sepulturam eius, quod ad translationem magis quam ad interitum intelligas: mors enim secessio est quædam animæ & corporis: mortuus est igitur per verbum Dei, ait scriptura, non secundum verbum, vt aduertas non nuncium mortis, sed gratiæ munus expressum, qui translatus magis quam derelictus est, cuius nemo nouit sepulturam: quis enim in terrenis reliquias eius potuit deprehendere, quem secum esse Dei filius in Euangelio demonstrauit? denique
Matth. 17. & Helias simul est à quibusdam visus, qui translatus curru est, non sepultus, neque mortuus esse legitur, viuit enim qui cum Dei filio est. Moyses autem mortuus quidem legitur, sed per verbum Dei mortuus, per quod facta sunt omnia, per verbum igitur Dei non lapsus operis, sed firmamentum est, non ergo tanquam relapsus in terram deprehenditur corporis solutione, sed tanquam verbi cœlestis operatione donatus & munere, vt quieta magis caro eius quam bustum acceperit.

Hylarius Canone 20. in Matth. in hanc periodum, Accessit ad eum mater filiorum Zebedæi, Matth. 20. tradit Mosen nondum esse mortuum, sed viuere vsque ad tempus Antichristi, in quo simul cum Helia propheta occidetur, verba eius sic habēt: Christus assumptis Petro, Iacobo, & Ioanne, apparuit cum gloriæ suæ habitu, Mose & Helia in monte comitantibus, & hos quidem eosdem duos prophetas præuenientes aduentum eius intelligimus,
Apoc. 11. quos Apocalypsis Ioannis ab Antichristo perimendos esse dicit, licet varie de Enoch, vel de Hieremia, plurimorum extiterint opiniones, quod alterum eorū, sicut Heliam, mori oportebat, sed non possumus veritatem fidei, quam Dominus tribus superioribus testibus reuelauit, sensus nostri opinione corrumpere, neque alios venturos existimare, quam qui ad sponsionem fidei venisse conspecti sunt, & quanquam vltra Euangelicam veritatē non necesse sit opinari, tamen si quis conditionem & mortis & sepulchri Mosi diligenter aduerterit, si & secretarum scripturarum secundum Apostoli authoritatem cognitionem adeptus sit, intelliget omnia ita esse tractata, vt Moses potuerit iam videri.

Ambrosius in hunc locū, Collocauit ante paradisum voluptatis Cherubin. Gen. 3. tradit Mosen vna cum corpore viuentem fuisse translatum in paradisum voluptatis, vt ibi vsque ad consummationem seculi viueret cum Enoch, Helia & Ioanne. Et eandem sententiam confirmat in expositione illius, Plantauerat Dominus paradisum Heden.

S. Thom. 3. parte. q. 45. art. 3. in solutione ad secundum argumentū innuere videtur Mosem mortuū esse, & quando testis transfigurationis apparuit, ab inferis resurrexisse, & addit non sic intelligendum esse, quasi anima Moysi suum corpus reassumpsisset, sed quod anima eius apparuit per aliquod corpus assumptum, sicut Angeli apparent, Helias autem apparuit in proprio corpore, non quidem de cœlo empyrio allato, sed de aliquo eminenti loco, in quem fuerat in curru igneo raptus. Ex qua doctrina constat discrimen quod assignat inter apparitionem Moysi & Heliæ, quia Moses apparuit, eius anima in aliquo corpore assumpto, Helias in proprio corpore: euidenter ergo assentitur quod Moses mortuus est, postquam non apparuit in proprio corpore, sed sola eius anima, corpore aliquo assumpto. Nec est eadem ratio de Helia & Enoch quæ est de Mose, quia de his duobus scriptura expresse affirmat, quod rapti sunt, & translati corpore & anima à præsenti seculo cuius contrarium expresse affirmat de Mose, nam Deut. 31. habetur, quod dixit Dominus ad Moysen, Ecce tu dormies cum Patribus tuis. & c. 34. visa terra promissionis, dixit illi Dominus, Vidisti eam oculis tuis, & non transibis ad illam, mortuusq; est ibi Moyses seruus Domini, in terra Moab, iubente Domino, & sepeliuit eum in valle terræ Moab contra Phogor.

Pro Ambrosio & Hylario respondemus, piè eos locutos fuisse, ex eo, quod loco citato post mortem Mosis subiungit scriptura. Et non cognouit homo sepulchrum eius vsque in præsentem diem, ex quo opinati sunt translatum fuisse, sicut Helias & Henoc, vel quod non est mortuus morte communi, vt cæteri homines, sed morte speciali, quia mortuus est, vt statim corpus reassumeret, vt Virgo Beatissima. Verior tamen sententia est quam S. Thom. insinuat.

TERTIVM QVÆSITVM.

An sacerdotes ligent & absoluant.

AMbrosij testimonium ex opere de Cain & Abel in expositione horum verborum, *Adam autem cognouit vxorem suam & peperit Cain*, adducit Magister Sententiarum, 4. dist. 18. vbi ostensurus quod sacerdotes neque ligant, neque absoluunt peccatores, sed tantum pronuntiant & ostendunt à solo Deo ligatos vel absolutos, in confirmationem suæ sententiæ citat Ambrosium loco citato sic habentem, Verbum Dei dimittit peccata, sacerdos est iudex, sacerdos quidem officium suum exhibet, sed nullius potestatis iura exercet. Quæstio hæc disputata est supra tom. 9. Beati Hieronymi, ad 4. Vide ibi.

Animaduertendum tamen existimaui, vt Ambrosium ab hac suspitione vindicarem, & eos admonerem, qui compendiarijs & summistis delectantur, ne grauentur à riuulis ad fontes concurrere, & ipsas Patrum sententias apud authores suos exquirere. plerumque enim accidit, vt abbreuiatores & collectores vel ex incuria vel ex nimio breuitatis studio colligant aliorum sentētias, aut mutilas, aut interruptas, & sæpe transpositis verbis, & adeo immutatis, vt ex illis nouus ac plane diuersus sensus oriatur. Hæc dixerim, vt lectorem admoneam, Ambrosium longe aliter sensisse quā a Magistro Sententiarum citatur, verba enim eius ad literam in hunc modum habēt. Remittuntur peccata per Dei verbum, cuius Leuites interpres est, & quidam executor, remittuntur etiam per officium sacerdotis, sacrumq; ministerium. Quæ sanè verba, Ambrosius idcirco protulit, vt ostenderet, non solum Deum, sed etiā sacerdotes peccata remittere, sicut apertius id ipsum explicauit li. 1. de pœnitentia, c. 2. inquiens: Qui spiritum sanctum accipit, & soluendi peccata potestatem accipit, & ligandi, sic enim scriptum est: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta erunt, ergo qui soluere non potest peccatum, non habet Spiritum sanctum: munus Spiritus sancti est officium sacerdotis, ius autem Spiritus sancti in soluendis ligandisq; criminibus. Ex qua litera constat, quantum longius à sententia Magistri Ambrosius distet.

QVARTVM QVÆSITVM.

An animæ sanctorum ante diem iudicij Diuina visione fruantur.

AMbrosius lib. 2. de Cain & Abel hunc locum enarrans, *Concepit & peperit Cain.* Gen. 4. sentire videtur animas defunctorum vsq; ad diem iudicij de sua salute incertas esse. Ait enim: Soluitur à corpore anima, & post finem vitæ [illegible] adhuc tamen futuri iudicij ambigua suspenditur. Apertius hoc habet in libro de bono mortis, c. 10. vbi tradit animas sanctorū contineri sub terra in abditis receptaculis, ibiq; vsq; ad diem iudicij expectare gloriā Dei, sic scribēs: Scriptura Esdræ habitacula animarū promptuaria nuncupat, & occurrens querelæ humanæ, eo quod iusti qui *4. Esdra. 4.* præcesserunt videntur vsq; ad diem iudicij per plurimum temporis debita sibi remuneratione fraudati, mirabiliter ait, coronæ esse similem diem iudicij, coronæ enim dies expectatur ab omnibus, vt intra eum diem & victi erubescant, & victores palmā adipiscantur victoriæ, ergo dum expectatur plenitudo temporis, expectant animæ remunerationem debitam, alias manet pœna, alias gloria. Et in eodē c. vocat infernum locum, qui non videtur, quem petunt omnes animæ corporibus exutæ. Quæ verba referre oportet ad consummatam felicitatē animæ & corporis, ac miseriam. Non enim credendum est Ambrosium in ea fuisse sententia, quā verba hæc prima fronte præse ferunt, cum ipse multis in locis asserat animas sanctorū ante resurrectionem visione essentiæ Diuinæ frui, sicut in epistola 59. ad Thessalon. de obitu Acolij, vbi inquit. Est igitur Acolius superiorum incola, possessor ciuitatis æternæ illius Hierusalem, quæ in cælo est, videt illic vrbis eius mensuram immensam, purum aurum, lapidē pretiosum, lumen sine sole perpetuum, & hæc omnia iamdudum quidem sibi comperta, sed nunc facie ad faciem. Et in commentarijs epistolæ ad Philippens. super *Phil. 5.* illud, Cupio dissolui, de Paulo ait: Desiderium habet dissolui, & cum Christo esse, multo melius existimans, vt iam præsens sit apud Deum, vt exoptatis promissis fruatur. Et in primam ad Corinth. *1. Cor. 15.*

Exeuntes

Exeuntes sancti de hoc mundo plus necesse est inueniant, quam
1. Ioan. 3. nunc putant, sicut Ioannes Apostolus de Saluatore dixit. Tunc videbunt illum sicuti est. Quæstio hæc disputata est supra, quarto tomo Chrysostomi ad 13. & eod. tomo ad 31. Vide ibi.

QVINTVM QVÆSITVM.

An Gigantes ex Angelis & mulieribus sint geniti.

AMbrosius lib. 1. de Noe, c. 4. enarrans hunc locum, *Gigantes autem erant super terram*, tradere videtur gigantes, qui diluuium præcesserunt, fuisse ex Angelorum & mulierum concubitu genitos. Sunt autem Ambrosij verba: Non poetarum more Gigantes illos terræ filios vult videri Diuinæ scripturæ conditor, sed ex Angelis & mulieribus generatos asserit, &c. Alibi indicat Ambrosius causam Angelicæ ruinæ atq; lapsus de cœlis ex eo contigisse, quod Angeli cum mulieribus turpiter coirent, sicut primo libro de virginibus non longe à fine, quo loco comparans inter se merita continentiæ virginum, & incontinentiæ Angelorum, ait, Quid pluribus exequar laudem castitatum? castitas enim Angelos fecit, qui eam seruauit Angelus est, qui eam perdidit diabolus: quã præclarum est autem Angelos propter intemperantiam suam in seculum cecidisse de cœlo, virgines propter castimoniam in cœlum transisse de sæculo.

Chrysostomus Ambrosio videtur consentire homilia habita in festo decollationis Ioannis Baptistæ, ait enim, Mulier non solum homines, sed etiam Angelos de cœlo prostrauit. Sunt qui existiment Ambrosium & Chrysostomum hoc à Philone, Lactantio, & Eusebio accepisse: nam Philo. lib. de dogmatibus ita habet, Viderunt Angeli Dei filias hominũ, &c. quos alij philosophi Genios, Moses solet vocare Angelos: hi sunt animæ volantes per aerem. Neq; est cur quisquam hoc fabulosum existimet, necesse est enim vt totus mundus in omnibus suis partibus animata habeat, terra terrestria, mare aquatilia, ignis ex igne genita, quæ feruntur plurima nasci in Macedonia cœlum sidera: hæc enim in totum sunt animæ immortales Diuinæque. Proinde necessario sequitur, vt aer plenus sit suis animalibus, quæ nobis inuisibilia sunt. Horum igitur quædam descenderunt in corpora. Hæc Philo.

Lactantius 2. Diuinarum institutionum cap. 15. de hac re sic loquitur. Cum ergo numerus hominum cœpisset increscere, prouidens Deus, ne fraudibus suis diabolus, cui ab initio terræ dederat potestatem, vel corrumperet, vel disperderet homines, quos in exordio fecerat, misit Angelos ad tutelam cultumq; generis humani, quibus præcepit ante omnia ne terræ cõtagione maculati substantiæ cælestis amitterent dignitatem: itaq; illos cum hominibus cõmorantes dominator ille terræ fallacissimus, consuetudine ipsa paulatim ad vitia pellexit, & mulierum congressibus inquinauit, tum in cœlum, ob peccata, quibus se immerserant, nõ recepti, ceciderunt in terram, sic eos diabolus ex Angelis Dei suos fecit satellites ac ministros. Hæc Lactantius.

Iustinus martyr multis ante annis idem senserat in apologia ad Senatum Romanum, & in apologia ad Antoninum Pium, & Clemens Alexandrinus in tertio & quinto Stromatum, clarissime asserunt Angelos peccasse cum fœminis. His subscripsit Tertullianus libro de habitu mulierum, vbi ait, Angeli ad filias hominum ruerunt de cœlo, & post libidinum vaporata momenta cœlũ suspirabant. Eusebius Cæsariensis 5. volum præparationis Euangelicæ subscripsit eis. Quam rem Plutarchus confirmauit, dicens fabulosis de dijs orationes res quasdam significare à dæmonibus antiquissimis temporibus gestas, & ea quæ de Gigantibus & Titanibus decantãtur, dæmonum fuisse operationes. Vnde mihi suspicio nonnunquam incidit, ne ista illa sint, quæ ante diluuium à Gigantibus facta Diuina scriptura tetigit, de quibus dicitur: Cum autem vidissent filias hominum, quod essent speciosæ, elegerunt sibi ex illis vxores, è quibus procreati sunt famosissimi Gigantes à sæculo: Suspicabitur enim quispiam, illos & illorum spiritus esse qui ab omnibus postea dij nuncupati sunt, pugnasq; illorum, tumultus, & bella esse, quæ fabulosæ de dijs cõscribuntur. Hactenus Eusebius. Quæstio hæc iam disputata est latius primo tomo Chrysostomi ad quartum, & secundo tomo eiusdem Chrysostomi ad decimum. Quid circa hanc quæstionem tenendum sit, vide ibi.

Clemens Alexandrinus.

Eusebius.

Pro Ambrosio respondemus, eum longe distasse ab opinione, quæ illi imponitur, idq; ex multis locis illius constat, maxime in expositione Psalmi 118. sermone septimo, in quo de causa lapsus Angelici verba faciens, demonstrat eam non fuisse libidinem, sed superbiam, sic dicens, Ipse diabolus per superbiam naturæ suæ amisit gratiam, dum enim dicit, Ponam thronum meum super nubes, & ero similis altissimo, consortia excedit Angelorum. Et epistola 84. ad Demetriadem, ostendẽs diabolũ ante hominis lapsum per superbiam excidisse, ait, Superbia à diabolo sumpsit exordiũ, qui quoniam sua, quam à creatore acceperat, potentia & dignitate sibi placuit, seque authoris suæ gloriæ comparauit, cum his Angelis, quos in consensum impietatis suæ traxerat, à cœlesti sublimitate deiectus est, & ideo primis hominibus nocere potuit, quia illis male credulis persuasit, vt meliores se futuros putarent, si in libertatem sui arbitrij prosilirent, quam si in legis datæ custodia permanerent.

Ne quem prædicta verba Ambrosij moueant, nosse oportet, ipsum per Angelos non intellexisse spirituales & cœlestes substantias, sed viros illustres & vnius Dei cultores ex sancta stirpe Seth descẽdentes, quos, quia in fide & cultu Dei permanserunt, Moses, Eloim hoc est, filios Dei appellabat, & appellauit, & Augustinus, 15. de Ciuit. Dei, Angelos Dei nuncupauit. Et hac occasione Ambrosius Angelos parentes Gigantium vocauit, quod & ipsa eius verba ostendunt, dum in libro de Noe & Arca in loco supra citato addidit, plerumq; filios Dei, seu viros fideles scriptura Angelos vocat, quia ex nullo homine generantur animæ.

Augustinus astipulatur huic expositioni in quæstionibus super Gen. q. 3. in hunc modum. Quæritur, quomodo potuerunt Angeli cum filiabus hominum concubare, vnde Gigantes nati esse perhibentur, quamuis nonnulli Latini & Græci codices non Angelos habeant, sed filios Dei. Quos quidam ad soluendã hanc quæstionem iustos homines fuisse crediderunt, qui potuerunt etiam Angelorum nomine nuncupari, nam de homine Ioanne scriptum est, Ecce ego mitto Angelum meum, &c. vnde credibilius est homines iustos appellatos, vel Angelos, vel filios Dei, concupiscentia lapsos peccasse cum fœminis, quam Angelos carnem non habẽtes vsq; ad illud peccatum descendere potuisse. *Malach. 3.*

SEXTVM QVÆSITVM.

An militibus prædari liceat.

AMbrosius libro 1. de Abraham cap. 3. explicans hunc locum, *Non accipiam ex hominibus quæ tua sunt*, Genes. 14. prædam militibus licitam facere videtur, his verbis: Cum præda fuerit in potestate victoris, decet militarem disciplinam vt regi seruentur omnia. Contrariam sententiam huic asserit Augustinus, in libro de verbis Domini, sermone 19. vbi prædam interdicit militibus, inquiens: Militare peccatum non est, sed militare propter prædam peccatum est.

Doctores Scholastici disputant de hac quæstione, 4. Sentent, distinct. 15. & S. Tho. 2. 2. quæst. 66. art. 8. quo quærit, an rapina possit aliquando fieri sine peccato. Et respondet per tres conclusiones. Prima. Nemini licet priuata authoritate capere aliquid ab alio, nec alienum, nec proprium. Probat: quia qui rapit aliquid ab alio, violentiam committit, & ideo contra iustitiam peccat. quia in societate hominis nullus habet coactionem nisi per publicam potestatem, ideo quicumq. per violentiam aliquid alteri aufert, si sit priuata persona, non vtens publica potestate, illicite agit, & rapinam committit, sicut patet in latronibus, non ergo licet priuata authoritate aliquid ab alio surripere. Secunda conclusio, Principes & habentes potestatẽ publicam possunt contra hostes pugnando, vel contra ciues malefactores puniendo, aliquid accipere, & quod per talem violentiam aufertur, non habet rationem rapinæ, cum non sit contra iustitiam. Tertia conclusio. Si vero principes vel habentes potestatem violenter res aliorum abstulerint, illicite agunt, & rapinam committunt, & ad restitutionem tenentur.

Dubium est circa secundam conclusionem S. Tho. an post partam victoriam liceat victori innocentes in punitionem occidere. Videtur quòd sic, quia principes non solum habent ius indicendi bellum, vt seipsos & suas Respublicas defendant, sed etiam ad iniuriam vindicandam. Dico tamen innocentes occidere de per se, non licere, per accidens tamen ad vindicandam culpam nocentiũ, si alias nocentes punire, & iniuriam illatam vindicare nõ possunt, licebit occidere. Si tamen à nocentibus distingui possunt, innocentes occidere nullo modo licet. Sed an princeps causa timoris, vt metu alij arceantur ne illi sint rebelles, sicut Scipio fecit quando Carthaginem expugnauit, & eam omnino euertit, ne contra Romanos amplius arma moueret, & Iosu. 6. quando Iericho capta est, neq; vnus viuus remansit. & idem in punitione Sodomitarum: an hoc liceat? Dico, neq; etiam ista causa innocentes occidere licere. Ratio est: quia paruuli & innocentes vim non inferunt. Iure tamen belli licet de per se id non liceat, de per accidens tamen licet, cum liceat ciuitatem subuertere, & igne perdere, & licebit innocentes occidere, sicut & licet paruulos in captiuitatem redigere. Inductum de Iosue & de Sodomitis non conuincit, quia Deus est Dominus vitæ & mortis. Ad resarciendum expensas belli licet captiuos & innocentes spoliare, quia omnia bona victi iure belli sunt victoris.

Dubium maius est, an Respublica pro salute totius Reipublicæ possit innocentem occidere, verbi causa, si ciuitas sit à tyranno possessa intendẽte tantum occidere virum aliquem iustum & sanctum, qui est in ciuitate. Videtur quod in hoc casu liceat Reipublicæ huiusmodi innocentem illi tradere. Primum, quia bonum totius Reipublicæ præferendum est bono priuato & particulari vnius ciuilis. Confirmatur: quia posset Respublica innocentes exponere periculo mortis, etiam si constiterit in illo periculo omnes esse perituros, licebit ergo quando constat totam salutem Reipublicæ ex vita innocentis pendere. Secundo, sicut potest obijcere manum in defensionem ipsius, etiam si manus sit innocens, licebit ergo innocentem tradere, vt Respublica conseruetur. Confirmatur: pro salute corporis non solum licet membrum putridum abscindere, sed etiam sanum, vt totum corpus conseruetur, similiter ergo & in Republica. Tertio, in casu posito, ille innocens tenetur se morti exponere, ne tota Respublica pereat, vt Ioan. 11. habetur, Oportet vt vnus homo moriatur, ne tota gens pereat, ergo potest Respublica eum cogere, vt exequatur id, ad quod ipse tenetur. Vltimo, quia saltem videtur innocentem licere tyranno tradere, quia licet intendat occidere, forte non occidet.

Respondetur tamen ad dubium propositum, innocentem re & iure, hoc est, quem constat innocentem esse, occidere non licere: licet tamen innocentem probatum nocentem occidere. Est hæc sententia S. Tho. 2. 2. quæst. 64. art. 6. vbi absolute affirmat, quod non licet innocentem occidere, & nullum casum excipit. Idq; de se patet: quia si est innocens, nulli nocet, & est bonus & vtilis Reipublicæ, nõ ergo licet eum occidere. Quòd si casus accidat, in quo necessarium sit vt occidatur, hoc non est ab intrinseco, sed ab extrinseco: & ex hac distinctione respondetur ad argumenta. Ad primum de bello & obsessa ciuitate. Primò, quod si talis casus accidat & de facto detur, id erit ab extrinseco & de per accidens. Secundo dico, quod membrum nullum dominiũ sui habet, sed corpus habet dominiũ supra omnia membra, ciuis vero ita est membrum & pars Reipublicæ, quòd ipse habet libertatem & dominiũ sui, & ideo Respublica contra voluntatem ipsius non potest illum morti exponere. Probatur, quia si tyrannus mortem mihi minetur, nisi Petrum innocentem occidam, non possum, neq; mihi licet, vt vitam conseruem, illũ occidere. si vero sim innocens, & minetur mihi mortem, si non propriam manum abscindam, nõ possum mihi manũ abscindere, quia metus ille est ab extrinseco, & de per accidens, neq; licet mihi iacturã manus facere, vt vitam conseruem, sic in proposito quando de per se & ab intrinseco vita ciuis esset necessaria ad conseruationem salutis Reipublicæ, tunc tenetur se morti offerre: quãdo vero id fit per tyrannidem & ab extrinseco ex malitia ipsius tyranni, Respublica non potest illum tyranno tradere, neq; morti exponere contra ipsius voluntatem. Et hinc respondetur ad tertium argumentum, nempe, quia Respublica potest illum morti exponere, ne tota pereat. dico, quòd licet ex charitate talis teneatur, non tamen est in Republica vis coactiua, qua possit innocentem cogere, vt se morti tradat. Sed nunquid poterit talem innocentem Respublica hostibus tradere? Respondetur, neutiquam posse, tamen potest eum non defendere, & permittere quòd à tyranno occidatur.

Casus alius est, quando dantur obsides. & hi qui in huiusmodi obsides traduntur, sunt omnino innocentes, nunquid princeps alterius Republicæ, qui eos in obsides recepit, poterit eos occidere? Videtur quod sic, quia poterat occidi rex, qui eos in obsides tradidit, poterunt ergo & ipsi occidi. Dico, quòd si princeps, qui eos tali lege & fide suscepit, eos occidat, est infidus, & contra ius naturale delinquit: & ideo neq; in isto casu, quia innocẽtes sunt possunt occidi. Similiter de per se, nec iure belli licet innocentem occidere, sed solum de per accidens ad defensionem propriam, verbi causa, exercitus Christianorũ Turcarum exercitũ aggreditur, miscetur Turcis Christianus, aliquis in defensionem propriam credens illum esse Turcam, occidit eum, licuit occidere, ratio est ius belli, quia in bello licet sciant quod aliqui sunt innocentes, quando bellum est iustum ex vtraq; parte, & milites habent ignorantiam inuincibilem, in defensionem propriam licet illis innocentes occidere. Alia etiam via possumus innocentes de per accidens in defensionẽ propriam occidere, puta, quando nocentes alitèr occidere non possumus, nisi etiam innocentes occidamus, verbi gratia, si in ciuitate cum militibus, qui sunt nocentes, sint aliqui innocentes, si alias non possumus vitam conseruare, & nos tueri, possumus ciuitatem incendio tradere, licet innocentes simul cum nocentibus pereant. Debent tamen similes casus magna prudentia ponderari, quia res est grauissima, quod innocentes, qui nullam vim hostibus intulerunt, sine culpa licet nõ sine causa, pereant. Et hac ratione bella inter Christianos sunt periculosissima.

Dubium tamen est circa tertiam cõclusionem S. Tho. an vnus princeps possit ab alio principe nõ solum mobilia bona, sed etiam immobilia, vt puta, Ciuitatem vel Regnum vsurpare, ita, vt in perpetuum retineat, vti Gothi & Sarraceni in Hispania fecerunt. Ad hoc dico primo, certum esse, eos posse omnia bona mobilia surripere, non solum ad resarciendum damnum illatum, & iniuriam quam intulerunt, sed etiam ad puniendum. Secundo dico, quod per modum punitionis, & ad resarciendam iniuriã passam, fortè vnus princeps non posset alium toto suo Regno priuare. Ratio est: quia pœna debet esse proportionata culpæ, sed propter iniuriam passam Regno alterum priuare esset atrocissima pœna, videtur ergo quòd id non liceat. Tum etiam, quia Regno alterum priuare, idem fere esset ac totum Regnum in captiuitatẽ redigere, qua pœna innocẽtes & paruuli omnes non sunt digni. Tertio dico, quod per viam punitionis princeps vnus cõtra alterum solum habet ius punitionis, quod contra suum subditum ciuem habet, sed princeps non potest ducẽ Albanum, neq; quemuis alium Marchionem suo iure, primogenitura, & maioratu priuare, nisi propter crimen hæresis, vel maiestatis læsæ, sed inter duos principes non est læsæ maiestatis crimen: & si incidat in hæresim, publicatio & punitio huiusmodi delicti spectat ad summum Pontificẽ, ergo. Tum etiã quia inde magna perturbatio in toto orbe orietur. Vltimo dico, posse omnia bona mobilia vsurpare, & immobilia, quasi iure depositi detinere, donec talis princeps oẽs expensas & damna, quæ intulit, resarciat. De cæteris vero magnatibus cõstat, propria authoritate vnum contra alium non posse bellum indicere.

Dubium tamen est, si Rex vnus Christianus bellum indicat aduersus alium Regem, bellum verò sit iniustũ, & milites existimãt esse iustum, qui expẽsas fecerunt, & similiter prædas, an tales postquam eis constiterit bellum fuisse iniustum, ea quæ surripuerunt, restituere teneantur. Dico primo, ratione acceptionis milites non teneri restituere, quia ad illos non spectat de iustitia vel iniustitia belli diffinire, sed tantum vocati bona fide munus suum exequi. Ex quo sequitur, illa bona quæ bona fide consumpserunt, neque illis facti sunt ditiores, eos non teneri restituere. Secundo dico, quòd ratione rei acceptæ, quando constiterit bellum fuisse iniustum, bona illa quæ apud se habent, tenentur restituere.

Dubium maius est de rebus infidelium, an liceat illis bona sua surripere, & an amittant ius bonorum suorum, eo ipso quia sunt infideles. Caietanus respondet trimembri distinctione. Nam aliqui sunt infideles, qui principibus Christianis sunt subditi, & inter Christianos cohabitant & morãtur, & de his sunt aliqua iura, quæ priuant eos aliquibus priuilegijs, vt patet extra de Iudæis & Sarracenis, & dist. 54. vt puta priuantur ne possint mancipia Christiana habere, & priuilegijs. Alij verò sunt infideles iure subditi principibus Christianorum, non tamen re neque de facto, vt Turcæ, qui possident terram Sanctam, & Sarraceni, qui Christianos terra, quam possident, spoliarunt. & de istis, inquit S. Tho. & est communis sentẽtia Theologorum, quod princeps Christianus potest eos bonis suis spoliare, priuata autem authoritate nõ licet eos suis rebus priuare, sed iure belli, & authoritate publica potest princeps contra illos bellum indicere, & bona eorum capere. Dubitat tamẽ Caietanus, an indistinctè hoc ius spectet ad quemlibet principem fidelẽ. Et respondet per distinctionem, nam si est memoria quisnam princeps Christianus amisit dominiũ illius Regni, quod Sarraceni nunc possidens, tunc princeps ille solum, qui amisit ius talis Regni, vel eius hæredes iure belli valent tale Regnum inuadere, & sibi de nouo restituere: si verò non liceт huiusmodi memoria, tunc inquit quod ad summum Pontificem spectat talia Regna diuidere, & ius belli, cui sibi videbitur concedere. sicut de facto inter principem Hispanum & Lusitanum diuisit. Sed an Papa propria authoritate, & pro suo libito, huiusmodi diuisionem & particularẽ applicationem facere possit. Dico non posse, sed tenetur respicere bonum pacis, & quod tranquillitati fidei & Christianitatis expedit, ne perturbationes inter principes Christianos inde sequantur. Addit tamẽ Caietanus, quòd si Papa regna infidelium nõ diuideret, quicunq; princeps Christianus regnum, quod sibi placuerit, potest à Papa petere, & bellum contra tales infideles indicere. Alij sunt infideles, qui neq; iure neq; facto sunt subditi principibus Christianorum, neq; est vlla memoria quod aliquãdo fuerint Christiani, & de istis est grauius dubium, an infidelitas ipsa eos priuet, ne sint domini suorum bonorum.

Ideo dubium est de titulis quibus Hispaniæ principes prætendunt, iustè Indos suo dominio & imperio subiugasse. Doctores moderni multa & doctissime scripserunt, ex quibus pauca ex his, quæ ad rem nostram pertinent, referam, titulis omnibus omissis, solum tangam, an Barbari essent veri domini bonorum temporalium, quæ possidebant anteaquam Hispani ad eos peruenissent. Secundum, an ratione infidelitatis tale dominium amiserint. Ad primũ posset videri, eos nõ esse veros dominos, neq; inter eos esse aliquem verè principem. Primò, quia seruus nihil habere potest, vnde, quidquid acquirit acquirit domino. Instit. de his qui sunt sui vel alieni iuris, §. natura apud omnes, sed Barbari isti à natura sunt serui, vt Aristoteles 1. Ethic. tradit inquiens. Aliqui à natura sunt serui, quibus melius seruire quam imperare est, hi autem sunt, quibus ratio non sufficit ad regendum etiam seipsos, sed solum ad iura capessenda, & quorum vis magis in corpore quam in animo est: sed aliqui tales sunt, maximè isti Barbari, qui re vera parum distare videntur ab animalibus brutis, & omnino inhabiles sunt ad regendum, & sine dubio melius est illis vt ab alio regantur, & Aristoteles iustum naturale dicit esse, quòd tales seruiant, prædicti ergo Barbari domini esse non possunt. Neq; obstat quòd ante aduentum Hispanorum ad Indos, alios dominos non haberent, non enim repugnat seruũ esse sine domino, vt habetur in l. quod seruus, ff. de seru. stipul. quia domino derelictus est, & à nullo occupatus, qui potest a quocumq; occupari. In contrarium verò est, quia illi erant in pacifica possessione rerum & publicè & priuatè, ergo omnino habendi sunt pro dominis, nisi contrarium constet. Pro solutione huius dubij notandum est, quod si Barbari habent verum dominium suorum bonorum, non videtur ad hoc quod iustè, subiugari possint, alia causa prætendi posse, nisi vel quia sunt peccatores, vel infideles, vel amentes. Nam quod aliqui defendere contenderunt, titulum dominij temporalis esse gratiam, & per consequens peccatores in mortali existentes nullum dominium in quacumque re habere. iste fuit error Vualdensium, & postea Vuiteleff Concilio Constantiensi damnatus his verbis: Nullus est dominus ciuilis dum est in peccato mortali error. Eadem sententia fuit Armachani libro de quæstionibus Armenorum, capite quarto, & in dialogo de Pace probat Armachanus, quia tale dominium reprobatur à Deo: Ipsi regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & non cognoui, & subiungit causam, Argentum & aurum suum fecerunt sibi idola vt interirent, &c. Et ideo iniquis tales carent iusto dominio apud Deum: certum est autem omne dominium esse authoritate Diuina, cum ipse sit creator omnium, neq; quisquam potest dominium habere, nisi ipse dederit, non autem decet quòd Deus det dominium non obedientibus & transgressoribus præceptorum suorum: sicut etiam principes humani nõ dans sua bona, nempe villas aut castra rebellibus, & si dederint, auferentur ab eis. Per humana autem debemus iudicare Diuina, Rom. 1. ergo Deus inobedientibus non concedit dominiũ. Vnde in *Rom. 1.*
signum huius, Deus tales aliquando proijcit, vt Saulem, 1. Reg. 15. *1. Reg. 15.*
& Na-

Dan. 4. 5. & Nabuchodonosor, & Baltas. Dan. 4. & 5. Item Gen. 1. Faciamus
Gen. 1. hominem ad imaginem & similitudinem nostram, &c. ex quo apparet dominium fundari in imagine Dei, sed talis imago non est in peccatore, ergo nec dominium. Item peccator committit crimen læsæ maiestatis cum peccat, ergo meretur dominium amittere. Tum etiam quia Augustinus dicit quod peccator non est dignus
Gen. 1. pane quo vescitur, multo ergo minus dominio. Quid, quod Dominus primis parentibus dederat dominium paradisi, & tamen propter peccatum priuauit eos tali dominio, ergo. Verum est tamē quod Vuitcleff, & Armachanus videntur potius loqui de dominio superioritatis, quod est principium, quam de dominio priuato: sed quia argumenta æque procedunt de omni dominio, ideo idem videntur sentire de omni dominio. Ex qua sententia videtur Barbaros nō esse vere dominos, quia semper sunt in peccato mortali.

Sed contra hanc sententiam statuitur talis propositio. Peccatū mortale non impedit dominium ciuile, nec verum dominium. Hæc conclusio, licet fuerit diffinita à Concilio Constantiensi, probatur tamen: quia alias existens in mortali, & in extrema necessitate cōstitutus, esset perplexus, quia tenetur comedere panē quem habet, & si nullum habeat dominium, si comedit, rapit alienum, ergo non potest peccatum mortale euadere. Sed hoc argumentū Aliacensis, 4. dist. 15. q. 2. parum probat. Primo, quia nec Armachanus, neque Vuitcleff. videntur loqui de dominio naturali, sed de ciuili. Secundo, quia dicetur in casu extremæ necessitatis licitum esse alienum accipere. Tertio dici poterit, talem non esse perplexum, quia si comedit, potest statim pœnitere: ideo aliter argui-
1. Ratio. tur. Primo, quia si peccator non habet dominium ciuile, ergo neq; habet dominium naturale, consequens est falsum, & sequela patet, quia dominium naturale est etiā ex dono Dei, sicut ciuile, imo plus, quia ciuile videtur esse iure humano, ergo si propter offensam Dei perdit homo dominium ciuile perdet & naturale: falsitas consequentis probatur, quia nō perdit dominium supra proprios
2. Ratio. actus, & super propria membra. Secundo, quia scriptura sacra sæpe nominat Reges principes, qui tamen erant pessimi & peccatores, vt patet de Saule, Achab, Roboam, & multis alijs. Tertio ar-
3. Ratio. guitur contra argumentum factum pro parte contraria, Dominium fundatur in imagine Dei, sed homo est imago Dei per naturam, nempe per potentias naturales, ergo dominium non amittitur per mortale. Consequentia patet ex Augustino, & ex doctrina
4. Ratio. communi Doctorum. Quarto, Dauid Saulem vocabat dominum suum, & Regem, tempore quo persequebatur ab eo, 1. Reg. 26. & in alijs locis, imo ipse Dauid aliquando peccauit, & tamen non per-
5. Ratio. didit regnum. Quinto Genes. 42. non auferetur sceptrum de tribu Iuda, nec Dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est,
6. Ratio. & tamen interim multi fuerunt iniqui Reges. Sexto, potestas spiritualis non amittitur propter mortale, ergo nec ciuilis, quæ multo minus videtur fundari in gratia, cōsequens patet, quia sacerdos malus vere consecrat Eucharistiam, & malus Episcopus sacerdo-
7. Ratio. tes, & Armachanus id concedit, licet id neget Vuitcleff. Septima ratio & vltima, nullo modo videtur hæc sententia verisimilis, quia cum sit præceptum de obediendis principibus Roman. 13. & 1. Petri 2. & etiam est præceptum de non accipiendo alienum, incertū esset qui essent veri domini, & principes legitimi, & in summa, hæc est manifesta hæresis, quia sicut Deus solem suum oriri facit super bonos & malos, &c. ita bona temporalia voluit esse communia bonis simul ac malis. Sed restat inquirere.

Vtrum dominium perdatur saltem ratione infidelitatis. Et videtur quod sic, quia hæretici non habent dominium, ergo neque alij infideles, cum non videantur esse melioris conditionis. Antecedens c. cum secundum, de hæretic. in 6. vbi cauetur, bona hæreticorum ipso iure esse confiscata. Ad hoc respondemus per propo-
1. Propositio. sitiones. Prima propositio, Infidelitas non impedit, neq; tollit verum dominium. Hæc est S. Thomæ, 2. 2. q. 10. artic. 12. Probatur primo, quia scriptura sacra vocat Reges aliquos infideliū, vt Senacherib. Pharaonem, & multos alios. Item Rom. 13. & 1. Petri 2. iubentur fideles præstare obedientiam principibus infidelib. Item, quia grauius peccatum est odium Dei, quam infidelitas, sed illud non tollit dominiū, ergo neq; hoc. Item Tobias iubet restitui hædum à gentibus captum, tanquam furtiuum, quod quidem non præciperet, si Gentiles non haberent dominium. Item ratione S. Tho. quia fides non tollit ius naturale, neq; humanum, sed dominia sunt de iure naturali, vel humano, ergo non tolluntur per defectum fidei. Tandem iste est manifestus error, & hæresis, sicut præcedens. Ex quo patet, neque à Sarracenis, neque à Iudæis neque ab alijs infidelibus licitū esse capere res, quas possident per se loquendo, h. e. eo quòd sunt infideles, sed talis acceptio est furtum, vel rapina, non minus quam si à Christiano auferretur. Sed quia pecu-
2. Propositio. liaris difficultas est de hæresi, sit secunda propositio. Stando in iure Diuino, hæreticus non amittit dominium bonorum suorum. Hæc est omnium, & est nota: cum enim amissio bonorū sit pœna, & nulla pœna sit de iure Diuino statuta, pro isto statu, certum est, stando illi iuri, non perdi bona propter hæresim. Secundo patet ex prima propositione, quia si propter infidelitatem non perditur dominium, ergo neq; propter hæresim, cum iure Diuino de hæresi nihil sit specialiter cautum. Sed an de iure humano? Conradus li. 1. de contr. q. 2. & 3. & aliqui moderni sustinēt, quod hæreticus ipso facto amittit dominium in omnibus & per omnia, itaque in foro conscientiæ cadit à dominio, quam primum hæresim committit. Sed de hoc disseruimus secundo tomo Chrysostomi, ad octauum & nonum. Vide ibi. Ex quibus sequitur Barbaros, neq; propter infidelitatem, neq; propter alia peccata mortalia impediri, quin sint veri domini tam publice quam priuatim, nec hoc titulo possunt à Christianis occupari regiones, & bona eorum, vt late Caietanus, 2. 2. q. 66. art. 8. deducit.

Dubium autem restat, an ideo non essent domini, quia insensati, aut dementes essent. Et quæstio hæc eadem est cum illa, qua solet quæri, an ad hoc quod aliquod subiectum sit capax dominij requiratur vsus rationis. Et quidem Conradus lib. 1. q. 6. hanc con- *Conradus.*
clusionem statuit, Dominiū conuenit creaturæ rationali tam sensibili quā insensibili. Probat: q a dominiū nihil aliud est, q̄ ius vtēdi re in suū vsum, sed bruta habēt hoc ius super plantas & herbas, Genesis 1. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ. Itē, astra habent ius illuminandi, Gen. 1. Posuit ea in firmamento cœli, vt lucerent, vt præessent diei ac nocti: & leo habet dominium super alia animalia, vnde vocatur Rex animalium, & Aquila est domina inter volucres. Eiusdem sententiæ est Syluester, verbo, Do- *Syluester.*
minium, in principio, vbi dicit, elementa inuicem dominari. Sed ego conclusionem contrariam statuo, Creaturæ irrationales non possunt habere dominium. Probatur: quia dominium est ius, vt etiam fatetur Conradus, sed creaturæ irrationales non possunt habere ius, ergo neq; dominium. Probo antecedens, quia non possunt pati iniuriam, nam certè qui prohibet lupum, aut leonem à præda, non facit eis iniuriam vllam, neq; qui claudit fenestram ne sol illuminet, facit iniuriam soli, ergo huiusmodi creaturæ non habent ius. Confirmatur: quia si bruta habent dominium, sequitur, quod qui tollit herbam à ceruo, committit furtum, quia capit alienum inuito domino. Item feræ non habent dominium sui, ergo neq; aliarum rerum. Antecedens patet, quia licet eas impunè interficere. Vnde Aristoteles ait, quod venatio ferarum est licita & naturalis. Item feræ & alia irrationalia sunt hominis proprietates, multo magis quam serui, sed serui non possunt habere aliquid suum, ergo multo minus irrationalia. Confirmatur authoritate S. Tho. 1. 2. q. 1. art. 1. ad secundum, & quæst. 6. art. 2. vbi inquit, quòd sola creatura rationalis habet dominium suorum actuum, quia, vt ipse dicit, 1. part. q. 82. art. 2. ad tertium, per hoc aliquis est dominus suorum actuum, quia potest hoc vel illud eligere; Vnde etiam ibidem ait, appetitus circa vltimum finem non habet dominium, ergo neq; bruta suorum actuum, neq; aliarum rerum. Et licet disputatio videatur de nomine, est tamen valdè impropriè loqui, nō enim dicimus in cōmuni modo loquendi quempiam esse dominum, nisi eius quod est suum in sua potestate: ita enim loquimur, non est in mea facultate vel potestate, quia non sum dominus: bruta verò cum non moueant se, sed potius moueantur, vt dicit S. Tho. locis citatis, eadem ratione ergo, nec habet dominium. Nec valet quod dicit Syluester, dominium aliquando non dicere ius, sed solam potentiam, & quod hoc modo ignis habet dominium in aquam, si enim hoc satis est ad dominium, sequitur lapidem habere dominium ad interficiendum hominem, quia habet potestatem ad id. Quod autem dicitur, astra dominari, leonem esse Regem, & similia, quis non videt metaphorice dici & per translationem.

Dubium tamen est de pueris, an scilicet, puer ante vsum rationis habeat dominium, quia nihil videtur differre ab irrationabilibus. Et Apostolus ad Galat. 4. Quanto tempore paruulus hæres est, nihil differt à seruo, sed seruus non est dominus, ergo. Sed sit conclusio, pueri ante vsum rationis possunt esse domini. Probatur, quia possunt pati iniuriā, ergo habent ius rerum, ac proinde dominium, quod quidē nihil aliud est quam ius. Item bona pupillorum non computantur in bonis tutorum, ergo sunt domini. Item pueri sunt hæredes, & hæres succedit in ius defuncti, & est dominus hæreditatis, lege, cum hæres, ff. de diuers. & temp. præscript. & Instit. de hæredum qualitate & differentia, §. fi. Item, quia diximus fundamentum dominij esse imaginē Dei, sed illa est in pueris, ergo. Item manifeste constat ex illo quod subditur ad Galat. 4. cum sit dominus omnium, neq; est idem iudicium de creatura irrationabili, & de puero, quia puer non est ob aliud, sicut brutum, sed est propter se.

Sed quid de perpetuo amentibus, qui s. neq; habent, neq; sperant habere vsum rationis? Videtur tales posse esse dominos, quia possunt pati iniuriā. Sed de hoc consulēdi sunt Iurisconsulti, quorū interest scire an tales possint habere dominiū ciuile. Sed quidquid de hoc sit, est conclusio, neq; ex hac parte impediri barbaros, ne sint veri domini. Patet: quia secundum rei veritatem non sunt amentes, sed habent suo modo vsum rationis, nam habent aliquem ordinem in suis rebus, postquā habent ciuitates, quæ ordine constant, & matrimonia distincta, magistratus, dominos, leges, opificia cōmunitates, quæ quidē omnia requirunt vsum rationis. Item habent religionis speciē, & non errant in rebus, quæ alijs sunt euidentes, quod est inditiū vsus rationis. Item Deus & natura non deficiunt in necessarijs & in agibilibus, in homine principium est ratio, frustra vero esset potentia, si non reduceretur ad actum. Item fuissent sine culpa sua tot millibus annorū extra statum salutis, cū essent in mortali, & non haberent baptismum, nec vsum rationis ad quærendū necessaria ad salutem. Quod autē videantur insensati & hebetes, puto ex maxima parte prouenire ex mala & barbara educatione, cum etiam ob hanc causam videamus apud nos multos rusticorum parum à brutis differre. Restat ergo ex dictis sine dubio Barbaros fuisse & publice & priuatim, ita veros domi-

nos sicut Christianos: neq; potuerunt spoliari hoc titulo publicis aut priuatis suis rebus, s. quia non erant veri domini. Et certe graue esset negare illis, qui nihil iniuste vnquam fecerunt, quod concedimus Sarracenis & Iudæis hostibus perpetuis Christianæ religionis, quos non negamus habere dominia vera rerũ suarum, si alias non occuparunt Christianorum terras.

Superest ad argumenta respondere. Ad primũ quo arguebatur, isti sunt serui à natura, quia parum habent vsus rationis, nec valent ratione seipsos gubernare & regere, dico Aristotelem non intellexisse tales, qui non pollent ingenio a natura esse alieni iuris, & quod non habent dominium & sui, & aliarum rerum, hæc enim est seruitus ciuilis, non tamen vult eos a natura esse seruos, neque quod liceat eorum bona capere, neque eos in seruitutem redigere, & venales facere, sed vult docere, à natura esse illis necessitatem, qua indigent ab alijs regi & gubernari, & bonum est illis ab alijs subdi, sicut filij indigent subijci parentibus ante adultam ætatem, & vxor viro suo & hanc esse intentionem Philosophi, patet, quia eodem modo dicit aliquos à natura esse dominos, & ad imperandum natos: certum vero est non intelligere eo titulo, nempe, quia sunt sapientes, posse ab alijs imperium & sua bona surripere, sed quod tales à natura habent facultatem vt possint imperare, & alios regere, & ideo dato quod isti Barbari sint inepti & hebetes, vt fertur, non ideo negandum est eos habere dominium verum, neq; sunt in numero seruorum ciuiliũ habendi, & ideo certum est, illos antea quam Hispani ad eos peruenissent, esse veros dominos & publice & priuatim. Quod vero cõmuniter Doctores moderni circa hanc materiam de subiectione Indorũ nouæ Hispaniæ sentiunt sequentibus conclusionibus continetur. Prima conclusio,

1. Conclusio. Non licet principibus Christianis bellum indicere contra huiusmodi infideles libidine dominandi, aut ditandi cupiditate, sed duntaxat zelo fidei armatis atq; munitis, vt per totum orbem nomen Redemptoris exaltetur. Ex quo infertur primo, non licere supradictis principib. terras illorum infidelium inuadere, quæ nunquam fuerunt subiectæ iugo fidei Redemptoris nostri, si incolæ earum prædicatores fidei Catholicæ libenter audire velint, & fidẽ

2. Conclusio. suscipere sint parati. Secundo infertur, eos anteaquam illis bellum inferatur, monendos esse, vt Christi fidẽ totis viribus amplectantur ac venerentur. Secunda conclusio, quamuis Rex aliquis zelo fidei motus, & Papæ authoritate munitus, licite potuerit cõtra prædictos Barbaros bellum gerere, illi tamen potuerunt se iuste defendere, si prædicta admonitio non præcessit. Ex quo sequitur primo, quod sic superati, nõ statim ipso iure efficiuntur serui, donec pertinaciter nolint supradicto principi obedire, aut se iugo fidei subijcere. Secundo sequitur, quod postquam sic capti cognitione nominis habita, Redemptoris baptismum suscipere velint nullo

3. Conclusio. modo sunt regendi principatu despotico & seruili. Tertia cõclusio, authoritate Summi Pontificis & non aliter licebit principibus Christianis supradictos Indos politico & Regali imperio, non tamen despotico regere, & sic sub perpetuo dominio retinere. Vnde sequitur primo, quod quicumq; eos hactenus seruitute despotica oppresserunt, postquã sunt ad fidem conuersi, tenentur ad restitutionem de damno & lucro propter talem seruitutem duntaxat, secus autem si alia causa subsit. Secundo sequitur licere, postquam conuersi sunt ad fidem exigere ab eis seruitia præstita, dum tamen fidei nostræ rectæque rationis dictamini sint consona, propter expensas & labores quos sustinuerunt, vt eos in pace & in bono regi-

4. Conclusio. mine sub Christi iugo cõseruarent. Quarta conclusio. Nunc postquam iam multi huiusmodi Barbarorum conuersi sunt ad fidem, non expediret, imo neq; liceret principi Christiano administrationes illarum prouinciarum omnino dimittere. Hæc latius moderni in suis scriptis.

Pro Ambrosio dicimus S. Thom. 2. 2. q. 66. art. 8. ad primum, conciliare cum eum Augustino, inquit enim circa prædam distinguendum esse, quia si illi qui deprædantur hostes, habeant bellum iustum, eaq; per violentiam in bello acquirunt, eorum domini efficiuntur, & hoc non habet rationem rapinæ, vnde neq; ad restitutionem tenentur, quamuis possint in acceptione prædæ etiam iustum bellum habentes prædare per cupiditatem ex praua intentione, si scilicet, non propter iustitiam, sed propter prædam principaliter pugnent. Et in hoc sensu intelligendus est Augustinus, quod propter prædam militare peccatum est: si tamen bellum sit iustum, ad restitutionem non tenerentur, licet peccent: si vero bellum sit iniustũ, rapinam cõmittunt, & ad restitutionem tenentur.

SEPTIMVM QVÆSITVM.

An Abrahæ cum Agar congressus fuerit adulterium.

AMbrosius libro 1. de Abraham Patriarcha, cap. 4. in hunc locum, *Tulit Agar Ægyptiam ancillam suam, & dedit eam viro suo*, Gen. 16. excusans concubitum Abrahæ cum ancilla Agar, duo præter communem Theologorum sententiam videtur innuere. Primo, quod congressus ille fuerit adulterium: secundum, quod adulterium temporibus Abrahæ non fuerit illicitũ, quia lex nondum illud interdixerat. Sunt verba eius hæc, Sed fortasse dicet aliquis, quomodo Abraham nobis proponis imitandum, cum de ancilla susceperit filium? aut quid sibi vult hoc esse, vt tantus vir huic errori fuerit obnoxius? Sed consideremus primum quod Abraham ante legem Moysi, & ante legem fuit, cum non interdictum adulterium videbatur: pœna criminis ex tempore legis est, quæ crimen inhibuit, neq; ante legem vlla rei damnatio est, ergo nõ in legem commisit Abraham, sed legem præuenit, Deus in paradiso licet coniugium laudauerit, non adulterium damnauit.

Doctores Scholastici disputant de materia huius quæstionis, 4. Sent. distinct. 33. & S. Thomas. 2. 2. quæstione 154. art. secundo, & octauo. Et articulo 2. quærit, an fornicatio simplex sit mortale peccatum. Et respondet conclusione affirmatiua, qua asserit absq; omni dubio tenendum esse, fornicationem simplicem esse peccatum mortale. Probat Tobiæ 4. Attende tibi ab omni fornicatione, & præter vxorem tuam nunquam patiaris crimen scire, crimẽ autem importat peccatum mortale, ergo. Secundo, nihil excludit à regno Dei, nisi peccatum mortale, fornicatio autem excludit à regno, vt patet ad Galat. 5. vbi præmissa fornicatione, & quibusdam alijs vitijs, subdit: Qui talia agunt, regnum Dei non cõsequentur. Tertio, quia peccatum mortale est omne quod directe committitur contra vitam hominis, fornicatio autem simplex importat inordinationem, quæ vergit in nocumentum vitæ eius, qui est ex tali concubitu nasciturus. Et videmus in omnibus animalibus, in quibus ad educationem prolis requiritur cura maris & fœminæ, quod in eis nõ est vagus concubitus, sicut patet in omnibus auibus; manifestum est autem, quod ad educationem hominis, non solum requiritur cura matris, à qua nutritur, sed multo magis cura patris, a quo est instruendus & defendendus, & in bonis tam interioribus quam exterioribus promouendus, & ideo contra naturam hominis est, quod vtatur vago cõcubitu, sed oportet quod sit maris ad determinatã fœminam, cum qua permaneat per totam vitã: & inde oritur in hominib. naturalis solicitudo de certitudine prolis, quia eis eminet educatio prolis, hæc autem certitudo tolleretur, si esset vagus concubitus, ideo fornicatio simplex cum sit contra bonum prolis educandæ, est peccatũ mortale. Et articulo octauo diffinit, quod est grauius peccatum quam furtum.

Martinus de Magistris tractatu de temperantia, q. 2. tenet sententiam contrariam S. Thomæ, cuius potissimum fundamentum est, quod fornicatio simplex, natura sua non est mala, neq; peccatum mortale, & ob id tantũ est mala quia prohibita, nempe Deut. 23. Nõ erit meretrix ex filiabus Israel. Et lege Euangelica ad Eph. 5. Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, non habebit hæreditatem in regno Christi & Dei. Eandem sententiam sustinet Durandus, 4 Sent. distinct. 33. quæst. 2. nempe, quod seclusa Diuina & humana lege, simplex fornicatio de se & ex natura sua non est peccatum mortale: ratio eius est, quia peccatum mortale dicitur, quia meretur mortem temporalẽ vel æternam, fornicatio autẽ simplex non meretur mortem temporalẽ secundum legem naturalẽ, quia lex naturalis nihil dicit nec nominat aliquid de morte æterna; & temporalis eam non punit, ideo quod fornicatio simplex mortale sit, procedit ex iure Diuino, quod id prohibet.

Primus congressus circa hanc quæstionem est cum hæreticis, nam fuerunt Philosophi, qui in lumine naturali affirmarunt concubitum vagum esse licitum, vti Socrates, vt habetur apud Aristotelem, 2. Polit. qui affirmabat esse optimã Rempublicam, in qua mulieres essent cõmunes omnibus. Quæ opinio apud Gentiles per longum tempus viguit, vt habetur Actuum 15. in Concilio Apostolorum, vbi cauetur quod gentes abstineant se à fornicatione, quam licitam esse putabant, & ideo est illis prohibita. Eundem errorem sustinuit Simon Magus tempore Apostolorum, vt Guido Carmelita refert inter errores antiquorum, & Eusebius in historia ecclesiastica, lib. 3. c. 29. inquit, fuisse etiam errorẽ Nicolaitarum, ita vocati à Nicolao Diacono, qui fuit simul electus cum Stephano, qui cum vxoratus esset, reliquit propriam vxorem ex eo solũ, quia pulchra erat, de quo meminit Ioann. in Apocalyp. c. 2. vbi dictum est, per Angelum Ephesi hoc tamen bonum habuistis, quod odistis errorem Nicolaitarum. & Paulus 1. Thess. 4. Vt sciat vnusquisq; vestrum vas suum in sanctificatione possidere, & non in passione desiderij, sicut gentes quæ ignorant Deum, insinuans ex tali ignorantia procedere quod fornicationem simplicem putarent licitam. Postea fuit error Vualdensium, vt refert Guido Carmelita loco citato. Et postea fuit error Bigardorum & Beguinorum damnatus in Clementina, Ad nostrum, de hæreticis. Et vltimo fuit error Græcorum.

Dubium tamẽ est an nunc hæreticum esset asserere, quod fornicatio simplex non esset mortale. Et videtur non esse hæresim, quia in Euangelio neq; in sacra scriptura sub isto nomine, fornicatio simplex, nõ videtur esse expressum. Et probat Martinus, nã dato quod videantur authoritates scripturæ sacræ eam prohibere, protervus posset glossare authoritates illas multis modis, quia fornicatio capitur dupliciter, vno modo vt sit nomen generale ad omnem immunditiã carnis, & vt sic includit adulterium, incestum, stuprum, & raptum, & isto modo nõ dubiũ est, quin si quis negaret fornicationẽ esse peccatum, esset hæreticus, si verò capiamus stricte, pro fornicatione simplici, non videtur manifestum, quòd qui negaret fornicationẽ esse peccatum, esset hæreticus, quia Doctores sacri, licet affirment quòd cõcubitus vagus sit peccatum mortale, non tamen dicunt contrarium asserere, esse hæreticum.

Sed contra Martinum statuimus cõclusionem. Hæreticum est asserere absolutè & simpliciter, quòd fornicatio simplex non est peccatum mortale. Probatur, quia talis assertio expresse est cõtra Scripturam, quia iure Diuino est prohibita: nam quæro, quomodo poterit exponi illud Deut. 23. non erit meretrix in Israel. Quòd si quis exponere velit, quòd talis prohibitio fuit in lege veteri: expositio talis insufficiẽs est, quia illud erat præceptũ morale & iuris

naturæ,

naturæ, & illa non sunt abolita, sed semper obligant. Neque respondere potest ad illud Matt. 15. De corde exeunt cogitationes malæ homicidia, adulteria, fornicationes. & 1. Corint. 6. Nolite errare, quia neque adulteri, neque fornicarii, neque molles, &c. regnum Dei possidebunt. Vbi Apostolus fornicationem ab adulterio distinguit. Secundo probatur, quod talis prohibitio sub pœna mortalis expresse in sacris literis habeatur, quia dato quod fornicatio generali nomine pro luxuria accipiatur, tamen propria significatio eius est, quod sit vna species particularis luxuriæ, nam fornicatio a fornicio, q locus est publicus in quo mulieres ad illũ actum publice se exponebant, nomen sumpsit, & hæc propria est significatio eius, & ideo est peculiaris species luxuriæ. Tertio probatur, quia Paulus ideo deterret homines à fornicatione, quia apud gentes reputabatur licita, quod nõ ita fuit de raptu & adulterio, vt Paulus adnotauit 1. Thessal. 4. vt sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione, & non sicut gẽtes quæ ignorant Deũ. Quarto, quia sancti quãdo de fornicatione loquuntur, supponũt eam in sacris scripturis esse prohibitam sub culpa mortali. Et ad id, quod dicit Martinus, sancti non dicunt contrarium asserere esse hæreticum, respondemus nõ esse necessarium sanctos hoc dicere, quia scriptura ipsa sufficienter hoc testatur. Vltimo ꝓbatur ex vsu & traditione ecclesiæ, quæ ita pro simplici fornicatione pœnitentiam iniungit, sicut pro furto & adulterio. Ex quib. constat conclusionem assertam esse Catholicam.

Dubium grauius est, an fornicatio simplex de se & à natura sua sit mala, & contra ius naturæ, & stando in iure naturali an sit peccatum mortale. Martinus & Durandus sustinent partem negatiuam. Contra quos sit conclusio, Asserere quod fornicatio simplex de se non sit mala, & contra ius naturæ, est error proximus hæresi. Probatur primo, quia nihil quod de se non sit malum & peccatum mortale reperitur omni lege prohibitum: fornicatio autẽ simplex fuit prohibita omni lege, ergo Secundo, quia omnia præcepta negatiua legis Euangelicæ sunt eorum quæ de se, & stãdo in lumine naturali, sunt mala, sed simplex fornicatio fuit prohibita a Christo sub hoc præcepto, Nõ mæchaberis, quia reducitur ad illud, vt oẽs Doctores tradũt aut assignetur vbi prohibeatur, ergo. Tertio, quia fornicatio simplex opponitur matrimonio, sed matrimoniũ secundum se & simpliciter est bonum, ergo fornicatio simplex secundum se, simpliciter est mala. Quarto, quia omnes prohibitiones & præcepta moralia sunt ad conseruãdam charitatem humanam, vt patet ad Rom. 13. Non adulterabis, non occides, & si quod est aliud mãdatum, hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuũ sicut teipsũ: & cõcludit, Plenitudo ergo legis est dilectio. & Ioan. in Canonica, Qui proximum diligit, legem impleuit fornicatio autem simplex, est contra charitatem & amicitiam humanam, ergo contra ius naturale. Confirmatur, quia vel simplex fornicatio est contra charitatem, vel non: si sic, ergo intentum, si non, superflue ergo Deus eam prohibuit, hoc autem non est asserendum, prohibuit ergo eam, quia est contra charitatem & amicitiam humanam. Vltimo, quia concubitus vagus apud omnes gentes debite institutas semper male audiuit, & tanquam malus ab omnibus gentibus est damnatus, hoc autem non ita esset, nisi de se & ex natura sua esset malus, & Reipublicæ perniciosus, ergo.

Ad rationes Martini, quarum prima est, quod proles bene vel male educetur & alatur, hoc est accidentarium, quia potest fornicator maiorem facultatem habere, quam coniugatus, tum etiam propositum firmius alendi, quin vero ditandi suos liberos, ergo. Respondemus, id quod Martinus dicit, accidentarium est, hoc autem quod nos dicimus conditioni concubitus vagi nationi & intrinsecum, nam ex natura rei qui non sunt matrimonio iuncti, non possunt bene alere prolem. Secundo, si ratio Martini esset vllius momenti, tunc sequeretur coniunctionem maritalem non esse vinculum naturale, inde enim hoc habet quod natura eius est, vt sit bene educatiua prolis, & tamen sæpe accidit, vt coniuges neque facultatem habeant, neque vero voluntatem eos educandi, existimandus ergo est actus ex natura, & non ex accidente, quin vero & simplex pollutio per mollitiẽ eo turpior est fornicatione, quod seminatio nemini licita est, nisi ordinetur ad prolem, quare illa, quia frustrãnea est, maiorem habet iniquitatem. Ad secũdum argumentum Martini, nempe, simplex fornicatio non est contra iustitiam, quia vterq; libere consentit, & volenti non fit iniuria, respondetur, dato ita sit, sat est contra charitatem esse & amicitiam humanã vt sit mortale, & de per se cedit in præiudiciũ prolis generandæ. Secundo respondetur, quod fornicatio est etiã quodammodo contra iustitiam, quę erga futuram prolẽ seruanda est, & licet principaliter constituatur in specie temperantiæ, hoc ideo est, quia actus fornicarius non est contra personam actu existentem, neq; quæ præcesserit, sed contra illam, quæ est tantum in potentia. Ad rationẽ Durandi, quia ius naturale non punit concubitum vagum, sunt n. lupanaria publica in rebuspublicis debite institutis; respondemus, Rempublicam Christianam ideo lupanaria permittere, vt grauiora delicta impediantur, quæ tamẽ id nunquam tanquam licitũ approbauit, ita vt à culpa excusentur. Ideo.

Dubitatur vltimo, an circa hoc, quod fornicatio simplex sit peccatum ignorantia inuincibilis possit cadere. Et videtur quod sic, quia in Decalogo expresse & directe non prohibetur, sed solũ reductiue & in Decalogo ea quæ proponuntur statim in lumine naturali, videntur illicita, alia autem, quæ ad illa præcepta reducuntur, indigent expositione sapientum, sed talis est fornicatio simplex, ergo quæstio hæc est dubia. Respondemus tamen per propositiones. Prima, Apud Christianos non potest esse ignorantia inuincibilis, quæ postquã legem receperunt, omnino excuset. *1. Propositio.* Assertio hæc patet: quia tam veteri lege quam noua & Euãgelica, tanquam mala & illicita prohibetur. Tum etiam, quia Paulus in suis epistolis sæpe repetit, quod fornicarii regnum Dei non possidebunt. In concionib. etiam publicis concionatores sæpe ita prædicant. Et vltimo, quia non est Christianus, qui affirmare auderet fornicationem simplicem esse licitam, & non esse peccatum. Et si rustici aliqui sunt qui id ignorent, quales ego in hoc Episcopatu Lucensi quondam reperi, docendi sunt & instruendi, ne tali ignorantia laborent. Secunda propositio, Gentes qui nihil audierunt de lege Christi, probabile est inuincibiliter ignorare fornicationẽ simplicẽ esse mortalẽ. *2. Propositio.* Probatur: quia possunt esse gentes adeo barbaræ, quæ ratione id non attingant, cũ neq; de fide Christi aliquid vnquam audierint, nec ab aliquo sint edocti, tales ergo nõ mirum quod per ignorantiam excusari valeant. Secus de homicidio, adulterio, & furto, quæ intrinsece includũt rationẽ indebiti & illiciti, & directe in lege sunt ꝓhibita, fornicatio vero non magis clare & distincte reducitur ad adulterium, quam vsura ad furtum. Tertia propositio, Apud gentes barbaras, in quib. est Respublica bene instituta, probabilius est ignorantiã fornicationis simplicis nõ esse inuincibilẽ, sed vincibilẽ. *3. Propositio.* Ratio est: quia si tales gentes ad Deũ cõuerterẽtur, De^us^ eos illuminaret de necessariis ad salutẽ, & p doctorẽ externũ vel internũ cognoscerẽt fornicationẽ simplicẽ esse peccatum: q si non se disponũt, neq; ad Deũ conuertũtur, id ex culpa sua est: & ideo in huiusmodi gentib. talis ignorantia vincibilis est.

Articulo 8 diffinit S. Thom. adulterium esse determinatam speciem luxuriæ ab aliis distinctam, & ex se, & ex natura sua peccatum mortale. Probat: quia adulterium, sicut ipsum nomen sonat, est accessus ad alienum torum, in quo homo dupliciter delinquit. Primo, quia accedit ad mulierem non sibi matrimonio copulatã, quod requiritur ad bonum prolis propriæ educandæ. Secundo, quia accedit ad mulierem alteri per matrimonium copulatam, & sic impedit bonum prolis alienæ, & irrogatur grauis iniuria viro. Et eadem ratio est de muliere cõiugata, quæ per adulterium corrumpitur, vnde quia habet specialem deformitatem circa actus venereos, ideo est specialis species luxuriæ, & peccatum mortale. Quod probamus, primo, quia præcepta omnia decalogi & cũcta moralia: quæ in illis sunt implicita, nihil aliud sunt quam explicationes iuris naturalis, quapropter luce naturali sunt docenda: verbi gratia, Non occides, illic nõ prohibetur nisi solum homicidiũ, quod est cõtra ius naturale, vnde dum iudex reum patibulo suspẽdit, vel quisquis legitimo tutamine se defendens aggressorem occidit, quia lex naturæ alterum iubet, & alterũ permittit, non transgreditur præceptum. Pari modo, dicens Christus, Nolite iurare omnino, solum interdixit iuramentorum absurdum abusum, & formas vniuersas vane iurandi vbi vero ratio iusiurandum exigit, quia natura est mandati interpres, iurare nõ est prohibitum idem ergo ait S. Thom. de præcepto, non mæchaberis, quia ratio naturalis dictat, quod in omnibus speciebus luxuriæ includitur ratio illiciti, & vltra hoc in adulterio ratio specialis iniuriæ, quæ infertur proximo, & proli generandæ, ideo adulterium est peccatum mortale, & species particularis ab aliis distincta. Tum etiam, quia omnia præcepta Decalogi, vt S. Thom. inquit. 2. 2. q. 122. art. 1. ad iustitiam pertinent, præcepta primæ tabulæ ad religionẽ Dei attinent, quæ est potissima pars iustitiæ, quartum vero ad pietatem, quæ est illi proxima: subsequẽtia ad iustitiam, quæ est inter æquales. Violatio autem iustitiæ in materia graui, qualis est materia adulterij, semper est peccatum mortale, ergo adulterium de se, & ex natura sua est peccatum mortale. Item, quia idem S. Thom. 1. 2. q. 100. artic. 8. tenet præcepta omnia Decalogi esse indispensabilia, quia omnia in se & intrinsece continent bonum commune, vt præcepta primæ tabulæ obsequium Deo debitum, & præcepta secundæ tabulæ continent pacem communem Reipublicæ: sed circa bonum commune, vt seruire Deo, non potest cadere dispensatio, quia ꝑcepta prioris tabulæ includũt in se intrinsece rationẽ debiti, similiter ergo nec circa præcepta secundæ tabulæ, quia intrinsece includũt rationem illiciti. Et quod liceat iniuriã irrogare alicui, mens non capit, talis irrogatur in adulterio, ergo de se & ex natura sua est peccatum mortale, & intrinsece malum. Vltimo, qa delictum q omni lege naturali, Diuina & humana, punitur pœna mortis, de se. & ex natura sua est peccatũ mortale, huiusmodi autẽ est adulteriũ, quia perniciosum Reipublicæ, & ideo Leuit. 20. lex mandat adulteram lapidare, & Deuteronomii 17. idem disponitur de viro, ergo de se & ex natura sua, est peccatum mortale.

Dubium principale quæstionis propositæ est, an habere plures vxores sit contra ius naturæ, & an aliquando id licuerit. Prima quæstio duos potest habere sensus; vnum an vxores plures vni cõmisceri viro, nunc dissonum sit, & iuri naturæ contrariũ: alter vero est, an sit contra præceptum naturæ, ita vt citra dispensationem nunquam licuerit. Ad primum sensum respondetur tribus conclusionibus, iuxta tres fines matrimonij. Nam aliquid esse contra ius naturæ, iudicari debet per id quod est naturale, naturale autẽ est quidquid naturæ rei congruit, siue ratione generis, vt homini in quãtum animali esus & potus, seu ratione speciei, vt ratiocinari: inclinatio autem naturalis est in omnib. rebus, graue ad descẽsum, leue ad ascensum: est etiã commune omnibus reb. instinctus naturæ, qui in rebus cognoscentibus idem est cum inclinatione naturæ, in rationis expertibus instinctus est impetus appetitus directionem Dei sequentis, est etiã lex omnib. rebus cõmunis, quæ

proprie conuenit his, qui intellectu vigent, vt Angelis & hominibus. Et ratio discriminis est, quia lex idem est quod regula, qua actiones diriguntur, bruta vero, cum non cognoscant finem suarum actionum, (hirundo enim non cognoscit quo fine nidificet) nequeunt actiones suas in finem dirigere, & ideo eorum cognitio non potest dici regula, aut lex, aut ius, sed instinctus instigans appetitum, qua à natura impellitur à Deo, quibus vita conseruatur, instinctus vero ille descendit ex lege Dei dirigentis res omnes in suos fines, & quia homo cognoscit finem naturalem suarum actionum, in quem eas dirigit, cognitio eius practica dicitur, & est lex, seu regula, & ius naturæ.

Est autem finis matrimonij triplex, sicut & bonum eius. Primo, generatio prolis, & debita educatio, quæ homini conuenit ex natura generis, qui cunctis animalibus est communis, & bonum quod huic fini respondet est prolis. Secundus finis secundarius est, vt Aristoteles 8. Ethic. inquit, communicatio mutua actionum & officiorum tam generandi prolem, quam necessaria ad vitam humanam transigendam, & bonum, quod huic fini respondet, est fides, qua inter se coniuges inuicem constringuntur. Tertius finis coogruit matrimonio, quatenus sacramentum, qui est significare coniunctionem Christi & ecclesiæ, nempe assumptionem humanitatis, cuius partes nunquam dimisit. & hac ratione sacramentum matrimonii est vinculum indissolubile, & huic fini coniunctum est bonum sacramenti: matrimonium ergo conuenit homini propter primum finem, quatenus animal, propter secundum, in quantum homo & animal politicum, propter tertium, ea ratione, quia Christianus est.

1. Conclusio. His suppositis, sit prima conclusio. Habere plures vxores non est contrarium naturæ primi finis. Hæc patet, quia finis prolis per congeminatas vxores non tollitur, neque impeditur, quia potest vir vnus ex pluribus vxoribus proles suscipere, & susceptas alere & educare, & vnaquæque vxorum suorum liberorum curam propriam gerere.

2. Conclusio. Secunda conclusio, Vxorum pluralitas quodammodo est contra secundum finem matrimonij, quodammodo vero non, quia licet valde impediat, sed non penitus tollit. Prior pars probatur: quia pluribus simul debitum exigentibus, non potest simul omnibus persoluere, nec ad id est potens, cum actus ille vires debilitet, & ideo matrimonium frustraretur alio fine, qui est esse remedium contra concupiscentiam, potissimum, si vnam præ altera diligeret, illa despecta, viueret tanquam viro orbata. Secundo, quia pax non posset inter illas vxores constare, cum zelotypia vrerentur, & inuidia contabescerent, neque vna posset alterius filium videre: & hac de causa nouercæ malæ audiũt erga priuignos, & his de causis rixis & litibus domum implerent. Et de hac re exẽplum habemus Gen. 21. de Sara & Agar, quã cum Ismaele è domo expulit, & Rachel Genes. 30. inuidens sorori suæ Liæ, famulã marito supposuit, quæ pro se pareret. Posterior pars conclusionis, ex eo cõstat, quoniam plures vxores, si modo honestæ sint & probæ, possunt vni viro cohabitare, vt Patriarcharum exemplis compertum est, & quamuis non tanta probitate vigeant, licet ægre, possunt tamen vtcunque simul cohabitare.

3. Conclusio. Tertia conclusio, pluralitas vxorum aperte contrariatur tertio fini matrimonij, sc. significationi sacramentali, ita vt matrimonium non modo impediat, verumetiam dirimat, nam coniugium Christi cum ecclesia fuit vnius cum vna, quam vnionem matrimonium repræsentat. Neque obstat quod ecclesia ex pluribus fidelibus constet, quia propter vnam fidem, & vnum baptisma, omnes vna sponsa reputatur, iuxta illud Cantic. 6. Vna est columba mea, perfecta mea, &c. & Paulus, Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo.

Contra hanc tamen diffinitionem est vrgens argumentum, quia ius naturale est quod natura omnia animantia docuit, vt ff. de iure naturali gent. & ciu. habetur, sed natura certa animantia non docuit, vt mas non nisi vni fœminæ copuletur, ergo si homo id faciat, non delinquit contra ius naturæ. Respondetur tamen, quod ius naturæ trifariam vsurpatur, vno modo vt natura, quæ ex necessitate quæratur, distinguatur contra rationalem appetitum, qui operatur libere, & ideo quod proprie competit homini, in quantum homo, quod est veluti esse politicum, non dicitur de iure naturæ, sed id tantum quod illi est commune cum reliquis animantibus, vt concubitus maris & fœminæ, & hinc nefandum crimen dicitur, & est contra ius naturæ: hoc ergo pacto concedimus pluralitatem vxorum non esse contra ius naturæ, quippe quod natura generis animalium non vetat. Secundo modo sumitur ius naturæ pro eo quod ex principio naturæ vnicuique speciei tanquam ei conuenientius est indictum, & hoc modo pluralitas vxorum est contra ius naturæ, quia est contra modum quem natura speciei hominis præscripsit, propterea quod fecit eum animal ciuile, & ideo tenetur vxori fidem seruare, & familiam in pace regere. Vnde quibusdam animalibus, in quibus maior cura exigitur ad educationẽ prolis, natura similem instinctum impressit, vt perdicib. & turturibus, in quib. vnus vni associatur. Tertius modus est, vt ius naturæ dicatur id quod Deus homini præcepit, tanquam supremus author naturæ, & ita Isidorus ius naturæ appellauit dicens, Ius naturale est, quod in lege & in Euangelio continetur, veluti refluxus maris, qui ex constellatione cælesti ei imprimitur, dicitur ei naturalis, & hoc modo specialiter Christianis est contra ius naturæ plures vxores ducere, vtpote, quorum matrimonium est sacramentum coniunctionem Christi ecclesiæ significans.

Ad secundum quæsitum, an simul plures habere vxores aliquãdo licuerit, Quæstio hæc implicite aliam quæstionem includit, nempe an per dispensationem id licuerit, an vero per se fuerit licitum. Pro cuius decisione animaduertendũ, quod primus qui duas sibi copulauit vxores fuit Lamech ex linea Cain septimus ab illo, vt habetur Gen. 4. veluti Enoch vir iustissimus, qui coram Deo ambulauit, fuit septimus à Seth: in his duobus fratribus facta fuit diuisio duarum ciuitatum, Dei scilicet, & diaboli, quocirca factũ Lamech non est argumentum quod fuerit licitum vni viro simul plures vxores ducere, quia credendus est id potius libidine quam iure fecisse, neque concubitus Loth inebriati cum duab. filiabus, Gen. 19. censendus est matrimonii vsus, sed incestus. Sed prima bigamia, quæ licita creditur, fuit Abrahæ, qui postquã cum Sara cõtraxerat, eius precib. ad ancillam est ingressus, vt Gen. 16. legitur, cuius exemplo Iacob duas primũ sorores Liam & Rachelem, & deinde singulas earum ancillas, vt Gen. 30. habetur, sibi copulauit, quod vt propagaret populum Dei, fecit, & postea cum multi patres sunt imitati. Ad quæstionem ergo sequentibus conclusionib. respondetur.

1. Conclusio. Prima, poligamia, hoc est vxorum pluralitas, ante legem Euangelicam licita fuit. Abulensis super Matth. c. 19. q. 34. refert Doctores aliquos, qui contrarium huius conclusionis sustinent, asserentes quod Deus permisit pluralitatem vxorum, non tanquam rem licitam, sed vt impune fieret, sicut illis permisit ab extraneis vsuram accipere, & nunc permittuntur lupanaria ad euitanda maiora mala. Hæc tamen opinio ab omnibus Theologis repudiatur. Probatur ergo Conclusio posita. Adulterium semper fuit cognitum, vt graue peccatum, ergo Abraham, quem Deus vt iustissimum ex toto orbe elegit, fas non est credere, eiusmodi cõmisisse scelus, sed iure ad Agar fuisse ingressum, & causa potissima fuit, quam Paulus enarrat, vt in duob. filiis, vno de ancilla, & altero de libera, vetus & nouum Testamentum designarent, quare nato Isaac, Ismael cum matre sua iussu Dei expulsus fuit domo, ad significandum legem veterem, tanq̃ ancillam, excludendam, & Euangelicã, tanquam liberam, approbandam: vnde cum Agar in vsu perpetuo matrimonii non permanserit, non defuerunt, qui Abrahæ crimen fornicationis cum illa obiicerent, vt Augustinus libro 2. contra aduersarium leg. cap. 9. refert, quẽ excusat ex eo quod non concupiscentia [illegible] ad Agar fuerit ingressus, sed de vxoris cõsensu & rogatu. Et Ambrosi⁹ loco citato videtur adulterium appellasse insinuans quando dixit, quod fuit ante legem, quod nondum fuerat prohibitum, rursus quia non ardore libidinis succensus, sed studio quærendæ posteritatis eam cognouit. Ex quo coniunctionem ancillæ non videtur censere torum coniugalem. Dicendum tamen est, id fecisse inspiratione Diuina, & fuisse verã vxorem, sed quia Agar non fuit Abrahæ coniugata nisi per occasionem, vt à Sara substituta vt germen vice illius ederet, & postea ratione mysterij mandato Dei erat abiicienda, sancti Patres non appellant illud ita plane coniugiũ. Præsertim, quod cum finis matrimonij duplex sit, vn⁹ generatio, alter communicatio in officiis domesticis, ad hunc secũdum finem non fuit admissa, vt ea familiaritate & honore tractaretur vt Sara, sed semper habebatur tanq̃ ancilla, & Sara tanquam domina. Et hoc est quod Iudæi insinuabant dicentes, Nos ex fornicatione non sumus nati (nempe vt Ismael) vnum Patrem habemus Deum. Et idem iudiciũ est de Iacob, & suis duab. ancillis, nam cum ancillis lege nequeũt matrimonia iniri, nisi fiãt liberæ, atq; hoc pacto, Gen. 25. duæ vxores, Abrahæ, nempe Agar & Cetura eius concubinæ appellãtur. Hinc fit, quod nunquam fuit licitum habere concubinam, nam fornicatio, quia legitimo fini generationis opponitur, adeo est contra ius naturæ, vt nulla dispensatione fieri posset licita. Quapropter si alicubi inter gentes fornicatio simplex tanq̃ licita permittebatur, id ex cæcitate luminis naturalis procedebat. Et hac de causa Iudæi scãdalum accipiebant, quod conuersi de gentib. fornicatione tanquam licita vtebantur, quam ideo Apostoli, vt legitur Actuum 15. eis interdixerunt. Vbicunq; ergo in sacra scriptura aliqui leguntur habuisse concubinas, vt Salomon, atq; alij, vel culpandi sunt, tanquam fornicarij, veluti Iudas cum Thamar, vel si excusentur, intelligendæ sunt veræ coniugatæ vxores. Sed ad secundum finem matrimonii, qui est maritalis societas, non recipiebantur vt legitimæ vxores. Vnde inter ethnicos mos erat, vt licet paterfamilias plurib. vteretur fœminis, nomine vxorum non tamen nisi vnicam haberet, quæ esset materfamilias. Et vt sermonem de Abrahã concludamus, Deus ad euitãdum iurgium inter ancillam & liberam, Ismaelem & Isaac, & potissimum ratione mysterii abolitionis veteris Testamenti, iussit Agar cum filio domo expelli, quasi dispensans super perpetuitate matrimonij.

De Patriarchis nemo ambigit, quin iure optimo ad propagandum Dei populum & cultum, pluribus fuerint vxorib. vsi. De iure vero, quo huiusmodi matrimonia defenduntur, est controuersia. Sunt enim qui arbitrentur tunc nullo opus fuisse dispensatione, sed per se vxorum pluralitatem fuisse licitam: quam tuentur Durandus dist. 33. q. 1. & Abulensis cap. 19. super Matth. q. 30. vsq; ad 34. Et primum argumentum, quo hæc opinio fulcitur, est hoc. (Opin. Durandi. 1. argumentum.) Vxorum pluralitas nullatenus aduersatur primario fini matrimonii, nec secundo sic opponitur, vt illum tollat, sed quodammodo impedit non enim propagandis & educandis liberis obuiat, sed pacificum conuictum domus quodammodo perturbat: illa vero quæ sunt de iure naturæ tanquam prima principia, vt id nõ facias aliis quod tibi fieri non vis, secum adferunt naturale præceptum, atque adeo illa, quæ sunt explicationes eorum, veluti præcepta decalogi, attamen illa, quæ isto ordine non collocantur, sed longius deriuantur ex eisdem primis principiis, non videtur obtinere

vim

vim præcepti, quousque consuetudo vel lex aliqua Diuina, vel humana illud statuerit, iuxta verbum illud Ciceronianum, Res a natura profectas & à consuetudine approbatas legum virtus, & religio sanxit; at vero ante legem Euangelicam nulla inuenitur lex plures vxores prohibens, ergo quanquam aliquo modo esset paci conseruandæ dissonum, nulla tamen prohibitio erat, quæ dispensatione indigeret: ideo sola consuetudo gentibus approbata, pro ratione & necessitate temporum, & indigentia propagandi generis humani, potuit illud licitum facere. Hanc rationem videtur confirmare verba Augustini, videlicet, quod tunc plures vxores accipere nulla lex vetabat, & quod sub nomine Ambrosij 32. q. 4. Cau. obiiciuntur Gratianus citat, Obiiciuntur, inquit, Iacob quatuor vxores, quod quia tunc mos erat, crimē non erat, si ergo nulla lege tunc erat prohibitum, nulla ergo exigebatur dispensatio.

2. Argumentum. Secundo, quia Abraham non videtur ingressus ad Agar nisi precibus vxoris victus, quod Sara non fuisset deprecata, nisi quia per se licitum illud censebat, non ergo ob dispensationem illam sibi secundum adhibuit vxorem, & idem apparet in polygamia Iacob.

3. Argumentum. Tertio, quia Laban qui erat more Gentilis, Iacob cum Lia coniugato, vltro obtulit Rachelem in secundam vxorem, quam postea rogauit ne plures acciperet, quod non fecisset, nisi quia mos vxorum plurium sub lege naturæ vigebat.

4. Argumentum. Vltimo, perturbatio pacis per plures vxores non per se est coniuncta matrimonio, sed accidentarie propter praua ingenia mulierum, si n. sint pacificæ & mites, nulla erit conturbatio pacis, id autem quod accidentarium est, non mutat rei naturam.

2. Conclusio. Nihilominus statuitur secunda conclusio, Nunquam fuit licitum viro plures simul habere vxores, nisi ex aliqua saltem interna inspiratione, quæ vim Diuinæ dispensationis haberet. Declaratur conclusio, cum dispēsatio super aliqua prohibitione fieri debeat, fit vt qualis est prohibitio talis esse debeat dispensatio, sed ante legem Euangelicam nulla fuit lex quæ plures simul habere vxores prohiberet, & ideo non requirebatur expressa extrinsecus dispensatio, sed tamen illa prohibitio erat intrinsecus lumine naturali in mentibus hominum impressa, nisi vbi per corruptionem naturæ erat deleta. Probatur nunc conclusio, Primo, quia cum plures vxores pacem domus & tranquillitatem impediant, & præsertim officium reddendi debitum singulis, reuera natura ipsa multitudinem illam respuebat, ac subinde lumen naturæ, vbi purum erat, id dissuadebat.

1. Ratio.

2. Ratio. Secundo id patet, nam proculdubio talis lex menti Adæ fuit impressa, cum videns Euam ex vnica costa conditam, dixit, erunt duo in carne vna, cum ergo in Abraham & Iacob lumen naturæ non fuerit obtenebratum (vt in Lamech) nunquam plures vxores sibi sociassent, nisi interna aliqua inspiratione Diuina fuissent admoniti, vt sicut prohibitio erat intrinseca, talis esset dispensatio.

Hanc eandem conclusionem asseruit Innoc. III. c. Gaudemus, de diuortiis, dicens, Nulli vnquam licuit simul plures vxores habere, nisi cui fuit Diuina reuelatione concessum, non dicit dispensatione extrinsecus verbo facta, sed reuelatione intrinsecus spirata.

Dubitatur tamen, quibus facta fuerit huiusmodi reuelatio. Respondetur, quod Abrahæ in primis, & forte Isaac & Iacob. Et licet Scotus dist. citata teneat, quod non aliis patribus fuit facta huiusmodi reuelatio, nisi solum illis, in quibus permansurus erat cultus Dei, quia illa fuit causa reuelationis, sed nihilominus verisimilius est, cum omnibus descendentibus ab Abraham, & cum omni gente illius legis Mosaycæ fuisse dispēsatum, neq; opus fuisse reuelatione in singulis, sed ea quæ facta fuit Abrahæ in consuetudinem abiit, vt totus populus pro lege illam duceret.

Maior difficultas est, an cum gentibus fuerit dispensatum. Nō desunt qui putent omnibus infidelibus polygamiam fuisse licitā: sed ratio, quæ id conuincat, non apparet, nam iure naturæ nemini gentium licuit: dispensatio vero, cum non fuerit facta nisi ad propagandum populum Israel, non est cur ad gentes ampliata credatur. Et ita tenet Paludanus loco citato, quare nisi forte per ignorantiam inuincibilem excusarentur, maxime illi qui commertium cum Iudæis habebant, vt eorum exemplo adducerētur, probabile est, & valde, nullis gentium fuisse vnquam licitam, neque eorum matrimonia fuisse firma.

Ad primū argumentum. Ad argumenta Durandi respondetur, ad primum, quod etsi cōmixtio plurium vxorum cum vno viro, non fuerit tunc lege expressa, & præcepto extrinsecus interdicta, erat nihilominus per internam inspirationem sic prohibita, vt nisi pro diuersis conditionibus personarum ac temporū fuisset contrarium reuelatum, non esset legitima: nam illa quæ sunt in hoc gradu iuris naturæ, moribus hominum variatis, possunt variari, attamen quoniam non est facile huiusmodi varietates agnoscere & diffinire, necesse est, vt ipse qui intrinsecus legem inspirauit, eandem mentem illuminet, quando liceat contra facere, & illa dicitur dispensatio: quare sola consuetudo non sufficeret culpam excusare. Et quamuis forsan necessitas propagandi genus humanum pro reuelatione sufficeret temporib. tamen Abrahæ, & aliorum Patrum, ratio naturalis id non docebat, quia necessitas tunc non erat, nisi ad propagandū populum Iudæorum, qui vero cultu Deū coleret. Et similiter respondetur ad Augustinum, quia Patriarchæ id faciebāt ad propagandū cultū Dei, ex Diuina tamen inspiratione, vnde exortus fuit mos, qui crimen excusabat.

Ad secundum argumentum. Ad secundum de Sara respondetur, ꝙ forte eidem fuit facta reuelatio, vt marito persuaderet ingressum ad ancillā, vel forsan ambobus, qui de hac re se inuicē consuluisse credantur. Quod autem Laban duas filias Iacob matrimonio cōiunxerit, vel fuit quia Iacob ei dixit, sibi esse licitum, vel quia forte in lege naturæ propter cæcitatē luminis naturalis putabant sibi licere. Aliud vero, ꝙ prima vxore consentiente, non fit iniuria fidei matrimonij; negatur prorsus, quod matrimoniū per se requirat illā libertatē ne viro sit impeditum per vnā vxorem ad reddendum alteri. Et similiter negatur accidentariā esse perturbationem pacis, ꝓpter corruptos mores vxorū, imo per se ex natura rei multitudo ipsa mulierum secū affert zelotypiam & iurgia: sed accidit, si sint mansuetæ, vt huiusmodi discordiæ non oboriantur.

Confirmatur conclusio posita, nam si vxorum pluralitas absq; Diuina dispensatione esset licita, si tunc licuisset, liceret etiā modo infidelibus, qui legibus positiuis Euangelij non tenentur, vt notat Innocentius, c. citato, Gaudemus, citans illud Pauli, Quid ad nos de his qui foris sunt, consequens tamen est falsum, quia si quilibet illorum ad fidē conuerteretur, matrimonium non esset dirimendum, si apud illos fuisset ratum, cuius contrarium diffinitum est ab ecclesia eodem c. Gaudemus, & certe, si lex naturalis plures vxores illis permitteret, matrimonia propter legem Euangelicam non essent illis irrita, dirimuntur tamen post eorum conuersionem, sunt igitur irrita præterquam cum sola prima, & ideo nunquam nisi per specialem inspirationem fuerūt licita. Quod si quis arguat: pariter si Iudæi conuertantur ad fidem, matrimonia eorum cum pluribus vxorib. dirimuntur, & tamen erant eis licita. Respondetur, eis non fuisse licita, nisi per Diuinam dispensationē, quæ dispensatio iam per Christum abrogata est: cum gentib. vero nunquam fuit Diuinitus dispensatum, & ideo tam gentes, quam Iudæi relicti sunt in iure naturæ, vt iam matrimonium illorum cum pluribus vxoribus non sit validum.

Tertia conclusio. Modo post Euangelicam legem promulgatam, nemini toto orbe licet plures vxores, ducere, vnde qui post primam id attentaret, nullum contraheret matrimoniū, sed omnia præter primum, sunt irrita & nulla. Probatur: quia ab orbe redempto matrimoniū vim habet sacramenti, quod ex latere Christi pendentis in Cruce promanauit, significans coniunctionē eius cum vna ecclesia, & assumptionem vnius naturæ humanæ in vnitatem personæ, & ideo secundum matrimoniū, quia non retinet hanc significationem, non est sacramentum, atque adeo neque matrimonium. *3. Conclusio.* *1. Ratio.*

2. Ratio. Secundo, matrimonia cum plurib. vxoribus, quia sunt contra naturam, nunquā fuerunt licita, nisi ex dispensatione Dei ob causam legitimam, quæ nulla alia creditur quam multiplicandi populi Dei ad eius cultum, lex autē Euangelica non est lata vni populo singulari, sed toti orbi, ergo illa causa iā cessauit. Quapropter, Christus legē coniugij ad primæuam institutionē reuocauit, vt neq; repudiare liceret vxorem, neq; plures ducere. Vnde quærentib. Iudæis liceret ne vxorem dimittere, negantes respondit, legem integrans oriētis naturæ. Non legistis, inquit, quia qui fecit hominem a principio masculum & fœminam fecit eos, hoc est, vnicum & vnicam, & dixit, propter hoc relinquet homo patrē & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Quę verba sunt cōfirmatoria monogamiæ, vnde indissolubilitatē præcipiens, intulit, Quos Deus coniunxit, homo non separet. Tertio confirmatur ex verbis illico subiunctis, Dico vobis, quia quicunq; dimiserit suam, nisi ob fornicationē, mœchatur, etenim si dimissa vxore, non licet viro aliam ducere, multo minus prima retenta, alteram ducere licebit. Ex his colligitur *Matth. 19.*

4. Conclusio. Quarta conclusio, ab Euangelicæ legis tempore non licere super hoc dispensare, vt quis possit simul plures vxores habere. Probatur, quia super ius Diuinum, nulla, nisi per Diuinam reuelationem, cadit dispensatio, nam cum Papa non sit nisi Vicarius Christi, nequit super eius leges dispensare. Et confirmatur, quoniam si qua esse posset dispensandi causa, illa potissimum esset religio, dū infidelis cum pluribus vxoribus conuertitur ad fidem, ne propter difficultatem se adinuicem separandi, à fide nostra reuocarentur, sed tunc nullatenus dispēsatur, imo omnino separantur ergo nulla restat dispensandi causa, vt definitur, lib. 4. Decretalium per totum titulum de sponsa duorum, & astipulatur Innocentius III. in præallegato c. Gaudemus, de diuortiis, quib. locis diffinitur, quod qui de facto duas vxores habet, excommunicationi subiaceat, & quod cum secunda adulterium committit, & lege ciuili sunt infames, vt C. ad legē Iuliam, de adulteriis, l. cum quibus, & corporali supplicio afficiuntur, nempe cauterio in fronte impresso, imo vero habentur tanquam de hæresi suspecti, quasi Mosaycam licētiam in hoc vsurpantes, & de sacramentis Euangelicis male sentientes. Contra hanc autem veritatem militare videtur Canon ille Gregorij, Quod proposuisti, 32. q. 7. vbi ait, ꝙ si mulier infirmitate correpta non valuerit debitum reddere, vir poterit aliam ducere, dummodo primæ subsidij opem non subtrahat. Gratianus non curat Canonem glossare, sed ait, sacris Canonibus, imo Apostolicæ & Euangelicæ doctrinæ esse contrarium, quia permittit bigamiam, vtraque vxore viuente. Et multi Theologi aiunt Gregorium errasse, attamen non licet sic de Pontifice maximo sentire: & ideo dicendum est, quod loquebatur de sponsa de futuro, quam infirmitatis gratia dimittere poterat. Vel intelligitur, vt alij dicunt, de illis neophitis, qui conuertebantur ad fidem, qui poterant infideles vxores relinquere. Sed neutra solutio satisfacit, quia tunc non præciperet, vt opem subsidij priori conferret. Alij dicunt illam fuisse tolerantiam in illis qui conuertebantur, ne à fide auerterētur. Sed neque hoc credibile est. Ideo legitima solutio est, quod loquebatur de infirmitate, quæ matrimoniū dirimit, qualis est fri-

est frigiditas, vel maleficium, vt habetur, c. consultationi, de frigidis & maleficiatis, quod si non potest habere vt vxorem, saltem habeat vt sororem. Et Can. requisisti, 33. q. 1. idem ait Gregorius Magnus, nempe, quod si cum illa impotenti quis contraxit, tanquam cum habenda vt socia, & alteram post voluerit ducere, alat priorem.

Dubium tamen est vltimum circa hanc quæstionem, quid si casu aliquo humanum genus ad extremam hominum raritatem deueniret, an tunc ad eius multiplicationem liceret vni plures ducere, saltem an posset ecclesia super hoc dispensare. Et idem est de religioso, an liceret ei in hoc casu matrimonium contrahere. Respondetur ad hoc primo, quod nisi extrema necessitas ingruerit, hoc non licet, quoniam nec tempore Adæ, neque vero Noe seculo illa dispẽsatio legitur. Et ideo, si vnus solus vir esset superstes, & haberet vxorem fœcundam, quæ pareret, non posset plures accipere, vt ampliorem sobolem propagaret. Nam neque si aliqui quãtumuis paucissimi secolares essent superstites, liceret religiosis rei vxoriæ operam dare, quare multo minus vni plures ducere, neq; ecclesia vnquam super hoc dispensaret. Si vero vir ille vnicam vxorem haberet sterilem, aut senio confectam, tunc extrema esset necessitas ducendi aliam. Nihilominus Scotus loco citato respõdet, quod in simili casu forte Diuina approbatio vel dispensatio specialiter reuelaretur ecclesiæ: sed nihilominus addendũ est, nulla alia opus esse reuelatione præter naturæ clamorem, & ideo tunc liceret illi aliam vxorẽ accipere, q̃ esset fœcunda. Alij vero dicunt, in simili casu existimãdum esse, ꝙ voluntas Dei sit quod mundus finiatur, & ideo potius conformandum est voluntati Diuinæ, quã cõtra leges à Deo institutas agere. Et hæc solutio nisi reuelatio obstaret de aduentu Antechristi, & similib. forte sustineri posset.

Pro B. Ambrosio sat sunt quæ diffinimus, Abraham non deliquisse congredientem cum Agar, id enim fecit ad euitandum iurgium inter ancillam & liberam, & Ismaelem & Isaac, & propter

Gen.14. rationem mysterij, abolitionisq; veteris Testamenti, & quia Deus reuelatione interiori cum illo dispensauit in polygamia, vt ex textu colligi potest, nam postea quam illam à Sara accepit in vxorẽ, Moses inquit, Et dedit eam Sara viro suo in vxorem. Sunt qui existiment Ambrosium solutionem præmissæ dubitationis, non ex sua, sed ex aliorum mente protulisse, & ob id statim solutionem secundam & tertiam eiusdem quæstionis, veluti ex propria subdidisse.

OCTAVVM QVÆSITVM.

An Angeli ante mundum conditi, & an cæli sonum edant.

Ambrosius in initio præfationis in Psalmos in locum hunc, *Beatus vir qui non abijt*. Psalm. 1. dicit Angelos ante hunc visibilem mundum fuisse, asserit etiam cælos rotatu suo edere perpetuum sonitum. Primum quod asserit de Angelis, creatos fuisse ante mundum, disputauimus supra tomo 9. Hieronymi ad trigesimum tertium quæsitum. Secundum quod asserit, cœlos sonitum vocalem suo motu edere ait his verbis, Laudant Angeli Dominũ, psallunt ei potestates cœlorum, & ante initium mundi. Cherubin & Seraphin cum suauitate canoræ vocis suæ dicunt, Sanctus, Sanctus, ipsum quoque axem cæli fert expressior sermo cum quadam perpetui concentus suauitate versari, vt sonus eius extremis terrarum partibus audiretur, vbi sunt quædam secreta naturæ, neque id ab vsu naturæ videtur alienum.

Philo Iudæus in libro de somniis allegorice pertractans historiam de puteis à Iacob inuentis, hæc verba enucleans, Rursus fodit alios puteos, quos foderant serui patris sui Abraham, Gen. 26. cum obiter incidisset in sermonem eorum, qui laudant Deũ, asseruit orbes cœlestes vocalis harmoniæ sono, qui ex eorum circuitione conficitur, continuo celebrare Deum. Verba autem eius sunt hæc, Cælum perpetuo cõcentu suorum motuum reddit harmoniam suauissimam, quæ, si posset ad nostras aures peruenire, in nobis excitaret impotentes amores & insanum desiderium, quo stimulati rerum ad victum necessariarum obliuisceremur non pastu, cibo, potuque per fauces dimisso, sed quemadmodum immortalitatis candidati, Diuinis consumatæ musicæ cantibus, quales cum Moses extra corpus raptus audiuisset, fertur per quadraginta dies, totidemque noctes, neque panem, neque aquam gustasse. Itaque cœlum instrumentum musicæ archetypum videtur mihi, non propter aliud sic elaboratum, quam vt rerum parentis hymni à te decantentur & musicæ.

Licentius ad Augustinum præceptorem suum de Deo loquens hoc ipsum elegantissimis versibus breuiter complexus est inquiẽs, Aptauit numeros cœlis, iussitque sonoros exercere modos, parilesque agitare coreas.

Anselmus libro primo de imagine mundi horum positionẽ approbans, apertiori sermone eam declarat in hunc modum, Septẽ cœlorum orbes cum dulcissima harmonia voluuntur, ac suauissimi concentus eorum circuitione efficiũtur, qui sonus ideo ad nostras aures non peruenit, quia vltra aerẽ fit, & eius magnitudo nostrum angustum auditum excedit, nullus enim à nobis sonus percipitur, nisi qui in aere efficitur, sed à terra vsque ad firmamentũ cœlestis musica mensuratur, ad cuius exemplar nostra musica inuenta est.

Epiphanius lib. 1. Panarii huiusmodi sententiam, vt rem fabulosam & risu dignam reiicit. Subscribit illi. Irenæus libro aduersus hæreses hanc assertionem inter damnata Marcosiorum dogmata collocat. Et Basilius in Exameron homi. 2. eandem veluti debilissimo fundamento innixã contemnit. Et hanc sententiam cõmuniter amplectuntur Doctores tam philosophi quam Theologi.

Pro Ambrosio & Patribus, qui eum sequuntur, respondetur, quod ipse Ambrosius sententiam suam retractauit in Exameron, veluti cauillatoriã & sine fundamento, & ridiculas ratiocinationes, quib. inepti quidam philosophi eam tueri nitebantur, velut prodigiosa quædam figmẽta, quæ hæretici præsertim Marcosij ex ipsa deducebant, contemnit, & omnino tanquam fabulosa excludit & reiicit. Hæc sint satis de hac quæstione. Curiosus de hac consulat libros de Cælo Aristotelis.

NONVM QVÆSITVM.

An omnes animæ post hanc vitam ignibus probandæ sint.

Ambrosius in commentariis Psalterii inquirens intelligẽtiam huius clausulæ, *Gladius ipsorum intret in corda eorum*. Psalm. 36. consentire creditur Origeni dicenti oẽs qui sunt, qui fuerũt, & qui futuri sunt homines, vno Christo dempto, examinandos, & aliquo modo vrendos igne cõflagrationis mundanæ in die Iudicii. Eius verba hæc sunt, Igne nos examinasti, dicit Dauid, ergo omnes igne examinabimur. & Malachias dicit, Ecce venit Dominus Psal.16.
omnipotens, & quis sustinebit diem aduentus eius, quoniam ipse Malach.3.
veniet sicut ignis conflans, & sedebit conflans & purgans sicut aurum & argentum, & purgabit filios Leui igne, ergo purgabuntur filii Leui, igne Ezechiel, igne Daniel, sed etiam hi per ignem examinabuntur, dicent tamen, transiuimus per ignem & aquã, alii in igne remanebunt, illis rorauit ignis, vt Hebræis pueris, qui in fornacẽ missi sunt, Væ mihi si opus meum arserit, & laboris huius patiar detrimentum, & si saluos faciet Dominus seruos suos, salui erimus per fidẽ, sic tamen salui quasi per ignem, & si non exuremur, tamen vremur. Rursus in expositione Psalmi 118. super illud, Vide humilitatem meã, & erue me, &c. inquit. Omnes oportet probari per ignem quicumque ad paradisum redire desiderant, non enim otiose scriptum est, quod eiectis Adam & Eua de paradiso, posuit Deus in exitu paradisi gladium igneum versatilẽ, omnes oporter transire per flammas, siue ille Ioannes Euangelista sit, quẽ ita dilexit Dominus, vt de eo diceret ad Petrum, Sic eum volo manere, Ioan.21.
quid ad te? tu me sequere: de morte eius aliquid dubitarunt, de transitu per ignem dubitare non possumus: siue ille sit Petrus, qui claues regni cœlorum accepit, oportet dicat, Transiuimus per ignem: sed Ioanni cito versabitur igneus gladius, quia nõ inuenie- Psal.65.
tur in eo iniquitas, quem dilexit æquitas, si quid in eo vitii fuit charitas Diuina decoxit, ille examinabitur vt argentum, ego examinabor vt plumbum, donec plumbũ tabescat ardebo, si nihil argenti in me inuentum fuerit, & concludit. Ergo quia examinandi sumus, sic nos agamus vt iudicio probari mereamur Diuino, teneamus id positi humilitatẽ, vt cum vnusquisque nostrum venerit ad iudicium Dei, ad illos ignes, quos transituri sumus, dicat, Vide humilitatem meam, & erue me. Hæc ex Origine fere ad literam transtulit.

Origenes homil. 3. in Psalm. 36. in hæc verba, Gladium euaginauerunt peccatores, Psalm. 36. asserit, quod post hanc vitam tam boni quam mali sunt ignem gehennæ addituri, sic inquiens? Si in hanc vitam positi faciamus in nobis interire peccatum, vt nunquam omnino a nobis, neque per cogitationem, neque per opus, neque per verbum peccati gladius proferatur, non indigebimus pœna ignis æterni, non tenebris exterioribus condemnabimur, neque illis suppliciis quæ peccatoribus imminent, subiacebimus, si vero in hac vita contemnimus, quomodo nos Diuinæ scripturæ verbis & curari vel emendari eius correctionibus volumus? certum est quia manet nos ignis, qui præparatus est peccatoribus, vt veniamus ad illum ignem, in quo vniuscuiusque opus quale sit ignis probabit, & vt ego arbitror, omnes nos venire ad illum ignem necesse est, etiam si Paulus sit aliquis, vel Petrus: sed illi tales audiunt, Etiam si pertranseas, flamma non aduret te: si vero aliquis mei similis peccator sit, veniet quidem ad illum ignẽ, sicut Petrus & Paulus, sed non sic transiet, sicut Petrus & Paulus, & quemadmodum ad rubrum mare venerunt Hebræi, venerunt & Ægyptii, sed Hebræi transierunt mare rubrum, Ægyptii dimersi sunt in ipso, hoc modo etiam nos, siquidem Ægyptii sumus, & sequimur Pharaonem diabolum, præceptis eius obedientes demergemur in illum fluuium siue lacum igneum, cum inuenta fuerint in nos peccata: si autem sumus Hebræi, & sanguine agni immaculati redempti, si non portamus nobiscum fermentum nequitiæ, ingrediemur quidem fluuium ignis, sed sicut Hebræis erat aqua dextra læuaque ita etiam ignis erit nobis murus.

Et in fine libri 8. commentariorum in epistolam ad Roman. hæc habet ad verbum, Omnes quidem qui beati sunt, siue illi ex Israel, siue ex gentibus, præsentis temporis Euangelicæ doctrinæ sermo purificat, vt fiant tales, sicut erant illi, ad quos Dominus dicebat, Ecce iam vos mundi estis propter sermonem, quẽ locutus sum vobis, qui vero verbo Dei & doctrinæ Euangelicæ purificationes spreuerit, tristibus & pœnalibus purificationibus semetipsum reseruat, vt igni gehennæ in cruciatibus purget, quem neque Apostolica doctrina, neque euangelicus sermo

purgauit

Malach. 3. purgauit, secundum illud quod scriptum est, Et purificabo te igne, ad purificationem vero neq; ipsa purgatio, quæ per pœnam ignis adhibetur, quantis temporibus, quantisve sæculis de peccatoribus exigat cruciatus, solus scire potest ille, cui Pater omne iudicium tradidit.

Et rursum homil. 13. in Hieremiam idem repetens ait, Si peccati & peccatorum sorde pollutus est, lauabit Dominus sordes filiorum & filiarum Sion in sanguine, si autem mortale peccatum est, non possunt nitro poaque mundari, sed spiritu iudicij, spiritu
Luca 3. combustionis & pœnæ. Forsitan & Iesus baptizat Spiritu sancto, & igne: non quia eundem in Spiritu sancto, atque igne baptizet: sed quo sanctus baptizetur Spiritu sancto, & is qui post fidem & magisterium Dei rursum ad scelera conuersus est, cruciato purgetur incendij. beatus qui lauacrum accepit Spiritus sancti, & ignis lauacro non indiget, miserabilis autem, & omni fletu dignus, qui post lauacrum Spiritus sancti baptizandus est igne, beatus qui habet partem in resurrectione prima: si quis seruauerit lauacrum
Apoc. 20. Spiritus sancti, iste in resurrectionis primæ parte communicat, si quis vero in secunda resurrectione seruatur, iste peccator est, qui ignis indiget baptismo, qui combustione purgatur, vt quidquid habuerit lignorum, fæni & stipulæ ignis consummat.

Hieronymus libro in Amos 3. ad eandem opinionem Ambrosij apparet allusisse, vbi edisserens illud ex cap. 7. Et ecce vocauit ignem ad iudicium, & deuorauit abyssum, & comedet simul partem, &c. sic habet. Vocatus ignis ad iudicium & deuorat primum abyssum, id est, omnia genera peccatorum, ligna, fænum, stipulam, & postea comedit simul partem. hoc est, ad sanctos illos peruenit qui in peculium Domini, & in eius partes reputantur, tem-
Ezech. 9. pus enim est vt iudicium incipiat à domo Domini. Et in Ezechiele præcipitur his, qui pœnas illaturi sunt, A sanctis meis incipite. Et
1. Cor. 3. in Apostolo legimus, Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse tamen saluus erit, sic tamen quasi per ignem, cumque omnes fuerimus in peccato, & ieuerimus ad sententiæ veritatem, miserebitur Dominus nostri, & resurrectionis nos tempore suscitabit.

Hylarius in commentarijs Psalmi 118. in eum versiculum, Concupiuit anima mea desiderare iustitiam tuam. &c. sic scripsit, Meminit Propheta arduum esse desiderare iudicium, cum autem nemo viuens in conspectu ipsius mundus sit, quomodo desiderabile potest esse iudicium, in quo nobis est ille indefensus ignis obeundus, in quo subeunda sunt grauia illa expiandæ à peccatis animæ supplicia? Beatæ Mariæ animam gladius pertransiuit, vt reuelarentur multorum cordium cogitationes, si ergo in iudicii seueritatem capax illa Dei Virgo ventura est, desiderare quis audebit à Deo iudicari?

Basilius in quartum Esaiæ caput, in illis prophetæ verbis, Expurgauit Hierusalem in spiritu iudicij & spiritu ardoris, ad eandem sententiam declinat, inquiens, Hoc autem in spiritu iudicij & spiritu ardoris ad eandem refertur probationem siue examen, quod per ignem fiet in sæculo futuro. Et paulo post, Qui post acceptam vitæ notitiam consulto ac studio seipsos reddunt obnoxios sanguini, vtique tales opus est purgari per ignem, & hi expurgandi sunt spiritu ardoris, siue æstuationis. Et iterum in eisdem commentarijs expēdens illud Esaiæ 9. In indignatione iræ Domini subuersa est terra, inquit, Declarat Propheta terrena ipsa tradi depascenda igni punitiuo in gratiam & beneficium animæ, non enim omnimodum exterminium cōminatur, sed innuit expurgationem iuxta Apostoli sententiam. Quia si cuius opus arserit detrimentum patietur, ipse tamen saluus erit, sic tamen quasi per ignē.

Lactantius Firmianus longe ante Hieronymum & Hylarium de hoc igne loquens in 7. Diuina. institut. lib. cap. 21. ita scripsit, Idem igitur Diuinus ignis vna eademque vi atque potentia & cremauit impios, & recreauit, & quantum è corporibus assumet, tantum resumet, ac sibi ipse æternum pabulum subministrabit, sed & iustus cum iudicauerit Deus, etiā igne eos examinabit: tum quorum peccata vel pondere vel numero præualuerint, perstringentur igne, atq; comburentur, in quibus autem plena iustitia & maturitas virtutis erit, ignem illum non sentient, habent enim aliquid in se Dei, quod vim flammæ repellat ac reiiciat, tanta vis est innocentiæ, vt ab ea ignis ille refugiat innoxius, qui accipit à Deo hanc potestatem, vt impios vrat, iustis obtemperet.

Disputant Doctores Scholastici de hac quæstione. 4. sentent. distinct. 48. & primo quæritur, an aliqua sit futura mundi purgatio per ignem. Ad quod respondetur sequentibus conclusionibus.
1. Conclusio. Prima, mundus in die Iudicij purgandus est. Conclusio hæc colligitur ex illo Apocalyp. 21. Vidi cœlum nouum & terram nouam, primum enim cœlum, & prima terra abiit, & loquitur de vltima consummatione mundi: omnis autem renouatio alicuius rei fit per aliquam purgationem, vt in purificatione metallorum cōspicimus, cui alludit Paulus 1. Corinth. 7. vbi ait, Præterit figura mundi huius, præterire autem figuram est per purgationem immutari. Ratio conclusionis sic colligitur mundus propter hominem conditus est, vt secūdo Physicorum habet Aristoteles, & Genes. 1. Faciamus hominem, vt præsit piscibus maris, volatilibus cœli, & bestiis terræ. & Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius, locus vero debet proportionari locato, immunditiæ, quæ est culpa, impedit gloriam hominis, ad quem statum assumendus est: nam 1. Corinth. 15. ait Paulus, Corruptio incorruptelam non possidebit: & Apocalyps. vltimo. In ingressu ciuitatis gloriæ, inquit, foris manent venefici, impudici, homicidæ, & ideo homines, quousque ab omni culpa & ab omni reatu pœnæ ante ingressum debite purgentur, gloriam non possidebunt: creaturæ vero corporales ea ratione quatenus in seruitium hominis sunt cōditæ, quādam incongruitatem, atque indecentiam ex eorum culpis contrahunt, ideo purgari debent, vt fulgore gloriæ resplendeant, sicut basilicæ, dum aliqua fœditate polluuntur, non sunt idoneæ sacris faciendis, quousque purgentur, & hinc elementa omnia sunt purganda, nam mixta omnia peribunt. Hanc veritatem Paulus Ro-
man. 8. edisserit, etenim postquam gloriam, quæ reuelabitur in nobis, passiones nostras superaturam affirmauit, subiungit, Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Et subdit, Quia ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei, quo loco ait Chrysostomus, omnem corpoream creaturam designauit, quæcunque in seruitium hominis condita fuerit, cui, si in originali iustitia perstitisset, absque aliqua turpitudine inseruiret, postquam ab eadem iustitia per præuaricationem Diuini mandati homo cecidit, vanitati culpæ & mortis subiecta est. Quomodo autem ab his purgabitur statum dicemus. *Rom. 8.*

Secunda conclusio, purgatio illa facienda est per ignem. Probatur primo ex illo Psal. 49. Ignis in conspectu eius exardescet, & *2. Conclusio.* in circuitu eius tempestas valida. Quod loquatur de extremo iudicio, probant verba præcedentia & subsequentia, ait quippe, Deus manifeste veniet, id est, non occulte, sicut in primo aduentu, ignis in conspectu eius exardescet, & vocabit cœlum desursum, hoc est, Angelos & animas sanctorum, & terram discernere populum suum, id est, vt iudicet populum suum. Et Augustinus 20. de Ciuitate Dei, inquit, Pulchritudo huius mundi mundanorum ignium conflagratione peribit, sicut factum est mundanarum aquarum inundatione diluuij, vt mundus in melius innouatus aperte accommodetur hominibus etiam carne in melius innouatis & 2. Petri 3. Nouos autem cœlos, & nouam terrā, & promissa expectamus, quando elementa, & cœli ardentes faces soluentur. Ratio vero conclusionis ex effectu, & modo, quo ignis purgabitur, sumitur. Tria enim sunt ad illam mundi purgationem pertinentia. Primum, purgatio ab illa indignitate qua mundus per humana delicta infectus est, vt idoneus maneat beatorum gloriæ. Secundum, purificatio elementorum ab impuritate & commixtione aliarum rerum. Tertium, dispositio ad gloriæ perfectionem. His autem operibus perficiendis aptissimus est ignis, primum propter suam nobilitatem, quia in luce est similis qualitatibus gloriæ, & hac ratione accommodatus est ad abstergendas sordes ex delictis hominum relictas, sicut ignis purgatorij pœnas peccatorum delet. Secundo, propter suam puritatem, quia propter efficaciam vigoris suæ actiuæ nullam permixtionē extranei admittit, sed citissime illud consumit: & hinc ait Philosophus secundo de Generatione, text. 8. Calidum congregat homogenæa, hoc est, similia, segregando ab etherogenæis ea, & hac ratione metalla igne purgantur. Tertio, quod inter elementa est à nostris vsibus remotissimus, qua de causa minus ceteris elemētis afficitur. Quarto, quia purgatio illa citissime facienda est, non sicut pristina, quæ per aquas diluuij quadraginta dieb. durauit, ignis autem velocissimæ actiuitatis est. Quinto, quia non potuit aliud instrumentum ad damnatos in infernum rapiendos commodius assumi, quandoquidem igneis cruciatibus sunt perpetuo torquendi. Sexto, quia eodem igne iusti, qui aliquid pœnarum habent purgandum, expurgabuntur. Vltimo, quia ad maiestatem iudicis efferendam, & splendorem gloriæ iustis, & terrorem inferi iniquis repræsentandum apta est ignis demonstratio. Et aduertendum, quod ignis quo tunc elementa purgabuntur, & iste quo nos vtimur, qui quidem est in aliena materia puta in carbone, & flamma cuius esca & fomentum est lignum, & aer, qui ideo ignis poterit ab his alienis materiis per illum alium purissimum expurgari: ligna enim, & aer, & omnia, illo conflagrabuntur igne. Et ideo ille seipsum non purificabit, neque consumet. Quod si quis arguat, in prima mundi fabrica distinctio & segregatio rerum non fuit per aliquod corporeum instrumentum facta, sed a Deo ipso immediate, ergo eodem modo condecens est, vt illa elementorum purificatio à solo Deo fiat, negatur collectio, quia illa prima rerum distinctio fuit per productionem formarum in distinctis materiis, quas solus Deus, vt author naturæ, producere tunc potuit, purificatio vero elementorum in fine mundi erit reductio rerum ad illam puritatem, in qua conditæ sunt, ad quod opus perficiendum Deus vtitur igne.

Tertia conclusio ignis ille erit eiusdem speciei cum elementa- *3. Conclusio.* ri & nostro. Et licet de hac re sint variæ opiniones, rei tamen veritas est, quam D. Petrus insinuare videtur, quod huiusmodi ignis sit futurus, velut olim diluuium, aquæ vero diluuij genitæ fuerunt ex aquis naturalibus, coadunatæ tamen virtute supernaturali, fecit enim Deus, vt vniuersæ causæ genitrices aquarum, tam cœlestes, quam terrenæ tunc præter suum ordinem naturalem coirent: simili ergo modo vniuersæ causæ, quæ sunt caloris & ignis effectrices, tam quæ in cælo, quam quæ in terra existunt, conuenient ad inflammandum omnia, quæ possunt esse ignis materia. Quocirca ignis ille, vt esse habebit supernaturale, ita eadem virtute erit purissimus, & reliquis rebus expurgandis aptissimus. Hinc colligitur probatio conclusionis, Ignis enim ex quacunque materia genitus, tamen eandem speciem seruat, vt patet in igne ex radiis solaribus procedente, qui eiusdem speciei est cum altero ab igne genito, neque iste, quo nos vtimur. ratione crassioris materiæ est tam purus, & hæc est ratio, quare ille ignis

purgabit

purgabit ignem, qui apud nos est. Virtus vero illius ignis, cum sit supernaturalis, specie differt à virtute ignis nostri, & elementi, licet ignes ipsi omnes sint eiusdem speciei: quapropter ignis ille non solum ascendet secundum naturam ignis, sed circumquaque discurret, sequendo combustibilem materiam, veluti in igne domum inflammante aut syluam conspicimus.

Dubium tamen est, an ignis ille ante iudicium veniet. Respondemus sequenti conclusione, Ignis ille iudicium præueniet. Hæc conclusio constat ex illo Psalmi 96. Ignis ante ipsum præcedet, & in alio Psalmo, Ignis in conspectu eius exardescet. & Ioel. 2. Ante faciem eius ignis vorax. Ratio autem conclusionis est, quia ignis duo erunt effectus, vnus purgatio mundi, alter complicatio damnatorum in inferno, primus antecedet iudicium, secundus subsequetur sententiam iudicis, quia erit eiusdem sententiæ executio, ex quo fit consequēs vt iudicium antecedat. Quod autem prior effectus præueniat iudicium, probatur. Resurrectio mortuorum præcedet iudicium, vt 1. Thessalon. quarto, ait Apostolus, Illi qui tunc reperientur viui rapientur obuiam venienti Christo, atque adeo iam tunc mortui erunt excitati, beati vero resurgēt in gloria, quæ est terminus & finis resurrectionis animarum & corporū, iuxta illud 1. Corint. 15. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria in illo, ergo temporis articulo innouabitur mundus, vt nouus mundus seruiat innouato homini; quod Paulus confirmat verbo illo Roman. octauo. Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Colligitur etiam veritas hæc ex eo quod in momento resurrectionis cessabit tempus, ac proinde motus cœli, quæ quidem cessatio ad eandem mundi innouationem spectat.

August. Augustinus libro 20. de Ciuitate Dei, recensens illa quæ tunc contingent, conflagrationem mundi post iudicium, & damnatos missus in ignem æternum connumerat: sed quia non cogitabat eo ordine illa referre, quo sunt euentura, ideo subdit, Quæ omnia ventura esse credendum est: quibus autem modis, & quo ordine veniant, magis tunc rerum experientia docebit, quam nunc id perfecta hominis intelligentia valeat consequi. Quod si quis arguat, si ignis esset antecessurus, nulli in aduentu Domini reperirentur viui, quia omnes concremaret, quod tamen est contra illud Apostoli 1. Thessalon. 4. Nos qui viuimus, rapiemur obuiam Christo in aera. Pro solutione notandum, quod ignis ille in illo momento, quo antecedet resurrectionem, exercebit virtutem naturalem in omnes, quos viuos reperiet, tam probos, quam reprobos, vniuersos in cineres resoluendo, & licet omnes interficiet, cum aliquo tamen discrimine, quia iniquos exurendo cruciabit, electos vero, si nihil purgandum habeant, vt Doctores, Scholastici dicunt, in illa combustione nullum dolorem sentient, Deo sic disponente, quia nulla est ratio cur crucientur. Verum est, quod sicut martyres in termino vitæ, si exuerentur, dolorem sentirent, & sicut sancti, vt ait Lucas, præ timore arescent, sic & de iustis, qui tunc reperientur viui, sustineri potest, quod igne cruciabuntur. Et quod Augustinus libro 20. de Ciuitate Dei, capit. decimooctauo, inquit, Ille ignis tunc nihil nocebit iustis, intelligi potest, postquam surrexerint. Et qui contrarium voluerit sustinere, probabilissime poterit. Et simile est de tribus pueris in camino ignis: sicut enim illi à dolore fuerunt præseruati, sic & omnes electi, si non habeant quod purgari debeat: nam si aliquid purgandum habeant, cruciabuntur illo igne, non solum in obitu, verum secundum animas in illo breuissimo tempore, quo erunt mortui, veluti in purgatorio plus minusve pro qualitate & quantitate pœnarum, quarum rei sunt, vt Augustinus & Patres docent. Quod si quis arguat, mors illa breuissimo tempore tenebit animas a corporibus separatas, quomodo ergo tam subito poterunt omnes purgari? Respondetur triplicem esse causam. Prima, quod terroribus & persecutionibus præcedentibus adeo erunt electi purgati, vt per parum expurgandum restet. Secunda, quia cum viui & voluntarie illam mortem inflictam patiantur, per multum erit eis satisfactoria, veluti de Cypriano martyre ait Augustinus, quod passionis falce fuit citissime purgatus. Tertia causa est, quod tormentum illud tantum erit intensione atrocius, quanto minus extensum. Ex quibus constat solutio argumenti, intelligit enim Paulus aliquos tunc viuos reperiendos, dum ignis aduenerit, quo consumpto, resurgent, & ibunt obuiam Christo.

Dubium aliud est, an ignis ille cœlos & omnia elementa purgabit. Ad quod sequentibus conclusionibus respondetur. Prima,

1. Conclusio. cœlestes orbes ab igne non attingentur, atque adeo neque per ipsum purgabuntur. Pro cuius probatione notandum id quod supradiximus, nempe, binam fore purgationem, rerum corporalium videlicet, & ab extranea permixta natura, & à fœcibus & contagione delictorum. cœli autem prima purgatione non indigent, quia in ipsis nihil est admixtum extraneæ naturæ, imo neque contrarium quidquam habent, quod eis inhærere, aut nocere possit, sed solo motu locali nobis seruiunt, qui licet non cessabit, motus autem illa cessatio non fiet per aliquam applicationem agentis, sed solo Dei nutu. Ex quo fit, quod neque ab infectione peccati sint expiandi, quia non peccauimus in illis, sicut in terra, aere, & mari, & quia solo motu nobis seruiunt, hominibus cessantibus, ab illo cessabunt. Quod si quis arguat de cœlo empyrio, quia in illo Angeli deliquerunt. Respondetur, nulla purgatione egere, eo quod statim inde fuerunt deiecti, præterquam quod vbi Deus se beatis ostendit, alia lustratione opus non est. Quod si quis arguat ex illo Dauid, Opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt. Et Petrus 2. Cant. 3. Cæli ardentes soluentur. Respondetur, quod nomine cœlorum non intelliguntur orbes cœlestes, sed pars aeris, vt 20. libro de Ciuitate Dei ait Augustinus, quæ conflagratione ignis purgabitur: vel si intelligatur de orbibus cœlestibus, peribunt, non quod essentia eorum pereat, sed quia eorū motus peribit. Et similiter Petrus cœlos regionem aeris nominat, in qua significatione dicitur cœli pluuia, & cœlos rorare, & hos cœlus, inquit, arsurus & purgandos.

Secunda conclusio, Tria elementa nempe terra, aqua, & aer, citra sui corruptionem ignis conflagratione in sua substantia permanentia purgabuntur. Pro intellectu conclusionis notandum, quod duæ fuerunt de hac re opiniones. Prior, quod omnia elemēta reseruata erant suam materiam, mutanda tamen quantum ad imperfectionem, & cœlum solum & terram permansura, quod ibi suadebant ex illo Apocal. 21. Vidi cœlum nouum, & terram nouā. Et quod isti affirmant, ignem & terram in formam cœli esse transitura, est contra communem sententiam sanctorum, qui tenent totum mundum in cœlis & elementis innouandum. Et per consequens debent elementa secundum substantiam suis formis perdurare, & ideo falsum est, quod ignis propter suam lucem, & aqua propter suam diaphaneitatem in cœlestes substantias transformentur: & ideo Augustinus super illud Pauli, Præterit figura mundi huius, ait, Non quod substantia, sed quod pulchritudo eius peribit: nam sicut olim per aquam fuit purgatus mundus, & elementa omnia fuerunt seruata, sic & in fine mundi salua consistent. Tum etiam, quia igne & aqua sublatis, mundus non remaneret perfectus, sed truncus: Ioannes vero in Apocalypsi, nomine terræ quidquid sub orbe lunæ continetur cōprehendit, veluti Genesis primo, In principio creauit Deus cœlum, & terram.

2. Conclusio.

Secunda opinio fuit aliorum, qui aiebant quatuor elementa secundum substantiam permansura, remouendas tamen esse ab illis qualitates actiuas & passiuas. Sed neque hæc opinio veritati consonat, quoniam cum tunc elementa sint perficienda, nihil quod ad eorum perfectionem & naturam attinet, amittent: quatenus vero illæ qualitates sunt propriæ passiones elementorum, eorum naturalibus principiis ingenitæ, atque adeo ad eorum secundam perfectionem pertinentes, veluti risibile conuenit homini, & ideo, eorū substantiis permanentibus, nequeunt illis qualitatibus denudari: cuius testimonium est aqua, quæ quantocunque calore ferueat, si remoueatur ab igne, seipsam in suam natiuā frigiditatem reducit. Quibus opinionibus depulsis, restat veritas nostræ conclusionis, nempe, quod elemēta in suis substantiis permanebunt, purgabuntur ab impuritate, quam per mutuam actionem & passionem contraxerunt per vapores & exhalationes æstus, & frigoris, cessante enim motu cœli, omnia illa cessabunt: purgabuntur etiam ab impuritate & infectione nostrorum delictorum, quæ purgatio nihil aliud erit quam quædam per illum ignem reconciliatio, vt homine Deo reconciliato, mūdus sit ei gratus, & ipse statui beatorum idoneus, sicut quæ immunda sunt, aqua, & igne, & hyssopo mundantur, vt antiquitus vasa, & nunc tēpla violata. Quod si quis arguat ex illo Apocalypsis 21. Primū cœlum, & prima terra abiit, & iam mare non est, vbi cœlum videtur vsurpari pro aere, vt Augustinus loco citato ait. Respondetur primo, quod ibi solum significatur eorum innouatio. Quod si quis de illa purgatione ambigat, quia natura ignis talis est, vt nō possit res aliter mundare, quam illas in cineres conuertendo, aut in seipsum trāsformando, maxime quia cum ignis sit nobilissimus elementorū, & reliqua possint in illum conuerti, ita ergo fiet. Respondetur ad primum, quod ignis ille aget, vt instrumentum Diuinæ virtutis & prouidentiæ, & ideo non aget vsque ad elementorum consumptionem, sed vsque ad purificationem, præsertim cum neque virtute naturali quidquid purificat consumit, vt in metallorum liquatione & purificatione experientia docet. Ad secundum respōdetur, elementa esse perficienda, res autem dum corrumpitur non perficitur, quia non est superstes, præterquam quod sunt perficienda non in se tantum, sed vt veluti mundi partes, qui vno elemento extincto imperfectus esset.

Tertia conclusio, ad elementum ignis in suo proprio loco existens ille purgatorius ignis non pertinget. Probatur authoritate Apostoli, & interpretatione Augustini libro secundo de Ciuitate Dei, capit. decimooctauo, qui conferunt purgationem finis mundi cum illa quæ per diluuium facta fuit, cum ergo tunc aquæ illæ non ascenderint nisi cubitis quindecim super cacumina montium, fit vt neque ignis ille altius sit progressurus. Et ita Magister sententiarum, & Theologi assentiuntur. Ratione id etiam probatur, quia elementum ignis non habet permixtiones aliquas à quibus purgetur, & à nostris vsib. & iniquitatibus remotissimum est, terra ergo, & aqua, & aer vsque ad mediam regionem purgandæ sunt, quia hæc eiusmodi commixtionibus subiecta sunt, & nostris vsibus polluuntur. Vnde cum Petrus Apostolus nomine cœlorum ardentium aerem intellexerit, fit vt aquam & terram designauerit, quæ eodem calore tabescent, vnde Augustinus eodem loco cœlos inquit ardentes, Petrus istos imos aereos, non illos supremos æthereos appellat.

3. Conclusio.

Gen. 7.

Quarta conclusio, mixta non purgabuntur, sed cūcta illo igne consumētur: enimuero quāuis cessante cœlorū motu, generationes cessabunt, nihilominus tamen mixta, q̄ tunc genita erunt, ve plantæ, metalla, atq; id genus reliqua, non illico peribunt, nisi illo igne cuncta cum animalibus inflammante consumerentur.

4. Conclusio.

Vltimo

Vltimo dubitatur, vtrum ignis ille inuoluet reprobos in inferno. Respondetur conclusione affirmatiua, ignis ille, lata sententia iudicij, protinus damnatos corripiet, & conuolutos in infernum obtrudet, iuxta illud Psalmi 96. Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. & Psalm. 49. In conspectu eius ignis exardescet, & in circuitu tempestas valida. & Daniel. septimo. Ignis fluuius rapidus, qui egrediebatur à facie eius, vbi ait vna glossa, vt bonos purget, & malos puniat, & altera, vt peccatores tradat in gehennam. Ratio conclusionis sic colligitur. Tota purgatio mundi & renouatio propter purgationem & renouationem hominis est facienda, purgatio autem humani generis fiet per separationem electorum a reprobis, sicut grana a paleis segregantur, iuxta illud Matth. 3. Cuius ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam, ergo quia officium ignis illius erit purgare orbem, & maxime mortalium genus, reprobos velut paleas a iustis, qui grana sunt fœlicia, separabit, & proiiciet in tenebras exteriores. Igitur vbi primum Christus pronunciarit illud: Ite maledicti, dæmones homines surripient, & ignis vtrosque in tartara concludet. Prudentissime ergo simul ac sanctissime Diuus

2. *Petr.* 3. Petrus post illum cœlorum ardorem, elementorumque calorem, ac mixtorum exustionem, concludit, dicens, Cum igitur hæc omnia dissoluenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus, expectantes & properantes in aduentum Domini Dei.

Re vera nunquam de auribus nostris cadere illa verba deberent, Venite benedicti, & Ite maledicti: aut ab oculis spectaculum illud dimoueri pientissimi simul ac seuerissimi iudicis ventilabro permundantis aream suam. Fac mortales vniuersos in aceruo, veluti in hoc sæculo sumus ceu grana cum paleis commixta, congestos esse: & terribilem Dei maiestatem ventilabrum manu tenentem ad ventilandum aceruum, atque à dextris horreum situm, quo includenda sunt grana, & à sinistris hiantem inferni voraginem flammas spirantem, voraturam paleas: contemplare tunc ergo, Domino ventilante, quod in illo aceruo latitent æstimati in hoc sæculo ceu grana, quos in altum ventilatos ventus Aquilo, à quo panditur omne malum, ab ira Dei insufflatus, in illas inferni flammas, tanquam paleas miserandas surripiet. Videas illic euolātes magnates, antistites, reges, sacerdotes, monachos, doctores, ac magistros, cum summa ignominia aerem sua multitudine densantes, & flammis ardentes, in illam tartarorum voraginem agi præcipites. Videas è contra quam plurimos in hoc sæculo nullo in pretio habitos, velut grana prodituros suorum meritorum pondere, quæ per Dei gratiam compararunt, ad dexteram cedere, vnde in cœlestia horrea recondantur. O nimium stupendum miserandumque biuium, quo fratres à fratribus, liberi à parentibus, mariti ab vxoribus separantur, cunctisque id genus arctissimis vinculis dissolutis, alii ibunt in vitam æternam, atq; alij in ignem æternum.

Ex dictis constat quæ sit communis sententia Theologorum iuxta quæstionem propositam, quæ est electos expiatione indigentes igne cum dolore purgandos, in quibus vero nihil erit purgandum, sine vllo dolore & cruciatu euasuros, reprobos vna cum ipso igne deuolutos, in infernum demersos, sanctos vero, qui nūc Deo fruuntur, inexpertes debere esse ab omni dolore & conflagratione, tum quia mortui non resurgent, nisi postquam ignis ille ab officio purgationis cessauerit, deposita facultate purgādi, tum quia sanctorum corpora post resurrectionē adeo erunt spiritualia & impassibilia, vt ignis purgationis non sint amplius capacia.

Pro Ambrosio & Patribus, qui in eius sententiam consenserunt, respondetur, quod communis schola Theologorum Scholasticorum dissidet ab illis, simul cum Augustino libro 20. de Ciuitate Dei, cap. 8. vbi inquit, sanctos futuros in superiorib. mundi partibus, in quibus non ascendit flamma illius incendij, quemadmodum neque olim vnda diluuij, talia quippe illis inerunt corpora, vt illic sint vbi esse voluerint, sed neque ignem conflagrationis illius pertimescent immortales atque incorruptibiles facti, sicut virorum trium corruptibilia corpora atque mortalia in camino ardenti viuere illæsa potuerunt. Et libro 21. de Ciuitate Dei, cap. 26. & 27. confutat dogma Origenis. An Origenis verba interpretari queant de igne vltimæ conflagrationis, qui in die iudicii purgabit quosdam, nempe electos nondum purgatos, & conuoluet omnes reprobos, dubium est, piè autem posset in sententiam aliorum Patrum adduci.

DECIMVM QVÆSITVM.

An iurare in causa vera & iusta peccatum sit.

AMbrosius in expositione Psalmi 118. hanc sententiam explicans, *Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ*, inquit, ideo Dominus, qui venit docere paruulos, imbuere nouos, formare perfectos, ait in Euangelio, non iurandum omnino. quia infirmis loquebatur: deniq; non ad solos Apostolos loquebatur, sed ad turbas: voluit enim te non iurare, ne periures. Et addit: Non iurare, neque per cœlum, neque per terram, neque per Hierosolymam, neque per caput tuum, per ea videlicet, quæ subiecta non sunt potestati tuæ, Iurauit Dominus, nec pœnitebit eum. Iuret ergo ille, quem sacramenti sui pœnitere non poterit. Et quid iurauit Dominus? quia Christus in æternum sacerdos est. Nūquid incertum, nunquid impossibile, quod iurauit Dominus? nunquid poterat esse mutabile? noli ergo vsurpare exemplum sacramenti, qui implendi sacramenti non habes potestatem. Vide de hac quæstione supra tertio tomo Beati Chrysostomi ad sextum, & ad vltimum quæsitum.

VNDECIMVM QVÆSITVM.

An in infidelitate manentibus peccata dimittantur.

AMbrosius in commentariis inquirens allegoriam litteræ צ zaddik, à qua incipit hic versiculus, *Iustus es Domine & rectum iudicium tuum*, Psalm. 118. videtur esse in hac sententia, quod manente peccato infidelitatis, delicta infidelibus à Deo remittantur. Ita enim scribit, Est & aliud consolationis genus his, qui graues exoluerint pœnas, sicut scriptum est in Esaia, Consolamini populum meum, quoniam solutum est peccatum eius, etiam si fides deerat, pœna satisfecerat.

Disputant Doctores Scholastici de hac quæstione, 4. distinct. 14. & 15. Sanct. Thom. 3. parte, quæstio. 86. articulo tertio, quo quærit, vtrum possit per pœnitentiam vnum peccatum sine alio remitti? Et respondet, impossibile esse per pœnitētiam vnum peccatum sine alio remitti. Probat primo, quia peccatum remittitur in quantum offensa Dei tollitur per gratiam. nullum enim peccatum potest sine gratia remitti, omne autem peccatum mortale contrariatur gratiæ, & excludit eam, impossibile ergo est, quod vnum mortale sine alio remittatur. Secundo, quia mortale non potest sine vera pœnitētia remitti, ad quam pertinet deserere peccatum, in quantum est contra Deum, ergo nō potest esse vere pœnitens, qui de vno peccato pœnitet, & non de alio: si enim displiceret ei peccatum, quia est contra Deum super omnia dilectum (quod ad rationem veræ pœnitentiæ requiritur) de omnibus peccatis pœniteret: vnde sequitur quod impossibile est per pœnitentiam vnum peccatum sine alio remitti. Tertio, quia hoc esset contra perfectionem misericordiæ Dei, cuius perfecta sunt opera, Deuteronom. 32. vnde cuius miseretur, totaliter miseretur. Et hoc est quod Augustinus dicit in libro de pœnitentia. Quædam impietas infidelitatis est ab illo, qui dimidiam sperat veniam. Et rursum eodem libro, Sunt plures, quos pœnitet peccasse, sed non omnino, reseruantes sibi quædā, in quib. delectentur, non animaduertentes Dominum simul mutū & surdum à dæmonio liberasse, per hoc docens nos, nunquam nisi de omnibus sanari.

De conclusione S. Tho. non est quis dubitet. Sunt tamen qui formident eam de potentia Dei absoluta affirmare & sustinere. Sensus tamen S. Tho. planus est, nempe, quod est implicatio cōtradictionis Deum vnum peccatum mortale posse sine omnibus dimittere, quia sine gratia peccatum remittere nō potest. hoc est, sine eo quod hominem sibi faciat gratum: & hoc aperte omnes rationes S. Th. demonstrant: impossibile enim est Deum vllum peccatum mortale aut originale remittere, nisi hominem in suā gratiam reuocādo, cum ergo hominem nequeat habere gratum, nisi iustum, & iustus nemo esse possit, si in originali aut mortali persistat, repugnat ergo vnum absq; omnib. remitti: imo consulto non restrinxit conclusionē ad mortale, & originale, insinuans fortasse, quod neq; vllum veniale per pœnitentiam remittitur sine alio: nā si pœnitentia legitima est venialis culpæ, quatenus feruorem charitatis remittit, in omnia venialia ferri debet, in quibus eadem est ratio, quamuis per feruorem charitatis possit remitti vnum veniale, cui homo non adhæret absque alio, cui adhæret.

Quod si quis arguit de peccatis oblitis. Apparet enim neminē per formam sacramenti absolui, nisi à peccatis, quæ confessus est. Si ergo pœnitens aliquorum obliuiscatur, ab illis non absoluitur, vnde colligi videtur, quod aliqua remittantur sine reliquis. Argumentum tamen hoc contra conclusionem non militat, primum, quia modo loquimur de remissione per pœnitentiā virtutem, per quam quidem, si sit legitima contritio, etiam in genere anteaquā fiat singulorum indagatio, fit omnium remissio. Secundo, quia & in confessione qui ex sua culpa non fecit sufficientem indaginē, & ideo non est memor omnium tunc neque ab oblitis, neque ab his, quæ confessus est, absoluitur: si tamen sufficientem indaginem fecit, & absque culpa sua quorundam est oblitus, gratiam recipit, atque adeo remissionem omnium, & talis in isto casu dicēdus est absolui ab oblitis, non formaliter, quia non sunt confessa, sed extensiue & consecutiue, quia cum persona absoluitur, ab omnibus absoluitur, licet si postmodum in memoriam venerint, teneatur ea necessario confiteri.

Dubium tamen est, postquam vnum mortale sine alio remitti non potest, an veniale peccatum possit remitti sine mortali. Respondet S. Thom. 3. parte, q. 87. art. 4. conclusione negatiua. Illi, qui existit in peccato mortali, nullum veniale remittitur. Probatur, quia remissio culpæ, quæcunq; sit, nunquā fit nisi virtute gratiæ, quia vt Apostolus ait Rom. 4. ad gratiam Dei pertinet, quod Deus alicui non imputet peccatum, & vbicunq; absque exceptione loquitur glossa, etiam intelligitur de veniali, cum peccato autem mortali gratia non est simul possibilis.

Conclusio S. Thom. est communis Doctorum omnium antiquorum. Nihilominus Scotus adhærens suo fundamento, nempe, quod peccatum remitti, non est nisi pœnam condonari vel solui, infert inde, quod in inferno potest dimitti veniale sine mortali, & maiori ratione poterit in hoc sæculo. Et distin. 15. quæst. 1. ait, quod existens in mortali potest satisfacere pro pœna mortalis

remissi, quia apud ipsum culpa non est nisi reatus pœnæ. Durandus dist. 16. q. 2. concessus opinionem S. Tho. esse communem, nihilominus tenet posse veniale sine mortali remitti. At opinio S. Thom. verior est. Isti enim Doctores non attendunt quemadmodum nulla possit esse remissio culpæ in homine per eius actum, nisi sit Deo acceptus, quia inter nos peccatores & ipsum Deum nulla est ratio iustitiæ, sed secundum suam acceptationem, cum ergo nullus actus peccatoris, quamuis sit moraliter bonus, sit opus amici Dei, per nullum ergo actum peccatoris fieri potest remissio culpæ, quantumuis leuissimæ. Vnde Eccl. 34. Dona iniquorum non probat altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum, nec in multitudine sacrificiorum eorum propitiabitur peccatis. Et Gregorius ad Ricaredum ait, Neque n. apud Deum quid datur, sed a quo datur attenditur: respexit enim ad Abel, & munera eius. Et Augustinus 21. de Ciuitate Dei, cap. vltimo, iuxta verbum illud Baptistæ, Ioan. 3. Facite fructus dignos pœnitentiæ, inquit, dignas eleemosynas pro peccatis eas esse, quæ ab ipso peccatore incipiunt: vnde colligit, quod qui animæ suæ non miseretur placere Deo, nihil pro suis peccatis ei potest dignum offerre. Et Dominus per Esaiam c. 1. clamat. Væ genti peccatrici. &c. Et subdit, Quo mihi multitudo victimarum vestrarum, dicit Dominus? plenus sum holocaustomatum arietum, non offeratis vltra sacrificium frustra. Opera ergo peccatorum Deo non placent, nam si ad remissionem venialium valerent, non frustra fierent. Quod si quis dicat, ideo opera illa non fuisse Deo grata, quia mala intentione fiebant, ibi tamen nihil aliud ponitur in causa, quam quod in peccato fierent, quia scilicet, eorum manus sanguine plenæ erant. Vnde Paulus 1. Corinth. 13. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Est & ratio vrgens ex illo Matth. 6. Si non dimiseritis hominibus peccata eorũ, nec pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra. Et tamen qui ait, in peccato mortali posse dimitti veniale, oportet concedat, etiam illi, qui odio fratris tenetur, posse veniale remitti. petere. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus: qui tamen impie petit. Tum etiam, quia concedere vllum genus peccati posse remitti nisi per Christum, & meritum passionis eius, est impius error, contra Paulum Rom. 3. & contra Ioan. 1. Cano. cap. 2. & 4. Et tamen si vera esset modernorum opinio, sine Christi virtute, & sine respectu ad meritum passionis eius, posse per actum viribus naturæ elicitum remitti peccatum, atque adeo Iudæis, Sarracenis, idololatris, illud posset remitti, quod patrib. Pelagianum dogma saperet.

Ad argumenta modernorum, & ad primum Durandi, Ad remissionem peccati venialis non requiritur infusio gratiæ sicut ad remissionem mortalis, ergo potest veniale remitti sine mortali: mortale enim, inquit, à veniali differt, quia in peccato sunt tria, scilicet, culpa, quæ consistit in deordinatione actus, & offensa, quæ est priuatio gratiæ, & reatus pœnæ æternæ: in veniali autem non est nisi deordinatio actus absque priuatione gratiæ, & absque reatu pœnæ æternæ, ergo ad remissionem venialium sufficit ordinatio actus per displicentiam illius. Respondetur, quod licet veniale non sit offensa simpliciter, quæ est priuatio gratiæ, est tamen offensa secundum quid, quia est quædam obscuratio amicitiæ, alias non haberet reatum pœnæ, & ideo ad remissionem eius non sufficit quæcunque reordinatio, sed illa, quæ fit Deo placens, & virtuti passionis Christi innitatur. Secundo, arguit Durandus.
2. argumentum. Si puer veniens ad vsum rationis committat veniale, quod sit solũ cum originali, in quo moriatur, vel punietur in inferno pro illo veniali pœna finita vel infinita, si finita, fortiori ratione potuit in hac vita solui te extra gratiam, si vixisset, infinita non est dicendũ puniri, quoniam veniali non debetur nisi pœna finita. Respondetur, quod in doctrina Sancti Thomæ casus non est admittendus, quia prima secundæ quæstione 89. articulo sexto, probat, venienti ad vsum rationis necessarium esse aut referre suam vitam in Deum per auxilium speciale, per quam conuersionem remittitur originale, aut si id omittat, peccaret mortaliter. De hoc autem nihil ad præsens. Et ideo dicendum est, quod illi in inferno non posset remitti veniale, eo quod non posset satisfacere, quia licet ei non deberetur nisi pœna temporalis, tamen ratione personæ, quæ non est Deo grata, sed inimica, ideo nunquam fieret solutio. Tertio, quia opera existentis in mortali, authore etiam D. Thom. in 4. distin. 15. q. 1. articulo 3. valent ad consecutionem bonorum temporalium, & ad dispositionem ad gratiam, ergo eadem ratione valebunt ad remissionem venialium. Respondetur primo, quod quamuis illic D. Thom. appellet meritum congrui, non tamen respectu Dei ratione sui actus, sed propter decentiam, quæ est in Deo, qui vbicunque inuenit aliquam dispositionem, remunerat illam, imo non est tanta decentia, quanta si existens in gratia illa temporalia peteret. Considerandi ergo sunt tres gradus meriti: Primus est de condigno, sub quo non cadit nisi bonum gratiæ & gloriæ ipsius merentis, neque potest fieri nisi ab homine, qui est in gratia. Secundus est cõgrui proprie, & hic non est nisi in homine existente in gratia, qui potest mereri aliis bonum motum in Deum, ac subinde gratiam, & potest etiam mereri bona temporalia, quæ non conferuntur ex iustitia, sed ex Dei æquitate & decentia: & hunc gradum Bonauentura appellat meritum de digno. Tertius est improprie in homine existenti in peccato, quando ex viribus naturalib. facit opera naturaliter bona, per quę meretur bona tẽporalia apud Deum, quatenus retributor est naturalium virtutum: tametsi nonnunquam auxilio supernaturali disponat peccatorẽ ad gratiam. Nulla ergo est collectio, qua infertur, valere illa opera ad remissionem culpæ, vt quæ absq; vsu gratiæ fieri non potest. mortale vero tollit gratiam, sine qua nullum peccatum neq; veniale neque mortale remittitur.

Dubium vltimum est, quomodo remittantur venialia, an sine pænitentia possint remitti. Respondet S. Th. 3. parte, q. 87. art. 1. per sex conclusiones.

Prima conclusio; Vtrumque peccatum tam mortale quam veniale est separatio hominis à Deo, differenter tamen, quia per mortale fit perfecte separatio vsque ad auersionem, ideo enim dicitur mortale, quia tollit principium vitæ, quod est gratia, sed per veniale fit imperfecte separatio citra auersionem a Deo, quia retardatur mens, ne ita prompte feratur in ipsum, & ideo est quodã genus deuiationis, & ideo mortale simpliciter est contra legem, veniale præter legem.

Secunda conclusio. vtrumque peccati genus remittitur per pœnitentiam. Conclusio de se patet, & sensus illius est, quod non solum per pænitentiam remittitur veniale, sed quod aliquod genus pœnitentiæ sit ad eius remissionem necessarium, per quod remoueatur à bono creato, cui præter ordinem adhæret.

Tertia conclusio, Ad remissionem mortalis perfectior pœnitentia requiritur, nempe, vt homo actualiter mortale commissum detestetur, quantum in ipso est, videlicet, vt diligentiam adhibeat ad memorandum singula, vt singula detestetur.

Quarta conclusio bimembris, Ad remissionem venialium non requiritur actualis & expressa pænitentia; sed tamen neque sufficit habitualis, quæ habetur per habitum charitatis vel pœnitentiæ virtutis. Prior pars inde constat, quod cum veniale non sit auersio, non requirit detestationem, quæ sit conuersio. Secunda vero inde, quod si habitus sufficeret, existens in charitate nullum haberet veniale, quod falsum est.

Quinta conclusio, Ad remissionem venialium requiritur displicentia virtualis, hæc autem contingit, dum quis eo affectu fertur in Deum & res Diuinas, vt quidquid sibi occurreret, quod eum ab hoc motu retardaret, displiceret ei, & doleret se commisisse, etiam si tunc de illo non cogitet.

Sexta conclusio, Hæc virtualis pœnitentia non sufficit ad remissionem mortalis, nisi quantum ad peccata oblita post diligẽtem inquisitionem. Et notandum quod ad remissionem oblitorũ si requiritur pænitentia formalis, quia post sufficientem inquisitionem per virtualem remittuntur. Supposito, aliqua esse peccata venialia a mortalibus distincta, vt S. Thom. probat 1. 2. q. 88. & 89. circa primam & secundam & quartam cõclusionem nulla est difficultas. Circa tertiam est aduertẽdum, quod ad remissionẽ mortalis exigitur detestatio actualis & formalis. neq; ad indulgẽtiam peccati, Deus qui vt habetur Eccles. 11. subito potest honestare pauperem, tempus indagandi omnia peccata expectat, sed in quacunque hora, vt Ezech. 18. & 33. habetur, ingemuerit peccato, iustificabitur, alioquin sæpe contingeret, vt non posset homo nisi longissimo tempore in gratiam Dei redire, quod desiderio, quod Deus habet de salute hominum, repugnat. Mẽs ergo S. Thom. est, quod de per se, & ex natura pœnitentiæ debet homo, dum tempus habet, sed præsertim dum currit præceptum confessionis, singula peccata mẽte explorare, etsi non potest tot numero detestationes habere, quot sunt peccata, saltem vnica singulari feratur complexim in omnia ad mentem demonstrata.

Difficultas ergo præsens est circa quintam conclusionẽ, quomodo scilicet intelligatur virtualis illa displicentia venialium: nã Durandus dist. 16. q. 2. hanc doctrinam D. Thom. non admittit: sustinet enim requiri aliquam displicẽtiam & contritionẽ formalem & actualẽ. Et ratio prima eius est quia D. Thom. etiam fatetur, quod veniale dicit inordinatam conuersionem ad bonum commutabile, inordinatio autem non rectificatur nisi per auersionem actualem ab illo bono commutabili, ac per displicentiam actualem illius peccati. Secundo, quia si non requireretur displicentia, sufficeret ergo quicunque actus feruidus charitatis, vt ait D. Thom. argumento tertio, hic vero non sufficit, nam nihil expellitur nisi per suum contrarium, actus vero charitatis nulli venialiũ contrarius est, quia non repugnat, vt homo Deum actu diligat, & maneat in proposito venialiter peccandi: & eadem ratione nec sufficit feruor charitatis, quia neque ille contrariatur venialibus, non enim repugnat, vt quis feruide Deum diligat, & tamẽ venialiter peccet, Ioannes n. feruidissime diligebat, & tamen dicebat, Si dixerimus, quod peccatum non habemus, &c. Tertio, quia cum in scriptura nullum præter pœnitentiam legatur sufficiens remedium peccati, gratis, imo temere videtur loqui qui veniale excipit. Et accedit authoritas Aug. de vera & falsa pœnitentia, cap. 8. Pænitentia, inquit, assidue peccanti, assidue necessaria est, in multis n. offendimus omnes, quæ quotidie remittuntur, si semper deplorentur, vbi inquit necessariam esse pænitentiam de venialibus.

Sed his non obstantibus, tenenda est sententia S. Thom. & quia est communis Doctorum, ideo non fuit solicitus eam multis demonstrare. Fundamentum autem opinionis est discrimen inter veniale & mortale, nempe, quia mortale est auersio à Deo, veniale vero à Deo non auertit, neque hominem inimicum Dei facit, & ideo Deus opera eius, tanquam ei grata, acceptat. Secundo, ad remissionem venialium, propter eorum frequentiam etiam in hominibus perfectis, statuta sunt sacramentalia vt aqua benedicta, benedictio episcopi, & multa alia, fortiori ergo ratione sufficiet

actus

actus charitatis. Tertio si vera esset opinio Durandi, vix posset cōstitui differentia inter mortale & veniale quantum ad remissionē: nam si dicas, sufficere detestationem in genere ad remissionem venialium, etiam illa sufficit ad remissionem mortalium. Quarto, quia peccata venialia non sunt de necessitate confessionis, ergo neque de necessitate formalis contritionis, neque est necessaria aliqua eorum inquisitio, licet sit consilium illa scrutari & confiteri: neque inter homines ille, cui egregie amicos morem gereret ab eo exigit vt de minutis offensis detestationem habeat. Postremo. Aug. in Enchiridio c. 71. inquit, de quotidianis breuibus leuibusque peccatis, sine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfacit, scilicet, Pater noster, ad venialium ergo remissionem non alia detestatio requiritur. Et per hæc ad primum argumentum, Durandi.

Secundum quærit, an quicunq; actus charitatis, vel quicunque feruor sufficiat omnia venialia, aut aliqua remittere.

Ad quod Scotus dist. 21. q. 2. respondet, peccata venialia in hac vita remitti per actum Deo magis acceptum, quam veniale ei displicuit. Hæc autem sententia nimium ampla videtur: quicunque enim actus charitatis gratior est Deo, & magis ei placet, quā quodcunque veniale ei displiceat. Vnde secundum Scotum per quemcunque actum charitatis remitterentur omnia venialia: consequens tamen est falsum. quia peccatum non nisi per contrarium tollitur: stat tamen hominem habere propositum mentiendi, dicendique verba iocosa, & tamen actu etiam feruido Deum diligere. Secundo, quia secundum Scotum, quicunque actus meritorius, vt orare, dare eleemosynam, & similia, omnia venialia remitteret, quia non est maior ratio de vno quam de alio: consequēs autem est contra illud Ioannis, Si dixerimus, quia peccatum non habemus, &c. Solutio ergo stat in his propositionibus. Prima, nullus actus, nec feruor charitatis vllum peccatum veniale remittit, quando eius adest complacentia, aut propositum. Hæc est nota. Secunda, nullus actus, aut feruor charitatis vllum remittit veniale, etiam absente eius complacentia & proposito: nisi illud cui est contrarius, quia nihil pellitur nisi per suum contrarium, & illa sola dicitur pœnitentia virtualis, ideo autem est contrarius veniali, quia si menti occurreret, displiceret ei, & doleret se commisisse, & iste reputatur feruor charitatis respectu illius peccati. Ex quib. sequitur quod actus charitatis nonnunquam potest omnia venialia remittere, vt si sit tam ardens, vt cuiuscunque tunc recordaretur, ei displiceret: quandoque non remittit nisi quædam, & non omnia, stat enim diligentem Deum magis esse affectum ad mentiendum iocose, quam ad loquēdum otiose, ita quod si huius memoria adesset, illud displiceret, si autem adesset memoria alterius, non displiceret. Et per hoc respondetur ad Augustinum dicentem, quod de venialibus quotidie agitur in ecclesia pœnitentia, non q intelligat esse necessariū, sed salubre & vtile, & ideo addidit, quod illa per sacramenta ecclesiæ, & ordinationes sæpe fugantur.

Sed an attritio sufficit ad delendum veniale. Et apparet non sufficere, cum enim non sit dolor de offensa Dei, & venialis culpa sit aliqualis offensa, non est ei contraria. Nihilominus respondemus, attritionem venialium illius, qui est in gratia & charitate, posse sufficere ad delendum aliqua venialia, non ex parte obiecti, quia est timor inferni, sed ab extrinseco, quia procedit à gratia, & imperatur à charitate, qua ratione ille actus sufficeret delere veniale, si tunc memoriæ occurreret. Sed an per alia opera exteriora, vt per eleemosynas, orationes, ieiunia, remittantur venialia: respondemus secundum modernos remitti. opera enim illa, licet ex parte obiecti exterioris non videantur habere repugnantiam ad venialia, sed tantum quantum ad actum dilectionis interiorum, ex quo proceduot, sufficiunt venialia remittere.

Circa solutionem primi argumenti S. Thom. animaduertendum est, non sat esse Christianis habere propositum colendi religionem in his, quorum transgressio est mortale, nempe, si quis contemptu legis quasi nihil eam faciens, absque delectu venialia committeret, mortaliter delinqueret. Si vero quis venialiter peccat, solum contemnens legem in hac particula, ac si non esset lex mendacio iocoso vitando, talis non est damnādus de mortale. nisi forsan ratione eminentis periculi, dum omnia venialia contemnerentur, nam vt ait in regula Augustinus, Qui minora contemnunt, in maiora paulatim defluunt.

Sed an ad remissionem venialium requiratur gratia, respondet S. Thom. loco citato artic. 2. duabus conclusionibus. Prima, ad remissionem venialium non requiritur vt habitus gratiæ infundatur, sed sufficit motus eius, & charitas. Probatur, quia vnumquodque per suum contrarium tollitur, veniale autem non est contrarium gratiæ vel charitati habituali, sed tantum retardat, & repesarit eius actum, ergo ad remissionem non requiritur infusio noui actus, sed sufficit actus illius habitus, qui prius fuerat infusus.

Secunda conclusio, quandocunque de nouo gratia infunditur, venialia remittuntur. Probatur. quia in habentibus liberum arbitrium, in quibus solis possunt esse venialia, non contingit infusio gratiæ sine actuali motu liberi arbitrii in Deum, & in peccata, talis autem motus charitatis sufficit ad remissionem venialium. Moderni tenent contra priorem conclusionem S. Thom. absque vllo augmento gratiæ posse venialia remitti per actum remissiorem quam sit habitus. Cuius contrarium tenet S. Thom. 2. 2. q. 24. art. 6. Sed prior conclusio S. Thom. intelligi debet non posse fieri remissionem venialium sine augmento gratiæ in genere gratiæ: & ratio est, quia non potest fieri sine actu charitatis, omnis autem huiusmodi actus est meritorius, ergo per ipsum acceptatur homo ad maiorē gloriam, per gratiam vero formaliter homo acceptatur ad gloriam, ergo fit tunc maior acceptatio, atque adeo maior gratia in genere gratiæ: ratio vero quare charitas non augetur per actus remissiores est, quia est habitus operatiuus voluntatis, ex quo elicitur actus: & in naturalib. calidum non augetur per agēs remissum, sed gratia nō est habitus operatiuus, sed acceptatio ad gloriā, ideo stat charitatē non augeri, & augeri gratiā.

Circa secundam conclusionem videtur difficultas, nam cum per venialia non opponatur obex gratiæ, potest quis vere dolere, de mortalibus, manente complacentia venialium, tunc remittuntur mortalia sine venialibus, respondemus, S. Tho. hoc non negare, quia per infusionem gratiæ non deletur peccatum, cui voluntas adhæret. sed loquitur, vbi non ponitur obex, & dum regulariter hominem suorum peccatorum pœnitet, nam secundum communem vsum, dum quis conteritur, omnium peccatorum pœnitet, nullum excipiens, & ideo talis pænitentia omnia venialia, etiam oblita delet, quia non solum est pœnitentia virtualis, sed etiam formalis & actualis.

Sed an peccata venialia remittantur per aquam benedictam, & alia sacramentalia, respondet S. Thom. loco citato art 3. venialia tribus modis posse remitti. Primo per infusionem gratiæ, vbi non ponitur obex. Secundo modo per aliqualem motum detestationis peccatorum, & hoc pacto tria ad hoc possunt concurrere, scilicet, confessio generalis, tunsio pectoris, & oratio Dominica: nam tunsio illa signum est pœnitentis, & in oratione Dominica petimus, vt dimittantur nobis debita nostra: tertio modo remittuntur per motum reuerentiæ in Deum, & ad res Diuinas, & hoc modo remittuntur per benedictionem Episcopi, per aspersionem aquæ benedictæ, per quamlibet sacramentalem vnctionem, qualis fit in sacramento confirmationis, & in collatione ordinum, & per orationem publicam ecclesiæ ad id institutam, quales sunt collectæ multæ in Missa.

Conclusio hæc S. Tho. non solum est concessio generalis Doctorum, verum sanctionibus, more, & vsu ecclesiæ celebrata. Vnde versus:

Orans, tinctus, edens, confessus, dans, benedicens.

Orans, oratione Dominica: tinctus, aqua benedicta: edens, Eucharistiam: confessus, confessione generali: dans eleemosynam, benedicens Episcopus. Sed hoc omnibus generale est, vt nullum eorum veniale remittat, si opponatur obex, vt S. Thom. docet ad secundum argumentum.

Circa primum modum est dubium, an sola infusio gratiæ, quomodocunque fiat, per se absq; actu charitatis suscipientis, remittat omnia venialia. Et quæritur propter sacramenta, an ex opere operato remittant omnia venialia. Caietanus isto articulo ait, duo requiri ad remissionem venialium, scilicet, gratiam, siue quæ tunc infunditur, siue quæ fuerit infusa, & actualem vsum eius & motum, & ita visus est dicere S. Thom. articulo præcedenti, & 3. parte. q. 79. art. 4. dicit per Eucharistiā remitti venialia, tum quia datur per modum refectionis, tum etiam quia per Eucharistiā excitatur deuotio charitatis, cui venialia contrariantur, & est argumentum de omnibus sacramentis, cum omnia per se habeant infundere gratiam, ergo & venialia remittere. Vt medium cōstituamus in hac causa, probabile est, per omne sacramentum remitti omnia venialia, solo illo actu concurrente, quo quis illud suscipit, licet non concurrat alius actus dilectionis, & ille est vsus gratiæ, nam si per sumptionem aquæ benedictæ, quia per illum actum homo reueretur rem Diuinam, suscipit remissionem venialium, multo fortius per actum, quo suscipit sacramentum: ex quo fit, vt quodcunque sacramentum quis attritus, putans se esse contritū, suscipiat, remittuntur illi venialia, quorum non ponit obicē, nam illa attritio informatur vsu gratiæ per gratiam sacramentalem.

De oratione Dominica est tex. de pœnit. distinct. 3. Cano. de quotidianis, Augustinus in Enchiridio. c. 71. Est enim pænitentia humilium & bonorum fidelium pœna quotidiana, in qua pectora contundimus dicentes, Dimitte nobis debita nostra, &c. De confessione generali est consuetudo ecclesiastica. Et hac de causa dicitur in Prima, & in Completorio, & à sacerdote antequam sacrum faciat, præmittitur ante gradum altaris. De aqua benedicta est text. de consecra. dist. 2. Cano. Aqua. De eleemosyna eodē titulo dist. 1. Can. Medicinam. De aliis sufficit antiquissimus ecclesiæ vsus.

De istis sacramentalib. dubium est, an habeant virtutem remittendi venialia. Quidam cēsent nullam aliam habere virtutem, quā excitare deuotionem, vt de venialibus pœniteant. Et S. Thom. videtur ita sentire in solutione ad primum argumentum, q est, Venialia non remittuntur nisi per pœnitentiam formalē aut virtualem, sed aspersio aquæ benedictæ benedictio Episcopi, & reliqua, nullā habent rationem pœnitentiæ. ergo non sufficiunt ad remissionē venialium, in quantum inclinant animū ad motum pœnitentiæ. In contrarium tamen est. quia sæpe ei, qui se aspergit aqua benedicta, non excitatur mens eius, neq; habet memoriam venialium: & è contra si quis accipiat aquā non benedictā, quia putat esse benedictā, quamuis mens eius excitetur, & de venialib. cogitet, non obtinebit p huiusmodi aspersionē eorum veniam. Et ideo dicendū est, hæc habere vim remittendi venialia ex vi clauium ecclesiæ ex opere operato. vt patet ex verbis. quib. aqua benedicitur, alioquin non plus referret dicere, Credo, q̄ Pater noster, & aspergi

aqua non benedicta, quam benedicta, neq; benedici ab Episcopo, quam à simplici sacerdote, Vnde solutio S. Thom. sic est intelligẽda, quod ista dimittunt venialia, quia inclinant animum ad motũ pœnitentiæ. non quod semper requiratur illa excitatio, sed quod de se ad hoc sunt instituta. Quod si arguas, sequeretur ista esse sacramenta, postquam ex opere operato effectum spiritualem sortiuntur, ac perinde subsequeretur ecclesiam posse sacramenta instituere, respondemus negando consequẽtiam quia de ratione sacramenti non est qualem cunq; effectum spiritualẽ habere, sed requiritur, vt infundat gratiam: remissio vero venialium non exigit gratiæ infusionẽ, & hinc colligitur, quod licet ecclesia non possit instituere sacramenta, quia conferunt gratiam, potest tamen hæc sacramentalia instituere, nã cum hæc peccata frequentissima sint etiã in viris circunspectis, consultum fuit vt tam multis, tanquam præsentaneis remediis, eis succurretur. Quod si quis replicet, quia venialia inducunt aliquem reatum pœnæ temporalis, secundum illud 1. Cor. 3. Qui superædificat lignum, fœnum, stipulam (hoc est venialia) saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Huiusmodi autem sacramentalia nullam afflictionem pœnæ in se habent, ergo non sufficiunt culpam & pœnam remittere. Respondemus, quoad culpam, per quodlibet istorum remitti veniale virtute alicuius satisfactionis, aut motus charitatis, aut affectionis erga Deum, nõ tamẽ quo ad pœnam, quia hac ratione qui esset immunis a mortali, per solam aspersionem aquæ benedictæ, aut tunsionem pectoris, euolaret in cælum sine transitu per purgatorium, quod non est cõcedendum: remittitur ergo reatus pœnæ secundum quantitatem & proportionem feruoris charitatis, qui per prædicta excitatur.

Sed de purgatorio est dubium, quomodo ibi remittantur venialia. De quo sunt variæ sententiæ Doctorum Scholasticorum. Tenendum tamen est, vel quod in primo ingressu purgatorij per illum actum elicitum charitatis, cum quo de hac vita decesserunt, qui durat toto tempore purgatorij, remittuntur omnia venialia, etiam si homo in complacentia eorum decesserit, quia tunc illa charitas ratione status, quia firma est, & inuertibilis ad malum, & ab omni concupiscentia libera, est pœnitentia virtualis omnium venialium. Et hanc solutionem tangit S. Thom. q. 7. de malo, articulo 12. vel quod verisimilius est, dicendum quod per actũ charitatis, & pœnitentiæ continuationem illo tempore, quo veniale punitur, remittitur culpa, vt pœna remittatur, nam est actus Deo placens, & ad remissionem accommodatissimus.

Et ad argumentum in contrarium fieri solitum, quod in purgatorio nullum potest esse meritum, eo quod qui illic purgantur sunt extra viam, ac perinde extra statum merendi aut demerendi, respondemus, illic nullum posse esse augmentum meriti gratiæ aut gloriæ hoc enim proprium est viatoribus, attamen cum sit ibi actus charitatis, nihil obstat, quo minus sit sufficiens venialia quoad culpam remittere, quia nulla pœna peccato cuicunque debita solui potest, nisi prius remittatur culpa, per quam rationẽ status, neque augetur gratia, neque gloria.

Pro B. Ambrosio respondet S. Thom. 3. parte, q. 86. ar. 3. ad secundum argumentum negando consequentiam, nam cum inquit. Et si fides desit, pœna satisfacit & reuelat, in verbo illo Ambrosij fides non potest accipi pro ea qua creditur in Christum, quia vt Augustinus dicit super illud Ioannis, Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent, scilicet, infidelitatis (hoc enim est peccatum quo tenentur cuncta peccata) sed accipitur pro conscientia, quia interdum per pœnas, quas quis patienter sustinet, consequitur remissionem peccati, cuius conscientiam non habet. Quare sensus Ambrosij est, quod secunda consolatio est, puniri hominem in hac vita, per quas pœnas patienter toleratas, satisfacit homo pro peccatis remissis quo ad culpam, etiam si homo illorum conscientiam non habet, eo quod sine culpa sua sunt oblita, quare reuelantur ei pœnæ purgatorij.

DVODECIMVM QVÆSITVM.

An anima Christi æqualem habeat cum Deo omnipotentiam.

AMbrosius in Lucæ commentariis hunc locum explicans, *Hic erit magnus & filius altissimi vocabitur*. Lucæ 1. visus est tribuere animæ Christi æqualem omnipotentiam cum Deo, quod Theologi non recipiunt, ne creaturam æquent creatori, cum enim periodum istam interpretaretur, sic scripsit. Non ideo, inquit, Angelus erit magnus, quod ante Virginis partum non fuerit magnus, sed quia potentiam, quam Dei filius naturaliter habet, homo erat ex tempore accepturus, vt vna sit persona homo & Deus.

Disputant Doctores Scholastici de hac quæstione, 3. sen. d. 14. & S. Th. 3. p. q. 13. per quatuor articulos. Et primo quærit, vtrum anima Christi habuerit omnipotentiam simpliciter. Supponendum est primo, quid intelligatur per omnipotentiam. Durand. 3. dist. 14. q. vltima, inquit, omnipotentiam esse virtutem, qua quis potest res omnes modis omnibus transmutare, quibus sunt transmutabiles per creationem, generationem, & alterationem. Secundo, supponendum est formam rei idem esse cum natura ipsius in simplicibus & in compositis, forma enim Angeli est ipsius natura, forma hominis, quæ ipsum in esse hominis constituit: & hinc dicimus formam rei esse naturam ipsius, etsi non completã. Tertio, supponendum est, naturam Dei esse ipsius esse incircumscriptum, & totum esse simul dicitur esse Dei incircumscriptum, quia in se continet, & est eminenter esse omnium possibilium & imaginabilium. Hoc supposito, quando S. Th. quærit, an anima Christi habuerit omnipotentiam simpliciter, idem est ac si quæreret, an habuerit virtutem transmutandi res omnes modis omnib. quibus sunt transmutabiles. Et respondet negatiue, anima Christi fuit priuata tali potentia. Probatur, omnipotentia est proprium Dei attributum, & illi specialiter conueniens, quia omnipotens nomen eius, nulli ergo creaturæ potest competere. Secundo, quia omnis virtus actiua consequitur formam, sicut passiua materiam, qualis ergo est forma, talis est & virtus: ergo si forma est infinita, virtus erit infinita, & si forma est finita, similiter & virtus: anima autem Christi erat forma finita, quia creatura, ergo tantum habebat virtutem finitam, & per consequens non habuit omnipotentiam simpliciter.

Dubium est, quia S. Thom. videtur in probatione deficere, tantum enim probat omnipotentiam non competere creaturæ, non tamen probat Deum non posse omnipotentiam creaturæ communicare, neque de facto communicasse. Confirmatur; quia licet solius Dei sit gratiam & gloriam dare, creaturæ tamen potest gratiam impartiri, similiter ergo in præsenti casu. Iuxta hanc quæstionem fuit specialis modus dicendi Doctoris cuiusdam Parisiensis, nempe, quod Deus potuit omnipotentiam creaturæ cõmunicare de potentia eius absoluta. Secundo asserebat de facto fuisse communicatã animæ Christi, habuit n. potentiam & virtutem res omnes omnibus modis transmutãdi. Argumentum huius opinionis est Sophisticum, & tale. Deus potuit & potest talem creaturam producere in locis distantibus, ergo Petrus existens in ciuitate hac Lucensi potest anihilari, & Romæ reproduci. Item quia Christus Redemptor noster in vtero materno seipsum genuit, & produxit, ergo non solum potuit omnia transmutare, sed & seipsum. Respondemus conclusionẽ S. Tho. intelligendam esse non tantum de facto, sed etiam de possibili. Ita quod creaturæ omnipotentia communicari non potest, quia id sibi repugnat, & ideo anima Christi nedum habuit omnipotentiam, sed neq; illi cõmunicari potuit. Vnde S. Th. 1. parte, q. 45. art. 5. tenet potentiam creandi non posse cõmunicari creaturæ, quia requirit potentiã infinitam. Et hinc probatur conclusio, Omnipotentia arguit, imo de facto requirit infinitã virtutem & perfectionem, ergo non potest creaturæ communicari. Antecedens patet, omnipotentia enim in obiectum tendit infinitum, hoc enim dicit quod non possit tot, quin possit plura, hoc autem est obiectũ infinitum; ergo non potest creaturæ cõpetere; patet: quia virtus infinita in subiecto finito subiectari nequit, ergo Deus creaturæ, intra limites creaturæ non potest talem potentiã communicare. Secundo, quia licet de facto omnipotentia sit alicui creaturæ communicata, adhuc Deus potentior esset illa creatura, & ex consequenti illa nõ esset omnipotens: patet, quia Deus adhuc aliquid posset per creaturã illam. Tertio quæro, creatura illa vel potest operari sine cõcursu Dei, vel nõ, si dederis partem affirmatiuam, id est hæreticum, omnis n. creatura subdita, & subordinata est ipsi Deo, si autem dependat à concursu Dei, non ergo est omnipotens, quia omnipotentia dependentiam excludit ab alio.

Dubium tamen est, an Deus possit communicare creaturæ omnipotentiam non simpliciter & absolute, sed respectiue, & per comparationem ad alia producibilia. Respondetur negatiue. Primo, quia de ratione omnipotentiæ est, quod possit omnes creaturas possibiles tanquam causa adæquata producere, hoc autem repugnat creaturæ, ergo non potest illi communicari: minor probatur, quia omne quod producit aliud tanquam causa adæquata, tãtam perfectionẽ habet sicut illud, ergo si verbi causa, A. potest omnes creaturas possibiles producere, consequens fit, quod habet omnes perfectiones omnium creaturarũ possibilium, sed quacunq; creatura data, potest in infinitũ syncategorematice perfectiorem creaturã producere, ergo, A. habet infinitam perfectionẽ actualiter, sed hoc repugnat creaturæ, ergo. Secundo, quia vel illa creatura est agens naturale, vel liberum, si naturale, vt sol, tunc omnia producibilia simul produceret, & infinities illa produceret, & anihilaret. Probatur: quia omne agens naturale semper secundũ vltimum de potentia agit, cum ergo esset omnipotens, posset infinities illa simul producere & anihilare: si vero esset agens liberũ, vel ergo posset agere sine Dei concursu, vel cum illo, primum repugnat creaturæ, si secundum, ergo non esset omnipotens, quia non haberet omnia necessaria ad agendum. Ex quibus patet ad rationẽ Doctoris Parisiensis, nam respondemus stultum esse asserere animam Christi existentem in vno loco, posse reproduci in alio loco, nam producere rem aliquam est efficere quod res illa simpliciter sit in rerum natura, ergo esto, anima Christi existens in vno loco, in alio se poneret, non se reproduceret. Itẽ sequeretur, quãdo hostia de nouo cõsecratur, quod anima Christi de nouo producitur, nã existens in cœlo se ponit sub panis speciebus, hoc aũt est hæreticũ, ergo. Itẽ quæro, quo pacto anima Christi posset equũ producere. Respondet Doctor ille, quod mediante semini equi, formam productam poterat introducere in materiã, ex consequenti equũ generare, sicut homo, quia introducit formã in materiam dispositam, generat hominem, sed ista omnia falsa sunt, vt patet.

Contra sententiam S. Tho. arguitur ex illo Matth. vltimo, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, vbi Doctores per cœlum intelligunt superiora, per terram inferiora. Ad hoc respõdet S. Thom. loco cito ad primum argumentum de mente Hieronymi

nymi

nymi[io] locum illum, Data est mihi, hoc est, huic supposito, quia per communicationem idiomatum hic homo, nempe Christus est omnipotens. Sed contra, quia videtur tunc male dicere, data, quia hoc suppositum ante habuit illam potestatem, non ergo est sibi data, maxime quia id post resurrectionem dictum est. Ad hoc respondet Hieronymus ibidem egregie, quod non dicitur data, ex tunc, & sic de nouo, sed dicitur data, quia tunc fuit manifestata. Secundo dico cum Durando, posse nos concedere, animam Christi fuisse omnipotentem, non per omnipotentiam sibi propriam, sed per omnipotentiam sibi assistentem & coexistentem, quia Deus tanquam amicus semper ei coexistit.

Solutio ad secundum argumentum est notanda, Argumentum est hoc, Anima Christi habuit potentiam respectu præsentiũ, præteritorum, & futurorum, & omnium quæ sunt in potentia creaturæ, quia habuit similitudines omnium illorum, & potuit illa producere, ergo habebat omnipotentiam respectu omnium illorum, quæ producebat. Respondet S. Thom. ideas & similitudines, quæ sunt in Deo, esse principia cognoscendi res, & producendi eas, potentia tamen indita, & infusa animæ Christi, & similitudines rerum in ea existentes, tantum sunt principia cognoscendi res, non tamen producendi, & ratio est, quia quando aliqua natura inferior recipit aliquam formam à natura superiori, non recipit eam secundum eandem perfectionem: verbi causa, aqua recipit calorẽ ab igne non secundũ eandem perfectionẽ, calor tamen in aqua non ita intensus est, neque ita radicatus vt in igne, ob idq; anima Christi cum in infinitum sit inferior essentia Diuina, recipit ideas & similitudines rerum, non tamen secundum eãdẽ perfectionem, & ideo licet in anima Christi sint principia cognoscendi, non tamen producendi.

Dubium tamen est, an anima Christi habuerit potentiam respectu immutationis creaturarum. Respondet S. Thom. art. 2. suppositis duabus distinctionibus, per tres conclusiones. Distinctio prima, effectus seu transmutatio ex parte rei est triplex, quidam naturalis, in quem potest creatura secundum ordinem & cursum naturæ, vt generatio: alius effectus est miraculosus, qui competit creaturæ supernaturaliter, & supra consuetum & ordinatũ ordinẽ naturæ: alius est qui cõpetit creatori & non creaturæ, vt creatio, & annihilatio. Secũda distinctio est, ꝙ anima Christi potest dupliciter considerari: primo modo secundum suã propriam naturalẽ virtutem, quatenus vniuoce cum cæteris erat anima: secundo modo potest considerari quatenus instrumentum Diuinitatis. Prima conclusio, si consideremus animam Christi secũdum virtutem sibi connaturalem, habebat potentiã super omnes actus naturales secundum naturalem virtutem sibi collatam, vt corpus regere, prædicare, & his similia. Secunda conclusio, si vero consideretur quatenus instrumentũ Diuinitatis sibi hypostatice vnitæ, poterat omnes effectus supernaturales & miraculosos, & isto modo illuminabat cæcos, & mortuos suscitabat. Tertia cõclusio, annihilare, & creare nõ poterat animæ Christi cõpetere, ẽt secundũ ꝙ erat instrumẽtũ Diuinitatis. Probatur, quia annihilatio & creatio requirunt virtutẽ infinitam, anima aũt Christi est creatura, nõ ergo poterat creare. Contra hoc argumentatur, Christus in omnibus suis operationib. erat instrumentum verbi Diuini, male ergo distinguit S. Tho. quatenus instrumentum, vel secundum suam propriam virtutem; collectio est optima, antecedẽs probo, actiones sunt suppositorum, suppositum erat Diuinum, ergo verbum Diuinum vtebatur humanitate ad omnia opera exequenda tanq̃ instrumento, & per consequens in operationib. omnibus instrumentaliter se exhibuit, neque opus est distinctione S. Tho. Respõdetur ad hoc ex doctrina Leonis Papæ epistola 41. & 43. & est communis sanctorum: opera Christi erant in duplici genere, alia quæ primo & per se conueniebant Verbo Diuino per communicationem tamen idiomatum communicabantur humanitati, vti sunt omnia opera Christi supra communem concursum naturæ operata, & de his operibus intelligitur secunda conclusio. S. Thom. & secundum membrum distinctionis, nempe, de anima Christi cõsiderata tanquam est instrumentum Diuinitatis: alia erant opera conuenientia primo & per se humanitati; & per communicationem idiomatum Diuinitati, vt famescere, dolere, mortem pati, & reliqua opera pœnalia, quæ Christus passus est, de quibus intelligenda est prima conclusio S. Th. & prima pars distinctionis, isto enim modo anima Christi erat causa principalis. Ex hoc respondetur ad argumentum, omnia opera Christi erant instrumentum Diuinitatis, negatur, quod ad omnia opera haberet se & cõcurreret tanquam instrumentum, quia in operib. omnibus naturalibus non se habebat tanquam instrumentum Diuinitatis, sed tanquam causa prima & per se, licet in virtute esset instrumentum. Secundo respondetur, ꝙ Christus, vel eius anima, quoad patranda opera, nõ recipit virtutem aliquã inhærentem, vel permanentem, sed habebat se veluti instrumentum Diuinitatis: in aliis vero, ad quæ recepit virtutem sibi inhærentẽ, habebat se vt causa efficiens vel secũdaria, vti ignis non est causa instrumentalis caloris, sed causa efficiens, sicut ergo ignis in calefactione non est instrumentum Dei, sed causa efficiens, & principalis, quia recepit hanc virtutẽ à Deo, & sic respectu sui effectus est causa principalis & secunda. Similiter anima Christi in ordine ad operationes, ad quas exercendas recepit aliquam virtutẽ, respectu vero operum, circa quæ non habebat virtutẽ aliquam communicatam, habebat se anima Christi tãquam instrumentum Diuinitatis, & hoc insinuat S. Tho. dicens, quod opera miraculosa excedebant virtutem animæ Christi.

Dubium tamen oritur ex hoc, anima Christi vel eius humanitas circa opera miraculosa quomodo se habebat, an haberet se instrumentaliter, an vero efficienter? Quod est quærere, an Christi humanitas in se habuerit aliquam virtutem sibi inhærentem, per quam opera miraculosa operabatur, an esset tali virtute spoliata. Videtur enim quod verbum Diuinum per se solum operaretur, nam si habebat in se virtutem aliquam sibi inhærentem, non ergo erat instrumentum Diuinitatis, si vero non habebat talem virtutẽ sibi inhærentem, dicendum est contrarium, nempe, verbum Diuinum per se omnia opera operari.

Circa hanc quæstionem est opinio curiosa, quæ in scholis gratia disputationis sustineri potest: & consistit in duabus conclusionibus. Prima conclusio, Deus potest communicare creaturæ virtutem ad languores omnes curandos, quę intelligitur de potentia Logica, ita quod sit qualitas permanens in anima existens & difficile mobilis. Secunda conclusio, de facto ita contigit in anima Christi, quod Deus contulit ei hanc virtutem. Et hæc est sententia S. Thom. in catena aurea super illa verba. Lucæ 6. Imponens manus suas super ægros, curabat eos, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Et citat Cyrillum, qui hæc verba scripsit. Christus recepit virtutem ad curandum omnes languores, veluti ferrum ignitum ab igne recepit virtutem ad calefaciendum. Suadetur hæc sententia ex illo Lucæ 6. Virtus de illo exibat, & sanabat omnes, & iterum dixit Christus, Luc. 8. Quis me tetigit, quasi sentiẽs virtutem sanandi ab illo exiisse. Marci vltimo Apostolis contulit virtutem ad languores omnes sanandos, & dæmones eiiciendos, si ergo hoc particulare donum contulit Apostolis, signum est quod ipse habebat. Ratione ꝓbatur: quia gratia supernaturalis est qualitas quædam in anima existens, distincta ab illa, ergo virtus miracula operandi in Christo, & in Apostolis erat distincta ab ipsa anima, antecedens est notum, collectionẽ probo, quia gratia est qualitas, & qualitas passiua nõ distinguitur realiter ab eo, ꝙ recipit, vt de materia prima patet, hæc aũt qualitas est distincta ab ipsa anima, quia operatiua, ergo. Secundo, quia leuiora motiua sunt, ad asserendum gratiam esse qualitatem distinctã ab anima Christi, q̃ hanc virtutem esse distinctam, sed secundum sententiam communẽ Theologorũ gratia est qualitas ab anima distincta, multo ergo fortius virtus animæ Christi communicata ponenda est tanquam qualitas particularis ab ea distincta. Item, alias sequeretur nõ esse differentiam inter Christum & cæteros sanctos, quantum ad miracula operanda, nã si discrimen aliquod esset, maxime quia Christus virtute propria operabatur, sancti ex aliena, sed per te Christ[us] non habebat virtutem talem in anima permanentem, nulla ergo est differentia: quod tamen absurdum est. *Opinio S. Thom.*

Ad quæstionem respondetur hac conclusione. Christus Dominus ad miracula omnia facienda nullam virtutem in anima inexistentẽ & permanẽtem recepit, sed eius humanitas in operationibus omnibus miraculosis tanquã instrumentum Diuinitatis se habebat itaq; neque humanitas erat principalis causa, neq; sine qua non, sed tantum instrumentalis, non habens in se virtutem aliquam, si enim in se virtutem haberet, instrumentum non esset, sic enim est in rebus omnibus naturalibus. Doctrina hæc est Sancti Thom. loco citato, art. 1. & 2. 2. q. 178. artic. 1. ad primum argumentum, & est communis sententia Patrum sacrorum. Et suadetur sequentibus: primo, ex illo Ioan. 12. Pater in me manẽs ipse facit opera, arguitur sic, humanitas Christi talia opera exequẽs erat instrumentum respectu illorum operum, ergo habebat se tanquã instrumentum: consequentiam probo, quia verba illa non instrumento, sed causæ principali quadrant, nam si verba illa de igne dicerentur, Deus in igne manens calefacit, nequaquam conuenirẽt, quia ignis ipse ex se, & ex natura sua calefacit, sic ergo si humanitas per se operaretur, non diceret Christus, Pater in me manẽs ipse facit opera. & Ioann. 14. similia testimonia habentur. Rationibus arguitur sententiã illam non esse admittendam, nam qualitas illa aut habebat virtutẽ ex natura sua, aut ex concursu Dei, neutrum dici potest, ergo. Probatur, non primum, nam si ex se haberet talẽ virtutem, illa ergo opera naturalia erant, sicuti igni naturale est calefacere probatur: sunt opera proportionata virtuti naturali creaturæ, non ergo sunt supernaturalia: neque prodigiosa: hoc enim differunt miraculosa opera à naturalibus quia excedunt virtutem omnem creatam, & maxime quia virtus naturalis nusquam in extremum operatur sine medio, non ergo posset Christus per virtutem talem sine medio operari miraculose, verbi causa, non potest cæcum curare Hierosolymis, si esset Nazareth, neque secundum potest asseri, nam si illa qualitas solum haberet virtutem ex concursu Dei, vanum esset eam ponere, nam si per se non potest aliquid efficere, frustra ergo ponitur, postquam concursus sine tali qualitate esset sufficiens.

Secundo, Christus poterat patrare miracula in instanti, ergo non operabatur per qualitatem distinctam, siquidem ad distãtiam maximam miracula faciebat, vt de filia Reguli in Euangelio constat: consequentiam probo, quia nulla qualitas operatur in instanti, vbi est contrarium, neq; creatura id potest, si enim sol in instanti illuminat, ex eo est, quia contrarium ibi non est in prædictis autem miraculis Christi contrarietas erat. Confirmatur, nam vel qualitas illa erat corporalis & hoc nõ, quia effect[us] operabatur spirituales, vel spiritualis, & hoc minime, quia operabatur sanitatẽ, q[uæ] est effect[us] corporalis, ergo non operabatur per qualitatẽ aliquam. *2. Ratio.*

Tertio, si qualitas illa ponenda esset, sequeretur Christum Dominum non naturaliter, sed miraculose fuisse mortuum: sequelã *3. Ratio.*

probo, qualitas illa virtutem habebat infirmos sanandi, & mortuos viuificandi, miraculose ergo fuit impedita, ne in morte Christi operaretur, consequens autem absurdum est, non ergo talis qualitas constituenda est.

4. Ratio. Vltimo, quando aliquis instrumento aliquo vtitur non influit qualitatem aliquam in illud, sed solum motum passiuum, quo instrumentum mouetur, vt de serra patet, Diuinitas autem humanitate vtebatur tanquam instrumento ad miracula facienda, nullam ergo qualitatem imprimebat humanitati.

Ad argumenta autem respondemus: ad primum, Virtus de illo exibat, & sanabat omnes, & ad Cyrillum, & loca Euangelij, sacram scripturam, & sanctos loqui more humano, & secundum nostrum modum loquendi. Vnde sicut in omnibus, & in omnibus naturalibus rebus qualitas est quid distinctum, ita scriptura de Christo loquitur, vt commodius virtutem hanc nobis explicaret, vtpote hominibus non satis lucidi & perspicui intellectus. Quod considerans S. Thom. locis citatis suam sententiam retractauit. Ad secundum, gratia est qualitas distincta ab anima, ergo & virtus illa, negatur collectio, quia de gratia & virtutibus infusis, quod sint qualitates ab anima distinctæ habemus ex diffinitione ecclesiæ, Clem. vnica, de summa Trinitate, & fide Catholica, c. Maiores. & Concilij Florentini, & Tridentini. Qualitatem autem hanc esse addendam humanitati Christi nullus sanctorum affirmat. Ad vltimum respondemus, esse quadruplicem differentiam. Prima est, quia humanitas Christi erat causa miraculorum meritoria de condigno, & de lege ratione vnionis hypostaticæ, cæteri autem sancti tantum de congruo & ex misericordia Dei. Secunda, quia humanitas Christi erat instrumentum coniunctũ, & erat vnita Diuinitati in vnione personæ, humanitas aliorum sanctorum respectu miraculorum erat instrumentum a Diuinitate separatum, sicut manus mea est separata à lapide, quem baculo moueo, ita & in sanctis humanitas à Diuina virtute erat separata. Tertia differentia est, quia virtus miraculorum in Christo erat per modum habitus permanentis, virtus vero operatiua miraculorum in sanctis, erat per modum dispositionis transeuntis, vnde Christus ad facienda miracula ita vtebatur, humanitate, sicut nos habitibus pro nostra voluntate vtimur. Quarta differentia, Christus operabatur miracula authoritatiue, cæteri sancti tanquã ministri orantes & deprecantes. Ad argumentũ ergo negandũ est, q Christus in operatione miraculorũ omnes sanctos non excederet.

Dubium tamen est, an Christi humanitas ex se aliquam efficaciam habuerit respectu miraculorum, vel solum in quantum verbo Diuino vnita operaretur. Respondeo, Christi humanitatem consideratam etiam in quantum non vnitam, habuisse potentiam respectu miraculorum. Probatur primo, quia multi sancti habuerunt potentiam miraculorum, quorum humanitas non erat verbo vnita, à fortiori ergo Christi humanitas, cum esset dignior illis. Secundo, Crux Christi habuit potentiam aliquam respectu miraculorum, ergo & Christi humanitas. Tertio, ad vmbram Petri miracula fiebant, ergo à fortiori ad præsentiã humanitatis Christi. Quarto, sacramenta sunt causa gratiæ, ergo similiter humanitas Christi. Vltimo, sacerdos Euangelicus virtute absolutionis confert gratiam, ergo & Christi humanitas: & ita tenẽdum est, humanitatem Christi habuisse aliquam efficaciam respectu miraculorum.

Durandus, 3. sentent. dist. 14. q. vltima, tenet humanitatem Christi ad miracula peragenda non concurrere effectiue, sed tantum per modum orationis & impetrationis propter præsentiam Diuinitatis, & ideo impetrabat omnia, quæ a Deo petebat: quod ex eo constat, quia in aliquibus miraculis orabat Patrem. Idem asserit de sacramentis, quod non conferunt gratiam, sed Deus ad præsentiã sacramentorum dat gratiam, & ita habent se tanquam causa, sine qua non. Et huius sententiæ sunt Scotus & Moderni. Caietanus tenet conclusionem contrariã, nempe, humanitatem Christi vere & effectiue concurrere ad facienda miracula. Primo, quia potissima gratia inter dona creaturæ communicata est miracula facere, tale ergo donum fuit communicatum animæ Christi. Secũdo, quia humanitas Christi omnium gratiarum habuit plenitudinem, sed vna illarum est ad miracula effectiue concurrere ipsa attingendo, ergo. Tertio, quia si per modum orationis & impetrationis tantum miracula fecisset, sequitur quod nõ esset tutum affirmare, humanitatẽ Christi miracula fecisse: sequelã probo, quia si quis precibus meis curat, vel saltet, ego proprie neque curo, nec salto: si ergo Christi humanitas precib. miracula operabatur, ergo non proprie, & tamen sepissime Christus miracula faciebat nulla oratione præuia, vt quando dæmonibus, & mari imperabat, & Lazaro, Veni foras, dixit. Vltimo sancti semper per contactum, & manus impositionem, operabantur miracula, vt ex illo Marci vltimo patet, Super ægros manus imponent, & bene habebunt: & hoc nulla oratione præuia, quod ergo sanctis est cõcessum, Christo non est denegandum. Confirmatur Iosue 10. ad imperium Iosue sol stetit contra Gabaon. Et quod hæc sit sententia S. Thom. constat, quia asserit humanitatem Christi habere virtutem operandi miracula, non tamen ad creationem, neque annihilationẽ: & si ad miracula solum per modum orationis & impetrationis cõcurreret, hoc pacto potest etiam ad creationem concurrere, vt si Patrem oret, quod vnam animam, aut Angelum creet, non ergo solum per modum impetrationis, sed effectiue ad miracula concurrebat. Et hoc est vnum argumentum, ex quib. probamus Christum esse verum Deum, quia authoritatiue miracula operabatur, cæteri vero sancti non sic, sed præuia oratione. Et hæc est sententia B. Gregorij 2. dialogorum, vbi inquit, quod sancti aliquando imperantes miracula operabantur, vt quando Petrus Tabitham suscitauit Actorum 9. aliquando ex potestate, vt quando Ananiã & Saphiram increpando occidit Actorum 5. aliquando ex oratione & postulatione.

Dubium tamen est, quo pacto Christi humanitas miracula attingebat. Videtur enim effectiue illa non attingere, vt in suscitatione Lazari: bene enim sequitur effectiue miracula attingebat, ergo virtute propria & mediante sua operatione: propria enim virtute & operatione ignis calorem attingit, sed Christi operatio ad suscitationem Lazari nihil conducebat, ergo: probatur, quia maxime vox illa, Lazare veni foras, Lazarum attigit, sed virtus vocis illius tantum habebat virtutem ad corpus Lazari disponendũ, vt anima illi reuniretur, ergo. Item quia S. Thom. 3. distin. 16. quæst. 2. articulo 3. inquit, quod neque Angelo, neq; animæ Christi virtus aliqua spiritualis ad operãda miracula fuit impressa, sed illa patrabat per modum orationis & impetrationis. Hic tamen mutauit sententiã Caietanus respõdet dubio, nempe, quod Christi humanitas effectiue miracula attingebat per delationẽ imperij Diuini, deferendo Diuinum ipsum imperium ad corpus Lazari, cui anima erat reunienda. Quam sententiam mutauit Sanct. Tho. de potentia, vbi supra, vbi ait quod sicut imperium Dei præsentatur hominibus per Angelos, vt quando Deus dedit legem Moysi, ita imperium Diuinum notificatur creaturis irrationabilibus per homines. *Caietanus*

Dubium tamen est, imperium diuinum quid deferat rei, circa quam miraculum est operandum? Si dicatur, quod est tali rei declarare, & imperium Diuinum illi repræsentare; Contra quia omnibus rebus irrationabilib. potest imperium Diuinũ deferri, & tamen non possunt illis illud declarare, quia cognitionis non sunt capaces: si dicatur quod est concursum Dei ad facienda miracula, applicare, ergo creatura potest ad creationem concurrere: probo, nam si Deus hanc legem faciat: quod quotiescunque ego velim, Deus vnũ Angelum illico creet, statuta tali lege, possum ego facere, quod executio Diuini imperij ponatur in esse, & quod creet vnum Angelum, & sic creatura posset ad creationem concurrere, quod tamen S. Th. negat. Nihilominus dico, deferre imperiũ Diuinum, esse cõcursum Dei illi rei applicare. Sed hoc est quod quærimus, quid est cõcursum Dei applicare? Dico esse propriam ipsius operationem rei, in qua faciendum est miraculum, applicare, qua posita, secundum legẽ Dei cõcursus applicatur: verbi gratia, quãdo Lazarus fuit suscitatus, Christi humanitas applicauit suam volitionem, & vocem ad suscitandum Lazarum, & ad reuniendum animam corpori, quib. positis, secundum legem positus est in esse Dei concursus ad Lazarum suscitandum, quia erat lex, quod quotiescunq; Dei humanitas vellet miraculum aliquod facere, Deus cum eo concurreret, & ita tenendæ sunt istæ conclusiones.

Prima conclusio. Christi humanitas, & sancti sæpe ad miracula concurrunt per virtutem sibi à Deo communicatam, & sunt veræ causæ instrumentales, & non tantum causa sine qua non, & accidentalis. Ista conclusio est Sancti Thomæ, 2. 2. quæst. 178. articu. 1. ad primum, & de potentia, quæst. 6. articulo 4. & constat ex illo Actuum 6. Stephanus plenus gratia & fortitudine faciebat signa & prodigia magna in populo. *1. Conclusio.*

Secunda conclusio, humanitas Christi, & sancti nunquam concurrunt ad miracula per virtutem aliquam immanentem & habitualem: probatur ex illo Pauli 2. Corinth. 12. Propter quod ter Dominum rogaui &c. & tamen impetrare nec potuit quod rogauit, si tamen virtutem miraculorum inhærentem habuisset, facili negotio potuisset tentationem superare, & loquens de operibus miraculorum inquit Ioann. 5. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor, & Io. 10. Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, testimonium perhibent de me, & cap. 14. Pater in me manens ipse facit opera. *2. Conclusio.*

Tertia conclusio, humanitas Christi vere & effectiue ad miracula patranda concurrebat. Hæc sufficienter probata est contra Durandum, Scotum, & Modernos. *3. Conclusio.*

Contra hanc tamen doctrinam sunt duo argumenta. Primum, quia videtur Christi humanitatem nullam actionem præstare circa res, quas supernaturaliter exercebat. Probatur, quia non egebant aliqua dispensatione naturali, cum Diuinitas id operabatur, maxime quia omne instrumentum debet habere aliquam virtutem, saltem instrumentalem circa effectum, quem operatur. Et hæc est ratio, quare creatura non potest creare, secundum S. Tho. quia non potest operari, neq; attingere ad id quod nihil est, eodẽ ergo modo in nostro casu. Respondetur ad argumentum negando totum antecedens, quinimo Christi humanitas habebat actionẽ naturalem per contactum, quo tangebat corpora, sicut sacramenta habent effectum naturalem super actionem spiritualem, sic & humanitas Christi habebat actionem naturalem per contactum, sicut materia & forma sacramentum: & hoc erat sufficiens ad hoc quod Christi humanitas operaretur miracula sicut sacramẽta sunt causa gratiæ, & eam operantur. Secundum argumentũ est, Christi humanitas in absentia, & ad maximã distantiam operabatur miracula, non ergo erat instrumentum ad illa præstanda, antecedens patet ex pluribus locis Euangelii, collectio probatur, quia nullus potest vti instrumento ad aliqua actionẽ sine coniunctione causæ. Respondeo duplex esse instrumentum, vnum naturale, & tale requirit præsentiam causæ principalis, vt operetur, aliud est Diuinum, &

num, & supernaturale, quale erat Christi humanitas, & tale instrumentum poterat in distantia operari. Tum etiam, quia licet Christi humanitas absens esset secūdum realem præsentiam, secundum tamen virtutem & efficaciam præsens erat.

Vltimò dubitatur, an Christi humanitas, postquam est instrumentu respectu miraculorum, an sit etiam respectu iustificationis peccatoris, nempe quoad remissionem peccatorum, & collationē gratiæ & gloriæ. *Opinio Magistri Victoriæ.* Magister Victoria tenet Christi humanitatē esse causam principalē & effectiuam iustificationis peccatoris, & spectare ad Christum, tanquam ad causam principalem. Probat primo, quia opera iustificationis non erant omnino miraculosa, ergo Christi humanitas erat causa principalis respectu illorum. Antecedens patet, quia hæc opera non habebantur tanquam prodigiosa, consequentia probatur, quia humanitas Christi est causa instrumentalis respectu miraculorum omnino. Secundo, illuminare aliquem hominem per plenitudinem gratiæ vel scientiæ spectat ad primam causam, & est de mente S. Th. sed quantū ad illuminationem Christus est causa principalis, ergo quantū ad gratiam, antecedens est S. Th. consequentia probatur, quia aliquem illuminare nihil aliud est, quam illi viam patriæ ostendere, & cæcitatis tenebras à mente ipsius excludere, vt videat, vt se ad gratiam præparet. Ex quo sequitur collationem gratiæ spectare ad primā causam. Vltimo probatur, omnes sacerdotes recipiunt virtutem aliquam ad opus iustificationis exequendum, ergo Christus ad opera iustificationis huiusmodi virtutem accepit, antecedens patet, quia recipiunt characterem permanentem & indelebilem ad consecrandum & absoluendum, eodem ergo modo Christus characterem recepit, ac ex consequenti erat causa principalis, & instrumentalis, postquam in se habebat virtutem sibi inhærentem & fixam.

His non obstantibus sententia contraria est verior & probabilior, cui nos subscribimus, nempe, quòd Christi humanitas respectu operum iustificationis tantum erat causa instrumentalis, & nō principalis, sicut respectu operum miraculorum. Probatur primo, opera omnia iustificationis sunt excellentiora & diuiniora quibuscunq; alijs operibus miraculosis, ergo Christi humanitas respectu illorum tantum erat instrumentum: probo cōsequentiam, respectu miraculorum tantum erat instrumentum, quia erant à Diuinitate procedentia, ergo multo fortius respectu operum iustificationis, cum sint excellentiora illis. Confirmatur, nulla qualitas vel virtus potuit esse in Christo, quæ talem gratiam ex natura sua posset conferre, ergo tantum erat instrumentum. Argumentum est euidens, neque poterit calumniam pati. Item omnia opera iustificationis per se & principaliter tribuuntur Diuinitati, sicut cætera opera miraculosa, respectu autem miraculorū Christi humanitas tantum erat instrumentum, ita ergo respectu operum iustificationis. Vnde Esaiæ 43. Ego sum qui deleo iniquitates populi, & non est alius & Iob, Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine, nonne tu qui solus es? & Matt. 9. cum Christus dixit paralitico. Remittuntur tibi peccata tua, dixerunt Iudæi. Hic blasphemat, quia illud erat opus solius Dei, & 2. Cor. 5. Deus erat in Christo reconcilians sibi mundum, id est, Diuinitas erat in humanitate, & humanitas operabatur quatenus instrumentum erat.

Ad argumenta respondeo, ad primum, nego antecedens, nempe, quod opera iustificationis non sint miraculosa & excedant omnem virtutem naturalem, sicut Concilio Tridentino Can. 1. de iustificatione diffinitum est his verbis: *Concilium Tridens.* Si quis dixerit hominem suis operibus, quæ vel per humanæ naturæ vires, vel per legis doctrinam fiant, absque Diuina per Christum Iesum gratia posse iustificari corā Deo, anathema sit. & Can. 3. Si quis dixerit sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atq; eius adiutorio hominē credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet, vt ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit. Ex qua diffinitione cōstat, quod opera iustificationis excedūt vires nostras naturales: si vero miraculosa non dicuntur, ex eo est, quia Christus instituit legē, vt contritus & confessus statim illuminetur, vt veniam delictorum suscipiat. Ad secundum argumentum respondetur negando consequentiam, ratio est: quia illuminare, vt S. Th. in prima cōclusione intelligit, accipitur pro prædicatione & doctrina, illuminare per gratiam est opus iustificationis ad Diuinitatem spectans. Ad tertium respondetur, quod sacerdos tantum est causa instrumentalis: & argumentum concludit, quod quemadmodum sacramenta sunt causa effectiua gratiæ instrumentaliter, ita & humanitas Christi.

De tertia conclusione videndus est S. Tho. 1. part. q. 45. art. 5. Ratio conclusionis est, quia omne agens naturale agit mediante materia, creatio verò non præsupponit materiam, quia est ex nihilo aliquid facere, & ideo repugnat quod creatura creet. Et eadē ratio militat de annihilatione, quia sunt duo extrema contraria, & ambo requirunt infinitam & illimitatam virtutem.

An anima Christi habuerit omnipotentiam respectu proprij corporis.

RESpondet S. Th. art. 3. per duas conclusiones. Prima conclusio, anima Christi, in quantum instrumentum Diuinitatis, habet omnipotentiam respectu proprij corporis, hoc est, poterat proprium corpus quocunq; genere transmutationis transmutare, vt facere maius vel minus visibile vel inuisibile, huius vel illius figuræ. Conclusio est nota. Contra hoc tamen videtur esse, quia anima Christi non poterat suum corpus in infernum detrudere, neq; se occidere, cum tamen posset omnia aliorum corpora, non ergo habebat eandem potentiam supra suum corpus quam supra alia acceperat. Respondeo conclusionem S. Th. esse sic intelligendam, quod anima Christi considerata quatenus instrumentum Diuinitatis, supra suum corpus poterat omnia, quæ supra alia corpora, intelligitur, non repugnantia statui & conditioni suæ, & similiter debet intelligi demptis creatione, annihilatione, & conseruatione.

Secunda conclusio, si verò cōsideretur anima Christi secundum propriam virtutem, non habet omnipotentiam supra suum corpus, id est, circa dispositionem naturalem corporis, non enim poterat corpus suum in figuram aliam mutare: ratio est, quia Christi anima eiusdem speciei est cum animabus nostris. Durandus, 3. Sent. dist. 14. q. vltima, Dionysius Carthusianus, & communiter moderni tenent ibi contra S. Th. scilicet, animam Christi per virtutem propriam potuisse corpus suum facere impassibile, & inuisibile, & ita asserunt, quòd quando transiens per medium Iudæorum ibat, sine miraculo factus est inuisibilis, & quādo transiuit mare, & quando in monte Tabor transfiguratus est. Sententia hæc duplici argumento innititur: primum est, anima cuiuscumq; hominis in statu innocentiæ maiorem potentiam & virtutem habebat, quam nunc anima nostra habet, eandem ergo virtutē animæ Christi tribuere debemus: antecedens probatur, quia tunc anima omnis corpori communicabat immortalitatem, similis ergo virtus tribuenda est animæ Christi respectu sui corporis. Secundum, animæ post resurrectionē maiorem virtutem habebunt supra suā, quam modo habent, idem ergo tribuēdum est animæ Christi cum haberet dotes corporis glorificati.

Tenenda tamen est sententia S. Th. nempe, quod anima Christi considerata per se, & secundum suam virtutem, non habebat omnipotentiam supra suum corpus. Probatur, secundum corpus, Christus erat viator purus, ergo non habebat maiorem virtutem quā quilibet iustus, 1. Petri 2. & ad Hebr. 2. Oportuit per omnia fratribus assimilari. Confirmatur: quia alias sequeretur Christum, quatenus homo erat, fuisse immortalē, impassibilem, incorruptibilem, & quod miraculosè mortuus est: probo, anima Christi habebat supra corpus suum eandem virtutem quam animæ beatorū supra suum, ergo nisi miraculose non poterat pati, hoc autem est absurdum, ergo. Tum etiam quia anima etiam ex visione Dei in corpore non habebat virtutem immortalitatis, quantumuis ergo anima Christi esset beata, non ideo sequitur incorruptibilitas in corpore Christi, antecedens patet de Mose, & Paulo in tertium cælum rapto. Ad argumenta in oppositum, respondemus, in miraculis, quæ Christus operabatur, animam communicare corpori, tanquam instrumentum Diuinitatis, subtilitatem, agilitatem, & similia: & hoc non est contra nos, quia id concedimus.

An anima Christi habuerit omnipotentiam respectu executionis suæ voluntatis.

HOc est, an fuerit omnipotens ad operādum quidquid vellet. Supposita distinctione respondet S. Thom. artic. 4. per duas conclusiones. Prima conclusio, quidquid anima Christi voluit adimplendum vel faciendum per seipsam faciebat. Secunda conclusio, Christi anima non habuit omnipotentiam respectu omnium, quæ Deus volebat facere, id est, multa voluit Deus facere, quæ ipsa anima facere non poterat. Difficultas iuxta hunc articulum est circa illud Matth. 9. Voluit latere, & non potuit; quando etiam prædicabat, volebat conuersionem peccatorum, & non conuertebantur. Dico ad hoc, quod in Christo erat duplex voluntas, Diuina & humana, de Diuina locutus est S. Thom. 1. parte, q. 19. in præsenti agit de voluntate humana, quæ erat duplex, alia absoluta & efficax, alia conditionata & inefficax: absoluta exprimitur per verbum indicatiui modi, volo, conditionata, optatiui, velim, de quibus S. Thom. 3. part. q. 18. Prout ad propositum attinet, statuo duas conclusiones. Prima conclusio, omnis voluntas Christi absoluta & deliberata semper fuit adimpleta, & loquor de humana voluntate, ita S. Thom. absolutam distinguit contra conditionatā, deliberatam contra naturalem. Probatur conclusio, voluntas absoluta cuiuscunque beati semper adimpletur, ergo voluntas absoluta Christi semper adimplebatur, consequentia patet, qui erat cæteris beatior, & probatur, nullus enim prudens efficaciter appetit quod iudicat impossibile, vel videt sibi non profuturum, vel sibi non esse conueniens, ergo Christus non optabat quod sibi non erat profuturum, quidquid ergo possibile erat, & ideo eius voluntas absoluta & deliberata adimplebatur: tum etiā, quia quidquid Christus volebat, Verbum Diuinum consentiebat, quidquid ergo anima Christi volebat, vt sic semper adimplebatur: antecedens probo, quia cum actiones sint suppositorum, actiones Christi Verbo tribuebātur, quidquid ergo volebat Christus, & Verbum volebat, voluntas ergo eius semper adimplebatur. Secunda conclusio, voluntas humana conditionata Christi non semper fuit adimpleta, & hoc intendunt argumenta in contrarium. Aduertendum tamen, ad hoc quod voluntas sit conditionata, non oportet quod explicetur conditio, vt in prophetia Ionæ, Adhuc quadraginta dies Niniue subuertetur: & in prophetia ad Ezechiam regem, Dispone domui tuæ, quia eras morieris. Ad hunc ergo modum intelligendum est illud Matt. Voluit latere, &

non potuit. Probatur conclusio. Voluntas signi Dei, quia conditionata, non semper adimpletur, & idem est de voluntate antecedenti, ergo Christi voluntas, non semper adimpletur. Et hoc pede claudicant omnia argumenta in contrarium. Notandum tamen quo ad hanc voluntatẽ conditionatam, esse latum discrimen inter animam Christi & voluntatem Diuinam, quia in Deo non est actus elicitus inefficax voluntatis Diuinæ, nempe, vellem quòd omnes saluarentur, & hinc voluntas hæc in Deo est metaphorica, & impropria: in anima verò Christi verè fuit actus ille elicitus vellẽ calicem passionis à me transire, & quia erat actus inefficax voluntatis, ideò non est adimpletus: sicut & Deus multa vult inefficaciter voluntate signi & antecedente quæ nõ adimplentur: vult enim omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. 1. ad Timot. 2. quod tamen non fit. Vide S. Tho. 3. parte, q. 18. art. 5. & 6.

Pro B. Ambrosio respondet Magister sent. 3. dist. 14. & ait, sententiam Ambrosij intelligendam esse de persona Christi, non in quantum est Dei, sed in quantum est hominis, nam licet vna sit filij Dei & filij hominis persona, tamen in quantum Dei est persona semper, & naturaliter omnipotentiam habuit, sed in quantum est hominis non semper habuit, quia non semper fuit, & secundum hoc, quod futura erat hominis, persona, acceptura erat ex tempore potentiam, quam naturaliter & semper habuerat, in quantum Dei persona: in quantum verò homo, creatori æquari non potuit, quia repugnat creaturæ. Et hoc est quod Ambrosius ait, quòd ex tempore accepturus erat hominem.

DECIMVMTERTIVM QVÆSITVM.

An Mariæ Virginis vulua in partu fuerit aperta.

AMbrosius libro 2. cõmentariorum in Lucam, exponens hunc locum, *Omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum Domini vocabitur* Luc. 2. sentire videtur Virginis vuluam in partu adapertam, & resoluta Virginis claustra. Quod pugnat cum diffinitione omnium Theologorum, qui docent Christum sine nixu doloris, ac sordibus parturientis, clauso virginis vtero, per integra virginitatis claustra prodijsse, instar radij solaris per vitri soliditatem sine vlla vitri læsione dimissi. Verba eius hæc sunt, Qui dixerat ad Prophetam, priusquam te formarẽ in vtero noui te, & in vulua matris sanctificaui te: & qui vuluam sanctificauit alienam, vt Propheta nasceretur, hic est, qui aperuit matris suæ vuluam, vt immaculatus exiret. *Hier. 1.*

Origenes homil. 14. in Lucam pertractans eandẽ clausulam, asseuerat matris Christi vuluam in partu adapertam, his verbis, Omnium mulierũ nõ partus infantis, sed viri coitus vuluam reserat: matris verò Domini eo tempore vulua reserata est, quo & partus editus, quia sanctũ vterum, & omni veneratione dignum ante natiuitatem Christi masculus omnino non tetigit.

Tertullianus similiter eodem modo præsentem periodum edisserens in fine libri de carne Christi sic intulit, Hæc denique vulua est, propter quam & de alijs scriptum est, Omne masculinum adaperiens vuluã, sanctũ Domino vocabitur. Quis verè sanctus quã Dei filius? Quis propriè vuluam adaperuit, q̃ qui clausam patefecit? Cæterum omnibus nuptiæ patefaciunt. Itaq; magis patefacta est, quia magis clausa erat. Vtiq; magis non virgo dicẽda est quam virgo, saltu quodam mater antequam nupta. Et quidquid vltra de hoc retractandũ est? Cum hac ratione Apostolus non ex virgine, sed de muliere editum filium Dei pronunciauit, agnouit adapertæ vuluæ nuptialem passionem. *Exod. 35.*

Disputat S. Th. de virginitate B. Mariæ, 3. parte, quæst. 28. articulo primo, quærit an B. Maria virgo fuerit in concipiendo: & respondet cõclusione affirmatiua, quæ est de fide, & probatur primo verbo Dei expresso Esa. 7. Ecce virgo concipit in vtero, & pariet filiũ: & Ezech. 44. Hæc porta erit clausa, & nõ aperietur, quia per eam ingressus est rex Israel: & mysterium hoc adumbratum fuit Exod. 3. per rubum, quem Moses vidit ardere, neq; comburebatur, quia virgo plena fuerat igne Diuino, neq; debuit comburi, quia virgo erat permansura. Hinc idem designatum est in vellere Gedeonis. Secundo probatur ex traditione ecclesiæ tanquam de fide proponentis, Natus est ex Maria Virgine, & conceptus est de Spiritu sancto, & ex traditione Patrum. Hieronymus enim, & Augustinus super Matth. cap. 1. affirmant, Beatissimam Virginem in conceptione Christi verè virginem permansisse. Tertiò probatur ex diffinitione Conciliorum, nam in Nicæno Symbolo, & Apostolorum cum cæteris postea sequentibus ecclesia affirmat, Conceptus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine. Et idem probatur ex illo Lucæ 1. Quomodo fiet istud, quoniam virum nõ cognosco? Ex quo arguitur sic, Patres omnes concorditer cõueniunt, quòd Virgo votum virginitatis seruauit, quod antea emiserat, permansit ergo virgo in Christi conceptione.

Dubium tamen est, an ex illo loco Esaiæ sufficienter probetur quòd permanserit virgo. Videtur enim quòd non, quia propositio illa, virgo concipiet, in rigore est vera, licet tempore conceptionis corrumpatur. Sed dico sufficienter probari ex illo loco, & q̃ ita sit probo, quia Patres omnes locum illum concorditer ita exponunt: & regula ampliationum, quæ cõmuniter conceditur; ista virgo erit mater, est puerilis, & non vsquequaque vera, quia est cõtra communem modum concipiendi: modus enim communis concipiendi est, quod virgo concipiet manens virgo. Sed cõtra hoc est quia traditio Hebræa loco Virginis habet, Alma cõcipiet. Dico vocem, alma, in Hebræo duas habere significationes. Prima, alma, id est, abscõdita & intacta. Secunda, alma, hoc est, quod sit apta nuptui, & in hoc sensu locus est verus, & probat intentum. Arguitur tamen ex verbis, quæ sequuntur, & vocabitur nomen eius Emanuel, quia in Hebræo habetur, Vocabit, nempe ipsa virgo. Dico Euangelium hoc exponere, cum ait, Emanuel, id est, nobiscum Deus: & addit vltra, Butyrum & mel comedet, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum: licet illa dictio, Vt, potest aduersatiue accipi pro, quamuis, sciat reprobare malum, &c.

Secundum argumentum S. Th. est Fausti Manichæi, & Ebionitarum, & in solutione assignat rationes, quare in scriptura sicut enarratur genealogia Ioseph tacetur genealogia Virginis, & inquit duo de mente Hieronymi, & Augustini super Matt. cap. 1. primum, quòd Ioseph ordine generationis non ponitur pater Domini, quia verè non fuit, vt ordo ipse indicat, sed ponitur in Christi genealogia, & omittitur Virginis, quia non est mos scripturarum, vt mulieres in serie genealogiæ texantur. Secundo dicit, quòd Maria & Ioseph erant ex eadem tribu, & ideo iure propinquitatis eam ducere cogebatur, quod patet ex illo Numer. vltimo, vbi habetur de filiabus Saphad, quæ à Mose petierunt, vt eis daret viros, & Moses præcepit, quòd contraherent cum viris propriæ tribus, quod & Beata Virgo fecit. Quòd si quis quærat, quare Matthæus enarrat fœminas aliquas, & inter eas specialiter annumerat aliquas, quæ fuerunt peccatrices: dico ideo esse, quia Christus venit peccatores saluos facere, & ne in desperationem tenderent, ideo in genealogia fit mentio de peccatoribus, & specialiter de mulieribus, quas dæmon illudens, sæpe in desperationem inducit. Liranus in locum illum Numer. vltimo, inquit, quòd lex illa habebat locum in fœminis habentibus hæreditatem ex successione, & ne hæreditas ad extraneos transiret, tenebantur cum viris ex eadem tribu contrahere: vnde fœminæ non semper contrahebant cum viris eiusdem tribus, maxime quia Patres affirmant Beatam Virginem esse ex duplici tribu, nempe, ex tribu Iuda, & ex tribu Leui. Contra hoc tamen est argumentum, quia eodem cap. paulo inferius, Moses expressit, quòd omnes viri contrahant cum fœminis eiusdem tribus, & assignat rationem, ne tribus Domini confundantur. lex ergo illa indistinctè, & vniuersaliter loquitur, & ideo intelligi debet de omnibus viris, & de omnibus fœminis. Respondet Liranus fuisse exceptas duas tribus, nempe Leuiticam, & tribum Iuda, quæ erat regia, & Leuitica sacerdotalis, & istæ duæ tribus poterant adinuicem misceri: & ratio dispensationis fuit: prima, propter nobilitatem earum. Secunda, vt reges haberent cum sacerdotibus conuersationem, & non ignorarent leges. Tertia, propter pacem confirmandam, ne inter eos essent iurgia, cum essent ambæ præcipuæ tribus. Burgensi non placet hæc sententia Lirani, & ait, illam legem Numer. vltimo, non esse vniuersalem, sed tantum intelligi debere de fœminis habentibus hæreditatẽ, quod in tex. significatur, vt ne hæreditas vnius tribus ad aliam transferatur: si ergo fœmina bonis hæreditarijs carebat, poterat cum viro alienæ tribus contrahere. Ex quo sumitur argumentum cõtra Augustinum & communem opinionem, quia de B. Virgine non constat, an bona paterna habuerit, & ex consequenti quòd Ioseph & virgo fuerint eiusdem tribus. Secundò, quia dato quod essent eiusdem tribus, non tamen constat, quòd Virgo fuerit ex semine Dauid, poterant enim procedere ex diuersa familia, nam Iudas duos filios habuit, nempe, Phares, & Zaran, ergò licet constet esse eiusdem tribus, non tamen constat, quod essent eiusdem familiæ, & ex consequenti, quod Virgo esset ex semine Dauid. Tertiò, Hieronymus, Augustinus, & communis opinio tenet, scripturam non consueuisse fœminas texere in genealogijs, & tamẽ 1. Paralip. capit. 2. narratur genealogia Hebræorum, & ibi ponuntur Harbia, & Abigail sorores Dauid: non ergo inconueniens esset, quod Euangelistæ genealogiam Virginis narrarent. Vltimò, quia possent Euangelistæ scribere genealogiam Virginis vsque ad genealogiam patris sui Ioachim, & sic, esto, non esset consuetudo texendi genealogiam mulierum, haberemus genealogiam Christi. Pro solutione quæstionis, & concordia harum opinionum constituo quatuor conclusiones.

Prima conclusio. Certum est, Virginem Mariam, & Christum descendisse de semine Abrahæ, & ex semine Dauid. Probo ex illo Gen. 22. In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ, quod exponens Paulus ad Gal. 2. inquit, In semine ait, non in seminibus, quia in vno Christo benedicendæ erant omnes gentes terræ, & rursum, Qui factus est ex semine Dauid secundum carnem: & Propheta regius, Iurauit Dominus veritatem, & nũ frustrabitur eum, quia de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Et quòd hæc conclusio sit de fide, probo ex illo Hierem. 23. Suscitabo ex Dauid semen iustum, quod Patres, Glossa, & Doctores sacri de Christo exponunt. *1. Conclusio.*

Secunda conclusio, cõuenientissimum fuit, quod Euangelistæ, Christi genealogiã texerent ex Abraham & ex Dauid. Probo, quia experimur Euangelistas quando aliquod gestum narrant, statim allegare prophetas dicentes, Vt adimpleretur quod dictum est, vel, Sicut scriptum est per prophetam. *2. Conclusio.*

Tertia conclusio. Euangelistæ genealogiam Christi ex Abraham, & ex Dauid sufficiẽter explicarũt. Probo, quia Matthæus statim in principio primi capitis ait, Liber generationis Iesu Christi *3. Conclusio.*

filij

filij Dauid, filij Abraham, quod sufficit pro fidelibus, nam infideles scripturam sacram non admittunt.

4. Conclusio. Quarta conclusio, cætera, quæ in Euangelio consequuntur circa genealogiam Ioseph, valde deseruiunt ad Christi genealogiam persuadendam in Iudæorum damnationē, qui existimabant, quòd Ioseph verus erat pater Christi: vnde si Euangelistæ non explicarent, quòd Ioseph erat ex tribu Abraham, & ex tribu Dauid, esset illis occasio, vt in sua cæcitate & errore permanerent, nempe, Messiam nondum venisse: expectabant enim illum ex semine Dauid nasciturum, necessium ergo fuit Euangelistas, id explicare, vt conuincerentur Christum ex tribu regia, & ex tribu sacerdotali natum. Confirmatur ex doctrina S. Th. qui 2.2. quæst. 1. art. 9. ait, in prædicatione & manifestatione fidei paulatim debere procedi, & non statim ad summos articulos esse deueniendum, sed paulatim a leuioribus, & magis manifestis fideles sunt instruendi. Ex quibus constat sententiam Burgensis, qui sequitur Hieronymum, & Augustinum esse probabiliorem, quam sententia Lirani. Ad argumentum, quare non fuit texta genealogia Ioachim, respondet Burgensis: Primò, quia fortè non poterat bene enarrari, nisi mulieres aliquas inducendo, quod est contra consuetudinem texendi genealogiam. Secundò, quia ex contextura Euangelij constat, esse B. Virginem ex familia Abraham & Dauid. Tertiò, quia conuenientissimū fuit, quòd sicut primus homo productus fuit sine patre & matre, & nos omnes ex patre & matre, quod impleretur tertius modus, vt aliquis nasceretur ex matre sine carnali patre, sicut Christus Dominus. Postquam ergo diffiniuimus B. Mariam fuisse virginem in concipiendo, nunc Dubium est an Beata Maria permanserit virgo in partu? Respondet S. Tho. loco citato, conclusione affirmatiua, quam triplici medio probat, & licèt conclusio ex sacris literis expresse & formaliter non habeatur, est tamen de fide, ex traditione ecclesiæ, & Patrū omniū, & est diffinita Concilio Niceno cum cæteris subsequentibus. Dubium tamen est, an fuerit miraculum quod Christus conciperetur & nasceretur ex Virgine sine claustri Virginis corruptione. Ratio dubitandi est, quia Augustinus, 2. de Ciuitate, cap. 19. videtur affirmare, naturaliter id posse fieri. Et S. Tho. 1. parte, quæstio. 98. art. 2. ad quartū

Durand. argumentum, & Durandus 4. Sent. dist. 44. q. 6. idem tenet. Probat, quia in statu innocentiæ mulieres sine corruptione conciperent, & parerent, quia in statu illo dolor nō poterat esse, corruptio

Gen. 3. autem non est sine dolore. Et tamen ratio non conuincit, quia illa erat conditio illius status, secus post peccatum, & postquam mulieri dictū est, In dolore paries filios: nobis satis est quod ecclesia cōceptionem & natiuitatē Christi tanquam miraculosam proponit. Et S. Tho. 3. part. 53. quæst. art. 6. diffinit Christum Dominum natum esse sine dolore matris. Et est conclusio de fide, quæ licet explicite non contineatur in scriptura, educitur tamen ex illa: nā Esaiæ 7. habetur, Ecce virgo concipiet, & pariet. ex quo sequitur, quod si permansit virgo, quòd non fuit in ea apertio aliqua, & sic nec diuisio carnis, nec dolor, & hoc speciali Dei prouidentia, quia ita matrem Dei decebat. Ideo dico, opinionem Durandi esse erroneam, & vt talis cauenda est: & quod asserit, partes quantitatiuas non posse esse simul. falsum est, nam in Sacramento altaris quantitas & partes corporis Christi sunt simul, similiter ergo in partu Virginis duo corpora fuerunt simul per penetrationem, ita Augustinus, 14. de Ciuitate Dei, cap. 16. & licet in statu innocentiæ probabile esset, fœminas per mēbri dilatationē parituras fuisse quod etiam S. Tho. affirmat, 2. Sent. dist. 20. secutus sententiam Augustini, de Virgine tamen Beata nullo modo affirmandum est, quòd eius partus per dilatationem vel relaxationem membri fuerit, sed per corporum penetrationem. Vnde de fide tenendum est: Primò, Virginem Christum, eodem modo & eadem parte qua reliquæ mulieres, pariunt peperisse. Probatur ex illo Lucæ 1. Ecce concipies in vtero, & paries. Secundò, quia de fide est, quod Christus fuit conceptus, & natus ex Maria virgine: conceptio ergo & partus similis fuit cum alijs aliarum mulierū. Tertiò probatur ex cōmuni consensu totius ecclesiæ, & omnium Patrum sanctorum. Ex quo sequitur damnationem Magistri de Alcaraz Pineiæ factā, rectam fuisse, affirmantis in concione publica annunciationis Virginis, Virginem Mariam oculis concepisse, & oculis peperisse, quia oculus est pars dignior & subtilior hominis. Respondeo tamen ad rationē hanc cum Hieronymo ad Heluidium, quod quan-

Ioan. Neapoli. to pro me Deus viliora passus est, tanto magis illi debeo. Et aduertendum quod Ioannes de Neapoli contra omnes tenentes partum Virginis fuisse per relaxationem membri, & non per penetrationem, arguit ingeniose ex illo Euangelij, Facilius est camelum intrare per foramen acus, quam diuitem intrare in regnum cœlorum, quia apud Deum possibile est diuitem intrare in regnum cœlorum, ergo etiam camelum, hoc est, Christum per foramen acus, id est, ex Virginis vtero transire & nasci S. Th. 2. 2. q. 20. ad primum inquit, quod in statu innocentiæ esset apertio claustri sine dolore, quia dolor in fœmina non tantum sequitur ex apertione claustri, sed etiam ex interiori fractura venarum, quibus puer cōcipitur, sicut ergo Deus prouidit, quod non experiretur dolorem

Scotus. in concipiendo, ita neq; in partu. Scotus inquit eodem modo potuisse ex vtero egredi, quo ianuis clausis potuit ad discipulos ingredi, & ex tumulo resurgere. At dicet Durandus quod etiam si claustra Virginis aperirentur, nihil de virginitate periret, quia vt ait S. Tho. quodlibeto 6. art. 16. si aperiantur claustra alicuius virginis non per concubitum viri, sed via alia, manet virgo: si ergo hoc verum est, potuit claustris ruptis parere salua virginitate. Respondeo, quòd licet ita sit, in tali nihil de virginitate spirituali neq; corporali perit, decentia tamē quædam caruis, & materia virginitatis periret, qua non est affirmandum Virginem caruisse, vt patet ex illo Ezech. 44. Porta hæc clausa erit in æternum, & ex illo Canticorum, Hortus conclusus, fons signatus, amica mea.

Erasmus in annotationibus in Lucam in illa verba. Omne masculinum adaperiens vuluam, inquit, Virginē non peperisse vulua clausa, sed aperta, more cæterarum fœminarū: & inquit, quod hæc est sententia Origenis, & Ambrosij, & ait sententiam Patrum antiquorum pugnare cum nostra pia credulitate: sed cauendus Erasmus in hoc est, sicut in pluribus alijs. Et Petrus de Lerma Complutensis Abbas assertionem Erasmi Compluti retractauit. *Erasmus.*

Abulensis Paradox. 1. c. 18. vsq; ad capit. 66. circa difficultatem hanc aliquos constituit modos. Primus, quod Christus nasci potuit sine eo quod modum existendi quantitatiuum haberet. Secundus modus est, quod ibi corpus Christi modum existendi habuit, quem in partu cæteri filij habent. Ratio istorum est, quia miracula multiplicanda nō sunt sine necessitate, nisi ad id ex scriptura cogamur: & ideo affirmari non potest, Christum alia via natum esse. Et hunc tertium modum assignat, scilicet, quòd Christus ex vtero per penetrationem duorum corporum exiuit, nempe carnis Virginis, & corporis Christi: in quo affirmat, Christum non solum exisse per locum naturalem, sed etiam per carnem. Mens tandem & intentio Abulensis Catholica censenda est, modus autem loquendi periculosus, & ideo cauendus, quia affirmare videtur, Christum per locum non consuetum natum esse: quod pertinaciter asserere hæreticum diximus esse. Et ideo sentētia Sanct. Tho. tenenda, quæ communis est Patrum, & Doctorum Scholasticorum, nempe, quod ibi fuit penetratio corporum. Et Durandus, qui modum singularem secutus est, similiter cauendus, sicut & in solutionibus argumentorum. Ad primum, quod ibi fuit penetratio corporum, respondet, exiuisse per poros. Ad aliud, quod ex vtero Virginis exiuit, sicuti ex tumulo surrexit, respondet id ex Euangelio non constare. Ad aliud Ioannis 20. quod ingressus est ad discipulos ianuis clausis, respondet, est ita, sed non ingressus est per ianuas, sed forte ingressus per fenestram. Hæc ipse asserit, ne duo corpora se posse penetrare concedat. Quæ quidem solutiones suspectæ sunt, & ideo vt tales cauendæ. Itaque firmiter tenendum est, ex miraculo ibi penetrationem corporum fuisse, quia Christi corpus nondum glorinsum erat. Postquam diffiniuimus, Beatissimam Virginem etiam in partu virginem permansisse. *Abulensis.* *Durand.*

Dubium est, an post partum virgo permanserit. Conclusio est affirmatiua de fide contra Heluidium, & licet in scriptura expresse non habeatur, sat tamen nobis est traditio ecclesiæ, & Patrum omnium. Habet illam D. Augustinus libro de hæresibus, Hæresi 57. Hieronymus contra Heluidium. Vnde cum Catholicis non est nobis controuersia, sed tantum cum hæreticis, qui ex illo Matt. 1. Anteaquam conuenirent, inuenta est habens in vtero de Spiritu sancto, affirmant, quod postquam virgo Christum peperit, post concepit, & enixa est. Ad hoc argumentum respondet S. Tho. ad tertium argumentum, art. 3. ex mente Hieronymi, quod illa particula, anteaquam, licet sæpe indicet sequentia & futura, nonnunquam tamē ostendit ea, quæ prius cogitabantur, vt si quis dicat, Antequam in portu pranderem nauigaui, non intelligitur, quod postquam nauigauit, pransus est in portu, sed quod cogitabat se in portu pransurum, non tamen quod postea in portu pransus sit. Similiter in proposito, anteaquam conuenirent, non tamen quod postea conuenerint. Secundum argumentum hæreticorum est, quia Matth. 12. & Lucæ 8. & Ioan. 7. habetur, quod Christus Dominus habebat fratres: & ex his locis scripturæ existimarunt hæretici, Ioseph esse verum patrem Christi. Respondetur ex mēte Hieronymi, quòd nepotes, vel consobrini in scriptura appellantur fratres, quod ex Genesi constat, nam Abraham Loth sæpe fratrem appellabat, & nos lingua Hispana nepotes appellamus, Primos hermanos. Vnde Ouidius epistola quadam ait.

Nam mihi quot fratres totidem periere sorores:

vbi consobrinos fratres vocat.

Pro cuius elucidatione notandum, communem sententiam Patrum tenere, Beatam Annam habuisse tres viros, primus Ioachim fuit, ex quo nata est Beata Virgo: secundus Cleophas, ex quo orta est Maria Cleophe: tertius Salome, ex quo habuit Mariam Salome. Ex Maria Cleophe, processerunt quatuor filij, Iacobus minor, Simon, Iudas, & Ioseph: ex Maria Salome duo, Iacobus maior, & Ioannes Euangelista, quod historia vulgata habetur. Sed quia durum videtur, quod Beata Anna tribus viris nupserit, ideo Faber, & Abulensis libro de triplici connubio Annæ tenet, Beatam Annam non habuisse nisi vnicum virum, & Virginem Beatam nō habuisse sorores. Probat ex Eusebio libro tertio, historiæ antiquitatum, vbi ex professo probat Mariam Cleophe habuisse vnicum filium, vndecim annis maiorem Christo, Maria ergo Cleophe non erat Virgine minor. Secundo probatur ex Ægisyppo Apostolis contemporaneo, qui idem affirmat. Tertio ex Augustino homil. 28. super Matth. vbi expresse affirmat, Salome esse nomen fœminæ, & non viri, & per consequens non fuisse virum Annæ. Ratione idem probat, quia constat, quod Maria Salome habuit duos filios, scilicet, Ioannem Euangelistam, & Iacobum maiorem: Ioannes autē Euangelista vnico anno fuit minor Christo, Maria ergo Salome nequiuit filia Annæ esse ex tertio viro, quia si

ex ter-

ex tertio viro esset, multis annis Christus illum excedere deberet, Ioannes vero tempore fuit fere æqualis Christo, ergo. Quod verò Ioannes ætate minor fuerit Christo, probat, quia Ioannis Euangelista mortuus est anno primo Traiani Imperatoris, & à natiuitate Christi vsque ad primum Traiani annum præcesserunt centum anni, cum ergo Ioannes nonagenarius mortuus sit, fuit ergo vnico anno minor Christo, ex quo conuincitur quòd non potuit esse filius natus ex tertia filia Beatæ Annæ. Conclusio alia Fabri & Abulensis est, quòd neque Maria Cleophe, neque Maria Salome fuerunt sorores B. Virginis. Eius verba sunt hæc, Non est dicendum quòd Beata Anna habuit tres viros, probat, quia in historia Beatæ Annæ habetur, quòd Virginem Beatam concepit, cum iam senex esset, non ergo stat cum hoc, quod postea duobus viris nupserit.

Contra hanc tamen sententiam est vrgens argumentum ex illo Ioannis 19. Stabant iuxta Crucem Iesu Maria mater Iesu, & Maria Cleophe, & Maria Magdalene. Et Patres sacri, & Doctores Scholastici tradunt, quòd Maria Cleophe & Salome erant sorores Virginis. Respondet Faber ad hoc, quòd non erant sorores via sanguinis, sed per quandam affinitatem legalem, quia Cleophas & Iosephus ideo dicebantur fratres, quia erant viri duorum sororum. Et ex hoc respondetur ad argumentum commune, quod est, quia in Euangelio vocantur fratres Christi, est ita, sed fratres vocabantur secundum existimationem populi, qui existimabat quòd Ioseph & Cleophas erant veri fratres, qui tamen non erant, sed
Iosephus. viri duarum sororum. Iosephus de antiquitatibus libro secundo, cap. 16. inquit, quòd filius Mariæ Cleophe & Christus erant consobrini secundum existimationem populi: ex quibus sententia Fabri maximam habet apparentiam. Et ad argumenta in cõtrarium respondetur pro Fabro, quod historiæ quæ citantur in contrarium non cõtinent infallibilem veritatem, quia in eis aliqua apocrypha continentur: & illis opponimus historiam Eusebij, & Ægisyppi, qui sunt maioris authoritatis.

Dubium tamen est, cum D. Hieronymus, & communiter Patres historiam communem recipiant, cui potius adhærendum sit? Respondemus, in scholis disputationis gratia sustineri posse opinionem Fabri, extra scholas verò tenenda est sententia communis, quia ecclesia eam recipit. Martinus de Magistris tractatu de temperantia, in solutione quarti argumenti tenet, Iosephum patrem putatiuum Christi, fuisse virum Mariæ Cleophe, & ex illa suscepisse Iacobum minorem & Iosephum. Hoc tamen non est piè dictum, quia communis opinio tenet, quod permansit virgo. Secundo, quia non potuit illos ratione secundi matrimonij suscipere. Tertullianus libro de carne Christi, habuit sentẽtiam impiam, nempe Virginem Mariam, postquam Christum Dominum peperit, non seruasse virginitatem. Beatus tamen Hieronymus inquit, non esse mirum quod id asseruerit, & in errorem, & cæcitatem maiorem inciderit, quia cum id asseruit, iam tunc de gremio ecclesiæ non erat. Alij asserunt fuisse impositum Tertulliano ab hæreticis. Si libet, consule Hieronymum contra Heluidium, & Augustinum libro de hæresibus loco citato. In subsidium Virginis Mariæ fuit diffinitum secunda Synodo Constantinop. circa principium, & habetur libello epistolarum epistola ad Imperatorem Iustinum, & libro de ecclesiasticis dogmatibus, c. 69. Et Athanasius lib. de passione c. 3. Beda magister Parisiensis scripsit librum contra Fabrum, qui intitulatur, de triplici connubio Annæ, & impugnat Fabrum, & sustinet opinionem communem. Conradus etiam scripsit specialem tractatum de hoc, & similiter approbat opinionem communem. Similes tamen quæstiones, vt Paulus consulit, quia superfluæ sunt, & ad ædificationem ecclesiæ non conducunt, omittendæ sunt, & ab illis abstinendum, cum ecclesia iam communem opinionem receperit.

Dubium tamen est, an mater Dei virginitatem vouerit; S. Th. loco citato, art. 4. respondet duabus conclusionibus. Prima conclusio, Beata Virgo emisit votum virginitatis. Probat ex illo Lucæ 1. Quoniam virum non cognosco, id est, firmo animo proposui virum non cognoscere. Item, quia virginitas ex voto vt Sanct. Thom. probat 2. 2. q. 152. art. 2. dignior est, quam sine voto, & Augustinus lib. de sancta virginitate ait, annuncianti Angelo Maria respondet, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Quod profectò non diceret, nisi prius se virginem Deo vouisset. Secunda conclusio, votum virginis, antequam cum Ioseph contraheret, solum fuit conditionatum, postquam verò contraxit absolutè vouit. Probatur, quia tempore legis scriptæ oportebat generationi insistere, vt cultus Dei propagaretur, ergo ante matrimoniũ non vouit absolute, sed votum in desiderio tantum habuit voluntatem suam Diuinæ cõmittens, sponso tamen suscepto, ex cõmuni consensu ambo absolute vouerũt. In priori cõclusione Doctores omnes consentiunt, dempto Martino, qui tractatu de temperantia oppositum S. Th. contendit. Standum tamen est in opinione cõmuni, quæ est communis Doctorum Scholasticorum, 4. dist. 30. Et probatur, quia laurea virginitatis nõ solum perpetuæ castitati debetur, sed etiam proposito & firmitati castitatis, illa tamen firmitas radicem & originem trahit ex voto, ergo laureola virginitatis B. Virginis ex proposito firmæ castitatis processit.

Dubium tamen est, an anteaquam sponsata esset, virginitatem vouerit. Et arguitur pro parte negatiua. Primò, quia nõ licuisset Virgini postea virum ducere, contraxit verò per verba de præsenti cum Ioseph: & non est credendum, quòd imprudenter se gesserit ante desponsationem vouens, ergo ante non vouit. Secundò, quia in lege scripta virginitas non erat laudabilis, quinimo sterilitas opprobrio erat, vt patet 1. Reg. 1. de Anna matre Samuelis, & de B. Elisabeth si ergo tunc virginitas nõ erat laudabilis, videtur quòd B. Virgo nõ debuit vouere. Tertiò, quia Christus Dominus nasciturus erat ex semine Dauid secundum carnem, cognosci autem non poterat per quam Deus descendere deberet, vt ergo aduentus Messiæ nõ impediretur nulli ex semine Dauid licebat virginitatem vouere. In contrarium tamen est, quia Magister, 3. dist. 30. citat Augustinum libro de nuptijs in partem affirmatiuam, & est sententia S. Th. art. 4. citato ad primum, & in 4. dist. 30. q. 2. & Alexandri, Scoti, Bonauenturæ, Durandi, Richardi, & omnes in eadem distinctione, & est opinio cõmunis Theologorum, quòd anteaquam cõtraheret, solum habuit votum seruandi virginitatem, nempe, si Deo placeret, post matrimonium verò absolute votum emisit. Probatur primò, quia B. Maria fuit virgo per excellentiam, sed virginitas ex voto est dignior, vt S. Th. ait loco citato, ergo ante matrimonium vouit: consequentiam probo, quia nihil obstat ei, qui firmiter proposuit castitatem seruare, ante vel post vouere. Secundo, quia fides Catholica est, B. Mariã perpetuo fuisse virginem, habuit ergo perfectissimum statum virginitatis, qualem matrem Dei decebat, sed status sonat firmitatem, firmitas nõ stabilitur nisi per votum, certissimum ergo est, Virginem votum emisisse. Tertio probatur ex verbis Virginis ad Angelum, Quomodo fiet istud, quoniam virum nõ cognosco? Quibus verbis Virgo modum, quo posset concipere, interrogabat: ad quod Angelus respõdit, Spiritus sanctus superueniet in te, &c. Posset tamen quis quærere, quare Euangelista hanc perpetuitatem voti nõ expressit. Respondemus, reliquisse vt notum, cum dixisset, Spiritus sanctus superueniet in te, & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei, cum ergo cõceptum & partum Virgineum designasset, vt notum reliquit, post partum virginem mansisse. Et licet Matthæus dicat, Christum primogenitum Virginis, non insinuat alium post eum genitum, sed quòd nullum antea genuisset: nam vnigeniti hæredes primogenituræ censentur.

Ad rationes in cõtrarium respondemus, Virginem ante nuptias nõ vouisse virginitatem simpliciter, sed sub conditione, nempe si Deo placeret, & aliud non disponeret. Sed S. Th. 4. dist. 30. q. 2. inquit, quòd quamuis virginitas in se egregia sit virtus, tempore tamen legis Mosaicæ matrimonium ei præferebatur propter expectationem benedicti seminis per viam generationis venturi, & ideo B. Virgo sub conditione vouit.

Dubium duplex est circa hanc doctrinam. Primò, an licitum esset absque peccato in lege illa virginitatem seruare. Secundo, an votum virginitatis fuerit absolutum, vel cõditionatum. Ad primum respondet idem S. Th. 4. dist. 33. q. 3. art. 2. ad secundum, quod post multiplicatum genus humanũ nullum fuit peccatum à matrimonio abstinere, quia præcepti necessitas Genes. 1. Crescite & multiplicamini, iam cessauerat, & eadem ratione, inquit, in lege Mosi post sufficientem propagationem populi nõ peccasset, qui à matrimonio abstineret, atque adeo multo minus qui virginitatẽ seruasset. Quòd si quis arguat ex illo quod Deuter. 7. habetur, vbi videtur matrimonium in præcepto tradi ad populum Israeliticum augendum, & ex consequenti virginitas videtur prohibita, & sterilitas in populo illo opprobrio dabatur, non ergo debuit Virgo virginitatem vouere. Respondemus, quòd dum populus erat exiguus, vt in Abraham, Isaac, & Iacob, est ita, secus populo iam multiplicato. Sed cõtra, quia propter expectationem Messiæ venturi nefas erat à matrimonio abstinere. Respondeo, quòd licet Abrahæ, vt Gen. 22. habetur, fuerit facta promissio, quòd ex semine suo Deus benedicturus esset omnes gentes, ex tribu tamẽ Iuda, descensurus erat Christus, iuxta illud Micheæ 5. Et tu Bethleem terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim exiet dux: quare illo vinculo aliæ tribus non tenebantur. Tum etiam, quia licet aliqui ex illis vouerant, ad prouidentiam tamen Dei spectabat, ne linea, per quam descendere debeat Christus, deficeret. Item, quia si tam stricta esset obligatio matrimonij, sequeretur quòd si quis ex primo matrimonio prolem nõ susciperet, teneretur ad secundas nuptias cõmigrare, ad quod tamen scriptura nõ obligat: quinimo Iudith absque prole in viduitate permansit. Et ideo est valde probabile, semper etiam post corruptam naturã, virginitatem fuisse prælatam matrimonio, quippe quæ ad cõtemplationem, & opera spiritualia est lõge aptior. Cuius gratia multi sapientes cælibem vitã elegerunt. Vnde de Abel nulla historia refert vxorẽ habuisse, & ita Patres tradunt, quòd virginitas Angelica ab illo genus humanũ decorare cœpit: si ergo ita est, cur ob easdem causas, ob quas in lege naturæ virginitas laudabilior erat, in lege etiam scripta eundem gradum excellentiæ nõ obtinuerit. Et cõprobatur hoc exemplis multis prophetarum, quia Esaias, Heliseus, & Hieremias, vt author est Hieronymus aduersus Iulianum, c. 16. ab vxoribus abstinuerunt: & Iosephus lib. 18. antiquitatum ait, ante Christi aduentum collegium Essenorum fuisse in deserto Iudæ, more nostrorũ monachorum & Anachoritarum, qui sanctissimã degebant vitam ab vxoribus abstinentes, quorum institutum secutus est Baptista. Vnde, esto, Virgo nullam habuisset reuelationem in speciali, exemplum tamen virginitatis colendæ in sua gente haberet.

Sed quid ad S. Th. qui contrarium sentire videtur? Respondeo, intelligere in initio illius legis, & mutauisse sententiam, 2. 2. q. 152. art. 4. vbi diffinit, virginitatem simpliciter præferendam esse matrimonio: & art. 4. citato nõ dicit simpliciter, sed ait videtur, quòd

fortè

fortè dixit, propter lineam rectam tribus Iuda, ex qua erat Virgo per paternam lineam, qui descendit ex Dauid per Nathan, quam ascendendo recensuit Lucas c. 3. per lineam verò maternam creditur fuisse ex tribu Leui. Et licèt non sit omnino certum, pium tamen est credere B. Virginem inspirationem aliquam in speciali ab Spiritu sancto accepisse, Dei genitricem futuram esse, & ideo ante nuptias desiderium propositu virginitatis, quod habebat, non est ausa absoluto firmare voto. Paucis ergo perstringendo dubiũ hoc dico primò, a principio creationis mundi ante multiplicationem generis humani, non fuisse licitam virginitatem, quia contra illud Gen. 2. Crescite & multiplicamini. Secundo, dico post genus humanum iam multiplicatũ, virginitatem non esse illicitam. Patet, quia præceptum iam tunc non currebat. Item, quia nullus in particulari, genere humano multiplicato, conseruare speciem tenebatur. Tertio dico, post illũ statum naturæ, postea in lege scripta virginitatem non fuisse ita laudabilem, neq; ita de consilio, sicut nunc, & hoc est de mente S. Th. 4. dist. 30. q. 2. & 1. part. q. 98. art. 2. Et constat ex illo quod habetur Deut. 7. vbi dominus præcipit, quod omnes contrahant: verum est non esse præceptum strictè, sed solum permissionem, eo quod gentes illæ futuræ erant diuites & fœcundæ. Nunc verò lege Euangelica virginitas est de consilio, & eius votum, & ideo B. Virgo laudabiliter fecit vouendo. Vltimo dico, in scholis sustineri posse, lege veteri virginitatem nõ esse licita, neq; laudabilem, vt patet ex illo Deut. 7. vnde si B. Virgo Esaias, Hieremias, & Baptista fuerunt virgines, asserendum est, id fecisse ex reuelatione speciali, & ideo B. Virgo fecit votum conditionatum. Et hoc Scotus loco citato sustinet. Primum tamen, quod diximus, est verius & probabilius.

Ad secundum, an votum Virginis fuerit absolutum vel conditionatum ante matrimonium. S. Tho. art. 4. citato ad secundum argumentum, & cum illo cõmunis opinio Doctorum Scholasticorũ, Scoto dempto, tenent, fuisse conditionatum, quia addidit conditionẽ illam, nisi aliud Deus disposuerit. Videtur tamen conditionem istam fuisse friuolam, quia in omni promissione subintelligitur, frustra ergo fuit addita. Confirmatur: quia dato, quòd conditio illa expresse & formaliter non ponatur, semper tamẽ virtualiter intelligitur, & ita sat erat Deum postea illi reuelare quod cõtraheret. Respondeo ad argumentum, supposito primo, conditionem, quam Virgo apposuit, non fuisse illam, nisi Deus aliud voluerit, sed illam, nisi Deus reuelando mediatè vel immediatè aliter

1. *Ratio.* disposuerit: non enim sufficiebat, quod eius parẽtes vellent (etiam rationabiliter) quod illa nuberet, vel quòd homines probi & sancti ei consulerent, quòd contraheret. Hoc supposito, nego conditionem illã fuisse frustra, quia cõditio addita fuit, nisi aliud expediret, quod potuit ex reuelatione, vel ex cõsilio proborum & sanctorum virorũ cognoscere. Ad confirmationem dico, conditionẽ virtualem, dato quod virtualiter intelligatur, post votum tamen, qui formaliter non apposuit, indiget dispensatione summi Pontificis; sic ergo dico de B. Virgine, & de omni voto, quod licet includat conditionem aliquam virtualẽ, si tamen vouens illam formaliter non explicet, requiritur dispensatio summi Pontificis, vt iudicet an teneatur voto, vel non.

Secundo arguit Scotus ex illis verbis Lucæ 1. Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Hæc verba potius videntur insinuare votum absolutum, quam conditionatum, ergo absolute vouit. Respondeo, rationem illam nihil probare, quia verba illa fuerunt ante matrimoniũ contractum cum Ioseph dicta, & postea ex mutuo consensu vtriusq; emisit votum absolutum, & post contractum matrimonium fatemur, quod fuit votum absolutum, antea verò negamus.

Tertiò argumentatur, quia nos concedimus Virginem non emisisse votum absolutum, sed conditionatum: ne concedimus, quod contra votum fecerit; sed arguitur sic, dato, quod fuisset absolutum, Virgo tamen sciebat quòd Ioseph nunquam erat debitũ petiturus, & hoc ex reuelatione Diuina nouerat, ergo contrahendo non faciebat contra votum. Respondemus, dato, quòd certa esset, si tamen votum, absolute emisisset, & postea contraheret, contra votum faceret. Probo, quia ex vi contractus matrimonij se astringebat ad debitum reddendum, & si Ioseph peteret, reddere tenebatur, quia mulier (vt Paulus ait Ro. 7.) non habet potestatem sui corporis, sed vir, vnde licet copula de essentia matrimonij non sit, bene tamen ius ad copulam.

Quarto argumentatur, quia Virgo potuit cõtrahere matrimonium sine violatione voti. Probat, quia stat quòd Virgo tradat potestatem, dominium, & possessionem sui corporis alteri, sine eo quòd se obliget ad vsum matrimonij, & tunc votum nõ frangeret. Et patet ex Extrauaganti, Exijt qui seminat, de verbor. signi. Vbi diffinitur, Stat quòd aliquis habeat rei dominium sine hoc quòd habeat vsum, & è contra, similiter ergo & Virgo potuit Ioseph tradere dominiũ sui corporis, non tamen vsum. Respondeo, per viam contractus non posse quis dominium rei alteri tradere, quin tradat & vsum: & quia matrimonium non solum est sacramentum, sed etiam quidam contractus naturalis, ideo Virgo per viam contractus matrimonialis nõ potuit Ioseph dare dominium sui corporis, quin traderet & vsum, sicut cæteri cõiuges astringuntur.

Vltimo arguit ex cap. commissum, extra, de sponsal. vbi habetur de quodam qui iurauit Mariam ducere, & ingressus est Religionẽ, diffinit Pontifex, quòd contrahat, vt iuramentum seruet, & postea Religionem ingrediatur. Ex hoc sic, illud votum fuit absolutum, & non repugnat matrimonio: similiter ergo & votum Virginis.

Respondeo primò, quòd si ille dolose cõtraxit, deliquit, iniuriam irrogans vxori. Secundò dico, quod ibi nulla fuit facta mentio de voto, quia si facta fuisset, contrarium Pontifex disposuisset: & quia talis mentio non fuit facta in gratiam religionis iuramenti, rationabiliter disposuit quod seruaret iuramentum, & post contractum ingrediatur Religionem.

Sed contra Scotum arguo, probando, quòd si emisisset votum absolutum, non liceret ei postea contrahere. Probatur ex eo quod inquit Hieronymus super primam ad Tim. 5. Vouentibus virginitatem non solum nubere, sed velle nubere damnabile est: si ergo emisit votum absolutum, peccauit contrahendo S. Th. facile respõdet, votum fuisse conditionatũ, & ideo nubere potuisse. Sed quid Scotus respondebit? Dico posse dicere, quod vouentibus non est licitum velle nubere, quando nõ constat de viro quòd debitum nõ petet, quia tamen Virgini per reuelationem constabat eius virum non esse debitum petiturum, ideo licite contrahere potuit.

Notanda est expositio vera illius textus Lucæ 1. Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Communiter Doctores secuti Augustinum exponunt, Virum nõ cognoui, id est, feci votum virginitatis. Sed expositio hæc videtur stare nõ posse, quia imprudentiæ est Angelo objicere votum, in quo Deus dispensabat, sed talis in Virgine admittenda non est. Ideo dico sensum loci illius esse, & est mens Augustini, quòd Virgo cognita voluntate Dei in speciali per reuelationem, ex multis modis, quibus Deus id efficere potest, quæsiuit in speciali modum, quo mysterium illud adimplere deberet, ad quod consequenter respondet Angelus, Spiritus sanctus superueniet, &c.

Dubitatur vltimò, quando Virgo emisit votum virginitatis perpetuæ, an postquam cõtraxit matrimonium, vel antequã Christum conciperet, vel post? S. Th. inquit, ante salutationem Angeli, & post matrimoniũ cõtractum, votum emisisse absolutum. Quod patet ex responsione Virginis, Virum nõ cognosco. Augustinus tamen in libro de nuptijs, & habetur 26. q. 2. cap. sufficiat, tenet contrarium, & ait, quòd post conceptionem Christi ambo simul vouerunt virginitatem. Vtrumq; probabile videtur: possunt nihilominus sic conciliari, quòd S. Th. intelligit, quòd ante salutationem virtualiter & implicite emisit votum. Augustinus verò intelligit, quod post salutationem & conceptionem ambo formaliter & explicite sua vota explicauerunt.

Pro Ambrosio respondet S. Th. 3. part. q. 28 art. 2. ad primum argumentum, quòd Ambrosius aperitionis vocabulo non significauit patefactionem vllam vteri, quæ cæteris parientibus accidit, sed eum exitum prolis, qui claustra Virginei pudoris nõ violauit, exponẽs enim illud, quod Euangelista de lege induxit, Omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum Domini vocabitur, quod, vt Beda dicit, more cõsuetæ natiuitatis loquitur, non quòd Dominus sacri ventris hospitium, quod ingressus sanctificauerat, egressus violasse credendus sit: vnde illa adapertio non significat reserationẽ communem claustri pudoris virginei, sed solum exitũ prolis de vtero matris. Et ne cui scrupulus remaneat, Ambrosium vocabulo aperitionis nõ significasse patefactionem vteri, quæ cæteris accidit, sed prolis exitum, qui claustra Virginei pudoris non violauerit. Libet hic scribere sententiam Bernardi in principio tertij Sermonis de Purificatione Mariæ, qui sic scribit: In lege scriptum erat, vt mulier, quæ suscepto semine, peperisset filium, immunda esset septem diebus, & octauo die circuncideretur puer, de hinc ablutioni & purificationi intenta abstineret ab ingressu templi triginta tribus diebus, quibus expletis, offerret filium Domino cum muneribus. Sed quis non aduertat, in ipso sententiæ huius initio liberam matrem Domini ab hoc præcepto. Putas enim, quia dicturus Moses, Mulierem quæ peperisset filium immundam esse, nõ timuerit super matre Domini blasphemiæ crimen incurrere, & idcirco præmiserit, suscepto semine alioquin nisi parituram præuidisset sine semine Virginem, quæ necessitas erat de suscepto semine fieri mentionem? Patet itaque, quod lex ista matrem Domini non includit, quæ non suscepto semine, filium peperit.

DECIMVMQVARTVM QVÆSITVM.

Christus Dominus an sapientia profecerit, sicut ætate.

AMbrosius in explanationibus super Lucam hunc locum explicans, *Iesus proficiebat ætate & sapientia*, asserere videtur, Christum quatenus homo erat, secundum incrementum ætatis, doctrina & sapientia profecisse. Ambrosij verba hæc sunt, Iesus proficiebat ætate & sapientia. Quomodo proficiebat? Doceat te ordo verborum, ideo enim, ætatem ante præmisit, vt secundum hominẽ crederes dictum: ætas enim non Diuinitatis, sed corporis est, ergo sicut proficiebat ætate hominis, sic proficiebat sapientia hominis.

Doctores Scholastici de hac materia tractant 3. Sent. dist. 14 & S. Thom. 3. part. q. 9. de scientia Christi in communi, & articulo 1. quærit, an Christus habuerit aliquam scientiam, & respondet affirmatiue. Notandum tamen, quòd scientia increata à S. Tho. dicitur Diuinitas ipsa, sciẽtia verò humana & creata, quarta, qualitas quædã in anima Christi residens, qua mediate, sicut vnus nostrum sciebat. Inquit ergo S. Thom. quod in Christo præter scientiam, increatã quã ratione vnionis, anima Christi habebat, oportuit ponere scientiam creatam, hoc est, qualitatem particularem.

Probatur

Probatur primo ex perfectione animæ Christi, quia omnis anima est in potentia ad recipiendum species intelligibiles, & cognoscendum: tum sic, quod est in potentia ad aliquid recipiendum, est imperfectū si ergo anima Christi esset in potentia ad qualitatē illam recipiendam, & eam non haberet, esset imperfecta, imperfectio verò non est ponenda in Christo, ergo. Secundò, quia Christus natura humana vtebatur tanquam instrumēto ad operandum, sed natura humana, quia agens intellectuale est, vtebatur per cognitionem creatam, ergo. Tertiò, cognitio principiorum est naturalis, sed Christus naturam humanam integram assumpsit in naturalibus, ergo cum cognitione & scientia principiorum. Quartò, quia finis cuiuscunque rei est operatio, operatio autem realis animæ est cognitio, habuit ergo cognitionem naturalem. Collectio patet, quia si cognitionem naturalem non habuisset, frustra Deus illam assumpsisset: id enim est frustra, quod finem suum non assequitur. Vltimò probatur, quia conclusio S. Thom. est diffinita 6. Synodo generali, actione 4. 8. 11. & 17. & subdit rationem Synodus, quia Christus est verus & perfectus homo, sicut verus & perfectus Deus, contra Macharium, & alios hæreticos in Christo operationem Diuinitatis tantum ponentes. Et in damnationem illorum sufficit, quòd si ex parte intellectus & voluntatis operationes creatas non habuisset, non ergo actus liberos & meritorios, quibus nobis salutem meruit, habuisset, quod dicere, est affirmare Christi humanitatem non fuisse instrumentum nostræ redemptionis. Et vt constet hanc esse mentem Patrum, eorum sententiam referam.

Hieronymus in illud Esaiæ 7. Vt sciat reprobare malum, & eligere bonum, inquit, Licet multa post sæcula de eo Euangelista testetur: Puer autem proficiebat ætate & sapientia, & hoc dicatur, vt veritas humani corporis approbetur, tamen adhuc pannis inuolutus habuit boni maliq; iudicium, vt per hæc verba noscamus infantiam humani corporis, Diuinæ non præiudicasse sapientiæ, vt in illud Hieremiæ 31. Nouum creauit Dominus: iuxta incrementa quidem ætatis proficere videbitur sapientia, sed perfectus vir in vtero fœmineo continetur.

Ambrosius de incarnationis Dominicæ sacra. c. 7. Deus in carne perfectionem naturæ assumpsit humanæ, suscepit sensus hominis, &c. perfectam ergo animā assumpsit Verbum, non imperfectā. Et li. 7. epist. 47. ad Irenæum idem cōfirmat, Accepit plenitudinē perfectionis humanæ, vt esset perfectus in vtraq; natura.

Augustinus in libro de Trinitate, Mox vt Verbum venit in vterum, factum est perfectus homo. Et super Exod. Non habuit omnino Christus iuxta animæ meritum, quo posset proficere. Et illum versum Psal. 64. Beatus quem elegisti & assumpsisti, de vnita humanitate interpretatur.

Remigius in illud, Et ecce aperti sunt ei cæli, ait, Sed nunquid tunc primo aperti sunt ei cæli? etiam, secundum humanam naturam: fides enim ecclesiæ tenet, quòd non minus aperti sunt ei antè quam post.

Græcus, quem refert sæpissime D. Th. in catena, exponit secundum humanitatem proficere, non quòd ipsa augmentum, quæ ab initio fuerit perfecta, acciperet, sed ex eo quòd paulatim manifestabatur.

Damascenus, Qui proficere dicunt Christum gratia, non venerantur vnionem, quæ est secundum hypostasim.

Theophilactus, Diuina erant, quæ dicebantur, & agebantur à puero nō quasi duodecim annorum, sed quasi perfecti viri. Euangelista vero interpretatur, quid sit proficere illum sapientia, subdit enim, Et statura, profectum enim ætatis, sapientiæ dicit profectum.

Leo episcopus ad Leonem Augustum, 95. Deitas assumptam naturam beatificans, vt glorificata in glorificante permaneat: loquebatur autem de incarnatione. Et alio item loco Cyrillū citat in hæc verba: Assumpsit Verbum humanitatis naturā in sua ratione perfectam. Cyrillus in Ioan. li. 1. c. 17. Vidimus, inquit, gloriā Christi à Deo sublimiorem creaturarum gloria: vt mentis quisq; compos nulli aliquam vnigenito Dei filio illam conuenire fateretur. Plenus enim erat veritate ac gratia. Non enim mēsura sibi datur, vt cæteris, sed vt in perfecto perfecta inest: sed si plena est, inquies, gloria eius gratiæ & veritatis, quomodo sapientia & gratia profecisse apud Lucam scribitur? aut quid accedere potest ad plenum: verum quia magis eum in dies homines admirabātur, illorum potius de Iesu opinio, quam illius perfecta crescebat gratia, vt magis in dies cognoscentes, magis illum procedere, ac gratia crescere arbitrarentur. Et idem repetit c. 20. in illud. Et de plenitudine eius omnes accepimos. Hæc veritate Catholica diffinita.

Quæstio præcipua circa hanc quæstionem est, an anima Christi per scientiam increatam absq; creata hæc omnia cognoscere potuerit? Circa quam quæstionem est sententia singularis Ioannis de Ripa, 3. dist. 14. q. 1. quæ absoluitur sequentibus cōclusionibus. Prima conclusio. Anima Christi & quælibet alia, potest per Diuinitatem cognoscere quidquid per scientiam creatam cognoscere valet. Itaq; si Deus alicui intellectui hypostatice vniretur per vnionē illam, omne illud sciret. Secunda conclusio. Ita in Christo factum fuit, quod eius anima omnia per Diuinitatem cognoscebat, itaq; in eius anima non erat scientia aliqua creata. Tertia conclusio, Beati habent scientiam omnium immediate per solam visionem & vnionem ad essentiam Diuinam sine aliqua qualitate vel gratia creata. Quarta conclusio, impossibile est essentiam Diuinam vniri alicui intellectui formaliter, quin per illam cognoscat & intelligat omnia. Quemadmodum non stat albedinem parieti vniri quin albus formaliter fiat. Suadetur hæc sententia duplici argumento. Primò, ex authoritate difficillima Augustini, 4. de Trinitate, cap. vltimo, vbi inquit: Visio beatifica est summum bonum, quo Deus est beatus, est ergo qualitas increata, alias Deus beatificaretur per qualitatem aliquam. Et Hugo lib. de sapientia Christi scripsit verba fortiora, Indubitāter affirmo, in anima Christi haud scientiam creatam fuisse, nam qui scientiam creatam admittit in Christo, carnaliter potius quam spiritualiter loquitur. Auerroes, 3. de Anima Comm. 36. ait, quod intellectus hominis separatus intelligit per intellectionem separatam à rebus, quo innuit, homines immediatè per scientiam Diuinam intellectiuam intelligere, & non per creatam. Ratione sic suadetur, Essentia Diuina potest alicui formaliter vniri, ergo & sapientia Diuina, & sic per illam formalē intelligere. Antecedens patet in Incarnatione Christi, vbi essentia Diuina humanitati est communicata. Consequentia probatur, quia non est maior repugnantia de sapientia quam de essentia. Secundo, Deus potest supplere vicem & absentiam speciei intelligibilis, ergo vicem notitiæ, ita quod Deus faciat quidquid notitia facere debet: antecedens patet: quia Deus potentia sua efficere potest, quod ego sine specie intelligibili Petri recorder, cuius speciem ignoro, quia species ad productionē notitiæ effectiuè concurrit: vicem autē causæ efficientis Deus supplere potest, consequentiam probo, quia eadem repugnantia est primi & secundi, sed potest primū, poterit ergo & secundum: & ex consequenti intellectus per vnionē essentiæ Diuinæ sine qualitate aliqua poterit esse immediatè sapiens. Cōfirmatur ex doctrina S. Th. 1. part. q. 12. art. 2. & est argumentum ad hominem. Omnes enim rationes, quibus probat S. Thom. quod Deus non potest supplere vicem notitiæ, conuincunt quod vicem speciei supplere non possit, sed potest supplere vicem speciei, poterit ergo & vicem notitiæ.

Sententiam hanc impugnant omnes Scholastici. Capreolus, 3. *Conclusio.* dist. 14. q. vnica. Marsilius, 3. q. 10. art. 2. & Caietanus, 1. part. q. 26. art. 5. Vnde statuimus conclusionem contra dictam opinionem. Impossibile est intellectum cuiuscunque beati intelligere, vel immediatè cognoscere per Diuinitatem sibi vnitam. Contrarium asserere est chimæricum, & ideo dico animam Christi præter Diuinitatem sibi vnitam habuisse scientiam creatam, & nisi illam haberet, formaliter sapiens non esset, quinimo innocens esset, nam ad intelligendum qualitas, notitia, vel aliquid creatum requiritur. Sententia hæc probatur, Primò, ex sexta Synodo Constantin. *1. Ratio.* qua contra Macharium diffinitum est, in Christo esse duas notitias impermixtas, & ita duas proprietates, & duas volitiones, ergo & duplex cognitio, vna intellectus Diuini, & altera humani. Et contrarium est hæreticum, quia contra diffinitionem huius Concilij. Rationibus efficacissimis idem probatur. Si enim in Christo non esset aliqua cognitio, vel volitio humana, sequeretur Christum nihil nobis meruisse, consequens est hæreticum. Collectio probatur, non habuit cognitionem vel voluntatem humanam, ergo non meruit. Patet, quia per Diuinitatem mereri non potuit. Secundo probatur à S. Thom. de veritate, q. 20. art. 2. Diuinitas *2. Ratio.* siue essentia Diuina inhærere alicui intellectui non potest, neque esse forma illi inhærens, ergo per eam intellectus formaliter intelligere non potest, antecedens est de fide: consequentiam probo, quia ad hoc quod intellectus per aliquam formam intelligat, requiritur quod illi formaliter inhæreat, quemadmodum ignis calefacere non potest nisi per calorem sibi inhærentem, neq; paries esse albus sine inhærenti sibi albedine. Et ratio est, quia de ratione actus intelligendi nostri est, quod inhæreat, non tamen de ratione actus intelligēdi Dei, quia est substantia, & substantiæ repugnat inhærere, vt ait Aristoteles, 12. Metaphysices. Tertiò, quia omne *3. Ratio.* intelligere debet esse eiusdem rationis cum potentia intellectiua, essentia autem Diuina alterius rationis & ordinis est ab intellectu creato, quia est infinita, intellectus ergo noster per essentiam Diuinam formaliter intelligere nequit. Consequentia est nota, minor est de fide. Maiorem probo, quia hæc est causa quare intellectus noster per notitiam exteriorē, vt puta visiuam, intelligere non potest, quia est maxima disconuenientia inter notitiam, & visiuam potentiam, & intellectum, eodē ergo modo in casu nostro. Quarto, quia nulla creatura per essentiam Diuinam immediate huma- *4. Ratio.* nitati vnitam potest alicui formaliter inhærere, ergo neq; intellectus per essentiam Diuinā sibi immediatè vnitam intelligere: antecedens est notum: consequentia patet, quia intelligere est actus vitalis, & nulla res per seipsam cognoscere potest, sed per notitiam ab illa distinctam, ergo neq; habere Dei scientiam possumus, nisi per notitiam ab eo distinctam. Vnde ratio, quare anima Christi, aut beati alicuius, mediante essentia Diuina, intelligere nō potest, est, quia omnis notitia potētiæ cognitiuæ debet inhærere, & essentia Diuina alicui inhærere non potest, quia esset in ea imperfectio. Vltimum argumentum est Caietani, q. 9. artic. 1. Intelligere, siue *5. Ratio.* cognoscere effectiuè, est vitalis actio procedens ab anima nota, ergo per essentiam Diuinam sine qualitate aliqua suppleri non potest, esto, ei immediatè vniatur: consequentia est nota, antecedens probatur, quia intellectio est actio vitalis dimanans ab anima, vnde sicut quis non potest sine actu proprio generare, neq; per ædificationem alterius domum ædificare, neq; per calefactionem alterius ignis, ignis iste calefacere, ita neq; per actum intellectus ab alio productum intelligere.

Ratio hæc Caietani cauillari solet, primo, quia fundamento

falso

falso innitur, nempe, quòd Deus notitiam aliquam in intellectu nostro immediatè producere non potest: quod falsum esse constat ex Arist. 3. de Anima, Intelligere est quoddam pati; cum ergo ad intelligendum requirantur duo, receptio speciei, & notitiæ productio. & intelligere potius est recipere, quã producere, sequitur quòd Deus potest in intellectu meo notitiã producere. Secundò, quia innititur huic Maximæ, Omnis actio vitalis intrinsece in esse & conseruari dependet ab anima, itaq; per Deum suppleri non potest: hæc tamen maxima tantum habet locum in actionibus, quæ à potentia non distinguuntur, tanquam res à re, vt ambulatio, generatio, quæ immediatè à suis potentijs dependent, & non distinguuntur ab illis: tamen in actionibus, quæ distinguntur tanquã res à re, Maxima habet instantiam, sicut cognitio quæ à potentia tanquam res à re distinguitur, & ideo potest à Diuina essentia suppleri. Maxima tamen Caietani potest sic defendi, nempe, quòd omnis actio, quæ ex natura sua à potentia nostra est producibilis, de per se & regulariter à potentia nostra dependet, quòd si aliud fiat, id erit de per accidens. Secundò respondeo, nos loqui de actionibus, quæ simpliciter sunt actiones: & ita verum est, quod ait Caietanus vt ex diffinitione ipsius patet, loquitur enim de actionibus, quæ est motus, vt prouenit ab agente: bene enim sequitur, iste agit, ergo eius actio prouenit ab illo: de actionibus verò, quæ non sunt simpliciter actiones, id falsum est. Vnde cum intelligere sit quoddam pati, potius est passio quam actio: de ratione autem passionis non est quod producatur ab eo, qui patitur, ideò per Diuinam potentiam potest quis per notitiam à Deo productam intelligere.

Quòd si quæras, quare potius intelligere est passio quàm actio? Dico id esse, quia intelligere simpliciter, non est notitiam producere, quia ad productionem notitiæ phantasmata & intellectus agens simul concurrunt, & tamen phantasmata & intellectus agens non intelligunt, sed intelligere quodammodo est notitiam recipere, & ex consequenti pati, nam recipere pati est: & signum huius est, quòd intellectus possibilis solum recipit & intelligit, & non producit, sed notitiam ab intellectu agenti recipit, & quia non potest intelligere, nisi notitiã sibi inhærentẽ habeat, quod est quoddam pati, ideò notanter diximus, quodammodò notitiam recipere, sed nõ simpliciter. vnde intelligere est habere notitiã sibi inhærentem, ipsum informantem, & vitaliter immutantẽ, quod est verè pati. Et ideò diximus de ratione huius, quod est intelligere, esse, quod habeat notitiam sibi formaliter inhærentem, & vitaliter à notitia immutetur, & hoc est pati.

Ad argumenta in contrarium. Ad primum, quia Augustinus, inquit, quòd visio beatifica est summum bonum, ergò nõ est qualitas, alias Deus beatificaretur per aliquam qualitatem. Respondemus dupliciter, Primò, Augustinum loqui de visione beatifica obiectiuè, non subiectiuè: obiectiua est Deus ipse visus, subiectiua verò actus Deum videndi. Secundò, visionem beatificam, quæ est actus videndi Deum, esse quid creatum, & vocatur à sanctis summum bonum causaliter, quia ex illa in nobis summum bonũ causatur, & hoc modo loquendi vtuntur Patres: vnde Deus est beatus per visionem beatificam formaliter, quia illa visio est ipsius substantia, nos verò sumus beati illa visione non formaliter, sed solũ obiectiue, vel causaliter. Ad Hugonem respondeo, neq; glossari, neq; defendi posse, ipse enim tenet illam singularem opinionem, cuius contrarium est tenendum. *Ad primũ argumentum.* Ad primum argumentũ respondeo negando cõsequentiam, quia est maxima disparitas rationis, nam existentia nõ requirit vt sit actu existens, & ideo per alienam existentiam extrinsecam sibi communicatam potest quis existere, vt accidens nõ per suam, sed per subiecti existẽtiam existit: existere enim nõ semper est actus existentis, patet in materia, quæ habet existentiam compositi, & in incarnatione Christi humanitas & partes corporis non per suam existentiam, sed per alienã, hoc est, suppositi Diuini, existunt: intelligere tamen, semper est actus intelligentis. & sic repugnat quòd quis per notitiam alterius intelligat, est enim effectus formalis & actus proprius vitalis, qui etiam per potentiam Diuinam suppleri nõ potest, & sic est maxima disparitas. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum respondeo, negando consequentiam, quia licet Deus vicem speciei supplere possit, nõ tamen notitiæ. Pro quo aduertendum ad intellectionẽ concurrere species & notitiam, species effectiue tanquam causa efficiens, sicut & obiectum cõcurrit effectiuè, notitiam verò tanquam causa formalis. Ad argumentũ ergo dico, Deum posse supplere vicem speciei, quia potest supplere vicem causæ efficientis, nõ tamen notitiæ, quia non potest vicem causæ formalis supplere: nam sicut obiectum concurrit effectiue, ita & species: & cum obiectum per se non possit esse in potentia, in absentia ipsius species supplent vicem obiecti, & quia species concurrit effectiue, potest Deus vicem eius supplere, quia verò notitia est qualitas, qua potentia formaliter cognoscit, ideo concurrit formaliter, & Deus non potest vicem causæ formalis supplere. *Ad confirmationẽ.* Ad confirmationem respondet S. Thom. 1. part. q. 12. art. 2. quòd si beatus Deum cognosceret per notitiam increatam verbi, sequeretur beatum comprehendere Deum, ac perinde esset æquè beatus atq; Deus, quia actus ille increatus est compræhensiuus, per quem Deus cognoscitur quantum cognoscibilis est, si ergo per illum actum beatus Deum cognosceret, eum compræhenderet, & ita æque beatus esset vt Deus. Tum etiam, quia tolluntur gradus beatitudinis cõtra illud Ioannis, In domo Patris mei mãsiones multæ sunt. Et Clemẽtina, Ad nostrum, de hæreticis, diffinitur beatos indigere lumine gloriæ eleuante intellectum ad Deum videndum & contemplandum, vbi supponitur, quòd visio beatifica à effectiuè ab intellectu procedit. & quia intellectus non potest illam attingere, ideo lumine gloriæ eget.

Hoc supposito, est quæstio, an Deus ab aliquo beato per aliquã similitudinem creatam videri possit. Et an visio cansetur sine aliqua similitudine ipsius Dei. In scholis de hac quæstione multi sunt modi dicendi. Et est argumentum, visionem beatificam esse nõ posse nisi mediãte aliqua Dei similitudine, vt causa, ex illa Canon. Ioan. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus, videbimus enim eum sicuti est, visio ergo quæ subsequitur, mediante similitudine præcedenti fit. Hoc enim verba significare videntur. Et Augustinus 14. de Trinitate, c. 6. & 9. explicans hoc testimonium Ioannis, inquit, quòd notitia est naturalis similitudo eius cuius est notitia: cum ergo beati in patria notitiam Dei habeant, habebunt & similitudinem. Ratione probatur, quia omnis cognitio intellectiua fit per similitudinem cognoscentis ad obiectum cognitum, visio autem beatifica est cognitio intellectiua, beati enim per intellectum cognoscunt beatitudinem, fit ergo per aliquam similitudinẽ potentiæ cognoscentis ad obiectum cognitum, quod est essentia Diuina. Secundo, quia visio illa & notitia beatifica est similitudo Dei non ergo inconuenit Deum per similitudinem seu per speciem videri. Consequẽtia est nota, antecedens probo, quia notitia est qualitas mentalis, ergo est similitudo formalis obiecti: collectionem probo, quia proprium est qualitatis vel notitiæ formalis significare formaliter, non ergo inconuenit Deum per similitudinem aliquam videri.

Primus modus. Pro solutione quæstionis sunt duo modi interpretandi S. Tho. Primus supposita distinctione, quòd duplex est similitudo: quædã obiectiua, & est id ad quod potentia tanquam in obiectum terminatur & finitur: alia est similitudo subiectiua, vel mediũ tendendi in ipsum obiectum, vt species visiua qua parietem video, quæ est principium vel medium, quo potentia tendit in obiectum. Hoc supposito prima opinio tenet has duas conclusiones.

1. Conclusio. Prima conclusio, similitudo omnis obiectiua impedit, ne obiectum, sicuti in se est, videatur, hoc est dicere, quod similitudo obiectiua causat notitiam implicitam vel abstractiuam & confusam ipsius obiecti, & ita impedit, ne obiectũ clarè videatur: verbi causa, regis imago non causat notitiã intuitiuam regis, sed confusam & abstractiuam: & isto modo dicunt Doctores hi, nos Deum in hac vita cognoscere, non enim eum sicuti est, sed per vestigia & similitudines vti Paulus Rom. 1. ait, eum cognoscimus, inuisibilia enim Dei, per creaturas ab eo formatas intelligimus.

2. Conclusio. Secunda conclusio, similitudo subiectiua non impedit quo minus obiectum videatur sicuti est, hoc est, intuitiue cognoscatur, nam species cognitionem distinctam & intuitiuam rei non impedit. Hoc supposito ad S. Th. quando 1. part. q. 12. art. 2. negat Deũ per similitudinem videri posse, intelligit obiectiuam, videl. per aliquam speciem vel verbum, potest tamen per subiectiuam videri, quia beati in patria essentiam Diuinam per aliquam qualitatem & similitudinem vident, non per obiectiuam, quia esset Deum confuse & abstractiue videre, sed per subiectiuam: & hoc modo exponunt S. Th. Qui tamen hoc nunquam somniauit: loco enim citato duplicem vnionem distinguit, ait enim, quod res aliqua dupliciter alicui vniri potest, primo modo, per seipsam immediate; alio modo, per sui similitudinem. Postea, inquit, quod essentia Diuina vnitur intellectui & menti beati, non per similitudinem aliquam: expresse ergo affirmat cõtrarium doctrinæ istorum, & ita dicit expresse art. 1. quæstionis nonæ, ad tertium. Et tertio contra gentes, cap. 15. inquit, quod Deus per nullam similitudinem videtur, sed per seipsum immediate, & per suam essentiam.

Secundus modus Magistri de Victoria. Ideo est secundus modus exponendi S. Tho. qui in hac conclusione consistit. Beati in patria vident Deum, non per aliquam speciem, bene tamen per aliquam notitiam, quæ est similitudo ipsius Dei, nam cum S. Th. dixit, Deum non videri per similitudinem, intelligendus est de similitudine quæ est species, non tamen negauit de similitudine quæ est notitia. Et rationes S. Th. id suadere videntur, quia si species Deitatis poneretur, ociosa esset ibi, quia legitimo fine priuaretur, species enim est ad præsentandum obiectum, Deus autem intellectui cuiuslibet beati est præsens, quia tamen videtur per notitiam, necessaria est notitia. Secundò, ratio S. Th. est, quia si species media daretur, ratione cuius in obiectum Diuinum tenderemus, sequeretur, quod potentia creata beati se beatificarent, patet, nam intellectus posset producere Dei visionem, & per consequens se beatificare, quod hæreticum est, sequitur ergo quod species Deitatis non est admittenda. Et hæc est ratio potissima huius sententiæ.

1. Argumentum. Aduersus tamen hanc sententiam sunt duo difficillima argumenta. Primum, notitia & verbum identificantur, sed in beatis est notitia, ergo & verbum: consequens tamen est hæreticum, nempe, beatos formare verbum, ergo vel fatendum est, beatos non habere notitiam, vel si habent, quod etiam habeant verbum. De hoc S. Thom. 1. part. q. 27. art. 1. & quæstione 34. articulo 1. Triplex autem est opinio de verbo & notitia. Prima Senti & Durandi, qui inquiunt, verbum & notitiam idem prorsus esse. Secunda Capreoli, & Caietani, & aliorum Thomistarum, asserentium distingui, tanquam res à re. Tertia Magistri de Victoria, scilicet, verbum distingui à notitia realiter, non tanquam res à re, sed tanquam modus realis, sicut sessio & sedens, homo & humanitas, sunt enim eadem res, licet realiter distinguantur. Ex hoc respondeo ad argumentum. Beati in patria habent notitiam, & notitia est eadem res cum verbo, ergo habent verbum, negatur collectio, quia verbum & no-

& notitia distinguuntur realiter, tanquam modus realis, vt exposuimus, quæ distinctio sufficit ad hoc quòd vnum negetur de alio. *2. Argumentum.* Secundum argumentum est, beati in patria habent notitiam Dei. ergo habent speciem Dei, probo collectionem, quia perfectior & expressior est Dei notitia, quam eius similitudo, si ergo in beatis ponitur notitia, ergo & species. Respondeo antecedente dato, negando collectionem: ratio est, quia species effectiue, & ex se repræsentat obiectum, & ideo si beati speciem haberent, possent seipsos beatificare, quia possent actum beatificum producere, notitia verò obiectum repræsentat formaliter, & quia species efficit obiectum præsens, habet enim omnem efficientiam quam habet obiectum, hinc est, quod beati non habent speciem Dei, quia esset eiusdē perfectionis cum ipso Deo, quia vero notitia solum repræsentat obiectum formaliter, qui modus repræsentandi est à solo Deo, ideo homo se non beatificat, sed Deus beatificat illum, hac ergo ratione in beatis ponenda est notitia Dei, non autem species.

Resolutio huius quæstionis tribus conclusionibus absoluitur. *1. Conclusio.* Prima conclusio, Beati in patria nullam speciem habent, per quam Diuinam essentiam intueantur. Conclusio hæc est communis Theologorum, & assertio cōtraria est temeraria; & probatur primò, omnis species ex natura sua est similitudo repræsentatiua obiecti, ergo in patria non potest esse aliqua species repræsentatiua Dei, antecedens est notum, consequentiam probo, quia talis species esset infinitè perfecta, & æqualis perfectionis cum essentia Diuina, quia si species est naturalis similitudo obiecti effectiua, erit ergo tantæ perfectionis sicut obiectum. hoc autem est omnino falsum, ergò. Secundò, nō potest dari substantia, quæ Deum sicut in se est, effectiuè repræsentet, ergo multo minus accidens, sicuti est species, dari potest, quod Deū ipsum repræsentet: antecedens est notum: consequentiam probo, quia ad repræsentandum impertinens est quòd sit substantia vel accidens. *2. Conclusio.* Secunda conclusio, beati in patria nullum formant Dei verbum, per quod essentiam Diuinam videant. Hæc est communis Theologorum. Scoto dempto. Probatur ex prima conclusione, beati in patria nullam habent speciem, ergo neq; verbum: antecedens patet ex conclusione prima: consequentia probatur, quia verbum clarior & expressior similitudo Dei est, quam species, sed repugnat speciem Deitatis dari, a fortiori ergo & verbum. Item verbum à theologis assignatur, vt obiectum fiat præsens, & proportionetur potentiæ, sed Deus est obiectum præsens proportionatum & commensuratum intellectui beati, disponens potentiam per lumen gloriæ, frustra ergo ponitur verbum. Conclusiones illæ sunt veræ & certissimæ. Punctum difficultatis est in tertia conclusione, quæ talis *3. Conclusio.* est, Beati in patria non vident Deum per aliquam similitudinem, sed essentia Diuina immediatè intellectui beati vnitur, seclusa omni qualitate & similitudine, quæ essentiam Diuinam repræsentat. Pro explicatione huius conclusionis sint fundamenta. Primū: *Cognitio intellectiua similis generationi naturali.* per notitiam intuitiuam nullum formatur verbum. Ita S. Thom. 1. parte, quæstione 12. articulo 2. ad secundum, sic enim accidit in intentionali seu intellectuali cognitione, sicut in generatione physica & naturali: in generatione autem naturali quatuor concurrunt, generans, semen, actus generandi, & effectus, vel embrio: sic & in cognitione intellectuali, est generans, nempe obiectum, producens notitiam, species, quæ se habet velut semen, nam sicut semen est similitudo imperfecta & cōfusa generantis, eodem modo species intellectualis est similitudo confusa & imperfecta ipsius obiecti. Tertiò in cognitione reperitur actus cognoscendi, qui est notitia: ideò sicut actus generantis in generatione non est similitudo generantis, ita notitia est actus cognoscentis, sed non similitudo cognoscentis, notitia enim nihil aliud est quā actus cognoscendi, verbi causa, ambulatio non est qualitas, sed actus ambulandi, locutio, actus loquendi: sic notitia seu cognitio nihil aliud est, quam actus cognoscendi, non verò similitudo: vnde notitia contra Summulistas omnes, non est terminus mentalis, nec manet in mente, vt qualitas, sed est actus transiens. Vnde quando Doctores dicunt notitiam esse qualitatem, vel manere in mente, notitia tunc capitur pro verbo, vel pro specie, distinguitur tamen à verbo vel specie. & quia notitia non est qualitas, ideò nullo mo- *Verbum similitudo expressa obiecti.* do est similitudo obiecti. Quartum quod reperitur in generatione naturali, est effectus, in cognitione verò intellectuali est verbum ipsum: nam sicut fœtus est similitudo expressa generantis, eodem modo in generatione intellectuali verbum est similitudo expressa ipsius obiecti, quia clarè & distinctè obiectum ipsum repræsentat. Vltimum fundamentum sit, quod verbum est quædam species, quæ est expressa similitudo ipsius obiecti producta à potentia cognitiua: vnde quando aliquis habet obiectum absens, vt illud cognoscat & reducat obiectum proportionatum potentiæ, ponitur verbum: potentia enim cognoscitiua informata specie, producit qualitatem quandam, quæ est idolum vel verbum potentiæ: & hinc in Trinitate personam secundam vocamus Verbum, quia Pater se respiciendo verbum produxit, nempe Filium. Ex quo infero primo, quod species non est verbum, patet ex diffinitione verbi, nam verbum est expressa similitudo obiecti, species autem est confusa & imperfecta, distinguitur ergo species à verbo.

Secundo infero, quòd verbum est terminus actionis, quæ est cognitio, hoc est, potentia mea cognoscitiua informata specie intelligibili, cognoscēdo tanquam terminum verbum ipsum producit, quod est naturalis similitudo obiecti, sicut calor est terminus calefactionis, & Filius est terminus in actu generandi, ita verbum per actum cognoscendi producitur tanquam terminus illius actus, vnde verbum à notitia ipsa realiter distinguitur, sicut actus & terminus actus.

Tertiò infero, quòd in potentia vel cognitione visiua, secundum S. Thom. nullum ponitur verbum: quod est valde notādum, ratio est, quia obiectum sensibile est proportionatum potentiæ, est enim præsens, quia potentia mea visiua immediate ad obiectum terminatur, & non ad idolū. Similiter ergo accidit in visione beatifica: visio enim illa est notitia intuitiua, & potentia intellectiua beati disposita per lumen gloriæ, & immediate ad essentiam Diuinam terminatur. Ex his sequitur conclusio posita, beatos in patria nullam habere similitudinē Dei, quia neq; speciem, neq; verbum habent: notitia verò non est similitudo, sed actus cognoscendi. Et licet hæc videatur opinio noua, eam tamen insinuat S. Th. 4. dist. 49. & Capreolus eadem dist. q. 1. Caietanus, 1. par. q. 12. art. 1. Et pro hac opinione, nempe, nō dari notitiam, quæ sit similitudo Dei, est ratio demonstratiua: in patria nulla datur species repræsentatiua Dei, ergo neq; notitia, quæ sit similitudo eius: antecedens est omnium: consequentiam probo, secundum totam scholam expressior & perfectior similitudo obiecti est species quam notitia, sed non datur species Deitatis, à fortiori, ergo neq; notitia. Secundò, quia secundum S. Thom. non datur aliqua species, quæ repræsentet Deum, quia esset infinite perfecta, sed similiter si notitia repræsentaret Deum esset infinite perfecta, repugnat ergo dari notitiā, quæ similitudo Dei sit, & eum repræsentet: minorem probo, quia quanto obiectum est maioris perfectionis, tanto notitia est perfectior. si ergo obiectum est infinitæ perfectionis, ergo & notitia obiecti. Patet inductiue, descendendo à suprema Hierarchia Angelorum vsq; ad infimam, non ergo dari potest aliqua notitia vel similitudo Dei. Et ad argumentum S. Thom. beati in patria non habent speciem, concedo, ergò neq; notitiam, nos concedimus, habent tamen actum beatificum, quo beatificantur visione obiecti beatifici. Et eodem modo potest ad omnia alia argumenta responderi. Et ad id Ioannis, Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Dico similitudinem illam non esse ratione alicuius qualitatis, quæ Deum ipsum repræsentat, sed ex parte potentiæ intellectiuæ, quæ per lumen gloriæ eleuatur, vt Deum videat.

Ad aliud visio est similitudo, negamus ex his quæ diximus.

Circa secundum argumentū S. Th. quod est, Lux minor offuscatur per maiorem, vt constat de luce candelæ in præsentia solis, omnis autem sciētia creata collata ad increatam, habet se sicut lux minor ad maiorem, ergo offuscatur ab illa, & ex consequēti Christus non habuit scientiam aliquam creatam. Pro solutione notandum, quòd lux est qualitas, quæ inhæret luminoso, qua lumē producit, lumen verò effectus est lucis diaphano inhærens, & productum in corpore ipso luminoso. Hoc supposito respondet S. Th. lucē candelæ per lucē solis offuscari, quia sunt eiusdem ordinis ex parte, nempe illuminantis, lumē autem candelæ in aere productū, non offuscatur à lumine solis, vt experientia docet, de medio prius à candela illuminato, si postea à sole illuminetur. Ratio est, inquit S. Thom. quia sunt diuersorum ordinum, vnum in genere illuminantis, aliud in genere illuminati: & hac ratione scientia creata Christi non offuscatur per scientiam Diuinam, sed potius perficitur & augetur, quia habet se ad illam sicut lumen candelæ in aere ad lumen solis, vnde Ioan. 1. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem. Sed est notandum quod lux candelæ non dicitur à luce solis offuscari, eo quod impediatur à productione sui actus, sed ex eo quod lux solis impedit, ne lux candelæ ita percipiatur. Quòd si quæras, vnde hoc proueniat? Dico rationem esse, quia si duo obiecta vni potentiæ præsententur, & illorum alterum est excedens, alterum ab immutatione impedit, quia totam aduertentiam potentiæ occupat, vt experientia est de duobus sonis, alter campanæ, alter cytharæ.

Dubium tamen est, an Christus quatenus homo erat, Deum videat per visionem beatificam, sicut cæteri beati. S. Tho. quæst. 9. articulo secundo, respondet affirmatiue: probat, quia omne quod agit, secundum quod est in actu agit, omnes autem homines reducuntur in beatitudinem per humanitatē Christi, vt patet ex illo ad Hebr. 2. Decebat eum, propter quem omnia, & per quem omnia, per passionem eius consummari, humanitas ergo Christi erat beata: nam quod aliud reducit in actū, oportet quod & ipsum sit in actu.

Dubium tamen est circa hanc rationem. Videtur enim infirma, maxima enim, quam assumit, videlicet, Omne quod agit, in quantum est in actu, agit, non habet locum nisi in causa principali. in causa tamen instrumentali habet fallentiam: penicillus enim, quo imago fit, non habet in se formam per quam agit, quia causa instrumentalis ad hoc vt operetur non requiritur quòd sit in actu: sacramenta enim in se non continent formaliter gratiam, sed tantum sunt causa gratiæ instrumētaliter, simili ergo modo in nostro casu cessat maxima quia Christi humanitas est causa gratiæ & gloriæ instrumētalis, quia in se gratiam & gloriam continebat. Quinimo de causa principali maxima non videtur vera: piper enim est causa principalis caloris, tamen in se saltem formaliter calorem non continet, ergo maxima falsa. Respondeo, Sanct. Thom. hic loqui, vt Theologum, non vt metaphysicum, maxima autem illa est omnium philosophorum: & Sanctus Thom. non procedit demonstratiue, sed Theologice, & fide supposita. Et ratio Arist. est,

quia

quia omnis caosa vt agat, debet esse in actu, actio autem tenet se ex parte formæ, passio ex parte materiæ, ad hoc ergo quod aliquid agat, oportet quod habeat formam, quia forma est actus materiæ, quælibet ergo causa debet esse io actu, vt aliquid operetur, & sic maxima habet verum io causa priocipali & instrumentali ei cooinocta. Vnde optime arguit S. Tho. quod cum humanitas Christi esset instrumentum coniunctum Diuinitati, si est causa gratiæ & gloriæ, in acto debuit gratiam & gloriam habere: fallit autem maxima io causa instrumẽtali separata, de qua etiam potest maxima S. Tho. intelligi, si tamen causa instrumentalis est capax effectus, quem producit: ideo sacramenta licet sint causa gratiæ, in se tamẽ illam formaliter non habent. Ratio est, quia gratiæ capacia oon sunt. Exemplũ est, si baculo velim lignũ calefacere, oportet quod baculus actu sit calidus, ad hoc quod lignum calefaciat, quia autem baculus capax est calotis, ideo potest lignum calefacere. Ad argumentum de pipere respondeo, quod licet piper non sit formaliter calidus, continet in se tamen qualitatem quandam emioenter cootineotem calorem, & hoc sufficit ad hoc quod sit causa caloris.

Dobium tamen est, io quo gradu certitudinis teoenda sit conclusio S. Th. Respondeo oõ esse in primo grado fidei, ita vt oppositom assereret esset hæreticũ. Ratio esset, quia ad hoc quod aliqua conclusio sit in primo gradu fidei, reqoiritur quod cõtineatur in sacra scriptura, vel dedocatur ex illa per cõsequentiam necessariã & euidentem, oollum autem istorum est in præsenti, ergo, maior est canon ab omnibos receptus, minor probatur, qnia in scriptura sacra non continetur formaliter, neque ex illa per consequentiam necessariam deducitur: quioimo io scriptura sunt loca contrarium sonantia, vt Lucæ 24. Nonoe oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam, ergo antea illam non habebat: & Matth. 26. Tristis est aoima mea vsq; ad mortem, vbi secundum S. Th. secuodum portionem superiorem tristis erat, tristitia autẽ repugnat claræ visioni, ergo secundum portiooẽ sopetiorem gloriã oon habebat, aliàs tristari ooo potuisset. Ratione probatur sic, oihil est asseteodum quod legi ordioatæ repugnet, contra omnẽ autem legem ordinatam esset, aliqoem simul viatorem & cõprehensorem esse, noo ergo cõclusio asserenda est tanquam de fide. Sit tamen de hoc conclusio, propositio S. Th. est vera, & certissime tenẽda, ita vt oppositum nedum esset temeratium, sed erroneum, vel errori proximum, & qui contrarium assereret, tanquam stultus & temerarius puniendus esset: patet, quia conclusio S. Tho. est omnium Theologorum, 3. dist. 24. vbi omnes in Christo negant fidẽ & spem, quia erat beatus. Et id constat Matth. 17. ex eius Transfiguratione, vbi Christus oihil aliud fecit, oisi miraculom suspendere, vt gloria animæ io corpus redundaret. Et Ioan. 1. Vidimus gloriam eius, habuit ergo gloriã. Et Io. 3. Datus est ei spiritus nõ ad meosuram, dedit ergo ei Pater quantum potuit, & ex cõsequeoti beatitudinem, quæ est perfecta & coosommata gratia. Et ibidem, Nemo ascendit io cælum, nisi qui descendit de cælo: vbi aduertẽdum, quod Christus dum viator erat, iam in cælum ascenderat per visionem beatificam, qua Deum videbat. Et Ioan. 8. Ego nooi Patrem, & si dixero qnod ooo noui eum, ero similis vobis mendax, non autem nouit vt homo, uisi quia beatus erat, ergo Esaiæ 4. & 42. Merces eius, id est, gloria eius, cum illo est. Ita Hieronymus & Augustinos ibi & ad Col. 2. In ipso inhabitat omois plenitudo Diuinitatis corporaliter. Et ad Hebr. Minuisti eum paulo minus ab Angelis, ac si diceret, in hoc qnod homo erat, minor erat Angelis, io alijs vero maior, quia prius habuit maiorem gloriã illis. Ratiooe probatur, primo, quia ratione vnionis hypostaticæ debebatur Christo gratia & gloria, ergo habuit illam: antecedens est notũ: cõsequentia probatur, qoia Christus habuit gloriam gratiam cõsummatam, ergo habuit gloriam: probo, qoia gloria oihil aliud est nisi gratia cõsummata. Vnde Augustious dicit, quod gratia & gloria differunt, quia gratia est gloria iochoata, gloria gratia coosummata. Confirmatur, qnia Christus magis dignus erat gratia, & gloria, quã oẽs beati, habuit ergo beatitudinem, quam beati in patria habeot. Secundo, qnia postquam quis extra statum merendi & demerendi est, statim gloria redditur à Deo, oisi sit obstaculum, vt in existentibus in purgatorio, Christus autem noo sibi, sed oobis meruit, habuit ergo gloriam animæ ab initio. Vltimò, quia oaturam humanam assumpsit quaorum ad animam cum omnibus perfectionibus, quas poterat habere de potentia Dei ordinata, maxima autem illarum est beatitudo, ergo.

Hebr. 2.

Dobium tamen est, an Christus habuerit scientiã ioditam. Præmittit S. Th. art. 3. ex Augustino, beatos habere duplicem notitiã, alteram matotinam, alteram vespertinam. Matutina est, qua res cognoscuntur io verbo: vespertioa qua cognoscuntur in genere & per species propitas: matutina est clarissima, vespertina nõ ita clara, quia vespertina habetur per speciem propriam creaturarũ tanqnam per mediom, matutina cõparatur immediate per Diuinam essentiam: Diuina autẽ essentia perfectius creatoras repræseotat, q̃ ipsæ in seipsis repræsententur. Secundò, est præmittendũ, quod io anima Christi sicot in qualibet alia anima est naturaliter potentia quædam oaturalis ad omnia naturalia cognoscenda, quæ per virtotem intellectus agẽtis cognosci possunt, & ad habeodas sciẽtias omnes naturales, qoæ oaturali lumioe cõparari possunt, vt Geometriam, vel Metaphysicam: alia est potẽtia obedientialis, quæ est potentia ad cognoscendum superoaturalia per virtutem lumiois supernaturalis, vel per reuelatiooem. Tertiò præmittit, q̄ omois potentia imperfectiooem quandam dicit, & hæc tollitur per reductionem ad actum. Ex quo sequitur, qnod ad hoc quod anima Christi esset perfecta, quod vtraque potentia tam oaturalis quam obedientialis necessum erat, quod ad actum reduceretur, & ex cõsequenti vt scientiam haberet, qua omoes res per species earum cognosceret: & hæc dicitur scientia iosusa in anima Christi.

Hoc supposito, est cõclusio affirmatiua, quæ probatur ex illo ad Colos. 2. In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei, ergo & thesauri scientiæ infusæ. Ratione sic, verbum humanitatem perfectam assumpsit, ad perfectiooẽ autem humanitatis necessaria est cognitio rerum in se per proprias species, quæ est sciẽtia infusa & indita, illa ergo fuit in Christo: consequẽtia est nota, & antecedens quia aoima Christi est in potentia ad res omnes per proprias species cognoscendas, sed tunc potentia perficitur, cum ad actum reducitur, ergo. Conclusio hæc S. Th. eodem gradu certitudinis est tenenda, quo præcedens: & contrarium asserere temerarium & erroneum esset. Vnde quando Esa. c. 7. inquit, Vt sciat reprobare malum, & eligere bonum, intelligendum est, sicut illud eiusdem capitis 11. Requiescet super eum spiritus sapientiæ & intellectus pro tẽpore infantiæ: & idem ad Colos. 2. & Lucæ 2. quando in templo Doctores stupebant in responsis illius. & Ioan. 7. Vnde hic literas scit, cum non didicerit? Ratione probatur à maiore ad mious; primis parentibus fuit hæc gratia collata, ergo à fortiori Christo. Vnde Dionys. 7. cap. ecclesiasticæ Hierarchiæ ait, quod Christus erat Doctor & Magister nedum homioum, sed etiam Angelorum, debuit ergo scientiam Doctoris habere, quæ fuit iodita & iosusa. Ex quibus patet veritas conclusionis S. Thom.

Sed licet ita sit, quod conclusio sit vera & Catholica, non tamẽ in eo gradu, vt cootrarium asserere esset hæreticum. Marsilius 3. q. 10. art. 3. tenet oullas species oeque habitus fuisse infusos Christo: & authoritates in contrariũ adductæ glossari possunt de scientia Diuina & beata. Et quod ita sit, suadetur primo, potentia animæ Christi erat sufficienter satiata per scientiam beatam, non ergo necessarium est aliam iofusam addere: vnde sicut Christi humanitas ex natura sua ad propriã subsistentiam ioclinabatur, nihilominus quia per vnionẽ ad verbũ erat satiata, & quia in se perfectiones omoiũ subiectorum continebat, hinc propriam subsistentiam non habuit: sic ergo in proposito, scientia Diuina sufficiebat vt potentia animæ Christi esset satiata, noo ergo opus est scientiã inditam in eo ponere. Secundo, scientia hæc indita seu infusa io ordine ad scientiam beatam comparata, est imperfectissima, sicut lux candelæ in præsentia solis: vnde Paulus 1. Cor. 13. Siue prophetiæ cessabunt, siue scientia destruetur, charitas nunquam excidit, non ergo necessum est hanc scientiam inditam in Christo ponere. 2. Ratio. Vltimò, si ratio S. Th. aliquid probaret, sequeretur aoimæ Christi solum scientiam rerum naturalium ac horum inferiorum esse collatam: sequelam probo, quia anima Christi solum erat in potentia ad res naturales inferiores cõprehendendas, ergo Christo solum scientia horum inferiorum erat infundeoda. 3. Ratio.

Pro solutiooe ootandum, scientiam beatificam & infusam diuerso modo causari: quia beatifica causatur ab intellectu, & Diuioa essentia, tanquã ab obiecto: infusa verò producitor à solo Deo per species inditas, & sic differunt specie. Secundò, quia ordinantur ad diuersum finẽ: cognitio enim beatifica ordiuatur ad cognoscendum perfecte verbum, infusa verò ad cognoscendum res ipsas. S. Th. probat conclusionem receptissimam congruentia quadam, quæ verissima est. Et hinc respoudetur ad argumentum quod solet de paruulis fieri: primò, noo esse inconueniens io animabus paruulorum imperfectionem aliquam ponere, ex eo, quòd non proprio marte scientiam sibi comparauerint: & ideo minus gaudium tam essentiale quam accidentale est in illis quam in adultis. Secundò respondeo & melius, paruulos præter cognitionem beatificam etiam in se sentire, & reuelationes aliquas particulares experiri, quas Deus sua magoificentia illis largitur.

Ad primum argumentum de potentia animæ Christi, negatur antecedens, quia scientia indita animæ Christi erat alterius rationis, & alio modo aoimam Christi perficiebat, quam scientia beata. Ad secundum negamus, quod talis scientia imperfecta esset. Et ad Paulom respondeo, oon loqui absolute, sed coodirioualiter, ita quòd mens & intentio ipsius est, quod quãuis aliæ scientiæ de facto euacuarentur, charitas tamen non excidit. Ad vltimum negatur sequela, anima enim Christi non solum erat in potentia ad scientiam istorum inferiorum, sed etiam ad altiores & eminentiores scientias.

Aduertendum circa solutionem S. Th. ad secundum, qua videtur S. Th. sentire, dispositiones præuias introductionis formæ remanere post introductionem formæ, esse coo tra ipsum, quia alijs locis tenet ad introductionẽ formæ corrumpi: videtur etiam sentire, quod opioio & scientia io eodem subiecto simul esse possunt: cuius cootrarium tenet 2. 2. q. 1. art. 5. Caietanus inqnit, opinioocm importare duo, assensom & formidinem. Et inquit, quòd mens S. Th. est, opinionem remanere cum scientia quantum ad assensum, non tamen quantum ad formidinem: & ita 2. 2. loco citato inquit S. Th. quòd opinio de sua ratiooe non dicit formidinem, sed solũ assensum imperfectum formidolosum, talis tamen assensus semper est cum formidine aliqua, sicut lox parua importat claritatem imperfectam, quæ tameo sine tenebris non est.

Dubitatur vltimò an Christus habuerit scientiam acquisitam. Respondet S. Thom. articulo 4. cooclusione affirmatiua. Probat, & suadetur ex illo Hebr. 5. Qui cum filius Dei esset, didicit ex his, quæ passus est, obedientiam, vbi glossa decidit, id est, expertus est,

s. d experientia est scientia acquisita, ergo. Supponit S. Th. in probatione, Deum & naturam nihil frustra facere ex Arist. lib. 1. de Cœlo, qui idem allerit. Secundò supponit illud dici frustra, quod propriam operationē non habet, quia finem suum non consequitur. finis autem cuiuscunq; rei est eius propria operatio ex Arist. 2. Cœli c. 2. Tertiò supponit ex Aristotele 3. de Anima, quod munus intellectus agentis est species abstrahere à phantasmatibus. His suppositis, est ratio S. Th. In anima Christi est intellectus agens, propria autem operatio intellectus agentis est species intelligibiles a phantasmatibus abstrahere, abstrahebat ergo, & ex consequenti scientiam acquisitam habuit, quia species abstractæ sunt scientia acquisita: consequentia patet, alias enim frustra talis species & intellectus esset. Secundò, quia in Christo ponenda est scientia proportionata naturæ humanæ, non solum ex parte recipientis, sed ex parte agentis, hoc autem est scientia acquisita, nam agēs illam causans est lumen & virtus intellectus agentis, quæ est proportionata naturæ humanæ, illa ergo ponenda est in Christo. Tertiò, in Christo est sciētia beata, quæ Deo est naturalis, & scientia infusa, quæ est naturalis Angelo, ergo debet esse in Christo scientia acquisita, quæ animæ ipsius sit naturalis. Quartò, in Christo ponitur scientia secundum lumen supernaturale, ergo & scientia secundum lumen naturale, quod est intellectus agens, hæc autem est acquisita, ergo. Quintò, nulla perfectio, maxime naturalis est neganda animæ Christi, sed talis est scientia acquisita, ergo.

Pro declaratione conclusionis notandum, quòd S. Th. non loquitur de scientia actuali, quam Christus habebat per experientiā atque, vt ignem calefacere, quia hanc scientiam habuisse est euidens, sed loquitur, & quærit de scientia habituali, quam docti homines sibi comparant, vel inuentione propria, vel traditione præceptorum. De quo Arist. 1. Metaph. c. 1. ait, memoriā fieri ex pluribus experientijs, & ex memoria sæpè repetita colligit primum vniuersale, ex quo & alijs inferuntur multæ conclusiones euidentes, quæ generant scientiam habitualem in anima. De hac quæstione intelligenda est conclusio S. Th.

Secundo notandum, S. Th. 3. dist. 14. tenuisse, in Christo non fuisse scientiam acquisitam, articulo tamen 4. quæstionis nonæ mutauit sententiam. Tertiò notandum ex doctrina S. Th. colligi quatuor scientias esse in Christo, nempe Diuinam & increatam, quæ illi conueniebat quatenus Deus, deinde scientiam beatam, item scientiam inditam & infusam in primo instanti suæ conceptionis, vltimò, scientiam proprijs viribus & actibus acquisitam, & de hac agit art. 4. huius materiæ. Summa sequentibus conclusionibus absoluitur.

Prima conclusio. scientia beata in Christo non producebat alias scientias, itaq; ex scientia beatificata non causabantur aliæ scientiæ. Hæc pugnat cum Marsilio loco citato, est etiam contra Scotum 3. dist. 14. q. 3. qui tenent scientiam beatificam producere alias scientias & habitus scientificos. Probant primo, quia scientia Diuina magis repræsentat quamcunq; rem, quam species eiusdem rei. si ergo intellectui beati vniatur, sufficit quamcunque rem in proprio genere sine speciebus ipsius rei repræsentare. Secūdo, quia paruuli discedentes cum sola gratia baptismali, cognitiones aliquas circa Diuinam habent, quæ ex scientia & visione beatifica oriuntur, visio ergo beatifica ad producendum scientiā aliarum rerum & habitus scientificos sufficiens est. Durandus etiam eadem dist. q. 4. inquit opinionem S. Thom. esse probabilem, probabilior tamen ait, est opposita. Probatur primo, quia cognoscere per abstractionem a rebus est imperfectio, Christus verò erat Doctor & Magister Angelorum, vt patet Ioan. 7. non ergo egebat sciētia à rebus abstracta. Secundò, quia postquam aliquis habuit scientiam de aliqua re, licet postea videat & experiatur id quod antea sciuit, non causatur noua scientia, sed illa prior tantum augetur, ita ergo in Christo.

1. Conclusio. His non obstantibus, tenenda est conclusio S. Th. & probatur, quia B. Paulus in raptu habuit scientiam beatificam, & tamen ex visione illa nulla est orta cognitio, ergo, maior nota est, minor probatur, quia ipse Paulus inquit, Audiui arcana verba, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, ex visione ergo beatifica Pauli non producebantur aliæ scientiæ. Secundò, quia ex sententia opposita sequeretur, quòd quilibet beatus in patria haberet duplicem visionem, & duplicem beatitudinem, quia habet visionem essentiæ Diuinæ, & visio illa habet aliam visionem producere, habebit ergo duplicem beatitudinem; antecedens probatur, quia beatus producere potest actus sibi similes, & sibi proportionatos, consequens autem est falsum, ergo.

Ad rationes Marsilij. Ad argumentum primum negatur consequentia, quia eadem ratione in Christo ponenda non esset sciētia infusa, sufficiens est enim scientia Diuina omnia repræsentare; hoc autem est erroneum, ergo. Ad secundum respondeo, quòd si Deus aliquam aliam scientiam illis communicat, id ex largitate ipsius procedit.

Ad primum Durandi respondeo, nō esse imperfectionem, sed naturæ humanæ consonum, per abstractionem à rebus cognoscere. Ad secundum, respondeo, quod licet Christus multa cognouerit, nō tamen omnia vidit, & respectu illorum scientiā acquirebat.

Lucæ 2. Et expositio Durandi loci illius, Proficiebat ætate, sapiētia & gratia, nulla est, explicat enim, proficiebat sapientia, id est, non noua scientia, sed certitudine & experientia: glossa tamen hæc nulla est, quia contra textum, qui dicit proficiebat ætate, scientia, & sapientia apud Deum & homines. Gregor. homil. in locum illum, exponit, proficiebat apud homines, id est, quantum ad apparentiam, quia suam sapientiam quotidie magis hominibus manifestabat. Scotus tamen loco allegato ad primum argumentum, ait, hanc expositionem Gregorij non esse sufficientem: nam Augustinus in eundem locum ait, quòd Euangelij verba historialiter debent intelligi, & ita ait, quòd Christus proficiebat scientia & ætate, quātum ad notitias intuitiuas, quas semper de nouo formabat: ex quibus cum non causaretur habitus, ideo neq; scientia, quia nō est de singularibus, sed de vniuersalibus. Tenenda tamē est sententia S. Tho. nempe, quòd licet in scientia simpliciter non profecerit, quia non plus vno tempore quam alio sciuit, benè tamen secundum quid, quia alijs modis, & alijs medijs, quod antea cognouerat, sciuit.

Et ideo sit secunda conclusio, Christus simul & semel vtraque scientia respectu eiusdem rei vti poterat, & ita causaretur duplex cognitio, & duplex iudicium, itaque per beatificā scientiā cognoscebat, verbi causa, hominem in verbo, & per acquisitam in proprio genere, & sic duplex cognitio & duplex iudicium. Hæc statuitur contra Nominales, qui 3. dist. 14. sustinēt oppositum S. Th. 2. Conclusio. Et probat primo, quia scientia indita vana esset in Christo, quia est nimis diminuta respectu scientiæ beatificæ, non ergo opus erat illa. Secundo, quia duæ cognitiones respectu eiusdem rei repugnāt, neque se compatiuntur, Christus ergo non potuit illas habere, antecedens probatur, quia duo accidentia solum numero differentia simul esse non possunt, & ex consequenti neque duæ scientiæ, neque duo iudicia.

Nihilominus conclusio statuta est vera, & probatur, quia aliàs sequeretur Christum aliqua alia scientia vti non posse, præter beatam: sequela patet, quia visio beata erat inuariabilis, amitti ergo non poterat, & tamen cum illa scientia infusa, secundum Nominales istos, non se potest compati, non ergo vti alia scientia valebat.

Ad argumenta in oppositum respōdeo, ad primum, nego antecedens, imò est optimum, & vtile, & rationi consonum, Christum simul cum scientia beata habuisse acquisitam: constat enim, quòd quando aliquis rem aliquam intuetur, habet visionem ocularem, & intellectualem respectu eiusdem rei: ita Christus licet scientia beata clarè rem intueretur, optimè tamen dispositum fuit, vt illam eadem scientia acquisita cognosceret. Ad secundum negatur antecedens, quia illæ duæ cognitiones nō solum distinguntur numero, sed etiā specie, & ita est distinctio specifica, & alterius rationis: maxima autem intelligitur de accidentibus, quæ ex parte subiecti distinguntur, nō verò de illis, quæ distinguntur ex parte obiecti, verbi causa, albedo, quæ est in pariete, & hæc albedo, nō possunt esse in eodem subiecto, quin vnum faciāt: notitia vero Petri, & notitia Pauli licet sint eiusdem speciei, in eodem tamen subiecto esse possunt, quin vnum efficiant.

Tertia conclusio, scientia Christi infusa erat alterius speciei 3. Conclusio. a scientia acquisita, quam ipse acquisiuit, & etiam à scientia nostra acquisita. Hæc conclusio est cōtra plures Doctores Scholasticos, qui oppositum sustinent. Sed probatur primo, quia Christus comparauit sibi temporis successu realem aliquā scientiā, quam antea nō habebat. erat ergo alterius speciei a scientia acquisita: antecedens patet ex illo Lucæ 2. Proficiebat sapientia: cōsequentia probatur, quia si esset eiusdem speciei cum infusa, nō opus esset illam acquirere, erat ergo diuersæ speciei ab illa. Secundò, quia scientia infusa Christi quantum ex natura sua erat, nō dependebat à phantasmatibus, neq; illis subordinabatur, scientia autem Christi, acquisita à phantasmatibus, sicut nostra, dependet. sunt ergo distinctarum specierum: cōsequentia probatur, quia dependere à phantasmatibus, vel non dependere, arguit distinctionem specificam. Tertiò, scientia Angeli est distincta a scientia nostra, ergo & scientia Christi, consequentia patet, quia scientiā Angelorum scientia Christi superexcedit, & nostram: & ita scientia infusa & acquisita differunt: primò, quia acquisita dependet à phantasmatibus, non autem infusa. Secundò, quia acquisita ad pauciora se extendit quā infusa, infusa enim extendit se ad substantias separatas, & ad articulos fidei. Tertiò, quia scientia acquisita habet pro obiecto quidditatem rei materialis, infusa verò rerum omnium materialium & immaterialium. Et ex hac differentia soluuntur omnia argumenta contra S. Th. Vltimò probatur, quia si non differrent specie, sequeretur quod omnis scientia animæ Christi scientia Angeli esset imperfectior, nam si infusa & acquisita sunt eiusdem speciei, simpliciter tota scientia Christi imperfectior est quam scientia Angeli; quod tamen absurdum est. Et ideo tenendum est, quòd differunt specie, & similiter species infusæ ab acquisitis.

Dubium tamen est, an Christus per disciplinam acquisiuerit scientiam hanc acquisitam. Respondeo negatiuè vt patet ex illo Ioan. 7. Vnde hic literas scit, cum non didicerit? Secundo, quia erat Doctor omnium gentium, vt patet Esaiæ 55. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem. Tertio, quia modus perfectior comparandi scientiam non est addiscēdo, sed inueniendo, vt ait Arist. 1. Ethic. Ille est optimus, qui omnia per se ipsum intelligit: bonus autem qui bene obedit dicenti. Hæc S. Tho. in solutione ad primum.

Dubium aliud est, quare Christo à principio natiuitatis vel in infantia scientia acquisita non fuit infusa, sicut cæteræ virtutes, absq; eo quod ipse proprijs actibus illam compararet. Huius rei quatuor assignantur causæ. Prima deducta ex doctrina Sancti Tho.

Tho. 1. 2. quæst. 60. art. 2. inquit, ex actibus virtutis infusæ nunquam generari habitum, quia quantoscunque actus fortitudinis, temperantiæ, & cæterarum virtutum infusarum producat, nunquam generabit habitum, quia actus illi sunt supernaturales, & ideo ex illis habitus naturales produci nequeunt. Quo supposito, est ratio, quoniam Christus nunquam aliquam virtutem vel habitum acquisitum præter infusos acquirere potuisset, quos Deus illi communicauit, scientiam vero acquirere potuit, & de facto acquisiuit, & ideo necessum non fuit, scientiam istam illi communicari. Ratio verò quare Christo virtutes acquisitæ non fuerunt infusæ est, quia habebat virtutes infusas, & secundum illas operabatur: & quia ex actibus virtutum infusarum virtus acquisita generari non potest, ideo necessum fuit, vt illi communicarentur, cum illas comparare proprio marte non posset: scientias tamen acquisitas potuit labore proprio acquirere, ideo necessum non fuit, illas sibi infundi. Secunda ratio est, quia virtutes infusæ appetitum siue acquisitis quietare non sufficiunt, necessariū ergo fuit Christo infundere virtutes infusas: & cum acquisitæ ad moderandas passiones ordinentur, & tales omninò sedatæ erant in Christo, ideo necesse non fuit quòd illi infunderentur. Tertia ratio, qua soluitur quæstio proposita est, quia Adam statim à sui creatione sciētia acquisita est vsus, quia ætate prouecta creatus est, Christus vero puer est natus, ideoq; non statim scientiā acquisitam habuit. Quod etiā quarta ratione naturali probatur, quia si Christo à principio collata fuisset scientia acquisita, vel fuisset sine phantasmatibus cum speciebus, vel cum phantasmatib. sine speciebus, vel cum vtrisque, sed nullum istorum, ergo. Non primum, quia est contra naturam, quia habere scientiā sine phantasmate rationi repugnat, sequeretur enim quod scientia illa à phantasmatibus non dependeret, & talis haberet scientiam sine speciebus, & ex consequenti scientia acquisita non esset.

Neq; secundū dici potest, quia sequeretur Christum tali scientia vti nō posse, cum speciebus careret, esto, phantasmata haberet, nam cum species non haberet, actum non posset producere, implicat enim actum sine speciebus produci.

Neq; tertium, quia tunc sequeretur, Christum plorare non posse, neq; aliquem actum naturalem exercere: sequela patet, quia tunc haberet sensualitatem phantasmatibus dispositam & perfectam, & ita non posset vt puer plorare, neq; sine maxima causa: ex hoc enim pueri ex causis leuissimis plorant, quia scientia rerum eis deficit: ideo necesse fuit, quod Christus scientiam proprio labore compararet, maxime cum à principio ætatis suæ organorum dispositionem non haberet, vt scientiam acquisitam subito sibi posset comparare.

Pro Ambrosio respondet Magister Sentent. 3. dist. 14. & ait, eius verba non sic esse accipienda, vt putemus puerum Iesum per ætatis incrementa aliquid sibi sapientiæ comparasse, sed quod expressione & ostensione suæ sapientiæ quotidie magis ac magis proficeret, & iuxta hominum existimationem indies sapientia eius crescere ac proficere videretur. Quod ipse Ambrosius expressit de incarnationis Domini, sacramento cap. 7. vbi sic habet, Deus in carne perfectionē naturæ assumpsit humanæ, suscepit sensum hominis, &c. Et cōcludit, Perfectam ergo animam assumpsit verbum, non imperfectam. Et libr. 7. epist. 47. ad Irenæum idem confirmat inquiens, Accepit plenitudinem perfectionis humanæ, vt esset perfectus in vtraque natura.

DECIMVMQVINTVM QVÆSITVM.

An liceat Christianis aliquid proprium habere.

Luce 12. AMbrosius hunc locum tangens, *Congregabo omnia quæ nata sunt mihi & bona mea, &c.* agens de diuite, cuius ager fructus vberes attulit sentire videtur, quod nemini liceat rem aliquam vt propriam possidere. Eius verba sunt hæc, Quid iniustum est, inquis, si cum aliena non inuadam, propria diligentius seruo. O impudens dictum, propria dicis quæ? ex quibus reconditis in hunc mundum detulisti, quando in hanc ingressus lucem, quando de ventre matris existi, quibus quæso facultatibus, quibusq; subsidijs stipatus ingressus es? Aduentum tuum in hunc mundum disce ab Apostolo Paulo dicente, Nihil enim intulimus in hunc mundum, sed neq; auferre quidem quid possumus: habentes autem victum & vestitum, his contenti simus, terra cōmuniter omnibus hominibus data est, proprium nemo dicat, quod est cōmune, plusquam sufficeret sumptum & violenter obtentū est. Et paulo post, Nunquid, inquis, est Deus, vt nobis non æqualiter distribuat vitæ subsidia, vt tu quidem esses affluens & abundans, his verò deesset & egerent? esurientiū panis est, quem tu detines: nudorum indumentum est, quod tu recludis: miserorum redemptio & absolutio pecunia, quam tu in terra desodis: tot te ergo scias inuadere bona, quot possis præstare dum velis.

Basilius subscribit Ambrosio in eundem locum, talibus enim vtitur verbis. Cui, inquit diues, iniuriam facio, si mea retineo & cōseruo: qualia mihi dic tua, vnde accepta intulisti? Quemadmodū si quis, theatro spectandi loco occupato, deinde ingredientes prohibeat, proprium sui ipsius iudicans id, quod communiter omnib. iuxta vsum propositum est: tales sunt diuites, communia enim præoccupantes, & ipsa propter anticipationem propria faciunt, & existimant sua esse, quandoquidem si vnusquisque ad suæ necessitatis consolationem capiens id quod redundat, egenti dimitteret, nemo esset diues, nemo inops: nonne nudus ex vtero excidisti? nonne nudus rursus in terram reuerteris? Præsentia vero vnde tibi sunt? si casu spontaneo dicis, impius es, non cognoscens conditorem: si vero confiteris esse à Deo, dic rationem nobis ob quam accepisti: num iniustus est Deus, qui inæqualiter nobis ad vitam necessaria distribuit? cur tu quidem diues es, ille vero egenus? Et infra, Nonne es prædator, qui ea quæ æque dispensanda suscepisti, tibi ipsi propria facis, esurientis est panis, quem tu detines: nudi est pallium, quod tu in vestiario cōseruas: indigentis est argentum quod tu defossum habes: quare tot hominibus iniuriam facis, quot dare potes, &c.

Doctores Scholastici de hac quæstione disputant distinct. 15. & S. Thom. 2. 2. quæst. 66. articulo primo, quo quærit, an possessio rerum sit naturalis homini, & in secundo articulo, an sit naturale quod sint diuisa dominia. Et quia materia est latissima, præsentem quæstionem sequentibus conclusionibus absoluam. Supposito, assertionem Ambrosij, & Basilij esse prudenter inspiciendam, ne ex defectu aduertētiæ in errorem Apostolicorum quis labatur: de quibus Augustinus libro de hæresibus ad Quoduuldeum ex libro secundo, Epiphanij aduersus hæreses sic scripsit, Apostolici, qui se isto nomine arrogantissime vocauerunt, eo quod in sua cōmunione non reciperent vtentes coniugibus, & res proprias possidentes, quales habet Catholica ecclesia, & monachos, & clericos plurimos, sed ideo isti hæretici sunt, quoniam se ab ecclesia separantes nullam spem putant eos habere, qui vtuntur his rebus, quibus ipsi carent. Similes sunt isti Encratiticis, hoc est, qui extraordinarij siue sęculo renunciantes appellantur. Ex quo constat, quod diuisio rerum adeo est iuri omni consona, vt id negare hæreticum sit: & in Concilio Constantiensi de hoc etiam damnatus est Ioannes Hus, quia negabat clericos quidpiam proprium possidere posse. Hoc supposito sit prima conclusio. Vt statu innocentiæ con- 1. Conclusio.
cors erat rerum possessio in communi, præterquam vxorum, sic & conditioni naturæ corruptæ vsque adeo congruens est dominiorum diuisio, vt citra miraculum genus humanum longo sæculo durare non posset. Prior pars de se liquet, tunc enim temporis terra sua sponte fructus tulisset, vel parua cultura indiguisset, iuxta illud Genesi secundo. Tulit Deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur, & custodiret illum: post peccatum vero dictū est homini, In labore vultus tui vesceris pane tuo. Florem ætatis illius olfaciebat Ethnicus ille, qui sic scripsit,

Ipsa quoq; immunis, rastroq; intacta, nec vllis
Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus,
Contentiq; cibis, nullo cogente, creatis.

Quapropter nulla tunc erat cura, aut quod fructus terræ deficerent, aut quod vlla inter felices illos oriretur discordia.

Posterior autem pars ex duabus radicibus contrarijs probatur. Contra Platonem.
Illam enim Socraticam seu Platonicam vxorum & liberorum cōmunitatem in Republica non opus est multis impugnare rationibus, vt eius appareat absurditas: primò, quia charitas, quæ per illā 1. Ratio.
communionem curabatur fulciri, per eandem labefactatur, aiebāt enim philosophi illi, quod tunc omnes viri vocarent quamcunq; mulierem, mea vxor, & pueros omnes, mei filij, & iuuenes seniorē quemliber, meus pater. Id autem optime Aristoteles redarguit. Perparum enim id ad charitatē refert, nam amor ille tenuis exilisque esset, sicut tantillum mellis in aqua multa, quam dulcem facere nequit: imo inde citius languesceret amor, quod nemo suum proprium filium seu patrem cognosceret, & inde fieret neglectus filiorum & parentum, eo quod raro filius patrem, & pater filium cognosceret. Secundò, quia sæpe ex lineamentis vultus deprehenditur proles cuius patris sit, & ob id tunc animus hominis non posset esse propensior in suos liberos quam in alienos, & ideo natura ipsa communitati illi confusæ reclamabat. Tertiò, quia post naturam lapsam fieri non possit quin inter homines iurgia orirentur, ac subinde inter patres & filios incertus tum fierent impiæ cædes, tum nefandi innitentur amores & coitus. Quarto, quia adeo est naturalis distinctio vxorum & filiorū, vt etiam natura integra permixtio illa vxorum & liberorū absurda esset, vnusquisq; enim suam vxorem haberet, iuxta illud, Erūt duo in carne vna. Vltimo, quia licet vetus lex, gratia propagandi peculiarem Dei populum, in hoc dispensauerit, nunquam tamen vt vna vxor duobus nuberet viris, sane vt caueretur incerta turba prolium.

Hac ergo cōmunitate confusa & communi prætermissa, ostendimus quam sit cōgruens naturæ corruptæ possessionum diuisio, idq; ex duabus radicibus corruptis, nempe, ex humana negligentia, & ex cupiditate. Quod Christianus poeta dixit sic scribens,

Si duo de nostris tolles pronomina rebus,
Prælia cessarent, pax sine lite foret.

Etenim dum terra ex vna parte propter hominis inobedientiam spinas & tribulos ferre cœpit, & sudore vultus humani indigere, vt ipsum aleret, atq; homo ex altera parte, post esum ligni vetiti, tam multis fuit cupiditatibus plenus, necessaria fuit rerum diuisio & possessio, quæ terræ colendæ, & auaritiæ humanæ reprimendæ cōmodissime seruiret, talis autem possessio in communi esse non potuit, ergo necessario fuit diuisio. Et quod ita sit, probatur: nam, vt 2. Ratio.
Aristoteles ait, trifariam intelligere possumus hanc possessionem in communi, nempe, quod fundi essent proprii, fructus vero communes, vel è contra, vt agri essent communes, & fructus diuisi,

aut quod agri & fructus essent communes. Si dederis primum, porrigis ansam discordijs, labores enim essent impares, nam qui plus haberet soli, plus laboraret, fructus tamen pariter pro cuiusq; necessitate cunctis obueniret, quod nemo æquanimiter ferret, ne tanto amplius fructuum perciperet, quanto plus laborauit. Si vero agros vellent esse cõmunes, inde occasio ignauiæ & socordiæ oriretur: ineffabile enim est, quam sit ardens amor ad propria, & quam deses & languens ad cõmunia: sicut dum in domo multi sunt serui, eo peius seruitur, quod quisq; alium expectat, vt faciat quæ ipse facturus erat: hunc in modum tali Reipublicæ vsui veniret, qua ratione fructus maligne prouenirent. Et idem sequeretur incommodum, si fructus & fundi essent cõmunes, ac subinde aliter quod præ humana rerum siti pro se quisq; contenderet, quantum posset fructuum arripere, qua via necesse erat pacem & tranquillitatem ciuium, & amicitiam perturbari.

2. Ratio. Secunda ratio sumitur ex debito ordine in Republica, quia aliter nequiret cum decoro seruari, necessarij enim sunt diuersi ordines, diuersæq; classes hominum, vt Socrates ipse agnouit, tres enim ordines constituebat, scilicet, agricolarum, quibus connumerantur opifices, & custodum, nempe, militum ac nobilium defensioni Reipublicæ ascriptorum: & tertio legum Prudentũ, qui ius dicant, & de rebus dubijs respondeant. Hinc ergo arguitur, Si omnia essent communia, vnusquisq; onus agricolarum recusaret, anhelaretq; vt esset miles, at imminenti bello, nisi statuta essent propria præmia, omnes se periculo subducerent, & quotquot post hæc ad gubernacula inhiarent, mox cum isti supremæ classis pluribus indigerent, accideret vt alijs maiora onera, alijs verò maiores honores decernerentur, quòd nisi dominia essent diuisa, non posset non vehementer Rempublicam inquietare.

3. Ratio. Tertiò patet conclusio, quemadmodum, cõcessa vxorum cõmunitate, tollitur temperantiæ virtus, qua quis abstinet ab alieno toro, sic concessa cõmunitate possessionum, tollitur & virtus liberalitatis, quod maximum ecclesiæ lumen est: qui enim proprium non habet, liberalis esse non potest, & qui omnia possidet, alienæ liberalitatis non eget, & sic periret virtus suscipiendi hospites & peregrinos, subueniendique miserijs & ex consequenti animorum gratitudo pro susceptis beneficijs. Est ergo assertio hæc diuisionis rerum eo gradu certa, vt id negare sit hæreticum, vt in principio diximus. Quod si quis arguat per diuisionem rerum non sufficienter esse prouisum malis & incõmodis Reipublicæ, nam Arist. 2. Polit. ait, diuisioné rerum factã primo propter cultum agrorum, secundò, propter pacificum conuictum ciuiũ, quia alias ille ditior esset, qui fortior, nam & modo propter ignauiam hominum terræ manent incultæ, & homines ambitione & cupiditate in aliena iura se ingerunt. Respondeo ad æquitatem legis non esse necessarium, vt perfecte finé suum assequatur, sat enim est, pro sua facultate stabiliri, quæ ad finem illum accommodantur, nam effrænis hominum libertas nullis potest habenis in totum compesci.

2. Conclusio. Secunda conclusio, etsi conueniat res quantum ad proprietatẽ & dominium diuisim possidere, vt quod suum est quisque lege iustitiæ cognoscat, & ab alieno manus abstineat, tamen quantum ad vsus debent per misericordiæ & liberalitatis benignitatem esse communes, vt qui abundat, det egenti, & qui eget, gratias illi referat: hac enim ratione mortalium amicitia facilius conciliatur, quam si omnia communi dominio possiderentur. Et hinc elicitum est axioma illud celebratissimum, Amicorum omnia sunt communia.

3 Conclusio. Tertia conclusio, prima rerum externarũ diuisio facta fuit iure gentium, licet postea iure ciuili plures accesserint. Conclusio patet hac ratione, quia dominium cœpit ab orbe condito, tunc enim primum Deus habere cœpit quibus dominaretur, ac perinde tunc tam Angeli quam homines suapte natura & iure cœperũt esse domini suarum actionum, vt illa libertate creatori seruirent: quo fit vt aliqua dominiorum diuisio iure naturali facta fuerit, nempe, hæc actionũ: & quod homo habet proprij honoris & famæ, haud enim iure gentium, sed naturali factum est cuique proprium: possessionum autem non fuit facta distributio ante peccatum, sed post statim: nam inde orta est ratio diuisionis, quocirca statim legimus inter duos fratres diuisa esse peculia, Cain enim obtulit de fructibus terræ, & Abel de optimis sui gregis: quod si sua nõ essent cuique propria, nullam mererentur, vel Abel laudem, vel Cain vituperationem.

Dicitur autem diuisio facta iure non naturali, sed gentium, propterea quod ius naturale nulla indiget ratiocinatione, sed scriptũ est in cordibus, ius vero gẽtium est illud, quod collatis principijs, ratio cuiusq; infert, & ideo dicitur gentium, id est, hominũ, quibus proprium est ratiocinari: enimuero ex principijs naturæ corruptæ docta fuit statim familiæ Adæ, ac deinceps in vniuersum gentes, vt suum vnusquisq; possideret.

Quæstio. Diuisioné rerum, quis primo fecerit. Quòd si quæras, quis primum huiusmodi diuisionem fecit. Sunt qui dicant, Adam fuisse primum diuisorem. Alij contra arguunt, ipsum non habuisse potestatem regiam, nec authoritatem Reipublicæ coerciuam, sed tantum fuisse patrem familias, qui non potuit filijs distribuere nisi proprium peculium. Argumentum tamen hoc non est multum efficax: tum quod forsan authoritatem habuit principis ipso iure quo fuit primus parens generis humani, nam verisimile non est, vt aliquo tempore mundus esset absq; humano principe, qui posset malefacta vlcisci. Tum etiam, quod iure etiam paterno, potuit facultates, quibus affluebat, distribuere filijs, imo neq; absurdum esset dicere, fuisse dominum totius orbis, quandoquidem mundus propter hominem factus est, & tunc ipse fuit solus, neque mundus erat tam amplus, quin per ministros posset eum regere.

Respondetur ad quæstionem. At vero quantum ad diuisionem de iure gentium, non est nobis necesse his angustijs coarctari: illa enim, quæ tali iure statuuntur, non indigent principe, neque vllo Reipublicæ consensu. Hac enim ratione ius gentium differt à ciuili, nempe, quòd ratio ipsa singulos seorsum homines illud docet, quare ex condicto poterant singuli fratrum, ac deinceps nepotes ac pronepotes singulos fundos & agros occupare, & peculium augere, ipsa docente ratione, & res dominorum nesciæ primo occupanti cederent, & ab illis alij abstinerent, vt habetur Insti. de rerum diuisione, §. ferè. Quod enim, inquit, ante nullius fuit, id naturali ratione occupanti conceditur. Et hoc quod dicit, naturali ratione, intelligitur ius gentium, id ex naturalibus principijs colligentium. Sic enim legimus Cain vrbem ædificasse Genes. 10. & dispersam esse propaginem Noe ad diuersas regiones & insulas orbis. Sic statim c. 11. disgregatam propaginem Nemrod & eorum multitudinem. Sic & statim Genes. 13. legitur diuisio pacto facta inter Abraham & Loth. Ecce vniuersa terra coram te est, recede à me obsecro, si ad sinistram ieris, ego dextram tenebo: si tu dextram elegeris, ego ad sinistram pergam. Ex quo fit non solum diuisionem in genere, verum & quod istæ nationes hãc regionem possideant, & aliæ aliam, esse de iure gentium. Contra quam Caietanus loco citato articulo 2. tenet, quod diuisio in genere est de iure gentium, appropriatio tamen in particulari de iure positiuo, hoc est ciuili. Attamen S. Thom. ius positiuum extendit ad omne ius humanum, vt includat ius gentium.

Secundum membrum conclusionis, nempe, post modum iure ciuili, hoc est, singularium ciuitatum & regionum multa esse adiudicata particularia dominia notum est, in die namq; lapsu temporum Reipublicæ imperium suum, & regnorũ dominia in reges transtulerũt, vt habetur l. quod principi placuit, ff. de cõstit. Princ. atque inde per legem agrariam communes agri diuisi, & iure Diuino positiuo promissa est & donata regio Cananæorum Israelitis, ac Sauli, Dauidique regnum, & post Leuitis decimæ, & nunc ecclesiasticis.

4. Conclusio. Quarta conclusio, complura manserunt communia iure naturæ, quorum dominia ius gentium diuidere nequiuit, puta locus, vt ait illic Aristoteles, nempe ciuitas, itenera, &c. (& vt refertur eadem insti.) elementa, videlicet aer, aqua, littora, portus, pisces, feræ, aues, &c. iure enim naturali, & permissione iuris gentiũ piscatio & venatio cõmunes sunt, & hinc ea prohibentes à Doctorib. damnantur, licet postea iura ciuilia non tam æquitate, quam licentia & consuetudine forsan plus nimio interdixerint.

5. Conclusio. Quinta conclusio, translatio dominiorum omni iure fieri potest, primum est, suppositis per rerum diuisionem peculiaribus dominijs & possessionibus iure naturali libertatis, quo liber est homo, dominium suorum in alium transfert, tum spontanea donatione, tum etiam quacunque alia libera commutatione, vt vendendo, vel cambiendo, præterea & hæreditaria filiorum successio in bona paterna iure gentium est introducta: de hoc enim ratio naturalis statim vniuersitatem gentium erudiuit, vt in filijs substantia patris quodammodo permaneret, & nomen, & bonorum ius, deinde ius ciuile particularium regionum adhibuit iura primogenituræ, præscriptionis, & alia, quibus dominia transferuntur. Præterea, contra domini voluntatem transferuntur dominia in vindictam & vltionem criminum: priuantur enim homines suis bonis ob hæresis impietatem, ob crimen læsæ maiestatis, & ob alia id genus multa: item causa rescindendarum litium, vt in præscriptione.

Contra hanc diffinitionem est vrgens argumentum, Iuri enim naturali nullum ius humanum contrauenire potest, quod autem bona huius mundi in cõmuni possideantur ius est naturale, vt patet Gen. 1. vbi homini in communi concessa est rerum possessio, neq; tum tantum natura integra, verum & postea iam corrupta, legimus simile Gen. 9. Noe dictũ est & filijs eius, Crescite & multiplicamini, & ingredimini super terram, & implete eam, vbi Deus nihil videtur voluisse fore diuisum. Ad hoc argumẽtum varij sunt modi respondendi. Sunt enim, qui axioma illud, iure naturali omnia sunt communia, non vniuersaliter sed stricte intelligant, scilicet, aut in extrema necessitate, aut inter amicos. Hinc tamẽ sensu: res ipsa & iura contradicunt, intelligunt enim illud de generali illa cõmunitate, quæ postea iure gentium fuit diuisa. *Scotus.* Scotus 4. dist. 15. q. 2. illud vniuersaliter recipit, & ait post naturã corruptam idem ius naturæ abrogatum esse. Sed neq; hoc rationi congruit: primum, quia ius naturale immobile est, & ideo præcepta decalogi sunt indispensabilia, quia sunt de iure naturæ. Secundo, quia aut fuit præceptũ iuris naturæ, quod res in cõmuni possiderentur, aut nullum tale fuit: si prius mẽbrum dederis, tunc vel illud præceptum fuit vniuersale pro quocunq; statu, & hoc non, nam error esset sic dictare, vt natura lapsa perseueraret idem possessionis modus, aut fuit particulare pro statu illo innocentiæ, & illius nulla facta est abrogatio, nam quod diuisio fiat in nostro statu, illi æquitati non derogat, vt durante innocentia communis possessio perduraret. Ideo respondetur, quod in rebus considerare est dominium, & vsum, & quantum ad dominium ius naturæ nunquam præcepto prohibuit rerum diuisionem, quod per legem contrariam fuerit derogatum, sed eo sensu negatiuo dicitur communis possessio de iure gentiũ quod lex naturalis nunquã eandẽ diuisionem

nem

nem præcepit, sed permisit hoc vel illo modo possideri, quo pacto diuersis statibus hominum commodius esset & expeditius. quare ius naturale non est mutatum, sed res. Sententia est Augustini lib. 3. Confes. quam exemplo optimo explicat. Est inquit, medicinalis regula, vinum esse hominibus congruum, hæc autem non derogatur, dum infirmo potus vini interdicitur, sed mutatio fit in homine, cui perpetua illa regula non congruit. At vero quantum ad vsum, potest quodammodo affirmari, ius naturæ præcipere omnia esse communia in necessitate.

Pro Ambrosio respondet S. Thom. loco citato, & ait, quod ius possidendi propria, duo inter cætera significare potest. Primum, potestatem procurandi & dispensandi bona externa sibi à Deo tradita, quomodo licitum est cuique propria possidere, neque huiusmodi professionem proprietatis præmissæ sententiæ Patrum improbant. Secundo, peculiarem ac singularem quendam rei vsum eius tantum possessori additum, quo pacto nemini licet externas res, tanquam sibi vni proprias, possidere. Et hoc est quod Ambrosius & Basilius in diuitibus potissimum damnant, qui nihil egenis impartientes, omnia in proprios vsus conuertunt. Ad secundum argumentum ex Basilio respondetur, quod ille qui præueniens ad spectacula, præoccuparet aliis locum, non illicite ageret, sed ex hoc illicite agit, quod alios prohibet. Et similiter diues non illicite agit præoccupans possessionem rei, quæ à principio erat communis, aliis etiam communicans: peccat autem, si alios ab vsu illius rei indiscrete prohibeat, quod ex verbis Basilij constat. Ait enim, Cur tu abundas, ille vero mendicat, nisi vt tu bonæ dispensationis merita consequaris, ille vero patientiæ præmiis coronetur. Et similiter quod Ambrosius inquit. Nemo proprium dicat, quod est commune, loquitur de proprietate quantum ad vsum: & ideo subdit plusquam sufficeret sumptum, violenter obtentum est.

DECIMVMSEXTVM QVÆSITVM.

Bellum gerere An Christianis liceat.

AMbrosius lib. 10. in Lucam locum hunc, *At ille dixit eis satis est*, Luc. 22. ita interpretatur, vt videatur sentire bellandi ius Euangelica lege prohiberi. Sic enim scribit, O Domine cur emere me iubes gladium, qui ferire me prohibes? cur habere præcipis, quem vetas promi? nisi vt forte parata sit defensio, non vltio necessaria, & videar potuisse vindicari, sed noluisse, lex tamen referire me non vetat, & ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, Sat est, dicit, quasi licuerit vsque ad Euangelium. vt sit in lege æquitatis eruditio, in Euangelio bonitatis perfectio. Multis hoc iniquum videtur, sed non iniquus Dominus, qui cum se potuit vlcisci, maluit immolari. Hac sententia abutuntur Erasmus, & Oecolampadius ad euersionem Christianæ militiæ. Vide de hac quæstione supra secundo tomo Chrysostomi ad decimum octauum.

DECIMVMSEPTIMVM QVÆSITVM.

An Petrus Christi Deitatem negauerit.

AMbrosius libro 1. commentar. in Lucam, explicans hunc locum, *At ille negauit eum, dicens, Mulier non noui illum*, Luc. 22. excusans negationem Petri ait, cum non negasse illum esse Deum, sed negasse eum non esse tantum hominem. Sic enim inquit: Primo vox negantis est Petri, qua tamen non negare Dominum: sed à proditione separasse mulieris videtur. Quid tamen negauerit considera, ex illis vtique se esse, qui cum Iesu Galilæo erant: vel vt Mateus posuit cum Iesu Nazareno, nunquid negauit se cum Dei filio fuisse; hoc est dicere, Nescio Galilæum, nescio Nazarenum, quem Dei filium noui. Habeant homines locorum vocabula Dei filium patria non potest nuncupare cuius maiestatem nullus locus includit &c. Hoc idem sensit Hylarius comm. 2. in Matth.

Non obstante sententia Ambrosij, communis sensus Patrum est, Petrum simpliciter Christum negasse, & non tantum hominem, sed etiam Deum esse. Et est sententia Hieronymi, qui lib. 4. in Matthæum sententiam Hilarij & Ambrosij improbans ait, Scio quosdam pij affectus erga Apostolum locum hunc ita interpretatos, vt dicerent, Petrum non Deum negasse, sed hominem, & esse sensum, nescio hominem, quia scio Deum. Hoc quam friuolum sit, prudens lector intelligit. Sic defendunt Apostolum, vt Deum mendatij reum faciant. Si enim iste non negauit, ergo
Matth. 26. mentitus est Dominus, qui dixerat. Amen dico tibi, quia hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis. Cerne quid dicat, me negabis, non hominem, nempe, quia Deum & hominem & suppositum Diuinum negauit.

DECIMVMOCTAVVM QVÆSITVM.

An sine confessione satisfactione pœnitentia prosit.

AMbrosius 10. comment in Lucam, hunc locum, *Et egressus foras Petrus fleuit amare.* Lucæ 22. ita exponit, vt à vera pænitentia confessionem & satisfactionem excludere videatur. Sic enim habet, Petrus doluit, & fleuit, quia errauit vt homo, non inuenio quid dixerit, inuenio quod fleuerit, lachrymas eius lego, satisfactionem non lego, sed quod defendi non potest, lauant lachrymæ delictum, quod voce pudor est confiteri, & veniæ fletus consulunt & verecundiæ. lachrymæ sine horrore culpam loquuntur, lachrymæ crimen sine offensione verecundiæ confitentur, lachrymæ veniam non postulant, sed merentur. Eandem sententiam repetit sermone de Petri pœnitentia, qui est numero 46. vbi sic ait, Petrus prorupit ad lachrymas, nihil voce precatus inuenio quod fleuerit, non inuenio quod dixerit lachrymas eius lego, satisfactionem non lego: recte plane Petrus fleuit & tacuit, quia quod defleri solet, non solet excusari, & quod defendi non potest, ablui potest: lauant enim lachrymæ delictum, quod voce pudor est confiteri, lachrymæ ergo verecundiæ consulunt pariter ac saluti, neque erubescunt in petendo, & impetrant in rogando, vtiliores lachrymarum preces sunt, quam sermonum, quia sermo in precando forte fallit, lachryma omnino non fallit.

Chrysostomus homil. 6. in Genes. hoc exponens, Factum est vespere, & mane dies quartus, Genes. 1. adhortans auditores, vt confessione peccatorum Deum placent, neque post confessionem vltra in peccata recidant, inquit, Sufficit Deo ob magnam suam misericordiam, vt desistamus à peccatis. Hoc idem latius explicans in oratione de B. Philogonio ait, Ego testificor ac fideiubeo, vt si nostrum quisque, qui peccatis obnoxij sumus, recedens à pristinis malis, ex animo vereque promittat Deo se postea nunquam ad illa rediturum, nihil aliud Deus requiret ad satisfactionem vlteriorem, benignus est enim. Et homil. 2. in Psalmum 50. interpretans hanc clausulam: Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam, hæc verba inserit, Vbi misericordia flagitatur, sed interrogatio cessit, vbi misericordia postulatur, iudicium non sæuit. Vbi misericordia petitur, pœnæ locus non est. Vbi misericordia, quæstio nulla. Vbi misericordia, condonata responsio est. Ioannes Caluinus capit. 9. suarum Institutionum contra satisfactionarios (hoc est Catholicos, qui tertiam partem pœnitentiæ satisfactionem docent) his locis Ambrosij & Chrysostomi abutitur, vt satisfactionem pœnitentibus auferat.

Doctores Scholastici 4. Sent. dist. 17. quærunt, primo, an communiter assignentur partes pœnitentiæ, contritio, confessio, & satisfactio. Ad quod præmissa distinctione respondeo duab. conclusionibus. Duplex enim est pars rei, vt 5. Metaphys. ait Philosophus scilicet, pars essentiæ, & pars quantitatis: & partes rei materialis physicæ & naturales sunt materia & forma Logicæ autem, & per abstractionem Metaphysicam sunt genus & differentia: constat enim homo ex corpore & anima, & Logice ex animali & rationali. Et de his est prima conclusio, Sacramentum constat ex duabus partibus, scilicet, ex rebus & verbis, vt baptismus ex ablutione, & forma verborum, & pariter ex genere & differentia, sicut baptismus est sacramentum regenerationis ex aqua & Spiritu sancto. Isto tamen modo non quæritur, an sacramentum pœnitentiæ habeat has partes, quia neque in dubium vertitur, sed quia in sacramento pœnitentiæ materia sunt actus pænitentis, ideo quæritur an hæc materia sacramenti diuidatur in partes, sicut quãtitas corporis diuiditur in partes. Et in hoc sensu respondetur per secundam conclusionem, Contritio, confessio, & satisfactio sunt partes pœnitentiæ. Probatur: pœnitentia est compensatio offensæ, non quæ fit instar iustitiæ vindicatiuæ, in qua fit compensatio secundum arbitrium iudicis, & non ad libitum offendentis vel offensi, sed in pœnitentia fit recompensatio secundum voluntatem spontaneam peccantis, & secundum arbitrium Dei, in quem peccatur: quia hic nõ quæritur sola reintegratio æqualitatis iustitiæ, sicut in iustitia vindicatiua, sed magis recõciliatio amici, quæ fit, dum offendens offenso secundum eius voluntatem recompensat. Hac igitur ratione requiritur ex parte pœnitentis: primo, voluntas compensandi, quod fit per cõtritionem: secundo, quod se subiiciat sacerdotis arbitrio, tanquam Dei vices gerentis, quod fit in confessione: tertio, quod recompenset secundum arbitrium eiusdem Diuini ministri, quod fit in satisfactione. Ex quibus palam fit, vt partes pænitentiæ, neque sint plures, neque pauciores his tribus.

De hac re hæretici se nobis opponunt. Lutherus enim art. 5. ex damnatis à Leone, X. negat has tres esse partes pænitentiæ, dicens, fundamentum neque in sacra scriptura, neque in sanctis Doctoribus haberi. At vero contritionem esse necessariam probant Doctores Scholastici ex variis locis scripturæ distin. 14. & 15. Et constat ex illis locis Matth. 16. & Ioan. vltimo, quibus Christus pro themate dum mundum ingrederetur, fuit vsus, vt pœnitentiam agerent, & modum Euangelicum pœnitentiæ præscripsit, Petro & Apostolis potestatem tribuens, vt quidquid soluerent super terram, esset solutum & in cœlo, & quidquid ligarent, esset ligatú, &

quorum peccata remitterent, remissa essent, & quorum retinerent, retenta essent: illic enim Apostolos, & eorum postetos iudices peccatorum instituit, quorum iudicio peccatores subiecit, ad quos sua peccata deferrent: nemo autem accusator sui esse potest, nisi quem erratorum pœniteat, quibus Deum offendit, & qui legitime confessus, se iudici subdat, vt secundum eius arbitrium se satisfacturum offerat. Hoc ergo est fundamentum Euangelicum trium partium pœnitentiæ. Vnde Chrysostomus Can. perfecta, de pœnitentia dist. 3. perfecta, inquit, pœnitentia cogit peccatorem omnia libenter sufferre, in corde eius contritio, in ore confessio, in opere tota humilitas: hæc est fructifera pœnitentia. Quocirca, vt tria sunt peccatorum genera, scilicet, in corde, ore, & opere, tot sunt pœnitentiæ partes, quæ ad singulorum remissionem sunt necessariæ.

Scotus, 4. Sent. dist. 16. q. 1. inquit, ista tria non esse partes pœnitentiæ, neque vt est virtus, neque vt est sacramentum, nam virtus pœnitentiæ est habitus quidam permanens, non habens partes, isti autem sunt actus transitorij. neque sunt partes pœnitentiæ, vt est sacramentum. Tenet etiam dist. 14. q. 4. quod sacramentum pœnitentiæ non est nisi sola sacerdotis absolutio, qua virtus clauium ad conferendam gratiam applicatur, ex quo dist. 16. q. 1. infert, huiusmodi actus pœnitentis non esse partes pœnitentiæ, sed potius dispositionem præuiam, vt digne suscipiatur sacramentum. Sed profecto negare, quod tres istæ sint partes pœnitentiæ, est negare vniuersam Theologorum scholam & omnes Doctores, qui vno ore partes pœnitentiæ appellant: quin etiam hoc est negare authoritatem sanctorum Patrum, à quibus sermo hic deriuatus est, ac subinde generale sacerdotum idioma, qui ita in tota ecclesia loquuntur. Sunt ergo partes pœnitentiæ sacramenti. Nam cum omne sacramentum constet ex materia & forma, sustineri non potest, quod sola absolutio sit pœnitentia. ex quo fit vt actus isti sint materia sacramenti, pro qua supponit nomen sacramenti, connotando formam, sicut baptismus supponit pro ablutione, & ideo istæ sunt tres partes materiales sacramenti, sicuti carnes & ossa sunt partes materiales hominis.

Contra Scotum.

Durandus dist. 16. q. 1. aliter hunc numerum partium inficiatur, dicens, quod sola confessio est materia sacramenti, eo quod est materia proxima, nam contritio non est nisi dispositio, quia esse potest sine sacramento, præterquam quod cum sit intus in mente, non est sensibile signum. Et quod satisfactio nō sit pars sacramenti, sed fructus eius, probat: tum quia sequitur sacramentalem formam, tum præsertim, quia non est de essentia, vt patet in confessione, quæ fit sub articulum mortis, vbi nulla imponitur satisfactio. Et ideo dist. 4. inquit, sacramentum hoc vocandum esse sacramentum, non quidem pœnitentiæ, sed confessionis. Quod ex eo falsum esse constat, quia peccata ipsa confessa contritionem includunt, & propositum satisfaciendi, super quæ fertur absolutio. Quare omnes tres actus sunt materia ad gratiam sacramentalem partialiter concurrens cum forma. Et hæc est vera & legitima Theologia, quam ecclesiæ vsus, & Synodus Florētina sub his verbis sanxit: Quartum sacramentum est pœnitentia, vbi docetur sacramentum supponere pro actibus pœnitentiæ. Et subditur, cuius quasi materia sunt actus pœnitentis, qui in tres distinguuntur partes: neque vero ait, quasi, ac si non sint vera materia, sed quia non sunt materia extrinsecus apposita, vt ablutio, & chrismatio, quarum prima, inquit, est cordis contritio: secunda, oris confessio: tertia, satisfactio pro peccatis secundū arbitrium sacerdotis. Præterea, contrarius error damnatus fuit primo à Leone pontifice X. deinde a Concilio Tridentino, sess. 14. Can. 4. sub his verbis, Si quis negauerit ad integram & perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus pœnitentiæ, quasi materiam sacramenti pœnitentiæ, videlicet, contritionem, confessionem, & satisfactionem, quæ tres pœnitentiæ partes dicuntur: aut dixerit duas tantum esse pœnitentiæ partes, terrores scilicet incussos conscientiæ, agnito peccato, & fidem conceptam ex Euangelio vel absolutione, qua credit quis sibi per Christum remissa peccata, anathema sit. Post hos ergo sacros canones fas nō est negare tres esse partes pœnitentiæ, sed veritas hæc tanquam de fide Catholica amplectenda est.

Ad argumenta Durandi. Et est primum, quia nonnunquam homo confitetur sine contritione cum sola attritione, quæ sufficit ad sacramentum. Secundo Alexander III. c. Quod quidam, de pœniten. & remiss. iubet, vt illi qui non habent propositum abstinendi in futurum, nihilominus confiteantur, & tamen si confessio esset pars sacramenti, esset peccatum sacrilegij, quia cum sit ficta, sacramentum vitiaret. Ad primum respondeo, quod attritio existimata contritio, dum forma sacramentali informatur, fit etiam pars sacramenti. Ad secundum negamus confessionem illius, qui non habet firmum propositum emendandi vitam esse fictam, si tamen pœnitens defectum propositi confiteatur, quia confessio non est ficta, nisi vbi crimen aliquod celatur: vnde licet confessio illa inualida sit ad gratiam, valet tamen ad præstandam obedientiam prælato, qui illum possit salutaribus documentis admonere.

Argumentum aliud est, Contritio est in corde, confessio in ore, satisfactio in opere, quorum primum ad interiorem pertinet pœnitentiam, & duo ad exteriorem: pœnitentia vero interior non est sacramentum, quia non est signum sensibile, ergo tantum sunt duæ partes. Respondeo, quod quamuis contritio, quantum ad essentiam sit in corde, tamen quatenus propositum continet confitendi & satisfaciendi, ad exteriorem pertinet pœnitentiam. Quod si quis arguat, si contritio secundum suam essentiam non est pars sacramenti, sed quatenus includit confessionem, fit vt per se non sit pars, atque adeo non sint nisi duæ partes. Respondeo S. Thom. art. 2. ad primum argumentum non dicere secundum essentiam non esse partem, sed quod secundum essentiam est in corde, nihilominus secundum suam essentiam est pars, scilicet, quatenus est dolor, & detestatio peccatorum cum proposito ea tollendi: sed quia peccatum non tollitur nisi per propositum confessionis & satisfactionis, in sua essentia includit idem propositum confitendi & satisfaciendi. & ideo sunt tres partes habentes diuersas rationes, inter quas contritio est aliarum initium. Nam cum confessio & vendicatio peccati fieri ab homine possit, vel inuito, cum punitur à iudice, & solum ad recompensandam iniuriam sine intentione amicitiæ, vel ab spontaneo, ad reconciliandam amicitiam, contritio illa, quæ propositum hoc postremum habet, distincta pars est à confessione & satisfactione secundum se consideratis. Itaque contritio per se est pars sacramenti, sed per se, non est signum sensibile, nisi quatenus per confessionem & satisfactionem innotescit, sicut consensus interni contrahentium matrimonium.

Vltimo arguitur, in sacramentis nouæ legis confertur gratia: sed per satisfactionem talis non confertur, quia subsequitur absolutionem, imo vero quandoque non est necessaria, vt dum quis in articulo mortis confitetur, ergo non est pars. Respondeo, satisfactionem conferre gratiam prout est in proposito, & auget eam in exercitatione. sicut baptismus adulto accedenti in gratia, eam illi auget. Considerate solutio ista audienda est, nam satisfactio, quando vi clauium est iniuncta à sacerdote, peculiarem, quendam modum habet augendi gratiam, tanquam pars sacramentalis, præ satisfactione illa, quam quis sua sponte faceret: quapropter sacerdotes non bene pœnitentibus consulunt satisfacere paratis, non iniungendo eis dignas pœnitentias.

Ad argumentum Durandi supra factum, quod cum sine satisfactione possit esse legitimum sacramentum, sequatur non esse partem, negatur consequentia: nam licet sine parte essentiali res consistere non possit, sine parte tamē integrali, qualem nos ponimus satisfactionem, esse potest: homo enim quamuis sine anima existere non valeat, sine manu tamen sic. Ideo.

Dubium est, an prædicta tria sint partes integrales pœnitentiæ. Respondeo conclusione affirmatiua, tria hæc partes esse integrales pœnitentiæ. Vt enim ad propositum spectat, tria sunt genera partium, scilicet, essentialium, vt materia & forma, & subiectiuarum, vt species generi, scilicet, homo & equus animalis, & potentialium, vt potentiæ animæ, scilicet, intellectus & voluntas, quæ dicuntur eius partes. Has constat, non esse partes componentes essentiam sacramenti, vt materia & forma. Quidam tamen dixerunt, quod essent partes subiectiuæ, ita vt istæ sint prædicationes generis, contritio est pœnitentia, confessio est pœnitentia, &c. Sed quod hoc sit falsum inde patet, quia in singulis partium subiectiuarum est tota substantia generis, & ideo verum est, quod homo est animal, & equus etiam est animal: contritio vero non est sacramentum pœnitentiæ, neque confessio, sed omnes simul tres partes sub connotatione superuenientis formæ absolutionis, vt exposuimus. Alii vero dixerunt, quod essent partes potentiales, itaque sicut anima per potentias, sic pœnitentiæ sacramentum per has partes operatur. Sed neque hoc est verum, quia partibus potentialibus adest subiectum secundum totam suam essentiam, non quod intellectus sit anima, imo est proprium eius accidens, vt ait Aristoteles, sed quod sit in tota essentia animæ: tota enim essentia adest intellectui, & tota voluntati. Sacramentum vero pœnitentiæ non totum confessioni, vt Durandus existimat, sed totum (forma scilicet sacramenti) adest omnibus simul, sicut anima informat omnes partes corporis. Et hæc est propria ratio partium integralium, videlicet vt simul sumptæ recipiant formam. Illæ enim sunt partes integrales, è quibus perfectio totius integratur. Et ex his tribus gerentibus vicem materiæ informatæ per formam absolutionis integratur sacramentum pœnitentiæ.

Contra hanc tamen diffinitionem sunt duo argumenta. Primum, peccatum cordis, oris, & operis sunt partes subiectiuæ, hoc est, species, imo genera peccatorum, nam quodlibet per se est peccatum, ergo etiam pœnitentia cordis, oris, & operis erunt partes subiectiuæ pœnitentiæ: negatur consequentia. Ad cuius intellectum aduertendum est, quod peccata cordis, oris, & operis possunt duobus modis considerari. Vno modo per se & absolute secundum suam rationem, quæ in aliqua harum potentiarum consummatur, & isto modo sunt speces, imo genera peccati. Exempli gratia, hæresis, quæ in intellectu consummatur, per se est peccatum cordis: similiter consensus in delectatione venerea sine ordine ad opus: contumelia vero per se est peccatum, quod consummatur in ore: homicidium seu adulterium, quod consummatur in opere: & isto modo non est simile de pœnitentia, eo quod malum ex singulis defectibus consummatur, bonum vero non nisi ex integra causa. Alio autem modo distinguntur illa peccata, non tanquam genera, sed tanquam gradus eiusdem peccati: vt si quis consentiat in homicidium, & dicat se perpetraturum, & tandem perpetret, vnum quidem est peccatum habens gradus in corde, ore, &

opere

opere: quare tunc satis est confiteri homicidium, & tunc illi gradus se habent sicut partes integrales, atque huius instar se habent hæ tres partes pœnitentiæ, quæ sunt contritio, confessio, & satisfactio.

Secundo arguitur, ex partibus integralibus, simul & æqualiter constituitur totum, sicut linea ex suis partibus, sed hoc non contingit hic, ergo non sunt partes integrales. Respondeo ad maiorem, inter partes quascunque integrales esse ordinem adinuicem, diuersimode tamen: nam quædam habent ordinem situ tantum, siue consequenter se habeant, vt partes exercitus siue se tangant, sicut partes aceruí, siue etiam colligentur, sicut partes domus, siue etiam continuentur, sicut partes lineæ: & hæ partes quia non sunt entia successiua, neque habent diuersas virtutes, simul & æqualiter constituunt totum. Quædam vero habent insuper ordinem temporis, vt mane, meridies, & vesper: & istæ, quia sunt successiuæ non eodem momento constituunt, sed successione. Aliæ vero partes præterea habent ordinem virtutis, sicut partes animalis, quarum prima virtus est cor, à qua reliquæ pendent, & inter reliquas aliæ ab aliis. Et isto modo se habent partes pœnitentiæ, quarum reliquæ, vt legitimæ sint, ex contritione pendent, & successu temporis vnam integram materiam sacramenti constituunt.

Pro Ambrosio respondeo, eius verba referenda esse ad publicam pœnitentiam, non enim oportet confessione & satisfactione publica quod occultum est procedere, sed satis est occultis lachrymis, & confessione secreta soli sacerdoti accusare delictum, quod pudet nos publice confiteri. Quod vero Ambrosius inquit, se lachrymas Petri legisse, confessionem & satisfactionem non legisse, Magister Sent. 4. distin. 17. ait, neque confessionem, neque satisfactionem excludere, quia multa facta sint, quæ scripta non sunt, & quia forte confessio, qua nunc vtimur, tunc nondum ita expresse diffinitum erat, eam, & eius partes esse de iure Diuino, vti Concilia diffinierunt.

Pro Chrysostomo respondeo, insaniam hæreticorum in ipsos retorquens: & vice versa eos interrogo, fides sufficit, vt à peccatis desistamus, neque vltra satisfactionibus & indulgentiis opus est, cur Chrysostomus vbique prædicat opera satisfactoria pœnitentiæ, siquidem homil. in Matthæum 10. ostendens quod non sufficiat à peccato cessare, nisi satisfaciamus, per ea, quæ delictis perpetratis aduersa sunt, ait, agemus pœnitentiam, pœnitentiam dico, non solum vt à malis prioribus desistamus, verumetiam vt bonorum operum fructibus impleamur. Facite, inquit Ioan. fructus dignos pœnitentiæ. Quo autem modo fructificare poterimus, si vtique peccatis aduersa faciamus. Verbi gratia, aliena rapuisti, incipe donare iam propria: longo tempore es fornicatus, à legitimo vsu coniugij suspendere ad perpetuam continentiam sæpius paucorum dierum castitatem meditare: neque enim vulnerato sufficit ad salutem tantummodo spicula de corpore euellere, sed etiam oportet remedia adhibere vulneribus. Rursus homi. in Psalm. 106. ita scriptum est, Cum peccatum attulit mortem, confessio adfert sanitatem, confessio enim pœnitentiam monstrat, satisfactio veniam sibi Diuina pietate conciliat. Et infra sequitur Peius est Dei offensam non satisfactione placare, quam peccando Dei bonitatem offendere. Et paulo post, Confessio reddat quod peccatum detraxerat, curet pœnitentia quod delictorum macula sordidarat, serpentinum virus, satisfactionis antidoto recuretur. Hæc Chrysostomus. Pro cuius authoritate hæreticis respondentes, dicimus, sufficere Deo, vt nobis tam culpæ quā pœnæ veniam concedat, vt à peccatis iam sacerdoti confessis desistamus, sed manent satisfactiones & indulgentiæ ad pœnas temporaneas expiādas, quibus post condonata crimina, in hac vel in alia vita sumus obnoxij.

DECIMVMNONVM QVÆSITVM.

Christi mors an lugenda sit.

Lucæ 23. AMbrosius in illud, *Filiæ Hierusalem nolite flere super me, &c.* Postquam Domini sermonem ad fœminas conuertisset, ad Crucis sermonem statim erumpit in verba triumphalia, non lugubria, sed iam trophæum victor suum attollat, ac deinde nunc quoniam trophæum iam vidimus, currum suum triumphator ascendat.

Theophilactus. Theophilactus eandem clausulam elucidans inquit, Mulieres quidem genus hominum est facile lachrymans & plorans, quasi graue quiddam accidisset Domino plorant, compassionem præseferentes magnam, & iniustitiam lamentantes: at ille non approbat, sed magis increpat illas, voluntarie enim patiebatur, non decet autem lamentari eum, qui sponte & pro salute omnium patitur, sed congruum est, vt ille magis laudibus efferatur & celebretur, per crucem enim & mors destructa est, & infernus captiuus factus, lamenta enim his, qui sponte patiuntur, nullam considerationem adferunt, proinde Dominus eas, quæ ipsum lugebant, increparet.

Beda. Beda lib. 6. commen. in Lucam sic scribit, Ne me, inquit Christus, moriturum lamentemini, cuius scita resurrectio mortem soluere potest, cuius mors & omnem mortem, & ipsum mortis destructura est authorem.

Erasmus. Erasmus colligit ex his, non licere Christiano viro passionem Christi deflere, mortemque ipsius lachrymis prosequi, quia Christus mortem suam non lugubrem, sed gloriosam esse voluit, neque deplorari voluit, sed adorari, vt quæ sponte pro totius mundi salute suscipiebatur.

Communis consensus Patrum tenet sententiam contrariam Erasmi, & prædictæ authoritates Patrum accipiendæ sunt eo sensu, quo Christus ad mulieres lugentes dixit, Filiæ Hierusalem nolite flere super me, sed super vos flete. *Pro Ambrosio.* Quibus sane verbis non prohibuit se a fœminis Hierosolymitanis pro quodam charitatis affectu prudenter & decore defleri, neque enim credibile est Christum in his aut vetuisse aut reprehendisse, quod condolescentis naturæ sensus suggerit, amicitiæ ratio suadet, & Diuina prophetarum oracula futurum prædixerant. Nam, vt cætera omittam, Mariæ matris animam iuxta Simeonis vaticinium doloris gladius in morte filij transfixit, huius autem dolorem ac lachrymas nemo credat à Christo damnatas, nisi prorsus desipiat; aliud ergo flendi genus Christus filiabus Hierusalem prohibuit, nempe, muliercularum aliquot cæcum & indecorum luctum, quæ nondum agnoscentes Diuinam filij Dei potentiam, & ineffabilem charitatem, qui volens & libens pro salute suorum vltro properaret ad mortem, lugebant illum, vt infirmum & imbecillum hominem inuicto animo dira & indigna patientem, neque se potentem ab hostilibus iniuriis defendere; huiusmodi dignum fletum compescens Christus, admonet vt seipsas potius ac filios suos hac lugendi ratione deplorent, quibus immineret ineluctabilis calamitas, & ineuitabile vrbis excidium. Ex his liquet Christum non prohibuisse neque damnasse pium ac religiosum lugendi morem, quo Christiana ecclesia singulis annis memoriam passionis & mortis Christi lugubri pompa & flebilibus cæremoniis concelebrat. Nouit enim ecclesia spiritu Christi edocta consentaneum esse, vt filii sui, qui membra sunt Christi, Christo capiti conformentur, dolenti & patienti condolentes & compatientes, proindeque huiusmodi flendi ritum instituit, in quo potissimum ac maxime omnium iussit lugeri peccata nostra, vtpote causa mortis Christi. Vnde Paulus ad Hebræos, Recogitate enim eum, qui talem sustinuit aduersus semetipsum à peccatoribus contradictionem, vt non fatigemini in animis vestris deficientes, id enim recogitantes intelligemus expiationem delictorum nostrorum Christum in mortem adegisse. Quod & propheta Zacha. tāquam præcipuum mouuit, inquiens. Plangent se super eum omnes tribus terræ, non dixit tantummodo, plangent eum, sed plangent se super eum, hoc est, flagitia sua posita super eum, qui pœnam ipsorum morte sua luit. Erasmus cauendus in assertione hac, sicut & in aliis.

VIGESIMVM QVÆSITVM.

Deitas ab humanitate Christi an morte separata fuerit.

AMbrosius lib. 10. in Lucam docens quomodo Redemptor noster expirauerit, locum hunc elucidans. *Et hæc dicens expirauit,* Lucæ 23. videtur sentire, humanitatem Christi morientis à Diuinitate verbi fuisse separatam, sic scribens, Ego non erubescam fateri quod Christus non erubuit voce magna profiteri, cōtestatus secessionem Diuinitatis & corporis, sic enim habet: Clamauit Iesus voce magna dicens, Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? Clamauit homo Diuinitatis separatione moriturus, nam cum Diuinitas mortis libera sit, vtique mors esse non poterat, nisi vita discederet, quia vita Diuinitas est.

Hylarius Canone 33. in Matth. hunc locum edisserens, Deus Deus meus, vt quid dereliquisti me? Matth. 27. sententiæ Ambrosij subscribit, sic inquiens, Clamor vero ad Deum corporis vox est recedentis à se verbi Dei contestata dissidium, denique cur relinquatur exclamat dicens, Deus meus Deus meus, quare me dereliquisti? sed relinquitur, quia erat homo etiam morte peragendus. *Matt. 27.*

Doctores Scholastici de hac quæstione 3. Sentent. distin. 21. & S. Thom. 3. parte, q. 50. artic. 2. quo quærit, an Diuinitas fuerit separata in triduo ab humanitate. Et respondet negatiue. Ratio eius est. quia illa quæ Deus gratis dat, & alicui communicat, sine ipsius peccato nunquam auferuntur, quia sine pœnitentia sunt dona Dei, vnio autem animæ & corporis ad Diuinitatem fuit per gratiam facta, Diuinitas ergo nunquam à corpore separata est. Dubium tamen est, an conclusio ista sit de fide. Ratio dubitandi est, quia plerique Doctores cum Alexandro Alensi tenent, Christum naturam irrationalem non potuisse sumere, non ergo est de fide Diuinitatem in triduo fuisse corpori vnitam: probo, quia in triduo corpus erat irrationale, ergo. Ad hoc dicimus: primo, conclusionem S. Thom. esse de fide: & illam negare hæreticum esset. Pater, quia articulus fidei est, quod Christus sepultus est non ratione Diuinitatis, neque ratione animæ, ergo ratione humanitatis verbo vnitæ. Secundo dico secūdum Alexandrum, & eos qui illum sequuntur, non posse assumere naturam irrationalem, tanquam finem vnionis, bene tamen tanquam medium: & ita corpus erat medium, vt verbum vniretur toti creaturæ rationali & isto modo neque Alexander, neque alii negant quod Deus non possit creaturam irrationalem assumere.

Dubium tamen est, si Diuinitas corpori non maneret vnita,

vnita, an Christus diceretur mortuus. Respondetur affirmatiue, quia ad esse mortuum sufficit, quod anima esset separata, & sicut Petrus exanimis vere & proprie mortuus dicitur, ita & Christus, anima à corpore separata.

Circa rationem S. Tho. qua dicit, quod gratiæ gratis datæ non auferentur sine peccato illius, cui communicatur, est dubium, & argumentum, quia contrarium experimur. Respondeo dupliciter: Primo, illa quæ dantur gratis & permanenter ad vltimum finem consequendum, non perduntur nisi ex propria culpa, quæ vero dantur transitiue & per modum dispositionis, nil prohibet, cum non propter vltimum finem donentur, quod sine culpa perdantur. Secundo dico, rationem S. Tho. esse rationem congruentiæ, nempe, quod non est causa aliqua rationabilis, ratione cuius Diuinitas ab humanitate separaretur, & quare corpus dimiserit, quia quod semel assumpsit nunquam dimisit.

Dubium tamen est, an morte Christi sit separata Diuinitas ab anima. Respondet S. Tho. art. 3. conclusione negatiua, quæ est de fide. Et probatur: quia de fide est, quod descendit ad inferos secundum animam Diuinitati vnitam, ergo. Dubium tamen est, an ista sit concedenda. Deus est anima, sicut conceditur ista, Deus est homo. Respondeo in triduo id affirmare hæreticum esse, sicut modo affirmare istam, Deus est humanitas. Doctores tamen scholastici cum S. Thom. art. 3. ad tertium, asserunt, istam esse concedendam, Christus habebat animam, & non solum hæc, sed etiam ista in triduo erat vera, Christus est rationalis & est intellectiuus: & ita in triduo concedendæ sunt omnes propositiones, quæ non sequuntur vnionem animæ ad corpus. Dubium tamen est, an Christus in triduo humanitatem dimiserit. Si concesseris, aliquid ergo assumpsit, quod dimisit, id autem est contra Damascenum, Quod enim semel assumpsit nunquam dimisit. In contrarium est, quia si non dimisit humanitatem, ergo viuebat, & vere erat homo: quod est contra fidem. Ad hoc respondet Durandus, & optime 3. dist. 21. q. 2. proprie non dimisisse humanitatem. Ratio est, quia quod dimittitur in rigore per se manet, humanitas vero non per se mansit, sed Diuinitati vnita, ergo proprie non dimisit humanitatem. Secundo dico, dato quod concedatur dimisisse humanitatem, id tamen asserere contra Damascenum non esset, neque contra id, quod ecclesia recipit, intelligitur enim, non dimisit permanenter, quod semel assumpsit, sed ad tempus, & hoc nil obstat. Ex quo patet solutio ad argumenta.

Dubium tamen est quod moderni omnes mouent loco citato, an Christus dimiserit aliquas alias partes. Verbi gratia, in vita sua nutriebatur, & augebatur: in nutritione autem & augmentatione perduntur minores partes, & maiores augentur. Dubium ergo est, an hæ partes in Christo perderentur. Respondent moderni in augmentatione Christi nihil perire, sed sine perditione illarum partium augmentabatur. Sed si hoc esset verum, certe Christus maior esset duobus hominibus: quod tamen affirmandum non est, quia est contra veram philosophiam. Et ita dicimus, multas partes dimisisse Christum tempore quo augebatur. Et Damascenus intelligit de partibus essentialibus, & de per se.

Circa solutionem ad primum argumentum artic. 3 est dubium, quomodo stat cum conclusione S. Tho. illud, Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam. Respondet S. Thom. intelligi illud de separatione animæ à corpore, & non de separatione à Diuinitate. Sed contra arguitur, quia actiones sunt suppositorum, non ergo potest de corpore intelligi, quod ponat animam suam à se. Secundo, quia Christus non dicit corpus ponit animam, sed ego pono animam: ex quo videtur S. Tho. non conuenienter respondere. Ideo dicimus, hoc loco animam non sumi pro altera parte compositi, sed pro vita, ac si diceret, Ego pono animam meam, & iterum sumo eam. Et animam pro vita vsurpare phrasis est scripturæ, vt patet Io. 10. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis, & Ioan. 12. Qui perdit animam suam, in vitam æternam custodit eam, id est, qui perdiderit vitam, custodit eam. Vnde August. in locum illum Lucæ 6. Interrogo vos, an liceat animam saluam facere, inquit, quod intelligitur, & loquitur de vita: & idem inquit lib. 2. de quæst. Euangel. q. 7. Et ita dicimus, quod locus ille, Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam capiendo animam pro vita, optime consonat conclusioni S. Thom.

Dubium vltimum est, an Christus in triduo fuerit homo. Respondet S. Th. artic. 4. duabus conclus. Prima conclusio, error est dicere, quod Christus in triduo fuit homo. Secunda conclusio, secundum vulgarem & communem modum loquendi concedi potest, quod Christus fuit homo mortuus. Circa hoc dubium Doctores aliqui errauerunt, licet non in sensu, sed in verbis, vt puta Hugo. lib. 1. de sacramentis, parte 2. cap. vltimo, & Magist. Sent. 3. distin. 22. & ibidem Doctores Scholastici, qui quæstionem propositam dubiam fecerunt. Ideo arguitur contra primam conclusionem. Ista est modo vera, Socrates est homo, & ista, Adam est homo, ergo similiter & ista, in triduo, Christus est homo, quia prædicatum vere prædicatur de subiecto. Secundo ex Durando, ista in triduo erat vera, Christus erat rationalis, ergo & homo, nam quando differentia prædicatur de aliquo, de eodem prædicatur species. Tertio ista est modo vera, hic est homo, quando Christus fuit in sepulchro, habuit ergo vnam de inesse veram, nempe, hic homo erat in sepulchro. Quarto, ista erat vera, Christus est in sepulchro, ergo ista etiam, Christus est homo. Ex quibus videtur, quod assertio S. Thom. sit dubia. Ad hoc dico, quæstionem hanc dupliciter disputari posse. Vno modo in rigore Dialectico, an ista in triduo sit vera, Christus est homo, sicut ista, Adam est homo. Alio modo Theologice; Si Dialectice, Capreolus, 3. dist. 22. q. vnica ad vnum argumentum Aureoli contra S. Thom. dicit, istam, Christus in triduo fuit homo, in rigore Dialectico esse falsam, quia regula illa, copula absoluitur a tempore, quando prædicatum est de essentia & ratione subiecti, intelligenda est, quando ex parte subiecti non ponitur aliqua determinatio, quæ non conueniat essentialiter subiecto, & quia in Christo sunt duæ naturæ, & altera illarum conuenit illi accidentaliter, ideo ista est falsa, Christus in triduo fuit homo. Et quando obiicitur ei, quod est contra S. Thom. qui concedit istam, Christus est homo, respondet, quod licet ista sit vera. Christus est homo, tamen cum determinatione temporis addendo in triduo est falsa, quia copula absoluitur à tempore: istæ tamen: Adam hodie est homo, Antichristus hodie est homo, sunt falsæ, quia per illam determinationem fit, vt copula non absoluatur à tempore. Et ad replicam, quia quando copula absoluitur à tempore, propositio est vera, siue res sit, siue non sit, respondet id esse verum, dummodo non implicet aliquid accidentale & contingens, quia æquiualet huic, Deus & homo est homo, & ideo est neganda. Item, quia Christus est nomen connotatiuum, sicut albus, vnde sicut in ista, albus homo est animal, copula non absoluitur à tempore, ita neque in ista, Christus est homo in triduo, & ita inquit, quod est neganda: addit tamen, istam, iste homo est homo, in triduo esse veram. Hæc Capreolus. Ad hoc dicimus primo, quod quantum ad rigorem Dialecticum, vtrumque est probabile, ita, quod ista in triduo sit vera, Christus est homo, sicut ista, Socrates est homo, Adam est homo. Secundo dico, Sancti Thomæ hic non fuisse disputationem in rigore Dialectico, sed solum Theologico, & ita diffinit quod Christus in triduo actualiter non erat homo, vitam degens, vt nos viuimus, vnde, vt Capreolus ait, non diffiniuit, an ista sit vera vel falsa, Christus est homo, sed tantum, an Christus sit homo in triduo. Et inquit esse falsam, sicut istam, Adam est hodie homo, Socrates est hodie homo. Sed contra hoc est argumentum, quia hæc est in materia naturali, Christus est homo, ergo in triduo erat vera & necessaria. Respondeo, ad hoc quod propositio sit in materia naturali, sat est, quod per nullam potentiam creatam possit contrarium fieri, non tamen impedit, quod Deus possit contrarium facere, quia Deus potest naturam & materiam in materiam mutare, quia ista, Deus est homo, ab æterno fuit in materia remota, in triduo in materia contingenti, modo vero in materia naturali.

Dubium est de veritate istius: Christus est Christus in triduo. Et probo, quod tunc esset vera, quia hæc erat vera, Christus est in sepulchro, sed hæc æquiualet huic, Christus est Christus in sepulchro, erat ergo illa vera. Dico ad hoc certum esse, quod Christus supponit pro verbo sustentante naturam humanam, & ideo illa est vera, & quæstio est de nomine: sed quia verisimilius est, quod Christus in triduo non erat homo, ideo non erat Christus: quod ex eo constat, quia Christus est vnica persona ex duabus naturis Diuina & humana subsistens, in sepulchro vero non constabat ex illis duabus naturis, non ergo erat Christus. Item, quia Christus idem est quod Messias, Messias idem quod Rex, sed in triduo non erat Rex, ergo neque Christus. Præterea, in triduo non erat Iesus, sed Iesus & Christus pro eodem supponunt, ergo. Item, quia si Deus ab initio venisset, & assumpsisset corpus & animam, si tamen eam non informaret, non esset Messias, neque Christus, quia promissus in lege futurus erat homo, ergo in triduo non erat Christus, nihil enim conducit, quod corpus & anima prius essent coniuncta, cum tunc essent separata. Vltimo arguit Durandus Dialectice, quia post resurrectionem ista est vera, iste homo fuit in sepulchro, ergo habuit vnam de præsenti veram, hanc, scilicet, iste homo est in sepulchro, aut in lymbo: quod si concedas, conuertendo sequitur, quod iste homo existens in sepulchro est iste homo existens in lymbo, sed consequens est falsum, ergo. Moderni dicunt, quod quando in propositione aliqua implicatur aliquid accidentale, vt in ista, album fuit nigrum, vel est propositio vniuersalis, vt ista homo currit, quod tales propositiones prius sunt resoluendæ, quam ponantur in esse, & ideo illa debet prius resolui nempe, hoc est in sepulchro, id est, Filius Dei est in sepulchro. Sed dicimus illam esse veram per synecdochen, capiendo partem pro toto, sicut istam, Lazarus est in sepulchro, quæ de rigore tamen Logico est falsa: & ita credo quod ista, Christus est Christus, loquendo de Christo in triduo, simpliciter est neganda. Ad argumenta, & ad primum iam est responsum. Ad secundum respondeo, rationale dupliciter sumi, vno modo complete, vt est differentia totius speciei, alio modo incomplete, prout est in anima rationali. Primo modo in triduo rationale non dicebatur de Christo, Christus est rationalis. Secundo modo sic, & ex hoc non sequitur, ergo est homo; quia tunc non erat differentia speciei, sed rationalitas erat in anima Christi. Ad tertium respondet Durandus, 3. distinct. 22. quæst. 2. quod modus ille ponendi in esse habeat suas instantias, nam non valet, mille homines fuerunt in hac aula, ergo & modo sunt. Ad quartum dico, quod propositiones illæ erãt veræ per synecdochen, qua sumitur pars pro toto, & quia ratione corporis fuit in sepulchro, ideo ista conceditur, Capreol.

Christus,

Christus fuit in sepulchro, ex quibus constat argumenta non concludere.

Pro Ambrosio respondet Magist. Sentent. 3. distinct. 21. vbi dilucidat dicta eius & Hilarij, & inquit eam separationem de qua ambo loquuntur sic esse accipiendam, sicut intelligitur derelictio, quæ illis verbis significatur, Vt quid me dereliquisti, hoc est, non secundum solutionem, & diuisionem vnionis Dei & hominis, sed secundum successionem protectionis, qua Diuinitas humanitatis patrocinium ad tempus deserens, hominē illum in tormentis, doloribus, & morte destituit separatum à defensione, non diuisum ab vnione.

VIGESIMVMPRIMVM QVÆSITVM.

Homines omnes an ad æternam vitam eligantur.

AMbrosius in commentariis epistolæ ad Rom. explicans illud, *In qui secundum propositum vocati sunt sancti*, &c. inquit. Illi secundum propositum vocantur, quos credentes præsciuit Deus, vt anteaquam crederent sciretur, quos enim præsciuit futuros sibi deuotos, ipsos elegit ad æterna præmia. Quibus verbis expresse indicat, æternam Dei erga suos dilectionem, electionem, prædestinationem & temporalem vocationem oriri ex meritis electorum ab æterno in Diuina præscientia præuisis. Item declarans illud, Miserebor cui misereber, sic scribit, Ego miserebor inquit, eius cuius misertus ero, hoc est, eius miserebor, cui præscius eram quod misericordiam daturus essem, sciens conuersurum illum & permansurum apud me, & misericordiam præstabo, ei cui misericordiam præstitero, id est, ei misericordiam dabo, quem præsciui post errorem recto corde reuersurum ad me, hoc est dare illi, cui dandum non est, neque non dare illi, cui dandum est, vt eum vocet, quem sciat obaudire, illum autem non vocet, quem sciat minime obaudire.

Ambrosius Catherinus Compse. episcopus in illud, Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum iis qui secundum propositum vocati sunt sancti, Rom. 8. dogma hoc statuit, Deum ab æterno sua gratuitate bonitate omnes homines, nemine eorum excluso, nouisse, dilexisse, elegisse, destinasse, & in tempore ad vitam æternam vocasse, non tamen eodem modo & ordine: distinxit enim Deus omne genus hominum in duas partes siue classes, in quarum priori ac præstantiori assumpsit eos, quos recte appellare possumus quasi præelectos, prædilectos, prædestinatos, & præuocatos, quia Deus eximia quadam amoris prærogatiua illos præ aliis dilexit, præ aliis elegit, præ aliis destinauit, & singulari quodam priuilegio magis ac fortius quam cæteros vocauit. quales sunt, Maria Virgo, Apostoli, Paulus, & alii, quos Deus tanto gratiæ munere donauit, tantisque ad salutem præsidiis instruxit, vt salua etiam arbitrij libertate, à salute excludere nequeat, qui immutabili quodam & ineffabili Diuinæ prouidentiæ decreto stante, semper liberæ voluntatis arbitrio ad vitam æternam prædestinati sunt. In secunda vero classe aptauit Deus reliquam humani generis multitudinem, quam, non fixo & ineuitabili decreto, sed sub conditione quadam mutabili saluos esse voluit, & ob id eos nec tanta gratiarum affluentia dignatus est, neque tot ac talibus ad beatitudinem consequendam adminiculis adiuuit. Ambrosius igitur ad primam saluandorum classem referens quos speciali priuilegio vocauit, ait, ad eam pertinere illos, quos Paulus scribit, secundum propositum vocatos esse, quib. omnia cooperantur in bonum, quos Deus præsciuit, hoc est, præ cæteris, sciuit, & approbationis notitia nouit, quos Deus prædestinauit, hoc est præ omnibus, & ante omnes destinauit ad cōformitatem imaginis filii eius, quos præ aliis purius iustificauit, potentius vocauit, splendidius magnificauit, quos nemo accusare, nemo damnare, nemo à Christi charitate & gloria separare potest, quia immobiliter prædestinati sunt ad gloriam, neque augeri potest eorum numerus, neque minui, quibus tanta inest de futura gloria & præsenti gratia certitudo, vt vnusquisque eorum vna cum Paulo fidentissime dicere queat, Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque vlla creatura poterit separare nos à charitate Dei, quæ est in Christo. Hinc aduersus reprobationis opinionem colligit, nullos fuisse reprobatos, eo modo quo August. Scholastici volunt, id est, nullos ab æterno odio Deo habitos, anteaquam illi in sua propria voluntate quidpiam male egerint. Et contrariam opinionem ait, diram esse, & horribilem, & male piam, & contra vniuersam scripturam militantem.

Et quia opinio hæc plebeis auribus applaudit, ideo operæ pretium duximus illam excutere. Et primum, quam sit extorta expositio verborum Pauli, Quos prædestinauit, &c. vel inde palam fit, quod nemo hactenus excogitauit: omnes enim tam Græci quam Latini Patres, sub verbo, prædestinauit, vnicum genus prædestinationis intelligunt, in quo vnanimiter intelligunt & agnoscunt oppositionem ad verbum, reprobauit, & non relationem ad alios communiter destinatos, nam, præ, non id subnotat quod præ aliis altius destinati, sed importat præcessionem æternitatis ad tempus gratiæ: & mirabile quidem est, quomodo Patres omnes contempserit, qui super præsenti loco, Iacob dilexi, Esau autem odio habui, omnes concorditer confitentur, prædestinationis & reprobationis discrimen: & contra omnes, inquit, illi dicuntur odio haberi, qui communiter destinati sunt, & saluandi non simpliciter, sed respectu singulariter prædestinatorum, eo quod non sunt electi ad gratiam tam excellentem, cum tamen ex æquo odium Esau oppositum est dilectioni Iacob. Respondeat, *1. argumentum.* quæso, vtrum iniquos omnes in sua iniquitate è vita decedentes Deus odio absoluto habeat in altero seculo, quos missurus est in ignem æternum: certe hoc negare non valet. Et rursus, an illud odium absolutum, & voluntas puniendo in tempore aduenit Deo, an potius fuerit in ipsa sempiterna: necessario dabit hoc secundum, alias Deus esset mutabilis, necessum ergo est reprobationem concedat, quæ nihil aliud est, quam absoluta voluntas Dei & æterna, excludendi quosdam à regno. Et confirmatur hæc ratio, illo tunc articulo, quo Deus quosdam certa & absoluta voluntate ordinauit ad gloriam, nunquid de reliquis etiam aliquid absolute diffiniuit? quis ambigat? cum ergo in finali iudicio duas tantum hominum sortes discreturus sit Christus, eorum scilicet, qui admittuntur in regnum, & aliorum, qui mittuntur in ignem, consequens fit, vt Deus in illa æternitate quotquot absoluta voluntate non ordinauit ad gloriam, absoluta contra destinauerit in gehennam, hoc autem est quod Patres intellexerunt nouæ reprobationis: fuit ergo manifestus abusus aliud genus prædestinatorum, vel saluandorum excogitare, quam eorum, qui absoluto proposito & voluntate prædestinantur, prædestinatio namque, & reprobatio secundum absolutam voluntatem existimari debet, & non secundum conditionalem. *2. argumentum.* Quapropter quamuis reprobi in sensu diuiso possint saluari, propterea quod nulla illis libertas adempta est, non tamen sunt saluandi. In summa quæro ab isto, an illi quos vocat saluandos, & non prædestinatos, absoluta voluntate fuerint destinati ad gloriam, & tunc proprie sunt prædestinati, an vero non nisi conditionali & antecedenti voluntate? Et tunc necesse est dicere, quod nunquam peruenient ad gloriam, nam alias voluntas gloriæ illis conferendæ æterna fuisset in Deo & absoluta; si ergo non sunt peruenturi ad gloriam, ergo neque sunt saluandi, & ex consequenti, mittendi sunt foras, atque adeo exilium absoluta voluntate ab æterno illis decretum est, quid est eosdem esse reprobos. Rursum, si solum ob conditionalem voluntatem Dei dicūtur ho- *3. argumentum.* mines prædestinati, fit, vt vniuersi mortales sint saluandi: vel declaretur propter illos, qui absoluto proposito sunt prædestinati, quinam sint saluandi, & qui minime, quod si vniuersi concedantur esse saluandi, consequens fiet, vt damnandi, hoc est, qui vere damnabuntur, sint saluandi: at cum hanc opinionem tot subsequantur absurda, patronus tamen eius adeo habet illam pro euidenti, vt plusquam cæcos existimet, qui eam ingenue non confitentur. Præstat nihilominus communis Patrum sententia, nullos esse saluandos, nisi qui sunt prædestinati, quorum numerus est certus, qui neque augeri, neque minui potest, vt in de Corre. & gratia, & alibi crebro author est Augustinus, *August.* inter quos tamen sunt nonnulli eximie prædestinati, vt Beata Virgo, & post eām Apostoli, tum quod ad excelsum gradum gloriæ ordinati sunt, tum quod fuerint in gratia confirmati.

Ad obiecta respondetur, & primum est, quod exhorret animus audire clementissimum Deum, vt ostenderet iustitiam suam, meditatum fuisse pœnas ante peccatum, tanquam multitudinem, quam creauit mortalium, odio habuisse, anteaquam esset odio digna. Argumentum hoc, si aduersus sensum Lutheranorum dirigatur, lethaliter illos ferit, vt qui aiunt, Deum pro sua voluntate odisse quosdam; atque adeo ita indurasse, anteaquam quidquam boni vel mali agerent, ne iussa sua capescere valeant, & salui fieri: qua ratione Deum faciunt authorem mali. Patres autem & Scholastici non sic impie loquuntur: sed hoc prorsus quod in tempore fit, aiunt, æternum fuisse in voluntate Dei. Vnde sicut neminem punit nisi ob commissa delicta, ita neminem reprobat, nisi ob eandem culpam præuisam, quod fecit, vt iustitiam suam ostenderet: neque hoc negari potest, nam quæro ab isto, cum omnibus pueris posset Deus per sacramentum prospicere, cur aliquos perire sinit? Item, cur illa signa, quæ fecit in Israel, *Luc. 10.* non fecit inter Tyrios & Sydonis, quos ait Christus credituros fuisse, si ea vidissent. Præterea, quamobrem cum Pharaonem & reliquos obstinatos potuerit specialioribus auxiliis emollire, eos perire permisit? Respondet iste, quia nemini quicquam debet: at licet responsio satis sit, vt Deus ab iniquitate vindicetur, plene tamen non satisfacit: nam cum neque prædestinatis quicquam deberet, scrupulus restat, cur eius voluntas efficax fuit in illos, non autem in istos. profecto nulla est causa finalis, nisi quam dat Paulus, vt iustitia Dei appareret, quæ si infernus non esset, adeo illustris non esset: quam ergo causam finalem cernimus in temporaneis effectibus, qui in æternitate fuerunt præuisi, eandem tribuimus reprobationi: punit enim malos ad ostensionem gloriæ suæ, & eadem de causa permisit eos in culpam cadere, atq; eadem eosdem reprobauit. Sed ais, crudelem fuisse Deum, quod tantam multitudinem odio habuerit. Respondeat ipse quæso, an sit crudelis, propterea quod tantam multitudinem permittit præcipitem ire in perditionem, quantam in die iudicij conspiciemus? quod si non ob hoc dirus, profecto neque fuit, si quod facit in tempore, decreuit in æternitate.

2 Petr. 3. Ezech. 18.

Obiicit & illud Petri, quod Deus nolit aliquos perire: & quod non vult mortem impij, sed magis vt conuertatur, & sexcenta, inquit, huiusmodi alia. Sed respondeat ipse nobis, nunquid Deus odio habet peccatores, & perfecto odio odit illos, qui in peccato decedunt, & odio est Deo iniquus, & iniquitas eius. Profecto, respondere non potest, nisi sub distinctione, scilicet, quod voluntate antecedenti nolit aliquos perire, consequenter tamen permittit pereuntes perire, & odio habet illos. Has ergo differentias voluntatum, quas per effectus Dei deprehendimus, & concedimus esse illi sempiternas. Reliqua suorum argumentorum phalanx per hæc euanescit. Non ergo erat, cur iste reuerendus episcopus in proloquio sui libelli diceret, punctum se prædestinationis vera ratione attigisse, quæ Augustino ac cæteris antea Patribus celata semper fuisset. His dilucidatis, liquet responsio ad priorem quæstionem Pauli, nullam restare in Deo iniquitatem, eo quod in sua prædestinatione nulla sunt præuisa humana debita misericordiæ, sed tantum reprobationis demerita. Et ideo quod bonus fuerit in aliquos, nemo aliorum iniquitati tribuere valet, nisi cuius oculus, iuxta Euangelicam parabolam, nequam est. Et sane mirandum, inficiatores istos prædestinationis hoc non animaduertisse, quemadmodum neque ipsi aliter possunt respondere: nam licet gratis donemus eis, prædestinatos propter sua bona opera præuisa electos fuisse, cum negare nequeant, eadem opera præuisa non nisi Deo authore perfici, respondere tenentur, cur his præ cæteris auxilium præstitit, vt ipsius inspirationi assentirent. Ad quod respondere aliud nequeunt, quam quod nos respondemus, ergo in operibus meræ gratiæ nulla potest esse personarum acceptio, sed in operibus iustitiæ. Quod quidem perspiciens Paulus, non aliter liberat Deum hac iniquitatis macula, quam dicendo quod pro suo beneplacito cui vult miseretur, & quem vult indurat. Sed tamen vbi capitu. 2. de iudicio finali sermonem texit, quia in operibus iusti vera est iustitia, atque adeo acceptio esse posset, si non pro conditione operum redderetur præmium, non recurrit ad beneplacitum Dei, sed ait, quod vnicuique reddet iuxta opera sua: ob idque Dauid misericordiam & iudicium cantabat Domino: & Christus inquit, Non veni vt iudicem mundum, sed vt saluum faciam mundum: quia primus aduentus summa est misericordia: quando vero venturus est, iudex erit.

Psal. 110. Ioan. 12.

Igitur si in genere quæsieris, cur quosdam prædestinauerit, quosdam vero reprobauerit, respondemus, quod prædestinationis nulla est in nobis causa, reprobationis vero meritum (quin potius demeritum) est in nobis, finis autem in Deo, nempe manifestatio iustitiæ eius. Si autem in particulari scrutari pergas, cur hos prædestinauit, vt Iacob & Paulum, hos vero reprobauit, vt Esau & Iudam? Respondet super Ioannem Augustinus, Cur hunc trahat, & illum non trahat, noli iudicare, si non vis errare: quamuis tractionis alia ratio est, quia est effectus prædestinationis: & ideo subdit: Nondum traheris, ora vt traharis: at non dixisset, Non es prædestinatus, ora vt prædestineris, tametsi quia res nobis abdita est & recondita, optare sibi quisque apud Deum potest, vtinam & ego Domine in numero sim prædestinatorum.

Circa prædestinationem, an detur causa illius, an non? fuerunt diuersæ sententiæ Doctorum, quarum vna, quam sequitur Ambrosius, tenet quod opera iustorum præuisa fuerunt causa suæ iustificationis, non illa quæ in puncto iustificationis concurrunt, sed ea quæ per vsum gratiæ subsequuntur, vt puta quod Deus penitus constituisset gratiam suam communicare illis, quos præsciuit bene illa vsuros, sicuti rex quisque prouidentissimus eum donaret equo in bello, quem nosset strenue illo præliaturum, illique arcem concederet, quem existimaret constanter propugnaturum. In qua opinione olim plures Patres fuerunt, vt constat ex illo quod refert Prosper in epistola ad Augustinum, his verbis: Illud etiam qualiter diluatur quæsumus, patienter insipientiam nostram ferendo demonstret. Quod retractis priorum de hac re opinionibus, pene omnium pars inuenitur & vna sententia, qua propositum & prædestinationem Dei secundum præscientiam receperunt, vt ob hoc Deus alios vasa honoris, alios contumeliæ fecerit, quia finis vniuscuiusque ab eo præuisus sit, & suo ipso gratiæ adiutorio, in qua futurus esset, voluntate & actione præscierit. Quin etiam video plerosque multos iam nunc temporis hanc opinionem plausibiliter suscipere, & fauere illi, nam alias percipere nequeunt, quomodo non sit Deus personarum acceptor: & præterea quomodo prædestinatio non tollat libertatem arbitrij: præterquam quod Paulus affirmat reddendum vnicuique iuxta opera sua, vbi insinuat, gloriam pro meritis reddi, quæ effectus sunt gratiæ.

Prosper.

1 argumentum.

Opinio tamen ista est omnino falsa, & sacræ scripturæ aduersa, cuius ratio est; quia opera, quæ effectus sunt prædestinationis, nequeunt esse ipsius causa motrix & efficiens, de qua isti loquuntur, opera autem illa effectus sunt prædestinationis, non ergo sunt causa: prædestinatio enim est destinatio ad illum supernaturalem finem, quem naturæ viribus attingere non valemus, & ideo quodcunque medium nos illuc perducit, effectus est prædestinationis. Quod Paulus sapienter nos admonet, vbi prædestinatos vocat vasa misericordiæ, quæ Deus præparauit in gloriam. Quo fit, vt illa, qua reconciliamur, gratia, effectus sit prædestinationis, iuxta illud, Quos prædestinauit, hos & vocauit, & eosdem iustificauit, id est, quia prædestinauit, iustificauit, cum ergo opera, quæ gloriæ sunt merita, effectus sint & munera eiusdem gratiæ, qua recte vtimur, fit, vt & eadem opera effectus itidem sint eiusdem prædestinationis. Atque hic proditur latens fallacia, concedimus enim, quod inter effectus prædestinationis vnus est causa alterius, at nullus esse potest causa prædestinationis: & enim vt architectus prænoscens prius finem, materiam deinde præparat, ita Deus Iacob, verbi gratia, prædestinauit ad vitam, & ob id contulit ei gratiam, adiuuitque eius arbitrium, vt exerceret opera, per quæ illuc perduceretur: quæ opera tum effectus sunt gratiæ, tum & causa gratiæ. Quo demum fit, vt gloria quæ supremus est finis, sit quidem in intentione Dei prima, in executione tamen postrema. Et hac ratione Pauli dicta cohærent, qui vbicunque loquitur de gratia, illam ait gratis & absque operibus nobis impendi: vbi autem de gloria, illam propositam esse nobis asserit propter opera. Est ergo paralogismus dum sic infert, opera quæ vsus sunt gratiæ, sunt causa gloriæ, ergo sunt causa prædestinationis ad gloriam, sed hoc consequitur quod Deus prædestinauit nos, vt per hanc gratiam ac talia opera promoueremur ad gloriam. Et hinc conficitur secundum argumentum contra istam opinionem, retorquentes in eos telum, quod ipsi contra nos contorquent. Aiunt quippe, nisi Deus ob præuisa opera iustorum, eos prædestinauerit, acceptorem esse personarum: hoc enim neque ipsi excutere valent nisi ratione nostra: nam si merita illa, ob quæ homines prædestinantur, non nisi præueniente auxilio Dei fiunt; respondeam cur & duobus, verbi gratia crucifixis latronibus, alteri proposuerit, efficaciter auxiliari, alteri vero minime: re vera nulla extitit alia causa, nisi quia neutri quicquam debebat. Sed tertio arguitur, reprobis ea male vsuris sæpenumero Deus confert gratiam, ergo & quam largitur prædestinatis non confert præuidens tanquam causam bonum vsum eius, eadem namque est ratio ex parte Dei communicandi omnibus gratiam suam. Nisi ridiculus quis dixerit, Quando duo paruuli baptizantur, quorum alter reprobus est, alter vero prædestinatus, diuersis eo rationibus abluisse ab originis labe, eum recepisseque in gratiam suam, vnde tunc propterea consequeretur, quod gratia prædestinato collata propter opera præuisa minorem haberet rationem gratiæ, quam illa quæ donatur reprobo omnino gratis. Adde, quod cum prædestinatis ipsis sæpe Deus impertiat gratiam, qua male vtuntur, relabentes in culpam, falsum est, quod prædestinatorum gratia conferatur semper ob opera præuisa, atque adeo fit, vt neque prædestinatio fiat propter huiuscemodi opera. Quartum argumentum est insolubile, quod Augustinus facit in epistola ad Sixtum, Gratia, qua paruuli in baptismo abluuntur, qui ante vsum rationis obeunt mortem, non illis datur propter opera præuisa, quæ nunquam facturi sunt, ergo neque si victuri essent, illam reciperent tali ratione, vnius enim rationis est gratia illa baptismalis: nisi in dementiam illorum incidant quos Prosper eadem epistola refert, quod ex paruulis tales perduntur, talesque saluantur, quales futuros illos in annis maioribus, si ad adultam seruarentur ætatem, scientia Diuina præuiderit. Quam vesaniam eadem epistola ad Sixtum & libro de prædestinatione Sanctorum Augustinus refutat, nempe, quod Deus opera, quæ nunquam erunt, vel coronet vel puniat, sic enim Deus ei, qui futurus erat bonus, illa causa per baptismum consuluisset, seruasset tunc illum profecto quoadusque talia bona opera præstaret: neque si Deus vindicaturus esset mala opera, quæ iustus perpetraturus erat, si superuixisset, vera esset sententia Sapientiæ, quod nonnunquam iustus raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius. Ex his ergo Augustinus illic, & lib. 1. contra Iulianum, & sæpe alibi, concludit, quod prædestinatio non sit ex operibus, neque præcedentibus, neque subsequentibus: quod plane Paulus vbique proclamat, quippe qui absque illa operum discretione omnia excludit à causa gratiæ, ait enim: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, & si ex operibus, ea gratia non esset gratia, & quam plurima talia. Neque vero assertores sententiæ contrariæ perpendunt quid dicant, nam si Deus non prædestinat propter futura opera, quæ gratiam subsequuntur, necesse est, vt dicant, quod propterea, quod Deus præuidit dilecturos ipsum, ipse nos dilexit. Quod quam sit diuinæ scripturæ aduersum, nemo non videt, qui Ioannem & Paulum consuluit: In hoc quippe, inquit Ioannes, est charitas, non quasi nos dileximus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Et Paulus, Quis prior dedit illi, & retribuetur ei, & elegit nos ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, non ait, quia præuidit nos sanctos, sed vt essemus sancti. Cui consonat dictum Christi, Non vos elegistis me, sed ego elegi vos. In summa, si hanc efficientiam operum præuisorum agnouisset Paulus in ratione prædestinationis eorum sane meminisset operum, vel hic pro discrimine inter Iacob & Esau, vel cap. 11. vbi discriminat inter Israel & gentes, antequam in illam admirationem prorumperet, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. Etenim si opera præuisa causa fuisset prædestinationis, cessaret omnino ratio dubitandi, aliquam esse personarum acceptionem, atque adeo nulla superesset admirandi occasio: ac demum, nam cum ex ordine, qui est in executione, iudicari debeat ordo prædestinationis, nequit absque periculo affirmari, opera nostra præuisa fuisse causa ipsius.

2. argumentum. 3. argument. Aug. Titum. 1. Ioan. Rom. Ephe.

Sunt præterea Patrum testimonia, quæ ante censuram ecclesiasticam aduersus Pelagium potuissent animos legentium in diuersam forte opinionem propellere. Etenim Origenes super illud, *Orig.*

illud, Cuius vult miseretur, & quem vult indurat, Sciens, inquit, & prænoscens vniuscuiusque motibus & proposito vtitur ad ea opera perficienda, quæ vniuscuiusque animus ac voluntas elegit: veluti paterfamilias, qui sagaciter contemplatus seruorum ingenia, singulos illis muneribus & officiis deputat, ad quæ aptos prænouerit. Et post in illud, An non habet potestatem figulus, &c. Iacob, inquit, quia mundauit semetipsum, fecit vas ad honorem, Esau autem, cuius animam non ita puram vidit, fecit vas ad contumeliam.

Chrysost. Et Chrysostomus super illud, Cum nondum nati fuissent, interrogans cuius rei gratia in nondum natis vnum præ altero elegerit. Respondet, causam esse, quod Deus non spectat quemadmodum homo, vt ex rerum fine bonum iudicet, aut malum, sed antequam quicquam geratur, nouit quod hic malus, iste vero non malus sit: quam sententiam semper defensat.

Hieron. Hieronymus in prologo super Malach. Omnino, inquit, Iacob dilexit, Esau autem odio habuit, quia Iacob pium, Esau autem sciebat futurum iniquum. Et super eundem locum Ambrosius, *Ambros.* sciendo quid vnusquisque illorum futurus esset, dixit: Minor erit dignus, & maior indignus. Et inferius super illud, Miserebor cuius miserebor, id est, ei misericordiam dabo, quem præsciui recto corde reuersurum ad me. Et subdit, quod eum Deus vocat, quem sciat obaudire, & eum non vocat, quem sciuit, minime obaudire.

Pro defensione Ambrosij & cæterorum Patrum respondemus, quod loquuntur de operibus subsequentibus gratiam, cuius vsus causa fuit prædestinationis, non quidem quasi efficiens, sed finalis: largitur enim Deus nobis gratiam propter eius bonum vsum, hoc est, non quia bene ea vsuri sumus, sed vt bene vtamur: quanquam fortasse hoc sibi volunt, quod prædestinauerit Deus inter adultos eos penitus, quos præsciebat ei assensuros, & cooperaturos, non quod illa opera præuisa essent causa prædestinationis, sed dispositiones ad eius effectum, scilicet, ad gratiam. Quod vero Augustinus lib. 83. quæst. 68. super verbum Malachiæ, Iacob dilexi, &c. cui vult miseretur Deus, & quem vult indurat, sed hæc voluntas Dei iniusta esse non potest, venit enim de occultis meritis, non enim existimo (vt opinantur quidam) sensum habere de meritis subsequentibus gratiam, sed loquebatur de præcedentibus: tenebatur enim tunc errore illo, anteaquam esset antistes, vt in quæstionibus super hanc epistolam est videre apud ipsum. De quo errore postea sese retractauit 1. lib. Retractat. cap. 23. vbi cum ecclesia damnante Pelagium omnia hæc merito diffitetur. Quod denique Petrus, Satagite vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis, nihil obstat, quia neque vult opera absolute causam esse prædestinationis, sed tantum esse causam, per quam Deus instituit ipsam exequi, scilicet, qua vtitur, vt nos ad prædestinatum finem perducat: fit ergo electio nostra & vocatio certa per nostra opera, sicuti per causas secundas certi fiunt Dei effectus, quos per illas perficere constituit. Vide de hac quæstione supra tomo secundo Chrysostomi, ad quæsitum decimum tertium.

VIGESIMVMSECVNDVM QVÆSITVM.

An omnis infidelium vita peccatum sit.

AMbrosius libro 1. de vocatione gentium capit. 3. innuere videtur, omnia infidelium opera esse peccata: nihil ab eis fieri posse, quod bonum sit. Sic enim habet, Siue cultu Dei etiam quod virtus videtur peccatum est, neque placere vllus Deo sine Deo potest. Consentit illi Anselmus hunc locum explicans, Omne quod non est ex fide, peccatum est. Roman. 14. his verbis. *Anselmus.* Omnis infidelium vita peccatum est, & nihil bonum, sine summo bono, vbi deest agnitio veritatis æternæ, falsa virtus est, etiam in optimis moribus opera quæ videntur probabilia propter fidem sic sunt, vt magnæ vires & cursus celerrimus extra viam. Neque ab his dissentit author commentariorum Origenis in Iob, qui capit. primo ita scribit, Vt breuiter atque audenter dicam, omnia quæcunque fecerint homines, siue in virginitate, siue in abstinentia, siue in corporis castitate, siue in bonorum suorum distributione, omnia gratis faciunt, si non in fide fecerint: omnem enim seueritatem & omnem iustitiam, quam fecerit quis foris à vera Dei fide frustra facit, in perditione facit, non prodest ei, non adiuuat eum in diem iræ, ad quod testis est Paulus dicens, omne quod non ex fide est, peccatum est.

Ferus. Ferus libro primo comment. in Matthæum, enarrans hanc periodum, Arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor malos fructus facit, Matth. septimo, inquit, Ex hoc consequitur, quod nullum bonum & Deo gratum opus est extra fidem, imo soli fideles bona opera faciunt. Ratio huius est, quia sine fide & gratia homo nihil aliud est quam infructuosa & mala arbor, non igitur potest bonos fructus ferre. Virtutes igitur philosophorum bonæ non sunt? quia etsi speciem habeant boni, non tamen è bona arbore prodeunt, aut enim ex amore, vel spe laudis, aut timore vituperij hæ processerunt: nec solum bonos fructus ferre non potest natura nostra citra gratiam, sed & malos producit iuxta illud: Sensus & cogitatio hominis prona est ad malum. Item omnes hypocritæ sunt, & omne os locutum est mendacium. Item, Vani sunt omnes, vana opera eorum, vanaque omnia consilia eorum. Item, Omnes errauimus, vnusquisque in viam suam, &c. Vides igitur nedum non bonum, sed malum esse quidquid extra fidem fit. Hanc eandem sententiam habet in explanatione illius sententiæ Ioannis cap. primo. Vita erat lux hominum, & idem in illud eiusdem capitis. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, ait, Hoc igitur verbo damnat in totum veterem virginitatem, atque adeo omnes vires naturæ, quæ naturali propagatione transfunduntur in sobolem: rursum in illud, De cuius plenitudine omnes accepimus, inquit, Maledicta sunt non solum quæ nos agimus, sed quæ in nos aguntur, maledicta est cordis nostri cogitatio, ratio, os, manus, pedes, maledicta sunt in nobis omnia contingentia, siue læta, siue tristia. Hinc est quod in lætis intumescimus, in tristibus frangimur & desperamus: & infra super illis verbis Ioan. 1. Lex per Moysen data est, ait, quamuis ipsa lex in se bona sit, tamen si non adsit gratia, nihil facit nisi hypocritas: & in illud Ioan. 3. Lux venit in mundum, &c. Christus, ait, primo manifestat, omnia nostra esse meras tenebras & peccata.

Gen. 8. *Esa. 9. 41. & 53.*

Doctores Scholastici disputant de hac quæstione, 2. Sent. distinct. 41. & S. Thom. secunda, secundæ quæstione decima, articulo quarto. quo quærit vtrum omnis actio infidelis sit peccatum, & respondet vnica conclusione negatiua. Non oportet quod infideles in omni opere suo peccent, sed quando aliquod opus operantur ex infidelitate, tunc peccant. Probat, quia licet peccatum mortale tollat gratiam gratum facientem, non tamen totaliter corrumpit bonum naturæ, vnde cum infidelitas sit mortale, infideles gratia carent, remanet tamen in eis aliquod bonum naturæ. Vnde manifestum est, quod infideles non possunt operari opera meritoria, quæ sunt ex gratia, bene tamen aliqualiter operari possunt opera, ad quæ sufficit bonum naturæ. Addit, Et quia sicut habens fidem, potest committere opus aliquod, & ex eo quod non refert ad fidei finem, venialiter, vel etiam mortaliter peccando, ita etiam infidelis potest opus aliquod bonum facere, eo quod non refert ad finem infidelitatis.

Dubium primum circa hanc quæstionem est, an infidelitas sit peccatum. Et ratio dubii sumitur ex Sancti Thomæ quæstione decima, articulo primo, vbi inquit, quod infidelitas dupliciter accipi potest. vno modo secundum puram negationem, sicut in illis qui nihil audierunt de fide, & in his non habet rationem peccati, sed magis pœnæ. Alio modo potest accipi positiue, & secundum contrarietatem ad fidem, qua quis repugnat auditui fidei, vel contemnit ipsam. in quo proprie perficitur ratio infidelitatis. Et secundum hoc infidelitas est peccatum. Ex quo infert, quod infideles infidelitate negatiua damnantur quidem propter alia peccata, quæ sine fide remitti non possunt, non autem propter peccatum infidelitatis, quia Dominus dicit Ioann. 15. Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent, quod Augustinus exponit de peccato infidelitatis, quo non crediderunt in Christum.

Dubium est circa hanc doctrinam S. Tho. quia arguet aliquis non esse infidelitatem negatiuam, quando aliquis nihil vnquam de fide audiuit, quia quando ly. in, capitur negatiue, non dicit aptitudinem aliquam in subiecto: vnde non lignum indoctum, quia nullam habet aptitudinem ad scientiam: quia autem de fide nihil audierunt, aptitudinem habent ad fidem, non ergo tales sunt infideles negatiue, sed potius priuatiue. Respondetur, quod S. Thom. accipit infidelitatem negatiue, prout negatiuum opponitur positiuo, non prout opponitur priuatiuo. Secundo dico, quod infidelitas illa dici potest negatiua, quia fides est cognitio supernaturalis, ad quam homo ex suis naturalibus attingere non valet, & ideo in ordine ad illam, qui fide carent, non sunt in potentia propinqua, quod ad priuationem requiritur. Tertio dico, quod Sanct. Thom. loquitur moraliter, & non Metaphysice.

Quod infidelitas positiua sit peccatum mortale, est communis consensus Patrum & Doctorum Scholasticorum. Et probatur vnico medio, quia talis infidelis facit contra præceptum fidei, ergo peccat. Antecedens patet Marci vltimo, Qui non crediderit, condemnabitur. Sed contra hoc est argumentum, videtur enim quod Deus iniuste homines astringat ad credendum: quod ex eo patet, quia nullus ad illa, quæ eius facultatem & naturam excedunt, obligatur, huiusmodi autem sunt supernaturalia, ergo: collectio patet, quia supernaturalia facultatem hominis excedunt: antecedens probatur, quia rusticus non tenetur in ciuem promoueri, neque ciuis se equitem facere. Respondeo ad hoc Deum in prima hominis conditione illum condidisse, quasi in quodam gradu supernaturali, ex eo quod formans illum ad imaginem suam, visionis Diuinæ fecit eum capacem. Ex quo infertur, quod sicut homo iniuste conquereretur ex eo quod Deus illum ad imaginem suam plasmauerit, & capacem Diuinæ visionis fecerit, sic & iniuste ex hoc conquereretur, quod illi media necessaria ad beatitudinem præcipiat. Vnde ad argumentum respondetur negando antecedens, quia sicut ex causa rationabili rusticus cogi potest vt ciuis fiat, & ciuis vt fiat miles, sic & homo cum capax sit beatitudinis, quod apponat media ad illam consequendam: consonum enim rationi est, quod cum Deus magnificentiam suam

velle homini communicare, quod ipse aliquid ex suo ponat, & faciet ad illam consequendam. Secundo respondemus cum S. Tho. q. 2. art. 5. ad primum, quod licet ex viribus nostris id non possimus, sat est, quod id cum auxilio speciali Dei possumus: id enim possumus, quod per amicos possumus.

Dubium grauius est circa secundam conclusionem S. Thom. in qua tenet infidelitatem negatiuam non esse peccatum, quæ est conclusio peculiaris illius. Et fere omnes scholastici tenent contrarium. Et primo Adrianus quodlibeto 4. q. 1. inquit, infidelitatem, quam S. Thom. appellat negatiuam, esse peccatum, quia est ignorantia vincibilis, & per se peccatum, quia contra præceptum de fide. Et pro expositione suæ opinionis notat, quod homo articulorum fidei triplici via potest habere cognitionem. Vno modo lumine naturali, iuxta id Psal. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui, & Rom. 1. inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Secundo addiscendo ab aliis via humana. Tertio modo supernaturali, sicut Apostoli edocti sunt articulos à Christo, & alii ab Apostolis: & sic non possunt aliqui edoceri, iuxta id 1. Ioan. 2. Vnctio docuit vos. Secundo notat quod ea, quæ homo discere potest, sunt in duplici differentia. Quædam enim ad salutem sunt necessaria, vt articulorum cognitio, & decalogi præcepta. Alia vero sunt, quæ non sunt ad salutem necessaria. Qui contractus sunt vsurarij, quive simoniaci? Hoc supposito, ponit
1. Propositio. duas propositiones. Prima, ad aliquam esse ignorantiam inuincibilem, respectu eorum, quæ non sunt necessaria ad salutem, sat est quod homo faciat quod humano modo facere potest: sicuti vir prudens faceret, verbi gratia, si facturus contractum aliquem, ignorans an sit vsurarius, quærat ab aliis fide dignis, an talis contractus licitus sit, an vsurarius. Et hoc dicit satis esse, ad hoc, quod
2. Propositio. ignorantia subsequens inuincibilis sit. Ex quo secundam conclusionem infert, quæ respondet quæstioni. Infideles in remotissimis Indiis commorantes, esto, fidem Christi humano more cognoscere non possint, quia fides est ex auditu, tales licet vnquam nihil de fide audierint, à peccato infidelitatis non excusantur, quia ad habendam gratiam non se disponunt, præcepta naturalia seruando, quæ si seruassent, profecto à Deo illuminarentur ad hoc quod fidem reciperent. Hanc sententiam communiter moderni sequuntur. Et addunt, hoc non solum de infidelibus verum habere, verum etiam de vetula rustica, nempe, quod si à suo prælato audiat Deum trinum non esse, delinquit ignorantia vincibili, quia si se ad gratiam disponeret, Deus illam errare non permitteret. Idem tenet Alexander, 2. parte, q. 129. membro 8. Denique opinio modernorum est.

S. Thom. contra istos omnes modernos tenet, ignorantiam fidei in his, qui nihil vnquam audierunt de fide, nullum esse peccatum, & ita inuincibilem esse: alias enim, si peccatum esset, vincibilis esset. Et probatur primo, & est argumentum ad hominem contra ipsos, qui nullum præceptum ponunt de fide, si ergo præceptum non est de fide, vnde est quod Insulani damnentur. Secundo arguitur ex illo Ioannis 15. Si non venissem & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent, ergo vbi nullus audiuit, nullum est peccatum, maxime si humano more audire non potuerunt. Et Rom. 10. Quomodo credent ei quem audierunt, ac si diceret, nisi audiant, nullo modo credere possunt. Quod si forsan quis dicat, si se disponerent, audissent: hoc nihil est, quia Paulus de prædicatione externa loquitur, ad quam homines mittuntur. Tertio est vrgens argumentum, quia aut isti tenentur se disponere, ad hoc quod per miraculum illuminentur, aut non: non secundum, quia ipsimet fatentur, sat esse quod à viris & Doctoribus fide dignis inquirant, tales tamen apud illos non sunt, ergo, neque primum dici potest, quia hic miracula expectanda non sunt, alias Deus ecclesiæ suæ sufficienter non prouidisset, quæ sufficientia in hoc consistit, quod sine miraculo nouo homines credere, & saluari possint. Quarto, quia si quis à Doctoribus aliquam expositionem audiret alicuius loci scripturæ, de his quæ ad salutem sunt necessaria (esto, interius reuelatio contraria ei fieret) deberet credere Doctoribus, & non reuelationi interiori: alias vetulis locus daretur vt dicerent, reuelationem sibi fieri, & se esse sapientiores
August. Theologis. Et ista sententia est B. Augustini in quæstionibus noui & veteris testamenti, & allegatur ab Adriano, qui inquit, Si non fuerit à quo discat, neque ad quem rumor aliquis doctrinæ peruenerit: rum, quia non suo vitio ignorat, immunis est à damnatione. Quinto, quia illa quæ sunt fidei, hominum captum excedunt, donec ergo audiant credere non tenentur: antecedens est notum: consequentia probatur ex B. Augustino lib. 3. de libero arbitrio c. 22. vbi inquit, Non enim quod naturaliter nescit, & quod naturaliter non potest, deputetur animæ ad reatum, sed quid scire non studuit: sed iste more humano scire non potuit, excusatur ergo à culpa. Vltimo, quia sequitur, quod quis infidelis esset propter peccatum furti: sequela probatur, sit, verbi gratia, casus, quod iste primo veniens ad vsum rationis, in Deum se conuertat, & gratiam habeat, & cum hoc ignorat articulos aliquos, & præcepta aliqua decalogi, & furatur, tunc ille non excusatur ab infidelitate, & tamen non admisit peccatum aliquod aliud nisi furtum: talis ergo propter solum furtum est infidelis. Probatur, quia non facit quod in se est ad tollendam infidelitatem, non ergo excusatur à peccato infidelitatis. Tum etiam, quia distinctio illorum est vana, nempe, quod in necessariis ad salutem non sufficit diligentiam possibilem more humano adhibere, in aliis autem sic.

Ad rationes illorum, & primo arguunt, quia ignorantia illa est sibi in pœnam aliorum peccatorum, quamdiu ergo in peccatis manent, ignorantia illa non est inuincibilis. Antecedens probatur ex illo Rom. 1. Propter quod tradidit illos Deus in reprobum sensum & Oseæ. 14. Si peccator venerit ad consulendum prophetas, ego Dominus decipiam prophetas, vt illum hoc autem in pœnam peccati est & Esaiæ 29. Propter peccata populi sapientia sapientium destruetur, & intelligentia intelligentium absconderur & 2. Thessalo. 2. Eo quod non receperunt charitatem veritatis, vt salui fierent, ideo mittet illis Dominus operationem erroris & loquitur de aduentu Antechristi, ignorantia ergo infidelium peccatum est. Quod si ad hæc quis dicat, esto, Insulanus omnia præcepta naturalia seruaret non tamen potest illico illuminari, & audire, cum longe à Christianis distet. Respondent, quod tunc supernaturaliter illuminabitur, vt constat ex illo 1. Ioan. 2. Vnctio docebit vos & in Psalmo, Dabit Dominus significationem timentibus se, vt fugiant à facie arcus. Ex quibus contendunt, ignorantiam talem vincibilem esse. Nos tamen dicimus, verum esse, Deum sæpe permittere nos in errores & ignorantias in pœnam peccatorum incidere, ignorantia tamen ipsa non semper est peccatum, etiam si sit vincibilis: concedimus ergo infideles propter peccata sua ignorantiam fidei habere, non tamen inde fit, quod ignorantia illa peccatum sit quia solum obligantur credere quãdo audierint, vt constat ex illo Ioann. 15. Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent: excusantur ergo à peccato infidelitatis, licet propter sua peccata ignorare permittantur. Ad omnes autem authoritates respondemus, eis non fauere: sensus enim est, quod Deus excæcauit illorum corda, ne per scientiam de præteritis pœniterent, & ne in Deum conuerterentur. Ad aliud, quia est præceptum de fide, ergo non possunt excusari, negamus consequentiam.

Dubium tamen est, quia ex dictis sequi videtur, quod idola seu falsos deos adorare, Insulanis & Indis peccatum non esset & idem de Sarracenis, qui Mahometum pro Deo colunt, quia illi inuincibiliter ignorant an sit tantum vnus Deus, hi autem an Christus sit verus Deus. Ad hoc dicimus, circa peccatum idololatriæ ignorantiam inuincibilem cadere non posse, cum lumine naturali notum sit, tantum esse vnicum Deum, per magnum ergo tempus circa hoc cadere non potest ignorantia, quæ sit inuincibilis: tum etiam, quia ad prouidentiam Dei spectat, quod in vnaquaque prouincia sint qui necessaria ad salutem doceant, quod vero quis ignoret Deum trinum & vnum esse, non obstat, quia vires naturales homines excedit. De Sarracenis autem dicimus, illos non posse inuincibiliter ignorare, eorum sectam & fidem erroneam esse, cum enim multa contineant, quæ in lumine etiam naturali repugnantiam includunt, quamuis per paruum tempus, quando primum veniunt ad vsum rationis, ignorare possint. Et forsan in hoc habet verum sententia Adriani quodlibet 4. q. 1. nempe, quod quando quis ad salutem ex culpa sua necessaria ignorat, ignorantiam illam peccatum esse. Sed est argumentum, videtur enim saltem Insulanos illos, qui solem adorant, quia experiuntur quod est causa generationis omnium, excusari. Item, quia requiritur longum tempus ad vnitatem Dei cognoscendam, dicimus tamen non excusari, quia ex lumine naturali, si vellent id faciliter cognoscere possent, sed quia vitiis pluribus sunt offuscati, malitia eorum excæcauit eos, & ideo parui ducunt veritatem quærere.

Dubium tamen suboritur, ad hoc quod infidelitas negatiua Paganorum sit peccatum, sat sit quod parentes eorum notitiam aliquam fidei habuerint. Verbigratia, si apud infideles Insulanos fides tempore Apostolorum (vt aliqui volunt) fuit prædicata, dico, non sufficere eorum parentes fidem audisse prædicari, vt isti inexcusabiliter teneantur credere, ita quod ignorantia inuincibili excusari possint, nam licet ab hinc mille annis fuerit eis prædicata fides, si tamen propter malitiam hominum obliuioni fuit tradita, & ob id eorum posteritas ignorat, non videtur quin tales inuincibiliter ignorent, ac si fides ibi nunquam fuisset prædicata. Vnde stat, quod aliquo tempore ignorantia sit vincibilis, vt quando non longo ante tempore fides prædicabatur, & ex malitia audientium incipit in aliis ignorantia generari, postea vero post longum tempus fit inuincibilis, cum iam illi qui sic ignorant, ob maximam temporis intercapedinem non audierint aliquid de fide. Secundo dico, quod Sarraceni non habent ignorantiam inuincibilem fidei Euangelicæ, cum sint prope nos, & frequenter fidem Euangelij audiunt, & saltem maiores & principes eorum non excusantur. Quod si quæras, nunquid quando primum isti audiunt fidem nostram prædicari, tenentur statim credere? Dico quod non tenentur statim credere, neque id est peccatum, quinimo illico credere non esset opus virtutis, neq; meritorium: quando vero Euangelii doctrina est illis sufficienter prædicata, & non credunt, tunc est peccatum.

Dubium aliud est, an post sufficientem Euangelii promulgationem possit quis sine fide explicata Christi salutem consequi? Doctores ad hoc respondent negatiue, ex eo quod si Doctor exterior defecerit, Deus tamen interius illum illuminabit. Et probatur ex illo Actorum 4. Non est aliud nomen sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri, &c. Et ex illo Actuum 10. de Cornelio, qui licet in gratia esset, præcipitur tamen illi aliud facere, vt fidem explicatam habeat. Et ex illo Marci vltimo, Qui non crediderit, condemnabitur. In contrarium tamen est, quia paruulus

baptizatus,

baptizatus, cum primum ad vsum rationis peruenerit, moriatur, saluabitur, & tamen sine fide explicata & cognitione Dei, ergo. Ad hoc communiter respondetur, casum non debere admitti, nempe, quod talis moriatur, & sine cognitione Dei, sicut neque præscitus moriatur in gratia. Ita tenet Sanct. Thom. de veritate, q. 14. articulo 11. ad primum argumentum, & inquit, ita certissime tenendum esse, quod Deus illum illuminabit. Moderni sustinent sententiam oppositam, scilicet, stat, quod adultus aliquis moriatur sine cognitione explicata Dei & saluetur. Probatur primo, talis adultus est baptizatus, & membrum Christi, ergo si moriatur, saluabitur. Secundo, quia id quod asseritur, fundamentum non habet in scriptura. Item argumentatur Altisiodorens. quia si puer est baptizatus, & educetur inter infideles, & nunquam aliquid de fide audierit, si veniens ad vsum rationis moriatur, saluabitur. Probatur: quia si postquam talis venit ad primum instans rationis, oportet quod deliberet vt credat, cum deliberatio tempore indigeat, si talis medio illo tempore moriatur, affirmandum non est, quod talis damnetur, ergo. Secundo, quia iste non habet viam aliquam humanam per quam posset de veritate edoceri, & Deus non promisit reuelationem interiorem, nisi quando talis se disposuerit, si ergo talis moriatur, saluabitur, & tamen sine Dei cognitione. Tertio, quia si quis non possit saluari sine fide explicita Christi, maxime ex illo Actorum 4. Non est aliud nomen in quo oporteat nos saluos fieri, nisi in nomine Domini nostri Iesu Christi, id tamen non obstat, quia locus ille tantum probat, quod quis sine fide Christi iustificari non potest: sed potest quis iustificari sine fide explicita Christi, vt communis Theologorum tenet, ergo & saluari.

Magister Soto 4. sen. dist. 5. q. vnica art. 2. parum differt ab opinione Modernorum: sustinet enim, quod qui inuincibiliter ignorant Christi fidem, cum fide implicita sine reuelatione aliqua si moriantur, salutem æternam consequentur. Probat sequentibus argumentis.

1. argumentum. Primo, quia cum gratia sit acceptatio ad gloriam, gratis dicitur quod aliquid requiratur ad obtinendam gloriam, quod non erat requisitum ad obtinendam gratiam, atque adeo fides implicita sufficiat ad gratiam, & explicita requiratur ad gloriam: quod si non requiratur, non est cur negetur, posse quempiam cum fide implicita sine alia reuelatione mori.

2. argumentum. Secundo, ad obtinendam vitam æternam nihil aliud requiritur, quam seruare mandata, iuxta illud Matt. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, ille autem, qui est in gratia per fidem implicitam seruat mandata alias non esset Deo gratus, ergo habet totum quod requiritur, vt gloriam obtineat.

3. argumentum. Tertio, quia Actuum 4. Non est aliud nomen datum sub cœlo hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, salus illic, non accipitur tantum pro gloria, sed pro salute, quæ fit per gratiam: nam præceptum non datur de gloria, sed de mediis ad gratiam, vt quis obtineat remissionem originalis: cum ergo ille, de quo loquimur, obtinuerit gratiam, fit vt habeat eiusdem nominis fidem, quæ illi sufficit. Confirmatur, cognitio illa nominis Christi, non solum nobis, sed & cunctis mortalibus post peccatum Adæ fuit, ad salutem necessaria, vt D. Thom. 2. 2. q. 2. articulo 7. docet, quæritur ergo, vtrum hoc sæculo adhibeat aliam obligationem explicitam fidei super illam, quam ante aduentum Christi adferebat, vel nullam: si aliquam, ergo ignoranti inuincibiliter non sufficit fides implicita, vt sit in gratia: si nullam, ergo eadem fides implicita sufficiat ad gloriam, sicut sub lege naturæ. Item sicut dixit Petrus, Non est datum aliud nomen sub cœlo, &c. ita dixit Paulus, Sine fide impossibile est placere Deo, sed per fidem implicitam homo placet Deo, postquam est in gratia, ergo nulla præterea fides expectanda est ad obtinendam gloriam.

4. argumentum. Quarto, quia exigere quidpiam sine necessitate ad obtinendam gloriam, temerarium est: dicere autem quod post fidem implicitam, quæ ad gratiam sufficit, exigatur explicita ad gloriam, est rem sine necessitate excogitare: gratis ergo excogitatur aliud quidquam exigi, cum cuicunque existenti in gratia aperta est cœli ianua, nisi reliquiæ aliquæ peccatorum in purgatorio remorentur.

5. argumentum. Quinto, quia fides explicata non aliter est necessaria, quam sicut baptismus, nempe necessitate præcepti & finis ad obtinendam indulgentiæ gratiam: quare qui per ignorantiam ab illo præcepto excusatur, nullam habet eius fidei necessitatem. Vnde qui dicunt esse necessariam ad gloriam, & non ad gratiam, affirmant non esse necessariam necessitate præcepti: quod falsum est.

6. argumentum. Vltimo, quia cum illa reuelatio sæpissime apud remotissimas gentes sine miraculo fieri non posset, deberent frequentia miracula sine necessitate admitti, imo consequens fieret, Deum non satis prouide saluti humani per ordinaria media prospexisse, siquidem absque miraculis illis non consuluerit. Et concludit salua censura doctius iudicantium, quod qui ignorantia inuincibili Euangelij laborant, sine fide explicita per solam implicitam, quemadmodum gratiam, ita & gloriam obtinere possunt. Quid autem circa quæstionem hanc tenendum sit, respondemus per sequentes propositiones.

1. Propositio. Prima propositio, hæreticum est asserere, quod adultus, qui non est baptizatus, obtineat remissionem peccatorum per solam rationem naturalem, cum primum venerit ad vsum rationis. Probatur: quia iste non est baptizatus in re, neque habuit baptismum in voto, ergo non saluabitur: consequentia est de fide, Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest ingredi in regnum Dei & Concilio Tridentino sess. 6. Can. 4. diffinitum est, quod nullus potest saluari sine lauacro baptismi in re vel in voto: nam Ananias gratus erat Deo, tamen Deus ad illum Paulum misit, vt ab illo erudiretur, & ad Cornelium Angelum, vt accerseret Petrum & Philippum ad instruendum eunuchum: si ergo istis fides implicita non fuit sufficiens ad salutem, sed oportuit adhuc aliud facere, non ergo sufficit quod ex naturalibus quis in Deum conuertatur, nisi fides præcesserit.

Propositio secunda, de fide est, quod post promulgationem Euangelii sine fide explicita Christi nullus est vitam æternam consequutus. *2. Propositio.* Probatur conclusio, professio Euangelica idem prorsus est quod confiteri fidem explicitam Christi, hoc enim docet & præcipit Euangelium, cum ergo vniuersitas mortalium teneatur Christo credere, de eius Euangelio consequens est, vt teneantur habere fidem explicitam, eandem quæ sit ad salutem necessaria. Secundo, quia id ipsum nos docuit Christus dicens Marci vltimo, Euntes in vniuersum mundum, prædicate Euangelium omni creaturæ: qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Quid autem omnis creatura credere teneatur, vtique Euangelium ipsum, quod Christus prædicare iussit: credere autem Euangelio Christi, est fidem explicitam habere de Christo, quam qui non habuerit, condemnabitur. Ex quo fit, quod fides explicita tum necessaria est ad salutẽ, tum subinde in præcepto, sicut & baptismus, ideo simul componuntur, qui crediderit & baptizatus fuerit, eodem ergo modo est necessaria Christi fides explicita. Tertio, Apostolus ad Galatas 3. id nobis patefecit inquiens, Priusquam veniret fides (nempe Euangelica) sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quæ reuelanda erat, ergo sicut antea sufficiebat ad salutem velata fides, ita & nunc requiritur reuelata. Vnde Augustinus libro 19. contra *Aug.* Faustum, cap. 14. Antiqui, inquit iusti, sacramentis suis intelligebant venturam prænunciari reuelationem fidei, ex qua, licet adhuc cooperta & abscondita, etiam ipsi viuebant. Et in fine capituli, Nunc autem reuelata est fides, in quam inclusus erat populus, quamdiu sub lege custodiebatur: ad quid autem reuelata, nisi vt hoc seculo sic explicita, proinde obliget, atque antiquitus illa abscondita. Quarto, Athanasius in Symbolo fidei ait: Quicunque vult saluus esse, ante omnia opus est vt teneat Catholicam fidem. Quid est quicunque? Reuera, quicunque post promulgatum Euangelium in toto orbe fuerit, est, futurusque sit: fides autem Catholica, inquit, hæc est, vt vnum Deum in Trinitate, & Trinitatem in vnitate veneremur. Et positis Diuinitatis articulis subdit: Sed necessarium est etiam ad æternam salutem, vt incarnationem quoque Domini nostri Iesu Christi fideliter credat: ac demum absolutis prædictis articulis humanitatis, concludit. Hæc est fides Catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, saluus esse non poterit. Vnde Concilio Tridentino sess. 4. decreto 1. diffinitur, quod sine fide nostra Catholica impossibile *Concilium Trident.* est placere Deo. Et vocat fidem Catholicam, quæ explicatur in Symbolis Apostolorum, Athanasij, & Nicæni.

Tertia propositio, asserere quod nunc aliquis salutem æternam *3. Propositio.* assequi possit sine fide explicita Christi, forte non est satis tutum. Conclusio hæc est S. Thom. de veritate, quæst. 14. artic. 11. ad primum argumentum. & 3. Sentent. dist. 25. quæst. 2. articulo 1. quæstiuncula 1. ad primum, vbi tenet, quod paruulus baptizatus, veniens ad vsum rationis, certissime tenendum est, quod a Deo illuminabitur, anteaquam moriatur. Deus enim facienti quod in se est, in his quæ ad salutem sunt necessaria, nunquam deficit: & ita fidem explicatiorem ei reuelabit aut per magistrum internum, aut per hominem & doctorem externum, aut per Angelum: sicut misit Ananiam ad Paulum, à quo erudiretur, & Angelum ad Cornelium, vt Petrum aduocaret, vt ab eo erudiretur, & Philippum ad Eunuchum, vt de necessariis ad salutem instrueretur. Et probatur conclusio ex illo Marci vltimo, Qui non crediderit, condemnabitur: sed iste non credit, ergo damnabitur. Respondent, quod talis implicite credit. Contra, quia si fides implicita hodie ad salutem sufficeret, sequitur quod apud Barbaros & Insulanos salus esset sine cognitione aliqua explicita Christi: probatur, quia secundum oppositum opinantes per fidem implicitam, quam habet aliquis, assequitur gratiam, si ergo moriatur, consequeretur salutem, & tamen sine aliqua cognitione Christi: quod asserere tutum non est. Quod si dicatur, non esse eandem rationem de Barbaris, & Insulanis, & de adulto baptizato inter ethnicos enutrito, qui nunquam aliquid audiuit de fide, quia iste, qui baptizatus est, est membrum Christi, alij vero, quia neque in re, neque in voto sunt baptizati, non sunt membra Christi, ideo non saluantur: contra, quia secundum communem sententiam Theologorum, baptismus ideo paruulis ministratur, quia per proprium actum fidem Christi profiteri non possunt: adultus vero, licet sit in gratia, ideo ad baptismum tenetur, vt per ipsum fidem profiteatur: Barbari autem omnes & Insulani, cum iam sunt adulti, fidem non profitentur, ergo salutem non consequuntur. Confirmatur supposito quod præcepta dantur de actibus & non de habitibus, tunc sic, ea, quæ in sacris literis nobis traduntur, intelligenda sunt de actibus, ergo de adultis, quia paruuli actus

fidei habere non possunt, cum vsu rationis careant. Sed in sacris literis sunt loca expressa, quibus habetur, quod quis sine fide explicita Christi non potest saluari, ergo illa de adultis sunt intelligenda: antecedens patet Ephes. 2. Gratia estis saluati per fidem, &c. Dei enim donum est, & ad Rom. 3. Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt in eum, & Io. 3. Sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, &c. vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. & Ioan. 13. Ego sum via, veritas, & vita: & nemo venit ad Patrem, nisi per me, hoc est, nisi per fidem explicitam mei ipsius, & Actorum 16. Crede in Dominum Iesum Christum, & saluus eris, tu, & domus tua. & in Symbolo Athanasij, Necessarium est ad salutem, vt incarnationem Domini nostri Iesu Christi fideliter credat. & Augustinus ad Optatum Episcopum, epistula 157. Illa est, inquit vera fides, nullum hominem ab Adam saluari, nisi per fidem Christi, & expressius de prædestinatione sanctorum, tomo 7. capit. 7. vbi de prædestinatione Cornelij disputat, inquit, quod quando eleemosynas aliquas faciebat, fidem aliquam habebat: & tamē si sine fide Christi explicita saluari posset, non esset monitus, vt Petrum accerseret, vt de necessariis ad salutem eum instrueret. Ex quibus constat veritas conclusionis assertæ.

Ad argumenta modernorum, & præcipue Altisiodorensis, libro 3. tractatu 2. quæstione 3. Ad primum respondeo, antecedenti dato, negando consequentiam. Ratio est, quia adultus, ad hoc, quod perfecte Christo vniatur & incorporetur, oportet quod sit per proprium actum: ista est enim differentia inter paruulum & adultum, nempe, quod paruulus Christo vnitur per alium scilicet, per fidem ecclesiæ, vel parentum, adultus vero per proprium actum debet Christo vniri, sed primus actus necessario debet esse actus explicitus fidei, ille ergo est necessarius, & implicitus non sufficit. Ad secundum dicimus, quod quinimo fundamentum assertionis positæ expresse in sacris literis habetur, nempe, quod facientem quod in se est, Deus illuminabit. Et adducit S. Thom. loco citato fundamentum Actorum 10. de Cornelio, & Actorum 8. vbi Angelus misit Philippum & Eunuchum, vt illum doceret, & de facto fidem docuit. Sicut ergo hos Deus illuminauit, idem erit de omni homine, qui quod in se est, fecerit. Et hinc patet solutio ad rationes modernorum, & Altisiodorensis. Et ad primum respondeo, quod si talis de facto moriatur medio illo tempore, est argumentum, quod conuersio non fuit perfecta, neque vt debuit fieri facta sit, maxime, quia deliberatio non tantam moram requirit, sicut isti imaginantur. Ad secundum respondeo, quod sicut Cornelius & Eunuchus fuerunt illuminati, sic & quilibet, si se disponat: quod si non illuminatur, ex culpa sua est. Ad tertium respondetur, quod perfecta iustificatione id negamus, quia illa sine fide Christi non stat.

Ad rationes doctissimi Magistri Soto respondeo: ad primum, quod sufficit ad obtinendam gratiam, idem sufficit ad consequendam gloriam, id negamus, quia legi consonat, quod Cornelius & Eunuchus fide implicita sunt iustificati, & tamen sine fide explicita Christi non sunt salutem æternam consecuti, vt constat Actuum 8. & 10. Et primum non repugnat scripturæ. Secundum vero opponitur sententiæ ecclesiæ, quæ tenet, necessarium esse ad salutem æternam, incarnationem Domini nostri Iesu Christi fideliter credere, & tamen sine actu explicito, incarnationem, & medium redemptionis credere non possumus. Ad secundum, quia ad vitam æternam obtinendam, sat est mandata seruare, quare non opus est reuelationem nouam expectare. Respondeo mandatum Dei esse, quod sine fide Christi mediatoris nullus saluetur: etsi de facto quis sit iustificatus; & sicut reuelauit Cornelio & Eunucho necessaria ad salutem, sic & illi reuelauit, quod si non reuelet, argumentum est quod non perfecte se disposuit, neque perfecta fuit iustificatio, neque ad consequendam vitam æternam sufficiens. Ad tertium respondeo, quod locus ille Actuum 4. Non est aliud nomen datum sub cœlo hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, est vnum ex præcipuis fundamentis assertionis positæ. Et quando infertur, quod salus illic non accipitur tantum pro gloria, sed pro salute, quæ fit per gratiam, respondeo, quod salus perfecta in se includit assecutionem beatitudinis. Et hac conclusione secunda sufficienter probauimus, quod sine fide explicita Christi post promulgatum Euangelium, nunquam vllus est salutem assecutus. Ad quartum, quia exigere aliquid ad obtinendam gloriam sine necessitate, temerarium est: respondeo, quinimo asserere, quod sine fide explicita Christi per solam implicitam, sicut quis potest obtinere gratiam, ita & gloriam, forte assertio talis est temeraria, quia contra communem sensum Patrum & Doctorum Scholasticorum. Et similiter respondeo ad quintum. Ad sextum ipsemet Doctor fatetur in fine quæstionis, quod hodie de facto nullus per fidem implicitam sufficienter in Deum conuertitur, si ergo talis conuersio non est sufficiens, neque perfecta, concluditur, quod sine fide explicita mediatoris Christi non est salus. Et vt clarius veritas elucescat.

Dubium est, an per fidem implicitam sine actuali & explicita fide Christi, hodie quis iustificari possit. Pro expeditione dubij notandum, quod hoc potest dupliciter intelligi. Primo, an sine fide in communi, vt est illa, de qua Paulus ad Hebr. 11. Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & quod inquirentibus se remunerator est. Vel secundo, sine fide explicita & particulari Christi tunc sit.

Prima propositio. Quis iustificari potest sine fide Christi explicita. Hæc est communis Patrum & Doctorum Scholasticorum. Et probatur: quia stat nunc, quod quis apud Barbaros vel Insulanos quod in se est, faciat, vt in Deum conuertatur, tali Deus communicauit gratiam, & sine fide explicita Christi, ergo. Antecedens probatur: quia sicut in lege naturæ multi instinctu rationis naturalis in Deum conuertebantur, & erant iusti, quos Deus ad suam gratiam & amicitiam recipiebat, quos tamen non statim illuminabat, vt constat de Cornelio & Eunucho, similiter ergo nūc potest quis in Deum conuerti, & gratiam recipere, & iustificari, & tamen sine fide explicita Christi. 1. Propositio.

Secunda propositio, quod vero quis iustificari possit sine fide in particulari, siue in communi, erroneum videtur. Conclusio hæc statuitur contra modernos aliquos, qui tenent, quod per solam cognitionem naturalem possunt in Deum conuerti. Ita videtur sentire Caietanus 2. 2. q. 10. articu. 4. & intendit id probare ex S. Thom. 1. 2. q. 89. art. 6. vbi inquit, quod veniale non stat simul cum originali solo. Et probat: quia primum, quod puero occurrit, cum primum ad vsum rationis venit, est de propria salute deliberare: si talis post deliberationem viam virtutis eligat, consequitur gratiam, & remittitur ei originale: si vero à via virtutis deuiet, peccat mortaliter. tunc arguitur sic; Puer iste eligit viam virtutis & veritatis, & proponit iuste & recte viuere, per hoc habet gratiam, & non habet fidem supernaturalem, ergo per solam cognitionem naturalem potest iustificari. Secundo, quia secundum legem communem in quocunque instanti potest quis iustificari, & tamen secundum legem communem non in quocunque instanti potest de fide illuminari, ergo. Maior probatur ex illo Ezech. In quacunque hora ingemuerit peccator, &c. ex illo prophetæ, Ego dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti, &c. Minor patet: quia fides ex auditu est, sed in instanti quis non potest audire, ergo. Tertio, quia ad hoc quod aliquis accedat ad Deum, sat est quod cognoscat Deum esse, & remuneratorem esse, ista autem possunt ex solis naturalibus agnosci, non ergo indiget homo fide, neque cognitione aliqua supernaturali, ad hoc quod iustificetur. 2. Propositio. Caietan.

Dicimus tamen Sanct. Thom. non fuisse huius sententiæ, quinimo, multis in locis contrarium asseruit: & primo, 2. 2. q. 10. articulo 1. vbi expresse inquit, quod peccata infidelium sine fide remitti non possunt. Et ait, quod damnantur, non propter solam infidelitatem, sed & propter alia peccata, & 1. 2. quæstione 113. artic. 4. asserit, quod ad iustificationem peccatoris requiritur motus in Deum per fidem, & probat ex illo Rom. 5. Iustificati ergo ex fide, & 3. Sent. dist. 30. q. vnica, articulo 5. ad secundum, ait, quod iustus distinguitur ab impio per actum fidei formatum, & 3. parte, q. 86. articulo sexto, ad secundum, & in c. 10. ad Rom. lect. 3 idem affirmat. Hoc supposito, probo sententiam oppositam esse veram, primo, Hierem. 31. Conuerte nos Domine, & conuertemur, vbi Hieronymus inquit, Attende, quam necessarium est Dei auxilium, & quanta sit hominis fragilitas, necessarium ergo est sicut auxilium, ita & cognitio supernaturalis, vt quis iustificetur, & Paulus ad Ro. 1. adducit illud Abacuc. 2. Iustus ex fide viuit, & cap. 3. Iustitia Dei ex fide Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum, & similibus testimoniis vbique Paulus abundat, & ad Hebr. 11. adducit quotquot ex fide iustificati sunt, & concludit, Sine fide ergo impossibile est placere Deo; & tamen si per solam cognitionem naturalem quis iustificari posset, Pauli intentum nullum esset, hoc enim solum toto illo capite intendit: ad hoc ergo quod quis iustificetur, necessaria est fides implicita, vel explicita. Secundo, quia Concilio Carthaginiensi primo, hæc nostra pars contra Pelagium est diffinita, & adducit Concilium contra illum illud Pauli 2. Corinth. 3. Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est: cogitatio autem, qua quis de salute sua deliberat, est aliquid, quinimo res maximi ponderis, ergo ex Deo est. Est etiam determinatio Cælestini Papæ, epistola 1. ad Gallos, cap. 9. & 10. Sunt etiam testimonia ad hoc idem Beati Augustini in Psal. 13. in principio expositionis Psalmi inquit: Christo credimus, cum bonam vitam incipimus ingredi. & libro octuaginta trium quæstionum, q. 68 ait, Credendo meritum comparatur, & ibidem: Viuere non possunt, nisi recte viuant, & recte viuere non possunt, nisi credant. Quare à fide est inchoandum. Et pluribus aliis locis idem expresse affirmat. Vnde Caietani assertio, tanquam suspecta & periculosa, cauenda est. Et eam retractauit Petrus de Lerma Abbas Complutensis, propositione 6. in vndecim propositionibus, quas retractauit.

Ad argumenta Caietani. Ad primum dicimus, quod in illo instanti, in quo puer de sua salute deliberat, vt in Deum conuertatur, illuminabitur de fide à Domino. Quod si quæras, vnde hoc habetur? Dicimus, quod ex sacris literis, vt ex adductis constat. At contra, quia legimus, quod inter gentes pauci cognouerunt Deum, & tamen multi illorum iustificati sunt, non ergo est necessaria cognitio fidei ad iustificationem. Dicimus ad hoc, quod omnes quotquot ex illis iustificati sunt, cognitione fidei; vnum verum Deum cognouerunt, & sine hac cognitione nullus illorum iustificatus est. Ad secundum argumentum, maiori data, negamus minorem, nam interius illuminabitur à Deo: vnde quando

talis

talis sufficienter in Deum conuertitur, esto, non sit prædicator exterior, Deus tamen interius illum illuminabit. Et ad argumentum, quia oportet quod doceatur in tempore, distinguo: vel ad hoc quod doceatur exterius, & est ita, vel interius, & sic Deus in instanti potest illum docere. Pro solutione tertij est notandum, quod dupliciter possumus Deum cognoscere, vno modo, secundum quod est prima causa, & finis rerum naturalium, à quo omnia in esse & conseruari dependent. Secundo modo cognosci potest, in quantum est finis supernaturalis. Dicimus ergo, quod prima cognitio neque ad salutem, neque ad iustificationem est sufficiens, sed requiritur secunda, nempe, quod cognoscatur in quantum est finis, & obiectum supernaturale. Et hæc sola cognitio est sufficiens iustificare, & hanc ex viribus nostris habere non possumus. Et Caietanus videtur retractasse sententiam in epistolam Pauli ad Hebræos, cap. 11. vbi inquit, quod nulla scilicet scientia speculatiua, neque ratio aliqua sine fide suffit: at ad vere Deum cognoscendum, quod sumpsit ex S. Thom. 1. 2. q. 113. art. 4. ad secundum argumentum.

Pro expositione principalis quæsiti, an scilicet omnis actio infidelium sit peccatum, est notandum, duplices esse infideles: quosdam, qui Deum verum colunt, seruant tamen ritus aliquos vanos, & ceremonias falsas, vti Iudæi & Sarraceni. Et inter istos dubium non est, quin aliquod bonum opus faciant. Alij vero sunt infideles, qui sunt idololatræ, & plures deos venerantur. De istis ergo est dubium, an illorum actiones omnes sint peccata. Gregorius Arim. 2. distinct. 38. q. 1. tenet has duas conclusiones. Prima, infidelis, qui verum Deum non cognoscit, non potest aliquod bonum opus morale facere. Secunda, Omnis actio huiusmodi infidelis, est peccatum. Probat primo, quia non datur actus aliquis indifferens in particulari, tunc sic: ad hoc quod actus aliquis sit bonus moraliter, oportet quod omnes circunstantiæ sint bonæ, omnis ergo actio infidelium est peccatum. Antecedens patet, quia bonum consurgit ex integra causa: consequentia probatur, quia in omnibus actibus istorum infidelium deest circunstantia vltimi finis. Secundo, quia creaturam propter se diligere est peccatum, sed talis est infidelis, quia dilectionem creaturæ non refert in Deum, quinimo illam propter se, vt parentes & vxorem diligit. Tertio, quia sequitur, quod diuitias & honorem, & quodlibet temporale possemus propter se diligere: sequela probatur, quia si non requiritur relatio in Deum, nulla mala circunstantia adest: hoc autem contra Augustinum est, qui inquit, quod frui vtendis, est peccatum, ergo. Quarto, quia sequitur, quod veræ virtutes essent in infidelibus, quod est contra Augustinum, qui in Psal. 67. ait, Nulla bona opera censenda sunt, nisi quæ ex dilectione Dei fiunt. Et in Psalm. 31. Nullum opus bonum est, nisi quod ex religione procedit, & lib. 4. contra Iulianum, & 5. libro de Ciuitate Dei, c. 25. diffinit, nullum esse actum virtutis, nisi ex fide procedat: si ergo in gentibus non fuerunt veræ virtutes, ergo neque actus virtutum, & ex consequenti neque actus moraliter bonus. Quinto probatur ex glossa super illud ad Rom. 14. Omne quod non est ex fide, peccatum est, vbi glossa ait, quod omnis vita infidelium est peccatum.

Opinio Gregorij.

Cummunis sententia Theologorum tenet sententiam contrariam. Magister Sentent. loco citato, Albertus Magnus. Bonauentura, Alexander Alens. 2. parte, quæst. 118. membro 3. ad quartum argumentum. Durandus, 2. distin. 41. quæst. 1. Sanct. Thom. quæst. 10. articu. 4. & Caietanus ibidem, & Capreolus eadem distinctione, quæst. vnica, ad primum ponit, sequentes propositiones.

1. Propositio. Capr.

Prima, ad hoc quod actus aliquis sit moraliter bonus, non requiritur quod actualiter in vltimum finem referatur, sed sufficit virtualis relatio, hoc est, quod obiectum habeat bonum, & fiat propter bonum honestum. Et addit Caietanus, quod sicut reperitur in causis efficientibus, similiter & in finalibus, nam sicut, dato, sit vna prima causa omnium efficiens, sunt tamen aliæ causæ primæ in suo genere: vt in genere calidorum prima causa caloris est ignis: in genere frigidorum, aqua: sic dato, sit vnus vltimus finis, qui est Deus, non tamen repugnat, quod sint alii vltimi fines in certo genere, vt in genere regni politici finis vltimus est pax, in genere animalium homo. Secundo ait Caietanus, quod referre omnia in Deum, stat dupliciter: Vno modo explicite, vt, quando quis dat eleemosynam propter Deum, & id exprimit exterioribus verbis, vtpote si dicat, eleemosynam huius dici do propter Deum, quæ est relatio explicita, & efficit opus meritorium. Secundo modo implicite vtendo bonis rebus, sicut sunt à Deo ordinatæ: verbi gratia, Deus fecit honestum aliquod bonum, vt parentes diligere, & ait, dato, quod ille talis Deum ignoret, diligere tamen parentes est bonum, quia implicite Deum diligit, ex eo quod vtitur re illa bona à Deo creata, & sic implicite in Deum referri. Quod si quis dicat, hoc esse gratis dictum: non tamen est, quia vt Sanct. Thom. inquit, 1. 2. quæst. 1. artic. 1. ad hoc quod quis aliquid faciat propter finem, non opus est quod finem præcognoscat: hirundo enim propter finem nidificat, quem tamen non cognoscit, & similiter qui parentes honorat, si sit infidelis, propter finem veneratur, & tamen finem non cognoscit. Tertio ait, Deum esse diligendum propter se, naturaliter est cognoscibile: & ita sensit Arist. 12. Meta. primam causam esse propter se diligendam. Quarto dicit, iure tamen naturæ non omnes tenentur Deum statim propter se diligere, cum id lumine solum naturali breui tempore cognosci non possit, sed requirantur induciæ temporis. Ex quibus infert, ad aliquem actum esse moraliter bonum, non requiri quod explicite referatur in Deum, quia non statim homines possunt Deum cognoscere, sed sat est, quod implicite referatur operando propter bonum finem honestum.

Secunda propositio Capreoli, tempore quo quis tenetur præceptum Diuinum, adimplere, tenetur actum, quo illud adimplet, actualiter vel virtualiter in Deum referre: virtualis relatio est, quod talis sit in gratia, quæ omnia opera in Deum referet, vel quod aliquando se, & sua in Deum retulerit. Probat ex Sanct. Thom. qui 2. Sent. distin. 41. quæst. 1. art. 2. ad quartum argumentum asserit, non teneri quemlibet omnem suum actum in vltimum finem dirigere, quia illum dirigit fides. Tum etiam quia præceptum illud est affirmatiuum, non ergo obligat ad semper, sed solum pro tempore, quo quis tenetur Deum diligere. Et idem tenet Sanct. Thom. 1. 2. q. 88. articu. 1. ad secundum, & ita mens eius est, quod quando præceptum de charitate currit, homo tenetur opus illud ex charitate facere, expresse in Deum referendo: vt si occurrat præceptum de contritione, de dilectione parentum, vel aliud simile. Nos tamen conclusionem contrariam veram affirmamus, nempe, quod quantumcunque quis sit in mortali, potest præceptum de veneratione parentum, vel eleemosyna danda adimplere: nullum enim est præceptum, quod, quantum ad ipsius substantiam, sine gratia adimpleri non possit. Primo, quia non est præceptum de habenda gratia, non enim dantur præcepta de habitibus, sed de actibus. Secundo, quia sequitur, quod nullus esset certus, an præceptum aliquod adimpleat, cum certus esse nō possit an habeat gratiam. Tertio, quia circunstantia illa esset de necessitate confessionis: & tamen nullus quantumuis timoratæ conscientiæ circunstantiam illam confitetur. Quarto, quia sequitur, quod ad implendum præceptum iuris Diuini, quilibet teneretur se ad gratiam disponere, & de peccatis conteri: verbi gratia, si præceptum de danda eleemosyna currit, ad dandam eleemosynam teneretur de peccatis conteri: patet, quia teneretur præceptum in gratia adimplere, ergò teneretur se ad illam disponere: alias periculo se exponeret præceptum non adimplendi. Vnde S. Thom. de malo, q. 2. art. 5. ad septimum, impugnat opinionem Gregorij, quia ex illa sequitur non debere nos cōsulere peccatorib. in mortali existentibus, quod se in Deum conuertant per obseruationem mandatorum Dei. Patet, quia secundum illum existens in mortali, seruando mandata, peccat, consulerem ergo illi mortale. Quod si quis arguat, quia Paulus, 1. Cor. 10. inquit, Omnia in gloriam Dei facite, facere autem in gloriam Dei, est facere propter Deum, ergo. Dico, quod si locus hic haberet sensum, quem Capreolus existimat, sequitur contra ipsum, quod quando aliquid ex consilio facimus, teneremur id in Deum referre, cum dicat, Omnia quæ facitis in gloriam Dei facite, opera autem consilii non tenemur explicite in Deum referre, ergo neque alia. Vnde locus exponitur, primo negatiue, Omnia in gloria Dei facite, hoc est, contra gloriam Dei, neque charitati obuiantes. Secundo, exponitur affirmatiue, id est, omnia facite propter bonum honestum, id est, propter finem à Deo constitutum, vt si comeditis propter necessitatem sustentationis corporis.

2. Propositio.

Tertia propositio Capreoli, quando non currit præceptum aliquod de charitate, non tenetur homo opera sua in Deum referre, vt si quis nunc eleemosynam daret, non ex præcepto, sed ex consilio, non tenetur opus illud in Deum referre. Conclusio hæc est vera & communis theologorum. Quid autem tenendum sit, respondeo ad quæstionem per sequentes propositiones.

3. Propositio.

Prima propositio, Ad hoc, quod aliquis actus sit moraliter bonus, non requiritur quod in Deum referatur, neque formaliter, neque virtualiter, sed sat est, quod finem habeat honestum. Probatur: quia si omnis actio infidelium esset mala, & peccatum, sequitur quod nullus infidelis posset se ad gratiam disponere: patet, quia per actus malos nullus se ad gratiam disponit. Quod si dicas, est ita, vt communis Theologorum tenet, quod ex puris naturalibus nullus potest se ad gratiam disponere: contra, quia si ita esset, sequitur quod infidelis nullo modo se posset ad gratiam disponere, nisi prius Deus absque illa dispositione illius, illi infundat cognitionem supernaturalem: sequela probatur, quia infidelis non potest se disponere nisi per actum bonum, sed actum bonum habere non potest, nisi prius habeat cognitionem supernaturalem, quia ad bonitatem actus requiritur relatio in vltimum finem, referri autem in vltimum finem non potest, nisi prius cognoscat, requiritur ergo cognitio supernaturalis. Secundo, quia occurrente materia præcepti infidelis esset perplexus, quia si faciat peccat, si non adimpleat, similiter peccat, præceptum transgrediens, ergo. Respondet Gregorius, conuertat se in Deum. Contra, quia talis, vt probaui, ex naturalibus non potest se in Deum conuertere. Tertio, quia sequitur quod talis salutem æternam assequi non possit: patet, quia talis nullo modo posset se ad gratiam disponere, probatur: quia maxime præcepta iuris naturalis seruando, & opera virtutum exequendo, sed per hoc non, quia secundum Gregorium peccat, ergo. Quarto, quia sequitur quod infideli melius esset per horam dormire, quam parentes & patriam ab hostibus liberare: quod absurdum est, probatur: quia dormiendo non delinquit, liberando autem parentes, & patriam

Ad quæstionem 1. Propositio.

peccat, ergo, vnde conclusio posita euidenter est vera, & Gregorii opposita falsa.

2. *Propositio.* Secunda propositio, Quodcunque præceptum, præcepto de dilectione Dei super omnia, dempto, potest homo in mortali adimplere, etiam sine relatione aliqua in finem vltimum. Patet: nam si est fur quando restituit, & parentibus in graui necessitate subuenit, præceptum adimplet.

3. *Propositio.* Tertia propositio, quicumque Deum vere diligit, & est in gratia, omnes eius actus boni, qui ex dilectione & gratia procedunt sine relatione vlteriori, in Deum virtualiter referuntur, etiam si de Deo non cogitet, verbi gratia, si quis existens in gratia, eleemosynam det, actus ille in Deum refertur: ratio est, quia dilectio Dei super omnia quodammodo omnia includit, & omnia bona opera in Deum refert. Hinc Bonauentura loco citato ait, quod religiosus, qui ex dilectione Dei & charitate ingressus est religionem, per omnia opera quæ facit ad religionem attinentia, meretur, dato, illa in Deum non referat, quia ex primo actu opera alia fructum habent. Et addit Gabriel, quod non solum per opera, quæ ad religionem pertinent, sed etiam per alia opera quæ ad obedientiam prælatorum spectant, meretur: ratio est, quia in prima obedientia cætera alia opera in Deum virtualiter referuntur.

Ad argumenta Gregorij respondetur: Ad primum dicimus, ad hoc quod actus aliquis sit moraliter bonus, sat est, quod finis proximus sit honestus, dummodo circunstantia aliqua mala non apponatur. Ad secundum respondetur ex Caietano, quod diligere aliquid propter se stat dupliciter. Primo modo vltimate, & isto modo non stat creaturam aliquam diligere licite, quia solus Deus vltimate potest licite diligi. Secundo modo non vltimate, ordinando dilectionem in finem aliquem proximum, qui tamen non sit vltimatus: & isto modo diligere licet creaturas aliquas propter se, vt virtutes, quæ secundum se sunt bonæ & appetendæ. Ad tertium, negamus consequentiam: & ratio est, quia virtus de se est bonum honestum, & datio eleemosynæ absolute finem honestum habet, pecunia vero & cætera temporalia, non sunt, neque appeti possunt tanquam finis & bonum honestum, sed tantum sicut bonum vtile. Ad quartum ex Beato Augustino respondetur, primo, Augustinus quando inquit, quod in gentibus non fuerunt veræ virtutes, intelligit virtutes, quæ illis fuerunt, non perducere vsque ad vltimum finem. Secundo dicimus, quod virtus potest dupliciter considerari: primo modo secundum quod est dispositio ad optimum simpliciter, quod est Deus clare visus: & isto modo Augustinus sumpsit virtutem, quando dixit, quod in gentibus non fuerunt virtutes. Secundo modo, consideratur virtus secundum quod est dispositio in tali genere, & secundum quod disponit ad facilitatem naturalem: & isto modo Augustinus non negat, quod in gentibus fuerunt virtutes. Et nos non negamus quod isto modo non fuerint virtutes in gentibus: nam vt patet ex philosopho, 1. Rhetor. cap. 5. virtus est pars fælicitatis. Tertio dicimus, Patres & Sanctos solum illud vocare bonum & verum, quod ad vitam æternam conducit, & quia sine charitate & gratia vitam æternam assequi non possumus, ideo Augustinus dixit, opera gentium esse potius vitia, quam virtutes. Ad vltimum argumentum respondet Sanct. Thom. quæst. 10. art. 4. ad primum.

Sed est argumentum vrgens ex doctrina Sanct. Thom. qui loquit, quod omnis actus infidelis procedens ex infidelitate, est peccatum. Arguitur sic, Omnis actus infidelis (esto, ex genere suo sit bonus) procedit ex infidelitate saltem virtualiter, ergo est malus: antecedens probatur: quia virtualiter referuntur in suum falsum Deum, sicut actus Christiani in verum Deum, si Deo seruire proposuit, ex quo proposito actus subsequentes imperantur: similiter ergo est de infideli. Pro solutione notandum, quod aliquid referri in Deum stat dupliciter, vno modo explicite & formaliter, vt cum do eleemosynam actualiter propter Deum. Alio modo virtualiter ad quem relatio habitualis non sufficit, vt cum quis ex habitu operatur, sed requiritur virtualis, quæ potest esse dupliciter: vno modo quando actus procedit ex intentione præcedenti, verbi gratia, quando ego dicu, crastina die propter Deum ieiunabo, & post per peccatum aliquod propositum istud non interrumpo: si crastina die ieiunem, esto, Deus memoriæ non occurrat, ieiunium tale virtualiter in Deum refertur, quia propositum præcedens manet in virtute. Idem est de illo, qui proposuit propter Deum adire B. Iacobum, & post in itinere de Deo non recordatur. Alio modo opus refertur virtualiter in Deum, quia virtualiter continetur in ipsa volitione finis, verbi gratia, infidelis absolute vult parentes honorare, tale opus virtualiter in Deum refertur, non primo modo, quia non procedit ex intentione finis, cum eam prius non habuerit, sed secundo modo, nempe, quia bonum illud honestum includitur in ipsa volitione finis, scilicet Dei, quia bonum honestum de se ordinatur in Deum. Ex his dico duo, primum, quod quando aliquid refertur virtualiter primo modo in finem, quia scilicet, procedit ex intentione finis tanquam ex causa, si finis est malus, opus est malum, esto, è genere sit bonum, verbi gratia, dare eleemosynam propter inanem gloriam, opus est malum: sic de Sarracenis & infidelibus opus procedens ex amore falsi Dei, est malum, & peccatum: vnde si Sarracenus honoret parentes, vt Mahometo placeat peccat. Secundo dico, quod capiẽdo virtualiter referri, secundo mõ nullũ opus ex genere suo bonũ refertur in finẽ malum, neque opus ex genere malum in finem bonum, sed opus bonum refertur in finem bonum, malum vero in malum. Vt si absolute velim parentes honorare, in finem bonum refertur, quia in Deum, est enim bonum honestum: vnde tales actus, si illis malus finis non apponatur, virtualiter in Deum referuntur, Secus esset, si Sarracenus formaliter in Mahometum referret, vel si antea retulit, quia tunc primo modo virtualiter in malum finem refertur. Ex hoc ad argumentum dicimus, talia opera quæ de se in finem honestum ordinantur, non esse peccata, quia non referuntur virtualiter in idolum, bonum vero omne particulare de se ordinatur in Deum, tanquam in bonum commune & vniuersale.

An autem liceat bona temporalia sine aliqua relatione amare, vti honorem, vel famam appetere? Dico primo, non esse eandem rationem de bono honesto & vtili, quia bonum honestum est bonum propter se, bonum vero vtile propter aliud. Secundo dico, amare ista bona vtilia sine relatione actuali in vltimum finem, non esse peccatum, cum sint vere bona, vnde non solum bona honesta, sed etiam vtilia absque peccato appeti possunt. De quo Doctores Scholastici, 2. dist. 41.

Caietanus artic. 4. citato dubitat, an liceat nobis statuas & idola Sarracenis & infidelibus vendere, vel Paschalem agnum Iudæis. Videtur enim id non licere, esset enim cooperari peccatis illorum, cum demus illis peccandi materiam. Et respondet per tria dicta, supposito, quod ea quæ infidelibus possumus vendere, sunt in triplici differentia, quia aut sunt talis conditionis, quod illis vti non possunt, nisi in ministerium infidelitatis suæ, & tunc est prima conclusio, Talia infidelibus vendere, peccatum est. Secundo modo, possunt esse res quæ ad alia sunt vtiles, vt panis, oleum, & agnus. Est secunda conclusio, Si quis ista intentione sinistra illis vendiderit, nempe, vt eis suis ritibus & sacrificiis abutantur, peccat, si vero è contra, non peccat, esto, vendẽs sciat infidelem emere ad suæ infidelitatis ministeria exercenda: vnde est tertia conclusio, Vendere infidelib. res, quæ bono & malo vsui aptari possunt, nullum prorsus est peccatum, quamuis vendens sciat eos illis rebus male vsuros. Ratio est: quia vendens peccatum illorum vitare non tenetur. Quod si quis arguat, quia hoc est peccatis illorum cooperari, dico, quod directe & de per se ad peccatum alterius cooperari non licet, de per accidens vero vti malitia alterius ad vtilitatem propriam licet. Vnde mihi non est voluntarium nisi indirecte, quia licet possim vitare, non tamen teneor.

Pro defensione Ambrosij, & Anselmi respondet Sanct. Thom. 2.2. quæst. 10. art. 4. & asserit eorum asserta bifariam posse intelligi, hoc est, vel quod vita infidelium non potest esse sine peccato, cum peccata sine fide non tollantur, vel quia quidquid agunt ex infidelitate, peccatum est. Vnde ibidem subditur, quia omnis infideliter viuens, vel infideliter agens, vehementer peccat: hinc autem non consequitur infideles in quolibet opere peccare, sed tantum in illis, quæ ex radice infidelitatis procedunt, & in sua idola formaliter referunt: bonitas enim naturalis rationis, quæ deprecatur ad optima, non est in illis penitus extincta & abolita.

Ferus in locis citatis cauendus est, videtur enim in illis hæreticis Lutheranis fauere, docentibus naturam humanam sine peculiari iustificantis gratiæ auxilio non posse nisi malum eligere & facere, & ob id omnes infidelium actiones, atque etiam ipsas virtutes, esse peccata, & omnium Christianorum opera, quantumlibet bona, si absque speciali gratificantis gratiæ dono fiant, esse mala & hypocritica. Hunc autem errorem detestatur sancta Synodus Tridentina sessione. 6. Cano. 7. his verbis, Si quis dixerit, opera omnia, quæ ante iustificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vere esse peccata, aut quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto grauius peccare, anathema sit.

VIGESIMVM TERTIVM QVÆSITVM.

An liceat marito adulteram repudiare vxorem, & vxori adulterum repudiare virum, & an Synodus Tridentina clandestina irritare matrimonia valuerit.

AMbrosius in Commentariis hunc locum disserens, *Præcipio, non ego, sed Dominus vxorem à viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam*, duas habet sententias ab Ecclesia non receptas. *1. Cor. 7.* Primam, licere viro dimittere adulteram vxorem, &, ea viuente, accipere aliam. Secundam, imparia esse iura coniugij, & ob id non licere vxori virum adulterum dimittere, neque ab eo discedere. Sic enim scripsit, Non permittitur mulieri vt nubat, si virum causa fornicationis aut apostasiæ, aut si illicite impellente lasciuia, vsum quærat vxoris, quia inferior non omnino hac lege vtitur, qua potior, si tamen apostataret vir, aut vsum quærat vxoris inuertere, nec alij potest nubere mulier, nec reuerti ad illum: & virum vxorem non dimittere, subauditur autem, excepta fornicationis causa: & ideo non subiecit sicut de muliere, quod si discesserit, manere sic, quia viro licet ducere vxorem, si dimiserit is vxorem peccatorem, quia non ita lege constringitur sicut mulier. Harum sententiarum posteriorem reprehendit Hieronymus in epitaphio Fabiolæ, inquiens, Præcepit *Hieron.*

Dominus

Dominus vxorem non dimitti, excepta causa fornicationis, & si dimissa fuerit, manere innuptam: quidquid viris præcipitur, hoc consequenter redundat ad fœminas, non enim adultera vxor dimittenda est, & vir mœchus tenendus. Apud nos enim quod non licet fœminis, æque non licet viris, & eadem seruitus pari
August. conditione censetur. Et idem sentit Augustinus libro primo, de sermone Domini in monte, capit. 26. quorum authoritatem Pontifices & omnes Theologi Scholastici sequentes, decernunt, in causa diuortij parem esse viri & vxoris conditionem. Prior quoque sententia damnata est Concilio Tridentino, sessione 24. Canon. 7. Et quia quæstio hæc supra disputata est, tomo secundo Chrysostomi, ad duodecimum quæsitum, hæc sint sat. Vide ibi.

Quia cum Concilium Tridentinum de irritatione clandestini matrimonij ageret, & plures Doctores sententiam circa articulum propositum, nempe, an expediat quod Ecclesia matrimonia clandestina irritet in futurum, tulissent, quia visum fuit Patribus non sufficienter esse de hac re instructos, præceptum mihi fuit, vt sententiam meam circa hanc rem ferrem: non enim eram ex classe eorum, qui signati sunt, vt sententiam in propositum articulum enuntiarem. Et quia quæstioni propositæ maxime coniunctum est, quod mihi accidit, cum confessiones articulares sæcularium audirem, inter quos vnus occurrit, qui cum vndecim publice & in facie ecclesiæ contraxerat, iniuria non fit perditissimis hominibus, si asseratur, quod aliqui ex illis clandestine cum viginti contraxerint. Et quia multi etiam hodie non plene attingunt, quibus rationibus Synodus fuerit adducta, vt clandestina irritaret, sententiam, quam ibi dixi, hic scribam: forte non pigebit legisse, quæ hæc est.

Circa præsentem articulum, an expediat quòd Ecclesia matrimonia clandestina irritet in futurum, tria discutiam. Primum, an Ecclesia matrimonia clandestina irritare possit. Secundum, an expediat quod illa irritet. Tertium, quis modus & forma in huiusmodi irritatione adhiberi debeat. Ad primum, hac vnica assertione respondetur, Ecclesia potest matrimonia clandestina irritare. Quam veram & Catholicam existimo: & illam suadeo triplici medio. Primo traditione Patrum & Ecclesiæ. Secundò, diffinitionibus Conciliorum. Tertiò, rationibus Theologicis. Circa primum medium, Euaristius Papa, qui anno centesimo à Christo passo Ecclesiæ præfuit, subscribere videtur, matrimonia clandestina irritasse. Cuius sententia habetur 30. quæst. 5. c. aliter, vbi asserit, quod talia non coniugia, sed adulteria, vel contubernia, vel stupra & fornicationes, potius quam legitima coniugia esse non dubitetur. Si ergo coniugia non sunt, tanti Patris sententia, poterit ergo Ecclesia talia irrita esse, declarare. Ex quo vrgens argumentum sumitur, quòd ecclesia ritum ab Apostolis accepit. Et sicut diuersis temporibus in ea diuersus fuit vsus sanguinis, sic & diuersus vsus matrimonij clandestini. Neque satisfacit glossa, quæ communiter assignatur, nempe, quòd in foro contentioso talia non sunt legitima matrimonia, bene tamen in foro conscientiæ. Contra quod sic arguitur, Axioma Theologorum commune est in materia de contractibus, quòd contractus qui est inualidus iure fori, non ligat iure poli, ergo, sicut contractus cæteri, qui iure fori sunt irriti, sunt etiam iure poli: sic ergo cum matrimonia clandestina ciuili iure puniantur, poterit ergo ecclesia illa ea ratione, qua matrimonium est, contractus ciuilis & naturalis, iure poli irritare, sicut ius ciuile iure fori irritauit de facto.
Alexander tertius. Alexander etiam III. idem etiam diffiniuit, inquiens, similiter contrahentes non esse compellendos vinculum agnoscere, nisi ipsi hoc sponte vellent publicare, quia tunc ab Ecclesia recipiẽdi sunt, ergo iudicio Ecclesiæ ante publicationem non sunt legitima matrimonia. Probo: quia quod Ecclesia non acceptat, irritum habet.
Vrbanus. bet. Vrbanus etiam Papa, 31. quæst. 2. ita diffiniuit, Quoniam Canonum legumque authoritas talia sponsalia non approbat, ita sententiam temperamus, vt si princeps cum filiæ, matris & parentelæ
Nicolaus. assensu, quod cœptum est, perficere voluerit, concedamus. Et Nicolaus ad consulta Bulgarorum, & habetur 30. q. 5. Can. Nostrates, idem diffinit. & 31. q. 3. Ca. Patrem puellæ, & 30. q. 5. Ca. Qualis vxor esse debeat à parentibus tradita, sponso accipienda, idem est diffinitum.

Diffinitionibus etiam Conciliorum, quibus clandestina hæc matrimonia prohibentur, tanquam turpia & illicita, idem probatur. Et primo damnat illa Concilium Carthaginense III. & Africanum IV. Can. 13. & Synodus Triburensis Can. 38. & Can. 42. & Synodus Augusten. Can. 19. & habetur 30. quæst. 2. Can. nullus viduam, neque filiam alterius extra voluntatem parentum, aut rapere præsumat, aut Regis beneficio existimet postulandam, & Aurelianen. IV. Can. 22. Nullus per imperium potestatis filiam competere audeat alienam: coniugium, quod contra parentum voluntatem copulatur, velut captiuitas iudicetur, & Synodus Turonica secunda, c. 21. & Toletana III. Can. 10. & Aquisgranens. & Meldens. Can. 10. & 65. & Lateran. Can. Cum inter, sic diffinitur, Prædecessorum nostrorum vestigijs inhærendo, clandestina coniugia penitus inhibemus, prohibentes, ne quis sacerdos talibus interesse præsumat. Ecclesia autem non prohibet nisi quod de se malum est, & licet multa fieri prohibeantur, quæ tamen facta tenent, vt si quis postquam votum religionis emisit, de facto contrahat matrimonium, & copulam consumet, nihilominus cum similes contractus, tanquam iniquos & illicitos, Ecclesia prohibeat, poterit illos irritos & inualidos habere. Patres etiam, qui Concilio Coloniensi præfuere, Can. 31. in hanc sententiam subscripserunt. Nam post verba Euaristij hunc Canonem, qui sanctissimus est, addiderunt Cuperemus in Ecclesia Concilio generali renouari, ob clandestina illa matrimonia tollenda, quæ nunc passim, non palam, sed furtim inter pueros & puellas citra parentum consensum, per lenones & lenonas copulantur, ex sola causa libidinis; non Dei respectu, sed diaboli instinctu coniunguntur, idque sæpenumero absque debito consensu. Et probant: quia quis debitum consensum vocet (in re tanta, quæ rescindi non potest) cuius non consilium, sed pueritia, vel temulentia, vel insidiæ, vel libido in causa fuit? Et concludit, inde non immerito non coniugia, sed adulteria, contubernia, stupra, vel fornicationes sanctius ea Pontifex appellat.

Ius etiam ciuile huic sententiæ concinit, l. in sponsa, t. eodem titulo, & ff. de irrit. nupt. l. nuptiæ, quibus iuribus diffinitur, quod nuptiæ non constant nisi hi consentiant, sub quorum potestate constituuntur. Et merito iure ciuili talia coniugia irrita habentur: iudicat enim similibus contractibus ius naturale, Diuinum, & humanum violari, & specialiter internum ius. Vnde in damnationem illorum, qui clandestine contrahunt, volens nobis Dominus pro- *Gen. 2.*
ponere exemplum, Euam adduxit ad Adam, vt ipse tanquam amborum pater, inter eos matrimonium conciliaret. Idem legimus *Gen. 21.*
de Ismaele, cui mater vxorẽ accepit de terra Ægypti: & Abraham, vocato Eleazar, dixit ei, pone manum tuam super femur meũ, &c. *Gen. 26.*
Vnde Isaac & Rebecca ex consensu parentum amborum copulati sunt. Idem etiam legimus de Iacob & vxoribus eius. Et Sichen pa- *Gen. 29.*
tri Emor dixit, Accipe mihi puellam hanc coniugem. Et Thamar *Gen. 34.*
dixit Absalon, Noli facere stultitiam hanc, quin potius pete me à *2. Reg. 13.*
Rege, qui me tibi non negabit. Et Paulus, qui matrimonio iungit *1. Cor. 7.*
virginem suam, bene facit. Ex quibus conuincitur, liberos coniungere, munus esse parentum: & quod clandestine copulentur, esse contra honestatem, reuerentiam, & obedientiam parentibus debitam. Cum ergo vix sit, quia quanta mala ex huiusmodi nuptijs male contractis oriantur, non sit expertus, & iure Naturali, Canonico, & ciuili prohibeantur, nihil ergo est quod prohibeat, quod Ecclesia clandestina matrimonia in futurum irrita esse diffiniat.

Rationibus Theologicis idem probatur. Primò, quia potestas *1. Ratio.*
Ecclesiastica & spiritualis ita perfecta & sibi sufficiens est, sicut ciuilis & temporalis, sed potestas ciuilis de facto plures contractus ciuiles irritat, qui lege naturali validi essent, ergo potestas Ecclesiastica cõtractus matrimonij clandestini irritare potest: collectio est nota. Probatur antecedens ex illo Ioan. vltimo: Sicut misit me Pater, ita & ego mitto vos, cum plenitudine potestatis quam à Patre accepi ad ædificationem ecclesiæ: dempta excellẽtiæ potestate, qua sacramenta condidit, quia hanc necesse non fuit, quod in ecclesia relinqueret: facultates enim, sicut & artes, ex fine superiori existimandæ sunt, quanto autem felicitas æterna temporalem excedit, eo finis spiritualis potestas excedit finem temporalis, vt inquit Innocentius, cap. solitæ, de maior. & obedient. Spiritualia autem tanto sunt temporalibus digniora, quanto anima corpori præfertur. Vnde Paulus Hebr. 7. dignitatem sacerdotij Euangelici præfert dignitati temporali, ex eo quod Melchisedech, qui erat Dei sacerdos, benedixit Abrahæ: & ideo ait, sine contradictione maior est qui benedicit, quam qui benedicitur. Abraham typum gerebat potestatis temporalis, Melchisedech spiritualis. & ita sine contradictione potestas ecclesiastica & spiritualis dignior est potestate temporali, quod erat antecedens. Minor probatur: quia irritat testamentum occlusum etiam cum signaculo tabellionis, si numerus septem testium non adsit, Institut. de testamentis, §. fin. & l. hac consultissima, C. de testament. & in regno Hispaniæ, l. 3. Tauri, potestas etiam ecclesiastica plures contractus, qui iure naturali validi essent, irritauit. Iure enim Pontificio cautum est, ne res ecclesiæ sine tribus præcedentibus contractibus distrahantur, 10. quæst. 2. Can. ea enim, & 12. quæst. 2. Can sine exceptione. Mirabile ergo est, quod potestas Ecclesiastica dignior sit temporali: & temporalis sit sibi sufficiens, & potest contractus, qui iure naturali sunt validi, irritare, & tamen ecclesiastica id non possit; si ergo temporalis potest, à fortiori ergo potestas ecclesiastica clandestina matrimonia in futurum irrita esse diffinire potest.

Secundo, quia quando Christus instituit matrimonium in esse *2. Ratio.*
sacramenti, dicens, Quos ergo Deus coniunxit, homo non separet, non mutauit naturam contractus matrimonij, sed tantũ matrimonio Christianorũ addidit priuilegium hoc, quod gratiã cõferret, sed prout matrimonium est cõtractus in lege naturali, Respublica, & princeps temporalis, expertis malis & incõmodis, quæ ex matrimonijs clandestinis oriuntur, potest clandestina irritare, ergo à fortiori & ecclesia, cum non possit saluti animarum subuenire, nisi illa irritet, non assignabitur remedium aliud: cum ergo possit ecclesia contractum naturalem irritare, corruet quidquid insuper ædificetur: collectio est nota: antecedens est communis cõsensus omniũ Patrum: minor probatur: alias enim potestati tẽporali nõ esset sufficienter prouisum, quia cũ clandestina occulte & sine testibus contrahantur, & occultorum Deus sit iudex, potestas ciuilis de illis iudicare nequit: gentes autem matrimoniũ rem sanctam & quid maius quam inuentum existimãt humanum. Si ergo concubinos vagos arcebant & damnabant, & de his, qui stuprum vel adulteriũ perpetrabant, pœnam capitis suis legib. sumebant, quis dubitet, quin sicut legib. concubinos vagos damnabãt,

possent & clandestina irrita habere? Quòd si princeps temporalis id de facto non exequitur, non est ex defectu potestatis: potestas enim sæcularis sibi sufficiens est, sed quia Ecclesia id, (& rationabiliter) interdixit: ea enim ratione qua sacramentum est, rationem Ecclesiasticam induit ratione spiritualitatis, quam in se includit, & ne eadem causa in tribunalibus diuersis agitaretur, & quia quæ sint valida, & quæ inualida matrimonia ex sacris literis diffiniendum est, quarum cognitio non ad principes sæculares, sed Ecclesiasticos spectat.

3. Ratio. Tertiò, quia religio maius bonum est quam matrimonium, & vinculum religionis fortius vinculum est quam matrimonij, cum soluat illud, sed ecclesia irritat vota, quæ cum solennitate ecclesiæ non sunt emissa, & vota impuberum, vt habetur 33. q. 5. Can. Manifestum, & Can. Nonnulli, & c. sequiui, pari ergo ratione potest clandestina matrimonia irritare. Consequentiam probo, quia vota reddere, ita est de iure naturali & diuino, sicut indissolubilitas vinculi matrimonij, & sicut vnus sponte & voluntarie contrahit, sic & alter vouet.

4. Ratio. Quartò, quia ratio & natura matrimonij, sicut cuiusuis alterius rei, ex fine pensanda est, præcipuus autem finis matrimonij est debita & religiosa liberorum educatio, experientia autem magistra nouimus adulterinos & spurios filios raro & forte nunquam Christiane & religiose educari, ex natura ergo rei similes contractus, quia præcipuo fini matrimonij contrarij sunt, ab ecclesia relegandi sunt, hoc autem commode fieri nequit, nisi tales contractus irritet, potest ergo contractum irritando, clandestina irritare.

5. Ratio. Quintò, quia stando in iure naturali & diuino, paucissimi sunt gradus, qui vltra primum, & qui in recta linea continentur, prohibiti: ecclesia autem diuersis temporibus gradus diuersos prohibuit. Aliquando enim ne septimo gradu affinitatis vel consanguinitatis coniuncti copulari possent inhibuit, post verò ad quartum gradum restrinxit, vt c. non debet, cum cæteris, de affinit. & consang. constat. Si ergo ecclesia statuto suo personas in talibus gradibus contrahentes illegitimare potuit, & illa matrimonia haberi irrita diffinire potuit, ergo vt malis obstet, quæ ex clandestinis oriuntur, illa irrita esse diffinire.

6. Ratio. Sextò, quia ecclesia, quæ nunc est (hoc tantum dempto, quod scripturam sacram condere non potest, quia scripturam condere, est ex immediata Dei reuelatione loqui, ac si Deus ipse loqueretur) tantæ potestatis & authoritatis est, sicut ecclesia quæ fuit tempore Petri, & Apostolorum, & Patrum antiquorum: in fauorem autem religionis Patres antiqui, c. ex publico, de conuersione coniugatorum, ius Diuinũ interpretantes, diffinierunt, quod matrimonium ratum per professionem religionis approbatæ dissoluitur. Et Paulus in fauorem fidei, quod consummatum per conuersionem alterius ad fidem, dirimitur, 1. Corinth. 7. inquiens, His qui matrimonio coniuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari: & vir vxorem non dimittat. nam cæteris ego dico, non Dominus (insinuans quod id non vult haberi tanquam de iure Diuino, sed tanquam traditio Apostolica) si quis frater vxorem habet infidelem, non dimittat illam, &c. Et concludit, quod si voluerit discedere, discedat, non enim seruituti subiectus est frater, aut soror in huiuscemodi ecclesia, ergò quæ nũc est, ius Diuinum interpretando, in fauorem matrimonij diffinire potest, clandestina in futurum irrita haberi: probo, alias enim cum malis omnibus quæ ex illis oriuntur, mederi non possit, nisi illa irritando, ecclesia quæ nunc est, tantæ potestatis & authoritatis nõ esset, sicut ecclesia quæ olim fuit, neque in necessarijs ad salutem sufficienter illi prouisum esset, cum constet non sat esse temporales pœnas, censuras ecclesiasticas, mulctam etiã capitis addidisse, quia cum in occulto contrahantur temporales pœnæ exequi nequeunt. Solum ergo restat medium hoc vt in futurum ecclesia clandestina irrita diffiniat.

7. Ratio. Septimò, axioma Theologorum est 4. dist. 34. agentium de impedimentis, quæ natura sua matrimonium dirimunt, quod si vsus matrimonij sine peccato esse non potest, matrimoniũ natura sua est irritum: neque assignabitur instantia, vsus autem clandestini matrimonij de se & ex natura sua est peccatum mortale, quia intrinsece includit contemptum legis Naturalis, Diuinæ, & Humanæ: ergo sicut quando alia impedimenta vsui debito matrimonij opponuntur, ecclesia irrita declarauit, similiter ergo eadem ratione poterit clandestina in futurum irrita diffinire. Et confirmatur, quia c. significasti, de eo qui duxit quam polluit per adulterium, ecclesia ad obuiandum insidijs & dolis, irritat matrimonia, in quibus præcessit fidei datio cum machinatione in mortem coniugis, cum ergo clandestina sine dolis & insidijs maximis raro aut nunquam fiant, vt experientia docet, eadem ergo ratione poterit diffinire clandestina irrita haberi: vel assignetur disparitas rationis, quare in vno casu irrita diffiniat, & in alio irritare non possit.

Ex quibus infero, quod asserere ecclesiam non posse clandestina matrimonia in futurum irritare, nedum est falsum & erroneum, sed salua omnium vestrum Patrum sententia, hæresim & Lutheranismum sapit. Quod sic probo: Lutherus enim affirmat, ecclesiam non posse personas ad sacramentum ordinis illegitimare, neque ad sacramentum matrimonij, neque gradus aliquos prohibere, qui iure naturali & diuino non sunt prohibiti. Arguitur sic; Propositio sapiens hæresim est, quæ est hæresi propinqua, & quæ secundum sententiam sapientum aduersatur fidei, vt ista, Nullus in Hispania consecrat Eucharistiam, vel, Non est licitum litigare, aut quòd plures saluantur in statu coniugali, quam in cælibatu. Sed istæ sunt maxime proximæ & coniunctæ, ecclesia non potest clandestina irritare, & ista, ecclesia non potest personas illegitimare, ecclesia non potest prohibere gradus, qui iure naturali & diuino non sunt prohibiti. Istæ autem sunt formaliter hæreticæ, & vt tales contra Lutherum damnatæ, ergo & hæc quæ est illis proxima, ecclesia non potest clandestina irritare, sapit hæresim. Quis enim dubitet, quin in fauorem hæreticorum cederet, & contra fideles esset vrgens argumentum, ecclesia tentauit clandestina irritare, & non obtinuit quod tentauit, si ergo hoc non potest, ergo neque gradus qui iure naturali non sunt prohibiti, prohibere, neque personas, quæ sunt legitimæ secundum ius naturale & diuinum illegitimare.

Item, quia propositio sapiens hæresim, secundum aliam eius diffinitionem, est illa, ex qua, cum aliqua quæ rationabiliter negari non potest, infertur vna, quæ est formaliter hæretica, vtpote ex ista, Sub ista hostia (quam sacerdos eleuat) non est corpus Christi, cum ista, Sacerdos iste est vir probus, & protulit verba consecrationis supra materiam debitam, & cum intentione debita, quæ rationabiliter negari non potest, infertur ista, quæ est formaliter hæretica, Sacerdos proferens verba consecrationis supra debitam materiam non vere consecrat. & ideo alia, ex qua ista infertur, sapit hæresim. Similiter ista, Sanctissimus Pius IV. non est Papa, quia ex illa cum ista, quæ rationabiliter negari non potest, Dominus Pius IV. fuit legitime à dominis Cardinalibus electus in Papam, infertur, ista, quæ est formaliter hæretica, Rectè & legitime electus à dominis Cardinalibus in Papam, non est Papa. Tunc arguitur sic, ex ista, ecclesia non potest clandestina matrimonia irritare, cum ista, quæ rationabiliter non potest negari, subueniri non potest omnibus incommodis, quæ ex clandestinis matrimoniis oriuntur, nisi ecclesia illa irritet, infertur ista, quæ est formaliter hæretica, In ecclesia non est potestas ad obuiandum malis & incommodis, quæ in illa oriuntur, quæ huic æquipollet, ecclesiæ nõ est sufficiẽter prouisum de remediis ad salutem necessariis, quæ est formaliter hæretica. Et per hæc ad primum.

Ad secundum, an scilicet expediat quod ecclesia in futurum clandestina matrimonia irritet, assertione vnica respondetur; Nedum expediens, sed necessarium videtur, quod sancta Synodus irrita esse in futurum declaret & diffiniat quæ ex incommodis ex huiusmodi nuptiis male contractis oriuntur. Suadetur primum, quia ex huiusmodi clandestinis matrimoniis affinitas contrahitur, absurdum autem est, quod cum nescientibus & omnino ignorantibus affinitas contrahatur. Secundo, quia sternitur via ad adulteria, quia qui ignorat mulierem alteri esse copulatam, facile eam solicitat: vt patet de Pharaone & Abimelech, qui Abrahæ vxorem solicitarunt, quia non vxorem, sed sororem eam vocabat. Tertiò, paratur via ad stupra, incestus, & aborsus, vt passim experimur. Quartò, quia filii ex tali coniugio habiti pro non legitimis habentur, & quia in peccatis concepti (vt in plurimum) ad malum sunt proni. Quinto, quia nedum fini & debitæ educationi prolis, sed triplici bono matrimonii opponitur: bono fidei, quia regulariter & vt in plurimum fides violatur: bono prolis, quia raro aut nunquam religiose educatur, & variis periculis tam animæ quam corporis exponitur: bono sacramenti, quia quilibet illorum pro sua concupiscentia facile matrimonium dissoluit. Vltimò, quia clandestinis permissis, postquam tales occulte contraxerunt, quilibet illorum pro sua libidine, & animi leuitate ad nuptias secundas accedit, & cum ecclesia de occultis non iudicet, cogitur cum secunda cohabitare: & tamen parochus, qui veritatem nouit, illum cum priori cohabitare cogit, quia illius est verè vir, & non secundæ. Quid ergo faciet miser his constrictus angustiis? certe dubitari non potest, quin multi laqueis similibus astricti, de salute periclitentur, quod dæmon similibus nuptiis principaliter intendit. Si ergo hæc, & alia plura damna (quæ prudens omitto) ex similibus nuptiis oriuntur, vt tot incommodis sancta Synodus obuiet, nedum expediens, sed necessarium videtur, quod clandestina matrimonia in futurum irritet. Et hoc solo medio omnibus malis medetur. Omnia enim alia media ecclesia tentauit, & quod intendebat, obtinere non valuit, vt experientia docet. Et ideo videtur, quod præcise hoc medium sit necessarium, si saluti animarum ecclesia prospicere intendit.

Ad tertium nempe, quis modus sit adhibendus ad hoc, quod matrimonium non clandestinum, sed legitimum & in facie ecclesiæ contractum esse dicatur, duabus assertionib. respondeo. Prior, *1. Conclusio.* potestas est in ecclesia ad diffiniendum omnem contractum matrimonii esse irritum, qui sine benedictione sacerdotali, & sine solennitate ecclesiæ fuerit celebratus. Probo: quia potestas ecclesiastica nõ est sibi minꝰ sufficiẽs, q̃ ciuilis potestas, sed ciuilis potestas irritat testamẽta occlusa etiã cũ signaculo tabellionis, si solẽnitas iuris non seruetur, vt probatur ex Institut. de testam. §. fin. & l. hac consultissima, C. de testam. ergo & ecclesiastica potestas, si contractus matrimonii sine benedictione proprii parochi celebretur. Et hoc habet verum, maxime secundum sententiam illorum, qui tenent benedictionem sacerdotalem esse de essentia matrimonii. Item, quia ecclesia de facto irritat vota, quibus deest solennitas ecclesiæ, vt habetur 33. quæst. 5. cap. manifestum, cum similibus, &

similiter

similiter rerum ecclesiasticarum alienationem, si solennitas, quam instituit non seruetur, 12. q. 2. c. sine exceptione, poterit ergo idem circa matrimonium statuere.

Secunda assertio, licet hæc potestas sit in ecclesia, amplius tamen conuenit, quòd sacra Synodus diffiniat, omnes clandestine contrahentes sententiam excommunicationis incurrere. De iure enim communi contra tales hactenus sententia hæc non est lata. Et vltra hoc, omnis contractus matrimonialis, qui coram quinq; vel saltem tribus testibus omni exceptione maioribus non fuerit celebratus, & præsentia proprij parochi, irritus in futurum habeatur. Probo assertionem, primò, quia si in Republica ciuili, vbi de successione agitur temporali hæc solennitas exigitur, quanto fortiori ratione in Ecclesiastica, in qua de salute æterna animarum agitur. Secundò, quia hac diffinitione subuenitur præcipuis malis, quæ ex similibus contractibus oriuntur, quia qui coram testibus, qui nec muneribus, neq; pretio aliquo corrũpi possunt, cum vnica semel clandestine contraxit, postea non valeret publice & in facie ecclesiæ cum secunda contrahere: cui malo præcipuè obuiandum est, & illi sufficienter subuenitur, si ecclesia id in futurum diffiniat, quod sancte, & cum maxima laude, & merito efficiet, si id diffinierit: tunc enim puellæ prudentius agere discent, & malis, quæ ex huiusmodi clandestinis malè cõtractis oriuntur, via præcludetur, & matrimonio suus honor seruabitur: & vbi locus tantum esset matrimonijs legitime contractis, bona spes esset, vt ea quæ bono essent principio inchoata, bono quoq; exitu terminarentur. Sustinuit autem Ecclesia hactenus hæc matrimonia (modo testib. probari possent) ne viciatis puellis, sua simplicitas noceret, neve adolescentibus impune foret, quod puellis fraudem & stuprum intulissent, conformando se in hoc ordinationi Diuinæ, quæ olim Deut. 22. præcepit. Si quis puellam nulli desponsatam virginem viciarit, dabit patri puellæ centum quinquaginta siclos argenti, & habebit eam in vxorẽ, quia humiliauit eam, & non poterit dimittere eam cunctis diebus vitæ suæ.

Quod verò contractus auctoritate & præsentia parochi celebretur, ex eo constat necessarium esse, quia si nullus contractus ciuilis sine signaculo & subscriptione tabellionis est validus, fortiori ergo ratione fides & authoritas parochi in re tam graui & sacra expedit, quòd tãquam necessaria diffiniatur. Hæc sunt Patres grauissimi, quæ circa propositum articulum mihi visum est in medium adducere.

Fateor motiua eorum, qui partem contrariam sustinent, nõ esse leuia, sed nisi fortè ego fallor, efficaciter parum aut nihil concludunt. Et quia multa sunt, ad efficaciora respondeo. Primum argumentum sumitur ex illo Matt. 19. Ergo quos Deus coniunxit, homo non separet, vbi Christus seruator noster matrimonium ad primæuam eius institutionem reduxit, & illud etiam de iure Diuino instituit. Quod Paulus explicauit dicens, Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico, in Christo & in Ecclesia, ad Ephes. 5. Respondetur, quòd stante prohibitione & irritatione ecclesiæ, talis non est coniunctio maritalis, neque Deus illos coniunxit, vt ex tali coniunctione vinculum indissolubile oriatur, sed propria libido & concupiscentia: & sicut Deus illos non coniunxit, sic neq; homo illos separat, sed declarat ex defectu legitimi contractus, consonum esse iuri naturali & Diuino, quòd talia coniugia irrita habeantur. Similiter respondetur ad illud Pauli ad Rom. 7. Mulier alligata est legi, quanto tempore viuit eius vir. Et ad alia quæ ex eodem 1. Cor. 7. possunt adduci, nempe, quod stante prohibitione & irritatione ecclesiæ, talis non vir, sed mœchus & leno est, ecclesia non soluit legem matrimonij, sed interpretatur ius naturale & Diuinum, quibus concinit, quod nullus clandestine coniungatur.

Ad secundam rationem, quia nihil est magis naturale quam vt possit quisque per suam voluntatem alteri se tradere, & dominium sui corporis in alterum transferre. Respondetur, quòd nisi lege sit prohibitum, ita est: stando enim in lege naturali & Diuina, poster fidelis infideli se tradere, quia matrimonium est de iure naturali, quod apud omnes idem est. Tamen si quis post prohibitionem ecclesiæ 28. quæst. 1. capit. caue, & cap. Iudæi, cum similibus, & Concilijs Toletanis, 3. & 4. cum infideli contrahere tentet, matrimonium est irritum. Sic & in præsenti, postquam ecclesia clandestina in futurum irritauerit, coniugium tale irritum erit, vt & idem est de gradibus ab ecclesia prohibitis.

Ad tertiam rationem, quia matrimonium est de iure naturali, & vltra hoc est sacramentum de iure Diuino, & potestatem excellentiæ, qua Christus Dominus sacramenta condidit, non reliquit in ecclesia, ergo sicut in cæteris sacramentis, si concurrant ea, quæ sunt de essentia sacramenti, ecclesia efficere non potest, quòd non sit sacramentum, vt de baptismo, Eucharistia, & cæteris sacramentis, patet, ergo idem erit de matrimonio: consequentiam probo, quia ita est de iure Diuino, sicut & cætera sacramenta. Ad primum, Quod est de iure naturali quod est inuariabile, respondeo distinguendo de iure naturali, vel primæuo, vel secundario. Primæuum quod dicit ordinem & necessitatem intrinsecam ad legem æternã inuariabile est. Et hac ratione tenet S. Thom. 1. 2. quæst. 100. art. 8. præcepta omnia decalogi esse indispensabilia. Secundarium verò est, quod talem necessitatem & ordinem intrinsecum non dicit ad legem æternam, & ideo variabile est, & mutari potest, & huius ordinis est indissolubilitas & vinculum matrimonij, & eius vnitas. Quod ex eo patet, quia Deus cum Patriarchis in Polygamia dispensauit, vt constat cap. gaudemus, extra, de diuort. vbi habetur, quod nulli vnquam licuit plures habere vxores, nisi quibus Diuina dispensatione concessum est: & in indissolubilitate matrimonij cum filijs Israel, similiter est dispensatum, vt habetur Deut. 24. & Matt. 19. Item, quia cognitio huius veritatis ex cognitione & iudicio sapientium pendet, sapientes autem omnes non consensere circa indissolubilitatem matrimonij: Socrates enim, & alij, vagos concubitus approbarant, indissolubilitas ergo matrimonij non est de iure naturali primæuo, sed secundario: quod sicut à Deo, ita & ab Ecclesia variari & mutari potest: iure enim Diuino Christus Dominus potestatem ei commisit ad statuendum ea, quæ debito regimini & saluti animarum concernunt, quale est hoc, de quo præsens est sermo. Secundo respondetur, quod ea, quæ sunt iuris naturalis & Diuini pure, nempe, naturalis & Diuini, nihil humanum includentis inuariabilia sunt, si tamen aliquid humanum includant, ratione illius variari possunt, vt de traditione voti, & iuramenti constat, quæ sunt de iure naturali & Diuino: quia tamen à voluntate humana, quæ obligabilis & defectabilis est, oriuntur, ideo regulæ superiori subduntur. Et hic summus Pontifex ex causa iusta & rationabili in illis dispensat, idem ergo de matrimonio dicimus, quod ex ea parte qua humanum aliquid includit, & contractus est naturalis, regula superiori rectificari potest. Hæc autem facultas in præsentia in hac sacra Synodo residet, si ergo clandestina rectificari aliter nequeunt, nisi illa irritet, poterit ergo illa irritare.

Ad secundum membrum, quia est sacramentum, & de iure Diuino, sicut cætera sacramenta: respondetur primò, quod matrimonium inter cætera sacramẽta hoc speciale habet, quod est contractus in lege naturali & est etiam sacramentum, & vt secunda ratione prioris membri articuli dixi, Christus Dominus matrimonium instituẽdo in esse sacramenti, circa illud, prout erat contractus in lege naturali, nullam variationem, neque mutationem fecit, sed tantum contractui illi naturali addidit priuilegium, & vim gratiam conferendi: probaui autem quod princeps sæcularis, nisi ab Ecclesia esset prohibitus, potest contractus matrimonij irritare, alias Respublica ciuilis non esset sibi sufficientis, ergo ecclesia vniuersalis, quam hæc sacra Synodus repræsentat, similes contractus potest irritare, & indirecte irritando contractum, declarat non esse sacramentum: destructo enim fundamento, corruit quidquid super illud superædificatur: vnde si contractus est inualidus, neutiquam erit sacramentum. Secundò respondetur, quod ea ratione, qua matrimonium est sacramentum, sicut in cæteris sacramentis ecclesiæ declarat, quæ sit debita materia: vt in baptismo, cuius materia est aqua, declarat quod nõ quæuis aqua, quia non rosacea, sed elementalis: & in Confirmatione, cuius materia est Chrisma, declarat, quòd oleum, non quouis liquore, sed balsamo mixtum: & in Eucharistia, quòd non quiuis panis, sed triticeus, sic & in matrimonio: cum materia secundũ S. Th. sit actus primi consentientis, & exprimentis consensum per verba de præsenti, & forma, verba vltimo consentientis, Ecclesia declarare potest, quòd materia debita sit actus taliter expressus & qualificatus, quod in præsentia parochi, & coram quinque vel saltem tribus testibus exprimatur: & hoc statuere rationi consonum est, vt consensus sit omninò liber, & ex deliberatione plena proficiscatur, & vt sit spes bona, vt ea quæ bono principio sunt inchoata, felici exitu terminabuntur: & quia in moralibus regulæ traduntur ex his, quæ vt in plurimum accidunt, & vt in plurimum connubia clandestina infœlices exitus habent, ideò Ecclesia merito illa in futurum irritare potest ex defectu debitæ materiæ, & debiti consensus.

Ad quartam rationem, quia testes sunt posteriores, posterius autem destruere non potest contractum, qui testimonium testium præcedit, ergò. Respondetur, quod argumẽtum supponit falsum, nempe, quod sicut in testamento occluso testes sunt de substantia contractus, & ideo si numerus testium desit, contractus est irritus, similiter & matrimonium. Quod verò hoc falsum sit ex eo cõstat, quia modus & accidens rei non variat eius substantiam: quod verum est, quando modus est extrinsecus, quia si sit intrinsecus, variato modo, variatur substantia, sicut destructa caliditate & siccitate, ignis destruitur, sic destructo contractu naturali, destruitur & sacramentum: & testes quod sint priores vel posteriores extrinsecum & de per accidens est: quia tamen contractus naturalis intrinsecus est matrimonio, ideò destructo contractu, sicut neque est matrimonium, ita neque sacramentum.

Ad quintam rationem, quia ecclesia non potest variare materiã, neq; formam aliorum sacramentorum, ergo nec matrimonij, cum sit sacramentum; respondetur, vt dixi, negando consequentiam: non enim eadem est ratio, quia in alijs sacramentis tam materia quam forma est ex institutione Diuina, in matrimonio autem Christus tantum addidit contractui naturali priuilegium & vim conferendi gratiam: & irritando contractum, sicut contractus non manet, ita neque sacramentum.

Ad sextam, quia filiusfamilias in his quæ sibi de iure naturali conueniunt, est sui iuris, parentibus enim & ecclesia inuitis, potest Religionem ingredi, ergo & matrimonium contrahere. Respondetur negando consequentiam: pater enim neque ecclesia priuare non potest filium his, quæ ad conseruationem indiuidui ordinantur, nẽpe, vt ne comedat vel bibat: secus est de matrimonio, quod ordinatur ad conseruationem speciei, quæ cum iam sufficienter sit multiplicata, & ex nuptijs illegitime contractis nulla sit spes,

quòd

quòd feliciter succedant, ideò Ecclesia tales irritare potest. Similiter neque est eadem ratio de Religione, quæ est de matrimonio, quia Religionem ingredi est de se opus consilij & perfectionis, & cum sit optimum bonum filij, parentes tenentur eius voluntati consentire, quia neq; ius parentum violat, neq; honorem sibi debitum illis subtrahit, cuius oppositum clandestinum matrimonium obtinet.

Ad septimam, quia Ecclesia non potest facere de matrimonio non matrimonium, hoc autem faceret, si clandestina irritaret, ergò. Confirmatur: quia matrimonium legitimè contractum, nisi morte, vel per ingressum Religionis, vel conuersionem infidelis ad fidem, dissolui non potest. Respondetur, negando minorem, quia sicut quando materia est illegitimata, esto, aliqui cõtrahant, contractus est inualidus: similiter clandestinis irritatis, cõtractus non tenet, & per consequens neq; est matrimonium, ideo ecclesia nõ efficit de matrimonio matrimonium, sed declarat esse irritum, quia nunquam fuit verum matrimonium. Ad confirmationem respondeo, quòd est ita, si matrimonium sit legitimè contractum, clandestinum autem illegitimum est, & ideo ab Ecclesia irritatum.

Ad octauam, ecclesia non potest dispensare in matrimonio rato, ergò neque in matrimonio clandestino: respondemus primo, antecedens secundum Doctores iuris Canonici & Ciuilis esse dubium, c. enim ex publico, de conuersione cõiugatorum, opinatur oppositum ex facto summorum Pontificum, quia Martinus V. & Eugenius IV. in illo dispensarunt. Sed quia oppositum cum communi Theologorum existimo verum, respondemus negando cõsequentiam: non enim eadem est ratio, quia dispensatio in matrimonio rato cederet in perniciem grauem matrimonij (& nisi summus Pontifex episcopis interdixisset, possent in illo dispensare: axioma enim commune est, quòd quidquid potest Papa in toto orbe, potest episcopus in sua diœcesi, stando in iure Diuino) irritatio verò clandestini matrimonij non in perniciem, sed in fauorem Reipublicæ & matrimonij cedit, & ideo ecclesia illud irritare potest.

Ad nonam, quia stat, parentes esse duros & difficiles ad liberos copulandos, & quòd puella, quæ patri placet, filio displiceat, & è contra, quæ placet filio, displiceat parenti: quid tunc faciet filius? nunquid poterit à parentibus vel ecclesia cogi, vt inuitus contrahat cum illa, quæ ei displicet. Item, quia stat, quòd sint æmuli, qui potentia & tyrannide matrimonia impedire sufficiant, quæ tam contrahentibus quam Reipublicæ valde essent vtilia. Respondemus primo, quod leges in cõmuni dantur, neq; prospicere, & prouidere possunt omnibus casibus contingentibus & particularibus. Secundo respõdemus, quod Deus omnia suauiter disponit, & more humano loquendo raro aut nunquam accidit, quod si contrahenti vel Reipublicæ expediret, saltem per recursum ad superiorem tales nuptiæ impedirentur. Tertio respondemus, in his & in similibus casibus, nedum parentibus inscijs, sed etiam illis inuitis, posse filios contrahere, dum tamen adeant episcopum vel Parochum, & de consensu illorum contrahant. Et in similibus casibus Ecclesia ratum habet simile matrimonium, neque incurrunt censuram, neque pœnas, quæ contra clandestine contrahentes sunt institutæ. Et ad obiectionem, quid iuris si episcopus vel Parochus ne parentibus iuuenis displiceat, voto illius nolunt acquiescere, neque eum pro sua voluntate & electione matrimonio volunt copulare. Respondemus, quod tunc protestetur id coram testibus fide dignis, & contrahat in Domino, quia cum vtatur suo iure, parentibus non irrogatur iniuria, neque alicui alteri, & habetur immunis ab omni culpa & pœna contra clandestine contrahentes lata.

Ad vltimam, quia si contrahentes sunt personæ illustres, non videtur decens, neque expediens, quod in Ecclesia publicentur, & & omnibus fiat notum, tales velle matrimonio copulari. Respondemus, quinimo maxime expediẽs est, quia maiora mala ex clandestinis nobilium sequuntur, quam ex illis, qui infimæ sunt conditionis, & bonum commune præferendum est decentiæ honestatis & honoris illorum. Idem enim dicimus, si inter contrahentes disparitas maxima sit, vel si matrimonium aliquid pudoris habuerit. Vnde quando senex contrahit cum puella, vel iuuenis cum vetula ex licentia Pastoris, his, & similibus casibus facile subuenitur. Hæc sunt, quæ circa propositum articulum, an expediat quod Ecclesia matrimonia clandestina irritet in futurum, mihi visa sunt in medium Patrum adduci posse, quorum censuræ & tunc subieci, & nunc subijcio.

Vltra rationes, quibus ecclesiam posse clandestina in futurum irritare suasi, Patres illi grauissimi has alias quatuor rationes addidere.
1. Ratio. Prima, quia vel homo consideratur quatenus membrum Reipublicæ ciuilis est, vel spiritualis & Ecclesiasticæ: si quatenus membrum reipublicæ ciuilis, se, & suam voluntatem, & omnia bona sua, & personam dispositioni Reipublicæ commisit, potest ergo Respublica in casu illum cogere propter bonum Reipublicæ, vt cum Ioanna, vel cum Maria contrahat, ergo propter idem bonum, vt contrahere non possit nisi publice & in facie Ecclesiæ, potest in futurum clandestinum irritare. Si vero consideratur quatenus membrum Reipublicæ spiritualis, & sic subijcitur Papæ & Ecclesiæ, Dominus autem reliquit in Ecclesia potestatem condendi omnes leges, quæ ad debitum regimen illius concernunt, sed ita nunc iudicat expedire, potest ergo clandestina in futurum irritare.

Secundo, quia si esset Respublica Paganorum aut Gentium, *2. Ratio.*
cuius princeps irritasset omnia matrimonia, nisi celebrata essent tabellione præsente, & tribus testibus, vt de facto Iulianus Imperator instituit, vt technis & dolis obuiaret, quæ passim circa coniugia accidebant, demus ergo, quod tota illa Gentium aut Paganorum Respublica ad fidem conuertatur & baptizetur, arguitur sic: Matrimonia istorum, quæ antea non erant sacramentum, post baptismum & conuersionem ad fidem iam sunt sacramenta, quæro, baptismus abrogauit legem illam, vel non, si non, habeo intentum: si sic, contra, quia tunc gratia destrueret naturam: tum etiam quia mirabile esset, quod per solam susceptionem baptismi remedium necessarium ad conseruationem pacis Reipublicæ cessaret, & quod Paganus vel Gentilis conditionis deterioris esset post baptismum quam ante fidem susceptam. Et hinc respondetur ad rationem quæ amplius videtur vrgere, quia intelligi nõ potest, quod ecclesia irritet contractum, & non sacramentum, supra cuius materiam & formam Ecclesia authoritatẽ non habet. Dicimus, quod imo in eo supposito facilè intelligi potest, nam toto illo tempore quo Pagani Gentes non sunt ad fidem conuersi, contractus præcessit sacramentum, & contractu naturali destructo, sacramẽtum esse non potest. Et ad replicam, quia saltem in baptizatis id intelligi nequit, respondetur, quod imo intelligi potest, quia sicut in naturalibus dispositiones præcedunt introductionem formæ, sic & in moralibus, & ideo matrimonium prius est in esse contractus naturalis, quam sit sacramẽtum: sicut in generatione hominis, dispositione præcedunt introductionem animæ rationalis, & tamen intelligimus, quod stante vltima dispositione, statim introducitur forma. Et si qui contrahant per litteras vel per procuratorem, sunt Theologi qui tenent, quod tunc tantum est contractus matrimonialis, & tamen non est sacramentum, donec ambo simul consentiant.

Tertia ratio, quia cap. ex publico, de conuersione coniugatorum, cõmunis Canonistarum, & Caietanus cum illis tenet, quod *3. Ratio.*
summus Põtifex potest dispensare in matrimonio rato & nõ consummato, mirabile autem videtur secundum eosdem, quod possit in sacramento vero & reali, & quod actu est, dispensare, & nõ possit in illo, quod nondum est dispositum in futurum, quid saluti animarum expediat. Respondent, quod Papa in rato disponere & dispensare potest, quia significat coniunctionem Christi ad animam, quæ per mortale dissoluitur: clandestinum vero matrimonium coniunctionem verbi ad humanitatem significat, quæ insolubilis est, ideo ratione significationis vnum potest dissolui, & non aliud. Sed contra arguitur, quia Theologi communiter dicunt, quod ratum significat coniunctionem Christi ad ecclesiam, quæ etiam indissolubilis est. Secundo, quia vnde tu habes ratum, quod actu est, significare hanc cõiunctionem, clandestinum vero, quod nondum est, significare aliam? cum repugnet, quod res futura tantundem significet sicut præsens, & præsens in casu & ex causa per te potest irritari, ergo & clandestina futura. Tertio, quia in rigore non ad significationem, sed ad rei naturam recurrendum est, intrinsecum autem est his clandestinis, quod violator ius paternum, inferuntur damna grauia Reipublicæ, opponuntur triplici bono cõiugij, potest ergo Ecclesia illa irritare: mirabile enim esset, quod aliquid Reipublicæ Christianæ esset expediens, & tamen circa illud Ecclesia non posset aliquid disponere.

Quarta ratio, si post fidei dationem postea sequatur machinatio *4. Ratio.*
in mortem coniugis, ex diffinitione ecclesiæ matrimonium est irritum, similiter ergo, si nunc clandestina irritet, erunt post irrita, neq; assignabitur ratio disparitatis. Arguitur sic, ecclesia quid fecit tunc, vt alia coniungia irritaret, vtiq; illegitimauit talem consensum, & si consensus non est legitimus, & legi ecclesiæ consonus, neq; materia, neq; forma legitima erit, & ex consequenti contractus erit irritus. Et hinc respondetur ad Achillem eorum, qui sententiam oppositam sustinent, nempe, quia consensus contrahentium est de iure naturali, materia & forma de iure Diuino, ergo Ecclesia clandestina non potest irritare. Respondetur, quod materia & forma aliorum sacramentorum est pure sacramentalis, & à Christo instituta, materia vero & forma matrimonij est pure ciuilis, & contractus naturalis: & Christus Dominus neq; materiam, neq; formam huius sacramenti instituit, sed illam præsupposuit, & addidit illi priuilegium & vim, vt gratiam conferret, & dato, consensus sit naturalis, sicut tamen lex ciuilis plures consensus & contractus irritat, qui, stando in iure naturali, validi essent, dominium rei transferendo, sic & ecclesia consensum clandestine contrahentium irritat, tanquam insufficientem ad transferendum dominiũ sui corporis in alterum: & ideo ex defectu cõsensus, & debitæ materiæ & debitæ formæ, si ecclesia clandestina in futurum irritet, cõtractus erit inualidus, & ex consequenti, neq; erit matrimonium, neq; sacramentum, vt de facto sancta Synodus diffiniuit, sessione 24. & 8. sub Pio IV. decreto 1. de reformatione, his verbis. Qui aliter quam præsente parocho, vel alio sacerdote, de ipsius Parochi seu Ordinarij licentia, & duobus vel tribus testibus, matrimonium *Concilium*
contrahere attentabunt, sancta Synodus ad sic contrahendum o- *Trident.*
mnino inhabiles reddit, & huiusmodi contractus irritos & nullos esse decernit, prout eos præsenti decreto irritos facit & annullat.

VIGE-

VIGESIMVM QVARTVM QVÆSITVM.

An Iacob frater Domini filius fuerit Ioseph.

AMbrosius in Commentarijs capit. 1. ad Galatas, hunc locum edisserens, *Nisi Iacobum fratrem Domini*, asserit Iacobum fratrem Domini fuisse filium Ioseph, his verbis, Hic Iacobus filius fuit Ioseph qui ideo frater Domini appellatus est, quia & Ioseph pater eius, etiam Domini pater nuncupatus est: sic enim dicit

Lucæ 2. Maria ad Iesum in Lucæ Euangelio, Quid fecisti nobis sic? ecce enim & ego, & pater tuus mœsti & tristes quærebamus te. Et in Euangelio Ioannis dicit Philippus ad Nathanael, quem scripsit Moyses in lege & prophetis inuenimus Iesum à Nazareth filium Ioseph.

Theophilactus hunc locum exponens, Nonne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus, & Ioseph, & Simon, & Iudas? & sorores eius, nonne apud nos sunt, sic scripsit, Fratres habuit Dominus & sorores Ioseph filios quos genuit ex vxore fratris sui Cleophe, mortuo enim absque liberis Cleopha, Ioseph iuxta legem vxorem eius accepit, & pueros procreauit sex, quatuor mares & duas fœminas, Mariam, quæ dicebatur Cleophe filiam secundum legem, & Salome. idipsum repetit capit. 27. in Matthæum, vbi etiam scribit, matrem Christi filiorum Ioseph fuisse nouercam.

Consentiunt huic opinioni pleriq; ex Græcis Patribus, in primus

Eusebius. Eusebius libro 2. Ecclesiasticæ historiæ, cap. 1. vbi scribit Iacobum iustum Hierosolymitanum episcopum appellatum fratrem Domini, filium fuisse Ioseph, ex alia coniuge anteaquam desponsaretur Mariæ.

Eutimius. Eutimius cap. 12. in Matthæum, Iosephum ait filios habuisse & filias.

Oecumenius. Oecumenius in Commentarijs Epistolæ ad Galat. capit. 2. & in Actuum Apostolorum capit. 2. refert filios Ioseph dubitasse de Christo, de quo nunquam pater ipse Ioseph dubitauerat.

Epiphanius. Epiphanius lib. 3. Panarij aduersus Antidicomarianistas disputans, narrat Ioseph habuisse primam vxorem de tribu Iuda, suscepisseque ex ea liberos sex, in quibus primogenitus fuerit Iacobus cognomento Iustus circa annum paternæ ætatis quadragesimũ natus, deinde vxore hac mortua, cum annũ ageret octogesimum, duxisse Mariam Christi matrem.

Origenes. Origenes cum hunc locum dissereret iudicauit, opinionem hãc ex Euangelio, cui titulus est iuxta Petrum, aut ex Euangelio, quod Iacobi dicitur, prophetiam, sibiq; mirum in modum placere, quia & rationi consentaneum sit viriles virginitatis primitias fuisse Iesum, muliebris verò Mariam, nec plausibile sit alijs præterquam istis virginitatis primitias ascribere.

Hoc ipsum apud Latinos profitentur Hilarius Comment. 1. in Matthæ. Caietanus in Commentariis eiusdem Epistolæ ad Galatas.

Hieronymus libro secundo, in Matthæum dissidet à sententia istorum Patrum, sic enim scribit. Quidam fratres Domini de alia vxore Ioseph filios suspicantur, sequẽtes deliramenta apocryphorum, & à quadam Fischa muliercula confingentes: nos autem sicut in libro, quem contra Eluidium scripsimus continetur, fratres Domini non filios Ioseph, sed consobrinos Saluatoris Mariæ liberos intelligimus materteræ Domini, quæ esse dicitur mater Iacobi minoris & Ioseph & Iudæ, quos in Euangelio fratres Domini legimus appellatos, fratres autem consobrinos dici omnis scriptura demonstrat.

August. Augustinus sermone 14. in natiuitatem Christi, Iosepho priuilegium virginitatis ascribit, his verbis, Habe ergo ô Ioseph cum Maria coniuge tua communem virginitatem membrorum, quia de virgineis membris virtus nascitur Angelorum: sit Maria sponsa Christi in carne sua virginitate seruata, his autem & tu pater Christi cura castitatis & honorificentia virginitatis; gaude itaq; Ioseph, quia per meritum virginitatis, ita separatus es à concubitu vxoris, vt pater dicaris Saluatoris. Et hanc sententiam Hieronymi & Augustini sequitur & tenet ecclesia, & ita indubitanter tenendum est, Iacobum fratrem Domini non fuisse filium Ioseph, sed ideo fratrem appellatum, quia phrasis scripturæ est consobrinos fratres appellare.

Pro Ambrosio, ipse pro se respondet, nam loco citato statim hæc verba subiungit, Hoc ergo modo dictus est Dominus frater Iacobi & cæterorum, quo & filius nuncupabatur Ioseph. Quidam enim ducti insania, hos veros Domini fratres de Maria natos impia assertione contendunt, cum Ioseph non verum eius patrem dicant appellatum, si hi enim veri erant fratres eius, & Ioseph erit verus pater, quia qui dixit patrem eius Ioseph, idem dixit & fratres eius Iacobum, & cæteros, de quibus constat, quòd Domini consobrini erant, non fratres. Vide supra secundo tomo Beati Chrysostomi ad vigesimum primum quæsitum.

VIGESIMVM QVINTVM QVÆSITVM.

An Apostoli Gentibus quatuor præcepta posuerint.

AMbrosius in commentarijs epistolæ ad Galatas locum hunc exponens, *Ne forte in vacuum currerem*, obiter attingens locum illum Actuum 15. vbi legitur Apostolos præcepisse gentibus, *Galat. 2.*
vt abstinerent à quatuor, videlicet, ab Idolothytis, à fornicatione, à sanguine, & suffocato, monet ab Apostolis non fuisse præscripta nisi tria, quartum vero à Græcis eius loci corruptoribus additum. Eius verba sic habent, Denique hæc tria mandata ab Apostolis & senioribus data reperiuntur, quæ ignorant leges Romanorum, id est, vt obseruent se ab idololatria & sanguine, sicut Noe, & fornicatione, quæ Sophistæ Græcorum non intelligentes, scientes tamen à sanguine abstinendum, adulterarunt scripturam, quartum mandatum addentes, & à suffocato obseruandum, quod puto nũc Dei nutu intellectui suor, quia iam supra dictum erat, quod addiderunt. Consentit Ambrosio Irenæus lib. 3. aduersus hæreses, c. 12. *Irenæus.*
vbi hunc locum referens, mentionem suffocatorum non addit. Communis tamen consensus Patrum est, Apostolos distinxisse, vt gentes à quatuor illis abstinerent: & Ambrosius forte saluari potest, eo quod inquit, quod Græci addiderint iam supra dictom erat, in quo insinuare videtur, quod prohibitione sanguinis abstinere tenebantur à suffocato.

VIGESIMVM SEXTVM QVÆSITVM.

An Episcopus & presbyter sint idem.

AMbrosius in Commentariis epistolæ 4. ad Ephes. asserit episcopum non esse simplici sacerdoti superiorem, sed vtrumq; idem esse, ita inquiens. Non per omnia cõueniunt scripta Apostoli, ordinationi quæ nũc in ecclesia est, quia hæc inter ipsa primordia sunt scripta, nam & Timothæum Episcopum à se creatũ presbyterum vocat, quia primi presbyteri Episcopi appellabantur, vt recedente eo, sequens ei succederet. Deniq; apud Ægyptum presbyteri consignant, si præsens non sit Episcopus, sed quia cœperunt sequentes presbyteri indigni inueniri ad primatus tenendos, immutata est ratio prospiciente Concilio, vt nõ ordo, sed meritum crearet Episcopum multorum sacerdotum iudicio cõstitutum, ne indignus temerè vsurparet, & esset multis scandalum. Huic sententiæ subscripserunt Hieronymus, Chrysostomus, & alij Patres. Controuersiam hanc diffiniuit Synodus Tridentina sessione 23. Can. 7. his verbis: Si quis dixerit Episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem cõfirmandi & ordinandi, vel eam quam habent, illis esse cum presbyteris communem, anathema sit. Quæstio hæc disputata est supra quarto tomo Chrysostomi ad vigesimum sextum quæsitum. Vide ibi.

VIGESIMVM SEPTIMVM QVÆSITVM.

An fide sola sine operibus iustificemur.

AMbrosius libr. 2. de Iacob & vita beata insinuare videtur, explicans qualiter Isaac caligauerit, quòd sola fide sine operib. iustificamur. Sic enim habet, Agnouit Isaac notum odorem generis sui, recognouit stolam scripturæ veteris, sed vocem plebis veteris nõ recognouit, & ideo cognouit esse mutatã, manet enim hodie stola eadem, sed populi deuotioris canora cœpit esse cõfessio, merito dixit, vox quidem vox Iacob, manus autem manus Esau, & odoratus est odorem vestimentorum, & fortasse illud est, quia nõ operibus iustificamur, sed fide, quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est, sed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quæ meretur veniam delictorum.

Doctores Scholastici de hac q. 3. Scot. dist. 23. & 24. & S. Thom. 2. 2. q. 4. art. 3. quo quærit, an charitas sit forma fidei, & respondet cõclusione affirmatiua, nempe, quod charitas est forma fidei, quia actus fidei per charitatem perficitur & formatur. Probatur primò, quia vnumquodque operatur per suam formam, fides autem operatur per dilectionem, ergo dilectio charitatis est forma fidei. Secundò, quia actus voluntarij speciem recipiunt à fine, qui est obiectum voluntatis, in rebus autem naturalib. id à quo aliquid sortitur speciem, habet modum formæ, & ideo forma cuiuslibet actus voluntarij quodammodo est finis ad quem ordinatur, tum quia ex ipso recipit formã, tum etiam quia modus actionis oportet quod proportionabiliter respondeat fini, actus verò fidei ordinatur ad obiectum voluntatis, quod est bonum sicut ad finem, hoc autem bonum Diuinum quod est finis fidei, est proprium obiectum charitatis, ergo charitas est forma fidei, in quãtum actus fidei per charitatem perficitur & formatur.

Moderni non recipiunt hanc Conclusionem S. Th. & arguunt contra illam. Primò, quia fides speciem immediate recipit ab obiecto, ergo non perficitur à charitate: consequentia probatur, quia nihil à duob. recipit speciẽ. Secundò, quia nulla res sine sua forma esse potest, fides autem potest esse sine charitate, nõ ergo charitas

est forma fidei, sicuti equi anima non est Petri forma. quia potest sine illa esse. Quidquid tamen sit de his rationibus, conclusio S. Tho. est, Magistri Sent. 3. distinctione 23. qui pro se adducit Beatum Ambrosium. Et quòd charitas sit forma fidei, probat euidenter ratio Sancti Thomæ, scilicet, id est, forma alicuius per quod operatur, fides autem operatur per charitatem, vt patet ad Galatas 5. Fides quæ per dilectionem operatur: antecedens exemplis patet, quia frigiditas est forma aquæ, quia per illam operatur, & caliditas ignis, & idem de cæteris formis actiuis. Secundò, quia illud dicitur forma rei, quæ illi viuere & vitam dat, charitas autem dat vitam fidei, est ergo forma illius maior. nota est: minor, probatur, quia Iacobi 5. habetur, quòd fides sine charitate mortua vocatur, & de facto est. Tertiò, quia in scholis hoc est receptissimum, quòd fidem sine charitate fidem informem vocant, ergo charitas est forma fidei. Pro solutione autē rationum notandum, quòd duplex est forma rei, nempe, intrinseca, & extrinseca: intrinseca est, quæ alicui tāquam subiecto inhæret: extrinseca quæ licet realiter non inhæreat, habet tamen proprietates formæ inhærentis: proprietas autem formæ est alium perficere, & vitam rei ipsi tribuere, isto ergo modo dicimus, ꝙ charitas est forma fidei, forma enim extrinseca propter respectum aliquem quem habet ad aliquā rem, sufficit illam denominare, sicut sanitas, quæ est in animali, vrinam denominat sanam. Hinc respondetur ad argumenta. Ad primum antecedenti dato, nego consequentiam, quia vtrumq; immediatè recipit ab obiecto & mediate a charitate. Secundò dicimus, quòd fides consideratur dupliciter: vno modo in quantum est habitus, & vt sic, speciem recipit à suo obiecto: secundo modo prout est virtus, & vt sic, recipit speciem à charitate. ipsa enim est, quæ fidei dat esse virtutem. Ad secundum dicimus primò, quia id habet verum de forma physica: secundo concedimus, quod nulla res est sine sua forma: minorē verò distinguo, vel in esse virtutis, & sic nego, quia in esse virtutis fides sine charitate esse non potest, vel in esse habitus, & sic damus quòd verè sine charitate esse potest: quòd verò in esse virtutis sine charitate esse non possit, exemplum est, Petrus potest esse sine albedine, sed in esse albo sine albedine esse non potest.

Dubium tamen est, cum charitas sit forma omnium virtutum, an specialiori modo sit forma fidei, quam cæterarum virtutum. Respondeo, quòd sic. Pro quo notanda est differentia inter fidem & virtutes cæteras, quantum ad hoc, quod est à charitate informari: aliæ enim virtutes recipiunt formam à charitate, per hoc, quòd earum vsus est in potestate voluntatis, ex hoc enim quòd voluntas charitate est perfecta, actus aliarum virtutū in Deum ordinat, vt quod eleemosyna propter Deum detur: actus vero fidei non solum est in potestate voluntatis quantum ad vsum & exercitium, sed etiam quantum ad specificationem actus, sicut quòd domum ego faciam, est à voluntate, quòd verò bonam faciam, est ab arte, sic quòd temperate agam, est à voluntate, quòd autem prompte & delectabiliter, est ab habitu: in fide verò, non solum quantum ad vsum, sed etiam quantum ad specificationem, actus à voluntate dependet, quia assentior articulis, quia volo, & assentior prompte & delectabiliter, quia erga articulos sum benè affectus. Item, quia via generationis fides præsupponitur ad charitatem, & ideò habet se ad illam in genere causæ materialis, charitas verò habet se vt forma respectu fidei, quod ex eo cōstat, quia per fidem Deum cognoscimus, per charitatem verò eum amamus: nihil enim est volitum quin sit præcognitum, habitus ergo fidei præsupponitur ad charitatem, & quia ponit perfectionem in fide, quam ipsa de se attingere non valet, ideò specialiori modo charitas est forma fidei quam aliarum virtutum.

Disputatio est nunc cum Luthero, qui tenet, quòd fides nullo modo perficitur per charitatem, sed charitas perficitur per fidem: & hinc in hæresim illam incidit, quòd fides sola sine operibus ad salutem sufficit, & ita non admittit distinctionem S. Thom. quæstione 4. articulo 4. & communem Theologorum de fide formata, & informi: secundum enim illum nulla est fides informis, vt Roffensis contra Lutherum refert articulo 14. & 15. Probat ex varijs locis Pauli ad Rom. 1. Iustus ex fide viuit, & cap. 10. Corde creditur ad iustitiam. & idem habetur ad Hebr. 10. & 11. & Marci vltimo, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Item Actuum 10. Fide purificante corda eorum. Si ergò fides purificat, sola ergò illa sufficit: & ad Rom. 4. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Respondemus nihilominus, quòd Lutheri sententia est hæretica: & pròbatur primo Iacobi 2. Fides sine operibus mortua est. Et quia locus hic conuincit illum, respondet, quòd epistola ista non est Canonica, neq; Iacobi, cuius oppositum Concilium Tridentinum diffiniuit sessione 5. Can. de receptione & numero librorum sacrorum veteris & noui Testamenti. his verbis: Quatuordecim epistolæ Beati Pauli, Petri Apostoli duæ, Ioannis Apostoli tres, Iacobi Apostoli vna. Secundò probatur ex illo 1. Cor. 13. Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum: & si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Et in finè capitis, Nunc autem manent tria hæc, fides, spes, charitas, horum autem maior est charitas. Tertio, probatur ex Paulo ad Roman. 5. vbi ex professo duos errores eradicare contendit, alterum Iudæorum, & alterum Gentium. Iudæi enim contendebant Legalia simul cum fide Christi necessario esse seruanda. Gentes verò credebant solam fidem Christi sine veteri lege ad salutem sufficere. Paulus verò vtrumque extirpat errorēm, primò Iudæorum, Legalia enim post Euangelij promulgationem hominem non iustificabant, quinimo, neque ante Christi aduentum, sed fides per legalia adumbrata. Et inde probat, quòd iam legalia necessaria non erant, ad quod adducit illud Abrahæ, Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, antea enim quam circumcideretur iustificatus erat. Ex quo infert, quòd Circumcisio nō iustificabat. Errorem autem Gentium cōfutat, quia dato, quòd ad Iustificationem fides implicita & credere sufficeret, requiritur tamen amplius, nempe confessio oris ad salutem, hóc est, post fidem requiruntur etiam opera fidei. fides enim, ipso Paulo teste, per dilectionem operatur, ad remissionem enim originalis sufficit credere fide formata, ad salutem verò æternam consequendam postmodum obseruatio mandatorum Dei exigitur. Ad argumenta autem dicimus, quòd similes & fortiores loci sunt scripturæ pro charitate, vt patet Lucæ 17. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum: & Ioann. 14. Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & Prouerb. 10. Charitas operit multitudinem peccatorum. Ad omnes autem authoritates, dicimus, quòd intelliguntur de fide formata. Et in damnationem Lutheri sufficit diffinitio Concilij Tridentini sessione 6. Can. 9. Si quis dixerit, *Concilium Trident.* sola fide impium iustificari, ita vt intelligat nihil aliud requiri, quod ad iustificationis gratiam consequendam cooperetur, & nulla ex parte necesse esse eum suæ voluntatis motu præparari atque disponi, anathema sit: & Can. 12. Si quis dixerit, fidem iustificantem nihil aliud esse, quā fiduciam Diuinæ misericordiæ peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solum esse, qua iustificamur, anathema sit, qua Lutherus negat distinctionem fidei formatam & informem.

Dubium est, an eadem sit fides formata & informis. Sanctus Thomas, 2. 2. quæst. 4. articulo, 4. respondet, quòd fides formata & informis non sunt diuersi habitus. Probat ex illo, quod glossa dicit super illud Iacobi 2. Fides sine operibus mortua est, vbi ait, quibus reuiuiscit, ergo fides quæ erat prius mortua & informis, fit formata & viuens. Item, quia habitus diuersificantur secundum illud quod per se ad habitum pertinet, cum autem fides sit perfectio intellectus, illud per se pertinet ad fidem, quod pertinet ad intellectum, quod autem pertinet ad voluntatem, non per se pertinet ad fidem, ita quod per hoc habitus fidei possit diuersificari: distinctio autem fidei formatæ & informis est secundum charitatem, quæ pertinet ad voluntatē, non autem secundum illud, quod pertinet ad intellectum, ergo fides formata & informis non sunt diuersi habitus.

Dubium circa hanc doctrinam S. Thom. quomodo manet fides gratia destructa. Videtur enim quòd simul cum illa corrumpatur: primò, quia omnes aliæ virtutes morales ad infusionem gratiæ generantur, & ad corruptionem eius corrumpuntur, ergo & fides. Secundò, quia homo mortuus non est idem qui erat viuus, ergo fides informis non est formata. Tertiò, quia fides informis non est virtus, fides formata est virtus, ergo saltem non sunt vnus habitus, vt Sanct. Thom. dicit de hoc, 1. 2. quæst. 65. articulo quarto. Sanct. Tho. assignat rationem conclusionis, quam articulo hoc quarto tenuit, quia omne prius potest esse, sine posteriori, sed in iustificatione impij fides est prior charitate, non solum in genere causæ materialis, sed etiam in genere causæ efficientis, ex fide enim generatur charitas, ergò. Hæc tamen ratio probat, quod id sit possibile, non tamen quod de se & de facto ita sit. Ideò sit prima propositio, quamuis sit hæreticum asserere, quòd omnis qui *1. Propositio.* peccat mortaliter, amittit fidem, non tamen est hæreticum asserere, quòd omnis qui peccat mortaliter amittit fidem infusam, est tamen hoc ipsum sapiens hæresim. Et probatur, quia a Concilio Tridentino, ne incideremus in errorem Lutheri, qui ponit tantam connexionem inter fidem & charitatem, quòd vna sine alia manere non potest, sessione 6. Can. 28. sanctissime diffinitum est, per quodcunq; mortale gratiam amitti, nō autem semper fidem, his verbis: Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet, non esse veram fidem, licet non sit viua, aut eum, qui fidem sine charitate habet, nō esse Christianum, anathema sit. Quòd verò nō sit hæreticum asserere, quòd omnis qui peccat mortaliter amittit fidem infusam, constat, quia non est de fide strictè, & in primo gradu fidei, quòd sunt ponendi habitus infusi, vt communis sententia Theologorum tenet, nam in Clementina vnica, de summa Trinitate & fide Catholica, non diffinitur tanquam de fide, quòd habitus infusi sunt ponendi, sed tanquam opinio verior & probabilior, vt constat ex §. nos autem, eadem Clementina, qui sic habet. Nos autem opinionem illam secundam tenentes, quod in baptismo infunditur gratia cum virtutibus, tanquam probabiliorem duximus eligendam: quod in baptismo detur paruulis gratia, diffinitur tanquam de fide, contra asserentes, quod baptismus remittit originale, non tamen confert gratiam: Quod autem sint ponendi habitus infusi, non diffinitur tanquam de fide, sed tanquam opinio verior & probabilior: si ergo quod sint habitus infusi non est de fide, neque erit de fide quod per quodcunque peccatum mortale amittantur, vel non amittantur: quod vero sit sapiens hæresim asserere, quod per peccatum quodcunque mortale amittitur fides infusa, probatur, quia talis propositio est proxima huic, Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti, quæ est formaliter hæretica, & dogma Lutheri, &

assertor

asserter talis propositionis cogėretur eam retractare, non solum tanquam temerariam & erroneam, sed etiam tanquam sapientem hæresim.

2. Propositio.

Secunda propositio, Ante diffinitionem Concilij Tridentini semper fuit temerarium & erroneum asserere, quod fides infusa per peccatum mortale corrumpatur. Probatur, quia ex assertione sequitur, quod omnis qui est in peccato mortali, est infidelis: cōsequens autē est falsum, ergo: sequela patet, quia ille iam non credit, quomodo oportet eum credere, scilicet, quia Deus dixit & reuelauit, sed propter testimonium humanum, quilibet autē contrarium in se experitur tempore quo in aliquo mortali perseuerauit. Vnde omnes Doctores tanquam certum & firmum supponūt, quod fides stat cum mortali, neq; id aliunde probant, nisi a posteriori, quia in mortali existens credit Deo & Ecclesiæ, habet ergo fidem. Et hoc supposito, S. Thom. probat esse possibile, quod fides, quæ nunc est formata, postmodum fit informis, fides enim solum corrumpitur per infidelitatem vel hæresim, sicut spes per desperationem, charitas vero per quodcunque mortale, & similiter aliæ virtutes illi connexæ: mortale enim contrariatur charitati, non autem fidei, neq; spei: vnde sicut in esse virtutis omnes virtutes sunt connexæ, sic & fides charitati, corrupta autem charitate, licet remaneat habitus fidei infusæ, sed non manet in esse virtutis. Quæret forte quis, an sicut fides & spes possunt sine charitate manere, possint sine illa infundi? Sanct. Thom. 1. 2. quæst. 65. articulo 4. tenet partem affirmatiuam, nam qui baptizatur animo non expellendi concubinam, est in mortali, qui tamen, si baptizetur, est fidelis, & quia non ponit obicem fidei, quin potius ipsa professione fidei, à fide, quæ illi infunditur, quia illi nō ponit obicē, denominatur fidelis, quia tamen ponit obicem gratiæ, non communicatur illi, donec obicem tollat. Hinc respondetur ad argumenta. Ad primum negatur consequentia, quia aliæ virtutes ex eo corrumpuntur, quia charitas, quæ est principium illarum corrumpitur, fides vero & spes, quia natura sunt priores ipsa charitate, ideo non corrumpuntur. Ad secundum respondetur, negando consequentiam, nā homo viuus habet principium essentiale, per quod viuit, remota autem anima, remouetur homo, quia ei dabat principiū vitæ, quia vero charitas non est de essentia fidei, ideo fides potest sine charitate esse. Ad tertium negamus consequentiam, idē enim habitus est in esse naturæ & habitus, licet non sit idem in esse virtutis: quia autem Lutherus affirmat, quod fides eius, qui manet in mortali, non est vera fides, neque proprie fides illius est virtus, ideo.

Dubium est, an fides sit vere & proprie virtus. Ad quod respondet Sanct. Thom. 2. 2. quæstione 4. articulo 5. duabus conclusionibus.

1. Conclusio.

Prima, fides formata est virtus. Probat, quia homo per virtutem iustificatur, nam iustitia est tota virtus, vt habetur 5. Ethic. sed per fidem homo iustificatur, secundum illud ad Roman. 5. Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus, ergo fides est virtus. Tum etiam, quia cum credere sit actus intellectus assentientis vero ex imperio volūtatis, ad hoc quod iste actus sit perfectus, duo requiruntur: primum, quod infallibiliter intellectus tēdat in suum bonum, quod est verum: secundum est, quod infallibiliter ordinetur ad vltimum finem, propter quem volūtas assentit vero, & vtrumque inuenitur in actu fidei formatæ, nam ex ratione ipsi⁹ fidei est, quod intellectus semper feratur in verum, quia fidei non potest subesse falsum, ex charitate autem, quæ format fidem, habet anima quod infallibiliter voluntas ordinetur in finem bonum, & ideo fides formata est virtus.

2. Conclusio.

Secunda conclusio, fides informis non est virtus. Probat, quia licet habeat perfectionem debitam ex parte intellectus, non tamen habet perfectionem debitam ex parte voluntatis.

Durandus, 3. distinctione 23. q. 6. aduersatur Sanc. Thom. tenet enim has duas Conclusiones. Primam, fides non est proprie virtus, sed secundum quid. Secundam, fides formata non est amplius virtus quam informis. Pro quo notat, quod fides dupliciter accipitur: vno modo stricte pro habitu perficiente potētiam respectu optimi actus, virtus enim est, quæ habentem perficit, & opus eius bonum reddit, 2. Ethic. Alio modo large pro habitu inclinante potētiam, non autē ad optimum actum: fides, inquit, inclinat potentiam ad bonum actum, non autem ad optimum, probat: quia optimus actus intellectus est, quando assentitur rei in se vel in suis principiis, hoc autem nō euenit in assensu fidei, ergo fides proprie non est virtus, sed solum secundum quid. Quod autem fides formata nō sit amplius virtus, quam informis, probat, quia fides per charitatis aduentum assensum intensiorem aut clariorem non producit, non ergo per charitatem perficitur, nam licet charitas actui fidei det esse meritorium, assensus tamen fidei in se non redditur perfectior.

Caietanus

Caietanus ad quæstionem respondet, quod fides non est simpliciter virtus intellectualis, quia non inclinat ad optimū actum intellectus, & licet simpliciter non sit virtus intellectualis, simpliciter tamen est virtus theologica, quia producit optimum actum, quem de supernaturalibus pro statu viæ habere possumus. Difficile tamen est intellectu, quod fides simpliciter sit virtus Theologica, & tamen simpliciter non sit virtus intellectualis: & ideo dicimus, quod fides simpliciter est virtus intellectualis, quia inclinat ad optimum actum, quē pro statu viæ habere possumus.

Fides simpliciter est virtus intellectualis

1. Ratio.

Probatur primo ex S. Thom. 1. 2. quæst. 65. art. 4. vbi tenet, quod ad connexionē virtutum sufficit, omnes illas virtutes habere, quas pro illo statu assequi potest. Vnde in monialibus, licet non habeant fortitudinem, virtutes sunt connexæ, quia materia fortitudinis illis occurrere non potest, & ideo fortitudine non egent. Similiter ergò dicimus, quòd fides in via habet statum perfectæ virtutis, quia producit optimum actum quem in via producere potest. Si enim Deum in via videre possemus, fides tunc proprie & simpliciter virtus non esset, sicut fides quam habeo quod Roma est simpliciter, non est virtus, quia Romam possum videre.

2. Ratio.

Secundò, fides inclinat potentiam ad actum laudabilem, ergo est virtus simpliciter. Confirmatur: quia cōmunis vsus Ecclesiæ sic recepit, fidem enim, spem, & charitatem, tres virtutes Theologicas appellat.

3. Ratio.

Tertio, per fidē formatam iustificamur, ergo fides formata simpliciter & absolute est dicenda virtus: antecedens patet Abacuc 2. Iustus ex fide viuit & Actuum 10. Fide purificans corda eorum. Et Philosophi omnes cōsentiunt, quòd pietas est virtus, quia illa erga parentes bene nos habemus, sed per fidem formatam erga Patrem cælestem bene nos habemus, ergo fides formata simpliciter & absolutè est virtus.

4. Ratio.

Quartò, quia sancti fidem formatā cōmuniter vocant virtutem, vt habetur Clementina vnica, de summa Trinitate & fide Catholica, & extra, de baptismo & eius effectu, c. maiores, & Magister Sent. 3. dist. 23.

Respondetur ad rationem Durandi.

Hinc respondetur ad rationem Durandi, quod ad esse virtutem simpliciter, sufficit quod potentiam ponat in perfectione illa, quam pro statu hoc possumus habere. Et quando Aristoteles inquit 6. Ethic. quòd fides humana nō est virtus intellectualis, non ideo dicit, quia non causat euidentiam, sed quia falsum potest illi subesse, fidei autem Diuinæ subesse non potest falsum, ideo simpliciter & absolutè est virtus. Quod si quis contra hoc arguat, quia fides adhuc pro statu hoc intellectum non ponit in perfectione vltima respectu supernaturalium, probatur: quia cognitio prophetica perfectiorem notitiam causat quam fides infusa, quia est medium inter fidem & visionem, ergo. Respondeo, ex hoc nihil contra nos colligi, quia nos loquimur de habitibus, prophetia verò non est habitus: prophetæ enim non quando volebant prophetabant, sed quando à Deo mouebantur.

Dubium maius est circa secundam Conclusionem Durandi, qua dicit, quod charitas non conducit ad perfectionem actus fidei. Caietanus inquit articulo quinto citato, quod quando S. Thom. distinguit inter fidem formatam & informem, non distinguit hæc tanquam duos habitus specie differentes, quorū vnus intrinsece sit virtus, & alter non, sed distinctio debet sic intelligi, quod fides formata habet statum virtutis, fides autem informis non, licet sint idem habitus. Sumitur autem differentia hæc ratione charitatis, vnde actus illarum solum differunt in genere moris, non autem in esse naturæ. Ratio autem & fundamentum est, quia actus fidei dependet ab intellectu & voluntate, non solum quantū ad vsum, sed etiam quantum ad specificationem, vnde ad perfectionem fidei requiritur, quod voluntas per charitatem sit perfecta. Quòd si quis arguat, quia fides sine charitate habet statum virtutis. Probatur, quia voluntas sine charitate potest intellectum ita firmiter inclinare, ac si charitate esset perfecta, ergo. Ad hoc damus antecedens, negamus tamen consequentiam, quia sola voluntas non inclinat intellectum promptè, delectabiliter, & in omni euentu, ideo fides tunc statum non haberet virtutis: verbi gratia, si quis Deum non diligeret, non ita prompte & faciliter dictis eius assentitur, ac si ipsum diligeret, amplius enim illi assentior, cui magis affectus sum, vt magis sententiæ S. Th. quam modernorum, veluti qui Christo erant affecti, dictis eius assentiebātur, & qui odio prosequebantur illū, dictis eius non credebāt: & hoc est asserere, quòd sine charitate non ita prompte & delectabiliter assentimur, sicut cum illa. Et hinc ad Durandum dicimus, quod licet charitate voluntatem perficiente, non producatur assensus firmior, producitur tamen promptior & delectabilior, & sæpe firmior.

Circa id quod Caietanus dicit, nempe, fidem informem esse aliquando virtutē, est dubium: quia S. Tho. id negare videtur, quia non inclinat ad prompte & delectabiliter operandū. Dico ad hoc, fidem informem esse veram virtutem, licet non perfectam, sicuti musca est verum animal, non tamen perfectum animal, ita asserit S. Tho. articul. 5. ad tertium argumentum, quod fides informis non attingit ad perfectam rationem virtutis, concedit ergo, quod absolute est virtus, licet non perfecta. Quod verò ita sit, probatur: quia de ratione fidei est, quod ad assensum moueatur à voluntate, si ergo voluntas non est perfecta, fides perfecta non erit. Confirmatur: quia credere est alicui per voluntatem assentiri, experientia autem constat, quod si erga aliquem male sum affectus, difficile illi fidem adhibeo, qui ergo est inimicus Dei, non ita, neque eo modo illi credit, sicuti qui est amicus. Ex quo sequitur, quod fides infusa firmior est in illo, qui est in charitate, quam in illo qui est in mortali: quod ex eo constat, quia fides dependet à voluntate, si ergo voluntas est perfectior, & fides erit perfectior. Et hinc respondeo ad aliam rationem Durandi, qua arguit, quod non sit eadem ratio de prudentia perficiente virtutes morales, & charitate perficiente intellectum, quia inter prudentiam & alias virtutes, saltem in esse perfecto, est necessaria connexio, inter fidem autem & charitatem talis connexio non est necessaria. Nos tamen dicimus, simile esse optimum: quia sicuti temperantia non inclinat ad opus, nisi à prudentia dirigatur, ita neque fides ad assensum sine imperio voluntatis bene affectæ circa Deum. Ex dictis sequitur, quod charitas est forma extrinseca fidei, ea ratione, qua fides procedit ab intellectu, & est intrinseca forma eiusdem, vt procedit à voluntate, & in genere virtutis, sicuti pruden-

prudentia in genere virtutis est forma intrinseca temperantiæ, & albedo est forma extrinseca hominis, sed intrinseca Socratis, vt albus est.

Dubium vltimum est, an fides infusa semper inclinet ad verum. Quod mouetur propter Scotum, qui 3. distinct. 23. quæst. 1. ait, fidem infusam & acquisitam non differre eo modo quo ponit S. Thom. scilicet, quod infusa semper inclinat ad verum, acquisita vero aliquando ad falsum. inquit enim istam differentiam non esse ex parte habituum, sed solum prouenire ex parte obiectorum, quia materia fidei infusæ semper est de vero & necessario, non autem materia fidei acquisitæ, quia aliquando est de falso, cum sit de contingenti. Ex quo infert, quod fides quantum est de se, siue sit infusa, siue acquisita, non magis inclinat ad verum, quam ad falsum. Caietanus eodem articulo quinto, miratur Scoti subtilitatem, & quidem mirandum: Aristoteles siquidem 6. Ethic. ideo inquit, fides non est virtus, quia aliquando inclinat ad falsum: quare si fides infusa, quantum est de se, non magis inclinat ad verum quam ad falsum, non ergo est vere & proprie virtus, quod profecto mirabile est. Tenendum ergo est, quod fides infusa semper inclinat ad verum Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 1. artic. 3. ait, quod quando maior est de fide, & minor est falsa, tunc fides maioris non inclinat ad assensum conclusionis; quod autem fides infusa semper inclinat ad verum, probatur: quia fides infusa est inclinatio Dei, non ergo ad falsum inclinat, alias Deus fallere posset. Et ideo assertum Scoti erroneum videtur. Confirmatur: quia omni virtuti est commune, vt non inclinet ad malum, temperantia enim inclinare non potest ad hoc, quod quis tempore prohibito carnes comedat, similiter ergo neque fides ad falsum inclinare potest, cum illud sit maximum malum intellectus.

Pro Ambrosio respondet Magister, 3. Sentent. distinctione vigesimatertia, quod fuit euidenter sententiæ contrariæ Lutheri, nam super epistolam ad Roman. inquit, Charitas est mater omnium virtutum, quia omnes informat, sine qua nulla vera virtus est, fides ergo operans per dilectionem, virtus est, qua non visa creduntur, hæc est fundamentum, quod mutari non potest, vt ait Apost. 1. Cor. 3. qua posita, in fundamento neminem perire sinit. Intelligendus ergo est Ambrosius de fide formata.

VIGESIMVMOCTAVVM QVÆSITVM.

An in lege fuerit vera remissio peccatorum.

AMbrosius in periodum illam, *Iustitia in æternum, & lex tua veritas*, Psalmo 118. asserere videtur, quod in lege non fuit vera remissio peccatorum. Sic enim habet: Qui præcepta Dei non habent in cordibus suis, non habent legem, siue quia inueteratur in Iudæis, renouatur in nobis, vmbra est, non veritas, vt cum fiat oblatio pro peccatis secundum legem, non fiat remissio peccatorum: impossibile est enim sanguine taurorum & hircorum peccata mundari, mendax ergo erat illa remissio, donec remissionis veritas adueniret. Quid inde manifestius, quam Ioannis Euangelistæ sententia, qui ait, Quia lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Et infra, Quia si veritas fuisset in lege, non fuisset gratia facta per Christum.

In veteri lege tria operum genera.

Doctores Scholastici, 4. Sent. distinct. 2. & alij, distinct. 1. & Thom. 3. parte, quæst. 61. artic. 2. disputant de differentia veteris & nouæ legis. Pro quo supponendum est, tria fuisse operum genera in veteri lege, nempe, moralium, iudicialium, & cæremonialium: moralia eadem ipsa fuerunt quæ in lege Euangelica, scilicet, decem præcepta Decalogi: iudicialia vero alia diuersa, vt de vxoribus ducendis, scilicet, nemo vxorem sibi nisi de sua tribu copularet, vt Num. vltimo legitur, & quòd frater illius qui absque liberis defunctus esset, vxorem eius duceret, vt habetur Deut. 25. atque alia id genus: cæremonialia, quæ numero quamplurima erant, vt esus agni paschalis, oblationes, voctiones, lotiones, atque huiusmodi reliqua. Quantum ad moralia inter Doctores Scholasticos nullum est discrimen: non enim ratione operis gratiam conferebant, nisi per modum meriti, sicut apud nos, dummodo ex fide Christi formata procederent, alias essent opera moraliter bona, non tamen meritoria, neque apud Deum grata. Hoc enim est quod Paulus in epistola ad Romanos, & ad Galatas intendit, quod nullius opera legis valuerunt vnquam, neque valent sine fide Christi Deo placere, & quia illam gratiam in sua passione vniuersis meruit, dicitur nostra lex gratiæ, iuxta illud Ioannis. Lex per Moysen data est, quæ scilicet tantum iubebat, non autem iuuabat. Gratia verò & illarum figurarum veritas per IESVM CHRISTVM facta est. Et idem omnino de iudicialibus sentiendum est. De cæremonialibus vero Scotus, 4. distinct. 1. quæst. 6. & Durandus distinct. 1. quæst. 5. quos sequuntur Moderni, tenent solam Circuncisionem gratiam contulisse, sicut Baptismus cōfert, reliquarū autem cæremoniarū nullam talem habuisse virtutē, sed omnimodo perinde ac reliqua opera, si fierent in gratia, illam per modum meriti augerent, & quando in peccato essent, tantummodo opera moraliter bona. Quantum ad cæremonias reliquas, Sanct. Thom. & vniuersi in eandem sententiam consentiunt. Sed tamen de Circuncisione discrimē est inter S. Thom. & Modernos, nam Moderni contendunt, quod circuncisio ex se & ex virtute sua gratiam conferebat. S. vero Tho. contendit, quod iustificatio ex fide erat, quæ per circuncisionem protestabatur. Hoc supposito, dicimus, discrimen latum esse inter legem veterem & nouam, nempe, vt loca frequentia scripturæ & præcipue Pauli intelligamus, quibus latum discrimen assignat inter veterem & nouam legem. Posset enim quispiam arbitrari, vbi Paulus ad Rom. 3. & Galat. 2. ait, hominem non iustificari ex operibus legis, sed per fidem Iesu Christi, & vbi ait Ioann. cap. 1. Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est, hoc discrimen inter legem illam veterem & nostram constitui, quod scilicet, illa non conferret gratiam, nostra vero illam efficeret: quod tamen falsum est. Ideo ad rectum horum intellectum primum omnium animaduertendum est conuenientia inter omnes leges. Hoc enim à lapsu primi hominis fuit semper commune omni legi & sæculo, vt non nisi per vnicam fidem mediatoris implicitam vel explicitam pateret vnquam vlli mortalium salus, iuxta illud Actuum 4. Non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, &c. & ad Heb. 11. Accedentem ad Deum oportet credere, &c. quod Paulus ad Rom. 3. vsque ad 8. & ad Galat. 2. vsque ad 5. constituere contendit. Quare cum ait, Arbitramur iustificari hominem per fidem, & non ex operibus legis, non intendit peculiare discrimen inter legem veterem & nostram constituere, vt nonnulli falso arbitrantur, dicemus de operibus legis antiquæ illic proprie habere sermonem, scilicet, de cæremoniis & obseruationibus legalibus: imo vt Augustinus libro de spiritu & litera, cap. 14. plane docet, de omnibus operibus moralibus & præceptis Decalogi id intelligitur: cum enim populus ille de hoc sese iactaret, quod opera legis, quam diuinitus susceperat, & virtute propria Circuncisionis amicitiam Dei promeruisset, contendit aduersus illos probare, quod nullius gentis opera, neque gentium, neque illorum, neque ipsa Circuncisio, nisi quatenus fide Christi innitebantur, digna erant gratia & vita æterna apud Deum. Et idem de operibus nostris dixisset, si per se considerentur absque fide Christi & Diuina ope. Itaque non constituebat differentiam inter legem & legem, sed inter opera cuiuscunque legis siue naturalis, siue scriptæ, quamuis Diuinitus conditæ, siue humanæ, & fidem Christi, scilicet, quod sola fides per Dei auxilium tribuit operibus omnibus, vt sint Deo grata, & ad vitam æternam accepta. Denique errorem illum illic Paulus damnat qui postea Pelagium excæcauit, dicentem, posse hominem viribus naturalibus & meritis propriis gratiam Dei promereri. Sed si roges, quod ergo discrimen est inter legem veterem & nostram? respondeo, non vnum, sed multa.

Circuncisio an ex se gratiam conferret.

August.

1. Excellentia legis nostræ supra veterē.

Prima, quæ omnium fundamentum est, hæc scilicet, quod illam virtutem & gratiam, quæ causa fuit vt opera mortalium post hominis lapsum Deo essent grata, nemo vnquam nisi solus Christus autor nouæ legis operatus est, iuxta illud ad Hebr. 9. vbi Paulus ait, mortem Christi intercessisse in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant sub priori testamento, vt remissionem, inquit, acciperent, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. Vnde quod cap. 1. ait Ioann. De plenitudine eius omnes accepimus, ad vniuersos mortales à præuaricatione Adæ vsque ad finem mundi refertur. Et hoc est quod subdit, Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Vbi secunda adnotatur excellentia ex parte datoris vnius & conditoris alterius legis: enimuero Moyses non condidit, sed legem dedit, quam Deus condiderat, quæ per se non iustificabat, gratia autem, per quam illa iustificabat, per Iesum Christum non solum data, sed facta est, & pariter veritas, nempe lex Euangelica, quam ipse dedit & fecit, quæ idcirco veritas dicitur, quod Mosayca erat eius vmbra. Et hoc est quod ait Paulus ad Galat. 2. Si ex lege iustitia, Christus gratis mortuus est, hoc est sine causa. Et hæc est ratio, quare illa dicitur scripta, ad differentiam legis naturalis: nostra vero lex gratiæ videlicet, quod Christus eius lator, cui summa gratia fuit collata, & per eum mundo legem condens, qua nos doceret, quid agere deberemus, gratiam simul contulit, qua illam digne apud Deum implere possemus. & ideo ait Paulus ad Romanos 7. quod lex vetus iubendo docebat cognitionem peccati: nostra vero iuuando iustificat.

2. Excellentia.

3. Excellentia.

Atque hinc tertia excellentia colligitur, videlicet, quod lex illa scripta est in tabulis lapideis, nostra vero in cordibus, iuxta illud Hierem. 31. Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, lex enim Euangelica non fuit primo tradita in scripto, sed ore Christi viua & viuificante voce vsque ad corda audientium penetrante, vbi adiutricem gratiam, qua illam impleamus, instillat, vnde, 2. Corinth. 3. Paulus epistola, inquit, estis Christi ministrata à nobis, & scripta non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Ex eadem prima excellentia subsequitur quarta, quantum ad sacramenta, videlicet, quod in lege naturæ nullum fuit singularium institutione Dei determinatum, & ideo nullum fuit proprie sacramentum illius fidei applicandæ, in lege autem scripta fuerūt quidem proprie sacramenta, nempe, vera signa gratiæ per Christum promerendæ & efficiendæ, in quo proprie consistit vera ratio sacramenti: nullum tamen gratiam cōtulit, quare nullum fuit sacramentum perfectum: sed vt Paulus ait, omnia fuerunt infirma & egena: nam etsi Circuncisio fuerit sacramentum necessariū ad applican-

4. Excellentia.

applicandam fidem, qua iustificabantur, tamen de illa sicut & de lege, probat Apostolus Rom. 4. neminem iustificasse, sed tantum fuisse signaculum iustitiæ fidei, lex vero Euangelica non solum ad remissionem originalis, verum & ad alios effectus gratuitos sacramentis affluit, quæ tum propria, tum etiam perfecta sunt, vtpote quæ non tantum sunt signa gratiæ, verum & causæ instrumẽtales, & hac etiam de causa lex gratiæ dicitur, eo quòd tam multis abundat instrumentis, quibus illam suis cultoribus dispensat.

5. Excellentia. Quinta excellentia, subsequitur hinc, quod lex illa ianuam cæli nõ aperiebat, sed id solus Christus author Euangelicæ legis præstitit, vnde tunc modus loquendi de mortuis erat, quod in infernũ descenderẽt, vt Iacob Gen. 37. Descendam, inquit, ad filium meum lugens in infernum, & Iob. 17. Infernus domus mea est, eo quod quantouis gradu essent in amicitia Dei, ad lymbum descendebant, vt illic aduentum Christi præstolarentur: in lege verò Euangelica, inquit, Paulus, bonam voluntatem habentes peregrinari a corpore & præsentes esse Domino: & ad Philipp. 1. Cupio dissolui, & esse cum Christo, quasi inter egressum huius vitæ & ingressum cœli nullum impedimentum esset, nisi quod nostra fecit culpa, vnde Christus ad latronem, Hodie mecum eris in paradiso.

6. Excellentia. Sexta excellentia est, quod cultores illius legis non plene & perfecte merebantur nomen filiorum Dei, nam quamuis essent hæredes regni, non tamen in eius possessionem admittebantur, & ideo loco seruorum habebantur, iuxta illud Pauli ad Galat. 4. Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, &c. ita & nos cum essemus paruuli, sub elementis mundi huius eramus seruientes, at vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, &c. vt adoptionem filiorum reciperemus. Qua vtiq; ratione Ioan. cap. 1. de Christo ait, Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, &c. non quod non omnes ab Adam vsque ad nos per eandem fidem gratiã recepissent, sed quod post Christum passum filij in paternam hæreditatem fuerint admissi. Vnde Paulus ad Rom. 8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, nempe, seruitutis, sicut sub lege veteri, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus Abba Pater, ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, qui cum antea non fuisset incarnatus, antiquitas digna non erat, vt tunc mortales eius diceremur cohæredes.

7. Excellentia. Septima excellentia Euangelicæ legis est, quòd eius gratia absolutum & completũ & perfectũ nomen gratiæ obtinuit quod antiquæ legi non competebat, nam licet inter Patres propria ratio gratiæ apud Deum fuerit, nam multi sancti Patres sub testamento illo fuerunt in amicitia Dei, tam viuentes, quam mortui, propria enim ratio gratiæ in hoc consistit, quòd hominem facit acceptum ad vitam æternam, siue illico post mortem, siue aliquo post tempore conferendam. Abel innocens fuit, cuius viuentis munera, & morientis patientia Deo placuerunt: & de Abraham Genes. 15. legimus, quod credidit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam: & Iacobi 2. habetur, quòd amicus Dei appellatus est: & ad Hebr. 11. idẽ ait Paulus de Moyse, & multis alijs, & de Ioanne Baptista asseruit Dominus, Inter natos mulierum neminem illo fuisse maiorem; quin vero in lege naturæ etiam Iob legitur fuisse iustus, & rectus, & timens Deum, & de alijs pluribus idem creditur. Sacratissimam autem Virginem eò inter Patres illius legis non connumeramus, quam Gabriel gratia plenam pronunciauit, quòd cum non esset ante passionem Christi moritura, fit, vt neq; deberet ad lymbum descẽdere, sed illico super choros Angelorum euolare, quare ad gratiam noui testamenti pertinet.

Illa ergo hic prætermissa, quòd gratia illorum sæculorum ad completum, absolutum, & perfectum gratiæ non pertigerit, argumentum est, quòd amici illi sunt, quibus omnia ea sunt communia, in quibus amicitiæ fundatur, ea vero in quibus amicitia inter Deum & homines fundamentum habet, sunt illa cælestia supernæ vitæ. illa autem ante Christi passionem nemini Deus communicauit, ergo homines illius temporis non erant in gratia Dei perfecta, absoluta, & consummata. Profecto si quis ob crimen aliquod læsæ maiestatis suis esset mulctatus bonis, quamuis postea veniam principis obtineret, quousq; illum in integrum honorem & statum pristinum restitueret, non diceretur in eius amicitiam pristinam reconciliatus, sed semper esset in debito, quousq; pretiũ illius patrati sceleris alius pro illo persolueret. Hoc autem exemplo ait Paulus Rom. 3. Christus remissionem præcedentium delictorum suo sanguine fecisse, eorum scil. omnium hominum, qui vsq; tunc fuerant in sustentatione Dei, ergo quousq; Christus gratiam redemptionis, ex qua illi pendebant, meruit, fecitq; in cruce, non erant in perfecta gratia Dei.

Accedit, quòd si perfecte fuissent grati & amici, loco filiorum fuissent tractati, nam amicus Dei filius eius est, atq; adeò in hæreditatem paternam fuissent recepti, nam inter homines, ob id filius nisi mortuo patre hæreditatem non adit, quod vtrique matrimonium temporale non sufficit, regnum autem Dei, quia infinitum, mundis infinitis sufficeret: nihilominus, vti ait Paulus, sicuti paruuli sub tutore continebantur, patres illi, vt serui quousque more humano, vt ad Hebr. 9. Paulus ait, morte intercedente Christi, hæreditatem adirent: quin verò & in hoc etiam habebantur vt serui, quòd secreta Diuina non illis communicabantur, vt in lege noua, quare Christus ad eorum differentiam ait Euangelij cultoribus, Iam non dicam vos seruos, sed amicos, quia quæcunque audiui à Patre meo nota feci vobis: secreta siquidem prudentissimus, quisque non seruis committit, sed amicis pandit. *Ioan. 15.* Gratia ergo illius legis non ad iustum suum culmen ascẽderat, qua ratione (quod rem maxime confirmat) nomen gratiæ apud Deum in hac Euangelica significatione vix in testamento veteri reperias, sed solum nomen iustificationis fidei, qua Paulus ad Hebr. 11. omnes iustos tam in lege naturæ quam in scripta ait, Deo obedientiam præstitisse: si ergo cultores illius priscæ legis contemplari licet, ac sciues, qui regis maiestatem læsissent, veniam ab illo deprecantes, nec repulsam omnino paterentur, neque vero omnimodam obtinerent indulgentiam, sed expectare regium filium iuberentur, qui eorum veniam apud ipsum promereretur; quod de facto Christi aduentu euenit.

Pro Ambrosio respondemus, quòd quando ait, remissionem illam, quæ veteri lege fiebat, mendacem esse, donec remissionis veritas aduenit et, Ioan. enim Euangelista, ait, quia lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. intelligendus est de remissione completa & perfecta: nam si Rex delictum alicui remittat, hac lege, quod aulam eius nõ ingrediatur, neq; faciem eius videat, remissio illa non est perfecta. sic ergo Patribus accidit. Idem dicimus de gratia illorum, quòd neque erat perfecta, neque consummata. Et quod hæc sit mens eius, ex eo constat, quia Abraham, Isaac, & Iacob, iustos & amicos Dei sæpe asserit.

VIGESIMVMNONVM QVÆSITVM.

An detur delictorum mensura, extra quam non est salus.

AMbrosius locum hunc exponens. *Vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum*, Ad Rom. 7. asserere videtur esse quandam delictorum mensuram, quam cum peccatores impleuerint, indigni fiunt vita æterna. Sic enim scripsit: Quid est supra modum, quasi datus sit modus delinquentibus, cum peccare non liceat, sed Dei verba sunt dicentis, Non sunt completa peccata Amorrhæorum, per quod ostendit mensuram quandam esse delictorum, quam cum impleuerint peccatores, vita digni: minime iudicentur, sicut & Pharao, qui istum modũ impleuerat, Dei virtutes & signa in illo ostẽsa sunt, per quæ cæteri territi ad emolumentum vitæ se exercerent, vt in mortuo vita discatur. *Genes. 15.*

Doctores Scholastici de hac quæstione 4. Sentent. distin. 14. & 2. distin. 43. S. vero Thom. 2. 2. quæst. 14. artic. 3. & tertia parte, q. 84. articulo 10. & quærunt in vniuersali vtrum pœnitentia omnia peccata deleat, ita vt nullum sit peccatum, quod per pœnitentiam remitti nequeat. De qua re duo versantur errores. Prior Lutheranorum de potestate liberi arbitrij tam absurde loquentium, vt putent nos cogi ad peccandum, & quod turpius est, inquiunt, Deum ad peccandum nos sæpe cogere. Vnde secundum istos, peccatum per pœnitentiam non solum non potest deleri, sed neque vllo modo euitare possumus, quin delinquamus. Vnde axioma Lutheri fuit, non esse in potestate nostra malas vias facere, sed mala opera in impijs Deus operatur. Quod eisdem verbis Tridentina Synodus sess. 6. Can. 6. his verbis damnauit, Si quis dixerit, non esse in potestate hominis, vias suas malas facere, sed mala opera, ita vt bona, Deum operari, non permissiue solum, sed etiam proprie & per se, adeo vt sit eius proprium opus, non minus proditio Iudæ sit, quam vocatio Pauli, anathema sit. *Concilium Trident.* Probabile valde est, prouidentia Dei permissum fuisse in istam vesaniam eos incidisse, vt constaret eos, qui sic de Deo & libero arbitrio senserunt, in reliquis qua authoritate essent digni: nam si aliud argumentum contra eos non esset, hoc sufficeret, quod Deus qui summa bonitas est, nullatenus voluntatem habere potest mali culpæ imo nihil est, quod in hominibus eius voluntati magis aduersetur: nam si nos ad malum cogeret, vellet nos peccare, quod animus audire abhorret. *1. Ratio.* Secundò, quia peccatum, vt Augustinus libro 22. contra Faustum ait, non est nisi quid factum contra legem Dei, Lex autem Dei, eadem res est quæ sua voluntas, nam intellectus & voluntas in ipso eadem essentia sunt, quomodo ergo potest esse peccatum, quod Deo volente imo cogente fit? si enim fit per eius voluntatem, est eidem voluntati consonum, ac perinde suæ legi simile, vnde palam fit non esse peccatum. *2. Ratio.* Tertio, quia peccatum, vt idem Augustinus libro de vera religione author est, adeo est voluntarium malum, vt nisi sit voluntarium, nequeat esse peccatum, quia sola voluntate peccatur, si ergo Deus nos cogit, non est in nostra voluntate non peccare, atq; adeo non peccamus. *3. Ratio.* Absurditas Lutheri ex eo constat, quia Deum facit, nedum authorẽ, sed coactorem nostri peccati, & nos pecudes, & iniquioris conditionis illis, cum nos affirmat inuitos peccare: & tamen Iacobus instinctu & reuelatione Dei clamat, quod Deus intentator malorum est, nos admonens, vt nemo dum tentatur, dicat, quoniã à Deo tentatur. Et reclamat Lutherus quod non solum nos tentat, verum quod inuitos nos cogit. Quarto, quo modo vniuersalis illa vera esset, qua Paulus asserit, quod Deus vult omnes homines saluos fieri? & monita illa Diuina. Noli vinci à malo, noli deficere, à disciplina Domini & quod ait Psaltes, Nolite fieri sicut equus & mulus huiusmodi est, qui suæ subiugatur sensualitati; quod si euitare nequiremus, minime euitare admoneremur. *4. Ratio.* Mouẽtur hæretici isti ex illo ad Roman. 1. Tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, & Esaiæ 6. Excæca Domine cor populi huius, & Genes. 14. Indurauit *Lutheranorũ motiua.*

Dominus cor Pharaonis. Hæc autem nihil aliud conuincunt, quam quòd Deus sæpe hominem sinit proprium affectum sequi & implere, vt longa peccatorum catena illaqueatus, vix admonenti ei obedire possit: nam vt ait Sanct. Thom. 1. 2. q. 79. cum sol corporeus naturaliter illuminet, fit vt dum quis claudit fenestrã, ne radij solares ingrediantur mihi, causa in solem reijci possit, sed tota causa fuit, qui fenestram clausit, tamen dum homo cor Deo occludit, quia Deus non vti sol merè naturaliter, sed liberè sciens & prudens id permittit, quodammodo dicitur excæcare, & tradere, & indurare: sic filius qui nimia patris indulgentia perdite vixit, ad patrem reuersus ait, Tu pater errorum meorum, ea mihi permittendo, causa fuisti. Et quòd Deus non aliter induret, historia ipsa Pharaonis ostendit, cum enim Deus aiebat, Quoniam non vis populum dimittere, ego percutiam omnia primitiua Ægypti, palam docebat, quòd si populum vellet dimittere, pœnitentiam recepisset: longa enim illa comminatio, & plagarum successio, indicium fuit bonitatis Dei, qui ipsum ad pœnitentiam adducebat. Dicitur etiam indurasse Pharaonem, quia singulari prouidentia duritiam eius permisit, vt maiestatem gloriæ suæ in miraculis illis ostenderet.

Secundus error est Armachani, lib. 9. de quæstionib. Armenorum, cap. 27. vbi contendit, probabile esse secundum scripturam, esse aliquod peccatum irremissibile, & sustinet, quòd sicut Deus aliquos confirmat in bono, vt Apostolus, quæ confirmatio non fuit ablatio liberi arbitrij, sed lex irreuocabilis, vt nunquam peccarent mortaliter, sic sunt quorundam peccata firmata lege irremissibilia, veluti peccata dæmonum.

1. Ratio. Opinio autem hæc non solum est falsa, verum etiam erronea, vt asserit S. Th. 3. part. q. 86. art. 1. & probatur primò, quia aduersatur Dei bonitati, cuius nullum magis motiuum est in omnibus operibus extra se factis, quam omnes homines, vt Paulus ait, saluos facere, hoc enim proposito illos creauit, & hac lege eos redemit, vt suam beatitudinem illis impartiretur.

2. Ratio. Secundò, quia hoc est contra naturam hominis viatoris, hoc enim homo ab Angelo distat, quòd cum Angelus sit mere intellectualis, discursu non vtens, primo peccato sic voluntatẽ suam malo infixerit, vt nõ esset amplius in bonum vertibilis, sed homo cum sit rationalis, sicut per intellectum potest semper discurrere, ita per voluntatem à bono, in malũ, & vice versa mutari. Vnde Damascenus, quod hominibus est mors, hoc Angelis casus.

3. Ratio. Tertiò, hominem esse viatorem, nihil aliud est, quam esse in via ad patriam, via autem hæc est libertas arbitrij, quo Dei auxilio potest quisq; ad cælestem patriam peruenire. Quare huiusmodi errores nedum sunt a veritate Euangelica alieni, verum & hominib. perniciosissimi, æquiparant enim viuentes homines dæmonibus, & in scopum desperationis adigunt eos: cum Iacobus in sua Canonica dicat. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & cap. 2. Si quis peccauerit, (scilicet quocunq; genere peccati) aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum, qui propitiatio est pro peccatis totius mundi. Quocirca error blasphemus est, & Christo & passioni eius iniurius, nam si aliquod esset peccatum irremissibile, non fuisset vniuersalis Redemptor.

4. Ratio. Quartò, quia Deus absq; vlla exceptione vniuersos mortales à via veritatis aberrantes, vt ad mentem redeant & conuertantur, inuitat Ezech. 18. Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, &c. ab omnibus inquit. ideo subditur, Omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor, & c. 33. Viuo, inquit Dominus, nolo mortem impij, hoc est, cuiusuis conditionis impietate fuerit infectus: & subdit, Nunquid volũtatis meæ est mors impij, inquit Dominus. & illud Ioel 2. etiã verbum est vniuersale: Conuertimini ad me, sicut & illud Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Et ad Apostolos Ioan. 21. Quorum remiseritis peccata, remittentur eis, id est, quorumcumque, & quæcumque. & Matth. 16. Non dico septies, sed septuagies septies, hoc est, nullus erit peccatorum numerus, nullumve genus, quod non remittes.

5. Ratio. Quintò, quia si aliquod peccatum est per pœnitentiam irremissibile, eadem erit ratio de baptismo, quod est contra illud Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam, & contra illud Marci vltimo: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Ex his, & alijs testimonijs, quæ prudens omitto, ecclesia, cap. firmiter, de summa Trin. & fide Cathol. decretum illud collegit, Si quisquam post baptismum prolapsus fuerit in peccatum, per veram potest semper pœnitentiam reparari. *Chrysost.* Vnde Chrysostomus libro de reparatione lapsi, & refertur Can. Talis, de pœnitent. dist. 3. Talis, inquit, mihi crede, est erga homines pietas Dei, nunquam spernit pœnitentiam, si ei sincere, & simpliciter offeratur, etiam si ad summum quis perueniat malorum, conuersum ad libertatis viam libenter amplectitur.

Contra hanc diffinitionem est vrgens argumentũ ex illo Io. 12. *Ioan. 12.* *Esai. 6.* Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos. Si enim non poterant, nulla pœnitentia ergo eis sufficiebat. Respondeo, & est valde notandum, quòd inter auxilia specialia sunt gradus: est enim auxilium ordinarium, quod per se cuique sufficit, vt resurgat, quod Deus semper cuicumque homini etiam sceleratissimo communicat, de quo Apocal. 3. Ego sto ad ostium & pulso. Aliud auxilium est excellentius & superabundans, quo homines in profundum malorum colapsi indigẽt, vt resurgant. & hoc Deus non semper illis offert, neque communicat, sed est quasi miraculum vt resipiscant, vt apparuit in Pharaone, & in Babylonicis, de quibus Hierem. 51. Curauimus Babylonem, & non est sanata, derelinquamus eam, quoniam peruenit vsque ad cælum iudicium eius; In hoc ergo sensu dicuntur excæcati non posse credere, culpam verò in Deum retorquere nequeunt, sufficienter enim, quantum est de se, illis auxiliatur, sed in seipsos, qui salutem suam tam difficilem fecerunt, vt semper stet sententia Oseæ. Perditio tua ex te Israel, id est, tu es causa illius. Quo fit, vt quando per timores seruiles, quos naturaliter habere possunt, eiusdem obstinati cor emollierint, & per alias calamitates attriti à delictis cessare cœperint, tunc sufficeret eis auxilium ordinarium, præterquam quod etiam illud egregium & superabundans nonnunquam illis offert & communicat, vt Matthæo Magdalenæ, Paulo, & Latroni.

Ad argumenta in contrarium respondemus. Ad primum, quòd sumitur ex illo ad Heb. 12. quod Esau non inuenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquisisset eam, vbi glossa, non inuenit locũ veniæ & benedictionis per pœnitentiam. & 2. Machab. 9. de Antiocho dicitur, Orabat scelestus Deum, à quo non erat misericordiam consecuturus.

Ex illa historia Esau infert Armachanus, quòd peccatum, quod leuissima de causa, & absq; passione vlla, & quasi pro nihilo fit, esset irremissibile, quia fit ex magno contemptu, sicut Esau, qui pro misera lenticula primogenituram vendidit, & ideo benedictionẽ a patre obtinere non potuit. Argumentum tamen non conuincit, quòd si quis verè pœniteat, veniam peccatorum obtinere non possit, sed hoc tantum, quod huiusmodi contemptores legis, nunquam, aut vix vnquam, veram agunt pœnitentiam, sicuti Esau qui non plangebat nisi propter primogenituram amissam, odium tamen fratris non deponebat, imò dicebat Venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum. Similiter respondeo ad historiam Antiochi, qui cum superbia elatus, subuersionem Hierosolymorum moliretur, plaga diuinitus percussus cœpit imaginem quandam pœnitentiæ verbis fingere, sed quia nõ vere offensæ Dei pœnitebat, sed quòd culpa causa plagæ fuerat, veniam non obtinuit, & hoc denotat historia appellans eum scelestum, quia scelestè Dominum orabat.

Secundum argumentum sumitur ex Augustino, in libro de sermone Domini in monte, vbi loquens de impugnantibus fraternitatem, ait, quod tãta labes est illius peccati, vbi quis post agnitionem per gratiam Christi oppugnat fraternitatem, vt deprecandi humilitatem subire non possit, etiam si peccatum suum mala conscientia agnoscere & annunciare cogatur. *2. Argumentum.* Ex quo colligi videtur, non omne peccatum per pœnitentiam esse remissibile. Respõdeo, quòd vbi ait Augustinus, non possit, intelligit, non facile possit: sic enim Patres loqui consueuere, secundum Aristot. 1. de Cælo, vbi ait, quòd impossibile dicitur, quòd simpliciter non est possibile, & quod non est facile factu, sicut morbus dicitur insanabilis, qui secundum communem cursum nõ sanatur, sic & impugnatores pacis & fraternitatis, secundum communem cursum nunquam resipiscunt, nihilominus, auxilio superabundanti conuerti possunt, iuxta illud Psalm. 67. Dixit Dominus ex Basan, conuertam, conuertam, in profundum maris, hoc est, etiam si quis in profundo malorum sit.

Tertiò arguitur ex illo verbo Christi Matthæi 12. Qui dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei in hoc sæculo, neq; in futuro. Pro solutione notandum, quòd trifariam Patres de Spiritu sancto loquuntur, Augustinus in libro de verbis Domini, appellat peccatum in Spiritum sanctum finalem inpœnitentiã, quia opponitur remissioni peccatorum, quæ fit per charitatem, quæ Spiritu sancto attribuitur: si autem sic accipiatur, non est speciale peccatum, sed generalis conditio omnium. *Athanasius.* Athanasius verò, & antiquissimi Patres, peccatum in Spiritum sanctum appellabãt illud, quod fit contra Diuinitatem, vel contra quamcunq; personam Trinitatis: & distinguitur contra peccatum in humanitatem Christi, vel contra homines, & hoc dicitur irremissibile, non simpliciter, sed quia difficulter remittitur, eo quòd vel nihil, vel minimum habeat excusationis. Quando enim Iudæi obijciebant Christo, quod esset vorax, & potator vini, & publicanorum amicus, aliquam excusationem habebant, quia hæc conuitia ad eius humanitatem pertinebant propter infirmitatem carnis, quam in eo cernebant, sed quando obijciebant, quod in Beelzebub eijceret dæmonia, iniuriam Diuinitati irrogabant, ideo nullam habebant excusationem, opera Spiritus sancti, diabolo tribuentes.

Alij verò distingunt tria genera peccatorum, vnum, quod procedit ex ignorantia, hoc est, contra Filium, cui tribuitur sapientia: aliud quod procedit ex passione, quod est contra Patrem, cui attribuitur omnipotẽtia: tertium, quod procedit ex malitia, quod peculiariter est contra Spiritum sanctum, cui attribuitur bonitas; & hoc etiam pacto peccatum in Spiritum sanctum dicitur irremissibile, non simpliciter, sed quia difficile est vt remittatur.

Præsertim quòd Christus non ait esse irremissibile, sed quod non remittetur, loquitur enim de facto secundum cõmunem cursum rerum, scilicet, ob defectum pœnitentiæ, quæ difficilis est in his, qui malitia absq; ignorantia & passione delinquunt, iuxta illud Esaiæ 22. Comedamus & bibamus cras enim moriemur, &. *Esaia 22.*

Reuelata

Reuelata est in auribus meis vox Domini exercituum, si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moramini, dicit Dominus, quasi dicat minime. Vnde Iob. 9. Verebar, inquit, opera mea, sciēs quod non parceres delinquenti, i. e. manenti in peccato, quamuis & ad pœnas hoc referri possit. Nam ibi ait Greg. lib. 9. Mor. cap. 27. Etiamsi delicti culpa per pœnitentiam tollatur, pœnas luere debemus, vel in hac vita, vel in altera: eodem modo ponit Chrysosto. homi. 42. super Matth. quod peccatum in Spiritum sanctum non remittetur, non quod per pœnitentiam non possit remitti, sed quod huiusmodi pœnitentia difficilis est, & qui illam non fecerit, pœnas & in hoc seculo & in futuro dabit. *Chrysost.*

4. argumentum. Quarto, arguitur ex illo Ioann. prima Canonica, capit. 5. Est peccatum ad mortem, non dico pro eo vt oret quis. & Ezech. 14. Si bestias induxerim super terram, vt vastem eam, scilicet, propter idololatriam, & tres viri isti Noe, Daniel, & Iob fuerint in ea, viuo ego, dicit Dominus, quia neque filios, neque filias liberabunt, sed ipsi soli liberabuntur. Et Hiere. 14. Noli orare pro populo isto in bonum. cum ieiunauerint, non exaudiam preces eorum, &c. quoniam gladio, & fame, & peste consumam eos. Ad locum Ioannis, Doctores Scholastici, 2. Sent. dist. 43. multis modis respondent S. Tho. citat Augustinum de sermone Domini in monte, lib. 1. qui illud intelligit de peccato impugnantium fraternitatem & gratiam Dei: sed tamen libro 1. Retractat. cap. 9. dictum correxit, dicens, quod debuisset addere. si peccator in tam scelerata mentis peruersitate finierit hanc vitam, quoniam de quocunq; pessimo in hac vita constituto, non est desperandum, neque pro illo imprudenter oratur, de quo non desperatur. Multi autem Theologorum, & cum illis S. Thom. de malo, quæst. 3. artic. 13. intelligunt peccatum ad mortem, peccatum finalis impœnitentiæ. Hic tamen sensus stare non posse videtur: nam etsi huiusmodi peccatum irremissibile sit, nemo tamen in hac vita illud cognoscere potest: quis enim de alio nouerit, an ante mortem sit pœnitentiam facturus? Ioannes vero peccatum aliquod insinuabat, quod homines agnoscere possent, quomodo ergo dicere potuit, vt pro illo peccato nemo oret? quod nemo nouit nisi forsan de aliquo constaret in peccato fuisse defunctum, quod vix constare potest.

Alij intelligunt, non esse orandum pro eo qui ex certa malitia peccat, sed si Ioannes peccatum ad mortem appellat, ob difficultatem quam habet, vt tollatur, eadem ratione appellarit alia, in quibus ob consuetudinem obstinatam tantumdem difficultatis inest.

August. Augustinus libro 1. de vera & falsa pœnitentia, cap. 4. aliam adfert expositionem. Nouatiani enim omne peccatum post baptismum commissum appellabant in Spiritum sanctum, qui in baptismo suscipitur, nam quæ præcedebant baptismum, quia vel ex ignorantia vel ex passione procedebant, dicebant esse contra Filium, cui attribuitur sapientia, & contra Patrem, cui attribuitur potentia: & ideo per baptismum profitebantur remitti peccata, sed relapsis pœnitentiam negabant, ideo omne peccatum post baptismum commissum aiebant esse ad mortem, & de illo esse intelligendum Ioannem. Contra hanc ergo blasphemiam ait Augustinus, Ioannem per peccatum ad mortem, intelligere omne peccatum mortale, & per peccatum non ad mortem veniale. Est ergo sensus, quod si quis venialia commisit, per orationem Dominicam, veluti per aquam benedictam, veniam obtinebit: vbi autem peccatum est mortale, non sufficit oratio Dominica, sed pœnitentia requiritur: expositio bona, sed non satisfaciens, quoniam oratio Dominica non delet veniale, nisi facta ab illo qui est in peccato, Ioannes autem de precibus loquitur, quas quis pro alio fundit.

Ambrosius libro 1. de pœnitentia, capit. 8. & 9. inquit, quod Ioannes peccatum ad mortem, appellat peccatum grauissimum cuiuscumque generis sit: pro quo non sufficit, vt quilibet oret: quare Ioannes ait, Non dico vt pro eo oret quis, id est quilibet, sed requiritur oratio instantissima excellentissimæ personæ, sicut pro peccato Israel adorationis vituli, non quilibet, sed Moyses orauit, idque instantissime, aut dele me de libro vitæ, aut noxam populo remitte. Cui alludit illud 1. Reg. 2. Si peccauerit vir in virum, placari potest ei Deus, si autem in Dominum peccauerit homo, quis orabit pro eo? quasi dicat, non nisi qui fuerit Deo gratissimus.

Expositiones istæ Patrum venerandæ sunt, licet sensus Ioannis differre ab illis videatur, præmiserat enim dicens, quod quodcunque petierimus secundum Dei voluntatem, obtinebimus ab eo, & ideo orandum nobis esse cum fiducia. Quia tamen poterat quis obiicere, sæpe nos orare pro illo qui est in mortali, & tamen frustra, respondet, quod quando peccatum fratris est ad mortem, non tenemur pro illo orare: vocat ergo peccatum ad mortem, quando hominem videmus peccatis adeo inueteratum & obstinatum, vt in inimicitiis aut in concubinatu, aut vsura, aut in hæresi pertinaci, vt quantum prudentia docet humana, nulla spes de illo habeatur: & tunc non prohibet pro illo orare, nam non ait, nemo oret. sed non dico, hoc est, non præcipio, vt roget quis: nemo enim potest alteri primam gratiam mereri, Nisi merendo illi bonum motum, vt Monica Augustino; & orare pro talibus, est orare pro re difficillima, possibili tamen, quia conuerti possunt. vt Paulus precibus Stephani: quare sæpe consilium est pro talibus orare: pro Turca tamen rari sunt qui orent, ne vana sit eorum oratio, quare ecclesia pro infidelibus non nisi in die Parasceue orat.

Alia testimonia facile duobus modis exponuntur. Ad illud Ezechielis, Licet illi tres viri sancti orent pro populo, non impetrabunt, non est sermo de remissione peccati populi quoad culpam, sed quoad pœnam, quæ culpa remissa iuste infligitur ad emendationem. Et locis citatis comminabatur Deus populo vastationem, & alias calamitates propter peccata. Et vt habetur 2. Reg. 12. licet Dominus dimiserit culpam adulterij Dauid, puniuit eum tamen morte filij. Secundo, verba illa, Noli orare pro populo isto, &c. intelligenda sunt in sensu comminatorio, sicut illa Ionæ, Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur, hoc est, secundum præsentem iustitiam, nam postquam Hieremiæ dixit cap. 14 Noli orare pro populo isto, & 15. Si Moyses & Samuel steterint coram me, non est anima mea ad populum istum: statim eodem capite propter orationem Hieremiæ nomine populi ait Dominus, Si conuerteris, conuertam te, & ante faciem meam stabis. Similiter intelligendum illud Amos c. 1. & 2. vbi ait Dominus. Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor non conuertam eam. Ex quibus Hebræi, vt Liranus refert, inferunt Deum semel, & bis peccanti indulgere, non autem ei, qui ter, aut quater, aut pluries peccat, intelligitur inquam quantum ad vltiones & flagella, quæ illic comminatur Damasco & Tyro affligentibus populum Israel: ait enim Dominus, quod si vnum aut alterum incursum fecissent aduersus populum, forsan ignouisset eis: sed quia pergebant bella multiplicare, disperdet eos. Quoad culpam vero, septuagies septies, vt est in Euangelio, conuersis pepercisset. *Respondetur ad testimonia adducta.*

Quod si quis obiiciat illud Prouer. 1. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam, mane consurgent, & non inuenient me. Respondeo primo, quod comminatio hæc intelligi potest quo ad supplicia temporalia, quæ pro peccatis infliguntur, vt ex verbis præcedentibus patet, Quando venerit super vos, tribulatio, & angustia, & repentina calamitas, ad remittendas enim peccatorum pœnas non necesse est, vt Deus semper exaudiat. Secundo, comminatio illa ad literam videtur posita contra sero pœnitētes, nam prædixerat quia despexistis consilium meum, ego in interitu vestro ridebo. Pro ampliori elucidatione sunt nonnulla dubia discutienda, & primo.

Dubium primum est, an peccator, si post veram pœnitentiam ceciderit, possit post resurgere ad gratiam, & per pœnitentiam reparari. Respondet S. Thom. 3. parte, q. 84. artic. 10. conclusione affirmatiua contra. Nouatianos, & alios hæreticos, qui affirmarunt, semel per pœnitentiam hominem reparari posse ad gratiam non autem pluries. Autor primus huius hæresis, vt autor est Hieronymus, lib. 2. aduersus Iouinianum, fuit hæresiarcha ille vetustissimus Montanus, à quo eam post modum Nouatus Romanus presbyter hæreditauit: deinde Cathari Nouatum sectantes, vt libro de hæresibus hæresi 39. ait Augustinus, qui superbissimum & odiosissimum nomen sibi arrogarunt, vt propter mūditiam, quia nunquam peccabant, Cathari, id est, mundi dicebantur. Contra hanc hæresim execrabilem multi Patres scripserunt: Chrysostomus libro de reparatione lapsi, & Cyprianus in sermone de lapsis, & Hieronymus ad Damasum, & Ambrosius duobus libris de pœnitentia, & Augustinus inter quæstiones noui & veteris Testamenti, quæst. 22. & lib. de vera & falsa pœnitentia. Fuit error hic condemnatus primo in Concilio Romano 60. Episcoporum, & Concilio Niceno Can. 8. & est diffinitio Concilij Lateranensis, quo habetur, quod lapsus post susceptionem baptismi per pœnitentiam potest semper reparari. Et Concilium Florentinum inter septem sacramenta Pœnitentiam connumerat, & Concilio Tridentino sess. 15. Can. 1. hæresis prædicta his verbis damnatur: Si quis dixerit in Catholica Ecclesia, pœnitentiam non esse vere & proprium sacramentum pro fidelibus, quoties post baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis, à Christo Domino nostro institutum, anathema sit. Et prima ratio contra hæresim hanc est, quia si vllum haberet probabilitatis colorem, homines in periculum desperationis abiiceret. Secundo, quia Deus Angelos & homines in hunc finem condidit, vt eos beatificaret: vnde 1. ad Tim. 2. ait Paulus, Vult omnes homines saluos fieri, nisi per ipsos steterit: Angelis, quia cui adhærent immobiliter adhærent medium reparationis non instituit, hominibus vero, quia ad vtrumque mutari possunt, pœnitentiæ remedium adhibuit, quo posset homo, mutata mente, à malo in bonum conuerti; quare non solum sacramentum baptismi eis contulit, quo originali remisso in vitam spiritualem regenerarentur, verum & pœnitentiam, vt medicinam, qua, quoties infirmaretur, sanari posset. Vnde sicut in sæculari vita generatio corporis non est nisi vna, curatio vero a morbis frequentibus multiplex est, sic in spirituali vita baptismus natura sua non iteratur, pœnitentia vero toties quoties mortalis morbus expostulat. Tertio, quia fragilitas humani generis id exigit, nam postquam iustitiam originalem perdidit, sic mansit vulnerata, vt cum sæpe cadat reparatione indigeat, quod Genesis 8. Dominus in causam indulgentiæ adduxit, vbi ait, Nequaquam maledicam terræ propter homines, sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua, non igitur percutiam omnem animam viuentem, sicut feci. Naturalis ergo pronitas ad malum, frequētationem pœnitentiæ requirit. Et Dauid Psal. 50. in causam veniæ deprecandæ allegabat quod fuisset in iniquitatibus conceptus, quarum impulsus sæpe eum prosterneba. Quarto, ex natura ipsa sacramenti pœnitentiæ eius reparatio

Concilium Trident.

1. Ratio. *2. Ratio.* *3. Ratio.* *4 Ratio.*

colligitur, nam qui negat post baptismum pœnitentiam, simpliciter negat sacramentum pœnitentiæ, nam illa quæ ante baptismum fit, non est sacramentum remissionis peccatorum, quæ post baptismum committuntur, si ergo post baptismum semel lapsis pœnitentia non negatur, eadem ratione neque si septuagies septies cadat, nam ingratitudo eadem est in omnibus. & licet in posterioribus crescat, tamen alia ratione priora possunt esse grauiora.
5. Ratio. Quinta ratio, qui negat pœnitentiam toties iterandam, quoties quis peccat, ius naturæ abrogat: naturam enim admonet, vt quoties homo deliquerit, redire studeat in viam: fides autem nos docet, neminem in viam redire posse, nisi per Dei auxilium in eius gratia reconcilietur, sublata verò pœnitentia, cum non superesset spes veniæ, nemo curaret resipiscere, sed in hac vita homo diabolus fieret.
6. Ratio. Vltimo, quia in hoc damnatorum miseria à militia huius sæculi differt, quod quamdiu hic viuimus, vt Paulus ad Romanos 2. ait, Patientia Dei ad pœnitentiam nos adducit, iterum atque iterum nobis parcendo, se in pœnitentes, qui diuitias bonitatis eius patientiæ & longanimitatis contemnunt, confirmata ira, in infernum occludit, vbi omnis fructuosæ pœnitentiæ clauditur via.

Eandem Catholicam veritatem Deus nobis manifestare curauit, vnde Ezech. 18. Si impius egerit pœnitentiam ab omnib. peccatis suis, (non ait his aut illis, semel aut bis, sed quotiescunque) vita viuet, & non morietur; & subdit: Nunquid voluntatis meæ est mors impij, dicit Dominus, & non vt conuertatur a vijs suis, & viuat? quod c. 33. iuramento confirmat, Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem impij, sed vt conuertatur impius à via sua, & viuat. Si autem, vt hæretici aiunt, lapsis non pateret reditus, certe falsum esset iuramentum Dei dicentis, Nolo mortem illorum. Quem errorem vt a nobis auferat, replicate inquit, Conuertimini, conuertimini à vijs vestris pessimis. Vnde subiungit, Impietas impij non nocebit ei in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua: in quacunq; die, inquit, licet millies deliquerit. Et Hierem. 18. sine aliquo termino præscripto si pœnitentiam, inquit, egerit gens illa à malo suo, quod locutus sum aduersus illam, agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitaui vt facerem ei.

Sunt & rei huius exempla complura. Gen. 4. Deus Cain ad pœnitentiam fratricidij induxit, quod post remissionem originalis patrauerat, & lege Euangelica Petrus post trinam Domini negationem pœnitentiam adeptus est, & Paulus 1 Cor. 5. fornicarium baptizatum Satanæ tradidit, vt pænitentiam ageret, de quo ait epistola 2. c. 2. Ego quod donaui, si quid donaui propter vos in persona Christi.

Luca. 15. Accedit & parabola de filio prodigo, qui peregre proficiscens, totam paternam substantiam dissipauerat, & tamen conuersus ad cor, & ad patrem reuersus, parentissimis eius visceribus susceptus est.

Super hæc omnia est locus ille apertus, Matth. 12. vbi ait Christus, Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemiæ non remittetur ei: quis autem sit spiritus blasphemiæ statim explicat dicens, Quicunque dixerit verbum contra filium hominis remittitur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur. Omne ergo peccatū quotiescunq; committatur, remitti potest præter peccatum in Spiritum sanctū, quod inter species alias vna est desperatio, quam isti negantes pænitentiam, hominibus persuadere contendunt. Vltimo Ioann. 1. Can. c. 2. inquit, Filioli mei hæc scribo vobis, vt non peccetis, sed si quis peccauerit aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, nō pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.
Regula. Ex quibus colligitur regula, quod nunquam stat per Deum, quominus quicunq; peccator reconciliari cum ipso valeat, nemini enim auxilium necessariū & speciale negat, quod ad reconciliationem sufficit, iuxta illud Apoc. 3. Ego quos amo, arguo & castigo, æmulare ergo & pænitentiam age, ecce, sto ad ostium, & pulso. Ex quo colligitur axioma illud Diuinū Oseæ 2. Perditio tua ex te Israel (id est tu illius es causa) ex me autem auxilium tuum. Hoc autem memoriæ commendandum est, quod cum hoc tam magnum beneficium in bonum nostrum Deus nobis cōtulerit, nos illo turpissime abutimur, nam tam certa spes veniæ securiores nos reddit, vt in volutabro peccatorum diutius reuoluamur. Caueant tamen sero pænitentes incertum exitum, quo sæpe iratum Deum experiuntur.

Argumenta hæreticorum nullius sunt ponderis. Præcipuum illorum sumitur ex illo ad Hebr. 6. Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt, & gustauerunt etiam donum cæleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, & prolapsi sunt, renouari rursus ad pænitentiam: sed qui semel pænituerunt, fuerunt illuminati, & in baptismo receperunt donum Spiritus sancti, ergo nemo eorum, qui post pænitentiam relabuntur, poterit postea per pænitentiam renouari. Hic locus est, qui hæreticos refellit, quem S. Thom. loco citato ad primum sic interpretatur. Existimabant Iudæi lauacrum baptismi perinde esse, atque illa veteris legis, quibus se ab immunditijs frequenter abluebant. Et quia epistolam illam scribebat ad Hebr. curauit hunc errorem ab illis eradicare, videlicet, ne quis postquam baptizatus est, vbi lumine fidei illuminatur existimet, si recidat, posse renouari, hoc est, iterato in nouam vitam regenerari, baptismum iterando iterum, quia est lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti: & quia ante baptismum requiritur nonnulla pænitentia saltem in communi, ideo dixit iterum renouari ad pænitētiam: & quia per baptismum, vt ait ad Rom. 6. commorimur, & consepelimur Christo, quasi cum ipso crucifixi, vel ipsum nobis crucifigentes. ideo subdit. Rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei. Quod autem huiusmodi relapsi non sint remedio pænitentiæ destituti, ostendit illico subdens. Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora, & viciniora saluti, tametsi ita loquimur, nō enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis vestri. hoc est, si vos meditamini per pænitentiam salutem recuperare, iustus est Deus, qui vos suscipiet, postquam diffiniuimus, quod in via nemini adimitur facultas pænitendi.

Dubium est, an possit peccator per pænitentiam ad gratiam reparari, quæcunque & qualiacunque crimina commiserit. Ad quod respondet S. Thom. 3. parte, quæst. 84. art. 6. nulla esse peccata, quorumuis numero & grauitate magna, de quib. homo veniam non possit per pænitentiam consequi, quamdiu viuit: ideo enim pænitentia metaphorice dicitur secunda tabula post naufragium, quæ metaphora sumitur ex mari elementali: primum enim præsidium illud tranandi est integra nauis, secūdum, illa fracta, est vna quælibet tabula, qua in naufragijs insidens vitam saluare conatur. Similiter in via spirituali, amissa gratia baptismi, pænitentiam liberamur.

Metaphora Hæc Hieronymo attribuitur, est enim apud ipsum in epistola ad Demetriadem, & in alia ad Sabinianum, & lib. 2. super Esaiam, cap. 3. & solet a Doctoribus 4. dist. 14. bifariam explicari, vno modo vt nauis integra fuerit status innocentiæ, à quo per præuaricationem Adæ cecidimus, quare prima tabula post naufragium, fracta naui, est baptismus, & secunda pænitentia. Metaphora tamen hæc non apte rei cohærere videatur. Primum, quia status innocentiæ, in quo erat summa tranquillitas mari comparari nequit, neque naui quæ inter fluctus & scopulos fluctuat. Secundo, quia si baptismus est prima tabula, fracta naui, perit similitudo, vt pænitētia dicatur secunda, nam secunda tabula in fractione nauis resultat, si ergo baptismus non est nauis, sed prima tabula, non ergo frangitur, vt pænitentia dicatur secunda. Tertio, quia ista subsidia tranandi mare non sunt nisi ecclesiastica sacramenta, in statu autem innocentiæ nulla erant sacramenta. Rectius ergo metaphoram exponit S. Tho. vt mare censeatur mundus post peccatum Adæ, quem omnes infātes nauim baptismi ascendunt, quod ex eo integra dicitur, quod per ipsum omnia peccata quoad culpam & pænam condonentur, per quem homines in summa innocentia nauigant: qua naui per mortale, quod naufragium est, fracta, restat pænitentia, vnde pænitentia non dicitur secunda tabula respectu primæ tabulæ, sed respectu saluæ nauis, neque debet comparari scaphæ vt nonnullis placet, quæ ex naui iactatur in vndas in naufragio sed simpliciter solutæ tabulæ, ex qua nauis erat compacta. Vbi attente pensandum est pænitētium periculum eorum præsertim qui cum passionibus colluctantur. vt enim, naui rupta, homines videas tabulis affixos adeo fluctuum insania hinc inde iactari, & nunc vndarum fluctibus submergi, nunc vero emergi, vt calamitatem aspicientes, qui miseros clamoribus animant, aliquando spem salutis eorum concipiant, & protinus amittant, in hunc modum eiusmodi pænitentes timere sibi maxime debent, nisi Deo manus porrigente, per firmum propositum emendationis sese mancipare summa ope nitantur.

Quod vero nulla sint peccata quantumuis magno numero, & quauis grauitate magna, propter quæ hæc secunda tabula pænitentiæ vitam saluam facere non possit homo probatur sequentibus. Primo ex Augustino super epistolam ad Rom. 5. vbi inquit, *1. Ratio.*
iniustum fore Deum, si peccatores ad ipsum confugientes in sui gratiam non admittat, quod Ioann. in sua Canonica 1. c. 1. Si confiteamini peccata vestra, fidelis & iustus est Deus vt remittat vobis peccata vestra, & emundet vos ab omni iniquitate, vbi nullam iniquitatem cuiuscunque grauitatis sit excludit. Vanum autem omnino esset tam Christum quam ecclesiam pro peccatis fidelium intercedere, si remitti non possent. Secundo idem probatur ex *2. Ratio.*
illo Esaiæ 49 Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Ex quo aperte patet, Deum gremium suum nemini claudere, sed pro sua infinita bonitate & clementia paratum esse omnem vere pænitentem in sui gratiam admittere: maxime cum hi, ad quos Dominus loquebatur, crimina grauissima commisissent, nempe, infidelitatis, idololatriæ, & blasphemiæ. Tertio *3. Ratio.*
est determinatio Ecclesiæ de summa Trinitate & fide Catholic. c. firmiter, vbi diffinitum est, hominem peccatorem posse semper per veram pænitentiam reparari. Quod si infidelibus idololatris & pessimis hominibus per baptismum omnium & qualiumcunque criminum hæc gratia fit, vt illis remittantur, & per baptismum iustificentur, quis neget de Christianis in peccatum lapsis similem gratiam eis fieri non debere, vt per pænitentiam iustificentur? quam secundam tabulam ita esse constat, sicut & baptismus est prima: maxime cum præfata decretalis idipsum sonet, nempe, de hominibus post baptismum in peccata lapsis. Quarto, quia Ec- *4. Ratio.*
clesia nullum peccatorem quantumuis criminosum à pænitentia repellit, quæ omnes in articulo mortis constitutos, si in eisdem signa contritionis appareant, iubet vniuersaliter absolui, sicuti Christus sacerdotibus potestatem contulit omnia peccata remittendi, nullā inter hæc & illa peccata differentiam assignans. Vnde de pænitentia dist. 1. cap. multiplex habetur; His autem, qui tempore necessitatis, & periculi vrgentis instantia, pænitentiæ præsidium, & mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda

dicenda

dicenda est, neque reconciliatio denẽganda, quia misericordiæ Dei, neque mensuram possumus ponere, neque tempora diffinire, apud quem nullas patitur moras veniæ conuersio: Spiritus sancti enim gratia tarda nescit habere molimina. Et c. nemo, ibidem Ambrosius ait, Deus autem nullum crimen excipit, qui peccata omnia donauit. Et cap. potest fieri, ita concludit. Ergo euidentissime Domini prædicatione mandatum est, etiam grauissimi criminis reis, si ex toto corde & manifesta confessione peccati pœnitentiam agant, sacramenti cælestis gratiam perfruendam, & de Iuda peccatore grauissimo ait Ambrosius, Arbitror enim quod & Iudas potuisset tanta miseratione Domini non excludi à venia, si pœnitentiam non solum apud Iudæos, sed apud Christum egisset. Cyprianus etiam significans omnes pœnitentes esse admittendos, Miror autem quosdam sic obstinatos esse, vt dandam non putent lapsis pænitentiam, aut pænitentibus existimetur veniam denegandam. Quinto, Hieronymus ostendit Christum neminem vere pœnitentem expulisse, sed in sui gratiam admisisse, exemplo mulieris importunæ, quæ precibus ab amico impetrauit tres panes: Christus etiam a publicano precibus vincitur Niniue ciuitas, quæ peccato perierat, fletibus extitit: Christus in paradisum latronem de cruce tulit: prodigum filium sero etiam reuertentem Christus lætus amplectitur: & nonaginta nouem ouibus derelictis, vna ouicula, quæ remansit, humeris boni pastoris aduehitur. Pro his etiam, qui ipsum Christum crucifigebant, orauit dicens, Ignosce illis, qui nesciunt quid faciunt: alios etiam, qui in Spiritum sanctum blasphemantes peccauerant, adhortatur, vt pœnitentiam agant, & sic pœnitentibus veniam promittit, nunquam denique repulit quenquam, qui ad ipsum confugeret. Ex quibus intentum nostrum patet.

5. Ratio.

Gelasius etiam à Papa in tomo anathematis dicit, nullum esse peccatum, pro quo Ecclesia non oret, & quod remitti non posset, nisi peccatum perseuerantiæ vsque ad finem, & habetur in decretis Gelasij, in lib. Conciliorum.

Et Augustinus libro Retractationum ait, De nemini quantumcunque scelerato desperandum est, quia quamdiu viuit, pœnitere potest, & ad Deum conuerti: vbi retractat quod ante de peccato aliquo dixerat post habitam charitatem commisso, dicens illud remitti non posse. Argumenta in contrarium prudens omitto, ne sim grauis lectori. Vltimo.

Dubium est, an facultas vere & fructuose pænitendi duret vsque ad extremum vitæ, ita vt qui semper vsque ad vltimum articulum vitæ in vitiis vixit, in eodem possit illum vere pœnitere. Res hæc plus timoris quam dubitationis offert. Respondeo autem ad illam duabus conclusionibus. Prima, quocunque temporis articulo homo habeat iudicium sanum, & vsum liberi arbitrii, potest legitime per pœnitentiam conuerti: & ratio est manifesta, quia ad conuersionem non requiritur nisi Dei auxilium, vt homo libere consentiat. Deus autem, quamdiu vita durat, semper est ad ostium pulsans, quamdiu ergo homo libere valuerit auxilio illo vti, potest conuerti, iuxta illud Ezech. 33. In quacunque die, hoc est in quacunque hora, conuersus fuerit peccator ab impietate sua, impietas eius non nocebit ei. & Psaltes, Ego dixi, confitebor aduersum me iniquitatem, & tu remisisti. Secundo, quia in hoc differt status præsentis vitæ ab illo qui est in inferno, quod homo, quamdiu viuit, intellectum & vsum rationis habet, vt possit manum vel ad bonum, vel ad malum porrigere, in inferno autem irreparabiliter sunt in malo obstinati, sicut in cælo sancti in bono confirmati. Tertio, quia Deus propensior est ad indulgentiam, quam ad vindictam, cum ergo homo, quamdiu viuit, delinquere possit, iniqua esset eius conditio, nisi & resurgere valeret. Et est sententia Augustini loco citato de vera & falsa pænitentia, cap. 5. & Gratianus Can. 1. de pœnit. dist. 7. quod vsque ad extremum spiritum vitæ duret tempus pœnitentię, probat authoritate Leonis Can. Nemo, vbi ait, Nemo desperandus est, dum in hoc corpore constitutus est, quia quod confidentia differtur, consilio maturiori sæpe perficitur.

1. Conclusio. 1. Ratio. 2. Ratio. 3. Ratio.

Secunda conclusio, pænitentia vsque ad articulum vltimum vitæ dilata, præsertim in illis qui vsque tunc perdite vixerunt, non est tuta, neque multum confidentiæ generans, nisi forte tunc maxime compunctus appareat: & licet Augustinus nunquam de illa dubitasset, rationes sequentes id suadent. Primum, qui vsque ad illud punctum benignitatem Dei adducentis eum ad pœnitentiam despexit, indignus est, cui Dominus manus porrigat, præsertim quod sæpe & sæpissime illo articulo & momento fortasse non sufficit necessarium & ordinarium auxilium speciale Dei, vt homo tanto peccatorum onere pressus, tam subito resipiscat, sed forte requiritur extraordinarium & superabundans, quod non necesse est vt Deus semper communicet.

2. Conclusio. 1. Ratio.

Secundo, mors repentina plurimos occupat, quibus non datur gemendi spatium, & quamuis supersit tempus, corpus tamen, dum infirmitate vexatur, aggrauat animam, quam vix permittit de Deo cogitare, & ad eor conuerti, quod maculis delictorum plenum videre exhorrescit: præterquam quod vxor, filij, familiares, & alij qui ei assistunt, sæculare potius commodum quam morituri salutem quærentes, maximo sunt agonizanti impedimento. Ob has ergo causas frequenter in eiusmodi hominibus non est contritio vera, neque dolor offensæ Dei, imo quæ contritio apparet, non est nisi attritio, de inferni memoria & metu genita. Quapropter qui sic absque sacramento discedunt, timendum est ne damnationem incurrant, sunt enim veluti fatuæ illæ virgines Euangelicæ, quæ veniente Domino, internum virtutis oleum non habent, quo possint igne charitatis ardere, sed extrinsecus illegitimo dolore fumigant, quia tempore opportuno non impleuerunt vasa sua.

2. Ratio.

Et quod postremo deterret, est, non esse articulum fidei, vt attriti per sacramentum fiant contriti, non est enim expressa assertio Euangelica, aut Ecclesiastica diffinitio, imo neque apud Patres id reperitur, sed est Doctorum Scholasticorum collectio, quæ quanquam vera sit, non tamen est digna, cui ancipites perpetuæ nostræ salutis aut damnationis, confidamus.

Sancte ergo Augustinus hanc dubiam & male fidam pœnitentiam depingit, lib. 5. homiliarum, ho. 4. quam Gratianus inter Decreta retulit, Can. Si quis, de pœnitent. distinct. 17. Si quis, inquit, positus in vltima necessitate ægritudinis suæ, voluerit accipere pœnitentiam, & accipit, & mox reconciliatur, & hinc vadit, fateor vobis, non illi negamus quod petit, sed non præsumimus quia bene hinc exit, non præsumo, non vos fallo & infra, agens pœnitentiam & reconciliatus, cum sanus est, & postea bene viuens, securus hinc exit: agens pœnitentiam ad vltimum reconciliatus, si securus hinc exit, ego non sum securus: mens ergo Augustini est, quod pænitentia in articulo mortis facta, non est sufficiens signum, quod vita defunctus ingrediatur viam salutis: sed tamen neque est asserendum, quod damnetur, & ideo subdit. Non dico damnabitur, sed nec dico liberabitur. August.

Cyprianus duriora verba his habet, quæ referuntur de pænitent. dist. 7. Can. Ideirco, videlicet, si in infirmitate aut periculo cæperint deprecari, qui ante pænitentiam non egerunt, prohibendi sunt à spe communionis & pacis, quia rogare illos non pænitentia, sed mortis vrgentis admonitio compellit, neque dignus est in morte accipere solatium, qui se non cogitauit moriturum. At vero probabile est, quod loquebatur de his qui erant in pænitentia solenni, quibus tunc forsan, si non reconciliabantur vsque ad articulum mortis, non porrigebatur sacramentum Eucharistiæ: sed vsus ille mutatus est, vt habetur 26. quæst. 6. Can. Is qui, & sequentibus, vbi iubetur, conciliationem suscipi publice & solenniter pænitentium, dum sunt in articulo mortis. Gratianus ait, quod quamuis de salute sero pænitentium Augustinus potuit dubitare, ipse tamen credit, illi qui dixit, Quacunque hora peccator ingemuerit, & conuersus fuerit, vita viuet. Cyprian.

Hugo libro 2. de sacramentis, parte 14. c. 5. Difficile inquit est, vt tunc (scilicet, in articulo mortis) vera sit pænitentia, quando tam sera venit, quando eum cruciatus membra ligat, & dolor sensum opprimit, vix homo aliud cogitare potest: valde suspecta debet esse pænitentia, quæ coacta videtur esse, facile est vt homo se nolle putet, quod posse non datur, possibilitas optime voluntatem probat, si non facis dum potes, manifeste ostendis, quod non vis. Ad quam sententiam & hoc addimus, quod etsi certi essemus tunc nos pænitentia legitima conuersuros, meditandum tamen nobis esset, non in hoc tantum à Deo conditos, vt in fine misericordiam de peccatis peramus, ille enim amor noster potius quam Dei videtur, sed in hoc præcipue, vt vitam in eius iustitia exequenda mandatorum expendamus, vt eius adimpleatur voluntas, & gloria exaltetur. Hugo.

Pro defensione Ambrosij ipse seipsum explicat, cum dixit dari mensuram quandam delictorum, quam cum impleuerint peccatores, vita digni minime iudicentur: nam lib. 1. de pænitentia, c. 8. & 9. aduersus Nouatianos. explicans locum Ioannis 1. Can. c. 5. Est peccatum ad mortem, non dico pro eo vt oret quis, inquit, quod Ioannes peccatum ad mortem appellat peccatum grauissimum, cuiuscunque generis sit, pro quo non sufficit vt vnus quilibet oret, sed requiritur ratio instantissima & excellentissimæ personæ, sicut Moyses pro peccato Israel adorationis vituli orauit: in quo euidenter insinuat, quod auxilio egregio & superabundanti peccata grauissima, in quocunque numero sint, si homo vere pæniteat, salutem poterit assequi. Et de pænitent. distin. 1. c. Nemo, ibidem ait Ambrosius, Deus autem nullum crimen excipit, qui peccata omnia donauit: & c. potest fieri, ita concludit, ergo euidentissime Domini prædicatione mandatum est, etiam grauissimi criminis reis, si ex toto corde & confessione manifesta peccati pœnitentiam agant, sacramenti cœlestis gratiam perfruendam: & de Iuda peccatore grauissimo ait, Arbitror enim, quod & Iudas potuisset tanta miseratione Domini non excludi à venia, si pœnitentiam non solum apud Iudæos, sed apud Christum gessisset. Secundo dicimus, quod pro Ambrosio respondet S. Thom. 3. parte, quæst. 84. art. 10. ad secundum argumentum, nam libro de pænitentia ait, quod sicut vnum est baptisma, ita vna est pœnitentia, vbi insinuat, quod sicut baptismus, non iteratur, ita neque pænitentia, quod loquitur, de pænitentia solenni, quæ non est iterabilis: de pænitentia vero priuata & particulari semper tenuit & affirmauit, quod potest iterari, & habet vim remittendi peccata quantumuis grauissima, & in quocunque numero sint, saltem auxilio Dei egregio & superabundanti, vt de Iuda affirmat.

(o)

TRIGESIMVM QVÆSITVM.

An vera pœnitentia sit à peccato cessare.

AMbrosius locum hunc edisserens, *Ita vt contra magis donetis & consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui huiusmodi est, 2. Corin. cap. 2.* insinuare videtur, veram pœnitentiam esse à peccato cessare. cap. enim 2. sic habet, Hoc est maiori tristitia absorberi desperantem de se conuerti ad admittenda peccata, quibus grauatus absorbeatur à secunda morte. Hæc enim vera pœnitentia est iam cessare à peccato, sic enim probat dolere se, si de cætero desinat.

Doctores Scholastici de hac quæstione 4. distin. 14. & Sanct. Thom. 3. parte, quæst. 84. art. 5. quo quærit, an pænitentia sit de necessitate salutis: & respondet sequentibus conclusionibus. Prima, pœnitentia absolute ad salutem non necessaria est. Hæc constat, quia Dei auxilio potest quis non mortaliter peccare: baptismus vero ex eo est necessarius, quia de lege omnes in originali orimur. Secunda conclusio, pœnitentia ex suppositione, peccatis nempe suppositis, est necessaria ad salutem. Conclusio ista potest dupliciter intelligi, vno modo simpliciter, ita quod est necessaria ad salutem sicuti alia præcepta, hoc est quod peccatoribus omnibus præceptum est ad sacramentum pœnitentiæ accedere: & in hoc sensu conclusio, nedum est vera, sed de fide contra hæreticos, qui negant confessionem esse de iure Diuino: alio modo intelligi potest, quod non solum est in præcepto, sed quod peccator sine pænitentia nullo modo potest gratiam consequi, sicuti baptismus pueri non est in præcepto, & tamen sine baptismo gratiam consequi nequeunt. An etiam isto modo peccatori pœnitentia sit necessaria, dato quod in præcepto non esset? Dicimus ad hoc, quod pœnitentia duo dicit, alterum est dolor, alterum sensibile signum exterius: de primo ergo quæritur, an dolor de peccatis peccatori sit necessarius ad

Dubium. salutem. Et de hoc cum Catholicis nulla est concertatio: omnes enim tam Patres, quam Doctores scholastici conueniunt, 4. distinct. 14. quod est necessarius ad medelam peccatorum.

Lutherus. Sed tota concertatio est cum hæreticis: nam Lutherus inquit, quod non requiritur dolor, de peccatis, sed tantum emendatio vitæ in futurum. Vera enim pænitentia, ait, est a peccatis cessare, ita quod si quis proponat in futurum bene viuere, & faciat, præterita peccata ei remittuntur. Contra quem sunt duo articuli à Leone X. damnati, vnus (qui est quintus in ordine) quo asserebat, tres partes pœnitentiæ, nempe, contritionem, confessionem, & satisfactionem non habere fundamentum in scriptura sacra, neque in Patribus antiquis. Secundus error est, & septimus in ordine, quo asserit, quod est prouerbium verissimum, quod inter homines dicitur, quod vera & optima pœnitentia est noua vita: vera autem pœnitentia, ait, non est dolor de peccatis, sed solum propositum cauendi in futurum, & emendatio vitæ.

Contra Luthe. Nos tamen contra Lutherum asserimus, conclusionem hanc tanquam de fide. Necessarius est dolor de peccatis ad remissionem peccatorum. Probatur ex scriptura sacra, nam remedium quod pro delictis in ea traditur, est pœnitentia, pœnitentia autem est dolor de peccatis, ergo: maior probatur. nam Matth. 3. peccatoribus præcipitur, Facite fructus dignos pænitentiæ, & Lucæ quinto. Non egent qui sani sunt, medico, sed qui male habent, non enim veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam, non ait ad nouam vitam inchoandam, sed ad pœnitentiam, & Lucæ 13. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. & Lucæ 15. Gaudium erit Angelis in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, non inquit nouam vitam inchoante: & Actuum 2. Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in remissionem peccatorum, & Actuum 3. Pœnitemini, & capite octauo Pœnitentiam age ab hac iniquitate tua, si forte remittat tibi Deus. & ad Hebr. 12. de Esau, inquit Apostolus, Reprobatus est, & non inuenit pœnitentiæ locum & apertius 2. Petri 3. Non tardat Deus, &c. sequitur nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam conuerti. Et non solum in nouo testamento, sed & in veteri multi loca ad idem faciunt. Ezech. 18. & 33. Conuertimini, & agite pænitentiam, &c. &, si autem impius egerit pænitentiam. Quod si forte quis quærat, Quid ad hæc dicit Lutherus? nunquid negat Euangelium vel scripturam? Dico quod Euangelium saltem quantum ad verba non negat, sed asserit, quod nos erramus, credentes quod pœnitentia est dolor de peccatis: non enim est nisi solum in futurum peccata cauere: nam Græce pro pænitere habetur, methanaeo, quod idem est quod in futurum resipiscere, & inde, methanya, quod idem est quod resipiscentia, quod Latini pœnitentiam vel dolorem transtulerunt: vnde ex interpretatione huius vocabuli scripturam euertere conatur.

Contra ipsum autem primum habemus omnes Patres & Doctores Ecclesiæ, qui verbum illud, methanaeo, pænitere transtulerunt, &, methanya, pœnitentia, qui doctiores ipso Luthero, & suo Melanchthone fuerunt. Et constat, quod pænitere non solum dicit ordinem ad futurum, sed etiam ad præteritum. Vnde illud Demosthenis, qui cum stuprum à Taide meretrice peteret, & ipsa stipendium nimium exigeret, dixit ipse, ego pænitere tanti non emo, hoc est, non emo tanti id, ex quo non nisi dolor aliquis manebit. Et inter Patres Augustinus, de vera & falsa pænitentia, capit. 19. absolute, & omni æquiuocatione seclusa, inquit, dolendum est de peccatis. Item ipsa dictionis virtus id declarat, pœnitere enim est pœnam tenere, ille ergo pænitentiam tenet, qui peccatum commisisse semper dolet. Idem etiam habetur de consec. distinct. 4. c. Omnis qui suæ voluntatis arbiter est constitutus, cum accedit ad sacramentum fidei, nisi eum pæniteat veteris vitæ, non potest nouam inchoare. Aliud ergo est nouam vitam inchoare, aliud autem præteritæ vitæ pænitere, contra Lutherum. Quod vero pænitentia dicat ordinem ad præteritum, patet Genes. 6. pænitet me fecisse hominem. Et Ecclesia. 92. post factum non pænitebis & 33. Et ne dederis aliis possessionem tuam, ne forte pæniteat te, nempe, facti & 2. Corinth. 7. Si contristaui vos in epistola, non me pænitet; & quod Lutherus ait, quod pænitentia Græce non dicit ordinem ad præteritum, sed ad futurum. Patres, qui eo doctiores in linguis omnibus fuerunt, contrarium affirmant, quod patet: nam illud Actuum 8. Pœnitentiam age ab hac iniquitate tua, intelligi non potest, quin dicat ordinem ad præteritum. Item hoc patet ex illo Sapientiæ, Fili, peccasti, non adiicias iterum, sed de præteritis deprecare, vt tibi dimittantur. Tenenda est ergo conclusio posita, tanquam de fide; Itaque licet quis caueat, & in futurum emendetur, præterita peccata non dimittentur ei, nisi de illis doleat. Quod si quis arguat de peccatis commissis ante baptismum, si quis baptizari velit, secundum Ambrosium, non requiritur dolor, non ergo in vniuersum est verum, quod ad remissionem peccatorum requiritur dolor. Respondeo primo, quod conclusio tenet, verum de peccatis post baptismum commissis. Secundo dico, quod opinio communis est verior & securior, nempe, quod etiam de præteritis, & ante baptismum admissis requiritur aliquis dolor, saltem in communi & vniuersali. Et Ambrosius intelligit, quod non requiritur dolor in particulari, sicut de commissis post baptismum. Et conclusio posita diffinita est à Concilio Tridentino sess. 15. Can. 4. qui sic

Concilium Trident. habet: Si quis negauerit, ad integram & perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in pœnitente, quasi materiam sacramenti pænitentiæ, videlicet, contritionem, confessionem, & satisfactionem, quæ tres pænitentiæ partes dicuntur, anathema sit. Constat autem, quod de ratione & essentia contritionis est, quod sit dolor de peccatis propter Deum, ergo. Et sess. 6. de iustificatione, Can. 29. insaniam Lutheri nullibi vsque ad ipsum auditam condemnat, pronuncians anathema eum, qui sola fide absque sacramento pœnitentiæ in re vel in voto dixerit lapsum recuperare salutem, his verbis, Si quis dixerit eum, qui post baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere, aut posse quidem, sed sola fide, amissam iustitiam recuperare sine sacramento pœnitentiæ, prout sancta Romana & vniuersalis ecclesia à Christo Domino & eius Apostolis edocta hucusque professa est, seruauit, & docuit, anathema sit.

Dubium est circa diffinitionem positam. Videtur enim quod dolor de peccatis non sit necessarius, vt quis iustificetur, quia sufficit martyrium, nam Doctores asserunt de quodam Bonifacio & Marcione, quod cum essent Christiani, erant tamen perditæ vitæ, qui oppressi à tyranno Idolis sacrificare noluerunt, & pro confessione fidei animas posuerunt, & in numero martyrum habiti sunt: si ergo martyrium ad salutem sufficit, pænitentia pro peccatis post baptismum non est necessaria. Dicimus cum communi sententia Theologorum, quod si quis subito rapiatur ad martyrium, ita quod non habeat tempus, vt ad cor reuertatur, & peccata sua recogitet, quantumcunque maximus peccator sit, si à tyranno opprimitur, sufficit illi ad salutem quod fidem profiteatur, & vt pro illa respondeat, ponat vitam. Quod autem hoc ei sufficit ad salutem, ex eo patet: quia alias dubitare liceret de salute alicuius, qui pro Christo passus est: hoc autem asserere non licet, quia Ecclesia pro testimonio sufficienti salutis alicuius martyrium suscipit, ergo. Item, quia sicut de pœnitentia dicitur Matth. 3. Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnum cœlorum, similiter Christus ait, Si quis me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Ex quo Doctores inferunt, quod martyrium ad salutem est sufficiens, & Ioann. 15. Si quis diligit me, diligetur à Patre meo, & cap. 14. ante dixerat Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suam quis ponat pro amicis suis, illi ergo, qui tempus non habet, vt peccata sua recogitare possit, martyrium ad salutem sufficit: tum etiam, quia martyrium virtualis est pœnitentia, secundum Doctores aliquos.

Dubium tamen est, si Sarracenus aliquis ad Christi fidem conuertatur, multis tamen sceleribus grauatus, qui post baptismum à tyranno subito rapitur, vt diis immolet, an dato quod habeat tempus pœnitendi, & copiam sacerdotis, cui confiteatur, an in tali requiratur pœnitentia de peccatis? Aliqui moderni tenent partem affirmatiuam. Nos tamen dicimus, quod in illo non requiritur aliquis dolor, quantumcunque locum habeat pœnitendi. Ratio est: quia si ecclesia ad canonizandum martyrem, non respicit, an pænituit, necne, sed tantũ quod pro Christo passus sit, sufficit ergo ei martyrium sine quocunque dolore; nam etsi talis peccaret non adhibendo diligentiam, vt conuersus ad cor, de peccatis doleret, si ta-

si tamen postea pro Christo patitur, peccatum illud negligentiæ per martyrium remittitur, sicut & alia condonantur. Et in hoc non assero in martyre non requiri dolorem, sicut aliqui Doctores dicunt, quod martyrium est dolor vel pœnitentia virtualis, quod ergo dico, est, martyrium per se, & ratione sui, sufficere ad remissionem peccatorum, & non ex eo quod sit virtualis pœnitentia. Probatur hoc, quia ipsi dicunt: si quis pro Christo patitur, argumentum esse, quod si in vita maneret, doleret de peccatis, cum minus sit de commissis dolere, quam vitam pro Christo ponere. Dico hoc esse falsum, nam martyr ille profligatæ vitæ, qui pro confessione fidei martyrium est passus, de peccatis non doluisset, si vita esset illi superstes. Et oppositum asserētes decipiuntur, quia existimant dolorem de peccatis ita esse necessarium, quod de lege sine dolore non posset quis remissionem peccatorum consequi. Et secundo, quia est ita sufficiens quod contritione posita, de lege Deus non potest veniam peccatorum illi denegare, taliter quod post contritionem Deus ex debito dat illi gratiam. Nos vero dicimus, quod Deus ita gratis, & ita libere dat remissionem peccatorum post contritionem, sicut ante contritionem, non ex debito, sed ex sola sua misericordia, & ita etiam voluit, quod martyribus remitterentur peccata solum ratione martyrii, & non quia virtualis pœnitentia: nam sicut est lex infallibilis respectu contritionis, quod ratione eius, pœnitenti concedatur remissio peccatorum, dato, quod Deus libere & ex misericordia peccata illi remittat, ita etiam ratione martyrij.

Notandū. Dubium aliud est, an si aliquis in mortali existens, dormiens pro Christo interficiatur, sit martyr, supposito, quod vigilans paratus erat pro confessione fidei vitam ponere. Et videtur quod sic: nam si puer vel adultus in gratia existens pro Christo interficiatur, est vere martyr, ergo etiam in mortali existens. Et probatur: quia Ecclesia non respicit vt martyrium alicuius suscipiat, an sit in mortali, necne, sed ad hoc tantum, quod pro Christo passus est. Et hac ratione S. Thom. asserere videtur, quod tales sunt martyres, & est probabilis opinio. In contrarium est, quia videtur illud non esse martyrium proprie & stricte: & ita tenet communis Theologorum. Et ideo conclusio manet in sua veritate, quod martyrium de se, & ratione sui, sufficit ad remissionem peccatorum. Sed contra hoc est vrgens argumentum, videtur enim quod dilectio Dei sine dolore sufficiens sit, vt peccata remittat. De hoc sunt opiniones. Moderni enim cum Adriano & Scoto tenent, ad remissionem peccatorum Dei dilectionem sine contritione sufficere, quod probant ex illo Ioannis 15. Si quis diligit me, diligetur à Patre meo: diligi autem idem est ac si quis in gratia esset, per hoc ergo solum quod quis Deum diligat, in gratia erit. Secundo, quia dilectio Dei virtualiter est contritio, patet, quia ex Dei dilectione sequitur contritio, nam si ego volo Deo in omnibus placere, & in nullo displicere, de peccatis dolebo. Tertio, quia dilectio Dei vinculum perfectius est, quam contritio, charitas enim perfectior est, quam aliæ virtutes, ergo effectus eius qui est dilectio, est perfectior. Quarto, arguit Adrianus, ad salutem sufficit adimplere mādata, qui autem Deum diligit, seruat mandata, vt patet Ioann. 15. Si quis diligit me, diligetur a Patre meo, & in sua Canonica, qui dicit se in charitate esse. & mandata eius non seruat, mendax est, & Augustinus tractans illud ad Romanos 5. Iustificati ergo ex fide, &c. ait, Si Deus confugientes ad se non reciperet, iniquus esset, ad Deum autem quis potest melius confugere, quam per eius dilectionem, ergo. Respondemus, ad remissionem peccatorum requiri dolorem formalem de peccatis, & nullum alium actum sine dolore formali ea remittere posse. Hæc sententia S. Thom. 1. 2. quæst. 113. art. 5. vbi inquit, ad remissionem peccati requiritur motus liberi arbitrij in peccatum, qui est dolor formalis. Idem dicit 4. dist. 14. q. 2. quod ad remissionem peccati requiritur motus in peccatum, & detestatio illius. Et licet sententia opposita erronea vel hæretica non sit, non tamen est tuta. quia fauet hæreticis, qui asserunt pœnitentiam ad salutem non esse necessariam, & quod ad remissionem delictorum dilectio non sufficiat, sed requiratur dolor, constat ex illo: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes peribitis, non dixit Dominus, nisi Deum dilexeritis, peribitis, sed nisi pœnitentiam egeritis, quod etiam habetur Actuum 8. & Ezech. 18. Secundo probatur, apparet enim & videtur sententiam S. Thom. quam tanquam veriorem & tutiorem sustinemus, esse diffinitam contra Lutherum, nam ipse asserit, quod non requiritur dolor de peccatis præteritis, sed solum propositum in futurum: sed hoc idem isti dicunt, nam asserere quod dilectio Dei est sufficiens peccata dimittere, est idem quod Lutherus dicit, non est ergo tutum id asserere. Item probatur ex traditione & consuetudine Ecclesiæ, nam hoc est peccatoribus, qui ad fidem conuertuntur, dicere, pœnitentiam agite, non autem Deum diligite.

Dubium vltimum est, an culpa venialis sine pœnitentia remitti possit? De hac quæstione vide supra in B. Ambrosio ad vndecimum quæsitum.

Pro B. Ambrosio dicimus, defensore, neque defensione indigere. nam cum dixisset hæc vera pænitentia est, iam cessare à peccato, statim subiunxit, Sic enim probat dolere se sibi, si de cætero desinat, nam qui vitam præteritam male actam considerat, ideo à delictis cessat, quia illi displicent, & ideo regulariter, & vt in plurimum, homo vitæ perditæ cum vere in Deum conuertitur, peccata detestatur, & de illis dolet, quia Deum offendit, & dolendo proponit in futurum vitam in melius emendare,

TRIGESIMVMPRIMVM QVÆSITVM.

An quis sciat se Christum habere, & in eo habitare.

AMbrosius hunc locum exponens, *An non cognoscitis vos quod Christus Iesus in vobis est? nisi reprobi estis.* 2. Corinth. 13. videtur asserere, quod quis scire potest Christum Iesum in ipso esse, sic enim exposuit: hoc dicit, Quia si probare vos inuicem nescitis, non cognoscitis quia Iesus Christus est in vobis: & hoc est reprobum esse; nescire religionis vel professionis suæ fidem, qui enim fidei suæ sensum in corde habet, hic scit Christum Iesum in se esse.

Doctores Scholastici, 2. Sent. distinct. 26. S. Thom. 1. 2. quæst. 112. articu. 5. quo quærit, an homo possit scire se habere gratiam, & respondet tribus conclusionibus, secundum quod aliquid potest tripliciter cognosci. Primò, per reuelationem. Et est prima conclusio, Deus ex priuilegio speciali aliquando reuelat alicui se esse in gratia, sicuti Paulo dictum est, 2. Corinth. 12. Sufficit tibi gratia mea. Alio modo homo cognoscit aliquid per semetipsum, & hoc dupliciter aut certitudinaliter, & est secunda conclusio, Homo, nullo modo certitudinaliter scire potest, se esse in gratia, quia conclusionem nullus potest cognoscere, nisi prius sciat principium, sed obiectum & principium gratiæ est Deus, qui nobis est ignotus: non ergo scire possumus quando eius sumus amici vel inimici. Tertio modo potest homo aliquid cognoscere ex coniecturis & per signa aliqua. Et est tertia conclusio, Homo isto modo potest cognoscere se esse in gratia. Et ponit duo signa, primum contemptus rerum temporalium, secundum quod homo non sit conscius neque habeat conscientiam alicuius mortalis. De prima conclusione dubium non est, quin Deus ex priuilegio speciali possit alicui reuelare, quod est in gratia. An vero de facto & euidenter alicui reuelauerit, respondeo de hoc certitudinem aliquam haberi non posse: neque est de fide, quod aliquis in via suam confirmationem in gratia euidenter cognouerit, præter solum Christum; & de Beatissima Virgine pie credimus, quod hoc illi Deus euidenter reuelauerit, nam sicut habuit reuelationem suæ prædestinationis, ita credendum est euidenter cognouisse suam confirmationem in gratia. Secundo dico, Beatissimam Virginem & Apostolos, habuisse post confirmationem certitudinem suæ salutis, qualem per cognitionem propheticam habuerunt Prophetæ, nam Apostoli prophetæ fuerunt, & spiritu prophetico suam confirmationem in gratia cognouerunt. Et ita intelligenda est conclusio S. Thom. Et illud quod dictum est Paulo, Sufficit tibi gratia mea. In spiritu enim prophetico dictum est illi. Et quod istam certitudinem Paulus habuerit ex isto loco constat, & ex illo ad Tim. 1. Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est Deus depositum meum seruare. Ad idem etiam est ratio manifesta, quia nos per fidem sumus certi de sua confirmatione, ergo & ipsi certi fuerunt: consequentia patet, quia nos non ob aliud credimus, illos fuisse in gratia confirmatos, nisi quia illi ita scripserunt, vt Lucæ 24. habetur, Vos autem sedete in ciuitate, quoadusque induamini virtute ex alto. Et idem habetur in Actibus Apostolorum, cap. 1. & 2. & de Stephano aliqui dubitant, licet viderit cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris Dei vt Actuum 7. habetur, quia visio illa forte non fuit notitia intuitiua suæ beatitudinis, sed Iesum à dextris Dei per extasim vidit. Alij vero asserunt, quod gloriam suam intuitiue cognouit. Et si ita est, hoc fuit peculiare cum Stephano. De latrone, cui dictum est. Hodie mecum eris in paradiso, tantum est fides. De multis vero martyribus, quibus Deus sua martyria reuelauit, & prophetis, vt de Moyse, & Helia, qui in curru assumptus est, credendum est, prope mortem suæ salutis habuisse certitudinem, non tamen euidentiam. Quod si quis arguat, videtur enim quod Paulus certitudinem illam non habuerit, nam ipse 1. Corinth. 4. inquit, Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum: qui iudicat me Dominus est. Respondeo, quod ibi solum asserit, certitudinem suæ salutis, quæ ex conscientia procedebat, sufficienter eum non facere certum, nam consequentia ista non est euidens, Nescio an sim in peccato, ergo scio quod sum in gratia: non tamen repugnabat quod aliunde certitudinem illam haberet. Quod si quis quærat, si Apostoli de sua salute erant certi, ad quid ergo corpus castigabant? vt ait Paulus, 1. Corinth. 9. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo. & 2. Corinth. 12. Ne magnitudo reuelationum extolleret me, est mihi datus stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet. Respondeo, quod certitudo illa aliam certitudinem non tollebat, nam cum hoc certissimi erant, quod si aduersus tentationes dæmonis, mundi & carnis, non pugnarent, gratiam perderent: & ideo necesse habebant pugnare, vt tentationes vincerent. Vnde conclusio Sancti Thomæ, quod nullus potest esse certus de sua salute sine reuelatione, est certissima, & ab omnibus recepta, iuxta illud Ecclesiast. 9. Nemo scit an odio vel amore dignus sit. Et hodie Concilio Tridentino diffinita est, tanquam de fide, c. 9. contra inanem hæreticorum fiduciam, his verbis. Nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deq; sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet sic quilibet, dum seipsum suamque propriam infirmitatem indispositionem respicit, de sua gratia formidare, *Concilium Trident.*

midare, ac timere potest, cum nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum. Et capit. 9. damnantur, qui certitudinem prædestinationis sibi arrogant. Et Can. 13. Qui sibi promittunt securitatem perseuerantiæ in bono.

Pro Ambrosio respondemus, quod ipse mentem suam exponit, de qua scientia loquatur, cum inquit, Qui fidei suæ sensum in corde habet, hic scit Christum Iesum in se esse, non intelligit se habere scientiam euidentiæ, neque certitudinem fidei, quod Ecclesia & Concilium Tridentinum damnat, sed de scientia coniecturali & probabili, de qua Sancti Thomæ asserit, quod qui mundum contempsit, & conscientiam qui habet de aliquo mortali, coniectura probabili existimare potest, quod est Dei amicus. Quod significat verbis illis, Quia si probate vos inuicem nescitis, non cognoscitis quia Iesus Christus est in vobis, probatio vero fit, cum quis ad cor conuertitur, & cognoscit quia Christum mortaliter non offendit. Hic ex coniecturis arguit, ipsum in Christi amicitia manere.

TRIGESIMVM SECVNDVM QVÆSITVM.

An dæmones reparandi.

AMbrosius in commentariis epistolæ ad Ephesios, locum hunc elucidans. *Vt innotesceret principatibus & potestatibus:* sic habet: Tantum de hoc scilicet Paulo bene sensit Deus, vt non solum gentibus hunc magistrum daret, verum etiam vt per eum veritas Christi innotescat spiritibus in cœlestibus, qui sunt principes, & potestates: potestates ideo, quia potentiores sunt inter cæteros spiritus: principes autem, eo quod principentur potestatibus, vt agnoscentes per Ecclesiam, quæ multifarie ad vitam attracta est, in Christo vnius Dei manere mysterium, desinant aberrare, id enim agitur, vt prædicatio ecclesiastica etiam his proficiat, & deserant assensum tyrannidis diaboli, qui se aduersus Dei vnius fidem impia præsumptione armauit. Qui sensus in Psalm. 23. perscriptus est, vbi Deus vniuersitatis Dominus demonstratur dicente Dei spiritu per Dauid, Domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo: & in subiectis, Attollite portas principis vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum, ipse est Rex gloriæ. Dicitur ergo his principibus qui in errore sunt, & in cœlestibus, siue ministris eius in terris, vt auferant portas principis, id est diaboli, de mentibus suis, per quas multorum deorum asserendorum error intrauit. Dogma hoc damnat Ecclesia, quod Origenes libro 1. Periarchon capit. 6. scripsit affirmans, Angelos quosdam, qui de statu beatitudinis non sunt irremediabiliter amoti, posse iterum per ecclesiasticas prædicationes & salutares admonitiones ad pristinam fœlicitatem reuocari & restitui.

Quæstio hæc disputata est supra tomo 9. & vltimo Hieronymi ad decimum quintum quæsitum. Vide ibi.

Finiuntur aduertentiæ in B. Ambrosium.

est forma fidei, sicuti equi anima non est Petri forma. quia potest sine illa esse. Quidquid tamen sit de his rationibus, conclusio S. Tho. est, Magistri Sent. 3. distinctione 23. qui pro se adducit Beatum Ambrosium. Et quòd charitas sit forma fidei, probat euidenter ratio Sancti Thomæ, scilicet, id est, forma alicuius per quod operatur, fides autem operatur per charitatem, vt patet ad Galatas 5. Fides quæ per dilectionem operatur: antecedens exemplis patet, quia frigiditas est forma aquæ, quia per illam operatur, & caliditas ignis, & idem de cæteris formis actiuis. Secundò, quia illud dicitur forma rei, quæ illi viuere & vitam dat, charitas autem dat vitam fidei, est ergo forma illius maior. nota est: minor, probatur, quia Iacobi 5. habetur, quòd fides sine charitate mortua vocatur, & de facto est. Tertiò, quia in scholis hoc est receptissimum, quòd fidem sine charitate fidem informem vocant, ergo charitas est forma fidei. Pro solutione autẽ rationum notandum, quòd duplex est forma rei, nempe, intrinseca, & extrinseca: intrinseca est, quæ alicui tãquam subiecto inhæret: extrinseca quæ licet realiter non inhæreat, habet tamen proprietates formæ inhærentis: proprietas autem formæ est alium perficere. & vitam rei ipsi tribuere, isto ergo modo dicimus, ꝙ charitas est forma fidei, forma enim extrinseca propter respectum aliquem quem habet ad aliquã rem, sufficit illam denominare, sicut sanitas, quæ est in animali, vrinam denominat sanam. Hinc respondetur ad argumenta. Ad primum antecedenti dato, nego consequentiam, quia vtrumq; immediatè recipit ab obiecto & mediate a charitate. Secundò dicimus, quòd fides consideratur dupliciter: vno modo in quantum est habitus, & vt sic, speciem recipit a suo obiecto: secundo modo prout est virtus, & vt sic, recipit speciem à charitate. ipsa enim est, quæ fidei dat esse virtutem. Ad secundum dicimus primò, quia id habet verum de forma physica: secundo concedimus, quod nulla res est sine sua forma: minorẽ verò distinguo, vel in esse virtutis, & sic nego, quia in esse virtutis fides sine charitate esse non potest, vel in esse habitus, & sic damus quòd verè sine charitate esse potest: quòd verò in esse virtutis sine charitate esse non possit, exemplum est, Petrus potest esse sine albedine, sed in esse albo sine albedine esse non potest.

Dubium tamen est, cum charitas sit forma omnium virtutum, an specialiori modo sit forma fidei, quam cæterarum virtutum. Respondeo, quòd sic. Pro quo notanda est differentia inter fidem & virtutes cæteras, quantum ad hoc, quod est a charitate informari: aliæ enim virtutes recipiunt formam à charitate, per hoc, quòd earum vsus est in potestate voluntatis, ex hoc enim quòd voluntas charitate est perfecta, actus aliarum virtutũ in Deum ordinat, vti quod eleemosyna propter Deum detur: actus vero fidei non solum est in potestate voluntatis quantum ad vsum & exercitium, sed etiam quantum ad specificationem actus, sicut quòd domum ego faciam, est à voluntate, quòd verò bonam faciam, est ab arte, sic quòd temperate agam, est a voluntate, quòd autem prompte & delectabiliter, est ab habitu: in fide verò, non solum quantum ad vsum, sed etiam quantum ad specificationem, actus à voluntate dependet, quia assentior articulis, quia volo, & assentior prompte & delectabiliter, quia erga articulos sum benè affectus. Item, quia via generationis fides præsupponitur ad charitatem, & ideò habet se ad illam in genere causæ materialis. charitas verò habet se vt forma respectu fidei, quod ex eo cõstat, quia per fidem Deum cognoscimus, per charitatem verò eum amamus: nihil enim est volitum quin sit præcognitum, habitus ergo fidei præsupponitur ad charitatem, & quia ponit perfectionem in fide, quam ipsa de se attingere non valet, ideò specialiori modo charitas est forma fidei quam aliarum virtutum.

Disputatio est nunc cum Luthero, qui tenet, quòd fides nullo modo perficitur per charitatem, sed charitas perficitur per fidem: & hinc in hæresim illam incidit, quòd fides sola sine operibus ad salutem sufficit, & ita non admittit distinctionem S. Thom. quæstione 4. articulo 4. & communem Theologorum de fide formata, & informi: secundum enim illum nulla est fides informis, vt Roffensis contra Lutherum refert articulo 14. & 15. Probat ex varijs locis Pauli ad Rom. 1. Iustus ex fide viuit, & cap. 10. Corde creditur ad iustitiam. & idem habetur ad Hebr. 10. & 11. & Marci vltimo, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Item Actuum 10. Fide purificante corda eorum. Si ergò fides purificat, sola ergò illa sufficit: & ad Rom. 4. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Respondemus nihilominus, quòd Lutheri sententia est hæretica: & probatur primo Iacobi 2. Fides sine operibus mortua est. Et quia locus hic conuincit illum, respondet, quòd epistola ista non est Canonica, neq; Iacobi, cuius oppositum Concilium Tridentinum diffiniuit sessione 5. Can. de receptione & numero librorum sacrorum veteris & noui Testamenti. his verbis; Quatuordecim epistolæ Beati Pauli, Petri Apostoli duæ, Ioannis Apostoli tres, Iacobi Apostoli vna. Secundò probatur ex illo 1. Cor. 13. Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum: & si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Et in fine capitis, Nunc autem manent tria hæc, fides, spes, charitas, horum autem maior est charitas. Tertio, probatur ex Paulo ad Roman. 5. vbi ex professo duos errores eradicare contendit, alterum Iudæorum, & alterum Gentium. Iudæi enim contendebant Legalia simul cum fide Christi necessario esse seruanda, Gentes verò credebant solam fidem Christi sine veteri lege ad salutem sufficere. Paulus verò vtrumque extirpat errorem, primò Iudæorum, Legalia enim post Euangelij promulgationem hominem non iustificabant, quinimo, neque ante Christi aduentum, sed fides per legalia adumbrata. Et inde probat, quòd iam legalia necessaria non erant, ad quod adducit illud Abrahæ, Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, antea enim quam circumcideretur iustificatus erat. Ex quo infert, quòd Circumcisio nõ iustificabat. Errorem autem Gentium confutat, quia dato, quòd ad iustificationem fides implicita & credere sufficeret, requiritur tamen amplius, nempe confessio oris ad salutem, hóc est, post fidem requiruntur etiam opera fidei. fides enim, ipso Paulo teste, per dilectionem operatur, ad remissionem enim originalis sufficit credere fide formata, ad salutem verò æternam consequendam postmodum obseruatio mandatorum Dei exigitur. Ad argumenta autem dicimus, quòd similes & fortiores loci sunt scripturæ pro charitate, vt patet Lucæ 17. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum: & Ioann. 14. Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & Prouerb. 10. Charitas operit multitudinem peccatorum. Ad omnes autem authoritates, dicimus, quòd intelliguntur de fide formata. Et in damnationem Lutheri sufficit *Concilium Trident.*
diffinitio Concilij Tridentini sessione 6. Can. 9. Si quis dixerit, sola fide impium iustificari, ita vt intelligat nihil aliud requiri, quod ad iustificationis gratiam consequendam cooperetur, & nulla ex parte necesse esse eum suæ voluntatis motu præparari atque disponi, anathema sit: & Can. 12. Si quis dixerit, fidem iustificantem nihil aliud esse, quã fiduciam Diuinæ misericordiæ peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solum esse, qua iustificamur, anathema sit, qua Lutherus negat distinctionem fidei formatam & informem.

Dubium est, an eadem sit fides formata & informis. Sanctus Thomas, 2. 2. quæst. 4. articulo, 4. respondet, quòd fides formata & informis non sunt diuersi habitus. Probat ex illo, quod glossa dicit super illud Iacobi 2. Fides sine operibus mortua est, vbi ait, quibus reuiuiscit, ergo fides quæ erat prius mortua & informis, fit formata & viuens. Item, quia habitus diuersificantur secundum illud quod per se ad habitum pertinet, cum autem fides sit perfectio intellectus, illud per se pertinet ad fidem, quod pertinet ad intellectum, quod autem pertinet ad voluntatem, non per se pertinet ad fidem, ita quod per huc habitus fidei possit diuersificari: distinctio autem fidei formatæ & informis est secundum charitatem, quæ pertinet ad voluntatẽ, non autem secundum illud, quod pertinet ad intellectum, ergo fides formata & informis non sunt diuersi habitus.

Dubium circa hanc doctrinam S. Thom. quomodo maneat fides gratia destructa. Videtur enim quòd simul cum illa corrumpatur: primò, quia omnes aliæ virtutes morales ad infusionem gratiæ generantur, & ad corruptionem eius corrumpuntur, ergo & fides. Secundò, quia homo mortuus non est idem qui erat viuus, ergo fides informis non est formata. Tertiò, quia fides informis non est virtus, fides formata est virtus, ergo saltem non sunt vnus habitus, vt Sanct. Thom. dicit de hoc, 1. 2. quæst. 65. articulo quarto. Sanct. Tho. assignat rationem conclusionis, quam articulo hoc quarto tenuit, quia omne prius potest esse sine posteriori, sed in iustificatione impij fides est prior charitate, non solum in genere causæ materialis, sed etiam in genere causæ efficientis, ex fide enim generatur charitas, ergò. Hæc tamen ratio probat, quod id sit possibile, non tamen quod de se & de facto ita sit. Ideò sit prima propositio, quamuis sit hæreticum asserere, quòd omnis qui *1. Propositio.*
peccat mortaliter, amittit fidem, non tamen est hæreticum asserere, quòd omnis qui peccat mortaliter amittit fidem infusam, est tamen hoc ipsum sapiens hæresim. Et probatur, quia à Concilio Tridentino, ne incideremus in errorem Lutheri, qui ponit tantam connexionem inter fidem & charitatem, quòd vna sine alia manere non potest, sessione 6. Can. 28. sanctissime diffinitum est, per quodcunq; mortale gratiam amitti, nõ autem semper fidem, his verbis: Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet, non esse veram fidem, licet non sit viua, aut eum, qui fidem sine charitate habet, nõ esse Christianum, anathema sit. Quòd verò nõ sit hæreticum asserere, quòd omnis qui peccat mortaliter amittit fidem infusam, constat, quia non est de fide strictè, & in primo gradu fidei, quòd sunt ponendi habitus infusi, vt communis sententia Theologorum tenet, nam in Clementina vnica, de summa Trinitate & fide Catholica, non diffinitur tanquam de fide, quòd habitus infusi sunt ponendi, sed tanquam opinio verior & probabilior, vt constat ex §. nos autem, eadem Clementina, qui sic habet. Nos autem opinionem illam secundam tenentes, quod in baptismo infunditur gratia cum virtutibus, tanquam probabiliorem duximus eligendam: quod in baptismo detur paruulis gratia, diffinitur tanquam de fide, contra asserentes, quod baptismus remittit originale, non tamen confert gratiam: Quod autem sint ponendi habitus infusi, non diffinitur tanquam de fide, sed tanquam opinio verior & probabilior: si ergo quod sint habitus infusi non est de fide, neque erit de fide quod per quodcunque peccatum mortale amittantur, vel non amittantur: quod vero sit sapiens hæresim asserere, quod per peccatum quodcunque mortale amittitur fides infusa, probatur, quia talis propositio est proxima huic, Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti, quæ est formaliter hæretica, & dogma Lutheri, &

asserror

assertor talis propositionis cogèretur eam retractate, non solum tanquam temerariam & erroneam, sed etiam tanquam sapientem hæresim.

2. Propositio. Secunda propositio, Ante diffinitionem Concilij Tridentini semper fuit temeratium & erroneum asserere, quod fides infusa per peccatum mortale corrumpatur. Probatur, quia ex assertione sequitur, quod omnis qui est in peccato mortali, est infidelis: cõsequens autẽ est falsum, ergo: sequela patet, quia ille iam non credit, quomodo oportet eum credere, scilicet, quia Deus dixit & reuelauit, sed propter testimonium humanum, quilibet autẽ contrarium in se experitur tempore quo in aliquo mortali perseuerauit. Vnde omnes Doctores tanquam certum & firmum supponũt, quod fides stat cum mortali, neq; id aliunde probant, nisi à posteriori, quia in mortali existens credit Deo & Ecclesiæ, habet ergo fidem. Et hoc supposito, S. Thom, probat esse possibile, quod fides, quæ nunc est formata, postmodum fit informis, fides enim solum corrumpitur per infidelitatem vel hæresim, sicut spes per desperationem, charitas vero per quodcunque mortale, & similiter aliæ virtutes illi connexæ: mortale enim contrariatur charitati, non autem fidei, neq; spei: vnde sicut in esse virtutis omnes virtutes sunt connexæ, sic & fides charitati, corrupta autem charitate, licet remaneat habitus fidei infusæ, sed non manet in esse virtutis. Quæret forte quis, an sicut fides & spes possunt sine charitate manere, possint sine illa infundi? Sanct. Thom. 1. 2. quæst. 65. articulo 4. tenet partem affirmatiuam, nam qui baptizatur animo non expellendi concubinam, est in mortali, qui tamen, si baptizetur, est fidelis, & quia non ponit obicem fidei, quin potius ipsa professione fidei, à fide, quæ illi infunditur, quia illi nõ ponit obicẽ, denominatur fidelis, quia tamen ponit obicem gratiæ, non communicatur illi, donec obicem tollat. Hinc respondetur ad argumenta. Ad primum negatur consequentia, quia aliæ virtutes ex eo corrumpuntur, quia charitas, quæ est principium illarum corrumpitur, fides vero & spes, quia natura sunt priores ipsa charitate, ideo non corrumpuntur. Ad secundum respondetur, negando consequentiam, nã homo viuus habet principium essentiale, per quod viuit, remota autem anima, remouetur homo, quia ei dabat principiũ vitæ, quia vero charitas non est de essentia fidei, ideo fides potest sine charitate esse. Ad tertium negamus consequentiam, idẽ enim habitus est in esse naturæ & habitus, licet non sit idem in esse virtutis: quia autem Lutherus affirmat, quod fides eius, qui manet in mortali, non est vera fides, neque proprie fides illius est virtus, ideo.

Dubium est, an fides sit vere & proprie virtus. Ad quod respondet Sanct. Thom. 2. 2. quæstione 4. articulo 5. duabus conclusionibus. *1. Conclusio.* Prima, fides formata est virtus. Probat, quia homo per virtutem iustificatur, nam iustitia est tota virtus, vt habetur 5. Ethic. sed per fidem homo iustificatur, secundum illud ad Roman. 5. Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus, ergo fides est virtus. Tum etiam, quia cum credere sit actus intellectus assentientis vero ex imperio volũtatis, ad hoc quod iste actus sit perfectus, duo requiruntur: primum, quod infallibiliter intellectus tẽdat in suum bonum, quod est verum: secundum est, quod infallibiliter ordinetur ad vltimum finem, propter quem volũtas assentit vero, & vtrumque inuenitur in actu fidei formatæ, nam ex ratione ipsi' fidei est, quod intellectus semper feratur in verum, quia fidei non potest subesse falsum, ex charitate autem, quæ format fidem, habet anima quod infallibiliter voluntas ordinetur in finem bonum, & ideo fides formata est virtus.

2. Conclusio. Secunda conclusio, fides informis non est virtus. Probat, quia licet habeat perfectionem debitam ex parte intellectus, non tamen habet perfectionem debitam ex parte voluntatis.

Durandus, 3. distinctione 23. q. 6. aduersatur Sanc. Thom. tenet enim has duas Conclusiones. Primam, fides non est proprie virtus, sed secundum quid. Secundam, fides formata non est amplius virtus quam informis. Pro quo notat, quod fides dupliciter accipitur: vno modo stricte pro habitu perficiente potẽtiam respectu optimi actus, virtus enim est, quæ habentem perficit, & opus eius bonum reddit, 2. Ethic. Alio modo large pro habitu inclinante potẽtiam, non autẽ ad optimum actum: fides, inquit, inclinat potentiam ad bonum actum, non autem ad optimum, probat: quia optimus actus intellectus est, quando assentitur rei in se vel in suis principiis, hoc autem nõ euenit in assensu fidei, ergo fides proprie non est virtus, sed solum secundum quid. Quod autem fides formata nõ sit amplius virtus, quam informis, probat, quia fides per charitatis aduentum assensum intensiorem aut clariorem non producit, non ergo per charitatem perficitur, nam licet charitas actui fidei det esse meritorium, assensus tamen fidei in se non redditur perfectior.

Caietanus Caietanus ad quæstionem respondet, quod fides non est simpliciter virtus intellectualis, quia non inclinat ad optimũ actum intellectus, & licet simpliciter non sit virtus intellectualis, simpliciter tamen est virtus theologica, quia producit optimum actum, quem de supernaturalibus pro statu viæ habere possumus. Difficile tamen est intellectu, quod fides simpliciter sit virtus Theologica, & tamen simpliciter non sit virtus intellectualis: & ideo dicimus, quod fides simpliciter est virtus intellectualis, quia inclinat ad optimum actum, quẽ pro statu viæ habere possumus. *Fides simpliciter est virtus intellectualis.* *1. Ratio.* Probatur primo ex S. Thom. 1. 2. quæst. 65. art. 4. vbi tenet, quod ad connexionẽ virtutum sufficit, omnes illas virtutes habere, quas pro illo statu assequi potest. Vnde in monialibus, licet non habeant fortitudinem, virtutes sunt connexæ, quia materia fortitudinis illis occurrere non potest, & ideo fortitudine non egent. Similiter ergò dicimus, quòd fides in via habet statum perfectæ virtutis, quia producit optimum actum quem in via producere potest. Si enim Deum in via videre possemus, fides tunc proprie & simpliciter virtus non esset, sicut fides quam habeo quod Roma est simpliciter, non est virtus, quia Romam possum videre. *2. Ratio.* Secundò, fides inclinat potentiam ad actum laudabilem, ergo est virtus simpliciter. Confirmatur: quia cõmunis vsus Ecclesiæ sic recepit, fidem enim, spem, & charitatem, tres virtutes Theologicas appellat. *3. Ratio.* Tertiò, per fidẽ formatam iustificamur, ergo fides formata simpliciter & absolute est dicenda virtus: antecedens patet Abacuc 2. Iustus ex fide viuit & Actuum 10. Fide purificante corda eorum. Et Philosophi omnes cõsentiunt, quòd pietas est virtus, quia illa erga parentes bene nos habemus, sed per fidem formatam erga Patrem cælestem bene nos habemus, ergo fides formata simpliciter & absolutè est virtus. *4. Ratio.* Quartò, quia sancti fidem formatã cõmuniter vocant virtutem, vt habetur Clementina vnica, de summa Trinitate & fide Catholica, & extra, de baptismo & eius effectu, c. maiores, & Magister Scot. 3. dist. 23. *Respondetur ad rationem Durandi.* Hinc respondetur ad rationem Durandi, quod ad esse virtutem simpliciter, sufficit quod potentiam ponat in perfectione illa, quam pro statu hoc possumus habere. Et quando Aristoteles inquit 6. Ethic. quòd fides humana nõ est virtus intellectualis, non ideo dicit, quia non causat euidentiam, sed quia falsum potest illi subesse, fidei autem Diuinæ subesse non potest falsum, ideo simpliciter & absolutè est virtus. Quod si quis contra hoc arguat, quia fides adhuc pro statu hoc intellectum non ponit in perfectione vltima respectu supernaturalium, probatur: quia cognitio prophetica perfectiorem notitiam causat quam fides infusa, quia est medium inter fidem & visionem, ergo. Respondeo, ex hoc nihil contra nos colligi, quia nos loquimur de habitibus, prophetia verò non est habitus: prophetæ enim non quando volebant prophetabant, sed quando à Deo mouebantur.

Dubium maius est circa secundam Conclusionem Durandi, qua dicit, quod charitas non conducit ad perfectionem actus fidei. Caietanus inquit articulo quinto citato, quod quando S. Thom. distinguit inter fidem formatam & informem, non distinguit hæc tanquam duos habitus specie differentes, quorũ vnus intrinsece sit virtus, & alter non, sed distinctio debet sic intelligi, quod fides formata habet statum virtutis, fides autem informis non, licet sint idem habitus. Sumitur autem differentia hæc ratione charitatis, vnde actus illarum solum differunt in genere moris, non autem in esse naturæ. Ratio autem & fundamentum est, quia actus fidei dependet ab intellectu & voluntate, non solum quantũ ad vsum, sed etiam quantum ad specificationem, vnde ad perfectionem fidei requiritur, quod voluntas per charitatem sit perfecta. Quòd si quis arguat, quia fides sine charitate habet statum virtutis. Probatur, quia voluntas sine charitate potest intellectum ita firmiter inclinare, ac si charitate esset perfecta, ergo. Ad hoc damus antecedens, negamus tamen consequentiam, quia sola voluntas non inclinat intellectum promptè, delectabiliter, & in omni euentu, ideo fides tunc statum non haberet virtutis: verbi gratia, si quis Deum non diligeret, non ita prompte & faciliter dictis eius assentitur, ac si ipsum diligeret, amplius enim illi assentior, cui magis affectus sum, vt magis sententiæ S. Th. quam modernorum, veluti qui Christo erant affecti, dictis eius assentiebãtur, & qui odio prosequebantur illũ, dictis eius non credebãt: & hoc est asserere, quòd sine charitate non ita prompte & delectabiliter assentimur, sicut cum illa. Et hinc ad Durandum dicimus, quod licet charitate voluntatem perficiente, non producatur assensus firmior, producitur tamen promptior & delectabilior, & sæpe firmior.

Circa id quod Caietanus dicit, nempe, fidem informem esse aliquando virtutẽ, est dubium: quia S. Tho. id negare videtur, quia non inclinat ad prompte & delectabiliter operandũ. Dico ad hoc, fidem informem esse veram virtutem, licet non perfectam, sicuti musca est verum animal, non tamen perfectum animal, ita asserit S. Tho. articul. 5. ad tertium argumentum, quod fides informis non attingit ad perfectam rationem virtutis, concedit ergo, quod absolute est virtus, licet non perfecta. Quod verò ita sit, probatur: quia de ratione fidei est, quod ad assensum moueatur à voluntate, si ergo voluntas non est perfecta, fides perfecta non erit. Confirmatur: quia credere est alicui per voluntatem assentiri, experientia autem constat, quod si erga aliquem male sum affectus, difficile illi fidem adhibeo, qui ergo est inimicus Dei, non ita, neque eo modo illi credit, sicuti qui est amicus. Ex quo sequitur, quod fides infusa firmior est in illo, qui est in charitate, quam in illo qui est in mortali: quod ex eo constat, quia fides dependet à voluntate, si ergo voluntas est perfectior, & fides erit perfectior. Et hinc respondeo ad aliam rationem Durandi, qua arguit, quod non sit eadem ratio de prudentia perficiente virtutes morales, & charitate perficiente intellectum, quia inter prudentiam & alias virtutes, saltem in esse perfecto, est necessaria connexio, inter fidem autem & charitatem talis connexio non est necessaria. Nos tamen dicimus, simile esse optimum: quia sicuti temperantia non inclinat ad opus, nisi à prudentia dirigatur, ita neque fides ad assensum sine imperio voluntatis bene affectæ circa Deum. Ex dictis sequitur, quod charitas est forma extrinseca fidei, ea ratione, qua fides procedit ab intellectu, & est intrinseca forma eiusdem, vt procedit à voluntate, & in genere virtutis, sicuti

prudentia in genere virtutis est forma intrinseca temperantiæ, & albedo est forma extrinseca hominis, sed intrinseca Socratis, vt albus est.

Dubium vltimum est, an fides infusa semper inclinet ad verum. Quod mouetur propter Scotum, qui 3. distinct. 23. quæst. 1. ait, fidem infusam & acquisitam non differre eo modo quo ponit S. Thom. scilicet, quod infusa semper inclinat ad verum, acquisita vero aliquando ad falsum, inquit enim istam differentiam non esse ex parte habituum, sed solum prouenire ex parte obiectorum, quia materia fidei infusæ semper est de vero & necessario, non autem materia fidei acquisitæ, quia aliquando est de falso, cum sit de contingenti. Ex quo infert, quod fides quantum est de se, siue sit infusa, siue acquisita, non magis inclinat ad verum, quam ad falsum. Caietanus eodem articulo quinto, miratur Scoti subtilitatem, & quidem mirandum: Aristoteles siquidem 6. Ethic. ideo inquit, fides non est virtus, quia aliquando inclinat ad falsum: quare si fides infusa, quantum est de se, non magis inclinat ad verum quam ad falsum, non ergo est vere & proprie virtus, quod profecto mirabile est. Tenendum ergo est, quod fides infusa semper inclinat ad verum Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 1. artic. 3. ait, quod quando maior est de fide, & minor est falsa, tunc fides maioris non inclinat ad assensum conclusionis; quod autem fides infusa semper inclinat ad verum, probatur: quia fides infusa est inclinatio Dei, non ergo ad falsum inclinat, alias Deus fallere posset. Et ideo assertum Scoti erroneum videtur. Confirmatur: quia omni virtuti est commune, vt non inclinet ad malum, temperantia enim incliuare non potest ad hoc, quod quis tempore prohibito carnes comedat, similiter ergo neque fides ad falsum inclinare potest, cum illud sit maximum malum intellectus.

Pro Ambrosio respondet Magister, 3. Sentent. distinctione vigesimatertia, quod fuit euidenter sententiæ contrariæ Lutheri, nam super epistolam ad Roman. inquit, Charitas est mater omnium virtutum, quia omnes informat, sine qua nulla vera virtus est, fides ergo operans per dilectionem, virtus est, qua non visa creduntur, hæc est fundamentum, quod mutari non potest, vt ait Apost. 1. Cor. 1. qua posita, in fundamento neminem perire sinit. Intelligendus ergo est Ambrosius de fide formata.

VIGESIMVMOCTAVVM QVÆSITVM.

An in lege fuerit vera remissio peccatorum.

AMbrosius in periodum illam, *Iustitia in æternum, & lex tua veritas*, Psalmo 118. asserere videtur, quod in lege non fuit vera remissio peccatorum. Sic enim habet: Qui præcepta Dei non habent in cordibus suis, non habent legem, siue quia inueteratur in Iudæis, renouatur in nobis, vmbra est, non veritas, vt cum fiat oblatio pro peccatis secundum legem, non fiat remissio peccatorum: impossibile est enim sanguine taurorum & hircorum peccata mundari, mendax ergo erat illa remissio, donec remissionis veritas adueniret. Quid inde manifestius, quam Ioannis Euangelistæ sententia, qui ait, Quia lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Et infra, Quia si veritas fuisset in lege, non fuisset gratia facta per Christum.

In veteri lege tria operum genera.

Doctores Scholastici, 4. Sent. distinct. 2. & alij, distinct. 1. & Thom. 3. parte, quæst. 61. artic. 2. disputant de differentia veteris & nouæ legis. Pro quo supponendum est, tria fuisse operum genera in veteri lege, nempe, moralium, iudicialium, & cæremonialium: moralia eadem ipsa fuerunt quæ in lege Euangelica, scilicet, decem præcepta Decalogi: iudicialia vero alia diuersa, vt de vxoribus ducendis, scilicet, nemo vxorem sibi nisi de sua tribu copularet, vt Num. vltimo legitur, & quòd frater illius qui absque liberis defunctus esset, vxorem eius duceret, vt habetur Deut. 25. atque aliud genus: cæremonialia, quæ numero quamplurima erant, vt esus agni paschalis, oblationes, vnctiones, lotiones, atque huiusmodi reliqua. Quantum ad moralia inter Doctores Scholasticos nullum est discrimen: non enim ratione operis gratiam conferebant, nisi per modum meriti, sicut apud nos, dummodo ex fide Christi formata procederent, alias essent opera moraliter bona, non tamen meritoria, neque apud Deum grata. Hoc enim est quod Paulus in epistola ad Romanos, & ad Galatas intendit, quod nullius opera legis valuerunt vnquam, neque valent sine fide Christi Deo placere, & quia illam gratiam in sua passione vniuersis meruit, dicitur nostra lex gratiæ, iuxta illud Ioannis. Lex per Moysen data est, quæ scilicet tantum iubebat, non autem iuuabat. Gratia verò & illarum figurarum veritas per IESVM CHRISTVM facta est. Et idem omnino de iudicialibus sentiendum est. De cæremonialibus vero Scotus, 4. distinct. 1. quæst. 6. & Durandus distinct. 1. quæst. 5. quos sequuntur Moderni, tenent solam Circuncisionem gratiam contulisse, sicut Baptismus cõfert, reliquarũ autem cæremoniarũ nullam talem habuisse virtutẽ, sed omnimodo perinde ac reliqua opera, si fierent in gratia, illam per modum meriti augerent, & quando in peccato essent, tantummodo opera moraliter bona. Quantum ad cæremonias reliquas, Sanct. Thom. & vniuersi in eandem sententiam consentiunt. Sed tamen de Circuncisione discrimẽ est inter S. Thom. & Modernos,

Circuncisio an ex se gratiam conferret.

nam Moderni contendunt, quod circuncisio ex se & ex virtute sua gratiam conferebat. S. vero Tho. contendit, quod iustificatio ex fide erat, quæ per circuncisionem protestabatur. Hoc supposito, dicimus, discrimen latum esse inter legem veterem & nouam, nempe, vt loca frequentia scripturæ & præcipue Pauli intelligamus, quibus latum discrimen assignat inter veterem & nouam legem. Posset enim quispiam arbitrari, vbi Paulus ad Rom. 3. & Galat. 2. ait, hominem non iustificari ex operibus legis, sed per fidem Iesu Christi, & vbi ait Ioann. cap. 1. Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est, hoc discrimen inter legem illam veterem & nostram constitui, quod scilicet, illa non conferret gratiam, nostra vero illam efficeret: quod tamen falsum est. Ideo ad rectum horum intellectum primum omnium animaduertendum est conuenientia inter omnes leges. Hoc enim à lapsu primi hominis fuit semper commune omni legi & sæculo, vt non nisi per vnicam fidem mediatoris implicitam vel explicitam pateret vnquam vlli mortalium salus, iuxta illud Actuum 4. Non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, &c. & ad Heb. 11. Accedentem ad Deum oportet credere, &c. quod Paulus ad Rom. 3. vsque ad 8. & ad Galat. 2. vsque ad 5. constituere contendit. Quare cum ait, Arbitramur iustificari hominem per fidem, & non ex operibus legis, non intendit peculiare discrimen inter legem veterem & nostram constituere, vt nonnulli falso arbitrantur, dicentes de operibus legis antiquæ illic proprie habere sermonem, scilicet, de cæremoniis & obseruationibus legalibus: imo vt Augustinus libro de spiritu & litera, cap. 14. plane docet, de omnibus operibus moralibus & præceptis Decalogi id intelligitur: cum enim populus ille de hoc sese iactaret, quod opera legis, quam diuinitus susceperat, & virtute propria Circuncisionis amicitiam Dei promeruisset, contendit aduersus illos probare, quod nullius gentis opera, neque gentium, neque illorum, neque ipsa Circuncisio, nisi quatenus fide Christi innitebantur, digna erant gratia & vita æterna apud Deum. Et idem de operibus nostris dixisset, si per se considerentur absque fide Christi & Diuina ope. Itaque non constituebat differentiam inter legem & legem, sed inter opera cuiuscunque legis siue naturalis, siue scriptæ, quamuis Diuinitus conditæ, siue humanæ, & fidem Christi, scilicet, quod sola fides per Dei auxilium tribuit operibus omnibus, vt sint Deo grata, & ad vitam æternam accepta. Denique errorem illum illic Paulus damnat qui postea Pelagium excæcauit, dicentem, posse hominem viribus naturalibus & meritis propriis gratiam Dei promereri. Sed si roges, quod ergo discrimen est inter legem veterem & nostram? respondeo, non vnum, sed multa.

Augus.

1. Excellentia legis nostræ supra veterẽ.

Prima, quæ omnium fundamentum est, hæc scilicet, quod illam virtutem & gratiam, quæ causa fuit vt opera mortalium post hominis lapsum Deo essent grata, nemo vnquam nisi solus Christus autor nouæ legis operatus est, iuxta illud ad Hebr. 9. vbi Paulus ait, mortem Christi intercessisse in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant sub priori testamento, vt remissionem, inquit, acciperent, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. Vnde quod cap. 1. ait Ioann. De plenitudine eius omnes accepimus, ad vniuersos mortales à præuaricatione Adæ vsque ad finem mundi refertur. Et hoc est quod subdit, Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Vbi secunda adnotatur excellentia ex parte datoris vnius & conditoris alterius legis: enimuero Moyses non condidit, sed legem dedit, quam Deus condiderat, quæ per se non iustificabat, gratia autem, per quam illa iustificabat, per Iesum Christum non solum data, sed facta est, & pariter veritas, nempe lex Euangelica, quam ipse dedit & fecit, quæ idcirco veritas dicitur, quod Mosayca erat eius vmbra. Et hoc est quod ait Paulus ad Galat. 2. Si ex lege iustitia, Christus gratis mortuus est, hoc est sine causa. Et hæc est ratio, quare illa dicitur scripta, ad differentiam legis naturalis: nostra vero lex gratiæ videlicet, quod Christus eius lator, cui summa gratia fuit collata, & per eum mundo legem condens, qua nos doceret, quid agere deberemus, gratiam simul contulit, qua illam digne apud Deum implere possemus, & ideo ait Paulus ad Romanos 7. quod lex vetus iubendo docebat cognitionem peccati: nostra vero iuuando iustificat.

2. Excellentia.

3. Excellentia.

Atque hinc tertia excellentia colligitur, videlicet, quod lex illa scripta est in tabulis lapideis, nostra vero in cordibus, iuxta illud Hierem. 31. Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, lex enim Euangelica non fuit primo tradita in scripto, sed ore Christi viua & viuificante voce vsque ad corda audientium penetrante, vbi adiutricem gratiam, qua illam impleamus, instillat, vnde, 2. Corinth. 3. Paulus epistola, inquit, estis Christi ministrata à nobis, & scripta non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Ex eadem prima excellentia subsequitur quarta, quantum ad sacramenta, videlicet, quod in lege naturæ nullum fuit singularium institutione Dei determinatum, & ideo nullum fuit proprie sacramentum illius fidei applicandæ, in lege autem scripta fuerũt quidem proprie sacramenta, nempe, vera signa gratiæ per Christum promerendæ & efficiendæ, in quo proprie consistit vera ratio sacramenti: nullum tamen gratiam cõtulit, quare nullum fuit sacramentum perfectum: sed vt Paulus ait, omnia fuerunt infirma & egena: nam etsi Circuncisio fuerit sacramentum necessariũ ad

4. Excellentia.

applican-

applicandam fidem, qua iustificabantur, tamen de illa sicut & de lege, probat Apostolus Rom. 4. neminem iustificasse, sed tantum fuisse signaculum iustitiæ fidei, lex vero Euangelica non solum ad remissionem originalis, verum & ad alios effectus gratuitos sacramentis affluit, quæ tum propria, tum etiam perfecta sunt, vtpote quæ non tantum sunt signa gratiæ, verum & causæ instrumẽtales, & hac etiam de causa lex gratiæ dicitur, eo quòd tam multis abundat instrumentis, quibus illam suis cultoribus dispensat.

5. Excellentia. Quinta excellentia, subsequitur hinc, quod lex illa ianuam cæli nõ aperiebat, sed id solus Christus author Euangelicæ legis præstitit, vnde tunc modus loquendi de mortuis erat, quod in infernũ descenderẽt, vt Iacob Gen. 37. Descendam, inquit, ad filium meum lugens in infernum, & Iob. 17. Infernus domus mea est, eo quod quantouis gradu essent in amicitia Dei, ad lymbum descendebant, vt illic aduentum Christi præstolarentur: in lege verò Euangelica, inquit, Paulus, bonam voluntatem habentes peregrinari a corpore & præsentes esse Domino: & ad Philipp. 1. Cupio dissolui, & esse cum Christo, quasi inter egressum huius vitæ & ingressum cœli nullum impedimentum esset, nisi quod nostra fecit culpa, vnde Christus ad latronem, Hodie mecum eris in paradiso.

6. Excellentia. Sexta excellentia est, quod cultores illius legis non plene & perfecte merebantur nomen filiorum Dei, nam quamuis essent hæredes regni, non tamen in eius possessionem admittebantur, & ideo loco seruorum habebantur, iuxta illud Pauli ad Galat. 4. Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, &c. ita & nos cum essemus paruuli, sub elementis mundi huius eramus seruientes, at vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, &c. vt adoptionem filiorum reciperemus. Qua vtiq; ratione Ioan. cap. 1. de Christo ait, Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, &c. non quod non omnes ab Adam vsque ad nos per eandem fidem gratiã recepissent, sed quod post Christum passum filij in paternam hæreditatem fuerint admissi. Vnde Paulus ad Rom. 8. Non accepistis spiritum seruituris iterum in timore, nempe, seruitutis, sicut sub lege veteri, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus Abba Pater, ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, qui cum antea non fuisset incarnatus, antiquitas digna non erat, vt tunc mortales eius dicerentur cohæredes.

7. Excellentia. Septima excellentia Euangelicæ legis est, quòd eius gratia absolutum & completũ & perfectũ nomen gratiæ obtinuit quod antiquæ legi non cõpetebat, nam licet inter Patres propria ratio gratiæ apud Deum fuerit, nam multi sancti Patres sub testamento illo fuerunt in amicitia Dei, tam viuentes, quam mortui, propria enim ratio gratiæ in hoc consistit, quòd hominem facit acceptum ad vitam æternam, siue illico post mortem, siue aliquo post tempore conferendam. Abel innocens fuit, cuius viuentis munera, & morientis patientia Deo placuerunt: & de Abraham Genes. 15. legimus, quod credidit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam: & Iacobi 2. habetur, quòd amicus Dei appellatus est: & ad Hebr. 11. idẽ ait Paulus de Moyse, & multis alijs, & de Ioanne Baptista asseruit Dominus, Inter natos mulierum neminem illo fuisse maiorem; quin vero in lege naturæ etiam Iob legitur fuisse iustus, & rectus, & timens Deum, & de alijs pluribus idem creditur. Sacratissimam autem Virginem cò inter Patres illius legis non connumeramus, quam Gabriel gratia plenam pronunciauit, quòd cum non esset ante passionem Christi mortura, fit, vt neq; deberet ad lymbum descẽdere, sed illico super choros Angelorum euolare, quare ad gratiam noui testamenti pertinet.

Illa ergo hic prætermissa, quòd gratia illorum sæculorum ad completum, absolutum, & perfectum gratiæ non pertigerit, argumentum est, quòd amici illi sunt, quibus omnia ea sunt communia, in quibus amicitiæ fundatur, ea vero in quibus amicitia inter Deum & homines fundamentum habet, sunt illa cælestia supernæ vitæ, illa autem ante Christi passionem nemini Deus communicauit, ergo homines illius temporis non erant in gratia Dei perfecta, absoluta, & consummata. Profecto si quis ob crimen aliquod læsæ maiestatis suis esset mulctatus bonis, quamuis postea veniam principis obtineret, quousq; illum in integrum honorem & statum pristinum restitueret, non diceretur in eius amicitiam pristinam reconciliatus, sed semper esset in debito, quousq; pretiũ illius patrati sceleris alius pro illo persolueret. Hoc autem exemplo ait Paulus Rom. 3. Christus remissionem præcedentium delictorum suo sanguine fecisse, eorum scil. omnium hominum, qui vsq; tunc fuerant in sustentatione Dei, ergo quousq; Christus gratiam redemptionis, ex qua illi pendebant, meruit, fecitq; in cruce, non erant in perfecta gratia Dei.

Accedit, quòd si perfecte fuissent grati & amici, loco filiorum fuissent tractati, nam amicus Dei filius eius est, atq; adeò in hæreditatem paternam fuissent recepti, nam inter homines, ob id filius nisi mortuo patre hæreditatem non adit, quod vtrique matrimonium temporale non sufficit, regnum autem Dei, quia infinitum, mundis infinitis sufficeret: nihilominus, vti ait Paulus, sicuti paruuli sub tutore continebantur, patres illi, vt serui quousque more humano, vt ad Hebr. 9. Paulus ait, morte intercedente Christi, hæreditatem adirent: quin verò & in hoc etiam habebantur vt serui, quòd secreta Diuina non illis communicabantur, vt in lege noua, quare Christus ad eorum differentiam ait Euangelij cultoribus, Iam non dicam vos seruos, sed amicos, quia quæcunque audiui à Patre meo nota feci vobis: *Ioan. 15.* secreta siquidem prudentissimus, quisque non seruis committit, sed amicis pandit. Gratia ergo illius legis non ad iustum suum culmen ascẽderat, qua ratione (quod rem maxime confirmat) nomen gratiæ apud Deum in hac Euangelica significatione vix in testamento veteri reperias, sed solum nomen iustificationis fidei, qua Paulus ad Hebr. 11. omnes iustos tam in lege naturæ quam in scripta ait, Deo obedientiam præstitisse: si ergo cultores illius priscæ legis contemplari licet, ac sciues, qui regis maiestatem læsissent, veniam ab illo deprecantes, nec repulsam omnino paterentur, neque vero omnimodam obtinerent indulgentiam, sed expectare regium filium iuberentur, qui eorum veniam apud ipsum promereretur, quod de facto Christi aduentu euenit.

Pro Ambrosio respondemus, quòd quando ait, remissionem illam, quæ veteri lege fiebat, mendacem esse, donec remissionis veritas adueniret, Ioan. enim Euangelista 1. ait, quia lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est, intelligendus est de remissione completa & perfecta: nam si Rex delictum alicui remittat, hac lege, quod aulam eius nõ ingrediatur, neq; faciem eius videat, remissio illa non est perfecta. sic ergo Patribus accidit. Idem dicimus de gratia illorum, quòd neque erat perfecta, neque consummata. Et quod hæc sit mens eius, ex eo constat, quia Abraham, Isaac, & Iacob, iustos & amicos Dei sæpe asserit.

VIGESIMVMNONVM QVÆSITVM.

An detur delictorum mensura, extra quam non est salus.

AMbrosius locum hunc exponens. *Vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum*, Ad Rom. 7. asserere videtur esse quandam delictorum mensuram, quam cum peccatores impleuerint, indigni fiunt vita æterna. Sic enim scripsit: Quid est supra modum, quasi datus sit modus delinquentibus, cum peccare non liceat, sed Dei verba sunt dicentis, Non sunt completa peccata Amorrhæorum, *Genes. 15.* per quod ostendit mensuram quandam esse delictorum, quam cum impleuerint peccatores, vita digni: minime iudicentur, sicut & Pharao, qui istum modũ impleuerat, Dei virtutes & signa in illo ostẽsa sunt, per quæ cæteri territi ad emolumentum vitæ se exercerent, vt in mortuo vita discatur.

Doctores Scholastici de hac quæstione 4. Sentent. distin. 14. & 2. distin. 43. S. vero Thom. 2. 2. quæst. 14. artic. 3. & tertia parte, q. 84. articulo 10. & quærunt in vniuersali vtrum pœnitentia omnia peccata deleat, ita vt nullum sit peccatum, quod per pœnitentiam remitti nequeat. De qua re duo versantur errores. Prior Lutheranorum de potestate liberi arbitrij tam absurde loquentium, vt putent nos cogi ad peccandum, & quod turpius est, inquiunt, Deum ad peccandum nos sæpe cogere. Vnde secundum istos, peccatum per pœnitentiam non solum non potest deleri, sed neque vllo modo euitare possumus, quin delinquamus. Vnde axioma Lutheri fuit, non esse in potestate nostra malas vias facere, sed mali opera in impijs Deus operatur. Quod eisdem verbis Tridentina Synodus sess. 6. Can 6. his verbis damnauit, Si quis dixerit, non esse in *Concilium* potestate hominis, vias suas malas facere, sed mala opera, ita vt *Trident.* bona, Deum operari, non permissiue solum, sed etiam proprie & per se, adeo vt sit eius proprium opus, non minus proditio Iudæ sit, quam vocatio Pauli, anathema sit. Probabile valde est, prouidentia Dei permissum fuisse in istam vesaniam eos incidisse, vt constaret eos, qui sic de Deo & libero arbitrio senserunt, in reli- *1. Ratio.* quis qua authoritate essent digni: nam si aliud argumentum contra eos non esset, hoc sufficeret, quod Deus qui summa bonitas est, nullatenus voluntatem habere potest mali culpæ: imo nihil est, quod in hominibus eius voluntati magis aduersetur: nam si nos ad malum cogeret, vellet nos peccare, quod animus audire abhorret. Secundò, quia peccatum, vt Augustinus libro 22. contra *2. Ratio.* Faustum ait, non est nisi quid factum contra legem Dei, Lex autem Dei, eadem res est quæ sua voluntas, nam intellectus & voluntas in ipso eadem essentia sunt, quomodo ergo potest esse peccatum, quod Deo volente imo cogente fit? si enim fit per eius voluntatem, est eidem voluntati consonum, ac perinde suæ legi simile, vnde palam fit non esse peccatum. Tertio, quia peccatum, vt idem *3. Ratio.* Augustinus libro de vera religione author est, adeo est voluntarium malum, vt nisi sit voluntarium, nequeat esse peccatum, quia sola voluntate peccatur, si ergo Deus nos cogit, non est in nostra voluntate non peccare, atq; adeo non peccamus. Absurditas Lutheri ex eo constat, quia Deum facit, nedum authorẽ, sed coactorem nostri peccati, & nos pecudes, & iniquioris conditionis illis, cum nos affirmat inuitos peccare: & tamen Iacobus instructu & reuelatione Dei clamat, quod Deus intentator malorum est, nos admonens, vt nemo dum tentatur, dicat, quoniã à Deo tentatur. Et reclamat Lutherus quod non solum nos tentat, verum quod inuitos nos cogit. Quarto, quo modo vniuersalis illa vera esset, qua *4. Ratio.* Paulus asserit, quod Deus vult omnes homines saluos fieri? & monita illa Diuina. Noli vinci a malo, noli deficere, à disciplina Domini & quod ait Psaltes, Nolite fieri sicut equus & mulus huiusmodi est, qui suæ subiugatur sensualitati; quod si euitare nequiremus, minime euitare admoneremur. Mouetur hæretici isti ex illo *Lutheranorũ motiua.* ad Roman. 1. Tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, & Esaiæ 6. Excæca Domine cor populi huius, & Genes. 14. Indurauit

Dominus cor Pharaonis. Hæc autem nihil aliud conuincunt, quam quòd Deus sæpe hominem sinit proprium affectum sequi & implere, vt longa peccatorum catena illaqueatus, vix admonenti ei obedire possit: quam vt ait Sanct. Thom. 1.2. q. 79. cum sol corporeus naturaliter illuminet, fit vt dum quis claudit fenestrã, ne radij solares ingrediantur mihi, causa in solem reijci possit, sed tota causa fuit, qui fenestram clausit, tamen dum homo cor Deo occludit, quia Deus non vt sol merè naturaliter, sed liberè sciens & prudens id permittit, quodammodo dicitur excæcare, & tradere, & indurare: sic filius qui nimia patris indulgentia perdite vixit, ad patrem reuersus ait, Tu pater errorum meorum, ea mihi permittendo, causa fuisti. Et quòd Deus non aliter induret, historia ipsa Pharaonis ostendit, cum enim Deus aiebat, Quoniam non vis populum dimittere, ego percutiam omnia primitiua Ægypti, palam docebat, quòd si populum vellet dimittere, pœnitentiam recepisset: longa enim illa comminatio, & plagarum successio, indicium fuit bonitatis Dei, qui ipsum ad pœnitentiam adducebat. Dicitur etiam indurasse Pharaonem, quia singulari prouidentia duritiam eius permisit, vt maiestatem gloriæ suæ in miraculis illis ostenderet.

Secundus error est Armachani, lib. 9. de quæstionib. Armenorum, cap. 27. vbi contendit, probabile esse secundum scripturam, esse aliquod peccatum irremissibile, & sustinet, quòd sicut Deus aliquos confirmat in bono, vt Apostolos, quæ confirmatio non fuit ablatiu liberi arbitrij, sed lex irreuocabilis, vt nunquam peccarent mortaliter, sic sunt quorundam peccata firmata lege irremissibilia, veluti peccata dæmonum.

1. *Ratio.* Opinio autem hæc non solum est falsa, verum etiam erronea, vt asserit S. Th. 3. part. q. 86. art. 1. & probatur primò, quia aduersatur Dei bonitati, cuius nullum magis motiuum est in omnibus operibus extra se factis, quam omnes homines, vt Paulus ait, saluos facere, hoc enim proposito illos creauit, & hac lege eos redemit, vt suam beatitudinem illis impartiretur.

2. *Ratio.* Secundò, quia hoc est contra naturam hominis viatoris, hoc enim homo ab Angelo distat, quòd cum Angelus sit mere intellectualis, discursu non vtens, primo peccato sic voluntatẽ suam malo infixerit, vt nõ esset amplius in bonum vertibilis, sed homo cum sit rationalis, sicut per intellectum potest semper discurrere, ita per voluntatem à bono, in malũ, & vice versa mutari. Vnde Damascenus, quod hominibus est mors, hoc Ang. lis casus.

3. *Ratio.* Tertiò, hominem esse viatorem, nihil aliud est, quam esse in via ad patriam, via autem hæc est libertas arbitrij, quo Dei auxilio potest quisq; ad cælestem patriam peruenire. Quare huiusmodi errores nedum sunt a veritate Euangelica alieni, verum & hominib. perniciosissimi, æquiparant enim viuentes homines dæmonibus, & in scopum desperationis adigunt eos: cum Iacobus in sua Canonica dicat, Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & cap. 2. Si quis peccauerit, (scilicet quocunq; genere peccati) aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum, qui propitiatio est pro peccatis totius mundi. Quocirca error blasphemus est, & Christo & passioni eius iniurius, nam si aliquod esset peccatum irremissibile, non fuisset vniuersalis Redemptor.

4. *Ratio.* Quartò, quia Deus absq; vlla exceptione vniuersos mortales à via veritatis aberrantes, vt ad mentem redeant & conuertantur, inuitat Ezech. 18. Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, &c. ab omnibus inquit, ideo subditur, Omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor, & c. 33. Viuo, inquit Dominus, nolo mortem impij, hoc est, cuiusuis conditionis impietate fuerit infectus: & subdit, Nunquid volũtatis meæ est mors impij, inquit Dominus. & illud Ioel 2. etiã verbum est vniuersale: Conuertimini ad me. sicut & illud Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Et ad Apostolos Ioan. 21. Quorum remiseritis peccata, remittentur eis, id est, quorumcumque, & quæcumque. & Matth. 18. Non dico septies, sed septuagies septies. hoc est, nullus erit peccatorum numerus, nullumve genus, quod non remittes.

5. *Ratio.* Quintò, quia si aliquod peccatum est per pœnitentiam irremissibile, eadem erit ratio de baptismo, quod est contra illud Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam, & contra illud Marci vltimo: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Ex his, & alijs testimonijs, quæ prudens omitto, ecclesia, cap. firmiter, de summa Trin. & fide Cathol. decretum illud collegit, Si quisquam post baptismum prolapsus fuerit in peccatum,

Chrysost. per veram potest semper pœnitentiam reparari. Vnde Chrysostomus libro de reparatione lapsi, & refertur Can. Talis, de pœnitent. dist. 3. Talis, inquit, mihi crede, est erga homines pietas Dei, nunquam spernit pœnitentiam, si ei sincere, & simpliciter offeratur, etiam si ad summum quis perueniat malorum, conuersum ad libertatis viam libenter amplectitur.

Contra hanc diffinitionem est vrgens argumentũ ex illo Io. 12.

Ioan. 12. Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias, Exe-
Esai. 6. cæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos. Si enim non poterant, nulla pœnitentia ergo eis sufficiebat. Respondeo, & est valde notandum, quòd inter auxilia specialia sunt gradus: est enim auxilium ordinarium, quod per se cuique sufficit, vt resurgat, quod Deus semper cuicumque homini etiam sceleratissimo communicat, de quo Apocal. 3. Ego sto ad ostium & pulso. Aliud auxilium est excellentius & superabundans, quo homines in profundum malorum colapsi indigẽt, vt resurgant, & hoc Deus non semper illis offert, neque communicat, sed est quasi miraculum, vt resipiscant, vt apparuit in Pharaone, & in Babylonicis, de quibus Hierem. 51. Curauimus Babylonem, & non est sanata, derelinquamus eam, quoniam peruenit vsque ad cælum iudicium eius; In hoc ergo sensu dicuntur excæcati non posse credere, culpam verò in Deum retorquere nequeunt, sufficienter enim, quantum est de se, illis auxiliatur, sed in seipsos, qui salutem suam tam difficilem fecerunt, vt semper stet sententia Oseæ, Perditio tua ex te Israel, id est, tu es causa illius. Quo fit, vt quando per timores seruiles, quos naturaliter habere possunt, eiusdem obstinati cor emolliuerint, & per alias calamitates attriti à delictis cessare cœperint, tunc sufficiet eis auxilium ordinarium, prætereaquam quod etiam illud egregium & superabundans nonnunquam illis offert & communicat, vt Matthæo Magdalenæ, Paulo, & Latroni.

Ad argumenta in contrarium respondemus. Ad primum, quòd sumitur ex illo ad Heb. 12. quod Esau non inuenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquisisset eam, vbi glossa, non inuenit locũ veniæ & benedictionis per pœnitentiam. & 2. Machab. 9. de Antiocho dicitur, Orabat scelestus Deum, à quo non erat misericordiam consecuturus.

Ex illa historia Esau infert Armachanus, quòd peccatum, quod leuissima de causa, & absq; passione vlla, & quasi pro nihilo fit, esset irremissibile, quia fit ex magno contemptu, sicuti Esau, qui pro misera lenticula primogenituram vendidit, & ideo benedictionẽ à patre obtinere non potuit. Argumentum tamen non conuincit, quòd si quis verè pœniteat, veniam peccatorum obtinere non possit, sed hoc tantum, quod huiusmodi contemptores legis, nunquam, aut vix vnquam, veram agunt pœnitentiam, sicut Esau qui non plangebat nisi propter primogenituram amissam, odium tamen fratris non deponebat, imò dicebat Venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum. Similiter respondeo ad historiam Antiochi, qui cum superbia elatus, subuersionem Hierosolymorum moliretur, plaga diuinitus percussus cœpit imaginem quandam pœnitentiæ verbis fingere, sed quia nõ vere offensæ Dei pœnitebat, sed quòd culpa causa plagæ fuerat, veniam non obtinuit, & hoc denotat historia appellans eum scelestum, quia sceleste Dominum orabat.

Secundum argumentum sumitur ex Augustino, in libro de sermone Domini in monte, vbi loquens de impugnantibus fraterni- *2. Argumentum.* tatem, ait, quod tãta labes est illius peccati, vbi quis post agnitionem per gratiam Christi oppugnat fraternitatem, vt deprecandi humilitatem subire non possit, etiam si peccatum suum mala conscientia agnoscere & annunciare cogatur. Ex quo colligi videtur, non omne peccatum per pœnitentiam esse remissibile. Respõdeo, quòd vbi ait Augustinus, non possit, intelligit, non facile possit: sic enim Patres loqui consueuere, secundum Aristot. 1. de Cælo, vbi ait, quòd impossibile dicitur, quòd simpliciter non est possibile, & quod non est facile factu, sicut morbus dicitur insanabilis, qui secundum communem cursum nõ sanatur, sic & impugnatores pacis & fraternitatis, secundum communem cursum nunquam resipiscunt, nihilominus, auxilio superabundanti conuerti possunt, iuxta illud Psalm. 67. Dixit Dominus ex Basan, conuertam, conuertam, in profundum maris, hoc est, etiam si quis in profundo malorum sit.

Tertiò arguitur ex illo verbo Christi Matthæi 12. Qui dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei in hoc sæculo, neq; in futuro. Pro solutione notandum, quòd trifariam Patres de Spiritu sancto loquuntur, Augustinus in libro de verbis Domini, appellat peccatum in Spiritum sanctum finalem impœnitentiã, quia opponitur remissioni peccatorum, quæ fit per charitatem, quæ Spiritu sancto attribuitur: si autem sic accipiatur, non est speciale peccatum, sed generalis conditio omnium. Athanasius verò, *Athanasius.* & antiquissimi Patres, peccatum in Spiritum sanctum appellabãt illud, quod fit contra Diuinitatem, vel contra quamcunq; personam Trinitatis: & distinguitur contra peccatum in humanitatem Christi, vel contra homines, & hoc dicitur irremissibile, non simpliciter, sed quia difficulter remittitur, eo quòd vel nihil, vel minimum habet excusationis. Quando enim Iudæi obijciebant Christo, quod esset vorax, & potator vini, & publicanorum amicus, aliquam excusationem habebant, quia hæc conuitia ad eius humanitatem pertinebant propter infirmitatem carnis, quam in eo cernebant, sed quando obijciebant, quod in Beelzebub eijceret dæmonia, iniuriam Diuinitati irrogabant, ideo nullam habebant excusationem, opera Spiritus sancti, diabolo tribuentes.

Alij verò distingunt tria genera peccatorum, vnum, quod procedit ex ignorantia, hoc est, contra Filium, cui tribuitur sapientia: aliud quod procedit ex passione, quod est contra Patrem, cui attribuitur omnipotẽtia: tertium, quod procedit ex malitia, quod peculiariter est contra Spiritum sanctum, cui attribuitur bonitas; & hoc etiam pacto peccatum in Spiritum sanctum dicitur irremissibile, non simpliciter, sed quia difficile est vt remittatur.

Præsertim quòd Christus non ait esse irremissibile, sed quod non remittetur, loquitur enim de facto secundum cõmunem cursum rerum, scilicet, ob defectum pœnitentiæ, quæ difficilis est in his, qui malitia absq; ignorantia & passione delinquunt, iuxta illud Esaiæ 22. Comedamus & bibamus cras enim moriemur, &. *Esaiæ 22.*

Reuelata

Reuelata est in auribus meis vox Domini exercituum, si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini, dicit Dominus, quasi dicat minime. Vnde Iob. 9. Verebar, inquit, opera mea, sciẽs quod non parceres delinquenti, i. e. manenti in peccato, quamuis & ad pœnas hoc referri possit. Nam ibi ait Greg. lib. 9. Mor. cap. 27. Etiamsi delicti culpa per pœnitentiam tollatur, pœnas luere debemus, vel in hac vita, vel in altera: eodem modo ponit Chrysosto.
Chrysost. homi. 42. super Matth. quod peccatum in Spiritum sanctum non remittetur, non quod per pœnitentiam non possit remitti, sed quod huiusmodi pœnitentia difficilis est, & qui illam non fecerit, pœnas & in hoc seculo & in futuro dabit.

4. argumentum. Quarto, arguitur ex illo Ioann. prima Canonica, capit. 5. Est peccatum ad mortem, non dico pro eo vt oret quis, & Ezech. 14. Si bestias induxerim super terram, vt vastem eam, scilicet, propter idololatriam, & tres viri isti Noe, Daniel, & Iob fuerint in ea, viuo ego, dicit Dominus, quia neque filios, neque filias liberabunt, sed ipsi soli liberabuntur. Et Hiere. 14. Noli orare pro populo isto in bonum, cum ieiunauerint, non exaudiam preces eorum, &c. quoniam gladio, & fame, & peste consumam eos. Ad locum Ioannis, Doctores Scholastici, 2. Sent. dist. 43. multis modis respondent S. Tho. citat Augustinum de sermone Domini in monte, lib. 1. qui illud intelligit de peccato impugnantium fraternitatem & gratiam Dei: sed tamen libro 1. Retractat. cap. 9. dictum correxit, dicens, quod debuisset addere, si peccatur in tam scelerata mentis peruersitate finierit hanc vitam, quoniam de quocunq; pessimo in hac vita constituto, non est desperandum, neque pro illo imprudenter oratur, de quo non desperatur. Multi autem Theologorum, & cum illis S. Thom. de malo, quæst. 3. articu. 13. intelligunt peccatum ad mortem, peccatum finalis impœnitentiæ. Hic tamen sensus stare non posse videtur: nam etsi huiusmodi peccatum irremissibile sit, nemo tamen in hac vita illud cognoscere potest: quis enim de alio nouerit, an ante mortem sit pœnitentiam facturus? Ioannes vero peccatum aliquod insinuabat, quod homines agnoscere possent, quomodo ergo dicere potuit, vt pro illo peccato nemo oret? quod nemo nouit nisi forsan de aliquo constaret in peccato fuisse defunctum, quod vix constare potest.

Alij intelligunt, non esse orandum pro eo qui ex certa malitia peccat, sed si Ioannes peccatum ad mortem appellat, ob difficultatem quam habet, vt tollatur, eadem ratione appellauit alia, in quibus ob consuetudinem obstinatam tantundem difficultatis inest.

August. Augustinus libro 1. de vera & falsa pœnitentia, cap. 4. aliam adfert expositionem. Nouatiani enim omne peccatum post baptismum commissum appellabant in Spiritum sanctum, qui in baptismo suscipitur, nam quæ præcedebant baptismum, quia vel ex ignorantia vel ex passione procedebant, dicebant esse contra Filium, cui attribuitur sapientia, & contra Patrem, cui attribuitur potentia: & ideo per baptismum profitebantur remitti peccata, sed relapsis pænitentiam negabant, ideo omne peccatum post baptismum commissum aiebant esse ad mortem, & de illo esse intelligendum Ioannem. Contra hanc ergo blasphemiam ait Augustinus, Ioannem per peccatum ad mortem, intelligere omne peccatum mortale, & per peccatum non ad mortem veniale. Est ergo sensus, quod si quis venialia commisit, per orationem Dominicam, veluti per aquam benedictam, veniam obtinebit: vbi autem peccatum est mortale, non sufficit oratio Dominica, sed pænitentia requiritur: expositio bona, sed non satisfaciens, quoniam oratio Dominica non delet veniale, nisi facta ab illo qui est in peccato, Ioannes autem de precibus loquitur, quas quis pro alio fundit.

Ambrosius libro 1. de pænitentia, capit. 8. & 9. inquit, quod Ioannes peccatum ad mortem, appellat peccatum grauissimum cuiuscumque generis sit: pro quo non sufficit, vt quilibet oret: quare Ioannes ait, Non dico vt pro eo oret quis, id est quilibet, sed requiritur oratio instantissima excellentissimæ personæ, sicut pro peccato Israel adorationis vituli, non quilibet, sed Moyses orauit, idque instantissime, aut dele me de libro vitæ, aut noxam populo remitte. Cui alludit illud 1. Reg. 2. Si peccauerit vir in virum, placari potest ei Deus, si autem in Dominum peccauerit homo, quis orabit pro eo? quasi dicat, non nisi qui fuerit Deo gratissimus.

Expositiones istæ Patrum venerandæ sunt, licet sensus Ioannis differre ab illis videatur, præmiserat enim dicens, quod quodcunque petierimus secundum Dei voluntatem, obtinebimus ab eo, & iden orandum nobis esse cum fiducia. Quia tamen poterat quis obiicere, sæpe nos orare pro illo qui est in mortali, & tamen frustra, respondet, quod quando peccatum fratris est ad mortem, non tenemur pro illo orare: vocat ergo peccatum ad mortem, quando hominem videmus peccatis adeo inueteratum & obstinatum, vt in inimicitiis aut in concubinatu, aut vsura, aut in hæresi pertinaci, vt quantum prudentia docet humana, nulla spes de illo habeatur: & tunc non prohibet pro illo orare, nam non ait, nemo oret, sed non dico, hoc est, non præcipio, vt roget quis: nemo enim potest alteri primam gratiam mereri, Nisi merendo illi bonum motum, vt Monica Augustino; & orare pro talibus, est orare pro re difficillima, possibili tamen, quia conuerti possunt, vt Paulus precibus Stephani: quare sæpe consilium est pro talibus orare: pro Turca tamen rari sunt qui orent, ne vana

Aduert. in S. Ambros.

sit eorum oratio, quare ecclesia pro infidelibus non nisi in die Parasceue orat.

Respondetur ad testimonia adducta. Alia testimonia facile duobus modis exponuntur. Ad illud Ezechielis, Licet illi tres viri sancti orent pro populo, non impetrabunt, non est sermo de remissione peccati populi quoad culpam, sed quoad pœnam, quæ culpa remissa iuste infligitur ad emendationem. Et locis citatis comminabatur Deus populo vastationem, & alias calamitates propter peccata. Et vt habetur 2. Reg. 12. licet Dominus dimiserit culpam adulterij Dauid, puniuit eum tamen morte filij. Secundo, verba illa, Noli orare pro populo isto, &c. intelligenda sunt in sensu comminatorio, sicut illa Ionæ, Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur, hoc est, secundum præsentem iustitiam, nam postquam Hieremiæ dixit cap. 14 Noli orare pro populo isto, & 15. Si Moyses & Samuel steterint coram me, non est anima mea ad populum istum: statim eodem capite propter orationem Hieremiæ nomine populi ait Dominus, Si conuerteris, conuertam te, & ante faciem meam stabis. Similiter intelligendum illud Amos c. 1. & 2 vbi ait Dominus. Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor non conuertam eam. Ex quibus Hebræi, vt Liranus refert, inferunt Deum semel, & bis peccatori indulgere, non autem ei, qui ter, aut quater, aut pluries peccat, intelligitur inquam quantum ad vltiones & flagella, quæ illic comminatur Damasco & Tyro affligentibus populum Israel: ait enim Dominus, quod si vnum aut alterum incursum fecissent aduersus populum, forsan ignouisset eis: sed quia pergebant bella multiplicare, disperdet eos. Quoad culpam vero, septuagies septies, vt est in Euangelio, conuersis pepercisset.

Quod si quis obiiciat illud Prouer. 1. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam, mane consurgent, & non inuenient me. Respondeo primo, quod comminatio hæc intelligi potest quoad supplicia temporalia, quæ pro peccatis infliguntur, vt ex verbis præcedentibus patet, Quando venerit super vos, tribulatio, & angustia, & repentina calamitas, ad remittendas enim peccatorum pœnas non necesse est, vt Deus semper exaudiat. Secundo, comminatio illa ad literam videtur posita contra sero pænitẽtes, nam prædixerat quia despexistis consilium meum, ego in interitu vestro ridebo. Pro ampliori elucidatione sunt nonnulla dubia discutienda, & primo.

Dubium primum est, an peccator, si post veram pænitentiam ceciderit, possit post resurgere ad gratiam, & per pœnitentiam reparari. Respondet S. Thom. 3. parte, q. 84. artic. 10. conclusione affirmatiua contra Nouatianos, & alios hæreticos, qui affirmarunt, semel per pœnitentiam hominem reparari posse ad gratiam non autem pluries. Autor primus huius hæresis, vt autor est Hieronymus, lib. 2. aduersus Iouinianum, fuit hæresiarcha ille vetustissimus Montanus, à quo eam post modum Nouatus Romanus presbyter hæreditauit: deinde Chatari Nouatum sectantes, vt libro de hæresibus hæresi 39. ait Augustinus, qui superbissimum & odiosissimum nomen sibi arrogarunt, vt propter mũditiam, quia nunquam peccabant, Chatari, id est, mundi dicebantur. Contra hanc hæresim execrabilem multi Patres scripserunt: Chrysostomus libro de reparatione lapsi, & Cyprianus in sermone de lapsis, & Hieronymus ad Damasum, & Ambrosius duobus libris de pœnitentia, & Augustinus inter quæstiones noui & veteris Testamenti, quæst. 22. & lib. de vera & falsa pœnitentia. Fuit error hic condemnatus primo in Concilio Romano 60. Episcoporum, & Concilio Niceno Can. 8. & est diffinitio Concilij Lateranensis, quo habetur, quod lapsus post susceptionem baptismi per pœnitentiam potest semper reparari. Et Concilium Florentinum inter septem sacramenta Pœnitentiam connumerat, & Concilio Tridentino sess. 15. Can. 1. hæresis prædicta his verbis damnatur. Si *Concilium Trident.*
quis dixerit in Catholica Ecclesia, pœnitentiam non esse vere & proprium sacramentum pro fidelibus, quoties post baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis, à Christo Domino nostro institutum, anathema sit. Et prima ratio contra hæresim hanc *1. Ratio.*
est, quia si vllum haberet probabilitatis colorem, homines in periculum desperationis adduceret. Secundo, quia Deus Angelos & *2. Ratio.*
homines in hunc finem condidit, vt eos beatificaret: vnde 1. ad Tim. 2. ait Paulus, Vult omnes homines saluos fieri, nisi per ipsos steterit: Angelis, quia cui adhærent immobiliter adhærent medium reparationis non instituit, hominibus vero, quia aduersumque mutari possunt, pœnitentiæ remedium adhibuit, quo posset homo, mutata mente, à malo in bonum conuerti; quare non solum sacramentum baptismi eis contulit, quo originali remisso in vitam spiritualem regenerarentur, verum & pœnitentiam, vt medicinam, qua, quoties infirmaretur, sanari posset. Vnde sicut in sæculari vita generatio corporis non est nisi vna, curatio vero a morbis frequentibus multiplex est, sic in spirituali vita baptismus natura sua non iteratur, pœnitentia vero toties quoties mortalis morbus expostulat. Tertio, quia fragilitas humani generis id exi- *3. Ratio.*
git, nam postquam iustitiam originalem perdidit, sic mansit vulnerata, vt cum sæpe cadat reparatione indigeat, quod Genesis 8. Dominus in causam indulgentiæ adduxit, vbi ait, Nequaquam maledicam terræ propter homines, sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua, non igitur percutiam omnem animam viuentem, sicut feci. Naturalis ergo pronitas ad malum, frequẽtationem pœnitentiæ requirit. Et Dauid Psal. 50. in causam veniæ deprecandæ allegabat quod fuisset in iniquitatibus conceptus, quarum impulsus sæpe eum prosternebat. Quarto, ex natura ipsa sacramenti pœnitentiæ eius reparatio *4. Ratio.*

 colli-

colligitur, nam qui negat post baptismum pœnitentiam, simpliciter negat sacramentum pœnitentiæ, nam illa quæ ante baptismum fit, non est sacramentum remissionis peccatorum, quæ post baptismum committuntur, si ergo post baptismum semel lapso pœnitentia non negatur, eadem ratione neque si septuagies septies cadat, nam ingratitudo eadem est in omnibus, & licet in posterioribus crescat, tamen alia ratione priora possunt esse grauiora.

5. Ratio. Quinta ratio, qui negat pœnitentiam toties iterandam, quoties qui peccat, ius naturæ abrogat: naturam enim admonet, vt quoties homo deliquerit, redire studeat in viam: fides autem nos docet, neminē in viam redire posse, nisi per Dei auxilium in eius gratia reconcilietur, sublata verò pœnitentia, cum non supersit spes veniæ, nemo curaret resipiscere, sed in hac vita homo diabolus fieret.

6. Ratio. Vltimo, quia in hoc damnatorum miseria à militia huius sæculi differt, quod quamdiu hic viuimus, vt Paulus ad Romanos 2. ait, Patientia Dei ad pœnitentiam nos adducit, iterum atque iterum nobis parcendo, se in pœnitentes, qui diuitias bonitatis eius patientiæ & longanimitatis contemnunt, confirmata ira, in infernum occludit, vbi omnis fructuosæ pœnitentiæ clauditur via.

Eandem Catholicam veritatem Deus nobis manifestare curauit, vnde Ezech. 18. Si impius egerit pœnitentiam ab omnib. peccatis suis, (non ait his aut illis, semel aut bis, sed quotiescunque) vita viuet, & non morietur; & subdit: Nunquid voluntatis meæ est mors impij, dicit Dominus, & non vt conuertatur a vijs suis, & viuat? quod c. 33. iuramento confirmat, Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem impij, sed vt conuertatur impius à via sua, & viuat. Si autem, vt hæretici aiunt, lapsis non pateret reditus, certe falsum esset iuramentum Dei dicentis, Nolo mortem illorum. Quem errorem vt à nobis auferat, replicate inquit, Conuertimini, conuertimini à vijs vestris pessimis. Vnde subiungit, Impietas impij non nocebit ei in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua: in quacunq; die, inquit, licet millies deliquerit. Et Hierem. 18. sine aliquo termino præscripto si pœnitentiam, inquit, egerit gens illa à malo suo, quod locutus sum aduersus illam, agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitaui vt facerem ei.

Sunt & rei huius exempla quamplura, Gen. 4. Deus Cain ad pœnitentiam fratricidij induxit, quod post remissionem originalis patrauerat. & lege Euangelica Petrus post trinam Domini negationem pœnitentiam adeptus est, & Paulus 1 Cor. 5. fornicarium baptizatum Satanæ tradidit, vt pœnitentiam ageret. de quo ait epistola 2 c. 2. Ego quod donaui, si quid donaui propter vos in persona Christi.

Luca. 15. Accedit & parabola de filio prodigo, qui peregre proficiscens, totam paternam substantiam dissipauerat, & tamen conuersus ad cor, & ad patrem reuersus, parentissimis eius visceribus susceptus est.

Super hæc omnia est locus ille apertus, Matth. 12. vbi ait Christus, Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemiæ non remittetur ei: quis autem sit spiritus blasphemiæ statim explicat dicens. Quicunque dixerit verbum contra filium hominis remittitur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur. Omne ergo peccatū quodcunq; committatur, remitti potest præter peccatum in Spiritum sanctū, quod inter species alias vna est desperatio, quam isti negantes pœnitentiam, hominibus persuadere contendunt. Vltimo Ioann. 1. Can. c. 2. inquit, Filioli mei hæc scribo vobis, vt non peccetis, sed si quis peccauerit aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, nō pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.

Regula. Ex quibus colligitur regula, quod nunquam stat per Deum, quo minus quicunq; peccator reconciliari cum ipso valeat, nemini enim auxilium necessariū & speciale negat, quod ad reconciliationem sufficit, iuxta illud Apoc. 3. Ego quos amo, arguo & castigo, æmulare ergo & pœnitentiam age, ecce, sto ad ostium, & pulso. Ex quo colligitur axioma illud Diuinū Oseæ 2. Perditio tua ex te Israel, (id est tu illius es causa,) ex me autem auxilium tuum. Hoc autem memoriæ commendandum est, quod cum hoc tam magnum beneficium in bonum nostrum Deus nobis cōtulerit, nos illo turpissime abutimur, nam tam certa spes veniæ securiores nos reddit, vt in volutabro peccatorum diutius reuoluamur. Caueant tamen sero pœnitentes incertum exitum, quo sæpe iratum Deum experiuntur.

Argumenta hæreticorum nullius sunt ponderis. Præcipuum illorum sumitur ex illo ad Hebr. 6. Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt, & gustauerunt etiam donum cæleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, & prolapsi sunt, renouari rursus ad pœnitentiam: sed qui semel pœnituerunt, fuerunt illuminati, & in baptismo receperunt donum Spiritus sancti, ergo nemo eorum, qui post pœnitentiam relabuntur, poterit postea per pœnitentiam renouari. Hic locus est, qui hæreticos refellit, quem S. Thom. loco citato ad primum sic interpretatur. Existimabant Iudæi lauacrum baptismi perinde esse, atque illa veteris legis, quibus se ab immunditijs frequenter abluebant. Et quia epistolam illam scribebat ad Hebr. curauit hunc errorem ab illis eradicare, videlicet, ne quis postquam baptizatus est, vbi lumine fidei illuminatur existimet, si recidat, posse renouari, hoc est, iterato in nouam vitam regenerari, baptismum iterando iterum, quia est lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti: & quia ante baptismum requiritur nonnulla pœnitentia saltem in communi, ideo dixit iterum renouari ad pœnitētiam: & quia per baptismum, vt ait ad Rom. 6. commorimur, & consepelimur Christo, quasi cum ipso crucifixi, vel ipsum nobis crucifigentes, ideo subdit, Rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei. Quod autem huiusmodi relapsi non sint remedio pœnitentiæ destituti, ostendit illico subdens. Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora, & viciniora saluti, tametsi ita loquimur, nō enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis vestri, hoc est, si vos meditamini per pœnitentiam salutem recuperare, iustus est Deus, qui vos suscipiet, postquam diffiniuimus, quod in via nemini adimitur facultas pœnitendi.

Dubium est, an possit peccator per pœnitentiam ad gratiam reparari, quæcunque & qualiacunque crimina commiserit. Ad quod respondet S. Thom. 3. parte, quæst. 84. art. 6. nulla esse peccata, quantumuis numero & grauitate magna, de quib. homo veniam non possit per pœnitentiam consequi, quamdiu viuit: ideo enim pœnitentia metaphorice dicitur secunda tabula post naufragium, quæ metaphora sumitur ex mari elementali: primum enim præsidium illud tranandi est integra nauis, secūdum, illa fracta, est vna quælibet tabula, qua in naufragijs insidens vitam saluare conatur. Similiter in via spirituali, amissa gratia baptismi, pœnitentiam liberamur.

Metaphora Hæc Hieronymo attribuitur, est enim apud ipsum in epistola ad Demetriadem, & in alia ad Sabinianum. & lib. 2. super Esaiam, cap. 3. & solet a Doctoribus 4. dist. 14. bifariam explicari, vno modo vt nauis integra fuerit status innocentiæ, à quo per præuaricationem Adæ cecidimus, quare prima tabula post naufragium, fracta naui, est baptismus, & secunda pœnitentia. Metaphora tamen hæc non apte rei cohærere videatur. Primum, quia status innocentiæ, in quo erat summa tranquillitas mari comparari nequit, neque naui quæ inter fluctus & scopulos fluctuat. Secundo, quia si baptismus est prima tabula, fracta naui, perit similitudo, vt pœnitētia dicatur secunda, nam secunda tabula in fractione nauis resultat, si ergo baptismus non est nauis, sed prima tabula, non ergo frangitur, vt pœnitentia dicatur secunda. Tertio, quia ista subsidia tranandi mare non sunt nisi ecclesiastica sacramenta, in statu autem innocentiæ nulla erant sacramenta. Rectius ergo metaphoram exponit S. Tho. vt mare censeatur mundus post peccatum Adæ, quem omnes intrātes nauim baptismi ascendunt, quod ex eo integra dicitur, quod per ipsum omnia peccata quoad culpam & pœnam condonentur, per quem homines in summa innocentia nauigant: qua naui per mortale, quod naufragium est, fracta, restat pœnitentia, vnde pœnitentia non dicitur secunda tabula respectu primæ tabulæ, sed respectu saluæ nauis, neque debet comparari scaphæ vt nonnullis placet, quæ ex naui iactatur in vndas in naufragio sed simpliciter solutæ tabulæ, ex qua nauis erat compacta. Vbi attente pensandum est pœnitētium periculum eorum præsertim qui cum passionibus colluctantur, vt enim, naui rupta, homines videas tabulis affixos adeo fluctuum insania hinc inde iactati, & nunc vndarum fluctibus submergi, nunc vero emergi, vt calamitatem aspicientes, qui miseros clamoribus animant, aliquando spem salutis eorum concipiant, & protinus amittant, in hunc modum eiusmodi pœnitentes timere sibi maxime debent, nisi Deo manus porrigente, per firmum propositum emendationis sese mancipare summa ope nitantur.

Quod vero nulla sint peccata quantumuis magno numero, & quauis grauitate magna, propter quæ hæc secunda tabula pœnitentiæ vitam saluam facere non possit homo probatur sequentibus. Primo ex Augustino super epistolam ad Rom. 5. vbi inquit, iniustum fore Deum, si peccatores ad ipsum confugientes in sui gratiam non admittat, quod Ioann. in sua Canonica 1. c. 1. Si confiteamur peccata vestra, fidelis & iustus est Deus vt remittat vobis peccata vestra, & emundet vos ab omni iniquitate, vbi nullam iniquitatem cuiuscunque grauitatis sit excludit. Vanum autem omnino esset tam Christum quam ecclesiam pro peccatis fidelium intercedere, si remitti non possent. *1. Ratio.*

Secundo idem probatur ex illo Esaiæ 49. Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Ex quo aperte patet, Deum gremium suum nemini claudere, sed pro sua infinita bonitate & clementia paratum esse omnem vere pœnitentem in sui gratiam admittere: maxime cum hi, ad quos Dominus loquebatur, crimina grauissima commisissent, nempe, infidelitatis, idololatriæ, & blasphemiæ. *2. Ratio.*

Tertio est determinatio Ecclesiæ de summa Trinitate & fide Catholic. c. firmiter, vbi diffinitum est, hominem peccatorem posse semper per veram pœnitentiam reparari. Quod si infidelibus idololatris & pessimis hominibus per baptismum omnium & qualiumcunque criminum hæc gratia fit, vt illis remittantur, & per baptismum iustificentur, quis neget de Christianis in peccatum lapsis similem gratiam eis fieri non debere, vt per pœnitentiam iustificentur? quam secundam tabulam ita esse constat, sicut & baptismus est prima: maxime cum præfata decretalis idipsum sonet, nempe, de hominibus post baptismum in peccata lapsis. *3. Ratio.*

Quarto, quia Ecclesia nullum peccatorem quantumuis criminosum à pœnitentia repellit, quæ omnes in articulo mortis constitutos, si in eisdem signa contritionis appareant, iubet vniuersaliter absolui, sicuti Christus sacerdotibus potestatem contulit omnia peccata remittendi, nullā inter hæc & illa peccata differentiam assignans. Vnde de pœnitentia dist. 1. cap. multiplex habetur, His autem, qui tempore necessitatis, & periculi vrgentis instantia, pœnitentiæ præsidium, & mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda *4. Ratio.*

dicenda est, neque reconciliatio deneganda, quia misericordiæ Dei, neque mensuram possumus ponere, neque tempora diffinire, apud quem nullas patitur moras veniæ conuersio: Spiritus sancti enim gratia tarda nescit habere molimina. Et c. nemo, ibidem Ambrosius ait, Deus autem nullum crimen excipit, qui peccata omnia donauit. Et cap. potest fieri, ita concludit. Ergo euidentissime Domini prædicatione mandatum est, etiam grauissimi criminis reis, si ex toto corde & manifesta confessione peccati pœnitentiam agant, sacramenti cælestis gratiam perfruendam, & de Iuda peccatore grauissimo ait Ambrosius, Arbitror enim quod & Iudas potuisset tanta miseratione Domini non excludi à venia, si pœnitentiam non solum apud Iudæos, sed apud Christum egisset. Cyprianus etiam significans omnes pœnitentes esse admittendos, Miror autem quosdam sic obstinatos esse, vt dandam non putent lapsis pænitentiam, aut pænitentibus existimetur veniam denegandam.

5. Ratio. Quinto, Hieronymus ostendit Christum neminem vere pœnitentem expulisse, sed in sui gratiam admisisse, exemplo mulieris importunæ, quæ precibus ab amico impetrauit tres panes: Christus etiam a publicano precibus vincitur Niniue ciuitas, quæ peccato perierat, fletibus extitit: Christus in paradisum latronem de cruce tulit: prodigum filium sero etiam reuertentem Christus lætus amplectitur: & nonaginta nouem ouibus derelictis, vna ouicula, quæ remansit, humeris boni pastoris aduehitur. Pro his etiam, qui ipsum Christum crucifigebant, orauit dicens, Ignosce illis, qui nesciunt quid faciunt: alios etiam, qui in Spiritum sanctum blasphemantes peccauerant, adhortatur, vt pœnitentiam agant, & sic pœnitentibus veniam promittit, nunquam denique repulit quenquam, qui ad ipsum confugeret. Ex quibus intentum nostrum patet.

Gelasius etiam à Papa in tomo anathematis dicit, nullum esse peccatum, pro quo Ecclesia non oret, & quod remitti non posset, nisi peccatum perseuerantiæ vsque ad finem, & habetur in decretis Gelasij, in lib. Conciliorum.

Et Augustinus libro Retractationum ait, De nemini quantumcunque scelerato desperandum est, quia quamdiu viuit, pœnitere potest, & ad Deum conuerti: vbi retractat quod ante de peccato aliquo dixerat post habitam charitatem commisso, dicens illud remitti non posse. Argumenta in contrarium prudens omitto, ne sim grauis lectori. Vltimo.

Dubium est, an facultas vere & fructuose pænitendi duret vsque ad extremum vitæ, ita vt qui semper vsque ad vltimum articulum vitæ in vitiis vixit, in eodem possit illum vere pœnitere. Res hæc plus timoris quam dubitationis offert. Respondeo autem ad

1. Conclusio. illam duabus conclusionibus. Prima, quocunque temporis articulo homo habeat iudicium sanum, & vsum liberi arbitrii, potest

1. Ratio. legitime per pœnitentiam conuerti: & ratio est manifesta, quia ad conuersionem non requiritur nisi Dei auxilium, vt homo libere consentiat, Deus autem, quamdiu vita durat, semper est ad ostium pulsans, quamdiu ergo homo libere valuerit auxilio illo vti, potest conuerti, iuxta illud Ezech. 33. In quacunque die, hoc est in quacunque hora, conuersus fuerit peccator ab impietate sua, impietas eius non nocebit ei. & Psaltes, Ego dixi, confitebor aduersum me iniquitatem, & tu remisisti.

2. Ratio. Secundo, quia in hoc differt status præsentis vitæ ab illo qui est in inferno, quod homo, quamdiu viuit, intellectum & vsum rationis habet, vt possit manum vel ad bonum, vel ad malum porrigere, in inferno autem irreparabiliter sunt in malo obstinati, sicut in cælo sancti in bono confirmati.

3. Ratio. Tertio, quia Deus propensior est ad indulgentiam, quam ad vindictam, cum ergo homo, quamdiu viuit, delinquere possit, iniqua esset eius conditio, nisi & resurgere valeret. Et est sententia Augustini loco citato de vera & falsa pænitentia, cap. 5. & Gratianus Can. 1. de pœnit. dist. 7. quod vsque ad extremum spiritum vitæ duret tempus pœnitentię, probat authoritate Leonis Can. Nemo, vbi ait, Nemo desperandus est, dum in hoc corpore constitutus est, quia quod confidentia differtur, consilio maturiori sæpe perficitur.

2. Conclusio. Secunda conclusio, pænitentia vsque ad articulum vltimum vitæ dilata, præsertim in illis qui vsque tunc perdite vixerunt, non est tuta, neque multum confidentiæ generans, nisi forte tunc maxime compunctus appareat: & licet Augustinus nunquam de illa dubitasset, rationes sequentes id suadent.

1. Ratio. Primum, qui vsque ad illud punctum benignitatem Dei adducentis eum ad pœnitentiam despexit, indignus est, cui Dominus manus porrigat, præsertim quod sæpe & sæpissime illo articulo & momento fortasse non sufficit necessarium & ordinarium auxilium speciale Dei, vt homo tanto peccatorum onere pressus, tam subito resipiscat, sed forte requiritur extraordinarium & superabundans, quod non necesse est vt Deus semper communicet.

2. Ratio. Secundo, mors repentina plurimos occupat, quibus non datur gemendi spatium, & quamuis supersit tempus, corpus tamen, dum infirmitate vexatur, aggrauat animam, quam vix permittit de Deo cogitare, & ad cor conuerti, quod maculis delictorum plenum videre exhorrescit: præterquam quod vxor, filij, familiares, & alij qui ei assistunt, sæculare potius commodum quam morituri salutem quærentes, maximo sunt agonizanti impedimento. Ob has ergo causas frequenter in eiusmodi hominibus non est contritio vera, neque dolor offensæ Dei, imo quæ contritio apparet, non est nisi attritio, de inferni memoria & metu genita. Quapropter qui sic absque sacramento discedunt, timendum est ne damnationem incurrant, sunt enim veluti fatuæ illæ virgines Euangelicæ, quæ veniente Domino, internum virtutis oleum non habent, quo possint igne charitatis ardere, sed extrinsecus illegitimo dolore fumigant, quia tempore opportuno non impleuerunt vasa sua.

Et quod postremo deterret, est, non esse articulum fidei, vt attriti per sacramentum fiant contriti, non est enim expressa assertio Euangelica, aut Ecclesiastica diffinitio, imo neque apud Patres id reperitur, sed est Doctorum Scholasticorum collectio, quæ quanquam vera sit, non tamen est digna, cui ancipites perpetuæ nostræ salutis aut damnationis, confidamus.

August. Sancte ergo Augustinus hanc dubiam & male fidam pœnitentiam depingit, lib. 5. homiliarum, ho. 4. quam Gratianus inter Decreta retulit, Can. Si quis, de pœnitent. distinct. 17. Si quis, inquit, positus in vltima necessitate ægritudinis suæ, voluerit accipere pœnitentiam, & accipit, & mox reconciliatur, & hinc vadit, fateor vobis, non illi negamus quod petit, sed non præsumimus quia bene hinc exit, non præsumo, non vos fallo & infra, agens pœnitentiam & reconciliatus, cum sanus est, & postea bene viuens, securus hinc exit: agens pœnitentiam ad vltimum reconciliatus, si securus hinc exit, ego non sum securus: mens ergo Augustini est, quod pænitentia in articulo mortis facta, non est sufficiens signum, quod vita defunctus ingrediatur viam salutis: sed tamen neque est asserendum, quod damnetur, & ideo subdit. Non dico damnabitur, sed nec dico liberabitur.

Cyprian. Cyprianus duriora verba his habet, quæ referuntur de pænitent. dist. 7. Can. Ideirco, videlicet, si in infirmitate aut periculo cœperint deprecari, qui ante pænitentiam non egerunt, prohibendi sunt a spe communionis & pacis, quia rogare illos non pænitentia, sed mortis vrgentis admonitio compellit, neque dignus est in morte accipere solatium, qui se non cogitauit moriturum. At vero probabile est, quod loquebatur de his qui erant in pænitentia solenni, quibus tunc forsan, si non reconciliabantur vsque ad articulum mortis, non porrigebatur sacramentum Eucharistiæ: sed vsus ille mutatus est, vt habetur 26. quæst. 6. Can. Is qui, & sequentibus, vbi iubetur, conciliationem suscipi publice & solenniter pænitentium, dum sunt in articulo mortis. Gratianus ait, quod quamuis de salute sero pænitentium Augustinus potuit dubitare, ipse tamen credit, illi qui dixit, Quacunque hora peccator ingemuerit, & conuersus fuerit, vita viuet.

Hugo. Hugo libro 2. de sacramentis, parte 14. c. 5. Difficile inquit est, vt tunc (scilicet, in articulo mortis) vera sit pænitentia, quando tam sera venit, quando enim cruciatus membra ligat, & dolor sensum opprimit, vix homo aliud cogitare potest: valde suspecta debet esse pænitentia, quæ coacta videtur esse, facile est vt homo se nolle putet, quod posse non datur, possibilitas optime voluntatem probat, si non facis dum potes, manifeste ostendis, quod non vis. Ad quam sententiam & hoc addimus, quod etsi certi essemus tunc nos pænitentia legitima conuersuros, meditandum tamen nobis esset, non in hoc tantum à Deo conditos, vt in fine misericordiam de peccatis petamus, ille enim amor noster potius quam Dei videtur, sed in hoc præcipue, vt vitam in eius iustitia exequenda mandatorum expendamus, vt eius adimpleatur voluntas, & gloria exaltetur.

Pro defensione Ambrosij ipse seipsum explicat, cum dixit dari mensuram quandam delictorum, quam cum impleuerint peccatores, vita digni minime iudicentur: nam lib. 1. de pænitentia, c. 8. & 9. aduersus Nouatianos, explicans locum Ioannis 1. Can. c. 5. Est peccatum ad mortem, non dico pro eo vt oret quis, inquit, quod Ioannes peccatum ad mortem appellat peccatum grauissimum, cuiuscunque generis sit, pro quo non sufficit vt vnus quilibet oret, sed requiritur oratio instantissima & excellentissimæ personæ, sicut Moyses pro peccato Israel adorationis vituli orauit: in quo euidenter insinuat, quod auxilio egregio & superabundanti peccata grauissima, in quocunque numero sint, si homo vere pæniteat, salutem poterit assequi. Et de pænitent. distin. 1. c. Nemo, ibidem ait Ambrosius. Deus autem nullum crimen excipit, qui peccata omnia donauit: & c. potest fieri, ita concludit, ergo euidentissime Domini prædicatione mandatum est, etiam grauissimi criminis reis, si ex toto corde & confessione manifesta peccati pœnitentiam agant, sacramenti cœlestis gratiam perfruendam: & de Iuda peccatore grauissimo ait, Arbitror enim, quod & Iudas potuisset tanta miseratione Domini non excludi à venia, si pœnitentiam non solum apud Iudæos, sed apud Christum gessisset. Secundo dicimus, quod pro Ambrosio respondet S. Thom. 3. parte, quæst. 84 art. 10. ad secundum argumentum, nam libro de pœnitentia ait, quod sicut vnum est baptisma, ita vna est pœnitentia, vbi insinuat, quod sicut baptismus, non iteratur, ita neque pænitentia, quod loquitur, de pænitentia solenni, quæ non est iterabilis: de pænitentia vero priuata & particulari semper tenuit & affirmauit, quod potest iterari, & habet vim remittendi peccata quantumuis grauissima, & in quocunque numero sint, saltem auxilio Dei egregio & superabundanti, vt de Iuda affirmat.

TRIGESIMVM QVÆSITVM.

An vera pœnitentia sit à peccato cessare.

AMbrosius locum hunc edisserens, *Ita vt contra magis donetis & consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui huiusmodi est,* 2. Corin. cap. 2. insinuare videtur, veram pœnitentiam esse à peccato cessare. cap. enim 2. sic habet, Hoc est maiori tristitia absorberi desperantem de se conuerti ad admittenda peccata, quibus grauatus absorbeatur à secunda morte. Hæc enim vera pœnitentia est iam cessare à peccato, sic enim probat dolere se, si de cætero desinat.

Doctores Scholastici de hac quæstione 4. distin. 14. & Sanct. Thom. 3. parte, quæst. 84. art. 5. quo quærit, an pænitentia sit de necessitate salutis: & respondet sequentibus conclusionibus. Prima, pœnitentia absolute ad salutem non necessaria est. Hæc constat, quia Dei auxilio potest quis non mortaliter peccare: baptismus vero ex eo est necessarius, quia de lege omnes in originali orimur. Secunda conclusio, pœnitentia ex suppositione, peccatis nempe suppositis, est necessaria ad salutem. Conclusio ista potest dupliciter intelligi, vno modo simpliciter, ita quod est necessaria ad salutem sicuti alia præcepta, hoc est quod peccatoribus omnibus præceptum est ad sacramentum pœnitentiæ accedere: & in hoc sensu conclusio, nedum est vera, sed de fide contra hæreticos, qui negant confessionem esse de iure Diuino: alio modo intelligi potest, quod non solum est in præcepto, sed quod peccator sine pænitentia nullo modo potest gratiam consequi, sicuti baptismus pueri non est in præcepto, & tamen sine baptismo gratiam consequi nequeunt. An etiam isto modo peccatori pœnitentia sit necessaria, dato quod in præcepto non esset? Dicimus ad hoc, quod pœnitentia duo dicit, alterum est dolor, alterum sensibile signum exterius: de primo ergo quæritur, an dolor de peccatis peccatori sit necessarius ad salutem. *Dubium.* Et de hoc cum Catholicis nulla est concertatio: omnes enim tam Patres, quam Doctores scholastici conueniunt, 4. distinct. 14. quod est necessarius ad medelam peccatorum. *Lutherus.* Sed tota concertatio est cum hæreticis: nam Lutherus inquit, quod non requiritur dolor, de peccatis, sed tantum emendatio vitæ in futurum. Vera enim pœnitentia, ait, est a peccatis cessare, ita quod si quis proponat in futurum bene viuere. & faciat, præterita peccata ei remittuntur. Contra quem sunt duo articuli à Leone X. damnati, vnus (qui est quintus in ordine) quo asserebat, tres partes pœnitentiæ, nempe, contritionem, confessionem, & satisfactionem non habere fundamentum in scriptura sacra, neque in Patribus antiquis. Secundus error est, & septimus in ordine, quo asserit, quod est prouerbium verissimum, quod inter homines dicitur, quod vera & optima pœnitentia est noua vita: vera autem pœnitentia, ait, non est dolor de peccatis, sed solum propositum cauendi in futurum, & emendatio vitæ.

Contra Luther. Nos tamen contra Lotherum asserimus, conclusionem hanc tanquam de fide, Necessarius est dolor de peccatis ad remissionem peccatorum. Probatur ex scriptura sacra, nam remedium quod pro delictis in ea traditur, est pœnitentia, pœnitentia autem est dolor de peccatis, ergo: maior probatur, nam Matth. 3. peccatoribus præcipitur, Facite fructus dignos pænitentiæ, & Lucæ quinto. Non egent qui sani sunt, medico, sed qui male habent, non enim veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam, non ait ad nouam vitam inchoandam, sed ad pœnitentiam, & Lucæ 13. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. & Lucæ 15. Gaudium erit Angelis in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, non inquit nouam vitam inchoante: & Actuum 2. Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in remissionem peccatorum, & Actuum 3. Pœnitemini, & capite octauo Pœnitentiam age ab hac iniquitate tua, si forte remittat tibi Deus. & ad Hebr. 12. de Esau, inquit Apostolus, Reprobatus est, & non inuenit pœnitentiæ locum & apertius 2. Petri 3. Non tardat Deus, &c. sequitur nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam conuerti. Et non solum in nouo testamento, sed & in veteri multi loca ad idem faciunt. Ezech. 18. & 33. Conuertimini, & agite pænitentiam, &c. &. si autem impius egerit pænitentiam. Quod si forte quis quærat, Quid ad hæc dicit Lutherus? nunquid negat Euangelium vel scripturam? Dico quod Euangelium saltem quantum ad verba non negat, sed asserit, quod nos erramus, credentes quod pœnitentia est dolor de peccatis: non enim est nisi solum in futurum peccata cauere: nam Græce pro pænitere habetur, methanaeo, quod idem est quod in futurum resipiscere, & inde, methanya, quod idem est quod resipiscentia, quod Latini pœnitentiam vel dolorem transtulerunt: vnde ex interpretatione huius vocabuli scripturam euertere conatur.

Contra ipsum autem primum habemus omnes Patres & Doctores Ecclesiæ, qui verbum illud, methanaeo, pænitere transtulerunt, &, methanya, pœnitentia, qui doctiores ipso Lothero, & suo Melanchthone fuerunt. Et constat, quod pænitere non solum dicit ordinem ad futurum, sed etiam ad præteritum. Vnde illud Demosthenis, qui cum stuprum à Taide meretrice peteret, & ipsa stipendium nimium exigeret, dixit ipse, ego pænitere tanti non emo, hoc est, non emo tanti id, ex quo non nisi dolor aliquis manebit. Et inter Patres Augustinus, de vera & falsa pænitentia, capit. 19. absolute, & omni æquiuocatione seclusa, inquit, dolendum est de peccatis. Item ipsa dictionis virtus id declarat, pœnitere enim est pænam tenere, ille ergo pænitentiam tenet, qui peccatum commisisse semper dolet. Idem etiam habetur de consec. distinct. 4. c. Omnis qui suæ voluntatis arbiter est constitutus, cum accedit ad sacramentum fidei, nisi cum pœniteat veteris vitæ, non potest nouam inchoare. Aliud ergo est nouam vitam inchoare, aliud autem præteritæ vitæ pænitere, contra Lutherum. Quod vero pænitentia dicat ordinem ad præteritum, patet Genes. 6. pænitet me fecisse hominem. Et Ecclesia. 92. post factum non pænitebis & 33. Et ne dederis aliis possessionem tuam, ne forte pæniteat te. nempe, facti & 2. Corinth. 7. Si contristaui vos in epistola, non me pænitet, & quod Lutherus ait, quod pænitentia Græce non dicit ordinem ad præteritum, sed ad futurum. Patres, qui eo doctiores in linguis omnibus fuerunt, contrarium affirmant, quod patet: nam illud Actuum 8. Pœnitentiam age ab hac iniquitate tua, intelligi non potest, quin dicat ordinem ad præteritum. Item hoc patet ex illo Sapientiæ, Fili, peccasti, non adiicias iterum, sed de præteritis deprecare, vt tibi dimittantur. Tenenda est ergo conclusio posita, tanquam de fide; Itaque licet quis caueat. & in futurum emendetur, præterita peccata non dimittentur ei, nisi de illis doleat. Quod si quis arguat de peccatis commissis ante baptismum, si quis baptizari velit, secundum Ambrosium, non requiritur dolor, non ergo in vniuersum est verum, quod ad remissionem peccatorum requiritur dolor. Respondeo primo, quod conclusio tenet, verum de peccatis post baptismum commissis. Secundo dico, quod opinio communis est verior & securior, nempe, quod etiam de præteritis, & ante baptismum admissis requiritur aliquis dolor, saltem in communi & vniuersali. Et Ambrosius intelligit, quod non requiritur dolor in particulari, sicut de commissis post baptismum. Et conclusio posita diffinita est a Concilio Tridentino sess. 15. Can. 4. qui sic habet: *Concilium Trident.* Si quis negauerit, ad integram & perfectam peccatorum remissionem requiri tres actos in pœnitente, quasi materiam sacramenti pænitentiæ, videlicet, contritionem, confessionem, & satisfactionem, quæ tres pænitentiæ partes dicuntur, anathema sit. Constat autem, quod de ratione & essentia contritionis est, quod sit dolor de peccatis propter Deum, ergo. Et sess. 6. de iustificatione, Can. 29. insaniam Lutheri nullibi vsque ad ipsum auditam condemnat, pronuncians anathema eum, qui sola fide absque sacramento pœnitentiæ in re vel in voto dixerit lapsum recuperare salutem, his verbis, Si quis dixerit eum, qui post baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere, aut posse quidem, sed sola fide, amissam iustitiam recuperare sine sacramento pœnitentiæ, prout sancta Romana & vniuersalis ecclesia à Christo Domino & eius Apostolis edocta hucusque professa est, seruauit, & docuit, anathema sit.

Dubium est circa diffinitionem positam. Videtur enim quod dolor de peccatis non sit necessarius, vt quis iustificetur, quia sufficit martyrium, nam Doctores asserunt de quodam Bonifacio & Marcione, quod cum essent Christiani, erant tamen perditæ vitæ, qui oppressi à tyranno Idolis sacrificare noluerunt, & pro confessione fidei animas posuerunt, & in numero martyrum habiti sunt: si ergo martyrium ad salutem sufficit, pænitentia pro peccatis post baptismum non est necessaria. Dicimus cum communi sententia Theologorum, quod si quis subito rapiatur ad martyrium, ita quod non habeat tempus, vt ad cor reuertatur, & peccata sua recogitet, quantumcunque maximus peccator sit, si à tyranno opprimitur, sufficit illi ad salutem quod fidem profiteatur. & vt pro illa respondeat, ponat vitam. Quod autem hoc ei sufficit ad salutem, ex eo patet: quia alias dubitare liceret de salute alicuius, qui pro Christo passus est: hoc autem asserere non licet, quia Ecclesia pro testimonio sufficienti salutis alicuius martyrium suscipit, ergo. Item, quia sicut de pœnitentia dicitur Matth. 3. Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnum cœlorum, similiter Christus ait, Si quis me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Ex quo Doctores inferunt, quod martyrium ad salutem est sufficiens, & Ioann. 15. Si quis diligit me, diligetur à Patre meo, & cap. 14. ante dixerat Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suam quis ponat pro amicis suis, illi ergo, qui tempus non habet, vt peccata sua recogitare possit, martyrium ad salutem sufficit: tum etiam, quia martyrium virtualis est pœnitentia, secundum Doctores aliquos.

Dubium tamen est, si Sarracenus aliquis ad Christi fidem conuertatur, multis tamen sceleribus grauatus, qui post baptismum à tyranno subito rapitur, vt diis immolet, an dato quod habeat tẽpus pœnitendi, & copiam sacerdotis, cui confiteatur, an in tali requiratur pœnitentia de peccatis? Aliqui moderni tenent partem affirmatiuam. Nos tamen dicimus, quod in illo non requiritur aliquis dolor, quantumcunque locum habeat pœnitendi. Ratio est: quia si ecclesia ad canonizandum martyrem, non respicit, an pænituit, necne, sed tantũ quod pro Christo passus sit, sufficit ergo ei martyrium sine quocunque dolore; nam etsi talis peccaret non adhibendo diligentiam, vt conuersus ad cor, de peccatis doleret, si ta-

si tamen postea pro Christo patitur, peccatum illud negligentiæ per martyrium remittitur, sicut & alia condonantur. Et in hoc non assero in martyre non requiri dolorem, sicut aliqui Doctores dicunt, quod martyrium est dolor vel pœnitentia virtualis, quod ergo dico, est, martyrium per se, & ratione sui, sufficere ad remissionem peccatorum, & non ex eo quod sit virtualis pœnitentia. Probatur hoc, quia ipsi dicunt: si quis pro Christo patitur, argumentum esse, quod si in vita maneret, doleret de peccatis, cum minus sit de commissis dolere, quam vitam pro Christo ponere. Dico hoc esse falsum, nam martyr ille profligatæ vitæ, qui pro confessione fidei martyrium est passus, de peccatis non doluisset, si vita esset illi superstes. Et oppositum asserẽtes decipiuntur, quia existimant dolorem de peccatis ita esse necessarium, quod de lege sine dolore non posset quis remissionem peccatorum consequi. Et secundo, quia est ita sufficiens quod contritione posita, de lege Deus non potest veniam peccatorum illi denegare, taliter quod post contritionem Deus ex debito dat illi gratiam. Nos vero dicimus, quod Deus ita gratis, & ita libere dat remissionem peccatorum post contritionem, sicut ante contritionem, non ex debito, sed ex sola sua misericordia, & ita etiam voluit, quod martyribus remitterentur peccata solum ratione martyrii, & non quia virtualis pœnitentia: nam sicut est lex infallibilis respectu contritionis, quod ratione eius, pœnitenti concedatur remissio peccatorum, dato, quod Deus libere & ex misericordia peccata illi remittat, ita etiam ratione martyrij.

Notandũ. Dubium aliud est, an si aliquis in mortali existens, dormiens pro Christo interficiatur, sit martyr, supposito, quod vigilans paratus erat pro confessione fidei vitam ponere. Et videtur quod sic: nam si puer vel adultus in gratia existens pro Christo interficiatur, est vere martyr, ergo etiam in mortali existens. Et probatur: quia Ecclesia non respicit vt martyrium alicuius suspiciat, an sit in mortali, necne, sed ad hoc tantum, quod pro Christo passus est. Et hac ratione S. Thom. asserere videtur, quod tales sunt martyres, & est probabilis opinio. In contrarium est, quia videtur illud non esse martyrium proprie & stricte: & ita tenet communis Theologorum. Et ideo conclusio manet in sua veritate, quod martyrium de se, & ratione sui, sufficit ad remissionem peccatorum. Sed contra hoc est vrgens argumentum, videtur enim quod dilectio Dei sine dolore sufficiens sit, vt peccata remittat. De hoc sunt opiniones. Moderni enim cum Adriano & Scoto tenent, ad remissionem peccatorum Dei dilectionem sine contritione sufficere, quod probant ex illo Ioannis 15. Si quis diligit me, diligetur à Patre meo: diligi autem idem est ac si quis in gratia esset, per hoc ergo solum quod quis Deum diligat, in gratia erit. Secundo, quia dilectio Dei virtualiter est contritio, patet, quia ex Dei dilectione sequitur contritio, nam si ego volo Deo in omnibus placere, & in nullo displicere, de peccatis dolebo. Tertio, quia dilectio Dei vinculum perfectius est, quam contritio, charitas enim perfectior est, quam aliæ virtutes, ergo effectus eius qui est dilectio, est perfectior. Quarto, arguit Adrianus, ad salutem sufficit adimplere mãdata, qui autem Deum diligit, seruat mandata, vt patet Ioann. 15. Si quis diligit me, diligetur à Patre meo, & in sua Canonica, qui dicit se in charitate esse, & mandata eius non seruat, mendax est, & Augustinus tractans illud ad Romanos 5. Iustificati ergo ex fide, &c. ait, Si Deus confugientes ad se non reciperet, iniquus esset, ad Deum autem quis potest melius confugere, quam per eius dilectionem, ergo. Respondemus, ad remissionem peccatorum requiri dolorem formalem de peccatis, & nullum alium actum sine dolore formali ea remittere posse. Hæc sententia S. Thom. 1. 2. quæst. 113. art. 5. vbi inquit, ad remissionem peccati requiritur motus liberi arbitrij in peccatum, qui est dolor formalis. Idem dicit 4. dist. 14. q. 2. quod ad remissionem peccati requiritur motus in peccatum, & detestatio illius. Et licet sententia opposita erronea vel hæretica non sit, non tamen est tuta, quia fauet hæreticis, qui asserunt pœnitentiam ad salutem non esse necessariam, & quod ad remissionem delictorum dilectio non sufficiat, sed requiratur dolor, constat ex illo: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes peribitis, non dixit Dominus, nisi Deum dilexeritis, peribitis, sed nisi pœnitentiam egeritis, quod etiam habetur Actuum 8. & Ezech. 18. Secundo probatur, apparet enim & videtur sententiam S. Thom. quam tanquam veriorem & tutiorem sustinemus, esse diffinitam contra Lutherum, nam ipse asserit, quod non requiritur dolor de peccatis præteritis, sed solum propositum in futurum: sed hoc idem isti dicunt, nam asserere quod dilectio Dei est sufficiens peccata dimittere, est idem quod Lutherus dicit, non est ergo tutum id asserere. Item probatur ex traditione & consuetudine Ecclesiæ, nam hoc est peccatoribus, qui ad fidem conuertuntur, dicere, pœnitentiam agite, non autem Deum diligite.

Dubium vltimum est, an culpa venialis sine pœnitentia remitti possit? De hac quæstione vide supra in B. Ambrosio ad vndecimum quæsitum.

Pro B. Ambrosio dicimus, defensore, neque defensione indigere, nam cum dixisset hæc vera pœnitentia est, iam cessare à peccato, statim subiunxit, Sic enim probat dolere se sibi, si de cætero desinit, uam qui vitam præteritam male actam considerat, ideo à delictis cessat, quia illi displicent, & ideo regulariter, & vt in plurimum, homo vitæ perditæ cum vere in Deum conuertitur, peccata detestatur, & de illis dolet, quia Deum offendit, & dolendo proponit in futurum vitam in melius emendare.

TRIGESIMVMPRIMVM QVÆSITVM.

An quis sciat se Christum habere, & in eo habitare.

AMbrosius hunc locum exponens, *An non cognoscitis vos quod Christus Iesus in vobis est? nisi reprobi estis.* 2. Corinth. 13. videtur asserere, quod quis scire potest Christum Iesum in ipso esse, sic enim exposuit: hoc dicit, Quia si probare vos inuicem nescitis, non cognoscitis quia Iesus Christus est in vobis: & hoc est reprobum esse, nescire religionis vel professionis suæ fidem, qui enim fidei suæ sensum in corde habet, hic scit Christum Iesum in se esse.

Doctores Scholastici, 2. Sent. distinct. 26. S. Thom. 1. 2. quæst. 112. articu. 5. quo quærit, an homo possit scire se habere gratiam, & respondet tribus conclusionibus, secundum quod aliquid potest tripliciter cognosci. Primo, per reuelationem. Et est prima conclusio, Deus ex priuilegio speciali aliquando reuelat alicui se esse in gratia, sicut Paulo dictum est, 2. Corinth. 12. Sufficit tibi gratia mea. Alio modo homo cognoscit aliquid per semetipsum, & hoc dupliciter aut certitudinaliter, & est secunda conclusio, Homo, nullo modo certitudinaliter scire potest, se esse in gratia, quia conclusionem nullus potest cognoscere, nisi prius sciat principium, sed obiectum & principium gratiæ est Deus, qui nobis est ignotus: non ergo scire possumus quando eius sumus amici vel inimici. Tertio modo potest homo aliquid cognoscere ex coniecturis & per signa aliqua. Et est tertia conclusio, Homo isto modo potest cognoscere se esse in gratia. Et ponit duo signa, primum contemptus rerum temporalium, secundum quod homo non sit conscius neque habeat conscientiam alicuius mortalis. De prima conclusione dubium non est, quin Deus ex priuilegio speciali possit alicui reuelare, quod est in gratia. An vero de facto & euidenter alicui reuelauerit, respondeo de hoc certitudinem aliquam haberi non posse: neque est de fide, quod aliquis in via suam confirmationem in gratia euidenter cognouerit, præter solum Christum; & de Beatissima Virgine pie credimus, quod hoc illi Deus euidenter reuelauerit, nam sicut habuit reuelationem suæ prædestinationis, ita credendum est euidenter cognouisse suam confirmationem in gratia. Secundo dico, Beatissimam Virginem & Apostolos, habuisse post confirmationem certitudinem suæ salutis, qualem per cognitionem propheticam habuerunt Prophetæ, nam Apostoli prophetæ fuerunt, & spiritu prophetico suam confirmationem in gratia cognouerunt. Et ita intelligenda est conclusio S. Thom. Et illud quod dictum est Paulo, Sufficit tibi gratia mea. In spiritu enim prophetico dictum est illi. Et quod istam certitudinem Paulus habuerit ex isto loco constat, & ex illo ad Tim. 1. Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est Deus depositum meum seruare. Ad idem etiam est ratio manifesta, quia nos per fidem sumus certi de sua confirmatione, ergo & ipsi certi fuerunt: consequentia patet, quia nos non ob aliud credimus, illos fuisse in gratia confirmatos, nisi quia illi ita scripserunt, vt Lucæ 24. habetur, Vos autem sedete in ciuitate, quoadusque induamini virtute ex alto. Et idem habetur in Actibus Apostolorum, cap. 1. & 2. & de Stephano aliqui dubitant, licet viderit cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris Dei vt Actuum 7. habetur, quia visio illa forte non fuit notitia intuitiua suæ beatitudinis, sed Iesum à dextris Dei per extasim vidit. Alij vero asserunt, quod gloriam suam intuitiue cognouit. Et si ita est, hoc fuit peculiare cum Stephano. De latrone, cui dictum est. Hodie mecum eris in paradiso, tantum est fides. De multis vero martyribus, quibus Deus sua martyria reuelauit, & prophetis, vt de Moyse, & Helia, qui in curru assumptus est, credendum est, prope mortem suæ salutis habuisse certitudinem, non tamen euidentiam. Quod si quis arguat, videtur enim quod Paulus certitudinem illam non habuerit, nam ipse 1. Corinth. 4. inquit, Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum: qui iudicat me Dominus est. Responden, quod ibi solum asserit, certitudinem suæ salutis, quæ ex conscientia procedebat, sufficientem eum non facere certum, nam consequentia ista non est euidens, Nescio an sim in peccato, ergo scio quod sum in gratia: non tamen repugnabat quod aliunde certitudinem illam haberet. Quod si quis quærat, si Apostoli de sua salute erant certi, ad quid ergo corpus castigabant? vt ait Paulus, 1. Corinth. 9. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo. & 2. Corinth. 12. Ne magnitudo reuelationum extolleret me, est mihi datus stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet. Respondeo, quod certitudo illa aliam certitudinem non tollebat, nam cum hoc certissimi erant, quod si aduersus tentationes dæmonis, mundi & carnis, non pugnarent, gratiam perderent: & ideo necesse habebant pugnare, vt tentationes vincerent. Vnde conclusio Sancti Thomæ, quod nullus potest esse certus de sua salute sine reuelatione, est certissima, & ab omnibus recepta, iuxta illud Ecclesiast. 9. Nemo scit an odio vel amore dignus sit. Et hodie Concilio Tridentino diffinita est, tanquam de fide, c. 9. contra inanem hæreticorum fiduciam, his verbis. Nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deq; sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet sic quilibet, dum seipsum suamque propriam infirmitatem indispositionem respicit, de sua gratia formidare, *Concilium Trident.*

midate, ac timere potest, cum nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum. Et capit. 9. damnantur, qui certitudinem prædestinationis sibi arrogant. Et Can. 13. Qui sibi promittunt securitatem perseuerantiæ in bono.

Pro Ambrosio respondemus, quod ipse mentem suam exponit, de qua scientia loquatur, cum inquit, Qui fidei suæ sensum in corde habet, hic scit Christum Iesum in se esse, non intelligit se habere scientiam euidentiæ, neque certitudinem fidei, quod Ecclesia & Concilium Tridentinum damnat, sed de scientia coniecturali & probabili. de qua Sancti Thomæ asserit, quod qui mundum contempsit, & conscientiam qui habet de aliquo mortali, coniectura probabili existimare potest, quod est Dei amicus. Quod significat verbis illis, Quia si probate vos inuicem nescitis, non cognoscitis quia Iesus Christus est in vobis, probatio vero fit, cum quis ad cor conuertitur. & cognoscit quia Christum mortaliter non offendit. Hic ex coniecturis arguit, ipsum in Christi amicitia manere.

TRIGESIMVMSECVNDVM QVÆSITVM.

An dæmones reparandi.

AMbrosius in commentariis epistolæ ad Ephesios, locum hunc elucidans. *Vt innotesceret principatibus & potestatibus:* sic habet: Tantum de hoc scilicet Paulo bene sensit Deus, vt non solum gentibus hunc magistrum daret, verum etiam vt per eum veritas Christi innotescat spiritibus in cœlestibus, qui sunt principes, & potestates: potestates ideo, quia potentiores sunt inter cæteros spiritus: principes autem, eo quod principentur potestatibus. vt agnoscentes per Ecclesiam, quæ multifarie ad vitam attracta est, in Christo vnius Dei manere mysterium, desinant aberrare, id enim agitur, vt prædicatio ecclesiastica etiam his proficiat, & deserant assensum tyrannidis diaboli, qui se aduersus Dei vnius fidem impia præsumptione armauit. Qui sensus in Psalm. 23. perscriptus est, vbi Deus vniuersitatis Dominus demonstratur dicente Dei spiritu per Dauid, Domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo: & in subiectis, Attollite portas principis vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum, ipse est Rex gloriæ. Dicitur ergo his principibus qui in errore sunt, & in cœlestibus, siue ministris eius in terris, vt auferant portas principis, id est diaboli, de mentibus suis, per quas multorum deorum asserendorum error intrauit. Dogma hoc damnat Ecclesia, quod Origenes libro 1. Periarchon capit. 6. scripsit affirmans, Angelos quosdam, qui de statu beatitudinis non sunt irremediabiliter amoti, posse iterum per ecclesiasticas prædicationes & salutares admonitiones ad pristinam fœlicitatem reuocari & restitui.

Quæstio hæc disputata est supra tomo 9. & vltimo Hieronymi ad decimum quintum quæsitum. Vide ibi.

Finiuntur aduertentiæ in B. Ambrosium.

